DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

MAY YAYINLARI

AÇIKLAMA

Sosyalist Kültür Ansiklopedisi'nin hazırlanışı, yirmi yıllık sürekli ve sistematik yoğun bir emeğin verilmesiyle olanak kazandı. Ansiklopedi'yi meydana getirirken tamamıyle evrensel sosyalist birikime özgür değerlerin yanısıra tarih boyunca bütün insanlığın ortak ürünü olagelmiş değerler de unutulmadı. Böylece yaklaşık on beş bin kişi, dört bin yapıt, üç bin kavram, iki bin olgu ve bin kurumdan oluşan bir bütün meydana geldi. Kavramların Osmanlıca (Osm.) Fransızca (Fr.) ve İngilizce (İng.) karşılıklarının yanısıra yapıtların orijinal adları da alındı Ansiklopedi'ye.

Yapıtın bir başka özelliği de, ele alınan şahıslardan aktarılan geniş parçalarla donatılmasıydı. Ayrıca alabildiğine bol tutulan resimlerin alt yazılarında da sadece kişilerin adlarıyle yetinilmeyip ya kendilerinden yapılan seçme alıntılarla yada haklarında söylenmiş olan sözlerle zenginleştirme yoluna gidildi. Böylelikle yapıta, ansiklopedi niteliğinin yanısıra, bir de «evrensel sosyalizmin antolojisi» niteliği kazandırıldı.

Bir noktayı daha belirtelim Ansiklopedi'nin Türkiye'ye ilişkin maddeleri, Türkiye-dışı maddelerin verilişi bittikten sonra ve gene alfabetik sıra içinde, ayrı ciltler halinde okurlara sunulacaktır.

En son olarak da şu önemli noktayı açıklayalım: Hiç bir ansiklopedinin kusursuz olamayacağı, ama bir ansiklopedinin en büyük kusurunun da nesnellikten ayrılmak olduğu bilinerek yüründü.

Mehmet ALİ YALÇIN - Attila TOKATLI

Yayımlayan : Mehmet Ali Yalçın - Hazırlayan : Attila Tokatlı

Tomurcuk Matbaasında dizilip basılmıştır.
Yayın hakkı : (Copyright) Mehmet Ali Yalçın, May Yayınları, Babıâli caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul.
Tel. : 27 71 61
Yıl 1979

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

Beşinci cilt

MAY YAYINLARI

mizi bir varlığın içine yerleştirdiğimiz, böylece de o varlığın tek ve dilegelmez yanıyle düşümdeş hale girdiğimiz *entellektüel sempati* türüne, sezgi denir. «Bergson). - Hangi anlamda alınırsa alınsın, her sezgi daima bir buluş (keşif) karakteri taşır. Bu bakımdan sezgi'nin, «kehanet»e yakın düştüğü de söylenebilir.

sezgicilik (Osm. tahaddüsiye; Fr. Intultionisme; İng. İntuitionism): Bilgi edinmemizde en önemli rolün sezgiye düştüğünü ileri süren öğreti. Bilginin, deneye üstün ve aklî doğruların sezgisine dayandığını, yada maddesel bir gerçekliğin varoluşunun, mantık anlamında çıkarsama yoluna başvurulmaksızın, dolayımsız şekilde bilinip tanındığını ileri süren Hamilton'ın öğretisi. Mutlağın bilgisine ancak sezgi yoluyle ulaşabileceğimizi söyleyen Bergson'un öğretisi.

SHAKESPEARE William (Warwickshire - 1564 / Warwickshire - 1616) İngiliz oyun yazarı. Shakespeare'in Stratfort'ta geçen çocukluğu ve gençliğiyle ilgili hiç bilgi yoktur. Bü-

SHAKESPEARE'in doğduğu ev.

tün bilinen 19 yaşında (1582) Anne Hathaway ile evlendiği, ondan 1583'te Susanna adlı bir kızı, 1585'te Judith ve Hamnet adlı ikiz çocukları olduğudur. Hamnet, 1596'da öldü. Yenilmez Armada'nın bozguna uğradığı 1588'de Shakespeare, Londra'da tiyatroya başladı, ufak tefek görevler aldı. Çıraklık devresi uzun sürmemiş olduğu sanılır. Shakespeare'in Londra'da bu ilk kalışı, veba salgını yüzünden tiyatroların kapandığı 1592'de sürdü. 1594'ten itibaren gene de Londra'da görülür. Orada 1613'e kadar kaldı. Londra'dan ikigün uzaklıktaki doğum yerliyle ilişkisini kesmedi, ailesini orada bıraktı. «New Place» adlı güzel bir ev satın aldı: bu dönem onun en verimli yıllarıdır. *«Lord Chamberlain's Men»* topluluğunda önce oyuncu, sonra yazar, daha sonra da hissedar oldu: bu topluluk, kraliçe Elizabeth öldükten sonra kral James I'in hizmetine girecek ve *«King's Men»* adını alacaktır. Bu topluluk, gerek kendi malı olan Globe tiyatrosunda, gerek kapalı Blackfriars tiyatrosunda temsiller verir, ayrıca illerde turnelere çıkardı: salgınlar yüzünden tiyatrolar kapanınca turneye daha sık çıkıldı. 1613'ten itibaren, bilindiği kadarıyla, Shakespeare daha çok Stratford'da kaldı, orada sakin bir ömür sürüyordu. Londralı arkadaşları kendisini sık sık görmeye giderlerdi. Shakespeare, 23 Nisan 1616'da Stratford'da öldü, kentin kilisesine gömüldü. Sanıldığına göre uyanık bir burjuvaydı, işten anlardı, çok sevdiği ailesiyle mutlu bir hayat sürmekten başka kaygısı yoktu.

Büyük yazarın 1623 yılında Martin DROESHOUT tarafından yapılan portresi.

İki uzun şiiri *Venus and Adonis* (1593) ile *The Rape of Lucrece* (Lucretia'nın Kaçırılışı, 1594) ve *Sonnets* (1609) adlı şiirleri dışında, Shakespeare yalnızca oyunlar yazdı. Son derece çeşitli olan yapıtları, tarihsel oyunları, komedileri, trajikomedileri, trajedileri kapsar. Yapıtları üç döneme ayrılabilir: 1590-1601 arası coşkunluk ve gençlik dönemidir. Shakespeare bu dönemde hafif komediler ve Elizabeth çağı halkının millî gururunu okşayan tarihsel oyunlar yazdı: *Henry VI* (1590-1592), *Yanlışlıklar Komedyası* (Comedy of Erros, 1592), *Richard III Faciası* (1592-1593), *Titus Andronicus* (1593), *Hırçın Kız* (The Taming of the Shrew, 1593 - 1594), *Veronalı İki Centilmen* (1594), *Love's Labour's Lost* (Boşa Giden Aşk Çabaları, 1594), *Romeo ve Jülyet* (Romeo and Juliet, 1594-1595) - Richard II (1595), *Bir Yaz Gecesi Rüyası* (1595), *King John*

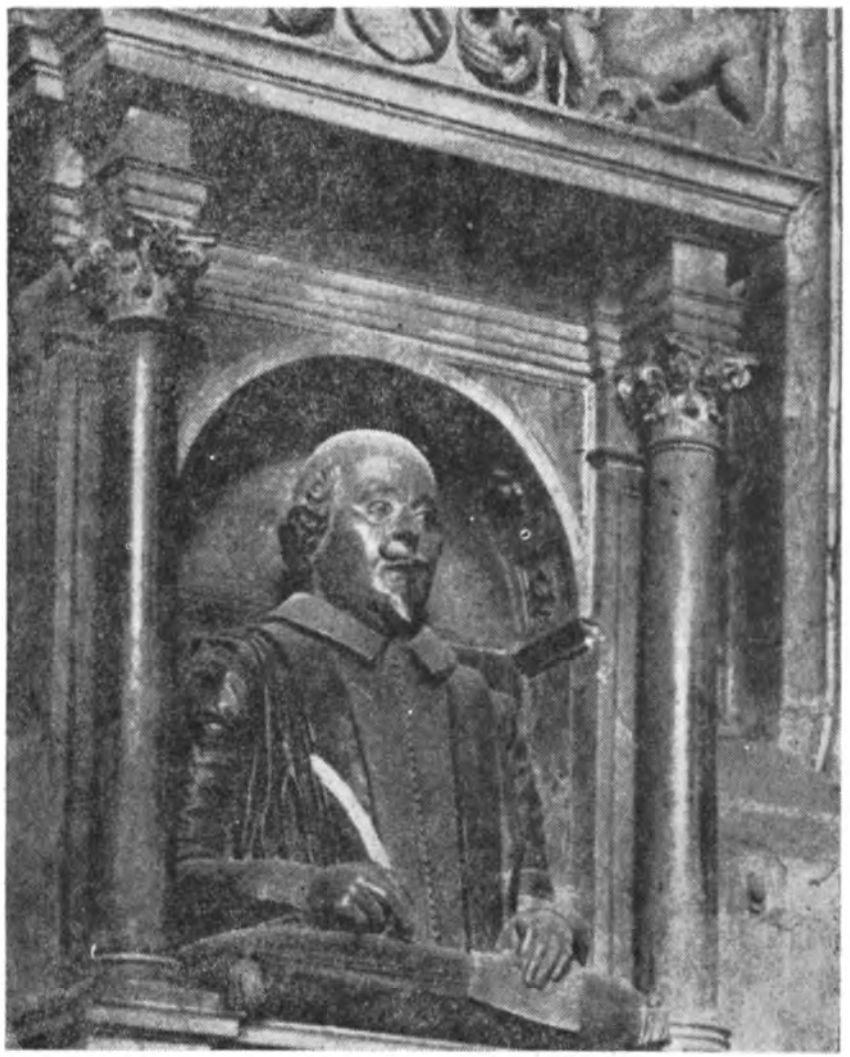

Stratford-upon-Avon'da SHAKESPEARE için dikilen anıt.

(1596), ***Venedik Taciri*** (The Merchant of Venice, 1596), ***Henry IV*** (1597), ***Kuru Gürültü*** (Much Ado About Nothing, 1598), ***Henry V*** (1598), ***Jül Sezar*** (1599), ***Windsor'ın Şen Kadınları*** (1599), ***Nasıl Hoşunuza Giderse*** (As You Like It, 1599), ***Onikinci Gece*** (1600-1601). 1600-1608 arası acıklı güldürüler ve özellikle büyük trajediler dönemidir. Bu değişiklik, Elizabeth devrinin sonlarını ve James I devrinin başlarını belirleyen millî kaygılardan, siyasal hayal kırıklıklarından ve halkın zevkinin gelişmesinden ileri geliyordu. Bunlara ayrıca yazarın kişisel mutsuzlukları ve kırgınlıkları da eklenebilir. Bu dönemde oynanan yapıtları: ***Hamlet*** (1600), ***Troilos ile Kressida*** (1601), ***All's Well That Ends Well*** (İyi Biten Her Şey İyidir, 1602), ***Othello*** (1604), ***Ölçüye Ölçü*** (1604), ***Macbeth*** (1605), ***Kral Lear*** (1606), ***Antonius ve Kleopatra*** (1606), ***Coriolanus*** (1607), ***Atinalı Timen*** (1607)

Son dönemde şairin daha yatışmış ve yaşlılığın hoşgörürlüğüne varmış olduğu görülür. Şair, yazarlık hayatını ***Perikles*** (1608), ***Cymbeline*** (1609), ***Kış Masalı*** (The Winter's Tale, 1610), ***Fırtına*** (The Tempest, 1611), ***Henry VII*** (1612) adlı oyunlarla kapatır.

Shakespeare, Elizabeth ve James I döneminin çok tutulan bir yazarıydı. Her şeyden önce, Londra seyircisi için yazdı. Yapıtlarının tadına varabilmek için sahneye koyuş koşullarını unutmamak gerekir: sahne, parterin ortasına doğru yarımada gibi uzanan bir sekiydi, çoğu seyirciler bunun çevresinde ayakta dururlar, ancak en zenginler galerilerde ve hattâ sahnede oturabilirlerdi. Dekor, derme çatma ve sembolikti. Kadın rollerini genç erkekler oynardı. Seyirciler oldukça gürültü yaparlar, sık sık oyuna karışırlar, coşkularını yada düş kırıklıklarını dile getirirler ve tiyatronun tüm kurallarını kabul ederlerdi. Tüm bunlar Shakespeare'in yapıtlarında bazan hata gibi görülen durumları, yani gevşek kuruluşu, türlerin karışımını, aşırılıkları, bayağılıkları, akla yatmaz olayları açıklar.

Gelecek kaygısı taşımaksızın belli bir çağın seyircileri için yazılan bu oyunlar, yazarından sonra da yaşadı, dünyanın her yerinde oynadı. Böylelikle Shakespeare, tüm insanlığın mirası oldu.

İngiltere'de, puriten diktatörlüğü dışında (XVII. yüzyıl) onun ününe gölge düşmedi. 1631'den sonra şair Milton, ***Allegro***'da Shakespeare'i «fantezi çocuğu» diye tanımladı, onun doğal inceliğini övdü. Birkaç yıl sonra ***lady Macbeth*** rolüyle ünlü kadın oyuncu Mrs. Siddons ölümsüzlüğe ulaştı. Shakespeare beyaz perdeye de aktarıldı: ***Hamlet***, ***Richard III*** ve ***Henri V***, ***Jül Sezar***, ***Macbeth*** v.b. XIX. yüzyılda Shakespeare romantiklerin baştacı oldu.

SHAW George Bernard (Dublin 1856 / Ayot Saint Lawrence - 1950) İrlandalı yazar. Değişik işlerde çalıştıktan sonra hayatını gazeteci olarak kazanmaya başladı. Shelley, Karl Marx ve Samuel Butler'ın etkisinde kalarak

George Bernard SHAW yirmi yaşında iken.

sosyalizmi benimsedi ve Fabian derneğinin etkin bir üyesi oldu. Bu H. G. Wells'in de yer aldığı, sosyalist aydınlar topluluğuydu. 1884'te Shaw, derneğin manifestosunu kaleme aldı. Siyasal ve sosyal yapıtları arasında ***The İmpossibility of Anarchism*** (Anarşizmin İmkânsızlığı, 1891), ***Fabianism and the Empire*** (1904), ***Genç Bir Kadına Sosyalizm ve Kapitalizm Üstüne Öğütler*** (1928) sayılabilir. Romancı olarak kötü bir başlangıç yaptı, çünkü ilk yapıtları ***An Unsocial Socialist*** (Toplumdan Kaçan Bir Sosyalist, 1884), ***The İrrational Knot*** (Akıl Dışı Bağıntı, 1885), ***Cashel Byron's Profession*** (1886) ilgi görmedi. Buna karşılık tiyatro, sanat ve müzik

SHAW'ın son fotoğraflarından biri..

eleştirilerinde özellikle ***Saturday Rewiew***'da başarıya ulaştı. Ayrıca, etkisi altında kaldığı İbsen ve Wagner üstüne incelemeler yayınladı. En iyi yapıtlarını tiyatro alanında verdi ve bu alanda birinci sınıf bir yazar oldu. İlk tiyatro yapıtlarını ***Plays Pleasant and Unpleasant*** (Hoşa Giden ve Gitmeyen Oyunlar) adı altında topladı. «Hoşa Gidenler» grubuna girenler: ***Silâhlar ve Kahramanlar*** yada ***Çikolata Asker*** (1894), ***Candida*** (1894), ***Hiç Belli Olmaz*** (You Never Can Tell, 1895-96), ***The Man of Destiny*** (Kaderin Adamı, 1896). «Hoşa Gitmeyen oyunlar»: ***Widower's Houses*** (Dul Erkeklerin Evleri, 1892). ***The Philanderer*** (Çapkın Adam, 1893), ***Madam Warren'in Mesleği*** (1893). 1901'de ***Three Plays for Puritans***'ı yayınladı: ***The Devil's Disciple*** (Şeytanın Çömezi), ***Sezar'la Kleopatra*** ve ***Captain Brassbound'un Din Değiştirmesi***. Bunları başka yapıtlar izledi: ***İnsan Üstün İnsan*** (Man and Superman, 1903), ***John Bull's Other İsland*** (1904), ***Yüzbaşı Barbara*** (1905), ***Doktorun Derdi*** (The Doctor's Dilemma, 1906), ***Blanco Posnet'in Sırrı*** (1911), ***Androkles ve Aslan*** (1912), ***Bir Kadın Yarattım*** (Pygmalion, 1912), ***Kırgınlar Evi*** (1919), ***Back to Methuselah*** (1920), ***Ermiş Jeanne*** (1923). Son oyunları öncekilerin seviyesine ulaşamadı, bunların en iyisi ***Bir Çuval İncir***'dir (The Apple Cart, 1929). Ölümünden sonra G. B. Shaw ile Miss Patrich Campbell arasında kırk yıl süren yazışmalar, ***(Sevgili Yalancı***, 1957) adıyla tiyatroya uygulandı. Ayrıca, Shaw'un bazı konferanslarının metinleri de ***Show of Shakespeare*** (1962) ve ***Platform and Pumpit*** (Sahne ve Kürsü, 1962) adlarıyla birarada getirilerek yayınlandı. Oyunlarının hemen hepsi bir teze dayanır: çoğunun başında uzun önsözler vardır, yazar bunlarda o oyunu niçin yazdığını anlatır. Sahne onun için bir kürsüdür. Oyunlarının çoğu yazıldığı çağın olaylarına ve düşüncelerine yakından bağlıdır. O, büyük kitlelere seslenebilmek için oyunlarının metninde geniş sahne tanımlamalarına, başlıca kişilerin portrelerine, dekorların ayrıntılı açıklamalarına yer verir. Shaw, İngiliz edebiyatına zekâsı, canlılığı ve mizahıyla üç çeyrek yüzyıl boyunca egemen oldu. 1925'te Nobel Edebiyat ödülünü aldı.

SHELLEY Percy Eyshe (Sussex 1792 / La Spezia körfezi 1822) İngiliz şairi. Zengin bir ailedendi. 18 yaşında Eton kolejinden çıktıktan sonra Oxford üniversitesine girdi. Orada Eflatun'u, Locke'u, Hume'u ve Godwin'i okudu. 1811'de ***The Necessity of Atheism*** (Tanrıtanımazlığın Gerekliliği) adlı küçük bir kitap yayınladı, bu yüzden üniversiteden kovuldu. Oxford'dan atılan ve babası tarafından reddedilen Shelley tek başına yaşamak için Londra'ya gitti, orada yatılı okuldaki kızkardeşlerinin gizlice verdiği para ile geçindi. Kardeşlerinin arkadaşı Harriet Westbrook'u kaçırdı, onunla Edinburgh'ta evlendi. Karı koca sırasıyla göller bölgesinde, York'ta, İrlanda'da ve Gal'de oturdular. Shelley, Gal'de ilk büyük şiiri ***Queen Mab***'ı (1813) yazdı, fakat yapıt ilgi görmedi. Basit ve uçarı bir kadın olan Harriet'ten düşkırıklığına uğrayan şair, ünlü yazar Godwin'in kızı Mary'ye âşık oldu. Evliler uzun kavgalardan sonra 1814'te ayrıldılar. Shelley, Mary ile Avrupa'ya gittl. İsvlçre'de, Leman gölü kıyılarında Byron ile tanıştı. Shelley 1816'da Londra'ya dönünce Harriet'in intihar ettiğini öğrendi: üstelik mahkeme bu evlilikten doğan iki çocuğun bakımını Shelley'e vermedi. İngiliz toplumundan tiksinen şair, Mary'i alıp bir daha dönmemek üzere yurdundan ayrıldı (1818). Evlenen iki sevgili bundan böyle İtalya'da oturacaklardı. Shelley vereme yakalandı, doktorları akdeniz iklimini salık veriyorlardı. 1816'da Alastor or The Spirit of Solitude başlıklı şiirini yayınlamıştı, ama en başarılı şiirlerini İtalya'da kaleme aldı: ***Prometheus Unbound*** (1819), ***Cenci*** (1819), ***Odę to the West Wind, Ode to a Skylark*** ve ***The Sensiti ve Plant*** (Küstümotu) adlı şiiri. 1821'de İngiliz şairi Keats'in Roma'da ölmesi, Shelley'e güzel bir ağıt esinledi: Adonais, Ertesi yıl önemli bir inceleme yazdı: ***Defense of Poetry*** (Şiirin Savunması). Shelley'ler Nisan 1822'de La Spezia körfezinde Lerici'de yerleştiler. Şair orada küçük bir yat yaptırdı, adını ***Ariel*** koydu. Ağustos başlarında arkadaşlarından biriyle Livorno'ya doğru yelken açtı, fakat fırtınaya yakalandı: birkaç gün sonra cesedi karaya vurdu. Byron'ın ve Leigh-Hunt'un gözü önünde ceset kumsalda yakıldı.

Shelley'in şiirinde büyük bir idealizm vardır. Bu idealizm insanı, toplumun ve hristiyan dininin bağlarından kopmuş görmeyi amaçlar. Onun şiiri basitlikler ve hayatın mutsuzlukları karşısında derin bir karamsarlığı duyurur.

SHİMOSE Pedro (Riberalta 1940) Boliviyalı şair. La Paz Üniversitesi'nde ikl yıl okuduktan sonra öğrenimini bıraktı; gazetecllik yapmaya başladı. Bu arada hafif müzik alanında besteler yaptı. 1965'de Ulusal Şiir Ödülü'nü aldı. Aynı yıl llk şllr kitabı olan ***«Triludio en el Exilio»***yu yayımladı. 1967'de ***«Sardonia»***, 1968'de de ***«Poemas para un Pueblo»*** kitaplarını çıkardı. 1972'de ***«Casa de Las Americas»*** Ödülü'nü kazandı. Bu arada, devrimci eylemlere karıştığı için yurt dışı edildi. ***«Quiero Escribir, Pero me Sale Espuma»*** kitabını Havana'da yayımladı (1972). Şimdi sürgünde bulunmaktadır.

SHİMOSE'den üç şiir

(Türkçesi : Ülkü TAMER)

BİR YAZ GECESİ DÜŞÜ

Ortalığı süpürüyorsun, ne iş verilmişse yapıyorsun,
patates soyuyorsun, çamaşırları, bulaşıkları yıkıyorsun,
artıkları yiyorsun mutfağın bir köşesinde
gidip odana saklanıyorsun,
kendine bakıyorsun kırık aynada,
kirpiklerini boyuyorsun, allık sürüyorsun yüzüne,
radyo dinliyorsun, fotoroman okuyorsun,
sinemaya gidip Alain Delon'u görüyorsun,
Marilyn oluyorsun, Sophia oluyorsun,
karnına bakıyorsun sonra,
karnına bakınca ürperiyorsun,
açelyalarla, gardenyalarla süslüyorsun kendini
minietekle yürüyorsun, baygın bakışlarla,
hayal kuruyorsun: ne yapardın
büyük ikramiye sana çıksaydı piyangoda,
pis tırnaklarını boyuyorsun,
yıldız falına bakıyorsun,
yakışıklı bir prens düşünüyorsun,
iyi yürekli bir peri, büyülü değneğiyle
bir dokunuyor sana, Külkedisi oluyorsun,
kısraklara dönüyor fareler,
balkabağı fayton oluyor, baloya gideceksin...,
hadi, koltuk altlarını yıka, bırak bu saçmaları,
hanım çağırıyor!

SINAÎ

KONT DRAKULA İNCELEME GEZİSİNDE

Geceyarısı uyanıyorsun, susamışsın.
Kalkıyorsun mezarından, viski içiyorsun,
bir çığlık atıp kanat açıyorsun,
Yeşil Bereliler'le uçuyorsun ülkenin üstünde,
korku salıyorsun, arama yapıyorsun kentlerde,
evlere giriyorsun, talan ediyorsun kitapcıları,
üniversiteleri kapatıyorsun, sansür koyuyorsun bana,
hor görüyorsun sevgiyi, Donald Duck okuyorsun;
işkence ediyorsun, sorguya çekiyorsun, sonra iç çekiyorsun,
kurbanlarına saldırıp bin voltluk gözlerinle
ölüm öpücüğü veriyorsun onlara
ve şatona dönüyorsun
güneş doğmadan önce
duş yapıp traş oluyorsun
kahvaltı ediyorsun Frankenştayn'la, gazeteleri karıştırıyorsun.
esniyorsun
ve çekiliyorsun derin hükümdarlıklarına
karanlığın.

BİR KÜÇÜK BURJUVANIN SÜPERAKADEMİKREALİSTİK ŞİİRİ

Genç kadınları kültürümüzle etkiledikten sonra,
Vesta kızlarına ve utangaç rehibelere saldırdıktan sonra,
leylakları yaktıktan, bulutları gömdükten, tapınakları ateşe verdikten sonra,
kutsal inekleri boğazladıktan, tanrıları öldürdükten sonra,
güle ve İsveç Kralı Gustave'a sövüp saydıktan sonra,
müzeleri havaya uçurduktan, mezarlıklarda dansettikten sonra,
ün peşinde koştuktan ve o kadınla yattığımızı düşledikten sonra,
ejderhalarla, imparatorluklarla, devlerle savaştıktan sonra,
gazetelere geçsin diye edimsiz, yalvar yakar olduktan sonra,
piramitleri yıkmak için sabah karanlığı toplantılar yaptıktan sonra,
elimize ne geçti?

Akademide bir koltuk,
bir de çek defteri.

sınaî desantrallzasyon (Fr. décentralisation industrielle) Sınaî üretim birimlerinin yüksek derecede sanayileşmiş bölgelerden az sanayileşmiş bölgelere aktarılması hareketi.

Sınaî desantralizasyon mekânsal, yani coğrafî bir «yeniden yapılandırma» süreci olarak tahlil edilir. Hareket, gerçekten, sanayiin çok yüksek bir konsantrasyon derecesine ulaşmış bulunduğu bölgelerinde yeni fabrika kurulmamasından ve bu fabrikaların az sanayileşmiş ya da sanayileşmemiş bölgelerde gerçekleştirilmesinden ibarettir. Aynı zamanda girişimlerin, yalnızca coğrafî anlamda, bir bölgeden öbürüne olduğu gibi taşınmasından ibaret de olabilir.

Sınaî desantrallzasyon, ekonomik konsantrasyona değil, coğrafî konsantrasyona, yani önemli bir sınaî potansiyelin sınırlı bir mekânda toplanmasına karşı bir harekettir. Belli bir coğrafî dağılmaya yolaçar, ama ekonomik konsantrasyon derecesini düşürmek şöyle dursun, çoğu zaman yükselmesine katkıda bulunur.

Öyleyse, sınaî desantrallzasyon idarî desantralizasyonun karşıtıdır, çünkü aktarım kararları, tesis kararları, bölgenin mahallî otoritelerinden bütünüyle bağımsız olmakla kalmaz, aynı zamanda, yeni kuruluşların yönetimleri, yönetim kurulu'na üye girişim yöneticilerinin, genel müdür-başkan'ın genel direktiflerine bütünüyle tâbidirler. Coğrafî düzeyde bir dağılma süreci olarak tezahür eden sınaî desantralizasyon, ekonomik iktidar düzeyinde, bir dekonsantrasyon süreci olarak tahlil edilir.

Somut olarak, sınaî desantralizasyon, esasında, öteki bölgelere göre ölçüsüz bir sınaî potansiyeli kendinden toplama eğilimi gösteren Paris bölgesinin sanayileşme ritmini yavaşlatmaktan ibaret bir hareket olmuştur.. Bu durum gerçekte, sınaî dalların kapitalist rejimde zorunlu olarak çok eşitsiz bir tarzda ve çok değişik ritmlerde gerçekleşen gelişim tarzının vardığı noktedir.

Bugün, monopolist devlet kapitalizmi çerçevesinde. sınaî desantralizasyon, bu nedenle, özellikle yüksek kâr oranları getirebilecek yatırımlar arayışında olan büyük monopollerin ekonomik faaliyetlerinin lokalizasyon tarzlarından birini oluşturur. Ancak bu perspektiflerin fonksiyonu olarak gerçekleşir: bunlar elverişliyse (düşük değişmez sermaye maliyeti, ucuz işgücü, vs.), desantralizasyon işlemleri engelsiz gerçekleşirler; bu perspektifler elverişsiz iseler, tavır bütünüyle değişir.

Sınaî desantralizasyon bölge planlaması politikası denen politika içinde yer alır; bu, görünürde, bölgesel dengesizliklerle mücadele ederek ulusal ve bölgesel ölçekte uyumlu bir ekonomik büyüme sağlama iddiasında olan bir politikadır. Sınaî desantralizasyon da bu politikanın başlıca unsurlarından biri oluşturur.

Sınaî desantralizasyon, gerçekte doğrudan doğruya, monopollerin hizmetindeki devletin ekonomiye verdiği yönelimi dile getirir. Avrupa çapında rekabete karşı durabilmek için üretici güçlerin dağılımında değişiklik yapmak gerekmektedir.

Sınaî desantralizasyon pek göze görünür tarzda olmamakla birlikte, bu hareket yüzünden ağır kayıplara uğrayan orta boyda girişimlerin saf dışı kalmasına katkıda bulunması dolayısıyla, aynı zamanda bir sermaye santralizasyonu aracıdır da.

Nihayet, sınaî desantralizasyon, temelde, hem yüksek ücretler ve yeni istihdamlar nedeniyle mahallî *emekçilerin*, hem de desantralizasyona uğrayan bölgenin emekçilerinin (sınıf düşmeler, işten çıkarmalar, allelerin olduğu gibi yer değiştirmesi) zararına gerçekleşen bir harekettir.

sınıf bk. **sosyal sınıflar.**

sınıf bilinci (Fr. conscience de classe, İng. class consciousness) : Bir sosyal sınıfın, kendi maddesel varlık koşullarının, temel çıkarlarının, toplumun öbür katmanlarıyla ve sınıflarıyla olan ilişkilerinin ve tarihsel gelişim içinde kendi rolünün azçok bilincine varmasını dile getiren, toplumsal bilinç'in özel bir kesimi. - Sınıf bilinci, toplumsal bilinç'in özel bir biçimi değildir, çeşitli bilinç öğelerinden oluşur ve burada politik görüşler odak noktasında bulunur. Her sınıf kendi maddi toplumsal ilişkilerinden, kendi sınıf bilincini oluşturur ve biçimler. *İşçi sınıfı*'nın sınıf bilinci ile diğer sınıfların, özellikle burjuvazinin sınıf bilinci aresında büyük bir fark vardır: Burjuvazinin sınıf bilinci, işçi sınıfının tarihsel rolünü ve toplumsal somut gerçeğin tümünü çarpıtarak dile getiren yanılsamalar ve görüşlerle bezenmiştir. İşçi sınıfının sınıf bilinci ise, yeni bir karakter taşır. Onun bilimsel teorik ifadesi Marksçılık-Leninçilik'tir. İşçi sınıfının sınıf bilinci, tıpkı, İşçi sınıfı gibi, çeşitli gelişim aşamalarından geçer. İlk önce, burjuvaziyle kendi aralarında yalnızca çıkar çatışması varmış gibi bir duygu doğar (sınıfsal içgüdü); derken işçi sınıfının burjuvaziye karşı yürütüğü kendiliğinden savaşımda, kendi durumunu düzeltmesi için örgütlenerek birleşmesi zorunluğunun bilinci doğar. Henüz bu, İşçi sınıfının sınıf bilincinin yalnızca bir filizidir. Bilimsel olarak temellendirilmiş şekliyle, sınıf bilinci, devrimci Marksçı-Leninci partiler aracılığıyla işçi sınıfına ulaştırılan *Marksçılık-Leninçilik* tarafından oluşturulur. İşçi sınıfının bilimsel dünya görüşü, kapitalist toplumda özellikle, örgütlenmiş öncülüğü gerektirir ve işçi sınıfının sınıf bilinci olarak emekçilerin büyük bir kısmına yol gösterir.

İşçi sınıfının ideolojik ve politik egemenliğini kurmasıyla birlikte, İşçi sınıfının sınıf bilinci, toplumda egemen bilinç haline gelir. Sosyalist toplumun kuruluş dönemi boyunca, sosyalist bilinç yalnızca İşçi sınıfının tümünü kapsamakla kalmayıp, gitgide bütün halkın bilinci haline gelir.

Engels'in dediği gibi, sosyalist üretim tarzı, tamamen yerine oturup, insanların, o zamana kadar kendilerine yabancı, kendilerine egemen doğa yasaları olarak onların karşısında yer alan kendi toplumsal faaliyetlerinin tabi olduğu yasal düzenlilikleri tam

bir bilgiyle uygulayıp, böylece bu yasal düzenliliklere egemen olmaları ve kendi tarihlerini tam bir bilgiyle kendileri yapecak duruma gelmeleriyle, insanlar tarafından hareket geçirilen toplumsal nedenlerin, onların istedikleri sonucu da genellikle ve gitgide artan ölçüde ortaya koyabilecekleri koşullar ortaya çıktıktan sonra, süreçlerin bilinçli olarak kavranması önem kazanır; bu da bilimsel bir dünya görüşünün varlığını şart koşar.

Bu iş kendiliğinden gerçekleşemeyip, ancak tüm emekçilerin yetişmesi ve eğitimi için sürekli olarak politik ve ideolojik bir çalışma sürdüren ***Marksçı-Leninci Parti***'nin öncülüğünde olur.

Sosyalist bilinç, sosyalist toplumun kuruluşunda olağanüstü önemli bir rol oynar, özellikle gelişmiş sosyalist toplumun biçimlenmesinde bu rolün önemi daha da artar. Tüm emekçileri bilinçli ve aktif bir ortak çalışmaya katmanın ne denli olanaklı olduğu, sosyalist bilincin gelişim düzeyine bağlıdır. Bu nedenle, toplumun tüm üyelerine sosyalist bilinç kazandırılması için yapılan eğitim büyük bir önem taşır.

sınıf çıkarları (Fr. intérêts de classe, İng. class interests) Bir sınıfın tarihsel konumuyle, tarihsel rolüyle ve göreviyle, toplumsal ilişkileriyle belirlenmiş olan ve o sınıfın eylemlerinin güdüsü durumunda bulunan istekler ve gereksinimler ile bu istek ve gereksinimlerinden doğan ve o sınıfın eylemlerini belirleyen hedef ve amaçlar bütünü. - Sınıf çıkarları, bir toplumun üyelerinin bireysel çıkarlarından doğar. Bir sınıfın bütününün çıkarı, tek tek bireysel çıkarları, o sınıf üyelerinin çıkarlarını, kendisinin birer parçası olarak içerir. Sınıf çıkarları, bir sınıfın kendi çıkarlarının az çok bilincine vardığı sınıf ideolojisinde yansır. Sömürücü sınıfların ideolojisi, sömürücülerin gerçek çıkarlarını büyük ölçüde gizler ki bu da, onların çıkarları ile toplumun çoğunluğunun çıkarları arasındaki karşıtlıktan ileri gelir. Sömürücü sınıfların sınıf çıkarlarının aksine, işçi sınıfının çıkarları benciliklе sınırlı değildir; çünkü işçi sınıfı iktidarı ele geçirdikten sonra yeni bir sömürü düzeni kurmayacak, tersine iktidarını, sömürüyü ebediyen ortadan kaldırmak için kullanacaktır. Buradan ,işçi sınıfının ideolojisi olan Marksçılık-Leninciliк'in, işçi sınıfının çıkarlarını açık-seçik, çarpıtılmamış ve bilimsel olarak yansıttığı sonucu çıkar; çünkü bu çıkarlar çağımızın tarihsel zorunluğuyla uyum içindedirler.

sınıf mücadelesi (Fr. lutte de classe) : Sınıflı toplumları temelde karakterlendiren ve çıkarları nesnel bakımdan uzlaşmaz olan sınıflar arasındaki antagonizmadan kaynaklanan toplumsal ve nesnel zorunlu hareket. - Sosyal sınıfların ortaya çıkışının karakteristik çizgilerinin ve bu sınıflar arasında kurulan ve üretim ve mübadele araçlarının mülkiyet biçiminden kaynaklanan ilişkilerin tahlili şu sonucu içerir: antagonik bir toplumda, bir sınıf başka bir sınıfın emeğini kendine mal eder. Sınıfsal antagonizmanın kaynağı buradadır, değişik sınıfların çıkarlarını nesnel olarak uzlaşmaz kılan budur. Bundan dolayı, sınıf mücadelesi, öğreti, tesadüfi bir fenomen değil, kaçınılmaz bir fenomen, bir zorunluluk, antagonik formasyonların bir gelişim yasasıdır.

Toplumun sınıflara bölünmesinden bu yana, bütün tarih boyunca, bazan açık bazan gizli, bazan barışçı bazan değil, ama kesintisiz bir sınıf mücadelesi sömürücülerle sömürülenleri karşıya getirir. Bu mücadele, sosyal, ekonomik, politik, ideolojik hayatın bütün alanlarını içine alır.

Sınıf mücadelesinin çok değişik biçimleri vardır; burada, bu biçimlerin, işi bırakmaktan, baltalamadan, baş kaldırmadan, isyandan, ayaklanmadan, silâhlı mücadeleden; sınıf mücadelesinin en yüksek biçimi olan devrime kadar uzanan bir tipolojisi kurulabilir. Sınıf mücadelesi biçimleri, ekonomik ve sosyal formasyonun esas çizgileri tarafından şartlandırılırlar: köle isyanları köylü ayaklanmaları (Jacquerie), kabala'lar (cabale), sosyal devrimler.

Antagonist toplumlarda, sınıf mücadelesi sosyal evrimin motorudur. Sınıfların devrimci mücadelesi, toplumu ilerletir, eskimiş olanı süpürür ve yeninin ortaya çıkmasına, sağlamlaşmasına katkıda bulunur. İşte bunun içindir ki sınıf mücadelesi tarihin motorudur.

Bilindiği gibi, bir ekonomik ve sosyal rejimin yerini bir başkasının alması, yükselen üretim güçleriyle zaman aşımına uğrayan üretim ilişkileri arasındaki çatışmanın sonucudur. Antagonik sınıflara bölünmüş toplumlarda, bu çatışma, sınıf mücadelesinin şiddetlenmesinde dile gelir. Sınıf mücadelesinin en yüksek biçimi olan sosyal devrimle çözüm bulur. Antagonik toplumların tarihi, o zaman, sınıf mücadelesinin tarihi olarak kendini gösterir.

Kapitalizmin aktüel şartlarında, sosyal sistemin çelişkilerinin derinleşmesi, sınıf mücadelesini güçlendirir. Hayat, «sınıfların ortadan kalkması»ndan, «sınıf mücadelesinin yok olması»ndan, patronla işçiler arasındaki «çıkar birlikleri»nden söz eden bütün teorileri yalanlar.

Sınıf mücadelelerinin, aktüel evreleri içindeki karakteristik çizgisi, yalnız çeşitli grev hareketlerinin artmasında değil, aynı zamanda işçi sınıfının ekonomik ve politik talepleri yelpazesinin büyük ölçüde genişlemesi olgusunda da yatar. Radikal değişiklikler için, anti-monopolist reformlar için, ekonomik mücadele ve politik mücadele, gittikçe daha çok kaynaşmaktadırlar.

Sınıf mücadelesinin çağımızdaki bir başka önemli çizgisi de, monopollerin boyunduruğuna karşı çıkan öteki sosyal tabakaların, gittikce daha büyük kitleler halinde, işçi sınıfının çevresinde ittifak etmeleridir.

Monopolist sermayeyle bütün ulusun çıkarları arasındaki çeliskilerin şiddetlenmesinin sonucu olarak, geniş bir anti-monopolist cephenin oluşmasına tanık olunmaktadır, bu da sermayeye karşı girişilecek kesin bir hareketin imkânlarını arttırmaktadır.

Bu sınıf mücadelesi içinde, politik grupmanlara ve partilere büyük bir rol düşer, özellikle işçi sınıfının en iyi örgütlenmiş, en çok ilerlemiş ve yalnızca işçilerin değil bütün emekçi kitlelerin hayatî çıkarlarını yansıtan partilere.

sınıf yapısı (Fr. structure de classe, İng. class structure) Tarihsel bakımdan belirli bir toplumdaki sınıf ve katmanların tümünü yada belirli üretim ilişkileriyle koşullanmış olan ve o toplumun politik karakterini belirleyen, sınıflar ve katmanlar (yada, tabakalar) arasındaki karşılıklı-etkinin tümü. - Sömürü ilişkileriyle belirlenen sınıf yapısı, üç temel biçimde ortaya çıkar: Kölecilik (kölecl toplum), toprak köleliği (feodal toplum) ve ücret köleliği (kapitalist toplum). Bu üç temel biçim, özel mülkiyetin değişik türlerine dayanırlar.

Her sınıflı toplumda bir takım temel sınıflar vardır; bunlar belirli bir üretim tarzının ortaya koymuş olduğu ve o üretim tarzı olmaksızın düşünülemeyecek olan sınıflardır. Bunların yanısıra, varlıkları eski üretim tarzlarının kalıntılarında temellenen, ya da yeni, geleceğe dönük bir üretim tarzının filizlerine dayanan yan-sınıflar da vardır. Bunların dışında, ayrıca belirli ortak özellikler gösteren, üretim sürecindeki konumlarına uygun olarak, bazan şu, bazan da bu sınıfın üyesiymiş gibi görünen ve toplumsal yaşamın içinde bağımsız, kendilerine özgü bir işlevleri olmayan toplumsal katmanlar, ara katmanlar da vardır.

Sınıfsız toplum biçiminin ilk basamağı olan sosyalist toplum, aralarında uzlaşmaz çelişkiler bulunmayan sınıflardan oluşmuş, sınıflı bir toplumdur. Sosyalist toplumun sınıfsal yapısı, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetiyle belirlenmiştir; işçi sınıfının, kooperatifli köylülerin, aydınların ve —zanaatkarlar gibi— diğer toplumsal katmanların varlıklarını ve karşılıklı ilişkilerini içerir. Sosyalist toplumdaki toplumsal sınıflar arasında her iki sınıfın da temel çıkarlarının ortak oluşundan kaynaklanan bağlaşıklık ve kardeşlik ilişkileri egemendir; ne var ki, her iki sınıf arasında henüz bazı farklar da vardır. Bu farklar üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin kentlerde ve kırsal kesimlerde farklı gelişim düzeylerinde bulunmasından ileri gelirler ve sosyalist mülkiyetin farklı biçimlerine, devlet mülkiyetine ve kooperatif mülkiyetine dayanmaktadırlar.

sibernetik (Fr. cybernétique, İng. cybernetics) Temel bakımından otoreülatör sistemlerin bir genel teorisi biçiminde dile gelen otomatik kumanda ve kontroller bilimi. - Bugün tam gelişme halinde olan sibernetik, çok genç bir bilimdir. Amerikan bilgini Norbert Wiener tarafından yaratılan bu terim, başlangıçta, «yöneticl», «kılavuz» kavramını belirtmekte; böylece de, dolaylı bir şekilde,

siyasal düzeye bağlanmaktaydı. Gerçekte ise, mesajlar teorisine bağlı yeni bir araştırma alanını tanımlamak istemişti yaratıcısı.

Kendi yönünden bu haberler teorisi de, enformasyon üzerine ve bu enformasyonun verilip alınma tarzları üzerine yapılan araştırmalar sonucunda derinden altüst olacaktı.

Regülasyon ve denetleme problemlerine bağlanmıştır sibernetik; yani eski sistemlerin tersine sadece otomatik olmakla kalmayıp ayrıca, tam cevaplar vererek yeni konumlara uyarlanabildikleri ölçüde (feedback olaylarının önemi) çok büyük çapta otonomi kazanan yeni sistemlerin ortaya konması problemine bağlanmıştır.

Burada sibernetiğin derinlemesine bir tahliline girişmek söz konusu değildir; burada önemli olan, bu bilimin ekonomik altyapı ile ve emek süreci ile olan bağlarını göstermektir.

Üretici güçler düzeyinde sibernetik, doğuş halindeki bilimsel ve teknik devrim diye adlandırılan şeyin temelinde yeralan bilimlerden biridir. Teknik bakımdan sibernetik, içlerinden biri, bilgi sayarlar, bugün olağanüstü bir önem kazanmış bulunan çeşitli sistemler aracılığıyle dile gelmektedir. Öte yandan, sibernetiğin kolarından biri olan enformatik de büyük bir özelik kazanmış durumdadır.

Üretim ilişkileri düzeyinde ise sibernetik, ikinci sanayi devriminin başta gelen maddî temellerinden birini meydana getirmektedir. Burada söz konusu olan ikinci sanayi devriml, insan varlığının entelektüel emeğinin bazı (tekrara dayanan, monoton) yanlarının makina tarafından yüklenilmesini sağlayan devrimdir.

Görüldüğü gibi sibernetik de, üretici güçlerin ilerlemesi sonucunda doğmuştur. Ama sırası geldiğinde mukabil bir etkiyle aynı üretici güçlerin daha belirgin bir ilerlemesini sağlayan şartı haline gelmektedir.

Sibernetik, aynı zamanda ve çelişkin bir şekilde, hem alabildiğine geniş kapsam ve önemi olan orijinal bir bilimdir; hem de, çoğu zaman zararlı etkiler yapan ideolojik bir efsanenin dayanağı.

Bilimsel bakımdan sibernetik, sosyalizmin üst aşamasının maddî temallnl kurma işine kesin ve belirleyici katkıda bulunabilecek olan bir bilimdir. Bu bakımdan sibernetiğin aslâ küçümsenmemesi gerekir; çünkü böyle bir yanlış tutum, üretici güçler üzerinde kurmağa çalıştığımız egemenliğin karşısındaki güçlükleri arttırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

İdeolojik bakımdan sibernetik, sadece insan toplumlarının gellşiminl açıklamakla kalmayıp üretici güçler düzeyindeki mutlak etkisiyle bu toplumların yapısını da kökten değiştirebilecek olan âdeta büyülü bir evrensel kudret haline sokulmaktadır. Sibernetik mitosu, bilimin ve tekniğin sınırsız kudretine duyulan inançtır; ister açıkça itiraf edilsin, ister gizlensin, bir devrimden sakınma arzusudur; ve aslında bu mitos, üretim ilişkilerinin kesin ve belirleyici karakterini örtbas etmesi bakımından, aldatıcı ve uyuşturucu bir fetişizmin zaferini dile getirmektedir.

SİKELİANOS Angelos (Lefkas 1884 / Atina - 1951) Yunan şairi. Angelos Sikelianos ilk öğrenimini doğum yeri olan Lefkas adasında tamamladıktan sonra Atina'ya giderek öğrenimini orada sürdürdü ve Atina Üniversitesinde hukuk okudu. Avrupa'nın birçok ülkelerine, Mısır'a ve Amerika'ya yolculuklar yaptı. Ama yaratıcı kişiliğinin oluşmasında asıl kendi ülkesini uçtan uca dolaşmasının ve bu toprakların tarihini ve gelenekleri ni özümlemesinin katkısı oldu. Kendini genç yaşta yalnız edebiyata adayan Sikelianos halk dilinin yaygınlık kazanması yolunda büyük çaba gösterdi ve anadilinin halk türkülerinde ve masallarında sürdürdüğü coşkunluğu şiirlerine aktarmayı başardı. 1927 ile 1930 yılları arasında Delphi'de tiyatro şenlikleri düzenleyen şair uluslararası sanat dünyası için örnek sayılabilecek bir kültür merkezi yaratmayı amaçladı. Sikelianos'un şiiri başlıca iki kaynaktan beslenir; bunlardan birincisi doğanın zenginlikleri ve insan duyularının evrenidir. Özellikle ilk şiirlerinin coskunluğu toprağın bereketine ve duyuların gücüne duyduğu bağlılıkla açıklanabilir. Yunan efsanelerinden ve geleneğinden yola çıkarak yazdığı bu ilk dönem şiirlerinde Sikelianos denetlemekte güçlük çektiği bir lirizmle karşımıza çıkar. Daha sonraki döneminde ise bu doğal ve duyguasl dünyanın acılar ve başarısızlıklarla dolu olduğu kanısına varan şair tanrısal bir düzenin varlığına inanan gizemci şiirler yazar. Ne var ki, insanın bu doğaüstü gerçeklere varabilmesi için doğal ve duyusal yaşantıları da yadsımaması gerekir. Seferis'in dediği gibi, «nesneleri kesintisiz ve ışınlarda herhangi bir kırılma olmaksızın görür Sikelianos. Ve ölümle hayatın en coşkun anını birbirinden ayırmamakta, kendi varlığı ile yurdunu birbirinden ayırmamakta nasıl direnirse, tanrıların dünyası ile insanların dünyası birleştirmek için de öyle direnir. Helenik ve kutsal olan bir insanlaştırma eğiliml vardır Sikelianos'ta:»

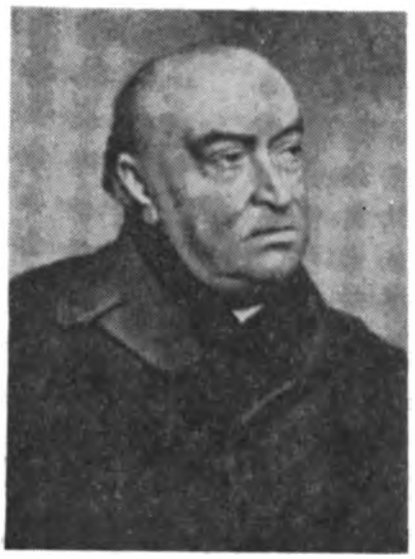

SİKELİANOS Çağdaş Yunan şiirinin büyük ustalarından.

ve biz diyoruz ki, mümkündür yeryüzünün yıldızlarla karışması, sabanın toprakla karıştığı gibi,

ve gökyüzünün tohumları büyütmesi. Ey Tanzaman zaman yükünü duyuyor yüreklerimiz hayatın acılarının ve olanca ağırlığının.

SİKELİANOS'tan üç şiir

(Türkçesi : Cevat ÇAPAN)

İLK YAĞMUR

Açık pencereye yaslanmış bakıyorduk.
Her şey uyum içindeydi duygularımızla.
Tarlalarla bağları kararttyordu
kükürt rengi bulutlar
ve gizli bir çalkantıyla
ağaçlarda inlerken rüzgar
göğsü ortaları okşayarak
uçup gitti hızlı kırlangıç.
Sonra birden, büyük bir gürültüyle
yırtıldı gökler ve raksederek
boşandı yağmur.

Tozlar uçuştu havada.
Bereketli toprağın kokusuyla
titrerken burun deliklerimiz,
dudaklarımızı araladık
içimize işlesin diye sular.
Sonra yan yana, yüzlerimiz
sütleğen ve zeytinler gibi
yağmurdan sırılsıklam,
«Nedir bu koku» diye sorduk
«Bu oğul arılar gibi havaya yayılan?
Belsem mi, çam mı, kenger mi,
yoksa kekik mi?»

Öyle yoğundu ki kokular,
soluk aldıkça içime doldu hepsi
ve sonsuz bir meltemin okşadığı
bir saz gibi titredim
gözlerim gözlerini bulup
damarlarımdaki kanın
çığlığını işitinceye değin.
Asmanın üzerine eğilip
ürperen yapraklardan bir bir
o tatları tatmak çiçekleri solumak istedim;
oysa aklım üzüm salkımları gibi yoğun,
soluğum böğürtlenlere takılı
tatlarla kokuları tek tek seçemedim
ve insan nasıl aynı anda tadarsa
kaderin kadehinden acı ile sevinci,
ben de öyle tattım aynı anda hepsini;
ve kolumu beline doladığım anda,
bülbül gibi şakıdı, ırmaklar gibi aktı
damarlarımda kanım.

AKHİLLEUS'UN ATLARI

Ey çirişotu tarlası, kişneyen
iki at geçti yanından
dörtnala...
Sırtları bir dalga gibi pırıl pırıl,
denizden çıkıp gelmişler
yırtıp geçiyorlardı issız kumsalı,
boyunları ileri uzanmış, iki aygır,
şahlanarak, köpükten bembeyaz..
için için bir şimşek çakıyordu
gözlerinde; ve dalgalar —
sonra yeniden dalgalara gömüldüler,
denizin köpüğüne karışan köpükler,
ve yitip gittiler. Ve ben tanıyordum
bu atları, biri insan sesiyle konuştuydu
gelecekten haber verircesine.
Yiğit binici eline aldı dizginleri,
atına vurdu ve atıldı ileri
tanrısal gençliğiyle...

Ey kutsal atlar silinmez
bir yazgı korumuş sizi
kem gözlere karşı,
kapkara alınlarınıza bir muska gibi
iri ve apak birer benek yerleştirerek.

BUDDHA'NIN ÖĞRENCİSİ ATZESİVANO'NUN İNTİHARI

Tam bir karanlılık içinde Atzesivano
bıçağı aldı ve o anda ruhu
bir ak güvercindi onun...
Geceleyin bir yıldız
nasıl kayarsa göğün
en gizli sığınağından,
ya da elma baharı nasıl dökülürse yere,
onun ruhu da öyle uzaklaştı göğsünden.

Boşuna değildir böyle ölümler...
Çünkü ancak
hayatı o gizemli ilk görkemiyle sevenler
sonunda tanrısal bir dinginlik içinde
derinliklere inen varlıklarının
o büyük hasadını biçebilirler.

SİLONE İgnazio (Pescina 1900) İtalyan yazarı. Roma'da okudu. Sosyalizmi benimsedi, 1921'de İtalyan Komünist partisinin kurucuları arasında yer aldı. Moskova'da yaşadı. Komünist partisinden çıkarıldıktan sonra (1930) İsviçre'ye yerleşti ve hemen tüm kitaplarını orada yazdı. 1945'te İtalya'ya döndü, Sosyal Demokrat partiden milletvekili seçildi. Romanlarında faşizme karşı mücadeleyi ve Fucino bölgesi köylülerinin yaşayışını anlattı. Başlıca yapıtları: *Fontamara* (1930), *Ekmek ve Şarap* (1937), *İl Semesotte la Neve*, (Kar Altında ki Tohum, 1940), *Bir Avuç Böğürtlen* (1954), *İl Segreto di Luca* (Luca'nın Sırrı, 1956), *La Volpe e le Camelie* (Tilki ve Kamelyalar, 1960), öykü ve denemelerinin yer aldığı otobiyografik yapıtı *Ustica di Sicurezza* (İmdat Kapısı, 1965).

İgnazio SİLONE 1946 yılında karısıyle birlikte.

SİMONOV Kostantin (Moskova 1915 / 1979) Sovyet şairi ve romancısı. Bir subayın oğludur. Bir süre tornacı olarak çalıştıktan sonra, 1938'de Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünü bitirdi.

İlk şiirlerini 1938 yılında *«Gerçek İnsanlar»* ve 1939'da *«Yol Şiirleri»* adlı kitaplarında topladı. Bu dönem şiirlerinin lirik kahramanı, zafer ve enternasyonalist dayanışma tutkusuyla dolu genç insandır. Romantik bir duygululuk ve kahramanca olana özlem vardır bu şiirlerde. Yazarın ilk oyunlarının başlıca temaları da bunlardır: *«Bir Aşkın Hikâyesi»* (1940), *«Bizim Kentten Bir Delikanlı»* (1941).

1938 yılında Anayurt Savaşı saflarına katılan Simonov, ordu gazetesinde çalışmaya başladı. Bu dönemin ilk şiir kitapları olan ve hepsi 1942'de basılan *«Lirik Günlük»*, *«Seninle ve Sensiz»*, *«Cephe Şiirleri»* adlı kitaplarında yer alan şiirlerin başlıca teması, toplumsal ve kahramanca olanın bireyselle kaynaştığı, lirik aşk konusudur. Savaş yıllarında milyonlarca Sovyet insanının ezberlediği ünlü *«Bekle Beni»* şiiri bu dönemin ürünüdür. Simonov'un şair olarak başarısı, lirik ve bireysel konuları, savaşın olanca zorluğu ve dehşetiyle karşıtlık içinde, içtenlikli ve yalın bir anlatımla

SİMONOV Sovyet edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri.

verebilmesindedir.

Daha sonra yaratıcılığını oyun yazarı ve romancı olarak sürdüren Konstantin Simonov'un 1942'de yazdığı *«Rus İnsanları»* adlı oyunu, savaş yıllarının başlıca önemli oyunları arasındadır.

1943-44 yıllarında yazdığı *«Günler ve Geceler»* adlı yapıtı, Stalingrad günlerinin belgesel öyküsüdür

Ünlü roman üçlüsünün ilk yapıtı, *«Silah Arkadaşları»* 1952'de yayınlandı. Bunu *«Canlılar ve Ölüler»* (1959), *«İnsan Asker Doğmaz»* (1963-64) izledi. 1970'te *«Son Yaz»* adlı yapıtı ve belgesel anılar ve belgesel sinema alanında çalışmalarını sürdüren Konstantin Simonov, Sovyetler Birliğinin önde gelen yazın ve toplum eylemcileri arasındadır. Uzun yıllar Sovyet Yazarlar Birliği sekreterliği yaptı. Bugün, yakın arkadaşı Nâzım Hikmet'in adına oluşturulan edebiyat arşivinin başkanıdır.

SİMONOV'dan İki şiir

BEKLE BENİ

Geleceğim bekle beni
Bütün gücünle bekle
Soluk sıkıntılarla ağırlaşan
Yağmurlar içinde bekle beni
Karlar tozarken bekle
Ortalık ağarırken bekle
Kimseler beklemezken bekle beni
Tek bir haber bile çıkmasa uzaklardan
Saçma da olsa bekleyişin
Bekle yine
Yalnız sen olsan bile bekleyen beni
Bekle
Bekle beni.

Bekle beni geleceğim
İyilik dileme bizi unutmak
Unutmak gerektiğini düşünenlere
Eğilme önlerinde bekle
Bırak anamı
Çocuğumuzu bırak
Öldüğümü sansınlar benim
Bırak beni beklemekten usanmış
Bütün dostlarım toplansın
Evde ocağın çevresinde
Şarap içsinler birlikte
O acı şaraptan
Acı
Anılar gibi acı
İçme sakın o şaraptan
Beni bekle.

Bekle beni geleceğim
Ölümün ötesinden olsa bile
Bırak beklemesini bilmemişler
Bahtım olduğunu söylesin
Varsın anlamasın hiç biri bırak
Savaşların ateşi içinde yitip
Nasıl durmadan korudu beni
Bekleyişinin ateşi
İkimiz olacağız yalnız
Beni yaşatanın ne olduğunu bilen
Yapamadığı gibi hiç kimselerin
Bekleyişini vermiş olacaksın bana
Sen.

SİNCLAİR Upton (Baltimore 1878 / Baltimore 1968) Amerikalı romancı. Militan bir sosyalistti ve bir sanat adamı olmaktan çok bir polemikçiydi. Çok sayıdaki düzensiz yapıtları, edebiyattan çok, sosyolojiye dayanır. *Şikago Mezbahaları* (The Jungle, 1906) adlı romanıyla büyük ilgi gördü. Kapitalizme karşı açtığı savaşı, roman şeklinde sunduğu yapıtlarıyla sürdürdü: *The Metropolis* (1908), *King Coal* (Kömür Kralı, 1917), *Altın Zincir* (1925), *Petrol* (1927), *Boston* (1928) ve İkinci Dünya savaşı üstünde seri halinde yazdığı on romandan ilki *World's End* (1940). Sinclair aynı zamanda denemeler ve birçok tiyatro oyunu ve otobiyografik öykü *My Lifetime in Letters* (Mektuplarla Hayatım, 1949), *The Autobiography of Upton Sinclair* (1962) yazdı.

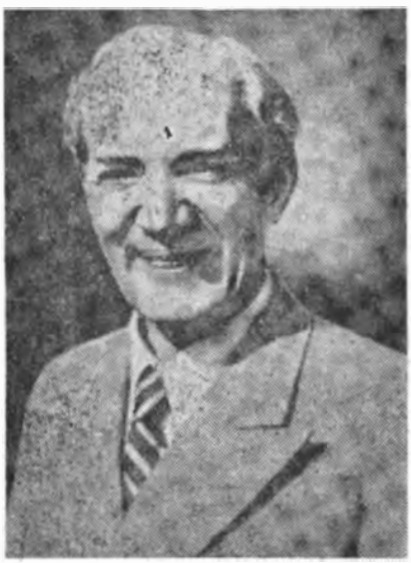

«Teorik eğitimi olmayan duygusal bir sosyalisttir Upton Sinclair: Sorunları çok basit şekilde ele almakta ve yaklaşan savaşa karşı selâmet yolunu sosyalizmde aramağa sürüklemektedir.» LENİN

Upton SİNCLAİR Üzerine

Şoven Clarion gazetesinin bastırmış olduğu Sosyalizm ve Savaş adlı broşür bu bakımdan çok ilgi çekicidir. Bu küçük broşürde, uzun zaman önce Hyndman'ın emperyalist görüşlerini benimsemiş olan Şoven Romert Blatchford'un Amerikalı sosyalist Upton Sinclair'e verdiği cevapla gene Sinclair'in savaşı yeren tutumuna karşı bir «manifesto» yer almaktadır.

Teorik eğitimi olmayan duygusal bir sosyalisttir. Meseleleri çok «basit» şekilde ele almakta ve yaklaşan savaşa duyduğu öfke onu, savaşa karşı selâmet yolunu sosyalizmde aramağa sürüklemektedir.

«...(Savaşa karşı) hareketimizin ezileceğini söylüyorlar bize. Ama ben yürekten inanıyor ve işte açıkça bildiriyorum ki, üstün insanca kaygılarla savaşı önlemek amacını güden bir baş kaldırmanın ezilmesi sosyalizmin bugüne dek kazandığı en büyük zafer olacak ve bu zafere bütün uygar alemin bilincini ve bütün dünya işçilerini, tarih boyunca hiç bir olayın sarsamadığı kadar derinden sarsacaktır...»

...Gördüğünüz gibi, teorik bakımdan yüzeyde ve çocukça bir ihtardır bu, ama sosyalizmin yozlaştırılması konusunda gerçek bir ileri çıkış ve devrimci mücadeleye bir çağrıdır.

...Dile getirdiği öz ne denli gerçek olursa olsun Sinclair'in çağrısı çocuksu bir çağrıdır. Çocuksu, çünkü sosyalizmin son yarım yüzyıllık gelişiminden, bu alandaki akımların mücadelesinden, devrimci bir örgütle ve objektif olarak devrime elverişli bir durumda devrimci hareketin gelişim şartlarından habersiz olduğu için çocuksu. «Duygular», bütün bu şartların yerini yerini hiç bir vakit tutmaz. Güzel söz sanatının hünerlerine yaslanarak, sosyalizmin iki güçlü akımının oportünizmle gerçek devrimciliğin sert ve amansız mücadelesinin dışında kalmak mümkün değildir.

LENİN

SİNOPULOS Takis (Pirgos 1917) Yunan şairi. Şair, çevirmen, ressam ve eleştirmen olarak ün yaban Sinopulos'un asıl mesleği hekimliktir. 1917'de Olimpia yakınlarında Pirgos'ta doğmuş, 1935-1940 yıllarında Atina Üniversitesinde tıp öğrenimi görmüştür. 1940-41 yıllarında Arnavutluk cephesinde savaşan Sinopulos 1946-49 yılları arasında da İç Savaşa katılmıştır. Savaş yaşantısının özellikle Ölüm Şöleni adlı şiir kitabındaki insancıl duygular ve gerçekçi yaklaşıma kaynaklık ettiği söylenebilir.

1951'den bu yana yedi şiir kitabı yayımlayan Sinopulos çağdaş Fransız şairlerinden pek çok şiir çevirmiş, gerçeküstücü ve varoluşçu Fransız yazarlarının etkilerini kişisel anlatımıyla uzlaştırmayı başarmıştır. 1962 yılında Devlet Şiir Ödülünü kazanmasını sağlayan İoanna ile Kostantin'in Şarkısı adlı yapıtında Sinopulos kendine özgü şiirsel anlatımıyla çağdaş roman tekniğinin olanaklarını birleştirerek evli bir çift arasındaki ilişkinin yozlaşmasını anlatır. Taşlar başlığı altında yazmakta olduğu bir dizi yeni şiir ise Sinopulos'un başarı çizgisinin aşk şiirlerinde doruğuna ulaştığı yolunda çağdaşı Eleni Vakalo'nun yargısını doğrular niteliktedir.

Sinopulos kendi kendini yetiştirmiş bir ressam olarak 1961 yılında bir resim sergisi açmışsa da, öbür uğraşlarının zorunlu sınırlaması sonucu sanat çalışmalarını yalnız şiir türünde yoğunlaştırmıştır. Resimlerinde Hartung, Soulages ve Henri Michaux gibi ressamları çağrıştıran özellikler görülür

SİNOPULOS'tan bir şiir

ŞİİRİN ŞİİRİ

Şiirler boğuştuğumuz zamanlarda, bir ayna yok bana nasıl başkalaştığımı gösterecek.

Bazan bir düşte, garip bir ışıkla aydınlanıyor sözcükler, uyum ve anlam değiştiriyorlar, karanlık çiçekler gibi açılıp cennetin ve yeraltı dünyasının kapılarına dönüşüyorlar.

Gerçeklikle benim aramda, nesnelerin akıldışı yanlarının tadına vardıkları gerçeklik masalı var.

Sözcükler kanayarak doğmuşlar; titreyerek, birbirlerine bakarak buluşmuşlar. Sonra birden dağılmış beyindeki bulutlar.

Ona bağırarak çıplak olduğunu söyledim, o da çıplaklığı giysilerinin üzerine giydiğini söyledi.

Şair dostum. odaya toprak dolduran bir dille konuşuyorsun. Sular ve balıklar girsin diye pencereyi açıyorum. Sözcükleri unutalım. Irmağı bilmek ırmağın içinde olmak demektir.

O kadar çok söz ettik ki açlıktan, ekmeğimizi korumayı unuttuk. Şimdi şaşırtıcı bir özgürlük içinde bayram ediyor kilerde fareler.

Gecenin sisinden doğan duru sabah. Işık saçan, coşku veren güzel hava. Bir ağaç fısıldıyor, bir yaprak yürek acılarını dindiriyor kuşkuların, görünmeyen bir meltem gelip geçen sevinçli yüzlerle dolduruyor sokağı. Bir bir uçup gidiyor içindeki acılar. Gecenin küçük trajedisi şimdiden çekmeceye kitlenmiş anılarla birlikte. Artık hatırlamıyorsun bile saatin kuru tik-taklarını ve hızla çarpılan kapıyı. Her şey yitip gitmiş güneşin uyumlu dinginliğinde. Dün gerçek sayılan hortlakların artık görünmediği sabahın harikalar ülkesi.

Zamanın oluklarına ağır ağır akan sonsuzluktu gün. Ağaçlar milyonlarca kuş getirdi dünyaya. Ne bulut var, ne ölüm. Herkes dağlara tırmandı şenlikler için ve zevkten inlediler aşk hırsızları.

Kumral başını eğiyorsun, gözyaşı, seline boğuyorsun avuçlarımı. Zavallı eller, alışık değiller böyle yakıcı hediyelere. Ağaçtan asılı duruyor meltem, kımıldamadan, ve düşmanın hiç ele geçiremediği bir ülke yaz gecesi .

Her yeni aşk bir başka yüz kazandırıyor sana, yeniden yalnızlığınla karşı karşıya getiriyor seni. Aşk yitip gidince, kalan boşluk bir cinayet sahnesini hatırlatıyor bize.

Evimdeki beslediğim tek hayvan, kendi ölümüm. Sense onu benimle besliyorsun acıkınca.

Koca bir gün, tek şiir yazmadan, mürekkep akıtmadan. Tüylerinin gerisinde öldü güneş ve o güzel akşam sürüp gitti ağaçlar ve sularla.

Bütün gece oturmuş yazıyordu. Kuşlar gibi dizeler uçuyordu yazdığı kâğıtlardan ve içinde öldürülmüş şairlerin çığlıkları duyuluyordu, aç-susuz, tanıklara katılmayı özleyen.

Bir şiir vardı. Ve deliklerle doluydu bu şiir. Öyle ki, baktınız mı, yemek yerken, sevdalanırken, ayakkabılarını çıkarıp yatarken görürdünüz şairi.

Gece olunca, içinde sözcüklerin dalgın hizmetçiler gibi dolaştıkları mumla aydınlatılmış odaları hatırlatırdı bana şiirleri.

Sonra uyurdu. Ama uykusunun gerisinde uyanık kalırdı o ve şiir sürüp giderdi. Sözcükleri de kendisine baş kaldırır. her şeyi yeni bir biçimde kaydederlerdi; bu da sevinçle doldurur içini, böylece görünmeyen, korkunç bir zorbadan öç alıyormuş gibi görürdü kendini.

Şiirin dışında kalan sözcükler sınırsız bir öfkeye kapılarak tıpkı cadılar gibi ellerine taşlar aldılar ve durmadan küfürler yağdırarak şairi de, gelip geçenleri de taşa tuttular.

İşini tamamladığında yorgunluktan ölü gibiydi, şiirleri ağır geliyordu kendisine, taşlarla doluydular sanki. Elbette biraz ışık vardı şiirlerde, göğün kurduğu düşlerden, denizin sesinden bir şeyler, bir garip çiçek vardı. Ama taşlar engel oluyordu ona. Kendisinin iki yüzlüler ve bakarkörler için şuraya buraya kurduğu tuzaklardan bile daha çok engel oluyorlardı.

Sana bir şiir okuyacağım, dedi. Ve kâğıtlarını çıkarmak için elini soktuğu çekmeceden güçlükle heyecansız başını çıkardı bir cesedin.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

sinyal (Fr. ve İng. signal) Maddesel bir süreci, yada maddesel bir sistemin durumunu, enformasyon taşıyıcısı olma özelliğiyle yansıtan enformasyon teorisi kavramı. - Enformasyon her zaman sinyale bağlıdır. Bunlar örneğin elektro-manyetik dalgalar, sinirdürtüleri, renk-kombinasyonları, delikli şeritlerdeki delikler olabilir.

Sinyaller, enformasyonların iletilmesini ve depolanmasını gerçekleştirirler ve insanın bilgi edinme faaliyetinde önemli bir rol oynarlar. Genelleştirilmiş anlamda kullanılan bu sinyal kavramı, nöro-fizyolojinin özel sinyal kavramlarıyla karıştırılmamalıdır.

sinyal sistemi (Fr. système de signaux, İng. signal system) Koşullu refleks alanında, nöro-dinamik etkinlik sistemini tanımlayan nöro-fizyolojik kavram. Gelişmiş hayvan-

SİQUERİOS

lar ile insanlar, nesnel gerçeği sinyal sistemi yardımıyla yansıtırlar. Sinyal sistemi teorisi, *Pavlov* ve kurduğu okul tarafından geliştirilmiştir. Çevreden gelen belirli uyarımların sinyallere dönüştüğü koşullu *refleks*'ler, sinyalleşmenin esasını oluştururlar. Bu temel üstünde ortaya çıkan geçici sinirsel bağlantılar, hayvanlarda biricik, insanlarda ise birinci sinyal sistemini oluştururlar. Bunun üstünde sinyalleşme ilkesini genişleten ikinci bir sinyal sistemi yükselir; salt insanlara özgü olan bu sistem, sözcüklerden ve onların anlamlarından kaynaklanan dilsel sinyaller biçimindeki genelleştirilmiş sinyallere dayanır. Bu geniş taban üstünde, insanın büyük beyin kabuğunda kurulan geçici sinirsel bağlantıların tümü, ikinci sinyal sistemini oluşturur. Konuşma ve düşünme, bu sistemin işlevleridir; ve gerek doğal, gerekse yapay *dil*, söz konusu sistemdeki sinyallerin toplamından oluşur.

SİQUEİROS David Alfaro (Chihuahua-1889) Meksikalı ressam. Orozco ile devrime katıldı, 1919-1922 arasında Avrupa'da dolaştı. 1921'de Barcelano'da yayınladığı bir bildiride, Eski Dünya'nın çağdaş estetiğine karşı cephe aldı ve Kolomb öncesi sanatın kaynaklarına yöneldi. Millî eğitim bakanı tarafından Meksika'ya çağırıldı, Ressamlar ve Heykeltraşlar sendikasını kurdu ve proletarya sanatının nazariyecisi oldu. İspanya içsavaşında cumhuriyetçi bir tugaya kumanda etti. Tablolarında mizacın sertliği ağır basar: hacimlerinin büyüklüğü, bovutların genişliği, renk parlaklığı, teknik planda cesurca girişimler. Mexico Hazırlık okulunda (1922), Elektrik sendikasında (1939), Güzel Sanatlar sarayında (1940) büyük duvar kompo-

SİQUEİROS'un ünlü başyapıtlarından biri: Feryadın yankısı.

zisyonları yaptı. *Fırtına, Yangın* (1939) gibi yapıtlarının trajik konuları, anlatımcı, gerçeküstü ve soyut sanat karışımı bir lirizmle beslidir. *Devler* (1932), *Bir Feryadın Yankısı* (1937) *Etnografya* (1939), *Irkların Eşitlik Alegorisi* (1943) *İhanet Yüzü* (1947), *Şekillerin Kasılması* (1947), *Tapma. Yeni Demokrasi Cuauhtemoc'ın Ululanması* (1951), adlı yapıtları önemlidir. Siqueiros, Komünist partisine girdi ve 1860'taki kanlı sokak gösterilerine katıldı, 19 ay hapis yattı, 1962'de 8 yıla mahkûm oldu. 1964'te bırakıldı. İki yıl sonra Cuernavaca'nın kent bahçesi için. 4 600 m²lik duvar ve buna ek olarak 1 7000 m²lik tavan resimleri *(İnsanlığın Tarihi)* yaptı. Plastik maddeden dev heykeller de yapmaktadır

SİSMONDİ Sismonde de (Cenevre 1773 / Cenevre 1942) İsviçreli ekonomi bilgini. Ticaretle uğraştı ve ekonomi politik konusunda yaptığı araştırmalarla genç yaşında büyük bir ün kazandı. Sorbonne'da, ekonomi dersi vermesi için yapılan öneriyi kabul etmedi ve İsviçre'ye çekilerek kişisel çalışmalarına devam etti. Başlangıçta liberalizmi savunduğu halde, zamanla, teknolojiyi ve rekabet mekanizmasını eleştirmeye yöneldi ve üreticilerin içinde bulunduğu kötü yaşam koşulları üzerinde durdu. Bu görüşleri dolayısıyla, kapitalizmi ilk olarak bilimsel biçimde eleştiren bir düşünür olarak kabul edildi. Ayrıca, marksist anlayışın en önemli öncülerinden biri olarak tanındı.

Bir halk ressamının gözüyle SİSMONDİ.

SİSMONDİ'den seçmeler

HÜKÜMETİN GÖREVİ

Hükümet, tüm halkın gücüne dayanarak, herhangi bir bireyi, bütün ötekilere karşı korumak amacıyla kurulmuştur. Hükümet, genel çıkarı, bütün özel çıkarlara karşı olarak ortaya koyar. Hükümetin temel görevlerinden biri de, halkın koruyucusu olarak, herkesin yapabileceği fedakârlıklara bir sınır koymaktır. Örneğin, on saat çalışmış olan emekçinin, on iki, on dört ya da on beş saat çalışmaya razı olmamasını sağlamak hükümete düşen bir görevdir. Komşusunu zenginleştirirken, bir yurttaşın yoksulluğa düşmemesini sağlamak ta hükümetin görevlerinden biridir.

EMEK ÜZERİNE

Toplumsal düzenin amacı servet değildir toplum içinde servet sağlanmasının aması, bu serveti bütün sınıfların yararlanacağı bir şey haline getirmektir. Emek, bu serveti ve servetin sağladığı rahatlığı artırdığı ölçüde ulusal bir değer taşır. Emeği gerçekleştirenler değil de, ondan yararlananlar göz önünde tutulduğu sürece, aynı emek korkunç bir afet haline gelebilir.

SINIFLARIN KARŞITLIĞI

Toplum içinde yapılan her işi gerçekleştirmek için çıkarları karşıt iki yurttaş sınıfının bir işbirliğine girmesi, ne insan doğasının ne de emeğinin doğasının sonucudur. Burada, çıkarları karşıt iki sınıf derken, birikmiş emeğe sahip olan ve çalışmayanlarla, beden gücünü kullanan ve emeği gerçekleştiren kişilerin oluşturduğu sınıfları kastediyorum. Bu sınıflaların birbirinden ayrılmış olması ve çıkarlarının karşıtlığı, bizin insan toplumuna verdiğimiz yapay örgütlenmenin bir sonucudur.

Sismondi üzerine

Sismondi uzun yıllar İngiltere'de yaşamış; ve büyük sanayiin doğurduğu toplumsal dönüşümleri gözlemlemek fırsatını bulmuştur.

Sınai gelişimin getirir göründüğü ilerleme vaadlerine kapılmıştır oda ilkin; ve 1803 yılında, Smith'in fikirlerini halkın anlayabileceği basit bir dille sunan Ticari zenginlik üzerine başlıklı bir eser yayınlamıştır

Ne var ki daha sonraki yıllarda emekçilerin sefaletini gören ve 1817 yılında İngiltere'yi saran o büyük artı ürün krizine tanıklık e-

den düşünürün fikirleri, köklü bir değişime uğramakta gecikmeyecektir. Nitekim 1819 yılında, Ekonomi politiğin yeni ilkeleri başlıklı incelemesini yayınlamıştır. Bu eser, herşeyden önce, İngiliz kapitalizminin ve liberalizmin amansız bir eleştirisini meydana getirmektedir.

Şöyle yazıyor Sismondi :

Bir tek ulus, nüfusunun kamu merhametinden yararlanarak yaşamak zorunda bırakılan onda birinin içinde yüzdüğü korkunç yoksullukla, görünür servetinin gittikçe artması arasındaki karşıtlığı yaşıyor bugün. Ama belirli açılardan gerçekten örnek alınmağa değen, yanılgılarında bile göz kamaştıran bu ulus kıtadaki bütün Devlet adamlarının gönlünü ve aklını çelmiş bulunmaktadır. Şu kitaptaki düşünceler artık ona yararlı olmayabilir. Ama hiç değilse ben, söz konusu ulus tarafından izlenen yolun tehlikelerini göstererek; ve bütün ekonomi politiği sınırsız bir rekabet ilkesine dayandırmanın, tek tek bireylerin çabalarını topluma karşı yönetmelerine izin vermek ve insanlığın çıkarını sınai gözüdoymazlığın etkisine kurban etmek demek olacağını, doğrudan doğruya o ulusun deneyi ile ortaya koyup ispatlayarak, insanlığa ve kendi yurttaşlarıma hizmet ettiğim kanısındayım.

Demek ki Sismondi, sürekli şekilde deneye dayanmak pratik sonuçlara varmak istiyor: Böylece Smith ruhuna bağlı kalmaktadır düşünürümüz; bunun da bilincindedir.Merkantilizmin yeni bir biçimiyle karşı karşıyayız, diyor; tüccarlar ve sanayi şefleri tarafından yönetilen kapitalist sınıfın emekçi sınıf üzerindeki bu egemenliğine son vermek gerekir.

Nitekim, bu düzende emekçilerin gündeliği, işçinin yaşaması için zorunlu olan miktarın üzerine hiç bir zama yükselmemekte: Bu, Malthus'ün sandığı gibi, kaçınılmaz bir alınyazısının sonucu değildir hiç şüphesiz: ama böyle değildir diye, acı ve sürekli bir gerçek olmaktan da çıkmamaktadır.

Emekçinin ücreti ile ürettiği şeyin değeri arasında bir fark bulunmaktadır. Sismondi, üstün değer ve bazan da artı değer diye adlandırıyor bu fazlalığı; ve servetler arasındaki büyük eşitsizliğin sorumlusu bu farktır, diyor; çünkü bundan sadece müteşebbisler yararlanmaktadır.

Üstelik bu eşitsizlik gittikçe büyümek zorundadır; çünkü biryandan, üstün değer, «sanat ve bilimlerin zanaat alanına uygulanması ilerlediği oranda» büyürken, öte yandan, aralarındaki rekabet sonucu müteşebbis, bunu gizli tutarak, sadece kendi fiatlarını düşürmek ve böylece rakiplerini iflâsa sürüklemek için daha büyük çapta uygulamaya yönelmektedir.

Proletaryanın yoksullaşması ve sermayenin belirli ellerde yoğunlaşması hakkındaki ünlü Marksçı tezler dile gelmektedir ilkel şekilleriyle burada.

Demek ki kapitalist rejim düzgün işlese bile, kabule değer değildir. Bunun yanı sıra bu rejimin, kendisini belirli aralıklarla sarsan ağır krizlerden kurtulma yeteneği olmadığı da, görülmektedir; bu ise, kapitalizmi mahkûm etmek için yeni bir sebeptir.

Söz konusu krizler, kapitalizmin, kullanım değerleri yerine, değiştirilebilir (mübadele edilebilir) değerler üretmek için işlemesinden ileri gelmektedir: Ürününün toplumu yararlı olup olmadığını düşünmemektedir çünkü müteşebbis: ürettiği malı kârına satıp satamayacağıdır onun tek kaygısı. Oysa bu ürünleri satın alan, nüfusun büyük kısmıdır; ve gittikçe yoksullaşan bu nüfusun satın alma gücü her gün biraz daha azalmakta; ve tüketicilerin satın alma gücündeki bu yetersizlik, devir devir, ekonomik krizler halinde ortaya çıkmaktadır. Ve kapitalistler, dış mahreçlerin fethi yoluyle buna bir geçici çare bulsalar bile, gittikçe daha şiddetlenecektir bu krizler; sistemin saçmalığı, ergeç ortaya dökülecektir.

Şöyle diyor :

«Aynı gelir, doksan dokuz çok yoksul aile ile çok varlıklı bir tek aile arasında pay edildiği vakit, bunun ulusal sanayie vereceği teşvik, alabildiğine önemsiz olacaktır... Bir nokta daha belirtmeğe değer: Sermayelerin büyümesi, işlerin genellikle çok büyük yapımevlerinde yoğunlaşması sonucunu doğururken, buna karşılık servetlerin gittikçe büyümesi, bu çok büyük işyerlerinde üretilen malların, zenginlerin tüketim alanı dışında kalması sonucunu doğurmaktadır hemen hemen mutlak bir kesinlikle... Demek ki böylelikle, servetlerin belirli ellerde yoğunlaşması sonucu, iç pazar gittikçe biraz daha sıkışmakta; ve sanayi, kendine dış pazarda sürüm yerleri aramağa mahkûm olmaktadır. Oysa sanayii dış pazardakinden hiç de küçük değildir» [*Nouveaux principes d'economie politique (Ekonomi politiğin yeni ilkeleri)*, yeni basım, Cenevre-Paris, 1951, cilt I, s. 271-273]. Kitabının bir başka bölümünde de, Malthus'ün ünlü «nüfus yasası»nı nükteli bir şekilde çürütmeğe girişiyor Sismondi: «Montmorency ailesi, diyor, hç bir zaman ekmeksiz kalmamıştır... Söz konusu yasaya göre, bu ailenin nüfusunun her yirmi beş yılda bir, iki katına çıkması gerekirdi. Bu hesapla, ve Montmorency ailsinin ilk atasının 1000 yılında yaşadığını varsayacak olursak, bugün bütün dünya nüfusunun Montmorency'lerden ibaret olması gerekirdi: çünkü bu aile bireylerinin sayısı, 1800 yılında, tam 2.147.648'e ulaşmış olacaktı».

Bu kesin ve sert eleştirilere girişen bir düşünürde uygulamalar alanında sağlam sosyalist kanılarla karşılaşacağımız umulabilirdi. Ama Sismondi, tam tersine, pratik reformlara dokunur dokunmaz, büyük bir ürkekliğe kanılarak duraksıyor; Devletin bireyleri çiğnemesi korkusu tökezletiyor onu sürekli olarak.

Dolayısıyle de, düşünürümüzün ilkin, emekçileri mülkiyet sahibi kılarak sınıflar arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırma yolunu önerdiğini görüyoruz: İşçilerin kârdan pay almasını savunan akımın havarilerinden biridir Sismondi.

Sonra da, önerdiği bu ilk yolun yetersizliğinin bilincinde olan düşünürümüz, bireysel girişimleri hiç bir şekilde engellememek şartıyle Devletin ekonomik hayata elatmasını kabul ediyor. Bunun için de, diyor, işletme sahiplerini kullandıkları emekçilerin, hastalandıkları yada işsiz kaldıkları zaman bile, sürekli geçimini sağlamakla yükümlü tutan yeni yasalar çıkarmak yeterli olacaktır. Sınıflararası barış ve uzlaşım böylelikle kurulabilir ancak; çünkü patronun çıkarı, işçilerini gözetmekte ve işe bağlı tutmaktadır; hattâ böylece patronlar, işçilerine kârdan belli bir pay vermeğe bile yönelebilirler.

Bu fikirlere bir çok bakımdan karşıçıkılabilir. Bizim bunu yapmamıza gerek kalmıyor; çünkü Sismondi kendisi sıralıyor itirazları: Müteşebbis, bir kriz sonucunda iflâsa sürüklenirse, işçiler ne olacaktır? Mahreçler el değiştirir yada hepten tıkanırsa, artık sipariş almayan patronlar gene aynı sayıda işçinin geçimini sağlamakla yükümlü tutulacak mıdır? Ve tasarlanan bu yeni sistem, Eski Reiim'in sayısız kusur taşıyan loncalar sistemine bir dönüş değil midir?.

En son olarak da düşünürümüz bütün bu konularda güçsüz kalmış

olduğunu açıkça itiraf ediyor. Şöyle yazıyor:

Bana göre, ilkenin ve adaletin nerede olduğunu böylece belirttikten sonra, itiraf edeyim ki, bunları yürürlüğe koyma yollarını bulmak gücünü kendimde duymuyorum. Emeğin ürünleri, bunları üretmeğe katılanlar arasında yanlış ve hileli bir şekilde dağıtılmaktadır gibi geliyor bana; ama gene bana öyle geliyor ki, deney yoluyle tanıdığımız şu mülkiyet şeklinden tamamıyle farklı bir mülkiyet şekli tasarlamak, insan gücünü aşan bir şeydir.

Henri DENİS

---

sistem (Fr. système, İng. system) Birleştirilmiş, bir araya getirilmiş olan maddî nesnelerin, süreçlerin, vs. (maddî sistem) yada kavramların, önermelerin, vs. (fikirsel sistem), sınıflama, düzenleme ilkelerine göre sınıflandırılması; birbirine belli bir tarzda bağlanmış bulunan parçaların yada öğelerin bütünü. Parçalar arasındaki ilişkilere bağıntı denir ve bağıntıların toplamı, bir sistemin yapısını oluştururlar. Bütün ile onun parçaları arasındaki diyalektik ilişki, bütünün kendi parçalarının bir toplam olduğunu, ancak davranış tarzı ve durumu bakımından, nitelikçe yeni, kendine özgü yasal düzenlilliklere tabi olduğu için basitçe bir toplama indirgenemiyeceğini söyler

Doğal sistemler ile —insanların ortaya koydukları maddi, düşünsel, bilimsel, felsefi— yapay sistemler arasında ayırım yapılır. Dinamik, kendikendini ayarlayan, düzenleyen ve organize eden üç grup sistemden olusan özel bir sistemler sınıfı da sibernetiğin araştırma konusudur

Bir sistem, iç-ayar, düzenleme mekanizmaları sayesinde, iç-faaliyet veteneklerini kendisi düzenleyebiliyorsa, yani sistemi belirli dış etkiler karşısında (parçalamadan) ayakta tutabiliyorsa, o sistem kendi kendini ayarlayan, düzenleyen bir sistemdir.

Sistem kavramı, özellikle maddi sistemler kavramı, bilimler açısından büyük bir önem taşır. Bu kavram, maddi dünyanın nesnel ve öznel fenomenlerinin düzenliliğini dile getirir. Aslında her bilim, bir anlamda belli tarzlardaki sistemlerin araştırılmasıyla uğraşır; örneğin, toplum bilimleri, toplumsal sistemlerin yapısını, hareketini ve gelişmesini araştırırlar. Marksçılık-Leninciliğin kurucuları, → *sosyo-ekonomik kuruluş* öğretisinde toplumu bir sistem olarak, birevler arasındaki toplumsal ilişkilerin toplamı olarak kabul ederler; bu ilişkilerin toplamı, toplumsal sistemin öğelerini bir bütünde birleştirir.

sivantizm bk. **bilimcilik.**

siyaset bk. **politika.**

siyasi iktisat bk. **ekonomi politik.**

skolastik (Osm. iskolâstik; Fr. scolastique; İng. scholastic) Orta Çağ boyunca Batı Üniversitelerinde öğretilen felsefeye İlişkin. Bu felsefenin özelliği, tanrıbilime bağlı olarak imanla akıl arasında bir uyum araması, bellibaşlı metot olarak tasımsal kanıtı kullanması ve Aristoteles'in eserlerinin yorumuna yönelmesidir. - Kötüleyici bir anlamda, aşırı şekilciliğe kaçan; yada, hayatın getirdiği edinçlerle yenilenecek yerde geleneksel tezler içinde kapanıp kalan düşünce eğilimlerini de belirtir.

---

skolastik Üzerine

Skolastiğin asıl amacı, katolik kilisesinin geleneksel dogmalarına rasyonel dayanaklar sağlayarak, onları daha anlaşılabilir ve kavranabilir duruma sokmaktı. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Platon'dan ve Aristoteles'ten uzanagelen düşüncelere ve tezlere dayanılmaktaydı. Felsefe, skolastik öğretisinde dinbilimin kölesiydi ve böyle tanımlanıyordu. Felsefenin görevi, dinbilimin yüceliğine dayanarak, doğrulukların «vahy-i ilahi» olmaları nedeniyle zaten su götürmeyen dogmaları bir kez daha kanıtlamak ve onları kâfirlerin öğretilerine karşı savunmaktı.

Skolastik, bütünsellikten bütünlükten yoksun bilimle kaynaşarak bir bütünlük oluşturmuş olan nesnel-idealist bir felsefedir ve aynı zamanda, bir parçasını örgütlü kilise hiyerarşisinin oluşturduğu feodal hiyerarşinin teorik temellerini oluşturur.

Skolastik, bütünsellikten bütünlükten yoksun: bir öğretidir gelişimi boyunca bünyesinde farklı görüşler ortaya çıkmış ve bu görüşler birbiriyle savaşım vermişlerdir; örneğin nominalizm ve gerçekçilik'in skolastik içindeki evrensellik savaşımındaki durumlarında olduğu gibi.

Skolastik'in ilk döneminde Platon'un görüşleri ağırlık kazanmıştı. Bu görüşler daha önce kilise babalarından Augustinus'un çabalarıyla katolik dinivle kaynaştırılmıştı. Skolastiğin olgunluk döneminde ise Aristoteles'in yazıları tanınmaya başlanınca, Aristoteles'in felsefesi de katolik inanç sistemiyle kaynaştırılmıştı. Bu önemli çalışmanın gerçekleştiricisi Akinolu Toma'ydı.

Feodal toplumun çöküşü ve giderek burjuva toplumunun ortaya çıkmasıyla birlikte skolastik felsefe de önemini geniş ölçüde yitirmeye yüz tuttu. Ancak kapitalizmin son(u)cu aşaman olan emperyalizm döneminde, burjuvazinin ideolojik çöküntüsünün bir ifadesi olarak skolastiğin Yeni-Tomacılık adı altında yeniden canlandığı görüldü. Yeni-Tomacılık adı altında geliştirilen yeni skolastik, bütünsel bir dünya görüşü olarak diyalektik ve tarihsel maddeciliğin karşısına çıkarılmaya çalışmaktadır.

M. BUHR
(Türkçesi : V. ATAYMAN
İ. DUMAN)

SLAVEYKOV Petko Reşev (Tırnova - 1827 / Sofya - 1895) Bulgar şairi, yazarı ve folklorcusu. Edebi ve toplumsal konuları işleyen *Proslavile se V. Trnovo* (Ün Salmış Tırnova, 1843) adlı ilk yapıtında Yunan papazlarına çattı ve bu yüzden öğretmenlik görevinden uzaklaştırıldı. 1843-1863 arasında çeşitli görevlerde bulundu. Bu dönemde folklor araştırmalarına başladı. İlk şiirleri: *Krumiada* (Krum Han Çağı), *Samuilka* (Kral Samuil Çağı), *Ogledalo* (Ayna). Ayrıca Türk, Yunan ve Sırp şarkı ve şiirlerini Bulgarcaya uyarladı. 1849'da *Taarigradski Vestnik*'te (İstanbul Gazetesi) yazılar yazmaya başladı. Aynı zamanda *Basmenik* (Masal Kitabı, 1852), *Posnopoyka* (Şarkı Derlemesi, 1852), *Veseluşka* (Şenlik Kızı, 1854) adlı yapıtları yayınladı. 1864-1867 arasında ilk bulgar mizah gazetesini *(Gayda)* çıkardı. 1864'te İstanbul'a yerleşti ve Fener'deki bulgar okulunda öğretmenlik yaptı. Bu arada bağımsız bir Bulgar kilisesinin kurulmasına çalıştı. 1866'da *Makedoniya* gazetesini yayınlamaya başladı. Türk hükümeti ve Bulgar zenginlerine (çorbacılı) karşı tutumu yüzünden 1872'de gazete kapatıldı. En iyi şiirlerini *Ne Pey mi se* (Her Şeyden Vazgeçtim, 1870), *İzvorit na Bolonogata* (Beyaz Kız Çeşmesi, 1873), *Jestokostta mi se Slomi* (Artık Zalim Olamam, 1873), *Çitalişte (Kütüphane)* adlı dergide yayınladı. 1874'te Edirne'de, 1875-1877 arasında İse Eski Zağra'da öğretmenlik yaptı .1877-1878 Türk-Rus savaşından sonra Kurucu meclis üyesi olarak Tırnova anayasasının hazırlanmasına katıldı. Daha sonra knyaz A. Battenberg ve Ferdinand'ın rejimlerine karşı çıktı. Slaveykoy yeni Bulgar edebiyatının kurucularındandır

SLUTSKİ Boris (Harkov 1919) Sovyet şairi. Ukrayna'lı bir memurun oğludur. Lise öğrenimini Harkov'da tamamladıktan sonra Moskova'ya gelerek, 1937-1941 arasında, bir yandan Hukuk Fakültesine, bir yandan da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam etmiştir.

On yedi yaşında şiir yazmağa koyulmuş olan Slutski'nin şiirleri ilk olarak 1941'de yayınlanmıştır. Aynı yıl gönüllü olarak askere girecek ve cepheye sevkedilecektir. Çok geçmeden terhis edilen şair, 1943-1952 yıl-

ları arasında radyoda çalışmıştır.

Bütün şiiri savaşın izlerini taşımaktadır. Hemen hemen konuşma diliyle yazılmış olduğu halde kafiyeli ve ritmli, ve alabildiğine dolaysız bir şiirdir bu.

Kabiliyeti, şiir namusu ve insan bütünlüğü bakımından Slutski, bugünkü genç Sovyet şiir okulunun önderlerinden biridir.

Daha sonraki yıllarda yayınlanan başlıca kitapları, *«Dün ve Bugün»* (1961), *«Çalışma»* (1964), *«Yılkovan»* (1971) v.b.'dır.

SLUTSKİ'den seçmeler

İNSAN YAŞAMINI...

İnsan yaşamını (ayrıntılarıyla)
Anlatabiliriz (ortalama) iki saat içinde.
Döküp saçarak ne kadar sır varsa,
Değiştirerek ses tonunu inandırıcı biçimde.

(Beş aşağı beş yukarı) yüz yirmi dakikada
Konabilir ortaya, anlatılabilir
Dökük, kırık, doğru, eğri ne varsa;
Beşik mezara bağlanabilir.
Fakat onur kırıcı bir şey yine de: Yenildi, içildi,
Konuldu, göçüldü - bepsi iki saatiçinde -
Boyun eğdirildi kırallıklara, camlar kırıldı
Göklere hücum edildi
Dağlar yerinden oynatıldı, ormanlar yakıldı
İki saat içinde olup bitti hepsi!

1971

Çeviren :
Ataol BEHRAMOĞLU

VUR KENDİNE DÜŞENİ

Evini seviyorsan, evini,
Bir Rus olarak yetiştirildiğin,
Direği bel vermiş bir tavan altında
Beşiğine gömülüp uyumuştun hani
Her şeyi seviyorsan evinde
Duvarlardan en ufak köşeye kadar
Sobadan taşları babanın, atalarının,
Mayıs çiçekleriyle tıkabasa, arılar vızıldayan
adımlarıyla aşınmış parkeye kadar.
O küçük avluyu seviyorsan,
Ve bir şey diyorsa sana
Ihlamurun altındaki şu masa,
Baban dikmişti oraya o ağacı,
Evindeki döşemenin üstünde
Alman erleri yürüsün istemiyorsan,
Emektar masada onlar otursun,
Bahçende dalları kıran
İşte bütün bunları istemiyorsan...

Anacığını seviyorsan anacığını
Şimdi çekilmiş bulunan sütüyle
Bir nice zaman beslemişti seni
Yanağını dayadığın o tek kişi,
Düşünmek bile istemiyorsan
Düşman askerinin avuçlarını
geçirip saçlarına anacığının
Buruşuk yüzünü tokatladığını,
O eller değil miydi Almanlardan
Kapıp kaçıran senin beşiğini
Şu çamaşır yıkayan şimdi
Yatak çarşaflarını düzelten
Aynı eller değil miydi?

Unutmadıysan sevgili babacığının
Kollarında tutup salladığını seni
Ve bir gün yurdun kaderi uğruna
Volga'nın, Don'un aşkı uğruna
Onun yiğitçe can verdiğini
Karpatların karlı sırtlarında
Unutmadıysan bunu hâlâ
Ve şimdi mezarında
Sızlasın istemiyorsan kemikleri,
Savaş madalyalarıyla donanmış resmi
Bir Alman tarafından kırılsın,
Ayaklar altında parçalansın
Yaşlı gözleri önünde anacığının,
Bunlar olsun istemiyorsan...
Ve yaşlı öğretmeninin günün birinde
İki büklüm, okulun önünde
nurlu başına bir ip geçirilsin...
Seni yetiştirdiği için, sana
Ve dostlarına bilgiler sunduğu için
Almanlar kolunu kırsınlar onun
Ve direkte sallandırsınlar
İşte bunu istemiyorsan..

Ve teslim etmek istemiyorsan
Birlikte yürüdüğün hayat yolunda
O onca sevdiğin ve uzun bir süre
Sarmaya cesaret edemediğin sevgiliyi,
İstemiyorsan Almanlar alıp götürsün
Zor kullanarak, şiddete baş vurarak
Döşemelerin üstünde çırılçıplak
Üç kişi birden kıysın ona
Ve o üç itin üçü de koparıp alsın
Acının, kanın, kinin içinde
Yiğit aşkı adına ne varsa sende
Ve ne varsa kutsallık adına...

İşte ocağını, karını, anacığını,
Yurt deyince akla gelen her şeyi
Bırakmak istemiyorsan Almanın
Cehennem kusan silâhına,
Bilirsin kimse kurtaramaz onları,
Sen kendin kurtaramıyacaksan,
Bilirsin sen mahvetmezsen düşmanı
Hiç kimsecikler mahvedecek değil,
Evet, düşmanın yaşıyorsa
Aşkından da konuşman doğru değil,
O büyüdüğün köşe, o yuva, o yurt
Düşmanın yaşıyorsa yuva değil, yurt değil
Kardeşin bir Alman mı öldürdü?
Komşun bir Alman mı öldürdü?
Öç alan odur, onlardır öçlerini alan
Senin öcün değil bu, seninki alınmış değil.
Başkalarının sırtından öç alınmaz çünkü
Başkalarının sırtından kurtulunmaz

Kardeşin bir Alman mı öldürdü?
Er olan kardeşindir ama sen değilsin
Vur sen de kendine düşeni
O kapaklansın toprağa sen değil,
Onun evinden bir ölü çıksın
Seninkinden değil,
O istemişti bunu kendi hatası..
Onun çatısı tutuşsun seninki yerine,
Onun karısı dul kalsın
Seninki kalacağına
Ve senin anan değil

SMELYAKOV

Onunki yolsun sağını başını,
Yolları boşuna gözleyenler
Seninkiler değil onunkiler olsun

Hakla kendine düşeni - bir kişi bile olsa düşmanın!
Vur, yok et onu, bir dakka bile kaybetmeden!
Gördüğün her yerde, her zaman,
Vur, onu, öldür hemen.

Türkçesi Cemal SÜREYYA

DİŞLERİN GICIRDADIĞI YETSİN ARTIK

Dişlerin gıcırdadığı yetsin artık,
Yatıştırın bu azgınlığı.
Bir sabırdır tarih
Sibirya kadar büyük.
Taşkınlığı gemlemek
Ortalığa panik saçmamak gerek.
Yenisey'den çok daha uzun
Bir yolun ucundadır mutluluk.
Gene de ulaşılacaktır oraya
Sevgili insanlar:
Yirminci yüzyılda. hiç şüpheniz olmasın,
Adam gibi
Yaşanılacaktır.

OKYANUSTA ATLAR

İlya Ehrenburg'a

Atlar da bilir yüzmesini atlar,
Ama güzel yüzemez uzağa gidemezler.

«Slava» gemisini unutmayın kardeşler
Ve unutmayın ki Rusçada «şeref»e «Slava» derler.

İsmiyle övünür bu gemi ve ilerler
Baş eğdirir koca koca okyanuslara.

Tam bin tane at vardır sintinesinde
Ve gece gündüz bir telâş atların kişnemesinde.

Bin at dört bin atnalı eder,
Ama atnalı denizde uğur getirmez derler!

Ve gün gelir geminin dibi delinir,
Uzakta göz alabildiğine uzakta kara görünür.

Doldurur sandalları insanlar,
Ama atların elinden yüzmekten gayrı ne gelir?

Sandallar tıklım tıklım atlara yer yok işte,
Yüzecekler çaresiz çaresiz yüzecekler.

Ve bir ada doğar işte okyonusun ortasında
Kızıl yelelerden kurulu küçük bir ada.

Kolay gibi gelir yüzmek ilk bakışta
Ve koca okyanus küçük bir ırmak gibidir.

Gel gör ki bu ırmak kıyısız bir ırmakmış
Ve atların takati de sonsuz bir takat değil.

Koyulur hep bir ağızdan kişnemeğe atlar,
Protesto ederler terkedip gidenleri.

Ve böylece kişneyerek batar da batarlar hep
Varıp baksan denizin dibinde halâ protesto etmektedirler.

Gelin de acımayın yurduna dönemeyen
Zavallı atlara deriz ve hikâyemiz biter.

SMELYAKOV Yaroslav (Lutzk - 1912) Sovyet şairi. Bir işçi ailesinin çocuğudur. Çocukluğu köyde geçti. Moskova'da Poligrafi Okulu'nu bitirdi. Yaşamını kazanmak için, kol emeğinin çeşitli dallarında çalıştı.

«Sayılar Baladı» (1931), *«Emek ve Aşk»* (1932) gibi ilk şiir kitaplarını, dizgici olarak çalıştığı bir basımevinde kendisi dizdi. Lirizm ve humorun özgün biçimde kaynaştığı bu ilk dönem şiirlerinde, yurtseverce ve romantik bir coşku vardır. Yine bu şiirlerde konuşma dilinin çeşitli ritmlerinden ustaca yararlanılmaktadır.

1934-37 yıllarında, dönemin haksız suçlamalarından birinin kurbanı olarak sürgünde kalan Smelyakov, savaşta da tutsak düştü ve 1944 yılına kadar Finlandiya'da tutsak kaldı.

Savaş sonrasında yayınlanan en iyi şiirleri, *«Kremlin Çanları»* (1948) adlı kitabında yer alır. Bu şiirlerde, özlülük ve imgesel bir yalınlıkla, toplumun hem sorunları yansıtılmaktadır. 1956'da yayınlanan ve geniş yaygınlık kazanan *«Çetin Aşk»* adlı, otobiyografik anlatı şiirinde, 1920 yılları genç kuşağının, komsomollarının çetin ve özverili yaşamları anlatılmaktadır.

1967 yılında *«Rusya'nın Günü»* adlı önemli bir şiir kitabı daha yayınlayan Smelyakov'un şiirleri, genel olarak işçi sınıfına, gençliğe yöneliktir. Bu şiirlerde, duygu, ironi ve humor özellikleri ustaca birleştirilmiştir. İçten ve doğal bir söyleyiş, Smelyakov'un şiirlerinin başlıca üslûp özelliklerindendir.

SMELYAKOV'dan iki şiir

HASTA DÜŞERSEM

Hekim falan aramayacağım
hasta düşersem,
(sayıkladığımı sanmayın)
gelip diyeceğim ki dostlarıma:
bozkırdan bir yatak yapın bana yatayım,
pencereye bir bulut asın
ve bir akşam yıldızı
koyun başucuma.

Bildiğim gibi yürürüm yolumda.
Çıtkırıldımlardan değilim.
Bir gün gelip savaşımızda yaralanacak olursam,
başımı bir dağ yoluyla
sarsınlar isterim,
ve sonbahar çiçeklerini örtsünler üzerime
yorgan yerine.
Ne hap ne damla
götürün hepsini.

Şelâlelerin gümüşüyle çöllerin rüzgârı
gerekli benim gibi hastalara.
İlkçağların kokusudur bize gelen
denizlerden dağlardan,
sonsuzca yaşıyoruz,
bunu anlamak için bir tek bakış yeter
Benim yolum .
ilâçlarla değil bulutlarla süslendi.
Bir hastane dehlizinde uzaklaşmıyorum sizden

Samanyolu'nu izlemekteyim.

SEVGİLİ GÜZELLERİ RUSYA'NIN

Spot ışıklarının tufanı altında
Ölüyor genç Julietta

Görkemli balkonları ve locaları
Titretiyor Ofelya'nın aryası

Yaldızlı, koyu mavi bir parıltıda
Dansediyor sahnede Zoluşka

Bizim bacılarımızsa, yarı karanlık salonda.
Onların öyküsü yazılmadı daha.

Masalda değil, siper çukurunda
Giydiler çelik miğferi başlarına

Uzun sedyelerde, dizi dizi
Ölüyordu Rus prensesleri

Savaş sonrası, çıkarıp asker kaputlarını
Giydiler eski püskü papuçları

Sizi ipek giysilerle donatacağız
Samur kürklere saracağız

Yüce saraylar kuracağız size
Işıyacak Rusya güzeliğinizle

Yapıtlar yazılacak adınıza
Sevgiyle dolu ve hayranlıkla

Türkçesi : Aziz BEKRAMOĞLU

Bir halk ressamının gözüyle Adam SMİTH.

SMİTH Adam (Kirkcaldy - 1723 / Edinburg - 1790) İngiliz ekonomi bilgini. 1723 yılında İskoçya'da bir gümrük memurunun oğlu olarak dünyaya gelen Adam Smith, Glasgow'da öğrenim gördükten sonra, papaz olmağa hazırlanmak üzere Oxford'a gitti. Ne varki, «ileri fikirli» filozoflara, tanrıbilimden daha çok ilgi duymaktaydı. Nitekim Hume'un bir kitabını okuduğu için cezalandırılınca, İskoçya'ya dönmeğe karar verdi; ve kültürlü bir aristokratın dostluğu sayesinde, önce Edinburg Üniversitesinde edebiyat, sonra da Glosgow Üniversitesinde felsefe dersleri vermeğe koyuldu. İşlediği konular, doğal tanrıbilim, ahlâk bilimi (etik), hukuk ve ekonomi politik alanlarını kapsamaktaydı.

1759 yılında kendi ahlâk bilimi öğretisini açıkladığı *Ahlâkî Duygular Teorisi* adlı eserini yayınlayan Adam Smith, bu kitabın kazandığı başarı üzerine ön plana geçecek; ve genç bir soyluya, Avrupa'da uzun bir gezi boyunca eşlik etmeğe çağrılacaktır. Dönüşte bir yüksek Devlet görevine getirilmek vaadiyle kürsüsünü bırakan düşünür, 1764-1766 yılları arasında Toulouse, Cenevre ve Paris'te kalmış, bu arada özellikle Quesnay ve öğrencileriyle tanışmıştır. İskoçya'ya dönüşünde, büyük eserini hazırlamağa girişecektir: *Ulusların zenginliğinin doğası ve nedenleri üzerine* Araştırmalar başlığını taşıyan bu ana kitap, 1776 yılında yayınlanmıştır. Bir süre için Londra'ya yerleşen Adam Smith, daha sonra Edinburg'da gümrük komiserliği görevini kabul etmiş ve 1790 yılında, yeni eser yayınlamaksızın, gene orada ölmüştür.

Pratik hayatta, özellikle de iş hayatında huzur bulmayan dalgın bir entellektüel olarak yaşamıştır. Uzun süre çok sınırlı bir gelirle geçinmek zorunda kalmış; ve 1778 yılından sonra maddesel durumu düzelince de, hayat tarzını değiştirmemiştir.

●

Adam SMİTH üzerine

I. Ahlâki Duygular Teorisi

İngiltere'de, Hobbes'un ve Locke'un büyük eserlerinden sonra da, bir insan bilimi yolunda araştırmalara koyulan başka düşünürler olmuştur. Bu araştırma doğrultusunda İki bellibaşlı ilke, gittikçe daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Birinci ilke, insanoğlunun daima kendine bir haz sağlamak yada kendini bir acıdan sakınmak için hareket ettiğini söyleyen, yararlık ilkesidir. İkinci ilke ise, fikirlerin çağrışımı ilkesi: İnsan zihninin işleyişini, bir fikri bir başka fikre bağlayan güçlerin etkisiyle açıklamaktadır bu ilke.

Adam Smith : KAY'ın deseni.

Söz konusu ilkeler, özellikle David Hume tarafından, *İnsan doğası üzerine İnceleme* (1738) isimli eserde geliştirilmektedir.

Hume, bu girişiminde, ahlâkî yüküm sorunuyla karşı karşıya kalmıştı: İnsanı sadece kişisel çıkarı yönetmekteyse, ödev duygusunun varlığını nasıl açıklamalı?

Dine dayanmakta devam etmek isteyen ahlâkçılara göre ahlâkî yüküm, bizlere iyiyi işleyip kötüden kaçınmamızı buyuran Tanrı'nın bu etkisinin belirtiminden başka bir şey değildir.

Ama XVIII. yüzyılın ileri fikirli insanları, dini bir yana bırakmak kararındadır. Glasgow'da felsefe profesörlüğü yapan Hutcheson'a göre bizde, fizik dünyayı tanımamızı sağlayan duyulardan gayrı bizleri erdemli işlere yüce değer yüklemeğe sürükleyen bir ahlâk duyusu vardır.

Bu öğreti de dinsel öğretileri pekiştirmektedir Hume'a göre. «Tanıklık edenlerde bir haz yada onay duygusu uyandıran her eylem yada ruh niteliği, erdemdir» diyor bu düşünür.

Ama Hume, bizim, çevremiz tarafından onaylanan işleri kendi çıkarımıza böylesi uygun geldiği için erdemli bulduğumuzu söylemek istemiyor. Böyle bir teori, bazan hiç çıkar

gözetmeksizin davrandığımızı ispatlayan günlük hayat deneyine aykırı düşerdi. Dolayısıyle de düşünürümüzde, bencil ve çıkargözetmez dürtülerin bizde bir arada varoluşu sorunu çözülmemiş olarak kalmaktadır.

Ahlâki Duygular Teorisi'nde Smith bu sorunu, şu savı öne sürerek çözmeyl denemektedlr: Eylemlerimizi güden şey, sadece kişisel çıkarımız değil, aynı zamanda başkalarının bu eylemlerimiz hakkındaki yargısıdır; çünkü karşımızdakilere duyduğumuz «sempati» bizi onların yargısını kabul etmeğe sürükler.

Bu zekice teori, düşünürümüzün mekanikçi ve doğalcı bir toplum görüşüne hiç ıtırazsız katılmağa niyetli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu duraksama, aynı kitabın başka bölümlerinde de gözükmektedir. Toplumun, temel olarak, bireyler arasında bir hizmet mübadelesi olduğunu kabul ediyor Smith bir yandan; ama aynı zamanda da, toplumsal düzenin zengin ve güçlü olanlara hayranlık duyma ve dolayısıyle de onlara boyun eğme eğilimine dayandığını ileri sürüyor.

Şöyle yazıyor :

Sınıflar ayrımı ve toplumun düzeni, bizdeki bu, zenginlerin ve büyüklerin tutkularına yakınlık duyma yeteneği üzerine kuruludur. Bizden üstün olanlar karşısında duyduğumuz alçak gönüllülük, çoğu zaman, onların gösterecekleri tevecchün bize yarar sağlayabileceği şeklindeki gizli bir beklentiden değil, durumlarının onlara sağladığı avantajlar karşısında kapıldığımız hayranlıktan kaynak almaktadır.

Bundan çıkan sonuç, toplumun arzu edildiğince yetkin olmaktan uzak kaldığıdır.

Hiç şüphe yok ki, «toplumun orta ve alt sınıflarında, liyakat ve saygınlığın yolu hemen daima servete açılmaktadır»; dolayısıyle bu sınıflarda yer alan bireylerin erdemli olmakta çıkarı vardır, ve nitekim çoğu zaman da erdemlidirler. Ame »üst sınıflarda durum aynı değildir. Sarayda, büyüklerin katında, işbilirliğin ve dalkavukluğun, liyakatl ve aydınlığı hemen daima bastırdığını görürüz». Dolayısıyle de şunu söylemek gerekir: «Servet tutkunları, arzuladıkları duruma ulaşabilmek için, hemen her zaman erdem yolunu terketmektedlr; çünkü ne yazık kl servet yoluyle erdem yolu, çoğu zaman blribirlne karşıttır».

Görülüyor kl Smlth, bireysel çıkarların mekanik etkisl tarefından gerçekleştirllen ekonomik düzenle toplumsal adalet arasındakl karşıtlığın bilincindedlr. Toplumsal adalet diye bir problemin varlığını inkâr eden, yada bu problemin ekonomik ilerleme sorunuyle birlikte kendiliğinden çözüldüğünü ileri süren fizyokratların tevrından çok uzaktedır düşünürümüz. Ama gene de liberal bir açıyı savunmaktadır: Gerçekten de Smith, bir yandan, zenginliğin artına düşme hürriyetinin her türlü ilerlemenin vaz geçilmez koşulu olduğunu ileri sürüyor; öte yandan da, ekonomik hürriyetin doğurduğu adaletsizliklerin belkl de ilk bakışta sanıldığı kadar büyük ve dayanılmaz olmadığını açıklıyor.

Şöyle yazıyor

Büyüklüğün ve zenginliğin sağladığı hazlar, elde edilmeleri için zorunlu bütün çaba ve zahmetlere değen soylu, güzel ve yüce şeyler olarak sarar insanların hayal gücünü.

Doğanın bizi bu konuda aldatması bile mutludur; çünkü böylece düştüğümüz yanılsama, etkinliğimizi kamçılamakta ve bizleri sürekli hareket halinde tutmaktadır. Bizleri, toprağı binbir tarzda işlemeğe, kulübeler yerine evler yapmağa, koca koca kentler kurmağa, bilim ve sanatları yepyeni buluşlarla yetkinleştirmeğe sürükleyen, hep bu yanılsamadır...

Demek ki hürriyet, ilerlemenin koşuludur. Bunun yanı sıra hürriyetin, toplumsal eşitsizliğin kaynağı olduğu da doğrudur. Ama düşünürümüz şimdi, toplumsal eşitsizliklere rağmen bireylerin, aşağı yukarı aynı hazları duyduğunu ileri sürüyor

Şöyle yazıyor:

Arzularıyle orantılı değildir zenginin midesi; ve kaba saba bir köylünün midesinden daha fazla şey alamaz. Dolayısıyle de tüketemediğini, ihtiyacını karşılayacak olan bir avuç yemeği özene bezene hazırlayan adama dağıtmak zorundadır... Bütün insanlar arasında sadece zenginler seçer, en lezzetli ve en az bulunur olan şeyleri. Ame yoksullardan daha fazla yiyemedikleri için, bütün açgözlülüklerine ve bencilliklerine rağmen... yaptırdıkları işlerin ürününü en son elemekçisiyle bölüşürler. Gizli bir el onları hayat için zorunlu nesneleri ülestirmeğe sanki iter; öyle kl, yeryüzü bütün insanlara eşit paylarla verilmiş olseydı, bu ülesim bundan farklı olamazdı. Böylece zengin, hiç niyetl olmadığı halde ve farkına bile varmaksızın, toplumsal çıkara ve insan türünün çoğalmasına hizmette bulunmaktadır. Tanrı şu yeryüzünü bir avuç zengin adam arasında adetâ bölüştürürken, kendilerine pay ayırmayı unutmuş gözükttüğü kişileri ihmal etmiş değildir aslında; ve yoksullar da böylece, yeryüzünde yetişen bütün herşeyden pay almaktadır...

Smith'ln şu ana kadar yerleşmiş gözüktüğü yararcılık (aydacılık, ütilitarizm) açısından bakınca, pek inandırıcı olmuyor bu akıl yürütme: Çünkü toplumsal eşitsizliklerin, bireylerin elde ettiği maddesel doyum olanakları bakımından büyük çapta ayrılıklar doğurduğu meydandadır.

Ne var ki, katıksız faydacılardan değildir Smith; Epikurosçu olmaktan çok, Stoacıdır. Dolayısıyle de, tinsel hazların maddesel hazlardan daha önemli olduğunu kabul etmektedir. Ve burada, yoksullar hakkında konuşmağa devam ederken «dört ayak üzerine düşmesini sağlayan» da budur nitekim:

...Gerçek mutluluğu meydana getiren şeyler bakımından yoksullar, kendi üzerlerinde yer almış gözükenlerden hiç de aşağı değildirler. Vücut sağlığı ve ruh huzuru bakımından toplumun bütün sınıfları, aynı düzeydedir; ve bir çit boyunca güneşte ısınan dilenci, aslında, dünyanın bütün hükümdarlarının arayıp da bulamadığı o barışa ve tasasızlığa, adetâ kendiliğinden sahiptir.

Bize kanıt vermeğe yeterli mldir acaba bu sonuç? Bu durumda Smith'e, öyleyse neden ekonomik ilerlemeye bu derece önem verdiğl rahatça sorulabillr. Öyleya: Mutlu olmamız için güneş ışığı yetiyorsa eğer, bilimlere, sanayie, ve eşitsizliğe ne ihtiyaç kalır ki? Cevap verememektedir buna düşünürümüz. İnsanlara, etkinliklerinin ereği olarak, *aynı zamanda* hem zenginliğin elde edilmesini, hem de bilgeliğin elde edilmesini öneriyor Smith; ne birlni, ne öbürünü kurban edemiyor. Belkl bir yönden haklıdır da. Ama bu ikl hedefin nasıl uzlaştırılması gerektiğini katlyen göstermiyor bize.

Böyle bir uzlaşma ortada olmayınca da, düşünürümüzün toplum felsefesl, doyuruculuktan alabildiğine yoksun kalıyor; ve daha çok, toplumsal edeletsizliğe blr *boyun eğiş*'in damgasını taşır hale gelliyor.

Zenginliğin bilgeliğe genellikle yeğ tutulması karşısında üzünç duyuyor Adam Smith.

Şöyle yazıyor:

Bütün çağlarda yetişmiş filozoflar son derece haklı olarak, zenginliğe ve büyüklüğe, ancak bilgeliğin ve erdemliliğin hak ettiği bir saygı ve hayranlıkla bakılmasından ve yoksullukla güçsüzlük karşısın

da sadece tiksinti duyulmasından yakınmışlardır... Bilgeliğin ve erdemin gerçek hayranları, seçkin ve sınırlı sayıdaki bilgelerden ibaretir ancak. İnsanların büyük çoğunluğu ise, zenginlik ve büyüklük karşısında hayranlık ve hattâ tapınma duyar.

Ama aynı Adam Smith, öte yandan, dünyadan el etek çekmeyi önerdiği için geleneksel Hıristiyanlığa saldırıyor şiddetle. Düşünürümüze göre, bu öğreti:

...sadece keşişlere ve onların eşlerine cennetin kapılarını açmakta; bunu karşılık bütün kahramanları Devlet adamlarını, yasa koyucuları, şairleri, filozofları, yani bütün sanatları, destekleri, yardımları, avunçları ve hayatın tüm süslerini bulup yetkinleştirmiş olan kim varsa hepsini, cehenneme yollamaktadır.

Bu durumda, diyor Adam Smith, Hristiyanlığın önerdiği bu kaçamak yola sapmamak istiyorsak, dünyayı olduğu gibi kabul etmemiz gerekmektedir.

Fizyokratlar, XVIII. yüzyıl burjuvazisinin toplumsal görüşlerini biraz da safça bir rahatlık içinde açıklayan pratik adamlardı. Ve para tutkusu üzerine kurulu dedikleri bir doğal düzeni yüceltmekte, en ufak bir zorluk çekmemişlerdi. Oysa Smith, bambaşka bir insandır. Filozof olarak ilkeleri açısından, zenginliği herşeyden üstün tutmağa teşne değildir katiyen. Ama olacağa boyun eğmiş ampirizm anlayışı, onu, ekonomik etkililik kaygısını adalet kaygısından önde tutan bir toplumsal hayat anlayışının yüceltilmesine en fazla katkıda bulunanlardan biri haline getirmekte gecikmeyecektir.

2. Glasgow Dersleri
Ekonomi Üzerine İlk Düşünmeler

Adam Smith tarafından 1763 yılında Glasgow Üniversitesinde verilen dersler, bir öğrenci tarafından not edilmiş şekliyle elimizde bulunmaktadır. Düşünürün Fizyokrasi ile tanışmadan önceki fikirlerini, söz konusu notlara bakarak kavrayabiliriz.

Bu ilk ekonomik çözümlemeler, Smith'in Fizyokratlar karşısındaki kesin üstünlüğünü sağlayan tezi, daha o vakitten içermektedir. Zenginliğin, insan emeğinin ürünü olduğunu söyleyen tezdir, bu tez. Ama gene bu çözümlemeler, düşünürümüz tarafından girişilen araştırmanın önem ve değerini sınırlayacak olan yanı da ortaya çıkarmaktadır: Yukarıda sözünü ettiğimiz boyun eğme eğiliminin bir sonucu olarak Smith, gözlemlenir olguları zorunlu olgularla bir tutmakta; ve bu işte, gereğinden fazla aceleci davranmaktadır.

1763 dersleri, Smith'in en ünlü tezlerinden birini, «bolluğun işbölümünden doğduğu»nu olumlayan tezi, geliştirilmiş bir biçimde içermektedir. Toplu iğne yapımıyle ilgili ünlü örneğini sunuyor düşünür burada bize: Bir adam, ham maddeyi de kendisi topraktan bulup çıkarmak suretiyle, tek başına bir toplu iğne yapmağa kalkışsaydı, bir yılda bir tek toplu iğne yapabilirdi ancak; oysa şimdi bir zanaatçının eline bir pirinç tel verdiğimiz takdirde, bu zanaatçı, günde yirmi toplu iğne yapabilecektir; ama işbölümünün yürürlükte olduğu bir yapımevinde bugün bir emekçi, günde 2.000 iğne üretmektedir. Bu önemli artışı, bellibaşlı üç nedene borçlu olduğumuzu açıklıyor Smith: Emekçilerdeki, uzmanlaşmaktan ileri gelen ustalık artışı; emekçinin bir belli iş türünden başka bir iş türüne geçmeyişi sayesinde sağlanan zaman kazancı; makinalardan yararlanma. Belirtmek gerekiyor ki Smith burada, örneğin sapan gibisinden basit çalışma aletlerini «makina» diye nitelemektedir; insan yada hayvan çabasından daha başka enerji kaynakları kullanan, otomatizm temeli üzerine kurulu modern makinalar sistemi, o sıralarda henüz çocukluk çağındadır.

Ama yapımevlerinin örgütlenmesi de, önemli sermayeler gerektirmektedir. Dolayısıyle Smith, sermayenin üretimdeki rolünü çözümlemeğe sürüklenmiş; ve bu işi, çağdaşı olduğu Fizyokretlardan daha doyurucu bir biçimde başarmıştır.

Gerçekten de düşünürümüz, sermayenin gerçek rolünün, gerek işbölümünün daha geniş çapta uygulanmasını, gerekse emekçilerin daha yetkin aletler kullanmasını sağlamak suretiyle, emeğin üreticiliğini arttırmak olduğunu açıkça görmüş bulunmaktadır. Böylece Smith, sermayenin yarar sağladığı kullanım alanını sadece tarımdan ibaret bulan Fizyokratların düşmüş olduğu temel yanılgıya düşmekten kurtulacaktır.

Sermayenin tarım alanında da zorunlu olduğunu bilmiyor değil Smith. Ve köleci sistemde, feodal tarım tarzında ve ortakçılık sisteminde tarımsal yatırımların gelişmesini, köstekleyen engelleri, gerçekten doyurucu bir biçimde çözümlüyor.

Demek ki düşünürümüz, tarımı hor görmekten uzaktır. Tam tersine, tarımın, «bütün meslekler içinde topluma en yararlı» meslek olduğunu söylüyor; kanıt olarak da tarımsal üretimin İngiltere'ye, 100 milyon liralık toplam üretim değeri üzerinden 72 milyon liralık bir üretim değeri sağladığını gösteriyor.

Ama gene de, sınai emeğin verimsiz olduğunu iddia etmek gibi ciddi bir yanılgıya düşmüyor. Tam tersine, sınai emekle tarımsal emeğin aynı önemle göz önüne alınmasını istiyor.

Bu tutum, düşünürümüzün, birhayli önemli bir ilkeyi koymasını sağlamaktadır: Nesnelerin doğal fiatı, üretimleri için zorunlu emeği normal biçimde ödemeyi karşılayan miktara eşittir.

Şöyle yazıyor bu konuda:

Bir adam; eline geçen miktar onu çalışma süresi boyunca yaşatmağa, eğitim masraflarını karşılamağa ve uzun yaşamadığı ve mesleğinde başarı gösteremediği takdirde ortaya çıkacak olan açığı kapatmağa yetiyorsa, emeğinin doğal ücretini alıyor demektir. Bir adam bunu elde edebiliyorsa gerçekten, emekçi için yeterli bir teşvik de var demektir ortada; ve meta, talebi karşılayacak ölçüler içinde üretilecektir.

Böylece, normal fiatın, nesnenin üretimi için zorunlu emek süresi ile açıklanmasına doğru yönelmiş oluyoruz. Smith, daha önce toplu iğne üretiminl çözümlerken de kullanmıştı bu açıklamayı. Daha sonra da, değer-emek fikrini, bütün ekonomi bilimin temeli durumuna getirecektir.

Demek ki zenginliklerin değerini yaratan, emektir. Burada düşünürümüz, servetlerle gelirlerin, herkesin emeğine hiç de orantılı olmadığını saptamak zorunda kalıyor.

Şöyle yazıyor:

Uygarlaşmış bir toplumda işbölümü vardır, ama bu henüz eşit bir işbölümü değildir; çünkü hiç bir şey yapmayan bir yığın insan bulunmaktadır. Zenginliğin bölüşülmesi işe denk düşmektedir bu durumda. Onlardan daha az çalıştığı halde, bütün memurlarının toplam zenginliğinden daha büyüktür tüccarın zenginliği; söz konusu memurların her biri, kendisinden çok daha fazla çalışan bir zanaatçıdan altı kere daha fazla kazanmaktadır. Evinde rahatça çalışan zanaatçı ise, durmaksızın iş arkadaşı koşan zavallı gündelikçiden çok daha fazla kazanır. Böylece, toplumun asıl yükünü çekenler, oysa toplumun nimetle-

rinden en az yararlanır durumdadırlar.

Gerçeği abartmakla suçlanamaz herhalde Smith. Ama topluma bu gerçekçi bakış, onu, kendisine bir adaletsizlik olarak gözüken şeyin nedenlerini aramağa itmemektedir. Her zamanki boyun eğişini burada da karşımızda buluyoruz. Ne varki, gelirlerin dağılımı sorunu sürekli şekilde görmezlikten gelemeyecektir düşünürümüz. Bellibaşlı yapıtında, ulusların zenginliğinin nedenlerini daha bütünlemesine ortaya çıkarmağa giriştiğinde, bu soruna da yanaşmak zorunda kalacaktır.

Buna karşılık daha şimdiden Smith, merkantilist öğretinin geniş bir eleştirisine girme ve ekonomik hürriyetin yararlarını savunma konusunda kendini yetkili saymaktadır.

Düşünürümüzün bu konuda ileri sürdüğü kanıtlar, temel bakımından Fizyokratların ileri sürmüş oldukları kanıtlardan farklı değildir. Toprak satın alma ve bu toprağı sahibinin keyfine göre işleme hürriyetinin kurulması gerekir diyor: «Küçük bir toprak parçası satın alan bir tüccar, «göz bebeği gibi bakar» o toprağa, ve elinden geldiğince verimli kılar» Ama öte yandan da, tüccarların zenginleşmesi ve yapımevleri kurma olanağını kazanması için en iyi yol, ticaret hürriyetidir:

Hor görüldükleri ve serbestçe ticaret yapma hakkını elde etmek için ağır vergiler ödemek zorunda bırakıldıkları sürece tüccarlar, işbölümünün gerçekleşmesi ve yapımevlerinin yetkin kılınması için zorunlu sermayeyi katiyen toplayıp biriktirememişlerdir.

Demek ki ekonomik hürriyet, bütün zamanlar boyunca, ekonomik ilerlemenin zorunlu ve yeterli şartıdır. Smith'in bu yargısı da, temelsiz olmamakla birlikte, aşırı genellemeye kaçtığından yanılgıya götürmektedir.

3. «Ulusların Zenginliği» Mübadele Değeri Teorisi

Smith'in eserinin, gereğinden fazla «çocuksu» olarak nitelediklerı Fizyokratlara hiç de hayranlık duymayan İngiliz yorumcuları, şu noktayı açıkça kabul ediyorlar: *Ulusların zenginliği*'nin düşünürümüzün ilk çözümlemelerine oranla üstünlüğünün bellibaşlı nedeni, Smith'in, Quesnay tarafından açılmış olan yolu izleyerek, ekonomik hayatı, sermayenin harcanmasıyla hareket geçen ve bu sermayenin yeniden meydana gelmesini sağlayan bir süreç olarak göz önüne alınışında aranmalıdır.

Ama şurası da bashellidir ki Smith, Fizyokratların, sanayiin verimsiz olduğu şeklindeki yanılgısına düşmemesi sayesinde, kapitalist sistemin işleyişinin çok daha doyurucu bir yorumunu getirmeyi başaracaktır. Bu yanılgının ortadan kalkması da, emtianın değeri sorununun derinlemesine bir çözümlenişi sayesinde olanak kazanmıştır.

Ulusların zenginliği'nin I. kitabında Smith, işbölümünün rolü hakkındaki teorisini açıkladıktan sonra, fiatların oluşumu sorunuyla tek tek kişilerin gelirlerinin doğası sorununu aydınlatmağa eğilmektedir.

Gene işbölümünün ulusların zenginleşmesinin kaynağı olduğu ilkesinden yola çıkan düşünür; işbölümünün kendisinin de, bireylerin mübadele eğilimiyle açıklanabileceği fikrini yeniden geliştiriyor. Bu da onu, değiştirilebilir değer yada malların mübadele değeri sorununu koymağa yöneltecektir.

İşte burada, gerçek anlamında bir ekonomi bilimının kuruluşu yolunda atılmış kesin bir ileri adımla karşılaşıyoruz.

Smith'den önce, malların değeri çoğunlukla yararlıklarına bağlanmaktaydı. Smith'in Glasgow'daki önceli Hutcheson'ın yaptığı buydu örneğin.

Bununla birlikte biz, değer-emek fikrinin daha önce Petty'de ve Locke'ta da bulunduğunu görmüştük. 1738 yılında, sermayenin faizi üzerine kaleme alınıp yayınlanmış, yazarı belirsiz bir İngiliz risalesi, hayat için zorunlu şeylerin değerinin, «bunlar biribiri karşılığında mübadele edildiğinde, üretimleri için genellikle ve zorunlu olarak gereken ve harcanan emek miktarıyle belirlenip avarlandığını» çok açık bir şekilde olumlamaktadır ve risalenin adsız yazarı, ayrıca ekliyor ki, bu nedenden dolayı «bazı anlarda ve bazı yerlerde bir ton su, bir ton sarap kadar pahalı olabilir». Daha başka yazarlar da, bu arada özellikle Cantillon ve William Temple, aynı görüşe yönelmişlerdi. Ama gene de bütün bu yazarlarda değer kavramı, ikizli kalıyordu. Kullanım değeri ile mübadele değeri arasındaki temel ayrımı koyarak bu kavramı açıklığa çıkarmak, Smith'e düşmektedir.

Şöyle yazıyor:

Değer sözcüğünün iki farklı anlamı olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bazan tikel bir nesnenin bize sağladığı yararlığı; bazan da, bu nesneye sahip oluşun verdiği, onun karşılığında başka mallar satın alma yetisini dile getirir bu sözcük. Bunların birincisini, kullanımda büyük değeri olan nesnelerin çoğu zaman mübadelede pek az değeri vardır, yada hiç değeri yoktur; buna karşılık, mübadelede büyük değeri olan nesnelerin de çoğu zaman kullanımda pek az değeri vardır, yada hiç değeri yoktur.

Kullanım açısından, sudan daha yararlı hiç bir şey yoktur; ama suyle hemen hemen hiç bir şey satın alamazsınız. Buna karşılık, kullanımda hemen hiç bir değeri olmayan bir elması, büyük miktarda mal karşılığında hemen her zaman mübadele edebilirsiniz.

Düşünürün burada, her *iki çeşit değeri* de *toplumsal olgular* olarak göz önüne aldığını önemle belirtmek gerekiyor .Onun gözünde kullanım değeri, bir metanın *toplumsal* yararlığıdır. Bundan dolayıdır ki, elmasın pek az yararlığı olduğunu söyleyebilliyor. Nitekim Smith'in tasarladığı şekliyle, kullanım değerinin kendisi de, *öznel değil nesnel* bir olgudur. Burada Smith, toplumsal bağıntıların, oldukları haliyle, *sui generis* (yalnız kendine özgü, «nev'i şahsına münhasır») bir inceleme konusu meydana getirdiğini düşünmektedir.

Artık açıklanması gerekli olan, mübadele değeridir. Bunu başarmak için Smith, temel önem taşıyan bir görüşe yükselecektir: Öyle sanmaktadır ki emtianın mübadelesi, aslında, emtianın üretimi için zorunlu olan emeğin mübadelesidir:

Her nesnenin gerçek fiatı, yani her nesnenin onu elde etmek isteyene gerçekte mal olduğu paha, o kimsenin o nesneyi elde etmek üzere verdiği emek ve katlandığı zahmettir. Her nesnenin, onu elde etmiş olan ve kullanmağa yada bir başka nesneyle mübadeleye hazırlanan kimse için gerçek pahası, bu nesnenin iyeliğinin o kimseyi kurtardığı ve başka kimselere aktarılmasını sağladığı zahmet ve sıkıntıdır. Parayla yada emtia karşılığında satın alınan şey, tıpkı alınterimizle elde ettiğimiz şey gibi, emekle satın alınmaktadır. Gerçekte bu para ve bu emtia, bizi o nesneye doğrudan doğruya kendi emeğimizi verme zahmetinden kurtarır. Her nesne, belirli bir emeğin değerini içinde bulundurur ve; biz bu nesneyi, eşit bir miktarda emeğin değerini içinde bulundurduğunu varsaydığımız bir başka nesneyle mübadele ederiz. İlk fiattı emek, her türden nesnenin alımı için ödenen ilk akçaydı.

Yazarımız burada kendini, içinde çalıştığı ve emek ürünlerini müba-

dele ettiği varsayımsal bir toplumun karşısına koyuyor. Böyle bir toplumda, diyor, ürünlerin, üretimleri için zorunlu emek miktarı karşılığında mübadele edilmesi gerekir. Yoksa toplumun bir kısım üyeleri zarar görecek ve mübadele sistemi işlemez hale gelecektir.

Bu modeli kurarken Smith, bir ilkel toplum tipini göz önüne aldığını sanmaktadır. Oysa çağdaş sosyoloji bilginleri açıkça göstermiştir ki, ilkel mübadele şekli, düşünürümüzün hayal ettiğinden çok farklıdır. Gerçekte, mübadele bağıntılarının üretimde harcanan emek tarafından belirlendiği bir ekonomik hayat tarzı bulabilmek için, belki de kapitalist ekonomiye kadar yükselmek gerekmektedir. Smith ise, tam tersine, kendi değer açıklamasının, «uygar» bir ulus için geçerli olmadığı fikrindedir.

Bir metanın doğal fiatı, o metayı elde etmek için ödenmiş ücretlerin toplamına eşit olsaydı, diye düşünüyor, herşey basitleşirdi. İki kat pahalıya alınan bir nesne, iki kat daha fazla emeğe mal olmuş bir ürün demek olurdu zorunlu şekilde.

Ama fiatın içinde, bundan başka, sermayenin kârı ile toprak geliri de bulunmaktadır.

Belli bir çeşit emeğin, örneğin işletmenin yönetimi emeğinin karşılığı sayılamaz mı sermayenin kârı? Hayır, çünkü kârlar, ücretleri düzenleyen ilkelerden «tamamiyle farklı ilkelere göre ayarlanır; kullanılan sermayenin değeri üzerinden tüm olarak ayarlanır kârlar, ve bu sermayenin tutarına göre büyük yada küçük olurlar».

Demek ki Smith'e göre kâr, bir emeğin karşılığı değildir. Aynı durum, toprak geliri için de geçerlidir: Çünkü toprak sahipleri sevmez çalışmayı, «ekmediklerini biçmeyi severler».

Smith'in vardığı sonuç, metaların doğal fiatları ile emek pahaları arasında bugün kesin bağıntılar bulunmadığıdır. Oysa bu bağıntılar, «toplumun, sermayelerin birikimini ve toprağın mülkleştirilmesini önceleyen», ve, «emeğin ürününün tamamiyle emekçiye ait olduğu ilk halinde» vardı. Ama bu durum, çoktan ortadan kalkmış bulunmaktadır.

İşte bu nedenden ötürü, şimdi gözleri önünde serili duran ekonomide, ürünlerin mübadele değerlerinin emek pahaları tarafından belirlendiğini ileri sürmek ekla uygun bir şey olarak gözükmüyor düşünürümüze.

Ekonomik düşüncenin daha sonraki ilerlemeleri, Smith,'in yanılgısının kaynağı ortaya çıkaracaktır. Düşünürümüz anlamıyor ki somut toplumsal fenomenler, kendilerine kumanda eden temel yasaları basit ve dolaysız bir şekilde yansıtmaz. Tek tek ürünlerde *her* fiatın, o ürünün emek olarak pahasına denk düşmesini istiyor Smith. Sonradan Karl Marx son derece açık bir tarzda gösterecektir ki, kapitalist ekonomide, fiat ile emek pahası arasındaki uygu, ancak «ortalama olarak» gerçekleşir; dolayısıyle de ürünlerin gerçek değerinden biraz yüksek fiatla satılan metalar olduğu gibi, fiatlarının gerçek değerlerine göre az geldiği metalar da vardır.

Ama değer teorisine bu aydınlığın getirilebilmesi için, aradan bir yüzyıla yakın zaman geçecektir. Değerin açıklanmasının doğru ilkesini koyduktan sonra Smith, yukarıda sözünü ettiğimiz güçlüğü çözemediğinden dolayı terkediyor bu ilkeyi. Terkedince de bulanıklığa düşüyor.

Bir nesnenin normal fiatının o nesneyle «kumanda edilebilen», yani satın alınabilen emek miktarına denk düştüğünü bildiriyor özellikle.

Yeni bir yorum olarak ileri sürülen bu görüş, herkesin bildiği ve hiç bir önemi olmayan basbelli bir şeydir. Bir saatlik emeğin ücreti 10 lirayse, 100 liralık bir nesne 10 saatlik emek satın almayı sağlayacaktır. Apaçık bir gerçektir bu, ama hiç bir özel önem taşımayan bir gerçektir. Dolayısıyle de Smith'in ilk yorumuna sonuna değin bağlı kalmayışı karşısında üzüntü duymamak elde değildir. Bunun yanı sıra belirtmek gerekir ki düşünürümüzün çözümlemeleri, çoğu zaman, mübadele değerinin her ne olursa olsun emeğe bağlanması gerektiği şeklindeki kanısı, sisteminin bütünü içinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Gerçekten de bu kanı, onu, Fizyokratlar tarafından savunulan sanayiin verimsizliği fikrinden uzak tutmuştur. Tarımda, ürünlerin değerini yaratan, emektir. Bu böyleyse, sanayiin verimsiz olduğunu ileri sürmek için hiç bir neden yoktur ortada, Tam tersine, sınai emeğin de tıpkı tarımsal emek gibi değer yarattığı ileri sürülebilir.

Bu yargıdan yola çıkarak da, kapitalist sistemin çözümlenmesinde yeni adımlar atılabilir.

Fizyokratlar gibi Smith de çözümlemelerinde, sermayeyi çıkış noktası olarak alıyor; emeğin üreticiliğinin artmasını sağlayan şey sermayenin kullanımıdır, diyor. Sâbit sermaye ile döner sermaye ayrımına dayanarak, sermaye harcamalarının bir çözümlemesine girişiyor. İşletme şeflerinin dilinden alıyor bu terimleri: Sürekli gerekleri ve donanımları satın almağa ayrılmış olan sermayedir, sâbit sermaye; döner sermaye ise, ham maddeleri satın almağa ve ücretleri ödemeğe yarayan sermayedir.

İşte bu temele dayanarak, Smith Fizyokratlarınkinden çok daha üstün bir şekilde, gelirlerin oluşumunun çözümlemesine girişiyor.

4. Gelirler Teorisi

A) Üretimde Çalışan Kişilerin Ücreti

Bu konuda Smith, çağında geçerli olan görüş açısını benimsemekte; ve ücretin, emekçinin geçiminl sağlayabilmesi için zorunlu olan'a denk düştüğünü söylemektedir.

Ulusal zenginlik arttığında «emek talebi» de artacağından, ücretin de artmağa yöneleceğini kabul ediyor rahatça düşünürümüz. Ama, diyor, ücretlerdeki bu artış pek büyük olmayabilir; çünkü «emeğin daha cömertçe ödüllenmesi... ana babalara, çocuklarına daha iyi bakmak, dolayısıyle de daha çok çocuk yetiştirmek olanağını sağlayacaktır». Önünde boyun eğilmesi gereken bir doğal yasa olarak göz önüne almaktan çekinmiyor Smith bu durumu: «İnsan talebi, diye yazıyor, bütün öbür metaların talebi gibi tıpkı, insanların üremesini de zorunlu biçimde ayarlamaktadır». Burada, emekçiyl bir nesneye eş tutan anlayışın en açık şekilde yenlden ortaya çıktığını görüyoruz.

B) Sermayenin Kârı

Emeği mübadele değerinin biricik kaynağı olarak gören ve bunun ürünlerin fiatında dile geldiğini söyleyen anlayış, hemen şu teze götürür bizi: Fiatın bir parçası demek olan sermayenin kârı, emeğin yarattığı değer üzerinden yapılan bir önceden ayırıp almadır.

Bu tezi kabul ediyor Smith de; ve özlenir bir kesinlikle geliştiriyor.

Şöyle yazıyor düşünürümüz:

Bir kaç kişinin elinde birikmiş sermayeler olduğu andan itibaren bunların içinden bazıları doğal olarak bu sermayeleri, hünerli kimseleri harekete geçirme yolunda kullanacaklardır; yani bu kimselere geçim olanaklarının yanı sıra birtakım, gereçler sağlayacaklar ve bunların yaratacakları ürünlerin satışı üzerinden yada bu işçilerin emeğinin kendilerine verilen gereçlere eklediği değer üzerinden kâr etmeyi amaçlayacaklardır. Yapımı bitmiş olan ürün, para yada emek yada başka mallar karşılığında mübadele

dildiğinde, gereçlerin fiatını ve işçilerin ücretlerini ödemeğe yetecek olan miktar çıktıktan sonra sermayesini bu işte tehlikeye atan iş sahibinin kazancı için de bir miktar kalması gereklidir. Böylece, işçilerin maddeye ekledikleri değer o anda iki parçaya ayrılmakta; bu parçalardan biri ücretleri, ödemeğe, öteki de iş sahibinin kazancına gitmektedir...

Büyük bir açıklıkla konmuş olan bu tezden hiç bir vakit ayrılmayacaktır Smith. Bu tez, bugün de geçerliğini koruyan bir çözümlemenin çıkışnoktasıdır.

Ulusların zenginliği'nin yazarı, yatırılan bütün sermayelerin, sahiplerine bir kâr getirmesi gerektiğini; ve her kapitalist sermayesini en fazla kâr sağlayan yere yatırmak amacında olduğuna göre, kârın yatırılmış sermayeye olan bağıntısının, yani kazanç oranının herkes için aynı kalmağa yöneldiğini rahatça görüyor. Buna rağmen kâr oranlarının sürekli şekilde farklı oluşu Iki özel durumun varlığıyle açıklanabilir, diyor: Şu yada bu işe sermaye ayırmanın getirdiği «keyif» farkı; ve, «sermaye yatırılacak iş türünün sunduğu güvenlik yada risk derecesi».

Öte yandan, şunu da görüyor düşünürümüz: Sermayenin faizi, ödünç alıcının kendisine ait olmayan bir sermayeyi kullanabilmek için ödünç verlciye (yani sermaye sahibine) kârdan ayırdığı bir paydır. Normal olarak kâr oranından daha düşüktür faiz oranı; ve bu Iki oran arasındaki fark, ödünç vericinin (yanl, sermaye sahibinin) iş hayatında görüldüğü gibi raslansal bir gelir elde etmek için değil de sürekli ve güvenll bir gelir sağlayabilmek için, ödünç alıcıya (yani, Iş sahibine) ödediğl bir çeşit sigorta ücretidir: «Ödünç alıcının riskindedir sermaye, diye yazıyor Smlth; ve ödünç alıcı bu durumda, ödünç vericinin bir çeşit sigortalayıcısı gibidir».

Sonradan hiç de hak etmedikleri bir şekilde unutulmuş olan bütün bu çözümlemeler, bugün için de tamamıyle geçerlidir ve ekonomi biliminin kesin edinçleri arasında yer alır.

C) Toprak Geliri

Smith'in toprak gelirivle Ilgili çözümlemeleri de bir o kadar önemlidir.

Düşünürümüzün açıkladığına göre toprak geliri (yada, rent'i), rekoltenin fiatı lle; bu rekolteyl elde etmek için, kullanılan emek ve sermaye miktarları belll olduğuna göre, normal olarak ödenmiş olması gereken ücret ve kârların toplamı arasındaki farktır. Ve Smith, bu farkın toprak sahibine, toprak sahibi toprağını kendisine en çok parayı veren çiftçiye kiraladığı için, ödendiğinl söylüyor. Daima toprak kiralamak isteyen çiftçiler bulunduğuna ve toprak miktarı da sınırlı olduğuna göre, toprak sahibi bu durumda bir çeşit tekelden yararlanmaktadır.

Şöyle yazıyor Smith :

Çiftlik kirası toprağın kullanımı için ödenen fiat olarak göz önüne alınırsa, hiç şüphe yok ki, bugün toprağın içinde bulunduğu durumda, çiftçinin ödeyebileceği en yüksek fiattır. Kira sözleşmesinin özel şartları saptanırken toprak sahibi ne yapıp edecek, ürünün gelirinden sadce şunları bırakacaktır çiftçiye: Tohuma kapatılan, emeği ödeyen, hayvanlarla öbür çiftçilik aletlerini satın alıp besleyen sermayeyi karşılamak için zorunlu olan payı; ve bir de, o yörede çiftliklerin getirdiği ortadan kazançları. Hiç şüphe yok ki bu pay, çiftçinin zarara düşmeksizin yetinebileceği en küçük paydır; ve toprak sahibinin de çiftçiye bundan daha fazlasını bırakmağa razı olduğu görülmemiştir.

Hemen biraz Ilerde de, şu sonuca varıyor düşünürümüz:

Demek ki işlemek üzere kiralanan toprağın bedeli, toprağın kullanımı için ödenen bir fiat olarak göz önüne alındığında hiç şüphe yok ki, bir tekel fiatıdır.

Burada bir noktanın açıklanması gereklyor: Belli bir anda ve belli bir toprak için ödenen kiranın *düzeyi*. Bu açıklamayı vermeğe çabalarken geniş ölçüde dağınıklığa düşüyor Smith; ve açıklaması son derece bulanık kalıyor. Bununla birlikte, yukarıda belirttiğimiz fikir, yalnız toprağın üretici olduğunu ileri süren Fizyokratik öğretiyi kesinlikle yıkması bakımından, büyük bir önem taşır. Toprak geliri, doğanın bir bağışı değildir; çünkü bu gelirin temelinde, toprak sahiplerinin içinde bulunduğu tekel durumu vardır. Hlç şüphesiz kl bu, tıpkı sermayenin kârı gibi toprak gelirinin de, emeğin yarattığı değer üzerinden yapılan bir önceden ayırıp alma olduğunu içerir.

D) Üretici Olmayan Emekçilerin Ücretleri

Ücretlerden, kârlardan ve toprak gelirlerinden söz etmiş bulunduğumuza göre, gelirlerin kökenl sorunu artık çözülmüş gibl gözükebilir. Ama gerçekte, üzerinde düşünmemiz gereken bir gelir kategorisl daha kalıyor: Kapitalistlerden ve toprak sahiplerinden farklı olarak, emekleriyle yaşadıkları halde, toplumun üretici kesiminde yer almayan kimselerin gelirleri.

Smith'e göre üretici emekçiler, maddesel nesnelerin yapımına ve tüketicilere dağıtımına katılan bireylerdir. Emekleriyle yaşayan bütün öbür kimseler, üretici olmayan emek vermektedirler. Bu ikinci kategoride bellibaşlı olarak her cins hizmetçiler, memurlar, serbest meslek sahipleri, ve genellikle bütün hizmet üreticileri yer alır.

Şimdilik bu tanımlamayı tartışmasız kabul edelim; ve Smlth'in bundan ne çıkardığını görelim.

Ulusal hasılanın değeri, diyor düşünürümüz, üretici emekçilerin ücretleri ile kârların ve toprak gelirlerinin toplamına eşittir. Ama bu gelirlerden yararlananlar, Devlete vergi ödemekte; Devlet de bu vergilerden, memurlarına aylık ödemek yolunda yararlanmaktadır. Demek kl memurların (ki bunlar, üretlcl olmayan emekçilerdir) aylıkları, doğrudan doğruya üretim süreci sırasında yaratılan gelirlerden bir kısmının transferl sayesinde ödenmektedir.

Öte yandan, kapitalistler ve toprak sahipleri, hizmetçi beslemektedirler. Bu hizmetçilerin ödentileri de, modern deyimi kullanarak söyleyecek olursak, «transfer gelirleri»dir.

En son olarak da bireylerin tümü birden, serbest meslek sahiplerinin (örneğin, hukukçuların) hizmetlerini ödemektedir. Bu kimselerin gelirleri de, birinci yada ikinci dereceden transfer gelirleridir.

Gelirlerin oluşumunun Smith tarafından girişilen ve ekonomik teorinin bellibaşlı edinçlerinden birini meydana getiren çözümlemesi, aşağıdaki tablo ile özetlenebilir:

Görülüyor ki üretici emekle üretici olmayan emek arasında yaptığı ayrım Smith'i, doğru ve büyük önem taşıyan sonuçlara götürmektedir. Bununla birlikte hemen belirtelim ki düşünürümüz, üretici olmayan emeğin gerçek ölçütünü nerekt[illegible] gibi ortaya çıkarmayı bilmiyor.

«Satılabilecek cinsten herhangi bir nesne yada şey üzerinde sâbitleşmeyen ve gerçekleşmeyen emek», üretici olmayan emektir, diyor. Ve üretici olmayan emekçilerin arasına sadece hizmetçilerle memurları değil, ayrıca şu kimseleri de katıyor

Kilise adamları, hukukçular, hekimler ve her cinsten edebiyat ve yazı adamları, bunların yanı sıra oyuncular, soytarılar, müsiqenler, şantörler, opera dansörleri, vb.

Bu seçimin nedenini de şöyle açıklıyor :

Hepsinin de yaptığı iş, tıpkı tiyatro oyuncusunun konuşması, hatibin söylevi yada müzisyenlerin nağmeleri gibi, daha üretildiği anda uçup giden bir iştir.

Burada bir yanılma var aslında. Çünkü bir gösteri işletmesi tarafından kullanılan oyuncu, adına temsil denilen bir ürün yaratmaktadır; kamuya belirli bir fiat karşılığında satılan bu ürünün de, ulusal üretimin değeri içinde sayılması gerekir.

Buna karşılık Smith, hizmetçileri, memurları ve çoğu serbest meslek sahiplerini, üretici olmayan emekçiler olarak göz önüne almakta haklıdır. Örneğin hizmetçi, alle yuvalarının çerçevesinde olup biten ve pazarda satılabilir maların yaratımına yol açmayan cinsten etkinliklere katılmaktadır. Devlet hizmetlerinin yürütümünü sağlayan memurlar da, yaptıkları hizmetlerin kullanımını satmamaktadırlar. En son olarak da, genellikle serbest meslek sahiplerinin, pazarda gerçekleştirilen değerler yarattıklarını ileri sürmek doğrusu güçtür. Bir avukatın yada bir yazarın geliri, kişiliklerine sıkı sıkıya bağlıdır Öyle ki bu tür gelirleri, bir metanın fiatı olarak düsünemeyiz; çünkü meta, tanımı bakımından, satım amacıyle düzenli olarak ve tek örnek üzerine, yani standart şeklide üretilen bir maldır.

Şunu anlamak gerekiyor: Toplumun bağrında kapitalist sistem, özel bir etkinlikler ve illşkiler alanı yaratmaktadır. Bu etkinlik ve illşkiler, mübadele değerleriyle bağıntılı oldukları için, ekonomi polltlğln niceliksel metotları aracılığıyle çözümlenebilirler ancak. Söz konusu alanın, toplumsal ilişkilerin bütünü içinde tamamıyle ayrılıp öbür alanlardan koparılmış olduğunu ileri sürmek, hiç şüphe yok ki, olanakdışıdır. Özellikle değerlerin üretimi, malların ve kişilerin sürüm ve dolaşım güvenliğini sağlayan Devlet gücü sayesinde kelaylık kazanmaktadır. Ama buna karşılık, kapitalist toolumun düzgün bir çözümlemesine girişilmek isteniyorsa, değerlerin üretimi ve dolaşımı alanının elden geldiğince apaçık bir biçimde belirlenip sınırlandırılması gerektiği de bir o kadar doğrudur.

Ekonomik sistem kavramına yükselmemls olan Smith, kapltallst toplumda üretici alanın belirlenip sınırlandırılması sorununu gereken açıklık içinde elbette koyamazdı.

5. Toplum İçindeki Çıkar Karşıtlıkları

Gördük kl yanılgılarına rağmen, sermayenin dolaşımı ve gellrlerin oluşumu sorunlarına Smlth tarafından getirilen çözümleme, Fizyokratlarınkinden çok daha üstündür. Öyle ki, bu sayede açılmış yoldan ilerleyerek, kapltalist sistemin işleyişinin herkes tarafından kabule değer bir tasarımına çabucak ulaşmak olanağının ortada bulunduğu rahatça söylenebilir Oysa hiç de böyle olmayacaktır durum. Çünkü Smith'in getirdiği çözümleme, bazılarının gözünde, büyük bir sakınca taşımaktadır: Kapitalist bir ekonomideki çıkar karşıtlıklarını gereğinden de açık bir biçimde ortaya koymak.

Bu çözümleme, bir yandan, tüccar ve sanayicilerin çıkarlarının toplumun genel çıkarıyle karşıtlık halinde bulunduğu sekilde bir hayli şaşkınlık verici bir sonuca ulaşırken; öte yandan da, ücretlilerin çıkarlarıyle işverenlerin çıkarları arasındaki karşıtlığı olanca derinliği içinde gözler önüne sermektedir.

Toprak gelirine ayırdığı bölümde Smith, şu sonuca varıyor :

Tarımsal ürünlerin değeri, ya olduğu gibi kalmalı, yada artmalı; buna karşılık sınai ürünlerin değeri düşmelidir.

Herşeyden önce de, tarım alanının bellibaşlı ürünü olan buğdayın değerinin olduğu gibi kalması gerekmektedir.

Söyle yazıyor düşünürümüz :

Bir ülkenin düzelmesinin çeşitli dereceleri içinde, aynı toprakta ve aynı iklimde eşit miktarda buğday yetiştirebilmek için, ortalama olarak daima, aşağı yukarı eşit miktarda emeğe ihtiyac olacaktır. Çünkü, tarımcılık yetkinleştikçe, emeğin üretici gücünde görülen sürekli artış, bellibaşlı tarımcılık aletleri demek olan hayvanların fiatındaki sürekli artışla azçok dengelenmektedir.

Smith'e göre, öbür tarımsal ürünlerin (ve özelikle, sürü hayvanlarının) değerinin artması gerekir Bu olumlamayı desteklemek üzere ileri sürülen kanıtlar, son derece bulanıktır

Buna karşılık

Genel düzelmenin doğal cabası... hemen bütün yapımevi mallarının gercek fiatını, derece derece düsürmektir. Daha iyi makinalar, daha büyük bir ustalık ve beceri, daha yetkin bir isbölümü ve iş dağıtımı, yani bir ülkenin ilerlemesinin doğal sonucu olan bütün bu seyler, bir malın yapımı için eskisinden cok daha az miktarda emek gerektirir olacaktır.

Demek ki dolayısıyle de sınaî ürünlerin değerl düşecektir.

Öte yandan biliyoruz ki ***Ulusların zenginliği***'nin yazarı, gerçek ücretlerin katiyen değişmediğinl kabul etmektedir. Vardığı sonuç, ulusal zenginliğin gelişimiyle birlikte toprak gelirlerinin artması, buna karşılık kâr oranının düşmesi gerektiğidir.

Kâr oranındaki bu düşüş, gittikçe daha büyiik sayıda sermayenin rekabet haline girmesiyle açıklanmaktadır Bununla birlikte Smith, üç ayrı cins gelirin ulaştığı düzeylerin evrimi arasında zorunlu bir bağ bulunduğu fikrini de dile getirlyor.

Söyle yazıyor bu konuda :

Olağan kârların çıkabileceği en yüksek oran, metaların büyük kısmının fiatı içinde toprak gelirine düşmesi gereken miktarın tümünü birden kapsayan; buna karşılık, metayı hazırlayan ve pazara aktaran emeğin ücretini ödemek için zorunlu olan miktarı ancak, emeğin ödenebileceği en düşük orana, yani işçinin sadece geçim payına bırakan orandır.

Toprak gelirine ayrılmış bölümün sonunda yer alan bütün bu çözümlemelerden çıkan sonuç, şudur: Toprak sahiplerinin çıkarı ile Ücretlilerin çıkarı (ulusal zenginlikle birlikte her iki kategorinin de gellrl arttığına göre), toplumun genel çıkarına bağlıdır; buna karşılık, tüccarların ve yapımcıların çıkarı (ulusal zenginlik arttıkça bunların kâr oranı düştüğüne göre), genel çıkara karşıttır.

Bu olumlama, ***Ulusların zenginliği***'nin yazarını, ulus içindeki çeşitll sınıfların rolü konusunda Fizyokratlarınkine pek yakın düşen bir görüşe götürmektedlr.

Tüccarlarla yapımcıların talepleri karşısında son derece tetik durmak gerekir, diyor düşünürümüz :

Ticaret yada yapımcılık alanlarında herhangi bir dalla uğraşanların özel çıkarı, hemen daima kamu çıkarından farklı ve hattâ kamu çıkarına karşıttır. Tüccarın çıkarı, pazarı daima büyütmekte ve satıcılar arasındaki rekabeti sınırlandırmaktadır. Pazarı büyütmek, çoğu zaman kamu çıkarına da uygun düsebilir; ama satıcılar arasındaki rekabeti sınırlandırmak, genel çıkara daima karşıttır ve hiç bir işe yaramaz; olsa olsa bu, tüccarların kârlarını doğal ölçülerin çok üstüne çıkarmalarına ve yurttaşlarının sırtından adaletsizce haraç kesmelerine yarar. Dolayısıyle de bu sınıf insanlardan gelecek her yeni yasa ö-

nerisinin yada ticaret kararnamesinin daima büyük bir güvensizlikle karşılanması gerekir.

Ücretlilerle ilgili olarak Smith, ekonomik ilerleme gerçek ücretleri hiç değilse geçici olarak yükseltme eğilimini doğurduğuna göre, bunların çıkarının toplumun çıkarıyle bir düştüğünü olumlamaktadır.

Hemen ardından da şunu ekliyor ama :

Genel çıkarı bilemez işçi ya da bu genel çıkarın kendi öz çıkarıyle ilişkisini sezemez. İçinde yaşadığı koşullar, gerekli bilgileri edinebilecek kadar vakit bırakmaz ona. Vakit bulup söz konusu bilgileri edindiğini varsaysak bile, geçtiği eğitim ve edinmiş olduğu alışkanlıklar dolayısıyle, doğru ve iyi karar vermekten uzak kalacaktır. Toplumsal konulardaki tartışmalarda işçinin fikrinin sorulmayışı, işte bundandır...

Bu gözlemlerin doğruluğuna herhalde karşıçıkılamaz. Ama burada düşünürümüzün, büyük sayıda bir insan kitlesini toplum hayatının dışında bırakan bir duruma boyun eğmekte olduğunu da belirtmek gerekir.

Ne kalıyor hükümete, bu durumda yapacak? Toprak sahipleri sınıfına dayanmak kalıyor.

Şöyle yazıyor Smith :

Ulus, bir ticaret yönetmeliği yada bir yönetim yasası hakkında karar vermeğe çağrıldığında; toprak sahipleri hiç bir zaman aldatmayacaktır ulusu. Bunun için, sadece kendi sınıflarının özel çıkarının sesini dinlemeleri bile yeter; ve bu çıkarın nelerden meydana geldiği konusunda en basit bilgilere de herhalde sahiptirler.

Toprak sahiplerinin kendi öz çıkarlarının nerede olduğunu tam kestiremediklerini gayet iyi biliyor Smith. Ama gene de, topluma kılavuz olarak onları almaktan başka yapılacak daha iyi bir şey bulunmadığını düşünüyor.

Demek ki ekonomik liberalizmin İngiltere'deki babası, tüccar ve sanayici taleplerinin sistematik bir savunucusu değildir kativen. Hattâ bu sınıfın hasmı olarak gözükebilir. Ama böyle bir değerlendirme de havada kalacaktır; çünkü gördük ki Smith, burjuvazinin Avrupa uygarlığının gelişmesinde oynadığı temel tarihsel rolün farkındadır. Ama ticaret ve sanayiin çıkarlarını sistematik biçimde savunan bazı ekonomi bilginlerinin, sonradan, Smith'in giriştiği çözümlemeleri niçin yeniden gözden geçirmek ihtiyacını duyduklarını anlamak da zor değildir.

Sonradan itiraza uğramalarını açıklayan daha güçlü bir neden, bu çözümlemelerin, toplumun öbür sınıflarının ücretlileri nasıl ezdiğini pek açık bir şekilde ortaya koymasıdır.

Önce Smith, ücretlerle ilgili bölümde, kalfaların nasıl dernek kurduğunu ve derneklere girmeleri yasaklanan işçilere en ağır çalışma koşullarıyle en düşük ücretleri nasıl zorla kabul ettirmeğe kalkıştıklarını çözümlemeğe girişmekte; ve işçilerin buna karşı isyanını da, belirli bir sempati duyarak anlatmaktadır.

Şöyle yazıyor :

Umutsuzluk içindedir bu işçiler; ve umutsuzluk içinde olan insanların öfkesi ve aşırılığıyle hareket etmektedirler. Şudur seçenekleri: Açlıktan ölmek; yada kalfalarının gözünü yıldırıp, dertlerine tez elden çare buldurmak.

«Bu ayaklanmaların, elebaşıların cezalandırılması yada öldürülmesinden başka hiç bir sonuç» vermeyeceğini söylüyor Smith. Ama bu sonuç, diyor, kalfaların savundukları davanın değerinden değil, güç üstünlüğünden ileri gelecektir. Bu ünlü çözümlemenin, o çağda birtakım belirli kimselere niçin pek tehlikeli gözüktüğü kolayca anlaşılmaktadır. Kaldı ki, *Uluların zenginliği*'nde sunulan gelirlerin oluşumu teorisi, ücretlilere toplam gelirden düşen gelir payının öbür sınıfların geliri arttıkça azaldığı gerçeğini apaçık biçimde ortaya koymaktadır. Düşünürümüz, gelirlerin dağılımının dokunulmaz yasalarca düzenlendiğini belirtmekten elbette geri kalmıyor; ama bu, ücretlilerin çıkarlarını savunanların Smith'in kitabında sayısız değerli silâh bulabilecekleri gerçeğini de ortadan kaldırmıyor.

Örneğin sömürgelere ayırdığı bölümde Smith, Amerika'da, bol toprağa karşılık az emeği bulunuşundan ötürü, ücretlerin daha yüksek olduğunu açıkladıktan sonra, şöyle devam ediyor :

Öbür ülkelerde ise toprak geliri ve öteki kazançlar, ücretlerin zararına artmakla ve ücretleri handiyse hiçe indirmektedir. Öyle ki üstteki iki sınıf, alttaki sınıfı eziyor gibidir.

Bu basit cümle aslında ekonominin, liberal teze hiç de uygun düşmeyen bir şekilde, yeniden gözden geçirilmesini önermektedir. Smith kendisi de, adaletsizliğe rahatça boyun eğip liberalizmi seçecektir nitekim. Ama bazı yorumcular, şu aynı çözümlemelerden bizimkilerden tamamıyle farklı sonuçlar çıkarmakta sakınca bulmamışlardır.

Liberal, öğretiyi kurmak ve yaymakta herkesten fazla katkısı bulunan düşünür, Smith olmuştur. Ama kendisinin, toplumu yetkin biçimde örgütlenmiş ve ayarlanmış bir makina olarak gören teoriye yürekten inanmadığını da, biliyoruz. Tam tersine, düşünürümüzün gözünde toplum makinası, sayısız kusurları olan bir makinadır. Ve gene Smith'e göre bu kusurlar, doğanın yaratıcısı tarafından istenmiş olsa gerektir; dolayısıyle de bunlara çare bulmağa kalkışmak, bize düşmez. Ne var ki düşünürümüz, bu kusurları herkesin önünde açıklamaktan da çekinmemektedir. Ardıllarından çoğu ise, toplumsal düzen bakımından bir tehlike olarak gördükleri bu açık tavrı, benimsemeyecektir.

6. Teoriye Göre Ekonomik İlerleme ve Tarihe Göre Ekonomik İlerleme

Smith'in bütün kitabı, başlığından da anlaşıldığı gibi, ulusların ekonomik büyümesinin nedenlerini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Yazarın enine boyuna geliştirdiği bir ilk teze göre, ulusların zenginliği, sermayenin biriktiminden ileri gelir; bu birikim de, zengin sınıflardaki para artırma eğilimine bağlıdır.

Sermaye, emeğin üreticiliğinin artmasını sağlamaktadır. Ama aynı zamanda üretici emekçi sayısının da artmasını sağlayarak, ulusal üretimin ayrıca artışına imkân kazandırmaktadır.

Uluların zenginliği'nin sermayenin biriktirmine ayırdığı bölümünde yazar, üretim hacminin genişlemesi için zorunlu pazar problemine hiç bir şekilde dokunmuyor. Önemli bir yanılgıya düştüğü için, tamamıyle gözünden kaçıyor bu sorun. Söz konusu ciddi yanılgı, yıllık *brüt* hasılanın bütününün, ücretler, kârlar ve gelirler toplamına eşit olduğunu ileri sürmesine dayanmaktadır.

Üretim gereçlerinin bakımı ve yenilenmesi için, yani amortismanlar için yıl boyunca ödenen meblâğların, yıllık brüt hasılanın ayrı bir parçasını meydana getirmediğini söylüyor bir yandan düşünürümüz. Bunun böyle oluşuna gösterdiği neden, söz konusu meblâğların ücretleri ödemeğe yaradığıdır. Doğrudur bu. Ne var ki eski gereçler yenilenmeden önce göz önüne alınan yıllık hasılanın değeri içinde, yıl içinde ödenen ücret, kâr ve gelirlerden gayrı, yıl boyunca aşınan gereçlerin değeri de yer almış bulunmaktadır.

Bu ilk yanılgı, düşünürümüzü ikinci bir yanılgıya sürüklemekte:

Zenginler tarafından yapılan artırımın da, yıl boyunca bir tüketim malları talebine dönüştüğünü söylüyor Smith.

Şöyle yazıyor :

Yıl boyunca yapılan artırım, yıl boyunca yapılan masraflar gibi aralıksız ve düzenli olarak ve hemen hemen aynı zamanda tüketilmektedir; ama bir başka sınıftan insanlar tarafından tüketilmektedir bu. Zengin bir adam tarafından yıl boyunca harcanmak üzere ayrılan bu gelir parçası, çoğu zaman, tüketimlerine karşılık hiç bir şey vermeyen faydasız boğazlar ve hizmetçiler tarafından tüketilmektedir. Aynı zenginin, kazanç sağlamak üzere hemen sermaye olarak kullandığı vakit, gelirinin artırıma ayrılmış ikinci parçası da tıpkı birinci parça gibi ve hemen hemen aynı zamanda tüketilir; yalnız bu ikinci parçayı tüketenler, yıllık tüketimlerinin değerini üzerine kâr da getirmek üzere yeniden üretecek olan işçiler, yapımcılar ve zanaatçılardır.

Smith'in söylediğinin tersine olarak, yıllık gelirlerin artırıma ayrılan parçasının yıl içinde tüketilmediği açıktır; çünkü ulusal net hasılanın içinde olan katma gereçleri satın almağa yarar bu artırım. *Ulusların zenginliği*'nin yazarı, çok önemli bir yanılgıya düşüyor burada; böyle bir yanılgıya düştüğü için de, artırımın, ancak donanım mallarında bir talep le kapatılabilen bir toplam talep açığı yarattığını göremiyor; bu da, sürüm yerleri problemini doğru terimleri içinde koymasına engel oluyor.

Gerçekte düşünürümüze egemen olan tez, bol bir artırım ve mübadele hürriyetinin, ekonomik büyümenin zorunlu ve yeterli koşulları olduğunu söyleyen tezdir.

Ulusların zenginliği'nin IV kitabında, dış ülkelerle ticareti düzenleyerek zenginliğin gelişmesine katkıda bulunabileceğini ileri süren «merkantil sistem»e karşı amansız bir saldırıya geçiyor Smith. Merkantilistler tarafından önerilen her müdahale tedbirinin yarardan çok zarar getireceğini ispatlamağa yöneliyor. Bu iddia için öne sürdüğü temel kanıt da şu: Her türlü müdahale, sermayeyi kendiliğinden yönelmekte olduğu kullanım alanından sunî bir şekilde döndürmektedir; oysa sermayenin kendiliğinden yöneldiği kullanım, müdahale edilmemiş olsa, çok daha üretici olacaktır. Bu son önerme bile, diyor düşünürümüz, merkantilistlerin yanlışta olduğunu ispata yeter.

Ulusal sanayii korumak üzere tanınmış ithalat hakları sorununa eğilelim şimdi sadece.

Bir ülkenin, diyor Smith, bazı ürünleri dışardan almağa yönelmesinin nedeni, bu ürünlerin dışarda daha ucuz oluşudur. İthalatı engelleyecek olursak, sermayeyi, bir zamanlar dışardan alınan ürünlerin içerde yapımı için yatırım yapmağa zorlamış oluruz; oysa bu engelleme yapılmadığı takdirde, aynı sermaye, dışardan ithal edilen o ürünleri ödemeğe yarayacak olan emtianın üretimine yatırılmış olacaktı.

Şöyle bir akılyürütmeye başvuruyor düşünürümüz:

O mal dışardan, içerde maloldüğundan daha ucuza satın alınabilirdi. Dolayısıyle o ürün, kendi doğal eğilimine bırakılmış o aynı sermayenin yardımıyle ulusal sanayi tarafından üretilebilecek olan yerli malların sadece bir kısmının (yada, yerli malların fiatının sadece bir kısmının) karşılığında satın alınabilirdi dışardan. Demek ki bu müdahale sonucunda ulusal sanayi, daha yararlı bir kullanım alanından döndürülmüş ve daha az yararlı bir yolda yatırıma zorlanmış bulunmaktadır.

Burada Smith, gerekli cevabı kendi kendine vermekten de geri kalmıyor: Hemen belirtiyor ki, ülkede *başlangıçta* pahalıya satılacak ama çok geçmeden ucuzlayabilecek mallar üreten yapımevlerinin ülkeye girişi sağlanabilir gümrük vergilerini düşürerek. Sonradan klasikleşen bu itiraza, şu cevabı veriyor düşünürümüz: Ama böylece başlangıçta, ulusal gelir azaltılmış, dolayısıyle de sermayenin birikim ritmi düşürülmüş olacak; bu ise gelişmeyi yavaşlatacaktır. Smith'e göre asıl sakınılması gereken de, budur.

Bugün biliyoruz ki haksızdır Smith; ve sanayileşmek isteyen bir ülkenin kendini gümrük tedbirleriyle koruması gerekmektedir. Ama burada bir noktayı özellikle belirtmek gerekiyor: Dış ticaret konusundaki bütün bu fikirlerin temelinde genel olarak, eldeki hazır sermayenin iç pazar için çalışan kesimlere daima arhatça yatırılabileceğini ileri süren yanlış tez yer almaktadır.

Ve bu, öylesine apaçık bir biçimde yanlış bir tezdir ki, IV. kitabının VII. bölümünde sömürgelerle ticareti inceleyen temel soruna yanaştığında, Smith bile bırakıyor bu tezi. İşte bu sorunda düşünürümüzün gerçekçi kavrayışı, kıyas yoluyle edinilmiş fikirlerine ağır basıyor. Sömürgelerle ticaretin İngiliz sanayiinin gelişmesi bakımından nasıl bir uyarıcı ve dürtücü etken meydana getirdiğini ve getirmekte devam ettiğini, kesin ve doğru bir biçimde çözümlemeğe girişiyor Smith.

Şöyle yazıyor :

Sömürgelerle ticaret... İngiliz sanayiinin üretiminin, yakın pazarları aşan kısımları için, uzak olmakla birlikte geniş bir pazarın açılması sonucunu vermiştir... Hür ve doğal hali içinde sömürge ticareti, alışılmış pazarlara yollanan ürünün hiç bir kısıtlamaya uğramasına yol açmaksızın, Büyük Britanya'ya ürün fazlasını sürekli şekilde arttırma olanağını sağlamaktadır; çünkü bu ticaret, mübadele alanında yeni yeni eşdeğerler sunuyor sürekli biçimde bize. Hür ve doğal hali içinde sömürge ticareti, Büyük Britanya'da üretici emek miktarının artmasını sağlıyor...

Daha ilerde de, dış sürüm yerlerinin genişlemesi sayesinde İngiliz iç pazarının da genişleyeceğini belirtiyor.

Şöyle yazıyor :

Sömürge ticareti sayesinde kendilerine iş bulan Avrupalı yapımevi işçileri, toprak ürünleri için yeni bir pazar meydana getirmektedir. Amerika ile ticaret, böylece Avrupa'da, bütün pazarlar içinde en yararlı olan pazarın yani içerdeki buğday ve kasaplık hayvan, ekmek ve et pazarının olağanüstü genişlemesine yolaçmış bulunmaktadır.

Hiç şüphe yok ki Smith burada, dostu Hume'un bu konuda giriştiğini gördüğümüz geliştirmelerinden esinlenmektedir. Ve tıpkı öncülü gibi o da ticaret hürriyetinin, dışarda gerektiği an ve gereken çapta, sanayi için zorunlu pazarları ele geçirmeyi sağlayacağından emin görünüyor.

Şöyle yazıyor :

Belli bir sanayi dalının ürünü ülkenin talebinden fazla olduğunda, bu fazlalığın, içerde talep edilen bir şey karşılığında mübadele edilmek üzere dışarıya yollanması gerekir. Bu ihracat yapılamadığı takdirde, ülkenin üretici emeğinin bir kısmı duracak; ve böylece ülkenin yıllık ürününün değeri de zorunlu biçimde eksilecektir.

Ama hemen biraz sonra da, şöyle ekliyor :

Bir ülkedeki sermayelerin tümü (kitlesi) zamanla büyüyüp o ülkenin tüketimini bütünüyle karşıladıktan sonra da bir kısmı boşta kalacak dereceye ulaşırsa, o zaman bu sermaye fazlası doğal olarak ulaşım ticaretine kayarak boşalır.

Smith'in düşünce sistemini kavra-

mayı sağlayacak olan anahtar, hiç şüphe yok ki, bu «doğal olarak» sözcüklerinde bulunmaktadır. Dış pazar sorununun çoğu zaman söz konusu olmadığını, dolayısıyle de böyle bir sorun yokmuşcasına düşünülebileceğini sanıyor bir yandan Smith. Ama bu sorun kendiliğinden gelip ortaya çıkınca da, içerde yatırım alanı bulamayan sermayelerin «doğal olarak» dış ticarete ve denizciliğe yöneldikleri olgusunu ileri sürerek düğümü çözmeğe girişiyor.

Ulusların zenginliği'nin III. kitabı bu fikir üzerine kurulu bulunmaktadır. Söz konusu bölümde Smith, «çeşitli ulusların. zenginleşmeye doğru değişik yollardan ilerledikleri» konusunda bütünsel bir görüş sunma çabasındadır.

Gerçekte bu III. kitap, iki ayrı çözümlemeyi barındırıyor : Bir yandan, büyümenin evrensel bir modelini ortaya koymak iddiasında olan bir ekonomik gelişme *teorisi;* öte yandan da, Batı Avrupa'nın ekonomik gelişmesinin bir *tarihi.* Oysa çok geçmeden görülüyor kl tarih, teori lle apaçık çelişme halindedir. Her zamanki dürüstlüğüyle Smith, bunu gizlemeğe kalkışmıyor. Batı Avrupa'nın, «zenginlik ve bolluğun ilerleyişinin doğal akışı»na oranla bir istisna meydana getirdiğini ve bundan böyle bu «doğal akış»ın yeni baştan kurulmasına yardımcı olmak gerektiğini ileri sürmekle yetiniyor sadece. Mübadelenin doğal yasalarını tarihin üstünde tutan görüşe, Fizyokratlar kadar kesin bir şekilde değilse de gene de ilke bakımından katılması, düşünürümüzü işte bu garip sapınca sürüklüyor.

Bu III. kitapta bize sunulan büyüme teorisinin ilk avantajı, basit oluşu. Sermayeler önce tarım kesiminde oluşur, diyor düşünürümüz, ve gene tarım kesimine yatırılır. Daha sonra bu alandaki verimlilik düşeceğinden, yapımevlerine yatırılır sermayeler. Ve en son olarak da sanayi kesimi sermaye bakımından fazlasıyle doymağa başladığında, sermayelerin dış ticaret alanına doğru yöneldiğini görürüz.

Bu «doğa planı»nın, kendi çağında, Yeni Dünya'da gerçekleştiğini gördüğünü sanıyor Smith. Ama bilmiyor da değil ki, Eskl Dünya'da işler tamamıyle başka bir şeklilde olup bitmiştir. Nitekim Roma İmparatorluğu'nun düşüşünden sonra, diyor, tarımın ilerlemesi bütün feodal töre ve yasalar tarafından engellenmişitr; dolayısıyle de bu alana hürce yatırım yapma olanağı bulamamıştır sermaye. Sonuç olarak da yapımevlerinin ve uluslararası ticaretln gelişmesinin, tarımsal gelişmeyl öncelemesl ve doğurması gerekmiştlr. Yapımevl üretiminin ortaya çıkışıyle birlikte toprak sahipleri de tutumlarını kökten değiştirmiş; ve bir alay hizmetçi besleyecek yerde, lüks mallar almağa koyulmuşlardır; bu ise, üretlci olmayanların sayısını bir hayll azaltmıştır. Bunun yanı sıra toprak sahipleri, gelirlerini artıtrmak amacıyle, toprağı işleme tarzlarını da değişikliğe uğratmışlardır :

Böylelikledir ki Avrupa'nın büyük bir bölümünde ticaret ve kentlerde kurulan yapımevleri, kırlardaki düzelmenin ve tarımın sonucu olacak yerde, vesilesi ve nedeni olmuştur.

Demek kl Quesnay'nin suçlandığı kusurla, yanl tarihl bilmemekle suçlanamaz Smlth. Ama, tıpkı Fizyokratların eserinl Incelediğimlzde olduğu gibi, Adam Smlth'ln eserlni inceleylnce de, ekonoml polltiğin daha doğuşunda edlndiği sakatlıkla karşı karşıya geliyoruz Çünkü düşünürümüzün gözünde de, eğer tarih ekonomik teoriyi yalancı çıkarıyorsa, haksız olan teori değil tarih'dir.

Ekonomik ilerleme tarafından Avrupa'da Izlenen «akış»ın, doğal bir akış olmadığını ileri sürüyor Smlth demek ki bu akış, «zorunlu biçimde ağır ve kararsız»dır. Buna karşılık Amerika'daki ekonomik gelişme, «doğal»dır ve çok daha hızlıdır. Öte yandan da sayısız bölgenln ortaya koyduğu örnek göstermektedir ki, «bir ülkenin sadece ticaret ve yapımevlerl yoluyle edindiğl sermaye, bunun bir belli kısmı toprağı işleme ve daha verimli kılma yolunda sağlanıp edinilmedikçe, o ülke için dalma eğreti ve yarını bellisiz bir edlnç olarak kalacaktır».

Sömürgeler konusunda, İngiltere'nln sınaî gelişmesinde dış pazarların oynadığı rolü bu kadar açıkça kabul eden Smith'in, kltebının bütün geri kalan kısmında pazar sorununu nasıl olup da hemen tamamıyle küçümsediği, bu metinler okunduktan sonra daha iyl anlaşılmaktadır. Düşünürümüzün bu sorunu önemsememesinln nedenl, Üretim çokluğu ile aşırı sermaye bolluğunun normal olarak bir ülkenln gellşimlnin ancak son aşamasında ortaya çıkma olanağı kazandığına lnanmasıdır. «İlerlemenln doğal ekışı»nın lik iki aşamasında, yanl tarımsal yatırım ve sınaî yatırım aşamalarında, böyle bir sorun söz konusu olamaz. Dış pazarların yararlık gösterdiği an, ancak bu aşamalardan sonra gelmektedir.

Kaldı ki toplum bu aşamaya ulaştığında dış pazarlar, toplumun «erişebileceği en yüksek ve eksiksiz zenginlik derecesi» demek olan «duraklama dönemi»ne kaçınılmaz giriş anını, olsa olsa biraz daha geciktirebilir, o kadar. Demek kl dış pazarlar, büyüme sürecinin temel öğelerinden birlni meydana getirmez katiyen; bu süreç sonunda ancak, geçici bir canlandırıcı ilâç rolünü oynarlar

Böylece Smith, ekonomik liberalizm anlayışına sımsıkı bağlı kalmaktadır. Bu konudakl düşüncesini, belki de en açı şekilde şu parçada dile getiriyor düşünürümüz :

Belli bir sınıf yurttaşların çıkarını, ne kadar hafifçe olursa olsun, sadece bir başka sınıftan yurttaşların çıkarını desteklemek amacıyle zedelemek, hiç şüphe yok ki, hükümdarın her sınıftan uyruklarına ayrı gayrı gütmeksizin borçlu olduğu adalet ve eşitlik içinde koruma ilkesine apaçık aykırıdır.

Görüldüğü gibi düşünürümüz, sınıfsal çıkarlar konusunda Devletin çekimser kalmasını istiyor. Hem de adalet ve eşitlik adına Istiyor bunu Oysa *Ulusların zenginliği*'nde nice nice adaletsizlik ve eşitsizliği gene kendisl gözler önüne sermiştil Ama unutmayalım kl Smlth, böyle davranmakla, «ehvenişer» olduğuna nandığı bir duruma boyun eğmektedir. Fizyokartlar derecesinde olmasa bile o da, toplumun doğal bir organizma gibl lşledlğinl öne süren görüşün etkisi altındadır; ve bu lşleyişin arıza yapmaması lçin, maklnaya dokunulmaması gerektlği kanısındadır.

Burada Smlth'i bir nebze savunmak üzere, Rönesans'tan berl Izlenen ekonomik polltikaların sayısız adaletsizlik doğurmuş olduğunu; ve düşünürümüzün liberalizm doğrultusundakl taleplerinin, hiç değilse sömürgeler konusunda adalet ilkesine uygun düştüğünü hatırlatabilirlz. Ayrıca belirtelim kl Smlth, sömürgelerln kurulus dönemindekl «aşırılık ve adaletsizlikler»e slddetle karşıçıkmaktan geri kalmamaktadır.

O kadar kl, bazan sömürgelerln bağımsızlığa kavuşmasını arzu eder gibl bile gözükmektedir.

Nitekim şöyle yazıyor

Belki zamanların daha sonraki döneminde bu ülkelerin yerlileri daha güçlenecek yada Avrupa ulusları bugünkü güçlerini yitirecek; ve dünyanın bütün çeşitli bölgelerinde oturanlar, bir güç ve cesaret eşitliğine erişeceklerdir. Ancak böyle bir eşitliktir ki, doğurduğu kar-

şiddetli korku sayesinde, bağımsız ulusların adaletsizlik yoluna sapmalarını önleyebilir ve onlara, birbirlerinin hakları karşısında bir çeşit saygı duygusu aşılayabilir.

Ama şimdilik, sömürgelerle ticaret tekelinin yıkılmasını talep etmekle yetiniyor düşünürümüz. Hiç şüphesiz özdensizlik düşünmektedir ki, bu ticaret hürriyeti, kendiliğinden, sömürgelerin kurtuluşuna yolaçacak ve ekonomik gelişmelerini sağlayacaktır. Liberal teorisyenin yanılgısı, burada dramatik bir görüntüye bürünmektedir. Bu görüntü, doğal ekonomik yasaları tarihten bağımsız ve daha üstün yasalar olarak sunan görüşün köklü yetersizliğini, Smith'in düşüncesinin bütün öbür boyutlarından çok daha açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Henri DENİS

SMOLENSKİ Boris (1921 1941) Sovyet şairi. Nikolaev'de doğmuştur Karelya berzahındaki bir çatışma sırasında ölmüştür.

1947'deki «temizlik» hareketi sırasında kurşuna dizilen tanınmış bir gazetecinin oğludur. Lise öğrenimini Moskova'da tamamladıktan sonra yüksek öğrenim görmek üzere Leningrad'a gelmiş ve Denizcilik Fakültesi kurlarını izlemiştir. Nitekim deniz teması, şiirlerinde geniş yer kaplamaktadır.

Son derece verimli bir şair olan Smolenski'nin hiç bir eseri sağlığında yayınlanmamıştır. Garcia Lorca için yazdığı ağıtın da ölümüyle sonuçlanan hücum sırasında kaybolduğu bilinmektedir.

SMOLENSKİ'den iki şiir

VE SAVAŞ DERSE BİZE

Ve savaş derse bize : «Çaldı saatin».
Yarım kalacakmış kitaplarımız, kalsın..
«Hoşça kal» deriz biz de fakülte duvarlarına
Ve adımlarımızı sıklaştırarak
yürürüz darmadağın yollar boyunca
Ve aşınmış okul kasketi
Miğfere. pilot başlığına
yada
gemici beresine bırakır yerini.

BU TÜTÜN DUMANI İÇİNDE BOĞULDUĞUM AKŞAMI

Bu tütün dumanı içinde boğulduğum akşamı
Hiç ni hiç tanımadığım
insanlar için üzülmeğe ayırdım.
Gencecik ölen
Şafakta yada geceleyin
Ve beceriksizce üstelik
beceriksizce ölen
Yazdıkları satırı bile bitiremeden
Ve sevmeyi
konuşmayı
ve eylemeyi
Yarım bırakıp ölen
gencecik insanlar için.

SNODGRASS William (Detroit 1926): Amerikan şairi. Berryman, Lowell gibi kişisel yaşantılarını şiirinde malzeme olarak kullanan W. D. Snodgrass özellikle *'Heart's Needle'* (1959) adlı ilk kitabıyla kendi çağdaşlarını da etkilemiş ve bu kitabının 1960'da Pulitzer Ödülünü almasıyla adını duyurmuştur. Pennsylvania'da doğan Snodgrass Geneva Kolejini bitirdikten sonra denizci olarak İkinci Dünya Savaşına katılmış, savaştan sonra yüksek öğrenimini İowa Üniversitesinde tamamlayarak Cornell, Rochester, Wayne ve Syracuse Üniversitelerinde öğretim görevlerinde bulunmuştur.

Snodgrass'ı üne kavuşturan «Heart's Needle» adlı kitabı şairin karısından ayrılışını ve bu evlilikten olan kızıyla arasında ki dokunaklı ilişkiyi dile getiren bir şiir dizisinden oluşmaktadır. Kolayca duyguculuğa düşülebilecek böyle bir konunun seçilişini Snodgrass şöyle açıklıyor «Bence bir insanın en yakından bilebileceği gerçeklik kendisidir, ama kendi kimliğini de insan ancak öbür insanlarla kurduğu ilişkiler yoluyla tanıyabilir. Eğer bu gerçekliği süslemeye, anlamını değiştirmeye, ona başkalarından edinme daha inandırıcı bir ses kazandırmaya çalışır, kısacası bu gerçekliği yadsırsa o insanın yaratıcılığı gücünden çok şey yitirir.» Denilebilir ki, Snodgrass'ın, bir evliliğin yürümemesi, küçük bir çocuğun uyum içinde bir aile havasından yoksun kalışı gibi kolayca duygu sömürücülüğüne düşebilecek bir olayı ele alışında, kendi içtenliğine duyduğu güvenin büyük payı olmuştur. Ama aynı güven duygusu kendi imge ve anlatım ustalığı için de söz konusudur. Snodgrass şiirinin başlığını bir İrlanda halk masalından alır. Bu masalda ana-baba için tek kız «yüreğin iğnesi»dir. Masalda kız ölür, fakat Snodgrass'ın şiirinde «ayrılık» teması bir çeşit ölüm olarak ele alınır. Şair mevsimlerin sürekliliği ile yeniden doğuşu ve değişik ruhsal durumları dile getirme olanağını bulur. Snodgrass'ın başarısı kişisel acısı ile dış dünya arasında bir denge kurması, duygularının karmaşıklığını, çevresindeki somut dünyanın imgeleriyle canlandırmasındadır.

Snodgrass *«After Experience»* (1968) adlı ikinci kitabında aynı ustalığı sürdürmekle birlikte, ilk kitabının yoğunluğundan uzaklaşmış görünmektedir. «Heart's Needle» uzun bir şiir olduğu için, buraya İkinci kitabından bir örnek alıyoruz.

SNODGRASS'tan iki şiir

Lambanın altında kanlı gibi görünmüyor ellerim.
Ya yalan söylemiyorlardıysa o kötü tarih kitapları
Ve sırası gelince utandırırlarsa seni ? —
Pek beklediğin yok kendini ölmüş olarak görmeyi.

Nerden bilebilirsin kafandaki günahların
Gereksiz bir şey gibi uzak bir göze yansıyacağını?
Elbet senin de kusurların var; ermişlik
Taslağın yok, ama kanlı gibi görünmüyor ellerin.

Suç değil kıskanılmak ya da karnı tok olmak;
Kimsenin canına kastetmemişsin. Kim yadsıyabilir
İnsanca, doğal bir şey olduğunu sendeki eğilimin?
Belli ki, hiç de ölmüş görmeye niyetin yok kendini.

Daha geçen hafta söylediydi yorumcular
Yabancı generallerin bile ölmesi gerekmediğini
Sıradan suçlar için. Herhalde kendin açıklardın
Suçunu, kanlı olduğunu görseydi kendi ellerinin.

Aç olsaydın, kim vazgeçerdi ekmeğinden
Kavga etmeden? Kendini aç bırakmamak,
Ün ve servet uğrunda çalışmak zorunda insan.
Kimse istemez elbet kendini ölmüş görmeyi.

Gene de savaşlara dönüyor insanlar; eski yalanlar değil

SOFİZM

Onları baştan çıkaran. Kendileri biliyor nedenlerini.
Artık övünülmeyecek bir dünya olmuşsa dünyan
Ve ellerin kanlıymış gibi gelmiyorlarsa sana,

O zaman biri olmalı — nasıl kaçtılar ama
Onlara uygulayacağın adaletin elinden?
Düşmanlarını astın, çıkardın ortaya gizli hesaplarını,
Şimdi de gözün almıyor kendini ölmüş görmeyi

Ve ayarı bozuluyor her şeyin. Uzanabilirsin yatağına
İnsanlar aç diye yineleyerek. Çocukları ağlıyor.
Gerçekten ağlıyorlar. Ama seni çağırmıyorlar.
Sen şimdi uyumana bak, pek kanlı gibi değil ellerin.

Ya da haber filmleri gösteren karanlık bir sinemaya git
Dikenli teller, diz boyu ölüler arasında dolaş.
Avuçların terliyor, tıpkı öyle hissediyorsun sen de.
Son umudun kendini ölmüş olarak görmek.

Oysa senin kanın akmadı onlarınki aktığı zaman.
İnsanlar bıçak taşıyor. «Ben değilim! Ben değilim!»
Perde boşalıyor, kimseyi göremiyorsun suçlayacak.
Kendi elindeki kan bile kana benzemez,
Sen kendini ölmüş görmeyi göze alıncaya dek.

(Türkçesi Cevat ÇAPAN)

ŞİKAGO

Dünyanın Domuz Kasabı,
Araç Yapımcısı, Buğday Yığıcısı,
Demiryollarının Oyuncusu, Yük Taşıyıcısı Ulusun;
Fırtınalı, dayanıklı, gürültülü şehri
Geniş Omuzların

Bana senin kötü olduğunu söylüyorlar, inanıyorum onlara,
çünkü gördüm sokak lambaları altında köy delikanlılarını
baştan çıkaran boyalı yosmalarını.
Bana senin düzenbaz olduğunu söylüyorlar. Evet öyledir, diyorum;
çünkü gördüm yeniden insan öldürmek için başıboş dolaşan katillerini.
Ve bana senin acımasız olduğunu söylüyorlar, ben de şu karşılığı veriyorum onlara: Evet, sorumsuz açlığın izlerini gördüm. Yüzlerinde kadınlarla çocukların.
Ve böylece verdikten sonra ağızlarının payını yeniden dönüyorum bu benim şehrimi küçümseyenlere ve küçümseyerek diyorum ki onlara:
Gelin bir başka şehir gösterin bana böyle başı dimdik, övünçle türkü söyleyen, dipdiri, kaba saba, güçlü kuvvetli ve kurnaz olduğu için.
İş üstüne iş bitirmekten kan ter içinde sunturlu küfürler savuran bir babayiğit bu o küçük miskin şehirlere göre;
İleri atılmak için dili bir karış dışarda bir köpek gibi azgın,
yığınlarla karşı karşıya gelmiş bir vahşi kadar kurnaz,
Başı açık,
Kürek sallıyan,
Yıkan,
Tasarlayan,
Yapı yapan, parçalayan yeniden yapan,
Duman altında, ağzı toz içinde, bembeyaz dişleriyle gülen,
Yazgısının korkunç yükü altında bir delikanlının umursamazlığıyla gülen,
Hiç savaş yitirmemiş bir savaşçı nasıl gülerse, öyle gülen,
Bileğinde nabzı kaburgalarının altında halkın yüreği attığı için övünen ve gülen
Övünerek Domuz Kasabı, Araç Yapımcısı, Buğday Yığıcısı, Demiryollarının Oyuncusu ve Ulusun Yük taşıyıcısı olduğu için, yarı çıplak, kan ter içinde, Gençliğin o fırtınalı, dayanıklı ve gürültülü kahkahasıyla gülen.

sofizm, bilgicilik, bilgiçlik (Osm. safsata; Fr. sophisme; İng. sophism, fallacy). Görünürde geçerli olan ama, gerçekte hiç bir sonuca ulaşmayan kanıt. Daha belirli bir anlamda sofizm; doğru öncüllerden yola çıkarak kabulü imkânsız bir sonuca ulaşan, dolayısıyle hiç kimseyi aldatamayan, ama akıl yürütmenin formel kurallarına uygun gözüktüğünden kolay kolay reddedilemeyen kanıttır. Eski Yunanda bilgeliği öğretmeyi ve tartışma sanatını geliştirmeyi kendine iş edinen, «görececi» tavrı bazen bu tür kanıtlar kullanmağa kadar vardıran Protagoras, Gorgias, Hippias gibi filozoflara «sofist»ler denilmiştir.

SOFOKLES (Kolonos M.Ö. 496 / Atina M.Ö. 406) Yunanlı trajedi yazarı. Sofillos adlı bir silâhçının oğlu. İyi bir öğrenim gördü ve zamanının ünlü müzikçisi Lampros'tan ders aldı. Sivasal hayattaki çalışması üstüne, 443-442 arasında helenotamias ve en az iki kez strategos seçilmesinin dışında, fazla bilgi yoktur. Sofokles'in karısı Nikostrate'den, kendisi de bir trajedi yazarı olan Iophos adlı oğlu, Siklon'lu Theoris adlı bir kadından da evlilik dışı oğlu Ariston dünyaya geldi. Ariston, Sofokles'in çok sevdiği torunu Genç Sofokles'in babasıdır. Sofokles, Perikles ve Herodotos ile yakınlık kurdu. Hayatını yazan biyograflar onun hep yumuşak huyluluğunu ve dindarlığını över-

SOFOKLES'in İ.Ö. IV yüzyılda yapılmış bir mermer büstü.

ler.

Sofokles, tiyatro yazarlığı alanında büyük bir başarıya ulaştı. 123 trajedi yazdı, 20'den fazla ödül kazandı ve hiç bir zaman ikincilikten aşağı düşmedi. Günümüze tam olarak yalnız 7 trajedisi ulaşmıştır. *Aaias* (450), *Antigone* (442), *Kral Oidipus* (430), *Elektra* (425), *Trakhiniai* (420), *Filoktetes* (409) ve *Oidipus Kolonos*. Öbür yapıtlarının çoğunlukla yalnız adları bilinir, bunlar arasında 400 mısralı bir mısır papirüsü üstünde bulunan *İkhneutai* sayılabilir. Sofokles tiyatro tekniğini mükemmelleştirdi. khoreutes'lerin sayısını 12'den 15'e çıkardı. Lirizmi azaltarak diyalogu geliştirdi. Sofokles'te eylem, psikolojiye dayanır: oyunu sonuna dek götüren kahramanın iradesidir. Sofokles insanlık durumunun şairidir. mutluluğun her an elden gidebileceği düşüncesi, acının ve mutsuzluğun yüceliği, haksızlığa karşı çıkan ve ona boyun eğdirmeyi reddeden irâdenin büyüklüğü onun düşüncesinin başlıca temalarıdır. Sofokles'in tiyatrosunda iki tip egemendir tanrılara ve insanlara karşı koyan gururu yüzünden sonsuz acılara mahkûm olan ve cezasını çekerken de yitirdiği büyüklüğü ve huzuru bulan Oidipus ile insanların yasalarına daha yüksek bir ideal uğruna başkaldıran Antigone tipi.

SOKOLOVSKİY Vasiliy Danilovİç (Kozliki 1897 / Moskova 1968) Ukrayna kökenli sovyet mareşali. 1931'de Komünist partisine girdi. 1939'da Moskova askerî bölgesi kurmay başkanlığına, 1941'de de Timoşenko'nun kurmay başkanlığına getirildi, 1943'te bir zırhlı kolordunun, daha sonra bir or-

dunun başına geçti, bu ordu ile Vyazma'yı, Smolensk'i ve Roslavl'ı geri aldı. 1944'te, Birinci Ukrayna cephesi kumandanlığında Konyev'in yardımcısı oldu ve böylece Polonya ve Silezya'nın fethine katıldı. 1945'te Almanya'da Jukov'un kurmay başkanlığına getirildi. 1946da mareşalliğe yükseldi. Almanya'da başkumandan ve dörtlü Berlin komisyonunda Sovyet temsilcisi oldu. 1949 bunalımı sırasında, uzlaşmaz davranışı dörtler komisyonunun çalışmasını imkânsız kıldı. 1949'da Silahlı Kuvvetler bakan yardımcılığına ve Komünist Partisi Merkez komitesi üyeliğine getirildi. 1953-1960 Arasında Sovyet silâhlı kuvvetleri genelkurmay başkanlığı yaptı.

SOKRATES, Eski Yunan filozofu (İ.Ö. 470 399). Hayatı boyunca hiç bir şey yazmamış olan Sokrates'i Platon'un *Diyaloglar*'ından tanıyoruz. Babası heykeltraş, annesi ebeydi. Önce heykelcilik öğrendi; babasının ölümünden sonra dostu Kriton'un yardımıyle meslekten ayrılarak sofist'lere ve filozoflara öğrencilik etti. Kendi öğretisini yaymağa başladığı dönem bilinmiyor. Sokrates hiç bir zaman okul açmamış, bütün sitede etkinlik göstermiştir Toplum hayatının her dalına karışmış, her konuda fikrini söylemiş, ama hiç bir zaman politikaya girmemiştir 432 430 yıllarındaki Potideia kuşatmasına katılmış ve savaşma sırasında yaralanan general Alkibiades'in hayatını kurtarmıştır. Her türlü tiran'lığa karşı çıkan Sokrates'in üzerinde hiç bir vakit değiştirmediği kaba bir giysi, yaz kış yalınayak, şehri bir baştan bir başa dolaşıp herkesle her konuda tartışması, sorular sorması ünlüdür. Delfoi tapınağının kapısında kazılı olan «Kendini tanı» özdeyişini benimsemişti. Sorularıyle, karşısındakileri kolayca çelişmeye düşürdüğü için

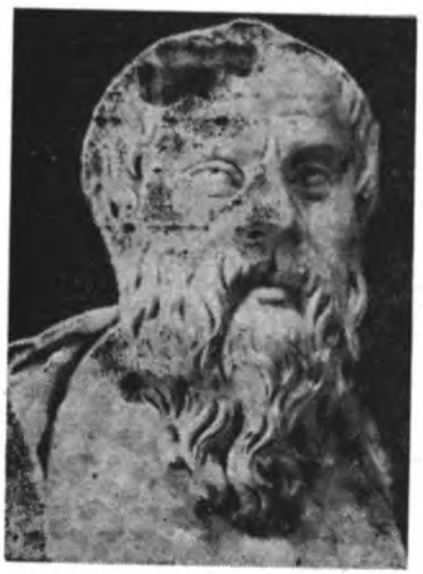

SOKRATES'in bir büstü : «Bildiğim tek şey varsa, o da hiç bir şey bilmediğimdir.»

her partide dostu kadar düşmanı da vardı. Nitekim sonunda demagoglar tarafından dinsizlik ve gençliği yoldan saptırmayla suçlanarak halk mahkemesi önüne çıkarılmış ve ölüme mahkûm edilmiştir. Kanunlara saygılı olmak gerektiği gerekçesiyle, bu hükmü, haksız olduğunu bile bile kabul etmiş ve baldıran zehiri içerek ölmüştür.

Sokrates'in ***doğurtum*** (yada, ***mayötik)*** ismini alan metodu, ruhlarda öncedeh oluşmuş bulunan bilgileri, sorular aracılığıyle «doğurtma»ya dayanır. Sokretes bu metotla, örneğin bir kahramana cesaretin ne olduğunu bilmediğini, yada bir siyaset adamına siyasetin özünden habersiz olduğunu ispatlamaktadır. Sokretes bu sâyede bütün gelenekleri ve yerleşmiş fikirleri sarsmış ve özellikle ahlâk konusunda temel kavramların tanımlanmasına yardımcı olmuştur. Hürriyetin ve insanlar arasında dostluğun savunucusudur.

SOLJENİTSİN Aleksandr İsayeviç (Rostov-na-Donu - 1918) Sovyet yazarı. Çocukluğunu ve gençliğini Rostov'da geçirdi: burada fizik ve matematik okudu. 1939'da Moskova'ya gitti, edebiyat fakültesinin felsefe ve edebiyat derslerini izledi. 1941'de silah altına alındı. 1945'e kadar topçu bataryası kumandanlığı yaptı bir siyasal suçlamadan ötürü Doğu Prusya'da tutuklandı. 8 Yıl hapiste kaldı, sonra sürgün edildi, 1957'de affedildi. Ryazan'a yerleşti ve buradaki bir lisede fizik, matematik dersleri verdi. Stalin rejiminin yerdi. Başlıca yapıtları *İvan Denisoviç'in Hayatında Bir Gün* (1962), *İlk Çember* (1965), *Matriona'nın Evi* (1966), *Kanser Koğuşu* (1968), *14 Ağustos* (1972). 1970'de Nobel Edebiyat ödülünü kazandı.

SOLOVYOV Yurly (Leningrad - 1940) Sovyet dansçısı. 1958'denberi Kirov tiyatrosuna bağlı bulunan sanatçı kuvvetli teknik gerektiren tüm rolleri yorumlamaktadır : ***Külkedisi Korsan*** (1961), ***Giselle*** ve ***Kuğu Gölü***'nde, 1962'de ***Aşkın Efsanesi***'nin yeni temsilinde dans etti ***Uzaktaki Gezegen, İnci*** (1965) balelerinin ilk temsillerini canlandırdı.

SOLSKİ Ludwik (1855 / Krakow 1954) Polonyalı tivatro oyuncusu. Varşova, Lvoy Poznan'da oynadı, Varşova'da Varyete'yi yönetti. Millî tiyatronun rejisörü ve sanatçısı olan Solski, 1931'de belediye tiyatrolarının müdürlüğüne getirildi. Polonyalı ve yabancı repertuvarlardaki rollerin başarılı yorumcusu olarak sahneye kovma, dekor ve edebî yönetim alanındaki yeni görüşleriyle ün kazandı.

SOMBART Werner (Ermsleben - 1863 / Berlin 1941) Alman ekonomisti. 1890'da Bresleau üniversitesi ekonomi profesörü oldu. İşçiler yararına geniş sosyal reformların başlıca öncüleri ve Alman Üniversitesindeki sosyal inceleme merkezlerinin kurucularındandır. Başlıca yapıtları *Der Moderne Kapitalismus* (1902-1928), *Sozialismus*

SOMBART*, Modern kapitalizm'i *kaleme aldığı dönemde.

und Soziale Bewegung im 19. Jahrhundert (Sosyalizm ve XIX. Yüzyılda Sosyal Hareket, 1896).

Werner SOMBART üzerine :

Sombart'ın bellibaşlı eseri, Modern kapitalizm *başlığını taşır; üçüncü bölümü* Kapitalizmin doruğu *başlığı altında Fransızcaya çevrilmiş olan bu kitap, kapitalist üretim tarzının doğuşunun ve doğasının incelenmesi niteliğindedir. Sosyalizme düşmanca kaleme alınmış bu türden eserler arasında bu kitabın özgünlüğü, Marx'ın çözümlemelerine bir yer ayırmağa çabalamasından ileri gelivor (nitekim. Marksçı olduğunu ileri sürmüştü bir süre Sombart). Ne var ki kitapta işlenen bütün temel noktalarda. Marksçı tezlerin aslında terkedildiği kolayca saptanabilir.*

Marx'ın diyalektik metodu, kapitalizmi. bir yandan emeğin sermaye tarafından sömürülme sistemi olarak. öte yandan da (Marx kendisi bu noktayı yeterince açık olarak ortaya koymadığı halde. biz öyle sanıyoruz ki' dünyanın geri kalmış bölgelerinin ileri ülkeler tarafından sömürülme sistemi olarak tanımlamağa götürmektedir. Bu tanımı destekleyen ve doğrulayan sayısız olgu vardır. Bununla birlikte Marx'ın metodu. olguların basit bir «fotoğrafı» değildir katiyen; kapitalist ekonominin işleyiş tarzının zihinsel bir çözümlemesinden kanak almaktadır bu metod. Söz konusu

çözümleme ise, sömürünün, gerçekten sistemin özü'nü meydana getirdiğini söylememizi sağlamaktadır.

Ve Sombart, bu gerçekliği pekalâ görüyor. Ne var ki, sömürü gibi bir kavram'ın, dünya tarihinin kapitalist aşamasını bilip tanıma yolunda bir anahtar olabileceğini kabule yanaşmıyor düşünürümüz. Aynı zamanda hem «tarihçi» olguculuğun, hem de «anlamacı sosyolojinin bir tilmizi olarak, kapitalizmin kendine göre daha «nüanslı» bir tablosunu sunmağa yöneliyor. Söz konusu tabloda sistemin karakteristiği olarak, şunlar sıralanmaktadır: Tekniklerin belirli bir durumu, belirli ekonomik örgütlenme biçimleri, ve özellikle de, belirli bir «ruh» (yada, «anlayış», «zihniyet»). Aslında, incelemeğe giriştiği gerçekliğin «yüzeyinde» kalıyor böylece sürekli olarak; ve bu da kendisini, gerçekte, liberallerin tavrıyle buluşmağa sürüklüyor.

Bunun doğruluğunu ilkin, artı değer teorisi konusunda görüp saptayabiliriz. Marx'ın çözümlemesinin bu noktada neler getirdiğini çok iyi değerlendiren Sombart, yalnız artı değer terimini kabul etmekle kalmıyor, artı değere dayanarak Marx tarafından verilen çözümlemenin geçerli olduğunu da söylüyor.

Şöyle yazıyor:

Ekonomik nesnelerin ve malların, (doğal koşullar fiili bir veri olarak kabul edildiğinde), sadece ve sadece insan emeğinin ürünü olduğu düşüncesi, bugün artık herkes tarafından kabul edilmesi gereken beylik bir düşüncedir.

Ama hemen ardından da, değerden, emeğin belirimi olarak bu söz etme tarzının pek fazla ciddiye alınmaması gerektiğini eklemektedir düşünürümüz.

Şöyle yazıyor nitekim

Emek harcanımının, malların bütününe olduğu kadar bu bütünün parçalarına da aktarılmış (zaman içinde) ölçülebilen bir çokluk (yada, nicelik) olduğu düşüncesi, bir dizi ekonomi politik sorununun çözümü için ve bu arada özellikle artı değer miktarının ölçümü için gerek duyduğumuz bir fiksiyon'dur.

Ayrıca da belirtiyor ki, «değer» sözcüğü bir malın üretimi için zorunlu emek miktarını belirtmek üzere kullanıldığında, bunun, «bu sözcüğe gizemli arka düşünceler yüklemeksizin» yapılması gerekir.

Marksçı değer teorisinin aynı zamanda kabulünü ve reddini içeren böyle bir tavır, şaşırtıcı gelebilir bize ilk bakışta. Aslında ise, düşünürün genel tutumunu eksiksiz biçimde dile getirmektedir bu tavır: Söz konusu teoriyi, diyor Sombart, belirli ekonomik çözümlemeler bakımından vaz geçilmez bir nitelik taşıdığı için kabul etmek gerekir. Ama söz konusu teoriye felsefi bir kapsam ve geçerlik tanımaktan, (yani bu teoriyi, kapitalizmin doğasını tanımlamağa yönelen kavramsal bir çözümlemenin temeli haline getirmekten) da özenle sakınmak gerekir bunun yanı sıra. Nitekim işte bundan dolayı burada bize değeri bir «fiksiyon» olarak sunmakta Sombart. Düşünürümüze göre, kuvvet yada kütle kavramlarına başvurdukları vakit matematik bilimlerde karşımıza çıkan da bu türden fiksiyonlardır. Yeni-Kantçıların bilim felsefesi alanındaki relativist ve şüpheci tavrını benimsemiştir Sombart; ve bu anlayışı şimdi, ekonomi politiğe uygulamaktadır. Bu da düşünürümüzün, Marx'a «şöyle bir selâm çakıp» hemen ardından, üretim etkenlerinin çoğulluğunu ileri süren yeni-klasik görüşle kucaklaşmasını sağlıyor.

Şöyle yazmakta Sombart:

Üretime katılan bütün etkenlerin zorunlu işbirliğinden doğan bütünsel sonuçlarla karşı karşıya bulunuyoruz kapitalist ekonomide. Kapitalist ekonominin bu zorunlu etkenleri ise, müteşebbis, sermaye ve işçilerdir.

Düşünürümüzün, bizce en can alıcı sorun olan emperyalizm konusunda benimsediği tavır da aynı.

Sömürge yayılmasını bilmiyor değil Sombart. Kendisi de bu konuda bir dizi rakam sıralıyor. Avrupa ülkelerinin ekonomik yönelimine bu yayılmanın kumanda ettiğini de biliyor. Eserinin bir yerinde, «ekonomisi, son yüzyıl boyunca, dünyanın başka ülkelerinin sömürüsüne dayanmış olan Batı Avrupa'dan söz ediyor nitekim. Ama Marx'ın en sağlam tilmizlerinin, bu arada özellikle Rosa Luxemburg'un emperyalizm hakkındaki yorumunu da biliyor Sombart: ve bu yorumun geçer olduğunu kabule yanaşmıyor.

Şöyle yazıyor:

Marksçı emperyalizm teorisinin yanılgısı, kökten yanlış olan tarihsel oluş anlayışına bağlıdır. Emperyalizm gibi görkemli ulu bir olayın açıklamasını sadece sınıfsal çıkarların savunusunda aramak yada bu olayı sadece ekonomik dürtülerin bir sonucu olarak görüp göstermek, olanaksızdır.

Düşünürümüzün kavramsal çözümlemeyi reddedişi burada da ortaya çıkmakta. Böyle bir çözümleme, bilindiği gibi, ele aldığı gerçekliğin ikincil yanlarını küçümsemez ama herşeyden önce özünü bulup ortaya koymağa yönelir. Ne var ki Sombart, sadece ilke olarak bir red getirmekle yetinmiyor. Marksçı teze karşı. Bazan da kendisi ekonomik çözümlemelere girişiyor; özellikle malıreçler sorununa el attığı zaman yapıyor bunu. Ve tavrının güçsüzlüğü işte o zaman ortaya seriliyor. Çünkü Marx'ı çürütme çabası boyunca en kaba çözümleme yanılgılarına düşüyor Sombart.

Marx, diye başlıyor düşünürümüz:

Adam Smith'in, toplam yıllık hasılayı ücret, sermaye faizi ve toprak rantına ayrıştırmakla bir yanlış yaptığını gösterirken, en önemli bilimsel buluşlardan birini gerçekleştirdiğini sanıyordu şüphesiz.

Oysa Marx aldanmaktaydı, Sombart'a göre; çünkü:
sermayenin bütünü, bir yıl içinde yeniden kullanılarak ücretlere bölünür; dolayısıyle de, bütünlüğü içinde yeni bir talep yaratır.

Bu şaşkınlık verici cümleyi, ücretlerden gayrı gelirler de bulunduğunu hesaba katacak şekilde düzeltmek gerekiyor ilkin. Ama böylece düzeltilse bile, gene de tamamiyle yanlıştır bu cümle; çünkü bu konuda Smith'in değil Marx'ın haklı olduğu, apaçıktır: Yıllık toplam gelir (gayrı safi hasıla), dağılan gelirlerin toplamı ile işletme amortismanlarının toplamının toplamına eşittir.

Eksik tüketim teorilerinin geçersizliğini ispatlamak istiyor burada Sombart. Ama giriştiği çözümleme kendisini, toplam arzla toplam talep arasında bir denge sorunu olduğunu da inkâra sürüklüyor.

Şöyle yazıyor nitekim:

Kapitalizmi tehdit eden ilk tehlike, sermaye potansiyelinin işler sermayeye dönüşmeme olanağıdır, yani yatırım yokluğudur... Ama çoğu durumda bu olasılık hiç bir talep düşüşü getirmez; çünkü ücretlerin ödenmesi dışında kullanılan paralar, yatırımsızlık var diye satın alma gideri olarak ortadan kalkmayacaktır. Bir müteşebbisin, sermayesinin bir kısmını toprak satın almağa, dolayısıyle de bir toprak rantının ödenmesine (?) ayırdığı durumda ortaya çıkan budur örneğin. Artırdığı parayla Devlet tahvilleri satın alan tasarruf sahibinin durumu da budur. Kısa süre sonra, bu tür amaçlara ayrılmış o-

lan bu sermayeler daima satın alma gücü olarak yeniden ortaya çıkacaklardır.

Oysa bizler, hiç değilse Keynes'ten beri çok iyi biliyoruz ki bu tez yanlıştır; çünkü ekonominin dengesiz olması için, tasarrufların bir kısmının efektif olarak biriktirilmesi (yani yatırıma ayrılmayıp gömülenmesi) zorunlu değildir: Bir biriktirme eğilimi'nin belirmesi yada, tam istihdam düzeyinde meydana gelen artırıma (tasarrufa) oranla bir yatırım yetersizliğinin varolması yeterlidir bunun için. Keynes'in çözümlemelerine önceliklik etmiş olması elbette beklenemezdi Sombart'tan. Ama düşünürümüzün, teorik yanılgılarıyle bizi, mahreçler sorununu gerçeğe uygun bir şekilde anlamaktan alakoyduğu da açıktır.

Olgular alanında Marksçılara belirli ödünler vermeğe dayanan genel tutumuna bağlı kalarak, kapitalist ekonomide «ilineksel şekilde» bir dış mahreç ihtiyacı olabileceğini en sonunda kabul ediyor Sombart.

Şöyle yazıyor:

Teorik açıdan bakılınca birikim süreci, yani sermayenin gittikçe yoğunlaşan sürekli üretimi ve dolayısıyle de dolanımı, büyüyen üretim durumunda bile engelsiz gerçekleşir.

Ama yaşanan ve duyulan gerçeklik içinde bu süreç, birikim kendinden değil de sermayenin değerlendirilmesi yolundaki (teorik açıdan ilineksel) engellerden doğan sayısız zorlukla karşılaşmaktadır.

Bu dolambaçlı sözlerin altında, düşünürün belirli bir fikirde kararlı olduğu sezilmektedir: Sombart'a göre, ileri ülkelerdeki proletaryanın sermaye tarafından sömürülmesi gerçeğini nasıl kapitalizmin özünde varolan *bir olgu şeklinde göz önüne almamak gerekiyorsa, Avrupa'nın egemenliği altındaki halkların Avrupa tarafından sömürülmesini de kapitalizmin özüne bağlamamak gerekir.*

Ama düşünürümüzün bu isteği de, kapitalizmi ortadan kalkmağa mahkûm bir üretim tarzı olarak göz önüne alıp tasarlamayı reddedişinin doğurduğu bir istektir. Nitekim Kapitalizmin doruğu'nu *sonlandıran ve «Geleceğin ekonomik hayatı» başlığını taşıyan bölümde Sombart, bir yandan kapitalizmle sosyalizmin aslında farklı sistemler olmadığını, bir yandan da çeşitli sistemlerin bugün olduğu gibi gelecekte de birarada varolup gideceklerini ispata çabalamaktadır.*

Şöyle yazıyor bu konuda:

Bunun yanı sıra, istikrar bulmuş ve düzene konmuş bir kapitalizm ile akla uygun kılınmış ve tekniğin tüm kaynaklarından yararlanır hale gelmiş bir sosyalizm arasında öyle pek büyük bir fark olmadığı fikrine de kendimizi alıştırmalıyız... Bu iki durumda, işçinin «bilinci» aynı olmayabilir; ama emek koşullarını belirleyen genel çerçeve tastamına aynıdır.

«Bilinç olguları»na öteden beri büyük önem veren Sombart, burada söz konusu olguları küçümsemeğe çağırıyor bizi; giriştiği ispatlamayı sonuna değin götürebilmesi için, böylesi gerekli çünkü. Düşünürümüzün gözünde asıl önemli olan, geleceğin dünyasında «ne kapitalist ne de sosyalist olmayan sistemlerin de, bireysel ekonominin, zanaatların ve köylü ekonomisinin de kendilerine bir yer» bulabilecekleriniı olumlamaktır. Kapitalizmöncesi üretim tarzlarına duyulan derin özlem, böylece ortaya çıkmış oluyor; Sombart'ın düşüncesinin temelini oluşturan ve Marksçılığı reddedişini açıklayan da, aslında işte bu özlemdir.

Söz konusu reddin, düşünürümüzü nerelere sürüklediğini de böylece gördük. Nitekim Sombart, 1934 yılında, yani Hitler'in iktidara gelişinden bir yıl sonra yayınladığı Alman sosyalizmi *başlıklı kitabında, kapitalizmi yok etmek yerine «şef ilkesine» bağlı kılmak ve iktidarı bir seçkin tabakaya, «yeni bir soylular sınıfı»na vermek gerektiğini açıklıyor.*

Şöyle diyor:

Gerçek «sosyalizm, asıl ilgi ve özenini proletarya ya değil, orta sınıflara yöneltir». Bu sosyalizmin bizi, «akıllı uslu bir yaşama tarzı»na götürmesi gerekir; bu hayat tarzının sonucu, «halkın yavaş yavaş zenginleşmesi» olacaktır. Ama bu zenginleşme, «bazılarının büyük bir refah içinde yaşamasını» önlememelidir; çünkü «yıllanmış bir şarap, güzel bir masa örtüsü, vb.. hiç bir zaman vaz geçemeyeceğimiz uygarlık değerleridir».

Yorgun bir yazarın ıkına sıkına çırpıştırdığı son düşünce kırıntıları olarak bakmak isterdik aslında bu sözlere. Ne var ki dünya çapında bir «deneyve, hafife alınmayacak kadar sıkı sıkıya bağlıdır bu kırıntılar.

Nasyonal sosyalist partiye gerçi üye olmamıştır Sombart. Ama kitabında, Almanya'daki ırk ayırımı siyasetinin en kararlı önder ve yürütücülerinden biri olan Hitler'in tarım bakanı Walther Darré'nin girişimlerini övmekten de geri kalmamıştır. Ayrıca söz konusu kitabının Önsöz'ünde düşünürümüz, iktidardaki partiye doğru ihtiyatlı tutumunun «Hitlerci rejime karşı ilgisizlik duyuşu»ndan yada «düşmanlık besleyişi»nden değil, sadece daha genel bir planda kalmak isteyişinden ileri geldiğini açıklıyor.

Aslında bu kitapta bulduğumuz felsefe planındaki tavır alışlar, faşizmi belirleyen hayat anlayışı hakkında hemen hemen eksiksiz bir fikir vermektedir.

Nitekim ilkin, temel bakımından kötümser bir görüşle karşılaşıyoruz eserde.

Şöyle yazıyor Sombart:

İnsanoğlunun bir gün gelip günahtan kurtulabileceğine inanmıyoruz... Tam tersine inanıyoruz ki zamanların sonuna dek günahta direnecektir insanoğlu, zararla günah işleyecektir. Dolayısıyle, insanların sosyalizm aracılığıyle kurtulup hürleşeceklerine de inanmıyoruz...

Hemen ardından da ırkçı ve Yahudi düşmanı bir anlayışı geliştirmeğe girişiyor düşünürümüz:

Halkın doğası..., kandan ve tarihten kaynak alır.

Ve Yahudiler hakkında şunları ekliyor:

Yahudi kanından olanların, Almanya gibi bir ülkede, ve yönetici mevkiler'de bulundukları vakit, Cumhuriyet'in öbür yurttaşlarına tanınan tüm haklara sahip olmaları gerekli midir?.. Hiç bir mantıksal nedene dayanmaksızın, hayır cevabını veriyoruz bu soruya; çünkü bunun (hattâ ve özellikle Yahudilerin çıkarı bakımından) böyle olması gerekmektedir.

Bazı bakımlardan gerçekten saygıdeğer bir entellektüel, işte böylece en sonunda gelip, nasyonal sosyalist öğreti gibi temelden barbar bir öğretinin uşağı olacaktır. Hiç şüphe yok ki söz konusu entellektüelin izlemiş olduğu yol, üzerinde uzun uzun ve acı acı düşünmeğe değer bir yoldur.

---

somut (Osm. müşahhas; Fr. concret; İng. conerate). Bize duyularımız ve algılarımız tarafından verilmiş olan nesne yada gerçeklik. Genel anlamında somut, «maddesel»e anlamdaştır ve «soyut»a karşıt tutulur.

somut emek (Fr travail concret) İşgücünün (yada, emekgücünün) belirli bir üretici biçim içinde harcanması. Somut emek, üretiminin belirli bir sektöründe belli bir

işçi tarafından harcanan emektir. Örneğin bir ev yapan duvarcının yada torna kullanan maden işçisinin emeğidir. Somut emek, belli bir üretici formdan ayrılmaz olduğundan, zorunlu olarak özgüldür. Bu bakımdan da farklılaşmıştır, dolayısıyle de kıyaslanabilir değildir.

Somut emek, emeğin nesnesini kullanım değerine ya da yarara dönüştürecek olan gerçek süreçlerin tümü olarak da tahlil edilebilir. Demek ki somut emek yararlı bir biçimdeki emek sarfıdır.

Kullanım değerleri sayıca pek çok ve biribirlerine indirgenemez olduklarından (örneğin otomobil de bir kullanım değeridir, ayakkabı da; ama aralarında ortaklaşa olan hiç bir yan yoktur), bu kullanım değerlerinin kökeninde yer alan somut emek, nitelikçe biribirlerinden farklı pek çok biçim altında aynı olarak kendisini gösterir

Somut emek, metada cisimleşen emeğin formlarından biridir. Ama bu, ekonomik değil, maddî bir formdur. Bu bakımdan, somut emeğin incelenmesi ekonomi politiğin değil, teknolojinin işidir; gerçekten de teknolojinin asıl görevi, üretici güçleri teknik araçlar olarak, doğal süreçler üzerinde egemenlik kurmanın özgül tarzları olarak tahlil etmektir.

Emek (iş) süreci içinde somut emek, emekçilerin emek nesnesi ile olan bağıntılarını, belli üretim araçları aracılığıyle dile getirmektedir. Dolayısıyle de somut emek, sosyal üretim ilişkileriyle doğrudan doğruya bağlantıda değildir. Üretici güçlerin belli bir ândaki gelişme düzeyi ile belirlenir somut emek; dolayısıyle de gerek zaman ve gerekse mekân içinde değişkenlik gösterir. Nitekim hasat için verilen emek, ilkin eski Mısır kölesinin orakla, sonra Ortaçağ toprak kölesinin tırpanla, en son olarak da bugün Amerikalı tarımcının biçer-döver makinasıyle verdiği emek olmuştur. Çeşitli somut emek türleri, iki ayrı bakımdan biribirlerinden ayrılmaktadırlar: yapılış tarzları bakımından (aletlere, belirli emek araçlarına, emek nesnelerine bağlı olarak), ve sonuçları bakımından (karşılanması gereken sosyal ihtiyaçlara bağlı olarak).

Burjuva ve küçük burjuva ekonomi politiği, somut emekle soyut emeği hemen daima biribirine karıştırmıştır. Bu tür bir karıştırma ağır bir bulanıklık yaratmaktadır; çünkü bilim planında bizleri tam bir çıkmaza sürükler.

Günlük ve bayağı anlamındaki emek kavramının, ekonomi politik düzeyinde niçin bilimsel bir kavram olmadığını anlamamızı sağlayan,, işte bu görüştür. Gerçekten de örneğin emek (ya da, iş) sevgisi dendiğinde, ya da, insan varlığının kendini emek aracılığıyle ortaya koyduğu ileri sürüldüğünde ya da zanaatçının emeğin hasından hoşlandığı belirtildiğinde söz konusu olan emek, daima ve dalma dolayımsız somut emektir.

Şu halde somut emek, bütün üretim tarzlarına zorunlu biçimde ilişkin olması dolayısıyle belirli bir üretim tarzına doğrudan doğruya bağlı olmayan bir tarihsel kategoridir.

sonlu-sonsuz (Fr. fini et infini, İng. finite-infinite) Zaman ve mekân içinde varolan ve ebediyen hareket eden maddenin biribirine karşıt özelliklerini, kendi diyalektik bütünlükleri içinde dile getiren felsefe kavramları. Maddenin her türü ve biçimi, her somut maddi nesne, süreç ve özellik, göreceli, zaman ve mekân bakımından sınırlı oldukları için, madde ***sonlu***'dur; ama maddenin bu ürünleri, aynı zamanda yaratılamaz oldukları, sonsuz, yaratılamaz ve yok edilemez bir gelişme süreci içinde, türlerin, biçimlerin, gelişim ürünlerinin, özelliklerin vb. nicelik ve nitelik biçimlerini oluşturdukları için, yani sonsuz bir ilerlemeyi, gelişme sürecini gerçekleştirdikleri için madde ***sonsuz***'dur.

Demek ki sonluluk ve sonsuzluk, maddenin gelişmesinin özelliklerindendir; sonlu ile sonsuzun gelişmesinin özelliklerindendir; sonlu ile sonsuzun diyalektik bütünlüğünü içeren bilgi edinme süreci içinde, sonlu ile sonsuz gittikçe daha derinden kavranır, dile getirilir ve teorik olarak formüllere bağlanır. Maddenin bu özellikleri, fizik, geometri ve kozmoloji gibi bilim dallarınca araştırılır. Sonlu ve sonsuzun felsefi açıdan araştırılmasında, sözü geçen bilimlerin sonuçlarına başvurulur ve gerekli önermelerin ve felsefi kavramların kurulmasında bu verilerden yararlanılır. Ne var ki bu kavram ve önermeler, diğer bilimlerin kavramları ve önermeleri gibi kullanılamazlar; çünkü bunların genel bir içeriği vardır, başka bir soyutlama basamağını temsil ederler ve dünya görüşü karakteri taşırlar.

Diyalektik maddeciliğin sonlu ve sonsuza ilişkin görüşleri, ***Hegel***'in bu konudaki görüşlerinin olumlu yanlarıyla birleştirilmiştir. Sonlu ve sonsuz yalnızca, birbirlerini dışlayan birer karşıtlıktan ibaret sayan ve sonsuzun, aynı nesnelerin, süreçlerin vb. kendini yinelemesinden başka birşey olmadığını ileri süren kendinden önceki görüşlerin tersine olarak ***Hegel***, sonlu ile sonsuzun diyalektik bağını, bütünlüğünü kavramış ve sonsuzun ancak sonlu'dan hareket ederek anlaşılabileceğini ileri sürerek bu alanda önemli bir adım atmışsa da, temsil ettiği nesnel-idealizme uygun olarak, sonsuzun aynı zamanda «mutlak ide» olduğunu, sonlunun ise bu «mutlak ide»nin bir yansısını dile getirdiğini kabul etmiştir. Diyalektik maddecilik, ***Hegel***'in sonlu ile sonsuzun diyalektik bütünlüğüne ilişkin görüşlerini, kendi bakış açısına göre eleştirisel bir süzgeçten geçirerek geliştirmiştir.

Sonlu ile sonsuzun bağlamlılıkları içinde, ayrılmaz bir bütünlük oluşturan üç yanı birbirinden ayırdatmak gerekir; şöylekî :

1) Bir yandan tüm somut madde biçimlerinin mekân içinde sınırlı olması, öte yandan maddi dünyanın mekânsal sonsuzluğu;

2) Bir yandan maddenin tüm somut görünüş biçimlerinin zaman bakımından sınırlı, bitimli varoluşları, öte yandan hareket durumundaki maddenin sürekliliği ve ebediliği;

3) Maddenin makro-kozmos ve mikro-kozmos içinde yaratılamaz oluşu, maddenin sürekli olarak nitelikçe yeni, sonlu, bitimli görünüş biçimlerinin, zamansal-mekânsal özellikleriyle birlikte ortaya çıktığı sonsuz gelişme süreci.

Sonsuz, sonlu'nun sınırlarının ötesine geçilmesi, sonlu'nun olumsuzlanması demektir. Sonlu ile sonsuz bir bütünlük oluştururlar. Maddenin mekân içindeki tüm somut biçimleri ve durumları, nitelikleri hep görecelidir, sonludur. Niceliksel değişimlerinin nitelik değişimlerine dönüşmesi ve arkasından nitelik değişikliklerinin niceliksel değişimlerine yolaçması yasası uyarınca, tüm fenomenler, gelişerek belli bir sınıra gelip dayanırlar; ancak yeni bir nitelik edinmeden bu sınırın ötesine geçemezler; onun ötesinde varolamazlar. Nitelikçe yaratılamaz olan maddenin varoluş biçimlerini oluşturan maddenin sonluluğunun görecelî biçimleri, aynı zamanda maddenin sonsuzluğunun görünüş biçimleridirler. Bu anlamda gerçek sonsuzluk, hem sonluluğu, her bir özel görünüşün, her bir fenomenin görecelîliğini, hem de kendinin yaratılamaz, niceliksel ve niteliksel çeşitlerini birarada içerir. Maddi her nesne, sonlu ile sonsuzun oluşturduğu bir bütünlüktür; sonlu'nun kendisi, sonsuz'un bir varoluş biçimidir.

Sonlu ile sonsuz,un, görecelî ile mutlağın, nicelik ile niteliğin bütünlüğünden sonsuzluk çelişkisini elde ederiz. «Sonsuzluk bir çelişkidir ve çelişkilerle doludur. Bir sonsuzluğun birçok sonlu'nun birleşiminden oluşmuş olması zaten bir çelişkidir, ama işte gerçek budur... İşte, sonsuzluk bir çelişki olduğu için, sonsuz zaman ve mekân içinde son bulmadan gelişen bir süreçtir. Çelişkinin ortadan kaldırılması, sonsuzluğun sonu olurdu.» ***(Engels)***.

sonuç bk. **etki**

SOREL Georges (Cherbourg - 1847 / Boulogne sur - Seine 1922) Fransız yazarı. 22 Yıl mühendislik yaptı, işçileri yakından tanıdı ve işçilerin özdeksel bakımdan, çökmüş ve bozulmuş saydığı burjuva seçkinlerinden daha üstün olduklarını gördü. Marx'ı Proudhon'u, Bergson'u, Croca'yı, W. James'i Nietzsche'yi okudu: işçi sınıfının iktidara geçmesi için gerekli koşullarını belirtti. Ona göre bu sınıf, parlamenterlerle ve aydınlarla uzlaşmaksızın, kendi uygarlığını kurma yolunda mücadeleye girişmiştir. İşçi sınıfı sınıf kavgasını kesintisiz ve dolayısız bir eylemde sürdürerek şiddete başvuracaktır. Sorel bu anlayışını ***Mouvement Socialiste*** gibi dergilerde yayınladığı makalelerini bir araya getiren ***Reflexions sur la Violence*** Şiddet üstüne düşünceler, 1908) adlı yapıtında ortaya koydu. Başlıca yapıtları: ***La Ruine***

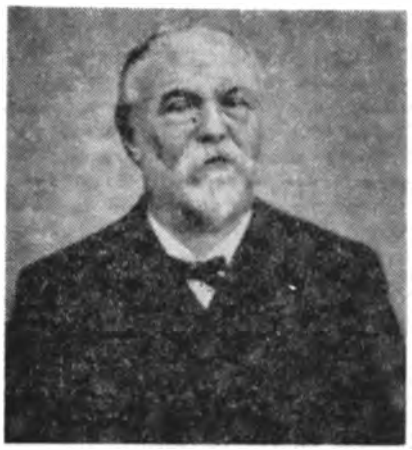

Georges SOREL'in son fotoğraflarından biri.

du Monde Antique (İlkçağ Dünyasının Yıkılışı), *Les İllusions du Progrès* (Gelişme Kuruntuları, 1908), *Matériaux d'une Théorie du Proletariat* (Bir Proletarya Teorisi İçin Malzeme).

SOREL Üzerine

Pragmacı sosyoloji anlayışının Avrupa dalının bellibaşlı temsilcileri Georges Sorel ile Vilfredo Pareto'dur. Her iki düşünür de, bir yandan Friedrich Nietzsche'nin, bir yandan da Fransız filozofu Henri Bergson'un derin etkisi altındadırlar.

Bergson'un gerçek anlamda bir pragmacı olmadığı kabul edilir genellikle; çünkü Bergson, insan varlığının, gerçekliğin özüne ulaşmasını sağlayan bir «sezgi» yetisine sahip bulunduğunu söylemektedir. Bununla birlikte söz konusu düşünür, bu sezgiyi zekâya karşıt ve üstün tutmaktadır.

Bergson'a göre zekâ, insanın, maddesel dünya üzerinde daha iyi egemenlik kurabilmek üzere alet ve makinalar yapmasını sağlayan yetidir. Ama zekânın rolü bundan öteye uzanmaz. Hele hele, tinsel bir varlık olan insanın kendi kendisini anlamasını sağlamaz zekâ. Demek ki bu durumda, Bergson'un pragmacı (hem de pek dar bir şekilde pragmacı) bir zekâ anlayışında olduğunu rahatça söyleyebiliriz.

Georger Sorel'in alıp işlediği tez, işte bu tezdir. Bellibaşlı ve pek ünlü eseri *Şiddet üzerine düşünceler* (1908)'de Sorel, aklın, insan olaylarının yürüyüşünü aydınlatma konusunda temel bakımdan güçsüz kaldığını ileri sürmekle başlıyor işe. Oysa insan, diyor, «kurtuluş»u arar ve bu kurtuluşu da, eskiden olduğu gibi, dinde bulamamaktadır Modern devrimciliği işte bundan ileri gelir. Çünkü modern insan, yüce anlamlı ve kahramanca bir hayatı özlemektedir; böyle bir hayatı ise, ancak toplumsal devrim sunabilir ona. Ama bu devrimin ilerleyişini akıl yoluyle öngörmek ve geleceğin toplumunu önceden bilmek, olanakdışıdır. Modern devrimci insan, kendi arzularına göre gene kendisi tarafından kurulmuş olan «görü»lere, «mit»lere uyarak yaşamaktadır. Bu mitlerin en bellibaşlısı da, «genel grev»dir.

Şöyle yazıyor Sorel

Derin bilinç alanını sadece din kapatmaz: devrimci mitlerin de aynı sınıfta yeri vardır orada...

Ve pek doğal olarak Sorel, tarihin Marksçı yorumuna kesinlikle karşı çıkıyor. Düşünürümüze göre, proletarya tarafından siyasal iktidarın ve Devletin ele geçirilmesini hazırlamak söz konusu olamaz. Marksçı proletarya diktatoryası fikri, tamamıyle yanlış bir fikirdir. Siyasal mekanizmada yapacakları hiç bir iş yoktur emekçilerin; onlara düşen, mücadele ruhunu ve genel grev mitini, sendikalarında sürdürmektir. Ve kendi yönünden kapitalist sınıfın da, işçi isteklerine karşı mücadele ateşini bütün yıkıcılığıyle sürdürmesi gerekir. Çünkü iki sınıf arasındaki karşıtlık ne kadar şiddetli olursa, devrim de bir o kadar verimli olur.

Şöyle yazıyor düşünürümüz bu konuda

Büyüyen ve sağlam biçimde örgütlenmiş bir işçi sınıfı, sanayi mücadelesinde bir kapitalist sınıfı daima ateşli kalmağa zorlayabilir. Fethe doymayan ve zengin bir burjuvazinin karşısına birleşmiş ve devrimci bir proletarya dikildiği an, kapitalist toplum tarihsel yetkinliğe kavuşmuş olacaktır.

Sorel'in vardığı sonuçlar, ilk bakışta anarşizmle buluşur gibi gözüküyor; çünkü kapitalizmin anîde yıkılacağını ve onun ardından da yeni, Devletsiz, emekçilerin hür işbirliği üzerine kurulu bir toplumun geleceğini, tasarlıyor düşünürümüz. Ama, diyor, toplumsal gelişim öz bakımından anlaşılmaz olduğuna göre böyle bir toplumun gelişi de bir kesin bilgi şeklinde kabul edilemez.

Demek ki düşünürümüzün öğretisindeki asıl belirgin noktalar, toplumun arınma ve yenilenme aracı olarak fiziksel şiddete bağladığı güven ile, işçi taleplerine karşı direnmeleri için gereğince örgütlenmek üzere egemen sınıflara yönelttiği uyarıdır. Başlangıçta Fransız sendikacılığının önderleriyle elele yürüyen Sorel'in, Devlemi» («l'Action française»)'nin sonradan nasıl aşırı sağcı «Fransız müttefiki ve esin kaynağı haline geldiği ancak böylece anlaşılabilir.

Söz konusu aşırı sağcı akımın o çağdaki temsilcisi Charles Maurras' proletaryanın yükselişini göğüslemek üzere Eski Rejim'e ve Kralcılığa dönüşü öneriyordu açıkça bu yazar. Nietzsche'nin ve Auguste Comte'un hayranıydı; ama tarihin herhangi bir zorunlu hareket yaratmayacağı iddiasında onlardan da ileri gidiyordu.

Şöyle yazıyordu nitekim :

Bir tek ve durmaksızın büyüyen varlık olarak tasarlandığı şekliyle insanın dinamik yasasını çıkarıp ortaya koyan oldu mu bugüne değin? Daima benzer sonuçlar getirecek olan bu türden bir benzer nedenler mekanizması tüm sonuçlarıyle birlikte bir alay durumu öngörmemizi sağladığı içindir ki, sadece şunu söylememiz gerekir: Yasaları vardır tarihin; ama İnsanlığın tüm iniş çıkışlarını kapsayan bir tek yasası yoktur; ve bizlara, tek yasa adı altında sunulan şey, ilk irdelemede yıkılmağa mahkûmdur. Bu filozof romanlarının en güzelleri, belki de en yanlış olanlarıdır: Nietsche'nin bir bahar gecesi rüyası olan «sonsuz dönüş»ü, yada Comte'un bir kuruntudan başka bir şey olmayan «üç hal yasası». İster daire ister kare, ister sarmal, ister helis şeklinde yürüsün, yada isterse, hiç yasasız bir yörünge bıraksın ardında, dünyanın bütünsel hareketi, ancak bundan kurtuluş uman ruh tembellerini hayran bırakabilir.

Devrimden daha kolay hiç bir şey yoktur; hükümlülerin yakıldığı odun yığınlarıyle ve mezarlarla olduğu kadar, devrimlerle de doludur tarih. Güzel ve güç olan, sarsıntıdan sakınmak, yıkımı önlemek ve doğrudan doğruya doğanın, hayat düşmanı karşısında tutunabilmek üzere almış olduğu tedbirlere eşlik edecektir:

Tarihsel zorunluğun bu inkârına elbette ki her türden devrimi önleme yolunda yapılan ateşli bir çağrı öncelik tanımaktır. Düşünce, sanat, uygarlık, herşey, dünyanın değişmeyen özüne bir imanla başlar. İlk bakışta dünyanın payına dalma kargaşalık ve gürültü düşer gibi gözüktüğü halde, bugüne değin gene de o değişmez düzenin mucizesinde kaldı hep zafer; ve manevranın karşısında işte bu zafere bağlanan iman,

SORUMLULUK

daima nurlu onaylar aldı.
Maurnas'ın kesin toplumsal tutuculuğu ile Sorel'in görünüşte kapitalizme karşı öğretisi arasındaki ittifak, son derece tipiktir; ve pek yakında ortaya çıkacak olan faşizm öğretisinin nemenem bir şey olacağını da göstermektedir bize. Nitekim aşırı sağ çevrelerde de kapitalizmin kötü olduğu ileri sürülmekte; buna gerekçe olarak da, kapitalizmin de eski toplumsal töreleri yıkmağa yöneldiği gösterilmektedir. Ama artık, geçmişe gerçek anlamında bir dönüşüm söz konusu olamayacağını da bilmektedir herkes; ve «gelenekçiler» de aslında sadece sosyalizmin zaferini önlemek için çırpınmaktadır. Dolayısıyle de Marksçılığa temelden karşıçıkan bir adamı, adı Sorel de olsa, severek alacaklardır aralarına. Böylece de düşünürümüzün kapitalizme karşılığı, sadece Charles Maurras tarafından değil, Vilfredo Pareto gibi tutucu bir sosyoloji bilgini tarafından da, kapitalizmin savunusu yolunda kullanılacaktır.

Henri DENİS

---

sorumluluk (Osm. mesuliyet, Fr responsabilité, İng. responsibility) Kişilik kazanmış bireyin, toplum, sınıf, grup ve öbür bireyler karşısındaki özel politik ahlâksal hukuksal durumunu dile getiren hukuk ve ahlâk kategorisi. — Söz konusu ilişki, daha çok görevlerin ve ödevlerin düzenlenmesinde kendini gösterir. Sorumluluk, insanların bilinçli olarak karar elma, toplumsal gerekleri karşılama, toplumsal ve bireysel yaşamın çeşitli sorunlarına çözüm getirme ve insanların hem kendilerinin, hem de başkalarının davranış tarzını değerlendirme yeteneklerinde dile gelir.

İnsanın sorumluluğu sorunu, felsefede *özgürlük* ile *zorunluk*'un karşılıklı ilişkisi sorunuyla yakından ilişkilidir. Çoğunluklu, soyut bir mutlak irade özgürlüğünden yola çıkan idealist felsefeye göre, insanın sorumlulukları, ancak doğa-üstü manevî değerlerde, tanrısal buyruklarda, bireysel vicdanın buyurduğu öznel kararlarda ölçülerini bulabilirdi. Bu görüşe karşı çıkan mekanik maddecilik ise, sözkonusu irade özgürlüğünü tümüye yadsıdığı için, sorumluluk sorunu çözülemez bir hale gelmişti. Özgürlük ve zorunluk ilişkisini, sorumluluk sorununa insanlık tarihinde ilk kez diyalektik bir anlayışla yaklaşan diyalektik ve tarihsel maddecilik, aydınlığa kavuşturmuştur.

İnsanın sorumluluğu, bir yandan içeriğinin toplumsal ilişkilerle, sınıf çıkarlarıyla ve toplumsal amaçlarla belirlenmiş olması nedeniyle, öte yandan da bu sorumluluğun sınırının mevcut toplumdaki somut özgürlük ve zorunluk ilişkisi tarafından, yani insanların gerçek özgürlükleri ve nesnel olarak belirlenmiş karar verme olanakları tarafından kosullanmış olduğundan somut tarihsel karakter taşır.

Sosyalist toplumun kurulması, insanlığın tarihsel eylem ve davranışlarında yeni bir aşamaya, yeni bir niteliğe, geçmesi demektir; çünkü insanlar bu aşamada kendi tarihlerini artık bilinen, öğrenilmiş olan zorunluğu gözönünde tutarak kendileri biçimlendirmeye başlamışlardır. Bu ise somut (gerçek) özgürlüğün daha yüksek bir derecesine ulaşmak anlamına gelir; bu özgürlükle birlikte tüm insanların, toplumun bütünü karşısında politik ve ahlâksal sorumluluk bakımından daha yüksek bir düzeye yükselmeleri, başarıyla gelişmeleri ve mevcut sorunları çözümlemeleri olanaklı olur.

Sorumluluğunun bilincine varmış bireylerin sosyalist bilinç temeli üzerinde yetiştirilmesi, sosyalist toplumdaki kişilik eğitiminin önemli bir yanıdır.

SOSNORA Viktor (Alupka - 1936) Sovyet şairi. Babası asker, annesi mühendistir. 1943'te Leningrad bloküsünden kurtulmuş ama Kuban'a götürülmüş ve orada işgal altında yaşamıştır. Çocukluğu Makaç Kale, Leningrad, Varşova, Moskova, Arhangelsk ve Lvov'da geçen Sosnora, bu şehirlerde öğrenim görecektir. 1955 1958 arasında ordudadır 1953'ten 1963'e kader bir maden fabrikasında tornacılık için bu mesleği bırakmıştır. Şiir alanında, genç Sosnora'nın Rus dili konusundaki derin bilgisine büyük hayranlık duyan ünlü şair. Asseev'in yetiştirmesidir.

İlk şiirleri 1960'da yayınlanan Sosnora, iki yıl sonra *Ocak Sağanağı* başlıklı bir kitap yayınlamıştır.

Viktor SOSNORA'dan bir şiir

VERİMLİLİK

Söğütler kırbaçlarken ırmağı
ve yemişlerini biribirine tokuştururken
ceviz ağacı
çıktım çadırdan,
ve ateşböcekleri ışıldıyordu dört bir yandan
taksilerin mavi lambaları gibi
kömür misali karaydı gök, yıldızların
sağdan sola delik deşik ettiği,
yıldızlar ışıldayan çağanozlar sanki

Ve herşey uyuyordu. Bir ıslık yükseldi
aşağıdan doğru: yılan mı, kurbağa mı, cırcır mı, kuş mu?
belli değil ve herşey uyuyordu; ve balıklar
soğuk kuyruklarını kıpırdatıyordu suda.
Herşey uyuyordu...

Hayır, bu değil işin tam kelimesi!
Uyumuyordu herşey, dinleniyordu sadece
acısını çıkarıyordu sıcağın ve çalışmanın.
Boy attığını görüyordum yavaş yavaş
ama elle tutulur gibi
milimi milimine,
rüzgârla hışırdayan
gürgen filizlerini.
Görüyordum olgunlaştığını ahududunun
ayının en sevdiği kuytu köşede,
ve kırmızı sinyallerini görüyordum
yüzlerce böceğin.

Ve herşey sabahı bekliyordu.
Gürüldüyordu başaklar
verimliliği
haber veriyordu.

---

sosyal akışkanlık (Fr. mobilité sociale, İng. social mobility) Belirli bir toplumun içinde bir sosyal kategoriden bir başka sosyal kategoriye geçiş süreci olup bazan bir sosyal yükselliş ve bazan da bir sınıf - dışı - kalış'la dile gelir. — Sosyal akışkanlık, sosyal durumunu çeşitli yollarla değişikliğe uğratma konusunda toplumun bütün üyelerine tek tek tanınmış olan olanak derecesine dayanır.

Bu olanak olgularda dile geldiği vakit, bir sosyal kategoriden (çıkan kategoriden) bir başka sosyal kategoriye (gelinen kategoriye) bir geçiş şeklinde belirir. Sosyal akışkenlik, zorunlu olarak iki yönlüdür; bireyin sosyal hiyerarşi içinde yükselmesini sağladığı zaman, yükselliş yönünde; bireyin sınıf dışı kalışından ibaret olduğu zaman da, iniş yönünde gerçekleşir.

Örneğin bir işçi bir küçük işletmeci heline girdiği vakit, hem sosyal statüde değişiklik ve hem de hiyerarşi içinde ilerleme var demektir. Buna karşılık, iflas etmiş bir zanaatçı bir fabrikada işe girmek zorunda kaldığı ya da bir tarımcı işletmesini satmak ve ücretli bir iş bulabilmek için kente yollanmak zorunda kaldıkları vakit da

proleterleşme, yani iniş yönünde sosyal alışkanlık var demektir.

Sosyal alışkanlık, çoğu zaman içiçe geçen iki temel görünüş halinde ortaya çıkar: mesleki akışkanlık (mesleğin değişmesi) ve coğrafi alışkanlık (mekân içinde yer değiştirme).

Ama gene de bu iki akışkanlık tipi, sosyal akışkanlıkla zorunlu bir özdeşlik halinde değildirler. Örneğin meslekî akışkanlık, meslek değişikliği ancak şu ya da bu sosyal kategoriye, şu ya de bu sosyal sınıfa mensup oluşta bir değişiklikle de birlikte gidiyorsa, sosyal akışkanlığı dile getirebilir. Görüldüğü gibi, meslekî bir akışkanlık olmadığı halde sosyal akışkanlık olabileceği gibi (örneğin bir işçinin gene kendi iş dalında, ama bu kez kendi hesabına çalışmağa başlaması), bundan tam tersine sosyal alışkanlık olmaksızın meslekî alışkanlık olabilir (işdalı değiştiren bir işçi örneğin.)

Tıpkı bunun gibi coğrefî akışkanlık da, ancak buradaki yer değişikliği bir sosyal göçe tekabül ediyorsa sosyal akışkanlıkla ilişkilidir (kesin olarak yerleşmek üzere kente gelen tarımcı); oysa bu karşılıklılık yoksa, aynı yer değişikliğinin sosyal yapı üzerinde yansıması da olmayacaktır (bir işçinin ev değiştirmesi ya da bir başka çiftlikte çalışmak üzere çiftlik değiştirme gibi).

Sosyal akışkanlık, zaman içinde bazan bir kuşak ölçüsünde, bazan ve daha sık olarak da ardarda sıralanan bir çok kuşak ölçüsünde gerçekleşir. Sosyal akışkanlık, zorunlu olarak, yapıların (altrüktürlerin) esnekliği için iyi bir endis meydana getirmekte ve üretim tarzı ile üstyapıdaki dönüşümlerin şiddetini ve yoğunluğunu yansıtmaktadır. Nitekim tarihte işçi sınıfının yükselişini, küçük üreticilerin mülksüzleştirilmesinden ayırmak olanak dışıdır; tıpkı bunun gibi burjuvazinin oluşumu da, yüksek ölçüde bir sosyal akışkanlık içinde ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle söyleyecek olursak, sosyal akışkanlık, zenginleşme ve yoksullaşma süreçlerine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.

Sosyal akışkanlık, toplumların dinamizminin, yani dönüşüm tarzlarının bellibaşlı karakteristiklerinden biridir.

Kapitalizm öncesi toplumlarda sosyal akışkanlık, esas olarak, hukukî - sosyal kategorilerin açılışı ya da kapanışı (örneğin köleilik ve azat olma süreci, serflik ve soyluluğa yükselme süreci gibi) yoluyle hukuk alanında belirir. Pek ender istisnalar bir yana, herkesin kuşaklar boyunca hep aynı şartlar içinde kaldığı bu toplumlara, tabakalaşmış ya da hiyerarşileşmiş toplumlar denir.

Bunun tam tersine, kapitalist toplumlardaki sosyal akışkanlıksa, görünürde çok güçlüdür: gerçektende söz konusu toplumlarda herkes zenginleşmeyi ve sosyal hiyerarşinin doruğuna erişmeyi daima umabilir; söz konusu toplumlarda sosyal akışkanlığın ölçütü ve ölçüsü, paradır. Fiili durumsa tamamiyle başkadır: bu toplumlarda bireylerin sosyal akışkanlığı, bazı dönemlerde gerçekten sınırsız gibi gözükebilir; ama işçi sınıfı için, pratik bakımdan, sosyal akışkanlık diye bir şey katiyen yoktur. Kapitalist toplumun mantığı, proleterya devriminin devam etmesini gerektirmektedir; yeniden üretim tarzıyle güvence altına alınan bu süreklilikse, akışkanlığa kesenkes karşıttır.

Görüldüğü gibi sosyal akışkanlık, bireysel açıdan kavranılamaz; ancak sosyal yapılara, yani sınıflara bağlı olarak ele alındığında anlam kazanır.

sosyal bilinç (Fr. consclence sociala, İng. social conciousness) Toplumun kendi kendisi hakkındaki tasarısını az yada çok sadık bir biçimde yansıtan sosyal ilişkiler kategorisi. — Belirli bir toplum, değişik tiplerde sosyal gruplara ayrılır. (sosyal sınıflar, vs.), bu gruplar da bireylerden meydana gelirler.

Toplumun değişik unsurları kendilerinin hakiki yerlerini, rollerini, konumlarını farkedebilirler. İşte grupların birevlerin, deoloii, politika, kültür aracılığıyle dile gelen bu tasavvurları, sosyal bilinç biçimleri olarak tahlil edilir.

Nitekim örneğin XIX. yüzyılda Cecil Rhodes gibi politikacılar, emperyalizmin somut olarak ne anlama geldiğini ve sömürge genişlemesi gibi emperyalist pratiklerin belli bir ülkenin işçi sınıfını iğfal etmek için nasıl kullanılabileceğini gayet iyi bilmekteydiler.

Sınıfların bilincinden bir kendilik (entité) olarak anlaşılan tüm toplumun bilincine kadar uzanan çeşitli sosyal bilinç biçimleri vardır. Gerçekte, sosyal bilinç, esas itibariyle, egemen sınıfın ideolojisini dile getirir; ama bu ideoloji, bütün toplumun ideolojisi imiş gibi sunulur.

Bütün sosyal ilişkilere denk düşen sosyal bilinç biçimleri yoktur. Üretim ilişkileri için bu böyle olduğu gibi, temel işlevi nesnel realitenin tamamıyla çarpıtılmış birtasavurunu vermek olan ideolojik ilişkiler için de böyledir (tamamıyle otonom gözüken hayali düşünce süreci).

Sosyal bilinç biçimleri içinde tezahur eden sosyal ilişkiler, başlıca siyasal ve hukuki üstyapılarla ideolojik üstyapılardır (realitenin kasden deforme edilmesine varanlar hariç).

Toplumun kendisi hakkında sahip olduğu ya da sahip olabileceği bilgi, sosyal ilişkilerin karakterindeki açıklıktan kaynaklanır. Bu bilgi, toplumun tarihsel varoluşun (yani tarih içindeki yerine, tarihselliğine, geçici karakterine) ilişkin olabileceği gibi derin doğasına, özelliklerine, özlem duyduğu ideale vs. de ilişkin olabilir.

Sosyal bilinç biçimleri, ekonomik ve sosyal formasyonlara göre alabildiğine değişkenlik gösterirler. Sınıflı toplumlarda, belirli birtakım sosyal ilişkiler hiç bir zaman bilinç düzeyine yükselemez. Bunun tersine olarak sınıfsız toplumda öylesine büyük bir açık seçiklik gerçekleşmiş olacaktır ki bütün sosyal ilişkilere denk düşen sosyal bilinç biçimleri ortaya çıkacaktır. Çünkü toplumun sınıflara ayrılması, belirli birtakım sosyal ilişkilerin gerçek mahiyetini ister istemez karanlıkta bırakmaktadır.

Nitekim burjuva tarihçileri, sınıfların varlığını görmüş ve yapılarını tasvir etmiş olmalarına ve toplum tarihinin bir sınıflar mücadelesinde özetlendiğini göstermiş bulunmalarına (bk.: *KP Manifestosu*'nda Edgar Quinet'ye, Michelet'ye, Augustin Thierry'ye, vs. yapılan atıflar) rağmen, hiç bir zaman sınıflara bölünmenin temelini ve dolayısıyle de üretim tarzlarının gerçek mahiyetini (artı ürün'ün özgül bir sömürü biçimini belirleyen özgül tarihsel formu) bulup ortaya koyamamışlardır.

Bu temeller, hiçbir zaman bilinç düzeyine yükselememiştir. Ancak Marx'ın soyutlamaya dayanan bilimsel çalışması sayesinde ortaya konabilmiştir bu temeller.

Marx tarafından tahlil edilen sosyal bilinç, Durkheim ve bu bilginin okuluna bağlı sosyologlar tarafından tanımlanan kolektif bilinçten alabildiğine farklıdır. Marx'ın tahlil ettiği sosyal bilinç, ekonomik ve sosyal formasyonun bir vargısıdır (instance) ve kendisi de çeşitli düzeylerde bir dizi vargıyı içerir.

sosyal devrim (Fr. révolution sociale, İng. social revolution) Bir toplumun siyasal kurumsal, hukuksel ve ideolojik üstyapısında gerçekleşen ve amacı üretim ilişkileriyle üretici güçler arasında uyum sağlayarak bu toplumun ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmek olan köklü değişiklik. — Sosyal devrim raslansal bir fenomen değildir. Sosyal devrim, toplumun evriminin belirli şartlarında, bu toplumun maddi hayat şartlarının ve kendisine özgü iç çelişkilerin gelişmesinden kaynaklanır.

Sosyal devrimin nedenlerini belirten Marx'tır. Sosyal devrimin nesnel ekonomik nedeni, yeni üretici güçler ile, evvelce bu güçlerin gelişmesine katkıda bulunurken daha sonra artık bir engel haline gelmiş eski üretim ilişkileri arasındaki çatışmadır. Eskimiş üretim ilişkilerini sınıfsal çıkarından ötürü korumak isteyen gerici sınıfla yeni üretim ilişkilerini temsil eden ilerici sınıf arasındaki mücadele üretimdeki bu çatışmadan kaynaklanır.

Bu çatışmada, gerici sınıf tüm devlet politik iktidarı elde etmesi yani üretim ilişkilerini sınıfsal çıkarından ötürü korumak isteyen gerici sınıfla yeni üretim ilişkilerini temsil eden ilerici sınıf arasındaki

mücadele üretimdeki bu çatışmadan kaynaklanır.

Bu çatışmada, gerici sınıf tüm devlet gücünü kullanır, bu nedenle ilerici sınıfın politik iktidarı elde etmesi yani üretim ilişkilerinin zaferinin şartıdır.

Ismarlama devrim olmaz. Gerçekleşmesinin tarihsel şartları, nesnel ve öznel öncülleri varolmalıdır.

Devrim için gerekli nesnel şartların bir araya gelmesine ***devrimci durum*** adı verilir. O, toplumdaki bütün çelişkilerin şiddetlenmesiyle ve halk kitlelerinin aktivitesinin büyük ölçüde artmasıyla karakterize olur.

Bununla birlikte, bütün devrimci durumlar devrime götürmezler. Devrimci durum, başarılı bir devrimin imkânlılığını yaratmaz. Bu imkânlılığın gerçekliğe dönüşmesi için, öznel etkenin, yani devrimci sınıfın iktidarı olacak kadar güçlü devrimci kitle edimlerini başarma yeteneğinin de olgunlaşması gerekir.

Sosyalist devrimin mümkün olması için, işçi sınıfının örgütlü ve bilinçli olması, güvenilir müttefiklerinin bulunması ve deneyli, mücadelelerde çelikleşmiş, bir partinin devrimi yönetmesi gerekir.

Bütün sosyal devrimler aynı karakterde değildirler. Sosyal devrimin karakteri, iktidara gelen sınıfa ve bunun sonucunda kurulan üretim ilişkilerine bağımlıdır.

sosyal hasıla (Fr. produit social, İng. social product) Belirli bir zaman aralığında, örneğin bir yılda, toplumda üretilen makinalar, yakıtlar, yiyecek ve giyecekler, vs. gibi maddesel malların kitle. — Değeri açısından ele alınan sosyal hasıla, şunlardan meydana gelir: kendisine katılan değişmez sermayeyi (yani avadanlığın yıpranması, tüketilmiş ilk maddelerin, yardımcı materyallerin, vs. değeri) karşılayan değer, değişken sermayeye tekâbül eden değer (yani işgücünün değeri) ve artı - değer. Başka bir deyişle, sosyal hasılanın değeri eşittir C + V + M (değişmez sermaye + değişken sermaye + artı - değer).

Sosyal hasılanın çeşitli bölümleri yeniden - üretim seyri içinde değişik rol oynarlar. Değişmez sermaye üretime hizmet etmeyi sürdürmek zorundadır. Değişken sermaye, ihtiyaçlarını gidermek için, yani işgüçlerini yeniden - üretmek için işçiler tarafından harcanan ücrete dönüşür. Artı değer, basit yeniden üretim durumunda, kapitalist tarafından bütünüyle kişisel ihtiyaçlarını tatmine harcanır. Genişletilmiş yeniden üretim durumunda, artı - değer'in yalnız bir bölümü kapitalist tarafından harcanır; geri kalan —en önemli— bölüm, genellikle, ek üretim aracı ve ek el-emeği alınmasına ayrılır.

Sosyal hasıla, maddi biçimi altında, üretim araçlarından ve tüketim nesnelerinden oluşur. Her sosyal hasıla, sonuç olarak, iki önemli bölümden ibarettir: üretim araçları üretimi ve tüketim nesneleri üretimi. Sosyal hasılanın maddi biçimleri bakımından farklı bölümleri yeniden üretimde farklı roller oynarlar. Üretim araçları daha sonraki üretime hizmet ederler; tüketim nesneleri insanın kişisel ihtiyaçlarının giderilmesine yararlar.

sosyalist birikim (Fr. accumulation socialiste, İng. socialist accumulation): Gelirin, genişletilmiş yeniden - üretime ayrılan bölümü.

Birikim kavramı sosyalist üretim tarzına özgü değildir. Genel olarak, o, artı ürün'ün bir bölümünün kullanılabilir tüketim malları ile üretim araçlarında artış sağlıyacak biçimde kullanılması olarak tahlil edilebilir. Kapitalist toplumda, ulusal gelirin bölüşümü, artı değer yasasına bağlıdır, ve kâr oranı hareketi farklılaşmaları belirler; gelirden kapitalistlere, emekçilere ve birikime ayrılan nispi paylar, ödenebilir talebin yetersiz büyümesiyle üretim artışı arasındaki oransızlık gibi belirleyici çelişkileri dile getirir.

Sosyalist üretim tarzında birikim, genişletilmiş yeniden üretim'le yeni üretimin ve bu amaç için kullanılan üretim araçlarının miktarının büyümesi ile atbaşı gider. Fakat sosyalist yeniden - üretim, kapitalist rejimdeki ekonomik büyümeden iki temel noktada ayrılır.

1. Sosyalist yeniden - üretim doğrudan doğruya, «sosyalizmin temel ekonomik yasası»na bağlıdır: ***«toplumun bütün (total)*** refahı, böylece de, toplumun ***bütün*** üyelerinin en geniş biçimde, serbest gelişmesini sağlamak,» (Lenin). Demek ki, burada, hedef, artı ürün'ün kendisi, kâr arayışı değildir. Sosyalist üretim tarzında, «genel ekonomik oranlar» şu etmel yasaya bakarak anlaşılabilir: birikim ile tüketim arasında kurulan denge (belirli bir dönemde), başlıca «oranlar'dan birini teşkil eder.

2. Sosyalist yeniden üretim ekonomisinin «oranlı ve uyumlu gelişme yasası»na dayanır, şu anlamda ki, sosyalizm, üretimin akışında büyük bir engelle karşılaşmadan, emekçilerin tüketiminde hızlı bir artışa yol açar. Bu ikinci yasanın nesnel bir karakteri vardır, fakat temel ekonomik yasaya bağımlıdır. Bu yasa, tek başına, sosyalist birikimin zorunlu düzeyini belirleyemez; belirli bir dönem için birikim ve tüketim arasında, mümkün en iyi denge, ancak planlama yoluyle, yani bilinçli bir yorumlama ve karar aktivitesiyle sağlanabilir. Örneğin, üretimin ve birikimin gelişmesi, emeğin prodüktivitesinin bu emeğe yapılan direkt ödeme (remuneration)'den daha fazla artmasını fiilen varsayar: bu oranın geçmişte nasıl olduğunun nesnel bilgisi, bunun aynen tekrarına imkân veren bir şey değildir.

Birikim nesnel bir zorunluluktur ve tüketimin artışıyle birikim arasında temel bir çelişki yoktur: fakat, kurulan kombinezon, ancak belirli bir tarihsel kontekst içinde, temel yasanın uygulanmasına göre değerlene bilir.

Buradan, sosyalist birikimin bir yasası çıkar: birikim, genişletilmiş yeniden üretim ritimlerini hızlandırmak ve kitlelerin hayat düzeyini düzenli olarak yükseltmek için, sürekli bir gelişmeyi gerçekleştirmek zorundadır. Tüketim / birikim dengesi, demek ki, değişmez bir denge değildir; SSCB'nde 1/3 olarak teessüs etmiş olan bu oran, kapitalist ülkelerde uzun dönem için varolan oradan açıkça daha üstün bir birikim hacmine tekabül eder.

Sosyalist birikimin büyümesi yasası, esasta, temel ekonomik yasayı («regülatör» olarak kendini gösteren «uyumlu ve oranlı gelişme yasası») dile getiren genel ekonomik oranları (üretim / tüketim oranı, üretim araçları / iş kaynakları, vs. ile birikim / tüketim oranı elbette), değer yasası ve emeğin prodüktivitesinin büyümesi yasası ile birlikte belirler. Demek ki, oranlılık sosyalist üretim tarzında bilinçli olarak yerine getirilir; oysa, kapitalist toplumda, ancak «gerçekleşmemek (nonrealisation) suretiyle» gerçekleşir (K. Marx).

Birikim, sosyalist ülkelerde, ulusal gelir'in yeniden dağılımını ve bölüşülmesini takiben bir «sosyal fon» meydana getirir. Sosyalist genişletilmiş yeniden üretim'in kaynağını teşkil eden ulusal gelir ya da net sosyal hasıla»nın kendisi de «toplam sosyal hasıla»nın bir bölümünü ifade eder.

Ulusal gelir, belirli bir dönem içinde üretilmiş olan maddi malların meydana getirdiği «toplam sosyal hasıla»dan, telafi fonu» (yani, basit - üretim'i sağlıyan miktar ya da bir önceki dönem içinde tüketilen materyal, enerji, vs. ile amortismanlar) tenzil edilmek suretiyle elde edilir. Ulusal gelir «birikim fonu» ve «tüketim fonu» olarak iki bölüme ayrılır. Birikim fonu ise üç tahsisi ihtiva eder:

1. Üretimin geliştirilmesi fonu.

2. Sosyal ihtiyaçlar ve sosyal güvenlik fonu:

3. Sosyal ve kültürel tesisler kurulması fonu.

sosyalist kültür devrimi (Fr. révolution culturelle socialiste) İçeriği, sosyalizmin niteliksel yeni bir kültürünün yaratılmasından ve komünist topluma geçişin kültürel ön koşullarının hazırlanmasından ibaret olan sosyalist devrimin ve sosyalist toplumun kuruluşunun bir parçası ve yan süreçlerinden biri. — Sosyalist kültür devrimi, genel olarak bir yasal düzenlilik karakteri taşır, ve ancak işçi sınıfının politik iktidarı ve üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyeti sayesinde olanaklıdır. Bu devrim Marksçı Leninci partinin öncülüğünde planlı olarak yürütülmelidir, sosyalist toplumu kurmaya çalışan her ülkede, uyumlu bir bütün oluşturan sosyalist kültür devriminin görevi o ülkenin somut - tarihsel koşullarına göre saptanmalıdır. Sosyalist kültür devrimi genel olarak şu hedeflere yöne-

lir: Bir zamanlar egemen olan sınıfların e ğitim ve kültür tekelini kırar, emekçi kitle lere eğitimin ve kültürün bütür hazinelerin giden yolu açar, bir sosyalist eğitim sistem kurar, toplumun tüm kültürel yaşamını sos yalist bir temele oturtur. Emekçileri, beyin yıkama baskısının her biçiminden kurtarır bunun için burjuva ideolojisinin etkisini yok eder ve işçi sınıfının ideolojisini yayar. Sos yalist kültür devriminin uygulandığı süre boyunca, işçi sınıfıyla yakın bağları olan ye ni bir *aydınlar* katmanı oluşur. Bu aydınlar katmanı, Marksçı Leninci partinin öncü lüğünde bilimi ve sanatı emekçi halkın ve toplumsal ilerlemenin hizmetine sokar. Sos yalist üretim ilişkilerinin ve *çalışmanın ka rakteri* tabanı üstünde işçi sınıfının ve tüm emekçilerin kültür düzeyi ve yaratıcı yete nekleri geliştirilir, olanaklı olduğunca çok yanlı yetiştirilen sosyalist bireylerin geliş mesi başlar ve kültürel yönden zengin bir sosyalist *yaşam tarzı* doğar.

Sosyalist kültür devrimi, komünist top luma gitgide geçişle birlikte, bu aşamada tamemlanacaktır. Bu aşamada *kent ile kır sal kesim, bedensel çalışma ile zihinsel ça lışma* arasındaki farkların aşılması gerçek leştirilecek, böylece komünist toplumun bire yi yetiştirilip eğitilecek, aynı zamanda kül türün her kesimi tam bir yetkinliğe kavuş turulacaktır.

sosyalist toplum ve komünist toplum (Fr. so ciété socleliste et société communiste): Kapitalist sosyo - ekonomik kuruluşu, genel gelişme yasaları doğrultusunda aşan, ko münist sosyo - ekonomik kuruluşun birbi rini izleyen iki gelişim aşaması; yada bu yeni sosyo - ekonomik kuruluşun nitelik sel gelişim basamakları. — Kapitalist toplu mun yerine devrimci yolden sosyalist top lumun kurulması, *Marksçı - Leninci parti* nin öncülüğünde *işçi sınıfı*'nın emekçi köy lülerle ve diğer emekçi katmanlarla birlik te yerine getirmek zorunda olduğu tarihsel görevidir.

Sosyalist toplum ve komünist toplum aşağıdaki belirleyici ortak özelliklerle bir birlerine bağlıdırlar :

1) Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti;

2) İnsanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi :

3) Üretimin, emekçilerin maddi ve kül türel gereksinimlerinin daha iyi giderilebil mesi için geliştirilmesi

4) İnsanların becerilerinin ve yeteneklerinin her yanıyla geliştirilmesi ve yeni tip bir kişiliğin oluşturulması;

5) Çalışmanın sırf bir geçim aracı ol ma karakterinin değiştirilerek, ona insan varlığının ilk gereksinimleri arasında yer verilmesi;

6) Toplumun ve toplumsal süreçlerin, bilgisi edinilen genel yasal düzenliliklere dayanarak bilinçli ve planlı yönetiminin ger çekleştirilmesi.

Sosyalist toplum, yeni sosyo - ekono mik kuruluşun başlangıç aşamasını oluştur duğu için, ekonomik, toplumsal, düşünsel ve ahlâksal yönden hâlâ eski toplumun alış kanlıklarından tamamen kurtulamamıştır ve özü bakımından komünist toplumdan farklı dır. Sosyalist toplum, tarihsel gelişmenin o günkü noktasına değin birikmiş bulunan, ö zellikle kapitalist toplumdan aktarılan mad di koşullara dayanarak gelişmesine başlamak zorundadır. Ancak gelişme süreci içinde, bu lara yeni biçimler vermeye olanak bulur ve onları işçi sınıfının temel çıkarları doğrul tusunda yeniden düzenler. Bu yüzden de sosyalist toplumun mutlak toplumsal eşitliği sağlaması, sınıfları tamamen ortadan kaldırması, maddi mallarda, bütün gereksinimle ri giderecek ölçüde bir bolluk sağlaması bek lenemez. Sosyalist toplumda, kent ile kırsal kesim arasındaki, bedensel çalışma ile zi hinsel çalışma arasındaki asıl, farklar he nüz ortadan kaldırılamaz. «Burada bizi il gilendiren şey, kendi dayanakları üstünde *gelişmiş* olmayıp, tersine kapitalist toplum dan *çıktığı* haliyle, yani ekonomik, ahlâk sel, düşünsel, her bakımdan hâlâ bağrından doğduğu eski toplumun izlerini taşıyan ko münist bir toplumdur» (Marx).

Sosyalist toplum, komünist toplumun ilk ve henüz olgunlaşmamış başlangıç a şaması olmasına karşın, toplumsal gelişme nin yeni bir niteliği, işçi sınıfı ile emekçi lerin en büyük kazanımlarından biridir. Sos yalist toplumda emekçiler, işçi sınıfının ve onun Marksçı - Leninci partisinin öncülü ğünde, insanın insan tarafından sömürülme sine kesinkes son verirler, sınıfsal baskıyı ve sınıflar arasındaki uzlaşmazlıkları orta dan kaldırırlar, herkese toplumsal güvence ve gittikçe yükselen maddi ve kültürel ya şam standardı sağlarlar.

Artık insanlar kendi tarihlerini, kendi toplumsal yaşam süreçlerini bilinçli olarak biçimlendirmeyi ve denetlemeyi öğrendikle rl ve toplumun rastgele ve kendiliğinden et kilerinin önünü aldıkları ve bu etkilerin e gemenliğine son verdikleri için, insanlığın tarih - öncesi dönemi biter ve gerçek tarihi başlar. Sosyalist toplumda toplumsal geliş menin nesnel yasaları gibi işlemezler; top lumsal gelişmeyi yönetmek için gittikçe ar tan ölçüde bilgili, bilinçli ve planlı bir şekil de uygulanırlar. Böylece bu toplumsal ge lişme, doğasal bir süreç olma karakterini yitirir ve sonunda insanlar kesin olarak do ğadan ayrılırlar. İşçi sınıfı ve bağlaşıkları, gittikçe daha çok tarihin bilinçli özneleri haline gelirler. Bu özne, insanların çokyanlı yetiştirilmesi için gerekli olanakları sağla mak ve yeni koşullar yaratmak ve işçi sı nıfının tarihsel görevi olan komünist toplu mu kurmak için kendi yaşam sürecini planlı olarak geliştirir ve değiştirir. Bu anlamda sosyalist toplum, insanlık tarihindeki en be lirleyici, nitelikçe yepyeni bir dönemdir ve *Engels* sosyalist topluma geçişi «zorunluk lar dünyasından özgürlükler dünyasına sıç rayış» diye tanımlar.

Sosyalist toplum, sosyalist *devrim* so nunda ve kapitalizmden sosyalizme ve ko münizme geçiş döneminde, işçi sınıfının tüm diğer emekçi sınıflarla ve katmanlarla birlikte Marksçı Leninci partinin öncülü ler temeli üzerinde gerçekleşir

Sosyalist toplumun kurulması ve geliş mesi aşağıdaki genelgeçerli yasal düzenlilik ler temeli üzeridne gerçekleşir :

1) Proletarya diktatörlüğünün farklı bi çimler altında da olsa, kurulması ;

2) Emekçi kitlelere, işçi sınıfı ve onun öncüsü olan aMrksçı Leninci parti tara fından yol gösterilmesi;

3) İşçi sınıfının emekçi köylülerle ve diğer emekçi katmanlarla bağlaşıklığı ;

4) Ulusal baskıya son verilmesi ve halklar arasında kardeşliğin ve eşitliğin sağ lanması:

5) İç ve dış düşmanların saldırılarına karşı sosyalizmin kazanımlarının korunma sı;

6) Sosyalist ülkenin işçi sınıfının diğer ülkeler işçi sınıflarıyla dayanışması (prole tarya enternasyonalizmi) ;

7) Üretim araçları üzerindeki özel mül kiyetin yerine toplumsal mülkiyetin geçiril mesi;

8) Tarımsal ekonominin adım adım sosyalistleştirilmesi;

9) Kamu ekonomisinin planlı olarak ge liştirilmesi; ekonominin, sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulmasına, emek çilerin yaşam standardının yükseltilmesine yöneltilmesi;

10) Kültür devriminin gerçekleştirilme si, genel bir halk eğitiminin başlatılması ve sosyalist ülkelere bağlı bir aydın kesiminin yaratılması.

Bu nesnel yasal düzenlilikler, her ülke nin Marksçı - Leninci partisi tarafından, söz konusu ülkelerin somut tarihsel koşulları, u lusal özellikleri gözönünde tutularak uygu lanmalıdır. Sosyalist toplumun kurulmasın daki ve örgütlenmesindeki özel biçimler, as lında sosyalist toplumun genelgeçerli yasal düzenliliklerinin somut görünüş biçimleri dir; çünkü genel, özel'in ve tek'in sayesinde varolur.

Sosyalist devrimin ve sosyalist sosyo - ekonomik kuruluşun genel geçerli yasal dü zenliliklerinin gözden kaçırılması ve değişik ülkelerdeki ulusal özelliklerin abartılması, teorik olarak yanlıştır ve politikada ağır ha talara yol açar. Çağdaş sağ revizyonizm genelgeçerli yasal düzenliliklerin varlığını yadsıyarak, sosyalist toplumun çeşitli «ulu sal model»lerinin propagandasını yapmakta, böylece Sovyetler Birliği'nin ve diğer sos yalist ülkelerin uluslararası deneyimlerini gözardı etmektedir.

Özel ulusal koşulların küçümsenmesi ve genelgeçerleri yasal düzenliliklerin mutlaklaştı rılması, teorikde verimsiz bir doğmacılığa pratikte de öteki ülkelerin deneyimlerinin ve onların kendilerine özgü yollarının farklı ko şullarına aldırış etmeksizin devralınması so-

nucunu doğurur.

Sosyalist toplumun kurulması ulusal ve ulusararası süreçlerin diyalektik bütünlüğü içinde gerçekleşir. Mahiyeti itibariyle uluslararası olan sosyalizm, tek tek ülkelerde gerçekleşmekte, aynı zamanda da uluslararası bir sosyalist devletler topluluğu kurulmaktadır. Gittikçe büyüyen işbirliği, sosyalist ülkeler arası ekonomik bütünleşme ve yakın gelecekte sosyalist devletler topluluğu için de tüm toplumsal yaşamın bütünleştirilmesi ve uluslararasılaştırılması, sosyalizmin mahiyetinden ve tabi olduğu yasal düzenliliklerden çıkan ve aynı zamanda Marksçı Leninci partl tarafından bilinçli ve planlı olarak geliştirilen nesnel süreçlerdir.

Sovyetler Birliği'nin ve diğer sosyalist ülkelerin tarihsel deneyimlerinin gösterdiği gibi, sosyalist toplum kısa bir geçiş aşaması olmayıp, çeşitli evrelerden geçen bir süreçtir ve komünist sosyo - ekonomik kuruluşun gelişmesinde uzun süreli bir ön - basamağı oluşturur. Günümüzdeki uluslararası duruma bakarak sosyalist toplumda şu gelişme basamaklarını saptayabiliriz:

1) Sosyalist toplumun temellerinin atıldığı ve —sosyalist üretim ilişkilerinin üstünlüğüyle biten— kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçiş aşaması;

2) Gelişmiş sosyalist toplumun kurulduğu ve komünist topluma gitgide geçişin önkoşullarının hazırlandığı aşama.

Sosyalist toplumun kurulması, her aşamada öncelikle politik bir görevdir; yalnızca *proletarya diktatörlüğü* altında ve Marksçı - Leninci partinin öncülüğünde yerine getirilebilir. Bu nedenle, sosyalist devlet, işçi sınıfının toplumsal ilişkiler sistemini tümüyle değiştirerek sosyalist toplumu kurmasını yardımcı olan en belirleyici iktidar aracıdır. İşçi sınıfının politik iktidarı eline almasından sonra karşılaşacağı en önemli görev, sosyalist devletin yardımıyla, sosyalist toplumun ekonomik temellerini oluşturan sosyalist üretim ilişkilerini yaratmaktır.

Yani, sosyalist kamulaştırma politikasıyla, üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti, toplumsal mülkiyet —devlet mülkiyeti— haline dönüştürülür; üretim kooperatifleri kurma politikasıyla köylülerin, zanaatkârların, küçük üreticilerin vb. üretim araçları üzerindeki mülkiyetleri, sosyalist kooperatif mülkiyetine dönüştürülür ve sosyalist sanayileşme politikasıyla, sanayi ve tarım alanındaki üretim güçleri geliştirilir; hem yeni toplumun başarısını sağlayan, hem de emekçilerin yaşam düzeylerinin sürekli olarak yükselmesini olanaklı kılan maddi - teknik temel kurulur.

Mülkiyet ilişkilerinin değiştirilmesiyle birlikte, sömürüye ve üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan eski toplumun sınıf yapısı da son bulur; yerine tamamen yeni, sınıf ayrımına ve sömürüye, baskıya dayanmayan, işçi sınıfının diğer emekçi katmanlarla dayanışmasından güç alan yeni bir toplumsal yapı kurulur. Toplumsal ilişkilerin kökten değiştirilmesine yol açan bu dönüşüm «kim üstün gelecek?» sorusunun sosyalizm lehine yanıt bulduğu acımasız bir sınıf savaşımı sonunda gerçekleşir.

Sosyalist toplumun dayanakları kuruluş sosyalist üretim ilişkileri her alana egemen olduktan sonra, sosyalist toplum şu sınıf yapısına sahip olur: Yeni toplumun öncü ve belirleyici toplumsal gücü olan işçi sınıfı diğer bir temel sınıf olan ***kooperatif köylüleri sınıfı;*** sosyalist ***aydınlar*** katmanı ve diğer emekçi katmanlar, örneğin zanaatkarlar. Kooperatifli köylüler ve aydınlar, öncü işçi sınıfıyla sıkı bir bağlaşıklık içinde ortak çıkarları vardır ve gelişme süreci içinde birbirlerine gittikçe yaklaşırlar.

Sosyalist toplum insanın insan tarafından sömürülmesine son veren bir emekçiler toplumudur. İşçi sınıfının, sosyalist aydınların ve kooperatifli köylülerin üyeleri toplumun yararına çalışarak, toplumsal zenginlikteki kendi paylarını da arttırırlar. Sosyalist toplumda «herkes yeteneği kadar, herkese çalışması kadar» ilkesi geçerlidir. Bu ilke komünist toplumun gelişmesindeki ilk aşamanın ekonomik gelişmişlik derecesine uygundur ve aynı zamanda üretim güçlerinin hızla gelişmesini sağlayan bir maniveladır.

Sosyalist toplum, sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkileri ortadan kaldırır; ancak sınıfların tamamen ortadan silinmesi, üretim güçlerinin gelişim düzeyinin önemli ölçüde yükselmesiyle gerçekleşebilecek daha geniş ekonomik, toplumsal ve düşünsel dönüşümleri gerektiren karmaşık ve uzun bir süreç tir.

İşçi sınıfının, kooperatifli köylülerin ve aydınların ortak toplumsal çıkarları üstün de sosyalist toplumun manevi ve politik birliği doğar ve sosyalist toplumun gelişmesiyle birlikte, sınıflar ve katmanlar birbirine yaklaştıkları ölçüde bu birlik sağlamlaşır. Bu süreç, işçi sınıfının öncülüğünde onun temel çıkarları, dünya görüşü ve ülküleri temeli üstünde sosyalist toplumun yetkinleştirilmesi ve komünist topluma geçişin sağlanması amacıyla sürdürülür. Sosyalist toplum, aynı zamanda tüm uzlaşmaz sınıflı toplumlar için, özellikle kapitalist toplum için belirgin bir karşıtlığı da ortadan kaldırır. Kapitalist toplumda bu karşıtlık kırsal kesimin, kentin politik egemenliği altında kalarak kent tarafından, dolayısıyla da burjuvazi tarafından sömürülmesinde ve kırsal kesimin, kente göre teknik, kültürel ve düşünsel alanlardaki geri kalmışlığında dile gelir. İşçi sınıfı, politik iktidarı ele geçirdikten sonra, kooperatifli köylülere kent ile kırsal kesim arasındaki farkı kapamaları için geniş bir ekonomik ve ideolojik yardımda bulunur. Köylülerin kırsal ekonomiyi sosyalistleştirme çabalarında onları destekler, tarımsal ekonomiyi modern teknikle ve bilimle donatır, böylece sanayide uygulanan üretim yöntemlerinin, tarım alanında da uygulanmasına olanak verir. Sosyalist devletin yardımıyla sosyalist toplum, köyün genel kültürel gerikalmışlığını aşar ve kırsal bölgelerdeki yaşam koşullarına yaklaştırır. Ne var ki, sosyalist aşamada kent ile kırsal kesim arasındaki tüm temel farklılıkları ortadan kaldırmak nesnel olarak henüz olanaksızdır. Bu aşama ancak komünist toplumsal kuruluşta, tarımsal üretimin, sanayi üretiminin bir dalı olabilecek duruma girdikten sonra kesin olarak gerçekleşebilir.

Sosyalist toplumun önemli bir diğer kazanımı da tüm uzlaşmaz sınıflı sosyo - ekonomik kuruluşlara özgü olan ***bedensel çalışma ile zihinsel çalışma*** arasındaki karşıtlığın aşılmasıdır. Bedensel çalışma ile zihinsel çalışma, toplumsal çalışmanın iki yanını oluştururlar. Üretim güçlerinin gelişmesi ve bu gelişmeye dayanan işbölümü, toplumsal çalışma süreci içinde zihinsel çalışma ile bedensel çalışmanın farklılaşıp birbirinden ayrılmasına yol açmıştır; üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan ve varlıklı sınıfların topluma egemen oldukları uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda bu farklılık uzlaşmaz bir toplumsal karşıtlığa dönüşür. Egemen sınıflar zihinsel çalışmayı kendi tekelleri altına almışlardır; işçileri, zihinsel çalışma için gerekli olan eğitimin dışında bırakmışlar ve zihinsel çalışmanın sonuçlarını, özellikle bilimin sonuçlarını, emekçilerin sömürüsünü artırmak ve sınıfsal egemenliklerini sağlamlaştırmak için kullanmışlardır. Sosyalist toplum, üretim araçlarının özel mülkiyetine son vererek, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki karşıtlığın nesnel toplumsal dayanağını ortadan kaldırır. Sosyalist toplumun kurulma ve gelişme süreci içinde, bedensel çalışma ile tinsel çalışma arasındaki işbölümü tüm toplum ölçeğinde henüz ortadan kaldırılamadığı halde, bu iki çalışma biçimi birbirlerine yaklaştırılır.

Sosyalist toplumda bedensel çalışma ile zihinsel çalışmanın birbirine yaklaşması şöyle sağlanır:

1) Egemen sınıfların eğitim ayrıcalığına son verilerek, sosyalist eğitim kurumunun geliştirilmesiyle işçi sınıfına ve tüm emekçilere eğitimin her biçimine ve basamağına geçiş kapıları açılır;

2) Toplumun maddi teknik kültürel temellerinin uğradığı nitelik değişikliği, özellikle sosyalist çalışmanın ilerlemesi, emekçi kitlelerin kültürel - teknik bilgi düzeylerinin olağanüstü yükselmesine yol açar;

3) İşçi sınıfı ve tüm emekçiler işletmelerin, bölgelerin ve tüm devletin sorunlarının planlanmasına ve yönetimine aktif olarak katılırlar ve bu faaliyetler üretim çalışmasıyla birleştirilir.

Sosyalist çalışma, bu gelişme süreci içinde, üretim güçlerinin karakterlerindeki değişikliğe dayanarak kendi karakterini de değiştirir; yaratıcı zihinsel çalışmaya katılma payı artar; bu çalışma bedensel çalış-

ma ile zihinsel çalışmayı birleştirir; sosyalist toplum aynı zamanda işçi sınıfının ve diğer emekçi katmanların arasından yeni bir sosyalist aydın kesimi yetiştirir; bu kesim işçi sınıfıyla sıkı bir bağ içindedir ve çalışmalarını sosyalist toplumun hizmetine sunar.

Sosyalist toplumun kurulmasıyla *ulus*'lar arasındaki ilişkiler de temelinden değişir. Sınıflar arasındaki uzlaşmazlığın ortadan kaldırılmasından sonra, ulusların birbirlerini egemenlik altına almalarına, birbirlerine kin beslemelerine yolaçan neden de ortadan kalkmış olur.

Sosyalist toplumun dayanakları kurulduktan ve toplumun içinde sosyalist üretim ilişkileri başarıya ulaştıktan sonra, sosyalist toplum, gelişmiş sosyalist toplum biçiminde yeni boyutlar kazanmaya başladığı yetkinleşme evresine geçer. Bu evrede çözümlenmesi gereken temel ödevler şunlardır:

1) Sosyalist toplumun her yönüyle geliştirilmiş maddi teknik temelinin yetkinleştirilmesi ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesi;

2) Kamu ekonomisinin çeşitli kolları arasında en uygun oranların sağlanması; toplumsal yaşamın her kesiminin planlı, hesaplı, uyum içinde geliştirilmesi; sömürünün son kalıntılarının ortadan kaldırılması; sosyalist demokrasinin gelişiminin sürdürülmesi; halkın sosyalist bilincinin yükseltilmesine devam edilmesi ve zengin bir sosyalist kültürün kurulması.

Sosyalist toplumun bu evresinde, sosyalizmin nesnel yasal düzenlilikleri, bilinçli ve planlı olarak geniş kapsamda uygulanabilirler. Sosyalist toplumun sağladığı elverişli olanaklardan ve itici güçlerden tamamen yararlanılır; böylece sosyalizmin kapitalizm karşısında her bakımdan üstünlüğü sağlanır. Üretim güçlerinin hızla gelişmesiyle, özellikle bilimsel teknik devrimin, sosyalizmin elverişli olanaklarıyla organik bir bağ kurmasıyla, halkın maddi ve kültürel düzeyinin hızla yükseltilmesi sorununun çözümü kolaylaşır. Böylece, sosyalist bireyin her yanıyla yetiştirilmesi, yeteneklerinin ve becerilerinin geliştirilmesi, yaratıcı faaliyetinin arttırılması için daha elverişli koşullar sağlanmış olur.

Gelişmiş sosyalist toplum, işçi sınıfının dünya ölçüsündeki tarihsel görevini yerine getirmesinde büyük bir aşamadır. Sosyalist toplumun her yanıyla geliştirildiği bu süreç içinde, ileride komünist topluma geçişi hazırlayan önemli önkoşullar yaratılır; çünkü sosyalist ilerleme yolundaki her adım, toplumu komünist topluma biraz daha yaklaştırır. Gelişmiş sosyalist toplumda öznel faktörün rolü de artar; özellikle işçi sınıfının ve onun Marksçı Leninci partisinin gelişmedeki yeri, büyük bir önem taşır.

Gelişmiş sosyalist toplumun daha da yetkinleştirilmesi, komünist toplumun doğrudan önkoşullarının yaratılması çalışmalarıyla birleşir ve komünist sosyo ekonomik kuruluşun daha yüksek bir aşamasına yavaş yavaş geçiş çalışmalarıyla sarmaşır. Komünist topluma geçiş oldukça uzun süren yavaş yavaş gelişen bir süreçtir; bu süreç boyunca gelişmiş sosyalist toplumun elverişli olanaklarından ve itici güçlerinden tamamen yararlanılır ve bu temel üstünde komünist toplumun ortaya çıkan filizleri, öğeleri ve özellikleri güçlendirilir. Bu aşamanın ilk görevlerinden biri, üretim güçlerinin hızla geliştirilmesi ve komünist toplumun maddi teknik temelinin yaratılmasıdır.

Komünist toplum aşaması, komünist sosyo ekonomik kuruluşun en yüksek gelişim basamağıdır. Komünist toplumda üretim araçları tümüyle kamu mülkiyetine dönüşür, toplumun tüm üyeleri toplumsal açıdan tamamen eşit hale gelir, bireyler her yanlarıyla geliştikleri için, üretim güçleri de durmadan ilerleyen tekniğin ve bilimin tabanı üstünde büyürler ve toplumsal zenginliğin tüm kaynaklarından sonuna değin yararlanılır; böylece «herkes yeteneği kadar, herkese gereksinimini kadar» ilkesi egemen olur.

Komünist toplum, yaratıcı çalışmanın, herkese bolluğu toplumudur; herkes için kültür ve anlam dolu bir yaşamın toplumudur; kişiliklerin her yanıyla geliştiği, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik toplumudur.

Komünist toplum, özgür ve bilinçli emekçilerin en yüksek düzeyde örgütlendiği bir toplumdur; bu toplumda, toplum kendi kendini yönetir, çalışma toplumun mutluluğu için bir araç, yaşamın birincil gereksinimi, bilinçli bir zorunluktur ve herkes becerilerini diğer emekçiler yararına seferber eder.

Komünist topluma geçiş, eski toplumun tüm kusurlarının silinmesini, yani, toplumsal yaşamın, sınıflı toplumdan artakalan her [illegible]nin aşılmasını gerektirir; çünkü komünist toplum yeni kurulan kendi temeli üstünde gelişir. Komünist toplum, toplumsal işbölümünün eski biçiminin kalıntılarını, kent ile kırsal kesim arasındaki, sosyo - ekonomik ve kültürel «farkları, sanayi çalışması ile tarım çalışması arasındaki, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki farkları tamamen ortadan kaldırır. Komünist toplumun kuruluş süreci boyunca sınıflar ve toplumsal katmanlar arasındaki farklar da yavaş yavaş yokolur ve artık hiç bir toplumsal farklılığa yer vermeyen sınıfsız toplum ortaya çıkar.

Komünist toplumun kurulması, birbirine sıkıca bağlı şu üç temel sorunun çözümlenmesini gerektirir

1) Komünist toplumun maddi teknik temelinin kurulması;

2) Öncelikle tüm sınıf farklarının ortadan kalkmasına bağlı olarak, komünist toplumsal ilişkilerin kurulması, yani sosyalist toplumsal ilişkilerin komünist toplumsal ilişkilere dönüştürülmesi;

3) Yeni komünist insanın yetiştirilmesi.

Bunların arasında komünist toplumun maddi teknik temelinin kurulması en önemli görevdir; çünkü komünist sosyo - ekonomik kuruluşun diğer tüm görevleri, bu sorunun çözümlenmesine bağlıdır. Sosyalist toplumsal ilişkilerin komünist toplumsal ilişkilere dönüşmesi ve sosyalist bölüşüm ilkesinden komünist bölüşüm ilkesine geçiş, üretim güçlerinin nitelikçe daha yüksek bir gelişme düzeyinin sağlanmasını zorunlu kılar.

Komünist toplumun maddi - teknik temeli, devasa bir üretim potansiyeliyle belirlenecektir. Bu temel, karmaşık bir süreç olan elektrifikasyon, makinalaştırma ve otomatikleştirme sürecinin sonunda, üretimin artırılmasıyla, toplumsal üretimin optimal yapıya kavuşturulmasıyla, üretim güçlerinin, rasyonel bir bölgesel dağılımının sağlanmasıyla ve çeşitli bölgelerin eşit ölçüde geliştirilmesiyle, doğal zenginliklerin ve toplumsal çalışma gücünün en verimli şekilde kullanılmasıyla ve bu zenginliklerin ve güçlerin yeniden üretimi için çaba harcanmasıyla ve üretimin, çalışmanın, sevk ve idarenin tüm toplum ölçeğinde planlı, bilimsel organizasyonuyla kurulacaktır.

Komünist toplum aşamasında bilim, doğrudan bir üretim gücü haline gelecek; üretim ise, bilimin teknik uygulaması olacaktır. Bu temel üzerinde çalışmanın karakterı temelinden değişecek ve çalışma insanların yaşamında birincil bir gereksinim, her yanıyla gelişmiş bireyin becerilerini, yeteneklerini ve eğilimlerini seferber ettiği ve geliştirdiği en önemli faaliyet alanı durumuna gelecektir.

Komünist toplum, «her bireyin özgür gelişiminin, tüm bireylerin özgür gelişiminin koşulu olduğu» (Marx Engels) toplumdur. Üretim güçlerinin ve çalışmanın üretkenliğinin yüksek gelişme düzeyi, gerekli çalışma süresini önemli ölçüde azaltma ve boş zamanları çoğaltma olanağı sağlayacak, böylece insanlar bilim, saat ve spor faaliyetleri için daha bol zaman bulabilecekler, evrensel özelliklerle donanmış bireylere dönüşecekler ve eğilimlerine göre çeşitli uğraşlar seçebileceklerdir. Kendi toplumsal yaşam sürecini bilinçli olarak planlayan ve denetleyen, bu sürece egemen olan bir toplulukta, komünist *bireylerin* özgür ve evrensel gelişimi, komünist toplumun en yüksek hedefidir.

Komünist toplumda ulusların birbirine yakınlaşması yeni yeni adımlar atacak ve komünist toplumun dünya ölçeğinde başarıya ulaşmasından sonra, uluslar da nihayet birbirleriyle kaynaşıp eriyeceklerdir.

Komünist toplumun kurulmasıyla birlikte, işçi sınıfının tarihsel görevi de tamamlanır. Sınıflar arasındaki farkların tümünün ortadan kalkmasıyla birlikte, işçi sınıfı da sınıf olma özelliğini yitirecektir.

Sınıf ilişkilerinin tarihe karışmasıyla birlikte toplumsal gelişme de politik karakterini yitirecektir. İşte bu nedenle işçi sını-

fının iktidar aracı olan devlet, komünist toplumu geçiş süreci boyunca, proletarya diktatörlüğü evresinden çıkıp yavaş yavaş bütün halkın devleti haline geldikten sonra, nihayet komünist toplumsal yaşam sürecinin işlevi ve planlamaları, yönetim ve denetimi, komünist kendi kendini yönetime geçer.

Komünist toplumun karşısında emperyalist devlet ve toplum sistemleri yer aldığı sürece, farklı toplumsal düzenlere sahip devletler arasında politik ilişkiler zorunlu olarak sürer.

Öyleyse, komünist toplum sisteminin güvencesini sağlamak için, devletin dış işlevleri (bu aşamanın belirli bir kesiminde de) korunmak zorundadır. Ancak, komünist toplumun dünya çapında tamamen utkuya ulaşmasından sonra devletin tüm öğeleri ve işlevleri herhangi bir iz bırakmaksızın silinip gidebilir.

Komünist toplumun tam utkuya ulaşmasıyla birlikte, insanlık tüm yaratıcı olanaklarına sınırsız bir gelişme sağlayan temellere ve özgürlük ortamına kavuşur. Günümüzde ***kapitalizmden sosyalizme ve komünizme geçiş çağı***'nı yaşamaktayız. Bu çağ Büyük Oktobr Devrimi'yle başlamıştır ve bu dönemin gelişimi boyunca politik, ekonomik ve ideolojik gücü durmadan artan bir dünya sosyalist sistemi kurulmuştur

sosyalist ulusallaştırma (Fr. nationalisation socialiste) Büyük Üretim ve mübadele araçlarının sosyal mülkiyetini kurmayı sağlayan temel metot. — Sosyalist ulusallaştırma, burjuvazinin mülksüzleştirilmesinden ve temel üretim araçlarının proleter devletin mülkiyeti altına sokulmasından ibaerttir; fabrikalar, demiryolları, elektrik santralları, taşıma araçları, büyük tarımsal ve ticarî girişimler, bankaler ve kredi araçları, ve kısmen toprak.

Devlet özellikle bankaları, büyük sanayii, dış ticareti ulusallaştırarak, kendisine ülkenin ekonomik evrimi üzerinde etkin olmak, ekonominin ve öteki sosyal süreçlerin sevk ve idaresini organize etmek, planlı bir üretimi, ürünlerin dökümünü ve dağılımını, vs. gerçekleştirmek imkânını veren kesin levyeleri ele geçirir.

Bir ülkenin ekonomisinde sosyalist rejim ulusallaştırma'dan sonra kurulur. Devlet, bunda, sosyalizme yaklaşıldıkça genişleyen ve güçlenen sağlam bir ekonomik temel bulur.

Somut şartlara göre, ulusallaştırma doğrudan, dolaysızca ya da bir dizi ara basamaklardan geçerek, dolaylı bir tarzda yapılabilir. Bu basamaklardan biri, çeşitli biçimler altında, devlet kapitalizmidir: imtiyazlar, iltizamlar, aynı zamanda hem devlete hem de bir bireye ait karma girişimler. Bu girişimler, özel sermayeyle işlemekle birlikte, proleter devletin sürekli denetimi altındadırlar. devlet emirlerini yerine getirirler ve eninde sonunda onun tarafından sosyalist kuruluşun çıkarı doğrultusunda kullanılırlar.

Büyük toprak sahiplerine ait topraklar, bütünüyle ya da kısmen, ulusallaştırılabilirler. Örneğin SSCB'de, bütün toprak ulusallaştırılmış ve büyük bir bölümü sürekli kullanmaları için köylülere bedeva olarak verilmiştir. Geri kalan bölüm, devlet tarafından, tarımsal kolektif devlet işletmelerinin (sovhoz) örgütlenmesi için kullanılmıştır. Başka ülkelerde, toprak kısmen ulusallaştırılmış, kısmen köylülere dağıtılmıştır. Bütün bu durumlarda, kırsal sosyalist dönüşüm, tarımın kooperatifleşmesinden, küçük özel mülkiyetlerin kooperatif adı verilen büyük kolektif işletmeler olarak gönüllü birleşmelerinden geçerek, derece derece, özel mülkiyetin tasfiyesine ve sosyalist grup mülkiyetinin kurulmasına varır.

Bugünkü tarihsel konjontür içinde, gerçekten demokratik bir iktidar tarafından yapılacak ulusallaştırmalar monopollerin egemenliğine, ülke üzerindeki ekonomik ve politik nüfuzuna ağır bir darbe indirerek işçi sınıfının sosyalizme doğru yürüyüşünü kolaylaştırabilirler.

Bu ulusallaştırmalar devletin monopollerin aracı olmaktan çıkmasının temel şartlarından biridirler. Yeni bir rejimin, yani kendilerini ulusun çıkarı doğrultusunda bir barış, bir sosyal ilerleme politikası yararına kullanacak gerçekten demokratik bir iktidarın perspektifine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Demokrasinin gelişmesi adına mücedele, bu perspektif içinde yürütülünce, sosyalizm mücadelesinin tamamlayıcı parçası olur. Demokratik ulusallaştırmalar, böylece, kendi sosyalist dönüşümlerinin en elverişli şartlarını yaratırlar.

sosyalist yarışma (Fr. émulation socialiste, İng. socialist emulation) Ekonomi politiğin uyarıcılarının, emekçilerin etkinliği ve yaratıcı inisyativi temeli üzerinde, emeğin prodüktivitesini arttırmayı ve üretimi yetkin kılmayı emeçlayan özgül biçimi. — Lenin, sosyalist yarışma organizasyonunun temel ilkelerini formüle etmiştir: yarışmanın alenîliği, sonuçlarının kıyaslanması, öncü emekçilerin deneyimlerinin yayılması ve yarışmacıların yardımlaşması.

İyi bir sosyalist yarışma organizasyonunun vazgeçilmez şartı, emekçilerin çalışmalarının sonuçlarına maddi olarak katılmaları ilkesine saygıdır.

Manevi uyarıcılar da sosyalist yarışmada önemli bir rol oynarlar.

Gerçekten, sosyalizm yoluna girmiş bir toplumda emeğin durumunun kökten değişmesi, üretim karşısında bir sorumluluk tavrı, randımanı artırma kaygısı, daha etkili bir tarzda çalışma isteği doğurur.

Sosyalist üretim ilişkileri, emekçi kitlelerin yaratıcı faaliyetine geniş bir alan açar.

Örnek'in gücü, öncünün deneyiminin hızla yayılmasına, geri kalanların en iyilerin düzeyine yetişmelerine kadar bulunur. Üretime karşı sorumluluk tavrı, kaliteyi yükseltmeyi, emeğin prodüktivitesini artırmayı amaçlayan bir resyonelleştirme önerileri dalgasıyla tezahür eder.

Böylelikledir ki, maddi ve manevi uyarıcıların organik olarak birleşmeleri, birbirlerini tamamlamaları gerçekleşir.

Sosyalist yarışmanın şanlı bir tarihi vardır. Önce, SSCB'de, iç savaş sırasında, sosyalist cumartesiler uygulandı. Bu uygulama Stahanof'çu hareketi doğurdu.

Bugün, uzlaşmacı - olmayan şok (de ...) emekçilerin ve sosyalist yarışma birliklerinin hareketi bütün sosyalist ülkelerde gittikçe yayılmaktadır.

sosyalizasyon (Fr. ve İng. socialisation) Üretim araçlarının özel mülkiyetinden sosyal mülkiyetine geçişin genel biçimi. — Sosyalizasyon teriml, birbirine bağlı olmakla birlikte yine de birbirinden farklı iki büyük fenomeni belirtir. Üretimin sosyalizasyonu (birinci anlam), Üretimin sosyal karakterinin sürekli, kesintisiz pekiştirilmesi demektir : ekonomik gelişim ilerlediği ölçüde, üretim süreci içinde gittikçe daha çok sayıda insan toplulukları birbirleriyle ilişkiye girerler. Buna karşılık, üretim eraçlarının sosyalizasyonu (ikinci anlam) özel mülkiyet biçimlerinin yerini kamusal, sosyal mülkiyet biçimlerinin almasından ibarettir, burada, sosyalizasyona, büyük üretim ve müdahale araçlarının denetiminin bütün toplumа ait olması anlamına gelir.

Bu nedenle, üretimin sosyalizasyonu insan iradesinden bağımsız, nesnel bir ekonomik süreç iken, üretim araçlarının, ekonomik branşlarının ekonomik faaliyetinin, vs. sosyalizasyonu, aynı zamanda, iradî bir politik ve ekonomik edim, mevcut ekonomik sistemi çok derin değişikliklere uğratabilecek derin bir reform oluşturur.

Sosyalizasyonun kendisi, kapsamına ve içeriğine göre, birçok biçimler alabilir.

Bu biçimlerden başlıca iki tanesini şöyle ayırabiliriz; monopolist devlet kapitalizminin temellerini önemli ölçüde zayıflatan, ama kapitalist karakterini ortadan kaldırmayan demokratik sosyalizasyon; mülksüzleştirme biçimi altında, gerçek bir sosyal devrimi dile getiren ve sosyalizmin kurulmasının asıl yanlarından birini oluşturan, büyük üretim araçlarının tümünün sosyalleştirilmesi.

sosyalizm (Fr. socialisme, İng. socialism): Üretim araçlarının sosyal mülkiyetiyle ve insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kalkmasıyle, oldukça gelişmiş üretim araçları temeli üzerinde esas uyarıp iticî olarak artan ihtiyaçların karşılanmasında karakterini bulan sosyal rejim. — Sosyalizm, insanlığın tanıdığı en kesin sosyal devrim olan Ekim devriminden sonra, bir realite haline gelmeye başlamıştır.

Ekonomik ve sosyal (formasyon olarak sosyalizm, sosyalist üretim tarzına, maddi hayatın üretiminin yüksek tarzına dayanır.

Sosyalizm, esas olarak, yeni üretim ilişkileri tarafından karakterize edilir. Bunun

böyle olması mümkün ve zorunludur, çünkü büyük üretim ve mübadele araçları değişik biçimlerde sosyal mülkiyet (bütünüyle toplumun mülkiyet biçimi, kooperatif mülkiyet biçimi) haline gelmişlerdir.

Ücretli emek (iş), yani işçinin kapitalistler tarafından sömürülmesi, üretim araçları mülkiyetinin sosyal mülkiyet haline gelmesiyle ortadan kalkar. Antagonist iki temel sınıfın yerine, şu aynı amaçla çalışan iki dost sınıf ortaya çıkar; toplumun gittikçe artan maddi ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması,

Sosyalizmde, bölüşüm, ortaya konan emeğin nicelik ve niteliğine dayanır: «herkesten yeteneklerine göre, herkese emeğine göre». Bölüşüm, herkesin kalifikasyonunu teşvik edecek biçimde belirlenmiştir.

Sosyalist rejim, daha şimdiden, kapitalizme özgü üretim anarşisinin son bulmasıyle, uzun vadeli, rasyonel planlardan hareketle gelişecek olan büyük bir ekonomi üstünlüğü taşımaktadır.

Diğer sosyal rejimler gibi, sosyalizmin de, kendi işleyiş ve gelişim yasaları ve bunlar arasında kendi temel yasası vardır.

Gerçeği söylemek gerekirse, sosyalizm, daha üst bir formasyonun evrelerinden birinden birinden, ilk evresinden başka bir şey değildir. Bu problemler, ünlü Gotha programının eleştirilmesinde Marx tarafından tahlil edilmişlerdir. Ne var ki, bu inceleme değişik yorumlara konu teşkil etmiştir. Bazılarına göre, sosyalizm, daha şimdiden, sınıfsız toplumu, paranın son bulmasını, ürünlerin dolaysız mübadelesini, meta üretiminin (yani pazar için üretimin) son bulmasını gerektirir. Diğerlerine göre ise, ekonominin sosyalist formlarının başarıya ulaşmasından itibaren, sosyalist işleyiş ve gelişim yasalarının kesinlikle galip gelmesinden itibaren gerçek sosyalizmden söz edilebilir. Bu bakış açısından, Sovyetler Birliği, tartışma götürmez bir kesinlikle sosyalist bir ülkedir. İkinci yorum, Marx'ın lafzına belki daha az sadıktır, fakat daha isabetlidir, çünkü, bu yorum, sosyalizme geçiş döneminin gereksiz yere uzatılmasından sakınmaktadır.

Bütün sosyal rejimlerde olduğu gibi, sosyalizm de, ulusal özellikleri dile getiren, değişik somut formlar altında kendisini gösterir. O, antagonik biçimde olmıyan çelişkiler ihtiva eder.

Daha üst bir formasyonun ilk evresi olan sosyalizm, beşeri organizasyonların yüksek biçimidir.

Sosyalizm, böylece, insanlığın gerçek bilinçli tarihinin başlangıcıdır, kapitalizmin sona ermesiyle birlikte insanlığın dramatik tarihöncesi de sona erer.

Fakat, sosyalizmin inşa edilmesi, bir idil olmaktan uzak, özellikle karmaşık ve hele kapitalist kuşatma nedeniyle çok kere acılarla dolu bir iştir.

sosyal meslekî kategoriler (Fr. catégories socio-professionnelles, İng. socio-professional categories) Aktif nüfusun, özdeş bir teknik statüye (mesleğe) sahip olan ve sosyal statü açısından nispeten homogen gözüken bireyleri bir araya getiren sınırlı gruplara bölünmesi. - Sosyal meslekî kategoriler, aynı meslekten olup, homogenliklerini sosyal durumlarının benzerliğinden alan insan grupları olarak tanımlanırlar. Ama bu tanım büyük kategoriler için, başka bir adlandırmayla temel, kategoriler ya da global kategoriler —kapitalist girişimciler, teknisyenler ve kadrolar, işçi ve memurlar— için yeterli olsa da, özgül kategoriler için yetersiz kalır.

Özgül kategoriler, sınıflandırma metoduna göre değişiklik gösterirler.

Teknik ölçütlü sosyal - meslekî sınıflandırma, bir mesleğin her büyük kategorisi içinde, varolan meslekî özellikleri esas alır. Sonra bunları teknik ilgilerine göre birleştirir ve böylece, her özellik bir alt-kategorinin kurucusu olarak kalmak üzere, öz kategoriyi elde eder.

Sosyal ölçütlü sosyal - meslekî sınıflandırma, her mesleğin ya da meslek topluluğunun içinde, aynı sosyal durumda (sınıf, genel yaşayış ve çalışma şartları, vs.) ve aynı genel çalışma tekniğinde (işçi, memur, vs.) bulunan insanları esas alır. Böylece öz kategori ortaya çıkar ve çalışma tekniğindeki her belirgin farklılık sonradan bir alt kategori verir.

Kabul edilen ölçüt ne olursa olsun, sosyal-meslekî kategorilere yalnız bireyler değil, aileleri de dahildiler. Herkesçe kabul edilen bir kurala göre, bir aile, kendisine en çok gelir getiren üyesinin kategorisine dahildir.

İstatistiksel yanıyle çok yararlı olan sosyal-meslekî kategoriler kavramı, çok belirgin bir ideolojik karakter taşır, çünkü sosyal sınıfların varlığını gizlemeye yarar. Bu nedenle, sınıflar kavramının ampirik bir ikamesi (substitut) olarak kendini gösterir.

sosyal olarak zorunlu emek süresi (Fr. temps de travail socialement nécessaire) : Ortalama sosyal üretim koşulları içinde, bir meta birimi üretmek için zorunlu olan emek süresi. - Bir meta birimi üretmek için zorunlu emek süresi üreticiden üreticiye çok değişkendir: küçük üretici olarak bir marangozun bir masa imal etmek için harcadığı sürevle bu masayı çok makinalaşmış bir fabrikada imal etmek için harcanan süre arasında ortak ölçü yoktur. Oysa, deney gösterir ki, pazarda aynı tipten bütün metalar hissedilir derecede özdeş oranlara göre alınıp satılırlar ve başka metalarla mübadele edilirler. Demek ki, bu metaların değerini belirleyen, üreticilerin bireysel emek süreleri değil, sosyal emek süresidir.

Sosyal emek süresi, verili bir tipten metaların çoğunluğunun imal edildiği üretim şartlarına tekabül eden, ortalama bir emek süresidir. Ortalama sosyal üretim şartları, özellikle, ortalama bir teknik düzey, ortalama bir emek yoğunluğu, üreticilerin ortalama bir maharet derecesi anlamına gelir.

Verili ekonomik branştaki sosyal olarak zorunlu emek süresi, o branşın organik bileşiminin ve üretici güçlerin durumuna tâbidir.

Girişimler, bir ekonomik daldaki sosyal olarak zorunlu emek süresine göre, belirli bir ânda, üç kategoriye ayrılabilirler:

— fiilî emek süresinin sosyal olarak zorunlu emek süresinden fazla olduğu girişimler: bunlar, eskimiş, teknik olarak aşılmış, modernleşmeyi başarmazlarsa er geç ortadan kalkmaya mahkûm girişimlerdir.

— fiilî emek süresinin sosyal olarak zorunlu emek süresiyle hissedilir derecede çakıştığı girişimler: bunlar o branşta kullanılan tekniğin ve yürürlükteki üretim metodlarının fiilî düzeyini en iyi ifâde eden girişimlerdir.

— fiilî emek süresinin sosyal olarak zorunlu emek süresinden az olduğu girişimler : bunlar genellikle (ama zorunlu olarak değil) o branşın organik bileşiminden yüksek bir organik bileşime sahiptirler. Teknik açıdan öncü girişimlerdir bunlar. Ekonomik olarak, imtiyazlı durumda olmaları, ekstra artı-değer elde etmelerine imkân verir. Öyleyse, kârları, genel olarak, o branşın kârlarından daha yüksektir.

Sosyal olarak zorunlu emek süresi, zaman ve mekân içinde değişir. Zaman içinde, emeğin produktivitesindeki ilerlemelerle kısalır ki, bu ilerlemeler de teknik ilerlemenin hızlı gelişmesiyle şartlıdırlar. Mekân içinde, gelişim düzeyinin, yani üretici güçlerin gerçek durumunun bir fonksiyonudur.

Sosyal olarak zorunlu emek süresi, insan emeğinin (çalışmasının) meta üretimi tarzlarında büründüğü sosyal biçimdir. İnsan emeğinin ürünü olan metaların değerini belirleyen, soyut bir sosyal emektir. Öyleyse, bu üretim tarzlarındaki ekonomik faaliyetin, her nekadar görünmez de olsa gerçek regülatörüdür. Üreticilerin bireysel emek sürelerinin hangi oranda sosyal olarak yararlı bir emek süresi olduğunu gösteren odur.

Bireysel emek süresinin sosyal olarak zorunlu emek süresine indirgenmesi, bireylerin bilincinin dışında, kendiliğinden, körcesine gerçekleşir. Somut olarak, bu indirgeme, pazar düzeyinde, fiyatlar aracılığıyle tezahür eder. Fiyatların düzeyi, takriben, sosyal olarak zorunlu emek süresinin büyüklüğünü ifâde eder. Fiyatlardaki dalgalanmalar bu büyüklüğün evrimini yansıtır.

sosyal sınıflar (Fr. classes sociales, İng. social class) Tarih tarafından belirlenmiş bir sosyal üretim sistemi içinde aldıkları yerle birbirlerinden ayırt edilen geniş insan toplulukları. - Sosyal sınıflar, belirli ekonomik yapı tiplerinden, yani üretim ilişkilerinin belirli formlarından kaynaklanan insan grupmanlarıdır. Sosyal sınıflar, belirli sosyal formasyonlar halinde toplumu yapılandırırlar. Gerçekten de sosyal sınıf dive bir sevin var olabilmesi için, üretim ilişkilerinin. Üretim araçlarının mülkiyet sahiplerinin elinde bu-

lunduğu üretim ilişkileri olması, yani sömürü ilişkileri olması gereklidir. Sınıflar, insanın insan tarafından sömürüsü demek olan bu temel düzeyi dile getirirler.

Lenin tarafından önerilen tanımlama, eşitsiz önemde bir dizi ölçütü içerir. Bu ölçütleri tahlil etmeden önce söz konusu tanımlamayı bütünlüğü içinde vermek yerinde olur:

«Tarihen belirlenmiş bir sosyal üretim sistemi içinde aldıkları yerle, üretim araçları ile olan bağlantılarıyle, (çoğu zaman yasalarla getirilen ve tespit edilen) sosyal emek organizasyonu içinde oynadıkları rolle ve, dolayısıyle de, kendi paylarına düşen sosyal servetin büyüklüğü ile biribirlerinden ayırt edilen geniş insan grupmanlarına sınıflar denir. Sınıflar, belirli bir sosyal ekonomi rejimi içinde tuttukları farklı yer sonucunda, biri öbürünün emeğini kendisine mal edebilen insan topluluklarıdır.»

Görüldüğü gibi, bu tanımlamada üç ölçüt önerilmektedir:

— üretim içindeki yer (aynı yere sahip olan bütün herkes aynı sınıftandır);

— üretim araçlarıyle olan ilişki (mülkiyet ilişkisi);

— sosyal emek organizasyonu içinde oynanan ve sosyal hasılanın belli bir parçasını elde etmek olanağını da içeren rol (örneğin, satın alma aracı olarak ücret).

İlk iki ölçüt, birbirlerine bağlı ve temel karakterlidirler. Örneğin bir işçi, herşeyden (önce, emeğin nesnesi üzerinde örneğin ahşap üzerinde) iş araçlarıyle (örneğin testere ile) iş gören bir emekçidir: Demek ki, bu işçi, testereyi işletme işlevini yerine getirmektedir (üretim içindeki yer). Ama aynı zamanda bu işçi, üretim araçlarına sahip olmadığından (testere ve tahta ona ait değildir), kendi emek gücünü ister istemez işverenin (testerenin tahtanın, vs. sahibinin) hizmetine vermek zorundadır. Üçüncü ölçüt, gerek teknik ve gerekse ekonomik planda (sosyal iş bölümü, belli bir tipte gelir alınışı) ilk iki ölçütün sonucu olarak çıkar. Bu işçi, belli bir hayat düzeyine sahip olmasını sağlayacak belirli bir ücret alacaktır.

Herhangi bir toplum hakkında yargıda bulunmak için gerekli kesin görüş açısı, doğrudan doğruya, üretim araçlarının mülkiyetinin karakterine bağlıdır. Üretim, araçları toplumun malı ise, insanlar arasındaki ilişkiler dayanışma ve yardımlaşma ilişkileridir. Ama üretim araçları ayrıcalıklı grupların elinde ise, insanlar arasındaki ilişkilerin karakteri kökten değişir: egemenlik ve bağımsızlık ilişkileri haline gelir bu ilişkiler Bu durumda, insanın insan emeğini sömürüsü söz konusudur. Toplumun sınıflara bölünmesi, hem temel bir tarihsel karakter taşıyan, hem de gecici nitelikte bir olaydır: tarihin başlangıcından beri aralıksız olarak varolmamış olan sınıfların varlığı bundan böyle de daima olmayacaktır.

İnsanlık tarihinin başlangıcında, insan toplulukları vardı sadece; sadece bireysel bakımdan farklılaşmaya uğramış olan uruklar (tribus)'dı bunlar. Giderek insanlık, teknik araçlar üzerinde egemenlik kurmasını, kendi geçimi için gerekli olandan daha çoğunu üretmesini öğrendi. O zaman da, toplumun geri kalan kısmından ayrılan bir insan topluluğu tarafından üretim araçlarına sahiplenilmesi olanağı çıktı ortaya; aynı ânda da, toplum, sömürenlerle sömürülenler olarak ikiye bölünmüş oldu.

İşte o ândan itibaren insanlığın tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihi olmuştur. Her formasyon, artı-emek'in, her halükârda, emekçinin kendisi demek olan gerçek üreticiden sağılıp alınan tarzıyle öbür formasyonlardan ayrılır. Emekçi, köleci toplumda köle, feodal toplumda serf, kapitalist toplumda da proleterdir; ve kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesinden de, sınıf antagonizmalarının yavaş yavaş ortadan kalktığı, sosyal farkların giderek silindiği bir toplum, ilk sınıfsız toplum olan sosyalist toplum doğar.

Sosyalist —öncesi toplumlardaki ilişkiler, toplumun temel çelişkisini temsil eden iki temel sınıf (efendiler ve köleler— senyörler ve serfler— burjuvazi ve işçi sınıfı) çevresinde organize olmuştur.

Bu iki antagonist kutup arasında, çağlara ve ülkelere göre az ya da çok ayrışıma uğramış bir dizi ara tabakanın yer aldığı görülür.

Ampirik bir kavram değildir sınıf; teorik bir kavramdır. Dolayısıyle de bu kavram, herşeyden önce, düşünülmüş bir realiteyi dile getirir; ve bu bakımdan da, doğrudan doğruya ölçülebilen bir fenomen değildir.

Sınıfın, üyelerine kendini ister istemez kabul ettiren nesnel bir karakteri vardır. Bundan dolayıdır ki marksistler, sınıf bilincini kurucu (constitutif) bir ölçüt olarak göz önüne almazlar (Lenin'in yukarda verilen tanımına bakınız). Kendi durumunun bilincinde olmayan bir işçi (örneğin, kendisi ile işvereni arasında çıkar birliği bulunduğuna inanan bir işçi), bundan dolayı işçi olmaktan çıkmaz.

Bununla birlikte sınıf, tarihsel bir bütün olarak, çeşitli evrelerden geçer: «Kendinde sınıf»tan (sınıf bilincine ermemiş sınıftan), «kendi için sınıf»a (nesnel durumu ile bilinci arasında özdeşlik kurmuş olan sınıfa) doğru evrilir. Soyut bir kavram olarak sınıf, sosyal realitenin tahlilini mümkün kılar; ama sınıf, bunu, esas itibariyle, alet olarak, araç olarak mümkün kılar. Şu ya da bu bireyin hangi sınıftan olduğuna karar vermek için, teorik kavramın ampirik realiteye geçiş şekline bakmak gerekir: Teorik olan'dan pratik olan'a bu geçiş zordur, tuzaklarla doludur, ama olanaklıdır; buna karşılık, bunun tersi olan geçişin hiç bir anlamı yoktur.

Marksist-olmayan sosyolog ve ekonomistler, genellikle, marksist tanımın gereğinden fazla sınırlayıcı ve gereğinden fazla spesiyalize, dolayısıyle de gereğinden fazla soyut olduğunu ileri sürerler. Tahlil düzeylerinin özgüllüğünü hesaba katmaksızın, grup, tabaka, katman gibi ideolojik yanı ağır basan kavramlar kullanmayı tercih etmektedir bu bilginler. Böylece de zorunlu olarak yüzeyde kalmakta ve toplumu, çelişkin yapıda bir bütün olarak değil de kesiksiz, homogen, uyumlu bir bütün olarak (sosyal *kontinuum* teorisi) mütalaa etmektedirler.

Sosyal sınıflar, tüm teorilere ve tüm lâfazanlıklara rağmen varolmakta devam eden realitelerdir: Sınıfların realitesi günlük hayatta şu anlamda dile gelir ki, her bireyin bireysel alınyazısı, büyük ölçüde, ait olduğu sınıf tarafından yönlendirilmektedir. Örneğin Fransız toplumunun sınıf kaynaşmasına doğru evrildiğini ileri sürenler bile, daha bu iddialarını dile getirirken, sınıf mücadelesinin hiç değilse bu kaynaşma gerçekleşmediği sürece varolacağını kabul etmiş olmaktadırlar.

Ne var ki böyle bir kaynaşma, üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulu bir toplumda gerçekleşemez. Söz konusu toplumlarda, tam tersine olarak, sınıflar arasında zaten varolan antagonizma, ücretli emekçiler ordusunun büyüyüp güçlenmesi ve burjuvazinin iyiden iyiye tecrit edilmiş hale girmesi sonucunda büsbütün keskinleşmektedir.

Fransız sosyal yapısında görülen önemli evrim, bu tecrit edilmişliğin gittikçe biraz daha arttığını ispat etmektedir.

sosyal tabakalar (Fr. couches sociales, İng. social couch) Ekonomik ve sosyal durumları ya bir üstyapının özgül çizgilerinin, ya özdeş bir sosyal ve meslekî statünün yada özdeş teknik işlerin sonucu olan toplum üyelerinden meydana gelen topluluk. - Sosyal sınıflar, esas itibariyle, tarihen belirli bir sosyal üretim sistemi içinde aldıkları yerle tanımlanırken, sosyal tabakalar için durum böyle değildir. Hiç şüphesiz bu sosyal tabakalar, sosyal sınıflarla eklemli durumdadırlar; ama bundan dolayı zorunlu olarak bu sınıfların bileşenlerinden birini meydana getirmezler.

Bu tabakalar, belli bir üstyapıya oranla özdeş durumu olan bütün heyetleri içerebilirler örneğin: tümü birden genel anlamda devlet aygıtının bir parçası olan memurların durumu budur. Memurlar, bir sosyal tabaka olarak analiz edilebilirler. Ama sosyal tabakalar, biribirine duyulur derecede yakın bir sosyal statüye sahip olan kimselerden (ki serbest meslek sahiplerinin durumu budur) ya da ortak bir teknik işlevi yürüten kimselerden (ki örneğin mühendisler, teknisyenler gibi kadroların durumu budur) meydana gelmiş olabilirler.

Görüldüğü gibi, sosyal tabaka sosyal sınıf ile karmaşık ve değişken ilişkiler içindedir.

Sosyal tabaka terimi, şu üç tipte indirgenebilen realiteleri belirtir:

— aynı bir sınıfın unsurları: örneğin orta sınıflar, çeşitli sosyal tabakalardan

zanaatçılar, tacirler, serbest meslek sahipleri, öğretmenler, mühendisler, vs.) meydana gelirler. Köylülük ve, daha küçük bir derecede olmakla birlikte, işçi sınıfı için de durum aynıdır;

— iki sosyal sınıf ya da topluluktan gelme unsurlar: örneğin işçi-köylülerin durumu böyledir; bunlar hem işçi, hem de işletmecidirler (hem fabrikada çalışmakta, hem de kendi işledikleri küçük bir toprak parçasına sahip bulunmaktadırlar);

— geçici sosyal formasyonlara ait unsurlar: örneğin bazı ev emekçileri bu tipe bağlanabilir; bunlar, zanaatçı olmamakla birlikte henüz işçi de değildirler.

Ayrıca rantiyeler (ya da yıllık gelir, yani rant sahipleri), emekliler, hizmetçiler, din adamları ve askerler de birer sosyal tabaka, birer sosyal grup olarak tahlil edilebilirler.

Görüldüğü gibi, sosyal tabakalar kavramı somut tahlil düzeyinde, yani pratik düzeyde son derece büyük önem kazanmaktadır.

sosyal üretici güçler (Fr. forces productives sociales) İnsan toplumunun tasarrufu altında bulunan ve doğayı dönüşüme uğratmağa yönelik olan her türden araç ve güçlerin tümü. Marx'ın üretici güçler adıyle belirlediği şey, sosyal beşeri varlık tarafından, üretim süreci içinde, tabiatı işlemek, etkilemek amacıyle kullanılan usuller ve tarzlar, ve dolayısıyle, bu aksiyona bağlı olarak insan formasyonudur. Üretim araçları şunları içine alır: iş araçları; ve, belirli bir üretim tecrübesine, iş alışkanlıkları ve metodlarına (bu metodlar, bilimin ve tekniğin verili bir durumuna bağlıdırlar) dayanarak bu araçları kullanan insanlar (**işgücü**).

İş araçları, üretim metodları, bilimin ve tekniğin düzeyi, maddî üretim araçları diyebileceğimiz şeyi teşkil ederler. Bugün, bilim de, giderek, doğrudan doğruya bir üretici güç haline gelme istidadındadır. Bu maddî güçlerin harekete geçirilmesini sağlıyan şey ise işgücü'dür. Üretimin aktif unsurudur işgücü; maddî üretim güçlerinin esas oluşturucunu, yani işleyişiyle emeğin nesnelerini kullanım değerlerine dönüştüren üretim âletlerini harekete geçiren'dir.

Üretici güçlere şu örnekler verilebilir: makinalar, makina-avadanlıklar, işletme binaları, inşaat işleri (yol, demiryolu, hava alanı, v.s.), endüstriyel İestiyon, zincirleme çalışma, v.s.

Üretici güçler daima sosyal bir karekter taşırlar ve bu sosyal karakter insan emeğinin sosyalleşmesi ölçüsünde artış eğilimi gösterir. Üretici güçler üretim ilişkilerine sıkıca bağlıdırlar, ve bundan dolayı, üretim tarzlarının her biri içinde özgül bir biçim alırlar. Bu itibarla, üretim araçları/işgücü biçimindeki aslî çifttir ki, burada, çiftin birinci unsuru emeğin şartlarını, ikinci unsuru ise belirli bir biçimde sarfedilen insan emeğini ifade eder.

Üretimin en hareketli, en sürekli olarak değişen unsuru. üretici güçlerdir. Ekonomik gelişimin en aktif unsurlarıdır. Üretici güçlerde meydana gelen değişmeler üretimin gelişimini şartlandırır. Gelişimlerinin belirli bir aşamasında, üretici güçler, mevcut üretim ilişkileriyle çelişkiye girerler. Bu çelişki, genel olarak, üretim ilişkilerinin derin bir değişime uğramasıyle, modifikasyonuyle (sosyal devrim) sona erer.

Monopolist devlet kapitalizmi evresinde, yani kapitelizmin bu son evresinde, sosyalizasyon öyle bir dereceye erişir ki, bir yandan, işgücü kararlaştırıcı (déclsif) unsur haline gelmiş olur, öte yandan da, manüfaktür çağında doğmuş olan kafa ve kol emeği ayrılığının ortadan kaldırılması mümkünleşir. Fakat, burada sadece bir eğilimden söz edilebilir, çünkü kafa emeğiyle kol emeği arasındaki ayrılığın fiilî ve genel tasfiyesi, üretici güçlerin değişikliğe uğramasını gerektirir ki bu, üretici güçlerin bütünüyle yeni bir artışının şartıdır.

sosyo-ekonomik kuruluş yada **sosyo-ekonomik formasyon** (Fr. formation socio-économique, İng. socio-economic formation) Maddecl tarih anlayışının ve toplum teorisinin temel kavramlarından biri. Bu kavram, insanların toplumsal yaşamını genelleştirilmiş bir şekilde, belirli bir yasası olan toplumsal İlişkiler sistemi halinde, toplumsal bir organizma olarak yansıtır; bu organizma, toplumsal yaşamın tüm önemli yanlarını ve öğelerini *üretim güçleri*'ni, ekonomik temel olarak *üretim ilişkileri*'ni, toplumsal ilişkileri ve üstyapıyı genel yasal düzenlilikleri ve karşılıklı-etkileri kapsar ve bunları *tarihsel olarak belirlenmiş bir toplum tipi* olarak kavrar.

Sosyal-ekonomik kuruluş kavramı, ***Marks*** tarafından ortaya atılmış olup, tarih anlayışındaki ve toplum bilimindeki en büyük buluşlardan biridir. Bu buluş, «çeşitli ülkelerdeki durumları genelleştirerek *sosyo-ekonomik kuruluş* kavramında özetlemeyi» *(Lenin)* olanaklı kılmış ve giderek bu da «toplumsal fenomenlerin betimlenmesinden —ve idealize edilmesinden— bunların kesin bilimsel analizine geçilmesine olanak vermiştir» *(Lenin)*.

Çeşitli sosyo-ekonomik kuruluşların analizi, maddi toplumsal ilişkilerin, ideolcjik ilişkiler karşısında, daima birincil, temel ve belirleyici olduklarını ve toplumun ekonomik temeli, üstyapının doğrudan dayanağını oluşturduğu halde, *üretim tarzı*'nın, *toplumun maddi yaşamının belirleyici koşulu*'nu oluşturduğunu öğretmiştir. Bu analiz, ayrıca, sosyo-ekonomik kuruluşun değişmesinin ve gelişmesinin, yasal düzenliliklere uygun, doğal ve tarihsel bir süreç olduğunu göstermiştir. Böylece, genel bir kavram olan toplum kavramı, sosyo-ekonomik kuruluş kavramı sayesinde, belirli bir toplum tipi olarak somutlaşmaktadır. Bu tip, sözkonusu toplum tipinin çeşitli ülkelerde gösterdiği tarihsel özellikler ne olursa olsun, elverişli, koşulların bulunduğu her yerde genel yasal düzenliliklere uygun olarak ortaya çıkar.

İnsanlığın tüm tarihinin, bir sosyo-ekonomik kuruluşun genel yasal düzenliliklere uygun olarak doğması, gelişmesi ve daha yüksek bir sosyo-ekonomik kuruluş tarafından ortadan kaldırılması sürecinden başka bir şey olmadığının anlaşılması, tarih anlayışında ve toplumsal bilinçte bir devrim demekti. Böylece ilk kez, toplumu maddeci bir anlayışla, genel yasal düzenliliklere uygun bir süreç olarak kavramak, bilinen tekrarlanabilirlik ilkesini toplumsal gelişmeye uygulamak ve toplumsal fenomenleri iç bağlamlılıklarıyla anlayıp göstermek olanaklı olmuştur. Yine böylece, amprik bilgilerin toplanmasından ibaret olan toplum ve toplum tarihi hakkındaki bilgiler, ilk kez teorik bilgi düzeyine ve toplum bilimleri, pozitif bilimler düzeyine yükselmiştir.

Tarih şu sosyo-ekonomik kuruluşları tanır: *ilkel toplum, köleci toplum, feodalizm, kapitalizm* ve ilk aşaması sosyalizm olan *sosyalist toplum ve komünist toplum*. Bu sosyo-ekonomik kuruluşların her biri, üretim güçlerinin belirli bir gelişim düzeyine dayanırlar; üretim güçleri ise, zorunlu olarak kendilerine tekabül eden üretim İlişkilerini ortaya koyar, bu ilişkiler de mevcut sosyo-ekonomik kuruluşun temelyapısını oluştururlar; bu temelyapı üstünde, politik-ideolojik ilişkileri, görüşleri ve kurumları kapsayan üstyapı yükselir. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda bir sosyo-ekonomik kuruluşun yerini, daha yüksek bir kuruluşun alması, ilerici sınıfların savaşımıyla, sosyalist *devrim*'le olanaklıdır. Kapitalist sosyo ekonomik kuruluş, tarihin uzlaşmaz çelişkiler barındıran son sınıflı sosyo-ekonomik kuruluşudur. Bu sosyo-ekonomik kuruluşun aşılması, aynı zamanda sömürünün ve baskının tüm biçimlerinin de aşılması, son bulması demektir. Yalnızca sosyalist devrim İçinde yerine getirilebilen ve proletarya diktatörlüğüyle başlayan bu görev, işçi sınıfı tarafından, toplumun diğer tüm emekçi katmanlarıyla birlikte kurduğu dayanışma ve bağlaşıklık yardımıyla, Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde, gerçekleştirilir. Günümüzde dünya çapında yayılmaşan kapitalizmden sosyalizme ve komünizme geçiş çağında, yeryüzünün üçte birinin komünist sosyo-ekonomik kurulusa yönelik bir gelişme İçine girmesi, hatta bir dizi ülkede gelişmiş sosyalist toplumun kurulmuş bulunması ve Sovyetler Birliği'nde komünist toplumun maddi-teknik temelinin kurulmakta olması, çağımızın başlıca niteliğidir. Bu da gösterir ki, kapitalizm ve onunla birlikte, köhneleşmiş tüm sosyo-ekonomik kuruluş biçimleri kaçınılmaz sonlarına ilerlemektedirler.

sosyoloji, toplumbilim (Osm. içtimaiyat; Fr. sociologie, İng. sociology) : Toplumsal olayları konu edinen bilim. - Sosyoloji sadece toplumların tasviriyle yetinmez, «toplumsal zihniyet» diye adlandırılan temel olguyu da İnceler: Toplulük içindeki bir İnsan, tek başına alındığı zamanki kişiliğe sahip değildir; bizde toplumsal ödevlerin bilinciyle dile gelen

SOUPAULT

ve bireysel bilinci aşan bir ***kolektif bilinç*** de vardır. İşte bu temel olgu A. Comte ve özellikle Durkheim tarafından incelenmiştir; toplumsal bilincin psikolojik etkilerini ilk araştıran düşünürse, W. James olmuştur. Modern sosyoloji, «kurum»ları inceler; ve bu kurumların (örneğin din, ekonomik üretim tarzı, ahlâk, sanat, eğitim, dil, töreler, vs.) belirli bir topluluğun bireyleri tarafından nasıl benimsendiğini, yaşandığını, uygulandığını ortaya koymağa çalışır.

SOUPAULT Philippe (Charville - 1897): Fransız şairi. Condercet lisesini bitirdikten sonra hukuk öğrenimi yaptı. Tzara, Eluard, Breton'larla birlikte gerçeküstücülük akımının öncülerinden oldu. 1921'de Breton'la beraber, yazdığı ***«Les Champs magnétiques»*** kendisini Fransa'da tanıttı. Sonuna dek ilkelerine bağlı kaldığı gerçeküstücülük akımı içinde en ilginç ve güzel şiirler vermiş olduğu halde ünü gene de geniş halk tabakalarına pek yayılmamıştır. Ama 1938'de yayınladığı Poésies Complètes, yenilik ve sıcaklığını günümüze dek sürdürebilmiştir. Bir gazeteci ve gezgin olarak çok ülkeler dolaştı, 1949 yılında Türkiye'ye de uğrayan Soupault birçok ozanlarımızla tanışma olanağını buldu. Şiirden başka, tiyatro ve yaşamöyküsü türlerinde de yapıtlar veren Soupault, çağdaş Fransız şiirinin kalıcı ozanlarındandır.

Başlıca yapıtları: ***Rose de vents, Georgia, Poésies Complètes, Westwego, L'armée secrète, Message de l'île déserte, Chansons, Sans phrases, Le bon apôtre, A la Dérivée, les frères Durandeau, le Grand homme.***

Francis PİCABİA'nın fırçasıyle Philippe Soupault.

Soupault : A. HOFFMEİSTER'in 1927 yılında yaptığı desen.

SOUPAULT'dan şiirler

CANKURTARAN SİMİDİ

Beni denize atın
Dostlarım
Dostlarım öldüğümde
Güzel olduğundan değil
Değil öyle pek sevdiğimden
Yalnız tutmadığından hiçbir iz hiçbir kir
Ve sırt çevirdiğinden büyük gösterişlere
Gerçek sessizliktir deniz
Ve gerçek yalnızlık

Şunun şurasında kalan
Yaşayacak birkaç günüm
Biliyoruz ki dostlarım
Gömütlük kokusu bu
Saran dörtbir yanını kentlerin
Ve şu çan sesleri
Daha bir gümbürtülü
Kanımkinden
Beni denize atın
Dostlarım
Işık var orda yel var
Şu tuz var herşeyi kemiren
Ateş gibi
Yıllar gibi
Dışa vermez deniz hiçbir şeyi
Ne yüzleri ne sırıtışları

İstemem şu uzun cenaze alaylarını
Şu yaslı kadınları
Kara eldivenleri
İstemem anımsatan tek şey
Şu gölge gözyaşı ve unutuşları
Ölüm uykumdur benim
Tatlı uykum

Beni denize atın
Dostlar
Bilinmedik dostlar kardeşler
Siz beni hiç tanımamış olanlar
Hiç üzülmeyecek
Hiç onmayacaklar
İstemem hele tek bir anı
Yalnızca bir omuz vuruş

KAVUŞTURULMUŞ ELLER

Tütüyor kocaman gemiler gökyüzünde
ve yerde biri var bu akşam yazan
bir mum dibinde
Watterman dolma kalemiyle
Kül rengi kuşları düşünüyor o
bu kuşların ta kendisi ağır valsleri
bilmediği tanımadığı ülkeyi düşünüyor
uyuyan köpeğini düşünür ya kişi öyle
çok şeyler biliyor adı konmamış henüz
yeryüzünde gökyüzünde
kocaman gemilerin havalandığı
ağaçların istediği sessizlik ve yağmur
Biri var yazıyor bir mum dibinde
uyuklayan bir köpek yanında
ayı düşünüyor
tanrıyı düşünüyor
bir de kelebekler var reklamları cennetin
şu dayalı döşeli evi meleklerin
şık bastonları olan
büyük arabaları basit esnek gürültüsüz
Dostlar gibidir melekler

şu boyunbağı alırken akıl sorduğumuz
ve üzüntülü bir sesle
gözünün rengindekini al diyen dostlar
Yitip gidiyor melekler mum yalazlarında
ve artık ağaçlar kalıyor ortada yalnız
bir de unutulan hayvanlar
o saklanıp gizlenen
susmanın zorunluğunu bilir bu yiğitler
bu gözü pek saatinde gecenin
pamuk merdivenlerden basamak basamak
duaların türkülerin indiği bu saatte
Bu saat yine bu saatte görülür
o sönmek istemeyen güzler
kıpırtısız kötülük melekleri örneği
Siz ey Paris melekleri kanatlarınızı verin bana
parmaklarınızı verin bana
verin bana ellerinizi
Daha uzun süre mi uyuyayım
Bir günahtan daha mı ağır olsun başım
böyle bir haykırmadan mı öleyim
ağaçların istediği o sessizlikte
bir mum yanında
uyuklayan bir köpek yanında

GEORGİA

Gözüm uyku tutmuyor Georgia
Geceye oklar atıyorum Georgia
Bekliyorum Georgia
Düşünüyorum Georgia
Korlar kar gibi Georgia
Karanlıklar komşum benim Georgia
Bütün ama bütün sesleri dinliyorum Georgia
Yükselen, uçup giden dumanları görüyorum Georgia
Bak işte köşe bucak koşuyorum Georgia
İşte hiç değişmemiş Georgia
Oysa tanıyamadığım bir kent Georgia
Çabuk davranıyorum aha yel çıktı Georgia
Soğuk çıktı sessizlik çöktü korku bastırdı Georgia

Kaçıyorum Georgia
Koşuyorum Georgia
Bulutlar alçalmış nerdeyse düşecekler Georgia
Kollarım açık Georgia
Gözlerim kapanmıyor Georgia
Çağırıyorum Georgia
Bağırıyorum Georgia
Çağırıyorum Georgia
Seni çağırıyorum Georgia
Gelecek misin Georgia
Yakında Georgia
Georgia Georgia Georgia
Georgia
Gözüm uyku tutmuyor Georgia
Bekliyorum seni
Georgia

AKARSU

Kocaman yeraltı yapılarının uzayıp giden geçidi
Asalak aslanların o karanlık eğilimi
Büyük bir ışık gibi hızla geçen korkunç ay
Sen akarsu
Gemilerin dümen suyu saçların senin
Gece kürkün
Üzerinde uyuyan gölgeler kabukların
Tanımak isteyen yok seni artık
Sen o bilinmez yıldızın gözlerinden akan
Bolluk saçan gözyaşları
Ama bilinmeyecek hiç o solgun kayanağın
O canım ağzın
Ve doğduğun tarlalarda şürüp giden çağıltın
Sana doğru eğilen her ağaca
Geç yiğidim geç kardeşim bak önüne dersin
Küflenmiş bütün umutlar
Ve artık var olan yalnız o Tanrı yüce
Bağışlayan
Bir de şuraya şu gönlüme yakın yere
Yapılan o büyük çağrılar
Koş koşabilirsen ona dek
Ama boğazlayacağını biliyor musun seni
O kanlı elleriyle gecenin
Hoşça kal denizci kardeşim sağır yiğidim benim
Görecek mi seni bir daha bilmem bu akarsu kardeşin
Akarsu kıvrım kıvrım dudaklar örneği
Ve şu güzel çimenlikte uyuyan yılan örneği
O anaç koyun
O ışık sürüsü.

SÖZÜ BUNAKLARA VERİN

Dünkü çocuk değil ay
Değil karanlıkta şu bağıran
Ne sessizlik var ne gece
Tersini savunacak biri olur hep
Türkü söylüyorum dinleyen yok
Görüyorum yok inanan
Türkü söylüyorum ve görüyorum
Geceyi gündüzü ateşi dumanı
Yele türkü çağırmak gibi bir şey bu
Adı olmayan sözcükleri haykırmak gibi bir şey
O yalnız görmeyenler için var olan
En sonu susmalı demek hep kişi
Dilenircesine konuşuyorum
Gülümsüyor olmaz diyor çekip gidiyorlar
Hemen
Duymuş olmamak için
Ama dinleyin dinleyin
Dinleyin siz hepiniz
İş işten geçmemişken
Çünkü bir gün gelecek
Tek söz çıkmayacak ağzımdan artık
Çıkmayacak

RONT

Hangimiz
Son gülecek
Hangimiz
Son ölecek

İçimizde en aptal kim
Ben mi o mu yoksa sen mi
Kim daha akıllı daha deli
Ben değilim siz hele hiç

Son ölen iyi güler
Dön baba döp oyunu
İlk doğan iyi ölür
Başlamaya biri gerek

UFUK

Tüm kent doldu odama
Görünmez oluyordu ağaçlar
Yapışıyor parmaklarıma akşam

SOYUT

Birer transatlantik oluveriyor evler
Geldi tâ bana geldi denizin uğultusu
İki gün sonra artık Kongo'ya varacağız
Geçtim eşleği Yengeç dönencesini
Sayısız tepecikler olduğunu biliyorum

Görmeyi engelliyor Notre-Dame Garisankar'ı ve kutup tanlarını
Damla damla iniyor gece
Saatleri sayıyorum.
Verin bana şu limonatayı ve şu son sigarayı
Paris'e döneceğim

soyut (Osm. mücerret; Fr. abstrait; İng. abstract) Gerçekte verildiği tasarımların dışında, genel olarak göz önüne alınan nitelik yada bağıntı kavramlarının karakteri. Bu anlamda soyut, tasarımı gerçekteki verilmişliği içinde dile getiren «somut»a karşıt tutulur. Örneğin «at» kavramı, gerçekteki çeşitli ırktan çeşitli donde tek tek atları genel olarak belirleyen bir genel ide'dir. - Başka bir anlamda soyut, çeşitli özelliklerinden bir teki açısından göz önüne alınmış olan şeyin o bakımdan ortaya koyduğu karakteri belirtir. Örneğin *soyut sanat* (yada, *abstre sanat)*; verilmiş bir algıdaki duygusal öğeyi her türlü şekilsel «figuratif») öğeden ayırır ve ayırdığı öğeyi tikelliği içinde canlandırmağa yönelir: Biz gerçekte belirli bir kimseden yada belirli bir hayvandan korkarız; soyut sanat, bize korku veren kişiyi yada hayvanı canlandırmak yerine, doğrudan doğruya bizdeki «korku duygusu»nu hiç bir şekle yer vermeksizin, sadece renk ve orantı oyunları aracılığıyle dile getirmeğe eğilir. - Spencer, «fenomenlerin içinde bize göründükleri formları inceleyen» mantık ve matematiği, *soyut bilimler* diye adlandırır; ve bunları, «fenomenleri öğeleri içinde inceleyen» (mekanik, fizik, kimya) «soyut-somut» bilimlerle «fenomenleri bütünlükleri içinde inceleyen» (astronomi, jeoloji, biyoloji, sosyoloji) «somut» bilimlere karşıt tutar. Günlük konuşma dilinde soyut; «soyut bir fikir» yada «soyut bir insan anlayışı» deyimlerinde görüldüğü gibi, «gerçeği kavramaktan uzak kalan», «eksik», «dar» ve giderekten «yanıltıcı» anlamına kullanılmaktadır.

soyutlama (Osm. tecrit; Fr. ve İng. abstraction) Belirli bir tasarımın yada bir kavramın bir öğesini (bir niteliğini yada bağıntısını) bütün öteki öğelerinden ayırarak tek başına göz önüne almağa dayanan zihin işlemi. Soyutlama, gerçeklik içindeki tasarımı bakımından ayrılması imkânsız olan bir öğeyi, düşünce yoluyle ayırıp tek başına göz önüne almağa dayanır; bütün genel kavramlar, soyutlama sonucunda elde edilir. Dolayısıyle de, örneğin bir organın incelenmek üzere vücuttan kesilip alınması («teşrih») bir soyutlama değildir. Ayrıca soyutlama'yı; ele aldığı konunun tüm öğelerini parçalayıp ayıran ama her öğeyi aynı önemle göz önüne alan «analiz»den de ayırt etmek gerekir.

soyut emek (Fr. travail abstrait) İnsanın genelde işgücünün somut biçiminden bağımsız olarak harcanışı. Belirli bir somut emek, en genel karakteristikleri düzeyinde, yani kendine özgü nitelikleri hesaba katılmaksızın da göz önüne alınabilir. Böylece bu somut emek, genelde insana emeği diye edlandırabileceğimiz bir emek türüne indirgenmiş olmektadır. Örneğin duvar işçisinin emeği, tuğlaları belli bir tarzda yerleştirmek, iskele kurmak, çimento hazırlamak gibi şeylerdir şüphesiz; ama aynı zamanda bu emek, belirli bir faaliyet göstermek, dolayısıyle de belirli bir miktarda fiziksel ve entelektüel enerji harcamaktır (kasların aktivitesi, dikkat, özen ve titizlik, vs.). Tıpkı bunun gibi marangoz işçisinin emeği de, belirli bir işgücü'nün harcanmasına yolaçan belli bir faaliyet olarak tahlil edilebilir. O halde bu düzeyde, ama sadece bu düzeyde, formları bakımından farklı olan iki emek tipini karşılaştırmak, yani tek şekilli, özdeş, aynı ölçüye vurulabilir kılmak, mümkündür. Her ayrı durumda, bir faaliyeti sonuçlandırmak için verilmesi gereken insan enerjisi aynı yapıdadır, genelde emeğin belli bir miktarıdır. Görüldüğü gibi, çeşitli somut emek türlerinde ortaklaşa bir unsur vardır; işte bu ortak unsur, soyut emektir.

Soyut emek, somut emekten farklı olarak, dolayısızca algılanamaz. Bir kavramdır soyut emek, bir ekonomik kategoridir; hiç bir şekilde duyulur bir realite değildir ve olamaz.

Soyut emek, somut emekle aynı tarihsel genelliğe sahip olmamakla birlikte, ekonomi politiğin temel kavramlarından birldir. Gerçekten de soyut emek, meta üretimine bağlıdır; çünkü nitelik bakımından farklı olan ve biribirine indirgenemez kullanım değerleri bulunan, dolayısıyle de, genel bir tarzda, somut emeğin son derece çeşitli formlarının ürünü olan metalar, ancak mübadele sırasında biribirleri ile karşılaştırılır, dolayısıyle de bir ortak paydaya indirgenir. Öyleyse bu metaların içindeki emek, piyasa pratiği içinde somut formundan sıyrılmakta ve genelde emeğe dönüşmektedir.

Soyut emek, sosyal üretim ilişkilerine bağlıdır doğrudan doğruya; çünkü değer yaratıcısıdır ve itibarla doğrudan doğruya sosyal emek olarak, çeşitli üreticiler arasındaki özgül bağıntıları dile getiren emek olarak tanımlanır.

Burjuva ideologları tarafından çoğu zaman işgücü'yle karıştırılan, soyut emektir. Nitekim, ücret, emeğin fiyatı (irrasyonel ifade) olarak tanımlandığı vakit, hiç şüphesiz ki burada söz konusu olan, kimya ya da dokuma sanayiinde çalışan işçinin özgül emeği değil, genelde emektir. Şu halde soyut emek, teorik bakımdan, işgücü'nün ürünüdür : Her iki kavram da, aynı genellik düzeyindedirler.

Soyut emek, genel olarak, zaman birimleriyle ölçülmektedir. Sekiz saatlik emekten (ya da işten), bir iş gününden, bir iş haftasından söz edilir örneğin... (Gerçekten de, yorgunluk doğurucu beyin, sinir, kas harcamasının zamansal bir boyutu vardır zorunlu olarak.

Soyut emek, hiç bir ideolojik yaldızı olmayan bilimsel bir kavramdır. Dolayısıyle de hiç bir manevî tonalitesi yoktur. Nitekim soyut emek, emekçinin kişiliğinden, beğenilerinden ruhsal durumundan, düşüncesinden bağımsız olarak tanımlanır... Marx'ın açıklıkla söylediği gibi, fizyolojik anlamda bir emek harcaması söz konusudur burada. Ve soyut emeğin nesnel karakteri, işte bu apaçık kesinlikten ileri gelir.

Bütün metalarda ortaklaşa bulunan ve bu metalar, doğrudan doğruya ele alındıklarında biribirlerine indirgenemez oldukları halde onların biribirleriyle kıyaslanabilmelerini mümkün kılan biricik unsur, soyut emektir. Ama soyut emek, somut emekten ayrılamaz da. Somut olarak verilen her ayrı somut emek, soyut emeğe indirgenmektedir. Somut emekle soyut emek, bir diyalektik birlik meydana getirirler; bu diyalektik birlik bir başka diyalektik birlikte, kullanım değeri ile mübadele değerinin (ya da, kısaca, değer'in) diyalektik birliğinde dile gelir.

Soyut emek, metada billûrlaşmakta, cisimleşmekte, adetâ pıhtılaşmaktadır; buna karşılık, metanın özgül üretici formu olan somut emek, meta ile —bu metanın özelliklerini, dış görünüşünü, direncini, fizik formunu, bir çeşit maddî varlığını belirlediği için— birleşip kaynaşmak eğilimindedir.

İşte bundan dolayıdır ki, zamanın akışına bağlı olarak, emek sürecinin ilerleyişine bağlı olarak, geçmiş emek ve canlı emek halinde farklılaşmaya uğrayan, soyut emektir sadece.

Üretim araçlarının özel mülkiyet durumunda bulunduğu toplumlarda, somut emek-soyut emek diyalektik birliği, üreticilerin özel emeği ile sosyal emeği arasındaki çelişkiyi yansıtır.

sömürgeleştirme (Fr. ve İng. colonisation) : Bir ülkenin sömürge durumuna indirgenmesi, yani bağımlı ve kölece bir duruma sokulması demek olup esas bakımından siyasal bir egemenlik ve ekonomik bir sömürü altına girişle dile gelir. Sömürgeleştirme, farklı gelişim derecelerinde yer alan ülkeler arasındaki belirli ilişki tiplerini dile getiren çok eski bir fenomendir.

Bir sömürgenin kuruluşu, dalma, başka bir ülkeden gelen insan topluluklarının kendilerine ait olmayan bir toprağa yerleşmelerini belirtegelmiştir. Bu yerleşme, kısa vâdede, söz konusu araziye barışçıl ya da savaşçıl yollardan yerleşenlerce el konması; uzun vâdede ise, metropol ile yerleşilen ülke

ya da sömürge arasında yeni siyasal ve ekonomik ilişkilerin kurulması demektir.

Böylece sömürgeleştirme, genel olarak, bağımsız bir ülkenin bağımlı, köleleşmiş, sömürülen, yağma edilen bir ülkeye dönüştürülmesi biçimlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sömürgeleştirme bazan görünürde boş ve sahipsiz toprak parçalarına yönelmiştir (gerçekte ise, daima, —kimi zaman ilkel— yerleşik halkların topraklarından sürülmesi ya da mülksüzleştirilmesi söz konusu olagelmiştir.)

Emperyalizm aşamasında, sömürgeleştirme, dünyanın bir avuç sömürücü ülke (metropoller) tarafından, köleleştirilen ülkelerindeki zenginliklerin (ilk maddeler, sürüm yerleri, vs.) işletilmesi amacıyla üleşilmesi sürecini dile getirir. Sömürgeleştirme, ardarda gelen bir çok biçime bürünmüştür.

— dinsel, ekonomik, kültürel yollardan barışçıl sızma biçimleri;

— şiddet yollarına başvurarak, silâhlı seferler düzenleyerek gelip yerli kurum ve devletleri yıkma ve dolaylı ya da dolaysız bir metropol yönetimi kurma (koloniler ve protektoralar).

Dünyanın böylece bölüşülmesiyle birlikte, sömürgeleştirme de son bulmuştur. Egemenliklerinin sürekliliğini sağlamak, sömürgeleştirdikleri ülkelerdeki varlıklarını haklı göstermek amacıyla, kapitalist sınıflar ve ideologları, (metropolün iyilikçi etkisini, insancıl ve uygarlaştırıcı misyonunu öven) kolonyalist öğretiler hazırlamış ve yaymışlardır.

Aslında, sömürgeleştirilmiş halklar, işgalcilere karşı öteden beri ve aralıksız olarak mücadele etmişlerdir. 1917 Ekim Devrimi'nin zafere ulaşmasından sonra da, sömürgeleştirmenin yerini sömürgesizleşme (décolonisation) yani sömürülen bağımlı halkların kurtuluş hareketi almıştır.

sömürü (Osm. istismar, Fr. ve İng. exploitation) Üretim araçları sahipleri tarafından başkasına ait emeğin fazlasının, hattâ belirli tarihsel ilişkiler altında, üreticinin geçimi için gerekli ürünlerin de belirli bir bölümünün karşılığı ödenmeden ele geçirilmesi. Sömürünün mahiyeti, Marx tarafından, artı-değer teorisinde açıklanmıştır. Sömürünün nesnel ekonomik koşulları şunlardır :

1) Üretim güçleri ve üretim ilişkileri, bir ürün fazlalığının doğmasına yol açan bir gelişim düzeyine erişmiş olmalıdır;

2) Üretim araçları özel mülkiyete konu olmalıdır.

Sömürü, ekonomik ve ekonomi-dışı zora başvurmayla gerçekleştirilir. (İkinci tip zora başvurma, özellikle kapitalizm-öncesi sömürücü toplumlarda, köleci toplumda ve feodalizmde görülür.) Sömürü, daima, insanın insan tarafından sömürülmesi olarak süregelmiştir ve üretim araçlarıyla olan ilişkileri bakımından, birbirine karşıt konumdaki insan grupları arasındaki ilişkidir. Çeşitli insan gruplarının, sömürü ilişkisi konumları, yani sömüren ya da sömürülen durumunda olmaları, bu grupların mevcut toplum düzeni içinde oluşturdukları temel sınıfları belirler. Sömürünün tarihi ***sınıflı toplum***'un tarihiyle özdeştir. Tarihte özel mülkiyete ve sınıf ayrımına dayanan ne kadar sosyo-ekonomik kuruluş varsa, o kadar sömürü biçimi vardır : Bu sömürü biçimleri; köleci toplumda --üretim araçları üzerindeki mülkiyete ve doğrudan üreticî üzerindeki mülkiyete dayanan— köle emeği sömürüsü; feodal toplumda -kendine ait bazı üretim araçları bulunan doğrudan üreticî üzerindeki sınırlı mülkiyette ve toprak üzerindeki mülkiyete dayanan— angarya çalışması ve angarya yükümlülüğü; nihayet kapitalist toplumda ücretli çalışmadır. Kapitalist toplumda işçi, işgücünü, üretim araçları sahiplerine, yani kapitalistlere satar. Kapitalist sömürü, sömürünün tarihteki son biçimidir; sosyalist devrimi gerçekleştirerek, sosyalist toplumu kurup insanın insan tarafından sömürülmesinin her biçimine son vermek, işçi sınıfının görevidir.

SPARTACUS (öl. Luciana M.Ö. 71) : Gladyatör. Roma'ya karşı ayaklanan kölelerin başı. Trakyalı bir çobandı, Roma'nın yedek askeri oldu. Ordudan kaçınca köle durumuna düştü ve Capua'da gladyatör olarak satıldı. 73'te arkadaşlarıyla birlikte kaçtı. Özgürlüğe çağırdığı çok sayıde köle de onlara katıldı. O sırada İtalya'da hazır bulunan askerlerin azlığı ve güney İtalya latifundia'larındaki kölelerin çokluğu yüzünden, Vezüv yanardağında kendilerine barikat kurdular, işaelerini sağlamayı ve onlara boyun eğdirmek için gelen tüm askerî birliklere karşı koymayı başardılar, Nola'ya, Nucaria'ya saldırdılar. Spartacus'un, arkadaşlarını Alplerin ötesine, Roma'ya boyun eğmemiş bölgelere götürmek istediği sanılır. 30 000 kişiyle kuzeye doğru çıkarken Crixos yönetimindeki başka bir birlik de Apulia'yı yağma etmeye gidiyordu. Bu birlik, konsül Gellius Publicola ve Propraetor Q. Arrius tarafından parçalandı (72). Fakat Spartacus onları yendi ve tutsakları birbirlerine öldürttü. Aynı şekilde, Po ötesi prokonsülü Cassius Longinus Varus Modena yakınlarında bozguna uğratıldı. Fakat Spartacus gittikçe büyüyen ordusunu 100 000 kişiden fazla besleyemez hale geldiğinden, seferini daha ileri götüremedi ve geri döndü. Bu durum Roma'da panik yarattı. Spartacus Lucania'ya geçti. M. Licinius Crassus Dives ayaklanmayı bastırmak için on Lejyon ile tam yetki aldı. Spartacus Regium'a çekildi, Kilikya korsanlarının gemileriyle Sicilya'ya geçmeyi umuyordu, fakat korsanlar gelmedi. Ademları Crassus'un hatlarını yararak abluka çabalarını boşa çıkardılar. Fakat yeni Roma takviyeleri ve yardıma çağırılan Pompeius'un zafere sahip çıkmasından korkan Crassus'un bir an önce işi tamamlama arzusu, Roma'lıların kuzey Lucania'da kesin zaferine yol açtı. Spartacus çarpışmada öldü. Crassus 6 000 esiri işkenceyle öldürttü. Pompeius da, Etruria'da, kaçıp kurtulan bir çeteyi katlettikten sonra işin tüm başarısını kendine maletti.

spekülasyon (Fr. spéculation, İng. speculation) Vâdeli işlemleri, ister alım (bir fiyat artışı varsayılıyorsa), ister satım (bir fiyat düşüşü hesaba katılıyorsa) yoluyle kârlı sonuca ulaştırmağa dayanan bireysel yada kollektif edim. - Kapitalist sistemde fiyatlar, anî ve anarşik hareketlere bağlıdırlar. Fabrikasının ihtiyaçları için bir milyon franklık çelik satın alan bir kapitalist, kişisel çıkarını gözetme çabası içinde, çelik fiyatlarının düşmesi olasılığına karşı kendini korumağa yönelecektir elbette. Bu durumda, elindeki stoku (Borsa'da) vâdeli ve fiktif olarak satmak suretiyle, çelik fiyatlarının düşmesi üzerinden speküle eder. Çeliğin fiyatı, vâdenin bitiminde % 10 yükselirse, kapitalistin elindeki stok 1,1 milyon edecektir; ama 100 000 franklık kazanç, bu kapitalistle vâdeli sözleşme yapmış olan alıcıya gidecektir. Bunun tersine olarak, çeliğin fiyatı % 10 düşmüşse, alıcı, kapitaliste, stokundaki değer kaybını karşılamak üzere 100 000 frank (eksi Borsa masrafları) verecektir.

Bununla birlikte spekülasyon, Borsa'daki vâdeli piyasayla sınırlı değildir. Temel önem kazanmış bulunan spekülasyon biçimi, para spekülasyonudur.

Bu spekülasyon biçimi, öbür paralara, altına ve bütün öbür metalara oranla bir değer düşüşüne, yani devalüasyona uğraması öngörülen parayı satıp değerinin yükselmesi, yani revalüasyona uğraması öngörülen parayı almağa dayanmaktadır.

Bütün paraların altına oranla bir genel devalüasyon riski belirdiği zaman ise, altına doğru, değerli madenlere, hisse senetlerine ve genel olarak bütün metalara doğru bir hücum başlar.

Ama en sık karşılaşılan risk, bir paranın (ya da birden çok paranın) öbür paralara oranla bir devalüasyona uğrama riskidir. Bu durumda, belli bir paranın devalüasyonundan —daha güvenli başka paralar satın almak için o parayı satarak— korunmak mümkündür. Bir devalüasyona açılan böyle bir spekülasyonun sonucu, devalüe edilen parayı, daha az miktarda yabancı paraya, daha az miktarda altına, daha az miktarda emtiaya eşdeğer kılmağa dayanır.

Böylece, bir spekülasyon, devalüasyonu yapan ülkeye bağlı olarak, elinde yabancı para bulunduranlara, yani, frankın devalüasyonu durumunda, frank'larını dövize çevirmiş olanlar ile Fransa'yla ticaret yapanlara yarar sağlayacaktır.

Buna karşılık, sabit gelir sahipleri (emekli aylıklılar, vs.) ve ulusal para (banknot, vâdeli ya da vâdesiz banka hesabı olarak, vs.) bulunduranlar zararlı çıkacaklardır.

Aslında devalüasyona, spekülasyonun genelleşmesi şeklindeki sonucuyla birlikte yolaçan (ya da: ve devalüasyonun sonucu olarak spekülasyonun genelleşmesine yolaçan) büyük finans gruplarının muazzam ser-

mayeler kaçırmalarıdır.

Sermaye kaçışı, asıl, kullanım bekleyen «serbest» nakit sermaye üzerinden yapılmaktadır. Söz konusu birikmiş sermayenin en büyük kısmı, ülke üzerinde egemenlik kurmuş bulunan gerçek anlamdaki banka ve sanayi imparatorluklarının başı durumundaki bir düzine büyük finans grupu düzeyinde toplanır. Bunların ayrıca dış ülkelerde de son derece güçlü dal-budakları vardır.

Bu para, dört tekniğe göre «kaçar»:

— yabancı para alımı;

— Borsa'da, yabancı taşınır (menkul) değer alımı;

— banknotların yabancı bir ülkeye transferi ve bu frankları sağlam dövize çevirebilecek bir bankada depolanması;

— bir Fransız banka mevduatının bir yabancı bankadaki hesaba yırmanı.

Spekülasyonun ve sermaye kaçışında büyük kapitalistlerin sorumluluğunun yıkıcı etkilerini gizlemek için, spekülasyon, normal, düzenleyici ve, üzüntü verici birtakım aşırılıklara rağmen, yararlı bir olay olarak sunulur. Gerçekten ise spekülasyon, halkı «kemerleri sıkma politikası»na mahkûm ederek kâr haddini yükseltmeyi sağladığına göre, kapitalist rejimin ayrılmaz bir parçasıdır.

Burjuva teorileri, bu fenomene karşı koyabilmek üzere, yatırım için daha fazla tasarrufu önermektedirler. Realitede, bu teoriler, devletin ve bankaların şu ortak iradesini dile getirmektedirler: Düşük faizli olduğu için ikinci sektörlerde kullanılabilen halk tasarrufu fazlasını kendilerine çekmek.

İşin köklü ve ulusal çıkarlara uygun çözümü, büyük sermaye dilimlerinin, bunları gerçek anlamında üretici yatırım olmaktan çok uzak faaliyetlerde, monopolist sermayenin hedeflerine uygun biçimde kullanan bir avuç kimsede toplanmasına son vermektir.

Kambiyo işlemlerini kontrol tekniklerini etkili kılabilmek için, bütün bankacılık ve maliye sisteminin hızla ulusallaştırılması ve yapılan işlemlerin yasallığının denetimine personelin de katılacağı bir demokratik jestiyonun kurulması zorunludur.

SPINOZA Baruch (1632 - 1677). Hollandalı filozof. Musevi bir ailenin oğludur, çok iyi bir öğrenim görmüştür. Din kitaplarının yanı sıra İbn Ezra, Maimonide, Crescas gibi ünlü Yahudi düşünürlerinin eserlerini de okumuş ve bir Alman bilgininden Latince öğrenmiştir. Babası gibi baharat ticareti yapmakla hayata atılan Spinoza, bir yandan da kimisi Dekart'çı kimisi Reformcu Hıristiyan çevrelerle dostluk kurmuştur. Hümanist kültürü ve bu türden dostlukları kendi dindaşlarınca tehlikeli görülen genç düşünür, 1656 yılında Yahudi cemaati tarafından aforoz edilecektir. Bu arada bir dindaşı tarafından öldürülmek istenen ve güçlükle kurtulan Spinoza, bıçak darbesiyle delinmiş giysisini bütün ömrü boyunca sırtından çıkarmamıştır. Bu olaydan sonra düşünür ticareti bırakmış ve gözlük, misroskop, teleskop camlarını tıraş ederek hayatını kazanmıştır. Genç sayılabilecek bir yaşta ölümü, cam tozlarının yolaçtığı verem hastalığı sonucuvledir. Kendini tamamıyla eserlerine vererek son derece sâkin bir ömür süren Spinoza, gerek *Ethica* («Etik», 1661 - 1677) isimli en önemli eserinde açıkladığı yeni felsefe öğretisi, gerekse *Tractatus politicus* («Siyaset üzerine İnceleme», 1677) başlıklı kitabında dile gelen akla ve hoşgörüye dayalı hürriyetçi politika anlayışıyle, bütün Batılı fikir ve bilim adamlarının mektuplaştığı, sık sık ziyaretine geldiği bir önder durumuna girmiştir.

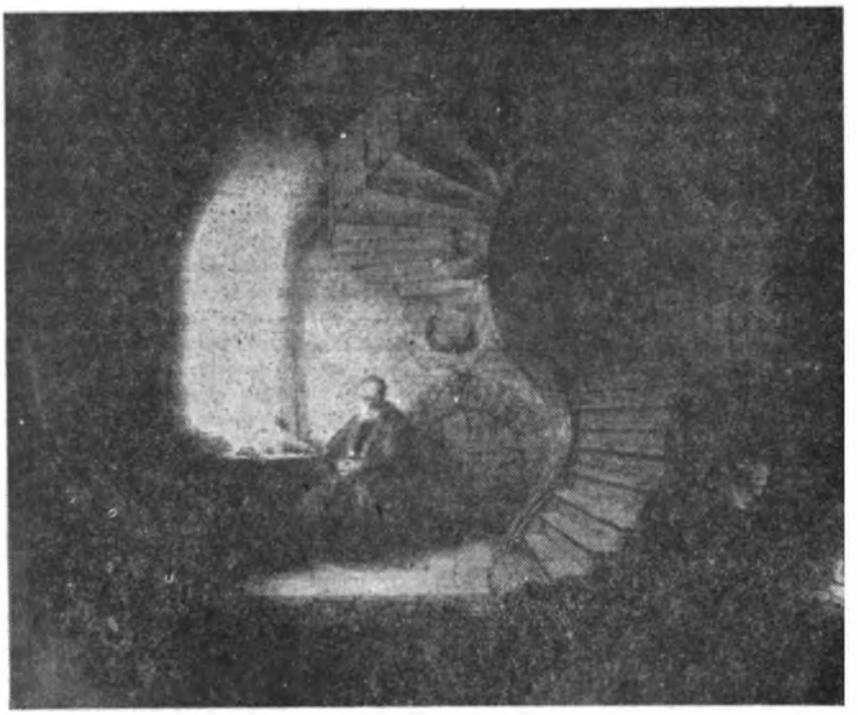

REMBRANDT'ın tablosu : **Filozof derindüşünme arasında. «Hakikat kendi kendisini yalanlayamaz.» SPİNOZA**

«Düşüncenin düşünce gücü, doğanın varoluş ve etkime gücünden daha büyük değildir ki..» SPİNOZA

Spinoza'nın öğretisi, Tanrının bilgisine akıl yoluyle varılabileceğini ileri sürer: «Yüce erinç» (yani ahret mutluluğu, «Usmut») mümkündür; çünkü ruhumuz, kökeni bakımından, tanrısal zihinden kaynak almaktadır. Öte yandan Spinoza, duygular ve tutkular gibi bireysel varoluşun temel öğelerini de analizden geçirmekte ve kendi düşüncemizin kökünde Tanrının varlığıyle karşılaşacağımızı söylemektedir. Düşünür bütün bu konulardaki akılyürütmelerini, kendisini Tanrının açısına koyarak ve matematik bir kesinlikle sürdürür; bundan dolayı da kavranması güç bir filozoftur; nitekim Fichte ile Hegel, Spinoza'nın hakikati «açıkladığını ama herkes için anlaşılır hale koymadığını» belirtmişlerdir. *Heptanrıcılık* anlayışını akılcılık'la bağdaştırmış olan Spinoza, bütün Batı felsefesini derinden etkilemiştir.

SPİNOZA'dan seçmeler :

En güçlü insan

Doğal hali içinde en güçlü ve en bağımsız insan, kendini akıl tarafından güdülmeğe bırakan insandır Ve insanı, akla uygun doğan içinde dile getirebilecek olan biricik rejim de, Hür İnsanlar Demokrasisi'dir.

Devletin hak ve hukuku üzerine

Devletin hak ve hukuku, yığının, öz ve özetini yasalarda bulan gücündedir. Devletin hak ve hukuku demek, Devletin etkin, işler gücü demektir; dolayısıyle de bu bak ve hukuk, hiç bir şekilde, *mutlak* bir hak ve hukuk olamaz.

Hürriyetin savunucusu

Eğer kralcı rejimin büyük sırrı ve baş çıkar kaynağı, insanları — sanki selâmetleri uğruna savaşırmışçasına kölelikleri için savaşsınlar ve bir tek adamın keyfi uğruna kan dökûp ömür tüketmeyi bir utanç değil de en büyük onur saysınlar diye — aldatmak ve onları gemleyecek olan korkuya din adını yakıştırmaksa, hür bir cumhuriyette bu denli kahredici bir şey ne tasarlanabilir, ne de gerçekleştirilebilir; çünkü hür bir cumhuriyette insanın kendi hür düşüncesinin önyargılara bağımlı kılınması yada baskı altına alınması, doğrudan doğruya kamunun hürriyetine aykırı düşer. Din kisvesi altında kışkırtılan ayaklanmalara gelince, bunlar, sadece ve sadece, yasaların birtakım kimselerin çıkarları göz önüne alınarak yapılmasından ve düşüncelerin birer suçmuş gibi yargılanıp mahkûm edilmesinden doğmaktadır. Yani burada, belirli bazı düşünceleri benimseyip savunanlar, Devletin selâmeti için değil, hasımlarının kin ve gadarlığının kurbanı olarak kahredilmektedirler. Ama eğer genel hukuk kuralları, *sadece edimlerin koğuşturulup fikirlerin asla cezalandırılmayacağını* öngörmüş olsaydı, bu tür ayaklanmalar hak ve hukuk dayanaklarını asasat yitirir ve tartışmalar da hiç bir zaman ayaklanmaya dönüşmezdi.

Devletin ereği

... Devletin temelleri konusunda yukarıda yaptığımız açıklamalardan kesinlikle çıkan sonuç, Devletin en yüce ereğinin hiç bir şekilde yurttaşlar üzerinde egemenlik olmadığıdır. İnsanı korku içinde tutmak ve bir başkasına kul köle etmek amacıyla kurulmamıştır Devlet; tam tersine, bireyi — elinden geldiğince güvenlik duyarak yaşayabilmesi, yani mümkün olduğunca başkasına zararı dokunmaksızın kendi doğal yaşama ve eyleme hakkını koruyup sürdürebilmesi için — kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Yeniden söylüyorum: Devletin ereği, insanları akıllı varlıklar durumundan koparıp alarak birer vahşi hayvan yada birer otomat durumuna getirmek değildir, hayır. Tam tersine Devlet, insanlar ruhları ve bedenleriyle kendilerine düşen tüm görevleri eksiksiz yerine getirebilsinler, hür bir Akıl'dan kendiliklerinden yararlanabilsinler, ki, öfke ve kurnazlığa düşüp biribirleriyle mücadele etmek yerine karşılıklı iyiniyet ve barış içinde yaşasınlar diye vardır. Demek ki işin aslında Devletin ereği, hürriyettir.

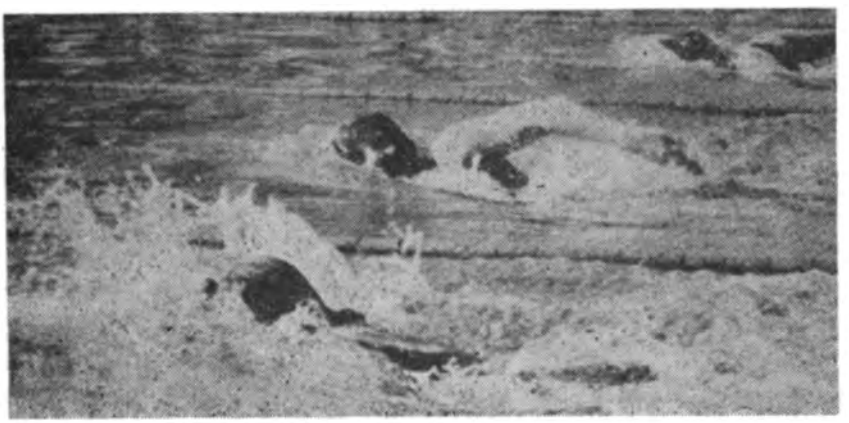

SPİTZ, ünlü dünya rekorlarından birini kırarken..

SPİTZ Mark (Kaliforniya - 1950) Amerikalı yüzme şampiyonu. 17 yaşındayken katıldığı 1968 Meksiko olimpiyatlarında 100 m kelebek'te ikincilik aldı: 4X100 ve 4X200 bayrak yarışını A.B.D. takımının kazanmasında büyük rolü oldu. 1972 Münih olimpiyatlarında 100 m serbest, 200 m serbest, 100 m kelebek ve 200 m kelebek'te rekorlar kırarak olimpiyat şampiyonu oldu: ayrıca 4X100 serbest bayrak, 4X200 serbest bayrak, 4X100 karışık bayrakta A.B.D. takımının şampiyonluğunu sağlayarak 7 altın madalya kazanan Spitz, Olimpiyat tarihinde görülmemiş bir madalya rekoru kırdı.

Sputnik: S.S.C.B. tarafından fırlatılan ilk yapma uydu dizisine verilen ad. 4 Ekim 1957' de fırlatılan «Sputnik I», Dünya çevresinde dolanan ilk yapma uydu oldu. Yaklaşık olarak 80 kg ağırlığındaki bu uydu bir daha Yere' dönemedi. Yörüngesi, ekvator düzlemi üzerinde 65'lik bir eğimle, 229 km ile 946 km yükseklikte bulunuyordu. 3 Kasım 1957' de fırlatılan «Sputnik II» ile uzaya bir köpek gönderildi, fakat bu uydu da geri dönmedi: ağırlığı 508 kg'dı. 15 Mayıs 1958'de fırlatılan «Sputnik III'ün ağırlığı 1 327 kg geliyordu. Öbür «Sputnik»lar arasında, özellikle, «Sputnik V» çok önemlidir: beraberinde uzaya iki köpek, iki sıçan, kırk fare ve küçük boyda çeşitli hayvan ve bitki gönderen bu uydu, geri dönen ilk sovyet uydusu oldu. 19 Ağustos 1960'ta fırlatılan uydu, ertesi gün, önceden tasarlanan yerin bir kaç km uzağına düştü. 12 Şubat 1961'de fırlatılan «Sputnik VIII», 9 Mart 1961'de fırlatılan «Sputnik X» ile «Sputnik» dizisi sona erdi.

Stahanovculuğu yücelten afişlerden biri..

STAHANOV

STAHANOV Aleksey Grigoryeviç (1906): Sovyet madencisi. 30-31 Ağustos 1935'te, 345 dakikada 102 t kömür çıkararak dikkate değer bir rekor elde etti. Aynı yılın 19 eylülünde ekip halinde 227 t elde ederek kendi rekorunu kırdı. Bu başlangıç, Stahanov'culuk adı verilen, çalışma verimlinin arttırılması için, işçilerle kolhoz'cuların kitle halinde harekete geçmelerine yol açtı.

Stahanofçuluk (Fr. stakhanovisme): Boş zamanların elimine edilmesi ve birbirini tamamlayan işlerin kronolojik olarak ayarlanması doğrultusunda, sosyalist rejime özgü çalışma organizasyonu metodu. — 1935 yılında Sovyetler Birliği'nde maden işçisi Stahanof, uzun çalışma saatlerinin verimsizliğine karşı mücadele etmek için bir ekip kurmaya karar verdi; çalışma aletlerinin yetersiz kullanımından ileri geliyordu bu verimsizlik. Stahanof tespit etmişti ki, materyalin zaman zaman âtıl kalmasının nedeni en başta, işlerin kötü kronolojik dağılımıdır: aslında senkronize edilmesi gereken işler, paralel olarak yapılıyorlardı.

Stahanof'çuluğa bağlı işçiler tarafından spontone olarak yapılan yeni uyarlamalarla, öngörülen normlar büyük ölçüde aşıldı. Öyle ki, boş zamanlara karşı gönüllü kovalamaca» ve «normları aşmak için gönüllü çabalar» aşırı yorgunluğa yol açmasın diye, çeşitli tedbirler almak gerekli oldu.

Stahanof'çuluk uygulamaya başlanır başlanmaz, önemli sonuçlar elde edildi; aynı zamanda, daha uzun vadede: yeterince bilgi sahibi olmayan servislerin uzaktan dikte ettiği oldukça global normların tatmin edici olmayabileceklerini de realitede ispatlıyordu. Öyleyse, çalışmayı yürütenleri daha dikkatle dinlemek vei ilgili emekçilerin inisiyatifine büyük bir yer bırakmak uygun olacaktı.

Stalin Josef Vissarionoviç Cugaşvili (Gori 1879 / Moskova - 1953) Sovyet devlet adamı ve düşünürü. Köylü kökenli yoksul bir kunduracının oğluydu. Tiflis'te din öğrenimi gördü. 1899 yılında devrimcilerle tanıştı ve birleşti. Sosyal-demokrat hareketin bolşevik tandansında militanlık yapmağa başladı, bir yandan da durmaksızın okuyordu. Takma adlar altında yasadışı bir hayat sürdü. «Çelik adam» anlamına gelen Stalin adını da ilk kez 1913 yılında kullandı.

Öbür devrimci önderlerden farklı olarak Stalin, pek ender yurt dışına gitti : Yabancılara kolay kolay alışamıyordu. 1913 yılında altıncı kez tutuklandı ve bu sefer ucuz kurtulmayı başaramedi, Sibirya'ya sürüldü, 1917 yılına kadar orada kaldı. Büyük Ekim Devrimi'nde oldukça sınırlı bir rol oynadı. Ama rejim kurulur kurulmaz Milliyetler komiserliğine getirildi. 1918'de iç savaşta yararlıkları görüldü. Bu arada, sonradan kendi adını alacak olan Çaritsin'deki Beyaz saldırısını püskürttü. Ve işte ilk olarak bu sırada, strateji konularında Troçki ile ciddi şekilde çatıştı.

STALİN partideki muhalifler için : «Bu arkadaşlar, yalnız eleştirme ve direnmeyle kalmıyorlar. Partide isyan çıkarmağa çalışıyorlar... Daha kötüsü, bazılarımız kurşunla tehdit ettiler.» diyordu.

1922 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri oldu. Lenin'in 1924 Ocağında ölümünden hemen sonra Troçki'ye karşı amansız bir mücadeleye girişti : Troçki'nin «sürekli ve evransel devrim» tezlerine karşı Stalin, sosyalizmin ilkin bir tek ülkede kurulmasını öngören daha gerçekçi bir tezi savunmaktaydı. Bu tavır ise, fiilî olarak, Sovyet devletinin alabildiğine güçlendirilmesi ve devrimci girişimlerin varolan durum ve koşullara tedricen uyarlanması demekti.

Parti aygıtına egemen olan Stalin, «troyka» diye adlandırılan Troçki-Zinoviev-Kamenev üçlünü dağıtarak 1927 Kasımında Troçki'yi Parti'den attırmayı başardı.

1941 yılına kadar hiç bir resmî hükümet görevi üstlenmeyen Stalin, Sovyetler Birliği üzerinde gittikçe yoğunlaşan bir diktatörlük kurdu. Bir yandan da daha 1924-1925 yıllarından itibaren Batılı ülkelerle ve Japonya ile normal diplomatik ilişkiler kurarak, genç devlete uzun bir soluklanma olanağı sağladı. İç politika alanında ise, Lenin tarafından başlatılan NEP siyasetinin bütün sonuçlarını aldıktan sonra 1928 yılında «beş yıllık plan»lar dönemini açtı; iki yıl sonra da, çok geçmeden bütün tarım sektörünün kolektifleşmesiyle sonuçlanacak olan «kulakların temizlenmesi hareketi»ne girişti. Bu arada, Troçki'yle mücadelesinde kendisini desteklemiş olan Buharin ve Rikov gibi «sağcı»larla çatıştı. 1934 Aralığında Kirov'un öldürülmesi üzerine geniş bir temizlik hareketine girişti ve bütün eski Bolşevikleri ortadan kaldırttığı gibi milyonlarca insanı toplama kamplarına yolladı. Hezin şekilde ünlü «Moskova davaları» sonucunda, 1936 yılında Kamenev, Zinoviev, Smirnev gibi «sol sapmacı»ları, 1937 yılında mareşal Tukaçevski başta olmak üzere bir çok kumandanı, 1938 yılında da «sağ sapmacı»lar diye adlandırdığı Buharin, Rikov ve Radek'i safdışı bıraktı.

«Moskova davaları»nın en ilginç yanlarından biri de, bütün hepsi sapına kadar devrimci olarak ün salmış bulunan sanıkların «kendiliklerinden» giriştikleri akıalmaz suç, cinayet ve ihanet «itiraf»larıydı.

Buna karşılık Stalin'in otoritesi altında Sovyetler Birliği, büyük ilerlemeler kaydetti 1929 yılında patlayan büyük ekonomik bunalımın dışında kalan ülke, ekonomik bağımsızlığa kavuştuğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da sonra yeryüzünün üçüncü büyük sanayi gücü haline geldi.

Bu tarihten sonra Stalin, dış politikada sadece Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını gözeten bir çizgi izledi; ve bütün dünyadaki öbür komünist partilerin de bu çizgi doğrultusunda davranmalarını istedi; bunu da sağladı.

Nazizmin meydana getirdiği tehlikeyi hemen sezen Stalin, daha 1934 yılından itibaren Batılı demokrasilerin ittifakını aramağa yöneldi ısrarla; bu doğrultuda Milletler Cemiyeti'ne girdi ve Fransa ile bir anlaşma imzaladı. Ama İngiltere ile Fransa'nın 1938 Eylülünde Münih'te Hitler karşısında eğildiklerini görür görmez, elini çabuk tutup 23 Ağustos 1939'da Sovyet-Alman paktını imzaladı. Böylece, Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin güvenliği bakımından gerekli gördüğü önlemleri almağa girişti : Finlandiya'ya karşı bir harekâta koyuldu ve Karelya kıstağını aldı; Polonya'nın yarısını zaten ilhak etmişti; Besarabya ile Baltık ülkelerini işgal altına aldı. Demeğe kalmadan Alman saldırısıyle yüzyüze geldi.

O ünlü soğukkanlığını yitirmedi Stalin: Başlayan savaşta sadece Sovyetler Birliği'nin değil, aynı zamanda Batılı demokrasilerin kaderinin de oynandığının kesin bilincinde olarak, siyasal ve askerî erki elinde topladı ve hem Halk Komiserleri Konseyi başkanı hem de başkumandan olarak, ülkenin düşmana direnişini örgütlemeğe girişti.

Savaş propagandası Stalin' bir strateji

dehası olarak tanıttı; ama sonradan Stalin'in askerî alandaki uzmanlığı ve yetenekleri büyük tartışmalara yolaçacaktı.

Herşeyden önce yeryüzünün ilk sosyalist devletini esirgeme iradesiyle hareket eden Stalin, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den gelecek yardımı –gecikmeli olacağını bile bile– kabul etti. Daha da cömert davranarak 1943 yılında Komintern'i dağıttı; böylece Roosevelt'e güven sağlayarak, Tehran ve Yalta konferanslarında bütün Doğu ve Orta Avrupa üzerinde yakın gelecekte kurulacak Sovyet hegemonyasının gerekçesini Amerikalılara kabul ettirdi. Gerçi Boğazlar'ı elde edememiştl; ama çarların eski hayalini kısmen gerçekleştirmiş oluyordu.

Stalin, Sovyetler Birliği'nde olduğu kadar bütün dünyadaki komünist partileri üzerinde de sınırsız denebilecek çapta bir kudret kazanmıştı. Buna rağmen «soğuk savaş» boyunca ve Kore savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri ile dolaysız bir çatışmaya girmekten özenle sakındı.

1945 yılında kazanılan büyük zaferden sonra Stalin, tarihte bir eşi daha görülmemiş tarz ve kapsamda bir «kişiye tapınma» konusu oldu. «Tüm halkların dâhi babası» idi; ve politikadan bilime, sanattan felsefeye bütün etkinlik alanlarında «O»nun tarafından saptanan çizgiyi, «komünizm» diyen bütün bütün herkes aynen kabul etmek zorunda duyuyordu kendini. Ölümünden hemen önce yeni bir «temizlik» hareketine girişmek üzere olduğu da ortaya çıktı.

Şurasını mutlaka belirtmek gerekiyor: Ölümünden sonraki suçlamalar ne denli mesnetli olursa olsun, Stalin, zekâsı ve iradesiyle, yepyeni bir devletin bir alay düşmen ortasında sadece ayakta kalabilmesine değil, aynı zamanda serpilip gelişmesine de hiç küçümsenmeyecek bir katkıda bulunmuştur.

STALİN'den seçmeler

Tarihin akışı ve mülkiyet üzerine

Tarih, insanların başka başka çağlarda başka başka düşünce ve arzulara sahip olmalarının nedeninin, ihtiyaçlarını karşılamak için doğa ile başka başka çağlarda başka başka biçimlerde mücadele etme durumunda kalışları olduğunu gösterir. Bir vakitler insanoğlu, doğa ile, hemcinsleriyle ortaklaşa mücadele ediyordu. O dönemde, mülkiyet de ortak mülkiyetti; ve işte bunun için de hemen hemen hiç bir zaman ve şekilde «benimki», «seninki» ayrımı yapmıyorlardı. Bilinçlerinde böyle bir ayrım yoktu. Bir zaman geldi üretime «benim», «senin» ayrımı girdi. O andan itibaren de mülkiyet, «özel» ve «bireysel» bir nitelik kazandı. İnsanların bilincine özel mülkiyet duygusu böylece yerleşmiştir. Ve işte bugün de çağ, üretimin yeniden sosyal nitelik kazandığı çağdır. Dolayısıyla, mülkiyet de toplumsal bir nitelik almakta gecikmeyecektir.

Eski ve yeni fikirler üzerine

Gününü çoktan doldurmuş bulunan ve toplumun can çekişen güçlerinin çıkarlarına hizmet eden eski görüşler ve kuramlar vardır. Bunların bütün önemi, toplumsal gelişime zarar vermelerinden ileri gelir...

Bir de, toplumun ilerici güçlerinin çıkarlarına hizmet eden yeni ve ileri fikirler vardır. Bu fikirler toplumun gelişmesine ve ilerlemesine yardım ettikleri için önem taşırlar; önemleri de, toplumun maddesel hayat koşullarının gelişiminin gereklerini doğru yansıttıkları oranda artar.

Barış ve savaş üzerine

Halklar barışın korunması sorununu ele alır ve bu konuyu sonuna kadar savunurlarsa, barış korunmuş ve güçlenmiş olur. Savaş kundakçıları halkı yalanlarla uyutup aldatmayı ve böylece yeni bir dünya savaşına sürüklemeyi başarabildikleri zaman da, savaş kaçınılmazlık kazanacaktır.

Altyapı ve üstyapı üzerine

Altyapı, toplumun belirli bir gelişme aşamasındaki ekonomik rejimidir. Üstyapı ise, toplumun siyaset, din, sanat ve felsefe konularındaki görüşlerini ve bu görüşlere denk düşen siyaset, hukuk, vs. kurumlarını dile getirir.

Her temelin, o temele özgü bir üstyapısı vardır. Feodal rejimin temelinin kendine özgü bir üstyapısı, siyaset, hukuk, sanat, felsefe görüşleri ve bu görüşlere denk düşen kurumları vardır. Bu, kapitalist ve sosyalist rejimler için de aynıdır: Temel değiştiği vakit üstyapı da değişir ve onun yerine yeni temele denk düşen bir üstyapı gelir.

Üstyapının etkinliğini üzerine

Üstyapı temel tarafından oluşturulur. Ama bu, hiç bir vakit, üstyapının temeli yansıtmakla kaldığı... yani edilgin ve nötr olduğu, temelin ve sosyal sınıfların kaderine ve düzenin kendine özgü yapısına ilgisiz kaldığı anlamına gelmez. Tam tersine üstyapı, bir kere meydana geldikten sonra büyük çapta etkin bir güç olur; temelinin belirginlik kazanmasına ve pekişmesine katkıda bulunduğu gibi eski temelin ve sınıfların ortadan kaldırılmasında yeni rejime yardımcı olmak üzere gerekli bütün önlemleri alır.

Başka türlü olması da zaten olanakdışıdır. Çünkü üstyapı, temel tarafından, ona hizmet etmesi, onun belirginleşmesine ve pekişmesine etkin şekilde yardımcı olması, eski temelin ve eski üstyapının ortadan kaldırılmasına katkıda bulunması için yaratılmıştır.

İşçi sınıfının temel çıkarları üzerine

İşçi sınıfı, üretici güçlerin doğası ile üretim ilişkileri arasındaki zorunluk uygunluk yasasından yararlandı ve burjuva üretim ilişkilerini değiştirdi; yeni, sosyalist üretim ilişkileri yarattı; üretim ilişkilerini, üretici güçlerin doğasına denk hale getirdi. Ama işçi sınıfı bunları, bazı özel yeteneklere sahip olduğu için değil, kendi çıkarları kesinlikle böyle gerektirdiği için yaptı.

SOSYAL DEMOKRASİNİN ULUSAL SORUNA İLİŞKİN ANLAYIŞI NEDİR?

I

Herşey değişiyor... Toplumsal yaşam değişiyor ve bununla birlikte «ulusal sorun» da değişiyor... Çeşitli zamanlarda çeşitli sınıflar görünür savaş alanında ve her sınıfın «ulusal sorun»la ilgili olarak kendine özgü anlayışı vardır. Onun için «ulusal sorun» hangi sınıf tarafından ne zaman ortaya atılmışsa buna göre çeşitli çıkarlara hizmet eder ve değişik özellikler taşır.

Sözgelişi bizde Gürcü aristokrasisi, «Gürcistan»ın Rusya'ya bağlanmasından sonra, Gürcü krallarının yönetiminde sahip olduğu eski ayrıcalıkları ve erki yitirmenin kendisi için ne kadar yararsız olduğunu anlayıp «sırf bir bağımlılığın bile» saygınlığını düşürücü bir şey olduğunu düşünerek *«Gürcistan'ın kurtuluşunu»* istediği zaman *«aristokrasinin milli sorunu»* denilen milli sorun vardı. *Aristokrasi bununla «Gürcis-*

Temizlik harekâtının sonunda nüfusun 20'de biri tutuklanmıştı. Parti, 1936-1938 arasında üyelerinin üçte birini kaybetti. Her yerde disiplin çökmek üzereydi, korkunç boyutlarda bir ihbarcılık hüküm sürüyordu.

ta...ın başına Gürcü krallariyle aristokrasiyi getirmek ve böylece Gürcü halkının kaderini bunlara teslim etmek istiyordu. Bu bir *feodal krallık «milliyetçiliği»* idi. Bu hareket Gürcistan'ın yaşamında önemli hiç bir iz bırakmadığı gibi, Gürcü soylularının Kafkasya'daki Rus İktidar sahiplerine karşı giriştikleri bir kaç komplo dışında onun başarı kazandığı hiç bir olay da yoktur. Zaten zayıf olan bu hareketi temelden yok etmek için toplumsal yaşamın olaylarının ona sadece hafifçe dokunuvermesi yetecekti. Ve gerçekten de mal ekonomisinin gelişmesi, köleliğin kaldırılması, soylular bankasının kurulması, köyde ve kentte sınıf mücadelesinin güçlenmesi, kuvvetlenen köy yoksulluğu hareketi vb. bütün bunlar Gürcü aristokrasisine ve aynı zamanda onunla birlikte «feodal kralcı milliyetçiliğe» öldürücü bir darbe indirdi. Gürcü aristokrasisi iki gruba ayrıldı. Bunlardan biri, her türlü «milliyetçilikten» vaz geçerek, karşılık olarak Rus otokrasisinden sıcak koltuklar, ucuz kredi, tarım araçları ve hükümetin köy eşkıyalarına karşı korunmasını vb. şeyleri sağlamak için elini ona uzattı. Gürcü aristokrasisinin daha zayıf olan diğer grubu, Gürcü piskoposları ve aşımandritleriyle yeniden dostluk kurarak yaşamdan kovulan «milliyetçiliğe» kilisenin kanatları altında sığınak sağladı. Bu grup, yıkılmış Gürcü kiliselerinin, bir zamanki büyüklüğün anıtlarının yeniden yapımı (programının en önemli yeri burasıdır) için büyük bir şevkle çalışıyor ve dalgın, *feodal krallık «erzularını»* gerçekleştirmeye gelecek bir mucizeyi bekliyorlardı.

Feodal krallık milliyetçiliği böylece yaşamının son anlarında dinsel bir kılığa büründü.

Bununla birlikte bizdeki modern toplumsal yaşam, *burjuvazinin milliyet sorunu* gündeme getirdi. Genç Gürcü burjuvazisi, «yabancı» kapitalistlerle serbest rekabetin kendileri için ne kadar zor olduğunu anlayınca, Gürcistan ulusal demokratlarının ağzından, *Bağımsız bir Gürcistan* sözleri etmeye başladı. Gürcü burjuvazisi gümrük sınırlamalariyle Gürcü pazarını korumak, «yabancı» burjuvaziyi bu pazardan zorla kovmak, mal fiyatlarını yapay olarak yükseltmek ve böyle «yurtseverlik» oyunlariyle zenginleşme alanında başarılar kazanmak istiyordu.

Gürcü burjuvazisi milliyetçiliğinin amacı buydu ve halen de budur. Bu amaca ulaşmak için kuvvet gerektiğini ve kuvvetin de proletaryada bulunduğunu söylemeye gerek yok. Burjuvazinin can çekişen «yurtseverliğini» ancak proletarya canlandırabilirdi. Proletaryayı kendi yanına çekmesi zorunluydu, ama ki bu sefer «ulusal demokratlar» sahneye çıktılar. Bunlar bilimsel sosyalizmi çürütmek için büyük çaba harcadılar, sosyal demokratları aşağılayarak Gürcü emekçilerine onlardan ayrılmalarını öğütlediler, Gürcü proletaryasına övgüler yağdırarak onu, işçilerin kendi çıkarları için ne edip edip Gürcü burjuvazisini kuvvetlendirmeleri gerektiğine inandırmaya çalıştılar. Durup dinlenmeden Gürcü emekçilerine şöyle yalvarıyorlardı: Aman Gürcistan'ı (Gürcü burjuvazisini olmasın sakın?) yıkıma sürüklemeyin, «iç düşünce ayrılıklarını» unutun, Gürcü burjuvazisi ile dost olun vb. Ama boşuna! Burjuva gazetelerinin tatlı masalları Gürcü Proletaryasını uyutamıyordu. Gürcü marksistlerinin amansız saldırıları, fakat özellikle Rus, Ermeni, Gürcü ve diğer emekçileri tek bir sosyalist birlik halinde birleştiren güçlü sınıf etkinlikleri bizim *burjuva milliyetçilerine* öldürücü bir darbe indirerek bunları savaş alanından kovdu. Bizim kaçmış olan yurtseverlerin, aşağılanmış adlarını yeniden kurtarmak için, artık sosyalist görüşleri benimseyemeyeceklerine göre, hiç olmazsa görünüş değiştirerek sosyalist bir kılığa girmeleri gerekiyor. Gerçekten de, *«Sakartwela»* adiyle illegal bir... burjuva milliyetçi —izninizle söyleyelim— «sosyalist» organ çıktı sahneye. Onlar bununla Gürcü işçilerini saptırmak istiyorlardı. Ama artık çok geçti! Gürcü işçileri, akla karayı ayırdetmesini öğrenmişlerdi, burjuva milliyetçilerinin görüşlerinin özünde bir değişiklik olmadığını, yalnız görünüş değiştirdiklerini, *«Sakartwela»*nun ise sosyalistlik sadece adında olduğunu kolayca anladılar. Evet bunu anlamışlardı ve Gürcistan'ın «kurtarıcılarına» kahkahalarla gülüyorlardı. «Sakartwela» Don Qolchotte'larının umutları boşa çıkmıştı.

Diğer yandan ekonomik gelişmemiz, Gürcü burjuvazisinin ileri çevreleriyle «Rusya» arasında yavaş yavaş bir köprü kurarak bu çevrelerle «Rusya» arasındaki ekonomik ve siyasal bağları geliştirir ve bu suretle zaten sarsılmış olan burjuva milliyetçiliğini temelinden sarsar. Bu da burjuva milliyetçiliğine indirilen ikinci darbedir.

Savaş alanına yeni bir sınıf, proletarya sınıfı çıktı ve onunla beraber *proletaryanın «milli sorunu»* olan yeni bir «milli sorun» doğdu. Proletarya, aristokrasiden ve burjuvaziden ne kadar çok farklı ise, onun ortaya attığı «milli sorun» da aristokrasinin ve burjuvazinin «milli sorunundan» o kadar çok farklıdır.

Şimdi biz bu «milliyetçilikten» söz etmek istiyoruz.

Sosyal demokrasinin «milli soruna» ilişkin görüşü nedir?

Rusya proletaryası artık savaşmadan söz etmeye başlamıştır. Bilindiği gibi her savaşmanın amacı zaferdir. Fakat proletaryanın zaferi için *milliyet farkı gözetmeksizin* tüm işçilerin birleşmesine gereksinme vardır. Ulusal setleri yıkıp Rus, Gürcü, Ermeni, Polonyalı, Yahudi ve diğer emekçilerin sıkı

sıkıya birleşmesinin, Rusya proletaryasının zaferi için zorunlu bir koşul olduğu açıktır.

Rusya proletaryasının yararları bunu gerektirmektedir.

Fakat Rusya proletaryasının en kötü düşmanı olan Rus otokrasisi emekçilerin birleşmesini sürekli olarak engellemeye çalışır. Çalılıklar arası haydut örneği sınsıca, Rusya'daki «yabancı» milliyetlerin ulusal kültürünü, dilini, geleneklerini ve kurumlarını izler. Otokrasi bunları en gerekli yurttaşlık haklarından yoksun bırakarak dört bir yandan sıkıştırır, aralarına güvensizlik ve düşmanlık tohumları eker, kanlı çatışmalara kışkırtır. Bunları yapmakla Rus otokrasisi, tek amacının Rusya'da yerleşmiş milliyetleri bölmek, aralarındaki ulusal çatışmaları körüklemek ve bu suretle emekçileri daha başarılı bir şekilde parçalayıp tüm Rusya proletaryasını daha başarılı bir şekilde küçük ulusal gruplara bölmek ve böylece işçilerin sınıf bilincini ve sınıf birliği duygusunu söndürmek olduğunu gösterir.

Rus gericiliğinin çıkarları bunu gerektirir. Rus otokrasisinin politikası budur.

Rus proletaryasının çıkarlarının er ya da geç, kaçınılmaz olarak çarlık otokrasisinin gerici politikasıyla çatışmak zorunda kalacağı açıktı. Nitekim böyle de oldu ve sosyal demokrasinin «ulusal sorunu» işte bu esas üzerine ortaya çıktı.

Milliyetler arasına dikilmiş olan ulusal setler nasıl yıkılabilir, Rusya'nın emekçilerini olabildiğince birbirine yaklaştırmak ve onları daha sağlam bir biçimde birleştirebilmek için ulusal kapalılık nasıl ortadan kaldırılabilir?

Sosyal demokrasideki «ulusal sorunun» içeriği budur.

Sosyal demokrat ***federasyoncular***, ayrı ayrı ulusal partilere bölünmek ve bunlardan «bağımsız bir birlik» kurmakla, diye yanıtlıyorlar bu soruları.

«Ermeni Sosyal Demokrat İşçi Örgütü» de aynı şeyi söylüyor.

Görüldüğü gibi bize, başında ortak bir merkezi olan Rusya'nın tek bir partisi halinde birleşmemiz değil de, bir çok yönetici merkezi olan bir çok partilere bölünmemiz salık veriliyor ve bütün bunlar sınıf birliğinin güçlendirilmesi uğruna yapılıyor. Biz, çeşitli milliyetlerin emekçilerini birbirine ***yaklaştırmak*** istiyoruz, bunun için ne yapmalıyız, diye soruyoruz. —Emekçileri, birbirinden uzaklaştırırsanız amaca ulaşırsınız, diye yanıt veriyorlar sosyal demokrat federasyoncular. Biz, emekçileri bir partide birleştirmek istiyoruz, bunun için ne yapmalıyız, diye soruyoruz.— Rusya'nın proletaryasını aynı partilere dağıtırsanız amaca ulaşırsınız, diye yanıt veriyorlar sosyal demokrat federasyoncular. Biz ulusal setleri yıkmak istiyoruz, ne önlemler almalıyız, diye soruyoruz. — Örgütsel setlerle ulusal setleri kuvvetlendirirseniz amaca ulaşırsınız diye yanıt veriyorlar. Ve bütün bunlar bize, aynı koşullar altında savaşlarını sürdüren, bir ve aynı düşmana sahip olan Rusya'nın proleterlerine salık veriliyor. Kısaca bize denen şudur: Düşmanları sevindirecek şekilde hareket edin ve ortak amacınızı kendi ellerinizle gömün!

Fakat bir an için sosyal demokrat federasyoncularla aynı düşüncede olduğumuzu bildirip, bakalım bizi nereye götürecekler diye onları izlemeye kalksak! O zaman bu, şu anlama gelir: Yalancıyı yalanın eşiğine kadar kovalayın!

Bizim federasyonlara uyup ayrı ulusal partiler kurduğumuzu düşünelim. Bunun sonuçları neler olabilirdi?

Bunu bilmek zor bir şey değildir. Biz merkeziyetçi olduğumuz sürece şimdiye kadar asıl dikkatl, emekçilerin durumunun ortak koşullarına, onların çıkarlarının ***birliğine*** yönelttik ve «ulusal ayrılıklardan», bunlar ancak işçilerin ***ortak*** çıkarlarına ters düşmedikleri ölçüde söz ettik; resmî bizim için şimdiye kadar birinci sorun Rusya'daki milliyetlerin proleterlerinin nerede birleştikleri, onlar arasında ortak olanların nelerin bulunduğu sorunu ise —bu ortak çıkarlar temeli üzerine tüm Rusya'nın emekçilerinin bir tek merkeziyetçi partisini kurmak için—, federasyoncu olduğumuz şimdi de son derece önemli yeni bir sorun dikkatimizi üzerine çekecektir: «Ulusal farklılık» temeli üzerine ayrı ulusal partiler kurmak için Rusya'daki milliyetlerin proleterleri nerede birbirlerinden ayrılıyorlar, onlar arasında ne gibi ayrılıklar bulunuyor? Böylece merkeziyetçiler için ikinci derecede olan «ulusal ayrılıklar», federasyoncular için ulusal partilerin temelini oluşturuyor.

Bu yolda gitmeye devam edersek er ya da geç, örneğin Ermeni proletaryasının «ulusal» ve başka herhangi ayrılıklarının Ermeni burjuvazisinde de aynı olduğu, Ermeni proletaryası ile burjuvazinin aynı gelenek ve göreneklere, aynı özelliğe sahip oldukları, bunların ***bir*** halkı, bölünmez ***bir*** «ulusu» oluşturdukları sonucuna varmak durumunda kalacağız. Burdan itibaren artık hem burjuvanın ve hem de proleterin çıkıp aynı bir ulusun üyeleri olarak birbirlerine ellerini uzatacakları, «ortak hareketin birlik temeline» varmak uzun sürmeyecektir. Bu arada zorba Çarın ikiyüzlü politikası böyle bir dostluğun «yeni» kanıtı olarak ortaya çıkabilir, sınıf çatışmasına ilişkin konuşmalarsa «uygunsuz doğmatizm» olarak görülecektir. Fakat bundan sonra ozanca bir el daha «cesaretle», henüz şimdilik Rusya'daki milliyetlerin arasında var olan sıkı milliyetçilik tellerine dokunacak ve bunlardan benzer şekilde sesler çıkaracaktır. Şovenist şarlatanlığa kredi (güven) veriliyor, dostlar düşman, düşmanlar dost görünüyor, bir karışıklık kaplıyor ortalığı ve Rusya proletaryasının bilinci körleşiyor.

Böylece ***ulusal setleri yıkacağımız*** yerde, federasyoncular sayesinde örgütsel engeller koyarak ***daha da çok kuvvetlendirmiş oluyoruz;*** sınıf bilincini hızlandıracağımız yerde geriletip tehlikeli denemelerin etkisine bırakıyoruz. Bundan zorba Çarın da «gönlü hoş olacaktır», çünkü hiç bir zaman bizim gibi bedava yardımcılar bulamaz.

Bunun için mi çalıştık biz?

Sonunda, Merkez Komitesinin yıldırım hızıyla tüm Rusya emekçilerini harekete geçirip otokrasiye ve burjuvaziye karşı kesin saldırıya geçirebileceği, bütünlük içinde esnek merkeziyetçi bir partiye gereksinimimiz olduğu halde, elimize sakat, ayrı ayrı partilere bölünmüş «federalist bir Bund» tutuşturuluyor. Keskin bir silah yerine küflenmiş bir silah verilerek bununla baş düşmanlarımızın hakkından daha çabuk geleceğimiz garanti ediliyor.

Sosyal demokrat federasyoncular bura.ya götürüyorlar bizi.

Fakat biz «ulusal setleri kuvvetlendirmeye değil, yıkmaya çalıştığımızdan», şimdiki haksızlığı kökünden kazımak için küfü değil, keskin bir silaha gereksinimimiz olduğundan, düşman için sevinç değil, felaket hazırlayıp onu yok etmeyi istediğimizden ödevimizin federasyoncularla ilgiyi keserek, «ulusal sorunun» çözümü için daha iyi bir yanıt bulmak olduğu açıktır.

II

Şimdiye kadar, «ulusal sorun»un nasıl çözümlenmemesi gerektiği üzerine konuştuk. Şimdi bu sorunun nasıl çözümlenmesi gerektiği, yani Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin bunu nasıl çözümlediği hakkında konuşacağız.

Her şeyden önce, Rusya'da etkinlik gösteren sosyal demokrat partinin adının Rusya Sosyal Demokrat Partisi (Rus Sosyal Demokrat Partisi değil) olduğunu hatırlamak gerekir. Bu bize açıkça, onun bayrağı altında sadece Rus proleterleri değil, Rusya'nın tüm ***milliyetlerinin*** proleterlerini topladığını, bu nedenle de bunların aralarına dikilmiş olan ***ulusal setleri*** yıkmak için tüm önlemleri alacağını gösteriyor.

Ayrıca partimiz, «ulusal sorun»u kendisini örten ve ona gizemli bir görünüş veren sistem arındırdı, bu sorunu ayrı ayrı öğelere ayırarak bunlardan her birine sınıf istemi niteliği kazandırdı ve bunları programında ayrı maddeler halinde açıkladı. Bununla bize aslında millî denilen istek ve çıkarların özel bir değerleri olmadığını, proletaryanın sınıf bilincini ve sınıf gelişimini hızlandırdıkları ya da hızlandırabildikleri ölçüde ancak bu çıkar ve isteklerin dikkate değer olduklarını açıkça gösterdi.

Bütün bunlarla Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, izlediği yolu ve «ulusal sorun»un çözümünde takındığı tutumu açıklıkla gösterdi.

«Ulusal sorun» hangi kısımlardan meydana geliyor?

Sayın sosyal demokrat federalistler ne istiyorlar?

1. ***«Rusya'nın milliyetleri için yurttaşlık eşitliği mi?»***

Rusya'da hüküm sürmekte olan yurttaş-

1926'de bir Politbüro toplantısında Stalin'in yüzüne «Devrimin mezarcısı» diye haykırıyordu Troçki.

lar arasındaki eşitsizliğe mi kızıyorsunuz? Rusya'nın milliyetlerine hükümet tarafından ellerinden alınan yurttaşlık haklarını geri vermek ve böylece bu milliyetler için yurttaşlık eşitliği mi istiyorsunuz? Peki iyi ama biz bu isteğe karşı mıyız? Proleterler için yurttaşlık haklarının ne kadar büyük önem taşıdığını çok iyi anlıyoruz. Yurttaşlık hakları savaşda bir silahtır; bu hakları elinden almak demek silahı almak demektir. Fakat silahsız proleterlerin iyi savaşamıyacağını kim bilmez ki? Tüm Rusya milliyetlerinin proleterlerinin iyi savaşmaları Rusya Proletaryası için zorunludur çünkü bu proleterler ne kadar iyi savaşırlarsa o kadar çok sınıf bilincine sahip olacaklardır ve ne kadar çok sınıf bilincine sahip olurlarsa Rusya Proletaryasının sınıf birliği o kadar sağlam olacaktır. Evet, bütün bunları biliyoruz, bunun için savaşıyoruz ve bütün gücümüzle Rusya milliyetlerinin yurttaşlık eşitliği için savaşacağız. Partinin, cinsiyet, din, ırk ve ***milliyet*** ayırımı olmaksızın bütün yurttaşların tam hak eşitliğinden söz ettiği parti programımızın 7. maddesini okursanız, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin bu isteklerin gerçekleştirilmesini üzerine aldığını göreceksiniz.

Sosyal demokrat federalistler başka ne istiyorlar?

2. ***«Rusya milliyetleri için dil özgürlüğü mü?»***

Rusya'daki «yabancı» milliyetlerin proleterlerine ana dillerinde öğrenmenin ve genel, resmi ve diğer kuruluşlarda ana dillerini konuşmanın hemen hemen yasaklandığına mı kızıyorsunuz? Gerçekten, kızmak için yeterli neden! Dil bir gelişim ve mücadele aracıdır. Çeşitli ulusların çeşitli dilleri vardır. Rusya proletaryasının yararları, Rusya milliyetleri proleterlerinin hangi dilde daha kolay eğitim alabiliyor ve hangi dilde toplantılardaki, genel, resmi ve diğer kuruluşlardaki düşmanlarıyla daha iyi savaşıyorlarsa ***o dili*** kullanmak için tam hak sahibi olmalarını gerektirir. Bu dil, genellikle ***anadilidir***. «Yabancı» milliyetlerin ana dillerini kullanmaktan yoksun edilmeleri karşısında elbette susamayız, diyorlar. Peki iyi ama parti programımız bunun için Rusya proletaryasına ne cevap veriyor? Parti programımızın 8. maddesini okuyun. Bakın partimiz bu maddede ne istiyor: «Halkın kendi anadilinde eğitim görme hakkı, bunun için gerekli okulların Devlet ve yerel yönetim organlarının parasiyle kurulan okullarla sağlanır. Her yurttaşın toplantılarda kendi anadilini kullanmak hakkı; anadilin bütün yerel, toplumsal ve resmi kuruluşlarında Devlet diliyle eşit tutulması tutulması, bütün bunları okuyun ve görün ki Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi bu isteğin de gerçekleştirilmesini üstlenmiştir.

Sosyal demokrat federalistler daha ne istiyorlar?

Bununla aynı yasaların, Rus Devletinin yaşam koşullarının özelliği ve nüfusun bileşimi bakımından birbirinden ayrılan çeşitli bölgelerine aynı şekilde uygulanamıyacağını mı söylemek istiyorsunuz? Sözü edilen bölgelere, ***genel*** Devlet yasalarını kendi özel koşullarına uyarlama hakkı verilmesini mi istiyorsunuz? Eğer böyle ise, isteğinizin içeriği bu ise, o zaman buna uygun olan şeklin de verilmesi, milliyetçi belirsizlikten, karmaşıklıktan kurtarılarak meseleleri açıkça ortaya koymak gerekir. Eğer bu tavsiyeye uyarsanız, bizim bu isteğe karşı da hiç bir itirazımız olmadığını göreceksiniz. Rus Devletinin çeşitli bölgelerinin, yaşam koşullarının özelliği ve nüfusun bileşimi bakımlarından, Devlet Anayasasını aynı şekilde uygulayamıyacaklarından, bu bölgelere genel Devlet Anayasasını en çok yararlanabilecekleri, halkta varolan siyasal güçleri en tam olarak geliştirecek biçimde gerçekleştirmeleri hakkının verilmesi gerektiğinden hiç kuşku duymuyoruz. Rusya proletaryasının sınıf çıkarları bunu gerektirir. Eğer partimizin, özel yaşam koşulları ve nüfusun bileşimi bakımlarından belirginleşen bölgeler için geniş yerel yönetim özerkliği, bölge yönetim özerkliği isteği parti programımızın 3. maddesini yeniden okusanız, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin önce bu isteği milliyetçi örtüden temizlediğini ve sonra bunun gerçekleştirilmesini kabul ettiğini göreceksiniz.

4. Bize, vahşice Rusya'daki «yabancı milliyetlerin» «Ulusal kültürünü» takip eden, haydutça onların içişlerine karışarak her yandan onları baskı altına alan, Finlandiyalıların kültürel kuruluşlarını barbarca yıkmış olan (ve hâlâ da yıkmayı sürdüren), zorla Ermeni ulusal varlığına el koyan Çarlık otokrasisini mi gösteriyorsunuz? Otokrasinin haydutça zorbalıklarına karşı garantiler mi istiyorsunuz? Fakat biz Çarlık otokrasisinin zorbalıklarını görmüyor muyuz acaba ve sürekli olarak bu zorbalıklara karşı mücadele etmedik mi yoksa? Rusya'nın şimdiki hükümetinin, Rusya'nın «yabancı» milliyetlerini nasıl baskı altında tutup bunalttığını şimdi herkesce bilinliyor. Hükümetin bu politikasının Rusya proletaryasının sınıf bilincini günbe gün körleterek tehlikeli denemelerin etkisine karşı bıraktığı kuşkusuzdur. Bunun için biz her zaman ve her yerde Çarlık hükümetinin körletici politikasına karşı savaşacağız. Bunun için biz her zaman ve her yerde, ulusal kültürlerinin şu veya bu yanını terketme ya da geliştirme hakkının yalnız milliyetlere ait olması Rusya proletaryasının yararına olduğundan, milliyetlerin sadece faydalı olanlarını değil, aynı zamanda yararsız olan kuruluşlarını bile otokrasinin polis zorbalıklarına karşı savunacağız. Programımızın 9. maddesini okuyun bir kez. Sırası gelmişken söyleyeyim, hem düşmanlarımız ve hem de dostlarımız arasında bir çok söylentilere neden olan programımızın 9. maddesinde bundan söz edilmiyor mu?

Fakat burada sözümüz kesilerek bize 9. maddeden daha fazla söz etmemiz söylenir. Neden, diye soruyoruz. Programınızın bu maddesi aynı programın 3, 7 ve 8. maddelerine temelden ters düşüyor de «ondan» diye yanıt veriyorlar. Çünkü, diyorlar, eğer milliyetlere kendi sorunlarını dilledikleri gibi düzenleme hakkı verilecekse (bkz. 9. madde), o zaman sözü edilen programda 3, 7 ve 8. maddelerin yeri olmayabilir, ya da tersine, eğer bu maddeler programda kalacaksa o zaman da kuşkusuz 9. maddenin programdan çıkarılması gerekir. Tabii bunu benzer anlamda, kendine özgü hafifilikle şu soruyu sormak suretiyle «Sakartvelo» söylüyor: Bir ulusa, sana bölgesel yönetim özerkliği veriyorum deniliyor, aynı zamanda da ona tüm ulusal sorunlarını dilediği gibi düzenleme hakkına sahip olduğu hatırlatılıyor, ne biçim bir mantıktır bu? (bkz. «Sakartvelo», No.: 9) Buna göre programa apaçık mantıki bir çelişki girmiştir, bu çelişkinin giderilmesi için «açıkça» herhangi bir

ya da bir kaç maddenin çıkarılması gerekir. Elbette, muhakkak çıkarılmalı, çünkü aksi halde mantıksız «Sakartwelo»nun ağzıyla mantığın kendisi karşı çıkar buna.

Eski bir öykü akla geliyor. Bir vakitler «bilgin bir anatomici» varmış. Gerçek bir anatomici için «gerekli olan her şeye» sahipmiş : Bir diploması, bir binası, aletleri, büyük iddiaları varmış. Sadece küçük bir noksanı varmış, o da anatomi bilgisiymiş. Günün birinde, ameliyat masasının üzerinde karmakarışık atılmış duran iskeletin parçaları arasında hangi bağlantıların olduğunu aydınlatması ricasiyle kendisine baş vurulmuş. Böylece bizim «ünlü bilgine» kendisini gösterme olanağı çıkmış. «Bilgin» büyük bir gösteriş ve tantana ile işe koyulmuş. Fakat ne felaketi «Bilgin» zerrece anatomiden anlamıyormuş, sonunda tüm iskeletin bir araya gelip birleşmesi için hangi parçaların birbirine ait olduğunu bilmiyormuş. Zavallı uzun süre uğraşmış, çok ter dökmüş, ama boşuna! En sonunda her şeyi karmakarışık hale getirip ve bu arada hiç bir şey ortaya çıkmayınca, iskeletin bir çok parçalarını yakaladığı gibi uzaklara fırlatmış ve bu sırada filozofça, güya masasına iskeletin doğru parçalarını koymamış olan «kötü niyetli» kişilere küfretmiş. Tabii seyirciler «bilgin anatomici» ile alay etmişler.

«Sakartwelo»nun serüveni de buna benziyor. Bizim parti programını çözümlemek aklına düştü, fakat ortaya çıktı ki, bizim programın neler söylediğini, onun nasıl çözümlenmesi gerektiğini bilmiyordu, bu programın ayrı ayrı maddeleri arasında ne ilişki olduğunu ve her maddenin kendi başına ne anlattığını anlamıyordu. Bize filozofça şunu salık verdi : Programınızın şu şu maddelerini anlamadığımdan, bu nedenle (?!) bunların programdan çıkarılıp atılması gerekir.

Fakat ben zaten artık gülünç duruma düşmüş «Sakartwelo» ile alay etmek istemiyorum. Derler ya: Düşene vurulmazmış! Tersine, hatta ben programımızın açıklanmasında ona yardımcı olmaya hazırım, fakat, 1. bilgisizliğini kendisinin kabul etmesi; 2. beni dikkatle dinlemesi ve 3. mantıkla uyuşması koşulu ile.

Mesele şudur : Programımızın 3, 7 ve 8. Maddeleri *siyasal merkeziyetçilik* esası üzerine ortaya çıkmıştır. Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisi bu maddeleri programına kabul ettiği zaman, «ulusal sorunun» kesin çözümünün, yani Rusya'nın «yabancı» milliyetlerinin kurtuluşunun, genel söylemek gerekirse, siyasal eğemenliğin burjuvazinin elinde bulunduğu sürece olanaksız olduğu düşüncesinden hareket etmiştir. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, şimdiki ekonomik gelişme «yabancı milliyetlerle» Rusya arasında yavaş yavaş bir köprü kuruyor, bunlar arasında gittikçe büyüyen bir bağlantı meydana getiriyor ve bu suretle bu milliyetlerin burjuvazisinin öncülük eden çevrelerinde, onların «ulusal kurtuluş çabalarının» altındaki toprağı çeken dostane duyguları uyandırıyor ve ikincisi, genel olarak söylemek gerekirse, proletarya, «ulusal kurtuluş hareketi» denen hareketi, bu şekildeki her hareket şimdiye kadar burjuvazinin işine yaradığı ve proletaryanın sınıf bilincini körletip kütleştirdiği için desteklemiyor. Bu düşünceler siyasal merkeziyetçilik fikrini ve bunun zorunlu kıldığı, parti programımızın 3, 7 ve 8. maddelerini doğurmuştur.

Ancak bu, yukarda söylendiği gibi, genel durumdur.

Fakat bu durum, «yabancı» milliyetlerin burjuvazisinin ilerici çevrelerin «ulusal kurtuluş» isteyecekleri ekonomik ve siyasal koşulların ortaya çıkabileceğine engel değildir.

Böyle bir hareket, proletaryanın sınıf bilincinin gelişmesi için yararlı da görülebilir.

O zaman partimizin tutumu nasıl olmalı?

İşte olabilir böyle haller için 9. madde parti programımıza kabul edilmiştir, işte böyle olabilir durumların olasılığı düşünülerek, ulusal sorunlarını (örneğin tamamen «özgür olmak», ayrılmak) bunun sayesinde arzularına göre düzenlemeye çalışsınlar diye milliyetlere bir hak veriliyor.

Tüm Rusya'nın mücadele veren proletaryasının öncüsü olmayı kendisine amaç

Temizlik harekâtı için STALİN 18. Parti kongresinde şöyle diyordu : «kaçınılmaz bir şeydi ve sonuçları genel olarak faydalı oldu. Ama, bazı önemli yanlışlıklar yapıldı. Artık yeni bir temizliğe ihtiyaç kalmadı.»

edinmiş bir parti olan partimizin proleteryanın yaşamında böyle olabilir durumlar için hazırlıklı olmak zorundadır ve işte bundan dolayı böyle bir maddeyi programına kabul etmek zorunluğunu duymuştur. Uzak görüşlü, tedbirli her partinin böyle hareket etmesi gerekir.

Fakat görülüyor ki 9. maddenin bu şekildeki bir anlamı «Sakartwelo»lu «bilgiçlerle» birkaç da sosyal demokrat federalisti tatmin etmemiştir. Bunlar şu soruya «kesin» ve «doğrudan» bir yanıt istiyorlar: Proletarya çin «ulusal bağımsızlık» yararlı mıdır yoksa yararlı değil midir?

O zamanki diyalektikçilere ısrarla yağmurun hasat için faydalı mı yoksa zararlı mı olduğunu soran ve onlardan «kesin» bir yanıt vermelerini isteyen, geçen yüzyılın ellili yıllarındaki Rus metafizikçilerini anımsıyorum. Böyle bir soru sormanın tamamen bilim dışı olduğunu, böyle sorulara çeşitli zamanlarda çeşitli yanıtlar verilmesi gerektiğini, yağmurun bir kuraklık esnasında yararlı olmasına karşın bir yağmur mevsiminde yararsız, hatta zararlı olduğunu, bu itibarla böyle bir soruya «kesin» bir yanıt istemenin büyük bir aptallık olduğunu kanıtlamak diyalektikçiler için zor olmadı.

Fakat böyle örnekler «Sakartwelo» gazetesinin yararlanmasına yetmedi.

Bernstein'in ardılları marksistlerden şu soruya aynı şekilde «kesin» bir yanıt istiyorlardı Kooperatifler (yani tüketim ve üretim kooperatifleri) proletarya için yararlı mıdır yoksa zararlı mıdır? Böyle bir sorunun içerikten yoksun olduğunu kanıtlamak marksistler için zor olmadı. Her şeyin zamana ve yere bağlı olduğunu, proletaryanın sınıf bilincinin gerekli gelişim düzeyine eriştiği ve proleterlerin güçlü bir siyasal partide birleştikleri yerlerde, eğer parti kendisi kuruluşunu ve yönetimini ele alırsa kooperatiflerin proletaryaya büyük yararlar sağlayabileceğini, fakat bu koşulların noksan olduğu yerlerde kooperatiflerin, işçilerde küçük ticaret eğilimlerini ve lonca kapalılığına neden olduğundan ve bu suretle onların sınıf bilincini kararttığından, proletarya için zararlı olduğunu çok yalın bir şekilde anlattılar.

Fakat bu örnek de «Sakartwelolıstlerin» yararlanmasına yetmedi. Hâlâ inatla soruyorlar Ulusal bağımsızlık proletarya için yararlı mıdır yoksa zararlı mıdır? Buna kesin bir cevap verin!

Bununla beraber, biz, «yabancı» milliyetlerin burjuvazisi içinde bir «ulusal kurtuluş hareketini» başlatıp geliştirebilecek koşulların şimdilik daha var olmadığını görüyoruz, gelecekte olması da mutlaka gerekmez, biz sadece bir olasılık olarak varsaydık. Ayrıca, o zaman proletaryanın sınıf bilincinin hangi gelişim düzeyinde bulunacağının ve bu hareketin proletarya için ne derece yararlı ya da zararlı olacağının daha şimdiden kestirilmesi olanaksızdır. Bu soruya verilecek «kesin» bir yanıtın hangi esasa dayanacağı ve nereden kaynaklanacağı henüz belirgin değildir. Ve böyle bir durum karşısında «kesin» bir cevap istemek aptalca bir şey değil mi?

Bu sorunun çözümünün «yabancı» milliyetlerin kendilerine bırakılması gerektiği açıktır, ancak bizim onlara bu sorunun çözümü hakkını sağlamamız gerekir. «Ulusal bağımsızlığın» kendileri için faydalı mı, yoksa zararlı mı olduğuna, faydalı ise hangi biçimde gerçekleştirilmesine karar verilmesi gerekirse bunu milliyetlerin kendileri kararlaştırsınlar. Bu soruna sadece onlar kendileri karar verebilirler.

Demek ki 9. maddeye göre «yabancı» milliyetlere, ulusal sorunlarını arzularına uygun şekilde düzenleme hakkı veriliyor

Fakat biz yine aynı maddeye göre, milliyetlerin bu isteklerinin gerçekten sosyal demokratik istekler olmasına, bu isteklerin proletaryanın sınıf yararlarından kaynaklanmasına çalışmakla yükümlüyüz. Bu amaçla bu milliyetlerin proleterlerinin sosyal demokratik düşüncede aydınlatılmaları, bazı gerici ulusal görenek, gelenek ve kuruluşların, bizim bunları polis güdüne karşı savunmamızı asla engellemeyecek olan sıkı bir sosyal demokratik eleştiriye tabi tutulmaları gerekmektedir.

9. maddenin özü budur.

Programımızın bu maddesi ile proletaryanın sınıf mücadelesinin ülkeleri arasında hangi mantıklı derin ilişkinin bulunduğu kolayca görülebilir. Ve programımızın tamamı bu temel üzerine kurulduğu için, 9. maddenin programımızın diğer bütün maddeleriyle olan mantıklı bağıntısı kendiliğinden ortaya çıkar.

İşte kalın kafalı «Sakartwelo» böyle yalın fikirleri sindirdiği için zaten «bilgiç» bir basın organı olarak adlandırılıyor ya!

Şimdi «ulusal sorunla» ilgili geriye başka ne kaldı?

5. «MİLLİ» RUHUN VE ÖZELLİKLERİNİN KORUNMASI MI?»

Fakat bu «milli ruh» ve onun özellikleri nelerdir Bilim hiç bir suretle bir «millî ruh» olmadığını ve de olamayacağını diyalektik materyalizmin ağzıyla çoktandır kanıtlamış bulunuyor. Diyalektik materyalizmin bu görüşünü çürüten herhangi bir kimse var mı? Onu hiç kimsenin çürütemediğini bize tarih söylüyor. Öyleyse bize düşen, bilimin sözü edilen bu görüşü ile başdaştığımızı bildirmek ve asla «millî ruh» olmadığını ve de olmayacağını bilimle birlikte yenilemektir. Eğer bu böyleyse, yani asla «millî ruh» denen bir şey yoksa, o zaman var olmayan bir şeyin her türlü savunmasının, ister istemez benzeri tarihsel (istenmeyen) sonuçlar yaratacak olan mantıklı aptallık olduğu kendiliğinden açıklık kazanır. Böyle «filozofik» budalıklardan söz etmek olsa olsa «Gürcü Sosyal Federalist Devrimci Partisinin organı Sakartwelo»ya yakışır (bkz. «Sakartwelo» No : 9).

Ulusal sorunun durumu bu merkezdedir.

Görüldüğü gibi partimiz, ulusal sorunu kısımlar halinde çözümleyerek bunların yaşam özsularını alıp programının can damarlarına dağıtmış ve bütün bunlarla, ülkeleri mizden bir an bile sapmaksızın ulusal sorunu sosyal demokrasi içinde nasıl çözümlenmesi gerektiğini göstermiştir.

Soruluyor: Ne için ayrı ulusal partiler olması gerekli görülüyor? ya da: Ya sosyal demokrat federalistlerin örgütsel ve siyasal görüşlerini dayanması gereken sosyal demokratik «temel» nerede? Böyle bir temel görülemiyor ve yoktur da. Sosyal demokrat federalistler havada asılı duruyorlar.

Bunlar, böyle bir sıkıntılı durumdan iki şekilde kurtulabilirler. Ya devrimci proletarya görüşünden kesin olarak vazgeçip ulusal sorunun pekiştirilmesi ilkesini benimsemek zorundalar (federalist biçimde opportunizm); ya da parti örgütü içindeki her türlü federalizme hayır deyip cesaretle, ulusal sorunun yıkılması bayrağını kaldırmak ve Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin birleşik kampında toplanmak zorundalar.

PROLETER SINIFI VE PROLETER PARTİSİ

(Parti Tüzüğünün 1. maddesi İçin)

Heyecanla «bir ve bölünmez bir Rusya'dan» konuşulduğu dönem geçmiştir. «Bir ve bölünmez bir Rusya» olmadığını, Rusya'nın çoktan burjuvazi ve proletarya diye birbirine karşıt iki sınıfa bölündüğünü şimdi bir çocuk bile biliyor. Bu her iki sınıf arasındaki savaşın, şimdiki yaşamımızın etrafında dolaştığı bir eksen olduğu bugün hiç kimse için bir sır değildir.

Buna rağmen bütün bunlar bugüne kadar anlamak kolay değildi, şunun için kolay değildi, çünkü ayrı şehir yerlerde sadece ayrı gruplar savaştığından biz şimdiye kadar savaş alanında sadece ayrı gruplar gördük fakat burjuvazi ve proletarya birer sınıf olarak görülemiyordu, bunların seçilip ayırdedilmesi zordu. Fakat şimdi şehirler ve bölgeler birlik oldu, proletaryanın çeşitli grupları birbirine ellerini uzattılar, ortaklaşa grevler ve gösteriler başladı ve önümüzde her iki Rusya arasındaki, yani burjuva Rusyası ile proletarya Rusyası arasındaki mücadelenin büyük görünümü çıktı. Savaş alanına iki büyük ordu çıktı; proleterler ordusu ve burjuva ordusu. Bu her iki ordu arasındaki savaş tüm toplumsal yaşamımızı kapsadı.

Komutanları olmayan bir ordu işlevini yapamıyacağından ve her ordunun, onun önünde yürüyerek yolunu aydınlatan öncü birliği olduğundan, bu ordularla birlikte kendilerine uygun lider gruplariyle partilerin de ortaya çıkması gerektiği açıktır.

Buna göre durum şöyle bir görünüş sergiliyor: Bir yanda baştaki Liberal Parti ile burjuvazinin ordusu, diğer yanda baştaki Sosyal Demokrat Parti ile proleter ordusu. Her

ordu sınıf savaşı da kendi partisi tarafından yönetiliyor.

Biz bütün bunlara, proleter sınıfı ile proleter partisini karşılaştırarak kısaca partinin genel görünümünü açıklamak için değindik.

Öncülerin oluşturacağı bir savaş grubu olarak proleter partisinin, öncü üye sayısı bakımından proleterler sınıfından çok daha küçük olması: ikinci olarak sınıf bilinci ve tecrübe bakımından proletarler sınıfına göre daha üstün olması ve üçüncü olarak da uyumlu ve birlik içine bir örgüt biçimi göstermesi gerektiği anlattıklarımızla yeterli ölçüde açıklığa kavuşmuştur.

Daima halk kitlelerinin gerillik ve sefaletinin eşlik ettiği kapitalist düzen var olduğu sürece, tüm proletaryanın istenen sınıf bilincine varamayacağı, bu itibarla, proleterler ordusunu sosyalizm bakımından aydınlatacak ve onları birleştirip savaş sırasında yönetecek sınıf bilincine erişmiş bir öncüler grubunun gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmakla söylediklerimizin kanımızca kanıtlara gereksemesi yoktur. Ayrıca, savaşan proletaryaya öncülük etmeyi amaç edinen partinin başına buyruk kimselerin rastgele bir yığını değil, çalışmalarının uyumlu plana göre yürütülmesi için uyumlu ve birlik içinde merkeziyetçi bir örgüt olması gerektiği de açıktır.

Partimizin genel görünümü kısaca budur.

Bütün bunları aklımızda tutarak şimdi asıl sorunumuza geçelim: Kime parti üyesi diyebiliriz? Kendisi için bu makalenin yazıldığı parti tüzüğünün 1. maddesi işte bu soruyla ilgilidir.

Öyleyse inceleyelim bu soruyu.

O halde kimin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi üyesi olduğunu söyleyebiliriz? yani bir parti üyesinin yükümlülükleri nelerdir?

Partimiz bir sosyal demokrat partidir. Bunun anlamı, onun kendine özgü programı (hareketin en ivedi amaçları ve asıl amaçları), kendine özgü taktiği (mücadele yöntemleri) ve kendi örgüt ilkesi (birleşme biçimi) var demektir. Program, taktik ve örgüte ilişkin görüşlerin uyumluluğu, partimizin üstüne kurulduğu temeli oluşturur. Ancak görüşlerin bu uyumluluğu parti üyelerini bir parti halinde birleştirebilir. Görüş birliği parçalanırsa parti de parçalanır. Öyleyse parti programını, partinin örgüt ilkesini ve taktiğini tam olarak kabul eden bir kimse ancak parti üyesi adlandırılabilir. Partimizin programiyle taktik ve örgüte ilişkin görüşlerini yeterince inceleyip tamamını kabul eden bir kimse ancak partimizin saflarında ve bununla beraber aynı zamanda da proleter ordusu öncülerinin saflarında yer alabilir.

Fakat bir parti üyesi için, sadece partinin programını, taktiğini ve örgüt ilkesini kabul etmek yeterli midir? Böyle bir insana proleterler ordusunun gerçek öncüsü denebilir mi? Elbetteki denemez! Birincisi, dünyada bir parti programını, bir taktiği ve bir savaş partisi değil midir? Hem eğer bir savaş partisi ise, o zaman programının, taktiğinin ve örgütsel görüşlerinin platonik olarak kabul edilmesinin partimizin için yeterli olamayacağı, üyesinden kuşkusuz kabul edilen görüşlerin gerçekleştirilmesini de isteyeceği kendiliğinden ortaya çıkmıyor mu? O halde partimizin üyesi olmak isteyen bir kimsenin, partimizin program, taktik ve örgütsel görüşlerini kabul etmekle yetinmeyerek, bu görüşleri gerçekleştirmeye, uygulamaya koyulması gerekmektedir.

Fakat bir parti üyesi için partinin görüşlerini gerçekleştirmesi ne demektir? Bu görüşleri ne zaman gerçekleştirebilir? Ancak savaştığı, tüm parti ile birlikte proletar-

«Dünyanın sahip olduğu zenginliklerin en belirleyici ve en değerlisinin insan olduğunu kavramanın zamanı artık geldi.» STALİN

ya ordusunun önünde yürüdüğü zaman. Tek olarak, ayrı olarak savaşabilir mi? Elbetteki savaşılmaz. Tersine, insanlar önce birleşip örgütlenirler ve ancak bundan sonra savaşmaya geçerler. Bu yapılmaksızın girişilen her savaş sonuçsuz kalır. Parti üyelerinin de uyumlu ve birleşik bir örgüt halinde birleştikten sonra ancak savaşmaya koyulacakları örgütsel görüşleri seve seve «kabul eden» ama boşboğazlıktan başka bir hüneri olmayan az geveze bulunmadığını herkes bilir. Böyle bir gevezeyi parti üyesi olarak (yani proleter ordusunun öncüsü olarak) adlandırmak, partinin kutsal çatısı için bir ayıptır. Ayrıca da partimiz ne bir felsefi okul, ne de dinsel bir tarikat ocağı değildir? Partimiz ve partinin görüşlerini bu suretle gerçekleştirebilecekleri açıktır. Bundan başka, parti üyelerinin birleşeceği örgüt ne kadar uyumlu ve birlik içinde olursa üyelerinin o kadar iyi savaşacakları ve böylece de partinin program, taktik ve örgütsel görüşlerini o kadar eksiksiz gerçekleştirecekleri ortadadır. Partimizin bir başına buyruklar yığını değil, bir öncüler örgütü olduğu boşuna söylenmiyor. Fakat partimiz eğer bir öncüler örgütü ise, bu örgütte çalışan, bunun için kendi isteklerini partinin istekleriyle kaynaştırarak partiye birlikte hareket etmeyi kendine ödev sayan bir kimsenin ancak, bu partinin, bu örgütün üyesi sayılabileceği açıktır.

O halde, partinin üyesi olmak için par-

tin'in programını, taktiğini ve örgütsel görüşlerini gerçekleştirmek; partinin görüşlerini gerçekleştirmek için bu görüşler uğruna savaşmak için parti örgütünde çalışmak ve parti ile birlikte hareket etmek gerekiyor.

Partideki üyelik için parti örgütlerinden birine girmenin zorunluluğu açıktır. Parti parti örgütlerinden birine girdikten ve bu suretle kişisel ilgilerimizi partinin yararlarıyla kaynaştırdıktan sonra ancak biz partinin üyeleri ve bununla birlikte aynı zamanda da proleter ordusunun gerçek öncüleri olabiliriz.

Eğer partimiz gevezeler başına buyrukların bir yığını değil de Merkez Komitesinin yardımıyla proleterler ordusunun yaraşır şekilde ileriye götüren öncülerin bir örgütü ise, o zaman yukarıda söylenenlerin hepsinin açıklığı kendiliğinden ortaya çıkar.

Şunları da bilmek gerekiyor.

Bugüne kadar partimiz, sempati duyanların tümünü kabul etmeye hazır konuksever bir ataerkil aileye benziyordu. Fakat partimiz merkeziyetçi bir örgüt olduktan sonra ataerkil damgasını silmiş ve kapıları yalnız değerli kimselere açılan tam bir kale gibi olmuştur. Fakat bunun bizim için büyük önemi vardır. Otokrasinin, «sendikacılık» milliyetçilik ümmetçilik vb.. yollarla proletaryanın sınıf bilincini yok etmek için çaba göstердiği, öbür yandan ise, liberal aydınların proleteryanın siyasal bağımsızlığını ortadan kaldırarak proletaryanın vesayetliğini ele geçirmeye çalıştığı bir zamanda, evet böyle bir zamanda, bizim son derece uyanık olmamız ve partimizin, kapılarını yalnız denenmiş olanlara açılan bir kale olduğunu unutmamız gerekiyor.

Biz parti içindeki üyelik için iki zorunlu koşulu (programın kabul edilmesi ve bir parti örgütünde çalışma) açıkladık. Bunlara, parti üyesini partiyi maddi bakımdan desteklemekle yükümlü kılan üçüncü koşulu da eklersek, böylece parti üyesi olma hakkı veren bütün koşulları tamamlamış oluruz.

O halde, Rusya'nın Sosyal Demokrat İşçi Partisinin programını kabul eden, partiyi maddi bakımdan destekleyen ve parti örgütlerinden birine katılan bir kimse bu partinin üyesi olarak adlandırılabilir.

Lenin'in yoldaşın parti tüzüğünün 1. maddesinde verdiği formül budur.

Görüldüğü gibi, bu formül tamamen, partimizin başına buyruk kimselerin bir yığın olmayıp merkeziyetçi bir örgüt olduğu görüşünden doğuyor.

Bu formülün en büyük üstünlüğü de bundadır.

Fakat şimdi, Lenin'in formülünü «çok dar» ve «katı» bularak reddeden ve güya «dar» ve de «katı» olmayan kendi formüllerini öneren birkaç yoldaş çıktı. Biz şimdi incelemeye geçeceğimiz Martow'un formülün'den söz ediyoruz.

Martow'un formülüne göre, «parti programını kabul eden; partiyi maddi bakımdan destekleyen ve örgütlerden birinin yönetimi altında ona düzenli şekilde kişisel yardımda bulunan herkes RSDİP'nin üyesi sayılıyor.»

Görüldüğü gibi bu formülde, parti üyelerini partinin örgütlerinden birine katılmakla yükümlü kılan, parti içindeki üyeliğin üçüncü zorunlu koşulu dışarda bırakılmıştır. Anlaşıldığına göre Martow, bu açık ve zorunlu koşulu fazla bulmuş ve onun yerine formülünde kapalı ve belirsiz olan, parti örgütlerinin birinin yönetimi altında «kişisel yardım» ibaresine yer vermiştir. Herhangi bir parti örgütüne üye olmadan (bu bir parti guyaî) ve parti iradesine bağlı olmakla yükümlü olmaksızın (bu da parti disiplini) partinin üyesi olunabileceği ortaya çıkıyor. Fakat parti, hiç bir parti örgütüne bağlı olmayan ve bu nedenle de kendilerini koşulsuz şartsız parti disiplinine uymakla yükümlü saymayan kişileri normal olarak nasıl yönetebilir?

Parti tüzüğünün 1. maddesi ile ilgili olarak Martow tarafından verilen formülün çarpıp kırıldığı ve parti üyeliği için partinin örgütlerinden birine girmeyi kesinlikle üçüncü ve zorunlu koşul olarak aldığı için Lenin'in formülünde ustalıkla çözümlenen sorun budur.

Bizim yalnızca Martow'un formülündeki kapalı ve her türlü anlamdan yoksun olan, «parti örgütlerinden birinin yönetimi altında kişisel yardım,» ibaresini çıkarmamız yetiyor. Bu koşul olmayınca, Martow'un formülünde geriye, her gevezeye kendisine asla parti üyesi olma hakkı vermeyecek olan parti programını kabul edebileceği ve partiye maddi yardımda bulunabileceği için aslında hiç bir değeri olmayan sadece iki koşul (programın kabülü ve maddi destek) kalıyor.

İşte size rahat bir formül!

Biz gerçek parti üyesinin, yalnız parti programını kabul etmekle asla yetinmeyip kabul ettiği programı mutlaka gerçekleştirmesi gerektiğini de söylüyoruz. Martow şu cevabı veriyor: Çok katı davranıyorsunuz, çünkü eğer bir parti üyesi partiye maddi yardımda bulunmayı vb. reddetmiyorsa, kabul ettiği programı gerçekleştirmesi onun için zorunlu değildir. Martow herhalde bazı «sosyal demokrat» gevezelere acıyor ve partinin kapılarını onlara kapatmak istemiyor.

Bundan sonra ben şöyle diyorum: Programın gerçekleştirilmesi için savaş, savaşma için de birleşmeye gerek olduğundan örgütlerden birine girerek arzularını partinin istekleriyle kaynaştırmak ve parti ile birlikte proleterler ordusuna öncülük etmek yani merkeziyetçi partinin organlaşmış kollarına katılmak gelecekteki parti üyesinin ödevidir. Martow şu yanıtı veriyor: Parti üyeleri için organlaşmış kolara girmek, örgütler halinde birleşmek hiç de zorunlu değildir, bireysel savaşla da yetinilebilir.

Nedir öyleyse bizim parti? Başına buyruk kimselerin rastgele bir yığını mı, yoksa öncülerin oluşturduğu uyumlu ve birlik içinde bir örgüt mü? Eğer öncülerden oluşmuş bir örgütse, ona bağlı olmayan, onun disiplinine uymayı vazgeçilmez bir ödev saymayan bu örgütün üyesi olabilir mi? Martow, parti bir örgüt değildir, ya da daha doğrusu, parti örgütlenmemiş bir örgüttür, diye cevap veriyor (işte size merkeziyetçilik!).

Martow'un düşüncesine göre, partimizin merkeziyetçi bir örgüt olmayıp yerel örgütlerin ve «sosyal demokrat» başına buyrukların bir yığını olduğu açık seçik ortadadır. Fakat eğer partimiz merkeziyetçi bir örgüt değilse o zaman, kapıları sadece denenmiş olanlara açılan bir kale de değildir. Formülünden de anlaşılacağı gibi Martow için parti gerçekte bir kale değil, sempati duyan herkesin serbestçe girebileceği bir yerdir. Biraz bilgi, bir o kadar sempati, biraz da maddi destek oldu mu mesele yoktur, parti üyesi sayılmak için tam hakka sahipsiniz demektir. Martow, bir parti üyesinin parti örgütlerinden birine girerek arzularını partinin isteklerine bağımlı kılmakla yükümlü olduğunu söyleyen insanları dinlemeyin diye ürkmüş «parti üyelerini» uyarıyor. Birincisi, bu koşullara razı olduğunu söylemek bir insan için zordur, arzularını partinin isteklerine bağımlı kılmanın sakası yoktur hal İkincisi, açıklamamda belirttiğim gibi, bazı kimselerin düşünceleri yanlıştır. O halde, sayın bayanlar ve baylar, lütfen içeri buyurun!

Martow sözde arzularını partinin isteklerine bağımlı kılmaya karar veremiyen bazı profesörlere ve liselilere acıyor ve onun için partimizin kalesinde bu sayın bayanların ve bayların içeri sokulabileceği bir gedik açıyor. Kapıları oportünizme açıyor, hem de binlerce düşmanın proletaryanın sınıf bilincini baskı altında tuttukları bir zamanda.

Fakat iş bu kadarla bitmiyor. Meselâ, Martow'un kuşkulu formülü aracılığı ile partimiz içindeki oportünizmin bir başka yandan olanaklı kılınmasıdır.

Partinin birliği için nasıl programa ilişkin görüşlerde birlik olması gerekiyorsa, taktik ve örgütsel görüşlerde de aynı ölçüde birliğin zorunlu olmasına karşın, bildiğimiz gibi Martow'un formülünde yalnız programın kabulünden söz ediliyor fakat taktik ve örgüte ait tek kelime bulunmuyor. Bize, Lenin'in yoldaşın formülünde de bundan söz edilmediği söylenecektir. Doğrudur, Fakat Lenin'in yoldaşın formülünde bundan söz etmeye gerek de yoktu! Bir parti örgütünde çalışan, yani Parti ile birlikte savaşan ve parti disiplinine uyan bir kimsenin partinin taktiğinden ve örgüt ilkelerinden başka bir taktik ve örgüt ilkesi izleyemiyeceği kendiliğinden açık değil mi? Ama parti programını kabul edip de hiç bir parti örgütüne bağlı olmayan bir parti üyesi için ne diyeceksiniz? Bu üyenin, başka görüşleri değil de partinin taktik ve örgütsel görüşlerini savunacağının güvencesi nedir? Martow'un formülünün bize açıklayamadığı husus budur. Martow'un formülünün doğuracağı sonuç, elimizde aynı programa sahip oldukları halde (bu da kuş-

kulu yol üyelerinin taktik ve örgütsel görüşleri ayrı «garip bir parti bırakması» olacaktır. İdeal bir çeşitlilik! Bu durumda partimizin bir şölen yerinden farkı ne olacaktır?

Yalnız bir şey sormak gerekiyor: II. Parti Kurultayının bize emrettiği ve Martow'un formülüne temelden ters düşen ideolojik ve pratik merkeziyetçiliği nereye koyacağız. Seçmeye gelince, kuşkusuz Martow'un formülünü kapı dışarı etmek daha yerinde olacaktır.

Martow bize, Lenin yoldaşın formülüne karşılık olarak böyle saçma bir formül yutturuyor.

Martow'un formülünü kabul eden II. Parti Kurultayının kararını yeterince düşünmemenin bir sonucu sayıyoruz ve III. Parti Kurultayının ikincisinin hatasını mutlaka düzelteceği ve Lenin yoldaşın formülünü kabul edeceği umudunu belirtiyoruz.

Söylenenleri kısaca tekrar edelim: Proleterler ordusu savaş alanına çıkıyor. Eğer her ordunun öncü birliği olması gerekiyorsa, o zaman bu ordunun da böyle bir öncü birliğinin olması zorunluydu. Bir proleter öncüler grubu olan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi böylece doğdu. Belli bir ordunun öncü birliği olarak önce kendine özgü bir program, kendine özgü bir taktik ve kendine özgü örgüt ilkeleriyle donanması gerekir, ikincisi, onun uyumlu ve birlik içinde bir örgüt olması gerekir. Kimin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi üyesi olacağı sorulduğunda, bu partinin verebileceği sadece bir cevap vardır: Parti programını kabul eden, partiyi maddi bakımdan destekleyen ve parti örgütlerinden birinde çalışan kimse.

İşte Lenin yoldaş, kusursuz formülünde bu apaçık gerçeği dile getirmiştir.

... Stalin, içinde yaşadığı karanlık ve fırtınalı günler için biçilmiş kaftan, olağanüstü kişilikte bir insandır. Bütün bunların ötesinde, bütün insanlar ve uluslar için büyük önem taşıyan, hiç yitirmediği bir mizah duyarlılığı vardır... W. Churchill

SİLAHLI AYAKLANMA VE TAKTİĞİMİZ

Devrimci hareket, «bugün için artık silahlı ayaklanma zorunluğunu doğurmuştur», Partimizin III. Kurultayı tarafından ortaya konan bu düşünce her gün gittikçe daha çok doğrulanmaktadır. Devrimin alevi, kâh orada kâh burada yerel ayaklanmalara neden olarak, gittikçe daha kuvvetli yayılmaktadır. Lodz'da üç gün süren barikatlar ve sokak çarpışmaları, Iwanowo-Wosnessensk'deki önüne geçilemiyen askerlerle kanlı çarpışmalarla birlikte on binlerce işçinin grevi, Odessa'daki ayaklanma, Karadeniz Donanması'ndaki Libau deniz birlikleri arasındaki «isyan», Tiflis «haftası —bütün bunlar yaklaşan fırtınanın habercileridir. Yaklaşıyor, durmadan yaklaşıyor, bugün ya da yarın Rusya'nın üzerinde kopacak ve temizleyici bir büyük sel olup tüm kokuşmuşlukları ve çürümüşlükleri götürecek, Rus halkını otokrasi denen yüzlerce yıllık kirden arındıracak. Çarlığın son çırpınışları— —çeşitli şiddet önlemlerinin arttırılması, ülkenin yarısında olağanüstü durum ilânı, darağaçlarının arttırılması ve bu arada liberalleri tavlayıcı konuşmalar ve yalan reform vaadleri— onu tarihsel yazgısından kurtaramıyacak. Otokrasinin günleri sayılıdır, fırtınanın önüne geçilemez. Tüm halkın selâmlayarak, kendisinden yenilenme, yeniden dirilme beklediği yeni bir düzen doğuyor artık.

Yaklaşan bu fırtına, partimizi şimdi hangi yeni sorunlarla karşı karşıya getiriyor? Devrimin tek zorunlu başlangıcı olan ayaklanmaya daha etkin ve daha örgütlenmiş olarak katılmak için örgütümüzü ve taktiğimizi yaşamın yeni gereklerine nasıl uyarlamalıyız? Ayaklanmayı yönetmek için bizim —devrimin sadece öncüsü değil, aynı zamanda en önemli etkili gücü olan sınıfın ileri birliğinin— özel aygıtlar kurmamız gerekiyor mu, yoksa şimdiki parti mekanizması bunun için yeterli midir? Bu sorunlar birkaç aydır partinin önünde duruyor ve geciktirilmeden çözüm bekliyor. «Doğal güce» inanan ve «partinin amaçlarını yalnızca yaşamın gidişini izlemekte gören, bilinçli ileri birliğe yaraşır şekilde başta değil de arkadan yürüyen insanlar için böyle sorunlar yoktur. Onlar ayaklanmanın kendiliğinden oluştuğunu, onu örgütleyip hazırlamanın olanaksız olduğunu, önceden geliştirilen her eylem planının bir ütopya (bunlar her plana karşıdırlar, —bu «kendiliğinden oluşan bir görünüm» değil, «bilerek yapılan bir şey» olabilir) boşuna çaba olduğunu, toplumsal yaşamın araştırılıp ortaya çıkarılmamış yolları bulunduğunu ve bütün planlarımızın suya düşeceğini söylerler. Bu itibarla kendimizi ayaklanma fikrinin ve kitlelerin «kendi-

liklerinden silahlanmaları» düşüncesinin propagandasiyle sınırlamalıymışız, sadece siyasal öncülük yapmamalıymışız ve ayaklanan halkı «teknik» yönden isteyen yönetsinmiş.

Ancak «artçı politikaya» karşı çıkanlar, ama bu öncülüğü biz şimdiye kadar yaptık, diye itirazda bulunuyorlar. Geniş bir propaganda ve ajitasyon ile proletaryanın siyasal öncülüğünün son derece gerekli olduğu açıktır. Ancak bu genel ödevlerle sınırlı kalmak, ya yaşamın doğrudan ortaya attığı bir soruyu yanıtlamaktan kaçındığımız, ya da taktiğimizi, hızla yayılan devrimci mücadelenin gereksinimlerine uydurma gücünden tamamen yoksun olduğumuz anlamını taşır. Şimdi bizim siyasal propagandayı on misli artırmamız, yalnız proletaryayı değil, yavaş yavaş devrime katılan pek çok halk tabakalarını da etkimiz altına almamız, bütün halk sınıfları içinde ayaklanmanın gerekliliği fikrini vaymamız elbette zorunludur. Ancak yalnız bunlarla yetinemeyiz. Proletaryanın gelmekte olan devrimi kendi sınıf savaşımı amaçları için yararlanılabilir duruma getirerek bunu izleyecek olan sosyalizm savaşımını en çok kolaylaştıracak demokratik bir düzenin kurabilmesi için, muhalefetin etrafında toplandığı proletaryanın sadece savaşımın merkezi olmakla kalmayıp aynı zamanda ayaklanmanın öncüsü ve yönetmeni olması da gerekmektedir. Demek ki yaşamın proletaryaya yüklediği yeni ödevi, ***tüm Rusya ayaklanmasının teknik öncülüğü ve örgütsel hazırlığı*** oluşturmaktadır Şimdi eğer partimiz işçi sınıfının gerçek siyasal öncüsü olmak istiyorsa bu yeni görevlerin yerine getirilmesinden kaçınamaz, kaçınmamalıdır da.

Buna göre bu amaca varmamız için neler yapmalıyız? Atacağımız ilk adım ne olmalıdır?

Örgütlerimizden bir çoğu, kuvvetlerinin ve araçlarının bir bölümünü proletaryanın silahlanması için hazır tutmakla bu sorunu pratik olarak çözmüş bulunmaktadırlar. Otokrasiye karşı mücadelemiz şimdi, silahlanmanın herkes tarafından zorunlu olduğunun kabul edildiği bir döneme girmiştir. Fakat silahlanmanın zorunluluğu bilinci yalnız başına yeterli değildir ***partiye doğrudan ve açıkça gerçek ödev verilmelidir.*** Onun için ülkenin her yanındaki komitelerimizin, hemen şimdiden, halkı silahlandırmaya, bunu yoluna koyacak özel gruplar kurmaya, silahları sağlamak amaciyle yerel gruplar örgütlemeye, çeşitli patlayıcı maddelerin yapımı için atelyeler örgütlemeye, resmi ve özel silah ve mühimmat depolarının ele geçirilmesi için bir plan geliştirmeye başlamaları gerekmektedir. Yeni «Iskra»nın bize öğütlediği gibi yalnız «şiddetli silahlanma gereksinmesiyle» halkı silahlandırmakla kalmayıp aynı zamanda, III. Parti Kurultayının bize ödev olarak yüklemlediği şekilde, «proletaryanın silahlanması için enerjik fiili önlemleri» de almak zorundayız. Başka herhangi bir soruna nazaran bu sorunun çözümünde hem partinin bölünen kısmıyla (eğer gerçekten ciddi olarak silahlanmayı düşünüyorlarsa ve sadece «kendi kendine silahlanmaya karşı duyulan şiddetli gereksinim» gevezeliği yapmıyorlarsa) hem de, örneğin, Ermeni federalistleri ve aynı şeyleri amaç edinmiş diğerleri gibi ulusal sosyal demokrat örgütlerle daha kolay bir anlaşmaya varabiliriz. Böyle bir girişim, bizim komiteyle «Balachany-Bibi-Eibater» Grubunun ve Gntschakisten Komitesinin Şubat katliamından sonra kendi aralarından silahlanma sorunları için bir örgüt komisyonu oluşturdukları Bakü'de vardır. Bu güç ve sorumlu işin mutlaka ortak güçlerle yoluna konulması zorunludur, biz, fraksiyonal çekişmelerin tüm sosyal demokratik güçlerin bu temel üzerinde birleşmesini en az engellemesi gerektiğine inanıyoruz.

Silah stoklarının arttırılmasiyle bunların sağlanması ve fabrika biçimi seri yapımı dışında, elde edilen silahların kullanımı konusunda tüm olasılı savaş gruplarının eğitimi için en ciddi ilginin gösterilmesi gerekir. Silahların doğrudan kitlelere dağıtılması gibi hareketlere hiç bir suretle izin verilmemelidir. Aracımız az olduğundan ve silahları polisin dikkatli gözlerinden saklamak zor olduğundan, bir dereceye kadar önemli ölçüde halk tabakalarını silahlandırmayı başaramayabilirlz ve gayretlerimiz boşuna olmuş olabilir. Eğer özel bir savaş örgütü kurarsak durum tamamen başka olur. Savaş gruplarımız silahların kullanılmasında iyi eğitilecekler, ayaklanma sırasında —artık kendiliğinden mi başlar, yoksa önceden mi hazırlanır— asıl birlikler ve ileri birlikler olarak etkide bulunacaklar, ayaklanan halk bunların etrafında toplanacak ve bunların yönetimi altında savaşmaya girecek. Görgülü ve örgütlü oluşları sayesinde, fakat aynı zamanda iyi silahlanmaları sayesinde silahlanan halkın tüm kuvvetlerini kullanmak ve bu suretle en yakın amaca ulaşmak, yani tüm halkın silahlandırılmasını ve önceden geliştirilen eylem planını uygulamak mümkün olacaktır. Bunlar hızla devrimin daha ileri gelişimi için gerekli olan çeşitli silah depolarını, hükümet dairelerini ve genel kurumları, yani postaneyi telefon idaresini vb. ele geçirecekleridir.

Fakat bu savaş grupları sadece devrimci ayaklanma tüm kentl sardıktan sonra gerekli değildir, bunların ayaklanma arifesindeki önemleri de az değildir. Son yarıyıl içinde tüm halk sınıflarının gözünde saygınlığını yitirmiş olan otokrasinin bütün gücünü, ülkenin tüm karanlık güçlerini —bunlar profesyonel haydutlar ya da tatarların içinde cahil ve fanatik unsurlardır— devrimcilere karsı savaş için seferber etmeye harcadığına açıkça kanaat getirdik. Polis tarafından silahlanıp korunan bunlar halka korku salarak kurtuluş hareketi için ağır bir hava yaratırlar. Savaş örgütlerimizin daima bu karanlık güçlerin tüm saldırılarını savusturmaya hazır olmaları ve bunların yarattığı öfke ve direnmeyi hükümete karşı yönelmiş bir harekete çevirmeye çalışmaları gerekir. Sokağa çıkarak halk kitlelerinin başına geçmeye her an hazır olan silahlanmış savaş grupları, III. Parti Kurultayının saptadığı amacı, yani «Kara Yüzlerin ve genel olarak hükümet tarafından gönderilen tüm gerici unsurların saldırılarına karşı silahlı savunma örgütlemeyi» kolayca gerçekleştirebilirler («Devrim Arifesinde Hükümetin Tektiğine Karşı Alınacak Tutum Üzerine Karar» — bkz. «Bildiri»).

Savaş gruplarımızın ve askeri-teknik örgütümüzün baş ödevlerinden biri kendi bölgeleri için bir ayaklanma planı geliştirmek ve bunu parti merkezi tarafından tüm Rusya için geliştirilen planla koordine etmek olmalıdır. Düşmanın en zayıf yerleri bulunarak saldırıya geçmek zorunda olduğu noktalar saptanmalı, bölgedeki tüm kuvvetlerin dağıtımı yapılmalı ve kentin topografyası iyi incelenmeli. Hiç bir suretle baskına uğramamamız için bütün bunların önceden yapılması gerekir. Örgütlerimizin eyleminin bu yanını etraflı açıklamak burada tamamen yersizdir. Eylem planının geliştirilmesinde sıkı işbirliğine sokak savaşlarının yürütülmesinde mutlaka lâzım olan askeri teknik bilgilerin olabildiğince geniş bir biçimde proletarya içinde yayılmasının eşlik etmesi gerekir. Bu amaçla örgütte bulunan asker kişilerden yararlanmalıyız. Aynı amaçla, yetenekleri ve eğilimleriyle büyük yarar sağlayabilecek başka bir çok yoldaşın yardımlarına da baş vurabiliriz.

Ancak böyle çok yönlü bir ayaklanma hazırlığı, sosyal demokrasinin halk ile otokrasi arasındaki savaşlarda öncülük rolünü sağlamlayabilir.

Ancak tam bir savaş hazırlığı proletaryaya, Çarlık Hükümeti yerine devrimci geçici bir hükümet kurulabilmesi için, polisle ve askerlerle yapılan ayrı ayrı müfreze çatışmalarını genel bir halk ayaklanmasına dönüştürme olanağını verebilir.

«Artçı politika» yandaslarına rağmen örgütlenmiş proletarya ayaklanmanın gerek teknik ve gerekse siyasal öncülüğünü elinde toplamak için bütün güçlerini kullanacaktır. Yaklaşmakta olan devrimi sınıf savaşımızın yararına kullanabilmek için bu öncülük vazgeçilmez bir koşuldur.

GEÇİCİ DEVRİMCİ HÜKÜMET VE SOSYAL DEMOKRASİ

I

Halk devrimi büyüyüp gelişiyor. Proletarya silahlanarak ihtilâl bayrağını açıyor. Köylüler ayaklanarak proletarya etrafında birleşiyorlar. Genel ayaklanmanın başlayarak nefret edilen Çarın nefret edilen tahtını «yeryüzünden silip atacağı» zaman uzak değildir artık. Çar hükümeti yıkılacaktır. Onun kalıntıları üzerinde bir devrim hükümeti, karanlık kuvvetleri silahsızlandırarak halkı silahlandıracak ve hemen Kurucu Meclisin toplanmasına girişecek geçici devrimci bir

hükümet kurulacaktır. Böylece halkın egemenliği Çarın egemenliğine son verecektir. Bugünkü halk devrimi bu yolda gidiyor.

Geçici hükümetin yapmak zorunda olduğu şeyler nelerdir?

Geçici hükümet, Çar otokrasisini yeniden kuramamaları için karanlık güçleri silahsızlandırmak ve devrim düşmanlarını alt etmek zorundadır. Halkı silahlandırarak devrimin sona erdirilmesine yardımcı olmak zorundadır. Konuşma, basın, toplantı vb. özgürlükleri gerçekleştirmek zorundadır. Dolaylı vergileri kaldırarak kazanç ve kalıta dayalı ileri bir vergi düzeni getirmek zorundadır. Köylerde toprak sorunlarını düzenleyecek köylü komitelerini kurmak zorundadır. Son olarak kiliseyi Devletten ve okulu kiliseden ayırmak zorundadır...

Bu genel gereklerin dışında, geçici hükümetin işçilerin sınıfsal gereklerini, yani grev ve birleşme özgürlüğünü, sekiz saatlik iş gününü, Devlet iş sigortasını, sağlıklı çalışma koşullarını, «İş borsalarının» kurulmasını da gerçekleştirmek zorundadır.

Kısaca geçici hükümet, bizim en az programımızı noksansız gerçekleştirmek ve hemen, toplumsal yaşamda meydana gelen değişimleri «her zaman için» yasal olarak saptayacak ve halkın tümü tarafından seçilecek olan Kurucu Meclisi toplamaya girişmek zorundadır.

Geçici hükümete kimler girmeli?

Devrim halk tarafından gerçekleştirilecek, fakat halkı proletarya ile köylüler oluşturuyor. Devrimi sona erdirmeyi, gericiliği altetmeyi, halkı silahlandırmayı vb. de üstlenmek zorunda olduğu açıktır. Fakat bütün bunlar için hükümette proletarya ile köylülerin çıkarlarının savunucularının bulması zorunludur. Proletarya ile köylüler sokağa egemen olacaklar, kanlarını akıtacaklar, bunların geçici hükümete de egemen olmaları gerektiği açıktır.

Bize, bütün bunlar doğrudur ama proletarya ile köylüler arasında ortak olan ne var, deniyor.

Ortak olan, her ikisinin de kölelliğin kalıntılarından nefret etmeleri, her ikisinin de Çar hükümetine karşı bir ölüm kalım savaşı vermeleri, her ikisinin de bir demokratik cumhuriyet istemeleridir.

Fakat bu bize, bunlar arasındaki ayrılığın çok daha önemli olduğu gerçeğini unuttıramaz.

Nedir bu ayrılık?

Şudur ki, köylülerin özel mülkiyete sarılmalarına, burjuva koşullarına bağımlı kalmalarına ve burjuva düzeninin temellerini sağlamlamak için demokratik cumhuriyete gereksinim duymasına karşın Proletarya özel mülkiyetin düşmanıdır, burjuva koşullarından nefret eder ve demokratik cumhuriyete sadece kuvvetlerini toplamak ve sonra burjuva düzenini yıkmak için gereksinim duyar.

Köylülerin özel mülkiyeti kaldırmak istediği zaman ancak proletaryaya karşı cephe alacağını söylemek gereksizdir. Öbür yandan köylülerin, otokrasiyi yıkmak istediği zaman ancak proletaryayı destekleyeceği aynı şekilde açıktır. Bugünkü devrim bir burjuva devrimidir, yani özel mülkiyete dokunmuyor, onun için köylülerin silahlarını proletaryaya çevirmeleri için bir neden yoktur. Buna karşılık bugünkü devrim Çar iktidarını temelden reddediyor, onun için köylüler devrimin öncü kuvveti olan proletaryaya kararlı bir şekilde katılmak için ilgi duyuyorlar. Proletaryanın da köylüleri destekleyerek onlarla birlikte ortak düşmanın —Çar hükümetinin— üstüne yürünmeye karşı ilgi duyduğu açıktır. Büyük adam Engels, proletaryanın proleter devrimin zaferine kadar küçük burjuvazi ile yan yana mevcut koşulların üzerine yürümesi gerektiğini boşuna söylemiyor. Eğer zaferimiz, devrim düşmanlarının tamamen altedilmesine kadar zafer olarak adlandırılmıyorsa, eğer düşmanların altedilmesi ve halkın silahlandırılması geçici hükümetin görevi ise, eğer zaferin tamamlanmasını geçici hükümet üstlenmek zorundaysa, o zaman geçici hükümete küçük burjuvazi çıkarlarının savunucularından başka proletaryanın temsilcilerinin de kendi çıkarlarının savunucularından başka proletaryanın temsilcilerinin savunucuları olarak girmeleri gerektiği gayet doğaldır. Devrimin öncüsü olarak ortaya çıkan proletarya eğer devrimin sona erdirilmesini yalnız başına küçük burjuvazive bırakmak isteseydi delilik etmiş olurdu. Bu kendi kendine bir ihanet olurdu. Ancak özel mülkiyetin düşmanı olarak proletaryanın kendi partisinin olması ve bir an için dahi kendi yolundan ayrılmaması gerektiği unutulmamalıdır.

Başka bir deyimle, proletarya ile köylülerin birleştirilmiş kuvvetleriyle Çar hükümetine son vermek, birleştirilmiş güçleriyle devrim düşmanlerini altetmek zorundadırlar ve işte bunun içindir ki geçici hükümete köylülerin yanında proletaryanın da kendi çıkarlarının savunucularının, yani sosyal demokratların bulunması gerekir.

Bu o kadar açık, o kadar belirgin ki, hatta bunun sözünü etmek bile gereksiz görünebilir.

Fakat bu arada ortaya çıkan «azınlık» buna karşı kuşkusunu belirterek ısrarla, sosyal demokrasinin geçici hükümete katılmasının uygun olmadığını, bunun ilkelere ters düşeceğini iddia ediyor.

İnceleyelim bu meseleyi. «Azınlığın kanıtları nelerdir? Her şeyden önce Amsterdam Kongresine dayanıyor. Bu kongre, Jaurèsizme karşı olarak, sosyalistlerin bir burjuva hükümetine katılma gayreti içinde olmamaları gerektiğine karar veriyor ve geçici hükümet de bir burjuva hükümeti olduğuna göre geçici hükümete katılmak bizim için doğru olmaz. «Azınlık» böyle bir yargıda bulunuyor ve kongre kararının böyle çocukça bir yorumuna göre bizim devrime de katılmamamız gerektiğini farketmiyor. Gerçekte biz burjuvazinin düşmanlarıyız, bugünkü devrim de bir burjuva devrimidir, öyleyse bizim hiç bir suretle bu devrime katılmamamız gerekir! «Azınlığın» mantığı bizi bu yola zorluyor. Buna karşılık sosyal demokrasi, biz proleterlerin yalnız bugünkü devrime katılmakla kalmayıp hatta onun başına geçerek yönetme ve sona erdirmek zorunda olduğumuzu söylüyor. Fakat geçici hükümete katılmadan devrimi sona erdirmek olanaksızdır. «Azınlığın» burada tamamen sakat bir mantık yürüttüğü kuşkusuz. İki şeyden biri: Ya liberaller gibi, proletaryanın devrimin öncüsü olduğu fikrinden vazgeçmek zorundayız —ki, bu takdirde bizim geçici hükümete katılmamız sorunu kendiliğinden düşer—, ya da bu sosyal demokratik fikri açıkça tanıyıp bizim geçici hükümete katılmamız zorunluğunu kabul edeceğiz. Fakat «azınlık» bunlardan ne birini ne de ötekini bırakmak istemiyor, o hem liberallerle ve hem de sosyal demokratlarla birlik olmak istiyor. Böylece de tamamen masum mantığın acımasızca ırzına geçiyor...

Amsterdam Kongresine gelince, bu kongrenin göz önünde bulundurduğu geçici bir hükümet değil, Fransa'nın dalmi hükümetiydi. Fransa'nın hükümeti gerici ve tutucu olup eskiyi savunur ve yeniye karşı mücadele eder, gerçek bir sosyal demokratın asla bu hükümete girmeyeceği anlaşılıyor. Halbuki geçici hükümet devrimci ve ilerici olup eskiye karşı mücadele eder ve yeniye yol açar, devrimin yararları için çalışır. Gerçek bir sosyal demokratın bu hükümete gireceği anlaşılıyor. Görüldüğü gibi bunlar farklı şeylerdir. «Azınlık» boş yere Amsterdam Kongresine sarılıyor. Kongre onu fiyaskodan kurtaramıyacaktır.

«Azınlık» bunu açıkça kendisi de sezdi. Onun için de şimdi başka bir kanıta sarılıyor: Şimdi Marx'la Engels'in ruhlarını çağırıyor. Örneğin «Sosyal Demokrat ısrarla, Marx ve Engels'in geçici bir hükümete katılmayı «temelden reddedeceklerini» yineliyor. Fakat nerede, ne zaman reddettiler? Örneğin, Marx ne söylüyor acaba? Marx'ın şöyle dediği anlaşılıyor: «... Demokratik küçük burjuvalar, proletaryaya demokratik partideki bütün özellikleri taşıyan büyük bir muhalefet partisinin kurulmasını öğütlüyorlar.» böyle bir birleşme yalnız küçük burjuvanın yararına ve tamamen proletaryanın zararına sonuç verir» vb.. Kısacası, proletaryanın bağımsız bir sınıf partisi olması gerekir. Fakat buna karşı olan kim acaba, sayın «bilgiç eleştirmen»? Niçin yel değirmenleriyle savaşıyorsunuz?

«Eleştirmen» buna rağmen Marx'dan söz etmeyi hala sürdürüyor. «Ortak bir düşmana karşı bir savaş durumu için özel bir birleşmeye gerek yoktur. Böyle bir düşmanla doğrudan savaşılabildiği sürece her iki partinin çıkarları o an için birleşir ve «... sadece o an için düşünülen bağlantı kendiliğinden kurulur... Savaş sırasında ve savaştan sonra işçilerin burjuva demokrasisinin istekleri» («Sosyal Demokrat gerekleri» olarak çe-

virliyor) «yanında kendi isteklerini (yine gereklerini) ortaya koymaları gerekir... Kısacası: Zaferin ilk anından itibaren... o zamana kadarki bağlaşığına, yani ortak zaferden yalnız başına faydalanmak isteyen partiye karşı güvensizlik gösterilmesi gerekir». Başka bir deyimle proletarya kendi yolunda gitmeli ve küçük burjuvaziyi sadece kendi çıkarlarına ters düşmediği sürece desteklemeli. Fakat buna karşı olan kim, insanı hayretlere düşüren «eleştirmen», ve niçin Marx'ın sözlerine dayanmak zorunda kaldınız? Marx, geçici devrimci bir hükümet hakkında bir şey söylemiş midir? Tek kelime söylememiştir. Marx, demokratik bir devrim sırasında geçici hükümete katılmanın ilkelerimize ters düştüğünü söylüyor mu? Tek kelime söylemiyor. Niçin öyleyse bizim yazar, bizimle Marx arasındaki «ilkesel çelişkiyi» bulduğu derin dalışa varıyor? Zavallı «eleştirmen»! Böyle bir çelişki bulmak için bütün gücüyle çalıştı, fakat ne yazıkki hepsi boşuna çaba idi.

Fakat menşeviklerin açıklamasına göre Engels ne diyor? Öğrenildiğine göre Turati'ye yazdığı bir mektubunda, İtalya'daki gelen devrimin bir sosyalist devrim değil, bir küçük burjuva devrimi olduğunu, proletaryanın devrimin zaferine kadar küçük burjuvazi ile birlikte varolan düzene karşı gitmek zorunda olduğunu, fakat bu arada mutlaka kendi partisinin olması gerektiğini, ancak devrimin zaferinden sonra sosyalistlerin hükümete girmelerinin son derece tehlikeli olduğunu söylüyor. Bunu yapmakla sosyalistler Louis Blanc'ın ve diğer 1848 Fransız sosyalistlerinin yanılgısını yinelemiş olurlar vb. Başka bir deyimle, İtalyan devrimi bir sosyalist devrim değil, demokratik bir devrim olacağından proletarya egemenliğini ve zaferden sonra da hükümette kalmayı düşlemek büyük bir yanılgı olur, sadece zafere kadar proletarya küçük burjuvalarla birlikte ortak düşmana karşı yürüyebilir. Fakat buna kim itiraz ediyor, demokratik devrimi sosyalist devrimle karıştırmak durumunda olduğumuzu kim söylüyor? Niçin Turati'ye, Bernstein'ın bu yandaşına dayanmak gereği duyuldu? Veya niçin Louis Blanc'ı anımsatmak gereği duyuldu? Louis Blanc bir küçük burjuva «sosyalistidir», bizde ise söz konusu olan sosyal demokratlardır. Louis Blanc zamanında sosyal demokrat parti yoktu, fakat burada söz konusu olan asıl böyle bir partidir. Fransız sosyalistleri siyasal iktidarı ele geçirmek istiyorlardı, fakat bizi ilgilendiren geçici hükümete katılma sorunudur... Engels, demokratik devrim sırasında geçici hükümete katılmanın ilkelerimize ters düştüğünü söylüyor mu? Tek kelime söylemiyor. Öyleyse böyle bir laf kalabalığına ne gerek var, sevgili menşevik, sorunları karmakarışık etmenin onları çözümlemek demek olmadığını neden anlamıyorsunuz? Niçin yok yere Marx'ın ve Engels'in ruhlarını rahatsız etmek zorunda kaldınız?

Marx'la Engels'in adlarının kendisini kurtarmayacağını belki «azınlığın» kendisi de anlıyor ve şimdi üçüncü bir «kanıta» sarılıyor. Bize, «siz devrim düşmanlarına çift gem takarak proletaryanın devrim üzerine olan ağırlığının yalnız aşağıdan, yalnız sokaktan değil, yukardan da, geçici hükümetin salonlarından da gelmesini istiyorsunuz,» diyor. Ancak bunun ilkeye ters düştüğünü söyleyerek kınıyor bizi.

Bu suretle «azınlık», bizim devrimin gidişini «sadece alttan» etkilememiz gerektiğini iddia ediyor. «Çoğunluk» ise tersine, baskının çok yanlı olması için «alttan gelen» eylemin «yukardan gelen» eylemle tamamlanması gerektiği görüşündedir...

Fakat bu durumda sosyal demokrasi ilkesiyle çelişkiye düşen kim, «çoğunluk» mu, yoksa «azınlık» mı?

Engels'e baş vuralım. Yetmişli yıllarda İspanya'da bir ayaklanma oldu. Bir geçici devrimci hükümet sorunu ortaya çıktı. O zamanlar orada Bakunistler (anarşistler) öne çıkıyorlardı hep. Bunlar yukardan gelen her eylemi reddediyorlardı. Bu durum Engels'le bunlar arasında bir polemik doğmasına neden oldu. Bakunistler, «azınlığın» şimdi söylediği aynı şeyleri söylüyorlardı. Engels, «Bakunistler'in yukardan aşağıya olan her devrimci eylemin zararlı olduğunu, her şeyin aşağıdan yukarıya doğru örgütlenip gerçekleştirilmesi gerektiğini yıllarca söylediklerini», anlatır. Bunlara göre, «geçici ya da devrimci denilen her türlü siyasal iktidar örgütü sadece bir aldatmaca olabilir ve proletarya için aynen şimdi varolan bütün hükümetler gibi tehlike yaratabilir». Engels bu görüşle alay ederek yaşamın Bakunistlerin bu öğretisini tamamen çürüttüğünü söyler. Bakunistleri, yaşamın gereklerine uyarak ...«kendi anarşik ilkelerine tamamen karşıt olan devrimci bir hükümet oluşturmak zorundaydılar. Böylece, «daha açıklanır açıklanmaz, devrimci bir hükümet kurulmasının sadece yeni bir aldatmaca ve işçi sınıfına yeni bir ihanet olduğu yolundaki temel inanç ilkeleriyle çelişkiye düştüler...»

Böyle söylüyor Engels.

Buna göre «azınlığın» ilkesinin «eylemin yalnız «alttan gelmesi»— sosyal demokratik taktikle temelden çelişen anarşik bir ilke olduğu ortaya çıkıyor. Geçici bir hükümete her türlü katılmanın işçiler için zararlı olduğu yolundaki «azınlık» görüşü, Engels'in de alay etmiş olduğu anarşik boş bir laftan ibarettir. Ayrıca, Bakunistlerde olduğu gibi, «azınlığın» görüşlerini yaşamın reddedeceği ve kolaylıkla sileceği de ortaya çıkıyor.

Buna rağmen «azınlık», «biz prensiplere karşı hareket etmek istemiyoruz» diyerek direnmeyi sürdürüyor. Bu insanların sosyal demokratik ilkelere ilişkin gerip bir anlayışları var. Bunların sadece geçici devrimci hükümete ve Devlet Dumasına ilişkin ilkesel görüşlerini ele alalım. «Azınlık», devrimin çıkarları tarafından yaratılan geçici hükümete katılmaya karşıdır, çünkü bu prensiplere ters düşüyor. Fakat otokrasinin çıkarları tarafından yaratılan Devlet Dumasına katılmaktan yanadır, öğrenildiğine göre bu prensiplere ters düşmüyormuş! «Azınlık», devrimci halk tarafından yaratılmış ve halk tarafından da yasallaştırılacak olan geçici hükümete katılmaya karşıdır, çünkü bu prensiplere ters düşüyor. Fakat zorba Çar tarafından toplanan ve onun tarafından da yasallaştırılacak olan Devlet Dumasına katılmaktan yanadır, öğrenildiğine göre bu prensiplere ters düşmüyormuş! «Azınlık», otokrasiyi gömmek için kurulan geçici hükümete katılmaya karşıdır, Çünkü bu prensiplere ters düşüyor. Fakat otokrasiyi sağlamlamak için kurulan Devlet Dumasına katılmaktan yanadır, öğrenildiğine göre bu prensiplere ters düşmüyormuş... Siz hangi prensiplerden söz ediyorsunuz acaba, sayın baylar, liberallerin prensiplerinden mi, yoksa sosyal demokratlarınkinden mi? Bu soruya açık bir yanıt verirseniz iyilik etmiş olursunuz. Biz bu konuda biraz kuşkuluyuz.

Fakat biz bu sorulardan vazgeçelim.

Mesele, prensipler peşinde görünen «azınlığın» anarşistlerin yoluna kaymış olmasıdır.

Şimdi açıkça ortaya çıkan budur.

III. Parti Kurultayında alınan kararlar bizim menşeviklerin hoşuna gitmedi. Bunların gerçek devrimci ruhu menşevik «bataklığını» harekete geçirdi ve «eleştiri şevki» verdi. Özellikle geçici devrimci hükümete ilişkin kararın bunların oportunist ruh hali üzerinde etkili olduğu açıktır. Bunlar da işe bu kararı «yok etmekle» başladılar. Fakat eleştirilerini yapmak için tutunabilecekleri şeylerden hiç bir şey bulamadıkları için alışılageldikleri bayağı ve aynı zamanda ucuz yola, yani demagojiye sarıldılar! Bu «eleştirmenler», bu kararın işçileri avlamak, kandırmak ve büyülemek için alındığını yazıyorlar. Bu yaptıklarından da çok hoşnut oldukları açıkça görülüyor. Düşmanı kalbinden vurduklarını, kendilerini ise zaferi kazanmış eleştirmenler sanarak şöyle bağırıyorlar: «Ve bunlar (kararı yazanlar) proletaryaya öncülük etmek istiyorlar!» Bu «eleştirmenlere bakınca insanın gözünün önünde Gogol'ün, kendini İspanya kralı sanan aptal kahramanı canlanıyor. Büyüklük kuruntusuna kapılan insanların yazgısıdır bu!

«Sosyal Demokratın» 5. sayısında bulabileceğimiz bu «eleştiriyi» daha yakından incelevelim. Bildiğiniz gibi, bizim menşevikler korkmadan geçici hükümetin kanlı havalini düşünemiyorlar ve kendilerini bu korkunç şeyden kurtararak yerine şimdi artık Devlet Duması olan Semski Sobor'u getirmeler! için ulularına —Martynow'la Akimow'a— seslenıyorlar. Bu amaçla «Semski Sobor»u göklere çıkararak çürümüş Çarlığın bu çürük yaratığını insana sağlam meyve diye getirmeye çalışıyorlar: «Büyük Fransız devriminin geçici bir hükümeti olmadan cumhuriyeti kurduğunu biliyoruz», diye yazıyorlar. Hepsi bu kadar mı? Başka bildiğiniz bir şey

yok mu, «sayın baylar»? Biraz noksanı Biraz daha fazla bilmeliydil Örneğin, G. Plechanow'un haklı olarak söylediği gibi, Rusya'da «devrimci hareket işçilerin hareketi olarak başarıya ulaşacağı ya da hiç ulaşmayacağı» halde, büyük Fransız devriminin burjuva devrimci hareketi olarak zaferi kazandığının da bilinmesi gerekirdi. Fransa'de burjuvazi devrimin başında bulunuyordu, Rusya'da ise buna karşılık proletarya bu işi yapıyor Orada birincisi devrimin yazgısını belirliyordu, burada ise sonuncusu yapıyor bu işi. Öncü devrimci güçlerin böyle değişik olmasının şu veya bu sınıf için aynı sonuçları oluşturamayacağı açık değil mi? Eğer Fransa'de burjuvazi devrimin başında bulunarak devrimin meyvelerini toplamışsa, onun devrimin başında proletarya bulunduğu halde, Rusya'da da mı devrimin meyvelerini toplaması gerekir? Evet, diyorlar bizim menşevikler orada yeni Fransa'da ne olmuşsa, burada yani Rusya'da da olması gerekir. Bu sayın baylar bir tabutçu gibi çok önce ölmüş birinin ölçüsünü alıp yaşayanları bununla ölçmek istiyorlar. Üstelik bunlar burada oldukça önemli bir dalaverey e baş vurdular: Bizi ilgilendiren konunun başını kopararak tartışmanın ağırlık noktasını kuyruğa kaydırdılar. Başka her devrimci sosyal demokrat gibi biz demokratik cumhuriyetin kurulmasından söz ediyoruz. Buna karşılık onlar «demokratik» sözcüğünü herhangi bir yere saklayıp «cumhuriyete» ilişkin büyük laflar arasında dolaşmaya başladılar. «Büyük Fransız devriminin cumhuriyeti kurduğunu biliyoruz», diye vaız ediyorlar.Evet, o cumhuriyeti kurdu, ama nasıl bir cumhuriyet, gerçek bir demokratik cumhuriyet mi? Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin istediği gibi bir cumhuriyet mi? O zamanki seçimler tam anlamıyla doğrudan mıydı? İleri bir gelir vergisi getirildi mi? Orada çalışma koşullarının düzeltilmesinden, iş gününün indirilmesinden, bir ücret yükseltilmesinden vb. herhangi bir söz edildi mi? ... Hayır. Orada bunların hiç biri yoktu ve olamazdı da, çünkü o zamanlar işçilerin sosyal demokratik eğitimleri yoktu. Bu nedenle onların çıkarları o zamanki Fransız cumhuriyetinde de unutuldu ve burjuvazi tarafından atlatıldı. Ve siz sayın baylar, gerçekten «yüksek saygı değer» başlarınızı böyle bir cumhuriyet önünde mi eğiyorsunuz? İdealiniz bu mudur? Öyleyse güle güle! Fakat sayın baylar, böyle bir cumhuriyete tapmanın sosyal demokrasi ve onun programı ile hiç bir ortak yanı olmadığını, bunun en kötü cinsten bir demokratizm olduğunu unutmayın. Gümrükten kaçırılmış mal gibi bütün bunları getiriyorsunuz ve kendinizi sosyal demokrasi adı ile maskeliyorsunuz.

Ayrıca menşeviklerin, Semski Sobor'lu burjuvazinin bize Fransa'daki gibi bir cumhuriyeti bile getirmeyeceğini, monarşiyi kaldırmaya asla niyetleri olmadığını bilmeleri gerekir. İşçilerin monarşinin olmadığı yerlerdeki «ataklığını» çok iyi bildiği için bu kaleyi olduğu gibi tutmaya ve onu uzlaşmaz düşmanına —proletaryaya— karşı kendi aracı haline getirmeye çalışmaktadır. İşte bu amaçla o «halkın» adına cellât Çarla görüşmeler yaparak ona, «anarşiyi» önlemek için «anayurdun» ve tahtın yararına bir Semski Sobor toplamasını salık veriyor. Siz menşevikler, bütün bunları gerçekten bilmiyor musunuz?

Bizim Fransız burjuvazisinin 18. yüzyılda getirdiği gibi bir cumhuriyete değil, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin 20. yüzyılda istediği gibi bir cumhuriyete gereksinimimiz var. Fakat böyle bir cumhuriyeti ancak başında proletaryanın bulunduğu muzaffer halk ayaklanması ve onun tarafından getirilen geçici devrimci hükümet yaratabilir. Ancak böyle bir geçici hükümet bizim mini programımızı geçici olarak gerçekleştirebilir ve değişimleri toplayacağı Kurucu Meclisin onayına sunabilir.

Bizim «eleştirmenler, programımız uyarınca toplanacak Kurucu Meclisin halkın iradesini dile getirebileceğine inanmıyorlar (115-116 yıl önce olmuş Fransız devrimi dışına çıkamazlarsa bunu nasıl düşünebilirler). «Eleştirmenler» «güçlü ve etkili kişilerin seçimleri kendilerinden yana saptırmak için o kadar çok araçları var ki gerçek halk iradesinden söz etmek yersizdir», diyerek şöyle sürdürüyorlar sözlerini: «Yoksul tabakalardan seçmenlerin zenginlerin iradesini dile getirmemeleri için büyük bir savaşıma, uzun süren bir parti disiplinine» (menşevikler tarafından kabul edilmeyen?) «gereksinim var». Uzun yıllar süren siyasal eğitime rağmen Avrupa'da (?) bile bütün bunlar gerçekleşmedi. Ve bizim bolşevikler sanıyorlar ki, bu tılsım geçici hükümetin elindedir!»

Gerçek bir artçı politikal Fakat bu «tanrı korkusu ile ölmüş» «taktik» ve tamamen kendi doğal ölçütleri içindeki «örgüt sürecidir». Avrupa'da gerçekleşmeyen bir şeyi Rusya'da istemek asla söz konusu olamaz, diye aydınlatıyorlar bizi «eleştirmenler». Fakat biz yalnız «Avrupa»da değil, Amerika'da da bizim mini programımızın tam gerçekleştirilmediğini biliyoruz, öyleyse onu kabul edip Rusya'da gerçekleşmesi için otokrasinin yıkılması yolunda savaşan bir kimse, menşeviklerin kanısınca uslanmaz bir düşçü, zavallı bir Don Quichotte'tur Kısaca, bizim mini programımız yanlıştır, Ütopiktir ve gerçek «yaşamle» hiç bir ortak yanı yoktur. Öyle değil mi, sayın «eleştirmenler»? Söylemek istediğiniz asıl budur. Öyleyse daha çok yürekli olun ve bunu, dolambaçlı yollara sapmadan doğrudan açıklayını Böylece biz işimizin kiminle olduğunu biliriz ve siz de hiç sevmediğiniz program formalitelerinden kurtulmuş olursunuz. Fakat şimdi programın anlamsızlığından o kadar korkak ve korkakça söz ediyorsunuz ki, doğal olarak bolşeviklerden başka daha bir çokları sizin II, Parti Kurultayından kararlaştırılan Rusya'nın sosyal demokratik programını tanıdığınıza inanıyor. Fakat bu iki yüzlülük niye?

Burada biz şimdi fikir ayrılıklarımızın esasına doğrudan bir yaklaşımda bulunduk. Siz bizim programımıza inanmıyorsunuz ve doğruluğunu inkar ediyorsunuz, buna karşılık biz ise hep ondan hareket ediyoruz, bütün işlerimizi programla uyumlu kılıyoruz.

Biz, eğer seçim propagandası serbest olursa «güçlü ve etkili kişilerin» tüm halkı kandırıp aldatamayacağına inanıyoruz. Çünkü onların etkisine ve altınına karşı biz gerçek sosyal demokratik sözü koyacağız (ve sizden farklı olarak biz bu gerçekten en ufak kuşku duymuyoruz) ve bu suretle burjuvazinin hileli tertiplerini zayıflatacağız. Ama siz buna inanmıyorsunuz ve bunun için de devrimi reformizme doğru çekiyorsunuz.

«Eleştirmenler», 1848 yılında Fransa'daki (yine Fransal) işçilerinin de katıldığı geçici hükümetin, Paris proletaryasından bir tek delegenin girmediği bir Kurucu Meclis seçtirdiğini, söylüyorlar. İşte sosyal demokratik öğreti için bir kez daha tam bir anlayışsızlık ve tarihten basma kalıp bir örnek! Etrafa boş lâflar savurmak niçin? İşçiler geçici hükümete katıldıkları halde Fransa'da hiç bir şey çıkmadı ortaya ve bundan dolayı Rusya'da de sosyal demokrasinin ona katılmaktan vaz geçmesi gerekir, çünkü burada da hiç bir şey olmayacaktır, sonucuna varıyorlar «eleştirmenler». Fakat işçilerin katılmasına mı bağlı acaba bu? Kim olursa olsun ve hangi yöne bağlı olursa olsun bir işçinin geçici devrimci hükümete katılması gerektiğini mi söylüyoruz biz acaba? Hayır, biz şimdiye kadar daha sizin yandaşlarınız olmadık ve her işçiye bir sosyal demokrat etiketi vermiyoruz. Fransız geçici hükümetine katılmış işçileri Sosyal Demokrat Partisinin üyeleri olarak adlandırmak asla bizim aklımıza gelmedi. Bu yakışıksız bağıntıdan amaç nal 1848 Fransız proletaryasının siyasal bilinciyle şu andaki Rusya proletaryasının siyasal bilinci nasıl karşılaştırılabilir? Acaba o zamanki Fransız proletaryası, sadece bir tek kere de olsa, o zamanki düzene karşı bir siyasal gösteride bulundu mu? 1 Mayısı hiç burjuva düzenine karşı savaş işareti altında kutladı mı? Bir sosyal demokrat parti içinde örgütlenmiş miydi? Sosyal demokrasi programına sahip miydi? Durumun böyle olmadığını biz biliyoruz. Fransız proletaryasının bütün bunlar hakkında bir tasavvuru bile yoktu. Çoktandır bir sosyal demokrat parti içinde örgütlü, son derece kesin bir sosyal demokratik programa sahip ve bilinçle amacına doğru yol alan Rusya proletaryasının bugün yapabileceği gibi Fransız proletaryasının o zamanlar devrimin meyvelerini toplayıp toplayamayacağı soruluyor. Gerçekleri kavramak için en az yetenek sahibi de olsa herkes buna olumsuz yanıt verecektir. Yalnız tarihsel olayları ezbere öğrenme yeteneğinde olan, fakat bunların kökenini yer ve zamana göre açıklayamayan insanlar ancak bu her iki farklı niceliği birbirine eş tutabilirler.

«Eleştirmenler» tekrar tekrar, «halkın tarafından zor kullanılmasının, sürekli devrimin zorunlu olduğunu, fakat seçimlerle yetinilerek bırakıp gidilmemesi gerektiğini», söylüyorlar. Bir iftira dahal Seçimlerle yetinerek bırakıp gideceğimizi kim söyledi size, sayın baylar? Söyleyenin adını verin!

Bizim «eleştirmenler», geçici devrimci hükümetten mini programımızın gerçekleştirilmesini istememize de sinirlenip şöyle bağırıyorlar: «Bu durumdan tamamen habersiz olmaktır; mesele, programımızın siyasal ve ekonomik gereklerinin sadece yasa koyucunun yardımiyle gerçekleştirilebileceğidir, geçici hükümet ise yasa koyucu bir kuruluş değildir.» «Yasaya aykırı eylemlere» karşı yapılan bu savcı konuşması okununca, insanın aklına bu makaleyi yasallık önünde divan duran herhangi bir liberal burjuvazinin «Sosyal Demokrata» verip vermediği kuşkusu yerleşiyor. Geçici devrimci hükümetin eski yasaları kaldırıp yeni yasalar getirmeye hakkı olmadığına ilişkin burjuva bilgiçlikleri başka türlü nasıl açıklanır. Bu yargı bayağı liberalizm kokmuyor mu? Ve bunu bir devrimcinin ağzından işitmek garip değil mi? Bütün bunlar, kafası kesilmesi gereken ve boynundaki bir sivilceye dokunulmamasını rica eden ölüme mahkûm edilmiş kimsenin durumunu anımsatıyor. Ayrıca geçici devrimci hükümetle alelâde bir bakanlar kurulu arasında fark gözetmeyen «eleştirmenlerin» her şeyi bağışlanabilir (bunda suçları da yoktur, öğretmenleri olan Martynow'la Akimow onları bu noktaya getirmiştir). Bir bakanlar kurulu nedir? —Sürekli bir hükümetin varolmasının sonucu. Geçici devrimci bir hükümet nedir sürekli hükümetin ortadan kaldırılmasının sonucu. Bunlardan birincisi sürekli ordunun yardımile geçerli yasaları yürütür. İkinci ise yürürlüktekı yasaları kaldırarak bunların yerine ayaklanan halkın yardımiyle devrimin iradesini yasallaştırır. Bunların her ikisinin birbirleriyle ne bağlantısı var?

Devrimin zaferle sonuçlandığını ve zaferi kazanmış olan halkın geçici devrimci bir hükümet oluşturduğunu kabul edelim. Eğer bu hükümetin yasaları kaldırıp yenilerini çıkarma yetkisi yoksa, ne yapması gerektiği sorunu çıkar ortaya. Kurucu Meclisi mi beklesin? Fakat Kurucu Meclisin toplanması da yine, örneğin genel, doğrudan oy verme hakkı, konuşma, basın, toplantı vb. özgürlüğü gibi yeni yasaların çıkarılmasını gerektirir. Fakat bütün bunlar bizim mini programımızda vardır. Eğer geçici devrimci hükümet bunu gerçekleştiremezse sonra Kurucu Meclisin toplanmasında neye göre hareket edecek? Yoksa Bulygin tarafından yazılan ve II. Nikolaus tarafından onaylanan programa göre mi?

Yine, silahları olmadığı için sayısız kurban vermiş muzaffer halkın geçici devrimci hükümetten karşı devrimle savaşmak amaciyle sürekli ordunun kaldırılmasını ve halkın silahlandırılmasını istediğini kabul edelim. Bu anda menşevikler şu vaizle çıkıyorlar ortaya: Sürekli ordunun kaldırılmasiyle halkın silahlandırılması bu yerin (geçici devrimci hükümetin) değil, başka birinin —Kurucu Meclisin— işidir, ona baş vurun, yasalara aykırı işler istemeyin vb. Sevgili akıl hocaları, söylenecek hiç bir şey yok!

Şimdi menşeviklerin, geçici devrimci hükümetin «yasama erkini» hangi gerekçeyle reddettiklerine bakalım. Birincisi, bunun yasa koyucu bir kurum olmediği, ikincisi ise, Kurucu Meclise sonra yapacak bir şey kalmıyacağı gerekçesiyle. Bu şekildeki bir bayağılığa kadar ileri gidiyorlar, bu siyasal süt çocukları! Anlaşıldığına göre bunlar, zaferi kazanmış bir devrimin ve onun iradesinin habercisi geçici devrimci hükümetin sürekli bir hükümet oluşuncaya kadar duruma egemen olduklarını ve bu itibarla yasaları kaldırıp yenilerini çıkarabileceklerini bile bilmiyorlar. Başka türlü olsaydı, yani geçici devrimci hükümet bu haklara sahip olmasaydı, bunun varlığının ve ayaklanan halkın böyle bir organı kurmasının hiç bir anlamı olmazdı. Menşeviklerin, devrimin alfabesini unutmuş olmaları garip bir şey.

Menşevikler soruyorlar: Eğer geçici devrimci hükümet bizim mini programımızı gerçekleştirirse Kurucu Meclis ne yapacak sonra? Onun sonra işsiz kalacağından korkuyorsunuz siz, sayın baylar. Korkmayın, yeteri kadar yapacak işi olacaktır. Geçici devrimci hükümetin, ayaklanan halkın yardımiyle girişmiş olacağı değişiklikleri kabul edip onaylayacaktır, bizim mini programımızın sadece bir parçasını oluşturacağı bir Devlet Anayasası hazırlayacaktır. Bunları biz Kurucu Meclisten isteyeceğiz.

«Eleştirmenler», «bunlar (bolşevikler) küçük burjuvazinin kendisiyle işçiler arasındaki, seçimler üzerinde de etkili olarak geçici hükümetin işçi seçmenleri kendi sınıfı yararına baskı altına almak isteyeceği bir anlaşmazlığı düşünemiyorlar», diye yazıyorlar. Bu bilgeliği anlayabilene aşkolsun! «Geçici hükümetin işçi seçmenleri, kendi sınıfı yararına baskı altına almak istemesi» ne demektir? Nasıl bir geçici hükümetten söz ediyorlar, hangi yel değirmenleriyle savaşıyorlar bu Don Quichotte'lar? Eğer geçici hükümete yalnız başına egemen olursa, küçük burjuvazinin buna rağmen işçilerin çıkarlarını savunacağını söyleyen oldu mu hiç? Kendi düşünce yeteneksizliği niçin başkalarına yükleniyor? Biz, belirli koşuller altında, demokrasinin temsilcileriyle birlikte bizim sosyal demokrat delegelerimizin de geçici devrimci hükümete katılmalarının uygun olacağını söylüyoruz. Durum bu olunca söz konusu olan sosyal demokratların da dahil olduğu bir geçici devrimci hükümettir. Yapısına göre bu hükümetin küçük burjuva hükümeti olacağı nerden çıkıyor? Diğer yandan biz geçici devrimci hükümete katılma ile ilgili kanıtlarımızı, mini programımızın gerçekleştirilmesinin esas itibarıyle demokrasinin çıkarlarına —köylülerin ve kendi küçük burjuvazinin (ki siz menşevikler onları partinize çağırıyorsunuz)— ters düşmeyeceği gerçeğine dayandırıyoruz ve bunun için de onun birlikte gerçekleştirilmesini olanaklı görüyoruz. Fakat eğer demokrasi mini programın birkaç maddesinin uygulanmasını engellemeye kalkarsa, o zaman delegelerimiz sokaktan seçmenlerinin, yani proletaryanın desteklemesiyle bu programı, eğer varsa kuvvet yoluyla (eğer bu kuvvet yoksa biz geçici hükümete girmeyeceğiz ve zaten de sizi oraya asla seçmeyeceklerdir) uygulamaya çalışacaklardır. Görüldüğü gibi, sosyal demokrasi geçici devrimci hükümete, orada sosyal demokratik görüşleri savunmak, yani ötekı sınıfların proletaryanın çıkarlarına zarar vermelerini önlemek için girmek zorundadır.

Düşünce yeteneğinden yoksun olmaları sonucu menşeviklerin sandıkları gibi, geçici devrimci hükümettekı Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi temsilcileri proletaryaya değil, proletarya ile birlikte proletaryanın düşmanlarına savaş ilân edeceklerdir. Fakat menşevikler, bütün bunlardan size ne, devrim ve onun geçici hükümeti sizi neden ilgilendiriyor? Sizin yeriniz orası, «Devlet Dumasi»dır...

SINIF MÜCADELESİ

Burjuvazinin ittifaka ancak Proletaryanın ittifaka ile sağlanabilir.

Modern yaşam son derece karmaşık bir durum gösteriyor. Çok sayıda çeşitli sınıf ve gruplar var; Büyük burjuvazi, orta burjuvazi ve küçük burjuvazi; bütük, orta ve küçük derebeyleri; çıraklar, uzmanlaşmamış işçiler, yetişmiş fabrika işçileri; yüksek, orta ve düşük düzde din adamları; yüksek, orta ve küçük memurlar; pek çok çeşitli aydınlar ve benzeri diğer gruplar. Yaşamımız böyle rengarenk bir görünüm içinde!

Fakat şurası da açık ki, yaşam geliştikçe bu karmaşık yaşam içinde başlıca iki ana eğilim giderek daha açık olarak kendini göstermekte ve bu karmaşık yaşam gittikçe daha keskin bir biçimde birbirine karşıt iki kampa bölünmektedir: Kapitalistler kampı ile proleterler kampına Ocak ayındaki ekonomik grevler (1905), Rusya'nın gerçekten iki kampa bölündüğünü açıkca gösterdi. Petersburg'daki Kasım ayı grevleriyle (1905) tüm Rusya'daki Haziran-Temmuz grevleri her iki kampın öncülerini birbiriyle çatıştırdılar ve bu suretle bugünkü sınıf çelişkilerini tam olarak ortaya çıkardılar. O zamandan bu yana kapitalistler kampı uyumuyor, bu kampta aralıksız ve hummalı bir hazırlık sürdürülüyor: Yerel kapitalist birlikleri kuruluyor, yerel birlikler bölge birlikleri, bölge birlikleri ise tüm Rusya birlikleri olarak birleşiyor, kasalar ve basın organları kuruluyor, kapitalistlerin tüm Rusya kongreleri ve konferansları toplanıyor...

Proletaryayı frenlemek için kapitalistler

böylece ayrı bir sınıf halinde örgütleniyorlar. ..

Öte yandan proleterler kampı da uyumuyor. Burada da gelecekteki savaşım için hummalı bir hazırlık sürdürülüyor. Gericiliğin izlemelerine rağmen burada da yerel sendikalar kuruluyor, yerel birlikler bölge birlikleri halinde birleşiyor, sendika kasaları, sendika basını kuruluyor, İşçi birliklerinin tüm Rusya kongreleri ve konferansları toplanıyor...

Demek ki proleterler de, sömürüyü durdurmak için ayrı bir sınıf halinde örgütleniyorlar.

Yaşamda «huzur ve sessizliğin» egemen olduğu bir dönem vardı. O zamanlar sınıfsal örgütleriyle birlikte bu sınırlar da görülemiyordu. Elbet o zaman da mücadele veriliyordu, ama bu mücadele yerel nitelik taşıyordu, tüm bir sınıfı kapsamıyordu kapitalistlerin birlikleri yoktu, bunların herbiri kendi gücü ile işçilerinin üstesinden gelmek zorunda kalıyordu. İşçilerin de birlikleri yoktu, bu nedenle her işletmenin işçileri kendi güçlerine dayanmak zorunda kalıyorlardı. Gerçi yerel sosyal demokratik örgütler, işçilerin mücadelesini yönetiyorlardı, ama herkes kabul eder ki bu yönetim, zayıf ve rastgele bir yönetimdi: Sosyal demokratik örgütler, parti işçilerinin bile üstesinden gelemiyorlardı.

Fakat Ocak ayındaki ekonomik grevler bir dönüm noktası oldu. Kapitalistler harekete geçerek yerel birlikler kurmaya başladılar. Kapitalistlerin Petersburg, Moskova, Varşova, Riga ve diğer kent birlikleri Ocak grevleriyle ortaya çıktı. Petrol endüstrisi, manganez üretimi, kömür madenleri ve şeker üretimi kapitalistlerine gelince, bunlar eski «eski barışçıl» birliklerini mücadele «birlikleri» haline getirerek durumlarını geliştirmeye başladılar. Kapitalistler yalnız bununla yetinmediler. Bir, tüm Rus birliği, kurmaya karar verdiler. Bunun için 1905 Martında, Morosow'un girişimi üzerine Moskova'da bir genel kongre topladılar. Bu, ilk tüm Rusya kapitalistler kongresiydi. Burada, karşılıklı anlaşma olmaksızın işçilere ödün vermemeyi ve gerektirdiğinde lokavt ilân etmeyi kabullendikleri bir anlaşma yaptılar Bu andan itibaren kapitalistlerin işçilere karşı acımasız bir mücadelesi başlar. Bu andan itibaren Rusya'da büyük lokavtlar evresi başlar. Ciddi bir mücadele için ciddi bir birliğe gereksinim vardır. Onun için kapitalistler, daha sıkı bir birlik kurmak için bir kez daha toplanmayı kararlaştırdılar. Böylece, birinci kongreden üç ay sonra (1905 Temmuzunda) Moskova'da ikinci bir, tüm Rusya kapitalistleri kongresi toplandı. Burada kapitalistler birinci kongrenin kararlarını bir kez daha onaylayarak sağlamlaştırdılar, lokavtların zorunluğunu bir kez daha kabul ettiler ve bir tüzük hazırlayıp yeni bir kongrenin toplanmasını sağlayacak bir büro seçtiler. Bu arada kongrenin kararlarında uygulamaya konuldu. Olaylar, kapitalistlerin bu kararları aynen uyguladıklarını gösterdi. Kapitalistler tarafından Riga, Varşova, Odesa, Moskova ve diğer kentlerde ilan edilen lokavtlar anımsanırsa, 72 kapitalistin 200. 000 Petersburglu işçiyi vicdansızca bir lokavtla tehdit ettiği Petersburg'daki Kasım ayı günleri anımsanırsa, tüm Rusya kapitalist birliğinin nasıl büyük bir gücü temsil ettiği ve kapitalistlerin, birliklerinin kararlarını nasıl aynen uyguladıkları kolayca anlaşılır. Daha sonra, ikinci kongreden sonra, kapitalistler bir kongre daha düzenlediler (1906 Ocağında) ve en sonunda, aynı yılın Nisan ayında, Kapitalistlerin, ortak bir tüzük kabul edilerek bir merkez bürosunun seçildiği tüm Rusya kuruluş kongresi yapıldı. Gazetelerin bildiği gibi, bu tüzük hükümet tarafından onaylanmış bulunuyor.

Bu durumda Rusya büyük burjuvazisinin ayrı bir sınıf olarak örgütlendiği kuşkusuzdur Yerel bölgesel örgütleri yanında bir de merkez örgütleri vardır ki bu, ortak bir plana göre tüm Rusya kapitalistlerini seferber edebilecektir.

Kapitalistler genel birliğinin amacı, İşçi ücretlerini düşürmek, iş gününü azaltmak, proletaryayı güçsüz bırakmak ve örgütleri yıkmaktır.

Aynı zamanda işçilerin sendikal hareketleri büyüyüp gelişti. Ocak ayındaki ekonomik grevler (1905) bunda da etkili oldu. Hareket bir kitle hareketine dönüştü, istekleri arttı ve zamanla sosyal demokratik örgütlerin, hem para işlerini ve hem de sendika işçilerini aynı zamanda yönetemiyecekleri ortaya çıktı. Parti ile sendikalar arasında bir çeşit işbölümü yapılması gerekiyordu. Parti işlerinin parti örgütlerince ve sendika işlerinin de sendikalarca yürütülmesi zorunluydu. Birliklerin kurulması böyle başladı. Moskova'da, Petersburg'da, Varşova'da, Odesa'da, Riga'da. Charkov'da, Tiflis'de kısacası her yerde birlikler kuruldu. Gerçi gericilik karşısına çıkarak engeliyordu ama buna rağmen hareket gereksinimleri üstün geldi ve birlikler çoğaldı. Yerel birliklerden hemen sonra bölge birlikleri çıktı ortaya ve sonunda, geçen yılın Eylül ayında birliklerin bir tüm Rusya Konferansı toplanacak kadar ilerledi iş. Bu, İşçi birliklerinin ilk konferansıydı. Diğerleri yanında, bu konferansın bir ürünü, çeşitli kentlerin birliklerini birbirine yaklaştırması ve sonunda, birliklerin bir genel konferansının toplanmasını hazırlayacak olan bir merkez bürosu seçmesi oldu. Ekim günleri başladığında sendika birlikleri güçlerini iki başına çıkardılar. Yerel birlikler ve sonunda bölge birlikleri, her geçen gün büyüyorlardı. Gerçi Aralık yenilgisinin birliklerin kurulması üzerinde görünür şekilde durdurucu etkisi oldu, ama daha sonra sendika hareketi yeniden düzeldi ve iş, aynı yılın Şubat ayında birinci konferansa göre daha geniş ve tam bir katılma ile birliklerin ikinci konferans, yerel bölgesel ve tüm Rusya merkezlerinin gerekliliğini kabul ederek ilerde tüm Rusya kongresinin toplanması amacıyla bir «örgüt komisyonu» seçti ve sendika hareketinin güncel sorunlarına ilişkin gerekli kararları aldı.

Buna göre, proletaryanın da, gericiliğin öfkelenmesine karşın, ayrı bir sınıf olarak örgütlendiği kuşkusuz. Yorulup usanmadan, yerel ve bölgesel örgütleriyle merkez, sendika örgütlerini kuvvetlendirerek aynı şekilde yorulmadan sayısız kardeşlerini kapitalistlere karşı birleştirmeğe çalışmaktadır.

İşçilerin sendika birliklerinin amacı, çalışma ücretinin yükseltilmesi, iş gününün kısaltılması, sömürünün azaltılması ve kapitalist birliklerin sarsılmasıdır.

Böylece modern toplum iki büyük kampa ayrılmakta, bu kamplardan her biri ayrı bir sınıf olarak örgütlenmekte, bunlar arasında tutuşan sınıf savaşımı her geçen gün gittikçe büyüyüp şiddetlenmekte ve bu her iki kamp etrafında diğer bütün gruplar toplanmaktadır.

Marx, her sınıf mücadelesinin siyasal bir mücadele olduğunu söylemiştir. Bunun anlamı şudur: Eğer proleterlerle kapitalistler bugün birbirlerine karşı ekonomik bir savaşım sürdürüyorlarsa, yarın bir de siyasal savaş sürdürmek ve böylece iki ayrı savaşta kendi sınıf çıkarlarını savunmak zorunda kalacaklardır. Kapitalistlerin ayrı meslek çıkarları vardır. İşte bu çıkarların güvencesi için ekonomik örgütleri bulunmaktadır. Fakat meslek çıkarları dışında bunların, kapitalizmi sağlamlaştırmaktan ibaret olan genel sınıf çıkarları da vardır. İşte bu genel çıkarları için siyasal savaşa ve bir siyasal partiye gereksemе duymaktadırlar, Rusya kapitalistleri bu sorunu gayet kolay çözümlediler: «doğrudan ve korkmadan» kendi çıkarlarını temsil eden tek partinin Oktobristler partisi olduğunu gördüler ve bu nedenle bu parti etrafında birleşerek onun ideolojik öncülüğüne bağlı kalmaya karar verdiler. O zamandan bu yana kapitalistler, siyasal savaşlarını bu partinin ideolojik öncülüğü altında sürdürerek şimdiki hükümeti etkilemekteler (ki bu hükümet, işçi birliklerini yasaklar, fakat buna karşın kapitalist birliklerine hemen izin verir) ve adaylarını Dumaya sokmaktadırlar vb.

Demek ki birliklerin yardımı ile ekonomik savaş, Oktobristler Partisinin ideolojik öncülüğü altında genel siyasal savaş bugün büyük burjuvazinin sınıf savaşımının aldığı şekil budur.

Öte yandan, benzeri görünümler bugün, proletaryanın sınıf hareketinde de gözlemlenebilmektedir. Proletaryanın meslek çıkarlarının savunulması amacı ile, çalışma ücretinin yükseltilmesi, İş gününün kısaltılması vb. için savaş sendika birlikleri kurulmaktadır. Fakat proleterlerin meslek çıkarları dışında, sosyalist devrim ve sosyalizmin kurulmasından ibaret olan genel sınıf çıkarları de vardır. Ancak ne var ki, uyumlu ve bölünmez bir sınıf olarak proletarya siyasal egemenliği ele geçirmeden sosyalist devrimin gerçekleşmesi olanaksızdır. İşte bunun için pro-

letaryanın, siyasal savaşına ve onun siyasal eylemine öncülük edecek bir siyasal partiye gereksinimi vardır. Doğal olarak işçi birliklerinin en büyük bölümü partisiz ve yansızdır. Ama bu sadece, bunların yalnız parasal ve örgütsel bakımlardan partiden bağımsız olduklarını, yani kendi kasaları, kendi yönetim organları olduğunu, kendi kongrelerini kendilerinin yaptığını ve şeklen siyasal parti kararlarına, uymakla yükümlü olmadıklarını gösterir. Buna karşılık, sendikaların, şu ya da bu partiye ideolojik bağımlılıklarına gelince, böyle bir bağımlılık mutlaka olmak zorundadır, başka her şey bir yana, şundan dolayı olmak zorundadır, çünkü birliklere dahil, kendi siyasal kanatlarını ister istemez birliklere sokacak olan çeşitli partilerin üyeleri vardır. Proletarya, siyasal savaş vermeksizin başa çıkamıyacağına göre, şu ya da bu siyasal partinin ideolojik öncülüğü olmaksızın da başa çıkamayacağı açıktır Dahası, birliklerini gerektiği şekilde sosyalizme götürecek bir partiyi, kendisi aramak zorundadır. Ancak proletarya bunu yaparken uyanık ve dikkatli olmak zorundadır. Siyasal partilerin ideolojik içerikleri hakkında tam bir açıklığa vardıktan sonra ancak özgür bir biçimde, sınıfsal çıkarlarını yiğitçe ve azimle savunacak, proletaryanın kızıl bayrağını yüceltecek ve onu yürekli bir şekilde siyasal egemenliği, sosyalist devrime götürecek siyasal partinin ideolojik öncülüğünü benimsemelidir.

Şimdiye kadar bu görevi Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisi yerine getirmiştir, bu itibarla, sendikaların ödevi, bu partinin ideolojik öncülüğünü benimsemekten ibarettir.

Bilindiği gibi, gerçekten de bu böyledir.

Demek ki, sendikalar yardımıyla ekonomik savaşlar vermek, sosyal demokrasinin ideolojik öncülüğü altında da siyasal saldırılara girişmek, —Proletaryanın sınıf savaşının bugün aldığı şekil budur.—

Sınıf savaşının giderek daha şiddetlaneceği kuşkuşuz. Proletaryanın ödevi, savaşını bir sisteme sokarak ona örgüt ruhunu aşılamaktır. Fakat bunun için birliklerin ve bu birliklerin kendi aralarında birleşmelerinin, güçlendirilmesine gereksinim var, birliklerin tüm Rusya kongresi, bunun için büyük işlev yapabilir.

Proletaryanın uyumlu ve bölünmez bir sınıf halinde örgütlenmesi için bizim şimdi «partisiz bir işçi kongresine» değil, işçilerin sendika birliklerinin bir kongresine gereksinimimiz var. Aynı zamanda proletarya bütün yollara baş vurarak, ideolojik ve siyasal bakımdan sınıf mücadelesine öncülük edecek partiyi güçlendirip sağlamlamak için çaba göstermek zorundadır.

AYAKLANMAYLA İLGİLİ OLARAK MARX VE ENGELS

Menşevik N. Ch cesaretin kentleri sardığını biliyor ve... bir kez daha, bolşevikleri Blanquizmle suçlama küstahlığında bulunuyor. (bkz. «Smartle» No. 7).

Bunda şaşılacak hiç bir şey yok elbette. Alman oportunistleri Berstein'la Vollmar, Kutsky'ye ve Bebel'e çoktandır Blanquist diyorlar. Fransız oportunistleri olan Jaures ve Millerand, Guesde ile Lafargue'ı çoktan beri Blanquizm ve Jakobin'likle suçluyorlar. Buna rağmen tüm dünya Kautsky, Bebel, Guesde, Lafargue ve diğerlerinin devrimci marksistler olmalarına karşın, Bernstein, Millerand, Jaures ve diğerlerinin oportunist olduklarını ve marksizme ihanet ettiklerini biliyor.

Eğer Rusya oportunistleri ve onların partili yandaşı N. Ch., Avrupa oportunistlerini taklit ederek bizi Blanquistler olarak adlandırıyorlarsa bunda şaşılacak ne var? Bu sadece, bolşeviklerin, aynen Kautsky ve Guesde gibi devrimci marksistler olduğu anlamına gelir.

N. Ch. ile ilgili sözü burada bitirebilirdik. Ama o, sorunu «derinleştiriyor» ve iddiasını kanıtlamaya çalışıyor. Öyleyse onu gücendirmeyelim de dinleyelim bakalım.

N. Ch., bolşeviklerin aşağıdaki düşüncesine karşı çıkıyor: diyelim ki, kent halkı hükümete karşı kinle doludur, eğer fırsat verilirse her zaman savaş için ayaklanabilir. Bu bizim sayısal olarak hazır olduğumuz anlamına gelir. Fakat bu daha yetersizdir. Ayaklanmayı kazanmak için önceden bir savaş planı hazırlanması, önceden bir savaş taktiği geliştirilmesi, örgütlenmiş savaş birliklerinin vb. olması gerekir». (Bkz. «Achali Zchowreba», No. 6.)

N. Ch., bunları kabul etmiyor. Neden? Çünkü bunlar blanquizm de ondan! Demek ki N. Ch., ne «savaş taktiği» istiyor. ne örgütlenmiş savaş birlikleri ne de örgütlü bir eylem, öğrenildiğine göre, bütün bunlar önemsiz ve gereksiz şeylermiş. Bolşevikler hükümete karşı duyulan kinin yalnız başına «yetersiz» olduğunu, bilinçli olmanın yalnız başına «yetersiz» olduğunu, bunlar dışında ayrıca «savaş birliklerine ve bir savaş taktiğine» gereksinim olduğunu söylüyorlar. N. Ch. hepsini reddediyor ve bunların blanquizm olduğunu söylüyor.

Bunları aklımızda tutalım ve devam edelim.

Lenin'in aşağıdaki fikri, N. Ch.'nin hoşuna gitmiyor :

«Biz Moskova, Donezbecken, Rostow ve diğer yerlerdeki ayaklanmaların deneylerini toplamak, bu ***deneyleri yaymak***, inatla ve sabırla yeni savaş güçleri ***hazırlamak*** ve bunları partizanların bir kaç mücadele eyleminde ***eğitmek ve kuvvetlendirmek*** zorundayız. Yeni patlama belki daha ilkbaharda olmayacak, ama yaklaşıyor ve tüm olasılıklara göre pek uzak değildir. Onu, silâhlanmış, askeri bakımdan örgütlenmiş ve kararlı saldırı eylemleri için güçlü olarak karşılamak zorundayız.» (Bkz. «Partinija Iswestija»

N. Ch. Lenin'in bu fikrine karşı çıkıyor. Neden? Çünkü bu blanquizmmiş de ondan.

Demek ki N. Ch.'nin fikrine göre, bizim «Aralık ayaklanmasının deneylerini toplayarak yaymak» ***zorunda olmadığımız*** ortava çıkıyor, Gerçi patlama gittikçe yaklaşıyor, fakat N. Ch.'nin düşüncesine göre, onu «silâhlanmış olarak karşılamak» ***zorunda değiliz***, «kararlı saldırı eylemlerine» hazırlanmamız ***gerekmiyor***. Niçin? Belki silâhlanmamış ve hazırlanmamış olarak daha kolay yeneceğimiz için! Bolşevikler, patlamanın beklendiğini, bu nedenle hem silâhlanma ve hem de bilinçlenme konusunda hazırlanmanın ödevimiz olduğunu söylüyorlar. N. Ch., bir patlama beklediğini biliyor, ama sözle yapılacak bir propagandanın dışında hiç bir şey tanımıyor ve bu nedenle silâhlanmanın zorunluğuna inanmayarak konu gereksiz buluyor. Bolşevikler, kendiliğinden başlamış ve soyutlanmış olan bu ayaklanmaya bilinç ve örgütlülük getirilmesinin zorunlu olduğunu söylüyorlar. N. Ch., blanquizmdir diye bunu da kabul etmiyor. Bolşevikler, belirli bir anda «kararlı saldırı eylemlerinin» zorunlu olduğunu söylüyorlar. Ne ***kararlılık***, ne ***saldırı eylemleri*** N. Ch.'nin hoşuna gitmiyor. Bütün bunlar blanquizmmiş.

Bütün bunları aklımızda tutarak Marx'la Engels'in silâhlı ayaklanma karşısındaki tutumlarının ne olduğunu görelim :

Marx, elliii yıllarda şunları yazmıştır :

«... Bir kez ayaklanmaya geçildi mi, en büyük kararlılıkla hareket etmek ve ***saldırıya*** geçmek zorunludur. Savunma, her silâhlı ayaklanmanın ölümü, demektir... Kuvvetleri dağınık olduğu sürece düşmanına baskın yap, küçük de olsa, her gün yeni başarılar kazanmaya bak, ayaklanmanın başındaki başarının sana sağladığı moral üstünlüğü muhafaza et daima en güçlünün peşinden giden ve her zaman daha güvenilir tarafı tutan kararsız unsurları böylece yanına çek, daha sana karşı kuvvetlerini toplayamadan düşmanını geri çekilmeye zorla; devrimci taktiğin, şimdiye kadar tanınmış en büyük ustası Danton'un sözleriyle söylemek gerekirse: de l'audace, de l'audace, encore de l'audace!» [cesaret, cesaret ve yine cesaret!] (Bkz. K. Marx, «Tarihten çizgiler», S. 95.)

Böyle diyor en büyük marksist, Karl Marx.

Görüldüğü gibi, Marx'ın görüşüne göre ayaklanmanın zaferini isteyen kimse saldırı yolunu tutmak zorundadır. Fakat biz, saldırı yolunu tutan bir kimsenin hem askeri bilgilere ve hem de eğitilmiş savaş birliklerine sahip olmak zorunda olduğunu biliyoruz, bunlarsız bir saldırı olanaksızdır.

Cesur saldırı eylemlerine gelince, Marx'ın fikrine göre bu, her ayaklanmanın etki ve kanıdır. Fakat N. Ch., hem cesur saldırı eylemleri ve hem de saldırı politikası ile, hem örgütlenmiş, savaş birlikleri ve hem de askeri bilgilerin yayılması ile alay ediyor, bunların hepsi blanquizmdir diyal N. Ch.'nin marksist, ama Marx'ın blanquist olduğu or-

taya çıkıyor! Zavallı Marxl Mezarından kalkabilse de N. Ch.'nin gevelemelerini bir dinleyebilsel

Ayaklanmayla ilgili olarak ya Engels ne diyor? Engels, İspanyol ayaklanmasına ilişkin broşürlerinden birinde, bir yerde bundan söz ediyor ve sonra devam etmek üzere anarşistlere karşı çıkıyor :

Hiç olmazsa İspanyol askeri ayaklanmaları şeklinde sadece biraz akıllıca yönetilmiş olsaydı, akılsızca da girişilmiş olsa, buna rağmen ayaklanmanın hâlâ büyük başarı şansı vardı. İspanyol askeri ayaklanmalarında bir kentin garnizonu ayaklanarak en yakındakine yürür, bu kentin daha önce hazırlanmış olan garnizonunu da sürükler ve böylece çığ gibi büyüyerek, başarılı bir çatışma ya da kendisine karşı gönderilen birlikler işi zaferi belirleyinceye kadar başkente doğru ilerler. Bu kez bu yöntem özellikle uygulanmaya elverişliydi. İhtilâlciler her yerde ***uzunca süreden beri*** gönüllü taburlar halinde örgütlenmişti» (dinleyin yoldaş, Engels taburlardan söz ediyor!), kuşkusuz bunlarda disiplin zayıftı, ama büyük kısmı dağılmış olan eski İspanyol ordusunun arta kalanlarından daha zayıf olmadığı muhakkaktı. Hükümetin tek güvenilir birlikleri jandarmalardı, bunlar da bütün ülkeye dağılmış durumdaydı. Önemli olan, her şeyden önce jandarmaların toplanmasını engellemekti, bu da ancak saldırı yöntemine baş vurmak ve çarpışmayı ***göze almakla*** mümkün olabilirdi. «(Dikkat, dikkat edin, yoldaşlar!)» ve eğer yenmek isteniyorsa bundan başka çare yoktu...» Bundan başka Engels, yeri yokken, aynı hükümet kuvvetlerine ayaklanmaları arka arkaya bastırma olanağı veren, devrimci kuvvetlerin parçalanıp dağılmalarını ilke edinmiş Bakunistlere sert bir biçimde çatar. (Bkz. F. Engels, «Bakunistlerin İşi»).

Ünlü marksist Friedrich Engels bunları söylüyor...

Örgütlenmiş taburlar, saldırı politikası ayaklanmanın örgütlenmesi ve ayrı ayrı girişilen ayaklanmaların birleştirilmesi, Engels'in fikrine göre ayaklanmanın zaferi için zorunludur.

N. Ch.'nin marksist, Engels'inse blanquist olduğu çıkıyor ortaya! Zavallı Engels!

Görüldüğü gibi, N. Ch.'nin, Marx'la Engels'in ayaklanmaya ilişkin görüşlerinden haberi yok.

Bu o kadar kaygı verici bir şey olmayabilir. Ancak biz, N. Ch. önerdiği taktiğin, silâhlanma ile savaş birliklerinin ve askeri bilgilerin önemini azalttığını ve gerçekte yok saydığını açıklıyoruz. Bu taktik, bir silâhsız ayaklanma taktiğidir. Bu taktik, bizi «Aralık yenilgisine» götürür, Aralıkta neden silâhlarımız, savaş birliklerimiz, askeri bilgilerimiz vb. yoktu? Çünkü, yoldaşların, N. Ch. türündeki taktikleri partide çok yaygındı da ondan...

Fakat marksizm ve gerçek yaşam, bu biçim bir silâhlanmama taktiğini aynı şekilde çürütmektedir.

Olaylar bunu gösteriyor bize.

ULUSLARARASI KARŞI DEVRİM

Bugünkü Rusya birçok bakımlardan büyük devrim zamanının Fransa'sını anımsatıyor. Bu benzerlik başlıca, karşı devrimin, o zamanların Fransa'sında olduğu gibi, bizde de genişleyerek, kendi sınırları dar geldiği için, başka devletlerin karşı devrimi ile bağlaşmaya girişip yavaş yavaş uluslararası bir nitelik kazanmasıyle kendini gösteriyor. Fransa'da eski hükümet Avusturya Kayzer'i ve Prusya krallyle bir bağlaşma yaparak bunların birliklerini yardıma çağırdı ve halk devrimine karşı bir saldırıya geçti. Rusya'da eski hükümet, Alman ve Avusturya imparatorlariyle bir bağlaşma yapıyor, bunların birliklerini yardıma çağırarak halk devrimini kana boğmak istiyor.

Daha bir ay önce, Rusya ile Almanya'dan gizli görüşmeler sürdüklerine ilişkin bazı söylentiler dolaşıyordu (bkz. «Severna'a Semija» No. 3) Bundan sonra söylentiler giderek daha ısrarlı biçimde yayılmaya başladı. Şimdi ise iş, kara yüzlerin gazetesi «Rossijer»nın Rusya'nın şimdiki zor durumundan (yani karşı devrimden) devrimci unsurların suçlu olduğunu açıkça söyleyebilecek kadar ileri götürüldü. Gazete şunları bildiriyor : «Alman İmparatorluğu hükümeti, bu durum üzerine durmeden hesaplar yaparak bunun sonunda istenen sonuca mutlaka varmak için gerekli bir dizi önlemler almıştır». Anlaşıldığına göre, bu önlemler Rus devriminin başarıya erişme durumu karşısında, «Avusturya» ile «Almanya»nın, yardım için Rusya'ya birlikler göndermeye hazırlanmalarından oluşmaktadır. Bu amaçla yapılan anlaşmalarda alınan karar şudur : «Devrimci hareketi bastırmak veya daraltmak amacıyla, belirli koşullar altında, Rusya'nın içişlerine etkin bir müdahale uygun ve yararlı görülebilir...»

Bunu «Rossija» haber veriyor.

Görüldüğü gibi, uluslararası karşı devrim, uzun süreden beri büyük hazırlıklar içindedir. Devrime karşı mücadelesinde, karşı devrimci Rusya'ya çoktandır para yardımı yaptığı bilinliyor. Ama sadece bununla yetinmiyor. Anlaşıldığına göre şimdi askeri birliklerle de yardım etmek gerektiğini duyuyor.

Bundan sonra, aynen Stolypin'in «yeni» emirleri ve Trepow'un «eski» kırımları gibi, Dumanın dağılmasının gerçek anlamını bir çocuk bile kolayca anlayacaktır... Bundan böyle çeşitli liberallerle öteki saf insanların yanlış umutlarının dağılacağını sonunda, bizde bir «anayasa» olmadığı, bir iç savaş olduğu ve askeri biçimde savaş olduğu ve askeri biçimde savaş yapılmasının zorunlu olduğu inancına varacakları düşünülebilir...

Fakat bugünkü Rusya başka bir bakımdan da bir zamanların Fransa'sını andırıyor. O zamanlar uluslararası karşı devrim, devrimin yayılmasına neden oluyor, devrim Fransa sınırlarını aşıp büyük bir sel gibi Avrupa üzerine akıyordu. Avrupa'nın «kralları» ortak bir birlikle birleşince, Avrupa halkları da birbirlerine ellerini uzatıyorlardı. Aynı olguyu bugün biz Rusya'da görüyoruz. «Köstebek iyi deşeliyor...» Avrupa karşı devrimi ile birleşen Rusya karşı devrimi, giderek devrimin genişlemesine neden olarak tüm ülkelerin proleterlerini birbirlyle birleştiriyor, uluslararası devrimin temelini atıyor. Rusya proletaryası ***demokratik devrimin*** başında yürüyerek, ***sosyalist*** devrimi başlatacak olan Avrupa proletaryasına kardeş elini uzatıyor ve onunla birleşiyor. Bilindiği gibi, 9 Ocak olaylarından sonra Avrupa'nın her yerinde toplantılar oldu. Aralık eylemi Almanya ile Fransa'da gösterilere neden oldu. Rus devriminin gelecekteki yeni patlamasının Avrupa proletaryasını daha kararlı bir şekilde savaşıma geçireceği kuşkusuzdur. Uluslararası karşı devrim, sadece, uluslararası devrimi güçlendirip derinleştirerek sağlam bir temel üzerine oturtacaktır. «Tüm ülkelerin proleterleri, birleşin!» sloganı gerçek ifadesini bulacaktır.

Haydin, sayın baylar, siz sadece çalışın! Yayılmakta olan Rus devriminil Avrupa devrimi izleyecek ve sonra yalnız kölelik kalıntılarının değil, sevgili kapitalizminizin de suyu ılıyacaktır.

Evet, iyi eşeliyorsunuz», sayın karşı devrimciler!

MARKSİZM VE ULUSAL SORUN

Rusya'da karşı-devrim dönemi beraberinde sadece «gök gürültüsü ve şimşek» değil, fakat hareket üzerine hayal kırıklığı ve birleşik güçler de inançsızlık getirmiş bulunuyor. Önceleri, «aydınlık geleceğe» inanılmış ve bu nedenle hangi milliyetten olunursa olunsun birlik içinde mücadele edilmişti. Şimdi ise düşüncelere kuşku sızdı ve ayrışmalar başladı : Herkes kendi ulusal mecliscik'ine; herkes sadece kendisine güvenisin! Herşeyden önce «ulusal problem»!

Bu sırada ülkede ekonomik yaşam önemli bir değişiklik içinde bulunuyordu. 1905 yılı beyhude yaşanmamış, serflik düzeninin artıkları bir darbe daha almıştı. Açlık yıllarından sonra, bir dizi iyi hasat (bolluk ç.n.) yılları ve bunu izleyen endüstriyel hamle, kapitalizmi ileriye götürmüştür. Bu özellikle kenar bölgeler için geçerlidir. Ancak bu durum Rusya'daki milliyetlerin ekonomik pekişme sürecini hızlandırmak ve bu milliyetleri harekete geçirmek zorunday-

Lenin yoldaş, aramızdan ayrılırken, bizden Komünist Enternasyonal ilkelerine bağlı kalmamızı istedi. Sana söz veriyoruz, Lenin yoldaş, tüm dünya emekçilerinin bir liğini, Komünist Enternasyonali güçlendirmek ve yaygınlaştırmak için canımızı esirgemeyeceğiz.
J. STALİN, Ocak 1924

Komünist Enternasyonalin dağıtılması doğru ve zamanındadır; çünkü özgürlüğüne düşkün bütün ulusları ortak düşman Hitlerciliğe karşı ortak saldırısının örgütlenmesini koloylaştırmaktadır..
J. STALİN, 28 Mayıs 1943

dı...

Bu dönemde kendisini kabul ettirmiş olan anayasal rejim, milliyetçiliğin uyanması doğrultusunda etken oluyordu. Gazetelerin ve genel olarak literatürün gelişmesi, basının ve kültürel kuruluşların belirli ölçüde özgürlüğü, halk tiyatroları ve benzerlerinin sayılarında yükseliş, «ulusal duygu»nun güçlenmesine yardımcı olmuştu. Seçim kampanyası ve siyasi grupları ile Duma, ulusların canlanması için yeni olanaklar ve onların (ulusların ç.n.) mobilize edilmesi için yeni, geniş bir arena hazırlamış bulunuyordu.

Yukarıdan başlatılan nasyonalizm dalgası, «özgürlük sevgilerinden dolayı» kenar bölgelerden öç almak isteyen «iktidar sahiplerinin» yaptıkları katliamlar, aşağıda, bazen vahşi bir şövenizme varan nasyonalist karşı dalgaya sebeb oluyordu. Yahudiler arasında siyonizm güçlenmesi, Polonyada büyüyen şovenizm, Tatarlar arasında Panislâmizm, Ermeniler, Gürcüler ve Ukraynalılar arasında gelişen nasyonalizm, küçükburjuvaların genel olarak anti-semitizme eğilimleri - bütün bunlar bilinen gerçeklerdir.

Nasyonalizm dalgası gittikçe güçlenerek yaklaşıyor ve işçi kitlelerini de sarma tehlikesi gösteriyordu. Nasyonalizm çiçekleri, kurtuluş hareketi gerilediği ölçüde bol bol açıyordu.

Bu zor dönemde Sosyal-demokrasi yüksek bir görev üstlenmiş bulunuyordu. Nasyonalizme karşı durmak, kitleleri «salgın»dan korumak. Çünkü, sadece ve sadece Sosyal-demokrasi, nasyonalizme karşı, enternasyonalizmin doğrudanmış silahı olan sınıf mücadelesinin birliği ve bölünmezliğini koyduğu için, bunu başarabilirdi. Ve nasyonalist dalga ne kadar güçlü yaklaşırsa, Sosyal-demokrasinin sesi, Rusya'nın tüm milliyetlerinden proleterlerin birliği ve kardeşliği için, o ölçüde yükselmek zorundaydı. Nasyonalist hareket ile dolaysız karşı karşıya gelen kenar bölgelerin Sosyal-demokratların için ise özel bir sağlamlık gerekiyordu.

Ancak, öncelikle kenar bölgelerin Sosyal-demokratları olmak üzere tüm Sosyal-demokratları bu görevin seviyesinde değillerdi. Önceleri ortak görevleri vurgulamış olan «Bund», artık kendi özel, salt ulusal hedeflerini ön plana getirmeye başlıyor ve bunda, «Sabbaat'ın kutlanması»nı ve «yahudi dilinin tanınması»nı seçim kampanyasının mücadele noktalarından biri olarak açıklayacak kadar ileri gidiyordu. «Bund»u Kafkasya izliyordu: Önceleri başka Kafkasyalı Sosyal-demokratlar ile birlikte «ulusal-kültürel özerklik»i reddetmiş olan Kafkasyalı Sosyal-demokratların belirli bir bölümü, bu sorunu bugün aktüel bir talep olarak ileri sürüyor. Nasyonalist saldırıları diplomatik biçimde kutsamış olan likidatörler konferansından ise söz bile etmiyoruz.

Bundan şu sonuç çıkıyor Rus Sosyal-demokresisinin ulusal sorun üzerine görüşü, bütün Sosyal-demokratlar için açık değildir.

Ulusal sorunun ciddi ve her yanıyla aydınlatılmasının gerekli olduğu açıktır. Kararlı Sosyal-demokratlar nereden gelirse gelsin nasyonalist sise karşı, birleşik ve yorulmaz bir biçimde çalışmak zorundadırlar.

ULUS

Ulus nedir?

Ulus her şeyden önce bir topluluk, belirli bir insanlar topluluğudur.

Bu topluluk bir ırk ve bir aşiret topluluğu değildir. Bugünkü İtalyan Ulusu, Romalılardan, Cermenlerden, Etrüsklerden, Yunanlılardan, Araplardan vb.; Fransız Ulusu Galyalılardan, Romalılardan, Britanyalılardan, Cermenlerden vb. oluşmuştur. Aynı şey çeşitli ırk ve aşiretlerden ulus biçimine geçmiş İngilizler ve Almanlar vb. için de söylenmelidir.

Demek ki ulus, bir ırk ve bir aşiret topluluğu değil, fakat tarihi olarak meydana gelmiş bir insanlar topluluğudur.

Diğer taraftan, tarihi olarak meydana gelmiş ve çeşitli aşiret ve ırklardan oluşmuş olmalarına rağmen bir Keyhüsrev'in ve bir İskenderin büyük devletleri kuşkusuz ulus olarak adlandırılamez. Bunlar ulus değil, fakat şu veya bu fatihin zafer veya yenilgisine göre birleşip ayrılan rasgele ve gevşek biçimde birleşmiş guruplar topluluğudur.

Demek ki ulus, rasgele ve geçici bir topluluk değil, fakat kararlı bir insanlar topluluğudur.

Ancak her kararlı topluluk bir ulus değildir. Avusturya ve Rusya'da kararlı topluluklardır fakat bunları kimse ulus olarak adlandıramaz. Ulusal topluluğu, devlet topluluğundan ne ayırır? Diğerlerinin yanı sıra, devlet için ortak bir dil mutlaka gerekli değilken, ulusal topluluğun ortak bir dil olmaksızın düşünülmez olması ayırır. Avusturya'da Çek ulusu ve Rusya'da Polonya ulusu, her biri ortak bir dile sahip olmaksızın var olmazlardı, fakat Rusya'da ve Avusturya'da bir dizi dillerin varlığı bu devletlerin bütünlüğünü engellemez. Tabii ki burada yönetimlerin resmi dilleri değil, halkın konuştuğu dil söz konusudur.

Demek ki ***dil birliği*** ulusun ayrıca belirtilerinden biridir.

Bu, çeşitli ulusların her zaman ve her yerde değişik diller konuştuğu veya tek ve aynı dili konuşan herkesin ***bir*** ulus oluşturduğu anlamına gelmez elbette. Her ulus için ***ortak*** bir dil; fakat çeşitli uluslar için zorunlu olarak ayrı diller değil! Aynı zamanda çeşitli diller konuşan bir ulus yoktur, fakat bu ***aynı dili*** konuşan iki ulusun olmayacağı anlamına gelmez İngilizler ve Kuzey Amerikalılar ***aynı*** dili konuştukları halde, aynı ulusu oluşturmazlar. Aynı şey Norveçler ve Danimarkalılar, İngilizler ve İrlandalılar içinde geçerlidir.

Fakat örneğin, ortak bir dil konuştukları halde İngilizler ve Amerikalılar neden ***tek bir*** ulus oluşturmazlar?

Öncelikle, birlikte değil, fakat ayrı topraklar üzerinde yaşadıkları için. Bir ulus ancak uzun süreli ve düzenli ilişkiler sonucu, insanların kuşaktan kuşağa bir arada yaşamaları sonucu meydana gelir. Ne var ki ortak bir toprak olmaksızın uzun süreli bir arada yaşama olanaksızdır İngilizler ve Amerikalılar, önceleri aynı toprak üzerinde, İngiltere'de yaşıyor ve ***tek bir*** ulus meydana getiriyorlardı. Sonraları, İngilizlerin bir kısmı, İngiltere'den yeni bir toprağa, Amerikaya göç ederek, bu yeni toprak üzerinde zamanla yeni bir ulus, Kuzey Amerikan Ulusunu oluşturdu. Toprak ayrılığı, ayrı ulusların oluşmasına yol açtı.

Demek ki, ***toprak bütünlüğü*** ulusun ayrıcı belirtilerinden biridir.

Fakat bu daha hepsi değil. Tek başına toprak birliği dahi bir ulus oluşturmaz. Bunun için, ulusun tek tek bölümlerini, bir bütünde birleştiren içsel bir iktisadi bağlantıda gereklidir İngiltere ve Kuzey Amerika arasında böyle bir bağ olmadığından bunlar iki ayrı ulus meydana getirirler. Ancak, Kuzey Amerika'nın tek tek noktaları, aralarında birleşmeselerdi, Kuzey Amerikalılarda Ulus olarak adlandırılmazlardı.

Örnek olarak Gürcüleri alalım Reform öncesi dönemde. Gürcüler ortak bir toprak üzerinde yaşıyorlar ve aynı dili konuşuyorlardı, böyle olduğu halde, tam anlamıyla söylendiğinde, bir ulus oluşturmuyorlardı; çünkü birbirinden ayrı bir sürü prensliklere bölünmüş olduklarından ortak bir iktisadi yaşam sürdüremiyorlar, yüzyıllardan beri kendi aralarında savaşıyorlar, birbirlerini yıkıma uğratıyorlar ve birbirlerine karşı İranlıları ve Türkleri kışkırtıyorlardı Bazen alihli bir hükümdarın gerçekleştirdiği, prensliklerin kısa süreli ve raslantılar sonucu birleşmeleri en iyi durumda, sadece yüzeysel yönetim alanını kapsıyor, en kısa zamanda da prenslerin huysuzlukları ve kövlülerin ilgisizliği yüzünden yıkılıyordu. Gürcüstan'ın ekonomik parçalanmışlığı içinde başka türlü de olamazdı zaten... Gürcüstan Ulus olarak; 19. yüzyılın ikinci yarısında serfliğin kaldırılması, ülkenin ekonomik yaşamının ilerlemesi, ulaşım yollarının gelişmesi ve kapitalizmin doğuşu, Gürcüstan'nı çeşitli bölgeleri arasında işbölümü yarattığı ve bir bütün içinde birleştirmek için, prensliklerin ekonomik kapalılığını kesin olarak sarstığı zamanda ortaya çıktı.

Feodalizm aşamasını yaşamış ve ülkelerinde kapitalizmi gelistirmis olan diğer uluslar içinde aynı şeyler söylenmelidir.

Demek ki ortak iktisadi yaşam birliği, ekonomik birlik ulusun ayrıca belirtilerinden biridir.

Fakat bu da hepsi değildir Bütün söylenenler dışında, bir ulusu oluşturan insanların ruhi şekillenme özellikleri de göz önünde tutulmalıdır Uluslar, sadece yaşam koşulları bakımından değil, fakat ulusal kültür özelliklerinde ifadesini bulan ruhi şekillenmeleri bakımından da birbirinden ayrılırlar Eğer aynı dili konuşan İngiltere, Kuzey Amerika ve İrlanda, böyle olduğu halde

üç ayrı ulus oluşturuyorlarsa, burada, birbirinden farklı yaşam koşulları sonucu kuşaktan kuşağa meydana gelmiş olan bu spesifik ruhi şekillenmenin rolü pek az değildi.

Ruhi şekilenme veya başka sözcüklerle söylendiğinde «ulusal karakter» gözlemci için kavranılmaz bir şeydir elbette; fakat bu şekillenme bir ulusun ortak kültür özgünlüğünde ifadesini bulduğuna göre kavranılabilir ve göz ardı edilemez.

«Ulusal karakter»in değişmezlikle saptanmış bir şey değil, fakat yaşam koşulları ile değişir olduğunu söylemek gereksiz; ancak her belirli anda varolduğu için ulusun fizyonomisine damgasını vurur.

Demek ki bir kültür ortaklığında ifadesini bulan ortak ruhi şekillenme ulusun ayrıca belirtilerinden biridir.

Böylece ulusun tüm belirtilerinden sözettik.

Ulus, tarihi olarak kurulmuş kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kültür ortaklığında ifadesini bulan ruhi şekillenme birliğidir.

Burada, her tarihi olgu gibi ulusunda, değişim yasasına tabii olduğu ve bir tarihe, bir başlangıca ve sona sahip bulunduğu kendiliğinden anlaşılır.

Söz edilen belirtilerden hiç birinin, tek başına alındığında, ulus kavramını belirlemeye yetmediğini vurgulamak gereklidir. Dahası var: Bu belirtilerden sadece bir tanesi yoksa, ulus ulus olmaktan çıkar.

Ortak bir «ulusal karaktere» sahip oldukları halde, iktisadi bakımdan birbirinden ayrı topraklarda yaşayan, ayrı dillerl konuşan vb. insanlar düşünülebilir. Fakat bunların bir ulus oluşturdukları söylenemez. Örneğin, bu bizce tek bir ulus olmayan Rus, Galiçyalı, Amerikan, Gürcü yahudilerl ve Kafkaslardaki yahudiler için geçerlidir.

Ortak bir toprak üzerinde yaşayan ve ortak bir iktisadi yaşam sürdüren, ancak ortak bir dile ve «ulusal karaktere» sahip olmayan insanlar düşünülebilir. Bunlar gene bir ulus oluşturmazlar. Örneğin bu Baltık bölgelerindeki Almanlar ve Lehler için geçerlidir.

Nihayet Norveçler ve Danimarkalılar aynı dili konuştukları halde, diğer belirtiler eksik olduğundan tek bir ulus oluşturmazlar.

Sadece bütün belirtilerin varlığı bir ulusu meydana getirir.

Diğer belirtiler aslında sadece ulusun gelişiminin koşulları fakat belirtilerl değilken, «ulusal karakter»in belirtilerden biri değil, fakat ulusun tek önemli belirtisi olduğu düşünülebilir. Örneğin Avusturya'da ulusal sorunun tanınmış teorisyenleri R. Spinger ve özellikle O. Bauer bu görüşteler.

Bunların ulus teorilerini inceleyelim.

Spinger'e göre, «ulus aynı biçimde düşünen ve aynı biçimde konuşan kişilerin bir birliği, toprağa bağlı olmayan modern insanların bir kültür topluluğudur» (altını biz çizdik).

Demek ki, birbirinden ne kadar ayrı olsalarda, nerede yaşasalarda aynı biçimde düşünen ve aynı biçimde konuşan insanlar «birliği».

Bauer daha da ileriye gidiyor.

«Ulus nedir?» diye soruyor. «İnsanları ulus biçiminde birleştiren dil topluluğumudur? Fakat İngilizler ve İrlandalılar... aynı dili konuşuyorlar ve böyle olduğu halde tek bir halk oluşturmuyorlar; Yahudilerin ise ortak dilleri yoktur, fakat böyle olduğu halde bir ulusturlar».

Peki ulus nedir?

«Ulus karaktere ilişkin bir topluluktur».

Öyleyse, bu durumda ulusal karakter nedir?

Ulusal karakter demek, «bir milliyete dahil insanları, bir başka milliyete dahil insanlardan ayıran belirtilerin toplamı, bir ulusu diğer ulustan ayırt eden fiziki ve ruhi belirtilerin bütünü demektir.

Karıma telefon edip kendisine hakaret edecek kadar kabalaştınız. Kendisi söylenenleri unutmaya kararlı. (...) Benim ise, bana karşı yapılanı öyle kolayca unutmaya niyetim yok, ve karıma yapılan her şeyi bana yapılmış sayacağımdan şüphe edilemez. (...) LENİN

Bauer ulusal karekterin gökten düşmediğini biliyor elbette ve bunun için ekliyor

«İnsanların karakteri... kaderlerinden başka hiç birşey tarafından belirlenmez»... «Ulus, bir kader birliğinden başka bir şey değildir». «İnsanlar, belirll koşullar altında yaşam araçlarını ve çalışma ürünlerini bölüştürürler», bu kader birliğide «bu koşullar tarafından belirlenmiştir».

Böylece, ulus kavramının, Bauer'in söylediği gibi, «eksiksiz» tanımına varmış bulunuyoruz.

«Ulus kader birliği alanında bir karakter birliği içinde birleşmiş insanlar topluluğunun bütünüdür».

Demek ki, toprak, dil ve iktisadi yaşam birliği ile zorunlu ilişki dışında alınmış kader birliği tabanında, bir ulusal karakter topluluğu.

Fakat bu durumda ulustan ne geriye kalır? İktisadi alanda birbirinden ayrılmış olan, ayrı toprak üzerinde yaşayan ve kuşaktan kuşağa ayrı diller konuşan insanlar arasında, hangi ulusal topluluktan sözedilebilir?

Bauer «ortak bir dile sahip olmadıkları» halde, Yahudilerden bir ulus olarak söz ediyor, fakat birbirinden tamamen koparılmış, ayrı topraklar üzerinde yaşayan ve ayrı diller konuşan, diyelim ki Gürcü, Dağıstan, Rus, ve Amerikan Yahudilerinin hangi kader birliğinden sözedilebilir?

Söz konusu Yahudiler kuşkusuz Gürcüler, Dağıstanlılar, Ruslar, ve Amerikalılar ile ortak bir kültür atmosferi içinde, ortak bir iktisadi ve siyasi yaşam sürüyorlar, bu, onların ulusal karakterlerinde zorunlu olarak iz bırakır; eğer aralarında ortak bir şey kalmışsa, buda, dinleri, ortak, ortak kökenleri ve bir ulusal karakterin bazı kalıntılarıdır. Bunların tümü kuşku götürmez. Fakat kemikleşmiş dinsel törenlerin ve yok olan psikolojik kalıntıların, söz konusu Yahudilerin «kaderleri» üzerinde, onların içinde yaşadıkları canlı sosyo-ekonomik ve kültürel çevreden daha güçlü etkilediği ciddi olarak nasıl iddia edilebilir? Zaten, Yahudilerden bir ulus olarak sözetme, bu varsayıma dayanır.

Bu durumda, Bauer'in ulusunu, spiritüaliştlerin tinsel ve kendi kendine yeten «ulusal tin»inden ayıran nedir?

Bauer, ulusun ayırıcı belirtisi (ulusal karakter) ile, onun yaşam «koşulları» arasına, bunları birbirinden ayırarak, aşılmaz bir duvar çizer.

Fakat ulusal karakter, yaşam koşullarının bir yansıması, insanların içinde yaşadıkları çevreden elde ettikleri izlenimlerinin bir yoğunlaşması değilde nedir? Onu kendisini yaratan alandan kopararak, onu ayırararak sadece ulusal karakterle nasıl yetinilebilir?

Devamla 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında, İngiliz ulusunu, daha Kuzey Amerika «Yeni-İngiltere» olarak adlandırılırken, Kuzey Amerikan ulusundan ne ayırıyordu? Ulusal karakter değil elbette, çünkü K. Amerikalılar İngiltere'den geldiler; beraberlerinde Amerika'ya İngiliz dili dışında, İngiliz ulusal karakterini de getirdiler ve yeni koşulların etkisiyle kendilerinde özel bir karakter oluşmaya başladığı halde, beraberlerinde getirdikleri İngiliz ulusal karakterinden o kadar çabuk vazgeçmediler. Ve onlar o zaman, az veya çok karakter ortaklığına karşın, İngiltere'den ayrı bir ulus oluşturuyorlardı! Açıktır ki o zaman ulus olarak «Yeni İngilterе», ulus olarak İngiltere'den özel bir ulusal karakter bakımından değil, veya ulusal karakterden çok, İngiltere'den farklı çevre ve yaşam koşulları bakımından ayrılıyordu.

Bununla, gerçeklikte ulusun bir tek ayırıcı belirtisi olmadığı açıklık kazanmış oldu. Sadece, uluslar karşılaştırıldığında, ara-

larından bazen birinin (ulusal karakter), bazen ikincisinin (dil), bazende üçüncüsünün (toprak ve iktisadi koşullar) göze çarptığı bir belirtiler toplamı vardır. Ulus, birlikte alınmış tüm belirtilerin bir bileşimidir.

Ulusu, ulusal karakterle özdeş tutan Bauer'in görüşü, ulusu toprağından koparır ve onu, görülmez, kendi kendine yeten bir güç haline dönüştürür. Böylece bu artık yaşayan ve etkin bir ulus değil, fakat mistik, kavranmaz ve yaşamötesi bir şeydir. Çünkü yukarıda söylendiği gibi, örneğin Gürcü, Dağıstanlı, Rus, Amerika ve başka ulusların yahudilerinden oluşmuş, üyeleri birbirini anlamayan (ayrı diller konuşan), dünyanın ayrı kısımlarında yaşayan, birbirlerini hiç bir zaman görmeyecek, hiç bir zaman, ne barışta ne de savaşta birlikte davranamayacak olan şu yahudi ulusu nasıl bir şeydir.

Hayır Sosyal-demokrasi, ulusal programını böyle kağıttan «uluslar» için inşa etmez. O sadece, davranan, hareket eden ve bu nedenle de, başkalarını kendilerini hesaba katmaya zorlayan, gerçek ulusları göz önünde tutabilir.

Açıktır ki, Bauer, tarihi bir kategori olan ***ulusu***, etnografik bir kategori olan ***aşiret*** ile karıştırıyor.

Bundan başka, görünüşe göre Bauer kendi pozisyonunun güçsüzlüğünü duyuyor. Kitabının başında, yahudilerden kesinlikle ulus olarak söz ederken, kitabın sonunda kendi kendini düzeltiyor ve şunu ileri sürüyor

«... kapitalist toplum yahudilerin kendilerini ulus olarak korumalarına olanak vermez» ve Bauer, yahudilerin diğer uluslar içinde assimile olduğunu kabul eder. Bunun nedeni ise «Yahudilerin sınırları saptanmış bir yerleşme bölgeleri olmadığı»dır. Oysa, Bauer'e göre ulus olarak varlıklarını sürdürecek olan Çekler böyle bir bölgeye sahiptir. Kısaca Bunun nedeni toprak yokluğundadır.

Bauer böyle bir akıl yürüterek, ulusal özerklik talebinin Yahudi işçilerin talebi olamayacağını kanıtlamak istiyordu, fakat bununla, toprak birliğinin ulusun belirtilerinden biri olduğunu yadsıyan kendi teorisini, yanlışlıkla yıkmış bulunuyor.

Ancak Bauer daha da ileriye gider. Kitabının başında kararlılıkla, «Yahudiler ***ortak*** bir dile sahip değiller ve böyle olduğu halde bir ulus oluştururlar» derken, daha 130. sayfaya geldiğinde aynı kararlılıkla ***«ortak bir dil olmaksızın ulus olmaz»*** diyerek cephe değiştirliyor. (altını biz çizdik)

Bauer burada «dilin insanlar arası ilişkilerin en önemli aracı» olduğunu kanıtlamak istiyordu; fakat aynı zamanda bilmeden, kanıtlamaya hiç niyeti olmadığı halde, dil birliğinin önemini yadsıyan kendi ulus teorisinin güçsüzlüğünü de kanıtlamış bulunuyor.

İdealist ipliklerle dikilmiş bir teori kendi kendisini böyle yalanlar işte.

I

ULUSAL HAREKET

Ulus sadece tarihi bir kategori değil, fakat belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının tarihi bir kategorisidir. Feodalizmin tasfiye ve kapitalizmin gelişme süreci, aynı zamanda insanların uluslar biçiminde birleşme sürecidir. Örneğin, Batı Avrupa'da durum böyledir. Feodal parçalanmayı yenilgiye uğratan kapitalizmin muzaffer yürüyüşü sırasında İngilizler, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar ve başkaları ulus biçimini almışlardır.

Fakat oralarda ulusların oluşması, aynı zamanda bunların bağımsız ulusal devletlere dönüşmesi anlamına geliyordu. İngiliz, Fransız ve başka uluslar, aynı zamanda İngiliz vb. devletini meydana getirir. Bu sürecin dışında kalmış olan İrlanda, genel görüntüde bir şey değiştirmez.

Doğu Avrupa'da ise durum biraz değişiktir. Batıda uluslar devletlere dönüşürken doğuda çok uluslu devletler, yani bir çok milliyetten bileşik devletler oluşmuş bulunuyordu. Avusturya-Macaristan ve Rusya bu tür devletlerdir. Avusturya'da, politik bakımdan en fazla gelişmiş olarak Almanlar görülüyorlardı ve Avusturya milliyetlerinin bir devlet biçiminde birleştirilmesi görevini de bunlar üzerlerine aldılar Macaristanda, Macar milliyetlerinin çekirdeği olan Magyalar kendilerini devlet kurmada en elverişli milliyet olarak kanıtladılar ve sonuç olarakta Macaristan'ın birleştiricileri oldular. Rusya'da ise, milliyetlerin birleştirilmesi görevi, başlarında tarihi olarak oluşmuş güçlü ve örgütlü soylu-askeir bürokrasi bulunan, Ruslar tarafından üstlenildi.

Doğuda böyle olmuştur

Devletlerin bu özel kuruluş biçimi, henüz tasfiye edilmemiş feodalizm ve zayıf gelişmiş kapitalizm ilişkileri altında, geri plana itilmiş milliyetlerin uluslar biçiminde örgütlenmek için iktisadi bakımdan sağlamlaşmaya henüz vakit bulamadıkları zaman olabilirdi.

Ancak kapitalizm doğu devletlerinde de gelişmeye başlar. Ticaret ve ulaşım yolları gelişir. Büyük kentler kurulur. Uluslar ekonomik bakımdan sağlamlasırlar. Geri itilmiş ulusların duragan yaşamına anlden giren kapitalizm, bunları sarsar ve harekete geçirir. Basın ve tiyatronun gelişmesi, Reichsrat (Avusturya'da) ve Dumanın (Rusya'da) faaliyeti, «ulusal duygusal»ın güçlenmesine yardımcı olurlar. Oluşmuş bulunan intelligentzia «ulusal düşünce»yi kabullenir ve bu doğrultuda hareket eder...

Fakat bağımsız varlıklarının bilincine varmış olan geri itilmiş uluslar, daha bağımsız devletler oluşturmazlar : Yollarının üzerinde, daha önce devletin başına geçmiş olan yönetici kesimlerin güçlü bir karşı koyuşları ile karşılaşırlar. Çok geç!...

Avusturya'da Çekler, Polonyalılar vb.; Macaristan'da Hırvatlar ve başkaları; Rusya'da Letonyalılar, Litvanyalılar, Ukraynalılar, Gürcüler, Ermeniler ve başkaları ulus biçimine işte böyle gelirler. Batı Avrupa'da istisna olan (İrlanda) doğuda kural olmuştur.

Batıda İrlanda bu istisna durumuna bir ulusal hareketle yanıt veriyordu. Doğuda uyanmış uluslar da aynısını yapmak zorundaydılar.

Doğu Avrupa'nın genç uluslarını mücadele için harekete geçiren koşullar böyle oluşmuş bulunuyordu.

Mücadele başladı ve bütün olarak alındığında, uluslar arasında değil, fakat egemen uluslar ile geri itilen ulusların egemen sınıfları arasında alevlendi. Mücadele ya ezilen ulusun kent küçük-burjuvazisi tarafından egemen ulusun büyük-burjuvazisine karşı (Çekler ve Almanlar); veya ezilen ulusun kır-burjuvazisi tarafından egemen ulusun büyük-toprak sahiplerine karşı (Polonya'da Ukraynalılar); ya da ezilen ulusun tüm «ulusal» burjuvazisi tarafından egemen ulusun yönetimindeki soyluluğuna karşı (Rusya'da Polonya, Litvanya, Ukrayna) yürütülüyordu.

Burjuvazi başrollerdedir.

Hedefi, metasını sürmek ve başka milliyetlerin burjuvazileri ile giriştiği rekâbet savaşından muzaffer olarak çıkmak olan genç burjuvazi için temel sorun pazardır. Kendi «ulusal» pazarını garanti etme isteğinin nedeni de işte budur. Burjuvazinin nasyonalizmi öğrendiği ilk okul pazardır.

Fakat mesele sadece pazarla bitmez. Egemen ulusun yarı-feodal, yarı-burjuva bürokrasisi, mücadeleye «hapis ve yasak» yöntemleri ile karışır. Egemen ulusun burjuvazisi --küçük burjuvazi veya büyük burjuvazi farketmez-- rakipleri ile «çabuk» ve «kesin» hesaplaşma olanağını elde eder. «Güçler» birleşir ve «yabancı» burjuvaziye karşı katliamlara varan kısıtlama tedbirleri alınır. Mücadele ekonomik alandan siyasi alana yayılmıştır. Yer değiştirme özgürlüğünün kısıtlanması, dilin kullanılmasına karşı önlemler, seçim haklarının daraltılması, okul sayılarında azalma, dini inançlara karşı engeller vb., «rakipler»in başına iner. Bu önlemler sadece egemen ulusların burjuva sınıflarının çıkarlarını korumayı amaclamazlar elbette, aynı zamanda yönetimdeki bürokrasinin spesifik hedeflerine: adeta onun kast hedeflerine de varar sağlarlar. Fakat sonuçlar açısından bu önemli değildir : Burjuva sınıflar ile bürokrasi bu konuda -ister Avusturya'da ister Rusya'da olsun- el ele yürürler.

Ezilen ulusun dört yandan zorlanan burjuvazisi doğal olarak harekete geçer. Kendi «halk kesimleri»ne başvurur ve «vatan» üzerine avazı çıktığı kadar bağırarak kendi davasını tüm halkın davasıymış gibi gösterir «Vatan»ın çıkarları uğruna, kendi «vurttaşları arasından kendisi için bir ordu toplar. Ve «halk» bu çağrılara herzaman kapalı kalmaz, onun bayrağı çevresinde toplanır Yukarıdan gelen baskılar alt kesimle-

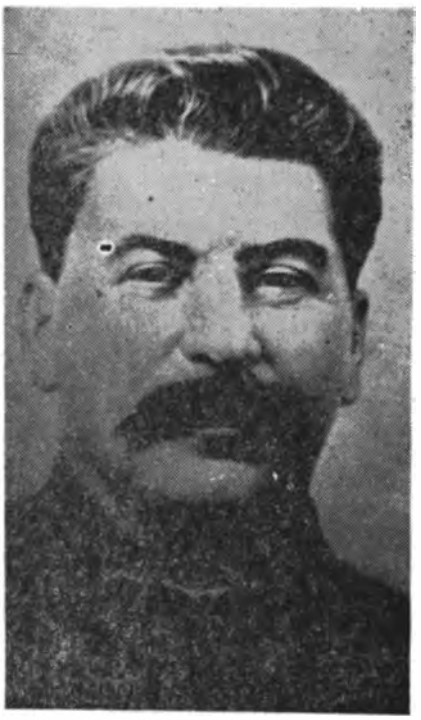

Stalinizm, Marksizm ile Rusya'nın tarih-öncesi ve vahşi gericiliğinin karışımı olarak tanımlanabilir. İsaac Deutscher.

ride hedef almakta ve onlarda da hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

Ulusal hareket işte böyle başlar.

Ulusal hareketin gücü, ulusun geniş kesimlerinin -proletarya ve köylülük- ulusal harekete katılma ölçüsüne bağlıdır.

Proletaryanın, burjuva nasyonalizmi bayrağı altında yer alıp almayacağı ise, sınıf karşıtlıklarının gelişimine, proletaryanın örgütlülük ve sınıf bilinci derecesine bağlıdır. Sınıf bilinçli proletaryanın denenmiş öz bayrağı vardır ve burjuvazinin bayrağı altına girmesine bir neden bulunmamaktadır.

Köylülüğe gelince, onların ulusal harekete katılmaları her şeyden önce baskının niteliğine bağlıdır. Eğer baskılar, İrlanda'da olduğu gibi, «toprak» çıkarlarına dokunuyorsa, geniş köylü kitleler ulusal hareket bayrağı altına hemen girerler.

Öte yandan, eğer örneğin Gürcüstan'da az çok ciddiye alınacak *anti-Rus* nasyonalizmi yoksa, bunun nedeni öncelikle, orada kitleler arasında bu tür bir nasyonalizmi besleyen Rus toprak sahiplerinin ve Rus büyük burjuvazisinin yokluğudur. Gürcüstan'da *Ermenilere karşı* bir nasyonalizm vardır, fakat bu orada, henüz güçlenmemiş Gürcü küçük-burjuvazisini alt ederek onu Ermeni düşmanı bir nasyonalizme iten Ermeni büyük-burjuvazisi olduğu için böyledir.

Ulusal hareket bu faktörlere göre, ya kitle niteliğine bürünerek gittikçe yayılır (İrlanda, Galiçya) ya da bir küçük çekişmeler zincirine dönüşerek dükkan tabelalarının boyutlarında «mücadele» ve skandallar biçiminde soysuzlaşır (Bohemya'da bir takım küçük kasabalar).

Elbette ulusal hareketin içeriği her yerde aynı olamaz. Bu içerik tamamen hareket tarafından ileri sürülen değişik türden taleplere bağlıdır. İrlanda'da hareket bir toprak hareketi niteliğini taşır, Bohemya'da «dil» sorunu niteliğindedir; burda eşit yurttaşlık hakkı ve dini inanç özgürlüğü talep edilir, şurada «kendi» memurları veya kendi parlamentosu edilir, şurada «kendi» memurları veya kendi parlamentosu istenir. Çeşitli taleplerde, ulusu nitelendiren (dil, toprak, vb.) belirtiler parıldar. Burada dikkat edilecek nokta, hiç bir yerde Bauercı evrensel «ulusal karakter» talebinin ileri sürülmemesidir. Bu kolayca anlaşılır: ***Tek başına alınmış*** «ulusal karakter» kavranılmaz bir şeydir ve J. Strasser'in haklı olarak belirttiği gibi «... bunun siyasette yararı nedir?»

Ulusal hareketlerin genellikle biçimleri ve nitelikleri bunlardır.

Şimdiye değin söylenenlerden, ***yükselen*** kapitalizm koşullarında ulusal mücadelenin, burjuva sınıfları arasında bir mücadele olduğu açıklık kazanmaktadır. Bazı zamanlar burjuvazi proletaryayı ulusal harekete çekmeyi başarır, bu durumda ulusal mücadele ***görünüşte*** tüm halkın mücadelesi niteliğini alır-fakat görünüşte. ***Özünde*** ise, sadece burjuvazinin yararına ve onun rize gösterdiği burjuva mücadelesi yararınadır.

Fakat bundan, proletaryanın milliyetlerin ezilmesi siyasetine karşı mücadele etmemesi gerektiği sonucu çıkarılamaz.

Yer değiştirme özgürlüğünün kısıtlanması, seçim hakkının yokluğu, dilin kullanılmasına karşı konulan engeller, okul savaşlarında azalış ve diğer baskılar işçilerede burjuvazi kadar, hatta daha çok zarar verir. Böyle bir durum sadece egemenlik altındaki ulusların proletaryasının manevi güçlerinin özgürce gelişimini engeller. Toplantı ve konferanslarda ana dillerini kullanma olanağı verilmezken, okulları kapatılırken Tatar ve Yahudi işçilerin manevi yeteneklerinin tamamen gelişmesinden ciddi olarak söz edilemez.

Fakat nasyonalist baskılar, proletaryanın davası için bir başka açıdan da tehlikelidir. Bunlar (baskılar ç.n.), geniş kesimlerin dikkatini sosyal sorunlardan, sınıf mücadelesi sorunlarından ayırarak, ulusal sorunlara, proletarya ile burjuvazinin «ortak» sorunlara yöneltir. Bu da, «çıkarların uyumu» yalanının yaygın proletaryanın sınıf çıkarlarını karartmak işçi sınıfını köleleştirmek için uygun bir taban yaratır. Bu suretle, bütün milliyetlerden işçilerin birliği davasına ciddi bir engel oluşturur. Eğer Polonyalı işçilerin önemli bir kısmı şimdiye kadar burjuva nasyonalistleri tarafından manevi bakımdan köleleştirilmiş bulunuyorsa, şimdiye kadar enternasyonal işçi hareketinin dışında kalmışsa, bu öncelikle «iktidar sahipleri»nin geleneksel anti-Polonya politikasının böyle bir köleliğe taban yarattığı ve işçilerin kölelikten kurtulmasını zorlaştığı içindir.

Fakat *baskı* politikası burada durmaz. Baskılama «sistemi»nden sonra, ulusları *kışkırtma* «sistemi»ne, «kırımlar» ve «pogramlar» sistemine geçer. Elbette bu «sistem» heryerde ve her zaman mümkün olmaz, fakat nerede mümkün olursa -nerede temel özgürlükler yoksa- orada çoğu kez korkunç ölçülere varır ve işçilerin birliği davasını kan ve gözyaşı içinde boğma tehlikesi gösterir. Bunun Kafkasya ve Güney Rusya'da örnekleri az değildir. «Böl ve yönet» kışkırtma politikasının hedefi budur. Ve bu tür politika başarılı olduğu ölçüde, proletarya için büyük bir kötülük ve bir devlet içindeki bütün milliyetlerden işçilerin birliği davasına çok ciddi bir engel meydana getirir.

Oysa işçilerin çıkarı, bütün sınıfdaşlarının bir tek enternasyonal orduda birleşmesinde, burjuvazinin manevi kölelığinden çabuk ve kesin olarak kurtarılmasında, hangi ulustan olursa olsun işçi kardeşlerinin manevi güçlerinin tamamen ve özgür gelişmesindedir.

Bunun için işçiler, en kurnazından en vahşisine kadar ezme politikasının tüm biçimlerine karşı olduğu gibi, kışkırtma politikasının tüm biçimlerine karşı da mücadele ediyorlar ve edecekler.

Bu nedenle, bütün ülkelerin Sosyal-demokrasisi ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ilan ediyor.

Kendi kaderini tayin hakkı şu anlama gelir: Kendi kaderi üzerine sadece ulusun kendisi karar verebilir; bir ulusun yaşamına *zorla* karışmaya, o ulusun okullarını ve diğer kurumlarını yok etmeye, onun ahlâki ve geleneksel değerlerini *yıkmaya*, kendi dilini kullanmasını *engellemeye*, onun haklarını *daraltmaya* hiç kimsenin hakkı yoktur.

Fakat bu, Sosyal-demokrasinin bütün geleneklerini ve kurumlarının her birini destekleyeceği anlamına gelmez. Herhangi bir ulusa tecavüz edilmesine karşı mücadelede Sosyal-demokrasi, sadece *ulusun* kendi kaderini kendisinin tayin etme hakkını savunacak, ancak aynı zamanda, söz konusu ulusun çalışan kesimlerinin bunlardan kurtulmasını sağlamak için, bu ulusun zararlı gelenek ve kurumlarına karşı ajitasyon yürütecektir.

Kendi kaderini tayin hakkı demek, ulusun kendisini istediği biçimde kurabilmesi demektir. Ulus, özerklik ilkelerine göre yaşamını kurma hakkına sahiptir. Ulus, başka uluslar ile federatif ilişkilere geçme hakkına sahiptir. Ulus, tamamen ayrılma hakkına da sahiptir. Ulus egemendir ve bütün ulusların eşit hakları vardır.

Elbette bu, Sosyal-demokrasinin, bir ulusun her talebini destekleyeceği anlamına gelmez. Bir ulus eski düzene dönme hakkına bile sahiptir, fakat bu, Sosyal-demokrasinin söz konusu ulusun şu veya bu kurumu-

nun bu tür bir kararını onaylayacağı anlamına gelmez. Proletaryanın çıkarlarını savunan Sosyal-demokrasinin görevleri ile, çeşitli sınıflardan birleşmiş ulusun hakları iki değişik şeydir.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı için mücadelede Sosyal-demokrasinin amacı, ulusal baskı politikasına bir son vermek, onu köreltmek ve asgariye indirmektir.

Sınıf bilinçli proletaryanın politikasını, ulusal mücadeleyi derinleştirmek, ulusal hareketi daha çok yaymak ve keskinleştirmek için uğraşan burjuvazinin politikasından özünde ayıran şey budur.

İşte bunun için sınıfbilinçli proletarya, burjuvazinin «ulusal bayrağı» altına giremez.

İşte bunun için, Bauer tarafından tavsiye edilmiş olan «ulusal evrim» denen politika, proletaryanın politikası olamaz, Bauer'in «ulusal evrim» politikasını «modern işçi sınıfının» politikası ile özdeşleştirme uğraşısı, işçilerin sınıf mücadelesini, ulusların mücadelesine uydurma uğrasısıdır.

Özünde burjuva niteliğinde olan ulusal hareketin başarısı, doğal olarak burjuvazinin kaderine bağlıdır. Ulusal hareketin kesin çöküşü, ancak burjuvazinin yıkılması ile mümkündür. Ancak sosyalizm egemenliğinde kesin barış kurulabilir. Ne varki, ulusal mücadeleyi asgariye indirmeye, onun köklerini ortadan kaldırmaya, onu proletarya için mümkün olan en yüksek ölçüde zararsız hale getirmeye, kapitalizm çerçevesi içinde de olanak vardır. Bunu, İsviçre ve Amerika örnekleri kanıtlıyor. Bunun için, ülkeyi demokratikleştirmek ve uluslara özgür gelişme olanağı sağlamak gereklidir.

II.

SORUNUN KONUMU

Ulus, kendi kaderi üzerine özgürce karar verme hakkına sahiptir. Ulus, diğer ulusların haklarına zarar vermeksizin, kendi istediği gibi örgütlenebilir. Bu tartışma götürmez.

Fakat ulusun çoğunluğunun ve öncelikle proletaryanın çıkarları göz önüne alınırsa, ***nasıl*** örgütlenmeli? Gelecekteki anayasası ***hangi biçimi*** almalıdır?

Ulus, kendi özerkliğini kurma, hatta ayrılma hakkına sahiptir. Fakat bu, ulusun her durumda böyle davranmasının zorunlu olduğu, özerkliğin veya ayrılmanın ulus için, yani ulusun çoğunluğunu oluşturan emekçi kesimler için, her yerde yararlı olacağı anlamına gelmez. Ulus olarak Transkafkasya Tatarları, diyelim ki kendi parlamentolarında toplanarak, beylerin ve mollaların etkisi eski düzeni geri getirebilir, devletten ayrılma kararı verebilirler. Kendi kaderini tayin hakkı noktasının anlamına göre, buna tamamen hakları vardır. Fakat bu, Tatar Ulusunun emekçi kesimlerinin çıkarlarına uygun mu olurdu?

Sosyal-demokrasi, ulusal sorunun çözümünde olduğu gibi, beylerin ve mollaların kitleleri arkalarından sürüklemelerine kayıtsız kalabilir mi? Sosyal-demokrasi müdahale etmemeli, ulusun iradesini belirli bir biçimde etkilememelimidir? Sosyal-demokrasi, ulusal sorunun, Tatar kitleler için en elverişli olan çözümünün somut bir planı ile ortaya çıkmamalımıdır?

Ancak, emekçi kitlelerin çıkarları ile en iyi uyuşacak çözüm hangisidir? Özerklikmi, federasyon mu yoksa ayrılma mı?

Bu soruların tümünün çözümü, söz konusu ulusun yaşadığı somut tarihi koşullara bağlıdır.

Dahası var Her şey gibi koşullar da değişir ve belirli bir anda doğru olan bir karar, başka bir zaman için tamamen kabul edilmez olabilir.

19. Yüzyıl ortalarında Marks, Rus Polonyasının ayrılmasından yanaydı ve bunda haklıydı, çünkü o zaman söz konusu olan, yüksek bir kültürün, onu yıkan aşağı bir kültürden kurtarılmasıydı. Ve o zaman sorun sadece teoride değil, fakat pratik yaşamın kendi içinden çıkıyordu...

19. Yüzyıl sonunda Polonyalı marksistler, artık Polonya'nın ayrılmasına karşı tavır alıyorlar ve onlarda haklılar; çünkü son elli yılda, Polonya ve Rusya'nın ekonomik ve kültürel yaklaşımı anlamında derinlere giden değişiklikler ortaya çıktı. Bunun dışında, bu süre içinde ayrılma sorunu pratik yaşamın konusu olmaktan çıkmış, olsa olsa yurtdışında yaşayan entelektüelleri heyecanlandıran akademik tartışmaların konusu haline gelmiştir.

Elbette bu, Polonya'nın ayrılması sorununu yeniden aktüel yapabilecek olan bazı iç ve dış konjonktürler olanağını ortadan kaldırmaz.

Bundan şu sonuç çıkıyor : Ulusal sorun sadece, kendi gelişimleri içinde göz önünde tutulan tarihi koşullar ile bağıntılı olarak çözülebilir.

Bir ulusun içinde yaşadığı ekonomik, politik ve kültürel koşullar, sorunun, yani şu veya bu ulusun ***nasıl*** örgütleneceği, gelecekteki anayasasının ***hangi biçimi*** alacağı sorununun çözümü için var olan tek analtardır. Her ulus için sorunun özel bir çözümü zorunlu olabilir. Eğer herhangi bir yerde sorunun diyalektik konumu gerekiyorsa, işte burada, ulusal sorundadır.

Bu nedenle bi, ulusal sorunun, kaynağını «Bund»tan alan çok yaygınlaşmış, fakat çok dar bir çözümüne kesinlikle karşı çıkmak zorundayız Sorunu güya çözmüş olan ve Rus Sosyal-demokratlarına bu çözümü almaktan başka yapacak birşey olmadığı söylenliyor— Avusturya ve Güney Slavları Sosyal-demokrasisine başvurmaya dayanan o kolay metotdan söz ediyoruz. Burada, bütün söylenenlerin, diyelim ki Avusturya için doğru olan herşeyin, Rusya için de doğru olacağı varsayılıyor. En önemli ve belirli durumlarda tayin edici olan şey göz ardı ediliyor Genel olarak Rusya'nın ve özel olarak Rusya içindeki milliyetlerin somut tarihi koşulları.

Örneğin tanınmış Bundçu W. Kossowski'yi konuşturalım :

«Bund'un IV. Kongresinde, sorunun (ulusal sorun kastediliyor. J. St.) ilkesel yanı açıklandığında, bu sorunun, kongreye katılan delegelerden biri tarafından Güney Slavya Sosyal-demokrat Partisinin anlayışı içinde önerilmiş bulunan çözümü herkesçe onaylandı» :

Sonuçta, ulusal özerklik «kongre tarafından oy birliği ile kabul edildi».

Hepsi bu kadar! Ne Rus gerçeğinin tahlili, ne de Rusya'daki Yahudilerin yaşam koşulları sorununun açıklanması Önce Güney Slavları Sosyal-demokrat Partinin çözümü alınıyor, sonra bu çözüm «onaylanıyor», sonrada «oy birliği ile kabul ediliyor»! Bundçular Rusya'da ulusal sorunu böyle koyar ve çözerler işte...

Fakat Avusturya'daki koşullar, Rusya koşullarından tamamen başkadır Brün'de (1892), Güney Slavları Sosyal-demokrasisinin aldığı karar anlayışı içinde (bir kaç önemsiz değişiklik ile) bir ulusal program kabul etmiş olan Avusturya Sosyal-demokrasisinin, soruna, deyim yerindeyse Rus olmayan bir biçimde yaklaşması ve sorunu Rus olmayan biçimde çözmesi bu durum ile açıklanır.

Öncelikle sorunun konumu Sorun, ulusal kültürel özerkliğin Avusturyalı teorisyenleri, Brün ulusal programı ve Güney Slavları Sosyal-demokrat Partisi kararının yorumcuları Springer ve Bauer tarafından nasıl konuyor?

«Çokuluslu bir devletin mümkün olup olmadığı ve özellikle Avusturya milliyetleri tek bir devlet oluşturmak zorunda olup olmadıkları; burada yanıtlanmayan, bilâkis çözülmüş varsayılan bir ön sorundur», diyor Springer, «bu olanağı ve zorunluluğu kabul etmeyenler için, açıklamalarımız elbette boş olacaktır. Konumuz şu Uluslar, ortak bir yaşam sürmek ***zorunda*** oldukalarına göre, ***hangi hukuksal biçimler*** onların ***nispeten daha iyi yaşamalarını sağlayacaktır***»? (altı Springer tarafından çizilmiştir).

Demek ki çıkış noktası olarak, Avusturya devletinin entegrasyonu.

Bauer'de aynı düşüncededir :

«Biz öncelikle, Avusturya uluslarının şimdi içinde yaşadıkları devlet içinde kalacaklarını varsayarak, bu bütün içinde ulusların birbirlerine ve devlete karşı ilişkilerinin nasıl olacağını soruyoruz»:

Burada da öncelikle Avusturya'nın birliği.

Rus Sosyal-demokrasisi sorunu bu biçimde koyabilir mi? Hayır koyamaz, çünkü baştan beri, ulusa ayrılma hakkını veren, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi görüşünü benimsemiştir.

Bundçu Goldblatt bile Sosyal-demokrasisinin İkinci Parti Kongresinde, Sosyal-demokrasinin ulusların kendi kaderlerini te-

yin etme hakkı görüşünden vazgeçemeyeceğini kabul etti. Goldblatt şöyle diyordu :

«Ulusların kendi kaderlerini tayin etme haklarına karşı hiç bir şey söylenemez. Eğer herhangi bir ulus bağımsızlığı uğruna mücadele ediyorsa, bu ulusa karşı çıkılmamalıdır. Eğer Polonya, Rusya ile «meşru nikâha» yanaşmıyorsa, onu zorlamak bizim görevimiz değildir».

Çok doğru. Ve bundan, Avusturya ve Rus Sosyal-demokratlarının çıkış noktalarının aynı olmamaları bir yana, tam tersine taban tabana zıt oldukları sonucu çıkmaktadır. Buna göre, ulusal programı Avusturyalılardan alma olanağından hâlâ konuşabilir mi?

Devam edelim. Avusturyalılar «ulusların özgürlüğü»nü küçük reformlarla, yavaş yavaş gerçekleştirmeyi düşünüyorlar. Ulusal-kültürel özerkliği tedbir olarak önerirken, köklü bir değişikliği, bir demokratik kurtuluş hareketini hiç bir şekilde hesaba katmıyorlar. Buna karşı Rus marksistleri bunları reformlara bel bağlamak için bir nedenleri yoktur-, «ulusların özgürlüğü» sorununu köklü değişikliklere, demokratik kurtuluş hareketine bağlıyorlar: Bu ise, Rusya'daki ulusların kaderleri açısından, işi temelden değiştirir.

Bauer, «Ulusal özerkliğin, büyük bir kararın ve yürekli bir eylemin sonucu gerçekleşme olasılığı azdır elbette» diyor. «Avusturya ulusal özerkliğe doğru, yaşamayı sürekli kötürümleştirecek ve mevcut yönetimi hareketsiz kılacak ağır mücadeleler içinde yavaş bir gelişme sürecinde adım adım ilerliyecek. Büyük bir yasama eylemi değil, bilakis ayrı ayrı bölgeler ve topluluklar için çok sayıda ayrı yasalar yeni devletin hukuk düzenini oluşturacaktır.»

Springer'de ayrı şeyi söyler

«Çok iyi biliyorum ki. tür kuruluşların (ulusal özerklik organları St.) inşaası ne bir yılın ne de on yılın işidir» diye yazıyor Springer, «Prusya yönetimini yeniden örgütlenmesi tek başına, uzun bir zaman almıştı... Böylece, temel anayasal kurumlarını inşa etmek için Prusya'ya iki on yıl gerekti.

Bütün bu söylenenler çok açık. Ancak Rus marksistleri, ulusal sorunu «yürekli ve kararlı bir eyleme» bağlamaktan başka ne yapabilirler? Kısmi reformlar, «ulusların özgürlüğü'nün kazanılmasına araç olarak «çok sayıda ayrı ayrı yasalara» umut bağlayabilirler mi? Eğer bunu yapmazlarsa ve yapmamalılarsa, bundan, Avusturyalılar ile Rusların mücadele metodlarının ve perspektiflerinin temelden ayrı olduğu sonucu çıkmazmı? Durum böyle iken, Avusturyalıların tek taraflı ve melez ulusal-kültürel özerkliği ile nasıl yetinilebilir? İki şeyden biri Programı (Avusturya programını ç.n.) almaktan yana olanlar ya Rusya'da «kararlı ve yürekli eylemlere» umut bağlamıyor, ya da umutları var fakat «ne yaptıklarını bilmiyorlar»!

Sonuçta, Rusya ve Avusturya birbirinden temelden farklı aktüel sorunlarla karşı karşıyadır ve buda ulusal sorunun çözümünde değişik metotlar getirir. Avusturya, parlamenter ilişkiler içinde yaşamaktedir, parlamento olmaksızın, bugünkü koşullar altında, orada bir gelişim olanaksızdır. Ancak Avusturya'daki parlamento yaşamı ve yasama, ulusal partilerin zorlu çatışmaları nedeniyle çoğu kez tamamen durur. Avusturya'nın uzun zamandan beri içinde bulunduğu kronik politik kriz işte bununla açıklanır. Bu nedenle bu ülkede ulusal sorun, politik yaşamın eksenî, bir ölüm kalım sorunudur. Bundan ötürü, Avusturya Sosyal - demokrat politikecıların, öncelikle ulusal çatışmalar sonunu mevcut parlamentarizm tabanında, parlamenter araçlarla, hangi biçimde olursa olsun çözmeye çalışmalarına şaşılmaz.

Rusya'da durum değişiktir. Birinci olarak, Rusya'da «tanrıya şükür bir parlamento yok». İkinci olarak —ve önemli olan da budur— Rusya'da politik yaşamın ekseni ulusal sorun değil, fakat tarım sorunu oluşturur. Bunun için de, Rus sorununun ve dolayısıyla Rusya'daki ulusların «kurtuluşu»nun kaderi, tarım sorununun çözümüne, yani feodal kalıntıların yok edilmesine, buda demektirki ülkenin demokratikleştirilmesine bağlıdır. Rusya'da ulusal sorununun bağımsız ve tayin edici bir sorun değil, fakat ülkenin zincirlerinden kurtarılması, genel ve önemli sorunun bir bölümü olarak ortaya çıkmasıda bununla açıklanır.

«Avusturya parlamentosunun verimsizliği» diyor Springer, «ulusal partiler içinde her reformun, bu partiler içinde, onların yapılarını gevşekleştiren çelişkiler doğurmasından ileri gelir. Ve yönetici kişilerin (Parti liderleri kastediliyor ç.n.) her yenilikten kaçınmaları bundan ötürüdür. Avusturya'nın ilerlemesi ancak, uluslara onları parlamentodan kurtaracak, kendilerine ekonomik ve sosyal görevlere yönelme olanağı sağlayacak, geri alınamaz tüzel konumlar verilmesi durumunda düşünülebilir.»

Bauer'de aynısını söyler

«Ulusal barış en önce devlet için zorunludur. Devlet, çok aptalca bir sorun olan diller sorununun, dil sınırında kışkırtılmış insanların her çekişmesinin, her yeni okulun, yasamayı durdurmasına tahammül edemez.»

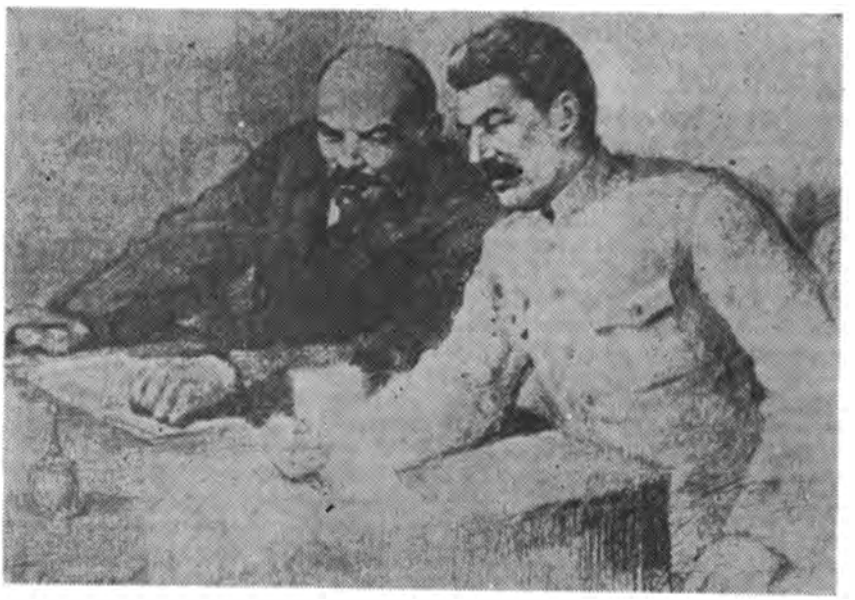

«Stalin bir kimsenin siyasal yönünü değilde uzman yönünü daha çok tercih ediyordu.»
MAO

Bütün bunlar açık. Fakat Rusya'da ulusal sorunun çok ayrı bir durumda olduğu da daha az açık değildir. Rusya'nın ilerlemesinin kaderi, ulusal soruna değil, fakat tarım sorununa bağlıdır. Ulusal sorun bu ülkede ast bir sorundur.

Demek ki, sorunun değişik bir konumu, değişik perspektifler ve mücadele metotları, değişik acil görevler. Böyle durumda, sadece ulusal sorunu zaman ve mekân dışında «çözen» kırtasiyecilerin, Avusturya'da örnekler aramaları ve programı (Avusturya Sosyal - demokrasisinin ulusal programı kastediliyor ç.n.) almaya çalışmaları açık değilmidir?

Bir kez daha : Çıkış noktası olarak somut tarihi koşullar ve sorunun tek doğru konumu olarak diyalektik konumu - ulusal sorunun çözümünün anahtarı budur.

III.

ULUSAL - KÜLTÜREL ÖZERKLİK

Yukarıda, Avusturya ulusal programının formel yanlarından, Rus marksistlerinin Avusturya Sosval demokrasisinden örnek almalarını, onların programını kendilerinin olarak benimsemelerini olanaksız kılan metodolojik temellerden söz ettik.

Şimdi de programın kendisinden, onun özünden söz edelim.

Avusturya Sosyal demokrasisinin ulusal programı nedir?

Bu (ulusal program ç.n.) iki sözcükle ifade edilebilir:

Ulusal - kültürel özerklik.

Bu birinci olarak, özerkliğin nüfusun çoğunluğunu Çekler ve Polonyalıların oluşturduğu Bohemya ve Polonya'ya değil, fakat üzerinde yaşadıkları topraktan bağımsız olarak —nerede bulunurlarsa bulunsunlar— Çekler ve Polonyalılar için öngörüldüğü anlamına gelmektedir.

İşte bunun için özerklik, bölgesel özerklik değil ulusal özerkliktir.

Bu ikinci olarak, Avusturya'nın her yanına dağılmış Çeklerin, Polonyalıların, Almanların vb. bireyler olarak, tek kişiler olarak alındıklarında, bir ulus oluşturdukları ve bir ulus olarak Avusturya devleti içinde yer aldıkları anlamına gelmektedir.

Böyle bir durumda Avusturya, özerk bölgelerin birliği değil, fakat topraktan bağımsız olarak yapılaşmış özerk milliyetlerin oluşturduğu bir birlik olacaktır.

Bu üçüncü olarak, Polonyalılar ve Çekler için inşa edilmesi gereken genel ulusal kurumların «politik» sorunlarla değil, sadece kültürel sorunlarla ilgileneceği anlamına gelmektedir. Özgül politik sorunlar bütün Avusturya parlamentosunda (Reichsrat) yoğunlaşacaktır.

Bu özerklik bundan ötürü, ulusal kültürel özerklik adını almaktadır.

İşte Avusturya Sosvel demokrasisi tarafından Brün Kongresinde (1892) kabul edilen programın metni.

Program, «ulusal çatışmaların Avusturya'nın politik ilerlemesini... felce uğrattığını» «milliyetler sorununun nihayet çözüme bağlanmasının... herşeyden önce, bir kültürel zorunluluk olduğunu», «ve bu sorunun çözümünün, ancak genel, eşit ve dolaysız seçim hakkı temelinde, gerçekten demokratik bir ortamda mümkün olduğunu» açıkladıktan sonra şöyle devam eder

«*Bütün Avusturya halklarının ulusal özelliklerinin* korunması ve gelişmesi, eşit haklar ve her türlü baskının kaldırılması temelinde mümkündür Bunun için her şeyden önce, ülkelerin feodal aygıtçılıkları gibi, her türlü bürokratik devlet merkeziyetçiliği reddedilmelidir.

Avusturya'da ulusal kavgaların yerini ulusal düzenin alabilmesi, aşağıdaki temel ilkelerin tanınması koşulu altında ve sadece bu koşul altında mümkündür

1. Avusturya, demokratik çok uluslu bir federal devlet biçiminde yeniden örgütlenmelidir.

2. Tacın tarihi bölgeleri yerine, yasama ve yönetimi, genel, eşit ve dolaysız seçim hakkı temelinde seçilen ulusal meclisler tarafından yerine getirilen, ulusal sınırlı özerk korporasyonlar oluşturulmalıdır.

3. Tek ve aynı ulusal meydana gelen bütün özerk bölgeler, kendi ulusal meselelerinde tamamen özerk olan bir ulusal birlik oluşturur.

4. Ulusal azınlıkların hakkı, imparatorluk parlamentosu tarafından çıkarılacak özel bir yasa ile korunmalıdır.

Ve program Avusturya'nın tüm uluslarının dayanışmasına bir çağrı ile son bulur.

Bu programda «bölgeciliğin», bazı izlerinin kalıntılarını sezmek pek zor olmasa gerek. Fakat söz konusu program genel olarak ulusal özerkliğin bir formülasyonudur

Bu programın ulusal kültürel özerkliğin baş ajitatörü Springer tarafından coşkuyla karşılanması boşuna değildir, (Springer, Ulusal Sorun, S. 286). Bauer'de, ulusal özerkliğin «teorik zaferi» (O Bauer, Ulusal Sorun, S. 549) olarak nitelendirdiği bu programı savunur; fakat meselenin daha fazla açıklık kazanması için, okul ve diğer kültür işlerinin idaresi amacı ile 4. noktayı, «her özerk bölge içindeki ulusal azınlıkları kamusal bir tüzel korporasyonlar biçiminde örgütleme zorunluluğundan söz eden bir formül ile değiştirmeyi önerir (Aynı yerde, S. 555).

Avusturya Sosval demokrasisinin ulusal programı iste böyledir.

Şimdide bu programın bilimsel temellerini incelevelim.

Avusturya Sosval - demokrasisinin propagandasını yaptığı ulusal kültürel özerkliği nasıl kanıtladığını görelim ve özerkliğin teorisyenleri Springer ve Bauer'e başvuralım.

Ulusal özerkliğin çıkış noktasını, ulusun belirli bir topraktan bağımsız bir bireyler topluluğu olduğu anlayışı oluşturur

Springer'e göre «Milliyetin toprakla esas olarak bir ilişkisi yoktur». Milliyet «özerk bir bireyler birliğidir» (Springer, Ulusal Problem S. 19).

Bauer'de, uluslar «belirli bir bölgede egemenlikten yararlanmayan» bir «bireyler topluluğu» olarak söz etmektedir (O. Bauer, Ulusal Sorun S. 286).

Fakat bir ulusu oluşturan kişiler her zaman sağlam yığınlar halinde yaşamazlar çoğu zaman gruplara bölünürler ve bu yolla yabancı ulusal organizmalara sızarlar Onları ekmeklerini kazanmak için çeşitli bölgelere kentlere süren kapitalizmdir Yabancı ulusal bölgelerde bulunan ve orralarda azınlıklar oluşturan bu gruplar bölgedeki ulusal çoğunluk tarafından dilleri okulları ve benzer diğer kurumları engellenerek baskılanır. İşte Ulusal çatışmaların nedeni budur Bölgesel özerkliğin «elverissizliğinin» nedeni budur Bauer ve Springer'in görüşüne göre, bu durumda tek çıkar yol, devletin çeşitli bölgelerine dağılmış söz konusu azınlık milliyetini genel ve bütün sınıfları kapsayacak bir ulusal birlikte örgütlemektir. Onlara göre, azınlık milliyetinin kültürel çıkarlarını sadece bu tür bir birlik koruyabilir ve sadece bu birlik ulusal kavgaya bir son verebilir.

«Bundan» diyor Springer, «milliyetleri örgütlemenin onları haklar ve sorumluluklar» donatmanın gerekliliği çıkıyor (Springer, Ulusal Problem, S. 74)... «Evet» yasa koymak olaydır fakat bu yasa istenilen etkiyi yapacakmıdır...» «Ulus için bir yasa koyulmak isteniyorsa, önce ulusun oluşturulması gerekir...» (Aynı yerde, S. 88 89) «Milliyetleri oluşturmaksızın ulusal hukuku yaratmak ve anlaşmazlıklara son vermek mümkün değildir» (Aynı yerde, S. 89).

«Azınlıkların kişisel prensip temelinde, kamusal - tüzel koporasyonlar biçiminde örgütlenmesini» «işçi sınıfının talebi» (O. Bauer Ulusal Sorun, S. 552) olarak ileri sürerken Bauer'de aynı anlayış içindedir.

Ancak uluslar nasıl örgütlenmelidir? Tek tek kişilerin şu veya bu ulusal dahil olduğu nasıl saptanmalıdır?

«Bu ulusal bağlılık» diyor Springer, «siciller yoluyla saptanmıştır. Bölgede oturan herkes, bölgedeki herhangi bir milliyete dahil olduklarını açıklamalıdırlar» (Springer, Ulusal Problem, S. 226).

Bauer'de «kişisel ilke, ergin yurttaşların kendilerinin özgürce bir milliyete dahil olduklarını açıklamaları temelinde... Ulusun milliyetlere göre ayrılmasını varsayar. İşte bundan dolayı ulusal kadastrolar oluşturulmalıdır», (O. Bauer, Ulusal Sorun, S. 368) der.

Devam edelim.

«Birleşik ulusal bölgelerdeki bütün Almanlar» diye devam eder. Bauer, «bundan başka, bölgeler ulusal kadastrolarına kayıtlı tüm Almanlar, Alman ulusunu oluştururlar ve ulusal meclis seçerler» (Aynı yerde, S. 375).

Çekler ve Polonyalılar vb. içinde aynı sey geçerlidir.

Springer'e göre «Ulusal meclis, temel prensipleri oluşturmak ve bölgedeki ulusal öğretimi, ulusal edebiyat, sanat ve bilimi gerçeklendirmek. akademiler, müzeler, galeriler tiyatrolar vb. kurmak için gerekli olan araçları onaylamakla görevli, ulusun kültür parlamentosudur» (R. Springer, Ulusal Problem S. 284).

Ulusun örgütleri ve bunların merkezi kuruluşları bu türdendir.

Bütün sınıfları kapsayan bu tür kuruluşların meydana getirilmesi ile Avusturya Sosyal demokrasisi, Bauer'in görüşüne göre, «ulusal kültürü... tüm halkın malı haline getirmek ve böylece *tüm ulus üyelerini tek bir kültürel toplulukta kaytırmak*» (O. Bauer, Ulusal Sorun S. 553) amacındadır. (Altını biz çizdik).

Bütün bu sövlenenlerin Avusturya ile ilgili olduğu düşünülebilir Ancak Bauer bu-

nu kabul etmez. O, ulusal özerkliğin Avusturya gibi bir çok milliyetlerden oluşmuş diğer devletler içinde bağleyıcı olduğunu kesin olarak savunur.

Bauer'e göre «Çok uluslu devletlerde bütün milliyetlerin işçi sınıfı varlıklı sınıfın ulusal egemenlik politikesına karşı ulusal özerklik talebini getirir» (Aynı yerde. s. 337).

Bauer daha sonra, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı yerine, belli etmeden ulusal özerkliği geçirerek şöyle devam eder:

«Böylece ulusal özerklik, ulusların kendi kaderini tayin etme hakları, milliyetler devletlerin işçi sınıfının anayasal programı haline gelecektir» (Aynı yerde S. 333).

Bauer daha da ileriye gider. Kendisi ve Springer tarafından «kurulmuş», bütün sınıfları kapsayan «ulusal birlikler»in gelecekteki sosyalist toplumun bir tür prototipi olacağına kesinlikle inanır. Çünkü Bauer, «sosyalist toplum düzeninin insanlığı ulusal bakımdan sınırlı topluluklar biçiminde parçalayacağı»nı (Bauer, Ulusal Sorun S. 555), «İnsanlığın özerk ulusal topluluklara ayrılmasının gerçekleşeceği»ni (Aynı yerde S. 556), böylece «sosyalist toplumun kuşkusuz ulusal kişiler birliğinin ve bölge korporasyonlarının renkli bir tablosunu arzedeceğini» (Aynı yerde S. 543) bildiğini sanır ve şöyle bir sonuca varır: «Sosyalist milliyet prensibi, milliyetler prensibinin ve ulusal özerkliğin daha yüksek bir birliğidir» (Aynı yerde S. 542).

Bu yeterlidir sanırım...

Bauer ve Spinger yapıtlarında ulusal - kültürel özerkliği böyle temellere oturtuyorlar.

Öncelikle dikkati çeken şey, bütünüyle anlaşılmaz olan ve hiç bir şey tarafından doğrulanmayan ulusal özerkliğin, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı yerine konmasıdır. İki şeyden biri: Bauer, ya ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkını anlamamıştır veya bunu herhangi bir nedenden ötürü kısıtlamaktadır. Çünkü a — Ulusal kültürel özerklik milliyetler devletinin entegrasyonunu şart koşarken, ulusun kendi kaderini tayin hakkının entegrasyon çerçevesinden taştığına; b — Ulusun kendi kaderini tayin hakkı, ulusal tüm haklarını kazandırırken, ulusal - özerkliğin salt «kültürel» hakları kazandırdığına hiç şüphe yoktur. Bu birincisi.

İkinci olarak, gelecekte, şu veya bu milliyetin çok uluslu devletten, diyelim ki Avusturya'dan ayrılma kararı verebileceği iç ve dış konjonktürlerin biraraya gelmesi olasıdır. Rütenya Sosyal - demokratları, Brün kongresinde, kendi halkının «her iki kısmını» bir bütünde birleştirmeye hazır olduklarını açıklamadılar mı? (Brün kongresinde, Ulusal Sorun üzerine tartışmalar. S. 48) O halde, *«bütün ulusların işçi sınıfı için kaçınılmaz olan»* ulusal özerklik te ne oluyor? Ulusları mekanik olarak devletin birliği temelinde proküst yatağına zorlayan sorunun bu «çözümü» nasıl bir çözümdür?

Devam edelim. Ulusal özerklik ulusların bütün gelişimine ters düşmektedir. O, ulusların örgütlenmesi şlarını yayar, fakat yaşam, ekonomik gelişim, onlardan bir çok grupları koparırsa, çeşitli bölgelere serpiştirirse ulusları yapay olarak kaynaştırmak mümkünmüdür? Kapitalizmin ilk gelişme evrelerinde uluslerin bir araya geldiklerine hiç şüphe yoktur. Fakat kapitalizmin sonraki aşamalarında ulusların parçalanma sürecinin başladığı, çalışmak için başka yerlere taşınan ve sonrada devletin başka bölgelerine göçen çok sayıda grupları uluslardan ayıran bir sürecin başlediğıda kuşku götürmez; bu durumda göçmenler eski bağları yitirirler, yeni bölgelere yanlıeri gelir, kuşaktan kuşağa yeni adetler, alışkanlıklar ve belkide yeni bir dil benimsarlar. Böyle birbirinden kopmuş grupları tek bir bütünde birleştirme imkanı varmıdır? Bir grupları tek bir bütünde birleştirme imkanı varmıdır? Birleşmezleri birleştirebilecek o tılsımlı halkalar nerede? Örneğin Baltık ve Trans kafkasya Almanlarını «tek bir ulus halinde birleştirmek» mümkün olurmu? Eğer bütün bunlar düşünülemez ve olanaksız ise, ulusal özerkliği tarihin tekerleğini geriye çevirmek için uğraşan eski nasyonalistlerin ütopyasından ayıran nedir?

Ancak ulusun birliği sadece göçler sonucu parçalanmez. O, içten, sınıf savaşının keskinleşmesi sonucu da parçalanır. Kapitalizmin ilk evrelerinde proletaryanın ve burjuvazinin bir «kültür birliği»nden söz edilebilir. Ne var ki büyük endüstrinin gelişimi ve sınıf savaşının keskinleşmesi sonucu da parçalanır. Kapitalizmin ilk evrelerinde proletaryanın ve burjuvezinin bir «kültür birliği»nden söz edilebilir. Ne var ki büyük endüstrinin gelişimi ve sınıf savaşının keskinleşmesi ile bu «birlik» erimeye başler. Tek ve aynı ulusun patronları ve işçileri birbirini anlamamaya başladıklarında ise ulusun «kültür birliğinden» ciddi olarak söz edilemez. Burjuvezi savaşa can atarken, proletaryanın «savaşa savaş» ilân etmesi halinde hangi «kader birliği»nden söz edilebilir? Böyle karşıt öğelerden, birleşik, bütün sınıfları kapsayan bir ulusal birlik oluşturulabilir mi? Bütün bu söylenenlerden sonra, «bir ulusun tüm üyelerinin bir ulusal kültür birliğinde toplanması»ndan söz edilebilir mi? (O. Bauer, Ulusal Sorun S. 553).

Bundan açık olarak, ulusal kültürel özerkliğin sınıf mücadelesinin tüm gidişine ters düştüğü sonucu çıkmıyor mu?

Bir an için «ulusu örgütlendirin» sloganının gerçekleşir olacağını varsayalım. Daha fazla oy koparmak için bir ulusu «örgütlemeye» çabalayan burjuva milliyetçi parlamenterleri anlayabiliriz. Fakat Sosyal - demokratlar ne zamandan beri, ulusları «örgütleme», ulusları «kurma», ulusları «yaratma» ile uğraşıyorlar?

Sınıf mücadelesin'in en fazla keskinleştiği dönemde bütün sınıfları kapsayan ulusal birlikler örgütleyen bu Sosyal - demokratlar nasıl şeylerdir? Şimdiye kadar her Sosyal - demokrasi gibi, Avusturya Sosyal - demokrasisinin de tek bir görevi vardı : Proletaryayı örgütlemek. Fakat görülüyor ki bu görev artık «eskidi». Springer ve Bauer şimdi «yeni» daha ilginç bir görev koyuyorlar: Ulusu «yaratmak», örgütlemek»!

Fakat mantık şöyle der : Kim ulusal özerkliği kabul ediyorsa, o bu «yeni» görevde kabullenmek zorundadır ve bunu kabul etmek sınıf pozisyonunu terketmek ve nasyonalizm yolunda yürümek demektir.

Bauer ve Springer'in ulusal - kültürel özerkliği, nasyonalizmin inceltilmiş bir türüdür.

Avusturya Sosyal - demokrasisi programının «bütün halkların ulusal özelliklerinin (eigenart) *korunması* ve *geliştirmesi*» için çaba harcama görevinden söz etmesi tesadüf değildir. Düşünün: Trans - kafkasyalı Tatarların «Muharrem» törenlerinde kendi kendilerini kırbaçlama gibi «ulusal özellikleri»nin korunması, Gürcülerin «intikam» gibi «ulusal özellikleri»nin «geliştirilmesi»

Böyle bir nokta bütünüyle burjuva milliyetçi bir programa aittir ve biz böyle bir noktayı Avusturya Sosyal demokratlarının programlarında görüyorsak bunun nedeni ulusal - özerkliğin bu tür noktalarla uyuşması, onlara ters düşmesidir.

Fakat içinde bulunduğumuz dönem için elverişsiz olan ulusal özerklik gelecek için, sosyalist toplum için daha da elverişsizdir.

Bauer'in «insanlığın ulusal bakımdan sınırlı topluluklar biçiminde parçalanması» üzerine kehanetleri, modern insanlığın bütün gelişimi tarafından yalanlanmıştır. Ulusal duvarlar sağlamlaşmıyor aksine parçalanıp yıkılıyorlar. Marks daha 1840'larda şöyle yazıyordu: «Halkların ayrılması ve aralarındaki karşıtlık gitgide kayboluyor», «proletaryanın iktidarı bunları büsbütün ortadan silecektir». İnsanlığın, kapitalist üretimin muazzam büyümesi, milliyetlerin yer değiştirmesi ve insanların gittikçe daha geniş bölgelerde birarava gelmesi ile birlikte sonraki ilerlemesi, Marks'ın düşüncesini kesin olarak doğrular.

Bauer'in sosyalist toplumu «ulusal kişiler birliği ve bölgesel korporasyonlar olarak» ortaya koyma isteği, sosyalizmin marksist anlayışı yerine Bakunin'in reformdan geçmiş anlayışını getirmek için çekingen bir uğraştır. Sosyalizmin tarihi bu tür denemelerin kendi içlerinde kaçınılmaz yıkımın öğelerini sekladıklarını göstermektedir.

Sınıf mücadelesinin sosyalist prensibi yerine, burjuva «milliyet prensibini» koymak anlamına gelen, Bauer tarafından kutsanmış o belirsiz «sosyalist milliyet prensibinin» ise sözünü bile etmiyoruz. Ulusal özerklik böyle bir kuşkulu ilkeden hareket ettiğine göre işçi sınıfına sadece zarar getirebileceğini kabul etmek gerekir.

Bu nasyonalizm elbette fazla açık değildir. Çünkü sosyalist lafazanlar sayesinde be-

cariyle maskelenmiştir ve böyle olduğu için proleteryaya verdiği zarar daha da büyüktür. Açık bir nasyonalizm ile her zaman başa çıkılabilir: Onu tanımak zor olmaz. Maskelenmiş ve maskeli halinde tanınmaz olan bir nasyonalizmle mücadele etmek çok daha zordur. Çünkü koruma yeleği olarak sosyalizmi kullandığından daha az yara almakta ve daha fazla dayanıklılık göstermektedir. Bu, nerede işçiler arasında görülüyorsa orada karşılıklı güvensizlik düşüncesini ve çeşitli milliyetlerden işçilerin ayrılması yolunda zararlı düsünceleri yayarak havayı zehirlemektedir.

Fakat ulusal özerkliğin zararlığı bununla bitmez, O, sadece ulusların birbirlerinden ayrılmasına değil, fakat aynı zamanda birleşik işçi hareketinin parçalanmasına da zemin hazırlar. Ulusal özerklik düşüncesi, birleşik İşçi Partisinin tek tek milliyetlere göre inşa edilmiş Partilere ayrılması için psikolojik ön koşulları yaratır. Daha sonra Parti gibi sendikalarda parçalanırlar ve tamamlanmış bir ayrışma meydana gelir. Birleşik işçi hareketi tek tek ulusal dereciklere işte böyle bölünür.

Avusturya, «ulusal - özerklik»in anavatanı bu görünüme en üzücü örnekleri verir. Önceleri birleşik olan Avusturya Sosyal - demokrat Partisi daha 1897'de (Wimberg Kongresinde) ayrı Partilere bölünmeye başlamıştı. Ulusal özerkliği kabul eden Brünn Kongresinden sonra (1899) parçalanma daha güçlendi. Nihayet öyle bir yere varıldı ki tek bir ortak enternasyonal Parti yerine, şimdi 6 ulusal parti bulunmaktadır ve bunlardan Çek Sosyal - demokrat Partisi Alman Sosyal demokrat Partisi ile hiç bir ilişki bulunmak bile istememektedir.

Sendikalar ise Partilere bağlıdır. Avusturya'da sendikalardaki temel çalışma da, Partilerde olduğu gibi aynı Sosyal - demokrat işçiler tarafından yürütülür. Bunun için Partideki ayrılmacılığın, sendikalar içinde de ayrılmalara yol açacağından sendikalarında parçalanacağından korkuluyordu. Böylede oldu: Sendikalar da milliyetlere göre ayrıldılar. Şimdi artık Çek işçilerinin Alman işçilerinin grevini kırdıklarına, veya belediye seçimlerinde Çek burjuvazisi ile birlikte Alman işçilerine karşı çıkmalarına sık sık rastlanır.

Böylece, ulusal sorunun, ulusal - kültürel özerklik ile çözülemeyeceği görülüyor. Dahası var ulusal - kültürel özerklik, sorunu keskinleştiriyor ve işçi hareketinin birliğinin yıkılması için, işçilerin milliyetlere göre ayrılması için, işçiler arasında güçlü sürtüşmeler için elverişli bir zemin hazırlayarak sorunu karmaşıklaştırıyor.

IV.

BUND - NASYONALİZM VE AYRILIÇILIĞI

İşte budur ulusal özerklikten elde edilen hasat.

Yukarıda, Çekler ve Polonyalılar vb. için ulusal özerkliği gerekli gören Bauer'in Yahudiler için böyle bir özerklik tanımadığından söz etmiştik.

İşçi sınıfı Yahudi halkı için ulusal özerklik talep etmelimidir, sorusuna, Bauer şöyle bir yanıt veriyor: «Ulusal - özerklik Yahudi işçilerinin talebi olamaz». Bauer'e göre bunun nedeni. «...kapitalist toplumun, onların (Yahudilerin J. St.) ulus olarak varlıklarını sürdürmelerine hiç bir surette olanak tanımamasıdır.»

Kısaca: Yahudi ulusu varlığını yitiriyor o halde ulusal özerklik kimin için talep edilecektir? Yahudiler assimile olmuşlardır!

Ulus olarak Yahudilerin kaderi üzerine bu görüş yeni değildir. Marks daha 1840'larda öncelikle Alman Yahudilerini göz önüne alarak bunu açıklamış bulunuyordu (K. Marx «Yahudi Sorunu Üzerine», 1906), 1903'te Kautsky bu görüşü Rus Yahudileri ile ilgili olarak tekrarladı (K. Kautsky). Şimdi de Bauer, Avusturyalı Yahudiler üzerine aynı görüşü tekrarlıyor, fakat şu farkla; Bauer, yahudi ulusunun içinde bulunduğu zamanı değil, geleceğini reddediyor.

Yahudilerin kendilerini ulus olarak korumalarının olanaksızlığını «Yahudilerin kapalı bir yerleşme bölgesine sahip olmamaları» (O Bauer, Ulusal Sorun S. 388) ile açıklıyor. Bu açıklama özünde doğrudur ancak gerçeğin tümünü ifade etmemektedir. Mesele herşeyden önce şudur: Yahudiler, ulusu sadece yapı olarak değil, fakat «ulusal» pazar olgusu olarak da doğal biçimde bir arada tutacak toprağa bağlı istikrarlı geniş kesimlere sahip değildirler. 5-6 milyon Rus Yahudisinden sadece yüzde 3 veya yüzde 4 kadarı herhangi bir biçimde tarıma bağlıdır. Diğer yüzde 96'sı ticarette, endüstride, şehir kurumlarında çalışmakta ve tamamen şehirlerde yaşamaktadırlar; bunun yanısıra bütün Rusya'ya dağılmış durumda olduklarından hiç bir bölgede çoğunluğu teşkil etmemektedirler.

Yabancı ulusların yaşadıkları bölgelere ulusal azınlıklar olarak yerleşen yahudiler, «yabancı ulusal» sanayici, tüccar veya serbest meslek sahipleri olarak hizmet ederler ve bu arada da kendilerini, doğal olarak dil vb. bakımından «yabancı ulusal» uydurular. Bütün bunlar, kapitalizmin gelişmiş biçimlerine özgü olan milliyetlerin birbirine karışması sonucu, yahudilerin assimilasyonuna yol açmaktadır. Yahudilerin «yerleşme bölgelerinin kaldırılması assimilasyonu daha fazla hızlandıracaktır. Bu duruma göre Rus yahudileri için ulusal özerklik sorunu tuhaf bir karakter almaktadır: Geleceği inkâr edilen ve önce varlığının ispatlanması gereken bir ulusa özerklik önerilmektedir!

Bunu göz önüne almadan Bund, IV. Kongresinde (1905) ulusal özerklik anlayışı içinde bir «ulusal program» kabul ettiğinde bu tuhaf ve saçmalı görüşü benimsemiştir.

«Bund»u bu adıma zorlayan iki koşul vardı.

Birinci olarak, «Bund»un sadece ve sadece yahudi Sosyal demokrat örgütü olarak varlığı. Daha 1897'den önce yahudi işçiler arasında etkin olan Sosyal demokrat gruplar önlerine «özel bir yahudi işçi örgütü» kurma hedefini koymuşlardır («Ulusal hareketin biçimleri» vb. Kastelanski, S. 772). Ve bu örgütü de 1897'de «Bund» içinde toplanarak oluşturdular. Bu dönemde, Rus Sosyal demokrasisi bir bütün olarak gerçekten daha mevcut değildi.

O zamandan bu yana «Bund» Rus Sosyal demokrasisinden tamamen ayrı olarak genişledi ve büyüdü... Fakat yeni yüzyılın ilk on yılları gelir ve işçilerin *kitle hareketleri* başlar. Polonya Sosyal demokrasisi kitle mücadelesi içine yahudi işçiler katarak büyür. Rus Sosyal demokrasisi de gelişir ve «Bundçu» işçileri bünyesine alır. Toprak temelinden yoksun olan «Bund»un ulusal çerçevesi daralır. «Bund» şu sorunla karşı karşıyadır: Ya ortak enternasyonal dalga içinde yitecek; veya bölgeler dışı bir örgüt olarak bağımsızlığını koruyacaktır. «Bund» sonuncusunda karar kılar.

«Bund»un Yahudi porletaryasının tek sözcüsü olduğu yolundaki «teori» böyle oluşur.

Ancak bu acaip «teori»nin herhangi «basit» bir biçimde savunulması olanaksızlaşır. Herhangi bir «ilkesel» temele, bir «ilkesel» doğrulamaya gereksinme duyulmaktadır. Böyle bir temel, ulusal - kültürel özerklikte bulunur. Ve sonrada «Bund», Avusturya'dan aldığı bu fikre sarılır. Avusturya'lıların böyle bir programı olmasaydı. «Bund», bağımsız varlığını «ilke» olarak savunmak için bunu yaratırdı.

Böylece «Bund», 1901 yılında (IV. Kongrede) bu yöndeki çekingen girişiminden sonra 1905'te (VI. Kongrede) kesin olarak bu «ulusal programı» kabul etti.

İkinci koşul, yabancı ulusların çoğunluğu oluşturduğu kapalı yerleşme bölgeleri içinde, ayrı ulusal azınlıklar olarak yahudilerin özel durumlarıdır. Bu durumun, yahudilerin ulus olarak varlığını engellediğini ve onları assimilasyon yoluna zorladığını yukarıda söylemiştik. Fakat bu objektif bir süreçtir. Ne var ki bu durum sübjektif olarak yahudilerin kafasında bir tepki yaratmakta ve ulusal azınlığın haklarının garantisi, assimilasyona karşı garanti sorunlarını ortaya atmaktadır «Bund» yahudi «milliyeti»nin yaşama hakkını savunduğu içinde, bu «garanti» görüşüne katılmadan edemezdi. Buraya kadar geldikten sonra «Bund» ulusal özerkliği tanımak zorundaydı. Eğer «Bund» herhangi bir özerkliğe sarılacaksa, bu sadece ulusal - özerklik, yani ulusal - kültürel özerklik olabilirdi: Yahudiler belirli bir bölgeye sahip olmadıklarından, bunların bölgesel - siyasal özerkliğinden söz edilemezdi.

Burada belirleyici olan, «Bund»un baştan beri ulusal - özerkliğin niteliğini, ulusal a-

«Lenin sırayla Ordzonikidze ve Stalin'i Büyük Rus saldırganları olmakla, proleter enternasyonalizmi kurallarını çiğnemekle ve emperyalist bir tavır izlemekle suçlamaktadır. Ordzonikidze'nin «örnek bir ceza» ile cezalandırılmasını ve Stalin ve Djerzinski'nin de, meseledeki politik sorumlulukları gözönünde tutularak resmi olarak eleştirilmelerini istiyordu. Dahası, daha sonra bunları, «sapmacılar» olarak suçlamaktadır.» Moshe Levin

zınlıkların haklarının, ulusların «özgür gelişimi»nin güvencesi olarak vurgulamasıdır. Rus Sosyal demokrat Partisinin II. Kongresinde «Bund»un temsilcisi Goldblatt'ın, ulusal özerkliği «uluslar tam bir kültürel gelişim özgürlüğü *sağlayan* kurumlar olarak formüle etmesi bir tesadüf değildir. Bu aynı öneriyi, «Bund»un düşünce yandaşları, VI. Dumadaki Sosyal - demokrat Fraksiyona getirdiler...

Böylece «Bund», yahudilerin ulusal - zerkliği gibi tuhaf bir tutumu benimsedi.

Yukarıda, ulusal özerkliği genel olarak inceledik. İnceleme, ulusal özerkliğin nasyonalizme vardığını gösterdi. «Bund»un gerçekten de oraya vardığını aşağıda göreceğiz. Fakat «Bund», ulusal özerkliği özel bir açıdan daha çok ulusal azınlıkların haklarının güvencesi açısından, ele almaktadır. Bu sorunu, bu özel açıdan da tahlil edelim. Ulusal azınlıklar sorunun —sadece yahudiler değil— Sosyal demokrasi için ciddi bir önemi olduğu için bu gerekliidir.

Demek ki, ulusların «tam bir kültürel gelişim özgürlüğünü *güvence altına alan kuruluşlar*». (Altını biz çizdik J. St).

Her şeyden önce gelen kurum, Springer ve Bauer'in «ulusal şûra»sı, kültür sorunları için bir tür diyet meclisidir.

Ancak bu kuruluşlar, ulusların «tam bir gelişim özgürlüğü»nü güvence altına alabilir mi? Kültür sorunlarına eğilen herhangi bir diyet meclisi, milliyetçi baskılara karşı, uluslara bir güvence verebilir mi?

«Bund», «evet» diyor.

Fakat tarih bize bunun tersini gösteriyor.

Rusya Polonyasında bir zamanlar, Polonyalıların, «kültürel gelişim özgürlüğü»nü güvence altına almaya çalışan bir diyet meclisi, siyasal bir diyet meclisi vardı. Ne varki bu meclis, başarılı olamamış, evet tam tersine, Rusya'nın tüm politik şartlarına karşı açtığı eşit olmayan bir savaşta kendisi yıkıma uğramıştı.

Finlandiya'da da uzun zamandan bu yana bir diyet meclisi bulunuyor. Bu da Fin Ulusunu «suikastlara» karşı korumaya uğraşıyor, fakat bu yönde ne derece başarılı olduğunu bütün dünya görüyor.

Diyetten diyete elbette fark vardır. Demokratik biçimde örgütlenmiş Finlandiya diyeti ile başa çıkmak, aristokratik Polonya diyeti ile başa çıkmak kadar-kolay değildir. Fakat *belirleyici* olan diyet değil, Rusya'nın genel durumudur. Eğer Rusya'da bugün geçmişte Polonya diyetinin kaldırıldığı yıllarda olduğu gibi vahşi - asyatik toplumsal - politik koşullar olsaydı, Finlandiya diyetinin durumu çok daha kötü olurdu. Bundan başka, Finlandiya'ya karşı «suikastlar» politikası gelişme durumundadır ve bunun yenilgiler aldığı da söylenemez...

Eğer eski, tarihi olarak meydana gelmiş kuruluşların, siyasi diyetlerin, durumu böyle ise, yeni diyetler, yeni kuruluşlar,—— ——zayıf kültürel diyetler gibi—, ulusların özgür gelişimini daha az güvence altına alabilirler.

Açıktır ki, önemli olan «kurumlar» değil, fakat ülkedeki genel durumdur. Ülke demokratikleşmiş değilse, milliyetlerin «tam bir kültürel gelişimleri» için garantileride yoktur. Kesinlikle söylenebilir ki: Ülke ne kadar demokratik ise, «milliyetlerin özgürlüğü»ne «suikastlar» o ölçüde az ve suikastlara karşı güvenceler o ölçüde fazla olacaktır.

Rusya bir yarı-Asya ülkesidir ve bu nedenle buradaki «suikastlar» polltikasının en vahşi biçimleri alması, Pogramlar biçimlne bürünmesi pek seyrek olmamaktadır. Dolayısıyla Rusya'da «güvenceler»in «en asgari» halde olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

Almanya bu ülke Avrupa'dadır ve burada az çok politik özgürlük vardır-; «suikastlar» politikasının burada hiçbir zaman pogram biçimini almamasına şaşmamak gerekir.

Elbette ki Fransa'da «güvenceler» daha

fazladır. Çünkü Fransa Almanya'dan daha demokratiktir.

Milliyetlerin, çoğunluk veya azınlık oluşturdukları farkı gözetlemeksizin, burjuva demokrasisi olsada gelişmiş demokrasi sayesinde özgür bir yaşam sürdürdükleri İsviçre'den söz etmek bile istemiyoruz.

Demek ki «Bund», «kurumların, milliyetlerin tam kültürel gelişimleri için güvence sağlayabileceğini iddia ederken yanılgıya düşmüştür.

Bu söylenen'ere karşı «Bund»un kendisinin «kurumların oluşturulması» ve özgürlüklerin güvencesi için, Rusya'nın demokratikleşmesini *ön koşul* olarak gördüğünü söylemek mümkün. Ancak bu doğru değildir. «Bund'un VII. Konferansı tutanaklarını»dan «Bund»un «kurumların» oluşturulmasını Rusya'nın bugünkü koşulları ***temelinde Yahudi topluluğunu*** «ıslah ederek» gerçekleştirmeyi düşündüğü anlaşılıyor.

Bu konferansta «Bund»un liderlerinden biri şöyle konuşuyordu:

«Topluluk, gelecekteki ulusal-kültürel özerkliğin nüvesi olabilir... Ulusal-kültürel özerklik ulusun kendi başına kendisine hizmet etmesinin bir biçimi, ulusal gereksinmelerin karşılanmasının bir biçimidir. Topluluğun biçiminde de aynı içerik vardır. Bunlar tek ve aynı zincirin halkaları, tek ve aynı evrimin aşamalarıdır.»

Konferans bu düşünceden hareket ederek «Yahudi toplumunu ***ıslah etmek*** ve ***yasama yoluyla***, demokratik olarak örgütlenmiş layık bir kurum biçimine dönüştürmek» için mücadele etme kararı aldı. (Altını biz çizdik J. St.).

Açıkça görülüyor ki, «Bund» ön koşul ve güvence olarak Rusya'nın demokratikleşmesini değil, fakat yahudi toplumunun «ıslah edilmesi» yoluyla, «yasama» yoluyla, Duma sayesinde sağlanan yahudilerin «layık kurumları»nı anlamaktadır.

Ne var ki biz, ***devletin tümünde demokratik bir düzen olmaksızın «kurumların» tek başına güvence olarak hizmet göremeyeceklerini*** anlamış bulunuyoruz.

Peki geleceğin demokratik düzeninde durum ne olacaktır? Demokratizmde «güvence» sağlayan vb. özel «kültürel kurumlara» gereksinme duyulacakmıdır? Örneğin, demokratik İsviçre'de durum nasıldır? Orada Springer'in «ulusal şûra» türünden özel kültürel kurumlar varmıdır? Hayır yoktur. Öyleyse bu durumdan orada bir azınlık oluşturan, İtalyanların, kültürel çıkarları zarar görmemektemidir? Bu konuda hiçbir şey duyulmuyor. Bu açıktır: İsviçre'de demokrasi, sözüm ona bir şeyler «garantl» eden özel kültürel «kurumları» gereksiz kılmaktadır.

Günümüzde güçsüz; gelecekte gereksiz - ulusal kültürel özerkliğin ***kurumları*** Ulusal özerklik işte böyledir.

Ancak bu, varlığı ve geleceği şüphell olan bir «ulusa» zorla kabul ettirildiğinde dahada zararlı olmaktadır. Böyle durumlarda ulusal özerkliğin taraftarları, «ulusu» assimilasyondan «kurtarmak», onu «korumak» için, «ulusun» sadece yararlı değil, aynı zamanda zararlı bütün özelliklerini korumak ve muhafaza etmek zorunluluğuna düşmektedirler.

«Bund» kaçınılmaz olarak bu yola girmek zorundaydı ve gerçektende bu yola girdi. Burada «Bund»un son konferansında «Sabbat» ve «yidiş dili» vb. üzerine alınan ünlü kararlardan söz ediyoruz.

Sosyal-demokrasi, ***bütün ulusların*** ana dilini konuşma hakkı için çalışır, fakat «Bund» bununla yetinmez; o, «Yahudi dilinin hakkı»nın «özel bir önemle» savunulmasını ister. (Altını biz çizdik J. St.). Ve kendisi IV. Duma seçimlerinde «onlar arasından (yani seçmenlerden) Yahudi dilinin haklarını savunmak görevini üslenenlere» öncelik tanıyor.

Genel olarak ana dilin konuşulma hakkı değil, fakat *özel olarak* Yahudi diline hakl Tek milliyetlerden işçiler, herşeyden önce kendi dilleri için savaşsınlar; Yahudiler yidiş için. Gürcüler gürcüce için vb. Bütün ulusların genel hakkı Için mücadele yan temadır. Mutlaka bütün ezilen milliyetlerin ana dilerini konuşma hakkını tanımak gerekmez; fakat Yahudi dilini konuşma hakkını tanıyorsanız, bilinki «Bund» sizin için oy kullanacaktır, «Bund» size «öncelik verecektirl

Bu durumda «Bund» burjuva milliyetçilerinden nerede ayrılmaktadır?

Sosyal-demokrasi haftada yasal bir dinlenme gününün kabul edilmesl Için çalışıyor. Fakat «Bund» bununla yetinmez; O, «Yahudi proletaryası Için yasal yollarla Sabbat'ın kutlanması hakkının verilmesini, başka bir günde bayram yapma zorunluluğunun kaldırılmasını» talep eder.

«Bund»un bir adım daha ilerlye giderek bütün Yahudi bayramlarının resmen kutlanmasını talep etmesi beklenebilir. Fakat, Yahudi işçiler ön yargılarını bırakmışlarsa ve bu bayramları kutlamak istemiyorlarsa, «Bund» ajitasyonu lle «Sebbat»ı kutlama hakkı mücadelesinde onlara Sebbatı hatırlatacak, onlara, tabir yerindeyse, «Sabbat ruhu»nu işleyecektir...

Bu durumda, «Bund»un VIII. Konferansında «yahudi hastaneleri» talep eden konuşmacıların - konuşmacılar, bu talebe neden olarak «hastanın kendi insanları arasında kendini daha iyl hissedeceği», «Yahudl işçilerinin, Polonyalı işçiler arasında rahat olmayacağı, fakat Yahudi dükkan sahipleri arasında rahat edeceği»nl (Aynı yerde, S. 68) ileri sürüyorlardı - ateşli nutukları tamamen açıklık kazanmaktadır.

Yahudl olan herşeyl muhafaza etmek, Yahudllerin, proletaryaya açıktan açığa zararlı olanlar dahil bütün ulusal özelllklerinl korumak, Yahudlleri yahudl olmayanlardan ayırmak, hattâ Yahudller Için özel hastaneler kurmak - demek kl «Bund» bu kadar derinlere battıl

Plecanow yoldaş, «Bund sosyalizmi nasyonalizme uyduruyor» derken bin defa haklıydı. Elbette Vl. Kossowski ve aynı soydan Bundçular Plechanow'u «demogog» olarak nitelendirebilirler («Nasca Sarja» 1912 Nr. 9/10, S. 120) —kâğıt sabırlıdır— fakat «Bund»un faallyetlerinl bllen herkes için, bu yürekli klşilerin kendllerl üzerlne gerçeği söylemekten korktuklarını ve «demogoji» gibl sözcüklerin arkasına gizlendiklerini anlamak zor olmayacaktır...

Ulusal sorunda bu görüş üzerinde ısrar eden «Bund», örgüt sorununda da, doğal olarak Yahudi işçilerin ayrılması yolunda, Sosyal-demokrasi içinde kabile kurmak için yürümek zorundaydı. Bu ulusal özerkliğin mantığıdırl

Ve «Bund» gerçekten işçilerln «yegâna temsilciliği» teorlsinden, işçilerin «ulusal bakımdan ayrılması» teorisine geçiyor. Bund, Rus Sosyal-demokrasisinden «örgütsel yapısı içinde, miliyetler bakımından sınırlama yapmasını» («Bund'un VIII. Konferans Tutanakları», S. 7) istiyor. Ve sınırlamadan «bir adım daha ileriye giderek «tecrit» «teorisi»ne varıyor. «Bund»un VIII. Konferansında, «ulusal varlığın tecrltle» (Bund'un VIII. Konferansı üzerine rapor, S. 72) mümkün olduğu yolunda seslerln yükselmesl boşuna değildir.

Örgütsel federalizm, Içinde çözülmenin ve ayrılıkçılığın ögelerlni taşır. «Bund» ayrılıkçılık yolunda yürümektedlr.

Aslında onun yürüyeceği bir yolda yoktur. Sadece bölgeler-dışı örgüt olarak varlığı bile onu ayrılıkçılık yoluna sürüklemektedir «Bund» sınırları belirli bir bölgeye sahip değildir, «yabancı» topraklar üzerinde faaliyet göstermektedir; halbukl onunla lllşki halinde olan Polonya, Letonya Sosyal-demokrat Partileri ve Rus Sosyal-demokrasisl enternasyonal kolektif bölgeler meydana getirirler Fakat bu kolektifin her genişlemesi, «Bund» için bir «kayıp», faaliyet alanının daralması anlamına gelmektedir. İki şeyden biri: Ya Rusya'nın tüm Sosyal-demokrasisl ulusal federalizm temelleri üzerinde yeniden örgütlenmelidir - ki o zaman «Bund» Yahudi proletaryasını «elde etma» olanağına sahip olacaktır; veya bu kollektivitelerin enternasyonal bölge ilkesi işlerlikte kalacaktır kı o zaman, Polonya ve Letonya Sosyal-demokrasilerinde olduğu gibi, «Bund» enternasyonalizm temelleri üzerinde yeniden örgütlenecektir.

«Bund»un baştan beri «Rus Sosyal-demokrasisinin federatif ilkelere göre yeniden örgütlenmesini» talep etmesi bununla açıklanır.

«Bund», 1906 yılında tabandan gelen birleşme zorlamasına dayanamayarak bir orta yol seçti ve Rus Sosyal-demokrasisine katıldı. Fakat bunu nasıl yaptı? Polonya ve Letonya Sosyal-demokrasileri, Rus Sosyal demokrasisine ortak ve barışçıl bir çalışma için katılırlarken, «Bund» federasyon uğruna mücadele için katılmıştı. Bundçuların önderi *Medem* o zaman şunları söylüyordu:

«Biz barış Için değil, savaşmak Için ge-

liyoruz. Barış yok; yakın zamanda bir barışı sadece Manilow'lar bekleyebilir. Bund. Partiye baştan aşağı donanarak girmeldir» (Ulusal özerklik sorunu ve Rus Sosyal-demokrasisinin federatif ilkeler üzerinden yeniden örgütlenmesi sorunu Bund).

Burda Medem'in kötü niyetini görmek istemek yanlış olur. Burada söz konusu olan kötü niyetler değil, fakat «Bund»un özel pozisyonudur. Ve «Bund»un enternasyonalizm ilkeleri temelinde inşa edilmiş Rus Sosyal-demokrasisine karşı kaçınılmaz olarak mücadele etmesi, bu pozisyonu gereğidir. Fakat «Bund», Rus Sosyal-demokrasisine karşı mücadelede doğal olarak, birliğin çıkarlarını yaralamaktadır. Sonuçta öyle bir yere varıldı ki, «Bund», Partî tüzüklerini hiçe sayarak ve IV. Duma seçimlerinde Polonya nasyonalistleri ile birlik olarak, Polonyalı Sosyal-demokratlara karşı çıkarak, Rus Sosyal - demokrasisinden resmen koptu.

Açıktır ki «Bund», bu kopmanın kendisine bağımsız faaliyet sağlayacağını keşfetti.

Böyleca örgütsel «sınırlama» «ilkesi», ayrılıkçılığa, bağların tamamen kopmasına yol açtı.

Federalizm sorununda eski «İskra»ya karşı polemik yapan «Bund», bir zamanlar şöyle yazıyordu:

İskra bizi «Bund'un Rus Sosyal-demokrasisine olan federatif ilişkilerinin bağları gevşeteceğine inandırmak istiyor. Biz, bu görüşü Rusya'daki pratiğe bakarak çürütemeyiz, bunun basit bir nedeni vardır; çünkü Rus Sosyal-demokrasisi federatif bir birlik değildir. Fakat biz, 1897'de yapılan Partî kongresi ile federatif bir karakter alan Avusturya Sosyal-demokrasisinin öğretici deneylerine dayanabiliriz»

Bunlar 1902'de yazılmıştır.

Fakat bugün 1913'lerdeyiz ve artık Rusya'nın «pratiği» gibi, «Avusturya Sosyal-demokrasisinin olağanüstü öğretici deneyleri»de gözümüzün önündedir.

Bunlar bize ne anlatıyor?

«Avusturya Sosyal-demokrasisinin olağanüstü öğretici deneyleri»nden başlıyalım 1896'ya kadar Avusturya'da birleşik Sosyal demokrat Partî mevcuttur. Avnı yıl Londra'da Enternasyonal Kongresinde ilk olarak Çekler ayrı bir temsilcilik ister ve bu tam silciliği alırlar. 1897 Wimberg (Viyana) Kongresinde birleşik Partî resmen tasfiye edilir ve bunun yerine 6 ulusal «Sosyal-demokrat grubun» oluşturduğu federatif bir birlik kurulur. Ardından bu gruplar bağımsız partilere dönüşerek günden güne aralarındaki bağları koparırlar. Partilerden sonra parlamento fraksiyonu bölünür, ulusal «kulüpler» oluşur. Bunu milliyetlere göre parçalanan sendikalar izler. Daha sonra kooperatiflere bile sıra gelir: Çek ayrılıkçıları işçileri bu kooperatifleri parçalamaya çağırmaktadırlar. Ayrılıkçı ajitasyonun işçilerin de yanışma duygularını azalttığından ve sık sık grev kırıcılığına gittiğinden burada söz bile-etmiyoruz.

Demek ki «Avusturya Sosyal-demokrasisinin olağanüstü öğretici deneyleri» «Bund»a karşı, eski «İskra» lehinde konuşmaktadır. Avusturya partisinde federalizm ayrılıkçılığın en kötü türüne, işçi hareketinin birliğinin parçalanmasına yol açmıştır.

Yukarda «Rusya pratiğinin»de aynı şeyleri söylediğini gördük. Bundçu ayrılıkçılar aynı Çek ayrılıkçıları gibi, ortak Sosyal-demokrat Partî ile-Rus Sosyal-demokrasisi ile bağlarını koparırlar. Sendikalara, Bundçu sendikalara gelince, onlar baştan beri milliyetler ilkesine göre inşa edilmişlerdi, yani diğer milliyetlerin işçilerinden ayrılmışlardı.

Tamamen ayrılma, tamamen kopma «Rusya pratiğinde» federalizm bu görüntüyü veriyor.

Böyle bir durumun işçiler üzerinde, dayanışma duygularının zayıflaması ve moallerinin bozulması —bu moral bozukluğu Bund içine de girmiştir— yolunda etki yapmasına şaşmamak gereklr. İşsizlik nedeniyle, Yahudi ve Polonyalı işçiler arasında gittikçe sıklaşan çatışmalardan söz ediyoruz «Bund»un 9. Konferansında bu konu üzerine neler söylendi, dinleyin:

«Biz, yerlerimizi alan Polonyalı işçileri pogram kahramanları, sarı sendikacı olarak görüyoruz. Onların grevlerini desteklemiyor ve grevlerini kırıyoruz. Onların yerlerimizi almalarına karşı, bizde onların yerlerini alıyoruz: Fabrikalara yahudi işçilerinin alınmamasına cevap olarak Polonyalı işçileri el tezgahlarına bırakmıyoruz.. ***Bu meseleyi elimize almazsak, işçiler diğerlerini izleyeceklerdir***». (Altını biz çizdik J. St.).

«Bund»un konferansında dayanışma üzerine bunlar söyleniyordu.

«Sınırlama» ve «ayırmada» bundan ileriye gidemez. «Bund» hedefine vardı: Çeşitli milliyetlerden işçileri birbirinden ayırarak, yumruk yumruğa giriştirmiş ve onları grev kırıcılığına itmiştir. Başka türlü olamazdı: ***«Bu meseleyi elimize almazsak, işçiler diğerlerini izleyecektir»...***

İşçi hareketinin çözülmesi, Sosyal-demokrasi saflarında moral bozukluğu - «Bund»un federalizmi bu sonuca götürdü.

Böylece ulusal- kültürel özerklik düşüncesi, bu düşüncenin yarattığı atmosfer, Rusya'da Avusturya'dakinden daha zararlı olmuştur.

V

KAFKASYALILAR TASFİYECİLERİN KONFERANSI

Yukarıda, milliyetçilik «salgınına» dayanamayan Kafkasya Sosyal-demokratlarının bir kısmının sallantılarından söz etmiştik. Bu sallantılar, söz konusu Sosyal-demokratların —ne kadar tuhaf görülsede— «Bund»un ayak izlerinden yürümeleri ve ulusal kültürel özerkliğe yandaş olmalarında ifadesini bulmuştur.

Bu görüşü benimseyen, aynı zamanda Rus tasfiyecilere katılan Sosyal-demokratlar tarafından bu talep, bütün Kafkasya için bölgesel özerklik ve Kafkasya sınırları içinde yaşayan uluslar için ulusal kültürel özerklik olarak formüle edilmiştir.

Bunların tanınmış lideri Onlo N.'yi dinleyelim:

«Herkesin bildiği gibi Kafkasya, merkezi bölgelerden, gerek nüfusun ırk bakımından bileşimi açısından, gerekse toprak ve tarım açısından ayrılıklar gösterir. Böyle bir bölgenin açılması ve maddi gelişimi, bölgesel özellikleri tanıyan, bu bölgenin ikliminе ve kültürüne yabancı olmayan insanların, bölge halkının işgücünü gerektirmektedir. Bu ülkenin gelişimi için bütün yasalar bu bölgede hazırlanmalı ve bölge halkı tarafından uygulanmalıdır. Buna göre bölgesel sorunlar üzerine yasalar çıkarmak, Kafkasya yönetim özerkliğinin merkez organizmasının yetki alanına dahil olacaktır... Böylece Kafkasya merkezinin fonksiyonu, bölgesel toprağın gelişmesini, bölgenin maddi zenginliğini amaçlayan yasalar çıkarmak olacaktır».

Demek ki Kafkasya için bölgesel özerklik.

N.'nin karmakarışık ve birbirine uymayan gerekçesi göz önüne alınmazsa, varılan sonucun doğru olduğunu kabul etmek gerekir. Gerçekten de Kafkasya'nın, bileşiminin ve yaşam koşullarının özellikleri bakımından, genel olarak devletin anayasal çerçevesi içinde etkili olan bölgesel özerkliği gereklidir. Bunu N. de reddetmiyor. II. Partî Kongresinde, Rus bölgelerinden, yaşam koşulları ve nüfus bileşimi bakımından farklı olan bütün kenar bölgeler için bölgesel yönetim özerkliği tanınmasını kararlaştıran Rus Sosyal demokrat Partisi de bu durumu kabul etmişti. Bu kongrede konuyu tartışmaya açan Martow, gerekçe olarak «Rusya'nın muazzam genişliği ve merkezi yönetiminden edinilen deneylerin bizi, Finlandiya, Polonya, Litvanya ve Kafkasya gibi büyük birimler için bölgesel özerkliğin gerekliliği ve elverişliliği sonucuna vardırdığını söylemiştir.

Fakat bundan, ***Bölgesel özerk yönetimin bölgesel özerklik*** demek olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ne var ki N. daha ileriye gider. Ona göre Kafkasya'nın bölgesel özerkliği «sorunun sadece bir yanı»dır.

Şimdiye kadar bölgesel yaşantının sadece maddi gelişiminden söz ettik. Fakat bir bölgenin ekonomik gelişimi sadece ekonomik faaliyet ile olmaz, bunun yanısıra ruhi ve kültürel faaliyetlerde gereklidir»... «Kültürel bakımdan güçlü için anadil ile ilgili bütün sorunlar, ulusal-kültürel sorunlardır. Bunlar halk eğitimi, adliye, kilise, erkbilyat sanat, bilim, tiyatro vb. sorunlarıdır. Eğer bölgenin maddi gelişimi ulusları birleştiriyorsa, ulusal kültürel meseleler her ulusu ayrı bir çalışma alanına yerleştirdiği için ayırıcı nitelikte olur. Birinci türden faaliyet toprağa bağlıdır»... «Ulusal-kültürel mesele

içide durum değişiktir. Bu meseleler belirli bir toprağa değil, fakat belirli bir ulusun varlığına bağlıdır. Gürcücenin kaderi, bir gürcüyü nerede yaşıyor olursa olsun aynı biçimde ilgilendirir. Gürcü kültürünün sadece Gürcüstan'da oturan Gürcüleri ilgilendirdiğini söylemek büyük bir cahillik olurdu. Örneğin, Ermeni kilisesini alalım. Bu kilisenin işlerinin yürütülmesine, çeşitli devletlerde ve bölgelerde bulunan Ermeniler katılmaktadırlar. Burada toprak hiç bir rol oynamaz. Veya bir Gürcü müzesinin kurulması ile Tiflisteki Gürcüler kadar, Bakü'da, Kutais'da, Petersburg'ta oturan Gürcüler de ilgilenirler. Demek ki, ulusal-kültürel meselelerde idare ve yönetimi, bu meselelerle ilgili ulusun kendisine vermek gerekmektedir. Biz Kafkasya'daki milliyetler için ulusal-kültürel özerkliği savunuyoruz».

Kısaca: Kültür toprak, toprak ta kültür olmadığından, ulusal- kültürel özerklik gerekmektedir. N.nin bu konu yararına söyleyebildiklerinin hepsi budur işte.

Bir kez daha ulusal-kültürel özerkliği genel olarak ele almak istemiyoruz: Yukarıda onun olumsuz niteliğinden söz etmiştik. Burada, genel olarak olumsuz ulusal-kültürel özerkliğin, Kafkasya koşulları altında daha da saçma ve budalaca olduğunu belirtmek istiyoruz.

Bunun nedeni şudur.

Ulusal-kültürel özerklik, az çok gelişmiş milliyetleri, gelişmiş kültür ve edebiyatları olan milliyetleri varsayar. Bu varsayım olmaksızın söz konusu özerklik bütün anlamını yitirir. «Fakat ulusun kültürel gelişimi sadece ulusal dil ile mümkündür Oysa Kafkasya'da ilkel bir kültürü, ayrı bir dili olan, fakat kendi edebiyatına sahip olmayan bir dolu halk yaşamaktadır Ve bu halklar birde geçiş aşamasında bulunurlar; kısmen assimile olmuş, kısmende kendileri gelişme durumundadırlar. Ulusal - kültürel özerklik bunlara nasıl uygulanmalıdır? Bunlar, ulusal-kültürel özerklik için şüphesiz ön koşul olan ayrı ulusal kültürel birliklerde nasıl «örgütlenecekler?»

Ayrı ayrı diller konuşan, fakat kendi edebiyatlarına sahip olmayan Mingrellerin, Abazaların, Acarların, Svanların, Lezginlerin vb. durumları ne olacaktır? Hangi ulusa sayılacaktır bunlar? Bunları ulusal birliklerde «örgütlemek» mümkünmüdür? Bunlar hangi «kültür meseleleri» adına «örgütlenecektir?»

Osetleri —ki bunlardan Trans-kafkasyalı Osetler-Gürcüler tarafından özümlenmektedirler (ancak henüz tamamen assimile olmamışlardır). Ön Kafkasya'da yaşayan Osetlerin bir kısmını ise Ruslar özümlemekte, diğer kısmı öz edebiyatlarını yaratarak gelişmektedirler— durumu ne olacaktır? Bunlar tek ortak bir ulusal birlikte nasıl «örgütlenecekler»?

Gürcüce konuşan, fakat Türk kültürüne sahip ve müslüman Acarlar hangi ulusal birliğe sayılacak?

Yoksa onları din bakımından Gürcülerden ayrı ve öteki kültürel bakımlardan Gürcüler ile birlikte mi «örgütlemeli?» Ya Kobuletzler, İnguşlar, İngiloidler?

Bir dolu halkı listeden çıkaran bu özerklik nasıl bir özerkliktir?

Hayır. bu, ulusal sorunun çözümü değil, boş bir fantazinin ürünüdür.

Fakat yinede düşünülmez olanı düşünüp N.nin ulusal kültürel özerkliğinin gerçek olduğunu varsayalım. Nereye varacak, hangi sonuçları verecektir bu? Örneğin çok düşük okuma-yazma oranı ile, her şeye kadir mollaların başı çektiği okulları ile, dinsel inançlarla işlenmiş kültürleri ile Trans-kafkasya Tatarlarını alalım... Bunları bir ulusal kültürel birlik biçiminde örgütlemenin, mollaları başlarına oturtmak, onları etli ve kemiğiyle mollalara teslim etmek, Tatar kitlelerin, baş düşmanları tarafından manevi köleleştirilmesi için yeni kaleler meydana getirmek anlamına geleceğini kavramak zor değildir.

Fakat Sosyal-demokratlar ne zamandan beri gericilerin değirmenine su taşıyorlar?

En fena gericilere kitleleri köle olarak teslim etmeye yarayan, Trans-kafkasyalı Tatarların bir ruhsal-kültürel birlik biçiminde tecrit edilmesi —Kafkasyalı Likidatörleri savunacak daha iyi bir çözüm bulamadılar mı?..

Hayır ulusal sorunun çözümü bu değildir.

Kafkasya'da ulusal sorunun çözümü sadece, geç kalmış (geri kalmış ç.n.) *ulus ve halkların, gelişmiş kültürün genel cereyanı içine çekilmesi anlayışı ile mümkündür.* Sadece böyle bir çözüm ilerici olabilir ve Sosyal- demokrasi tarafından kabul edilebilir. Ve Kafkasya'nın bölgesel özerkliği tamda bunun için; geç kalmış ulusları genel kültürel gelişim içine çektiği, küçük milliyetlerin tecrit kabuğundan çıkmalarına yardımcı olduğu, onları öne ittiği ve gelişmiş kültürün olanaklarından yararlanmasını sağladığı için kabul edilebilir olmaktadır Oysa ulusal-kültürel özerklik tam aksi yönde etki yapmaktadır; çünkü o ulusları eski kabuğu içine kapatır, onları kültürün alt aşamalarında tutar ve daha yüksek kültürel aşamalara varmalarını engeller.

Böylece ulusal özerklik, bölgesel özerkliğin olumlu yanlarını felce uğratır, bunları sıfıra indirir.

İşte bunun için, ulusal-kültürel özerkliği, bölgesel özerklik ile birleştiren, N.nin önerdiği özerkliğin bu karma tipi de işe yaramaz. Doğaya karşı olan bu kombinasyon geri kalmış ulusların gelişimini engellemekle kalmaz, aynı zamanda bölgesel özerkliği, ulusal birlikler halinde örgütlenmiş uluslarla çatışma alanı haline getirir.

Böylece genel olarak işe yaramaz olan ulusal-kültürel özerklik Kafkasya'da anlamsız gerici bir girişime dönüşür.

N.s'nin ve onun Kafkasyalı düşün yoldaşlarının ulusal kültürel özerkliği işte budur.

Kafkasyalı Likidatörlerin «bir adım ileriye atarak» örgüt sorununda da «Bund»u izleyip izlemeyeceklerini zaman gösterecektir. Şimdiye kadar Sosyal-demokrasi tarihinde, örgütlü federalizm her zaman programda ulusal özerklikten önce gelmiştir. Avusturya Sosyal-demokratları daha 1897'den başlayarak örgütsel federalizmi uyguluyorlardı ve ancak iki yıl sonra (1899) ulusal özerkliği kabul ettiler. Bundçular ilk olarak 1901'de ulusal özerklik üzerine çekinerek konuşmaya başladılar, ancak örgütsel federalizmi 1897'den beri uyguluyorlardı.

Kafkasyalı Likidatörler sondan, ulusal özerklikten başladılar. Eğer «Bund»un eski izlerinden yürümeye devem ederlerse, önce 19. yüzyılın sonunda enternasyonalizm temelinde kurulmuş olan mevcut örgüt yapısının tamamını yıkmak zorunda kalacaklardır.

Ancak bir zamanlar işçiler için anlaşılmaz olan ulusal özerkliğin yanında yer almak ne kadar kolay olduysa, Kafkasya'daki tüm milliyetlerin işçileri terafından yıllar süren çalışma sonucu böylesine büyük bir sevgiyle inşaa edilmiş olen, böylesine korunan bu yapıyı yıkmak o ölçüde zor olacaktır İşçilerin gözlerinin açılması için ve ulusal - kültürel-özerkliğin milliyetçi niteliğini görmeleri için sadece böyle bir Erostrat (Erostrat üne kavuşmak için Efes'teki Artemis - Av-ve hayvanlar alemi tanrısı- tapınağını yıkmıştı his ve gayret anlamında ç.n.) edimi atmak yeterli olacaktır.

Kafkasyalıların ulusal sorunu tartışmalar ve polemik yoluyla, alışılmış biçimde çözme uğraşılarına karşı Rus Likidatörlerin konferansı hiç alışılmamış bir metot düşünmüştür. Basit ve kolay bir metot. Dinleyin:

«Kafkasya delegesyonunun... ulusal kültürel özerklik talebinin gerekliliği üzerine açıklamasından sonra konferans, bu talep üzerine hiçbir görüş belirtmeden, bütün milliyetlere kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyan program noktasının bu biçimde yorumunun, programın gerçek anlamına ters düşmediği görüşüne varmıştır».

Önce, bu sorunun «özü üzerine tavır almak» sonrada, «gerçekleri saptamak». Orijinal bir metot...

Bu ilginç konferans hangi «gerçeği saptıyor?»

Ulusal-kültürel özerklik «talebinin», ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkını tanıyan «programın gerçek anlamına ters düşmediği» gerçeğini saptıyor.

Bu tezi inceleyelim.

Kendi kaderini tayin etme noktası, ulusların haklarından söz eder. Bu maddeye göre, uluslar, sadece özerklik hakkında değil, fakat ayrılma hakkına da sahiptirler. Burada söz konusu olan siyasi bakımdan kendi kaderini tayin etmedir. Enternasyonal Sosyal-demokrasi içinde uzun zamandan buyana saptanmış olan ulusların siyasi bakımdan kendi kaderlerini tayin etme haklarına,

«Stalin aşırı kaba bir insandır ve bizim aramızda ve biz Komünistlerin ilişkilerinde hoşgörü ile karşılanabilecek olan bu kusur, bir Genel Sekreterde hoşgörülemeyecek bir niteliktir. İşte bu nedenle Stalin'i bu görevden uzaklaştırmanın ve yerine, Stalin Yoldaştan her bakımdan daha üstün olan, yani daha hoşgörülü, daha sadık, yoldaşlara karşı daha saygılı ve daha düşünceli, daha az kaprisli vs. birini getirmenin yolunu aramalarını yoldaşlarıma öneriyorum.» LENİN'in vasiyetnamesinden. 1958 - 65 C. XLV. s. 346).

çeşitli manalar vermeye çalışarak kimi aldatmak istiyorlardı Likidatörler.

Belkide Likidatörler birşeyler keşfetmeye çalışarak şöyle bir sofizm ile korunmak istiyorlardır: Zaten ulusal-kültürel özerklik, ulusların haklarına «ters düşmez?» Bu demektir, herhangi bir devletin bütün ulusları, yaşamlarını ulusal-kültürel özerklik ilkelerine göre kurma isteğinde olurlarsa, bu belirli uluslar bu hakka sahiptirler ve hiç kimsenin, onlara, politik yaşamın başka bir biçimini zorla kabul ettirmeye hakkı yoktur. Yeni olduğu kadar akıllıca bir düşüncel Genel olarak söylenirse buna, ulusların anayasalarını kaldırmaya, yerine bir istibdat rejimi getirmeye, eski düzeni tekrar yerleştirmeye hakları olduğunu eklemek mümkün değilmidir? Çünkü sadece ve sadece uluslar kendi kaderlerini tayin edebilirler. Tekrarlıyoruz: Meseleyi böyle alırsak, ne ulusal kültürel özerklik ne de herhangi bir ulusal gericilik ulusların haklarına «ters düşmez».

Saygı-değer konferans bunu mu söylemek istiyordu?

Hayır bunu değil. O doğrudan doğruya ulusal-kültürel özerkliğin ulusların haklarına değil, fakat programın «gerçek anlamına» «ters düşmediğini» söylüyor. Burada söz konusu olan ulusların hakları değil, programdır.

Buda anlaşılır. Herhangi bir ulus konferansa başvursaydı, konferans, o ulusun ulusal-kültürel özerklik hakkına sahip olduğu gerçeğini açıkça saptardı. Ancak konferansa bir ulus değil, Kafkasya Sosyal-demokratlarının bir «delegasyonu» başvurdu; kötü Sosyal-demokratlar olmakla birlikte, ne de olsa Sosyal-demokratlar. Ve bunlar, ulusların hakları üzerine değil, fakat ulusal-kültürel özerkliğin, Sosyal-demokrasinin ilkelerine ters düşüp düşmediği, Sosyal-demokrasinin programının «gerçek anlamına» karşı olup olmadığı üzerine sorular soruyorlar.

Demek ki ulusların hakları ve Sosyal-demokrasinin programının «gerçek anlamı» tek ve aynı şey değildir.

Görülüyor ki, ulusların haklarına ters düşmeksizin, programın «gerçek anlamına» karşı olabilen talepler vardır.

Bir örnek: Sosyal-demokratların programlarında dini inanç özgürlüğü üzerine bir madde bulunuyor. Bu maddeye göre, her birey grubu, istediği herhangi bir dini kabul etme hakkına sahiptir: Katoliklik, ortodoksluk vb. Sosyal-demokrasi her türlü dini baskıya karşı ortodoksların, katoliklerin, protestanların baskılanmasına karşı mücadele edecektir. Fakat bu, Katolikliğin, protestanlığın vb. «programın gerçek anlamına ters düşmediği» anlamınamı gelmektedir? Hayır,

kes.nlikle değil. Sosyal-demokrasi her zaman Katolikliğin, Protestanlığın baskılanmasına karşı çıkacak, her zaman ulusların istedikleri dini kabul etmeleri hakkını savunacaktır; fakat aynı zamanda Sosyal-demokrasi proletaryanın çıkarlarından hareket ederek, sosyalist dünya görüşünün zaferi için Katoliğe, Protestanlığa, Ortodoksluğa karşı ajitasyon yürütecektir.

Ve bunu, Protestanlığın, Katolikliğin, Ortodoksluğun vb. hiç kuşkusuz programı «gerçek anlamına» ters düştüğü, yani proletaryanın çıkarlarına «karşı olduğu» için yapacaktır.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakları içinde aynı şeyler söylenmelidir. Uluslar istedikleri gibi örgütlenme hakkına sahiptirler; onlar ulusal kurumlarından herbirini —yararlı olanlar gibi zararlılarda— koruma hakkına sahiptirler, kimse ulusların yaşamalarına zorla müdahale edemez (kimse bu hakka sahip değildir!). Fakat bu daha, Sosyal-demokrasinin, ulusların zararlı kurumlarına karşı, ulusların akılcıl olmayan taleplerine karşı mücadele etmeyeceği ve ajitasyon yapmayacağı anlamına gelmez. Tam tersine Sosyal-demokrasinin görevi, kendisini proletaryanın çıkarlarına en uygun biçimde örgütlemesi yolunda, ulusun iradesini etkilemek bu yolda ajitasyon yapmaktır. İşte bunun için Sosyal-demokrasi, ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakları uğruna mücadelesinde, gerek Tatarların ayrılması için, gerekse Kafkasya uluslarının ulusal-kültürel özerkliğine karşı aynı zamanda ajitasyon yapacaktır; çünkü her iki durumda bu ulusların hakları ile çelişkiye düşmeksizin, programın «gerçek anlamına», yani Kafkasya proletaryasının çıkarlarına karşıdır.

Görülüyor ki «ulusların hakları» ile programın «gerçek anlamı» iki ayrı unsurdur. Programın «gerçek anlamı», programında proletaryanın çıkarlarının bilimsel formülasyonunu ifade ederken, ulusların hakları çeşitli sınıfların burjuvazi gibi aristokrasi gibi, ruhban sınıfı gibi sınıflarır güçleri ve etkilerine göre çıkarlarını ifade edebilir. Orada söz konusu olan marksistlerin *görevi*, burada ise ulusların *haklarıdır*. Ulusların hakları ile Sosyal-demokrasinin görevleri arasında, Cheop piramidinin Likidatörlerin ünlü konferansına ters düştüğü ölçüde ayrılık vardır. Bu iki şeyi karşılaştırmak olanaksızdır.

Bundan şu sonuç çıkar: Saygı-değer konferans, affedilmeyecek bir biçimde, iki ayrı şeyi birbirine karıştırmıştır. Çıkan sonuç ulusal sorunun çözümü değil, fakat saçmalıktır; öyleki ulusların hakları ile, Sosyal-demokrasinin ilkeleri birbirine «ters düşmez», buna göre bir ulusun her talebi, proletaryanın çıkarları ile bağdaştırılabilir; böylece kendi kaderini kendisi tayin etmek isteyen ulusların hiç bir talebi programın «gerçek anlamına» karşı değildir!»

Bunların mantıkla işleri yok...

Likidatörler konferansının, ulusal-kültürel özerklik talebinin programın «gerçek anlamına» ters düşmediği» yolundaki ünlü kararıda bu saçmalıktan çıkmıştır.

Fakat Likidatörler konferansı sadece mantık kurallarına karşı gelmekle kalmaz.

Ulusal-kültürel özerkliği kabul etmekle bu konferans, Rus Sosyal-demokrasisine karşı görevlerini de ihlâl ediyor. Aynı zamanda, programın «gerçek anlamına» açıkça karşı geliyor; çünkü bilindiği gibi, bu programı kabul etmiş olan II. Parti kongresi, ulusal kültürel özerkliği ***kesin olarak reddetmiştir.*** Bu kongrede sözü edilen konu üzerine şunlar söylenmiştir:

«Goldblatt (Bundçu):.. Ben, milliyetlerin kültürel gelişim özgürlüğünü garanti edebilecek özel kurumların oluşturulmasını gerekli görüyorum ve bunun için 8. maddeye şunun eklenmesini öneriyorum: ***«ve onlara tam bir kültürel gelişim özgürlüğü garanti edebilecek kurumların oluşturulması»*** (bu bilindiği gibi, ulusal-kültürel özerkliğin bundçu formülasyonudur. J. St.).

Martynow, genel kurumların, özel çıkarları güvence altına alabilecek biçimde oluşturulması gerektiğini belirtiyor. Milliyetlerin kültürel gelişim özgürlüğünü güvence altına alabilecek bazı özel kurumlar meydana getirmenin olanaksızlığını ileri sürüyor.

Japorow: «Milliyetler sorununda biz sadece olumsuz önerileri kabul edebiliriz, yani biz milliyetlerin her türlü kısıtlandırılmasına karşıyız. Fakat Sosyal-demokratlar olarak şu veya bu milliyetin, milliyet olarak gelişip gelişmeyeceği bizi ilgilendirmez. Bu temelden oluşan bir süreçtir».

Kolzow: «Bund» delegeleri, nasyonalizmleri üzerine konuşmaya başlandığı anda kızılıyorlar, Çünkü «Bund» delegeleri tarafından getirilen değişiklik önerisi salt nasyonalist niteliktedir. Bizden, yitmekte olan milliyetlerin korunması için hücum önlemleri isteniyor!»

«... Sonuç: ***Goldblatt'ın önerisi, çoğunluk tarafından, üç oya karşı, reddedilir».***

Açıktır ki likidatörler konferansı, programın «gerçek anlamına» «ters» hareket etmiştir. O programa karşı çıkmıştır.

Şimdide likidatörler, ulusal kültürel özerkliğin onaylandığını iddia ettikleri Stokholm Parti Kongresine dayanarak kendilerini doğrulamaya uğraşıyor Wl. Kossowski şöyle yazıyor:

«Bilindiği gibi, Stokholm Partl Kongresinde kabul edilmiş olan anlaşmaya göre (partl genel kongresinde ulusal sorun kararа bağlanasaya kadar), Bund'a ulusal programını muhafaza izni verilmiştl. Bu kongre, ulusal kültürel özerkliğin en azından partlnin genel programına karşı olmadığını kabul etmiştir» («Nascha Sarja», 1912. Nr. 9/10 S. 120).

Nevar ki likidatörlerin çabaları boşunadır. Stokholm Kongresi, «Bund»un programını onaylamaya hiçte düşünmemiştir. Sadece bu sorunu şimdilik açık bıraktığını açıklamıştır. Kossowski, bütün gerçeği söylemek için gerekli cesaretten yoksundur. Ancak gerçekler konuşmaktadır. İşte burada:

«Galin tarafından bir değişiklik önerisi getirilir: Parti kongresi konuyu ***görüşmediği için,*** ulusal program sorunu ***açık bırakılmıştır»*** (Kabul oyu 50; karşı oy 32).

Bir ses: «Açık bırakılmıştır» ne demektir?

Başkan: Ulusal sorunun açık kaldığını söylüyorsak bu, Bund'un bu sorun üzerine aldığı kararları bir sonraki Parti kongresine kadar muhafaza edebileceği, demektir» («Nascha Slowa» 1906, Nr. 8, S. 53). (Altını biz çizdik J. St.).

Görüldüğü gibi Parti kongresi, «Bund»un ulusal program sorununu «görüşmemiştir» bile, onu sadece «açık» bırakmış ve gelecek Parti genel kongresine kadar programının kaderi üzerine kendisinin karar vermesi için «Bund»u serbest bırakmıştır. Başka sözlerle: Stokholm Parti Kongresi, ulusal-kültürel özerkliğin olumlu veya olumsuz yanları üzerine yargıya varmaksızın bu sorunu atlamıştır.

Buna karşı Likidatörlerin konferansı ebelirli biçimde sorunun yargısına varıyor, ulusal-kültürel özerkliği kabul edilebilir olarak tanıyor ve Parti programı adına bunu onaylıyor.

Aradaki fark göze batar.

Böylece Likidatörler konfearnsı, bütün hile ve kurnazlıklara rağmen ulusal sorunu bir adım bile ileriye götüremedi.

«Bund»un ve Kafkasyalı ulusal Likidatörlerin önünde lâf ebeliği yapmak - konferansın becerebildiği tek şey buydu.

VI

RUSYADA ULUSAL SORUN

Geriye ulusal sorunun olumlu çözümünü anlatmak kalıyor.

Biz sorunun sadece Rusya'nın bugün içinde bulunduğu durum ile ayrılmaz biçimde bağlantılı olarak çözülebileceğinden hareket ediyoruz.

Rusya «normal», «anayasal» bir yaşama varamamış, politik krizin daha çözülmemiş olduğu bir geçiş dönemi içinde yaşamaktadır. Önümüzde fırtınalı ve karışık günler bulunuyor. Bugünkü ve gelecekteki hareketin kendisine hedef olarak, tamamen demokratikleşmeyi koyması bundandır.

Ulusal sorun işte bu hareket ile bağıntılı olarak incelenmelidir.

Demek ki, ulusal sorunun çözülmesinin temeli ve ön koşulu olarak ülkenin demokratikleştirilmesi.

Sorunun çözümünde sadece iç durum değil, aynı zamanda dış durumda göz önünde tutulmalıdır. Rusya, Avrupa ile Asya arasında, Avusturya ile Çin arasındadır. Asya'da demokratizmin büyümesi kaçınılmazdır. Avrupa'da emperyalizmin gelişmesi tesadüfler sonucu olmamıştır. Avrupa, sermayeye küçük gelmeye başlar; yeni pazarlar, ucuz işgücü, yeni yatırım olanakları peşinde sermeye, yabancı ülkelere saldırır. Ancak bu durum dış politika karışıklıklarına yol açar. Balkan savaşının karşıtlıkların başı değil, sonu olduğunu kimse söyleyemez. Bunun için, Rusya'daki şu veya bu milliyetin bağımsızlık sorununu ortaya atmayı ve çözmeyi gerekli bulabileceği iç ve dış konjonktürlerinin bir araya gelmesi elbette mümkündür. Ve böyle durumlarda engeller çıkarmak şüphesiz marksistlerin işi değildir. Bundan, Rus marksistlerinin ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanımaktan hiç bir zaman vazgeçmeyecekleri sonucu çıkmaktadır.

Demek ki ulusal sorunun çözümünde, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ***kaçınılmaz bir noktadır.***

Devam edelim. Herhangi bir nedenden ötürü bütün içinde kalmayı yeğ tutacak olan ulusların durumu ne olmalıdır?

Ulusal-kültürel özerkliğin elverişsiz olduğunu gördük. Birinci olarak bu özerklik yapay ve cansızdır; çünkü yaşamın, gerçek yaşamın birbirinden ayırarak, ülkenin ayrı köşe bucaklarına dağıttığı insanların yapay olarak bir ulus içine çekilmesini öngörmektedir. İkinci olarak bu özerklik, nasyonalizme götürür; çünkü insanların ulusal boylara göre «ayrılması» görüşünü, ulusların «örgütlenmesi» görüşüne, «ulusal özelliğin» «korunması» ve bakılması görüşüne yol açmaktadır - ki bunlar, Sosyal-demokrasiye uymayan görüşlerdir.

Reichsrat'taki Moravyalı ayrılıkçıların, Alman Sosyal-demokrat milletvekillerinden ayrıldıktan sonra Moravyalı burjuva milletvekilleri ile, tabir yerindeyse bir Moravya «kümesi» oluşturmaları bir tesadüf değildir. «Sabbat»ı ve «Yahudi dilini» kutsallaştıran Bundçu ayrılıkların nasyonalizm bayrağına saplanmaları da tesadüf değildir. Dumada henüz Bundçu milletvekili yoktur, fakat «Bund»un etki alanında dinci-gerici Yahudi topluluğu var ve Bund, bu topluluğun «idarî kurumlarında», Yahudi işçilerle Yahudi burjuvazisi arasında «birlik» düzenliyor. (Bund'un VIII. konferansı üzerine rapor, Topluluk üzerine kararın sonu). Ulusal kültürel özerkliğin mantığı budur işte.

O halde sorunun çözümü, ***ulusal*** özerklik değildir.

Peki ama bunun çıkar yolu nerededir?

Tek doğru çözüm ***bölgesel özerklik;*** Polonya, Litvanya ve Kafkasya gibi belirginleşmiş birimlerin özerkliğidir.

Bölgesel özerkliğin üstünlüğü öncelikle şudur: Burada söz konusu olan toprağın dışında bir hayal değil, fakat belirli bir toprakta yaşayan belirli bir ahalidir. Bundan başka bu özerklik insanları uluslara göre ayırmaz, ulusal engelleri sağlamlaştırmaz; aksine engelleri ve değişik bir ayırımın, sınıflara göre ayırımın yolunu açmak için nüfusu birleştirir. Son olarak bu özerklik söz konusu bölgenin, ortak merkezin kararlarını beklemek zorunda kalmaksızın doğal zenginliklerini en iyi biçimde kullanma ve üretici güçleri geliştirme olanaklarını sağlar ki bunlar ulusal özerkliğin içermediği fonksiyonlardır.

Demek ki, ulusal sorunun çözümünde ***kaçınılmaz*** nokta olarak ***bölgesel özerklik.***

Elbette hiç bir bölge bütününde homojen değildir, çünkü bu bölgelerden her birine ulusal azınlıklar yerleşmiştir. Polonya'da Yahudiler, Litvanya'da Letonlar, Kafkasya'da Ruslar, Ukrayna'da Polonyalılar gibi. Bunun için, ulusal çoğunlukların, ulusal azınlıkları baskılamalarından kaygı duyulabilir. Bu tür kaygılar, ülke eski durumunda kaldığı sürece geçerlidir. Ülke tamamen demokratikleşsin, bu kaygılarda yitecektir.

Dağılmış azınlıkları bir ortak ulusal birlikte birleştirmek öneriliyor. Fakat azınlıkların yapay birliklere değil, yaşadıkları yerlerde gerçek haklara ihtiyaçları var. Tam bir demokratikleşme olmaksızın böyle birlikler onlara ne verebilir? Veya: Tam demokratik bir durumda özel ulusal birliklere ne gerek vardır?

Bir ulusal azınlığı özellikle ne ilgilendirir?

Azınlık, bir ulusal birlikten yoksun olduğu için değil, fakat anadilini konuşmasına izin verilmediği için hoşnutsuzdur. Ona anadilini kullanma hakkı verilsin, hoşnutsuzluk kendiliğinden kaybolacaktır.

Azınlık, yapay bir birlikten yoksun olduğu için değil, fakat kendi ulusal okulu olmadığı için hoşnutsuzdur. Ona böyle bir okul verilsin, hoşnutsuzluğu bütün temellerini yetirecektir.

Azınlık, bir ulusal birlikten yoksun olduğu için değil, fakat inanç özgürlüğünden (dini özgürlük) yoksun olduğu için hoşnutsuzdur. Ona bu özgürlükler verilsin, hoşnutsuzluğu kalmayacaktır.

Demek ki ulusal sorunun çözümünde, ***kaçınılmaz*** nokta olarak, ***bütün biçimleri ile (Dil, okul vb.) ulusal eşitlik.*** Ülkenin tamamen demokratikleşmesi temelinde sağlanmış istisnasız bütün ulusal ayrıcalıkları ne biçimde olursa olsun, ulusal azınlıkların haklarının daraltılması ve kısıtlanmasını yasaklayan genel bir devlet yasası da kaçınılmazdır.

Azınlıkların kağıt üzerinde kalmayan gerçek hakları, sadece ve sadece bu yolla mümkündür.

Örgütsel federalizm ile ulusal-kültürel özerklik arasında mantıki bir ilişkinin varlığı kabul edilebilir veya edilmevebilir. Fakat ulusal-kültürel özerkliğin, tamamen koparmaya, ayrılıkçılığa dönüşen sınırsız bir federalizm için elverişli bir atmosfer varettığı tartışma götürmez. Avusturya'da Çekler ve Rusya'da bundçular özerklik ile başlamış, sonra federalizme geçmiş, en sonunda da kendilerini ayrılıkçılıkta bulmuşlarsa, bunda hiç kuşkusuz ulusal kültürel özerklik tarafından hazırlanan milliyetçi atmosfer büyük rol oynamıştır. Örgüt içinde ulusal özerklik ile, federasyonunel ele yürümesi bir tesadüf değildir. Buda anlaşılır. Her ikisi de milliyetlere göre ayırım taleb ediyorlar. Her ikisinde milliyetlere göre bir örgütlenme ön görüyorlar. Benzerlik açıktır. Aradaki tek fark, birinde genel olarak nüfusun, diğerinde ise Sosyal-demokrat işçilerin ayrılmasıdır.

Biz, işçileri milliyetler bakımından ayrılmasının, nerelere kadar gittiğini biliyoruz. Birleşik işçi partisinin parçalanması, sendikaların milliyetlere göre bölünmesi, ulusal kavgaların, grev kırıcılığın keskinleşmesi, Sosyal-demokrasi saflarında tam bir moral çöküntüsü örgüt federalizminin sonuçları bunlardır Avusturya'da Sosyal-demokrasinin tarihi ve Rusya'da «Bund»un faaliyetleri bunun açık delilidir.

Bu duruma karşı tek çıkar yol enternasyonalizm ilkelerine göre örgütlenmektedir.

Rusya'nın tüm milliyetlerden işçilerinin ***birleşik ortaklıklarda*** toplanması bu ortaklıkların ***tek ve birleşik bir partide*** birleştirilmesi budur görev.

Kendiliğinden anlaşılıyorki Partinin bu biçimde kuruluşu birleşik parti bütünü içinde bölgelerin geniş bir özerkliğini imkansız kılmaz, aksine ön görür.

Kafkasya deneyleri, böyle bir örgüt tipinin elverişliliğini gösteriyor. Eğer Kafkasyalılar, Ermeni ve Tatar işçiler arasındaki ulusal kavgaları yenebildilerse, halkı ketlam ve kurşunlamalara karşı koruyabiliyorlarsa; eğer Bakü'da, ulusal grupların bu kaleidoskopunde artık ulusal çatışmalar mümkün değilse, orada, işçileri güçlü bir hareketin akışı içine çekmekte başarılı olunmuşsa, bunda Kafkasya Sosyal-demokrasisinin enternasyonal yapısı önemli bir rol oynamıştır.

Örgüt tipi sadece pratik çalışmaya etki yapmaz. Aynı zamanda işçinin bütün manevi yaşamı üzerinde silinmez izini bırakır. İşçi örgütünün yaşamını yaşar, manevi olarak orada gelişir ve orada eğitilir. Örgütü ile ilişkide olan, orada her defa başka milliyetlerden yoldaşlarına raslayan, ortak topluluğun yönetimi altında onlarla birlikte ortak mücadele yürüten işçi, işçilerin, ***herşeyden önce*** tek bir sınıf ailesinin üyeleri, sosyalizmin birleşik ordusunun üyeleri olduklarını düşüncesi ile kaynaşır. Ve bu, işçi sınıfının geniş kesimleri için muazzam bir eğitim önemi taşır.

Bunun için enternasyonalist örgüt tipi, enternasyonalizm yararına en güçlü ajitasyon olan arkadaşlık duygularının okuludur.

Milliyetlere göre örgütlenmede ise durum değişiktir. Milliyetler ilkesi temelinde örgütlenmiş olan işçiler, ulusal kabuklarına çekilir, örgütsel engellerle birbirlerinden ayrılırlar. İşçiler arasında ortak meseleler değil, fakat işçileri birbirinden ayıran şeyler

vurgulanır. Burada işçi herşeyden önce ulusunun bir üyesidir: Yahudi, Polonyalı vb Örgüt içinde ulusal federalizmin, işçileri, ulusal ayırma doğrultusunda eğitmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Bu nedenle nasyonal örgüt tiol, ulusal dar görüşlülüğün ve geleneğin okuludur.

Böylece önümüzde ilke bakımından ayrı iki örgüt tipi var: Enternasyonal birlik tipi «ayrılığı».

Bu iki tipi uzlaştırma çabaları şimdiye kadar başarısız kalmıştır. Avusturya Sosyal-demokrasisinin, 1897'de Wimberg parti kongresinde hazırlanmış bulunan uzlaştırıcı tüzüğü havada kalmıştır. Avusturya partisi parçalanmış ve ardından da sendikaları çekmiştir. «Uzlaşma» kendisini sadece bir ütopya olarak değil, aynı zamanda zararlı olarakta göstermiştir. Strasser «ayrılıkçılık»ın «ilk zaferini Wimberg parti kongresinde» kutladığını (J. Strasser, «işçi ve Ulus»). Öne sürerken haklıydı. Rusya'da da aynı durum olmuştur. Stokhol parti kongresinde ortaya çıkan «Bund»un federalizmi ile «uzlaşma» tam bir yıkımla sonuçlandı. «Bund», Stokholm uzlaşmasını yenilgiye itmiştir. Hemen Stokholm kongresinin ertesinde «Bund», tek tek bölgelerin işçilerin ***birleşik***, bütün milliyetlerin işçilerini kapsayan bir örgüt içinde birleştirmek için çalışmalarda engelleyici olmuştur. Rus Sosyal-demokrasisinin 1907'de olduğu gibi 1908'de de, bütün milliyetlerden işçilerin tabandaki birliğinin nihayet gerçekleştirilmesi talebini ileri sürmesine rağmen, «Bund» ayrılıkçı taktiğini inatla sürdürüyordu. Örgütte ulusal özerklik ile başlamış olan «Bund», tamamen kopuşa, ayrılıkçılığa varmak için pratikte federasyona geçmişti. Rus Sosyal-demokrasisinden koparken, onun için de karmaşıklık ve çözülme taşımıştır. Örneğin, Japiello olayını hatırlatmak yeter.

Bu nedenle «uzlaşma» yolu, ütopyacı ve zararlı olarak görülmelidir.

İki şeyden biri: Ya «Bund»un federalizmi ki o zaman Rus Sosyal-demokrasisi, işçilerin milliyetlere göre «ayrılması» ilkeleri üzerine yeniden kurulur; veya enternasyonal örgütlenme tipi ki o zaman «Bund», bölgesel-özerklik ilkelerine göre, Kafkasya, Letonya, Polonya Sosyal-Demokrasilerinin örneğine göre yeniden krulur ve Yahudi işçilerin, Rusya'nın diğer milliyetlerinden işçileri ile doğrudan birleşmeleri için yol açar.

İkisinin ortası yoktur: İlkeler gelip gelirler, fakat «uzlaşmazlar».

Demek ki, ulusal sorunun çözümünde kaçınılmaz nokta olarak işçilerin ***enternasyonal birlik ilkesi.***

AMERİKAN MİLYARDERLERİ

Moskova Konferansının sonuçları gittikçe daha belirgin hale geliyor.

«Russkije Wjedomosti (17 Ağustos tarihli akşam nüshası) şunları bildiriyor:

«Dün Halk Özgürlüğü Partisi MK'nın bir toplantısı oldu. Raporu, MK üyelerine Moskova Konferansının sonuçlarına ilişkin fikir teatisinde bulunmayı öneren, Miljukow okudu. Konuşmacılar birlik içinde koalisyon ilkesinden yana konuştular. Toplantıya katılanların çoğunluğu, Moskova Konferansının kendisinden beklenebilecek olanın en çoğunu verdiğinde fikir birliğine vardılar.»

Buna göre bay Miljikow'un partisi hoşnuttur Koalisyondan yanadır.

«Yurt savunucuları», «Moskova Konferansı, bu trajik anda, Rusya'daki tüm canlı kuvvetlerin çevresinde toplandığı, devleti tutan gerçek güç olarak ortaya çıkmayı bilen demokrasinin (yani «Yurt Savunucuların»?) bir zaferiydi», diye yazıyorlar (Iswestija» No. 146).

Şimdilik «Yurt Savunucuları» Partisi de hoşnut. Hiç olmazsa öyle olduğu görünümü veriyor, çünkü o da koalisyondan yanadır

Ya hükümet? Moskova Konferansını o nasıl değerlendiriyor?

«Iswestija»ya (No. 146) göre «Geçici hükümet üyelerinin genel izlenimi» şöyledir:

«Konferans, kelimenin gerçek anlamıyle bir Devlet Konferansıydı. Gerçekllikle hükümetin hem iç ve hem de dış politika çizgisi uygun bulundu. Hükümetin ekonomik programına karşı itirazlar öne sürülmedi. Aslında hükümetin toprak sorununda yürüttüğü politikaya da karşıt görüşler ileri sürülmedi.»

Tek kelimeyle, hükümet de aynı şekilde konferanstan hoşnuttur, çünkü o da, görüldüğü üzere, koalisyondan yanadır.

Mesele açıktır. Üç kuvvetten oluşan bir koalisyon —hükümet, kadetler ve «yurt savunucular»— doğmak üzeredir.

Kerenski-Milpukow-Zereteli firması yönetimindeki «şerefli koalisyon», yeni bir duruma kadar güvenceye alınmış olarak görülebilir. Moskova Konferansının birinci sonucu budur.

Kapitalist ilişkiler altında sermayesiz hiç bir girişim başa çıkamaz. Şimdi artık ortaya çıkan, başında hükümetin bulunduğu koalisyon Rusya'da en büyük girişimdir. Yeterli sermaye olmaksızın bu, bir saat, bir dakika varlığını sürdüremez, özellikle şimdi büyük paralar isteyen sevaş içinde. Şimdi ve işçilerin milliyetler bakımından örgütsel soruluyor:

Yeni (tamamen yeni!) koalisyon ne biçim sermayelerle yaşamayı düşünüyor?

«Birshowka»yı (17 Ağustos tarihli akşam nüshası) dinleyelim:

«Moskova Konferansının ve özellikle Amerikalıların bu konferansa karşı gösterdikleri sempatinin doğrudan sonucu, bize bildirildiğine göre, dış pazardan ***beş milyarlık devlet borcu*** alma olanağıdır. Borç ***Amerikan pazarından*** gerçekleştirilecektir. Bu borç sayesinde geçici hükümetin küçük mali programı gerçekleştirilebilecektir.»

Cevap açık. Koalisyon, sonradan Rus işçileriyle köylülerinin ölesiye çalışmak zorunda kalacakları Amerikan milyarlariyle yaşayacak.

Rus emperyalist burjuvazisi ile (Miljukow!) askerlerinin (Kerenskil) ve Rusya'nın «canlı kuvvetlerine» uşaklık yapan küçük burjuvazi üst tabakasının (Zereteli!) ***sermayedarı*** olarak amerikan emperyalist burjuvazisi. İşte bu günkü durumun manzarası bu.

Amerikan kapitalinin Moskova Konferansı için, beş milyarlık bir borçla kuvvetlendirilmiş «sempatileri» —konferansı toplayan sayın bayların ulaşmak istedikleri asıl bu değil miydi?

Bir zamanlar Rusya'da, sosyalizm ışığının batıdan geleceğini söylemek âdetti. Bu doğruydu da. Çünkü biz devrimi ve sosyalizmi batıdan öğrendik.

Rusya'da devrimci hareketin başlamasiyle durum biraz değişti.

1906 yılında Rusya'da devrim geliştiğinde, batı çarcı gericiliğe iki milyar Ruble vermek suretiyle tekrar düzelmesine yardımcı oldu. Ve o zamanlar Çarlık, Rusya'nın batı tarafından yeni bir mali köleliği pahasına gerçekten güçlendi.

Bu vesileyle o zamanlar, batının Rusya'ya yalnız sosyalizmi değil, —milyarlar kılığında— gericiliği de soktuğu söylenirdi.

Bu gün çok daha çarpıcı bir manzara önümüze çıkıyor. Rus devriminin, emperyalizmin yere sermeye çalışmasına karşın, elde ettiklerini koruyabilmek için bütün kuvvetleri koştuğu bir anda, amerikan sermayesi, Rus devrimini yere vurmak suretiyle batıda büyümekte olan devrimci hareketi boğmak için Kerenski-Miljukow-Zereteli koalisyonuna milyarlar sağlıyor.

Durum böyle.

Fakat şurası açıktır: Batı Rusya'ya sosyalizm ve özgürlükten çok daha fazla, kölelik ve karşı devrim getiriyor.

Bir koalisvon bir birlikten başka bir şey değildir. Öyleyse Kerenski-Miljukow-Zereteli birliği kime karşı kuruluyor?

Şimdilik Moskova Konferansına katılmamış olanlara, bu konferansı boykot edenlere, konferansa karşı savaşanlara, yani Rusya'nın devrimci işçilerine karşı.

Amerikan kapitalistleri tarafından finanse edilen, Rusya'nın devrimci işçilerine ***karşı*** kurulmuş bir «şerefli» Kerenski-Miljukow Zereteli «koalisyonu». Böyle değil mi sayın «yurt savunucular»?

İKİ ÇİZGİ

Devrimin temel sorunu iktidar sorunudur. Devrimin niteliği, gidişi ve sonucu tam olarak, iktidarın kimlerin elinde bulunduğu, hangi sınıfların iktidarda olduğu ile belirlenir. İktidar bunalımı denilen bunalım, sınıfların iktidar mücadelesinin açığa vurmasından başka bir şey değildir Devrimci bir çağa asıl damgasını vuran şey bundaki iktidar mücadelesinin en keskin ve açık bir nitelik kazanmasıdır. Bizdeki «süreğen» ve birde üstelik savaş, bunalım ve kıtlıkla şiddetlenen iktidar bunalımı, bundan doğuyor.

Bu günlerde iktidar sorununun konuşulmadığı bir tek «konferans» ve «kongre» olmadığı gerçeği de bundan ileri geliyor.

Bu, Alexandra Tiyatrosunda toplanan Demokratik Konferansta da konuşulmak zorunda kalındı.

Bu konferansta, iktidar sorunu ile ilgili olarak iki çizgi ortaya kondu.

Birinci çizgi, Kadet Partisiyle açık koalisyon çizgisidir. Bunu menşeviklerle sosyal devrimci saflarından «yurt savunucuları» ileri sürüyorlar. Konferansta bunun savunmasını, koyu anlaşmacı Zereteli yaptı.

İkinci çizgi, Kadet Partisinden temelli kopma yanlısı olan çizgidir. Bu, partimiz ve sosyal devrimci, menşevik saflarından olan enternasyonalistler tarafından öne sürülüyor. Bunun konferanstaki savunmasını Kamenew yaptı.

Birinci çizgi, halk üzerinde emperyalist burjuva iktidarının kurulmasına götürür. Çünkü kadetlerle koalisyon kurmanın, kendisine toprak verilmeyen köylü üzerinde büyük toprak sahibinin egemenliği, işsizliğe mahkum edilen işçi üzerinde kapitalistin egemenliği savaşa, sıkıntıya, açlığa ve yok olmaya terkedilmiş çoğunluk üzerinde azınlığın egemenliği demek olduğunu koalisyon hükümeti denemesi göstermiştir.

İkinci çizgi, büyük toprak sahipleriyle kapitalistler üzerinde halk iktidarının kurulmasına götürür. Çünkü Kadet Partisinden kopmak demek, köylüye toprak, işçiye kontrol ve çalışan çoğunluğa haklı bir barış sağlamak demektir.

Birinci çizgi, mevcut hükümete güven ifade ediyor ve tüm iktidarı ona bırakıyor.

Güvensizlik ifade eden ikinci çizgi, iktidarın işçi, köylü ve asker sovyetlerinin gerçek temsilcilerine geçmesi için mücadele çizgisidir.

Birbiriyle uzlaşmaz bu iki çizginin uzlaştırılmasını hayal eden insanlar var. Örneğin bunu, konferansta kadetlere karşı, fakat şayet (!) çıkarlarından vaz geçerlerse (!) kapitalistlerle koalisyondan yana çıkan Tschernow yapıyor. Tschernow'un «tutumunun» tutarsızlığı ortada, ancak burada söz konusu olan tutumun çelişkili oluşu değil, bunun yardımıyla Zereteli takımının gizlice Kadet Partisiyle bir koalisyonu getireceğidir.

Çünkü bu tutum Kerenski'ye, konferansın platformundan hareketle hükümeti, sonradan uygulamaya koymamak üzere, istenen her platformu imzalamaya hazır olan Buryshkin gibi çeşitli insanlarla tamamlama yolunu açıyor.

Çünkü işte asıl bu iki yüzlü «tutum», eline istişari «ön parlamento» şeklinde bir silah vermek suretiyle Kerenski'nin sovyetlere ve komitelere karşı mücadelesini kolaylaştırıyor.

Tschernow'un çizgisi Zereteli'nin çizgisinin aynıdır, sadece bu bir kaç saf kimseyi «koalisyonun» eğina düşürmek için «kurnazca» maskelenmiştir.

Konferansın Tschernow'un izinden gideceğini kabul ettirecek sebepler var.

Bununla beraber konferans baş vurulacak son yer değildir.

Yukarıda açıklanan her iki çizgi, gerçekte varolanı ifade ediyorlar. Ve gerçekte bizim bir değil, iki devlet iktidarımız var: Bir resmi iktidar, yani Komite ve bir resmi olmayan iktidar, yani sovyetler ve komiteler

Daha şimdilik bilinçli ve açık amaçlı olarak yürütülmeyen bu iki iktidar arasındaki mücadele, bu günkü durumun karakteristik özeliğidir.

Konferansın iktidar sorununu Komitenin yararına kararlaştıracak çareyi bulmak için toplandığı açıktır.

Fakat, maskeli ya da maskesiz, sayın anlaşmacılar şunları bilmeliler: Komite yanını tutanlar burjuva iktidarını kurarak ister istemez işçi ve asker kitlelerle anlaşmazlığa düşerler ve sovyetlerle komitelere karşı cephe almak durumunda kalırlar.

Son sözün devrimci komitelerle sovyetlere ait olduğu sayın anlaşmacıların bilgileri dışında olamaz.

BURJUVA DİTATÖRLÜĞÜ HÜKÜMETİ

Konferansla ilgili sahtekarlıklardan ve hükümetin dedikodulu bir biçimde yıkılışından, Moskova borsacılarıyle «konuşulduktan» ve bay Buchanan nezdinde yapılan esrarengiz ziyaretlerden, Kış Sarayındaki muhabbet saatlerinden ve anlaşmacıların bir dize ihanetlerinden sonra, nihayet, «yeni» (tamamen yenil) bir hükümet ortaya çıktı.

«Kabinenin» çekirdeğini oluşturan altı kapitalist bakanla bunların hizmetinde bulunan ve bunların isteklerini yerine getiren on «sosyalist» bakan.

Hükümet ilanı daha yayımlanmadı, ama temel ilkeleri biliniyor: «Anarşiye karşı mücadele» (anlaşılan sovyetlere karşı!), «huzursuzluğa karşı mücadele» (anlaşılan grevlere karşı, «ordunun savaş gücünün yükseltilmesi» (anlaşılan savaşın sürdürülmesi ve «disiplin!»).

Krenski-Konowalow hükümetinin «programı» genel olarak budur

Danmek istenen şunlardır Köylülere toprak verilmeyecek, işçiler kontrol elde edemyeceklerve Rusya barışa kavuşamıyacak.

Kerenski-Konowalow hükümeti savaş ve burjuva diktatörlüğü hükümetidir

On «sosyalist» bakan, emperyalist burjuvazinin, ari asında işçilere askerler ve köylüler üzerindeki egemenliğinin sağlamlaştırılması için çalışacağı kulis olarak hizmet ediyorlar

Kornilow'un doğrudan ve general usulü basit bir şekilde yapmak istediğini, «yeni» hükümet yavaş yavaş ve hiç bir gürültüye meydan vermeden, bizzat «sosyalistler» aracılığiyle gerçekleştirmeye çalışacaktır.

Burjuva diktatörlüğü, proletaryanın ve devrimci köylülerin diktatörlüğünden ne ile ayrılır?

Şununla: Burjuva diktatörlüğü, küçük bir azınlığın, çoğunluğa karşı, sadece zor kullanmak suretiyle gerçekleştirilebilen ve çoğunluğa karşı iç savaşı gerekli kılan, çoğunluk üzerindeki egemenliğidir Buna karşılık burjuva ve devrimci köylü diktatörlüğü, çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliği olarak, asla iç savaş olmaksızın gerçekleşebilir Bundan ancak «yeni» hükümetin politikasının, askerleri işçilere veya cepheyi cephe arkası işçilere karşı kışkırtarak devrimin gücünü kanda boğma, başarısız parça eylemleri kışkırtma politikası olacağı sonucu çıkıyor.

Ayrıca şununla: Burjuva diktatörlüğü kulisler ardında çalışan ve kitleleri aldatmak için herhangi güzel bir örtücüğe ihtiyacı olan gizli, kapalı bir diktatörlüktür. Buna karşılık proletarya ve devrimci köylü diktatörlüğü, ne iç politikada aldatmaya ve ne de dış politikada gizli diplomasiye gereksinimi olmayan açık bir diktatörlüktür, kitlelerin bir diktatörlüğüdür. Bundan da bizim burjuva diktatörlerinin, örneğin savaş ve barış sorunu gibi ülke için hayati önem taşıyan sorunlarda kitlelerin bilgisi olmaksızın, onların arkasında ve kitlelere ihanet etmek suretiyle karar vermeyi deneyecekleri sonucu çıkıyor.

Kerenski-Konowalow hükümetinin daha ilk girişimleri bunları gayet açık olarak kanıtlıyor. Kendiniz karar verin. En sorumlu dış politika yerleri, en önde gelen kadetler ve Kornolow'cularla dolduruluyor. Tereschtchenko Dışişleri Bakanı, Nabakow Londra'da Büyükelçi, Makalakow Paris'de BÜyükelçi, Jefremow, şimdi uluslararası(geçicil!) bir barış konferansının toplandığı, Bern'de Büyükelçi. Ve kitlelere yabancı, hatta onlara açıkça düşmen olan bu insanlar savaş ve barış, milyonlarca askerin hayatının bağlı olduğu sorunlar hakkında karar verecekler.

Daha devam edelim: Gazete haberlerine göre, Tereschtchenko, Werchowski ve Werderwski bu gün, cephedeki genel durumun görüşülmesi yanında Tereschtschenko'nun katılacağı, genel karargahta bulunan yabancı devletlerin askeri temsilcilerinin bir görüşmesinin de olacağı genel karargaha gidiyorlar («Birshowka»nın akşam baskısı)... Bütün bunlar, bay Tereschtschenko'nun Sancho Pansa'sı olarak ünlü Zereteli'nin de birlikte götürüldüğü müttefikler konferansının beklentisi içinde oluyor. Kendilerini emperyalizmin davasına vermiş bu insanlar, yerli ve yabancı emperyalistlerin çıkarlarından başka ne konuşabilirler ve savaş ve barış üzerine, kulisler ardında yapılan görüşmeleri halkın çıkarlarına ihanetten başka ne sonuç ortaya koyabilir?

Şunlar kesindir: Kerenski-Konowalow hükümeti emperyalist burjuva diktatörlüğünün bir hükümetidir. İç savaşın kışkırtılması bu hükümetin iç politikasıdır. Kapalı kapılar ardında savaş ve barış üzerine kararlar vermek de onun dış politikasıdır. Amacı, Rus halkının çoğunluğu üzerinde azınlık egemenliğini kurmaktır.

Bu hükümetin maskesini düşürerek kitlelere onun gerçek karşı devrimci yüzünü göstermek, Rus devriminin öncüsü olarak proletaryanın ödevidir. Geniş asker ve köylü tabakalarını etrafında toplayarak, onları vakitsiz eylemlerden alıkoymak, proletaryanın ödevidir. Safları daha da sıklaştırarak yorulmadan gelecek savaşımlar için hazırlanmak, proletaryanın ödevidir.

Başkentin işçileriyle askerleri, Kerenski - Konowalow hükümetine güvensizliklerini bildirmek ve kitleleri, «kendi sovyetleri etrafında daha sık toplanmaya ve parça eylemlerden uzak durmaya», çağırmak suretiyle ilk adımı atmış bulunuyorlar.

Şimdi söz taşranın.

DEVRİME KARŞI KOMPLO

Burzew geçenlerde, «Obsshtscheje Djelo», gazetesinde şunları yazıyordu: «Asla bir Kornilow komplosu yoktur», sadece Kornilow'la Kerenski hükümeti arasında, askeri bir diktatörlük kurmak amacıyla bolşeviklerle sovyetlerin kökünü kazımak için «bir anlaşma vardı». Görüşünü kuvvetlendirmek için Burzew, «Obschtscheje Djelo»nun 6. sayısında Kornilow'un, komplonun tarihini anlatan ve bir dizi belgelerden oluşan bir «memorandumunu» yayınlıyor. Tamamen Burzew'in işi olan bu girişimin en yakın amacı, Kornilow için elverişli bir hava yaratarak ona karşı yürütülecek bir dâvayı olanaksız kılmaktır.

Kornilow'un materyali tam olmaktan uzaktır. Kornilow'un ihanet etme suçlamasından temize çıkmaya çalışması bir yana o, örneğin komploya karışan belli ve örgütlerden, özellikle de genel karargahtaki —tanıkların ifadelerine göre— tamamen bağımsız rol oynayan yabancı büyükelçiliklerin belirli temsilcilerinden söz etmiyor. Kornilow'un «memorandumunun» Burzew'in dedektif redaksiyonundan geçtiğini ve Burzew'in, «memorandumdan» belki çok önemli bir kaç yeri çizdiğini de söylemek gerekir. Bütün bunlara rağmen, «memorandumun» büyük belgesel değeri var. Bu dokümana karşı aynı şekilde önemli tanık ifadeleri çıkarılmadığı sürece, ona tam bir doküman olarak bakacağız.

Bu nedenle okuyucuyla bu doküman üzerine konuşmayı gerekli görüyoruz.

Bunlar Kimlerdir?

Kornilow'un esindiricileri ve danışmanları kimlerdir, özellikle o, komplocu niyetlerine kimleri ortak etmiştir?

Kornilow, «ülkenin durumu ve ordu ile ülkeyi tam bir çöküşten kurtarmak için alınacak önlemler sorununun görüşülmesine katılmak için, en geç 29 Ağustos günü genel karargahta bulunmaları telgrafla rica edilen M. Rodjansko, Prens G. Lwow ve Miljukow'dan yararlanmak istedim», diyor.

Kendi itirafına göre, Kornilow'un baş danışmanları bunlardır.

Fakat hepsi bu kadar değil. Danışmanlarla esinleyenlerden başka bir de Kornilow'un umut bağlayıp güvendiği ve komplosunu beraberce gerçekleştirceğini düşündüğü asıl işbilirkişiler vardı.

Dinleyin

Başkan olarak başkomutan, bakan ve başkan yardımcısı olarak Kerenski ve Sawinko, general Alexejew, amiral Koltschak ve Flonenko ile bir savunma konseyi planı hazırlanmıştı. Tek kişi diktatörlüğü arzu edilmez bir şey olarak görüldüğünden, bu savunma konseyi ***kollektif bir diktatörlük sürdürecekti.*** Diğer bakanlıklar için Tachtamschew, Pokrowski, Ignatjew, Aladjin Plechanow, Lwow ve Sawoiko öngörülüyordu.»

Kornilow'u esinleyen ve onun tarafından esinlenen, Kornilow'la birlikte halkın arkasında sinsice hazırlanan ve Moskova Konferansında ona alkış toplayan sayın komoloculların değerli topluluğu böyle bir görünüm gösteriyor. Halk Özgürlüğü Partisi lideri olarak ***Rodspanko:*** sanayicilerin başı olarak ***Tretjakow:*** sosyal devrimcilerin arasındaki «yurt savunucuların» lideri olarak ***Kerenski:*** menşeviklerin arasındaki «yurt savunucularının» üstadı olarak ***Plechanow:*** Londra'daki bilinmeyen bir firmanın adamı olarak ***Aladjin.*** İşte Kornilow darbesinin güveni ve umudu, karşı devrimin özü ve canı bunlardı.

Tarihin bunları unutmayacağını ve çağdaşlarının da hakkıyla değerlendireceklerini umuyoruz.

Amaçları

Amaçları «basit ve açıktır»: «Ordunun savaş gücünü yükseltmek» ve «Rusya'nın kurtuluşu» için «içerinin düzeltilmesi».

Ordunun savaş gücünün yükseltilmesi için Kornilow şunu söylüyor:

«Savaş alanındaki ölüm cezasına ilişkin yasanın derhal yeniden getirilmesi gerekliliğine işaret ettim.»

İçerinin düzeltilmesi ile ilgili olarak da sözlerini şöyle sürdürüyor Kornilow:

«Ordunun içerden aldığı yedek kuvvetler, morali bozulmuş, eğitimsiz, propaganda ile kışkırtılmış bir asker yığınından ibaret kaldıkça, ordunun savaş gücünü yeniden kurmak için alınacak önlemlerin istenen başarıyı sağlayamıyacağını düşündüğümden, ölüm cezasıyle devrimci savaş mahkemelerine ilişkin yasanın iç bölgeleri de kapsaması zorunluğuna işaret ettim.»

Fakat daha hepsi bu değil. Kornilow, «savaşın amaçlarına ulaşılması için»... Üç ordu olması gerektiği görüşündedir: «Biri siperlerdeki, diğer ikisi ise, biri işçiler ve diğeri demiryolcular ordusu olmak üzere cephe gerisinde, yani içerde. «Diğer bir deyimle, bütün sonuçlarıyla birlikte askeri «disiplinin», yurt savunması için çalışan işletmelere ve demiryollarına da yayılması «gereklidir», yani bunların askerleştirilmesi» zorunludur.»

O halde: Cephede ölüm cezası, içerde ölüm cezası, işletmelerin ve demiryollarının askerileştirilmesi, ülkenin bir «savaş» karargahına dönüştürülmesi ve bütün bunların sonucu olarak da, Kornilow'un başkanlığında askeri diktatörlük. İşte Komplocular topluluğunun amaçları bunlardır.

Bu amaçlar, daha Moskova Konferansından önce ün yapmış, özel bir «raporda» yer almıştı. Bunlar «Kornilow'un istekleri» olarak Kornilow'un «momerandumunda» ve telgraflarında yineleniyorlar.

Kerenski hükümetinin, bu «isteklerden» bilgisi var mıydı?

Kuşkusuz, evet.

Kerenski hükümeti, Kornilow'la aynı fikirde miydi?

Açıkça, evet.

Kornilow şunları söylüyordu: «Bay Sawinkow ve Filonenko tarafından imzalanmış bulunan, ordunun ve ülke içinin düzeltilmesi için alınacak önlemlere ilişkin raporu imzaladım ve geçici hükümetin, Kerenski, Nekrassow ve Tereschtschenko'dan oluşan resmi olmayan bir toplantısına sundum. Rapor görüşüldükten sonra bana hükümetin, benim tarafımdan önerilen bütün önlemlerde aynı fikirde olduğu, bununla beraber bunların yerine getirilmesinin hükümet önlemlerinin bir temposu meselesi olduğu bildirildi.»

24 Ağustos günü, Korinlow'a «isteklerinin geçici hükümet tarafından en yakın zamanda yerine getirileceğini» bildiren Sawinkow da aynını söylüyor.

Kornilow'un amaçlarının neler olduğunu Halk Özgürlüğü Partisi biliyor muydu?

Kuşkusuz evet.

Kornilow'la aynı fikirde miydi?

Açıkça evet. Çünkü Halk Özgürlüğü Partisinin merkez organı olan, «Rjetsch» gazetesi, general Kornilow'un ülküsünü tamamen paylaştığını» açıkça bildiriyor.

Partimiz, Halk Özgürlüğü Partisinin bir burjuva diktatörlüğü partisi olduğunu öne sürdüğü zaman haklıydı.

Partimiz, kulis olarak Kerenski hükümetinin, böyle bir diktatörlüğü örtmeye yaradığını öne sürdüğü zaman haklıydı.

Kornilow'cuların ilk darbeyi atlattıkları şimdi, iktidarda bulunan komplocular yeniden, «ordunun savaş gücünün yükseltilmesinden» ve «içerinin düzeltilmesinden» söz etmeye başlıyorlar.

İşçilerle askerler, «ordunun savaş gücünün yükseltilmesinin» ve içerinin düzeltilmesinin», içerde ve cephede ölüm cezası anlamına geldiğini unutmamalılar.

Planları

Planları da aynen amaçları gibi, basit ve açıktır: Bolşevizmin kökünü kazımak, sovyetleri dağıtmak, özel askeri valilik olarak Petrograd'ı temizlemek, Kronstadt'ı silâhsızlandırmak. Kısacası, devrimi yok etmek. Üçüncü süvari kolordusuna bunun için gereksinim duyuldu. «Vurucu tümene» bunun için gereksinim duyuldu.

Petrograd askeri valiliğinin sınırlarının

saptanması üzerine Kornilow'la yapılan bir görüşmeden sonra, Sawinkow Kornilow'a şunları söylüyor:

«Lawr Georgijewitsch, böylece istekleriniz en yakın zamanda geçici hükümet tarafından yerine getirilecek, ancak bu arada hükümet Petrograd'da ciddi karışıklıklar olabileceğinden kaygı duyuyor. Takriben 28 veya 29 Ağustos günü için bolşeviklerin Petrograd'da önemli bir eyleminin beklendiğini herhalde biliyorsunuz. Geçici hükümet tarafından kabul edilen isteklerinizin açıklanmasının bolşeviklerin eylemini teşvik ve tahrik edeceği doğaldır. Gerçi burada yeteri kadar birliğe sahibiz ama bunlara kesin olarak güvenemiyoruz. İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetinin yeni yasaya karşı tutumlarının ne olacağının daha belli olmaması bu güveni daha da azaltıyor. Hükümete karşı cephe almaları olasıdır ki bu takdirde birliklerimize hiç güvenilmez. Bu nedenle, üçüncü süvari kolordusunun Ağustos sonunda Petrograd'a gelerek geçici hükümet emrinde hazır bulunması için emir vermenizi rica ediyorum. Bolşeviklerden başka, İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovveti üyelerinin de eyleme geçmeleri halinde onlara karşı da yürümek zorunda kalacağız.»

Sawinkow bununla en kararlı ve acımasız bir şekilde vurmak gerektiğini söylüyordu. Kornilow'un buna cevabı, «başka türlüsünün asla düşünülemiveceği» idi. Bolşeviklerle İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetinin bir eylemi başlar başlamaz, bu en sert şekilde ezilecekti.

Bu önlemlerin hemen uygulanması için üçüncü süvari kolordusu ve verli tümenin komutanı general Krymow'a Kornilow tarafından iki «görev» verilmişti.

«1. Benim tarafımdan» (Kornilow) «veya doğrudan, bolşeviklerin eylemin'n başladığı haberi garnizona ulaşır ulaşmaz hemen kolordu ile Petrograd'a harekete geçip şehir işgal edilecek, bolşevik eylemine katılan Petrograd garnizonuna bağlı birlikler ve petrograd halkı silahsızlandırılacak ve sovyetler dağıtılacak.

2. Bu görevin yerine getirilmesinden sonra general Krymow, topçu ile kuvvetlendirilmis bir tugayı Oranien baum'a gönderecek ve oraya vardıktan sonra Kronstadt garnizonundan, müstahkem mevkiin silahsızlandırılması ve karava çıkılması istenecek.

Kronstadt müstahkem mevkiin silahsızlandırılmasına ve garnizonun çekilmesine Basbakan, 8 Ağustosta muvafakat etti ve deniz kuvvetleri kurmayının buna ilişkin raporu, Basbakanın kararı ile birlikte amiral Maximow'un bir mektubu ile Başkomutanın kurmay baskanına gönderildi.»

Değerli komplocular heyetinin devrime ve onun başarılarına karşı izledikleri yol budur

Kerenski hükümeti bu müthiş planın varlığından haberdar olmakla kalmamış, aynı zamanda onun hazırlanmasına da bizzat katılarak Kornilow'la beraber bunu uygulamayı düşünmüştür.

O zamanları daha Savaş Bakanlığını yürüten Sawinkow bunu açıkça bildiriyor. Herkesçe bilinen onun bu bildirisi daha kimse tarafından yalanlanmamıştır.

Bildiride şöyle deniyor:

«Tarihsel gerçeklik adına şu hususu açıklamayı kendime görev biliyorum: Petrograd'da savaş durumu ilanını sağlamak ve, ne taraftan gelirse gelsin, geçici hükümete karşı herhangi bir karşı koyma girişimini bastırmak için, Başbakan adına sizden» (Kornilow'dan) «bir süvari kolordusu rica ettim...»

Oldukça açık olsa gerek.

Kornilow'un planından Kadet Partisinin haberi var mıydı?

Kuşkusuz evet.

Çünkü bu partinin merkez organı olan «Rjestch» Kornilow ayaklanmasından önceki akşam büyük bir gayret içinde, bir «bolşevik ayaklanmasına» ilişkin kışkırtıcı söylentiler yayarak, Kornilow'un Petrograd'a ve Kronstadt'a baskın yapmasının yolunu yaptı.

Çünkü Kornilow'un «memorandumundan» anlasıldığına göre, Kadet Partisinin temsilcisi bay Maklakow Sawinkow'la Kornilow arasında yapılan, Petrograd'a baskın planı hakkındaki bütün görüşmelere «şahsen» katılmıştır. Bildiğimiz kadariyle Maklakow'un o zaman geçici hükümetin içinde veya yakınında hiç bir resmi görevi yoktu. Partinin temsilcisi olarak değilse, başka hangi sıfatla katılabildi bu görüşmelere?

Olaylar bunlar.

Kerenski hükümetinin, Kornilow karşı devrimine dayanan ve ondan sadece belli bir «kararsızlıkla» ayrılan bir burjuva karşı devrim hükümeti olduğunu ileri sürdüğü zaman, partimiz haklıydı.

Karşı devrimin ideolojik ve politik yönetiminin Kadet Partisi Merkez Komitesinde yürütüldüğünü öne sürdüğü zaman, partimiz haklıydı.

Eğer komplocuların, Petrograd ve Mogilew karşı devrimci planı başarısızlığa uğramışsa, bunun suçlusu Kerenski ve Kornilow veya Maklakow ve Sawinkow değil, bunların dağıtmak istedikleri ve fakat karşılarında tutunamadıkları sovyetlerdir.

Kornilow'un adamlarının, anlaşmacıların yardımı ile iktidarı ele geçirmeyi başararak toparlandıkları şu sırada, sovyetlere karşı mücadele yeniden gündeme getirilliyor. İşcilerle askerler, Kornilow'un adamlarının hükümetine karşı mücadelelerinde sovyetleri desteklemedikleri takdirde askeri diktatörlüğün demir pençesi altına girme tehlikesine uğrayacaklarını unutmamalılar.

Emperyalist Burjuva Diktatörlüğü

Kuruluşu üzerinde, devrime karşı komplocuların -Kornilow ve Miljukow, Aladjin ve Filonenko, Karenski ve Prens Lwow, Rodzianko ve Sawinkow- birleştikleri, «kollektif diktatörlük», ne anlama geliyor? Hangi sosyal kılıklara sokulmak isteniyordu bu diktatörlük?

«Kollektif diktatörlüğün» kurulup örgütlenmesi için hangi kurumları gerekli görüyorlardı?

Belgeleri konuşturalım

«General Kornilow, doğmuş olan zor durumdan tek çıkış yolunun, yalnızca askeri diktatörlük ilan etmek olabileceğine kendisinin de inanıp inanmadığını, Filonenko'ya sordu.

Filonenko, eğer gerçek bir diktatör düşünürsem bu günkü durum içinde böyle bir diktatörü yalnız general Kornilowun' şahsında tasarımlayabilirim, karşılığını verdi. Filonenko'nun tek kişi diktatörlüğüne karşı şöyle itirazları vardı General Kornilow kendisi, siyasal durumu anlamıyordu, bu nedenle onun diktatörlüğü sorumsuz güçlü adam egemenliğiyle sonuçlanabilirdi. Demokratik ve cumhuriyetçi çevrelerin ise buna karşılık, sonunda tek kişi diktatörlüğüne karşı çıkmaları zorunlu idi.

General Kornilow: Pekiyi ama hükümet hiç bir önlem almıyorsa ne yapılabilir?

Filonenko: Bir komite kurularak bir çıkış yolu bulunabilir. Hükümet üyelerinden, sadece olağan üstü irade gücüne sahip olanların dahil olacağı küçük bir savaş kabinesi kurulmalı. Buna «savunma konseyi» denilebileceği gibi başka herhangi bir ad da verilebilir -isim önemli değil-. Kerenski, general Kornilow ve Sowinkow'un mutlaka içinde olması gereken bir kabine. Bu küçük kabine, ülke savunmasını birinci görevi olarak kabul etmeli. Bu biçim içinde komitenin planı hükümet tarafından kabul edilmek zorundadır.

Kornilow: Haklısınız. Bir komitenin kurulması zorunludur, hem de ne kadar mümkünse o kadar çabuk...» («Nowoje Wremja»).

Ve devamı

«Başkan olarak başkomutanın, Bakan ve Baskan Yardımcısı olarak A. F. Kerenski'nin ve bay Sawinkow, general Alexejew, amiral Koltschak ve bay Filonenko'nun bulunacakları savunma konseyi planı hazırlandı.

Bu savunma konseyini bir kolektif diktatörlük yürütecekti, çünkü tek kişi diktatörlüğü kurulması arzu edilmeyen bir şey olarak görülüyordu» («Obschtscheje Djilo»).

Komite. buna göre, Kornilow-Kerenski «kolektif diktatörlüğüne» giydirilecek siyasal bir biçimdi.

Simdi herkes. Kornilow «ayaklanması» başarısızlığa uğradıktan sonra komiteyi kurduğunda, Kerenski'nin başka yollarla *aynı Kornilow diktatörlüğünü* getirdiğini görüyor.

Şimdi herkes, ünlü gece oturumunda Kerenski komitesinden yana olmakla, MYK'nin general Kornilow'un karşı devrimci planını kabul ettiğini görüyor.

Şimdi herkes, açık ve kapalı, Kornilow'cuları sevindirecek şekilde heyecanla Kerenski komitesini savunduklarında, «Djelo Naroda»-nın aklı evvellerinin, kendileri de

farkında olmadan devrime ihanet ettiklerini

Komitenin, karşı devrim diktatörlüğünün örtülü bir şekli olduğunu iddia ettiğinde, partimiz haklıydı.

Ama yalnız başına komiteyle «başa çıkılmaz». Demokrasi meyvesini tatmış bir ülkenin, başka herhangi bir «demokratik» örtü olmaksızın sade bir komite aracılığıyle «yönetilmesinin» olanaksız olduğu, karşı devrim ustalarının gözünden kaçamazdı. Bir komita biçiminde «kolektif diktatörlük» -kuşkusuz! Ama onu niçin böyle açık göstermeli? Onu herhangi bir «ön parlamento» ile örtmek daha iyi olmaz mı? Devlet aygıtı komitenin elinde bulunduktan sonar, bu «demokratik ön parlamento» varsın sessizce yaşasın ve gevezeliğini yapsın!

Komite için destek ve kulis görevi görecek ve komitenin kendisine karşı sorumlu olacağı (gülmeyin!) bir «ön parlamento» planını ilk hazırlayanların, Kornilow'un vekili Sawaiko ile Lonodra'da bulunan bilinmeyen bir firmanın ajanı bay Aladjin ve Miljukow'un dostu olan Kornilowun kendisi oldukları biliniyor.

Bir belgeyi konuşturalım :

«General Kornilow'la çevresi bir komitenin kurulması üzerinde durduklarında, bununla, ülkeye karşı sorumlu olacak bir kurum düşünmüşlerdi.

M. M. Filonenko, Aladjin tarafından hazırlanan ve Kurucu Meclis toplanıncaya kadar, kendisine karşı hükümetin mutlak surette sorumlu olacağı temsil organı projesinin en çok inanmış taraftarlarından biridir.

Aladjin'in planına göre bu temsil organında bulunacak olanlar şunlardı : «IV. Devlet Duması üyeleri (sağ kanatla, etkin olmayan bütün üyeleri hariç), ilk üç Dumanın sol unsurları, İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesinin bir delegasyonu (partilerin temsilcilerinin sayıları sınırlandırılmaksızın) ve Breschanko-Breschkowskaja, Kropotkin, Figner v.d. gibi temsil organı tarafından bizzat seçilecek en önde gelen devrimcilerden 10-20 kişi. Demekki «ön parlamanto» fikrini ilk olarak ortaya atan, A. F. Aladjin olmuştur» («Nowoje Wremja»).

Demekki Kornilow-Kerenski «kollektif diktatörlüğü» için dayanak olacak «temsil organının» «ön parlamentosu» bu.

Kurucu Meclisin «toplanmasına kadar» hükümetin sorumlu olacağı bir organ olarak «ön parlamento»; Kurucu Meclis toplanıncaya kadar bunun yerini tutacak «ön parlamento», toplanması ertelendiği takdirde Kurucu Meclisin yerine geçecek «ön parlamento»; Kurucu Meclisin toplanmasını geriye atmanın «yasal dayanağını (hukukçular, sevinin!) oluşturan «ön parlamento», Kurucu Meclisi ***engellemenin bir yolu*** olarak «ön parlamento» devrime karşı komplocuların karşı devrimci «demokrasinin» tüm anlamı işte budur

Kereski'nin, iki gün içinde toplanan Kornilow'cu «ön parlamentoyu» onaylamak suretiyle devrime karşı olan komplocuların *aynı karşı devrimci planını* başka yollarla uygulamaya koyduğunu şimdi herkes görüyor.

Awxentjew ve Dan'ın, «ön parlamentoyu» örgütlediklerinde ve bu amaçla bir dize aldatmacalara girişliklerinde, açık ve örtülü Kornilow'culardan yana ve devrimle devrimin başarılarına karşı çalıştıklarını şimdi herkes görüyor.

Kurucu Meclis için yaygara koparan, fakat aynı zamanda Kornilow'cu «ön parlamentoyu» sağlamlayan «Djelo Naroda» ukalalarının, Kurucu Meclisin önlenmesi için çalıştıklarını şimdi herkes görüyor.

«Demokratik Konferansın» sorumlu gevezelerinin -Zereteli ve Tschernow, Awxentjew ve Dan- vardıkları nokta, Kornilow'un öğrencileri olmaktan ibarettir.

Birinci Sonuç

Yukarda incelenen belgelerden anlaşıldığı üzere, Kornilow olayında karşımıza, ne geçici hükümete karşı girişilmiş bir ayaklanma, ne de tutuklu bir generalin basit bir serüvenciliği değil, doğrudan doğruya devrime karşı girişilmiş örgütlü, iyi düşünülmüş tam bir komplo çıkıyor.

Komplonun örgütleyicileri ve esinleyicileri şunlardır Generallerin karşı devrimci bölümü, Kadet Partisi temsilcileri, Moskova'lı iş adamlarının temsilcileri, geçici hükümetin «en iyi sır saklayan» üyeleri ve önemine göra en son sırada değil- belirli elçiliklerin belirli temsilcileri (Kornilow'un «memorandumu» bunlar hakkında susuvor).

Yani, Moskova Konferansında Kornilow'u, «Rusya'nın kabul edilmiş lideri; olarak «kutlayanların» hepsi.

«Kornilow'un komplosu», emperyalist burjuvazinin, devrimci sınıfları olan proletarya ve köylülere karşı bir komplosudur.

Komplonun amacı, devrimin ezilmesi ve emperyalist burjuva diktatörlüğünün kurulmasıydı.

Komplocular arasında ayrılıklar vardı, fakat bu ayrılıklar ancak nicel tablatta olup sadece önemsiz farklardı. Bunlar, «hükümet önlemlerinin temposunda» ifadelerini bulmuşlardı Kornilow'un fazla düşünmeksizin «doğrudan ileri atılmasına» karşın, Kerenski dikkat ve itina ile ilerlemek istiyordu. Fakat ana meselede hepsi birleşiyorlardı Saf insanları yanıltmak için, «demokratik ön parlamento» ile maskelenen bir komitenin «kolektif diktatörlüğü» biçiminde emperyalist burjuva diktatörlüğünü kurmak.

Emperyalist burjuva diktatörlüğünün karakteristik özellikleri nelerdir?

Her şeyden önce böyle bir diktatörlük, savaş düşkünü ve sömürücü bir azınlığın, çalışan ve barışa susamış olan çoğunluk üzerindeki egemenliğidir. Kornilow'un «memorandumunu» okuyalım, hükümet üyeleriyle yapılan «görüşmelere» bir göz atalım: Bunlarda devrime karşı baskı önlemlerinden, burjuva rejiminin sağlamlaştırılması ve emperyalist savaşın uzatılması yollarından söz ediliyor; fakat bunlarda toprak isteyen köylülere, ekmek isteyen işçilere, barış özlemi çeken yurttaşlar çoğunluğuna İlişkin tek kelime bulunmuyor. Bundan da öte, «memorandumun» tümü, kitleleri demir yumruk altında tutma gerekliliği, hükümetin dizginlerinin küçük bir diktatörler kümesinin elinde bulunması zorunluğu kosuluna dayanıyor.

İkincisi, emperyalist burjuva diktatörlüğü, kulisler ardına saklanarak kitleleri yanıltan, gizli örtülü bir diktatörlüktür. «Memorandumu» incelersek sayın komplocuların, kulisler ardındaki karanlık planlarını ve tertiplerini yalnız kitlelerden değil, kendi arkadaşlarından ve parti dostlarından da gizli tutmak için nasıl gayretle çalıştıklarını görüyoruz. Kitleleri aldatmak için bir «demokratik» ön parlamento planı da birlikte hazırlandı. Çünkü cephede ve içerde ölüm cezası getirilirse demokrasiden nasıl söz edilebilirdi? Kitleleri kandırmak için «Rusya Cumhuriyeti» tabelası muhafaza edildi. Çünkü sınırsız bir şekilde, iktidar beş kişilik küçük bir diktatörler kümesinin elinde bulunursa cumhuriyetten nasıl söz edilebilirdi?

Son olarak, emperyalist burjuva diktatörlüğü, kitlelere karşı zor kullanımına dayanan bir diktatörlüktür. Böyle bir diktatörlüğün kitlelere karşı sistemli bir şekilde sıddet önlemleri uygulamaktan daha sağlam bir dayanağı yoktur ve olamaz da. Cephede ve içerde ölüm cezası, sanayi işletmelerinin ve demiryollarının askerileştirilmesi, kurşuna dizmeler bu diktatörlüğün silahlarıdır. Sertlikle desteklenen «demokrasi» aldatmacası; «demokrasi» aldatmacası ile örtülen sertlikte emperyalist burjuva diktatörlüğünün başlangıcı ve sonu budur.

Komplocular Rusya'da işte böyle bir diktatörlük kurmak istiyorlardı.

İkinci Sonuç

Komplonun nedenini biz asla bireysel kahramanların kötü niyetlerinde aramak niyetinde değiliz. Aynı şekilde, komplocu, girişimcilerinin iktidar hırsıyla da izah etmek niyetinde değiliz. Karşı devrimci komplonun nedenleri çok daha derinlerde yatmaktadır. Bunların, emperyalist savaşın koşullarında aranması gerekiyor. Karşı devrimciler komplosunun gelişip büyüdüğü yer geçici hükümetin Haziran ayı içinde benimsediği cephedeki saldırı politikasında aranmalıdır. Savaşan devletlerin hepsinde, emperyalist savaş atmosferi içindeki saldırı politikası, özgürlükleri kaldırma, savaş durumu ilan etme ve «sert bir disiplin» getirme zorunluğunu doğurmuştur. Çünkü geniş özgürlüklerin bulunduğu yerlerde kitlelerin cezalandırılmadan, uluslarası haydutların düzenledikleri kıyıma sürülmesi düşünülemez. Bu konuda Rusya ayrı tutulamazdı.

Yerli ve yabancı emperyalist kliklerin baskısı altında, Haziran ayı içinde cephede

taarruz ilan edilir. Askerler seslerini çıkarmadan taarruza geçmek istemezler. Alayların dağıtılmasına başlanır. Bu önlemin etkisiz kaldığı görülür. Bunun sonucu, ordu «savaşa elverişsiz» ilan edilir. Ordunun savaş gücünün yükseltilmesi için Kornilow (yalnız Kornilow da değil), önce askerlerin toplantı ve gösterilerini yasakladıktan sonra, cephedeki ölüm cezasına ilişkin yasanın kabul edilmesini ister. İçerde askerlerle işçiler bunu protesto ederler ve bu suretle cephe askerlerini ayaklanmaya teşvik ederler. Buna karşılık olarak burjuvazinin desteklediği cephe generalleri ölüm cezasının içerde de uygulanmasını ve aynı zamanda sanayi işletmeleriyle demiryollarının askerileştirilmesini isterler. Diktatörlük planı ile komplo sadece bu önlemlerin mantıkî bir gelişimidir, «Sert disiplinin yeniden yaratılması» ile Kornilow'un «memorandumunda» canlı bir şekilde anlatılan, karşı devrimin gelişiminin kısa hikayesi budur. Emperyalist savaş koşulları altındaki bir taarruzun gereklerinden doğan karşı devrim, cephede başladı. Komplonun amacı mevcut olan karşı devrimi tüm Rusya'ya yayarak örgütlemek ve bir biçim vermekti.

3 Haziran çarcı Dumasının katıksız gericileri, daha Haziran başında müttefiklerle en yakın bir ilişki içinde, «hemen» bir taarruza geçilmesini istedikleri zaman, ne yaptıklarını biliyorlardı. Karşı devrimin deneylerden geçmiş bu öncüleri, taarruz politikasının ister istemez karşı devrimi doğuracağını biliyorlardı.

Partimiz o zaman, Sovyet Kongresindeki açıklamasında uyarıda bulunarak cephede taarruza geçmenin devrim için büyük bir tehlike anlamı taşıdığına parmak bastığında haklıydı.

Partimizin açıklamasını reddeden «yurt savunucuların» liderleri, böyle yapmakla siyasal olgunluğa erişmediklerini ve ideolojik bakımdan emperyalist burjuvaya bağımlı olduklarını bir kere daha doğruladılar.

Şimdi bundan ne sonuç çıkıyor?

Çıkarılacak yalnız bir sonuç vardır. Burada incelenen komplo, emperyalist savaşın ve taarruz politikasının gereklerinden doğan karşı devrimin bir devamıdır. Bu savaş ve bu politika sürdürüldüğü sürece, karşı devrim komploları tehlikesi ortadan kalkmayacaktır. Devrimi bu tehlikeye karşı korumak için emperyalist savaşa son verilmesi, her türlü taarruz politikası olanağının ortadan kaldırılması, demokratik bir barışın kazanılması zorunludur.

Üçüncü Sonuç

Kornilow ve «suç ortakları» tutuklandılar Hükümet tarafından kurulan araştırma komisyonu meseleyi «seri muhakeme usulü» ile hallediyor. Geçici hükümet en yüksek adli amir rolünde. Kornilow'la suç ortaklarına âsi rolü, «Rjetsch» ve «Nowoje Wremja»nın sayın baylarına ise Kornilow'un savunucuları rolü düştü. Sansasyon meraklıları, «heyecanlı bir dâva olacak», diyorlar. «Djelo Naroda» kehanette bulunarak, «dâva bir çok önemli şeyleri ortaya çıkaracak», diye yazıyor.

Ayaklanma kime karşı yöneltilmişti? Tabii ki devrime karşı. Nerede bulunuyor acaba bu devrim? Tabii ki geçici hükümette, çünkü darbe geçici hükümete karşı yöneltilmişti. Nasıl insanlardan oluşuyor acaba bu devrim? «Vazgeçilmez» Kerenski'den, Kadet Partisi temsilcilerinden, Moskova'lı «iş adamlarının» temsilcilerinden ve bu centilmenlerin (kibar beylerin-çn.) arkasında duran bir Sir'den (sayın beydan-çn.). Birinci ses: «Ama Kornilow yok aralarında ya!» İkinci ses: «Ne demek Kornilow? O suçlu sandalyasında oturacak...»

Her neyse, perdeyi burada kapatalım. Kornilow gerçekten devrime karşı bir komplo örgütledi. Ama o yalnız değildi. Onun Miljukow, Rodsjanko, Lwow Maklakow, Filonenko ve Nabokow adında esinleyicileri, Kerenski, Sawinkow, Alexejew ve Kaledin adında yardımcıları vardı. Bunların ve bunlara benzeyen sayın bayların şimdi rahat ve serbest etrafta dolaştıkları, dolaşmakla da kalmayıp bir de üstelik Kornilow'unkilerden hiç de aşağı kalmayan koşullara göre ülkeyi «yönettikleri» doğru değil mi? Ne de olsa Kornilow'cu yardakçıların ülkeyi, çıkarlarına uygun şekilde «yönettikleri» Rus ve ingiliz-fransız emperyalist burjuvazisinin desteğine sahiptiler. O halde yalnız Kornilow'a karşı bir dâvanın bayağı ve gülünç bir komedi olduğu açık değil mi? Fakat buna karşılık devrime karşı girişilen komplonun asıl suçlusu olan emperyalist burjuvazi nasıl dava edilebilecek? Önce bu sorunu çözün bir kere, Adalet Bakanlığının bilgiç uzmanları!

Burada söz konusu olan şeyin, mahkeme güldürüsü olmadığı açık. Söz konusu olan, Kornilow'un eyleminden, büyük gürültülerle girişilen tutuklamalardan ve «sıkı» soruşturmalardan sonra, iktidarın yine tamamen Kornilow'un adamlarının eline «geçmesidir». Kornilow'un silah zoruyla yapmak istedikleri, başka yollarla da olsa şimdi adım adım, ama kararlı bir şekilde, Kornilow'un iktidarda bulunan adamları tarafından yapılıyor. Hatta Kornilow'cu «ön parlemento» gerçekleştirilmiş durumda.

Mesele, devrime karşı girişilen komplonun başarıyla önlenmesinden sonra, bizim yine komplocuların, yani aynı Kerenski ve Tereschtschenko'nun, aynı Kadet Partisi ve iş adamları temsilcilerinin, aynı Sir'lerin ve bunlara benzeyen generallerin iktidarı altına girmemizdir. Evet yalnız Kornilow noksan, fakat kendisi olmadan önemli hiç bir devlet işi halledilmeyen ve öğrenildiğine göre bağdaşma konferansında Rusya veya İngiltereyi -hangisini olduğu tam bilinmiyor- temsil etmeye koyulan Sir Alexejew, Kornilow'dan daha mı kötü?

Mesele, bu komplocular «hükümeti»ne daha fazla katlanılamıyacağıdır.

Mesele, bu komplocuların hükümetine güvenmenin, devrimi yeni komplolar tehlikesiyle karşı karşıya bırakmak demek olduğudur.

Devrime karşı olan komplocuların elbette yargılanmaları gerekir. Ama bunun bir mahkeme güldürüsü, bir gösteriş mahkemesi değil, gerçek bir mahkeme, bir halk mahkemesi olması gerekir. Bu mahkemenin işi, bu günkü komplocular hükümetinin, çıkarları uğruna çalıştığı emperyalist burjuvadan iktidarın alınmasına bakmak olmalıdır. Bu mahkemenin işi, bütün iktidar organlarının (-aşağıdan yukarıya kadar-) Kornilow'cu unsurlardan tamamen temizlenmesine bakmak olmalıdır

Emperyalist savaşa son verilmeden ve demokratik bir barış elde etmeden devrimi, karşı devrimin komplolarına karşı korumanın olanaksız olduğunu yukarda söyledik. Fakat şimdiki hükümet iş başında kaldığı sürece, demokratik bir barış asla düşünülemez. Böyle bir barışın kazanılması için, bu hükümetin devrilerek yerine yeni birisinin getirilmesi zorunludur.

Bu amaçla, iktidarın yeni devrimci sınıfların, yani proletarya ile devrimci köylülerin eline geçmesi zorunludur. Bu amaçla, iktidarın devrimci kitle örgütlerinde, yani İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyetlerinde toplanması zorunludur

Bu sınıflarla bu örgütler, yalnız ve yalnız bunlar devrimi Kornilow'un komplosundan kurtardılar. Devrimin zaferini sağlayacak olanlar da yalnız bunlardır.

Emperyalist burjuva ile bunların ajanları olan komploculara ilişkin mahkeme asıl bunlar üzerinde duracaktır.

İki Soru

Birinci soru. Bir kaç hafta önce ilk kez hükümetin (Kornilow'un değil, hükümetin) devrime karşı olan komplosuyla ilgili utancalı açığa vurmalar basında görüldüğü zaman, MYK'deki bolşevik grubu, Kornilow efsanesi döneminden olan o zamanki hükümet üyeleri olan Awxentjew'le Skobelew'in, eğer şereflerini korumak ve demokrasi karşısındaki yükümlülüklerini yerine getirmek istiyorlarsa, yapmaları gereken açıklamalarla ilgileniliyordu. Grubumuzun sorusuna aynı gün MYK'nin bürosu katıldı ve bu suretle soru «tüm devrimci demokrasinin» sorusu olmuş oldu. O zamandan bu yana bir ay geçti, her biri öncekinden daha utancalı olan ifşaat yapılıyor, ancak Awxetjew'le Skobelew sanki dillerini yutmuşlar, sanki bu onları hiç ilgilendirmiyormuş gibi susmaya devam ediyorlar. Okurlarımız, bu «sorumlu» yurttaşların basit nezaket kurallarını hatırlayarak «tüm devrimci demokrasi» tarafından kendilerine yöneltilen soruyu artık cevaplandırmalarının zamanı geldiği kanısında değiller mi?

İkinci soru Kerenski hükümetine ilişkin yeni açığa vurmalar bütün hızıyla sürerken, «Djelo Naroda» okuyucularına çağ-

rıda bulunarak, ne olursa olsun bu hükümete «katlanmalarını» ve Kurucu Meclisi «beklemelerini» istedi. «Ülkenin kurtuluşu» için kendi elleriyle bu hükümeti kuran insanların ağzından şimdi böyle «katlanma» sözleri duymak muhakkak ki eğlendirici. Gerçekten bu hükümeti, istemiyerek ve kaygı duyarak sadece «kısa bir süre» «katlanmak» amaciyle mi kurdunuz?... Fakat Kerenski hükümetine katlanmak ne demektir? Bunun anlamı, milyonlarca halkımızın kaderini, devrime karşı komploculuğun ellerine bırakmak demektir. Bunun anlamı, savaş ve barışa ilişkin kararların verilmesini, emperyalist burjuva ajanlarının ellerine bırakmak demektir. Bunun anlamı, Kurucu Meclisin kaderini, hep pusuda yatan karşı devrimcilerin ellerine bırakmak demektir. Kendi siyasal kaderini, devrime karşı komploculardan oluşan bir hükümetin kaderine bağlamış bir «sosyalist» partiye ne demeli? Sosyal Devrimciler Partisi liderlerinin «saflığından» söz ediliyor. «Djelo Naroda»nın «dar görüşlülüğünden» söz ediliyor. Sosyal devrimcilerin «sorumlu» liderlerinin bu «erdemlerden» asla yoksun kalmayacaklarına hiç bir kuşku yok. Ancak.... okuyucular, politikadaki saflığın ihanetle sınırdaş olan bir suç olduğu kanısında değiller mi?

DÜN VE BU GÜN

(Devrimin Bunalımı)

Gutschkow ve Miljukow geçici hükümetten çekilmeden önce üç istek ileri sürmüşlerdi: 1. Disiplinin yeniden sağlanması, 2. Bir taarruz ilan edilmesi, 3. Devrimci enternasyonalistlerin durdurulması.

Ordu bozulmaktadır, artık düzen diye bir şey kalmadı, disiplini yeniden sağlayın, barış propagandasını durdurun, yoksa çekiliriz. Marienpalast'taki bilinen görüşmede (20 Nisan günü) Gustchkow Yürütme Komitesine bunları söylemişti.

Biz müttefiklere bağlıyız, birleşik cephenin yararı için bizden destek istenliyor, bunun için orduya taarruz çağrısında bulunun, savaşa karşı olanları durdurun, yoksa çekiliriz. Aynı görüşmede Miljukow bunları bildirmişti.

Bunlar, «iktidar bunalımı» günlerinde oluyordu.

Yürütme Komitesinin menşevik ve sosyal devrimci üyeleri ödün vermek istemiyorlarmış gibi davrandılar.

Sonra Miljukow nota için bir «açıklama» yayımladı, Yürütme Komitesinin sözcüleri buna dayanarak, «devrimci demokrasinin» bir yengisini ilan ettiler ve «hırslar yatıştı».

Fakat yengi, düzmece bir yengi olarak kendini gösterdi. Bir kaç gün sonra bir bunalım başgösterdi, Gutschkow'la Miljukow gitmek «zorunda kaldılar»; bakanlarla Yürütme Komitesi arasında uzun görüşmeler başladı ve Yürütme Komitesi temsilcilerinin geçici hükümete girmeleriyle «bunalım giderildi».

Kolay kanan seyirciler rahat bir soluk aldılar. Sonunda Gutschkow'la Miljukow «yenik düşmüşlerdi». En sonunda barış gelecek, «ilhaksız ve haraçsız« bir barışl Kardeşin kardeşi öldürdüğü çarpışmalar son bulacak!

Sonra ne oldu? Yeni sosyalist bakanlar Gutschkow'la Miljukow'un yüreklerine su serpen bir konuşma yapmaya başladıkların, da daha ne, sözümona «demokrasinin zaferinin sonucu alınmıştı, ne de «ölen» (çekilen çn.) bakanlar« gömülmüştü» (unutulmuştu çn).

Gerçek şuydu: Ölüler yaşayanları etkliyorlardı!

Kararı kendiniz verin.

Savaş Bakanı Kerenski, daha Köylü kongresindeki ilk konuşmasında orduda yeniden sert bir disiplin kuracağını açıkladı. Bunun nasıl bir disiplin olduğu, Kerenski tarafından imzalanan ve «savaş durumu» sürecinde üstlere, «emirleri yerine getirmeyen astlara karşı silah kullanma hakkını veren»... «Askerin Hakları Deklerasyonu»ndan açıkça anlaşılmaktadır (bkz. «Deklerasyon»un 14. maddesi).

Gutschkow'un özleminl çekip de gerçekleştirmeye cesaret edemediğini Kerenski, özgürlük, eşitlik ve adalete ilişkin bir yığın büyük sözler arasında bir kalem oynatmayla «yerine getirdi».

Bu disipline niçin gereksinim duyuluyordu? Bunu bazan Zereteli öteki bakanlardan daha önce bize açıkladı. Posta idaresi görevlilerine, «biz savaşı salık vermiyoruz, ama ayrı bir barış yoluyla değil, müttefiklerimizle beraber özgürlük düşmanlarını yenilgiye uğratmak suretiyle», dedi (bkz. 8 Mayıs tarihli «Wetschernaja Birshowka»).

Burada gerekli görülmeyen özgürlüğe ilişkin sözler bir yana bırakılır ve bakanın acık olmayan konuşması sade bir dile çevrilirse, sadece bir şey çıkar ortaya; Barış için biz, İngiltere ve Fransa bağlaşığında Almanya'ya vurmak zorundayız, bunun için de yeniden bir saldırıya gerek vardır

Ortak cephenin yararına ve Almanya'ya karşı, birlikte kazanılacak zafer için bir saldırı hazırlığı işte «sert disipline» bunun için gereksinmi duyuluyor.

Miljukow'un, çekingen davranmakla beraber ısrarla yapmağa çalıştığını, bakan Zereteli kendi programı olarak ilan etti.

Bu, daha bunalımın ortadan kaldırılmasını izleyen ilk günlerde oluyordu. Fakat sonradan «sosyalist» bakanlar. daha açık ve pervasız davrandılar.

12 Mayıs günü Kerenski'nin subaylar, askerler ve denizciler için bir «emri çıktı.»

«...Komutanlarınızın, hükümetiniz size ne derse onu yapacaksınız... Görev disiplini ile kenetlenmiş olarak... hareket edeceksiniz... Halkın iradesini yerine getirmeye, ordu du ve dünyayı zorbalardan ve müstevlilerden kurtarmaya mecbursunuz. Sizleri bu yüce görevi yapmaya çağırıyorum (bkz. 14 Mayıs tarihli «Rjetsch»).

Kerenski'nin emrinin aslında, çarlık Hükümetinin eşağıdakl Onlo emperyalist buyruklarından pek ayrılan yanı yok: «Yengi dolu bir sonuca ulaşıncaya kadar savaşmak zorundayız, küstah düşmanı yurdumuzdan kovmak zorundayız, dünyayı Alman militarizminin boyunduruğundan kurtarmak zorundayız... vb»

Taarruzdan söz etmek, onu yaptırmaktan daha kolay olduğu için ve örneğin 7. ordunun bir kaç alayı (4 alay) yürüme emrinin yerine getirilmesini olanak dışı gördüklerinden, Kerenski ile birlikte geçici hükümet sözden işe geçti, emre uymayan alayların hemen dağıtılmaları için emir verdi ve suçluları, bütün yurttaşlık haklarının kaybı ile birlikte ağır şekilde cezalandırmakla korkuttu (bkz. 1 Haziran tarihli «Wetschernеje Wremja»). Bunun da yeterli olmadığı görülünce, Kerenski kafadan, özellikle kardeşliğe karşı yönelttiniş yeni bir emir daha salladı ve suçluların en ağır yasa hükümleriyle cezalandırılmaları için onları mahkeme önüne çıkarmakla korkuttu (bkz. 1 Haziran tarihli «Nowaja Shisn»).

Kısaca: Her ne pahasına olursa olsun, hemen saldırıya geçin, yoksa sürgün ve kurşuna dizilme cezalarına çarptırılacaksınız. Kerenski'nin emirlerinin anlamı budur.

Ve bunlar, ingiliz ve fransız burjuvazisi ile yapılan çarlık döneml anlaşmalarının yürürlükte kaldığı ve «bizim» bu anlaşmalar gereğince İngiltere ve Fransa'nın Mezapotamya, Yunanistan ve Elsas-Lothringen'deki fetih politikalarını kesin ve etkin bir biçimde desteklemekle yükümlü olduğumuz aynı zamana rastlıyor!

Fakat İlhaksız ve harçsız barış nerede, yeni geçicl hükümetin her türlü «azimkâr önlemlerle» barışı zorlamak için yüklendiği görevlerden ne haber, iktidar bunalımı günlerinde verilen bütün bu vaatler ne oldu?

Bakanlarımız barısı, ilhaksız ve harçsız bir barışı unutmuyorlar. Durmadan konuşuyorlar, konuşuyorlar ve yazıyorlar, yazıyorlar ve konuşuyorlar. Yalnız bizim bakanlar da değil bunu yapan. Geçicl hükümetin savaş amaçlarının açıklanması önerisine cevap olarak, İngiltere ve Fransa hükümetleri de tam bu günlerde, sadece Elsass-Lothringen ile Mezapotamya vb. nin katılmalarına ters düşmemek kaydiyle, ilhaklara karşı olduklarını açıkladılar.

Bu acıklamava cevap olarak geçici hükümet 13 Mayıs tarihli notasında, «bağlaşıkların (müttefiklerin) ortak sorunlarına sarsılmaz bir bağlılık içinde», elverişli koşullar doğar doğmaz savaşın amaçlarına ilişkin anlaşmanın görüşülmesi için en kısa zamanda bağlaşık devletlerin temsilcilerinden oluşacak bir konferansın toplanmasını önerdiğini bildirdi (bkz. 72 sayılı «Rabotschaja Gseta»). Ancak, bu «elverişli koşulların ne zaman doğacağını» daha kimse bilmediği için ve sözde «en yakın zaman» her-

halde hemen gelmiyeceğinden, ilhaksız bir barış için verilecek azimli savaşım gerçekte sürüncemede bırakılarak boş ve yalan dolu bir gevezeliğe dönüşüyor. Bunun için, öğrendiğimize göre, kurşuna dizmeler de dahil olmak üzere, bütün kararlı önlemlerle hazırlanan saldırının bir an bile geciktirilmemesi gerekiyor...

Bu durum, her türlü kuşkunun dışındadır. Savaş, emperyalist bir savaş olarak başladı ve böyle bir savaş olarak da sürüyor. Aynı zamanda, gerçek bir saldırı hazırlığı yanında çıkarılan ilhaksız barış söylentileri sadece savaşın yağmacı özelliğini gizliyor. Geçici hükümet gayet açık bir biçimde etkin emperyalizm yolunu tutmuştur. Dün daha olanaksız görünen şey, «sosyalistlerin» geçici hükümete girmeleri sayesinde bu gün olanaklı duruma gelmiştir. Geçici hükümetin, emperyalist özünü sosyalist sloganlarla örtmek suretiyle bunlar, başkaldıran karşı devrimin durumunu düzeltip sağlamlaştırmışlardır.

Emperyalist burjuvazi tarafından karşı devrimci amaçlar için başarıyla kullanılan «sosyalist bakanlar» İşte bu günkü durum budur

Safdil «devrimci demokratlar» değil, eski emperyalist oyun çevirlicileri olan Gutschkow ve Miljukow kazandı.

Dış politikadaki sağa dönüş, iç politikada da ister istemez aynı şekilde bir dönüşü getirmek zorundaydı, çünkü bir dünya savaşının koşulları altında dış politika, başka her türlü politikanın temeli ve tüm devlet yaşamının merkezidir.

Gerçekten de geçici hükümet, gittikçe daha açık bir şekilde devrime karşı kararlı bir savaşım verme yolunu tutuyor.

Hiç de uzun denemeyecek bir süre önce Kronstadt denizcilerine karşı saldırıya geçildi ve aynı zamanda Petrograd çevresi köylülerinin, Pensa, Woronesh vb. iller köylülerinin temel demokratik ilkeleri gerçekleştirmelerine engel olundu.

Bundan başka, Skobelew ve Zeretell bir kaç gün önce, tabii, soruşturma ve mahkeme kararı olmadan, ama bune karşılık rus emperyalistlerinin sevincine, Robert Grimm'i çok basit jandarma usulleriyle Rusyad'an çıkarmakla ün 'kötü bir ün!) kattılar.

Bununla birlikte, geçici hükümetin iç politikasındaki yeni çığırı en çarpıcı şekilde Bakan Perewersew (o «da» bir sosyalist) dile getirdi. O, «devletin huzuruna karşı işlenen suçlara ilişkin yasanın mümkün olan en kısa zamanda yürürlüğe konulmasından» başka hiç bir şey istemiyor. Bu yasa (madde 129)... şöyle diyor: «Genel bir bildiri ya da dağıtılmış veya açıkta sergilenmiş basılı eser, mektup veya resimlerle, 1. ağır bir suç işlemeye, 2. halkın bir kısmını diğer bir kısmına karşı zor kullanmaya, 3. yasaya veya uyulması zorunlu nizamlara, ya da hükümetin yasalara uygun emirlerine itaatsizliğe veya karşı koymaya tahrik ve teşvik etmekten suçlu görülenler üç yıla kadar bir ıslah evine kapatılma «ve savaş zamanlarında... tayin edilecek sürece zorunlu çalışmaya gönderilme cezasıyla cezalandırılırlar» (bkz. 4 Haziran tarihli «Rjetsch»).

Bu, izninizle söyleyeyim, «sosyalist» bakanın ağır ceza yasası böyle görünüyor.

Geçici hükümetin, durmadan karşı devrimin kucağına düştüğü apaçık.

Eski bir entrikacı olan karşı devrimci Miljukow'un bu vesile ile yeni bir zaferin önsezisi içinde sevinçten uçmasından da anlaşılıyor bu. «Eğer geçici hükümet», diyor, «uzun kararsızlıklardan sonra, en sonunda devlet iktidarının ikna yolundan başka araçlara da, yani şimdi uygulamaya başladığı araçlara da sahip olduğunu anlar ve bu yola girerse, Rus devriminin elde ettikleri (şaka değil!) sağlamlaştırılmış olacaktır. Geçici hükümetimiz Kolyschko'yu tutukladı ve Grimm'i dışarı kovdu. Fakat Lenin, Trotzki ve yoldaşlar etrafta serbestçe dolaşıyorlar... Günün birinde Lenin ve yoldaşları için de aynı şeyin yapılmasını arzu etmek isteriz» (bkz 4 Haziran tarihli «Rjetsch»).

Rus burjuvazisinin bu ihtiyar tilkisi bay Miljukow'un arzuları bunlar.

Genellikle sesine dikkatle kulak verdiği Miljukow'un bu ve buna benzer arzularını geçici hükümetin yerine getirip getirmeyeceğini, böyle arzuların şimdiki zamanda yerine getirilip getirilemiyeceğini en yakın gelecek gösterecektir.

Bununla birlikte kesin olan bir şey var: Geçici hükümetin iç politikası, tamamen etkin emperyalist politikanın gereklerine göre düzenleniyor.

Bundan çıkarılacak sadece bir sonuç var.

Devrimimizin gelişimi bir bunalım dönemi içine girmiştir. Ekonomik yaşamın her alanına giren ve onları yukardan aşağıya değiştiren devrimin bu yeni aşaması, eski ve yeni dünyanın tüm güçlerini ayağa kaldırıyor. Savaş ve bunun sonucu olan bunalımla, sınıf çelişkileri en uç noktasına getiriliyor. Burjuvazi ile anlaşanlarla devrimle karşı devrim arasında durumu idare edenlerin politikalarının tutunamıyacağı açıktır.

İkisinden biri:

Ya burjuvaziye karşı durarak iktidarın çalışanların eline geçmesi, savaşın ve bunalımın sona erdirilmesi, üretimin ve bölüşümün örgütlenmesinden yana ileri gitmek;

Ya da burjuvaziyi tutarak taarruz ve savaşın uzatılmasından yana, bunalımın ortadan kaldırılması için enerjik önlemlere karşı üretimde anarşiden, açık bir karşı devrimci politikadan yana olup geriye gitmek.

Geçici hükümet, açıkça örtüsüz karşı devrim yolunu tutuyor.

Devrimcilerin ödevi, daha sıkı kenetlenerek devrimi ileriye götürmektir.

KURUCU MECLİS SEÇİMLERİ

Kurucu Meclis seçim kampanyası başladı. Partiler şimdiden kuvvetlerini seferber ediyorlar. Kadetlerin gelecekteki adayları bütün Rusya'yı dolaşarak basarı şanslarını yokluyorlar. Sosyal devrimciler, seçimlerin «örgütlenmesi» için Petrograd'da köylülerin eyalet temsilcileriyle bir toplantı düzenledi. Halkçıların başka bir grubu aynı amaçla tüm Rusya Köylü Birliğini Moskova'ya bir konferansa çağırdı. Köyde seçimleri başarıyla yürütmek amaciyle, aynı zamanda kendiliğinden «köylü milletvekillerinin garnizon sovyetleri» ortaya çıkıyor. Aynı amaçla, köylere kitap ve insan sağlamak üzere çok sayıda işçi ekipleri ortaya çıkıyor. Nihayet ayrı ayrı işletmeler seçim propagandası için köylere özel delegeler gönderiyorlar. Özellikle askerlerle deniz erlerinden oluşan ve Rusya'yı dolaşarak köylülere «şehirdeki yenilikleri» ileten çok sayıdaki «delegelerden» asla söz etmiyoruz.

Açıkça görülüyor ki, en geniş halk tabakaları şu anın anlamını ve Kurucu Meclisin tayin edici önemini biliyorlar. Bu arada herkes, tayin edici rolün halkın çoğunluğunu oluşturan köye ait olduğunu ve bütün serbest kuvvetlerin asıl oraya gönderilmesi gerektiğini hissediyor. Bütün bunlar, toprak emekçilerinin -partimizin köydeki asıl dayanağı- dağınıklığı ve örgütlü olmayışlarıyle ilişkili olarak köydeki görevlerimizi önemli ölçüde zorlaştırıyor. Şehir halkı içindeki bütün tabakaların en örgütlenmişi olan şehirli işçilerden farklı olarak, toprak emekçileri en örgütlenmemiş bir kitle hali gösteriyor. Köylü Millet Vekilleri Sovyetlerinde esas itibarlyle, köylük yerlerin, doğal olarak «liberal toprak sahipleri ve kapitalistlerle» bir anlaşma eğilimlinde olan orta ve varlıklı tabakaları örgütlenmişlerdir. İşte bunlar köyün proleter ve yarı prolete unsurlarını da peşinde sürükleyerek anlaşmacı partilerin, Trudowiki ile Sosyal Devrimcilerin partilerinin etkisi altına sokmaktadırlar. Tarımdaki kapitalizmin ve köydeki sınıf mücadelesinin az gelişmişliği bu tür anlaşmacı politika için elverişli koşullar yaratıyor.

Şimdiki partimizin ödevi, köylük yerin en yoksul tabakalarını Trudowiki ile sosyal devrimcilerin etkisinden kurtararak onları şehirli işçilerle kardeşçe bir ittifak halinde birleştirmektir.

Anlaşmacı politikanın ne kadar yararsız olduğunu adım adım ortaya koymak suretiyle, yaşamın kendisi de bu yönde etki yapmaktadır. Böyle bir politikanın tüm sakatlığını ortaya koymak ve bu suretle köylük yerlerin en yoksul tabakalarının şehir proletaryası etrafında birleşmesini kolaylaştırmak için her türlü araçla Kurucu Meclis seçimlerine karışmak parti fonksiyonerlerinin ödevidir.

Bunun için köylerde hemen partimizin hücrelerini kurmak ve bunları şehirlerdeki parti komiteleriyle sıkı bağlantı içinde bulundurmak zorunludur. Her ilçede, her ilde, her seçim çevresinde partimizin, kadın ve erkek yoksul köylülerden meydana gelecek gruplar: örgütlenmelidir. Bu gruplar eyaletin endüstri merkezlerindeki komitelerimize bağlanmalıdır. Komitelerin görevi, gruplara gerekli seçim materyalini, kitapları ve insanları sağlamaktır.

Şehirdeki ve köydeki proleterlerin gerçek birliği ancak bu şekilde ve kampanya sırasında kurulabilir.

Biz, kapitalistler ve toprak sahipleriyle bir anlaşmaya karşıyız, çünkü böyle bir anlaşmayla yalnız işçi ve köylü çıkarlarının zarar göreceğini biliyoruz.

Fakat bu, genellikle tüm anlaşmalara karşı olduğumuz anlamını taşımaz.

Biz, yaşamın kendisinin toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşı, devrimci bir yola ittiği topraksız köylülerin partisiz gruplariyle bir anlaşmadan yanayız.

Biz, zenginlere değil fakirlere, burjuva hükümetine değil halka ve her şeyden önce işçi sınıfına güvenen askerlerin ve deniz erlerinin partisiz örgütleriyle bir anlaşmadan yanayız. Partimizle kavnasamadıkları veya kaynaşmak istemedikleri için böyle grupları ve örgütleri itmek akılsızca ve zararlı bir hareket olur.

Bu nedenle, köydeki seçim kampanyamızı, bu tür grup ve örgütlerle ortak bir dil bulunması, ortak bir devrimci platform geliştirilmesi, onlarla birlikte bütün seçim çevreleri için aday listeleri düzenlenmesi ve bu listelere «profesörlerin» ve âlimlerin değil, halkın isteklerini canla başla temsil etmeye hazır olan köylülerin, askerlerin ve deniz erlerinin alınması, yönünde yürütülmesi yerinde olacaktır.

Köydeki çalışan halkın geniş tabakalarını devrimimizin öncüsü olan proletarya etrafında toplamak ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

Uzun uzun böyle partisiz gruplar aranmasına gerek yok, çünkü bunlar her yerde ve her gün oluşuyorlar. Bunlar, köylü komitelerinin çiftlik sahiplerinin topraklarına sahip olmalarını engelleyen geçici hükümete karşı güvensizliğin arttığı ortamda meydana gelmeye devam edeceklerdir. Geçici hükümetin kuyruğunda giden Köylü Millet Vekilleri Türk Rusya Yürütme Komiteisnin yarattığı hoşnutsukluk ortamında, bunlar gelişiyorlar ve gelişecekler. Kısa süreönce kurularak tüm şehir garnizonunu birleştiren ve eyleminin daha ilk girişimlerinde geçici hükümet ve Köylü Millet Vekilleri Petrograd Sovyeti» örnek olarak gösterilebilir.

Bizim burada, bu tür partisiz köylü ve asker örgütleriyle bir anlaşma için yardımcı olabilecek yaklaşık bir platformumuz olabilir.

1. Biz, «Halk Özgürlüğü Partisi» ile birlikte kapitalistlere ve toprak sahiplerine karşıyız, çünkü onlar ve yalnız onlar Rus halkının düşmanıdırlar. Zenginler ve onların hükümeti için asla güven ve destek yok!

2. Biz, işçi sınıfının, bu fedakâr sosyalizm savaşçısının desteklenmesinden ve ona güvenilmesinden yanayız, biz, köylülerin, askerlerin ve deniz erlerinin toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşı işçilerle ittifakından ve anlaşmasından yanayız.

3. Biz savaşa karşıyız, çünkü o bir fetih savaşıdır. Savaş, Çarın ingiliz ve fransız kapitalistleriyle imzaladığı gizli anlaşmalara göre sürdürüldüğü sürece, işgalsiz bir barıştan söz etmek boş bir gevezeliktir.

4. Biz, halkların emperyalist hükümetlerine karşı yürütecekleri kararlı mücadeleleriyle savaşa en kısa zamanda son verilmesinden yanayız.

5. Biz endüstride, kapitalistlerin keskinleştirdiği anarşinin karşısındayız. Biz, endüstride işçi denetiminden yanayız. biz işçilerin ve onların kabul ettiği iktidar organlarının müdahaleslyle endüstrinin demokratik esaslara göre örgütlenmesinden yanayız.

6. Biz, şehirlere yeteri kadar gıda maddesi, köylere şeker, petrol, ayakkabı, kumaş, demir eşyalar ve diğer ihtiyaç maddelerinin sağlanması için ürünlerin şehirler ile kırsal kesim arasında normal değişiminin örgütlenmesinden yanayız.

7 Biz, tüm toprakların -Devletin, Çarın ve çarlık ailesinin diğer üyelerinin, çiftlik sahiplerinin, manastırların ve kiliselerin toprakları- zlyana uğratılmadan tüm halkın eline geçmesinden yanayız.

8. Biz, çiftlik sahiplerinin elinde bulunabilir ve otlakiye bütün topraklarının *vakit geçirilmeden* demokratik yolla seçilmiş köylü komitelerinin kullanımına (tasarrufuna) verilmesinden yanayız.

9. Biz, çiftlik sahiplerinin elinde ve depolarda bulunan ve kullanılmayan tüm (canlı ve ölü) tarım araçlarının, tarlaların ekilebilmesi, çayırların biçilebilmesi, hasadın kaldırılabilmesi vb. için *vakit geçirilmeden* köylü komitelerinin kullanımına verilmesinden yanayız.

10. Biz, bütün çalışamıyan savaş sakatları, dullar ve yetimlere insana yakışır şekilde varlıklarını sürdürebilecekleri miktarda yardım verilmesinden yanayız.

11. Biz, daimi ordusu, bürokrasisi, polisi olmayan halk cumhuriyetinden yanayız.

12. Biz, daimi ordunun yerini seçilebilir komutanlariyle genel bir halk ordusunun almasını istiyoruz.

13. Biz, sorumsuz bürokratik memurların yerini, seçilebilen ve çıkarılabilen hizmetlilerin almasını istiyoruz.

14. Biz, halkı kısıt (hacir) altında tutan polisin yerine, seçilebilir ve değiştirilebilir bir milisin getirilmesini istiyoruz.

15. Biz askerlere ve deniz erlerine karşı verilen buyrukların kaldırılmasından yanayız.

16. Biz alayların dağıtılmasının ve askerlerin birbirlerine saldırtılmasının karşısındayız.

17. Biz, işçi ve asker basınının kovuşturulmasına karşıyız, biz hem cephede ve hem de içerde konuşma ve toplantı özgürlüğüne saldırılmasına karşıyız; biz mahkemesiz tutuklamalara, işçilerin silahsızlandırılmasına karşıyız.

18. Biz ölüm cezası yeniden getirilmesine karşıyız.

19. Biz, Rusya'nın bütün halklarının, kendi yaşamlarını özgürce kurmalarından, bu halkların ezilmemesinden yanayız.

20. Son olarak biz, ülkede tüm iktidarın işçi ve köylülerin devrimci sovyetlerinin eline geçmesinden yanayız, çünkü ancak böyle bir devlet iktidarı, ülkeyi savaşın, bunalımın, pahalılığın ve halkın sefaleti pahasına zengin olan kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin sürüklediği çıkmazdan kurtarabilir.

Parti örgütlerimizin, partisiz devrimci köylü ve asker gruplarıyle anlaşabilmeleri için ortam yaratabilecek platform ana hatlariyle budur.

Yoldaşlar! Seçimlerin zamanı yaklaşıyor. Çok geç kalınmadığı sürece katılın ve seçim kampanyasını örgütleyin.

Kadın ve erkek işçilerden, asker ve deniz erlerinden meydana gelen hızlı propaganda grupları kurun ve bu platform üzerine kısa konuşmalar düzenleyin.

Bu gruplara kitaplar sağlayın ve onları Rusya'nın her köşesine gönderin.

Sesiniz, köyü önümüzde bulunan Kurucu Meclis seçimleri için uyandırsın.

İlçelerle bölgelerde parti grupları kurun ve köylü yoksulluğunun geniş tabakalarını onun etrafında toplayın.

İlçelerde, bölgelerde ve eyaletlerde partinin devrimci bağlarını kuvvetlendirmek ve Kurucu Meclis için adayları saptamak için tartışmalı toplantılar düzenleyin.

Kurucu Meclis büyük önem taşıyor. Fakat Kurucu Meclisin dışındaki kitlelerin önemi kıyaslanamıyacak kadar daha büyüktür. Asıl güç Kurucu Meclisin kendisinde değil, mücadeleleriyle devrimci bir düzen yaratacak bu suretle Kurucu Meclisi ileri sürükleyecek olan işçilerle köylülerde bulunuyor.

Sonu iyi bilin. Devrimci kitleler ne kadar çok örgütlü olurlarsa, Kurucu Meclis bunların sesine o kadar dikkatle kulak verecek ve Rus devriminin geleceği o kadar çok güvenli olacaktır.

Bunun için seçimlerde baş ödev, köylük yerlerin geniş kitlelerini partimiz etrafında birleştirmek olacaktır.

Öyleyse iş başına, yoldaşlar!

MOSKOVA KONFERANSI NEREYE GİDİYOR?

Moskova Konferansı açıldı. Devrimin merkezi Petrograd'da değil de, ondan mümkün mertebe uzaktaki «Moskova sessizliğinde» açıldı

Devrim günlerinde önemli görüşmeler doğal olarak, Çarlığın devrildiği, devrimin kalesi Petrograd'dan korkulmuyordu, herkes ona koşuyordu. Ama şimdi devrim günlerinin yerine karşı devrimin bulanık alaca karanlığa geçti. Şimdi Petrograd tehlikelidir, ondan şimdi vebadan korkar gibi korkuluyor ve şeytanın kutsal sudan kaçtığı gibi... ondan çok uzaklara, şimdi «fazla huzursuz olmayan», karşı devrimcilerin karanlık işlerini en kolay çevirebileceklerini sandıkları, Moskova'ya kaçılıyor.

«Konferans Moskova'nın özelliklerini taşıyor; Moskova fikirleri, Moskova havası, köhnemiş Petrograd'dan, bütün Rusya'yı zehirleyen bu çıban başından tamamen başka türlüdür.» (1 Ağustos tarihli «Wetscherneje Wremja»).

Karşı devrimciler böyle konuşuyorlar.

«Yurt savunucuları» tamamen onlarla aynı düşüncededirler. -Moskova'ya, Moskova'ya!- diye «ülkenin kurtarıcıları» birbirlerine fısıldıyorlar ve Petrograd'dan sıvışıyorlar.

-Defolun- diye devrimci Petrograd onlara karşılık veriyor.

-Konferansınızı boykot ediyoruz- diye Petrograd'lı işçiler arkalarından bağırıyorlar

Ya Moskova? Karşı devrimcilerin umduklarını yerine getirecek mi?

Öyle görünmüyor. Gazeteler Moskova'daki genel bir greve ilişkin haberlerle dolu. Moskova'lı işçiler greve girdiler. Moskova'nın işçileri aynen Petrograd'lı işçiler gibi konferansı boykot ediyorlar. Moskova Petrograd'dan geride kalmıyor.

Yaşasın Moskova'lı İşçiler!

Şimdi ne olacak, yine mi kaçmak?

Petrograd'dan, Moskova'ya, ya Moskova'dan nereye?

Acaba Zarewokokschaisk'e mi?

Kötü, Versay'lı bayların hisselerinin durumu çok kötü görünüyor.

Konferanstan «Uzun Parlamento»ya

Sayın «kurtarıcılar» Moskova Konferansını hazırladıklarında, sanki hiç bir şeye karar vermeyecek ve hiç bir şey yüklenmeyecek «basit bir konferans» topluyorlarmış gibi davrandılar. Ancak «basın konferans»tan yavaş yavaş bir «Devlet Konferansı», sonra «büyük bir Temsilciler Meclisi» oldu, şimdi de çok açık bir şekilde konferansın, yaşamımızın en önemli sorunları hakkında karar verecek bir «Uzun Parlamento»ya dönüşmesinden söz ediliyor.

«Moskova Konferansında, bütün ülkeyi birleştirecek bir merkez biçimlendirilmezse Rusya'nın geleceği karanlık olacağa benziyor», diyor, Terek Kazaklarının başı Karaulow.» Bununla beraber böyle bir merkezin kurulacağına inanıyorum. Ve böyle bir üs,... kurulur kurulmaz Moskova Konferansı sadece yaşayan bir organ olmakla kalmayacak, aynı zamanda Cromwell'in zamanındaki «*Uzun Parlamento*» gibi çok uzun ve parlak bir varlık olasılığına da sahip olacak. Bana gelince, Kazakların temsilcisi olarak ben böyle birleştirici bir merkezin kurulmasını bütün vollere baş vurarak isteyeceğim» (11 Ağustos tarihli «Russkije Wjedomosti»nin akşam baskısı).

«Kazakların temsilcisi» böyle diyor.

Karaulow'un uzun konuşmasının kısa anlamı, karşı devrimin «birleşme merkezi» olarak Moskova Konferansıdır.

Delegelerine verdikleri talimatta, Don Kazakları aynı şeyi söylüyorlar:

«Hükümetin, şimdiye kadar olduğu gibi her hangi bir partiden değil, Moskova Konferansından veya Devlet Dumasının Geçici Komitesinden oluşturulması gerekir. Böyle bir hükümete sınırsız yetki ve tam bağımsızlık verilmelidir.»

Don Kazanlarının ordu danışmanı da böyle konuşuyor.

Kazanların bir güç olduklarını bu gün bilmeyen var mı?

Şunda hiç şüphe olamaz: Ya konferans yapılmaz, ya da o karşı devrimin bir «Uzun Parlamentosu»na dönüşür. Konferansı toplantıya çağıran menşeviklerle sosyal devrimciler, bilerek ya da bilmeyerek karşı devrimin örgütlenmesine yardımcı oldular.

Gerçek budur.

Bunlar Kimlerdir?

Karşı devrimin önde gelenleri kimlerdir?

Hepsinden önce, kazanların belli çevrelerinin peşinden geldiği askeri klik, subay kadrosunun yüksek rütbelileri.

İkinci olarak, başlarında Rjabuschinski, isteklerinden vaz geçmemesi halinde halkı «açlık» ve «sefalet» ile korkutan aynı Rjabuschinski olmak üzere sanayi burjuvamız.

Son olarak generalleri ve sanayicileri Rus halkı ile devrime karşı birleştiren Miljukow'un partisi.

Generallerle sanayiciler ve kadetleri 8-10 Ağustos günleri yaptıkları ön görüşmeler bunları yeterince göstermektedir.

«Birshowka», General Kornilow'un adı herkesin ağzında» diye yazıyor. Görüşmede, başta General Alexejew'in bulunduğu askeri parti denilen parti temsilcileriyle kazak birliğinin delegelerinin etkisi egemen durumda. General Alexejew'in bulunduğu askeri parti denilen parti temsilcileriyle kazak birliğinin delegelerinin etkisi egemen durumda. General Alexejew'in ilk toplantıda yaptığı ve görüşmede büyük beğeni ile kabul edilen konuşma Moskova Konferansında yinelenecek» (11 Ağustos tarihli «Wetscherneja Birshowka»).

Bu konuşma, Miljukow'un önerisi üzerine özel bir bildiri olarak bastırılan konuşmanın aynıdır

Bundan başka:

«General Kaledin büyük itibar görüyor. Gözler ve kulaklar özellikle ona çevrilmiş. Tüm askerler onun etrafında toplanıyorlar (11 Ağustos tarihli «Wetscherneje Wremja)!

Nihayet, şimdiye kadar devrilmiş ve daha devrilmemiş aynı generallerin başta bulunduğu Jorj nişanı taşıyanlarla kazak birliklerinin ultimatomlarını herkes tanıyor.

Aynı ultimatomlar geçiktirilmeden yerine getiriliyor, çünkü askerler «boş gevezeliği» sevmezler

Şunda hiç kuşku yok: Askeri bir diktatorya kurulmak ve buna sağlam bir biçim verilmek üzeredir

Yerli ve müttefik burjuvazi, «gerekirse» finanse edecek.

Görünüşe göre Moskova'ya da gitmek niyetinde olan Sir Buchana'nın konferansla bu kadar ilgilenmesi (bk. «Birshowka») rastlantı değildir.

Bu Moskova'un zorba kahramanlarının sevinmeleri rastlantı değildir.

Rjabuschinski'nin, kendisini «ülkenin kurtarıcısı» olarak görmesi rastlantı değildir

Ne İstiyorlar?

İstedikleri karşı devrimin tam zaferidir. Ön görüşmede alınan kararı dileyin.

«Orduda yeniden disiplin kurulmalı ve otorite subaylara geçmelidir.»

Başka bir deyişle: Askerlerin dizgin!

«Birleşik ve güçlü bir merkezi otorite meslek kuruluşlarının kötü yönetimine son vermelidir.»

Başka bir deyişle: İşçi ve köylülerin sovyetleri düşürülmelidir.

Hükümet, «kararlı bir şekilde hareket ederek her türlü komite, sovyet ve benzeri başka örgütlere olan bağımsızlığın tüm izlerini silmelidir.»

Başka bir deyişle: Hükümet yalnız kazakların «sovyetlerine» ve Jorj nişanı taşıyanların «komitelerine» bağlı olmalıdır.

Kararda, «Rusya'nın kurtuluşunun» yalnız bu yolla mümkün olduğu pekiştiriliyor.

Çok açık, değil mi?

Sosyal devrimci ve menşevik sayın anlaşmacı baylar, «canlı kuvvetlerin» temsilcileriyle bir anlaşma yapmağa hazır mısınız şimdi? Yoksa acaba başka bir şey mi düşündünüz?

Zavallı anlaşmacılar...

Moskova'nın Sesi

Bu arada Moskova devrimci görevini yapıyor. Gazeteler, bolşeviklerin çağrısı üzerine Moskova'da genel grevin başlamış olduğunu bildiriyorlar hem de hâlâ daha halk düşmanlarının yedeğinde bulunan Tüm Rusya Yürütme Komitesinin kararına karşı.

Yürütme Komitesi için ayıp ve utanç!

Yaşasın Moskova'nın devrimci proletaryası!

Moskova'daki yoldaşlarımızın sesi daha gür haykırsın, bütün ezilenleri ve köleleştirilenleri sevindirsin!

Dünyada daha hayatını ve özgürlüğünü devrimin davası uğruna koymağa hazır insanlar olduğunu tüm Rusya öğrensinl

Moskova grevde. Yaşasın Moskova!

KARŞI DEVRİM VE RUSYA HALKLARI

Demokratik dönüşümlerin yapıldığı devrim günlerinde hareket kurtuluş bayrağı altında ilerliyordu.

Köylüler toprak sahiplerinin egemenliğinden kurtuluyorlardı. İşçiler işletme müdürlerinin kaprislerinden kurtuluyorlardı. Askerler generallerin keyfi tutumlarından kurtuluyorlardı.

Kurtuluş hareketi ister istemez, Çarlığın yüz yıllar boyunca baskı altında tuttuğu Rusya halklarını da içine almak zorunda kalıyordu.

Halkların, «halklarda eşitliğine» ilişkin kararname, ulusal sınırlamaların fiilen kaldırılması, Ukrayna, Finlandiye, Beyaz Rusya kongreleri ve federatif cumhuriyet sorunu, ulusların kendi mukadderatlarını tayin etmelerinin resmen ilanı ve hiç bir engel çıkarılmayacağına dair olan resmi güvenceler-bütün bunlar Rus halklarının büyük kurtuluş hareketini gösteren şeylerdi.

Demokratik atılımlarla emperyalist burjuvazinin duvara sıkıştırıldığı ve toprak sahiplerinin ortadan kayboldukları devrim günlerinde durum böyleydi.

Toprak sahiplerinin (generaller!) iktidara dönmeleri ve karşı devrimci burjuvazinin zaferiyle durum tamamen değişiyor.

Özerklik üzerine söylenen «büyük sözler» ve «engel olunmeyacağına» ilişkin resmi güvenceler unutuluyor. En inanılmaz engeller çıkarılıyor, halkların iç işlerine doğrudan karışmaya kadar ileri gidiliyor. Finlandiya'da gerekirse sıkı yönetim ilan edileceği korkusu verilerek Finlandiya eyalet meclisi kaldırılıyor (9 Ağustos tarihli «Wetschernaje Wremja»).

Bilinemiyen bir amaçla Ukrayna'nın özerkliğini kaldırmak için Ukrayna Sekreteryasına ve Radasına karşı saldırıya geçildi. Aynı zamanda, karşı devrimci şovenist kuvvetleri salıverierek ulusal kurtuluş düşüncesini kan seli içinde boğmak, Rusya halkları arasında bir uçurum, açıp, devrim düşmanlarını sevindirmek için aralarına düşmanlık tohumları ekmek amacıyle yeniden, eski iğrenç ulusal çatışmaları kışkırtma ve çirkin «ihanet» suçlaması yöntemlerine baş vuruluyor

Böylece halkların bölünmez kardeş bir aile halinde birleşmeleri çalışmasına öldürücü bir darbe indiriliyor.

Çünkü ulusal «engellemeler» politikasının, halkları birleştirmeyip, aksine böldüğü ve onlar arasındaki bölücü eğilimleri kuvvetlendirdiği kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Çünkü karşı devrimci burjuvazi tarafından yürütülen ulusal köleleştirme politikasının, burjuva basınının yalan yere ve iki yüzlüce o kadar gürültü kopardığı asıl o Rusya'nın «parçalanması»na neden olmakla tehdit ettiği kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Çünkü milliyetleri karşılıklı olarak birbirlerine kışkırtma politikasının, halklar arasında karşılıklı güvensizliği ve düşmanlığı kuvvetlendirerek tüm Rusya proletaryasını parçalayan ve böylece devrimi temelinden sarsan iğrenç politikanın ta kendisi olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

İşte bundan dolayıdır ki bizim sempatimiz, doğal olarak bu politikaya karşı mücadele eden, hakkı tam verilmemiş ezilen halklardan yanadır.

İşte bu nedenledir ki, biz kılıcınızın ucunu halkın «özerkliği» maskesi altında emperyalist işgal ve zorla «birleştirme» politikası uygulayanlara karşı çevirlyoruz.

Biz halkların bir devlet bütünlüğü içinde birleşmesine kesinlikle karşı değiliz. kesinlikle büyük devletlerin küçük parçalara bölünmesinden yana değiliz. Çünkü küçük devletlerin büyük devletler halinde birleşmesi, sosyalizmin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran koşullardan biridir.

Fakat, biz bu birleşmenin mutlaka *gönüllü* olmasından yanayız, çünkü ancak böyle bir birleşme sağlam ve sürekli olur.

Ama bunun için, herşeyden önce Rusya halklarının, Rusya'dan ayrılmaya varıncaya kadar, kendi geleceklerini belirleme haklarının tam ve koşulsuz olarak tanınması gerekir

Bundan başka, sadece sözlerle ifade edilen bu tanınmanın, halkıara şimdi hemen ülkelerini ve siyasal yapılarının biçimini kendi kurucu meclislerinde belirttirmek suretiyle işle pekiştirilmesi gerekir.

Ancak böyle bir politika, halkların dostluğunu ve güvenini sağlamlayabilir.

Ancak böyle bir politika, halkların gerçek bir birleşimine yol açabilir.

Kuşkusuz ki Rusya halkları da yanılabilirler, kendi yaşamlarını biçimlendirmede şu veya bu hataları işleyebilirler. Bunlara ve her şeyden önce bunların proleterlerine bu hataları göstererek eleştiri ve inandırma yoluyla bu hataların düzeltilmesine çalışmak, Rus Marksistlerinin ödevidir. Fakat ***hiç kimsenin*** ulusların iç yaşama ***zorla*** karışarak hatalarını ***zorla*** «düzeltmeye» hakkı yoktur. Uluslar iç yaşamlarına ilişkin işlerde tam egemenliğe ve kendi iradelerine uygun hareket etme hakkına sahiptirler.

Bunlar Rus halklarının, devrim tarafından açıklanan ve şimdi karşı devrim tarafından çiğnenen temel istekleridir.

Karşı devrim iktidarda bulunduğu sürece, bu isteklerin gerçekleştirilmesi düşünülemez.

Rusya halklerının ulusal boyunduruktan kurtulmalarının tek yolu devrimin zaferidir.

Bundan sadece bir sonuç çıkarılabilir: Ulusal baskıdan kurtulma sorunu bir iktidar sorunudur. Ulusal baskının kökleri toprak sahipleriyle emperyalist burjuvazinin egemenliğinde bulunmaktadır. İktidarı proleterya ile devrimci köylülerin eline vermek demek, Rusya halklarının ulusal boyunduruktan tam kurtuluşunun gerçekleştirilmesi demektir.

Ya Rusya halkları işçilerin devrimci iktidar mücadelesini destekleyecekler ve sonra kurtuluşa erişecekler, ya da onu desteklemeyip kurtuluşlarını hiç görmeyecekler.

DOĞU'YU UNUTMAYIN!

Avrupa'da devrimci hareketin yükseldiği, eski tahtların ve taçların yıkıldığı ve alanı devrimci işçi ve asker konseylerine bıraktığı ve işgal altındaki bölgelerin, emperyalist kreatürleri topraklarından dışarı attıkları bir anda, doğaldır ki bütün gözler batıya dikiliyor. Demirl Avrupa'da dövülmüş olan ve bütün dünyayı boğan emperyalizmin zincirleri, batıda başka bir yerde olduğundan daha önce, kırılmalıdır. Yeni bir sosyalist yaşam başka bir yerden daha önce batıda fışkırmalıdır. Böyle bir anda, emperyalizm tarafından ezilen yüzmilyonları bulan halkıyla uzaklardaki doğu, «kendiliğinden» görüş alanından kayboluyor ve unutuluyor.

Ancak doğunun bir an bile olsun unutulmaması gerekir, dünya emperyalizmine «tükenmez» bir rezerve ve «güvenilir» bir hinterlant olarak hizmet etmesi unutulmaması için yeter de arter bile.

Emperyalistler doğuyu, her zaman, kendi huzurlarının temeli olarak gördüler. Doğu ülkelerinin ölçüsüz doğa zenginlikleri (pamuk, petrol, altın, kömür, maden) bütün ülkelerin emperyalistlerinin paylaşamadıkları bir elma değilmiydi? Bu aslında, emperyalistlerin, Avrupa'da savaşıp batıdan *sözederken*, Çin'i, Hindistan'ı, İran'ı, Mısır'ı, Marokko'yu ***düşünmeyi*** hiç bırakmamalarının bir açıklamasıdır, çünkü konu gerçekte hep doğu idi. Doğu ülkelerinde «düzen ve yasallığı» korumak için harcadıkları çabada bununla bağıntılıdır: Aksi takdirde emperyalizmin geniş hinterlantı emniyette olamazdı.

Fakat emperyalistlerin ihtiyaç duyduğu şey sadece doğunun zenginlikleri değildir. Onlara, doğunun kolonilerinde ve yarı kolonilerinde yeterince bulunan «itaatli» «insan meteryali» gerekiyor. Onlara, doğu halklarının «istekli» ve ucuz «işçi elleri» gerekiyor. Onlara ayrıca, «renkli» birlikler için topladıkları ve «onların kendi» devrimci işçilerine karşı tereddüt etmeden kullanacakları, doğu ülkelerinin «itaatli» «genç delikanlıları», gerekiyor. Doğu ülkelerini kendilerinin «tükenmez» rezervleri olarak adlandırmalarının nedeni budur.

Komünizmin görevi, doğunun ezilen halklarını yüzyıllardır süre uykusundan uyandırmak, bu ülkelerin işçi ve köylülerine devrimin özgürlük ruhunu aşılamak, onları, emperyalizme karşı mücadele için **eğitmek** ve böylece dünya emperyalizminin «emin» hinterlantını, «tükenmez» rezervisini elinden almaktır.

Bunsuz sosyalizmin kesin zaferi, emperyalizm üzerinde tam galibiyeti düşünülemez.

Rusyadaki devrim, her şeyden önce, doğunun ezilen halklarını, emperyalizme karşı savaş için sarstı. Fars'ta, Hindirsten'da, Çin'deki milletvekilleri konseyleri, doğunun işçi ve köylülerinin yüzyıllar süren uykusunun geçmişte kaldığının belirtileridir.

Kuşkusuz batıdaki devrim, doğudaki devrimci hareketi ileri itecektir, onlara güven ve zafere inanç ruhu verecektir.

Emperyalistlerin kendileri yeni işgallerle, emperyalizme karşı mücadeleye, yeni ülkeleri çekecek ve dünya devriminin temellini genişletecek, doğu devriminl bir hayli ilerletecektir.

Komünistlerin görevi, doğuda artan spontane hareketlere müdahale etmek ve bunu emperyalizme karşı bilinçli mücadeleye varana dek geliştirmektir.

Bu açıdan, müslüman komünistlerin geçenlerde yapılan konferanslarında, doğu ülkelerinde, Fars'ta, Hindistan'da ve Çin'de propagandanın güçlendirilmesi üzerine alınan ortak kararın, şüphesiz derin bir devrimci anlamı vardır.

Müslüman yoldaşlarımızın bu çok önemli kararlarını icra etmelerini umut edelim.

Çünkü artık şu ilke benimsenmelidir: Kim sosyalizmin zaferini istiyorsa, doğuyu unutmamak zorundadır.

OLAYLARIN MANTIĞI

Menşevik MK'nin «tezleri» dolayısıyla)

Bize Menşevik Partinin «Merkez Komitesinin Tezleri ve Ortakararları» (17. — 21. Ekim 1918) isimli bir döküman gönderildi. Bu döküman, Sovyet İktidarının Ekim 1917'den bu yanaki çalışmalarının bilançosunu çıkarıyor ve Menşevik Partinin gelişiminde önemli bir yer tuttuğu anlaşılan belli bir perspektif ortaya atıyor. Dökümanın en değerli yeri, sonuçlar, çünkü bunlar menşeviklerin, devrimin bir yılı boyunca yürütükleri pratiğin tümünü suya düşürüyor. «Tezler ve Ortakarar»ın analizini başka bir zamana bırakıyoruz, fakat okuyucuya izlenimlerimizin bir kısmını açıklamayı gerekli görüyoruz.

I

EKİM DARBESİ ÜZERİNE

Tam bir yıl önceydi. Ülke emperyalist savaşın ve ekonomik yıkımın ağırlığı altında eziliyordu. Mecalsiz, yaralı cephenin savaşı sürdürmeye gücü yoktu. Bu arade, İngiliz emperyalistleri (Buhanan), Ülkeyi sürekli olarak daha çok bağımlılaştırıyorlar ve onu emperyalist savaş içinde tutmak için herşeyi deniyorlardı. Sadece savaşın ve askeri diktatörlüğün gerekliliğini kanıtlamak için Riga feda edildi, Petersburg teslim edilecekti. Burjuvazi bunları anladı ve dümeni açıkça askeri diktatörlüğe doğru, devrimin yıkımına doğru kırdı.

Bolşevikler o zaman ne yapıyorlardı?

Bolşevikler darbeye hazırlanıyorlardı. Onlar, savaş ve ekonomik yıkımın çıkmazından kurtulmanın tek yolunu, iktidarın proletarya tarafından alınmasında görüyorlardı. Böyle bir darbe olmadan, emperyalizmden kopmanın ve Rusya'yı onun pençesinden kurtarmanın olanaksız olduğunu savunuyorlardı. Ülkede iktidarı devir elmaya yetkisi olan tek organı, Sovyet Kongresini topladılar.

Önce devrim sonra barışl

Menşevikler o zaman ne yapıyorlardı?

Bolşeviklerin tutumunu «karşı-devrimci maceraperestlik» olarak tanımladılar Sovyet Kongresini gereksiz buldular ve engellediler, Sovyetleri, yıkılması gereken «eski barakalar» olarak nitelendirdiler. Sovyetlerin, yani «barakalar»ın yerine «avrupe» örneğine göre inşa edilmiş bir «sağlam yapı» yani Milyukov ile birlikte «radikal tarım ve ticari reformlar» için planlar hazırladıkları ön parlamentoyu, tavsiye ediyorlardı. Savaştan kurtulma olasılığı olarak emperyalizmden kopma yerine, müttefiklerin Paris'te bir konferansını önerlyorlardı. «Kararlı barış politikası»na gelince, bundan anladıkları, Menşevik Skobelev'in bu konferansa katılması ve Menşevik Axelrod'un, Şeidemann, Renaudel ve Hyndman arasında bir kongrenin toplanmasına yönelik, şüpheli uğraşılarıydı.

O zamandan beri bir yıl geçti. «Bolşevik Devrim», İç ve dış emperyalistlerin kurnazca kurulmuş mekanizmasını silip süpürmeyi başardı. Rusya için eski emperyalist savaş hatıralar denizine gömüldü. Rusya kendisini emperyalist boyunduruktan kurtardı. Kendi bağımsız dış politikasını yürütüyor ve bunu sürdürmeyi umut ediyor. Şimdi herkes Ekim Devrimi olmaksızın, Rusya'nın emperyalist savaşın çıkmazından kurtulamamış köylülere toprak verilememiş olacağını, fabrikaların ve atölyelerin işçiler tarafından yönetilemeyeceğini anlamıştır.

Şimdi menşevikler ve Merkez Komiteleri ne demektedir? Dinleyin:

«Ekim 1917'de gerçekleştirilen bolşevik darbe, çalışan kitleler ve kapitalist sınıflar arasındaki bağları koparduğı ve böylece çalışan kitlelerin devrimin yönünü tümüyle kendi çıkarlarına tabi kılma çabasını ifade ettiği ölçüde tarihsel bir zorunluluktu; başka türlü Rusya'yı Antant-emperyalizminin kapanından kurtarmak, kararlı bir barış politikası yürütmek, tarım reformunu radikal bir şekilde gerçekleştirmek ve tüm iktisadi yaşamı, devlet eliyle halk kitlelerinin yararına ayarlamak imkansız olurdu, çünkü Rus devrimi, bu aşamada etki derecesini dünya olayları sürecine yükseltme eğilimi gösteriyordu.»

Menşevik Merkez Komitesi bugün koşuyor.

İnanılmaz ama gerçek. «Bolşevik darbe» birdenbire «tarihsel zorunluluk» oluyor, «başka türlü Rusya'yı Antant-emperyalizminin kapanından kurtermek», «kararlı bir barış politikası yürütmek», «tarım reformunu radikal bir şekilde gerçekleştirmek» ve «tüm iktisadi yaşamı devlet eliyle halk kitlelerinin çıkarına ayarlamak imkansız» oluyor

Fakat bu, daha bir yıl önce, bolşeviklerin tekrar tekrar vinelediklerl ve Menşevik Merkez Komitenin şiddetle karşı çıktığı şeyin aynısıdır!

Evet, aynısı.

Öyle değilmi: Hayat en ıslah olmazları bile akıllandırıyor ve yola getiriyor, herşeye rağmen hayat, her zaman kendisini kabul ettiriyor

PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Yaklaşık on ay önceydi. Kurucu Meclis bir araya gelmişti. Sindirilmiş olan burjuva karşı-devrimcileri, güçlerini son bir kez daha toplamışlar ve Sovyet İktidarının «mahvına» ellerini oğuşturarak zevkleniyorlardı. Yabancı emperyalist (müttefik) basın, Kurucu Meclisi selamlıyor, Menşevikler ve Sosyal Devrimciler «özel» müzakereler düzenliyorlardı ve iktidarın, Sovyetlerin elinden, Kurucu Meclisin, «Rus ülkesinin efendilerinin», eline devri için bir plan hazırlıyorlardı. «Dürüst Koalisyon»un yeniden diriliş ve bolşevik «hata»nın tasfiyesi üzerine bir hayalet dolanıyordu.

Bolşevikler o zaman ne yapıyorlardı?

Başlanmış olan eserl, proletarya iktidarının sağlamlaştırılmasını, devam attırıyorlardı. «Dürüst Koalisyon»un ve onun organı olan burjuva-devomratik Kurucu Meclis'in, tarih tarafından yok olmaya mahkûm edildiği görüşündeydiler, çünkü yeni bir iktidarın, proletarya iktidarının ve yeni birlik-tidarın, proletarya İktidarının ve yeni bir yönetim biçimlnin, Sovyet Cumhuriyeti'nin, doğduğunu biliyorlardı. 1917 başlarında Kurucu Meclis şiarı ilericiydi ve bolşevikler ondan yanaydılar. 1917 sonunda, Ekim Devriminden sonra, Kurucu Meclis şiarı gerici oldu, çünkü artık ülkede savaşan politik güçler arasındaki yeni ilişkilerl ifade edemiyordu. Bolşevikler, Avrupa'dakl emperyalist savaşın ve Rusya'daki muzaffer proleter devriminin getirdiği ilişkiler altında sadece iki tür iktidar düşünülebileceği görüşündeydiler: Sovyet Cumhurlyetl biçiminde proletarya diktatörlüğü, veya askerl diktatörlük biçiminde, burjuvazinln dlktatörlüğü —bu ikisinin ortasını bulma ve Kurucu Meclisl yeniden canlandırma deneyleri, kaçınılmaz olarak, eskiye, gericliğe, Ekim başarılarının yok edilmesine doğru geri dönmek zorundaydı. Bolşevikler, burjuva parlamentarizmini ve burjuva— demokratik cumhuriyetinin, devrimin geride bırakılmış bir etabı olduğundan kuşku duymuyorlardı.

O zamandan bu yana on ay geçti. Sov-

yet İktidarını yok etmeyi amaçlamış olan Kurucu Meclis dağıtıldı. Ülkedeki köylüler, bu organın feshedildiğini hissetmediler bile, işçiler ise sevinçle karşıladılar. «Kurucuların» bazı yandaşları, Ukrayna'ya gittiler ve Sovyetlere karşı savaşmak için Almak emperyalistlerini yardıma çağırdılar. «Kurucuların» yandaşlarından bir başka bölüm, Kafkasya'ya gitti ve Türk-Alman emperyalistlerinin kollarında huzur buldu. Gene «Kurucu» yandaşlarından bir kesim Samara'ya gitti ve İngiliz-Fransız emperyallstleriyle birlikte, Rusya'nın işçi ve köylülerine karşı savaşı başlattı. Böylece Kurucu Meclis şiarı, poliitk bir avın aracı ve İç ve dış karşı-devrimcilerinin, Sovyetlere karşı savaşırken ardına gizlendikleri bir bayrak olmuştur.

Bu aşamada menşevikleirn tutumu neydi?

Sovyet İktidarına karşı savaştılar ve karşı-devrimcileşmiş Kurucu Meclis şiarını

Menşevikler ve Merkez Komiteleri *şimdi* ne diyor? Dinleyin:

«Demokrasiye düşman olan sınıflarla her türlü işbirliğini reddeder ve, demokratik bir bayrak ardına gizlenmiş olsa bile, demokrasi ile, kapitalist burjuvazinin (genel millî) koalisyonları, veya yabancı üzerine kurulu hükümet kombinazyonları-emperyalizme ve militarizme bağımlılık na katılmaya karşı çıkar.

Ve devamla:

«Kentli proleter olmayan kitlelere ve köyün emekçi kitlelerine dayanan devrimci demokrasinin, demokratik cumhuriyeti, Sovyet Hükümetine ve onun arkasında bulunan kitlelere karşı silahlı mücadele içinde yeniden inşa etme deneyleri, uluslararası durumun karakteri ve Rusya'daki demokratik küçük-burjuvazinin politik olgunsuzluğu sayesinde, toplumsal güçlerin yeni değişimlerine yol açmaktadır; buda demokratik düzenin yeniden inşası için mücadelenin asıl devrimci anlamını, hastaltı eder ve devrimin en önemli başarılarını direk olarak tehlikeye sokar. Kapitalist sınıflarla her ne pahasına olursa olsun uzlaşmaya varma ve iktidar için mücadelede yabancı silahlardan yararlanma çabası, devrimci demokrtik politikanın her türlü bağımsızlığını yok eder ve onu bu sınıfların ve emperyalist koalisyonların bir silahı yapar»

Kısacası Koalisyon kayıtsız şartsız ve kesinlikle «reddediliyor», «devrimin en önemli sosyalist başarılarını direkt tehlikeye soktuğu» için, Demokratik Cumhuriyet ve Kurucu Meclis uğruna mücadele karşı-devrimci olarak tanımlanıyor.

Buradan bir tek sonuç çıkarılabilir: Sovyet İktidarı, proletarya diktatörlüğü, Rusya'da düşünülabilecek tek devrimci güçtür.

Fakat bu, bolşeviklerin uzun süreden beri söyleyegeldikleri ve menşeviklerin daha dün karşı koydukları şeyin aynısıdırl

Evet, aynısı.

Öyle değilml: Olayların mantığı, herhangi başka bir mantıktan daha güçlüdür ve menşevikler istisna teşkil etmezler.

KÜÇÜK BURJUVA KARGAŞALIĞI

Evet:

Menşevik MK'nin, bolşevlk «macereperestliğine» karşı bir yıl süren mücedeleden sonra, Ekim 1917 «bolşevik ihtilalinin» «tarihsel zorunluluğunu» kabul etmek zorunda kaldığı, *bir gerçektir.*

Menşevlk MK'nin, Kurucu Meclis ve «dürüst koalisyon» uğruna uzun bir mücadeleden sonra, isteksiz ve karşı koyarakda olsa, «genel milli» bir koalisyonun elverişsizliğini ve «demokratik düzenin yeniden inşası» ve Kurucu Meclis için verilen mücadelenin karşı-devrimci karakterini itiraf etmek zorunda kaldığı *bir gerçektir.*

Aslında bu itiraf, Kurucu Meclis şiarının, karşı-devrimci karakteri ve Ekim Devriminin tarihi zorunluluğu, reddedilmez bir gerçek olduktan sonra, bir yıllık bir gecikmeyle, hemde devrimde liderlik rolüne talip olan menşevik MK'ye hiç yakışmayan bir gecikmeyle, geldi. Fakat menşeviklerin kaderi bu olayların gerisinde kalışları ilk değil ve sanıyoruz ki, bolşeviklerin eski donlarını giyerek caka atmaya çalışmalarıda son kez olmayacaktır.

Menşevik MK'nin böyle bir itirafından sonra, artık ciddi düşünce ayrılıklarına yer olmadığı sanılabilir; eğer muhatabımız bir menşevik MK değilde, sonuna dek düşünebilen ve gerekli sonuçları çıkarabilen yetenekte kararlı devrimciler olsaydı, bu doğru olabilirdi. Ancak şansızlıkda bu ya, karşımızda durmadan proletarya ve burjuvazi, devrim ve karşı-devrim arasında yalpalayan küçük burjuva entellektüellerinln bir partisi bulunuyor. Söz ve eylem arasındakl keçinılmaz çelişkiler, düşüncenin sürekli şaşkınlığı ve kararsızlığı buradan geliyor.

Şu cümlelerin tadına varılmalıdır. Menşevik MK;

«şimdiye dek olduğu gibi, halk egemenliğini, sınırsız demokrasiyi, proletaryanın sosyal kurtuluşunun hazırlanabileceği ve gerçekleştirilebileceği tek politik biçim olarak görür. Özgürce seçilmiş, tam yetkiyte donatılmış Kurucu Meclis tarafından oluşturulacak olan demokratik cumhuriyeti, genel ve eşit seçme hakkını vs. sadece bu kitlelerin siyasi eğitimi ve proletaryanın kendi çıkarlarının bayrağı altında. sınıfsal birleşimi için yeri doldurulmaz bir araç olarak değil, sosyalist proletaryanın sosyal yaratıcılığını geliştirebileceği tek temel olarak değerlendirir» («Tezler ve Ortakkarar»).

İnanılmaz ama gerçek. Bir yandan, «demokratik düzenin yeniden inşası için mücadele», devrimin en önemli sosyalist başarılarını direkt olarak tehlikeye düşürüyor» ve bu nedenlede karşı-devrimcl ilan edil'yor, ancak diğer yandan menşevik MK, «şimdiye dek olduğu gibi», —çoktan gömülmüş olan— «tam yetkiyle donatılmış Kurucu Meclis»den yana konuşuyorl Yoksa menşevik MK, «Kurucu Meclis»i «silahlı mücadele» vermeksizin kazanabileceğine inanıyormu? Böyle olunca, «tam yetkiyle donatılmış Kurucu Meclis'i süpürüp atmış olan «bolşevik devrimin tarihi zorunluluğu» nerede kalıyor?

organların ve olağanüstü mahkemelerin kaldırılması» ve «politik ve ekonomik terörün durdurulması» (bk. Tezler ve Ortakkarar).

Biryandan, burjuvazinin direnişini ezmekle yükümlü olan proletarya diktatörlüğünün «tarihi zorunluluğu» onaylanıyor, diğer yandan onlarsız bu görevin yerine getirilmesi mümkün olmayan bir takım çok önemli iktidar organlarının kaldırılması isteniyor! Peki o zaman, burjuvazinin var gücüyle terör hareketleri ve haydutça suikastler düzenleyerek karşı koyduğu Ekim Devriminin basarıları ne olacak? Ekim Devriminin «tarihi zorunluluğunu» onaylayıp, kaynağını ondan alan kaçınılmaz sonuçlarıkabul etmemek nasıl olur?!

Acaba Menşevik MK, bu küçük-burjuva kargaşalığı labirentinden çıkış bulabilecekmi?

VE BAŞKA NELER?

Bu labirentten çıkış başladı bile. Dinleyin:

Menşevik Parti, «Rusya'nın birliğini ve bağımsızlığını, devrimin başarılarının temelinde, demokrasinin kendi güçleriyle yeniden inşa etmeyi görev bilir ve böylece yabancı kapitalistlerin, Rusya'nın içişlerine her türlü müdahalesini reddeder; Sovyet İktidarı, Rus topraklarının, özellikle yabancı istiladan kurtulmasından yana ve proleter olmayan demokrasinin istilayı yayma ve sağlamlaştırmaya yönelik çabalarına karşı çıktığı ölçüde, onunla (Sovyet iktidarıyla/ç) siyasi dayanışma içindedir. Ancak bu siyasi dayanışmanın, emperyalist müdahale gözönünde tutularak Sovyet İktidarının istila edilmiş bölgeleri kurtarmak amacıyla yürüttüğü askeri operasyonların direkt olarak desteklenmesine yol açması, yalnızca bu iktidarın (Sovyet/ç.) kayıt bölgelerdki bolşevik olmayan demokrasi ile ilişkilerini baskı ve terör değil, karşılıklı anlayış temelinde inşe etmeye hazır olduğunu pratikte göstermesiyle mümkündür» («Tezler ve Ortak karar»)

Yani Sovyet İktidarına karşı mücadele bırakılıp, onunla «anlaşmaya» gidiliyor.

«Sovyet İktidarıyla siyasi dayanışma». Bu dayanışmanın kapsamını bilmiyoruz, ancak Menşevik MK'nin Sovyet İktidarıyla dayanışmasına karşı bolşeviklerin bir itirazı olmayacağını belirtelim. Ne var ki Sovyet İktidarına gösterilen bir dayanışma ile, diyelim ki, Samara'daki «Kurucu Meclis» üyelerine gösterilen dayanışma arasındaki farkında bilincindeyiz.

«Sovyet İktidarının askeri operasyonlarının direkt olarak desteklenmesi». Menşevik MK'nin, Sovyet İktidarının emrine ne kadar birlik verebileceğini, Sovyet ordusuna ne kadar askeri güç katabileceğini bilmiyoruz. Fakat Sovyet İktidarının askeri destek almasını, bolşeviklerin memnunlukla karşılayacağını kanıtlamak gerekmez herhalde? Ne varki, Sovyet İktidarının gördüğü askeri destekle, Menşeviklerin diyelim ki, Kerenski yönetimindeki emperyalist savaş esnasında, «Savunma görüşmeleri» ne katılımı arasındaki büyük farkında bilincindeyiz.

Tüm bunlar doğru. Ancak deneyler bize insanların sözlerine inanmamayı öğretti, biz partİ ve gruplar yalnızca ortak kararlarına göre değil, herşeyden önce eylemlerine göre değerlendiririz.

Öyleyse menşeviklerin yaptıklarına bakalım.

Ukrayna'daki menşevikler, bugüne dek karşı-devrimci Skoropadski Hükümetiyle ilişkilerini koparmamışlardır, olanca güçleriyle Ukraynadaki Sovyet unsurlarına karşı mücadele etmektedirler ve bununla, güneyde iç ve dış emperyalistlerin egemenliğini desteklemektedirler.

Kafkasya'daki menşevikler, derebeyleri ve kapitalistlerle çoktan ittifaka girdiler, Ekim Devrimi taraftarlarına karşı kutsal savaş ilan ettiler ve Alman emperyalistlerini yardıma çağırdılar.

Ural ve Sibirya'daki menşevikler, İngiliz ve Fransız emperyalistleriyle dayanışma içindeler ve Ekim Devriminin başarılarının yok edilmesine yardımcı oldular ve halâda olmaktalar.

Krasnowodsk'daki menşevikler, İngiliz emperyalistlerine Transhazer bölgesinin kapılarını açtılar ve Türkistan'daki Sovyet İktidarının yenilmesini kolaylaştırdılar.

Son olarak, Rusya'nın Avrupa kesimindeki menşeviklerin bir kısmı, Sovyet İktidarına karşı «aktif» mücadele zorunluluğunu resmen açıklamıştır, Rusya'nın kurtuluşu için savaşta kanını döken ordumuzun arkasında karşı-devrimci grevler düzenlemekte ve bununla Menşevik MK'nin vaaz ettiği «Sovyet İktidarının askeri operasyonlarının desteklenmesini» uygulanamaz hale getirmektedir.

Rusya'nın merkezindeki ve kıyı bölgelerindeki menşevizmin bütün bu anti-sosyalist ve karşı-devrimci unsurlarını halâ, bugün MK'si tarafından Sovyet İktidarıyla «siyasi dayanışma» içinde olduğu açıklanan, menşevik partinin üyeleri olarak görüyoruz.

Soruyoruz:

1. Menşevik Partinin MK'si, yukarıda sözü edilen menşevizmin karşı-devrimci unsurlarına karşı nasıl tavır alıyor?

2. MK, bunlarla ilişkiyi kesin ve kararlı olarak koparmayı düşünüyormu?

3. Bu doğrultuda hiç olmazsa ilk adımları attımı?

Tüm bunlar, yanıtlarını ne Menşevik MK'nin «ortak kararında» ne de pratiğinde bulamadığımız sorulardır.

Şu sıralarda Menşevik MK tarafından resmen açıklanan «karşılıklı anlayış»ın ilerlemesini, yalnızca menşevizmin karşı—devrimci unsurlarıyla kesin kopmanın sağlayabileceği kuşku götürmezdir.

ÜÇ YIL PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Bakû Sovyetinin daimi oturumunda rapor 6 Kasım 1920

Yoldaşlar! Raporuma geçmeden önce, size, Bakû İşçimilletvekilleri Sovyeti'ne, Azerbeycan Devrimci Komitesi'ne ve onun başkanı Narimanov yoldaşa, Sovyet Rusya Bütünrusya Merkez Yürütme uKrulu'nun ve Halk komiserliği Kenseyi'nin selâmlarını iletmek istiyorum, ayrıca Azerbeycan'ı kurtarmış ve özgürlüğünü cesaretle savunmuş olan XI. Kızıl Ordu'ya Cumhuriyet Devrimci Savaş Konseyi'nden sıcak selamlar getirdim.

Üçyıllık Sovyet İktidarı faaliyeti süresince Rusya'nın yaşamındaki ana sorun, olmuştur. Bu, Rusya'da Sovyet İktidarının kuşkusuzki Rusya'nın uluslararası konumudur. Sovyetrusya'nın dikkate alınmadığı, hesaba katılmadığı, tanınmadığı zamanlar kurulduğu günden Alman emperyalizminin parçalanmasına dek süren ilk dönemdi. Bu süreçte Batı emperyalistleri, iki koalisyon —İngilizler ve Almanlar— saçsaçaydılar ve Sovyetrusya'ya dikkat etmiyorlardı; yani başka dertleri vardı.

İkinci dönem, Alman emperyalizminin parçalanışı ve Alman devriminin başlangıcından, Denikin'in Talu kapılarına dek vardığı Rusya'ya karşı büyük saldırı anına kadarki süreçtir Rusya'nın uluslararası konumu açısından bu dönem, Antatnt'ın —İngiliz, Fransız, Amerikan koalisyonu— Almanya'yı yendikten sonra tüm gücünü Sovyetrusya'ya karşı kullanmasıyla karakterize olmuştur Bu süreç, ondört devletin ittifakıyla tehdit edildiğimiz süreçti, böyle bir şeyin hayali olduğu sonradan ortaya çıkmıştır

Üçüncü süreç, sosyalist bir güç olarak hesaba katılmakla, yalnızca sözde tanınmakla kalmadığımız, bilakis birazda korku uyandırdığımız, içinde yaşanılan süreçtir

BİRİNCİ DÖNEM

Üç yıl önce 25 Ekim 1971'de (yada yeni stile göre 7 Kasım'de) Petrograd Sovyetinden küçük bir grupbolşevik bir araya geldi ve Kerenski sarayını kuşatmak, çoktan parçalanmış olan birlikleri esir almak ve iktidarı o zamanlar toplanmış olan İşçi-Köylü ve Askermilletvekilleri Sovyetinin II. Kongresi'ne devretmek kararını aldı.

O zamanlar birçokları bizi en iyi durumda eksantrik kişiler, en kötü durumda «Alman emperyalizminin ajanları» olarak görüyordu.

Bu dönem uluslararası konum açısından, Sovyetrusya'nın tamamen yalnızlık süreci olarak tanımlanabilir.

Rusya'ya karşı düşmanca davrananlar yalnızca bizi çevreleyen burjuva devletleri değildi, bilakis Batıdeki sosyalist yoldaşlarımızda bize kuşkuyla bakıyorlardı.

Eğer Rusya buna rağmen devlet olarak kalabilmişse, bunun nedeni Batı emperyalistlerinin kendi aralarında ciddi bir savaşla meşgul olmaları olgusunda yatmaktadır. Ayrıca Rusya'daki bolşevik deneye alayla bakıyorlardı: onlara göre bolşevikler kendi kendilerini yok edeceklerdi.

İçsel durum açısından bu dönem, Rusya'daki eski dünyanın yıkılması süreci, eski burjuva mekanizmasının tümüyle yıkılma süreci olarak tanımlanabilir.

Proletaryanın, devlet mekanizmasını devraldığı gibi harekete geçiremiyeceğini teorik olarak biliyorduk. Çarlık görevlilerinin, memurlarının ve proletaryanın üsttabakalarından belirli bir kesimin sabotajlarının sürdüğü, devlet gücünün tümüyle dezorganize olduğu bir süreci yaşamak zorunda kaldığımızda, Marks'ın bize öğrettiği bu teorik ilke pratikte tümüyle kanıtlanmış oldu.

Burjuva devletinin başta gelen ve en önemli cihazı olan, eski ordu ve generalleri hurdaya çıkarıldı. Bu bize pahalıya oturdu, bir süre tamamen ordusuz kalmamıza ve Brest barışını imzalamaya zorlanmamıza yol açtı. Ancak başka bir çıkar yol yoktu, tarih bize proletaryanın kurtuluşu için bir başka yol göstermiyordu.

Bunun ardından, burjuvazinin elinde en az o kadar önemli olan bir cihaz —memur mekanizması, burjuva yönetim cihazı— yok edildi ve hurdaya çıkarıldı.

Burjuva ekonomisinin şahdamarı olan bankaların burjuvazinin elinden koparılmış olması, ülkenin ekonomik yönetimi alanında en karakteristik olgudur. Bankalar burjuvazinin elinden alındı, böylece burjuvalar adeta ruhlarını yitirdiler. Ayrıca ekonomik yaşamın eski mekanizmalarının yıkılması ve burjuvazinin mülksüzleştirilmesi —fabrika ve atelyelere el koyma ve işçi sınıfına devri faaliyetlerine girişildi. Nihayet, eski ikmal organlarının feshedilmesi, bunların yerine tahıl elde edebilecek ve halke dağıtılabilecek yetenekte yeni organların inşasına geçildi. Son olarak Kurucu Meclis'in feshi gerçekleştirildi. Burjuva devlet cihazını parçalamak için Sovyetrusya'nın bu dönemde almak zorunda olduğu önlemlerin hepsi aşağı yukarı bunlardır.

İKİNCİ DÖNEM

İkinci dönem, Alman emperyalizminin yenilgisinin ardından, İngiliz-Fransız-Amerikan koalisyonunun Sovyetrusya'ya karşı zor kullanmaya girişmesiyle başlar.

Uluslararası açıdan bu dönem, Antant güçleri ile Sovyetrusya güçleri arasında açık savaş dönemi olarak karakterize edilebilir.

Birinci dönemde bizi hesaba katmazken, hakkımızda gülünüp alay edilirken, bu dönemde tersine tüm kapitalist dünyayı parçalamakla tehdit eden Rusya'daki «anarşiye» bir son vermek için bütün karanlık güçler harekete geçtiler.

İç ilişkiler açısından bu dönem bir inşa dönemi olarak, eski burjuva devlet mekanizmasının imhasının büyük ölçüde tamamlandığı ve sahiplerinin elinden alınmış olan fabrika ve atelyelerin harekete geçirildiği, gerçek bir işçi denetiminin yürürlüğe konduğu ve sonra proletaryanın denetimden direkt yönetime ulaştığı, imha edilmiş ikmal organlarının yerine, yeni bir organın, imha edilmiş demiryolu organının yerine merkezde ve kırda yeni organların ve eski ordunun yerine yeni bir ordunun oluşturulduğu, İnşanın yeni bir sürecinin başladığı bir dönem olarak

ÜÇ YIL PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Bakû Sovyetinin daimi oturumunda rapor 6 Kasım 1920

Yoldaşlarl Raporuma geçmeden önce, size, Bakû İşçi Milletvekilleri Sovyeti'ne, Azerbeycan Devrimci Komitesi'ne ve onun başkanı Narimanov yoldaşa, Sovyet Rusya Bütünrusya Merkez Yürütme Kurulu'nun ve Halkkomiserliği Konseyi'nin selâmlarını iletmek istiyorum, ayrıca Azerbeycan'ı kurtarmış ve özgürlüğünü cesaretle savunmuş olan XI. Kızıl Ordu'ya Cumhuriyet Devrimci Savaş Konseyi'nden sıcak selamlar getirdim.

Üçyıllık Sovyet İktidarı faaliyeti süresince Rusya'nın yaşamındaki ana sorun, kuşkusuzki Rusya'nın uluslararası konumudur. Sovyetrusya'nın dikkate alınmadığı, hesaba katılmadığı, tanınmadığı zamanlar olmuştur. Bu Rusya'da Sovyet İktidarının kurulduğu günden Alman emperyalizminin parçalanmasına dek süren ilk dönemdi. Bu süreçte Batı emperyalistleri, iki koalisyon —İngilizler ve Almanlar— saçsaçaydılar ve Sovyetrusya'ya dikkat etmiyolrardı; yani başka dertler vardı.

İkinci dönem, Alman emperyalizminin parçalanışı ve Alman devriminin başlangıcından, Denikin'in Talu kapılarına dek vardığı Rusya'ya karşı büyük saldırı anına kadarki süreçtir. Rusya'nın uluslararası konumu açısından bu dönem, Antant'ın —İngiliz, Fransız, Amerikan koalisyonu— Almanya'yı yendikten sonra tüm gücünü Sovyetrusya'ya karşı kullanmasıyla karakterize olmuştur. Bu süreç, ondört devletin ittifakıyla tehdit edildiğimiz süreçti, böyle bir şeyin havalı olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.

Üçüncü süreç sosyalist bir güç olarak hesaba katılmakla, yalnızca sözde tanınmakla kalmadığımız, bilakis birazda korku uyandırdığımız, içinde yaşanılan süreçtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Üç yıl önce 25 Ekim 1917'de (yada yeni stile göre 7 Kasım'da) Petrograd Sovyetinden küçük bir grup bolşevik bir araya geldi ve Kerenski sarayını kuşatmak, çoktan parçalanmış olan birlikleri esir almak ve iktidarı o zamanlar toplanmış olan İşçi-Köylü ve Asker Milletvekilleri Sovyetinin II. Kongresi'ne devretmek kararını aldı.

O zamanlar birçokları bizi en iyi durumda eksantrik kişiler, en kötü durumda «Alman emperyalizminin ajanları» olarak görüyordu.

Bu dönem uluslararası konum açısından, Sovyetrusya'nın tamamen yalnızlık süreci olarak tanımlanabilir.

Rusya'ya karşı düşmanca davrananlar yalnızca bizi çevreleyen burjuva devletleri değildi, bilakis Batıdaki sosyalist yoldaşlarımızda bize kuşkuyla bakıyorlardı.

Eğer Rusya buna rağmen devlet olarak kalabilmişse, bunun nedeni Batı emperyalistlerinin kendi aralarında ciddi bir savaşla meşgul olmaları olgusunda yatmaktadır. Ayrıca Rusya'daki bolşevik deneye alayla bakıyolrardı: onlara göre bolşevikler kendi kendilerini yok edeceklerdi.

İçsel durum açısından bu dönem, Rusya'daki eski dünyanın yıkılması süreci, eski burjuva mekanizmasının tümüyle yıkılma süreci olarak tanımlanabllir.

Proletaryanın, devlet mekanizmasını devraldığı gibi harekete geçiremiyeceğini teorik olarak biliyorduk. Çarlık görevlilerinin, memurlarının ve proletaryanın üsttabakalarından belirli bir kesimin sabotajlarının sürdüğü, devlet gücünün tümüyle dezorganize olduğu bir süreç iyaşamak zorunda kaldığımızda, Marks'ın bize öğrettiği bu teorik ilke oratikte tümüyle kanıtlanmış oldu.

Burjuva devletinin başta gelen ve en önemli cihazı olan, eski ordu ve generalleri hurdaya çıkarıldı. Bu bize pahalıya oturdu, bir süre tamamen ordusuz kalmamıza ve Brest barışını imzalamaya zorlanmamıza yol açtı. Ancak başka bir çıkar yol yoktu, tarih bize proletaryanın kurtuluşu için bir başka yol göstermiyordu.

Bunun ardından, burjuvazinin elinde en az o kadar önemli olan bir cihaz —memur mekanizması, burjuva yönetim cihazı— yok edildi ve hurdaya çıkarıldı.

Burjuva ekonomisinin şahdamarı olan bankaların burjuvazinin elinden koparılmış olması, ülkenin ekonomik yönetimi alanında en karakteristik olgudur. Bankalar burjuvazinin elinden alındı, böylece burjuvalar adeta ruhlarını yitirdiler. Ayrıca ekonomik yaşamın eski mekanizmalarının yıkılması ve burjuvanin mülksüzleştirilmesi —fabrika ve atelyelere el koyma ve işçi sınıfına devri faaliyetlerine girişilld. Nihavet, eski ikmal organlarının feshedilmesi, bunların yerine tahıl elde edebilecek ve halka dağıtabilecek yetenekte yeni organların inşasına geçildi. Son olarak Kurucu Meclis'in feshi gerçekleştirildi. Burjuva devlet cihazını parçalamak için Sovyetrusya'nın bu dönemde almak zorunda olduğu önlemlerin hepsi aşağı yukarı bunlardır.

İKİNCİ DÖNEM

İkinci dönem, Alman emperyalizminin yenilgisinin ardından, İngiliz-Fransız-Amerikan koalisyonunun Sovyetrusya'ya karşı zor kullanmaya girişmesiyle başlar.

Uluslararası açıdan bu dönem, Antant güçleri ile Sovyetrusya güçleri arasında açık savaş dönemi olarak karakterize edilebilir. Birinci dönemde bizi hesaba katmazken, hakkımızda gülünüp alay edllirken, bu dönemde tersine tüm kapitalist dünyayı parçalamakla tehdit eden Rusya'daki «anarşiye» bir son vermek için bütün karanlık güçler harekete geçtiler.

İnşa için gerekli enerjiinin esas bölümü —bu enerjinin onda dokuzu— Kızıl Ordu'nun oluşturulması için kullanıldığından, bu dönemde inşanın genel olarak topalladığı kabul edilmelidir; çünkü Antant güçlerine karşı ölüm kalım savaşında bizzat Sovyetrusya'nın varlığı sözkonusuydu ve buda bu dönemde yalnızca kuvvetli bir Kızıl Ordu'nun gücüyle sağlanabilirdi. Çabalarımızın boşa gitmediği söylenebilir, çünkü Kızıl Ordu Yudeniç ve oKlçak karşısındaki zaferiyle daha bu dönemde sahip olduğu gücü göstermiştir.

Rusya'nın uluslararası konumu açısından bu ikinci dönem, Rusya'nın yalnızlıktan, soyutlanmışlıktan yavaş yavaş çıktığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Rusya'nın ilk müttefikleri ortaya çıkmaktadır. Alman devrimi, birbirine sıkıca bağlı işçi kadorları, komünist kadrolar yaratıyor ve Liebknech'in grubunda yeni bir komünist partinin temellerini atıyor. Fransa'da Loriot'un küçük, önceleri dikkate alınmayan grubu, komünist hareketin ciddiye alınması gereken bir grubu hallne geliyor. İtalya'da, ilk zamanlar zayıf olan komünist akım, sosyalist partinin çoğunluğunu kavrıyor.

Kızıl Ordu'nun zaferleri karşısında doğuda kaynaşma başlamış ve örneğin Türkiye'de Antant ve onun müttefiklerine karşı direkt bir savaşa dönüşmüştür.

Artık bu dönemde bizzat burjuva devletleri bile, birinci dönemde olduğu gibi, Rusya'ya karşı düşmanca duran sarsılmaz bir kitle teşkil edemiyor, Sovyetrusya'nın tanınması sorununda Antant'ın kendi içinde zamanla artan görüş ayrılıklarından hiç söz etmiyoruz. Örneğin Estonya, Letonya, Litvanya'da olduğu gibi, Rusya ile müzakere ve anlaşma talep eden sesler yükselmektedir.

Son olarak, İngiliz ve Fransız işçileri arasında popüler olan «Rusya'ya el sürmeyin», sloganı, Antant'ın Rusya'ya direkt silahlı müdahalesini olanaksız kılmaktadır. Antant İngiliz ve Fransız askerlerini Rusya'ya gön-

dermekten vazgeçmek zorundadır. Antant Rusya karşısında, kend kanaatnce yönetemediği yabancı orduları kullanmakla yetnmek zorundadır.

ÜÇÜNCÜ DÖNEM

Üçüncü dönem, Içinde yaşadığımız dönemdir. Bu dönem bir geçiş dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemin ilk yarısı, Rusya'nın baş düşmanı Denikin yenildikten sonra savaşın sonuna gelindiği kestirilerek, savaş amaçlarına göre ayarlanmış devlet cihazlarını, yanl bir raya-ekonomik inşa rayına oturtma hedefini tespit etmiş olmasıyla karakterize edilir. Önce: «Herşey savaş için», «Herşey Kızıl Ordu için», «Her şey yabancı düşmanın yenilmesl için» denirken, şimdi artık: «Herşey ekonomik yaşamın sağlamlaşması Için» deniyor. Ancak, Denikln'in yenllmesi ve Ukrayna'dan kovulmasından sonra başlayan üçüncü dönemin bu aşamasına, Polonya'nın Rusya'ya saldırısıyla ara verildi. Bövlece Antant, Sovyetrusya'nın ekonomisini sağlamlaştırmasını ve dünyanın en güçlü devletl olmasını engellemeyi amaçlıyordu. Antant'ın korkusu buydu ve bu yüzden Polonya'yı Rusya'ya karşı kışkırttı.

Ekonomik inşaya göre ayarlanmış olen devlet cihazlarının yeniden düzenlenmesi, Ukrayna, Ural ve Don'da oluşturulan çalısma ordularının yenlden askeri çizgiye oturtulması, yeni savaş birliklerinln çekirdeği haline getirilmesi ve Polonya'ya karşı kullanılmaları gerekiyordu. Bu dönem, Polonya'nın nötralize edilmiş olması ve şimdilik karşımızda yeni dış düşmanların olmaması ile sona ermiştir. Tek dlrekt düşman Vrangel tarafından toparlanan Denlk'n ordusunun artıklarıdır. Budjonny yoldaşımız bun'ara karş: öldürücü darbeler indirmektedir.

Şimdi Sovyet-Rusya'nın, Kızı Ordu'yu adeta bir gün içinde yerden bitiriveren yorulmaz işçilerlnin bütün enerjisinl, ekonomlk inşa yoluna kanalize edebilmek, fabrikaları, tarıma ve ikmal organlarını ayağa kaldırmak için, hiç olmazsa kısa bir süre boyunca soluk almak için zaman bulacağını düşünmek yerinde olur.

Uluslararası ilişkiler açısından üçüncü dönem için karakteristik olan yalnızca Rusya'ya karşı lâkayt tavırların bırakılması ve vargüçle, hatta Churchill'in Rusya'yı tahdit ettiği o ünlü ondört devlet harekete geçirllerek mücadeleye girişilmesiyle değil, bilakls bir kaç kez yenilgiye uğrandıktan sonra, Rusya'dan biraz korkulmaya başlanmış olmasıdır; çünkü Rusya'nın haksızlıklara tahammül etmeyecek olan muazzam bir sosyallst hak iktidarı olarak geliştiği hissedillyordu.

İç ilişkiler açısından bu döneme, Vrange'in yok edilmesinden sonra Rusya'nın elinin boşaması ve oanca gücünü iç Inşa çalışmasına adaması damgasını vurmuştur, ekonomik organarımızın ikinci dönemdeklnden çok daha iyl, çok daha köklü çalıştığı farkedllmektedlr. 1918 yazında Moskova'lı İşçilere her iki günde bir 62,5 gr. değeri düşük ekmek veriliyordu. Bu üzücü, bu zor dönem geride kalmıştır. Moskova'lı ve Petrograd'lı İşçilere halen hergün 750 gr. ekmek verilmektedir. Bu, ikmal organlarımızın Işlediği, düzeldiği ve tahıl elde etmeyl öğrendiğl anlamına gelir.

İç düşmana karşı politikamıza gelince, her üç dönem için geçerli olan, yanl proletaryanın tüm düşmanlarına başkaldırtmama politikası olmalıdır ve olacaktır. Tabii ki bu politika «genel özgürlük» politikası olarak değerlendirilemez proletarya diktatörlüğü devrinde bizde genel özgürlük, yanl burjuvazi için konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü ve buna benzer şeyler sözkonusu olamaz. İç politikamız kentte ve kırda proleter tabakalara en yüksek ölçüde özgürlüğü vermek, burjuva sınıfının kalıntılarına ise en ufak bir özgürlüğü bile tattırmamak çizgisini Izlemektir.

Proletarya diktatörlüğüne dayanan politikamızın özü budur.

PERSPEKTİFLER

Tabiiki bu üç yıl süresince inşa çalışmalarımız, görmek istediğimiz kadar başarılı değildi. Ancak bir kenara atılamayacak, tartışmakla giderilemeyecek bilakis yenilmesi gerekli olan zor çalışma koşulları gözönünde tutulmalıdır.

Birincisi, Inşa çalışmasını ateş altında sürdürmek zorundaydık. Bir eliyle inşa eden, diğeri ilede inşa ettiği binayı savunan blr duvarcı ustası düşünün.

İkincisl, biz herkesin kendi özel çıkarlarını güttüğü ve devletle bir bütün olarak ilgilenmediği, ekonominin devlet ölçüsünde planlı örgütlenmesinl sorun edlnmeyen bir burjuvâ ekonomisi inşa etmiyorduk. Hayır, bizim Insa ettiğlmiz sosyalist blr toplumdu Bu, toplumun blr bütün olarak lhtlyaçlarının karşılanması gerektiği, ekonomlnin planlı, bilinçli bütün Rusya ölçüsünde örgütlenmesi gerektiğl alnamına gelir. Kuşkusuz bu görev hiç blr şeyle karşılaştırılmayacak kadar karmaşık ve zordur.

İşte bu yüzden bizim inşa çalışmalarımız maksimal sonuçlar elde edememiştir.

Bu durumda perspektlflerimlz açıktır: Dış düşmanlarımızın tasfiyesinin eşiğlne, tüm devlet cihazımızın savaş çizgisinden ekonomi çizgisine geçirilmesinin eşiğlne gelmiş bulunuyoruz. Biz dışpolitikada barıştan yanayız, savaş taraftarı değiliz. Ancak eğer savaşa zorlanırsak —ve bazı belirtiler Antant'ın savaş alanını güneye, Transkafkasya'ya kaydırmak istediğini göstermektedir—, eğer tekrar tekrar yendiğimiz Antant bizl bir kez daha savaşa zorlarsa, sllahları elimizden bırakmayacağımız ve birlikllerimizl evlerine göndermeyeceğlmlz açıktır. Kızıl Ordu'nun güçlü ve savaşa hazır olması için, şlmdlye dek vaptığı gibi Sovyet-Rusya'yı düşmanlarına karşı soğukkanlılık ve cesaretle savunabilmesl Için, önceden olduğu gibi ellmlzden gelenl yaparız.

Sovyet Iktidarının geçmişine gerl baktığımızda, ellnde Petrograd Sovyetl (o zamanlar bolşevikti) ve önemsiz bir Kızıl Muhafız kıtası bulunan, daha tamamen birleştirilmemiş toplam 200.000-250.000 üyeli küçük bir komünist partiye sahip olan bizlerin, yoldaş Lenin'in önderliğlnde küçük bir grup bolşevikin, iktidarı burjuvazinin temsilcilerinden aldığı ve İşçi-Köylü ve Asker Milletvekilleri Sovyetinin 2. Kongresi'nin ellne verdiği, üç yıl öncesinin 25 Ekim 1917 akşamanı anımsıyorum ister istemez.

O zamandan bu yana üç yıl geçti.

Ve Rusya bu süreçte fırtına ve ateşten geçerek muazzam bir sosyalist güç haline gel·di.

O zamanlar elimizde yalnızca Petrograd Sovyeti bulunurken, üç yıl sonra bugün, Rusya'nın tüm Sovyetleri etrafımızda birleşmiştir.

Düşmanlarımızın hazırlığını yaptığı Kurucu Meclis yerine, simdi, Petrograd Sovyeti'nin içinden çıkmış olan Bütünrusya Sovyetleri Merkezyürütme Kurulu'na sahibiz.

O zamanlar, Petrograd'daki isyancı subay öğrencilerle baş edebilen ancak güçsüzlüğünden dolayı dış düşmana karşı savaşamayan, Petrograd'lı işçilerden oluşan küçük bir muhafız alayımız varken bugün, Sovyetrusya'nın düşmanlarına darbe indiren, Kolçak ve Denikin'i yenmiş olan ve şimdi kendini kanıtlamış Budjonny yoldaşın yönetiminde Vrangel ordusunun son kalıntılarını parçalayan, bir kaç milyonluk şanlı bir Kızıl Ordu'ya sahiblz.

O zamanlar, üç yıl önce 200.000-250.000 üyeli daha tamamen birleşmemiş bir komünist partiye sahipken, bugün üç yıl sonra, Sovyetrusya fırtına ve ateşten geçtikten sonra, 700.000 üyeli bir partlye; çelikten blr partiye, üyelerini istenen bir anda yeniden gruplaştırıp, yüzbinlercesini her hangi blr parti çalışmasına yoğunlaştırabilecek olan bir partiye; Merkezkomite'nin bir işareti üzerine, saflarında karışıklık çıkacağı korkusuna kapılmaksızın saflarını düzenleyebilecek ve düşmana karşı çıkarabilecek olan bir partlye sahibiz.

O zamanlar, üç yıl önce batıda bizi destekleyen yalnızca küçük gruplar, Fransa'da Loriot'un grubu, İngiltere'de Mac-Lean'in, Almanya'da kapitalist alçaklar tarafından öldürülen Liebknecht'in grubu mevcutken, üç yıl sonra bugün, gözlerimizin önünde uluslararası devrimci hareketin muhteşem bir örgütü yükselmiştlr —Avrupa'nın en önemli partilerlnl —Alman, Fransız, İtalyan— kazanan III. Komünist Enternasyonal. II. Enternasyonali yıkmış olan Komünist Enternasyonalle, şimdi uluslararası sosyallst hareketin ana çekirdeğine sahiblz.

Ve II. Enternasyonal'ln liderl bay Kautsky'nln Almanya'daki devrim tarafından dışarı atılması ve gerl kalmış Tlflis'te Gürcü sosyal budlker'lerin yanında sığınak aramak zorunda kalması bir, raslantı değildir.

Son olarak, üç yıl önce, ezilen doğu ülkelerinde devrime karşı bir kayıtsızlıkla karşılaşılırken, bugün doğu galeyana gelmiştir

ve doğuda Antant'a karşı, emperyalizme karşı yönelmiş olan bir dizi kurtuluş hareketleri gözlemliyoruz. Bütün diğer sömürge ve yarı sömürgeleri çevresinde toplayan burjuva devrimci bir hükümet olarak Kemal'in (Mustafa Kemal'in) hükümeti; elde silah Antant'a karşı savaşmış olan bir hükümet vardır.

Üç yıl önce doğunun ayaklanacağını haya! bile edemezken, bugün doğuda elimizde yalnızca burjuva-devrimci Türkiye'nin görünümünde bir devrimci çekirdeğe değil, bilakis ayrıca doğunun sosyallst organı, «Eylem ve Propaganda Komitesi» de bulunuyor.

Üç yıl önce devrimci açıdan na denli fakir ve şimdi ne denli zengin olduğumuzu kanıtlayan tüm bu olgular-bütün bu olgular Sovyetrusya'nın yaşayacağı, gelişeceği ve düşmanlarını yeneceğini iddia etmemiz için yeterli nedendir.

Kuşkusuz ki yolumuz kolay değildir, ancak zorlukların bizi ürkütmediği üzerine de kuşku yoktur. Rusya Luther'in ünlü sözlerini değiştirerek şöyle söyleyebilir:

«Burada, eski kapitalist ve yeni sosyalist dünyanın arasındaki sınırda bulunuyorum, bu sınırda, eski dünyayı parçalamak için batı proletaryasının çabaları ile doğu köylüsünün çabalarını birleştiriyorum. Tarih tanrıçası yardımcım olsun.»

STAMBOLİÇ Peter (Brezova 1912) Yugoslav siyaset adamı. 1935'tenberi Yugoslavya Komünist partisi üyesidir. İkinci Dünya savaşında Kurtuluş Ordusu Genel karargâhındaydı. Sırbistan cumhuriyetinde en yüksek mevkileri işgal etti. Sırbistan meclis başkanı (1953-1957) oldu ve Pijade'nin ölümü üzerine Federal parlamento başkanlığına seçildi (1957). 1963'te, Federal yürütme konseyi başkanlığını aldığı için bu görevi bıraktı. 1951'den beri Komünist Partisi Siyasi büro üyesidir.

STANCU Zaharia (Salcia 1902) Rumen yazarı. Yoksul bir köylü ailesindendi. 1928-1932 arasında Bükreş üniversitesinde felsefe öğrenimi yaptı. İlk şiir kitaplarını yayınladığı sıralarda, gazetecliğe yöneldi. Şiir kitapları ***Poeme Simple*** (Yalın Şiirler, 1927), ***Albe*** (Beyazlar, 1937), ***Clopotul de Aur*** (Altın Çan, 1939), ***Iarba Fiarelor*** (Kızıl Ağaç, 1940). Bükreş Millî tiyatrosunda yöneticilik yaptı. Milletvekili seçildi. Yazarlar birliği başkanı oldu. Yazdığı denemelerde, öykülerde yurttaşlarının vardıkları sosyal aşamayı duygulu bir şekilde dile getirir: ***Sapanın Dar ve Derin İzi*** (1949), ***Hayat İçin*** (1951), ***Toprağın Çiçekleri*** (1954), ***Ot*** (1957). Romanları ***Tayfun*** (1937), ***Çıplak Ayaklar*** (1948), ***Köpekler*** (1952), ***Radacinele Sint Amare*** (Kökler Acıdır, 1958), ***Ateş Saçan Savaş Arabası*** (1961), ***Ölümle Oyun*** (1962), ***Deli Orman*** (1963).

STANİSLAVSKİY Konstantin Alekseyev (Moskova 1863 / Moskova 1938) Rus oyuncusu ve yönetıcisi. 1898'de V. N. Dançenko ile birlikte Moskova Sanat tiyatrosunu kurdular, 1905'te buna bir de deneme stüdyosu ekledi. G. Hauptmann'ın natüralist anlayışından yola çıkan Stanislavskiy, Çehov'un etkisinde bireşimci gerçekçiliğe geçti. Dramatik bir ağırlığı olan, oyuncunun metinle ilişkilerinde iç ve dış teknikleri kapsayan bir sistem kurdu. En önemli sahne uygulamaları arasında Gorki'den ***Ayak Takımı Arasında*** (Na Dne), Maeterlinck'ten ***Mavi Kuş***, Shakespeare'den ***Hamlet*** ve ***Otello*** sayılabilir.

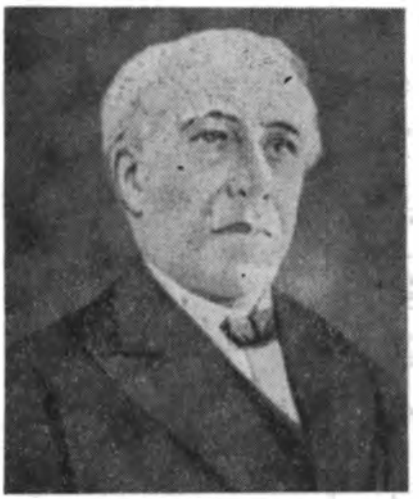

Çağdaş tiyatro mizanseninin büyük öncüsü STANİSLAVSKİY.

STANLEY Henry Morton (Galler ülkesi 1841 / Londra 1904) İngiliz gazetecisi ve gezgini. Konfederereler ordusunda Ayrılık savaşına katıldı, sonra gazeteci olarak lord Napier'in yanında Habeşistan'a gitti. New York Herald gazetesinin müdürü tarafından, ekim 1869'da, üç yıl kendisinden haber alınamıyan Livingstone'u Afrika ekvatorunda bulmakla görevlendirildi. Ocak 1871'de Zanzibar'a vardı, orada Ujuji'ye giderek Livingstone'u buldu ve ünlü gezgine azık ve gereç sağladı. Avrupa'ya döndü, Garnet Wolseley ile birlikte Aşanti'lerin yanına gitti (1873), Westminster'de Livingstone'un cenaze törenine katıldıktan sonra onun bulgularını sürdürmek üzere yeniden Zanzibar'a gitti. Giderleri New York Herald ve Daily Telegraph tarafından karşılanan bu ikinci gezisinde, tüm Ekvator Afrika'sını doğudan batıya geçti: birbiri ardınca Victoria-Nyanza gölünü ve Uganda'yı buldu, Ruwenzori'yi ve Albert-Nyanza gölünü buldu, Tanganika'yı gezdi ve Nyangve'den Atlantik okyanusuna kadar indi (1877). Stanley, bir süre sonra Belçika kralı Léopold II tarafından 1876'da kurulmuş olan Milletlerarası Afrika derneğinin hizmetine girdi, Kongo nehrinin sol kıyısının mülkiyetini Afrika derneğine sağladı. 1887'de, Stanley, Mısır Sudan'ının mehdiler tarafından fethi ile Wadalay eyaletinde tecrit edilen Emin Paşaya yardım etmek için Atlantik kıyılarından hareket ettl. Amacına ulaştı ve kendisiyle birlikte Emin Paşa'yı Zanzibar'a gitmeye razı etti (1888). Bundan sonra kâşiflikten vazgeçerek İngilterede yerleşti, «sir» unvanını aldı, evlendi (1890) ve Avam kamarasına üye seçildi, sömürge işleriyle ve ülkelerarası sorunlarla uğraştı. Başlıca yapıtları ***How I Found Livingstone*** (1872), ***Coomassie and Magdala*** (1874), ***Through the Dark Continent*** (1878), ***The Congo and the Founding of its Free State*** (Kongo ve Hür Devletleri Nasıl Buldum, 1885), ***İn Darkest Africa*** (1890), ***Emin Pacha and the Rebellion at the Equator*** (Emin Paşa ve Ekvator'da Ayaklanma, 1890), ***My Dark Companions and their Strange Stories*** (1893), ***Through South Africa*** (1898).

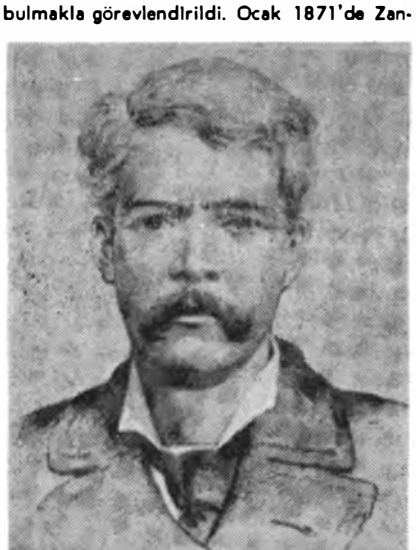

Henry STANLEY bir gezi dönüşünde..

STEİNBECK John (Kaliforniya - 1902 / New York 1968) Amerikalı romancı. Stanford üniversitesinde okuyabilmek için ırgatlık, laborantlık, duvarcılık, kapıcılık gibi çeşitli işlerde çalıştı. Cömert ve duygulu bir böligeci yazar olan Steinbeck, fikirler ortaya atmaktan çok günlük hayatı izlemeye yakındır Faulkner ve Hemingway'den daha az sanatçıdır ama karış karış bildiği Kaliforniya'dakl basit insanların yaşayışını ve konuşmalarını verirken, zorlamaksızın, yapmacıksız bir yüceliğe erişir. İlk kitabı, ünlü korsan Henry Morgan'ın hayatını anlattığı ***Altın Kadeh***'tir (1929). Bunu ***Cennet Çayırları*** (1932), ***Bilinmeyen Tanrıya*** (1933) ve Kaliforniya'da küçük bir balıkçı limanında yaşayan ***paisanos***'ları anlatan öykülerini biraraya getiren ***Yukarı Mahalle*** (1935) izledl. 1936'da yayınlanan ***Bitmeyen Kavga***, Kaliforniya'daki toprak gündelikçilerinin grevlerini dile getirir. ***Fareler ve İnsanlar***'da (1937) bir çiftlikte yaşayan iki gündelikçinin hayatını yansıtır. Bundan sonra iki öykü kitabı çıkardı: ***Al Midilli*** (1937), ***The Long Valley*** (Uzun Vâdl, 1938). Büyük bir okur çoğunluğu ***Gazap Üzümleri***'ni (1939) Steinbeck'in başyapıtı sayılır. Öbür

John STEİNBECK'in ünlü başyapıtlarından **Cennet çayırları'***na esin kaynağı olan yokuşlardan biri..*

STEİNBECK Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

yapıtları *Ay Battı* (1942), *Sardalye Sokağı* (Cannery Row, 1944), *Aşk Otobüsü* (The Wayward uBs, 1947), *İnci* (1947), *Alev* (Burning Bright, 1950), *Cennet Yolu* (East Eden, 1952), *Uğurlu Perşembe* (Sweet Thursday, 1954) ve *Macera Yolcuları* (1960), 1962'de edebiyat ödülünü kazandı.

STENDHAL Henri Beyle (Grenoble 1783 / Paris - 1842) Fransız yazarı. 1799'da Ecole Polytechnique'in giriş sınavına katılmak için Paris'e gitti, fakat bilimsel çalışmalarla hiç ilgilenmedi tüm vaktini tiyatrolarda geçirdi. 1806-1808 arasında Braunschweig'da levazım subayı olarak çalıştı. Ertesi yıl Avusturya seferine katılarak Vlyana'ya kadar gitti. 1810'da Danıştay yardımcı üyesi oldu.

Bu sıfatla Rusya'ya gitti, Moskova'da bir süre kaldı (1812). 1813'te, Sagan'da levazım subaylığı yaptı. İmparatorluk düşünce issiz kaldı. İtalya'ya gönderilmesi için Louis XVIII'e başvurduysa da bir yanıt alamadı. Sonunda kendi olanaklarıyla İtalya'ya gitmeye karar verdi. Tam 7 yıl Milano'da kaldı. (1814-1821). 1814'te ilk yapıtı olan *Lettres sur Haydn*'ı (Haydn Üstüne Mektuplar) ortaya çıkardı. *Histoire de la Peinture en İtalie* (İtalya'da Resim Tarihi) adlı incelemesini yazdı. *Rome, Naples et Florence* adlı yolculuk anlatısını yazdı. Gerek Avusturya polisinin gerek en yakın dostlarının kendisini carbonaro'lukla suçlamaları Stendhal'in İtalya'da daha çok kalmasına olanak bırakmamışı. 1821'de, Paris'e tanıdığı kadınlar arasında en çok sevdiği insan olan Matilde'nin esinlendirdiği bir kitapla döndü *De L'Amour* (1822). 1823'te *Racine et Shakespeare*'i yazdı. 1823'te Rossini'nin hayatı üstüne bir inceleme *La Vie de Rossini*, 1826'da da İtalya anılarının yeni bir baskısını hazırladı. Bu arada sürekli olarak her önüne gelene tutuluyor fakat kendinin de itiraf ettiği gibi çoğu zaman bu tutkular karşılıksız kalıyordu. 1827'de ilk romanı *Armance*'ı, 1829'da, *Roma'da Gezintiler*'i, 1830'da *Kızıl ile Kara*'yı bastırdı. Buna karşın para sıkıntısı çektiği için temmuz monarşi hükümetinden konsolos olarak Trieste'ye gönderilmeyi istedi, oradan da ölümüne dek kalacağı Civitavecchia konsolosluğuna atandı. İş dışında kalan tüm zamanını edebiyata ayırmıştı. *Souvenirs d'Egotisme*'de ve *Vie de Henri Brulard*'da kendi hayatını anlattı ve Lucien Leuven ile yeni bir romana başladı. Ne var ki resmî görevi yüzünden her hangi bir şey yayınlaması yasaktı. Bir izin koparıp Paris'e kapağı atınca ve bu izni 3 yıl uzatmanın yolunu bulunca *Les Mémoires d'un Touriste*'i (Bir Gezginin Anıları, 1838), *Parma Manastırı*'nı (1839), *İtalya Öyküleri*'ni ve bu yapıtın bir bölümü olan *Castro Rahibesi*'ni (1839) yayınladı. Bu arada *Napoléon* adlı yapıtının bir bölümünü yazdı. Konsolosluk görevine döner dönmez canısıkıntıları başladı ve felcin ilk belirtileri görüldü, son bir izin koparıp Paris'e vardığı gün kaldırımlara yığılıp kaldı. Bugün psikolojiyi ön plana alan ormancılardan söz edilince ilk akla gelen Stenhal'dir. Kişilerini içten aydınlatması, sezgisi, kesinliği, derinliği her okuyanda hayranlık uyandırır. Çoğu kimsenin katı diye nitelediği yüreği sevgi, sanat, müzik ve duygulu hayallerle doluydu. Bu bakımdan Stendhal, hem düşünceyi ön plana alanların, insandan kendini olduğu gibi görmesini bekleyenlerin, hem de ölçülü, mantıklı ve tutkulu roman meraklılarının hayranlığını kazanmıştır.

STENDHAL konsolos üniformasıyle..

STENDHAL Üzerine :

1840 Eylülü'nde, o zaman ününün zirvesinde olan Balzac, henüz tanımamış bir yazar olan Stendhal'in ***Parma Manastırı*** romanı üzerine coşkulu ve çok geniş bir eleştiri yayımladı. Ekim'de Stendhal bu eleştiriye uzun ve ayrıntılı bir mektupla cevap verdi; mektubunda Balzac'ın eleştirisinde katıldığı noktalarla, Balzac'a karşı, kendi yaratma yöntemini savunmak amacıyla düşündüğü şeyleri sıralıyordu. Daha sonra göstereceğimiz gibi, Stendhal'in mektubu itirazlarını dile getirmede Balzac'ın eleştirisinden daha ihtiyatlı ve daha az içtenlikli olsa da XIX. yüzyılın en büyük iki yazarını edebiyat arenasında karşı karşıya getiren bu buluşmanın önemi büyüktür. Yine de, eleştiriden ve mektuptan açıkça anlaşılıyor ki, iki büyük insan, gerçekçiliğin baş sorunları ile gerçekliğin araştırılmasında her birinin izlediği ayrı yollarla ilgili görüşlerinde temelde anlaşma halindeydiler.

Balzac'ın eleştirisi, büyük bir sanat yapıtının somut çözümlemesi konusunda bir örnekitir. Tüm edebiyat eleştirisi alanında bir sanat yapıtının böyle ayrıntılı, böyle içten ve duygulu açıklamasının az örneği vardır. Kendi işinin bütün nirdlslnl çıktıs nı bilen büyük ve düşünceli bir sanatçının eleştiri örneğidir bu. — Tartışmamız sırasında göstermek istediğimiz gibi— Balzac'ın Stendhal'in amaçlarını anlayış ve yorumlayışındaki o hayran olunacak sezgiye karşın yine de Stendhal'in asıl amacını görmemesi ve ona kendi yaratma yöntemini kabul ettirmeye kalkması bu eleştirinin önemini hiç de azaltmaz.

Ne var ki, bu sınırlandırmalar, Balzac'ın kendi kişiliğinin sınırlandırmaları değildir. Büyük sanatçıların kendi yapıtları ve başkalarının yapıtları üzerine yorumlarının o kadar öğretici olmasının nedeni, bu türlü yorumların, daima, kaçınılmaz ve yaratıcı tek yönlülüğe dayanıyor olmasıdır. Fakat bu tür eleştirilere ancak soyut kurallar ve ölçütler gözüyle bakmaz da onları ortaya çıkaran özgül bakış açısını bulmaya çalışırsak gerçekten yararlanabiliriz onlardan. Çünkü Balzac gibi büyük bir sanatçının tek yönlü düşüncesi, demin söylediğimiz gibi, hem kaçınılmaz bir şeydir hem de yaratıcıdır; onsuz hiç noksansız gözlerimizin ne sezme olanağını veren şey tamamen bu tek yönlülüktür. Kendi tavrını, tek eşiti saydığı çağdaşı bir yazara açıklama dürtüsü, daha yazısının

«Stendhal dansediyor» Alfred de MUSSET'nin deseni.

başında romanın gelişimiyle ilgili olarak kendi durumunu yeni edebiyat tarihindeki kendi yerini her zamankinden daha dikkatle tanımlamaya itmiştir Balzac'ı. ***İnsanlık Komedyası***'na yazdığı önsözde, çoğunlukla kendi durumunu Sir Walter Scott'a göre saptamakla yetinmiş, Scott'ın yapıtlarının bir devamı olarak baktığı özelliklerle onu aşan özelliklerden söz etmişti yalnızca. Fakat ***Parma Manastırı*** üzerine yazdığı yazıda zamanının romanında var olan bütün üslup yönsemelerinin en geniş bir çözümlemesini yapar. Balzac'ın kullandığı terimlerin oldukça dağınık, bazen de yanlış yola sürükleyici olması, bu üslup çö-

1807 yılında STENDHAL.

çümlemesinin somut derinliğini zeki bir okuyucunun gözünde küçültmeye-

Bu çözümlemenin temel özü şöyle özetlenebilir: Balzac zamanında belli başlı üç üslup akımı görüyor : Daha çok Fransız aydınlanma edebiyatını kastettiği «düşünce edebiyatı». Eskilerden Voltaire ve Le Sage, yenilerdense Stendhal ve Mérimée, kendi görüşüne göre akımın en güçlü temsilcileridir. Bir başka akım, Chateaubriand, Lamartine, V. Hugo ve ötekiler gibi romantiklerin temsil ettiği «imge edebiyatı»dır. Üçüncüsü, kendisini buna katıyor, öteki iki akımın biresimini vermeye çalışmaktadır. Balzac bu akımı —oldukça şanssız olarak— «edebi eklektizm» diye adlandırıyor. (Bu talihsiz terimi kullanmasının nedeni, sanırım, zamanının Royer-Collard gibi, idealist filozoflarını olduklarından yüksek değerlendirmesidir.) Balzac bu akımın temsilcileri olarak Sir Walter Scott, Mme de Stael, Fennimore Cooper ve George Sand'ın adlarını sayıyor. Bu ad listesi, Balzac'ın kendi çağında kendisini nasıl yalnız hissettiğini açıkça göstermektedir. Bu yazarlar üzerine söylemek zorunda kaldığı şeyler — örneğin, Fennimore Cooper'ın yapıtları hakkında ***Revue Parisienne***'de yayımladığı çok ilginç eleştiri, sorunları konusunda onlarla pek uzun boylu anlaşamadığını gösteriyor. Fakat Stendhal eleştirisinde, kendi yaratma yöntemini tek eşiti olarak gördüğü çağdaşı bir yazarın gözünden tarihi büyülü bir akım olarak haklı çıkarmak istediğinde, parmağını bu haberciler, aynı amaçlara yönelmiş

yazarlar galaksisine doğru uzatmak zorunda hissediyor kendini.

Balzac kendi akımı ile «düsünce edebiyatı» arasındaki zıtlığı en anlamlı şekilde ortaya çıkarıyor ve Stendhal'e karşı çıkışı, burada, başka her yerdekinden daha açık olarak gösterdiği için yeterince anlaşılabilir bir durum oluyor. Şöyle söylüyor Balzac «Modern toplumu on yedinci ve on sekizinci yüzyıl edebiyat yöntemlerivle betimlemenin mümkün olduğuna inanmıyorum. Betimlemelerin, imgelerin, tanımlamaların, karşılıklı konuşmanın dramatik ögelerinin kullanılışının, modern yazarlar için kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Gil Blas'ın biçiminin usanç verici olduğunu ve olayları, düşünceleri üst üste yığmada insanı çoraklaştırıcı bir şey olduğunu, gelin içtenlikle kabul edelim.» Hemen bu sözlerin ardından Stendhal'in romanını, «düşünce edebiyatı»nın bir başyapıtı olarak göklere çıkarıyor, aynı zaman Stendhal'in öteki edebiyat okuluna bazı yaklasımlarda bulunduğu üzerinde duruyor. Aşağıda Stendhal'ın artistik ayrıntıda ne romantizme ne de Balzac'ın temsil ettiği akıma ödün vermesinin olanaksız olduğunu, Balzac'ın ender bir duyarlılıkla anlamış olduğunu göreceğiz. Öte yandan en son kompozisyon sorunlarını temel *Weltanschauung* sorunlarına dokunan sorunları tartışırken Stendhal'i ödün vermediği için eleştirmiş olduğunu da göreceğiz.

Bu arada tartışılan şey ondokuzuncu yüzyıl dünya görüşü ve üslubunun ana sorunudur romantizme karşı tutum. Fransız devriminden sonra yaşayan hiç bir büyük sanatçı bu tartışmanın dışında kalmamıştır. Tartışma daha Goethe ve Schiller'in Weimar döneminde başlamış, zirve noktasına Heine'nin romantizmi eleştirisinde ulaşmıştır. Bu konuyla ilgili temel sorun, romantizmin hiç de katkısız bir edebiyat akımı olmediğiydi: romantizm, kuşkusuz, çok çelişkili biçimlerde de olsa, hızla gelişen kapitalizme karşı derin ve kendiliğinden bir başkaldırının dile gelişiydi. En aşırı romantikler çok geçmeden feodalist gericilere ve ilerici düşmanlarına dönüşmüşlerdir. Fakat tüm hareketin temeli yine de kapitalizme karşı kendiliğinden bir başkaldırmadır. Bütün bunlar, *burjuva* görüş ufkunun üzerine çıkamayan ama yine de hem kapsamlı hem de gerçek olabilecek bir dünya tablosu yaratmaya çalışan çağın büyük yazarlarını sarıp bir çıkmaza sokmuştu. Sözcüğün dar anlamında romantik olamazlardı bunlar; olsalardı, çağlarının ilerici hareketini anlayamaz ve peşinden gidemezlerdi. Öte yandan, kendilerini *burjuva* toplumun gözü kapalı övücüleri ve kapitalizmin savunucuları olma tehlikesine atmaksızın, romantiklerin kapitalizme ve kapitalist kültüre yönelttikleri eleştiriyi görmezlikten gelemezlerdi. Bu nedenle, (Hegel'ci anlamda) romantizmi yenmek yani ona karşı çıkmak, aynı zamanda onu koruyuo daha yüksek bir düzeye çıkarmak girişiminde bulunmak zorundaydılar. (Bu, çağın genel yönsemeslydi ve Balzac'ın da bilmediği Hegel'in felsefesiyle tanışmayı hiç de gerektirmiyordu.) Bu bireşimin (sentezin) çağın büyük yazarlarından hiç biri tarafından tamamen ve çelişkisiz olarak yerine getirilmemiş olduğunu eklememiz gerekir. Onların yazar olarak en büyük özellikleri, toplumsal ve entelektüel durumlarındaki çelişkilerde, mantıkî sonuçlarına kadar cesaretle izledikleri fakat nesnel olarak çözemedikleri ilişkilerde yatıyordu.

Balzac romantizmi kabul ederken aynı zamanda bilinçli ve sert bir biçimde onu alt etmeye çalışmış olan yazarlar arasında da sayılabilir. Stendhal'in romantizme karşı tutumu ise, tersine, tam bir yadsımadır. Aydınlanma felsefecilerinin sadık bir çömezidir o. İki yazar arasındaki bu ayrım, doğallıkla yaratma yöntemlerinde kendini gösterir. Örneğin, Stendhal genç bir yazara modern yazarları okumamasını öğütler; iyi Fransızca yazmak istiyorsa, mümkünse 1700'den önce yazılmış kitapları incelemelidir; doğru düşünmesini öğrenmek istiyorsa Helvetius'un «De l'esprit»sini de ve Jeremy Bentham'ı okumalıdır

Oysa Balzac, hiç eleştirisiz olmamakla birlikte, Chénier ve Chateaubriand gibi önde gelen romantiklere hayrandı. Aralarındaki kesin zıtlığın temelinde bu düşünce ayrılığının yattığını daha ilerde göreceğiz.

Daha basta bu düşünce ayrılığı üzerinde açıklığa varmadıkça (Balzac'ın Stendhal'in kitabına yaptığı övgünün hakikî anlamını kavrayamayız. Çünkü Balzac'ın, tek gerçek rakibini savunurken, överken gösterdiği üstünlük düşünce zenginliği ve kıskanma duygularından tamamen arınmışlık —*burjuva* edebiyatı tarihinde böyle nesnel övgü örnekleri pek yoktur— yalnızca kişisel bir tutum olarak hayranlık verici değildir. Balzac'ın eleştirisi ve coşkusu, bu yolla kendisinin en değerli bildiği amaçlara tam bir zıtlık içinde olan bir yapıtın başarısını sağlamaya yönelik olduğu için hayran olunmaya değer. Balzac, Stendhal'ın romanının akıcı, yoğun yapısı üzerinde tekrar tekrar durur. Bu yapıyı biraz da haklı olarak, dramatik olarak tanımlar ve Stendhal'in üslubunun kendisininkiyle ilgisinin bu dramatik öge yaberliğinde olduğunu ileri sürer. Bu düşünce yolunu izleyerek, romanını «Hors d'oeuvres»sle (yan ve yüzeysel şeylerle, çev.) birtakım eklerle süslemediği için Stendhal'i över. «Hayır, kişiler hareket eder, yansıtır ve hissederler: dramsa hep ilerler. Düşüncelerinde dramatist olan şair, bir iki küçük çiçek toplayacağım diye yolundan sapmaz; her şeyin ateşli, coşkulu bir hızı vardır.» Balzac, Stendhal'in kompozisyonunda olay yokluğu, dolaysızlık ve sadelik üzerinde durur hep. Bu övgüde her iki yazarda bulunan belli bir yönseme birliği kendini gösterir. Yüzeysel olarak, Stendhal'ın «aydınlanmacı» ciddiyeti ile Balzac'ın romantikçe çok renkli ve hemen hemen ayrılmaz biçimde zengin ve kaotik kompozisyon tarzı arasındaki üslup zıtlığının bu alanda en büyük olması gerekirdi. Fakat bu zıtlık, aynı zamanda, derin bir yakınlığı gizlemektedir; Balzac da, daha iyi romanlarında, yol kenarındaki bir çiçeği koparmak için durmaz; o da, asıl olanı, yalnız ve yalnız asıl olanı betimler. Ayrım ve zıtlık, Balzac'ın ve Stendhal'ın kendi yönlerinden asıl deyince neyi kastettiklerinde yatmaktadır. Balzac'ın «asıl», «temel» anlayışı Stendhal'inkinden çok daha karışıktır ve birkaç büyük durak üzerinde daha az yoğunlaşmıştır.

Asıl olan şeye bu tutkulu özlem, bütün önemsiz gerçekçiliğe karşı duyulan bu tutkulu nefret, felsefelerinin ve yaratma yöntemlerinin kutupsal zıtlıklarına karşın bu iki büyük yazarı birleştiren artistik bağdır. Bunun içindir ki Balzac, Stendhal'in romanını çözümlerken en derindeki biçim sorunlarına : bugüne göre bir hayli geçerli olan sorunlara dokunmaktan kendini alamaz. Balzac, sanatçı olarak, mutlu bir konu seçimiyle başarılı kompozisyon arasındaki çözülmez bağı tam bir açıklıkla görür. Dolayısıyle Stendhal'in, romanını küçük bir İtalyan sarayında sergilemekle gösterdiği sanatçı ustalığı, ayrıntılarıyle açıklamayı çok önemli sayar. Haklı olarak Balzac, Stendhal'in cizdiği tablonun, küçük bir İtalyan dükalığındaki saray entrikalarının çerçevesini çok aştığı noktası üzerinde ınatla durur. Romanında gösterdiği, modern otokrasinin tipik yapısıdır. Bu tür bir toplumsal

varlığın ortaya çıkardığı ölümsüz tipleri en karakteristik belirtileriyle gözümüzün önüne serer. «Modern *Il Principe*'yi yazmıştır o,» der Balzac, «on dokuzuncu yüzyıl İtalya'sına sürgün edilmiş olsaydı, Makyavel'in yazacağı romandır bu. *Parma Manastırı* sözcüğün en iyi anlamıyle tipik bir kitaptır. Nihayet, Richelieu'nün Louis XIII'ün *Camarilla* (akıl hocaları, çev.) sından neler çektiğini parlak bir biçimde okuyucuların gözleri önüne serer.»

Balzac'a göre Stendhal'in romanı, kapsamlı tipikliğini, tamamen, olayın Parma'da, önemsiz ilişkiler ve küçük entrikalar sahnesinde sergilemiş olmasından almaktadır. Çünkü, diye sürdürür yazısını Balzac, Louis XIV'ün ya da Napolyon'un kabinelerini sarmış olanlara benzer geniş ilişkileri, çıkarları vermek için öyle geniş bir sahne, o kadar çok nesnel açıklama gerekirdi ki, hareketin akıcı gidişini büyük ölçüde engellerdi bu. Tersine, Parma'nın sahnesi bir bakışta görülebilir ve Stendhal'in Parma'sı, ne kadar küçük olursa olsun, herhangi bir otokrat yöneticinin sarayının karakteristik iç yapısını ortaya kor. Bunları söylerken Balzac büyük gerçekçi burjuva romanının temel yapısal bir niteliğini açıklar. Yazar, Fielding'in tanımıyla «özel yaşam tarihçisi», toplumun derindeki dalgalanmalarını, hareketlerini, başlangıç durumundaki yönsemelerini, gözle görülmeyen gelişimini ve devrimci ilerleyişini yöneten yasaları göstermelidir. Fakat büyük tarihsel olaylar ve tarihteki büyük figürler, toplumun gelişiminin somut tipler biçiminde gösterilişine çok ender olarak uydurulabilir. Balzac'ın yapıtlarında Napolyon'un çok ender olarak ve hep kısa bir süre için görülmesi bir rastlantı değildir, oysa Napolyon'ca idealler ve Napolyon'cu imparatorluğun entelektüel özü Balzac'ın romanlarının birçoğunda egemen bir rol oynar. Balzac, toplumsal ögelerin karakteristik gelişiminde bulunan iç zenginlikler yerine büyük tarihsel olayların dış parıltısını konu olarak seçen bir yazarın, mesleğini bilmediğini kabul eder. Yine *Revue Parisienne*'de yayımlanmış, Eugéne Sue ile ilgili bir başka eleştirisinde Balzac, Sir Walter Scott örneğini verir. Şöyle der orada: «Roman, büyük tarihsel figürlerin görülüşüne ancak ikinci derecede karakterler olarak katlanır. Cromwell, Charles II, İskoçya Kraliçesi Mary, Louis XI, İngiltere Kraliçesi Elizabeth, Arslan Yürekli Richard — bütün bu büyük kişiler ancak kısa sürelerde görünürler sahnede, o da bu edebî biçimin yaratıcısının dokuduğu dramatik konu, onların sahnede görünmesini gerekli kıldığı zaman, yoksa okuyucu birçok ikinci dereceden karakterle tanışmadan ve büyük tarihî kişinin yakında ortaya çıkışına karşı, tepkilerini paylaşmadan önce değil. O büyük kişi sahneye çıktığı zaman da okuyucu onu hikâyedeki daha küçük karakterlerin gözleriyle görüyordur artık. Scott, kalemine konu olarak hiç bir zaman büyük olayları seçmez, fakat o büyük olaylara götüren nedenleri, çağının ruhsal ve ahlâkî durumunu betimleyerek ve büyük politik olayların çok ayrı, belirgin atmosferinde, hareket edeceği yerde tüm bir toplumsal *milieu*'yü (ortamı, çev.) vererek, dikkatle geliştirir.»

Bu noktada Balzac, Stendhal'i bir bağlaşık, eşit düzeyde bir yol arkadaşı, küçük gerçekçilikten, yerel rengi ya da kof bir tarihsel görkemi önemsiz bir biçimde ayrıntılarıyle birlikte vermekten nefret eden ve tıpkı Balzac'ın kendisi gibi toplumsal sürecin hakiki itici güçlerini bilinçle açıklayarak okura her toplumsal olgunun en tipik ve en temel özelliklerini vermeye çalışan bir yazar olarak görür. Bu çözümlemede, geçen yüzyılın en büyük iki gerçekçisi buluşur ve el ele verir; gerçekçiliği, temel olanın, asıl olanın bu yükseklikten aşağı çekme, indirme çabalarını yadsıyışlarında aynı düşüncededirler.

Balzac, Stendhal'in romanında bütün bunlardan çok, romanda yaşam kazanan dikkate değer karakterlere hayranlık duyar. İki büyük gerçekçinin bu konuda da son amaçları sıkı sıkıya ilişkilidir birbiriyle. Her ikisi de, toplumsal verimin büyük tiplerinin çizilmesine ana görevleri olarak bakarlar, fakat neyin tipik olduğuna değgin anlayışlarının, 1848'den sonra yazmış ve tipik olanı ortalama oranla karıştırmış olan daha sonraki Batılı yazarların anlayışlarıyle hiç bir ortak yanı yoktur. Balzac ile Stendhal, yalnızca olağanüstü nitelikleri olan, gelişimin belli bir aşamasını, evrimci yönsemenin ya da toplumsal grubun bütün temel görünümlerini yansıtan olağanüstü niteliklere sahip kişileri tipik olarak görürler. Balzac'ın görüşüne göre, Vautrin, daha sonraki doğalcıların tipiklik sorununu ele alışlarında olduğu gibi, nasılsa sarhoş olan ve bir adam öldüren sıradan ortalama bir yurttaş değil, tipik suçludur. Balzac'ın hayranlık duyduğu şey, Stendhal'in iki Parma prensini, onların bakanı Kont Mosca'yı, Sanseverina Düşesi'ni ve devrimci Ferrante Palla'yı böyle tipik kahramanlar halinde yoğuruşundaki enerjidir. Balzac'ın Ferrante Palla'ya karşı duyduğu tarafsız coşku, kendi illşkilerini bir kenara koyup gerçekçiliğin evrimi sorunlarından başka hiç bir şeyle ilgilenmeyişindeki nesnellik yönünden ilginç ve karakteristiktir. Michel Chrestien tipini yaratırken, Stendhal'in Ferrante Palla'sına benzer bir tip yaratmış olduğu üzerinde durur; fakat ondan da fazla, böyle bir tipin biçimlendirilmesinde Stendhal'in, kendisini çok aştığını da söyler.

Bununla birlikte Balzac, Stendhal'in kompozisyon sorunları içine ne kadar dalarsa, kompozisyon tarzları arasındaki ayrım o kadar açık duruma gelecektir. Balzac'ın, Stendhal'in Parma'daki sarayı. çizişinin öz ve biçimini nasıl akılcı bir coşkuyla adım adım izlediğini gördük. Fakat Balzac'ı sonunda Stendhal romanına en büyük ve en önemli itiraza götüren de onun bu mutlu hayranlığıdır. Burasının gerçek roman olduğunu, daha önceki Fabrice del Dongo'nun gençliği hikâyesinin çok kısa geçilmesi gerektiğini söyler. Del Dongo ailesinin portresi; Avusturya taraftarı aristokrat aile ile Napolyon hayranı Fabrice ve ilerinin Sanseverina Düşeverina Düşesi halası arasındaki zıtlık; Milano'da Eugéne Beauharnais'nin sarayının anlatılması ve daha birçok şeyler, Balzac'ın görüşüne göre, hiç de bu romana alt şeyler değildir; Stendhal'e özgü bitirliş bölümünün tümü de öyle — Mosca Kontu'nun ve Sanseverina Düşesi'nin Parma'ya dönüşünü izleyen dönem, Fabrice'le Clelia arasındaki aşk ve Fabrice'in manastıra çekilişi.

Burada Balzac kendi kompozisyon yöntemini Stendhal'e kabul ettirmek istemektedir. Balzac'ın çoğu romanlarında çok daha bütün bir kurgu vardır ve onlardaki egemen hava, Stendhal'de ya da on sekizinci yüzyıl romanlarında bulunandan çok daha bütündür, tek parçalıdır. Balzac, çoğunlukla, herhangi bir büyük olayı, hem zamanda hem de alanda şiddetle yoğunlaşmış biçimde betimler ya da bir olaylar zinciri gösterir bize ve tabloyu hiç bir zaman aykırı düşmeyen ya da uyumsuzluk yaratmayan büyülü bir biçimde boyar. Yani romanlarının yapısında Shakespeare dramının ve klasik *novella*'nın bazı kompozisyon özelliklerini canlandırarak modern *burjuva* yaşamının gevşek şekilsizliğinden artistik bir kaçış aramaktadır. Bu kompozisyon tarzının zorunlu bir sonucu, böyle bir romanda birçok karakterin kendi alınyazılarını romanın sınırları içinde yerine getirememekleridir. Bal-

zac'a özgü çevrimsel yapı ilkesi, böyle bitmemiş ve tamamlanmamış karakterlerin, ruh hali ve havası onların merkezi bir durum tutmalarına uygun olan herhangi bir başka romanda merkezi kişiler olarak yeniden ortaya çıkacakları varsayımına dayanmaktadır. Bu ilkenin, çevrimsel romanın daha sonraki biçimleriyle, örneğin Zola'nın yapıtlarında bulduğumuz biçimleriyle ortak hiç bir yanı yoktur. Balzac'ın, Vautrin'i, Rastignac'ı, Nucingen'i, Maxime de Trailles'ı ve diğerlerini «Goriot Baba»da nasıl küçük küçük olay kişileri olarak gösterip, başka romanlarda onlara nasıl gerçek işlevlerini bulduruduğu düşünülmelidir. Balzac'ın dünyası, Hegel'inki gibi, tamamen çemberlerden ibaret bir çemberdir.

Stendhal'in kompozisyon ilkesi Balzac'ınkine tamamen zıttır. O da Balzac gibi bir bütünlüğü vermek ister, fakat bütün bir dönemin temel özelliklerini herhangi bir tek tipin kişisel yaşam öyküsü içine sıkıştırmaya çalışır hep (*Kırmızı ve Siyah*'ta Bourbon restorasyon dönemi, *Parma Manastırı*'nda küçük İtalyan devletlerinin mutlakiyeti ve *Lucien Leuwen*'de Temmuz monarşisi). Stendhal bu yaşam öyküsel biçimi benimsemekte kendinden öncekileri izlemiş fakat ona farklı, tamamen özgül bir anlam kazandırmıştır. Bir yazar olarak bütün uğraşı süresince o, hep belli bir insan tipini ortaya koymuştur, ve bu tipin bütün temsilcileri kesin bireyselliklerine ve sınıfsal durumları ve koşullarındaki geniş ayrılıklarına karşın varlıklarının ta derininde ve Stendhal'in çağına karşı tutumlarında birbirivle çok yakından ilişkilidirler (Julien Sorel, Fabrice del Dongo, Lucien Leuwen). Bu karakterlerin kaderi bütün çağın içinde *burjuva* tarihinin kahramanlık günlerinin, devrim ve Napolyon çağının büyük, soylu, düşünceli torunlarına artık yer olmayan bir çağın çirkinliğini, iğrençliğini yansıtacaktır. Stendhal'in bütün kahramanları, kendi akılsal ve ruhsal bütünlüklerini zamanlarının çürümüşlüğünden, yasamdan kaçarak korurlar Stendhal, Julien Sorel'in darağacında ölüşünü, bilerek bir kendini öldürme biçimi olarak gösterir; Fabrice de, Lucien de, daha az dramatik ve daha az duygusal da olsa, yine buna benzer bir biçimde yaşamdan çekilirler.

Balzac, *Parma Manastırı*'nın Parma sarayındaki mücadeleler çevresinde yoğunlaştırılması ve onunla kalması gerektiğini ileri sürerken, Stendhal'in dünya görüşündeki bu kesin noktayı tamamen gözden kaçırmıştı. Fakat Balzac'ın kendi yönetimi açısından fazla gördüğü her şey Stendhal için ilk önemde sorunlardı. Örneğin, *Parma Manastırı*'nın daha başında — Napolyon çağı, Eugene Beauharnais'nin gösterişli, renkli genel valilik sarayı, Fabrice'in tüm düşünüşünü ve gelişiminil belirleyen kesin bir etki olarak; ve bununla tam bir zıtlık içinde iğrenç, alçak Avusturya tiranlığının canlı ve hicivsel betimlemesi, Del Dongo'ların, kendilerini nefret edilen Avusturyalı düşmanlarına casusluk edecek kadar küçülen İtalyan aristokratlarının çizilmesi— bütün bunlar Stendhal için mutlaka gösterilmesi gereken temel noktalardı, aynı nedenle romanın sonunda Fabrice'in son gelişiminde de aynı şey uygulanır.

Kendi kompozisyon ilkelerine bağlı olan Balzac, Fabrice'in «*Fabrice ya da On Dokuzuncu Yüzyılda Bir İtalyan*» adlı bir başka romanın kahramanı yapılabileceğini ileri sürer. Balzac, «fakat bu delikanlı dramın başlıca kişisi yapılırsa o zaman yazar ona büyük kişilerin üzerinde bir üstünlük sağlayacak bir nitelik vermek zorunda kalacaktır — böyle bir nitelik ise yok romanda» diyor Balzac, Stendhal'in dünya anlayışına ve kompozisyon yönetimine göre Fabrice'in, onu romanın baş kahramanı yapan niteliğe sahip olduğunu görememiştir. Mosca ile Ferrante Palla, Balzac'ın görmek istediği tipin, yani on dokuzuncu yüzyıl İtalyan tipinin Fabrice'ten daha karakteristik temsilcileridir. Fabrice'in buna karşın Stendhal'in romanının kahramanı olmasının nedeni, yaşamının dış görünüşünde kendini devamlı olarak gerçekliklere uydurmasına karşın onun yine de en son bir uzlaşmayı reddedişi temsil etmesidir. Stendhal'in temel artistik amacının kısaca anlatımıdır bu [Balzac'ın, Fabrice'in manastıra kapanışını neredeyse komik denecek biçimde yanlış anlamasından *en passant* (bu arada, üzerinde durmaksızın, çev.) söz edeyim: Balzac bunun dinsel bir temele, daha iyisi Katolik bir temele dayandırılmasını görmek isterdi. Balzac'ın durumunda tamamen geçerli olabilecek böyle bir olasılık —Beatrix'te, Mlle. de la Touche'un kendini din işlerine verişini anımsayalım— Stendhal'in yarattığı dünyaya tamamen yabancıdır.]

Bütün bunlardan sonra, Balzac'ın eleştirisinin Stendhal'de ters tepkiler uyandırmış olması çok iyi anlaşılabilir. Kendi gününde tanınmamış ve anlaşılmamış, anlaşılmayı ve tanınmayı uzak bir gelecekten bekleyen bir sanatçı olarak, yaşayan, en büyük yazarın kitabını övüşündeki tutkulu coşku elbette derinden etkilemişti onu. Balzac'ın, en derin yaratıcılık emellerini birçok noktada anlamış ve parlak bir çözümleme ile onları alkışlamış olan tek insan olduğunu da biliyordu. Özellikle, Balzac'ın çözümlemesinde, konunun seçimi ve sahnenin küçük bir İtalyan sarayında konuşuyla ilgili bölümü gönendirmişti onu. Fakat Balzac'ın eleştirisinden duyduğu içten hoşnutluğa karşı, çok kibar ve diplomatik bir biçimde de olsa, özellikle Balzac'ın, üslubu üzerindeki eleştirilerine karşı çok keskin muhalefetini nesnel bir şekilde açıkladı Balzac, yazısının sonunda, Stendhal'in büyük edebi niteliklerini, özellikle insanları karakterize etme ve onların temel özelliklerini çok az sözcükle ortaya koyma yeteneğini derinden takdir etmesine karşın Stendhal'in üslubunu oldukça ciddi bir biçimde eleştiriyordu. «Az sözcük yetiyor M. Beyle'ye; kahramanlarını eylem ve diyalogla karakterize ediyor; okuyucuyu betimlemelerle yormuyor da dramatik zirveye doğru koşturuyor — ve bunu bir tek sözcükle bir tek işaretle başarıyor.» Dolayısıyla Balzac özellikle karakterize etme konusunda öteki yazarları, hatta kendi düşünce akımı içinde kabul ettiklerini bile sık sık acımasızca eleştirmesine karşın Stendhal'i bu alanda kendi eşiti olarak kabul ediyordu. Örneğin Sir Walter Scott'ın karşılıklı konuşmalarını sık sık eleştirir; *Revue Parisienne*'de Cooper'ın, tiplerini devamlı olarak kullandığı birkaç sözle karakterize etme yönelimine acır. Bunun örneklerinin Scott'ın yazılarında da bulunabileceğini gösterir; «fakat o büyük İskoçyalı, bir yavanlık, bir zekâ kısırlığı işareti olan bu aracı hiç bir zaman kötüye kullanmaz. Deha, her durumu, kişilerin karakterini açıklayan sözlerle aydınlatmadadır, kişileri herhangi bir başka şeye de uygulanabilecek sözlerle sarıp sarmalamada değil.» (Bu nokta hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir, çünkü doğalcılık günlerinden veri ve Richard Wagner'in ve ötekilerin etkisiyle kişilerin bir leitmotif gibi kalıplaşmış bir biçimde karakterize edilişi hâlâ modadır bugün. Balzac, haklı olarak bunun, hareketleriyle ve evrimleriyle yaşamdakine benzer karakterler yaratma konusundaki yetersizliği gizleme yolundan başka bir şey olmadığını tekrar tekrar belirtir.) Fakat Balzac, Stendhal'in, kişilerini, onlara söylettiği sözler-

le kısa ama derinlemesine karakterize etmedeki yeteneğini çok beğenmesine karşın, romandaki üslubunu hiç sevmediğini söyler. Birçok üslup, hatta dilbilgisi yanlışı gösterir. Fakat eleştirisi bunun da ötesine geçer Stendhal'in, romanını çok geniş bir biçimde düzeltmesini ister; Chateaubriand'ın, De Maistre'ın bazı yapıtlarını çoğu kez yeniden yazılırsa Stendhal'in romanının «Chateaubriand'ın ve De Maistre'ın en iyi kitaplarına kazandırmış oldukları o tanımlanamaz güzellikle zenginleşmiş olacağı» umuduyla bitirir yazısını.

Stendhal'in tüm sanatçı yeteneği ve inancı bu tür üslup anlayışına karşı idi. Üslubun gevşekliğini zaten kabul ediyordu. Romanın birçok sayfası yazdırılmış ve gözden geçirilmeden gönderilmişti yayımcıya. «Çocuklar gibi söz veriyorum: «Bir daha yapmayacağım». Fakat üslubunun eleştirisinde hemen hemen yalnızca bu noktada uysallık gösteriyordu. Balzac'ın göstardiği üslup modellerine tamamen karşı çıkıyor, onları hor görüyordu. Şöyle yazıyor: «Hiç bir zaman, hatta 1802'de bile.. Chateaubriand'dan yirmi sayfa olsun okuyamedim... M. de Maistre'ı dayanılmaz bulurum. Neden kötü yazdığımın nedeni ise belki de mantığa fazla düşkün oluşumdur.» Kendi üslubunu savunurken daha ilerde şunları ekliyor: «Mme. Sand *Manastır*'ı Fransızcaya çevirmiş olsaydı büyük başarı olurdu bu. Ama bugün iki ciltte verilenlerin hepsini dile getirebilmek için üç ya da dört cilt olarak yazması gerekecekti kitabı fan bunu da dikkate alın.» Chateaubriand'ın ve arkadaşlarının üslubunu ise şu sözlerle anlatıyor: «1. Söylenmesi tamamen gereksiz pek çok ufak hoş şey... 2. İşitilmesi kulağa hoş gelen pek çok küçük yalan.»

Gördüğümüz gibi, Stendhal'in romantik üslubu eleştirisi gerçekten çok ağır; bir üslupçu ve bir üslup eleştiricisi olarak Balzac hakkında düşündüklerinin hepsini ise hiç bir zaman söylememiştir. Bu tartışmalı noktaları belirtirken, Balzac'ın bazı yapıtları (*Vadideki Zambak*, *Gorint Baba*) için büyük hayranlık duyduğunu ima etmek fırsatını yakalar, bunlar yalnızca nezaket cümleleri de değildir kuşkusuz. Fakat aynı zamanda Balzac'ın üslubundaki romantik özelliklerden, tıpkı romantiklerin üslupları kadar nefret ettiğini ise anlaşılabilir bir diplomatlıkla es geçer. Bir kez Balzac hakkında şöyle söylemiştir: «Öyle sanıyorum ki romanlarını ikişer kez yazıyor o Önce anlaşılır, mantıklı bir biçimde yazıyor, ikinci kez ise «pâtiments de l'âme» (Ruhun acı çekmesi). «il neige dans son coeur» (Kalbine kar yağıyor) ve buna benzer büyüleyici şeyler ekleyerek yeni güzel sözcüklerle süslüyor onları.» Yeni sözcüklerle süslenmiş üsluba verdiği her ödünden dolayı kendisini nasıl derinden hor gördüğünü de söylemez. Bir keresinde Fabrice hakkında şöyle yazmıştı: «Gezintiye çıktı, sessizliği dinleyerek yürüdü.» Kitabın kendisinde kalan kopyasının safya kenarına yazdığı şu sözlerle «1880'in okuyucusundan» bu cümle için özür diliyordu, «Yazarlar, 1883'de okuyucu bulmak için «sessizliği dinleyerek yürüyordu» gibi şeyler yazmak zorundaydı.» Bu da gösteriyor ki, Stendhal'in nefretini gizlemeye hiç niyeti yoktu, ancak onları hissettiği derecede radikal ve açık bir biçimde ifade edip sonuçlar çıkarmaktan alıkoyuyordu kendini.

Bu olumsuz eleştirliye olumlu bir kabul ekler: «Bazen bir sıfatı ismin önüne mi sonuna mı koymam gerektiği konusunda bir çeyrek saat düşündüğüm olur. Düşündüğümü açıkça ve hakiki olarak iletmeye çalışırım. Bir tek kural tanıyorum: kendimi açıkça dile getirmek. Açıkça, anlaşılır biçimde konuşamıyorsam, tüm dünyam yok olur.» Bu görüşten yola çıkarak, Voltaire, Racine ve benzeri en büyük Fransız yazarlarını, dizelerini salt kafiye uğruna boş sözlerle doldurmakla suçlar. «Bu dizeler» der Stendhal, «aslında birtakım küçük, gerçek olaylara alt ın yerleri doldurur.» Bu üslup ide- ini kendi olumlu modellerinde ne- leştirilmiş sayar. «Gouvion-St. Cyr'in anıları benim Homer'imdir :Montesquieu ile Fenelon'un *Ölüler Diyalogu*. kanımca çok güzel yazılmıştır Aristo'yu sık sık okurum, onun anlatı üslubunu severim.»

Açıkça görülüyor ki, üslup konusunda Balzac'la Stendhal birbirinin tam zıttı iki yönsemeyi temsil etmektedirler, ve bu zıtlık herbirinin kendi ürünlerinde keskin bir biçimde kendini göstermektedir. Balzac, Stendhal'in üslubunu eleştirirken şöyle söyler: «Uzun cümleleri yanlış kurulmuştur onun, kısa cümleleri ise yeterince toparlanmamıştır. Diderot tarzına yakın bir tarzda yazar, Diderot ise bir yazar değildi.» (Burada Balzac'ın, Stendhal'in üslubu karşısındaki muhalefeti onu saçma bir paredoksa sürüklemektedir: başka yazılarında Diderot'yu çok daha adil bir biçimde yargılar.) Bununla birlikte bu paradoksel cümlenin bile Balzac'ta gerçekten var olan bir üslup yönsemesini dile getirdiği gerçektir. Stendhal şöyle karşılık verir buna: «Cümlelerin güzelliği, toparlanmışlığı ve ritmi konusuna gelince *Kaderci Jacques*'taki cenaze töreni söylevinde olduğu gibi) bir hata olarak düşünüyorum bunu.»

Bu sorunlarda açığa çıkan şey, Fransız gerçekçiliğinde ki iki büyük akım arasındaki bir üslup çatışmasıdır. Fransız gerçekçiliğinin daha sonraki evriminde Stendhal'in ilkeleri her gün biraz daha kullanılmaktan vazgeçilmiştir

1848 sonrası Fransız gerçekçilerinin en büyüğü olan Flaubert, Chateaubriand'ın üslup güzelliklerinin Balzac'tan bile ateşli bir hayranıdır. Flaubert ayrıca Stendhal'ın bir yazar olarak büyüklüğünü hiç bir şekilde kabul etmez artık. Goncourt'lar, günlüklerinde Flaubert'in «M. Beyle»in bir yazar olarak tanımlandığı her defasında büyük bir öfkeye kapıldığını yazıyorlar. Daha sonraki Fransız gerçekçiliğinin büyük temsilcilerinin: örneğin Zola'nın, Daudet'nin, Goncourt'ların... vb. üslubunun romantik «yeni sözcük kullanma» eğilimini Stendhal'vari bir yadsıyışla değil, romantiklerin ideallerini kabul etmeleriyle belirlendiği özel bir çözümlemeye gerek göstermeyecek kadar açıktır. Zola, doğallıkla, ustası Flaubert'in Chateaubriand'a olan büyük hayranlığını gelip geçici bir merak olarak alırdı, fakat bu kendisinin de üslup konusunda bir başka büyük romantiği: Victor Hugo'yu örnek almasını önlemez.

Balzac ile Stendhal arasındaki üslup zıtlığının nedeni, özünde, bir dünya görüşü farklılıydı. Özetleyelim: dönemin büyük bir gerçekçiliğin inceltilmiş, yücelтilmiş bir ögesine döndürme girişimleri, daha önce de söylediğimiz gibi, yalnızca bir üslup sorunu değildir Sözcüğün daha genel anlamıyle romantizm yalnızca artistik ya da edebî bir akım değildir, *burjuva* toplumunun devrim sonrası gelişimine karşı takınılan tavrın bir ifadesidir. Devrimin ve Napolyon'cu İmparatorluk döneminin ortaya çıkardığı kapitalist güçler gittikçe artan bir ölçüde açılmış, yayılmıştır; ve bu açılım her zamankinden daha kesinlikle bir sınıf bilincini geliştiren bir işçi sınıfını doğurmaktadır. Balzac ve Stendhal'ın yazarlık uğraşları, işçi sınıfının ilk büyük hareketleri dönemine (örneğin, Lyons'daki ayaklanma) kadar uzanmaktadır. Bu aynı zamanda Sosyalist dünya görüşünün doğduğu, *burjuva* toplumuna karşı ilk Sosyalist eleştirilerin başla-

dığı, St. Simon ve Fourier gibi büyük Utopyacıların ortaya çıktığı bir dönemdir. Yine kapitalizmin Utopyacı - Sosyalist eleştirilerine koşut olarak romantik eleştirisinin de kuramsal bakımdan en uç noktasına ulaştığı bir zamandır (Sismondi). Dinsel feodalist Sosyalist kuramlar çağıdır bu (Lamennais). Ve *burjuva* toplumunun tarih öncesini devamlı bir sınıf savaşı olarak açıklayan bir dönemdir bu (Thiers, Guizot, vb.).

Balzac'la Stendhal arasındaki en derin anlaşmazlık, Balzac'ın dünya görüşünün bütün bu yeni akımlarla temelden etkilenmiş olması, Stendhal'in ise dünya görüşünün, temelde, devrim öncesi Aydınlanma ideolojisinin ilginç ve sabit bir uzantısı oluşu gerçeğine dayanmaktadır Yani Stendhal'in dünya görüşü, hem romantik, mistik Katolik hem de feodalist. Sosyalizmden etkilenmiş olan ve bu akımları İngiliz modeline dayalı bir politik monarşizmle ve Geoffroy de Saint Hilaire'in kendiliğinden evrim diyalektiğinin şeirane bir yorumuyla boş yere birleştirmeye çalışan Balzac'ınkinden daha açık ve daha ilericidir.

Bu dünya görüşü ayrımı, Balzac'ın son romanlarının toplum hakkında derin bir karamsarlıkla ve kültür konusunda vahiye benzer kötü haberlerle dolu oluşunda, oysa için de bulunulan zaman konusunda çok karamsar olan ve onu o kadar zekice, öyle derin bir nefretle eleştiren Stendhal'in *burjuva* kültürü ile ilgili umutlarının 1880'de gerçekleşebileceği konusundaki iyimserliğinde de kendini göstermektedir. Stendhal'in umutları kendi çağınca değeri bilinmeyen bir sanatçının özlem dolu düşleri değildi valnızca; *bu juva* toplumunun evrimine değgin, doğal olarak hayali de olsa kesin bir anlayışa gebeydi. Stendhal'in görüşüne göre, devrim öncesi zamanlarda bir kültür vardı ve toplumun bir kesimi kültür ürünlerini değerlendirebiliyor, yargılayabiliyordu. Fakat devrimden sonra aristokrasi bir başka 1793 korkusuna kapılır ve dolayısıyle sağlam yargılama yeteneğini tümden yitirir. Öte yandan yeni yeni zenginler, kültürel değerler karşısında kayıtsız, bencil ve cahil bir sonradan görme güruhudur. Stendhal, *burjuva* toplumunun 1880'e kadar, kültürün —aydınlanma ruhuyle kavranan, aydınlanma felsefesinin devamı bir kültürdür bu— yeniden canlanmasına izin verecek aşamaya ulaşacağını ummuyordu.

Karmakarışık ve çoğu zaman tam gerici dünya görüşüyle Balzac'ın 1789 ilâ 1848 arasındaki dönemi, çok daha açık düşünceli ve ilerici rakibinden çok daha tam ve geniş olarak yansıtmış olması, tarihin bu garip diyalektiğinin ve ideolojilerinin eşit olmayan gelişiminin tuhaf bir sonucudur Doğru, Balzac kapitalizmi sağcı, feodal ve romantik görüş açısından eleştirmişti ve doğuş halinde olan kapitalist dünya görüşünden ileri görüşlü nefretinin kaynağı bu görüş açısındadır. Fakat yine bu nefretin kendisi, Nucingen ve Crevel gibi kapitalist toplumun ebedî tiplerinin kaynağı olmaktadır. Stendhal'in bu alanda ne denli yüzeyde ve dar olduğunu görmek için bu karakterleri Stendhal'in çizdiği tek kapitalist portresi olan yaşlı Leuwen'le karşılaştırmak gerekir. Para konusunda cüretli bir yeteneğe sahio üstün bir ruhun ve üstün bir kültürün simgesi olan tipin kendisi, Aydınlanma döneminin devrim öncesi özelliklerinin Temmuz monarşisi dünyasına çok canlı bir biçimde aktarılmasıdır. Fakat tip ne kadar dikkatle, ne kadar canlı çizilmiş olursa olsun, Leuwen, kapitalistler arasında bir kuraldışıdır, dolayısıyle bir tip olarak Nucingen'in çok aşağısındadır.

Aynı zıtlığı restorasyon döneminin ana tiplerinin çizilişinde de görebiliriz. Stendhal restorasyondan nefret etmekte ve ona devrimin ve Napolyon'un kahramanlık dönemlerinin yerini hakkı olmadan almış aşağılık bir alçaklık çağı olarak bakmaktadır. Balzac, tersine, kişi olarak restorasyonun yandaşıdır; soyluların politikasını yerden yere vurmakla birlikte, bunun soyluluğun Temmuz devrimini önleyebileceği bir politika olmadığını düşündüğü için böyle davranmaktadır. Fakat bu iki büyük yazarın kalemlerinin yarattığı dünyalara döndüğümüzde, durumlar tamamen başka türlü görünmektedir. Balzac, yazar olarak, restorasyonun gittikçe büyüyen Fransız kapitalizmi için bir arka plandan başka bir şey olmadığını ve bu kapitalistleşme sürecinin, soyluluğu, karşı durulmaz bir güçle beraberinde sürüklediğini anlıyor. Bu nedenle, bu kapitalist gelişimin doğurduğu bütün o gülünç, trajik, komik ve trajikomik tipleri gözlerimizin önüne sermek için ileri fırlıyor. Bu sürecin moral bozucu etkisinin, zorunlu olarak, nasıl bütün toplumu tutacağını ve onu özüne kadar çürüteceğini gösteriyor. Kralcı Balzac, eski düzenin iyi ve içtenlikli yandaşlarını ancak *borne*'ler (gelişmemişler, çev.), yeşlı, modası geçmiş taşralılar aresında bulabilmektedir: *Cabinet of Antiques*'teki yeşli d'Esgrignon ve *Beatrix*'teki yaşlı, Du Guenic gibi. Zamana uyan yönetici aristokratlar bu tiplerin o şerefli geri kafalılıklarına karşı sadece gülümsemektedirler. Onlar kapitalist gelişimden mümkün olan en büyük kişisel çıkar sağlamak için rütbelerini ve ayrıcalıklarını en iyi biçimde kullanmaya bakmaktadırlar yalnızca. Kralcı Balzac, sevgili soylularını, yetenekli ya da yeteneksiz, yükselme tutkusu taşıyanlar, boş kafalı ahmaklar, aristokrat orospular...vb. çetesi olarak çizer.

Stendhal'in restorasyon ramanı *Kırmızı ve Siyah*, korkunç bir öfkeyle solumaktadır bu dönemin karşısında. Ama yine da Balzec, romantik kralcı gençliğin, Stendhal'ın Methilde de la Mole'u kadar olumlu bir tipini yaratamamıştır hiçbir zaman. Mathilde de la Mole kendisini romantik kralcı ideallere adamış, kendi ruhunda yanan özverili ve tutkulu inançtan yoksun olduğu için kendi sınıfını küçük gören içtenlikle inanmış bir kralcıdır. Tutkulu bir Jakoben ve Napolyon hayranı olan aşağı tabakadan Julien Sorel'i kendi tabakasından insanlara yeğler. Stendhal'in çok ilginç bir pasajında, Mole, romantik kralcı ideallere ilişkin coşkusunu açıklar. Bir gün, gözleri tutku ve coşkuyle parlayarak ona (Julien Sorel'e), «Bağlaşıklar Savaşı zamanı Fransız tarihinin en kahraman dönemiydi» der. «O günlerde herkes seçtiği bir neden için çarpıyordu. Kendi taraflarının kazanması için çarpışıyordu, sizin için değil. O zamanlar daha az bencillik ve adilik olduğunu kabul edin. *Cinquecento*'ya (on altıncı yüzyıl, çv.) hayranım ben.» Aynı Mathilde de la Mole, Julien'in kahramanca Napolyon dönemine duyduğu coşkuya, kendi gözünde terihin daha kahramanca olan bir başka dönemini yeğleyerek karşı durmaktedir. Mathilde Julien'in tüm aşk hikâyesi mümkün olan en büyük doğruluk ve incelikle çizilmiştir. Bununla birlikte restorasyon döneminin genç aristokratlarının bir temsilcisi olarak Mathilde de la Mole, Balzac'ın Diane de Maufrigneuse'ü kadar gerçekten tipik değildir.

Burada veniden Balzac'ın Stendhal'i eleştirisinin ana sorununa geliyoruz: karakterleştirme sorununa ve onunla birlikte iki büyük yazarın kendi romanlarında uyguladıkları en yüksek kompozisyon ilkelerini. Hem Balzac hem de Stendhal, asıl karakterler olarak, kahramanlık döneminin fırtınalarının, düşünceleri ve coşkuları üzerinde derin izler bıraktığı ve restorasyon dünyasının aşağılık çir-

kefinde başlangıçta kendilerini yerlerinden olmuş hisseden yetenekli genç kuşağı seçmişlerdir.

«Başlangıçta» nitelemesi, gerçekte yalnızca Balzac'a uymaktadır. Çünkü o, genç kahramanlarının kapitalizme doğru hızla ilerleyen bir Fransız toplumunda sonunda kendi yataklarını buldukları ve ondan sonra kendileri için bir yer kazandıkları yada kazanma girişimi gösterdikleri (Rastignac, Lucien de Rubempré, vb.) büyük olayları, maddî, manevî ve entelektüel bunalımları betimlemektedir. Balzac, restorasyon dönemi toplumunda uygun bir yer bulmak için ödenecek fiatı çok iyi biliyordu. Nerdeyse insanüstü bir figür olan Vautrin'in, bir başka Mefistofeles gibi, kahramanları umarsız bir bunalımda «gerçeklik» yolunda, ya da başka bir deyişle, kapitalist çürüme ve ilkesiz yükselme yolunda mücadele yo kandırmak için iki kez ortaya çıkması bir rastlantı değildir. Vautrin'in her iki durumda başarıya ulaşması da bir rastlantı değildir. Balzac burada kapitalizmin topluma ekonomik yönden tartışmasız egemen olmaya doğru yükselişinin, insanların insanî ve moral çöküşlerini ve alçalışlarını kalplerinin en derin köşelerine kadar nasıl taşıdığını anlatmaktadır.

Stendhal'in kompozisyonu tamamen farklıdır. Büyük bir gerçekçi olarak, doğallıkla, zamanının bütün temel olgularını en az Balzac kadar açıklıkla görmektedir. Kont Mosca'nın Fabrice'e öğüt verirken, ahlâkın toplumda oynadığı rol üzerinde söylediği şeylerin, Vautrin'in Lucien de Rubempré'ye öğüt verirken söylediği: hayatın bir iskambil oyununa benzediği, oynamak isteyenin oyunun kurallarının doğruluğunu, ahlâkî değerlerini filân araştıramayacağı konusundaki sözlere çok benzemesi ne bir rastlantıdır, ne de Balzac'ın olası bir etkisine verilebilir. Stendhal bütün bunları çok az olarak, hat tabazen Balzac'tan daha büyük bir nefret ve alayla (Ricardian anlamda) görmüştür. Büyük bir gerçekçi olarak, kahramanının, çürüme ve yükselme oyununda rol almasına, gelişen kapitalizmin tüm çirkefi içinden geçmesine, Mosca'nın ve Vautrin'in açıkladığı biçimde oyunun kurallarını öğrenip, hatta bazen ustaca uygulamasına izin verir. Fakat ne ilginçtir ki, başlıca tiplerinden hiç biri bu «oyun»a katılmakla özünde kirli ya de çürümüş değildir. Saf ve tutkulu bir çaba, vorulmak bilmeden hakîkat peşinde koşuş, bataktan geçerlerken bu insanların ruhlarını kirlenmekten korur ve yükselme mücadelelerinin sonunda (fakat hâlâ gepegenç) üzerlerindeki pisliği silkip atmalarında yardım eder onlara; ama böyle yapmakla, zamanlarının yaşam tarzına katılan kişiler olmaktan kurtulurlar, şu ya da bu biçimde uzaklaşırlar o yaşamdan.

Aydınlanmacı sanrıtanımaz, romantizmin amansız düşmanı (romantizm terimi burada en geniş, en az dogmatik anlamda kullanılıyor, kuşkusuz) Stendhal'in dünya görüşünde, derindeki romantik ögedir bu. Stendhal'in, *Burjuvazi*'nin kahramanca döneminin sona erdiği ve Marx'ın bir deyimini kullanırsak— «tufandan önceki o büyük heykellerin» bir daha ortaya çıkmamak üzere kaybolduğu olgusunu kabul etmeyişinin bir sonucudur bu. İçinde yaşanılan zamanda bulabildiği (fakat çoğu zaman yalnızca kendi kahraman ve uyuşma bilmez ruhunda) en küçük kahramanlık yönsemesini abartarak görkemli bir gerçekliğe dönüştürür ve hicivli ağıtımsı bir üslupla zamanının aşağılık namussuzluğu ile karşılaştırır.

Böylece Stendhal'cî anlayış oluşur; yönsemelerden ve ufacık aydınlıklardan başka bir şey olmayan şeyleri idealistçe ve romantik bir tavırla abartarak gerçeklikler sanan ve böylece *İnsanlık Komedyası*'na o kadar olağanüstü bir biçimde yayılmış olan toplumsal tipikliğe hiç bir zaman ulaşamayan bir kahramanlar topluluğu. Bununla birlikte bu romantik özellik yüzünden Stendhal'in kahramanlıklarının büyük tarihî tipikliğini görmezlikten gelmek de yanlıştır. Kahramanlık çağının kaybolusuna yas tutmak, ağıt yakmak tüm Fransız romantizminde yaygındır. Romantik, ihtiras kültü, romantik Rönesans tapınışı hep bu acıdan, aşağılık, bencil şimdiki zamanın karşısına çıkabilecek esin verici büyük tutku örnekleri peşinden, bu umarsız arayıştan doğar. Fakat bu romantik özlemin tek gerçekleştirici Stendhal'in kendisidir, çünkü her şeye karşın gerçekciliğe sadık kalmıştır. Victor Hugo'nun oyunlarının ve romanlarının birçoğunda elde getirmeye çalıştığı her şeyi gerçekliğe çevirir o. Fakat Victor Hugo bize etkinliğin mor renkli mantosuna sarılmış soyut iskeletlerden başka bir şey verememiştir; oysa Stendhal gerçek insanlar yaratmıştır, gerçek erkek ve kadınların alınyazılarını yaratmıştır. Bu erkek ve kadınları tipik yapan şey —yüzeysel olarak bakınca hepsi son derece bireysel durumlar da olsa— bu eşsiz durumların, devrim sonrası *burjuva* sınıfının en iyi çocuklarının en derin özlemlerini canlandırıyor olmasıdır. Stendhal bütün romantiklerden iki bakımdan kesin bir şekilde ayrılır; önce, kişilerin ayrıcalıklı, aşırı karakterlerinin tamamen farkında oluşu ve aynı ayrıcalığı, kahramanlarının etrafına çevirdiği yalnızlıkla eşsiz bir gerçekçiliğe döndürüşüyle; ikinci olarak, bu tiplerin kaçınılmaz felâketini, rağın egemen güçlerîyle mücadelelerinde kaçınılmaz yenilislerini, yaşamdan zorunlu olarak çekilişlerini ya da daha doğrusu çağlarının dünyasınca dışarı atılışlarını hayran olunacak bir gerçekçilikle çizişiyle.

Bu karakterlerde öyle büyük bir tarihsel tipiklik vardı ki, devrim sonrası Avrupa'sında birbirinden habersiz birçok yazar, tamamen biribirlerinden bağımsız biçimde, insan kaderlerine değgin aynı anlayışı ortaya koymuştur. Aynı anlayışı Schiller'in *Wallenstein*'ında, Max Piccolomini'nin ölümüne doğru at koşturduğu sahnede buluruz. Hoelderlin'in Hyperion ve Empedocles'i aynı şekilde ayrılırlar yaşamdan. Byron'un kahramanlarının birden fazlasının kaderi böyledir. Bu nedenle, burada büyük gerçekçi Stendhal'i Schiller ve Hoelderlin gibi yazarlarla yan yana getiriyorsak, bu, bir edebiyat paradoksu peşinde koşmak değil, sınıfsal evrimin kendisinin diyalektiğinin entelektüel bir ifadesi olur ancak. Yaratma yöntemiyle ilgili tüm noktalarda aralarındaki farklar ne kadar derin olursa olsun (bunun nedeni, Fransız ve Alman toplumsal evrimidir) temel anlayış yakınlığı ondan daha az derin değildir. Schiller'in ağıtımsı «yeryüzünde güzelliğin kaderi budur» sözleri; Stendhal'in Julien Sorel'i darağacına, Fabrice del Dongo'yu ise manastıra götürürkenki havasında yansır Nihayet, bütün bu havanın tümünün, Schiller'de bile olsa katkısız romantik olmadığı da söylenmelidir. Bütün bu yazarlardaki kahraman ve kader anlayışı yakınlığı, kendi sınıflarının evrimini anlayışlarındaki genel yakınlıktan, içinde yaşanılan zamandan umudunu kesmiş bir humanizmden, yükselen *burjuva* sınıfının büyük ideallerine sımsıkı bağlılıktan ve ne olursa olsun, bu ideallerin gerçekleşebileceği bir günün geleceğine olan umuttan (Stendhal'in 1880 yılına bağladığı umutlar) gelmektedir.

Stendhal, yaşanılan zamandan mutlu olmayışının, kendini (Hoelderlin'inki gibi) ne lirik ağıtsal biçimlerde göstermeyişi, ne de (Shiller'inki gibi) yaşanılan zamana dair

sovut felsefi bir yargıyla sınırlanmayışıyla onlardan ayrılır; yaşanılan zamanı çizişinin temelinde görkemli, derin ve son derece keskin hicivli bir gerçeklik vardır onun.

Bunun nedeni, Stendhal'in Fransa'sının devrimi ve Napolyon İmparatorluğunu daha yeni görmüş olması ve restorasyona karşı canlı devrim güçlerinin gerçekten ortaya atılmış olmasıdır; oysa, toplumsal ve ekonomik yönden henüz değişmemiş Almanya'da, henüz *burjuva* devrimini yapmamış bir Almanya'da yaşayan Schiller ile Hoelderiin, gerçek hareket ettirici güçlerini bilmedikleri gelişim düşleri kurabilirdi ancak. Stendhal'in hicivli gerçekçiliği de, Almanların ağıtımsı liriklikleri de buradan gelmektedir. Bununla birlikte Stendhal'in sergiledikleriına olağanüstü bir derinlik ve zenginlik veren şey, yaşanılan zaman karşısındaki bütün kötümserliğe karşın humanist idealleri ni hiç bir zaman terketmemiş olmasıdır. Stendhal'in, 1880'deki haliyle *burjuva* toplumuna ilişkin olarak sakladığı umutlar katkısız bir yanılsamaydı, fakat tarihsel bakımdan uygun, temelde ilerici bir yanılsama olduğu için onun edebî verimliliğinin kaynağı olabiliyordu. Stendhal'in, kahraman devrimcilerin bir pleb jakoben diktatörlüğünü yenilemeye kalkıştıkları Blanqui ayaklanmalarının bir çağdaşı olduğu da unutulmamalıdır Fakat Stendhal, *burjuva* jakobenliğinin kendi karikatürü haline saptırıldığını, en iyi devrimcileri yurttaşlıktan proleterliğe dönüştüren değişikliği görecek kadar yaşamadı. Zamanının işçi sınıfının huzursuzluğu karşısında onun tutumu (Lucien Leuwen'e bakın) demokratik devrimciydi; işçileri acımasız bir biçimde ezdiği için Temmuz monarşisini suçluyordu; fakat ne yeni bir toplumun yaratılmasında proletaryanın oynayacağı rolü, ne de sosyalizmin ve yeni bir demokrasi tipinin açtığı perspektifleri görüyor, görebiliyordu.

Georg LUKACS

(Türkçesi Mehmet DOĞAN)

STEPNYAK Serglus (Çernigov 1852 / Londra 1895) Rus devrimcisi. Gazeteciydi, köylü sınıfı içinde demokrasi propagandası yaptı, kendisini iki defa tutuklayan polisin metotlarını iğrenç bulduğunu belirtti, Rusya'da mümkün olduğu kadar çok oturdu, ama İsviçre'ye (1880), sonra Londra'ya kaçmak zorunda kaldı. Londra'da Rusya ile ilgili birkaç yapıt yayınladı: özellikle devrimci kahramanları

STEPNYAK Polis metotlarına karşıçıkan ilk devrimcilerden.

övdüğü *Underground Russia* (Yeraltı Rusyası, 1892).

STERNBERG Josef Von (Viyana 1894) Alman film yönetmeni. 1901'de Amerikaya göç etti. Biirnci Dünya savaşında, Washington askeri okulunda kıta eğitimlerinde kullanılmak üzere belge filmleri çekti. 1923'te Hollywood'a gitti ve bu tarihten sonra birçok film yaptı, başlıcaları: *Selâmet Ateşleri* (1925), *Chicago Geceleri* (Underworld, 1927) ve *Deniz Şeytanları* (The Docks of New York, 1928). 1930'da Almanya'ya gitti ve tekrar Amerika'ya döndü. Marlene Dietrich ile üç film daha çevirdi: *Morocco* (Fas, 1931), *Sarışın Venüs* ve *Şanghay Ekspresi* (1932) 1935'te *Suç ve Ceza*'yı yönetti. 1925 1935 arasında sinemanın en güç yönetmenlerinden biri oldu. 1935'ten sonra sanat gücünün belirli bir şekilde azaldığı görülür

STEVENS George (Oakland 1905) Amerikalı sinema yönetmeni Bir süre görüntü yönetmenliği, gagman'lik ve asistanlık yaptı. 1930'da yönetmen oldu. Başlıca filmleri *Annie Oakley* (1935), *A Damsel in Distress* (Sıkıntıda Bir Kız, 1937), *Fedailer Alayı* (Cunga Din, 1939), *Annemi Hatırlıyorum* (1948). *İnsanlık Suçu* (A Place in the Sun, 1951), *Vâdiler Aslanı* (Shane, 1953), *Devlerin Aşkı* (Giant, 1956), *Anne Frank'ın Anı Defteri* (1959) *The Greatest Story ever Told* (En Büyük Hikâye, 1963)

STEVİN Simon (Brugge 1548 / La Haye 1620) Flaman matematikçisi. Leiden Mühendis okulunda bir matematik kursu açtı. 1603'te, eski öğrencisi prens Maurits van Nasseu, onu Flemenk orduları yönetmenliğine getirdi. Bilimsel düşünce tarihinde Stevin'in yapıtı önemli bir yer tutar: *Tafelen van Interest* (Faiz Cetvelleri, 1582) adlı yapıtında ilk büyük faiz cetvelleri yer alır *L'Arithmétique de Simon Stevin de Prugos* (1585) adlı büyük inceleme kitabında, ortak kesirler yerine ondalık kesirleri koydu. Cebir ile geometri arasındeki bağları sıklaştırmakla beraber, cebiri geometriden ayırdı. *Üç Mekanik* kitabında (1586), sürekli hareketin olanaksızlığına dayanarak ağırlıkların dengesini, özellikle bir eğik düzlem üzerindeki cismin dengeyi inceledi ve kuvvetlerin bileşimi problemini çözdü. Nihayet, hidrostatikte, bir sıvı içinde bulduğu kaba yaptığı basıncın ilk o ortaya koydu.

STİLLER Mauritz (Moskova 1883 / Stockholm 1928) İsveçli sinema yönetmeni. Tiyatro oğu yaparken 1912'de sinemaya film yönetmenliğine başladı. İlk filmi *Ve Svarta Maskerna*'dır. Öbür filmleri: *Vele* (1916), *Sangen em den Elröda Blemman* (Köpükler Arasında, 1918), başyapıtı *Herr Arnes Penniger* (Bay Arne'nin Hazinesi. 1919), *Landflygtige* (Göçmenler, 1921), *Gösta Berlings Saga* (Gösta Berling Efsanesi, 1923). Bu sonuncu film Greta Garbo'ya üç kazandırdı. Daha sonra Stiiler, Holywood'a gidip, önemsiz filmler yaptı. *Confession* (İtiraflar), *Hotel İmperial* (1927). *The King of Soho* (1928).

stoacılık yada **stoisizm** (Osm. revahiye, Fr. stoicisme; İng. stoicism). Eski Yunan İ.Ö. IV III. yüzyıllar arasında gelişen heptanrıcı ve maddeci öğreti. — Stoa okulu başlangıçta bir evren teorisi ve bir mantık anlayışı olarak ortaya çıkmıştır: Bu görüşe göre bilgelik, sadece insanî davranışları değil tüm evreni düzenleyip yöneten ana kanunların bilgisine dayanır. Daha sonra bu görüş, «iyi»ye yönelen bir çaba ahlâkı şek-

George STEVENS bir çekim sırasında.

linde belirmiştir. Bilgelik, erdemli olmak demektir. Stoa mantığına göre izlenim, «edilgin karakterli bir duygulanım»dır; algılama demek, olumlama ve yargılama demektir, yani çaba demektir. Dolayısıyle fikirler, zekânın olduğu kadar iradenin de ürünleridir. Her türlü bilginin kökeninde deney vardır; deneyi yöneten ilkeler bile, daha önceki ve daha üstün plandaki bir deneyden gelmektedir. Kıbrıslı Zenon tarafından kurulan okulun başlıbaşlı temsilcileri arasında, Kios'lu Ariston'u, Kartacalı Herillos'u, Posidanius'u, Seneca'yı, Epictetos'u ve Marcus Aurelius'u saymak gerekir.

stok (Fr. ve İng. stock) Bir girişimin bilânçosunun, fabrikasyon sırasında henüz gerçekleşmemiş, yani mübadele devresine sokulmamış mamul yada yarı mamul metalardan oluşan aktif unsuru. — Bir girişimin stokuna, işletim değerleri itibariyle, bazen çok değişik işlenmişlik derecelerinde metalardan oluşan bir metalar bütünü girebilir: bunlar, genellikle, büyüyen «akışkanlık» sırasına göre, ilk maddeler, yarı mamul ürünler ve mamül ürünlerdir.

Özellikle çok miktarda ilk madde tüketen sanayilerde, stokların önemli bir bölümü, gayrimenkullerin bir uzantısı olarak kabul edilebilir ve bu nedenle ***değişmez sermaye***'yi meydana getiren unsurlardan biri olabilir.

Üretimin gelişimi dolayısıyle ilk madde kitlesinin gelişimi, sermayenin organik bileşiminin (değişmez sermaye ve değişken sermaye arasındaki oran) artması olarak dile gelir, bu da üretim sürecine katılan işgücü'nde bir azalmayı getirir.

STOPH Willi (Berlin 1914) Doğu Almanyalı siyaset adamı. Duvar işçisiydi, sonra müteahhit oldu, 1931'de Alman Komünist partisine yazıldı. 1945'te Treptow'da partiyi yeniden örgütlendirdi: 1950'de Birleşik Sosyalist partisinin Merkez komitesine girdi ve Halk meclisine seçildi: 3 yıl sonra partinin Siyasal büro üyesi oldu. İçişleri (1952 - 1955), sonra savunma (1956 1960) bakanlığına getirildi, 1954 - 1964 arasında aynı zamanda başbakan yardımcılığı yaptı. Eylül 1964'te Grotewohl'un yerine başbakan oldu. 1967'den sonra da başbakanlıkta ve parti içindeki görevlerinde kaldı.

STRAVİNSKİY İgor (Lomonosov 1881 / New York 1971) Rus bestecisi. Önce fransız, sonra amerikan yurttaşlığına geçti. Uzun yıllar Fransa'da ve İsviçre'de kaldı. 1914'te Rusya'ya son bir yolculuk yaptı. 1924'ten itibaren piyanocu ya da orkestra yöneticisi olarak Avrupa'da ve Amerika'da uzun süren turnelere çıktı ve bu turnelerde kendi yapıtlarını yorumladı. 1921'de yerleştiği Fransa'dan 1939'da kesinlikle ayrıldı. Harvard'da ders verdikten sonra, Hollywood'a yerleşti. Estetik görüşlerini ***Chroniques de Ma Vie*** (Hayatımın Kronikleri, 1935) ve ***Poétique Musicale***'de (Beste Sanatı, 1942) açıkladı.

STRAVİNSKİY bestelemeğe hazırlanıyor..

Diaghilev'in Rus baleleri topluluğunun başarı kazanması, dikkati Stravinskiy üstüne çekti. 1913'te Bahar Ayini skandal yarattı: o günden sonra da Stravinskiy müzik dünyasının sürekli olarak ilgisini çekti. İlk yapıtlarını Paul Dukas'nın, Debussy'nin ve Ravel'in etkisiyle yazdı. Balelerinden bazıları senfonik şiirle kaynaşmış *(Ateş Kuşu, Bahar Ayini)*, bazıları da, kantat *Tilki, Düğü)*, çalgı süiti *(Pulcunella)* biçimine bürünmüş yada çalgı müziği ile koreografik figürleri uzlaştırmıştır *(Apollon, Musagetes)* Lirik yapıtları biçimini, modern müzikli dramdan *(Bülbül)*, italyan rus tarzı opera-buffa'dan *(Mavra)*, Handel'in anlayışıyla sahneye uygulanan oratoryodan *(Oedipus Rex)*, klavsen recitativo'lu klasik operadan *(The Rake's Progress)* yada korolu «melodram»dan *(Persephon)* almıştır. Stravinskiy'in yapıtları verimli olduğu kadar çeşitlidir de: piyano için: sonatlar, etüt'ler bir piyanola için Etüt, Pianorag-music (1919), *Serenat*, orkestrasız konçerto: oda müziği alanında: yaylılar dörtlüsü için bir *Konçertino*. 11 çalgı için *Ragtime*, keman ve piyano için bir *Duo Concertant*, alto solo için bir *Eleji*: senfonik müzik alanında: bir mi bemol majör senfoni, bir *Scherzo Fantastique*. *Şenlik Ateşi, Bülbülün Şarkısı*. piyano kapriçyo'su, *Dumbarton Oaks* (1938), do majör senfoniler, *Danses Concertantes*. *Polka for Circus Elephants, Scherzo à la Russe*, caz için *Ebony Concerto* (1946), yaylılar için re majör konçerto (1947). Ses için yazdığı yapıtlar arasında, *Pastorale* (1908), *Trois Petites Chansons, Quatre Chants Russes* (1918) ses ve piyano için: *Trois Poésies de la Lyrique Japonaise*

PİCASSO'nun kalemiyle Stravinskiy.

(1913) *Pribautku* (1914), *Berceuse du Chat*. ses ve çalgı için *Kantat, le Faune et la Bergère* (1907), *Yıldızlar Kralı* (1911), *Mezmurlar Senfonisi* (1930), *Missa* (1948), *Canticum Sacrum* (1955) sayılabilir *Acappella* korolar için *Unterschale* (1917) ve üç dua yazdı. Tiyatro yapıtları, baleler *(Ateş Kuşu*, 1910) *Petruşka* (1911). *Bahar Ayini* (1913). *Tilki, Düğün* (1917), *Perinun Öpücüğü, İskambil Oyunu, Orpheus* (1948), *Agon* (1957), sahne müziği: *Askerin öyküsü* (1918) ve operalar *Bülbül* (1914), *Mavra* (1922), *Oedipus Rex, Persephon, Babilmış* (1951). Bu sonuncu *Bir Başıboş'un Serüvenleri adlı* baleye de konu oldu.

Yaşlılık devrinin başyapıtı Agon'un (1957) yanı sıra, Septuor (1953) Trois Chants de Shakespeare (1953) Drige Canons in Memoriam Dylan *Thomas* (1955), *Threni* (1958), *Tres Sacrae Cantiones de Carlo Cesualdo da Venosa* (1958), Webern usûbuna en yakın olan *Mouvement pour piyano et Orchestre* (1959) : *a sermon a Narrative, a Pro-*

STRAVİNSKİY'in son fotoğraflarından biri..

yer ve Gesualdo Monumentum (1960), *The Foold* (1962, *Abraham et İsaac* (1963), *Variations Pour Orehestre* (1965), *Requiem Canticles* (1966) adlı yapıtları da sayılabillr.

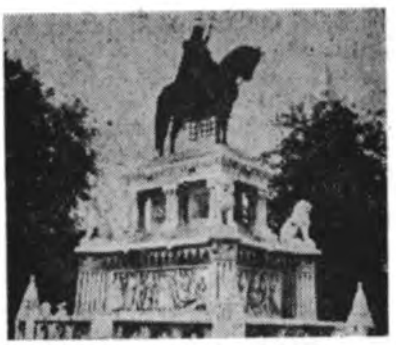

STROBL'ün bir heykeli

STROBL Alajos (Kiralylehota 1856 / Budapeşte 1926) Macar heykelci. Budapeşte Güzel Sanatlar okulunda profesör oldu, birçok heykelci yetiştirdl. Çağdaşlarının büstlerini ve Budapeşte'de birçok anıt yaptı: Buda tepesinde *Aziz Stephanus*'un atlı heykeli: krallık şatosu yakınında *Kral Matyas Avlanırken:* Konservatuvarın cephesinde *Franz Liszt:* merkez mezarlığında *Kossuth*'un mezarı: *Janos Arany* ve *Semmelweis*'ın heykelleri. Bunlardan başka, müzede, *Meryemanamız* ve *Karoly Lotz* adlı heykelleri vardır.

STROHEİM Eric Von (Viyana - 1885 / Maurepas - 1957) 1926'da Amerikan yurttaşlığına geçen Avusturyalı yazar, yönetmen ve oyuncu. Çağdaş sinema sanatının en güçlü kişilerindendir. İmparatorluk ordusunda subaydı, 1909'da A.B.D.'ye göç etti, birçok işe girip çıktıktan sonra Griffith'in *Kaptan*

Büyük yönetmen ve büyük oyuncu Eric von STROHEİM. Harp esirleri'nin bir sahnesinde.

Mac Lean adlı filmde figüranlık yaptı (1909). Daha sonra, *Bir Millet Doğuyor, Hoşgörüsüzlük, Hearts of the World* (Dünyanın Kalpleri) adlı filmlerde, aynı yönetmenin asistanı ve sanat danışmanı olarak çalıştı. İlk defa 1919'da *Şeytanın Maymuncuğu* filmini yönetti, sonra *Foolish Wives* (Çılgın Kadınlar, 1921), *Tahta At* (1922), başyapıtı *Greed* (Tutku, 1923), *The Merry Widow* (Şen Dul, 1925), *Gece Senfonisi* (1927) ve *Queen Kelly* adlı filmlerini gerçekleştirdi. Bundan sonra kendini oyunculuğa verdi. 1936'da Fransa'ya gitti ve *Marthe Richard* (1937), *Harp Esirleri* (La Grande İllusion) *Les Disparus de Saint-Agil* (1938), *Ultimatum* (1938), *Macao* (1939) filmlerini çevirdl. 1940-45 arasında Hollywood'da birçok filmde oynadı, 1946'da Fransa'ya döndü, 1950'de Hollywood'da Billy Wilder'in *Sunset Boulevard*'ında rol aldı. Ayrıca, birçok roman yazdı. Lirizmden tümüyle uzaklaşarak gerçeği tüm çizgileriyle tüm karşıtlıklarıyla anlatmaya yöneldi.

STRUCKOVA Raisa Stepanovna (Moskova 1925) Sovyet kadın dansçı. Bolşoy tiyatrosunda yıldız dansçı olarak çalışan sovyet dansçılarının en büyüklerindendir. Özellikle *Romeo ve Juliet, Bahçesaray Çeşmesi, Giselle. Kırmızı Haşhaş. Taş Çiçek. Teğmen Kije* balelariyle tanındı.

STRUVE Vasiliy Vasiliyeviç (Petersburg 1889 / Moskova - 1965) Sovyet şarkiyatçısı. Ermitaj müzesi (1928-1933) ve S.S.C.B. Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları enstitüsü yöneticisi (1941) olan Struve, Eski Mısır tarihi *(İsrail ve Mısır*, 1920), *Manethon ve Derri* (1928) ve Sümer-Akad uygarlığı uzmanıydı. Ama özellikle tarihsel sosyoloji *(Eski Doğu'da Yönetici Toplumların Doğuşu, Gelişmesi ve Gerilemesi, Eski Doğu'nun Toplum ve Ekonomi Tarih Denemeleri*, 1934 *Eski Doğu Tarihi* 1941) çalışmalarıyla Sovyet ve Marx'çı şarkiyatçılığında önemli rol oynadı: Asya'nın toplumsal oluşumlarından ayırmayı reddederek, Marx'çı «Asya tipi üretim» kavramını batıdaki kölelik kavramıyla tümüyle kaynaştırılması sonucuna varır.

SUASNAVAR Constantino (Puerto de San Lorengo 1912) Bir çok Latin Amerikalı şair gibi, o da yazı hayatına gazetecilikle başladı. Kısa süren bir muhabirlik döneminden sonra, *«Comizahual»* dergisini yönettl. *«El Norte»* gazetesinin genel yayın yönetmeni oldu. 1940'da yayımladığı *«Numeros»* adlı şiir kitabıyla dikkatleri üstüne çekti. Yer yer ince bir toplumsal eleştiri getiren şiirleri, ona sadece Honduras'da değil, Latin Amerika'nın öteki ülkelerinde de ün kazandırdı. Eleştirmenler onu, «şiire yeni bir renk getiren çağdaş bir balad yazarı» olarak karşıladılar.

SUASNAVAR'dan seçmeler

SAYILAR

IX

Ne cılız bir yaşam sürüyor
Balıkçı kız...

Kirli, kokuyor,
paçavralar içinde,
boyuna bağırıyor,
neredeyse bayılacak.

Hasta bir kız.
Yüzü ne kadar soluk!

Ne hüzünlü gözleri var,
külrengi martılar gibi
mavi gözleri.
Ah, balıkçı kız, balıkçı kız,
balık satıcısı kız!

SAYILAR

XXI

Tarlalar.
Sürüler.
Dağlar.
Güneş, rüzgâr, su.

(Akıyor ırmaklar
başıboş,
mırıldanarak
kır çiçeklerine şarkılarını.)

Bir çocuk gülüyor.
Şarkı söylüyor bir ihtiyar.
İki genç köylü öpüşüyor
göğün altında.

Oturdum

bu şiiri yazdım
yeni bir yaşam uğruna.

SAYILAR

XXVI

Yitirdim kunduralarımı
büyük Sula Vadisi'nde.

Irmaklardan geçtim,
uyuyan köprülerden,
ayın pelerini altından.

Muz korularının hışırtısına,
pumaların kükreyişine,
caramba! geliyorum.

Geliyorum işte, yalınayak,
San Pedro Sula'ya.

SAYILAR

XXX

Otellere bakıyorum
bir iş bulayım da karnımın doyumu diye,
yok.

Çarşı-pazar bırakmıyorum
orada da aynı:
yok.

Bütün sokakları dolaşıyorum,
yerlerde
bir sözcük bile yok.

Yok. Yok. Yok.

(Türkçesi Ülkü TAMER)

SUBANDRİO (Kepandjan, Java - 1914) İndonezyalı siyaset adamı. Doktordu, İndonezya'nın bağımsızlık mücadelelerine katıldı. Londra (1950-54) ve Moskova'da (1954 1956) büyükelçilik yaptı ve dışişleri bakanı (1957), dış ekonomi ilişkiler bakanı (1962) oldu. Komünist eğilimliydi, Sukarno'nun anti-emperyalist sistemini uyguladı, Çin ile yakınlaşma yoluna gitti. İndonezya Ocak 1965'te Birleşmiş Milletler örgütünden ayrılınca, Subandrio Çin ile bir ülkelerarası devrimci devletler örgütü projesi geliştirmeye çalıştı. 30 Eylül 1965'te başarısız hükümet darbesinden sonra bir solcu cephe kurmaya çalıştı, faket general Nasution ile generel Suherto onu uzaklaştırdılar ve tutuklattılar (Mart 1966), sonra, Eylül 1965 darbesine katılmakla suçlayarak ölüme mahkûm ettirdiler (Ekim 1966). Mart 1970'te cezası başkan Suharto tarafından müebbet hapse çevrildi.

SUKARNO Ahmed (Cava - 1901 / Cakarta - 1970) : İndonezyalı devlet adamı. Mühendisti. Milliyetçi Partiyi kurdu ve başına geçti (1927). Hollandalılar tarafından hapsedildi (1929-1932), daha sonra Flores'e sürüldü. Japonlar tarafından serbest bırakılınca (1942), onlarla anlaştı. İndonezya cumhuriyetini ilân etti (Ağustos 1945) ve cumhurbaşkanı oldu. Aralık 1948'de yeniden tutuklandı. Az sonra görevine döndü. Komünistleri hükümete aldı (1957), fakat muhalefeti frenleyemedi. 1957 ve 1960'ta iki suikasttan kurtuldu. Sumatra'daki bağımsızlık hareketleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Kurucu meclisin dağıtılmasından ve Temsilciler meclisi görevlerinin kısılmasından sonra, «güdümlü demokrasi» (1957-1959) adı altında bir çeşit diktetörlük yönetimi kurdu ve 1959'da yapılması gereken seçimleri süresiz olarak erteledi. Cakarta'yı uluslararası anti-emperyalizmin başkenti haline sokmak ve devrimci Güneydoğu Asya'nın yönetimini eline geçirmek amacıyla, sömürgeciliğe karşı mücadele anlayışına dayanan bir dış siyaset uygulamaya başladı. Böylece Hollandalıları,

SUKARNO devlet başkanı seçildiği dönemde.

Batı Yeni Gine'yi, İndonezya'yı terk etmek zorunda bıraktı (1963) ve Malaysia federasyonunu bir yeni-sömürgecilik kuruluşu olmakla suçladı (1963) Ülkesini Birleşmiş Milletler örgütünden çıkardı. Buna karşılık Malaysia örgüte kabul edildi (Ocak 1965).

Bu siyaseti ile halkın sevgisini kazandı. Bu nedenden ordunun muhalefetine pek önem vermedi ve iktidarı tümüyle eline alarak (1960) kendini süresiz başkan seçtirdi (1963). Ordunun etkisine karşı denge kurmak için İndonezya Komünist partisinin desteğini sağlamaya çalıştı. Bu siyasetin gelişmesi, komünist kaynaklı bir hükümet darbesinin (30 Eylül 1965) başarısızlığa uğraması ve onu izleyen baskılarla durdu. Sukarno, denge siyasetinin başlıca desteğini yitirdi ve kaderini ordunun eline bırakmak, çin yandaşı siyasetini değiştirmek ve Malaysia'ya karşı hücumlarını durdurmak zorunda kaldı. Subandrio tarafından yürütülen ve bir sol kuvvet cephesi kurma amacı güden siyaseti karşısında ordu, doğrudan doğruya iktidarı almaya karar verdi.

Başkan Sukarno'nun İndonezya halkı arasında uyandırdığı sevgi, iktidarı yavaş yavaş elden kaçırmasına engel olmadı. 12 Mart 1966'da ordu baskısı ve sokak gösterileri karşısında tüm yetkilerini general Suharto'ya bırakmak zorunda kaldı. Aşırı solcu olduğu ileri sürülen dışişleri bakanı Subandrio'yu feda etti (18 Mart), sonra Subandrio'nun yerini Malik'in aldığı ve Suharto'nun yönettiği bir hükümeti kabul etti (27 Mart). Halk Danışma meclisi 5 Temmuz 1966'da onun süreksiz başkanlığını kaldırdı. Sistemli bir yıpratma kampanyası, parlamentoya (9 Şubat 1967) ve Halk Danışma kongresine (12 Mart) onun görev ve unvanlarını alma olanağını verdi.

SUN YAT-SEN (Guang-dung - 1866 / Pekin - 1925) Çin devlet adamı. Makao'da doktor oldu ve Protestanlığı benimsedi. 1894'te Çin'i Kalkındırma derneğini kurdu. Gizli Triad'lar derneğine girdi. Batı'ya gitti (1895)

Çağdaş Çin'in ilk mimarı : SUN YAT SEN.

Orada, partisi önce Devrimciler Birliği (1908), sonra da cumhuriyeti kurmak ve yurdu yabancılardan kurtarmak amacıyla kurulan Guomindang haline geldi. Devrim Vu-Çang'da patlak verdi (Ekim 1911). Sun Yat-Sen, denizyoluyla Şanghay'a gitti. Nanking'de cumhurbaşkanı seçildi, fakat gerçek bir askeri güce sahip olmadığı için yerini Yüen Şikay'a bırakmak zorunda kaldı. Kısa zamanda onunla ilişkisini kesti, önce Şanghay'da, sonra da Kanton'da (1918), «Halk için üç ilke» adlı programı benimseyen bir ayrılık yandaşı hükümeti kurdu: bu ilkeler şunlardı: başka devletlerle olan ve eşitliğe dayanmayan antlaşmaların feshi, demokrasi ve ekonomik ilerleme. Memlekette hüküm süren anarşi, onu Japonya'ya kaçmak zorunda bıraktı (1921). Batılılardan mâli yardım istedi, çabası sonuç vermeyince, Sovyet'lerden sermaye ve teknisyen sağladı. Marksizmin iktidara geçmesi halinde, millî bağımsızlığın başta geleceğine dair güvence almak suretiyle partisine komünistleri kabul etti. 1 Ocak 1924'te, Guomindang'ın Kanton'daki ilk kongresinde Sun Yat-Sen programını sundu. Kuvvetlerinin üstünlüğü, propagandasının etkinliği ile Tukiun'da tutundu ve Çang Tzo-lin'in desteği sayesinde, Pekin'de büyük gösterilerle karşılandı. Çok geçmeden öldü ve Vang Ging-es'e yapıtının üç safhada bitirilmesini isteyen bir vasiyetname bıraktı: askeri fetih, Guomindang'ın diktatörlüğü ve bir anayasa çıkarılması. Bu programı bacanağı Çankayşek ele aldı, fakat sonra değiştirdi. Eylem adamından çok nazariyeci olan, kitlelerden çok seçkin tabakanın değer verdiği Sun Yat-Sen'e çağdaş Çin'in babası gözüyle bakılır

SUPERVİELLE Jules (Montevideo 1884) Fransız şairi. İlk şiirlerinde Güney Amerika ovalarının egzotik havasını estirir. Yalnız bu kendisinin günlük ve ilkel yaşantının bütün derinliklerine inme çabasına engel sayılmaz. Klasiklerden, romantik ve parnasyenlere dek gelen bir ekinle beslenmiş, bu yüzden, yeniliklerin çekiciliğine kendini pek kaptırmamıştır. Supervielle'de, varlıkların görülmez devinimini sezmekten, fizikötesinden, kozmik bir evren duygusundan, önsezilerden, bir çeşit evrensel panteizmden söz edilebilir. Ama ozan, bütün bunları, her türlü savdan uzak, sevimli, kolay bir söyleyiş içinde verir. Şiirlerinde, Descartes, La Fontaine'in masallarında konuşuyor sanırsınız. Kavgadan gürültüden uzak, «büyük derinliklerle dostluklar kurar», «sonsuz uzaklıklarla arkadaş olur» ve böylece yalnızlığını bütün yoğunluğuyla yaşar. Alışılmışa baş kaldırmaktan daha çok kurulu düzenle uyuşan bir tutumu vardır. 1960 yılında Fransa'da başozan seçildikten bir hafta sonra ölen Supervielle, şiirlerinin güzelliğini, konularının seçimi yanında işleniş ve sözcüklerin ustaca kullanışıyla yaratır.

Başlıca betikleri: *Débarcadères, Gravitation, Le forçat innocent, Les amis inconnus, La fable du monde.*

SUPERVİELLE'den şiirler

İÇE DOĞUŞ

Gün gelecek bu Toprak
Gecesi gündüzü birbirine karışmış
Dönen kör bir uzay olacak.
Sonsuz göğü altında And dağlarının
Ne doruk diye bir şey kalacak
Ne ufak bir sel çukuru.

Bütün evlerinden evrenin
Kalıp kalacak tek bir asma kat
Yeryüzüne dağılmış kişilerden
Tavansız bir üzüntü.

Göçüp gitmiş Atlantik açıkdenizinden
Havada azıcık tuzlu bir tat
Denize değgin tek şey bilmeyecek
Büyülü, uçan bir balık.

1905 yapısı bir arabadan
(Dört teker, yol hak getire)
Öyle buğu buğu kalmış
O günlerden üç genç kız
Uzak olmadığını düşünüp Paris'in
Kapıdan bakacaklar
Ve yalnız göğün o boğası tükayan
Kokusunu duyacaklar.

Ormanın olduğu yerden
Bir kuş sesi yükselecek
Yerini, ne olduğunu
Duyup kimse bilmeyecek;
Yalnız bunu dinleyecek Tanrı
«A, bir tarla kuşu» diyecek.

BALIKLAR

Derin koylardaki balıklar, bendeğinin ne
Ne yapabilirim söyleyin ağır-ağır emlerinin
Sizin değgin tek bildiğim biraz köpük, biraz gölge
Bir de benim gibi bir gün öleceğiniz.

Öyleyse neden gelip eşelemek düşlerimi
Size bir yardımım olabilecekmiş gibilerden
Haydi denize, kurak toprağımda bırakın beni
Beraber yaşamak yok bize günlerimizi.

•

Böyle konuşuyordu kim olduğunu bildiğim
Ama adının belirtilmesini biç istemeyen biri
Kimi kez tanıdığım tek insan odur
Kimi kez de şaşıp kalırım
Şu insan duvarının arkasında
Onu bu denli unutmuş olduğuma

Söyle mi yoksa böyle mi alnı
Gözleri şu renk mi yoksa bu renk mi
Doğrusu pek de bilemem bunu
Ama resmi bir bozuldu mu
İçten bal gibi sezerim bal gibi
Neyin üzdüğünü onu neyin sevindirdiğini

İkiyiz biz onunla kimi kez de bir
Karışır adımlarımız ve de yüreklerimiz
Aynı giysileri giyer
Birlikte yürür gideriz
O bizden başlayan yolda
İzleyebileceğimiz tek yolda.

BİR DAMLACIK

Şu uzaklardan gelen bir damlacık deniz
Benim, bu dünyadan olan ben;
Şu tayfa dolu, başıboş dolaşan gemi
Benim, kuzey güney denizlerinde kayıp giden;
Şu unutulmuş mavi, şu bildik sıcaklık
Şu bulutun kıyısındaki fısıltı
Benim, benim, burada başlayan ben;
Şu çığlıkları boğup kendisi susan yürek
Şu kuş kanatları, kanatsız kuşlar yanında
Her şeye karşın, sürülüşünde uçan,
Benim, kişioğlunun emeklerindeki ben.
Dayanın, her yerde, yine de yaşamak gerek
Şu tanyerleri ağarmaz olmuş bir gök altında!

GÖKLERCE

Denizin üstünde
Ortasında bir bulutun
Bir kadın yüzü
Boşluğa bakmakta.
Ve bu yörelere
Dadanan balık-kuşlar
Köpüğü göklere çıkarmakta.
(Tanıyorum bu kadını
Anın nerde gördüm onu?)

Göğün köpekleri havlıyor
Topraksız bir uzaklıkta.
Bu yabancı kadını
Tanımaz, bilmez
Etsiz hayvanlar bunlar.
Ve katı yüreklerinden
Bir gürültüdür çıkarıyorlar.
(Kadının gözleri öyle kara ki
İçimde arıyorum onları.)

Sessizlik birdenbire.
Bu basit türkücük
Gerektiği gibi şöyle
Yücelere dek yolunu alsın diye
Soluklarını tutup
Gidiyor göksel küreler
Kapatıp avuçlarını yüzlerine.
(Ve işte kapadı kadın
Ellerini yüzüne.)

BİR OZAN

Hep yalnız gitmem ben içimin derinliğine
Sürüklerim kendimle hep birçok canlı varlık.
Soğuk mağaralarıma girecek olanlar
Umarlar mı oradan bir an bile çıkmayı?

Batan bir gemi gibi, yığarım gecemde
Üstüste, karmakarışık, yolcuları, tayfaları,
Söndürüp kamaralarda, gözlerdeki ışığı
Dostluklar kurarım büyük derinliklerle.

TANRI KİŞİOĞLUNU TASARLIYOR

Benzemeli evet bana benzemeli
Ama nasıl henüz bilemiyorum
Her saniyesi, her zerresiyle
Dünyanın, evrenin hepsi olan ben
Onu ötekilerinden tutup ayırmak
Kollarımda kendime saklamak istiyorum.
Davranışları önce beni andırsın
Sonradan kendisi ne olursa olsun.
Penceresinde tasarlıyorum onu
Ama henüz evin kendisi ortada yok.
Karıp yoğuruyorum onu
İstemeden bir biçime sokuyorum
Kendime veriyor, kendimden alıyorum
Görmekte pek de sabırsızlanıyorum!
Daha iyi düşünmek, tasarlayabilmek için
Yapımını tutup biraz geciktiriyorum.
Kâh biçimlenmeden henüz uzaklaşıyorsun
Geçmiş derinliklerinde topallıyorsun
Kâh da bana doğru yükselip büyüyor
Kocaman koskocaman bir dev oluyorsun.
Hiçbir bakışın kapsayamadığı ben
Görülebilir olmanı istiyorum senin
Sonsuz ve salt susku olan ben
Sana «Kelâmı» veriyorum
Bir yere inip konamayan ben
Ayaklarının üstünde durmanı istiyorum
Her an her yerde hazır olan ben
Seni belirli bir yere koymak istiyorum
Efsanemde, ormanda yitip gitmiş
Kuzudan daha yalnız olan ben
Yemek bilmeyen ben içmek bilmeyen ben
Karşında bir kadın, seni
Sofraya oturtmak istiyorum
Hep ulu hep yüce olan ben
Dur durak nedir hiç bilmeyen ben
— Yapım gereği başka türlü olamam
Bitsem desem çünkü bitemem —,
Senin sonlu olmanı istiyorum
Ve sen ölümlü olacaksın yavrum.
Ağaçlarını göverip boy verdiği
Toprağın koynunda yatıracağım seni.

AĞIR

Taşınamayacak denli ağır şu dünya!
Herkesin de bir yükü var omuzunda
Ölülerin yükü
İki karış toprak topu topu
Yaşayanların yükü bütün bir küre.
Atlas, sen ey ortak sefalet
Atlas, çocuklarınız biz senin
Sayılamayacak denli çok,
Yapayalnızdır Toprak
Ama yine de, yine de ama
Taşımalı herkes onu sırtında
Uyuduğu zaman bile; taşımalı bu yükü
Göğüs geçirse bile gece uykusunda
Eşi benzeri olmayan böyle bir yük altında!
Savaş günlerinde daha bir ağırlaşmakta Toprak
Avrupada kanamakta Pasifikte kanamakta
Bezgin omuzlarımızda duymaktayız inleyişini
Uzayı tutan
Korkunç çığlıklar atışını.
Onu hep biraz daha ileri götürmek gerek
Eriştirebilmek için bugünden yarına.

YER VERMEK

Bir an çekil ortadan, görünümlere yer ver
Tufan öncesi gibi güzel olacak bahçe
İnsansız, hemencecik bitkiselleşir kaktüs
Gözünü kapadığında bile gözünden kaçacak şeyi
Arayan şu köklerle alıp vereceğin yok
Bırak bitiversin ot düşünün ötesinde
Gelip görürsün sonra ne olup bittiğini.

Ne yapayım ben yani böylesi bir dünyayı
Nasıl olsa tadına doymadan gideceğim
Bir süre şuna selâm, buna kelâm, efendim
Yok aman şu bitsindi, yok aman bu bitsindi
Bir süre şu hatundu, bu kadındı, şu kızdı
Derken gelip çatacak şu can verme sorunu
Kendi açmazlarından göçüp gidecek beden.

SURKOV

KIMILTI

Şu başını çeviren at
Kimsenin biç görmediğini gördü
Sonra gölgesinde kocaman ağaçların
Yeniden otlamaya koyuldu.

Ne kişi ne ağaçtı
Bir kısrak da değildi
Değildi yapraklardaki
Yellerden bir anı bile bu.

Bu bir başka atın
Ondan yirmi bin yüzyıl önce
Başını birden çevirdiğinde
Tam bu anda gördüğüydü.

Kişi, at, balık, böcek
Hiç ama, hiç birinin
Bir daha göremiyecekleri
Başsız, kolsuz, ayaksız
Bir yontu artığı oluncaya dek bu toprak

YAĞMUR DAMLASI

Arıyorum az önce denize düşen
Bir yağmur damlasını
Son hızla o dik o dimdik düşüşünde
Öteki damlalardan daha çok parlıyordu
Yalnız oydu çünkü bepsi arasında
Bir tuzlu su için çok tatlı geldiğinden
Yitip gideceğini anlayabilen
İşte bundan arıyorum denizde
Kaygılı tedirgin dalgalarda
Dokunsan kırılacak o ince anıyı
Sevindirmek için arıyorum onu
O anı yalnız ve yalnız bende çünkü
Ama ne yapsam boşuna öyle şeyler var ki
Tanrı bile artık hiçbir şey yapamaz
Bütün iyi niyetine karşın
Ve havanın dalgaların ve göğün
Bütün o sözsüz yardımlarına karşın.

(Türkçesi : Tahsin SARAÇ)

SURKOV Aleksey (Klev - 1904) : Sovyet şairi. Yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur. Küçük yaşlardan ekmeğini çalışarak kazanmak zorunda kaldı Ekim Devriminden hemen sonra Kızıl Ordu saflarında İç Savaşa katıldı. 1925 yılında üye olduğu Komünist Partisinin çeşitli kademelerinde, Komsomol'da ve yayın bölümlerinde çalıştı. 1928 yılında Rusya Proleter Yazarlar Birliği yönetimine seçildi. 1934 yılında Edebiyat enstitüsünü bitirdi.

İlk şiir kitabı 1930 yılında yayınlandı: «Türküye Başlayarak» (Zapev). Bu ilk kitabında ve 1940 yılına kadar bunu izleyen bir dizi şiir kitabında Surkov, İç Savaş yıllarını ve kahramanlarını anlatır. Bu yıllarda yazdığı türkü şiirler de büyük bir yaygınlık kazandı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yayınladığı «Moskova Üstünde Aralık» (1942), *Zaferin Türküsünü Söylüyorum»* (1946), *«Yollar Batıya Gider»* (1942), *«Saldırı»* (1943), *«Askerin Yüreği»* (1943) v.b. kitaplarındaki şiirleri, o yılların en çok yaygınlık kazanan, Sovyet insanının öfkesini, acısını, özlemlerini yansıtan şiirler arasındadır. Özlü bir şiir dilini yoğun bir lirizmle birleştiren Aleksey Surkov. Sovyetler Birliği Yüksek Meclis üyeliği, Dünya Barış Konseyi üyeliği gibi görevlerde bulunmuş uzun yıllar Sovyet Yazarlar Birliğinde sekreterlik ve baş sekreterlik yapmıştır.

SURKOV'dan iki şiir

KÜÇÜCÜK SOBADA ÇIRPINIYOR ATEŞ

Küçücük sobada çırpınıyor ateş
Gözyaşları gibi akıyor reçine.
Toprak damda akordeon
Senin gözlerinden süs etmede.

Moskova önünde, karlı tarlalarda
Seni fısıldardı bana fundalıklar.
İsterdim ki işitesin
Sesimde nasıl acı bir özlem var.

Uzaktasın şimdi uzaktasın sen
Aramızda aşılmaz enginler.
Kolay değil sana ulaşmam
Ölümse dört adım ötede bekler.

Çal akordeon, tipinin inadına,
Yolunu şaşıran mutluluğa seslen .
Üşümem ben bu soğuk damda
Sönmeyen aşkımın ateşinden.

Türkçesi : Ateşi BEHRAMOĞLU

SUYA EĞİLDİ ADAM

Suya eğildi adam
Birden saçlarını bembeyaz gördü.
Oysa henüz yirmi yaşında ya var ya yoktu.
Ve and içti o saat ağaçlar ve dereler üzerine
Düşmana acımadan ve en gaddar şekilde
Cezalandıracağına and içti.

Ey taş yürekli savaşçı söyle
Söyle kim kınayabilir seni!

SUSLOV Mihail Andreyeviç (Şakovskoye - 1902) Sovyet siyaset adamı. Ekonomi okudu. 1921'de Komünist partisine girdi. Moskova Üniversitesinde ders verdi ve Komünist partisi içinde yükselerek 1931'den itibaren önemli bir rol oynadı. 1933-1934'te Ural'da yapılan «temizlik hareketi»ni yönetti. İkinci Dünya savaşında Kafkas ülkesinde çete savaşları düzenledi. Zaferden sonra Marx'çı teoride uzmanlaştı ve Litvanya Merkez komitesinin başına getirildi (1944). 1947'de Komünist Partisi Merkez komitesi sekreteri oldu. 1948'de Kominform'da İdanov'un yerini aldı, sonra Pravda'nın başyazarı ve Prezidyum üyesi oldu (1952). S.S.C.B. Yüksek şûrasına milletvekili seçildi. Krusçev görevinden uzaklaştırıldıktan sonra Suslov'un parti yönetim kurulundaki durumu sağlamlaştı. Suslov, S.S.C.B. Komünist partisi genel sekreteri başyardımcısıdır.

sübjektif bk. **öznel.**

sübjektivizm bk. **öznelcilik.**

süje bk. **özne.**

süre bk. **içsüre.**

SVETLOV Mihail (Dnepropetrovsk - 1903 / Moskova - 1964) : Sovyet şairi. Bir zanaatkârın oğludur, şehir kolejinde öğrenim görmüştür. İlk şiirleri, 1917 yılında, *Askerin Sesi*'nde yayınlanan Svetlov, 1919'da Komsomol'a girmiştir.

Bu teşkilâtın kendi şehrindeki yayın sorumlusu olmuş, hemen ardından da *Genç Proletarya* isimli ilk Ukrayna komsomol gazetesini kurmuştur. 1920'de, Proletarya Yazarları'nın Moskova'daki ilk kongresine katılmıştır.

Karşı-devrimcilere karşı açılan mücadeleye katılmış, sonra da Harkov'da, Ukrayna Komünist Gençlik Teşkilâtı Merkez Komitesi'nde görev almıştır.

1922 yılında *Raylar* isimli bir şiir kitabını yayınlamış, yeni ifade şekillerinin bulunması hareketine katılmış ve 1926'da yayınladığı *Granada* isimli şiiriyle parlak bir başarıya ulaşmıştır. Büyük şair Mayakovski tarafından bir edebiyat zaferi olarak alkışlanan bu şiirden sonra Svetlov, tiyatro eserleri de kaleme almıştır.

İkinci Dünya Harbi sırasında harp muhabiri olarak kuşatma altındaki Leningrad'da bulunmuş, Beyaz Rusya cephesindeki savaşlara katılmış, kahramanlıklarıyla temayüz etmiş ve Berlin'e ilk giren Sovyet askerlerinden biri olmuştur.

Çağına, İhtilâle ve devrimci mücadeleye büyük bir sevgi ile bağlı kalmış olan Svetlov, herşeyden önce bir savaş şairidir.

SVETLOV'dan bir şiir

GRANADA

Sanki dolanırdı hep ayaklarımıza
«Elma» şarkısı
Atlar giderken tırıs
Yada çarpışmada dolu dizgin.
Ah nasıl da saklamış
Ara nağmesini bu şarkının
Steplerin tasa otları
Ve malakitleri kırların.

Arkadaşımın at üstünde
Söyleyip durduğu
Uzak yerlerden
Bambaşka bir şarkıydı bu.
Getirirdi Ukrayna havasını dile
Serenadiyle:
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim.»
Ne candan yürekten söylerdi bu şarkıyı
Dalarak kendi kırlarına,
Neredan gelmişti ona
İspanya'nın içliliği?
Aleksandrovsk, Harkov,
Siz bu yerlerde ne zamandan beri
Ne zamandan beri söylemektesiniz
İspanya türkülerini?

Benim Ukrayna'm, söyler misin bana
Düşmemiş miydi vaktiyle
Şair Taras Şevçenko'nun takkesi
Bu ekin tarlasına?
Nerden geliyor, dostum, anlat
Nerden geliyor sana bu balad?
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim!»

Gecikti cevap vermekte
Yoksa Ukraynalı düş mü görmekte?
«Ben bir kitapta gördüm
Bu kenti küçüğüm,
Onun güzel ününü
Adının ölümsüzlüğünü!»
İspanya'da Granada derler
Bir güzel kent vardır, bir güzel yer
Bıraktım arkada kulübemi
Oldum bir savaşçı
Granada'da verilsin diye
Topraklar köylüye.
Elveda dedim, çoluk çocuk
Elveda çiftçubuk!
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim!»

Düş görmekteydik giderken dörtnal
Kavramak için daha çabuk
Ateş etmenin dilini
Ve gramerini tetik düşürmenin.
Güneş doğuyor
Güneş batıyordu,
Stepte koş balam koş
Çıkıyordu atların canı.

Çalarak gitmekteydi bölük
Acıların yayıyla
Tellerinde zamanın
Elma şarkısını.
Nerede bugün
Arkadaş, türkün:
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim!»

Baktım bir ölü yatıyordu yerde
Gövdesi delik deşik mermilerden.
Arkadaşımdı bu benim
Hiç bir vakit atından inmeyen!
Baktım ölüye
Parlak ayışığında
Sanki solgun dudaklarından
Çıkmaktaydı yine: «Gran...»
Bulutların ötesinde
O uzak kente
Göçmüştü arkadaşım
Birlikte ara nağmesiyle.
Ondan sonra kırlar
Çınlamadı bir daha onun sesiyle:
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim!»

Anlayamadı bölük
Düşüp düşmediğini bile
Ve sonuna dek söylenip söylenmediğini
«Elma» şarkısının.
Ancak gökyüzünden bir ara
Kızıl kadifeleri üzerinden batan güneşin
Gözyaşına benzeyen bir yağmur
Süzüldü kırlara.
Yepyeni şarkılar
Buldu yine dirim.
Kesin, ağlayarak söylemeyin
Bir başka ara nağme, küçüklerim.
Kesin kesin yeter,
Kesin kardeşler,
«Granada sevgilim,
Granada, Granada'm benim!»

Türkçesi : H. İ. D.

SVOBODA

SVOBODA Frantişek Xaver (Mnişek - 1860 / Prag - 1943) Çek yazarı. İki ciltlik Basne'yi (Şiirler, 1883-1885) yayınladıktan sonra yazdığı birçok töre romanında başarılı bir ruhbilimci olduğunu ortaya koydu: *Rozkvet* (Çiçeklerin Açılması, 6 cilt ,1898) *Reka* (Irmak, 4 cilt, 1908). Oyun yazarı olarak *Svoboda Smer Zivota* (Hayatın Akışı, 1892) ve *Rezklad* (Çözülüş ,1893) ile Çek sahnesine gerçekçiliği ilk getirenlerden biridir.

SVOBODA Josef (Çaslav 1920) Çek sahneye koyucusu. 1948'de Prag Millî tiyatrosunda baş dekoratör oldu. 1953'tenberi dekoratörler, mimarlar, mühendisler ve elektronik uzmanlarından kurulu bir kadronun başındadır. Bu kadroyla dram anlatımı üstüne araştırmalara girişti, mekûn düzeniyle plastik anlatımı bağdaştırdı Laterna Magika'sında çeşitli sahne düzenlemeleriyle «tüm tiyatro»ya varmak için denemelere girişti.

SVOBODA Ludvik (Moravia 1895) Çek devlet adamı. Bir çiftçinin oğlu. Birinci Dünya Savaşında Avusturya-Macaristan ordusunda görev aldı. Ruslar tarafına geçerek Rus ordusundaki Çek alayına katıldı. Çekoslovak cumhuriyeti kurulunca Ülkesine döndü (1920). 1938 Münih buhranına kadar Çek ordusunda görev yaptı. İkinci Dünya savaşı çıkınca Polonya'ya geçerek Polonya ordusundaki Çek birliğini kurdu. Polonya'nın yenilgisi üzerine Sovyetler Birliği'ne geçti. Almanların Rusya'yı işgall sırasında Sovyet ordusunda Çek tugayını kurdu. Savaştan sonra Çekoslovakya Savunma bakanı oldu. 1948'de Komünistler iktidara gelince görevinde kaldı ve Komünist partisine katıldı. Kısa bir süre başbakanlık yaptı. 1950'lerde Stalin'ci temizlik sırasında bir süre hapsedildi. Bırakılınca bir kolektif çiftlikte görev aldı. Daha sonra Gottwald Askerî akademisinin başına getirildi. 1959'da emekli oldu. 28 Mart 1968'de Cumhurbaşkanı seçilen Svoboda aynı yıl Varşova paktı ülkelerinin Çekoslovakya'ya müdahalesiyle sonuçlanan olaylardan sonra da görevinde kaldı.

SWEEZY Paul (Boston 1907) Amerikalı ekonomi bilgini. Daha gençliğinde marksizme bağlandı ve o doğrultuda, özellikle azgelişmiş ülkelerin ekonomisini inceledi. Bu konuda kendine özgü görüşler getirdi. Harvard Üniversitesi'nde hocalık yaptı, sonra ayrıldı. 1949 yılında ünlü ekonomi dergisi Monthly Review'u kurdu. *The Theory of Capitalist Development* (Kapitalist gelişme teorisi) ve *The Present as History* (Yaşadığımız çağa tarih gözüyle bakış) adlı yapıtları yayınladı.

SWEEZY Üzerine :

Bir çok Marksçı teorisyen gibi Sweezy de, rekabetçi kapitalizm döneminde dış pazarların Avrupa'nın ekonomik büyümesinde *temel* bir rol oynamamış olduklarını kabul eder gözükmektedir. Dolayısıyle de, söz konusu etkeni hiç bir vakit hesaba katmayan klasik bir konjonktür açıklaması sunmağa yöneliyor. Bize öyle geliyor ki, bu çaba, doyurucu bir çaba olmaktan uzaktır.

Düşünür tarafından sunulan teori, şu fikre dayanmaktedir Kapitalist gelişme boyunca kapitalist artırım (tasarruf) ulusal gelirin gittikçe artan bir bölümünü kapsamak eğilimindedir; bunun nedeni, hem kârların ücretlerden daha hızlı artması, hem de kapitalistlerin gelirlerinin gittikçe artan bir kısmını tasarrufa yöneltmeleridir. Bu durumda, diyor düşünürümüz, bütün tasarruf yatırıma dönüşecek olursa, yatırım *efektif* talepten daha hızlı artacaktır. Ama öte yandan üretim teknikleri değişikliğe uğramadığı takdirde de, tüketim malları *üretimi*, yatırım artışındeki yüzde oranı ile artacaktır. Dolayısıyle de tüketim malları üretimi efektif tüketimden daha hızlı artacak ve kriz zorunlu olarak patlayacaktır.

Bu yerde akılyürüterek kriz sorununun kesin bir açıklığa kavuşturulabileceğine inanmıyoruz .Çünkü tüketim malları üretiminin *ille de* yatırımla aynı ritm içinde arttığını iddia etmek bizce güçtür. Böyle bir iddia, yeni donanımların, tüketim mallarının yapımı için değil de ek donanımların yapımı için kullanılabileceğini hesaba katmamak olur.

Tugan Baarnovskiy'in yanılgısına düşmeksizin, bu sürecin *sürgit* böyle devam edeceği de iddia edilemez elbette. Bununla birlikte bize öyle geliyor ki, konjonktür sorununu açıklayabilmek için, şu iki soruyu cevaplandırmak gerekmektedir : Kapitalist ekonomide *belirli bir zaman süresince* neden bir «donanım gereçleri üretimi için donanım gereçleri üretimi» süreci başlatılmaktadır; ve niçin sonradan bu süreç kesilmektedir? Bu soruların hiç birine cevap vermemekte Sweezy; ve öyle sanıyoruz ki, Malthus ve Rosa Luxemburg'da rastlamış olduğumuz fikri, kapitalist üretimin gelişmesinin bu üretim için gerekli mahreçlerin *önceden* gelişmesine bağlı bulunduğu fikrini kapitalist büyüme çözümlemesinin temeline oturtmadıkça, bu sorulara cevap getirme olanağı da yoktur.

Hiç şüphe yok ki, her kapitalist gelişmenin, *kökende*, bir «dış» etkenin etkisine bağlı olduğunu kabul etkisine bağlı olduğunu kabul etmek gerekmektedir aslında : Bu dış etken yeni bir ürün talebi yaratarak, bir ilk yatırım dalgası uyandırmaktadır. Bu ilk dalga yeterince güçlüyse, yatırım «normal» tasarrufu aşacak ve toplam ürün talebi, toplam arzdan üstün olacaktır; yeni yatırımlar uyandırılmış olacaktır, dolayısıyle de. Dış etkenin etkisi böylece bir kaç kat daha çoğalmakta ve genel bir genişleme (yayılma) süreci başlamaktadır; ve bu sürecin, kendisini doğurmuş olan gerçek nedenle bağları her zaman apaçık görülmeyebilir. Ama belli bir süre sonra iş çevrelerinde bu yatırım eğilimi büyük çapta azalma göstermeksizin edemez, çünkü yapılan yatırımlar hızla artmaktadır. Öte yandan «normal» tasarruf da çok hızla arttığından, bir an gelecek bu tasarruf yatırımdan daha büyük olacaktır. Dolayısıyle de büyüme süreci duracaktır o vakit.

Geçen yüzyılda bu genişlemeyi sağlayan dış etkenlerin en önemlileri şunlardı Ticaretin ve kapitalist sanayiin dünyanın yeni bölgelerine girip yerleşmesi ve özellikle A.B.D.'nde geniş verimli toprakların değerlendirilmesi. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana da, «sömürgelikten kurtulma» sürecinin yanı sıra az gelişmiş ülkelere «yardım»ın gelişmesi, sınaî ürün talebinde yeniden hızlı bir artış yaratmıştır; kamu harcamalarındaki ve özellikle askerî harcamalardaki büyük artışın etkisini de eklemek gerekir buna.

İleri kapitalist ülkelerin iki dünya savaşı arasında alabildiğine yavaşlamış olan ekonomik büyümesinin son on beş yıl içinde yeniden hızlı bir ritme ulaşabilmesi, öyle sanıyoruz ki, ancak bu şekilde açıklanabilir

Bu yorumumuzu daha fazla doğrulama çabasına girmeyeceğiz burada. Yalnız şu kadarını belirtelim ki, yukarda önerdiğimiz açıklamanın ilkesi olan dış mahreçlerin önceden hazır bulunması öğesi sadece Sweezy'de değil Baran'da ve hattâ Sternberg'de de göz önüne alınmamıştır.

Henri DENİS

SWEEZY'den bir seçme :

ÇEKOSLOVAKYA, KAPİTALİZM VE SOSYALİZM

Ruslar, Çekoslovakya'yı işgal edişlerini, Çekoslovakya'da bir karşı devrim durumunun gelişmekte olduğuna ve eğer müdahale etmeseler Çekoslovakya'nın kapitalizme geri dönebileceğine ve emperyalist kampa katılabileceğine bağlayarak kendilerini haklı

sayarlar. İşgale destek olunmasını da içeren bu iddia, uluslararası solun bazı unsurlarınca, özellikle de Küba'nın devrimci liderliği adına konuşan, Fidel Castro, tarafından da benimsenmiştir. Öte yandan, ileri kapitalist ülkelerdeki solun büyük kısmı, neredeyse karşı diye tanımlanabilecek bir tezle, Çekoslovakya'nın gerçek (aslî) bir demokratik sosyalizm biçimine yönelmiş olduğunu ve Sovyet müdahalesinin ne kapitalizm ne de sosyalizmle ilgisi olmadığını, fakat komünist partilerin, Doğu Avrupa blokundaki kesin otoriter yönetim etkinliğine karşı bir tehdit olarak görülen demokratlaştırma sürecinin durdurulmasını hedef aldığını öne sürmüşlerdir.

Rus tezinin en zayıf tarafı bir karşı-devrim durumunun gelişmekte olduğu iddiasıdır. Oysa tam tersine, varolan sistem son sekiz ayın halkça benimsenen reformları aracılığıyle büyük çapta güçlendirilmiş ve istikrarlandırılmıştır. Bu reformlar, büyük ölçüde, sistemin siyasal zemini üzerine oturtulmuş olan yapıya hasredilmişler ve herhangi bir yönde olsun onun temel karakterini değiştirmiş değillerdi. Tehdit gibi kabul edilen bir karşı-devrim değil, reformları onaylayıp ciro edebilecek ve kendilerinin etkin kılındıkları yeni liderliği sebatlı adımlarla iktidara yerleştirebilecek bir Çekoslovak Komünist Partisi Meclisi'nin varlığıydı. Bu hususlar Sovyet işgalindeki hedefin gerçekte reformlar olduğu görüşünü elbette ki güçlendirmiş ve 21 Ağustos'tan bu yana olup bitenlerin hiç biri de bunun tersini kanıtlamamıştır.

Tutulan defterde varolan sistemin değiştirilmesi değil de, güçlendirilmesi gerçeği kayıtlıysa da, Çekoslovakya'nın kapitalizme doğru ilerlemekte olmadığı anlamına gelmez bu. Kapitalizme doğru yönelim yürürlükte olan sistemin içinde kurulmuştu: İşletmeleri kendi içlerinde denetlemek, piyasa aracılığıyle tanzim ve maddi saiklere dayanış bu üç faktör bir arada ele alındıklarında işlevi giderek kapitalizme daha çok benzeyecek olan bir ekonomik düzene, — ki bu düzene isteyen istediği adı takabilir, — doğru kuvvetli bir yönelimi kaçınılmaz kılar.

Şurası muhakkak ki, kimi Marksistler, üretim araçlarındaki özel mülkiyet kesinlikle yasalaştırılmadıkça ya da yasalaştırılıncaya kadar hiç bir toplumun kapitalist olmayacağına inanmaktadırlar. Örneğin, Castro'nun Çekoslovakya ile ilgili iddiasını yadsıyan Dördüncü Enternasyonel'in bir beyanının açıkça belirttiğine göre, «Kapitalist restorasyon.. ancak kapitalist özel mülkiyetçiliği zor kullanarak yeniden kurmayı kabul ettirecek yeterlilikte kendilerini örgütleme kapasitesine sahip olan sosyal kuvvetlerden doğar.» (Intercontinental Press 16 Eylül, s. 766). Bu, yasal kategorilerle gerçek üretim ilişkilerinin karıştırılmasıdır. Eğer işletmeler, pazar için meta üretimi aracılığıyla kârları maksimumlaştırmayı amaçlamış küçük guruplar tarafından yönetiliyorlarsa kapitalizmin aslî üretim biçimine ve sınıf ilişkilerine sahipsiniz demektir. Zamanla duruma uygun yasal biçimler gelişecek fakat tarihi geçmişin karşısında bu biçimler muhtemelen «özel mülkiyet» etiketi hiçbir şeyi içermeyeceklerdir. Kaldı ki, bu bir ideolojik aldatmaca meselesi de değildir. Marks'ın yüz küsür yıl önce şirketler hakkında yazmış olduklarını anımsayalım.

> Toplumsallaştırılmış bir üretim tarzının üstünde duran ve emek güçlerinin ve üretim araçlarının bir toplumsal yoğunlaşmasını öngören sermaye burada, özel sermayeden ayrı olarak doğrudan doğruya toplumsal sermaye (doğrudan doğruya ortaklık kurmuş bireylerin sermayesi) biçimiyle iratlanır ve onun işletmelerinden ayrı olarak toplumsal işletmeler biçiminî doruhte eder. Bu durum sermayenin özel mülkiyet olarak kapitalist üretimin kendi sınırları içinde kaldırılışıdır.

Anlaşılması zor olmayan eski birleysel mülkiyet kavramı şirketin ortaya çıkışı ile birlikte daha o zaman anlamı karıştırılır hale geldiğine göre çokuluslu şirket ve büyük devlet mülkiyeti dönemi olan günümüzde ne denli karıştırılmaktadır bir düşünün. Örneğin, hem İtalya'da hem de Fransa'da devlet özel mülkiyet biçiminde değilse bile yine de kapitalist mülkiyet biçiminden olarak, doğrudan doğruya ya da devlet kuruluşları aracılığı ile üretim araçlarının büyük bir payına sahiptir. Ve gelecekte kapitalist mülkiyetçiliğin daha başka yeni biçimleriyle de karşılaşacağımızı ummak zorunda oluşumuz akla uygun gelen bir öngörüden başka birşey değildir.

Yukarda sözü edilen bu üç özelliğin Çekoslovakya'da tam anlamıyla gelişmiş olmaktan uzak bulundukları bir gerçektir: Sistem hâlâ, hani şu çoğunlukla «piyasa sosyalizmi» (Piyasa, kapitalist toplumun merkez kurumu olduğu ve sosyalizm de şuursuz otomatizme karşı bilinçli denetime yer veren bir toplum olduğu için söz konusu «piyasa sosyalizmi» terimi kendisiyle —çelişkilidir. Ancak bu, terimin yerini bulmamışlığı anlamına gelmez (çünkü) belirlediği olgu da kendisiyle— çelişkilidir. Ve piyasa sosyalisti toplumları kapitalizme doğru iten de, kesinlikle söylenebilir ki, işte bu iç çelişkidir. Ne yazık ki, bu son derece önemli olgunun Marksist tahlilinin düzeyi sadece Birleşik Devletler'de değil, tüm uluslararası Sol'da üzüntü verecek derecede düşüktür. İnsanın kapitalizmi anlaması için yüzeyin altında yatan ilişkilerin ve süreçlerin ilişkilerini açığa çıkarabilmek uğruna çok derinlere inmesi gerektiğini bir ders olarak bellemiş olanlar, sosyalist toplumlara gelindiğinde şekilsi-görüntülerle uğraşmaktadırlar. Bu kabahatin büyük bir kısmı, elbette ki, sosyalist toplumların kendi kapıları önünde durmaktadır. Çünkü istisnasız hepsi kendi gerçekleriyle ilgili herhangi bir ciddi bilimsel araştırma yapılmasından çekinmişlerdir) denilen ile, kökleri Stalin döneminin Sovyetler Birliği'nde olan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında diğer Sovyet Bloku ülkelerine ihraç edilen bir tür merkezileştirilmiş idarî planlamanın karışımıydı. Ama önemli olan yürürlükteki karışımın tam terkibi değil, bu sistemin içinde yol aldığı yöndü ve burada, (a) piyasa unsurlarının hacminin en azından son beş yıldır büyümekte oluşundan ve (b) son sekiz ay içinde yapılan liberalleştirici reformların amaçlarından birinin Çek ekonomisinin piyasa boyutları boyunca daha hızlı akışını engelleyen manialarını kaldırmak olduğundan şüphe edilemez. Bu son dönemin en etkili ve göze batan şahsiyetlerinden birinin, Profesör Ota Şik'in Dubçek yönetiminde başbakan yardımcılığı görevine atanmış olması bir raslantı değildi. Sovyet iktisatçısı Liberman'dan sonra Oto Şik, piyasa sosyalizminin belki de en çok tanınan kuramcısı ve savunucuydu. Kendisi, 1964'de uyarlanarak durakşamalı bir şekilde tamamlanmasına başlanmış olan iktisadî reform programını hazırlayanların başında geliyordu.

Piyasa sosyalizmi doğrultusunda diğer ülkelerin herbirinden çok daha ileri noktalara erişmiş olan ülke Yugoslavya olduğu için, Çekoslavakya'nın seçtiği yolu nereden uyarlamış olduğunu bilmek isteyenlerin Yugoslavya'ya bakmaları gerekir. Yugoslavya'nın piyasaya dönüşü Komünform'dan ayrıldığı 1948'e dek uzanmaktadır; ki bundan da beş yıllık değil 20 yıllık bir deneyi öğrenebiliriz. Öte yandan şunu da kabul etmek zorundayız ki, Yugoslavya'daki gelişimleri hakkında sürekli raporlar hazırlayıp zorunlu sonuçları çizebilmekte kendilerini muktedir göstermiş olanlar da sosyalist değil, kapitalist gözlemciler ve tahlilciler olmuştur. İşte, 19 Ağustos, 1968 tarihli New York Times'ın maliye sayfasında yer alan Belgrad mahreçli bir haber:

Batı sermayesi, Yugoslavya'da kendisine önemli ve sağlam bir basamak edinmiş ve bir zamanlar ilk ağızda tarım ülkesi dive bilinen Yugoslavya'nın yeni bir sanayi devletine dönüşmesine yardımcı olmaya koyulmuştur.

İtalya'nın dev oto firması Fiat ve Time'a bağlı bir şirket olan Printing Developments, Inc., of New York City gibi çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan yatırımlar hem sermayenin kendini besleyecek yeni kaynaklar bulmak için doymamacasına yinelediği isteklerini hem de pazar ekonomisini ve bunun bir çok süsünü kabul edecek olan komünist bir devletin bilinçli plânlarını temsil etmektedir.

Yapılan karşılıklı görüşmeler, iktisadî faaliyetlerde uzmanlaşmış Belgratlı yöneticilerin diğer Doğu Avrupa ülkelerinin de bu yolu izleyeceklerine kesinlikle inandıklarını ortaya koymak-

tadır.

Bu yetkililere göre Yugoslavya, Doğu için bir adım-atıcı ülke olduğu kadar Batı sermayesi için de bir vitrindir. Yugoslavya'da işletmeye geçecek olan şirketler Doğu Avrupa'nın diğer ülkelerinde de pazarların açılmasıyla birlikte rekabette çok büyük bir üstünlüğe sahip olacaklardır.

İşletmelerin denetimini devletten alıp işletmelerin kendine bağlayan ve serbest piyasa hükümleriyle, kâr saiklerini getiren reformlardan sonra Yugoslavya, yabancı sermayeyi çekebilmek için geçen yıl aynı şekilde devrimci nitelikte bir yasayı daha yürürlüğe koymuştur.

Yasanın kabulü sırasında, Batı sermayesinin ekonominin kilit sektörlerini ele geçireceğinden çekinenler tarafından güçlü bir muhalefet sürdürülmüştü.

Bu nedenle bir önlem olarak, yabancı sermayenin bir Yugoslav işletmesinde yüzde 49'dan daha fazla toplanmaması kararlaştırılmıştır.

Yugoslavya'daki işletmeler kendi bünyelerindeki işçi meclisleri (şûraları), — ki bunlar muhasebeciler ve üretim amirleri gibi profesyonel isimlerden oluşan kurullardır, — aracılığıyla kendi işçileri tarafından denetlenmektedirler.

Yabancı şirketler, işletmelerde azınlıkta kalmalarının, yaptıkları yatırımlar üzerinde kendilerine doğrudan doğruya denetim yetkisi sağlamayacağını düşünerek başlangıçta ortaklığa girmekte isteksiz görünmüşlerdi.

Yugoslav yetkilileri, burada, Batılı iş adamları için düzenledikleri seminerlerde, örneğin, yabancı yatırımcıya üretim fiatları üzerinde denetim yetkisi tanımak gibi birtakım olanaklar sağlanarak bu durumun değiştirilebileceğini anlatmaya çalıştılar.

Yabancı sermaye, kârının yüzde 20'sini bir Yugoslav bankasında teminat olarak saklamak kaydıyla kâr transferinde bulunabilecek ve ilkin bir Yugoslav şirketine önermek kaydıyla da isterse hissesini başka bir yabancı şirkete satabilecektir.

Yasanın kabulü bazı dramatik sonuçları doğurmakta gecikmedi.

Büyük bir Sovyet oto tesisinin teknolojisini ve büyük çapta malzemesini sağlayan Fiat, kendi lisansıyla Fiat otomobilleri yapacak olan Crvena Zastava (Kızıl Bayrak) adlı bir Yugoslav işletmesine 10 milyon dolar yatırdı.

Bir Amerikan şirketi de, buradan yapılan açıklamaya göre, Beogradski Grafički Zavod (Belgrad Grafike Matbaacılık Şirketi) ile renkli matbaacılık alanında kullanılmak üzere Birleşik Devletler'den getirttiği sürekli çalışan ve yeni basım tekniğini uygulayan makinalarla bir ortak yapımcılığa girdi.

Bütün bunların Yugoslavya'yla ilgili olduğu ve Çekoslavakya'nın da aynı doğrultu içinde bulunduğunu kanıtlamayacağı öne sürülebilir elbette. Kendini başka bir görüşe sıkı sıkıya bağlamış olan birine bu durumu ispatleyabilmenin imkânsızlığı apaçık bir gerçektir. Toplumsal gerçeğin tahlili daima, egemenleşme sürecine girmiş olan yeni gelişmelerin küçük başlangıçlardan doğmuş olduklarını görmemezlikten gelmeyi ya da alaya almayı yeğleyenlerce bir sorun haline getirilmektedir. Söylenebilecek olan şudur ki, Çekoslovakya, Yugoslavya'nın açtığı yolda zaten bir kaç değil epeyce adım atmış durumdaydı ve işgal öncesinin ayları da Çekoslovakya'nın aynı doğrultuda daha hızlı ilerlemeye istekli olduğunun belirtileriyle doluydu. Çekoslovakya'da tesisler kurmaları için yabancı şirketlerle bazı anlaşmalara girilmiş (örneğin, 31 Ağustos tarihli *Business Week*'e göre İtalyan petrol tröstü *EMI*, Çekoslovakya'da bir kimya fabrikası kurmaktadır); Prag'a öylesine çok iş adamı gelmeye başlamış ki, en az bir otel sürekli olarak bunlara ayrılmış; hem Prag'da hem de Batı finans çevrelerinde Çekler'in Batı dünyasının en son teknolojisini ülkelerine aktarabilmek için 500 milyon dolarlık bir istikraza sahip oldukları yönünde birez da ısrarlı ve anlaşıldığı kadarıyla da iyi kotarılmış söylentiler alıp yürümüştü. Belki bütün bunları önemsemek gereksizdir; belki de piyasaya bel bağlamanın doğuracağı sonuçlar ve kapitalist ülkelerle sürdürülen ilişkilerin derece derece çoğaltılarak geliştirilmesi Çekoslovakya'da Yugoslavya'da olduğundan daha değişik bir biçimde olacaktır. Olabilir ama, ne var ki, şimdiye dek bu tür sonuçları destekleyecek ciddî bir savla karşılaşmış değilim.

Burada şunu da önemle belirtmek gerekir ki, Çekoslovakya'da reformcuların —hatta bu konu için Yugoslavlar'ın da— kapitalizme doğru bilinçli bir yönelim içinde olduklarını veya demokratik sosyalizmi ortaya koymaya uğraşıyoruz derken laf cambazlığı yaptıklarını ve samimiyetsiz davrandıklarını kanıtlayacak tek belirti de yoktur. Marksizm, bize insanları akıllarından geçirdikleri maksatlara bakarak değil eylemlerine ve eylemlerinin muhtemel sonuçlarına bakarak yargılamayı öğretir. Tartışma konusu olan, piyasaya karşı mücadele verilmesi gerekirken, piyasayı güçlendirmeye kalkışmanın, maksatlar ne olursa olsun dikkate alınmaksızın sosyalizmi değil kapitalizmi terfi ettirmekten başka bir şey olmadığıdır.

Öyleyse Çekoslovakya'nın kapitalizme doğru yönelmiş olması, Sovyetler'in müdahalesi için haklı bir gerekçe mi sayılmalı? Elbette ki hayır. Gerçek şudur ki Sovyetler Birliği dahil, tüm Avrupa bloku, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi aynı doğrultunun yönünde ve içindeydiler. Doğu blokuna dahil her ülkenin değişik derecede ve değişik hızda karışmış olduğu iktisadî reform hareketinin gerçek anlamı buydu. Eski bürokratik merkeziyetçilik düzeni her yerde artan güçlüklerle karşılaşmaktaydı. Yığınlaşan gevşeklik ve umursamazlık, verimliliğin tıkanması, iktisadî durgunluk —bunlar ve kaçınılmaz hale gelen bunalımların diğer belirtileri tüm üye ülkelerde görülmekteydi. Bu duruma iki şekilde karşılık verilebilirdi. Birincisi, Çinliler'in anladığı anlamda bir kültür devriminin başlatılması,— yığınları eyleme geçirecek bir toplu kampanya, siyasal bilincin genel düzeyini yükseltmek, sosyalist fikirleri yeniden canlandırmak, karar-vericiliğin her düzeyinde, sorumluluğu arttırarak üretimcilerin kendilerine bırakmak — olabilirdi. İkincisi ise, giderek artan bir güvenle piyasanın disiplinine ve kâr saiklerine bel bağlamaktı. Sovyetler Birliğinin ve komünist eylemin tarihi derinliklerine dek uzanan sebepler nedeniyle birinci karşılığı gerçekleştirmeye muktedir tek bir şahıs, tek bir parti ve tek bir topluluk yoktu. Bu nedenledir ki, ikinci karşılık biçimi benimsendi. Ne var ki, bu benimseyiş, bürokrasilerin kapitalist yöntemlere sevgi beslediklerî için değil, iktidar ve imtiyazlarını ellerinde tutabilmek için başka çıkar yol bulamadıkları için oldu. Bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek ödemek zorunda kaldıkları fatura kendi ülkelerini gerisin geriye, özde kapitalist toplumlara giden yola sokmaktı.

Fidel Castro, Pravda'daki bir makaleye istinaden 23 Ağustos'da Çekoslovakya'nın işgali ile ilgili olarak yaptığı konuşmada demiştir ki :

Makale şöyle devam ediyor : «SBKP, partinin ve devletin üslûbunu, biçimlerini ve yöntemlerini sürekli olarak mükemmelleştirmektedir. Aynı çalışma sosyalist sistemin temel ilkelerine uygun dengeli bir süreç içinde diğer sosyalist ülkelerde de yürütülmektedir.»

Ama şu beyan çok ilginçtir. Makalede, «Ne yazık ki, Çekoslovakya'daki iktisadî reformla ilgili görüşmeler başka bir esas üzerinde gelişmiştir. Tartışmaların eğirliği bir sosyalist ekonomiden doğan tüm gelişimin dünya çapındaki eleştirisi, bir de, planlamanın öngördüğü ilkelerle, özel sermayeye geniş bir faaliyet alanı sağlayan kendiliğindenci ticarî ilişkilerin yer değiştirme önerisi çevresinde toplanmıştı,» deniyor.

Bu durum, Sovyetler Birliği'nin ticarî ilişkilere ve bu ilişkilerdeki kendiliğindenciliğin etkilerine ve piyasanın istenebilirliğini savunmakta olanlara ve bu piyasaya göre temellendirilmiş olan fiatlara giderek daha büyük güç kazandırılmasından yana olan iktisadî alandaki belli akımlara engel olacağı anlamına gelir mi acaba? Sovyetler Birliğinin bu akımları durdurmayı gerektiğinin bilincine ermeye başladığı anlamına gelir mi acaba? Emperyalist basında yayınlanan bir takım makalelerde aynı akımların Sovyetler Birliğinde de varolduğu kıvançla duyurulmaktadır.

Öyle sanıyorum ki, Fidel'de herkes gibi *Pravda*'daki makalenin Sovyet politikasındaki temel bir değişimi göstermek için değil puan toplamak amacıyla yazılmış olduğunu bilmekteydi. Gerçekteyse Sovyet blokunun dekadant bürokrasileri, yaratabilecekleri merkeziyetçi planlamanın tek türünü uygulamaya koymuşlar ve bu uygulamanın halklarının umutlarını ve ihtiyaçlarını karşılamadığını kanıtlamışlardı. Bir kez daha kapitalizmin yöntemlerine dönmekten başka alternatifleri kalmamıştı. Ve böyle yapmakla da, yolculukları ne denli uzun sürecek olursa olsun varılacak menzilli tek olan bir çıkmaz - yola girmiş olmaktaydılar.

Hayır, Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgallerinde kapitalizme yönelişin düzeltilmesi düşünülmüş değildi. Bu yöneliş her iki ülkede de ilerleyiş içindedir ve bundan böylede Çekoslavakya'daki gibi son sekiz ay içinde uygulanan liberal reform programından daha zecri bir şey ortaya çıkmadıkça, ya da çıkıncaya dek de, sürecektir. Gerçekte Sovyetler Birliği'nin liderlerinin korktukları —ve korkmakta da her bakımdan haklı oldukları— iki tehdit vardı. Bu tehditlerin birincisi, kendi kişisel çıkarlarına, ikincisi de kendilerinin temsilcileri oldukları ulusal buyrukçuluk katının çıkarlarına yönelmişti.

Kendi kişisel çıkarlarına yönelik olan tehdit basitti. Belli nedenlerle Çekoslovakya'da uygulamaya konulan liberal reformlar halk tarafından fazlasıyla benimsenmişti. Uzun bir süredir tutuklu iseniz ilk hedefiniz düzeni değiştirmek değil, hapisten kurtulmak olur. Çekoslovak halkı için de asıl durum buydu : Hapisten kurtulmak istiyorlardı. Bu da Novotny yönetiminden ve onun tüm baskıcı ve düşman çehrelerinden kurtulmak anlamına gelivordu. Bunu da dikkate değer bir kolaylıkla basardılar. Komünist parti kamuyu saran havaya (haletiruhiveye) havret uyandırırcasına heyecanlı kesilivermişti; eski yöneticiler kadrosu övgüsüne apansız bastırılmış ve iktidardan uzaklaştırılmışlardı ki, mücadele etmeye bile muktedir olmamışlardı. Halkları hapiste olan Sovyetler Birliği (üstelik Sovyetler'dekiler diğerlerinden daha da uzun bir süredir hapistevdiler) ve blokun diğer ülkelerinin yöneticileri için bu durum göz korkutucu bir örnekten başka bir şey olamazdı. Novotny ve yandaşları sessiz sedasız kapı dışarı edildiklerine göre aynı durum kendi başlarına da gelebilirdi. Bu nedenle kendi açılarından salt kendi ülkelerinde denetimi sıkılaştırmakla kalmayıp bunca ilişkiden sonra Çekoslovakya'nın da öyle kolay kolay basını alıp gidemeyeceğini göstermeye kalkışmaları zorunluydu. Kendi görüşlerine göre salt bu olasılık bile işgali haklı saymaya yeterli bir nedendi.

Ancak, Sovyet yöneticilerinin meşgul ettiği kadar bir bütün olarak bloktaki egemen durumlarını da özellikle etkileyen bir neden daha vardı. Bölgenin her yerinde piyasanın önemi büyürken Batı'nın daha güçlü piyasa ekonomilerinin magnetik gücü de büyümekteydi. Tesis ve kuruluş düzeylerindeki (seviyelerindeki) kâr ve etkinlik en üst değerler statüsüne yükseltildi mi, bu kuruluşların başındaki yönetici - idari kadrolar için uygulamada bu değerleri en ileri ve en kârlı noktalara erişmiş olanlarla yakın ilişkiler kurmaya çabalamak kaçınılmaz olacaktı. İleri kapitalist ülkelerden daha çok ticari ilişki, daha çok teknoloji, daha çok finansman ve nihayet daha çok yatırım isteği de arttıkça artmak zorunda kalacaktı. Yugoslavya, hem bu süreci hem de bu durumun zayıf bir ülkeyi giderek daha güçlü bir ülkenin hakimiyetine nasıl sürüklediğini kristal berraklığıyla göstermektedir Bizim burada, bloku bir bütün olarak düşünerek sözünü ettiklerimizi. son derece güçlü anilmerkez (centrifugal merkezaç) kuvvetlerdir ki, bunlar denetlenmedikleri takdirde bütünden kopup değilmanın (disintegration) giderek hızlanan süreci içinde sonuçlanırlar. Sovyetler Birliği'ndeki buyrukçu kat için bu durum, elbette ki, ciddi bir tehlikeyi temsil etmektedir Blokun bünyesi iktisadi siyasal ve askeri bakımlardan kendi topluluğuna ve ulusal çıkarlarına hizmet etmek biçiminde inşa edilmişti. Örneğin, görelî (izafî) olarak ileri sanayi bölgeleri sayılan Çekoslovakya ve Doğu Almanya, Sovyet ekonomisinin ihtiyaçlarına göre biçilmiş rollere atanmış bulunmaktaydılar. (Bu ilişkilerin nereye kadar sömürücülüğe dayalı olduğu da önemlidir ama bu durum burada ilgilendiğimiz sorunu zorlaştıracak çapta değildir.) Öte yandan, Sovyet iktidarının, Varşova Paktı'nın sürekli olarak yürürlükte kalarak kendi askeri güvenliğinin özünü teşkil etmesini düşündüğü de bellidir. Bu koşullar altında, Kremlin'de oturanların bloku bir arada tutabilmek uğruna hangi çareye olursa olsun başvurmaya hazırlıklı bulunduklarını anlamak kolay olur. Birleşik ekonomik ve politik güçlerinin sürekli aşınmaya uğraması ve artık işi yürütemez oluşundan bu yana silâhlı kuvvetlere açıkça müracaat etmeye kendilerini zorunlu saydılar.

Bu nedenle, son tehlilde, Çekoslovakya'nın işgali, Sovyetler'in bir bütün olarak blok içinde gelişmekte olan bir bunalımın çehresinde gösterdikleri zayıflığın belirtisidir. Başarılı olur mu? Kısa vadede başarılı olacağından şüphe edilemez. Çekoslovakye'de serbestleşme (liberalization) yavaşlatılmış ve muhtemelen bir süre için de durdurulmuştur; bloktan kopup dağılma eğilimi göstermiş olan merkezkaç kuvvetler denetim altına alınmışlardır Ama uzun vadede askeri güçler iktisadî ve siyasal sorunlar doğurmuştu, aynı sorunların ilerde daha büyük ve yeni bunalımlar yaratacakları da kesindir.

Bu olaylar sırasında Moskova'ya - bağlı ortodoks Komünizm yakesını zor kurtaracağı bir belâya kaptırmıştı. Konumuz Avrupa olduğuna göre eklemekte yarar var, geçen gün eski bir Avusturyalı dostumdan durumu gayet iyi özetleyen bir mektup aldım:

Senin de çok iyi bildiğin gibi, «görkemli» Rus partisiyle (politik olduğu kadar ideolojik) son bağlarını kopartmaya bir türlü yanaşmayan o, küçük sol - kanat sosyalistleri azınlığına mensuptum. İnsan, bakarsın, günün birî radikal bir sarsıntı başlar ve eski Leninist gelenekler yeniden hayat bulur diye umudunu sürdürüyor.

Günümüzde bu tür umutlarda ısrar etmek budalalık artık. Ernest Fischer, (Avusturya Komünist Partisi'nin önde gelen aydınlardan) Kremlin'dekilerle ilişkileri kesip kendi yollarında ilerlemeleri için dün Sol'a bir çağrıda bulundu. Bakalım batılı Komünist Partileri, Fischer'in uyarısını dikkate alabilecekler-mi? Bu uyarıya dikkat etmezlerse, bana öyle geliyor ki, yavaş yavaş fakat, mutlaka yok olup gideceklerdir.

Eğer bu değerlendirme geçerlilik kazanırsa, Çekoslovakya bunalımı, Moskova'nın ileri kapitalist ülkelerdeki politik ve ideolojik etkinliğinin sona erişinin başlangıcını işaretler. Komünist partileri ya bu durumu görüp düzeltecekler ya da altında ezileceklerdir.

Tarihî gelişimlerini düşünürsek, başarıyla düzeltebilmeleri şüphelidir. Düzeltseler bile, Moskova - eğilimi devresinin sonu yakındır.

İleri kapitalist dünyanın dışında bunun etkisi daha az dramatik olacaktır - ama sadece orada ortodoks komünist partileri uzun süredir çözülüp gitmekte ve yeni devrimci kuvvetler eşinlenmek için Çin'in veya (Latin Amerika'da) Küba'nın öne çıkmasını beklemekte oldukları için.

Küba konu olduğunda, Fidel'in işgali affeden konuşması, Küba ihtilâlinin itibarını güçlükle yükseltecektir. Ancak bu konuşmayı yalnızca o kısmıyla yargılamanın hiç bir şekilde dürüst olmayacağı söylenmelidir. *Granma*'nın (25 Ağustos) üçbuçuk sayfasının çoğu, Doğu Avrupa'da uygulanan Sosyalizmin keskin ve etkili aleştirisine, ve Sovyetler'in dünya politikasının cesaretsizleştirilmesine ayrılmıştı. Küba, gerisi için, önderlerinin söylediklerinden çok Küba'nın içinde ve dışında pratiğe koyduğu politikalarıyla uluslararası devrimci harekette yargılanacaktır.. Ve bu açıdan bıraktıkları izlenim; bir bakımdan yalnız kalmış ve kötü maksatlı emperyalist blokun tam ağırlığına maruz kalmış küçük bir ülke için dikkate değer derecede iyi olmuştur ve olmaya devem etmektedir.

Nihayet, Çekoslovak krizinden en çok kazananın; Çekoslovakya'yı bir çeşit demokratik sosyalist ütopyaya yönelmiş gibi görmüş, teorisinin bönlüklerine düşmeksizin, işgali, suçlamayı hakettiği biçimde suçlayan Çin olacağı pek iyi çıkarılabilir. Çin'in

uluslararası alandaki son gelişmeler üzerine yaptığı tahlilde ***Monthly Review***'ın hiçbir zaman kabul edememiş olduğu çok şey vardır — örneğin, dünya meseleleri karşısında Sovyetler Birliği'nin izlemekte olduğu yolun kendi tarihinin ürünü olmasından çok, yalnızca bir «revizyonist dönek kliğin» sorumluluğuymuş gibi ele alınışı, ve Sovyet blokundaki bütün ülkelerin kapitalist olarak yaftalanması: bunlar çoğunlukla yanlış tahminlere ve sonuçlara götüren tipik Çin yanlışlarıdır. Bununla beraber Çekoslovakya olayında, örneğin 23 Ağustos'ta ***People's Daily***'de, Yorumcu (genel olarak Çin Komünist Partisi'nde yüksek mevkide biri olduğu düşünülür) imzasıyla çıkan şu yazıda Çin tahlili açıktır ve noktayı iyi yakalamıştır:

Sovyet revizyonist dönek kliğinin silâhlı kuvvetlerini bile bile alçakça harekete geçirmiş olması modern revizyonist blokun bütünü aşırı hassas çelişkilerin ürünüdür. Bu Doğu Avrupa'yı denetlemek için yaptıkları mücadelede Birleşik Devletler emperyalizmi ile Sovyet modern revizyonizmi arasındaki aşırı hassas çelişkilerin sonucudur Bu dünyayı yeniden- bölmek için boşuna çabalamalarında Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nin aralarındaki beraber çalışmalarının ürünüdür. Uzun süredir Sovyet revizyonist dönekliği ile Doğu Avrupa ülkelerinin revizyonist klikleri arasında derin çelişkiler ve şiddetli çekişmeler vardı. Kruşçev revizyonist kliği, iktidara yükseldiğinden beri Birleşik Devletler Emperyalizmi ile birbiri ardına en utanılecak pazarlıkları yapmıştır. Sovyet revizyonistlerinin örneğini izleyen Çekoslovak revizyonist dönek kliği, kendilerini B rleşik Devletler emperyalizminin kucağına atarak onların ayak izlerinde yürümek istemektedirler Fakat, Sovyet revizyonistleri, Doğu Avrupa'yı kendi etki alanlarında saydıkları için, Çekoslovak revizyonistlerinin Birleşik Devletler emperyalizmi ile direnk olarak ortak çalışmaya girmelerini yasakladı. (Hsinhua release, 23 Ağustos).

Dünya devrimci hareketi, özellikle de az gelişmiş ülkelerdeki devrimcl hareket, bu beyanattaki abartmalardan çok, doğrularından etkilenmişe benzemektedir. Hem ne de olsa bazen doğruyu iletebilmek için abartmada bulunmakta gerekli olab liyor.

Swift Jonathan (Dublin 1667 / Dublin 1745) İrlandalı yazar. Amcaları tarafından büyütüldü. Trinity college'ta ilâhiyat okumaya başladı. Siyaset alanındaki sağlam görüşleriyle kral William III'ün dikkatini çekti. Daha serbest kalmak için İrlanda'ya döndü, anglikan kilisesine girdi (1695) ve Belfast yakınındaki Kilroot arpalığını elde etti. Ama çok geçmeden Surrey'e sir William Temple'ın yanına döndü, koruyucusunun ölümüne dek (1699) burada kaldı. Burada yazdığı ***The Battle of the Books*** (Kitapların Savaşı, 1696 1704) eski klasiklerin tarafını tuttu. Daha sonra yazdığı ***The Tale of a Tub*** (Bir Fıçının Öyküsü, 1704) adlı yapıtında piskoposluk kilisesinden yana çıktı. 1766 - 1768 arasında ***Journol to Stella***'yı yayınladı. Temple'ın ölümünden sonra lord Berkeley tarafından Meath idare bölümünde Laracor bucağı yöneticiliğine getirildl. Daha sonrakl yıllarda. ***A Mediation Upon a Broomstick*** (Bir Süpürge Sapı Üstüne Düşünceler) adlı sert bir parodi, ***Baucis ve Philemon*** (1707) adlı bir şiir, ***Argument Againts Abolishing Christianity***'yi ve ***Cadenus and Vanessa*** yazdı. Bununla beraber mevki hırsı, siyasal tutumunu tümüyle değiştirmesine yol açtı. Önce kalemlnin tüm gücüyle Whig'leri destekledi, sonra iktidara gelen Tory'lere yöneldi. ***The Conduct of the Allies*** (1711) adlı yergis. büyük yankılar uyandırdı. 1713'te Dublin'de St. Partic killsesl başkanlığına getirildi. 1724'te ***Draxiers's Letters'i*** (Kumaşçının Mektupları) yayınlandı. 1726'da tüm uygar dünyayı şiddetle yaran başyapıtı ***Gulliver'in Seyahatleri***'nl yayınladı. Daha sonraki yapıtları ***A Modest Proposal for Preventing the Children of Poor People in İreland From Being A Burden to Their Parents or the Country and for Making Them Beneficial to the Public*** (İrlende'daki Yoksul Halkın Çocuklarının Ailelerine yada Ülkeye Yük Olmalarını Önlemek ve Onların Topluma Yararlı Olmalarını Sağlamak İçin Bir Küçük Öneri, 1729), ***Verses on the Death of Dr. Swift*** (Dr. Swift'in Ölümü Üstüne Şiirler, 1731), ***Rhapsody on Poetry*** (1733), ***Polite Conversation*** (Kibarca Konuşmalar, 1738), ***Driections to Servants*** (1745). Swift son yıllarını kötü koşullar içinde geçirdi.

SZABO Lörinez (Miskole 1900 / Budapeşte 1957) Macar şairi. Gençlik yapıtları: ***Kaliban*** (1923), ***Satan Müremekci*** (Şeytanın Başyapıtları, 1926) kurulu düzene karşı isyanını dile getirir. ***Ayrı Barış***'ta (1936) isyan yeri düş kırıklığına bırakır. ***Tücsökzene*** (Ağustos böceklerinin Şarkısı, 1947) sarsıcı ve duygulandırıcı içtenlikte bir şiirsel otobiyografidir. ***Yirmialtıncı Yılda*** trajik bir biçimde sonuçlanan bir aşkın anısından esinlenen şair, Baudelaire ve Villon'u Macarcaya çevirmiştir.

SZAKASİTS Arpad (Budapeşte 1888) Macar siyaset adamı. Duvarcıydı, sendika hareketi sırasında kendine bir yol çizdi ve Bela Kun'un kısa süren yönetiminde oldukça önemli görevler aldı. Horty'nin yönetimi sırasında 3 yıl hapsedilen Szakasits, daha sonra sosyal Demokrat parti genel sekreteri oldu. 1945'te meclis başkan yardımcılığına getirildi: partisini Komünist partiyle birleştirerek, meydana getirdiği yeni işçi partisinin (1948) başına geçti. Z. Tildy'nin istifasından sonra cumhurbaşkanı seçildi (1948 - 1952).

SZİGLİGETİ Ede (Varadolaszi 1814 / Budapeşte 1878) Macar tiyatro oyuncusu ve yazarı. Budapeşte tiyatrosunda sahneye çıktı, sonra oyun yazmaya başlayarak 1840'ta ***Rozsa*** adlı komedisiyle Akademi büyük ödülünü kazandı. 114 Oyun yazan Szigligeti, Macaristan'de halk dramının yaratıcısıdır. Halk oyunları ***Szökött Katona*** (Kaçan, 1843), ***Kev Pisztely*** (Çifte Tabanca, 1844), ***Cigany*** (1853) komediler ***Liliomfi*** (1849), ***Evliliğin Üç Emri*** (1850), ***A Mamma*** (1857), ***Kadınlar Hükümeti*** (1862) ve trajediler ***Gritti*** (1845), ***Paul Beldi*** (1857) ***A. Tronkereiio*** (Taht Talibi, 1868) yazdı.

Ş

ŞALYAPN Fyodor (Kazan 1873 / Paris 1938) Rus şarkıcısı. Kend kendini yetiştirdi. Dâhi bir oyuncu idi. Operayı yapmacıktan kurtardı ve gerçekçi oyun tarzını kabul ettirdi. Boris Godunov rolünde büyük başarı kazandı. Rus ve uluslararası repertuvarlarda, önemli bas, bariton rollerinde, gerçekçi anlayışının damgasını vurdu. Massenet *Don Kişot*'u, Ravel *Don Kişot'un Dulcinea'ya Şarkıları*'nı onun için bestelediler.

ŞAPOŞNİKOV Boris Mihayloviç (Ural 1882 / Moskova 1945) Sovyet mareşali. Çarlık ordusu subaylarındandı, 1910'da Nikolayevskiy Harp akademisini bitirdi. Birinci Dünya savaşında Rus imparatorluğu genel kurmayında çalıştı, 1917'de albaylığa yükseldi. Sosyet rejimine bağlanarak, 1919 1921 arasında Kızılordu başkumandanı Kamenev'in kurmay başkanlığını yaptı, Kızılordunun iç savaşta zafer kazanmasını sağladı. 1929'da Komünist partisine girdi, fakat askeri çalışmalarını sürdürdü, siyasete hiç karışmadı, Stalin'in 1937'de sovyet kumanda makamlarına yaptığı tasfiyenin dışında kaldı. 1937 Mayısında genelkurmay başkanlığına getirildi, 1942'ye kadar bu görevde kaldı. bundan sonra hastalığı aynı görevde kalmasına engel olduysada, Stalin üstündeki etkisi sürüp gitti: ölümüne kadar onun askeri danışmanı olarak kaldı. 1940'ta mareşalliğe yükseldi. Almanya'ya karşı savasın sevk ve idaresinde büyük bir rol oynadı. Üstün bir strateji uzmanı ve Clausevitz'in çömeziydi. Sovyet yüksek kumanda makamında etkisi büyük oldu. Jukov ile Vasiyevskiy'in öğretmeniydi. Almanya'ya düşmandı ve bir Fransız Sovyet askeri antlaşmasına taraftardı. 1927 1929 arasında yayınlanan S.S.C.B.'de klasik bir yapıt kabul edilen *Mozg Armii* (Ordunun Beyni) adlı yapıtında Avusturya Macaristan genelkurmayının 1908 1916 arasındaki tarihini inceler

Şarlo: Charlie Chaplin'in yarattığı sinema kişisi. Şarlo adı, 1915'te, Fransız sineması-nın ilk günlerinde, yapımcı ve dağıtımcı Jacques Haik tarafından ortaya atıldı. Bu tip Chaplin'in, bir ingiliz soylusunu canlandırdığı ilk filmi *Ekmek Davası*'nda (1914) henüz yoktu: ikinci filmi *Kid Auto Races at Venice'te* (Venedik'te Çocuk Otomobil Yarışları) ortaya çıktı, Keystone filmlerinde gelişti ve Mutual şirketinin filmlerinde son şeklini aldı.

Şarlo, çok az konuşabilen, her türlü canbazlığa yatkın, ama en yüce insansal duyguları da ortaya koyabilen bir çeşit kukladır. Özelliklerini oluşturan melon şapkası, bamb sopası, bol ve yamalı pantalonu, dar ceketi, yamalı pabuçları ve kısa bıyıklarıyla büyük üne kavuşan Şarlo tipi, aynı zamanda iyilikseverliği, kurnazlığı, duygusallığı ve kadere boyun eğen insanı temsil eder. Bu tipi Chaplin *Paris'li Kadın, Monsieur Verdoux, Sahne Işıkları, New York'ta Bir Kral, Hongkong'lu Kontes* dışında hemen tüm filmlerinde canlandırdıysa da, Chaplin ile Şarlo'yu birbirine karıştırmak çok yanlış olur.

şartlama, şartlanma, şartlandırma (Fr. ve İng. conditionnement). Bir bireyde belirli bir tepki uyandırmağa yarayan usullerin tümü. Örneğin beygirin «yem borusu»nu işitir işitmez geviş getirmeğe koyulması, belli bir şartlama'nın sonucudur. Tıpkı bunun gibi, birtakım Türk aydınlarında kökleşmiş «Batılılık tutkusu» da yurdumuzda yüz elli yıldır etkili olan kültür emperyalizmi propagandasının yarattığı psikolojik bir şartlanma'nın sonucudur. Bütün siyasal iktidarlar, kamuoyunu ve halk kitlelerini kendi anlayışlarına kazanmak için, ister kapitalist rejimlerde olduğu gibi para gücüne dayanan «dolaylı şekilde güdümlü» yoldan, ister sosyalist rejimlerde olduğu gibi Devlet gücüne dayanan «dolaysız şekilde güdümlü» yoldan psikolojik şartlama tekniklerine başvururlar. Basit «etkileme»den «beyin yıkama»ya kadar uzanan bu tekniklerin temelinde basın, radyo, sinema ve özellikle de televizyon aracılığıyle yapılan propaganda ve reklam yeralmaktadır

ŞÇERBAKOV Aleksandr Sergeyeviç (Ruza 1901 / öl. 1945) Sovyet siyaset adamı. 1918'de Komünist partisine üye oldu. Üniversiteyi bitirdi. Merkez komitesine girdi, 1939'da sekreter oldu. İkinci Dünya savaşında Kızılordu'nun siyasal yönetimiyle görevlendirildi. Moskova'nın savunmasında büyük rol oynadı ve bu çabasıyla «general» rütbesini aldı Rıybinsk şehrine 1948 1958 arasına *Şçerbakov* adı verilmişti.

ŞÇORS Nikolay Aleksandroviç (Snovsk 1895 / Korosten 1919) Rus subayı. Alman işgaline karşı mücadeleye girişerek, önce partizanlardan bir müfreze, sonra Ukrayna'da Kızılordu'dan bir birlik kurdu. Aynı zamanda, Bogunskiy «Şerefli alayı»na kumanda etti.

ŞUKO Vladimir Alekseyeviç (Tambov 1878 / öl. 1939) Sovyet mimarı. Petersburg akademisinde L. N. Benois'dan ders gördü: Yunanistan'a, İtalya'ya ve İstanbul'a yolculuk yaptı (1905 1907). İlk önemli yapıtlardır. 1916'dan sonra Leningrad'da V.G. Gelfreyh ile birlikte çalıştı *(Smolniy Anıtsal Kapısı)* Yeniden İtalya'ya (1934),

sonra Paris ve Londra'da kaldı. Tiyatro dekorculuğu da yaptı (*Boris Godunov*, Malıy tiyatrosu, Moskova, 1937).

ŞÇUSOV Alekseyev Viktoroviç (Kişinev 1873 / Moskova - 1949) Sovyet mimarı. 1910'da Akademi üyesi seçildi. Moskova Tarım sergisinin başmimarlığı, Tretyakov galerisi müdürlüğü yaptı. Moskova, Novgorod ve Pskov'un yeniden kurulmasından katkısı büyük oldu. Moskova'da Kazan garı (1913 - 1926), eski Rus üslubunda Lenin mozolesi (1924 1930), Moskova otell (1935), Moskvoretskiy köprüsü (1936 - 1938), Tiflis'te Marksizm - Leninizm enstitüsü (1938) Taşkent operası (1947) onun yapıtıdır.

şekil bk. **biçim.**

şekilcilik bk. **biçimcilik.**

şekil teorisi bk. **form teorisi:**

ŞELEPİN Aleksandr Nikolayeviç (Voronej 1918) Sovyet siyaset adamı. Moskova Üniversitesinde tarih ve felsefe okudu. 1952 1958 arasında Komsomol'un birinci sekreterliğini yaptı, Kazakistan gençlerinin işlenmemiş topraklarda çalışma kampanyasını hızlandırdı. Devlet güvenlik kurulu şefi (1958), parti merkez denetleme kurulu başkanı (1961) oldu. 1964'te Parti merkez komitesi prezidyumu üyeliğine seçildi, aynı zamanda başbakan yardımcılığı görevini yüklendi. 1966'da tüketim malları sanayiinin geliştirilmesi ile görevlendirildi. 1967'de Sendikalar merkez konsey başkanlığına getirildi.

ŞELGUNOV Nikolay Vasiliyeviç (1824 Petersburg - 1891) Rus gazete yazarı ve devrimcisi. 1858 - 1859 arasında yabancı ülkelere yaptığı bir gezi sırasında A. Herzen ile tanıştı. Dönüşte. Çernişevski'nin Sovremennik (Çağdaş) adlı gazetesine girdi. Bu gazetede, 1861'de, «İngiltere'de ve Fransa'da Proletarya» adlı makalesini yayınladı: bu yazıda, F. Engels'in «İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu» adlı yapıtını özetliyordu. Aynı yıl, M. Mihayloviç ile birlikte «Gelecek Nesle» adlı bir bildiri yazdı. 1862 - 1864 arasında Petersburg'daki Petropavlovsk kalesinde hapis yattı, sonra Sibirya'ya sürüldü.

ŞELGUNOV Vasiliy Andreyeviç (1861 1939) Rus devrimci. Petersburg'da maden işçisiydi, önce Lenin'in emrinde savaştı. 1910'da Zvezda (Yıldız), sonra Pravda gazetesinin kurucuları arasında yer aldı. Birçok defa tutuklandı, hapisanede kör oldu. 1917'de Petersburg, sonra Moskova'da Eski Bolşevikler derneğine katıldı.

ŞEPİLOV Dmitriy Trofimoviç (Aşkâbad 1905) Sovyet devlet adamı, tarım uzmanı. Sovyetlerin tarım alanında kolektifleşme çalışmalarına katıldı. İkinci Dünya savaşında Ukrayna siyasal komiserliğine getirildi. Kruşçev'in emrine girdi ve onun desteğiyle mesleğinde ilerledi. Aralık 1952'de, Pravda'nın başyazarı, 1954'te Yurttaşlık Konseyi Dışişleri komisyonu başkanı oldu. 1956'da, Dışişleri bakanlığında Molotov'un yerine geçti, Sovyetlerin ileri gelenleriyle birlikte Pekin'e (1954), Belgrad'a (1956) gitti, Süveyş ile ilgili Londra konferansında önemli bir rol oynadı Yakındoğu ülkelerine ekonomik yardım planının öncülüğünü yaptı. Şubat 1957'de Şepilov'un bakanlık görevleri Gromiko'ya verildi. Partiye olan tutumundan ötürü Merkez komitesinden çıkarılan Şepilov, Frunze'deki Kırgızistan Fen akademisi müdürlüğüne getirildi.

ŞEVÇENKO Taras (Kiev 1814 / Petersburg - 1861) Ukraynalı şair. 1840'ta Ukrayna diliyle bir şiir kitabı (*Kobzar* - Halk Şairi) yayınladı ve büyük ün kazandı. Ukrayna'ya dönünce Kiev Üniversitesine çağırıldı (1845), orada aşırı radikal bir tutumla toplumsal ve milliyetçi bir eyleme girişti. 1846'da «Kiril ve Metodiy» derneğinin kurulmasına önayak oldu. Ertesi yıl dernek, Rus hükümeti tarafından kapatıldı: üyeleri sürüldü yada askere alındı. Şevçenko, Orenburg'taki bir askeri birliğe gönderildi. Çar Aleksandr II 1857'de onu bağışladı. Yapıtları: *Kateryna*, *Naymıyçka* (Hizmetçi), *Mariya Haydamah*'lar. İlhamını halktan alan bu yapıtlarıyla Şevçenko Ukrayna ulusal yazınının kurucusu sayılır.

şey (Fr. chose; İng. thing). Düşünülebilen, varsayılabilen, olumlanabilen yada olumsuzlanabile her ne varsa belirtir. - Bu genel anlamda şey, sabit yada geçici, gerçek yada görünür, bilinen yada bilinmeyen, ama varolduğu kabul edilendir. Bilgi teorisinde «şey», iki ayrı anlamda kullanılır: 1. *Ampirik anlamda*. «Şey» terimi, sabit varsayılan bir nitelikler ve özellikler sistemi tarafından meydana getirilmiş, dural halde göz önüne alınan bir gerçekliği belirtir. Bu anlamda şey, «olgu»ya yada «fenomen»e karşıt tutulur: Örneğin güneş, bir şey'dir; ama güneş tutulması, bir olgu'dur. Gene bu anlamda şey, çoğu zaman «nesne»ye anlamdaş olarak kullanılır. 2. *Metafizik anlamda*. «Şey» terimi, «cevher»i yada «kendinde şey»i belirtir. Örneğin Kant'a göre şey, hakkında bilgi edinmediğimiz «numen»dir; ve fenomen'e karşıttır. - Ahlâk felsefesi açısından şey, «kişi»nin karşıtıdır; kendi kendine sahip olmayan ama «kişi» tarafından sahip olunabilen'dir. Bu anlamda şey, bilinçten ve etki yapma yeteneğinden yoksun olan varlıktır.

şirket sermayesi (Fr. capital social) Bir ticaret şirketinin ortakları tarafından, bu şirketin şekil ve etkinlik konusu ne olursa olsun, yatırılan mebliğların tümü. Şirket sermayesi başlangıçtaki katkılardan gayrı, eski yada yeni ortaklar tarafından, şirketin hayatının hangi döneminde olursa olsun, sermaye olarak yatırılan bütün mebliğlardan meydana gelir.

Bir şirketin sermayesinin ortakların katkılarından ziyade şirketin faaliyeti sonucu yaratılan artı-değerler'in biriktiminden de oluştuğu ileri sürülebilir.

Bu nedenlerden dolayı, şirket sermayesi kavramı ile bir amacın gerçekleştirilmesi için harekete geçirilmiş araçların tümünü dile getiren sermaye kavramını birbirleriyle eş tutmamak ve birbirlerine karıştırmamak gerekir. Şirketlerin bilanço sunda «Sermaye hesapları» başlığı altında, şirket sermayesinden gayrı, birikmiş çeşitli yedekleri de toplayan belli bir takım bölümleri de pasifine geçirmektedir.

«Sermaye, birikmiş emektir.» Kapitalist şirketlerin kendi öz sermayelerinin evrimini inceleyecek olursak, Karl Marx'ın bu tespitinin apaçıklığını görürüz. Şirket sermayesi, çok çabuk bir biçimde, ortakların başlangıçtaki katkılarının temsil ettiği bir parça ile, kökeni bu işletmelerdeki emekçilerin faaliyetinin meyvası olan önemli bir ikinci parçadan oluşur hale gelmektedir.

ŞİROKY Viliam (Bratislava - 1902) Çek siyaset adamı. Slovak Komünist partisi sekreteri oldu (1920). 1935'te milletvekili seçildi. 1938'de Paris'e, daha sonra Moskova'ya sığındı. Macaristan'da saklandı, Spielberg'de tutuklandı ve hapsedildi (1942). 1945'te Slovak Komünist partisi başkanı oldu. Meclis başkan yardımcılığı yaptı, Çek Komünist partisiyle birleşmeyi sağladı (1948). Dışişleri bakanlığında (1950 - 53), meclis başkanlığında (1953) bulundu. 23 Eylül 1963'te siyasetten çekildi.

ŞKLOVSKİY Viktor Vladimiroviç (1893): Sovyet yazarı ve edebiyat eleştirmeni. İlk kitabı Voskresenie Slova'yı (Kelimenin Dirilişi, 1914) J. Baudouin de Courtenay etkisiyle yazdı. Savaş sırasında Rus biçimciliğinin öncülerinden biri oldu. Görüşlerinin çoğunu kısa polemik denemelerinde *Rozanov*, *Süvarinin Hareketi*, *Coo*, *İli Pis'da ne o Ljubyu*, *Tretja Fabrika*, *Gamburgskiy Scet* ve tümüyle edebiyata adadığı bazı kitaplarda *O Teorii Prozy*'dir ortaya koydu. Daha sonra düşsel yapıtlar ve tarihsel romanlar yazdı. 1950'de yeniden edebiyat eleştiriciliğine döndü. *Dostoyevski Üstüne Lehte ve Alehte Notlar* (1957), *Edebi Nesir Üstüne* (1961).

ŞOKALSKİY Yuliy Mihayloviç (Petersburg - 1956 / Slovo - 1940) Rus coğrafyacısı ve deniz subayı. Denizcilik akademisinde ve Leningrad Üniversitesinde fiziksel coğrafya dersleri verdi, Rus coğrafya ile uğraştı. En önemli yapıtı 1917'de yazdığı ayrıntılı bir okyanus bilim incelemesidir. Rusya'nın yükseltı haritasının hazırlanmasında da çalıştı. Kara ve Laptev denizlerini Kuzey Buz denizine bağlayan ve Ekim Devrimi adalarıyla Bolşevik adalarını ayıran boğaz Şokalskiy adını taşır.

ŞOLOHOV Mihail Aleksandroviç (Rostov - 1905) Sovyet romancısı. Çok genç yaşta devrime katıldı, sonra 1928 1940 arasında *Ve Durgun Akardı Don*'u yazarak ün

kazandı: bu romanı Şolohov, Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'ünü örnek alarak yazdı. 1932-de *Uyandırılmış Toprak*'ı yayınladı: bu yapıtın devamından alınan bazı bölümler 1956'da yayınlandı. Savaş sırasında, ülkeleri için savaşanların dramlarını çizmeyi sürdürdü, *İnsan Kaderi* (1957) ve 1960'-ta kolektifleşme sonucu Rus köylerindeki değişiklikleri anlatan büyük tablosunu *(Uyandırılmış Toprak)* tamamladı: 1965'te Nobel Edebiyat ödülünü aldı.

ŞOLOHOV Üzerine

Şolohov kimdir? Bu soruya denizaltı avcılığıyla uğraşanların «deniz nedir?» sorusuna cevap verdikleri gibi cevap verebilirim. Dıştan bakıldığında, sonu yokmuş gibi görünen bir su, kükreyen, mor dalgalardır. Uçsuz bucaksız bir uzaklık, gemiler, bilinmeyenin çağrısıdır. Ama içine dalarsanız, gözlerinizi suyun içinde açarsanız, ağır ağır yüzen balıklar, bitkiler, garip, ve belki de biraz korku verici büyülü bir dünya görürsünüz. Şolohov da böyledir işte. Onda, ilk bakışta tüm hareketliliği, tüm karakter zenginliği ile Rusya'yı görürsünüz.

Şolohov, Don Kazanlarının tarihçisi değildir. Kazaklar, (özellikle yabancı ülkelerde) yiğit ve savaşçı bir kabile olarak tanınırlar. Şolohov da bir Kazaktır ve daha çok Kazakların hayatını anlatır. Ama, bunu yaparken çok daha önemli bir şeye, Rusya'ya ve Rusya'nın kaderine ışık tutar.

Şolohov üzerine, her dilde, pek çok kitap, pek çok yazı ve diploma tezleri hazırlanmıştır. Onun sanatına ilgi duyanların sayısı pek fazladır.

Şolohov'un çekiciliği parlak ve renkli gerçekçiliğinden, çağımızın ana teması olan, büyük işçi kitlelerinin sosyalizme geçişi konusunun çağdaş hümanizmasını vurgulamasından kaynaklanır. Şolohov'un kalemiyle, anlatıldığında, bu tema özel bir çekicilik ve dramatizm kazanır. Çünkü Şolohov'un eserlerinde, sosyalizme karşı köklü önyargılar miras almış Don Kazakları anlatılır. Şolohov'un, *Durgun Akardı Don* ve *Sürülmüş Topraklar*'da anlattığı da budur. Romanlarındaki kahramanları, Tolstoy'u andıran öylesine bir canlılıkla ve şiirsellikle çizer, onların devrime kazanılmalarını öylesine gerçekçi şekilde anlatır ki, adı kısa zamanda tüm dünyada duyulmuştur.

Mihail Şolohov 1905'de doğmuştur. Babası tezgâhtarlık, hayvan ticareti, bir buhar değirmeninde yöneticilik yapmıştır. Değirmenin sahibinin evinde (ilerde yazar değirmen sahibini *Durgun Akardı Don*'u kahramanlarından S. Mokov'un kimliğiyle eserlerine sokacaktı), geleceğin yazarı, hali vakti yerinde Kazakların, kazak subaylarının ve «üst tabakalardan» başka kişilerin hayatını gözleme fırsatı bulur. 1918 yılına kadar Şolohov liseye devam eder. Yazmaya daha on sekiz yaşında başlamıştır. İlk hikâyelerini komsomol dergi ve gazetelerinde yayınlamıştır. 1926'da, ilk kitabı *Don Hikâyeleri* yayınlanır. Dört ciltlik *Durgun Akardı Don* romanına 1925 yılında başlamıştır, (Romanın ilk iki cildi 1928'de, üçüncü cilt 1932'de ve dördüncü cilt 1937 - 38'de çıkmıştır.) 1932'de, *Sürülmüş Toprakların* ilk cildini yayınlamış, kitabın ikinci cildi otuz yıl sonra çıkmıştır.

Don Masalları ve *Mavi Step* adlı hikâye kitaplarında, Şolohov özellikle iç savaş döneminde ve NEP döneminin ilk yıllarında Don Kazaklarının hayatını sergiler. Ama, bu kitaplar, Kazakların yüzyılın başından bu yana hayatını anlatan, anıtsal bir destan olan *Durgun Akardı Don*'a, sadece bir giriş, bir önsöz sayılabilir. O zamana kadar Rus edebiyatında, Kazakları konu edinen benzeri bir esere rastlanmamıştır. *Durgun Akardı Don*, Don Kazaklarının hayatını, törelerini, türkülerini, barış dönemindeki yasamlarını, emperyalist savaşa katılmalarını ve nihayet 1917 Ekim Devriminden sonraki devrimci gelişmeleri anlatır.

Romanın konusu, çok sayıda olay ve kişiyi içeren dev bir tablo gibidir. Hali vakti yerinde bir Kazak ailesi, Melekov'lar, konunun içinden ön plana çıkar. Şolohov, önce okuru Kazakların özel dünyasına sokar, yaşam biçimlerine alıştırır. Konu geliştikçe, okur, farklı toplumsal konumlardaki yeni Kazak aileleriyle tanışır: Mişka Koşevoy'un ailesi gibi yoksullar, değirmenci Mokov veya romanın baş kahramanı Grigori Melekov'un karısı Natali'nin babası ataman Korşunov gibi zengin aileler... Mutfak ve ev eşyaları, harman ve toprağın bellenmesi, balık ve evlenme törenleri, günlük yaşamın çeşitli sahneleri, Şolohov'un renkli kahramanlarının olağanüstü bir canlılıkla belirdikleri sahnenin dekorlarıdır. İşte, Grigori'nin babası, sert ve (bazen kendini kaybedecek kadar öfkeli, Çar ordusunda savaşmış eski Kazak Panteley Profieviç. İşte yaşlı ve tombul karısı İliniçna, buğday renkli bıyıklarıyla güçlü kuvvetli Piotr, Grigori'nin kardeşi Piotr'un karısı ufak tefek becerikli Darya. Ve işte komşuları: Stefan Astahov ve karısı güzel ve tutkulu Aksinya. Grigori ve Aksinya birbirlerini deli gibi severler. Bu aşk, onların içindeki insan özünün, Kazak halkının törelerine ve önyargılarına duydukları bilinçsiz tepkinin yansımasıdır, bir sığınaktır.

Şolohov, insan özünün geçmişin kalıntılarıyla kadınlarla, namusla, imanla, Kazak hayatının anlamı ile, aileye veya topluma karşı görev duygusuyla nasıl çelişkiler içinde olduğunu anlatırken gerçekten de erişilmez olur. Grigori'nin Kazak ülkelerine olan inancını sarsan ilk olay, başkasının kadını Aksinya ile ilişkisi ve bir toprak sahibinin yanında toprak işçisi olarak çalışmak üzere evi terketmesidir. Ama onların gelişmesi içinde, Grigori'nin, kadına karşı, kaba bir toprak beyi gibi davrandığını görürüz. Şolohov, kahramanlarının çelişkili ilişkilerini, Grigori'yi, Natali'yi, Piotr, Darya, Panteley Prokofieviç'i olağanüstü bir ustalık ve gözlem gücüyle anlatır. Grigori, Beyaz orduda tümen komutanı olduğu zaman, alle reisi olmakla birlikte sadece Kazak onbaşısı rütbesine sahip Panteley Prokofieviç, kendisini «Grigori'nin karşısında rahatsız ve yabancı hisseder».

Bu ayrıntılar, romanın kahramanlarına canlılık ve kendine özgü dramatik öğeler kazandırır.

İlerledikçe, roman, alle çevresini ve o çerçevedeki toplumsal ilişkileri aşar. Kazaklar savaşa girerler. Romanın dekoru genişler, sahnede yeni kişiler belirir. Romanın ikinci cildinde, 1916 - 1918 arasında, Rusya'daki siyasal olaylar ve Kazak hareketinin tarihçesi verilir. İkinci ciltte en ünlü karşı devrimcileri: General Kornilov'u, Alekseev'i, Kazak atamanları Kaledin ve Bogevski'yi ve devrimci Kazakların önderlerinden Podtelkov ve Krivoşlikov'u görürüz. Şolohov, Podtelkov'un yönettiği hareketin tarihçesini, kahramanın ölümünü, Don Kazaklarının geçirdiği dalgalanmayı, vs. anlatır. Daha sonraki ciltlerin ana konusu Don bölgesinde 1918 - 1920 yıllarındaki iç savaş, özellikle, Sovyet iktidarına karşı Yukarı Don ayaklanması adı verilen ayaklanmadır. Bu ayaklanma belgelere ve Şolohov'un bizzat yaptığı bazı soruşturmalara dayanılarak bilimsel bir şekilde anlatılmıştır. Panteley Prokofieviç ve iki oğlu ile Melekov'lar bu ayaklanmaya aktif olarak katılırlar. Grigori'nin kardeşi Piotr öldürülür. Grigori ise önce a-

lay, sonra tümen komutanı olur Şolohov ne Kazak milliyetçiliğinin, ne de «Topraksız müjiklerin ve fabrikaların Rusya'sının Don'un bereketli topraklarını yutacağı» fikrinin tarihsel gerçekliğin karşısında duramayacaklarını, öfkenin yavaş yavaş nasıl söndüğünü ve Kazaklar arasında da, kendilerini öteki yana, Bolşeviklerin Sovyetlerin, Mişka Koşevoy'un yanına çağıran yeni insan ve emekçi ilkelerinin nasıl güçlendiğini anlatmak ister.

Bu dramatik süreçler, Grigori Melekov'un kaderiyle bağlantı içinde anlatılır. Yazarın yer yer hayranlık duyduğu bu «güzel ve biraz vahşi» Kazak, tümüyle orta köylülüğün sözcüsü sayılamaz. Zaten, orta köylülükten birinin. Beyaz orduda general rütbesine yükselmesi de kuşkuludur. Ama Kazaklar arasında herşey biraz farklıdır. Düşünce yapısıyla Grigori orta köylülüğün tipik bir temsilcisidir. Şolohov, Grigori'yi bir o yana bir bu yana savuran nedenleri derinlik ve ustalıkla çözümler. Grigori, devrimci er Granja ile konuşurken, er savaşı şöyle tanımlar: «Savaş zenginlere para kazandırır. Bizim içinse, boynumuzda bir ip gibidir.» Grigori evine Saint-George nişanıyla döner ve «hayranlığın, iltifatların, dalkavukluğun o ince ve karmaşık zehiri, Granja'nın ruhuna attığı o birkaç yeni gerçek tohumunu silip süpürür. Kazak geleneği, atalarından miras kalan duygular yeniden üste çıkar.» «Herşey alt üst olmuşken, utancı ve vicdanı kim aklına getirir?..» «Acılıyım. Acımı votka ile veya kadınlarla söndürmeye çabalıyorum... Dur, dinle. Durmaksızın içimi kemiren bir şey var... Her şey, tüm hayat haksızlık dolu. Benim de hatam var bunda belki de. Kızıllarla uyuşmamız ve Kadelere saldırmamız gerekirdi. Ama nasıl? Kim yardımcı olabilir bize? Aramızdaki bunca düşmanlığı nasıl unuturuz, Kazakların yarısı Don'un öte yanındadır. Burada kalanlar öfkeden kuduruyor. Kafam bulanıyor. Nataşka... Kendimden korkuyorum... Bak, saçlarım ağardı bile...»

Kazakların hikâyesinin ardında, kendisine, savaşın engelleri ve çağın çelişkileri arasından insanlığın gerçeğine, sosyalizme doğru bir yol bulmaya çalışan Grigori Melekov'un hikâyesinin ardında, ***Durgun Akardı Don***'da bir üçüncü tema daha vardır: Herşeyi yenen, herşeyin üstesinden gelen hayatın lirik destanı...

Romanın «müziği» hayat üzerine kuruludur. Bu müzik, özellikle step tasvirlerinde özel bir güçle çınlar. Mişka Koşevoy'un vurulan bir yoldaşının taptaze mezarı üzerine, küçücük bir kuş yuva kurar Ve hayat dört bir yanda, yeniden kaynaşmaya başlar. İnsanlar, mutluluklarını, yarınlarını kurmak için bu topraklar üzerinde kavga verirler ve toprak güzelliği ve şiiriyle onların gözlerini kamaştırır, haklı davalarını kazanmalarına yardımcı olur.

«İlkbaharın döllediği, güçlü ve özsu dolu bir hayat, belli belirsiz, stepe yayılıyordu. Otlar küstahça bitiyorlardı dört bir yanda. Kuşlar ve böcekler, çiftleşmek için kutsal sığınaklarına koşuyorlardı. Tarlalar yeni sürgünlerle donanıyordu...»

Ancak, Kunt Hamsun'ın pantezmi değildir bu. Karşısında bulunduğumuz doğa, herşeye ilgisiz güzelliğinin gücüyle insanları kendisiyle barıştıran doğadan ibaret değildir. Şolohov'un lirik anlatımı, hayat aşkı, halkına olan sevgisinden ayrılmaz. Romanında, güzelliğin ve gücün şiiri (ister doğanın çiçeklenen renklerinde, isterse insan tutkularında olsun), Şolohov'un Tolstoy'u andıran bir heyecanla yarattığı bu şiir, insanın kaderini ön plana çıkarır. Gorki'den bu yana, Rus edebiyatında hiç bir yazar (Fedeev hariç) emekçilerden ve özellikle kadınlardan, onların acıları ve ana olma sevinçlerinden böylesine bir sevgiyle sözetmemiştir. Şolohov'un güçlü ve zevkli gerçekçiliği, anlatımının soğukkanlı objektifliğiyle dikkati çeker. Yazar, kendi eğilimini hiç bir yerde açıkça dile getirmez. Yazarın duygu ve düşünceleri hayatın akışında, kahramanların davranışlarında dile gelir.

Solohov, ***Durgun Akardı Don***'u çeşitli defalar gözden geçirmiştir. Baskılardan birinde dildeki natüralist üslûp ve tüm natüralist sahneleri çıkarmış, bir başka baskıda yeniden koymustur.

Bir ölçüde Zola'nın etkisinde kaldığı ve bunun eserlerinin zayıf tarafı olduğu söylenebilir. Kanımca, Sergey Gerassimov'un ***Durgun Akardı Don*** filminde, bu natüralist yan, bilinçsiz bir şekilde vurgulanırken, satırlar arasında titreşen şiir, hemen hemen unutulmuştur. Oysa roman böyle değildir.

Şolohov kendine özgü renklere sahiptir. Bu renkler parlaklıkları ve şiddetleriyle insanı şaşırtırlar. Kitabın, Grigori Melekov'un Fomin isyancılarına katılmasını anlatan son cildi, psikolojik derinliğiyle insanı adeta büyüler. Şolohov'un malzemesi insanların duyguları ve karşılıklı ilişkileridir. Hedefini şaşırmış bir kurşunla vurulan Aksinya'nın ölümünden sonra, Grigori Melekov gözlerini gökyüzüne kaldırır. Güneş gözlerini kamaştırınca güneşin yerinde koyu bir leke görür sadece. «Siyah bir güneş»tir gördüğü. Dünya edebiyatında, derinliği ve gücü bakımından bu imajla karşılaştırılabilecek bir başka imaj hatırlamadığımı söyleyebilirim.

(Tıpkı Aleksi Tolstoy'un ***Isdırap Yolu*** ve ***Birinci Petro***'su gibi) ***Durgun Akardı Don*** uzun yıllar yaşayacaktır. Bu roman Sovyet edebiyatının klasikleri arasında bu edebiyatın doruklarından biri olarak yerini almıştır. Bu bir aşk ve öfke romanıdır. Rus hayatının akışının yansıdığı, insan kaderlerinin çatıştığı, güzelliğin sıradan olanın çamuruna karıştığı ve bütün bunların, okuru, devrimin her Rusun bilincine kazdığı uzak sahillere sürüklediği bir kitaptır. ***Durgun Akardı Don***, Yirminci Yüzyılın büyük eseri, halk ve devrimi konu edinen yeni bir ***İlyada*** destanıdır.

Şolohov'un iki ciltlik diğer romanı, ***Sürülmüş Topraklar***, 1929 - 1930 kışını anlatır. O kış, tarımın kollektifleştirilmesinde kesin bir dönemeci simgeler.

Roman, bu dönemde kırsal bölgelerdeki kollektifleştirmelere yol açan tüm koşulları, belgesel denilebilecek bir gerçeklikle anlatır. Bu romanın konusu da, ***Durgun Akardı Don*** gibi (Vaşenskaya kasabasından pek uzak olmayan) bir Kazak kasabasında geçer. Ama tipik Kazak öğeler, burada, tüm köylülerin ortak niteliklerini ön plana çıkarabilmek amacıyla, ikinci plana yerleştirilmiştir. Romanda, kolhozları güçlendirmek, kırsal kesimlerin yardımına koşmak üzere görevlendirilmiş yirmi beş bin İşçiden biri olan, Putilov fabrikası işçisi Semyon Davidov'un köve gelişi, köylü kulübelerinde yapılan gece toplantıları, Partl bölge komitesinin ve bölge Sovyetinin oturumları, asırılıklar, (tavuklara varana kadar) tüm hayvanların kollektifleştirilmesi, «kadınların Isyanı», kulakların isyan hazırlıkları, Stalin'in «Başarının sarhoşluğu» makalesinin yarattığı etkiler ve nihayet, 1930'daki «Bolşevik ilkbaharı»nda, kolhozcu köylülerin ilk kez tarlalara çıkışları anlatılır.

Birbirleriyle amansızca mücadele eden farklı sınıfların, kolhozlar uğruna verdikleri savaşın belli başlı tipleri çıkar karşımıza: İşçi Davidov ve Kazakların önderi Polovtsev, konunun akışını sağlayan başlıca iki

kahramandır. Birincisi, bu bölgeye, kollektifleştirme hareketi için sürdürülen kampanyayı yönetmek üzere, Parti tarafından gönderilmiştir. Diğeri ise, bölgeye gizlice gelmiştir Eski cephe arkadaşlarından olan, şimdi kolhozun muhasebeciliğini yapan Ostrovnoy'un evinde saklanmaktadır Amacı, arkadaşını kullanarak kolhoza zarar vermek, kampanyayı başarısızlığa uğratmaktır. Romandaki Kazak köylüleri şaşırtıcı bir canlılığa sahiptirler. Yerel Sovyet'in başkanı, eski yoksul köylü Razmetnov'un, bir Kazak onbaşısının dul karısı Marina Paparkova ile ilişkisi vardır Razmetnov kolay etkilenebilen bir kimsedir. Ama Şolohov, emekçi Razmetnov'un nasıl galip geldiğini ve Davidov'un sadık yardımcısı olduğunu, incelikle anlatır. Yerel Parti hücre sekreteri Makar Nagulnov, tipik bir «aşırı»dır Eski bir partizandır ve kendinden şöyle sözeder: «Biz partiye Troçki gibi bilimsel aşıyla girmedik. Kalbimizle ve onun için döktüğümüz kanla bağlandık.» Nagulnov, gergin bir tel gibidir. Her an patlamaya hazırdır. Romantik heyecanla ve taşkınlıkla doludur. Gerçek veya hayali düşmanlara karşı durmaksızın öfkelenir. «Üreticilerin tüm mallarını mülklerini kolhoza vermeleri gerektiğini öğrendiğimden beri içim rahatladı. Çocukluğumdan beri nefret ederim tümünden» der. Mülkiyete karşı bu bağnaz nefret, onda, devrime aynı ölçüde bağnazca bir bağlılıkla birleşir. «Tümüyle dünya devrimine yöneldim» der Nagulnov. Bu yüzden, ilkbahar hasadının en civcivli günlerinde İngilizce çalışmaya başlar.

Tipik bir orta köylü, bir küçük üretici olan Kondrat Maydannikov da çok canlı bir roman kahramanıdır. «Kondrat'ın Kolhoz'a alınması kolay olmadı. Kendisini mallarına mülklerine, öküzlerine, avuç içi kadar sevgili toprağına bağlayan göbek bağını, kan ve gözyaşlarıyla koparabildi.»

Şolohov, Kondrat'ın bir gece ahıra girip kolhoza götürmesi gereken öküzlerle vedalaşmasını ustaca anlatır. Henüz gün batmamışken, öküzler sudan dönerken, «her zamanki alışkanlıklarıyla eve doğru yöneldikleri zaman, öfkeden kabaran Kondrat, atını hayvanların önüne sürüp yollarını kapadı ve öküzleri köy Sovyetine doğru yönelttı.» Bir kolhoz köylüsü olan Kondrat'ın çalışma aşkı, kolhozun varlığını namusu ve titizce korumasıyla, çalışkanlığıyla dile vurur. Şolohov, Maydannikov'un kişiliğinde kolhoz hareketinin evrensel ve devrimci özünü ortaya koyar. Sosyalizm yolunu tutar tutmaz, Kondrat'ın önünde dünya açılıverir. «Birden uzakları görmeye başladım. Sanki dünyanın çeşitli köşelerini tanır gibiydim.» Gogol'un sözlerini ona uygulayarak, «Kondrat Beş Yıllık Planın onarmaya çalıştığı sefaleti düşünür ve yırtık pırtık giysileri altından yumruklarını sıkar. Bir yandan da komünistleri desteklemeyen Batılı işçilere nefretle seslenir: Sizler patronlarınızdan iyi ücret almak için bizleri sattınız. Kardeşler, tıka basa yiyebilmek için bizlere ihanet ettiniz!.. Sınırın üzerinden bakıp, ülkemizi kalkındırmak için nelere katlandığımızı görmüyor musunuz? Yalınayak, çırılçıplak çalışıyoruz. Dişlerimizi sıkıyoruz öfkeden, ama yine de çalışıyoruz. Her şey tamamlandığında geleceksiniz belki de, ama utanacaksınız o zaman.»

Romanın bir başka kahramanı Büyükbaba Şukar, hayatı acılarla geçmiş yaşlı bir kolhoz üyesidir.

Karşıda, düşman tarafta, «garip, ikili bir yaşantı sürdüren» Yakov Ostrovnoy vardır. Becerikli ve enerjik bir adamdır. Kolhozlara ve Bolşeviklere karşı nefreti, tüm zeka ve enerjisini, onları tahrip etmek için kurnazca bir sabotaj düzenlemekte kullanmasına yol açar.

Tesviyeci Semyon Davidov, romanın baş kahramanıdır. Bozgun'daki Levinson gibi, Davidov da, romanda, proletaryanın devrimdeki tarihsel rolünü simgeler. O, sınıfının deneyelerinin taşıyıcısıdır; sosyalizm için mücadelenin ustalarındandır: İşçilerin, emekçilerin eşitlicisi, dostudur; Kulakların karşısındaki yenilmez güçtür. Kulakların, hasadın depolandığı kollektif ambarı talan etmeye kışkırttıkları köylü kadınlar tarafından ağzından burnundan kan gelene kadar dövülüp hırpalandıktan sonra, toplantıda, Davidov, isyancı kadınlardan birine şunları söyler: «Sen, vatandaş, korkma. Yüzünü aç. Dün beni eşek sudan gelene kadar dövdün ama söz veriyorum kimse sana dokunmayacak. Ama yarın tarlada çalışmaya gittiğimizde ipe un serersen. iyi çalışmazsan, unutamayacağın bir dayak atarım sana. Ama öyle senin yaptığın gibi sırtına sırtına vurmam, oturacak halin bile kalmasın diye daha aşağılara vururum hal Allah belanı versin emi!» Davidov'un aldatılmış kadınları affetmesi ve bu şakacı üslubu, onları ne kadar anladığını, kendisine ve uğrunda mücadele ettiği davaya ne kadar yakın gördüğünü göstermektedir. Ama Razmetnov, çocuklar yüzünden kulaklara acıdığında, Davidov öfkelenir. «Gözlerini Andrey'e dikip, öfkeden boğularak konuşmaya başladı. Onlara acıyorsun demek, diyordu. Onlar bize acıdılar mı? Çocuklarımızın ağladığını gördükleri zaman gözyaşı döktüler mi? Öldürülenlerin yetimlerini gördüklerinde ağladılar mı? Babamı, fabrikadaki bir grevden sonra işten attılar. Sibirya'ya sürdüler. Anam dört çocukla yalnız kaldı... Açlıktan ölmeyelim diye kendini sattı anam. Ne diyorsun sen!»

Sürülmüş Topraklar'da, *Durgun Akardı Don*'da da görülen dramatik sahnelere sık sık rastlanır. Polotsev'in vurduğu bir askerin ölümü, kulakların tasfiyesi, vs. gibi sahneler bazan natüralist bir üslubun izlerini taşır. Ama romanın yönlendirici fikri insanın lirik ve ölçülü yüceliği büyük amaçların yüklediği yüceliktir: Davidov, taptaze bir yeşile bürünmüş stepi seyrederken «onlar mutlu olacaklar» diye düşünür. «Gün gelecek makineler, en güç işleri insanların yerine yapacak... O keskin ter kokusunu unutacaklar kuşkusuz... O anı görmek, o güne kadar yaşamak isterdim!»

Romanın kadın kahramanları büyüleyici yaratıklardır: Davidov'un metresi olan, Nagulnov'un karısı Luşka, becerikli, inatçı, zeki bir kadındır. Ama en çekici kadın kahraman, romanın ikinci cildinde, Davidov'un gönlünde Luşkanın yerini aldığını gördüğümüz Varya'dır. Varya'nın birlikte çift sürdüğü, gömleklerini gizli gizli yıkadığı Davidov'a olan aşkı ve Davidov'un ölümünden sonraki tutumu, okuru derin bir şekilde etkiler.

İkinci ciltteki bazı sahneler, örneğin Davidov'la, seyis Arjanov arasındaki konuşma şaşırtıcı bir güçtedir. Ama bütün olarak, ikinci ciltin daha az başarılı olduğu kanısındayım. Örneğin yaşlı Şukar'ın belirdiği sahneler beni biraz yorar. Birinci ciltte dramatik düğümleri yumuşatan Şukar'ın kişiliği ikinci ciltte adeta bağımsız bir varlık kazanır. Üslubu zorlar ve yorar. Romanın sonunda, yaşlı adam daha değişik bir açıdan gösterilir ve insanî nitelikleri daha aydınlıktır ama yine de genel izlenim değişmez.

Şolohov'un diğer kitapları gibi *Sürülmüş Topraklar* romanı da acıklı bir şekilde biter. Davidov ve Nagulnov, Sovyet iktidarının düşmanları ve Ostrovnoy'un evinde gizlenen kolhozcular tarafından öldürülürler. Böyle bir son belki de en inandırıcı sondur. 1930'larda, Kazak kolhozlarında yeni rejimin yandaş-

ları, düşmenlariyle elde silah mücadele etmek zorundaydılar. Bundan otuz yıl kadar sonra Şolohov romanının ikinci cildini bitirdiği zaman, artık kitap devrimce olduğu kadar tarihsel bir nitelik kazanmıştı. Ama Sovyet okurları Davidov ve Nagulnov'a öylesine bağlanmışlardı ki, bu gün hâlâ Don bölgesinde Davidov ve Nagulnov'un gerçek kahramanlar oldukları, ve bir yerlerde hâlâ devrim için çalıştıkları anlatılır. «Dünya devrimine dönük» yarı cahil Nagulnov, bana romanın en dikkat çekici kişisi gibi gelir. Onda, hayal ve öfke birlikte yaşar. Tutku ve özlemlerle yanar, tutuşur. Nagulnov, o yıllarda yeni kentler kurmak üzere dünyanın öbür ucuna, taygaya kadar giden ve orada karlar üzerine kurulan çadırlarda yaşayanların o muazzam geriliminin simgesidir. Savaşta, ateşe gövdelerini siper eden düşman uçaklarını hayatlarını feda ederek imha eden Sovyet vatandaşlarının öncüsüdür.

Durgun Akardı Don'dan, belki daha az mükemmel ve daha az lirik olan bu romanda, Şolohov, Sovyet dönemi insanının belirgin çizgilerini vermeyi başarmıştır.

Şolohov ağır yazan bir yazardır. Hitler Almanya'sına karşı verilen ulusal savaşı anlatan *Vatan İçin Dövüştüler* romanını henüz bitirmemiştir. Bunun nedenini bilemiyorum. Belki de, Alman faşistlerinin topraklarımızda yaptıkları kanlı vahşeti hatırlamaya dayanamıyordu. Belki de kahramanları kafasında tam oluşmamıştı. Ama romanın yayınlanan bölümleri, Şolohov'un sanatının ölmez gücünü ve kapsamını kanıtlıyor. *Durgun Akardı Don* ve *Sürülmüş Topraklar* gibi filme çekilen *Bir İnsanın Kaderi* hikâyesi için de aynı şey geçerlidir. *Bir İnsanın Kaderi* asır alınan bir eskerin hikâyesidir. Evine döndüğünde, savaşın her şeyini alıp götürdüğünü görür. Ama yine de yaşama sevincini ve yolda rastladığı kimsesiz bir çocuğu alıp büyütme gücünü kendinde bulur.

Bütün bunlar, hikâyede olağanüstü bir güçle anlatılır. Savaş sırasında milyonlarca insanın yaşadığı bu dramın böylesine bir psikolojik derinlik ve yalınlıkla anlatıldığına başka bir eserde rastlamadım.

Şolohov ağır yazar ama uzun süreler okunacaktır. 1965'de Nobel Edebiyat ödülünün yazara verilmesi son derece haklı ve doğaldır.

K. ZELİNSKİ
(Türkçesi : Funda SAVAŞ)

ŞOŞTAKOVİÇ Dmitriy Dmitriyeviç (Petersburg - 1906) : Sovyet bestecisi. Bestecilliğinin ilk döneminde öncü yapıtlar, bu arada piyano parçaları *(Aforizmalar*, 1927), baleler *(Altın Çağ*, 1930), senfoniler *(Ekim Senfonisi*, 1927), *Bir Mayıs* (1931), operalar *(Burun*, 1928, *Mtsensk'in Lady Macbeth*'i, 1934) besteledi. Sonra S.S.C.B.'nin sosyal ve tarihsel bakımdan önemli olaylarını anlatan daha basit, biçimsel ve kişisel araştırmalardan uzak bir estetik benimsedi. 1960'tan bu yana verdiği başlıca yapıtlar: yaylılar için 7. dörtlü, op. 108, 8. dörtlü, op 110 «1917» olarak anılan 12. senfoni, op. 112 ile Yevtuşenko'nun şiirleri üstüne, bas, solo ve erkek korosu için 13. senfoni, op. 113.

şüphe (Fr. doute; İng. doubt) Belirli bir konuda kesinsizliğe düşen zihnin, olumlu yada olumsuz yargı vermekten kaçınması hali. - Bu genel anlamdaki, kesin ve güvenilir bilgi yokluğundan doğan şüpheyi; Descartes tarafından felsefî metodun temel işlemi olarak önerilen *metotlu şüphe*'den ayırt etmek gerekir: Metotlu şüphe; genel olarak bilme'nin ilkesini bilmediğimiz sürece, dış dünya hakkındaki algılarımız da dahil, bütün bilgilerimizden şüphe etmeğe dayanır.

şüphecilik, septisizm (Osm. hisbaniye; Fr. sceptisisme, İng. sceptisism) : İnsan zihninin hiç bir genel hakikate ulaşamayacağını; dolayısıyla da, özellikle metafizik konularda, olumlu yada olumsuz yargıda bulunmanın yersiz olduğunu ileri süren öğreti. - Felsefe tarihi açısından, dış dünyanın gerçekliğinden şüphe ettiği halde tinsel bir dünyanın gerçekliğine, yani Tanrının varlığına inanan «Antik Çağ şüphecilliği» ile, sadece maddesel dünyanın gerçekliğine inanan ve Tanrının varlığından şüphe eden, *pozitivizm* ve *bilimcilik* akımlarının temsil ettiği «modern şüphecilliği» birbirinden ayırt etmek gerekir. Günlük konuşma dilinde «şüphecî» (yada «septik») sözcüğü, herkes tarafından genellikle kabul edilen ve benimsenen inançlara katılmayan kimse anlamına kullanılmaktadır.

ŞVERNİK Nikolay Mihayloviç (Petersburg - 1888 / Moskova - 1970) Sovyet devlet adamı. 1905'te Komünist partisine girdi, gizli bir iş için Petersburg'a ve başka kentlere gönderildi, bu iş yüzünden tutuklandı. 1925'ten sonra Komünist partisi Merkez komitesine girdi. Maden sanayii sendikası Merkez komitesi başkanı (1929), Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasal bürosu yedek üyesi (1939-1952), S.S.C.B. Yüksek Sovyet Şûra Başkanı (1946-1953), Sendikalar Merkez konseyi başkanı (Mart 1953) oldu. 1956'da S.S.C.B. Komünist Partisi Parti Kontrol komitesi başkanı, 1962-1966 arasında partinin Merkezî komitesinde komisyon başkanı, 1957-1966 arasında da S.S.C.B. Komünist Partisi prezidyum üyesi oldu. Daha sonra Sovyetler Birliği Yüksek şûrasına milletvekili seçildi.

T

taassup bk. **bağnazlık**

tablet bk. **doğa.**

TABLADA Jose Juan (Apoculpo - 1871 / New York 1945) Meksikalı şair. Çok genç yaşta dünyayı dolaşmaya başladı. 1900'de Japonya'ya gitti. Japon şiirini inceledi; «haiku»ların etkisi altında kaldı. Madrid ve Buenos Aires'deki «ultraist»lerle doğrudan ilişkisi olmadı; ama bu akımı benimsedi. Benzetmelerindeki sınırsız özgürlük, onun «ultraism» akımının önde gelen, etkili şairleri arasında yer almasını sağladı. İlk kitabı «*El Florilegio*»yu 1899'da çıkardı. Daha sonra «*Al Sol y Bajo la Luna*», «*Un Dia...*», «*Li-Po y Otros Poemas*», «*La Feria*» kitaplarını yayımladı. New York'ta ölmeden iki yıl önce, belli başlı şiirlerini «*Los Mejores Poemas de Jose Juan Tablada*» kitabında topladı.

TABLADA'dan şiirler

TAVUS

Tavus, uzun pırıltı,
demokratik kümesin önünden
bir alay gibi geçiyorsun.

KAPLUMBAĞA

Ev taşımaz, evini taşır,
yalpa vurarak gider yolda.

KURBAĞALAR

Çamur parçacıkları,
yoldaki karaltıda
suplar kurbağalar.

UÇAN BALIKLAR

Günün altını çarpmaya güvün
paramparça olur denizin camı.

KARPUZ

Kırmızı ve sıcak kahkahan
yazın,
bir dilim
karpuz.

UYKUSUZLUK

Fosfor sayılar toplar
karatahtasında.

ÖTEKİ GECE

Yaldızlı New York gecesi
Badanalı soğuk duvarlar
Rektör'ün şampanya fokstrotu
Dilsiz evler demirli pencereler
Bakıyor çevresine
Sessiz damlar üzerinden
Taş kesilmiş can
Ayın beyaz kadileri
Lut'un karısı gibi
Yine de
aynı
geç
New York'ta
Boğota'da
Ayı..

(Türkçesi : Ülkü TAMER)

TACİTUS Publius Cornelius (M. S. 55 / M. S. 120) : Latin tarihçisi. Hitabet sanatı okudu. Genç Plinius ile dostluk kurdu. Galya revlerde bulundu: quaestor, praetor (88), kökenli bir senatör ailesindendi. Önemli gö- consul suffectus (97), Asya prokonsülü

(110-113). Britanya'da yararlık gösteren Cnaeus Julius Agricola'nın kızıyla evlendi (78). Kendini tarihe verdi: ***Dialogus de Oratoribus***'u yazdı, ardından ***Agricola***'yı kaleme aldı. 98'e doğru ***Germaniae***'de germenlerin örf ve âdetlerini başka kaynakların da doğruladığı bir kesinlikle inceledi. Historiae adlı yapıtından günümüze bazı parçalar kalmıştır: ilk dört kitap ile beşinci kitabın başı. Daha sonra 115-117'ye doğru yazdığı ***Annales***'i Augustus'un ölümünden Neron'un düşüşüne kadar olan dönemi kapsar. Tacitus yapıtını Augustus'un, Nerva'nın ve Trajanus'un hayatlarıyla tamamlamayı düşünüyordu, ama ömrü yetişmedi. Yapıtlarının üslûbundaki sağlamlık durmadan artar. Ahlâkçı olan Tacitus imparatorların ve saray halkının psikolojisini iyiden iyiye incelemiş ve insanları tutkuları üstüne varmıştı. Tacitus bu bakımdan Racine'e göre, Eskiçağ en iyi betimleyen yazardır.

TAGOR Rabindranath (Kalküta - 1861 / Bengal - 1941) Bengal dilinde yazan Hintli yazar. Soylu bir ailenin 14. çocuğuydu, batı düşüncelerine açık ve şiire ilgi duyan bir ortamda yetişti: sonra hukuk okumak için İngiltere'ye gönderildi (1878-1880), burada batı edebiyatı ve müziğiyle ilgilendi ve 1881'de ***Yurop-Pravasir Patra***'yı (Bir Avrupa Yolcusunun Mektupları) yayınladı. Bu yapıtı iki müzikli dram (***Valmiki'nin Dehası***, ***Trajik Av***, 1882) izledi. Hemen aynı döneme rastlayan ***Akşam Türküleri ile Sabah Türküleri*** (1882-1888) adlı lirik şiirlerinde, ilk olarak şair kişiliğinin yanısıra panteist bir din anlayışı ve doğa sevgisi göze çarpar. Tagor, felsefesel nitelik taşıyan tüm gençlik yapıtlarında eski hint bilgeliğini, batı kültürüne duyduğu hayranlıkla bağdaştırır.

«Yolcunun kendi kapısına ulaşmadan önce bütün öbür kapıları çalması gerek..»
TAGOR

1883'te, kendi kastından 10 yaşında bir kızla evlendi, 1901'e dek Bengal'de dolaştı, aynı yıl Santiniketan'da Vişva Bharati okulunu açtı. Tagor'un bu verimli dönemine ilişkin yapıtları arasında ***Çitra*** (1886), ***Raca ve Dakghar*** (Posthane) adlı dramları sayılabilir. 1902'de karısının, 1903'te bir kızının, 1904'te en iyi çömezi Satir Çandra Roy'un, 1905'te babasının ve 1907'de oğlunun ardarda ölümleri onu sarsmakla birlikte verimini azaltmadı. ***Svadeşi Samac*** (Millî Hareket, 1904) adlı siyasal denemesinde Hindistan'ın bağımsızlığını savundu. 1905'te Hindistan'ın İngilizler tarafından parçalanmasına karşı çıktı ve siyasal eylemlerinden ötürü üniversiteden kovulan öğrencilerin yeniden okuyabilmeleri için çaba gösterdi. 1915'te «sir» unvanını aldıysa da, İngilizlerin Pencap'taki ayaklanmayı kanlı bir biçimde bastırmaları üzerine, 1919'da bu unvanı terketti. Son yıllarında resimle de uğraştı. ***Citancali*** (1910), ***Büyüyen Ay*** ve ***Bahçıvan*** (1931), ***Meyva Zamanı*** (1916) adlı lirik şiir kitapları: ***Gora*** (1910) ile ***Yurt ve Dünya*** (1919) adlı romanları: ***Muktadhara*** (1922) adlı dramı: ***Sadhana*** (1913) ve otobiyografisi ***Civanısmrti*** en ünlü yapıtları arasındadır. Tagor 1913'te Nobel Edebiyat ödülünü aldı.

TAHA HUSEYN (Magwaga 1889) Mısırlı yazar. Çocuk yaşta kör oldu: buna karşın öğrenimini tamamladı. El-Ezher ve Mısır üniversitesinde okuduktan sonra 1915'te Fransa'ya gitti, Montpellier ve Sorbonne üniversitelerine devam etti: Sorbonne'da İbni Haldun'un toplum felsefesi üstüne bir tez hazırladı. Mısır'a dönünce Kahire üniversitesi öğretim üyeliğine getirildi. 1925'te aynı üniversitenin Arap edebiyatı kürsüsünün başına geçti. Eski Arap şiiri üstüne kabul edilen fikirleri eleştirmesi üzerine 1932-1934 arasında kürsüdeki görevinden alındı, ama 1935'te edebiyat fakültesi dekanı, 1950-52 arasında millî eğitim bakanı ve Arap Birliği kültür işleri bakanı (1955) oldu. Yapıtları arasında en ünlüsü, otobiyografisi ***El-Eyyam***'dır (Günler, 1929 ve 1940).

tahvil (Fr. obligation, İng. bond) Bir şirket tarafından piyasaya çıkarılmış olan bir istikraza para yatırma taahhüdünde bulunanlara verilen bir alacaklı senedinden ibaret mütedavil değer. Bir anonim şirket, etkinliğini genişletmek için ek malî kaynaklar bulmak istediği vakit, ya hisse senetleri dağıtma yoluyle sermaye arttırımına, ya da para piyasasından kredi alımına gidecektir.

Alacaklılar, yatırmış oldukları meblâğlar karşılığında, şirketin kendilerine karşı yüklendiği borcu gösteren bir belge alırlar; bir mütedavil senet halinde verilen bu belgeye, tahvil denir.

Tıpkı hisse senedi gibi tahvilin de birim olarak değeri düşüktür, dolayısıyle de geniş çapta dağılımı kolaydır. Ayrıca tahvil, başkasına devir ve ciro edilebilir; bu da tahvilin ticarî biçime büründüğünü gösterir. Hukukî biçimleri çeşitlidir: Sahibinin adına yazılı (isme muharrer) olabileceği gibi, doğrudan doğruya hamiline yazılı (dolayısıyle, elden ele aktarılabilir) de olabilir.

Tahvil, bir alacağı temsil eder; dolayısıyle de, zorunlu olarak ödemeye tâbidir (ödeme belirli vâdelerde prim ya da ikramiyeli olarak ya da hiç eklentisiz yapılır). Tahvilin sabit bir faizi vardır, bu da onu hisse senedinden kesinlikle ayırır: çünkü hisse senedi, gerçekleşen kârların belli bir parçasını pay olarak alma hakkını vermektedir.

Tahvil sahibi bir alacaklıdır; dolayısıyle de, bu niteliğe ilişkin bütün hakların sahibidir. Şirketin kötü yönetiminden sorumlu değildir tahvil sahibi; dolayısıyle de, şirket iflâs etse bile, alacağının, aktifin elverdiği ölçüde kendisine ödenmesi gerekir. Buna karşılık, ortak olmadığı için, şirketin yönetimi üzerinde ilke bakımından hiç bir denetim hakkı yoktur. Tahvil sahipleri, çıkarlarını savunmak için, kurullar halinde toplanabilirler.

Tıpkı hisse senedi gibi tahvil de, büyük sermayelerin toplanmasını sağlamış olan hukukî biçimlerden biridir; büyük modern işletmelerin, yani, çağımızda monopollerin ekonomik temelini de bu yollarla toplanan sermayeler meydana getirmiştir.

Piyasaya tahvil çıkarımı, şirket bakımından, sermayeyi arttırma zorunluğu getirmez; dolayısıyle de çıkarım işleminin, kâr heddi üzerinde, dolaysız olarak hiç bir yansıması yoktur. Ödenecek olan faizler, bir artı-değer transferi olarak tahlil edilen bir yükümlülük meydana getirirler. Ama bu yükümlülük, sermayenin birikim sürecini devam ettirmek bakımından zorunlu olan bir nakit-sermaye'yi el altında bulundurmayı sağlar.

Tahvil çıkarımı, ayrıca, bu işi yapanlar bakımından ve özellikle de iş bankaları bakımından, alabildiğine verimli bir finans işlemidir.

Tahvil sahibi ile hisse senedi sahibi, hukuken her ne kadar farklı iseler de, realitede bugün bunların durumları —hiç değilse küçük hisse senedi sahibi açısından— gittikçe biraz daha birbirine yaklaşmaktadır. Gerçekten de, küçük hisse senedi sahibi, artık hemen hemen bütün durumlarda, sadece maktu bir temettü hissesi alır; bu hisse ise, yönetim kurulu tarafından, dağıtılacak kârlar toplamının konvansiyonel usulle belirlenmesi yoluyle hesaplanmaktadır. Bu şartlar içinde, küçük hisse senedi sahibinin payına düşen kâr oranı ile tahvil sahibinin alacaklısı olduğu faiz oranı arasında fark kalmamaktadır. Gerçekte bir tahvil sahibi durumuna düşen hisse senedi sahibi, hukuken bu durumda olmadığı için, şirket yönetiminin gerçek ya da görünürdeki risklerini daima taşır haldedir. Görüldüğü gibi, bu bakımdan, hisse senedi sahibinin durumu, tahvil sahibininkinden çok daha elverişsizdir.

Hippolyte TAİNE İtalya gezisine çıktığı dönemde..

TAİNE Hippolyte (Vouziers - 1828 / Paris - 1893) Fransız filozofu, eleştiricisi ve tarihçisi. 1852'de Poitiers kolejinde Belâgat kürsüsü öğretim üyesi yardımcılığına atandı: kısa süre sonra gözden düşerek Besançon lisesi altıncı sınıf öğretmenliğine verildi ve psikolojik sorunları ele aldığı doktora tezi reddedildi. Bunun üzerine görevinden ayrılarak Paris'e döndü. ***Journal des Débats*** ve ***La Revue des deux Mondes***'da yazarlığa başladı. 1853'te La Fontaine'in meselleri üstüne bir deneme ve latince bir tez ***De Personis Platonicis*** ile edebiyat doktorasını verdi. 1866'da Güzel Sanatlar okulunda sanat tarihi dersleriyle görevlendirildi... Mayıs 1871'de Oxford'ta ders verdi.

Taine'in ilk yapıtları özellikle edebiyat tarihi üzerinedir: ***Essai sur Tite Live*** (1856), ***Essais de Chritique et d'Histoire*** (1858). Fakat Taine her şeyden önce bir filozoftur. Fizyolojinin ışığında zihnin gelişmesi için gerekli koşulları tanımlamaya çalışır. ***Les Philosophes Français du XIX siècle*** (1857) adlı incelemesinden sonra en büyük yapıtı ***L'İntelligence***'ı (Akıl Üstüne) yazdı.

Taine'in yapıtları arasında, ***Nouveaux Essais***'ye ek olarak yazılmış ***Derniers Essais de Critique et d'Histoire***'ı (Son Tarih ve Eleştiri Denemeleri, 1892) ve Paris hayatının mizah dolu bir anlatımı olan anı kitabı ***Vies et Opinions de Thomas Graindorge***'u (1867) saymak gerekir. ***«Mektuplar»*** (Correspondances) 1901-1907 arasında yayınlandı. Taine sistemli bir biçimde geliştirdiği determinizmin katılığı yüzünden kınanmıştır, fakat ahlâksal değerleri hiç bir zaman reddetmediği de bir gerçektir

Jean BERAUD'nun fırçasıyle Taine.

talep (Fr. demande, İng. demand) Parasal bir ekonomide, bir alıcının, gerçek gelirleri temeli üzerinde ihtiyaçlarını gidermek için elde edebileceği mal ve hizmetlerin tümü. Bu tanım, ödeme gücüne sahip talebi anlatır. Geniş anlamda talep, bir malı yada hizmeti elde etme isteğidir. Eğer bu isteğe arz, yani istenen malın ya da hizmetin karşılığında somut bir karşılık (başka mallar ya da hizmetler ile trampa önerisi, para önerisi) eşlik ediyorsa buna gerçek ***talep*** denir. Talebi bir ihtiyaç ya da bir istek dikte ediyorsa, mukabil bir arz'da ifadesini bulmuyorsa, buna, ***gücül*** (virtuel) denir. Ancak talep sahibi trampaya ya da ödemeye karar verip gereken öneriyi yaparsa, talep gücüllükten realiteye geçebilir, ***somut talep*** ya da ***efektif talep*** olabilir.

Talep sahibinin elinde istediği ürünün ya da hizmetin fiyatını ödeyecek imkânlar varsa, talep ***ödeme gücüne sahip (solvable)*** demektir. Ödeme gücüne sahip talep de somut (bu durumda ***efektif talep*** adını alır) ya da gücül, yani ihtiyaç ya da istek şiddetlenirse somutlaşması mümkün talep halini alabilir; ödeme yolundaki çabalar, önemli psikolojik boyutları olan bir pazar incelemesinin konusunu teşkil eder.

Ödeme gücüne sahip talep, büyük ölçüde, bireylerin ve sosyal grupların satın alma güçleriyle, servetlerin ve gelirlerin dağılımıyla şartlıdır. İnsan hayatı ve onuru için gerekli mal ve hizmetlerin ödeme gücüne sahip talebiyle, maddî olarak pazara götürülebilen talebin ödeme gücü arasındaki fark (écart) yoksul bırakılmış birey ve sosyal grupların ***tatminsizlik derecesinin*** ölçüsüdür.

TALLEYRAND-PERİGORD Charles Maurice De (Paris - 1754 / Paris - 1838) Fransız siyaset edamı. Din işlerine pek yatkın olmamakla birlikte, aristokrasiye bağlılığından ötürü önemli dinsel mevkilere getirildi. Kısa zamanda yeni düşünceleri benimsedi: kurucu meclis zamanında iflâsı önlemek için kilise mallarını millete devreden yasayı çıkarttırdı (1789). Federasyon bayramında Champs de Mars'taki dinsel âyini yönettikten sonra meşrutiyetçi rahiplerin başı oldu. Fakat Autun piskoposluğundan istifa etti, papa tarafından ayrılıkçılıkla suçlanınca da kiliseden ayrıldı ve ancak ölümünden bir gün önce kilise ile barıştı. Yasama meclisi zamanında Londra'ya elçi olarak gitti (1792) ve İngiltere'nin tarafsızlığını sağlamaya çalıştı. Kralla işbirliği yaptığı sanılarak Fransa'dan kaçanların listesine alındı: 1794'te A.B.D.'ye

Bir halk ressamının gözüyle TALLEYRAND.

gitti ve orada 2 yıl kaldı. Fransa'ya dönünce Barras'ın yardımıyla Dış İlişkiler bakanlığına getirildi (1797), Napolyon'a yanaştı ve onu iktidara getiren komploya katıldı: Dışişleri bakanlığını korudu. Direktuvar ve Konsüllük dönemlerinde çeşitli yolsuzluklarla suçlanmakla birlikte soyluca davranışları, kültürü, eşsiz diplomasi yeteneğiyle Napolyon'un güvenini kazandı. «Articles Organiques»in kaleme alınmasına önayak oldu. Avrupa'da siyasal bir denge kurulmasından yanaydı. Napolyon'u frenleyebilmek amacıyla onu boş yere Avusturya ile bir ittifak imzalamaya teşvik etti (1805). Bakanlıktan alınarak, danışmanlığa getirilince, gizlice Rus çarını, Avusturya'ya karşı Napolyon'u desteklemekten vazgeçirtti. İmparatoru devirmek için Fouche ile anlaşması (1808) onun gözden düşmesine yol açtı. Paris'e ulaşan müttefiklerin isteği üzerine geçici bir hükümet kurdu (1 Nisan 1814): Napolyon'un devrildiğini senatoya ilân ettirdi (2 Nisan) ve Louis XVIII'i devletin başına çağırdı (6-7 Nisan 1814).

Yeniden Dışişleri bakanlığına getirildi ve 30 Mayıs 1814'te birinci Paris antlaşması-

nı imzaladı. Viyana kongresinde, müttefikler arasındaki çeşitli anlaşmazlıklardan yararlanarak Castlereagh ile Metternich'in Prusya ve Rusya'ya karşı ittifakını sağladı (1815) ve böylece koalisyonun dağılmasına yol açtı. Fakat Napolyon'un yeniden iktidara gelmesi çabalarını boşa çıkardı ve Fransa'ya karşı koalisyon yeniden kuruldu. Yüzgün'den sonra başbakanlığa getirildi (Temmuz 1815): fakat ültralarla çar alehtarlarının düşmanlığını üzerine çekti: Eylülde istifa etti. Muhalefete geçerek Thiers ve Royer Collard ile dostluk kurdu, 1830'da Orleans hanedanının yeniden tahta çıkmasını tasarladı. Londra'daki elçilik görevleri sırasında Belçika sorununu görüşmek üzere toplanan Londra konferansına katılarak Fransız-İngiliz yakınlaşmasını hazırladı: ölümünden kısa süre önce siyasal hayattan çekildi. ***Anılar***'ı (Mémoires) 1891-1892 arasında yayınlandı.

TALLEYRAND'dan seçmeler

Rastlantı

Sıradan kişiler, rastlantı olarak orada bulundukları için olaylarda bir rol oynarlar.

Napolyon Üzerine

Süngülerle her şey yapılabilir ama üzerlerine oturulamaz.

Kendisi Üzerine

Siyasette, ihanet bir gün ve tarih işidir.

«Müdahale Etmemek»

Bu söz, müdahale etme anlamına gelen felsefî, metafizik ve siyasal bir terimdir.

Diplomasi Üzerine

Bir Dış İşleri bakanının, her tür tartışmadan önce tehlikeli durumları hemen sezmesini sağlayan güçlü bir içgüdüye sahip olması gerekir. Hiç bir biçimde etki altında kalmadığı halde açık ve etkilenebilir bir kimse gibi görünmesi doğru olur. Konuşma tarzının yalın, çeşitli, süprizlerle dolu her zaman doğal ve kimi zaman safça olması gerekir. Kısacası, Dış İşleri Bakanı günün yirmi dört saatinde Dış İşleri Bakanı olmalıdır.

Ama pek rastlanan bu nitelikler de eğer iyi niyete dayanmıyorlarsa eksik kalabilirler. Burada çok yaygınlaşmış bir önyargı üzerinde durmak istiyorum. Bu önyargı, diplomasinin bir hile ve iki yüzlülük bilimi olduğunu ileri sürer. Eğer iyi niyet diye bir şeye gereksinim varsa, bu gereksinimin en fazla duyulduğu yerin siyasal pazarlıklar alanı olduğunu söyleyebilirim. Çünkü varılan sonuçları sağlam ve sürekli kılan şey bu iyi niyettir. Dikkatli ve çekingen davranmak hilekârlıktan bambaşka bir şeydir. İyi niyet hile ile uzlaşamaz ama dikkatli davranmayla birlikte bulunabilir.

Hükümdarın onurunu ve çıkarını göz önünde tutan, düzen ve onun hakları üzerine kurulmuş özgürlüğe âşık olan bir Dış İşleri Bakanı, görevinin gerçekten adamıysa, nitelikli bir insanın ulaşmak istediği yere gerçekten ulaşmış sayılabilir.

TAMAYO Rufino (Oaxaca 1899) : Meksikalı ressam. Mexico Güzel Sanatlar okulunda yetişti, 1928'de Eğitim Bakanlığı Plastik Sanatlar bölümü müdürü oldu. Millî konservatuvarda (1933) ve Mexico müzesinde birçok fresk yaptı. 1943'te New York'a yerleşti. Northampton'daki Smith college'ın fresklerini yaptı. Yapıtlarında Picasso etkisinde modern bir üslûplaştırma ile Meksika halk sanatı geleneğini birleştirir: *Şarkıcı* (1950), *Hayvanlar* (1943), *Uyuyan Müzikçiler* (1950) gibi ilgi çekici yapıtları vardır.

tanım, tarif (Fr. définition; İng. definition) Bir nesnenin öz niteliklerini yada bir kavramın içlemini belirlemeğe dayanan kesin açıklama. İyi bir tanımın, tanımlanan şeyi hemen ve şaşmaz biçimde kavramamızı sağlayabilmesi için, kısa ve açık seçik olması, ayrıca da tanımlananın cinsini ve ayırt edici türsel özelliğini vermesi şarttır: Örneğin, «üçgen (tanımlanan) üç kenarlı (ayırt edici türsel özellik) bir çokgen (cins)'dir.» -Mantık açısından her tanımın: «İnsan akılyürüten bir hayvandır; her akılyürüten hayvan, bir insandır.» örneğinde görüldüğü gibi, karşılıklı olması gerekir.

taraflılık (Fr. engagement, İng. partisanship): Sınıflı toplumda toplumsal bilincin ve bireysel eylemin her biçiminin sınıfsal karakterini dile getiren ilke. - Bilinç, teori ve yöntembilim alanlarıyla ilgili bu ilke, Marksçı - Leninci felsefede, proletaryanın çıkarlarının gerçekleştirilmesi için gerekli olan, bilimsellik ile nesnellik arasındaki bağlamlılığa tekabül eder.

İnsan toplumlarının tüm tarihinde, insanlar pratik olarak taraf tutarlar; bu bilerek ya da bilmeyerek olabilir, hatta tarafsızlık biçimine de bürünebilir. Tarafsızlık, partilerin savaşımını umursamama şeklinde ortaya çıkar ve ister istemez egemen sınıfları sessiz sessiz desteklemek anlamına gelir. Sınıflara bölünmüş bir toplumda tarafsızlık olanaklı değildir. İnsanların, toplum yaşamı içindeki taraflı eylemleri, pratikteki taraflılıkları *ideoloji*'ye de bir ölçüde yansır. Ancak, insanların taraflı düşünceleri, taraflı eylemlerinden çok daha karmaşık bir fenomendir; çünkü ideoloji, toplumsal ilişkilerin dolaysız bir yansısı değildir. İnsanlar toplumun tabi olduğu yasal düzenlilikleri bilmedikleri sürece, somut toplumsal süreçlerin, toplumsal bilinçteki imgeleri eksik ve çarpık olmaya mahkumdur.

Toplumda her sınıfın, kendine özgü bir dünya görüşü vardır; ancak bu dünya görüşü yalnızca o sınıfın oluşturduğu bir dünya görüşü değildir. Örneğin her sınıflı toplumda, egemen sınıfların başlıca çabası, ideologları yardımıyla, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti haklı göstermektir. Böylelikle, sanki toplumun geçirdiği değişmelerden etkilenmeyen, zamandan bağımsız felsefi fikirler varmış gibi bir kanı yaratılmak istenir. Burjuva ideologları mülkiyeti ve devleti savunurlarken şu olgudan yararlanırlar: Devlet ve mülkiyet, sözümona insanın doğasında yatan ve ona tekabül eden olgulardır. Tarihsel gelişmenin akışı içinde ortaya çıkmış bulunan toplumsal fikirlerin taraflı karakterlerinin belirlenmesi, onların toplumsal rollerinin ve etkilerinin somut olarak araştırılmasını gerektirir. Bu fikirler, son tahlilde, daima somut-tarihsel ilişkilerin ifadesi olduklarını ve sınıfsal karakter taşıdıklarını göstermişlerdir.

İdeologlar, bilerek ya da bilmeyerek, itiraf etsinler ya da etmesinler, genel, zamandan bağımsız fikirleri desteklediklerini ileri sürsünler ya da sürmesinler, her zaman, belirli bir toplumsal sınıfın çıkarlarını savunurlar. Demek ki, burjuva ideologlarının tarafsız kalarak, yalnızca salt hakikatin nesnel araştırmasıyla ilgilendiklerini ileri sürmeleri, burjuva sınıf öznelciliğinden başka birşey değildir. Bu sahte nesnelliğe ***nesnelcilik*** adı verilir; gerçek ***nesnellik***'le hiçbir ilgisi yoktur. Olaylara -nesnelere- nesnel olarak yaklaşmak demek, özel çıkarlara aldırış etmeden, onları sınıf çıkarlarıyla çarpıtmadan gerçekte oldukları gibi kavramak demektir. Bilimin temel özelliği olan bu nesnellik anlayışı, Marksçı-Leninci felsefenin istediği taraflılıkla çelişmez; tersine onunla ayrılmaz bir bütünlük oluşturur.

Topluma ilişkin doğruların ortaya çıkarılması, proletaryanın çıkarlarına uygun düşer; çünkü proletarya tarihsel olarak insanlığın çıkarlarının savunucusu, tarihsel zorunluğun gerçekleştiricisidir. Bu nedenle, proletaryanın taraflılığı, gerçek nesnellikle bağdaşmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal bağlamlılıkların doğru bilgisini elde etmenin de önkoşuludur. Marx ve Engels'in, proletaryanın tarihsel rolünü keşfederek yeni felsefeyi bu sınıfa dayandırmaları, bilim-

sel bir katkıdır. Toplum bilimlerinin gelişimi, toplumsal olguların ancak proletarya açısından ele alındığı zaman, bilimsel olarak kavranabileceğini kanıtlamıştır. Marksçı-Leninci felsefe, taraflılık konusunda da, taraflılığını açıkça ilan etmekle ve onu felsefi kategori düzeyine yükseltmekle burjuva felsefelerinden ayrılır.

TARDE Gabriel de (1843 1904) Fransız sosyoloji bilgini. Yüksek idari görevlerde bulunduktan sonra Collège de France'da felsefe profesörlüğüne atandı. Özel olarak cinayet suçlarının nedenleriyle ilgilenen Tarde, *Les Lois de l'imitation* («Taklidin kanunları», 1890) ve *Etudes de psychologie sociale* («Toplum psikoloji İncelemeleri», 1898) gibi eserlerinde, toplumsal bilincin bireylerin biribirini taklit etmesinden kaynak aldığını ileri sürmüştür; dolayısıyle de Tarde'ın gözünde toplumsal bilinç olayının kendine özgü türsel bir gerçekliği yoktur.

tarım (Fr. agriculture; İng. farming, agriculture) İnsanların ve evcil hayvanların ihtiyaçlarını karşılayan bitkilerin üretilmesini sağlamak için yapılan toprakla ilgili çalışma ve çabaların tümü. Bu, tarımın dar anlamıdır. Tarımın geniş anlamı ise, söz konusu bitkilerin, kümes hayvanlarının, sürü hayvanlarının üretimi ve de sürü ve kümes hayvanlarının sağladığı ürünlerin üretimidir. Etimolojik bakımdansa tarım, tarlada yapılan yetiştirimi dile getirir.

Geniş alanlarda yapıldığı ve hemen hemen yalnızca toprağın doğal verimliliğini kullandığı zaman, tarıma, *ekstansif* denir. İşletilen yüzey ne olursa olsun, hektar başına yüksek bir randıman sağlayan teknik olanaklarla yapıldığı zaman, tarıma, *entansif* denir. Bu randımanın ve, giderek, üretimin artırılması, gübrelerdeki artışa, makinalaşma derecesine, yetiştirim metodlarının mükemmelliğine bağlıdır.

Geniş anlamda, tarıma, yalnız bitkisel ve hayvansal üretim değil, ürünlerin toplanması ve temel zahire üretimiyle ilgili elemanter işlemler (örneğin, tereyağ ve sıvı yağlar), ve aynı zamanda zahirenin, kümes hayvanlarının ve sürü hayvanlarının değiştirme konması (dağıtımın kendisi değil) da sokulur. Bazıları, *aşırı* giderek gübrelerin, bitkisel ve hayvanî yetiştirimi için gerekli makina ve yöntemlerin ticarileştirilmesini de tarıma sokarlar.

Tarım sanayii, gerçek anlamında, tarım ürünlerinden yola çıkarak yapılan sınaî işlemlerin bütünüdür; ve, *aşırı geniş* bir anlamda, bu işlemler tarımcılara gübre ve materyel sağlayan işlemlerdir.

Teknik olarak, ve tarımla sanayi arasına bir sınır koymak amacıyla, tarımsal «girişim» sözünü bir yana bırakıp, bunun yerine *işletme* deyimini kullanmak konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Bir işletme farklılaşmamış (çeşitli ya da karmaşık denen tarım) olabilir, çok-değer'li (bölge ya da dönem itibariyle) olabilir, tek-değer'li olabilir. Başlıca nesnesi işletmeci ailenin ihtiyaçlarını karşılamak olduğu, otokonsomasyona maruz bulunmayan ürünlerinse satışa çıkarıldığı durumda işletmeye, ailevî denir.

Bütün ürünleri, ya da, her durumda, geniş bir çok-değerliliği kapsayan *genel tarım*'dan ayrılan özel *tarımlar*'ı klasik olarak şöyle sıralayabiliriz :

tahıllar,
ayıklanan bitkiler,
dokuma bitkileri,
yağ çıkarılan bitkiler,
bağcılık,
aromatik bitkiler,
hekimlikte kullanılan bitkiler,
çiçekler,
sebze yetiştirimi,
ağaç yetiştirimi (mayva ağaçları ve süs ağaçları),
orman tarımı,
sürü hayvanları yetiştiriml,
kümes hayvanları yetiştirimi (kümes hayvanları ve yumurtaları),
yağcılık, peynircillk.

Şu faaliyetler de tarıma bağlanır ve bu nedenle özel tarımlar arasında yer alırlar

arıcılık (arı yetiştirimi, bal üretimi),
ipek böceği yetiştirimi,
balık yetiştirimi,
salyangoz yetiştirimi,
yengeç yetiştirimi,
istiridye yetiştirimi,
midye yetiştirimi.

Bağcılık tarıma girer, ama, şarapçılık bir tarım sanayiidir.

Tarımsal üretim teknik ilerlemelerden yararlanır ve gelişir. Ama dünyanın modern konjonktürünün temel karakteristiklerinden biri, tarımsal üretimlerin sınaî üretimlerin gelişiminin altında kalmasıdır. Kabaca, dünya elektrik üretimi 1950'den 1970'e kadar 3 katına, çimento üretimi de 4 katına çıkmıştır aynı süre içinde, buğday üretimi ve pirinç üretimi ancak % 50'şerlik bir artış göstermişlerdir.

Modern tarımın kaderi işletmelerin konsantrasyonuna bağlıdır. Ayrıca, tarımı ve tarım sanayiini birleştiren dikey entegrasyon gittikçe daha ileri noktalara varmaktadır. Kapitalist ülkelerde, küçük tarım işletmecisi ya bütünüyle poperize olmuştur ya da proleterleşmektedir; sosyalist ülkelerde gerçekleştirilmiş olan işbirliği sistemleri, kapitalist ülkelerde çok zor gelişmekte, yine de bölgesel düzeyde ilginç örgütlü ekonomik dayanışma örnekleri oluşturmaktadırlar.

tarım kooperatifleri (Fr. coopératives agricoles) Sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yada ortak bir mesleğin yürütümüne ilişkin işlemleri ortaklaşa gerçekleştirmek üzere tarımcıları bir araya toplayan şirketler. Yasalar, genellikle, dört kooperatif tipi tanımlamaktadır :

— Üretim, dönüştürüm ve koruyup sürdürüm kooperatifleri;
— satın alma ve malzeme sağlama kooperatifleri;
— hizmet kooperatifleri;
— ortaklaşa işletme kooperatilferi.

Bunların ilk üçü, üretici kooperatiflerini temsil etmektedir.

En önemlileri, birinci grupta yer alan kooperatiflerdir. Bunlar çoğu zaman, malzeme sağlama kooperatifi rolü de oynamaktadırlar. Bunun tersine olarak, son grupta yer alan kooperatiflerin sayısı azdır. Kooperatifler, 1945 yılından sonra büyük çapta gelişmişlerdir. Öyle ki bugün Fransa'daki kooperatiflerin sayısı, 1939'daki kooperatif sayısının üç katına ulaşmış bulunmaktadır; ve tarım işletmecilerinin yarısından fazlası, kooperatiflere üye olmuş durumdadırlar.

Tarım gereçlerinden ortaklaşa yararlanma kooperatifleri olan ve üçüncü grupta yer alanların özellikle ve önemle üzerinde durmak gerekir.

Bunların amacı, üyelerinin kendi bireysel güçleriyle sahip olamayacakları makina ya da traktörleri onların hizmetine sunmaktır. Böylece bu tip kooperatifler, küçük ve orta halli işletmecilere, taşıyamayacakları derecede ağır amortisman yükümleri altında kalmaksızın, makinalı tarımın sürekli ilerlemelerinden yararlanma olanaklarını sağlayabilmektedirler.

Bu arada ortaklaşa işletme kooperatiflerini de özellikle anmak gerekir. Hukuki biçimleri bakımından bu kooperatiflerle sosyalist ülkelerdeki kooperatifler arasında, bireysel işletmeler yeni bir bütün demek olan kooperatifin içinde eridikleri ölçüde, benzeyiş vardır.

Tarım kapitalizmi, bu kooperatifleşme biçimini de hiç şüphe yok ki kendi yararına kullanabilir. Ama gene hiç şüphe yok ki, ortaklaşa işletme kooperatifleri halinde toplanma, küçük ve orta halli tarımcıların sadece birtakım tarım makinalarıyle traktörlerden değil, modern tekniğin tümünden birden yararlanmalarını sağlayacak olan yoldur. Aslında böyle bir toplanma, ancak demokratik bir devletin desteğiyle başarı kazanabilir; ama bugüne değin geçirilen deneyler de hiç küçümsenmeyecek bir eğitici değer taşımaktadır.

Hukukî açıdan, tarımsal kooperatif şirketler, kazanç kavramının yerine hizmet kavramını koymaktadırlar.

Bu kooperatiflerin üyelerinin her biri, eşit haklara sahiptir. Yürütüm dönemi sonunda elde kalan gelir fazlaları, her birinin kooperatifle elele gerçekleştirdiği işlerle orantılı bir şekilde, üyeler arasında bölüşülmektedir. Pay sahipleri tarafından kooperatif şirketine yatırılan sermaye, % 6'yı aşmayan sınırlı bir faiz alır. Kooperatiflerin yönetim hizmetleri, geçmiş zaman için yapılan ödemeler ve verilen tazminatlar hariç, ilke bakımından ücretsiz olarak yapılır.

Kooperatifler, ayrıcalıklı bir vergi statüsünden yararlanmaktadırlar. Kooperatif yatırımlarının üç kaynağı bulunmaktadır :

üyeler tarafından yatırılan şirket sermayesi, Tarım Bakanlığı tarafından yapılan bir sübvansiyon ve belirli bir tarımsal kredi sandığından ödünç olarak alınabilen para.

Kimi yazarlar, tarım kooperatiflerinin rolünü ve olanaklarını abartma eğilimine kapılmışlardır. Sosyal-demokrat ideoloji, küçük köylü işletmelerinin sadece kooperatifçilik sayesinde kapitalist rejim çerçevesi içinde direnebileceği ve hattâ gelişebileceği fikrini savunmaktadır. Oysa kır nüfusunda görülen mutlak azalma, böyle bir değerlendirmeyi kesin olarak yalanlamıştır. Şu noktayı unutmamak gerekir: tarım kooperatifleri, tarımsal ürünlerin dağıtımını monopolleştirmemekte; en önemli ekonomik rolü oynayan dönüştürüm (transformasyon) kooperatifleri de, özel tarım sektöründeki şartlara kesinlikle özdeş şartlar içinde ücretli emekçi çalıştırmaktadırlar. Gerçekten de, bu tip kooperatifler alanında, kooperatifte pay sahibi tarımcılarla kooperatif fabrikalarında çalışan emekçiler arasında tam ve kesin bir ayrım bulunmaktadır. Bütün değişiklik, bu işçiler tarafından üretilen artı değer'in gene tarım sektöründe kalışıdır.

İşçi sınıfının örgütleri, bu kooperatif tipini desteklemektedirler. Bununla birlikte hemen belirtelim ki, yirmi otuz kadar iri kıyım pancar ekicisi tarafından kurulmuş kooperatifin şeker fabrikası ile, çoğu küçük ve orta halli köylülerden ibaret binlerce üyeli bir kooperatifin süt fabrikası karşısında aynı tavrı takınmak bir hayli güçtür. İki şıktaki sınıf içeriği de, ekonomik işlev de tamamıyle farklıdır. Demek ki bugünkü kapitalizmin kooperatifler tarafından derinlemesine bir dönüşüme uğratılabileceğini ileri sürmeden önce, bu kapitalizmin realitesini ciddi bir özenle incelemek gerekir. Bu kooperatifler, tüketime ayrılmış tarımsal ürünlerin fiyatlarını pek dar sınırlar içinde değiştirebilirler : Ayarlayıcı bir rol oynayabilirler ancak. Buna karşılık, bu kooperatiflerin üyeleri bakımından oynadıkları eğitici rolün katiyen küçümsenmemesi gerekmektedir.

Büyük çapta gelişme göstermeğe aday olan kooperatif şekli, tüm tarımsal işletme faaliyetlerini kapsayan ve doğrudan doğruya tarımsal emekten yararlanan ortaklaşa işletme kooperatifleridir.

Sosyalist bir rejim çerçevesi içinde bu kooperatif tipi, bugün bu kadar keskin bir biçimde ortaya çıkan tarımsal sorunlara olumlu çözümler getirebilecektir. İşte bu perspektifi göz önünde tutarak, kooperatifçiliği, özellikle küçük ve orta halli işletmecileri kapsayan şekli içinde savunmak ve geliştirmek gerekir. Böyle bir tavır, Ülkemizde kooperatif tarımcılığının geleceğine büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

tarif bk. **tanım.**

tarife (Fr. tarif, İng. tariff) Görecel yada mutlak bir monopol durumundan yararlanan bir arz edicl tarafından empoze edilen fiyat. Genellikle, fiyat ile tarife biribirine karşıt tutulur; oa, çoğu zaman, tarifeyi bir takma fiyat (pseudo-prix) olarak tanımlamağa yolaçar.

Kökende, tarife, basit bir fiyat listesidir; ve bir metaın ya da bir hizmetin belirli bir işletme tarafından teslim edilme şartlarını dile getirir.

Bugünkü durumda tarifeler, bir malın ya da hizmetin mübadelesi fiilini şartlandıran tartışılmaz, mecburi fiyatlar olarak tezahür ederler.

Örneğin elektrik ya da gaz tarifesinden söz edilebildiği gibi, kamusal ya da özel ulaşım tarifelerinden de söz edilebilmektedir. Şu halde tarifeler, en başta enerjetik sektörle ulaşım sektörüne, yani öz bakımından kamusal karakterdeki iki sektöre ilişkindir.

Tarife, rekabet alanının dışında yer aldığı içindir ki, nispî ya da mutlak bir monopol durumunu ifade eder. Örneğin EMP (Fransız Elektrik Kurumu) elektrik enerjisinin üretimini ve dağıtımını denetimi altında tutmakla, yararlanıcıların ister istemez kabul etmek zorunda kaldıkları tarifeler koyabilmektedir. Bir çok bakımdan, sayısız özel nakliyatçının durumu elle tutulur şekilde buna benzemektedir (belirli bir ulaşım alanı için nispî bir arz monopolü).

Tarifeler, arz ve talep yasasına bağımlı değillermiş gibi gözükmelerine rağmen, aynı bir üretici sektör içinde, kullanıcılara bağlı olarak farklılaşırlar Örneğin SNCF (Fransız Devlet Demiryolları Şirketi), sadece yolcuların ulaşımı ve metaların ulaşımı için değişik tarifeler koymakla kalmamakta, ayrıca, müşterinin niteliğine göre de (sipariş hacmi, ulaşım mesafesi, vs.) değişik tarifeler uygulamaktadır.

Rekabetçi kapitalizm döneminde tarife kavramının büyük bir önemi yoktu. Hiç şüphe yok ki ulaşım işletmeleri için ve özellikle de demiryolu kumpanyaları için, daha o dönemde geçerliydi bu kavram; ama bir yandan konsantrasyon derecesinin düşüklüğü, öbür yandan da devletin ekonomik alandaki rolünün önemsizliği (ekonomi alanında devlet müdahalesinin azlığı ya da hiç yokluğu) dolayısıyle, fiyat kavramından pek farklı değildi.

Genellikle monopolist kapitalizm, özellikle de monopolist devlet kapitalizmi döneminde ise, bunun tam tersine olarak, tarifeler, kamu sektörü tarafından imal edilen metalarla yapılan hizmetlerin fiyatlarının bellibaşlı biçimi haline girerler. Finans oligarşisinin çıkarlarına uygun olarak tespit edilen bu tarifeler, ulusallaştırılmış sektörlerde gerçekleştirilen artı-değer'in transfer tarzlarından birini meydana getirirler.

Bu bakımdan tarifeler, bazan, değerin açıkça üzerindedir ve gelir üzerinden yeni bir pay ayırmayı sağlar (elektrik enerjisinin evde tüketim tarifeleri); bazan da, tam tersine, üretim maliyetinin açıkça altındadır (örneğin, büyük petrol ya da kimya monopollerine tanınan meta tarifelerinde olduğu gibi). İster şu, ister bu durumda tarife, empoze edilen fiyattır ve karşılıklı bağımlılığı dile getirir. Ayrıca şurasını da not etmek gerekir ki, çoğu zaman, tarifelerin teknik biçimi gerçek ekonomik karakterlerini maskelemektedir.

tarih (Fr. histoire, İng. history) Genel olarak, doğanın ve toplumun gelişme süreci. Tarih kavramı, daha dar bir anlamda çeşitliliği ve bütünlüğü içinde, insan faaliyetinin sonucu olarak gerçekleşen genel yasal düzenliliklere uygun toplumsal gelişme sürecini dile getirir. Tarih kavramı, ayrıca tarih bilimi anlamında kullanılır.

Tarih hakkındaki bilimsel teori, dolayısıyla tarih biliminin genel teorik ve yöntemsel dayanağı, tarihsel maddeciliktir.

Toplum tarihi, doğa tarihinden farklı olarak, insanlar tarafından yapılır; dünya, yüksek, ulu güçlerin, bir tanrısal yönetici gücün, ya da bir mutlak ide'nin vücut buluş biçiminin bir ürünü değildir. Tarih, faaliyet içindeki insandan ayrı tutulup kendi başına ele alınamaz: «*Tarih hiç bir şey* yapmaz... Bütün bunları yapan, sahip olan ve savaşım veren *insan*'dır, gerçek, yaşayan insandır; insanları, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanan 'tarih' değildir; o (tarih) kendi amaçlarının peşinden giden insan faaliyetinden başka bir şey değildir.» (Engels) «İnsanlar, kendi tarihlerinin oyuncusu ve yazarıdırlar.» (Marx). İnsanlar, yaşamları için gerekli olan temel maddeleri üretip, doğa nesnelerini kendilerine malederek onları amaçları doğrultusunda değiştirir, onlara yeni biçimler kazandırır, böylelikle kendi *üretim güçleri*'ni geliştirir, birlikte çalışırlar; giderek aralarında *üretim ilişkileri* kurarlar ve aynı zamanda, maddi dünyanın öğrenilmesi süreci boyunca çeşitli toplumsal bilinç biçimlerinin doğmasına yol açarlar. Ne var ki, insanlar, tarihlerini, önkoşulsuz ve kendi iradelerinin dilediği gibi biçimlendiremezler; çünkü her kuşak hazır olarak bulduğu toplumsal karakter taşıdıkları ölçüde, daha önceki kuşakların faaliyetlerinin sonucu olan *toplumun maddi yaşam koşulları*'ndan hareket etmek zorundadırlar. «Her yeni kuşağın, yeniden üretim için kendisine hammadde olarak hizmet edecek olan, eski kuşak tarafından sağlanmış üretim güçlerini eli altında hazır bulması şeklindeki basit olgu sayesinde, insanlık tarihinde bir bağlamlılık doğmaktadır; insanların üretim güçlerinin (çoğalması) ve bunun sonucunda toplumsal ilişkilerinin artması ölçüsünde, insanlığın tarihi olan tarih doğar.» (Marx).

İnsanların maddi faaliyeti, toplumsal pratiği, hem üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından, hem de bunlardan zorunlu olarak çıkan ve etki yapan yasal düzenliliklere uygun bağlamlılıklar tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle İnsanlık tarihi, insanlar tarafından ortaya konduğu halde, ya-

sal düzenliliklere uygun bir süreçtir.

Toplum, her zaman «*tarihsel gelişmenin belli bir basamağındaki* bir toplum, kendine özgü, değişik karakterli bir toplum olarak» (Marx), üretim güçleri ve üretim ilişkileriyle, toplumsal sınıflara ve katmanlara bölünmeleriyle ve üstyapının düşünce ve kurumlarıyla, belirli bir *sosyo-ekonomik kuruluş* olarak varolur. En genel ifadeyle dile getirecek olursak, insanlık tarihi, bir sosyo-ekonomik kuruluşun genel yasal düzenliliklere uygun olarak doğması, gelişmesi ve daha yüksek düzeydeki bir sosyo-ekonomik kuruluş tarafından ortadan kaldırılmasıdır. İnsanlığın tarihsel gelişmesinin, bölgesel ve zamansal farklar ne olursa olsun *ilkel toplum*'un, *köleci toplum*'un *feodalizm*'in ve *sosyalist toplum ve komünist toplum*'un zorunlu, genel yasal düzenliliklere uygun sırasını izlemiş olması ve izleyeceği olgusunda, dünya tarihinin bütünlüğü dile gelir. Bu bütünlük içindeki tarih süreci, biçim ve içerik bakımından, daima mevcut somut-tarihsel koşullarca belirlenen bir çeşitlilik gösterir. Tarihin genel yasal düzenliliklere uygun akışının bütünlüğü, «temel koşullar bakımından aynı olan ekonomik temelin, çok çeşitli ampirik durumların, doğa koşullarının, ırk ilişkilerinin, dıştan etki yapan tarihsel nedenlerin vb. nedeniyle, görünüşte sonsuz değişiklikler ve ayrımlar göstermesini engellemez.» (Marx).

İnsanlık tarihinin, sosyo-ekonomik kuruluşların birbirlerini genel yasal düzenliliklere uygun şekilde izlemiş olmalarıyla belirlenmiş olması, her halkın ille de her sosyo-ekonomik kuruluş aşamasını yaşamasının zorunlu olduğu anlamına gelmez. Birçok halk, daha köleci toplum aşamasında, daha doğrusu bu aşamayla birlikte batıp gitmişler, bazıları ilk kez feodalizm aşamasında ortaya çıkmışlar, genel oazıları, belirli koşullar nedeniyle, belirli sosyo-ekonomik kuruluş aşamalarını atlamışlardır. Günümüzde de bazı gerikalmış halkların sosyalizm yolunda birden fazla sosyo-ekonomik kuruluşu atlama olanağı dahi vardır.

Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı sosyo-ekonomik kuruluşlarda, bu toplum yapısının zorunlu bir sonucu olan *sınıf savaşımı*, tarihin asıl itici gücüdür ve köhnelaşmış, çağını doldurmuş bir sosyo-ekonomik kuruluşun yerine yenisinin geçmesi, toplumsal *devrim*'le olur; bu anlamda «*devrimler tarihin lokomotifidirler*» (Marx).

Kapitalizmin bağrında, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete, insanın insan tarafından sömürülmesine ve toplumların sınıflara bölünmüşlüğüne son verecek koşullar gelişip olgunlaştığı için, kapitalist toplum, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı sosyo-ekonomik kuruluşların sonuncusudur.

Kapitalizmin ortaya çıkardığı dev üretim güçleri, kapitalist toplumsal ilişkilerle ve kapitalist toplumun tüm yapısıyla, gittikçe yoğunlaşan ve toplumun her yanını saran çatışmalara sürüklenirler; nihayet komünist sosyo-ekonomik kuruluşa geçmek zorunlu hale gelir. Bu tarihsel zorunluğun yerine getiricisi, tüm emekçilerle dayanışma kurarak, Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde sosyalist devrimi gerçekleştiren ve politik iktidarını kurarak, bu yeni iktidar sayesinde komünist sosyo-ekonomik kuruluşun ilk aşaması olan sosyalist toplumu inşa eden *işçi sınıfı*'dır. Kapitalizmden sosyalizme dünya çapında geçiş hareketi, insanlık tarihinin içinde yaşadığımız döneminin belirgin özelliğidir; kapitalist sosyo-ekonomik kuruluş geride bırakılarak, komünist sosyo-ekonomik kuruluşa geçişle birlikte, «insan toplumunun tarih-öncesi de son bulmuş olur» (Marx). Bundan sonra başlayan, insanlığın gerçek tarihinin belirgin özelliği, yoksulluktan, sömürüden ve baskıdan kurtulmuş insanların, kendi toplumsal gelişmelerini, bilgisi edinilmiş yasal düzenliliklere dayanıp, bilinçli ve planlı olarak biçimlendirmelerinde dile gelir. Amaç, bireyin her yanıyla gelişmesi için daha iyi koşullar sağlayarak, insanın tüm yeteneklerinin, becerilerinin ve yetilerinin her bakımdan eğitilmesini ve işlemesini olanaklı kılarak, eşit ve özgür kişilerden kurulmuş bir topluluk içinde her bireyin eksiksiz yetiştirilmesidir. «Böylelikle, insan ilk kez, belli bir anlamda nihayet hayvanlar aleminden ayrılır, hayvansal yaşam koşullarından gerçek insani yaşam koşullarına geçer. İnsanları çevreleyen ve insanlara o zamana kadar egemen olagelmiş yaşam koşulları artık, ilk kez kendi toplumsallaşmalarının efendileri durumuna geldiklerinden ve efendileri durumuna gelmek suretiyle, doğanın bilinçli asıl efendileri olan insanların egemenliği ve denetimi altına girer. O zamana kadar kendilerine yabancı, kendilerine egemen doğa yasaları olarak karşılarında yer alan kendi toplumsal faaliyetlerinin yasaları, artık insanlar tarafından tam bir bilgiyle uygulanır ve böylece bu yasalara egemen olunur. Ancak bundan sonra, insanlar kendi tarihlerini tam bir bilinçle kendileri yapacak, ancak bundan sonra, onlar tarafından harekete geçirilen toplumsal nedenler, onların istedikleri sonuçları da, genellikle ve gitgide artan ölçüde ortaya koyacaklardır. Bu, insanların zorunluklar dünyasından, özgürlükler dünyasına sıçramasıdır.» (Engels).

Komünist sosyo-ekonomik kuruluşun gerçekleşmesi, insanlık tarihinin sona ermesi anlamına gelmez; Engels'in de dediği gibi, toplumun bugünkü eksikliklerinden arındığı bir düzeyde bile, bilgi gibi tarih de son noktasını bulmuş olmaz. Komünist toplum, ilk kez «üretim güçlerinin özgür, engelsiz, ileriye dönük ve evrensel gelişmesini» (Marx), insanın ve onun yaratıcı faaliyetinin *sınırsız* gelişmesini sağlayacak koşulları yaratır.

tarih felsefesi (Fr. philosophie de l'histoire) Tarihe, tarihin anlamına, akışına ve bağımlı olduğu yasal düzenliliklere ilişkin felsefe teorilerini belirten terim. Tarih felsefesi, burjuva felsefesinde, felsefenin bir kolu olarak görülür.

Tarih felsefesi görüşleri, felsefeyle birlikte doğmuştur. İlkçağ Yunan felsefesinde bu gibi görüşler özellikle *Platon*, *Aristoteles*, *Thukydides* tarafından geliştirilmişlerdir. Ortaçağ düşüncesinde tarih dinselleştirilmiş, örneğin *Augustinus*, tarihi, tanrı devleti ile dünya devleti arasında bir savaşım saymıştır. *Akinolu Toma* ise, tarihi, insanları tanrıya götüren bir yol olarak görüyordu. Burjuvazinin yükselme çağındaki düşünürler, feodalizmin ve tanrıbilimin tarih anlayışına karşı savaşım vererek ortaya koydukları tarih felsefesi tezleri içinde, tarihin bilimsel bir incelenmesini ve açıklanmasını destekleyecek gerekli ve önemli birçok öğe ve önkoşul geliştirdiler. Asıl kaygıları, tarihi, tanrı iradesine bağlı bir şey olarak değil de, bilgisi edinilebilir etkenlere bağlı doğal bir süreç olarak kavramaktı. *Bodin*, *Montesquieu*, vb. doğasal, coğrafi ve iklimsel koşulların tarih üzerindeki sonuçlarını açıklamayı denediler ve coğrafi determinizm diye bir teori geliştirdiler. *Hobbes*, *Locke*, *Holbach* gibi maddeci filozoflar, tarihi, insanın kendi doğasına dayanarak açıklamaya çalıştılar; giderek burjuva toplumunu, insanın doğasına uygun düşen, ona tekabül eden bir düzen olarak gördüler.

Leibniz, *Kant*, *Herder*, *Fichte*, *Hegel*, tarihsel ilerleme fikrini geliştirerek, bu fikri çeşitli açılardan kanıtlamaya çalıştılar. Marks-öncesi tarih felsefesi, doruk noktasına *Hegel*'de ulaşır. *Hegel*, insanlık tarihini, mutlak ide'nin bağdaşık, aynı zamanda çeşitli, yasal düzenliliklere uygun ve kendi içinde çelişkili bir gelişme süreci sayıyordu. Mutlak ide, tarih içinde dışlaşıyor ve insan faaliyeti sayesinde tarih sürecini tamamlıyor, nihayet kendi bilincine vararak kendi varlık nedeniyle sona ulaşıyordu (özgürlüğüne kavuşuyordu). Burjuva tarih felsefesinin önemli ilerlemeleri, maddeci tarih anlayışının ve toplum teorisinin doğuşunda teorik kaynağı oluşturmuş ise de, Marks-öncesi tarih teorisi, tarihin bilimsel, maddeci bir açıklamasını yapmayı başaramamış genellikle idealizm çerçevesi içinde sıkışıp kalmıştı. Bu kısır durum, natüralist karakterleri nedeniyle, sonunda daima ideal ist açıklamalara varan diğer maddeci görüşler için de geçerliydi. Bütün bu Marks öncesi tarih felsefesi görüşlerinin yetersizliği iki noktada düğümleniyordu: «Bir kere bunların (bu görüşlerin) en iyisi bile, nevin sayesinde ortaya çıktığını araştırmaksızın, toplumsal ilişkiler sisteminin gelişme yasalarını kavramaksızın, bu ilişkilerin kökenlerini maddi üretim ilişkileri içinde görmeksizin, insanların tarih içindeki faaliyetlerinin yalnızca fikir düzeyindeki itkilerini inceleme konusu yapmışlardı. İkincisi, eski teoriler, *halk kitleleri*'nin eylemlerini gözden kaçırmışlardı.» (Lenin)

Maddeci tarih anlayışının *Marks ve Engels* tarafından felsefelerinin ayrılmaz bir

parçası olarak kurulup temellendirilmesi, bu türden tarih anlayışlarının da sonu demektir. Çünkü, artık söz konusu olan «kafadan bağlamlılıklar uydurmak değil, onları olgular içinde bulmaktı» (Engels). Maddeci tarih anlayışı, insan toplumunun genel hareket yasalarının bilimi olarak, bu anlamda artık tarih felsefesi değildir; o, tarih felsefesinin, kendine kadar uzanagelen tüm kazanımlarını koruyup aşar, yani onları bilimleri açısından olumsuzlar, özlerini, sonuçlarını korur ve bunları bilimsel tarih görüşü içinde bir basamak yükseğe çıkarır.

Marks'tan sonraki tarih felsefesinin gelişimi, her bakımdan diyalektik maddeci tarih anlayışına bir tepki olmuştur. Bu anlayışlar, her ne kadar değişik kılıklara bürünmüşlerse de, hepsi toplumun yasal düzenliliklere uygun doğrultuda ilerlemesine, gelişmesine karşı çıkarlar. Bunların içinde, çağdaş uygarlığın batışını önceden tahmin eden teoriler büyük bir yer tutar *(Toynbee, Spengler)*. Son zamanlarda ***sanayi toplumu*** teorisinin çeşitli biçimleri ortaya çıkmış bulunuyor. ***Rostow, Aron, Bell, Freyer*** vb. tarafından temsil edilen bu görüş ve teoriler, diyalektik maddeci tarih anlayışına ve Marksçı-Leninci toplum anlayışına karşı çıkarlar; amaçları toplumun gelişmesini, yalnızca teknik bir gelişme olarak açıklamak olan bu görüşler, bu gelişmede üretim ilişkilerinin, sınıfsal karakterin, toplumsal içeriğin rolünü dışlar ya da önemsemezler.

tarihsel maddecilik yada **tarihsel materyalizm** (Fr. matérialisme historique, İng. historical materialism) Sosyal evrimin genel yasalarının bilimi. İnsan toplumlarının bir genel teorisi olarak kendisini gösteren tarihsel materyalizmin konusu, toplumun ve toplumun gelişim yasalarının incelenmesidir

Marksist dünya görüşünün bütünleyici parçası olan tarihsel materyalizm, sosyal hayatın fenomenlerinin bilimsel, diyalektik ve materyalist bir yorumunu verir.

Tarihsel materyalizm, sosyal varlık ve sosyal bilinç arasındaki ilişkiler, maddî üretimin insanların hayatındaki önemi, sosyal düşüncelerin ve onlara tekabül eden kurumların kökeni ve rolü gibi, tarihsel gelişimin genel problemlerine çözüm getirir.

Tarihsel materyalizm, halkın ve kişilerin tarihte oynadıkları rolü, sınıfların ve sınıflar mücadelesinin nasıl şekillendiğini, devletin nasıl ortaya çıktığını, sosyal devrimlerin neden ileri geldiğini ve bunların tarihsel anlamlarını, böylece de toplumun evrimiyle ilgili daha bir dizi genel problemin anlaşılmasını mümkün kılar.

Tarihsel meteryalizm tarafından incelenen yasaların işleyiş alanı değişik büyüklüktedir. Toplumun gelişiminde üretim tarzının belirleyici rolü gibi bazı yasalar, gelişimin bütün evrelerinde işlerlik halindedirler.

Ancak, hasım sınıflara bölünmüş bir toplumda işleyen sınıflar mücadelesi yasası gibi bazı yasalarsa, toplumun gelişiminin sadece belirli aşamalarında hüküm icra ederler.

Tarihsel materyalizm, tarihin akışı içinde insanların sosyal pratiklerinin ve somut sosyal bilimlerde kaydedilen ilerlemelerin sentezidir.

Öte yandan, tarihsel materyalizm olmaksızın, toplumun gelişiminin genel yasalarının bilgisi olmaksızın hiçbir somut sosyal bilim (ekonomi politik, tarih, estetik, vs.) gelişme gösteremez. Tarihsel materyalizm, diğer bütün sosyal bilimlerin metodolojik temelidir; o, tarihçilere, ekonomistlere ve diğer bilginlere sosyal fenomenlerin karmaşıklığı içinde kendilerini yönlendirme ve bu fenomenlerin her birinin sosyal hayattaki yerini ve önemini belirleme imkânını verir.

Tarihsel materyalizmin yasalarının bilgisi, sosyal hayatı etkileme, ve onu emekçiler yararına dönüşüme uğratma imkânını da verir.

Realiteyi toplumun evriminin ortak yasaları uyarınca dönüşüme uğratmak, insanlığın ilerlemesinin tarihsel zorunluğunu pratiğe geçirmektir.

tasarım, tasavvur (Fr. représentation; İng. representation). Belirli bir nesnenin zihinde canlandırılması. Tasarım bu anlamda, bir düşünce ediminin yada bir imgenin somut muhtevasını meydana getirir. Daha özel bir anlamda tasarım, geçmişteki bir algının düşünceye yada hayalgücüne yeniden sunulmasıdır. Tasarım gücü yada tasarlama ise, somut bir maddeyi kategoriler içinde örgütleyerek düşünme yetisidir.

tasarlı bk. **gizil.**

tasarruf yada **artırım** (Fr. épargne; İng. savingness, saving, economy) Gelirlerinin bir bölümünü, bütünüyle tüketim maddeleri alımlarına harcamak yerine, bir yana koyma, ilerisi için saklama edimi. Tasarruf sözcüğü, bu yolla biriktirilen meblâğı da belirtir

Tasarruf, âtıl likiditeler birikiminden ibaret ise, buna kısır tasarruf denir Kısır tasarruf, hazineleştirmenin anlamdaşıdır.

Likliditelerin —gerekli miktarın birikmesiyle belli bir önem kazanarak— daha sonra gerçekleştirilmeleri amacıyla bir yana konmasına gömüleme tasarrufu ya da sahte tasarruf denir.

Gelirlerin tasarruf edilen bölümü, öylece, öylece saklanmayıp, faiz elde etmek ya da satın alınan menkul değerin sermaye olarak değerinin artması düşüncesiyle, her türlü rant ve menkul senet alımında kullanıldığı zaman, buna aktif ya da produktif tasarruf denir.

Tasarruf sandıkları, özel kişilerin kendi istekleriyle yatırdıkları tasarruflarını mevduat olarak kabul eden ve bu mevduata küçük bir faiz ekleyen kamu kuruluşlardır.

tasavvuf bk. **gizemcilik.**

tasavvur bk. **tasarım.**

tasım, kıyas (Fr. syllogisme; İng. syllogism). Tümdengelimli akılyürütmenin en kesin ve en açık şekli. Tasım, sadece üç terimden ve bu üç terim arasında bildiren üç önermeden meydana gelmiştir 1. Bütün insanlar ölümlüdür (büyük önerme). 2. Sokrates bir insandır (küçük önerme). 3. Sokrates de ölümlüdür (sonuç).

tecrübe bk. **deney.**

TEİLHARD DE CHARDİN Pierre (Clermont 1881 / New York 1955) Fransız bilgini, filozofu ve din bilgini. 1899'da Cizvit tarikatına girdi. 1911'de rahip oldu: 1920

TEİLHARD DE CHARDİN Hristiyanlığı çağdaş kılma çabasının temsilcisi.

1923 arasında Paris Katolik enstitüsünde jeoloji ve paleontoloji dersleri verdi. Çin'de kaldı (1923 1946). 1923'te Ordos'ların paleolitik uygarlığını keşfetti: 1929'dan sonra Pekin yakınlarında, Sinanthropus'un bulunmasıyla sonuçlanan Şu-ku-tiyen kazılarına katıldı ve Pasifik çevresinde geniş bir araştırma ağı kurulmasında yardımcı oldu. 1946'da yurduna döndü. Başlıca yapıtları: mistik şiir ***La Messe sur le Monde*** (1823), hristiyan keşişliğini savunan inceleme ***Le Milieu Divin*** (Tanrısal Ortam, 1926 27), bir doğa diyalektiğine yaklaştırılmış fenomenolojl incelemesi ***Phénomène Humain*** (İnsan Olgusu, 1938 1940), otobiyografisi ***Le Coeur de la Matière*** (Maddenin Kalbi, 1950), tanrısal etkinliğin aşkın ve içkinin yanlarını birleştiren mistik vasiyetname ***Le Christique*** (1955). Teilhard de Chardin düşünce alanında Kant'ınki kadar önemli bir devrim yaptı. 1 insanın ve özdeksel olgunun doğada bütünleşmesi: 2. biyosferi (düşünülmemiş hayat bölgesi) noosferle (düşünülmemiş hayat. insan kültürü bölgesi) çevreleyen, birlikçi ve birleştirici bir bilim olarak yeni bir fenomenolojinin keşfi: 3 karmaşık bilinç yasasının keşfi: 4. insan ötesinin menolojinin keşfi: 3. karmaşık

bilinç yasasının keşfi: 4. İnsan ötesinin yükselişini bildiren bir «prospektif»in yaratılması: 5. sürenin yöndeş özelliğinin ortaya konması. Kısacası, kozmos, doğal olarak, canlanmak: hayat, İnsanlaşmak: insan, insanüstüleşmek: ruh, özdeksel kalıbından kurtulmak eğilimindedir. Dolayısıyla insan kozmogenezin, yani evrenin bütünsel evriminin anahtarıdır. Bu evrimci felsefe, yeni bir sentezle, hristiyan olgusunu bütünler.

tekil (Osm. müfret, ferdi; Fr. singulier İng. singular). Bir tek bireyi gösteren, belirli bir bireye değgin yada ilişkin olan. Bu genel anlamda tekil; tek başına bir tür meydana getiren'i, yada kendi türü içinde belirli birtakım karakterleri tek başına taşıyan'ı da belirtir. Mantıkta, «Sokrates bir filozoftur» örneğinde görüldüğü gibi, konusu özel isim olan önermelere, ***tekil önerme*** denir. - Günlük konuşma dilinde tekil, az bulunan, garip, şaşırtıcı; övücü anlamda biricik, üstün değerli; kötüleyici anlamda da aykırı bilinmedik, anormal nesneleri belirtmek için kullanılmaktadır.

teknik (Osm. fen, Fr. technique, İng. technic) Toplumsal etkinliğin yapay organlarının sistemi. Bu sistem, doğa yasalarının öğrenilmesi ve bunların pratikte uygulanması sayesinde doğa malzemesi içinde nesneleşen çalışma faaliyetleri, deneyimler ve genel - bilgiler tarafından oluşturulur ve aynı zamanda bunların sonucu olan teknik uygulamalarıyla da bağıntı içinde bulunur...

Teknik, toplumsal ***üretim güçleri***'nin bir parçasıdır; üretim güçleri sistemi içinde özel bir yer tutar; bu yer, tekniğin, nicelik ve nitelik değişimlerini, maddi-nesneleşmiş şekilde tespit etmesiyle belirlenir; bu yanıyla, toplumun doğaya ne derece egemen olduğunun da bir ölçütüdür.

Tekniğin temel ve en önemli alanı, üretim tekniğidir; üretim sürecinin sınıflanmasına göre, bu sınıflamanın gelişim - tekniği, yapı - tekniği ve imalat - tekniği gibi öğelerini içerir. Üretim tekniği temeli üzerinde, askerlik tekniği, araştırma tekniği, tüketim tekniği, haberleşme tekniği, trafik tekniği, idare tekniği vb. tekniğin diğer alanları ortaya çıkmıştır.

Tekniğin gelişmesi, birbiriyle karşılıklı - etki içinde bulunan iki yoldan gerçekleşir: Birincisi, insanın teknoloji alanındaki ve diğer faaliyetlerinin, makinalar, aletler, otomatlar vb. içinde nesneleşmesi; ikincisi, doğa güçlerinin ve doğa süreçlerinin teknik süreçlere dönüştürülmesidir. İnsan, nesneleri, birer güç aracı olarak, «diğer nesneler üzerinde etkin kılabilmek için, onların mekanik, fiziksel kimyasal özeliklerinden kendi amacına - uygun şekilde yararlanır» (Marx). Günümüzde, maddenin mikro - fiziksel -elektronik-, biyoloji - bionik-, kimyasal - kimya- ve enformasyon süreci -siberrnetik- gibi hareket biçimlerinden pratikle yararlanılarak tekniğin gelişimi sürdürülmektedir.

Tekniğin gelişimi, ***bilim***'in gelişimiyle sıkı bir bağ içindedir; teknik eskiden bilim karşısında öncü bir rol oynarken bugün, her ne kadar, tekniğin her yeni adımında, bilimin gelişimi için yeni itkiler ortaya çıkıyorsa da, bu lişki tersine dönmüştür. Ama teknik, ne olursa olsun «nesneleşmis genel - bilgi gücüdür» (Marx).

Teknik, üretim güçlerinin ve dolayısıyla toplumun ***üretim tarzı***'nın bir parçası olarak, toplumun tüm alanlarına ve gelişmesine etki yapar, ancak bu etki toplumsal içeriği ve yönü bakımından toplumun ***üretim ilişkileri*** tarafından belirlenir. Bu nedenle, teknolojik determinizmin dendiği gibi teknik, ilişkilerinden yalıtılarak, kendi başına ele alınamaz.

Tekniğin tarihsel gelişimi, süreleri bakımından sosyo - ekonomik kuruluşlara uymayan üç büyük aşama tanır. İlk aşama, alet tekniğidir; ikincisi, makina tekniği, üçüncüsü ise otomotlar tekniği'dir. Tekniğin gelişmesindeki her nitelik aşaması, üretim süreci içinde insanların teknikle olan bağlarının özgül bir biçimiyle belirlenmiştir. Alet tekniği aşamasında, İnsan tüm çalışma sürecinin taşıyıcısıdır; teknik, insan doğal çalışma organlarının desteklenip güçlenmesine ve onların etki alanlarının derinleşmesine yardımcı olur; çalışma el emeği olarak kalır. Makina tekniği aşamasında, makina, çalışma sürecinin asıl taşıyıcısı olur ve insan doğal çalışma organlarıyla makinayı tamamlar, kendi teknik bir sürecin bir öğesi, makinanın bir aksamı durumuna gelir ve çalışma makinalaşır. Otomatlar tekniği aşamasında, çalışma sürecinin tümü otomatikleştirilmiş makina sistemine bırakılır; insan ana çalışma sürecinin yanıbaşında yeralır; bu süreci planlar ve denetler; böylece yaratıcı yeteneklerini durmadan geliştirme olanağını bulur; tekniğin bundan sonraki gelişmesi, İnsanın fizyolojik sınırlarını aşar.

Alet tekniği, ilkel toplumda teknik gelişmenin başlangıcından kapitalist toplumda makina tekniğinin gelişmesine kadar egemen olmuştur. Oysa makina tekniği, hızlı bir tempoyla gelişmiş ve devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizm aşamasında, yerini otomatlar tekniğine bırakmaya başlamıştır ***(—bilimsel - teknik devrim)***. Otomatlar tekniği, komünist toplumun tekniğidir. Bir yandan, ilk kez komünist toplumda, otamatlar tekniğinin tam gelişmesi ve yerleşmesi için gerekli toplumsal bir sınıfsız toplum da, ancak otomatikleştirilmiş bir üretim zemini üzerinde olanaklı olacaktır.

teknik ilerleme (Fr. progrès technique) Bir iyileşme ve yetkinleşme doğrultusunda sürekli dönüşüm. Bu dönüşüm, daha önce erişilmemiş sonuçları elde etme olanağı olarak ve aynı zamanda da belli bir sonucu daha az emek harcayarak elde etme olanağı olarak kendini gösterir.

İnsanlık tarihi, üretici güçlerin evriminin ve özellikle de üretim aletlerinin sürekli olarak değişmesinin hükmü altında ilerlemektedir. En kaba taş aletlerden modern mükemmel makinalara kadar üretim aletlerinin tarihi, toplumun mükemmelleşme doğrultusunda sürekli dönüşümünün tarihidir

Bu değişmeler, teknik ilerlemenin sonucudur; teknik ilerleme de, bilimsel ilerlemenin pratik uygulanmasının sonucu olmuştur. Örneğin makina avadanlık'ın ortaya çıkışı (ki, XVIII. yüzyıl sanayi devriminin temel belirtkeni budur), üretimin müazzam ilerlemeler yapmasını sağlamıştır; prodüktivitenin artması ve ürün miktarlarının büyük çapta çoğalması.

Öte yandan, kullanılan materyel sayısının, enerji kaynaklarının, işleme usullerinin, ulaşım araçlarının artışı, nitel bakımdan farklı üretimlerin doğmasına yolaçmıştır. Örneğin elektriğin keşfinin üretime olan katkısı ölçülebilir. Büyük sayıda ekipmanın harekete geçirilmesinden buz dolabı ya da çamaşır makinası gibi tüketim ürünlerine varıncaya kadar, elektriğin keşfinin ekonomik ilerlemedeki rolü gerçekten büyüktür.

Bir ülkenin bir başka ülkeye oranla ekonomik gelişim düzeyini ortaya koyan, herşeyden önce, üretim araçlarının düzeyidir, yani teknik ilerleme aşamasıdır.

Teknik ilerleme ile, iş bölümü de çok gelişmiş ve derinleşmiştir. Bir tek emekçinin kullandığı makina, yüzlerce ve binlerce başka kişinin emeğinin bir parçacığına ihtiyaç gösterir. Çağımızda artık, kendi başına buyruk, öbür üretimlerden bağımsız bir üretim yoktur. Görüldüğü gibi, teknik ilerleme, üretimin gittikçe daha derin biçimde sosyalizasyonuna yolaçmaktadır.

Hız, teknik ilerlemenin önemli bir karakteristiğidir: ilerlemenin kendisi arttıkça hızı da artar. Her keşif ve her keşfin üretimdeki uygulamaları, sayısız ilerlemenin hareket alanını genişletir. Keşifler gittikçe biraz daha hız kazanmakta; bunun yanı sıra keşiflerin uygulamaları da gittikçe daha dolayımsız bir şekle bürünmektedir.

Maşinizmin yaygınlaşması karşısında işçilerin ilk tepkisi, onları işten yoksun bırakıyor ve köleleştiriyor gerekçesi ile makinaları kırmak olmuştu. O günden bu güne emekçiler artık öğrenmiş bulunmaktadırlar ki sorumlu, makina değil, maklnanın kullanımıdır. Ama teknik ilerlemeler, çağımızda, son derece önemli sosyal problemler yaratmaktadır. Örneğin: tarımda çalışan aktif nüfusun payının, sanayi ve hizmetlerde çalışan aktif nüfus payına oranla azalması; doğrudan doğruya işçi sınıfının bağrında gerçekleşen değişmeler; emekçilerin kalifikasyonu değişikliğe uğramaktadır; bilimin yeni kazanç ve edinçlerini harekete geçirebilmek için daha çok mühendis, daha çok teknisyen gereklidir; otomasyon, el emeği ile kafa emeği arasındaki sınıfları yavaş yavaş kaldırmakatdır; teknik

alan değiştirme ve sürekli meslekî formasyon gibi durumlar belirmiştir.

Emekçilerin, teknik ilerlemenin etkilerini en dolaysız biçimde duydukları alan, istihdam alanıdır. Yeni bir makina ya da yeni bir makina dizisi, klas düşmesi demek olan yer değiştirmelere ve işten çıkarmalara yolaçmaktadır. Görüldüğü gibi, bir ilerleme, sosyal bir gerilemeyle dile gelebilir; işin kötü yanı da budur.

Ulusal ekonomi düzeyinde, teknik ilerlemelerin uygulanmaya konması, büyük çapta sermayelerin biriktirilmesini gerekli kılmaktadır. Kapitalistler, bunu emekçilere karşılatmak için çaba gösterirler. Onların satın alma gücüne yüklenir ve böylece üretimde bir yavaşlamaya, enflasyonun ve resesyonun (gerilemenin) artmasına ve sonuç olarak da ortada sürekli bir işsizlik kalmasına yolaçarlar.

Teknik ilerleme, daha kısa bir emek (çalışma) süresi içinde daha fazla üretme olanağını sağlamaktadır; dolayısıyle de, emek süresini kısaltması gerekir. Oysa Fransa'da bugünkü çalışma süresi, aşağı yukarı 1960'takine eşit durumdadır; buna karşılık prodüktivite, aynı süre içinde % 70 oranında artmıştır. Çalışma şartlarına gelince, teknik ilerleme, özellikle çalışma ritminin hızlanması sonucunda, eskiye oranla daha büyük çapta bir sinirsel harcamayı da birliğinde getirmektedir.

Kapitalizmin, sosyal felaketlere yolaçmaksızın teknik ilerlemeyi geliştiremeyişi, bu üretim tarzının zararlarını özellikle ortaya seren yanlarından biridir.

Ama aslında, teknik ilerleme ile sosyal ilerleme arasında bağdaşamazlık yoktur. İnsanın sömürülmesi ortadan kaldırıldığında, bilimin keşifleri ve bu keşiflerin üretime uygulanması, insanların hem ihtiyaçlarını bol bol karşılayacak ve hem de az zahmet çekerek çalışmalarını sağlayacaktır. Buna uygun olarak da, ihtiyaçların karşılanması, ücretlerin artışı ve emek süresinin kısaltılması, emeği daha verimli kılacak araç ve yolların aranmasına yolaçacaktır.

teknisyen (Fr. technicien) İşlevi genellikle çok ileri özel teknik bilgiler gerektiren, profesyonel işçi ile mühendis arasında, çok kalifiye emekçi. - Kompetanlık, öğrenme ve tecrübeyle elde edilir. Bir teknisyen, bir alanda uzmanlık kazanmasını ve yeteneklerini düşünceye bağlı pratikle zenginleştirmesini sağlayan, eğilimlerine ve verilerine uygun bir formasyon taşıyabilir. Hattâ, kalifiye işçi olarak çalışması sırasında, bilgilerini derinleştirerek ve teknik bir bilgi ve ustalık edinerek, daha yetkin bir teknisyen olabilir.

Kalifiye bir işçi teknisyendir elbette, ama üretimin başlıca branşlarında gerekli kalifiye işçi sayısı öyledir ki, patronluk, ***kalifiyelikle teknisyenlik*** arasına belirgin bir uzaklık koyar. Benzerlerinin nispeten az olduğu bir sektörde, ***yüksek derecede kalifiye*** bir işçi söz konusu olduğu zaman, bu uzaklık zorunlu olarak kısalır.

Klasik olarak, teknisyenler, araştırma, sanat ve zanaat teknisyenleri, sanayi, ticaret ve hizmetler teknisyenleri diye ayrılırlar Teknisyenler, çoğunlukla —sevk ve idarede ve hizmetlerde olduğu kadar üretimde de— orta kadrolar sayılırlar. Bununla birlikte, diplomalı olmalarından ya da özel yetkinliklerinden dolayı terfi etmiş «yüksek teknisyenler, yüksek kadrolardır ve normal olarak daha ince ve sorumluluk gerektiren işlevleri vardır.

Modern kapitalizm, bir yandan, yukarda da belirtilmiş olduğu gibi, kadro alanını genişletmemek için, spesiyalistlere bunu hakettikleri halde teknisyen niteliği tanımamaya, öte yandan, teknisyen olarak tanıdığı kişileri işçi sınıfından koparmaya çalışır Onları, emekçilerden ve kapitalistlerden eşit uzaklıkla ve doğal olarak ikincilere bağlı, ayrı bir sosyal kategori oluşturduklarına nandırmaya uğraşır. Teknisyen emek dünyasına aittir ve bu dünyanın öteki tabakaları gibi kapitalist sömürüye maruzdur ve ücretliliğe aittir; sanayi teknisyeni, kendine özgü karakteristikleri olan bir tabakasını oluşturduğu işçi sınıfına aittir

teknokrasi (Fr. technocratie) Teknik kompetanlığı olan herkesin iktidarı biçiminde kendini gösteren sahte politik ekonomik sistem. Teknokrat, tam sözcük anlamıyle, teknisyenlerin esas otorite olmasını belirtir.

Ülkelerin politik makamları ve büyük üretim ve dağıtım birimleri, uzmanlaşmış teknisyenlere önemli idari görevler vermek durumuna gelmişlerdir. Bu nedenle, onlara, karar verme ve yönetme yetkileri, otorite işlevleri verirler Yüksek idari ve teknik kadroların gücünün bu şekilde artması teknokrasi olarak nitelenir

Neo-kapitalizmin teorisyenleri, ekonomik otoritenin gerçek bir el değiştirmesinin söz konusu olduğu düşüncesine kapılırlar; şövle derler bu teorisyenler: düne kadar, gerek girişimlerde gerekse kamusal alanlarda yasaları kapitalistler yapmaktayken, bugün, bir yandan sermayeleri kullanan ve ödeyen, öte yandan da emekçileri çalıştıran ve yöneten şu vazgeçilmez uzman teknisyenler yapmaktadır. Bu teori, böylece, teknisyenlerin de kapitalist devletin kamu otoriteleri tarafından ve sermaye sahipleri tarafından seçildiklerini, denetlendikleri, bilmezden gelir: karar ve baskı gücünün el değiştirmesi diye bir şey kesinlikle sözkonusu değildir, söz konusu olan yanlızca denetlenen, şartlı, geri alınabilir bir iktidar delegasyonudur.

teknoloji (Fr. technologie, İng. technology): Ekonomik etkinliğin yöneldiği çeşitli amaçların gerçekleşmesine yarayan araçların bilgisi. Teknoloji en değişik maddesel tekniklere ait bilgidir.

Teknolcji dendiği zaman, sözcüğün anlamını da oluşturan dört tür probleme atıf yapılır. ***Birinci anlam: teknikler bilimi.***

Teknikle bir meslek spesiyaliteyle ilgili usul ve metodlar olarak anlaşıldığına göre, teknoloji, harekete geçirdiği veriler ve kullandığı materyel ve mekanizmalarla, özellikle ampirik pratikleri aydınlatmaya ve mükemmelleştirmeleri normlaştırmaya ve böylece keşfetmeye çalışarak, bu kullanımların nedenlerini mantıkî olarak inceler.

Teknoloji uygulamalı bir bilim olmak isteğindedir, ama bununla kalmaz: alışkanlıkların tahlilce tasvirine ve telkin ettiği mükemmelleştirmelere, bazan temel bilimsel araştırmalardan çıkarsanmış yenileştirme önerilerini de ekler

İkinci anlam: bir tekniğin teorik ve pratik komple öğrenimi.

Öğretim temel matematik,fizik ya da kimya verilerini, ardından mesleki spesiyalitenin teorik tahlilini, nihayet mevcut yöntemlerin, materyellerin, işlemlerin, mükemmelleştirmelerin ve mükemmelleştirme imkânlarının dakik tasvirini ve eleştirisini kapsar. Sürekli olarak pratik çalışmalarla ve deneylerle birlikte yürüyen bu öz öğretimin ardından, elde edilen bilgileri, uygulama ve denetleme anlayışını, mesleki beceriyi sınamayı sağlayan az ya da çok uzun bir dolaysız deneyleme gelir

Üçüncü anlam: daha yüksek bir teknik kalifikasyonun meslekî formasyonuna hazırlık.

Teknoloji, bu durumda, ağırlık büyük ölçüde matematik, fizik ve doğal bilimlerde olmak üzere, genel öğrenimi kapsar. Ardından, istenen meslekî formasyonun oluşturucusu olan spesiyalitenin ya da spesiyalitelerin ait olduğu bilimsel dala ağırlık verilerek bilimlerin ve ekonominin az çok tam bir genel teorisi gelir Nhayet, söz konusu formasyona teorik ve deneysel, mantıkî ve ayrıntılı bir inisiyasyona geçilir.

Öğrenci, bu teknolojik öğrenimi bitirdiğinde, yüksek teknoloji de denen daha sonraki bir spesiyalizasyon için gerekli kompetanlıkları edinmiş olmalıdır; bu spesyalizasyon ise, çok ileri yeni teorik ve pratik çalışmalar gerektirecek ve spesyaliteye eksiksiz bir egemenlik sağlayan yüksek birteknik kalifikasyon karşılayacaktır

Dördüncü anlam (geniş anlam): metodik olarak verilen öğretim.

Bu fazla geniş teknoloji anlayışı tekniklerin ve metodların deneysel öğretimine ek olarak bir teorik ve bir analitik bölüm de içermesi şartıyla, düzeyi ne olursa olsun, her türlü teknik öğretimi kapsar

Teknoloji insanla doğa arasındaki ilişkinin sırf maddî veçhesini inceler ve bu itibarla ekonomi politiğin öz konusunun dışında yer alır, ama aynı zamanda bu konunun kavranmasının temel bir şartı olarak kendini gösterir: üretici güçlerle etkileşim içinde üretim ilişkileri.

tek-özel-genel yada bireysel-grupsal-genel (Fr. individuel-particulier-universel, İng. Individual-particular universal)· Nesnel gerçeğin nesnel bağlamlılıklarını ve belirgin özellikle-

rini, aynı zamanda nesnel gerçekliğin bilgisinin edinilmesindeki basamakları dile getiren felsefe kategorileri. Tek kategorisi, nesnel gerçekteki her nesnenin, her fenomenin, her özelliğin, her sürecin, her ilişkinin, ilk önce kendi tekliği içinde, nitelikçe belirlenmiş, ***bireyselleşmiş***, sınırları çizilmiş, diğerlerinden farklılaşmış olarak kavrandığını ifade eder. Ne var ki, tek tek nesnelerin, fenomenlerin, süreçlerin vb. hepsi, tek başlarına, diğerlerinden yalıtılmış, koparılmış olarak verolmazlar; ortak ilişkilerle, özelliklerle, bağlarla birbirlerine bağlanmışlardır; birlikte, ortak ilişkileri, bağları olan sınıflar meydana getirir ve aralarında genel bir bağlamlılık içinde bulunurlar. Genel kategorisi işte bu tek tek nesne vb. sınıfının içkin, ortak özelliklerini dile getirir. Tek ile genel arasında diyalektik bir karşılıklı-etki vardır. Tek her zaman genel bağlamlılık içinde, genel ise tersine, yalnızca tek'in içinde ve onun sayesinde varolur. «Tek, yalnızca, genel'e götüren bağlamlılık içinde varolabilir Genel yalnızca tek'in içinde, tek sayesinoe varolur Her tek, şu ya da bu tarzda genel'dir Her genel tek'in bir parçası, bir yanı ya da özüdür Her genel, tek tek nesnelerin tümünü ancak yaklaşık olarak kapsar Her tek, eksik bir şekilde genel'in içine geçer.» (Lenin) Tek, özel adlarla tanımlanırken, genel, kavram ve yasalarla yansıtılır. Özel kategorisi, genel ile tek arasındaki nesnelerin ve fenomenlerin sınırlı bir bölümüne özgü olan belirli ilişkileri, ortak özellikleri ve yanları dile getirir. Bu nedenle, genel'in karşısında tek'i, ama aynı zamanda ortak yanlarını kavradığı tek'in karşısında ise genel'i temsil eder.

Felsefe tarihinde, ***genel***'in karakterine ilişkin tartışmalar önemli bir yer tutmuş ve bu sorunu çözmek amacı taşıyan iki yanlış eğilim görülmüştür. Örneğin, ***Platon***, ***Aristoteles*** ve ***Hegel*** gibi birçok idealist filozof, genel'i, bağımsız, bir «öz» gibi görmüşlerdi. ***Locke***, ***Hume*** gibi maddeciler ile ***Berkeley***, ***Mach***, ***Schlick***, ***Carnap*** gibi idealistler ise, genel'in nesnel varlığını yadsımışlar ve onu, soyutlayıcı düşüncenin bir ürünü saymışlardır

Diyalektik maddeci görüş ise, genel'in de, tıpkı tek gibi, nesnel bir varlığa sahip olduğunu kabul eder.. Ancak genel, tek'ten ayrı, ondan kopuk olarak varolmaz, yalnızca tek'in içinde, onun sayesinde varolur. Düşünce, insanın bilgi edinme sürecinde, tek'ten, rastlantısal, somut tek tek fenomenlerden hareket ederek, genel zorunlu bağlamlılıkların içine doğru uzanır Bu arada, genel, tek tek fenomenlerin analizinden, soyutlama ve genellemelerle elde edilir ve kavramlarla saptanıp ifade edilir. Genel kavramlarla saptanıp ifade edilir. Genel kavramlar, bilgi edinme süreci içinde önemli bir rol oynarlar; çünkü düşünce, tek'i ancak genel aracılığıyla kavrayabilir. «***Genel***'in anlamı çelişkilidir: Ölüdür, mutlak değildir, kusursuz değildir, vb. ama ***somut***'un öğrenilmesinde de yalnızca bir basamaktır; çünkü somutu hiçbir zaman eksiksiz (kusursuz) öğrenemeyiz. Genel kavramların, yasaların vb. ***sonsuz*** bütünü, ***somut***'u eksiksiz (kusursuz) ortaya koyar» (Lenin).

Tek ile genel arasındaki diyalektik ilişkinin doğru olarak kavranması, bilim ve politika alanında büyük bir önem taşır Ayrıca, bilimsel bilgi için çok sayıdaki tek tek durumların ve olayların içinde genel'in bulunması ve buradan yasaların formüle edilmesinin zorunlu olduğu sonucu ortaya çıkar. Ne çıkar ki, bir kez formülleştirilmiş yasalar mutlaklaştırılmamalıdır. Marksçı-Leninci partilerin politikalarında, genel ile tek'in arasındaki karşılıklı ilişkilerin göz önünde tutulması, doğru bir stratejinin ve taktiğin saptanıp geliştirilmesi bakımından olağanüstü önem taşır Eğer bu politika, genel'i tek'ten ayırıp, sosyalist devrimin yasalarını, belirli bir ülkenin belirli bir andaki tarihsel ve ulusal koşullarından yalıtarak ele alıyorsa, bu politika, kaçınılmaz olarak özneleciliğe ve dogmatizme varır Tersine, genel'in önemini azımsayıp, tek'i, ulusal özellikleri, somut koşulları olağanüstü derecede önemserse, pratik alanında ilkesiz, oportünist bir politikaya saplanır kalır; teori alanında ise, sosyalist devrimin ve sosyalist sosyo-ekonomik kuruluşun genel yasalarının varlığını kabul etmeyen revizyonizmin konumuna düşer.

tektanrıcılık, monoteizm (Fr monothéisme; İng. monotheism). Bir tek Tanrı olduğunu ve bu Tanrının evrenden ayrı ve bağımsız olduğunu ileri süren felsefi yada dinsel öğreti. Tektanrıcılık Tanrıyı, herşeyi yaratan güç olarak görür; ve bilinen hiç bir yaratık yada nesneye indirgemeyi kabul etmediği için de, Tanrının her türlü tasvirini yasaklar. Din düşüncesinin en son aşamasını meydana getiren Musevilik ve Müslümanlık gibi tektanrıcı dinleri, başka tanrıların da varlığına inanan ama sadece bir tek Tanrıya tapan dinlerden ayırt etmek gerekir

TELEMANN Georg Philipp (Magdeburg 1861 / Harburg 1767) Alman bestecist. Leipzig üniversitesinde hukuk okudu (1700). Genç yaşta Campra ve Lully'nin partisyonlarını incelemeye başlayarak müzik alanında kendini yetiştirdi. Leipzig'de bir öğrenci korosu ***(Collegium Musicum)*** kurdu, Thomaskirche için her ay iki yapıt yazmakla görevlendirildi ve birçok opera yazdı, fakat Neue Kirche'ye orgcu olunca (1704) bir süre tiyatrodan uzaklaşmak zorunda kaldı. Meslek hayatında çok değişik görevler aldı Sorau'daki prens Promnitz'in müzik işleri yönetmeni (1704), Eisenach'te orkestra ikinci şefi (1709), Frankfurt-Main'da, Katharinenkirche'de (1712) ve Bayreuth markgraf'ının kapellasında yönetici oldu, Hamburg'a yerleşerek belediye orkestrasında yönetici oldu. Johanneum'un kantorluğunu ve 1721'den sonra kentin en önemli 5 kilisesinin kapella yöneticiliğini yaptı. Birçok kez Berlin ve Paris'e gidip geldi (1737). 40 Opera, 600 Fransız biçimi uvertür, sayısız dinsel ve din dışı çalgı yapıtları, pazar ve bayramlar için 12 tam seri kantat, 44 passion, birçok oratoryo ve kantat ***(Günün Saatleri. Kurtarılan İsrail. İsa'nın Ölümü. Diriliş. Kıyamet Günü. Mesih)***, kasaba rahiplerinin göreve başlama töreni için 12 yapıt, 12 cenaze ve 13 düğün parçası, 33 ***Hamburger Kapitainsmusiken*** (Hamburg Gemicileri İçin Müzik) besteledi. Telemann, opera ile operakomik arası bir türün ilk temsilcilerindendir ***(Pimpione***, 1725). ***Don Kişot***'tan esinlenerek bir opera ve 8 bölümlü tasvirci bir süit besteledi. XVIII. yüzyılın bir yarısında Hamburg okulunda yetişen ve «klasik öncesi barok» sanatının tartışılmaz ustaları olan Hasse ve Graun ile kıyaslanabilecek güçteydi. Telemann'ın müziği son zamanlarda gittikçe önem kazanmış ve plağa alınmaya başlanmıştır

temayül bk. **yönseme.**

TEMELİS Yorgo (Selânik 1900) Yunan şairi. Ününü Selanikli şairlerden biri olarak duyuran Temelis Samos adasında doğmuş ve Atina Üniversitesinde edebiyat okumuştur. 1930 yılından sonra Selanik'te lise öğretmenliği yapan şairin çoğu orada basılmış on kadar şiir kitabı vardır Bunun dışında Aiskhylos'un Zincire Vurulmuş Prometheus ve Sophokles'in Kral Oidipus tragedyalerını bugünkü Yunancaya çeviren Temelis 1955'te Ulusal Şiir Ödüllendirmesinde ikinci ödülü, 1961'de ise Büyük ödülü kazanmıştır. Şiirlerinde daha çok doğaötesi yaşantıları işleyen şair insanın iç hesaplaşması sonucu umut dolu bir geleceğe, ölümden dirilişe yönelişini dile getirir

TEMELİS'ten şiirler :
(Türkçesi : Cevat ÇAPAN)

GEZİ

Akşamın alacakaranlığında dolaşırken...

Işığın belirsiz bir hüzünle
Sıkıcı bir şey gibi üstüne yüklendiği saatte,
Sanki kaybettiğin bir şeyi bulamıyormuşcasına-
Ne olduğunu açıkça bilmediğin - ne zaman, nerede-
İçinde bir kuşku yalnız, kaybettiğin şey seni görüyor da,
sen onu görmüyorsun diye.

TEMELİS

Üstüne çullanan bir ağırlık sanki, yattığın zaman,
Birini öldürmüşsün de, bunu bilmiyormuşsun gibi.)

Birden bir gövdeye takılır ayağın...

(Gözlerin kapalı, bir zamanlar senin olan
Ve onunla gece yarısını aydınlattığın ışığı
içinde tutarak...)
Eğilip kaldırmak istersin yerden, sonra kaybedersin
yeniden
(Bir kalemi ya da bir düğmeyi kaybedercesine...)
Sokağa çıkıp ararsın, gelen geçeni durdurup.

Yüzlerini incelersin gürültüleri dinlersin,
ürüyüp en gizli kuşkuna bakarsın derin derin.
Ellerine bakakalır, kendi derine dokunursun.

Avuttulmaz bir acıyla biri ağlamaktadır içinde...

Koyulaşan karanlıkta kimse tanıyamaz seni
Terkedilmiş bunca eşya arasında, aranmayan bir ölü,
Nesnelerden daha çok nesneleşmiş bir eşya,
Boşluklar aydınlansın diye günün ağarmasını bekleyen.

YAZIN EN UZUN GÜNÜ

1

Bir yanda en uzun gün
öbür yanda yeni ay
o memeler kadar birbirinden uzak
bellekte.
Aralarında yıldızlı gecenin boşluğu
hayatın kabaran dalgası.

Harman yerlerinde atlar
dörtnala ve ter içinde
serilmiş yatan gövdelerin üstünde.
Her şey üzerlerine geliyor
ve bir an için güzel bulduğun
bu kadın
eğiliyor, artık dayanamıyor, diz çöküyor.
Her şeyi öğütüyor değirmen taşları
ve yıldız yapıyor.

En uzun günün gecesi.

8

Ne idiysen onu yansıtan
amansız bir ayna şu beyaz kâğıt.

Senin sesinle konuşur beyaz kâğıt
senin gerçek sesinle
beğendiğinle değil:
senin eserindir, boşuna harcadığın
bu hayat.

Yeniden ele geçirebilirsin belki
seni başladığın yere
fırlatan bu kayıtsız nesneye
tutunabilirsen eğer.
Bunca yer gezdin; aylar, güneşler gördün
ölülere, dirilere dokundun
incelemesini bir kadının
kinini büyümemiş bir çocuğun -
ama bir hiç olacak bütün bu duydukların
sen bu boşluğa güvenmedikçe.
Yitirdiğini sandığın şeyleri bulacaksın
belki orada:
gençliğin filizlenişini, yaşlılığın çöküşünü.

Hayatın sen ne verdiysen odur
bu boşluk sen ne verdiysen odur
bu beyaz kâğıt.

12

Şimdi kan boşanıyor
kavuran sıcaklık arttıkça
kokuşan göğün damarlarında.
Ölümü aşacak bir yol arıyor
kavuşmak için mutluluğa.

Atışı gittikçe yavaşlayan
bir nabız ışık
nerdeyse durduğunu sandığın.

YADSIMA

Bir güvercin gibi ak
o gizli kıyıda
susadık öğle üzeri:
ama tuzluydu sular.

Sarı kumların üstüne
adını yazdık onun,
ama bir rüzgâr esti denizden
ve silindi yazılar.

Nasıl bir ruh, bir yürek,
nasıl bir istek ve tutkuyla
yaşadık yanılmışız!
Değiştirdik öyle yaşamayı.

DENİZE YAKIN MAĞARALARDA

Denize yakın mağalarda
bir susuzluk duyarsın, bir aşk,
bir coşku
deniz kabukları gibi sert
alır avucuna tutabilirsin.

Denize yakın mağalarda
günlerce gözlerinin içine baktım,
ne ben seni tanıdım, ne de sen beni.

ARAMA

Ayak seslerimiz duyulmayacak o karşılaşmada...
Ruhlarımızı kaybetmişiz de
(Yürüdüğümüz sokaklarda, geceledigimiz evlerde)
Onları arıyoruz sanki...
Sanki sokaktan eve dönüp ışıkları yakmış
Konuşuyoruz, eskiden olduğu gibi - dolaşarak
Ya da bir gürültüye kulak vermek için durarak.

(Küçük gürültüleriz biz, gürültü ederiz.
Küçük kanatlarız biz, havaya çarparız...)

Birbirimize dokunur sonra uzun zaman susarız
Yüz yüze eğilip birbirimizi tanımak için.

(Sonu olmayan gizli bir ilişkidir tanışıklığımız...)

Uyku yavaş yavaş gelir ve sarar bizi.

Tanıdığımız yüzler, dokunduğumuz eşya,
Bir yüzden kalan izler, buluşmalar, yanıp sönen bakışlar,
Yüreklerimizde ışıldayan yeryüzü,
Girip çıplak ruhlarımıza bir bir onları paylaşırlar...

Bilmiyorum estirdiğimiz rüzgâr mı bu
Küçücük çığlıklarla doldurduğumuz
Yürüdüğümüz sokaklarda, gecelediğimiz evlerde
Şimdi bize yas tutan.

Bilmiyorum kar mı bu bizi örtmeye gelen...
(Nerede bulacaklar bizi sabah olunca, çanlar çalmaya başladığı zaman?...)

YIKIM

Ne varsa ölüyor bizim dışımızda.

Nereye gidersen git
Hiç yürümediğin sokaklardan
Hiç gitmediğin evlerden
Hiç açmadığın pencerelerden
Su içmek için üzerine hiç eğilmediğin ırmaklardan
Binip yolculuk etmediğin gemilerden
Fısıltı gibi bir ses geldiğini duyarsın gecede.

Hiç tanımadığımız ağaçlar ölüyor bizim dışımızda
Rüzgâr esiyor yok olan ormanların içinden
Hayvanlar adsızlıktan kuşlar sessizlikten ölüyor.

Gövdeler yavaş yavaş ölüyor terkedilmekten
Sandıklara kaldırdığımız eski giysilerimizle
Hiç dokunmadığımız eller yalnızlıktan ölüyor
Hiç görmediğimiz düşler ışıksızlıktan.

Ölümün ıssızlığı başlıyor bizim dışımızda.

temel sınıflar (Fr. classes fondamentales, İng. fundamental class) Varlıkları, belirli bir toplum içinde egemen durumdaki üretim tarzıyle dolayımsız şekilde koşullanmış olan ve belirli bir artı-ürün tipi ve biçimi ile sıkı bağlılık içinde bulunan sınıflar. Her antagonik üretim tarzı, iki temel sınıfın varlığıyle karakterlenir. Köleci rejimde bu sınıflar, efendiler ve kölelerdir; feodal rejimde de, feodallerle köylüler. Kapitalist toplumda ise, burjuvalarla proleterler temel sınıfları meydana getirmektedirler.

İkincil karakterli sınıfların varlığı, kimi yerde, eski üretim tarzının hâlâ sürüp giden az çok önemli kalıntılarının varoluşuna; kimi yerde, yeni bir üretim tarzının tohumlarının beilrmiş oluşuna; kimi yerde de, örneğin yönetim, öğretim, vs. gibi üretici olmayan alanların gelişimine bağlıdır.

Örneğin burjuvalarla proleterler, feodal dönemin en son aşamasında ortaya çıkmış ve kapitalist üretim tarzının zaferiyle birlikte ana sınıflar haline gelmişlerdir.

Bugünkü dönemde de, hâlâ feodalizm kalıntıları gösteren kapitalist ülkelerdeki toprak sahipleri, temel karakter taşımayan ikincil bir sınıf durumundadırlar.

Toplum, bu temel ve ikincil sınıflardan başka, birtakım sosyal tabakaları da ihtiva eder.

Çağdaş toplumda bu sosyal tabakaların en önemlisini, entellektüeller meydana getirmektedir. Ama entellektüeller ayrı bir sınıf oluşturmazlar; çünkü ve sosyal tabaka, sosyal açıdan alabildiğine heterojendir.

Bu tabaka, sosyal üretim sisteml içinde belirli bir yere sahip olmadığı gibi, üretim araçları karşısında bağımsız da değildir.

Temel sınıflar kavramı, kapitalist bir toplum içindeki fiilî temelin ön plana konmasını mümkün kılar: bu fiilî temel, üretim araçlarının sahiplerl ile kendi emek güçlerinden gayrı hiç bir şeye sahip olmayan proleterler, ücretliler arasındaki mücadeledir. Ve bütün sosyal fenomenler, şte bu merkezî açıdan mütalâa edilir.

Bu tahlil, sınıf mücadelesinin sosyal evrimin motoru olarak kaçınılmazlığını açıkça ortaya çıkarmaktadır.

temellük yada **özümleme** (Fr. ve İng. appropriation) Belirli bir şeyi kendi mülkiyetine geçirme işi. - Mülkiyet, zorunlukla sürekli bir ilişki teşkil etmez, çünkü sadece mülkiyet sahası, mülkiyet seferi değil, fakat aynı zamanda mülkiyetin ilgilileri, yani malikler (ve neden-sonuç ilişkisinin sonucu olarak malik olmıyanlar) de, her ân, az ya da çok hızla, az ya da çok derin bir tarzda değişikliğe uğrarlar.

Bir malik, bir mal tasarrufu halinde, yani hangi tarzda olursa olsun, malı başkasına devretme halinde, malik olmaktan çıkarak malik-olmıyan haline gelebilir her ân. Mülkiyet transferleri temellük adı verilen bir süreç içinde vuku bulur.

Demek ki, belli bir ânda, temellük, mülkiyetin yaratılması tarzına tekabül etmektedir. Örneğin, ücret alan bir ücretli bu parayı bir sürü kullanım değeriyle mübadele etmek zorundadır. Bu mübadele, satın alımlar yoluyla yapılır: örneğin, adı geçen emekçi (ya da eşi), bir bakkala belirli bir meblağ ödeyerek, erzak çantasına şu kadar kilogram patates, şu kadar kilogram meyva, v koyar. Bir para transferinden ayrılmaz olan bu maddî değerler transferi, temellükü teşkil eden şeyin kendisidir, çünkü, mübadele nihayetlendiği zaman alıcının elindeki maddî değerler üzerinde kesin bir hakkı doğmuştur. Mübadele, böylece, parasal ekonomilerde temellükün başlıca kaynağı olarak kendisini gösterir.

Fakat, temellük, aynı zamanda ve özellikle tarihsel hareketleri, üretim araçlarının, bir sınıfın mülkten tecrit edilmesi (mülksüzleştirilmesi) suretiyle bir başka sınıf elinde toplanmasına yol açan süreçleri de kapsar. Bu esas anlamda, temellük, gerekse ekonomi-dışı yollardan, cebren (örneğin, ilkel birikim çağında olduğu gibi) uygulanabilir.

temsil bk. **aydırış.**

TENNYSON Alfred (Lincolnshire 1809 / Surrey - 1892) İngiliz şairi. Anglikan papaz olan babasından sağlam bir edebiyat eğitimi gördü. Daha Cambirdge'te Trinity college'ta okurken kardeşlerinden biriyle birlikte bir şiir kitabı yayınladı *Poems by Two Brothers* (1827). 1831'de babasının ölümü üzerine okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Kısa süre önce arkadaşı Gladstone ve Hallam'ın teşvikiyle bir şiir kitabı yayınlamıştı *Poems, Chiefly Lyrical* (Özellikle Lirik Şiirler, 1830). 1833'te en iyi dostlarından Arthur Hallam öldü Tennyson 10 yıla yakın süre yapıt vermedi 1842'de bir şiir kitabı yayınladı bu şiirler *Idylls of the*

TENNYSON'ın son fotoğraflarından biri.

King'in birinci bölümünü kapsıyordu *Morta d'Arthur The Defense of Lucknow, Locksley Hall, Ulysse*, kitap zamanla büyük ilgi gördü. Tennyson, 1847'de *The Princess* ve 1850'de en büyük yapıtı sayılan ve yakınlarının ölümü üzerine derin düşüncelerini açıklayan *In Memoriam*'ı yayınladı. Gene 1850'de saray şairi Wordsworth'un ölümü üzerine, Gladstone, bu göreve Tennyson'un getirilmesini sağladı. Resmi şair olarak ilk yapıtı *On the Death of the Duke of Wellington*, eleştiricilerce beğenilmediği halde, aydınlar arasındaki ünü gölgelenmedi ve büyük yapıtları birbirini izledi *Maud* (1855), *Idylls of the King, Enoch Arden* (1864), *Queen Mary* (1855), *The Falcon* (1879), *Ballads and Other Poems* (1880), *The Promise of May* (1882), *Tiresias and Other Poems* (1885), *Locksley Hall, Sixty Years After* (1886), *Demeter and Other Poems* (1889). Tennyson, ayrıca dramlar yazdı *Queen Mary, Harold* (1876), *The Cup* (Kadeh, 1881), *Becket* (1884). 1884'te Aldworth ve Farringford baronu unvanıyla Lordlar kamarasına girdi. *The Death of Oenone* (1892) adlı yapıtının düzeltmelerini tamamladıktan hemen sonra ölmesi, millî yas yarattı. adına Westminster kilisesinin şairler köşesinde Chaucer'ın yanında bir anıt dikildi. Tennyson, köklü milliyetçi duygularıyla gerçek bir İngiliz şairidir

terminoloji (Fr terminologie, İng. terminology) Geniş anlamda, kesin terimler kullanma sanatı. Terminoloji, oldukça bir anlamda, bir tekniğe özgü dilde kesinlikle doğru terimlerin seçimi anlamına gelir

En dar anlamda, bir teknik spesiyaliteye ya da bir yazara özgü kelime hazinesi.

Kesin bir ekonomik terminolojinin önemi, iki anlamlılığı önlenmesinde ve kullanılan kavramların sarih bir ifadesini sağlamasındadır Ama teknik kelime türetmede aşırılıklar, spesyalistlerin kelime hazinelerindeki bazan bilinçli karmaşıklık, çoğu zaman terminolojiyi şüpheli bir jargona dönüştürür; bu jargon ise konuyla çok içli dışlı olmayan kafaları karıştırır ve terimlerin ve akıl yürütmelerin anlaşılmasını yalnız spesiyalistlerin hattâ spesiyalistlerden ancak bazılarının tekelinde bırakma eğilimi gösterir

teori, kuram (Osm. nazariye; Fr. théorie; İng. theory). Sonuçları ilkelere bağlayan bir tutarlık içinde örgütlenmiş bilgiler yada fikirler bütünü. Eski Yunancada «dünyayı, ve özellikle de gökyüzünü seyre dalma» anlamına gelen «teoria», Rönesans döneminde, insan düşüncesinin yaratımlarını belirtmek için kullanılmıştır Bugünkü anlamında ise, teori terimini iki ayrı açıdan göz önüne almak gerekir 1. ***Bilimsel açıdan:*** «Teori, akılyürütmen'in ve deneysel eleştirinin denetlenmesinden geçtikten sonra gerçeklenmiş olan bir varsayımdır. Ama bir teorinin geçerli kalabilmesi için, durmaksızın yeni olguların eleştirisine ve gerçeklemesine sunulması ve bilimin yeni buluşlarına uygun değişikliklere uğratılması gerekir (Cl. Bernard)». Bu anlamda teori, örneğin «cisimlerin düşme teorisi» gibi, tikel bir fenomenin açıklamasını belirttiği kadar; örneğin «atom teorisi» yada «hücre teorisi gibi» maddenin doğasını açıklayan, yada «izafiyet teorisi» gibi evrenin tüm fenomenlerini doğrulayan bilimsel bir sistemi de dile getirebilir. 2. ***Felsefe açısından:*** Teori, yalnız düşünce yoluyle, gerçeğin belirli bir alanını açıklamak üzere ileri sürülen genel ve soyut bir görüştür. Bu anlamda teori, örneğin Platon'un «İdealar teorisi» yada Kant'ın «sezgiler teorisi»nde olduğu gibi, zihinsel bir kurgu niteliğine bürünür

teori Üzerine :

Marksizm açısından teori, nesnel gerçeğin insan bilincine fikirsel olarak yansımasının temel biçimidir. Teori, bir bütünlük içinde düzenlenmiş bir önermeler sistemi halinde, nesnel gerçeğin bir alanına ya da insanın düşünsel yaşamına ilişkin genelleştirilmiş bilgilerden oluşur.

Teorilerin kurulması, bilimsel bilgi edinmenin önemli bir aşamasıdır; nesnel gerçeğin *yapı*'sı, *işler*'i ve tabi olduğu yasal düzenlilikler, genelleştirilmiş, fikirselleştirilmiş şekilde teorilerde dile getirilir ve tam olarak teoriyle formüle edilir.

Teoriler, ***bilim***'in belirleyici önem taşıyan parçalarıdırlar; belli bir anlamda, bilimin --ampirik genel-bilgiler, yöntemsel öğeler vb.– diğer parçalarının, etrafında toplandıkları «bekemiği»dir. Bir nesneye ilişkin teori, bu nesnenin dış-görünüşlerinin ve süreçlerinin açıklanmasına olanak verdiği gibi; henüz bilinmeyen, gelecekteki fenomenlere ve süreçlere ilişkin ***bilimsel tahmin***'ler yapılmasını da sağlar Burada, teoriye dayanılarak elde edilmiş bulunan kurallar ve yönergeler sistemi diyebileceğimiz ***yöntem*** de önemli bir rol oynar.

Her teorinin belirli bir yapısı vardır; bu yapı, aralarında belirli bir bağıntı bulunan önermelerden ve karşı-önermelerden kurulur. Bir teorinin mantıksal yapısının kesinlikle saptanması, gelişmesi için önemli bir araçtır.

Güvenilir, sınanmış, doğrulanmış bir genel-bilgi olan teori, henüz hiç doğrulanmamış, ya da yetersiz ölçüde doğrulanmış olan ***varsayım***'dan ayrılır. Ne var ki, bu ayırım mutlaklaştırılmamalıdır; çünkü, bilgi edinme süreci içinde varsayımlar teorilere dönüşebilecekleri gibi, gelişmiş teoriler de genellikle varsayımsal öğeler içerirler.

İnsanın teorik faaliyetinin, yani nesnel dünyayı teorik olarak kavramasının ürünü olan teori, daima soyut-mantıksal bir karakter taşır; nesnel gerçekle doğrudan ilintisi olmayan dolaylı genel-bilgiler ve nesnel gerçeğe ancak ampirik genel-bilgilerle bağlanmıştır.

Teorik faaliyet, pratik faaliyete dayandığı, pratik faaliyet tarafından doğrulandığı ve desteklendiği için, toplumsal ***pratik***'le kopmaz bir bağlamlılık halindedir. Toplumsal pratik, teorilerin kurulmasındaki en temel dayanaktır ve teorinin itici gücüdür; aynı zamanda bir teorinin doğru olup olmadığının biricik ölçütüdür. Teori ve pratik, çelişkili bir diyalektik bütünlük oluştururlar. Teori, pratik karşısında gittikçe artan, göreceli bir bağımsızlık kazandığı için, aralarındaki ilişki karmaşık ve birkaç kez dolayımlanmış bir ilişkidir. Nesnel gerçeğin yansısı olan teorinin maddi içeriği, yansıtılan nesne tarafından belirlenir Ne var ki, mevcut toplumsal pratik, üretim güçleri, üretim ilişkileri ve toplumsal çıkarlar -sınıf çıkarları- tarafından belirlenmiş olduğundan, her teori, tarihsel bakımdan da koşullanmıştır ve görecelidir.

Toplum bilimlerinde, kapsamlı teoriler ancak, Marksçılık-Leninçilik'in ortaya çıkmasından sonra kurulabilmiştir; çünkü, ilk kez Marksçılık-Leninçilik toplumsal gelişmenin tabi olduğu temel yasal düzenlilikleri bulmuştur

Marksçılık-Leninçilik teorisi, toplumun temel yapılarının ve tabi olduğu yasal düzenliliklerin genelleştirilmiş bir ifadesidir. Toplumsal gelişmenin ve toplumsal sistemin çeşitli öğelerinin bilimsel olarak açıklanmasını sağlar. Böylelikle işçi sınıfına, bilimsel bir dayanağı olan bir araçla toplumu pratikte dönüştürme ve komünist toplumu kurma olanağını sağlar.

Marksçı-Leninci partiler tüm faaliyetlerinde ***Lenin***'in «devrimci bir teori olmadan, devirmci bir pratik olamaz» düşüncesini kendilerine kılavuz edinmişlerdir.

M. BUHR

(Türkçesi: V. ATAYMAN - İ. DUMAN)

tepke bk. **refleks.**

TERENTİUS Publius (Kartaca - M.Ö. 190 bl. 159) Latin komedi yazarı. Küçük yaşta Roma'ya götürülerek senatör Trentius Lucanus'a köle olarak satıldı. Hür bir yurttaş gibi okudu. Senatör, ona adını vererek

azat etti. Scipio Aemilianus ve Laelius'un dostu olan Terentius'dan, M.Ö. 166-160 arasında oynanmış 6 oyun kalmıştır: ***Andros Güzeli*** (Andria), ***Kaynana*** (Hecyra), ***Özü'nün Celladı. Formio, Hadım*** (Eunuchus), ***Kardeşler*** (Adelphoe). Bütün bu komedileri 7 yılda yazan Terentius, yeni komediler bulmak umuduyla yaptığı Yunanistan yolculuğu sırasında çok genç yaşta öldü. Plautus gibi Terentius'da, çoğunlukla iki Yunan yapıtının entrikasını bir komedide birleştirerek Yunan komedi yazarlarına öykündü. Aradığı renklilik değil, gerçekti. Farstan çok uzak olan bu yapıtlar töre komedileridir: bir bakıma da burjuva dramının özelliklerini taşırlar. Yapıtlarının güldürücü özelliği pek fazla olmayan Terentius'u halk tabakaları pek tutmadıysa da klasik yazarlar övdü.

tesadüf bk. **rastlantı.**

TESLA Nikola (Hırvatistan 1857 / New York 1943) Yugoslav elektrik mühendisi ve bulgunu. Graz üniversitesinde okudu, 1881'de Budapeşte'de elektrik mühendisi olarak iş hayatına atıldı. Sonra New York'a yerleşerek (1887) bir alternatör yapım şir-

TESLA bir laboratuvar çalışması sırasında.

keti kurdu. Elektroteknik ve yüksek frekans tekniği alanında önemli buluşları vardır. İlk döner alanlı asenkron motoru yaptı çok fazlı akınıları, komütatörleri, yıldız montajı icat etti. 1889'da yüksek frekanslı akımları incelemeye başladı. Karşılıklı indüklemeyle iki devrenin bağlanmasını tasarladı. Yoksulluk içinde öldü.

TESNİÈRE Lucien Valérius (Mont-Saint-Aignant - 1893 / Montpellier - 1954) : Fransız dilbilimcisi. Ljubjana Üniversitesinde öğretim görevlisi oldu (1921-1924), Fransızca enstitüsünü kurdu, 1924'te Strasbourg Edebiyat fakültesinde Slav dilleri ve edebiyatları dersleri verdi. Montpellier Edebiyat fakültesine geçti (1937) ve burada karşılaştırmalı Gramer kürsüsünde Grammont'un yerini aldı. Çalışmalarında kelime hazinesinin öğrenilmesinin dil yapısı örneğiyle tamamlanması gerektiğini gözlemledi ve pedagoji ve bilim açısından genel bir sözdizimi gösterme metodu tasarladı. İlkel sözdizimi unsuru (nucleus), özne-fiil, Tesnière'in bağlantı adını verdiği bir bağlama olgusundan oluşur. Ona göre, «cümlenin yapısı bu bağlantıların mimarisine bağlıdır. Yapısal dilbilim bu mimariyi inceleyen bilimdir». Bu bağlantıların madde olarak gösterilmesi için Tesnière unsurlar bağlıyarak ve mümkün bağlantı tipleri kurarak bir çeşit eğaç tasarlar. Böylece anlamlı kelimelerle anlamsız kelimeleri ayırır. Dönüştürülmelerin sistemli incelenmesi yüzünden Tesnière tanımını yapısal olarak adlandırdı: ama bu tanım gerçek yapısalcılığa bağlanmaz. Yapıtları ***Les Formes du Duel en Slovène*** (1925), ***Statistique des Langues d'Europe*** (Avrupa Dilleri İstatistiği, 1928), ***Petite Grammaire Russe*** (1934) ve özellikle ölümünden sonra yayınlanan ***Eléments de Syntaxe Structurale*** (Yapısal Sözdiziminin Unsurları, 1959).

THALES : Yunan matematikçisi ve filozofu. Kadmos'un soyundan Thebal'li bir ailenin çocuğu. Miletos'ta dünyaya geldi. M.Ö. VII. yüzyılın son çeyreğinden VI. yüzyılın yarısına dek yaşadığı sanılır. **Yedi Bilgeler**'in en eski ve en ünlüsüdür: Aristoteles ona ion filozoflarının ilki gözüyle bakardı. Thales, aynı zamanda matematikçi, astronom ve fizikçiydi. Mısır'lı keşişlerin yanında geometrinin temel bilgilerini öğrendiği ve bu bilgileri Mısır'dan Yunanistan'a götürdüğü sanılır. Ayrıca bu alanda, bir daire içine üçgen çizme problemini çözümlediği ve bir cismin gölgesi yardımıyla yüksekliğini belirlediği, açıların ait oldukları üçgenlerle bağıntıları üstüne açıklamalar yaptığı ve yine ters açıların eşitliğini doğruladığı ileri sürülür. Ancak Anadolu kıyıları yakınında görülen, muhtemelen 585 yılındaki bir güneş tutulmasını önceden haber vererek ün kazandı. Eski Lydia bölgesinde bazı demir filizlerinin demir üstündeki çekim etkisini ilk gözlemleyenlerden biridir. Theophrastos'un yiten bir yapıtından kalan parçalarda Thales'in felsefî öğretisine ilişkin yararlı bilgiler bulunur. Thales'e göre ilk unsur, öbür unsurların oluşmasına neden olan sudur su yoğunlaşarak katı cisimlere, buharlaşarak havaya dönüşür, hava da eteşi meydana getirir. Dünyamızın ilkesi ve kaynağı olan su aynı zamanda onun dayanağıdır. Su kütlesi dünyayı her taraftan kuşatır, yıldızlar üst sular üzerinde, kesin yasalara göre hareket ederler, çünkü bu hareketler düzenlidir ve önceden bilinebilir. Dünya alt sular üzerinde yüzmektedir: yerin ve atmosferin tüm düzen bozuklukları buna bağlanabilir. Doğa felsefesi üstüne ilk deneme ve sistemleştirilmiş bir doğa biliminin taslağı olan bu açıklama, sular tanrısının ilk tanrı olduğu yolunda eski doğu evrenbilimlerinde bulunan inançların akılcı bir biçimde ele alınması-

THANT Sithu U (Pantanaw 1909) Birmanyalı siyaset adamı. Eğitim bakanlığında sekreter (1942), Birmanya radyosu müdürü (1948), istihbarat bakanı (1949), Birmanya'nın Birleşmiş Milletler delegesi (1957) oldu ve kasım 1961'de Birleşmiş Milletler genel sekreterliğine seçildi. 1962 Kasımında göreve devam etmesine karar verilen U Thant, Vietnam anlaşmazlığının art-

Sithu U THANT Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun başarılı genel sekreteri.

ması üzerine (eylül 1966) görevinin uzatılmasını kabul etmek istemedi bununla birlikte 2 aralık 1966'da 5 yıl için yeniden seçilince, görevde kalmaya razı oldu. Sekreterlik dönemleri sırasında çok ciddi uluslararası anlaşmazlıkları çözmeye çalıştı. Kongo (1961-1967), Küba (ekim 1962), Yeni Gine (1962), Kıbrıs (1963-65-67), Keşmir ve Rodezya (1965), Filistin (1967). U Thant, gerek kişisel çaba, gerek Güvenlik konseyinin çalışmaları sayesinde Kongo'daki Birleşmiş Milletler askerlerini güç durumdan kurtardı (1963). Keşmir ve Filistin anlaşmazlıkları sırasında ateşkes antlaşmalarını sağladı. Ayrıca, Çin Halk Cumhuriyetinin Birleşmiş Milletlere kabul edilmesini destekledi ve Kuzey Vietnam'a yapılan Amerikan bombardımanlarının durdurulmasına çalıştı. 1966 ve 1967'de savaşan taraflara yaptığı barış önerilerinde bombardımanların durdurulmasını ilk koşul olarak ortaya attı. Mayıs 1971'de nükleer güce sahip 5 devletin (A.B.D., Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti), dünya barışının korunması ve silahsızlanma konularını görüşmek üzere bir zirve konferansını düzenlemesi için çağrıda bulundu. Son Hindistan-Pakistan anlaşmazlığına çözüm ge-

tirmeye çalıştı. 1 Ocak 1972'de görev süresini doldurarak Birleşmiş Milletler genel sekreterliğinden ayrıldı.

THEMİSTOKLES (Atina - M.Ö. 525 / Manisa 460) Atinalı devlet adamı. İleriyi gören, siyasete düşkün ve yükselmeye hevesli bir insan olduğunu genç yaşta belli etti. M.Ö. 493'te arhonluğa getirildi Marathon savaşında parlak bir başarı kazandı (M.Ö. 490). Yunanistan'a ihanet eden Ege adalarına boyun eğdirdi. Rakibi, soylular partisinin başı Aristeides, büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını temsil ediyor, oysa sayıları gittikçe artan denizcilerin ve tacirlerin sözcüsü Themistokles, deniz gücüne dayanan bir yayılma siyasetinden yanaydı. Phaleron limanı yerine, tahkimi ve savunulması daha kolay olan Pire limanının kullanılmasını önerdi. Laurion gümüş madenlerinin 200 savaş gemisi yapımına harcanmasını onaylattı (M.Ö. 493) ve Aristeides'i halk oylamasıyla sınır dışı ettirdi (M.Ö. 483-482). M.Ö. 480'de Artemision burnunda, donanma kumandanlığının Ispartalı Eurybiades'e verilmesine rıza göstererek hemen hemen bütün Helenleri ortak düşman Kserkses'e karşı birleştirmeyi başardı. Thermopylai bozgunundan sonra Atinalıları kenti terketmeye razı etti ve Salamis zaferini sağlayan stratejiyi kurdu (M.Ö. 480). Yıkıntı haline gelen Atina'yı kalkındırdı, surları yeniden yaptırdı, Ispartalıların kıskançlığına ve entrikalarına karşın Pire'yi tahkim etti, yerleşik yabancılardan alınan vergiyi kaldırdı. Fakat gösterişli yaşayışı ve Egelilerden ağır, adaletsiz vergiler alması ona halkın düşmanlığını kazandırmıştı Themistokles Kimon ile çatıştı ve Atina'dan sınırdışı edildi (M.Ö. 472-471). Argos'a yerleşti, sonra Isparta kralı Pausanias'ın suç ortağı sayıldığı için Kerkyra'ya kaçtı ardından, Mollossos'ların kralına, daha sonra Artakserkses'e sığındı. Artakserkses, Themistokles'e Manisa, Lapseki ve Myonnesos'u verdi (M.Ö. 465-464).

THEODORA (İstanbul VI. yüzyılın başı / İstanbul 548) : Bizans imparatoriçesi. Bir hipodrom bekçisinin kızıdır. Prokopios'a göre, İstanbul'da gerek sehne oyuncusu olarak, gerek çekiciliği ve serüvenleriyle dikkati çekti. Bir süre ortalıktan çekildi, sonra İustinianos'un metresi oldu, sevgilisi tahta çıkmadan hemen önce onunla evlenmeyi başardı. Haris ve zengin bir kadındı, kocasına sözünü geçirmeyi biliyordu. Paraya ve gösterişe düşkündü. 532'de, İstanbul'dan kaçmaya hazırlanan İustinianos'u, kentte kalarak Nika ayaklanmasını bastırmaya razı etti böylece imparatorluğu kurtardı. Çok nüfuzlu birçok devlet adamının ayağını kaydırdı : buna karşılık, kendisine bağlı olanları destekledi, yüksek mevkilere çıkardı, bazı yasaları onaylattırdı. Daha 530'da, hem kişisel sempatisinden ötürü, hem siyaset gereği, monofizitlerin yaşadığı geniş eyaletleri hoşnut etmek amacıyla monofizitlere ödün verilmesini istedi. Çünkü bu eyaletlerin imparatorluğun Pers ve Arap tehlikesine karşı savunmasında büyük önemi vardı. Theodora'nın, İustinianos devrinin ihtişamında büyük payı oldu. Bu durum, ithaf yazıtları, Theodora adına kurulmuş kentler ve imparatorluk onuruna dikilen anıtlarda açıkça görülür. Theodora her zaman İustinianos ile bir tutulmuş, her yerde onunla birlikte anılmıştır.

THİERS Adolphe (Marsilya - 1797 / St. Germain-en-Laye 1877) Fransız siyaset adamı, gazeteci ve tarihçisi. Aix'de avukatlık yaptı, Paris'e giderek (1821) Laffitte, Manuel, La Fayette ve Talleyrand ile dostluk kurdu. *Constitutionnel*'de yazdı. *Histoire de la Révolution*'u (Devrimin Tarihi, 1823-1827) yayınladı. Mignet ve Carrel ile *National* gazetesini kurdu: İngiliz usulü bir meşrutî krallık istediğini ilân etti, Saint-Cloud emirnamelerinden sonra gazetecilerin protestosunu kaleme aldı. Louis - Philippe'i eday olarak öne süren ilânı hazırladı. Danıştay üyesi, Aix milletvekili, Laffitte hükümetinde maliye bakanlığı müsteşarı (1830),

Adolphe THİERS : Komün'ü amansızca ezen «Paris kasabı».

içişleri bakanı oldu. Deutz'den, Berry düşesinin saklandığı yeri öğrenmeyi başardı: Lyon ve Paris ayaklanmalarını bastırdı (nisan 1834). Dışişleri bakanlığını da üstüne alarak başbakan oldu (şubat ağustos 1836) kralın Don Carlos'a karşı İspanya'ya asker göndermemesi üzerine yerini Molé'ye bırakarak çekildi. Soult'tan sonra başbakanlığa geldi (mart 1840) o sırada Mehmet Ali Paşanın isteklerinin ve Londra'da imzalanan Dortlü İttifak'ın yol açtığı tehlikeli bunalıma çare aredı: sevaşı göze alarak Paris'in çevresinde tehkimat yapılması ve Napolyon'un kemiklerinin Fransa'ya getirilmesi yolunda karar aldırdı. Kral ile anlaşamayınca başbakanlıktan çekildi. Bu zoraki emekliliğinden yararlanarak büyük yapıtı *Histoire du Consulat et de l'Empire*'i (Konsül ve İmparatorluk Devri Tarihi, 20 cilt - 1841 / 1862) yazmaya başladı. Molé'nin başarısızlığa uğramasından (şubat 1848) sonra yeniden başbakanlığa getirilen Thiers, Louis Philippe'e Devrimi ezmek için Paris'in boşaltılmasını öğütledi ama sözünü dinletemedi. İstediği gibi idare edeceğini umduğu Louis - Napoléon'un cumhurbaşkanlığı adaylığını destekledi (aralık 1948). Eğitim ve genel seçimlerle ilgili 1850 yasaları konusundaki tartışmada «ayak takımı» tehlikesini öne sürerek büyük bir rol oynadı. Ama Changarnier'yi Paris garnizonunun başına getiremeyince «imparatorluk rejiminin kurulduğunu anladı (ocak 1851) 2 Aralıkta Fransa'dan sürüldü: Belçika, İngiltere, İtalya ve İsviçre'de yaşadı 1852'de birkaç sürgünle birlikte Fransa'ya döndü. Liberal birliğinin başına geçerek «zorunlu hürriyetlerin verilmesini istedi (1864), sonra milliyetler siyasetinin tehlikelerini belirtti. 26 il tarafından Millet meclisine seçildi: Fransız cumhuriyeti yürütme organının başına getirildi ve geniş bir millî birlik hükümeti kurdu. 26 Şubat barış görüşmelerini yaptıktan sonra bu görüşmelerde alınan kararları meclise onaylattı: Bordeaux paktıyla (10 mart), ülkesi kalkınmaya başladı. Paris ayaklanmasını sertlikle bastırdı. Rivet yasası (31 ağustos 1871) ile, geçici olarak cumhurbaşkanı oldu. Vergiler konusunda meclisle arası açılınca istifa etti (ocak 1872) milletvekillerinin isteği üzerine istifasını geri aldı. Dolaysız vergilerin oylanarak onaylanmasını sağladı. «Muhafazakâr» siyasetinin meclisle eleştirilmesi üzerine istifa etti, yerine Mac Mahon getirildi. Bundan sonra Thiers, Seine milletvekili sıfatıyla (1876) 16 mayıs 1877'den itibaren muhalefetin başına geçti.

THOMAS Dylan (Swansea 1914 / New York 1953) İngiliz şairi. Galler bölgesinde, Swansea'de doğdu, aynı yerde okula gitti. Orta öğrenimnden sonra bir süre South Wales Evening Post gazetesinde çalıştı. 1930'larda yayımladığı şiirleri Eliot - sonrası dönemin şiirine öncelik tanıyan şiir anlayışından sonra yeni bir romantizmin habercisi sayıldı. Çürüğe çıkarıldığı

için savaşa katılamayan Thomas B.B.C.'ye oldukça ilginç programlar hazırladı, şiir sanatın radyo yayınları yoluyla geniş dinleyici yığınlarına ulaşmasında büyük emeği geçti. Şiirlerindeki doğal öğelerin şaşırtıcı bir imge zenginliği ve etkileyici bir sesle dışa vurulması daha disiplinli bir şiir anlayışından yana olan eleştirmenleri yadırgattı. Bir Amerikalı yazar Dylan Thomas'ın şiiri elinin içinde akan kan gibi gördüğünü görür görmez de haykırmaya başladığını ileri sürerek bu aşırılığa dikkati çekti. Oysa Thomas''ın şiirleri daha titiz bir gözle incelendiğinde kendisinin en yoğun duygularını bile belli bir mantık süzgecinden geçirerek imge ve ses dengesi sağlam bir şiir yapısı kurduğu görülür. *On Sekiz Şiir* (1934), *Yirmi Beş Şiir* (1938) *Aşk Haritası* (1939) gibi kitaplarıyla gittikçe artan bir ilgi toplayan Thomas olgunlaştıkça ilk şiirlerinin güç anlaşılırlığından sıyrıldı, daha açık seçik, daha ustaca şiirler yazmaya başladı. Erken üne kavuşması, bazı çevrelerde yeni İngiliz şiirlerinin Rimbaud-su diye alkışlanması kişisel yaşayışı ile sanatının birbirine karıştırılması Thomas'ın şiirini değerlendirmeyi güçleştirdi. 1953'te New York'ta öldüğü zaman geride bıraktığı efsane 50'lerde şiir yazmaya başlayan kuşağın Thomas'a olumsuz bir gözle bakmalarına yol açtı. Bugün Thomas'ın şiirlerindeki doğaya yakınlık ve iç dünyasını dile getirişindeki etkileyici ses tonu Gerard Manley Hopkins ve W B. Yeats geleneğini çağrıştıran özellikler olarak tanımlanabiliyor.

Dylan THOMAS'dan şiirler

YEŞİL FİTİLDEN DOĞRU

Yeşil fitilden doğru çiçeği koşturan o güç,
Koşturur benim yeşil çağımı... Ha ağacın köklerini kavuran
Ha boyumu deviren şey...
Sözüm yitik, açılamam ki boynu bükük güle,
Aynı kış humması yla çarpıldı gençliğim.

Kayaların içinden suları coşturan o güç,
Koşturur benim al kanımı.. Ha selleri kurutan
Ha beni mumu çeviren şey...
Sözüm yitik, açılamam ki damarlarıma
Aynı ağızdır diyeyim dağın pınarından içen.

Göllerin suyunu fır döndüren o el,
Kaynatır tez ayaklı kumu... Ha rüzgârı köstekleyen
Ha çarmığa yelkenimi çektiren şey..
Sözüm yitik, açılamam ki aşığın mezarına,
Darağacındakinin mayasındandır çamurum.

Sülüktür yapışır çeşmeye zamanın dudakları...
Varsın akadursun aşk... Madem dökülen kandır
Onun yaralarını saracak...
Sözüm yitik, açılamam ki vaktin rüzgârına,
Yıldızlı bir gökyüzüydü saatin açıldığı saat.

Sözüm yitik, açılamam ki aşığın mezarına;
Aynı yampiri kurt gezer benim çarşafımda da.

Türkçesi: Can YÜCEL

GERÇEĞİN BU YANI

(Llewelyn'e)

Gerçeğin bu yanını
Görmezsin oğlum,
Çocukluğun kör ülkesinde
Mavi gözlerinin kralı,
Aldırmayan gökler altında, göremezsin
Herşeyin suçtan ve suçsuzluktan ayrıldığını,
Sen daha başlamadan
Kalbinle ya aklınla bir adıma,
Her şeyin gene toplandığını,
Sonra ölülerin toprağı gibi
Savrulduğunu dolanan karanlığa.

Kör günlerinde kalbinin kralı!
Öğüten denizin kenarındaki ölümüne dair
Biri iyi, biri kötü iki yol var,
Nefes gibi üfleyen,
Ağlayan geçerken senden, benden,
Bütün insanlarda,
Suçsuz karanlığa,
Suçlu karanlığa giden,
İyi ölüme.
Kötü ölüme giden,
Sonra son zerrelerinde uçup kaybolan,
Yıldızların kanı gibi,
Güneşin gözyaşı gibi,
Ayın tohumu gibi,
Çöplük ve ateş,
Göklerin boş palavrası,
Altı yılının kralı!
Nebatların, hayvanların, kuşların,
Suyun, ışığın, toprağın,
Göklerin başlangıcında
Bir kem niyet tutulmuş ki,
Sen kımıldamadan daha,
Her yaptığın, her dediğin,
Her hakikat, her yalan,
Hüküm vermeyen bir sevginin elinde
Can veriyor.

Türkçesi Cavit ERGİNSOY

OZANLIK ÜSTÜNE

Zamanımı yani bizim huysuz sanata
İş-başı gecenin süt limanında
Ortada heyheyleri üstünde bir ay
Ve dertleriyle haşır neşir kolları
Aşıklar yataklarında yata dursun
Didiniyorsam ben türkülerin ışığında
Bu ne ikbal ne ekmek parası için
Ne fildişi sahnelerde keramet tellallığı
Ne işin cakası için filan
Didindiğim hep gönüllerin en kapalı kapısından
Verilesi hayrata

Heyheyleri üstündeki aydan habersiz
Mağrur kişiler için değil yazdığım
Bu sulu sepken yemiş kâğıda
Ne de bülbülleri ilâhileriyle
Başı göğe eren rahmetliye

Yazdığım benim o kolları yüzyılların
Kederine dolanmış aşıklar hatırı için
Varsın tutmasın onlar elimden sözümü bile etmesin
Metelik vermesinler zanaatım yani bizim huysuz sanata.

Türkçesi : Can YÜCEL

THOREZ

İDAM SEHPASINDA KİMSE KONUŞMAYACAK

İdam sehpasından
kimse konuşmayacak. Sahne
kendi kendini açıklayacak.

O üstü parlak
düzgün kesilmiş tahta
mutfakta kullanılan bir araç tıpkı.

Hele o yüzü maskeli adam
elinde baltası tanıdığımız biri :
bizim orada bir depoda çalışıyor iş saatleri.

Sonra, mahkûm, yüzünün rengi uçmuş,
çiğle ıslanmış otlarda yürüyor,
veda ediyor başıyla

tanıdıklarına. Sehpadan
kimse konuşmayacak. Biz de
unuttuk zaten suçunu.

Artık önemli değil
ne yaptığı. Önemli olan
hükmün yerine, gelmesi, ya da,

daha çok, nasıl davranacağı
orada beklerken, insanlığı
sona ermeden.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

GİZLİ PAYDAŞ

Uyuşuk, ayak bileklerim kara gömülü
Bakıyordum, üçüncü kattaki penceremde:
Ölü bir göz gibi aldırışsız bir beyaz sokakta,
Bir kez, bir kez daha bağırıyordum ismimi sabırla.

Kuşku ışıldıyordu perdelerde, camın ardından,
İşte bendim odanın içerisinde, yalnız.
Boş rüzgârda durup bağırıyordum
Ya o garip baş uzansaydı dışarıya ?

İki eş korku arasında gergin,
Sanki yırtacaklardı beni, çekerek
Ya duymazsam kendi çağırımı ?
Veya duygusuz kulaklarıma ulaşırsa ?

Düşüncemin gözevinden gördüm, kımıldadılar,
Bir yana itmişti onları kararsız bir el,
Perdelere dokunarak. Benim elim mi? Tam
O anda rüzgâr döndü oluğunda.

Rüzgâr döndü oluğunda ve buradayım,
Yatağımda, dışarda kar ve sokak;
Ateşin parıltısı meydan okuyor kasvetliğe.
Rüzgâr döndü oluğunda oradayım, ben.

Türkçesi Nermin MENEMENCİOĞLU

İŞTE ERMİŞLER GELİYOR
(John Whiting'e)

İşte ermişler geliyor öyle yakın, öyle masum
Ağır ağır geçiyorlar ay altında karlı tarladan
Biz köylüler ağzımız açık saygıyla bakıyoruz oyuna.
Davranışlarından hiç belli değil ne yapacakları.
Yalnız kulaklarımızı tırmalamasını bekliyorlar
İlk ötecek horozun, sonra kesin ve sert hareketlerle
Yürüyüp o korkunç karanlık ormana dalıyorlar.

Türkçesi : Cevat ÇAPAN

THOREZ Fransız Komünist Partisi genel sekreterliğine seçildiği dönemde.

THOREZ Maurice (Pas de Calais - 1900 / Karadeniz'de - 1964) Fransız siyaset adamı. 12 yaşında maden ocaklarında çalışmaya başladı: ama 1920'de girdiği Komünist partisindeki çalışmalarından ötürü işinden çıkarıldı: Pas de Calais federasyonu sekreteri (1923), sonra Kuzey bölgesi sekreteri oldu (1924), 1925'te parti siyasal bürosuna girdi. Fas ve Yakındoğu savaşlarına karşı giriştiği çalışma yüzünden mahkûm edildi. 1940 Temmuzunda partinin genel sekreteri oldu. 1923'de İvry'den milletvekili seçildi ve bu seçim bölgesinden sürekli olarak milletvekilliğini yeniledi .S.F.İ.O. ile bir çalışma paktı imzalayan (temmuz 1934) Thorez, bir halk cephesi kurulmasını istedi ve katolik emekçilere birleşme önerisinde bulundu. İkinci Dünya Savaşı başında Komünist partisi yönetimi, genel sekreterinin yeraltı çalışmasına geçmesine karar verdi (ekim 1939). S.S.C.B.'ye giden Thorez Komintern'in dağılmasıyla sonuçlanan tartışmalara katıldı (mayıs 1943) 1944'te Fransa'ya döndü: iki Kurucu meclise (1945-46), sonra da Millet meclisine seçildi. Komünist partisi çoğunluğa geçince, De Gaulle kabinesinde kamu işlerleriyle görevli devlet bakanı, sonraki kabinelerde başbakan yardımcısı oldu. Mayıs 1947'de öteki komünist milletvekilleriyle birlikte Ramadier kabinesinden ayrıldı. 1950 ekiminde bir beyin kanaması geçiren Thorez, S.S.C.B.'de uzun süren nekahat döneminden sonra Fransız Komünist partisinin yönetimini yenilden ele aldı (nisan 1953) ve 1964'te partiye başkan oldu. Siyaset hayatını (Halk Çocuğu, 1937-1960) adlı kitabında anlattı. S.S.C.B.'de Çistyakovo kentine Thorez'in adı verildi.

Maurice THOREZ 1937 yılında bir mitingde Léon Jouhaux'yu dinliyor..

THUKYDİDES (Atina-M.Ö.465 / 61. 395) :

Yunan tarihçisi. Trakya altın madenlerini yöneten büyük bir ailedendi. Sofist okullarına devam etti. 424'te strategos seçilerek Trakya kıyısını savunmakla görevlendirildi: Isparta'lı Brasidas'ın Amphipolis'i almasını önleyemedi ve sürgüne gönderildi. Uzun yıllar Trakya'da kaldı, Peloponnes savaşları tarihini orada yazmaya başladı ve cezası bağışlanınca yapıtına Atina'da devam etti, fakat bir kazada öldüğü için yapıtını bitiremedi. Thukydides bu yapıtı önce 421'de kesmişti, sonra 428'e dek uzattı. Hemen hemen Herodotos'un çağdaşı olan Thukydides, yapıtını çok değişik bir anlayışla kaleme aldı. Efsanesel öyküleri, tanrıları insan işlerine karıştıran meselleri bir yana bırakıp tarafsız bir tutumla doğru ve gerçek olanı yazdı. İncelediği savaşların, anlaşmazlıkların yakın ve uzak nedenleri üzerine eğildi, savaş alanlarını belirtti, resmî belgeleri değerlendirdi. Ama devlet geleneklerine uyarak tarihsel kişilere nutuklar verdirmekten geri kalmadı. Yapıt, aynı zamanda bir edebiyat anıtıdır. Savaşları anlattığı bölümlerde çok etkili bir dil kullanır. Thukydides tarih ilminin yaratıcılarından sayılır.

THUKYDİDES'ten seçmeler :

Atina demokrasisi

Siyasal yasalarımızın komşularımızı yöneten yasalardan hiç bir eksik yanı yok; başkalarını taklit etmek şöyle dursun, onlara örnek oluyoruz. Devletin bizde bir azınlığın değil de, bütün toplumun çıkarı doğrultusunde yönetilmesi olgusundan dolayı rejimimiz demokrasi adını aldı. Kişisel anlaşmazlıklar konusunda ise, bütün herkes yasalar önünde eşit durumdadır; ama kamu hayatına katılma konusunda bütün herkes kendi öz değerine göre saygı görür ve ait olduğu sınıftan çok kendi kişiliğinin ölçüsüne vurulur. Ayrıca bizde Site'ye hizmet edebilen hiç kimse, yoksulluğundan ya da toplumsal durumunun kötülüğünden utanç duymaz. Cumhuriyet yönetiminde kuralımız özgürlüktür ve günlük ilişkilerimizde kuşkuya yer yoktur. Aklına estiği gibi davrandı diye, komşumuza kızdığımız görülmemiştir. Ayrıca, hiç bir maddesel zarara yol açmasa da, sırf ortaya koyduğu görüntü bakımından acı ve tiksinti uyandıran aşağılamalara da iltifat ettiğimiz yoktur. Kişisel ilişkilerimizde zorlamaya başvurmayız katiyen. Sağlıklı bir korku, Devlet yasalarına karşı gelmemizi önler. Yöneticilere ve yasalara, bunlar arasında da özellikle ezilenlerin korunmasını sağlayanlara boyun eğmekten hiç bir vakit geri durmamışızdır.

Şenlik ve savaş

Ayrıca, yorgunluğumuzu gidermek üzere, ruh dinlendirici bir çok eğlence düzenlemişizdir. Bütün yıl boyunca oyunlar ve şenlikler biribirini kovalar bizde. Günümüze kattıkları hoşlukla üzüntülerimizi siliveren özel eğlencelerimiz vardır. Kentimizin önem, saygınlığı, toprağın tüm kaynaklarını bize akıtmaktadır. Böylece, ülkemizin ürünlerinden olduğu kadar, bütün evrenin ürünlerinden de yararlanmaktayızdır.

Savaş konusuna gelince... Şu bakımdan, hasımlarımızdan ayrılmaktayızdır Kentimiz herkese açıktır; öğrenilmesi düşmanlarımızın işine yarayabilecek bir bilginin alınmasını önlemek üzere, Spartalıların yaptığı gibi kentimizde oturmak için görevlilerden özel izin almak zorunda tutmayız yabancıları. Bu konudaki güvenimiz, savaş hazırlıklarından ve hilelerinden daha çok, eylem sırasındaki cesaretimizden gelir.

Tehlike ve yiğitlik

...Başka alanlarda güçsüzlük göstermiş olanlar, savaştaki yiğitliklerinin ön plana geçirilmesini fazlasıyla hak ederler. Çünkü kötülüğü iyilikle silmişlerdir; ve böylece gerçekleştirdikleri kamu hizmet, özel hayatlarındaki kusurları büyük ölçüde telâfi eder. İçlerinden hiç biri, zenginliğin, onu, zevkleri göreve yeğ tutacak kadar gevşetip uyuşturmasına izin vermemiştir. İçlerinden hiç biri, yoksulluktan kurtulup zengin olmak umuduna kapılıp da tehlike karşısında duraklamamıştır. Düşmanın cezalandırılmasının bu türlü nimetlerden üstün tutulması zorunluğunu bildikleri için, bu tehlikeyi en güzel tehlike saydılar; dolayısıyla de bu tehlikeye göğüs gererek düşmanı cezalandırmak, o büyük onura arişmek istediler.

İktidar

Bu iktidardan vaz geçemezsiniz. Korku sonucu yada dinlenme gereği, öyle bir kahramanlığı göstermeğe niyetlenseniz bile! Bir çeşit zorbalıktır iktidar: Onu ele geçirmek, bir adaletsizlik gibi gözükebilir; ama ondan, elinizdeyken vaz geçmek, kesinlikle bir tehlikeye atılmak olur.

Savaşı bitirmeyi bilmek

...Durumumuz eskiden beri olduğundan farklı değil; ama erzakımız tükendi. Ve bu felâket bütün herkesin başına çöktü. Bu yüzden, devletinizin bugünkü gücünün ve yeni kazandığınız zaferlerin sizi, talihin hep size güleceğine inandırması son derece yanlış olur. Bilge kişi, güvenliği için başarıdan da sakınmasını bilen kişidir; ve telihsizlik anında, yılmadan, becerikli davranmağa çalışan kişidir: Çünkü bilir ki savaştan çok, kaderin oyuncağıdır. Böyle olduğu için de, talihsizlikle en ez karşılaşan gene odur. Çünkü zafer sarhoşluğuna kapılmaksızın, işler tam dileğince gittiği an savaşı sona erdirmiştir.

Yenik düşenler için en büyük tehlike

Egemenliğimizin sona ereceğini kabul etsek bile, bunun sonucundan ürkmüyoruz. Çünkü yenik düşenler için asıl korkulması gerekenler... İmparatorluk sahibi halklar değil; eski efendilerine saldırıp de onları yenmeyi beşeran uyruklardır.

ticaret anlaşması (Fr. traité de commerce, İng. trede traity) İki yada daha çok devlet arasında yapılan uluslararası ticarî mübadelelerle ilgili anlaşma. - Ticaret anlaşması hukukî üstyapılardan kaynaklanan, özel bir ekonomik faaliyeti, dış yada uluslararası ticareti kurala bağlayan, kamusal bir hukukî akittir.

İki taraflı (belirli iki ülke arasında) ya da çok taraflı (birçok ülke arasında) olabilen bir uluslararası anlaşmadır ticaret anlaşması.

Bir ticaret anlaşmasının amaçları çok çeşitlidir, çünkü anlaşma mübadele hacmini arttırmayı belirli bir ülke karşısında özel bir tavır takınmayı, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini teşvik etmeyi, vs. amaçlayabilir.

Ticaret anlaşması istikrarlı ve sürekli bir karakter taşır. Geçerliği, ilke olarak, taraflarca feshedilmesi dışında, yıllarca sürer: bu bakımdan, basit konjonktürel anlaşmalardan ayrılır.

Ticaret anlaşması, her şeyden önce,

hükümranlık sıfatlarından biri olarak kendini gösterir. Bu bakımdan, yapısına, içeriğine göre, aynı anda hem hukuki düzeyde ticaret hareketini, hem de politik düzeyde bağımsızlığı ya da bağımsız olmama'yı ifade eder.

Demek ki, yalnızca teknik - hukuki bir akit değildir. Bağımsızlığı ya da tâbiyeti de ifâde edebilir. Yönettiği güç dengesine göre anlam kazanır. Bu bakımdan:

— emperyalist egemenliğin vektörü olabilir XIX. yüzyılın sonuna eit ticaret anlaşmaları;

— eşitlik temeli üzerine işbirliği ilişkilerinin vektörü olabilir : sosyalist ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ticaret anlaşmaları.

Bazı belirli kontekstler içinde (üretim araçlarının sosyal mülkiyeti), planifikasyon görevini de yerine getirebilir.

ticaret dengesi (Fr. balance commerciale) Alacak verecek farkını ortaya çıkarmağa yarayan unsurların tümü. - Sınırlı anlamında dengesi, kı terimin klasik anlamı da budur, şu çıkarma işleminin pozitif ya da negatif sonucudur: her iki kalemde de sadece metalar söz konusu olmak şartıyle, bir ülkenin bir yıl boyunca yaptığı toplam ihracatın değeri, eksi, gene bu ülkenin bir yıl boyunca yaptığı toplam ihracatın değeri, eksi, gene bu ülkenin bir yıl boyunca yaptığı toplam ithalatın değeri. Gene bu sınırlı anlamda, parasal (monétaire) olmayan altın üzerindeki işlemler (kuyumculuk işleri, endüstriyel kullanım, vs.) hesaba katılmazlar.

Aynı tanım, parasal olmayan altın ithalat ve ihracatı da hesaba katılmak şartıyle, terimin geniş anlamı için de geçerlidir.

Her iki şıkta da, gerek ihracat ve gerekse ithalat «sütun»u, kategori başına giriş ve çıkışların karşılaştırılmasını ve tek tek sektörler için ayrı dengeler kurulmasını sağlayacak «ürün kategorileri»ni içerir.

Genel denge, bir ülkenin öbür ülkelerden yaptığı ithalat ile bütün bu ülkelere yaptığı ihracatı karşılaştıran dengedir. «Bölgesel kategoriler», daha geniş çaplı «havza kategorileri» ve hattâ «ülke başına kategoriler» de içerebilir bu denge. Sadece iki belirli ülke arasındaki meta giriş ve çıkışlarını karşılaştıran ticaret dengesine, özel denge ya da ikili denge denir.

Kimi yazarlar, mübadele hanesine parasal (monétaire) kullanıma ayrılmış değerli madenleri de ekleyen dengeye «çok geniş anlamda ticaret dengesi» ya da «madenler ve ticaret dengesi» adını vermektedirler. Ama bu şıkta denge, bir değerli madenlerin ithalat ve ihracatı dengesi ile gerçek anlamda bir ticaret dengesi olarak ikiye ayrılmakta; sonra bunların sonuçları, alacak verecek farkının pozitif ya da negatif oluşu da belirtilerek, toplanmaktadır.

Merkantilistler, sınırlı anlamdaki ticaret dengesine, alacak farkının pozitif olması ülkeye değerli maden girmesini sağlar gerekçesiyle, temel bir önem atfederler. Fizyokratlar, bunun tam tersine, ticaret dengesi fetişizminin ticaretin gelişmesine ket vurduğu fikrini savunmuşlardır. En başta Bastiat olmak üzere XIX. yüzyıl ekonomi bilginleri ise, bir ülkenin, pozitif bir ticaret dengesinden hiç bir çıkar sağlayamayacağını ileri sürmekteydiler: negatif bir denge diyorlardı, bir ülkenin dünyaya verdiğinden fazlasını dünyadan aldığını ve dolayısıyle de iyi bir iş yaptığını ispatlar. Ama gene XIX. yüzyılda yetişmiş nasyonalist ekonomistler ve özellikle List, olumsuz bir şekilde alacaklılarının ekonomik boyunduruğu altına sokma sonucu verdiğini öne sürmüşlerdir.

Ticaret dengesi, uluslararası mübadelelerin unsurlarından sadece bir tanesidir; ve bir ülkenin refah içinde yada kritik durumda olduğunu belirlemeğe yetmez. Ama gene de bu denge, bir ülkenin uluslararası mübadeleler alanına katkısının derecesini ve niteliğini anlamamızı; bunun yanı sıra da üretim alanındaki olanaklarının ve gerek genel, gerekse çeşitli sektörlerdeki ihtiyaçlarının çapını görmemizi sağlayan önemli bir bilgi unsurudur.

ticaret senedi (Fr. effet de commerce) Kurallarına uygun şekilde düzenlenmiş senet olup bir tüccarın belli bir sürenin bitiminde belli bir meblâğı ödemeyi yada her zaman iş gördüğü bir başkasına ödetmeyi taahhüt ettiğini gösterir. - Emre yazılı (muharrer) senet, ödemenin, üzerinde yazılı tarihte yapılacağına dair dolaysız ve kişisel bir taahhüttür. Senedi almış olan, vadesi gelmeden önce onu bir üçüncü kişiye aktarabilir: bu durumda senedin sırtına bu üçüncü kişinin senetteki meblağı almağa ve aldığına dair ibraname vermeğe yetkili olduğu yazılır. Daha doğrusu, üçüncü kişiye yapılan basit ciro, senetteki meblağı alma yetkisini kendiliğinden getirir; çünkü başlangıçta verilmiş olan taahhüt, ödemeyi ilk alacaklıya «ya da onun emrü havalesine» yapma taahhüdüdür.

Poliçe ise bir borçlunun, belli bir meblağı belli bir sürenin bitiminde alacaklısına ödemesi için kendi borçlularından birine (ya da, kabul ettiği takdirde, bir bankacıya) verdiği talimatnamedir. Demek ki burada ciroyu yapan kimse, borçluya senette belirtilen kimseye ödeme yapmasını bildirmektedir. Senetteki alacaklı ise bunu bir üçüncü kişiye, yeni bir ciro ile aktarabilir; ve bu cirolar böylece sürüp gidebilir.

Her türlü ticaret senetleri üçüncü kişilerce iskonto edilebilir; ama bankalar tarafından yapılan iskonto ve ikinci elden iskontolar, belli kurallara uyularak yapılır.

Ticaret senetleri hem birer kredi aracı ve hem de birer ödeme aracıdırlar. Metaların tedavülüne oranla bu senetler, metaların değer karşılığı düzeyinde, teslim anı ile değerin gerçekleştiği an (yani ödeme anı) arasındaki zaman farkını dile getirirler. Kredi aracı olaraksa, senette adı ve imzası bulunan bütün tarafların dayanışma halinde olduklarını varsayarlar; çünkü vadesinde ödenmeleri gerekir. Ama, mevduat bankaları sayesinde bu senetler, vadelerinden önce de (iskonto işlemiyle) ödeme aracı halinde gelebilirler.

ticarî kâr (Fr. profit commercial) Metalarının satılmasını sağlaması bakımından sanayici tarafından tüccara bırakılan artı değer parçası. Ticarî kâr, tüccar kapitalistin gelirleriyle giderleri arasında bir bakiye olarak tezahür eder.

Tıpkı sınaî kâr gibi, ticarî kâr da, sınaî alanda işçiler tarafından üretilen artı - değer'in değişmiş, dönüşüme uğramış bir biçimdir.

Ticarî kâr, işlevi metaların gerçekleşmesini, yani satılmalarını, paraya dönüşmelerini sağlamak olan ticarî sermayeyi bedellendirir (rémunérer). Tüccarlar topluluğunun oluşmasına bağlı olarak ticarî sermayeyi doğuran, sermayenin işlevlerinin farklılaşmasıdır.

Tedavül döngüsünün süresini kısaltmak için, sanayi kapitalisti, metalarını bir aracıya,tüccar kapitaliste satmayı tercih eder (sermayenin rotasyonunun hızlanması, masrafların azalması). Sanayici bu nedenle artı - değer'den tüccara bir pay bırakmayı daha avantajlı bulur, bu pay da tüccar kapitalistin kârını teşkil eder.

Artı - değer'in aktarılması mekanizması şöyledir: kapitalist; tüccar metaları değerlerinden *daha aşağı* bir fiyata satın alır. Öyleyse bu metaların bir maliyet fiyatı (tüccarın sanayiciden alış fiyatı) ve bir de satış fiyatı (tüketici tarafından ödenen fiyat) vardır: ticarî kâra dönüşecek olan, bu iki fiyat arasındaki farktır.

Ama bu fark ancak istihdam edilenlerin işgücü'nün sömürülmesiyle kâr olarak kendini gösterebilir: gerçekten, metaların *maddî olarak* gerçekleşmesini sağlayarak artı - değerin fiilî transferine imkân veren, her tipten müstahdemin, deyimin kesin anlamında üretici - olmayan emeğidir.

Üretim ve tedavül, ekonomik hayatın, ayrılmaz ikili uğrağı, iki momentidirler. Kapitalist üretim tarzında, sanayi sermayesi, geliştiği ölçüde spesiyalize olmak zorundadır. Gerçekten, tek başına, hem para ticaretini (nakdî sermayenin işletilmesi, tasarrufların çekilmesi), hem maddî değer üretimini, hem de meta ticaretini (metaın kullanım değeri olarak tüketicinin hizmetine sunulması) üstlenemez. Sermaye çeşitli biçimlere ayrılır banker sermaye, sanayi sermayesi, ticari sermaye — hepsi de dolaysız ya da dolaylı olarak ücretli emeğin sömürüsüne katılırlar. Bu durumda, sanayi alanında üretilen artı değer, çeşitli aktarım mekanizmalarıyla, sermayenin değişik alanları arasında paylaşılır.

Ticarî kâr, bu aktarım çeşitlerinden birinin sonucudur; aynı zamanda hem prodüktif emekçilerin sömürülmesi (artı - de-

ğer yaratımı), hem de tedavül alanının prodüktif - olmayan emekçilerinin sömürülmesi (bu artı değer'in elde edilmesini şartı) temelline dayanır.

ticarî kredi (Fr. crédit commercial) Bir bankacı tarafından, emtia stokunu satın alabilemesi için bir tüccara açılan ve tüccar tarafından mal sattıkça kepatılan kredi. - En eski kredi biçimi budur. Bugün satıcı tüccar tarafından müşteriye sunulan «tüketim kredisi» (aylık taksitlerle mal satışı ile bu kredinin hiç bir ilişkisi yoktur.

Ticarî kredi, kısa vâdeli (90 günlük = 3 aylık) bir kredidir. Çabuk «iş çeviren», kolayca mal satabilen tüccarların ihtiyaç ve olanaklarına uygun düşer bu kredi. Bu tür kredi işlemlerinde, poliçe, vs. gibi ticarî senetleri üzerinden iskonto yoluna başvurulmaktadır.

ticarî şirketler (Fr. sociétés commerciales) Orta ve büyük kapitalist girişimlerin çoğunluğunun hukukî varlık biçimleri. - Kapitalist girişim, belli bir boyuta ulaştıktan sonra, girişimin tek sahibi ve bütün mallarıyla borçlarının sorumlusu bireysel kapitaliste tekabül eden bireysel statüyü koruyamaz olur.

Belli bir gelişim derecesinde, birçok sermayeyi bir araya getirir ve şirket biçimini alır (birleşmiş kapitalistler).

Ama büyüklerine, ekonomik önemlerine bağlı olarak ticarî şirketler iki tipe ayrılırlar: bireysel girişimin uzantısı olan şahıs şirketleri; hisse senetli şirketler olan sermaye şirketleri. Ticarî şirketler ve tüccar sıfatı taşımaya tam hakları vardır. Ticarî şirketlerin en karakteristik, en tipik olanı, anonim şirkettir.

Ticarî şirket, üretim tarzının belli bir gelişim derecesindeki girişimlerin özgül biçimlerinden biridir. Ama hukukî biçim, olarak ekonomik içeriğe tekabül etmez mutlaka: söz gelişi, karteller, tröstler, filler gibi büyük önem taşıyan fenomenleri ifâde etmez.

TİHONOV Nikolay (Odessa-1896) Sovyet şairi. Bir esnaf ailesinin çocuğu olan Tihonov, ticari okulunu bitirdi. Bir süre memurluk yaptı. 1918—1922 yıllarında Kızıl Ordu saflarında iç savaşa katıldı.

1920 yılında «Kendilerİ» (Saml) adlı destanını ve yine aynı yıllarda devrim savaşçılarını anlatan baladlarını yayınladı. Dünyanın devrim yoluyla kavranması, enternasyonalizm duygusu vb. özellikleriyle bu şiirler, yeni Sovyet şiirinin kaynağında yer aldılar. Gerek bu şiirlerinde, gerekse 1920—22 yıllarıda yayınlanan «Çete» (Orda) ve «Bira» (Braga) adlı kitaplarında yer alan şiirlerindeki konuların romantik keskinliği, dinamik, duygululuk, abartıları imgeler ve bunun yanısıra yalınlık ve özlülükle yine bu şiirlerindeki vurgu, uygun özelliklerİyle; kahramanlarında soluk alışlarını duyuran kesik kesik, tutkulu ve canlı söyleyişiyle Tihonov'un şiirleri, Sovyet şiirinin kuruluş yıllarındaki tipik örneklerindendir. 1920—30 yıllarında Kafkasya ve Orta Asyaya yaptığı yolculukların ilgili şiirlerini yayınlayan, Nazi kuşatması altındaki Leningrad'da yazarların direniş eylemini yönlendiren ve bu yıllarda yazdığı savaşla ilgili şiirlerle ülkesinde büyük ün kazanan Tihonov, savaş sonrasında Dünya Barış Hareketinin önde gelen eylemcileri arasında yer aldı. Tihonov, başta Lenin Barış ödülü olmak üzere, çeşitli ödüllerin sahibidir.Bugün Sovyetler Birliğinin yaşayan en büyük şairlerindendir. Şiirlerinin yanısıra, düzyazı (öykü-nuvel) alanında pek çok yapıt vermiştir.

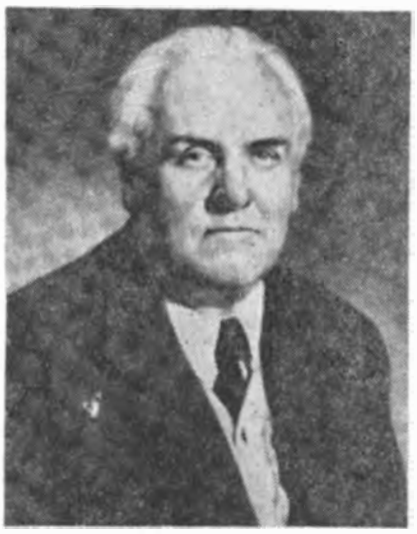

TİKONOV Sovyet şiirinin güçlü temsilcilerinden.

TİHONOV'dan iki şiir :

(Türkçesi : Ataol BEHRAMOĞLU)

ÇİVİLERİN BALADI

Çubuğunu sonuna kadar içti sessizce
Sessizce son verdi yüzündeki gülümseyişe

«Mürettebat bordaya! Subaylar öne çıksın»
Çınladı sesi komutanın.

Ve sözcükler şimşek gibi yerini buldu:
«Sekizde demir al. Rota gündoğusu.

Çoluk çocuğu, yakını olanlar
Geri dönmeyeceğizi yazsınlar

Buna karşı, şenlikli olacak döğüş.»

«Başüstüne kaptanı» diye bağırdı başçavuş
İçlerinde en genç pervasız olanı

aldırıp başını güneşe baktı
«Ne farkeder» dedi «Hepsi ulaştı:

Kalıbı suda dinlendirmek daha da iyi...»
Haber, amirale şafakla ulaştı:

«Harekât tamam. Kurtulan olmadı.»
Eğer çivi yapılmış olsaydı bu adamlardan
Daha sağlamı bulunmazdı onlardan

tikel (Osm. cüzi; Fr. particulier; İng. particular). Bir türe bağlı bireylerin hepsine değil de sadece birkaçına ve hatta bir tekine ilişkin olan.- Bu anlamda tikel, «tümel»e «özel»den ayrılır. Gene bu anlamda tikel, bir türün birkaç bireyine birden uygulanıyorsa, «tekil»e de karşıt tutulur.- Mantıkta ***tikel önerme***, bir sınıfın belirlenmemiş birkaç bireyi ve hattâ belirlenmemiş olmak şartıyle bir tek bireyi hakkında öne sürülen önermedir: «Beyoğlu caddesinden beş kadın geçti» yada «Beyoğlu caddedinden bir kadın geçti» örneklerinde olduğu gibi.

TİMİRYAZEV Klimont Arkadyeviç (Petersburg-1843 / Moskova-1920): Rus biyoloji ve fizyoloji bilgini, Pavlov gibi. Pisarev'in etkisinde kaldı 1877-1911 Arasında Moskova Üniversitesinde dersler verdi: devrimci ve maddeci fikirleri yüzünden yargılandı ve kürsüsüne ancak 1917'de dönebildi. Biyoloji dalında Darwin'in fikirlerini savundu ve sonradan kazanılan özelliklerin veraset yoluyla geçtiğini ileri süren teorinin hazırlanmasına katkıda bulundu.

TİMOŞENKO Semyon Konstantinoviç (Besarabya-1895 / Moskova-1970): Sovyet mareşali. 1915'te orduya yazıldı. Rus devrimine katıldı, 1918-1920 arasında Budyonniy emrindeki I. Orduda bir süvari tümenine kumanda etti ve Çariçin (bugün Volgograd) bölgesinde Stalin ve Voroşilov'un yanında Vrangel'in kıtalerına karşı savaştı. Komünist partisine yazıldı (1919), Stalin'in güvenini kazandı,

TİMOŞENKO mareşal üniformasıyla.

partinin merkez komitesinde göreve çağırıldı. Bir süvari kolordusna, Kafkasya bölgesi kuvvetlerine kumanda etti, sonra Uzakdoğu'ya gönderildi. 1939'da Polonya'nın işgalini yönetti. Savunma komiserliğine getirildi ve 1940'ta milli savunma komiseri ve mareşal oldu. Temmuz 1942'de cephenin merkez bölgesine kumanda etti ve Smolensk önünde Almanları yendi. Daha sonra güney cephesi kumandanlığına getirildi. Kasımda Rostov'u Almanların elinden almaya başardı, fakat mayıs 1942 de Harkov'da ağır bir yenigiye uğrayınca yerine Jukov getiridi. 1945-47 Arasında görevli olarak Çin'de kaldı ve Mao-Çetung'un kıtalarını yeniden örgütlendirdi. 1952-1960 Arasında Minsk bölge kumandanlığı yaptı. 1962'de kazakistan milletvekili olarak Sovyet'e seçildi.

tin, an, zihin (Fr. esprit; İng. spirit). Düşünce hayatının ilkesi ve kaynağı. Tin kavramı, «ruh» kavramından daha belirli ve kesin, dolayısıyle de daha dar bir kavramdır; ama «bilinç» kavramından daha geniştir. Genel olarak zihin, bir yeti değil, herhangi bir şeyi kavradığımız her seferinde sezgisine varılan bir «edim» olarak ortaya çıkar. Kişilikdışı bir anlamda zihin, tasarımın öznesidir, genellikle düşünen gerçeklikt'r ve tasarımın konusuna, düşüncenin muhtevasına karşıt tutulur. Bu anlamda tin: 1. ***Madde***'ye karşıttır; ve birest rdiği öğelerin çeşitliliğine karşılık anlayış gücünün birliğini dile getirir. 2. ***Doğa***'ya karşıttır; ve hem «zorunluk» hem de «kendiliğindenlik» kavramlarına karşılık, hürriyeti ve içdüşünmeyi dile getirir. 3. ***Ten***'e (yada ***beden***'e) karşıttır; ve hayvansal hayata özgü içgüdülere karşılık, aklın düzenleyici otoritesini dile getirir. 4. ***Duyarlık***'a karşıttır; ve durumların dağınıklığına karşılık, zekânın toparlayıcı etkinliğini dile getirir.

tinselcilik, spiritüalizm (Osm. ruhiye; Fr spiritualisme; İng. spiritualism). Tin'in her türlü gerçekliğin cevherini meydana meydana getirdiğini ileri süren öğreti. Yaygın anlamında tinselcilik: 1. ***Psikolojik bakımdan;*** tasarımların, anlayışgücüne özgü işlemlerin ve irade edimlerinin, fizyolojik fenomenlerle tamamen açıklanamayacağını söyler. 2. ***Etik*** ve ***sosyolojik bakımdan;*** insanda ve toplumlarda, biri hayvansal doğanın çıkarlarını, öteki de insana özgü hayatın çıkarlarını temsil eden iki ayrı ve kısmen de çatışma halinde ereklik bulunduğunu ileri sürer. - ***Ontoloji*** açısından tinselcilik, yüklemleri bakımından kökten ayrı şu iki cevherin varlığını savunur: 1. Düşünce ve hürriyette temel karakterlerini bulan «tin». 2. Temel karakterleri yerkaplama ve hareketin yalnızca mekanik erişimlerinden ibaret olan «madde». Bu anlamda tinselcilik, maddeciliğe karşıttır; ama bu karşıtlığı, idealizm ile realizm arasındaki karşıtlıktan ayırt etmek gerekir: Tinselcilik ve maddecilik, varlığın doğasıyle ilgili öğretilerdir; oysa idealizm ve realizm, bilgi'nin kökeni konusunda ileri sürülmüş iki karşıt görüştür. Örneğin Leibniz; maddeyi enerji, enerjiyi de algılanması imkânsız yani «tinsel doğalı» bir güç olarak gördüğü için, tinselcidir. Gene örneğin Bergson da; hayatın, fizik ve kimyasal karakterli bir mekanizmaya indirgenemeyeceğini savunduğu ve hayatın kendiliğindenliğini zihnin yaratıcı etkinliğine özdeş tuttuğu için, tinselci bir felsefeye ulaşır.

TİNTORETTO II (Venedik - 1518 / Venedik - 1554) İtalyan ressamı, 1545 1 1546'da Roma'ya yaptığı gezide Michelangelo ve

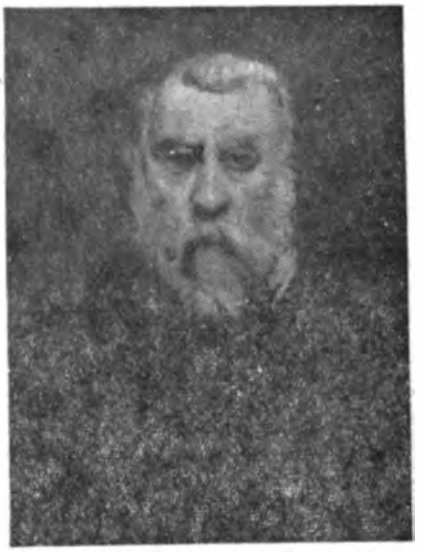

Kendi gözüyle TİNTORETTO.

maniyeristlerle yakınlık kurarak kesinlikle dramatik anlatıma ve büyük ışık etkilerine yöneldi.

İlk başyapıtlarını (***Cena***, 1547 / ***Kölenin Mucizesi*** 1548) bütün meslek hayatını geçirdiği Venedik'te verdi. Fırçasını şaşırtıcı bir üstalıkla kullanan Tintoretto bazan Tiziano'ya (***Yaratılış Âdem ile Havva***), bazan Veronese'ye (***Suzanne Banyoda***) yaklaşır. ***Suzanne*** adlı tablosunda saydam gibi görünen çıplak bir kadın gövdesiyle bahçenin mat fonunu bağdaştırmayı bilmiştir. Maniyerizmin bütün kaynaklarından yararlandı, dolambaçlı, hareketli figürleri, zıt ışık

TİNTORETTO'nun ünlü başyapıtlarından biri: **Adem ile Havva.**

Büyük ustanın bir başka başyapıtı: **Sonyemek.**

oyunlarını kullandı ve kompozisyonlarını alabildiğine uzanmış duygusunu uyandıracak şekilde büyük köşegenlere göre düzenledi *(Vebalıları İyi Eden Aziz Augustinus).*

Öbür yapıtları: ***Çobanların Tapınması, Mısır'a Kaçış, Saint Madelein Mısırlı Sainte Marie peyzajları, İsa'nın Vaftizi, Son Yemek, Çarmıha Geriliş, Denizler Kraliçesi, Venedik, Cennet, Bakkhos ve Ariadne, Vulcanus ile Kyklop'lar, Alvise Barbaro, İacopo Soranzo, Battista Morosini.***

XVI. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa manyerizminin gelişmesi ve özellikle El Greco'nun yetişmesinde Tintoretto'nun etkisi büyük olmuştur.

TİRSO DE MOLİNA Fray Gabriel Tellez (Madrid - 1583 / Soria 1648) İspanyol tiyatro yazarı, Alcala üniversitesini bitirdi, 1601'. de Merci tarikatına girerek değişik görevler aldı ve 1613'ten sonra manzum tiyatro yapıtları yazdı. Çağının yazınsal tartışmalarına katıldı: gongora'cılığa şiddetle karşı çıktı. Yapıtlarının çoğu 1621 1625 arasında yayınlandı. Sayıları 300'ü aşan yapıtları arasında komediler ***Marta la Piadosa***, 1614 / ***Don Gil de las Calzas Verdes***, 1617 / ***La Villana de Vallecas***, 1620) tarihsel dramlar ***La Prudencia en la Mujer*** (Kadındaki İhtiyat, 1635) aşk dramları ***Los Amantes de Teruel*** (Teruel Aşıkları, 1635) sayılabilir Molina, asıl ününü Don Juan tipini ilk olarak canlandıran ***El Burlador de Sevilla*** (Sevilla'lı Kadın Avcısı, 1625) ve ***El Condenado por Descondenado por Desconfiado*** (İnançsızlığı Yüzünden Cezalandırılan Mahkûm, 1635) adlı dinsel dramıyla sağladı. Ayrıca ***Miscelanea*** başlığı altında öykü ve komediler de yayınladı.

Bir halk ressamının gözüyle ***TİRSO DE MOLİNA.***

Tirso de Molina, Lope de Vega'dan sonra İspanyol tiyatrosunun en değişik ve en usta oyun yazarıdır. Kavrayışlı bir gözlemci, insafsız bir hicivci ve zarif bir üslûpçu olan yazar, İspanyol tiyatro tarihinde önemli yer tutar.

TİTO Josip Broz (Kumrovec, Hırvatistan - 1892) Yugoslav devlet adamı. Bir demircinin oğlu. Avusturya - Macaristan ordusunda görev aldı: 1915'te Ruslara tutsak düştü, 1917 1923 arasında Kızılordu saflarında

Mareşal TİTO bir toplantıda..

çarpıştı, sonra Yugoslavya'ya döndü.. Yugoslav Komünist partisinin kurucularından biri olduğu için birçok defa tutuklandı. Serbest bırakılınca Moskova'ya gitti (1934) 1936'da Paris'e geçtl, uluslararası brliklerin İspanya'ya sokulmasını düzenledi. Yugoslav Komünist partisi genel sekreteri oldu, memleketine döndü (1937). İkinci Dünya savaşında Uzice'de bir Kurtuluş komitesi kurdu, Yugoslavya'nın federasyon şeklinde örgütlenmesini önererek işgalcilere ve müttefikleri ustaşi'lere karşı devamlı gerilla savaşı yürüttü Churchill tarafından da desteklenen Tito, rakibi Mihayloviç'in ayağını kaydırdı, partizanlardan meydana gelen gerçek bir ordu kurdu ve devrimci hükümetin başına geçti. Sonra kral Petar'ın yurt dışına kaçmış olan hükümetine karşı çıktı, ekim 1944'te Kızılordu ile Belgrad'a girdi. 29 Kasım 1945'te cumhuriyet ilân adildi: Ribar komitesinde Millî Savunma bakanlığı yapan ve mareşal rütbesini alan Tito, hükümet başkanlığına ve başkomandanlığına getirildi. Partisi «Halk cephesi», kasım 1945 seçimlerini kazandı. 1946 ve 1946 öbür halk demokrasileriyle dostluk antlaşmaları imzaladı. 1946'da Tito, Atina hükümetine karşı Yunanlı komünistleri destekledi, ama 1948'de Kominform'un direktiflerine boyun eğmevi reddetti ve devlet yönetiminde komünist olduğu kadar milliyetçi bir yol izleyerek S.S.C.B.'ye halk demokrasilerine karşı bağımsız bir tutum aldı. Bövlelikle batılı devletlere ve A.B.D'ye yaklaştı, onlardan malî ve iktisadî yardım sağladı. Türkiye ve Yunanistan ile Ankara (1953) ve Bled

(1954) antlaşmalarını imzaladı. Bununla birlikte Atlantik blokuna ve Sovyet blokuna karşı tamamıyla bağımsız bir siyaset izledi: 1955'te S.S.C.B. ile yeniden uzlaşmakla beraber, Batı devletleriyle ilişkilerini sürdürdü ve bloklar dışı devletleri de bir araya getirmeye çalıştı. 30 Haziran 1963 ve 16 mayıs 1967'de tekrar Federal Yugoslav cumhuriyeti başkanlığına seçildi. 1963'te resmen yayınlanan Anayasa'nın 220. maddesi her seviyedeki görevlerin belli aralıklarla devredilmesini öngördüğü halde bu madde mareşal Tito'ya uygulanmadı. Ekim 1966'da 1937'den beri mareşalin elinde tuttuğu komünist partisi genel sekreterliği görevi kaldırıldı: fakat Tito, merkez komitesinin 5 toplantısında Yugoslav Komünistleri birliği başkanlığına seçildi.

TİZİANO Vecellio (Pieve di Cadore - 1490 Venedik - 1576) İtalyan ressamı. Sebastiano Zuccato ile Giovanni Bellini'nin öğrencisiydi. İlk yapıtı *Aziz Paulus'a Takdim Edilen Jacopo Pesaro*'da Bellini'nin etkisi görülür. Dengeli kütleler ve yaygın ritmler kullanarak

TİZİANO'nun en ünlü başyapıtlarından : **Eldivenli adam.**

TİZİANO'nun bir başka başyapıtından ayrıntı.

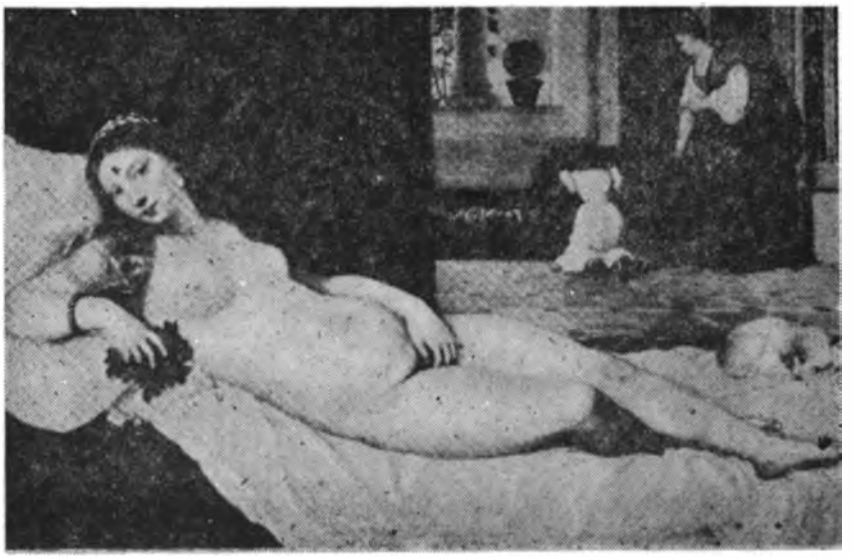

Büyük ressamın adını ölümsüzleştiren başyapıtlardan biri : **Urbino Venüsü.**

TİZİANO'nun ünlü portrelerinden : **Duka Andrea Gritti.**

kısa zamanda kişiliğini buldu. Padova'daki *Scuola del Santo*'nun freskleri (1511) ve özellikle *Kutsal Aşk ve Din Dışı Aşk* (1514), *Flora* (1516), *Eldivenli Adam*'ın yada *Malta Şövalyesi*'nin beyazlı ve grili ciddi figürleri. Sonra büyük dinsel başyapıtlar dizisini yaptı: *Uruç* (1518), *Meryem'in Aziz Francesco ile Aziz Alviso'ya Görünmesi* (1520), *Cu' Pesaro Meryem'i* (1562), *Meryem'in Tapınağa Takdimi* (1538), ve *Mezara Konuş* (1525). Bunlara paralel olarak Ferrara dükü için mitolojik bir dizi yaptı: *Venüs'e Adak*, *Bacchanalia*, *Bacchus ve Ariadne*, *Urbino Venüs'ü*, *Tommaso Mosti*, *İppolito Rinaldi*, *Gururlu Güzel* ve *Aretino*'nun (1545) portreleri de bu döneme rastlar. *Dikenli Taç Giymiş İsa*'da görülen maniyerizm kaygısına, kuvvetli renkler ve ince uzun şekiller tutkusuna Roma'dayken (1540 - 1545) kapıldı. Fakat Tiziano kısa süre sonra tekrar içe dönük coşkunlukları ön plana aldı ve coşkunluğu, resmini yaptığı ünlü kişilerin süslemeli elbiselerinde bile görülen titizlikle ölçünleştirilmiş renklerle verdi: *Paolo III Farnese*, *Karl V*, *Mühlberg Galibi Karl V At Üzerinde Jacopo Strada*, *Tebşir*, *Aziz Laurentius'un Din Uğruna Ölüşü*, *Lucretia*, *Dikenli Taç* ve kendi mezarı için yapmaya başladığı *Mezara Konuş* adlı tablolarda daha ağır basan bir ciddiyet görülür. Tiziano, özellikle Büyük Palma, Veronese ve Paris Bordone'yi, bir sonraki yüzyılda da Rubens ile çağdaş ressamları etkiledi.

Bir halk ressamının kalemiyle TOCQUEVİLLE.

TOCQUEVİLLE Charles Alexis (Paris - 1805 / Cannes 1859) Fransız siyaset yazarı

1827'de hâkim oldu, G. de Beaumon ile birlikte cezaevi rejiminl incelemek için A.B.D.'ye gitti (1831 - 32). Baeumont'un görevden alınması üzerine istifa etti ve 1834'te *La Démocratie en Amérique* adlı yapıtının birinci bölümünü yayınladı: bu yapıtı bir tarihçi kesinliği ve şaşırtıcı bir açıkgörüşlülüğü, ender bir toplum psikolojisi anlayışıyla bağdaştırdı. 1839'da milletvekili seçildi: demokratik reformlar yapılması, basın hürriyetinin tanınması ve yönetimin merkeziyetçilikten ayrılması gerektiğini ileri sürerek Guizot'ya karşı çıktı. 1840'ta yapıtının ikinci bölümünü yayınladı. Roma seferi (1849) sırasında Dışişleri bakanı oldu. 1856'da yayınladığı *L'ancien Régime et la Révolution*'da (Eski Rejim ve Devrim) katolik ve kralcı düşüncelerine rağmen, devrimin kaçınılmaz sonuçlarını güçlü bir biçimde aydınlattı.

TOCQUEVİLLE'den iki seçme :

Dış ve İç

Demokrasiler dediğimiz rejimler, genellikle dış olaylar konusundaki yanlış ve bulanık kavrayışlardır. Bu rejimler, dış sorunları, ancak iç nedenlere dayanarak çözmeye yönelirler.

İki düşman tutku

Çağdaşlarımız, iki düşman tutkunun etkisinde bulunuyorlar. Başka bir deyişle, çağımızda yaşayan insanlar, hem yöneltilmek hem de özgür kalmak istiyorlar. Bu karşıt içgüdülerden hiç birini ortadan kaldıramadıkları için her ikisini de aynı zamanda gidermeye yöneliyorlar. Sınırsız gücü olan, tek ve egemen bir iktidarın olmasını istiyorlar. Ama, bu iktidarın kendilerini tarafından seçilmesini de istiyorlar. Merkeziyetçilikle halk egemenliğini uzlaştırma amacı güdüyorlar. Kendilerinin seçtiklerini düşündükleri için, belli bir takım temsilcilerin kendilerini yönetmelerine göz yumuyorlar.

TODOROV Petro Yurdanov (Elena - 1879 / Vaud - 1916) Bulgar yazarı. 1896'da Toulouse'a yerleşti, ilerici *La Dépêche* gazetesinde yazmaya başladı: çar Ferdinand ve başbakan K. Stoilov'un siyasetini yerdi. Bern'de hukuk, Berlin ve Leipzig'de edebiyat ve felsefe okudu. Eleştirici ve gerçekçi öyküler, halk yazınından esinlenen psikolojik ve ahlâksal idiller, dramlar yazdı. Kahraman olarak talihsiz insanları konu olan idillerinin başlıcaları şunlardır: *Nevrokuku* (Talihsiz), *Zidari* (Duvarcılar), *Strahil*, *Straşen Haydutin* (1903), *Nevyasta Boryana* (1910), *Pırvite* (Birinciler, 1907), *Zmeyova Svatba* ve toplum arasındaki çatışmaya yer verdi. Ayrıca Slav halkları arasındaki dayanışmayı sağlamak için çaba harcamıştır.

TOGLİATTİ Palmiro (Cenova 1893 / Yalta 1964) İtalyan siyaset adamı. İtalyan Komünist partisinin kurucularından biridir (1921). Faşistler tarafından izlendiği için yurt dışına kaçtı (1926), ve partisini oradan yönetti. Komintern sekreteri (1937 - 39) İspanya iç savaşında siyasal komiser oldu

TOGLİATTİ İtalyan Komünist Partisi genel sekreterliğine getirildiği dönemde.

(1937 39). Rusya'ya geçti ve 1944'te İtalya'ya döndü. Badoglio hükümetinde sandalyesiz bakan, Bonomi hükümetinde başbakan yardımcısı ve adalet bakanı oldu (1946) fakat kısa süre sonra muhalefete geçti (1947). Parlamentodaki komünist grup başkanlığı sırasında Stalin'cilikten kurtulma taraftarları arasına katıldı (1956). Hayatının son yıllarında Çin ile S.S.C.B. arasındaki ideolojik anlaşmazlıkta uzlaştırıcı bir tutum takındı ve komünist hareketteki iç anlaşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmak istedi.

TOLBUHİN Fyodor İvanoviç (Andronlki 1894 / Moskova - 1949) Sovyet mareşali. 1917'de Çarlık ordusunda piyade yüzbaşısıydı, dindar bir ailede yetişti. Devrime katıldı, iç savaşta çarpıştı, 1939'da Orenburgh'ta (Ural) bir süvari tümenine kumanda etti. 1942'de Üçüncü Ukrayna cephesi kumandanlığına getirildi, Stallngrad savaşında yararlık gösterdi. Ertesi yıl, 12 süvari tümeninin başında Stallno yönünde Almanların geri hatlarına atak bir saldırıya geçtl: eylül 1943'te Stalino'yu kurtardı. Karadeniz kıyısı boyunca saldırıya devam ederek Besarabya'yı işgal ettl: ağustos 1944'te Büreş'e, eylülde Sofya'ya girdi.

TOLBUKİN mareşal üniformasıyle.

Sofya'da Bulgar hükümetine mütarekeyi zorla kabul ettirdi. Kısa süre sonra, mareşalliğe yükseltildi. Sırb stan'a doğru yürüyüşüne devam etti ve ekimde Belgrad'ı geri aldı. Sonra kuzeye yönelerek Malinovskiy ile birlikte Macaristan ve Avusturya'yı işgal etti: nisan 1945'te Avusturya'da Amerikan kıtalarıyla birleşti. Daha sonra Avusturya'daki işgal birliklerine kumanda etti.

TOLSTOY Aleksey Nikolayeviç (Samara 1883 / Moskova 1945) Sovyet yazarı. Birinci Dünya savasından önce *Çiçeklerin Ötesinde* (1907) adlı şiirleri, sonra *Saksağan Masalları* adlı öykü kitabı ve *Hromoy Barin* (Topal Senyör, 1912), *Çukur Yollar* adlı yapıtlarıyla edebiyat hayatına atıldı. 1913'ten sonra birçok komedi yazdı. Ekim 1917 Devriminden sonra Paris'e göç ettl ve Vieux-Colombier tiyatrosunda *Lyubov Kniga Zolotaya* (Aşk, Altın Kitap) ile büyük başarı kazandı: kısa süre Berlin'de oturdu ve bu dönemde iki roman yaz-

Lev TOLSTOY 1856 yılında.

TOLSTOY'un eşi Sofia Andreyevna Bers.

dı. *Detstvo Nikitıy* (Nikita'nın Çocukluğu, 1922) ve *İki Kızkardeş* (Sestrıy, 1922). 1923'te yeni rejimle anlaştı ve Rusya'ya döndü. Bı tarihten sonra yayınlanmış başlıca yapıtları *Hojdenize po Mukam* (İşkenceler Yolu) genel adı altında *İki Kızkardeş* ile bir üçleme meydana getiren ve özellikle Devrim karşısında aydınların sorununu ele alan *God 1918*, *Karanlık Saboh* (1940 1941), *Çyornoy Zoloto* (Siyah Altın, 1931), *Hleb* (Ekmek, 1935), *Aelita* (1923), *Makinelerin İsyanı* ve *Giperboloid İnjenera* (Mühendis Garin'in Hiperboloidi, 1925). Ayrıca *Pyotr Pervıy* (Petro I) adlı 3 ciltlik anıtsal bir roman yazdı *İvan Groznıy* (Korkunç İvan adlı anlatısında Tolstoy, bu ünlü XV yüzyıl çarının güçlü bir devlet kurduğunu belirtir.

ALEKSİ TOLSTOY Üzerine

Aleksi Tolstoy (1883 1954) Sovyet okurunun en gözde yazarlarından, edebiyatımızın best-seller'lerinden birıdir. Toplu eserleri, çok kısa sürede iki baskı yapmış, her baskıda 600 binden fazla kitap satılmıştır. Hangi konuyu ele alırsa alsın, Aleksi Tolstoy, okuru renkli anlatımının neşeli hareketliliğinin peşinden sürüklemeyi, anlatımının sadeliğiyle büyülemeyi başarır. Yazıları insanı düşünmeye zorlar; çünkü, konularının ilk bakıştaki değınıklığına rağmen, eserlerinde yarı yüzyılın tüm yaşamı sergilenir.

Aleksi Tolstoy çağımızın büyük kişiliklerinden birıdır. Sadece olağanüstü yaradılışta bir kişi, dramatürj, romancı ve yazar olarak kalmamış, aynı zamanda yetenekli bir gazeteci, büyük bir halk adamı, akademisyen ve SSCB Yüksek Sovyeti temsilcisi de olmuştur.

Aleksi Tolstoy'un kaderinde, nihayet eserlerinde çözüme kavuşan bir sorun, bir düğüm vardır. Bu anlamda, Aleksi Tolstoy olayı, Sovyet edebiyatının yaşamının çeşitli yönlerinin, halkçı karakterinin, demokratlığının yapısının anlaşılmasına büyük katkıları olan bir olaydır. Tolstoy, Gorki'den sonra,klasik geleneğin Sovyet edebiyatı çerçevesinde devamının en çarpıcı örneklerinden birıdir. Nihayet kişilik ve edebiyat adamı olarak Tolstoy, bize, halka güçlü manevi bağlara sahip olmanın, her tarihsel dönemde, ülkesinin ve halkının yanında olma ihtiyacının verdiği yaratıcı gücü kanıtlar. Tolstoy'un sağlık taşan, hayatı kucaklayan, kıvrak yeteneği, Sovyet gerçeğinin, özellikle devrimden sonra edebiyata yüklediği görevleri başarabilecek güçte olduğunu göstermiştir.

Yaratıcılığın bu şaşırtıcı hayatiyetinin açıklanması, onun halkla olan organik bağlarında aranmalıdır.

Mağrur ve etkileyici görünüşlü, seçkin çehreli, gür saçlı bu adam bir kontun oğludur. Ama, çocukluğunu Volga kıyılarında, küçük bir step çiftliğinde köylü çocukları arasında geçirmiştir. Bu çiftlik, annesinin ikinci defa evlendiği, pek de zengin olmayan bir soylunun mülküydü. Bu adam, zamanında, çocuklar için yazdığı kitaplarla tanınmıştı. Çocukluk anıları, özel koku ve renkleriyle Tolstoy'un en iyi kitaplarından biri olan, *Nikita'nın Çocukluğu* (1922) adlı otobiyografik hikâyeye de malzeme sağlamıştır.

Bu uzun hikâye, Aksakov'un *Aile Tarihi*, Leon Tolstoy'un *Çocukluk ve İlk Gençlik* gibi Rus klasikleri arasında sayılabilir. *Nikitanın Çocukluğu*, bir toprak beyi oğlunun çocukluğunun anlatımına benzemez. Bu hikâye Rusya'nın büyüleyici geniş topraklarının, masal ve efsanelerinin şiir dolu anlatımıdır. Bu kitapta, halkla içiçe geçmiş ve onun derin kaynaklarının bilincine varan bir gençliğin tüm şiiri vardır.

Aleksi Tolstoy, *Volga Ötesi Topraklar* dizisini meydana getiren *(Yerliler. Topal Senyör, Mişuk Nalimov)* gibi büyük romanlara başlamazdan önce, işe hikâyeler yazarak başlamıştır. Ona asıl ününü kazandıran ise romanları olmuştur. Romanlarının içinde geçtiği ortam gerek maddî gerekse manevî çöküntüsünün nedeni, Yirminci yüzyılın, kaba, aç gözlü ve alaycı tanrısı para (ruble) olan, çöküş halindeki büyük toprak beylerinin malikâneleridir. Tolstoy'un, kıvrak ve canlı bir biçimde işlediği ve kaba denilebilecek kadar çiğ bir ışık altında gösterdiği bu roman ve hikâye kahramanları, kurtuluş umudu taşımadan çıkmazlar içinde çırpınan müflis soylular, hovardalar «fuzulî kişiler» (örneğin *(Topal Senyör*'ün kahramanı Prens Aleksi Petroviç Krasnopolski gibi), iflah olmaz kumarbazlar, düello düşkünleri, hayalci genç kızlar, ruhsuzlaşmış hizmetçiler, tek kelimeyle büyük bunalım döneminin karmakarışık, kaybolmuş ve devrimci olayların beklentisi içinde yaşayan Rusya'sıdır.

Tolstoy : KRANSKOL'un 1873 yılında yaptığı portre.

Öte yanda, gözlerimizin önüne, köklerinden, sınıflarından kopmuş aydınlar, altın çerçeveli gözlükleri burunlarına yapışmış adamlar, «evrensel umutsuzluk» örnekleri, yersiz yurtsuz insanlar, maceraperestler, yaşamın tüm sefaletini tatmış, her çemberden geçmiş «kara cumaların adamları» serilir. Bu kişiler, yüzyılın başında pek çok Avrupalı yazarın eserlerinde görülen kişilerdir. *Eski Yol* adlı kitabında, Tolstoy, malarya'ya yakalanmış olan ve gözlerinin önünden eski medeniyetlerin kalıntıları akıp geçerek Akdeniz'de gemiyle dolaşan Fransız Paul Torin'i anlatır, Paul Torin, gemide, yaşamın anlamsızlığı duygusu içinde ölür. Bu hikâye, bize ister istemez, «umutsuzlar kuşağının» gerçek atası Bunin'in *San Fransiskolu Beyefendi* romanını hatırlatır.

Tolstoy'un, devrim öncesi yazılarını okurken çağdaş Rus ve yaban-

cı yazarlarla ve özellikle Fransız ekolüyle (Anatole France, Henrl de Régnier) benzerlikleri kolaylıkla görülür. Tolstoy, edebiyata, gerek Rus, gerekse Avrupa edebiyatının, kötümser ve dekadan düşüncenin «tatlı zehirinin», sembolizmin etkisi altında bulunduğu ve Baudelaire'in «Kötülük Çiçekleri»nin günün modası dergilerde ve edebiyat salonlarındaki sıcak seralarda, sevgiyle büyütüldüğü bir sırada girmiştir.

Tolstoy'un yaratıcılığı kendisinin çok karmaşık bir ortamda yol bulmak zorunda kalmıştır. O sıralarda gerçekçilik, geleneği edebiyatın adeta dışına atılmış gibiydi. Tolstoy, Rus toplumunun geçirmekte olduğu bunalımın genel koşullarında, kendisine bir dayanak bulmak zorundaydı. Ve o kendi yolunu buldu, klasik realizm geleneklerine sadık kaldı.

Bununla birlikte Tolstoy'un Sovyet edebiyatına girişi, Sovyet ideolojisini benimsemesi kolay olmadı. Beyaz orduların işgalindeki Odesa'da edebi bir gezideyken, Kızıl Ordu hücuma geçtiğinde şehirden kaçmak zorunda kaldığını hatırlatalım 1918 yılı sonunda, onu, dört yıl süreyle kalacağı Paris'te görürüz. Burada; Sovyet aleyhtarı eğilimdeki dergilerde yazıları çıkar. Ama, 1923 yılında vatanına döner. Hatırlanması gereken ikinci nokta, Tolstoy'un sosyalist gerçekçilik akımına katılmaya düşünsel ve duygusal bakımdan hemen hazır olmadığıdır. Yazar gerçek yolunu bulmazdan önce belli bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Yazarın yeteneklerinin, esil Sovyet iktidarı yıllarında geliştiğini, tarihimizi bu sırada daha derinlemesine kavradığını, Rus halkının hayatının anlamını yeni bir açıdan görmeye bu dönemde başladığını söylersem, işi abartmış sayılmam. İşlediği konulardan çok, gerçek karşısındaki tavrıyla, Aleksi Tolstoy, belli başlı eserlerinde, tarih yazarlığı mertebesine yükselir. İlk eserlerinde egemen olan şematikleştirmeden ve üslup düşkünlüğünden asıl bu dönemde kurtulmuş ve yeteneği tüm saflığı ve parlaklığıyla ortaya çıkmıştır

«Yazar nihayet yolunu buldu» cümlesi bize neyi anlatır? Tolstoy'un yaratıcılığının özü nedir ve bu yaratıcılık devrimci gerçekle karşı karşıya geldiğinde nasıl bir gelişme göstermiştir?

Bu sorular üzerinde biraz durmak gerekir. Tolstoy örneği yaratıcı dehanın yapısını, özellikle de tarih'e bağlarını aydınlatacak türdendir. Bu gün artık, sanat için sanat görüşünü savunan hemen hemen kalmadı.

TOLSTOY çalışıyor : 1909.

Ama Batı'da sanatçının yeteneğinin kendiliğinden gelen, özerk bir güç olduğu ve dünya görüşünün eserlerinin niteliğini etkilemediği kanısı hâlâ yaygındır. Buna göre, şair, duygularını salıvermekle ve sadece deyişlerin, dilin tanrısal gücüne boyun eğerek imajlar yaratmakla yetinir. Kendisini, şu veya bu şeyi dile getirmeye, tekrarlamaya, yeniden biçimlendirmeye zorlayan bir iç sanat itkisiyle eser yaratır. Sanatla ilgili pek çok kitapta bu düşünceleri görürüz. Buna göre, şair kendisini esinlendiren gerçek karşısında tarafsız'dır, «ilgisizdir», İşi biraz dehe ileri götürürsek, bu yetenekle anlatıldığında, kötülüğün ve sapıklığın da iyilik ve güzellik kader sanat değerine sahip olabileceği anlayışına götürür. Yazarın tek amacı, işin ötesine, yani özüne, temeline eldırmedan, okurun duygularını gıdıklamaktır.

Böyle bir sanat anlayışı, Hitler faşizmine karşı mücadele sırasında bile geçerliliğini korumuştur. Bunun sonucunda, İngiltere'de, sanat açısından savaş karşısında olumlu veya olumsuz bir tavır takınmanın kendilerine düşmediğini ileri süren şairler bile görülmüştür. Ama, faşizmin, manevî değerleri, ayaklar altına aldığı bir sırada, olayların dışında kalmak, sanatta her türlü manevî bağımlılıktan kurtulmuş olduğunu ileri sürmek, İngiltere'de bile eleştirilere hedef olmuştur. Yazılanların ideolojik içeriğine aldırmamak, aslında sorumluluk yüklenmemek, mücadelenin dışında kalmak isteğinin maskesinden ibarettir ve sonuçta saldırganlara manevî destek sağlar.

Rus edebiyatı ise, her zaman çok gelişmiş bir ahlâk ve görev duygusu ile dikkati çeker. Leon Tolstoy'un eseri, ahlâkî değerlerin yazarın yaratıcı yeteneğiyle mükemmelen uyuşabileceğinin, hatta eserinin hareket ettirici gücü ve merkezi olabileceğinin en iyi kanıtıdır. Dostoyevski'nin tüm eseri, «vicdanın şiiri», eylem gücü haline gelen ahlâk duygusunun anlatımıdır. Geçmiş dönemlerin Rus toplumundaki haksızlıkların ve adaletsizliklerin sergilenmesine iten de aynı ahlâk duygusu değil miydi? Eski Çarlık Rusya'sının gerçekleri onların ahlâk anlayışlarıyla çatışmış, ahlâk duygularını yaralamış, onlarda devrimci bir tepki doğurmuştur. Çernişevski'nin «eleştirisel gerçekçilik» adını verdiği ve geçen yüzyılda etkin olan, edebiyat akımının doğmasına neden olan başlıca etmen budur. Rus ekolünün yurtseverliği, asıl burada, ters işlerin böylesine acımasız olan bu eğilim, Rus yaşamının bu kötümserlik dolu anlatımı, bazı okurları (özelikle de yabancı okurları) Rusya, Rus halkı ve yazarların bu halka duydukları sevgi konusunda zaman zaman yanıltmıştır. Ama, klasik Rus ekolünün yurtseverliği, asıl burada ters işlerin böylesine acımasızca alaya alınmasında, İnsana ve ülkede olup bitenlere karşı duyulan bu ihtiraslı ilgide yansır.

Öte yandan, 19. yüzyıl Rus edebiyatının eleştirisel gerçekçiliğinde bile, hayata, halka bağlanan umut ve güveni dile getiren çizgilere rastlandı-

BOURDELLE'in ünlü heykellerinden : **Lev Tolstoy.**

ğı unutulmamalıdır. Hayatı kutsayan bu ilahiyi ilk söyleyen, bu sevinç çığlığını ilk atan Puşkin olmuş diğer Rus yazarları onu izlemiştir. Gogol'da bile, olumsuz vurgular yanında, Rusya'ya bağlanan bir umut görülür: Örneğin *Ölü Canlar*'da, şiirsel bir benzetme ile, Gogol, Rusya'yı tarihin uçsuz bucaksızlığı içinde dörtnala giden bir troyka'ya benzetir. Turgenlyef, Herzen, Leon Tolstoy, Çehov ve Gorki için de aynı şey geçerlidir.

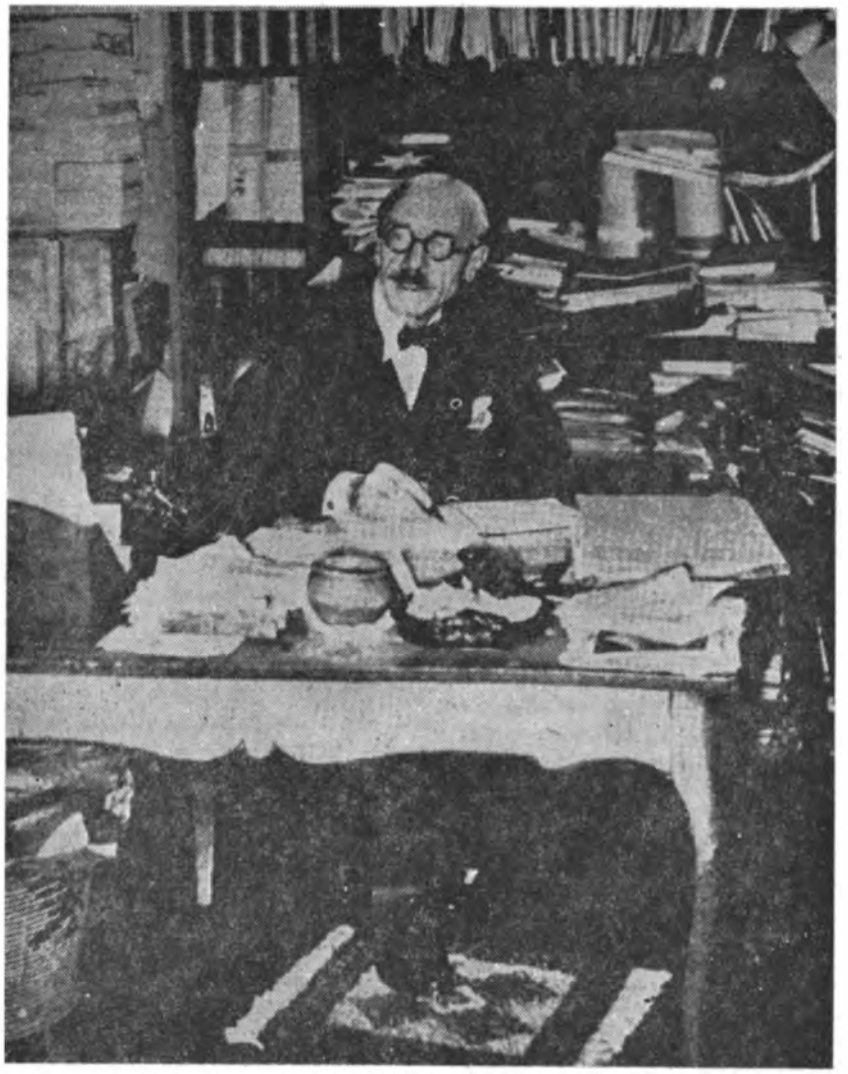

TOLSTOY, Yasnaya Poliana'da çalışma masasında.

Ama, hayatı kutsayan bu şarkının tüm gücüyle duyulması için, Sovyetler dönemini, halkın yaratıcı güçlerinin gelişmesine engel olan zincirlerinin kırıldığı dönemi beklemek gerekmiştir. Mayakovski'nin ***İşler Yolunda*** şiirinin başlığı bir sevinç çığlığı gibidir:

«Tüm dünyayı dolaştım desem yerldir.
Hayat ne kadar güzell
Ne güzel yaşamakl»

Aleksi Tolstoy'un eserinde, klasik Rus gerçekçiliğinin bu ikl geleneksel çizgisl, açık ve parlak bir şeklilde yeniden görülür. Sembolistlerin, dekadanların ve fütüristlerin çağdaşı olan Aleksi Tolstoy, Gorkl'nin ardılı ve eleştirisel gerçekçi olmayı seçerek, dekadan hareketinin çeklciliğinden kurtulmasını bilmiştir. Tolstoy'un eleştirlsel tavrında, romantik bir yan, veya biraz aşağıda değineceğimiz gibl, bir abartma öğesi de vardır. Ik eserlerinde, aristokrat ve aydın çevrelerden kahramanların anlatımı, çoğunlukla, Gogol gibi aşırılığa varan çizgiler taşır. O zamanlar, Tolstoy'un kişileri, adeta gerçek üstü varlıklardır. Örneğin ***Kont Kagliostro***, şu büyücü - senyör, şu gezginci sihirbaz gibi... Bu kişilerin eylemleri, düşünceleri, abartmalarla ve çelişkilerle doludur. Umutsuzluktan kendilerin den geçerek, çamur içinde sürünür ve örneğin ***Topal Senyör***'ün kahramanı Prens Krasnopolski gibi, karısından af dilemek için istasyondan eve kadar, kilometrelerce yolu dizlerl üzerinde sürünerek aşmayı kabul ederler. Aleksi Tolstoy acımasız ve iğneleyicidir. Gözlerimizin önüne bir sürü canavarlaşmış Insan serer.

Ama, Tolstoy'un yaratıcılığının özü, gerek devrim öncesinde gerekse devrimden sonra, başka bir noktada, olumlayıcı bir hayat atılımında toplanır. Gorki'nin, Tolstoy'un yaratıcılığını «neşeli» olarak nitelemesi bir tesadüf değildir. Kalemiyle dokunduğu herşey, birden gizli bir iyimserlik havasına bürünür, hayata açılır. Eserinin her satırından, manevi açıdan ne kadar düşmüş olursa olsun, insana bağlanan umut ve güven fışkırır.

Aleksi Tolstoy'un yaratıcılığının bu ana ilkesi, kendisini çok çeşitli biçimlerde açığa vurur. Kumara olan düşkünlüğünde (örneğin ***Aşkın Altın Kitabı*** (1919), ***Kalburun Mucizeleri*** (1926 kitaplarında)veya, komikliğe duyduğu ilgide örneğin ***Aşık*** (1925) hikâyesi, ***Volga Üzerinde Bir Gemide Olağanüstü Bir Macera*** hikâyesi (1930) vs., her şeyde... Aynı özellik, ilk hikâyelerinde gözleren, billur saflığındakl dilde ve ince alayda; örneğin 1909'de yazılmış ***Akik Kitap*** ve dlğerlerlnde açıkça

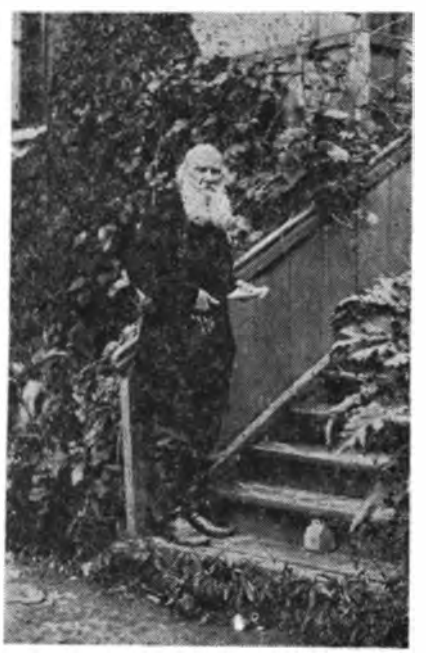

«Mujik sakalının ve köylü gömleğinin dekorunun ardında eski Rus senyörü, o görkemli aristokrat beliriverirdi birdenbire.. Ama Tolstoy, sadece uşak ruhlulara karşı bir senyör gibi davranırdı.» GORKİ

görülen 18. yüzyıl üslubunda aradığı zerafet ve süsülülükte de kendini gösterir. Aleksi Tolstoy'un eserinin temel öğelerlnden olan bu yaşama sevgisi, yazış tarzında, deyiş biçlminde de görülür. Hele, kıvrak ve akıcı üsluplu hikâyelerlnde büsbütün belirgindir. Onda, Dostoyevski'deki psikolojlk gerillme ve çağdaşı Leonid Andriyev'de görülen korkunç ve

iğrenç sahnelere rastlanmaz.

Tolstoy'un yazıları ve gerçekçiliği, daha önce de söylediğim gibi ilk dönemlerinde Gogol'un gülünçleştirilmiş abartmalarında izler taşımakla birlikte, asıl Puşkin geleneğine bağlanır. Giderek iyimser vurguların suçlayıcı ve eleştirici vurguların yerini alması, yazarın iç benliğini, gerçek doğasını daha sadık şekilde yansıtır.

Yazarın, Sovyet iktidarı dönemindeki ideolojik evrimini iyi kavrayabilmek için, yurt dışında mülteci olarak bulunduğu yıllarda yazdığı, konularını Rus tarihinden alan eserlerle, yazar yeni gerçeğe uyum sağlayabildikten sonra, yurda dönüşte, Sovyetler Birliğinde yazdığı aynı konulardaki eserleri karşılaştırmak yeterlidir. 1918'de yazdığı ***Petro'nun Bir Günü***'nde büyük Rus çarı güçlü bir irade ve tutkulara sahip zalim, beyinsiz bir çam yarması olarak gösterilir. 17. yüzyıl sonları Rusya'sının «barbar» gelenekleri, bu kitapta çarpıcı renklerle sergilenir ama eserdeki dramatik gerilim tarihsel gerçeğin hatta Büyük Petro'nun kişiliğinin çarpıtılması bahasına elde edilir. On yıl kadar sonra, Sovyet deneyiyle zenginleşmiş olan Tolstoy'un, konuyu bir daha ele aldığında, Pier'in kişiliğini ve hümanizma sorununu soyutluktan kurtularak tarihsel gerçeklerin ışığında işlediğini görmek ilginçtir.

Hümanizma sorunları, pek çok Sovyet yazarının karşısına, devrim sırasında güncel olan bireyle devletin ilişkileri sorunu olaark çıkmıştır. Daha önce Dostoyevski'nin sorduğu insanlığın yüce çıkarları uğruna kan dökülebilir mi? sorusu, Sovyet edebiyatının pek çok ürününün ana temasını oluşturur. (Konstantin Fedin'in 1924'de yazdığı ***Şehirler ve Yıllar*** adlı ünlü romanı, Leonid Leonov'un ilk hikâyeleri, Mayakovski'nin başta ***«150 000 000»*** olmak üzere çeşitli şiir ve mısraları bunlar arasında sayılabilir) Çağını saran büyük fikirlere açık olan Aleksi Tolstoy da, bu temayı eserlerinde işleyecektir.

Ama bu sorunu, daha çok, Dostoyevski geleneği çerçevesinde çözümler. İnsanı ele alır ama, bu insan, tarihin yaratıcısı olan, adına tarih denilen sürekli evrim halindeki organizmanın bir öğesi olan insan değil yaratıcılığın merkezi olan soyut insandır. Bu dönemin konusunu tarihten alan tiyatro oyunlarında, örneğin ***Danton'un Ölümü*** ve ***Aşkın Altın Kitabı*** eserlerinde, hümanizma sorununu ortaya atan Tolstoy, bu sorunu soyut bir biçimde, kötülükle iyilik arasındaki ebedî çatışma plânında çözümler. ***Merhamet!*** adını taşıyan hikâyede (1918) da aynı şeye rastlanır. Hikâyenin adının arkasındaki nida işaretî bile, kesin bir ilahî emir gibidir.

Yasnaya Poliana'daki evde TOLSTOY'un çalışma odası.

Ama, daha sonraki eserlerinde bireyle devlet ilişkilerinin insancıllığı sorunlarını yeniden ele aldığında (örneğin ***Izdırap Yolu***, ***orkunç İvan*** ve ***Büyük Petro*** üçlüsünde çok farklı bir ses verir.

Örneğin ***Büyük Petro*** romanını daha ayrıntılı bir şekilde ele alalım. Bana kalırsa, ***Büyük Petro***, Şolohov'un ***Durgun Akardı Don*** romanıyla birlikte, Oktobr Devrimini izleyen elleyen elli yılın Sovyet düzyazımının doruklarınadn biridir. Bu roman, yazarın kendisinin de «iltimaslı» eseridir. Bu kitabın en şaşırtıcı yönü, 17. yüzyıl sonlarının günlük hayatıyla ilgili olayların ve dilinin gerçeğe uygunluğu, tiplerin, sanki Tolstoy, yazdığı herşeyi gözleriyle görmüş izlenimini uyandıran canlılığıdır.

Büyük Petro'nun kişiliği pek çok Rus yazarını büyülemiştir. Bu kişilikte, bir bakıma, Rus halkını tüm tarihi boyunca huzursuz eden ve bunca acıya yol açan hayatî sorun ete kemiğe bürünür. (Puşkin'in Poltava şiirinde «yüzü korkunçtu» diye anlattığı) Petro, hem barbar ve geri Rusya'yı kasıp kavuran fırtına, hem de nihayet karanlıkları yarabilme umududur. Petro imajı uzun süreler, edebiyatta çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Rus toplumunun en ileri un-

surlarının Petro'yu simgeleştirdiklerine bile rastlanmıştır. Geçen yüzyılın, ilerici reformlar talep eden ve Rusya'nın büyük Avrupa uluslarının izinden gitmesini isteyen «Batıcılar»ı, bunlar arasında sayılabilir.

Leon Tolstoy'un da, Büyük Petro'yu konu edinen bir roman yazmak üzere, bu çarın dönemine eğildiği bilinmektedir. Ama bu romanın sadece ilk bölümlerini yazabilmiştir. Büyük yazarın devlet otoritesi düşmanı anarşistçe eğilimlerinin, Petro'nun ve reformlarındaki amaçların şirselliğini kavramasına engel olduğu düşünülebilir.

Leon Tolstoy'un aksine, Aleksi Tolstoy'un, devletin halkın yaşamındaki rolüne duyduğu ve gözleri önünde gelişen Sovyet Devletinin kuruluş çalışmalarının büsbütün güçlendirdiği ilgi, onu doğal olarak Petro'nun kişiliğine eğilmeye götürmüştür. Sonraları, kendisi de, «Rus halkının ve Rus Devlet gücünün sırrını» bu konuda aramaya çalışmasının bilinçli olmaktan çok içgüdüsel bir itkinin sonucu olduğunu söyleyecektir. «Rus halkının sırrını, yüceliğini anlayabilmek için, bu halkın geçmişini derinlemesine bilmek gerekir. Tarihimiz, bu tarihin temel dönemeçleri, Rus karakterini biçimlendiren trajik ve yaratıcı dönemleri derinlemesine bilmek gerekir» diyecektir.

Kuşkusuz Büyük Petro dönemiyle Sovyetler dönemi arasında bir benzerlik kurulamaz.

Tolstoy, böyle bir yanılgıya düşmemesi için okurun dikkatini çekmekte haklıdır. Ama, Tolstoy'un, Rusya'da sosyalizmin kuruluş döneminin trajik ve yaratıcı anlamını Petro ve onun reformlarının anlatımı yoluyla, kavramaya çalıştığı da bir gerçektir.

17. yüzyıl sonlarındayız : Karanlıklar Rusya'sı, o muazzam ve vahşi Rusya karşımızdadır... Issız yollar, bacaları bile olmayan, yerle bir görünen ve dumanların pencerelerden sızdığı kulübeleriyle yoksul köyler...

Roman, işte böyle bir kulübede, soylu Volkov'un hizmetinde çalışan İvan Brovkin'in kulübesinde başlar. Ve konu, «aşağıdan yukarı» bir şekilde gelişir. Önce Brovkin'in oğlu Alioşka'nın, beyin hizmetine girdiğini, daha sonra da askere alınmak üzere Moskova'ya gittiğini görürüz. Romanın çerçevesi daha da genişler ve Kremlin sarayı, boyarlar, boyarların en güçlüsü, Prenses Sofya'nın gözdesi, şık giyimli ve Avrupalılar gibi kokular sürünmüş Vasili Vasilieviç Golitsi gözlerimizin önüne serilir. Petro henüz gencecik bir oğlandır. Tahtı kardeşi İvan'la bölüşmektedir, ama asıl iktidar kızkardeşleri Sofya'nın elindedir.

Tolstoy, okurunu, bir kulübecikten, yabancı elçilerin kabul edildiği taht odasına, kadifeden ağır kaftanlar giymiş kurnaz boyarların boy ölçüştüğü Duma salonuna, Patrikhaneye dadılar, rahipler, soytarılardan kurulu maiyetleriyle prenslerin saraylarına, yabancı kolonilerin yaşadığı Moskova'nın kenar mahallelerine götürür. Ve okur, yavaş yavaş tüm çelişkileri ve zalim iç mücadeleleriyle bu çağrı Rusya'sının gözleri önünde canlandığını görür. Çarın emriyle «adabı muaşeret» ve Avrupa'da moda olan dansları öğrenmeye çalışan tüccar kızları; pembe kadife kaftanı, altın renkli perukasıyla, genç çarın arkadaşı neşeli ve şakacı general Lefort; toplantılar ve danslar, Hollandalı denizciler, Petersburg'u kuranlar, ressamlar, kaçak köleler, tersanelerde çalışan kürek mahkûmları ve top döken fabrikalar...

Hikâyenin merkezinde, işbirliği yapacağı kişileri, kendi yakın çevresini halk arasından kendi fikirlerini destekleyenler arasından seçen Petro'nun kişiliği vardır. Bir yanda, başlarında Petro'nun «matuşka»sı (anacığı - çev. notu) Natalya Kirllovna ve patrik Yohim olmak üzere, saraylıların tembel, uyusuk hayatı; öte yanda, Petro'nun Batılılarla, tüccarlar, Rusya'dan geçip giden denizcilerle ilişkilerinden edindiği izlenimler... Onun eski Rusya'ya, boyarlara olan nefreti ormanların kuytuluklarına gömülmüş, yarı çıplak insanların geleneksel, vahşi hayatları karşısındaki duyduğu acıları keskinleştirir. Ve Petro şöyle bağırır : Rusya, «sefil, uyuşuk, ağırkanlıydı, hâlâ da öyle. Utançtan söz eden kim? Utanç zenginlerin, güçlülerin hakkıdır... Ama, bu noktada, bu insanları hangi gücün uyandıracağını, gözlerini hangi gücün açacağını sormak gerekir... Sizler insan mısınız? Yoksa, yosun tutmuş topraklara eğilen ağaçlar gibi, ne gerçeğe ne de mutluluğa inanmaksızın binlerce yıldan beri dökülen kan ve göz yaşlarından yorgun, çürümüş yaratıklar mısınız?»

Biraz ilerde şunları söyler : «İçimde öylesine büyük bir pişmanlık ve üzüntü var ki, sanki vahşi bir hayvan yüreğimi pençeleri arasında sıkıştırıyor. Benimkilere, Ruslara bakarken öfkeden kuduruyorum ve hallerinden memnun şu yabancı tüccarlara, birazdan özgür yelkenlerini rüzgâra açıp o harikülade ülkelerine dönecek olan bu adamlara baktıkça kıskançlıktan kıvranıyorum... Ya sen? Senin kaderin Moskova'nın sefaleti mi?... Ne yapmalı? Korkunç bir emir vermek rahatlatır belki de...»

Ama, yabancılardan biri Rusya hakkında küçümseyici sözler söylediğinde yurtseverlik gururu ve şerefiyle sarsılacak olan, yine bu Petro'dur.

Bu «yapıcı - Çar»ın, tahta çıkan bu yorulmaz emekçinin, Rusya'yı Avrupalılaşma yoluna sokan, dünya tarihinin en ilgi çekici kişilerinden biri olan Petro'nun kişiliği, romanda tarihsel ve psikolojik tüm boyutlarıyla sergilenir. Karşımızda gördüğümüz kişi, daha önceki anlatımların romantik barbarı veya ışığa tutkuyla koşan despotundan farklıdır. (Tolstoy'un kendisi de, Büyük Petro'yu konu edinen ilk eserinde bu geleneğin dışına çıkamamıştır.)

Tolstoy'un üçlüsünün *Büyük Petro* romanı, tarihin verilerinden hareketle, modelinin tüm gerçek çizgilerini ve Rus orta çağının insanının vahşi ve sert yapısının tüm zenginliklerini koruyarak, Petro'nun yaratıcı dehasının derinliklerini, yurtseverliğini ve devlet adamı yeteneklerini ortaya koyar. Petro'nun çevresinde, o dönem Rusya'sında gerçekten ilerici ve yaratıcı ne varsa, boyarların ileri unsurları, tüccarlar ve halktan, köylülükten çıkmış basit insanlar toplanır.

Bir numaralı devlet adamı, Rus ordularının komutanı olan, Petro'nun eski emiri Mençikof'un portresi de özellikle başarılıdır. Mençikof, cesur, kurnaz, yetenekli ve çılgınlığa varacak kadar atılgan bir adamdır. Çar ordularının başından sorumlu, eski toprak kölesi İvan Artemieviç Brovkin'in portresinin de daha az canlı ve daha az başarılı olduğu söylenemez.

Aleksi Tolstoy'un kaleminden, hayat dolu sahneler, son derece çeşitli ve titiz tasvirler ve anlatımlar dökülür. İster Petro'nun Moskova'nın Alman mahallesindeki aşk maceralarını, ister yabancı ülkelere yaptığı gezileri, Saray eğlencelerini veya askeri seferleri anlatsın, Aleksi Tolstoy'un kaleminden, hayat dolu sahneler son derece çeşitli ve titiz anlatımlar dökülür. Ama, romanın en büyük başarısı, yaratan ve dua eden, hıçkıran ve ağlayan, silah döken ve gemileri kızaklara çeken, şarkı söyleyen ve küfreden o muazzam Rusya'yı gözlerimizin önüne sermesidir; insancıl olmayan güç koşullarda yaratılmaya çalışılan, Bizans durgunluğunun mengenesinden gerçek üstü bir gerilim içinde kurtulmaya çabalayan sefalet Rusya'sının, gemileri en ileri ülkelerin gemileriyle boy ölçüşen

TOLSTOY'un 1905 yılında Yasnaya Poliana'da çekilmiş bir fotoğrafı.

ve dünyanın tüm büyük denizlerine yelken açan, enerji dolu yeni Rusya'ya dönüşmesini anlatabilmesidir.

Bu romanın okunması çok geniş bir düşünce malzemesi sağlar ve Rus insanının yapısı konusunda düşünmemize yol açar.

Tolstoy'un, üzerinde yirmi yıl çalıştığı ve Almanya ile savaşın başladığı 22 Haziran 1941 günü bitirdiği bir başka büyük eseri de *Izdırap Yolu* adını verdiği üçlüsüdür. Eserin adı Meryem'in ızdıraplarını anlatan eski bir dinsel metinden alınmıştır.

Roman, Rus toprağı ve yüzyılın ilk otuz yılında Rus insanının kaderi üzerine bir deneme, bir düşünce sayılabilir. Yine aynı roman, iç savaşın geniş bir tablosu, bir tarihçe ve bir destan, bir insan yüreğinin samimî itiraflarıdır. Bu eserde, Rusya, her zamankinden daha büyük, daha uçsuz bucaksızdır. Gözlerimizin önünden şehirler ve köyler akıp geçer; halkın cıvıl cıvıl yaşantısı, kabaran sular gibi taşar; ihtiraslar çatışır ve silahların gökgürültüsü duyulur. Her çeşit insanın kaynaştığı bir ortamdır bu : soylular, köylüler, aydınlar, avukatlar, doktorlar ve işçiler, bazan büyük salonlarda, bazan kulübelerde, bazan taşra revirlerinde yaralıların başucunda, fabrikada, siperlerde ve kağnının arkasında boy gösterirler. Ve bütün bunlarda, büyüklüğü ve çelişkileriyle insanın kalbini sıkıştıran, ama bir yandan da kişiyi ileri doğru gitmeye zorlayan o büyük o muazzam Rusya'ya karşı, derin, yürek parçalayıcı bir sevgi vardır.

Bu kitapta özellikle kadın kahramanlar, örneğin Katya ve Daşa kızkardeşler öne çıkar. Aleksi Tolstoy'un kadınlarında Turgenyef'i hatırlatan bir zerafet ve manevî çekicilik vardır.

Roman, yeni Sovyet devletinin acılar içindeki doğumunu anlatır. Anarşizmin kitapta böylesine fazla yer tutması bir raslantı değildir. Çünkü Tolstoy'un temel sorunlarından biri, herbirimizin içinde yaşayan bireycl iradeye karşı ne yapılabileceği sorunudur. Ve yazarın vardığı sonuç, kendi başına bırakıldığında anarşi eğilimlerinin ancak faşizme vardırabileceğidir.

Romanın kahramanlarından biri, Katya'ya şunları söyler : «Bir zamanlar, bize tarihin kasırgası, büyük medeniyetlerin ölümü, fikirlerin zavallı bir kopyası gibi gelen olayların saçmalığı konusunda nasıl uzun uzun düşündüğümüzü hatırlıyor musun?... Hepsi yalandı! Gözlerimizin bağı çözüldü... Tüm geçmişimiz suçtan ve yalandan ibaret! Rusya yeni bir insan doğurmuştu... Bu yeni insan kardeşlerinin de insan gibi yaşayabilme hakkını aradı. Bu bir hayal değil; Süngülerimizin ucuna takılan bir fikir gerçekleşebilir bir fikir... Birdenbire, gözkamaştırıcı bir ışık binlerce yıllık geçmişin kubbelerini aydınlattı... Herşey uyum içinde. Herşey meşru... Hedefe varıldı... Bunu her kızıl asker biliyor.»

Bütün amaçlardan daha soylu ve insancıl olan bu amacın, insanların insan olabilmelerini sağlama amacının şiirselliği, Tolstoy'un Rus halkının özgürlük ve insan haysiyetine kavuşmak için izlediği ızdırap dolu yolu anlatan üçlüsünü baştan sona sarar.

Sovyet edebiyatı konusunda genel bir fikir vermeyi ürünlerinin en iyilerinden biri olan *Engerek Yılanı* bu eserlerinin tümünü ayrıntılı olarak gözden geçirmek kuşkusuz mümkün değil. Yine de, yazarın birkaç başka eseri üzerinde durmak istiyorum.

1920 yılları Sovyet edebiyatının, iç savaşı konu alan ürünlerinin en iyilerinden biri olan *Engerek yılanı* bu eserlerden biridir. Yazar da bu eserine büyük önem vermiş ve seçme eserlerinin her baskısına bu eserini de mutlaka koymuştur. «*Engerek*» hıncahınç dolu bir ortak konut sakinlerinin, toplumdan kaçan, yalnız ve kuru bir yaratık olan Olga Zotova'ya verdikleri addır. Olga Zotova, bir Kazanlı tüccarın kızıdır, genç kızlığında evlerini yakan ve ana babasını öldüren haydutların elinden güç kurtulmuştur. Sonra... «hayat bütün katılığı ve bütün ihtirasıyla, onu çalkantılı suları içinde boğmuş, çeşitli mücadelelere sürüklemiş (iki defa öldürülmek istenmiş), ekmek kavgası ve henüz bilmediği, tanımadığı aşkın vahşi sezgisi» ardından gelmiştir. Olga Zotova'yı, Kızıl Ordu Komutanlarından yoldaş Emelyanov'un birliğinde, at üstünde görürüz. Kısa süren bir yıldırım aşkı ve Emelyanov ölür. O andan sonra, Olga Zotova'nın üçüncü hayatı başlar:

Yan KRAVÇENKO'nun kalemiyle Aleksey TOLSTOY.

yaşamını iş saatlerine göre ayarlanan, gündelik kaygılar altında ezilen bir Sovyet memuru hayatı. Sonra bir gün, saçma bir mesele, bir mutfak kavgası sonucu «engerek» tabancasını zararsız bir kızcağız olan Lialeçkanın

üzerine boşaltır. «Parmağı tetikte duran bu kaltak» savaş kurbanı mı, yoksa devrim çocuğu mudur?

Daha önce de değindiğim gibi, Tolstoy'un ilk eserlerinde (özellikle *Volga Ötesi Bölgeler* serisinde) kadın kahramanlara önemli yer ayrılmıştır. Aleksi Tolstoya' göre, kadın iyilik ilkesinin simgesidir. Kadın büyük ve cömert, sıcak ve şefkatli bir yüreğe sahip olan yaratıktır. Topal Senyör'ün kadın kahramanları Saşa ve Katya da böyledirler. Erkek, kadında bir sükûnet ve barış limanı bulur. Ancak, bu kadar da değil. Aleksi Tolstoy affetmeye hazır bu tatlı kadın yaratılışında Rus ulusal karakterinin tipik çizgilerinden birini görür. Dostoyevski, Öjen Onegin'deki Tatiana tipiyle, Puşkin'in olumlu bir Rus tipi yarattığını, «Rus kadınını kutsadığını» yazar. Aleksi Tolstoy'un kadın kahramanları Puşkin'in kadınlarının doğrudan mirasçılarıdır. Varlık nedenleri yürek soyluluğu ve aşktır. *Engerek*'in kahramanı Olga Zotova'nın tüm dramı da burada değil midir zaten? Hayat onu daha çocukluğundan itibaren incitmiş, kırmış, yüreğini suskunluğa mahkûm etmiştir. Oysa, karakter gücü, ve sağduyu bakımından son derece güçlü bir kişi, küçük burjuvanın zavallı dünyasından nefret eden bir yeni dünya savaşçısıdır.

Güçlü ve iradeli tipleri şiirleştirme eğilimi, Tolstoy'da *Engerek*'le birlikte ortaya çıkar. Yazarın geçirdiği evrimin bir başka noktası da ilginçtir: yazarlığının ilk döneminde, iyiliğin gözde sembolü kadınken ikinci dönemde Rus ulusal karakteri cesur devlet adamlarında, tarihin enerjik mimarlarında somutlaşır. Hümanizması derinlik kazanır, tarihsel bir içerik edinir.

Hayatının son yıllarında, Tolstoy büyük romanlar, hatta roman dizileri üzerinde çalışmıştır. Ama, bu yazarın gazetecilik çalışmalarını, makale ve denemelerini bir yana bırakırsak onu gerçek anlamda tanımamış oluruz. Rusçayı son derece büyük bir kolaylıkla kullandığı söylenebilir. Onun elinde, sözcükler birer silah haline gelir. Alman faşizmine karşı savaş sırasında bu silahı kullanmıştır. Lermontov'un deyişiyle söylersek, sesi «büyük olaylarda veya büyük yaslarda kilise çanı» gibi yankılanır. Okurları ve tüm kendisini dinleyenleri ateşlendiren sesi, öfke, gurur, şeref ve halkı için ısınırsız bir aşkın sesidir. O yıllarda, Tolstoy, Rus halkı, Rus tarihi, bu halkın gücünün kaynağı üzerinde her zamankinden daha fazla düşünmüştür.

Sonuçta, 1942 yılında Rus yurtseverliğinin şu tanımını verir: «Rusya'yı ekonomik bakımdan öncü bir uygarlık düzeyine sadece devrimci sosyalist plan yüceltebilirdi, sadece bilim, Sovyet Rusya'da, yirmi yıl sonra yabancı gözlemcilerin 'mucize' olarak niteleyecekleri başarıları gerçekleştirebilirdi. Faşizmin Avrupa'yı ittiği bu zavallı durumdan, onu sadece sosyalist devrim kurtarabilirdi. Büyük sosyalist planlama Rusya'yı kurtardı. Bu plan, pek çok ulus ve halkın ulusal kalkınmalarının hızlandırılması insancıl ilkesine, bu gelişmeye büyük maddî ve kültürel yardımlar sağlamaya dayanır. Sosyalist plan, ülkemizi, her bölümü ve her üyesinin, bir bütünün parçası ve öğesi olarak özgürce varolabileceği ve gelişebileceği tek bir karmaşık organizma, tek bir büyük topluluk olarak görür» (*«Zaptedilmez Kale»* makalesinden bir bölüm).

Aleksi Tolstoy'un kaleminden her çıkanı övmek söz konusu değildir. Eserinin zaaflardan, eksiklerden arınmış olduğu söylenemez. Bu konuda Rusya'nın son İmparatoriçesi ve Rasputin konusundaki oyununu hatırlatmak yeter. Ama eserindeki bu türden parçalar, tabiri caizse, «bozuk» parçalardır. Tüm yazarların zayıf eserleri vardır. Ve, en kılı kırk yaran bir incelemeden geçirildiğinde bile, Aleksi Tolstoy'un eseri Sovyet edebiyatının en güzel çiçeklenmelerinden biri sayılabilir. Leon Tolstoy'u okumadan eski Rusya'yı anlamak ve tanımak nasıl mümkün değilse, yeni Sovyet Rusya'yı ve edebiyatının nasıl geliştiğini anlamak da, Aleksi Tolstoy'u okumadan mümkün değildir.

Yazarın eseri, tarihin çalkantılarını, acıları, heyecanı, büyüklüğü ve gücü, tek kelimeyle, tarihinin belirleyici bir anında, büyük bir ülkenin kaynayan ve kuruluş halindeki dünyasını bir ayna gibi yansıtır.

K. ZELİNSKİ

(Türkçesi: Funda SAVAŞ)

TOLSTOY Lev Nikolayeviç, kont (Tula- 1828 / Ryazan-1910) Rus yazarı. Zengin bir toprak sahibinin oğlu. Kazan ve Petersburg'ta gördüğü öğrenim pek başarılı olmadı: oyun ve eğlenceyi çalışmaya yeğledi. Yasnaya Polyana'daki topraklarına döndükten sonra (1847), bu topraklarda çalışan köylülerin hayat seviyelerini yükseltmeye çalıştıysa da bir sonuç alamadı. Bundan sonra orduya yazıldı, topçu astsubayı oldu. Kafkasya, sonra Kırım seferlerine katıldı. Savaş bitince ordudan ayrıldı ve 1856'da Petersburg'a gitti. Bu sırada otobiyografik bir anlatı yayınlamıştı. *Çocukluk* (Detstvo, 1852). Bu yapıtı *İlk Gençlik* (Otroçestvo) ve *Gençlik* (Yunost) adlı yapıtları tamamladı; bu üçleme *Detstvo, Otroçestvo i Yunost* (Bir Hayatın Dönemleri, 1856) adı altında yayınlandı. Aynı yıl *Metel* (Kar Fırtınası), *Dva Guseva* (İki Süvari) ve *Utro Pomeşçika* (Bir Mülk Sahibinin Sabahı) adlı yapıtları yazdı. İsviçre, Fransa ve Almanya'ya gitti (1858). Çar, serflerin özgürlüğüyle ilgili reformlara giriştiği sırada Rusya'ya döndü.

Yeni düşünüşe taraftar olan Tolstoy, köylüler için bir örnek okul kurdu ve idarî bölgede hakem - yargıç görevini yüklendi. Sofiya Andyevna Bers ile evlenmesi (1862) yazar için büyük bir mutluluk ve umut dönemının başlangıcı oldu. Tolstoy'un, askerlik anılarını kapsayan *Kazaklar* (Kazaki, 1863) ve *Sevastopolskiye Rasskazy* (Sivastapol Anlatıları, 1868), *Harp ve Sulh* (Voyna I Mir, 1865 - 1869) bu dönemde kaleme alındı. Ama elle hayatının boşluğunu düşünmeye ve insan mutluluğunu bazan tutkuların zararlarını görmeye başladı. *Anna Karenina* (1876 - 77), yıldan yıla artan bu inanç bunalımının başlangıcına tanıklık eder: Tolstoy Tanrı dışında kurtuluşun bulunamayacağına inanıyor, ama Rus kilisesinin İncil'in ruhuna gitgide ters düştüğünü ileri sürüyordu. 1881'de *İspoved* (İtiraflar) adlı yapıtında anlattığı sıkıntılı bir dönemden sonra evini terketti ve Optina Pustıyn manastırına çekilmek istedi, ama bu tasarısından da çabuk caydı. Topraklarının başına döndükten sonra, köylüler gibi giyindi, toprağı sürdü ve malını mülkünü terketmeyi tasarladı: ama ailesinin karşı koyması üzerine bu tasarısını ertelemek zorunda kaldı ve 1891'de topraklarını karısıyla çocukları arasında paylaştırdı. Bu dönemde birçok yeni roman yazdı: *İvan İlyiç'in Ölümü* (1884 1886), *Kröyçer Sonat* (1888), *Usta ve İşçi* (1895), *Hacı Murat* (1896 - 1904), *Diriliş* (1899), *Serj Baba* Dramlar da yazdı: *Karanlığın Kudreti* (1886), *İ Svet vo Tme Svetit* (Işık Koyu Karanlıklarda Işık Saçar, 1900), *Yaşayan Ölü* (1900). Aynı zamanda felsefesel, dinsel, toplumsal ve estetik düşünceleri de tanımlamaya çalıştı: *V Çyom Moya Vera* (İnanım Nedir? 1884), *Tserkov i Gosudarstvo* (Kilise ve Devlet, 1891), *Tsarstvo Bojiye Vnutri Vas* (Tanrı Gücü Sizdedir, 1891 1893), *Çto Takoye İskusstvo* (Sanat Nedir? 1898). Öbür yapıtları: *Üç Ölüm* (Tri Smerti 1898), *Samimi Saadet* (1859), *Polikuşka* (1860). *Balondan sonra, Halk İçin Öyküler, Katya.* 1901'de kilise *Diriliş*'in bazı bölümlerini suçlayarak yazarı tanrıtanımaz ve sapkın olarak aforoz etti. İnsanlardan kaçmak isteyen Tolstoy, 1910'da topraklarını terk etti, trene bindi, fakat hastalık yüzünden güçsüz bir halde Astapovo istasyonunda öldü.

Ülkücü ve mistik Tolstoy, gerçeği ele ele alışıyla çağının en büyük yazarlarından biridir.

LEV TOLSTOY VE BATI AVRUPA EDEBİYATI

1

Dünya edebiyatı kavramına, etkileri kendi ülkelerinin sınırlarının çok ötesine uzanan çok sayıda yazarın varlığına o kadar alışmışızdır ki, bu türlü uluslararası etkilere ilişkin karmaşık sorunları unuturuz çoğu zaman. Bir Yazarın uluslararası değerde olup olmadığına ne düşünce yoluyla ne de anketlerle karar verilebilir. Bu tür uluslararası etkiler daima çelişkilidir, bu çelişki arttıkça etki de o derece uluslararası olur. Yalnızca kısa ömürlü bir moda halinde, geçici de olsa, herkesçe paylaşılan bir coşku duyulur, fakat büyük yazarlar sözkonusu olduğunda eleştiri ve karşı durma, verimli bir etkinin zorunlu ögeleridir. Voltaire'den Shaw'a ve Tolstoy'a kadar Shakespeare konusunda yapılan ateşli eleştirileri düşünelim bir. Bir yazar, kendi ülkesi dışındaki bir ülkenin edebiyatında canlı bir etki yaratacak derecede büyüdü mü, çözülmesi güç bir karmaşık çelişkiler ağı ortaya çıkar.

Bir yazarın yabancı bir edebiyat ve yabancı bir kültür üzerindeki etkisi kendi başına bir sorundur. Uluslararası büyüklükte bir edebiyatın varlığı tartışılmaz bir olguysa da, aynı zamanda çelişkilerle dolu karmaşık bir olgudur bu. Bütün ulusal kültürlerin, edebiyatların ve büyük yazarların ne toplamı ne de ortalamasıdır bu; onların yaşayan bütünlüğüdür. Dante ya da Cervantes'e Walter Scott ya da Dostoyevskiye uluslararası figürler gibi bakmaya alışmışsak da, onlardan her birinin kendisine nasıl böyle bir yer yaptığı ve özellikle bunu nasıl sürdürebildiği başlı başına bir sorundur yine de. Çünkü böyle bir etkinin hiç durmadan her gün yenilenişi, uluslararası önemde bir yazarın temel ölçüsüdür.

Bu bakımdan her ulusal kültür organik ve olağanüstü derecede benciildir. Molière'in *Je prends mon bien où je le trouve* (Çıkarımı nerde bulursam ordan alırım) sözleri her edebiyatın devamlı yaşam sürecinin bir parçası olan yabancı edebiyatlarla hem benzeşme hem de onların reddi İç'n geçerlidir. Bütün gerçek yazarları —büyük edebiyat yapıtları etkilerini bunlar yoluyla kendi ülkelerinden çok ötekı ülkelerde gösterirler— gelişiminin bir parçası olan yabancı edebiyatlarla bu türlü organik ve sağlıklı benzeşme, sorunumuzun somut özelliğini göstermektedir: uluslararası etkide bir edebiyat yapıtı, yabancı bir kültürde hem yerli hem de yabancı bir şeydir daima. Büyük Rus eleştirmeni Çernişevski, Schiller'in şiirlerindeki yönsemenin, ona Rusya'da yurttaşlık haklarını kazandırmış olduğunu ve bu yüzden şiirleri Rus dilinde yayımlandığı andan başlayarak Rusların ona kendi şairleri gözüyle, kendi kültür evrimlerine katkıda bulunan biri olarak baktıklarını söylemiştir. Ama Schiller yine de bir Alman şairi olarak kalmaktadır. Fakat edebî önemi bu yeni etki alanında, bu yeni ilişkide bir değişikliğe uğramaktadır; kendi ulusal karakteri, etkilediği yeni bir kültürle yaptığı birlik içinde inceimiş olmaktadır. Bu gibi durumlarda da bu tür olayların çok ayrı bir şekilde değerlendirilmelerinin ortaya çıkmasına şaşmamak gerekir. Goethe şöyle der: «Wer den Dichter will verstehen, muss in Dicsters Lande gehen) (Şairi anlatmak isteyen, onun ülkesine gitmelidir); oysa Kebbel, «İsa ne kadar Yahudiyse Shakespeare'in de o kadar İngiliz» olduğunu ileri sürer. Fakat hakikat, bu iki uç düşüncenin ortasında değil, ikisinin birleşimindedir.

Bireşim her durumda farklı bir biçim alır, fakat bu türlü etkilerin hikâyesi bazı kesin eğilimler gösterir yine de. Öncelikle, bu eğilimler olumsuzdur: yabancı bir şairi, alıcı ulusal kültüre tamamen uydurma ve bu yolla onu ulusallıktan kurtarma girişimi yapılırsa verimli etki elde adilemez. Buna örnek olarak. Voltaire'den Ducis'e kadar, Fransa'da Shakespeare'e karşı davranışı gösterebiliriz. Öte yandan, tam benzeşme girişimleri de bundan daha az verimsiz değildir. Almanlar, Tieck'in zamanından beri, Elizabet dönemi İngiliz edebiyatının tümünü Almanya'da tutturmaya çalışmaktadır; bu girişimlerin, edebiyat tarihi alanında önemli sonuçlar doğursa da, Shakespeare'in tek başına verimli bir şekilde etkilediği ve hep öyle kaldığı Alman edebiyatı üzerinde hiç bir etkisi olmamıştır.

Bu sorunların ne tarihî - felsefi genellemelerle, ne de ayrıntılı dilbilimsel araştırmalarla çözülemeyeceği açıktır. Dilbilimsel araştırmalar, olguları aydınlatmada önemlidir, fakat Dickens'in Avrupa edebiyatı üzerine etkisini, onun çeşitli yazarlar, örneğin Dostoyevski'den Raabe'ye kadar çeşitli yazarlar üzerine olan etkisini ardarda sıralayarak İncelemek ve belirlemek tamamen yararsız bir şey olurdu. Uluslararası etkiler, ulusal yönsemlerin bireşimiyle ortaya çıkar, bunlarsa yine bireşimsel olarak yazarların kendilerinin kişisel evriminden doğar. Özel olandan genel olana geçişse, her yerde basit bir toplam değil, bir sıçramadır.

Yeni uluslararası önmde yazarların iki kat etkileri vardır : bir yandan kendi ulusal kültürlerini yabancı topraklara taşıyıp orada tanınmasını ve değerlendirilmesini sağlarlar ve alıcı kültürün bir parçası haline getirirler. Bu nedenle, soyut enternasyonalizmden, genel olarak dünya edebiyatından söz edilemez, ancak uygar ulusların edebiyatlarının birbiri üzerine karşılıklı etkilerinden söz edilebilir. Ayrıca, bir başka ülkede böylece kabul edilen ulusal karakter, hiç bir zaman gerçek ulusal karakterin aynı değildir (Batı ülkelerindeki «gizemli» Rusya gibi tamamen yanlış düşünceleri anımsayalım), yazarın kendi ülkesinde etkili olmasını sağlamış olan etmenlerin aynı da değildir. Bazen yazarın toplumsal ve edebî geçmişi, alıcı yabancı ülkede önemsizleşir ya da tamamen silinir; bu ise daima onun çarpıtılmış bir imgesinin oluşumuna yol açar; fakat aynı zamanda bazı temel özellikler yabancı bir ülkede yazarın kendi ülkesinden daha açıkça görülür hale gelir.

Fakat bir kez daha belirtilmelidir ki, bu tür etkilerin belirleyicileri, öncelikle, alıcı ülkenin edebî gereksinimleridir. Gerçekten büyük her edebiyat, ne kadar çok yabancı öge alırsa alsın, onu doğurmuş olan ülkedeki toplumsal ve tarihî koşulların belirlediği kendi organik gelişim çizgisini sürdürür.

Bernard Shaw, edebiyattaki uluslararası etkilerin tarihiyle ilgili olarak çok ilginç bazı yöntemsel düşünceler ileri sürmüştür. Yapıtlarının, İbsen, Nietzsche... vb'den geldiği savlarına haklı olarak karşı çıkmış ve eleştirmenlerin yabancı kaynaklar aradığı düşüncelerin, bazı İngiliz yazarlarının, örneğin Samuel Butler'in yapıtlarında mevcut olduğunu göstermiştir. Shaw, hiç kuşkusuz, bu olguyu belirtirken haklıydı. Öte yandan, Shaw'ın sanatının yerli kaynaklarının nasıl olup da etkili olduğunu düşünmek gerekir. Yaşamı süresince hiç tanınmamış bir yazar olarak kalmış olan Butler, skandinav ve Rus edebiyatı, İbsen ve Tolstoy İngiliz kültürüne girmiş olmasaydı, Shaw üzerine etkili olabilir miydi? Yanlış anlaşılmış ya da önemsenmemiş büyük yazarların, bir bakıma, kendi ülkelerinde yabancı etkiler sonucu keşfedildiği bu gibi durumlar, genel kanının aksine o kadar ender değildir. Vico'nun İtalya'daki canlı etkisi Hegel ve Hegel'ciler yoluyla olmuştur; eski Alman şiiri, etkisini Shakespeare'in ve Ossian'ın, Dante ve Calderon'un Almanya'da anlaşılmasından sonra kazanmıştır ancak.

Böylece Shaw'ın itirazı, gerekli yöntemsel önlemle karşılanmak koşuluyla, çok önemli bir sorunu aydınlatmış olmaktadır. Çünkü şurası kesindir ki, herhangi bir yabancı edebiyat yapıtı, herhangi bir ülkede benzeri yönsemeler olmadıkça —en azından gizli olarak— gerçekten derin ve ciddî bir etki bırakamaz. Böyle bir gizlilik, yabancı etkilerin verimliliğini arttırır, çünkü gerçek etki daima gizli güçlerin özgürlüğe kavuşturulması demektir. Geçici modaların yüzeysel etkisinin tersine, gerçekten büyük yabancı yazarların ulusal bir edebiyatın gelişim etmeni olarak işlev görmesi, kesin olarak, bu gizli güçlerin ortaya çıkması yoluyla olur.

2

Ancak bu olguyu tanımak yoluyla sorunun somut tarihsel bir konumuna varabiliriz. Uluslararası edebiyat oleyları, ancak, etkileri devamlı olursa, her yazar ve okur kuşağında bir öncekinden daha üst düzeyde yaratılırsa ortaya çıkabilir. Yeni ortaya çıkan her olayın başlangıçta soyut oluşu, Hegel'in parlak bir gözlemi idi; somut bütünlüğü, içinde taşıdığı tükenmez olanakları ancak açıldığında ortaya çıkarabilir. Bunun özellikle bizim durumumuzda açık olduğu, yabancı edebiyatların özümlenmesi konusundaki

Molière'cideki edebî gelişmeler, yeni bir yolu işaret eden bir uyartı, bir itici güç gerektirdiği zaman gerçek bir etki yapabilirler, çünkü edebiyat kendini bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir çıkış yolu aradığı bunalım içinde bulmaktadır.

Gereksinme ile uyartı arasındaki ilişkiler her durumda değişik derinlik ve genişliktedir — dolayısıyle böyle ilişkiler bazen sadece episodik, bazense kalıcı bir birliktir. Fakat ilk temas hemen her zaman dar bir ivedi gereksinimler çizgisi üzerinde meydana gelir ve bu yüzden büyük bir yazarın tamamiyle gelişmiş zenginliğine nispetle zorunlu olarak soyuttur. Büyük yazarların yabancı ülkelerde yaptıkları ilk etki, çoğunlukla dış —ve yazarın kendisinin görüş açısından sıklıkla rastlantısal— etmenlerin bir sonucudur ve etkisi o zaman, genişlik ve derinlik bakımından yavaş yavaş büyür, sonunda tam boyutlarını kazanır.

Rus edebiyatının, özellikle Lev Tolstoy'un uluslararası etkisi on dokuzuncu yüzyılın seksenli ve doksanlı yıllarında gelişti. (Skandinav edebiyatı, özellikle İbsen böyle uluslararası önemi aynı zamanda kazanmıştır, fakat yer nedeniyle burada söz edemeyeceğiz bundan.) Bu yabancı edebiyatların özümlenmelerini, alınmalarını mümkün kılan genel gereksinim ne idi? Gereksinimler, doğallıkla, ayrı ayrı Batılı ülkelerde değişiktl, fakat bu farklılıkların gerisinde aynı toplumsal ve tarihî güçler vardı, dolayısıyle bu türlü genelleştirmelerin belli bir kabalaştırma ve basitleştirmeyi de taşıyacağını bilsek de, hepsince ortak birtakım özelliklerden söz edebiliriz.

1848 Ayaklanmalarının en önemli Batı Avrupa ülkelerindeki yenilgisi ve İngiltere'de Chartism'in çöküşü, derin, genel bir ideolojik bunalım çıkardı ortaya. Tarihî gelişimdeki bu dönüm noktası edebiyatta yansır. Napolyon III'ün dönemidir bu; Bismarck'ın «Bonapartçı Monarşi»sinin ortaya çıkışı, Almanya'nın Prusyalılaştırılması, İngiltere'nin demokratik evrimde büyük duraklayışı dönemidir bu. En büyük yazarlar üzerine umut kırıcı evrensel bir kötümserlik çöker; Flaubert'in ve Baudelaire'in trajik figürlerinde bu kötümserlik nihilizme doğru yozlaşır. Kutuplardan biridir bu, dönemin en büyük yazarlarını buluruz bu kutupta. (Dickens'in son yapıtlarındaki karanlık hava da bu dönemin bir ürünüdür.) Öteki kutup, bu çirkin gerçeklikle uzlaşma kutbudur; Almanya'da daha önce eşi görülmemiş bir bayağılığa götürür, Fransa'da bir üslup katılaşmasına, teknik yönden kusursuz fakat cansız bir tarza götürür; İngiliz «Victorian uzlaşması» ise bu dönemin genel olarak kabul edilen özelliği olmuştur bugün.

Çürümenin en büyük olduğu yerde, yeniden doğma arzusu da en güçlüdür. Almanya'da 1870 71 büyük zaferinin yankıları dağılır dağılmaz, 80'lerde doğalcı hareketi, Bismarck'çı Reich'ın kuruluşundan sonra Alman edebiyatını zehirlemiş olan uzlaşmanın bayağı havasından kaçmak için güçlü bir girişimde bulundu. Başlangıçta kendisini edebiyatla sınırlamayıp, ne kadar bellirsiz olursa olsun bütün ideoloji alanlarında sağlıklı durumlar yaratmaya çalışan bu yenileşme girişiminin, Tolstoy'un Almanya'da gittikçe artan bir etki kazandığı bir zamanda olması hiç de rastlantı değildir. Zamanın Alman yazarlarının Tolstoy karşısındaki tutumu Arno Holz'un bir şiirinde en belirgin anlatımını bulmuştur:

«Zola, İbsen, Leo Tolstoy
Eine Welt liegt in den Worten,
Eine die noch nicht verfault
Eine die noch kerngesund ist!»
(Zola, İbsen, Lev Tolstoy
Sözcüklerde yatan bir dünya,
Bir dünya ki bozulmamış
Bir dünya ki sapasağlam henüz!)

Daha önce sözünü ettiğimiz soyutlama bu dizelerde apaçık görünür. Yaşamdan yüz çevirmiş ve usandırıcı resmîlikler halinde taşlaşmış bir edebiyata karşı genel bir tepki görürüz. Bu nedenle, Zola, İbsen ve Tolstoy'un ortak olarak sahip göründükleri şeyler gerçekliğe bağlılıkları, yaşamı olduğu gibi, acımasızca, uzlaşmaksızın yeniden yaratmaları, fakat ne duygusuzca ne de sinikçe, daha çok tutkulu bir çabayla, haklıkatin gücüyle kurtarmak üzere dünyaya bir ayna tutmak istekleri büyük bir etki yaptı.

Kuşkusuz, Tolstoy'u bu türlü görüş de gerçek durumuyla karşılaştırılırsa bir soyutlamadır. Edebiyatın kendisinde Tolstoy'un etkisi, edebiyat okullarının sadece kuramsal bildirilerindekinden daha somut biçimde gösterir kendini. Gerhart Hauptmann'ın ilk oyunu ***Vor Sonnenaufgang***'ın vaftiz babası ***Karanlığın Gücü***'dür; fakat kuşkusuz, Tolstoy'un yalnızca bir cephesi yönünden: özellikle, toplumun kötü yanlarını eleştirel bir tarzda sergilemesindeki acımasız sertlik yönünden. Hauptmann'ın kendisi, Tolstoy'daki, onu İbsen'den ve özellikle Zola'dan ayıran belli özgül özelliklerin farkındaydı. Hauptmann'ın, modern yaşamın karanlık ve korkunç görünümlerini katı betimlemelerinde ne Zola'nın retorik bakımdan süslü anıtsallığı vardır, ne de Zola'nın birçok taklitçisinde gördüğümüz ucuz şehvanî ayrıntı labirentinde kaybolur bu betimlemeler. Hauptmann'ın gerçekliği doğalcı yorumlaması, vurdumduymazlığın bir izi olmaktan uzaktır — toplumun kurbanları için acımayla dolu bir taşmadır. Genç Hauptmann daha yüksek bir şiirsel plana yükseldiği her yerde, Tolstoy'un dünyasının en azından bir yüzüne yaklaşır açıkça.

Alman doğalcılığı bir artçı eylemidir. Onun temsil ettiği kısa patlama, Alman gerçekçiliği Fransa'daki ve İngiltere'daki gerçekçiliğin çok gerisinde kaldığı için mümkün olabilmiştir ancak. Çünkü doğalcılık, 1850 - 80 yıllarının Fransa'sında aldığı klasik şekliyle, Avrupa tarihinde İkinci Napolyon'cu dönemin boğucu atmosferinin bir ürünü i- di. En yetenekli yazarların, daha iyi bir geleceğe doğru gözlerini dikmiş yazarların doygunsuzluğu, bu nedenle yalnızca uzlaşma edebiyatının dar görünümüne ve sapmalarına karşı değil, aynı zamanda —çoğu kez öncellikle— doğalcılığın yazarın karşısına çıkardığı felsefî ve artistik engellere karşı yöneltilmişti. (Bu duygu, doğalcılığın Almanya'da yayılmasından hemen sonra, orada da genelleştl.)

Başlangıçta ve yüzeyde, doğalcılığa karşı hareket tamamen artistik mahiyettedir; doğalcılığın şematik, biçimsel ve ideolojik sınırlarını kırmak ya da hiç olmazsa genişletmek için girişimler görürüz; çağdaş yaşamın gereksinimlerine daha iyi uyan bir üslup yaratma girişimleri görürüz. Bu hızla değişen eğilimleri en yalın çizgileriyle olsun veremiyoruz burada. Bütün söyleyebileceğimiz, Rus edebiyatının ve özellikle Tolstoy'un bu eğilimlerin şekil almasında önemli bir rol oynadığı, fakat bu rolün yine de soyut bir rol olduğu, bu rolü çeşitli okullar arasındaki günlük mücadelenin anlık isteklerine uyan görünümler yoluyla oynadığıdır. Bununla birlikte, Tolstoy'un tam kişiliğini tanıma yolunda ileriye doğru bir adımdı bu; bu adımla Tolstoy'un doğalcılarca yanlış anlaşılışı (onun güçlü gerçekçiliğinin, gerçekliği körü körüne kopya etmekle ortak bir yanı bulunduğu anlamında), ona hayran olan yazarların bilincinden her gün biraz daha silindi ve yapıtlarının ahlâkî ve ideolojik içeriği kendini daha çok hissettirmeye başladı.

Bu geçiş döneminin sayısız kişileri arasında yalnızca Maeterlinck'in adını analım. O, en sıradan günlük gerçekliğin yüzeyinin altında bilinmeyen ve anlaşılmaz büyük güçlerin işler durumda olduğunu ve gerçek dram sanatının bu güçleri dile getirmek olduğunu ve gerçek dram sanatının bu güçleri dile getirmek olduğunu göstermeye çalışmıştır. İbsen'in ***Hayaletler***'ine ve Tolstoy'un ***Karanlığın Gücü***'ne, bu türlü içeriklerin çağdaş bir biçimde sunulabileceğinin kanıtı olarak bakıyordu.

Burada da, Tolstoy'un felsefesinin ve sanatının, yabancı yazarlar üzerine yaptığı bu etkilerin hiç birinde, hiç de doğru olarak anlaşılmadığı açıkça görülmektedir. Maeterlinck örneği bize yine doğalcılıkla ilgili olarak söylemiş olduğumuz sevi anlatmaktadır: Tolstoy'un dünya üzerindeki etkisinin ilk aşamalarında onun çok yanlı sanatının ancak birkaç sınırlı görünümü algılanmıştı, ve yine nedenle bunlar bile soyut ve çarpıtılmıştı. Tolstoy, pratikte, kişiliğinin ve sanatının gerçek anlamı hâlâ çok noksan anlaşıldığı sırada, dünyada uzun süredir güçlü bir etkiye sahipti.

Düşmanları kadar dostları, karşıtları kadar izleyicileri için de söylenebilir aynı şey. Bu sonuçlar konusunda bazı gözlemler yapmalıyız, çünkü Tolstoy'a ve genellikle Rus edebiyatının etkisine karşı muhalefet ilk geçiş dönemi için son derece karakteristiktir. Özellikle Fransa'da, uyuştu-

ran, donuklaştıran biçimci bir pratik geliştirmiş olan on dokuzuncu yüzyılın yarısındaki edebiyat geleneğinden kopmak gibi genel bir arzu vardı. Tolstoy, burada, bu eğilimin karşı kutbu olarak ortaya çıktı. Tolstoy'la onun Batılı çağdaşları arasındaki somut ayrılıklar üzerinde ayrıntılı olarak durmayı öneriyoruz, fakat bunu yapmadan önce, soyut ayrım da açıklanmayı gerektirir. Tolstoy'un okurları —ve öncelikle kendileri de yazar olan okurlar— Tolstoy'un yapıtlarındaki o zamanlarda başka hiç bir yerde bulunamayacak olan o büyük canlılığı, engin gerçeklik genişliğini hissettiler; bütün bunlar, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki Batı edebiyatında kabul edilmiş olan biçimlerle ortak çok az şeyi olan bir biçim içinde sunulduğu için, biçimin ve biçimsizliğin birlikteliğinin bu ilşkde ortaya çıkması kaçınılmazdı. Bu birliktelik Tolstoy'un sanatının özünü tamamen gözden gaçıran bu bitişiklik, sık sık hem olumlu hem de olumsuz biçimde ortaya çıkar.

Olumsuz biçiminde, en çok zamanın ideolojik ve artistik bunalımına gerici ters bir anlam vermeye çalışan; yalnızca ideolojik değil fakat biçimle ilgili yönsemelerinde de geleneksel bir çizgi izlemiş olan; —en üst noktasına Flaubert'in nihilizminde, saf biçim uğruna verdiği trajik ve sofuca mücadelesinde ulaşan— bunalımı, bütün geleneksel güçlere (örneğin, Fransa'da kiliseye ve monarşiye) ideolojik olarak teslim olmakla çözmek isteyen yazarlar arasında bulunur. Dünya görüşündeki ve edebiyattaki bu türlü yönsemelerin izleyicileri, doğallık, la Tolstoy'un dünyasına yalnızca bir kaos ve anarşi gözüyle bakıyorlardı. Paul Bourget, Tolstoy'un anlattığı şeyleri canlandırma yeteneğinin ancak Balzac, Molière ya da Shakespeare'le karşılaştırılabilecek kadar noksansız bir savunuculuğunu yapıyordu. Fakat onun Tolstoy'un niteliklerini bu tanıyışı, ayrıntıya ait sorunlarla sınırlıydı; çünkü ona göre Tolstoy, romanlarını uygun biçimde kurma gücünden yoksundu. Bourget'te göre *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina* sonsuza değin devam ettirebilecek, içinde olayların, derecelendirilmeksizin, perspektifsiz, plansız birbirini izlediği, her sahnenin önem bakımından birbirine eşit olduğu röportajlardı.

Fransızların deyişiyle *un jugement sans gregnu* (gülünç bir yargı) olan Tolstoy'un böyle garip şekilde değerlendirilişi, yalnızca estetik anlamda gerici değil, zamanın Fransız romanının katı biçimci geleneğinin bir savunması değil, daha çok Bourget'in genellikle gerici düşüncesinin estetik bir ifadesidir. Ona göre kompozisyon yalnızca edebî bir sorun değil, fakat bir zekâ gücüdür. Birey, toplumun bir işlevidir: Bourget için bir konuttur (aksiyom) bu, onun görüşüne göre Tolstoy tamamen cahildir bunun Bourget, çok doğal olarak, Tolstoy'un yapıtlarını ayrıntılı bir biçimde çözümleyerek bu tezini kanıtlamaya çalışmamıştır. En şiddetli saldırılarının hedefi Tolstoy'un ahlâkî ve dinî konuda yazdıkları, özellikle onun İncil'lerle olan doğrudan ilişkisiydi. «Hiç bir zaman kilisesiz bir din olmamıştır ve hiç bir zaman da olmayacaktır.» İsa, incil'leri insanlara değil Kilise'ye vermiştir. Böylece Bourget, tıpkı Rusya'da Ortodoks Kilisesi adına yaptığı gibi, Katolik yobazlığı adına Tolstoy'u lânetliyordu — tek ayrım, Bourget'nin sapkın Tolstoy'un aforuzunu, her türlü sofistiği kullanarak, din alanına olduğu kadar sanat alanına da yaymasıdır. Bourget'nin durumu, estetik alanındaki tutucu yösemlerin gerici politik ve felsefî görüşlerle uyuşmasının son derece göze batan bir örneğidir.

Fakat bir başka yanlış anlayış, yani Tolstoy'un yapıtlarının her türlü artistik kalıbı parçalamakla kalmayıp temelde onu reddeden karşı konulmaz bir doğal gücün belirtisi olduğu görüşü, Tolstoy'un okurlarının bilincinde uzun süre, bazı edebi grupların açıkça gerici yorumlarından daha derin yer etmiştir. Bu ikinci anlayış, dar ve tutucudur — Bourget'nin kı gibi sonuçların ortaya çıkmasına ve Tolstoy'un çok güçlü etkisinin reddine mutlaka yardımcı olmasa da, Batı edebiyatında Tolstoy'un o kadar katkıda bulunduğu yeniden doğuş sürecine karşı engeller çıkarır.

Bu gibi durumlarda içten ve namuslu yazarların, kendilerini karmaşık, kuşkulu bir durumda bulmaktan başka şey gelmez ellerinden. Bu karmaşıklık, Jules Lemaitre tarafından alışılmamış bir açıksözlülükle dile getirilmiştir. Her şeyden önce, Fransız edebiyatçılarını Rusları gereğinden fazla değerlendirmekten korumak isityordu o. Fransız yazarları kendi gereçlerini daha iyi seçebilir, daha iyi kurabilirlerdi; coşku gösterisine karşı nefretleri yalnızca incelik ya da sanatın biçimsel sınırlarını aşma korkusundandı. Bununla birlikte, Lemaitre, *Karanlığın Günü*'nü okuduğunda, oyunun biçimini tuhaf, imgeleri karanlık ve bulanık, yapıtı ise, «gerçek anlamda şiirsellikten yoksun» bulsa da, yalnızca etkilenmekle kalmayıp altında ezildiğini kabul etmiştir. Lemaitre'in isteyerek itiraf ettiği gibi, bu güçlü etki altında kalan, modern edebiyata yaklaşımı belli bir *blasé* (bıkkın) kayıtsızlık olan bir yazar idi. Fakat Tolstoy karşısında, «insan ırkını yeniden keşfediyormuş gibi» hissetmişti kendini; «bundan sonra insan edebiyatı bağışlar, ona yeniden güven kazanır, onun her şeye karşın ölmeyeceğine umut bağlar... Gereken tek şey, doğru görmek, derinden duymak, bir dâhi olmaktır...»

3

Bu türlü değerlendirmeler, biraz önce gördüğümüz gibi soyut bir ifadeyle de olsa, Tolstoy ile zamanının Avrupa edebiyatı arasındaki zıtlığın açık bir anlatımıdır. Bu zıtlığı soyut kılmak yalnızca Tolstoy'un sanatını daha derinden ve daha doğru olarak anlamak anlamına gelmez, aynı zamanda Avrupa edebiyatının yenileşmesine giden yolun izlenmesidir de. Böyle sesler nispeten erken fakat ancak tek tek işitilmişti; bununla birlikte, gelişme yönelimi, bu tek tük sesleri giderek Avrupa edebiyat çevrelerinde bir düşünce birliğinin ifadesi olmaya götürecek gibiydi. Burada da kendimizi birkaç karekteristik örnekle sınırlandırmak zorundayız.

Somutlaştırma, başlangıçta tarihî ve estetikti. Bir yandan Tolstoy'un sanatı ile Flaubert Zola üslubu arasındaki zıtlık anlaşılmaya başlıyordu. Bunların bir arada bulunuşu, sonuncusunun eleştirilmesi demekti; aynı zamanda, doğalcı okulun ve onun dolaysız izleyicilerinin klasik geçmişle, tamamen koparmasa bile en azından önemli ölçüde gevşettiği bağları ortaya çıkarıyordu. Tolstoy'un büyüklüğünü ileri süren ateşli öncüler, onunla Flaubert Zola dönemi yazarları arasındaki zıtlığı göstermekle kalmıyorlar, aynı zamanda Balzac ve gerçekçiliğin öteki klasikleriyle derinde yatan bağı da gösteriyorlardı. Bourget'nin, Tolstoy'un biçimini reddedişinin, monarşist ve gerici görüşlerine bağlı oluşu, Matthew Arnold'un Tolstoy üzerine denemeleriyle aynı seride çıkmasından daha rastlantı konusu değildir. Fakat tarihî doğruluk bizden Flaubert'in kendisinin belki de Tolstoy'u Shakespeare'le karşılaştıran ilk kimse olduğunu söylememizi ister.

Tolstoy'un tarihî öneminin doğru bir değerlendirmesi için gösterilecek çaba, yalnızca onun büyük sanat gücünü ve edebî biçiminin kendine özgü yapısını tanımakla değil, aynı zamanda bir edebî biçim olarak yeni, daha geniş ve daha derin bir roman anlayışıyla paralel gitmiştir. Geleneksel Fransız ve Victorian İngiliz romanı görüş açısından bakıldığında, Tolstoy'un ister istemez şekilsiz görüleceği açıktır. Bu nedenle dar bir açıdan alınan estetik alanın dışına çıkmak ve bu yeni sanatın insanî kaynakları, ahlâkî ve toplumsal temelleri sorusunu koymak zorunluydu. İnsanlar bunu ne kadar derinden incelerse, yaklaşımda bir değişiklik yapmak o derecede kaçınılmaz oluyordu.

Matthew Arnold'un güçlü sağduyusu bazı temel sorunları nispeten daha erken bir tarihte ortaya çıkarmıştı (1887). Ona göduygulara ilgi duymamasında ya da adi dure Tolstoy'un büyüklüğü, sahte «incelmiş» yumculuğa (sensuality) en küçük bir ödün vermeyişindedir; okuyucuya hoş olmayan bir çok şey göstarmış fakat hiç bir zaman duyguları karıştırabilecek, şaşırtabilecek, hatta duygularda böyle bir karışıklık arayan-

ları hoşnut edecek herhangi bir şey göstermemiştir.

Arnold böylece Tolstoy'un sanatının önemli bir cephesini yakalamış oluyordu: bu sanatın normalliğini, sağlıklılığını, iyi niyetli ve neyin iyi neyin neyin kötü olduğunu doğru olarak bile bir sanatçının, kusursuz ahlâkî dengesini... Fakat Arnold, Tolstoy'u zamanın edebiyatıyla zıtlaştırmakta bundan da öte gitmiştir. Burns'ün «taşlaşmış duygular» üzerine o güzel sözlerini anar ve Emma Bovary'yi Anna Karennina'yla karşılaştırarak, Flaubert'ın, romanlarında karakterlerine karşı acımasız davranışındaki bu «taşlaşmış duygular»ı doğru olarak tanır.

Havelock Ellis de edebiyatta yeni ve eski dönemler arasındakl ayrımları formüle etmeye çalışmıştır. Romanın, Goncourt'ların hayal ettiğinden daha derin bir anlamda günün ahlâkî tarihi olduğunu söylemiştir. Tolstoy'da, günümüzün yaşam tarzının böyle bir ahlâk tarihçisini görmüş; onun sanatının genişlik, derinlik ve doğruluğunun onu zamanımızda Balzac ya da Shakespeare'in kendi zamanlarında olduğu kadar önemli yapacak derecede büyük olduğunu düşünmüştür. Yani burada da, Tolstoy'un klasiklere kulak verdiğinin, sanatının klasiklerin yeni bir dalı olduğunun tanınması, doğalcıların eleştirilmesiyle birleşmiş olmaktaydı. Havelock Ellis, Zola'nın «belgeci» üslubuna şiddetle saldırmıştır. Şöyle söyler: «Bir romancı bana rastlasaydı da dış görünüşüm ve konuşma tarzım üzerinde dursaydı; evimin eşyalarını incelese, hakkımda biraz dedikodu toplasaydı, ne elde etmiş olurdu bunlardan? Bunları temel alarak yaşamının gerçek trejedileri hakkında neler öğrenebilirdi? Tolstoy'un betimlediği şeylerse işte bu temel trajedilerdir.»

Tolstoy'un sanatının tarihî ve estetik anlaşılışı, doğallıkla gittikçe artmaktadır. Yeni Fransız eleştirel edebiyatı, Tolstoy'cu biçimin roman anlayışımızda bir genişleme ve zenginleşme olduğunu her gün biraz daha anlıyor. Örneğin Thibaudet, Bourget'nin Tolstoy'u anlayışına karşı aklıbaşında bir saldırı yöneltmektedir. *Savaş ve Barış*'ta, Napolyon'un, Rusya seferinin «geleneksel» biçimde beş perde de oynanacağını hayal etmiş olarak temsil edildiğini söyler; tıpkı daha önceki bütün seferleri gibi: başkente giriş, barış anlaşmasının yapılışı, Paris'e muzaffer dönüş. Fakat her şey tamamen ters gider. Moskova'da Napolyon, Aleksandır'ın sessizliği karşısında rezil olur; İncelikle belirtir Thibaudet: «Bu tutum, *Savaş ve Barış*'ın klasiklere dair düşüncelerimizi izlemesini isteyen Fransız romancısının kinin aynıdır.»

Çok ilginç ve karakteristiktir kl, Tolstoy'un sanata dair düşüncelerinin gittikçe daha iyi anlaşılması, Batı edebiyatının büyük ilerici geleneklerini canlandırmakla, onun gerçek klasik mirasla bağlarını yenilemek ve tazelemekle kalmamış, aynı zamanda Flaubert sonrası dönemin edebiyatını o kadar zenginleştirmiş olan yeni ve özgün olayların doğru bir biçimde anlaşılmasına da yardım etmiştir.

Thibaudet, Bourget türü Fransız gelenekçiliğine, onun roman yapısı üzerine dar, biçimcl anlayışına saldırılarında yorulmak bilmez bir insandır. Bourget'nin ölçülerinl, Anatole France gibl sapına kadar Fransız bir yazara elayla uygular ve France'ın, kitaplarını herhangi bir sayfasından açıp Montaigne ya da Bruyére'i okur gibi zevkle okumamızı mümkün kılan «mutlu yapı noksanlığı»ndan söz eder. «Yapısı sağlam kitaplar okunur, yapıdan yoksun kitaplarsa tekrar tekrar okunur.»

Böylece geriye Balzac'a, Goethe'ye ve Shakespeare'e giden yol, geleceğe giden yoldur; Anatole France'ın, Romain Rolland'ın, Gerhart Hauptmann'ın, Thomas Mann'ın Bernard Shaw'ın, John Galsworthy'nin on dokuzuncu yüyılın sonunde kurtukları edebiyatın gençleşmesine götüren yoldur. Bu büyük yazarların birçoğu Tolstoy'un ahlâkî, toplumsal, insanî ve artistik bildirisinin özümlenmesinin, kendl gelişimlerl bakımından önemli bir etmen olduğunun farkındaydılar.

Shaw, Tolstoy'a yazdığı bir mektupta, Tolstoy'un *Karanlığın Gücü* oyununu kendisinin *The Showing Up of Blanco Posnet*'sine bağlayan bağlardan söz eder. Burada da, Tolstoy'un artistik yapı yönteminin gizlerine ulaşan somut şeyler buluruz. Jules Lemaitre'in, *Karanlığın Gücü*'nü hâlâ, doğal güç olarak düşünülen insanlığın esaslı bir patlaması olarak kabul ettiğini anımsayalım; Maeterlinck'in, Tolstoy'cu ahlâk bilimlnin peygamberi yaşlı Akim figüründe oyunun erdemini gördüğünü anımsayalım. Oyun yazarı Shaw'ın keskin gözleri, babanın bütün öğütlerinin oğul üzerinde hiç mi hiç etki yapmadığını görmüştür; fakat Tanrı korkusu içindeki yaşlı babanın yapamadığını, ağzından çıkan sözler Tanrı'nın kendi sözleriymiş gibi inandırıcı biçimde konuşan yaşlı düzenbaz asker kolaylıkla yapar. İki sarhoş arkadaşı samanlar içinde yanyana yatarken gösteren sahnede —yaşlısı, ahlâkî kanıtlar getirerek gencini bencilliğinden ve korkaklığından kurtarmaya çalışmaktadır— Shaw, romantiklerin hiç bir yapıtında hiç bir sahnede hiç bir zaman gerçekleştiremediği dramatik bir güç görür. Shaw, kendi kahramanı Blanco Posnet'i, dram sanatının acemilerine ilk kez Tolstoy'un açıkladığı bu dramatik gereç kaynaklarından aldığını söyler. Görünüşte yalnızca yapı sorununun ayrıntılarıyle ilgili gibi görünen bu sözün önemi çok büyüktür. Batı ülkelerinden, önde gelen yazarların, ciddi eleştirmenlerin ve zeki okuyucuların giderek genellikle gördükleri ve tanıdıkları şeyi dile getirir: Tolstoy'un yapıtlarında, şimdiye kadar kabul edilmiş dar kalıplardan taşan şey, herhangi bir kaotik, öğesel humanizm değil, farklı, daha geniş, daha derin, daha insanî bir yaratı yönteml anlayışıdır.

Böylece Tolstoy'u modern edebiyattaki dekadan yönsemelerden ayıran şey, onun, yalnızca donmuş bir geleneksel nesnelliğe karşı değil, aynı zamanda bunun zorunlu tamamlayıcı belirtisi olan öznelcl duygu anarşizmine karşı çıkışıdır. Bu sonuncusunun felsefi ve artistik kökleri aynı zamanda, yazarın, modern yaşamın olgularını yeterll bir sanat gücüyle sunmaktaki yeteneksizliğinde yatmaktadır; tek ayrım, bu tür yazarların artık kendilerini olayların belgesel tarihçiliyle sınırlayıp kendi öznelliklerini doğrudan doğruya ve soyut olarak bu türlü aydınlatılmamış olaylarla birleştirmelerindedir. Bu yönsemlerle karşılaştırılınca, Tolstoy'un yapıtları acımasız bir nesnellikte görünür; tıpkı anlaşılmamış olayların cansız doğalcı kopyalarıyle ya da gelenekçilerin biçimsel yapıtlarıyle karşılaştırıldığında, yaşamın kendisinin biçimden yoksun parçları olarak göründüğü gibi. Bu nedenle, Tolstoy'un sanatının yeniliğine karşı çıkmanın, öznelci yandan da gelebileceğini anlamak kolaydır. Bu bağlamda (context), bu okulun bir temsilcisi olarak Stefan Zweig'dan sözler aktarırken, Zweig'ın Tolstoy'u doğallıkla karşı kutuptakl Bourget'den çok daha fazla ayrıntılarıyle anladığını vurgulamak isteriz. Bununla birlikte Stefen Zweig, Tolstoy'un sanatının özünü, Bourget'den daha az bir anlayışsızlıkla ve daha az tutucu bir şekilde eleştirmemiştir. Tolstoy'da düşsüz, oyunsuz, yalansız bir dünya: kendi amansız hakikatinden başka ışığı olmayan, amansız, acımasız açıklığından başka bir şeyi olmayan korkunç boş bir dünya buluyordu o. Bundan, Tolstoy'un sanatının, bizl clddî ve düşünceli yaptığı —tıpkı bilimin buz gibi soğuk ışığı ve kestirip atan nesnelliğiyle yaptığı gibi— fakat hlç bir zaman mutlu etmediği sonucunu çıkarır.

Tolstoy'a karşı muhalefetl anlatırken bu düşünce çizgisini de belirtmek gerekliydi, çünkü Tolstoy'un kurtarıcı etkisinin, modern edebiyatın bunalımdan çıkışı için yeni bir yol açamada, bu edebiyattaki bütün yanlış yönsemleri etkilediğini ve hem Alman do-Tolstoy'a kendi edebî öncülleri gözüyle bağlarının hem de Fransız simgecilerinin karlarken kendilerini aldattığını ancak böylelikle açıklamak mümkündü. Tolstoy'cu gerçekçilik, bütün karmaşılığı ve devinimi içinde yaşamın kapsamlı bir tablosunu çizer —böylelikle, büyüklerin büyüğü Shakespeare'in, Geothe'nin ve Balzac'ın bize bıraktığı mirasla bağ kurar. Fransız eleştirmeni ve felsefecisi Alain bu konuda şunları yazar: «Burada artık iyi ya da kötü, ilginç ya da sıkıcı diye bir şey yoktur; her şey varlığın bir parçasıdır. tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi. Hiç kimse Karenin'in niçin büyük kulakları olduğunu sormaz. Büyük kulakları vardır, o kadar.» Alain bu görüş açısından Tolstoy'un yapıtlarının ustaca bir çözümlemesini verir. Burada da bir tek örnekle sınırlamak zorundayız kendlmizl. Alain, Tolstoy (ve Balzac) takl sözüm ona «uzunlukları» kayıtsız koşulsuz olaylar çünkü bunlar olgunlaşırken

bekleme sürelerini ifade ederler; bu nedenle bu bekleme okuyucunun hoşuna gider ve ona Tolstoy'un ve Balzac'ın romanlarının hep çok çabuk bittiği duygusunu verir. Zola tarzındaki tanımlamalar, betimlemeler ise tersine, zamanın akışını durdurur ve romanla birlikte yürüyemenin verdiği bir sabırsızlık doğurur. Bu görünüşte tamamen biçimsel çözümleme yine de, büyük yazarların her şeyi kucaklayan dünya görüşlerinin yaşamın bütünlüğünde ve onun bütün devinimlerinde bir araya gelmesini sağlayan yapısal yöntemlerin derinliklerine ışık tutar. Alain, daha sonra, yaşamın diyalektik karmaşasının nasıl eksiksiz dile getirildiğini aynı zamanda çelişkili yönsemlerinin kusursuz artistik bir dengesinin ve karakterlerin birbirine zıt ya da çelişkili tutkularının akıllıca ve insaflı bir toplumsal ve ahlâki değerlendirmesinin nasıl ortaya çıkarıldığını göstererek, Tolstoy'un dünyasından ilginç tablolar verir. Burada, ne yazık ki Alain'in Karenin'in idari dünyası ile doğa, Anna'nın Vronski'ye karşı tutkusunun insanî gerçekliği ile sınırları arasındaki illşki üzerine duygulu çözümlemesinin ancak adını anmakla yetinmek zorundayız.

4

Tostoy'un Batı kültürü ve edebiyatı üzerindeki etki alanı, hiç bir zaman onun bir sanatçı olarak öneminin daha iyi anlaşılması için verilen başarılı mücadeleye sınırlı değildir. Tolstoy'un gerçek büyüklüğünün, onun büyük bir yazar olduğunu söylemekle ya da yapıtlarının her gün daha doğru çözümlemelerini yapmakla yeterli bir şekilde tanımlanamayacağı daha başlangıçtan beri açıktı. On dokuzuncu yüzyıl Rus edebiyatının ve hepsinden önce onun en büyük temsilcisi Tolstoy'un, Flaubert Zola dönemi Fransız- edebiyatından ya da İngiltere'de Victoria çağı İngiliz edebiyatından (bu dönemin Alman edebiyatını hiç anmayalım) yalnızca daha gerçekçi ve derin değil, fakat nitelik bakımından farklı bir şey olduğuna değin gittikçe büyüyen bir inanç vardır. Ruslar için edebiyatla yaşam arasındaki bağ —burada yine Tolstoy, tipik edebî zirvedir— Batıdakinden temelden ayrıydı.

Thomas Mann, ünlü *Tonio Kröger* hikâyesinde bu tutumu güçlü bir biçimde dile getirir. Hikâyenin kahramanı, ilk belirgin görünümünü Flaubert'in mektuplarında almış olan ve yaşlı İbsen'in, en yüce noktasına *Epilogue*'unda ulaşan,durup durup yinelediği tama olan edebiyatın yaşamdan trajik koşunun, ona yabancılaşmanın simgesidir. Tonio Kröger, edebiyat ve yaşam hakkındaki umutsuz, çelişkili kanılarını bir Rus ressamına, Lizaveta İvanovna'ya açıklar ve onun nesnelere çok yakından bakmaması uyarısında bulunurken söylediği teselli edici sözleri bir yana iter. Şöyle cevap verir ressam: «Edebiyatın arıtıcı, kutsallaştırıcı etkisi; tutkuların bilgi ve sözcükle yıkılışı; anlama, bağışlama ve sevgi yolu olarak edebiyat; konuşmanın kurtarıcı gücü; insan ruhunun en soylu belirtisi olarak edebiyat; kusursuz insan olarak, aziz olarak edebiyatçılar —şeylere bu gözle bakmak, onlara yeterince yakından bakmak anlamına gelmiyor mu?» Tonio Kröger'in Thomas Mann'ın, Rus edebiyatının Tolstoy döneminin Batı uygarlığının bu trajik (fakat çoğu kez yalnızca traji-komik) çelişkileriyle ortak hiç bir yanı olmadığını kabul ettiğini gösterir. Tonio Kröger şunları söyler: «Bunları söylemekte haklısınız Lizaveta İvanovna, çünkü şairlerinizin yapıtları, çünkü sizin o çok güzel Rus edebiyatınız sözünü ettiğiniz o kutsal edebiyatınız var sizin.»

Thomas Mann burada Tolstoy'un Batı üzerindeki güçlü etkisinin melodi ve ritmini belirleyen tele parmak basmıştır. Daha genç yazarlar okuyucular kuşağın Flaubert tipı edebiyattan hoşnutsuzlukları, doyumsuzlukları, temelde çağdaş kültüre karşı bir başkaldırmadır ve yeni edebiyat bu başkaldırmanın en belirgin anlatımından başka bir şey değildir.

Burada yeni edebiyatın özlemleri, araştırmaları ve coşkusu Tolstoy'un merkezî sorunlarıyle, onun baş eserlerini borçlu olduğumuz fakat edebiyat faaliyetlerinden geçici olarak çekilişinin de nedeni olan sorunlarla birleşir. Bu düzeyde Tolstoy'un etkisi, katkısız estetik alanda olduğundakinden çok daha çelişkilidir. Çünkü Tolstoy'un kurumsal olarak ve propaganda kabilinden dile getirilmiş *Weltanschauung*'unda dünyayı köylü halk anlamında yenileştirmek, canlandırmak arzusunun sınırları ve yetersizlikleri bir sanat yapıtının kusursuzluğuyla dengelenemez, fakat sınırlar, engeller, yetersizlikler ve çelişkiler olarak çırılçıplak ortaya konur. Bununla birlikte, hiç bir şey, Batılı birçok «pratik» Tolstoy eleştirmeninin yaptığı gibi Tolstoy'un bu çabalarına yalnızca düşüncesinin kusurluluğu açısından, onun zaman zaman çelişkili, sıkıcı niteliği ve tutuculuğu açısından bakmaktan daha ucuz ve daha vulger olmazdı. Biz de öyle yapmış olsaydık, zamanımızın en derin (ve doğru anlaşılırsa) en verimli eleştirilerinden birini ihmal etmekten ya da anlayamamaktan suçlu olurduk.

Batı edebiyatının, Tolstoy'un bu görüşlerini eleştirisiz ya da karşı çıkmadan kabul etmemesi pek şaşırtıcı değildirBatının en iyi temsilcileri, Tolstoy'un bazı önemli savlarını çoğu kez tamamen haklı olarak reddetmelerine karşın yine de onun görüşlerinin verimli özüne nüfus ettikleri için her türlü övgüye hak kazanmışlardır. Bunun olmadığı yerde, gelişme daima kör bir geçitte sona ermiştir —örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nın dönedeki, Tolstoy'un kötülüğe direnmeme öğretisini doğmatik bir hakikat olarak kabul etmiş olan Alman anlatımcılığında (expressionism) olduğu gibi.

Toltsoy'un temel düşüncelerini özümlemek ve böylece onun tüm kişiliğini anlamak ancak eleştirel biçimde olanaklıydı. Tolstoy'un modern sanatı eleştirisinin, bir bütün olarak sanat düşmanlığı ya da sanatı çocukların veya cahil köylülerin düzeyine indirmek isteği olduğunu (Upton Sinclair'in yaptığı gibi) düşünen herhangi bir kimse, temel noktayi tamamen gözden kaçırmış demektir.

Tolstoy'un dünya görüşünün verimli eleştirel özümlenişi, tipik olarak Shaw'ın tuttuğu yolu izlemiştir. Shaw, Shakespeare'in dünya görüşünü yadsımada Tolstoy'la aynı düşüncedeydi, fakat Tolstoy'un Shakespeare'in sanatı ve dilini eleştirisinl kabul etmiyordu. Fakat burada önemli plan, bu eleştirilerin yada karşı-eleştirilerin haklı ya da haksız oluşu değildir. Önemli olan, Tolstoy gibi Shaw'ın da modern çarpıtmalara en şiddetli biçimde saldırırken sanatı ve kültürü en ateşli biçimde savunuyor olmasıdır. Katkısız akademik doğrudan etkiler sorunu burada çok daha ikinci dereceden bir rol oynar. Önemli olan, Tolstoy'un sanat eleştirisinin genel havasının, örneğin Shaw, Milton ya da Cromwell veya Bunyan gibi kendisinin de iyi müzikten ve güzel binalardan hoşlandığını yazdığında yakalanmasıdır; fakat o bunların, sistematik bir duygu putperestliğinin âletleri yapılmadığını keşfedecek olsaydı, sanat eleştirmenlerinin ve kültürlü duyumcuların (sensualist) protestolarına kulak vermeksizin, dünyadaki bütün katedralleri, orgları ve her şeyleriyle birlikte dinamitle havaya uçurmayı iyi devlet adamlığı olarak görürdü.

Fakat bu türlü önemli sorunlar, bizim yakalamamız için çaba göstermemiz gereken Tolstoy'un havasının yalnızca bir kısmıdır. Çünkü Tolstoy'un tüm kişiliği, insanlara örnek olan kişiliği —kuşkusuz, sanatçı ve düşünür olan Tolstoy'dan ayrılamaz bu— uygar insanların büyük eğiticisi olarak, bir öğüt verici, uyandırıcı ve kurtarıcı olarak durmadan büyümektedir.

Tolstoy'un bu etkisi, daha dar bir anlamda edebiyat alanıyla sınırlandırılamaz. Doğru ya da yanlış, hakiki ya da saptırılmış, birçok biçimlerde halk kitlelerine girmiştir. Kipling, ortalama İngiliz *burjuvası* Tomlinson adlı kahramanını dünyada yaptığı iyi ve kötü işlerin hesabını vermek üzere cennetteki mahkemenin önüne çıkarttığında şöyle yazar:

«Ve Tomlinson hikâyesine başladı, ve yaşamındaki iyi şeylerden söz etti,

(Bir kitapta okudum bunu) dedi. (ve bana söylendi bu)

Ve bir başkasının Muscovy'de bir prens düşündüğünü düşündüm.»

«Muscovy'deki Prens» burada, modern bir efsanedeki bir figür gibi ortaya çıkıyor.

Fakat Kipling'in pişman kahramanının ağzında çarpıtılmış vulger bir parlak sözden başka bir şey olmayan bu efsane, Tolstoy'un ektiği tohum, içtenlikli yüreklerin ve gerçek yeteneğin bereketli

toprağına düşerse, yaşamlarımızın en iyi içeriklerinin hakiki bir parçasına dönüşür. Jean Richard Bloch, kendi kuşağının gelişiminde kesin etki kazanmak için yarışan güçlerin betimlendiği bir küçük deneme yazmıştır. Dreyfus davası günleridir o günler. Gericiliği temsil eden Maurras *«La politique d'abord!»* (Önce politika!) sloganını ilân ediyordu. İlerlemeyi ve demokrasiyi temsil eden Jaurès, Guesde ve Péguy *«Le Social d'abord!»* (Önce Toplumsal!) sloganını ilân ediyordu. O zaman dolaysız iç ve dış eylem isteyen bu ateşli ideolojik savaşta Fransız gençliğinin en namuslu ve en yetenekli temsilcileri arasında Tolstoy'un etkisi kendini hissettirmeye başladı. Bu gençliğin sloganı: «Hizmet etmek demek halkın iyiliğine hizmet demektir» idi. Bloch şöyle böylüyor bize. «Bu sloganı bizim için Fransızcaya çevirenler Jaurès, Romain Rolland ve Péguy'dü, fakat onu ilk ortaya atan Tolstoy'du.»

Bloch'un ayrıntılı olarak tanımladığı bu etkinin özü ikl misli idi. Manevî önderini Tolstoy'da bulmuş olan kendi kuşağı hakkında Bloch şunları söylüyor: «Bir yanda vahşi bir başkaldırı, diz çökmeyi yadsıma, özgürlük yandaşlığının patlayıcı bunalımları; öte yanda kişiliğin gücüyle birlikte artan, insanın çevresine karşı görevi duygusu, bu görevle bağlı olma duygusu vardı.» Bloch'un sözünü ettiği «hizmet», bireyciliği yenme yönelimidir, daha önceki çabalardan daha olgun bir yönelimdir: yine de kişiliğin terkedilmesi ve çözülmesi anlamına gelmeyen, bireyciliğin bir aşılışıdır bu. Tolstoy'un genç kuşağın gittikçe daha açık olarak anlamasına yardım ettiği düşünce budur. Özlemleri ise, kişiliğin yitirilmesinden şu dağılmasından kaçınmaktı; bu amaca götüren yol, gerçek demokratik bir ruhla kendini halk yararına adamak, «halkın iyiliğine» hizmet etmekti. Bloch'un bütün bir kuşağın tipik yaşantısını temsil etmesi, Romain Rolland'ın *Jean Christophe*'unu ya da Roger Martin du Gard'ın *Thibaults*'unu yeterli dikkatle okuyan herhangi bir kişi için besbelli bir şey olacaktır.

Tolstoy'cu etkinin kesin görünümlerinden biri burada yatmaktadır. Shaw sahte modern okula karşı yönettiği bir polemikte kendi sanat anlayışını formülleştirmiştir. Romain Rolland, Tolstoy'un biyografisinde aynı şeyi bir başka açıdan (doğalıkla, yaradılış ve kültürdeki fark bir yana), asıl ağırlığı ustanın sözlerine vererek söyler: «Gerçek sanat, bütün insanlardeki hakiki iyiliğe dair bilgimizin anlatımıdır.»

Romain Rolland, Bloch'cu ikilemi ve onun ortadan kaldırılmasını Bloch'un kendisinden daha genel terimlerle kavramıştır. İnsanların, yazarların bütün toplumun şu trajik seçimle karşı karşıya toplumun şu trajik seçimle karşı karşıya kaldığını görmüştür o: «ya görmemek, ya da nefret etmek» «Toplum daima hakikat ya da aşk ikilemi ile karşı karşıyadır. Genellikle hem hakikat hem de aşkı feda etmeye karar verir.» Modern toplumun ve kültürün sorunlarına karşı bu tutumda, Tolstoy, Batılı aydınlara izlemeleri gereken yolu göstermektedir. Romain Rolland da, Tolstoy'un gerçekçiliğinin niteliğini aydınlatma girişiminde, Flaubert'in gerçekçiliğine karşı çıkıştır sonunda. Fakat ona göre, estetik çatışma, bir kültür felsefesi ve politikası çatışmasına döner. «Güneşin ışığı yetersizdir, gerekli olan, yüreğin ışığıdır. Tolstoy'un gerçekçiliği, karakterlerinin her birinde cisimleşmiştir ve o onların hepsine aynı gözlerle baktığı için onların her birinde sevebilecek bir şey bulur ve bizi onlarla kardeşçe birleştiren bağları hissettirebilir bize. Sevgisiyle, yaşamın ta köklerine ulaşır.»

Açık bir hakikat görüşüne sevgi yoluyla, bütün insanlığı kucaklayan bir sevgi yoluyla ulaşmak — Tolstoy'un Batı Avrupa yazarlarının önüne koyduğu görev buydu. Yeni edebiyatın büyük yazarlarının hakiki büyüklüğe dönüşmeleri, Romain Rolland'ın formülleştirdiği çelişkileri yenme mücadelesinde olmuştur. Kuşkusuz, çeliski yalnızca modern *burjuva* toplumu kavramlarında ortaya çıkmıştı, fakat beynin bir uydurması olmadığı, yalnızca «bir iç yaşantı» değil fakat içinde bulunduğumuz çağda kendiliğinden var olan nesnel bir çelişki olduğu için çoğu zaman çok yetenekli birçok yazarın boşuna abasının ve sonunda verimsizliğinin nedeni olmuştu.

Bu çelişki ve onun Tolstoy'cu ortadan kaldırılışı, doğallıkla, farklı yazarların yapıtlarında farklı şekillerde göstermiştir kendini. Gerhart Hauptmann bir keresinde on dokuzuncu yüzyıl şairlerinin eleştirel tutumları üzerine şunları söylemişti: «Her şair bir eleştirmen olmuştu. Alman edebiyatının tümü tamamen eleştiri idi. Rus ve Fransız edebiyatı için de aynı şey... Fakat Tolstoy'u, bütün diğerlerinin üzerine yükselten ve onu geçen yüzyılın bir azizi yapan şey yardım etmeye karşı karşı gelinmez özlemi idi; bu özlemi, dünyayı sarsan ve bütün karşıtlarını susturan bir acıyla, bir elemle dile getirmiştir. Bu olgu olağanüstüdür... Tolstoy, kendi kişisel yargıları çoğunlukla yanlış da olsa, barışmanın bir simgesi, karşısında bütün muhalefetin dilini yuttuğu bir düşünce olmuştur...»

Tolstoy'un tümkişiliğini özümlemeye çalışan Thomas Mann, onunla Goethe arasında tamamen düşünce ürünü bir paralel çizer. Goethe'nin sınırlarının tamamen farkında olmasına karşın ona Alman kültüründe ilerici olan ne varsa onun merkezî figürü olarak bakar ve onu gerici efsanelerin süprüntülerinden temizleme mücadelesi verir tutkusuyla; onu Almanların humanist kurtuluşunun savunucusu olarak tanır ve tanıtır. Bu paralelin önemli bir ögesi —burada en yalın çizgileriyle bile veremeyeceğimiz düşünce zenginliğinin— yem Goethe'nin hem de Tolstoy'un bütün toplumsal, ulusal ve kişisel farklılıklarına karşın Schiller ve Dostoyevski gibi tamamen ruhsal şeylerin klasik temsilcilerinin aksine, toprağa dokununca onu istediği biçimi verme gibi dünyevî bir yeteneğe sahip insanlar olan eski Anteus'lar gibi dünyaya bağlı oluşlarıdır. Öte yandan, her ikisi de salt yazarlığın çok ötelerine geçmişlerdir. Thomas Mann, her ikisine de özgü olan bu yönelimi ilginç bir biçimde, öğretme ve kendi kendini tanıma ve çizme olarak tanımlamaktadır: birbiriyle sıkı ilişkileri olan iki alandır bu. İtiraf, özgeçmişsel hikâye, her ikisi için de kendi egoları içine kapanma anlamına gelmez, tersine, yaşamın büyük evrensel akışının, yazarların kendilerini en canlı bir biçimde yansıtan aşamalarıyle bağlı olarak gösterilişidir, böylece modern bireyciliğe bağlayan çelişmeler bir kez daha yenilmektedir.

Thomas Mann'ın önemli kitabına bu kısa bakış bizi yeniden Jean Richard Bloch'un Tolstoy'cu inancının ikinci çetin noktasına getirmektedir. Tolstoy'un yapıtının gerçek özü, bir Batı ülkesinde ne kadar doğru olarak tanınırsa, Tolstoy, alıcı ülkenin kendi kültürünün merkezî figürleriyle o kadar yakından bağlı görünür: önemli —ve umarız daha önce de söylendiği için artık paradoksal görünmeyecek— bir şeydir bu. Yani Bloch'da ve Rolland'da Tolstoy, Rousseau'nun izleyicisi olarak görünür; Thomas Mann'da Goethe'nin bir yoldaşı olarak; Bernard Shaw ise kendi sanat felsefesi açısından Tolstoy'un estiğini yorumlarken Milton'un adını geçirir.

Fakat böylece kurulmuş olan bağ kültür alanından çok daha ileri gider. Shaw'ın Milton gibi Cromwell'den de söz ettiğini anımsayalım; Bloch'un denemesinde, Montaigne'in devrimci Cumhuriyetçi arkadaşı Etienne de La Boétie, Rousseau'nun hemen yanıbaşında gösterilir; Romain Rolland, halkın gerçek tiyatrosunu bulmaya çalışır ve Tolstoy'un üzerindeki etkisinin en güçlü olduğu bir sırada Fransız Devrimi'ne ait büyük oyunlar çevrimine başlar.

Bu ilişkiler, daha önce sözünü ettiğimiz Shakespeare ile Balzac arasındaki bağlar kadar az rastlantısaldır. Bunlar, Tolstoy'un yapıtı ne kadar derinden anlaşılırsa, alıcı ülkenin büyük ilerici gelenekleriyle demokratik devrim gelenekleri arasındaki bağın o kadar birbirine yakın olacağını gösterir. (Goethe de Fransız Devrimi'nin yalnızca bir çağdaşı değildi, aynı zamanda onun şiirsel bir aynasıdır ve devrimi sözüm ona toptan reddedip, gericilerin yaydığı bir efsane idi.) Böyle derinden anlaşılırsa, Tolstoy'un şu ya da bu dü-

güncesindeki geriye dönük özellikler eriı ve varlığının özü olan ileriye dönük tutkulu özlem açığa çıkar; her ulusun büyük ilerici kişileri kuşağı ile kardeşçe bir birliğe girer; halklara kendi ilerici gelenek-lerini saklama, derinleştirme ve canlandırmalarında yardım eder. Tolstoy ancak bu şekilde, özgürlüğü seven herkesin kendi malı haline gelir.

Tolstoy'un, Alman doğalcılığının ya da Fransız simgeciliğinin vaftiz babası olarak ilk kez ortaya çıkışından böyle genişçe anlaşılışına kadar uzanan yol, doğallıkla, çok uzundu. Fakat yine de, Batı'nın bugüne kadar geliştirdiği figüre son ve kesin bir Tolstoy imgesi olarak bakmak —her zamandan çok bugün— bir hata olur. Daha önce söylediğimiz gibi, gerçek bir kültürel özümleme, hiç bir zaman durağan olarak kalmaz — daha yüksek bir planda ve daha büyük bir derinlikte yeniden yaratma olmadıkça, ödünç alınan kültürel servet yavaş yavaş ufalanır ve sönüp gider. Kuşkusuz bu bütün ulusal kültürlerdeki bütün besleyici, bereketlendirici etkilere de uygulanır, bu etkiler ister dışardan gelsin, ister içerde oluşmuş olsun.

Bu genel hakikat, güç ve bunalımlı zamanlarda iki kat geçerlidir. Bugün dünyadaki büyük değişimin somut özelliği ve Tolstoy'un somut yapısı, onun varlığının daha ileri, daha derin bir şekilde kavranmasını, onun asıl özünün daha iyi bir şekilde anlaşılmasını son derece olası yapmaktadır.

Çünkü bugün var olan, özgürlükle kölelik, insanî uygarlık ile şeytanî barbarlık arasındaki ölüm-kalım mücadelesi, Batı'da pek çok insanın kafasındaki ilerleme ile cahillik yandaşlığı (obscurantism) arasındaki uçurumu genişletmiş ve —tamamen ideolijik de olsa— daima hazır, daima militan tepkiyle herhangi bir şekilde boşuna oynamanın korkunç tehlikelerini göstermiştir. Öte yandan Sovyet halklarının kahramanca mücadelesi, faşist istilacılara karşı muzaffer karşı-saldırıları tüm uygar dünyanın dikkatini öncekinden çok daha fazla, yenileşmiş, canlanmış özgür Rus halkına yöneltmiştir Öncekinden çok daha fazla insan, Sovyet halkının şimdi o kadar güçlü bir biçimde kendini gösteren, karşı gelinmez gücünün ahlâkî ve maneví, toplumsal ve tarihî kaynaklarını daha tam bir şekilde anlamak istemektedir.

Her iki yönsemenin iç diyalektiği Tolstoy'u daha uygun, daha tam bir şekilde anlamaya yol açacaktır zorunlu olarak. Şimdiye kadar birçok kimse için gerici önyargının ve efsanenin onun hayalî çevresinde ördüğü perdeyi yırtmak kolay değildi. Bu koşullar altında bizim çizdiğimiz gibi doğru bir anlayışın geliştirilebilmiş olması hemen hemen bir mucizedir. Rus kültürü ve edebiyatının Batı'daki en tanınmış yorumcuları, Tolstoy'u ülkesinin büyük ilerici ve devrimci hareketleriyle birleştiren bağları göremeyen, görmek istemeyen hakiki gericilerdi çoğu kez. Batılı aydınların çoğu için uzun süre en etkili Tolstoy ve Dostoyevski yorumcusu olan Merezhkovski'nin adını anmak yeter. Bu nedenle, kendi çalışmalarıyla büyük sanatçının ulusal geçmişini tanımak isteyenlerin hayali, aslında var olmayan bir «gizemli Rusya» ile karşı karşıya gelmeleri ya da en azından Rusya'daki dinî mezhepler gibi çok önemsiz olgularla şaşırtılmaları, yanlış yola sürüklenmeleri sık sık görülen bir şeydir. Bu türlü en uygunsuz durumlarda bile, hiç olmazsa en önde gelen Batılı yazarların, kafalarında yine de temelde ilerici bir Tolstoy imgesi geliştirebilmiş olmaları, yalnızca onların entelektüel ve artistik niteliklerinin yüksekliği değil, aynı zamanda demokratik içgüdülerinin güçlülüğünü de kanıtlar.

Fakat son zamanlarda ilgi gittikçe artan bir şekilde, gerçek Rusya üzerinde, özgürlüğü için kahramanca çarpışan kurtulmuş bir ulusun ülkesi üzerinde ve bu kurtuluşun tarihi üzerinde toplanmaktadır. Araştırmalar bir kez bu soruya, bütün gerçek Tolstoy yorumcularını şaşırtmış olan bu bilmeceye yöneltilince, Rusya'nın neden, en görkemli ve tipik artistik anlatımını Flaubert'de bulmuş olan o ideolojik sarsıntıdan uzak kaldığı sorusu, yeni bir toplumsal ve tarihî ışık altında ortaya çıkar Sonra, Batı'da 1848 hareketlerinin yenilgisi devrimci hareketin sırtını yere getirmesine karşın Rus halkının, 1825'te Dekambristler ayaklanmasından 1917 büyük Ekim Devrimi'ndeki son zafere kadar özgürlüğü için savaşmaktan hiç bir zaman vazgeçmediği açıkça görülür. Birçok acı ve baskı ve zulüm dönemlerine uğramıştır, fakat savaşçılar hiç bir zaman silâhlarını bırakmamışlardır. Özellikle Tolstoy'un kişiliğinin asıl oluştuğu dönem —Batı'da en derin baskı dönemidir bu— Rusya'da ilerici ve devrimci güçlerin olağanüstü geliştiği bir dönemdi, yalnızca en büyüklerin adını anarsak: yalnız Tolstoy ve Dostoyevski'nin değil aynı zamanda Çernişevski'nin, Dobrolyubov'un, Saltikov-Şçedrin'in yaşadığı bir dönemdi.

Bu dönem ve adınıandığımız son yazarlar, Batı'da hemen hemen hiç bilinmezler.Fakat Tolstoy'a yalnızca Dostoyevski'nin çağdaşı gözüyle bakılmazsa; zamanının devrimci demokrasi ile Çernişevski, Dobrolyubov ve Saltikov-Şçedrin ile ilişkisi açıkça anlaşılırsa; ve buradan Lenin'e, Stalin'eve Gorki'ye götüren bağlar açıklanırsa, ve bu bulguların ışığında Puşkin ve Lermontov, Gogol ve Bielinski onların habercileri olarak tanınırsa, ancak o zaman gerçek Tolstoy'un doğru bir Imgesi oluşturulmuş olabilir.

Bu tür zorunlu düzeltmeler ve ayarlamalar, Tolstoy'un özümlenmesinde bugüne kadar ulaşılmış olan sonuçları tehlikeye atmaz; ancak daha yüksek bir düzeye çıkarır onları. Çünkü, buraya kadar olan sayfalarda, Batı'daki bazı önde gelen Tolstoy yorumcularının içgüdüsel olarak, bilinçsiz olarak da olsa, sözcüğün tarihsel anlamıyle, bu yolda oldukça ilerlemiş olduklarını gösterdiğimizi umuyorum.

Örneğin Romain Rolland, her zaman değil ama çoğu kez bilinçli olmayarak, Tolstoy'un neden uzun süre Dekambristler'le ilgili roman planı üzerinde uğraşmış olduğunu, Pierre Bezukhov'un evriminin ya da Nikolay Bolkonski'nin düşlerinin niçin hep Dekambrist düşüncesine doğru yöneldiğini açıklıkla anlamıştır. Bu nedenle, Rus halkının gerçek tarihine ait daha iyi bir bilgi, çoğu kez gizli yönsemeleri etkin ve bilinçli yönsemelere dönüştürecektir. Batı'nın Tolstoy imgesi, daha derin, daha iyi, daha yeterli bir anlayışın onu, özgürlük ruhunun canlanışının ölümsüz kaynakları olan ve daima da öyle kalacak olan yönelim ve ideolojilerle her zamankinden daha yakın bir şekilde bağlanacaktır.

Georg LUKACS

(Türkçesi : Mehmet DOĞAN)

MEKTUP

Size yazdığım bir mektubu postaladıktan hemen sonra, «Tolstoy'un göçtüğünü» haber veren telgraf aldım. Ve görüyorsunuz gene yazıyorum: sizinle olan zihinsel bağlantımın daha kesilmediği düşüncesindeyim çünkü.

Bu haber ile ilgili olarak söyleyebileceklerim pek uyumlu olmayacak kuşkusuz; belki de kaba, hoşgörülmez sözler yazacağım bu mektupta —beni bağışlamalısınız— çünkü biri gırtlağıma yapışmış, boğazlıyor gibi kendimden geçmiş bir durumdayım şu anda.

Bana pek çok şey söyledi, uzun uzun konuştu benimle. Kırım'da Gaspra'da otururken sık sık onu görmeye giderdim. O da bana oturmaya gelir, bundan hoşlanırdı da. Kitaplarını derin bir dikkatle, sevgiyle okudum. Bu yüzden, onun üzerine düşündüklerimi söyleme hakkını bu-yorum kendimde. Söyleyeceklerim, büyük bir yüreklilik örneği olabilir, herkesin düşündüklerine ters düşebilir, ama gene de biliyorum ki bir dâhi olarak nitelenmeye ondan daha çok hak kazanmış bir insan yaşamadı; ondan daha karmaşık, ondan daha çelişkili ve her bakımdan harikulade —evet, her bakımdan güzel— bir insan yaşamadı daha. Hem özgül, hem geniş anlamıyla harikuladeydi Tolstoy — sözcükler bunu anlatmaya yetmez. Öyle bir yanı var ki onun, avazım çıktığınca söyle bağırma isteği uyandırıyor bende: Eyy insanlar! Bakın ne eşsiz bir insan yaşıyor gezegenimizde! Çünkü o, deyiş ye-

rindeyse, tepeden tırnağa, her şeyden önce ve her şeyden öte, bir insanoğluydu — sözcüğün tam anlamıyla bir insan.

Ne var ki ben, onun Kont Lev Nikolayeviç Tolstoy'un yaşantısını «Aziz Peder Lev yaşantısı»na çevirmek için gösdiği inatçı, buyurgan çabalarına hiçbir vakit alışamamışımdır. Bu adam kendisini uzun süre «acı çekme» noktasına getirmeye uğraşmıştır, biliyor musunuz. Yevgeni Solovyov ve Suler'e bu işi bir türlü başaramadığından yakınmıştır. Kişinin, irade gücünü tartma isteğinden gelen doğal bir acı çekme çabası değildi bu, dikkatinizi çekerim, öğretilerinin ağırlığını arttırmak, öğütlerini dayanılmaz kılmak, acı çekme yoluyla başkalarının gözünde kutsallık kazanmak, ve onları kutsal bir kişi olduğunu kabule zorlamak istediğinden doğan inatlı bir itilimdi. Karşısındakini, onun istediği gibi görmek zorunda bırakma amacını güdüyordu, anlatabiliyor muyum? Çünkü öğütlerinin yeterince inandırıcı olmadığını çok iyi biliyordu kendisi. Anıları yayımlandığında, kendi öğütlerine, kendi kişiliğine kendisinin bile inanmadığını, kuşkuyla baktığı birçok noktalar bulunduğunu göreceksiniz. Tolstoy, «inançları uğruna ölen ve inançlarını acı çekme yoluyla avutulan kişilerin, kaçınılmaz olarak gaddar ve baskıcı, ezici» olduğunu çok iyi bilir — her şeyi bilir o. ama gene de şöyle der: «Kendi fikirlerim için acı çekersem, çok değişik bir izlenim yaratır bu düşünceler.» Onun bu inancı, bu görüşü, her zaman için beni ondan uzaklaştırmıştır. Çünkü bu tavrında beni zorlamak, bilincime egemen olmak, bilincimi, inacı uğruna ölen kurbanın kanından oluşan bir perde ardında görünmez kılmak doğmaların ilmiğiyle gırtlağımı sıkmak isteğini sezmemek, elimde değil.

Öbür dünyadaki ölümsüzlükten her zaman övgüyle söz etmiş, ona ilahiler düzmüştür, ama bu dünyadaki ölümsüzlük, ona göre daha önemlidir. Asıl istediği bu dünyada ölümsüz kalabilmektir. Tam anlamıyla ulusal bir yazar olan Tolstoy, o ulu ruhunda, ulusun en kötü niteliklerini barındırmaktadır. Tarihimizin yarattığı işkencelerin bize verdiği tüm sakatlıklar onun ruhunda toplanmıştır. [Onun etkin olmama, kötülüğe karşı direnmeme konusunda öne sürdüğü görüşler —eylemsizlik öğütleri— bütün o bulanık öğütler, Moğol kaderciliğiyle zehirlenmiş ve bir anlamda yapısı gereği Batıya düşman olan eski Rus kanının, Tolstoy'un tükenmek bilmez yaratıcı gücüyle, yaşamın kötülüklerine karşı inatla direnme isteğiyle sağlıksız bir biçimde mayalanıp kabarmasından kaynaklanıyor. «Tolstoy anarşizmi» denilen şey özünde gene tam anlamıyla ulusalcı bir öğeden, yüzyıllardır içimizde taşıdığımız «herkesin nalıncı keseri gibi kendine yontması» eğilimi demek olan Slav antidevletçiliğinden kaynaklanır Herkes gibi siz de biliyorsunuz ki bugün bile bu eğilime tutkuyla sarılıyoruz. Evet, bunu herkes biliyor ama bu olgu, kimseyi «kendine yontmaktan» alıkoymuyor. Kimsenin buna karşı koymak, direnmek istediği yok. Herkes bu eğilimin zararlı olduğunu görüyor ama gene de yaygınlaştırmaya devam ediyor. İşte Rusya'nın tarihi, dürüst yurttaşların şaşkınlığı içinde Vareglerin, Tatarların, Baltes Almanlarının ve polislerin mekanik çabalarıyla sanki bir rastlantı sonucu kurulmuş bir devletin tarihi, sahtekarların bu acınası yolculuklarından oluşmuştur. Bu devlet çoğunun şaşkınlığı içinde kurulmuştur, çünkü her birimizin «kendine yontmaya» devam ettiği bir dönemde, varılacak en kötü noktaya vardığımız, daha öteye gitmenin olanaksız olduğu, sabit bir yaşam sürdüğümüz sırada olmuştur her şey. Artık Erza'nın Tchoud'un, Mara'nın, Vers'in ve Mourom'un yabanıl halklarıyla komşu olarak, karların ve bataklıkların içinde yaşamak alnımıza yazılmıştı. Sonunda ışığın Doğu'dan değil de Batı'dan gelmesi gerektiğini sezen kişiler ortaya çıktı. İşte şimdi, eski tarihimizin çatısı, ulusumuzun Avrupa'ya giden yolunu, insanlardan vargüçlerini, bütün tinsel güçlerini, bütün tinsel güçlerini harekete geçirmesini talep eden bir yaşama giden yolu —bilinçli ve bilinçsiz olarak— yüksek bir dağ gibi tıkamak istiyor. Gene açıktır ki, Tolstoy'un deneysel bilim karşısındaki tutumu son derece ulusalcı bir nitelik göstermektedir. Bu tutum, Rus köylerinin (kırsal kesiminin) eski kuşkuculuğunu, cehaletin kuşkuculuğunu hayran olunası bir güzellikte yansıtıyor] Tolstoy'da bulunan her şey ulusaldır, ve öğütleri bir tepkiden, aslında eski kuşaklarda bulunan ve yenmeye, kurtulmaya başladığımız niteliklerin geri tepmesinden başka bir şey değildir.

1905 yılında yazdığı «Aydınlar, Devlet ve Halk» başlıklı yazısını düşünün —ne rahatsız edici, ne kinli, ne kötü niyetli bir yazıydı o! Yoldan ayrılmış bir muhalifin «Ben size dememiş miydim!» diye oh çeken sesini duyarsınız satırlar boyunca. O vakitler, bana kendisinin söylediği sözleri kullanarak bir cevap yazmıştım ona. «Rus halkı üzerinde ve onlar adına konuşma hakkını çoktan yitirmiş» olduğunu yazdım. Onunla dertleşmeye gelen kişileri anlama ve dinlemede nice isteksiz davrandığına tanık olmuştum çünkü. Mektubum katıydı, kabaydı; bu yüzden postalamadım.

Şimdi belki de, kendi fikirlerine elden gelen en büyük özgünlüğü verebilme umuduyla son çabalarını harcıyor. Vaslli Buslayev gibi böylesi atılımlar yapmaktan hoşlanan bir adamdır Tolstoy, ama çabaları her zaman için kendi kutsallığını, ve başına nurdan bir hale arayışı içinde olduğunu onaylamaya yönelik bir nitelik göstermiştir. Eski Rus tarihi ve dâhinin kişisel acıları onun öğretilerini yalanlamamaktadır gerçi ama gene de, bu tutumda bir Engizisyon havası sezilmektedir Kutsallık, günahlar üzerinde akıl yürütmek, günah yaratmak ve yaşama isteğini zincirlere vurmakla sağlanır ona göre. (Şu var ki İnsanoğlu yaşamak ister; ve Tolstoy, dünyasal yaşamın bir geçici heves olduğuna inandırmaya çalışır onları! Bir Rus'u böyle bir şeye inandırmak çok kolaydır: Rus, tembeldir; işsiz güçsüz, ayaklarını uzatıp oturmaktan çok sevdiği bir şey yoktur. Bir bütün olarak ele alacak olursak bir Bazuki ya da bir Nekludov olmadığı gibi, bir Platon Karateyev ve bir Akim de değildir Rus; bütün bu kişiler tarihin ve doğanın yarattığı insanlardır, bunları ele almaz Tolstoy. O, vereceği öğütleri daha da güçlendirmek için kişilerin orasını burasını düzeltmekle geçirmiştir ömürünü. Ancak, genel anlamda ele alacak olursak, Rusya'nın ayak takımı Tulin, soylu takımı Oblomov demektir. Tulin'i 1905 yılı ortaya çıkarmıştır. Oblomov'u ise Aleksi Tolstoy'da, İvan Bunin'de, hatta, günlük yaşantınızda, kendi çevrenizde görürsünüz. Kaba saba eğitimsiz kişiler, bizde her ne kadar son derece ulusal bir niteliik almış da olsa, bunları ve de ayak takımını bir yana bırakıp bu eğitimsiz, kaba insanların nice iğrenç bir korkaklık ve acımasızlık sergilediklerine bakalım. Serseri ayak takımına gelince, onların, evrensel bir niteliği var.)

Bende kine yakın duygular uyandıran, ruhuma ağır bir yük gibi inen pek çok şey var Lev Nikolayeviç'de. Aşırı ölçüde büyütülmüş, abartılmış benliği, korkunç, nerdeyse olağandışı bir görüngüdür. Dünyanın ağırlığını kaldıramadığı Bogatir Svyatogor'dan bir parça var onun içinde. Büyük bir adam evet! Söylediği onca şeyden başka, söylemediği —anılarında bile yazmadığı— ve belki de hiçbir vakit tek bir kula söylemeyeceği pek çok şey olduğuna kuvvetle inanıyorum. Bu «şey» yalnızca arada bir, geçici olarak kendini belli ediyor konuşmalarında. Bana ve L. A. Sulerzitski'ye okumak üzere verdiği iki güncede bu şeyi açığa vuran ipuçlarına rastlanıyor. Bu «söylenenlerin yadsınması» gibi bir şey bence —hiçbir şeyin yıkmayı başaramadığı ve belki de daha önce hiç kimsenin öylesine derinden duymadığı yalnızlık ve sonsuz bir umutsuzluğun ortamında gelişmiş en köklü ve en kötü nihilizm bana göre. Çoğu kez, başkalarına karşı acımasız bir umursamazlık içinde davrandığına, yüreğinde küçücük bir ilgi bile beslemediğine tanık oldum. Başkalarına göre öyle güçlü, öyle üstün ve öyle büyük görür ki kendisini, onlara küçük birer sıcak gözüyle bakar; yaptıkları işlere saçma, acınası işler gözüyle bakar. Onlardan kaçmış, çok uzaklarda bulunan bir çöle sığınmıştır. Tolstoy; ruhunun bütün güçlerini toplamış, kendini soyutladığı bu çölde, yalnızlık içinde, «dünyadaki en önemli şeyin» ölüm olduğunu düşünmektedir.

Yaşamı boyunca ölümden korkmuş, ondan nefret etmiştir. Arzina Irmağında buzlara sıkışıp kalmış gemilerdeki felâketzede-

ler gibi her bir gününü ölüme karşı isyan duygularıyla, ölüm korkularıyla doldurmuştur. O, Tolstoy, nasıl olur da ölür? Bütün dünyanın, evrenin gözleri onun üzerinde. Çin'den, Hindistan'dan, Amerika'dan, dünyanın dört bir yanından, yaşayan, titreşen bağlar uzanıyor ona. Ruhu, bütün insanlar içindir, ve bütün zamanlarda yaşar. Neden sanki doğa ona bir ayrıcalık tanıyıp kurallarını bozaark ona bedensel ölümsüzlüğü bağışlamaz sankİ! Yalnız ona, tek Tolstoy kuluna ölümsüzlük verse ne olur? Elbet Tolsoty, mucizelere inanmayacak kadar mantıklı ve zekidir, ama gene de, bir yanıyla başkaldırıcıdır o, yeni yeni yerler, yeni şeyler bulup ortaya çıkarır. Orduya yeni yazılmış genç bir er gibi, içinde ne olduğunu bilmediği daha önce görmediği barakalar önüne çıkacak diye ürkmekte, umutsuzluğa kapılmaktadır. Hiç unutmam bir gün Gaspra'da, hastalıktan yeni kalkmış, Lev Şestov'un, *Nietzsche'nin ve Kont Tolstoy'un Öğretilerinin İyi ve Kötü Yanları* adlı kitabını okumuştu. A. P. Çehov'un «kitabı beğenmediği» görüşüne cevap olarak şunları söyledi:

«Bense çok hoşlandım. Yapmacık bir tavırla yazılmış, ama fena değil, ilginç. Biliyor musun, sinikler, açıkyüreklilik gösterdiklerinde hoşuma gidiyor. Bir yerinde şöyle diyor yazar: «Hakikat gerekli değildir.» Adam haklı, ona göre hakikat ne ki? Nasılsa ölecek bir gün.»

Sonra söylediklerinin anlaşılmadığını görmüş olmalı ki, kısa bir gülümsemeyle şunları ekledi

İnsan düşünmeyi öğrendi mi, bütün düşünceleri, kendi ölümünün düşüncesiyle bir arada yaşar. Bütün düşünürler böyledir. Hem, ölüm kaçınılmaz olduktan sonra, hakikatlerin ne anlamı var?»

Daha sonra, hakikatin, herkes için aynı şey olduğunu, bunun da Tanrı sevgisi diye adlandırıldığını açıklamaya koyuldu Ama bu konuda söz söylerken son derece umurasmasız, isteksiz ve bitkindi. Yemekten sonra verandaya çıktığımızda kitabı gene eline aldı, yazarın şu satırlarını buldu: «Tolstoy, Dostoyevski ve Nietzsche, sorularına yanıt bulmaksızın varlıklarını sürdüremezler, ve, herhangi bir yanıt, hiç yoktan iyidir onlara göre.» Bunları okudu, güldü.

«Ne sakınmasız bir berbermiş meğer! Benim kendimi aldattığımı söylüyor düpedüz. Bu demektir ki başkalarını da aldatıyorum. Bundan bu sonuç çıkar, değil mi?...

— Peki ama neden 'berber' diyorsun yazara? diye sordu Suler.

— Neden mi, dedi Tolstoy düşünceli bir tavırla. Adamın moda budalası bir züppe olduğu aklıma geldi; sonra köydeki amcasının düğününe gelmiş bir Moskovalı berberi ansıdım. Tıpkı ona benziyor, tepesinde tüy dikili dİye herkesi küçük görüyor...»

Bu konuşmayı aynen aktardım. Çok iyi hatırlıyorum çünkü. Üstelik, beni etkileyen her şeyi yazdığım gibi bunu da yazmıştım. Suler'le ikimiz pek çok not tuttuk, ama o, beni görmeye Arzamas'a gelirken düşürmüş notlarını — çok dikkatsiz bir adamdı Suler. Ve Lev Nikolayevİç'i nerdeyse bir kadın sevecenliğiyle sevmekle birlikte ona karşı tutumu biraz garip, hemen hemen zorakiydi. Ben de notlarımı bir yere kaldırmıştım, bulamıyorum; Rusya'da olsa gerek. Tolstoy'u çok yakından izledim; çünkü derin inançları olan ve bu inançlarını yaşatan bir insan aradım ömür boyu, ölünceye dek de sürdüreceğim bu arayışımı. Tolstoy'u yakından izleyişimin bir başka nedeni de, kültürden yoksun oluşumuz konusunda konuşurken A. P. Çehov'un şu yakınmalı sözleri söylemesidir belki de

«Bak, Goethe'nin söylediği her söz kâğıda geçmiş, ama Tolstoy'un sesi sözde kalıyor. Çok tipik, korkunç ölçüde tipik bir Rus tavrı bu dostum. Sonra herkesin aklı başına gelecek, kaleme sarılarak yanlışlarla çarpıklıklarla dolu anılar yazmaya başlayacaklar.»

Biz, gene Şestov'a dönelim.

«Şestov, 'insan hep korkunç hayaletlere bakarak yaşayamaz,' diyor.» dedi. «Hayaletlerin korkunç olduğunu ne biliyor? Çünkü eğer bilse, eğer hayaletler görmüş olsa sudan şeyler yazmaz, Buda'nın yaşamı boyunca yaptığı gibi ciddi işlerle uğraşırdı...»

Biri Şestov'un Yahudi olduğunu söyledi.

«Nasıl olur!» dedi Lev Nikolayevİç. «Hiç Yahudiye benzemiyor. Hem, Yahudinin tanrı tanımazı olmaz ki? Bir ateist Yahudi adı söyleyebilir misin? Hayır.»

Kimi vakit bu ihtiyar büyücü ölümle oynuyormuş, cilveleşiyormuş gibi geliyor bana. Ölümden elinden geldiğince yararlanıyor, onun tadını çıkarıyor sanki «Senden korkmuyorum, seni seviyorum, seni bekliyorum, gel,» diyor ölüme. Bununla birlikte o küçük, keskin bakışlı gözleri kuşkuyla sağı solu kolluyor gibi. «Ne biçim şeysin sen ölüm? Ardında ne var? Bana ne getireceksin? Beni tümden yok etmeyi mi amaçlıyorsun, yoksa ardımda bir şeyler kalacak mı?»

Garip bir izlenim bırakan şu sözleri söylerdi Tolstoy : «Mutluyum, korkunç mutluyum, aşırı ölçüde mutluyum!» Sonra, hemen şu sözleri eklerdi «Ahh, acı çekmek!» Evet, acı çekmek — bu duygu da gerçek, içtenlikli bir duyguydu onda. Hastayken birden hapsedilmiş, sürgüne gönderilmiş olsaydı, kısacası, inancı uğruna ölenlere özgü nurdan haleyi başına taç edeceği bir duruma gelmiş olsaydı, gerçekten sevinirdi; adım gibi biliyorum bunu. Belki de, bir amaç uğruna can vermenin ölümü haklı çıkaracağını sanıyordu Tolstoy; kutsal bir ölümün — biçimsel açıdan daha kolay kabullenilebilen, daha anlaşılır bir yokolma sayılacağını düşünüyordu belki. Tolstoy'un hiçbir vakit mutlu olmadığına kalıbımı basarım — ne «kutsal kitaplarda», ne «bir atın sırtında» ne de «bir kadının kollarında» «dünyasal cennetin» tadına varmış değildir o. Bu mutluluklara varamayacak kadar akılcıdır ve yaşamı ve insanları öylesi tadlar alamayacak kadar iyi tanır. İşte kendi sözleri :

«Halife Abdurrahman yaşamı boyunca on dört gün mutlu oldu; benim yaşadığım mutlu günlerin sayısı daha azdır sanırım. Neden biliyor musun, yaşamadım ki ben? Yaşamayı bilmiyorum ki? Özüm için, ruhum için yaşamayı bilmiyorum. Ben daima gösteriş için, başkaları için yaşadım.»

Oradan ayrılırken, Çehov, «Hiçbir vakit mutlu olmadığına inanmıyorum,» dedi. Ben inanıyorum. Hiç mutlu olmadı. Ama «gösteriş» için yaşadığı da doğru değil. Kendinde olanları dilencilere dağıtırcasına başkalarına verdi. İnsanlara bir şeyler «yaptırmaktan» — okumak, yürümek, yalnız sebzeyle yaşamak, mujiği sevmek ve Lev Tolstoy'un dinsel ve ussal fikirlerinin yanılmazlığına inanmak gibi şeyler yaptırmaktan çok hoşlanırdı. İnsanlardan kurtulmak için onları doyuran ya da oyalayan bir şeyler vermek zorundasın. Bu insanlar neden bir adamı kendİ alışkanlıkları, acıları, ve kimi vakit rahat yalnızlığı içinde, o dipsiz bataklıkla — «ulu şey» sorunuyla başbaşa bırakmazlar sanki!..

Avvakum ve belki de Tikhon Zadonski dışında bütün Rus vaizleri soğuk insanlardı, işlerliği olan canlı bir inanç taşımıyorlardı. *Ayaktakımı Arasında* adlı oyunumda buna benzer bir adam yaratmaya çalıştım : Luka. Onu ilgilendiren insanlar değil, «verilen yanıtlar»dır. İnsanlarla karşılaşmamak elinde değildir, onları avutur, ama yalnızca ayağına dolaşmamalarını sağlamak için yapar bunu. Böyle bireylerin bütün felsefesi, bütün öğütleri, gizli bir nefretle, tiksintiyle verilmiş sadakalar olmaktan öte gidemez. Öğütlerinin altında, şu iniltili ve yakarmalı sözler gizlidir :

«Beni rahat bırak! Tanrıyı ve komşunu sev, ama beni rahat bırak! Tanrıya söv, yedi kat eli sev, ama beni rahat bırak! Beni rahat bırak, çünkü ben bir insandan başka bir şey değilim ve... ölümlüyüm.»

Ne yazık ki yaşam böyle, ve daha uzun süre böyle olacak! Başka türlü olamazdı ve elbet olamaz, çünkü insanoğlu ruhunu kemiren bir yalnızlığın zincirine vurulmuş, bitkin, acılı, ve korkunç derecede soyutlanmıştır. Lev Nikolayeviç kiliseyle uzlaşmış olsaydı, hiç şaşmazdım. Bunun, kendi içinde kendine özgü bir mantığı olurdu çünkü — bütün insanlar, piskoposlar bile aynı ölçüde anlamsızdır. Aslına bakarsanız, bir uzlaşma sayılmazdı böyle bir davranış; onun açısından olsa olsa mantıklı bir adım diye nitelendirilebilirdİ : «Benden nefret edenleri bağışlıyorum.» İşte bir Hıristiyanın yapması gereken şey. Ve ardında bıyık altından acı bir gülümseyiş... Bilge bir kişinin ahmaklardan öç alması biçiminde yorumlanabilecek bir davranış...

Yazmak İstediklerim bunlar değildi ama. Söylemek istediklerimi anlatamıyorum. Ruhumda bir köpek ulumakta ve gözlerimin ö-

nünde, titrek bir alev gibi yanıp sönen felaket... Gazeteler az önce geldi — bundan sonra neler yazılacağını, neler söyleneceğini çok iyi biliyorum. Dünyanın, sizin yaşadığınız ucunda bir mit yaratılıyor : «Bir vakitler aylaklar, tembeller vardı... bunlar, aralarından bir aziz çıkardılar...» Bunun ülkemize ne büyük zararlar getireceğini düşünün bir. Hele herkesin düş kırıklığı içinde başını önüne eğdiği bir dönemde, insanların büyük bir çoğunluğunun ruhları bomboş, seçkin kişilerin yürekleri üzüntüyle kapkarayken... Bütün bu aç, yıkık ruhlar birer mit arıyorlar kendilerine. Acılarından kurtulmak, çektikleri işkenceye son vermek için bir mite sarılmaları gerek. Onun istediği de bu değil miydi! Ve bundan daha kötü ne olabilirdi! Büyüklüğü ve kutsallığı *insan* olmasından gelen, çıldırtacak kadar güzel, insana acı verecek kadar güzel bir insan, sözcüğün tam anlamıyla *insan* olan bir kişinin yaşamı kutsal kılınmakta, azizler katına çıkarılarak insanlardan ayrılmakta... Burada kendimle çelişiyor gibiyim, ama olsun, O, kendi için değil, başkaları için tanrıyı arayan bir adamdı. Bir insan, yani kendisi, seçtiği çölde rahat bırakılsın diye tanrıyı arıyordu. Bize bir Kutsal Kitap verdi o, ve İsa'nın kendi içindeki çatışkılarını unutalım diye O'nun imgesini sadeleştirdi, O'ndaki vurucu unsurları ortadan kaldırdı, yerine «beni gönderen Tanrının İradesine boyuneğmek» ilkesini koydu. Tolstoy'un Kutsal Kitabının çok daha geçerli olduğunu rahatça söyleyebiliriz, çünkü o, Rus halkının «sakatlıklarına» daha uygun. Bu insanlara bir şey gerekliydi, bir şeyler verilmeliydi onlara; çünkü yakınmadalar, haykırışları yeri yerinden oynatıyor ve insanoğlunun «ulu şey»den uzaklaştırıyor. Ve ne ***Savaş ve Barış***, ne de ona benzer başka şeyler, iniltili Rus ülkesinin üzüntüsünü ve umutsuzluğunu gidermeye yetmiyor.

Savaş ve Barış konusunda şöyle demişti Tolstoy «Yapmacık elçakgönüllülüğü bir yana bırakıp da doğruyu söylemek gerekirse, ikinci bir ***İlyada***'dır ***Savaş ve Barış***.» M. İ. Çaykovski ***Çocukluk*** ve ***Gençlik*** adlı yapıtları için aşağı yukarı aynı övgüyü duymuştur Tolstoy'un ağzından.

Az önce Napoli'den birkaç gazeteci geldi — Roma'lardan koşup gelenler bile var. Tolstoy'un «göğe çıkışı» üzerine ne düşündüğümü soruyorlar —böyle diyorlar Tolstoy'un ölümüne— «göğe çıkış». Onlarla konuşmayı kabul etmedim. Anlıyorsunuz elbet, ruhum allak bullak oldu — Tolstoy'un bir aziz olarak kabul edilmesini istemiyorum. Bırak bir günahkar olarak kalsın, günahkar dünyanın yüreğine yakın, her birimizin yüreğine her zamankinden yakın bir günahkar... Puşkin ve o — bu ikisinden daha değerli ve daha ulu hiçbir şey yok bizim için...

Lev Tolstoy öldü.

Bir telgraf geldi; bu haberi sıradan iki sözcükle veren bir telgraf — Tolstoy öldü.

Yüreğime koca bir balyoz gibi indi bu telgraf. Acıyla ve üzüntülerin en derinliyle ağladım. Ve şimdi, yarı çılgın denebilecek bir durumda, o bildiğim Tolstoy'u, bildiğim gibi, gördüğüm gibi gözümün önünde canlandırıyorum. İşte karşımda; onunla konuşmak için beni acıdan kıvrandıran büyük bir istek duyuyorum. Onu görüyorum. İşte tabutunda yatıyor. Bir nehir yatağında duran dümdüz bir taş gibi yatıyor orda. Kuşkusuz, o yalancı gülümseyişi —o kopuk, takma gülümsemesi— ağarık sakallarının arasında sessizce gizlenmiştir. Ve elleri, sonunda derin bir soluk alarak rahatça göğsünde kavuşmuştur — çetin görevlerini tamamlamışlardır artık.

Keskin bakışlarını hiç unutamam —her şeyi delip geçer, derinlemesine görürdü onun gözleri— ve her an havada bir şeyler çiziyormuş gibi görünen parmakları, konuşması, hareketleri, o sevdiği köylü sözcükleri ve o garip ölçüde belgisiz, kendine özgü sesi. O insanın, yaşamın nice büyük bir parçasını kucakladığını, nice insanüstü bir zekâya sahip olduğunu bir kez daha görüyorum. Olağanüstü bir yaratıktı o. Fiziküstü güçlere sahip olağanüstü bir insan...

Bir keresinde belki de hiç kimsenin görmediği bir durumda gördüm onu. Deniz kıyısı boyunca Gaspara'ya doğru yürüyordum, birden, Yusupovların arazisinin bittiği yerde, kayalıklar arasında ufak tefek eğri büğrü gövdesini gördüm. Sırtında boz renkli buruşuk giysiler, başında gene öyle buruş kırış bir şapka vardı. Oturmuş, çenesini ellerine yaslamış duruyordu öyle. Ağarık sakalları parmakları arasından aşağı sallanıyor gibiydi. Gözlerini denize daldırmış, ayağının altında uzanan yeşilsi dalgacıkların boyuneğmişlik içinde ve sevgiyle, bağlılıkla eteklerini öpüşünü izliyordu. Dalgalar, bu ihtiyar büyücüye başlarından geçeni anlatıyor gibiydiler. Güneşin bir görünüp bir kaybolduğu ılık bir gündü. Bulutların gölgesi kayalıkların üzerinde ara ara emekliyordu; öyle ki, kayalar ve ihtiyar, bir aydınlanıyor, bir gölgeye sarınıyordu. Çatlakları minik birer uçurumu andıran dev kayalar, keskin ve aşır kokulu yosunlarla kaplıydı — ırl daldırmanmıştı kayalara bir gün önce. Ve O, birden canlanıvermiş asırlık bir kaya parçası gibi geldi bana ansızın. Her şeyin amacını, başlangıcını bilen, dünyadaki taşların kayaların ve otların sonunun ne olacağını, o sonun ne vakit geleceğini düşünmekte, okyanuslardaki suyun, İnsanoğlunun, ve kayalardan güneşlere bütün dünyanın nereye varacağını düşünmekte olan yüzyıllık bir canlıydı sanki o anda. Deniz, onun ruhunun bir parçası gibi göründü, çevredeki her şey ondan vücut bulmuştu, her şey onun bir parçası, uzantısıydı. Derin düşüncelere dalmış, gözünü kırpmamacasına kımıltısız duran bu ihtiyarın varlığında, bilinmeyenden bilgiler veren peygambersi, büyülü, derin, çok derin bir şeylar seziliyordu; ve bu şeyler, onu saran derin düşüncelerden yayıla yayıla ve ağır ağır çıkıyor, yeryüzünü saran mavi, boş göğün yüksekliklerinden bir şeyler arıyormuşçasına ilerliyorlardı. Dalgaları harekete geçiren, ilerletip kıyılara çarptıran, önünde diz çöktüren, kayadan kayaya konarak cansız taşları uyandıran, bulutların hareketini yöneten oydu — onun iradesinin gücüydü sanki. Böyle düşündüm onu öyle gördüğüm an ve birden, çıldırmışçasına, onun ayağa kalkacağını, ellni sallayarak denizi kımıltısız, donuk kılacağını, kayaları harekete geçirerek bağırtacağını, çevredeki her şeye birden can vereceğini sandım. Bir an için çıldırmıştım evet, bütün o cansız varlıkların birden seslileşmesini, her birinin kendi dilinde, onun dilince, ve ona karşı konuşmaya başlamasını bekledim. O anda neler duyduğumu anlatmak olanaksız — hem heyecan, hem korku vardı yüreğimde, kendimde değildim. Sonra birden duygularım şu mutlu düşünceye dönüştü

«Dünyada bu adam var oldukça ben öksüz sayılmam.»

Bu mutluluk içinde, çakıl taşlarını gıcırdatıp onun düşünmesini kasmemeye özen göstererek ayaklarımın ucuna basa basa uzaklaştım oradan. İşte şimdi öksüz kaldığımı duyuyorum. Kalemimin mürekkebi gözyaşlarımla karışıyor — böylesine umutsuz, böylesine acı böylesine çaresiz gözyaşları dökmedim ömrümde. Onu sevip sevmediğimi bile bilmiyorum. Ama ona karşı duyduklarımın sevgi mi nefret mi olduğu neyi değiştirir ki? Bunun ne önemi var sankil O, ruhumda derin duygular uyandırmıştır, büyük coşkular vermiştir bana. Hoşa gitmez ya da düşmansı duygular bile İnsanı ezen, rahatsızlık veren niteliklere bürünmez; insanın ruhunda patlar, onu genişletip büyüterek daha duygulu, daha yetkin hale getirirdi nasılsa. Ayaklarının pençelerlyle eğri büğrü toprakları, engebeli dünyayı düzlüyormuş, düzeltiyormuş gibi görkemli bir hışırtıyla yürüyerek bir kapının ardından çıkıverir, bir köşe başında ansızın bitiverirdi. Ve o kısa, hafif ama hızlı adımlarıyla, yeryüzünde dolaşmaya alışkın birinin usta hareketlerlyle insana yaklaşırken ne buyurgan ne etkileyici bir görünümü olurdu bilsenlzl İşte böyle güvenli ve görkemli adımlarla İnsanın gözüne baka baka yaklaşır, başparmaklarını kemerine geçirir, bir an için durur, çabucak sağına soluna bakınırdı. Bu bakınış çevredeki her şeyi kapsar, ilk kez gördüğü en küçük ayrıntıyı bile bir anda belleğine kazırdı. Kısa ama gördüklerinin anlamını derinleştiren bakışlardı bunlar. Sonra döner, karşısındakini selâmlardı.

«İyi günler!»

Bu sözleri hep şöyle yorumlamışımdır ben «İyi günler, biliyorum, günler bana pek iyi değil, senin içinse anlamsız, ama gene de böyle söylemek gerek, iyi günler!»

O kısa, ya da bu uzun selâmlayıştan sonra ufak tefek bir adam girerdi içeri. Ve o anda, çevredeki herkes, ondan daha ufacık görünürdü birden. O köylü sakalı, kaba

ama olağandışı elleri, sade giysileri, insanlar arasında ayrım yapmayan, onları eşit gören tavırları, pek çok kişiyi yanıltır, insanların kürklerine selâm vermeye alışkın —bu eski köleci alışkanlığı atamamış— düzeysiz bir Rus birden kendini koyverip aslında «arsızlık» denebilecek bir «kendiliğindenlik» seline kapılırdı

«Vayy, demek sizsiniz Sayın Lev Nikolayeviç! Sizi görmek ne büyük mutluluk! Anayurdumun yetiştirdiği en büyük evladı dünya gözüyle görmek benim alnıma da yazılmış meğer! Selâm sana büyük insan, selâm sana! Önünde saygıyla eğiliyorum.»

Moskovalı, bir Rus böyle konuşur. Yalın ve içtenlikli. Bir başka Rus tavrı daha var —özgür düşünceli Rus tavrı

«Lev Nikolayeviç! Dinsel ve felsefesel görüşlerinize katılmamakla birlikte büyük sanatçı kişiliğinize derin saygı duyuyorum...»

Bu sözler üzerine, o köylü sakalın altından, buruşuk halk giysilerinin içinden, eski bir Rus beyefendisi, eşsiz bir soylu çıkiverirdi. Ve düzeysiz olanı da, mürekkep yalamışı da, hepsi de dondurucu bir üşünmeyle mosmor kesilirdi. Bu saf-kan insanı görmek, tavırlarındaki soyluluğu, inceliği, konuşmasındaki gururlu umursamazlığı izlemek, içtenli sözlerindeki eşsiz inceliği dinlemek büyük zevk verirdi insana. Serflerle onlara yaraşır biçimde anlaşmaya yetecek kadar beyefendilik vardı onda. Tolstoy'un «sanyörlük» damarını kabartacak bir hareket bulunsalar, anadan doğma soyluymuşçasına doğal, usta tavırlarla ve hiç heyecanlanmadan, sinirlenmeden unufak ederdi karşısındakini. Batmaz gibi görünen ağır sözcüklerin altında ezilip kabuğuna çekilmekten, sinip susmaktan başka yapılacak şey bırakmazdı böylelerine.

Bir keresinde bu «düzeysiz» Ruslardan biriyle Yasnaya Polyana'dan Moskova'ya kadar birlikte yolculuk ettim. Tolstoy'la görüşmeden dönüyorduk. Adam uzun süre kendine gelemedi, acınası bir gülümsemeyle ve dalgın dalgın şu sözleri söyledi durdu yol boyunca.

«Dövmekten beter etti beni! Ne insafsız, ne acımasız bir adam bu, tanrım!»

Sonra pişman olmuş bir tavırla şunları ekledi:

«Ne bileyim ben, gerçekten anarşist sandım onu! Herkes onu demiyor mu, ne yapayım, inandım ben de onlara. Ne bileyim ben...»

Zengin bir adamdı bu, büyük bir sanayiciydi. Koca bir göbeği, çiğ et rengi tombul suratıyla konumunu saklamıyordu. Neden Tolstoy'un bir anarşist olmasını istesin, anlayamadım. Bu, Rus ruhunun «büyük gizleri»nden biri olarak kalacaktır...

Lev Nikolayeviç birini hoşnut etmek istediğinde güzel ve akıllı bir kadından çok daha kolay yapardı bu işi. Değişik çevrelerden gelen kişilerin oluşturduğu bir küçük toplulukta oturuyor diyelim, Büyük Dük Nikolay Mihailoviç, Nakkaş İlya, Yalta'lı bir sosyal-demokrat. Stundist Patsuk, bir müzikçi, Kontes Kleinmichel'in kahyası, şair Bulgakov —hepsi oturmuş, hayran hayran ona bakmakta. Onlara Lao-tse'nin felsefesini anlatıyor Tolstoy. Tek bir kişiden daha koca bir orkestrayı dinliyor gibiyim. Aynı anda birkaç müzik aleti— diyelim, trompet, davul, akordeon ve flüt çalabilen tek kişilik bir orkestra. Ben de hayran gözlerimi ona daldırmış izliyorum, onu dinliyorum... Hayır, izlemiştim, dinlemiştim... Bir kez daha izleyebilsem bu orkestrayı... Bir kez daha görebilsem o büyük insanı... Oysa biliyorum, bir daha hiç karşılaşmayacağım onunla. Ama hiç...

Gazeteciler geldiğinde, Roma'da, Lev Tolstoy'un öldüğü söylentilerini yalanlayan bir telgrafın alındığından söz ettiler. Ne çenesi düşük insanlar... Boyuna dır dır ediyor, Rusya'nın acısını paylaştıklarını söylüyorlar. Rus gazeteleri kuşkuya yer vermiyor oysa.

Ona yalan söylemek olanaksızdı. Tek üzülmesin diye, belli bir acıma duygusuyla bile yalan söylenemezdi ona. Ölüm döşeğinde hasta olsa acıma duygusu uyandırmazdı üstelik. Onun gibilere acımak yersiz olur hem. Böyle insanların üzerine titrenmeli, değerleri bilinmeli, nasırlaşmış, bayatlamış sözlerin tozları serpilmemeli üzerlerine.

«Benden hoşlanmıyorsun, değil mi?» diye sorardı. «Hayır hoşlanmıyorum,» diye yanıtlanmalıydı sorusu.

«Beni sevmiyorsun, değil mi?»

«— Hayır, bugün sizi sevmiyorum.»

Soru sorarken çok katı, acımasız, yanıtlarındaysa bilgeliğine yaraşır biçimde ölçülüydü.

Geçmişten söz ederken, hele Turgenyev'i anlatırken çok güzel konuşurdu. Fet'den söz ederken neşeli neşeli güler, onunla ilgili güldürücü anılar bulurdu mutlaka. Nekrasov'dan konuşurken soğuk, kuşkulu bir havaya bürünürdü. Ama genel olarak yazarlara çocukları gözüyle bakar, kenidsi de onların bütün eksiklerini kusurlarını bilen, iyi yönlerinden çok kötü yönlerinin üstüne üstüne giden kararlı, acımasız bir baba gibi davranırdı. Ve eğer, herhangi bir kimseye değgin küçültücü sözler söylüyorsa, kendisini dinleyenlere sadaka dağıtıyormuş gibi gelmiştir hep bana. Onun eleştirilerini dinlemek çok rahatsız ederdi insanı— o acı gülümsemesi karşısında ister istemez gözlerinizi yere indirir, o anda her şeyi unuturdunuz.

Bir keresinde G. İ. Uspenski'nin Tula lehçesiyle yazdığını ve yetenekten yoksun olduğunu öne sürmüş, benimle çekişmeli bir tartışmaya bile girmişti. Sonra bir başka gün, hem de benim yanımda, A. P. Çehov'a şunları söyledi:

«Yazar dediğin böyle olur işte! İçtenliğinin gücü yönünden Dostoyevski'yi andırıyor Ne var ki Dostoyevski siyasal gevezeliklere ve çarpıcı görünme numaralarına kaptırdı kendini —Uspenski çok daha sade ve içtenlikle bir yazar. Tanrıya inansaydı mutlaka yeni bir din ortaya atardı.

— Ama siz bana onun Tula lehçesiyle yazdığını, yeteneksiz olduğunu söylememiş miydiniz?»

Bu sözlerim üzerine, gözlerini gür kaşları arasına gömerek şunları söyledi bana:

«Çok kötü yazıyor gerçekten. Ona da dil mi denirmiş? Sözcüklerden çok noktalama işareti kullanıyor. Yetenek, sevmek demektir. Seven kişi yeteneklidir ancak. Sevişenlere bak —hepsi de yetenekli...»

Dostoyevski'den söz ederken gizleyemediği bir isteksizlikle, baştan savma, bir şeyi yenmeye çabalıyormuşcasına zoraki konuşurdu.

«Konfüçyüs ya da Budistlerin öğretilerini incelemeliydi o. O vakit heyecanını bastırırdı. Herkesin bilmesi gereken şeyler bunlar. Duygularına kendini kaptıran bir adamdı o — öfkelendiğinde kabak kafasında yumrular oluşuyor, kulakları titriyordu. Duyguları güçlüydü, çok şey duyardı, ama düşünmeyi bilmezdi Dostoyevski. Bunu Fourieristlerden, Butaşeviç ve o gruptakilerden öğrendi. Sonra, yaşamı boyunca nefret etti onlardan. Yahudilere özgü bir şey vardı kanında. Güven duygusundan yoksun, ters, kendini beğenmiş, ama mutsuz bir insandı. Nasıl oluyor da bunca insan kitaplarını okuyor, anlamıyorum. Anlaşılması güç, sıkıcı şeyler yazdı hep — o Budalalar, Delikanlılar, Raskolnikovlar ve öteki kahramanlar hiç onun çizdiği tiplere benzemiyor. Daha yalın, daha anlaşılır kişilerdir onlar gerçek yaşamda. Bak, örneğin Leskov... Neden kimse okumuyor onun kitaplarını? Gerçek bir yazar o — sen okudun mu?

— Okudum evet! Çok beğenirim Leskov'u. Özellikle dilini!

— Dili çok iyi kullanıyordu, yönetiyordu adeta. Ondan hoşlanman garibime gitti. Ruslara benzemeyen bir yanın var, biliyor musun. Düşüncelerin Rus düşünceleri değil — darılmıyorsun, böyle söylüyorum diye, değil mi? Artık ihtiyarladım, belki de çağdaş edebiyatı anlayamıyorumdur, kim bilir Ama bana öyle geliyor ki çağdaş yazarlarda Ruslukla bağdaşmayan bir şeyler var. Garip bir şiir türü çıkardılar — bunlar neye yarar, ne anlam taşır, anlamıyorum doğrusu, şiir yazmayı Puskin'den, Tyutçev'den, Şensin (Fet Şensin İ. Çev.)den öğrenmeliyiz. Bak işte», (sözün burasında Çehov'a döndü) «sen Russun. Evet, sapına dek Rus.»

Sonra sevgiyle gülümseyerek kolunu Çehov'un omuzuna attı; Çehov, bu övgünün ağırlığı karşısında nerdeyse ezilmiş, utanmıştı. Hemen konuyu değiştirmek üzere o kalın sesiyle evinden ve Tatarlardan konuşmaya başladı.

Tolstoy, Çehov'u çok severdi. Sevecen bakışları onun yüzüne konduğunda, gözlerin eli var da, okşuyor sanırdınız. Bir gün Çehov, Aleksandar Lvovna'yla birlikte bahçede dolaşıyordu. Hastalıktan yeni kalkmış ve daha yürüyecek kadar iyileşmemiş olan Tols-

toy, varandada oturduğu koltuktan onları izlerken, hayran bakışlarının Çehov'u kucakladığı gözle görülecek kadar açıktı.

Böyle bakarken, «Ne çekici, ne güzel bir insan!» diye mırıldandı kendi kendine. «Alçakgönüllü, sakin... Tıpkı bir genç kız gibi. Yürüyüşü bile bir genç kızınkini andırıyor. İşte harikulade bir insan!»

Bir ikindi üstü, alaca aydınlıkta, Sergius Baba'dan bir bölüm okudu bize. Arada bir indirip kaldırdığı kaşları çatık, konuya kendini iyice kaptırmış, olay kahramanı kadının, dünyadan elini eteğini çekmiş erkeği ayartmaya gidişini okuyordu. Bitirdi, başını kaldırdı, gözlerini kapadı, gene öyle kendinden geçik, şu sözleri mırıldandı:

«İhtiyar çok güzel yazmış... çok güzel!»

Öylesine içten, öylesine duyarak söyledi ki bu sözleri, güzellik karşısında duyduğu hayranlık öylesine gerçekti ki, sözcüklerle anlatamayacağım, o anda büyük güçlükle gizlemeye çabaladığım derin bir heyecan uyandırdı bende. Yüreğim atmaz oldu bir anda, çevremdeki her şey yeniedn doğuyormuş, cansız varlıklar can buluyormuş gibi geldi.

Konuşmasının o anlatılmaz çekiciliğini, güzelliğini, ilk anda yanlış gibi görünen belli sözcüklerin sık sık tekrarlandığı ve bir köylü sadeliği içinde akıp giden o konuşmaların tadını anlayabilmek için karşısına geçip onu izlemiş olmak gerekir. Ancak yakından gören, kulağıyla dinleyen varabilir onun gözlerinin tadına. Sözcüklerinin gücü yalnızca vurgulamasından değil, yüz hareketlerinin canlılığından değil, gözlerinden —ömrümde gördüğüm en anlamlı gözlerin— o derin bakışlarından, içinde oynaşan pırıltılardan geliyordu. Lev Nikolayeviç'in bir çift gözü bin gözü yansıtırdı.

Gene bir gün, Suler, Çehov, Sergey Lvoviç ve biri daha bahçede oturmuş kadınlardan konuşuyorlardı; uzun süre hiç söz etmeden dinledi onları, sonra birden şunları söyledi

«Adımımı mezara attığım gün kadınlara ilişkin hakikati söyleyeceğim size. Sonra tabutuma girip kapağın altına saklanıvereceğim — yakalayabilene aşkolsun!» Gözleri öyle yakıcı bir ışıkla parlıyor, öyle korkunç bakıyordu ki, bu sözleri söylerken uzun süre çıtımız çıkmadı.

Benim gördüğüm kadarıyla Vasili Buslayev'in sözünü sakınmazlığıyla Başpapaz Avvakum'un inatçı ruhu birleşmişti Tolstoy'da. Bir de, bunlardan öte, ya da bunlardan başka, Çadayev'in kuşkuculuğu saklıydı onda. Ondaki Avvakum unsuru durmadan vaiz veriyor, sanatçının ruhuna işkence ediyor, içindeki Novgorod serseriliği Dante ve Shakespeare'i küçümsemesine yol açarken, Çadayev unsuru ruhun bu eğlencelerine —ve işkencelerine— kıkır kıkır gülüyor.

Bilimi yokumsamasına, devlet ilkesini yadsımasına yol açan şey, ondaki geleneksel Rus kanıydı — insanların, insanca yaşamasını sağlayacak bir yaşam kurma yolunda yapılan sayısız girişimlerin boşa çıkmasıyla eylemsiz anarşizme sürüklenen Rus'un damarlarındaki kan...

Tolstoy'daki Buslayev özelliğini nerden geldiği bilinmez gizemli bir sezgiyle ortaya çıkaran kişinin *Simplicissimus* dergisi karikatüristi Olaf Gulbransson olması şaşılacak şey doğrusu. Çizgilerine dikkatle bakacak olursanız, gerçek Lev Tolstoy'la büyük bir benzerlik kurduğunu, çukura kaçık gözlerin ve bütünüyle yüzün ondaki gözüpekliği nice güçlü bir biçimde yansıttığını göreceksiniz; hiçbir şeyi kutsal saymayan, körinançları olmayan gerçek Tolstoy'u bulacaksınız onun çizgilerinde.

İşte, her şeyi kapsayacak bir hakikati boşuna arayıp durarak düşünce çöllerinde tek başına dolaşmakla ömür tüketmiş olan o büyücü, herkese yabancı kalmış o tek adam, karşımda duruyor gene. Ona bakıyorum. Yitirmenin acısı büyük, ama böyle bir adamı görmüş ve tanımış olmaktan duyduğum gurur acımı ve kederimi hafifletiyor biraz.

Lev Nikolayeviç'in «Tolstoycular» arasındaki hali görülmeye değerdi : Hayranlarının ortasında, görkemli bir çan kulesi gibi dururdu. Çanının hiç durmayan sesi bütün dünyada yankıyan koca bir kule. Çevresindekiler, çan sesine havlaya havlaya oraya buraya koşuşan, kuşkulu gözlerle birbirine bakarak en güzel havlayabilme yarışı yapan bayağı köpekleri andırırdı. Bütün bu insanların. Yasnaya Polyana'daki evi de, Kontes Panina'nın malikanesini de bir ikiyüzlülük, ihanet, bencillik ve çıkarcılık ruhuyla doldurduğunu düşünürdüm. «Tolstoycu'lar»la, Rusya'yı bir baştan bir başa dolaşarak, köpek kemiklerini kutsal şeyler diye halka yutturan, «Mısır karanlığı» ve Tanrının Anasının «gözyaşlarını» satan keşişler arasında büyük benzerlik görüyordum ben. Bir keresinde, Yasnaya Polyana'da, tavuğa acıdığından yumurtayı geri çeviren bir hayranın, Tula'da istasyon büfeisnde kıtlıktan çıkmışçasına tavuk eti yediğine tanık olmuştum. Ağzında lokma, şöyle homurdanıyordu üstelik

«Moruk abartıyor canım, pireyi deve yapıyor!»

Bu insanların hemen hepsi, bilgiç bilgiç göğüs geçirir ve bol bol öpüşürlerdi. Hepsinin de elleri ter içinde, kemik kemik, ve gözleri yalanlıydı. Bunlar aynı zamanda işini bilir kişilerdi, para pul, mal mülk sorunlarını çok büyük bir ustalıkla çözümlerlerdi.

Lev Nikolayeviç, «Tolstoy'cuların» içini dışını görürdü elbet, onları doğru değerlendirirdi. Çok sevdiği ve hep hayranlık ve övgüyle söz ettiği Sulerzitski de öyle. Bir gün, bu hayranlardan biri Yasnaya Polyana'da, Tolstoy'un öğretilerini ilke edindikten beri ruhunun arındığını, yaşantısının güzelleştiğini, kolaylaştığını söylüyordu. Lev Nikolayeviç, kulağıma eğildi ve şunları söyledi

«Bacaksız yalan söylüyor. Beni hoşnut etmek için...»

Onu hoşnut etmek isteyen çoktu, ama bunu gerçekten yapabilene hiç rastlamadım. Her zamanki konularından —evrensel hoşgörü, komşuyu sevme, Kutsal Kitap ve Budizmden— pek söz etmezdi bana. Sanırım, bu konuların beni ilgilendirmediğini ta başından anlamıştı. Onun bu tavrını çok değerli buluyordum.

Canı isterse son derece tatlı, çekici, hoş ve anlayışlı olabilirdi. Böyle zamanlarda konuşması yalın, tatlı, dinlemeye doyulmaz bir niteliğe bürünürdü. Ama kimi vakit gerçekten çekilmez olurdu konuşması. Kadınlar üzerine söyledikleri hiç hoşuma gitmezdi örneğin. Bu konuda «sıradan bir insan» gibi konuşurdu, ve sözlerinde doğallıktan yoksun, içtenlikten uzak ve aynı zamanda son derece kişisel bir şey vardı. Sanki bir vakitler biri ona bir kötülük etmişti ve o, çektiği acıyı unutamıyor, kötülük edeni bağışlayamıyordu bir türlü. Onunla ilk tanıştığımız günün akşamı beni aldı, çalışma odasına götürdü —Kamovniki'deki evindeydik— karşısına oturttu ve *Varenka Olesova* ve *Yirmi Altı Erkek ve Bir Kız* üzerine konuşmaya başladı. Sesinin tonu sıktı beni, çok rahatsız etti; sağlıklı bir genç kızın utanmaması gerektiğine beni nandırmak için öyle acımasız, öyle kaba sözler söyledi ki o gün...

«Bir kız on beşinci doğum gününü geride bırakmışsa ve de sağlıklı bir genç kızsa, birinin onu öpmesini, sıkıştırmasını ister. Ne var ki, bilmediği, akıl erdiremediği şeylere karşı sakınmalı davranır bir genç kız; buna da insanlar utanç ve namus diyorlar. Ama gövdesi akıl erdiremediği, düşüncede karşı koyduğu şeyin kaçınılmaz olduğunu, böyle bir istek karşısında yasaların, törelerin geçerli olmadığını öğrenmiştir, bu doğa yasasının uygulanmasını ister gövdesi, aklına karşı koyar. Senin Varenka Olesova sağlıklı bir genç kız, ama duyguları hastalıklı bir yaratığın duyguları —olmaz böyle şey!»

Sonra *Yirmi Altı Erkek ve Bir Kız* öyküsündeki kızı eleştirmeye başladı. vakitler çok kaba ve ayıp bulduğum argo sözcükleri çok doğal konuşuyormuşçasına rahatlıkla söylemesi çok kırıcı gelmişti bana. Sonradan bu «yasak» sözcükleri çok yerinde ve anlamlı bulduğu için kullandığını anladım. Ama o gün, bayağı alınmıştım. Gene de ona karşı çıkmadım. Bunun üzerine birden çok ince ve yakın bir ilgiyle özel sorular sormaya başladı. Yaşantım, çalışmalarım ve okuduklarımla ilgilendi.

«Söyledikleri kadar çok okur musun? Korolenko müzikle de uğraşıyormuş, doğru mu?

— Sanmam. Bilmiyorum.

— Demek bilmiyorsun? Öykülerinden hoşlanıyor musun?

— Çok.

— Aranızda bir karşıtlık var da ondan.

Korolenko bir şair, sendeyse hiç şair ruhu yok. Waltmann'ı okudun mu?

— Evet.

— İyi bir yazar, değil mi? Zeki, kesin, abartmasız. Bazen Gogol'den iyi bulurum onu. Balzac'ın iyi özümlemiş. Gogol, Marlinski'yi öykünmüştür, biliyor muydun?»

Gogol'ün Hoffmann, Sterne ve belki biraz Dickens'ın etkisinde kaldığını söyledi. ğimde yüzüme dik dik baktı.

«Bunu bir yerde mi okudun? Ha? Doğru değil. Gogol Dickens'ı okumamıştır bile. Ama sen gerçekten çok okumuşsun —dikkatli ol— çok okumak tehlikeli olabilir. Koltsov kendini böyle yıkmıştır.»

Beni geçirirken kucakladı, öptü ve şöyle dedi

«Sen gerçek bir mujiksin! Yazarlar arasında güçlük çekeceksin, ama hiçbir şey seni korkutmasın, düşündüğünü söylemekten çekinme. Acı da olsa kaba da kaçsa sözünü sakınma. Arif olanlar anlayacaktır.»

Bu ilk karşılaşma, iki taraflı bir izlenim bıraktı bende — bir yandan Tolstoy'la karşılaşmış olmaktan mutluluk ve gurur duyuyordum; ama beni sorguya çeker gibi davranmıştı ve sanki, *Kazaklar*'ın, *Kolstomer*'in *Savaş ve Barış*'ın yazarıyla değil de benimle konuşmak lütfunda bulunan ve bir çeşit «halk ağzı», sokak dili kullanmayı gerekli gören biriyle görüşmüş gibiydim; bu da ona ilişkin düşüncelerimi — kendimi alıştırdığım ve değerli bulduğum kanılarımı zedelemişti.

İkinci kez Pasnaya'da görüştük. Donuk bir güz günüydü. Yağmur çiseliyordu. Tolstoy, kalın bir palto, uzun konçlu çizme, ve üzerine lastik giyinerek koruda yürüyüşe çıkardı beni. Çukurlardan, su birikintilerinden yaşından beklenmeyen bir çeviklikle atlıyor, bir çocuk gibi ağaç dallarını sallayarak yağmur damlalarını başına döküyor ve bu arada, Şenşin'in bu korulukta ona Schopenhauer'i nasıl açıkladığını anlatıyordu, bir yandan da ağaçların ıslak, ipeksi gövdelerine okşarcasına dokuna dokuna yürüyordu.

«Geçenlerde bir şiir okudum

Artık mantar kalmamış
Ama dere boyları
ıslak ıslak, buram buram
Soluyor mantarları...

çok iyi gözlenmiş bir gerçek, değil mi...»

Ansızın ayaklarımızın dibinde bir tavşan belirdi. Lev Nikolayeviç sıçradı, çok ürktü. Yanakları kıpkırmızı oldu birden ve küçük bir çığlık attı. Sonra anlatılması güç bir gülümsemeyle bana baktı; korkusunun yersiz olduğunun, ama gene de insana özgü bir duyguya kapıldığının bilincinde olduğunu yansıtan bir gülümsemeydi bu. Çok tatlıydı o anda.

Bir başka gün, gene bahçede dolaşırken atmaca gördü. Ekili toprakların üzerinde çember çizerek uçuyor, sonra havada kımıltısız duruyor, beklesin mi, uçsun mu karar verememiş gibi baygın baygın kanat çırpıyordu. Lev Nikolayeviç bir an irkildi, eliyle gözlerini örttü ve sinirli sinirli mırıldandı:

«Bizim tavukların peşinde kerata! Bak, şimdi saldırıya geçecek Yok, korktu! Belki kahya buralardadır gel çağıralım...»

Ve çağırdı. O seslenince atmaca ürktü ve kaçtı.

Lev Nikolayeviç kendini suçlarcasına göğüs geçirdi.

«Bağırmasaydım keşke... nasılsa kendiliğinden gidecekti hayvan...»

Gene bir gün, Tiflis'den konuşurken, V.V. Flerovski Bervi'den söz ettim ona.

«Tanır mısın?» diye atıldı Lev Nikolayeviç. «Anlatsana, nasıl biri?»

Flerovski'nin uzun boylu, sakallı, zayıf, iri gözlü biri olduğunu, genellikle uzun bir ceket giydiğini, kemerine kırmızı şarapla pişirilmiş küçük bir torba pilav bağlayarak dolaştığını ve dev bir şemsiyeyi elinden bırakmadığını anlattım. Kafkas dağlarını birlikte tırmandığımızı, bir keresinde dar bir patikadan geçerken mandayla karşılaştığımızı, koca şemsiyeyle canavardan kendimizi kollaya kollaya, uçuruma yuvarlanma tehlikesini de göze alaark nasıl kaçtığımızı anlattım. Baktım, Lev Nikolayeviç'in gözleri dolu dolu olmuş. Gözlerimiz karşılaşınca utandı, ama ağlamasını tutamadı.

«Sen bana bakma, devam et!» dedi. «Bu insanın güzelliği karşısında kendimi tutamadım! Ne ilginç bir kişidir kim bilir! Ben de tam böyle düşlüyordum onu — farklı! Radikal yazarlar içinde en olgun, en akıllı kişi bence. Uygarlığımızın baştan sona barbarlıklarla dolu olduğunu *Alfabe* adlı kitabında ne güzel sergilemiştir Oysa kültür, barış içinde yaşayan kabilelerin sahip olabileceği bir şey, güçlülerin değil, zayıfların varacağı bir gelişmedir, ve varlık savaşımı dedikleri kötülükleri haklı çıkarmak için uydurulmuş bir yalandır valnızca. Bunu ne güzel anlatır o kitap... Sen aynı görüşte değilsindir sanırım. Ama Daudet ona hak veriyor, onun Paul Astier'ini hayırlıyor musun?

— Peki ama Normarlların Avrupa tarihinde oynadığı rolü Florevski'nin kuramıyla nasıl bağdaştırabilir insan?

— Canım, Normanlar başka! O ayrı bir konu!» diye geçiştirirdi.

Bana hep öyle gelmişti ki —ve yanıldığımı sanmıyorum— Lev Nikolayeviç edebiyattan konuşmaktan hoşlanmazdı. Yalnız yazarların kişiliğiyle ilgilenirdi. Şu soruyu sık sık duymuşumdur ondan: «Tanıyor musun? Nasıl biri? Nerede doğmuş?» Tartışmaları da hemen hemen her vakit, söz konusu yazarı çok özel açılardan ele aldığını sergilemiştir.

V.G. Korolenko için düşünceli bir tavırla şunları söylemişti bir gün:

«Ukraynalı olduğuna göre yaşamımızı daha iyi görebilmesi beklenir, bizlerden daha açık, daha doğru anlayabilmeli Rus halkını.»

Çok sevdiği Çehov konusunda da:

Mesleği onu yıktı.» demiştl. «Doktor olmasaydı daha da lyl yazardı kuşkusuz.»

Genç yazarlardan biri için de şöyle demişti:

«İngilizler gibi olmak sevdasında. Moskovalılar hiç beceremezler bu işl oysa...»

Bana sık sık, «Sen bir düşçüsün,» demiştir. «O senin Kuvalda'lar, ve ötekl kahramanlar hep uydurma...»

Kuvalda'nın gerçek yaşamdan alındığını söyledim.

«Söyle bakalım nerde gördün onu? Nerde karşılaştın?»

Kuvalda adıyla tanıttığım o kişiyle, Kazan Yargıcı Kolontayev'in odasında nasıl karşılaştığımı anlattığımda gülmekten kendini alamadı.

Yaşaran gözlerini silerken «Safkan soylu!» dedi. Gülmesi dinmemişti daha «Gerçek bir aristokrat! Ama ne hoş bir adammışl Yazdığından daha iyi anlatıyorsun. Düpedüz bir romantiksin sen — uydurmacı... Neden kabul etmiyorsun?»

Belki de bütün yazarların belli bir ölçüde uydurmacı olduklarını. insanları, çerçek yaşamda görmek istedikleri gibi gösterdiklerini söyledim. Bir de, yaşamdakl kötülüklerl vargüçleriyle, gerekirse kaba güçle karşı koyma itilimi duyan eylemli insanlardan hoşlandığımı söyledim.

«Ama kaba güç kötülüklerin en büyüğüdürl» diye atıldı. Koluma yapışmış bent sarsıyordu da. «Bunu nasıl açıklayacaksın bakalım, yazarak mı? Uydurarak mı? Bak, örneğin *Yol Arkadaşım*... İşte o uydurma değil. Güzel bir öykü, çünkü senin kafandan çıkmamış, uydurulmamış. Kafanda bir şeyler kurmaya başladığında bütün kahramanların birer şövalye, birer Amadis Siegfried olup çıkıyor...'

— İnsan kılığına girmiş hayvansı «yol erkadaşlarıyla» çepeçevre sarılı yaşamak kaçınılmaz olduğu sürece yaptığımız her şey üfürükle yıkılacaktır,» dedim.

Bana hafifçe dirsek vurarak güldü.

«Senin bu sözlerinden çok tehlikeli sonuçlar çıkarılabilir,» dedi. «Gerçek bir sosyalist değilsin sen. Romantiksin, ve romantikler monarşist olurlar, her zaman böyle olmuşlardır.

— Peki ya Victor Hugo?

— Victor Hugo başka. Ben ondan hoşlanmam. Çok yaygaracı.»

Sık sık ne okuduğumu sorar, ve her seferinde iyi kitap seçmediğim gerekçesiyle azarladı beni.

«Gibbon, Kostomarov'dan da beter. Mommsen'i okusana — çok sıkıcı ama önemli.»

Ömrümde ilk okuduğum romanın *Les Fréres Zemganno* (Zemganno Kardeşler) olduğunu duyunca neredeyse öfkelendl.

«Al işte! Saçma bir roman! Seni o kitap bozmuş demek. Üç Fransız yazarı var-

dır —Stendhal, Balzac ve Flaubert— bir de Maupassant'ı ekleyebilirsin buna, ama Çehov daha iyidir ondan. Goncourtlar eslında soytarıdır, ciddi görünürler yalnızca. Yaşamı kendileri gibi uydurukçuların yazdığı kitaplardan öğrenmiş ve her şeyi ciddiye almışlardır ama onların yazdıklarına kimsenin ihtiyacı yoktur.»

Görüşünü paylaşmadığımı söyledim. Buna öfkelendi Lev Nikolayeviç. Çelişik durumlara dayanamazdı ve tartışmalarda kimi vakit yok yere, tek inat olsun diye dediğim dedik davranırdı.

«Yozlaşma diye bir şey yoktur,» dedi bir gün. «Hepsi de İtalyan Lombroso'nun uydurması. Yahudi Nordau da papağan gibi öykünmüş onu, İtalya bir şarlatanlar ve seserüvenciler ülkesidir. Ordan yalnız Aretino, Casanova, Cagliostro gibileri çıkar.

— Peki ya Garibaldi?

— O başka. Siyaset adamı o.»

Rusya'daki tüccar ailelerinin yozlaşma süreçlerinden örnekler verdiğimde de şunlar söyledi:

«Yanlış bilgiler bunlar... Kurnaz kitaplardan çıkma uydurmalar...»

Tanıdığım bir tüccar ailesinin üç kuşağının öyküsünü anlattım ona — yozlaşmanın acımasız yıkımlar getirdiği bir öykü. Birden heyecanlandı Lev Nikolayeviç, koluma yapıştı:

«Doğru ya! Bu anlattığın doğru iste! Tula'da böyle iki aile var tanıdığım. İşte bunu yazmalısın asıl. Büyük bir roman olur —anlıyor musun? Bu iş böyle yapılır iste— roman böyle yazılır!»

Gözleri ışıl ışıldı.

«Ama kahramanlardan bazıları şövalye olacak Lev Nikolayeviç.»

— Hiç de değil! Başlama genel Ciddi konuşuyorum. Hani bütün aile yerine dua etmek üzere rahip olan var ya — harika. Gerçek yaşam bu. Sen günah işle, ben gidip senin yerine günah çıkarayım. Sonra öteki —içi sıkılan kapkaççı— o da gerçek bir kişi. Sonra, adamın içmesi, canavarlaşması, sefahate dalması, onu bunu sevmesi ve birden cinayet işlemesi — ne kadar güzel! Hırsızlarla serserller arasında kahramanlar arayacağına bunları yaz işte. Kahramanlar birer yalandır, uydurmadır, insanlardan, halktan başka gerçek yoktur — bunu bilir bunu söylerim!»

Öykülerimdeki abartmalara sık sık işaret ederdi, ama bir keresinde *Ölü Canlar*'ın ikinci bölümü üzerine konuşurken tatlı tatlı gülümseyerek şöyle dedi:

«Doğrusu hepimiz de dünyanın en büyük uydurmacılarıyız. Ben de öyle. Bazen insan yazmaya koyuluyor, derken çizdiği tipe birden acıyarak ona iyi nitelikler yüklemeye çalışıyor, ya da bir başka tipi yumuşatarak ilkine kıyasla daha zayıf olmasını, böylece acınan tipin çok kötü görünmemesini sağlıyor.»

Sözün burasında amansız bir yargıç tavrı takındı, katı bir sesle devam etti:

«İşte bu yüzden, sanatın bir yalan, aldatıcı bir şey olduğunu söylüyorum, olsa da olur, olmasa da.. İnsanlığa zararlı bir şey. İnsan yaşamı olduğu gibi yazmıyor, kendi onu nasıl görüyorsa, yaşamdan ne anlıyorsa başkalarına. Benim şu kuleyi ya da bu denizi, ya da diyelim o Tatarı nasıl gördüğümü bilmek kime ne katacak? Bunları bilmek isteyen kim, bilmenin yararı ne?»

Bazen düşünce ve duyguları yalnızca birer geçici heves gibi görünmüştür, düşüncelerini amaçlı olarak çarpıttığını bile sanmışımdır zaman zaman; ama genellikle, acımasız Tanrıyı korkusuzca sorguya çeken Eyüp Peygamber gibi sözünü sakınmaz tavrıyla düşüncelerini açıklayarak dinleyenleri etkilediğine, onları sindirdiğine tanık olmuşumdur.

Bir keresinde şöyle dedi:

«Mayıs sonunda Kiev'e giden yolda yürüyordum. Kendimi cennette sanıyordum. Canlı cansız her şey sevinç içindeydi, gök bulutsuz, güneş sımsıcaktı. Kuşlar şarkı söylüyor, arılar vızıldıyordu. Her şey bayram ediyordu sanki, dünya, her zamankinden güzeldi. Sevinçten ağlayacak gibiydim, ben de bir arıydım da sanki, dünyanın en güzel çiçeklerine konuyordum. Ve Tanrının ruhuma çok yakın olduğunu duyuyordum. Birden ne göreyim? Yolun kıyısında, ağaçların altında iki kişi yatıyor. Bir kadın, bir erkek. Yakın oturmuşlar, partal giysileri birbirininkine karışmış. İkisi de kir içinde, bitkin, yaşlı, meyva kurtları gibi kıvrıla kıvrana bir şeyler mırıldanıyorlar Güneş acımasız ışıklarını çıplak, rengi bellisiz ayaklarına ve yarı ölü gibi duran gövdelerine yöneltmiş. Bu görünüm karşısında kalbim duracak sandım. Ey tanrı dedim kendi kendime, güzellikleri yaratan Tanrı, kendinden utanmıyor musun? Çok dokundu bana bu olay...

«Görüyorsunuz neler oluyor dünyada! Doğa —Bogomlilerin Şeytanın yarattığına inandığı doğa— insanoğluna çok kaba davranıyor, büyük acılar veriyor, alay ediyor onunla. Gücünü elinden alıp isteklerini bırakıyor. Ruhu bedeninde olan herkes için böyle bu. Bu acının utancını ve dehşetini kendisine armağan edilen tende duyabilmek, yalnız insanoğluna özgü. Kaçınılmaz bir cezaymış gibi yaşıyoruz bu utancı — ne günah işlemişiz ki?»

Bunları söylerken gözlerinin anlamı çok garip değişikliklere uğradı. Zaman zaman çocuk u bakışlar, zaman zaman katı, kuru cırıltılar göründüm gözlerinde. Dudakları atıyor, bıyığı dikenleniyordu. Sözünü bitirince ceketinin cebinden bir mendil çıkardı ve hiç terlememiş olan yüzünü sıkı sıkı sildi. Sonra o güçlü köylü ellerinin çengelli andıran parmaklarını sakalında gezdirdi ve «Evet, ne günah işledik?» dedi gene.

Bir gün, Dyulber'den Al-Todor'a giden yolda birlikte yürüyorduk. Bir delikanlı çevikliğiyle yürürken, alışılmışın dışında bir heyecanla şunları söyledi:

«Gövde, ruhun iyi eğitilmiş bir köpeğidir; ruh ne derse onu yapar. Böyle olmalı. Oysa halimize bak! Gövde huzursuz, Isyan ediyor ve ruh, acınası bir çaresizlik içinde onu izliyor.»

Durdu, elini göğsünde, tam yüreğinin üzerinde gezdirdi, kaşlarını kaldırdı, düşünceli bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

«Moskova'da, Sukharev Kulesi yakınlarında sarhoş bir kadın görmüştüm. Güzdü. Kadın, bir çukurun ortasında yatıyordu öyle. Bir evin bahçesinden akıp gelen lağım suyu boynunu ve sırtını ıslatıyordu. Orda, soğuk suların içinde, bir şeyler mırıldanarak sağa sola kıvranarak yatıp duruyordu kadın. Üstü başı sırılsıklamdı, ayağa kalkacak hali yoktu.»

Ürperdi, bir an için gözlerini kapadı, başını sağa sola sallayarak yavaş sesle devam etti:

«Şimdi, doğru doğru dosdoğru... Sarhoş bir kadından daha çirkin daha iğrenç hiç bir şey olamaz. Gidip ona yardımcı olmak istedim, ama ayaklarım gitmedi. Yapış yapış, sırılsıklamdı. İnsan ona dokunduktan sonra elini kırklasa kirini çıkaramazdı! İğrenç! Neyse, o çukura yakın bir yerde, kaldırımda, uçuk mavi gözlü, sarı saçlı bir çocuk oturuyordu. Oğlanın yanaklarından oluk oluk gözyaşı İniyordu. Burnunu çeke çeke, «Anne-e-ee kalksana...» ağlıyordu.

«Kadın, arada bir kollarını oynatıyor, gırtlağından sesler çıkarıyor, başını kaldırıyordu ama kaldırmasıyla pisliğin içine düşürmesi bir oluyordu.»

Gene sustu. Sağına soluna bakındı, fısıldarcasına «İğrenç,» dedi gene. «İğrenç! Çok sarhoş kadın gördün mü sen? Gördün demek, ha? Sakın yazma ama! Yazmamalısın.

— Neden yazmayayım?»

Sonra, düşünceli bir tavırla, tane tane konuşarak şöyle dedi:

«Bilmem. Sanırım... Yani, ne bileyim, kötü şeylere değgin yazmak utanç vericiymiş gibi geliyor bana sanırım... Ama... Doğru ya, neden yazmayasın? İnsan her şeyi yazmalı...»

Gözleri dolu dolu oldu, sonra yaşardı. Gülümseyerek gözyaşlarını sildi. Islak mendiline bakıyordu; yanakları gene ıslandı.

«Ağlıyorum,» dedi «Yaşlandım artık. Üzücü şeyler aklıma gelince yüreğim kabarıyor.»

Sonra şaka yollu dürttü beni:

«Sen de daha çok yaşayacaksın, ve hiçbir şey değişmeyecek. Sen benim şimdi ağladığımdan daha acı —köylü kadınların deyişiyle daha «sulu»— ağlayacaksın... Ama her şey yazılmalı, her şey... Yoksa sarı saçlı küçük çocuk gücenir... Sana gelir, «hakikat bu değil,» der, «bütün hakikat bu değil.»

Birden silkindi, bir çocuğun gönlünü alacakmışçasına yumuşattı sesini:

«Haydi, şimdi sen bana bir şeyler anlat. Çok tatlı konuşursun sen, haydı. Çocuklardan söz et bana, kendinden söz et. Senin

da bir vakitler çocuk olduğuna inanamıyorum. Öyle garip bir adamsın ki... Sanki böyle, bu halinde doğmuşsun gibi geliyor bana. Çocuksu düşüncelerin var. Çoğu düşüncelerin olgunlaşmamış... gene de yaşama değgin çok şey biliyorsun. Bildiklerin sana yater. Haydi, bir şeyler anlat bana...»

Bir çam ağacının toprağın dışına fışkırmış kalın kökleri üzerine rahatça kuruldu, kuru çam yaprakları arasında koşuşmakta olan karıncaların telaşını izlemeye koyuldu.

Burada, bir kuzeylinin gözüne çok değişik, çok garip görünebilecek bu güney topraklarında, bütün bu debdebenin ortasında, utanmasız bir özenle yetiştirilmiş süs bitkilerinin arasında, adı içsel gücünü vurgulayan Lev Tolstoy —toprağa sıkı sıkıya sarılmış sökülmez ağaç kökleri gibi kıvrık bükük, düğüm düğüm duran ufak tefek bir insan oturmakta. Kırım'ın bu güzel topraklarında, bu eşsiz görüntünün ortasında, hem yerli yerinde, hem de iğreti gibi duruyordu. Tarihten kalma bir asdm... Bütün kırların sahibi —gerçekten de öyleydi— ve yaratıcısı... Yüzyıllık bir yokluktan sonra kendi elleriyle yeryüzüne sermiş olduğu bu topraklara dönen bir yaratıcı. Eskiden varolduğu halde belleğinden silinmiş çok şey var. Ve daha önce hiç görmediği yeni şeyler... Her şey olması gerektiği gibi, ama aynı zamanda değil, ve adam, bir an önce neyin gerektiği gibi olmadığını ve bunun nedeninl niçinini araştırmak zorunda...

Yürümeye alışık, hızlı, usta adımlı bir gezginin sabırsız aceleciliği içinde patikaları, yolları arşınlamakta. Tek bir taş parçasını, tek bir düşünceyi kaçırmayan keskin gözleri bakıyor, ölçüyor, biçiyor. Ve adam, çevresine, dinmek bilmez düşüncelerinin canlı tohumlarını serpiyor.

Suler'e şöyle demişti:

«Hiç okumuyorsun Suler. Yazık ediyorsun. O kadar kendine güvenmemelisin. Öte yanda Gorkl çok okuyor. Bak bu da doğru değil —kendine güvenin tam olmadığını gösterir bu. Ben, çok fazla yazıyorum; bu da doğru değil, çünkü kendimi bir şey sanıyorum, önümdekl günler azaldıkça, herkesin benim gibl düşünmesini sağlamak için karşı durulmaz blr lstek duyuyorum. Elbet kendl düşüncelerim bana göre doğru; gerçi Gorkl benim görüşlerlmin ona göre yanlış olduğunu düşünüyor, oysa sen, hiçbir şey düşünmüyorsunl yalnızca gözlerini açıp kapıyor çevrende gözüne lllşecek şeyler arıyorsun. Ve seninle hiç ilgisi olmayan şeyler gözüne ilişiyor hep — genellikle böyle oluyor. Bir şeyi görüyor, yakalıyor, ona yapışıyorsun; yapıştığın şey senden kopmaya başladı mı bırakıyorsun gitsin. Koyveriyorsun. Çehov'un çok güzel bir öyküsü var —*Sevgili*— ordakl kadına benziyorsun biraz.

— Ne bakımdan? diyerek güldü Suler.

— Her zaman için sevmeye hazırsın ama seçmesini bilmiyorsun. Önemsiz şeylere harcıyorsun çabanı.

— Herkes böyle değil midir peki?»

Lev Nikolayeviç, «Herkes?» diye tekrarladı Suler'in sorusunu. «Yok, hayır — herkes böyle değildir.»

Ve birden bana döndü:

«Sen neden Tanrıya inanmıyorsun?

— İnançsızım da ondan, Lev Nikolayeviç.

— Yalan söylüyorsun. Doğuştan inançlısın sen. Tanrısız yaşayamazsın. Yakında anlayacaksın bunu. Neden inanmıyorsun, biliyor musun, dikkafalılığından. İnatçısın çünkü ve küskünsün. Dünya, senin dilediğin gibi kurulmamış diye kafan kızgın. Kimi insanlar utangaçlıklarından inançsız olurlar. Gençler böyledir. Bir kadına taparlar ama bu duygularını belli etmeyi göze alamazlar, yanlış anlaşılmaktan korkarlar çünkü. Hem de yürekli değildirler. İnanç da sevgi gibi yüreklilik ister, gözüpeklik ister. Kendine «inanmıyorum», demelisin, bak göreceksin her şey yoluna girecek, her şey senin olmasını istediğin gibi görünecek gözüne; her şey kendini sana açıklayacak, ilgini çekecek. Sevdiğin çok şey kendinl sana açıklayacak, ilgini çekecek. Sevdiğin çok şey var örneğin, değil mi, işte inanç, sevginin yoğunlaşmasından başka bir şey değildlr. Daha da çok sevmelisin, sevginin inanca dönüştüğünü göreceksin. Bir erkeğin sevdiği kadın, dünyanın en güzel kadınıdır, ve her erkek, dünyanın en güzel kadınını sever — işte, al sana inanç. İnancı olmayan kişi sevemez. Bugün buna âşık olur, bir yıl sonra ötekine Böyle erkeklerin ruhu kısırdır, sevgisi gelgeç olur. Bu da, hiçbir şey olmasa gerek. Anadan doğma inançlısın, gendi içinde bulunan bir şeye karşı koymaya çabalamanın yararı yok... «Güzellik, güzellik» deyip durursun. Güzellik nedir peki? En üstün ve en kusursuz şeye güzel denir, değil mi, o da Tanrıdır işte.»

Bu konularda daha önce pek konuşmamıştı benimle. Konunun önemi ve beklemediğim halde karşıma çıkışı beni etkiledi. Sustum kaldım. Kanepede oturmuş ayaklarını altına doğru uzatmıştı. Yerden doğru bana bakarak utkun blr tavırla gülümsedi, parmağını «seni gidi» dercesine sallayarak şunları söyledi:

«Susmakla paçayı kurtaramazsın, biliyorsun, değil mll»

Ve ben, Tanrıya Inanmayan ben, gözümün ucuyla kaçamak, ve nerdeyse sakınan bir bakış baktım ona.

«Bu adam, Tanrı gibi,» dedim kendi kendime.

Maksim GORKİ
(Türkçesi: Şemsa YEĞİN)

topluluk bk. **grup.**

toplum (osm. cemiyet, Fr. société, İng. society) : İnsanların toplumsal ve karşılıklı ilişkilerinin tümü ve bu ilişkilerden çıkan toplumsal yaşamın örgütlenme tarzı. - Toplum, onu oluşturan insanların basit bir toplamından ibaret olmayıp, çok çeşitli biçimler gösteren ve özgül, nesnel yasalar uyarınca insanların maddî üretim içindeki pratik faaliyetleriyle ve sınıf savaşımıyla değiştirilen ve geliştirilen toplumsal ilişkilerden oluşan bir sistem, bağdaşık bir bütünlüğü olan bir örgütlenmedir.

Toplum temel ilişkiler, maddi karakter taşıyan üretim ilişkileridir. Bu ilişkiler, üzerinde üstyapının yükseldiği, toplumsal temelyapıyı oluştururlar.

Toplum, her zaman, belirli bir tarihsel gelişim basamağında varolur; bu bu basamak, teorik ifadesini *sosyo-ekonomik kuruluş* kavramında bulur. Toplum, insanın, çalışma temeli üzerinde, hayvansal aleminden kopmasıyla birlikte doğmuştur. Bu genel yasal düzenliliklere uygun süreç, kendiliğinde ve doğal olarak gerçekleşmiş ve özel mülkiyeyin doğmasından bu yana sınıf savaşımı, toplumsal gelişmede en önemli itici güç olagelmiştir. Toplumsal gelişme, bu kendiliğinden karakterini, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan tüm sosyo-ekonomik kuruluşlarda korunmuştur. Burada, insan, toplumu egemenliği altında tutmaz, yani toplumsal pratiğin ve davranışın yasalarına egemen değildir; tersine, o yasalar insanlara egemen durumdadır. İlk kez gerek sosyalist toplumun kurulması ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin son bulmasıyla ve bu mülkiyet biçimine dayanan sömürünün ve sınıf ilişkilerinin ortadan kalkmasıyla, gerek üretim güçlerinin ulaştıkları gelişim düzeyi sayesinde, gerekse toplumun tabi olduğu yasal düzenliliklerin *Marksçılık-Leninçilik*'e dayanılarak açıklığa kavuşturulmasıyla, insanın, topluma egemen olmasına olanak veren koşullar da doğmuş, yani insan, toplumu planlı şekilde yönetip biçimlendirecek duruma gelmiştir. Burjuva felsefesi ve toplumbiliml, toplumun incelenmesinde, sınıflı toplumlarda ister istemez sınıf ve sömürü ilişkilerine götüren maddi toplumsal koşulları gözönüne almamaya özellikle dikkat eder ve bunun yerine psikolojik olguları (insanların topluluk güdüsü), tarihsel-politik özel konumları (devletler, uluslar), hukuksal kanıtları (İnsanların ekonomik bağlarla ya da sözleşmelerle biraraya gelmesi), ya da manevi, ahlâksal fenomenleri (toplum insanların manevi bir birliğidir) kullanırlar.

toplumbilim bk. **sosyoloji.**

toplumculuk bk. **sosyalizm.**

toplum düzeni (Osm. cemiyet nizamı, Fr. ordre social, İng. social order) Bir sosyo-ekonomik kuruluşun toplumsal ilişkilerini gösteren sistem. Her sosyo-ekoonmik kuruluş, belirli bir toplumsal ilişkiler sistemiyle öbür sosyo-ekonomik kuruluşlardan ayrılır, yani kendi içinde özel bir düzen oluşturur. Bir sosyo-ekonomik kuruluşun toplumsal ilişkileri nesnel karakter taşırlar, yani insanın bilincinden, onun iradesin-

den bağımsızdırlar; içerikleri ise, sınıflar arasındaki ekonomik ilişikler tarafından belirlenmiştir. Örneğin kapitalist toplum düzeni, burjuvazinin, işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıflar tarafından üretilen artı-değere el koyarak bu sınıfları ve tabakaları sömürmesi, emekçilerin ise, işgüçlerini kapitalistlere böylece satmak zorunda olmalarıyla tanımlanabilir. Buna karşılık, sosyalist toplum düzeni, sömürü ilişkileri tanımaz; toplumun toplumsal açıdan eşit ve aynı haklara sahip üyeleri, ortak çalışmayla toplumsal zenginliği artırırlar, bu zenginlik herkese emeği ölçüsünde dağıtılır.

toplumsal bilinç (Fr. conscience sociale, İng. social consclousness) : Dünya görüşlerinin, anlayışların ve teorilerin ve sosyal-psikolojinin tümü; bir toplumun, o toplumun üstyapısının ideolojik yanını oluşturan, manevi yaşamın tüm değerleri. ***Felsefenin temel sorunu***'nun maddeci açıdan değerlendirilmesine dayanan ***diyalektik ve tarihsel maddecilik***, toplumsal bilinci, bağımsız, maddi varlıktan ayrı bir alan olarak görmez; tersine, toplumsal bilinç, maddi toplumsal ilişkilere, ***toplumsal varlık***'a dayanan ve bunlar tarafından belirlenen bir fenomendir. Toplumsal bilincin kökeni, mevcut toplumsal varlığın içinde aranmalıdır. «Bilinç, asla varlığının bilincine varmış varlıktan başka birşey olamaz. İnsanların varlığı, onların gerçek yaşam sürecidir yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine bilinci belirleyen yaşamdır.» (Marx). İçeriği bakımından toplumsal bilinç, toplumsal yaşamın çeşitli yanlarının, giderek nesnel dünyanın tümünün bir yansısıdır. Yalnızca toplumsal ilişkileri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda, insanların doğayla ilişkilerini ve doğanın kendi içindeki ilişkileri de yansıtır; bu durumda, doğaya ilişkin görüşler (bilim, din) maddi toplumsal ilişkiler ve ekonomik temel-yapı tarafından biçimlendirilirler. Bu zengin içerik çeşitli, birbirine karşı sınırlanmış toplumsal bilinç biçimleri şeklinde varolur. Bu bilinç biçimleri, insanlığın tarihi boyunca biçimlenip ortaya çıkmışlar ve gitgide birbirlerinden daha kesinlikle farklılaşmışlardır. Toplumsal bilincin, politik, hukuksal, felsefi, bilimsel, ahlâksal, estetik ve dinsel bilinç biçimlerini birbirlerinden ayırdedebilirlz. Bunlar, aynı zamanda toplumsal davranışın belirli biçimleriyle bağıntı halindedirler. Toplumsal bilinç biçimleri, nesnel dayanaklarını toplumsal yaşamın çeşitli yanlarında, ilişkilerinde, öğelerinde buldukları halde, öznel dayanağına, insanın tarih boyunca gelişen bilincinin nesnel gerçeği birbirinden farklı biçimlerde yansıtma yeteneğinde ve zihinsel kavramanın çeşitli biçimlerinde kavuşurlar.

Toplumsal bilinç, bir toplumdaki tüm insanların tek tek bilinçlerinin toplamı değildir; bu bilinç, daha çok tüm karakteri bakımından, toplumsal olarak koşullanmış ve biçimlenmiştir; toplumsal gelişmenin bütününün bir ürünüdür. Bireysel bilinç her ne kadar o bireyin yaşam koşullarından ve deneyimlerinden ileri gelen, bireye özgü belirli bir karakterle donanmışsa da toplumsal bilincin yine de az çok güvenilir bir ifadesidir.

Sınıflı toplumlarda, toplumsal bilinç sınıfsal karakter taşır. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda ise, bir yandan egemen sınıfların, öte yandan ezilen sınıfların teorilerini ve görüşlerini dile getirir. Bu sınıfların görüşlerindeki uzlaşmazlık, toplumsal yaşamın bütün alanlarını kapsayan ideolojik sınıf savaşımında ifadesini bulur. «Egemen sınıfların fikirleri her çağda egemen olan fikirlerdir, yani toplumu ***maddi*** bakımdan egemen olan sınıf, ona aynı zamanda ***manevi*** bakımdan da egemendir Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda düşünsel üretim araçlarını da eli altında tutar; böylelikle, düşünsel üretim araçlarından yoksun duruma düşenlerin fikirleri genel olarak egemen sınıfa boyun eğer.» (Marx).

Sosyalist bilinç, doğuşu ve içeriği bakımından, öncelikle proletaryanın maddi yaşam koşullarının ve sınıf çıkarlarının yansısıdır. En belirgin ifadesini ***Marksçılık Leninçilik***'te bulur. Sosyalist bilinç, mahiyeti gereği bilimsel ve devrimcidir, aynı zamanda bir eylem kılavuzudur. Sosyalist üretim ilişkilerinin iyice yerleşmesinden sonra ve sosyalist toplumun kurulma süreci içinde sosyalist toplumsal bilinç, gerek işçi sınıfının önderliği altında politik ve manevi bakımlardan birleşen emekçi halkın, gerekse sosyalist toplumun genel yasal düzenliliklere tabi gelişme eğilimlerinin ortaya koyduğu ortak yaşam koşullarının, çıkarlarının, amaçlarının ve ortak hedeflerinin gittikçe artan ölçüde bilimsel ve tam bir yansıması olacaktır. Sosyalist toplumsal bilincin bilimsel çekirdeği, işçi sınıfının bilimi ile, toplumsal bilincin her biçimine ve içeriğine gittikçe daha çok nüfuz etmeye başlayan diyalektik ve tarihsel maddecilik. Sosyalist bilinç kendi kendine gelişemez. Bu bilinç, komünist partisi tarafından ve işçi sınıfının ve onun partisinin öncülüğünde, sürekli olarak emekçi kitlelere aktarılmalı ve sağlamlaştırılmalıdır. Bu yüzden, politik-ideolojik çalışma, partinin öncülük faaliyetinin en önemli parçasıdır. Sosyalist toplum kendiliğinden doğup gelişmediği için, toplumsal bilincin sosyalist toplumdaki rolü durmadan artmaktadır. Dünya sosyalist sisteminin başarıları ve kapitalist ülkelerdeki komünist ve işçi partilerinin savaşımı sonucunda, sosyalizm fikirleri, bugün bütün dünyada önemli bir etki yapmakta ve -kapitalizmden sosyalizme geçiş çağında ortaya çıkan sorunların çözümünü başarabilen biricik fikirler olarak- hergün daha çok taraftar bulmaktadırlar.

Toplumsal bilincin gelişmesi göreceli bir bağımsızlık gösterir. Bu göreceli bağımsızlık çeşitli biçimlerde dile gelir: Hem toplumsal bilincin tümü, hem de biçimlerinin her biri, kendilerine özgü gelişme yasalarına uyarlar; toplumsal bilincin gelişmesi, maddi toplumsal ilişkilerin gelişmesini tıpatıp izleyen bir gelişme göstermez; giderek her bir fikri, ona tekabül eden maddi bir nedene bağlamak olanaksızdır. Genellikle yeni düşünceler ve yeni fikirler, o andaki mevcut düşünce mirasına dayanırlar, onu değerlendirir, değiştirir ve sürdürürler; mevcut düşünce mirasına bağlanmanın ve bu mirası işleyip değiştirmenin, sürdürüp gitmenin, ya da geliştirmenin biçimleri, son tahlilde, maddi toplumsal ilişkiler ve bunlardan çıkan sınıf çıkarları tarafından belirlenirler. Ayrıca, toplumsal bilincin göreceli bağımsızlığı, nihayet, toplumsal gelişme sürecine aktif olarak etkl yapabilme yeteneğinde kendini gösterir. Toplumsal bilinç, toplumun gelişmesinde zorunlu bir işlevi yerine getirir; çünkü, «toplumun tarihinde eylem yapanlar, çoğu kez bilinçle donanmış, düşünceyle ya da tutkuyla faaliyet gösteren ve belirli amaçlara yönelen insanlardır; bilinçli bir amaç ve benimsenmiş bir hedef olmadan, hiçbir şey olmaz» ***(Engels)***. Görüşler, teoriler ve fikirler içinde, insanlar doğasal ve toplumsal çevrelerini, sınıfsal konumlarını ve nesnel çıkarlarını tanırlar. bunların bilincine varırlar; toplumun genel yasal düzenliliklere uygun gelişme eğilimlerini, şu ya da bu ölçüde kavrarlar; teoriye dayanan görevler, hedefler ve programlar formüle ederek, mevcut toplum düzenini (sağlamlaştırmaya ya da ona son verip yerine yeni bir toplum koymaya çalışırlar. ***İdealizm***, çeşitli biçimleri içinde toplumsal bilincin hem göreceli bağımsızlığını, hem de bu bilincin toplumun gelişmesinde oynadığı aktif işlevi mutlaklaştırır ve toplumsal bilinci, maddi toplumsal koşullardan tamamen bağımsız ele alıp yorumlar, onu toplumun en belirleyici itici gücü sayar. Oysa toplumsal bilinç, gerçekte, her zaman maddi oplumsal yaşamın bir yansısından başka birşey degildir. Toplumsal bilincin ortaya koyduğu hedefler, yalnızca toplumun nesnel gelişme yasalarına uygunsa gerçekleşme olanağı taşırlar; yani onları temellerinden toplumsal bilinç, toplumsal yaşamın maddi koşullarından ve nesnel gelişme yasalarından çıkmalıdır. «Fikirler, ***hiç bir şey gerçekleştiremezler***; onların gerçekleştirilebilmesi için, pratik bir güç ortaya koyabilen insanlara gereksinim vardır.» (Marx-Engels). Çıkarları, genel yasal düzenliliklere uygun gelişme eğilimleriyle çakışan ilerici sınıfların fikirleri ve görüşleri, toplumun pratikle değiştirilmesi savaşımın belli başlı aktif gücünü oluşturur; çünkü «teori de, kitlelerce kavrandığında maddi bir güç haline gelir» (Marx). Çıkarları genel yasal düzenliliklere uygun gelişme eğilimleriyle çatışan gerici ve tutucu sınıfların fikirleri ve anlayışları, görüşleri, gerçi toplumsal gelişmeyi hiçbir zaman önleyemezlerse de onu engeller yavaşlatır ve zorlaştırırlar. Bu nedenle tutucu ***ideolojiye*** kar-

şı yürütülecek savaşım, her zaman, toplumun ilerici güçlerinin önde gelen görevlerindendir Günümüzde temel toplumsal güç olan işçi sınıfı ile, tarihsel açıdan köhneleşmiş, çağında doldurmuş bir sınıf olan burjuvazi arasında ideoloji alanında amansız bir savaşım süregitmektedir.

toplumsal çıkarlar (Osm. İçtimaî menfaatler, Fr. intérêts sociaux, İng. social interests): Bir sosyo-ekonomik kuruluştakl insanların sınıfların, grupların, bireylerin,vs. - eylemlerinin ve davranışlarının iticl gücü ve hareket nedeni olarak, onların tüm toplumsal etkinliklerini ve hedeflerini belirleyen ihtiyaç ve özlemlerinin tümü. İnsanların bu gereksinimleri ve özlemleri, toplumun maddi yaşam koşulları ve özellikle üretim ilişkileri tarafından belirlenir ve bu ilişkilerin damgasını taşırlar.

Toplumsal çıkarları, gerek kökenleri, gerekse içerikleri bakımından zorunlu olarak mevcut maddi yaşam koşullarında temellendikleri için, nesnel olarak belirlenmişlerdir. Buna karşılık, ***gereksinimler, amaçlar, istekler, tasarılar*** olarak insanların bilincine yerleştikleri ve onların toplumsal bilinçleri, deneyimleri ve genel-bilgileri aracılığıyla ifade edildikleri için öznel karakterlidirler.

İnsanların maddi yaşam koşulları etkileşimlerinin bir sonucu olan toplumsal çıkarlar, öznel ile nesnel bir bütünlüğünü oluştururlar. Bu olgudan, sınıfların, grupların ve bireylerin, belirli koşullar altında kendi nesnel çıkarlarına ilişkin yetersiz ya da tamamen yanlış bir bilince sahip olabilecekleri, çıkarlarının nesnel yanı ile öznel yanı arasında çelişki doğabileceği ve kendi çıkarlarına karşı hareket edebilecekleri sonucu çıkar. Kapitalist toplumda burjuvazi ideolojik etkilemenin tüm araçlarından yararlanarak, işçi sınıfını kendi sınıf çıkarlarını tanımaktan alıkoymaya çalışır ve onları egemen sınıfın yani burjuvazinin çıkarlarını kabule zorlayarak, kapitalist topluma bağlamak ister. Bu yüzden —kapitalist ülkelerdekiler de dahil olmak üzere— Marksçı-Leninci partilerin en önemli görevlerinden biri, işçi sınıfına kendi sınıf çıkarları konusunda doğru, bilimsel temellere dayalı bir bilinç vermek ve bu çıkarları başarıyla elde etmek ve korumak becerisi onlara kazandırmaktır.

Toplumsal çıkarlar, insan toplumunun gelişmesinde belirleyici rol oynarlar ve insanları ilişkileri— ile pratik faaliyetleri arasındaki bağlantıyı sağladıkları için, insanların tarihsel eylemlerinin ***itici gücü***'dürler. «Belli bir toplumdaki ekonomik İlişkiler, önce ***çıkarlar*** şeklinde kendilerini gösterirler.» ***(Engels)*** Üretim İlişkileri özel mülkiyete dayanan sınıflı toplum'ların her biçiminde olduğu gibi, uzlaşmaz karakter taşırlarsa, o zaman çıkarlar da sınıfsal bir içeriğe sahip olurlar ve bu durumda ***sınıf çıkarları*** söz konusudur. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran bir sosyo-ekonomik kuruluşta temel sınıfların çıkarları, birbiriyle barışmaz, aşılmaz karşıtlıklar ilişkisi içinde bulunurlar ve sınıflardan birinin başarısının, diğer sınfın yenilgisine yol açacağı bir ***sınıf savaşımı***'yla çözüme kavuşturulabilirler.

İnsanların sınıfların, grupların, bireylerin temel çıkarları, onların ***maddi çıkarları***'dır bunlar doğrudan doğruya ekonomik ilişkilerden doğarlar ve insanların maddi yaşam koşullarıyla —çalışma koşullarıyla yaşayış koşullarıyla, işgücünün yeniden üretimle, toplumsal İlişkilerle, kişiliğin gelişme olanaklarıyla— bağlantılıdırlar. Maddi çıkarların ötesine sadece ekonomik çıkarlar değil, —toplumsal ilişkilerin biçimlenmesinde ve onların gelecekteki gelişmesinde etkili olan— politik çıkarlar da girer. İnsanların —sınıfların grupların, bireylerin— ***manevi çıkarları*** da son tahlilde ekonomik ilişkilerden doğarlar; ne varki bunlar, bir yandan ekonomik ve politik çıkarlar tarafından, biryandan da eğitim düzeyi, gelenekler ve alışkanlıklar tarafından belirlenirler. Bunlar insanların kültürel gelişmesinin, manevi yaşamının —eğitim, bilim, sanat, ahlâk, kişiliğin yaratıcı manevi güçlerinin geliştirilmesi vb.— ve düşünce dünyasının koşullarının ortaya koyduğu çıkarlardır.

Bir sosyo-ekonomik kuruluştaki İnsanların toplumsal çıkarları, birbiriyle sarmaşan, birbirlerini etkileyen ve bu etkileşim sayesinde insanların eylemini belirleyen, toplumsal çıkarlara, sınıf çıkarlarına, grup çıkarlarına ve bireysel çıkarlara ayrılırlar. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda, sınıf ilişkilerine uygun olarak, çeşitli çıkarlar arasında hem uyumlar, hem de çelişkiler ve uzlaşmazlıklar bulunması, bu toplumların belirgin bir özelliğidir. Ancak, sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasından, işçi sınıfının öncülüğünde tüm sınıflar ve katmanlar arasında politik ve manevi bir birlik sağlanmasından sonra ***(halkın politik ve manevi birliği)***, sosyalist toplumun temel çıkarları ile sınıfların, grupların, ve bireylerin çıkarları arasında gittikçe artan bir uyumun sağlanması alacaklı olur. Maddi ve manevi bu temel çıkarlar, en başta gelişmiş sosyalist toplumun kurulmasına ve geliştirilmesine, buna bağlı olarak, tüm sınıfların ve katmanların fikirsel-kültürel ve maddi yaşamlarının düzeltilmesine, kişiliğin olanaklı olduğunca çokyanlı yetiştirilmesi koşullarının artırılmasına yöneliktir. Öz çıkarlar arasındaki bu temel uyumun, özellikle bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarların tümü arasındaki uyumun temel dayanağı, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Ancak, öz çıkarların uyum halinde bulunması, toplumun genel çıkarları ile, grupsal ve bireysel çıkarlar arasındaki ***çelişki***'nin varlığını ortadan kaldırmaz; bunun nedeni, henüz sınıflar, gruplar, katmanlar arasında maddi yaşam koşullarının farklılıkları, bunların bilinçlerin farklı gelişim düzeylerinde bulunması, ayrıca sosyalist üretim ilişkilerinden türeyen çıkarların çeşitliliği ve zenginliğidir. Bu yüzden, çıkarlar ile onları gerçekleştirme olanakları arasında da durmadan çelişkiler doğar Tüm toplumsal çıkarlar ile bireysel çıkarlar arasındaki çelişkiler, sosyalist toplumda gelişmenin itici gücüdürler, Toplumsal gelişmenin yönetimi ve planlanması alanında en önemli görevlerden biri, tüm toplumun, sınıfların, katmanların, grupların, bireylerin çıkarları arasındaki uyumu sağlamlaştırmak ve bu çıkar arasında beliren çelişkileri, toplumsal çatışmalara yol açmadan, sosyalist toplumun toplumsal çıkarları arasındaki uyumunu artıracak ve bu uyumu geliştirecek şekilde yönlendirerek ekonomik olanaklar çerçevesinde çözmektir.

toplumsal gelişme tahmini (Fr. prognostic social, İng. social prognostic) Toplumsal gelişmenin tümüne, belirli bir toplumun gelişmesine yada toplumsal yaşamın kısmî süreçlerine yada kısmî alanlarına ilişkin bilimsel verilere dayalı tahminler demeti. — Toplumsal gelişmeye ilişkin bilimsel temellere dayalı tahminler, mevcut durumun yapısının, işleyip mekanizmasının ve öncelikle gelişme tahmini yapılan toplumun ya da kısmî alanların tabi olduğu yasal düzenliliklerin bilinmesini gerektirir. Bu nedenle kapsamlı bir toplumsal gelişme tahmini, ilk kez diyalektik ve tarihsel maddeciliğin ortaya çıkmasıyla olanaklı hale gelmiştir. Marksçılığın kurucuları, toplumsal gelişmenin, sınıf güçlerinin ve sınıf çıkarlarının bilinen, bilgisi edinilmiş nesnel yasal düzenliliklerine dayanarak, gelecekteki toplumsal gelişmeye ilişkin bilimsel tahminler ortaya koymuşlar, bu tahminlerin doğrulukları sonradan tarih tarafından tümüyle onaylanmıştır. Örneğin yeni toplumun yaratıcısı olan İşçi sınıfının tarihsel rolünü önceden tahmin etmişler, sosyalist devrimin genel gelişme yolunu ve diğer süreçleri bilimsel olarak önceden belirtmişlerdir. Günümüzde Marksçı Leninci partiler, sosyalist toplumun gelecekteki gelişmesini ve gitgide komünist topluma geçişi önceden belirleyebilmek için geniş kapsamlı bir bilimsel tahmin faaliyeti sürdürmektedirler. Bilimsel tahminler toplumsal yaşamın ve tarihsel sürecin biçimlandirilmesinde önemli bir rol oynarlar.

toplumsal İlişkiler (Osm. İçtimaî münasebetler, Fr. rapports sociaux, İng. social relations) Belirli bir sosyo-ekonomik kuruluşun içindeki insanların maddî toplumsal üretimdeki ve bütün yaşam alanlarındaki etkinliklerinden çıkan karşılıklı ilişkilerin tümü. —Toplumsal ilişkiler, ekonomik, sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve hukuksal ilişkileri ve insanların ulusal ve çeşitli ideolojik ilişkilerini kapsallar. Tarihsel maddecilik, insanların maddi toplumsal ilişkileri ile ideolojik toplumsal ilişkileri arasında ayırım yapar. Maddi toplumsal ilişkiler, İnsanların bilinci dışında varolan İlişkilerdir; ideolojik İlişkiler ise, bunlardan türetilmiş olan ve bunların bilinçteki yansısını oluşturan İlişkilerdir. İdeolojik toplumsal İlişkiler arasında

toplumsal tasarımlar, politik, hukuksal, ahlâksal ve dinsel görüşler ile, içerikleri, işlevleri ve hedefleri bakımından egemen ideolojik ilişkilerin, tasarımların vb. damgasını doğrudan doğruya taşıyan toplumsal kuruluşlar, kurumlar, örgütler vb. bulunur. Maddi toplumsal ilişkilerin çekirdeğini ekonomik ilişkiler oluşturur. Maddi toplumsal ilişkiler, ideolojik toplumsal ilişkilerin dayanağını ve kökenini oluştururlar ve bunları belirler. Egemen ideolojik ilişkiler, daima egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesidirler.

Tüm toplumsal ilişkiler, tarihsel karakter taşırlar ve maddi üretimin belirli tarihsel gelişim basamaklarına bağlıdırlar. İnsanlar üretim tarzını değiştirince, toplumsal ilişkilerini de değiştirmiş olurlar. Kapitalist toplumda egemen olan, insanın insan tarafından sömürülmesi ilişkisi, ancak sosyalist devrimle ve sosyalist toplumun kurulmasıyla aşılabilir. Maddi toplumsal ilişkiler, her ne kadar ideolojik ilişkilerin içeriğini belirleyen maddi ilişkiler ise de, ideolojik ilişkiler, geçmişi de kapsayacak şekilde aktif olarak maddi ilişkilere etki yaparlar. Her iki ilişki arasında, diyalektik bir karşılıklı etki söz konusudur; bu bütünlük içinde, maddi toplumsal ilişkiler birincil, ilk, temel ilişkilerdir ve bunların en belirleyici bölümü ise *üretim ilişkileri*'dir.

toplumsal varlık (Fr. être social, İng. social being) Maddeci tarih anlayışının temel kavramlarından biri. — Bu kavram, daha toplumsal gelişme süreci içinde olgunlaşan ve her toplumun insanının hazır olarak karşısında bulduğu maddi ve toplumsal varlık koşullarının ve ilişkilerinin tümünü dile getirir. Bu ilişkilerin ve koşulların tabi olduğu yasal düzenlilikler, insanların toplumsal yaşam koşullarını belirlerler.

Felsefenin temel sorunu'na verilen maddeci yanıt, toplumsal varlığı toplumsal bilince göre birincil sayar. Toplumsal varlık, her zaman tarihsel olarak belirlenmiş bir biçimde, belirli bir *sosyo-ekonomik kuruluş*'un çerçevesi içinde varolur, toplumun kendine maletttiği doğasal yaşam koşullarını, yanı *üretim tarzını üretim güçleri ile üretim ilişkileri*'nin bütünlüğü olarak kavradığı gibi, onların hareket süreci olan, insanların maddi, toplumsal *pratik*'ini de kapsar. Toplumsal varlığın özgül karakteri ve tarihsel özelliği, her toplumda, öncelikle *mülkiyet ilişkileri*'nin damgasını taşır.

İlk kez *Marx*'ın, maddi yaşamın üretilme tarzının, toplumsal, politik ve düşünsel yaşamı belirlediğini ve koşulladığını ortaya koymasından, yanı, insanların toplumsal bilincinin toplumsal varlık tarafından belirlendiğinin anlaşılmasından sonra, toplumun tarihinin bilimini gerçekleştirmek olanaklı olmuştur.

Bu bilimsel maddeci anlayışın tersine, idealist tarih anlayışının temsilcileri, değişik görüşlerinde, toplum tarihinin aslında insanların bilinci, iradesi ve büyük kişilelerin çabaları tarafından gerçekleştirildiğini ya da fikirsel güçlerin (idelerin tanrısal belirlenimlerin) eseri olduğunu ileri sürerler.

Toplum Sözleşmesi yada Siyasal Hakkın İlkeleri (Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique) Fransız filozofu Jean Jacques Rousseau'nun (1712-1778), 1762'de Paris'te yayınlanan yapıtı. Rousseau, siyasal yapıya temel olarak, toplumun tüm üyeleri tarafından serbestçe benimsenmiş kökel bir sözleşme kabul eder. Bu sözleşme üstün olanın üstün olmayanla anlaşması değil, tüm bir siyasal yapının her üyesiyle ayrı ayrı anlaşmasıdır. *Toplum Sözleşmesi*, siyaset ve ahlâk alanlarına büyük bir yenilik getirmiştir: Kant'ın siyaset ve ahlâk anlayışı doğrudan doğruya bu yapıtta öne sürülen düşüncelere dayanır

toplumun maddesel varlık koşulları (Fr conditions d'existence matérielle de la société, İng. material existence conditions of the society) İnsanın toplumsal hayatının maddesel temellerinden oluşan sistem. Bu sistem, karşılıklı etkileriyle insanın toplumsal yaşamının gelişmesini belirleyen—*doğasal* ve *toplumsal* maddi koşullardan oluşur. Toplumun doğasal maddi yaşam koşulları, geniş anlamda, insanlığı doğuran doğayı, dar anlamda toplumun *doğasal çevresi*'ni –ki bu doğasal çevre günümüzde yeryüzünün çok ötelerine taşmıştır artık— ifade eder; aynı zamanda insanın kendisinin biyolojik-fizikesl yapısı anlamına da gelir.

Bu doğaasl çevrenin bir parçası da *coğrafi ortam*'dır; bu ortama, iklimiyle, toprak işleme tarzıyla, toprak zenginlikleriyle, sularıyla, doğal enerjisiyle, çiçek ve bitki örtüsüyle vb. insanların üzerinde yaşadığı yeryüzü parçası girer. Coğrafi ortam, *doğasal-toplumsal* yaşam koşuludur; çünkü coğrafi ortamın doğasal durumu, sayısız insan kuşağınca çalışma ve yaşama faaliyeti sonucunda tamamen dönüşüme uğratılmış ve biçim değiştirmiştir.

Bu doğasal maddi yaşam koşulları, toplumsal gelişme boyunca, insan toplumunun doğayla aktif şekilde savaşım yürütmesi ve üretim yoluyla insanların doğayı kendilerine maletmeleri sayesinde gitgide toplumsal yaşam sürecine katılırlar, böylece insanların etki ve faaliyet alanı içine girerler.

Toplumun maddi yaşam (varlık) koşulları, bir yandan karşılıklı-etkileriyle toplumun *üretim tarzı*'nı oluşturan *üretim güçleri, üretim ilişkileri* ve *teknik ilişkiler*, öte yandan, toplum nüfusunun büyümesinden ve yeniden üretiminden kaynaklanan *demografik ilişkiler*'dir. Bu kişiler, her sosyo-ekonomik kuruluşa özgü olan toplumsal nüfus yasasına göre gelişirler.

Toplumun maddi yaşam koşullarının tümünde ve bunların karşılıklı-etkilerinde, en belirleyici öğe üretim tarzıdır. İnsanların, kendi doğasal çevrelerini nasıl ve ne ölçüde kendilerine maledeceklerini, kendi amaçlarına yararlı duruma sokacaklarını ve doğa güçlerine egemen olmayı nasıl öğreneceklerini üretim tarzı belirler. Doğasal maddi yaşam koşullarının, üretim aracılığıyla, üretimle birlikte toplumsal gelişmenin gidişini nasıl belirlediği, üretim tarzına bağlı bir olgudur. İnsanlar, her sosyo-ekonomik kuruluşta hem toplumsal, hem de doğasal maddi yaşam koşullarına bağlı olagelmişlerdir; ancak sosyalist topluma geçişle birlikte, bu bağımlılığın da karakteri değişir. İnsanlar, ilkel toplomda. toplumsal gelişmenin başlangıç dönemlerinde, doğasal ve toplumsal yaşam koşullarının denetimsiz etkisinin esiri olmuşlardı; daha sonra, üretim güçleri geliştikçe, insanların doğasal ve toplumsel yaşam koşullarını denetleme olanakları da artı. Özellikle, kapitalizm aşamasındaki büyüme, insanların doğa üzerindeki egemenliğinin sınırlarını da alabildiğine genişletti. Ancak kapitalist toplumda üretim «kâr, daha çok kâr» isteğiyle körüklendiği için, burjuvazi doğal zenginliklerin gelecekte yeniden üretilmesi zorluğuna aldırış etmeksizin, onları gelişigüzel tüketmekten çekinmemekte; doğanın bu gelişigüzel tüketilmesi de, doğasal yaşam koşullarının sonunu hazırlamaktadır.

İnsanlar, ilk kez sosyalist toplumda, hem doğasal, hem de toplumsal yaşam koşullarını bilinçli ve planlı bir şekilde, doğanın ve toplumun bilgisi edinilmiş yasal düzenliliklerine dayanarak kullanma ve denetleme olanağı bulurlar. «İnsanları çevreleyen (ve) insanlara o zamana değin egemen olagelmiş yaşam koşulları ortamı, ilk kez kendi toplumsallaşmalarının efendileri durumuna geldiklerinden ve efendileri durumuna gelmek suretiyle, doğanın bilinçleri durumuna gelmek suretiyle, doğanın bilinçli asıl efendileri haline gelen insanların egemenliği ve denetimi altına girer.» (*Engels.*)

toplu sözleşme (Fr. convention collective) : Toplu iş sözleşmesi, bir yanda bir yada birden fazla sendikal emekçi örgütü ile karşı yanda bir yada birden fazla sendikal işveren örgütü yada herhangi bir başka işveren topluluğu yada bireysel olarak alınan bir yada birden fazla işveren arasında varılan ve imzalanan anlaşma. — Toplu sözleşmeler mahallî olabildikleri gibi bölgesel yada ulusal karakterli ve kapsamlı da olabilir. Hiç şüphe yok ki bir toplu sözleşme, bireysel iş anlaşmasının yerini tutmaz: Toplu sözleşme, bireysel anlaşmaların uyması gerekli şartları tespit eder ve tarafların karşılıklı hak ve yükümlerini belirler. Zorunlu biçimde yazılı olarak yapılır ve revizyondan geçirilebileceği kabul edilir.

Toplu sözleşmeler Yüksek Komisyonu'nun mütalâasını aldıktan sonra Çalışma bakanı tarafından bütün bir meslekî yada bölgesel sektör için uyulması kararname yoluyle zorunlu kılınabilen toplu sözleşme olarak adlandırılır.

Temsil gücü ve yetkisi tam olan sendika örgütleri tarafından pazarlığı yapılıp imzala-

nan toplu sözleşmelerde, uyulması zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere, iki türden hüküm yer almaktadır.

Uyulması zorunlu hükümler: Sendika hakkının özgürce kullanımı; emekçilerin düşünce özgürlüğü; meslek kategorilerine göre uygulanabilen ücret unsurları; zahmetli, tehlikeli ve sağlık bozucu, işler için ücret arttırımları; «eşit emeğe eşit ücret» ilkesinin, kadınlar ve gençler için özel uygulanma şartları; feshi haber verme süresi; personel için işyeri komiteleri ve delegeler; ücretli tatil ve izinler; sözleşmenin toptan ya da kısmen revizyonu yada feshi için özel prosedür; kollektif anlaşmazlık ve çatışma halleri için uzlaşma prosedürü, çıraklığın ve mesleki formasyonun örgütlenmesi ve işletilmesi; kadınların ve çocukların emeği için özel şartlar.

Uyulması isteğe bağlı hükümler: özel iş şartları (fazla çalışma saatleri; geceleri, pazar günleri ve bayram günleri çalışmaları); randımana göre emek ücretlemesi; primler ve tazminatlar; uzlaşmalı hakemlik prosedürü; ek emeklilik rejimi.

Bir toplu sözleşmenin hükümlerini bir yada birden fazla kuruluşun özel şartlarına uyarlamak üzere, toplu kurum sözleşmeleri alınabilir. Bu sözleşmeler, bir yanda bir işveren yada bir işveren topluluğu ile karşı yanda bir kuruluşta yada bir kuruluş topluluğunda çalışan ücretlileri temsile yetkili sendika delegeleri arasında imzalanmış olan sözleşmelerdir. Toplu sözleşme yoksa, sadece ücretlerin ve ücretlere ilişkin ikincil şartların saptanmasını kapsayan bir kurum sözleşmesi de yapılabilir.

En son olarek da, bir toplu sözleşme yapılıncaya kadar bir yanda işverenlerle karşı yanda yetkili sendika temsilcileri geçici ücret anlaşmalarını imzalayabilirler; bu tür anlaşmalar da, toplu sözleşmelerle aynı niteliktedirler; ama sadece ücretler konusuyle, sınırlıdırlar ve sonradan kapsamları genişletilemez türden anlaşmalardır.

TORRİCELLİ Evangelista (Faenza - 1608 / Floransa - 1647): İtalyan fizikçisi ve matematikçisi. Faenza'da Cizvitler kolejinde okudu, yirmi yaşında Roma'ya gönderildi. Orada, ağırlıklı cisimlerin hareketi konusunda hazırladığı bir inceleme yazısıyla Galilei'nin dikkatini çekti: *De Motu Gravium Naturaliter Descendentium et Projectorum* (1641). Bu yazısında, maddesel bir sistemin ağırlık merkezi mümkün olduğu kadar aşağıda bulunduğu zaman sistemin dengede olduğunu ve bu durumda enerjinin korunumu ilkesinin ele alınması gerektiğini açıkladı. 1643'te kendi adına taşıyan ünlü deneyi yaptı ve bu deneyden yararlanarak barometreyi icat etti: Floransa'da su yollarını yapan görevliler, suyu 32 ayaktan yükseğe çıkarmak için bir emme tulumba kurmayı düşündülerse de sonuç almadılar:

Bir halk ressamının gözüyle TORRİCELLİ.

Galilei'den yardım istemeleri de sorunu çözümleyemedi. Torricelli, bir civa tüpü kullanarak atmosfer basıncısının varlığını ortaya koydu. 1644'te *Opera Geometrica* (Geometri Yapıtı) adlı kitabında sikloidin alanını verdi. Aynı yıl, sıvıların akışıyla ilgili yasayı açıkladı. Öğretmeni Galilei gibi Torricelli de, âletleri tasarlamakta olduğu kadar gerçekleştirmekte ustaydı: böylece kendi eliyle birçok objektif yaptı ve bir termometre icat etti.

TOSCANİNİ Arturo (Parma - 1867 / New York 1957) İtalyan orkestra yöneticisi. Milano operasında (Scala) uzun yıllar Bellini'den Verdi'ye kadar İtalyan repertuvarı-

TOSCANİNİ ünlü konserlerinden birini yönetirken.

nı klasik ve romantik Alman, Avusturya ve Fransız yapıtlarını çaldırdı. Avrupa ve Amerika'da sayısız turnelere çıktı. 1928'de New York Filarmoni orkestrasının başına geçti. Bayreuth'ta Tannhauser, Tristan ve Parsifal'i yönetti (1930-31) 1938'e kadar da Salzburg festivalinde birçok yapıt çaldırdı. Hayatının son yıllarında bile, kimi zaman ödün vermeyen bir otoriteyle müziğin şiir yanına bağlı kaldı.

totemizm, totemcilik, ongunculuk (Fr. totémisme; İng. totemism). Bir kabilenin atası olarak kabul edilen bir hayvana tapınma şeklinde beliren ilkel din anlayışı. Özellikle klan çekirdekli bazı Afrika, Amerika ve Polinezya toplumlarında «totem», kabilenin bir çeşit varlık sembolü yerine geçer. Bu anlamda totem'i, sadece «uğur» getirdiğine inanılan bir hayvan yada herhangi bir nesne demek olan *fetiş*'ten ayırt etmek gerekir.

TOULOUSE-LAUTREC Henri Marie (Albi 1864 / Gironde 1901) Fransız ressamı. Toulouse kontlarının soyundandır. Sağlığı bozuk bir çocuktu, 14 yaşında, iki kez düşmesi sonucu, sakat ve cüce kaldı. 1881'de Paris'e gitti, Güzel Sanatlar yüksekokulunda

TOULOUSE-LAUTREC'in iki ünlü yapıtı: Yvette Guilbert seyircileri selâmlıyor.

Bonnat'ın, sonra da Cormon'un atelyelerine girdi. Montmartre'da bir atelyeye yerleşti.

Chocolat *dansediyor.*

Moulin Rouge için büyük yankılar uyandıran afişler çizdi. Desen ve resimleriyle bu çevrelerin yıldızlarını ölümsüzleştirdi Jane Avril, Valentin le Désossé, Yvette Guilbert, La Goulue. La Goulue, Trône alanında bir panayır barakası açınca Lautrec bu barakayı bugün Louvre müzesinde bulunan tablolarla süsledi (1895). 1889'da Bağımsız Sanatçılar salonunda, 1893'te Goupil galerisinde resimlerini sergiledi ve büyük başarı kazandı. Randevu evlerini dolaşarak en önemli yapıtlarından birini yaptı *Salonda.* Sirklerden ve bisiklet yarışlarından da esinlendi. Belçika, İspanya ve İngiltere'ye birçok seyahat yaptı.

Lautrec, düzensiz yaşayışı ve alaycı mizacıyla efsanevî bir kişi haline gelmiştir. İlk resimlerinde, Degas'ın Japon taşbasmalarının ve izlenimcilerin etkileri sezilir.

TOUSSAİNT LOUVERTURE (Saint-Domingue 1743 / Joux kalesi 1803) Haitili siyaset adamı. 1791'de Ada'yı karıştıran hareketlere katıldı zenciler, köleliği kaldıran (1794) Fransız hükümetini desteklemeyi davet etti. İspanya, Basel antlaşmasından (1795) sonra adanın tamamını Fransa'ya bıraktı. Toussaint tümgeneralliğe yükseltildiği halde Fransız tarım işletmeciliğiyle ve Cumhuriyet temsilcisiyle çatıştı. Bir zenci cumhuriyeti kurmak niyetinde olduğunu açıkladı, İngilizlere ve İspanyollara karşı adayı savundu. Kahramanca bir savunmadan sonra Bonaparte tarafından görevlendirilen Leclerc'e teslim olmak zorunda kaldı (1802). Tevkif edilerek Fransa'ya gönderildi, Joux hapsedildi ve Haiti'nin bağımsızlığa kavuşmasından (1804) kısa süre önce öldü.

▶

TOYNBEE Arnold (Londra 1889) İngiliz tarihçisi. Londra üniversitesinde profesörlük yaptı (1919-1924), Royal Institute for International Affairs'de çalıştı (1925-1955), Bizans tarihi konusunda uzmanlaştı, sonra gittikçe tarih felsefesine yöneldi. Özellikle medeniyetlerin gelişmesiyle ilgilendi ve bu konuda çevrimsel bir teori ortaya attı. Helenizmden hareket eden çalışmalar *Greek Historical Thought* (Yunan Tarihi Düşüncesi, 1924), *Greek Civilization and Character* (Yunan Tarihi Düşüncesi, 1924), medeniyetlerin doğuşu ve çöküşü üzerindeki kötümser görüşlerini ortaya koyan geniş sentezlere *Civilization on Trial* (Sınav Geçiren Medeniyet, 1948), *The World and the West* (Dünya ve Batı, 1953) vardır. Başlıca yapıtı *Study of History* (Tarih İncelemesi, 12 cilt 1934-1961).

törebilim bk. **etik.**

töz bk. **cevher.**

trampa (Fr. troc, İng. truck) Parasal olmayan mübadele biçimi olup bir nesnenin dolaysız olarak bir başka nesne ile mübadelesi. Malların, servetlerin tedavülü, ikl temel biçime bürünebilir: Bunlar bazan biribirleri karşılığında, herhangi bir aracın aracılığına başvurulmaksızın, doğrudan doğruya mübadele edilebilirler; bazan da her malın, mübadeleden önce para biçimine girmesi gerekir.

Trampa, dolaysız mübadele biçimini temsil eder. Gerçekten de takas, biribirinden tamamıyle farklı iki nesneyi, iki şeyi, iki malı bağlantı haline getirmeğe ve mübadele etmeğe dayanır. Bu biçim, belirli sayıda birtakım şartların varlığını gerektirir. İlkin,

Toussaint Louverture : DULOMPRE'nin tuvalinden.

iki malın farklı birer kullanım değerine sahip olmaları, yani farklı ihtiyaçları karşılamağa elverişli olmaları gerekmektedir. İkinci olarak, iki mal, arasında ancak, sahiplerden herbiri öbürünün elindeki malda kendisini o malı elde etmeğe iten özgül nitelikleri bulduğu takdirde, bağlantı kurulabilir. Örneğin, elinde kerestesi olan bir oduncu baltalara sahip olmak istemektedir: bu durumda, bu oduncunun, ***hem*** oduna ***ihtiyacı olan, hem*** de balta mübadelecisi olan bir adam bulması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi trampa, zorunlu olarak, bir birinin yerini alamaz türden belirli üreticileri bağlantı haline geçirdiğinden dolayı, daima tikel bir biçime bürünmektedir. Ayrı iki kullanım diğerinin karşılaştırılması olarak belirir trampa. Ama gerçekte, trampa bağıntısında, değer biçimi ile (değerin basit, arızî biçimidir bu) kullanım değeri biçimi aynı zamanda dile gelmektedir.

Trampa, hiç bir zaman genel bir denkleme indirgenemez olan azçok uzun bir dizi tikel denklem olarak temsil edilebilir. Bu denklemler, temel olarak, kendine yeterliğe (auto subsistance) dayalı bir doğal ekonom içinde yaşayan üreticiler arasındaki her iki taraf için de elverişli ama süreksiz ve sistemli olmıyan ilişkileri simgeler. Trampa, mübadelelerin ilkel, ilksel ve arkaik bir biçimi olarak tahlil edilir.

Tarihsel açıdan trampanın ikl ayrı varoluş biçimi vardır.

İlkin, parasal olmayan ekonomide yer alır. Bir çok yüzyılı kapsayan ve, çeşitli derecelerde, bir çok üretim tarzına ilişkin olan bütün bu dönem boyunca trampa, genel mübadele biçimidir; ama aynı zamanda, gene bütün bu dönem boyunca mübadele alanı da son derece kısıtlıdır ancak belirli bazı ürünler için söz konusu olmaktadır mübadele; ve ancak farklı ekonomilerin sınır noktasında yürürlüktedir (avcı halklarla çoban halklar arasında trampa, tarımcılarla çobanlar arasında trampa, vs.). Para ortaya çıkmamıştır; çünkü mübadelelerin gelişim düzeyi çok düşüktür. Değer biçimi belirginlik kazanmamıştır; ve bir genel eşdeğerin zorunluğu kendini duyurmamaktadır.

Sonra da, parasal ekonomide trampa yer alır. Bu yeni aşamada trampa, istisnaî bir karaktere bürünmektedir; çünkü mübadeleler, zorunlu olarak parasal biçim almıştır. Aynı zamanda, mübadele alanı tüm ekonomiyi ve üreticilerin tümünü içerecek çapta genelleşirken, trampa, tipik olmayan ve nispeten sınırlı bir mübadele hacmi taşıyan bir mübadele biçimi olarak belirir. Parasal ekonominin küçük aralıklarına yerleşmiş durumdadır trampa. Kullanım değerlnin mübadele değerinin gölgede bıraktığı dönemlerde (vesikaya bağlama ya de karaborsa dönemlerinde) parasal ekonominin yerini alır. Ve, paradoksal olarak genellikle aynı kullanım değerinin söz konusu olduğu —genel kullanım değerinin tikel kullanım değerleri aracılığıyle ortaya çıktığı— çok belirli durumlarda

yürürlüktedir Örneğin, koleksiyoncuların durumu budur (örneğin iki tıpatıp özdeş pul sahibi bir amatör öyle bir başka amatörle ilişki kurmak ister ki bu ikinci amatör hem ondaki fazla pulu arzu etmek ve hem de onda bulunmayan bir başka pula sahip olmak gibi çifte bir özelliğe sahip olsun — şüphesiz ki her iki pul da, sahiplerinin gözünde, aynı değeri taşımak şartıyla).

transformizm bk. **dönüşümcülük.**

TRENET Charles (Narbonne 1913) Fransız şarkı yazarı, bestecisi ve şarkıcısı. Şarkıcı olarak iş hayatına Jonny Hess ile kabarelerde başladı. Beş yıl sonra bestelerini tek başına okuyarak büyük başarılar elde etmeye başladı. Deli Şarkıcı adı takılan Trenet, halk tarafından tutulan birçok şarkı besteledi *Y'a d'la Joie* (Neşe Var), *Je Chante* (Şarkı Söylüyorum), *La Romance de Paris, La Polka du Roi Fleur Bleue.* Bir yandan da filmlerde oynadı. *Le Route Enchantée* (Sihirli Yol), *Adieu Léonard.* Ayrıca iki roman yazan *(Dodo Manière* ve *la Bonne Planète)* sanatçı, dünyanın tüm sahnelerinde alkışlandı ve repertuvarını zenginleştirdi *La Mer, Mes Jeunes Années, L'Ame des Poètes.* 1965'te *Un Noir Eblouissant* (Göz Kamaştırıcı Bir Siyah) adlı bir roman daha yazdı. Zevk inceliğini, şiiri, şakacılığı, duygululuğu, fanteziyi, heyecanı, bazan da hepsini aynı anda dile getiren bir sanatçıdır.

TRNKA Jiri (Pilzen 1912 / Prag - 1969): Çek desinatörü ve karton film yönetmeni. Ressamdı. Genç yaşta kuklalarla ilgilendi ve 1936'da bir kukla tiyatrosu kurdu. 1945'ten sonra sinemaya yöneldi, Prag Karton Film stüdyolarının müdürlüğüne getirildi. Yapıtları karton film ve kukla filmlerinden oluşur. Trnka, bazan bu iki tekniği birleştirmeyi de denemiştir. Kurduğu okul, karton film yapan ülkeler arasında Çekoslovakya'nın birinci sırayı almasını sağladı. Başlıca filmleri: *Çek Yılı* (1947), *Atom Kavşakta, Yaylı Şeytan, Bülbül ve Çin İmparatoru* (1948), *Prens Bayaya* (1950), *Sirk* (1951), *Eski Çek Efsaneleri* (1953), *Aslan Asker Şvayk* (1954), *Bir Yaz Gecesi Rüyası* (1959), *El* (1965). Filmlerinin şiir tekniği de ilgi çekicidir.

TRNKA'nın başyapıtlarından **Prens Bayaya'dan bir görüntü.**

TRNKA bir çekim sırasında.

TROÇKİ Lev Davidoviç Bronsteyn (Ukrayna - 1879 / Meksika 1940) Sovyet siyaset adamı. Küçük burjuva bir yahudi ailesinden doğdu: Odessa'da hukuk okudu ve devrimcilere katıldı. 1898'de tutuklandı, Sibirya'ya sürüldü (1900) ve Troçki takma adıyla İngiltere'ye kaçtı. Londra'da Lenin ve Plehanov ile dostluk kurarak *İskra* (Kıvılcım) dergisinde çalıştı. Brüksel (1902) ve Londra (1903) sosyal-demokrat kongrelerinde menşeviklerin tarafını tuttu. Rusya'ya döndü (1905), Petersburg sovyetinde etkin bir rol oynadı, aralık ayında tutuklanarak tekrar Sibirya'ya sürüldü. Oradan henüz kaçtı ve Avusturya'ya gitti. Viyana'da (1908) *Pravda* gazetesini çıkardı. Ağustos 1914'te İsviçre'ye sığındı, savaş aleyhinde büyük çaba gösterdi; karşıt kutuplarda ve tarafsız ülkelerdeki aşırı sosyalistleri bir araya toplayan Zimmerwald (1915) konferansına katıldı: Paris'e yerleşti (1915), barışçı bir dergi yayınladı ve sınırdışı edildi (1916). Küba yoluyla New York'a gitti (ocak 1917), orada sosyalist *Novıy Mir* (Yeni Dünya) gazetesini çıkardı. 1917'de Rusya'ya dönmek istedi bindiği gemide İngilizler tarafından tutuklandı ve Halifax'ta (Kanada) enterne edildi: geçici Rus hükümetinin müdahalesiyle serbest bırakıldı. Petrograd'da bolşeviklerle birleşti ve Merkez komitesine seçildi (temmuz 1917) Kerenskiy tarafından kısa süre enterne edildi, Ekim devriminde

TROÇKİ devrim yıllarında.

Kızıl Ordu'yu kurduğu dönemde TROÇKİ.

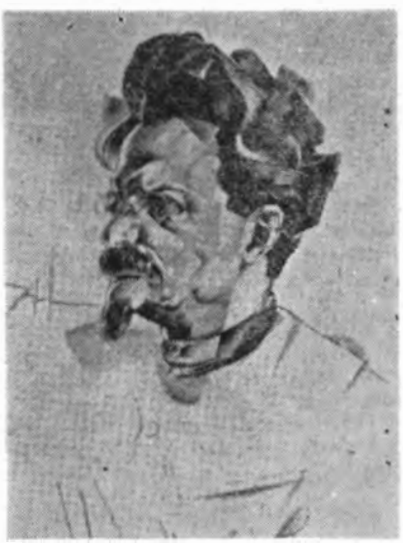

«Bürokratik mutlakçılığa karşı Sovyet demokrasisini, yöneticilerin aşırı imtiyazlarına karşı halk yığınlarının hayat koşullarının iyileştirilmesini, ulusal tutuculuğa karşı da devrimci enternasyonalizm politikasını savundum ben.» TROÇKİ

TSVETAEVA

önemli rol oynadı ve Lenin ile birlikte sovyetlerin önderleri arasında yer aldı.

Troçki, birinci sovyet hükümetinde Dışişleri bakanlığı halk komiserliğine getirildi. Aralık 1917'den sonra Almanya ile yapılan Brest Litovsk görüşmelerini yönetti: fakat kayıtsız şartsız bir antlaşma yapılmasından yana olan Lenin'in tersine, Troçki, zaman kazanmayı daha doğru buluyor, dünya çapında bir devrimin hazırlanması için savaşa devam edilmesini istiyordu: mütarekenin bozulmasından (şubat 1918) ve Alman istilâsından sonra Lenin, Almanya'nın koşullarını onayladı: Troçki, Brest Litovsk antlaşmasını imzaladı (3 mart 1918), sonra istifa etti.

İç savaş sırasında (1918 - 1920), aynı zamanda devrim konseyi başkanı ve savaş komiseri olan Troçki, Kızılordu'yu kurdu ve Sovyetlerin galibiyetinde başlıca rolü oynadı. Galibiyetten sonra Kolçakı yenen Ural Kızılordusu'nu emekçiler ordusu haline getirdi: bu deneme iyi sonuç verince aynı şeyi bütün ordulara uyguladı. «Savaş Komünizmi»nin otoriter yöntemlerini sürdürmek istedi ve Yeni Ekonomi'ye (NEP) karşı çıktı: Yeni Ekonomi'nin başarısızlığa uğraması üzerine XII. Kongre'de (nisan 1923) genel bir üretim planı önerdi, fakat Politbüro'da Stalin - Zinovyev - Kamenev üçlüsünün muhalefetiyle karşılaştı ve bu üçlü, ocak 1924'te Troçki'yi ekonomide dikkatsizlikle suçladı. Aynı ay içinde Lenin öldü. Kafkas Rivierası'nda tedavi gören Troçki, arkadaşının cenaze törenine katılmamak hatasına düştü. Ocak 1925'te savaş halk komiserliği görevinden alındı: Stalin'in diktatörlüğünden korkan Zinovyev ile Kamenev'e dayanmak istedi: fakat üçü de Stalin'in polisi karşısında çaresiz kaldı. Stalin'i dünya devriminden caymakla suçlayan Troçki, aralık 1927'de (XV. kongre) Komünist partisinden çıkarıldı ve Kazakistan'da Almaata'ya sürüldü. Şubat 1929'da, bir daha dönmemek üzere, sovyet topraklarından kovuldu. O tarihten sonra bir sürgün hayatı yaşadı. İstanbul'a yerleşerek *Hayatım* (Moya Jizn, 1930) ve *İstoriya Russkoy Revolyutsii* (Rus Devrimi Tarihi, 3 cilt 1932) adlı iki yapıt yazdı. 1933'te Fransa'ya gitti, Stalin alehtarı çalışmaları tehlikeli görülerek sınırdışı edilmesi kararlaştırıldı (1935). Norveç'e sığındı, *İhanete Uğrayan Devrim* ve *Stalinskaya Şkola Falsifikatsii* (Stalinci Sahtecilik Okulu, 1937) adlı iki yapıtını burada yazdı. Norveç'in oturma iznini yenilemeyi reddetmesi üzerine Meksika'ya gitti, Mexico yakınındaki villasında Stalin'ciliğe karşı giriştiği mücadeleye devam etti. *Muhalefet Bülteni*'nde Stalin siyasetini suçladı: Troçki'ciler bu bülteni gizlice sovyet topraklarına soktular: sosyalizmin bir tek ülkede kurulmasını amaçlayan Stalin'ci teze karşı «sürekli devrim»in gerekliliğini savunan Troçki 1938'de, bolşevik Lenin'ciler adı verilen Troçki'cilerin katıldığı IV. Enternasyonali kurdu. 20 Ağustos 1940'ta Stalin'in ajanı olduğu sanılan J. Mornard tarafından ağır şekilde yaralandı ve ertesi gün öldü.

TROÇKİ'den bir seçme

Sürekli devrim nedir ?

Sürekli devrim teorisi, bugün, bütün marksistlerin dikkatle üzerine eğilmek zorunda oldukları bir konudur; çünkü sınıf mücadelesinin ve ideolojik mücadelenin gelişimi, bu sorunu, Rus marksistleri arasındaki eski görüş ayrılıklarına ilişkin anılar alanından kesin olarak çıkarmış ve genel olarak uluslararası devrimin niteliği, iç bağıntıları ve yöntemleriyle ilgili bir sorun haline getirmiştir.

Gecikmiş bir burjuva gelişimi yaşayan ülkeler açısından, özellikle de sömürge ve yarı sömürge ülkeler açısından, sürekli devrim teorisinin anlamı şudur: Bu ülkelerde *demokrasi ve ulusal kurtuluş* görevlerinin tam ve gerçek çözümü, ancak boyunduruk altındaki ulusun ve en önemlisi de köylü yığınlarının önderi olarak proletaryanın diktatörlüğü ile mümkündür.

Sadece tarım sorunu değil, ama ulusal sorun da, geri ülkelerde nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülüğe demokratik devrimde olağanüstü bir yer ayırır. Proletaryanın köylülükle ittifakı olmadan, demokratik devrimin görevlerinin çözülmesi, hatta ciddi bir biçimde ortaya konulması bile olanaksızdır. Ama bu iki sınıfın ittifakı da ancak ulusal - liberal burjuvazinin etkisine karşı uzlaşmaz bir mücadele yoluyla gerçekleşebilir.

tröst (Fr. ve İng. trust) Malî bir kombinezondan doğan bir monopol biçimi. Bu monopole katılan girişimcilerin hisse senetleri bir denetim örgütüne teslim edilir ve iktidar bu örgütü yöneten gruba aktarılmış olur.

Tröst, bütün girişimlerin mülkiyetinin ortaklaşa hale getirildiği ve hissedar haline gelen eski maliklerin hisseleri oranında kâr elde ettikleri bir monopoldür.

Tröstler, kökenlerine göre, tek bir sanayi branşının girişimlerinin kaynaklaşmasından doğmuş yatay tröstler (sigara, otomobil, havacılık... tröstleri) ve dikey tröstler (birbirlerine karşılıklı, ilk madde sağlayan girişim grupmanları) olarak ayrılabilirler; dikey tröstler de şöyle bölünürler:

- ilk madde imâl eden girişimlerden yürünler imâl eden fabrikaları gruplaştıran la çıkarak çeşitli mamul ve yarı - mamul ıraksak tröstler:

aynı bir mamul ürünün imâlinde kullmul maddeleri üreten girişimleri gruplaştılanılan çeşitli ilk maddeleri ve yarı - mamul yakınsak tröstler (örneğin: bazı otomobil tröstleri);

aynı finans grupu tarafından denetlenmekten başka aralarında hiçbir teknik ya da ekonomik bağ olmayan girişimleri bir araya getiren heterogen tröstler (Örnek: Lever tröstü).

TSVETAEVA Marina (Moskova - 1896 / Moskova 1941) Rus şairi. İyi bir öğrenim görmüştür 1922'de kızıyla birlikte, eski bir Beyaz Ordu subayı olan kocasının yanına giden Tsvetaeva, önce bir süre Berlin'de, sonra Prag'da ve nihayet uzun yıllar Paris'te yaşamıştır.

Beyaz mülteciler topluluğuyla ilişkileri kısa zamanda bozulan şair, çok geçmeden, mülteci yurtdaşlarından tamamıyle kopacaktır. Artık yarı sefalet içinde yaşamakta, buna rağmen hayatın maddî güçlükleri karşısında umutsuzluğa kapılmadan durmaksızın yazmakta, ama yazdıklarını yayınlama fırsatını da nâdiren bulabilmektedir. Hele 1928'den sonra, bir tek kitabını olsun bastıramayacak duruma düşmüştür.

Ama faşizm tehlikesinin belirip büyümesi karşısında, Tsvetaeva'nın hitlerizme karşı cephe aldığını ve Çekoslovakya'nın hürriyet mücadelesini yücelten bir dizi şiir yazdığını görüyoruz. Nitekim şair, 1940 yılında Sovyetler Birliği'ne dönmüş, ama Harbin getirdiği sıkıntılar, mahrumiyetler ve acılar karşısında daha fazla direnemeyerek 31 Ağustos 1941 günü intihar etmiştir.

Tsvetaeva'nın bütün eseri boyunca sıralanan trajik temalarda, daima, şiddetli bir hayat tutkusunun, somut dünyaya ve millî köklere karşı sarsılmaz bir düşkünlüğün hâkim olduğunu görmekteyiz. Şairin bu tavrı, dil konusunda da belirmekte ve kelimelerin fizik gerçekliği ile anlam oyunlarına karşı derin bir eğilim şeklinde ortaya çıkmaktadır.

TSVETAEVA'dan üç şiir

ARDUVAZ TAHTALARA YAZIYORUM ADINI

Arduvaz tahtalara yazıyordum adını
Solgun yelpaze kanatlarına
Nehirlerin denizlerin kumuna
Buzlara ve yüzüğümle camlara çiziyordum adını

Ve asırlık ağaçların kalın gövdelerine...
Bilir misin, doğruluğundan kimse kuşkulanmasın diye
Sevildiğinin, sevildiğinin, sevildiğinin!
Gerçekliği çiziyordum gök mavisinin.

Ve istiyorlum ki her biri çiçeklensin
Parmaklarımın ucunda yüzyıllar boyunca!
Sonra, masaya eğerek alnımı
Haçlarla yokettim hepsini bir solukta.

Ama sen, inleyerek katı parmaklarında
Kötü bir yazarın, yüreğimi yakıyorsun!
Hiç aldatmadım seni! Yüzüğümün halkasında yaşattım
Ve gene yaşayacaksın kanunların sonsuzluğunda.

Türkçesi Erdoğan TOKATLI

YURT ÖZLEMİ

Yurt özlemi! En saçma hikâyesi şu yeryüzünün,
Herkesin en eski çağlardan beri anlatıp dinlettiği !
Umurumda bile değil oysa benim,
Nerede ve nasıl yalnız kalırmışım, umurumda değil!..

Umurumda değil evet kaldırımda yürümek,
Elimde erzak dolu bir çanta,
Yürümek benim olmayan bir eve doğru.
Bir kışlaya hastaneye gider gibi yürümek...

Umurumda değil hangi suratların ortasında
Tutsak bir aslan gibi dikilip kaldığım
Ve hangi cins insanların her defasında beni
Fırlatıp attığı kendime

En gizli en derin duygularıma doğru.
Bankizini yitirmiş bir Kamçatka ayısı!
Nereye bir türlü alışamadığım,
Nereye gelip yüz sürdüğüm de bir...

Kendi ana dilim de çekmiyor artık beni,
Çekmiyor o süt dolu çağrısı kelimelerimin.
Umurumda bile değil anlaşılmadığım,
Hangisinde olursa olsun dillerin!

Tonlarca gazeteden dedikodu sağanlar
Anlamasın varsın beni, umurumda bile değil...
Yirminci yüzyılın insanlarıymış onlar,
Bense tüm yüzyıllardan öncedir burda beklemekteyim!

Kütük haline getirilmiş bir ağaç gibiyim,
Ağaçlıklı bir yoldan tek arta kalan...
Ama umurumda değil, herşey o kadar uzak ki bana...
Ve belki de hepsinden daha uzaktır şu an

Bana bir vakitler en yakın olmuş olan...
Bütün izler, tarihler bana ait ne varsa
Bir anda silinmiş, bir ruh kalmış ortada.
Bir ruh, nerde doğduğu belli olmayan...

Öylesine kötü göz kulak olmuş ki bana memleketim,
Av köpeklerinin en keskini gelip arasa
Ve bir boydan bir boya deşse ruhumu
Ana yurdumdan tek bir işaret bulamaz derim...

Başkalarının evleri, issiz tapınaklar...
Hiç biri umurumda değil, ama gelin görün ki
Yolumun üzerinde fışkırır gibi birden
Bir üvez ağacı yemyeşil yapraklar...

MAYAKOVSKİ'YE

Haçlardan ve bacalardan yüksek,
Vaftiz edilmiş, ateşte ve dumanda;
Ağır adımlı melek
Selam Vladimir, selam yüzyıllara!

Hem arabacısın hem beygir
Hem delice heves, hem hak.
Bir soluk alır, tükürürsün avuçlarına
«Şan yükçüsü, sıkı dur!» diye bağırarak

Selam pasaklı, kibirli türkücü
Yığınsal mucizelerin ozanı ;
Elmasın çekiciliğine
Üstün tutan, taşın ağırlığını.

Selam, sokak gümbürtüsü!
Esnersin böbürlenirsin ve yeniden -
Kaldırırsın bir araba oku gibi kanadını
Ağır yük meleği sen...

Türkçesi: Ataol BEHRAMOĞLU

TUCHOLSKY Kurt (Berlin 1890 / Stockholm - 1935) Alman şairi. Bir tüccarın oğlu olarak dünyaya geldi, Nazilerin başarıları karşısında umutsuzluğa kapılıp sürgüne gittiği İsveç'te intihar etti. Berlin, Jenave Cenevre'de hukuk okudu. Birinci Dünya Savaşına katıldı. 1923 yılında kısa bir süre Berlin'de bankada çalıştıktan sonra, 1924 yılında muhabir olarak Paris'e gitti. 1926 yılından itibaren «Weltbühne» (Dünya Sahnesi) adlı organın yönetmenliğini o üstlendi. 1929 yılında İsveç'e sığındı. 1933 yılında Nazilerin yönetime el koymalarıyla yurttaşlıktan atıldı ve Almanya'da kitapları yakıldı.

Weimar Cumhuriyeti döneminin, kara alayı, iğneleyici dili ile en güçlü gülmece yazarlarından sayılır. Zamanının en etken toplumsal eleştirmenlerindendir. Savaşlara, silahlanmaya, milliyetçiliğe, özellikle nazizme karşı en sert, en ödünsüz savaşımcı olmuştur. Şiirlerini kabare türü şiire örnek alabiliriz.

TUCHOLSKY'den iki şiir

MONCEAU PARKI

Burası hoş. Düşlerim gönlümce burda.
Burda insanım - bayağı bir sivil değil.
Soldan gidebilirim burda. Yeşil ağaçlar altında
yasak yazan tabelalar değil.

TUHAÇEVSKİY

Bir şaşkın top çayırda duruyor.
Bir kuş ak bir yaprağı gagalıyor.
Bir oğlan burnunu kazıyor
Ve seviniyor bir şey bulunca.

Dört Amerikalı kadın geçiriyor gözden,
doğru mu demiş aşçı, var mı burda ağaçlar.
Paris dışından, Paris içinden
bir şey görmeden her şeyi görmeliler.

Çocuklar renkli taşlarda gürültü ediyor.
Bir eve vurup güneş ışıldıyor.
Ben sakin oturup güneşleniyorum
ve vatan yorgunluğunu üstümden atıyorum.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

SEVENLER

İki şey yapar gizliden sevenler,
Birbiriyle karşılaşınca: Gülümser
Ve ürperirler. Kayıp gider gülümseyiş,
Ama ürperti kalır ve yayılır gönlün
Kanat vurup açıldığı yere.

Oysa, akşam çökünce,
Dinlenir gece her çiçekte ve kararır
Gelincik, artık ne ürperiş, ne gülümseyiş ne öpüş.
Bitti: artık nasıl kanat çırpar gönül,
Ah, nasıl süzülür, bizim olan, bire katlanmış, dur duraksız,
Ölümün üstünde.

TUHAÇEVSKİY Mihail Nikolayeviç (Smolensk 1893 / Moskova - 1937) Sovyet mareşali. Eski İmparatorluk muhafız alayı subayıydı. Almanya'da tutsak düştü ve tutuklandı. 1917'de kaçarak devrime katıldı, 1918'de Troçki tarafından IV. Kızılordunun kumandanlığına getirildi ve Çarlık ordusundaki eski arkadaşlarını yeni rejime katılmaya davet etti. Eylül 1918'de Çek'lere karşı savaşarak onları Ural'a püskürttü. Kolçak ve Denikin'e karşı savaştı, sonra Polonya Sovyet savaşında (1920) batı cephesine kumanda etti. 1921 1923 arasında Kronstadt denizcilerinin ayaklanmasını, sonra Volga köylülerinin isyanını bastırdı. 1928'de Leningrad askerî bölgesi kumandanı, ordu genelkurmay başkanı ve 1931'de Millî Savunma halk komiseri yardımcısı oldu. 1935'te mareşalliğe yükseltildi. Kızılorduyu kurdu, 1933'e kadar Reich genelkurmayı ile gizli anlaşmalar yaparak Alman teknisyenlerinin

TUKAÇEVSKİ mareşal üniformasıyle.

yardımını sağladı. İhanetle suçlandı, 1937'de Stalin'in emriyle tasfiye edildi.

TUPOLEV Andrey Nikolayeviç (Pustomazovo 1888 / Moskova 1972) Rus mühendisi. Moskova'da çarlık teknik okulunda okudu. 1810'dan sonra aerodinamik konusunda uzmanlaştı. Jukovskiy ile birlikte Merkezî Hidro-aerodinamik enstitüsünü kurdu. 1918'de ilk tek düzlemli uçağını yaptı. O

TUPOLEV Tepkili uçağın en önde gelen yapımcılarından.

tarihten sonra birçok uçak imal etti: 1933'te yaptığı Maksim Gorki (ANT 20) çağının en büyük uçağıydı. 1937'de tutuklandı, idama mahkûm edildi, fakat cezası infaz edilmedi. Hapiste de çalışmalarına devam ettl, olayların ciddiyeti göz önünde tutularak 1941'de serbest bırakıldı. Son buluşları arasında dört türbojet motorlu bombardıman uçağı TU 95 (Bear) uluslararası nakliye uçağı TU 114 savılabilir.

TURE Seku (Faranah 1922) Gineli siyaset adamı P.T.T personel sendikası genel sekreteri ve Gine kara danışma komisyonu üyesiyken (1945) 1946'da Afrika Demokratik topluluğunu (A.D.T.) kurdu. Zenci Afrika'da C.G.T. (Genel Çalışma Konfederasyonu, 1948) ve Gine Demokrat partisi (1952) genel sekreteri, Zengi Afrika Emekçileri Genel konfederasyonu başkanı (1956) oldu. Konakry belediye başkanlığına ve Fransız Millet meclisine seçildi (1956). 1957'de Gine konseyi başkan yardımcısı oldu: 2 ekim 1958'de, Gine'ye bağımsızlık tanınınca devlet ve hükümet başkanlığına getirildi, 1961'de tekrar seçildi. Mayıs 1961'de Lenin Barış armağanını aldı. 1962'den

Seku TURE devlet başkanı seçildiği dönemde.

sonra Doğu ile ilişkilerini gevşettl ve Fransa'ya (1963) hattâ ABD'ye yaklaşmaya çalıştı. Kasım 1966'dan sonra A.B.D. ile ilişkileri gerginleşti ve A.B.D. yardımından yoksun kaldı. Ocak 1968'de tekrar cumhurbaşkanı seçildi.

TURGENYEV İvan Sergeyeviç (Oryol 1818 / Bougival - 1838) : Rus yazarı. Toprak sahibi bir ailenin oğluydu. Çocukluğunda köleliğin kötü sonuçlarını gördü. Moskova ve Petersburg'ta okuduktan sonra Berlin üniversitesine devam etti (1838 - 1840) ve Hegel'ci düşünceyi öğrendi. Rusya'ya dönünce (1841) devlet memurluğu yaptı: o tarihten sonra edebiyatla ilgilendi, birkaç şiir yazdı, sonra nesre yöneldi. İlk öyküleri (*Andrey Kolosov*, 1844) eleştiricisi Bielinski tarafından beğenildi. 1843'te bir av partisinde tanıştığı şarkıcı Pauline Viardot Garcia'ya duyduğu büyük aşktan ötürü memurluktan ayrıldı. 1847'de Rusya'dan göçmeye karar verdi. Annesi ölünce yurda döndü ve Gogol'un ölümü üzerine yazdığı bir mektup sansür tarafından yıkıcı bulunduğundan topraklarında mecburî ikamete tabî

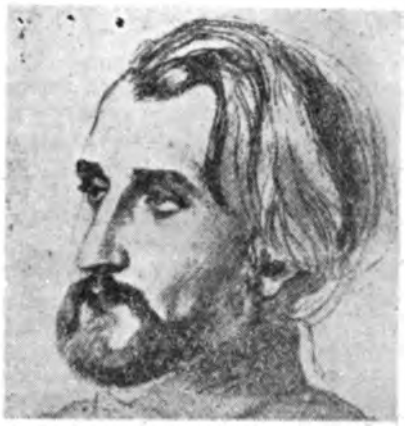

Pauline VİARDOT'nun kalemiyle Turgenyev.

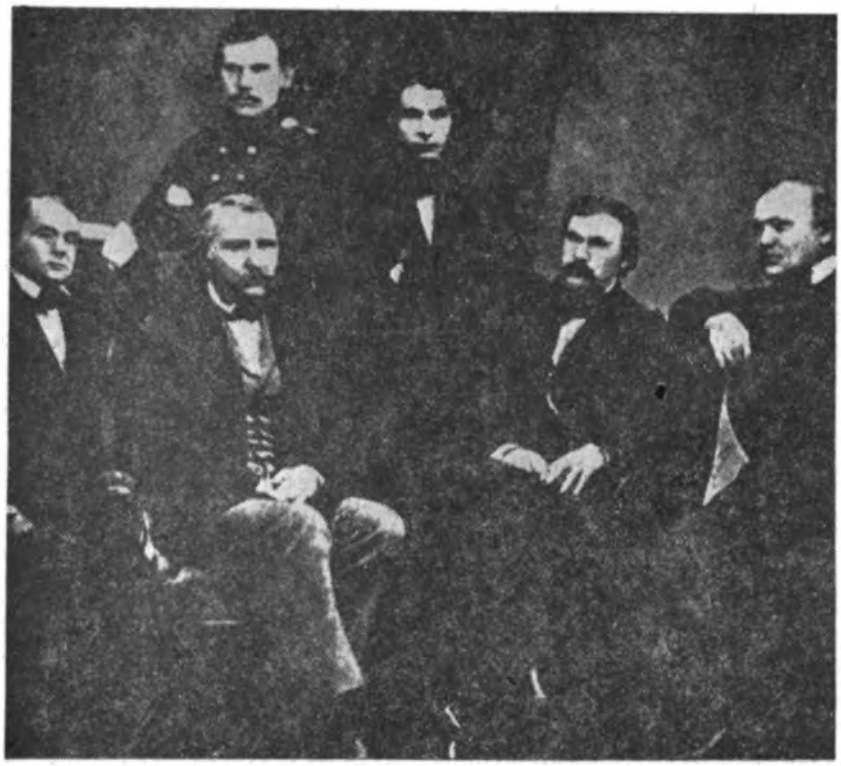

TURGENYEV çağının ünlü Rus yazarlarıyle : Oturanlar soldan sırayla, Gonçarov, Turgenyev, Drujinin, Ostrovski; ayaktakiler, Tolstoy ve Grigoroviç.

tutuldu (1852). Aynı yıl edebiyat alanında büyük başarı kazandı: ***Avcının Notları*** (Zapiski Ohotnika) adlı yapıtının yayınlanmasıyla devrinin en büyük yazarları arasına girdi. 1856'da aldığı yurt dışına çıkma izninden sonra, zaman zaman ülkesine dönmekle beraber daha çok Batı Avrupa'da yaşadı. Ama yapıtlarında hep Rus toplumunu dile getirdi. Öyküler de yazmaya devam etti: ***Dva Priyatelye*** (İki Dost, 1852), ***Postayalıy Dvor*** (Han, 1854), ***Yakov Pasıynkov*** (1855), ***İlk Aşk*** (Pervaya Lyubov, 1860). İlk romanı ***Rudin***'den (1856) sonra ***Bir Asilzade Yuvası*** (Dvoryanskoye Gnezdo, 1859), ***Babalar ve Oğullar***'ı (1862) yayınladı. ***Babalar ve Oğullar***'ın kahramanı Bazarov, Rus edebiyatının ilk nihilist tipidir. Turgenyev 1870'ten sonra Bougival'e yerleşti: ***Dıym*** (Duman, 1877), ***Sığıntı*** (Nov, 1877) romanlarını tamamladı. Bu arada öyküler de yazdı: ***Bozkırda Bir kral Lear*** (1870), ***Bahar Seli*** (1871). 1850'de Başladığı ***Köyde Bir Ay*** adlı oyunu 1879'da oynandı. Son yapıtları arasında, Schopenhauer etkisinde oldukça kötümser bir felsefeyi benimseyen kafiyesiz şiirleri önemli bir yer tutar

TURGOT Françols (Paris 1727 / Paris 178:) Fransız ekonomi bilgini ve devlet adamı. Din öğrenimini bıraktı ve ekonomi üzerinde çalıştı. ***Encyclopédie*** için makaleler yazdı. 1774'te Louis XVI tarafından Bahriye Bakanlığına getirildi. Hazine gelirleri kurumunda yüksek görev aldı. Ekonomik liberalizm politikasını güttüğü ve bir mali reform yapılmasını önerdiği için ayrıcalıklı zümrelerin düşmanlığını kazandı ve görevlerinden ayrılmak zorunda kaldı.

TURGOT'dan bir seçme

Toplum ve Bireyler üzerine

Hükümetler, bireylerin mutluluğunu, toplumun sözde çıkarını ileri sürerek ayaklar altına almağa alışmışlardır. Ama bunu yaptıkları zaman unuttukları şey, toplumun amacının bireylerin mutluluğunu sağlamak olduğudur.

Koloniler, olgunlaşana kadar dallarında kalan meyvelere benzerler. Kendilerine yettikleri zaman çok eski çağlarda Kartaca'nın yaptığını ve gelecekte bir gün Amerika'nın yapacağını yaparlar.

TURNER Joseph Lallord William (Londra 1775 / Londra - 1851) İngiliz ressamı ve gravürcüsü. Akademi sergisine gönderdiği ***Lambeth'de Canterbury Başpiskoposunun Sarayından Bir Görüntü*** (1790) ile mesiek hayatına atıldı. İngiltere'nin kuzey eyaletlerinde topografya desenleri yaptı. 1799'da, Londra Salon'unda ***Nil Savaşı*** adlı tablosuve birkaç ***Manzara***'sı yer aldı. Üç yıl sonra ***Kilchurn Şatosundan Görünüş*** adlı yapıtını sunarak akademi üyesi seçildi ve ***Mısır***'ın ***Onuncu Yarası*** yada ***İlk Doğanların Ölümü*** gibi bazı düşsel resimler yaptı. ***Sis İçinde güneşin Doğuşu*** (1870) ve ***Dido Kartaca'yı Kurtarırken*** adlı tablolarında Claude Lorrain'in etkisi büyüktür. Başlıca yapıtları ***Apollon ile Ptyhon Yılanı*** (1881) ***Bligh Kumları***, ***Dere Geçiti***, ***Fort Rock Savaşı*** (1815), ***Roma'nın Vatikan'dan Görünüşü*** (1820), ***Baiae Körfezi*** (1823), ***Köln'den Görünüm*** (1826), ***Odysseus Polyphemos'a Meydan Okurken*** (1829), ***Childe Harold'un Hac Ziyareti*** (1832), ***Altın Dal*** (1834), ***Phryne'nin Banyosu***, ***Aiskhines Demosthenes'i Suçlarken*** (1838), ***«Cüretkâr» Gemisinin Sonu*** (1839), ***Walhalla***, ***Venedikten Manzara*** (1843), ***Yağmur, Buhar ve Hız*** (1844), ***Mezarı Ziyaret*** (1850).

Tüccar (Fr. marchand, İng. merchant) Mesleği, kârla yeniden satmak üzere, çeşitli metalar satın almak olan ekonomik işlevli kimse. Tüccar, üreticilerle tüketiciler arasında bir aracı olarak ortaya çıkar. Ekonomik döngünün bütünleyici parçası olarak tüccar, üretim alanında değil, tedavül alanında yer alır.

Genel olarak tüccarın işlevi, üreticilerden belirli bir fiyata satın aldığı metaları daha yüksek bir fiyat karşılığında tüketicilere satmaktan ibarettir. Bu çok genel

anlamda tüccar (marchand), tacir (commerçant) ile eş anlamlıdır.

Tüccar, sosyal işbölümünden -bu işbölümü, üretim alanının tedavül alanından, ticaretin sanayiden ayrılmasıyle sonuçlandığında- doğmuştur. Tüccar, ürünü paraya çevirmekle, çeşitli üreticilerin faaliyetlerini geliştirmelerini, üretici güçleri çoğaltmalarını, üretimi arttırmalarını sağlamış oluyordu.

Bugünkü dönemde tüccar (commerçant) ile özdeşleşmiştir gerçi; ama bu her zaman böyle olmamıştır: Tüccar, uzun süre, üreticilerle tüketicileri ilişki haline getirerek, ticaret alanında büyük bir rol oynamıştır. Metaları bir bölgeden öbür bölgeye, yapım yerinden tüketim yerine götüren, az bulunan ya da pek tanınmayan ürünleri Avrupa'ya getirebilmek için uzun deniz seferlerinin risklerini göze alan, Ortaçağ tüccarlarıydı hep.

Ticarî faaliyetin hedefi, aranan şey doğrudan doğruya kâr olduğuna göre, zenginleşmektir. Tüccarın işlevi de ilkin metaları satın almağa, yani alınan mal karşılığında belirli bir miktar para vermeğe dayandığına göre, parasal (monétaire) bir karakteri vardır bu faaliyetin.

Üreticiler bakımından, ürünlerinin paraya çevrilmesi, üretici faaliyetlerini sürdürebilmeleri için vaz geçilmez bir şarttır: gerçekten de üreticiler gerek üretim araçlarını ve gerekse kendi emek güçlerini ancak paraları varsa yenileyebilirler. Bu şartlar içinde de üreticiler, çok kısa bir zamanda tüccara bağımlı hale gelmektedirler.

Bir ilk evrede tüccar, üretici ile tüketicinin arasına vazgeçilmez bir unsur halinde girmiştir. İkinci bir evrede, şartlarını küçük üreticilere dikte ederek belirli bir fiyatı zorla kabul ettirme yoluna gitmiştir. Üçüncü evrede ise, bu küçük üreticilerin üretim araçlarını ellerinden aldıktan sonra, onları bağımlı, ücretli, sömürülen emekçiler durumuna indirmiştir.

Görüldüğü gibi tüccar, kapitalizmin gelişimini belirlemiş olan tarihsel tiplerden biridir. Son şekil değiştirme de, tüccarın sanayiciye dönüşümü olmuştur.

Tüccar, gerek üreticiye ve gerekse tüketiciye oranla büyük bir orijinalite gösterir. Üretici için önemli olan, ürettiği metaın mübadele değeridir; tüketiciyi ilgilendirense, tam tersine, aldığı metaın kullanım değeridir sadece. Tüccarın durumu bambaşkadır kişisel ihtiyaçlarını tatmin etmek için değil, yeniden satmak için alıcıdır tüccar; ve üretici olduğu için değil, aracı olduğu için, metaların o anlık sahibi durumunda bulunduğu için satıcıdır. Bütün hallerde tüccar, mübadele değerini tanır sadece; ama bu, bir artma sürecinden geçmesi gereken bir mübadele değeridir. Demek ki tüccarı ilgilendiren, değer kazanma şeklinde ortaya çıkar gibi gözüken şeydir doğrudan doğruya. İşte bu açıdan tüccar, hayret edilecek derecede kapitaliste benzemektedir.

Oysa söz konusu olan süreç, aynı süreç değildir; çünkü genel olarak görünürdeki bu değer artışı, hiç bir şekilde, gerçek bir artışa tekâbül etmez. Tüccarın tüccar olarak faaliyeti, ancak ve ancak, metaları değerlerinin altında satın alıp değerlerine sattığı, böylelikle de ürün fazlasının oldukça büyük bir parçasını cebine attığı için olanak kazanabilir.

Tüccar, kendi tarihsel varoluşunun doruk noktasına, başlangıç halindeki kapitalist piyasa üretiminin çerçevesi içinde, yani kapitalizmin gelişmesinin ticarî evresinde ulaşmıştır: Ticarî tipli kapitalist piyasa ilişkilerinin kişileşmiş halidir tüccar. Büyük çapta makina kullanımının gelişiyle birlikte, sanayi ticareti geride bırakmış ve tüccarın yerini imalatçı almıştır (aslında çoğu zaman, sanayici de tüccarın dönüşüme uğramışıdır). Bugünkü durumda ağırlık ve üstünlük, finans adamına geçmiş durumdadır; tüccar merkezi bir rol oynayamamaktadır artık. Halk ağzında «tüccar» sözcüğü, bugün de her türden ticaret yapan insanı nitelemektedir.

tüketici (Fr. consommateur, İng. consumer) İhtiyaçlarını gidermesi için gerekli malları yada hizmetleri sahiplenerek ekonomik sürece giren ve böylece metaların yeniden üretimin gerekli şartı olan gerçekleşmesini sağlayan kişi. - Günlük dilde, tüketici kavramı bir çok anlam taşıyabilir.

Geniş anlamda, tüketici, kullanmak için bir mal ya da bir hizmet edinen her varlığa denir.

Dar anlamda, bir malı ya da bir hizmeti satın alıp (alıcı tüketici) ya da kendi kendine üretip (otokonsomatör) kendisi için kullanan ve hiçbir mübadeleye sokmayan her kişidir.

İstatistiksel anlamda, yeni bir ticarî işleme girmiyen bir mamûl ürünün ya da bir kişisel hizmetin alıcısıdır. Bu tür tüketici için bazan «son tüketici» deyimi kullanılır.

Alıcıyla tüketici arasındaki ayrım önemlidir. Gerçekten, alıcı, tüketici olmayabilir: örneğin, bütün ev halkının tüketimi için satın alan ev kadını. Alım dolayısız olarak kavranan bir işlemdir, oysa teknik anlamda tüketim (bak: *Tüketim)* az ya da çok uzun bir süreyi kapsayabilir ve sigortalama ve amortisman problemleri çıkabilir.

Gücül (virtuel) tüketici, ihtiyaçlarına ve isteklerine bakışla, bir ürünü kullanmak için satın almaya hazır kişidir. Pazar incelemeleri her zaman gücül tüketimi ölçmeye çalışırlar. Gücül tüketimin pazar için yalnızca gösterge olarak değeri vardır, çünkü ancak tüketicinin satın alma gücünün yeterliliği oranında yerini *gerçek tüketime* bırakacaktır.

Üretici ve tüketici, birbirlerinden, ancak üretimle tüketim kadar ayrılırlar. Antegonist bir toplumda, insanın bu iki varoluş biçimi, mübadele değeriyle kullanım değeri arasındaki çelişik ilişkiler tarafından belirlenir.

Bu anlamda, esas olan tüketiciyle tüketimin birbirine bağlı olmasıdır. Bu bakış açısından, tüketici, tüketim süreci içindeki, yani ihtiyaç giderme amacıyla kullanım değerlerinin yok edilmesi süreci içindeki beşeri varlığın özel figürüdür, oysa tek başına ele alınan tüketici nötr ve zaman-dışı (intemporel) bir teknik terimdir.

tüketim (Fr. consommation, İng. consummation) Kullanım değerinin, ya üretim süreci içinde bir dönüşüm olarak (üretken tüketim) ya da ihtiyaç giderme amacıyle özümlenme aşamasında, kullanım yoluyle basit bir ortadan yok etme olarak (nihai tüketim) analiz edilen yok edilme süreci.

Geniş anlamda, tüketim, bir malın ya da bir hizmetin satın alınması ve kullanımıdır. Öyleyse, bu anlamda, dönüştürücü sanayicinin bir ilk maddeyi yada bir tarımsal maddeyi tüketmesi de söz konusudur, nihai alıcı ve tüketicinin mamul bir ürünü tüketmesi de söz konusudur.

Dar anlamda, ki ekonomik terminolojide en çok bu anlam geçerlidir, tüketim bir ürünün ya da bir hizmetin nihaî alımı ve kullanımlar, bu durumda, ara dağıtım işlemleri denen işlemlere girerler.

Tüketim, bir malın ya da bir hizmetin ekonomik devresinin (circuit) son fiilidir. Bu ürün, örneğin, daha önce, çıkarım, dönüştürüm, imâl, dağıtım evrelerinden ve ticarî işlemlerden, taşıma ve ulaştırma (jonction) işlemlerinden geçmiştir. Nihaî pazarda, dağıtıcıyla tüketicinin karşılaşması, ürünün mülkiyetinin el değiştirmesinden ibaret olan *ekonomik tüketimin* gerçekleşmesini mümkün kılar. El değiştirmenin yapıldığı fiyata tüketim fiyatı ya da tüketimdeki fiyat denir. İstatistikçiler perakende fiyatla, yani pazardaki cari arz fiyatla tüketim fiyatı arasında mutlak bir benzerlik (homonymie) kurarlar, oysa bu iki fiyat, mülkiyet aktarımının gerçekte ilân edilen arz fiyatının altında ya da üstünde yapılması ölçüsünde teorik olarak birbirinden farklı olabilir

Tüketilen ekonomik ürünün alıcısı, adı geçen ürünün mahiyetine göre, onu muhafaza eder, kullanımla yok eder (yakıt), sarmaksızın kendi hesabına dönüşüme uğratır (alıcının bir iskemleyi ya da bir çerçeveyi bizzat imâl etmek için satın aldığı tahta) soğurur (besin ürünü). Ürünün, kullanımla ya da soğurmayla yok edilmesine, *teknik tüketim* adı verilir.

Teknik tüketim, malların, değişmez mallar , vadeli tüketilen mallar, az ya da çok uzun kullanımla tüketilen mallar ve ilk kullanımda tüketilen mallar olarak sınıflandırılmasını mümkün kılar. Değişmez mal, bir kere elde edildikten sonra, mantiki olarak en açık seçik süreklilik özelliklerini göstermesi gereken maldır; ancak kaza sonucu ya da, özellikle bakım ve onarım imkânlarına bakışla, süresi öngörülmeyen bir yıpranma so-

nucu yok olacaktır. Bazı değişmez mal tipleri, örneğin sanat nesneleri, eskidikleri, ölçüde piyasa değerleri artar. Vadeli tüketilen mallar, bir yandan teknik tüketimleri istiyerek ve aşağı yukarı kesin bir tarihe ertelenmiş (yedeklenmiş) mallar, öte yandan, kullanım süreleri kesin olarak sınırlanmış mallardır: birinciler için, çoğu zaman, bir sigorta sistemi (erken bozulmaya karşı güvence), ikinciler için de bir yenileme ve muhtemelen bir amortisman hesabı vardır. Az ya da çok uzun kullanımla tüketilen mallar,, az ya da çok uzun bir kullanımdan sonra, ya da çok miktarda hizmet gördükten sonra yok olan mallardır: faallik sürelerinden sonra değiştirilmeleri öngörülmeyen mallardan ve yenilenen mallardan (bu yenileme başlangıçta edinilmiş malların faallik süresi içinde yer verebilir) ibarettirler. İlk kullanımda tüketilen mallar, elde edinmelerinden sonraki ilk kullanımlarında yok olan mallardır: söz gelişi, bir mamûl besin maddesi.

Otokonsomasyon, üretimin ya da hizmetin kendi üreticisi tarafından kullanımıdır. Buna göre, bir tarımcının kendi meyva üretimi içinden kendi yediği bölüm, otokonsome olmuş demektir Ürünün ya da hizmetin tüketicileri, aralarında ticarî tipte mübadele olmaksızın, üretici ve ailesi oldukları zaman, otokonsomasyona alevî denir.

tüm belitler, aksiyomatik (Fr. axiomatique; İng. axiomatics). **Bir varsayımın ispatlanması** için gerekli belitlerin tümü. — İlk anlamında aksiyomatik, geometrinin başlangıç ilkeleri olarak alınan belitlerin eleştirisel incelemesi anlamına geliyordu. Bugün daha geniş bir anlamda tüm belitler, tümdengelim metodunu kullanan bilimlerin dayandığı başlangıç ilkelerinin tümünü belirtmektedir

tümdengelim (Osm. talil; Fr. déduction; İng. deduction). Genel bir ilkeyi bir duruma uygulamağa dayanan akılyürütme. Bu tanım sadece doğa bilimlerinde genel bir varsayımı büyük sayıda gözlem aracılığıyle gerçeklemeğe yarayan ve «deneysel gerçekleme» ismini alan tümdengelim metodu için geçerlidir. Bu anlamda tümdengelim, «tümevarım»a karşıttır. - Mantık açısından tümdengelim; öncül alınan bir ya da birçok önerme den, mantık kuralları gereğince bunların zorunlu sonucu olan bir **önermeyi çıkarmağa** dayanır. Bu anlamda tümdengelim, çoğu zaman «tasım»a özdeş tutulur; aslında tasım, tümdengelimin en sık kullanılan formundan başka bir şey değildir. Dolayısıyle de tümdengelim'i «genelden tikele», **istar «en genelden** en özele» şeklinde anlaşılan bir akılyürütme olarak tanımlamak doğru olamaz. Çünkü tümdengelim, tikel bir önermenin yanlışlığından, bu önermeye denk düşen tümel önermenin yanlışlığını çıkarmağa; **yada tikel** bir önermenin doğruluğundan, bu önermenin karşıtı olan tümel önermenin yanlışlığını çıkarmağa da dayanabilir. Üstelik tasım dışında kalan ilksel mantık işlemlerinde ve aritmetik yada cebir hesaplarının hiç birisinde «tikellik» söz konus değildir. Dolayısıyle mantık alanında, «tümdengelim» yerine, «zorunlu sonucu çıkarma» anlamına örneğin «zorunlama» terimini kullanmak daha yerinde olur. —

tümdengelimli yöntem (Fr. methode deductive ve İng. deductive method) Bilimsel teoriler kurma ve bu teoriler içinde mantıksal türetme aracılığıyle yeni bilgiler elde etme yöntemi.- Tümdengelimli yöntemin uygulanması, daha baştan itiberen söz konusu bili dalında yöntemin uyguladığı alanda- karşılaştırma yoluyla, analiz ve sentezle, deneyle. indirgeme vb. yöntemlerle elde edilmiş olan ve formeleştirmenin en kesin biçimi sayılan temel kavramlar ve önermeler (yasa-önermeleri) biçiminde ifade edilen ***teorik bilgi***'nin varlığını gerektirir. Bu temele dayanarak, mantıksal çıkarsama kuralları yardımıyla yeni bilgiler içeren sonuçlar türetebilir ve teori, tümdengelimli bir yapı kazanır. Eskiden yalnızca matematiksel kuramlar tümdengelimli bir yapıya sahipken, günümüzde artık teorik fiziğin, biyolojinin ve dinbilimin bazı alanları da tümdengelimli yöntemle kurulabilmektedir. Bu yöntemin en kesin uygulama alanı aksiyomatik alanıdır Aksiyomatik yöntemin bir teorinin kurulmasına uygulanması halinde, öncüller aksiyom olarak kullanırlar. yani tümdengelimli bir sistemin başında yer alır.

tümel (Osm. külli; Fr. universel; İng. universal). Göz önüne alınan varlıkların yada fikirlerin tümünü birden kapsayan. Mantıkta «tümel önerme», konusunun kapsamına giren tüm bireylerin her biri hakkında gerçek bir bağıntıyı dile getiren önermedir. **tümeller** (Osm. külliyat; Fr. universaux; İng. universals). Bilgiye kaynaklık eden genel kavramlar. Bütün Orta Çağ boyunca skolastik felsefeyi besleyen ***tümeller tartışması*** bu genel kavramların doğası hakkında ileri sürülen ikî karşıt görüş arasında kopmuştur: 1. Tümeller, hiç bir gerçekliğe uygun düşmeyen basit soyutlamalar mıdır? ***Adçılık okulu***, bu soruya «evet» cevabını veriyordu. 2. Yoksa tümeller, her türlü bilgiyi önceleyen ve belirleyen gerçek bir varoluşa sahip midir? Bu soruya «evet» cevabını verenler de ***gerçekçilik*** okulu içinde yer almaktaydı. Aslında tartışmanın önemi, «ruh» ve «Tanrı» gibi belli başlı Hristiyan doğma'larının sarsılmasından ileri geliyordu. Nitekim ***kavramcılık***, bu iki karşıt görüşün sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Genel kavramlar, yani tümeller, her türlü bilgiden önce zihinde vardır; ama ancak deneyden gelen somut bilgiler aracılığıyle varlıklarını ortaya koyarlar.

tümevarım (Osm. istikrar Fr. ve İng. induction). **Tikelden genele götüren** akıl yürütme Doğa bilimlerinde sık sık kullanılan bir metot olarak tümevarım, belli bir türden olay yada varlıkların bir kısmının gözlenmesi ve deneyden geçirilmesi sonucunda, o türe bağlı bütün olay yada varlılarla ilgili genel bir kanuna varmamızı sağlar. Dolayısıyle de tümevarım, tümdengelimin tersine, kesinlikten çok olasılık taşıyan bir sonucu götürür: Türkiye'ye gelir gelme birkaç peçeli kadın gören bir yabancı turistin bütün Türk kadınlarının peçe giydiği sonucuna varması gibi. Nitekim tümevarım, J.S Mill'e göre bilimsel araştırmanın, «gözlem»le «deneysel gerçekleme» arasında yeralan ikinci aşamasını dile getirmektedir.

tümevarımlı yöntem (Fr. methode Inductive, İng. inductive method) Bilgi edinme sürecinde, ampirik malzemenin teorik olarak genelleştirilmesine yardımcı olan yöntemsel kuralların tümü. — Tümevarımlı yöntem sayesinde, öncüllerine kıyasla daha gelişmiş sayılan çıkarsamalar elde edilir Tümevarımlı yöntemin önemli kuralları geçen yüzyılda ***Mill*** tarafından geliştirilmiş; bu kurallar şunlardır:

1) Çeşitli fenomenlerin tek bir ayırdedici özelliğinin birbirine benzemesi halinde bu fenomenlerin nedenine varan tam-uyumluluk yöntemi;

2) Çeşitli fenomenlerin tek bir özelliğinin farklı olmasına bakarak, fenomenlerin nedenine varan ***farklılık*** yöntem;

3) Artık yöntemi ve «eşlik eden değişim yöntemi».

Tümevarımlı yöntem, ampirik malzemenin çokluğu karşısında, tek'ten genel'e, nedensel ve genel yasal düzenliliklere uygun bağlamlılıklara varmak durumunda olan bilgi edinme sürecinde büyük bir önem taşır.

türevsel yasalar (Fr. lois dévées) Bir üretim tarzına özgü olan ve bu üretim tarzının baş, temel yasasını somutlaştıran ve özgülleştiren ekonomik yasalar. — Genel bir tarzda, kapitalist üretim tarzının temel yasası, toplumun ekonomik gelişiminin bütününü şartlandıran yasa, artıdeğer yasası olmakla birlikte, bu, bütün ekonomik fenomenleri açıklamaya ve anlamaya yetmez.

Tam tersine, işgücü'nün değeri yasası (kendisi de değer yasasına bağlıdır) ya da kapitalist yenilden-üretim yasası gibi türevsel yasalar, üretim tarzının tikel alanlarını kapsarlar. Buna göre, ücretlerin düzeyi, işgücü'nün değeri yasasıyla şartlıdır, birikim süreci yeniden-üretim yasasının fonksiyonudur, vs. Bazı bakımlardan türevsel yasalar, somut verilere, baş, temel yasadan daha yakındırlar.

Baş, temel yasayla türevsel yesalar arasındaki ilişkilerin iki türden olduklarını belirtmek gerekir.

— birinci olarak, türevsel yasaların temel yasaya açık bağımlığı: türevsel yasaların özel işleyişi, ancak temel yasa tarafından dile getirilen verili üretim ilişkileri çerçevesinde geçerlidir;

— ikinci olarak, türevsel yasaların, baş yasanın, temel yasanın somut tezahür biçimleri üzerindeki etkisi.

Marksistlere göre, bir ekonomik ve

sosyal formasyonun ekonomik yapısı, bu ekonomik ve sosyal formasyonun işleyişi ve evrimi, doruğunu, esas çekirdeğini baş yasanın, temel yasanın teşkil ettiği bir yasalar hiyerarşisine göre gerçekleşir.

Ama baş çelişkiyi ifâde eden baş yasanın bilgisi ancak bir başlangıç noktası olabilir. Tam bir görüşe sahip olmak için, çeşitli ikincil çelişkileri dile getiren türevsel yasalar demetini de ortaya çıkarmakgerekir.

TVARDOVSKİ Aleksandr (Smolensk — 1910/Moskova - 1971) Sovyet şairi.

Bir demircinin oğludur. Çocukluğu ve ilk gençliği köyde geçti. Moskova Üniversitesinde felsefe ve edebiyat öğrenimi gördü.

İlk şiirlerinin konusu, **devrim sürecle-**

TVARDOVSKİ : Sovyet şiirinin en güçlü temsilcilerinden biri.

Aleksandr TVARDOVSKİ bir konferans sırasında..

rini yaşayan köy ve sorunlarıdır. Bu bakımdan şiiri İsakovski çizgisine yaklaşır. «Sosyalizme Giden Yol» (1931, «Giriş» (1933) v.b. destanlarında ve şiirlerinde kollektifleştirme dönemi köyü yansır. 1936'da yayınlanan «Muravya Ülkesi» adlı destanında da aynı konu işlenmektedir. Yalın, aydınlık bir konuşma dilinin kullanıldığı; yoğun olaylar dizisinin bazan masalsı ve abartılı-alegorik bir yöntemle yansıtıldığı bu uzun şiirde, köy yaşamının gerçekliği, eski düşlerden ve inançlardan kopuşun güçlükleri gösterilmektedir. Kolhoz köyünde insan kişiliklerinin değişme süreçleri de, bu dönem şiirlerinin başlıca konuları arasındadır: «Yol» (1938), «Köy Kroniği» (1939) v.b.

Savaş yılları ve savaş sonrası şiirlerigerek Tvardovski'nin yaratıcılığında, gerek çağdaş Sovyet şiirinde özel bir yeri vardır. Bu şiirlerde savaşın büyük acıları, derin, insancıl duygularla yansımıştır. Bu dönem şiirleri arasında en ünlüsü, «Vasili Tyorkin» (1941 - 45) destanıdır. Vasili Tyorkin, sıradan bir asker tipidir. Onun savaş yaşamı çevresinde, tüm Sovyet insanlarının savaş yıllarındaki yaşamı anlatılmıştır. Bu destanda trajik sahneler, derin bir lirizmle, yer yer halksal bir coşku ve şakacılıkla, yurdun ve insanın yazgısı üstüne yoğun bir düşünce yüküyle kaynaşık olarak verilmektedir. «Vasili Tyorkin» büyük yaygınlık kazanan ve yazarına büyük ün getiren bir yapıttır.

Tvardovski'nin savaş sonrası şiirlerinde de başlıca konular, halkın tarihsel yazgısının çok yönlü aydınlatılması, büyük acılara karşın yaşamın yenilmezliği v.b.dir: «Yoldaki Ev» (1946) «Uzaklardan Uzak» (1950-1960) v.b.

1954-1963 yılları arasında tamamladığı «Tyorkin Öbür Dünyada» adlı polemiksel destanında, özgün bir groteks yöntemle, Sovyet toplumunun gelişmesine engel olarak gördüğü, durgunluk, bürokratizm, formalizm gibi aksaklıkları acımasızca eleştiren Tvardovski, 1950,54 ve 1958-70 yılları arasında, Sovyetler Birliğinin en büyük edebiyat dergilerinden «Novı Mir»in baş yönetmenliğini yapmış, XXI. ve XXII. parti kurultaylarında kültürel ve toplumsal konularda önemli içeriğl olan konuşmalar yapmıştır. Edebiyat üstüne önemli inceleme yazıları olan, başta Aytmatov v.b. olmak üzere pek çok yazarın gelişmesinde destek ve yardım gösteren Tvardovski, yoğun içeriğinin yanısıra, Rus dilinin inceliklerini ustaca kullandığı şiirleriyle, hüzünden şakaya, oradan derinliğe bir düşünceye geçebilen özgün, yalın, aydınlık üslubuyla, 20. yüzyıl Sovyet şiirinin en büyük ustaları arasındadır.

TVARDOVSKİ'den iki şiir:

SAVAŞ BİTTİĞİ GÜN

Savaş bittiği gün, o şölen gününde
Tüm namlılar ilan ederken zaferi;
Bir an, özel bir duygıyla
Sarsıldı hepimizin yüreği:

Yolun sonunda, vardığımız o uzak ülkede
İlk kez vedalaştık, ateş gümbürtüsü altında;
Savaşta yaşamını yitiren herkesle,
Canlılar ölülerle nasıl vedalaşırsa.

Ruhlarımızın derinliğinde, o zamana kadar.
Vedalaşmamıştık öylesine dönülmezse;
Bir eşitlik vardı aramızda sanki,
Bir sayım listesiydi ayıran bizleri sadece.

Aynı savaş yolunda yürümekteydik yan yana,
Ve paylaşmaktaydık aynı savaşçı yoldaşlığını.
Onların zorlu yazgısıydı parlayan bizim de alnımızda,
Bize de uzak değildi bu yazgı.

Fakat şimdi bu özel dakikada,
Yücelik ve hüzünle dolu bu an,
Ayrılıyorduk artık sonsuzca,
Bu salvo ateşleri ayırıyordu bizi onlardan..

Uğuldayan çeliği namluların
Anlattı bize, artık yitikler arasında sayılmayacağımızı;
Ve yiterek bir duman içinde, uzaklaşmadaydı git gide,
Şehit arkadaşlarla dolu kıyı.

Yoğun tabakası arasından günlerin ve yılların
Bu ateş dalgaları çekip götürüyordu onlardan bizi.
Ve onlar bir şey söyleyemezlerdi. Dilsizdiler.
Ve sallayamazlardı arkamızdan ellerini...

İşte böylece, ezikliği içinde yazgımızın,
Vedalaştık bu bayram gününde dostlarla.
Onlar ki son gününe dek savaşın
Bizimle aynı saftaydılar daha..

Onlar ki, yarısına kadar ancak
Geçebilmişlerdi büyük yolunu o kanlı yılların;
Onlar ki, kimisine daha
Mezar olmuştu balçıklı suları Volga'nın,

Onlar ki, henüz Moskova önlerinde,
Derin karlara gömülüp kalmışlardı;
Varoşlarında şehrin, öncü birliklerde,
1941 kışı.

Ve öldüler, ümit bile edemeden,
Son bir saygı görevi yapılacağını;
Arkadaş eliyle serpilmiş
Bir toprak tümseği altında uyumayı.

Hepsiyle bir bir vedalaştık, hepsiyle,
Yazgıları eşit olmasa da;
General olanlarla da ölüm öncesinde;
Çavuş olacak kadar az yaşayanlarla da..

Aynı büyük örtüsü altında
Yarıya indirilmiş sancakların
Vedalaştık içimizden, bir bir
Tüm şehit arkadaşlarla.

Vedalaştık. Ve dindi uğultusu ateşlerin.
Ve zaman akıp geçti.
Bir avuç toprak olan o kardeşlerin
Üstünde ağaçlar kaç kez yaprak değiştirdi...

Ve yeniden yeniden yapraklar yeşerecek,
Büyüyecek çocuklarımız ve torunlarımız.
Fakat her zafer gününde, her salvo ateşinde
Biz o büyük ayrılığı anımsayacağız.

Hayır, bir saygı görevi değil bu sadece,
Sürüp giden bu anı, ruhumuzda,
Ve savaş dalgaları —
Sürüp gittiğinden de değil hâlâ.

Onlar, karışıp toprağa ve ölümsüzlükleriyle
Size yiğitlik örneği olanlar
Dünyada en son savaşın
Kurbanı da sayılsalar;

Nasıl unutabiliriz onları nasıl?..
Nasıl yaşarız, ayırıp kendimizi onlardan?
Nasıl görmeyiz onların gözleriyle dünyayı,
Ve nasıl işitmeyiz onların kulaklarıyla bazan..

Ve sonuna vardığımızda yaşam kavgasının,
Gelip çattığımızda ölümün eşiğine,
Kayıtsız kalabilir miyiz o arkadaşların
Dostluğuna ya da sitemine..

Aramızdaki bağ koparılamaz.
Çünkü ot değiliz biz ve ot değil onlar..
Öyle bir yakınlıktır ki bizi birleştiren,
Ona ölüm bile ulaşamaz..
Sizleri Dünyada savaşın şehitleri!
Bizim mutluluğumuz için toprağa karışanlar!
Yaşayanlar kadar sizin için de
Söylüyorum türkülerimi.

Sizinim ben dostlar, sorumluyum size
Canlılara karşı nasıl sorumluysam.
Ve bir gün, alçalırsam yalan söyleyecek kadar,
Sapmamam gereken bir yola saparsam;

Ve eğer inanmadığım sözler söylersem bir gün,
Onları gereğince yayamadan daha
Ve henüz tepki gelmeden yaşayanlardan
Sizin sessiz siteminiz ulaşacak bana..
Ve ölenlerin vereceği yargı
Sarsar, en az canlılarınki kadar ruhu.
Yaşasın içimde son nefesime dek,
Zaferin ve o büyük vedalaşmanın salvosu...

Türkçesi: Ataol BEHRAMOĞLU

İŞTE BÖYLE

Hangimiz yargılayacak kendi kendini,
Hanginiz diyecek masum kim ve kim işledi cinayeti?
Söz konusu olan insanlardır, insanlar...
Yani kendi tanrılarını kendileri yaratanlar.

Biz değil miydik haykıra haykıra
Fikirlerimizi duygularımızı
Kendisini göklere çıkardığımız övgülerimizi
Bize ithâm eden O'dur diyen?

Biz değil miydik tören salonlarında
O daha ağzını bile açmamışken
Koro hâlinde ayağa fırlayıp
«Ne söylese haklıdır! Yaşasın!» diyen?

Mükemmel bir insan olan, ve insanların
Daima yanılabileceğini söyleyen Lenin i mi?
Evdeki hesap çarşıya uymuyorsa şimdi
Kimi suçlu tutacağız bundan, söyleyin kimi?

Kimi suçlayacağız peki? Devlet de memleket de
Günlük çabaların heyecanı içinde
Bir zafer bayrağı gibi çekmezler miydi
Bütün yapıların tepesine O'nun ismini?

Ve o bayrak değil miydi hep o bayrak.
Savaşçıların tan Volga kıyılarından
Ateş saçan toplar üzerinde taşıyarak
Reicstag'ın kara duvarlarına götürüp diktiği?.

Biz değil miydik gene - ne saklıyoruz yani! -
O'na bu «aile-yurt»un babası diyen?
Yalanım varsa kalkıp söyleyin,
Hikâye böyle başlayıp böyle gitmedi mi?

Öyle bir baba ki bir tek kelimesi
Kaşlarını şöyle bir çatması dahi
Kanun yerine geçer. Yaparsın görevini
Ve dün siyah olana bugün «beyaz» dersin, biter...

Niçin haykırmadık şiirlerimizde niçin
Bütün kanunları paspas gibi çiğneyip
Koskoca halkları bile bazan
Öfkesine kurban ettiğini!

Ve Kremlin'deki hücresinde
Yeni parıltısı içinde eski salonların,
Yıpranıp aşınmış yaşlı gövdesinden
Ayrı bir şey gibi seyrederdi kendini.

Zaman boyunca sürüp gidecek
Bir büyüklük vadettik O'na şiirlerimizde,
Ve büyüklüğünü daha yaşarken
Kendi gözleriyle görmek istedi.

Ne denli çabuk olsa gene de az geldi O'na
Don'la Volga'nın ele vermesi,
Ve bir masal şehri gibi Moskova'nın
Gökyüzüne doğru yükselmesi...
Ve bir yolu bulunsun ki

TWAİN

Merih'ten bakanlar bile
İlkin kendisini görsün istedi..

Bu hayatın akşamını gördük de gene,
Kremlin'de ölünebileceğini
Ve ergeç ölmeğe mahkûm olduğunu herşeyin
Bir an olsun düşünebildik mi!..

Kapalı olan ne varsa bir bir açarak
Atlatıp bütün otomatik zilleri
Kremlin koridorlarından geçip izinsiz
Geldi sonunda bir ziyaretçi.

Kapıyı vurmaksızın girdi odaya
Ve küçücük bir işaret çaktı,
Bir kıyıya çekilip büzüldü bilim
Ziyaretçiye bıraktı işlerin hâllini...

Uzaklaştı gece pencereden
Ve mavileşen perdelerin arkasında
Kaldı başbaşa ziyaretçiyle, baktı
Ölüm idi ziyaretçi...

TWAİN Mark (Florida - 1835 / Connecticut - 1910) Amerikalı yazar. Gençliğini Mississipi kıyısında küçük bir liman olan Hannibal'de geçirdi. 12 Yaşında bir basımevine çırak girdi, daha sonra Philadelphia ve Saint-Louis gazetelerinde muhabirlik yaptı. 1857'de, Mississipi'de çalışan bir gemiye kılavuz yardımcısı olarak alındı: Ayrılık savaşının başlarında (1861) asker oldu, daha sonra Far West'e gitti ve gezisini *Roughing it*'te (1872) anlattı. Orada hayatını madenci, maden araştırıcısı sonra gazeteci olarak kazandı. *The Celebrated Jumping Frog of Calaveras Country* (Calaveras County'nin Ünlü Zıplayan Kurbağası, 1867) adlı ilk başarılı öyküsünü San Francisco'da yazdı. Gazeteci ve konferansçı olarak tanındı. Polinezya ve Avrupa'yı gezdi. Bu gezileri *İnnocents Abroad*'da (Yolculuk Yapan Suçsuzlar, 1869) anlattı. 1870'te Olivia Langdon ile evlendi ve Hartfort'a yerleşti. C.D. Warner ile birlikte *The Gilded Age* (Altın Çağ, 1873) adlı romanını burada yazdı. Kısa süre sonra en ünlü üç yapıtını yayınladı: *Tom Lawyer'in Maceraları* (1867), *Huckleberry Finn'in Başından Geçenler* (1884), *Mississipi'de Hayat* (1883). Öbür yapıtları: *A Yankee in King Arthur's Court* (Kral Arthur'un Sarayında Bir Amerikalı, 1889), *Personal Recolections of Jeanne of d'Arc* (Jeanne d'Arc Üstüne Kişisel Anılar 1896), *What is Man* (İnsan Nedir?, 1906), *The Mysterius Stranger* (1916). Hayatının son yılları parasal durumunun bozulması ve özel hayatındaki yakınlar yüzünden güçlükler içinde geçti. Amerikan nesrine konuşma dilinin canlılığını getiren Mark Twain bugün ilk büyük batılı Amerikan yazarı sayılır.

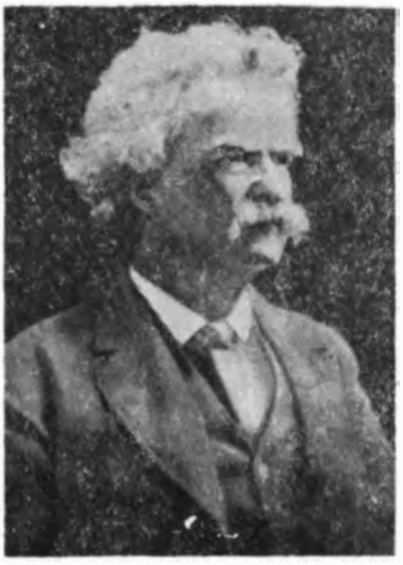

Amerikan mizahının en büyük ustası : Mark TWAİN.

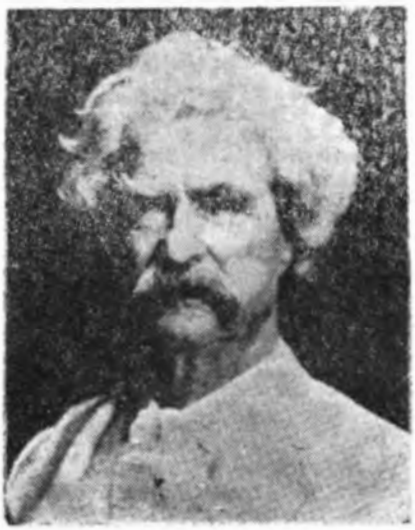

Mark TWAİN'in son fotoğraflarından biri.

TZARA Tristan (Romanya - 1896 / Paris - 1963) Rumen kökenli Fransız yazarı. 1914'te Zürich'te dada grubunu kurdu. *La Premiére Aventure Céleste de M. Antipyrine* (Antipyrin'in Gökyüzündeki İlk Serüveni. (1916). *Vingt-Cingt Poèmes* (Yirmibeş Şiir 1919), *De Nos Oiseaux* (Kuşlarımız Üstüne, 1929), *L'Homme Approximatif* (Yaklaşık Adam, 1931), *L'Antitête* (Kafaya Karşı, 1933), *Ou Boivent les Loups* (Kurtların Su İçtiği yerde, 1933), *Grains et Issues* (Tohumlar ve Çıkış Yolları, 1935), *La Main Passe* (1936). *Le Coeur à Gaz* (Gazlı Yürek, 1938), *Midis Gagnés* (Hakedilmiş Öğleler (1939) adlı yapıtlarında toplum, ahlâk, mantık ve dil kurallarını yıkma isteği ağır basar. İkinci Dünya savaşından sonra yayınladığı yapıtlar: *Entre Temps* (O Arada, 1946), *La Fuite* (Kaçış, 1947). *De Mémoire d'Homme* (İnsan Belleği, 1951), *Le Poids du Monde* (Dünyanın Yükü, 1951), *Le Face Intérieure* (İç Yüz, 1954), *Le Fruit Permis* (Yasak Olmayan Meyva, 1957), *La Rose et le Chien* (Gül ile Köpek, 1958).

Tristan TZARA : Dada akımının kurucusu.

U

uğraşı (Fr. métier, İng. trade) Herşeyden önce bir el ustalığı gerektiren meslek. — Uğraşı biri küçük meta üreticisi ötekiler de ücretli olmak üzere kalifiye emekçiler (el ustalığı) arasındaki basit işbirliği temeline dayanan iş organizasyonu biçimidir.

Günlük dilde, uğraşı, meslek (profession) anlamında kullanılır: «duvarcılık uğraşısı» dendiği gibi, «avukatlık uğraşısı da denir. Ama, teknik bakımdan uğraşı, en başta el ustaliği gerektiren bir mesleği gösterir —esas olarak entellektüel bir çalışmayı kapsıyan uğraşı *«bir sanat»* olduğuna göre. Bu itibarla, avukatlık bir sanattır duvarcılık ise bir uğraşı.

Bir diğer sınırlama ise, *uğraşı* adının, sadece, el ustalığı gerektiren ve çalışan üreticiler ya da az sayıda el-emeği tarafından icra edilen mesleğe verilmesini gerektirir. Bu sınırlamaya göre bireysel duvarcı ya da küçük çapta duvarcılık işletmesi uğraşı kavramına girer, oysa büyük inşaat işletmesi *sanayi* kavramına girer.

Eski Rejim'de (1789 öncesinde) uğraşı, manüfaktüre ve büyük ticarete karşıt olarak, zanaatsal meslekler ve dükkânlarda yapılan satıcılıktır. Bazı meslekler «hem sanat hem de uğraşı»dır. Tüzükler «sanatlar ve uğraşılar» ın bütününü kapsar. Bunun bir kalıntısı olaraktır ki, modern hukukta, dar anlamiyle uğraşı, yasa ve vergi bakımından zanaat tanımlarına giren ve Esnaf odalarına bağlı olan *zanaatsal meslek* olarak kalmıştır.

Eski rejimde, uğraşılar, meslek ve site esasına göre statülere girmişlerdir. *Yeminli uğraşı (Le métier juré)* klasik tip bir korporasyondur, yani aynı spesiyaliteden zanaatçılarla ve dükkâncılarla spontane dernekleşmelerinden doğmuş, belirli bir disiplin ve tesil kabiliyeti bağışlayan Kralın beratlarıyle yasal duruma gelmiştir. Nizami uğraşı, (Le mètier régle), iradi bir dernekleşmenin, birleşmenin sonucu olmayıp, devlet tarafından konmuş, uyulması mecburi bir disipline bağlı uğraşıdır. *İmtiyazlı uğraşı (l métier privilégi)* ise, krallık otoritesinden belli bir lütuf elde etmiş olan, yani kendisine siparişler ve şerefler bahşeden ve onu diğer meslekterin yerine getirmek zorunda bulundukları taahhütlerden ve yükümlülüklerden muaf tutan uğraşıdır. Serbest uğraşı ise, hakiki anlamda, mesleki hiçbir feglemantasyonu olmıyan, fakat buna karşılık, şüphesiz genel ekonomik reglemantasyonlara tâbi olan uğraşıdır.

Uğraşılar Kitabı, IX. Louis'nin emriyle, Paris prevotu ve şehremini Etierre Boileau'nun yönetiminde hazırlanmıştır. Paris tipi yeminli uğraşılarla ilgili bir derleme (compilation), sınıflandırma ve eleme kitabıdır bu. Bu kodifikasyona, uğraşıların arttırılması yerlerine oturtulması, ve giderek kreasyonu çabası eklenmiştir. Bunun sonucu, daha sonra. evrim halindeki ekonomiyle yeterli uyum içinde bulunmıyan uğraşıların statülerinin rölatif olarak tespiti olmuştur. Uğraşıların XVII. ve XVIII. yüzyıllarda karşılaştıkları güçlüklerin büyük bir bölümünün nedeni, meslekî kurallara, vergi alma ve iltimas gibi amaçlarla kral tarafından yapılan müdahalelerdir. Zanaat ve küçük ticaretle ilgili geleneksel nizamlar, Kurucu Meclis (la Constituante) tarafından ilga edilmişlerdir (2-17 Mart 1971 tarihli Allarda yasası ve 14-17 haziran tarihli Chapelier yasası), Marat, İlân edilen girişim özgürlüğü ilkesinin ve meslekî nizamların yok edilmesinin bütün ekonomiye ve topluma egemen denetlenemez bir «zenginler aristokrasisi»ne yol açmasından endişe ederek, bir ilga yerine bir reformu tercih ediyordu.

UHLAND Ludwig (Tubingen 1787 / Tubingen-1862) Alman şairi. Bir süre Paris'te kalarak ortaçağ Fransız şiirini inceledi. 1813'te Stutgart'a yerleşti: 1830'a dek burada kaldı. Württemberg meclisinde milletvekili oldu ve liberal düşünceleri savundu. 1829'dan 1832'ye kadar Tübingen üniversitesinde profesörlük yaptı. Sonra bu görevden çekilerek, Alman konfederasyonu diyetinde Wüttemberg'i temsil etti. 1839'da istifa etti, fakat Frankfurt Parlamentosundaki görevinde kaldı (1848-1849). Bu kurulun lağvedilmesinden sonra siyasal hayattan çekildi. Uhland, schwbe okulunun en üstün yazarlarından biriydi. Halk türkülerinin etkisi altında yazdığı şiirleri en başarılı yapıtlarıdır. Bunlardan bazıları ve özellikle Balad'ları Almanya'da büyük ün kazandı: *Das Schloss am Meer* (Denizde Korsan Şatosu. 1805), *Der Blind König* (Kör kral, 1811), Taillefer (1812), *Des Sangers Fluch* (Şarkıcının Yakınması, 1814), *İch Hatte Bien Kameraden* (Bir Arkadaşım Vardı). Aman halk şarkısı üzerine çalışmaları *(Şiir ve Masal Tarihi Üstüne İncelemeler.* 1865-1873) bugün de kaynak değerindedir.

ulam bk. **kategori.**

ULANOVA Galina Sergeyevna (Petersburg 1910) Sovyet dans yıldızı Moskova Bolşoy tiyatrosunda birinci dansöz olarak *Kuğu Gölü, Ormanda Uyuyan Güzel, Fındıkkıran, Raymonda ve Giselle* balelerinde oynadı. Yine Moskova Bolşoy tiyatrosunda sah-

neye koyduğu koreografi temsillerinde dans etti *(Romeo ve Jülyet, Kül Kedisi, Bronz Süvari, Bahçesaray Çeşmesi)*. 1951'de Floransa mayıs şenliklerine katılarak ilk defa bir Avrupa sahnesinde büyük başarı kazandı. Daha sonra Londra'da (1956), Paris'te (1958), New York'ta (1959) dans etti. ***Bir Balerinin Okulu*** adlı kitabında hayat öyküsünü anlattı (1954).

ULBRİCHT Walter (Leipzig 1893) Alman siyaset adamı. 1913'de Sosyal demokrat parti üyesi oldu. Spartakusbund'a bağlandı. Komünist partinin kurucuları arasına katıldı (1919) ve merkez komitesi üyesi oldu. Reichstag'a seçildi (1928). 1933'te S.S.C.B.'ye göç ederek 1943'te «Hür Al-

Walter ULBRİCHT Devlet Konseyi başkanlığına seçildiği dönemde.

manya» hareketini düzenledi. Berlin'e dönünce (1945), sosyal demokratlarla komünistlerin birleşmiş sosyalist partisi halinde kaynaşmalarını sağladı (1946). Bu partinin önce başkan yardımcılığına sonra da genel sekreterliğine (1950) getirildi. Politbüro üyesi oldu eylül 1960'tan sonra Demokrat Almanya cumhuriyetinde cumhurbaşkanı yerini tutan devlet konseyi başkanlık görevine getirildi.

ulus (Osm. milllet, Fr. ve İng. nation) Toplumsal gelişme yasaları uyarınca, genel olarak kapitalist sosyo-ekonomik kuruluşun doğup gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve komünist sosyo-ekonomik kuruluşun dünya çapında başarıya ulaşmasına kadar geçecek olan tarihsel zaman aralığı içinde, toplum için zorunlu bir işlev olan, insanları büyük ve nispeten dayanıklı topluluklar halinde birleştirme işlevini yerine getiren ve bu topluluklar içinde üretim güçlerinin, kültürün ve bilimin geniş ölçüde gelişmesine olanak veren toplumsal yapı ve gelişme biçimi. - Toplumun bu gelişme biçiminin ideolojik, ekonomik, toplumsal ve politik temelleri ve içerikleri, bir ulusun karakterinin ve gelişmesinin belirleyici öğeleridirler. Bunlar sınıfsal karakterli olup, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda, sınıf savaşımının damgasını taşırlar.

Ulus, kendi aralarında ulusal ilişkiler geliştiren büyük insan grupları tarafından –sınıflı toplumlarda sınıflar tarafından– oluşturulur. Bu ilişkiler belirli bir toprak parçasında, belirli bir dil bölgesinde ve belirli bir kültür çerçevesi içinde ortaya çıkıp gelişen ve insanların birleşerek ulusal bir topluluk kurmasında etkili olan toplumsal sosyo-ekonomik, sosyo-politik, ilişkilerdir. Ulusun gelişme süreci içinde ulusal topluluğu oluşturan etkenler, ekonomik yaşam, toprak, dil, kültür ve sosyo-psikolojik ortaklığıdır. Her ne kadar bu etkenlerin çoğu, özellikle etnik ortak yanlar, Avrupa'da kapitalist toplumun kurulmasından çok önceleri ***milliyet***'lerin doğuşuyla ilişkili olarak ortaya çıkmışlarsa da, feodal toplumun gerici tepkisine karşı yürütülen savaşımla birlikte kapitalist üretim tarzının gelişmesine bağlı olarak, ulusal toplulukları oluşturacak bir güce kavuşmuşlar, giderek ulusun belirgin özelliklerinden olmuşlardır. Ulusların doğuş aşamasında, devlet ile din, ulusal topluluğun kurulmasında birer etken olarak görülmüşlerse de, bunlar ulusun belirgin özelliklerinden sayılmazlar.

Avrupa'da uluslar genellikle merkezi ulusal devletler biçiminde ortaya çıkmışlardır. Ancak aynı topraklar üzerinde yaşayan milliyetlerin, sonradan aralarında birleşerek uluslaştıkları devletler olduğu gibi, çeşitli nedenlerden ötürü, birden çok ulusun tek bir devlet içinde bir araya gelerek geliştikleri de görülmüştür. Bu durumda, söz konusu devlete, çokuluslu devlet denir. Uluslar, bir yanda, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmenin parçaları olan ekonominin düzeyi ve özellikleri, toplumsal yapının, politik örgütlenmenin ve düşünsel yaşamın kendine özgü özellikleri ve öte yanda, dinin, kültürün, yaşam tarzının, törelerin, göreneklerin, geleneklerin ve sosyo-psikolojinin özgül ve ayırdedici ulusal özellikleri şeklinde iki grupta toplanabilecek toplumsal fenomenlerle birbirlerinden ayrılırlar. Bu fenomenlerin birinci grubu, yani ulusun toplumsal yanı, mevcut sosyo-ekonomik kuruluş çerçevesi içinde, uluslararasılaşma ve yakınlaşma sürecine tabi olduğu halde, ulusun etkinlik yanı, büyük bir dayanıklılık gösterir ve çok ağır değişir.

İki tip ulus vardır. Kapitalist ulus ve sosyalist ulus... Kapitalist ulus, kapitalist üretim tarzına dayanır; bu nedenle aralarında uzlaşmaz çelişkiler olan sınıflara bölünmüştür ve sınıf savaşımlarıyla sarsılır. Bu ulus tipinde, egemen güç burjuvazidir ve ulusun yazgısı, kapitalizmin gelişmesine ve egemen sınıfın politikasına ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Kapitalizm, yükselme dönemi içinde bulunduğu sürece, ulusa bir gelişme boyutu sağlayabilir; ancak kapitalizmin çöküş dönemi olan emperyalist aşamada ulusun çıkarları ile devletle bütünleşmiş tekelci sermaye arasında gittikçe keskinleşen bir çatışma doğar; çünkü emperyalizm, üretim güçlerinin büyük bölümünü yıkıcı bir güç haline dönüştürür ve gerek savaş politikasıyla, gerekse gericiliğe gösterdiği artan eğilimle ulusun ilerlemesini engelleyici bir güç durumuna geldiği gibi, aynı zamanda ulusun varlığını tehdit eden bir tehlike durumuna da girer. İşçi sınıfının kapitalist toplumu aşma ve sosyalist toplumu kurma uğrunda yürüttüğü savaşım ile ulusun gelişmesi birbirine sıkısıkıya bağlıdır; işçi sınıfı, ulusun gerçek çıkarlarının temsilcisi ve koruyucusu olmaktan öteye, emekçileri sömürüden ve baskıdan kurtarma görevini, bu toplumsal görevi, ulusal görevle birleştirir; bu görev, ulusu emperyalizmin tehdidinden kurtarma görevidir. İşçi sınıfı, ulusal çıkarların en kararlı, öncü savaşçısı olma karakterini koruyarak, tüm ilerici ve ulusal güçleri etrafında toplar; ulusu tehditlerden kurtararak, onu toplumsal ilerleme yoluna sokar; sosyalist ***devrim***'i gerçekleştirip, sosyalist toplumu kurar, ulusun yaşam koşullarını değiştirir, onu emperyalizmin işbirlikçisi ulusa düşman güçlerden arındırır ve ulusal topluluk biçiminin nitelikçe daha yüksek bir düzeyi olan sosyalist ulusu gerçekleştirir; dil, kültürel özellikler, örf, adet ve gelenekler gibi ulusun etnik dayanaklarını korumakla birlikte, ekonomik, politik ilişkiler, toplumsal yapı, kültürel ve ideolojik içerikler gibi, ulusun toplumsal karakter taşıyan öğelerini temelden değiştirir. Sosyalist ulusun temelini, sosyalist üretim tarzı oluşturur; sosyalist ulus sınıf uzlaşmazlıkları tanımaz, halkın gittikçe güçlenen politik ve manevi birliğine dayanır; bu nedenle, mahiyeti gereği kapitalist ulustan çok daha dengelidir. Sosyalist ulusun öncü gücü, kooperatif köylüleriyle, aydınlarla ve tüm öteki emekçi katmanlarla bağlaşıklık sağlayarak, Marksçı Leninci partinin öncülüğünde sosyalist toplumu kurup, geliştiren işçi sınıfıdır. Sosyalist ulusun kurulmasıyla birlikte, toplumsal gelişme olağanüstü bir hız kazanır; ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlarda büyük atılımlar gerçekleşir, aynı zamanda, sosyalist uluslar ile diğer uluslar arasındaki ilişkiler yeni boyutlar kazanır. Kapitalist uluslar arasındaki ilişkilerin belirgin özellikleri, düşmanlık, boyunduruk altına alma çabaları, aldatmalar ve sömürmeyle kendini belli eder; buna karşılık sosyalist uluslar arasında ilişkiler, sosyalist ulusta ve sosyalist toplumda ulusal ilişkiler, hem ulusal, hem de uluslararası özellikler taşırlar; bu ilişkiler içinde uluslararası ilişkinin ağırlığı, gelişmiş sosyalist toplumda ve giderek sosyalist topluma geçişle birlikte artar. Bu sürecin sonunda, eşit haklara sahip, sosyalist uluslar topluluğu doğar. Sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulmasında, ulusal ilişkiler içinde birbirle-

riyle sarmaşan iki ilerici eğilim kendini gösterir; bir kere tüm sosyalist uluslar, hızlı ve çokyönlü bir gelişme gösterirler; ikincisi, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda gitgide birbirlerine yaklaşırlar. Sosyalist ülkeler arasında uluslararası bir birliğin kurulması ve sosyalist ülkelerin gitgide birbirlerine yaklaşması, sosyalist toplumun tabi olduğu yasal düzenliliklere dayanarak her ulusun bağımsızlığına, kendi yazgısını kendi belirleme hakkına ve temel çıkarlarına saygı gösterilerek gerçekleştirilir. Sosyalist uluslar topluluğu, EYK (Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) üyesi devletler topluluğu çerçevesi içinde gelişmektedir. Burada en önemli etken, uluslararası bir ekonominin ortaya çıkmasını sağlayacak olan sosyalist ekonomik bütünleşmedir. Her ne kadar sosyalist toplumda toplumsal yaşamın uluslararası boyutlar kazanması ulusların yakınlaşmasına yol açarsa da, ulusal farklar varlıklarını daha uzun süre koruyacaklardır. Bunlar ancak, uzun bir yakınlaşma ve ulusların birbirleriyle gitgide kaynaşması sağlandıktan sonra ortadan kalkabilirler. İşçi sınıfının billmi, uluslara ve ulusal dayanışmaya yöneltilen tüm saldırıları geri çevirir ve sosyalist ulusların yakınlaşmasını engelleyen ya da kaynaşmasına karşı çıkan tüm girişimlerle kararlı bir şekilde savaşır. Burjuva kozmopolit düşüncelerin bir ürünü olan «uluslarüstü bir dünya devleti» yaratılması fikri, yalnızca emperyalizmin işine yarar ve sosyallst ulusların ve genç ulusal devletlerin çıkarlarına ters düşer.

ulusal bilinç (Osm. millî şuur, Fr. conscience nationale, İng. national conciousness) Bir ulusun varlık koşullarını, tarihsel gelişmesini, mevcut durumunu ve bunlardan çıkan önemli görevleri, belirli bir sınıfın bakış açısından yansıtan, toplumsal bilinç içeriklerini özetleyerek dile getiren tanım. Ulusal bilinç, toplumsal bilincin özel bir biçimi değildir, gerek dünya görüşü bilincinde, gerekse politik, ahlâksal ve estetik bilinçte ve bu bilinç biçimleri sayesinde varolur. *Ulus*'ların varlığına bağlı olduğu için, gelişmesi bir ulusal bilinç, ilk kez burjuva toplumunun gelişmesiyle birlikte, bu topluma dayanan kapitalist uluslarla birlikte ortaya çıkmıştır; ancak ulusal bilincin bazı öğeleri, çok uzun bir geçmişe sahip olup ***milliyet***'lerle birlikte meydana çıkmışlardır.

Ulusal bilinç, sınıflarüstü değildir, sınıfsal bir karakter taşır; çünkü her zaman belirli bir sınıfın ulusla olan ilişkisi ve bu sınıfın çıkarları tarafından belirlenmiştir. Ulusal bilinç, ulusun haklarını ve çıkarlarını, kendini ulusun bir parçası olarak görme ve ona bağlılık duyma bilinciyle korumaya hazır ve istekli olma, ulusun gelişmesine katkıda bulunmaya istekli olma, ulusun başarılarından ve kazanımlarından gurur duyma ve hatta ulusun başarısızlığından utanç duyma duyguları gibi genel biçimlerde dışa vurur. Başlangıçta ilerici özellikler taşımış olan burjuva ulusal bilinci, burjuvazinin gerici bir sınıf haline gelmesiyle birlikte gerici → ***milliyetçilik***'e bir dönüş yapmıştır. Bu milliyetçiliğin en aşırı biçimi ***Şovenizm***'dir.

Milliyetçilik, burjuvazinin, ulusal çıkarları öne sürerek, kendi çıkarları doğrultusunda, işçi sınıfını kullanmak için öteden beri başvurduğu bir ideolojik araç olagelmiştir. İşçi sınıfı burjuva milliyetçiliğine karşı savaşım yürüterek kendine özgü proleter bir ulusal bilinç doğurmuştur; bu bilinç, emekçilerin çıkarlarının ve onların ulusal ilişkilerinin damgasını taşır; ayrıca eski ulusal bilincin ilerici yanlarını içerir ve işçi sınıfının, ulusun öncülüğünü ele alıp sosyalist toplumu kurarak, ulusun toplumsal yaşamının temellerini değiştirip, onu sosyalist bir ulus olarak diğer uluslarla sıkı bir işbirliğine sokup, ulusu yükseltme biçimindeki tarihsel görevle yükümlü olduğunu bilmesine dayanır. Sosyalist devrimin utkuya ulaşmasından sonra, proleter ulusal bilinç gelişerek sosyalist ulusal bilince dönüşür. Sosyalist ulusal bilinç, sosyalist enternasyonalizmle ayrılmaz bir birlik oluşturur. Kendi ulusunun bir parçası olma ve ona bağlı olma bilinci sosyalist uluslar topluluğunun bir parçası olma ve ona bağlı olma bilinciyle birleşir ve insanların düşünce, duygu ve eylemleri yalnızca kendi ulusunun çıkarlarını değil, sosyalist uluslar topluluğunun da öz çıkarlarını koruyup savunmayı ve topluluğun ilerlemesi için elden gelen en yüksek katkıyı ortaya koymayı sağlayan bir bilince dönüşür.

ulusal gelir (Fr. revenu national) Toplam sosyal hasılanın, yıl içinde harcanan üretim araçlarının değeri çıkarıldıktan sonra arta kalan değeri. Ulusal gelir, yeni sosyal ürünü dile getirir.

Ulusal hasılanın değeri ve dolayısıyle de ulusal gelirin içinde yer alan değer, temel olarak, işçilerle küçük üreticiler kitlesinin —köylüler, emekçiler ve zanaatçılar— yani son tahlilde: sanayi, tarım, üretim, ulaştırma, vs. gibi çeşitli maddî üretim dallarında çalışan emekçilerin tümünün üretici emeği tarafından yaratılmaktadır.

Üretici emekçiler tarafından böylece yaratılan ulusal gelir, baştan sona bütün toplumun varlığını güvence altına alır. Dolayısıyle de bu gelirin, toplumun tüm üyeleri arasında ve bu üyeler tarafından tüketilmek üzere pay edilmesi gerekir.

Bir dizi işlem sonunda gerçekleşen bu pay, gerçek tüketiciye ulaşmadan önce, çeşitli ellerden geçmektedir. Bütün bu yol alış, iki büyük kategoriye indirgenebilir

1. Doğrudan doğruya üretim işletmesinde, işçi ücretini almakta ve kapitalist de kârı kendine mal etmektedir. Bu, ulusal gelirin ilk bölüşümü olup ödenen emeklo (ücret) ödenmeyen emek (kâr) arasındaki orantıyı dile getirmektedir.

2. Üretim işletmesinin dışında, ücretler ve kârlar çeşitli yollardan ve değişik nedenlerle, sanayi kapitalistlerinden başka kapitalistlere de, yani bankacılara, tüccarlara, vs. gitmekte ve, kâr payları halinde, kısmen bunlar arasında da bölüşülmektedir. Ayrıca gene bu ücretler ve kârlar, üretici olmayan ücretli emekçiler (memurlar, askerler, vs.) ve bir ücret karşılığında hizmet veren kimselere (serbest meslek v.s.) de ücretler halinde gitmektedir.

Ulusal gelir, esas olarak, (üretici ve üretici-olmayan emekçilere ödenen) ücretler ile, (burjuvazi ve ücretli olmayan orta sınıflar tarafından) dolaysız ya da dolaylı yoldan elde edilen kârlar halinde dağılıma uğramaktadır.

Bu dağılım, metaların tedavülüyle, yani işçilerin ve öbür ücretli emekçilerin emek gücü de dahil olmak üzere alım ve satım yoluyle, dolayısıyle de para aracılığıyle gerçekleşmekte ve bu da, parasal (monétaire) ve malî sorunların doğması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu parasal ve malî ilişkilerde devlet, bazan önemli alıcı taraf olarak (askerî siparişler, kamu işleri), bazan da, (dönerek kendisi de sosyal ilişkileri etkileyen) siyasal ve hukukî «üstyapı» olarak müdahalede bulunmaktadır.

Ulusal gelirin, sosyal sınıf ve tabakalar arasında gerçek bölüşümüne yolaçarak, ilk bölüşümünü değişikliğe uğratan bu ikili etki, temel bakımından devlet bütçesiyle gerçekleşmektedir.

3. Hiç şüphe yok ki, bütün bunlar, planlanmış ve hakkaniyet ilkelerine dayandırılmış olmaktan uzaktır; ve sosyal sınıf ve tabakalar arasındaki kuvvet oranına bağlı olarak, aynı zamanda da bu sınıf ve tabakaların çoğunun içindeki çelişkilerin itişiyle ve, pratikte de, çoğu zaman küçük memurlar, emekçiler, köylüler gibi (işçilerden daha şanslı olmadıkları son çözümlemede meydana çıkan) en çok sömürülenlerin aleyhine işlemektedir.

ulusal sorun (Osm. millî mesele, Fr. question national, İng. national question) Toplumsal yaşam alanında kullanılan ve ulusların gelişme koşullarını, haklarını ve birbirleriyle olduğu kadar çokuluslu bir devlet içindeki ulusal grupların birbirleriyle ilişkilerini dile getiren kavram. - Bu kavram, ulusun toplumda bir yapı biçimi ve bir gelişme biçimi olarak ortaya çıkmasıyla birlikte doğmuştur ve ulusal bağımsızlık, ulusların kendi yazgılarını belirleme özgürlüğü, ulusal birlik, ulusal eşitlik, ulusal baskıların ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması gibi, toplumsal yaşamın belirli uğraklarını kapsar; mahiyeti bakımından, dönemin temel toplumsal süreçleri tarafından özellikle de sınıf savaşımı tarafından belirlenir. Her ulusal sorun, bir sınıfsal sorundur. Ulusal sorun, toplumsal ilerlemenin temel sorunlarının çözümlenmesi savaşımıyla, ulusal hareketlerle çağın mevcut büyük devrimci hareketleriyle daima bağlantı içindedir. Bu anlamda, ulusal sorunun gelişmesini ele aldığımız zaman, kaba çizgilerle bazı aşamalardan söz edebiliriz.

Birinci aşama, Avrupa'da feodal toplumun aşılmasını ve kapitalist toplumun ortaya çıkıp gelişmesini kapsar ki, bu dönemde Avrupa ulusları kesinlikle ortaya çıkmış ve gelişmişlerdir. O dönemin ulusal hareketleri, burjuva demokratik devrime bağlıydılar ve burjuvazinin sınıf çıkarlarınca belirlenmişlerdi ve genellikle, bağımsız, başına buyruk ulusal devletlerin kurulmasına yönelik hareketlerdi.

Serbest rekabet kapitalizminden emperyalist aşamaya geçişle birlikte, ulusal sorunda da yeni bir aşama başlar. Emperyalizm, ulusal soruna iki yeni boyut getirerek onu ön plana çıkarır. Birincisi, dünyanın büyük bir bölümünün, ulusal boyunduruk ve sömürge boyunduruğu altında köleleştirir; ikincisi kendi çöküntüsü sonucu serüvenci bir silahlanma ve savaş politikasının tehdit ve tehlikesi dünyayı sarar. Gerek ulusal, gerekse sömürgeci baskı altında bulunan ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketleri, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde, özellikle dünya sosyalist sisteminin doğup gelişerek dünya tarihinde belirleyici bir güç olmasından sonra, büyük bir atılım göstermişlerdir Sosyalist ülkelerin geniş kapsamlı yardımlarıyla desteklenip sosyalizm fikri ve örneği tarafından büyük ölçüde etkilenerek ortaya çıkan devrimci ulusal kurtuluş hareketleri, oldukça kısa bir süre içinde emperyalizmin «klasik» sömürge sistemini sarsmaya başlayan çok sayıda yeni bağımsız ulusal devletler yaratan ve bunları yer yer sosyalist bir gelişme yoluna sokan dev bir güce dönüşmektedir. Söz konusu ulusal kurtuluş hareketlerinin temel gücü, genellikle -hele ilk aşamada- henüz proletarya değildir; çünkü proletarya bir zamanlar sömürge durumundaki böyle ülkelerde henüz çok az gelişmiştir. İşte bu nedenle, devrimci ulusal kurtuluş hareketlerinin sürükleyici güçleri, küçük-burjuva radikal çevreleri ve aydınlardır; bunlar, savaşım boyunca ve kapitalist olmayan yoldan gerçekleştirilmeye çalışılan gelişme süreci içinde güçlenen işçi sınıfına ve emekçi halka gittikçe daha çok dayanırlar.

Emperyalist ülkelerde, devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizmin egemen çevreleri, ulusla ve onun öz çıkarlarıyla gittikçe daha çok çelişkiye düşmektedirler; öyle ki, emperyalist egemenliğin ortadan kaldırılması, ulusal sorunun çözümü için önemli ve vazgeçilmez bir önkoşul haline gelir. İşçi sınıfı, bütün emekçi güçlerle birlikte, ulusun emperyalizmin boyunduruğundan kurtarılması ve ulusun varlık temellerinin sosyalist topluma geçişle birlikte yenilenmesi için savaşım yürütürler. Böylece günümüzde ulusal sorun, emperyalizme karşı yürütülecek savaşımla ve sosyalist topluma zorunlu geçişle kopmaz bir bağlantı içindedir.

Çok değişik şekilde de olsa, sosyalist toplumda da bambaşka bir ulusal sorun vardır. Bu ulusal sorunun özü, sosyalist ulusların, kendilerine geçmişlerinden miras kalan etkenler nedeniyle sahip oldukları birbirinden farklı ve düzensiz gelişmelerin aşılması çeşitli sosyalist ülkelerin farklı ekonomik ve kültürel gelişim düzeylerinin dengelenmesi ve toplumsal düzenin ortak yanlarına dayanılarak, ekonomik, teknik, bilimsel ve kültürel alanlarda işbirliğinin gerçekleştirilmesi, böylece ulusların yakınlaşmasının sağlanmasından ibarettir. Sosyalist ulusların yeni bir uluslararası topluluğu oluşma yolundadır.

Marksçı-Leninci parti, ulusal sorunu çözümleme politikasını uygularken şu temel ilkelerden hareket eder :

1) Bütün ulusların hak eşitliği;

2) Her ulusun, kendi yazgısını belirleme hakkı;

3) Proletarya enternasyonalizmi...

Bu ilkeleri, somut tarihsel koşulları gözönünde bulundurarak, bilinçli bir şekilde uygulayan Marksçı-Leninci parti, daima ulusal sorunun toplumsal içeriğini sınıfsal karakterini ve toplumsal ilerlemenin diğer temel sorunlarıyla olan bağlamlılığını göz önünde tutar.

uluslararası işbölümü (Fr. division internationale du travail) Her ülkenin belli sayıda üretici etkinlik dalında nispi uzmanlaşması. İşbölümü, toplam sosyal emeğin yerine farklılaşmış emeklerin kaim olmasıdır, ve yalnız ulusal ölçekte değil, uluslararası ölçekte de kendisini gösterir.

Bu işbölümü, ya büyük faaliyet branşları, ya da branşlar içinde sektörleri kapabilir. Birinci durumda, ekonomilerinde tarımın egemen olduğu tarım ülkeleri denen ülkelerle sanayinin egemen olduğu sanayi ülkeleri denen ülkeler birbirinden ayrılır. İkinci durumda, bu kategorilerden birine ait olan her hangi bir ülkenin, örneğin yer fıstığı yetiştiriminde (Senegal) ya da kahve yetiştiriminde (Brezilya), denizcilikle ilgili üretimde ya da dokumacılıkla ilgili üretimde spesiyalleşmiş olduğu görülür.

Uluslararası işbölümünün, kapitalist bir rejimde ya da sosyalist bir rejimde işlerlikte olmasına göre, çok değişik anlamlar kazandığını belirtmek gerekir.

Kapitalist rejimde, bu işbölümü çeşitli ulusların yırtıcı mücadelesinin sonucu olarak kendini gösterir. Bağımlılık ilişkilerini (egemen ekonomi ile egemenlik altındaki ekonomi arasında) ifâde eden aşırı spesiyalleşmelere varır. Kapitalist âlemin tümünün egemen ülkelere ve azgelişmiş ülkelere bölünmesi sonucunu doğurur. Tarım ülkeleri-sanayi ülkeleri ayırımı ancak çok daha temel bir ayırım olan gelişmiş ülkeler (kapitalist ülkeler) ve sömürge ve bağımlı ülkeler ayırımına aktarıldığı zaman anlam kazanır. Genel olarak, uluslararası işbölümü, kuvvet oranlarının fonksiyonu olarak gerçekleşir: en zayıflar, bütün düzeylerde, ezilmeye mahkûmdurlar. Bu yıkıcı süreci haklı göstermek için «istidat» («vocation»)'tan söz edilir, sanki şu ya da bu ülkenin ezelden ebede kadar yalnızca şu ya da bu faaliyeti geliştirmeye istidadı varmış gibi!

Sosyalist rejimde ise, tam tersine, uluslararası işbölümü yeni bir sipesiyalleşmeye ve işbirliğine dayanır. Sosyalist sisteme dahil her ülke, ulusal ekonominin bütününü geliştirirken, bir yandan da asgarî sosyal emeğe malolan malları sağlayan üretim branşlarının atılımını öncelikle hızlandırır. İşbirliği spesiyalleşmenin tamamlayıcısı olarak kendini gösterir. Bu nedenle, uluslararası işbölümü, hem bütün sosyalist ülkelerin özgül çıkarlarını (sosyalist kolektivite), hem de her ülkenin özel çıkarlarını hesaba katmaya çaba gösterir.

Uluslararası Para Fonu (Fr. Fonds monétaire international, İng. International Monetary Fund yada İMF) Bir çeşit yardım sandığı olarak işleyen para kuruluşu. - Güçlüğe uğrayan her üye devlet, bulunmuş olduğu katkı oranında bu kuruluştan döviz olarak borç alabilmektedir.

UPF, 1944 yılında, kambiyo-altın ayarlama sistemini getiren Bretton Woods anlaşmalarıyle kurulmuştur.

Bellibaşlı sosyalist ülkeler dışında hemen bütün ülkeler bu kuruluşa üyedir. Gerçekten de UPF, bugün 107 devleti bağrında toplamış durumdadır.

Kuruluşunda Fon'a, her ülke kendi malî gücüyle orantılı miktarda para yatırmıştır; her ülkenin yatırması gereken miktar ise, Üyeler arasında ortaklaşa bir uzlaşmayla saptanmıştır. Dolayısıyle de bugün UPF'na en çok katkıda bulunmuş olan ülke, Amerika Birleşik Devletleri'dir.

Her devlet, başlangıçtaki katkısının dörtte üçünü kendi dövizi olarak dörtte birini de altın olarak yatırmıştır UPF'na.

Her üye ülke, para bakımından sıkıştığında, Fon bu ülkeye kendi parasını destekleyebilmesi için o ülkenin malî gücü oranında yabancı döviz borç verir.

Bu tür borç alma hakkı, «tiraj (çekme) hakkı» diye adlandırılmaktadır; borç almağa ihtiyacı olan her devlet, Fon'dan, başlangıçtaki katkısının tutarına kadar ve hiç bir şarta bağlı kalmaksızın borç alabilir; buna da, «olağan tiraj hakkı» denilmektedir.

Tiraj hakkının bu katkının miktarını aşacak oranda kullanılması ise, şarta bağlıdır. Bu tür borç almak isteyen devlet, UPF'nun kendisinden talep ettiği yükümleri yerine getirmek zorundadır: bu taleplerin başında, söz konusu devletin ödemeler dengesini yeniden düzeltebilmesi için bellibaşlı Fon üyeleri tarafından zorunlu görülen birtakım tedbirleri de içeren bir denetim hakkı gelir.

İlke bakımından, görevi, yoksul devletleri (özellikle de, gelişme halindeki ülkeleri) paraca desteklemek olan PF, aslında, en güçlü devletlerin emrinde çalışan bir parasal (monétaire) müdahale organizmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin, ödemeler dengesinde sürekli açık vermesine rağmen, altın rezervlerini korumasında bu kuruluşun da önemli bir katkısı olmuştur.

UPF'na üye olan 107 devlet arasından 10 tanesinin, kaynakların % 53'ünü yatırmış oldukları için, kuruluşta aynı oranda söz hakkı vardır. Bu devletler şunlardır; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Büyük Britanya, Federal Alman Cumhuriyeti, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, İsveç ve Japonya.

«Onlar grubu» diye anılan bu devletler, UPF'ndan, «özel tiraj hakları» sağlamak kararı almışlardır. Söz konusu karara göre bu haklar, üye devletlerin kendi paralarından her yıl yatıracakları bir kaynakla beslenecektir. Her üye devlet, bu sandıktan, katkısı oranında tiraj hakkına sahip olacaktır. Bu özel tiraj hakları, parayı çeken devlet tarafından ancak % 30 oranında sandığa ödenecektir. Görüldüğü gibi % 70 miktarına kadar söz konusu tirajlar artık ödünç olmaktan çıkıp sürekli bir kağıt para halina girmekte ve doğrudan doğruya enflasyonu uluslararasılaştırmaktadır.

UNAMUNO Miguel De (Bilbao - 1864 / Salamanca 1936) İspanyol yazarı. 1891'de Salamanca üniversitesine Yunanca profesörü oldu, İspanyol yazınının her alanında yapıt verdi. ***Poesias*** (1907) adlı bir şiir kitabı yayınladı. ***Paz en la Guerra*** (Savaş İçinde Barış, 1897) ve ***De mi Pais*** (Memleketimden, 1903) adlı romanlarında doğduğu ili başarılı bir biçimde anlattı. Felsefesi olarak ***Vida Don Quijote y Sancho*** (1905), ***Del Sentimiento Tragico de la Vida*** (Hayatın Acılığı Üstüne, 1912), ***La Agonia del Cristianismo*** (Hıristiyanlığın Can Çekişmesi, 1924) adlı yapıtları yazdı. Denemelerinde devrinin tüm sorunlarıyla ilgilendi: ama hiç birine kesin çözüm getiremedi. 1924'te Direktuvar'a karşı suçlamaları yüzünden, 1914'ten beri bulunduğu Salamanca Üniversitesi rektörlüğünden uzaklaştırıldı: Kanarya adalarına sürüldü, sonra Fransa'ya göç etti. Sürgünde bulunduğu sırada ***Romancero del Destierro***'yu (Sürgün Öyküsü, 1928) yazdı. Primo de Rivera'nın düşmesinden sonra, cumhuriyetin kurulmasıyla sonuçlanan devrime katıldı. Franco'cu isyanın sertliklerine karşı çıktı: iç savaşın ilk aylarında öldü. Öbür yapıtları: ***Sis*** (Niebla, 1914) ve ***Yaman Adam*** (El Otro, 1932).

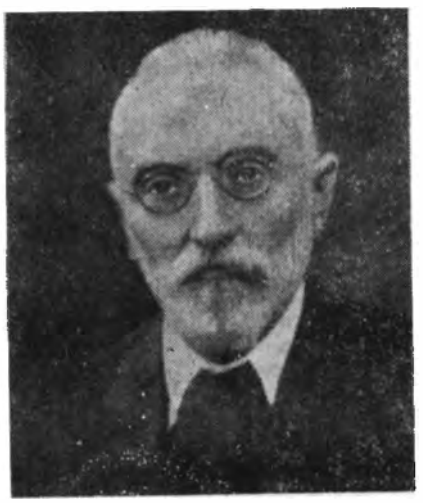

UNAMUNO'nun son fotoğraflarından biri.

«İnsan, herşeyden önce insan oluşu dolayısıyle, biliç sahibi oluşu dolayısıyle, eşeğe yada kurbağaya oranla, hasta bir hayvandır. Bilinç, bir hastalıktır.» UNAMUNO

UNDSET Sigrid (Danimarka 1882 / Lillehammer - 1949) Norveçli kadın romancı. Pek erken yaşlarda tarihle ilgilendi. 1889'dan 1909'a kadar büro memuru olarak çalıştı. Çağın izlenimci üslûbuna uyarak yazdığı ***Fru Marthe Oulie*** (Bayan Marthe Oulie, 1907) adlı romanıyla edebiyat dünyasına atıldı. İlk başyapıtı ***Jenny***'dir (1911). ***Vaaren***'da (İlkbahar) olduğu gibi bu yapıtında da «serbest aşk» anlayışına karşı çıktı ve kadının yuvasına karşı sorumluluklarını belirtti. Bu eğiliml, ***De Kloke Jomfruer*** (Akıllı Bâkireler, 1918) adlı romanında ve ***Et Kvindesynspunk*** (Bir Kadının Dünya Görüşü, 1918) adlı denemesinde geliştirdi. Undset, daha çok iki büyük romanıyla tanınır: ***Kristin Lavransdatter*** ve ***Olav Audunssön***. Ayrıca dinsel sorunlar üzerinde de durdu, 1925'te Katolikliği kabul etti. ***Gymnadenia*** (1929) ile ***Den Braendenden Busk*** (Ateşli Çalılık, 1930) adlı romanlarında, bir din değiştirme olayını ele aldı. ***İda Elisabeth*** (1932), ***Den Trofaset Hustru*** (Sadık Ev Kadını, 1936) ve ***Madame Dorthea***'da da (1939) inançlarını açıkladı. Nazizme karşı çıktığı için yapıtları Almanya'da yasaklandı ve Nazilerin Norveç'i işgal etmesi üzerine İsveç ve Rusya yoluyla A.B.D.'ne kaçmak zorunda kaldı. Burada antinazi propagandaya katıldı ve ***Yarına Dönüş*** ve ***Happy Days in Norway*** (Norveç'teki Mutlu Günler, 1942) adlı yapıtlarını yazdı. 1945'te ülkesine dönerek hazırladığı ***Caterina av Siena*** adlı biyografi ölümünden sonra, 1951'de basıldı. 1928'de Nobel Edebiyat ödülünü aldı.

Sigrid UNDSET Modern Norveç edebiyatının güçlü temsilcisi.

UNGARETTİ Giuseppe (İskenderiye 1888 / Roma 1970) İtalyan şairi. Lucca'lı bir ailenin oğluydu. Öğrenim için 1912'de Paris'e gitti. Sorbonne'da Bergson gibi ünlü kişilerin derslerini izledi. Apollinaire, Picasso, Braque gibi sanatçılarla dostluk kurdu. 1914'de İtalya'ya dönerek ilk ürünlerini «Lacerba» dergisinde yayımlamaya başladı. Önce savaşa katılma propagandasına, sonra da savaşa katıldı. Carso ve Champagne cephelerinde 19. piyade alayında er olarak savaştı.

1916'da ilk yapıtı olan «***Batık Liman***»ı yayımladı. «***Batık Liman***»daki şiirler de içeren «***Batmaların Sevinci***» veya kısa adıyla «***Sevinç***» kitabı 1919'da çıktı. Ungaretti, 1920'de Roma'ya yerleşti. Bir süre geçim sıkıntısı çekti. «***Batık Liman***»ın ikinci baskısı 1923'de Mussolini'nin bir sunu yazısıyla yayımlandı. 1931'de çıkan «***İlâhiler***»den sonra 1933'de «***Zaman Duygusu***» okura ulaştı. 1936'da Brezilya'nın San Paolo Üniversitesince yapılan çağrıyı kabul eden Ungaretti, İtalyan dili ve yazını dersleri vermek üzere San Paolo'ya gitti. 1942 yılına dek kaldığı Brezilya'da, dokuz yaşındaki oğlu Antonietto'yu 1939'da yitirdi. 1947'de «***Ağrı***»yı yayımladı. Aynı yıl Roma Üniversitesinde yenicil ve çağdaş İtalyan yazını kürsüsüne atandı. Shakespeare'den, Gongora'dan, Racine, Mallarme ve

UNGARETTİ

Blake'den dillere destan çeviriler yapan Ungaretti 1970 yılında Roma'da öldü.

Ungaretti'ye göre şiir, sözcüğe egemen olunarak damıtılmış insanlıktır; altüst olmuş özyaşamsal gerecin durmadan düşünülmesinin doruğudur. Böyle bir düşünce ve özyaşamsal gerece egemen olma sürecinden sonra sözcük, liriklik dolu ve ağırlıksız olarak yüzeye çıkar. Sözcük, uzun bir sessizlikte ne kadar olgunlaşmış ve işlenmişse, o kadar pırıl pırıl ve yoğundur. İşte şiirsel sözdiziminin kaynaklarına geri dönüyormuş izlenimini veren heceleme tekniği bu süreçten doğmaktadır. Aynı biçimde, her sözcüğün yoğunluğunu ve çeğrışım ödevini koruyarak dizeyi parçalayan boşlukların, aralıkların değeri de buradan gelmektedir. İlk bakışta birçoklarına kısa soluklu ve parçacı gibi görünen bu şiirlerdeki kısalık, aslında her sözcüğü yeni baştan bulgulayan yeni şiir dilinin yoğunluğunun bir sonucudur.

UNGARETTİ'den şiirler :

Türkçesi Bedrettin CÖMERT

SONRASIZ
(1914 - 15)

Biri koparılmış
öbürü armağan
iki çiçek arasında
tarifsiz hiçlik

CANÇEKİŞMESİ

Ölmek
susamış tarlakuşları gibi
öğle üzeri

Ya da bıldırcın gibi
denizi geçip
ilk çalılıklarda
çünkü
gönülsüzdür artık
uçmaya

Ama yaşamamak ızlanarak
gözleri kör sakakuşu gibi

MAYIS GECESİ
(1914 — 15)

Gök
minareler üstüne
taç giydiriyor ışıktan

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

ANISINA
(30 Eylül 1910, Locvizza)

Muhammet Şahap'dı
adı

Göçebe emirlerin
soyundandı
ve olmadığı için
artık vatanı
seçtiği intihardı

Fransa'yı sevdi
ad değiştirdi

Marcel oldu
ama Fransız değildi
kahve içilip
kuran
ninnileri dinlenen
ata çadırında
yaşamasını
bilmiyordu artık

Bilmiyordu
demesini
yurtbetin
tezgisini

Paris'te
solgun bir inişte
rue des Carmes sokağı numara 5'de
birlikte kaldığımız otelin
sahibesiyle
uğurladık onu

Hep
bozulmuş bir
panayır
günü
yaşıyormuş gibi
görünen maballede
yatıyor
Ivry gömütlüğünde

Belki de yalnız ben
biliyorum
yaşadığını
(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

NÖBET

(23 Aralık 1915, Cima Quattro)

Bütün bir gece
dolunaya dönük
sırtım
çığzıyla
sessizliğime
işleyen
ellerinin
kan pınarıyla
orada öylece kalmış
bir arkadaşın
yığılmış yanına
sevgi dolu
mektuplar yazıyorum

Bunca sarılmadım
hiçbir zaman
yaşama

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

LÂNETLEME
(29 Haziran 1916)

Ölümü varlıklara tutsak
(Yıldızlı gök de bitecek bir gün)
neden hep Tanrı'yı ararım?

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

KARDEŞLER
(15 Temmuz 1916)

Hangi alaydanmız
kardeşler?

gecede titreyen
sözcük

daha yeni doğmuş yaprak

Gelip geçiciliğiyle
başbaşa insanın
tedirgin havada
istençsiz başkaldırısı

Kardeşler

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

BEN DE BİR YARATIĞIM
(5 Ağustos 1916)

San Michele'nin
şu taşı gibi
öylesine soğuk
öylesine kuru
öylesine değişmez
öylesine cansız
tepeden tırnağa

Tıpkı bu taş gibi
görünmeyen
gözyaşlarım

Ölüm
yaşarken
çekiliyor

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

SAN MARTINO DEL CARSO
(27 Ağustos 1916)

Birkaç duvar yıkıntısından
başka bir şey
kalmadı
bu evlerden

Beni seven

bunca dosttan
bu kadarı bile
kalmadı

Ama yürekte
eksilmedi hiçbir anı

Ah yüreğim yüreğim benim
en perişan ülkem benim

(Türkçesi: Bedrettin Cömert)

«SEVİNÇ» adlı kitaptan

ÖZLEM

(28 Eylül 1916)

Bahardan az önce
biterken
gece
ve tek tük
geçerken yoldan birileri

Koyu bir
ağlama rengi çöker
Paris'e

Bir
köprü kenarında
narin
bir kızın
engin sessizliğini
seyrediyorum

Kaynaşıyor
sayrılık
larımız

Gitsek de
oradayız

UZAK

(15 Şubat 1917)

Tutup elimden
bir kör öroeği
uzak çok uzaklara
götürdüler beni

SABAH

(26 Ocak 1917)

Enginlikle
aydınlanıyorum

BAŞKA BİR GECE

(20 Nisan 1917)

Buz gibi
ellerimle
yüzümü
seçiyorum
karanlıkta
Sonsuzluğa bırakılmış
gibiyim sanki

YANAN GÜLLER

(17 Ağustos 1917)

Çanlar
okyanusunda
ansızın
bir başka sabahtır yüzen

HİÇLİK

(19 Ağustos 1917)

Birdenbire
üstünde yıkıntıların
dupduru
şaşkınlığı
uçsuzbucaksızlığın

Güneşin
şaşırttığı
suya eğilmiş
insan
bir gölge bulur
kendine
Sallanır gölge
ve hemencecik
kırılır sonra

AÇIK HAVA

(Temmuz 1918)
Bunca
sisten sonra
birer
birer
çıkıyor
yıldızlar

Göğün renginin
bana bıraktığı
tazeliği soluyorum

Ölümsüz
bir döngüye yakalanmış

eçici
bir imge

olduğunu
anlıyorum

us bk. **akıl.**

usavurma bk. **akılyürütme.**

usçuluk bk. **akılcılık.**

usdışı bk. **akıldışı.**

UTAMARO Kitagava (Kavagoe - 1753 / Tokyo 1806): Japon gravürcüsü. İlk albümü olan *Seçme Böcekler*'i 1788'de yaptı. *Kuşlar Kitabı*'nı yayınladıktan sonra (1790), Tokyo'daki eğlence mahallelerinden sahneler ve ahlâksal kaygılarla kimi zaman modelden, kimi zaman da düşsel hafifmeşrep kadın portreleri yapmaya başladı: Özellikle *Yeşil Evlerin Oniki Saati* (1798) adlı yapıtı önemlidir. Utamaro, Japon estampının en büyük ustalarından biri olarak kabul edilir. Yapıtı, tahta üzerine kazılmış binlerce parçayı kapsar: renk bakımından aslına tamamen uygun olanlar, gerçekten Utamaro'nun elinden çıkmadır. Utamaro, 1804'te estamplarından birinde diktatör Toyotomi Hideyoşi ile beş gözdesinin resmini yaptığı için hapsedilmişti.

UTKİN Yosif (Kinga - 1903 / Cephe - 1944): Sovyet şairi. Bir emekçi ailesinin çocuğudur. 1920-1922 yıllarında Kızıl Ordu'da çalıştı. 1927'de Moskova Üniversitesi gazetecilik bölümünü bitirdi.

1927'de yayınlanan kitabını, «İlk Şiirler Kitabı», «Lunaçarski», «devrimci ezgisel ve yüksek kültür düzeyinde sözleriyle alkışladı.

1933 yılında yayınlanan «Sevgili Çocukluk» adlı kitabı, soyut bir insancıllık taşıdığı gerekçesiyle eleştiriye uğradı.

Utkin daha sonra sırasıyla şu olgunluk dönemi şiir kitaplarını yayınladı: «Seçilmiş Şiirler» (1935), «Şiirler» (1935, 37, 39), «Lirika» (1939).

Utkin'in şiirlerinin ayırıcı özelliği, devrimci bir coşkuyla yumuşak bir lirizmi birleştirmiş olmasıdır. Bu özelliği ile, 1930 yılları Sovyet şiirinin en çok sevilen bir şairiydi.

Savaş öncesi yıllarda ülkede pek çok şiir okuma turnelerine katılan, genç şairlerin yetişmesinde ve sosyalist kültürün yaygınlaştırma çalışmalarına etkin çaba gösteren Utkin'in, savaş yıllarında yazdığı pek çok şiir, türküleşerek geniş yaygınlık kazandı.

1944 yılında «Ülke, Dostluk ve Aşk Üstüne» adlı son şiir kitabı yayınlanan Utkin aynı yıl, cepheden Moskova'ya dönerken bir uçak kazasında öldü.

UTKİN'den bir şiir:

ŞUH BİR KADINA MISRALAR

Dikmiş havaya burnunu
Yürüyor kibirle
Yürüyor bir kuş gibi

Uzata uzata boynunu..
Gururunuzun maliyeti nedir
Söyler misiniz?
Peki ya fiatı
Çalımınızın?

UTRİLLO

Yürüyor işte
Tepeden tırnağa özlem dolu
(Kaygısı var şüphesiz, hüzünleri var)
Söz açılmışken sorayım:
Sizin o dolgun göğüslerinizle mi
Savunmuştuk yoksa Perekop'u?..

Bakın ben böyle bir zamanda
Gülmek ve hüzün dahil
Neyim varsa sonuna dek
Verdiğim için mutluyum,
Ve aşkın engin ufuklarına
Genç yaşımda elveda dediğim için..

Bu benimki oysa bir tek damla
Bir küçük kırıntı bile etmez
Bilge yüzyılımızın rayiciyle.
Ya siz gösterişli yosma,
Çağımıza siz ne verdiniz?

Herkesin aradığı bu
Anlaşılan,
Sadece bu demek
Dünyamızın ihtiyaç duyduğu
Bir oraya bir buraya
Göğüsleriniz,
Ve kalçalarınız
Giysilerinizden taşan?

Hayır küçük hanım bilmiyorsunuz
Müsaade buyurun da söyleyim:
İşitmiş olmalısınız, bir aklı vardır insanların
Orada değildir yalnız..

Dökülür ağaçlardaki kar dökülür
Ama yeniden doğmak için,
Ama gençliğimiz ve sevgimiz
Bir daha doğmamak üzre ölür

Bize bilgelik
Ak ovalardan gelir daima,
Dökülür zülüfler ve perçemler
Dökülür birer birer
Ağarmış saçlardır çiçek açar başımızda.

Ve çılgın gibi camda
Yeni doğmuş bir hatıra titrer
Dansetmeğe koyulur...
Peki ya siz neyi hatırlayacaksınız
Yıprandığınızda?..

Mücadele içinde acı çekip ölmek,
Ölmek gerekirse böyle bir zamanda:
İşte imrendiğim alınyazısı
İşte bildiğim en güzel kubbe...

Ve bu bitmez sefer telâşı arasında
Bir tek büyük korkum var:
Kaçıp gitmesin elimden, diyorum, hayat,
Öleyimi öldüğümü bilerek..

Herşeyi!
Sıcaklığını türkülerin...
Herşeyi evet!
Tenin yumuşaklığını...
Çeliğin çiçek açması için,
Büyük dava için herşeyi vermek!..

Sana da tabiat güzellik vermiş
Yağmur verdiği gibi bulutlara.
Canı cehenneme diyorum!
Güzellik dediğin de nedir:
Yağan yağmur...

Gel beni dinle boşver
Zenginleri,
Yakışıklıları
Kendine sevgili arıyorsan seçmesini bil:
İşte emekçilerin birincisi.
Ama işitmiyorsun bile..
Canın sağolsun!
Dörtnala geçiyor yıllar, hayat kısa..
Ve seni de ergeç unutacaklar
Güzel bir köpek nasıl unutulursa..

UTRİLLO Maurice (Paris - 1883 / Dax - 1955): Fransız ressamı. Ressam Suzanne Valadon ile Boissy adlı bir bohemin oğlu. 1891'de, o tarihte Montmartre'da yaşayan ve kendisini evlât edinen Miguel Utrillo'nun adını aldı. O sırada Suzanne Valadon, çeşitli atelyelerde modellik yapıyordu. Maurice Utrillo, anneannesi tarafından büyütüldü. Annesinin Paul Moussis ile evlenmesinden sonra Paris'in kuzey banliyösünde Pierrefitte'e yerleşti. Montmagny ilkokuluna ve Rollin lisesine devam etti. Alkolik oldu ve 18 yaşında alkolizm tedavisi görmek için hastaneye kaldırıldı. Sağlığına kavuşmuş olarak Pierrefitte'e döndü, penceresinden gördüğü manzaraları çizmeye başladı : Sisley ve Pissaro'nun etkisinde kalarak resimle ilgilendi: sonra açık havada çalışmaya başladı. 1902-1903'te Montmagny'dan ve Pinson tepesinden birçok manzara resmi yaptı. Eski Montmartre sokaklarının resmini yaptı ve resim taslaklarını mahallenin şarapçılarına vererek karşılığında zaman zaman içki elde etti. 1907'ye doğru izlenimcilerin etkisinden kurtuldu ve daha sonra «Beyaz dönem» diye bilinen çok verimli (700-800 yapıt) bir döneme girdi: ama yalnız içki elde edebilmek için resim yapıyor, sık sık karakola düşüyordu. Beyaz dönemi, kırmızı ve mavilerin ağır bastığı öbür dönemler izledi: bir an için annesinin etkisinde kalan sanatçı, manzaralarında bazan küçük insan figürleri ve özellikle kadınlar çizdi, ayrıntı titizliğini aşırılığa vardırdı. 1912'de Bağımsızlar ve Sonbahar sergilerine yapıtlarını gönderdi ve ilk sergisini mayıs 1913'te Richepanse sokağında Eugène Blot galerisinde açtı. Artık herkes sarhoş Utrillo'nun gerçek bir ressam olduğuna inanmaya başlamıştı. Bu sırada, içkiden kurtulamadığı için sık sık hastaneye kaldırılıyor yada tımarhanelere kapatılıyordu. 1926'da Rus balaları için Barabau'nun, 1938'de Opera Comique için Louise'in dekorlarını yaptı. 1935'te ressam Lucie Valore ile evlandi ve banliyödeki villalarında çalışmaya devam etti. Dünyanın bütün çağdaş sanat müzelerinde yapıtları vardır.

uyarım (Osm. tenebbüh, tenbih; Fr. ve İng. excitation). Duyusal bir sinirin ucu üzerine bir uyaran tarafından yapılan etki. — Bu anlamda uyarım, «izlenim»in başlangıcını meydana getirir. Bu durumda, uyaran diye kabul edilen ses, ışık, basınç, vs. gibi fizik fenomenlerin ölçüsüne, «uyarımın ölçüsü» denilir. — Daha genel bir anlamda uyarım, bir «duyum»un meydana gelmesi için zorunlu fizik ve fizyolojik fenomenlerin tümüdür. Bu anlamda uyarım: a) sinirsel bir ucun uyarılmasını, b) bu olayın beyne aktarılmasını, c) duyumun bilincimizde belirmesini eşleyen beyin etkinliğini kapsamaktadır.

uygu (Osm. tekabül; Fr. correspondance; İng. correspondence). Ahenk, oran ve andırış bakımından iki yada birçok şey arasında görülen simetri ve tıpatıp denk, düşme hali. — Özellikle Swedenborg tarafından benimsendiği şekliyle **uygu teorisi**; evrenin birbirini tıpatıp andıran birtakım âlem («règne»)lerden bileştiğini; bu âlemleri meydana getiren karşılıklı öğelerin birbirleriyle

«uygu» hallnde bulunduğunu; dolayısıyla de bu öğelerin karşılıklı şeklide birlbirlerinin sembolü olabileceğini, birlbirlerinin özelliklerini açığa vurabileceğini ve hattâ birlbirlerl üzerinde «sempatl» yoluyle atkl yaratabileceğini ileri süren öğretidir. İçrekçilik akımı içinde yeralan bu öğretl, romantizm ve sembolizm gibi edebiyat okullarını derinden etkllemiştir. — Marksist teoride tarihsel maddecilik anlayışının temel ilkelerinden birl olan zorunlu uygu kanunu, toplumların gelişme ve dönüşümünün bir çeşit anahtarıdır: Bir toplumun belirleyici özelliğini yapan «üretim tarzı», Üretim güçlerl lle Üretlm ilişkileri'nden meydana gelir; ve başlangıçta bu iki öğe, «zorunlu uygu» halindedirler. Ama üretim güçleri gellştikçe, bu güçlerin başlangıçta gelişimini sağlamış olan Üretlm ilişkileri, bu güçlerle çelişme durumuna düşer, ilerletici olmaktan çıkıp köstek hellne gelirler; dolayısıyle de Üretlcl güçler, yeni gelişme aşamalarında kendilerlne uygun düşecek yeni üretim illşkilerinin doğuşunu zorunlu kılar. Marksizme göre, tarih boyunca daha alt toplum blçimlerlndan daha üstün toplum blçimlerlne geçiş bu sâyede olmuştur; ve örneğin kapltalist Üretlm tarzından sosyalist üretim tarzına geçiş de, kapltalist üretim ilişkilerinin durmadan gellşmekta olan üretim güçlerlne artık uygun düşmemesl sonucunda, yani Üretlm güçlerlyle Üretlm lllşkileri arasındakl «zorunlu uygu kanunu» gereğince gerçekleşecektir.

uygunluk yasası yada **uygu yasası** (Fr. loi de la correspondance). İnsan toplumlarının gelişiminin temel yasası. - Bu temel yasa devlet ve üretlcl güçlerln gellşlml düzeyi ve Üretim ilişkileri arasındakl bir uygunluk bağıntısı olarak dile gellr.

Toplumların tarihlnin lncelenmesl, belirli üretim lllşkilerlyle Üretlcl güçlerln belll bir gelişim düzeyi arasındakl zamandaşlığın meydana çıkmasını sağlamaktadır. Şu halde bu birlikte - varoluş üzerlnde düşünmek gerekir: bir rastlantı mıdır bu olay, yoksa sosyal bir yasayı mı dile getirmektedir?

Örneğin, feodal dönemde teknik az gelişmiş bir durumdaydı, Üretim eraçları da nispeten basittiler. Toprak, temel servet olarak gözükmekteydl. Derebeyl (yada senyör), tekeli altına almış olduğu toprağı, angaryalar ve daha başka borçlandırmalar karşılığında dağıtmaktaydı. Serfln (yada toprak kölesinin) yada köylünün lhtlyaçlarını karşılamalarını sağlayabllen bu düzen, ancak, üretici güçler az gellşmiş durumda olduğu için olanak kazanmaktaydı. Demek kl bu tip ilişkiler, bir tarihsel zorunluktu.

Bunun tam tersine olarak: büyük çapta üretim yapan modern bir İşletme, feodal tipte bir sosyal organizasyonla bağdaşmaz. Gerçekten de böyle bir İşletmede çalışan İşçilerin, işgüçlerini satmakta özgür olmaları ve çalışmağa başlamadan önce, kendl Üretlm araçlarından yoksun bırakılmış bulunmaları gerekir. Böyle bir İşle me yeni bir çerçeveyi, kapitalist bir çerçeveyl varsayar. Bu İşletmenin teknik temelini meydana getiren makina kullanımı, ancak, artı-değer elde etmek üzere ücretli emeği İşletip sömüren bir sosyal sınıfın etkisi altında gellşebilmiştir.

Uygunluk bağıntısı, tarihsel ve teorik bakımlardan dile gelen üç ayrı görünüşe bürünmektedlr:

— Üretlm ilişkilerinin üretlcl güçlere bir bağımlılığı vardır herşeyden önce ve bu da, harekete getirlcl unsurun üretlcl güçlerden olustuğunu göstermektedir. Burada hemen belirtmek gerekir ki bu genel bağımlılık, ters yönde geri tepmelerl de çekebilir;

— İkinci olarak, üretici güçlerin gelişim ritmi, üretim İlişkilerininkine oranla çok daha hızlıdır; bu iki unsur arasında çelişki yaratmaktadır;

— En son olarak da, aralarında uygunluk bulunduğu vakit, üretim ilişkileri Üretim güçlerinin gellşimini kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık, söz konusu uygunluk ortadan kalktığı vakit de köhnemiş ve aşılmış olan Üretim İllşkllerl, Üretlcl güçlerl frenlemeğe başlamakta; bu da, değişken biçimde ortaya çıkan bir çelişkl yaratmaktadır. İşte bu çelişkinin çözümü, uygunluğun daha üst bir düzeyde yeni baştan kurulmasını sağlamaktadır. Görüldüğü gibi, yasanın İşleyişi, üretim illşkllerlnl sürekll olarak Üretlcl güçlere uyarlama doğrultusundadır. Dolayısıyle de bu yasa, ruhsal bir düzenlllik ve bir zorunluluk olarak dile gelmektedlr.

Ama bu uyarlanma, kendiliğinden ve otomatik bir şeklide gerçekleşmez; İnsanların bilinçli müdahalesiyle —yada, daha kesin bir söyleyişle— sınıf mücadelesiyle gerçekleşir.

Oskar Lange'nin söylediği gibi:

«Uygunluk yasası, sadece tüm ekonomik ilişkilerin formasyonu bakımından değil, aynı zamanda öbür sosyal ilişkilerin formasyonu bakımından da temel bir önem taşımaktadır.» Nitekim Karl Marx da, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'da, bu yasaya temel bir rol verir.

Hiç şüphe yok kl bu yasa, insan toplumlarının diyalektiğinin en temel veçhelerinden biridir. Bu bakımdan da partiler halinde organizeleşen insanların devrimcl eylemlnin temelinde yer alır. Nitekim sosyal devrim, söz konusu çelişkinin çözüme kavuşmasını, köhnemiş üretim ilişkilerinin yerine yeni üretim İlişkilerinin kuruluşunu haber veren siyasal ve sosyal bir biçimdir. Örneğin bu açıdan sosyalist devrim, Üretlcl güçleri köklü bir şekilde özgürlüğe kavuşturmaktadır.

Ama bu yasa, aynı zamanda ekonomik ve sosyal ilerlemeyi de dolaysız biçimde şartlandırır. Gerçekten de söz konusu llerleme, ancak, üretim İlişkileri ile Üretlcl güçler arasında uygunluk bağıntısı varsa mümkündür. Aksi takdirde, uygunluk olmaması, ergeç, şiddetli çatışmalara, buhranlara, savaşlara, ayaklanmalara, devrimlere; sosyalist ülkelerde ise gecikmelere, boş yere zaman ve enerji harcamalarına ve enerji harcamalarına ve halk yığınlarının memnunsuzluğunu bellrten tezahürlere yolaçar.

Uzun yürüyüş bk. **Büyük Çin Devrimi.**

Ü

Ücret (Fr. salaire; İng. salary, pay): İşgücünün fiyatı. - İşgücü (yada, emekgücü), kapitalizm döneminde bir meta haline gelmiş olduğundan, bir piyasada satılabilir. Bu mübadele (bu satım ve bu alım), emek piyasasında, iş arayan emekçi ile (örneğin bir demir fabrikasında çalışmak isteyen tornacı ile) belirli bir el emeğine ihtiyaç duyan bir kapitalist arasında (bu fabrikanın sahibi arasında) yapılır. Söz konusu mübadele, belirli bir para miktarına göre gerçekleşir: Örneğin tornacı, kendisine her iş saati için beş frank ödenmesi şartıyle haftada kırk saat çalışmayı (burada fazla iş saatleri hesaba katılmamıştır), yani haftada iki yüz frank karşılığında çalışmayı taahhüt eder.

Görünüşe rağmen, ücret emeğin (iş'in) değil, işgücü'nün fiyatıdır. Demir fabrikasının sahibi tarafından satın alınan şey, tornacının kırk saatlik faaliyeti (aktivitesi) değil; tornacı olarak çalışma, yani bir tornayı işletme, dolayısıyle de emeğin nesnesini değişikliğe uğratma yeteneğidir. Ama ücret, emeğin fiyatı olmadığı halde, somut olarak emeğin fiyatı biçiminde belirmektedir: Burada tahlil edilen sözleşmedeki mübadelenin görünür nesnesi, tornacının işgücü değil, emeğidir. Şu halde ücret, apaçık bir şekilde aldatıcı bir ekonomik formdur: görünür realite, hakiki özü maskelemekte; «emek» kavramı, «işgücü» kavramını gizlemektedir.

Ücretin parasal bir biçimi vardır, parasal birimler aracılığıyle dile gelmektedir. Demek ki ücret, paranın dalgalanmalarına tâbidir; dolayısıyle de sık sık çalkantılar geçirir. Efektif olarak ücretlinin eline geçen ücrete, itibarî ücret denir. Parasal ifade olarak ücret, işgücü'nün kendi değerine özdeş olamaz.

Teorik bakımdan bu değerin üzerinde de yer alabilir gibi gözükmekle birlikte, çoğu durumlarda bu değerin altındadır.

Ücret, tarihsel olarak kapitalizmin evriminin belirli ve birbirini izleyen aşamalarını dile getiren bir dizi hukukî biçime bürünmüştür.

Ücretin, özü bakımından, kapitalist rejimde ürün ile hiç bir ilişkisi yoktur. Gerçekten de ücret, kapitalist için (elden geldiğince düşük tutulmasında çıkar bulunan) bir bedel; emekçi içinse, bir gelir gibi gözükmektedir (fakat işin emekçiye ilişkin görüntüsü bir aldatmacadır). Bu karşıt yönlü ikili tezahür, kapitalist sınıfla işçi sınıfı arasındaki ilişkileri niteleyen nispî antagonizmayı dile getirir.

Demek ki ücret, herşeyden önce, şeyler arasında bir bağıntıyle maskelenmiş olan bir sosyal bağıntıdır. Ekonomik form olarak, kapitalist sömürüyü gizlemektedir Ücret (emek ödeniyormuş gibi gözükmektedir). Büyüklük olarak ise, mevcut güçler oranına bağlıdır. Dolayısıyle de ücret, salt dışsal ekonomik yasalar tarafından değil, sınıf mücadelesi tarafından belirlenir (ekonomik yasalar da bu sınıf mücadelesi içinde belirlm kazanmaktadırlar).

Ücret, piyasa üretimine bağlı bir ekonomik formdur. Kapitalizmden öncedir ücret; ama kapitalizmin gelişiyle, büyük bir gelişme göstermiştir. Ücretten hareketle, ücretliler diye adlandırılan ve bir dizi farklı tabakayı içeren, yeni, karakteristik bir sosyal bütünlüğü tanımlayabiliriz.

Bununla birlikte ücretin, üretim tarzlarına göre değişebilen (ve gerçekte de değişen) bir içeriği vardır. İşgücü bir meta olarak kaldıkça (piyasa üretimi, kapitalizm), ücret de bir fiyattır; tam tersine olarak. İşgücü meta karakterini yitirdiğinde (sosyalizm), ücret de (verilen emeğin niceliğine ve niteliğine göre değişen) bir bedellendirme ve bölüşüm aracı haline girer.

Sosyalizmin üst evresinde ise ücret formu parasal form olarak ortadan kalkacaktır (ihtiyaçların dolaysız şekilde doyurumu).

Ücret biçimleri (Fr. formes de salaires; İng. forms of pay): Ücretlerin hesaplanmasını belirleyen hukukî ve teknik şekillendirmeler. Genel soyut ekonomik form olarak ücret, tikel tarzlara göre değişen somut bir biçimde dile gelir. İşte bu tikel, somut tarzlara, ücret biçimleri diyoruz. Bellibaşlı üç ücret biçimi vardır: Zaman başına ücret, parça başına ücret ve primli ücret.

Zaman başına ücret, işçiyi, fabrikada fiilen geçirdiği zamana göre, yani çalıştığı saatlerin sayısına bağlı olarak ücretlendirmeğe dayanır. Bir iş saatinin fiyatı demek olan saat ücretinin iş saatlerinin sayısıyle çarpımına eşittir bu ücret. Söz konusu ücret, emeğin ürününden ve ritminden bağımsızdır: İşin hızındaki düzenlilik ve prodüktivite ne olursa olsun (düşük yada yüksek), ücretin tutarı, sadece zamana bağlı olarak değişir. Bu ücret biçimi, teknik bakımdan, işçi için bazı avantajlar taşımaktadır. Herşeyden önce, hesaplanması ve dolayısıyle de tahkiki kolaydır; ikinci olarak da, işçiyi bitkin düşme pahasına aşırı çalışmaya sürüklememektedir. Buna karşılık aynı ücret biçimi, kapitalistler açısından, emekçiyi randımanını arttırmağa teşvik etmemek gibi önemli bir kusur taşır.

Zaman başına ücret, öbür iki ücret biçiminin de doğuşuna yolaçmış olan temel ücret biçimidir. Bütün ücret biçimleri gibi zaman başına ücret de, emekçiyi, aslında ödenen şeyin işgücü değil de işi olduğu sa-

nısına sürükleyerek gerçeği gizlemektedir. Bu ücret biçimi, fazla mesai saatlerini arttırma, dolayısıyle de çalışma süresini uzatma eğilimindedir.

Parça başına ücret, bir nesne için emeğin fiyatı olarak belirir. Aslında bu, zaman başına ücretin kamufle edilmiş bir biçimidir. Bu ücret tipi, öteden beri şu tarzda belirlenmektedir. Bir tek parçanın fiyatı saptanmakta: sonra da bu temel fiyat, işçi tarafından imal edilen parçaların sayısıyle çarpılmaktadır. Gerçekte ise, parçanın fiyatı kapitalist tarafından, genellikle kullanılan zaman başına ücret biçimine dayanarak belirlenir (zaman başına ödenen işçinin günlük ücretinin, daha önce fabrikada gün başına imal edilen parçaların sayısına bölünmesi). Parça başına ücret, gerçeği zaman başına ücrete oranla bir kat daha derinlemesine kamufle eder (bu kez ödenen şey, sanki üründür). Ayrıca bu ücret biçimi, ücretli bakımından ciddî sakıncalar taşımasına karşılık (sürekli güvensizlik içinde çalışma, aşırı çalışmayı ödüllendirme, bitevîye çalışma), kapitalistlere hiç de küçümsenmeyecek avantajlar sağlamaktadır (işçinin çalışmasını kontrol zahmeti yoktur, «İyi çalışmayan» bir işçiyi derhal elemeyi sağlayan otomatik bir müeyyide sistemi yürürlüktedir, vs.).

En son olarak, **primli ücretse, zaman** başına ücretle parça başına ücret biçimlerini karmaşık tarzda bileştiren bir karma biçimdir: bu ücretin içinde, zaman başına ücret ilkelerine göre, (temel ücret) hesaplanan sabit bir parça ile prim diye adlandırılan ve kimi zaman prodüktiviteye bağlı olarak (kuralın aşılması, her işçi için önceden bir belirli miktarın saptanması), kimi zaman da zaman tasarrufu gözetilerek saptanan değişken bir parça bulunmaktadır. Bir çok primli ücret formülü vardır: Taylor, Rowan, Halsey, Bedaux. Son derece geliştirilmiş, ama bir o kadar da aldatıcı bir biçimdir primli ücret biçimi. Ücretli tarafından yapılacak kontrolü son derece güçleştirir. Bu aşırı çeşitlenme, bugüne değin bilinen biçimler içinde en aldatıcı olan bir ücret biçiminin, posta başına ücret (par postes) biçiminin doğuşuna yolaçmıştır. Monopolist devlet kapitalizmi döneminde ücretleri karakterize eden, büyük çeşitlilikleridir. Ücret biçimlerindeki bu çeşitlenme bellibaşlı iki hedefe yönelmektedir: proleterleri bölmeğe çalışarak (her biri benzer bir iş karşılığında farklı, eşitsiz bir ücret alma durumunda olacaktır) onların sınıf bilincini körletmek, böylece de gerçek sömürü derecesini maskelemek. İkinci olarak da, proleteri kendi kendini sömürmeye özendirmek (prodüktivitenin artması, fazla mesai saatlerinin kabulü).

Ücret biçimlerinin daima **«bilim»** temeline dayanıyor olarak sunulmasını açıklayan da, budur. Gerçekten de söz konusu biçimler, daima, nesnel gerçekliğin «bilimsel» ifadesi olarak tanıtılırlar (burada «bilim», sömürünün yardımına çağırılmaktadır).

Ücretli (Fr. salarie, İng. salaried). Tek yada başlıca geliri ücret olan emekçi. - Hukuk bakımından, ücretlilerin durumu, işverenin durumundan, bağımsız çalışanın durumundan ve işsizin durumundan farklı bir statüdür. Ücretli doğrudan doğruya bölüşüm ilişkileri düzeyinde tanımlanır, çünkü, dağıtılan gelirlerin başlıca biçimlerinden birini alır.

Ücretli, işçiyle özdeşleştirilemez. Gerçekten, bütün işçiler ücretli olmakla birlikte (işgüçlerini satmaları karşılığında bir ücret alırlar), bütün ücretliler işçi değildir, çünkü içlerinde hizmetçiler, memurlar, müstahdemler vs. de vardır.

Ücretli, bu nedenle, dolaysız olarak ve yalnızca üretime bağlı olmayan bir kategori olarak belirir. Tam tersine, ücretliler, ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanlarında yer alırlar.

Buna karşılık, bütün ücretliler ilke olarak sömürülen kişilerdir (genel müdürler yada şirket yöneticileri gibi sahte ücretliler dışında). Üretim yada iş araçlarının (sanayi işçisinin kullandığı makinalardan, memurun büro materyaline ve bilim adamının aygıtlara kadar) sahibi değildirler.

Ücretlilerin sayısı durmadan büyür ve monopolist devlet kapitalizmi çağında hızla artma eğilimi kazanır. Nasıl her faaliyet kapitalizm çerçevesinde bir meta biçimi alma eğilimi kazanırsa, aynı şekilde, bağımsız çalışmanın egemen olduğu sektörler (serbest meslekler) de dahil bütün emekçiler ücretlileşmeğe doğru gitmektedirler.

Ücretli, görünüşe rağmen, bir ekonomik kategori değil, fenomenal düzeyde yer alan bir hukukî kategoridir. Bizzat gelir olarak düşünülen ücrete bağlı olarak ortaya çıkar. Bu görünürdeki ilişki, ücretin en başka işgücü'nün fiyatı olduğu, yani hiçbir şekilde gelir sayılamıyacağı temel olgusunu gizler. Bu nedenle, hukukî kategori, temel sosyal ilişkiyi gizler.

Bununla birlikte, bütün ücretlilerin bölüşüm düzeyinde aynı pozisyonda olmaları, nesnel bir ittifaka yol açan bir çıkar özdeşliğinin aralarında kurulmasını sağlar. Bütün ücretlilerin, ücretlerinin düzenli artması ve işlerinin güvence altına alınması bakımından, sistemin değişmesinde temel çıkarları vardır.

Ücretlilik (Fr. salariat, İng. condition of salaried persons) Ücretlinin, yani bir ücret alan emekçinin hali. - Bu terim aynı zamanda, şu iki anlamda da kullanılmaktadır:

— Ücret ilişkisi üzerine kurulu ekonomik rejim,

— Çeşitli sıfatlarla ücretli durumunda olanların meydana getirdiği sosyo-ekonomik bütün.

Salariat sözcüğü, (Fransızcada), özellikle ekonomik rejim anlamında ve sosyo-ekonomik bütün anlamında kullanılmakla birlikte zaman zaman da ücretlinin halini belirtmek üzere kullanılmaktadır.

Ekonomik rejim olarak ücretlilik, **kapitalist sistemin temel** ilişkisi olan ücretli emeği ön plana çıkardığına göre, kapitalizmle anlamdaş (yada, eşanlamlı) sayılabilir. Bununla birlikte bu kavram, kapitalizm kavramına oranla daha az kesin, daha belirsiz, ideolojik yanı daha ağır basan bir kavramdır.

Sosyo-ekonomik bütün olarak ücretlilik, büyük bir önem taşıyan oldukça yeni bir kavramdır. Gerçekten de bu kavram, farklı ama farklılıklarına rağmen hepsi de ortak bir karakter taşıyan emekçi kategorilerini kapsamına alır; söz konusu ortak karakter, bütün bu kategorilerin temel ve çoğu zaman da biricik geçim kaynaklarını meydana getiren şeyin ücret oluşudur. Görüldüğü gibi ücretliler topluluğu sadece işçi sınıfını değil, aynı zamanda bir dizi başka sosyal tabakayı da içermektedir: görevliler; yüksek kadrolar; mühendisler; devlet, yerel kuruluş ve ulusallaştırılmış işletme memurları; hizmetçiler; ticaret alanındaki görevliler, vs.

Kapitalizmin gelişimi ve zamanla monopolist devlet kapitalizmine dönüşümü, ücretliler topluluğunun büyük çapta genişlemesine yolaçmış bulunmaktadır. Aktif nüfusun pek büyük bir çoğunluğu, ücretli durumundadır. Bu sayıca büyüme, zanaatçıların proleterleşmesi ve kırsal göç dolayısıyle bir kat daha olanaklılık kazanmaktadır.

Yeni bir sınıf değildir ücretliler; gelirî bir ücret olan herkesi içinde toplayan, oldukça heterojen bir sosyal bütündür. Ama kendi başına bu ölçüt bilimsel tahlil planında yetersiz kalır; sadece, belirli birtakım ekonomik görevli kategorilerin (şirket yöneticileri, murahhas üyeler, vs.) aslında sahte ücretli olmasından ötürü değil, aynı zamanda ve özellikle, genel form olarak ücretin (parasal formun) çok değişik ekonomik içeriklere tekâbül etmesinden ötürü yetersizdir. Bir işçi ile bir hizmetçi arasında, bağımlılık dışında, bağlılık dışında, ortak ne vardır? Biri, bir zenginlik üreticisidir; toplumun nesnel varolusu bakımından zorunlu malları üretir. Öbürü, efendilerinin geliri (ki bu gelir, transfer yoluyle sağlanmaktadır) üzerinden ve onların bireysel yada ailevî ihtiyaçlarını karşıladığı için ücret alan, ama, ekonomik planda, hiç bir şey üretmeyen, üretim alanının tamamıyle dışında kalan bir hizmetlidir. Demek ki, her şeyden önce, işaret (signalétique) bir yarar ortaya koyan ücretlilik kavramı, kavramayı yada açıklamayı değil, sezdiş ve tasvirî mümkün kılar.

Burjuva ideolojisi, işçi sınıfı ile ücretlileri, birincinin ikincinin içinde erlyip dağıldığını ileri sürerek sistemli bir şekilde birbirine karşıt koymaktadır. Bu, realiteyi yüzeysel ve aldatıcı bir açıdan görüştür. Bir sınıfın bilimsel ölçütünü, üretici süreçteki rolünü, ekonomik faaliyet içindeki yerini bilmezlikten gelmektedir bu görüş.

İşçi sınıfı ile ücretliler topluluğu aynı tahlil düzeyinde yer almazlar; bunları birbirinden ayırt etmek ve istatistiksel alan

(ücretli efektiflerin sayımı) ile teorik alan (temel ekonomik ilişkiler)i birbirine karıştırmamak gerekir.

ülkü bk. **ideal.**

üretici (Osm. müstahsil, Fr. producteur, İng. producer) Doğal verilerden hareketle, tarımsal ve sınai ürünler halinde kullanım değerleri yaratan ekonomik özne. - Bu tanım, hem girişimin sahibi için, hem de, girişimdeki rolü ne olursa olsun, orada çalışan ücretli için, fark gözetmeden kullanılır.

Marksist ekonomistler ise, bu nitelemeyi, sadece, maddî malların imâl ve işlenme sürecine emekleriyle fiilen katılanlar için kullanırlar.

Böylece, işçiler kitle olarak üretici sayılırken girişim kadrolarının yalnızca bir bölümün üretici kabul edilir ve memurlar tümü bu tanımın dışında kalır.

üretici emek (Fr. travail productif, İng. productive labour) Maddesel nesnelerin yaratılmasına katılan ve sosyal artı-değer yaratımına katkıda bulunan emek. - Emek, üç unsurdan oluşur: insan aktivitesi, bu aktivite tarafından işlenen nesne, bu aktivitenin, kendisi sayesinde iş gördüğü araç. Her türlü emek (iş), ilkel halde, üreticidir. Kapitalist üretim ve sosyal iş bölümü ile, üretici emek kavramı da değişikliğe uğramıştır. Üretici emek şunlardır:

— piyasa için (kapitalist meta üretimi) yada piyasada mübadele edilebilir (basit meta üretimi) kullanım değerleri üreten emek;

— salt ücretli olmayan emek. Kendi üretim araçlarının mülkiyetine sahip bulunan köylü ve zanaatçı da üretici emekçidirler;

— sermayeyi dolaysız şekilde arttıran emek.

Üretici emekçiler, salt, üretilen nesneler üzerinde fiziksel bakımdan etkide bulunan emekçiler değildir.

El emeği ile kafa emeği arasında kapitalizm tarafından geliştirilmiş olan ayrılık, üretici emekle üretici-olmayan emek arasındaki ayırıma tekâbül etmez.

Üretici olabilmek için, işe doğrudan doğruya katılmak zorunlu değildir artık; bunun için, kolektif emekçinin bir organı olmak yada işlevlerinden birini yerine getirmek yeterlidir.

Örneğin ulaşım araçlarının üretici niteliği, kolektif emek organizasyonuna ait olmalarından ileri gelmektedir. Emek nesnelerinin fiziksel bakımdan değişikliğe uğratılmasına katkıda bulunmadığı halde ulaşım faaliyeti, gene de bu, değişikliğe uğratma işinin vaz geçilmez bir unsurudur. Bir yerden bir yere ulaştırılmakla ürünlerin miktarı artmaz. Bununla birlikte, bu nesnelerin kullanım değeri ancak tüketimleri halinde gerçekleşebilir; tüketim de söz konusu nesnelerin yer değiştirmesini, dolayısıyla da ulaşım sanayiinin süreci demek olan katma üretim sürecini zorunlu kılabilir.

Üretimin sosyalizasyonu ve, özellikle de, üretim birimlerinin durmadan artan karşılıklı bağımlılığı, kolektif bakımdan üretici bir emeğin —bu emeğin bütün üretim şekillerine girmesini değerlendirmek için— gelişmesini gerektirir.

Üretici emeğin belirlenimi ile üretici olmıyan emeğin belirlenimi, bazan aynı bir emekçide sıkı sıkıya iç içe geçmiş bulunabilir. Hem kolektif emek aygıtının bir unsuru, hem de sermayenin temsilcisi olarak çalışan üretim mühendisi, bu bileşimin büründüğü biçimlerden biridir.

Üretici güçlerin gelişimi, onların emeğinin birinci veçhesinin gelişimine eşlik eder; fakat kapitalist üretim ilişkileri, ikinci veçheyi ön plâna çıkarma eğilimi gösterir.

Üretici emeğin belirlenmesinde kapitalist üretim ilişkilerinin de etkisi bulunmasına rağmen, söz konusu belirlenme bu ilişkilerin bir sonucu değildir.

İnsanın, bilimlerin gelişimi ile olan bağın ve bilimlerin üretim içindeki rollerinin maddî karakterine olan bağıntısının bürün-düğü yeni biçimler (formlar), mühendisi, bir âmir olmaktan çıkarıp daha çok bir üretici durumuna getirmektedir. Bu yanı bütünüyle kavrayabilmek için, üretici emeğin tahlilini sadece üretim ilişkileri düzeyine değil, aynı zamanda ve temel bakımından, insan ile maddî doğa arasındaki bağıntı düzeyine yerleştirmek gerekmektedir.

Çağımızda, üreticinin üretim aygıtına olan bağıntısı evrilme yolundadır. Bu bağıntı içinde makina, artık sadece insan elinin yerini almakla kalmamakta, aynı zamanda insan beyninin belirli birtakım işlevlerini de yüklenerek bir entelektüel ilişki biçimine bürünmeğe doğru yönelmektedir.

Nitekim bilgisayar (ordinatör), böylece, üretici bütünün zorunlu bir koordinasyon aleti haline girmiştir. Bilimsel faaliyetle üretim faaliyeti, gittikçe daha sıkı bir şekilde biribirlerine bağlanmaktadırlar.

Ama üretimde ve üretimin gelişmesinde bir o kadar kesin önem taşıyan araştırma, öğretim ve ekonomik jestiyon faaliyetleri, üretim süreci üzerinde henüz ancak dolaylı yollardan etkide bulunabilmektedirler. Bu faaliyetler üretimi bir yatırım gibi etkilemez. Bu türden bir emek konusunda, «dolaylı üretici emek» deyimi kullanılabilir; söz konusu emek, üretimin gelişimi bakımından zorunludur ama bu emeğin finansmanının bir üretimin eşdeğeri olarak değil de bir yatırım olarak ele alınması gerekir.

Üretici emeğin, doğrudan doğruya maddî üretimin maliyetinden doğan ilk belirlenimi, tek bir kişi olarak göz önüne alınan kolektif emekçi bakımından daima hakikat olarak kalır; fakat artık bu belirlenim, kolektif emek aygıtının üyelerinin tek tek her biri için geçerli değildir.

Bu üretici emekçi fikrine, monopolist devlet kapitalizmine özgü üretim ilişkileri evresindeki bir üretim karakteristiği eklenmektedir: sadece ve sadece, artı-değer üreten; yada sermayeye, artı-değer üreticisi değer olarak ortaya konmak için araçlık eden emek, üretici emektir.

Üretici emeği, yararlı yada zorunlu emekle karıştırmamak gerekir. Öğretimin, kültür kuruluşlarının, sağlık tesislerinin, vs. yararlılıklarından şüphe edilemez; ama bütün bu faaliyetleri üretici emekle özdeş tutmak imkânsızdır.

Üretici emeğin belirlenimi maddî üretimden doğduğu için, üretici-olmayan emek de gene ancak bu maddî üretime dayanarak varolabilir. Üretici emekçilerdir üretici-olmayan emekçilerin beslenebilmesi ve dolayısıyle de varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli maddî temeli yaratan. Üretici faaliyetlere özdeş tutulamaz nitelikteki yeni faaliyetlerin gelişmesinin nedeni, ama aynı zamanda da sonucu, maddî üretimdir.

Yararlılığın artması, ölçüt olmak bakımından, tek başına yetersiz kalır. Bu ölçüt, ürünün maddîliği ölçütü ile birleştirilmeli ve üretim ilişkilerine bağlı olarak tahlil edilmelidir.

Üretici emekçiler (Fr. travailleurs salaries): Doğrudan doğruya üretim sürecine katılmayan, doğrudan doğruya artı-değer üretmeyen, ama işgüçlerini satmak zorunda olan ve bu nedenle sömürülen ücretliler. - İşçiler meyanında, bir de, doğrudan doğruya artı-değer üreticisi olmamakla birlikte ücretli olan emekçiler vardır. Ücretli emekçi diye, üretim karşısında değişken tarzda yer alan bu emekçilere denir.

Memurların durumu özellikle açık seçiktir. İşçiler grupunun ortalama ücretleriyle memurlar grupunun ortalama ücretleri arasındaki fark, ortalama olarak, % 10'u geçmez.

Bu eşitlenme (nivellement) süreçleri, şimdiden, tüketim harcamalarının yapısında dile gelmektedir. Çalışma şartlarının kendileri de evrim geçirmektedir. Görevlerin ayrışması büro çalışmasını esirgemiş değildir. Durumların büyük çoğunluğunda, memur, speslyalist olarak bütün hayatı boyunca yerine getireceği iki üç fonksiyonla sınırlanmıştır.

Doğrudan doğruya üretime bağlı olmayan teknisyenler için de benzer eğilimler değişik derecelerde görülmektedir.

Teknisyenlerin sosyal durumu da, memurlarınki gibi, artan bir proleterleşmeye ve işçi sınıfıyla gittikçe güçlenen bir kaynaşmaya doğru eğilim kazanmaktadır.

Ama bu kaynaşma henüz gerçekleşmiş değildir. Memurlar ve teknisyenler, kendilerini gittikçe işçi sınıfına yaklaştıran, fakat büsbütün kaynaşmaları için yeterli olmayan aracı bir durumda bulunmaktadırlar.

Üretime doğrudan doğruya bağlı olmayan teknisyenler, memurlar, mühendisler, ücretli tabakaların ancak bir bölümünü oluştururlar.

Öğretim görevlileri, araştırmacılar, tıb-

bi ve sosyal hizmet uzmanları, özel yada yarı-kamusal girişimlerin idarî kadroları, memurlar, bütün bunlar azımsanmayacak ücretli emekçi kitlelerini temsil ederler. Aktif kişilerin toplam sayısı içerisinde saydığı halde, bunların sayısı sürekli artmaktadır.

Bu artış üretici güçlerin gelişmesinin ve monopolist devlet kapitalizminin genişlemesinin sonuçlarından biridir ve sermayenin her türlü emeği burjuva şartlarda ücretli emeğe dönüştürmeye olan doğal eğilimini şiddetlendirmektedir.

Bu emekçilerin kaderi doğrudan doğruya işçi sınıfının kaderine bağlıdır. Bu dayanışma, bazan bilinçsiz, bir sınıfsal yakınlık, akrabalık yaratır, yine de bunun altını çizmenin temel bir önemi vardır, çünkü ücretlilerin bütünü Fransa'nın aktif nüfusunun üçte ikisinden fazlasını temsil etmektedir.

Ücretli emekçiler grupu, aktif nüfusun % 26'sını oluşturur. İşçi sınıfının oluşturduğu gruptan sonra en önemlisi odur. Bu büyük kitle, değişik sıfatlarla ve değişik derecelerde sömürülür, ama homojen bir grup değildir. İşte bu nedenle, işçi sınıfının sosyal rol açısından, sınıfsal bilinci her zaman aydınlık olmayan ücretliler bütününün mücadelesini yönetmek gibi imtiyazlı bir rolü vardır. Bununla birlikte, bugün, monopolist devlet kapitalizmine karşı girişilen mücadelede, ücretliler kitlesinin bütününün oynadığı rolün kesin önemini belirtmek şarttır.

Üretim (Osm. istihsal, Fr. ve İng. production): Emek nesnelerini sosyal ihtiyaçları giderecek tarzda kullanım değerine dönüştüren ekonomik etkinlik. Üretim, genellikle, ekonomik döngünün başlangıç noktası olarak düşünülür; çünkü tüketilecek malların varolabilmesi için, daha önce onları üretmek gerektiği açıktır.

Üretim süreci insan emeğini, iş araçlarını ve emeğin nesnelerini içine alır.

Emek, insanın maddi mallar üretmek için harcadığı yararlı efordur. Emek araçları, insanın, onlar sayesinde emek nesnelerini işliyerek görünümlerini değiştirdikleri bütün şeylerdir: makinalar ve cihazlar, işletme yapıları, taşıma araçları, vs. İnsanlar, üretim âletlerinin yardımıyla, emeğin nesneleri üzerinde, yani insan emeğinin konusu olan şeyler üzerinde etkide bulunurlar.

Son tahlilde, her türlü üretimin kesin (decisif) faktörü insandır, insan işgücü'dür. Bu nedenle, maddi mallar üretmeyi durduran her toplum, yok olup gitmeye mahkûmdur.

İki büyük üretim tipi vardır: basit üretim ve karmaşık üretim.

Basit üretim

Basit üretim, küçük köylüler ve zanaatçılar tarafından gerçekleştirilen üretimdir. Bunların üretimleri kişisel emeklerine dayanır: kendileri çalışırlar. Basit üretici, kendi üretim araçlarının sahibidir ve bu üretimi kendi öz tüketimi için değil, pazar için, satmak için yapar.

Basit üretim, mahiyeti itibariyle, ikili bir karakter taşır. Basit üretim, özel mülkiyet temeline dayalı olduğundan, küçük köylü yada zanaatçı mallık görünümündedir ve bu onu kapitaliste yaklaştırır. Basit üretim öte yandan, kişisel emeğe dayandığından, üretici bir emekçidir ve bu da onu proletere yaklaştırır. İşçi sınıfıyla köylülüğün, ve günümüzde kapitalist rejimdeki toplumun «antimonopolist tabakaları» diye daha bilerek adlandırılan zanaatçıların ve tüccarların çıkar birliği, burada yatar. Belirtmek gerekir ki, sosyalist ülkelerde, üretimin sosyalist örgütlenmesinin henüz yeterli olmadığı yada uygulanmadığı alanlarda, geniş bir basit üretim sektörü varlığını sürdürmekte ve gelişmektedir.

Karmaşık üretim:

Sağduyu bakımından, karmaşık emek, basit üretimin yüksek bir evrimini ifade eder ve konsantrasyonu, koordinasyonu, çeşitli uğraşı kollarının ortaklaşa eforunu, keza üretim birimlerinde bir araya gelen kalabalık işçilerin varlığını gerektiren, ileri derecede işlenmiş mal üretiminin istarlerine tekabül eder.

Kapitalist rejimde, basit üretim gibi, karmaşık üretim de, sosyal işbölümü ve üretim araçlarının özel mülkiyeti temeline dayanır; üretim araçlarının sahibinin kişisel emeğine değil, fakat ücretli emeğin bu ikincisi tarafından, yani üretici araçların sahibi tarafından sömürülmesi temeline dayanır.

üretim aletleri yada **iş aletleri** (Fr instruments de production ou instruments de travail) İş yada emek araçlarının, emek nesnelerini doğrudan doğruya değişikliğe uğratmağa yarayan nesnelerin tümünü kapsayan özel kategorisi. Bütün iş araçları alet olarak nitelendirilemez. Bu ad genellikle belirli bir faaliyetin icrasına yarıyan nesnelere verilir.

Üretim aletleri başlıca üç büyük bütünden oluşurlar: avadanlıklar, makinalar, ve makina-avadanlıklar.

Üretim aletleri, her zaman ve her yerde, insanla emeğin nesnesi arasında dolaysız, aktif aracılar rolü oynarlar. Dülgerin çekici ya da marangozun rendesi için durum böyledir, ama dokuma tezgâhı için (işçinin yönetimi altında iplikten yola çıkarak kumaş imâl eder) yada türbinler için (hidroelektrik santrallerde elektrik üretirler) de durum böyledir.

Üretim aletleri farklılaşmışlardır, çünkü verili bir somut işle ilgilidirler, bu da biçimlerini, özelliklerini, bir kelimeyle özgül kullanım değerlerini şartlandırır. Öyleyse, birbirlerinin yerini alabilir karakterde değildirler genellikle.

Üretim âletlerinin gelişim düzeyi, kesin bir biçimde, toplumun doğa üstündeki gücünün ölçüsünü verir, insanların doğal güçler üstündeki egemenliklerinin derecesini ifade eder. Aynı zamanda, şu yada bu verili ekonomik çağı da karakterize eder, çünkü bizzat Marx'ın söylediği gibi «bir ekonomik çağı bir başkasından ayıran, imâl edilen şeyden çok, imal etme tarzıdır.»

Üretim aletleri genel olarak hızlı ve kesintisiz bir tarzda değişirler. Bu itibarla, üretim tarzının en devrimci unsurunu teşkil ederler ve bu nedenle onun evrilmesine katkıda bulunurlar.

Toplum geliştikçe iş aletleri nicel ve nitel olarak artarlar. Sayıları çoğalır, türleri çoğalır, aynı zamanda da çok daha spesiyalize olurlar. Başlangıçta bireyselken gittikçe sosyalleşirler: insanın ilkel taş avadanlığından (az farklılaşmış avadanlık) işleten-makina'ya uzanan yol uzun ve karmaşıktır.

Genel olarak kapitalist rejimin çerçevesi içinde, özel olarak da monopolist devlet kapitalizminin çerçevesi içinde, bu hızlı sosyalleşme süreci (büyük üretim birimlerinin gerçekleştirilmesinden ayrılmaz karakterde), finans oligarşisinin mülkiyetî fenomenine, yani gittikçe engelleyici bir rol oynayan kapitalist üretim ilişkilerinin somut ifadesi olan bu fenomene karşıtlaşır.

Üretim anarşisi (Fr. anarchie de la production) Belli üretim tarzlarının, sosyal ölçekte bir üretim organizasyonunun yokluğu halini meydana getiren temel karakteristiği. Bütün meta üretimi tarzlarında, üreticiler, ayrı ayrı, hiçbir işbirliği yapmadan toplumun gerçek ihtiyaçları hakkında hiçbir bilgiye dayanmadan (yada çok eksik bir bilgiye dayanarak) üretim yaparlar. Metalarını, içinde arz ve taleplerin karşılaştığı, pazar adı verilen gayrişahsi yere teslim ederler. Üreticiler, bu yolla, ve yalnızca bu yolla, tüketicilerle ilişkiye girerler ve, giderek, üretim ve tüketim, birçok dalgalanmalardan sonra, ayarlanır.

Bu global duruma üretim anarşisi denir.

Üretim anarşisi planlı ekonominin karşıtıdır, çünkü ekonomiyi yönlendirecek ve yönetecek hiçbir organizasyon bulunmaz. Bu şartlarda, metaın gerçekleşmesi rekabet yoluyla olur. Başlıca regülatör pazardır. F. Engels'in ***Anti-Dühring***'de dediği gibi, hiç kimse, metalarının ne miktarının pazara ulaşacağını, hattâ ne miktarının gerekeceğini bilmez.

Üretim, anarşisi ancak sosyal düzeyde ortaya çıkar, çünkü girişimler düzeyinde, tam tersine, çok mükemmel bir üretim organizasyonu vardır. Mete üretimi tarzlarında ve daha özel olarak kapitalist üretim tarzında, her fabrikadaki sosyal organizasyonla üretimin bütünündeki sosyal anarşi arasında çelişki vardır, karşıtlık vardır.

Üretim anarşisi, bir yandan ekonominin ticarî (marchande) karakterinin, bir yandan da üretim araçlarının özel mülkiyetinin zorunlu bir mantıksal sonucudur. Üretim anarşisi sosyal ilişkilerin özgül tarzı olarak kavranabilir. Böylece, üretim anarşisi, meta üretimi yasalarının özgül işleyişini dile ge-

tirir.

Üretim anarşisi, çeşitli biçimlerde tezahür eder: nispî aşırı-üretim buhranları; sosyal emeğin israfı; işsizlik; bir nispî aşırı-nüfus'un ortaya çıkması; ihtiyaçların karşılanamaması, bazı sektörlerin yada bazı bölgelerin eşitsiz gelişimi, vs.

Üretim anarşisi, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinin aslî fenomenal biçimlerinden birini oluşturur. Gerçekten, bütün düzeylerde gözle görülür karakterdedir, çünkü ekonomik düzeyde serbest girişim temeline, ideolojik düzeyde de özel çıkarlarla genel çıkar arasındaki varsayımsal ayrılık temeline dayanır.

Her kapitalist, çok doğal olarak, ne ra..iplerini ne de toplumun gerçek tüke.... kapasitesini doğrudan doğruya hesaba katmadan, üreitmini bildiği gibi geliştirir.

Öyleyse, üretim anarşisi, içinde üreticiler arasındaki ilişkilerin (ürünler arasındaki ilişkiler olarak tezahür ederler) ve üretimle tüketim arasındaki, üretken sektörlerle üretken-olmayan sektörler arasındaki ilişkilerin kendilerini ifade ettikleri sosyal biçimdir.

Bu şartlarda, üretim anarşisinin, ancak temelleri, yani üretim araçlarının özel mülkiyeti lağvedilerek ortadan kaldırılabileceği açıktır. Görünüşlere rağmen, «planlama» adı verilen kapitalist programlama bu anarşiyi ortadan kaldırmaz. Tam tersine, çelişkileri kızıştırarak, örneğin bazı bölgeleri yada bazı sektörleri bile bile feda ederek yada değerlerine oranla aşırı geliştirerek, vs. daha da ürkütücü boyutlara ulaştırır.

Üretim araçları (Fr. moyens de production) Üretim sürecine dolaysız yada dolaylı olarak giren her türden maddesel nesnelerden meydana gelen bütün. - Üretim araçları, bir yanda iş (emek) araçları, bir yanda da emeğin nesneleri tarafından oluşturulurlar. Bir geçmiş emeğin sonucudurlar daima.

İnsanların sosyal emeği, ne kadar ilkel olurlarsa olsunlar, (yabani meyva toplayıcılığı gibi, çok ender istisnalar dışında), ancak üretim araçlarının yardımıyla gerçekleşebilir. Üretmek gerçekten, insanı ihtiyaçları giderecek nesneler yaratmak için doğal verileri değişikliğe uğratmak demektir. Örneğin, bir ev yapmak için, yapı materyelleri, tuğla, kireç, çimento (emeğin nesneleri de gerekir, ama aynı zamanda malalar, maçunalar, iskeleler, vs. (iş araçları) gereklr.

Üretim araçları üzerindeki mülkiyet tarzı ve özellikle aslî üretim araçları (büyük üretim araçları) üzerindeki mülkiyet tarzı, üretim tarzının tablatını ve karakterlerini doğrudan şartlandırır. Bunun içindir ki, üretim araçları sosyal üretim ilişkilerinden ayrı düşünülemez. Tersine olarak, üretim araçları, ancak insanın işgücü tarafından harekete geçirilebilirler ve işgücü bu nedenle, nesnel olarak, üretimin kesin (decisif) faktörüdürler.

Üretim araçlarıyla tüketim araçlarını birbirinden ayırmaya yarayan diferansiyel ölçüt, yalnızca işlevsel türden bir ölçüttür. Herhangi bir nesne, ancak, herhangi bir verili nesnel durumda üretim aracı işlevini fiilen yerine getirdiği için üretim aracıdır yada üretim aracı olur; buna göre, elektrik, örneğin ev içi-aydınlatmaya yaradığı zaman tüketim aracıdır, bir fabrikanın makinalarını çalıştırmaya yaradığı zaman üretim aracıdır.

Burjuva ekonomi politiği, üretim araçlarıyla teknik sermaye adını verdiği şeyi özdeşleştirir. Demek ki, burjuva ekonomi politiği, çok genel karakterde, tarihen bilinen çeşitli üretim tarzları içinde zorunlu, olarak değişik biçimlere bürünen bir ekonomik kategoriyle, onun, teknik bir maske altında belirli bir sosyal ilişkiyi ifade eden, tarihsel biçimlerinden birini karıştırır. Bu teknik yanıltmaca, mantıksal olarak, kapitalist sömürünün hasıraltı edilmesi sonucunu doğurur; kapitalist sömürü ise, tarihsel olarak, üreticilerin üretim araçlarından köklü bir tarzda ayrılmalarıyla (ilkel birikim) şartlandırılmıştır.

Üretim faktörleri (Fr. facteurs de production): Kullanım değerleri üretiminin belirlenmesine katkıda bulunan ekonomik ve teknik unsurlar. - Üretim faktörleri üç grup olarak sınıflandırılabilirler: işgüçleri, sermayeler, doğal faktörler.

Ekonomik faaliyetin bu farklı faktörleri tüketim malları üretimiyle ilgili girişimin temsil ettiği ekonomik birim içinde sıkı sıkıya bileşmiş olarak bulunurlar. Doğal faktörler varoluş nedenleri hizmet sağlama olan girişimlerin dışındadırlar.

Bu üç grup içinde, en önemlisi, öteklerin kendisine bağımlı bulundukları işgüçleri grupudur; çünkü, bir gerçektir ki, insan olmadan, sermayeler ve doğal faktörler hiçbir şeye yaramaz. Ama toplum halinde yaşayan insanın, toplumun devamı, giderek gelişmesi için, diğer iki grupa ihtiyaç duyduğu da doğrudur.

— *İşgüçleri* esas itibarlyle, hemcinslerine yararlı mallar ve hizmetler üretmek için harcadığı bilinçli çaba içinde, insandan oluşurlar ve, bu itibarla, yine yararlı başka ürünlerle ya da hizmetlerle mübadele edilebilirler.

— *Sermayeler* girişimin temsil ettiği ekonomik birim içinde, doğal faktörün işgüçleri tarafından işletilmesi için gerekan mali ve teknik araçların bütünüdürler.

— *Doğal faktörler*, doğada bulunan hammaddeler ve enerji kaynaklarından oluşurlar, en önemlileri arasında: kömür (hem hammadde, hem de enerji kaynağı), petrol gibi hidrokarbürler ve doğal gazlar vardır.

Sermayelerle ilgili olarak, marksist bakış açısına ya da marksist-olmayan bakış açısına göre, sermaye kelimesinin anlamını ayırmak gerekir (sermaye kelimesine bakınız).

Gerçekten, marksist- olmayan bakış açısına, ya da «burjuva» bakış açısına göre, sermaye, her çeşit iş âletini içerir (fabrika, donanım, arsa, para, başka bir deyişle üretim araçları ailesine ait herşey).

Marksist bakış açısına göre, sermaye, ne yalnızca bir paradır ne de üretim araçlarıdır, ama belirli bir sosyal üretim ilişkisidir ve bu sosyal üretim ilişkisi içinde üretim araçları ancak kapitalistlerin özel mülkiyeti oldukları ve işçi sınıfını sömürmek için kullanıldıkları zaman sermaye olurlar. Başka bir deyişle, marksist bakış açısından, sermaye, ücretli işçilerin sömürülmesi yoluyla bir artı-değer üreten bir değerdir.

Üretim faktörleri kavramı, ideolojik karakterde, ampirik bir kavramdır; çünkü değerlenme sürecini bütünüyle hasıraltı ederek yalnızca kullanım değerlerini içerir. Vülger ekonominin aslî bir ideolojik ürününü teşkil etmesi bir raslantı değildir. çünkü sosyal ilişkileri, üreticilerle üretim araçlarının sahipleri arasındaki ilişkileri eninde sonunda nötr bir takım nesneler (faktörler arasındaki ilişkilere dönüştürmeye yarar. Bu kavram, ekonomi politik açısından, bilimsel değildir. Çok çok tasvirî (signalétique) bir değeri vardır.

Üretim fiyatı (Fr. prix de production) Metaın üretim masraflarıyle ortalama kârın toplamına eşit olan fiyat. - Üretim fiyatı iki değişik unsurdan oluşur. Bir yandan, zorunlu olarak değişmez sermayeye ve değişken sermayeye ayrılan üretim masrafları yada üretim maliyeti; öte yandan, avanse edilen sermaye üzerinden hesaplanan ortalama kâr.

Ortalama kârın kendisi, söz konusu her sermayeye, çeşitli branşların kâr oranlarının eşitlenmesinden çıkan ortalama bir kâr oranı uygulanmasıyla elde edilir. Organik bileşimin yüksek yada düşük olmasına göre, bu oranlar başlangıçta çok eşitsizdirler. Ama, rekabetin etkisiyle, özdeşleşme eğilimi kazanırlar: başka bir deyişle, eşit büyüklükte her sermaye, yatırım alanı ne olursa olsun, özdeş bir kâr elde eder.

Bir örnek alalım: bir metaın üretim maliyeti 100'e eşitse (değişmez sermaye + değişken sermaye) ve ortalama kâr oranı % 20 olarak tespit edilmişse, üretim fiyatı 100 + 20 = 120'ye yükselecektir.

Üretim fiyatları, aşağıdaki basitleştirilmiş örneğin gösterdiği gibi, değerden uzaklaşma eğilimindedirler:

Organik bileşimleri farklı, aynı üretim maliyetine sahip, üç sektör olsun:

1. 70 c + 30 v = 100
2. 80 c + 20 v = 100
3. 90 c + 10 v = 100

Görülüyor ki, ortalama kâr oranı 20 ise, artı-değer oranı yada sömürü oranı % 100 ise. üretim fiyatı ve değer ancak bir durumda (sektör 2'nin durumunda) birbiriyle uygunluk halindedirler.

Üretim fiyatı	*Değer*
1. 100+20=120	100+30=130
2. 100+20=120	100+30=120
3. 100%20=120	100+10=110

Üretim fiyatları, değerin dönüşüme uğramış bir biçimidirler. Değer yasasının somut tezahürlerini ifade ederler.

Üretim güçleri (Osm. istihsal kuvvetleri Fr. forces de production, İng. forces of production) Üretim sürecinin öznel ve maddesel etkenlerinin tümü ve bunların maddesel mal üretimindeki ortak etkileri. Üretim güçleri arasında, gerek yetenekleri, üretim deneyimleri, iş becerileri ve genel bilgileriyle ***insanlar***; gerek ***üretim araçları***, üretim teknolojisi ve organizasyonu, gerekse doğrudan bir üretim gücü haline gelmiş olan ***bilim*** bulunur.

Üretim güçleri, toplumun doğayı değiştirebilirliğini, aktifliğini dile getirirler; üretim güçlerinin gelişim düzeyi, doğanın insan tarafından ne derece denetlenebildiğini, egemenlik altına alınabildiğini gösteren mihenk taşıdır.

Üretim güçleri, mevcut ***üretim ilişkileri***'yle kopmaz bir bağlantı içinde varolurlar ve birlikte, tarihsel olarak belirlenmiş olan ***üretim tarzı***'nı oluştururlar. En önemli üretim gücü, yada ana üretim gücü, yaratıcı yetenekleri, bilgileri ve deneyimleriyle insandır, yani emekçilerdir. Onlar olmaksızın, otomatikleştirilmiş de olsa, hiç bir üretim süreci yürümez. İş araçlarının işlenmesi ve kullanılması, insanların bilgilerine ve yeteneklerine, onların doğa süreçlerine ne derece egemen olduklarına ve tekniği ne ölçüde rasyonel olarak uyguladıklarına bağlıdır. Ama aynı zamanda, bu bilgiler ve yetenekler, mevcut iş araçlarına, üretim güçlerinin gelişim düzeyine bağlıdırlar. Üretim güçlerinin gelişim düzeyi demek, en başta iş araçlarının ve insanların, bu gelişim düzeyine tekabül eden gelişimleri demektir. Üretim güçlerinin gelişim düzeyinin mihenk taşı ***çalışmanın üretkenliği***'dir.

Üretim güçleri, üretimin aktifleştirici, harekete geçirici (dönüştürücü) öğeleridirler. Aynı zamanda, bir yeniden üretim süreci olan üretim sürecinin mahiyetinden, üretim güçlerinin hareketi ve değişimi çıkar; bu hareket ve değişme, başlangıçta mevcut üretim ilişkilerinin sınırı içinde oluşur, ama sonunda, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında çatışmaya yol açarlar. Bu çatışma, kendini sınıf savaşımında ve bunalımlarda dışa vurarak toplumsal devrimde doruk noktasına ulaşır ve nihayet köhneleşmiş üretim tarzı, devrim süreci içinde gitgide ortadan kalkar.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki üretim güçlerinin gelişmesi, sosyalist topluma geçişi olanaklı kılmakla kalmaz, aynı zamanda bu geçişi tarihsel bir zorunluk durumuna getiren bir düzeye ulaşır. Sosyalist toplum, üretim güçlerinin planlı ve engelsiz gelişmesi, giderek toplumun gelişmesi ve insan kişiliğinin oluşması yönünde gerekli olanakları sağlayan tarihteki ilk toplumdur.

Günümüzde, ***bilimsel - teknik devrim*** sayesinde, üretim güçlerinin karakteri temelden değişmektedir.

Üretim güçleri kavramı, toplum bilimleri açısından yaşamsal bir önem taşır; bu kavram, son tahlilde, üretim güçlerine dayanan toplumsal gelişmenin planlı bir gelişme olarak kavranmasını olanaklı kılar. Üretim güçlerinin mevcut gelişim düzeyi, bilimsel bir kesinlikle saptanabilen bir büyüklüktür.

Üretim ilişkileri (Osm. istihsal münasebâtı, Fr. rapports de production, İng. relations of production): Toplumsal yaşamda maddî zenginliklerin üretimi, mübadelesi ve bölüşümü süreci içinde toplumdaki bireyler arasında ortaya çıkan ve insan bilincinden bağımsız olarak varolan maddî toplumsal ilişkilerin tümü. Üretim ilişkileri, üretim güçlerinin gelişim düzeyi tarafından belirlenir ve bunlarla birlikte toplumun ***üretim tarzı***'nı oluştururlar. «İnsanlar, yaşamlarının toplumsal üretiminde maddî üretim güçlerinin belirli bir gelişim basamağına tekabül eden, belirli, zorunlu, iradelerinden bağımsız üretim ilişkileri kurarlar.» (Marx).

İnsanlar üretim faaliyetinde bulunurlarken, yalnızca doğaya etki yapmakla kalmazlar; birlikte üretim için, aralarında karşılıklı olarak belirli ilişkiler, bağlar kurmak gereksinimini de duyarlar. «İnsanlar yalnızca, belirli bir tarzda birlikte çalışır ve faaliyetlerini karşılıklı olarak mübadele ederlerse, üretim yaparlar (Marx). Toplumsal ilişkilerin tümü içinde en temel ilişkiler olarak başlı başına bir yer tutan üretim ilişkileri, insan bilincinin dışında, bilinçten bağımsız ve nesnel-gerçek olarak mevcuttur; maddî karakter taşır ve toplumun maddî yaşam koşulları arasında yer alırlar. Üretim ilişkilerinin karakteri, üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimi tarafından belirlenir. Üretim ilişkilerini oluşturan öğeler arasında; insanların üretim araçlarıyla olan ilişkilerini, mülkiyet ilişkilerini ve bunlardan türeyen sınıflar ve toplumsal katmanlar arasındaki ekonomik ilişkileri, bu sınıf ve toplumsal katmanların üretimdeki konumlarını, faaliyetlerin veya ürünlerin üreticiler arasındaki mübadele biçimlerini saymak olanaklıdır. Bunlar içinde en belirleyici olanı, mülkiyet ilişkileridir; diğer ilişkilerin tümü ise, onun çeşitli ifade biçimleridir. Buradan şu sonuç çıkar: Toplumsal ilişkilerde ortaya çıkacak her köklü değişiklik, mülkiyet ilişkilerinin değişmesini bir önkoşul olarak zorunlu kılar.

Toplumdaki üretim ilişkileri, bir → sosyo-ekonomik kuruluş'un belirli bir andaki tarihsel karakterini belirler ve onun temel yapısını oluşturur. Sosyo-ekonomik kuruluşların, ilkel toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum ve komünist toplum gibi temel tiplerinin tümü, kendilerine özgü üretim ilişkileriyle dayanırlar. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan sosyo-ekonomik kuruluşların üretim ilişkileri, uzlaşmaz karakter taşırlar. Birbirine düşman sınıfların ortaya çıkmasının başlıca nedeni olan bu üretim ilişkileri, bir avuç azınlığın (sömürücü sınıf) büyük halk çoğunluğunu (emekçiler) sömürüp baskı altında tutmasıyla kendini belli eder.

Sosyalist devrimle birlikte, üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyet temeline dayanan yeni bir üretim ilişkileri tipi oluşur. Bu üretim ilişkileri, sömürüden ve baskıdan kurtulmuş olan insanlar arasındaki dostça dayanışmanın ve karşılıklı yardımlaşmanın ifadesidir. Sosyalist üretim ilişkilerinin belli başlı belirgin özellikleri şunlardır:

1) Devlet mülkiyeti ve kooperatif mülkiyeti gibi çeşitli biçimler altındaki toplumsal mülkiyetin, en önemli üretim araçları üzerinde sınırsız egemen olması;

2) Emekçilerin sömürüden kurtulması ve karşılıklı sosyalist yardımlaşma içinde kardeşçe işbirliği ilişkilerinin kurulması;

3) Ürünlerin, «herkese yeteneği ölçüsünde, herkese emeği ölçüsünde» ilkesi uyarınca dağıtılmasıdır.

Üretim ilişkileri, üretim güçleriyle ayrılmaz bir bağlamlılık içinde gelişir. Ama bu, üretim ilişkilerinin pasif bir rol oynadığı ve otomatik olarak üretim güçlerine bağımlı olduğu anlamına hiçbir zaman gelmez. Çünkü üretim ilişkilerinin karakteri, üretim güçlerindeki gelişme temposunun, gelişme boyutlarının ve bu gelişmeden doğan toplumsal sonuçların, üretim güçlerinin gelişme biçimidir. Üretim ilişkileri, taşıdıkları karakterin üretim güçlerine uygun olup olmamasına göre, bu güçler üzerinde itici veya engelleyici etki yaparlar. Bu olgudan, üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasındaki diyalektiğin genel yasalarından biri yani üretim ilişkilerinin üretim güçlerinin karakterine uygunluğu yasası çıkar. Gelişimlerinin belli bir basamağındaki üretim güçleri, kendileri için artık bir gelişme biçimi olmaktan çıkıp ayakbağına dönüşen üretim ilişkileriyle çelişkiye düşerler. Böylece ortaya çıkan çatışma, ancak ve ancak üretim ilişkilerinin köklü bir değişikliğe uğraması yoluyla ortadan kalkabilir. Tarihsel bir zorunluk olan bu değişiklik eğilimi, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda, mevcut mülkiyet ilişkilerini, elindeki her araca başvurarak vargücüyle korumaya çalışan egemen sınıfın direnciyle karşılaşır; işte bu yüzden de, atılım halindeki üretim güçleriyle, bu ilerlemeyi engelleyen üretim ilişkileri arasındaki çatışma, sınıflar arası bir çatışmaya dönüşür ve sınıf savaşımı içinde gerçekleştirilen bir toplumsal devrimle giderilir.

Sosyalist devrimin başarıya ulaşmasından sonra, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında artık uzlaşmazlık kalmaz. Sosyalist üretim ilişkileri ile üretim güçlerinin toplumsal karakteri arasındaki uyum, sosyalist üretimin planlı, dengeli ve sistemli bir gelişme göstermesini olanaklı ve zorunlu kılar. Ancak, sosyalist toplumda da, üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin gelişme hızları arasında daima yeni bir takım farklılaşmalar ortaya çıkar veya üretim ilişkilerinin çeşitli öğeleri ile yeni üretim güçleri arasında bazı uyumsuzluklar başgösterir. Böylece ortaya çıkan nesnel çelişkiler, toplumsal gelişmenin

devamını sağlayan itici güç rolü oynarlar. Toplum, işçi sınıfının ve onun partisinin öncülüğünde, üretim ilişkilerini sürekli olarak yetkinleştirerek ve toplumsal yeniden üretim sürecinin bütününün planlanmasını ve yönetimini düzelterek bu çelişkileri çözüme kavuşturur ve böylece üretimin hızını ve sürekliliğini güvence altına alır.

Üretim maliyeti (Fr. coût de production). Mete üretiminin gerektirdiği parasal harcamaların toplamı. — Bir kapitalist için, metaların üretimi, muhasebe düzeyinde iki sütunda ifade edilir. Bunlardan biri, «yükümler» (yada «giderler») başlığını taşımakta ve yapılması gerekmiş olan bütün harcamaları kapsamaktadır. «Ürünler» (yada «gelirler») başlığını taşıyan öbür hanede ise, metaların satışından elde edilen bütün gelirler yer alır.

Giderler, üretimin mal olduğu miktara, yani üretim maliyetine tekâbül eder. Çeşitli nitelikteki harcamaları kapsar bunlar; ilk madde satın alınması (yada, daha doğrusu, makinaların değerlerinin bir kısmının hesaba geçirilmesi); ücretlerin ödenmesi. Bütün bu harcamalar, bir maliyet fiyatı şeklinde ortaya çıkar.

Soyut, genel bir kavram olan maliyet ile bu kavramın somut ve tikel ifadesi olan maliyetler'i biribirinden ayırt etmek gerekir.

Üniversiteler ekonomi politik, eşit önem taşımayan iki maliyet sınıfı kabul eder: bir yanda, değişmez (constant) maliyetlerle değişen maliyetler; öte yanda ise ortalama maliyetlerle marjinal maliyetler.

Değişmez maliyetler, örneğin genel masraflar cinsinden, üretimin hacmine bağlı olmayan maliyetlerdir. Bunun tam tersine olarak değişken maliyetler, üretim hacminin bir işlevi olarak ortaya çıkmaktadırlar: Üretim arttıkça, değişen maliyetler de yükselmektedir.

Ortalama maliyetler, üretilmiş olan bir birimin üretim maliyetini, üretimin anından (üretim peryodunun başı, ortası yada sonu) bağımsız olarak dile getirmektedirler: toplam üretim maliyeti ile üretimin hacmi aresındaki orana eşittir bunlar. Marjinal maliyetlerse, en son imal edilen ek (marjda, kalan) birimlere ilişkindirler.

Burjuva ideolojisi, bu kavrama büyük bir önem verir; çünkü fiyatı, marjinal maliyete bağımlı bir şey gibi göstermekte ve böylece de fiyat-değer bağıntılarını hasıraltı etmeğe çabalamaktadır.

Bütün şu anlatageldiklerimize göre, total maliyet, değişmiyen maliyet ile değişken maliyetin toplamına eşit olmaktadır.

Değer kompozisyonu bakımından üretim maliyeti, zorunlu bir şekilde, değişmiyen sermeye ile değişken sermayeyi içermektedir. Bilimsel kavramlar olan değişmez sermaye ve değişken sermeye kavramları ile teknik birer muhasebe kavramı olan değişmiyen maliyet ve değişen maliyet kavramlarını katiyen birbirlerine karıştırmamak gerekir.

Üretim maliyeti, harcanmış olan ve dolayısıyla da yerinin yeniden doldurulması gereken sosyal emekle ilişkilidir. Şu halde üretim maliyeti, değere eşit değildir: değer/artı-ürün oranına tekabül eder.

Kapitalist için üretim maliyeti, herhangi bir kâr sağlamadan önce geri alması gereken miktarı belirtmektedir: satılan ilk birimlerin geliri, bu maliyeti amorti eder.

Toplum bakımından üretim maliyeti, sosyal emeğin, basit yeniden-üretim çerçevesi içinde üretim sürecinin bileşenlerini yenilemeyi sağlayan parçasıdır.

Görüldüğü gibi üretim maliyeti, somut bir şekilde, hem bir değer transferini (değişmez sermaye), hem de bir değer yaratımını (değişken sermaye) dile getirmektedir.

Üretim tarzı (Osm. istihsal tarzı; Fr. mode de production, İng. mode of production) Toplumsal üretimi, tarihsel bakımdan belirli bir gelişim basamağında, coğrafi, yerel, ulusal vs. farklılıkları göz önüne almadan üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin bir bütünlüğü olarak genel içeriğiyle dile getiren tarihsel maddeciliğin temel kavramlarından biri. - Üretim, her sosyo-ekonomik kurumun belirleyici dayanağıdır. Toplumsal yapı, toplumun sınıflara ve katmanlara bölünme biçimi, politik, hukuksal ve ideolojik ilişkiler, toplumsal kuramların ve görüşlerin tümü, doğrudan yada dolaylı olarak, hep üretime bağlıdırlar. «Maddî yaşamın üretilme tarzı, toplumsal, politik ve fikirsel yaşam sürecini koşullar.» (Marx).

İnsan toplumlarının ve insan toplumları tarihinin bilimsel olarak kavranması bakımından büyük bir önem taşıyan bu saptama, toplumun gelişmesinin tabi olduğu temel yasaların bulunmasına yol açmıştır. «Darwin'in organik doğa yasalarını keşfetmesi gibi, Marx da insanlık tarihinin gelişme yasalarını; o zamana kadar ideolojik sahtekârlıkların altında gizlenmiş olan (ve) insanların, politikayla bilimle, sanatla, dinle vb. uğraşmadan önce öncelikle yemek, içmek, barınmak ve giyinmek zorunda olduklarını (söyleyen) basit gerçeği; yeni dolaysız maddî mal üretiminin ve giderek bir halkın yada bir zaman kesiminin mevcut ekonomik gelişim basamağının, üzerinde devlet kurumlarının, hukuk anlayışlarının, sanatın ve hatta söz konusu insanların dinsel tasarımlarının yükseldiği temeli oluşturdukları, bu nedenle de bunlara dayanarak açıklamaları gerektiği» (Engels) gerçeğini keşfetmiştir.

Üretim tarzı, üretim tarzının hem birbirine karşı hem de birbirini koşullayan yanlarını oluşturan üretim ilişkileri ile üretim güçlerinin diyalektik bütünlüğüdür. Üretim tarzının bu iki yanı arasında karşılıklı bir etki vardır; üretim güçleri, üretim ilişkilerinin karakterini ve gelişimini belirlerler; üretim ilişkileri de, üretim güçlerinin gelişme biçimi olarak, bu üretim güçlerinin gelişme olanaklarını, kullanılışlarını ve toplumsal sonuçlarını belirlerler. Diyalektik niteliktekî bu karşılıklı ilişki içinde, üretim güçleri, son tahlilde, belirleyici rolü oynayan yan olup, devrimci ve ileriye yönelticî öğe olarak sürekli gelişme içinde bulunurlar.

Üretim tarzının doğuşu ve ortadan kalkışı genel yasal düzenliliklere uygun bir süreç, gelişen üretim güçleri ile o gelişmeye ayak uyduramayan üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin artmasının bir sonucudur.

Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan sınıflı toplumlarda, bu çelişkiler uzlaşmaz karakter taşırlar: sınıf savaşımı içinde kendilerini belli ederler ve yeni bir üretim tarzına yol açan toplumsal devrimlerle ortadan kalkarlar. Yeni doğan her üretim tarzı, bir öncekine göre, daha ileri bir üretim tarzıdır; çünkü modern tekniğe bağlı olan ve büyüyen üretim güçlerine daha geniş gelişme olanakları sağlayan sınıf tarafından taşınır. İnsanlık tarihi, sırayla birbirinin yerine geçen şu üretim tarzlarını tanır: İlkel toplum, köleci toplum, Feodalizm, kapitalizm sosyalist toplum ve komünist toplum üretim tarzları. Çağımızda, kapitalist üretim tarzından sosyalist toplumun ve komünist toplumun üretim tarzına geçiş süreci dünya çapında gerçekleşmektedir.

Üretim tekniği (Fr. technique de production, İng. technic of production) Belli bir kullanım değerini üretebilmek için zorunlu olan metot ve usullerin tümü. — Üretim, belirli araç, metot ve usullerden yararlanarak gerçekleştirilir; işte bu araç, metot ve usullerden oluşan bütüne, üretim teknikleri adı verilmiştir. Genel olarak tekniğin belli bir andaki durumunu yansıtan bu teknikler, üretici güçlerin bir parçasıdırlar. Gene bu teknikler, üreticilerin, emek nesnelerini kullanım değerlerine dönüştürmek üzere nasıl işlediklerini dile getirirler.

Tekniğin, özü bakımından maddî bir veçhesi vardır: belirli maddî araçları, belirli maddî erekleri gerçekleştirmek üzere belli bir şekilde kullanmak söz konusudur teknikte.

Bu kendine özgü kullanım, üreticide — bu üretici ister tek başına, ister başka üreticilerle elele çalışsın— belli bir ustalığı belli bir deneyin birikimini gerektirir.

En genel anlamda teknik, bir bütünlük (totalité) olarak göz önüne alınmakta, ve bu bakımdan da bir başka bütünlük olan bilime karşıt tutulmaktadır.

Daha sınırlı bir anlamda teknik, her türlü belirli ekonomik, üretici faaliyete uygulanmaktadır; ve bu bakımdan da özgül bir karakter taşır: Örneğin tarım tekniği (bir tarım makinasını kullanmak, topreği sürmek, tohum ekmek, vs.), mobilya yapım tekniğinden (keresteyi biçmek; rendelemek, vidalamak, vs.) elbette kî son derece farklıdır.

Teknik ve dolayısıyla üretim teknikleri, üretici güçlerin gelişmesine bağlı olarak evrilirler. Teknik, bu bakımdan, üretici güçler tarafından ulaşılmış bulunan düzeyi, ya-

ni doğal süreçler üzerinde kurulan egemenlik derecesini göstermektedir. Teknik, özü bakımından etkilidir; bu şu anlama gelir: tekniğin kapsadığı araçlar gerçekleştirmek istenilen ereği, kaçınılmaz biçimde gerçekleştirmek zorundadırlar. Burada araçlar, birer neden olarak ortaya çıkarken, erek de bu nedenlerin etkisinin yarattığı bir sonuç olarak görünmektedir.

Öte yandan teknoloji de, bu yararlanma tarzını sağlayan bilgi olarak tanımlanabilir Zanaat ve mesleklerin bilimidir teknoloji, genel olarak teknik faaliyetlerin bilimidir. Teknoloji, ekonomik faaliyetin ulaşması gereken çeşitli ereklerin gerçekleşmesine yarayan araçların bilgisidir, en değişik maddî teknikleri kapsayan bir bilgidir.

Geniş anlamda teknik, bir sanatın, bir fabrikasyonun, bir insan faaliyetinin başvurduğu usullerin tümü olarak da çözümlenebilir. Dolayısıyle de teknik, kendi başına buyruk bir sosyal işlev olarak değil, tam tersine insan faaliyetinin kendine özgü karekter taşıyan bir yanı olarak göz önüne alınabilir ancak. Gerçekten de her faaliyet türü, istenen ereğe ulaşılmasını sağlayacak araçları ve usulleri dalma içerir.

Teknik insanın üretici güçlerinin üç bileşeninden biridir (öbür ikisi Üretim araçları ve İşgücü'dür). Bu bakımdan teknik, insanların doğayla olan bağıntısının sürekli bir yanını dile getirir. İnsan varlığı ta başından beri, en ilkel aleti yaptığı andan beri, bu aletl, bütün öbür usullerin dışında kalan belirli bir tarzda ve sadece o belirli tarzda kullanmıştır; çünkü benimsenen metot, belli bir anda daha etkili olmuştur, nesnel realiteye daha uygun düşmüştür..

Günümüzde çoğu ideologlar, teknikle insanın mekanik faaliyetlerinin tümünü özdeşleştirme eğilimindedirler. Tekniğin makina ile bir tutulması şeklinde beliren bu teknik-mekanik özdeşlemesi, abartmalıdır ve bir teknik fetişizminin temelini meydana getirmektedir.

Bu açıdan bakınca teknik, kendi başına buyruk, insanlardan ayrı, insanları ezen ve köleleştiren bir kuvvet gibi gözükmektedir. Aslında ise bu yeni fetişi doğuran, kapitalist Üretim tarzı olmuştur. Tekniğin yen tutması diye bir şey söz konusu olamaz; teknik, bütün Üretim tarzlarının hizmetindedir ve gerçekte Üretim tarzına sıkı sıkıya bağımlıdır. Nitekim teknik, sosyalist rejimde, gerçek haliyle... yani : doğayı tamamiyle egemenlikleri altına alma mücadelesi veren insanların vaz geçilmez zorunlu bir yardımcısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Üstyapı (Fr. ve İng. superstructure) Belli bir sosyal formasyondaki sosyal, yani siyasal, felsefî, hukuksal, sanatsal, dinsel, vs. kavram ve fikirlerle bunlara denk düşen siyasal ve hukuksal kurumların bütünü. - Üstyapı, adından da belli olduğu gibi, bir yapının üst katına tekâbül eder. Bu yapı, geometrik anlamda değil de mecazî (métaphoriquel) bir anlamda üst üste konulmuş iki parçadan oluşur : temeli meydana getiren ekonomik yapı ile bu temelin üzerinde yükselen (Marx'ın öz deyişine göre) üstyapı.

Şu halde Üstyapı, belli bir temel olmaksızın varolamaz : bu temel incelenmeksizin, üstyapı da incelenemez.

Üstyapı, genellikle, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki bütünü ihtiva eder : Bir yanda insanın site, devlet, aile içindeki hayatını düzenlemesini mümkün kılan siyasal ve hukukî kurumlar yeralır. Bu siyasal ve hukukî kurumlar örneğin her türlü yönetim mekanizmaları, hükümetler, meclisler ve anayasa hukukundan kaynaklanan öteki benzer kurumların yanı sıra mahkemeler, hapishaneler, ordu, kısacesi devlet kurumlarından oluşurlar.

Ama insanın hayatı sadece maddî değildir, aynı zamanda manevîdir de. İnsanın kişiliğini meydana getirecek olan her tipten sosyal ilişkiler, belirli birtakım tasarımlar, fikirler, kavramlar, vs. hâlinde yansır. Bu fikirler, ahlâk, din, hukuk, sanat, vs. gibi, ayrışıma uğramış alanları doğuran özgül bir aktiviteyi belirler.

Görüldüğü gibi Üstyapı, alabildiğine karmaşık, biribirinden ayrı parçalardan oluşan ve tamamiyle otonom, tamamiyle bağımsız olarak gözükan bir bütün meydana getirmektedir. Ama bu, aldatıcı bir görünüştür.

Toplumların incelenmesinde esas problem, temel (ekonomik yapı) ile Üstyapı arasındaki ilişkinin bilinmesinde yatmaktedır. Temel, genel olarak, Üstyapıyı egemenliği altında tutar; şu belirli anlamda ki üretici güçlerin önemli bir evrimi sonucunda temelde meydana gelen derin bir değişme, uzun ya da kısa bir süre sonra, üstyapıda da bir alt üst oluşa yolaçacaktır; ama iki yapı arasındaki bu bağ, basit olmadığı gibi tekyanlı da değildir.

Üstyapı, en son tahlilde, elbette ki hiç bir zaman motor bir rol oynayamaz; ama belli bir yeni temele dayanarak, bir fren rolü oynayabileceği gibi tam tersine katalizatör bir rol de oynayabilir.

Doğrusu istenirse Üstyapı, ekonomik ve sosyal ilerlemenin her anında homojen olmaktan uzaktır. Gerçekten de Üstyapı, üç eşitsiz kademeyi içermektedir: ortadan silinmiş ya da önemini yitirip ikincilliğe düşmüş üretim tarzlarına tekâbül eden, çoktan aşılmış, geride kalmış Üstyapıları kapsayan bir ilk kademe; varolan Üstyapıya tekabül eden, egemen durumdaki Üstyapıyı belirleyen bir ikinci kademe; tohum halinde bir üst yapı olarak (gelecek olan ve varolan temelden daha üstün olan bir temelin üstyapısına ait unsurlar olarak) tahlil edebileceğimiz bir üçüncü kademe. Görüldüğü gibi, üstyapı konusunda, otonomi (autonomie), kalıntı (survivance) ve geride kalış (decalage) kavramaları temel bir önem taşır.

Özü bakımından üstyapı, egemen sınıfın üstyapısıdır. Her dönemde, kurumlar gibi ideolojiler de varolan durumu koruyup sürdürmek üzere, yani sömürülenlere karşı sömürenlerin çıkarlarını savunmak üzere meydana getirilirler.

İnsanlar onları biribirlerine karşıt kılan uzlaşmazlıkların bilincine ancak Üstyapı düzeyinde varabildiklerine göre, toplumların evrimine üstyapı kumanda eder gibi gözükmektedir. İdealist tezlere göre, Tarihi belirleyen fikirlerdir.

Marksizmin gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri de, burada, terimleri tersine çevirmek olmuştur fikirlerin otonomisi nispidir sadece nihaî tahlilde fikirleri belirleyen, ekonomik yapıdır.

Ütilitarizm bk. **faydacılık.**

ütopya (Fr. utopie; İng. utopia). Kurulması özlenen yetkin ve kusursuz bir toplum düzeninin, sanki o düzen kurulmuşçasına, bütün ideal kurumlarıyle ve inceden inceye somut biçimde tasviri. - *Ütopya*, İngiliz düşünürü Thomas More (yada, Morus)'un 1516'da yayınlanan aynı isimli eserinde, böyle bir ideal toplum düzeni içinde yaşadığını anlattığı hayalî ülkeye verdiği isimdir. Bu türden ideal bir toplumun tasvirine, felsefe tarihinde sırasıyla, «Atlantis» efsanesiyle ilgili olarak Platon'da, Farabî'de, More'da, Fr. Bacon'da, Campanella'da, Fénelon'da ve Cabet'de rastlanmaktadır. Marx'ı önceleyen *ütopik sosyalizm* akımının temelinde bu türden tasvirler vardır. - Günlük konuşma dilinde ve çoğu zaman kötüleyici bir anlamda ütopya; gönül çelen ama gerçekleri, insanın doğasını ve somut hayat şartlarını hesaba katmadığı için gerçekleşmesi mümkün olmayan siyasal yada toplumsal idealleri belirtmek amacıyle kullanılmaktadır.

V

VADİM Roger (Paris 1928) Fransız sinema yönetmeni. Tiyatro oyuncusu Idl. 1949'dan sonra Marc Allegret'nin asistanı oldu. Sinemaya yeni başlayan Brigitte Bardot'yu himaye ettl, onunla evlendl ve ***Ve Allah Kadını Yarattı*** (Et Dieu Créa la Femme, 1956) adlı filmi çevirdi. ***Saint-on Jamais*** (Bilinmez kl, 1957), ***Tehlikeli İlişkiler*** (Les Llalsons Dangereuses, 1959), gibi sanat kaygısı ağır basan filmlerden sonra, ticari amaç gözeten filmler çevirdi: ***Et Mourir de Plaisir...*** (Ve Zevkten Ölmek...), ***Yorgun Savaşçı*** (Le Repos du Guerrier, 1962), ***Château en Suède*** (İsveç'teki Şato, 1963), ***Aşk Zinciri*** (La Ronde, 1964), ***Oyun Bitti*** (La Curée, 1965), ***Barbarella*** (1967).

VAİLLAND Roger (Paris 1907 / Meillonnais, Ai 1965) Fransız romancısı. İkinci Dünya savaşından önce ***Grand Jeu*** (Büyük Oyun) adlı gerçeküstücü bir dergi kurdu ve muhabir olarak tanındı. İlk romanı ***Dröle de Jeu***'de (Acayip Oyun, 1945) anlattığı direnme hareketine katıldı. Vailland, yapıtlarında alaycı ve iğneleyici ahlâkçı olarak ortaya çıkar : ***Les Mauvais Coups*** (Tehlikeli Vuruşlar, 1948), ***Bon Pied, Bon Oeil*** (1950), ***Yalnız Adam*** (Un Jeune Homme Seul, 1951), ***Beau Masque*** (Güzel Maske, 1954), ***325 000 Francs*** (1955), ***Kanun*** (Loi, 1957), ***La Fête*** (Şenlik, 1960), ***Le Regard Froid*** (Soğuk Bakış, 1963), ***La Truite*** (Alabalık, 1964). Bunlardan başka denemeler ve tiyatro piyesleri de yazdı : ***Héloise et Abélard*** (1947), ***Monsieur Jean*** (1959).

Roger VAILLAND ünlü yapıtı 325.000 Frank'ın filme alınışı sırasında oyuncularla.

VAJDA Janos (Peşte 1827 / Budapeşte 1897) Macar yazarı. 1848'de Devrimci gençliğe önderlik etti. Kurtuluş savaşına gönüllü olarak katıldı, yenilgiden sonra Avusturya imparatorluğu ordusuna alındı ve İtalya seferine katılmak zorunda kaldı. Zaman zaman tiyatro oyunculuğu, eğitmenlik, ekonomi ve tarım uzmanlığı yaptıktan sonra, şiir kitapları yayınladı ***V. Janos Összes Költemenyei*** (V. Janos'un Bütün Şiirleri, 1881). Bu yapıtlar, geleneksel biçimlere bağlı kalmakla birlikte, XX. yüzyıl başlarında ortaya çıkan şiirde yenilik akımını müjdeler. Tarihsel roman ***Bela Kiralyfi*** (Prens Bela, 1855) ile ***İldiko*** (1857) adlı trajedisi fazla ilgi görmedi. Milletvekili seçilen Vajda, edebiyat çalışmalarını ateşli bir natüralizm yandaşı olarak sürdürdü. Esinini kendi hayatından alan manzum romanlarında (Alfred, 1857), romantizmin izlerine rastlanır

VAKALO Eleni (Atina 1921) : Yunan şairi. İstanbullu bir babayla Egedeki adaların birinden gitme bir anadan Atina'da doğan Eleni Vakalo, anasıyla babasının geldikleri yerlerin şiirini etkilediği kanısındadır. Atina Paris'te estetik ve sanat tarihi konularında öğrenim gören Eleni Vakalo, Atina'ya döndükten sonra birçok dergi ve gazetede sanat eleştirmenliği yapmış, Güzel Sanatlar Okulunda «sanat tarihi dersleri vermiştir. Eleni Vakalo'yu edebiyat dünyasına tanıtmış, önceleri öbür gerçek güçlü şairlerle birlikte adını duyuran genç şair sonraları yazdığı «metafiziksel» şiirlerle geleneksel şiir okurlarını epeyce şaşırtmıştır.

Ressam ve sahne dekorcusu Yorgo Vakalo ile evli olan Eleni Vakalo'nun onu aşkın şiir kitabı vardır. Buradaki çevirilerin alındığı soyağacı başlığı altındaki şiir dizisi Eleni Vakalo'nun şiirl hayatın sonu gelmeyen bir uzantısı olarak görmesinin örnekleridir. Bu şiirlere konu olan geçmiş olaylar gelecekte yeni yorumlara, şiirsel açıdan yeni bakış açılarına açık yaşantı birikimleridir. Bu anlayış, Vakalo'nun «Her şiir bir yolculuktur,» tanımına da uymaktadır.

Eleni VAKALO'dan şiirler :

(Türkçesi : Cevat ÇAPAN)

BABAMIN GÖZÜ

Camdan bir gözü vardı babamın.

Pazarları evde kaldığı zamanlar, cebinden başka gözler
çıkarır, kolunun ucuyla onları parlatır, sonra
annemi çağırırdı en beğendiğini seçsin diye. Kıkırdar
dururdu annem de.

Sabahları keyfine diyecek olmazdı babamın. Cam gözünü
takmadan önce havaya atar, bu gözde iş var, derdi. Ama
inanmak istemezdim ben ona.

Omuzlarıma koyu renk bir şal atardım, sanki üşüyormuşum
gibi, aslında onu gözetmek için yapardım bunu. Sonunda
bir gün ağlarken gördüm babamı. Sahici gözden hiç farkı
yoktu takma gözün.

Bu şiiri
Beni sevmeyenler
Okumasınlar
Beni
Tanımak
İstemeyenler de
Eğer kendileri gibi
Var olduğuma inanmıyorlarsa

Babamla aramda geçen bu olaydan sonra
Sahici gözleri olanlara bile hep kuşkuyla bakmışımdır.

NİNEMİN ŞAPKASI

İlk kez nasıl aşık olduğunu sordum nineme

Başında bir şapka vardı
Çevresinde de çiçekler
Şapkanın üstünde bir kuş vardı
Bu kuştan başka bir dal sarkardı
Dalda da çiçekler
Ucunda ise bir yuva
Boynumun üstünde durun
Orda da kuşlar vardı
Ve kuşlar uçtu

BABAANNEM

Daha yaşlı olan öbür ninem adalıydı ve beş
çocuğu vardı — hepsi erkek
Her yıl gemiler döndüğünde, bir çocuk

Söylediklerine göre, bir dua okurmuş sağ kalsınlar,
birini yitirecekse bu en sonuncusu olsun diye.
Öbürlerini sekseni aştılar, biliyorum
Ama o yaşlı ninemin kollarında ölmüş son bebeği

Söylediklerine göre, ninem ağlamamış ölen oğluna, ama
gemileri karşılamaya da bir daha hiç gitmemiş

Yalnız bir kere inmiş limana oğullarından biriyle
vedalaşmak için
O da babammış
Sağ kalan oğullarının en küçüğü

SOYAĞACI'ndan

14

Bizim evde bir kuşak adalıydı, öbür kuşak da
Şehirli
Bütün gün evde oturan o güzel kadınlar,
temizlik yapan, ince entariler giyen beyaz tenli kadınlar
Şehirliydiler, herkese açıktı kapıları,
Konuşur, ağlaşırlardı, kolayca akardı gözlerinden yaşlar,
sonra yeniden gülüştüklerini duyardım Babam bir tanrıydı
onların gözünde ve Babamın arkasında ninem olurdu,,
tek başına, o
Adalıydı.

17

Bizim evde kokulu otlara ve çiçeklere
bayılırlar
Kokulu yaprakları koparıp avuçlarında ufalarlar,
ya da onlardan bir dal alıp
Oh! diye içlerine çekerler gecenin getirdikleriyle
birlikte.

VALADON Suzanne (Bessines-sur-Gartempe - 1867 / Paris - 1938) Fransız kadın ressam. Çok genç yaşta Paris'e gitti, sirk akrobatı oldu, bir kazadan sonra profesyonel modelliğe başladı ve Puvis de Chavannes, Toulouse - Lautrec, Degas ve Renoir için poz verdi. İki sanat arasında boş durmaz, vaktini resim yapmakla geçirirdi: çizgisinin sağlamlığı Degas'nın ilgisini çekti. Onun teşvikiyle 1894'te Millî Güzel Sanatlar Sergisi salonunda sergi açtırdı. Annesi ve oğlu (Maurice Utrillo) ile Montmartre'de güç bir hayat sürdü: sonra Paul Moussis adlı zengin bir tüccarla evlendi. Degas'nın öğütlerini dinleyerek resim yapmaya devam etti. Başlangıçta Gauguin'kilere benzeyen sanatı çok erkekçedir. 1909'da boşandı, ressam André Utter ile evlendi ve Montmartre'a yerleşti, burada oğlu Utrillo ile düzensiz bir hayat sürdü. Bununla birlikte bütün türleri hayret verici bir ustalıkla deneyerek birçok yapıt verdi.

VALDES İldefonso Pereda (Tacvarembo

VALENTİNO

1899) Uruguaylı şair. «Ultraizm» akımının etkisi altına girdi. Genç yaşta, «Los Nuevos» dergisini çıkarmaya başladı. 1927'de Montevideo üniversitesi'nde edebiyat dersleri vermeye koyuldu. Yazdığı şiirlerde, Zenci yaşamını, Zenci folklorunu işledi. Uruguay «gouchos»ları ve Latin Amerika yerlilerini de anlattı. Zenci şiiri üstüne incelemeler yaptı, antolojiler yayımladı. *«Lineas de Color»* ve *«El Negro Rioplatense»* adlı iki araştırma kitabı yayımladı. En önemli şiir kitapları, *«La Guitarra de Los Negros»* (1926), *«La Casa Illuminada»* (1927) ve *«Raza Negra»*dır (1929).

VALDES'ten bir şiir

ZENCİ BEBEĞE NİNNİ

Ninni, ninni, ninni,
ufacığım,
karacığım,
uyumayan bebeciğim.
Uyu kara bebeğim
kahve çekirdeğim,
gözlerin göz değil
iki pencere
denize bakan.
Yum gözlerini
benim korkak bebeğim
yoksa gelir beyaz adam
yutar seni
Ninni bebeğim ninni
Köle değilsin artık!
Uyursan eğer
evin efendisi belki
düğmeli bir ceket alır sana
güvey olduğun zaman.
Ninni bebeğim, ninni,
uyu yavrum
uyu bebeğim
kahve çekirdeğim.

Türkçesi Ülkü TAMER

VALENTİNO Rudolfo (Castellaneta, Bari 1895 / New York 1926) Amerikalı sessiz sinema oyuncusu. 19 Yaşında Amerika'ya göç etti ve beyazperdede «kadın avcısı» tipini canlandırdığı jönprömiye rolleri oynadı. Halkın gösterdiği büyük ilgi sayesinde en büyük ülkelerarası yıldızlardan biri oldu. Böylece, seyircilerinin gözünde bir ilâh niteliğini kazandı. Oynadığı başlıca filmler: *The Four Horsemen of the Apolcalypse* (1921), *Blood and Sand* (Kanlı Meydanlar), *The Sheik* (Şeyh, 1922), *Monsieur Beaucaire* (1924), *Son of the Sheik* (Şeyh'in Oğlu, 1926).

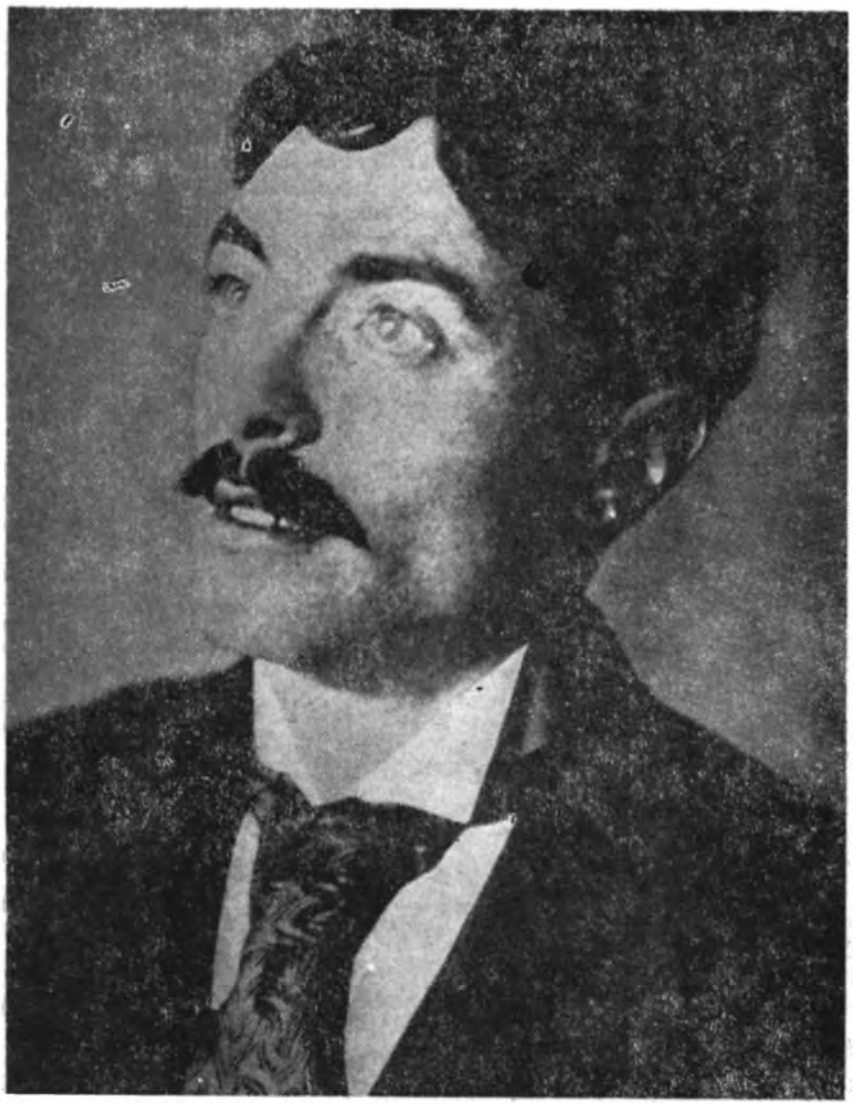

P. VALERY *yirmi yaşında.*

VALERY Paul Ambroise (Sète - 1871 / Paris - 1945) : Fransız yazarı. Orta öğrenimini Montpellier'de yaptı ve denizci olmak istemesine karşın bu kentin hukuk okuluna gitti. İlk şiirleri *Narcisse Parle* (Narcisse Konuşuyor) *Orphée, La Fileuse* (İplik Büken Kadın), *La Conque* dergisinde yayınlandı. Annesi tarafından İtalyan bükümlü olan Paul Valéry, 8 ekim 1892'de, Cenova'daki aile ocağında bulunduğu sırada, şiir yazmaktan vazgeçerek matematik alanındaki bilgisini derinleştirmek, Paris'te oturmak ve «yapıt vermeden çalışmak» kararını aldı; böylece kendi düşünce hayatında bir devrim yaptı. Juliette Adam'ın isteği üzerine *İntroduction à la Méthode de Léonard de Vinci*'yi (1895), kısa bir süre sonra da *La Soirée avec M. Edmond Teste*'i (1895) yazdı. Eskiden beri, siyasete bir metot uygulamakla ilgileniyordu: *Une Conquête Méthodique* (Metotlu Bir Fetih, 1897) adlı yapıtında Almanya'daki çağdaş ekonomik usulleri açıkladı. 1895'te savunma bakanlığında memur oldu: 1900'de Havas ajansı müdürü Edouard Lebey'in özel sekreterliğine geçti: 1922'ye kadar bu görevde kaldı. 1917'de şiire döndü ve sembolist eğilimli uzun şiiri *La Jeune Parque*'ı yazdı. Bu şiirle birden üç kazandı. *L'Album de Vers Anciens* (Eski Mısralar Albümü, 1920) *Charmes* (Şiirler, 1922) adlı iki şiir kitabından sonra *Eupalinos ou l'Architecte* (Eupalinos yada Mimar, 1923) ve *L'Âme et la Danse* (Ruh ve Dans, 1923) adlı iki nesir kitabı yazdı. Bu iki yapıtta da Sokrates'çi diyalog şeklini uyguladı. *Variété* (1924 - 1944) dizisinin yayınlanmaya başlaması P. Valéry'nin çok yönlü zekâsını, bilim merakını, müzik ve resim denli Descartes ve mistikler üzerinde de kafa yorduğunu gösterdi. Düşüncelerini not ettiği bir çeşit günlük niteliğindeki defterlerinden bazı yapıtlar çıkardı: *Rhumbs* (1926), *Analecta* (Seçme Yazılar, 1927), *Nouveaux Rhumbs* (1927), *Choses tues* (Söylenmeyen Şeyler, 1930), *Bugünkü Dünyaya Bakış* (Regards sur le Monde Actuel, 1931), *Mauvaises Pensées et Autres* (Kötü Düşünceler ve Başkaları, 1942), *Tel quel* (Olduğu Gibi, 1941 - 1943). Bir başka di-

yalog olan *İdée Fixe*'te (1932), sabit bir fikir çözümleyerek bunun sabit değil, zaman zaman zihne takılan bir fikir olduğunu gösterdi. 1925'te Fransız Akademisine üye seçildi.

1937'de Collège de France'ta profesör oldu ve burada 6 yıl, «poetika» yani «yapıt ortaya koymak sanatı»nı okuttu. Paul Valéry, şiir ilkesinden her zaman söz ettiği Edgar Poe gibi, esine karşıydı. Verlaine ve Mallarmé'nin yolunu izleyerek mısrada uyumun önemini başarıyla savundu.

Valéry sahne yapıtları da yazdı. Bu konudaki ilk çalışması *Amphion* ve *Semiramis* adlarındaki iki melodram baledir. *Cantate de Narcisse* adındaki librettosu ise C. Telleferre'e esin kaynağı oldu. Valéry'nin ayrıca, *Lust ou la Demoiselle de Cristal* adında bitmemiş bir komedisi vardır. Bu yapıt, *le Solitaire ou les Malédictions de l'Univers* ile birlikte, 1946'da yayınlanan *Mon Faust*'un kapsamına girer. Yapıtta şefkat duygusu ağır basar. Son mensur şiiri *L'Ange*'da ise alışılmamış bir heyecan dikkati çeker.

Paul Valéry'nin düşüncelerinde «ben» tema'sına, en değişik ve en çelişik şekilleriyle sık sık rastlanır. Yapıtlarından, bu yapıtlarda yarattığı kahramanlardan olağanüstü, bilinen ölçülerin ötesinde, insanlığın bütün gizli gücünü geliştiren bir insan anlayışı çıkar.

Valéry'nin ölümünden sonra, *Mon Faust*'tan başka şu yapıtları yayınlandı: *Histoires Brisées* (Kırık Öyküler, 1950), *Lettres à Quelqu'uns* (Birilerine Mektuplar, 1952) *Correspondance Avec André Gide* (1955), *Descartes* (1961) *Cahiers* (1965).

●

Paul VALÈRY'den seçmeler

İlerleme Üzerine

Eskiden, sanatçılar ilerleme denan şeyi sevmezdiler. Sanatçıların sanat eserlerinde gördükleri ilerleme, filozofların törelerde gördükleri ilerlemeden çok daha fazla değildi. Bilginin barbarca ilerlemelerini, mühendisin peyzajları hoyratça değiştirmesini, makinelerin zalim egemenliğini, kollektif örgütlenmelerin karmaşıklığını gidermek için insan tiplerinin basitleştirilmesini büyük suç sayıyorlardı. 1940'lara doğru, daha yeni başlayan bir biçim değişmesinin ilk etkilerini kınıyorlardı. Romantikler, Ampère'lerin, Faraday'lerin çağdaşları oldukları halde, bilimleri kolayca hiçe sayıyor, ya da küçümsüyorlardı, ya da bilimlerin sadece hayalleri coşturan yanı ile ilgileniyorlardı. Kafaları, kendi kendilerine yarattıkları

Paul VALERY asker üniformasıyle : «Karım benim için, ebedi asker... der hep.»

bir Ortaçağ'da sığınak arıyordu. Kimyadan kaçıp simyaya gidiyorlardı. Efsanelerden ya da tarihten, yani fizi-Örgütlenmiş yaşayıştan, kültürünü hattâ komedyasını yaptıkları tutkular, coşkular dünyasına kaçıyorlardı.

Ama, o çağın büyük bir insanının düşünsel tutumunda, üstünde durulmaya değer bir çelişki görülüyor. Bir yandan Edgar Alian Poe, yeni barbarlığa, modernleşme saplantısına ilk çatanlardan biri iken, öte yandan edebiyat ürünlerine hayaller yaratma sanatını, ve giderek şiir ile giriştiği işleri ve işlediği suçları, kınadığı çözümleme ve hesaplı kuruculuğa dayanan kafanın tâ kendisini getiriyordu.

Kısacası, ilerleme tanrısının karşısına, ilerlemeyi lânetleme tanrısı çıktı. Ve bundan iki beylik düşünce doğdu.

Bize gelince, çevremizde ve içimizde başgösteren şaşırtıcı değişmeler üstüne ne düşüneceğimizi bilemiyoruz. Yeni gerçekler, yeni sıkıntılar içinde, dünya hiç bir zaman bugünkü kadar nereye gittiğini bilmez olmamıştı.

o

Sanatçıları ilerlemeyi sevmemeleri üstüne düşünürken, bazı yan düşünceler geldi aklıma. Değerleri neyse odur. Dilediği kadar boş da olsalar, söyleyeceğim yine de.

XIX. yüzyılın ilk yarısında sanatçı, kendi karşıtını buluyor ve tanımlıyor: Burjuva diyor buna. *Burjuva*, romantiğin simetrik karşılığıdır. Çelişkili nitelikler yükleniyor burjuvaya. Çünkü, bir yandan alışkanlığın kölesi sayılıyor, öte yandan ilerlemenin budalaca tutkunluğu. Burjuva hem sağlamı sever, hem de iyinin daha iyi olacağına inanır. Burjuva beylik düşüncenin en elle tutulur gerçeğe bağlılığının simgesidir. Ama, yaşama koşullarının gittikçe artan ve neredeyse önüne geçilmez iyileşmesine, ne idüğü belirsiz bir gelişmesine inanır. Sanatçı ise, bir düş ülkesi ayırır kendisine.

Derken zaman ardından gelen zaman, ya da, istersenız, beklenmedik bileşimlerin şeytanı diyelim ona (O şeytan ki, ortada olandan, en şaşırtıcı sonuçlar kestirip çıkarır ve bunlarla geleceği kurar), eskiden birbirinin tam tersi olan iki kavramı olmayacak bir biçimde birbirine karıştırma cilvesini yaptı. Öyle oldu ki, olağanüstü ile olağan, akıldışı ile akıl, şaşırtıcı bir birlik kurdular. Bu iki düşman, bir inançta birleşip hayatlarımızı sonsuz değişmeler ve beklenmedik olaylar yoluna soktular. Denebilir ki, insanlar her bilgiyi geçişli, marifetlerinin ve maddesel ilişkilerinin her halini geçici görmeye alıştılar. İşte, bu yeni bir şey. Genel yaşama tutumu, beklenmedik şeyleri gittikçe daha fazla hesaba katmak zorundadır. Gerçeğin ucu açıkça görülmüyor artık. Yer, zaman, madde eskiden hiç sezinlenmemiş özgürlükleri benimsiyor. Bilimsel kesinlik düşler yaratıyor. Düşler somutlaşıyor. Birçok kez yanıldığı ortaya çıkan, mutlu deneylerle maskara edilen beylik düşünceye yalnız bilgisizler başvuruyor artık. Ortalama doğru hiçe indi artık. Herkesçe kabul edilir olmak; eskiden yargılara ve kanılara yenilmez bir güç kazandırıyordu. Bugünse, bu nitelik değerden düşürüyor onları. Herkeslerin her yerde, her zaman inandıkları şey, bugün fazla bir değer taşımaz görünüyor artık. Büyük bir çoğunluğun düşünce tanıklıklarının birleşmesinden doğan bir çeşit inanç kesinliğinin karşısına, az sayıda uzmanların inceleyip yorumladıkları kayıtların objektifliği çıkıyor...

İnsanlığın kurduğu ve türlü masallarımızda yer alan düşlerin hemen hepsi — havada uçuş, suya dalış, yok olan şeylerin görünmesi, insan sesinin saptanıp bir yerden bir yere iletilmesi, zamanından ve kaynağından koparılması, — ve daha

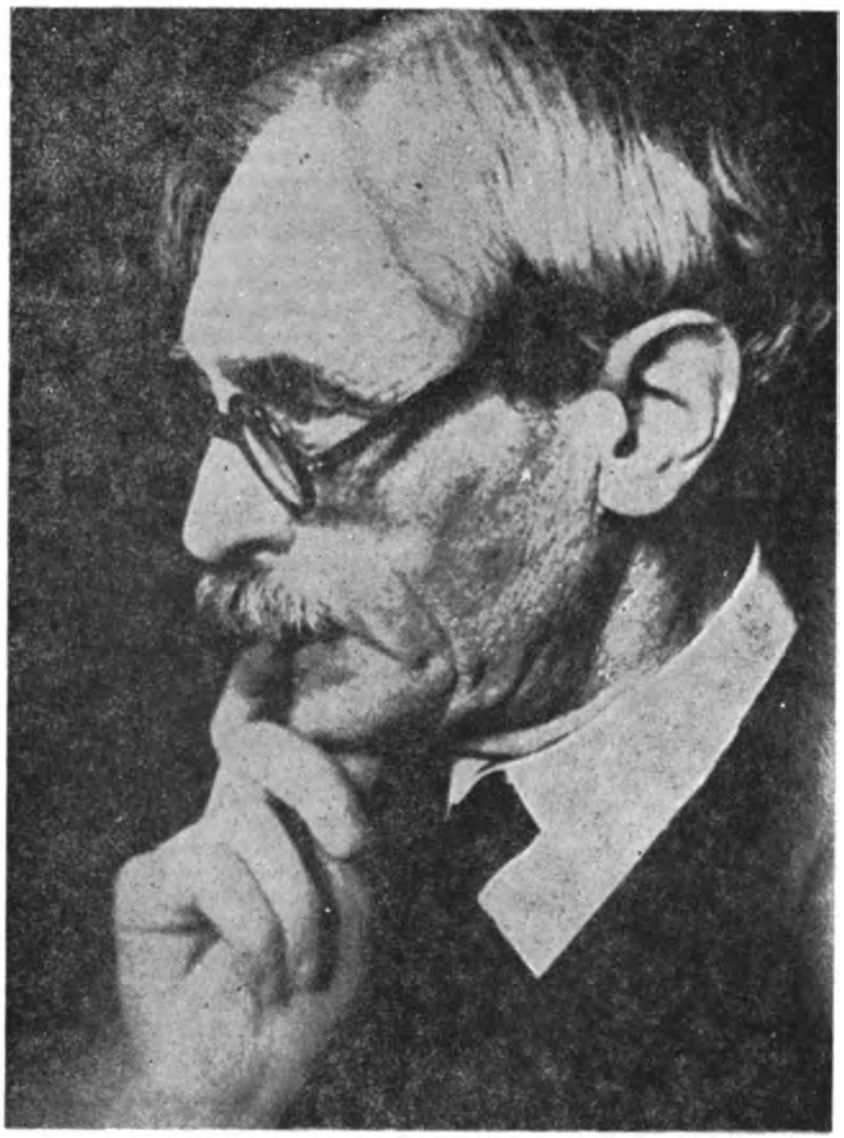

«Düşünmek mi?.. İpin ucunu kaçırmaktır, düşünmek.» VALERY.

başka düşlere bile girmemiş nice acaiplikler — olmayacak şeyler, hayaller değil artık. Masal dünyası ticaret metaı halini aldı. Harika makinelerin yapımı ile binlerce insan geçinir oldu. Ama bu harikaların üretilmesinde sanatçının hiç bir payı olmadı. Bilim ve sermaye üretiyor bunları. Burjuva parasını bu fantazyalara yatırıyor ve ortamalı düşünüşün yıkımı üzerine kumar oynuyor.

o

Louis XIV, güçlü saltanatının doruğunda; doğayı yenmek, eğlenmek, düşüncesini geliştirmek, heyecanlarla coşturmak için, bugün orta halli birçok insanın ellerindeki olanakların yüzde birini bile edinememişti. Tanrısal ve şatafatlı bir zevk olan buyurma, boyun eğdirme, korkutma, şaşırtma, cezalandırma veya bağışlama zevkini saymıyorum, orası doğru. Ama, zamanı ve uzaklıkları yenme, hız, özgürlük, yeryüzünün bütün görüntüleri... bütün bunlar düşünülürse...

Bugünün genç, sağlıklı, oldukça paralı bir insanı, istediği yere uçuyor, dünyayı bir çırpıda dolaşıyor, her gece bir sarayda yatabiliyor. Hayatına yüzlerce biçim verebiliyor; hemen her yerde biraz aşk tadıp biraz güven bulabiliyor. Kafasız değilse (gereğinden fazla derin olmayan bir kafası varsa), var olanın en iyisini derliyor, her an mutlu bir insan haline gelebiliyor. Kralların en büyüğü bu kadarını bulamaz. Yüce kralın bedeni, onun bedeninin olabileceğinden çok daha az mutluydu, ister sıcaklık soğukluk bakımından olsun, ister ten ve kaslar bakımından. Kral rahatsızlandı mı, gördüğü yardım pek güçsüzdü. Kuştüyü yataklar üstünde ve başındaki sorguçlarıyla kıvranıp inlemek zorundaydı. Acısının bir anda dinmesi umudu yoktu; kimyanın bugün en yoksul hastaya sunduğu acısız baygınlık olanağından yoksundu.

Böylece keyif için, acıya karşı, sıkıntıyı ve her türlü hevesi merakı beslemek için bugün sürü ile insan, ikiyüz elli yıl önce Avrupa'nın en güçlü insanının bulabileceğinden daha fazla olanak bulabiliyor. Bugün gördüğümüz, yaşadığımız ve etkisi altında geliştiğini, arda kalmış törelerı büsbütün başkalaştırdığını, yaşama ihtiyaç ve yollarını bir başka düzene soktuğunu düşünürsek, çok geçmeden, yeni çağ, hiç bir kafa alışkanlığıyla eskiye bağlı olmayan insanlar yaratacaktır. Tarih onlara garip, nerdeyse anlaşılmaz hikâyeler gibi gelecek. Çünkü, çağlarındaki hiç bir şeyin geçmişte örneği olmeyacak, geçmişten hiç bir şey onların çağında var olmayacaktır. İnsanlarda sadece bedensel olmayan ne varsa değişmiş olacak. Çünkü, özlemlerimiz, politikamız, savaşlarımız, törelerimiz, sanatlarımız çok hızlı bir yenilenme zorunluğu altına girmiştir. Bütün bunlar gittikçe daha sıkı olarak müsbet bilimlere bağlanmakta, doleyısıyle de eskl'den daha fazla kopmaktadır. Eskiden gelenek ve tarihsel olaya verilen bütün önem, bugün ***yeni olay***'a verilmeye başlıyor.

Daha şimdiden, yeni ülkelerden Versailles'yı gezmeye gelenler, koca perukalı, işlemeli elbiseleri, soylu tören duruşlarıyla sıralanmış o eski ünlü kişilere, bizim Etnografya müzesinde, yokolmuş ilkel kavimlerin rahiplerini ve şeflerini andıran kuş kanatları yada postları giydirilmiş mankenlere baktığımız gözle bakıyorlar.

Eskiden, ***ilerleme*** denen şeyle olumlu bir gözle bakmayı denedim. Ahlâk, politika ya da estetikle ilgili her çeşit düşünce bir yana bırakılınca, ilerleme şuna indirgenebilir gibi geldi bana: İnsanların kullanabileceği (mekanik) ***güç***'ün ve öngörülerinde varabilecekleri ***kesinliğin*** pek çabuk ve pek belirli artışı. Belli bir sayı beygir - gücü, belli bir sayı ondalıklar. İşte bunlar öylesi belirtiler ki, yüzyıldan beri büyük ölçüde artmış oldukları su götürmez. Her gün, dünyada her çeşit bunca motorda tüketilen enerji kaynaklarını dü-

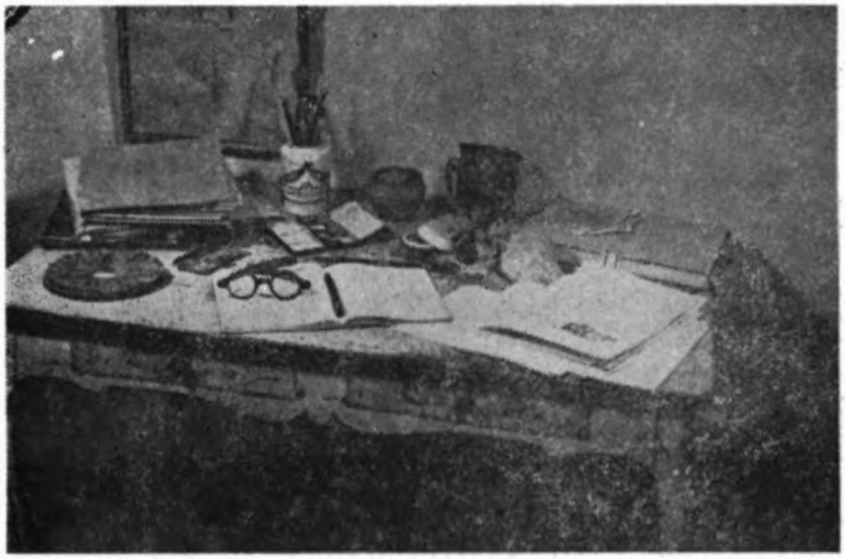

VALERY'nin çalışma masası : «Dünyadan yana dönmedim ben. Yüzüm hep DUVAR'a doğrudur.»

şünün. Paris'in bir caddesi bir fabrika gibi çalışıp sarsılıyor. Akşamları, bir ateş şenliği, ışık hazineleri, yarı kamaşan gözler önüne, görülmedik bir savunma gücü, nerdeyse suç sayılabilecek bir cömertlik seriyor. Her vurup harman savurmak, kamusal ve sürekli bir zaruniuk haline mi geliyor yoksa? Alışır olduğumuz bu aşırılıklar üstünde yapılacak uzun bir inceleme, kim bilir neler çıkarır ortaya? Uzakça bir yerden bizim uygarlık durumumuza bakacak bir gözlemci, Birinci Dünya Savaşını, eraçlarımızdaki gelişmenin çok uğursuz ama dosdoğru ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görecektir belki de. Bu savaşın yaygınlığı, süresi, şiddeti ve hattâ azgınlığı, güçlerimizin büyüklük ölçüsüne uyuyordu. Barış zamanındaki endüstri güçlerimizin, olanaklarımızın ayarında bir savaş oldu bu. Orantıları bakımından eski savaşlardan ne kadar ayrı oldu. Bu ayrılığı, eylem eraçlarımızın, maddesel kaynaklarımız, bolluğumuz ***gerektiriyordu.*** Ama ayrılık şadece orantılarda olmadı. Fizik alanında, niceliği artık da ***niteliği*** değişmeyen bir şey olamaz. Benzer biçimler ancak arı geometride vardır. Aynılık düşünceden başka yerde yoktur hiç bir zaman. Son savaşı, eski çatışmaların sadece bir büyümesi olarak göremeyiz. Geçmişin savaşları, çatışan ulusları tam bir tükenmeye götürmeden hayli önce sona ererdi iyi satranç oyuncularının bir tek âleti yitirince oyunu bırakmaları gibi. Dram, bir çeşit ***anlaşma*** ile bitiyordu ve güçlerin eşitsizliğini ortaya koyan olay, gerçek olmaktan çok, semboliktl. Bizse, tarsine, birkaç yıl önce pek modern savaşımızın, düşmanları sonuna dek tüketinceye kadar uzadığını gördük; hepsinin en uzaklarına varıncaya kadar bütün olanaklarını birbirl ardından ateş hattında harcattılar. Joseph de Maistre'in ünlü bir sözü vardır. Bir savaş, yitirildiğine inanılınca yitirilir, der. Bu söz, eski gerçekliğini yitirmiştir bugün. Savaş, bundan böyle ***gerçekten*** yitiriliyor. Çünkü, insandan, ekmekten, altından, petrolden yoksun kalan sadece ordular değil, memlekatin dört bir yanı oluyor.

o

Başarılan bunca ilerlemeler içinde, ışığınki kadar şaşırtıcı olanı yoktur. Az yıl öncesine kadar ışık, sadece gözler için bir olaydı. Var ile yok arası bir şeydi. Uzayda dağılıyor, rasladığı bir maddeyi az çok değiştiriyor, ama ona yabancı kalıyordu. Oysa, bugün dünyanın beşlica bilmecesi oldu. Işığın hızı, evrenin özü ile ilgili bir şeyleri açıklıyor ve sınırlıyor. Ağırlığı olduğu sanılıyor. Dağılımı üstündeki incelemeler, boz uzay ve salt zaman kavramlarımızı yıkıyor. Madde ile benzerlikleir ve ayrılıkları akıl ermez bir biçimde bir araya geliyor...

Avrupa'nın büyüklüğü ve çöküşü üzerine :

Yeni Çağda Avrupa'nın hiçbir devleti, hiçbir imparatorluğu elli yıldan fazla en yükseklerde tutunamamış, çevresinde geniş ölçüde egemenlik kuramamış, aldığı toprakları elinde tutamamıştır. En büyük insanlar bu yolda başarısızlığa uğradılar. en mutluları memleketlerini yıkıma götürdüler. Karl V, Louis Napoléon, Louis XIV, Metternich, Bismarck için ortalama süre : Kırk yıl. Ayrısı gayrısı yok.

o

Avrupa'nın, dünyanın öbür ülkelerini eli altına alma, yönetme ve kendi amaçlarına uydurma yeteneği vardı. Yanılmaz araçları ve bunları yaratan insanları vardı. Avrupa'yı elinde tutanlar, bu araç ve insanların çok gerisindeydiler. Hep geçmişle beslanmışlardl: geçmişten başka türlüsünü yapamadılar. Böylece, fırsat da kaçtı. Tarihi ve politika gelenekleri; köy, kilise ve dükkân kavgaları, komşu kıskançlıkları ve kırgınlıkları, kısaca. görüş yokluğu, dünyanın başka ülkelerinden daha güçlü, daha bilgili olmadığı zamanlerden kalma dar kafalılık, Avrupa'ya zamanında farkına veramadığı bu engin fırsatı kaçırttı. Yalnız Napolyon, olması gerekeni, girişilebilecek olanı sez niemişe benzer. Napolyon bugünkü dünya ölçüsünde düşündü, anlaşılmadı ve söyledi bunu. Ama erken gelmişti o. Zamanlar olgun değildi hanüz. Elindeki olanaklar da bizimkilerden çok uzaktı. Onun ardından herkes yine komşunun hektarlarını hesaplamaya ve günü gününe akıl yürütmeye koyuldu. Zavallı Avrupalılar, bütün yeryüzünde Romalıların çağlarındaki dünyada elde edip yüzyıllarca sürdürdükleri büyük rolü oynayacak yerde, kendi aralarında yarışma oyunlarını daha hoş buldular. Oysa Romalıların sayısı ve olanakları bizimkilerin yanında hiçtl. Ama, onlar tavuklarının karnında, bizim politika bilimlerimizin tümünden daha fazla doğru ve tutarlı düşünce yumurtaları buluyorlardı.

o

Avrupa, politikasının cezasını çekecek; şaraptan, biradan, türlü içkilerden yoksun kalacak ve daha nice şeylerden.

o

Avrupa bir Amerikan komisyonunca yönetilmeyi özlüyor açıkça Bütün politikası buna yöneliyor. Tarihimizden kopmayı becaremediğimiz için, hiç, ya da hemen hemen hiç tarihi olmayan mutlu uluslar atacak bu yü-

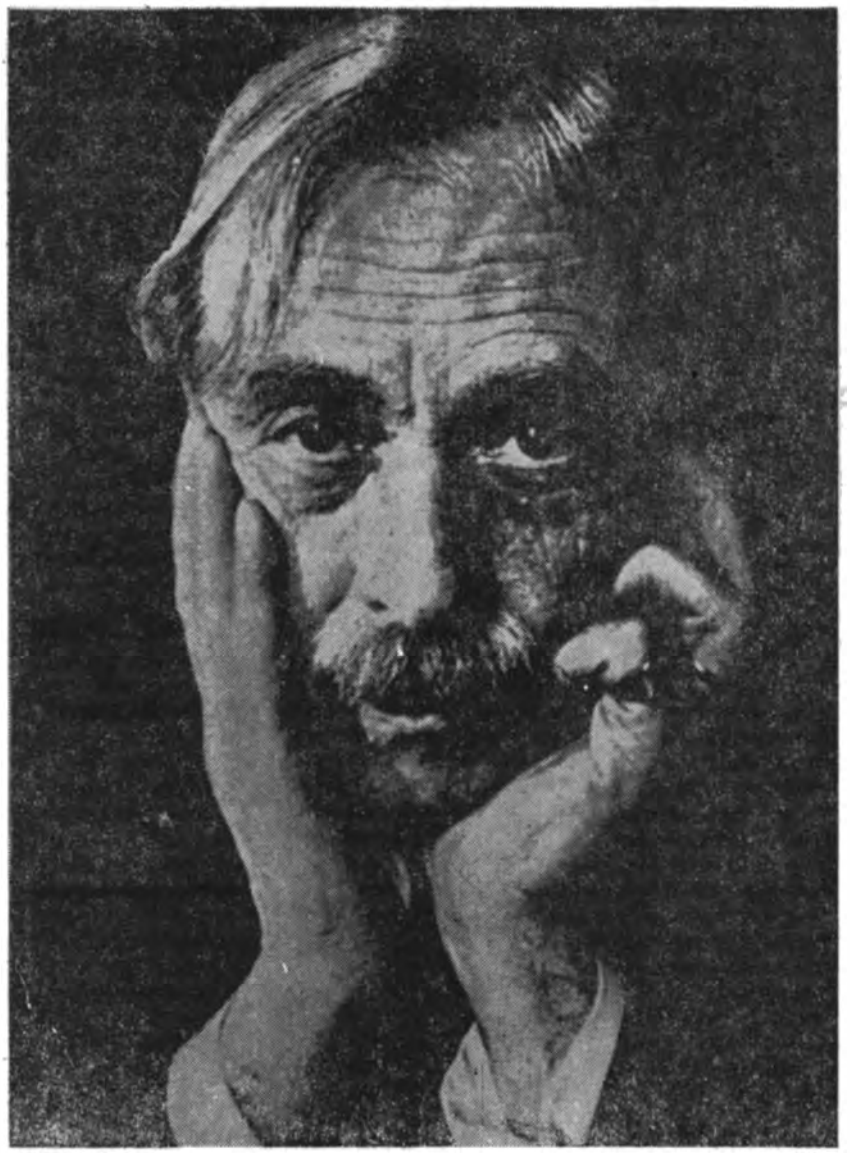

VALERY'nin son fotoğraflarından biri.

kü sırtımızdan. Mutlu uluslardır bize mutluluklarını zorla kabul ettirecek olan.

o

Avrupa, dünyanın öbür ülkelerinden açıkça ayrılmıştı. Politikasıyla değil, politikasına rağmen, daha doğrusu politikasına karşı gelerek düşünce özgürlüğünü sonuna kadar geliştirmiş, anlama tutkusunu kesinlik isteği ile bağdaştırmış, kılı kırk yaran ve etkin bir merak uyandırmıştı. Karşılaştırılabilecek ve birbirine eklenebilecek sonuçların yılmadan araştırılmasıyla çok güçlü bir yasalar ve yöntemler kapitali yaratmıştı. Politikası ise, bu arada, olduğu gibi kaldı. Sözünü ettiğim zenginlikler ve olanakların sadece ilkel politikayı güçlendirecek, ona daha korkunç, daha amansız silâhlar sağlayacak yanını aldı. Böylece, aynı kafanın çıkarsız bir çabaya kendini vermesi, kılı kırk yaran, eleştirel bilince varması, kendi derinliğini araştırması ile, politika çıkarlarına uygulanması halleri arasında, bir karşıtlık, bir ayrılık, şaşırtıcı bir uyuşmazlık ortaya çıktı. Bu kafa, politikasının en baştan savma, en sudan ve en aşağılık olanlarını ayırıyor gibiydi : İçgüdüler, putlar, anılar, vahlanmalar, açgözlülükler, anlamsız sesler ve baş döndürücü anlamlar. Kı bütün bunlar, bilimin ve sanatların istemediği, artık katlanamaz olduğu şeylerdi.

o

Her politikanın içerdiği (genellikle de içerdiğini bilmediği) bir insan kavrayışı, hattâ insan soyunun kaderi üstüne bir inancı, en kaba duyarcılıktan en aşırı mistikliğe varan bütün bir metafizik vardı.

o

Bütün gücü sınırsız olarak bizim elimize verdiklerini düşünelim, arada bir. Dürüst bir insansınız ve elinizden gelenin en iyisini yapmaya kararlısınız. Kafanız sağlamdır. Düşünceniz her şeyi, hem birbirinden ayrı, hem birbiriyle olan ilişkileri içinde görebiliyor. Üstelik de, kendinizi düşünmüyorsunuz. Öylesine üstün, öylesine ilginç bir durumdasınız ki, kendi özel çıkarlarınız, önünüzde olanın, elinizdeki olanağın yanında hiç ya da anlamsız kalıyor. Giderek, herkesi rahatsız edebilecek olan düşünce, herkesin içinde olan bekleme düşüncesi de rahatsız etmiyor sizi. Size bağlanan umut ne ürkütüyor ne de yıldırıyor sizi.

o

Pekl, ne yapacaksınız bu durumda? - Ne yapacaksınız BUGÜN?

o

Zafer vardır özden gelir, zafer vardır raslantıdan.

o

Barış, olağan güçlerin olası açgözlülüklere karşı eylemsiz, sessiz, sürekli zaferidir.

o

Ancak herkes rahat ederse gerçek barış olabilir, deniyor. Bu, demektir ki, gerçek barış sık sık olmaz. Gerçekteki zaferler var yalnız; onlar da savaşlar gibi geçici çarelerdir. Buna göre, tek hatırı sayılabilir antlaşmalar, ancak ardniyetler arasında sağlanabilecek antlaşmalardır. Açığa vurulabilecek hiç bir şeyin geleneği yoktur.

o

Dilediğini hasmına zorla kabul ettirmekle öğünür insan. Kabul ettirdiği olur da. Ama dilediği şey kötü sonuca götürebilir. Hiçbir şey bana bir ulusun gerçek çıkarlarını bulup göstermekten daha zor görünmüyor.

Sète'te Deniz Mezarlığı.

Ulusun gerçek çıkarlarını, diledikleri ile karıştırmamalı. İsteklerimizin yerine gelmesi bizi her zaman yıkımdan uzaklaştırmaz.

Sonucu sadece savaş meydanındaki bir eşitsizliğe dayanan ve hasımların tüm güçlerinin eşitsizliğinden doğmayan bir savaş, bir süre için duraklamış bir savaştır.

Birkaç kişinin yaptıkları, milyonlarca insan için, çevre bozulmaları ve değişmelerinin bütün canlılar üzerindeki etkilerine benzer sonuçlar verebilir. Nasıl doluyu, tayfunu, gökkuşağını, salgınları doğal nedenler yaratırsa, düşünsel nedenler de milyonlarca insanı etkiler ve bu, insanların büyük çoğunluğu, onlara göğün, denizin, dünya kabuğunun esintilerine katlanır gibi katlanmak zorunda kalır. Fizik ve kör nedenler olarak yığınları etkileyen düşünce ve istem İşte ***politika*** dedikleri budur.

Uluslar Üzerine

Düşünce, tarihte ve politikada sık sık raslanan terimler üzerinde uzun boylu durursa, kesinlik denemelerinde çabucak kendini yitirir. Düşünce ister ki, her terim elle tutulur ve tanımlanabilir bir nesneyi karşılasın - bir tek şeyi - ve varlığını tanıyabileceği ve tanıması gereken her nesnenin bir adı olsun, bir tek adı. Ama sözlüğü yapan kullanışları ve bu kullanış adı ne tek biçimli, ne de tek anlamlı kılmaktadır. Çünkü, bu nitelikler ancak bir tek düşüncenin eyleminde ya da (ki bu da aynı yola çıkar) birkaç kişinin bir ***kalıbı*** kuran ve uygulayan açık anlaşmasından doğabilir ancak. Nitekim, vatan ve ulus kelimelerinin anlamları arasında sık sık raslanan ve sık sık yararlanılan bir karışıklık vardır.

Zaten, genel olarak, ulus düşüncesi bir kolaylıkla kavranamıyor. İnsan kafası bu düşüncenin değişik yönleri arasında yolunu yitiriyor. Çok değişik tanımlama biçimleri arasında duraksıyor. Tam kendisini doyuran bir formül bulduğunu sandığı sırada, hemen yine kendisi unuttuğu bir özel durumu akla getiriyor. Bu ulus düşüncesi bize, kullanımında ne kadar bildik ve duyduklarımızda ne kadar hazır geliyorsa, aklın araştırması karşısında o kadar karmaşık ve belirsizdir. Ama büyük önemi olan bütün sözler için de durum aynıdır. Hak, ırk, mal sözlerini pek rahatça kullanıyoruz. Ama neden hak, neden ırk, neden mal? Bunu hem ***biliyoruz***, hem ***bilmiyoruz.***

Demek oluyor ki, hem soyut, hem de dirimsel, içimizde öylesine canlılık ve buyurganlıkla bütün bu güçlü kavramlar; halklar ve devlet adamlarının kafalarında, insanların kaderleri, mutluluk ya da yıkımları, ölüm kalımları ile ilgili düşünceleri, tasarıları, yargıları ve kararları oluşturan bütün bu terimler, akla belirsiz ve bulanık gelen sembollerdir... Ama yine de insanlar, bu tanımlanamayan kavramları kullandıkları zaman, birbirlerini pekâlâ anlayabiliyorlar. Demek, bu kavramlar insandan insana açık ve yeterlidirler; her biri tek başına ele alınınca, karanlık ve alabildiğine çelişkendirler.

Karakterleri, yaşları, inançları, töreleri ve ihtiyaçları ayrı insanlar gibi, uluslar da birbirlerine garip gelirler. Birbirlerine merakla, keygıyla bakarlar, gülümserler; dudak bükerler, bir ayrıntıyı beğenir ve taklit ederler; tümü ile küçümserler, kıskançlık duyar ya da şişinerek hor görürler. Zaman zaman görüşmek ve anlaşmak istemeleri, ne kadar içten de olsa, görüşme bulanır ve her zaman, bir noktada dururlar. Anlaşmanın derinliği ve süresi bakımından anlaşılmaz bir çeşit sınırlar var gibidir.

Ulusların bir çoğu, kendisinin tam anlamıyla özden ve kökten bir olduğuna, sonsuz geleceğin gözdesi ve bugünkü durumu, yoksulluğ yada güçsüzlüğü ne olursa olsun, kendisinde gördüğü olanakların en üstün gelişmelere ulaşacağını ileri sürebilecek tek ulus olduğuna içten içe inanmıştır. Herbirinin geçmişte veya olabilecekler alanında kanıtları vardır. Hiçbiri, başına gelen belâları kendi öz evlâdı gibi görmekten hoşlanmaz. Ülke genişliği ya da nüfus, maddi ilerlemeler, töreler ya da özgürlükler, kamu düzeni ya da kültür ve kafa ürünleri, hattâ, ya da anılar ve umutlar bakımından uluslar kendilerini birbirleriyle karşılaştırdıkları zaman, ister istemez kendilerini beğenme nedenleri bulurlar. Oynadıkları sonsuz oyunda herbiri kartlarını elinde tutar. Ama bu kartların kimi gerçek, kimi de hayal ürünüdür. Kimi uluslar vardır ki, ellerinde kozlar orta çağdan, antik çağdan kalmadır; ölmüş, saygın değerlerdir. Kimileri güzel sanatlarını, yurt topraklarını, özel müziklerini, güzelliklerini ya da soylu tarihlerini sayar döker ve bunları oyun masasının üstüne, gerçek ***sinekler*** ve ***maçalar*** arasına atarlar.

Bütün ulusların kendilerini benzersiz saymak için geçmişle, bugünle, ya da gelecekle ilgili nedenleri vardır. Aslında, benzersizdirler de. Sadece karakterleri ve dış olanakları ile birbirlerine dokunan ve etki yapan bu büyük varlıkları kıyaslama imkânsızlığı, kuramsal politikanın büyük zorluklarından biridir. Bu varlıkları kuran temel olgu, varlık ilkeleri bir halkın teklerini ve kuşakları birbirine kenetleyen içsel bağ, değişik uluslarda aynı nitelikte değildir. Kimi zaman ırk, kimi zaman dil, kimi

zaman yurt toprağı, kimi zaman dinler, kimi zaman çıkarlar, örgütlenmiş bir insan topluluğunun ulusal birliğini değişik biçimde kurarlar. Herhangi bir toplulaşmanın derin nedeni, bir başkasınınkinden pek ayrı olabilir.

o

Bütün uluslara şunu hatırlatmak gerekir ki, doğada hiçbir ağaç, en iyi ışık, yer ve toprak koşulları içinde bile, sonsuz olarak büyüyüp serpilemez.

Tarih Üzerine :

Tarih, düşünce kimyasının yarattığı en tehlikeli üründür. Özellikleri herkesçe bilinir. Bu ürün düşler kurdurur, halkların başını döndürür, onlar için sahte anılar yaratır, tepkilerini aşırılığa götürür, eski yaralarını besler, buldukları rahatı kaçırır, onları büyüklük çılgınlığına veya kıyıcılık hastalığına götürür ve ulusları ısırgan, başı göklerde, çekilmez ve böbürgen bir duruma sokar.

TARİH, her istenene haklı nedenler bulur. Kesin hiçbir şey öğretmez. Çünkü, içine almadığı bir şey yoktur. Her şeye de örnek bulur. Ne kitaplar yazıldı şöylesi adlarla: ***Bilmem Neden Alınacak Ders, Bilmem Neyin Öğrettikleri!...*** Olan biteni gördükten sonra ne kadar gülünç oluyor böylesi kitapların geleceğe çevrik olarak yorumladıkları olayları okumak. Dünyanın bugünkü durumunda, tarihin büyüsüne kapılma tehlikesi her zamandan daha büyüktür.

Çağımızın politik olayları eşi görülmedik bir ***ölçü değişikliği***, daha doğrusu, ***kurulu düzen değişikliği*** ile birlikte yürüyor ve karmaşıklaşıyor. İnsanlar ve uluslar olarak katılmaya başladığımız dünya, bizim alışık olduğumuz dünyaya ***benzer yüzde*** değil. Herbirimizin kaderini çizen nedenler sistemi, bundan böyle artık bütün yeryüzüne yayılıyor ve her sarsıntıda tümü ile yankılayıveriyor onu. Yerel sorunlar yok artık, bir noktada son bulacak sonlu sorunlar yok.

o

Eski kavramı ile tarih, paralel kronoloji tablolarının bir bütünü gibiydi. Bu tablolar arasında, zaman zaman şurada buradaki rastlantıya bağlı kesişmeler gösteriyordu. Tarihte bir senkronizm arama denemeleri bir sonuç vermedi, daha doğrusu, bu çeşit ispatlamaların gereksizliğini ortaya koydu. Sezar zamanında Pekin'de olan bitenler ayrı ayrı gezegenlerde olup bitiyordu. Ama melodik, tek sesli tarih mümkün değildi artık. Bütün politik temalar içiçe giriyor ve ortaya çıkan her olay, hemen eşzamanlı ve birbirinden ayrılmaz bir anlam çokluğu kazanıyor.

VALERY Fransız Akademisi'ne seçildiği gün.

Bir Richelieu'nün, bir Bismarck'ın politikası yitiyor ve anlamını yitiriyor bu yeni çevrede. Amaçlarında kullandıkları kavramlar uluslarının özlemlerine sundukları hedefler, hesaplarında yer alan güçler, bütün bunlar bugün önemli şeyler değil artık. ***Bir ülke kazanmak*** politikacıların büyük işiydi, kimileri için hâlâ da öyledir. Zorlamaya başvuruluyor, özlenilen ülke birinin elinden alınıyor ve böylece her şey bitmiş oluyordu. Ama görüyoruz ki, artık bir düelloya, bir anlaşmaya varan bir çatışma ile sınırlı girişimler gelecekte öyle önüne geçilmez genelleşmelere yol açacaklar ki, ***bütün dünyanın karışmıyacağı hiçbir şey yapılamıyacak*** ve giriştiğimiz her işin ***hemen ardından doğacak*** sonuçları hiçbir zaman ne önceden görebileceğiz, ne de sınırlayabileceğiz.

Geçmişin büyük devletlerinin bütün yönetim dehası, politik olaylar alanındaki bağlaşmaların büyümesi ve çoğalmasıyla, güçsüz ve kullanışsız bir hale geliyor. Çünkü hiçbir deha, hiçbir karakter ve kafa gücü, hiçbir gelenek, İngilizlerinki bile, eski ***tarih geometrisi*** ve eski ***politika mekaniği***'ne sığmayan bir insanlık evreninin durumunu ve tepkilerini dilediği gibi engelleyebilmek ve değiştirebilmekle övünemez bundan böyle.

Avrupa, birdenbire daha karmaşık bir başka uzaya götürülüvermiş bir şey gibi görünüyor bana. Orada, onun bilinen ve görünürde değişmeyen özellikleri bambaşka ilişkilere bağlanmak zorunda kalıyor. Özellikle, gelecek üstüne yapılabilen tahminler, gelenekse' hesaplar, her zamankinden daha çok boş kalmaktadır.

Son savaşın (Birinci Dünya Savaşı) sonuçları öyle olaylar gösterdi ki bize, bunlar eskiden uzun süre genel politikanın yürüyüşünü ve çehresini kendi çizdikleri yönde belirliyebilirlerdi. Oysa bu olaylar, partilerin çoğalması, olaylar sahnesinin genişlemesi, çıkarların karmaşıklığı yüzünden, hemen ardlarından gelen sonuçları ile güçlerini yitirmiş, köstekleninış ve terslenmiş gibidirler.

Böylesi durum değişmelerinin bir kural olması beklenebilir. İleri gittiğimiz ölçüde etkiler, basitliklerini yitirecek, önceden bilinmeleri daha güçleşecek; politik işlemler, hattâ orduların işe karışmaları, bir kelime ile, açık ve dolaysız eylemler beklenene gittikçe daha az benzeyeceklerdir. Büyük güçler, büyük ülkeler, karşılaşan yığınlar, onların bağlaşmaları, olayların sınırlanamaz oluşu, yansımaların hız kazanması, bugününden çok başka bir politikayı zorunlu kılacaktır gittikçe.

Sonuçlar öylesine hızla nedenlerine bağlanamaz oluyorlar, hattâ nedenlerine öylesine ters düşüyorlar ki, belki bundan böyle olacağı aramak, onu üretmeye yada üremesini engellemeye çalışmak, çocukça, tehlikeli ve saçma görünecektir. Belki de politika kafası, olaylarla düşünme alışkanlığından vazgeçecektir ki, bu alışkanlığı özellikle tarih yaratmış ve beslemiştir. Bu demek değildir ki, zaman içinde olaylar ve anıtsal anlar olmayacak, alabildiğine olacak! Ama, görevleri, olayları beklemek, hazırlamak, yada onlardan korunacak olanların sonuçlarından şüphe etmeyi öğreneceklerdir ister istemez. Özlemi ve gücü birleştirmek bir işe girişmek için yeterli olmayacak artık. Olacakları önceden görme iddiasını son savaşın yıktığı kadar hiçbir şey yıkmamıştır. Ama, o günlerde bilgilerimiz hiç de az değildi sanırım.

o

Partiler Üzerine

Yurda karşı öfke yaratmamış

parti yoktur.

•

Partizanlarınızın yarısını sizden koparacak eme, geri kalanının sevgisini üç katına çıkarecak şeyi yapmaktan çekinmemelidir.

•

Partisinde kiminin hoşuna giden şey, ideal'in belirsiz ufuklarıdır, kiminse hemen elde edilecek şeylerin kesinliğidir.

•

Düzen partilerinde anerşistler, anarşide ise düzenciler görüldüğüne göre, yeni bir sınıflama öneriyorum: Herkes kendi yetilerinin partisine geçmeli.

Doğuştan yaratıcılar, tutucular ve yıkıcılar vardır. Her insan kendi gerçek partisine girmeli. O parti, ne sözlerinin, ne de dileklerinin partisi değil, varlığının etki ve tepki biçimlerinin partisidir.

•

Her politika, ilgililerin çoğunun kayıtsızlığına dayenır. Bu kayıtsızlık olmazsa, hiçbir politika yaşıyamaz.

•

Politika, başlangıçta, insanları, kendilerini ilgilendiren şeylere karışmaktan alıkoymak sanatı olmuştur.

Sonraki bir dönemde, buna anlamadıkları şeyler üzerinde insanları karar vermeye zorlama senatı eklendi.

Bu ikinci ilke birincisiyle bileşimler yapar.

Bileşimlerden biri şu: Genel seçimli memleketlerde devlet sırları vardır. Zorunlu bir bileşimdir bu ve ne de olsa, yürütülebilir. Ama, zaman zaman fırtınalar doğurur ve hükümetleri amansız davranmaye zorlar. İktidar her zaman kendi ilkesine karşı gemisini yürütmek zorundadır. Mutlak iktidar, yönünden ilkesine karşı gidebildiği kadar gider.

•

Her sosyal durum, bir takım uydurmaları gerektirir. Kiminde yurttaşların eşitsizliği üzerinde anlaşılır. Kimileriyse eşitliği öne sürer ve düzenler.

Bunlar, oyuna başlamak için gereken anlaşmalardır. Biri yada öteki ortaya kondu mu oyun başlar. Bu oyun ister istemez insanların ters yöndeki bir eylemine dayanır.

Bir eşitler toplumunda, insan teki eşitliğe karşı davranır. Bir eşitsizler toplumunda, büyük çoğunluk eşitsizliğe karşı çalışır.

•

Politika savaşlarının sonucu kafalarda sorunların önem ve ivedilik sırasını bulandırmak ve bozmak oluyor.

Ölüm kalım sorunu, sadece rahatlık sorunu ile maskeleniyor. Gelecek, hemen olacakla. Çok gerekli olan en kolay elde edilenle. Derin ve yavaş olan duyguları coşturanla. Pratik politika alanına giren herşey, ister istemez yüzeydedir.

•

Hiçbir aklı başında kimsenin bilmiyorum diyemiyeceği sorunlar üzerinde görüşünü bildirmeden politika yapılamaz. Politikanın ortaya attığı sorunların çoğu üzerinde bir görüş ileri sürmeye kalkmak için insanın alabildiğine ahmak yada bilgisiz olması gerekir.

•

Zora başvurma, savaş, zorlukları kısa zamanda ve güçlerin birdenbire dağılmasıyla kesip atmaktır. Oysa bu güçlükler en ince çözümlemeleri, en nazik denemeleri gerektirir. Çünkü, zorlamasız bir denge haline ulaşmaktır gerekli olan.

•

Bize karşı olan kimse, güçlerimizi, niteliklerimizi, derinliğimizi abartınca, bize karşı hınç yaratmak için bize korkunç niteliker yükleyince, bizim için çalışmış olur.

•

Komşu devletlerin varlığı, ulusların sürekli bir iç savaşa karşı tek savunucularıdır.

•

Kurt kuzuya dayanır, kuzu da ota. Otu dolaylı olarak koruyan kurttur. Etyiyen, kendini dolaylı olarak besleyen otları korumuş olur.

•

Her şeyin özünü başaran her zaman pek ünsüz, belirsiz ve tek başına değersiz varlıklardır. Onlar olmasalar ve böyle olmasalar, hiçbir şey yapılamazsa, en az kaybı olacak onlardır.

Hem öz, hem önemsiz varlıklar.

•

Büyük olaylar belki de küçük kafalar için büyüktür.

Daha dikkatli kafalar için, önemli olan, duyumsuz ve sürekli olaylardır.

•

Olaylar bilinmiyen bir babadan doğarlar. Zorunluk sadece analarıdır.

•

Hak, güçlerin ara nağmeleridir.

(Türkçesi: S. EYÜPOĞLU - V. GÜNYOL)

VALLE İNCLAN Ramon Del (Galicia - 1869 / St. Jacques - da - Compostelle - 1936): İspanyol yazarı. Önce avukatlık yaptı, sonra edebiyat hayatına atıldı. İlk şiirleriyle

VALLE İNCLAN'ın 1917 yılında çekilmiş bir fotoğrafı.

modernist akıma bağlandı. Her biri bir mevsimin adını taşıyan dört bölümlük *Sonatas*'ta (1902 1905), özenli bir üslûpla, kendisinin bir kopyası olarak bet mlediği «çirkin, katolik ve aşırı duygulu» Bradomin markisinin maceralarını anlattı. Aynı kahramanı, yazar, *Marques da Bradomin* (1907) adlı bir komedisi ile *Los Cruzados de la Cause* (Dava Haçlıları), *El Resplandor de la Hoguera* (Ocağın Işıltısı) ve *Gerifaltes de Antano* (Akdoğanlar Sürüsü, 1908 - 1909) adlarındaki üç romanında da ele aldı. Valle İnclan'ın ikinci tarzı, *Comedias Barbaras* (Barbar Komediler, 1907 1922) adındaki üçlemesinde değişik bir üslûpla ortaya çıkar. Bu yapıtta, gerçekçilikle «sanat için sanat» kaygısını uzlaştırmaya çalıştı. *Tirano Banderas*'ın (1926) yer aldığı *Ruedo İbérico* çevrimi de buna benzer bir kaygının ürünüdür.

VALLEJO Cesar (Santiago de Chuco 1892

VALLEJO

/ Paris - 1938): Peru'lu şair. Önce Trujillo, sonra da Lima'daki San Marcos Üniversitelerine gitti. İlk şiir kitabı «Los Heraldos Negros'u 1918'de yayımladı. 1920'de siyasal nedenlerle tutuklandı. Bir kaç ay cezaevinde yattı. Bu arada «Trilce» kitabında yer alan şiirlerini yazdı. 1923'de Paris'e gitti. İspanya ve Rusya'ya yolculuk ettl. Siyasal eylemlere katıldı. 1930'da Fransa'dan sınır dışı edildl. Madrid'e yerleşerek «El Tungsteno» romanını yazdı. 1933'de yine Paris'e döndü ve ömrünün geri kalan günlerini Paris'degeçirdi. Ölümünden bir yıl sonra, son şiirleri «Poemas Humanos» adiyle çıktı.

VALLEJO'dan şiirler :

KARA TAŞ AK TAŞ ÜSTÜNE

Paris'te öleceğim boşanan yağmurlarlaa,
anısını şimdiden yaşadığım bir günde.
Paris'te öleceğim boşanan yağmurlarla.
belki de bugün gibi, bir güz Perşembesinde,

Bir Perşembe olacak, çünkü bugün, Perşembe,
yazarken bu dizeleri durmadan sızlıyor kolum,
ve hiçbir gün, geçtiğim yollardan yaşamın,
yalnızlığı içimde bugün gibi duymadım.

Cesar Valljo öldü, dayak yiye yiye herkesten,
oysa kimseyi de incitmemişti:
koca sopalarla vurdular,

kalın urganlarla dövdüler;
tanığı Perşembeler, kollarında kemikler,
yalnızlık, yağmurlar, yollar...

Türkçesi Cevat ÇAPAN

BİR İSPANYOL CUMHURİYETÇİSİNE AĞIT

Bir kitap duruyordu yerde, cansız belinin yanında,
filiz sürüyordu bir kitap ölüsünün üstünde
Alıp götürdüler yiğidi
ve sonuıt, mutsuz ağzı karıştı soluğumuza;
hepimiz terliyorduk, gövdelerimiz bir yük;
dolanan ay ardımızda;
ölüsü de terliyordu acıdan.

Ve bir kitap Toledo savaşında,
ardında bir kitap, üstünde bir kitap
filiz sürüyordu ölüsünden.

Mor elmacık kemiğinin şiiri,
söylemekle susmak arası,
yüreğinde taşıdığı
o yiğit bildirinin şiiri.
Yalnız bu kitap kalmıştı geride,
çünkü mezarda böcekler yoktu
ve gömleğinin kolları yanında
kanına bulanan hava
buğulanıyor, sonsuzlaşıyordu.

Hepimiz terliyorduk, gövdelerimiz bir yük,
ölüsü de terliyordu acıdan
ve bir kitap, gözlerimi yaşartan
bir kitap, ardında bir kitap, üstünde bir kitap
filizlendi ölüsünden coşarak.

Türkçesi: Cevat ÇAPAN

İNSANI ÇOCUKLARA BÖLEN ÖFKE

İnsanı çocuklara bölen öfke,
çocuğu, eşit kuşlara bölen,
kuşu, küçük yumurtalara;
yoksulun öfkesi
bir zeytin taşır iki üzüme karşı.

Ağacı yapraklara bölen öfke,
yaprağı, eşit olmayan tomurcuklara bölen,
tomurcuğu, görünmez gözeneklere;
yoksulun öfkesi
iki ırmak taşır bir çok denize karşı.

İyiyi kuşkulara bölen öfke,
kuşkuyu, benzer kavislere bölen,
kavisi, umulmayan mezarlara;
yoksulun öfkesi
bir çelik taşır iki hançer karşı.

Canı bedenlere bölen öfke,
bedeni, benzersiz organlara bölen,
organı, sekiz düşünceye;
yoksulun öfkesi
bir yanardağ ateşi taşır iki kratere karşı.

Türkçesi Ülkü TAMER

KİTLE

Sona ermişti savaş,
asker ölmüştü, bir adam geldi yanına,
«Seviyorum seni; ölme!» dedi.
Ama asker dirilmedi.

İki kişi geldi sonra, yalvardılar :
«Bırakma bizi! Yürekli ol! N'olur diril!»
Ama asker dirilmedi.

Yirmi kişi, yüz kişi, bin, beş yüz bin kişi,
bağırarak geldiler: «Bunca sevgimiz var ölüme karşı!»
Ama asker dirilmedi.

Milyonlar toplandı başına,
hep birden konuştular: «Gitme kardeş, gitme!»
Ama asker dirilmedi.

Sonra bütün insanları yeryüzünün
koştu yanına; kederle baktı onlara asker,
doğruldu ağır ağır,
kucakladı ilk adamı, yürüdü gitti...

Türkçesi Ülkü TAMER

ŞANSSIZLAR

Gün doğmak üzre; kollarını
ger, bir göz at kendine
örtünün altından, kafana yaslan
yeniden ve dik yürü,
Gün doğmak üzre, ceketini giyin.

Gün doğmak üzre; sarıl

sıkı sıkı kalınbarsağına, düşünnıeden
önce yanıtla, halin kötüdür
kör talih sana düşerse
ve dişin dökülüverir.

Yemen lazım, ama ben kendime
üzülme diyorum, çünkü üzüntü yakışmaz
yoksula, karınlarıyla ağlamak da öyle;
toparla kendini, unutma,
ak ipliğine güven, sigaranı iç, zincirine
bir bak ve fotoğrafının ardına koy.
Gün doğmak üzre, ruhunu giyin.

Gün doğmak üzre; geçip gidiyorlar,
otelde bir göz açtıydılar,
yurarak, çarparak senin aynanla...
Titriyorsun? Bu senin alnının uç durumudur
ve midenin en son kavmi.
hâlâ horulduyorlar... Evreni nasıl da yerinden oynattı şu
Gözeneklerinin hali bu, suçluyorsun!
Böylesine çok ikizle ne kadar yalnızsın!
Gün doğmak üzre, düşünü giyin.

Gün doğmak üzre, yineliyorum
sessizliğinin sözlü organından
bolu açlığınla almaya dikkat et
ve sağı da susuzluğunla; her nasılsa,
zengin ile yoksul olmaktan kaçın,
dürtükle
nezleni, benim sıcaklığım onunla birdir, sevgili kurban.
Gün doğmak üzre, bedenini giyin.

Gün doğmak üzre;
sabah, açık deniz, göktaşı süreci
bitkinliğinin ardında flâmalarla,
bilindik sırtlan gururun verilmiş
oların adımlarını eşeğinkine uydur,
ekmekçinin kızı seni düşünür,
kasap şefi düşünür, sevgi dolu
çeliği ve demiri ve madeni
hapseden satır; asla unutma
Ekmek ve Şarabın kutsandığı gün dostlar kayıptır.
Gün doğmak üzre, güneşini giyin.

Gün doğmak üzre; çiftle
gayretini, üçle
kinci iyiliğini
ve dirsekle at korkuyu, bağlantıları ve önemliliği,
çünkü (orta bacağının gösterdiği gibi, kötü olan
heyhat, ölümsüz) sen
düşünü gördün dün gece hiç ile
yaşadığının ve her şeyden öldüğünün...

Türkçesi İpek GÖLDELİ

ADAMIN BİRİ

Ekmeği ısıra ısıra yürüyor, adamın biri,
Durup ta sevgilime şiir yazacağım ha?

Oturmuş kaşınıyor ötekisi
Bitlerini eziyor parmaklarıyla
Hangi yürekle psikanaliz'den söz edilir ha?

Sakatın birisi, bir çocuğa yaslanmış gidiyor
Ben oturup Andre Breton'u okuyacağım ha?

Gözüme girmiş birisi, elinde sopa
Sonra doktorla Sokrat'tan söz edeeğiz ha?

Kan tükürüp dört bir yana
Orda birisi tiril tiril öksürüyor
Ruhumun derinliğini anlataağım ha?

Birisi kemik arıyor çamurlar içinde
Gel de türkü söyle sonsuzluk üstüne?

Bir işçi düşünce asfalta beşinci kattan
Artık ekmek domates yiyemeyecek
Otur da yaz estetik, gizemi adına.

Bir satıcı, bir gıramla kazık atıyor
Şimdi durup, dördüncü boyutu anlatacağım ha?

Mutfakta tüfek temizliyor bir savaşçı
Gerçeküstünden sözedilebilir mi burada

Birisi parmaklarını saya saya gidiyor
Haykırmadan nasıl konuşmalı yığınlar için?

Türkçesi Tekin SÖNMEZ - Gürkan UÇKAN

DOKUZ CANAVAR

Ve, ne yazık ki,
acı yeryüzünde her an büyüyor,
saniyede otuz dakika büyüyor, adım adım
ve acının yapısı çifte acı
ve şehitliğin durumu, et-yiyici, obur,
en suçsuz çimenin görevi, çifte
çifte acı
acı
ve olmanın iyisi, bizi iki kez kırmak için,

Hiç bir zaman, insanoğlu
bu kadar çok acı olmamıştır göğüste, yakada, cüzdanda,
camda, kasaplarda, aritmetikte!
Böylesine acı dolu sevgi hiç bir zaman
uzak hiç bir zaman böylesine yakından saldırmadı,
ateş hiç bir zaman
rolünü daha iyi oynamadı ölü ateş olarak!
Hiç bir zaman, Bay Sağlık Bakanı, sağlık
daha öldürücü olmadı
migren alından böylesi çok alın sökmedi!
Ve eşyanın çekmecesinde olan, acı,
yürek kendi çekmecesinde, acı
kertenkele kendi çekmecesinde, acı,

makineden hızlı, on makinede, büyüyor
Dört büyüyor, kardeşlerim,
Rousseau'nun hazır cevaplarıyla, sakallarımızla;
kötülük bilmediğimiz nedenlerle büyüyor
bu kendi sularıyla bir sel,
kendi çamura ve kaskatı bulutuyla.
Acı çekiş yer değiştiriyor, bir geometride
gözyaşının dim -
dik durduğu,
göz gürüldü ve bu kulak, işitildi,
ve bu kulak dokuzu vurur boşalım
saatinde, dokuz kahkaha
buğday saatinde, ve dokuz neşide
açlık saatinde, ve dokuz gök gürültüsü
ve dokuz kırbaç, eksi bir çığlık

Acı yakalıyor bizi, kardeşlerim,
ardımızdan, grafiklerle

bizi sinemalarda delirtiyor,
gramafonlara çivildiyor,
yataklardan söküyor, dimdik düşüyor
biletlerimize, mektuplarımıza;
acı çekiş vahim, biri dua edebilir...
Çünkü sonucu olarak
acının, kimiler var
doğmuş, kimiler büyür, kimiler ölür,
ve ötekiler var doğan ve ölmeyen, ötekiler
doğmadan ölen, ve ötekiler
ne doğan ne de ölen (en çok).
Ve yine sonucu olarak
acının kederliyim
boğazıma kadar, ve daha da kederli dizime dek,
ekmeği çarmıhlanır görmekten, turbu
kanlanmış,
soğanı ağlarken
tahılı un olarak genelde
tuzu toz edilinceye öğütülmüş, suyu firarda,
şarabı ecce-homo,
karı böylesi solgun, ve güneşi böylesi kavruk!
Nasıl, insan kardeşlerim,
anlatmıyayım size ben daha fazla
ve ben daha fazla dayanamayacağım bu kadar çok çekmeceye,
bu kadar çok dakikaya, bu kadar çok
kertenkeleye ve bu kadar çok
değişime, bu kadar çok uzaklığa ve susuzluk için böylesi
susamışlığa!
Bay Sağlık Bakanı: ne yapılmalı?
Ne yazık ki, insanoğulları,
kardeşler, yapılacak çok şey var.

Türkçesi İpek GÖLDELİ

KAVUÇLAR VE GİTAR

Şimdi, ikimizin arasına, buraya,
benimle gel, bedenini elinden tut getir
birlikte yudumlayacağız ve bir an için geçeceğiz yaşamdan
ölümümüze ortak iki yaşama.
Şimdi, senle gel, bana bir iyilik et
benim adıma yakınarak kasvetli gecenin ışığında
tutup ruhunu elinden getirdiğin
ve biz yavaşça kendimizden yükseleceğiz.

Bana gel, ve sana, evet.
eş adımla, birbirimizi farklı adımlarda görebilmek için,
son geçiti kaydederek.
Geri dönünceye dek! Bir sonraya dek!
Okuyuncaya dek, bilmezler!
Geri dönünceye dek, hoşçakal diyelim!

Nedir tüfekler bana,
dinle;
dinle beni, nedirler bana
kurşun zaten imzamın saflarında geziniyorsa?
Nedir kurşunlar sana
tüfek zaten kokunda tütüyorsa?
Bu gün yıldızımızı
kör bir adamın kollarında tartacağız
ve benim için bir kez şarkı söylediğinde ağlıyacağız.
Bu ayni günde, güzel kız, eş adımınla
ve benim uyarımla esenli cesaretinle,
kendimizden çıkacağız, ikişer ikişer.
Körleşinceye dek!
Taa
böylesi bir dönüşten ağlayıncaya dek!

Şimdi,
ikimizin arasına, getir
ince kişiliğini elinden tutup
birlikte yudumluyacağız ve bir an için geçeceğiz yaşamdan
ölümümüze ortak iki yaşama.

Şimdi, senle gel, bana iyiliğini et
bir şeyler söylemenin
ruhunda bir şeyler çalmanın, avuçlarını çırparak.
Geri dönünceye dek! O zamana dek!
Ayrılıncaya dek, hoşçakal diyelim!

Türkçesi İpek GÖLDELİ

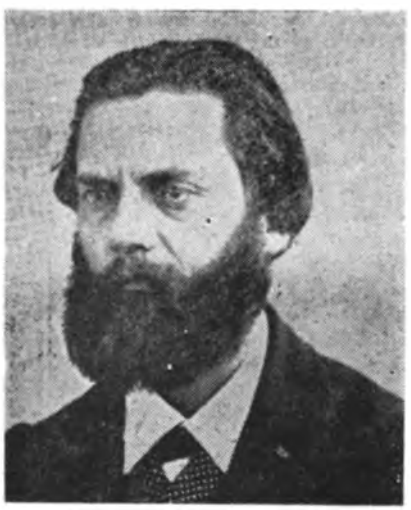

«Bayrağımın üzerine : Çalışarak yaşamak.. diye yazacağım, ve **Vuruşarak ölmek.. di***ye eklemeyeceğim.» VALLES*

VALLES Jules (Le Puy 1832 / Paris 1885): Fransız yazarı ve gazetecisi. 1849'da okumak için Paris'e gitti: ama siyaset ve gazetecilik hayatına atıldı. Demokratik ve devrimci düşünceleri benimsedi. ***Figaro*** gazetesinde yayınlanan ***Dimanche D'un Jeune Homme Pauvre*** (Yoksul Bir Gencin Pazar Günü, 1861) adlı yazısıyla ün kazandı. Çeşitli gazetelerde çıkan yazılarını ***Les Réfractaires*** (Karşı Çıkanlar, 1866) adlı kitabında topladı. Siyasal eğilimleri yüzünden daha 1870 savaşının başından beri hükümet tarafından şüpheli bir kişi sayılmıştı: bundan ötürü, Fransız ordusunun uğradığı ilk başarısızlıktan hemen sonra Mazas hapisanesine kapatıldı. 4 Eylülde bırakıldı. ***Le Cri du Peuple*** (Halkın Sesi) gazetesini çıkardı. Komün üyeliğine seçildi. Ölüm cezasına çarptırıldı, ama Londra'ya kaçarak kurtuldu. 1880'de ilân edilen genel affa karşın Fransa'ya ancak 1883'te döndü ve ***Le Cri du Peuple***'ü yeniden çıkardı. Başlıca yapıtı ***L'Enfant*** (1879), ***Le Bachelier*** (Liseli, 1881), ***L'Insurgé*** (Başkaldıran, 1886) gibi üç otobiyografik romandan oluşan ***Jacques Vintras*** adlı roman çevrimdir.

COURBET'nin fırçasıyle Jules Vallès.

VALLİ Alida (Pola 1921): İtalyan kadın oyuncu. Sinema oyuncusu olarak ilk rolünü 1936'da oynadı. Başlıca filmleri: *Eugénie Grandet* (1947), *Üçüncü Adam* (1949), (Günahkâr Gönüller, 1954), (Feryat, 1956), *La Diga sul Pacifice* (Pasifik Bendi, 1957), *Homenaja A la Hora de la Siesta* (Bir Kahramana Dört Kadın, 1961).

VALSER Robert (Biel 1878 / Herisaw 1956): Başarısız bir artistlik denemesinedn sonra, bankacılık öğrendi. Zürih ve Stuttgart'ta yayınevlerinde çalıştı. 1905-13 yıllarında Berlin'de serbest yazar olarak yaşadıktan sonra, doğum yeri olan Biel'e döndü. 1920 yılında Bern'e geçtl. Orada bir arşivde çalıştı. 1929 yılında konan şizofren teşhisinden sonra, çeşitli sağlıkevlerinde yaşamaya başladı. 1933 yılından ölümüne dek Herisau'daki sağlıkevinde kaldı. Bu dönemde bir şey yazmadı.

İsviçre doğumlu ozan, özellikle şiirsel deyişle yazdığı kısa düzyazılarıyla önemlidir. Günlük yaşamdan anlar yakalayan bu kısa öyküleriyle Kafka'nın dikkatini ve beğenisini kazanmakla kalmamış, aynı zamanda onu etkilemiştir de.

Şiirlerinin yapısında da düzyazısal anlatımın biçim öğelerine rastlarız. Kısa öyküleriyle, şiirleri arasındaki sınır böylece bir ölçüde ortadan kalkar. Yer yer ince bir alay, yazılarını sevimlileştirir

VALSER'den şiirler

MİKROGRAMLAR III.

Yatak odamda duran,
yolculuk ya da çamaşır selesinde,
geğiriyor geceleri,
orda biri uzanmış
ve oturmuş selenin üstüne
yayılı cübbemde, acımasız
uşağım, kesin kararım,
bana aitmişçesine. Düşüncem,
bilir beni. Öylesine sık düşündüğüm,
korkunç ve kalkıp çıkıyorum
gecenin içinden sanki granit bir gömütten kalkar gibi
ve bir hayalet uykusundan, sanki sayısız
zavallı işkenceli ruhtan gibi solgun
resimler şakaklarımda şaklıyor
geçmişten
ve sabableyin hoşnutum gene yaşamımdan.
Kimseye dilemem, ben olmasını.
Beni ancak ben çekebilirim:
Bunca şey bilip, bunca şey görmüş olmayı ve
hiçbir şey ve hiçbir şey söyleyememeyi.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

HEM NİÇİN

Ve işte bunca berrak
Bir gün gelince pür telaş yeniden,
Konuştu salt sakin, gerçek
Bir kararlılıkla içinden:
Her şey değişmeli artık,
Atılmalıyım bir savaşına kalkıp;
İstiyorum hemen herkesin
Dertlerini defetmek için,
Her türlü sıkıntıya katlanıp koşmak,
Halk kurtuluna değin.
Hiç yorgun uzanmak yok artık;
Yapmalı bir şeyler.
Tam o sıra üstüne çöktü bir ağırlık,
Bir uyuklama: hadi canım, boşver.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

SİSTE

Ne tuhaf, siste yürümek!
Her çalı, her taş issiz,
Ağaçlar görmüyor birbirini,
Hepsi de yalnız.

Hayatını aydınlıkken henüz
Dostlarımla doluydu dünya.
Çöktü işte şimdi sis.
Biri yok ortalıkta

Karanlığı bilmeyen
Bilge değil, olamaz.
İnsanı ayıran her şeyden,
Karanlık: hafif, kaçınılmaz
.
Siste yürümek ne tuhaf!
Yalnız olmaktır yaşamak.
Kimse kimseyi tanımaz,
Herkes yalnız

Türkçesi Bahçet NECATİGİL

ELİSABETH

Yüksek gökyüzünde
Beyaz bir bulut gibi
Beyazsın, güzelsin, uzaksın
Elizabet

Bulut uzaklaşır, gider
Farkında olmazsın pek,
Rüyalarından geçerek
Girer karanlık geceye.

Gider ve parlar gümüş gibi
Durmadan dinlenmeden
Tatlı bir özlem duyarsın
Beyaz bulutun peşinden.

Türkçesi Bahçet NECATİGİL

VANÇURA Vladislav (Haje - 1891 / Prag 1942): Çek romancısı. Doktordu. Romanlar yazdı: *Pekar Jan Morhoul* (Fırıncı Jan Marhoul, 1924), *Pole Orna a Valeçna* (Tarım ve Savaş Alanı, 1925), *Posledni Soud* (Kıyamet, 1929), *Marketka Lazorova* (1931), *Utek do Budina* (Buda'ya Kaçış, 1932), *Tri Beky* (Üç Irmak, 1936), *Rodina Horvatova* (Horvat Ailesi, 1938), ayrıca *Obrazy z Dejin Naroda Çeskeho* (Çek Milleti Tarihinden Görüntüler, 1939-1940) adlı bir yapıt, gençler için öyküler ve tiyatro oyunları yayınladı. Almanlar tarafından tutuklandı ve öldürüldü.

VAN DER WEYDEN Rogier de le Pasture (Tournai XV. yüzyıl başları / Brüksel 1464): Flaman ressamı. Zengin bir burjuva ailesindendi. 1432'de Brüksel'e yerleşti, 1435'te kentin resmî ressamı oldu ve aslı kaybolan fakat halıya işlenen kopyalarıyla bilinen Trajan'ın Adaleti adlı iki pano yaptı. 1450'de İtalya'ya gittl: Roma'da, Floransa'da kaldı, bir süre Ferrarada Leone d'Este için çalıştı. Cosimo Tura ve Francesco Cossa gibi İtalyan ressamlarını etkiledi. Yurduna döndükten sonra da İtalya lle illşkisini kesmedi. *Miraflores Mihrap Ar*

kalığı, Prado'daki *Çarmıha Geriliş* ve *Çarmıhtan İndiriliş*, Louvre'daki *Praque Triptiği*, *Méliadıse d'Este*'nin portresi gibi gerçekliği akla yakın gelen yapıtlardan hareket eden sanat tarihçileri, ressama maledilebilecek yapıtların listesini hazırlamak için her çareye başvurmuşlar, fakat gene de tam bir kesinliğe varamamışlardır.

Fakat gene da, Van der Weyden'in üslûbunu birbirini tamamlayan şu iki özelliğinden tanımak mümkündür: coşkunluk ve şefkat. Van der Weyden, Tanrı'nın yarattığı dünyaya hayran bir hümanist olmaması, ışığın ortaya çıkardığı görünüşlere bağlı kalmaması bakımından Flémalle Ustası'ndan da, Van Eyck'ten de ayrılır. Kesin çizgilerle, beyazların ve mor-grilerin ağır bastığı kalın fakat açık renkli boya tabakalarıyla çalışması, derin bir özdeksel hayatı biçim düzeyinde canlandırmak içindir. Van der Weyden, yapıtları arasında önemli bir yeri olan portrelerinde, Van Eyck'in olağanüstü ayrıntılı zenginliğine karşıt olarak, yalnız en önemli unsurlara ve belirli ayrıntılara yer vererek her kişinin psikolojisini yansıtmayı bilmiştir. Van der Weyden yüzyılının bütün sanatçılarını derinden etkiledi.

VAN DYCK Anthony (Anvers - 1599 / Londra 1641): Flaman ressamı. Prenslerin ve kralların gözdesiydi. İngiliz portre okulunu kurdu ve bir renge adını verdi: «Van Dyck kahverengisi». 1609'dan 1612'ye kadar Van Balen'in yanında çıraklık etti. *İhtiyar* adlı resmi 1613 tarihini taşır. Jordaens ve Rubens ile çalıştı. 1618'de usta oldu. 1620'de koleksiyoncu Howard tarafından İngiliz sarayına sokuldu ve Howard'ın sayesinde Venedik resmini tanıdı. 1622'de 1627'ye kadar İtalyad'a oturdu: Roma'da kardinal Bentivoglio'nun konuğu oldu, sonra Cenova'ya yerleşti ve özellikle portreler çizdi. 1627-1632 arasında Anvers'de kiliseler için çalıştı ve portreler yaptı. 1630'da Paris'e gitti, meşhur kemerlerin gravürlerini yaptı (*Van Dyck'in İkonografyası*). 1632'de Charles I, ona şövalye ünvanını verdi. Van Dyck o tarihten sonra İngiliz soylularının resimlerini çizdi ve Blacfriars'da yada Eltham'daki kır evinde lüks bir hayat yaşadı.

VAN DYCK'ten üç başyapıt: **Balbi markizi.**

Sanatçı önceleri Caravaggio ile Jordaens'in etkisi arasında karar kıldıktan sonra, yaygın fırça vuruşunu ve parlak renklerini benimsediği Rubens'in üslûbuna kendini kaptırdı. Rubens gibi ebedî ve mitolojik konuları işledi: *Su Perilerinin Yıkanması*, *Diana ve Endymion*, *Amaryllis ve Myrtila*, *Renaud ile Armida*. Van Dyck, aynı zamanda büyük bir katolik ressamdır. Dindarlığı sonsuz, bitkin bir üzüntüyü yansıtan ince ayrıntılarla doludur. (*Kutsal Aile*, *Pieta*). En büyük aileleri olanca haşmetleriyle vermeyi bildi. Şahlanan atlarını zaptetmeye çalışan binicilerin, ağır kumaştan elbiseleri içinde dimdik duran mağrur kadınların boy resimlerinde anıtsal bir görünüş elde etmek için Van Dyck'in bulduğu yol ufuk çizgisini aşağıdan almak, yüzleri aşağıdan yukarıya doğru bakılıyormuş gibi göstermektl. Bu alanda en başarlı yapıtları: *Balbi Markizi*, *Paola Adorno*, *Marki Castanea*, beyaz ati üstünde *Tommaso di Ca-*

Sarhoş deniz perisi.

Samson ve Dalila.

VAN DYCK : Otoportre.

rignano ve bir kırmızılar çümbüsü içinde Roma'da yaptığı *Kardinal Bentivoglio*'nun portreleridir. *Anne Carr*'ın, *George* ve *Francis Villiers*'nin, *Mary Ruthven*'in, yeşilliklerin ortasında, atını dizginlerinden tutan, siyah şapkalı, beyaz ipek ceketli, kırmızı pantalonlu *Charles* I'in portreleri ve buna benzer daha nice resim, bir ulusun, ayrıcalıklı sınıfı açısından çizilmiş kocaman bir portresi gibidir.

Van Dyck'in en güzel portreleri, Ches-

terfiel ve Darnley kontlarının, Mountbatten ve Norfolk lordlarının, Devonshire dükünün ve özellikle İngiltere kraliçesinin koleksiyonlarındandır.

Müzelerdeki yapıtları şunlardır: ***İsa Çarmıhta, Martin Pepin'in Portresi, Aziz Petrus'un Öldürülmesi, Aziz Pelice di Cantalice, Sarhoş Silena, Duquesnay***'nin ve ***Cenovalı Bir Kadınla Kızı***'nın portreleri, ***Jüpiter ve Antiope, Bağışçıların Meryemi Renaud ve Armida, Külâhlı Adam, Aziz Ambrosius ve Aziz Theodosius, C. Vander Geest, George ve François Villiers, Bulbileun Çocukları, Cattanee Markî ve Markizi'nin portreleri, Diana ve Endymion, Mary Ruthven, Charles I, Meryem, Suzanna ve İhtiyarlar, Petel, Suayers ve Van Wael'in portreleri, Thomasso di Carignano, Ay Üstünde Anton Brignole Sale, Paola Adorno, Kutsal Aile, Samson ile Dalila, Moncade Markisi'nin portresi, Marie Louise de Taxis, Çocuklu Meryem, Filippo Cattaneo, Markiz Balbi, Paola Adorno ve Oğlu'nun portreleri, Amaryllis ve Myrtille.***

VAN EYCK Jan (Maaseik 1390 / Brugge 1441) Flaman ressamı. Genç yaşta, Bayern'li Johann'ın hizmetine girdi: 1422-1424 arası La Haye'de kaldı, 1425'te İyi Philippe'in «mabeyincisi» olarak Lille'a yerleşti. 1426'da bir görevle İspanya'ya gönderildi: 1428'de Portekiz'e giderek İyi Philippe'in nişanlısı prenses İsabelle'in portresini yaptı.

Meryem Ana çeşmede.

1429'da Fransa'ya döndü, dük ise İspanyol prensesinin düğününde bulundu: bir süre Hesdin şatosunda kaldı, sonra Brugge'ye yerleşerek 1432'de bir ev satın aldı. Gösterişli bir büyük burjuva, ünlü ve gözde bir saray ressamıydı. 1432'de hizmete açılan Saint-Bavon kilisesinde yaptığı mihrap arkalığı *(Mistik Kuzu)* ile ün kazanmaya başladı. Sanatçı hristiyanlık duygusuna güç vermek için konuları tamamıyle düşgücünün ürünü olan tablolarında, kent görüntüleri ve kır manzaralarında, görülen doğaya, insana ve eşyaya yer verir ve tabloda belirginleşen yönün

Sarıklı adam.

mükemmelliği tablonun resim olarak yetkinliğine yeni bir anlam kazandırır. İnce bir minyatürcü olan Van Eyck, aynı zamanda büyük bir portrecidir ve hep gerçeğe uygun bir biçimde canlandırdığı yüz anlamlarına gittikçe daha duyarlıklı bir yoğunluk ve yumuşaklık kazandırmıştır: ***Sarıklı Adam, Arnolfini'ler, Marguerite Van Eyck***'te görüldüğü gibi, Van Eyck konularını günlük hayattan alan resimler de yaptı.

Sanatçının tüm yapıtlarındaki ortak özellik, dünyanın şiirsel yönünü yansıtması, nesnelerin hacmını, ışık ve uzay içindeki organik gerçeği ustaca dile getirmesidir.

Van Eyck'in 30 kadar yağlıboya tablosu arasında şunlar sayılabilir: ***Mistik Kuzu, Şansölye Rolin'in Bakiresi, Sainte Barbe*** (1437), ***Bakire Çeşmede*** (1439), ***Karanfil Adam, Bakire Kilisede, Piskoposluk Meclisi Üyesi Van der Paele'nin Bakiresi*** '1436), ***Marguerite Van Eyck'in portresi*** (1439), ***Meryem Triptiği, Sarıklı Adam*** (1433), ***Arnolfi'ler*** (1434), ***Cardinal Albergati'nin portresi, Les Trois Maries au Tombeau.***

VANG AN-ŞI (1021-1086). Çinli reformcu bakan. İmparatorluğun ekonomik ve siyasal bünyesini alt üst etmek istedi. Bu amaçla, imtihan sistemini derin bir değişikliğe uğrattı. 1075'te bellibaşlı klasikler için sadece kendisinin yapmış olduğu yorumlamalara izin verildiğini açıklayan bir ferman çıkarttı. Edebiyat imtihanlarını ortadan kaldırdı ve yerlerine pratik konular (Ekonomi, politika, hukuk) koydu. Tutucu aydınlar tarafından görevinden uzaklaştırıldı.

VAN GOGH Vincent (Groot Zundert, Hollanda Brabant'ı 1853 / Auvers-sur-Oise - 1890) Hollandalı ressam. Basit bir rahibin oğlu, ama zengin tablo tüccarlarının yeğeniydi. 1869'da, Paris'in Goupil galerisi tarafından La Haye'de açılan şubeye satıcı olarak girdi. 1873'te buradan kurumun Brüksel, daha sonra Londra şubesine nakledildi. Ev sahibesinin kızı Ursula Loyer ile evlenmek istedi. Bu önerinin reddedilmesi üzerine ilk ruhsal bunalımını geçirdi. Yerinin değiştirilmesini istedi ve Paris'e yerleşti (1875). Meslekdaşı İngiliz Gladwell ile teması mistikliğini coşturdu ve çalışması düzensizleşti. Aralıkta, Noel yortusunu geçirmek üzere Etten'de (Kuzey Brabant) ailesinin oturduğu rahip evine hareket etti ve işinden ayrıldı. Nisan 1876'da Ramsgate'e gitti: orada özel bir öğretim kurumunda çalıştı. Babasının oturduğu rahip evine döndükten sonra, 1877 başında Dordrecht'te bir kitapevine girdi. Ama düzenli bir çalışma gösteremedi: çünkü rahip olmeyi aklına koymuştu. Bunun üzerine, amcalarından ikisi kendisine Amsterdam'a gelerek oradaki ilahiyat okuluna hazırlanmak olanağını sağladılar. Brüksel'de bir rahip okuluna kabul edilen Van

Kesik kulaklı otoportre.

Gogh, Mons yakınlarındaki Borinage'a gönderildi: orada kendisine çok acı veren bir olaya tanık oldu maden işçilerinin sefaletini gördü ve onlar için varını yoğunu harcadı. Gerçekte bu temas Van Gogh'a Tanrı inancını kaybettirmiştl. Bu umutsuzluk aylarının anısını koruyabilmek için Belçika'nın güneyi ile Fransa'nın kuzeyinde yaya dolaşarak resim çizmeye başladı. Bitkin düşmüştü 1880 ilkbaharında kısa bir süre Etten'de kaldı. Bu sıkıntı ile yalnızlık döneminde, Paris'teki Goupil galerisinde onun yerine geçmiş olan erkek kardeş Theo'ya uzun mektuplar yazmaya başladı.

Theo, Van Gogh'a yardım vaat etti ve desenlerinin yeteneğini ortaya koyduğunu görerek, yolunu şaşırmak üzere olan kardeşini destekledi. Theo'nun para yardımını kabul eden Van Gogh desen çalışmak üzere

VAN GOGH'un ilk büyük başyapıtlarından biri : **Patates yiyenler.**

Brüksel'e gitti. Sonra gene Etten'e döndü, ama hırçın karakteri yüzünden rahip evindeki hayat ona güç geldi. Üstelik, Kate adındaki genç bir dul olan kuzenine âşık olmuştu. Genç kadın La Haye'e çekildi, ama Van Gogh peşini bırakmadı ve Kata'l görmesine engel olunursa kendi elini yakacağını söyledi. Bu ara, bir fahişeyle tanıştı. Sien adındaki bu kadının acınacak durumu Van Gogh'u duygulandırmıştı. Bu kadın ve çocuklarıyla birlikte yaşadı, mutluluğu bulduğunu sandı ve resim yapmaya başladı. İlişkisini uzun süre kardeşinden sakladı: ama Theo, 1883 eylülünde yaptığı bir ziyaret sırasında durumu gördü. Van Gogh, istemiyerek Sien'den ayrıldı Drenthe bölgesine gitti: orada bir çok manzara resmi yaptı sonra, artık Nuenen'de (Kuzey Brabant) olan baba evine döndü. 1885'te babası öldü. Van Gogh o sırada en verimli çağındaydı. İlk büyük kompozisyonu olan ***Patates Yiyenler***'i bu dönemde yaptı. Daha önce ise birçok taslak çizmişti. Tekniğini zayıf buluyordu bunun için Anvers akademisine yazıldı ama okul disiplinini kabul edemedi 1886'da kardeşine haber vermeden Paris'e gitti. Buraya kadar, Van Gogh'un hayatı, kardeşi Theo'ya hemen her gün yazdığı mektuplardan ötürü bilinir. Ama Theon'un Van Gogh ile birlikte Mortmartra'da geçirdikleri iki yıl hakkında elde çok az belge vardır.

Sarı buğdaylar.

Van Gogh'un evrimi sadece resim dolayısıyla bilinmektedir. Başlangıçta ağır ve karanlık olan resmi, Theo'nun yapıtlarını sattığı izlenimcileri keşfetmesinden sonra aydınlandı. Atelyede Cormon ile birlikte çalıştı Emile, Bernard, Toulouse-Lautrec ve Gauguin ile ilişki kurdu. Paris'te, git gide daha bağımsız bir dokusu olan 200 kadar tuval hazırladı Mortmartre'dan, Asnière'dan manzaralar ve kendi kendisinin 23 portresini yaptı. Haşin karakterl birlikte yaşamayı güçleştirdiğl için kardeşl ona güneye gitmesinl, o sıralar Japon estamplarında aradığı yoğun ışığı güneyde bulabileceğini ögütledi. Van Gogh 1888 şubatında Arles'a vardı ve çalışmaya koyuldu. Ama yalnızlıktan rahatsız oldu, dostlarının yanında çalışacağı bir atelye düşlemeye başladı: kardeşi Theo'nun Gaugin'in bir resmini satın almasını sağladı. Gauguin böylece, Bretagne'dan ayrılarak Van Gogh'un Arlesdakl evine yerleşebilecekti. Ekimde Gauguln geldi: ama aralarındaki anlaşmazlıklar git gide arttı. Sonunda, bir gün Van Gogh, Gauguin'ln üstüne yürüdü, sonra kendi kulak memesini kesti. Gauguln'in kaçmasından sonra Theo kardeşinin yanına döndü ve kendini Arles hastanesine kaldırttı. 1889 Mayısında ise Van Gogh St.-Rémy yakınındakl St.-Paul-de-Mausole akıl hastanesine yatmak istedi. Burada, kalıtımsel bir sara çeşidinin yolaçtığı nöbetlere karşın çalışmasına hızla devam ettl. Provence'ta 250'den çok portre *(Kesik Kulaklı Kendi Portresi, Arles'li Kadın, Postacı Roulin)* ve manzara resmi *(Arles'daki İngiliz Köprüsü, Zeytinlik, Sarı Buğdaylar)*, kamış kalemle birçok de-

Büyük sanatçının 1890 yılında yaptığı otoportre.

Zeytin toplayanlar.

sen yaptı..

Ocak 1890'da, Mercure de France'ta yayınlanan ve hayatı boyunca kendisiyle ilgili tek makale olan, Albert Aurier imzalı bir yazı çıktı. Mayıs'ta Paris'e döndü sonra, Pontoise yakınında, Dr. Gachet'nin oturduğu ve Pissarro tarafından kardeşine tavsiye edilen Auvers-sur-Oise'a yerleştl. Doktor kendisini iyi karşıladı ama ilişkilerinin kısa zamanda bozulduğu sanılır. 27 Temmuz 1890'da Pontoise'dan aldığı bir tabanca ile intihara kalkıştı kaldığı otelin sahibi, Dr. Gachet'i çağırttı: doktor Van Gogh'un durumunu umutsuz buldu. Gerçekten de Van Gogh öldü. Onun ölümünden 6 ay sonra kardeşi Theo da öldü. Theo, Van Gogh"un cenaze töreninde, kardeşinin o ateşli çalışma döneminde yaptığı 70 tablodan bazılarını törene gelenlere dağıtmıştı. Böylece, ölümünden önce adı bilinmeyen Van Gogh, özellikle 1891'de Bağımsız Sanatçılar salonunda düzenlanan sergi sayasinde kısa zamanda ün kazandı.

Beylik ve kaba gerçeklerin ressamı olan Van Gogh, bu gerçeklerde bütün bunalımlarını, Tanrı ve ışık özlemini yansıtmayı bildi. Hollanda resmiyle, özellikle de Rembrandt ile başlayan ve maddeye apayrı bir anlam getiren bu anlayış, Van Gogh'ta renklerin büyük karşıtlıklar doğuracak biçimde kullanılışına bağlıdır. Anvers döneminde bu karşıtlık en güçlü biçimine varmış ve gerçekten «insanoğlunun korkunç tutkularını anlatan yepyeni bir dil olmuştur. Van Gogh, modern ressamlar arasında, çağdaşlarımızın duyarlığını kuşkusuz en derin bir biçimde etkilemiş olan kimsedir. Fov'lar ve İzlenimciler üstündeki etkisi çok büyüktü. Van Gogh'un, Theo'ya, ailesine ve dostlarına mektupları birçok kez yayınlanmıştır.

VAN OSTADE Adrlaen (Haarlem 1610 / Haarlem - 1684) Hollandalı ressam ve gravürcü. 1634'te Haarlem gild'ine girdi ve 1662'de başkan oldu. ***Bir Aileden Portreler*** adlı iki resim bıraktı, fakat, özellikle günlük konuların ressamı olarak ün kazandı. 1640'tan 1665'e kadar kahveleri ve kabareleri canlandıran mizah dolu resimler yaptı. *Kabare*, *Handa Köylüler*, *Öğretmen* ve *Ateyle* adlı tabloları, üslûbu konusunda en iyi fikir veren yapıtlarıdır. 1665'ten sonra, gerek Jan Steen ile rekabet etmek gerek yeni zevklere uymak için paletini ışıklandırmakla beraber, çok inceltilmiş boyalarla gerçeğe uygun motifler çizdi. Bu dönemin en ilginç yapıtı *Köy Kemancısı*'dır.

VARGAS Getullo (Sao Dorja - 1883 / Rio de Janeiro - 1954) Brezilyalı siyaset adamı. Avukattı, milletvekili (1923) ve maliye bakanı (1926-1927) oldu, ekonomik bunalım sırasında liberallere önderlik etti, cumhurbaşkanı Prestes'i devirdi (ekim 1930) ve anayasayı erteleyen geçici bir hükümet kurdu (3 kasım 1930). Sao Paulo ayrılıkçı hareketini bastırdıktan sonra (1932) bir kurucu meclis seçtirdi (1933) ve parlamenter rejimi kaldıran, meslek temsilcilerinin baş-

Getulio VARGAS devlet başkanı seçildiği dönemde.

te birinin Millat meclisine girmesini sağlayan bir anayasa çıkarttırdı (16 temmuz 1934), bu meclis, Vargas'ı dört yıl için cumhurbaşkanı seçti (17 temmuz). Vargas, kahve fazlasını denize attırmak yada yaktır-

Van GOGH'un büyük başyapıtlarından biri daha : Auvers-sur-Oise merdiveni.

mak suretiyle kötü giden kahve satışlarını düzeltti. Komünist kaynaşma karşısında (1935) oiktacı bir anayasa ilân ettirdi (kesim 1737). Bu anayasa, cumhurbaşkanlığı süresini 6 yıl uzatıyor, parlamento ile partileri lağvediyor ve «Yeni Devlet»i kuruyordu. Nazi eğilimli «yeşil gömlekliler»in darbesini önledi (1938) ve önemli reformlara girişti: çalışma süresinin sınırlanması, ücretli tatil, sosyal sigortalar, melezlerle zencilerin güvenliği, sağlık, beslenme, ulaşım ve enerji planı. Mihver devletlerine savaş açtı (ağustos 1942) ve İtalya'ya bir birlik gönderdi. Bir pronunciamento ile görevden uzaklaştırıldı (ekim 1945) 1950'de büyük çoğunlukla tekrar cumhurbaşkanı seçildi. Güdümcülük yoluyla ekonomik kalkınmaya hız verdi. Bir gazeteciye karşı yapılan suikaste adı karışınca intihar etti.

varlıkbilim bk. **ontoloji.**

varoluş (Osm. mevcudiyet; Fr. ve İng. existence). Gerçekleşmiş olarak ortada bulunma ve belirme hali. - Yaşanan, canlı gerçeklik anlamında varoluş, insana özgüdür; ve nesneler için söz konusu olan «varlık»a karşıttır. Hegel, varoluş ve hayat kavramlarını da biribirinden ayırır. Hayat kavramı sadece organizmanın yaşamasını dile getirir; oysa varoluş, «hayatın bilincidir».

varoluşçuluk (Fr. existentialisme; İng. existentialism). İnsanın varoluşunu, somut gerçekliği içinde ve toplumdaki bireyselliği açısından göz önüne alan felsefî öğreti. - Ana temaları içinde varoluşçuluk, akıl felsefelerine karşılık; kendini insanın felsefesi olarak tanımlar. İnsan başlangıçta, akılla donanmış belli bir «varlık» meydana getirmekten uzaktır; başlangıçta hiçliktir insan, ve varoluş «saçma»dır; yani «insanın varoluşu, özünden önce gelir» (Sartre). Demek ki kendi hayatına anlamını, dışardan bir varlık değil, gene insanın kendisi verir : İnsan, kendi kendini ne yapıyorsa «o»dur. Yani olmak, hür bir şekilde kendi kendini seçmektir; ve bu hürriyetten kaçınmak da mümkün değildir; çünkü bu hürriyet, mutlak bir karakter taşır : «İnsan hür olmağa mahkûmdur.» (Sartre). Bugün özellikle Heidegger, Jaspers ve Sartre tarafından temsil edilen bu akım başlıbaşlı ***Hıristiyan varoluşçuluk*** (Jaspers, G. Marcel) ve ***tanrıtanımaz varoluşçuluk*** (Sartre, Camus) olmak üzere iki ayrı anlayış halinde sürmektedir.

varoluşçuluk üzerine :

Varoluşçuluk, kapitalist sistemin en yoğun bunalımlarının –dünya çapındaki ekonomik bunalımın– biçimlendiği 1930'lu yıllarda, bu bunalımla ilişkili olarak ortaya çıkmış, önce Almanya'da oluşmuş, daha sonra Fransa'ya atlamış ve nihayet İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok kapitalist ülkede, özellikle Federal Almanya Cumhuriyetinde, Fransa'da ve İtalya'da, geniş burjuva aydın kesimlerinin ve küçük-burjuva çevrelerinin bir çeşit moda dünya görüşü ve moda yaşam tarzı haline gelmiştir. Varoluşçuluk, düşünce tarihi açısından fenomenolojinin belli başlı motiflerini, özellikle *yaşam felsefesi*'ni radikalleştirerek sürdürmüştür. Varoluşçuluğun 19. yüzyıldaki öncüleri, ***Nietzsche*** ve ***Kierkegaard***'tır. Varoluşçuluk, felsefenin gelişme tarihi içinde gerici bir akımı temsil eder. Özellikle, burjuva felsefesinin, ***Descartes***'tan ***Hegel***'e ve ***Feuerbach***'a değin ortaya koyduğu olumlu kazanımları, bir yandan da diyalektik ve tarihsel maddeciliği çarpıtıp yadsıyarak tekrar ele geçirmeye çalışan varoluşçuluğun en önde gelen temsilcileri, Almanya'da ***Heidegger*** ve ***Jaspers***, Fransa'da ***Sartre*** ve ***Marcel***'dir.

Varoluşçuluğun çeşitli türleri, incelemelerinde, «varlık/varoluş» kavramından hareket ederler; bunu yaparken, bu kavramı daha yakından tanımlamaktan kaçınırlar. «Varoluş, uzaktan düşünülebilecek bir şey değildir: O seni ansızın baskına uğratmalıdır, senin üstünde kalır, büyük, hareketsiz bir hayvan gibi yüreğine olanca ağırlığıyla yüklenir. Başka hiçbir şey değildir.» (Sartre)

Varoluşçulukta, genellikle «varoluş» denince, daima insanların bireysel varoluşu anlaşılır. Varoluş, sırf insanlara özgü bir özelliktir, nesnelere değil. O, insanların tipik bir varolma tarzıdır. Ne var ki, insanlara hazır olarak verilmiş de değildir, sadece insanın gerçekleştirebileceği, ya da gerçekleştiremeyeceği bir olanaktır. Varoluşçuların anlayışına göre, İnsan kendi varlığını yaratır: O, insanın taslağıdır.

Varoluşçuların dilinde, kural olarak insana insan denmez; insan, «varlık», «varoluş», «ben», «kendinde olan» vb. diye adlandırılır. Varoluşçular, varoluş kavramından hareket ederler, bilgi teorisinin madde ile bilinç -nesne ile özne- ayrımına kulak asmazlar. Onlara göre, felsefenin temel sorunlarından olan madde-bilinç ilişkisi, o zamana değin uzanagelen felsefenin bir ön yargısından başka birşey değildir. Demek ki varoluşçuluk, insanın bilgi edinme yetisini küçümser, özellikle bilimsel bilgiyi değersiz sayar. Nesnel gerçek, varoluşçulara göre, bilimsel anlamda bilinmesi olanaksız bir şeydir: O, sadece bireysel olarak yaşanabilir. Bunu ileri sürerken, yaşama ile «düşünme» faaliyetlerinin aynılaştırıldığını belirtmek yerinde olur. «Bilimin ille de varolması, hiçbir zaman ille de zorunlu değildir.» (Heidegger).

Nesnel gerçeğin «yaşanma»sını sağlayan itici güce gelince, bu güç, ilk ağızda korkudur. İnsan, korku sayesinde evrendeki, sonlu yerini görür; yani, korku aracılığıyla kendi korunmazlığını, evrenin içine fırlatılmışlığını, baştan itibaren kaçamayacağı ölüm tarafından belirlenen varoluşunun parçalanmışlığını yaşar. Varoluşçuluk, buradan da anlaşılacağı gibi, mutlak bir irrasyonalizmin reklamını yapıp durmaktadır. İncelemelerinde, yöntem ve sistem yönünden irrasyonel bir yol izler ve daha yolun başında her türlü rasyonel bilgi edinme tarzını devre dışı bırakır.

Varoluşçu düşüncenin tümünün, belirgin özelliklerinden biri de, onun felsefi geleneksten ve felsefi miraştan tamamen kopuk olmasıdır. Varoluşçuluğun, felsefe tarihi hakkındaki temel görüşü şöyledir: Felsefenin gelişmesi, ***Platon***'dan ve ***Aristoteles***'ten itibaren yolunu şaşırmıştır. Bu nedenle, felsefi geleneğe son vermek isteyen varoluşçuluğun amacı, felsefeye tamamen yeniden başlamaktır. ***Heidegger***, felsefi geleneğe böyle bir yaklaşmayı, onun «yapısallığını yıkma»; ***Jaspers*** ise, «sentez» diye adlandırır. Varoluşçuluğun çeşitli temsilcileri, bu akımı farklı şekillerde işlemişlerdir; değişik terminolojiye, değişik anlatım tarzına ve değişik yöntemlere başvurmuşlardır. Varoluşçuluğun özel bir türü, son eserlerinde varoluşçuluğu Marksçılıkla birleştirmeyi deneyen, ancak bunu yaparken Marksçılığı çarpıtan ***Sartre*** tarafından temsil edilmiştir. Varoluşçuluğun her kılığı için ortak olan özellik, hepsinin, tamamen öznel olarak ortaya koydukları varlık/varoluş kavramından hareket etmeleridir. Bilimsel düşüncenin, aslında da bilimin küçümsenmesi ve değerinin yadsınması; ***agnostisizm***; felsefi geleneksten kasten kopuş; korku, iğrenme, bulantı vb. kısmen psişik anormalliklerin, felsefenin asıl sorunuymuş gibi odak noktasına itilmesi; yöntem ve sistem yönünden bile bile sürdürülen bir ***irrasyonalizm***; bilimsel düşüncenin yerine «yaşanabilirlik»in konulması; belirgin bir ***eklektizm*** ve nihayet insanın toplumsal koşullardan yalıtılarak, soyut metafizik ve tarihe aykırı bir şekilde ele alınması... İşte varoluşçuluğun temel özellikleri bunlardır.

M. BUHR

(Türkçesi : V. ATAYMAN İ. DUMAN)

varoluş tarzı (Fr. mode d'existence) : Varolma, belirme, görünme tarzı. - Varoluş

tarzı, içeriğe (yada, muhtevaya) karşıt olarak, biçimle ilgilidir. Örneğin, bir genel eşdeğer olarak tanımlanan para, nakit para ele alınırsa, bir çok varoluş tarzları geçirmiş olduğu görülür: zaman içinde çok gerilere gitmeden paranın önce maden' para, sonra itibar' para (banka kaimesi), daha sonra da kaydî para (banka mevduatı) biçimlerine bürünmüş olduğu belirtilebilir.

Madenî para, itibarî para ve kaydî para. paranın çeşitli varoluş tarzlarından bir kaç tanesidir.

Aynı şekilde, işgücü'nün taşıyıcısı olan emekçi, değişik biçimlerde tezahür etmiş olan ve kendileri de işgücünün varoluş tarzlarını ifâde eden bir çok varoluş tarzı tanımıştır: köle, serf, proleter.

Varoluş tarzı, genel olarak, fenomal olan'a ilişkindir, o fenomenal ki, özsel olan'la bağlantısı dışında anlaşılamaz: proleter, her şeyden önce, yaşayabilmek için satmak zorunda olduğu işgücü'nün taşıyıcısıdır.

Varoluş tarzı bir kaç düzeyde kavranabilir: önce üretim tarzları düzeyinde, sonra gelişim aşamaları düzeyinde, nihayet somut ekonomiler düzeyinde. Örneğin, proleterin birkaç varolma tarzı vardır kalifiye-olmayan işçi, spesiyalleşmiş işçi, profesyonel işçi, tarım işçisi, vs. Aynı şekilde, işçi, genel olarak, amerikan işçisi ya da fransız işçisi, kadın emekçi ya da erkek emekçi, kimya işçisi ya da metalürji işçisi, vs. biçimleri altında kendisini gösterir.

Varoluş tarzlarının tahlili, soyutlama ve somutlama sürecinin uğraklarından, inc. (mentlerinden) birini oluşturur. Gerçekten, ilk elde, somut realitenin değişik tezahürlerini (örneğin, saat başına ücret, ya da parça başına ücret, ya da aynî ücret) kavramak nispeten kolay olmakla birlikte, bu tezahürlerin özünü açığa çıkarmak (Ücret işgücünün fiyatıdır) şarttır, bu açığa çıkarmak da yeniden somuta dönmeyi (primlerle birlikte, saat başına ücret, parça başına ücret, ve aynî ücret, ücretin varoluş tarzlarındandırlar) mümkün kılar.

Marksist-olmayan ekonomi politik, çoğu zaman, varoluş tarzlarını bağlantıları, ortak özellikleri dışında kavramaya çalışır: faizi, kârı, rantı, artı-değer'e bağlamaksızın inceler, Marksist ekonomi politik ise, tam tersine, kârı, faizi, rantı, artı-değer'in varolma tarzları olarak tahlil eder.

varsayım (Osm. farazîye; Fr. hypothèse; İng. hypothesis). İspatlanıncaya kadar doğru olarak kabul edilen ve belirli yöndeki araştırmalara hareket noktası seçilen görüş. - Varsayım bu anlamda, olayları yorumlamağa yarayan bir ana fikir olarak da tanımlanabilir. Tıpkı bilim gibi felsefî içdüşünme de, olgularla düşünceler arasında sürekli alışveriş halinde gelişir. Her türlü araştırmanın ilk aşaması, olguların gözlemidir; açıklayıcı varsayım, billmsel araştırmanın ikinci aşamasını meydana getirir; üçüncü aşama ise, varsayımın doğruluk derecesini ortaya koyan «deneysel gerçekleme»dir. Bu üçüncü aşama sonunda söz konusu aynı türden olayları kapsayıcı bir teori haline girer, ve birtakım yönetici kanunların ortaya konmasına yolaçar.

VASİLYEVSKİY Aleksandr Mihayloviç (Novopokrovka 1895) Sovyet mareşali ve siyaset adamı. Birinci Dünya savaşına yedek teğmen olaark katıldı. 1917'de Devrim Askerî komitesi üyesi oldu, ertesi yıl Molotov ile birlikte çalıştı, Komünist Partisi Merkez komitesinde onun yanında 15 yıl hizmet etti. Personel kısmı şefi olarak

VASİLEVSKİY mareşal üniformasıyle.

Stalin'in düşmanlarını uzaklaştırmada önemli rol oynadı ve böylece onun güvenini kazandı. 1935-1937'de orduda uygulanan tasfiye hareketinden hemen önce, Yüksek Harp komitesi üyeliğine atanmış olan Vasilyevskiy generalliğine yükseltildi ve Kızılorduya geçti. Frunze'nin düşüncelerini tekrar ele alarak askerî akademiye partinin yeni savaş doktrini üstüne bir plan sundu. İkinci Dünya savaşı başında Stalin'in en yakınları arasında kaldı, Tahran ve Yalta'ya onunla beraber gitti. 1942-1943 Kışında Stalingrad önünde Jukov'un yardımcılığını yaptı. Mareşalliğe yükseltildi, 1943'te Şaposnikov'dan sonra genelkurmay başkanı oldu. Mart 1945'te Stalin, Çernyakovskiy'in ölümüyle boşalan Üçüncü Beyaz Rusya cephesi kumandanlığını Vasilyevskiy'e verdi bir kaç ay sonra Vasilyevskiy Japonya savaşını yönetmek için Uzakdoğu'ya gönderildi. 1946'da tekrar ordu genelkurmay başkanlığı görevine getirildi, ertesi yıl millî savunma bakanı Bulganin'in yardımcısı oldu, 1949'da onun yerine geçti. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Vasilyevskiy yerini tekrar Bulganin'e bıraktı ve onun yardımcısı oldu. 1962'ye kadar parti merkez komitesinde bulundu.

VATUTİN Nikolay Fyodoroviç (Kursk bölgesi 1901 / öl 1944) Sovyet generali. 1920'de orduya girdi. Poltava Piyade okulunda okudu ve 1921'de Komünist partisine yazıldı. Subaylığa yükseltilerek Askerî yüksekokuluna kabul edildi, 1929'da Frunze Harp akademisine girdi ve 1936'da Voroşilov Harp yüksekokulunda okudu. 1938'de Kiev Askerî bölge kumandanlığına getirildi, sonra genelkurmaya alındı. 1941'de Kuzeybatı cephesi kurmay başkanı oldu. 1942'de Almanların Leningrad'a baskısını hafifletme göreviyle Voronej cephesi kumandanlığına getirildi, sonra Güneybatı cephesini yönetti. Usta bir strateji uzmanıydı. Stalingrad'da Kalaç'ı aldı ve 1943'te orgeneralliğe yükseltildi ve Birinci Ukrayna cephesinin başında Kiev'i geri aldı. Mart 1944'te ağır yaralanarak öldü.

VAUBAN (Paris 1633 / Paris 1707) Fransız mareşali. Fransa'nın bütün sınırları boyunca müstahkem mevkiler kurdu. ***Kral ondalığı için tasarı*** adlı incelemesinde, bütün herkes için vergi eşitliğini savundu ve... gözden düşerek siyaset hayatından çekilmek zorunda kaldı.

Vauban : COYSEVOX tarafından yapılan büstü.

VAUBAN'dan seçmeler :

Ülkeler üzerine

Az ülkiz olan yerde, kuvvet ve kudret de azdır. Ülkilerin çok olduğu ve özellikle de birlik halinde olduğu yerde ise, durum tam tersinedir.

Devletlerin büyüklüğünü, ülkelerinin genişliği ve hükümdar-

larının gelirleriyle değil, dayanışma içinde yaşayan uyruklarının sayısı ile ölçmek gerekir.

Sükût ikrardan gelir

Bütün herkes bilir ki, itiraz etmeyen kişi inanmış demektir Sükût, ikrardan gelir... Bizi durgunluk içinde gören yabancılar, kendimizi haksız bulduğumuz için sustuğumuzu sanmaktalar; dolayısıyle de bize en ahmakça iftiraları ve en alçakça hakaretleri reva görüyorlar.

Politika ve halk

Halkın dostluğunu kazanmağa ve kazandıktan sonra da sürdürmeğe özen göstermeyen, halkı yeni birtakım vergilerle gittikçe biraz daha sıkıp canından bezdiren politika, adaletsiz ve değersiz bir politikadır; ve böyle bir politikayı yürüten Devlet, son derece büyük tehlikelerle karşı karşıya gelmiyorsa kendini kurtuldu saymasın Ergeç yıkılacaktır.

Olanaksızlık karşısında...

Olanaksızlık karşısında inat etmeyiniz... Unutmayınız ki en az zararlı delilik, en kısa süren deliliktir... Emir mi verdiniz? Derhal geri alınız!..

Besbelli değil mi?.

Daha önce başa gelmiş olan, bir kez daha gelebilir. Devletlerin güvenliği bakımından alınması gerekli önlemler söz konusu olunca, bugünkü mutluluk ve refahlarını katiyen hesaba katmamak gerekir: Refahı bir güvenlik garantisi olarak bakanlar, çoğu zaman aldanmışlardır. Görülmeyenden olduğu kadar görülenden de sakınınız.

Kilise üzerine

Kilise konusunda ise, ruhanî alanda Papalığa borçlu olduğumuz saygıyı kusursuz şekilde sürdürelim. Ama cismanî alanda, din adamlarının gelirlerini yavaş yavaş ortadan kaldırmak şarttır; çünkü söz konusu gelirler, tüm Devletin uyruklarının sırtından yürütülen bir talandan başka bir şey değildir.

Krallar ve papazlar üzerine

Günah çıkartan krallar, Devlet sırrını hiç de güvenilir olmayan kimselere emanet etmektedirler. Fransa'nın çıkarı, dini ve din adamlarını gözetip kayırmakta değildir asla; tam tersine, Roma'dan bir an önce kopup papaz takımının saltanatına son vermektedir.

Toprak değil insanlar

Halkını seven bir hükümdar için, halkının ne durumda olduğunu kesinlikle bilmekten daha zorunlu bir şey yoktur : Burada önemli olan, halkın sadece neye ihtiyaç duyduğu değil; aynı zamanda yarın neye ihtiyaç duyabileceğidir... Hükümdarların gerçek zenginliği toprak varlığıyle değil, kendisine bağlı insanların sayısıyla ölçülür.

VAUCANSON Jacques De (Grenoble - 1709 / Paris - 1782) Fransız makine uzmanı. Suları yükseğe çıkarmak için bir pompa tasarladıktan sonra 1737'de ilk otomatik ***Flüt Çalgıcısı***'nı yaptı. 1738'de ***Trampet Çalgıcısı***'nı ve en büyük başarısı sayılan ***Ördek***'i yaptı. Gerçekten de bu ördek, canlı bir hayvanın pek çok hareketini taklit etmekle kalmayıp, su içebiliyor ve yediği tahılları sindirebiliyordu. 1741'de ipek fabrikaları müfettişi olan Vaucanson, kardinal Fleury tarafından ipekli dokumacılığının yönetmeliğini yeniden gözden geçirmekle görevlendirildi. Araştırmaları sonunda, kozaların boşaltılması ve ham ipeğin organzen haline getirilmesi işlemlerini mükemmelleştirdi. Bu amaçla, kozaları otomatik olarak boşaltacak bir çıkrık tasarladı ve organzen yapmak için, 1751'de hizmete giren bir iplik eğirme makinesi gerçekleştirdi. Ayrıca, tamamıyla otomatik olarak çalışan ilk dokuma tezgâhını icat etti bu tezgâhta, çözgü ipliği açılıyor, mekik bu delikten geçiyor ve tezgâh barındaki işçinin yardımı gerekmeden, tefe, kumaş üzerine basabiliyordu. Bir örneği 1745'e doğru yapılan bir çağlayandan dökülen su enerjisiyle yada bir atın döndürdüğü çarkla çalışabilen bu tezgâh, hiç kullanılmadı. Vaucanson bütün hayatı boyunca, olağanüstü yaratıcı zekâsıyla icatlar yaptı. Hayatının son yıllarına doğru, en büyük buluşlarını ve o çağın en ilgi çekici makinelerini bir kitapta topladı: önce saray kitaplığına verilen bu yapıt, 1794'te Conservatoire national des arts et métiers'nin arşivine kondu.

VAUGHAN Sarah (New Jersey - 1924) : Amerikalı caz şarkıcısı. Bir vaftiz kilisesinin korosunda şarkı söyledi, piyano ve org çalmasını öğrendi. 1943'te Earl Hines'ın orkestrasına girdi, Billy Eckstine'ın (1944-45), John Kirby'nin topluluklarında ve George Treadwell'in orkestrasında çalıştı. Daha sonra solo şarkıcılığına başladı ve Avrupa'da birçok turneye çıktı. İnceden kalına çok geniş sesi, derin armoni duygusu ve swing'i ile caz şarkıcılarının en ünlülerindendir Başlıca plakları ***Black Coffee*** (1949), ***Shulie a Bop*** (1954), ***September Song*** (1954), ***Three Little Words*** (1958), ***Sassy's Blues*** (1963).

İvan VAZUV : Modern Bulgar edebiyatının büyük ustası

VAZUV İvan (Sopot - 1850 / Sofya - 1921): Bulgar şairi ve yazarı. Ülkesinin güzelliklerini dile getiren 20 kadar şiir kitabı yayınladı. Millî bağımsızlık günlerini anlatan epik şiir çevrimi ***Epopeya na Zazravenite*** (Unutulmuşlar Destanı, 1881) en güzel yapıtıdır. Yapıtları arasında ***Pryaports i Gusla*** (Sancak ve Gusla, 1876), ***Tsgite na Bulgariya*** (Bulgaristan'ın Üzüntüleri, 1877), ***İzbavlenie*** (Kurtuluş, 1885), ***Lyulyaka mi Zamirisa*** (Leylakların Kokusunu Aldım, 1919), sayılabilir. 1876 Ayaklanması üstüne önemli bir belge olan ***Pod İgoto*** (Boyunduruk Altında, 1890) adlı roman Bulgaristan'ın en ünlü ve en iyi romanı sayılmaktadır. Vazuv, ayrıca birçok öykü ***Hadji Ahil*** (1882), ***Nemili-Nedragi*** (Yurtsuzlar, 1883) ve tarihsel dramlar da, ***Borislav*** (1905), ***Kın Propast*** (Uçuruma Doğru) yazdı.

VELAZQUEZ Diego Rodriguez De Silva (Sevilla 1599 / Madrid 1660): İspanyol ressamı. İlk döneminde Andalucialı ustalarınınkine benzeyen pek çok tablo yaptı. 1622'de ve 1623'te Adrid'de Olivares dükünün himayesine girdi, portresini yaptı. Bu portreyi görüp beğenen kral Felipe IV de bir portresini ısmarladı ve Velazques'i *pintor de camaro* atadı. Krallık sarayına yerleşen ressam, hükümdarın, ailesinin ve saray yetkililerinin portrelerini çizdi. 1627'de ilk büyük tarihsel kompozisyonu olan ***İçki İçenler***'i yaptı. Yavaş yavaş yarı gölgeyi terkederek grilerini zenginleştirdi.

1628'de diplomatik bir görevle Madrid'e gelen Rubens'in tavsiyesiyle İtalya'ya gitti (1629-1631). Orada Ribera ile karşılaştı. Roma'yı gördü ve Roma'da ***Vulcanus'un Demirhanesi*** ile ***Yusuf'un Cübbesi***'ni

VELAZQUES : Otoportre.

çizdi.

Bu geziden dönünce dinsel tabiolar *(Aquino lu Aziz Tommaso'nun Çelinişi, Orihuela, İsa Çarmıhta, İsa Kırbaçlandıktan Sonra)* ve at üstünde portreler yaptı. 1635-1649 arasında başyapıtlarını verdi *Breda'nın Teslimi, Yelpazeli Kadın, Nino de Vallecas, El Primo, El Babo de Coria, Don Sebastian de Morra.* 1649'da Velazquez kral için sanat yapıtları yapmak görevi ile tekrar İtalya'ya gitti. Roma'da papa İnnocentius X'un portresini, Juan de Paraja'nın portresini, Medici villasından iki manzara yaptı.

İspanya'ya dönüşünden (1651) bir yıl sonra kralın *aposentador*'luğuna, yani kral evinin süslenmesi ve düzenlenmesi görevine atandı. Felipe IV'ün yaşlılık portresini, infante Maria Teresa'nın, kraliçe Mariana'nın, infante Margerita'nın portrelerini ve üç başyapıtını yaptı: *Aynalı Venüs, Las*

Yelpazeli kadın.

Meninas ve Yün Eğiren Kızlar.

Açık ve nüanslı bir renkçi olan Velazquez çok basit yollarla aydınlığı ve uzaklığı belirtmekte son derece ustadır ve modern sanatın, özellikle *emprestyonist* okulun öncülerinden biri sayılır.

Ermiş Yasef.

VELAZQUES'in ünlü portrelerinden : Marie-Annc d'Autriche.

Büyük ustanın en büyük başyapıtlarından biri : **Vulcanus'un dökümevi.**

VENİZELOS Eleutherios (Hanya, Girit - 1864 / Paris 1936): Yunan siyaset adamı. Avukat oldu. Girit'in Osmanlı devletine karşı giriştiği isyan hareketini yönetti, muhtar hükümetin başbakanlığını yaptı (1898), Yunanistan prensi Georgius'a karşı 1905 ayaklanmasını hazırladı ve büyük devletlerin Girit'teki yeni yüksek komiserinin yardımcısı oldu. Askeri Birlik'in çağrısı üzerine Atina'ya gitti (1910) ve bir hükümet kurdu. 1911 Anayasasını oylayan bir meclis topladı: bu anayasa yürütme gücünü kısıtlayarak ülkeyi yeniden örgütlendirdi. Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ ile Balkan Birliğini imzaladı ve Türkiye ile savaşa girdi (ekim 1912). Londra Antlaşması ile (mayıs, 1913) Girit'in Yunanistan'a katılmasını sağladı. Sırbistan ile ittifakın kurulduğu İ-

VENİZELOS'un Girit'te çekilmiş bir fotoğrafı.

kinci Balkan savaşından sonra Bükreş antlaşması Yunanistan'a büyük toprak kazançları sağladı. Birinci Dünya savaşı başında Venizelos tarafsız kalmak istedi, ama sonra İtilaf devletlerinin önerilerine kulak verdi: Çanakkale harekâtı sırasında askerî müdahale vaadinde bulundu. Bunun üzerine kral Konstantinos kendisini istifa etmek zorunda bıraktı (6 mart 1915). Ağustos 1915'te partisinin seçimlerde kazandığı zafer Venizelos'un yeniden iktidara geçmesini sağladı. Sırbistan'ı desteklemek için tekrar savaşa girmeye kararlı olduğu için kral tarafından yeniden azledildi (ekim 1915). Ama bu arada, müttefiklere gizlice, Selânik'e çıkarma yapma fikrini verecek zaman buldu: buna karşı, harekâtı şeklen protesto etti. Selânik'te muhalif bir hükümet kurdu (ekim 1916). Konstantinos'un tahttan feragatinden (haziran 1917) sonra Yunanistan'a döndü ve Bulgaristan'a savaş ilân etti. Barış konferansında Yunan delegesi oldu: Neuilly ve Sèvres antlaşmalarıyla yeni toprak kazançları sağladı. Ama 30 Aralık 1918 tarihli muhtırasıyle istediği ve «Megali İdea»yı (tüm Yunanlıların birleştirilmesi) gerçekleştirmek amacını güden toprakların hepsini elde edemedi. Lloyd Georg'un tazyikiyle Mustafa Kemal'e karşı savaşa girdi: bu yeni savaş Venizelos'u halkın gözünden düşürdü. Aleksandros I'in ölümünden sonra (ekim 1920) tahtı prens Paulos'a vermek istedi: ama seçimleri Konstantinos'un yandaşları kazandı. Fransa'ya sürgüne giden Venizelos Yunanistan'a aralık ayı seçimlerinden sonra döndü: krallık sorunları konusunda belirli bir tutum benimsemedi: hasta olduğu için yerini Papanastasiu'ya bıraktı, o da cumhuriyeti ilan etti (mart 1924). 1928 Temmuzunda Venizelos bir millî birlik hükümetiyle yeniden iktidara geldi, barışçı bir siyaset izleyerek İtalya ve Türkiye'ye yaklaştı (1930). Ama ekonomik bunalım ülkeyi kötü duruma soktu: drahminin değerini düşürmek zorunda kalındı: bu yüzden Venizelos çekildi (1933). Yeniden iktidara geldi (ocak 1933), üç ay sonra bir daha çekilmek zorunda kaldı ve bir suikaste daha uğradı. Yandaşları Girit'te bir darbeyle iktidarı ele geçirmeye çalıştılar (mart 1935): Venizelos da bizzat Girit'in bağımsızlığını ilan etti, ama haziran seçimlerinde yenilgiye uğrayınca Paris'e çekildi ve gıyaben ölüme mahkûm edildi.

verbalizm bk. **boşsözcülük.**

VERCİNGETORİX (Arverni ülkesi M.Ö. - 72 / Roma M.Ö. 46): Galyalı önder. Arverni'nin en soylu ailelerinden birinin çocuğuydu. Babası Celtili öbür soyluların saldırılarına uğramış ve tahta gözdikmekle suçlanarak ölüme mahkûm edilmişti. Vercingétorix'in Arverni'ler üstünde büyük bir etkisi vardı. Bunu bilen Sezar, kendisiyle dostça ilişkiler kurdu. 52'de, Sezar'ın artık Galyad'a bulunmaması üzerine, Carnuti'lerin *Genabum*'daki (Orléans) ayaklanmasından yüreklenen Galya başkaldırdı. Vercingétorix, Galyalıları birleşmeye ikna etti ve kendisine bir çeşit başkumandanlık verilmesini sağladı. Sezar'ın geri dönmesi üzerine Auvergne'ye sığınmak zorunda kaldı, Gergovia'ya çekildi. Sezar, çetin saldırılardan sonra kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Agedincunı'da (Sens), Lutèe yakınlarında harekâtta bulunan Labienus'un yanına gitti. Vercingetorix, Dijon yakınında Sezar'a saldırdı. Yenilgiye uğradı. Alésia'ya çekildi: burada Sezer Vercingétorix'i ablukaya aldı. Vercingétorix, kuşatılmış halkı beslemek için, kutsal sayılan atları öldürtmeyi reddetti: buna karşılık kadınlarla çocukları dışarı çıkardı. Romalılar ise, başlarına dert açabilir düşüncesiyle bunları korumadılar ve ateş hattı arasında sefil bir biçimde ölüme terk ettiler. Başarı umutlarını yitiren Vercingétorix adamlarını kurtarmak amacıyla teslim oldu. Roma'da hapsedildi, 6 yıl sonra Sezar'ın töreni arayında halka gösterildi ve ardından idam edildi (46).

VERDİ Giuseppe (Parma ili 1813 / Milano 1901): İtalyan bestecisi. Milano konservatuvarına giremedi, kapella yöneticisi olarak Busseto'ya döndü. İlk operası *Oberto Conte di San Bonifacio* 1839'da Milano Scala'sında temsil edildi ve büyük ilgi gördü. İkinci operasının *(Un Giorno di Regno)* tutulmaması üzerine melodrama yöneldi ve başarıya ulaşmak için tüm olanakları denedi: Bellini'ye öykündü, çağdaş tarihten ve siyasal olaylardan yararlandı, halkın ruhunu okşayan ve dram yönü ağır basan konuları işledi. *Nabucco* (1842), *I Lombardi alla Prima Crociata* (1843), *Ernani* ve *Alzıar* (1845), *Attila* (1846), adlı operalarında halk tiyatrosunun ruhunu kavradığını gösteren güzel bölümler yer almaktadır. Bu yeni dönemin başlıca yapıtları:

VERDİ Büyük yurtsever ve büyük kompozitör.

Macbeth ve *I Masnadieri* (1847), *La Battaglia di Legrano* ve *Luisa Miller* (1849), *Stiffelio* ve *Araldo*'dur (1850). Olgunluk çağı yapıtları şunlardır: *Rigoletto*, *Il Travatore* (1853), *Sicilya'da Akşam Duaları* (1855), *Simon Boccanegra* (1857), *Un Ballo in Maschera* (1859), *La Forza de Destino* (1862). Verdi ancak bu dönemden sonra kendi anlayışına uygun librettocular bulabildi: Arrigo Boito, Chislanzoni. Bestecinin son başyapıtlarını yazmasında bu seçme libretocuların büyük

VERDİ'nin bir karikatürü.

rolü oldu: *Don Carlos* (1867), *Aida* (1871), *Othello* (1866) ve *Falstaff* (1893): Verdi ayrıca, dinsel ses müziği, kantatlar, *(Suona la Tromba*, 1848, *İnno delle Nazioni*, 1862), A. Manzoni için *Requiem* (1874), Rossini için *Libera me* (1865), *Pater Noster* (1880), soprano ve yaylılar için *Ave Maria* (1880), 4 sesli *Ave Maria* (1889), koro ve orkestra için *Stabat Mater* (1898), iki koro ve orkestra için *Te Deum* (1898), 4 sesli *Laudi alla Vergine*

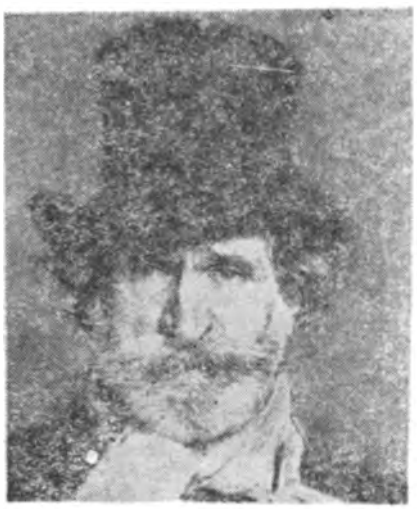

«İyi yazmak için çabuk, hattâ biraz solukta yazabilmek gerekir. Genel tasarıyı sonradan üzerinde çalışarak düzeltmek ve yetkin kılmak koşuluyle tabii.» VERDİ

Maria (1898), şarkı ve piyano için *Sei Romanze* (1848) besteledi. Oda müziği türünde yaylı çalgılar için bir mi minör dörtlüsü vardır *(Quartetto per Archi)*.

vergi sistemi (Fr fiscalité) Gelirler üzerinden vergi biçiminde pay kaldırılmasını sağlayan bir devlet sistemi. Söz konusu sistem, kaldırılan payların bu sistemin içinde yer aldığı üretim tarzının yasalarına uygun biçimde yeniden dağıtımını amaçlar.

Vergi sistemi, kesin, bir hukuki biçim altında, aslında ekonomik ve mali bir sistem meydana getirir.

Vergi sistemi, hukukî bakımdan, belli bir anda vergilerin ve öbür resimlerin alınmasını düzenleyen ve bu işin yürütümünü sağlayan bütün yasa, karar ve hükümleri içeren bir yasalar sistemidir.

Ekonomik bakımdan, vergi sistemi, vergi yükümlülerinin gelirleri üzerinden çeşitli şekillerde alınan vergileri dile getirir. Burada söz konusu olan vergi alma, mecburi bir karakter taşımaktadır. Bu alım, devletin ve mahalli kolektivitelerin bütçesini beslemek için gerçekleştirildiğinden ve söz konusu bütçe de kamu harcamalarının finansmanına yaradığından, üretim ilişkilerine götürür bizi; bu alım, üretim ilişkilerini pekiştirmeğe ve sürdürmeğe hizmet eder. Bir başka deyişle, kapitalist üretim tarzı içinde vergi sistemi, zorunlu olarak, iktidardaki sınıfın çıkarlarına hizmet eden bir sınıfsal vergilendirmedir.

Vergi sistemi, vergi ile özdeş değildir. Belli bir anda varolan bütün vergi tiplerini içinde toplayan tutarlı bir sistemdir aslında vergi sistemi.

Vergi sistemi, zorunlu bir pay alma biçimi içinde belirdiğinden, ilk başta bir adalet sorunu olarak kendisini gösterir. Aslında sorunu bu terimler içinde koymak, üretim ilişkileri alanını bırakıp ölümsüz ve zaman dışı ahlâk alanına dönmek anlamına gelir.

İnsanın insanı sömürdüğü bir sistem içinde, tıpkı ücret gibi vergi sistemi de adaletli olamaz. Böyle bir sistemde, sömürü bağıntısının unsurlarından biridir vergi sistemi. Ne var ki vergilendirme yükünün hakkaniyet ölçülerine daha uygun bir şekilde pay edilmesi için (servetlerin daha çok, ücretlilerin daha az vergilendirilmesi için) mücadele edilebilir ve edilmelidir de.

Vergi sisteminin görünürdeki amaçlarıyla gerçek amaçlarını anlayabilmek için sınıfsal niteliğine bakmak gerekir. Görünürdeki amaç, «genel yararı» karşılayabilmek için bütçeyi besleme zorunluluğudur. Gerçek amaç ise, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimini sağlayabilmek için gelirleri büyük işletmeler yararına bir yeniden dağıtıma bağlı kılmaktır.

Vergi sisteminin sınıfsal karakteri, monopolist devlet kapitalizmi döneminde daha da keskinleşmiştir. Bu son derece ağırlaşan vergi yükünün emekçilerin hayat düzeyini düşürmede rolü vardır. Bugünkü sistem, zenginlere hemen hemen hiç vergi ödetmemekte, buna karşılık emekçilerin gelirini ciddi şekilde budamaktadır. İşte bunun içindir ki ileri bir demokrasinin en büyük hedeflerinden biri de demokratik bir vergi sisteminin hızla kurulmasıdır.

veri (Osm. mûta; Fr donnée; İng. data). Duyular yada akıl gözü aracılığıyla düşünceye dolayımsız şekilde sunulan ve varlığından şüphe edilemeyen apaçık şey. Bir bilimin yada bir deneysel araştırmanın verileri, o araştırmanın hareket noktasını meydana getiren, üzerinde tartışılmaz olgu ve ilkelerdir.

VERLAİNE Paul (Metz 1844 / Paris 1896): Fransız şairi. Bir istihkâm subayının oğludur. 1851'de ailesi Paris'e yerleşti. Verlaine burada lise öğrenimini yaparak bakaloryasını verdi (1862). Bundan sonra, Paris belediyesine memur oldu (1864) ve bir «memur-şair» hayatı yaşamaya başladı: Xavier de Ricard'ın sonar Nina de Villard'ın salonuna devam etti, ***Parnasse Contemporain***'e (Çağdaş Parnasse) yazı yazdı. Dinsiz ve cumhuriyetçiydi: edebiyat, müzik ve resim alanındaki öncü hareketleri izledi. Ama ruhsal hayatı büyük bir düzensizlik içindeydi: sinirsel ve cinsel bunalımlar geçiriyordu. 1867'de ölen yeğeni Elisa Moncomble'a duyduğu mutsuz aşk sonucunda kendini içkiye verdi. Mathilde Mauté de Fleurville ile nişanlanması ise Verlaine'i yeniden hayata bağladı ve 1870'de evlendiler. Şu üç şiir kitabı bu dönemin ürünüdür: şiir konusunda çeşitli etkileri ve en başta Baudelaire'in etkisini, Elisa'ya olan ve gizlemeye çalıştığı aşkı dile getiren ***Les Poèmes Saturniens*** (1866): Watteau tarzı gerçeksiz dünya ortaya koyan ***Fêtes Galantes*** (1869) ve şairin nişanlanması ile görünürdeki özdeksel kalkınmasını belirten ***La Bonne Chanson*** (1870),

Kendi kalemiyle VERLAİNE.

Verlaine çiftinin evlilik hayatı, savaş, Paris kuşatması ve Komün sırasında son buldu. Askere alınan şair kendini içkiye verdi: sonra siyasal bakımdan kuşkulu görüldüğü için işinden çıkarıldı. Bu sırada şiir de yazamaz olmuştu. 10 Eylül 1871'de Arthur Rimbaud'nun ortaya çıkışı son aile bağlarını da kopardı. 1872 Temmuzunda Verlaine ile Rimbaud Paris'ten kaçarak Belçika'ya, oradan İngilizce öğrenmek için Londra'ya gittiler. Belçika'ya dönmelerinden sonra (1873) Rimbaud'nun Verlaine'e ken-

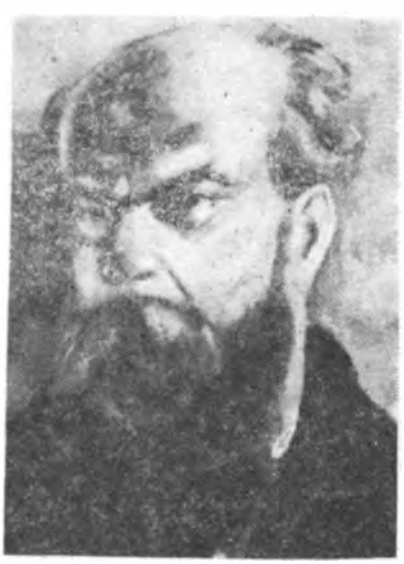

Verlaine : COZALS'ın yaptığı portre.

La Source kahvesinde çalışırken..

disinden ayrılacağını söylemesi üzerine Verlaine Rimbaud'ya tabanca ile iki el ateş etti: bu yüzden iki yıl hapse mahkûm edildi Cinsel patolojiyle ilgili olan Rimbaud olayının ruhsal bir anlamı da vardır: Rimbaud, Verlaine'in içli lirizmini hor görecek yaratılışta bir kişiydi: Verlaine ise Rimbaud'nun evrensellik iddialarını artayamazdı. Ama Rimbaud, kendi istekleriyle, yaşça kendisinden büyük olan Verlaine'in eşinini kemçiladı ve onu yeniden kendini bulmaya zorladı. Rimbaud'nun bu rolü, ***Les Romansmancer sans Paroles***'da (Sözsüz Romanslar, 1874) ingiliz tarzının etkileriyle karışmış olarak görülür. Verlaine'in 1873 ile 1876 arasında yazdığı şiirleri biraraya getiren ***Cellulairement*** adlı kitabı yayınlanmadı: bu kitabın şiirleri daha sonra ***Sagesse, Jadis et Naguère*** ve ***Parallèment*** adlarındeki üç kitapta çıktı.

Hapisaneden çıktıktan sonra tutucu ve kralcı olan şair, İngiltere'ye yerleşti. Daha sonra Fransa'ya döndü. Yeniden içmeye başladı ve rezaletlerle dolu bir hayat sürmeye koyuldu. Bu yaşayış, dehasının büsbütün sönmesine yol açtı. 1881'da ***Sagesse*** (Bilgelik) adlı şiir kitabıyla, katolik eğilimli, yapmacıklı bir dokusu olan ve belirli bir düzeyi tutturamayan şiirleri yayınlandı.

Daha sonra ***Jadis et Naguère***'i (1884) yayınladı.

Hayatı kira odalarıyla hastaneler arasında geçen ve kendisine karşın «dekadan» okulun başı durumuna gelmiş olan Verlaine yazınsal hayata etkin bir biçimde katıldı: ama artık kendisine özgü hiç bir yapıt vermedi ve salt geçimini sağlamak için dinsel şiirlerini bir araya toplayan kitaplar ***Amours*** (1888), ***Bonheur*** (1891), ***Liturgies Intimes*** (1892), ayrıca bazı erotik şiir kitapları ***Parallèlement*** (1899), ***Femmes*** (1890), ***Chanson pour Ella*** (1891), ***Odes en son Honneur*** (1893), ***Elégies*** (1893), ***Dans les Limbes*** (1894), Chair (1896) ve bazı başka şiir kitapları yayınladı: ***Dédicaces*** (thaflar, 1890), ***Epigrammes*** (1894), ***Invectives*** (Sövgüler, 1896). Verlaine kendi kendisinin bir kopyasını yaratmaktan her zaman kaçınmış, her zaman «başka» olmaya yönelmiştir. Verlaine, Baudelaire'i sembolizme bağlayan halkalardan, yani modern fransız şiirinin kurucularından biri oldu.

VERMEER Johannes (Delft 1632 / Delft 1675): Hollandalı ressam. 1653'te ressamlar loncasının ustası, 1622 ve 1670'de ise başkanı oldu. Nisan 1653'te Ostherina Bolnes ile evlendi. Bu evlilikten 11 çocuğu dünyaya geldi. 1672 tarihli belgeye göre hayatını, yaptığı resimlerle ve gravür ticaretiyle uğraşarak güçlükle kazandı. Kısa zamanda unutuldu ve bu durum XIX. yüzyılın yarısına kadar sürdü. Ama bu tarihten sonra yapıtları büyük bir ilgi gördü.

VERMEER : Otoportre.

Büyük ustanın en ünlü başyapıtlarından biri Mektup okuyan mavili kadın.

Vermeer yalnız iki yapıtına imzasını koymuştur: 1655'te yaptığı ***Aracı Kadın*** ve 1668 tarihli ***Astronom***. Hollanda'nın geleneklerini göstermek ve havasını vermek için yaptığı ***Ara Sokak*** ve ***Delft'den Manzara*** adlarındaki iki resmi çok önemlidir. Işığı büyük bir ustalıkla dağıtarak anlatımı yoğunlaştırmayı bilmiştir. Gök yakutu donuk maviyi, limon sarısını, nar çiçeğini, aşıboyasını ya porselen kıvamında bir macun, ya da ışığı yakalayan küçük fırça darbeleri yada yarı saydam glasiler halinde vurur. ***Sütçü Kadın***'da bu üç tarzın üçü de büyük başarıyla kullanılmıştır. Vermeer'in yapıtlarında daima bir renk tonu ağır basar.

VERMEER'den bir başka büyük başyapıt: Sarıklı genç kız.

Örneğin, ***Mektup Okuyan Mavili Kadın***'da, mavi ***İnci Kolye***'de ise sarı egemendir. Derinlik, nesnelerin konumuyla sağlanır ve kompozisyon salt geometrik çizgilere uygundur.

Canlı yaratık olarak yalnız insanı alır: bu çoğu zaman, çevresinde boş yüzeylerin yer aldığı durgun bir kadın, bazan da çiftlir. Ama bu dingin sahnelerin havasında, sürekli bir duyarlık, birtakım gizli anlamlar sezilir.

Vermeer'in başlıca yapıtları arasında: ***Ara Sokak, Sütçü Kadın, Mektup Okuyan Mavili Kadın, Aşk Mektubu, Şövalye ile Genç Kız, İnci Gerdanlık, Konser, Şarap Kadehi Tutan Genç Kadın, Aracı Kadın ve Mektup, İsa, Marta'nın Evinde, Coğrafyacı, Diana ile Su Perileri, Delft Manzarası, Türbanlı Genç Kız, Virjinal Başında Duran Kadın, Virjinal'de Oturan Kadın, Piyano Başındaki Çift, Dantelacı Kadın, Penceredeki Kadın, Flüt Çalan Kadın, İman Alegorisi, Resim Alegorisi, İnci Tartan Kadın, Kırmızı Şapkalı Kadın.***

VERNE Jules (Nantes 1828 / Amiens 1905): Fransız yazarı. Yazı hayatına önce tiyatro yapıtları yazmakla *(les Pailles Rompus*, 1850) başladı ve çeşitli opera komik-librettoları hazırladıktan sonra Hetzel'in *le Magasin d'Eduction et de Récréation*'unda (Eğitim ve Dinlenme Dergisi), *Cinq Semaines en Ballon, Voyage de Découvertes*'i (Balonla 5 Hafta, Keşifler Yolcu

Jules VERNE'in son fotoğraflarından biri.

luğu) yayınladı. Bu yapıt, kısa bir süre sonra kitap haline getirildi (1863). Böylece Verne, yeni bir roman yani bilimsel roman çığırını yarattı. Ün kazanmasını sağlayan bu roman türünde dâhiyane kehanetleri andıran gözkamaştırıcı buluşlarını açıkladı. Başlıca romanları şunlardır: *Arzın Merkezine Seyahat* (Voyage Au Centre la Terre, 1864), *Aya Seyahat* (De la Terre à la Lune, 1865, *Aventures du Capitaine Hatteras* (1866), *Kaptan Grant'ın Çocukları* (1867-1868). *Deniz Altında Yirmibin Fersah* (1870), *Esrarengiz Ada* (1874), *Une Ville Flottante* (Yüzen Şehir, 1871), *Aventures de Trois Russes et de Trois Anglais* (Üç Rusla Üç İngilizin Serüvenle ri, 1972), *Seksen Günde Devri Alem* (1873), *Le Docteur Ox* (1874), *Mişel Strogol* (1876), *Hector Servadac* (1877), *Un Capitaine de Quinzeans* (15 Yaşında Bir Kaptan, 1878), *Les Cinq Cents Millions de la Bégum* (Begüm'ün Beşyüz Milyonu, 1879), *La Janagada* (1881), *Kéraban le Têtu* (İnatçı Keraban, 1883), *Matinas Sandorf* (1885), *Robur le Conquérant* (Fatih Robur, 1886), *Nord Contre Sud* (Güneye Karşı Kuzey, 1887), *César Cascabel* (1890), *Mistresse Branican* (1891), *Karpatlardaki Şato* (1892), *Clauduis Bombarnac* (1893), *Mirifiques Aventures de Maître Antifer* (Antifer Ustanın Şaşılacak Serüvenleri, 1894), *Bervaneli Ada* (1895), *Clovis Derdenton* (1896), *Buzdan Sfenks* (1897), Jules Verne, konularını çoğu zaman romanlarından aldığı tiyatro yapıtlarını, genellikle Dennery ile birlikte yazdı. *Seksen Günde Devri Alem* (1874), *Kaptan Grant'ın Çocukları* (1878), *Michel - Strogoff* (1880), *Le Voyage à Travers l'Impossible* (İmkânsızlık İçinde Yolculuk, 1882).

VERONESE Paolo (Verona - 1528 / Venedik 1588): İtalyan ressamı. Bellini ve Mantegna geleneğine bağlı bir çevrede yetişti: ayrıca Parma'da Correggio'nun, Mantova'da Giulio Romano'nun yapıtlarından yararlandı. Açık ve biraz donuk olan tarzıyla ilk yapıtlarından itibaren biçimleri gölgesiz bir ışık içinde belirtti: ***Pala Bevilacque*** (1548), ***Kardinal Corzago*** (1552). 1554'te Venedik'e yerleşti: önce Dukalık sarayında Ponchino'nun ustalarıyla çalıştı. «Onlar salonunun tavanındaki ***Yemeklerini Venedik'e Serpen Juno*** adlı yapıtında, bu ustaların kısaltımlara, sert karşıtlıklara dayanan uslûbunu, geniş ve ışıklı açık renkli mekân anlayışıyla bağdaştırdı. 1557'de San Marco kütüphanesinde çalıştı ve 7 ye tamla bir kte büyük salonun tavanını yaptı. 1560'ta Roma'ya yaptığı bir yolculukta Raffaello'nun yapıtlarını tanıdı ve pompei tarzı süs resimlerini gördü: daha sonraki yapıtlarında bu resimlerden yararlandı. Ünlü büyük ***Cena***'lar dizisinde ise sıra sütunlar ve gemiş revaklar altından geçen gözalıcı giysiler giymiş bir topluluğu gösterdi: ***Cana'nın Düğünü*** (1563) ve ***Levi'nin Evinde Yemek*** (1573). 1575'te yeniden Dukalık sarayında çalışmak üzere çağrılan sanatçı burada 1575'te Collegio'nun salon dekorasyonunu *(Venüs Adalet ve Barış Arasında, Diyalektik, Mars ve Minerva)*, 1578'de ise gene Collegio'nun tavanına bir başyapıt olan ***Venedik'in Zaferi***'ni yaptı.

***VERONESE'nin ünlü başyapıtlarından biri:* Levi'de Yemek.**

Azize Helena.

VERTOV Dziga (Bialystok - 1895 / Moskova 1954): Sovyet sinema yönetmeni. İç savaş sırasında belgesel filmler çekti. 1922'de *Kino Pravd* adlı bir film dergisini ve fütürist eğilimli «kinok» grubunu kurdu. Bir dizi bildiriyle, modern sinemanın, sahne düzeninin yapmacıklarından ve

oyuncularından vazgeçerek sine-göz'ün (kino-glaz) kaydedeceği gerçek hayatı göstermesi gerektiğini savundu. Bu anlayışla yeni filmler yaptı: ***İleri Sovyetler*** (1926), ***Çolovok s Kinoapparatom*** (Kameralı Adam, 1929), ***Donbass Senfonisi*** (1931), ***Tri Pesni o Lenine*** (Lenin Üstüne Üç Türkü, 1934).

VİCTORİA I (Londra 1819 / Wight Adası 1901): Büyük Britanya ve İrlanda kraliçesi (1837-1901) ve Hindistan imparatoriçesi (1876-1901), George III'ün dördüncü oğlu, kent dükü Edward'ın kızı. Amcası William IV'ten (1873) sonra tahta çıkması üzerine, kadınların tahta çıkmasını engelleyen eski frank yasasının uygulandığı Hannover, Büyük Britanya'dan ayrıldı: o sırada krallık saygınlığını çok yitirmişti ve 1832'de seçim reformunu koparan burjuva sınıfı eski soylu rejimini yıkacak gibi görünüyordu. Genç kraliçe cesaretle işe koyuldu. Lord Melbourne'un öğütlerini değerlendirerek, whiglerin görüşlerini benimsedi ve Robert Peel'e karşı çıktı (1839). Amcası Belçika kralı Léopold I'in baron Stockmar aracılığıyla yol gösterdiği kraliçe, amcasının oğlu Albert ile evlendi (1840). Bu evlenmeden sonra kişiliği şekilendi. Prens Albert'in etkisiyle, partiler arasında tarafsız kalmaya çalıştı: görevinin önemini çok iyi kavramış olması, çalışkanlığı, yalınlıktan hoşlanması, gösterişsiz yaşayışıyla İngiltere'deki orta sınıflara kendini sevdirdi. Cesur, duygulu ve milletinin şerefine çok düşkün bir kraliçe olan Victoria, halkı ve yaşadığı çağı çok iyi anladı. Hükümdarlığı sırasında, Birleşik Krallığın ve imparatorluğun geçirdiği büyük siyasal, ekonomik ve sosyal çalkantıların yol açabileceği merkezden uzaklaşma eğilimlerinin önlenmesine katkıda bulundu.

Kraliçe Victoria meşruti krallığın sınırlarına titizlikle saygı göstermekle beraber, İngiltere'nin siyasal hayatına damgasını vurmayı başaran son hükümdar olmayı bilmiştir. Otoriter mizacını güçlükle dizginleyebildiği için, bakanlarıyla, özellikle Melbourne, Wellington, Aberdeen gibi güvenini kazanmış olanların ölmesinden sonra, sık sık çatıştı. Üstelik sürekli olarak dış işleriyle ilgili sorunlara karışıyordu: buna neden, hükümdarın diplomatik konulardan sorumlu olduğuna inanmasıydı: bu yüzden Palmerston ile şiddetle çatıştı. Ayrıca resmi kilise üstünde bir «himaye» hakkı olduğunu şiddetle savunmuş ve bu hakkı bilgelikle kullanmıştır. Kendisinin ve kocasının oransal liberallikleri, geleneklere saygı göstermelerini, her çeşit «radikalizm»e karşı çıkmalarını ve açıkça kurulu düzenden yana olmalarını engellemiyordu. Kocası gibi, Almanya'ya, özellikle de Avusturya'ya karşı büyük yakınlık duyan kraliçe, Rusya ve İtalya'ya düşmandı. Louis - Philippe Fransa'sına ve daha az olmak üzere de Napoléon III Fransa'sına ve III. Cumhuriyete yakınlık gösterdi. Bununla birlikte, kraliçenin çalışmasında, özel hayatındaki değişiklikler etkisini gösteriyordu. Uyumlu bir aile hayatı Victoria'yı gittikçe artan bir mutluluğa kavuşturmuştu.

Prens Albert'in 1861'de ölümü, Victoria'yı çok sarstı. Hiç bir şeyle acısını avutamıyordu: üstelik veliahdın kendisinden çok aynı yaradılışta olduğunu farketmişti bu -um dulluğunun ilk yıllarını herkesten uzakta geçirmesine neden oldu. Londra'dan ayrılarak bir süre Windsor, d'Osborne, Balmoarl şatolarında yaşadı. Bununla beraber

VERONESE kendi gözüyle..

Kraliçe Victoria gençliğinde : BROMLEY'in gravürü.

VİCTORİA I'in son fotoğraflarından biri. Disraeli derin sevgi ve saygısıyla kraliçenin devlet işleriyle ilgilenmesini sağladı ve onu büyük bir ustalıkla Hindistan imparatoriçesi haline getirdi (27 nisan 1876). Başbakanına duyduğu sevgi Victoria'nın kişisel eğilimlerini güçlendirdi: krallık demokratlaştıkça tutuculuğu arttı: Gladstone'un liberalizmiyle çatışarak, İrlanda siyasetinden ötürü onu eleştirdi. Bununla birlikte İngiltere giderek güçlenmekteydi. Ayrıca iki jüsilesi (1887-1889) sırasında halkın göstердiği sevgi, kraliçeye, yalnız İngiltere'nin değil, fakat imparatorluktaki bütün halkların kendisine ne kadar bağlı olduğunu gösterdi.

VİGNY Alfred De (Loches - 1797 / Paris - 1863): Fransız yazarı. 1814'te kral sarayının Jandarma birliğine asteğmen oldu: 1816'da jandarma bölükleri kaldırılınca kralın Piyade Muhafızları birliğine verildi, sonra 1823'te yüzbaşı rütbesiyle Strasbourg'da 55. Alaya gönderildi. Aynı yıl alayıyla bir-

Alfred de Vigny Pierre D'AUBİGNY'nin portresi.

VİGNY'nin bir fotoğrafı.

likte Pirenelere gitti. Otuz yaşındayken sivil hayata döndü (1827). Paris'te daha 1820 ve 1823'te aralarına karışmış olduğu romantiklerin toplantılarına katılmaya başladı. 1822'de ilk şiirlerini *(Poèmes)*. 1824'te *Eloa ou la Soeur des Anges*'i yayınladı. *Poèmes Antiques et Modernes* (1826) adlı kitabı, konusu İncil'den alınma şiirleri *Moise, Le Déluge* (Tufan) ve trubadurların tarzında şiirleri *La Neige, Le Cor* (Boru) kapsıyordu. Daha askerlikten ayrıldığı sırada nesir yapıtlar yazmaya başlayan Vigny, tarihsel romanı olan *Cinq-Mars*'ın kazandığı başarı üzerine iki büyük yapıt verdi: *Stello* (1832) ve *Askerliğin Kulluğu ve Büyüklüğü* (1835). Bu arada tiyatro oyunları da yazdı: *Mareşal d'Ancre'ın Karısı*, *Korktuğunla Kal* (1833), *Chatterton* (1835). 1837'den sonra kendini yalnız şiire verdi. *Revue des deux Mondes* dergisinde birkaç büyük şiir yayınladı: *Vahşi Kız*, *Kurdun Ölümü*, *Flüt* (1843), *Çobanın Evi*, *Zeytin Dağı* (1844), *Denize Atılan Şişe* (1854). Bir mide kanserinden büyük acılar çekerek öldü. 1864'te L. de Ratisbonne tarafından *Les Destinées* (Alın Yazıları) adı altında bir şiir kitabı yayınladı. 1867'de yayınlanmış olan *Journal d'un Poète* 1948'de yeniden basıldı.

VİGO Jean (Paris 1905 / Paris 1934): Fransız film yapımcısı. Babası Miguel Almereyda'nın etkisiyle oldukça anarşist bir hayat görüşünü benimsedi ve antikonformist filmler yaptı. Önce iki belgesel film çevirdi: (Nice Hakkında, 1930), ve Taris (1931). 1932'de ilk büyük filmini yaptı: Hal ve Gidiş Sıfır Son filmi Atalanta, Gelip Geçen Çatana'dır (1934). Jean Vigo, yapıtlarıyla olduğu kadar sinema anlayışıyle de birçok yönetmeni etkilemiştir.

Jean VİGO : **A propos de Nice'ten bir plan.**

VİLLON François (Paris 1431 / öl. 1463'ten sonra) Fransız şairi. Yoksul bir ailenin çocuğuydu: benediktin kilisesi papazı Guillaume de Villon adında biri tarafından evlât edinildi, okula gönderildi ve Villon adını aldı. «Coquillards» adında bir serseriler topluluğuna katıldı. Navarra koleji ilâhiyat fakültesinde bir soyguna katıldığı 1456 Noel'i sıralarında *Petit Testament*'i (Küçük Vasiyetname) yazdı. Bu olaydan sonra kötü yollardan kazanç sağlayarak yaşamaya başladı. 1462 sonunda, ne olduğu kesinlikle bilinmeyen bir suçtan ötürü ölüme mahkûm edildi: itirazı üzerine cezası sürgüne çevrildi.. Villon, eşsiz bir kayıtsızlık ve incelikle, «gözyaşları» ile gülen bir sanatçıydı. Başlıca yapıtları: *Quatrain*, *Ballade des Pendus* (Asılmışların Baladı), *Epitaphe*

Çağdaşı bir gravürcünün gözüyle VİLLON.

(Mezartaşı Yazısı), *Requête au Parlement* (Parlamentoya Dilekçe), *Balade de l'Appel* (Kararın Temyizi İçin Balad), *Franc Archet de Bagnolet* monoloğu ile *Les Repues Franches* de (Kelepir Yemekler) Yanlış olarak Villon'a mal edilir.

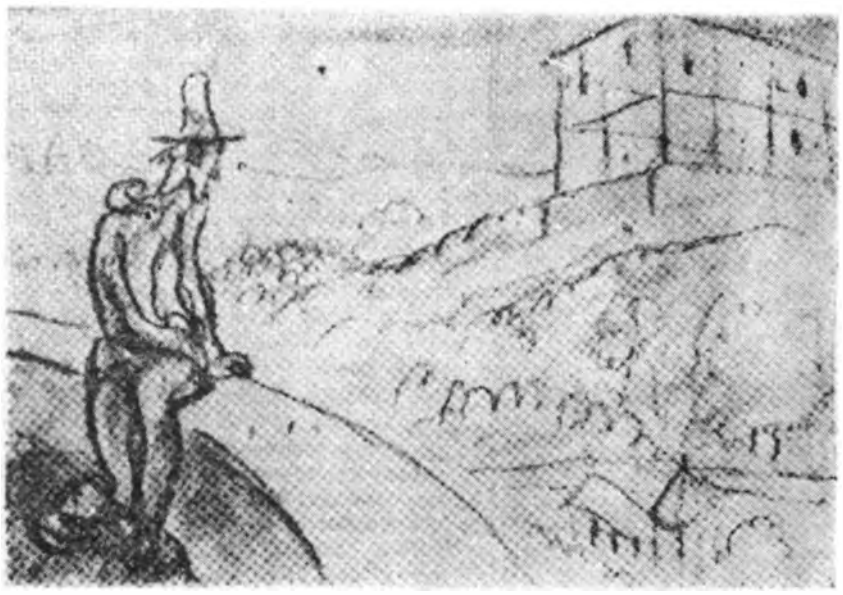

VİLLON'un Vasiyetname'si için yapılmış bir süsleme resmi.

VİNOGRADOV İvan Matveyeviç (Milolyub - 1891): Sovyet matematikçisi. Perm üniver-

sitesine (1918), daha sonra Leningrad üniversitesine (1920) profesör oldu. 1932'den beri S.S.C.B. Fen Akademisinin Steklov Matematik enstitüsü müdürlüğünü yapmaktadır. Sayılar teorisi alanında sovyet okulunun en önemli temsilcidir. 1742'de Goldbach'ın ortaya attığı, tek sayılarla ilgili ünlü problemi çözmeye çalıştı ve beşten büyük her tam sayının, üç yada daha fazla asal sayının toplamına eşit olduğunu gösterdi. 1941'de Stalin ödülünü kazandı, 1958'de Lincei mill akademisine seçildi.

VİNOKUROV Yevgeni (Kula 1932): Sovyet şairi. İkinci Dünya Harbi'nde savaşmış bir subayın oğludur Harp bitince Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne girmiş ve 1951 yılında mezun olmuştur. İlk şiirleri 1948'de yayınlanmıştır.

Eserinde ön planı kaplayan psikolojik ve felsefi sorulara düşkünlüğü ile Vinokurov, yeni Sovyet şiirinin önderlerinden biri olarak tanınmıştır.

VİNOKUROV'dan bir şiir

ŞİİR

İlkyaz
Tam onbeş yaşındayım
Şiir yazıyorum

Kalkıp gitmeli burdan
Varmalı Sokolniki'ye
Bir elimde kâğıt kalem
Dağ yollarında dolaşmalı

Kapıdan çıkıyorum
Avlunun taşları ıslak
Bir kuyu duruyor ortada

Kaldırıyorum gözlerimi
Yukarda çok yukarlarda
Tıpkı buz deliğindeki su gibi
—Işıldıyor mavi sonsuzluk—
Yalnız mavi sonsuzluk mu ışıldayan
Değil
Her pencerede bir kadın bacağı
Camlar siliniyor
Çamaşırlar yıkanıyor
—Yüce ilkyaz temizliği—
Şen döşeme silmeleri
—Eski Yunan bayramları gibi—
Çıplak kollar ortada
Saçlar sımsıkı topuz
Eteklerini beline sokuyor
Pırıl pırıl dizleri baldırları
Eğri bir çizginin sırrını düşünüyorum
Eğik kadın gövdeleri
Oyy soluğum döşümde kalıyor
Şu insan bedeni yok mu
—Her çizgiyi çizebilen bir araçtır o—

İndiriyorum gözlerimi yukarlardan
—Avludan geçmem gerek—
Avlu
İplerde dalgalanan kadın çamaşırlarıyla dolu
Gizliliğin ulu sergisi
Kadınlığın yüce gösterisi bu
İplerde iki renk birden bayram ediyor
—Maviyle pembe—
Ah sen utanmaz gövde
Her iki rengi bir bayrak gibi sallıyor
Oysa renklerin haberi bile yok bu işten
N'olursa olsun gitmeliyim
Beni bekliyor dağlar şiirler

Güçlü bir yarmaya girişiyorum
—Atılıyorum ileri—
Yastık yüzünden kaçarken
—Geceliğin içine düşüyorum—
Yekinip kalkıyorum
—Çoraplar değiyor yüzüme—
Kaldırıyorum gözlerimi
Orda
Uzakta
Buz deliğindeki su gibi
Işıl ışıl mavi sonsuzluk

Derin bir soluk alıyorum
Atılıyorum ileri
Ama ne çare
Orada da bir bulut
Eğik
Tıpkı bir kadın bedeni gibi.

Türkçesi Nevzat ÜSTÜN

Luchino VİSCONTİ bir çekim sırasında.

VİSCONTİ Luchino (Milano - 1906): İtalyan film yönetmeni. Fransa'da Jean Renoir'ın asistanlığını yaptı. İtalya'ya dönüşünde tiyatro ve sinema yönetmenliğine başladı. Yönettiği başlıca filmler: ***Tutku*** (1943), (La Terra Trema, 1948), ***Günahkâr Gönüller*** (Sanso, 1954), ***Rocco ve Kardeşleri*** (1960), ***Leopar*** (1963), ***Beyaz Geceler*** (1957), ***Boccaccio 70*** (1962). 1965'te ***Vaghe Stelle dell. Orsa*** (1964) adlı filmiyle Venedik Festivali büyük ödülünü aldı: Camus'nün ***Yabancı*** (Lo Staniero) adlı yapıtı beyaz perdeye aktardı.

VİTRUVİUS Marcus - Pollio (M.Ö. - I. yüzyıl): Romalı mimar, Jül Sezar tarafından savaş makineleri yapmakla görevlendirildiği, Roma tümenleriyle Galya ve İspanya'ya gittiği ve Fanum bazilikasını yaptığı sanılıyor. Augustus zamanında ***De Architectura*** (Mimarlık Üstüne) adlı bir İnceleme yazdı. Yapıtın 10 cildinde yapı bilgisi, hidrolik, güneş saati çizimi, mekanik ve mekaniğin sivil mimari ile istihkâma uygulanmaları üstünde durdu. Daha önce elyazması halinde bilinen yapıt ilk kez 1486'da G. Sulpicio ve Pomponio Leto tarafından yayınlandı, daha sonra İtalya ve Fransa'da birçok baskısı yapıldı.

VİVALDİ Antonio (Venedik 1687 / Viyana 1741): İtalyan bestecisi. Babasından keman dersi aldı. 1703'te papaz oldu. Venedik'te Ospedale della Pieta Müzik seminerinde keman öğretmenliğine getirildi (1703-1740). Virtüoz kemancı ve orkestra yöneticisi ve emprazaryo olarak İtalya ve Avrupa'da birçok yolculuk yaptı. Vivaldi'-

VİVALDİ Batı müziğinin büyük atalarından biri.

VLAMİNCK'in ünlü başyapıtlarından **Les Chaumières.**

nin çağdaşları üstündeki etkisi gerçekten çok büyüktür Klas'k öncesi senfoninin de, onun opera uvertürlerinden ve Pieta orkestrası için yazdığı 50 concerti *ripieni*'lerinden çıktığı da bir gerçektir Vivaldi, çalgı için yazdığı yapıtlar kadar bol ve önemli ses müziği, kutsal ve din dışı yapıtlar da beste'edi: 554 çalgı yapıtı, 2 yada 3 çalgılı 75 sonat, 23 sinfonie, çeşitli çalgı karışımları için 454 konçerto, *La Stravaganza, İl Ciemento dell'Armonia.* 1711-1739 arasında oluşan 45 opera ve oratoryo, 40 büyük kutsal müzik yapıtı *(re majör Gloria, Beatus Vir, Dixit Dominus, Laudate Pueri).*

VLAMİNCK Maurice De (Paris 1876 / Rueil-la-Gadelière 1958): Fransız ressamı. Ana ve babasından müzik dersi gördü. Paris'te birçok çigan orkestrasında baş kemancı oldu. İlk tuvallerinde katıksız renklerle çalıştı. 1906'da Bağımsız Sanatçılar salonunda resimlerini sergiledi. Bir süre Bougival da kaldıktan sonra, Rueillaa-Gadelière'de yerleşti (1920). Orada, doğadan esinlenerek «trajik ve duygusal şiirler» adını verdiği resimler yaptı. Renkleri, özellikle tüpten çıktıkları gibi yan yana geliyormuş duygusunu uyandıracak biçimde kullandı. Vlaminck, gençliğinde anarşist çevrelere girip çıktı ve roman, anı, polemikler ve yergi yazılarında bu hayatını anlattı. *Tehlikeli Dönemeç, Poliment. Büyük Çılgınlık, Hice. Varan Yol. Gizli Radyolar, Kafa Tutmak. Açık Karın. Katedralsiz Ortaçağ. Peyzajlar ve Kişiler, Ölümden Önce Portreler.* Yaşayan sanatın başlıca temsilcilerinden sayılan Vlaminck, ilk kez olarak zenci sanatı ile Douanier Rousseau'nun sanatındaki güzelliklere dikkati çekti.

VLASSOV Andrey Andreyeviç (Nijni 1990 / Moskova 1946): Sovyet generali. 18 yaşında Kızılordu'ya girdi. 1930'da Komünist partisi üyesi oldu. 1938'den 1940'a kadar Çang Kay Şek'in askerî danışmanlığını yaptı. 1941'de bir zırhlı orduya kumanda etti ve 37. Ordunun başında Kiev savunmasını yönetti. Moskova meydan savaşına katıldıktan sonra 2. Müsademe ordusu komutanı oldu, sonra Volkhov bölgesinde ordular grubu kumandan yardımcılığı yaptı: bu ordular grubunun 1942 yazında bozguna uğraması üzerine tutsak düştü. O zaman Reich hizmetinde çalışmayı kabul ederek bir «Rus Millî komitesi»ne başkanlık etti, aralık 1942'de ve «Rus Kurtuluş Ordusu» adıyla Sovyet tutsaklarından bir ordu kurdu. Bu ordu Alman silahlı kuvvetleri tarafından kullanılacaktı. Kasım 1944'de Vlassov, Rusya milletlerinin Kurtuluş komitesi başkanı olarak Prag'a gönderildi, bu sırada ordusundan birkaç tabur Batı cephesinde savaşmakta idi. Ayrıca 1945'te tümenlerinden ikisi, biri Silezya'da, biri de Prag'da savaşa girdiler. Vlassov Amerikalılar tarafından tutsak alınarak Sovyet makamlarına teslim edildi. 1946'da bir Harp konseyi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı ve idam edildi.

volontarizm bk. **İradecilik.**

VOLOŞİN Maksimilyen (Moskova 1877 / Koktepel 1932): Sovyet şairi. Asil bir ailenin oğludur. Moskova Hukuk Fakültesinde öğrenim gördüğü sırada, siyasî gösterilere katıldığı gerekçesiyle Üniversiteden kovulmuş ve 1900'de edebiyat hayatına atılmıştır. 1910-1917 yılları arasında Paris'te yaşayan Voloşin, Fransız sanat ve edebiyat çevrelerinin bir gediklisi haline gelmekte gecikmemiştir. Aynı zamanda kendisini, biraz da çekici kişiliği sayesinde Rus modernizminin nüfuzlu simalarından biri olarak görüyoruz. Voloşin, 1917 İhtilâli'nden sonra Kırım'da Koktebel'e yerleşmiş ve ölümüne kadar da orada yaşamıştır. İhtilâli izleyen iç savaş boyunca evi, sayısız yazarın sığınağı ve buluşma yeri halindedir. İhtilâle karşı, «kargaşanın üzerinde» bir tavır takınan ve yurtdaşlarını «yurtdaştan çok insan» olmağa çağıran Voloşin'in şiiri, özellikle sembolizme kaydıktan sonra, çağdaş tarihin peygamberane ve «apocalyptique» bir yorumu haline gelmiştir.

VOLOŞİN'den bir şiir

DUA

Kanımız savaşlarda akıyor
Yerden yere vuruluyor tozlu yollarda
Acılı çilesi bu yeni kuşakların
Kanımız kutsallaştırıyor bizi

Kinlerimiz sevgilerimiz yaşatıyor hepimizi
Ve azgın cinayetlere göğsümüzü geriyoruz
Yok çaresi böyle kurulacak haklılığın yeni ülkesi
İşte dua ediyorum şimdi
İnsanın geleceğine inanıyorum
Çünkü döğüşerek kuruyoruz bu geleceği

VOLTAİRE

Kemiklerimizle döşüyoruz kaldırımlarını
Kutsal kitabını savaşlarla yazıyoruz
Ateşimizle ısıtıyoruz kanımızla

Ve en inanılmaz dualar dudaklarımızda

Türkçesi Erdoğan TOKATLI

VOLTAİRE Françoise Marie Arouet (Paris 1694 / Paris - 1778): Fransız yazarı. 1704 -1711 arasında Clermont Cizvit kolejinde okudu. Vaftiz babası Chateauneuf rahibinin aracılığıyla Temple'daki aydın çevrelerine girdi, özgür düşünüşü ve alaycı zekâsı ile dikkatı çekti. Bir ara La Haye'e giden Voltaire, kral naibine karşı yazdığı saygısızca şiirler yüzünden bir süre Fontainbleau'da ve Val de Loire'da oturmaya zorunlu tutuldu, sonra Bastille hapsedildi (1717-18), orada *Oedipe* trajedisini ve *Poème de la Ligue*'i yazmaya başladı. Öte yandan çeşitli ticari işler yaparak bol para kazandı. O sıralarda Voltaire adını aldı. Kavga ettiği Rohan Chabot şövalyesi, onu önce adamlarına dövdürdü, sonra da, asil olmayan biriyle düello etmek zorunda kalmamak için Bastille hapisanesine attırdı. Voltaire 5 ay sonra ancak İngiltere'ye sürgün edilmek koşuluyla hapisten kurtuldu, İngiltere'de 3 yıl kaldı, büyük ilgi gördü ve reformcu felsefeye yöneldi. *Henriade* (1728) adlı yapıtını Galler prensi ve prensesine adadı: *Brutus*'te (1730) özgürlüğün övgüsünü yaptı: *Histoire de Charles XII*'de (1731) savaşı yerdi: *l'Epitre à Uranie*'de (1733) hıristiyan dogmalarına saldırdı: *Temple du Coût*'da (1733) Rousseau, Houdar de la Motte gibi şöhretleri hırpaladı ve *Lettres Philosophiques*'te (1734) İngiltere'yi övdü, Fransız rejimini yerdi. Kovuşturmalardan kurtulmak için Lorraine'deki Cirey malikânesine sığındı: Chatelet markizi, Voltaire'e 1734'ten 1749'a kadar rahatlıkla çalışabileceği ve dostlarını ağırlayabileceği bir ortam sağladı (le Mondain, 1736). *Zaire*'nin (1732) başarısından sonra ülkesinin geçmişini dile getiren *Adelaide du Gueselin*'i (1734), *la Mort de César*'i (1735), *Alzire*'i (1736), *Mahomet ou le Fanatisme*'i (1743), *Discours sur l'Homme*'u (1738), *Eléments de la Philosophie de Newton*'ı (1738) burada yazdı. Komedi türünde pek başarılı olamadı: *İndiscret* (Boşboğaz, 1725), *l'Enfant Prodigue* (Müsrif Çocuk, 1736), *Nanine* (1749). Voltaire bir yandan da daha sonraki tarih çalışmaları için bilgi topluyordu. *Poèmes de Fonteney* (1745) adlı resmî şiiri ona serayın kapılarını açtı, ardından

«Voltaire demek, bütün XVIII. yüzyılı nitelemektir.» HUGO

Fransız akademisine alındı (1746). Kral, Voltaire'i saray tarihçiliğine getirmekle birlikte Ansiklopedicilerin dostu olan bu atak filozofa pek güvenemiyordu. Voltaire, bu durum karşısında, Sceaux sarayı için *Zadig*

«Voltaire'in gülüşü Rousseau'nun gözyaşlarından çok daha fazla şey yıkmıştır.» HERZEN

VOLTAİRE 1977 yılında.

HUBER'in tablosu : Voltaire Ferney'de.

HOUDON'un yaptığı büst : «İnsan, öleceğini bilen tek hayvandır. Acı ama zorunlu bir bilgidir bu.» VOLTAİRE

öyküsünü yazdı ve kraliçenin babası Stanislas Leszcynski tarafından Lunéville sarayına alındı.

Fakat, kendisine karşı soğuk davranmaya devam etmesi ve Mme du Châtelet'nin ölümü (1749) voltaire, Friedrich II'nin çağrısını kabul etmek zorunda kaldı ve üç yıl Potsdam'a yerleşti: boş vakitlerinde ***Siècle de Louis XIV***'u (1751), ***Poème sur le Loi Naturelle***'i ve ***Micromégas*** (1752) öyküsünü yazdı fakat Berlin akademisi başkanı Maupertius ile arası açılınca, artık kendisiyle pek ilgilenmeyen kraldan ayrıldı.

Paris'te de istenmediği için Cenevre yakınlarındaki «les Délices» malikânesini satın aldı (1755). ***Poème sur le Dèsastre de Lisbon*** (1756) adlı yapıtı yüzünden Rousseau ile çatıştı. Geçirdiği acı deneyimlerin verdiği küskünlükle iyimserliği yeren ***Candide*** ve ***İyimserlik Üstüne*** (1759) romanını yazdı. Yergiler yazmaya devam etti: 6 000 mektup: ***La Vanité*** (Kendini Beğenmişlik, 1760). Daha sonra ***l'Ecossaire*** (1760), ***Jeannot et Colin*** (1764), ***Sağ Oğlan*** (1757), ***l'Homme aux Quarante Ecus*** (1767), ***la Princesse de Babylone*** (1768) adlı yapıtları kaleme aldı. ***Traité sur la Tolérance*** (1763) ve ***Felsefe Lûgatı*** adlı yapıtında aklın zaferi ve din adamlarının bağnazlığını ortaya koymak için uğraştı. Boileau ile Horace'i övdü ve sonunda yıllardır beklediği an geldi: Paris'e çağrıldı, Académie Française'de ve Comédie Française'de şerefine büyük törenler düzenlendi. ***İrène*** (1778) piyesinin temsilinde, sahneye çıkarılan büstüne çelenk takıldı. Artık heyecan ve yorgunluktan tükenmişti, 30 mayıs günü öldü.

Voltaire'in felsefesi olumsuz bir felsefe gibi görünse de, ilerlemeye olan inancı, despotluğa, savaşa, hoşgörüsüzlüğe, işkenceye, yükümlülüklerdeki ve yaşama koşullarındaki eşitsizliğe yönelttiği eleştirileriyle yapıcı bir felsefedir Mektupları, yazıştığı kişilerin çokluğu bakımından, tarihsel ve psikolojik bir belge değeri taşır.

VOLTAİRE'den seçmeler

üç hükümet şekli ve binlerce eski yanılgı üzerine

Gelelim işin aslına. Kendi payımca ben, demokratik bir hükümet tarzında yeterince rahat edeceğimi söyleyeyim hemen. Halk yönetimini savunan bir dostuna: «Önce kendi evinde dene, çok çabuk pişman olursun...» diyen o filozofa katılıyan hak vermiyorum. Hazret kusura bakmasın: Bir ev ile bir kent birbirinden son derece farklı iki şeydir. Şöyle ki benim evim, benimdir;

benim çocuklarım, benimdir; ücretlerini ödediğim sürece, benim hizmetçilerim de benimdir; ama yurttaşlarım, hangi hakla benim olur? Aynı toprak üzerinde mülk sahibi olan herkes, o toprak üzerindeki düzenin korunup sürdürülmesinde de eşit olarak hak sahibidir. Ben isterim ki insanlar içinde yaşadıkları evleri nasıl özgürce yapıyorlarsa, buyruğu altında yaşayacakları yasaları da gene özgür bir şekilde kendileri yapsınlar...

●

Özgür olmak, yalnız ve yalnız eşitleriyle bir arada yaşamak: Gerçek hayat budur işte, insanın doğal hayatı budur. Hayatın başka her türlüsü, yakışıksız bir yapmacıktan; kiminin efendi, kiminin köle, kiminin asalak, kiminin de aracı rolünü oynadığı çirkin bir komediden başka bir şey değildir. Siz de kabul edersiniz ki insanlar, doğal hayattan bugünkü hayat tarzına ancak gevşeklik ve ahmaklık sonucunda düşmüş olabilirler.

Apaçık bir şey bu: Şu dünyada özgürlüğünü yitirmiş olan hiç kimse yoktur ki, onu savunmasını bilemediği için yitirmiş olmasın. Özgürlüğü yitirmenin iki şekli vardır: Ya saf insanlar, düzenbaz kimseler tarafından aldatılmıştır; yada güçsüz insanlar, güçlüler tarafından boyunduruk altına alınmıştır. Bir halk meseli, savaşta yenik düşüp de düşmanları tarafından tek gözleri oyulan insanlardan söz eder; oysa halklar vardır, tıpkı değirmen taşlarını çeviren yaşlı atlar gibi iki gözleri birden oyulmuştur. Ve ben, gözlerim oyulmasın istiyorum. Ve ben biliyorum ki aristokratik devlette insanın bir, monarşik devlete de iki gözünü oyarlar.

anayurt

Bir yurt, bir çok aileden oluşan bir bütündür; ve insanoğlu, ailesini, karşıt bir çıkar işin içine karışmadıkça sırf özsevi gereği tuttuğu için, yine aynı özsevi gereğiyle köyünü yada kendini tutar ve destekler. Yurt yada anayurt dediğimiz de, budur. Yurt ne kadar büyükse o kadar az sevilir; üyelerini zor zoruna tanıyabildiğiniz kalabalık bir aileyi gerçek bir bağlanışla sevmek, olanaksız gibidir.

Belediye yada kent meclisi üyesi, yargıç, konsül, diktatör olma tutkusuyle yanıp tutuşanlar, yurtlarını sevdiklerini haykırırlar daima: Yalnız ve yalnız kendilerini sevmektedirler. Herkes kendi evinde hiç kimsenin dahli olmaksızın yatacağından, kendi servetini istediği gibi kullanacağından ve kendi hayatını kendi kafasına estiğince yaşayacağından emin olmak istemektedir. Ve böylece bütün herkes aynı dilekte bulunduğundan, özel çıkar genel çıkara dönüşür: İnsanlar kendi kendileri için iyi dilekte bulunmadıkları vakit, cumhuriyet için iyi dilekte bulunacaklar.

●

Şimdi de soralım bakalım: Yurdunuzun monarşik bir Devlet tarafından mı, yoksa cumhuriyetçi bir Devlet tarafından mı yönetilmesini isterdiniz? Dört bin yıldır ortaya sürülen bir sorudur bu. Zenginler aristokrasiyi ister, halk demokrasiyi; krallığı ise, sadece krallar istemektedir. Peki ama nasıl oluyor da bugün hemen hemen bütün yeryüzü krallarla yönetiliyor? Şerrinden kurtulmak için kedinin boynuna çan asmayı öneren farelere sormak gerekir bunu. Aslında işin gerçek nedeni, demin de belirttiğim gibi, insanların kendi kendilerini yönetmekten çoğu zaman eksik kalışlarıdır.

Tiranlık

Hangi itranlık altında yaşamayı yeğlerdiniz? Hiç biri altında, bir tek itiranın yönetimi altında yaşamaktan daha az tiksinti verici bulurdum. Zira bir despotun hiç değilse keyifli bir anı vardır; ama bir despotlar meclisinin hiç bir keyifli anı olamaz... Bir despotlar meclisi, eğer adaletsiz değilse, en azından katıdır.

VORONOV Nikolay Nikolayeviç (Petersburg 1899 / Moskova 1968): Sovyet mareşali. 1918'de Kızılordu'ya girdi ve ertesi yıl topçu subaylığına yükseldi. O zaman mühendislik öğrenimini sürdürdü: teknik ve taktik alanında sınıfının en büyük uzmanı oldu. İkinci Dünya savaşı sırasında Sovyet topçusunu yönetti ve Kızılordu'nun başarılarında büyük rol oynadı.

VOROŞİLOV Kliment Yefremoviç (Ukrayna 1881 / Moskova - 1969): Sovyet mareşali. Maden işçisiydi, 1903'te Bolşevik partisine girdi birkaç kez tutuklandı, 1917 devriminden sonra Petrograd Savunma komitesi başkanı oldu. 1918'de Stalin ile Çarlçin savunmasını yönetti. 1919-1920'de Kızıl Muhafız birliğinin başına getirildi. Denikin'e karşı savaştı. 1920'de Polonya - Sovyet savaşına katıldı. 1925-1940 arasında Halk savunma komiserliği yaptı. 1941'de Kuzey cephesine kumanda etti, Leningrad savunmasını yönetti, kentin Almanlar eline geçmesini önledi. Birkaç ay sonra Stalin, kendisini Kızılordu büyük ihtiyat birliklerinin eğitimi ve örgütlendirilmesiyle görevlendirdi. 1944'e kadar bu görevleri sürdürdü, 1947'de S.S.C.B. Bakanlar kurulu ikinci başkanlığına getirildi. Voroşilov, 1953-1960 arasında Yüksek Konsey prezidyumu başkanlığı yaptı.

VOROŞİLOV mareşal üniformasıyla.

VOZNESENSKİ Andrey (Moskova - 1933): Sovyet bilim adamının oğlu olan Andrey Voznesenski, mimarlık öğrenimi gördü. Şiirlerini 1958'de yayınlamaya başladı. Bu şiirleri gönderdiği ve «tek ustam» diye söz ettiği Pasternak'ın, Voznesenski'ye gösterdiği yakınlık ve ilgi, genç şairin yaşamında bir dönüm noktası oldu. Sözcüğün anlamsal ve sessel çağrışımlarıyla örülü, yer yer gerçeküstücülüğe yaklaşan imgeci bir şiir yapısıyla, günümüz Sovyet Rus şiir dilinin başlıca yenileştiricilerindendir. Bu şiirde sessiz ve sesli harf uyumları (asonas ve konsonanslar), uyak, anlam kaydırmaları ve metafor

VOZNESENSKİ Çağdaş Sovyet şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri.

büyük yer tutar. Bunlara karşın, Yevtuşenko'nun şiiri gibi, Voznesenski'nin şiiri de genellikle toplumsal içeriklidir ve polemikçi, söylevci bir edası vardır bu şiirlerin. Bundan başka, argo da içinde olmak üzere dilin çeşitli alanlarından çıkarılarak gözüpekçe kullanılan sözcükleriyle bu şiir Mayakovski'-

nin şiir geleneğiyle de bağımlıdır. Yenilikçi biçimiyle olduğu kadar toplumsal ve bireysel yaşamın çok geniş bir alanını kaplayan zengin içerikli şiirleriyle, başta geniş okur yığını olmak üzere, şair ustalığı ülkesinin ve Batının belli başlı edebiyat otoritelerince kabul edilen Voznesenski, buna karışlık, pek de haksız olmayarak, zaman zaman anlamsızlığa varan aşırı bir biçimcilikle de eleştirilmiştir. Voznesenski'nin başlıca yapıtları, 1959'da yayınlanan «Ustalar» adlı uzun şiiri ve bunu izleyen «Paraboller» (1960), «Mozaik» (1960), «Karşıdünyalar» (1962). «Oza» (1964). «Bir Zayıf Yürek Akhilleus Yürek» (1966) v.b. şiir kitaplarıdır.

VOZNESENSKİ'den şiirler :

MARILYN MONROE'NUN MONOLOGU

Ölen Marilyn, Marilyn.
Kahramanı
intiharın ve eroinin.
Kime parıldar yıldız çiçeklerim?
Kiminle konuşur telefonlar?
Kimdir geyik derisiyle kaplı terzihanede yaşamını sürükleyen?
Dayanılmaz şey,
dayanılmaz şey sevgisiz yaşamak
dayanılmaz şey uzakta olmak kavak ağaçlarından
dayanılmaz şey intihar,
fakat yaşamak
daha da dayanılmaz bir şey!
Satışlar. Suratlar. İğdiş bir öküz gibi böğürüyor şef
(Anımsıyorum Marilyn'i.
Otomobiller bakıyordu ona.
Yüzmetrelik bir sinema ekranında
İncil'den bir gökyüzünde
yıldız bolluğu arasında
soluyordu Merlin
seviyorlardı onu...
Bitkin düşüyorlar, dönmek istiyorlar arabaya.
Dayanılmaz şey),
dayanılmaz şey
dayamak yüzünü köpek kokulu koltuklara!
Dayanılmaz şey, zorla olduğunda bu iş
daha da dayanılmaz şey, gönül rızasıyla olduğunda!

Dayanılmaz şey, düşünmeden yaşamak
daha da dayanılmaz şey dalmak derinlere.
Nerede tasarılarımız? Sanki silip süpürdüler bizi,
var olmak-intihar değil de ne ki..

İntihar-savaşmaktır çirkefle
intihar-uzlaşmaktır onunla
dayanılmaz şey, yeteneksizsen eğer
yetenekliysen daha da dayanılmaz bir şey.

mesleğimizle öldürürüz kendimizi
parayla, güneşte yanmış kızlarla
çünkü biz oyuncular
yaşamayız gelecek kuşaklarla
rejisörlerse dökünüden başka bir şey değil;
boğarız sevgililerimizi kucağımızda
genç yüzlerin, alçıdan kalıplar gibi
izi kalır yastıklarda
dayanılmaz şey;

ah, anneler, anneler, neden doğurursunuz?
Biliyordun anne, ezeceklerini beni;

oh, buztutmuşluğu sinemayıldızlığının
yasak bize yalnız kalmışlık,
metroda
troleybüste
mağazada
«Ooo!... kimi görüyorsun bak bele... diker gözlerini
mıymıntılar;
dayanılmaz şey, çıplak olmak
tüm afişlerde, tüm gazetelerde,
unutup,
ortasında yürek olduğunu bu bedenin
balık paket ederler seninle
gözler buruşuk
yüz parçalanmış
(korkunç şey anımsamak France Observe'de
fotoğrafını senin
güvenli yüzünle;
ve öte yanda ölü Marilyn!).

Anırıyor prodüktör, atıştırırken böreği:
«Siz bir meleksiniz ruhum,
alnınız inciden gibi!»
Ve siz, bilir misiniz kokusunu incinin?!
İntihar koktuğunu!

İntiharcılar motosikletçilerdir,
intiharcılar acele ederler zom olmakta,
intiharcılar,
intiharcılar,
evrensel bir Hiroşima'dır bu,
dayanılmaz şey,
dayanılmaz şey bekleyip durmak
patlamasını;
ve-
anlatılmaz biçimde dayanılmaz bir şey
ellerin benzin kokması!

dayanılmazca
yanıyor mavide
veda portakalların...

Güçsüz bir karıyım ben. İnecek değil miydim
tırmandığım yerden?
daha iyi
olması bu işin birden!

1963

Çeviren: Ataol BEHRAMOĞLU

GOYA

Ben Goya'yım!
Çorak bir tarlaya kuzgunlar gibi süzülen düşman
yuvalarından oydu gözlerimi.
Ben acıyım!

Ben iniltisiyim
savaşın. 41 karlarında yanmış
şehirlerim ben.

Ben açlığım!

Ben kırılmış boynuyum
çıplak alana çanlar gibi sallanarak asılmış

VRÜNG

bir ihtiyar kadının...
Ben Goya'yım!

Ey gazap üzümleri!
Top sesleriyle yürüdüm Batı'ya,
çağrısız konuğun külleriyim ben!

O unutulmaz göğe tabut çivileri gibi
sert yıldızlar çaktım!
Ben Goya'yım!

Türkçesi Ülkü TAMER

VRÜNG Georg von der (Brake 1889 / Berlin 1963) Alman şairi. Bir denizci babanın oğlu olarak Oldenburg'da Brake kasabasında doğdu, Münih'te öldü. 1912 yılında Berlin'de güzel sanatlar öğrenimine başladı, Birinci Dünya Savaşı çıkınca, subay olarak savaşa katıldı. 1918 — 19 yıllarında savaş tutuklusu olarak Güney Fransa'da bulundu. Daha sonra lisede resim öğretmenliği yaktı. Yazılarıyla başarı kazanmaya başlayınca serbest yazar ve ressam olarak yaşamaya koyuldu. Viyana, Stutgart ve 1951 yılından itibaren de Münih, bu yaşamın belli başlı durakları oldu.

Ozanlığı yanında, savaş, tutukluluk ve yuvaya dönüş konularını işleyen gerçekçi romanlar, serüven ve polisiye romanları, radyo oyunları yazdı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yaptı.

Halk türkülerinin müzikalitesine yaklaşan sevi ve doğa şiirleriyle tanınır. Şiirinin sade diline ince bir duygusallığı yükleme yi başarmıştır

VRİNG'den iki şiir

(Türkçesi Yüksel Pazarkaya)

KÜÇÜK LİMAN

Ay, beyaz inci,
Işır sarhoşa birinci,
Sarhoş vardır her kentte
Zuidersee'de Kattegat'te.

Çekerler kafayı, dilleri peltek,
Yürürler sendeleyerek.
Uzanırlar burda sahile,
Kırık kadehler sıkışmış ele.

Kim aldırır onları.
Ve mavnalara çeker.
Demir atmış kotraya, takaya?
Elin yapmadığını kim yapa?

erde böyle upuzun dal.
Sallanır sanki kumsal.
Yitirir biri dengesini
Ve ölüm döşeğinde bulur kendisini.

SİYAH

Sensiz gece.
Kim korur yüreğimi?
Ay sönünce.
Kuş bulut süreğini.
Geçiverince
Bir siyah yıllar demeti.

VUİLLARD Edouard (Cuiseaux - 1869 / La Baule 1940) Fransız ressamı. Gobelins okulunda gece derslerini izledi. 1888'de Güzel Sanatlar Millî Yüksek okuluna alındı, fakat aynı yıl Julien akademisine girmek üzere oradan ayrıldı, Bonnard, Roussel, Maurice Denis, İbels, Ranson ile Nabi grubunu kurdu. Vuillard bu sıralarda parlak ve canlı renklere yöneldi *(Yatakta)*. Malsa toplantılarına devam etti ve Lugné-Poe'nun aracılığıyla öncü tiyatro çevrelerine girdi. Bu arada tutkallı boya resme başladı, yağlı boya ve pastel de kullandı. Dekoratif sanatlarla da ilgilendi. Yavaş yavaş paletin titrek etkilerinden vazgeçti ve Gauguin'den uzaklaştıkça Claude Monet ve Degas'ya yaklaştı.

Başlıca yapıtları: ***Salatalı Natürmort*** (1887), ***Kendi Portresi*** (1889), ***Uyku*** (1891), ***Dırdırcı Kadın*** (1891), ***Parklar*** (1894), ***Mallarmé'nin Valvins'deki Evi*** (1895), ***Irmak Salcısı*** (1897), ***Yemekten Sonra*** (1900), ***Sabah Kahvaltısı*** (1900), ***Felix Vallotton Atelyesinde*** (1900), ***Etang-la-Ville'den Peyzaj*** (1900), ***Çiçek Vazosu*** (1904), ***Claude Bernheim de Villers'in Portresi*** (1906), ***Suzanne Després'nin Portresi*** (1908), ***Kırmızı Yemek Salonu*** (1908), ***Ev içi*** (1910), ***Kütüphane*** (1911), ***Nergis Buketi*** (1912), ***Madam Vaquez'in Portresi*** (1918), ***Henri Xavier Montaine'in Portresi*** (1924), ***Anne de Noailles'ın Portresi İçin Eskiz***, ***Boulogne Ormanında Bir Yol***, ***Clayes'de Su Deposu***. Ayrıca Dr. Vaquez'in dairesi, Champs Elysé es tiyatrosu, Cenevre'deki S.D.N. sarayı için yaptığı duvar süslemelerini de saymak gerekir.

W

WAGNER Richar (Leipzig 1813 / Venedik 1883) Alman bestecisi ve oyun yazarı. 1827'den sonra Leipzig'deki felsefe derslerine devam etti. İlk yapıtlarını bu sırada verdi ve bir fantezi, bir plonez, iki piyano sonatı, bir senfoni, Goethe'nin ***Faust***'u için müzik, tiyatro için ise ***Düğünler***'i *Feeries* operasını besteled Magdi[illegible] da sarkıcı Minna Planer ile evlendi. 1839'da Paris'e gitti, bu kentte ***Bienzi*** ve ***Uçan Hollandalı*** operalarını besteledi. 1842'de ***Bienzi***'yi temsil ettirmek için Dresden'e döndü. Bu yapıtın kazandığı başarı sayesinde Saksonya sarayının kapella yöneticisi oldu (1843). Röckel'in ve Bakunin'in dostu olduğu için, katıldığı Dresden ayaklanmasının bastırılması üzerine (1849) İsviçre'ye kaçarak Zürich'e yerleşti. Bir yandan ***Kunst und Revolution*** (Sanat ve Devrim), ***Kuntswerk der Zukunft*** (Geleceğin Sanat Yapıtı), ***Oper und Drama*** gibi yapıtlarını kaleme alırken, Liszt'in önerisi üzerine, ***Der Ring des Nibelungen***'i (Nibelungen Yüzüğü) yazmaya başladı. Zürich'ten Venedik'a gitti. ***Tristan ve Isolde*** operasını bu [illegible]te tamamladı (1859). Stuttgart'ta bulunduğu sırada, Bavyera kralı Ludwig II'nin habercisi, kralın kendisini Tannhauser, ***Uçan Hollandalı*** ve ***Tristan ve İsolde***'yi temsil ettirmek için Münih'e çağırdığını söyledi. Ama çevrilen bir entrika yüzünden operaları yine yuhalandı: bu yüzden Wagner yine başka yere gitmek zorunda kaldı.

Buna karşın, kralın dostluğunu kazanmayı başarmıştı. Tribcen'e sığınan besteciyi Liszt'in kızı Cosima ile kocası Hans von Bülow'dan ayrılan Madam d'Agoult bu kentte buldular. Wagner bundan sonra, mutlu-

WAGNER Tristan und İsolde için tasarlanmış üç mizansen : 1886.

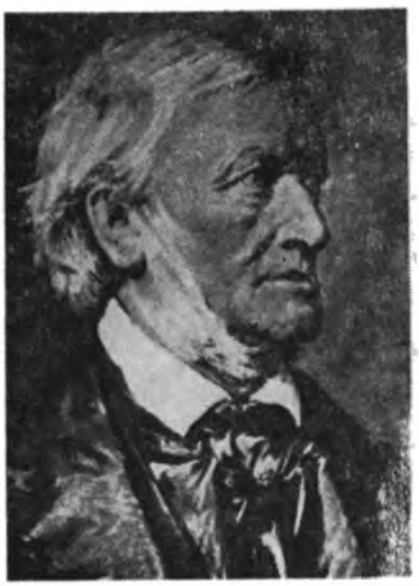

JAGER'in fırçasıyla Wagner.

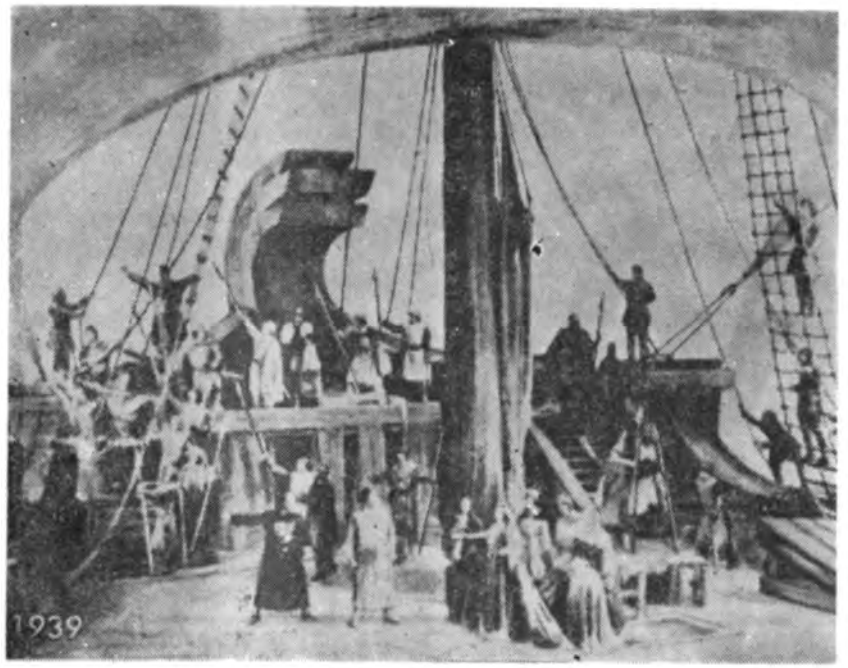

1939.

luk içinde geçirdiği 6 yıllık bir süre boyunca, Siegfried, ***Tanrıların Çöküşü***, ***Nürnberg'li Usta Şarkıcılar*** operalarını bitirdi ve Bayreuth tiyatrosunun planlarını hazırladı 1872'de kesin olarak Bayreuth'a yerleşti: 1876'da, büyük bir başarıyla, «Yeşil Tepe» festivallerinin açılışını yaptı. Wagner, ***Parsifal***'in (1882) temsilinden birkaç ay sonra felsefe incelemesi yazdığı bir sırada ansızın öldü. Wahnfried villasının bahçesindeki mezarı, torunları Wieland ile Wolfgang'ın azim le sürdürdüğü festivalleri izleyenlerin ziyaret ettiği bir yer olmuştur.

Zamanının tiyatro estetiğine karşı çıkan Wagner, konularını halk masallarından aldı. Wagner'de orkestra yunan trajedilerindeki antik koronun görevine benzer bir rol oynar: yani dramın açıklayıcısıdır. Sanatçı yapıtlarını bestelerken, ana tema olarak tanımlanan leitmatifler kullandı: bunları dramın gelişmesine göre düzenleyerek olayların düğüm noktalarına uyarladı. Bu yeni biçim lirik dramın temsil edilmesi için özel bir tiyatro binası gerekliydi. Besteci bu tasarısını Bayreuth'da gerçekleştirdi. Ama tüm bu teknik ve maddî koşullar aslında sade-

Cosima Wagner : «Bana yardım edilebileceğini biliyordu o ve bana yardım etti; bütün küçülmelere katlandı bana destek olabilmek için, bütün lânetlemelere göğüs gerdi.» WAGNER

ce, Wagner'in şu felsefesel fikirleri ve Wagner'e özgü şu semboller için bir dayanaktır: aşkla kurtuluş ve feragat, özgürlük sorunu, halk erdemlerinin yüceltilmesi. Wagner'in başlıca yapıtları müzikli dramlarıdır: ***Düğünler*** (1832 - 33), ***Periler*** (1833 - 34), ***Sevmek Yasağı*** (1835 - 36), ***Rienzi*** (1838-1840), ***Uçan Hollandalı*** (1841), ***Tannhauser*** (1843 - 1844), ***Lohengrin*** (1846 - 1848), ***Nibelungen Yüzüğü*** (1853 - 54), ***Tristan ve İsolde*** (1857 - 59), ***Nürnberg'li Usta Şarkıcılar*** (1862 - 1867), ***Parsifal*** (1877 - 1882). Ayrıca, orkestra için bir do majör senfoni, ***Faust*** için bir Uvertür, ***Havarilerin Son Yemeği***, ***Mathilde Wesendok'un Beş Şiiri*** (1857 - 58), fransız şiirleri üzerine 6 melodi, piyano için çeşitli yapıtlar.

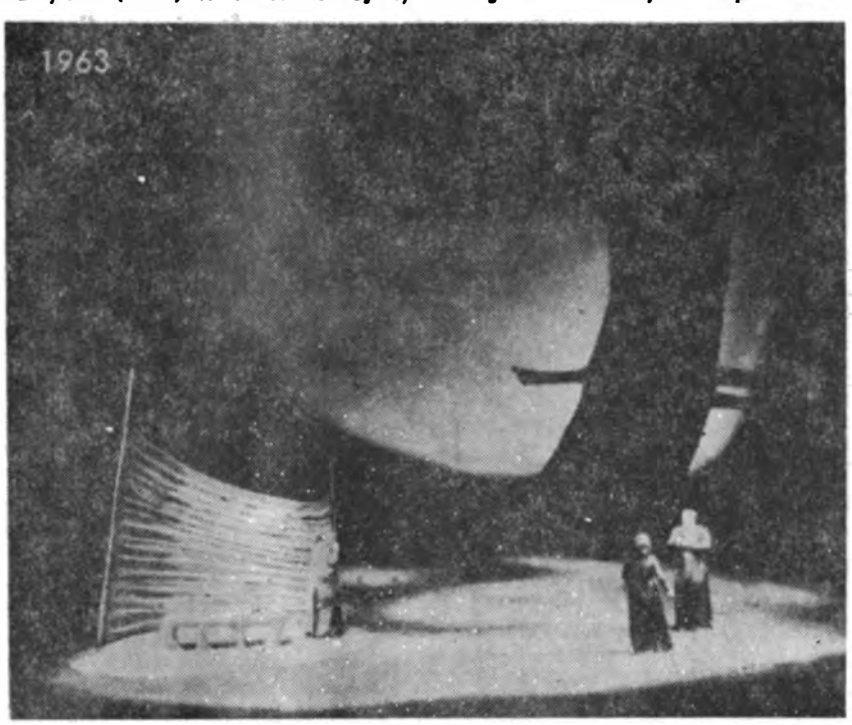

1963.

WAJDA Andrzej (Suwalki - 1926) : Polonyalı sinema yönetmeni. Lodz sinema enstitüsünde öğrenim gördü. Pokolenie'yi (Genç Kuşaklar) 1954'te gerçekleştirdi. En önemli yapıtları: ***Kanal*** (1957), ***Kül ve El***

mas (Popiol i Diament, 1958), *Lotna* (1959) *Suçsuz Büyücüler* (1960), *Samson* (1961), *Sibiryalı Lady Macbeth*, (1961), *Küller* (Popiol, (1965), *Her Şey Satılık.*

WALRAS Leon Marie Esprit (Evreux - 1834 / İsviçre - 1910) Fransız ekonomisti. Cournot'nun ve babasının çalışmalarına dayanarak matematiksel ekonomiyi icat etti ve Lozan okulunun şefi olarak tanındı. Başlıca yapıtları: ***Eléments d'Economie Pure*** (Saf Ekonomi Üstüne İlk Bilgiler, 1874 - 1887), ***La Théorie Mathématique de la Richesse Sociale*** (Sosyal Zenginliğin Matematiksel Uygulaması), ***La Paix par la Justice Sociale et le Libre - Echange*** (Sosyal Adalet ve Serbest Mübadele Yolu İle Barış).

WALRAS Üzerine

A) Walrasçı Ekonomi Politik görüşü

Léon Walras (1838-1910), 1879 yılından itibaren Lozan Üniversitesinde ekonomi politik profesörlüğü yapmış bir Fransız mühendisidir.

Daha 1860 yılında, Proudhon'a karşı bir kitap yayınlamış ve serbest rekabetin yararlarına olan derin inancını belirtmişti Walras. Hemen ardından da, sosyalist iddiaları kesinlikle çürütmek için yeni bir yorum sistemi oluşturmağa girişecektir.

Düşünürümüzün ağzına bakacak olursak, kendisi su katılmamış bir toplumsal ilerleme taraftarıdır. Ama bir yandan doğa güçlerine, bir yandan da bu göçlere karşı kazanılan teknik başarılara derin bir hayranlık duygusuyle yetişmiş bir mühendis olarak, serbest teşebbüs ve rekabet mekanizmasının ortaya koyduğu teknik yaratma gücüne sınırsız bir güven beslemektedir. Ama aynı zamanda da, bir sosyal adalet savunucusu olarak sunuyor kendini. Dolayısıyle de önerdiği sistem, sosyalist anlayışa tcptan bir hüküm giydirme değil de, karşıt toplumsal öğretiler arasında bir «uzlaşma» niteliğine bürünsün istiyor.

Üretimin gelişmesini sağlayan liberalizmi, adaletin gerçekleşmesini isteyen sosyalizmle bağdaştıracak bir öğretinin kurulması gerekli, diyor Walras. Bu ise, diye devam ediyor, insanî etkinliğin iki temel yanını, bilimsel etkinlikle ahlâkî etkinliği biribirinden ayırt etmekle olanak kazanır. Ekonomik bilim, zenginliğin gelişmesini sağlayacak tek aracın nlçin rekabet olduğunu açıklayacak; ahlâk ise, bu zenginliğin dağılımını adaletli kılmak için ne vakit ve nasıl işe el atılması gerektiğini söyleyecektir.

Görüldüğü gibi, tipik şekilde Kantçı bir tavır çıkıyor karşımıza burada. Ama gene görülüyor ki bu tavır, tıpkı Kant'ta olduğu gibi, tamamıyle insandışı olgulara özdeş tutulması gereken bir insanî olgular kategorisinin varlığını kabul ettirmeğe dönük bir çabayı içermektedir. Bu çaba, Walras'ın bellibaşlı kitabı ***Saf ekonomi politiğin öğeleri***'nde, alabildiğine çocuksu bir tarzda sunuluyor.

Walras'a göre. iki büyük olgu sınıfı vardır: «Doğal olgular» ve «tüm insanlığa değgin olgular». Bu son olgu sınıfı içindeyse, diyor, düşünürümüz,

insanın doğa güçlerine karşı hərekete geçirdiği irade ve etkinliğinin sonucu olanlarla, yani kişiler ve nesneler arasındaki ilişkilerle, insanın öbür insanların irade ve etkiliğine karşı harekete geçirdiği irade ve etkinliğinin sonucu olanları, yani kişiler ve kişiler arasındaki ilişkileri birbirinden ayırtetmek gerekir.

Ekonomik olguların tümünü kapsayan birinci kategori, bilimin alanıdır; çünkü burada, ***gerçek anlamında*** «insanlığa ilişkin» olgular söz konusudur. İkinci kategori ise, ahlâkın alanına girer.

Şöyle yazıyor düşünürümüz :

Buğdayın hektolitresi, 24 frank eder. Herşeyden önce belirtelim ki bu olgu, doğal bir olgu karakteri taşımaktadır. Buğdayın bu para olarak değeri, yada fiatı, ne satıcının iradesinin, ne alıcının iradesinin, ne de ikisi arasındaki bir uzlaşmanın sonucu değildir. Demek ki, mübadele değeri dediğimiz olgu, gerçekleştiği andan itibaren, gerek kökeni, gerek belirim şekli, gerekse oluş tarzı (varlık tarzı) bakımından tamamıyle doğal bir olgu karakterine bürünmektedir.

Hemen ardından da ekliyor Walras:

Mübadele değeri, bir çokluktur. Yani matematiğin alanına girer. Öyleyse saf ekonomi politik, yada, mübadele değeri ve mübadele teorisi.. tıpkı mekanik ve hidrolik gibi, fiziko-matematik bir bilimdir.

B) Walrasçı Çözümlemenin Temelleri

Walras'ın saf ekonomi politiği, ürünlerin hür mübadelesine, emek gücünün hür satışına, sermayelerin hür dolaşımına ve toprak kiralarının hür saptanımına dayanan bir ekonominin hangi durumda kurulabileceğini kesin şekilde belirlemeğe yarayan bir metamatik modelin ortaya konmasına dayanmaktadır.

Walras'ın önemi, bir denklemler sistemi yardımıyle, fiatlar ve mübadeleler genel dengesinin tam bir modelini kurmağa yönelen ilk bilgin oluşundadır. Bu denge öyle bir durum olarak tanımlanmaktadır ki, bu durum içinde ne tüketicilerin ne de üreticilerin, çeşitli pazarlarda talep yada arz ettikleri mal ve hizmet miktarlarında değişiklik yapmakta çıkarları olmasın. İşte bu durum, ancak mübadele sisteminin «dışındaki» nedenlerin etkisi altında değişikliğe uğratılabilecek «normal» bir durum olarak göz önüne alınmaktadır.

Modelini kurmak için düşünürümüz, dengeli marjinal yararları ürünlerin fiatlarına eşitleme yasasını kullanıyor. Jevons ve Menger'de de raslamış olduğumuz bu yasaya dayanarak Walras, denge fiatları bakımından tüketicilerin taleplerinin bu fiatların türevleri olduğunu söylemektedir.

İkinci olarak da düşünürümüz, mal arzının bağlı bulunduğu etkenleri matematik olarak ifade edebilmek için, Jean-Baptiste Say'nin eski «üretici hizmetler» teorisinden yararlanıyor. Fransız okulunun ve özellikle de, tıpkı kendisi gibi bir ekonomi bilgisi olan babası Auguste Walras'ın eserleriyle yetiştiği için, her türlü mübadele değerinin insan emeği tarafından yaratıldığını söyleyen klasik İngiliz okulunun bu fikirlerini hesaba katmayabileceği düşüncesindedir. Emeği, sermayeyi ve toprağı, «üretim etkenleri» olarak aynı plana koyuyor. Müteşebbislere satılan hizmetler, diyor, bu etkenlerden çıkmaktadır. Ve bunlardan şu yada bu hizmetin kendine özgü niteliklerini işin içine katarak, belirsiz (ve şüphesiz, büyük) sayıda çeşitli hizmeti kapsayabilecek bir model kuruyor Walras.

Bu modelde hizmetler, sahipleri tarafından (yani emekçiler, ve, sermaye ve toprak sahipleri tarafından) müteşebbislere satılmaktadır. Walras, denge durumunda arz edilen hizmet miktarlarını (yada, çokluklarını), deminki yasaya simetrik bir yasaya dayanarak, mal ve hizmet fiatlarının türevleri diye kabul ediyor. Bir hizmet biriminin satışı, diyor, sahibinin o birimden yoksun kalışı demektir; yani her satış, bir «yarar yokluğu» yaratmaktadır. Hizmetin satış fiatının, fiatları belirli çeşitli mal alımını sağladığı hesaba katılırsa, bireyin sahibi bulunduğu hizmetlerden arz ettiği miktarlar, bu hizmetlerin dengeli marjinal yarar yokluklarına eşit düşmektedir. Örneğin a, b, c, hizmetlerinin yarar yokluklarını Da, Db, Dc, ile belirtecek olursak, yani,

şu matematik ifadeye bürünmektedir:

$$\frac{Da}{pa} = \frac{Db}{Pb} = \frac{Dc}{pc}$$

Bu yasanın ispatlanması da bir önceki kadar basittir (yukardaki denklemde p'ler, fiatları belirtmektedik). Bir bireyin elinde belirli bir emek gücü ve belirli bir sermaye bulunmaktadır. Her emek (yada, iş) saati, bir yarar yokluğu doğurur. Bu yarar yokluğu, saat başına düşen ücretler temsil ettiği yararlardan küçük kaldığı sürece, emek arzını arttıracaktır birey. Demek ki, bireyin normal olarak öyle bir miktarda emek saati arz etmesi gerekir ki, son saate düşen ücretten elde ettiği yarar, son emek saatinin yarar yokluğuna eşit olabilsin. Bunun da matematik ifadesi, emeği a hizmeti olarak alır ve paranın marjinal yararını Um ile belirtecek olursak, şöyledir:

$$Da = pa \cdot Um$$

Aynı zamanda ve aynı nedenden ötürü bu birey, gene öyle bir miktarda sermaye (b) arz edecaktir ki, şu ifadeyi bulabilalim

$$Db = pb \quad Um$$

Demek ki elimizde, şu .

$$\frac{Da}{pa} = Um$$

ve şu

$$\frac{Db}{pb} = Um$$

vardır. Yeni şu

$$\frac{Da}{pa} = \frac{Db}{pb}$$

vardır elimizde.

Demek ki, hizmet arzı, hizmetlerin fiatının bir türevidir. Walras bu durumda, her malın bir tek birliminin yapımı için zorunlu «üretici hizmet» miktarlarının, belirli matematik büyüklükler olduğunu varsayıyor; ve «yapım (yada, imalat) katsayıları» diye adlandırıyor bunları. Sonuç olarak da ,çeşitli malların denge fiatları ile çeşitli hizmetlerin talep edilen miktarları arasında kesin bir matematik bağıntı bulunduğunu söylüyor.

Düşünürün kullandığı işaretlemeyi benimseyelim biz de burada; ve «yapım katsayıları»nı, A,B,C... mallarının bir tak birimlnin üretimine gl-

den T,P,K, üretici hizmetlerinin miktarlarını:

at, ap, ak,
bt, bp, bk, ...
ct, cp, ck,

ile belirtalim.

Bu durumda şu denklemleri yazabiliriz

at pt + ap pp + ak pk + pa (pa, a'nın fiatıdır)

bt pt + bp pp + bk pk + pb (bp, b'nin fiatıdır)

vb.

Her malın satış fiatının, üretici hizmetler olarak maliyet fiatına eşit olduğu anlamına gelmektedir bu denklemler.

Elbette ki bu model, üretimin tamamıyla «bütünleşmiş» («entegre») oluşunu şart koşmaktadır. Yani bu model kapsamına giren bütün ürünlerin, tüm ham maddelerini ve donanım gereçlerini de gene kendileri üreten işletmelerde imal edilmiş tüketilebilir mallar olması gerekmektedir. Her malın fiatının, o malın yapımına giren «üretici hizmetler»in parasal değerine eşit olduğu, ancak bu şartla söylenebilir.

Aslında her işletmenin ham madde ve donanım gereçlerini dışardan satın almasına rağmen bu modelin geçerli olduğu kanısında Walras. Bu malların fiatlarının yerine, diyor, bunları üreten işletmelerin kullandığı üretici hizmetlerin parasal değerlerini koymak yeterlidir.

Bununla birlikte düşünürümüz, çözümlemesinin daha sonraki kısmında, «yeni sermayeler» diye adlandırdığı ara malları da işin içine sokmaktadır. O vakit model, daha somut bir görünüm kazanıyor. Bugün Wassily Léontief tarafından geliştirilen *input - output* çözümlemesinin bir taslağı çıkıyor burada karşımıza. Bu Rus asıllı Amerikalı ekonomi bilgini, ekonomik denge modelini tamamıyle, «input output tablosu» diye adlandırılan bir tabloya getirmektedir. Her malın kullanılabilir miktarının, üretilen miktardan bütün öbür malların yapımına giren miktarlar çıkarıldıktan sonra kalan miktara eşit olduğu görülür. Bu bilgin, kendisinin de belirttiği gibi, çözümlemesinin temel fikrini Walres'tan almıştır. Hemen açıklayalım ki, Léontief'in çözümlemesi, Walrasçı çözümlemenin en verimli uzantılarından birini meydana getirmektedir.

Kitabının ilk baskısında Walras, ilerde Léontief'in de yapacağı gibi, imalat katsayılarının üretici hizmetlerin fiatlarından bağımsız, değişmez büyüklükler olduğunu kabul ediyordu. Sonradan, yapım katsayılarının değişirliği fikrini de katarak bütünlemiştir modelini düşünürümüz. Bu imalat katsayıları, diyor, üretim etkenlerinin fiatlarının belirli türevleridir; çünkü her işletme, ancak marjinal üreticiliği fiatına eşit olacak miktarda her hizmetten kullanır. Daha önce Thünen ve Jevons tarafından konulmuş olan yasadır bu: Uretim etkenlerinin marjinal üreticilikleri her, yerde, fiatlarına eşit olmak gerekir. Çeşitli işletmelerde kullanılan çeşitli hizmet miktarlarını, dolayısıyle de imalet katsayılarını belirleyen budur.

C) Genel Denge Modeli

Walras, malların ve «üretici hizmetleri»ni pazar fiatlarının oluşumunun matematik açıklamasını, işte bu temeller üzerine oturtmaktadır. Ve düşünürümüzün gözünde bütün teorik ekonomi politik, bu açıklamada özetleniyor. Ardılarının çalışmalarından esinlenerek, dünüşürün genel denge modelinin görecel olarak kısa bir bütünsel sunumuna girişebiliriz şimdi.

Özet olarak şunu söylemekte Walras: m sayıda üretilen ve satılan mal ile n sayıda malları üretmek için kullanılan «üretici hizmet» bulunmaktadır (her «cins» emek, sermeye ve toprak, ayrı bir hizmet olarak göz önüne alınmaktadır burada). Herşeyden önce açıklanması gereken

— satılan malların m miktarları,

— bu malların m fiatları,

nasıl belirlenmektedir?

Ama bu malların bir tanesi para olarak kullanıldığından, fiatı 1'e eşittir. Demek ki elimizde, m — 1 bilinmeyen fiat bulunuyor sedece.

Bunun yanı sıra, satılan üretici hizmetlerin n miktarları ile üretici hizmetlerin n fiatlarını da açıklamak gerekir.

En son olarak açıklanması gereken de, kullanılan üretim metodlerıdır. Yani çeşitli malların yapımı ile kullanılan çeşitli hizmetlerin miktarları İmalat katsayılarıdır bu miktarlar; ve sayılar, mn'ye eşittir.

Demek ki elimizde: 2 m + 2 n + mn — 1'e eşit sayıda bilinmeyenli bir problem var çözülmesi gereken.

Bu problemi çözmek için, pazarların tümünde birden dengenin kurulabilmesi için gerekli şartlerdan yola çıkılmaktadır. Söz konusu koşullar, problemin bilinmeyelerinin içinde bulunduğu denklemlerle ifade edilyor.

m mallarının miktarlarını x^1, x^2 x^3, ..., xn ile; fiatlarını ise 1, p^2, p^3, ..., pm ile belirtalim.

Ayrıca, n üretici hizmetlerinin miktarlarını da y1, y2, y3, ... yn ile;

bu hizmetlerin fiatlarını ise, II_1, II_2, II_3,... IIn ile belirtelim.

En son olarak, üretim katsayılarını da:

a1,1 , a1,2 , a1,3 , a1,n
a2,1 a2,2 , a2,3 , a2,n

ile belirtecek olursak, Walras'ın sistemini beş gruba ayrılan bir denklemler bütünüyle temsil edebiliriz.

Birinci grup: m — 1 *mal talebi denklemi.*

x2=f2 (p2,p3 ,... , pm,111,112,113, ...,IIn)

xm=fm pm,p2,...,pm-1,II,II2,II3,...,IIn)

Bu denklemlerin dile getirdiği olgu şudur: Denge durumunda, her malın üretilen ve pazarda arz edilen miktarı, talep edilen miktara eşittir; talep edilen miktar, malların fiatlarının ve aynı zamanda hizmetlerin fiatlarının bir fonksiyonu (türevi) olmak şartıyle (bu denklemelerde f, fonksiyonu belirtmektedir.) Aynı zamanda hizmetlerin fiatlarının da türev şartına girmesinin nedeni, bu fiatların, bireylerin gelirlerini belirlemesindendir.

İkinci grup: m *maliyet denklemi.*

1=a1,1 111+a1,2 112...+a1,n.IIn
p2=a2,1 111+a2,2 112...+a2,n.II.

pm=am,1.II.+am,2.II2...+am,n.IIn

Bu denklemlerin dile getirdiği olgu şudur: Her malın satış fiatı üretim maliyetine, yani o malın bir biriminin yapımına giren etkenlerin parasal değerlerinin toplamına eşittir.

Üçüncü grup n *üretici hizmetler miktarları denklemi.*

y1=a1,1.x1+a2,1.x2...+am,1.xm
y2=a1,2.x1+a2,2.x2...+am,2.xm

yn=a1,n.x1+a2,n.x2...+am,n.xm

Bu denklemler, pazarda satılan her hizmet miktarının, çeşitli malların yapımında kullanılan miktara eşit olması gerektiğini belirtmektedir

Dördüncü grup: mm *teknik ornatma (ikame) denklemi.*

a1,1 = f (111 , 112 , , IIn)
a1,2 = f (111 , 112 , ... , IIn)

amn = f (111 , 112 , , IIn)

Bu denklemler, yapım katsayılarının, üretici hizmetlerin fiatlarının belirli türevleri olduğunu anlatmaktadır

Beşinci grup n *üretici hizmetler arzı denklemi.*

y1 = f (111 , 112,..., IIn , p2,...,pm)
y2 = f (111 , 112,..., IIn , p2,...,pm)

yn = f (111 , 112,..., IIn , p2,...,pm)

Bu denklemler de, satılan üretici hizmet miktarlarının, hizmetlerin fiatlarının ve malların fiatlarının (çünkü her hizmet sahibi, elinde bulundurduğu hizmetlerin marjinal yararlarını bu hizmetlerin fiatlarına eşitlemek zorundadır; ve çünkü bu marjinal yararlar, o hizmet sahibinin tüketebileceği şey, yani malların fiatlarına bağlıdır) belirli türevleri olduğunu gösterir

Bütün bunları yeni baştan alıp özetleyince elimizde, 2m + 2n + mn — 1'e eşit sayıda denklem bulunduğunu görürüz ki, bu da tastamamına bilinmeyenlerin sayısıdır Demek ki teorik açıdan problem, bir mekanik problemi gibi çözülebilir konulan denklemenin içerdiği türevlerin doğası bilinmiş olsaydı, diyor Walras, bilinmeyenlerin . alması gereken değerler bunlardan sonuç olarak çıkarılabilirdi Düşünürümüze göre bunun anlamı şudur: Malların ve hizmetlerin miktarları ve fiatları ile üretim matodları, bir yandan malların talepleri ile malların ve hizmetlerin fiatları arasındakl, bir yandan hizmetlerin arzı ile malların ve hizmetlerin fiatları arasındaki, bir yandan da yapım katsayıları ile hizmetlerin fiatları arasındaki belirli sayıda fonksiyon bağıntısıyle açıklanmaktadır

D) Maksimum Doyum Teoremi

Özetleyegeldiğimiz modeli kurmakla, Walras'ın ta 1860 yılından beri güttüğü bir amaç var: Bireyler ve özel teşebbüsler arasındaki serbest rekabet rejimlnin toplum için elde edilebilecek en iyi sonucu sağladığını ispatlayarak sosyalistlerin kapitalist rejime karşı giriştikleri saldırıları çürütmek. Bu ereğe, daha önce Jevons'ta rastladığımız bir fikre dayanarak ulaşacağı tasarısındadır düşünürümüz: Denge durumunda ner mübadeleci bir maksimum doyum elde ettiğine göre, bu durum, olanak taşıyan tüm durumların en iyisidir.

Bununla birlikte Walras'ın ispatlaması, Jevons'unkine oranla daha yaygın kapsamlıdır. Fransız düşünürü, bir yandan, bireyin hem bir hizmet satıcısı, hem de bir mal tüketicisi olduğu fikrini koyuyor işin içine; öte yandan da, denge durumunun, üretici hizmetlerin en iyi kullanım tarzını içerdiğini ispatlamağa çalışıyor.

Herşeyden önce Walras, bireylerin, sadece, tükettikleri malların dengeli marjinal yararlarını eşitledikleri için değil, aynı zamanda, sattıkları hizmetlerin dengeli marjinal yarar yokluklarını da eşitledikleri için bir maksimum doyum elde ettiklerini ileri sürüyor. Dolayısıyle de, düşünürümüzün giriştiği bireysel davranışlar çözümlemesi, Jevons'unkinden daha kapsamlı oluyor. Bunun sonucu olarak da Walras, serbest rekabetin yarattığı durumların üstünlüğü konusunda kendisi tarafından getirilen ispatlamanın, Britanyalı ekonomi bilginlnin getirdiği ispatlamadan daha tam olduğunu düşünmektedir.

Ama bunun yanı sıra Walras, daha başka bir fikir de koyuyor ortaya: Serbest rekabet tarafından yaratılan durumun, «yenl sermayelerin hizmetlerinde maksimum efekt f yarar» doğurduğunu söylüyor.

Burada, ara malların yeniden işin içine katıldığı bir çözümleme aşamasında bulunuyoruz artık. Bu ara malları (ham maddeler, donanım gereçleri), artırım (tasarruf) sayesinde edinilmektedir. Oysa artırım, (tasarruf) diyor düşünürümüz, çeşitll kullanım alanları arasında öyle bir şekilde dağılmaktadır ki daima, kendisinden maksimum yarar elde edilsin.

Walras'ta bu teorem, alabildiğine karmaşık bir şekilde ispatlanmaktadır. Ama gene de bu ispatlama, son çözümlemede gelip şu basit fikre dayanıyor. Belli bir yatırım tipine öyle artırım miktarları ayrılması gerekir ki, bu artırımın marjinal üreticliliği plyasanın faiz haddine eşit olsun.

Walras'ın çözümlemesl, böyle bir durumde yatırıma ayrılmış artırım miktarlarında meydana gelecek her türlü değişlkliğln, marjinal verimler bütün üretim dallarında eksilen bir karakter gösterdiği için, yaratılmış parasal değerleri (dolayısıyle de, düşünürümüzün gözünde, yaratılan yararı) azaltacağını gösterlyor. Üretimin A ve B dallarına yatırılmış 100 frank artırımın marjinal olarak 10 frank ürettiğini varsayalım. A dalındaki 100 frankı da B dalına kaydıracak olursak. A'da 10 frank kaybetmemize karşılık, marjinal verimler eksilen karakter gösterdiği için, B'de 10 franktan daha az bir miktar kazanacağızdır. Dolayısıyle de böyle bir yatırım değişikliği, avantajlı değildir.

Tüketicinin maksimum doyum teorisinden hiç şüphesiz çok daha önemli bir teorinin lik taslağıyle karşı karşıyayız burada. Gerçekten de, burada bile gelen yasa genelleştirilerek denilebilir ki, her üretici hizmetin marjinal veriminin her yer-

de fiatına eşit olduğu bir denge durumunda, Üretici hizmetlerin kullanımında değişiklik yaparak, denge durumundaki kadar büyük miktarda parasal değer üretme olanağı yoktur. Çeşitli sektörlerde kullanılan üretim metodlarında değişiklik yapıldığı takdirde aynı parasal değerlerin yaratılamayacağı anlamına geliyor bu özellikle.

Üretimin A ve B dallarında kullanılan 100 franklık bir sermayenin % 10 fazla alınmış olduğunu varsayalım; ve gene varsayalım ki bu sermayenin 10 franklık bir marjinal geliri var. Diyelim ki aynı zamanda, saatl 1 franktan satın alınmş bulunan emeğin de her iki sektördeki marjinal verimi 1 franktır. Üretici hizmetlerin marjinal hasılaları her yerde kendi fiatlarına eşit olduğuna göre, burada bir denge durumuyle karşı karşıyayız demektir.

Bu durumda, Üretim giderlerinde değişiklik yapmaksızın, A sektöründe 1 sermaye biriminin yerine, 10 emek birimi yerleştirebiliriz ama B sektöründe aynı ornatmanın (ikamenin) tam tersini yapmak şartiyle. 1 sermaye biriminin mallyeti 1 emek birimin «mallyet»inin 10'la çarpımına eşit olduğuna göre, kesindir, bu; ama böyle bir işlemin, Üretimin parasal değerinde bir azalmaya yolaçacağı da kesindir.

Gerçekten de, A sektöründe 10 frank Üretmekteykan B sektörüne transfer edilen sermaye biriml, sermayenin marjinal verimleri eksilen karakterde olduğu İçin, yeni sektörde 10 franktan daha az üretecektir. Öte yandan, transfer adilen 10 emek birimi, emeğin marjinal verimleri de eksilen karakterde olduğu için, e emeğin marjinal veriminin 10 katından fazla üretmekteydi; ve gene aynı sebepten ötürü bu 10 emek birimi, A sektöründe bu 10 franktan az üretecektir.

Sırası gelmişken belirtelim ki üretici hizmetlerin optima (en iyi) kullanımı teoreminin ispatını böylece sunmakla aslında biz, Walrasçı çözümlemenin kendi öz terimlerinden bir hayli uzaklaşmış ve ancak daha sonra düşünürün tilmizlerinde raslayacağımız akılyürütmelere başvurmuş bulunuyoruz. Bununla birlikte, bu teoremi getirerek, pratik bakımdan hatırı sayılır çapta önem taşıyan bir ilkeyi ilk koymuş olmanın övüncü de Fransız bilginine düşse gerektir.

E) Walrasçı Teorinin Kapsamı ve Önemi

Şu sayfalar boyunca Walras'ın modelini çözümlerken, bu modelin belirli bakımlardan ne büyük bir verimlilik taşıdığını da belirtmek fırsatını bulmuştuk. Demiştik ki, bugün son derece değerli bir ekonomik çözümleme aracı olarak ortaya çıkan «*input - output* tablosu» bu modelden kaynaklanmıştır. Öte yandan, gene Walrasçı modelin içerdiği bir fikrin, «Üretici hizmetler»in en iyi kullanımının ancak bu hizmetlerin marjinal verimleri ile fiatları biribirine eşit olduğu vakit elde edileceği fikrinin, bugün için ne çapta bir önem taşıyabileceğini görmek fırsatını da elbette bulacağız.

Walrasçı çözümleme, başka bir takım yönlerlyle de ekonomik bilimin ilerlemesine katkılı olmuştur. Ama bu, Walras'ın kendi kendine vermiş olduğu erekiere ulaştığı anlamına gelir mi acaba? Bu soruya evet cevabını vermek, ağır biçimde aldanmak olur. Çünkü bugün tarihin garip bir cilvesi sonucunda ortaya çıkan gerçek, hem *input - output* tablosunun, de üretim etkenlerinin marjinal verimleri ile bu etkenlerin fiatları arasındaki eşitlik yasasının, temel bakımından *planlı sosyalist ekonomilerde* yarar sağlayan aletler olduğudur.

Burada ileri sürdüğümüz bu görüş, ilerde, ekonomik düşüncenin Sovyetler Birliği'ndeki yeni evrimini incelemeğe giriştiğimiz vakit gerçekleşmesine kavuşmuş olacaktır. Dolayısıyle de biz bu bölümde şimdi, Walrasçı çözümlemenin «olumsuz» yanı üzerinde gerektiği gibi durmak istiyoruz.

Aynı zamanda, hem bir pazar ekonomisinde gözlemlenebilir ekonomik olaylar bütününün bir *açıklamasını*, hem de liberal öğretinin bir *doğrulamasını* sunmak istemişti Walras. Bugün bu ikili girişimin tamamıyle başarısızlığa uğramış olduğu görülmektedir. Gerçekten de göstereceğiz ki Walras, aslında ne malların fiatını, ne de gelir dağılımını açıklamıştır. Tıpkı bunun gibi Fransız düşünürünün maksimum doyum teoremine dayandırdığı liberalizm savunmasının aldatıcı olduğunu da göreceğiz. En son olarak da saptayacağız ki, bilginimizin «saf ekonomi politik» anlayışı, son çözümlemede, gerçek dünyanın sorunları karşısında gerçek bir kaçıştan başka bir şey değildir.

1. Walrasçı değer teorisi yanlıştır — Walras'ın sistemi bize, ekonomik olayların bir *açıklamasını* gerçekten getirliyor mu?

Ekonomik çözümlemenin son gelişmelerinin de ışığında bu soruya, rahatça olumsuz bir cevap verebiliriz. Walras'ın çağdaş hayranlarından biri olan İngiliz ekonomi bilgini J. R. Hicks bile, 1938 yılında, «Walrasçı sistemin kısırlığı»ndan söz etmekteydi. Bundan bir kaç yıl önce ise bir İtalyan ekonomi bilgini, Walras'ın saf ekonomi politiğinden söz ederken şöyle yazıyordu :

Bütünü içinde bu yapı, insanın hayalgücünü doyuran büyüleyici bir saray etkisi uyandırıyor; ama bu, temel sorunları çözmekte yardım etmiyor bize.

Öte yandan herkes bilir ki, Keynesçi teorinin ortaya çıkışı ve Batılı ülkelerde büyük bir genellikle benimsenir hale girişi, yeni klasik okula ağır bir darbe indirmiş bulunmaktadır

Bizim kanımıza göre (ki bizim bu konudaki kanımız, biraz önce değerlendirmelerini aktardığımız yazarlarınkine uymamaktadır) Walrasçı ekonomi anlayışının yetersizliği, herşeyden önce, ürünlerin fiatının gerçek anlamda bir *açıklamasını* sunamayışındadır; bunun nedeni de, düşünürümüzün, klasik değer teorisine karşı çıkması ve karşı çıktığı bu teorinin yerine geçerli hiç bir görüş koyamamasıdır.

Şüphesiz ki Walras kendisi, tıpkı Jevons gibi, marjinal yarar kavramına başvurmakla, Rikardocu teoriyi kesinlikle çürüttüğünü düşünmekteydi. Ama bugün, düşünürün bu konudaki görüşlerinin alabildiğine çocuksu bir karakter taşıdığını rahatça ortaya koyabiliriz.

Saf ekonomi politiğin öğeleri'nin yazarı, tüketicilerin, malların marjinal yararlarını (ki Walras bunu, malların az bulunurluğu» diye adlandırıyor) malların fiatlarına eşitlediklerini koymuştu ilke olarak. Ve ne yazık ki düşünürümüz, bu koşullar içinde, mübadele değerlerini bu «az bulunurluk»ların açıkladığını ileri sürmeğe hak kazandığını sanıyor.

Şöyle yazmakta:

Az bulunurlukla mübadele değerinin birarada bulunabilen ve orantılı iki olay oldukları kesinse. mübadele değerinin nedeninin az bulunurlük olduğu da kesindir.

Düşünürümüzün bu mantığı karşısında hayranlık duymamak, doğrusu elde değil! Kendisini bu alanda izleyerek, örneğin şöyle bir görüşü de savunabiliriz: «Fransa'da yazlar, kış aylarından daha az yağmurlu geçer ve günler daha uzundur. Öyleyse yağmur azlığının nedeni, günlerin uzunluğudur.»

Yağmur şıkkında olduğu gibi mübadele değeri şıkkında da, bir biradalığın saptanmasının bir açıklamanın yerini tutmayacağı bellidir; çünkü birarada bulunan olayların ikisinde, ikisini birden açıklayan bir üçüncü olaya bağlı olabilirler.

Dolayısıyle de, mübadele değerl konusunda denmesi gereken şey şudur: Malların marjinal yararları ile fiatları aynı zamanda artar yada eksillr; çünkü her Ikisini yöneten de, üretim mallyetlerldlr. Nitekim blr ürünün mallyeti düşünce fiatı da düşecektlr; bunun sonucunda bireyler bu ürünü daha çok tüketmeğe yönelecek dolayısıyle söz konusu ürünün marjinal yararı da düşmüş olacaktır.

Fiatların marjinal yararlarla aynı oranlar içinde olduğunu söylemek, mübadele sürecinin ***bir sonucunu*** dile getirmektir. Kendi kendinde elbette önemi vardır bunun; ama bizim, malların fiatlarının oranlarını anlama yolunda ilerlememize katkısı olamaz. Olayların yüzeyinde kalmış oluruz bunu söylemekle; aslında özünü kavramak istediğimiz halde, olayların sadece dış görünüşünü saptamakla yetinmiş oluruz. Şarabın marjinal yararının, tüketiciler için, ekmeğinkinden dört kere daha büyük olduğunu ***saptamaktayızdır*** örneğin bunun ***yanı sırada***, şarabın fiatının ekmeğin fiatından dört kere daha yüksek olduğunu görmekteyizdir. Ama bunlar gene de, bu iki oranın niçin 4'e eşit olduğunu ***anlamanıza*** yetmemektedir.

Ekonomi politiğin bizlere, fiat olayının bir «en son sebebi»ni, bu olayı bütün öbür olaylardan ayırıp yalıtarak tamamiyle anlamamızı sağlayacak bir «zorunlu ve yeterli nedeni»ni sunması gerektiğini ileri sürüyor değiliz elbette burada. Hiç şüphe yok ki bu, tikel bir bilimin olanaklarını aşan bir şeydir. Ama unutmayalım ki, bizim için burada, gerçekliğin kavranmasında ileriye doğru bir adım daha atmak, belli bir ölçüde de olsa olayların basit dış görünüşünü aşarak daha ***öz yanına*** ulaşmak söz konusudur. Nitekim bir malın fiatının o malın ortalama üretim maliyeti tarafından belirlendiğini söylemek, maliyetin kendisinin de üretim miktarına bağlı bulunduğunu eklemek zorunda olsak bile (ki bu bizi, yeni araştırmalara yollayacaktır), öz doğrultusunda bir adım atmaktır; dolayısıyle de bu, bir olayı ***açıklamak***'tır. Oysa bu adımı atmayı daha baştan ve ***apriori*** (önsel) olarak reddetmekle, marjinalizm, mal fiatlarının bilimsel açıklamasına giden yolu kendi kapatmış oluyor.

2. Walras gelir dağılımını açıklamıyor. — Şimdi de bakışlarımızı, gelirlerin açıklanması sorununa çevirelim biraz. Yeni klasik okul için gelirler, «üretici hizmetler»in denge fiatlarıdır; ve özgül piyasalarda belirlenen bu fiatların ürünlerin denge fiatlarının uyduğu koşula, arz ve talep arasında eşitlik koşuluna uyması gerekmektedir.

Ve soyut modellere olan düşkünlüğü, işte asıl burada yolunu şaşırtıyor Walras'a. Hiç bir ön eleştiriden geçirmeksizin, üretici hizmet piyasalarının ürün piyasalarına özdeş olduğunu kabul ediyor düşünürümüz. Nispeten basit bir matematik model kurma sonucunda ortaya çıkan simetri, tamamiyle aldatıcı bir nitelik taşımaktadır; çünkü kesinlikle bildiğimiz kadarıyle hiç değilse bir piyasa vardır ki, ürün piyasaları için geçerli yasalar, bu piyasa için geçerli kabul edilemez: Emek piyasası.

Her piyasada, arza göre bir talep fazlalığının fiatı yükselttiğini ve talebe göre bir arz fazlalığının da fiatı düşürdüğünü kabul ediyor Walras. Hemen belirtelim ki, bu nokta da, göz önüne alınan fiattaki değişikliğin öbür fiatlar üzerinde yapabileceği etkiler hesaba katılarak denetlenip gerçeklenmesi (tahkik edilmesi) gereken bir noktadır.

Şimdi bir ortalama ücret karşılığında arz edilen emek miktarının, talep edilen miktarı aştığını, yani işsizlik olduğunu varsayalım. Ve bunun hemen, ücrette belirli bir yüzde oranında bir azalmaya yolaçtığını kabul edelim. Ortalama ücretteki bu düşüş, büyük sayıda tüketim malının talebinde de bir düşüş yaratacak; bu durumsa, söz konusu tüketim mallarının fiatlarının da düşmesiyle sonuçlanacaktır. Ama bu malların fiatlarının düşmesi, üreticilerin kazançlarının azalması ve üretimlerini kısıtlamağa yönelmeleri demektir. Ve böylece, eskisine oranla daha az olan yeni ücret rayici karşılığında emek talebinin daha ***düşük olması*** rahatça olanak kazanmaktadır. Emek arzı aynı kalır (yada ***haydi haydi*** küçülürse), piyasadaki fiat düşmesi sonucunda taleple arz arasındaki fark azalmış değil ***artmış*** olacaktır. Demek ki bu piyasada, Walrasçı teorinin gerekli kıldığının tam tersine olarak, rekabet, fiatı belirlemeğe yönelmiyor gerçekten; çünkü o durumda, emek arz ve talebinin bu fiat açısından eşit olması gerekirdi.

Bundan çıkan sonuç şudur ki, Walras, ücretin ekonomik rekabet yasaları tarafından belirlendiğini hiç bir şekilde ispatlamış değildir. Gelir dağılımını ***açıklamağa*** katiyyen elvermiyor düşünürümüzün kurmuş olduğu sistem.

Her üretici hizmetin, diyor bilginimiz, marjinal verimine denk düşen bir fiata ödenmesi gerekir. Elbette yararlı bir ilkedir bu. Ama bu ilke, ancak şu iki koşul doldurulduğu takdirde, üretim etkenlerinin fiatlarını ***açıklamağa*** yarayabilir: Bütün etkenlerin tam istihdam halinde olması ve yapım katsayılarının değişmez kalması. Çünkü etkenlerin marjinal verimlerinin, kullanılmakta olan üretim metodlarına ve kullanıma hazır bekleyen etken miktarlarına bağlı ***veriler*** olduğunu ancak bu durumda ileri sürebiliriz. Oysa sözünü ettiğimiz durumda, bu iki koşulun yerine getirilmediği rahatça görülebilir.

Herşeyden önce, görmüş olduğumuz gibi, emek piyasasındaki mübadelelerin arz ve talep arasında eşitlik koşulu tarafından belirlenmesi olanakdışı ise, kullanılan emek miktarı da tıpkı ücret düzeyi gibi belirsiz (yada, belirlenmemiş) kalacaktır.

Üretici hizmetlerin fiatının bu hizmetlerin marjinal verimine eşitlenmesi ilkesinin de, tıpkı ürünlerin fiatı ile marjinal yararlarının eşitlenmesi ilkesi gibi, hiç bir ***açıklayıcı*** yan taşımadığı sonucu çıkar bundan. Ücretin, emeğin marjinal verimine denk düştüğü söyleniyorsa eğer bize, bunun, hersevden önce ekonomide ***hangi miktarda emek*** kullanıldığı ve niçin bir başka miktarda değil de o miktarda emek kullanıldığı söylenmedikçe, ücretin ulaşması gerekli düzey hakkında hiç bir somut işaret getirmediği cevabını vermek zorundayızdır. Oysa görmüş olduğumuz gibi, Walrasçı sistem, istihdam düzeyini açıklamaktan uzak kalıyor.

Kaldı ki, çeşitli hizmetlerin hangi miktarlarda kullanıldığını bildiğimizi varsaysak bile, gelir dağılımının gerçek bir açıklamanın verilebilmesi için, her etkenin belirli bir miktarının kullanımına belirli bir marjinal verimin denk düştüğünü söyleyebilmek gerekmektedir. Ama böyle bir olumlama ancak, «yapım katsayıları»nın üretim etkenlerinin fiatlarından bağımsız olduğunu kabul edebileceğimiz varsayımı içinde olanak kazanır. Nitekim Walras da, modelini daha basit kılabilmek amacıyle, bu varsayımı benimsemişti. Ama söz konusu varsayımın gerçeğe denk düşmediği besbellidir. Çok daha önce Ricardo sermayenin üretimde kullanılan emeğe oranının, ücretin sermayenin gelirine olan oranına bağlı bulunduğu üzerine ısrarla durmuştu. Nitekim doğrudur bu; ve Walras da en sonunda, yapım katsayılarını hizmetlerin fiatlarına bağlayan bir denklem grubu katacaktır modeline. Bir etkenin, örneğin emeğin, kullanılan belli bir emek miktarı karşılığındaki marjinal verimi, hiç şüphe yok ki, ekonomide benimsenen yapım katsayılarına (yanı çeşitli etkenleri düzenleyip bi-

leştiren oranlara) bağlıdır. Gelirler (marjinal verimler aracılığıyle) bu katsayılara bağlı dururken, katsayılar da gelirlere bağlıdır dediğimiz zaman, Walrasçı modelden yola çıkarak gelir dağılımını açıklamağa yarayan herhangi bir yasaya ulaşma umudumuz kalmamaktadır.

3. Maksimum doyum teoremi kabul edilemez. — Gördük ki Walras tarafından güdülen son ve yüce amaç, tam serbest rekabetin üstünlüğünü ispatlamaktı. Şimdi de, düşünürümüzün bu hedefe ulaşma yolunda giriştiği çabaların başarısız kaldığını göstermemiz gerekiyor. Serbest rekabet tarafından sağlanan maksimum doyum teoreminin ispatlanışında özetleniyor bu çabalar Ne var ki söz konusu teorem, hiç bir değer taşımamaktadır.

Belli bir durumda her bireyin kendine elden geldiğince büyük doyum sağlayacak şekilde mal satın aldığı fikrinden, serbest rekabetin toplumsal bakımdan tüm öbür durumlardan daha avantajlı bir durum yarattığı tezine atlamanın ne denli yersiz ve aşırı olduğunu belirtmiştik Jevons'u incelerken. Bu tez konusunda sunduğumuz eleştiri, Walrasçı «maksimum doyum» teorisine de olduğu gibi uygulanabilir bir niteliktedir.

Bugün genel olarak, bu teoriyi çürütmek üzere, bireyler tarafından elde edilen doyumlar ölçülebilir olmadıklarından birbirlerine eklenip toplanamayacakları için, toplumsal çapta bir maksimum doyum kavramının anlamsız kaldığı belirtilmekle yetinilmektedir. Walras için de geçerliğini koruyor bu eleştiri; çünkü düşünürümüz de, yararın ölçülebilir bir karakter taşıdığını varsaymaktaydı.

Üretici hizmetlerin marjinal verimlerinin bu hizmetlerin fiatlarına eşitlenmesi sayesinde elde edilen avantajlar fikrinin, verimli bir düşünce olduğunu belirtmiştik yukarda. Oysa şimdi söz konusu verimliliğin, doğrudan doğruya Walras'ın sistemi için geçerli olmadığını göstermek gerekiyor. Gerçekten de *Saf ekonomi politiğin öğeleri*'nde bu fikir, maksimum doyum teoremine bir anlam kazandırabilmek için yazar tarafından girişilen çabanın hizmetine verilmiş bulunmaktadır tamamıyle. Ama bu teorem geçerli olmadığından, düşünürümüzün ispatlaması da baştan sona kısırlaşmış kalıyor. Serbest rekabetin avantajları konusundaki bazı Walrasçı tezler, yararın ölçülebilir bir büyüklük olmadığı Pareto tarafından açıktan açığa belirtildikten sonra yeni birgörünüm kazanacaklardır.

Walras'ın, sınırsız rekabet ilkesi karşısında kapıldığı coşkuyu paylaşmak için hiç bir nedenimiz olamaz bu durumda. Kaldı ki bu coşkunun, toplumsal adaletten yana olduğunu her fırsatta ileri süren yazarımızın, aşırı tutucu tavırları benimseyecek kadar başını döndürdüğünü de ayrıca belirtelim.

Bu çelişki, Walras'ın, ücretin belirlenimi sorununa elattığı bölümlerde özellikle açık bir şekilde ortaya çıkıyor.

Şöyle yazıyor örneğin düşünürümüz :

Emek talebinin azalmasından doğan ücret düşüklüğü karşısında isyana kapılmamaları gerekir emekçilerin. Böyle bir durum belirmeğe başlar başlamaz yapacakları şey, emek talebinin artması sonucunda ücretlerin yükseldiği sanayi dallarına doğru koşmaktır.

Düşünürümüzün teorik ispatlamalarının boşunalığını, hiç bir şey, şu kendi cümlesi kadar iyi bir şekilde ortaya koyamazdı. Çünkü sağduyu sahibi bir tek insan yoktur ki, emekçilerin kendi aralarında anlaşıp örgütlenmekten kazançlı çıkmayacağını ileri sürebilsin.

4. Gerçek sorunlar karşısında kaçış. — En son olarak da, Walras'ın, kapitalist ekonomi çerçevesi içinde ortaya çıkan en temel sorunları nasıl hasıraltı edip çözümsüz bıraktığını göstermek gerekiyor. Bu konuda, sadece iki noktayı belirtmekle yetineceğiz.

İlkin hatırlatmak gerekir ki Walrasçı sistem, tamamıyle keyfi bir şekilde, üretim etkenlerinin hazır bekleyen bütün miktarlarının kullanıldığını varsaymış; böylelikle de, emek güçlerinin istihdam hacmini açıklanmamış olarak bırakmıştır. Bunun böyle olduğu, Keynes'in çalışmalarından bu yana, genellikle kabul edilmektedir.

Ama ikinci olarak da, ekonomik büyümenin çözümlenmesi açısından Walrasçı sistemin köklü bir yetersizlik taşıdığını belirtmek gerekiyor.

Walras ve tilmizlerinin kurduğu sistemde ekonomik büyüme, tamamıyle artırım (tasarruf) hacmine bağlı bulunmaktadır; artırım hacmi ise, sermaye piyasasında fonların arz ve talebini eşitleyen mekanizma tarafından belirleniyor. Demek ki Walras bu konuda, mahreçler sorununu eleyen «Say yasası»nı bütünüyle benimsemiş bulunmaktadır. Ama öte yandan, hiç değilse Ricardo'nun yaptığı gibi, sermayenin gelirinde meydana gelebilecek bir düşüşün ekonomik büyüme üzerinde yaratabileceği sonuçlar sorununu koyup tartışmağa bile yanaşmamakta Walras Bu gelirin hiç bir şekilde sıfıra inmeyeceğini söylemek, yetiyor ona.

Şöyle yazıyor

Ürünlerin sonsuza kadar çoğaltılma olanağı varsa, ilerlemede sonsuza kadar olanaklı demektir. Oysa ürünlerin sonsuza kadar çoğaltılması, üretim içinde sermaye gelirinin, hiç bir zaman büsbütün olmamakla birlikte gittikçe daha büyük çapta toprak rantının yerini alması olanağından dolayı olanak kazanmaktadır.

Gerçek sorunlar karşısında bu kesin kaçış, Walras'ın sistemini, klasik İngiliz ekonomi politiğinin çok daha gerisine düşürmektedir. Öte yandan, Smith ve Ricardo'nun geliştirmiş oldukları değer teorisi, Walras'ın da önderlik ettiği marjinalist okulun etkisi altında Bat. dünyası tarafından terk edilecek; ve Batı ekonomi bilginleri, XIX. yüzyıl başında Jean-Baptiste Say'nin savunmuş olduğu «üretimin üç etkeni» teorisini benimseyeceklerdir genellikle. Ekonomi bilginlerinin çoğunluğu tarafından yüzyıllar boyunca kabul edilemez diye değerlendirilen bir şemanın birdenbire kazandığı bu rağbet, ancak, Ricardocu teorinin bu arada Marx tarafından dönüşüme uğratılmış oluşuyle açıklanır. Ricardocu değer teorisi, kapitalist sistemin çelişkilerini olanca çıplaklığı içinde ortaya seren bir çözülme aleti olmuştur artık; vede Marx'ın tezleri, «her ne pahasına olursa olsun» çürütülmek istenmektedir. Ama ekonomi politik bu yolu seçmekle öylesine temel bir yanılgıya düşmüş olmaktadır ki, ilerde bu bilim dalının gelişimini damgalayacak olan bulanıklık ve kargaşa, büyük çapta, bu yanılgının ürünü olacaktır.

WASHİNGTON George (Virginia 1732 / Vernon 1799) Amerikan generali ve devlet adamı. A.B.D.'nin ilk cumhurbaşkanı (1789 1797). Le Boeuf kalesindeki fransızlara kaleyi boşaltmalarını isteyen ültimatomu götürdü (aralık, 1753) yarbay rütbesiyle milis kuvvetleri kumandanlığına atandı (1754) Necessité kalesinde mevzilendi Jumonville'in öldürülmesi (28 mayıs 1754), Amerika topraklarında fransızlarla İngilizler arasında yediyıl savaşlarını başlattı. Washington, Virginia'daki kuvvetlerin başkumandanı oldu (1755) ve sonunda Duquesne kalesinde kesin bir zafer kazandı. (1758). Zengin bir dulla evlenerek topraklarıyla uğraşmaya başladı. İlımlı düşüncelerine karşın, özellikle 1765'ten sonra (Stamp Act), Londra hükümetinin sömürgedeki kötü yönetimine karşı çık-

ti Virginia konvansiyonu tarafından birinci ve ikinci Philadelphia kongrelerine gönderildi: en aşırı eğilimi temsil etti ve bağımsızlığı savundu. 4 Temmuz 1776'da bağımsızlık ilân edildi. Başkumandanlığa getirilen (1775) Washington kongreyi destekleyen disiplinsiz gönüllüleri (15 000 30 000 kişi) örgütlendirdi. Uzun ve kanlı savaşlardan sonra 19 ekim 1781'de Cornwallis'in Yorktown'da teslim olmasıyla bağımsızlık savaşı sona erdi.

Savaştan sonra Washington, siyasetten hoşlanmadığından istifa etti (aralık 1783) ve Mount Vernon'daki topraklarının başına döndü. Fakat anarşi içinde bocalayan Amerika'nın ona hâlâ gereksinimi vardı: Virginia tarafından Philadelphia konvansiyonuna temsilci gönderilen Washington meclis başkanı seçildi. A.B.D. anayasasının oylanmasını sağlayarak, bu anayasayı 17 eylülde imzaladı A.B.D. Federasyonuna başkan seçildi (4 mart, 1789), 30 nisan 1789'da ilk cumhurbaşkanlığı dönemine başladı: kasım 1792'de tekrar cumhurbaşkanı seçildi. Hazine bakanı A. Hamilton tarafından temsil edilen Federalistlerle, devlet bakanı Th. Jefferson'ın yönettiği cumhuriyetçiler arasında hakemlik etti. Bununla beraber 1789 1792 arasında kademeli birçok önlemle A.B.D.'nin mali bağımsızlığını hedef alan Hamilton'ın siyasetini destekledi: bu mali önlemlerin başlıcaları şunlardı: bir gümrük tarifesi koyan ***Tariff act*** (1789), bir milli banka kuran ***Bank act*** (1791) ve para basmanın koşullarını kesinlikle saptayan ***Coinage act*** (1792), bu önlemlerden alkol imal eden küçük köylülere vergi koyan ***Excise act*** gibi bazıları şiddetli tepkilere yol açtı: içki imal eden köylüler ayaklandılar (Whiskey Rebellion, 1794), fakat hemen ezildiler. Dış siyaset konusunda Washington, Jefferson'a karşın fransızların temsilcisi Girondin Genêt'nin savaşa ve fransız taraftarı entrikalarına son verdi ve A.B.D.'nin tarafsızlığını ilân etti (22 nisan 1793), fakat 1795'te Büyük Britanya ile John Jay'e imzalattığı bir antlaşma yüzünden kamuoyunun desteğini yitirdi. Üçüncü kez adaylığını koymayı onaylamıyarak «halka bir veda bildirisi» yolladı (eylül 1796) ve tekrar Mount Vernon'a döndü. Direktuvar hükümetinin kışkırtmalarının yol açtığı alarmda başkumandanlığa çağrıldı (1796), tekrar evine dönünce bir soğukalgınlığından öldü (14 aralık 1799).

WASHİNGTON'dan seçmeler

İyi Bir Hükümetin Görevleri

Politik sistemimizin temeli, halkın hükümet anayasasını yapması ve değiştirmesi hakkına sahip bulunmasıdır. Ama, tüm halkın apaçık ve gerçek bir edimiyle değiştirilene kadar varlığını koruyan anayasa, her şeyin üstündedir ve dinsel bir saygıyla ele alınır. Halkın bir hükümet kurması hakkı ve gücünü dile getiren doğru kavram, her bireyin, mevcut hükümete baş eğmesi ödevini bir ön koşul olarak içinde taşır.

Erdem ve ahlâklılığın, bir halk hükümetinin kaynağı olduğu düşüncesi, temel bir hakikattir.. Bu kural, şu ya da bu ölçüde, bütün özgür hükümetlerde geçerli olan bir kuraldır.

Bütün uluslara karşı adaletli ve açık yürekli olun. Herkesle barış ve uyum kurun; din ve ahlâk bunu buyuruyor. İyi bir politika da bunları gerektirmez mi?

Uluslar arasında uyum ve serbest mübadele, politikanın, insanlığın ve yararın gerektirdiği bir şeydir. Bizim ticaret politikamız da, öteki uluslara hakça el uzatmalı; aralarında ayrıcalık tanımamalı, doğal bir tutum izlemeli ve zorlamaya başvurmadan ve ahlâka uygun yollardan ticaret yaşamını yaygınlaştırmalı ve zenginleştirmelidir.

WATT James (Greenock 1736 , birmingham yakınları 1819) İskoçyalı mühendis ve mekanikçisi. 1757'de Glasgow'a yerleşti ve kendi adına bir atelye kurdu 1763'te, üniversite fizik kurulunun çalıştırmayı başaramadığı atmosfer basınçlı Newcomen ma-

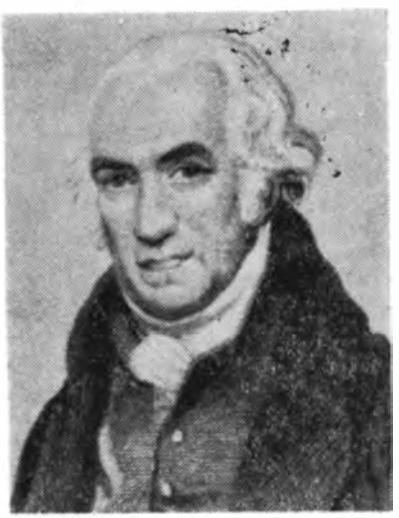

Bir halk ressamının gözüyle James WATT.

kinesinin küçükmodeli üstünde çalışırken, fazla miktarda ısı yitiren makinenin normal çalışabilmesi için bol miktarda buhar gerektirdiğini gördü. Bunun üzerine, suyun buharlaşmasıyla ilgili deneylere girişti. Buharı mümkün olduğu kadar sıcak, yoğunlaştırma suyunu da mümkün olduğu kadar soğuk tutmak gerektiğinden, bu iki deneyi iki ayrı kapta yapmak zorunda kaldı. Isıyı tutan bir sistem sayesinde silindirdeki bütün ısıyı korudu ve yoğuşlaşacak buharı, ***kondansör*** denen kapalı bir kaba göndererek kolayca yoğunlaştırdı. Öte yandan, uçlarından biri açık olan silindirin içine özgür havanın girmesini ve pistonun inişi sırasında geri kalana ısıyı yitirmesini önlemek için, bu silindirin iki ucunu da kapattı ve sadece piston kolu için bir delik bıraktı. Watt, makinesine temel olan bu çeşitli düzeltmelerden sonra, 1769'da patent aldı: tamamen buharla çalışan bu makinede havanın en ufak bir rolü kalmamış ve atmosfer basınçlı makine gerçek bir buhar makinesi haline gelmişti. Watt, makinelerinin imali için 1775'te Matthev Boulton lle birleşti. Önceleri maden ocaklarında kullanılan bu makineler, pistonun Iniş ve çıkış hareketleri sırasında sürekli bir güç sağlayamadığından bir takım tezgâhını harekete geçiremiyordu. 1780'den itibaren Watt, pistonun her iki tarafına buharı alternatif olarak etki ettirmeyi tasarladı. 1785'te buharı pistonun her iki tarafına dağıtmak ve kullanılan buharı kondansöre geri göndermek için makine tarafından hareket ettirilen buhar çekmecesi'ni buldu. Aynı zamanda doğrusal hareket eden piston kolunu, bir üçgen sistemiyle her ucu bir yay çizen dengeliğe başladı. Sonunda makine milini hareketi biçimli yapmak için kullanılan dökme demirden ağır bir volan ile donattı ve tehlikeli çalışma değişikliklerine neden olan buhar üretimindeki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için merkezkaç kuvvet ilkesi üstüne kurulmuş ***toplu regülatör***'leri icat ettl.

WEYRAUCH Wolfgang (Königsberg 1907): Alman şairi. Bir kadastrocunun oğluydu. Orta öğretimi ile oyunculuk eğitiminl Frankfurt kentinde gördü. Çeşitli tiyatrolarda sahneye çıktı. Daha sonra Berlin'de Alman ve Fransız filolojisi ile tarih okudu. 1933 yılında lektör olarak çalışmaya başladı. 1940 - 45 arası savaşa katıldı ve Sovyetlere tutsak oldu. Savaştan sonra çeşitli kentlerde lektörlük, dramaturgluk yaptı, serbest yazar olarak tanınmıştır. Şiirlerinde de toplumsal güdümlülük ve sert eleştiri belli başlı özelliğidir.

WEYRAUCH'dan şiirler

(Türkçesi Adalet CİMCOZ)

EZRA POUND

İtalyan kentinin ortasında
Sergileniyor bir kafesin içinde
Ezra Pound
Üstünde leş gibi taşların
Leş gibi bir at-örtüsü sırtında
Üşümesi kış olduğundan
Titremesi umursamazlıktan..
Sövgüleri Amerikan
Erlerinin, tükürmeleri yüzüne,
Tekmeleri kafesin ardından.
Bakıyor kırk-ayaklara
Çizmeli, silâhlı, üniformalı
US—kırkayakları, USSR—kırkayakları,
NS—kırkayakları, Nâsır-kırkayakları,
Gereksinmeyen, nedensiz kırkayakları.
Yoksun varsayımdan; anlamadan, bilinceden.
Yanılgı! Kabullenmemek yanılgıyı
Ve pis kokarak, üşüyerek, titreyerek
Şunu düşünmek : Ne mutlu sizlere ki,
Şiir yazmıyorum,
Yazsaydım ve yazarken
Tedirgin etseydi biri
Vururdum onu..
Ama yazmıyorum
Yazamam artık,
Düşünüyorum çünkü,
Yanıldım mı? diyorum
Kırkayakların önünde, kafesinde
Tasalar içinde.

DİLEK

Tanımadığım birini suçluyorum
Yaşlı Tanrı, dinle beni :
Yeryüzü nöbetçileri
Taş kesilmiş kapılarda
İğneleri sineklerin
Sokuyor giysileri, gözlükleri
Ben balonda uçuyorum
Üstlerinden geçiyorum
Bana ver yaşlı Tanrım
Şu Adalet işini
Kurtarayım Yeryüzünü!

GÖZÜNÜZÜ AÇIN

Bakın: bir yuvarlak olup durmuşlar
Sırtlar dışa dönük, başlar aşağıda
Neye baktıklarını görmüyor kimse,
Onlar : ininnacık, çünkü iki büklüm olmuşlar
Ya da kocaman, çökertilmiş, yutulmuş..
Bakın açılıyor yuvarlak, dağılıyorlar,
Yok görünürde birşey, basıp gidiyorlar,
Suratlar, eller yeşil, yeşil sabuntaşı
Gözünüzü açın, siz hepiniz : Yeşil Renk
Demek başlangıç demek!

Y

yabancılaşma (Fr. aliénation, İng. alienation) İnsanların, kendi faaliyetlerinin sonunda ortaya çıkardıkları ürünlerin, ilişkilerin ve kuruluşların, insanlara yabancılaşıp onların üstünde duran güçlere dönüşmesi, giderek insanları kendi egemenlikleri altına alması. Yabancılaşma, insanların, bu güçlerin keyfî ve kendiliğinden etkilerine boyun eğdikleri toplumsal bir ilişkidir.

Yabancılaşma görüşü, felsefî bakımdan ***Hegel*** ve ***Feuerbach***'a kadar uzanır. ***Marks*** tarihsel maddeci yabancılaşma kavramını, dolayısıyla düşüncesini geliştirirken, teorik yönden ***Hegel*** ve ***Feuerbach***'la bağlantı kurmuştur. ***Hegel***, yabancılaşmayı «mutlak de»nin gelişme sürecinin aşamalarından biri saymıştır. ***Hegel***'in idealist felsefesinde, insanlık tarihi ve doğa, mutlak ide'nin ***dışlaşması***, onun kendisinden tamamen başka bir şey oluşudur. Mutlak, ide, doğa ve tarihsel gelişim içinde nesneleşir, eşyalaşır; ama işte böylece de bilinçsiz, özgürlükten yoksun olan, nesnelerin çokluğu içinde dağılıp bağlanmış olan bu «ide», kendisine yabancılaşır ve tarihsel gelişmenin akışı içinde gerçekleşen «ide»nin kendisini bulması, kendi bilincine ve özgürlüğüne erişmesi süreci içinde, bu kendine yabancılaşmayı aşar. ***Feuerbach*** ise yabancılaşma deyince, «ide»nin kendisine yabancılaşmasını değil, insanların dinsel ve idealist düşünce aracılığıyla, kendi güçlerini, özelliklerini ve gereksinimlerini iki ayrı alanda gördükleri, yani manevi bir öteki-dünyanın güçleri tarafından oluşturulan düşsel-yanılsatıcı bir dünyaya dönüştürdükleri somut bir süreci anlar; yarattıkları bu manevi dünya güçleri, yabancı güçler olarak insanın karşısına dikilir, böylece insanlar, kendi güçlerine ve kendi özlerine yabancılaşırlar.

Marks ve ***Engels*** yabancılaşmanın toplumsal temelini bulup onu toplumsal nedenlere dayandırmışlardır. Bu konudaki çalışmalarında, bir yandan devraldıkları felsefe tarihi malzemesine dayanırlarken, bir yandan da toplumun nesnel ekonomik ilişkilerini özellikle kapitalist üretim ilişkilerini ve bu ilişkilerin uzlaşmaz karakterini, bu ilişkilere tekabül eden bilinç durumlarını, ilişkilerin nesnel içeriğini analiz etmişler ve yabancılaşmanın tarihsel, yani geçici özelliğini ortaya koymuşlardır. İnsan emeğinin, üretilen nesnelerin içinde cisimleşen insan becerisi ve yeteneği demek olduğunu, ancak bu maddileşmiş, eşyalaşmış emeğin, yalnızca çok belirli koşullar altında --yani kapitalist özel mülkiyet koşulları altında– uzlaşmaz çelişkili bir nitelik kazandığını ve yabancılaşma biçimine büründüğünü kanıtlamışlardır.

Sosyalizm-öncesi sosyo-ekonomik kuruluşlarda yabancılaşmanın temeli, toplumsal gelişmenin genellikle rastgele ve kendiliğinden olmasında, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve --bunun yolaçtığı toplumsal ilişkiler zemini üzerinde yol alan-- toplumsal sürecin insanlar tarafından düzenlenmesinin olanaksızlığında ve insanların kendi üretimlerini ve kendi toplumsal faaliyetlerini dizginleyememelerinde, onlara egemen olamamalarında yatar.

Yabancılaşmanın derindeki temeli uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda insanın sömürülmesine ve ezilmesine yol açan ilişkilerdir. Ne var ki, sömürü ve yabancılaşma özdeş değillerdir. Gerçi, sömürü, yabancılaşmanın önkoşuludur, ama yabancılaşma toplumsal yaşamın her alanını kapsar. Ekonomik yabancılaşmadan ayrı olarak, toplumun üzerinde yükselen yabancı bir gücün -devlet'in- bulunduğu her yerde politik ve ideolojik bir yabancılaşma da söz konusudur.

Yabancılaşma süreci, kapitalist toplumda, dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu yerde doruk noktasına ulaşır. Emperyalizmde, devletle bütünleşmiş tekelci sermaye, toplumsal yaşamın her kesimine egemen olan güç haline gelince, yabancılaşma kavramı da toplumun her yanını etkisi içine alır. Politik alanda, burjuva demokrasisinden politik gerilciliğe, kudretli, bürokratlaşmış ve askerileştirilmiş bir devlet mekanizmasının oluşmasına ve nihayet faşist diktatörlüğe uzanan bir gelişmeye neden olur. Derinlere uzanan kültürel bir çöküş, manevi ve kültürel değerlerin yıkılması süreci başlar; bilim ve teknik toplumsal gelişmeyi engelleyecek şekilde, savaş için seferber edilir. İşçi sınıfı, sınıf savaşımını yürütürken sadece sömürüye değil, yabancılaşmaya da karşı çıkar.

Yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasını sağlayan dayanak, ancak sosyalist devrimle, proletarya diktatörlüğünün gerçekleştirilmesiyle, sosyalist toplumun kurulması süreci içinde gerçekleştirilir. Toplumsal gelişmedeki başı-boşluğun ve kendiliğindenliğin yerini, bilinçlilik ve planlılık alır, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve buna tekabül eden sınıf uzlaşmazlığının yerine sosyalist mülkiyet ve bu mülkiyet biçimine dayanan, işçi sınıfı, kooperatifli köylüler ve aydınlar arasındaki bağlaşıklıklar geçer. Demek ki, sömürünün ve baskının her türlüsünün ortadan kaldırılması, ancak yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasıyla birlikte yürütülebilir. Ne var ki, sömürü ortadan kaldırılırken, yabancılaşma da kendiliğinden ortadan kalkmaz. Bunun gerçekleştirilmesi için, halk kit-

lelerinin Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde bilinçli savaşımı zorunludur; ayrıca halk kitlelerinin, --sosyalist ekonominin ve sosyalist devletin yönetiminde katkılarının ve paylarının gitgide artmasına dayanarak--, toplumsal gelişmenin ve kendi yazgılarının efendileri haline gelmeleri, burjuva bireyciliğinin ve bencilliğinin aşılması, sosyalist toplumun üyeleri arasında gerçek hümanist ilişkilerin kurulması gerekir.

Yabancılaşma sorunu, çağımızdaki ideolojik savaşımda önemli bir yer tutar. Marx'ın burjuva ve revizyonist eleştirmenleri, inatla tüm Marksçı teoriyi bir yabancılaşma kavramına indirgemeyi ve Marksçı teori içindeki en önemli öğeyi, sınıf savaşımını, proletarya diktatörlüğü teorisini ve işçi sınıfının tarihsel rolüne ilişkin görüşlerini örtbas etmeye çalışırlar. Aynı zamanda sosyalist toplumu aşağılamak ve onun ideolojik bakımdan parçalanmasını sağlamak için, kapitalist topluma özgü yabancılaşmanın her biçiminin sosyalist toplumlarda da görüldüğünü ileri sürerler.

Marksçı-Leninci felsefe, tüm bu teorik saldırılara karşı, bu tezlerin tutarsızlığını ortaya koyup, onların politik ve ideolojik özlerini gözler önüne sererek, Marksçı yabancılaşma kavramının, Marksçı-Leninci fikir sistemi tümü içindeki gerçek yerini ve anlamını göstererek tutarlı ve kesin bir savaşım verir.

yadgerekircilik bk. **belirlenimsizcilik.**

yadsıma bk **olumsuzlaşma.**

yakınlaşma teorisi (Fr. théorie de la convergence, İng. convergence theory) Sosyalizm ile kapitalizmin, bundan sonraki gelişmelerinde biribirlerine yakınlaşacaklarını ve sonunda sosyalizm ile kapitalizmin iyi yanlarını birleştirip zararlı yanlarını eleyen bir modern sanayi toplumunun doğacağını ileri burjuva toplum teorisi. - Yakınlaşma teorisi, *Buckingham*, *Galbra* sanayi toplumunun doğacağını ileri süren burjuva toplum teorisine verilen ad...

Yakınlaşma teorisi, *Buckingham*, *Galbraith*, *Tinbergen*, *Aron* ve *Sorokin* gibi burjuva toplumbilimcileri ve iktisatçıları tarafından ortaya atılıp geliştirilmiş, emperyalizmin önde gelen güçlerinin sosyalizme karşı sürdürdükleri savaşımda, özellikle 1960'larda stratejik bir manevra olarak kullanılmıştır. Bu teorinin politik ve ideolojik özünü belirleyen, emperyalizm ile sosyalizm arasındaki yeni güç dengesidir: İşlevi bakımından da, emperyalizmin dünya çapındaki stratejisinin önemli araçlarından biridir. Bu teori, bilimsel yönden tutarsız olup, gerçek, somut toplumsal gelişmeyle hiçbir yönden uyum içinde bulunmaz. Sosyalist toplumun ve kapitalist toplumun, ekonomik, teknik ve bilimsel alanda olduğu kadar, toplumsal yaşamın diğer alanlarında da birbirine benzer ya da kıyaslanabilir yanlar ve özellikler taşıdıkları olgusundan hareket eder ve bu öğelerin toplumsal sistemlerin lerideki gelişmeleri sonunda birbirlerine daha da çok benzeşeceklerini, yakınlaşacaklarını ileri sürer. Yakınlaşma teorisinin en büyük teorik yanılgısı, ekonominin, tekniğin vb, belirli öğelerinin, sınıfsal olarak belirlenmiş toplumsal içeriklerinden birbirlerine karşıt sosyo-ekonomik kuruluşlarda gerçekleştirdikleri işlevlerinden ve bu değişik kuruluşlar içinde sahip oldukları konumlardan bağımsız bir şekilde, bunların yalnızca belirli yapısal benzerliklerine dayanarak kıyaslanabileceklerini sanması ve toplumsal sistemlerin sosyo-politik özelliklerini gözardı etmesidir. Elbette, ekonomide, teknikte, bilimde vb. yanlar ve öğeler vardır ve bu benzer öğeler, özellikler vb., bilimsel-teknik devrimin ilerlemesiyle birlikte çoğalabilirler de; ama tüm bunlar, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki temel, aşılmaz çelişkilerin, karşıtlıkların yok sayılması, ya da ortadan kaldırılması için yeterli değildir. Tersine, bilimsel-teknik devrimin getirdikleri, ancak sosyalizmin kazanımlarıyla ve getirdikleriyle birleştirilerek sosyalist toplumun yeni nitelikteki özünün gelişmesine katkıda bulundukları ölçüde, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki farklar da artar.

Yakınlaşma teorisi, kapitalist toplum ve sosyalist toplum sistemlerindeki bazı belli başlı değişmelerin, sonunda yeni bir toplum sisteminin ortaya çıkmasına yol açacağını iddia eder. Sözde bilimsel teknik devrimin nesnel koşullarının doğuracağı baskı sonunda, sosyalist toplum, politik bir liberalleşme hareketine girişecek, yani sosyalist devletin ve Marksçı-Leninçi partinin toplumsal rolüne son verilecek, aynı zamanda da bir ideolojik arındırma çalışmasına başlanacaktır. Kapitalist topluma gelince, o da, ekonominin planlamasında, sevk ve idaresinde ve toplumun diğer kesimlerinde yeni yöntemler geliştirip uygulayacaktır. Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, yakınlaşma teorisi, sosyalist toplumun diğer kesimlerinde yeni yöntemler geliştirip uygulayacaktır Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, yakınlaşma teorisi, sosyalist toplumun karakterini değiştirmeye, yani onu içten, yavaş yavaş değişmelerle kapitalist bir topluma dönüştürmeye çalışan güçlerin teorik dayanağından başka birşey değildir. Bu anlamda ideolojik bir terimdir ve sosyalizmi çökertmeye çalışan emperyalizmin, dünya çapındaki stratejisinden baş vurduğu aktif bir araçtır Ne var ki, bu olgu, bu teoriyi savunan kimi kişilerin, anti komünist propagandadan vazgeçmesine, barış içinde birlikte yaşamak için çaba göstermesine, ve bu çerçeve içinde ilerici girişimlerde bulunmasına engel değildir

yanılma bk. **hata.**

yarar (Fr. utilité) Bir malın belirli bir beşerî sosyal ihtiyacı karşılama özelliği. Önce bilinmesi gereken, bir malın, insanın bir ihtiyacı karşılamak için sahiplenebileceği bir şey olduğu, ihtiyacın ise, bir insanın, yaşamak için ve daha iyi yaşamak için bir şeyi mülkiyetine geçirmesi gerektiği konusundaki duygusu olduğudur.

Aynı tanıma göre, bir hizmetin yararı, o hizmetin bir ihtiyacı karşılamasıdır

Yarar, metaın kullanım değerine bağlıdır: öyleyse, temel veçhesini oluşturmamakla birlikte (mübadele değerinin kesin, belirleyici önemi), mübadelenin temel şartıdır Yarer, somut emekten kaynaklanır.

yararlık bk. **değim.**

yaratılış bk. **mizaç.**

yargıgücü, yargı, yargılama (Osm. hüküm, muhakeme; Fr jugement; İng. judgment). Fikirler arasında kurulan bağ. Yargılama belirli kavramlar arasında belirli bir bağıntı bulunduğunun düşünülmesidir. Bu anlamda yargılamayı, yargılar arasında bir bağ kuran eylemyürütmeden ayırt etmek gerekir. Mantık açısından yargı; ister kesin hakikat olarak, ister varsayımsal ve geçici bir şekilde, iyi yada daha çok terim arasında belirli bir bağıntı bulunduğunu ortaya koymağa dayanır. - Psikoloji açısından yargı; kesin bilgiye ulaşamayacağımız durumlarda, davranışlarımızı dayandırmak amacıyle vardığımız fikirdir. Bu anlamda yargılama, soyut bilgileri kullanma sanatıdır.

yasa (Osm. kanun, Fr. loi, İng. law) Fenomenler arasındaki yada bir fenomenin çeşitli veçheleri arasındaki derin, temel, kalımlı, düzenli bağ yada bağımlılık. Yasalar, doğanın bağrında başlayıp gelişen nesnel süreçlerin yansısı ve toplumda olup biten şeylerin bizzat özüdürler.

Yasalar iki bakımdan nesnel bir karaktere sahiptir: insanların iradesine bağımlı değildirler; ve insanlar tarafından bilinseler de bilinmeseler de vardırlar.

Değişik doğa ve toplum yasaları, ayrı alanlarda geçerlidirler. Yasalarını kapsadıkları doğa ya da toplum alanının önemine ve kendi genelliklerine göre, hiyerarşik bir sıralanışları vardır en genel yasalar. diyalektiğin yasalarıdır.

Düşüncenin sistemli olarak diyalektik materyalizmin, marksizmin kurucuları tarafından bulunuşu, doğanın ve özellikle de toplumun özünün incelenmesi yolunda büyük bir ilerleme meydana getirmiştir. Ama şurasını da unutmamak gerekir ki doğanın ve toplumun incelenmesine uygulanan diyalektik metodun doğruluğu ve şaşmazlığa, doğa ile toplumun, diyalektiğin yasalarına uygun bir şekilde gelişmelerinden ileri gelir.

Doğanın yasaları ve toplumun yasaları, diyalektik gelişmelerindeki özdeşliğe rağmen, temel bakımından biribirlerinden ayrılırlar.

Doğa yasalarının işleyişi, soyutlama ile izlenen bilimsel gözlem yoluyle, saf biçimi içinde görülüp kavranabilir.

Ekonomik yasalarsa farklı bir şekilde

işleyiş. Durmaksızın değişen şartlar çerçevesinde hüküm icra eder bu yasalar. İşte bu nedenle toplum yasaları, işleyişleri karşıt eğilimlerin etkisiyle sürekli olarak bulanıklığa ve değişikliğe uğrayan, hafifleyen ve sarsılan eğilimlerdir. Bu eğilimlerin içinde en güçlü olanı, yasa niteliğine yükselir (örneğin sermaye birikimi yasalarının Marx tarafından incelenişine bakınız. ***Kapital***, kitap I. c. 3.

Bu ayrımlardan, önemli bir başka özellik daha çıkmaktadır: Doğa yasalarının hemen hemen hepsi deneyler aracılığıyle saf biçimleri içinde tasarımlanabilir ve her an ispatlanabilirler; oysa sosyal bilimler için deneyler olanaksızdır ya da son derece sınırlıdır, çünkü bir sosyal olayın içinde yer alan çeşitli faktörlerin nasıl hareket edeceğini bilmek zordur (Örnek olarak, grev olayı).

Bu da, her sosyal hareketin, dolayısıyle de toplumun bütün yasalarının, doğanın ve toplumun en karmaşık ve en çok farklılaşmaya uğramış ürünü demek olan insanın aktivitesinin sonucu oluşlarından ileri gelmektedir.

Özetlemek için şöyle diyelim: doğanın (özellikle de, canlı olmayan doğanın) yasaları, açık ve belirlidirler; matematik formüller halinde dile getirilebilir bu yasalar: çünkü yansıttıkları süreçler, olağanlık dereceleri (frekansları) ne olursa olsun, (aynı şartlar içinde) hep aynı tarzda yeniden baş gösterirler.

Toplum yasaları ise, sürekli değişme halinde olan tarihsel bir konum içindeki insanların aktivitesinin sonuçlarıdır; bu olgudan dolayı da, söz konusu yasaları açık matematik formüllerle dile getirmek olanak dışıdır; olayların somut durumların içinde nasıl evrileceğini kesinlikle tahmin etmek imkânsızdır.

Bunların yanı sıra, gerçeklikte (realitede) sosyal gelişimin nesnel yasaları olmayan yasalar da vardır.

Örneğin kapitalist devlet tarafından yapılıp yayınlanan yasalar, hiç bir şekilde nesnel ve insanların iradesinden bağımsız birer fenomen değildirler. Egemen sınıfın ahaliden belirli bir biçimde davranmasını kesinlikle ve müeyyide tehdidi altında isteyen buyruklarıdır bunlar. (Nesnel yasalar hiç bir şey «istemezler» bizden; yaparlar, etkide bulunurlar sadece, ve biz onların varlığını etkilerinden anlarız.)

Sömürüye dayanan toplumlarda bu yasalar, manevi ilkeler üzerine kurulu olduğu iddia edilen o iki yüzlü «yasal sistem»i meydana getirmektedirler. 1847 ***Komünist Partisi Manifestosu***'nda şöyle denilmektedir: «Sizin hukukunuz, sınıfınızın yasa mertebesine yükseltilmiş olan iradesinden başka bir şey değildir». Bu iradenin içeriği de, o sınıfın maddî varoluş şartları tarafından belirlenir. Nitekim tek tek bireylerin haydutlukları amansızca cezalandırıldığı halde, emperyalist devletlerin askerleri tarafından sömürgelerde girişilen haydutluklar cezalandırılmaz, sadece kınanır.

Örf ve âdet hukuku ve Kilise yasaları için de aynı şeyi söyleyebiliriz, çünkü bunlar da ahalinin belirli bir biçimde davranmasını şart koşmaktadırlar. Ama bu, insanların başka bir şekilde de davranabileceklerini, yani (egemen sınıfların siyasal iktidarından daha güçlü oldukları er geç meydana çıkan) nesnel ekonomik yasalara uygun şekilde hareket edebileceklerini önceden kabul etmek anlamına gelir.

Diyalektik materyalizmi idealist sistemlerden apaçık bir şekilde ayıran, yasaların nesnel karakterini ortaya koyuşudur. Bilindiği gibi, söz konusu sistemlere göre yasalar, doğanın klasik süreçlerini sistemleştirerek kavranılmalarını kolaylaştırmak için bilginlerce hayal edilmiş olan varsayımlardır. İdealist sistemler, genel olarak, işte bu yanlış tezden hareket etmektedirler.

yatırım (Fr. investissement, İng. investment) Üretim aygıtını işler halde tutmak yaoa geliştirmek için bir girişimci tarafından yapılan harcama. Yatırım, herşeyden önce, nakdî sermayeden üretici sermayeye geçişi dile getirir.

Bir işletmede yatırım, belli bir miktarda parayı, üretimi arttırmak ve bundan eskiye oranla daha çok kâr sağlamak amacıyle iş araçlarına (üzin, makinalar vs.) dönüştürmeğe dayanır. Bu durumda çoğu zaman «üretici yatırım»dan söz edilir.

Bir devlet de çeşitli yatırımlar yapar. Örneğin Ulusal Eğitim. amacı üreticileri yetiştirmek olduğu ölçüde, bu yatırımlardan biridir. Kamu Sağlığı da, emek gücünü koruyup sürdürme ve yenilemeye dönük olduğuna göre, bir başka devlet yatırımı olmaktadır.

Yatırımların değerlendirilmesi, ölçek olarak bir işletme ya da ulusun alınışına göre değişir. Çalışır durumdaki bir fabrikanın satın alınması, alıcı bakımından bir yatırım, ama satıcı bakımından belli bir miktar parayı yatırımdan çekme anlamına gelir; oysa ekonominin tümü bakımından, burada hiç bir yatırım yoktur;

Kapitalist için, yatırımları bakımından zorunlu finansman araçları, şu kaynaklardan sağ yatırım yoktur.

— otofinansman, yani kârların işletme tarafından ayrılıp tutulan kısmı;

— kamuya hisse senedi yada tahvil satışı;

— bankalardan ya da kamu kuruluşlarından sağlanan çeşitli krediler;

— dolaysız ya da dolaylı biçimlerde devlet hazinesinden sağlanan yardımlar.

Yatırımlar. para piyasası tarafından, yani kapitalist tasarrufları tarafından gittikçe daha küçülen oranlarda karşılanmaktadır. Gittikçe biraz daha büyük önem kazanan yatırım kaynakları ise, otofinansman ve kamusal finansmandır (yani vergi yükümlülüğü).

Son Dünya Savaşı'ndan bu yana Fransa'da pek az yatırım, gerçekten özel yatırım olarak kalmıştır; çoğu yatırımlar, şu ya da bu şekilde, «karma» yatırım hanesini almış durumdadırlar. Demir - çelik sanayii, bunun en güzel örneklerinden biridir: ilk üç plan dönemi boyunca yapılan 15 milyarlık yatırıma hisse senedi sahiplerinin katkısı, sadece, % 7,5 oranında olmuştur; gerisi otofinansman yoluyle, yani emekçiler tarafından yaratılan ya da devlet fonları sayesinde gerçekleştirilen kârlarla kapatılmıştır

Nitekim bu işletmelerin ulusallaştırılmasını haklı çıkaran bellibaşlı nedenlerden biri de bu durumdur

Yatırım üretici olduğundan, sık sık, onun uğrunda fedakârlıkta bulunmaları istenir emekçilerden: gerek patronlar, gerekse devlet, yatırımların finansmanı için daha büyük bir tasarruf sağlayabilmek üzere ailelerin tüketimini frenlemek gerektiği fikrini geliştirirler. Bu arada söylenmesi unutulan nokta, yatırımın, büyük işletmelere sahip olan kapitalistlerin çıkarlarına yapıldığı ve bu çıkarın da toplumun çıkarı ile bir ve aynı çıkar olmaktan uzak kaldığıdır. Kapitalist, yapacağı yatırım toplumun gerçek ihtiyaçlarına tekabül etmese bile, kendisine en fazla kazanç sağlayacak olan alana yatırım yapar.

Satılabilecek ve kazanç sağlanabilecek ürünler imal etmek için yatırım yapılır. Buna karşılık, atom santralleri için tel çekilen Fransız haddesi, bilimsel bakımdan belli bir kazanç temsil ettiği halde, kısa vâdede Amerikan haddesinden daha az rantabl olduğu bahanesiyle yarım bırakılmıştır. Öte yandan, devlet kesiminde, bütçenin Ulusal Eğitim ve Kamu Sağlığı alanlarındaki yetersizliği, artık üzerinde durmayı gerektirmeyecek kadar herkes tarafından yeterince bilinmektedir.

Özetleyecek olursak: büyük işletmelerin kapitalist mülkiyet biçimi, yatırımların, ...m nüfusunun hayat düzeyini ve şartlarını yükseltecek şekilde, ekonominin uyumlu ve rasyonel gelişimini sağlamak üzere yapılmasına karşıt düşmektedir.

yatırım şirketleri (Fr sociétés d'investissement) Belli başlı iş bankaları tarafından, çoğu zaman büyük mevduat bankalarıyle ortaklaşa olarak sıkı sıkıya denetlenen ve finans oligarşisinin nakit sermaye üzerindeki egemenliğini arttırma amacını güden finans organizmaları. Yatırım şirketleri, bir menkul değerler portföyünü elde etmek ya da yönetmek amacıyle, bankalar ve sigorta şirketleri tarafından kurulur.

Senetleri Borsa'da satılan bu şirketlere, ancak bir başka hisse senedi sahibinin yerini alarak girilebildiği için, kapalı şirketler denir.

Bu karakter, tasarrufu (özellikle de küçük ve orta tasarrufu) izlemeğe her zaman elvermediğinden, 1964 yılında, açık ya da değişken sermayeli yatırım şirketleri kurulmuştur.

Bu şirketler küçük tasarruf sahiplerine, Borsa'daki hükümet memurlarının ve Borsa'nın aracılığından geçmeksizin hisse senedi alma olanağını sağlamaktadır. Bunun için de, gerek sınaî ve ticarî şirketlerden ve gerekse ekonomik devlet kuruluşlarıyle işletmelerinde hisse senedi ve tahvil satın alarak bir menkul değerler portföyü kurmaktadırlar. Sonra da bu şirketler, kendi hisse senetlerini piyasaya çıkararak her senet alıcısına istediği ânda şirkete girmek ve şirketten çıkmak olanağını tanırlar ve hisseleri Borsa kuru üzerinden ödemeyi taahhüt ederler. Hedefleri, küçük tasarrufların katkısını sağlamaktır.

Bu şirketler, bir finans grubunun kendi öz sermayelerinin katkısını kısarak koca bir organizmalar bütününü kontrol altına almasını sağlamaktedirler.

Bu şirketler, kontrolleri altında tuttukları şirketlerin hisse senetlerinin bir kısmını küçük tasarruf sahiplerine, emekli kuruluşlarına, Mevduat ve Emanet Sandığı gibi yarı kamusal organizmalara satmak suretiyle egeman finans gruplarının gelişmesini ve sermayenin daha büyük çapta santralizasyonunu sağlamaktadırlar.

Böylece iş bankaları, bir vakitler doğrudan doğruya katkıda bulunarak denetlemek zorunda kaldıkları sanayi şirketlerinin denetimini, şimdi dolaylı yoldan ve büyük çapta sermayeyi bu işe bağlamaksızın sürdürme olanağına kavuşmuş olmaktadırlar.

İş bankalarının çoğu önemli vergi bağışıklıklarıyle donatılmış bulunan, ve özellikle, kapitalist bankacıların ihtiyaçlarına tekabül eden kurumlar olarak beliren yatırım şirketlerinden birini ya da bir çoğunu böylece denetimleri altında tutmaktadırlar.

Bu şirketlerin yanı sıra, «değişken sermayeli» şirketler denilen başka tipte şirketler de vardır ki, bunlar bankalara, plasman potansiyellerini arttırma ve hareketsiz kalma riskiyle karşı karşıya bulunan tasarrufları kendilerine çekme olanağını sağlamaktadırlar.

Gayri menkul mallara yatırım şirketleri de bir başka yatırım şirketi çeşidi meydana getirirler. Bunların konusu, kendileri tarafından inşa edilip yerleşime ayrılmış olan yapıların işletilmesidir.

Böylece bütün bu yatırım şirketleri, bankaların etkisini tamamlamaktadırlar Bu şirketlerin ortaya çıkışı, daha şimdiden var-oldukları ülkelerin çoğunda «sermayenin» sözümona «demokratlaşması» kor.usundaki teorilerin propagandasına temel ve dayanak olmuştur; oysa bu tür şirketlerin kuruluşu, sermayenin gittikçe artan santrolizasyonuna tanıklık eder ve sermaye iktidarının pekiştiğini dile getirir.

Bu şartlar içinde, hiç şüphe yok ki, iş bankalarının ulusallaştırılma çerçevesi içine söz konusu bankalara bağlı bütün bu şirketleri de koymak gerekmektedir.

YEATS William Butler (Dublin 1865 / Cap Martın 1939) İrlandalı şair ve tiyatro yazarı. Porte ressamı olan babası John B. Yeats'in işleri yüzünden ailesiyle birlikte bir süre Londra'da oturdu. Fakat çocukluk döneminin en unutulmaz anıları tatillerini geçirdiği İrlanda'nın batısındaki Sligo bölgesiyle ilgilidir. Ailesi 1880'de İrlanda'ya döndükten sonra Yeats öğrenimini Erasmus Okulunda sürdürdü, daha sonra da babası gibi ressam olmak amacıyla Metropolitan Sanat Okuluna girdi. Çok geçmeden gerçek tutkusunun şiir olduğunu anlayan Yeats resmi bıraktı ve ilk şiir kitabı *The Wandering of Oisin*'i yayımladı (1889). Bu yıllarda yeniden Londra'ya yerleşen genç şair Madame Blavatsky adlı bir kadının önderliğindeki bir derneğe girerek doğu felsefesi, büyü ve simya gibi konularla ilgilendi, ayrıca aralarında Oscar Wilde, William Morris ve Bernard Shaw gibi yazarların bulunduğu bir edebiyat çevresine katıldı. Gene aynı dönemde tanıştığı Maud Gonne adlı İrlandalı bir kadın Yeats'in yaratıcılık hayatının en güçlü esin kaynağı oldu. Maud Gonne'un İrlanda Bağımsızlık Hareketinin ateşli önderlerinden biri olması Yeats'in de bu cavayı benimsemesine ve ulusal bir İrlanda sanatı ve edebiyatının doğması için çalışmasına yol açtı. 1896'da tanıştığı Lady Gregory ise Yeats'in İrlanda Tiyatrosunun kurulmasındaki önemli katkılarına elverişli bir ortam hazırladı. Ulusal İrlanda Tiyatrosunun yetiştirdiği John Millington Synge ve Sean O'Casey gibi oyun yazarlarının kendilerini tanıtmalarında Lady Gregory ile Yeats'in de yardımları olmuş, Abbey Tiyatrosunda gelişen bu akıma Yeats oyun yazarı olarak da katkıda bulunmuştur.

«Yeats, ruhunu arayan modern insanın simgesidir.» JUNG

Resmi bırakıp kendini şiire adayan Yeats'in ilk şiirlerinde Romantizmin son parıltıları yansır. Fakat esin kaynağı İrlanda efsaneleri ve halk edebiyatı olmaya başlayınca daha inandırıcı bir sanat anlayışı ve olgunlukla karşımıza çıkar. Yeats'i asıl olgunlaştıran olaylar ise kendisinin de doğru sözlü bir tanığı olduğu İrlanda Bağımsızlık Savaşıdır. İngilizlerin amansızca bastırdıkları 1916 Dublin Paskalya Ayaklanması bu bakımdan Yeats'in şiirinde de bir dönüm noktası sayılabilir. Yeats şiirlerinde, oyunlarında ve denemelerinde olgunlaştıkça artan bir bilgelikle evrenin gizlerini çözmeye çalışmış, doğaüstü güçleri, boş inançları, eski zaman efsanelerini bir bilim adamının merakı ve titizliğiyle incelemiştir. Bu tutku Yeats'in şiirine bir duygu ve düşünce dengesi kazandırmıştır. 1919'da Miss George Hyde - Lees'le evlenen şair bu evlilikle büyük bir mutluluğa kavuşmuştur. Yeats'in bu evlilikten bir kızı, bir de oğlu olmuştur. 1922-de yeni kurulan İrlanda Devletinde senatörlüğe seçilen Yeats 1923 yılında da Nobel Edebiyat ödülünü almıştır.

YEATS'ten şiirler :

HER ŞEY AYARTABİLİR BENİ

Her şey ayartabilir beni şu şiir uğraşından
Gün olur bir kadının yüzü, ya da daha kötüsü,
Çektiği çile alıklarca yönetilen yurdumun;
Şimdi daha kolayı yok
Elimin alıştığı bu işten. Gençken
Metelik vermedim türkülere,
Sazını çalmaz mıydı ozan
Kılıç kında baklavasına;
Rezeyim dilediğim yerine gelsin de tak,
Balıktan daha soğuk, daha dilsiz daha sağır olmayana.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

İÇİNE DOĞMUŞ İRLANDALI TAYYARECİNİN

Aklım kesti, arda ecelim gayri;
Bulutlara komşu, yukarda bir yer.
Ne düşman denemler dostumdan ayrı,
Ne dostum denemler dostuma benzer,
Yurdum Kiltartan'ın dere boyları,

Yurttaşım kil tartan fakir fıkara;
Hangi yana çeksen ne bir zararı,
Ne hayrı dokunur Harbin onlara.
Ne kanun zoruyla girdim bu işe,
Ne «yaşa» sesleri, ne nutuklarla;
Bir iç ferahlığı, bir ürperişe
Kapılıp katıldım gökte çıngara.
Düşündüm herşeyi, ölçtüm biçtim de
Püf kaldı yanında görüp gördüğüm,
Görüp göreceğim bir püf, gözümde
Bu ömür, bu püfür püfür de ölüm.

Türkçesi Can YÜCEL

1916 PASKALYA AYAKLANMASI

Gün batarken karşılaştım
Diri yüzlerle geliyorlardı
Ya tezgâhlarından, ya masalarından,
On sekizinci yüzyıldan kalma
Külrengi evlerin arasından.
Ya başımla selâm verip
Kibar anlamsız sözlerle geçtim,
Ya da ayaküstü durup
Kibar anlamsız sözler söyledim,
Önce alaycı bir fıkra
Ya da kahvede ocak başında
Bir dostun hoşuna gidecek
İnce bir nükte geldi aklıma,
Biliyordum ki onlarla ben
Hep soytarılık edilen
Bir yerde yaşıyorduk ancak:
Her şey değişti, değişti kökten:
Korkunç bir güzellik doğdu.

Şu kadın günlerini
Bilinçsiz bir iyilikle geçirdi,
Ya da çekişerek geceleri
Sesini soluğunu yitirdi.
Gençken, güzelken eskiden
Sesinden tatlı ses var mıydı,
Atını avda sürerken?
Bir okul yönetirdi bu adam,
Bizim kanatlı ata binerdi
Bu da yardımcısı, dostu,
Gücüne güç katardı ;
Öyle inceydi ki yaradılışı,
Düşüncesi öyle korkusuzdu ki,
Sonunda belki de üne ererdi.
Şunun da kendini beğenmişin,
Ayyaşın biri diye bilirdim.
Kimi sevdiklerime
Nice haksızlık ettiydi ya,
Gene de anıyorum türkümde ;
O da vazgeçti sonunda
Bu rasgele oyundan ;
Sırasında o da değişti
Değişti kökten
Korkunç bir güzellik doğdu.

Yürekler tek amaçla
Yaz boyunca, kış boyunca
Büyüyle taş olmuş sanki
Sarsmak için bu gidişi.
Yoldan gelen atla atlı,
Bulutlardan bulutlara
Uzanıp giden kuşlar
Değişiyor her dakika;
Derede bir bulut gölgesi
Değişiyor her dakika
Sekiyor sıçratıyor bir at;
Dalıyor orman tavukları,
Orman horozlarını çağırıp
Yaşıyorlar her dakika
O taş hepsinin içinde.
Durmadan özünden vermek
Taşa çevirebilir yüreği.
Ah bu ne zaman yetecek?
Göklere ve bize düşen
Ard arda adlarını anmak,
Bir ana nasıl anarsa adını
Çırpınan gövdesine sonunda
Uyku inen yavrusunun.
Gelen geceden başka nedir bu?
Yok yok, gece değil, ölüm ;
Boşuna bir ölüm mü yoksa ?
Çünkü yapılan söylenen bir yana
İngiliz durabilir sözünde.
Biliyoruz düşlerini. Bilmek
Yeter düş kurup öldüklerini
Ya aşırı sevgiden
Çıldırıp öldülerse ?
Yazıyorum şiirimde—
Sonra Connolly ile Pearse
MacDonagh ile MacBride
Hem bugün, hem gelecek günlerde,
Yeşil giyilen her yerde,
Değişti, her şey değişti kökten
Korkunç bir güzellik doğdu.

Türkçesi Cevap ÇAPAN

GALWAY AT YARIŞLARINDA

Orada, atların yarıştığı çayırda,
Aramızda birlik yaratıyor duyduğumuz sevinç
Atlılar dörtnala atlarının sırtında,
Yüreği ağızlarında arkadan bakanların
Bizim de seyircilerimiz vardı eskiden
Dinleyen, işimizde bizi yüreklendiren;
Yoldaşlık ederdik binicilerle
Yeryüzü tüccarın, kalem efendisinin
Kesik soluklarıyla buğulanmadan.
Sürdürün türkünüzü; bir yerde doğarken yeni bir şey,
Göreceğiz uyumanın ölmek olmadığını,
Duyarak yeryüzünün yeni bir hava tutturduğunu
Yeryüzü hep delikanlı çünkü -
Sonra bağıranlar çıkacak yarışlardaki gibi,
Ve insanlar olacak bizi yüreklendiren,
Atını sürüp gidenlerden?

Türkçesi Cevat ÇAPAN

BYZANTİUM

Günün kirli imgeleri solup gitmekte
Sızmış sarhoş askerleri İmparatorun.
Uzaklaşıyor gece titreşimleri, şarkısı gece gezenlerin
Koca Katedral çanından sonra
Yıldız ya da ay ışınlı bir kubbe
Tepeden bakıyor insana.
İnsanoğlunun olup olacağına,
Tümü bir kargaşalık işte sonunda,
Şiddetiyle çirkefi insan damarlarının.

Bir karaltı kayıyor önüm ara; insan mı, sanrı mı, ne?

YEATS

İnsan değil de sanrı, sanrıdan çok bir imge.
Çün cehennem kukasına sarılan mumya bezi
Çözebilir dolağını dolaşmış yolun.
Nemi yok - soluğu yok bir ağız
Bir bakarsın toplamış mı başına
Kendi gibi soluksuz-ağızları?
İnsan Üstüne sesleniyorum ben,
Yaşamda Ölüm diyorum buna, ya da Ölüm'de Yaşını

Tansık mı, kuş mu, altından el işi mi ne?
Kuştan, elişinden çok bir tansık gene.
Kondu mu bir yıldız ışınlı altından dala
Cehennem horozları gibi tutar öter mi sana !
Ya da küserekten ayışığına,
Görkemiyle kendi ölümsüz metalinin
Avaz avaz küçümser artık
Sıradan kuşları, çiçek yapraklarını,
Tüm kargaşasını çirkefle kanın.

Gece yarısında, sarayı önünde İmparatorun
Ateşler yalazlanır, çırasız yanan,
Hiç bir yelle dalgalanmayan,
Yalazlar ki yalazlardan oluşmuş,
Kan dölütü ruhlar ekar buraya
Şiddet kargaşaları dağılırlar o zaman
Ağır bir raks döngüsünde ölgünleşerek
Kendinden geçmenin işkencesiyle ateşten gömlek !
Öyle bir ateş ki tek bir yalazı
Tek bir kılı bile dağlayamayan.

Yunusun çirkefiyle kanına binmiş ruhlar söküp eder birbir ardına.
Ustabaşlarıdır durdurur bu akını.
Saray kuyumcuları, altın işleyen.
Raks yerinin mermer döşemesidir
Alır acı öfkesini karınaşaların.
İmgelerden doğup imge doğuran
O ilk imgelerdir durdurur
Çirkefle kanı
Ve denizi.
Yunusların paramparça ettiği
Çan sesleriyle çilden çıkmış deniz...

Türkçesi **Nihal YEĞİNOBALI**

İKİNCİ GELİŞ

Döne döne büyüyen anaforda
Şahin duyamıyor şahincisini ;
Her şey yıkılıyor, bel vermiş ortadirek
Kargaşalık salınmış yeryüzüne,
Yükseliyor kana bulanmış sular, ve her yerde
Sulara gömülüyor suçsuzluğun töreni
İyiler her türlü inançtan yoksun,
Oysa yoğun bir tutkuyla esrik kötüler.

Belli ki bir giz açıklanmak üzere ;
Belli ki İkinci Geliş kapımızı çalıyor.
İkinci Geliş! Bu sözler çıkar çıkmaz ağzımdan,
Koca bir görüntü tırmalıyor gözümü
Evrensel Ruh içinden: bir çölün kumları üzerinde
Gövdesi aslan, başı insan bir yaratık,
Güneş gibi boş, amansız bir bakışla
Atıyor ağır ağır adımlarını, bir yandan
Sararken çevresini öfkeli çöl kuşlarının gölgeleri.
Karanlık bastırıyor yeniden; ama biliyorum ki artık,
Yirmi yüzyıl süren ölümsüz uyku
Sallanan bir beşikte karabasana dönmüş,
Şimdi hangi yırtıcı hayvan, saati geldi diye,
Aldırışsız yürüyor Beytüllahm'da doğmaya?

Türkçesi **Cevat ÇAPAN**

YEATS üzerine:

W B. YEATS'İN ANISINA
(ö. Ocak 1939)

I

Tam ortasında göçtü kışın:
Dereler donmuş, nerdeyse bomboştu hava alanları,
Yağan kar bir başka biçime sokmuştu anıtları ;
Civa düşmüştü ölen günün ağzında.
Elimizdeki bütün göstergeler birleşiyor
Öldüğü günün soğuk, karanlık bir gün olduğunda.

Hastalığından uzakta
Kurtlar koşuyordu yeşili bitmeyen cırmanlarda,
Şehirli rıhtımlara özenmiyordu kovlu ırmak
Yaslı diller
Gizliyordu ozanın ölümünü şiirlerinden.

Ama onun için son ikindisiydi bu kendisi olarak
Hastabakıcılar ve fiskoslarla dolu bir ikindi:
Başkaldırıyordu gövdesinin her ili,
Bomboştu usunun alanları,
Sessizlik ele geçiriyordu varoşlarını,
Duygusunun akımı kesiliyor, o hayranları oluyordu.

Şimdi o yüzlerce kente savrulmuş,
Tümüyle bilmedik sevgililerle karşı karşıya:
Mutluluğa ermek için bir başka koruda
Yabancı bir töreyle yargılanmakta.
Değişiyor bir ölünün sözleri
Yaşıyanların ağzında.

Ama yarının öneminde, gürültüsünde
Borsacılar hayvanca kükrerken borsalarında,
Yoksullar çekerken nasılsa alıştıkları çileyi,
Her biri inanmışken özgürlüğüne derisinin altında,
Bir kaç bin kişi anacak bu günü
Olmadık bir şey yapışını nasıl anarsa kişi.
Elimizleki bütün göstergeler birleşiyor
Öldüğü günün soğuk, karanlık bir gün olduğunda.

II

Sen de şaşkındın bizler gibi: sanatın aştı her şeyi;
Sürüyle varlıklı kadını, yaşlanıp çürümeyi, kendini.
Çılgın İrlanda'ydı inciten seni şiire.
Şimdi İrlanda gene çılgın, havası gene öyle
Şiir hiç bir şey oldurmuyor çünkü yaşıyor
Görevlilerin uğramadığı kendi koyaklarında
Akıyor güneye
Issız çiftliklerden, telâşlı acılardan,
İnanıp öldüğümüz ilkel kasabalardan.
Yaşıyor şiir, bir olay, bir ağızda sürüp gidiyor

III

Toprak bu saygın konuğu ağırla
William Yeats geldi kalmaya.
Boşaltmış şiirini
Yatsın bu İrlandalı gemi.

Bu suçsuz, şu kahraman
Diye bakmıyor zaman,
Hafta bile geçmeden
Bıkıyor bir güzelden,

Yalnız dile tapıyor ;
Dili yaşatan kişi
Korksa da, övünse de,
Bağışlıyor, sayıyor.

Bu bilinmez nedenle
Kipling'i hoşgören zaman,
İyi yazıyor diye
Bağışlar Claudel'i de.

Karabasanlar içinde
Uluyor Avrupa'nın itleri,
Bekliyor yaşayan uluslar,
Kinine tutsak her biri ;

Kızarıyor her surat
O aydınca utançla,
Uzanıyor acımak
Gözlerde denizlerce.

Ozan, doğrudan şaşma,
Üstüne çökse de gece,
Susturulmaz sesinle
Yönelt bizi sevince.

Şiirinle işleyip
Bağa çevir sövgüyü,
Acıyla coşup şakı
İnsan yenilgisini ;

Yüreğin çöllerinde
Can veren suyu çağlat,
Günlerin zindanında
İnsana övmeyi öğret.

WALTER DE LA MARE

(Türkçesi Cevat ÇAPAN)

yedek sanayi ordusu (Fr. armée industrielle de réserve): Üretimden elenmiş yada uzaklaştırılmış, sürekli yada geçici olarak işsiz bırakılmış işçilerin genel bütünü. — Kapitalist sistemde, sanayide kullanılan elemeği, birbirini tamamlayıcı karakterde iki büyük bütüne bölünebilir: fiilen kullanılan bütün aktif emekçilerden oluşan aktif sanayi ordusu ve belirli bir anda işsiz durumda bulunan, az yada çok uzun bir zaman aralığı için üretimden uzaklaştırılmış olan bütün işçileri içine alan yedek sanayi ordusu. Buna göre, toplam sanayi ordusu ve dolayısıyle, işçi sınıfı, yalnızca aktif bölümüne değil, belirtilen iki oluşturucusunun (composante) toplamına eşittir.

Kapitalist üretim tarzının gelişimi tarafından zorunlu olarak yaratılan yedek sanayi ordusu, bu üretim tarzının asli nesnel faktörlerinden biridir. Bir anlamda, kapitalist üretimin varoluş şartlarından bir tanesidir, çünkü ona «her zaman işletilmeye hazır ve her zaman serbest beşeri madde» sağlar (K. Marx).

Yedek sanayi ordusunun yaratılması nispî aşırı - nüfus'un ortaya çıkışından ayrılmaz karakterdedir; bu nispî aşırı nüfus ise, istihdam hacminin (işgücü'nün) daha sonraki bir artışının başlıca kaynaklarından biridir.

Kapitalist birikimin ilerlemesi, üretimin genişlemesi evreleriyle, genel olarak döngüsel (cyclique) bir tarzda gerçekleşir. Atılım sırasında, işgücü ihtiyaçları (yeni emekçilerin işe alınması) toplam işgücü'nün genişletilmiş yeniden-üretimi'ni içerir. Bu artış yalnız aktif işçilerin zürriyeti temeli üzerinde gerçekleşemez, üretime girmeye hazır, serbest, yetişmiş emekçilerden oluşan bir kitlenin varlığını şart koşar.

Tersine olarak, buhran ve çöküntüler sırasında, bu ek işçiler fazla gelirler ve gerisin geriye üretim döngüsünün dışına atılırlar.

Yedek sanayi ordusu ve aktif sanayi ordusu organik bir bütünsellik oluşturur. Her ikisi de sermayeye aittir. Her ikisi de kapitalist üretim sürecini genişletilmiş bir temel üzerinde şartlandırır.

Buna göre, yedek sanayi ordusunun hacmi, aktif sanayi ordusunun hacmine göre ters orantılı değişme eğilimindedir. Belli dönemlerde, sanayi yedeğinin, bazen kısmen, bazan da hemen hemen genel bir tarzda aktif hizmete yeniden sokulduğu görülür. Bu daralma peryodlarının ardından, genel olarak, genişleme, yani daha geniş bir çerçevede yeniden-kuruluş peryodları gelir.

Bir yedek sanayi ordusunun varlığının mantıksal zorunluluğu, işsizlik fenomeninin kapitalist rejimde niçin bir ekonomi yasası olduğunu anlamamız imkân verir.

Monopolist devlet kapitalizmi döneminde, yedek sanayi ordusu uluslararası bir karakter kazanma eğilimindedir. Yalnızca, üretimden uzaklaştırılmış bütün emekçileri değil, fakat aynı zamanda, örneğin uygun meslekî formasyon eksikliğinden dolayı üretime girememiş emekçilerin bütününü de içine alır. Yalnızca, işçileri değil, birçok teknisyeni, mühendisi, kadroyu da kapsar. Evrim ritmi gittikçe daha çelişik bir karakter alma eğilimi gösterir. Otomasyonun işin içine girmesi, hacminin şiddetle artması ve bileşiminin değişmesi gibi bir sonuç verme tehlikesini taşır.

yeni-sömürgecilik (Fr. néo colonialisme, İng. neo-colonialism): Emperyalistler tarafından, sömürgeci baskıdan kurtulmuş ve bağımsızlıkları için mücadele etmeğe koyulmuş ülkeler üzerindeki egemenliklerini korumak, azamî politik denetim ve ekonomik sömürü sağlamak amacıyle yaratılan ekonomik, politik, askerî ve ideolojik tedbirler sistemi. — Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğu politik bağımsızlıklarını elde etmiş olmakla birlikte, içlerinden bir çoğu, emperyalist ülkelere ekonomik açıdan bağımlı durumdadırlar. Bu ülkelerin girişimlerinin büyük bir bölümü, doğal kaynaklarının çoğunluğu, yabancı monopollerin elindedir ve bu monopoller sömürdükleri bu ekonomik bakımdan bağımlı ülkelerden muazzam kârlar elde etmeyi böylece sürdürebilmektedirler.

Yeni - sömürgecilik, emperyalistlerin azgelişmişlere yaptıkları ekonomik «yardım» biçiminde ifadesini bulur; bu yardımın esas amacı, yardım gören ülkelere, yabancı monopollerin ekonomik durumlarını korumalarını ve sağlamlaştırmalarını ve böylece bu ülkelerin ekonomik ve politik gelişimlerini kendi çıkarlarına tâbi kılmalarını sağlayan anlaşmalar ampoze etmektir. Bu anlaşmalar, çoğu zaman, «yardım gören» ülkede bol sayıda ekonomik ve malî danışmanın bulunmasını şart koşar ki, bu danışmanlar kapitalist kalkınma yolunun öncüleridirler.

Emperyalistlerin bir dizi Asya ve Afrika ülkesini soktukları politik ve askerî saldırı bolkları (CENTO, OTASE ve daha başkaları), bir boyun eğdirme aracı, azgelişmiş ülkelerin yeni bir kolonyalı sömürü biçimidirler.

Karşı - devrim ihracı, içişlerine silâhlı müdahale, bu ülkelere uygulanan geçer akçe yöntemlerdir.

Yeni - sömürgeci politikanın bu çeşitli baskı araçlarına, bir de, şovenizme ve burjuva milliyetçiliğine dayanan, ulusal kurtuluş hareketine karşı ideolojik saldırı eklenir.

Yeni - sömürgecilik'e karşı mücadelelerî içinde devrimci hareketlerin karşılaştıkları problem, ulusal kurtuluşun görevleriyle sosyal kurtuluşun görevlerini bileştirmektir. Ulusal baskı ve kapitalist rejim sıkı sıkıya

birbirlerine bağlı olarak ortaya çıktıkları ölçüde, ikincisini ortadan kaldırmadan birincisinin yenilemeyeceği kanısı kendini empoze ettiği ölçüde, işçi sınıfına dayanan (bu sınıf ne kadar zayıf olursa olsun) ve işçi sınıfının ideolojisi üstüne temellenen bir parti için, iktidarı ele geçirmek ve oldukça kısa bir süre içinde ulusal kurtuluş görevlerinden sosyal devrim görevlerine geçmek imkânı var demektir.

yeniden-üretim (Fr. ve İng. reproduction): Üretim döngüsünün bütünü içindeki kesintisiz, vazgeçilmez tekrarı. - Her toplum, her sosyal formasyon, yaşamak ve gelişmek için ihtiyaçları doyurmağa yarayan maddesel değerler (kullanım değerleri) üretmek zorundadır. Bu üretim döngüsü kesintisiz olmak zorundadır, çünkü tüketilen (yok edilen) ürünlerin yerini yenilerinin sürekli olarak alması zorunludur. Nitekim, her gün, kömür yanar, ama her gün yeni kömür çıkarılır; her yıl buğdaylar biçilir, ama her yıl yeniden ekim yapılır...

Üretim döngüsünün kaçınılmaz tekrarına (terimin geniş anlamında) yeniden üretim adı verilir. Bütün toplumların karşılaştığı temel problemlerden ve aynı zamanda onların başlıca varoluş şartlarından biridir.

Genel bir tarzda, yeniden üretim süreci, üretim süreciyle aynı biçimde biçimlenir: öyleyse, yalnız, insan emeğinin ürünü olan ve toplumun ihtiyaçlarını gideren ürünleri değil, aynı zamanda maddî üretimi şartlandıran üretim ilişkilerini de sürekli olarak yaratmak zorundadır.

Demek ki, yeniden - üretim hem üretici güçlerin (üretim araçları ve en başta üretim âletleri, işgücü, bilim ve teknik) yeniden üretimi hem de üretim ilişkilerinin, yani temel sosyal sınıfların yeniden üretimi demektir.

Bu durumda, somut olarak, tarihsel olarak genelde üretimden söz edilemez. Her keresinde, hangi yeniden - üretim tipine atıfta bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle, sömürenler ve sömürülenler olarak antagonist sınıflara bölünmüş bütün toplumlarda, yeniden - üretim süreci ve, aynı zamanda, genişleme, bu bölünmeyi, bu sömürüyü güçlendirme eğilimi gösterir.

Bununla birlikte, yeniden - üretim, ekonominin en genel yasalarındandır. Gerçekte, bütün üretim tarzlarına ilişkindir.

Burjuvazinin ideologları, sürekli olarak, kapitalist yeniden üretimin'in tarihsel biçimiyle genel yeniden üretim'i birbirine karıştırma eğilimi gösterirler. Kapitalist yeniden - üretim tarzının bütün toplumlar için geçerli olduğunu ispat etmek eğilimindedirler. Bu nedenle, geçici bir tarihsel tezahürden başka birşey olmayanı, genel yasa olarak kabul ederler.

yerleşim (Fr. habitat): İnsanların oturmasına ilişkin işlev. - Bu işlev, bir çevrelenme birimine bağlanır. Yerleşim konumu ve politikası, varolan üretim ilişkilerini dikkate değer bir tarzda dolaysız olarak dile getirir. Gerçekten de insan konutlarının mekân içinde yerleşme şekli nasıl herşeyden önce bu üretim ve mübadele isterlerinin bir gereği ise, genişlemiş yeniden üretim de bu konutların uygun bir arazi üzerinde ve gittikçe daha artan bir oranda süreklilik kazanmasını ve konsantrasyonunu şart koşar.

Yerleşim kavramı, işte bu realiteyi dile getirir. Bu realite konut işlevini içermekte ve belirlemektedir. Ama yerleşme oranla konut, üretime oranla atölye ne ise odur. Konut, elemanter bir sosyal hücreyi barındırmak üzere yapılmış olan hacim olarak tanımlanır; buna karşılık yerleşim yeri, bu konutu, daha geniş bir sosyal ve coğrafî kontekstten ayırmaksızın içermektedir («yerleşme yeri», İngilizcede «human environnement» le, Almancada da «menschliche Behausung»la karşılanmaktadır). Çevre birimi önceden, önsel olarak saptanmamıştır: Bir kentçilik planının sonucu olan bir kasaba, kent, mahalle, «bölge» de olabilir. Bunun böyle oluşu, bizi, gerek konuta zorunlu olarak eşlik eden unsurları (okulları; sosyal, kültürel, sportif vs. donanımlar) ve gerekse oturulan yerin nitel problemlerini (temel yada ikincil karakter; öngörülmesi gereken yapı tipi; iş yerlerine ulaşma durumu, vs.) küçümsemeye götürmemelidir.

Yerleşim problemlerinin genişliği ve çeşitliliği, üretim tarzlarının ardarda sıralanışı sırasındaki iki belirleyici unsur tarafından ortaya konmuştur.

— toplumların yerleşik yaşamla şartlarını yaratmış olan, tarımsal üretimin gelişimi;

— kapitalizmle başlayan ve güçlü bir kentleşme olayına yolaçan sanayileşme.

Üretim ilişkilerinin yerleşim üzerindeki etkisini dile getiren sayısız örnek vardır: Kabil «küre»si ataerkil ailenin işleyişini yansıtırken, bazı Çinhindi topluluklarının birçok aileyi barındıran «uzun evi» de kolektif bir toprak işleme tarzını dile getirmektedir. Tıpkı bunun gibi «gecekondu» mahalleleri de, iç göç sonucu kentlere doluşan sayısız emekçiye kapitalizm tarafından hazırlanan kaderi hazin bir biçimde gözler önüne serer. Ama belirlenme daima bir aile için yapılmış olan ev, başlangıçta, mekanik değildir. Nitekim birleşik ve sınırlı tarımdaki üretim sürecinin pek belirli birtakım isterlerine karşılık verir; ama bireysel evden alınan zevk, bu sürecin dönüşüme uğramasından sonra da sürüp gitmiştir. Bireysel yerleşim yerine olan düşkünlük, «küçük mülkiyet sahibi mitine» indirgeyemeyeceğimiz cinsten karmaşık gerekleri karşılar: toprak rantına sahip olmanın yeni yeni biçimleri, kentlerin aşırı büyümesinin doğurduğu «sakıncalar», gayrimenkul sahibi olmanın güvenlik değeri vs.

Kapitalizm döneminde yerleşme yeri, görüldüğü gibi, sadece yapım tekniklerinin ilerlemesiyle açıklanamayan derin bir evrim geçirmiştir. Bu üretim tarzının ortaya çıkışı, kentlerin gelişmesinin yanı sıra, yerleşmenin de hızla yeni bir dağılımına yolaçmıştır. Varlıklı sosyal tabakalar, merkezi semtleri ele geçirmiş ve çalışan toplulukları banliyölere sürmüştür. Yerleşmedeki yeni aşama, tamamıyle kâr yasasına itaat etmekte ve bu yeni yerleşme tarzının mekân içindeki dağılımı da spekülatif bir karakter kazanmaktadır. Bu durumda kira ücreti, sadece yapım ve bakım masraflarını karşılamakla kalmayıp yapı sahibinin kârı ile arsanın toprak rantını da içerdiğine göre, sömürü ilişkilerini dolaysız bir şekilde yansıtır. Kira bedellerinin sürekli artışı, uzun süre, emek - yerleşme şartlar kabule zorlamıştır.

Monopolist evreye geçişle birlikte, önemli dönüşümler de başlayacaktır. Finans kapitalizmi, toprak rantını yavaş yavaş kendi tekeli altına almaktadır: Bu elkoymanın bellibaşlı yolu durumundaki ipotek kredisi, konutların finansmanını da kapsamaktadır. Uygulanan faiz hadleri, özel binaların rantabilitesini hemen hemen sıfıra indirmektedir. çünkü kiraları sınırsızca arttırmak olanağı yoktur. Dolayısıyle de toplumun ve kapitalist devletin, nüfusun minimum yerleşme ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir konut politikasını gerçekleştirme gücüne sahip olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu eksiklik, konut herhangi bir tüketim maddesi olmayıp en ilkin işgücü'nün yeni baştan vücutta toplanmasına katkıda bulunduğu için, daha da ciddi bir nitelik kazanmaktadır.

İşçi hareketinin Fransa gibi bir ülkede örgütlenmesi, emekçilerin yerleşme yerlerinin büyük çapta düzeltilmesini sağlamış bulunmaktadır. Yapım işlerinin önemli bir kısmını gene özel inşaatçılar gerçekleştirmektedirler; bunun için de bu kişiler, spekülasyondan (yerleşmenin kent çevresinde daha ucuz arazilere kaydırılması» » emek gücünün nispeten yüksek değerinden yararlanmaktadırlar. Kira bedellerinin yeterince rantabl olmayışı, mülkiyet yada ortak mülk «edinme»nin genelleşmesiyle dengelenme yolundadır. Ama emekçiler, nispeten iyi durumlarını bir «sosyal inşaat» sektörünün kurulmasına borçludurlar asıl HLM'ler ve primli konutlar, bu bakımdan önemli bir rol oynamıştır.

Bugün bu kazanımların yeniden tartışma konusu yapılması ve sonuçlarının ortadan kaldırılmağa çalışılması da söz konusudur: her yıl yapılan sosyal konutların sayısındaki nispî düşüşten gayrı, tavan fiyat uygulaması (maksimum bir amenajman, maliyeti) da, tüm borçlanma hak ve olanaklarına rağmen, (arazi spekülasyonu kredi olanaklarını ağır şartlara bağlı duruma sokuduğu ölçüde) yerleşme yerinin kalitesinde bir zorunlu düşüşe yolaçmakta ve aynı zamanda da kira bedellerini bir çok işçi ailesinin ödeyemeyeceği oranda yükseltmektedir. Özel inşaat alanındaki özel mülk edinme olanakları da yükümlerin ağırlaşmasıyla atbaşı gitmemektedir: bugün işçi, böyle bir

mülk edinebilmek için yıllık gelirinin 5-10 katını ayırmak zorundadır...

Sosyalist ekonomide, yerleşme sorununa çok daha farklı terimlerle yaklaşılmıştır; toprağın kolektif mülk oluşu ve lojmanlar için bir «genel fon»un kuruluşu, için nicel yanlarının metotlu bir şekilde hallini sağlamıştır. 13 metrekare norm olarak alınmakta ve sorunun bu eşiğin ötesinde kritik olmaktan çıktığı kabul edilmektedir. Kira ücretleri, sadece bakım masraflarına ve (50 yada 100 yıl üzerinden) amortisman payına göre hesaplanmaktadır. Nitel bakımdan yerleşme yerl, hiç bir sosyal «ayrılık ve ayrıcalığı» içinde barındırmaz. Konut hiç bir zaman çalışma yerinden uzakta değildir ve minimum bir yan donanım (kreşler, bahçeler, vs.) daima insanların hizmetine sunulmuştur. Teknik ve mimarî tercihleri. ayrılan kaynakların en iyl şeklilde kullanımına bağlı olarak, öncelikle geliştirilecek olan yerleşme yeri tipleri belirlemektedir.

YESENİN Sergey (Ryazan - 1895 / Leningrad 1925): Sovyet şairl. Bir köy ailesinin oğludur. «Eski iman»ın müridlerinden, hali vakti yerinde bir köylü olan dedesi tarafından yetiştirilmiş, önce bir köy okulunda, sonra da kısa bir süre için bir papaz seminerinde öğrenim görmüştür. 1912 yılında Moskova'ya gelen Yesenin, bir süre tipograf olarak çalışmış, bu arada popülist sanatçı ve edebiyatçı topluluklarına katılmış ve Halk Universitesi kurlarını izlemiştir. 1915'te Petrograd'a gidecek ve başkentin edebî salonlarında, hem şiiri hem «köylü» kişiliği sayesinde büyük itibar kazanacaktır. Yesenin bu sıralarda, sembolizm ve akmeizmin izinde yürümektedir.

Askerlik hizmetini zor belâ bitirmiş, bu arada, devrimci - sosyalist filozof İvanov Razumnik'le tanışıp dost olmuştur. 1917 ihtilâline bu partinin saflarında katılan ve partinin sol kanadıyla birlikte kayıtsız şartsız bolşevik politikayı destekleyen Yesenin, İhtilâle, Blok ve Beliy'in yanı sıra, mesyanik (Mesih'in gelişiyle ilgili) bir anlam yüklemektedir. Ne var kl, büyük şalrin bu mesyanizminde, mistik ve anarşist tipte bir köylü ütopizminin izlerl görülür. Daha sonra imajinistlerin şiir hareketine katılan Yesenin, onlarla birlikte yorucu ve rezaletlerle dolu bir bohem hayatı yaşamağa koyulmuştur. 1922'de devrin ünlü dansözü Isadora Duncan'la evlenmiş, Avrupa ve Amerika'yı dolaştıktan sonra karısını terkederek Rusya'ya dönmüş ama çok geçmeden şifa bulmaz şekilde alkole ve nevrasteniye tutulmuştur. Bu çırpınışlı hayat, 1925 yılında, Leningrad'da bir otel odasında intiharla son bulacaktır.

Yesenin, çeşitli şiirlerden, bir manzum trajedl ve pek az nesirden kurulu, temel bakımından lirik bir eser bırakmıştır. Modern Rus şairlerinin hiç şüphesiz en büyüklerinden blri olan Yesenin'in esas olarak köylü ruhundan kaynak alan şiiri, aynı zamanda devrimci dönüşümlerln tutkusuyla ataerkil çocukluk âleminin özlemi arasında parçalanmış olan kendi iç dünyasının çelişkisini, trajik bir şekilde yansıtmaktadır.

YESENİN'den şiirler

SERSERİ

Islak süpürgesiyle yağmur süpürür
Döküntüsünü kırlarda söğütlerin.
Tükür yaprakları rüzgâr, öbek öbek tükür!
Ben de senin gibi bir serseriyim.

Tenbel yürüyüşü mandalar gibi
Sık ve mavi ormanlarda ağaçların da
Gömüp dizlerine dik gövdelerini
Böğürmeğe koyulmasını isterim.
.....
Rusya, ormanlar ülkesi Rusyam benim!
Ben seni çığırmış olan tek ozan,
Nanelerle rezedelerle besledim
O hayvani hüznü şiirlerimden taşan.
.....
Çoktan solup gitti başımdaki çalılık çoktan,
Şarkıların zindanında işte çürümekteyim.
Gönül sürgününde değirmen taşını mısraların
Döndür babam döndürmeğe mahkûm edildim.

Ama sen gene korkma tükür deli rüzgâr
Yapraklarla ört üstünü çimenlerin.
Bak bana hâlâ «şair» diyorlar
Oysa ben de senin gibi bir serseriyim.

*«BİR SERSERİNİN İTİRAFLARI»*ndan

Gene de mutlusunuz zavallı köylü atalar
Korkmazsınız Tanrıdan bile
İçler acısı geçmişinizden korktuğunuz kadar...
Bir de bilseydiniz anlasaydınız bir
Ki oğlunuz bugüne bugün
Rusya'nın en büyük şairidirl
Buz gibi bir suratla karşılamaz mıydınız onu
Sonbahar otlaklarında yalnayak dobelendi diye?
Ama bugün işte
Ayağında cilâlı pabuçlar var!
Başında gösterişli bir şapka

Gene de yitirmedi bakın
O ahmakça efeliğini..
Kasap kapılarındaki inek heykelini
Görünce selâma duruyor gene..
Ve şehir meydanında bir atlı araba görünce
Köyünün tezek kokusuyla doluyor ciğerleri.
Ve tıpkı bir gelin eteğinin kuyruğunu tutar gibi
Beygirlerin kuyruğunu okşamağa koşuyor.

KANDIRMAK İSTEMEM KENDİ KENDİMİ

Kandırmak istemem kendi kendimi,
Ama sialı yüreğimde hep bir kaygı var:
Bilmiyorum niçin bana: O Yesenin rezili..
Bilmiyorum niçin bana: O şarlatan.. diyorlar?

Ne bir cani ne de bir haydutum ben,
Masumları kurşuna da dizmedim dizdirmedim.
Yoldan geçenlere durmadan gülümseyen
Bir sokak serserisiyim o kadar.

Sabahtan akşama değin gezinmekteyim
Moskova yollarında muzip ve mağrur,
İnsan sevmeyen başıboş köpekler
Ayak sesimi işitir işitmez durur.

Kardeşçe başını eğip selâmlar beni
Karşılaştığım her uyuz beygir
Gönül yoldaşıyım tüm hayvanların.
Hastadır: Bir şiir yazarım iyileşir.

İstemiyorum boşuna gitmek kadınların,
Ahmakça kaygılarla çarpmamalı bu yürek.
Hüsnümü boğmak üzre bana katırların
Önüne serpilmeğe bir avuç arpa gerek.

YESENİN

Bambaşka bir düzenin kanununuyum ben.
İnsanlara da dostluk duymam âsiyim.
Hazırım en güzel kravatımı hemen
Boynuna takmağa şu sersefil köpeğin.

'Ancak böyle düzelir bulurum keyfimi,
Dağılır içimde sis bir güneş doğar.
Ve işte bundan bana: O Yesenin rezili..
Ve işte bundan bana: O şarlatan.. diyorlar.

YİRMİALTILAR BALADI

Söyle, şair, şarkıyı
Söyle
Gök bezi mavidir
Öyle
Denizin de şarkıdır mırıltısı
Mırıltı...
Yirmialtı onların sayısıydı, yirmialtı
Mezarlarını kumlar saklamaz
İkiyüz yedinci versta da
Kurşuna dizildiklerini
Kimse unutmaz
Denizin ardında
Orda
Havada dolaşan duman
Görüyor musun kum altından
Kalkıyor Stepan Şaumyan
Kumlu çöl tenha mı tenha
Bak. orda elli el daha
Kalkıyor püfünü silerek
Diyor yirmialtılar:
Bakü'ye gitmemiz gerek
Bir görelim durdukça duman
Nasıldır bizim Azerbeycan»
Gece,

Bir kavun misali
Yuvarlatıyor ayı
Dalgalar yalıyor kıyıyı
Tam böyle bir gece
Frenkler
Onları kurşuna dizdiler.

Sosyalizm uğruna
Haydi kalk
Ayağa kalktı bütün halk
Çarlığa karşı
El ele
Hem köylü hem de amele
İliç vardı Rusya'nın orda
Beylerin başına çekiç
İndiren atamız İliç
Kafkas'taysa burda
Bunlar
Bunlar vardı, yirmialtılar
Gece karanlığı hafifçe
Hafifçedir o, bu gece
Bakü üstünde uçuyor karaltılar
Yirmialtılar
Yirmialtılardır bu karaltı
Yirmialtı.
Hışıldıyan
Ne yel, ne duman
Konuşuyor dinle, Şaumyan:
«Çaparidze, sen hele bak
Köylünün elinde toprak
İşçinin elinde
Ekmek
İktidar onların demek
Bak, petrol kuyuları işler

Her yerde trenler, gemiler
Her yerde bunlar dolaşır
Ve kızıl yıldızı taşır»
Çaparidze diyor:
«Evet
Bu büyük, pek büyük nimet
Görülüyor ki emekçiler
Tamamiyle güce ermişler.
Gece, bir kavun misali
Yuvarlatıyor ayı
Dalgalar
Yalıyor kıyıyı
Tam böyle bir gece
Frenkler
Bizi kurşuna dizdiler»
Sosyalizm uğruna
Haydi, kalk
Ayağa kalktı
Bütün halk
Çarlığa karşı
El ele
Hem köylü hem de amele
İliç vardı Rusya'nın orda
Beylerin başına çekiç
İndiren atamız İliç
Kafkas'taysa burda
Bunlar
Bunlar vardı, yirmialtılar.
Bakü'nun üstünde
Şafak sökmeğe başlar
Sustular artık
Aziz karaltılar
Kimi alnından yaralı
Kimi göğsünden
Dönüyorlar
Mezarlarına Bakü'den
Söyle, şair, şarkıyı
Söyle
Gök bezi mavidir
Öyle
Denizin de şarkıdır mırıltısı
Mırıltı...
Yirmialtı onların sayısıydı
Yirmialtı.

Türkçesi : Lel STAROSTOV

«LENİN»den

Rusya...

Söyle nerden çıktı nasıl yetişti
Seni temelinden sarsan bu âsi?
Bu ağırbaşlı deha! Ve nasıl fethetti beni
O sade görünüşüyle!
Fırtınanın bağrına sürmezdi atını
Ata binmesini bile bilmezdi..
Ne kelle kasmişliği var
Ne de karşısından ordu kaçırmışlığı..
Sevdiği tek şey cinayet konusunda
Bildiren avıydı o kadar.
Tam bize göre bir kahraman!
Biz ki bayılırız papazlara..
Sümüklü çocuklara varana
Kışın O değil miydi kısık kayan?

Cilveli hanımların hoşuna gitmezdi pek
Saçları yoktu çünkü dalga dalga..
Yayla misali çıplak kafasıyla
Yoksulların ortasında görüyorum onu şimdi.
Ürkek sade yumuşak,
Ve çözülmez bir soru gibi yükseliyor gözlerimin önünde..

Ve anlamıyorum zorla değil ya,
Hangi kuvvet bu çelimsiz adamda
Dünyayı sarsmağa yetti..
Ve temelinden sarstı dünyayı..
Gürle fırtına, gürle ve dön,
Kasırgalar hâlinde büzül
Ve yıkayıp arıt bu halkı
Mapusanelerle kiliselerin utancından!
. .
Sinsi bir çürük gibi kokan krallık!
Yüzyıllardır sona ermeyen şenlikler!
Ve iktidar! Büyüklerin
Fabrikatörlere bankerlere sattığı!
Ve inleyen halk ve inleyen memleket
Ve işte O...

Kudretli bir söz ve yepyeni kaynaklara
Alıp götürdü bizi.
Acı çekmemek için, dedi.
Emeğin ellerine güvenmek gerek
Ve kesin kurtuluş için kendinize
Kendi iktidarınıza güvenmek..

Islık çalan fırtınanın içinde
Yürüdük izleyerek bakışlarını
Ve tüm halkların hürriyetini gördüğü
Noktaya vardık..
...
Ve işte öldü şimdi..
Ne ahmakça oluyor ağlamak!
İlham perilerini de bozguna uğrattı felâket!
Bakır boruların ürkütücü sesi
Son bir elvedâ çekiyor... elvedâ...
Kurtarıcımız yok artık.

Kurtarıcımız öldü ama geriye kalanlara
Şu gürleyen memleketi
Betonla örmek düşüyor.
Arda kalanlar için. evet,
Kimse cüret edip demesin ki
Lenin yok:
Ölümü yıkmadı bizi.

Eskisinden daha da çetin ve kararlı,
Bütünleyeceğiz eserini.. eserimizi.

UZAKLAŞAN RUSYA

Lenin'in zaferleriyle yetiştik biz
Daha çok şey var öğreneceğimiz.
Dudaklarımızda yeni şarkılar
Ama nedense
Hep gönülsüz söyleriz.

Dostlar! Dostlar!
Ne biçim bir ikiliktir bu memleketimizde.
Bakıyorum bakıyorum da
Ya sevinç gösterilerinin altında gizlenen keder!
Paçaları sıvayıp koşmak geliyor içimden
Komsomol'un ardı sıra...

Kendi kederimi eskilere yormak istemem
Ama soruyorum niçin gençler gibi eskiler
De ordan oraya koşuyor,
Bir binadan arta kalan moloz misali
Çürüyüp dağılmaları gerekirken
İşte ben... ki ne genç ne ihtiyarım...
Ben bile
Ancak gübre olarak işe yararım bu devirde..
Tatlı hayaller kuruşum meyhanede gitar sesiyle
Bundan..

İnle sevgili gitar,
İnle durmadan!..

Gönlünden ne koparsa çal bana güzel çingenem,
Çal ki unutayım zehirli günleri
Huzursuz ve sevgisiz geçen!

Nasıl suçlamam Soyet iktidarını
Nasıl dargın olmam nasıl incinmem
Ki zerresini bulamadım mücadelelerinde
Benim o pırıl pırıl gençliğimin!

Peki ya ne mi gördüm ?
Savaşlar gördüm sadece,
Top seslerini dinledim
Şarkı yerine..
Soluğum kesilinceye dek dünyayı dolaştığım
Bundan..

Mutluyum gene de:
Bu fırtına yığını içinde
Hiç kimsenin tatmadığı izlenimleri tattım,
Kasırga,
Ve altın çiçeklerle süsledi kaderimi
Yenilerden değilim hayır, uzaklaşanlardanım,
Gizlemek boşuna,
Geçmişte gömülü kaldı bir ayağım,
Çelikten ordularına yetişeyim derken yuvarlanıp kaldığım
Bundan..

Başka insanlar da var bilmez değilim
Çok daha mutsuz
Çok daha unutulmuş,
Unutulmuş geride kalan bir ses gibi
Kendilerine yabancı bir dünyada.

Bilmez değilim evet
Çünkü inceledim:
Çok daha hüzünlüydü gözleri inek gözlerinden
Ve kanları pıhtılaşıp kalmıştı bir bataklık gibi
Sınırsız çırpınışı ortasında insanların.

O durgun suya taş atmak mı dediniz?
Sakın!
Leş kokusu çıkar sadece..
Bırakın ölüp gitsinler yapraklar gibi,
Kendileri kendilerinde yalnız.

Bir de başkaları var
İman sahibi
Gene de ürkerek bakarlar geleceğe,
Biraz önünden biraz ardından dokunup
Yeni hayattan söz açarlar.
Bir kereden fazla dinlemem sözlerini:
Hep aynı yere çıkar:
Pekalâ bize göreymiş Sovyet rejimi, inanıyorlarmış..

YESENİN

Sabretmeliymiş biraz o kadar..
Pek az şey gerekli bu adamlara, anlaşılan!
Soğan ekmeğe bağlı tüm hayatları..
Bense acılık dolu gözü doymazın biriyim..
Geceler boyunca dönüp dönüp kaderime küfrettiğim
Bundan..

Nasıl imreniyorum bilseniz nasıl
Hayatını bir savaş gibi gerçekleştirmiş
Bir büyük fikri savunmuş olanlara!
Ve ben, koskoca gençliğimi yitirip gitmişim de
Bir tek anıya olsun sahip değilim..
Rezalet olursa bu kadar olur,
Kepazelik bu kadar!
Dar geçitte buldum kendimi dostlar:
Yoksa, vermiş olduğumu değil de
Beleşten almış olduğumu vermeyi
Ben de bilirdim.

Sevgili gitar inle,
İnle durmadan!
Ve sen çingene, çal bana ne koparsa gönlünden onu çal..
Çal da unuttur huzursuz ve sevgisiz geçen
O zehirli günleri!

Ama ne şarap unutturabilir bu hüznü
Ne de yalnızlık avutabilir ruhumu artık
Bilirim.
Komsomol'un ardından
Paçaları sıvayıp koşmak istediğini
Bundan..

SON MEKTUP

(Şairin cesedinin yanında bulunmuştur)

Sen kökleri içimde uzanan..
Elveda sevgili dostum elveda,
Ayrılık yazılmış alnımıza
İlerde gene karşılaşırız inan..

Elveda dostum, el sıkışmadan
Sessizce.. Ne keder ne tasa gerek:
Ölmek yeni bir şey değildir bu dünyada
Ama yaşamak da yeni bir şey olmasa gerek.

YESENİN Üzerine

Kapri adasındayım; yıllardan ya 1907, ya da 1908, Stefan Zeromski, Bulgar yazar Petko Todorov'la bana rastlantıların Krakov kentine getirdiği Zmudz yada belki Mazur adasında Polonyalı bir köylünün başından geçenleri anlattı. Köylücük kentte kendini kaybedivermiş. Saatlerce sokaklarda dolaşmış, ordan oraya gitmiş ama kentin dışındaki açıklıklara, köyüne benzeterek rahat edeceği kırlık alanlara varamamış bir türlü. Sonunda, kent onu pençesinden salıverir belki düşüncesiyle diz çökerek bir iki dua mırıldanmış, ve ırmağın onu özgürlüğe götüreceğini umarak köprüden Vistül'ün sularına atmış kendini. Boğulmaktan kurtarılmış ama aldığı yaralar yaşatmamış adamcağızı.

Bu sade ve yapmacık öyküyü Sergey Yesenin'in ölümü hatırlattı bana. Onunla ilk kez 1914 yılında Kluyev'le birlikte tanışmıştım. On beş, on yedi yaşlarında bir çocuk izlenimi bırakmıştı bende. Kıvırcık saçları, mavi gömleği, köylü biçimi ceketi ve uzun konçlu çizmeleriyle Madam Samokliş Sudkovskaya'nın genç Boyarları gösteren kartpostallarını andırıyordu. Yesenin'in yüzü de aynı o Boyarlarınkine benziyordu. Sıcak bir yaz geceydi, üçümüz Basseinaya Caddesi boyunca yürüdük, sonra Simeonovski Köprüsü'ne geldik, bir süre durarak Neva ırmağının karanlık sularına baktık. Ne konuştuğumuzu hatırlamıyorum ama sanırım, yeni patlayan savaştan söz ediyor olmalıydık. Yesenin, koca Saint Petersburg kentinde dünyası tersine dönmüş, nerden geldiğini şaşırmış, utangaç, sıkılgan bir genç izlenimi bırakıyordu insanda.

Böylesi kız suratlı delikanlılara genellikle Kaluga, Orel, Ryazan, Simbirsk ve Tambov gibi küçük kasabalarda rastlanır. Ya bakkal çırağı, ya marangoz yamağı, yada diyelim, gece kulüplerinde şarkıcı, dansöz olur böyleleri. Yada en iyi olasılıkla «dini bütün» tacir çocuklarıdırlar.

Sonraları, onun canlı, sürükleyici ve yürek atışlarını duyuran şiirlerini okuduğumda, o dizelerin o gece Simeonovski Köprüsü'nden sarkarak kara kayalar arasında akmakta olan kadifemsi karanlık sulara arada bir tüküren o dalgın, resim gibi delikanlının kaleminden çıktığına inanamadım.

Altı, yedi yıl kadar sonra Yesenin'i Berlin'de A. N. Tolstoy'un evinde gördüm. O ilk tanıştığım kıvırcık saçlı halim selim delikanlıdan tek o berrak bakış kalmıştı; o gözler bile parlaklığını biraz yitirmişti sanki. Gözleri sinirli ve kimi zaman korkutmacı yada azarlar bakışlarla, kimi zaman ne diyeceğini bilmez, utangaç yada ürkek, güvensiz tavırlarla ondan ona konuyordu. Bana öyle geldi ki, insanlara karşı yakınlık duymuyor bu delikanlı. Üstelik akşamcı olduğu her halinden belli. Gözkapakları şişik, gözleri kızarık ve teni solgun ve ölgün. Az uyuyan ve temiz havadan yoksun olanlar böyledir hep. Elleri kımıl kımıl, yerinde duramıyor. Huzursuz ve dalgın. Evet, aklı başka yerde sanki. Çok önemli bir şeyi unutmuş da ne olduğunu bir türlü hatırlayamıyor gibi.

O gün yanında İsadora Duncan ve Kusikov da vardı.

Kusikov'u göstererek, kısık ve bir bakıma fısıldar sesle, «Bir şair daha,» diye tanıttı onu bana. Sonradan anladığımıza göre çalmasını bilmediği gitarıyla mitarıyla burnu havada bir delikanlıydı Kusikov. Fazlalık bir yaratık gibi duruyordu. Duncan'a gelince birkaç yıl öncesi sahnede görmüştüm bu kadını. O vakitler genç kadının tanrıdan aldığı esinle dansettiği söylenirdi; hatta bazı gazeteciler «olağanüstü gövdesi bizi ırkının aleviyle yakıyor» diyecek kadar ileri gitmişlerdi.

Ancak ben, böyle «esinli» danslardan anlamadığım gibi sevmiyorum da. Bu kadının sahnede hoplayıp zıplaması, kıvranıp kıvrılması bana hiç tat vermemişti. Kadına acımıştım bile o gün; çünkü üzerinde pek az giysi bulunan zavallı dansöz, soğuktan donuyormuş da sahnede kendini ordan oraya atarak ısınmaya, soğuğun pençesinden kaçmaya çalışıyormuş gibi gelmişti bana.

Bu karşılaşmamızda da, güzelce bir yemek yiyip birkaç kadeh votka attıktan sonra dansetti. Dansetmiyor, yaşının omuzlarına yüklediği yıllarla, ün ve aşklarla beslenmiş ama gene de aç gövdesi arasında bir savaştı bu. Bu sözlerimle kadını aşağılamak istiyor değilim; yaşlılığının getirdiği doğal bir durumu anlatmaya çalışıyorum yalnızca.

Pas renkli giysisi içinde, duygularını içine sığdırmayacak kadar küçük bir odada kıvranıp bükülen yaşlı ve etli butlu bir kadın... Bir avuç solgun çiçeği göğsüne bastırmakta. Al al, tombul ve sevimsiz

yüzünde anlamsız bir gülümseme...

Ryazan'lı eşsiz ozanın yanında, binlerce Avrupalı estetin ve dans sanatı hayranlarının el üstünde tuttuğu bu ünlü kadın, ozana fazla gelen bütün şeylerin bir toplamı gibi duruyordu. Ona gerekmeyen herşey kadında somutlanıyordu. Belli bir önyargıyla konuşuyor değilim, şimdi toparladığım düşünceleri, sonradan vardığım bir değerlendirmeyi de anlatmıyorum burda: O gün, orada, o kadına bakarken aklımdan geçenleri, gerçek izlenimlerimi söylüyorum size. Büyük bir sıkıntı içinde onu izlerken, ozanın yüreğinden taşan şu solukların anlamını nasıl içinde duyar bu kadın diye düşünüyordum:

Küçük bir saman dağının tepesinde
Gökteki ayın yüzünü alıp
Onun ağzıyla saman çiğnerken
Gülümsemek
Ne güzeldir!

Ya şu alaylı sözcüklerden ne anlardı bu kadın:

Başındaki şu şapka
Silindir
Kadına göre değil.
Ya yüreğimdeki aşk
—dayanamıyorum—
Derdim aşkıma gömülmüş
Altın Başaklar soluyor
Benden doğru
Yarin kısrağına doğru

Yesenin, Duncan'la konuşurken el kol hareketleri yapıyor, arada bir kadının dikkatini çekmek için dirseğiyle, diziyle dürtüyordu. Dans sırasında, Yesenin masaya oturdu, şarabını yudumlamaya koyuldu. Gözucuyla kadına bakıyor, olanlardan hoşlanmadığını belli ediyordu. Belki de şu acımalı sözcüklerin kafasında bir dize oluşturması tam o sırada olmuştur:

Sevdiler seni, kirlettiler, bozdular...

Sanki artık alıştığı, korkmadığı ama gene de ağırlığı altında ezildiği bir karabasan gözüyle bakıyordu kadına. Başına sinek konan kabak kafalı bir adam gibi irkildi birkaç kez, dalgın dalgın başını salladı.

Derken yorulan Duncan dizüstü çöktü, gevşek ,çağırgan bir gülümsemeyle şairin yüzüne baktı. Yesenin şiini kadının omuzuna koydu, ama başını öte yana çevirdi. Ve bana öyle geldi ki, çaresizlikten fışkıran kaba ama gene de acımalı sözlerden oluşan şu dizeleri tam o sırada düşünmüştür:

Bakma bana koca bebek
Şımarık çocuk seni!
Elimden bir kaza çıkacak şimdi.
...Sevgilim, ağlıyorum
N'olur, n'olur darılma e mi?

Yesenin'den şiir okuması istenince, dünden hazır gibi ayağa kalktı, Khlopuşa'nın monoloğunu okumaya başladı. Başlangıçta mahkûmun ağlamaklı çığlıkları gerçekmiş gibi geldi dinleyenlere. Üyesine iyi bir oyun sergiliyordu ozan.

Kör eden, kanayan, çıldırtan sis!
Sen nesin? Ölüm müsün?
Sen nesin?

Ancak az sonra, karşımda çok usta çok güçlü bir şiir söyleyiciyle karşı karşıya bulunduğumu anladım. Onu dinlemek acı veriyordu insana, rahatsız ediyordu. Böyle şiir okumaya ne beceriklilik derim ne de artistik —çünkü böylesi nitelemeler, kişinin tutumuyla ilgili ipucu vermezler. Ozanın sesi kaba denecek kadar kalın, pürüzlü ve düpedüz yürekler acısıydı. Khlopuşa'nın dümdüz sözlerini özel birçabayla, büyük güç harcayarak söylüyordu. Mahpusun değişik tonlarda seslendirilen isteği görülmedik bir içtenlik, şaşılası bir güçlülük taşıyordu:

O adamı görmek isterim!

Bu sözleri, büyük bir korkuyu dile getiren şu dizeler izliyordu:

Nerede o adam? Nerede? Yoksa...
Yoksa... Yok mu?

Böylesine ufak tefek ve zayıf bir gövdeden öylesine güçlü duyguların yansıyacağına, böylesine kusursuz bir anlatım duyulacağına inanmak olanaksızdı. Okurken yüzü kül gibi oldu ozanın, öyle ki, kulakları nerdeyse boz renkli göründü. Elleri, orkestra yönetircesine zamanları belirten hareketler yapıyor, dizelerin ölçüsünü umursamıyordu. Ne var ki bütün bu gariplik, hiç yersiz kaçmıyordu. Çünkü belli bir uyum yoktu şiirde ve sözcüklerin ağırlığı hiç birbirini tutmuyordu. Sözcükleri dört bir yana fırlatıyordu sanki —bir ayaklarının dibine, bir uzaklara yada birinin kinli suratına... Gergin kaba ses, telaşlı, atılgan ama hep yarım kalan hareketler, ilahi söyler gibi sallanan bir gövde ve acı içinde kıvranan gözler... Bütün bunlar şairin o andaki çevresiyle bütünleşiyordu.

Bir de, Pugaçov'un üç kez sorduğu o soruyu okuyuşu anlatılmaya değer:

Çıldırdın mı sen?

Önce bağır bağır, öfkeli bir sesle, daha sonra alçak ama daha güçlü:

Çıldırdın mı sen?

Ve son olarak, umutsuzluk içinde boğulan bir fısıltı gibi:

Çıldırdın mı sen?
Kim demiş mahvolduk diye?

Bu sorudaki heyecanı anlatmak üç:

İnsan kendi ruhuna tökezler mi?
Bir çuval yük mü ruh omuzlarda?

Kısa bir sus işaretinden sonra umutsuzluk ve veda soluğu duyuldu:

Sevgili yoldaşlarım
Sizden çok sevdiğim yok...

Öyle dokundu ki bu hava bana, gözyaşlarımı zor tuttum. Hiç unutmam, ağzımı açıp da tek bir övgü sözcüğü dile getiremedim; aslında onun da buna pek ihtiyacı yoktu.

Sonra yedi eniği boğulmak üzere götürülen köpeği anlatan şiirini okumasını istedim.

«Yani yorulmadınsa... dedim.

— Şiir beni yormaz,» dedi. Sonra biraz utangaç, «Neden Köpeğin öyküsünü seviyorsunuz?» diye sordu.

Rus edebiyatında, hayvanlar üzerine böyle ustalıklı böyle duygulu, sevgi dolu şiiri ilk onun yazdığını söyledim.

«Evet, hayvanları çok severim,» dedi. Düşüncelliydi. «Bütün hayvanları severim.» Claudel'in Hayvanın Cenneti adlı kitabını okuyup okumadığını sorduğunda yanıt vermedi, iki eliyle başını kucakladı ve Bir Köpeğin Türküsü adlı şiirini okumaya başladı.

...

Ve sokak köpeğinin
Zavallı üzgülü gözyaşları
Altın yıldızlar gibi düştü
Karın üzerine.

Bu son dizeleri okurken kendi gözleri de dolu doluydu. Bu dizeleri dinladıkten sonra, Sergey Yesenin'in, düpedüz insan değil, doğanın şiir için, S. Sergeyev - Tsenski'nin dediği gibi «tarlaların sınırsız üzüntüsünü», bu dünyada yaşayan, soluyan her şeye karşı duyulan sevgiyi ve insanoğlunun her şeyden çok hakettiği o se-

vecenliği dile getirmek için yaratılmış bir örgen olduğunu düşünmeden edemedim. Bu düşünceler, Kusikov'la gitarının, Duncan'la danslarının anlamazlığını daha duyulur hale getirdi. Dünyanın en donuk kenti Berlin'i, eyaletlerin en sönüğü Brandenburg'u ve bu en yetenekli, en Rus şairi çevreleyen her şeyi yersiz, gereksiz kıldı gözümde.

Akşamın çökmesiyle canı sıkılan Yesenin, kendi köyü Ryazan'lı kızları okşar gibi Duncan'ın sırtına dokundu. gürültülü bir yerlere gitmeyi önerdi. Luna Parka gitmeye karar verdik

Kapıda paltolarımızı giyerken Duncan hepimizi sıradan öpmeye başladı.

Kırık dökük Rusçasıyla, «Ruslar iyi,» diyordu. «Başka yerde bulunmaz böyleleri...»

Yesenin, beceriksiz bir kıskançlık gösterisi yaptı. Kadının sırtına vurarak, «Yabancıları öpeyim deme bir daha!» diye bağırdı.

Bana öyle geldi ki, tek, yanındakilere yabancı diyebilmek için böyle davrandı.

Luna Parkın neşeli havası Yesenin'i canlandırdı. Bir gösterişten ötekine koşuyor, çirkin bir kâğıt maskenin ağzına top atmaya çalışan yada üstüne ayak basanı sallayıp sallayıp yere atan bir merdivene tırmanmaya çabalayan saygıdeğer Almanları izliyordu. Böyle sanat yanı olmayan bir yığın eğlence aracı vardı; her taraf ışıl ışıldı. Ve «şişmanlar için» diyebileceğimiz Alman müziği bas bas bağırıyordu.

«Çok şey yapmışlar ama hepsi uydurma,» dedi Yesenin. «Çamur atmak için söylemiyorum, ha,» diye ekledi hemen ardından.

Sonra, «çamur atmak» deyişinin «iyi bir şeyi kötülemek» sözlerinden daha iyi olduğunu söyledi

«Kısa deyişler her zaman için uzunlarından yeğdir,» dedi

Parktaki eğlence yerlerini bir bir ve çabucak görmek istemesi, onları bir an önce unutmak istemesine yorulabilirdi Yuvarlak bir kulübenin önünde birden durdu; içerde çizgili bir şey gürültülü gürültülü dönüyordu. Yesenin, birden hızlı hızlı konuşarak, «Benim dizelere gerçekten gerek var mı dersin?» dedi. «Ve genel olarak, sanat, yani şiir demek istiyorum, gerekli mi?»

Soru, neredeyse yerindeydi: Luna Park, Schiller'siz pekâlâ işliyordu.

Yesenin, benden yanıt beklemeden bir içki içmemizi önerdi.

Bahçeli gazinoyu dolduran neşeli kalabalık arasında sıkıldı gene. Dalgın ve bıkkın görünmeye başladı. Şaraptan da hoşlanmadı.

«Ekşi,» dedi. «Yanık kuştüyü kokuyor. Fransız, şarabı istesenize garsondan.»

İstediği gelince, gene hiç tat almadan, iğrenç bir görevi yerine getiriyormuş gibi içti. Uzakta, kara bulutların oluşturduğu bir duvar önündeymiş gibi görünen ve küçük bir havuzun üzerine gerili lâpte gösteriler yapan kadına daldı gözleri. Birkaç dakika öyle kaldı. Kadın, renkli ışıklarla aydınlatılıyor ve havai fişekler tam başının üzerinden geçerek kara bulutlara gömülüyormuş gibi görünüyordu. Bu rengarenk ışıkların yansısı havuzdaki suyu bir anlığına boyuyordu sanki. Görüntü çirkin olmaktan uzak, hatta, hemen hemen güzeldi, oysa Yesenin şöyle mırıldandı:

«Her şey insanın sınırlerini yıpratmak için yapılmış burada. Ellerinden geleni yaparlar hep... Ama ben gene de sirki severim. Ya sen?»

Şımarık, varlık içinde yaşamış bir burnu büyük izlenimi bırakmıyordu insanda. Kendi düzeyine uymayan bir eğlence yerine yalnızca görev duygusuyla, yada Tanrıya inanmadıkları halde kiliseye giden insanlar gibi adet yerini bulsun diye gelmişti sanki. Aylının bir an önce bitmesine bakıyordu, çünkü yabancı bir Tanrı'ya dua edildiğinden, onun ruhuna hiç ama hiç seslenmiyordu bu dinsel tören...

M. GORKİ

(Türkçesi: Şemsa YEĞİN

Sergey Yesenin adı anıldı mı, üstümüzden bir güzellik ve insanlık soluğu geçer gibi olur. Ama, bir yandan da bir boğuntu duygusu duyarız. Çünkü onun lirizmi, o muazzam devrimci altüstlük görüntüsü karşısında duyduğu acı ve huzursuzluğu yansıtır. Yesenin'de duyguların, onu halkının geleceğinin gerçek yolunu gösteren akıldan önde geldiğine oldukça sık rastlanır. Ama, mısralarını okurken en fazla kapıldığımız duygu, bir rahatlama ve hafiflik ve bizi kucaklayan güzellikle içiçe girme duygusudur. İşte bu yüzden, Yesenin'in lirizmi, her gerçek sanat gibi kurtarıcı bir güce sahiptir. Güzellikle her karşılaşma, hayata olan güvenimizi güçlendirir ve yeni güçler verir.

Şairin lirizmi, hayatı, insan ruhunun sırlarını, tekrarlanması güç bir gerçekçilikle dile getirmeyi başaran, kendine özgü bir dile sahiptir Yesenin'in, bir lirik şair bir söz kuyumcusu olarak gücü, bana kalırsa, herşeyden önce imajların ve sözcüklerin müziğinin yardımıyla, tüm duyguları, insan ruhunun tüm zenginliklerini şaşırtıcı bir açıksözlülükle dile getirmesindedir. Gorki onun hakkında, «Yesenin bir insandan çok doğanın şiir için özel olarak yarattığı bir orgdur» sözünü boşuna söylememiştir.

Sergey Yesenin, 3 Ekim 1895'de, (şimdiki Ribnovo bölgesinde) Oka üzerinde Konstantinovo köyünde, bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. O dönemde, Ralzan bölgesi Rusya'nın en yoksul ve en geri bölgelerinden birlydl. Köy nüfusunun yarısı, kışın, ekmek parası kazanmak üzere şehre inerdi. Yesenin'in babası Aleksandr Nikitiç, Moskova'da küçük bir kasap dükkanında çıraktı. Yesenin, çocukluğunda köydeki okula gitti ve büyük babasının yanında yaşadı. Bütün yoksulluğuna rağmen, bu kır hayatı, o acı güzelliğiyle Yesenin'in belleğinde unutulmaz anılar bıraktı. Çocukta şiir zevki çok küçük yaşta başladı ve Puşkin, Lermontov, Nekrassov, Koltsov ve İgor'un Deyişleri'nin büyüleyici, şiirsel imajlarıyla beslenip güçlendi. Doğup büyüdüğü toprakların, Yesenin için ona dünyanın güzelliklerini gösteren, sihirli bir iksir yerine geçtiğini söylemek abartma olmaz.

Yesenin'in şiirlerini okurken, ay ışığının aydınlattığı kış yolları veya yazın, «tuz lezzetinde bir boğuntu» süzülen tüm Rusya, insanın gözleri önüne serilir. Renklerle ve kokularla dopdolu olarak, bize kendini, konuksever bir büyük dünya, insana bahşedilmiş ve şairin herşeyini sevdiği bir vatan olarak sunar. Benzetmeleri, imajları, metaforları, şiir dilinin tüm yöntemlerini, şair, bu kırsal dünyadan, baba toprağından alır.

Güneş kağnıya, ay kuzuya veya çobanın borusuna benzetilir. Hemen hemen tüm şiirlerinde bu türden benzetmelere sık sık rastlanır.

Rus doğası ve kırsal hayat genç Yesenin'in şiirlerinin başlıca temalarını oluşturur. Şiirlerinde bu kırsal dünyanın çekiciliği, vatana ve Rus toprağına duyduğu ateşli aşkla içiçedir. Doğa, köy yaşantısı ve vatan, şairde, aynı güzellik duygusu içinde birleşip kaynaşırlar. Vatan sevgisi, onun şiirinin en verimli ilham kaynaklarından biridir.

Orta Rusya'nın çekici ve alçak gönüllü güzelliklerini, sanki canlı bir varlıkmışçasına derin ve heyecanlı bir tutkuyla anlatır. Yesenin Rusya için, son derece canlı, hayat ve hare-

ket dolu benzetmeler bulur. «Irmağın üstüne asılmış, gece, beyaz sularda mavi ayaklarını yıkar», «çayır «rüzgârın yaktığı söğütlerin bakırlarını toplar», «karanlıklar hora teper», «Başında beyaz başörtüsü, çam ağacı, küçücük bir ihtiyar gibi eğilmiş» tir, «ılık gece, taze otları ve çimenlerin köklerini bir küçük hırsız gibi tırtıklar», «Ay boynuzlarını temizler». vs. Şafak, nehir, gökyüzü, ağaçlar, sazlıklar, ay, çayırlar, otlar, Yesenin'in şiirinde her an hareket halinde bir dünya yaratırlar, insanla ve hayatla şiirsel bir ilişki sürdürürler. Bataklık, «bulut üfler», söğütler «titreşerek tesbih çekerler». Yesenin için, tüm manevî hayat doğadaki yaşam ile sarmıştır:

«Sevgili ülke!
Derin akarsularda güneş ışınları
hayal ediyor kalbim.
Binlerce şarkılı yeşilliklerinde
kaybolmak isterdim.»

Yesenin, edebiyata doğduğu toprakların çayırlarını, halkının dilini ve türkülerini soktu. Onun şiirini halk türkülerine ve kolhoz geleneğine bağlayan bağ, apaçık görülür. (Yesenin, Kolstsov'un ustalarından biri olduğunu söylerdi.)

Yesenin'in bütün şiirinde bir hüzün ve melankoli atmosferi vardır, ama bu hüzün ve melankoliden, bir güçlülük, son derece yaratıcı bir güç, doğrudan doğruya ruha işleyen büyük bir huzur doğar. Sadece S. S.C.B.'de değil yabancı ülkelerde de de, binlerce okurun Yesenin'e duydukları sevginin sırrı kuşkusuz burada gizlidir.

İmajlarının şaşırtıcılığı, duygularının hareketliliğinin açıklanması güç esrarı ile, Yesenin'in şiiri bazan güç anlaşılır bir şiir olarak görünse de, gerçekte son derece doğal ve yalın bir ilhamın ürünüdür. Yesenin, zihinleri matematiksel mantığın, albernetiğin soyutlamalarıyla ve modern kültürün tüm yapaylıklarıyla kurumuş olan bizleri, kaynağı zamanın karanlıkları içinde kaybolmuş olan çocukluk duygularımıza geri dönebilir. Ana baba sevgisine, vatan sevgisine, doğaya, sisler içinde duyulan türkülere, yıldızların altında geçirilen gecelere, her türlü yapaylıktan soyutlanmış sevinç ve acılara...

«Hüznümü,
vahşi mısralarımın
sakkumları ve naneleri ile besledim.»

Ama, Yesenin bize kafamızı tatlı bir şekilde oyalayarak sadece hüzün yollarından yaklaşmaz. Hayır, O da, İşler Yolunda! diye bağırmış, o da hayata karşı kendi sevinç ve meydan okuma nağrasını atmıştır.

Mayakovski'nin sosyalist devriminin onuncu yıldönümü için yazdığı İşler Yolunda! şiiri, devrimin eserlerini ve emekçilere getirdiklerini selâmlayan gerçek bir sevinç çığlığıdır. Nihayet özgürlüğe kavuşmuş olan emeğin çılgın sevincidir bu.

Yesenin'de, Mayakovski'nin *İşler Yolunda!* şiirinin değişik bir biçimine, bir başka yaşama sevinci lahisine rastlanır.

Bu olağanüstü tazelik ve Yesenin'in, hayatın, güzelliğin somutlaşması olduğunu böylesine güçlü duyması, özellikle, mısraların başında «ne güzel» nidasının sık sık tekrarlanmasıyla vurgulanır ve yer yer şiire tüm duygusal rengini, bu nida tek başına verir.

«Ne güzel, buğday yığınlarına gülümseyen ve kuru otları kemiren bir hilal olmak!

Ne güzel, sonbahar serinliğinde, bir elma ağacı gibi silkelemek yüreğini rüzgârda!

Ne güzel vücudundan şarkının yakıcı çivisini söküp çıkarmak!
Ne güzel, tarlalarda yapayalnız dolaşmak sonbahar mehtabında.»

Yesenin'in, açık yüreklilliğe, tüm ruhunu çırılçıplak ortaya sermeye özel bir yeteneği vardır. O bir duygu ve gönül şairidir. Ve işte bu yüzden dil engellerini aşan şarkısı, tüm insanlığın şarkısıdır; çağımızın dramatikliği ile dolu bir şarkıdır, büyük savaşların ve devrimci kıyametlerin şarkısıdır. Ve bu şarkı, dünyadaki tüm insanlar tarafından anlaşılır. Yesenin'in yazdığı gibi, lirizm «başkalarının ruhunu duyguların kanıyla okşamalıdır» Yesenin, insanın hayvanın veya bitkinin en küçük acıları karşısında bile tüm ruhu ve sevgi dolu yapısının tüm tutkusuyla titreşir. Mayakovski, «Ben acının olduğu yerdeyim. Her yerdeyim» derdi Yesenin de aynı şeyi söyleyebilir. O yavruları kaçırılan köpekle birlikte acı çeker. Kasabada bir köylünün mezbahaya götürdüğü inekle birlikte acı çeker. Çiğnenen çiçekler ve bitkilerle birlikte, insanın yiyip yuttuğu meyvelerle birlikte acı çeker. Bu konuda, en şaşırtıcı eserlerinden biri, *Ekmeğin Türküsü* adlı şiiridir. (1921).

Hümanizma karşımıza çeşitli görüntülerle çıkabilir. Yaratıcı aşkın, sevilen insana duyulan gurur dolu aşkın yanında, acımaya dayanan aşk da vardır. Yesenin, «hayatını savaşlarda geçirenlere, soylu bir davayı savunanlara» hayranlık duyduğunu ne kadar söylerse söylesin, savaş ve kavga onun tabiatına uygun değildi. «Kaderimi altından örülmüş çiçeklerle süsledi» dediği kasırga karşısında, sevincini ne kadar haykırırsa haykırsın «çok daha mutsuz, çok daha ezilmiş insanlar»ın hayali onu bir an bile rahat bırakmaz. Şair, onların gözlerini görmüştür: Bu gözler «bir ineğin gözlerinden daha mahzun» dur. Ve Yesenin şöyle bağırır

Var mı bir taş atacak bu suya
Bırak
Dokunma.

Aynı yıl, 1924'de, şairin, bir yandan devrimcilerin kahramanca zaferlerinin güzelliğini kutladığı (örneğin *Yirmialtıların Baladı* ve çok dikkat çekici bir eser olan *Büyük Seferin Şarkısı* şiirleri) de öte yandan, «barışçıl insan eserlerinin bağrında» kanları durgun bir göl gibi küflerle kaplanmış insanları hatırlattığı görülür. Bu insanlar ne olacak? İnsanın istenmeyen bir tortu gibi atılması mümkün mü? Yesenin'in gönlü bunu bir türlü kabul etmez.

Acımanın ağır bastığı bu sevgide, kuşkusuz zaafların önemli bir payı vardır ve bu zaafların kaynağı «doğduğu kırların o gevşek havasında» aranmalıdır. Yesenin'de rastlanan bu duygusallık bir Gorki veya bir Mayakovski'nin hümanizmasından çok farklıdır. Mayakovski, Lenin hakkında, «Yoldaşlarına karşı sevgi dolu ve yumuşak, düşmanlarına karşı demir gibiydi» der. Proletaryanın kavgası içinde çelikleşen hümanizma da bu türdendir. Yesenin'e gelince, o tıpkı bir hıristiyan gibi herkese karşı «sevgi dolu ve yumuşacık»tır. Eski geleneklerle beslenen dünya görüşünün ve kavrayışının zayıf noktası burasıdır. Yesenin, proletaryanın çelik ordularının büyük önderi Lenin'den bile, «kışın, soğuktan burnu akmış çocuklarla birlikte kayak yapan, kendi halinde iyi bir insan» tipi çıkarır.

Yesenin'in hümanizması, tarihin yargısı karşısında savunmasız kalır. Yesenin, Anatol France'ın *Tanrılar Susamışlardı* kitabındaki Brotteaux des Illettes gibi (Anatol France'ın alaycı deyimiyle) «sapık bir içgüdüyle,» kan görmeye dayanamıyorsa, en inandırıcı felsefenin bile karşısında çaresiz kaldığı böyle bir «anormallik» gösterlyorsa, ne yapalım! Sanatın gerçek gücü, fikirlerin tartışmalı olduğunu bilsek de, acı çeken bir büyük yüreğin ürünü zaafların çekiciliğine kapılmaktan

kendimizi alamamamızda değil midir? Ve Sergey Yesenin'in, (tıpkı Romain Roland veya bizim şu tatlı Korolenko'muz gibi) acımaya dayalı bir sevgiyi bize salt sanat gücüne dayanarak kabul ettirdiğini nasıl görmezlikten gelebiliriz?

Yesenin otuz yaşında öldü. İlk ciddi yazı denemeleri 16-17 yaşlarına rastlar. Eserinin ikinci yarısı devrimci dönemle çağdaştır. Yesenin en önemli eserlerini bu dönemde yazmış, bu dönemde siyasal bakımdan olgunlaşmış ve sanat yeteneğini geliştirmiştir.

Yesenin'in ulusal ve halkçı soluğu, Oktobr Devriminin ilk günlerinde karşı karşıya geldiği siyasal seçme anında bütün parlaklığıyla ortaya çıkmıştır. Bu soluk, Lenin için yazdığı çok güzel mısralarda, çok dikkat çekici bir şiir olan ve Kafkas halk komiserlerinin zaferlerini dile getiren *Yirmialtıların Baladı*'nda, *Büyük Seferin Türküsü*'nde ve nihayet, artık klasikleşmiş sayılan ve Sovyet şiirinin en güzel eserleri arasında yerini alan *Anna Snegina* şiirinde kendini gösterir. Yesenin, aynı zamanda, Gorki'nin çok beğendiği, 18. yüzyılda köylülerin otokrasiye isyanını anlatan *Pugaçev* adlı şiirin de yazarıdır.

Ama, bu epik eserler, doğaya ve aşka ithaf edilmiş bu lirik mısralar dışında, Yesenin'i geçmişe bağlayan ve kurtulamadığı derin kökler vardır. O şöyledir

Bunu neden saklamalı? Çağın insanı değilim
Bir ayağımı geçmişe sıkıca basıyorum.
Ve koşarken o çelikten güçleri yakalamak için
Tek ayak üstünde kayıyor, düşüyorum.

Yesenin'in tüm şiirinde izlerine rastlanan bu geçmiş tutkusu nedir? Önce, özellikle gençlik mısralarında rastlanan dinsel konu ve imajların zolluğudur. Bu konuda bakın Yesenin ne diyor: «En önemli konu, gençlik eserlerim üzerinde etkisi çok açık olan dindarlığımdır. Ama bana sorarsanız, bu dönem benim asıl yaratıcılık dönemim sayılmaz. Bu etki, yetişme tarzımdan ve edebi hayatımın ilk yıllarında içinde bulunduğum çevreden gelir. Okurun, benim tüm İsalarımı, tüm Meryemlerimi ve Aziz Nikolalarımı şiirimdeki bir gerçek dışılık öğesi olarak görmelerini isterdim... Dinsel tasvirlerdeki bütün bu adlar, bu gün artık birer efsane haline gelmiş olan Oziris, Zeus, Afrodit, Atina, vs.'nin adları gibi kabul edilmelidir... Okur, asıl pek çok genç şaire ve yazara yol göstermiş olan renkli üslup ve lirik duygular üzerinde durmalıdır.»

Bütün bu konular ve birçok mısraında rastlanan eskiyi hatırlatan dil yapısı, aslında kırsal ve geleneksel törelerin ideallze edilmesiydi. Bunun doğal bir sonucu olarak da, Yesenin'in kapitalizme karşı tepkisi, tutarlı bir devrimci yapı kazanamamıştır.

Şairin eserindeki bir başka zayıf noktadan da söz edilmelidir. Örneğin *Kabarelerin Moskovası* ve benzeri bazı şiirler döneminden... Şair, burada, Sovyet gerçeğinin dışında başıboş bir şehveti, bir bohem hayatını anlatır: (örneğin, «Mavi gözlerin kadehlerde ıslanmış» veya «hayatımız: bir öpücük ve hiçlik» vs.) Bu temalar, çöküş halinde bir çevrenin ve şehir burjuva hayatının şair üzerindeki olumsuz etkisini gösterir.

Onu sevenlerin, şairi yüceltmek eğiliminde olmalarını çok iyi anlıyorum. Bana sorarsanız, itiraf edeyim ki, alnında tek bir düşünce, tek bir ızdırap çizgisi taşımayan bu Apollon heykelini sevmiyorum ben. Benim sevdiğim Yesenin, o karmakarışık ruhunun derinliklerini cesaretle aydınlatan, yükselişleri ve düşüşleri tanımış, güzelliğin göz kamaştırıcı mutluluğunu, anlaşılmamış olmanın ızdırabını, acısını bilen Yesenin'dir. Ben, «başkalarının ruhunu duyguların kanıyla okşamaya» hazır Yesenin'i tercih ederim. Bu Yesenin belki bir Adonis kadar güzel değildir ama daha insandır.

Yesenin'in doğada veya köyde rastlanan kahramanları, hem cüretli hem şefkatli mağrur delikanlıları hatırlatırlar. Ama şehre gelir gelmez, ay ışığında sokaklarda başları önlerinde amaçsız dolaşmaya, bir kabareye girmeye, haydutlara veya fahişelere harcanıp gitmiş hayatlarından şikâyet etmeye başlarlar. Bu türden kişiler, Sovyet okurunda acıma duygusundan başka bir duygu uyandırmazlar.

Şairin, büyük yeteneği, özellikle hayatının son iki yılında ortaya çıkmıştır. (Şair 28 Aralık 1925'de, Leningrad'da «İngiltere» otelinde intihar etmiştir.) O yıllarda, artık bütün yapaylıklardan, başkalarına benzemekten kurtulduğu ve Puşkin geleneğine kesinlikle bağlandığı görülür. Demek ki Yesenin'in, hayatının sonlarına doğru, Puşkin'in şiirine özel bir ilgi duyduğunu söylemesi bir rastlantıdan ibaret değildir.

Ünlü İtalyan yazarı Carlo Levi, bir yazısında, Rus edebiyatçıları arasında İtalyan edebiyatı özellikle de yeni edebiyat üzerinde en fazla etki yapanların, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov ve Yesenin olduğunu söyler.

1958 yılında Roma'da olduğum sırada, Carlo Levi'ye, Yesenin'in İtalya'daki etkisinin, köylülüğün bu ülkede, tıpkı eski Rusya'da olduğu gibi taşıdığı öneme bağlanıp bağlanamıyacağını sordum.

— Yesenin'in bizde bu derece tanınması sizi şaşırttı galiba, dedi.

— Evet, doğru. Onun kalbinde yatan arslan «Eski güzel Rusya»dır, dedim.

— Doğru. Ama sizin Rusya'nız, insan kalbini yansıtıyor. Örneğin Tolstoy ve Dostoyevski, tüm İnsanlık için parlamaya devam ediyorlar. Yürek olmadan şiir olmaz, dedi.

Doğru söylemişti.

Hümanizma, Rus edebiyat geleneğinde vardır. İşte bu yüzden güzel, yumuşak Sergey Yesenin'in adını unutmuyoruz. Çünkü hümanizma bizim bolgimizdir, çünkü komünizmi kuran ülkede, en değerli sermaye İnsan'dır.

K. ZELİNSKİ

(Türkçesi : Funda SAVAŞ)

---

yeti (Osm. kuvve meleke; Fr. faculté; İng. power, faculty). Bir şeyi yapma, etkide bulunma gücü yada hürriyeti. Klasik psikolojide «ruhun (yada «zihnin») yetileri» de nince; anlama gücü olan «zekâ», eyleme gücü olan «etkinlik» (yani yönsemeler ve irade) ve duyumlar alma gücü olan «duyarlık» anlaşılır; bu yetilere sonradan, duygu gücü olan «duygululuk» da eklenmiştir.

YEVTUŞENKO Yevgeni (Zima - 1933) Sovyet şairi. Partizanlara şeflik etmiş, Kızıl Ordu tugay generali olduktan sonra, 1938'deki «temizlik» hareketi sırasında kurşuna dizilmiş bir köylünün torunudur. Anası ve babası jeolog olan Yevtuşenko, Sibirya'da Zima'da doğmuştur. Moskova'da başladığı çalkantılı bir yüksek öğrenim dönemi sırasında şiirler yazmağa koyulmuş ve bunları ilk olarak *Sovyetski Spor* gazetesinde yayınlamıştır. Gene o sıralarda Yevtuşenko, geleceği parlak bir futbolcudur. Ama çok geçmeden edebiyatı futbola tercih edecek, günlük gazetelerde günlük olayları işleyen şiirler bastıracaktır. 1952 yılında ilk şiir kitabının yayınlanmasıyla birlikte Edebiyat Enstitüsü'ne girecek ve Sovyet Yazarlar Birliği'ne kabul edilecektir.

Stalin'in ölümünden sonra Yevtuşenko'nun gittikçe artan bir sevgi çemberiyle çevrildiğini ve gençliğin gerçek liderlerinden biri hallne geldiğini görüyoruz. Şiirlerinde günümüz Sovyet gençliğinin özlemlerini ce-

sui bir eda ile ve ustaca dile getiren şair, rinin hassas noktalarını iyi sezmesine de şenko, şiirlerini, tıpkı büyük şair gibi uzun dünya çapındaki ününü ve başarısını, dev- borçludur. Mayakovski hayranı olan Yevtu- soluklu ve vurucu bir üslûpla dökmektedir.

YEVTUŞENKO'dan şiirler

BABİ YAR

Hiç anıt yok Babi Yar'da.
Tek mezar taşı o dik yamaç.
Korkuyorum.
Yahudiler kadar yaşlıyım şimdi.
Şimdi bir Yahudi gibi görüyorum kendimi.
Şimdi Eski Mısır'da dolaşıyorum.
Çarmıha geriliyorum şimdi, ölüyorum,
çivilerin bile izi var üstümde şimdi.
Dreyfus geliyor aklıma. Ben oyum.
Kof adamlar suçluyor, yargılıyor beni.
Parmaklıklar ardındayım ansızın,
kıstırılmışım, tutulmuşum, sövmüşler bana;
Brüksel dantelinden elbiseler giymiş hanımlar
bağırarak şemsiyelerini çarpıyor suratıma.
Belostok'da bir çocuğum şimdi,
yere yayılıyor damlayan kan,
öfkeyle saldırıyor meyhanenin
soğan ve votka kokan fedaileri.
Tekmelenmişim, elimden bir şey gelmiyor,
yalvarıyorum, dinlemiyorlar bile.
«Gebertin çıfıtları, Rusya'yı kurtarın.» diye
haykırarak bir aktar dövüyor annemi.
Anna Frank olarak görüyorum kendimi,
nisan dalları kadar inceyim,
sevgiyle dolu içim;
boş sözler söylemeyin bana,
biribirimize bakalım istiyorum.
Gülecek, koklayacak ne var ki
yapraklardan, gökyüzünden başka.
Ama çok şey yaparız sen istersen,
usulca sarılırız birbirimize
karanlık bir odada.
Bir gelen mi var? Korkma.
Bu gelen, baharın sesi.
Gel bana, dudaklarını uzat bana.
Biri kapıyı zorluyor.
Yok yok, kırılan buzların sesi.

Yaban otları hışırdıyor Babi Yar'da.
Ağaçlar sert sert bakıyor, yargıçlar gibi.
Her şey sessizce çığlık atıyor.
Şapkamı çıkarıyorum,
anlıyorum, gittikçe yaşlanmışım.
Burada gömülü bu binlerce insanın,
bu binlerce insanın ardından koparılmış
sessiz bir çığlıktan başka neyim ki şimdi;
burada vurulmuş her ihtiyarım ben,
burada vurulmuş her çocuğum ben.

Ey Ruslar, vatandaşlarım, bilirim hepinizi.
Kötü eller kirletiyor temiz adınızı sizin.
Ülkem nasıl güzeldir, hep bilirim,
nasıl korkunçtur kendilerine, hiç titremeden,
«Rus Birliği» adını takan Yahudi düşmanları.
Hiç bir yerim unutamaz bütün bunları.
Çınlasın «Enternasyonal»
yeryüzündeki
son Yahudi düşmanı gömüldüğü zaman.
Kanımda Yahudi kanı yok,
ama öyleymişim gibi beni
hor görüyor, aşağılıyor Yahudi düşmanları.
Gerçek bir Rus'um bu yüzden.

Türkçesi : Ülkü TAMER

STALİN'İN MİRASÇILARI

Mermer sessizdi.
Sessizce parıldıyordu otlar.
Nöbetçiler sessizdi.
birer heykele çevirmişti onları rüzgâr.
İncecik tüten duman
tabutun üstünde salınıyordu
Ölüyü geçirirlerken anıtın kapısından
sütunlardan akıyordu solukları.
Ağır ağır taşıdılar tabutu
süngüler arasından.
Ölü de sessizdi
ölü de, o da!
sessizdi, ölüydü.
Kaskatı sıkmıştı
mumyalanmış yumruklarını,
Ölü diye yutturuyordu kendini,
ama herkesi gözetliyordu
tabutun içinden.
Kimler taşıyor kendini,
unutmak istemiyordu
Ryazan'lı, Kursk'lu gencecik erleri
unutmak istemiyordu,
bir yolunu bulup kalkacaktı çünkü,
mezarından kalkmayı aklına koymuştu çünkü,
o toy delikanlıları
kalkıp kandıracaktı.
Birşeyler kuruyordu.
Dinlenmeki çin uykuya dalmıştı sadece.
Çoğaltın nöbetçileri,
çoğaltın,
daha çok, daha çok nöbetçi dikin
o tabutun başına,
Stalin dirilir belki.
ve belki Stalin'le
Stalin'le birlikte geçmiş dirilir.
Kutlu, yüce geçmişimizi söylemiyorum,
Turksib'i söylemiyorum,
Magnitogorsk'u söylemiyorum,
Berlin'e çekilen bayrağımızı.
İyilerin bir yana itildiği günleri,
haksız suçlamaları,
suçsuzların yakalanışını söylüyorum ben.
Güzel tohumlar ekmiştik oysa.
Maden eritmiştik,
sıralanıp yürümüştük
onurumuzla.
Ama Stalin korktu bizden.
Uzak görüşlü değildi.
Siyaset dolapları çevirmekte ustaydı
ve kendine bir sürü mirasçı bıraktı
yeryüzünde
Mutlaka bir telefon vardır
tabutunda şimdi,
şimdi Stalin
buyruklar vermektedir
Enver Hoca'ya.

YEVTUŞENKO

Başka kime uzanabilir
o tabuta bağlanmış telefon telleri !
Hayır,
Stalin boyun eğmedi daha.
Aklınca ölümü kandıracak.
Bu anıtın içinden çıkardık onu,
taşıdık;
ama Stalin'in içinden nasıl çıkarıp
nasıl taşıyacağız
mirasçılarını!
Mirasçıların bazıları gül buduyorlar
bahçelerinde,
dinleniyorlar,
sıranın
kendilerine geleceğini sanıyorlar yine;
bazıları da küfürler savuruyorlar Stalin'e kürsülerde
ama geceleri
iç çekerek anıyorlar eski günleri.
Parti her şeyle ilgilenmeyim ister.
«Sen, kendi işine bak,» diyen olursa bana,
uyuşuk olmak istemiyorum derim,
bu da benim işimdir.
Stalin'in mirasçıları
soluk aldıkça dünyada,
tabutunda Stalin
pusuya yatmış,
dirilmektedir.

KONUŞMA

Cesur bir adamsın diyorlar bana.
Değilim.
Cesaret nedir bilmedim şimdiye kadar.
Yakışıksız olacağını düşündüm yalnız
kendimi başkaları gibi alçaltmanın.
Hangi kurum yerinden oynadı, hani?
Şişirilmiş palavralara nasıl gülünür,
öyle gülüp geçtiler sözlerime.
Yalnız yazdım, kimseyi suçlamadan,
aklıma gelen ne varsa sıraladım,
övdüm övülmesi gerekenleri bir yandan,
bir yandan karaladım yeteneksiz yazarları
(nasıl olsa yapılacaktı bunlar bir gün).
Şimdi cesurum dememi istiyorlar.
Sonunda ödünü alırken bu kötülüklerin
hatırlayıp utanacak çocuklarımız bir zamanlar
cesaret sayıldığını doğruluk denen şeyin.

Türkçesi Ülkü TAMER

MOSKOVA MARŞANDİZ GARI

Elbet isteyecek öğrenci
İzlemek Skriyabin konserini rahat koltuğundan
Neylesin ki onbeş gün oluyor tam
Cebindeki paranın azlığına bakıp
Cimri ve asalak yaşamak gerektiğine hükmediyor

Kucak dolusu yiyecek gönderilmiyor ona
Gökyüzünden
Düşüncenin bini bir para kafasında
Meteliğe kurşun atıyor
Asalaklığa bir susamışlık var içimizde
İliklerimize işlemiş
Fakat sahici bir ayna gibidir
Uzaktan olsa bile
Marşandiz Garıdır Moskova'nın
Sever öğrencilerimizi
Ve çare bulur çaresizliğimize
Şimdi gecedir

Yarının doktorlarını saklıyor koynunda
Şarkı söyleyerek yük boşaltıyorlar vagonlarında
İşte Konservatuar'dakiler bunlar
Ve bunlar da fizikçileri yarının
Odun şeker ve çimento hepsinin avuçlarında

Dev karpuzlardan güzel bir ordu geliyor tren dolusu
Astrahan'ın bostanlarına komşudur vagonlarda
Sevinçli bir ordu öğrencilerin ordusu
Karpuzları buyur etmek hevesiyle şevkleniyor
En fanatik yük işçisi öğrenciler dile kolay
Bunlar öğrenciler
Elektrik fakültesinden
Ve mimarları geleceğin
Al gülüm ver gülum yapıyorlar dev karpuzları
Görevi başında bir halk askeri seyrediyor onları
Yumuşak bir keyif gözbebeklerinde

Ve işte gün doğuyor
Bir gecenin beyliğidir işçiden sayılmamız
Yirmi ruble verdiler herbirimize
Ve birer karpuz cabadan
Şimdi Skriyabin konserinde yerler tamam
İşler tıkırında gidecek artık
Biliyor musunuz
Tadına doyum olmuyor gönderdiğin karpuzların
Yaşayasın Astrahan şehri

Rayların kıyısına oturuyor öğrenciler
Bayramı ediyor mideleri
Her geçen trene uzatarak ellerini
Selâm olsun diyorlar
Ah bu tazelik
Yeşilin tadı kokladığımız havada
Yeni güne karpuzlarla başlamak
Lokomotiflerin türküsü
Ve sibernetik
Ve Marx

İşte bunlardır taşıdığımız yüreğimizde
Marşandiz Garı Moskova'nın
N'olur unutma bizi

Hatırla öğrenciliğimizi
Uykusuzluğumuzu
Gün gelip yeni ve büyük şeyler keşfedildiğinde
Bizden sorulur bu dünyanın geleceği
Bekle her zamanki sabrınla
Omuz ver yaşat öğrencileri bu modern yoksulları
Ellerin dert görmesin
Sağ olasın Moskova'nın Marşandiz Garı
Sevgili!

Türkçesi : Erdoğan TOKATLI

NAZIM'IN KALBİ

Usandığım zaman gerçeklerin yalanından
kaygan küstah baskıdan
tunç Nazım'ı hatırlarım
ve sesini
biraz hançerî :
«Merhaba kardeşim...
Ne o neden suratın asık öyle?

Boş ver!
Yoksa şiir takıldı mı bir yerde?
Gel beraber bitirelim.
Para mı yok?
Çaresine bakarız dert değil.
Sevgili mi yok?
Aldırma buluruz...»
Oysa asıl kendisinde bir şey var
içini yaralayan
yüzünün buruşukluklarından dehşetle akan :
«Hepsi iyi ya
şu kalp ağrısı...
Adam sen de
ağrıyadursun yaşıyoruz ya...»
Bazıları için şiir
bir roldür,
bir dükkâncıktır bazıları için
kârdır.
Onun gibileri içinse
ağrıdır şiir
rol değil.
Nazım'ın kalbi de işte
ağrıdı durdu böyle.
Üzerine titreyen doktoru bir defasında
hani pek de güvenmeyerek
demişti bana :
«Bakın, demişti,
Keskin konulardan kaçının ki
ağrımasın Nazım'ın kalbi...»
İlâhi doktor!
Hastanız gitti.
Fayda etmedi gayretleriniz,
Ama kalbi
gizli gizli çarparak
devam ediyor ağrımaya
ölümden sonra da.
İçimdeki acı için ağrıyor
Ruslar için Türkler için ağrıyor
Nazım gibi mahpusta hür herkes için
Hürriyette mahpus gibi herkes için
ağrıyor.
Hapisane şefkatiyle yetişen o kalp
(ölümden sonra bile)
dinlemiyor doktorları,
korkak olduğumuz zaman ağrıyor,
neme lâzım dediğimiz zaman
ve
kendisi gibi iyilikle
cesaretle
«Merhaba kardeşim...» diyemediğimiz zaman
ağrıyor.
Varsın ağrısın kalplerimiz
hepsi için
yeter ki ağrımasın
kalbi Nazım Hikmet'in.

Türkçesi : Lel STAROSTOV

YOAN EKZARH (IX. yüzyıl sonu - X. yüzyıl başı) : Bulgar yazarı. Hayatı üstüne çok az şey bilinir. Kültürlü bir yazar olarak bilime ve felsefeye büyük ilgi gösterdi. *Ioannes Damaskenos'un Ekdosis Akribestera Orthodoksu Pisteos* (Ortodoks İnancı İçin Yazılar) kitabının üçüncü kısmını *Nebesa* (Gökler) adıyla Bulgarcaya çevirdi. Çağının önemli sorunlarından olan yabancı dillerden çevirilerin nasıl yapılacağı sorununu ele aldı. Benzer birçok Bizans yapıtından yararlanarak ünlü kitabı *Sestadnev*'i (Altıgünlük) yazdı. Bu yapıt orijinal bir giriş ve ilgi çekici 6 günü kapsar. Giriş bölümünde Simeon'un hayatı, ülkesinin doğal güzellikleri ve çalışma biçimi anlatılır. En önemli bölüm olan 6. bölüm insan gövdesi, çar Simeon'un sarayları, çarın ve boyarlerin giysileriyle ilgili bilgiler verir. Yoan Ekzarh, özgün çevirileri ve yazıları ile eski Bulgar edebiyat dilinin kurucularından biridir.

yakın kalış. bk. **budanma.**

YOSİTSUNE (1159 / Koromogaw - 1189) Japon kahramanı. Minamoto'lar ailesindendi. Rahip olmak koşuluyla Tayralar tarafından hayatı bağışlanmış, Kurama tapınağından kaçmayı başardı (1174) ve Kyoto'da, Gojo köprüsü üstünde, sonradan yakın arkadaşı olan ünlü dev rahip Benkei'yi dövdü. 1180'de, kardeşi Yoritomo'nun Tayralara karşı silaha sarıldığını öğrenince onunla birleşti ve Dan-no-ura zaferini kazandı (1185), halkın kendisine olan aşırı sevgisi, Yoritomo'nun ona karşı harekete geçmesine yol açtı. Yositsune 4 yıl savaştı, sonra kuşatıldığı Koromogawa kalesinde intihar etti. Bir efsaneye göre Yositsune, Hokkaido adasına kaçmayı başarmış ve Ainu'ların şefi olmuştu. Başka bir efsaneye göre de, Moğolistan'a göç ederek Cengiz Han adıyla tarihe geçmiştir.

yönseme, temayül (Fr. tendance; İng. tendency). Bellirli bir ereğe doğrulan kendiliğindenlik. Davranışlarımızı bir dış durumla açıklayamadığımız vakit, yani kendiliğimizden hareket ettiğimiz zaman, bir yönsemeye uyuyoruz demektir. Bir organizmada hayat, yönsemeler aracılığıyle dile gelir: Büyüme yönsemesi, tohumların güneşe doğrulması, vs. Psikoloji açısından insanda bellibaşlı üç temel yönseme ayırt edilir: 1. Bizi etkinliğe götüren *devitken yönsemeler*. 2. Bizi özellikle benzerlerimize ten, sempati ve aşk gibi, *duygusal yönsemeler*. 3. Bizi özellikle dışgerçeğe ve araştırmaya doğru sürükleyen, örneğin dikkat gibi, *zekâ yönsemeleri*.

yöntem bk. **metot.**

yöntembilim bk. **metodoloji.**

YSAYE Eugène (Liège - 1858 / Brüksel 1931) Belçikalı kemancı ve orkestra yöneticisi. Paris'e yerleşti (1883), Brüksel konservatuvarında öğretmenlik yaptı (1886-1898). 1892'de Ysaye dörtlüsünü kurdu. 1894'te Ysaye konserlerini düzenledi, 1918'den 1922'ye kadar Cincinatti orkestrasını yönetti. Altı keman konçertosu, yalnız keman için altı osnat ve çeşitli çalgılar için yapıtlar besteledi.

YUKAVA Hideki (Tokyo - 1907) : Japon fizikçisi. 22 yaşında Kyoto Üniversitesine profesör oldu. 1935'te ünlü mezon hipotezini ortaya çıkardı : bu tanecliğin varlığı, atom çekirdeğindeki kohezyon kuvvetlerini açıklamayı sağladı. Yukava'nın, kütlesini ve ortalama hayat süresini hesapladığı bu karasız tanecik, ertesi yıl C. D. Anderson ve P. Blackett tarafından kozmik ışınlarda keşfedildi. Yukava, İkinci Dünya savaşından sonra Amerika'ya yerleşen ilk Japon bilginidir ve Columbia üniversitesinde Teorik kürsüsüne getirilmiştir. (1949 Nobel Fizik ödülü).

YUTKEVİÇ Sergey (Petersburg 1904) Sovyet sinema yöneticisi. Dekoratör ve tiyatro rejisörüydü. Kozintsev ve Trauberg ile birlikte F.E.K.S.'yi (Eksantrik Oyuncu Okulu) kurdu ilk filmlerini sessiz sinema döneminin sonlarında çevirdi: *Danteller* (1928). Çevirdiği başlıca filmler : *Zlatıye Gory* (Altın Dağ, 1931), *Ustreçnıy* (Karşı Plan, 1932), *Çelovyek s Rujyem* (Silâhlı Adam, 1938), *Yakov Sverdlov* (1940), *Aslan Asker Şvayk'ın Yeni Serüvenleri* (1943), *Kurtulan Fransa* (belgesel film, 1945), *Velikiy Voin Albanii Skanderberg* (İskender Bey, 1954), *Otello* (1956), *Lenin'in Hayatından Hikâyeler* (1958), *Banyolar* (canlı resim, 1962), *Lenin Polonya'da* (1965). 1933'te L. O. Arnstam ile birlikte Türkiye'ye gelen Yutkeviç *Ankara Türkiye'nin Kalbidir* (Ankara, Serdstse Turtsii 1934) adlı belgesel film çevirdi.

yüklem (Osm. mahmul; Fr. attribut, prédicat; İng. attribute, predicate). Bir şeyin karakteristik özelliği, ayırt edici niteliği. Mantıkta yüklem, bir önermenin konusu hakkında ileri sürülen ve konunun karakterini ortaya koyan olumlu yada olumsuz fikir dir. Örneğin «Sokrates (konu) filozoftur (yüklem).» Matematikte yüklem, bir cevherin öz karakterini belirtir. Bu anlamda yüklem, özellikle «Tanrının yüklemleri» için geçerli sayılır.

Z

ZABOLOTSKİ Nikolay (Omsk 1903 / Moskova 1958) Sovyet şairi. Bir tarım mühendisinin oğludur. Bir süre tıp öğrenimi gördükten sonra, edebiyat fakültesini bitirdi.

İlk şiir kitapları, *«Sütunlar»* (1929) ve *«İkinci Kitap»* (1937)'tır İlk şiirlerinde özde ve biçimde Hlebnikov etkisinde kalmıştır. Bu etkiler, doğanın mitleştirilmesi ve doğatanrıcı (panteist) eğilimlerle ortaya çıkar.

Zabolotski 1938 yılında baskıya uğrayan yazarlardan biri olarak, uzun yıllar (1946'ya kadar) Uzak Doğu ve Altay yörelerinde sürgünde kaldı. Bu onun şiirinde doğasal betimlere eğilimi güçlendirdi. Fakat 1940'lara doğru yazdığı şiirlerde, ilk şiirlerindeki karanlık duygusalcılıktan, doğanın güçleri önünde ürküntüden kurtulduğu görülür. Şimdi şiirinde ağır basan, akıl ve insanın dünyadaki yerini arayış, araştırmanın, yaratmanın ve iyiliğin, hayvansala ve kötüye karşı zaferine olan inançtır.

Çağdaş Rus-Sovyet şiirinde felsefi şiir diye adlandırılan yönelişin en seçkin temsilcilerinden biri olan Zabolotski, klasik Gürcü ve klasik Alman şiirinin çevirmeni olarak da en önemli Sovyet edebiyat çevirmenleri arasındadır. Şiirlerinde klasik bir ustalık, yalın bir derinlik vardır.

ZABOLOTSKİ'den bir şiir :

ÇİRKİN KÜÇÜK KIZ

Oynarken arasında öteki çocukların
Bir kurbağacıktan farkı yok onun.
Gömlekçiğini külotunun -
İçine sokuşturmuş, ve sarımtrak kıvrımları saçlarının -
Dağılmış yüzüne, uzun bir ağız, dişleri eğri,
Keskin ve çirkin yüzünün çizgileri.
Bababalarının yeni aldığı bisikletlere
Biniyor onunla aynı yaşta iki oğlan
Uzaklar bugün yemeğe yetişmek telâşından
Ve unutmuşlar kızı, sürerken bisikletlerini bahçede
Ve o, koşarken onların arkasından
Farkında değil hiç bir şeyin; başkalarının mutluluğu
Tıpkı kendi mutluluğu gibi sarmış onu ve ruhundan taşmada.
Gülüyor kız, yüzü pırıl pırıl aydınlanmada
Yüreği yaşama sevinciyle dolu
Ne bir kıskançlık gölgesi, ne kötücül düşünceler
Tanımıyor henüz benliği.
Dünyada her şey öyle sınırsızca yeni ki
Ve öylesine canlı ki başkaları için ölü olan şeyler!
Bakarken ona istemiyorum düşünmek bile :
Gün gelecek, göz yaşları içinde
Ve dehşetle görecek ki, arasında öteki kızların -
O hepsinin en çirkinidir.
Ve inanmak istiyorum ki yürek oyuncak değildir
Ve kırılmaz ansızın..

Ve inanmak istiyorum ki, gücü bu tertemiz ateşin
Daha da alevlenerek derinliklerinde ruhunun
Katlansın tek başına acılarına onun
Ve en ağır taşı da eritebilsin.
Varsın çirkin olsun yüzünün çizgileri
Varsın yürek titretecek bir şey olmasın onlarda.
İçinin taptaze sevimliliği
Her hareketinde şimdiden belli daha.
Peki, nedir güzellik dediğimiz şey öyleyse
Ve neden insanlar onun önünde eğilir
Bir kap mıdır o, boşluktan başka bir şey taşımayan içinde
Yoksa o kapta yanan ateş midir?

Türkçesi : Atsız BEHRAMOĞLU

zanaatçı (Fr. artisan, İng. workman) : Elişi mesleklerden birinl, bir mekanik zanaatı kendi adına yürüten kalifiye emekçi. - Zanaatçı, kendi üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran ve faaliyetinin ürünlerini bir piyasada dolaysız şekilde satan, tüccar durumunda bir küçük üreticidir.

Bu genel karakteristikler, zanaatçının bir yanden işçiye, öte yanden da kapitaliste

oranla farkının ortaya çıkmasını sağlar.

İşçinin tersine olarak zanaatçı, kendi işgücü'nü değil, gerçekleştirdiği bitmiş ürünleri (kullanım değerlerini) satar. Üretim araçlarının sahibi sıfatıyle, çok sınırlı sayıda da olsa, işçi kullanır.

Ama kapitalistten farklı olarak zanaatçı, işin yürütümünde kişisel ve sürekli şekilde pay sahibi olan bir kalifiye emekçidir. Ayrıca da zanaatçı, kendi işletmesinin yönetimini, aracı kullanmaksızın kendisi sağlamaktadır.

Zanaatçı tarafından gerçekleştirilen metalar, piyasada, maliyet fiyatlarının üzerinde bir fiyata satılmaktadır. Aradaki fark, kârı oluşturur; bu kâr da, bir artı-ürün dile getirmektedir: bu ürün fazlası bir yandan zanaatçının öz emeğinin bir parçasını, öte yandan da zanaatçının işçileri tarafından üretilen artı değer'i içerir.

Görüldüğü gibi zanaatçı ile kapitalist, birbirine yeterince benzer nedenlerle davranmaktadırlar; şu farkla ki zanaatçı, mamul bir kaliteli ürün ortaya koymak için uğraşır: kalite kaygısı, burada, çoğu zaman niteliği bastırmaktadır.

Fransız Zanaat Yasası'na göre, işveren durumundaki zanaatçı, bazı belirli meslekler de, kendi ailesinin üyeleri dışında beş işçi çalıştırabilir.

Görüldüğü gibi zanaat işletmesi, zorunlu olarak, çok küçük boyutludur ve genellikle de ailevî bir karakter gösterir. Zanaat biçimi altında ancak dülgerlik, çilingirlik, kunduracılık, ciltçilik, vs. gibi bağımsız meslekler yürütülebilir etkili olarak.

Zanaatçı, kapitalist işletmeye oranla son derece az makina kullanır; hele makine-avadanlık hemen hemen hiç kullanmaz. Tekniği de, çoğu zaman alet temeline dayanmaktadır.

Zanaatçı, pratik bakımdan hemen hemen bütün üretim tarzlarında rastlanan çok eski bir ekonomik kategoridir.

İlkel komünün çözülme döneminde iş bölümünün hızla ilerlemesi sonucu doğmuş olan zanaatçı, köleci ekonomide çok önemli bir rol oynayacaktır (tarımsal olmayan ürünlerin üretiminl, aşağı yukarı bütünüyle, o sağlamıştır). Feodal, kapitalist, ve sosyalist üretim tarzlarında da görürüz zanaatçıyı (bununla birlikte sosyalist üretim tarzında bu kategori, önemini hızla yitirerek ortadan kalkma eğilimindedir). Bütün bu uzun evrim boyunca zanaatçı, bazan, (bütün kapitalizm öncesi üretim tarzlarında, çeşitli derecelerle ve parlayıp kararmalarla) temel kategori olarak, bazan da (kapitalist ve sosyalist üretim tarzlarında) ikincil bir kategori olarak meydana çıkmaktadır.

Kapitalizmin gelişimi daima zanaatçıların zararına bir gelişim olmuştur; çünkü zanaatçıların, kapitalist işletmelerdeki modern teknikler karşısında mücadele güçleri yoktur. Bununla birlikte bazı sektörlerde (tarımcılık, tesisatçılık, vs.) zanaatçı, büyük işletmeler karşısında kendini koruyarak varlığını sürdürebilmiş ve hattâ bazan da ilerleyebilmiştir. Ne var ki bu, aslında gerçek ekonomik bağımsızlığın yitimini ifade eden hayalî bir varlık sürdürüş olmuştur.

zanaatçılık (Fr. artisanat) Küçük girişimci ve emekçi niteliklerini kendinden toplayan ve son derece sınırlı bir el emeğinin yardımıyle iş görenlerin durumu. Bu terim, aynı zamanda, söz konusu küçük üreticilerden meydana gelen sosyal kategoriyi de dile getirir

Zanaatçılık sektörü üç bölmeye, ayrılır: zanaatçının, doğrudan doğruya tüketici kimsenin siparişi üzerine bir yaratım ya da dönüştürün işi gördüğü üretim zanaatçılığı; onarımcılık ve bakımcılık zanaatçılığı; (örneğin berber gibi) zanaatçının, bir kimseye kişisel planda bir hizmette bulunduğu hizmet zanaatçılığı.

Zanaatçılık, kapitalist burjuvazi ile ücretlilik arasında yer alır. Zanaatçının kendi üretim araçlarını elinde bulunduran ve kazanç sağlamak amacıyle hareket eden bir girişimci oluşu bakımından kapitalist burjuvazinin çerçevesi içinde; zanaatçının doğrudan doğruya ve kişisel olarak bir emekçi oluşu, sağladığı kazancın temel olarak ya da geniş ölçüde kendi öz emeğinin ücreti oluşu, işletmesindeki öteki emekçilerle yaptığı işbirliğinin sıkı ve yakın oluşu, sömürü alanının çok sınırlı oluşu bakımlarından da ücretliler çerçevesi içindedir.

Zanaatçılık, küçük burjuvazinin, sosyal ve ideolojik açılardan işçi sınıfına en yakın unsurdur, çünkü zanaatçı, genellikle, ekonominin uç sektörlerine bağlı değildir. Zanaatçı, daha çok, bir kullanım değeri üreticisidir.

ZAPATA Emiliano (Morelos Eyaleti - 1880 / Cuernavaca 1919) Meksikalı siyaset adamı. Kızılderili bir köylüydü. Madero'nun başlattığı devrim sırasında, Morellos'daki büyük şeker kamışı işletmeleridne çalışan irgatları toprak vaadederek ayaklandırdı (1910). Madero ile bozuşunca Ayala planını açıkladı büyük toprakların üçte birine elkonulması. Sonra Mexico'yu ve ülkenin tüm güneyini ele geçirdi. Fakat toprak reformunu durdurmak isteyen cumhurbaşkanı Carranza, Zapata'yı ordusunun albaylarından birine öldürttü.

ZAVATTİNİ Cesare (Luzzara 1902) : İtalyan yazarı ve senaryocusu. Bir süre gazetecilik ve tiyatro eleştiriciliği yaptı. Sonra, sinema ile ilgilendi ve A. Blasetti için ***Quattro Passi tra le Nuvole***'nin senaryosunu (1942), De Sica için ***İ Bambini ci Guardano***'nun (1943) senaryosunu kaleme alarak kısa süre içinde gerçekçi akımın başlıca uygulayıcılarından biri oldu. De Sica ile işbirliği yaparak, savaş sonrası İtalyan sinemacılığını büyük ölçüde etkiledi : ***Sciuscia*** (Kaldırım Çocukları, 1946), ***Bisiklet Hırsızları*** (1948), ***Miracolo a Milano*** (Milano Mucizesi, 1950), ***Umberto D***

ZAVATTİNİ Gelmiş geçmiş en büyük senaryo yazarlarından biri.

(1952). 1951'de en özentili tasarılarından biri ***İtalia Mia*** başarısızlıkla sonuçlandı. 1953'te Antonioni, Fellini, Lizzani, Maselli ve Risi'nin yönettikleri bir soruşturma-filmde ***(Amore a la Citta)*** Zavattini, toplumsal ve gerçekçi bir sinemaya yöneldi. O sıralarda bir yazısında şöyle diyordu «Tek düşüncem sinemayı romantik havasından kurtarmak. İnsanlara günlük hayatı, bir roman okurken duydukları zevki duyurarak öğretmek istiyorum». Başlıca yapıtları ***İ Poveri Sono Matti*** (Yoksullar Delidir, 1937), ***Toto, il Buono*** (1945), ***İpocrita 43*** (1955), ***Come Nasce un Soggetto Cinematografico*** (Bir Sinema Senaryosunun Doğuşu, 1959).

ZECH Paul (Briesen 1881 / Buenos Aires 1946) Alman şairi. Bir öğretmenin oğlu olarak dünyaya geldi. Hitler faşizminin Almanya'ya yerleşmesiyle 1934 yılında Güney Amerika'ya göçmüştü.

Öğrenim denemelerinden sonra çeşitli işlerde çalıştı iki yıl gönüllü olarak madende çalıştıktan sonra, Berlin'de kamu hizmetinde memur oldu, dergi çıkardı, dramaturg, yayınevinde görevli, sanayi memuru ve kütüphaneci olarak çalıştı. 1933 yılında Hitler'in işbaşına gelmesiyle son görevinden derhal uzaklaştırıldı.

Çağının Alman yazınında devrimci içeriklere yönelik bir ozan, oyun yazarı ve öykücü olarak tanındı. Belli biçimsel kalıplar içinde şiirinde duygu yüklü işçi edebiyatı oluşturmaya çalıştı, kentleşme ve sanayileşme gibi çağın olgularına karşı cephe aldı. Fransız şiirinden Almancaya yaptığı çevirilerle özel bir başarı kazandı.

Paul ZECH'ten iki şiir :

(Türkçesi : Yüksel PAZARKAYA)

GÜNDÜZ FABRİKA CADDESİ

Salt duvar. Otsuz otaksız —
Uzanıyor cadde benekli kemeri
Boyunca cephelerin. Yok ray sesi.
Parlıyor parke ıslak ıssız.

Sürtünüp geçse biri, gözleri buz gibi
İliklerine işler; ateş çakar
Dimdik çit duvarlardan sert adımlar,
Bir yumak buğu hâlâ kesik soluğu.

Değil akışmış bir zından olası
Bu yürüyüş gibi buzlu bir düşün
Çepçevre duvarların arası.

İster erguvan cübbe, ister çile yeleği sırtı — :
Abanır hep dev bir ağırlıkla
Tanrının kargışı : saatsiz vardiya

GÖZLERİNİ AÇTI EVLER...

Eşyalar kör değil akşam üstü
taş duvar gibi akıp gidişinde
telaşlı saatlerin; rüzgar taşır değirmenden
serin çiyi ve hayal maviyi.

Gözlerini açtı evler,
Yıldızlar altı bir yıldız yeryüzü gene,
köprüler dalıyor nehire
ve mavna mavna derinde yüzer.

Biçim biçim açıyor her çalılıktan,
uçları esintide tembel bir duman
silkip atıyor ovalar abanan dağları,

İnsanların oysa şaşkın uzak bakışları
gümüş cümbüşünde yıldızların nasır
ve ergin yemişler gibi düşmeye hazır.

ZEEMAN Pieter (Zonnemaire- Zeeland 1865 / Amsterdam - 1943) Hollandalı fizikçi. 1900'de Amsterdam üniversitesinde deneysel fizik profesörü.. 1896'da bugün adını taşıyan olayı keşfetti. Elektron teorisini bütünüyle doğrulayan bu keşif, sonradan optikte ve gökfiziğinde çok yararlı gelişmelere yol açtı. 1915'ten 1918'e kadar Zeeman, Dopler-Fizeau olayını doğrulamak için, ışığın hareketli ortamlardaki yayılışını inceledi: bu araştırmaların sonuçları, bağıllık teorilerinin geçerliliğini ortaya koydu. 1902'de Lorentz ile birlikte Nobel Fizik ödülünü aldı.

zekâ, anlak (Fr. intelligence; İng. intelligence, understanding). Kelimenin en geniş anlamında bilgiyi konu edinen fonksiyonların tümü. Bu anlamda zekâ; duyum, çağrışım, bellek, hayalgücü, anlayışgücü, akıl ve bilinçten oluşan bir bütündür; ve, «duygululuk» ile «etkinlik»in yanı sıra, ruhsal olayların üç temel sınıfından birini meydana getirir. «Sezgi» ile «duyum»a karşıt ve «anlayışgücü»ne anlamdaş olarak zekâ, kavramsal ve akıl bilgiyi belirtir. - «İçgüdü»ye karşıt olarak zekâ; iradesel etkinliği ve araçların ereklere uyarlanmasını sağlayan yetkinliği belirtir. «Kurnazlık» ve «uydurmacılık»a karşıt olarak zekâ, verilmiş olanı kolayca kavrama gücünü belirtir. - Hızlı kavrama (yada anlama), genellikle yüzeysel (sathî) kalır; yavaş anlama ise genellikle derine iner. Bu bakımdan bir «tek» zekâdan çok, zekânın çeşitli formlarından söz etmek daha yerindedir. İspatını genellikle «başarı»da bulan ve çocukta dilin gelişmesine bağlı olarak belirten zekâ, «tasarım»a ölçülmektedir.

ZEMAİTE Julia (Gut Bukantişke - 1845 / Marijampole - 1921) : Litvanyalı kadın romancı. Köylüydü. 1897'de edebiyata atıldı. Tatlı bir halk diliyle yazdığı romanları *Nişanlı*, *Petras Kurmelis* ve öyküleriyle *Gelin*, *Yopolis* ülkesinin en iyi yazarları arasında yer aldı.

ZEMAN Karel (Ostromer - 1919) : Çekoslovak sinema yönetmeni. Reklâm desinatörüydü, kısa metrajlı reklâm filmleri yaptı. Daha sonra orijinal bir yola kayarak önce karton filmler *(Noel Rüyası*, 1946 : *Bay Prokouk* dizisi, 1947-48), resim ve çiziginin yanı sıra kukla filmleri *(Kral Lavra*, 1950) çevirdi. Daha sonra kuklalar dünyasına gerçek insanları kattı: *Tarihöncesine Seyahat* (1955). Hetzel baskısını süsleyen eski tahta gravürlerden yararlanarak, Jules Verne'den başarılı bir uyarlama yaptı *Şeytanca Bir Buluş*. Mizah anlayışını ve ustalığını ortaya koyan. *Crac'lı Baron* (1962), *Bir Delinin Anı Defteri* (1963), *Uçan Balon* (1967), adlı filmleriyle Melles'nin en başarılı izleyicilerinden biri olduğunu ortaya koydu.

ZENON Elea'lı (M.Ö. 490-485) Yunan filozofu. Parmenides'in çömezi. Diogenes Laertios'a göre, doğduğu kentin (Leertes) tiranı tarafından işkence ile öldürtüldü. Zenon, varlığın birliğini kabul ettirmek için haklı olarak ün yapmış kanıtlamalarıyla, hareketin, yani çokluğun olanaksızlığını göstermeye çalıştı. Ona göre, zamanın ve mekânın sonsuza kadar bölünebilirliği, hareketi olanaksız kılar. En küçük bir hareket bir sonsuzluğu tüketir: bu yüzden hareket kavramı bir çelişme taşır ve dolayısıyla da gerçek değildir. Zenon'un en ünlü iki kanıtlaması Akhileus ve kaplumbağa ile ok örnekleridi Aristoteles ve Simplicius'a bakılırsa, Zenon mekânın da yokluğunu kanıtlamaya çalışmıştı. Mekânın varolması için onu kapsayan bir mekânın varlığı gerekir ve bu, hep böyle sürer, diyordu. Zenon'un kanıtlama yada «paradoksları üzerinde her çağın en büyük filozofları kafa yormuşlardır. Olmayana ergi metodu çok erken bir tarihte bu paradokslarda parlak bir biçimde uygulanmıştır. Bazı yazarlarca diyalektik metodu, kendisinden önce yaşamış olan Herakleitos'un elbirliğiyle bulduğu ileri sürülür. Başlıca yapıtları *Doğa Üstüne*, *Karşı Fikirler*, Empedokles üstüne eleştirili bir *Yorumlama*.

ZEPPELİN Ferdinand Von (Konstanz - 1838 / Berlin - 1917) Alman subayı ve sanayicisi. Subay olarak Ayrılık savaşına katıldıktan sonra, 1870-1871'de Fransa'ya karşı savaştı. Gösterdiği yararlıklardan ötürü bir çok askerî ve siyasal göreve getirildi. 1890'da emekli oldu ve güdümlü balon yapımı üzerinde çalıştı : ilk iskeletli balonu 1900 yılı sonunda Konstanz gölü üzerinde denedi. Bununla beraber kont F. Zeppelin, iskeletli güdümlü balonun bulucusu değildir 1873'te Fransız Spiess, güdümlü balon yapımı ilkesiyle ilgili ilk beratı almış, ama bu balonu ancak 1910'da gerçekleştirebilmişti.

ZERDÜŞT (M.Ö. VII. yüzyıl): İranlı din kurucusu. Hayatı hakkında kesin ve yeterli bilgi yoktur. Tüm bilinenler gatha denen özdeyişlerinin toplandığı *Avesta* adlı kitabın yorumlanmasına dayanır. İyi ile kötü arasındaki sürekli savaşı kapsayan bir görüşü benimseyen Zerdüşt'e göre insan ruhu iki aykırı gücün savaş alanıdır. İyiliği Ahuramazda (Hürmüz), kötülüğü Ahriman (Ehrimen) temsileder. Bu iki karşıt gücün çatışması sonucu hangisi üstün gelirse insan o yana eğilim duyar. Zerdüşt bu düşüncelerini yaymaya başlayınca, eski geleneklere bağlı kimselerin direnişleriyle karşılaştı. Baktriyalı bir prens olan Viştupa, Zerdüşt'ü korudu, düşüncelerinin yayılmasına tutunmasına yardımcı oldu. Bu prensin yardımıyla Zerdüşt, görüşlerini tüm İran'a, Azarbeycan'a yaymayı başardı.

Zerdüşt'e göre evrenin yaratıcısı iyilik tanrısı olan Ahuramazda'dır. Ahuramazda

insanlara kötülük etmeye çalışan, sapık kardeşi Ahriman ile sürekli bir savaş içindedir. Ahriman'ın yönetimi altında bulunan şeytanlarla (dalevaralarla), Ahuramazda ise iyilik melekleri ile (Ahuralarla) iş görür. Zerdüşt'ün ölümünden yada öldürülmesinden sonra kısa bir süre içinde adı ve düşünceleri tüm İran yörelerinde, komşu ülkelerde yayıldı. Zerdüşt'ün düşünceleri sonradan doğan dinlerle karışmış, Islâm dininin ortaya çıkışından sonra şiî mezhebini benimseyen İranlılar tarafından yeniden yorumlanarak İslâm inançlarıyla karıştırılmıştır.

ZEROMSKİ Stefan (Kielce yakınları 1864 / Varşova 1925): Polonyalı romancı ve dram yazarı. ***Rozdziobia nas Kruki, Wrony*** de (Kargalar Birbirlerini Parçalar, 1896), tüm yapıtlarının özelliği olan aşırı duygusallık ağır basar. ***Syzyfowe Prace*** (Sisyphos'un İşleri, 1898) adlı romanından sonra 1900'de çıkardığı (Yurtsuzlar) ile ün kazandı. 1904'te en büyük yapıtı olan ve Napolyon'un savaşlarını anlatan lirik ve epik bir tarih yazdı: ***Popioły*** (Küller). Çağdaş toplum hayatını suçlayan ***Dzieje Grzechu*** (Bir Günahın Tarihi, 1908) adlı yapıtı, büyük polemiklere yol açtı. Daha sonra ***Uroda Zycia*** (Hayatın Güzelliği. 1912), ***Wierna Rzeka*** (Sadık Nehir, 1913), ***Wiatr od Morza*** (Deniz Rüzgârı, 1922) ve ***Przedwiosnie*** (Bahar Öncesi, 1924), yayınladı. Dram yazıları arasında ***Uciekła mi Przepióreczka*** (Bıldırcınım Kaçtı, 1924) sayılabilir. Ama gerçek ününü romanlarının doku-naklı gücüne borçludur.

tihin bk. **tin.**

Zihnin fenomenolojisi (Almanca aslı: Die Phanomenologie des Geistes). Hegel'in 1807'de yayınlanan eseri. Filozof tarafından, «Mutlak Varlık»ın teorisine bir giriş olarak düşünülen bu eser, insan bilincinin bir çeşit tarihini çizmektedir: Hegel, tarihsel örneklere dayanarak, insanın en ilk tasarımlardan «Mutlak olan»a doğru kaçınılmaz bir şekilde yükseldiğini ileri sürer. Filozofa göre, «Mutlak olan»ın açık ve seçik tasarımı, felsefede dile gelmektedir.

ZİNNEMANN Fred (Viyana 1907): Avusturya kökenli Amerikalı film yönetmeni. ***Menschen am Sonntag*** (Pazar Günü İnsanlar, 1929) adlı filmin senaryosunda Robert Siodmak ile işbirliği yaptıktan sonra, Amerika'ya göçtü. Paul Strand ile Meksika ***Redes*** (1934-35) adlı filmi çevirdi. 1942'de ilk uzun metrajlı filmini gerçekleştirdi: ***The Search*** (Araştırma. 1948). Hollywood'un en çok aranan yönetmenlerinden biri oldu. ***The Men*** (1950) ve ***Teresa'dan*** (1951) sonra yaptığı ***Kahraman Şerif*** (High Noon, 1952) ve ***İnsanlar Yaşadıkça*** (1952) büyük ödül kazandı. Bu iki filmiyle Oscar ödülünü aldı. Öbür filmleri: ***Oklahoma*** (1955), ***A Hatful of Rain*** (1958), ***The Nun's Story*** (1959), ***The Sundowners*** (1960), ***Behold a Pale Horse*** (1964). ***A Man for All Season*** (Her Devrin Adamı, 1966).

ZİNOVYEV Grigoriy Yevseyeviç (Kirovograd 1883 / Moskova 1936): Sovyet siyaset adamı. Marx'çılığı benimsedi, İsviçre'de okuduğu sırada Lenin ile tanıştı (1903) ve o tarihten sonra Rus Sosyal Demokrat partisinin bolşevik kesimine katıldı. 1905 yılındaki devrimden sonra partinin Petersburg'la örgütlenmesinde önemli rol oynadı ve birinci Duma'nın dağılmasından sonra Kronştadt ayaklanmasını düzenledi. 1907 1917 arasında Rusya dışında yaşamak zorunda kaldı: devrimci gazeteleri gizlice Rusya'ya sokmaya çalıştı ve uluslararası Zimmerwald sosyalist konferansına katıldı (1915). Lenin ile birlikte Rusya'ya döndü (nisan 1917): fakat ekimde Lenin'in hazırladığı silahlı ayaklanmaya Kamenev ile birlikte karşı çıktı. Bolşevik zaferinden sonra sosyalist partilerin birleşmesinden oluşan bir hükümet kurulmasını ve Almanlara karşı mücadeleye devam edilmesini isteyenlerle birlik oldu. Bu tutumlarına karşın hükümette görev almaya devam etti. Kuruluşundan itibaren, II. Enternasyonal'e (Komintern) başkanlık etti (mart 1919). Zinovyev, Trokçi'nin iktidardan uzaklaştırılmasında, 1921'den sonra Stalin'in parti genel sekreterliği görevine getirilmesinde önemli rol oynadı. Lenin'in uzun süren hastalığı sırasında, Kamenev ve Stalin ile birlikte, Troçki'yi kesinlikle görev dışı bırakan «troyka»yı kurdu. Troçki ile ilişkileri ancak 1926 başlarında düzelen Zinovyev, N.E.P.'e düşman ve sosyalizmin aynı zamanda birçok ülkelerde kurulmasına taraftar olan yeni bir troyka kurdu. Leningrad sovyetine dayanıyordu, ama Kirov'un yönettiği etkili bir temizleme hareketi sonucunda bu sovyetin desteğini yitirdi. Enternasyonal'in yönetimini bırakmak zorunda kaldı (1926) ve 1927'de Komünist partisinden çıkarıldı: 1929'da yanlışlarını itiraf etti ve yeniden Komünist partisine alındı. Fakat 1935'te sürüldü. Kirov'un öldürülmesinde suç ortaklığı yapmakla ve Nazi Almanyası ile gizlice anlaşmakla suçlanarak birinci Büyük Moskova davasının başlıca kurbanı oldu. Ölüm cezasına çarotirildi ve idam edildi (ağustos 1936).

ZİZKA Jan (Trocnoy) - 1360 / Pribyslav yakınları 1424). Çek milliyetçisi. Vaclav IV'ün silahşörüydü, çeşitli savaşlarda yararlık gösterdi. Jan Hus'un ölümünden sonra, Hus'çuların başına geçti ve Prag ayaklanmasını başlattı (1419). Bohemya'nın güneyinde Tabor kalesini yaptırdı (1420) ve Prag'ı imparator Zygmunt'a karşı savunarak bağımsızlık savaşını sürdürürken, bir yandan da dinsel inançlarına karşı çıkanlara zulüm yaptı. Hus'çuların tek lideri haline gelince (1421), gözlerini yitirmesine karşın savaşa devam etti, imparator Zygmunt'u Nemecky Brod yakınında bozguna uğrattı (1422) ve Prag'ı kuşattı (1423). Prens Zygmunt Korybut'un hücumu (1424) üzerine Moravya'ya çekilmek zorunda kaldı ve orada vebadan öldü.

ZOLA Emile (Paris 1840 / Paris - 1902): Fransız romancısı: Hachette kitabevinin reklâm şefi oldu (1862-1866), 1870'ten sonra ***Evenement, Figaro, Tribune, Gaulois, Rappel*** ve ***la Coloche***'da yazdı, bir inceleme edebiyatının gelişmesine ve gerçeğin tüm cepheleriyle yoğun ve gerçeğe uygun olarak temsil edilmesine çalıştı. Taine'in etkisiyle kahramanlarının maddî olarak belirlenmesine büyük önem verdi. Sanat eleştirilerinde Manet'yi ve daha sonra «empresyonistler» adını alan Batignolles okulu ressamlarını savundu. Günlük siyaset konularıyla ilgili Causeries'lerinde krallık rejimine karşı çıktı. Romantizmin izlerini

ZOLA, Dreyfus davasına el attığı döneminde.

taşıyan ***Contes à Ninon*** (Ninon'a Masallar, 1864) adlı yapıtından sonra otobiyografi romanı ***la Confession de Claude***'u (1865), ***le Voeu d'une Morte***'u (Ölmüş Bir Kadının Dileği, 1866), ilk natüralist romanı ***Thérese Raquin***'i (1867), tefrika romanı ***Les Mystères de Marsoille***'i (1867) ve ***Madeleine Férat***'yı (1868) yayınladı. Balzac'ın İnsanlık Komedisi'ni örnek alarak doktor ***Prosper Lucas*** ile ***Charles Le-***

Emile Zola çalışıyor : MANET'nin tablosu.

tourneau'nun ileri kalıtım ve duyguların fizyolojisi yasalarının uygulamasına dayanan çevrimsel bir yapıta başladı: ***Les Rougon Macquart, Histoire Naturelle et Sociale d'une Famille Sous la Seconde Empire)***. Zola, bilimsel görünürlü olgulardan kendisini çabucak kurtardı. 1869'da yazdığı ilk roman ***Rougon'ların Serveti*** (1871) çıkan savaş yüzünden ancak 1871'de yayınlandı. Bu dizinin yirminci ve son kitabı olan ***Doktor Paskal*** (1893'te çıktı, yapıtlar ***Meyhane***'nin başarıya ulaşmasından sonra 1878'de yayınevlerince satın alındı. Bu romanların en iyileri zorlu bir dramı anlatır: ***Meyhane*** (Assommoire, 1877), ***Germinal*** (1885), ***Toprak*** (la Terre, 1887), ***Hayvanlaşan İnsan*** (1890), ***Bozgun*** (la Débacle, 1892). Ama aşkları, maddi acıları, ölüm karşısındaki bunalımı işleyen yapıtları da vardır ve bunlarda belirli bir bölgeyi ele alır: ***La Faute de l'Abbé Mouret*** (1875), ***Un Page d'Amour*** (1878), ***La Joie de Vivre*** (1884), ***l'Öeuvre*** (1886). ***Germinal***'den sonra Zola giderek daha çok sosyalist teorilerin etkisinde kaldı ve bu teorinin ekonomik çözümler ve devrimci stratejiyle ilgili bölümlerinden çok, bilime güven, insanların eğitilmesi ve toplumun gelişmesi görüşleri üzerinde durdu. ***Les Quatres Evangiles*** (Dört İncil), ***Döl Bereketi*** (Fecondité, 1899), ***Emek*** (1901), ***Gerçek*** (1903), ***Justice*** (Adalet), Rougon-Macquart'ların kötümser gerçekçiliğinden insenliğa mesihçi bir görünüşüne yönelen evrimi ortaya koydu. Bu hareket, 1898'den sonra Dreyfus sorununa etkin bir biçimde katılmasıyla hızlandı. 13 Ocak 1898'de Zola, l'Aurore gazetesinde mahkûm edilen adamın suçsuzluğunu ve suçlayanların oyunlarını ateşli bir dille ortaya koyan ***J'accuse*** (Suçluyorum) adlı bir bildiri yayınladı. Bu hareket kamu oyunda büyük tepki yarattı ve Dreyfus davasına yeniden bakıldı. Ama Zola, geniş yankılar yapan bu davadan sonra 1 yıl hapis ve 3 000 frank para cezasına çarptırıldı. 18 temmuz 1898 - 4 haziran 1899 arasında İngiltere'de sürgünde kaldı. Fransa'ya döndükten sonra, yapıtlarının kendisine sağladığı şöhretin yanı sıra yapmış olduğu bu yurttaşlık görevinden ötürü vicdanlara yön veren bir yönetici gibi onaylandığını gördü. Bununla birlikte, bir yandan Fransız akademisini kapılarını kendisine kapayan idealist eleştirmenler öte yandan milliyetçi çevreler ona karşı çıktılar. Zola, 29 Eylül 1902'de, henüz esrarı çözülememiş koşullarda, Brüksel sokağındaki konağında sobadan çıkan dumanlardan boğularak öldü. Denise ve Jacques adında iki çocuğu vardı: bu çocuklardan annesi karısı Alexandrine değil, ***Doktor Pascal***'daki Clotilde tipini Zola'ya esinleyen Jeanne Rozerot'dur. Zola'nın külleri 1908'de Pantheon'a getirildi.

•

Emile ZOLA üzerine

ZOLA'NIN YÜZÜNCÜ DOĞUM YILDÖNÜMÜ

Balzac nasıl restorasyon ve Temmuz monarşisi dönemindeki özel yaşamın tarihçisi ise, Emile Zola da Fransa'da İkinci İmparatorluk dönemindeki «özel yaşamın tarihçisi»dir. Zola'nın kendisi bu mirası hiç bir zaman yadsımamıştır. Yeni bir sanat biçimi bulduğu varsayımına daima karşı çıkmış ve kendisini Balzac'ın ve Stendhal'in, on dokuzuncu yüzyılın başında yaşayan bu iki büyük gerçekçinin mirasçısı ve

Karikatürcü GİLL'in gözüyle Zola.

izleyicisi saymıştır. Bu ikisinden Stendhal'e, on sekizinci yüzyıl edebiyatı ile bağı oluşturan sanatçı gözüyle bakardı. Kuşkusuz, Zola gibi dikkate değer ve özgür bir yazar, edebiyattaki öncüllerine yalnızca kopya edilecek örnekler olarak bakamazdı; Balzac'a ve Stendhal'e hayrandı, fakat onları aynı derecede sert bir biçimde eleştirmekten de geri durmazdı; onlarda ölmüş ve eskimiş saydığı şeyleri saf dışı etmeye ve gerçekçiliğin daha ilerdeki gelişiminde verimli bir etkisi olabilecek bir yaratış yönteminin ilkelerini ortaya koymaya çalışırdı. (Burada Zola'nın hiç bir zaman gerçekçilikten değil fakat hep doğalcılıktan söz ettiğini söylemeliyiz.)

Fakat Zola'nın elinde, gerçekçiliğin daha sonraki gelişimi, kendisinin hayal ettiğinden çok daha karmaşık bir gidiş kazandı. Balzac ile Zola arasında 1848 yılı ve kanlı Temmuz günleri, Fransız burjuva sınıfı üzerinde daha sonra burjuva ideolojisinin Fransa'da uzun süre artık ilerici rol oynayamayacağı kadar silinmez bir iz bırakmış olan işçi sınıfının ilk bağımsız eylemi bulunmaktadır. Bundan sonra, ideoloji daha eğilir bükülür duruma geldi, burjuva sınıfı adına kendini savunma biçimlerine dönüştü.

Fakat Zola'nın kendisi hiç bir zaman burjuva toplumsal düzeninin savunucusu olma küçüklüğüne düşmedi. Tersine önce edebiyat alanında, daha sonra ise açıkça politik alanda Fransız kapitalizminin gerici evrimine karşı yüreklilikle döğüştü. Yaşamı boyunca, sosyalizme adım adım yaklaştı fakat hiç bir zaman, Fourier'nin Utopyacılığının soluk bir biçiminden yine de Fourier'nin parlak diyalektik toplumsal eleştirisinden yoksun bir biçiminden öteye gidemedi. Ama sınıfının ideolojisi, düşünüşünde, ilkelerinde ve yaratma yönteminde çok fazla derin izler bırakmıştı, buna rağmen toplum eleştirisinin bilinçli keskinliği hiç bir zaman körleşmedi; tersine, Katolik kralcı Balzac'ınkinden çok daha şiddetli ve ilerici idi.

Kahraman devrimci dönemden ve Napolyon döneminden restorasyonun romantik iklyüzlü çürüyüşüne ve Temmuz monarşisinin artık iklyüzlü bile olamayan filistin pisliğine kadar Burjuva Fransa'nın korkunç dönüşümünü dile getirmiş olan Balzac ve Stendhal, burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki çelişkinin, yüresinde toplumsal evrimin hızla devindiği açıkça görülür bir merkez olmadığı bir toplumda yaşamışlardı. Bundan dolayı Balzac ve Stendhal burjuva toplumunun yapısında var olan en keskin çelişkilerin köklerine kadar inebilmiş, 1848'den sonra yaşamış olan yazarlar ise bunu yapamamıştır: bu kadar acımasız

bir açıksözlülük, bu kadar keskin bir eleştiri, zorunlu olarak sınıflarıyle aralarındaki bağı koparmaya götürürdü onları.

Gerçek ilerici Zola bile böyle bir kopmayı gerçekleştiremezdi.

Yöntembilim anlayışında, Balzac'ın kapitalizmin çelişkilerini sergileyişindeki kaklü diyalektiği ve peygamberce çabasını romantik ve «bilimdışı» diye yadsıyışında yansıyan işte bu tutumdur. Zola, bunun yerine, toplumu uyumlu bir varlık olarak kavrayan «bilimsel» bir yöntem koyuyor, topluma uygulanan eleştiri ise, bu yöntemde, toplumun organik bütünlüğüne saldıran hastalıklara karşı bir mücadele, kapitalizmin «arzu edilmeyen özelliklerine» karşı bir mücadele olarak ifade ediliyordu.

Zola şöyle söylüyor: «Toplumsal çevrim (cycle) yaşam çevrimiyle özdeştir: İnsan vücudunda olduğu gibi toplumda da, çeşitli organları birbirine bağlayan bir dayanışma vardır; bir organ çürürse, bu çürüme başka organlara da yayılır ve çok karışık bir hastalıkla sonuçlanır.»

Bu «bilimsel» anlayış Zola'yı insan vücuduyla insan toplumunu özdeşleştirmeye götürdü; Balzac'ın İnsanlık Komedyası'na yazdığı önsözü eleştirirken bu anlayıştan hareket eder. Zola, Balzac, bu önsözde, hakiki bir diyalektikçi olarak, aynı soruyu atar ortaya: Geoffroy de Saint Hilaire'ın geliştirdiği ırk evrimi diyalektiğinin insan toplumuna ne ölçüde uygulanabileceğini sorar; fakat aynı zamanda, toplumun özgül diyalektiğinin yarattığı yeni kategoriler üzerinde inatla durur. Zola böyle bir anlayışın, yöntemin «bilimsel birliğini ortadan kaldıracağına ve anlayışın kendisinin Balzac'ın kafasının «romantik karışıklığından» ileri geldiğine inanır. Daha sonra «Bilimsel» bir sonuç olarak, Balzac'ın düşüncelerinin yerine koyduğu şeyse, doğa'nın ve toplumun organik birliği gibi diyalektik olmayan bir anlayıştır; uyuşmazlıkların ortadan kaldırılmasına, toplumsal devinimin hareket ettirici gücü; «uyum» ilkesine ise toplumsal varlığın özü olarak bakılır. Yani Zola'nın öznel olarak çok içten ve yürekli toplum eleştirisi, ilerici burjuva dar görüşlülüğünün sihirli çevrimi içinde kilitlenmiş olur. Zola, bu ilkeye dayanarak Balzac ve Stendhal'ın yaratma yöntemlerinin kurduğu geleneği büyük bir bağlılıkla devam ettirir. Zola'nın, Balzac'ta ancak bir başlangıç yada bir amaç olan bütün şeylerin hakiki gerçekleştirilişini Flaubert'de bulması bir rastlantı yada eski arkadaşı ve dava yoldaşı Flaubert'le olan kişisel yakınlık sonucu değildir.

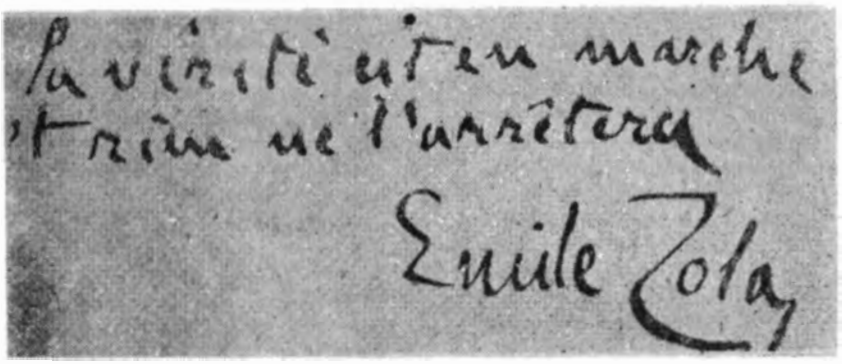

ZOLA'nın elyazısı.

Zola, Madame Bovary hakkında şunları yazmıştır: «Öyle görünüyor ki, Balzac'ın o dev yapıtının tümüne dağılmış olan modern romanın formülü, burada, 400 sayfalık bir kitapta açıkça ortaya konmuştur. Ve bu romanla birlikte modern romanın anahtarı verilmiş olmaktadır.»

Zola, Flaubert'in büyüklüğünü yapan öğelerin başında romantik izlerin silinişini sayar. «Romanın kompozisyonu, yalnızca, olayların seçiliş tarzında ve belli, uyumlu bir evrim düzeni içinde birbirinin ardından getiriliş tarzında yatmaktadır. Olayların kendileri kesin olarak sıradan, ortalama şeylerdir... Sıradan olanın dışındaki bütün buluşlar, uydurmalar romanın dışında bırakılmıştır... Bütün olanları, ortaya beklenilmedik bir şey atmaksızın gün-gün anlatmak yoluyle hikâye gözönüne serilir.» Zola'ya göre, Balzac da büyük yapıtlarında bazen günlük yaşamın bu gerçekçi sunuluşunu vermeyi başarmıştır. «Fakat yalnızca doğru betimlemeye ilgi duyabileceği noktaya erişinceye kadar, bir süre, birtakım buluşlarla oyalanmış ve yanlış heyecanlar, yanlış görkem peşinde kendini yitirmiştir.»

Şöyle sürdürür: «Romancı, ortalama yaşamların sıradan gidişini gösterme temel ilkesini kabul ediyorsa, «kahraman»ı öldürmelidir. «Kahraman» derken, aşırı biçimde büyütülmüş karakterleri, şişirilerek, devleştirilmiş kuklaları kastediyorum. Bu tür şişirilmiş «kahramanlar», Balzac onları hiç bir zaman yeterince devleştiremediğini sandığı için, romanlarının düzeyini düşürür.» Doğalcı yöntemde «sanatçı tarafından yapılan bu abartma ve bu kompozisyona düşkünlük bir kenara bırakılmış» ve gerçekten insanüstü bir yaratık çizmemize izin veren fırsatlar çok ender olduğu için «bütün başlar aynı düzeye indirilmiştir.»

Burada Zola'nın büyük gerçekçilerin bıraktığı mirası eleştirirken dayandığı ilkeleri apaçık görüyoruz. Zola, büyük gerçekçileri, özellikle Balzac ve Stendhal'i tekrar tekrar tartışır ve aynı temel düşünce çevresinde dolanır. Balzac ve Stendhal büyüktüler, çünkü yapıtlarının birçok ayrıntı ve bölümlerinde insanî tutkuları sadık bir biçimde betimlemişler ve insan tutkularına dair bilgilerimize çok ilginç belgeler sağlamışlardır. Fakat, Zola'ya göre, her ikisi, özellikle Stendhal, yanıltıcı bir romantizm hastalığına tutulmuşlardı. Kırmızı ve Siyah'ın sonu ve Julien Sorel üzerine şunları yazar: «Hergünkü hakikatin, peşinde olduğumuz hakikatin kesin olarak ötesine geçmektedir bu son; ruhbilimci Stendhal, en az masalcı Alexander Dumas kadar, bizi boğazımıza değin alışılmamışın ve olağanüstünün içine batırmaktadır. Tam hakikat açısından görülünce, Julien Sorel bana d'Artagnan kadar şaşkınlık vermektedir.» Zola aynı eleştiriyi Mathilde de la Mole'a, Parma Manastırı'ndaki bütün karakterlere, Balzac'ın Vautrin'ine ve daha birçok Balzac karakterine uygular.

Zola, Julien ile Mathilde arasındaki tüm ilişkiye yalnızca bir beyin jimnastiği, bir kılı - kırk - yarma gözüyle bakar, her iki karakteri de olağandışı ve yapay bulur. Stendhal'in anlatmak istediği büyük çelişkiyi, kesin olarak ortalamanın üstünde ve tamamen olağanüstü bu karakterleri yaratmadıkça, tipikliğin en üst düzeyine çıkaramayacağını tamamen gözden kaçırır Zola; Stendhal, rebilir ve o dönemin feodal-romantik

restorasyon döneminin ikiyüzlülüğünü ve alçaklığını ancak bu yolla eleştiideolojisinin rezilcesine açgözlü ve zalim kapitalist özünü ancak bu yolla ortaya koyabilirdi. Yalnızca, gerçiliğin romantik ideolojisinin, kahramanlık derecesinde abartılmış biçimde de olsa, gerçek bir tutkuya dönüştüğü Mathilde tipini yaratmakla Stendhal, kurguyu ve somut durumları, bu idoelojiler ile bir yandan onların toplumsal temeli arasındaki zıtlığın, öte yandan Napolyon hayranı Jullen Sorel'in plebian Jakobenliğinin tam geliştirilebileceği bir düzeye çıkarmasını bilmiştir. Yine Zola, Balzac'ın belki de Lucien de Rubempré'nin tutkularının kişisel ve bireysel felâketinin, restorasyon dönemi yönetici sınıfının tümünün trajedisi olmasını istediği için, yaşamdakinden daha büyük Vautrin figüründen vazgeçemediğini farkedemiyordu; Balzac, ancak bu yolla, cançekişmekte olan restorasyon toplumunun tüm dokusunu: akıldan bir coup d'état (hükümet darbesi, çev.)

Emile ZOLA'yı Dreyfus davası sırasında yargıç önünde betimleyen bir desen.

geçirmekte olan kraldan, kendisi için yükselme yolu açmaya çalışan bürokrata kadar tüm dokuyu bu trajikomik içinde dokuyabilirdi.

Fakat Zola bunu göremiyordu. Balzac hakkında şunları söylüyordu: «Onun imgelemi, onu abartmaya götüren ve dünyayı kendi hayalinde yeniden yaratmak istediği o dizginlenemez imgelem beni çekmekten çok kışkırtıyor, sinirlandiriyor. Büyük romancının bu imgelemden başka şeyi olmasaydı patolojik bir olgudan, edebiyatımızın bir garipliğinden başka bir şey olmazdı.»

Zola'ya göre Balzac'ın büyüklüğünün ve ölümsüzlüğe hak kazanmış olmasının nedeni, onun «bir gerçeklik duygusuna sahip» olan ilk sanatçılardan biri olmasıdır. Fakat Zola bu «gerçeklik duygusu»na, önce Balzac'ın bütün yaşamı boyunca gerçekleştirdiği yapıttan kapitalist toplumun büyük çelişkilerini kesip çıkararak ve yalnızca günlük yaşamın verilişini kabul ederek varıyordu; oysa günlük yaşamın verilişi, Balzac için, çelişkileri keskin çizgilerle belirtmenin ve devinim halindeki bir toplumun tam bir tablosunu bütün ayırıcı nitelikleri ve bütün uzlaşmazlıklarıyle birlikte vermenin bir yolundan başka bir şey değildi.

Zola'nın ve onunla birlikte Hippolyte Taine'in La Cousine Bette romanındaki karakterlerinden biri olan General Hulot'dan büyük bir hayranlıkla söz etmeleri çok ilginçtir. Fakat her ikisi de onda cinsel gücü çok fazla bir insanın ustaca çizilmiş bir portresini görürler yalnızca. Ne Zola, ne de Taine, Balzac'ın, Hulot'nun tutkularını Napolyon döneminin yaşam koşullarına kadar götürüşündeki sanatçı ustalığına değgin bir tek söz etmezler; üstelik Balzac —aynı yetkin ustalıkla çizilmiş bir karakter olan— Crévll'i Napolyon döneminin erotizmi ile Louis Philippe döneminin erotizmi arasındaki ayrımı göstermek için bir kanıt olarak kullandığından, bunu farketmek o kadar güç değildi. Ne Zola, ne de Taine, Hulot'nun para yapmak için çevirdiği kuşkulu dolapların sözünü etmezler hiç; oysa Balzac bunları anlatırken, henüz başlamakta olan Fransız sömürge politikasının rezalet ve dehşetinin hayran olunacak bir portresini çizer.

Başka bir deyişle, hem Zola, hem de Taine, Hulot'nun erotik tutkusunu toplumsal temellerinden yalıtır ve böylece toplumsal bakımdan patolojik bir kişiliği psikopatolojik bir kişiliğe dönüştürmüş olurlar. Doğalcılık, ona bu açıdan bakınca, Balzac'ın ve Stendhal'in yarattığı büyük, toplumsal bakımdan tipik karakterlerde ancak bir «abartma»dan (yani romantizmden) başka bir şey göremezdi insan.

Zola, Stendhal'le ilgili eleştirilerinden birinin sonunda, «yaşam bundan basittir» der. Böylece eski gerçekçilikten yenisine, doğalcılığa özgü gerçekçiliğe geçişi tamamlamış olur. Bu değişikliğin belirleyici toplumsal evriminin yazarların yaşam tarzını değiştirmiş olmasında bulunacaktır. Yazar, zamanının büyük mücadelelerine katılmamaktadır artık, gündelik yaşamın yalnızca bir seyirci ve tarihçisi durumuna getirilmiştir. Zola, Balzac'ın Cezar Birotteau'yu çizebilmek için kendisinin de iflas etmek zorunda olduğunu yeteri kadar açıklıkla anlıyordu; Rastignac ve Goriot Baba gibi karakterler yaratabilmek için Paris'in tüm aşağı tabakasının yaşamını kendi yaşantısıyla bilmek zorunda olduğunu da.

Tersine, Zola —hatta ondan da çok, yeni gerçekçiliğin hakiki kurucusu Flaubert— zamanlarının toplumsal yaşamının birer gözlemcisi ve eleştirel yorumcusuydular. (Zola'nın Dreyfus davasıyla ilgili verdiği yürekli kavga çok daha sonralara rastlar ve Zola'nın yaşamında, yaratma yönteminde herhangi bir kökten değişime yol açacak bir olay olmaktan çok tek başına bir olaydır.) Bu nedenle Zola'nın doğalcı deneysel romanları, artık yalnızca bir seyirci durumuna indirgenmiş olan yazarın gerçekliğe yine gerçekçi olarak egemen olabileceği bir yöntem bulma çabasından başka bir şey değildir. Doğal olarak Zola, yazarın bu toplumsal bakımdan düşüşünün hiç bir zaman farkına varmamıştır; onun kuramı ve pratiği, hiç farkında olmadığı bu toplumsal varoluştan gelişmiştir. Tersine, kapitalist toplumdaki yazarın durumundaki değişikliği sezinlese bile, liberal pozitivist bir yazar olarak bunu bir avantaj, ileriye doğru atılmış bir adım olarak görüyor ve Flaubert'in tarafsızlığını (gerçekte böyle bir şey yoktur) yazarın kompozisyonunda yeni bir özellik olarak övüyordu. Lafargue ise, Marx ve Engels geleneğine uygun olarak, Zola'nın yaratma yöntemini ciddî olarak eleştiriyor ve onu Balzac'ınkiyle karşılaştırarak Zola'nın zamanının toplumsal yaşamından yalıtılmış olduğunu çok açık bir biçimde görüyordu. Lafargue, Zola'nın gerçeklik karşısındaki tutumunu bir gazete röportajcısının tutumuna benzetiyordu; bu ise, Zola'nın edebiyatta doğru yaratma yöntemi üzerine program niteliğindeki görüşleriyle tam bir uygunluk halindedir.

Bu görüşlerden yalnızca birini: iyi bir romanın nasıl olması gerektiğine değgin düşüncelerini veriyoruz burada; «Doğalcı bir yazar tiyatroyla, tiyatrocularla ilgili bir roman yazmak istiyor: Bu noktadan başlayarak, henüz ortada karakterler ya

da konuyla ilgili bilgiler olmaksızın yapacağı ilk iş, gereç toplamak, betimlemek istediği bu dünyaya değgin nelcı yapabileceğini bulmaktır. Birkaç aktör görmüş ve bir iki oyun seyretmiş olabilir... Daha sonra bu konu üzerinde en iyi bilgiye sahip kişilerle konuşacak, düşünceler, kısa öyküler, portreler toplayacaktır. Nihayet bazı yerleri dolaşacak, en küçük ayrıntılara aşina olabilmek için tiyatroda birkaç gün geçirecek, bir akşamını bir aktrisin soyunma odasında harcayarak ve elinden geldiğince o havayı soluyacaktır. Bütün bu gereçler toplanınca, roman kendiliğinden biçimini almış olacaktır. Romancının yapacağı bütün şey, olayları mantıkî oluş sırası içinde gruplandırmaktır... İlgi artık hikâyenin kendine özgü görünümleri üzerinde odaklandırılmış olmayacaktır — tersine, hikâye ne kadar genel ve sıradan olursa o kadar tipik olacaktır.»

Yeni gerçekçilik, en kısa biçimde ifade edilmiş özüyle ve eski gerçekçillk gelenekleriyle tam bir zıtlık içinde recte doğalcılık, işte budur; tip ve bireyin diyalektik birliğinin yerini mekanik bir ortalamacılık alır; epik durumlar ve epik kurgular yerine betimleme ve çözümleme konur. Eski türden hikâyenin geriliml, hem birey olan hem de önemli sınıfsal yönsemelerin temsilcileri olan insanî varlıkların birlikteliği yada çatışmaları — bütün bunlar ortadan kaldırılır ve yerini, bireysel özellikleri artistik bakımdan rastlantısal olan (yada başka bir deyişle, hikâyede geçenler üzerinde kesin etkileri olmayan) «ortalama» karakterler alır, bu «ortalama» karakterler belli bir örneğe uymaksızın ya sadece yanyana yada tam bir kaos içinde hareket ederler.

Zola kendi programına sıkı sıkıya bağlı bir biçimde hareket etmediği için, salt bu nedenle, büyük bir yazar olabilmiştir.

Fakat Zola'nın, Engels'in Balzac'la ilgili olarak sözünü ettiği «gerçekçiliğin zaferi»ni temsil ettiğini varsayamayız. Benzerlik yalnızca biçimseldir, bu nedenle de varsayım yanlış olur. Balzac yükselmekte olan kapitalist toplumun çelişkilerini cesaretle sergilemiş, dolayısıyle gerçekliğe değgin gözlemi devamlı olarak politik önyargılarıyle çatışmıştır. Fakat namuslu bir yazar olarak o yalnızca gördüğünü, öğrendiğini ve karşılaştığını betimlemiş, gördüğü şeylerin yaşama-uygun betimlemesi kendi öz düşünceleriyle çelişse de bunu dikkate almamıştır. «Gerçekçiliğin zaferi» işte bu çatışmadan doğmuştur, fakat o zaman da Balzac'ın artistik amaçları toplumsal gerçekliğin kapsamlı ve derine inen bir biçimde verilişini önlememiştir.

Zola'nın durumu tamamen ayrıydı. Zola'nın toplumsal ve politik görüşleriyle yapıtının toplumsal - eleştirel yönsemeleri arasında, Balzac'ta olduğu gibi, öylesine büyük bir açıklık yoktur Doğru, olayları ve tarihsel evrimi gözlemesi Zola'yı yavaş yavaş köktenci yapmış ve Utopik sosyalizme yaklaştırmıştı, ama bu, yazarın kendi öz yargılarıyle gerçeklik arasında bir çatışma derecesine gelmemiştir.

ZOLA ailesi 1901 yılında Verneuil'de.

Sanat alanındaki zıtlık da aynı derecede keskindir. Yazarın tek başına gözlemci olma durumunun bir sonucu olduğu için yalnızca Zola'nın kendisini değil bütün bir kuşağı engellemiş olan Zola'nın yönteml, yaşamın derinden gerçekçi bir biçimde temsilini önler. Zola'nın «bilimsel» yöntemi hep ortalamayı arar, ve bu renksiz istatistikî ortalama, bütün iç çelişkilerin körletildiği hep birlikte orta derecede «ürünler» olduğu bu ortalama nokta, büyük edebiyatın ölümünü haber verir.

Zola, bütün yaşamı boyunca, içinde bir gün olsun kendisinin çok su götürür, pozitivist «bilimsel» yöntemin konusunda herhangi bir kuşku taşımayacak kadar naif bir liberal, burjuva ilerleyişine yürekten inanan bir insandı.

Bununla birlikte yönteminin artistik uygulaması hiç de kolay olmamıştır. Yazar olarak Zola, uygun bir biçimde uygulandığı zaman kendisininki gibi bir yöntemin doğal sonucu olarak, mücadele etmeksizin renksiz bir cansıkıntısına boyun eğme durumuna düşmeyecek kadar modern yaşamın büyüklüğünün (bu büyüklük gayriinsanî de olsa) bilincindeydi. Zola, pozitivist-doğalcı öğretinin kendisinden istediği gibi soğuk, duygusuz bir «deneyci» olarak kalamayacak kadar, kapitalist toplumun içine işlemiş olan kötü, alçak ve gerici güçlerden nefret ediyor, aşağılıyordu onları.

Gördüğümüz gibi, bunun sonucu olan mücadele, Zola'nın kendi yaratma yöntemi çerçevesi içinde veriliyordu. Balzac'ta, birbiriyle savaş halinde olan, gerçeklik ve politik yönelim idi; Zola'da ise yaratma yöntemi ile verilen «gereç» idi. Dolayısıyle Zola'da, Balzac'taki «gerçekçiliğin zaferi» gibi evrensel bir kopma, bir aşma yoktur; yalnızca, yazarın hakiketen gerçekçi tarzının yapısına özgün bir alan açablimek için kendi pozitivist, «bilimsel», doğalcı doğmalarının zincirlerini kırdığı tek tek anlar, ayrıntılar vardır.

Böyle bir aşamayı Zola'nın romanlarının hemen hepsinde bulabiliriz, bundan dolayı büyük kitaplarının her birinde hayranlık uyandıran, yaşam benzeri tek tek epizodlar vardır Fakat öğreti, onların her birinin genel planında hâlâ egemen durumda olduğu için, yapıtın tümüne yayılmaz. Böylece garip bir durum çıkar ortaya: Zola, yaşamı süresince gerçekleştirdiği yapıt çok geniş ol-

duğu halde, giderek bir tip olmuş, nerdeyse yaşayan biri gibi bir kişilik kazanmış bir tek karakter yaratmamıştır: örneğin Flaubert'deki Bovary çifti yada eczacı Homais gibi; Balzac yada Dickens gibi insan yaratıcılarının bize tanıttığı ölümsüz kişileri hiç anmayalım.

Fakat Zola'da şiddetli bir özlem, bir güdü vardı: kompozisyonunda doğalcılığın renksiz ortalamasının ötesine geçmek istiyordu. Bunun içindir ki, olağanüstü etkide birçok tablolar çizmiştir. Hiç bir okuyucu, onun maden ocaklarını ve pazarları, borsayı, bir at yarışını, bir muharebe alanını yada bir tiyatroyu hayranlık verici bir biçimde betimlemesinin etkisi altında kalmamazlık edemez. Belki de, hiç kimse, modern yaşamın o dış süslerini ondan daha renkli, ondan daha anlamlı çizmemiştir bugüne dek.

Ama yalnızca dış süslerini.

Bunlar, önünde minicik rastgele insanların ileri geri koşuştukları ve rastgele yaşamlarını sürdürdükleri dev bir geri plan meydana getirir. Balzac, Tolstoy yada Dickens gibi hakikaten büyük gerçekçilerin başardıkları şeyi hiç bir zaman gerçekleştirememiştir Zola : toplumsal kurumları insanî ilişkiler olarak, toplumsal nesneleri ise bu ilişkilerin taşıyıcısı olarak verememiştir. İnsan ve çevresindekiler, Zola'nın bütün yapıtlarında daima keskin çizgilerle ayrıdır birbirinden.

Dolayısıyle, doğalcılığın tekdüzeliğinden ayrılır ayrılmaz, abartmalı anıtsalcılığıyla (monumantalism) Victor Hugo'nun peşinden ayrılmayan, süse, dekora düşkün bir romantiğe döner hemen.

Burada garip bir tragedya ögesi vardır.

Gördüğümüz gibi, Balzac'ı ve Stendhal'i iddialı romantizmlerinden dolayı o kadar şiddetle eleştiren Zola, kendi doğalcılığının sanata - karşı sonuçlarından hiç olmazsa kısmen kaçabilmek için Victor Hugo damgalı bir romantizme sığınmaya zorlanmıştır

Bazen Zola'nın kendisi de bu çelişkiyi farkeder görünmektedir. Fransız doğalcılığının zaferinin yarattığı romantik retorik ve pitoresk üslûp yapmacıklığı. Zola'nın içten hakikat sevgisine aykırı bir şeydi. Temiz bir insan ve namuslu bir yazar olarak kendisinin bu işte bir hayli suçu olduğunu hissediyordu. «Zamanından çok fazla şey var bende; bazı tantanalı önyargılardan kendimi kurtarmayı hayal edemeyecek kadar batmışım romantizmin içine... Daha az yepaylık, daha çok katılık — hepimizin daha az parlak olmasını, daha çok gerçek öz taşımasını isterdim...»

Fakat sanat alanında bu çıkmazdan kurtuluş yolunu bulamamıştır. Tersine, fikir mücadelesine ne denli şiddetle katıldıysa üslubu da o denli tumturaklı olmuştur.

Çünkü, kapitalizmin yavan gerçekliğini bir ayna gibi doğrudan mekanik bir biçimde yansıtmanın sonucu olarak ortaya çıkan doğalcılığın tekdüze basmakalıplığından dışarı yalnızca iki çıkış yolu vardır. Ya yazar yaşam mücadelesinin insanî ve toplumsal anlamını açıklamada ve (Balzac'ın yaptığı gibi) artistlik yollarla onu daha yüksek bir plana çıkarmada başarıya ulaşır — yada (Victor Hugo gibi) retorik ve pitoresk yoldan ve anlatılan olayların insanî anlamlarından bütün bütüne bağımsız olarak yaşamın yalnızca dışgörünüşü üzerinde fazlaca durmak zorundadır.

Fransız doğalcılığının karşılaştığı romantik çıkmaz buydu. Zola, (kendisinden önce Flaubert'in yaptığı gibi) ikinci yolu tuttu, çünkü devrim sonrası burjuva sınıfının ideolojisiyle içten bir zıtlık halindeydi; çünkü zamanının modası olan, sahte ideallerin ve sahte «büyük adamlar»ın yüceltilmesinden nefret ediyordu, iğreniyordu; çünkü bütün bunları hiç acımasız sergilemeye kesin olarak kararlıydı. Fakat bu türlü şeyler için dövüşmeye en namuslu, en içten bir biçimde kararlı oluş, yöntemin sanat yönünden yanlışlığını ve bundan ortaya çıkan organik olmayan bir sunuş biçimini örtmeye, gizlemeye yetmiyordu.

Goethe, yaşlılık döneminde, yolların bu ayrılışını, doğuş halindeki yeni edebiyatın «romantik» çıkmazını görmüştü. Yaşamının son yıllarında, Balzac'ın Tılsımlı Deri'si ile Victor Hugo'nun Notre Dame de Paris'sini hemen hemen aynı zamanda okumuştu. Günlüğünde, Balzac'ın romanı için şunları yazmıştı: «Tılsımlı Deri'yi okumaya devam ettim... en son edebî tarzın şahane bir yapıtı bu; başka şeylerle birlikte, olanaksız ile dayanılmaz arasında capcanlı ve incelikle gidip gelişiyle bir üstünlük kazanıyor, olağanüstü şeylerle en garip ruh hallerini ve olayları, çok daha fazla övgüye layık ayrıntılara varıncaya kadar bir ortam olarak kullanmakta başarıya ulaşıyor.»

Başka bir deyişle, Goethe, Balzac'ın romantik ögeyi, fantastik, acayip, çirkin şeyleri alaycı ve anlamlı bir biçimde abartılmış olan şeyleri, yalnızca, asıl insanî ve toplumsal ilişkileri göstermek için kullandığını açıkça görmüştü. Bütün bunlar Balzac için, yaşamın yeni görünümlerini yakalarken bile eski büyük edebiyatın nitelliklerini yitirmeyen bir gerçekçiliğin yaratılması için dolaylı da olsa bir araç idi.

Goethe'nin Victor Hugo'ya değgin düşüncesi ise Balzac karşısındaki tutumunun tam tersiydi. Zelter'e şöyle yazıyordu: «Victor Hugo'nun Notre Dame'ı, eski sahneleri, elbiseleri ve olayları çok dikkatli inceleyişiyle okuyucuyu hemen sarıyor, fakat karakterler doğal canlılığın izini taşımıyorlar hiç. İplerinden öteye beriye çekilen yaşamsız, sıradan kişiler; zekice bir araya getirilmişler, fakat tahtadan ve çelikten iskeletler, yazarın en garip durumlara sokarak, eğip bükerek, işkence ederek, kırbaçlayarak, vücutlarını ve ruhlarını kesip biçerek çok zalimce uğraştığı içi doldurulmuş bebeklere desteklik ediyor — fakat onların eti ve kanı olmadığı için, yazarın yapabildiği tek şey, yapıldıkları paçavraları yırtmaktan başka bir şey olmuyor; bütün bunlar, önemli derecede tarihsel ve retorik bir yetenek ve canlı bir hayal gücüyle yapılıyor; bu nitelikler olmasaydı, yazar bu iğrenç şeyleri ortaya koyamazdı...»

Hugo da az bir süre gerçekçilik yönünde gitmiş de olsa, Zola, basitçe Victor Hugo'yla bir tutulamaz elbet. Flaubert, Sefiller'le ilgili olarak, toplumsal durumların ve insanların bu türlü betimlenişinin, Balzac'ın yapıtlarını çoktan vermiş olduğu bir çağkarşılanamayacak bir şey olduğunu kızgınlıkla belirtse de, Sefiller ve «1793», Notre Dame de Paris'den daha yüksek düzeyde bir karakterleştirme göstermektedir kuşkusuz.

Fakat Hugo ana yanlışından: insanları toplumsal çevrelerinden bağımsız olarak çizme yanlışından ve bunun sonucu olarak karakterlerinin kukla yapılarından hiç bir zaman kurtulamadı. Yaşlı Goethe'nin Hugo'yla ilgili yargısı, Hugo'nun bütün romanları konusunda, biraz kısıtlı da olsa, geçerlidir. Bu geleneği izlemiş olan Zola da aynı şekilde derine inen ve inandırıcı karakterleştirme konusunda yeteneksizdir.

Zola, ortalama insanın biyolojik ve «psikolojik» varlığını doğalcı bir bağlılıkla çizer, bu ise karakterlerine Victor Hugo kadar keyfî davranmasını önler onun. Fakat bu yöntem, bir yandan tipleştirmesine çok dar sınırlar koyarken öte yandan birbirine zıt iki ilkenin bir arada kullanılışı, yani doğalcılık ilkesiyle romantik retorik anıtsallık ilkesinin bir arada

kullanılışı, karakterlerle çevre arasında yazarın üstesinden gelemediği, Hugo'vari bir zıtlık meydana getirir.

Bu nedenle Zola'nın kaderi, on dokuzuncu yüzyılın edebiyat tragedyalarından biridir. Zola, yetenekleri ve insani nitelikleri, kendilerini en büyük şeylere hazırlamış fakat hedeflerine ulaşmaları, hakikaten gerçekçi bir sanatta kendilerini bulmaları kapitalizmce önlenmiş olağanüstü kişilikler den biridir.

Kapitalizm, insan olarak Zola'yı ele geçiremediyse bile bu trajik çatışma Zola'nın yapıtlarında açıkça bellidir. Kendi yolunda sonuna kadar onurlu, boyun eğmeksizin, uzlaşmaksızın yürüdü o. Gençliğinde yeni edebiyat ve sanat için yürekliliklе savaşmıştı (Manet'in ve İzlenimcilerin destekleyicilerinden biriydi, olgunluk yıllarındaysa, Dreyfus davasında, Fransız bürokratlarının ve Fransız genelkurmayının sulkast düzenine karşı savaşan bir insan rolünü oynadı yine).

Zola'nın ilerleme davası uğruna kararlı savaşı, bir zamanlar moda olan romanlarının birçoğunu yaşatacak ve onun adını, tarihte, Zola'nın Dreyfus'u savunuşu gibi Calas'yı savunmuş olan Voltaire'in adının yanında bir yere koyacaktır. Üçüncü Cumhuriyet'in uydurma demokrasisi ve çürüyüşüyle, büyük Fransız devriminin geleneklerine ihanet etmeksizin bir gün bile geçirmeden edemeyen sahte sözüm ona demokratlarıyle etrafı çevrilmiş olan Zola —sosyalizmin özünü anlayamamış da olsa— işçi sınıfının sosyalist isteklerinin demokrasi adına ilân edilmiş olduğu sırada bile demokrasi yolundan ayrılmayan yürekli ve yüksek prensip sahibi burjuvaların bir örneği olarak başı ve omuzlarıyle onların üzerinde dimdik durmaktadır.

Cumhuriyetin, açgözlü sömürge emperyalizminin bir perdesi ve anayurt işçi sınıfına kaba bir baskı aracı olduğu bugün, bunu anımsamalıyız.

Zola'nın yürekli ve dosdoğru kişiliğinin yalnızca anısı bile, bugün Fransa'yı yöneten insanların temsil ettiği sözüm ona demokrasiyi suçlamaya yeter.

George LUKACS
(Türkçesi: Mehmet DOĞAN)

---

zorunlu (Osm. zaruri; Fr. nécessaire; İng. necessary. Başka türlü olamayan. Mutlak anlamında zorunlu, olmaması mümkün olmayan anlamına gelir ve «olumsal»a karşıt tutulur. Mantıkta bağıntılar açısından: 1. İçerilen önermenin kendisini içeren önermeler sistemine olan bağımlılığı «zorunlu»dur. 2. Belirli bir sistem içinde nedenlerle sonuçların ardarda gelişi «zorunlu»dur. 3. Bir aracın bir ereğe yada bir şartın bir şartlıya olan bağıntısı, eğer o ereğe ancak o araçla ulaşılabiliyor yada o şartlı ancak o şart altında gerçekleşebiliyorsa, «zorunlu»dur. Olgu yada varlıklar hakkında ileri sürülen önermeler açısından: 1. Karşıtı apriori olarak ve akılyürütmeye gerek kalmaksızın yanlış olarak bilinen önerme, «zorunlu»dur. 2. Belirli bir nedenler bütününe oranla, bu nedenlerden kaçınılmaz şekilde çıkan sonuç «zorunlu» dur. 3. Belirli bir ereğe oranla, bu ereğin tek aracı «zorunlu»dur. 4. Varolmak için kendinden başka hiç bir nedene yada şarta bağlı olmayan varlık «zorunlu»dur

zorunlu emek süresi (Fr. temps de travail nécessaire) İşgücünün, işçinin işgücünü yeniden ürettiği bölümü. Kapitalist üretim tarzında, üretim araçlarından yoksun olan işçi, işgücü'nü, bir ücret karşılığında, bir kapitaliste satmak zorundadır. İşgünü'nün bir bölümünde gerçekleşen, ürünler, metalar biçimi altında, ücretin eş değeridir. İşgünü'nün öteki bölümünde ise artıdeğer meydana gelir.

Marx'ın zamanında, işgünü genellikle on iki saatti. Bu on iki saatin altısı ücretin esdeğerinin üretimine ayrılmıştı. Buna göre, zorunlu emek süresi, işgünü'nün yarısına eşitti.

Zorunlu emek süresi, iki açıdan zorunludur. İşçi için zorunludur, çünkü onun sayesinde bir ücret alabilir. Sermaye ve kapitalist âlem için zorunludur, çünkü Marx'ın dediği gibi, «bu âlemin temeli emekçinin varoluşudur.»

Zorunlu emek, zorunlu emek süresi içinde harcanan emektir. Bu iki kavram arasında mutlak bir özdeşlik yoktur, çünkü birincisi emek süreci sırasında kendini ifade eder, ikincisi ise bir zaman parçası, yani bir içerik değil de bir çerçeve gösterir (bununla birlikte, zorunlu emek, çoğunlukla, zaman aracılığıyla ölçülür.)

Zorunlu emek süresinin büyüklüğüyle işgücü'nün değeri arasında bir bağ vardır, çünkü işgücü'nün değerine eşit değerde metalar (kullanım değerleri) günün bu periyodunda, bu saatler boyunca üretilmelidir ve üretilir. Buna bağlı olarak, işgücü'nün değerindeki değişmeler, zorunlu emek süresinin büyüklüğünü etkiler.

Öyleyse, zorunlu emek süresi değişmez değildir: en başta emeğin prodüktivitesine bağlı olarak, branştan branşa ama aynı zamanda ve özellikle peryoddan peryoda, hatta ülkeden ülkeye değişir yada değişebilir. Ekstra süre yada artı emek süresi'yle de yakın ilişkilidir.

Zorunlu emek süresi kapitalist üretim tarzının özgül olmayan bir ekonomik kategorisidir: çeşitli düzeylerde, bütün sınıflı toplumları kapsar

Sömürü temeline dayanan bütün toplumlarda, sömürülenlerin emek süresi daima iki parçaya ayrılmıştır —bu ayrılma — çoğu zaman gizlenmiş olsa bile. Kapitalist rejimin özelliği, zorunlu emek süresinin işgücüyle özdeşmiş gibi görünmesindedir. Görünürde, ücretl ödenen, işgünü zarfında harcanan emeğin bütünüdür. Bu aldatmaca, emeğin fiyatı olarak kabul edilen ücretin biçimine dayanır. Bu şartlarda, sömürü bir saçmalık olur; ama sermayenin hareketi de saçmadır zaten.

Kapitalist biçiminden sıyrıldığında, zorunlu emek süresi, emeğin prodüktivitesinin ulaştığı düzeyi ifade edebilir, çünkü işgücü'nün pahasıyle ürettiğinin pahası arasındaki farkın ölçüsüdür.

zorunsuz bk. **olumsal.**

ZOŞÇENKO Mihail Mihayloviç (Poltava 1895 / Leningrad 1958): Sovyet yazarı Petersburg üniversitesinde hukuk okudu. 1918'de Kızılordu'ya katıldı. Yapıtlarında, sovyet günlük hayatının çok yabansı ve üzüngülü bir tablosunu alaylı bir biçimde dile getirdi. Halk arasında büyük ün kazandıktan sonra Sovyet Yazarlar Derneği tarafından bir kenara itildi (1946). Başlıca yapıtları: ***Basskazıy Nazara İlyica Sinebryuhova*** (Nazar İlyiç Sinebryuhov'un Öyküleri, 1922), ***Sinirli İnsanlar*** (Nervnıye Lyudi, 1927), ***Çarın Çizmeleri*** (1930), ***Priyatnaya Vstreça*** (Tatlı Buluşma, 1931), ***Vozvraşçyonnaya Molodost*** (Geri Dönen Gençlik, 1933), ***Priklyuçeniya Obezyanüü*** (Maymunun Serüvenleri, 1946) ve ***Meloci Jizni*** (Neşeli Hayat, 1927).

ZUCKMAYER Carl (Nackenheim 1896 / Zürih 1977): Alman şairi ve roman yazarı. Bir fabrikatörün oğlu olarak dünyaya geldi. Dört yaşındayken Mainz'a geçti. Okula orada gitti. Birinci Dünya Savaşına gönüllü olarak katıldı. Bir süre Doğal Bilimler okuduktan sonra, Berlin'de ralı asis-

Carl ZUCKMAYER : Modern Alman edebiyatının önde gelen temsilcilerinden.

tanlığı yaptı, serbest yazar olarak yaşamını kazanmayı denedi. Kiel, Münih ve Berlin'de dramaturg olarak kısa sürelerle çalıştı.

Antifaşist olarak eylem göstermesi üzerine 1933 yılında oyunlarının sahnelenmesi yasaklanınca, Henndorf'te yerleşti ve bu arada sık sık Londra'ya gitti. 1938 yılında Gestapo evine el koyunca, İsviçre'ye göçtü. 1939 yılında Küba üzerinden Amerika'ya geldi. Yazar, öğretmen ve çiftçi olarak çalıştı. Savaştan sonra Amerika ve Avrupa arasında gidio geldi. 1958 yılında İsviçre'ye yerleşti ve orada öldü.

Dünyaca ünlü; çeşitli ödüller kazanmış ve yaşamında en başarılı Almanca oyun yazarı sayılmıştır. Ozan yanı, oyun yazarlığı yanında çoğunlukla dikkate alınmamıştır. Geleneksel biçimler içinde yazmıştır şiirleri!... Humor ve alayla, insanın acılarını bir potada eritmiştir.

Carl ZUCKMAYER'den iki şiir

BİR FRANSIZ LOKANTASINDA MASA ÖRTÜSÜNDEKİ KIRMIZI ŞARAP LEKELERİ

Ciddi bir sevinçle bakıp size
İtiyorum kenara sizi örten tabağı.
İlk yudumum o yabancı adamın şerefine,
Benden önce bu masada bildi ağız tadını.

Menekşe rengi dağınık kenarlarınızdan
Süzüyorsunuz yumuşak bakışıyla düşçül bir ayyaşın.
Sanki yabancı ülkelerin sınırlarından,
Belki Mozambik'in belki Madagaskar'ın.

Alın kırıntıları hâlâ yayılı yerimde
Düşünceyle bölünüp yenen ekmeğin.
Ey, hoş nağmeli, Burgonya çiçekli ülke,
Geçerli mi hâlâ o krallıktaki ilke,
Hükümdar için şarap fıçılarıyla ölçeğin.

Ey, akşam ışınlarıyla oynaşan, geç ülke
Olgun dilden renkli prizma camından.
Dehalar, sihirbazlar ve gümrükçüler resim yapar sende,
Kendi gökkubbesini unutur orda Tanrı bile!

Çelikler parçalamış kana bulanmış gördüm seni,
Bağrına baş koydum içimde korku ve acı —
Böyle ağır yaralayan belki de beni,
Şu sempatik şişko meyhaneci — ?

Ve içmedim mi seni gözyaşı pınarından,
Ve çekmedim mi seninle ölüm işkencesini?
Ah, kardeş ülke — eşiğinde diz çöküyorum
Ve öpüyorum her kan ve şarap lekesini!

Dolduruyor kadehimi. Fışkırıyor şişe ağzından.
Sen de iç, masa örtüsü! İç bu sunak içkiyi!
Eğilip yabancı bu tatlı saatın karşısından
Ayrılıyor kuzeye doğru, arayıp sisi.

KURTLAR

Sert tüylü postları sıyrık ısırık içinde,
kemikleri fırlamış, böğürleri göçük katı —
ormanlarda kütükleri kuştüyü kar örtünce
kurtlar açlığın kırdığı yoksul çocuklardı.

Pençeleri gergin, kuyrukları havada, burunlarında rüzgar —
derken uzak kızak çıngırakları gibi açlık duyuldu:
bitkinlikten, kardan kör, günlerce gecelerce koştular
ve her biri ölümün öbür ağızlarda duydu uluduğunu.

Öksürüğünde kan kiminin, kiminde kulaklar kopuk.
Kimi üç kez sıçramış, dördüncüde saplanmış tuzağa.
Uyuz, bitler, keneler... tüyler öylesine yoluk
ki sırtlarında etler donuyordu çoğunda.

Çullanıyordu sürü, üstüne her yıkılanın,
gebermeden daha, işlek çenelerde kopuyordu
kayış gibi kaslar, pörsük bağırlar; ve karın
sessiz ve iğrenç, kar örtünceye kadar, yerde duruyordu

Bulanık sularda sürüklenen buzlar gibi sislere gömülü.
en ataklar iniyordu gece çiftliklere ısız;
kimi köpeklere yem, kimi hedef tüfeklere — çünkü
güçlüdür ve insafsız, kurtların hayatı ve bizim hayatımız.

(Türkçesi Yüksel PAZARKAYA)

ZURBARAN Francisco De (Badajoz 1598 / Madrid 1664): İspanyol ressamı. Köylü çocuğuydu. Son yılları sıkıntı içinde geçti.

ZURBARAN'dan iki başyapıt : Çoban tapınması...

Caravaggio naturalizminin ve çok renkli heykelciliğin etkisinde kaldı. Özellikle manastırlar için çalışırdı, 1626'da Sevilla dominikenlerinden ilk önemli siparişi aldı: yalnız iki panosu bugüne kadar gelebilen *Aziz Dominique'in Hayatı.* Fransiskenler için yaptığı *Aziz Bonaventure'ün Hayatı*'nı betimleyen dört tablo ile ustalığını kanıtladı. 1634'te Madrid'e gitti ve orada dostu Velasquez ile beraber *Buen Rtiro*'nun süslemelerinde çalıştı *(Herkül'ün İşleri).* Başyapıtları Jerez de la Frontera yakınındaki bir manastır için yaptığı resimlerle *(İsa'nın Doğumunun Meryem'e Haber Verilmesi, Çoban Tapınması, Sihirbazların Tapınması Sünnet)* Guadeltupe'takl *(Estremadura)* Hieronimit manastırındaki dizidir. Halk gözüyle yaptığı gözlemlerin doğruluğu ritm ve kompozisyondaki genişlik, renklerin zarif yoğunluğu, planların temizliği bu yapıtlarda mistik duygunun derinliğini anlatım bakımından, az rastlanır biçimdedir. Öldükten

ve Aziz Bonaventure'ün hayatından *bir sahne.*

sonra iki yüzyıl boyunca unutulan Zurbaran romantizm çağında tekrar ün kazandı ve

özellikle XX. yüzyılda, çağdaş resmin eğilimlerine ayak uyduran yapıcı ve yalınlaştırılmış üslûbu ve renk tonlarındaki parlak yoğunluk sayesinde Murillo'dan, hattâ Velasquez'den bile üstün tutuldu, modern sanatın öncülerinden biri olarak kabul edildi.

ZUVEYYİN Yusuf (Ebu Kemal 1931): Suriyeli siyaset adamı. Bath'ın sol kanat liderlerinden biri olarak kabul edilir. General Emin el-Hafız hükümetinde tarım reformu bakanı (1963), Londra elçisi oldu, tarım ve kamu hizmetlerini yürütmek üzere, Suriye başkanlık meclisine çağırıldı. Baath'ın ılımlı unsurlarının bertaraf edilmesinden hemen sonra hükümet başkanlığına getirildi (23 eylül 1965). Suriye ekonomisini kolektifleştirme önlemlerini arttırdı, S.S.C.B. ile bi yakınlaşma sağladı ve Fırat barajının yapımında bu ülkeden yardım gördü, fakat dinsel nedenlerin, burjuva sınıfının ve ılımlı Baath'çıların düşmanlığı karşısında istifa etmek zorunda kaldı. 23 Şubat 1966'da general Cadid'in hükümet darbesi üzerine yeniden hükümetin başına çağırıldı. Arap-İsrail savaşına (haziran 1967) ve çeşitli bakanlıkların değişmesine karşın, Yeni Baath'çı rejimi korumayı başardı. Bu rejimin sosyalist niteliği gittikçe artmaktadır.

ZÜHEYR bin ebi SULMA RABİA (VI. yüzyıl): Arap şairi. Cahiliye çağının ünlü şairlerinden ve muallaka şairlerinin en tanınmışlarındandır. Birçok şairin yetiştiği Muzayne kabilesindendi. Hayatının büyük bir bölümü akrabalık yoluyla bağlı bulunduğu Gatafan kabilesinin Abs ve Zubyan kolu ile yaptığı savaşlarda geçti. Şairliği yanında iyi bir savaşçı olan Züheyr, bir yağma sonunda kendisine az ganimet verildiğini ileri sürerek Gatafan kabilesine sığındı. Muallaka'dan burada oluşturdu. Dinsel konularda yapıt veren Züheyr, Hz. Muhammed ile onun peygamber olmasından sonra görüştü. Aşırı övgülerden kaçınan Züheyr, kendisinden önceki şairlerden az etkilendi ve şiirlerini yalın bir dille yazdı. Bir Divan'ı vardır

ZWEİG Stefan (Viyana 1881 / Brazilya 1942): Avusturyalı yazar. Çeşitli türlerde birçok yapıt verdi. 1924'te şiirlerini bir kitapta topladı: Dramları: ***Tersites*** (1907), ***Das Haus am Meer*** (Deniz Kıyısındaki Ev) -***Jeremias*** (1917), ***Korku*** (Angst, 1920), ***Acımak*** (Das Lamm des Armen, 1939), J. Romains ile birlikte ***Kurt Kovayınca***'nın (Volpone) bir uyarlaması (1927). Başlıca roman ve öyküleri: ***Erstes Erlebnis*** (İlk Yaşantı, 1941), ***Amok*** (1923), ***Verwirrung der Gefühle*** (1926), ***Yürek Çöküntüsü*** (Ungeduld des Herzens, 1938). Ama S. Zweig en güzel yapıtlarını, tarihsel ve yazınsal denemeler türünde verdi bu alanda Avrupa uygarlığını ve özellikle Fransız düşüncesini derinlemesine anlattı: ***Verlaine*** (1905), ***Verhaeren*** (1910), ***Romain Rolland*** (1920), ***Drei Meister*** (Üç Usta, ***Balzac, Dickens, Dostoyevski***, (1920), ***Hölderlin, Kleist, Nietzsche*** (1925), ***Drei Dichter Ihres Lebens*** (Hayatlarının Üç Şairi, Cazanova, Stendhal, Tolstoy, 1932), ***Fouché*** (1929), ***Balzac*** (1946). Nasyonal sosyalizme düşmandı, 1934'te sürüldü: İngiltere'ye gitti, 1940'ta Brezilya'ya geçti. Avrupa'nın Hitler'e köle olduğunu görerek umutsuzluğa kapıldı, karısıyla birlikte intihar etti. Ölümünden sonra bazı otobiyografya yapıtları, özellikle ***Dünün Dünyası*** (Die Welt der Gestern, 1943) yayınlandı.

Stefan ZWEİG Amok'u yazdığı dönemde.

ZWEİG'ın son fotoğraflarından biri.

Bir halk ressamının gözüyle ZWİNGLİ.

ZWİNGLİ Ulrich (Wildhaus 1484 / Kappel 1531): İsviçreli reformcu. Hümanistti, Erasmus ile ilişki kurdu: Fransa'nın İsviçre'den ücretli asker toplamasına karşı kampanya açtı ve Papalık makamı ile Françoise I'in yakınlaşmasını hoş karşılamadı (1516). Vaızlarında papadan ve papalık yönetiminden küçümseyerek söz etti. Gizlice evlendi ve piskoposun gönderdiği takbihnameyi reddetti. Bir açık tartışma sırasında (ocak 1523), Zwingli öğretisini 67 tez halinde sundu: inanç ve otoritesinin temelli olarak yalnız Kutsal Kitap'a başvurulmasını, âyinlerin Almanca yapılmasını, Roma'nın dinsel önder tanınmamasını istedi. 1523'te tezlerini açıklayan ***Tezlerin Açıklanması ve Kanıtları***'nı yayınladı. Zürich meclisi Zwingli'yi destekledi. Fakat Zwingli, anabaptistlerin eylemine karşı çıkmak zorunda kaldı (1525). Etkisi yalnız Zürich ve İsviçre'nin Reform'u benimsemiş kantonlara yayılmakla kalmadı. Güney Almanya'ya da ulaştı. Getirdiği raformu sistemli bir biçimde açıklayan ve en önemli yapıtı olan ***De Vera et Falsa Religione Commentarius*** (Dinsel Yorumların Doğruluğu ve Yanlışı Üstüne, 1525), büyük etki yarattı: bu yapıt Calvin'in ***İnstitution Chrétienne***'inden önce reformcuların ilk ilâhiyat kitabıdır. Luther'in tersine Zwingli, bağışlamak sorunundan çok kutsallaştırma sorununa önem verir. Zwingli'clik Luther'cilliğin tanımadığı hümanizm ve bir radikalizmle nitelenmektedir. Zwingli'nin dindarlığı, özellikle toplumsaldır. Zwingli tarafından kurulmuş bulunan evlilik mahkemesi ***(Ehegericht)***, Calvin'ci rahipler kurulunun ve Cenevre ahlâk düzeninin öncülerinden biri sayılabilir. Zwingli'nin, komburjuvazilerin birleşmesi yoluyla reformunu tüm İsviçre'ye yayma çabaları, katolik kantonların muhalefetiyle baltalandı. İşi Islâh zoruyla bitirmek istediyse de Kappel savaşında yenildi ve öldürüldü.

ZWYORYKİN Wladimir Kosma (Murom 1889): Rus kökenli Amerikalı mühendis. Petersburg teknoloji enstitüsünde Boris Rosing'in asistanı oldu ve ona katolik televizyon deneylerinde yardım etti. Sonra Paris'te Collége de France'ta Paul Langevin'in yönetiminde X ışınları üstüne araştırmalara başladı. 1919'da A.B.D.'ye yerleşti. Pittsburgh Üniversitesi ve Brooklyn Politeknik enstitüsünde çalıştı. 1924'te A.B.D. vatandaşlığına geçti: 1929'da Radio Corporation of America'ya girdi ve 1942'de bu kurumun

laboratuvarlar müdür yardımcılığına getirildi. Özellikle 1934'teki buluşu İkonoskopala üne ulaştı. Katot ışınlı bir tüp olan bu cihaz televizyona büyük gelişmeler sağladı. Ayrıca elektronik optik üstünde çalıştı: bu çalışmalar, elektronik hesap makinelerinin ve İkinci Dünya savaşında kullanılan sayısız cihazların yapılmasına ve elektronik mikroskopun geliştirilmesine yol açtı. 1954'te emekli oldu. Bu tarihten sonra çalışmalarına tıbbi elektronik alanında devam etti. New York Rockefeller enstitüsünde tıbbî elektronik araştırma merkezini kurdu, birçok uluslararası kongre düzenledi. Elektronik alanında yüzü aşkın buluş patentl vardır.

EK BÖLÜM

(Kavramlar)

A

amaç (Osm. gaye, Fr. fin, İng. purpose): Bir hedefi, ona ulaşabilmek için kullanılacak araçlarla birlikte ele alan kavram.

Amaç, tıpkı hedefte olduğu gibi, insan faaliyetinin ulaşmaya çalıştığı sonucun zihinde önceden tasarlanmasıdır ve bu hedefe varmak için kullanılan araçlar, yapılan eylemler ve işlemler tarafından belirlenmiştir. Amaç, insanların ulaşmak için belli araçlar kullandığı ve eylem yaptığı hedeftir. Bu anlamda, hedef somut ve özel, amaç daha soyut ve geneldir.

Amacın saptanması insan faaliyetinin belirgin bir özelliğidir; insan faaliyeti her zaman bir amaca yöneliktir, yani belirli hedeflere varmaya çalışır, ama aynı zamanda amaca uygunluğu gözetir, yani amaca uygun düşen ve hedefin gerçekleştirilmesine olanak veren araçlar kullanılır. Bu yönüyle de hayvan faaliyetinden nitelikçe ayrılır.

Ulaşabilir amaçlar olsun, onların gerçekleştirilmesine yardımcı olan araçlar olsun, doğanın ve toplumun genel yasal düzenlilikleriyle uyum içinde bulunmak zorundadırlar; bunlarla çelişkiye düştüler mi, kaçınılmaz olarak gerçekçi olmayan amaçlar ortaya çıkarlar. «Dış dünyanın, doğanın yasaları.. insanın amaca uygun faaliyetinin dayanaklarıdırlar.» (Lenin).

amaca uygunluk (Fr. conformité finale): Nesnelerin, sistemlerin, süreçlerin, faaliyetlerin belirli bir hedefe ulaşmasına, dolayısıyla belirli bazı amaçların gerçekleşmesine birer araç olarak hizmet etme özelliklerini yada yeteneklerini dile getiren kavram.

Amaca -uygunluk, neden ile sonuç ilişkisinin, organik dünyada, toplumda, teknik sistemler içinde ve insan faaliyetinde ortaya çıkan özel bir görünüş biçimidir. Amaca uygunluğun belirgin özelliğini, neden ile sonucun birbirine dönüşmesine yoleçan karşılıklı ilişki oluşturur. Organizmaların, amaca - uygun olarak, yani nesnel koşullarla uyum içinde bulunarak canlı doğaya ayak uydurmaları ve yaşam süreçlerini amaca uygun şekilde düzenleme olanağı, normal olarak bu ilişkinin bir ifadesidir. Oysa organizmaların canlı doğaya ayak uydurabilme ve yaşam süreçlerini düzenleyebilme özellikleri, eskiden teleolojinin kendi idealist görüşlerini desteklemek amacıyla ileri sürdüğü bir kanıttı.

Amaca - uygunluk'un en yüksek biçimi insan faaliyetinde ortaya çıkar. Önceden zihinde tasarlanmış olan hedef, insan faaliyetinde, bilinçli olarak neden sonuç ilişkisi içine sokulur.

Sibernetik, geriye bağlanma mekanizmalarını araştırarak, amaca - uygunluk'un, neden - sonuç ilişkisinin özgül bir biçimi olduğunun anlaşılmasına büyük bir katkıda bulunmuştur.

ampirik ve teorik (Osm. ihtibarî ve nazarî, Fr. empirique et théorique, İng. empirical and theorical): Bilgi edinme faaliyetinin iki basamağının yada düzeyinin belirgin özelliklerini ve bu iki basamağa ayrı ayrı bağlı olup bilgi edinme süreci içinde bir bütünlük oluşturan iki tür bilimsel bilgiyi dile getiren bilgi teori kavramı.

Bilgi edinme faaliyetinin ampirik düzeyinin belirgin özelliği, bilgi edinmenin, genellikle, duyumlarla edinilmiş deneyimlere, gözleme ve deney sonuçlarına dayanmasıdır. Bu sonuçlar, analiz ve sentez yapma, karşılaştırma, sınıflama, kavramlar ve varsayımlar kurma vb. işlemlerle, düşünme yoluyla değerlendirilirler; ancak, temel kavramlardan ve yasalardan yeni bilgilerin türetilmesine olanak sağlayacak bir teori'nin kurulmasına henüz izin vermezler. Bu bakımdan ampirik bilgiler, duyumlarla algılanabilen nesnelerin, onların özelliklerinin ve bağlantılarının, ilişkilerinin ampirik kavramlar ve önermeler biçimindeki betimlemesidir. Ampirik bilgiler, nesneler alanının tabi oldukları yasal düzenlilliklere kadar uzanamadıkları için, henüz bilinmeyen nesnel olgulara ilişkin nedensel bir açıklama ve bilimsel bir tahmin yapılmasına olanak tanımazlar.

Eğer bilgi edinme sırasında bir nesne alanının tabi olduğu yasal düzenlilliklere uygun bağlantılılıklar ve ilşikiler, sistemleştirilmiş bir teorinin kurulmasına olanak verecek kadar kavranmışsa, bilgi edinme faaliyetinde, ampirik düzenden teorik düzeye geçilmiş olur. Böyle bir teori, artık doğrudan doğruya duyumlarla edinilmiş deneyimlere, gözlemlere ve deneylere dayanmaz, çünkü geniş ölçüde bir nesne alanının, mantıksal somut bir yansısı durumuna gelmiştir. Giderek, teorik bilgiler, duyumlarla algılanabilen nesnenin kendisiyle sınırlı olmayıp, nesnenin tabi olduğu yasal düzenliliklere uygun bağlamlılıkların daha yüksek bir soyutlama basamağında teorik olarak yeniden kurulmalarından elde edilirler. Bu yeniden kurmalar, duyumlarla algılanan nesne dünyasıyla, genel olarak ancak bir ampirik bilginin ampirik bir yorumu yapıldıktan sonra bağlantı haline geçebilirler.

Ampirik ve teorik, bilgi edinme süreci içindeki duyumsal ve rasyonel'le özdeşleştirilmemelidirler; çünkü ampirik bilgi düzeyi hem duyumlarla edinilmiş deneyimleri hem de rasyonel düşünme yöntemini içerir. O halde, duyumsal ile rasyonelin oluşturduğu bir bütünlüktür. Öte yandan teorik bilgi

düzeyi ise, belirli ölçülerde, daima duyumlarla edinilmiş deneyim öğelerine bağlıdır.

Ne var ki, teorik ile ampirik ayırımının mutlaklaştırılmaması da gerekir; çünkü bir yandan bilginin bu iki düzeyi arasında diyalektik bir etkileşim vardır ve öte yandan ampirik bilgiler, bilgi edinme sürecinin gelişmesiyle teorik bilgilere dönüşebilirler.

Ampirizm, ampirik olanı tekyanlı olarak abartırken, rasyonalizm teorik olanı mutlaklaştırır.

anlam (Osm. medlûl, Fr. ve İng. signification): Konuşma dilindeki biçimiyle, fenomenin vb. anlamı, genel olarak onun bir sistemin öğesi olarak gördüğü işlev, toplumda ve özellikle insanın pratik faaliyetinde oynadığı roldür.

Bilgi teorisi alanında, ise, anlam, dil terimlerinin bir özelliğidir; yani doğal ve yapay dil terimlerinin, cümlelerin, sözcüklerin vb. anlamı, söz konusu dil işaretleri içinde kendi maddi varlık biçimlerine kavuşan nesnel gerçekteki nesneler, süreçler, özellikler ve ilişkiler vb. hakkındaki enformasyon'dur. Bu anlam, sözcükte olduğu gibi bir kavram, cümlede olduğu gibi bir önerme, cümle sistemlerinde olduğu gibi bir teori olabileceği gibi, insanların davranışlarına ilişkin yaptırımlar ve istekler de olabilir. Dil işaretlerinin anlamı, nesnel gerçeğin insan bilincine yansımasına hizmet eder.

Anlam teorisi, özellikle mantıksal semantikte geliştirilir. Frege'ye göre, anlam ve kapsam arasında fark vardır. Dilsel bir terimin kapsamı içinde, o dilsel terimin tanımladığı, içerdiği nesneler veya nesne sınıfı anlaşılır; anlam denince o dilsel terimin düşünsel içeriği, yani enformasyonu anlaşılır. Örneğin «balina» sözcüğünün kapsamı, gelmiş, varolan ve gelecekteki bütün balinaları belirtir; oysa «balina» sözcüğünün anlamsal içeriği, okyanuslarda yaşayan, memeli, büyük bir hayvanı belirtir.

anti-komünizm (Fr. anticommunisme, İng. anticommunism) Emperyalizmin ideolojisinin ve politikasının her biçiminde varolan temel yönelim.

Anti-komünizm, burjuvazinin devrimci işçi sınıfı hareketine ve onun bilimsel ideolojisi olan Marksçılık-Leninciliğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış, ancak Ekim Devrimi'nin utkuya ulaşmasından ve dünya sosyalist sisteminin kurulmasından sonra, özellikle belirgin bir hal almıştır. Anti-komünizm, kapitalizmin genel bir bunalım geçirmesinden, tarihsel gelişme olanağından yoksun oluşundan ve ideolojisinin düşünsel içeriğinin zayıflığından kaynaklanan korkunun ve sosyalizmin etkisinden duyulan endişenin yoğun bir ifadesidir. Anti-komünizm, sosyalist ideolojinin ve politikanın reddinden, ya da ona nesnel bir cephe alıştan ibaret olmayıp, daha çok her çareye başvurarak sosyalizmi yok etmek amacını güder. Bu amaç, toplumda ilerici olan her şeye karşı çıkan bir nefretle, düşmanlıkla ve saldırganlıkla kendini belli eden, bir düşünme ve davranış tarzını kaçınılmaz olarak beraberinde getirir. Anti-komünizm, emperyalist burjuvazinin en başta gelen ideolojik-politik silahı olup, devrimci işçi sınıfı hareketine ve komünist partilerine, ulusal kurtuluş hareketlerine, genç ulusal devletlere ve kapitalist ülkelerin kendi içlerindeki ilerici güçlere karşı yönelmiştir. Özü, Marksçı-Leninci görüşün ve devrimci partilerin gerçek hedefinin, duruma göre sinsice ve kabaca çarpıtılmasından, bilimsel sosyalizmin hümanizmayla bağdaşmazlığı vb. gibi uydurmalarla, bu partilerin «totaliter» olduğunu iddia ederek onları lekelemek çabalarından ibarettir. Dayanakları yalan ve iftira, başlıca duygusu ise, komünistlere yöneldiği takdirde, cinayetleri bile hoşgörüyle karşılayan kör bir nefrettir. Anti-komünizm, kendi içinde bütünlüğü olan bir düşünce sisteminden yoksundur.

Ayrıca kapitalizm, gerek tarihsel gelişme olanağından yoksun oluşu, gerekse genel bunalımı nedeniyle, böyle bir düşünce sistemi geliştirme yeteneğine sahip de değildir; eklektik ve faydacı bir gözle, burjuva ideolojisinin çeşitli felsefi toplumbilimsel, ekonomik, dinbilimsel vb. öğretilerinin gerici, tutucu her öğesinden, her yanından yararlanarak kendine teorik bir dayanak kurmaya çalışır. Öte yandan, burjuva ideolojisinin her teorik biçimine ve yönelimine el atar ve burjuva politikasının ve ideolojisinin içerliğini belirler. Sosyalizmin ve işçi sınıfının bilimsel ideolojisinin gittikçe artan etkisiyle, apaçık anti-komünist tavırların yanında, anti komünizm'e daha örtülü, daha kaypak yöntemlerle; bilimsel sosyalizme karşı ideolojik bir saldırı olarak başvuran görüşlere gitgide daha çok rastlanır olmaktadır; buna örnek, anti-komünizm teorisyenlerinin temellendirdikleri ve burjuvazinin, aralarında uzlaşmaz çelişkiler bulunan toplum sistemlerinin birbirleriyle sınıfsal bir uzlaşma gerçekleştireceğini ileri süren propagandasına destek olan ***sanayi toplumu*** teorisi ve ***yakınlaşma teorisi***'dir. Anti-komünist propaganda, burada özellikle, özgürlükçü sosyalizm, demokratik sosyalizm, güleryüzlü sosyalizm vb. revizyonist ve sosyal-demokrat teorilere bel bağlar. Sosyalist ülkelerde ve devrimci işçi sınıfı hareketi içinde kökleşmiş Marksçı-Leninci dünya görüşünün yerine burjuva teorilerini geçirmeye bakan ve dünya sosyalist hareketinin birliğini bozacak milliyetçi ve Sovyet aleyhtarı görüşlere çanak tutan bir teori olan ***çoğulculuk***, anti-komünist propaganda da baş rolü oynar. Anti-komünizm biçimleri değişmekte, ama özü hep aynı kalmaktadır. Günümüzde emperyalizm, yani güç dengesine ve birbirine karşıt iki toplum sisteminin savaşımına ayak uydurma çabasındadır; bunun yanısıra, ilericiliğe düşman, anti-komünist uğraşılara dört elle sarılmıştır. Özellikle ABD'deki ve Federal Alman Cumhuriyeti'ndeki gerici güçler, bu saldırgan çabaları temsil eden güçlerin başında gelmektedirler. Anti-komünizme sürekli ve etkili bir şekilde karşı çıkabilmek için, sosyalist devletler topluluğunu güçlendirmek, işçi ve komünist partilerinin birliğini sağlamlaştırmaya devam etmek, Marksçılık-Leninciliği yaygınlaştırmak ve anti-komünizmin her ifade biçimine karşı teorik savaşımı yoğunlaştırmak gerekir.

anti-madde (Fr. antimatière, İng. antimatter) Bütün anti-parçacıkların, yani maddenin elementer parçacıklarının özel bir türünün tanımı için kullanılan özetleyici fizik teriml.

Anti-parçacıklar, bilinen elementer parçacıklarınkilere ters düşen bir dizi özellik göstererek, onlardan ayrılırlar. Anti-parçacıkların varlığı, 1928'de fizikçi ***Dirac*** tarafından teorik olarak saptanmış, daha sonra (1932) kozmik ışınlar içinde de anti-parçacıklar bulunmuş, nihayet 1955'de deneysel olarak parçacık-ivmelendiricisi içinde saptanmıştır. Her elementer parçacığın karşısında ilk olarak bir anti - parçacık bulunduğu ve böylece elementer parçacıklar ile anti-parçacıkların birarada, karşıtların birbirlerini diyalektik olarak bütünledikleri varsatılmaktadır ki, bu da maddenin çelişkili diyalektik mahiyetinin bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Maddi her parçacık gibi, anti-parçacıklar da, insan bilincinin dışında bilinçten bağımsız, nesnel ve somut olarak varoldukları için, felsefi anlamda anti-madde; maddenin özel bir türüdür.

apriorizm yada **önselcilik** (Fr. apriorisme, İng. apriorism) Bilgi teorisinde, gerek bilginin kendisinin, gerekse biçimlerinin ve ilkelerinin, tümüyle her türlü deneyden bağımsız olduğunu ileri süren görüşlerin ve eğilimlerin kısa tanımı. İdealist rasyonalizmin bir biçimi.

Apriorizmin ilk biçimi, bilgiyi, ruhun daha önce karşılaştığı fikir (idealar) tekrar hatırlaması sayan ***Platon*** tarafından ileri sürülmüştü. Her bilgiyi, aklın doğuştan sahip olduğunu varsaydığı fikirlerden türetmek isteyen ***Descartes***, bu eğilimin başka bir biçimini geliştirdi. Apriorizmin en yaygın biçimi ise, ***Kant*** tarafından ortaya kondu. ***Kant***, sezginin biçimleri -zaman ve mekân- ile, anlama faaliyetinin biçimleri -kategoriler- a-prioridirler, bu yüzden, olası her deneyin ön koşuludurlar diye düşünüyordu. Apriorizmin bu değişik türü içinde, Marksçı-Leninci bilgi teorisi tarafından ele alınıp işlenen rasyonel bir çekirdek vardır. Gerçekten de, tarihin akışı içinde ortaya çıkan bilgi biçimleri ve teorik bilgiler, kendilerinden sonraki deneyimler için, bitmiş, hazır deneyimler durumdadırlar; bu anlamda, bu bilgilerin, hazır deneyimler olarak ortaya çıktıkları ölçüde göreceli, tarihsel olarak belirlenmiş, işlevli bir apriorizmi vardır; bu bilgiler, gelecekteki deneyin önkoşuludurlar; ancak kendileri de bir önceki deneyin tarihsel sonucu oldukları için, deneyimden bağımsızlıkları söz konusu o-

lamaz.

ateizm (Osm. ilhat, Fr. athéisme, İng. atheism) Dünyayı dünyaya dayanarak açıklayan, dolayısıyla bir tanrı yada yaratıcı güç inancı kabul etmeyen her dünya görüşüne verilen ad. - Ateizm terimi, eski Yunancada, Tanrı'yı inkâr anlamına gelir.

Ateizm felsefi düşüncenin kendisi kadar eskidir, başlangıçlarına İyonyalı doğa filozoflarında ***Thales***, ***Anaksimenes***, ***Anaksimandros***'ta rastlarız. İlkçağın en önde gelen ateist düşünürleri, maddeci felsefelerinde, bilimsel bir din eleştirisinin önemli ilkelerini ortaya koyan ***Epiküros*** ve ***Lucretius***'tu. Ateizm düşüncesi, burjuvazinin devrimci olduğu dönemde, köhneleşmiş feodal topluma, feodal toplumun ideolojisine karşı girıştiği savaşım boyunca büyük bir gelişme göstermiştir. Ateizm, bu dönemde bilimle ve maddeci felsefeyle sıkı bir bağ içinde ilerleme kaydederek burjuvazinin, soylulara ve din adamlarına karşı yürüttüğü sınıf savaşımında ilerici güçlerin ideolojik silahı olarak hizmet görmüştü. Burjuva ateizmi özellikle Fransız maddecilerinden ***Diderot***, ***Holbach***, ***Helvetius*** ve ***La Mettrie*** tarafından işlenip geliştirilmiştir. Bu ateizm, özellikle Fransız burjuva devriminin ideolojik ön hazırlıklarında önemli bir rol oynamış ve giderek, diğer ülkelerin düşünce yaşamını da etkilemiştir. ***Feuerbach***'ın ateizmi ve din felsefesi, ateizm düşüncesinin gelişmesinde bir diğer ileri adım olmuştur.

Burjuva ateizminin, dinsel dünya görüşüne karşı savaşım yürütürken geliştirdiği düşünceler, ateizmin gelişmesi açısından önemli idiyseler de, ***din***'in toplumsal temelini ve kökenini kavrayamadıkları için, belirli sınırların ötesine geçemediler. Bu temelin ve kökenin kavranması, ilk kez ***diyalektik ve tarihsel maddecilik***'in ortaya çıkmasıyla olanaklı olmuştur. Marx ve Engels dinin toplumsal temellerini ve bilgi teorisindeki kökenini bularak işçi sınıfının dünya görüşüyle beraber, ateizmin nitelikçe daha yüksek bir basamağını da ortaya koymuşlar, aynı zamanda dinsel bilincin teorl de olsun, pratikte olsun nasıl aşılabileceğini göstermişlerdir. Bu aşamanın gerçekleşmesi için belirleyici önkoşul, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumun işlevine son verilip, onun yerine sömürüden ve baskıdan arındırılmış sosyalist toplumun kurulmasıdır; çünkü, dinin toplumsal temelini yitirmesi ancak bu koşullar altında olanaklı olur. Ayrıca, bir yandan bilimlerin ortaya koydukları sonuçları, bir yandan de diyalektik ve tarihsel maddecilliğin bilime dayalı dünya görüşünü bütün insanlara maledebilmek için, sistemli bir aydınlatma ve eğitme çalışması, bilimsel bir ateizm çalışması yapılması zorunludur.

aydınlanma hareketi (Osm, tenevvür, Fr. le siècle des lumières) 17. ve 18. yüzyıllarda, burjuva devrimlerinin hazırlanması ve gerçekleştirilmesi aşamasında, burjuvazinin feodal topluma ve onu haklı gösteren dinsel dünya görüşüne karşı yöneltti̇ği, manevi bakımdan özgürleşme hareketi.

Aydınlanma hareketi, 18. yüzyıl boyunca hemen hemen bütün Avrupa ülkelerine sıçramış, ancak, her ülkenin kendine özgü, değişik tarihsel koşullarına uygun olarak çeşitli gelişme tarzları göstermiş ve değişik kapsamlar almıştır. Yükselen burjuvazinin, birliği ve bütünlüğü sağlanmış ulusal devlet içinde gelişerek, toplumsal istemlerini en kesin şekilde ortaya koyduğu İngiltere ve Fransa, aydınlanma hareketinin en mükemmel biçimine sahne olmuşlardır. Aydınlanma hareketi, en köklü ve en belirgin görünümüne ise, özellikle Fransa'da ulaşmıktır. Alman burjuvazisinin gecikmeli gelişimi ve prensliklerini oluşturdukları ayrı ayrı küçük devletlerde mutlakiyetçiliğin artan etkisi nedenile, Almanya'daki aydınlanma hareketi, Batı Avrupa'daki aydınlanma hareketinin boyutlarına erişememiştir. Rusya'daki aydınlanma hareketinin en belirgin özelliği ise, onun halktan kopuk olmayışı ve Rus feodalizmine -Çarlığa- karşı devrimci bir tavır sürdürmüş olmasıdır. Gösterdiği biçimlerin çok çeşitliliğine rağmen, aydınlanma hareketinin her biçiminde görülen ortak bir eğilim vardır: Feodal toplumun egemen politik, sosyo-ekonomik, felsefi, estetik ve dinbilimsel görüşlerine ve henüz süregiden politik kurumlarına karşı savaşım vermek... Aydınlanma hareketi, bilginin yaygınlaşmasına, düşüncenin mevcut toplumsal ilişkilerin değişimine ayak uydurmasına ve rasyonel bir devlet ve toplum düzeninin kurulmasına çalışıyordu. «Din, doğa anlayışı, devlet düzeni, herşey kıyasıya bir eleştiriye hedef oluyordu; herşey aklın yargıç kürsüsü önünde, ya kendi varlığını haklı çıkarmak, ya da bu iddiadan vazgeçmek zorundaydı.» (Engels) Burjuvazi politik düzeyde egemen duruma geçip, proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf çelişkisi ortaya çıkınca, aydınlanma hareketinin de sonu geldi. Burjuvazi, aydınlanma hareketinin ilerici bilgilerine ve hedeflerine sırt çevirdi ve gitgide hem teorik, hem de pratik alanda toplumsal ilerlemeyi engelleyen bir tavır takınmaya başladı. Aydınlanma hareketinin ilerici yanları ve gelenekleri proletarya tarafından devralınarak Marksçılık-Leninçilik içinde geliştirilmiştir.

aydınlar yada **aydın kesim** (Osm. münevverler, Fr. ve İng. İntelligentsia): Bilim adamları, doktorlar, öğretmenler, sanatçılar, mühendisler, vb. gibi meslekleri gereği zihinsel faaliyette bulunanların oluşturduğu toplumsal tabakayı yada katmanı dile getiren sosyolojl kavramı.

Aydınlar, her sosyo-ekonomik kuruluş'ta çeşitli sınıfların üyelerinden oluştuğu ve mevcut üretim sistemi içinde bağımsız bir rol oynamadığı için, bir sınıf değil, toplumsal bir katmandır. Aydınların bilimin üretilmesinde ve toplumun diğer bütün alanlarında oynadıkları rol gitgide artarken sayıları da, gerek sosyalist, gerekse kapitalist ülkelerde gittikçe çoğalmakta ve günümüzde çalışan nüfusun yüzde 10'una yaklaşmaktadır. Burjuva ve revizyonist teorisyenler, bu duruma bakarak, öncü sınıf olma özelliğinin işçi sınıfından aydınlara geçtiğini ileri sürmekten geri kalmamışlardır. Ne var ki, aydınlar, nesnel yaşam koşulları, bu koşullar tarafından belirlenmiş sosyo politik gelişme olanakları ve sayıca az olmaları nedeniyle, toplumsal bir katman olarak toplumun öncü toplumsal gücü olamazlar.

Aydınların özel bir toplumsal katman olarak ortaya çıkmalarında ve uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda oynadıkları rolün altında, bu toplumların belirgin özelliği olan bedensel çalışma ile zihinsel çalışma karşıtlığı yatar. Kapitalist toplumda genellikle orta burjuvaziden ve küçük - burjuvaziden gelen aydınlar, gerek toplumsal konumlarıyla, kökenleriyle, gelenekleriyle, yetişme tarzlarıyla, gerekse egemen ideolojinin etkisiyle burjuvaziye bağlanmışlardır. Eğitimde çeşitli toplumsal sınıflar arasında farklılıklar olması nedeniyle, işçi sınıfından ve diğer emekçi katmanlardan gelen aydınların sayısı çok düşüktür. Aydınların belli bir kesimi, işçilerin devrimci savaşımına ülkeden ülkeye farklı şekilde katılmaktadırlar. Bilimin ve tekniğin hızla gelişmesi, aydınların sayısını hızla artırmakla kalmaz, aynı zamanda onların toplumsal konumunu da değiştirir ve böylece aydınların büyük çoğunluğu işçi sınıfının konumuna yaklaşır. Birçok aydın, gerek emperyalizmin savaş politikasına karşı verilen savaşıma, gerekse burjuva demokrasisinin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesine örnek şekilde katılırlar. İşçi sınıfı ve onun Marksçı - Leninci partisi, aydınlar katmanının bu kesimiyle sıkı bir dayanışma kurarak, barışın ve temel demokratik hakların savunulması için birlikte savaşını verirler, özellikle tekellerin egemenlik alanını daraltmaya yada bu egemenliğe son vermeye çalışırlar.

İşçi sınıfı, politik iktidarı kazandıktan sonra aydınlarla kurmuş olduğu bağlaşıklığı sağlamlaştırır, onların sorumluluğunu yüklenerek ve aktif olarak sosyalist toplumun, kurulma faaliyetine katılmalarını sağlar; bir yandan da eğitim alanındaki ayrıcalıklara son vererek, çoğunlukla işçilerden, köylülerden, diğer emekçi katmanlardan oluşan yeni bir aydın katmanı yaratır. Sosyalist toplumun gelişmesi boyunca bu yeni aydınlar, eski aydın katmanıyla kaynaşarak işçi sınıfına bağlı olan ve Marksçı - Leninci partinin önderliğinde sosyalist toplumun gelişti̇rilmesi çalışmalarına aktif olarak katılan yeni bir aydınlar katmanının, sosyalist aydınlar katmanının doğmasına yolaçarlar. Aydınların, İşçi sınıfının ve onun Marksçı Leninci partisinin önderliğinde toplumsal

işlevlerini tüm emekçilerin yararına ortaya sosyalist toplum yaratmıştır. Sınıflar ara- sınıfsız toplumda tamamen son bulmasıyla, kesinlikle olanak veren koşulları ilk kez sındaki tüm farkların ve zihinsel çalışma çıkacaklardır.

B

bağlamlılık yada **tutarlılık** (Osm. insicam; Fr. cohérence; İng. coherence, consistancy): Nesnel gerçeklikteki nesnelerin, özelliklerin yada süreçlerin arasında bulunan ve nesnelerden, süreçlerden, özelliklerden birinin değişmesi halinde diğerlerinde de benzer değişmeyi beraberinde getirecek şekilde kurulmuş olan ilişki, bağıntı.

Kavramlar, önermeler, teoriler vb. arasındaki fikirsel mantık bağlamlılıkları, nesnel bağlamlılıkların insan bilincindeki yansılarıdır. Maddî dünyadaki nesneler ve nesnel olgular arasında nesnel bağlamlılıkların varlığı, bu nesneleri ve nesnel olguları yansıtan kavramların ve önermelerin birbirlerinden türetilebilme olanağının da nesnel bir dayanağıdırlar.

Maddî dünyadaki bütün nesnelerin ve süreçlerin evrensel bir bağlamlılık halinde bulunduğunu belirten diyalektik maddecî dünya görüşü, son derece önemlidir. Maddenin hareket ve gelişme biçimlerinin niteliksel çeşitliliği, hiç bir zaman, aralarında bağıntı olmayan bir yanyana dizilişten ibaret değildir; tersine, bu çeşitlilik öyle bir yapısal bütünlük oluşturur ki, **bu bütünün** içindeki tek tek sistemler, sürekli hareketleri, değişmeleri ve karşılıklı etkileriyle evrensel bir bağlamlılık halinde bulunurlar. Maddî dünyadaki bu evrensel bağlamlılık, bilimler tarihi boyunca dalma daha geniş ve daha derinden öğrenilmeye çalışılmış, nihayet diyalektik maddecilikte en genel ifadesini bulmuştur. Daha ilkçağ Yunan felsefesinde, dünya bağlamlı bir bütün olarak görülmüştü; ne var ki doğasal fenomenlerin evrensel bağlamlılığı ilkçağ Yunan düşünürleri tarafından «ayrı ayrı kanıtlanmamıştı: bu, Yunanlılar için doğrudan duyumlarla kavramanın sonucuydu» (Engels).

«Dünyaya ilişkin bu ilk, çocuksu, ama özü bakımından doğru duyumlarla kavrama... ilk önce Herakleitos tarafından açıkseçik dile getirilmiştir: Herşey hem vardır hem yoktur; çünkü her şey akıp gitmektedir, sürekli değişim halindedir, sürekli oluş ve yokoluş içindedir. Ancak bu görüş her ne kadar fenomenlerin genel karakterini dile getirirse de, bu, fenomenlerin genel tablosu içinde yeralan ayrıntıları açıklamaya yetmez.» (Engels). Modern doğa bilimlerinin ilk basamağı olan bilgi toplama ve sınıflandırma basamağında ortaya çıkan metafizik düşünme tarzı, dünyayı bağlamlılıktan yoksun süreçlerin ve nesnelerin bir yığışımı olarak kabul etmiştir; bu, daha sonraki dönemlerde bilimsel ilerleme için ciddî bir ayakbağı olmuştur. 18. ve 19. yüzyıldaki doğa bilimlerinin büyük başarıları, özellikle maddenin hareketinin çeşitli biçimleri arasındaki bağlamlılıkların bulunması, türlerin evrimi öğretisinin gelişmesi ve özellikle Marksçılığın -üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki; toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasındaki bağlamlılıklar gibi- çeşitli toplumsal alanlardaki bağlamlılıkları ortaya koyması, metafizik düşünme tarzının aşılmasını sağlayan koşulları getirdiler.

Daha önce Hegel, 19. yüzyılın ilk yarısında, doğa dünyasının, tarih dünyasının ve ideler dünyasının tümünü tek bir süreç olarak göstermeyi ve o hareket ve gelişme içindeki iç bağlamlılığı açıklamayı denemiştir. Ancak Hegel diyalektiğinde, dünyanın evrensel bağlamlılığı çarpıtılmış bir şekilde ortaya kondu; çünkü Hegel diyalektiğinde, «sistemin bütün diğer dallarında olduğu gibi, gerçek bağlamlılıkların tümünün başaşağı edilmesi söz konusudur» (Engels).

Marks ve Engels tarafından ortaya konan maddecî diyalektik anlayışta, bu idealist terslik ortadan kaldırılmıştır. Maddeci diyalektikte bağlamlılıklar, olguların içine dıştan yerleştirilmez; tam tersine, onların içinden çıkarılır ve «dünya çapındaki bağlamlılığın bilimi» olan diyalektikle sistemleştirilir ve felsefi yönden genelleştirilir.

Engels, dünyanın maddeye dayalı tekliği ilkesinden hareket ederek, hareket ile bağlamlılık, koşullanmışlık ile karşılık etki kategori'erinin birbirlerine bağlı olduklarını ve nesnel gerçeğin evrensel bağlamlılığının çeşitli yanlarını yansıttıklarını göstermiştir. «Bize açık olan tüm doğa, bir sistem, cisimlerden oluşan bir genel bağlılık oluşturur... Bu cisimlerin bir bağlamlılık içinde olması demek, bunların birbirleri üzerine etki yapması demektir ve işte onların bu karşılıklı - etkisi, hareketin kendisidir... Hareket halinde olan maddenin incelenmesinde gözümüze çarpan ilk şey, tek tek cisimlerin her birinin ayrı ayrı hareketleri arasındaki bağlamlılıktır, yani onların birbirleri tarafından koşullanmış olmalarıdır.» (Engels).

Diyalektik maddeciliğin evrensel bağlamlılık tezi, her nesnenin, her sürecin vb. birbirlerıyle bağlamlı oldukları anlamına gelmez. Eğer durum öyle olsaydı, evrendeki herhangi bir nesnenin gelişigüzel değişimi, tüm evrenin durumunu etkileyeceği için, ne dengeli bir nesne, bir durum olur, ne de

ebediyen hareket eden madde içinde göreceli bir durgunluk varolurdu. İnsanların, dünyanın amaca-uygun şekilde dönüştürülmesine yönelik amaçlı faaliyetleri de, dünya bağlamlılıktan yoksun, mutlak bir kargaşa ortamı halini alacağı için olanaksız olurdu.

Dünya çapındaki bağlamlılık tezi, daha çok, her nesnenin, her sürecin vb. diğer nesnelerle, diğer süreçlerle vb. —dünyanın maddeye dayalı tekliğinden ve maddenin bir varoluş biçimi olan hareketten kaynaklanan — bir bağlamlılık içinde bulunduğu anlamına gelir. Nesnel gerçekteki nesneler, süreçler ve fenomenler arasında hem sistemli, hem de tarihsel karakterde, iki yanlı bir evrensel bağlamlılık vardır. Sistemli olan bağlamlılıklar: Yapısal bağlamlılık, mekânda bağlamlılık, yanyana bulunmanın, yani nesnelerin yanyana varoluşlarının bağlamlılığıdır; tarihsel karakterdeki bağlamlılık ise: Harekette ve gelişmede bağlamlılık, zamanda bağlamlılık, nesnelerin birbirini izlemesinin, süreçlerin, vb. bağlamlılığıdır.

Her nesnel bağlamlılık somut karakter taşır. Bir bağlamlılığın mevcut tipini belirleyen somut koşulara bağlı olarak, yani kesin bir bağlamlılığı saptamak için incelenen nesnelerin, süreçlerin vb. somut yanlarına bağlı olarak, bağlamlılıklar arasında, genel yasal düzenliliklere uygun, nedensel, işlevsel bağlamlılıkların yanı sıra yapısal yada türeyimsel (genetik) zorunlu yada rastlantısal asli yada tali, iç yada dış, dolaylı yada doğrudan bağlamlılıklar ayırımı yapılır.

Diyalektik maddeci görüşün evrensel bağlamlılık tezi, her bilimsel araştırmanın ve pratik faaliyetin, gerek dünya görüşü, gerekse yöntembilim açısından dayanağı ve önkoşuludur. Bu tez, dünyanın maddeye dayalı tekliğinden türetildiği için, maddeci monizmin önemli ifadelerinden birldir ve evrensel bağlamlılık konusunda idealist yorumlara olanak vermez. Bilimsel araştırma, dünyanın maddeye dayalı tekliği sayesinde asli maddi bağlamlılıkların bulunup ortaya çıkarılmasına yönelir. Bilimin görevi, «yanyanalıktan nedenselliğe, bağlamlılığın ve karşılıklı bağımlılığın bir biçiminden daha derin, daha genel başka bir biçimine» (Lenin» uzanmak, fenomenler arasındaki özü, zorunlu, nedensel, genel yasal düzenliliklere uygun bağlamlılıkları ortaya koyarak, bunların insanlar tarafından pratikte kullanılmasını sağlamaktır.

bedensel çalışma ve zihinsel çalışma (Fr. travail manuel et travail intellectuel, İng. physical and mental labour): Başlangıçta bir birlik oluşturduğu halde daha sonra toplumsal işbölümünün ortaya çıkmasının yolaçtığı sınıflarla birlikte birbirinden ayrılıp bağımsızlaşan, zihinsel çalışmanın tamamen mülk sahibi sınıfların tekeline geçmesiyle de toplumsal birer karşıtlık durumuna gelen ve ancak komünist toplumda sınıf çelişkilerinin ve toplumsal işbölümünün aşılmasından sonra, daha yüksek bir basamakta yeniden bir birlik oluşturacak olan, insan etkinliğinin iki yanı. —Uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda zihinsel çalışmanın ve bedensel çalışmanın belirli toplumsal sınıf ve gruplarda kümelenmiş bulunması ve egemen sınıfların, zihinsel çalışmayı ve onun ürünlerini, beden emekçilerinin sömürülmesini ve fikirsel baskı altında tutulmasını sağlayan bir araç olarak kullanmaları, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki ayrılığın belirgin özelliklerini oluşturur.

Başlangıçta bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki toplumsal işbölümü tarihsel bakımından zorunluydu ve ilerici bir rol oynamıştı. Sınıflı toplumda bilimin, kültürün, eğitimin, sanatın ve insanlığın diğer tüm kazanımlarının gelişip serpilmesini sağlamıştır. Bu işbölümü, zihinsel çalışmanın daima en önemli taşıyıcısı olagelmiş aydınlar katmanının, mevcut egemen sınıflara bağımlı olarak doğmasına yol açmıştır.

Kapitalist toplumda zihinsel çalışma ile bedensel çalışma karşıtlığı sınıf uzlaşmazlıklarıyla birlikte keskinleşir. Öte yandan, üretim güçlerinin gelişmesi, işçi sınıfının oluşup büyümesi ve yaşam koşulları gittikçe diğer emekçilere yaklaşan aydınlar sayısının artması, bütün bunlar zihinsel çalışma ile bedensel çalışma arasındaki karşıtlığın aşılması için gerekli olan koşulları da beraberinde getirmektedir. Bu karşıtlığın aşılması için ayrıca üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılmasına ve sömürüye son verilmesine de gerek vardır.

Sosyalist toplum, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine ve işçi sınıfı ile aydınlar arasındaki işbirliğine dayanarak, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırır. Daha önce, egemen sınıfların tekelinde bulunan eğitim hegemonyasını kırar; işçi sınıfını ve tüm emekçi katmanları eğitime ve kültüre yaklaştıran yol açılır. İşçi sınıfının ve onun partisinin yönetimi altında yeni bir sosyalist aydınlar katmanı doğar. Bu katman, çalışmalarıyla sosyalist toplumun gelişmesine katkıda bulunur; böylece biliml, kültürü ve sanatı emekçi halkın hizmetine sokar; giderek bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki çelişkl aşılarak, üretim süreci içinde her ikisinin de birbirine yaklaşması sağlanır.

Ne var ki, sosyalist toplum, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki temel farkı tam olarak ortadan kaldıramaz, çünkü her iki çalışma tarzı arasındaki zorunluğunu henüz korumaktadır. Bu işbölümü, ancak komünist toplum aşamasında, çalışmanın üretkenliğinin büyük ölçüde artması temeli üzerinde kesinlikle son bulur. Artık bundan sonra, insan faaliyetinde bedensel çalışma ile zihinsel çalışma ayrılmaz bir birlik oluştururlar.

beşinci öz (Fr. ve İng. quintessence): Aristoteles'in doğa felsefesinde ve ontolojisinde, toprağın, ateşin, suyun ve havanın yanında yer alan beşinci öğe. - Marx'ın metinlerinde bu terim, derindeki öz, çekirdek anlamında kullanılmıştır.

betimleme (Osm. tasvir, Fr. ve İng. description): Nesnel gerçeklikteki olguları ve fenomenleri, dilsel tanımlamalar yardımıyle saptayan bilimsel tanıtma aracı ve yöntemi.

Betimleme gözlemleme / gözlem'e ve deney'e bağlıdır ve ampirik bilgi çerçeveiçinde yer alır.

Betimlemenin, büyük ölçüde dış görünüşle sınırlı kaldığına bakıp da bilimsel tanıtma faaliyetinin görevi, pozitivizm'in ileri sürdüğü gibi, yalnızca nesnelerin betimlenmesine indirgenemez.

Betimleme, tanıtmanın vazgeçilmez bir öğesidir, ne var ki açıklama'yla tamamlanması gerekir; bu da yalnız teorik bilgi düzeyinde olanaklıdır.

beyin yıkama (Fr. lavage de cerveau): Emperyalist burjuvazinin, devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizmin koşullarında uyguladığı baskı biçimlerinden biri.

Beyin yıkama, düşünceye, mantığa ve duygulara karşı olan ve emekçilerin toplumsal ilerlemeye yönelik her girişimini, planlı ve bilimsel yöntemlerle önlemeye çalışan psikolojik bir savaş olup, emekçileri devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizmin egemenlik sistemiyle bütünleştirmek, ideolojik alanda onları emperyalizmin saldırgan politikası doğrultusunda sosyalizme karşı yöneltmektir. Beyin yıkamanın ideolojik özünü anti komünizm oluşturur; bu baskı biçiminin maddi dayanağı ise, kitle haberleşme araçlarının -gazete, TV, radyo vb.- gittikçe artan ölçüde tekelci sermeyenin en saldırgan kesiminin elinde toplanmesidir. Özgür basın ve sınırsız düşünce özgürlüğü gibi demagojilerin arkasında, milyonlarca insanın düşünme ve yargılama yeteneği sistemli bir şekilde körleştirilmektedir; zihinsel yönden işe yaramaz hale getirilen ve devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizmi eleştirme yeteneğinden tamamen uzaklaşmış, boyun eğmeğe hazır köleler gibi yetiştirilen insanlar, ekonomik sömürüye ve politik baskıya hayır diyemedikleri gibi, herşeyi sabırla karşılayan, emperyalist sistemin uydurma ideallerini kendi idealleri gibi gören ve emperyalist politikaya alet edilmeye ses çıkaramayan insanlar olup çıkmaktadırlar. Burada, gerek beyin yıkama faaliyeti, gerekse bu faaliyetin koşulladığı davranış biçimi, beyni yıkanmış insanlara, sanki kendilerinin «özgürce» benimsedikleri olaylar olarak görünmektedir. Beyin yıkamaya en kesin şekilde karşı çıkan güç, emperyalist ülkelerdeki komünist ve işçi partileri ve bir ölçüde, de, toplumun çeşitli fikirsel - kültürel ortamlarından gelen ve beyin yıkama faaliyetine gittikçe artan ölçüde tepki gösteren demokrat burjuvalardır.

Bu güçler, eğitimin demokratikleştirilmesini, gerçek basın özgürlüğünün, düşün-

ce hak ve özgürlüklerinin sağlanmasını, bunlara saygı gösterilmesini, bu hak ve özgürlükleri sınırlayan tüm yasal kısıtlamaların oluşumuna ve kültüre yaptıkları olumsuz, yıkıcı etkinin önlenmesini istemektedirler.

bilgi edinme (Osm. malûmat; Fr. connaissance; İng. cognition, knowledge): Nesnel gerçekliğin insan bilincine teorik düzeyde yansıması süreci ve bu sürecin sonucu.

Bilgi edinme süreci, geniş anlamda nesnel gerçeğin insan tarafından tarih boyunca gitgide daha geniş ölçüde öğrenilmesidir; dar anlamda ise, belirli bir nesne hakkında bilgi edinilmesini ifade eder. Bilgi edinme sürecinin sonucu olan bilgi, belirli bir anda elde edilen ve yüksek ve sistemli ifadesini bilimde bulan, insanın bilgi edinme faaliyetinin sonucudur; dar anlamıyla, belirli bir nesne grubunun genel - bilgisidir. Bilgi, mistik bir bilgi edinme dürtüsünün sonucu değildir; bilginin kaynağı ve bilgi edinmenin belirleyici dürtüsü toplumsal pratik'tir. Pratik, insanların pratikteki gereksinimleri ve en başta üretim, bilgi'nin gelişme yönünü belirler, ona önemli görevler yükler; ve pratik, ortaya çıkan sorunların çözümüne yardımcı olan maddi araçları (âlet, gereç, bilimsel aygıt vb.) sağlar. Doğadaki nesnelerin özelliklerinin ve doğa yasalarının bilgisinin birlikte edinilmesi, insanların, doğa güçlerinden üretim alanında yararlanabilmelerini sağlayan en önemli önkoşuldur. Toplumsal gelişme yasalarının bilgisinin edinilmesi de, insanların, toplumsal yaşam sürecini bilinçli ve planlı olarak yönetip denetlemelerine olanak sağlar. Son tahlilde, bilgi işte bu amaca daha doğrudan doğruya yada dolaylı olarak hizmet eder. Bilgi'nin kendisi de sonunda pratiğe dayanır. Bilgi'nin nesnel gerçekle ne denli uyuştuğu pratikte belli olur. Pratik, son tahlilde bilginin doğruluğunu ve gerçeğe uygunluk derecesini ortaya koyan ve belirleyici ölçüttür. Nesnel gerçeğin insan tarafından öğrenilmesi, uzun, karmaşık ve çokyanlı bir süreçtir. Bu süreç içinde bilgi edinmenin izlediği yol, -hem tek tek bilgi edinme süreçlerinin, hem de bilgi edinme sürecinin bütününün izlediği yol- dış - görünüş'ten öz'e; olguların toplanmasından, birbirleriyle karşılaştırılıp sınıflandırılmasından onların iç, genel ve zorunlu bağlantılarının bulunmasına, yasa'larının saptanmasına doğru yükselir. Bilgi edinme, aynı zamanda, somuttan soyuta, buradan da tekrar somutun daha yüksek bir biçimine tırmanışın diyalektik sürecidir. Bilgi, gelişme yolu üzerinde dalma sınırlarla karşılaşır; ne var ki bu sınırlar zamana bağlı (tarihçe koşullanmış) geçici sınırlardır; toplumdaki üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişim düzeyine, özellikle bilimsel alet ve gereçlere, bilimsel olanaklara ve genel - bilginin o güne kadar ulaştığı gelişim düzeyine bağlıdır ve bunlarla birlikte sürekli olarak değişirler. Bu süreç, insan bilgisinin bağımsızlığının gerçekleştiği ve bilgi edinmenin belirli bir tarihsel an içinde sınırlanmış olanakları ile insanın sınırsız bilgi edinme yetisi arasındaki çelişkinin bir yandan çözülürken, öbür yandan yeniden ortaya çıktığı sonsuz bir gelişme sürecidir. Herşeyi kapsayıcı, kesin ve mutlak bir doğruya ulaşmakla, bilgi nihai sonuna ulaşmış olmaz; çünkü bilgi, mutlak bilgiye giden yolda daima göreceli hakikatleri öğrene öğrene yol alır ama, mutlak hakikate hiçbir zaman varamaz. Mutlak hakikat, göreceli hakikatlerin içinde, bunların aracılığıyla kavranır.

bilgi teorisi (Osm. marifet nazariyesi, Fr. théorie de la connaissance, İng. theory of knowledge): Bilgi edinme sürecinin ve sonucunun özünü, yapısını ve tabi olduğu genel yasal düzenlilikleri konu edinen öğreti.

Bilgi teorisi yeni felsefede (Locke'tan buyana) genel olarak başlı başına bir konudur ve nispeten sınırlı bir nesne alanının, nispeten bağımsız bir disiplinidir. Bu disiplin genel olarak şu sorunları kapsar: Bilgi edinme sürecinin ilkeleri ve bu sürecin itici güçleri, bilgi edinmenin amacı ve hedefi, bilgi edinme faaliyetinin özü, yapısı ve insanların tüm toplumsal faaliyet sistemleri içindeki yeri; hakkında bilgi edinilen nesne ile bilgi edinen özne arasındaki ilişki; bilgi ile nesnel gerçek arasındaki bağ; bilgi ile hakikat, nesnel gerçek ile onun zihindeki imgesi arasındaki ilişki; bilgi edinmenin tarzı ve yöntemleri; bilgi edinme sürecinin ve bilginin tabi olduğu genel yasal düzenlilikler vb. Bu sorunların gerek ele alınışı ve kavranışı gerekse bunlara verilen yanıtlar ve yorumlanışları, daima, bir felsefenin dayandığı dünya görüşünün belirlediği temel tutumun zemininde, bu tutumla uyum içinde gerçekleşir.

Bilgi teorisi kavramı, ilk kez Kant felsefesiyle birlikte yenlçağda ortaya çıktığı halde, bilgi teorisine ilişkin düşünceler ve araştırmalar, felsefenin doğuşundan beri görülür. Daha Ilkçağ Yunan felsefesinden başlayarak, bilgi teorisi alanında iki ana eğilim birbirinden ayrılıp gelişmişlerdir. Bunlar Demokritos'un temsil ettiği maddeci çizgi ile Platon'un temsil ettiği idealist çizgidir. İdealist ve maddeci bilgi teorisi anlayışları arasındaki savaşım, günümüze değin uzanan bilgi teorisi görüşlerinin önemli bir itici gücünü oluşturur. Çocuksu, spekülatif imge teorisini ilk kez ortaya atan Demokritos olmuş, böylece, İngiliz ve Fransız maddecilerinin ve Feuerbach'ın felsefesinden geçerek, diyalektik maddeciliğe kadar uzanan bir gelişmeye yol açmıştır. Platon ise, idea'lar öğretisiyle ve insan bilgisinin, salt bir ruhun, bedene girmeden önceki varoluşu sırasında karşılaştığı, tıpkı kandisi gibi tinsel olan idealar anımsamasından başka birşey olmadığını ileri süren görüşüyle, nesnel-idealist bilgi teorisinin temel tipini ortaya koymuş, bu görüş günümüze değin idealist felsefe içinde değişik biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Bilgi teorisinin daha sonraki gelişiminde Aristo (Aristoteles) önemli bir rol oynamıştır; özellikle duyum ile düşünce, genel ile tek ve düşünce biçimleri ile kategorileri arasındaki ilişkilere değgin görüşleri, bilgi teorisindeki önemli görüşlerdendir.

Ortaçağ felsefesi olan skolastik, gerçi Aristo'nun ve Platon'un geleneğini sürdürerek, bilgi teorisi sorunlarına geniş ölçüde yer vermiş, özellikle genel ile tek'in ilişkisiyle (evrensellik tartışmasıyla) uğraşmıştır ama, bu çabaların temelinde yatan itici güç, bilimsel bilgi edinme gereksiniminin sorunlarına değil de, katolik inanç dogmalarının felsefi yönden temellendirilmesine yönelik olduğu için, bu alanda çok az bir ilerleme kaydedebilmiştir.

Neden sonra, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkmasıyla birlikte, doğa bilimlerinde kaydedilen büyük gelişmenin sonucu, bilgi teorisi konusundaki araştırmalar da önemli ölçüde hız kazanmıştır. İngiliz maddecileri Bacon Hobbes ve Locke, Demokritos'un maddeci düşüncelerini sürdürmüşler ve geliştirmişlerdir. Fransız maddecileri Holbach, Helvetius, Diderot vb. de aynı geleneği sürdürürlerken, pratiğe ve doğa bilimlerinin sonuçlarına dayanmışlardır. Locke, her bilginin kökeninin deneysel karakterde olduğunu söyleyen ampirizm'i kurarak, insanın uslamlama yetisinin doğuştan düşüncelerle donatılmış olduğunu ve diğer bilgilerin tümünü insanın bunlardan türettiğini varsayan idealist görüşlerin karşısına çıkmıştır. Bilgilerin tümünü salt düşüncenin kendisinden çıkarmaya çalışan rasyonalizm'in önde gelen temsilcileri ise, Descartes ve daha esnek bir görüşü savunan Leibniz'dir. Bu anlayış matematiğe de yönelmiş ve matematiğin içindeki teorik bilgilerin doğuştan geldiğini ileri sürerek belirli bazı yanları mutlaklaştırmıştır.

Maddeci ampirizm ile idealist rasyonalizm arasındaki sürtüşme, yeni bilgi teorisinin gelişiminde önemli bir aşama oluşturmuştur. Her iki yan da, göreceli doğruler saptadıkları için, bu tartışmanın geçerli bir sonuca varması beklenemezdi. Kant maddecilik ile idealizmin, ampirizm ile rasyonalizmin karşıtlığını aşabilmek için kendi bilgi teorisinde, ampirik deneyimler ile salt uslamlama faaliyetinin bilgi edinme sürecindeki paylarını saptamayı denedi; Kant'ın böylece ortaya koyduğu kritisizm anlayışı, gerçi idealist rasyonalizmin çok daha yüksek bir biçimiydi ve eski ampirizmi de, rasyonalizmi de bir anlamda aşmıştı ama, ikisi arasındaki karşıtlığı ortadan kaldıramamıştı. Kant'ın uslamlama yetisinin aktifliğini ve bilgi edinme faaliyeti içindeki yaratıcı rolünü kabul edip bunları derlemesi, bilgi teorisinin gelişmesi açısından büyük önem taşıyordu. Kant, aynı zamanda kendinde şey öğretisiyle modern agnostisizm'in de kurucusu olmuştur.

Bilgi teorisindeki idealist gelişim çizgisinin en ileri noktasını, Hegel felsefesi oluşturur. Hegel'e göre, nesnel dünyadaki tüm gelişme «mutlak ide»nin adım adım kendini ortaya koyması ve kendi kendini tanıması olduğu için, Hegel'in mutlak idealizminde düşünce ile varlık birleşmişlerdir. Hegel, bilgi edinmeyi, diyalektik şekilde basamaktan basamağa sıçramalarla ilerleyen, tarihsel olarak gelişen ve nihayet felsefe içinde kendi sonuna ulaşan bir süreç olarak tanımlamıştır. Hegel'de bilgi edinme, ide'nin bütün gelişimini kapsayan sürecin içinde yer almıştır; bu nedenle Hegel'in bilgi teorisi konusundaki görüşleri, mutlak İde'nin gelişme seyrinin açıklanmasıyla eş anlıdır. Bu yüzden, Hegel felsefesinde, genel felsefe teorisi ile diyalektik, mantık ile bilgi teorisi özdeştir. Bu başaşağı duran İdealist diyalektik içinde Hegel, bilgi edinme sürecindeki diyalektik gelişmenin önemli özelliklerini ve uğraklarını kavrayıp göstermiş, pratiğin bilgi teorisine girmesini sağlayan ilk adımlardan birini atmış ve Kant'ın agnostisizmini kökünden eleştirmiştir.

Bilgi teorisi konusunda Marks-öncesi maddeci görüşler, Feuerbach'ta en üst düzeye ulaşır. Feuerbech, dine ve Hegel idealizmine karşı sürdürdüğü eleştirici tavrın sonunda, bilgi teorisi konusunda önemli görüşlere varmış ve Marksçı bilgi teorisinin kuruluşunu sağlayan önemli teorik önkoşulları ortaya koymuştur. Feuerbach, maddeci imge teorisi'nin önemli noktalarında ortaya dikkate değer görüşler atmış ve eski ampirizmin tekyanlılığını geniş ölçüde aşmış ve insanın bilgi edinme becerisinin ve yetisinin toplumsal bir ürün, bilgi edinmenin ise, toplumsal bir süreç olduğu görüşüne belli bir ölçüde yaklaşmıştır.

Marks-öncesi bilgi teorisinin gelişimi boyunca, insanın bilgi edinme sürecine ilişkin zengin bilgiler toplanmış, ancak bilgi edinmenin ve bilginin açıklanmasında yeterli, geniş kapsamlı ve tutarlı bir bilimsel görüş ortaya konamamıştır. Marks-öncesi bilgi teorilerinin genel yetersizlikleri şunlardır: Bu teoriler, bilgi edinme sürecinin toplumsal karakterini kapsamıyor, tersine bu süreci, genellikle toplumsal ve maddi ilişkilerden yalıtılmış, bireyin zihninde, zamandan tarihten kopuk bir süreç olarak görüyordu: toplumsal pratiğin temel olduğunu gözden kaçırınca da, bilgi edinme faaliyetinin aktif ve yaratıcı karakterini dikkate almadan, bilgiyi, nesnel dünyanın bilinçteki pasif bir yansısı sayıyordu; büyük ölçüde diyalektik değildi; bilginin göreceli, bağıntılı, tarihle -zamanla- koşullanmış karakterini anlayamadığı için, genel ile tek'in, duyumlarla edinilmiş verileri ile teorik düşüncenin çelişkili ilişkisini de kavramaktan uzaktı.

Bilgi teorisindeki İdealist eğilimin sözcüleri, dünya görüsüne ilişkin temel tutumlarının yanlış olması yüzünden, bilgi edinme süreçlerinin bilimsel temellerini ortaya koymayı başaramadılar; çok kez, yalnızca düşünce alanında takılıp kaldılar; düşünce ile varlığı bilgi edinme ile dünyanın nesnel gelişimini özdeşleştirdiler; bilgi edinmeyi, özne tarafından nesnelerin yaratılması gibi bir şey saydılar, yada insanın anlama faaliyetinin, kendi yasalarını nesnel dünyaya dışarıdan kabul ettirdiğini düşündüler.

Burjuva felsefesi, 19. yüzyılın son döneminde, bilgi teorisi sorunlarıyla gittikçe daha çok ilgilenmeye başladı. Bu ilginin, bilgi teorisine dayanan toplumsal kökleri vardı; bu kökler, bir yandan burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf savaşımının kızışmasına ve işçi sınıfının maddeci dünya görüşüne karşı burjuvazinin sürdürdüğü savaşımın ideolojik gereksinimlerinin artmasına, öte yandan, özellikle fizik alanında, yüzyılın başlarında oluşan devrimci dönüşümün ortaya koyduğu bilgi teorisi sorunlarına bağlıydı. Özellikle Yeni Kantçılık ve yeni pozitivizm akımları, hemen hemen yalnızca bilgi teorisi sorunlarıyla uğraştılar. Çağdaş burjuva felsefesi, çoğunlukla Berkeley'in, Hume'un ve Kant'ın öznel - idealist bilgi teorisi görüşlerine bağlı kalarak, ama ağırlık noktasını da dilin incelenmesine, bilginin ve onun mantıksal yapısının ampirik yönden temellendirilmesine - analitik felsefe- kaydırarak, İdealist geleneği hâlâ sürdürmektedir.

Bilgi edinme faaliyetinin bilimsel bir anlayışla kavranması, ilk kez Marks ve Engels tarafından ortaya konan, nitelikçe yeni diyalektik ve tarihsel maddecilik felsefesinin temeli üzerinde olanaklı olmuştur. Daha sonra Lenin tarafından savunulan ve yaratıcı bir şekilde geliştirilen Marksçı bilgi teorisi, kendinden önceki felsefi düşüncenin eleştirici bir tutumla özümlenmesinin yanısıra, özellikle gerek tek tek bilimlerin önemli sonuçlarının, gerekse toplumsal pratiğin felsefi analizine ve değerlendirmesine dayanır; Marksçı bilgi teorisi, bilgi tarihini, özellikle tek tek bilimlerin tarihini, insanlığın fikirsel gelişme tarihini, dilin tarihini, modern nöro psikolojinin ve duyumlar psikolojisinin gelişimini, psikolojinin, dilbilimin ve sibernetiğin bulgularını genelleştirir.

Bu ve benzeri tüm malzemenin, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin felsefi anlaincelenmesi sonunda, bilgi edinme sürecinin mahiyetinin ve tabi olduğu yasal düzenliliklerin, bilgi teorisi yardımıyla anlaşılması olanaklı hale gelir; elde edilen bilgiler, felsefi düzeyde, diyalektik maddeci dünya görüşünün öğeleri olarak derlenir; böylece bilgi teorisi, felsefi bilgi teorisi düzeyine çıkarak, bilgi edinme sürecinin çeşitli yanlarını araştıran sayısız özel bilim kollarından da ayrılır. Bilgi teorisi, nispeten bağımsız bir felsefi disiplin olarak, Marksçı Leninci felsefe sisteminin bütününün organik bir parçasıdır; bu felsefenin diğer parçalarından koparılamaz. Bilimsel sosyalist dünya görüşünün geniş kapsamlı felsefi teorisi içinde yer alır ve aynı zamanda ona uyanır. Marksçı Leninci bilgi teorisi, özellikle doğanın, toplumun ve bilgi edinme faaliyetinin genel hareket ve gelişim yasalarının felsefi öğretisi olan diyalektik'in ayrılmaz ve uyumlu bir parçasıdır. Marksçı diyalektik, bilginin genel gelişim yasalarını, bilgi edinmenin genel yöntemini ve genel kategorilere dayalı bilgi edinme araçlarını içerdiği için, aynı zamanda bilgi teorisini de içerir. Demek ki, bilgi teorisinin diyalektik yöntemle bütünlenmesi, diyalektik maddeci felsefede, Hegel'den farklı olarak, bilgi ile nesnel gerçek arasındaki uygunluğu da, farklılığı da aynı zamanda kapsar. Farklılık, bilginin nesnel gerçekle özdeş olmayıp, yalnızca onun bir yansısı olması demektir. Diyalektik ve tarihsel maddeciliğe dayanılarak, diyalektiğin imge teorisiyle birleştirilmesi, eski maddeci bilgi teorisinin eksikliklerinin ve yetersizliklerinin aşılmasını sağlamıştır. Nesnel gerçeğin teorik düzeyde öğrenilmesinde, insan bilgisinin toplumsal ve tarihsel olarak gelişen bir süreç şeklinde anlaşılmasını, özellikle bu birleşme sağlar. Bu süreç, toplum içinde yaşayan insanın maddi pratik'inin temeli üzerinde gerçekleşir ve tabi olduğu genel yasalarının aslına nispeten uygun birer yansısı olarak, nesnel gerçeğin gitgide daha geniş alanlarının bilimde ve insan bilincinde gittikçe daha derinden kavranmasına olanak sağlar.

Bu noktadan hareket eden Marksçı Leninci bilgi teorisi, bilgi edinmenin yalnızca toplumsal karakterini açıklamakla kalmamış, aynı zamanda, bilgi edinmenin tümüyle toplumsal bilgi edinme süreci şeklinde geliştiğini ve bu süreç içinde sonsuz sayıdaki tek tek bilgi edinme süreçleri'nin bir bütünün parçaları olarak yer aldığını göstermiş, insanların toplumsal pratiğini, hem bilginin belirleyici temeli, en önemli itici gücü ve son amacı, hem de bilginin doğruluğunun güvenilir tek ölçütü olduğunu kanıtlamıştır. Öte yandan, toplumsal pratik, bilgi edinme faaliyetinin aktif, yaratıcı karakterini ve belirli bir anda tarihçe belirlenen insan faaliyetlerinin tümü içindeki yerini açıklayabilmiş; bilginin, -nesnel gerçeğin ampirik ve teorik bilgi biçiminde yansıtılması ile (imge ile) nesnel gerçeğin kendisi arasındaki karmaşık, çelişkili ilişkiyi belirleyebilmiş ve bu bilginin, belirli bir tarih evresindeki durumunun- yalnızca toplumsal pratiğin ve tüm toplumsal yaşam sürecinin bir ürünü olmakla kalmayıp, aynı zamanda nasıl bunların önkoşulu olduğunu ve böylelikle doğanın ve toplumun bilinçli olarak değiştirilip egemenlik altına alınmasına nasıl hizmet ettiğini de göstermiştir. Bilgi edinmenin, diyalektik ve tarihsel maddeci görüş açısından açıklanması, aynı zamanda tek tek bilgi edinme süreçlerinin yapısını ve tabi oldukları yasal düzenlilikleri daha derinden araştırmamıza ve en başta da duyumsal ile rasyonel, ampirik ile teorik, genel ile tek, öz ile dış - görünüş,

yansı ile yapı, dil ile düşünme, dilsel işaretler ile nesnel gerçek vb. ilişkilerini içeren karmaşık sorunlar arasındaki diyalektik ilişkiyi doğru ve köklü kavramaya olanak verir.

Bilgi edinme sürecinin ve bilginin, dünya görüşü ve felsefe alanına giren yanlarını inceleyerek, bunlara diyalektik maddeci açıdan yaklaşan Marksçı - Leninci bilgi teorisi temeli sağlar ve bilgiyle ilgili faaliyetlerinde idealizme ve agnostisizme kaymalarını önleyecek bir yönelim sunar.

bilimin önemi (Fr. importance de la science) : Bilim, insanın teorik alimliğinin en yüksek biçimi ve aynı zamanda bu etkinliğin sistemleştirilmiş bilgiler biçimindeki sonucudur. - Bu bilgiler sistemi, toplumsal bilgi edinme süreci boyunca pratiğin temeli üzerinde ortaya çıkar ve doğanın, toplumun ve düşünmenin yasalarına ilişkin bilgileri kavramlar, önermeler, teoriler biçiminde saptar.

Toplumsal işlevi bakımından bilim, toplumsal bir üretim gücü olarak ve toplumsal süreçlerin yönlendirilmesine olanak sağlayan bir araç olarak, gerek doğasal, gerekse toplumsal çevrenin gitgide daha iyi kavranmasını ve denetlenmesini mümkün kılar. Bilim, bir yandan insanların toplumsal faaliyetinin bir biçimi olarak, toplumsal bir kurumdur; öte yandan nesnel gerçeğin öğrenilmesinden elde edilen bilgilerin bir sistemi olarak, toplumun maddi yaşam süreci içine girer; ve gerek gelişimi gerekse kullanılış biçimi mevcut sosyo - ekonomik kuruluşun üretim güçlerince ve üretim ilişkilerince belirlenir ve bunların damgasını taşır. Bu anlamda birbirine karşıt toplum sistemlerinin birer öğesi olarak, birbirlerinden özce ayrılan bir sosyalist bir de kapitalist bilim vardır. Ne var ki, bu fark, belirli inceleme alanlarının özelliklerinin, yapılarının ve yasalarının nispeten aslına uygun birer yansısı olan bilgilerin nesnel içeriğine dokunmaz. Öyleyse, kapitalist yada sosyalist bir fizik, bir kimya, bir biyoloji vb. yoktur

Teorik düzeydeki faaliyet, insanların dünyayı öğrenme faaliyetlerinin bir parçasıdır. Bilgi edinme faaliyetinin diğer biçimlerinden farklı olarak, teorik faaliyet'in hedefi, insanların amaçlı eylemlerinde onlara dayanak olabilecek, doğaya ve topluma ilişkin nesnel genel bilgi üretmektedir. Dönüştürücü bir insan faaliyati olan teorik faaliyet, insanın bireysel becerilerinin, yeteneklerinin geliş'p değerlenmesini sağlayarak, onun genel üretim gücünün artmasına yol açar. «Bilimin, (yeni) bu hem fikirsel, hem de pratik zenginliğin gelişimi, içinde insanın üretim güçlerinin, yani zenginliğin gelişmesinin meydana çıktığı yanlardan, biçimlerden yalnızca biridir.» (Marx). Başlangıçta insanın pratik faaliyatleriyle sarmaşmış olan teorik faaliyet, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma'nın birbirinden ayrılmasından sonra, toplumsal işbölümünün özel bir alanı olup çıkmış, özellikle kapitalizmin ilerlemesiyle büyük bir gelişim göstermiş ve sosyalist toplumda daha kapsamlı, özgül bir yer kazanmıştır. Bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki karşıtlık, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda, bilimin emekçi kitlelerden kopmasına yol açar ve egemen sınıfların elinde, sömürüyü yaygınlaştıran ve sınıf egemenliğini pekiştiren bir araç olur. Kapitalist toplumda, işçilerin, maddi üretim sürecinin teorik öğeleriyle (bilim) bağları kopmuştur ve bu öğeler, onların sömürüsünü arttıran ve sınıf tahakkümüne elveren, onlara yabancı bir güç biçiminde ortaya çıkar. Çalışma ile bilimin böylece birbirinden koparılıp uzlaşmaz bir şekilde karşı karşıya gelmesi, ancak sosyalist toplumda üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin son bulmasıyla ortadan kalkar. Sosyalist toplumda bir yandan çalışma ile bilim, öbür yandan teorik ve pratik faaliyet ile bilim gitgide birbirine yakınlaşır ve aralarındaki uzlaşmazlık son bulur ve bilim, işçi sınıfının çalışmasında üretkenliğini artıran, bireyleri geliştiren ve sosyalist toplumun planlı olarak kurulmasını sağlayan bir manivela haline gelir.

Teorik faaliyetin, insan faaliyetinin diğer özel biçimlerine kıyasla en önemli farkı, genel çalışma (genel verilere dayalı bir çalışma) olmasıdır. Bu özelliğiyle de, diğer çalışma biçimlerinden ayrılır. «Her bilimsel çalışma, her keşif, her icad, genel çalışmadır Bu çalışma kısmen, yaşayanlarla yapılan kooperasyonla, kısmen de, daha öncekilerin çalışmalarından yararlanılması'a koşullanmıştır.» (Marx)

Genel çalışma, nesnel gerçeğe ilişkin bilgilerin üretilmesine ve yeniden üretilmesine aktarılmasına ve uygulanmasına yönelik olarak, insanın genel üretim gücünü yükselttiği halde, çalışmanın özel diğer biçimleri, somut toplumsal gereksinimleri maddi mal üretimiyle karşılamayı hedef tutarlar. Teorik faaliyet, hem insan deneyilerinin, hem de üretilen genel bilgilerin toplamıdır; bu nedenle bilim, «genel tarihsel gelişimin soyut beşinci özünün üretimidir.» (Marx).

Teorik faaliyetin bir ürünü olan bilim, nesnel gerçeğin özelliklerinin, yapılarının ve tabi oldukları yasal düzenliliklerin nispeten aslına uygun birer yansısını oluşturan, özel tarzda düzenlenmiş olan ve gittikçe gelişen bir bilgiler sistemidir. Bu bakımından, bilim, toplumsal yaşamın fikir dünyasının bir parçasıdır ve özel bir toplumsal bilinç biçimi oluşturur. Bu bilinç biçimi, nesnel gerçeğin asli, zorunlu ve genel ilişkilerini, güvenilir ampirik ve teorik bilgiler halinde, aslına az çok uygunluk içinde ve nesnel olarak yansıttığı için, diğer bilinç biçimlerinden ayrılır. Bu teorik ve ampirik bilgiler, kendi başlarına, amaçlı eylemin dayanağı ve yönlendiricisi olabilir. Bilim, yöntemli olarak kazanılmış ve sistemli olarak düzenlenmiş genel - bilgidir. Bilim, nesnelerin, süreçlerin, vb. yalnızca bir betimleme'sini değil, aynı zamanda bu nesnelerin vb. tabi oldukları yasal düzenliliklerin bilinmesine dayanan -doğanın ve toplumun dönüştürülmesi ve egemenlik altına alınması doğrultusunda bilimsel tahminleri ve yasal düzenliliklerin bu bilgisi tarafından yönlendirilen amaçlı, pratik faaliyetleri olanaklı kılan -bir açıklama'yı da kapsar. Gelişmiş her bilimin kendi aralarında birbirine sıkıca bağlı dört öğesi bulunur.

1) Deneyimden, gözlemden ve deneyden çıkan sonuçların betimlenmesi olan ampirik **bilgiler;**

2) Yasa önermeleri ve varsayımlar gibi, teorik önermeler biçiminde, belirli bir nesneye ilişkin teorik genel-bilgiler;

3) Bir çok bilimin genel yöntemlerinden, tek tek bilimlerin kendilerine özgü yöntemlerine kadar uzanan -genel diyalektik yöntemin öğelerini de kapsayan yöntem ve usuller;

4) **Felsefi** varsayımlar ve çıkarsamalar.

Her bilim, mevcut toplumda egemen olan sınıf ideolojisinin az çok etkisi yada denetimi altındadır. Egemen sınıfların ideolojisi, toplum bilimlerinde -bu bilimler sınıf çıkarlarıyla sımsıkı bağlantılı olduğu için- olguların derlenmesinde ise, özellikle bu bilimlerin felsefi dayanaklarında ve vargılarında kendini belli eder. Sınıf çıkarlarına yakından bağlı olmaları nedeniyle, toplum bilimleri, sınıfsal bir karakter taşıdıkları halde, doğa bilimlerinin ampirik ve teorik içerikleri -felsefi öğelerinin dışında- sınıfsal karakter taşımazlar.

İnsanın genel - bilgisinin tümü, her birl değişik konulara eğilen çeşitli bilimleri kapsayan, birkaç büyük kümeye ayrılır. Doğa bilimleri, bir doğa varlığı olan insan dahil olmak üzere, organik ve inorganik doğanın tüm bilimlerini kapsar. Bunların arasında astronomi, kimya, biyoloji, fizyoloji, doğabilimsel tıbbi antropoloji sayılabilir ki, bunlar da kendi aralarında birçok alt-bölüme ayrılırlar. Doğadaki nesnelerin ve süreçlerin asli, zorunlu ve genel özelliklerinin, yapılarının ve bağlamlılıklarının araştırılmasıyla ve özellikle doğa yasalarının öğrenilmesiyle bilim, sanayi ve tarım üretiminin artırılması, doğa güçlerinin insan amaçları doğrultusunda kullanılıp değerlendirilmesi için teorik dayanak sağlar.

Her ne kadar bilimlerin eski çağlara kadar uzanırsa da, modern doğa bilimlerinin gelişmesi ve atılım yapması, kapitalist üretim tarzının doğmasıyla birlikte olanaklı olmuştur. «Yunanlıların dahiyane sezgileri ve Arapların tek tük, birbirleriyle bağlantısız araştırmaları bir yana, kendisinden bilim olarak sözedilebilecek birlcik bilim olan modern doğa bilimi, feodalizmi burjuvazi aracılığıyla yıkan o dev çağla birlikte başlar'» (Engels). Önce yeryüzü ve gökyüzü cisimlerinin mekaniği gelişti, derken cisimlerinin mekaniği gelişti, derken fizik, kimya ve biyoloji bunları izledi. Ne var ki, bu tek tek

bilim dalları, henüz birbirlerinden kopuk, sınırları nihai olarak belirlenmiş alanlar şeklinde görülüyordu bu da metafizik düşünme tarzının doğmasına yol açtı. Ancak, 18. ve 19. yüzyıllarda bilim dalları arasındaki bağıntılar saptanmaya başlandı ve gelişme fikri yavaş yavaş yaygınlaşmaya yüz tuttu. Burada organik hücrenin bulunması, enerjinin sakınımı yasasının ve ilkesinin saptanması ve Darwin teorisi bu gelişmenin temel öğeleridirler. 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında fizikle birlikte (Kuantum teorisi, Rölativizm teorisi) başlayan ve bugüne kadar uzanıp doğa bilimlerinin tüm önemli alanlarına giren bilimsel bir devrim patlak verdi.

Toplum bilimleri, toplumun gelişmesi, toplumsal yaşam alanları ve toplumsal bir varlık olan insan hakkındaki tüm bilimleri kapsar. Toplum bilimleri, doğa bilimlerine paralel olarak gelişmediler. Gerçi daha ilkçağda, toplumsal süreçlerin bilimsel olarak araştırılmasına ve betimlenmesine ilişkin çabalara rastlanıyordu. -Rönesans'tan itibaren toplum bilimlerinin bu alanında da gözle görülür atılımlar gerçekleşmiştir- ama burjuvazinin teorisyenleri ve ideologları, toplumsal, sınıfsal bilgi engellerini aşamadıkları için, toplum bilimlerini yasaların bilinmesine dayalı olarak geliştirememekteydiler. Bununla birlikte, tarih biliminde, ekonomi-politikte ve diğer birçok bilim dalında. Marx ve Engels'e işçi sınıfı açısından toplum bilimlerini yasalara dayalı birer bilim olarak temellendirme, böylece nitelik bakımından doğa bilimleriyle aynı düzeye yükselme olanağı veren, çok değerli bir birikim sağlamışlardır. Toplum bilimlerinin gelişimi, Marksçılık - Leninciliğin genel teori temeline dayanır ve işçi hareketinin devrimci sınıf savaşımıyla, özellikle de sosyalist toplumun ve komünist toplumun gelişmesiyle sıkı bir bağlantı içindedir. Bu bilimin tek tek dalları, toplumu bir bütün olarak ele alır ve onun yapısını, gelişme yasalarını ve gelişimini, yada tek tek yaşam süreçlerini araştırır. Marksçı - Leninci felsefenin bir parçası olan maddeci toplum ve tarih teorisi tüm toplumsal gelişmeyi araştırır ve bu nedenle daha özgül tüm toplum bilimlerinin teorik ve yöntemsel dayanağını oluşturur. Ekonomi - politik, devlet ve hukuk teorisi, dilbilimi, toplumbilim, toplumsal psikoloji tarih bilimi, insanlık, tarihinin tüm akışını - evrensel tarihi - inceler ve onun işçi hareketleri tarihi, kültür tarihi, sanat tarihi, edebiyat tarihi gibi kollarında insanlığın tarihsel gelişiminin tek tek yanlarını araştırır, dolayısıyla tarihteki önemli süreçleri, hareketleri inceler. Toplum bilimlerinin ortaya koyduğu bilgiler, Marksçı-Leninci partinin politik iktidarı ele geçirme ve sosyalist toplumu ve komünist toplumu kurma savaşımında onun politikasının, stratejisinin ve taktiğinin dayanağını oluştururlar; daha önce kendiliğinden, denetimsiz yürüyen insanlık tarihini, gittikçe artan ölçüde bilinçli ve planlı yönetme olanağını verirler.

Günümüzde, bilimsel - teknik devrim'le birlikte önemleri artan yeni bir bilim grupu, yani teknik bilimler gelişmektedir. Bu bilimler, tekniğin ve teknolojinin yasal düzenliliklerini, doğa güçlerinin ilkelerini ve bu güçlerin üretimde kullanılma olanaklarını araştırır ve modern tekniğin kurulması için gerekli teorik temelleri sağlarlar. Teknik bilimler, doğa bilimlerinin ve toplum bilimlerinin bilgi verilerini kendi amaçlarına uygun şekilde saptayıp değerlendirirler.

Doğa bilimleri, toplum bilimleri ve teknik bilimler ayırımı mutlak değildir. Bir kere, tıpkı tıpta ve psikolojide olduğu gibi, bilim dalları vardır. İkincisi, bu ayırım ne bilimi ne toplum bilimi, ne de teknik bilimi oldukları halde, hem doğaya, hem tekniğe, hem de topluma uygulanabilen matematik, sibertenik, genel sistem teorisi vb. yapıya yönelik bilimleri kapsamaz. Üçüncüsü, doğanın, toplumun ve düşünmenin tabi olduğu yasal düzenlilliklerle uğraşan ve bilgi edinme sürecinin bütünü ile dünyanın insan tarafından dönüştürülmesi faaliyetini kendine konu edinen felsefe'yi de göz önüne almaz.

Bilimlerin oluşturduğu sistemin tümü sürekli bir gelişme içindedir; bilgilerde gitgide bir farklılaşma belirmekte, her bilim birbirinden bağımsız bir dizi disiplinlere ayrılmaktadır; eskiden bağımsız olan alanların birbirleriyle kaynaşmasından, birbirine komşu bilimlerin ortak alanlarında yeni bilimler doğmaktadır vb... Bütün bu süreç, bilimlerin hem birbirlerinden gitgide farklılaşmaları, hem de gitgide bir bütünün parçaları haline gelmeleri gibi çelişkili bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bilimlerin birbirleriyle sarmaşması gittikçe yoğunlaşmakta, bilimsel faaliyetler artan ölçüde birleştirilmekte ve bilimler, gitgide bir bütünlük içindeki toplumsal hedeflere ulaşmada etkili olmaktadır. Doğa bilimleri, teknik bilimler, toplum bilimleri ve özellikle Marksçı Leninci felsefe, üretim güçlerini toplumsal ilerlemenin belirleyici manivelası olarak geliştirecek bir bütün oluştururlar; gelişmiş sosyalist toplumda temel ilkelerin araştırılması, uygulamaya yönelik araştırmalar, tekniğin geliştirilmesi ve üretime uygulanması halkalarından oluşan zincir, gitgide, işte bu bütünün tamamlayıcı bir parçası haline gelir.

Bilimin toplumsal işlevi, insanlara, nesnel gerçeğin tabi olduğu yasal düzenlilikleri tanıtarak, kendi doğasal ve toplumsal varlık koşullarını daha iyi denetlemeleri ve egemenlik altına alabilmeleri için gerekli aracı sağlamak, böylece onların toplumsal yaşam süreçlerini bilinçli bir şekilde ve rasyonel olarak biçimlendirmelerine olanak vermektedir. Kapitalist toplumda, bilimin toplumsal işlevi, sermayenin kâr emellerine boyun eğdiği, bu yüzden de emekçilerin sömürülmesine ve uzlaşmaz çelişkiler taşıyan, köhneleşmiş toplumun ömrünü uzatmaya yarayan bir araç haline geldiği için, bu işlev çarpılmış ve bozulmuştur. Bilimin toplumsal işlevi ancak komünist toplumda gelişebilir ve bu gelişme şu üç yönde olur.

1) Önce toplumda dolaysız bir üretim gücü haline gelir;

2) Toplumsal üretim sürecinin bilinçli ve planlı olarak yönetimini sağlayan teorik araç haline gelir;

3) Her yanıyla gelişmiş bireylerin yetiştirilmesinde ve eğitimde bir araç haline gelir.

Bu işlevlerin birliğini sağlayan bilim, gelecekteki toplumsal gelişmenin belirleyici dayanaklarından biridir.

Bilim, üretimle gittikçe daha çok birleşir; üretim, teknik düzeyde uygulanan bilim gibi etki yapar:

1) Bilgi, üretim araçlarında, üretim yöntemlerinde ve teknikte maddi bir güç haline gelir. Böylece maddi bir güç haline gelen toplumsal bilgi, üreticilerin, doğa güçlerini insanların amaçları doğrultusunda gittikçe daha geniş çapta harekete geçirmelerine olanak verir; dolaysız bir üretim gücü haline gelen bilim, sınırsız olanaklara sahiptir; sistemli olarak geliştirilip uygulamaya konması, çalışmanın üretkenliğini büyük ölçüde arttırır, böylece toplumsal bakımdan gerekli çalışma süresinin köklü bir şekilde kısaltılmasını sağlar.

2) Böylece bilim, bilinçli olarak biçimlendirilmiş sosyalist üretim ilişkileri, toplumsal işbölümü ve iş organizasyonu içinde maddeleşerek, toplumun dolaysız bir üretim gücü haline gelir; üretim koşullarının bilimsel yönden egemenlik altına alınması, yalnızca doğa güçleri için geçerli bir durum olmayıp, toplumsal çalışma sisteminin rasyonel olarak organizasyonuyla, toplumsal güçlere ve ilişkilere de uzanır. Bilimin dolaysız bir üretim gücüne dönüşmesi, hem doğa bilimleri, hem toplum bilimleri, hem de teknik bilimler için geçerli bir olgudur;

3) Bilgi, üreticilerin yeteneklerinde maddileşerek onların genel üretim gücünü artırır ve kendisi de bir üretim gücü durumuna gelir. Bilimin dolaysız bir üretim gücüne dönüşmesi, daha kapitalist toplumda başlar, ancak sosyalist toplumda ve komünist toplumda tümüyle gerçekleşebilir; çünkü bu aşamada «emekçilerden oluşan toplumun, bilimin gitgide ilerleyen yeniden üretilme süreci karşısındaki tavrı, genişletilerek yeniden üretilmiş bilim karşısındaki tavrı gitgide bilimselleşir.» (Marx).

Gelişmiş sosyalist toplumda, bilim gittikçe artan bir önem kazanır ve kendisi de, bilinçli yönetime ve planlamaya uyarak toplumsal hedeflerden biri olur. Sosyalizmin demokratik karakterine uygun olarak bu yönetim ve planlama, çeşitli bilimsel araştırma araçları, kurumlar vb. aracılığıyla, toplumun yönetim organlarının, sosyalist devletin ve Marksçı - Leninci partinin ortak çalışmasıyla gerçekleşir; burada Marksçı

Leninci parti, bilimin tüm gelişimini -toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi- politik ve ideolojik bakımdan yönlendirir. Marksçı - Leninci partinin bilim politikası, bilimin emekçi kitlelerinin refahın ve mutluluğunu sağlayacak şekilde geliştirilmesi için gerekli koşulları yaratmaya, bilimsel araştırmaları, toplumsal gereksinimlerin giderilmesini gerçekleştirecek şekilde yoğunlaştırmaya, bilimsel sonuçları derhal pratiğe uygulamaya ve bilimsel konularda sosyalist ülkelerle, yakın bir işbirliği kurmaya gayret eder.

bilimsel tahmin (Fr. pronostic scientifique): Genel anlamda, önceden bilme, başlangıç bilgisi, öngörü. Daha önce bilinmeyen, ancak gerçekleşme olanağı taşıyan yada bir gerçek olan nesnel durumların içeriği, yönü, kapsamı ve ilişkileri hakkındaki, bilimsel temellere dayalı önermeler. - Bu önermeler, bilimsel bir teorinin tabanı üstünde, önceden kestirilmeye çalışılan sürecin belirli başlangıç koşullarını ve onu diğer süreçlerden ayıran koşulları gösteren yasa - önermeleri ve önermeler yardımıyla bilimsel yöntemlere başvurularak türetilirler; amaçları, geleceği aktif olarak biçimlendirebilmek için önceden bilgi sağlamaktır.

Saptanan toplumsal gelişme yasalarına, toplumsal gelişimin o andaki düzeyinde elde edilmiş bilgiler vb. dayanılarak, geleceğin toplumsal hedefleri, gereksinimleri, süreçleri ve nesnel olguları hakkında yapılmış önermelere, toplumsal gelişme tahminleri denir. Bu bilimsel tahminler, insan faaliyetini yönlendirirler. Kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçiş ve gelişmiş sosyalist toplumun kuruluşu, işçi sınıfının ve onun Marksçı Leninci partisinin bilimsel tahmin faaliyeti olmaksızın düşünülemez. Parti ve işçi sınıfı sayesinde, toplumsal gelişmeye ilişkin tahmin yürütme faaliyeti bilimsel bir karakter kazanır, yani Marksçılık Leninciliik temeli üzerinde yürütülür. Sosyalis ttoplumda bilimsel tahminin gerekliliği, sosyalist üretim ilişkilerinin karakterinden ve bilimsel teknik ilerlemenin -özellikle bilimsel teknik ilerlemenin -özellikle bilimsel teknik devrimin- içinde gerçekleşen üretim güçlerinin gelişiminin karakterinden çıkar. Nesnel yasalardan bilinçli bir şekilde yararlanmanın bir biçimi olan bilimsel tahmin, toplumsal gelişmeyi emekçi halkın çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve planlamak için gerekli ve zorunludur.

Devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizm döneminde de, bir yandan sosyalizmin kazandığı etkinliğin artması, öte yandan böylece toplumsal süreçlere ilişkin bilimsel tahminler yapma zorunluluğunun gitgide daha çok hissedilmesi nedeniyle, burjuva karakterli fütüroloji de yaygınlaşmaktadır.

Gerçeği önceden söyleme yeteneği, insanın daha ilk gelişim evrelerinden itibaren insan bilincine özgü bir özelliktir. İnsanın önbilgilere dayanan bilimsel tahmin faaliyeti, onun üretim faaliyetine yakından bağlıdır. İnsanoğlunun, hayvanlar dünyasından kopuşundan bu yana, onun üretici faaliyetinin başarısı, çalışmasının sonuçlarını kafasında önceden canlandırabilmesine büyük ölçüde bağlı olmuştur. «Bir örümcek, dokumacınınkine benzeyen işler yapar, bir arı balmumundan petek örme konusunda birçok yapı ustasına taş çıkarır, ancak en kötü yapı ustasını bile, ilk andan itibaren en becerikli arıya üstün kılan özellik, ustanın, petekleri balmumundan yapmadan önce, kafasında canlandırmasıdır. Demek ki, çalışma sürecinin sonunda, aynı sürecin başından itibaren işçinin tasarımında, yani önceden fikirsel olarak varolan bir sonuç ortaya çıkar.» (Marx).

Her temel çalışma süreci, hatta belirli bir amaca yönelik her insan faaliyeti, insanın kendi kafasında kendi faaliyetinin sonuçlarını önce fikirsel biçimde tahmin etmesini şart koşar. Varılmaya çalışılan sonuç hakkındaki bu fikirsel tasarımın yapısının ne türden olduğu, doğanın, toplumun ve düşünmenin nesnel yasalarına uyup uymadığı, yada gerçekleştirilmesi için gerekli güce ve araçlara ne ölçüde sahip bulunulduğu, bu tasarımın bir düş ürünü olup olmadığı, bu tasarımın gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini belirler.

Bilimsel olmayan tahminleri -falcılığı, dinsel kehaneti ve toplumsal ütopyaları- önbilgilere dayanan bilimsel tahminden ayırdetmek gerekir; çünkü bilimsel olmayan tahminler, gerçek, genel yasal düzenlilliklere uygun bağıntılara değil de, hayali görünümlere, esinlere dayanırlar. Ayrıca, ampirik dediğimiz, bilim - öncesi karakter taşıyan, insanların, günlük yaşantılarından, deneyimlerinden elde edilen kurallara dayanan, ancak bu deneyimlerin teorik bir analizine ve bunların dayanağı olan nesnel yasaların bilinçli bir yansısına dayanmayan tahminleri, bilimsel tahminler sınıfına kesinlikle sokamayız.

bilinçlenme (Fr. conscience, İng. consciousness): Nesnel gerçekliğin merkezî sinir sistemi aracılığıyle, salt insana özgü şekilde fikirsel yansıması. Salt insana özgü psişik etkinliğin bütünü: Yansımanın duyumsal ve rasyonel biçimleri ve bu biçimlere bağlı olan duygular, heyecanlar ve iradeli edimler.

Bilinç, uzun bir biyolojik geçmişin sonunda, en başta insanın toplumsal çalışmasına bağlı olarak gelişen ve maddenin en yüksek organlaşma biçimi olan insan beyninin bir işlevi olarak ortaya çıkmıştır. «Psişik olan, bilinç vb., maddenin (yani fiziksel olanın) en gelişmiş ürünüdür; insan beyni diye adlandırılan şu çok karmaşık madde parçasının bir işlevidir.» (Lenin).

Bilinç, her ne kadar maddenin gelişiminin bir ürünü ise ve ancak maddeyle arasındaki kopmaz bağlamlılık sayesinde ve maddi bir temele dayanarak varlığını sürdürürse de, kendisi madde değildir. Bilinç, organik anlamda maddi bir ürün değildir; o nesnel gerçeği düşünce yoluyla yansıtma, imgeleştirme yeteneğine sahiptir; bilinçlenme, maddi olanı düşünceye dönüştüren ve onu düşüncede dile getiren karmaşık bir faaliyettir. Bilinç maddi dünyanın fikirleşmiş yansısıdır; bu nedenle bağımsız bir içeriğe sahip olamaz. «Bilinç, hiç bir zaman bilinçli (varlığının bilincine varmış) varlıktan başka birşey olamaz.» (Marx).

Bilinç, algıların ve düşüncelerin düzensiz, rastlantısal bir akıntısı değildir; belli bir yapısı vardır ve kendine belli yasalara göre düzenler. Bilincin somut içerikleri, maddi dünyanın yansımaları olarak, her zaman belirli somut biçimlerde ortaya çıkarlar. Bu biçimler, gerek imgeler, duyumlar, algılar, kavramlar, önermeler, teoriler, gerekse duyumlarla deneyim edinmenin yasaları ve düşünmenin yasaları, bilince a-priori verilmiş olmayıp, insan türünün gelişmesi gözönüne alındığında, tıpkı içerikleri gibi nesnel gerçeğin yansısıdırlar.

Bilinç, belirli nöro-fizyolojik süreçlere eşlik eden bir fenomen olmayıp, insanların yaşamında gerekli işlevleri yerine getirir; ve fikirsel yansıtma yeteneği sayesinde, evrensel bilgi edinmenin aracıdır. İnsanlar, bilinç aracılığıyla maddi dünyanın özüne inerler ve onun nesnel özelliklerini ve tabi olduğu yasal düzenlilikleri kavrarlar. Bilinç, insanların eylemlerini ve pratik faaliyetlerini daha önceden tasarlamalarını, bunları bir hedef doğrultusunda planlamalarını ve faaliyetlerinin sonuçları üzerinde önceden tahminde bulunabilmelerini sağlar; insanların doğasal ve toplumsal çevreleriyle olan ilişkilerini düzenlemelerine ve planlı olarak yürütmelerine yardımcı olur; bilinçlenme, insanları kuşatan çevrenin onlar tarafından öğrenilip kavranmasını sağlayan aktif bir süreçtir; bilinç, özellikle maddi dünya üzerinde yaptığı çokyanlı etkide ve tabi olduğu kendine özgü yasal düzenlilliklerde dile gelen göreceli bir bağımsızlığa sahiptir. Gelişmiş merkezi sinir sistemi bulunan hayvanlarda, psişik faaliyetin çeşitli biçimleriyle karşılaştığımız halde, onlarda bilinç yoktur; bilinç psişik faaliyetinin en yüksek biçimi ve gelişim basamağı olarak ancak dil'le birlikte, toplumsal çalışma faaliyetinin etkisiyle doğar; bu yüzden daha başlangıçtan itibaren toplumsal bir karakter taşır ve dil'le kopmaz bir bağıntı oluşturur.

İdealizmin çeşitli yönelimleri, bilinci, özellikle düşünceyi maddeden bağımsız bir fenomen olarak tanımlamak çabasındadırlar; onu, ya zihinsel - ruhsal bir çevher sayarlar (nesnel - idealizm) yada nesnel gerçekle özdeşleştirirler (öznel-idealizm).

bilinçlilik (Fr. état de conscience) Toplumsal davranışın bilinçli olarak gerçekleştirmeğe çalıştığı hedef ve amaçlarının, toplumun gelişmesinin bütününün nesnel zorunluluklarıyle uyumlu kılınması durumu.

Bilinçlik, bir yandan toplumsal davranışın **kendiliğindenlik**'in karşısında yer alan karakterini dile getirir, öte yandan

toplumsal yasaların öğrenilmesi ve kullanılması ve böylece toplumsal yaşam sürecinin denetim altına alınması demektir. Eğer insanlar, bilinçli amaçlarını, toplumsal gelişme yasalarıyla uyum içinde olacak şekilde belirler ve gerçekleştirirlerse, harekete geçirdikleri güçler, istedikleri etkileri doğurursa, yani kendi toplumsal yaşam süreçlerine ilişkin doğru bir bilince sahipseler, bilinçli davranıyorlar demektir. İnsan, bilinçle donanmış bir varlık olarak, pratik faaliyetini ancak ve ancak kendi bilincine dayanarak yürütebilir. Öyleyse insanın her faaliyeti, bilerek, yakın ya da uzak bir hedefe, belirli bir nesneye ya da çıkara yönelmiştir. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet koşullarında, toplumun sınıflara bölünmüş olduğu koşullarda, insanın bilinçli faaliyeti, dolaysız, bilerek yapılan, zihinde önceden tasarlanmış sonuçların ötesinde; tüm toplumsal süreç içinde, faaliyet gösteren kimse tarafından ne bilerek istenen, ne de önceden tahmin edilebilen, tam tersine istenmeden, bilinmeden, kendiliğinden ortaya çıkan etkiler ve sonuçlar doğurur. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan toplumsal ilişkiler, toplumsal gelişme sürecinin tabi olduğu yasal düzenliliklerin öğrenilmesini ve bilinçli olarak uygulanmasını önlerler. Her ne kadar sosyalizm-öncesi toplum düzenlerindeki toplumsal gelişme süreci, bireylerin ve sınıfların birbirleriyle bilinçli etkileşiminden, bilinçli isteklerinden, özel isteklerden kaynaklanır ise de, bu sürecin tümü, hemen hemen bu kişi ve grupların denetimine hiç girmeden, kendiliğinden, başıboş ve denetimsiz yol alır. İlk kez ***işçi sınıfı***'nın ortaya çıkmasıyla ve onun kurtuluşunu ve tarihsel görevini gerçekleştirmesini sağlayacak koşulların olgunlaşmasıyla birlikte, kendiliğindenlik'ten toplumsal davranışta bilinçliliğe geçişin öznel ve nesnel koşulları doğar. İşçi sınıfının sınıfsal çıkarları, gerek üretim araçlarının özel mülkiyetinin, gerekse üretim anarşisinin son bulmasını gerektirdiği ve kendi kurtuluşunu gerçekleştirmek üzere davranan işçi sınıfının aynı zamanda toplumu da kurtarmasını, böylece sınıf ayrımına son vermesini, bu nedenle de toplumsal gelişme yasalarının tutarlı bir şekilde ve önyargısız saptanmasını zorunlu kıldığı için, İşçi sınıfı, bilinçli davranış düzeyine çıkabilecek **birlik sınıftır.**

Kendiliğindenlik düzeyinden bilinçlilik düzeyine geçiş, öncelikle İşçi sınıfının, kendi gerçek durumuna tekabül eden temel çıkarlarının bilincine varması ve bağımsız bir politik güç haline gelmesi süreci içinde, işçi hareketiyle birlikte gerçekleşir. İşçi sınıfı, kendi durumunu ve tarihsel görevinin bilincini kendiliğinden saptayamaz: Bu bilinç ***Marksçılık-Leninçilik*** biçiminde, devrimci, sosyalist fikirlerin gelişmesinin bir sonucu olarak doğar ve işçi sınıfına dışarıdan taşınır. ***Lenin***'in, ekonomizme karşı savaşımda ortaya koyduğu gibi, bu görev, İşçi sınıfının bilinçli öncü gücü olan ***Marksçı-Leninci parti***'nin sonucu belirleyici görevlerinden biridir. Marksçı-Leninci teorinin, dolayısıyla İşçi sınıfının dünya görüşünün

Sosyalist toplumun kurulması, sınıflı ancak ekonomik savaşıma yöneltebilen «kendiliğinden» bilinç, devrimci, bilimsel sınıf bilincine, bilinçlilik düzeyine yükseltilir. Bilinçli davranma, işçi sınıfının devrim doğrultusunda yürüttüğü savaşımda başarıya ulaşması ve tarihsel görevini yerine getirmesi için vazgeçilmez bir önkoşuldu ve hızlı da öyledir. «Devrimci teori olmadan, devrimci pratik de olmaz.» (Lenin) Devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizm aşamasında, hareketinin başarısı, özellikle, burjuvazinin sınıfı karşısında güttüğü politikanın devrimci sosyalist bilinçle aşılmasına bağlıdır

Sosyalist toplumun kurulması, sınıflı toplumda egemen olan kendiliğindenliğin, aşılarak, komünist sosyo-ekonomik kuruluşun bilinçliliğine geçişin belirgin dönemeç noktasıdır. Üretim anarşisinin planlı, bilinçli organizasyon yoluyla önlenmesi sonucu, İnsanlar «ilk kez kendi toplumsallaşmalarının efendileri durumuna geldiklerinden ve efendileri haline gelirler. O zamana kadar kendilerine yabancı, kendilerine egemen doğa yasaları olarak karşılarında yer alan kendi toplumsal faaliyetlerinin yasaları, bundan böyle İnsanlar tarafından tam bir bilgiyle uygulanır ve böylece (bu yasalara) egemen olunur... Ancak bundan sonra, İnsanlar kendi tarihlerini tam bir bilinçle kendileri yapacak, ancak bundan sonra, onlar tarafından harekete geçirilen toplumsal güçler, onların istedikleri sonuçları da, genellikle ve gittikçe artan ölçüde ortaya koyacaklardır. Bu, insanların zorunluluklar dünyasından, özgürlükler dünyasına sıçramasıdır.» (Engels) Sosyalist toplumda bilinçli davranış, en başta işçi sınıfı ve onun Marksçı-Leninci partisi tarafından toplumun amaca en uygun şekilde yönetilmesinde ifadesini bulur. Söz konusu bilinçlilik durumu, gerek partinin, gerekse sosyalist devletin, üretim araçları üzerindeki sosyalist mülkiyete dayanarak yürüttükleri ideolojik ve örgütsel çalışmayla ve böylece sağlanan sınıflar ve katmanlar arasındaki çıkar uyumuyla toplumsal bir ortak iradenin yaratılmasından ibarettir. Toplumsal davranışın bilime dayalı bilinçlilikle daha yüksek bir basamağa yükselmesi ve gittikçe daha çok sayıda İnsanın sosyalist bilince kavuşması, gelişmiş sosyalist düzenin kurulması için bir önkoşuldur. İşte, özellikle gittikçe artan sayıda İnsanın işçi sınıfının Marksçı-Leninci partisinin önderliğinde, eylemlerinde ve davranışlarında Marksçı-Leninci bilimsel dünya görüşünü kendilerine kılavuz edinmeleri, zorunlu olanı bilinçli bir şekilde yerine getirmeleri, ideolojik olgunluğu ve tutarlılığı geliştirmeleri ve bilinçli bir toplumsal disiplin göstermeleri, ***sosyalist toplum***'un ve ***komünist toplum***'un belirleyici üstünlüklerinden olup, sosyalizmin gelişmesinde önemli bir güç kaynağı ve ci bir güç oluşturur.

birincil (Fr. primaire, İng. primary) İlk önce gelen, başlangıçtaki. Bu terim, Marksçı-Leninci felsefede, özellikle madde ile bilinç arasındaki ilişkinin felsefenin temel sorunu çerçevesinde tanımlanmasında kullanılır.

Madde, bilince göre birincildir. Çünkü bilinç, maddenin gelişmesinin bir ürünüdür; bilincin içeriği ise, maddenin bir yansısıdır, öyleyse madde zaman açısından bilinçten önce gelir.

Birincil kavramı, değişik bir anlamda, yukarıdakine benzer bağımlılık ilişkilerini belirtmek için de kullanılır; örneğin, toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasındaki, ya da maddi ve ideolojik toplumsal ilişkiler arasındaki bağımlılıkta olduğu gibi.

birlik yada bütünlük yada tekilik (Osm. vahdet, Fr. unité, İng. unity) Nesnel gerçeklikteki nesneler, süreçlerin, sistemlerin, vs. dünya çapındaki bağlamlılığını dile getiren terim.

Birlik diyalektik maddecilikte, genel olarak, -nihai nedeni dünyanın (evrenin) maddeliğinde bulunan- nesnel gerçekteki çokluğun ve ***çeşitlilik***'in bağlamlılığı, birlikteliği anlamına gelir. Dünyanın (evrenin) maddeye dayalı tekliği demek varolan herşeyin, maddenin bir yapı biçimi, hareket biçimi ve gelişim biçimi olduğu demektir. Diyalektik maddecilik, bu görüşünde tutarlı bir maddeci ***monizm***'i savunmaktadır. Buna karşılık idealizm, fenomenlerin birliğini yalnızca düşüncede varolan (idesel) bir birlik sayar ve bu birlik içinde bir öznenin, amacı önceden belirlenmiş faaliyetinin ürününü görür; bu özne, bir insan bireyi olabilir (özneli-idealizm), mutlak ide, tanrı vb. olabilir (nesnel-idealizm).

Nesnel gerçeğin bütünlüğü, farklılık göstermeyen hareketsiz bir aynılık değil, her zaman ***çokluk***'u ve ***çeşitlilik***'i şart koşan ve aynı zamanda bunlar içeren bir bütünlüktür. Her nesne, her sistem vb. birbirinden farklı, birbirine karşıt uğrakların, eğilimlerin, diğer nesnelerden, sistemlerden vb. nitelikçe ayrılarak oluşturdukları bir bütünlüktür. Birlik çokluğun, çokluk da birliğin içinde var olur. «Çokluk birliğin/tekliğin içinde, birliğin çokluk içinde bulunduğundan daha az bulunmaz.» *(Engels)*

Teklik, çoklukla birarada ele alındığında, çokların bütünlüğü anlamına gelir; buradaki ilişkinin vurgulanan yanı nicelik yanıdır. Oysa teklik çeşitlilikle birarada ele alındığında, vurgulanan, bu ilişkinin nitelik yanıdır; yani dünyanın (evrenin) maddeye dayalı tekliği dendiğinde, bu tekliğin, dünyanın birbirinden nitelikçe farklı yapı biçimlerinin, hareket biçimlerinin ve gelişim biçimlerinin çeşitliliğini oluşturduğu bir bütün olduğu kastedilir.

burjuva barışseverliği (Fr. pacifisme, İng. pacifism) Barış parolası altında savaşın

her türlüsüne karşı çıkan burjuva politik akımına ve ideolojisine verilen ad.

Burjuva barışseverliği, savaşların sınıfsal karakterini tamamen gözden uzak tutar ve bu arada, haklı savaşlar olan, ilerici sınıfların haklı savaşımına ve ulusal kurtuluş savaşlarına da karşı çıkar. Burjuva barışseverliği, barış için savaşımı, savaşın uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlardaki ve -daha kesin bir deyimle- emperyalizmdeki politik ve toplumsal kökenleriyle savaşıma kadar götürmez. Burjuva barışseverliğinin -barışın güvenlik altına alınmasını isterken-, sosyalist devletlerle, uluslararası işçi hareketiyle, çağımızın barış için savaşım veren diğer güçleriyle bir noktada birleştiğini söyleyebiliriz. Ama bu saptama, burjuva barışsever tavırlarının eleştirisinden vazgeçmek anlamına gelmez. Emperyalist güçler, burjuva barışseverliğinin parolalarının, kendi saldırgan politikalarının gerçekleştirilmesine gitgide daha çok engel olduğunu görerek kaygı duymaktadırlar. Bu yüzden, emperyalist ideoloji ve politika, burjuva barışseverliğini ***anti-komünizm***'le önlemek çabası içindedir.

bütün (Osm. küll, Fr. le tout, whole) Nitelikleri özdeş yada farklı parçalardan, öğelerden, sistem parçacıklarından oluşan küme. - Bu parçalar bağlamlılık içinde bir sistem oluştururlar ve bu sistemin her bir parçası gerek biçim, gerekse işlev yönünden birbirlerine bağımlıdırlar. Bu bakımdan «bütün», bir bağıntı terimidir ve ancak kendisiyle bağıntılı «parçası»yla birlikte düşünülürse bir anlam taşır...

Bütün, gerçi parçalardan oluşur ama, bütünün durumu, davranışı gözönünde tutulduğunda, onun, parçalarının toplamına indirgenemeyeceği görülür. Demek ki bütün, parçalarına karşı nitelikçe farklı ve kendine özgü yasal düzenlilikler gösterir. Örneğin, toplumsal sınıflar bireylerden oluşur; ancak böyledir diye, bir bütün oluşturan bir sınıfın durumunu, davranışını bireylerin davranışlarına indirgeyemeyiz. Demek ki bütün, parçalarının toplamından daha fazla bir şeydir ve bu «daha fazla», parçaların karşılıklı etkileşimiyle ortayaçıkan bir şeydir ve birbirinden yalıtılmış, tek tek parçaların toplamının ortaya koyduğundan nitelikçe daha yüksek düzeyde bir üründür.

C

MADDE YOK

Ç

çağ yada **dönem** (Osm. devir; Fr. âge, époque; İng. epoca) Toplumların gelişme sürecinde, nitelikçe belirlenmiş tarihsel bir zaman aralığını, çeşitli türden süreçlerin ve fenomenlerin toplamı olarak ifade eden maddeci tarih anlayışı kavramı.

Çağ kavramı, ***sosyo-ekonomik kuruluş*** kavramıyla sıkı bir bağ içindedir ve tarihi, sosyo-ekonomik kuruluşlara göre çağlara ayırarak, değişik türden asli ve tali fenomenleri, tarihsel sürecin itici sınıfsal güçlerini, dolayısıyla belirli bir zaman aralığındaki toplumsal gelişmenin ana yönünü ve içeriğini saptayarak sosyo-ekonomik kuruluş kavramını tamamlar; bu açıdan da, işçi sınıfının devrimci savaşımının politik stratejisini ve taktiklerini geliştirip yetkinleştirmesinde büyük bir önem taşır. Çünkü bu strateji, her zaman, yaşanılan dönemin içeriğinin tam bir analizinden sonra saptanmak durumundadır.

çalışmanın yada **işin** yada **emeğin karakteri** (Fr. caractère du travail, İng. character of the labour) Bir sosyo-ekonomik kuruluşta üretim güçlerinin gelişim düzeyine ve üretim ilişkilerine bağlı olan toplumsal emeğin somut-tarihsel karakteri.

Çalışmanın karakteri, şu belirlenimlerle dile gelir:

1) Özellikle mülkiyet ilişkileri tarafından belirlenen toplumsal çalışmanın hedefi. -Örneğin, kapitalist toplumda üretimin kâr için yapılması ve işgücünün ücret karşılığında satılması, ya da sosyalist toplumda emekçilerin kendi toplumsal gereksinimlerini gidermek için iş yeteneklerini üretim sürecinde ortaya koymaları-;

2) Çalışma koşullarının, sermayenin çıkarlarına göre düzenlenmesi, ya da aralarında birleşmiş üreticiler tarafından bilinçli olarak biçimlendirilmesi ve denetlenmesi;

3) Emekçilerin yaratıcı faaliyetinin geliştirilmesi olanağı;

4) Çalışma sürecindeki toplumsal, grupsal ve bireysel çıkarlar ilişkisi.

Bir sosyo-ekonomik kuruluşta çalışmanın karakteri, toplumsal ilişkilerin tümünü etkiler ve emekçilerin gelişme olanaklarını büyük ölçüde belirler.

Sosyalist toplumun kurulması, çalışmanın karakterinin de temelden değişime uğraması demektir. Üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyetin kurulması ve sosyalist toplumun planlı ekonomisine geçişle birlikte, emekçilerin çalışması, sermayenin kâr emellerinin aracı ve bir sömürü nesnesi olmaktan çıkar; emekçilerin gereksinimlerini gittikçe daha geniş ölçüde karşılamak, sosyalist toplumu çalışanların çıkarları doğrultusunda geliştirmek ve her bireyin, olanaklı olduğu ölçüde çok yanlı yetişmesini sağlayacak daha iyi koşulları yaratmak hedefini güden toplumsallaşmış özgür çalışmaya dönüşür. Sosyalist toplumda, çalışmanın bu yeni karakteri, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişimi ölçüsünde durmadan derinleşir ve gelişir. Bu gelişmenin önemli bir yanı, çalışma koşullarının düzeltilmesi ve özellikle, rasyonelleştirilip otomatikleştirilerek sosyalist biçime sokulmasıdır. Çalışma bütünüyle sosyalist karaktere kavuştuktan sonra, sırf bir geçim sağlama aracı olmaktan çıkar, gittikçe artan ölçüde bir yaşam gereksinimi haline gelir. Sosyalist toplumdan komünist topluma geçişle birlikte, çalışma da adım adım daha ileri bir karaktere bürünür, yani bireylerin toplum için özgür faaliyetlerine, aynı zamanda başta gelen yaşamsal bir gereksinimine dönüşür.

çeşitlilik (Fr. diversité, İng. diversity) Nesnel gerçeklikteki nesnelerin, süreçlerin, fenomenlerin gösterdiği nitelikçe sonsuz farklılığı, genelleştirilmiş bir şekilde dile getiren kavram.

Çeşitlilik kavramı, dünyanın (evrenin) maddeye dayalı olduğu kavramıyla birlikte ele alındığında, maddenin daima nitelik açısından belirlenen sonsuz sayıdaki gelişme biçimleri içinde varolduğunu ve nitelikten yoksun bir başlangıç cevherine veya herhangi bir son temelyapı öğesine indirgenemiyeceğini ifade eder. Teklik ile çeşitlilik arasında böyle bir ilişkinin kurulması, ancak diyalektik maddeciliğin temeli üzerinde olanaklı olmuştur.

Bilimlerin tarihindeki, özellikle de doğa bilimlerindeki, maddenin yapısına ilişkin çok önemli buluşlar, dünyadaki (evrendeki) çeşitliliği, ne nitelikten yoksun bir başlangıç cevherine, ne nitelikçe belirlenmiş bir «ilk madde»ye, ne de «en son elementer parçacıklara», kısacası, böyle en sondaki tek bir temele indirgemenin olanaksız olduğunu kanıtlamıştır. Madde, mahiyeti itibariyle, çeşitliliğin bütünlüğüdür; yani daima nitelikçe birbirinden farklı sonsuz çokluktaki, gelişmeleri yönünden tarihsel bir bağlam oluşturan ve tekilikleri onların maddeye dayalı olmalarından ileri gelen biçimleri içinde varolur.

D

değişme (Osm. tebeddül, Fr. changement, İng. change) Hareketin en genel tanımını veren kavram. Maddeye uygulandığında, «hareket, değişmenin ta kendisidir» (Engels).

Değişme kavramı, en genel ve en soyut şekilde, nesnel gerçekteki tüm fenomenlerin ve nesnelerin sürekli bir başkalaşma içinde olduğunu dile getirir.

Değişme, nitellk yada nlcelik bakımından olabilir. Bu iki tür değişme, nicellk değişmelerinin nltelik değişmelerine dönüşmesi şeklindeki dlyalektik yasa tarafından belirlenen bir ilişki içindedir. Değişmenin özel bir biçimi de gellşme'dir. Herhangi bir değişme, bir gelişme sürecinin bir uğrağı olursa, nicelik değişmelerinin sonunda yeni nitellkler ortaya çıkar. Bu anlamda, her gelişme bir değişmedir ve her değişme, uzun ya da kısa bir zaman aralığından sonra bir gelişme sürecinin uğrağına dönüşebilir.

Bütün nesnelerde ve fenomenlerde varolan sürekli değişme, Insanın sınırsız bilgi edinme sürecinin temel önkoşullarından biridir. Bilgi edinme faaliyetl sırasında insanın sinir sistemindeki fizyolojik değişmelere bağlı olan insan bilgisi, aslında değişmelerin öğrenilmesinden başka bir şey değildir

dlsiplin (Fr ve İng. discipline): İnsan davranışının, belirli özelliği, gerek tarih boyunca oluşmuş ahlâk ve hukuk normlarının benimsenmesi ve bunlara uyulması, gerekse üst organların yada kişilerin kararlarının, yönergelerinin ve buyruklarının yerine getirilmesi olan belli bir yapısı.

Disiplin, daha ilkel toplumda, çalışma süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır; dlsip'ln, Insanın örgütlü çalışmasının vazgeçilmez bir öğesi olarak, her sosyo-ekonomlk kuruluşta, mevcut toplumsal düzeni koruyabilmek için zorunlu bir araçtır. Bir toplumdakl dlsiplinin karakteri ve onu uygulama araçları, son tahlilde, o toplumdakl egemen üretim ilişkilerine bağlıdır. İlkel toplumlarda, disiplin öncelikle, alışkanlığın, geleneğin gücüyle ve kabile büyüğünün otoritesi sayesinde sağlanırdı. Uzlaşmaz çellşkiler barındıran sınıflı toplumların ortaya çıkışıyla birlikte disiplin, sınıfsal bir karakter kazandı; sömürücü sınıfın, ezilen sınıflar üzerindekl egemenliğini güvenlik altına almasını sağlayan ve çıkarlarını koruyan bir araç durumuna geldi. Uzlaşmaz sınıf karşıtlıkları nedeniyle, alışkanlıklar ve gelenekler egemen sınıfların disiplin kurmalarını sağlamaya yeterli araçlar olmaktan çıktılar; bunun sonucunda sınıflı toplumda hukuk ve ona bağlı olan baskı mekanizması, dlsiplinl zora başvurmayla ayakta tutan ve onu sömürülenlere zorla kabul ettiren araçlar oldular. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumların, ezilen sınıflar üzerindeki ekonomik ve düşünsel baskısı, emekçi sınıfların kolayca dlslplin altında tutulabilmeleri için önemli bir dayanaktır.

İşçi sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte, ileride sosyalist toplumda kurulacak daha yüksek tipte bir disiplin ortaya çıktı. İşçi sınıfı, gücünü derleyip toparlayacak ve artıracak, kendi iradesiyle oluşmuş, bilinçli bir disiplin kuramayacak olursa, ne kendisini örgütleyebilir, ne de kurtuluş savaşımını başarıyla yürütebilir. Sosyalist ve komünist toplumlarda disiplin nitelikçe bir karakter alır; çnükü bundan böyle söz konusu olan disiplin, dayağa ve açlığa dayalı dislplin, değil, yepyeni yasal düzenliliklere tabi bir disiplindir, «işçilerin ve yoksul köylülerin örgütüne olan inancın disiplini, arkadaşça bir disiplin, daha büyük bir saygıya dayanan bir disiplin, savaşımda bağımsızlığın ve girişkenliğin dlslplini»dir. *(Lenin)*. Bu disiplin, sosyalist üretim ilişkileri zeminl üzerinde doğar ve sömürücü toplumdan arta kalan eski alışkanlıklara ve geleneklere karşı savaşım verilerek, sosyalist bilinç eğitimine başvurularak geliştirip sağlamlaştırılır. Sosyallst disiplin, emekçilerin ortak hedeflerini gerçekleştirmek için yaptıkları ortak çalışmada ve gösterdikleri dayanışmada, emekçilerin yeni toplumsal ilişkllerini dile getirir. Bu nedenle, bu dlsiplin, aklâk ve hukuk normalarına zorla bir boyun eğme olmayıp, sosyallst bireyin, ortak sorunların çözümüne yönelik kolektif çalışmadaki yerini bilinçli ve özgür iradesiyle alması anlamına gelir. Sosyalist toplumun çeşitli alanlarında disiplin, Iş disiplini, askerl disiplln, öğrenlm-eğitim disiplini, teorik disiplin, parti disiplinl biçimlerinde görülür.

Sosyalist disiplinin en yüksek biçimi, Marksçı-Leninci partinin içindeki partl disiplinldir. Disipline uyma yeteneği, sosyalist toplumda gitgide gelişip sosyallst kişiliğin ahlâksal bir özelliği haline gellr ve böylelikle komünist topluma adım adım geçişte gerekli olan en yüksek derecedeki bilincin ve örgütlenme yeteneğinin oluşmasını olanaklı kılar

diyalektik ve tarihsel maddecilik (Fr. matérialisme dlalectique et hlstorique) İşçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin, Marx ve Engels tarafından ortaya konan ve Lenin tarafından geliştirllen bllimsel felsefesi.

Diyalektik ve tarihsel maddecilik, ***Marksçılık-Leninclllk***'in bütünleyici bir parçasıdır, aynı zamanda onun felsefi dayanağıdır

İşçi sınıfının ve emekçilerin çoğunluğunun öz çıkarlarını genel teorik düzeyde dile getirdiği için, günümüzde ilerici tüm insanların düşüncesini ve dünyasını gitgide artan ölçüde etkilemektedir. Marksçılık-Leninciliğin bilimsel dünya görüşü, kendini oluşturan bütünleyici üç parçasının birliği içinde, Marksçı-Leninci partinin ve sosyalist devletin teorik dayanağıdır. Marksçı-Leninci felsefenin içinde diyalektik ve tarihsel maddecilik, onun kopmaz bir parçasıdır. «Marksçılığın tek bir potada biçimlenmiş felsefesinden, nesnel gerçekten uzaklaşmaksızın, gerici burjuva yalanının tuzağına düşmeksizin, tek bir temel tezi, tek bir önemli parçayı eyiramayız.» *(Lenin)* Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin görevi, işçi sınıfına ve tüm emekçilere, maddi dünyanın tabi olduğu yasal düzenlilliklerle ve işçi sınıfının temel çıkarlarıyla uyumlu genel bir düşünce, irade ve eylem çizgisi çizmek için, gerek doğayı, toplumu, düşünceyi ve bir bütün olarak dünyayı, gerekse bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve dünyanın insanlar tarafından hem teorik, hem de pratik düzeyde özümlenmesi sürecini kapsayan, bilimsel temellere oturtulmuş bir felsefe geliştirmektir.

Tek tek bilimler, ***madde***'nin belirli bir hareket biçimini ya da ***nesnel gerçek***'in belirli bir alanının temel özelliklerini, yapısını ve gelişmesinin tabi olduğu yasal düzenlilikleri araştırdıkları halde, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin en belli başlı görevi; tek tek bilimlerin ve ilerleyen toplumsal pratiğin sonuçlarından -özellikle uluslararası işçi sınıfının ve Marksçı-Leninci partilerinin kapitalizme karşı verdiği savaşımdan çıkan ve sosyalist toplumu ve komünist toplumu kurma çabalarından edinilen, teorik düzeyde genelleştirilmiş deneyimlerden- yararlanarak, nesnel gerçeğin her hareket biçimi içinde ve her alanında etkili olan genel yasal düzenlilikleri, her bilim için ortak ve geçerli olan dünya görüşünü, bilgi teorisi ve yöntembilim sorunlarını araştırmaktır. Diyalektik ve tarihsel maddecilik, insana sadece bilimsel temellere dayalı felsefi bilgiler vermekle kalmaz, aynı zamanda insana dünya karşısında iyimserlik dolu aktif bir tavır da kazandırır; böylece, yaşamın her kesiminde insanın davranışını geniş ölçüde belirler.

Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin iki temel parçası olan ***maddecilik*** ve ***diyalektik***, birbirlerine karşılıklı olarak bağlıdırlar ve kopmaz bir bütünlük oluştururlar. Gerek Marksçı maddecilik, gerekse Marksçı diyalektik, birer felsefi teori oldukları kadar, aynı zamanda birer yöntemdirler. Marksçı maddecilik, dünyanın (evrenin) maddiliğini, madde ile bilinç ilişkisini konu edinen; felsefi teorilerdir.

Bir felsefi içinde formüle edilmiş olan ilkeler, yasalar ve kategoriler hem nesnel gerçeğin genel uyumluluklarını yansıtırlar, hem dünyanın öğrenilmesinde aşılan basamakları oluştururlar, hem de dünyanın faaliyeti için gerekli olan kapsamlı genel bir yöntemin geliştirilmesinde temel dayanağı oluştururlar. Bu yöntem diyalektik maddecil yöntemdir.

Diyalektik ve tarihsel maddecilik, felsefenin mahiyetini ve işlevini temelden dönüşüme uğratarak, felsefe tarihinde bir devrim yapmıştır. Felsefe, eskiden bilimlerin üstünde yer alan, genellikle spekülatif bir teoriyken, diyalektik ve tarihsel maddecilikle birlikte, bilimlerin ve işçi sınıfının devrimci savaşımının gelişmesine sıkıca bağlı ve görevi dünyayı yorumlamakla kalmayıp, onu dönüşüme uğratmayı da içeren (Marx) bir disiplin haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak, felsefenin kendisi de tamamiyle bilimsel bir karakter kazanmıştır.

Bu dönüşüm, ancak Marx ve Engels'in maddecilik ile diyalektik arasında organik bir bağı, bir sentezi gerçekleştirmelerinden sonra olanaklı hale gelmiştir. Böylece Marks öncesi maddecilik, temel ilkelerde değişikliğe uğramış, bunun yanısıra, idealist bir biçim altında varlığını sürdüren diyalektik de *(Hegel)* maddecl görüşe göre işlenip, maddeciliğe uygulanmıştır. Diyalektik maddecilik, Marks öncesi maddecilik ile Hegel diyalektiğinin basit bir birleşmesi olmayıp, nitelikçe yeni bir aşamadır. Marx ve Engels kendilerinden önceki maddeciliğin zayıf yanlarını, metafizik karakterini ve toplumsal gelişmeyi maddeci açıdan açıklamaktan yoksunluğunu aşmışlardır.

Marx ve Engels diyalektik maddecliğin yanısıra, tarihsel maddeciliği de geliştirmişler, yani maddeciliğin kapesmını, insan toplumunun açıklanmasını da içerecek ölçüde genişletmişlerdir. Böylece, insan toplumunun gelişme yasalarının anlaşılması olanaklı olmuştur. Yine Marx ve Engels, felsefi düşünce tarihinde ilk kez, toplumsal varlık ile toplumsal bilinç ilişkisini ve bağıntısını, toplumsal üretim ile sınıf savaşımının belirleyici rolünü doğru olarak kavrayabilmişler, toplumsal -*pratik*'i felsefenin temel sorunları arasına sokabilmişler ve teori ile pratik arasında kopmaz bir bütünlük sağlamışlardır. Teori ile pratiğin -teorik açıdan temellendirilmiş ve gerçek anlamda sağlanmış olan- bütünlüğü, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin, yaratıcı aktif, dünyayı dönüştürücü karakterinin temel dayanağıdır. Diyalektik ve tarihsel maddecilikle birlikte, işçi sınıfının ve emekçiler kitlesinin büyük çoğunluğunun çıkarlarını teorik düzeyde dile getiren ve bundan da öteye, halk kitlelerinin dünyaya bakışını ve değerlendirmesini destekleyebilecek olan bir felsefe doğmuştur. Bu hedef, komünist ve işçi partilerinin programlarına doğrudan doğruya alınmıştır. Diyalektik ve tarihsel maddecilik, kendi içinde bütünlüğü olan, tutarlı ve bağlamlı bir sistemdir, yani mantık bakımından doğru çıkarsamalara olanak tanıyan bir teoridir. Ancak, bu mantıksal tutarlılık, yeni gelişmelere tümüyle kapalılık anlamına gelmez. Bir yandan doğa bilimlerinin ve toplum bilimlerinin yeni sonuçlarını, öte yandan işçi sınıfının devrimci savaşımından ve sosyalist toplumun kurulması faaliyetinden çıkan deneyimleri ele alıp işler. Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin tek tek bilimlerle ve işçi hareketinin pratik göreviyle bağlamlı oluşu, yeni elde edilmiş kazanımların, sürekli olarak bilimin yeni sonuçlarıyla ve pratikle karşılaştırılıp kesinleştirilmesini, düzeltilmesini olanaklı kılar.

Maddeci bir toplum anlayışı ve bir toplum teorisi olan tarihsel maddecilik, toplumu bir bütün olarak inceler; onun iç bağlamlılıklarını, toplumdaki ilişkileri ve süreçleri olduğu kadar, tüm bölümlerinin karşılıklı etkisini araştırır ve toplumun gelişmesini, nesnel yasal düzenliliklerin belirlediği tarihsel bir süreç olarak kavrar (Marx - Engels); toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasındaki, insanın teorik faaliyeti ile pratik faaliyeti arasındaki ilişkiyi diyalektik maddeci bir anlayışla açıklar. Tarhsel maddeciliğin araştırdığı genel gelişme yasaları, diyalektik maddeciliğin konusu olan yasalara oranla, özel yasalardır. Tarihsel maddeciliğin konusu olen, toplumun genel gelişme yasalarının en belli başlı özelliği, bunların; insanın bilinçli ve amaçlı faaliyetinin, sadece bu faaliyet içinde ve bu faaliyet sayesinde etkisini gösteren ve nesnel olarak varolan yani faal insanın bilincinden ve iradesinden bağımsız olarak toplumsal gelişmenin akışını belirleyen bağlar ve ilişkiler olmarıdır. Tarihsel maddecilik, insanların en başta maddi gereksinimlerini giderdiklerini, yani politikayla, bilimle, sanatla ve dinle uğraşmadan önce, yemek, içmek, barınmak, giyinmek vb. gereksinimlerini karşıladıklarını söyleyen yasayı, insan tarihinin gelişmesinin en temel yasalarından biri sayar. Marx, «Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı» adlı eserinde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: «İnsanlar, yaşamlarının toplumsal üretiminde, maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişim basamağına tekabül eden, belirli, zorunlu, iradelerinden bağımsız üretim ilişkileri kurarlar. Bu üretim ilişkilerinin bütünü, toplumun ekonomik yapısını, üzerinde hukuksal ve politik bir üstyapının yükseldiği ve kendisine belirli toplumsal bilinç biçimlerinin tekabül ettiği gerçek temelyapıyı oluştururlar. Maddi yaşamın üretilme tarzı son tahlilde, toplumsal, ekonomik yapısını, üzerinde hukuksal ve politik İnsanların varlığını belirleyen, onların bilinci değil, tersine onların bilincini belirleyen, onların toplumsal varlığıdır. Toplumdeki maddi üretim güçleri, gelişimlerinin bir basamağında, mevcut üretim ilişkileriyle, ya da bunların sedece hukuksal bir ifadesi olan, o zamana kadar içinde hereket edegeldikleri mülkiyet ilişkilerıyle çelişkiye düşerler; üretim güçlerinin gelişiminin biçimleri olmektan çıkan bu lişkiler, üretm güçlerinn ayakbağı durumuna gelirler. Derken, bir toplumsal devrim dönemi başlar. Ekonomik temelyapı-

nın değişmesiyle birlikte birlikte, koskocaman üstyapının tümü, [temelyapıdan] daha yavaş yada daha hızlı dönüşüme uğrar. Bu dönüşümleri incelerken, her zaman ekonomik üretim koşullarındaki maddi değişmeye bağlı olarak doğa bilimine özgü bir kesinlikle saptanabilen temeldeki dönüşüm ile, hukuksal politik dinsel sanatsal, ya da felsefi, kısacası ideolojik biçimleri, -insanların, içinde bu çekişmenin bilincine vardıkları ve onları sona erdirene değin uğraştıkları ideolojik biçimleri- birbirinden ayırdetmek gerekir. Bir birey hakkında, onun kendisi hakkında düşündüklerine bakarak yargıya varmak olanağı ne denli az ise, böyle bir alt-üst oluş dönemi hakkında da, o dönemin bilincine bakarak yargıya varmak olanağı o denli azdır; tersine bu bilinç, daha çok maddi yaşamın çelişkilerinden, toplumsal üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki mevcut çatışmadan hareketle açıklanmalıdır. Herhangi bir sosyo-ekonomik kuruluşun, üretim güçleri tümüyle gelişmeden, yani o sosyo-ekonomik kuruluş, üretim güçlerini kendi bünyesine sığdırabildiği sürece asla çökmez, yeni ve daha yüksek üretim ilişkilerinin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında olgunlaşmadan, yeni, daha yüksek üretim ilişkileri, eskisinin yerini alamaz. Bu yüzden insanlar, ancak çözebilecekleri sorunları kendilerine konu edinirler. Çünkü, yakından bakıldığında daima görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme götürecek maddi koşulların daha önce varoldukları, ya da hiç değilse oluşma sürecine girdikleri durumlarda ortaya çıkar. Kaba çizgilerle, Asya tipi, ilkçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, sosyo-ekonomik kuruluşların ilerleme yönündeki denemleri olarak adlandırılabilirler. Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin uzlaşmaz son biçimidir; uzlaşmazlık, bireysel uzlaşmazlık anlamında değil, bireyin toplumda varoluş koşullarından doğan uzlaşmazlık anlamındadır; fakat burjuva toplumunun bağrında gelişen üretim güçleri, aynı zamanda bu uzlaşmazlığın çözümünü de getiren maddi koşulları sağlarlar. Öyleyse, bu sosyo-ekonomik kuruluşla birlikte, insan toplumunun tarih-öncesi dönemi son bulmuş olacaktır.» (Marx) Komünist topluma geçiş dönemi, halen yeryüzünün dörtte birinde sürmektedir. Bu geçişi gerçekleştirebilecek olan ve gerçekleştirmek zorunda bulunan toplumsal güç *işçi sınıfı*'dır.

Diyalektik maddeci görüş, yani toplum teorisine bilimsel bakış, işçi sınıfının taraflılığını zorunlu olarak içerir; bu bilimsel bakış açısını, işçi sınıfının çıkarlarını bilinçli olarak temsil eden teorisyenler geliştirebilmişlerdir. Tarihsel maddecilik, halk kitlelerinin tarihin yaratıcısı olduklarını ilk kez bilimsel olarak araştırmış ve tarihin, komünist toplumu yaratma görevini işçi sınıfına vermiş olduğunu kanıtlamıştır. Halk kitleleri, komünist toplumda üretim araçları üzerinde kurulacak toplumsal mülkiyete dayanarak, toplum, doğa ve düşünme yasalarını başten başe insanlığın iyiliği için kullanarak ve insanlık tarihini bilinçli bir şekilde biçimlendirerek, özgürlükleri gerçekleştireceklerdir. Marx ve Engels'in temelini attıkları maddeci tarih göşürü, toplumla ilgili öğretilerde devrimci bir dönüşümü dile getirir. Bu dönüşüm, Marks-öncesi toplum teorilerinin hepsini, özellikle şu üç noktada geride bırakmasıyla kendini belli eder:

1) O zamana değin, genellikle, yalnızca politik, hukuksal vb. kurumların incelenmesiyle yetinilmiş, bunların doğuş nedenleri, belirli bir dönem içindeki insan düşüncesinde aranmıştı; diyalektik maddeci tarih anlayışı ise, analizi, toplumsal fikirlerin kökenine kadar götürür. Marx ve Engels, özellikle ekonomik alanını toplumsal yaşamın diğer alanlarından ayırdettikleri gibi, *üretim ilişkileri*'ni de öteki ilişkilerin tümünü belirleyen, en temel, en öncelikli ilişkiler saymışlar, onları diğer toplumsal ilişkilerin tümünden ayrı tutmuşlardır;

2) O zamana değin, toplumsal fenomenlerin karmaşık bütünlüğü içinde, önemli olanları, önemli olmayanlardan nesnel ölçütlere dayanarak ayırdetmek olanaksızdı. Maddi üretim süreçlerinin, diyalektik ve tarihsel maddecilik açısından analiz edilmesi, toplumsal gelişme sürecindeki düzenliliğin bilimsel olarak kavranmasına ve çeşitli ülkelerdeki durumların *sosyo-ekonomik kuruluş* kavramı içinde genelleştirilerek ifade edilmesine olanak sağlamıştır;

3) Ancak, toplumsal ilişkilerin, gerek üretim ilişkileriyle gerekse belli bir tarihsel dönemde mevcut üretim güçlerinin gelişmişlik düzeyiyle bağlantısının ortaya konmasından sonra, sosyo-ekonomik kuruluşların gelişmesini doğal ve tarihsel bir süreç olarak göstermek olanaklı hale gelmiştir.

Tarihsel maddecilik, bağlamlı bir bütün oluşturan Marksçı-Leninci felsefenin ayrılmaz bir parçasıdır. Diyalektik maddecilik *felsefenin temel sorunu*'nu yalnızca doğayla değil, toplumla olan bağıntısı açısından da tutarlı maddeci bir tavırla ele alarak bir bilim olabilme özelliğine kavuşmuştur. Böylece, özellikle toplumsal süreçleri açıklarken idealist çerçeveyi aşamayan eski maddeciliğin tek yanlılığı ve tutarsızlığı da aşılmıştır. Diyalektik ve tarihsel maddecilik, hem doğayı, toplumu ve düşünceyi, hem de bunlar arasındaki bağları felsefi yönden kavrayabilmek için gerekli olan, gitgide birbirinden farklılaşmış felsefe disiplinlerinin -felsefi doğa anlayışı, maddeci tarih anlayışı, etik, bilgi teorisi, estetik vb.- tümünü kapsar.

Tarihsel maddeciliği genel felsefi temellerinden koparmaya çalışan girişimlerin ve Marksçı felsefeyi yalnızca bir toplum teorisine indirgeme çabalarının amacı, bilimsel felsefeyi tamamen ortadan kaldırmaktır.

Diyalektik maddecilik ile tarihsel maddecilik arasında kopmaz bir bütünlük olması, tarihsel maddeciliğin, maddeci bir tarih anlayışı ve toplum teorisi olarak göreceli bir bağımsızlığa sahip olmasını engellemez. Bu anlamda, tarihsel maddecilik, bilimsel, bağımsız bir disiplindir; çünkü araştırdığı gelişme yasaları, toplumun özgül gelişme yasalarıdır. Bu bağımsızlık, yine de göreceli bir bağımsızlıktır; çünkü toplum, maddi dünyanın bir parçasıdır, öyleyse diyalektik maddeciliğin yasaları tümüyle toplum için de geçerlilik taşır ve toplumu araştırmaya yönelen tarihsel maddecilik, diyalektik maddeci teori ve yöntemi bilinçli olarak kendine kılavuz edinir. Tarihsel maddecilik, bilimsel bir toplum teorisi olarak, toplumla ilgili bütün bilimlerin teorik ve yöntemsel dayanağını oluşturur; bilim adamlarına, işçi sınıfına ve onun Marksçı-Leninci partisine tarihsel fenomenlerin ve süreçlerin tabi oldukları yasal düzenliliklerin araştırılmasında teori ve yöntem olarak yardımcı olur; bu anlamda sosyalist toplum ve komünist toplum biçimlerinin oluşturulmasında teori ve yöntem olarak hizmet görür.

durgunluk (Osm. sükûnet, Fr. repos, İng. repose) Hareketin bir uğrağı. - Bu uğrak, hareketin tersine, görecel bir karakter taşır.

Durgunluğun göreceli karakteri, her durgunluk yada denge durumunun harekete bağlı oluşunda ve yalnızca hareketle, yani harekete oranla varoluşunda dile gelir.

Durgunluk kavramı, daha geniş anlamıyla nesnelerin ve fenomenlerin hareketlerindeki ve gelişmelerindeki dengelilliği yansıtır. Ancak bu anlamıyla da, durgunluğun varlığı mutlak olamaz; çünkü durgunluk, hareketten kopuk ve ayrı değildir, tersine her zaman somut bir hareket sürecine bağlıdır.

Durgunluğun zamansal olarak geçici oluşu ancak belirli koşullar altında varolabilmesi, buna karşılık, hareketin, maddenin genel varoluş biçimi olarak mutlak ve sonsuz oluşu da, durgunluğun göreceliliğine bir kanıttır.

Mutlak bir durgunluk, yalnızca hareketin, dolayısıyla da maddenin bulunmadığı durumlarda varolabilirdi. Böylece bir olanak ve koşul, hiç bir zaman, hiç bir yerde gerçekleşemeyeceği için, madde dünyasında mutlak durgunluk yoktur.

Durgunluk maddenin gelişme süreci içinde gerçekleşen farklılaşmanın en önemli koşuludur. Maddenin basit durumdan daha yüksek, karmaşık durumlara doğru ilerleyen gelişmesinin her evresi, hem nesnenin kendi içinde, hem de nesneyle dış dünya (çevre) arasında kurulan yeni bir hareketli denge tarafından belirlenir.

Durgunluğun teorik olarak mutlaklaştırılması, maddedeki her hareketin başlangıcında ve sonunda bulunan, bu başlangıç ve sonu içeren, evren - dışı, maddi olmayan salt ruhsal ve duragan bir öz'ün varlığını kabul eden, dinsel ve idealist tasarımlara götürür.

duyguların sınıfsal karakteri (Fr. caractère de classe des sentiments): Duygu, insan ru-

hunun önemli bir öğesini oluşturur ve psişik faaliyetin diğer tüm biçimleriyle bağlantı içinde bulunur. Maddi dünyadaki nesneleri, süreçleri vb. nesnel içerikleri aracılığıyla aslına az yada çok uygun olarak yansıtan, bu yüzden de, doğru yada yanlış olabilen, yansımanın bilgi sağlamaya yönelik biçimlerinden farklı olarak duygular, insanların gerek diğer insanlarla, nesnel gerçekteki nesneler ve süreçlerle, gerekse başka düşüncelerle ve görüşlerle vb. olan öznel ilişkilerini; sevinç hoşnutluk, mutluluk, yada keder, hoşnutsuzluk, mutsuzluk. öfke vb. biçiminde bireysel (öznel) yaşam durumları halinde ve bu durumlara tekabül eden bireysel tepkiler halinde yansıtırlar.

Duygular insanların davranışlarında, pratik ve teorik bilgi edinme faaliyetlerinde, estetik - sanatsal ve diğer faaliyet alanlarında, -söz konusu faaliyetlerin başarılı olup olmadığını, belirli nesnelerin, olayların yada görüşlerin, insanların gereksinimlerine ve çıkarlarına uyup uymadığını özgül bir şekilde gösterdikleri için- önemli bir rol oynarlar. Duyguyu geliştiren en önemli kaynak, çalışmanın çeşitli biçimleridir. Nesneye yönelik pratik maddi üretim faaliyeti olsun, bilimsel ve sanatsal faaliyet olsun, bunlar bir yandan duygular tarafından uyarılırken bir yandan da yeni duyguların doğmasına yol açarlar. Lenin, insanların duyguları olmadan hiç bir zaman gerçeği aramaları diye bir şeyin geçmişte de, şimdi de, gelecekte de söz konusu olmadığını ve olamayacağını belirtmiştir.

Aktif duygular, insanların faaliyetlerini olumlu yönde etkiler, insanların çalışma gücünü körükler ve enerjilerini artırır; pasif duygular ise, insanın faaliyetini olumsuz yönde etkiler. İnsanların duygu dünyaları birbirinden farklıdır Kısa süreli heyecanların yanında, insanın tüm davranışına ve düşüncesine belirli bir coşku ve renk katan uzun süreli ruhsal durumlar olduğu gibi, insanları uzun zaman etkisi altında bulundurabilen tutkular da vardır.

İnsanların duyguları. düşünceleriyle bağlantılıdır ve sınıfların ideolojisiyle, toplumsal psikolojiyle sıkı bir etkileşim içinde bulunur. Düşünme ile duymanın oluşturduğu bütünlük sosyalist bilincin biçimlenmesi ve sağlamlaşması açısından büyük bir önem taşır. Kanıların ve bilgilerin insanlara kazandırdığı duyguların bilinçli olarak eğitildiği böyle bir süreç içinde önemli olan duygu dünyasını düşünceyle uyum haline getirmek ve teorik bilgiye gerekli olan duyguları kazandırarak, duygusal bir dayanak sağlamaktır. Bu süreç, sosyalist bilincin sağlamlaşması için önemli bir koşuldur. İşçi sınıfının ideolojisiyle ve toplumsal psikolojisiyle özellikle içiçe geçmiş olan yüce duygular, sınıf dayanışması, sosyalist yurtseverlik, sosyalizmin başarılarından gurur duyma ve enternasyonalizm gibi duygulardır.

duyumlarla kavrama yada **görüş** (Fr. intuition sensible, façon de voir; İng. contemplation): Duyumlar, algılar ve tasarımlar biçiminde gerçekleşen duyumsal bilgi edinme sürecidir; aynı zamanda da tüm duyumsal imge biçimlerinin bir arada ifadesidir.

İnsanın bilgi edinme sürecinin tümü, duyumlarla kavramıyla başlar ve duyum deneyimlerinin sağladığı malzemeyi işleyen, soyut düşünmeye doğru yükselir. «Somut duyumlarla kavramadan, soyut düşünmeye doğru yükselir. «Somut duyumlarla kavramadan, soyut düşünmeye ve buradan tekrar pratiğe: Hakikat'in öğrenilmesinin, nesnel gerçeğin öğrenilmesinin diyalektik yolu budur.» (Lenin) Duyumlarla kavrama ve düşünme, bilgi edinme sürecinin birbirinden ayrı iki aşaması olmayıp, birbiriyle sarmaşan, birbirinden ayrılmaz uğraklardır; ancak, her bilgi edinme sürecinin duyumlarla kavramayla başlaması zorunlu değildir. Bilginin bugünkü gelişim basamağında tek tek bilgi edinme süreçleri çok kere, teorik sorunların ortaya atılmasıyla başlar ve bu bilgi edinme süreci içinde duyumların kavrama ile soyut düşünme karşılıklı olarak birbirlerine geçip dururlar.

Duyumlarla kavrama düzeyinde nesnel gerçek, insanın karşısına algı'lar yada tasarımlar biçiminde, bütünlük gösteren bir fenomen olarak çıkar; bu fenomenin içinde genel ile tek, asli ile teli, zorunlu ile rastlantısal henüz birbirlerinden farklılaşmamış durumdadırlar. Bunları birbirinden ayırdetmek, genel'i, asli'yi ve zorunlu'yu ortaya koymak, duyumlarla kavramanın rasyonel düşünme işleminden geçmesiyle olanaklı olur.

duyumlarla kavranabilirlik (Fr. conception par l'intuition sensible): Nesnelerin, sistemlerin, süreçlerin, vb. düşüncede canlandırılması halinde, bu canlandırma duyumsal imgeler biçimindeyse yada sadece günlük deneyimlerin kavramlarını kullanıyorsa, bu canlandırma duyumlarla kavranabilirlik özelliği taşıyor denir. Bu bakımdan eğer bilimsel bir teorinin formüle edilmesinde doğrudan doğruya günlük deneyimlerden kazanılmış kavramlar kullanılıyorsa, bu teoriye «duyumlarla kavranabilir» teori denir...

Bilgi edinme sürecinde oluşan duyumsal imgeler, mahiyetleri gereği duyumlarla kavranabilir oldukları halde, rasyonel imgeler olan kavramlar, önermeler, teoriler ve varsayımlar alanında, duyumlarla kavranabilirlik ile kavranamazlık arasında, tarihsel olarak gelişen diyalektik bir ilişki vardır. Duyumlarla algılanabilen nesnelerin, özelliklerin, ilişkilerin vb. sınıfını yansıtan kavramlar, duyumsal kökenli tasarımlar oldukları için, yukardaki anlamda duyumlarla kavranabilir kavramlardır. Aynı şekilde duyumlarla kavranabilir kavramlara dayanan önerme, teori ve varsayımlar için de aynı şey söylenebilir. Bu anlamda klasik fiziğin, biyolojinin, kimyanın vb, bilim kollarının geniş alanları duyumlarla kavranabilirlik özelliği taşırlar.

Maddi dünyanın tüm hareket ve özelliklerinin sonuçta partiküllerin mekanik özelliklerine indirgenebileceğini ileri süren diyalektik olmayan mekanikçi görüş, bilgi teorisinde tüm bilimsel teorilerin duyumlarla açık-seçik kavranabilir temellere dayanmasını isteyen duyumlarla kavranabilirlik ilkesinin formülleştirilmesine yol açtı. Modern fiziğin, özellikle de kuantum teorisinin ve rölativizm teorisinin gelişmesi, insan bilgisinin önemli alanlarından bazılarının duyumlarla kavranabilirlik özelliği taşımadıklarını gösterdi. Çünkü bu teoriler, duyumlara kavranabilir somut kavramlara dayanmıyor ve kökenleri duyumsal imgelerin faaliyet alanı içine girmiyordu. Birkaç fizikçi bu olguya dayanarak, bilgi teorisinde duyumlarla kavranabilir olmama ilkesini geliştirdiler ve gerçek bilimsel bilginin ilkece, her alanda, duyumlarla kavranabilir olmayan temellere dayanması gerektiğini ileri sürdüler.

Marksçı - Leninci bilgi teorisi, duyumlarla kavranabilirlik ile kavranabilir olmamanın ayrı ayrı mutlaklaştırılmasına karşı çıkar ve bu iki olgunun, bilgi edinme süreci içindeki diyalektik bütünlüğünü vurgular. Bilgi, insanların duyumlarıyla algıladıkları nesnel gerçeğe yöneldiğine ve duyum - deneyimleri, bilinç ile nesnel gerçeğe yöneldiğine ve duyum - deneyimleri, bilinç ile nesnel gerçek arasında doğrudan bağlantı sağladıklarına göre, bilgiler sistemi, tarihsel gelişmenin her aşamasında duyumlarla kavranabilir, anlaşılabilir, algısal kökenli öğelere dayanmıştır. Eğer nesnel gerçekle bağlantısını yitirmek istemiyorsa hiçbir teori, duyumlarla kavranabilir öğelerden tamamen vazgeçemez. Ne var ki, bir yandan matematik yöntemlerinin formelleştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına, bir yandan da teorik modellerin kurulmasına ve duyumsal kökenimgelerimiz dışında kalan ve yalnızca soyut olarak düşünülebilen sonuçlara götürdüğü için, teorik bilginin belli başlı alanları duyumsal kökenli olmayıp, bu anlamda duyumlarla kavranılabilir sayılmazlar. Bu, yalnızca doğa bilimleri için değil, belli bir ölçüde toplum bilimleri ve gene belli bir ölçüde felsefenin bazı kolları için geçerli bir durumdur. Ne var ki teorik bilgi sisteminin içindeki duyumlarla kavranabilir öğeler ile kavranabilir olmayan öğelerin ilişkisi sabit değildir. Duyumlara dayanan tasarımlar kurma yeteneği durmadan geliştiği ve böylelikle daha önce duyumlarla kavranabilir olmayan, kendisiyle sürekli uğraşan için duyumlarla kavranabilirlik özelliği kazandığı ve aynı zamanda duyumlarla kavranabilir olmayan teoriler için, duyumlarla kavranabilir modeller yapılabildiği için, duyumlarla kavranabilirlik ile kavranabilir olmama arasındaki ilişki de tarihsel olarak değişir.

duyumsal ve rasyonel (Fr. sensoriel et rational, İng. the sensory and the rational):

Duyuların ve düşüncenin birlikte etkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve insanın bilgi edinme sürecinde karşılıklı olarak biribirine geçen iki farklı yanı yansıtan bilgi teorisi kavramları.

Bilgi edinme sürecinde duyumsal yan, duyum, algı, tasarım gibi fikirsel yansıların, -insandaki birinci sinyal sistemi zemini üzerinde, ancak ikinci sinyal sisteminin de birlikte etki yapmasıyla oluşan- duyumlarla kavranabilir somut biçimlerinin ve çeriklerinin yanısıra, duyumlama faaliyetlerini ve duyum deneyimlerini kapsar. Duyumsal olan, insan bilinci ile nesnel/somut dış dünya arasındaki doğrudan bağlantıyı sağladığı için, tarihsel açıdan bakıldığında, toplumsal bilgi edinme sürecinin çıkış noktasını oluşturur ve her bireysel bilgi edinme sürecinin vazgeçilmez uğrağı olur. Ancak bütün bunlara rağmen, duyumsal olan, bir bilgi edinme sürecinde başlı başına bir basamağı oluşturmaz. Salt duyumlara dayanan bir bilgi varolmadığı için, duyumsal olan, ancak rasyonel olanla etkileşim içinde varolabilir.

Duyumsal olanın içinde, genel ile özel, zorunlu ile rastlantısal, asli ile tali henüz birbirlerinden ayrılmamış olarak, birlikte yansıtılırlar. Bu nedenle duyumsal olan, her bilgi için gerekli ama yeterli olmayan bir öğedir.

Bilgi edinme sürecinde rasyonel yan, -maddi varlık biçimleri dilsel işaretlerle oluşan- fikirsel yansıların kavram, önerme, teori gibi -insanın ikinci sinyal sistemi zemini üzerinde, ancak birinci sinyal sistemiyle etkileşim içinde oluşturduğu- mantıksal/soyut biçimlerini ve içeriklerini kapsar. Düşünme faaliyetinin gerek kendisi, gerekse onun tüm biçimleri ve yasaları da bu kapsama girerler. Rasyonel olan, tarihsel bakımdan, duyumsal olandan türemiştir ve ondan bütünüyle kopması söz konusu değildir; ancak gitgide artan ölçüde nisbi bir bağımsızlık kazanmıştır.

Duyumsal olan ile rasyonel olan, bilgi edinme süreci içinde diyalektik bir bütünlük oluşturur. Duyumsal olanın, rasyonel olan içinde düşünme faaliyetiyle işlenmesi sonunda, genel olan, asli olan, zorunlu olan seçilip vurgulanır ve fikirlere dönüştürülerek mantıksal/soyut biçimde dile getirilir.

Toplumsal bilgi edinme sürecinin akışı içinde rasyonel olan, bilimsel teoriler ve varsayımlar hallne getirilerek, belirli amaçlar doğrultusunda ayıklanmış yeni duyum deneyimleri elde edilmesinde çıkış noktası olur.

Duyumsal olan ile rasyonel olan arasında nasıl bir ilişki ve bağlamlılık bulunduğu sorunu, bilgi teorisinin bütün tarihi boyunca son derece önemli bir rol oynamış ve şiddetli görüş ayrılıklarına konu olmuştur. Bu konudaki tartışmalar, maddeci ve idealist olmak üzere, bir yanda ampirizm ve duyumculuk, öbür yanda duyumculuk ve ampirizm, duyumsal olanı mutlaklaştırıp, rasyonel olanı yadsımış yada önemsiz görmüşler; rasyonalizm ise tam tersine, rasyonel olanı mutlaklaştırarak duyumsal olanı küçümsemiş yada yadsımıştır. Bu tekyanlı yaklaşımlara kasin bir son veren diyalektik ve tarihsel maddecilik, kendi bilgi teorisiyle, duyumsal olan ile rasyonel olan arasındaki diyalektik ilşkiyi ortaya koymuştur.

dünya görüşünün belirleyici karakteri (Fr. caractère déterminant de la conception du monde): Dünya görüşü denince, tüm dünyaya, dünyanın doğuşuna, doğaya, evrenin gelişmesine, insanlığın oluşumuna, gelişmesine ve geleceğine, insan yaşamının mahiyetine ve anlamına, insanın toplumsal davranışına, insan düşüncesinin olanaklarına, kültür değerlerine ve benzeri temel sorunlara ilişkin görüşlerin toplamı anlaşılır. Bundan çıkan sonuç ise, felsefi sosyo - ekonomik, sosyo - politik, etik, estetik ve doğabilimsel görüşlerin ve anlayışların belli bir tarzda dünya görüşü içinde toplandıklarıdır.

Bir dünya görüşünün karakteri ve içeriği, her şeyden önce, bu dünya görüşünün temelinde yatan felsefi görüşlerin ve bilimin, bu dünya görüşü içinde oynadığı rolün damgasını taşır.

Dünya görüşünün ana sorunu, felsefenin temel sorunuyla özdeştir, öyle ki bu soruna belirli bir tarihsel kesit içinde verilen karşılıkta dünya görüşünün tüm diğer sorun gruplarında ortaya çıkan temel görüşler de etkilenir. Bir dünya görüşünün, madde ile bilinç arasındaki ilişki sorununa bakışı gözönüne alındığında, önce maddeci dünya görüşü, idealist ve idealist dinci dünya görüşü gibi iki temel dünya görüşünü sistemli olarak birbirinden ayırdetmek olanaklı olur. Ayrıca, felsefi (rasyonel) yöntemlerin uygulanma derecesine göre, felsefi ve dinsel dünya görüşleri arasında da ayırım yapılır. Bu durumda felsefi genelleştirme yöntemlerinin uygulanması ağır basar. Bir dünya görüşü içinde bilimin oynadığı rolü ve bu dünya görüşü içinde uygulanan felsefi yöntemlerin bilimsel karakterini gözönünde tutarak, bir dünya görüşünün bilimsel olup olmadığına ilişkin ifadeler ortaya koymak olanaklıdır.

Marksçı Leninci felsefeye göre, her dünya görüşü, insanın maddi toplumsal varlığının bir yansısıdır ve bu anlamda, dünya görüşleri rastlantıyla doğmazlar. Dünya görüşünün içeriği, toplumsal güçlerin ve sınıfların çıkarlarını ve çabalarını genel teorik düzeyde dile getirir ve toplum düzeninin tarihin belirli dönemindeki karakterinin, bilimin gelişim düzeyinin ve belli bir dünya görüşüne sahip olan kişilerin sosyo - ekonomik konumunun büyük ölçüde damgasını taşır. Dünya görüşleri, tarihsel fenomenlerdir; sınıflı toplumlarda sınıfsal karakter taşırlar ve o toplumda egemen olan sınıfın dünya görüşü, aynı zamanda toplumda egemen olan sınıfın dünya görüşüdür.

Bugün, burjuva felsefesinde tanık olduğumuz, bilimi küçümseme ve dünya görüşlerinin sorunları açısından bilim ile toplum felsefesini birbirinden ayırma eğilimleri, modern kapitalist toplumun, Marksçı Leninci toplum bilimleri tarafından ortaya çıkarılmış bulunan gerçek yasalarını gizlemek gayreti içindeki emperyalist burjuvazinin o eğilimlerden yarar umduğunun bir ifadesidir. Günümüz burjuva ideolojisi, -kapitalist toplumun dünya çapında çöküşünün ideolojik bir tepkisi olarak- irrasyonel düşünceyi, insan düşmanlığını, dünyanın başına, kıyametin kopacağı duygularını ve dine sığınma eğilimlerini yaygınlaştırmaktadır. Oysa, yükselme dönemindeki burjuvazinin dünya görüşü, feodalizmi ve feodal toplum düzenini destekleyerek onu haklı göstermeye çalışan kiliseye ve feodal toprak sahiplerine karşı savaşım verirken, çağının içinden derlediği ilerici fikirlerden, toplum bilimlerinin ve doğa bilimlerinin görüşlerinden oluşuyordu.

İşçi sınıfının dünya görüşü, kendini oluşturan parçalarının uyumlu birliğine dayanan Marksçılık Leninciliktir. Bu parçalar, diyalektik ve tarihsel maddecilik, ekonomi politik ve işçi sınıfı bilimidir. Marksçılık Leninciliik, işçi sınıfının temel çıkarlarının ifadesidir ve işçi sınıfını, düşüncesinde, davranışında, pratik eyleminde, dünyanın nesnel yasal düzenlilikleriyle uyum içinde olan bilgilerle ve normlarla donatır; komünist toplumu yaratma görevini taşıyan işçi sınıfının, bu görevi yerine getirmesini sağlar.

Dünya görüşü sorunları, insanların tüm davranışları ve düşünceleri için büyük bir pratik önem taşırlar. Dünyaya ilişkin genel bir görüş kazandırarak, insanların çevreleriyle kurdukları ilişkiyi ve bu ilişki içindeki davranışı önemli ölçüde etkilerler. Köhneleşmiş sınıfların, tutucu, bilime - aykırı dünya görüşleri, egemenlik konumlarının korunmasına ve halk kitlelerinin baskı altında tutulup aldatılmasına hizmet ederken, Marksçılık - Leninciliik'in bilimsel - devrimci dünya görüşü, işçi sınıfının ve halk kitlelerinin faaliyetlerini tümüyle kendi kurtulçları ve komünist toplumun kurulması için savaşıma yöneltir. Komünist toplum, sömürüden ve baskıdan arınmış olarak, insan yaşamının gerçek anlamına kavuşturulmasını, tüm insanların mutluluğunu ve refahını sağlar. Böylece, insan toplumunun ileriye dönük gelişmesiyle tam bir uyum içinde, Marksçı Leninci dünya görüşü, toplumsal ilerlemeyi gerçekleştirerek, insanları kendine güvenir hale getirir, onları, yaratıcı toplumsal faaliyete zihinsel yönden de hazırlar.

Marksçı Leninci dünya görüşü, sosyalist toplum koşullarında, egemen dünya görüşü haline gelir; Marksçı - Leninci partinin ve sosyalist devletin bilinçli faaliyetiyle, yönelimi gittikçe artan ölçüde düzenlenen halk kitlelerini, kendi toplumsal faaliyet süreçleri içinde, yeni sosyo ekono-

mik kuruluşun pratiğine dayanarak, diğer dünya görüşleri karşısındaki üstünlüğüne inandırdığı ölçüde, bilimsel bir dünya görüşü olarak başarıya ulaşmış demektir.

dünyanın yada evrenin bilinebilirliği (Fr. connassabilité du monde) : Diyalektik maddeciliğin, nesnel gerçekliğin insanlar tarafından öğrenilmeğe mahiyeti itibarıyle elverişli olduğunu, insanın da nesnel gerçekliği öğrenmeğe yetenekli bulunduğunu söyleyen temel tezlerinden biri.

Dünyanın bilinebilirliği tezi, diyalektik maddecilikte, bilgi teorisi alanıyla ilgili bir ilke'dir. Bu ilke, işçi sınıfına özgü olan bilgi iyimserliğini dile getirir ve dünyanın bilinebilirliğini kısmen yada tümüyle yadsıyan ve insanın bilgi edinme yeteneğinin yetersiz olduğunu ileri süren agnostisizm'in karşısında yer alır

Dünyanın bilinebilir olup olmadığı sorunu, felsefenin temel sorunuyla yakın bir bağlantı içindedir. «Varlık ile düşünce arasındaki ilişki sorununun başka bir yanı daha vardır: Bizi çevreleyen dünyaya ilişkin düşüncelerimiz ile bizzat bu dünya arasında ne gibi bir bağıntı vardır? Düşüncemiz, gerçek dünyayı öğrenebilecek durumda mıdır? Gerçek dünyayı ilişkin tasarılarımızla ve kavramlarımızda, gerçeğin doğru bir yansısını üretebilmekte miyiz? Buna felsefede varlık ile düşüncenin özdeşliği sorunu adı verilir ve felsefecilerin büyük bir çoğunluğu bu soruya evet der.» (Engels). Ancak, dünyanın bilinebilirliği sorununun nasıl yorumlanacağı, yine de, değişik dünya görüşlerindeki temel tavırlara bağlıdır. Hegel için, dünya tamamen bilinebilirdir; çünkü mutlak ide'nin nesneleşmiş, onun dönüşüme uğramış bir biçimi olaark, bu dünya tamamen akla uygundur ve düşünce tarafından kavranabilir; çünkü mutlak ide kendini düşüncede kavrar. Öte yandan, Yeni - Tomacılık için de, dünya, tanrının fikirlerine göre oluşmuş bir yapıttır ve insan aklı, «tanrısal mantığın ışığı»nın bir parçası olduğu için dünya tümüyle bilinebilir.

Diyalektik maddecilik, dünyanın bilinebilirliği sorununu, kendi dünya görüşüne uygun bir şekilde, bilimsel olarak çözümler. Bunu yaparken iki öğeyi, nesnel dünyanın yapısal özellikleri ile insanın bilgi edinme yetisinin yapısal özelliklerini birbirinden ayırdeder. Diyalektik maddecilik, bilginin ve pratiğin tarihini ve bilimlerin önemli sonuçlarını felsefi yönden değerlendirerek, bunların, nesnel dünyanın bağlamlılıktan yoksun, birbiriyle ilişkisiz öğelerinin karmakarışık bir yığışımı olmayıp, bağlamlı genel yasal düzenlilikelere uygun şekilde düzenlenmiş bir bütün, içinde tüm gelişme ve hareket yaselarının yasal düzenlilikelere uygun olarak geliştikleri bir sistem olduğu sonucuna varmıştır. Dünyanın maddeye dayalı tekliği ve (dünyanın) genel yasal düzenlilikleri, onun bilinebilirliğinin nesnel önkoşullarıdır; öznel önkoşullar ise, insanın bilgi edinme yetisinin yapısal özelliklerinde aranmalıdır. İnsanın, nesnel dünyayı öğrenme yetisi neye dayanır? Kant, bilgi'nin sınırlarını ve ulaşabileceği yerl, insanın bilgi edinme yetisini eleştirel bir incelemeden geçirerek saptamak istedi. Ne var ki, Kant, insanın bu yetisini, bilgi edinmenin tarihsel süreci dışında, salt öznel, bireysel bir yatl olarak görüyordu. Engels, bu yaklaşım karşısında: ««Düşüncemizin neyi derinlemesine incelebileceğini bilmek için, Kant'tan yüz yıl sonra, düşüncenin hangi sınırlara ulaşabileceğini, mantığın eleştirisinden, bilgi edinme mekanizmasının incelenmesinden çıkarmaya çalışmak bir sonuç vermez... Düşüncemizin neyi derinlemesine inceleyebileceğini, daha çok, onun bugüne değin neyi incelemiş olduğuna, her gün neyi incelemekte olduğuna bakarak anlarız» demiştir.

Diyalektik maddecilik, insanın bilgi edinme yetisini doğadaki ve toplumdaki gelişmenin sonucu sayar. Bu gelişmede, insanın duyu organlarının, merkezi sinir sisteminin ve psişik faaliyetin salt insana özgü bir biçim kazanması toplumsal pratiğin tabanı üzerinde olmuş ve insan düşüncesi toplumsal çalışma'nın etkisiyle, dil'le birlikte doğmuştur. Farklılaşan ve kapsamı gittikçe genişleyen toplumsal pratiğin etkisi altında insanın bilgi edinme yetisi ile nesnel dünya arasında aktif bir etkileşim başlamıştır. Bu aktif etkileşim nedeniyle, her iki alan da birbirine yabancı olmaktan çıkmıştır. İnsanın bilgi edinme yetisi, nesnel dünyanın bilgisini edinebilecek durumdadır; çünkü bilgi edinme yetisinin kendisi de, bu dünyanın tarih boyunca doğal ve toplumsal gelişmesinin bir ürünüdür; çünkü bu bilgi edinme faaliyeti, insanların maddi çevreleriyle savaşımlarında vazgeçilmez bir öğedir.

Dünyanın bilinebilirliği tezi, dünyanın maddeye dayalı tekliğinden kaynaklanır. Dünya öyle bir yapısal özelliğe sahiptir ki, insanlar -ve uzayın bilinçle donanmış canlıları- için ilke olarak bilinebilir. Ancak bu olanağın gerçekleşmesi, insanların hattâ -başka uygarlıkların- toplumsal pratiklerinin tarihsel gelişim düzeyince belirlenir; çünkü bu gelişim düzeyi, bilgi edinme yetisinin kapsamını ve boyutlarını tarihsel olarak belirler. Demek ki, toplumsal pratiğin mevcut her gelişim düzeyi, aynı zamanda bilgimizin tarihsel yönden sınırlılığı anlamına gelir. «Biz, ancak çağımızın belli koşulları altında ve koşulların olanak verdiği kadar bilgi sahibi olabiliriz.» (Engels). Toplumsal pratik durmadan ilerlediği için, bilginin bütün sınırları görecel'dir, tarihsel bakımdan belirlenmiştir ve sonsuz bilgi edinme süreci içinde bu sınırlar gittikçe genişler.

dünyanın yada evrenin maddeye dayalı tekliği (Fr. unité matérielle de l'univers) : Dünyanın bütünlük halinde bir bağlam oluşturduğunu ve bu bütünlükte varolan herşeyin, zaman ve mekân içinde hareket eden maddenin bir gelişme biçimi ve bir gelişme ürünü olduğunu dile getiren diyalektik maddecl ilke.

Diyalektik maddecilik, bu ilkeyle kesin ve tutarlı bir monizm'i savunur. Bu monizm, zihinsel fenomenleri de kapsar; çünkü bu fenomenler, insanın merkezi sinir sistemi biçiminde yüksek düzeyde organlaşmış maddenin (beynin) gelişmesinin, özel nitelikli bir ürünü olarak kavranırlar.

düşüncenin doğuşu ve gelişimi (Fr. naissance et développement de la pensée): İnsan beyni biçiminde özel şekilde organlaşmış olan maddenin -doğal (biyolojik) gelişme tabanı üzerinde ve insan çalışmasının etkisiyle, toplumsal gelişmenin sonucu olarak doğmuş olan- en yüksek ürünü ve insanın bilinçlenme süreçlerinin tümü içinde, ayırdedicl özelliği, nesnel gerçeği kavramlarla soyut düzeyde ve dolaylı olarak yansıtan psişik faaliyetten ibaret olan en yüksek biçimi...

Düşünme, insanların toplumsal çalışma süreçleriyle birlikte, onun içinden doğmuştur. Başlangıçta yüzeysel, nesneye yönelik bir bilgi edinme faaliyetinden, maddi nesnelerle doğrudan işlem yapma faaliyetinedn ibaret iken, uzun bir gelişme sürecinden sonra, yüzeysel nesneye yönelik bilgi edinme faaliyatinin sonuçlarını saptayıp dile getiren psişik bir faaliyete, kavramlarla -dilsel işaretlerle- işlem yapma faaliyetine dönüşmüştür. Bu nedenle, düşünmenin daha doğuşu bile, dille kopmaz bir bağ içinde olmuştur. Düşünme, iç, psişik bir faaliyet olarak kavramlarla işlem yaptığı için, duyumların algılayabildiği nesnel gerçektan uzaklaşabilir, tek tek nesnelerin sınırlarını aşabilir ve genel, asli, zorunlu bağlamlılıkların öğrenilmesine yönelebilir. Duyumlarla edinilmiş deneyimlerden gelen ve içinde genel ile tek'in, asli ile tali'nin ve zorunlu ile rastlantısal'ın henüz birbirlerinden ayrılmamış oldukları malzemeyi işler; karşılaştırmalar, analizler, soyutlamalar ve genellemeler yaparak, içinde henüz farklılıkların doğmamış olduğu bu bütünlük içinden genel'i, asli'yi, zorunlu'yu seçip ayırır ve ve mantıksal işlemler yardımıyla fikirsel modeller kurabilir. Bu modeller, nesnel gerçek alanındaki asli bağlamlılıkları ve genel yasal düzenlilikleri önermeler sistemi ve teori'ler biçiminde yansıtırlar; doğadaki ve toplumdaki olayların ve süreçlerin açıklanmasını sağladıkları gibi, gelecekteki olaylar ve sçreçler hakkında tahminlerde bulunma olanağını da sağlarlar.

Demek ki, soyut düşünme yetisi, duyumlarla edinilmiş deneyimler alanına girmeyen şeylerin de kavranmasını olanaklı

kılar; böylece ilke olarak, nesnel gerçeğe ilişkin sınırsız bir bilgi edinme olanağına yol açar. Soyut düşünme yetisi, toplumsal pratiğin temeli üzerinde, özellikle çalışma faaliyeti sayesinde, gerek doğanın ve toplumun, gerekse düşünmenin tabi olduğu yasal düzenliliklerin bilinmesiyle, insanları, gittikçe artan ölçüde bilgi sahibi olabilecek, doğa güçlerini toplumca denetleyebilecek ve toplumsal gelişmeyi **bilinçli olarak planlayıp** yönetebilecek duruma getirir.

Düşünme, belli yasalara göre yürütülen aktif bir faaliyettir. Bu yasaların öğrenilmesi, sadece düşünsel işlemleri rasyonelleştirme olanağı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu işlemleri ***formelleştirme*** ve onların ***model***'lerini kurma olanağını da kazandırır. Bu anlamda elektronik hesap makinaları, bir dizi düşünme işleminl, tam olarak, insandan çok daha hızlı ve doğru yürütebilmektedir; bu olgu, «düşünen»in makina olduğu görüşünün ortaya atılmasına yol açmıştır. Bu makinaların düşünme işlemleri yaptığı tartışılmaz bir gerçek olmakla birlikte, düşünmenin bu şekilde formelleştirilmesinin gelecekte hangi ölçülere varacağı hakkında şimdiden sınırlar koymak ilke olarak olanaksızdır; çünkü bugün bizim için formelleştirilmesi olanaksız görünen düşünme işlemlerinin, ileride formelleştirilebilir olduğu ortaya çıkabilir. Ne var ki, bu makinalar, ancak insanların kendilerine verdiği programa göre çalıştıkları için aslında «düşünmezler»; bu arada fikir, düşünce üretmezler, yalnızca insanların belli bir içeriğe karşılık olarak saptadıkları işaretlerle işlem yaparlar. Oysa, her ne kadar formelleştirilmiş işlemler, düşünme sürecinin büyük bir bölümünü oluşturuyorlarsa da, insanın düşünmesi, toplumsal mahiyeti gereği, formelleştirilebilir işlemlerle sınırlanamayan karmaşık bir süreçtir.

Günümüzde düşünme, bilgi teorisi alanında, ayrıca mantık, psikoloji, nöro-psikoloji, enformasyon teorisi ve sibernetik vb. alanlarında sayısız bilim adamları tarafından incelenmektedir.

E

enformasyon (Fr. ve İng. Information) Günümüzde, biyolojide, nöro-psikolojide, psikolojide, kumanda ve ayar tekniğinde, ekonomide ve sosyolojide olduğu kadar felsefede ve özellikle de bilgi teorisi alanında büyük bir önem kazanmış olan, sibernetiğin ve özellikle enformasyon teorisinin temel kavramı. Enformasyonun sözcük anlamı bildirme, haberdir. Bilimsel enformasyon kavramı, soyutlama faaliyetinin ve genelleştirmenin yüksek bir düzeyinde, maddenin temel bir özelliğini, yani maddî sistemler arasındaki karşılıklı-etkinin enformasyonel yanını dile getirir. Bu anlamda, bir ölçüde enerji kavramıyla kıyaslanabilir. Maddî sistemlerin karşılıklı-etkisi maddî ve enerjisel yanlardan başka, bir de enformasyonel yana sahiptirler. Bu maddî, enerjisel ve enformasyonel yanlar, her zaman bir bütünlük oluştururlar.

Canlı doğanın içindeki tüm biyolojik sistemlerde, insan toplumu içindeki tüm toplumsal sistemlerde ve insanlar tarafından yapılmış olan teknik, sibernetik sistemlerde -otomatlar, hesap makinaları- olduğu gibi, maddenin tüm gelişim basamaklarında, -ki bu basamaklarda kendini ayarlayan sibernetik sistemler karşılıklı-etki içinde bulunurlar- bu sistemler, davranışlarını ayarlayabilmek için, çevrelerinden gelecek enformasyonlara gereksinim duyarlar. Bu enformasyonlar, maddî sistemlerin tümünü, onların *yapı*'ları aracılığıyla, potansiyel olarak içerirler. Bu nedenle, bir sistemin enformasyonları, onun düzeninin, örgütlülüğünün ölçüsü olarak kabul edilir. Bu potansiyel enformasyon, kendilerini ayarlayan sibernetik sistemlerin, çevreleriyle kurdukları karşılıklı-etki içinde, bir sistemin yapısını ve değişiminin diğer bir sisteme yansımasıyla, edimsel enformasyonlara dönüşürler; böylece diğer sistem, kendi çevresine ilişkin enofrmasyonlar elde ederek, kendi davranışlarını düzenlemek için bu enformasyonları işleyip değerlendirir.

Maddî sistemlerin enformasyonlar içerme ve bunları karşılıklı-etki içinde sistemlere aktarma özellikleri yansımanın çeşitli gelişim basamaklarının daynağını da oluşturur. Enformasyon, aynı zamanda, sinyalleştirme ilkesiyle de ilişki içindedir. *Sinyal*, enformasyonun taşıyıcısıdır ve enformasyon, içinde enformasyonun kodlanmış olduğu belirli bir sinyal düzeni ya da belirli bir yapı biçiminde varolur.

Enformasyon süreçleri, organizmaların çevrelerine uyma süreçlerinde, kalıtım süreçlerinde, yüksek düzeydeki canlıların sinirsel faaliyetlerinde, insanın bilgi edinme sürecinde, toplumsal haberleşmede, toplumun gelişiminde vb. gerçekleşirler.

Enformasyon teorisinde, enformasyon, nicelik yanıyla belirlenir, nitelik yanı, yani içeriği göz önüne alınmaz. Bu nedenle de, bir sinyalin, olanaklı sinyaller içinde ortaya çıkabilme olasılığı diye tanımlanır ve ölçü olarak da «bit» kullanılır. Bu bit, olanaklı iki sinyal arasından bir sinyalin seçilmesiyle elde edilen sinyal miktarıdır.

estetiğin kapsamı ve görevi (Fr. étendue et fonction de l'esthétique) Felsefenin ana bölümlerinden biri olan estetik, dünyanın insan tarafından estetik düzeyde kavranmasında etkin olan genel yasal düzenlilikleri ve bu kavramanın mahiyetini araştırır.

Estetik *bilgi teorisi*'yle ve sanat bilimleriyle olduğu kadar, bunların ötesinde birçok toplum bilimiyle de yakından ilişkilidir. İçeriği bakımından felsefi karakter taşıdığı halde, özellikle sanat bilimleriyle olan ilişkisi bakımından, çoğunlukla bağımsız bir bilim gibi ele alındığı görülür.

Estetik düzeyde kavrama denince, nesnel dünyanın insanların bilincine *yansıma*'sının özgül bir biçimi anlaşılır. Bu yansıma, bilimsel bilgiye karşılaştığımız teorik düzeyde kavramadan ve diğer zihinsel -ahlâksal, hukuksal, dinsel- kavramlardan farklıdır; ama toplumsal yansıma sürecinin bütününün bir parçası olarak, bunlarla karşılıklı-etki içindedir. Dünyanın estetik düzeyde kavranması, onun teorik ve ahlâksal düzeyde kavranmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağ, dünyanın estetik düzeyde kavranmasının, özümlenmesinin sonucu olan sanat yapıtlarının da birer bilgi içeriği taşımalarına ve ahlâksal-eğitsel birer değer ortaya koymalarına yol açar.

Gerçeğin estetik yoldan kavranması, insanın pratik ve zihinsel faaliyetinin bütün alanlarıyla da sıkı bir bağ içindedir. Bu kavramanın tipik yanı, insanın yeteneklerinin ve yaratıcı güçlerinin, «insanın varlık güçlerinin» (Marx) dönüşüme uğratılmış doğa nesnelerinde ve toplumsal ilişkilerde nesneleştirilmesi, öte yandan da insan faaliyetinin evrensel karakter taşımasıdır. İnsan, yalnızca faydacılık düşüncesiyle hareket ederek o andaki gereksinimlerini gidermek için üretim yapmayıp, aynı zamanda kendi özünü, varlığını bilgilerinin ve deneyimlerinin damgasını taşıyan öznel yaşantı dünyasını dile getirmek ve özellikle insanları ve onların davranışlarını ayrıca doğa ve toplum fenomenleriin ve olaylarını değerlendirmek için yapıtlar ortaya koyarak, «her türü, bünyesinin özelliklerine göre üretme ve her yerde nesnenin bünyesine uygun özelliği nesneyle bağdaştırma yeteneğini kazanır. İnsan bu yüzden güzelliğin tabi oldu-

ğu yasal düzenliliklere göre de biçim verir. (Marx). Estetik düzeyde kavramanın en önemli alanı olan sanatsal üretim alanında, insan, güzelliğin yasalarına göre biçimlendirirken, güzelin ölçüsü de tarihsel olarak dönüşüme uğrar ve insan durmadan yeni tür sanat yapıtları yaratır. İnsanın yarattığı bu sanat yapıtları, aynı zamanda nesnel dünyanın özgül birer yansısıdırlar, ve büyük ölçüde *duyum* verilerine ve *heyecan*'lara bağlıdırlar. Sanat yapıtları aynı zamanda sanatçının öznelliğinin, fikirlerinin ve duygularının, yansıtılmış ve sanatkârca canlandırılmış fenomenler karşısındaki tavrının, onları değerlendirmesinin ifadesidirler. Sanat yapıtlarının toplumsal yaşam içindeki işlevleri, alıcılarda (izleyicilerde) sanat beğenisi uyandırmak ve izleyicilerin, izleyicinin kendi nesnelliği aracılığıyla, aynı ya da benzer fikirlere, heyecanlara, değerlendirmelere götürmek, ona haz ve beğeni yoluyla ahlâksal davranışlar ve görüşler kazandırmak ve toplumsal yaşamda gerekli aktifliği ona kazandırmaktır. Ancak böylelikle, dünyanın sanat yoluyla kavranması, mükemmelliğe ulaşmış olur.

Estetiğin görevi, toplumsal pratiğin tabanı üzerinde, tarihsel olarak gelişen karmaşık, estetik özümleme sürecinin tabi olduğu genel yasaları, yani toplumsal yaşamdaki çok çeşitli estetik fenomenleri, özgül bir şekilde kavrama ve yansıtma biçimi olan sanatın genel yasalarını, gerek sanatın, gerekse gerçeğin estetik düzeyde algılanmasında etkin olan yasal düzenlilikleri, sanatsal faaliyetin yasalarını ve estetik eğitiminin ilkelerini incelemektir. Bu sorunların çözümlenmesi, yani bilimsel olarak temellendirilmiş ve estetiğin geliştirilmesi, ilk kez tarihsel maddecilik temeli üzerinde, onun çerçevesi içinde olanaklı olmuştur. Özellikle Marksçı-Leninci bilgi teorisi ve maddeci tarih anlayışı, bilimsel estetiğin vazgeçilmez önkoşullarıdır.

Estetik kavramı ilk kez 18. yüzyılda *Baumgarten* tarafından ortaya atılmıştır; ancak estetik, içeriği bakımından daha ilkçağ felsefesinde ortaya çıkmış ve bu alanda birbiriyle taban tabana karşıt iki tavır, yani maddeci ve idealist yönelimler belirmişti. İlkçağ Yunan felsefesinde idealist bir estetiğin baş temsilcisi *Platon*'du. Buna karşılık *Aristo*'nun estetiğinde apaçık maddeci eğilimlere rastlanır.

Maddeci estetiğin geliştirilmesinde *Diderot*'nun katkısı büyüktür. Aynı şekilde sanatın toplumsal yaşamla bağıntısını ve halkın sanat yaratılarıyla ilişkisini ele alan *Lessing*, *Herder* ve *Goethe*'nin çalışmaları da estetiğin gelişmesini sağlamıştır. *Kant* tarafından geliştirilen estetik ise, Kant'ın bilgi teorisinin ayrılmaz bir parçası olup, öznel idealist karakter taşır.

Marks-öncesi idealist estetik, estetiği sanatın felsefesi olarak belirleyen *Hegel*'in felsefesinde doruk noktasına ulaştı. *Hegel*, sanatı, «Ruh»un (Geist) kendi bilgisini edinme, kendisinin bilincine varma çabasının alt basamağı olarak anlıyordu; Hegel'e göre sanatın içeriği, dinin ve felsefenin içeriğinin aynısıydı ve tıpkı bunlar gibi, Ide'nin gelişme basamaklarından birini temsil ediyordu. Burada önemli olan, Hegel'in daha o zaman, sanatı, insanı nesneleştirmenin bir basamağı olarak kavramasıydı; böylelikle Marksçı estetiğin temel görüşlerinden biri ortaya konmuş oluyordu.

Rus devrimci demokratları *Belinski*, *Çernişevski* ve *Dobroliyubov*, Hegel estetiğinin idealist sınırlarını aşmış, bu estetiğin kazanımlarını koruyarak, onu maddeci temel üstünde geliştirmişlerdir; böylece Marksçı felsefeye ve estetiğe çok yaklaşan görüşler ortaya atmışlardır.

etik'in doğuşu ve gelişmesi (Fr. naissance et développement de l'éthique) : Etik'in uzun bir geçmişi vardır; başlangıcı, eski Çin ve özellikle ilkçağ Yunan felsefesine kadar gider. *Demokritos*, *Epikûros*, *Sokrates*, *Platon* ve *Aristo*, kendilerinden sonraki etik teorilerinin gelişmesini hazırlayan temelleri kurmuşlardır.

Burjuva toplumunun ortaya çıkmasıyla birlikte, etik de burjuva filozofları tarafından o zamanki toplumsal koşulların gerektirdiği şekilde geliştirildi. *Spinoza*, *Holbach*, *Helvetius*, *Diderot*, *Kant*, *Hegel* ve *Feuerbach*, bu gelişmeye büyük katkılarda bulundular. *Marks* ve *Engels* öncesi etik, çeşitli idealist ahlâk teorilerinde olduğu gibi, normlarını, ahlâk değerlerini ve anlayışlarını ya tanrıdan, bir mutlak Ide'den, bilinçten, iradeden vb. türetiyor, ya da –sonunda yine gelip gelip idealizme dayanan bazı maddeci ahlâk anlayışlarında olduğu gibi– bu değerleri, normları vb., insanın değişmez kalıcı özüne bağlıyorlardı.

Diyalektik ve tarihsel maddeciliğe dayanan *Marksçı etik*, bu konuda ilk kez tutarlı, bilimsel bir görüş ortaya koyup, bir dönüm noktası oluşturdu. Marksçı etik, ahlâk değerlerini, normlarını, ilkelerini ve kategorilerini, maddi yaşamın nesnel koşullarından türetip, bunları, insanların birlikte yaşamalarından ileri gelen gerekliliklere sayarak, toplumun ya da belirli sınıfların ortak çıkarlarının bir ifadesi şeklinde değerlendirdi. Marksçılık, etik'in tarihsel gelişmesini, işçi sınıfının sınıfsal konumu açısından inceler; böylece etik, bilimsel bir karakter kazanır ve a-priori olarak saptanmış, az-çok yerine getirilebilir bir dizi gerekliliğin salt bir toplamı olmaktan çıkar. Marksçı etik, ahlâk değerlerini ve normlarını, toplumsal gelişmenin nesnel gerekliliklerinden türettiği için, ortaya koyduğu ahlâksal istekler, tarihsel zorunlulukla uyum gösterirler.

Ahlâk değerlerinin, normlarının, anlayışlarının ve düşüncelerinin tümü, özel bir toplumsal bilinç biçimi oluştururlar ve göreceli bir bağımsızlığa sahiptirler. Ahlâk normlarını ve anlayışlarını doğuran nesnel toplumsal nedenler, büyük ölçüde değişmiş ya da çoktan ortadan kalkmış olsalar bile, alışkanlığın ve geleneğin etkisi ve gücüyle, daha uzun zaman toplumun içinde devam edebilirler. Ahlâk değerlerinin ve normlarının asıl belirleyici temellerini ekonomide, toplumun ekonomik ilişkilerinde ve gereksinimlerinde aramak gerekir. Bu ilişkiler, ahlâk normlarının ve değerlerinin vb., içeriğini ve gelişme yönün belirlerler; ancak bu belirleme, geniş ölçüde pratik aracılığıyla gerçekleşir.

Marksçı etik, kişinin toplumla ilişkisi sorununu, etik'in temel sorunu olarak değerlendirir ve özellikle kişisel ve toplumsal çıkarlar arasında uyum sağlamayı amaçlar. Bireyin toplumsal ilişkisi, onun, insanlığın tümüyle, ulusla, devletle, başka uluslarla, sınıflarla, partiyle, alleyle, diğer bireylerle vb. ilişkilerini içerdiği gibi, aynı zamanda, toplumun ileriye dönük gelişmesine uzanan bir ilişkiyi de kapsar; bu ilişki, çağımızda bireyin sosyalizmle, işçi sınıfıyla ve onun partisiyle olan ilişkisidir.

Sosyalizmde toplumun temel çıkarları, bireylerin çıkarlarıyla, nesnel dayanıkları bakımından uyum içinde bulundukları için, insanlar arasında tamamen yeni tip toplumsal faaliyete, devletin, bilimin ve kültürün yönlendirilmesine katılmaları, hem kişisel ve toplumsal çıkarların birleşmesine, hem de bireylerin sosyalist ahlâk içinde yetişmesine yardımcı olan en önemli araçtır.

evren anlayışının gelişimi (Fr. développement de la conception de l'univers) : Felsefe ve doğa bilimleri, dalma mevcut bilgi düzeyinden hareketle, evrene ilişkin kapsamlı görüşleri –doğa bilimlerine dayalı bir evren tablosu ve felsefi birer dünya görüşü oluşturacak şekilde– geliştirmeye çalışmışlar ve bu çabalar, maddecilik ile idealizm arasında sürekli bir savaşımın konusu olmuştur.

Evren hakkında, bilimsel temellere dayalı bir görüş geliştirmek son derece güçtür; çünkü insanlık, gelişiminin her basamağında sonsuz evrenin ancak belli bir alanını teorik düzeyde ve pratik düzeyde kendine maledebilmiş, ancak belli kısmını gözlemleme, araştırma ve dönüştürme faaliyetinin nesnesi haline getirebilmiş ve yine ancak belli bir kısmı hakkında bilgi edinebilmiştir. Bu durumda evrene ilişkin bir görüş geliştirebilmek için, evrenin çok dar bir alanını kapsayan bilgilerden, tüm evrene ilişkin çıkarsamalar yapılır; işte bu yüzden bilimsel her evren tablosu ve evrenin tümüne ilişkin her felsefi görüş sınırlıdır, görecelidir ve tarihsel bakımdan koşulludur. Evren hakkındaki bilgilerin ne denli sınırlı ve göreceli kaldığını, ama bir o kadar da zenginleşmeye açık olduğunu anlamak için, evren tablosunun tarihsel gelişimine şöyle bir göz atmak yeter : Yerküreyi, evrenin merkezi olarak gören Ptolemeci evren tablosunun, yerini Kopernikus'un, güneşi evrenin merkezi kabul eden görüşüne bırakması, bu görüşün Euklides geometrisine ve New-

ton mekaniğine dayanılarak 19. yüzyılın sonlarına kadar mükammelleştirilmesi ve nihayet günümüzdeki doğa bilimleri tarafından geliştirilen ve genellikle rölativizm teorisinin, modern radioastronominin ve kozmolojinin sağladığı bilgilere dayanan modern evren tablosunun ortaya çıkması...

Diyalektik maddeciliğin evrene ilişkin felsefî görüşü, yukarıdaki sonuçların güvenilir elde edilir. Evrenin bizce bilinmeyen alanlarının somut mahiyetinin, yapısının ve tabi olduğu yasal düzenlilliklerin ne olduğu konusunda hiçbir spekülasyona girişmeksizin, evrenin maddeye dayalı tekliğinden, maddenin zaman ve mekân içindeki sonsuz ve yasal düzenlilliklere tabi hareketinden yola çıkar. Çünkü, evrenin daha geniş ve daha derinlemesine tanınması, ancak bilgi edinme sürecinin ilerleyişi içinde adım adım gerçekleşecek bir iştir.

Diyalektik maddecilik, evreni diyalaktik maddeci anlayışla yorumlayarak ve evren konusundaki bilgilere dayanarak, evrenle ilgili bilimlere, bilgi teorisine dayalı güvenilir ve yöntemsel bir temel sağlar.

eylem (Fr. ve İng. action) : İnsanların, belirli hedeflerle ve güdülerle belirlenmiş olan işlemler yada işlem dizileri içinde ortaya koydukları, doğasal ve toplumsal çevrelerine yaptıkları bilinçli, hedefi belli ve amaca uygun etkileme.

İnsanın eylemini –toplumsal bakımdan– her zaman, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişim düzeyi, sınıf çıkarları ve toplumsal bilinç belirler. Bir insanın eylemini belirleyen somut etkenler, onun –aynı zamanda toplumsal bakımdan da koşullanmış bulunan– bireysel çıkarlarının ve gereksinimlerinin, bireysel deneyimlerinin ve bilgilerinin, onun karakterinin ve bireysel yaşam tarzının süzgecinden geçtikten sonra etki yaparlar.

Toplum içindeki insanın yaşam tarzının temel bir dışavurma biçimi olan eylem büyük bir önem taşıyor. Toplumsal ilişkiler ve toplumsal gelişmenin tabi olduğu yasal düzenlilikler, ancak ve yalnızca insanın eylemi sayesinde varoldukları gibi, toplumun gelişme süreci de eylem sayesinde ileriye doğru yol alır.

F

fark, farklılık (Fr. différence, İng. difference) Maddî yada fikirsel nesnelerin, süreçlerin yada bunların tek tek yanlarının, özellikleri bakımından biribirleriyle aynı olmadığını (aynı olmama İlişkisini) dile getiren felsefe kategorisi.

İç fark, nesnelerin somut özdeşliğinin bir yanı olup, özdeşlik ile farklılığın bir bütünlüğünü oluşturur. İç fark, maddenin kendikendine hareketinden ve gelişmesinden zorunlu olarak çıkar; bu hareket boyunca gelişen bir nesne, bir yandan kendisiyle özdeş kalırken, öte yandan yeni özellikler kazanarak başka bir nesne haline gelir. Bu anlamda iç farkın kendisi, özdeşlik ile farklılığın bir arada bulunuşunu ifade eder ve belirli koşullar altında bir *çelişki*'ye dönüşebilir.

Maddenin kendikendine hareketinin ve gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan iç farkın yanısıra, bir de *dış fark* vardır; bu ise, birbirlerinden bağımsız olan başka başka nesnelerin ve süreçlerin, özellikleri bakımından birbirleriyle aynı olmama bağıntısı dile getirir. Nesnel gerçekteki nesneleri ve süreçler arasında farkların varlığı, bilgi edinme ve bilgi için son derece önemli bir önkoşuldur. Farklılıkların ve özdeşliklerin saptanması, bilgi edinme sürecindeki en önemli adımlardan biridir.

felsefenin işlevi ve gelişimi (Fr. fonction et développement de la philosophie) Felsefe de, bilim gibi, insanlar tarafından dünyanın teorik düzeyde kavranması faaliyetinin bir sonucudur. *Toplumsal bilinç*'in içinde, bilim ve din gibi diğer bilinç biçimlerinden farklı olan, ama onlarla ortak yanları da bulunan özel bir toplumsal bilinç biçimi oluşturur. Felsefenin özgül işlevi, bir sosyo-ekonomik kuruluştaki insanlara -sınıflara, gruplara ve katmanlara-, tüm düşüncelerinde, eylemlerinde ve davranışlarında, -söz konusu toplumun gelişim düzeyine uyan, özellikle sınıfların tarihsel görevlerine ve hedeflerine tekabül eden ve bu sınıfların kendi tarihsel hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermelerine olanak veren- kapsamlı ve bilimsel temellere oturan bir *dünya görüşü*'ne dayalı bir yönelim kazandırmaktır. Bu amaçla, felsefe, dünyayı bir bütün olarak ele alıp, dünyaya ilişkin, doğadaki gelişmeye ve bu gelişmenin yasalarına ilişkin, toplum ve düşünme yasalarına ilişkin, insana, onun doğayla ve toplumla ilişkisine ilişkin, insanın doğayı ve toplumu aktif, pratik ve zihinsel faaliyetiyle öğrenme ve dönüşüme uğratma yeteneğine ilişkin görüşlerden oluşan bir sistem geliştirir; bu görüşlerle, değer yargılarıyla ve değer normlarıyla bir uyum içinde bulunur ve insanlara belirli bir yaşam tarzı sağlayan ahlâksal örnekleri ve davranış kurallarını da göz önünde tutar. Felsefe bunu yaparken, topluma ve doğaya ilişkin mevcut bilimsel bilgiye ve toplumsal deneyime ve pratiğe da yanarak, bu bilimsel bilgileri ve deneyimleri belirli sınıfsal çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda **değerlendirir.**

Felsefe de, tüm diğer toplumsal bilinç biçimleri gibi, son tahlilde, içeriği ve gelişme yönü bakımından mevcut sosyo-ekonomik kuruluşun maddi varlık koşulları, özellikle üretim ilişkileri tarafından belirlenir. Bu nedenle her felsefe, belirli sınıfların çıkarlarınca, fikirsel gereksinimlerince belirlenmiştir; bu gereksinimleri ve çıkarları soyut bir şekilde öne getirir ve bu sınıflara, konumları ve tarihsel görevleri açısından az çok doğru bir teorik bilinç verir. Felsefenin sınıfsal karakterinden, kaçınılmaz olarak onun taraflı olduğu sonucu çıkar; bu her felsefenin zorunlu bir özelliğidir. Felsefe, evrimi boyunca nispeten bağımsız bir genel bilgi alanı olmuştur. Bu özellikler felsefi geleneklerin ve akımların biçimlenmesinde, felsefi geleneğe bağlanışta, fikirlerin ve felsefe tarihi boyunca yer alan teorik tartışmaların mantıksal olarak sürdürülmesi gibi durumlarda kendini gösterir.

Felsefe ilk önce sınıflı hale gelen toplumda, mitolojik evren tablosunun yıkılmasıyla hemen hemen eski Hint, Çin ve Yunan uygarlıklarıyla birlikte doğmuştur. Felsefe ilk yeşermesini, onun Avrupa ve Yakın Doğu'da gelişimine önayak olan İlkçağ Yunan felsefesinde yaşamıştır. İlkçağ Yunan felsefesinde, felsefenin birçok temel sorunları biçimlenmiş ve tüm felsefelerin temel iki yönelimi olan *maddecilik* ve *idealizm* doğmuştur. Ne var ki, felsefe bu dönemde, bağımsız bir genel-bilgi dalı olarak diğer bilim kollarından ayrılmış değildi; genel-bilginin böyle bir kademelenmesi daha sonraları başladı ve bu süreç ancak burjuva felsefesiyle nispeten tamamlandı. İlkçağ köleci toplumunun yıkılmasından sonra, felsefe ancak katolik kilisenin tanrıbilimsel-dinsel görüşleriyle kaynaşmış cılız kalıntılar şeklinde varlığını sürdürmüştür. Feodal toplum Avrupa'da yükselme dönemine girince, felsefe de, dinin doğmalarını desteklemek amacıyla, dinbilimin hizmetinde gelişmeye başladı. Felsefenin bundan sonraki asıl gelişmesi, kapitalist toplumun ve burjuvazinin kültürünün ve bilimin gelişmesiyle birlikte gerçekleşti. Burjuva felsefesi, burjuvazinin ilerici yükselme döneminde, feodal bağlara, feodal toplumun bilim düşmanı tanrıbilimsel-dinden görüşlerindeki doğmalara karşı savaşım veren burjuvazinin teorik bir

silâhı oldu. Burjuva felsefi düşüncenin odak noktasında, geçmişteki bağlarından kurtulmuş olarak yeni toplumu aklın yardımıyla kuran insanın aktif hale getirilmesi vardı. Burjuva felsefesi, bu zihniyetle toplumsal ilerlemeye ve insan kültürüne büyük katkılarda bulundu. Bu felsefenin kazanımları, işçi sınıfının ve sosyalist toplumun tarihsel çıkarlarını ve hedeflerini dile getiren Marksçı felsefenin kaynağı olmuştur.

Kapsamlı bir dünya görüşü ortaya koymaya çalışan felsefe, mevcut sınıfların oratik ve teorik çıkarlarıyla, doğa, toplum ve düşünce hakkındaki mevcut bilgilerle ve toplumsal pratikten edinilen deneyimlerle belirlenen ve bunların damgasını taşıyan geniş bir sorunlar demetiyle uğraşmak zorundaydı. Bütün bunlar arasında dünyanın özüne ve onun gelişme yasalarına ilişkin sorunlar bir yanda, insanın özüne ve onun dünyayla ilişkisine değgin sorunlar başka bir yanda kümeleniyordu. Düşünen insanın maddi dünyayla ilişkisinin bir yanını dile getiren, madde ile bilinç, doğa ile ruh, varlık ile düşünce arasındaki ilişki, felsefi düşünce tarihi içinde biçimlenerek ortaya çıkmış ve ***felsefenin temel sorunu*** biçiminde formüle edilerek, bütün felsefi sorunların kavranması ve çözümü için teorik çıkış noktasını oluşturmuştur. Tüm felsefe sistemleri, madde ile bilinç ilişkisinde maddeyi ya da bilinci birincil kabul etmelerine göre iki temel akıma ***maddecilik*** ve ***idealizm***'e ayrılırlar.

Bu iki temel akım arasındaki uyuşmazlık, felsefe tarihinin önemli bir yanıdır ve felsefi bilginin ilerlemesinde itici güç olarak görülür. Maddecilik, tüm tarihi boyunca her zaman bilimle, teknikle ve pratik yaşamla ile ve pratik yaşamla sıkı bir bağ içinde olagelmiş ve belirgin bir ateist karakter taşımıştır. Oysa idealizmin tüm biçimleri, her ne kadar bilime dayanmayı denemişler de, ***din***'le dolaylı ya da dolaysız bir bağlantı içinde olmaktan geri kalmamışlardır. İşte buradan, tek tük istisnaları bir yana bırakırsak, maddeci felsefenin neden her zaman ilerici sınıfsal güçlerin çıkarlarının ve çabalarının teorik ifadesi olageldiğini kolaylıkla anlarız. Ne var ki, ilerici toplumsal hareketler, belirli tarihsel koşullar altında, belli bir süre için, teorik bakımdan idealist ya da dinsel görüşler biçimi altında da ortaya çıkabilirler.

Marx ve Engelsin kurdukları ve sonraları ***Lenin*** tarafından daha da geliştirilen ***diyalektik ve tarihsel maddecilik***, teorik bakımdan, burjuva felsefesinin kazanımlarına, özellikle klasik Alman felsefesinin mirasına dayanıyor ve bu mirası işçi sınıfı açısından değerlendiriyordu. Bu felsefe toplumsal tabanı bakımından, işçi sınıfının temel çıkarlarının ve tarihsel hedeflerinin teorik ifadesi ve insanların sömürülmesine ve baskı altında yaşatılmasına son vererek komünist toplumu kurma görevini yüklenmiş bulunan sınıfın felsefi dünya görüşü olarak doğmuştur. Marksçı-Leninci felsefeden başka, ekonomi-politiği ve işçi sınıfı bilim'ini bağlamlı bir bütün halinde birleştiren Marksçılık-Leninciliк'in ortaya koyduğu dünya görüşünün genel teorik ve yöntemsel dayanağıdır.

Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin doğuşu, o zamana değin gelen felsefeden hem toplumsal, hem de teorik açıdan kesinlikle ayrıldığı için, felsefi düşünce tarihinde bir devrimdir. Felsefe o zamana değin varlıklı sömürücü sınıfların çıkarları ve tarihsel hedefleri tarafından belirlenmişken, o andan itibaren, işçi sınıfının her türlü sömürüye son verme ve özel mülkiyeti ortadan kaldırma şeklindeki tarihsel görevini dile getiren yeni bir felsefe doğmuştur. O zamana değin uzanagelen felsefe, büyük ölçüde bilimlerin ve toplumsal pratiğin üstünde kalan, tamamen soyut bir öğretiyken, diyalektik ve tarihsel maddecilikle birlikte bilim haline gelip, kesinlikle tutarlı ve bilimsel bir karakter kazanmıştır. Diyalektik maddecilik «artık bir felsefe olmaktan kesinlikle çıkmış, apayrı bir bilimler-biliminde değil, gerçek anlamda bilimlerde kendine yer bulmak ve işlerlik kazanmak zorunda olan, düpedüz bir dünya görüşü haline gelmiştir. Yani, felsefe burada «ortadan kaldırmıştır», yani hem aşılmış, hem de korunmuştur; aşılmıştır; biçimi bakımından korunmuştur gerçek içeriği bakımından» ***(Engels)***. Marksçı-Leninci felsefe, teorik bilgilerini ve değer yargılarını soyut olarak ele almez; o, bu bilgileri, tek tek bilimlerin önemli sonuçlarını, teorik düşüncenin ve toplumsal pratiğin tarihini, bilimsel yöntemler yardımıyla sistemli analizlerden ve değerlendirmelerden geçirerek kazanır. Bu nedenle Marksçı-Leninci felsefenin vardığı sonuçlar, bilimsel temellere dayandırılmış olup, hem teorik, hem de bilimsel yönden doğrulanmıştır. Bu sonuçlar, bilimlerin ve toplumsal pratiğin gelişmesiyle birlikte gelişir zenginleşir ve farklılaşır. Bu yüzden Marksçı-Leninci felsefe günümüzün tüm ilerici güçlerine ve işçi sınıfına, bilimsel bilginin bugünkü düzeyine, sosyalist toplumun kurulmasında ortaya çıkan toplumsal pratiğin sorunlarına ve devrimci sınıf savaşımına olduğu kadar, işçi sınıfının temel çıkarlarına ve tarihsel görevlerine de uyan ve aynı zamanda dünyanın devrimle dönüşüme uğratılmasını sağlayan, yol gösterici teorik bir yönelimdir. Diyalektik ve tarihsel maddecilik tutarlı, bilimsel ve devrimci bir felsefe olarak, dünyanın maddiliğine ve gelişme yasalarına, dünyanın bilinebilirliğine, bu dünyayı pratik ve aktif faaliyetle dönüştürmeye ve gittikçe artan ölçüde ona egemen olmaya ilişkin temel felsefi tezleri, proletaryanın komünist toplumu kurma görevi ile birleştirir. Bu olgu, Marksçı-Leninci felsefenin, işçi sınıfının tarihsel görevinin ve hedeflerinin gerçekleşmesinde ona teorik bir araç olarak yardım etmesine olanak verir ve işçi sınıfının, dünyayı devrimle dönüşüme uğratma savaşımına aktif olarak katılmasını sağlar. «Filozoflar, dünyayı yalnızca değişik şekillerde ***yorumlamışlardı***, ancak önemli olan onu ***dönüşüme uğratmaktır***» (Marx).

Marx'ın bu tezinde yeni felsefenin aktif rolü yoğun bir şekilde dile getirilmiştir.

Marksçı-Leninci felsefe, işçi sınıfına, tüm ilerici güçlere ve sosyalist toplumun bütün üyelerine; düşüncelerinin, eylemlerinin ve davranışlarının tümünde onlara yol gösteren, onların sosyalist toplumu kurmalarını ve toplumsal yaşamın her alanında bilinçli olarak, sosyalist anlamda faaliyet göstermelerini olanaklı kılan, bir dünya görüşüne dayalı ve bilimsel temelleri olan bir yönelik kazandırır ve özellikle işçi sınıfını, -aralarında kopmaz bir bütünlük oluşturan 1) bilimsel-teorik, 2) politik-ideolojik ve 3) etik-eğitsel gibi üç düzeyde- belli bir hedef doğrultusunda aktifleştirir.

1) Bu felsefenin, bilimsel-teorik işlevi, bilimlerin sonuçlarını geniş kapsamlı felsefi bir dünya görüşü açısından değerlendirmek, bilimlere diyalektik ve tarihsel maddecilikten, dünya görüşünden, bilgi teorisinden ve yöntembilimden dayanak sağlamak ve burjuva felsefesi ve ideolojisi karşısında, sosyalist bilinci oluşturmak için sürekli savaşım vermektir.

2) Marksçı-Leninci felsefenin politik-ideolojik işlevi ise, dünyanın işçi sınıfı tarafından politik savaşım sonunda devrimle dönüşüme uğratılması zorunluğunu temellendirmek Marksçı-Leninci partinin ***politika***'sına öncelikle toplumsal gelişmenin tabi olduğu yasal düzenliliklerin bilgisine dayanarak, sağlam bir teorik temel sağlamak, maddeci diyalektiği pratik-politik eyleme bir yöntem olarak sunmak ve işçi sınıfının politik ***ideoloji***'sini kurup temellendirmektir. Marksçı-Leninci partinin devrimci faaliyeti içinde felsefe ile politikanın bütünlüğü en etkili şekilde dile gelir.

3) Marksçı-Leninci felsefenin etik-eğitsel işlevi sağladığı bilgilerle ve değerlendirmelerle, sosyalist insanın, sosyalist hümanizmaya ve sosyalist ahlâka göre eğitilmesini ve yetiştirilmesini hızlandırmaktır. Bu işlev, insanların sosyalist toplumun kurulmasına ve geliştirilmesine bilinçli ve amaçlı olarak katılmalarını sağlar ve kendilerini olanaklar ölçüsünde çokyanlı bireyler olarak geliştirebilmeleri için, onlarda sosyalist kanaatler, sosyalist yaşam tarzı ve sosyalist düşünme tarzı oluşturur.

Marksçı-Leninci felsefe bir bütün olarak, ekonomi-politik'le ve işçi sınıfı bilimiy'le birlikte etkisini göstererek bu görevleri yerine getirirken, toplumun bütün yaşam alanlarına ve insanların bütün faaliyet ortamlarına gittikçe artan ölçüde yayılır ve kendine özgü tarzıyla, dünyanın öğrenilmesinde ve devrimle dönüşüme uğratılmasında teorik bir araç olarak hizmet görür.

felsefenin temel sorunu (Fr. question fondamentale de la philosophie, İng. fundemen-

tal question of philosophy) : Madde (doğa, varlık, nesnel gerçek) ile bilinç (ruh, akıl, düşünce) arasındaki ilişki sorunu. - Bu ilişki sorunu, felsefenin temel sorunudur; çünkü bu soruna verilecek, yanıt, felsefi görüşlerin ve sistemlerin birbirine karşıt iki akımdan birine, ya ***maddecilik***'e yada ***idealizm***'e doğru yönlenir; ayrıca, bütün önemli temel sorunların çözümü de bu yanıta bağlı olarak ele alınır ve özellikle felsefenin kendisinin, toplumun maddi yaşam süreci karşısındaki tavrını belirler.

Madde ile bilinç arasındaki ilişki, felsefenin temel sorunu durumuna gelene değin, felsefe tarihi uzun bir yol almıştır. Bu sorunu odak noktasına getiren Marks-öncesi ilk denemeler, ***Hegel*** ve özellikle ***Feuerbach*** felsefesinde görülür. ***Engels***, felsefenin temel sorununu ilk kez net ve kesin bir şekilde formüle edip, bu soruna bilimsel olarak temellendirilmiş bir yanıt ararken ***Feuerbach***'ın görüşlerine dayanmıştı.

Her maddeci felsefe gibi, ***diyalektik ve tarihsel maddecilik*** de, maddenin bilinç karşısında birincil olduğu görüşünü kabul eder. Maddecilik, işçi sınıfının dünya görüşünde, tarihsel bakımdan en yüksek biçimine ulaşır: Bu dünya görüşü içinde diyalektik ile maddecilik birleştirilip, toplumun açıklanmasına da uygulandığı için, felsefenin temel sorununun temel dünya görüşü alanında, yöntembilim alanında, bilgi teorisi alanında ve pratik alanında taşıdığı anlam ve bu soruna maddeciliğin getirdiği karşılık, felsefe tarihinde ilk kez, her bakımdan tutarlı bir şekilde, bilimsel olarak açıklanmıştır. Diyalektik ve tarihsel maddecilikte madde ile bilinç ilişkisi şu şekilde belirlenmiştir:

1) Madde bilinçten önce vardır, ebedîdir, mutlaktır ve sonsuzdur. Bilinç ilk kez, maddenin çok belirli bir gelişim basamağında ortaya çıkar. Bilincin ortaya çıkması, belirli maddî ve tarihsel koşulların varlığına bağlıdır; bu nedenle bilinç geçicidir, koşulludur, sonludur.

2) Bilinç, maddenin bir ürünüdür, çünkü maddenin tipik bir özelliği olarak, insanın merkezî sinir sisteminin, dolayısıyla ileri derecede bir organlaşma ürünü olan insan beyninin, yani maddenin yüksek düzeyde örgütlenmiş işlevlerinin ve bunun yanısıra insanların toplumsal çalışmasının ve gelişimlerinin sonucudur. Toplumun tüm manevî yaşamını, maddî yaşamın üretilme tarzı belirler; insanların ***toplumsal varlık***'ı onların ***toplumsal bilinç***'ini biçimlendirir.

3) Bilincin nitelikçe yeni özelliği, maddî dünyayı fikirsel biçimlerle yansıtma yeteneğidir; bu nedenle bilinç, maddeden bağımsız, özerk bir içerikten yoksundur ve gerek bilincin salmut içerikleri -duyumlar, algılar, düşünceler- gerekse bu içerikleri ortaya çıkartan nesnel biçimler -duyumsal kavramının biçimleri ve düşünmenin yasaları- bakımından, son tahlilde, nesnel gerçeğin bir yansısıdır. Buradan, insan bilincinin nesnel gerçeği o andaki tarihsal sınırlar içinde aslına-uygun olarak yansıtma yeteneğine sahip olduğu, yani insanların dünyayı bilinç aracılığıyla öğrendikleri sonucu ortaya çıkar.

4) Ancak bilinç, pasif bir yansı olmayıp, maddî dünyanın zihnin aktif faaliyetiyle özümlenmesi anlamına gelir; bilincin nispeten kendine özgü yasaları bulunması ve maddî dünyaya aktif olarak etki yapabilmesi, ona göreceli bir bağımsızlık kazandırır. Giderek, bilinç, doğanın ve toplumun tabi olduğu yasal düzenlilikleri öğrendikten sonra, bunların bilgisine dayanarak, pratik eyleme hedefler koyup onu yönelteblllr ve böylece maddî pratikle ayrılmaz bir bütünlük oluşturarak dünyanın dönüşüme uğratılmasında bir araç hizmeti görür.

Felsefenin temel sorununu diyalektik maddeci yaklaşımla ele alırken, maddenin bilinç karşısında birincil olduğu, doğa ve toplum alanında zamansal, nedensel, tarihsel ve içeriksel ilişkilere ve karşılıklı-etkilere dayanılarak kanıtlanır ve -felsefenin temel sorununun ikinci yanına yanıt olarak- dünyanın bilinebilirliği, öznel önkoşullara dayanılarak temellendirilir.

Felsefenin temel sorunu diyalektik ve tarihsel maddecilik açısından yanıtlanırken, doğa bilimlerinin, toplum bilimlerinin ve insanın pratik deneyimlerinin temel sonuçları felsefî bir analizden geçirilir ve değerlendirilir. Bu soruna verilen yanıt, insanın genel bilgisinin tümü içinden çıkarılmıştır, bu nedenle de modern bilimle tam bir uyum içinde bulunur.

Felsefenin temel sorununa verilen idealist yanıtlar, alabildiğine değişik biçimler almalarına karşın temelde, bilincin madde karşısında birincil olduğu görüşüne dayanırlar. Gerçekten bilinç, yalnızca insan bilinci olarak ele alındığında, yüksek düzeydeki sinirsel faaliyetin ve insanların toplumsal pratiğinin temeli üstünde varolan bu bilinç, o temelden koparılır ve bağımsız bir varlık (tanrı, tanrısal akıl, mutlak ide, salt bilinç, idealar dünyası vb.) haline getirilip mutlaklaştırılarak, maddî dünyanın ilk yaratıcısı ilan edilir, ya da öylesine mutlaklaştırılır ki, kendi başına varolan bir şey haline gelir ve tüm maddî evren salt bilincin içeriği olup çıkar.

Felsefenin temel sorununa verilecek bilimsel karşılık, insanların tüm dünya görüşlerinin, eylemlerinin ve düşüncelerinin yönlendirilmesi bakımından belirleyici bir önlem taşır. Bu yanıt, diğer tüm felsefî sorunları doğru olarak ortaya koyabilmek ve çözümleyebilmek bakımından teorik çıkış noktasını oluşturur. Felsefenin temel sorununa verilen maddeci yanıt, bilimlere yön vererek, onlara çok değişik gelişim biçimleri içinde varlığını sürdüren nesnel gerçeği araştırmak ve nesnel gerçeğin yaklaşık imgelerini kavramalarda, varsayımlarda, yasalarda ve teoriterde bulmak olanağını sağlar. Bu, özellikle, toplumsal gelişi

fetişizm (Osm. putperestlik, Fr. fétichisme, İng. fetishism) Belirli nesnelerin doğa-üstü özellikler ve güçler taşıdığına beslenen bu nesneleri kutsallaştıran inanç.

Aralarındaki farklar ne olursa olsun dinlerin tümü fetişçi öğeler taşırlar; kutsal nesneler, kutsal emanetler vb. nesneleri vardır.

Fetişizmin, kapitalist toplumda ortaya çıkmış özel bir biçimi de, Marx'ın «Kapital»de incelediği mal fetişizmidir. Bu fetişizm, kapitalist üretim süreci içinde insanların toplumsal ilişkilerinin, nesneler arasındeki ilişkiler, özellikle mallar arasındaki ilişkiler arasındaki ilişkiler biçiminde ortaya çıkmasından ve duyumlarla kavranabilir nesneler olan malların, aynı zamanda sanki duyumlar-üstü, doğa-üstü özellikleri varmış gibi bir izlenim bırakmasından ileri gelir.

fideizm (Osm. imaniye, Fr. fidéisme, İng. fideism) Dinsel inancı bilimsel bilgiden üstün tutan ve inancı savunmak için bilimi bir araç olarak kullanan felsefî öğreti.

Fideizm, günümüz burjuva felsefesinde ***agnostisizm***'in bir biçimi olup, aynı zamanda, idealist felsefenin dinbilimiyle birleştirilmesine dayanak sağlar İdealist felsefesinin birçok akımı, dinsel bir inancın temellendirilmesine dayanak olduğuna göre, hemen hemen hepsi, az veya çok fideist özellikler taşırlar. Bu olgu, en başta ***Yeni-Tomacılık*** ve ***kişiselcilik*** için, nihayet ***tarihselcilik*** için geçerlidir; öte yandan çeşitli biçimleriyle ***pozitivizm***'i de kapsar. «Modern fideizm, bilimi asla çürütmez, yıkmaz, o sadece, bilimin «olağanüstü taleplerini» yani nesnel hakikat olma taleplerini yıkmaya çalışır.» ***(Lenin)***.

formelleştirme (Fr. ve İng. formalisation) Bir bilgi alanının teorik içeriğini, mantığın formelleştirilmiş araçları aracılığıyla, formelleştirilmiş bir dille, yani mantıksal olarak kurulmuş bir işaretler sistemi içinde kullanarak ifade eden bilgi teorisi yöntemi.

Formelleştirme, bilgi edinme sürecinin önemli bir öğesidir ve bilgisi edinilen nesne alanının tabi olduğu yasal düzenliliklerin daha derinden kavranmasına yardımcı olur. Formelleştirmenin yapılabilmesi için, ileri düzeyde genel teorik bilgiden, tam olarak formüle edilmiş temel kavramların varlığından öteye, dil işaretlerinin açık-seçik kullanılması da gereklidir. Formelleştirme, modern bilimin gelişme gösteren eğilimlerinden biridir. İlk adım mantıksal formelleştirmede atılmış, giderek matematiksel mantık kurulmuş, matematiksel mantığın yardımıyla matematik ve teorik fizik alanlarında formelleştirme başlamış, sonra bu eğilim başka dallara da sıçramıştır.

fütüroloji (Fr. futurologie, İng. futurology) Çağdaş burjuva düşüncesinde karmaşık bir akım. - Bu yönelim, kapitalist toplumun olmasını ve -geleceği biçimleyecek en temel süreç olan- sosyalist topluma geçişi gözö-

nüne almadan, insanlığın toplumsal, teknik, bilimsel ve kültürel gelişiminin *gelecek*'ini araştırıp tahmin etmeye çalışır.

Fütüroloji tanımı, sosyolog ***Flechtenheim***'ın bir buluşudur. Bu kavramdan o, ***Marksçılık-Leninçilik***'in karşısına çıkardığı bir «gelecek bilimi»ni anlar. ***Flechtenheim***'ın görüşü, bir yandan üretim güçlerindeki ve çağdaş bilimlerdeki gelişme eğilimlerinin, bir yandan da burjuva ideolojisinin sosyalizme karşı tepkisinin bir ifadesidir. Burjuva ideologları ***Flechtenheim*** aracılığıyla, sermayenin egemenliğini ebedi kılmak, kapitalizmin kendini yenileme olanaklarını sonsuzmuş gibi göstermek ve kapitalizmin gelişme olanaklarını temellendirmek çabasındadırlar. Böylece ***Flechtenheim***, sosyalizme, yani insanlığın kaçınılmaz tarihsel geleceğine karşı çıkar ve gerici bir rol oynar. Fakat bunun yanısıra, fütürolojide toplumsal yaşamın çeşitli alanlarındaki araştırmalarıyla, bilimsel tahminleriyle ve önermeleriyle insanlığın barış içinde bir geleceğe kavuşmasını sağlamak isteyen burjuva-demokratik ve anti-emperyalist güçlerden oluşan farklı bir eğilim de vardır. Ne var ki bu çerçeve içinde elde edilen bazı değerli sonuçlar, kapitalizmin genel yasal düzenliliklerine uygun olarak sosyalizm tarafından aşılacağının gözönüne alınmadan da, toplumun gelişimini etkileyebilecek bilimsel tahminlerin ve düşüncelerin pekala öne sürülebileceği yanılgısını uyandırabilirler. Oysa, kapsamlı bir ***toplumsal gelişme tahmini***, ancak Marksçı-Leninci bir temel üzerinde olanaklıdır.

G

gelişimin maddecl anlayışı (Fr. conception matériallste du développement) Hareketin yükselen, doğru bir çizgi izlemesidir gelişim; alt düzeydeki basit niteliklerden, üst düzeydeki daha karmaşık niteliklere geçişin genel biçimidir.

Diyalektik maddecl gelişme öğretisine göre, evrendeki ve maddî sistemlerdeki gelişme, dışarıdan bir ilk-hareket ettiriciye yada herhangi bir dış etkiye bağlı olarak değil, iç çelişkilerle ortaya çıkan, kendikendine harekettir. Diyalektiğe aykırı olan ***evrim***'cl görüşün ileri sürdüğü gibi, gelişme yalnızca yavaş yavaş bir değişme olmayıp, yavaş yavaş ilerleyen ile sıçrayan'ın, sonunda yeni-nitelikler doğuran nicelik değişimi lle nitelik değişlminin bir bütünlüğünü oluşturur. Madd dünya, gelişmeleri zamansal bakımdan birbiriyle bağlamlı olan ve nltelikçe farklı gelişim basamaklarından oluşan blr sistem oluşturur. İnorganik madde, organik madde, toplum ve nihayet düşünce diye sıralayabileceğimiz- bu gellşim basamakları, kendl içlerinde birçok gelişim evreleri ve gelişim biçimleri gösterirler Maddenln tüm gelişmiş basamaklarının ve biçimlerinin, Markscı diyalektik tarafından araştırılıp ifade edilen, kendilerine özgü, belirli yasal düzenlilikleri vardır.

En genel gelişme yasaları şunlardır: ***Karşıtların bütünlüğü ve birbirleriyle savaşımı yasası, nicelik değişimlerinin nitelik değişimlerine dönüşmesi ve arkasından bu nitelik değişikliklerinin nicelik değişiklikllerine yol açması yasası, olumsuzlanması yasası.*** Ayrıca, maddenin tüm gelişim basamakları ve biçimleri, başka alanlarda geçerli olmayan, kendilerine özgü blr takım belirgin gelişme yasaları ortaya koyarlar. Evrendeki sonsuz gelişme süreci, «yükselen» ve «alçalan» çizgilerden oluşan diyalektik blr bütünlüktü ***(Engels)*** ve burada daha yüksek gelişime doğru olan eğilim, yalnızca sonlu maddi sistemler için belirgin bir eğilim olup, bir bütün olarak dünyanın tümünü kapsamaz.

genelgeçerll (Fr. universellement valable, İng. universal) Genel olarak mantığın, özel olarak da Marksçı-Leninci teorinin bellibaşlı kavramlarından birl.

1) Mantıktakl anlamıyla: Mantıksal blr önermede, değişkenlerin her keyfî bireysel alanlara göre her keyfî yorumlanışında, yine gerçeğe uygun blr önerme elde edilebliyorsa, söz konusu önerme genelgeçerlidir.

2) Marksçı-Leninci teorldekl anlamıyla: Diyalektiğin tabi olduğu evrensel yasal düzenlilikler, doğanın, toplumun ve düşünmenin her kesiminde varoldukları ve etkill oldukları için, bu anlamda genelgeçerlidirler; daha dar bir anlamda, örneğin, sosyalist devrimin ve sosyallst toplumun kurulmasının tabl olduğu yasal düzenliliklerde sosyallst topluma geçişin gerçekleştiği her yerde etkili oldukları için, genelgeçerlidirler.

gerçekçiliğin çeşitli anlamları : Gerçekçllik, felsefî düşüncenin çeşitll tarihsel dönemlerl-de ortaya çıkmış bulunan, son derece farklı felsefî akım ve görüşlerln genel adıdır.

Söz konusu görüş ve akımlar, genellllkle şöyle sıralanır :

1) Ortaçağ ***skolastik***'inde, ***nominalizm***-in karşısında yer alan gerçekçlllk, evrensel olma tartışmasında, genelin, genel kavramların gerçekten varolduğu iddiasındaydı. ***Platon***'un idea'lara dayanan gerçekçillk anlayışına göre ise, ***genel olan***, hem nesneden önce ve nesneden bağımsız olarak, hem de insan b'llncinden bağımsız olarak, yani tanrı fikrinde vardır. Görülüyor ki, bu gerçekçilik, mahiyetl itibariyle nesnel-idealizmin bir biçimidir. Gerçekçilik, kendisine ***Akinolu Toma***'nın (St. Thomas) kazandırdığı ılımlı çehreyle bugün hâlâ ***Yeni-Tomacılık***'ın önemli bir köşe taşıdır.

2) Yeni-Tomacılık'ın ve katollk kllisesinin bilgi teorisl Bu teorlnln savunucuları, nesnel gerçeğin insan bllinci dışında da varolduğunu kabul ettikleri için bu görüş, öznel-idealizmden ayrılır. Yenl-Tomacılar. bllgi teorlsi açısından ele aldıkları gerçekçlllği, dlyalektik maddeciliğin karşısına koyarlar ve savundukları bu görüşün, dlyalektik maddeciliğln idealizmi altetmesine karşı gerçek blr almaşık olduğunu öne sürerler. Ancak bu gerçekçilik, aslında nesnel-idealizmln bir biçimlnden başka blr şey değildir; çünkü bu görüşe göre, nesnel gerçek, insan bilincinden bağımsız olmakla birlikte, manevl varlık tarafından belirlenlr; bu manevi varlık ise tanrıdan kaynaklanmaktadır. Buradan görülmektedir ki, gerçekçilik kavramı, bu bilgi teorisinin ldeallst karaktarlni meskelemeye yaramaktadır.

3) Yenl burjuva felsefesinde, bllgi konusunun nesnel, somut varlığının, bilgi edinen özneden bağımsız olduğunu kabul eden bilgi teorlsi öğretllerlne verilen ad... Ancak bu öğretiler, bilgisi edinllen nesnenin idealist açıdan mı, yoksa maddecl açıdan mı ele alındığı sorusunu karşılıksız bırakırlar, ya da bu soruyu, ldeallst ve maddeci anlayışların karışımından elde ettikleri bir uzlaşmayla yanıtlamaya çalışırlar. Kendisine eleştirici gerçekçilik adını da veren bu gerçekçilik, savunucuları arasındakl bazı düşünürlerin maddeciliğe olan eğilimlerlne karşın, sonuçta nesnel-idealizmln çerçevesi için-***Hartmann, Külpe, Becher, Bavink, Thıısen*** de kalmıştır. Önde gelen temsilcileri, ***E. v.***

ile yeni *ontoloji*'nin temsilcilerinden *N. Hartmann* ve *Jacoby*'dir.

4) Çocuksu *gerçekçilik* denince de, felsefe düzeyinde dile getirilemeyen, pek çok kimsenin kendiliğinden-maddeci çocuksu görüşleri anlaşılır. Bunlar, maddi dünyanın nesnel gerçek varlığını benimseyen, ancak, bu dünyanın ne varlığında, ne de öğrenilmesinde tartışılacak varlığında, ne de öğrenilmesinde tartışılacak herhangi bir sorun görmeyen görüşlerdir. «Tımarhanede ya da idealist filozofların yanında öğrenim görmemiş olan her sağlıklı insanın «çocuksu gerçekçilik»i, eşyaları, çevreyi ve dünyayı duyumlarımızdan, bilincimizden ve benliğimizden, kısacası, insandan bağımsız birer varlık olarak kabul etmekten ibarettir.» *(Lenin)* Bu gerçekçilik, insanın pratikte edinilmiş deneyimlerinin bir ifadesi olup, teorik yönden temelledirilmemiş maddeci bir felsefenin ilerlemesini sağlayacak başlangıç noktalarını oluşturur. Asıl zayıf yanı ise, öz ile fenomenin özdeştirilmesidir.

gereksinim yada **ihtiyaçların sosyal içeriği** (Fr. contenu social des besoins) Gereksinim sözcüğü, insanların, insan gruplarının -yani sınıfların- yada bir bütün olarak toplumun, doğasal ve toplumsal hayat -yani varoluş- koşullarıyla olan özgül ilişkilerini dile getirir.

Bu ilişkiler, insanların doğasal ve toplumsal yaşam koşullarını kavramalarından ve onları amaçları doğrultusunda kullanmalarından ibarettir. Gereksinimler her zaman somut ve tarihsel olarak, bir yandan mevcut sosyo-ekonomik kuruluş tarafından, öte yandan bu sosyo-ekonomik kuruluşun üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından ve nihayet bunlara dayanan temel sınıf çıkarları tarafından belirlenirler. Gereksinimler, üretim, daha geniş anlamıyla toplumsal faaliyetler tabanı üstünde ortaya çıkarlar ve çalışmanın özne Itici gücü ve her türlü faaliyetin güdüsü olarak etki yaparlar. Tarihsel bakımdan belirli ve somut olan mevcut gereksinimler, her üretim faaliyetinin asıl nedeni olan insan gereksinimlerini giderirken, bir yandan da yeni gereksinimler yaratır. İnsan gereksinimleri çok çeşitli olup, gittikçe karmaşıklaşma ve evrenselleşme eğilimi gösterirler. İnsan gereksinimleri, bireysel tüketim alanlarıyla, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin geliştirilmesiyle, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla ve bireysel becerilerin ve yeteneklerin arttırılmasıyla, bilgilerin derinleştirilmesiyle, kültür ve fikir yaşamının geliştirilmesiyle vb. ayrı ayrı ilgilidir. Kapitalist toplumda gereksinimleri, herşeyin belirleyici olan, sermayenin daha çok kâr sağlama emellerine uygun olduğu ölçüde geliştirilir ve giderilirler; ne var ki, bunun yanısıra emekçi kitlelerde, sınırsız bir bolluk, özgürlük, sınırsız tüketim özgürlüğü ve güvence altına alınmış bir gelecek görüntüsü yaratmak için, gereksinimler çarpıtılır ve saptırılır, yapay olarak artırılır. Bu da emekçi kitlelerini fikirsel olgunluğa erişmekten alıkoyar; onların emperyalist sisteme daha da bağımlı duruma gelmelerine yol açar. Sosyalist toplumda emekçilerin artan maddi ve kültürel gereksinimlerinin karşılanması, sosyalist toplumun ve üretimin baş hedefidir. Bu hedefler, henüz sosyalizmin temellerinin atıldığı ve sosyalist üretim ilişkilerinin ancak adım adım başarıya ulaştığı aşamada, birçok alanda gerekli önkoşulların yaratılmasından sonra gerçekleştirilebildiği halde, gelişmiş sosyalist topluma geçişle birlikte, insan gereksinimlerinin daha kapsamlı olarak giderilmesi hedefini, sosyalist ekonominin odak noktasına getirmek olanaklı olur. Bu aşamada, gereksinimleri sosyalist yaşam tarzının temellerine ve içeriklerine uygun şekilde yeniden düzenleyerek sosyalist kişiliklerin geliştirilmesi ve onların topluluğun çıkarları doğrultusunda aktif olarak harekete geçirilmesi sağlanır. Sosyalizm, özellikle kişiliğin her yanıyla geliştirilmesine ve anlamlı, insan onuruna yaraşır bir yaşamın gerçekleştirilmesine olanak tanıyan ve sosyalist toplumun daha yüksek bir gelişim düzeyine çıkmasına katkıda bulunacak olan gereksinimleri öncelikle destekler ve teşvik eder.

görecell (Fr. relatif) Koşullu, bir şeye bağımlı, sınırlı olan. Mutlak karşıtı.

Nesnel gerçekteki nesnelerin, süreçlerin vb. varlıklarının ve mahiyetlerinin başka nesnelerle, süreçlerle vb. bağıntılı olduğunu, onlar tarafından koşullanmış ya da belirlenmiş olduğunu, yani bilgilerin koşullu olup, ancak başka bilgilerle birlikte geçerli olabilecekleri nesnel olgusunu dile getiren felsefi kavram...

Görecelilik, yalnızca görecell'yi değil aynı zamanda mutlak'ı da içerir; mutlak ile göreceli diyalektik bir bütünlük oluştururlar.

gözlenim yada **gözlemlemenin önemi** Gözlemleme, insan etkinliğinin, bilgi edinme sürecinde büyük rol oynayan özel bir biçimidir.

Gözlemleme, pratik ve teorik faaliyet biçimlerini birbirlerine bağlar. İleri derecede gelişmiş hayvanlarda rastlanan gözlemlemenin ön-basamaklarından biri, yön bulma refleksi ve buna bağlı olan iç-güdüsel davranıştır. Gözlemleme bu temel üzerinde, toplumsal faaliyetin özel bir biçimi olarak, toplumsal çalışma süreci, maddi nesnelere ve onların değerlendirilmesine ilişkin özelliklerin, bağlamlılıkların ve etkileme biçimlerinin sürekli olarak algılanmasını, yani gözlemlenmesini gerektirir. Başlangıçta, çalışma sürecinin bir parçası olan gözlemleme, gitgide bağımsızlaşmış ve bilgi edinmeyle birlikte bilimler de gelişince, özel bir faaliyet biçimi olup çıkmıştır. Gözlemleme *aktif* bir faaliyettir nesnenin pasif bir şekilde algılanması değildir; gözlemlenen nesnenin bilerek seçilmesini, hedefin ve gözlemleme programının saptanmasını ve sonuçların teorik bir zemin üzerinde değerlendirilmesini gerektirir. Gözlemleme *deney*'siz olmaz; ne var ki, gözlemleme, nesne üzerinde doğrudan pratik bir etki yapmadığı için deneyden farklıdır.

Nesnenin gözlemlenmesi sırf duyu organları aracılığıyla yürütülüyorsa, buna araçsız gözlemleme denir; işe teknik aygıtlar (mikroskop, teleskop vb). karıştırılırsa, o gözlemleme araçlı bir gözlemlemedir. Modern bilimlerin bilgi edinme sürecinde, insanların duyu organlarının gücünü artıran ve enformasyonların dönüştürülmesini sağlayan teknik aygıtlar aracılığıyla yapılan araçlı gözlemlemenin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Gözlemleme, nesnel gerçekteki, nesnelere değil de, gözlemi yapanın kendi düşüncesine, davranışına vb. yönelikse, buna kendikendini gözleme denir. Bu gözlem tipi, pisikolojide ve hatta toplumbilimde önemli bir yer tutar.

H

haberleşme (Fr. ve İng. communication) Dinemik sistemler yada bunların yan sistemleri arasında karşılıklı enformasyon iletişimiyle sağlanan bağlantı.

Haberleşme, yani haberlerin, bilgilerin karşılıklı aktarılması, toplumsal yaşamın, insanların toplum içinde birlikte yaşamalarının ve çalışmalarının zorunlu bir sonucudur. Toplumsal bir olay olarak, daima insanların grup halinde çalışmaları, kooperasyonu anlamına gelen maddi üretimin, yalnızca vazgeçilmez bir koşulu değil, aynı zamanda insanların topluluklar -sınıf, devlet, ulus, aile, iş grubu, parti, vb.- içindeki her türlü ortak çalışmasının ve yaşamasının da zorunlu bir parçasıdır. Haberleşmenin işlevi, maddi üretimin nesnel gereklerine ve somut-tarihsel biçimine uyan, bilinçli ve amaçlı insan davranışını sağlamaktır. Haberleşme, insanın çokyanlı toplumsal ilişkilerini üretmez, ancak onları belirleyen maddi toplumsal koşullara uygun olarak, insanlar arasındaki bağları güçlendirir. Haberleşmenin ***toplumsal bilinç***'in bir uğrağı olarak ortaya çıkışı, biçimi ve mahiyeti bakımından, maddi düzeyde koşullanmıştır. Çalışmayla doğmuş, çalışmayla gelişmiştir; varlığı ve etkisi maddi taşıyıcılarına (örneğin *dil*'e) bağlıdır ve içeriği bakımından maddi gerçeğin bir yansısıdır.

hakikatin maddeci anlayışı (Fr. conception matérialiste de la vérité) Hakikat, bilginin, bilgisi edinilen nesneyle tam uygunluğunu ve tam çalışmasını dile getiren felsefi kategoridir.

Hakikat sorunu, felsefi düşüncenin tarihi boyunca idealizm ile maddecilik arasındaki savaşımın odak noktası olmuştur. İdealizm, genellikle biri nesnel-idealist, (diğeri ise öznel-idealist olan iki hakikat anlayışı ortaya koymuştur. Nesnel-idealist görüşte, kendi başına buyruk, bağımsız, fikirsel bir varlık durumuna gelen hakikate, yer yer ahlâksal değerler de yakıştırılmış *(Platon* ve *Husserl)*, yada hakikate, fikirsel nesnelerin bir özelliği gözüyle bakılmıştır *(Balzano*'ya göre «kendinde önermeler»; *Hegel*'e göre «mutlak Idea»). Öznel-idealist anlayış ise, hakikati öznenin alanına kaydırır ve onu bilinç içeriklerinin uyumu diye açıklar *(Berkeley, Hume* ve bu geleneğin bir devamı olan ***pozitivism***).

Maddecilik, hakikati, çeşitli gelişim basamaklarında her zaman bilgisi edinilen nesne ile bilgi'nin çakışması olarak görmüştür. Maddeci bir hakikat anlayışının bu ilk biçimlerin ilkesi, daha ilkçağda *Aristoteles* tarafından ortaya atılmıştı.

Ancak bu sorun, kapsamlı bir şekilde ilk kez diyalektik ve tarihsel maddeciliğin getirdiği temeller üzerinde ve bilgi teorisine dayanılarak kavuşturulmuştur. Diyalektik maddecilik açısından hakikat, yukarıdaki tanımın da belirttiği gibi, edinilen bilginin, bilgi nesnesiyle uygunluk halinde olması, bilgisi edinilen nesne ile bilginin çakışmasıdır. Eğer bilgiyi, onun çeşitli biçimlerini (duyumsal bilgi ve rasyonel bilgi) gözönünde tutarak ele alacak olursak, yani bilgiyi, gerek bilgi edinmeye yardımcı olan değişik *imge*'ler açısından gerekse bu imgelerin bilgi edinme sürecindeki rolleri açısından inceleyecek olursak, bu genel saptamayı biraz daha belirgin hale getirmek gerekir. Aslına-uygunluk sorunu, imgelerin çeşitli oluşma tarzlarına göre, değişik biçimlere bürünür: Duyumsal imgeleşme biçimleri dolaysız karakterleriyle ve oluşumlarının tabi olduğu yasal düzenliliklerle koşullanmış olup, mahiyetleri gereği, yansıttıkları bilgi nesnesiyle her zaman uygunluk gösterirler; bunlar, nesnel gerçeğin nispeten aslına-uygun yansılarıdırlar; bu nedenle de kolay kolay yanlış olamazlar. Böylece, bilgi edinmenin bu düzeyinde, aslına-uygun olan imgelerle, aslına-uygun olmayanlar arasında bir ayırım yapmak zorunluğu henüz yoktur; ayrıca algının doğruluğundan söz etmenin de aslında hiç bir anlamı yoktur. Aslına-uygun imgeleri, aslına-uygun olmayan imgelerden ayırdetme sorunu, ilk kez rasyonel bilgi düzeyinde ortaya çıkar; çünkü bu aşamada bilgi, nesnel gerçekle olan doğaysız bağıntısını koparır, araçla, dolaylı olarak edinilmiş bilgiye dönüşür, doğrudan olma karakterini yitirir.

Rasyonel bilginin araçlı, dolaylı karakteri, uslamlama yetisinin, soyutlama ve genelleştirme faaliyetlerinin sonuçlarından yararlanarak ve duyum verilerinden elde edilen malzeme sayesinde oluşan ***kavram***'larla isimler yapıp, bu kavramları birbirleriyle çeşitli şekillerde bağlamak suretiyle ***önerme***'ler ortaya koyabilmesinde dile gelir; ve bu dolaylı karakteri yüzünden, önermeler biçiminde ortaya çıkan bilgilerin gerçeğe uygun olmaları da olmamaları da olanaklıdır.

İşte bu aşamada, aslına-uygun önermeler ile aslına-uygun olmayan önermeler arasında net bir ayırım yapmak kaçınılmaz olduğu kadar, bu önermelerden yapılan önerme bağları arasında da ayırım gözetmek gerekir; bu ise, onların doğruluk ve yanlışlıklarının saptanmasıyla olanaklıdır. Algıların tersine olarak, önermeler doğru ya da yanlış olabilirler; bu nedenle hakikat (doğruluk) kavramı burada açık ve net bir anlam kazanır; ve doğruluk ile yanlışlık ilişkileri, bilgi teorisinin zemini üzerinde for-

mel mantık tarafından araştırılabilir.

Sonuç olarak hakikat (doğruluk), bilginin, yansıyan gerçeğe genel uygunluğunun özel bir biçimi olarak belirmektedir. Bu uygunluk, önermeler ve bunlar üzerinde kurulan bilgi biçimleri için de geçerli olup, bu önermelerin, ifade edilen nesnel olguyla çalışması diye tanımlanır.

Marksçı yazında hakikat kavramı, çeşitli bilgi biçimleri arasında bir ayırım gözetmeksizin, çoğunlukla bilginin tümü için kullanılır. Ancak bu, belirli ilişkiler ve sınırlar içinde kalmak koşuluyla olanaklıdır; çünkü bilgi teorisine dayanan, mantıksal ve ayrıntılı bir araştırma söz konusu olduğunda, bilgi ile hakikat arasındaki genel uygunluğu kesinlikle ayırdetmek gerekir.

Hakikat sorununun iki belirgin yanı vardır: «1) Nesnel bir hakikat var mıdır? Yani insanın tasarımları içinde, özneden bağımsız olan, insana da, insanlığa da bağımlı bulunmayan bir içerik var mıdır? 2) Eğer varsa, nesnel hakikati dile getiren insan tasarımları, bu nesnel hakikati bir defada, bütünüyle, koşulsuz ve mutlak olarak mı yansıtabilirler, yoksa yaklaşık ve göreceli olarak mı dile getirilebilirler? Bu ikinci soru, mutlak hakikat ile göreceli hakikat arasındaki bağın ne olduğu sorusudur.» *(Lenin)* Marksçı-Leninci bilgi teorisinin nesnel hakikatten anladığı, insana yada insanlığa bağlı olmayan, tersine, nesnel gerçeğin aslına-uygun yansısı olduğu için, nesnel gerçeğin aslına-uygun yansısı olduğu için, nesnel bir içeriğe sahip bulunan ve önerme, teori, vb. biçimlerinde formüle edilen bilgidir.

Mutlak hakikat ile göreceli hakikat arasındaki ilişkide, bilginin tarihsel karakteri dile gelir. Bilgi edinirken nesnel hakikate ulaşırız, ancak elde edilen bu hakikat, nihal, ebedi, mutlak bir hakikat değildir; çünkü, hakikatin öğrenilmesi, düşüncenin, bilgisi edinilen nesneye sonsuz bir yaklaşım sürecinde olması demektir; bu süreç içinde nesne, gittikçe daha derinden, daha tam öğrenilir. Bu nedenle mutlak hakikatin öğrenilmesi, yeni göreceli hakikatlerin öğrenilmesiyle yürüyen sonsuz bir süreçtir.

Göreceli hakikat, nesnel gerçekle, belirli bir sınır içinde ve belli bir kesinlikle çakışan bilgidir; mevcut bilgi edinme koşullarına bağımlı olduğu için, göreceli unsurlar içerir ve bilginin gelişip derinleşmesiyle birlikte değişmek zorundadır. Ancak, her göreceli hakikat, bir yandan nesnel gerçeğin kendisine uygun bir yansısı olduğu için de mutlak hakikatin öğelerini içerir.

İnsan bilgisi, göreceli hakikat yardımıyla, mutlak hakikate gitgide daha çok yaklaşır, ancak asla tam olarak varamaz; çünkü: «Herşeyi kapsayacak doğa ve tarih bilgisini ilk ve son kez noktalayan bir bilgi sistemi, diyalektik düşünmenin temel yasalarına aykırı düşer; ancak bu arada olanaksız değil, tam tersine olanaklı olan, bütün dış dünyaya ilişkin sistemli bir bilginin kuşaktan kuşağa dev ilerlemeler yapabileceğidir» *(Engels)*.

Hakikatin tanımında, üzerinde kesinlikle durulması gereken nokta, hakikatin (doğruluğun) *ölçüt*'üdür. Hakikatin tanımı, hakikatin ne olduğunu belirtir, hakikatin ölçütü ise, önermelerin, vb. doğruluk ve yanlışlıklarının nasıl araştırılıp incelenece-ği sorusuna tekabül eder. Hakikatin en son tahlildeki ölçütü, -kanıtlama, tümdengelim, indirgeme, çıkarsama yöntemleri gibi- her türlü hakikati arama yönteminin dayanağı olan, dolaysız olarak bu yöntemlerin özünde yatan *pratik*'tir.

halk kitleleri (Fr. masses populaires, İng. masses of people) : Tarihsel maddeciliğin, bir toplumdaki emekçi sınıfları ve katmanları ve bunların yanı sıra - o toplumdaki nesnel-tarihsel konumları ve rolleri nedeniyle - ilerici tutum ve davranış içinde bulunan sınıfları ve katmanları kapsayan kavramı.

Halk kitleleri kavramı, tarihin akışı içinde değişip gelişen bir kategoridir. Bu kavram, her zaman gerek belirli bir sosyo-ekonomik kuruluşla ve bu kuruluşa özgü toplumsal yapıyla ***bağlamlılık*** içinde, gerekse söz konusu toplumdaki ve ülkedeki tarihsel gelişmenin somut akışıyla bağlamlılık içinde ele alınmalıdır.

Sınıflı toplumlarda, halk kitleleri kavramının kapsamına çeşitli toplumsal sınıflar girer. Gerçi, halk kitlelerinin sınıfsal bileşimi sürekli bir tarihsel değişim içindedir ama, onların belirleyici çekirdeğini, her zaman, maddi ürün üreticisi olan emekçi kitleleri oluşturur. Bu çekirdek, halkın büyük çoğunluğunu kapsar ve toplumsal ilerlemeden yana olan toplumsal katmanların tümünü çevresinde toplar. İşte bu yüzden, belirli tarihsel koşullar altında, emekçi olmayan sınıfların -örneğin, toplumun ilerici hareketine katıldığı sürece burjuvazinin- da halk kitlelerinden sayıldığı olur.

Halk kitleleri, tarihin yaratıcısı ve ana gücüdür; çünkü halk kitlelerinin üretim faaliyeti, toplumun yaşamsal gereksinimlerini sağlar; toplumsal gelişme için gerekli olan maddi koşulların tümünü yaratan da yine onlardır. Halk kitleleri, yaratıcı-üretici ve devrimci faaliyetleriyle toplumsal gelişmenin sonucu belirleyici etkenidir. Onların verdiği sınıfsal savaşım olmaksızın toplumsal gelişme ve özellikle sosyalist devrimler düşünülemez. Hele ***üretim güçleri*** ile ***üretim ilişkileri*** arasındaki çatışmanın toplumsal düzende bir devrimi zorunlu kıldığı dönemlerde, toplumsal ve ulusal kurtuluş savaşları gibi haklı savaşlarda halk kitlelerinin aktif ve yaratıcı rolü her zamankinden daha büyük bir önem kazanır. Halk kitlelerinin kültüre yaptıkları olağanüstü katkıya paha biçmek olanaksızdır; hem kültürün tümü için gerekli olan temelleri, hem de kültürel gelişmenin koşullarını yaratırlar, böylelikle sanatsal yaratıcılıklarıyla, sanatçılara ve yazarlara yol gösterir, onlara esin kaynağı olurlar; bilimin ve sanatın gelişimini sağlayan pek çok değer ve yetenek, halkın bağrından çıkar.

Uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda, halk kitlelerinin yeteneklerini eksiksiz geliştirmeleri olanaksızdır; çünkü bu kitleler, kendilerini sömüren egemen sınıf tarafından ekonomik, politik, düşünsel ve manevi baskı altında tutulurlar. Kapitalist toplumlarda ve özellikle devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizmde kitleler, ekonomik yönetimde söz sahibi olabilecek her türlü konumdan ve politik faaliyetten yoksun ve uzak tutulurlar. Ne var ki, tüm bu önlemler, toplumsal gelişmenin ilerleyişi ve sınıf savaşımının akışı içinde, yaratıcı halk kitlelerinin toplumsal yaşamın ağırlıklarını gitgide artan ölçüde duyurmalarına engel olamamaktadır.

Toplumun önünde duran sorunlar, ne denli dallanıp karmaşıklaşır ve bu sorunların çözümünü sağlayacak değişmeler ne denli köklü ve derin olurlarsa, o denli büyük insan kitleleri, bilinçli yaratıcılar olarak tarih sahnesinde boy gösterirler. Toplumsal gelişmenin düzeyi ne denli yüksekse, halk kitlelerinin bilinçli ve örgütlü faaliyette bulunma olanakları da o denli artar. Sosyalist devrimde ve sosyalist toplumun kurulma süreci içinde halk kitlelerinin bilinçli toplumsal faaliyeti yeni bir karakter kazanır ki, bu karakterin temelini, üretim araçları üzerindeki sosyalist mülkiyete dayanan yeni sınıf ilişkileri oluşturur. Sömürünün ortadan kaldırılmasında ve uzlaşmaz sınıfların ve katmanların temel çıkarları arasındaki çelişkinin giderilmesinden sonra, halk kitlelerinin çalışması da tam anlamıyla bilinçli bir yaratıcılığa dönüşür. Böylece yeni bir çalışma anlayışı gelişir ve bu, en belirgin ifadesini sosyalist topluma özgü kollektif çalışmada, sosyalist yarışmada ve yenilikçilikte bulur. Halk kitlelerinin bilinçli, dönüştürücü faaliyetinin temelini, işçi sınıfının bilimsel dünya görüşü olan ***Marksçı-Leninicilik*** oluşturur. Halk kitlelerinin tarih içindeki belirleyici rolü, işçi sınıfının ve onun ***Marksçı-Leninci parti***'sinin önderliğinde, gittikçe daha zenginleşen, daha derinleşen ve pek çok yeni özelliklerle bezenen bir içerik ve kapsam kazanır.

1) Sosyalist topluma geçiş, «daha öncesine kıyasla, onlarca, yüzlerce kat kat daha çok insanın, yeni bir ekonomik yaşam ve devlet kurmak için işe koyulmaları demektir» *(Lenin)*.

2) Halk kitlelerinin faaliyeti, o ana değin görülmedik bir ölçüde, bilinçli ve örgütlü bir faaliyet düzeyine erişir.

3) Sosyalizm-öncesi toplumlarda, genellikle yalnız maddi değerlerin yaratıcısı olan halk kitlelerinin faaliyeti, sosyalist toplumda toplumsal yaşamın her kesimine uzanır.

4) Üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine dayanan sosyalist toplumda halk kitleleri, maddi üretimin ve tüm toplumsal yaşamın yönetimine doğrudan doğruya ve çeşitli biçimlerde katılırlar, yani kısacası,

kendi yazgılarının belirleyicisi olurlar.

5) Sosyalizmde ***bedensel çalışma ile zihinsel çalışma*** arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılması, halk kitlelerinin fikri yeteneklerinin çokyanlı gelişmesini sağlar, bunlar, toplumdaki manevi değerlerin yaratılmasına ve geliştirilmesine gitgide daha büyük ölçüde katılırlar.

halkın politik ve manevi birliği (Fr. unité politique et morale du peuple, İng. political and moral unity of the people) Sosyalist toplumdaki sınıf ilişkilerinin, sosyalist üretim ve mülkiyet ilişkileri temeline dayanan yeni karakterini, yani sınıfların ve katmanların belirleyici politik, ekonomik, fikirsel, manevî ve toplumsal çıkarlarının ve hedeflerinin biribiriyle uyumlu oluşunu dile getiren toplumbilim teorisi kavramı.

Halkın politik ve manevi birliğinin en belirleyici dayanağı, ***kooperatif köylüleri sınıfı***'yla sosyalist aydınlarla ve diğer emekçi katmanlarla bağlaşıklık halindeki işçi sınıfının iktidarıdır. Sosyalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeni karakteri, tüm toplumsal ve politik güçlerin, işçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin öncülüğünde sosyalist toplumun kurulmasında birlikte hareket etmelerinde, işçi sınıfının, kooperatif köylüleriyle, aydınlarla ve toplumun diğer emekçi katmanlarıyla her gün daha sağlamlaşan bağlaşıklığında. sosyalist devletin halkın politik örgütü olarak faaliyet göstermesinde ve sosyalist demokrasinin gelişmesinde ifadesini bulur. Halkın politik ve manevi birliği, sosyalist toplumun gelişiminin önemli bir itici gücüdür ve sosyalist toplumun kapitalist toplum karşısındaki önemli üstünlüklerinden birini dile getirir.

Halkın politik ve manevi birliğinin gelişmesinin önkoşulu, işçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin öncü rolünün gitgide artmasıdır. Bir yandan tek tek sınıfların ve onun partisiyle olan ilişkileri, öbür yandan yine bu sınıfların gerek devletle, gerekse kendi aralarındaki ilişkileri sıkılaştıkça ve sosyalist bilinç, emekçilerin eylemini ve onların toplum içindeki faaliyetlerini, gittikçe artan ölçüde belirledikçe, halkın politik ve manevi birliği de gittikçe gelişir ve güçlenir.

Halkın politik ve manevi birliğinin gelişip güçlenmesini sağlayan ideolojik dayanak, gitgide tüm halkın dünya görüşü olarak benimsediği ***Marksçılık-Leninçilik***'tir. Halkın politik ve manevi birliğinin tarihsel önemi, sınıf farklarının azalması ve bu farkların komünist toplumda ortadan kalkması için, önemli toplumsal, politik, ideolojik ve sosyo-psikolojik önkoşulları hazırlamasıdır.

hareketin maddeci anlayışı (Fr. conception matérialiste du mouvement) Diyalektik maddeciliğe göre hareket, maddenin varoluş biçimi, ayrılmaz özelliğidir.

Felsefede hareket kavramı, bir soyutlamadır ve «salt yer değiştirmeden, düşünce düzeyine değin, evrende oluşan tüm gelişmeleri ve süreçleri», ortak, evrensel ayırdedici özellikleri açısından yansıtır. Genel anlamda hareket ***değişme***'dir. Hareket ve madde birbirlerinden ayrılamazlar. ***Hareketsiz madde, maddesiz hareket yoktur.*** Hareket, maddenin varoluş biçimi olarak, mutlaktır, yani tıpkı madde gibi, yaratılamaz ve yokedilemez. Bu gerçeğin fiziksel ifadesinin niceliksel yanı enerjinin sakınımı yasasında, niteliksel yanı ise, bir hareket biçiminin niteliksel değişik yeni hareket biçimlerine geçebilmesi özelliğinde dile gelir. Her somut hareket biçimi görecelidir. Her maddi cisim, sonsuz evrenin bir parçası olarak, sonsuz sayıdaki hareket biçimlerine katılır ve maddenin mahiyeti ve yapısı, gerek maddenin hareketi, gerekse bu hareket ile göreceli duraganlık durumu arasındaki ilişki tarafından belirlenir.

Maddenin hareketi, ***kendikendine hareket***'tir, yani kendi dışında bir ilk hareket-ettiriyice gerek duymaz; hareketin kaynağı, maddenin her türüne ve biçimine özgü olan iç çelişkilerdir. Hareketin kendisi de çelişkiler içerir; hareket her zaman süreklilik ile kesikliliğin bir bütünlüğünü oluşturur. Hareketin özel bir biçimi de ***gelişme***'dir; gelişmenin ayırdedici yanı ise, niteliksel yeni nesneleri, vaoıları ve yasal düzenlilikleri ortaya çıkarmasıdır.

hedef (Fr. objectif, İng. objective) Düşünme yoluyle önceden tahmin edilen bir durumun, bir gelişmenin göreceli olarak son bulduğu nokta.

Bu nokta insanların kararlı eylemleriyle, bir olanaklar alanı içinden seçilir (hedefin böylece seçilmesi, hedefin ***nitelikçe*** belirlenmesidir) ve insanların dönüştürücü eylemi ve arzuları bu noktaya doğru yönlendirilir (böyle bir saptama hedefin ***nicelikçe*** belirlenmesidir.)

Hedefin saptanması, her zaman belirli amaçlara yönelik olan insan faaliyetinin vazgeçilmez bir öğesidir. Faaliyetin, zihinde önceden, tasarlanmış sonuçları olan hedeflerin, gerek yönlendirici, gerekse motivasyon sağlayan bir işlevi vardır.

Somut hedeflerin saptanması yaratıcı bir süreçtir. Böyle bir süreç, gerek somut olanaklar içinden bir seçim yapılabilmesi, gerekse amacı gerçekleştirecek uygun, elverişli araçların bulunabilmesi için, hedefin bağlı olduğu faaliyet alanının nesnel koşullarının belirli bir bilgisinin varlığını, özellikle de bu faaliyet alanının tabi olduğu yasal düzenliliklerin bilinmesi gerektirir.

İnsanların hedef seçmeleri toplumdaki nesnel ilişkilere bağlıdır ve özellikle çıkarlar ve gereksinimler tarafından belirlenir. Sınıflı toplumlardaki toplumsal hedefler, kaçınılmaz olarak sınıfsal bir karakter taşır ve belirli sınıfların çıkarlarını ve gereksinimlerini dile getirirler.

Hegelciliğin maddeci açıdan görünümü Hegelcilik, Hegel'in felsefesine doğrudan doğruya bağlanarak ortaya çıkmış olan felsefe okullarının ve görüşlerinin tümüne verilen addır.

Dar anlamda Hegelcilik denince, Hegel'in kendi öğrencileri ve takipçileri tarafından geliştirilen ve 1848'e değin süren Hegelci okul anlaşılır. Başlangıçta kendi içinde, bir ölçüde bir bütünlük gösteren bu okul, 1835'ten itibaren ***eski-Hegelciler*** ve ***yeni-Hegelciler*** diye ikiye ayrıldı. ***Sağ Hegelciler*** de diyebileceğimiz eski-Hegelcilerin arasında ***Göschel, Gabler, Hinrichs*** vb'ni sayabiliriz ***Sol Hegelciler*** de diyebileceğimiz yeni-Hegelciler arasında ***Strauss, Bauer, Ruge*** ile birlikte ilk gelişim aşamalarında bu çerçeveye sokabileceğimiz ***Marx***'ı ve ***Engels***'i sayabiliriz. Eski-Hegelciler, Hegel'in sistemine sımsıkı sarıldıkları halde, yeni-Hegelciler Hegel'in diyalektik yöntemine, o dönem Almanyasındaki tanrıbilimini o dönem Almanyasındaki tanrıbilimini ve politik durumu eleştirmelerini sağlayan bir araç, büyük bir kazanım gözüyle bakıyorlardı. Yeni-Hegelci felsefe, «yükselmekte olan radikal burjuvazinin felsefesiydi» ***(Engels)***, Almanya'da 1848 burjuva devriminin fikirsel hazırlığında bu felsefenin büyük katkısı vardı; ne var ki tamamen burjuva düşüncesi çerçevesi içinde kaldı. Marx ve Engels yeni-Hegelcilerin öznel-idealist görüşlerini «Kutsal Aile» adlı yapıtlarında etkili bir şekilde eleştirdiler.

Geniş anlamda çeşitli ülkelerde ***Hegel***'le bağıntılı olarak ortaya çıkan, -örneğin İngiltere'deki ***Anglo-Hegelcilik***, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki St. Louis Hegelci hareketi, İtalya'daki Hegel rönesansı ***(Croce ve Gentile)*** ve Almanyadaki Yeni-Hegelcilik gibi- felsefi akımları da Hegelcilik olarak tanımlayabiliriz.

Yeni-Hegelcilik, özellikle emperyalizmin yüzyılımızın yirmili ve otuzlu yıllarında etkili olan felsefesinin tipik bir yönelimidir. Önde gelen temsilcileri ***Lasson, Kroner, Glockner*** ve diğerleridir. Bunlar Hegel'den yola çıkarak irrasyonel bir dünya görüşü kurmayı kurmayı denemişler, böylece, emperyalist Alman burjuvazisinin [illegible] alanındaki bunalımına bir çıkış yolu bulmayı amaçlamışlardır. Bu yönelim, aynı zamanda Marksçılık-Leninçiliğe felsefi düzeyde karşı çıkma çabasını içermekteydi. Yeni-Hegelcilik [illegible] hareketinden dönenlerin ve revizyonistlerin, Marksçı-Leninci dünya görüşüne karşı vaatlandıkları bir dayanak olmuş, diyalektik ve tarihsel maddeciliği çürütme [illegible]larında kullanılmıştır. İrrasyonel karakteri nedeniyle, faşist ideolojinin hazırlayıcısı olmaktan başka bir işe yaramadığı kanıtlanmıştır.

hilozoizm (Fr. hylozoisme, İng. hylozoism) : Tüm maddî dünyanın canlı olduğunu ve ruh taşıdığını ileri süren felsefe görüşü.

Hilozoizm, İlkçağ Yunan felsefesinde ortaya çıkmış -***Thales, Anaksimandros, Anaksimenes***- ve felsefenin gelişimi içinde, sık sık maddeciler tarafından -***Toland, Spinoza, Diderot***- özellikle, bilinçin idealistler tarafından mutlaklaştırılma çabalarına kar-

şı kullanılmıştı. Divalektik ve tarihsel maddecilik, hilozoizmi tarihsel olarak koşullanmış, olgunlaşmamış ve özce ***antropomorfizm***'e dayalı bir görüş olarak değerlendirir.

homomorfi (Fr. homomorphie, İng. homomorphy) Sözcük anlamıyla, andırır biçimlilik. Yani sistemlerin, nesnelerin, teorilerin, yapıları bakımından biribiriyle çakışması, birbirini andırması olayı.

İzomorfi denince iki sistemin öğelerinin ve ilişkilerinin karşılıklı olarak birbirlerine açık-seçik tekabül etmesi anlaşılır; bir sistemin öğeleri, ilişkileri vb. ile diğer sistemlerin öğeleri, ilişkileri vb. arasında açık-seçik bir andırırlık varsa, yani bir sistemin yapısı, diğerinin yapısı içinde yaklaşık bir karşılık bulabiliyorsa, -örneğin arazi ile haritası arasındaki ilişki- o sistemler homomorf'tur. Homomorfi kavramı, sibernetik için, giderek bilim için büyük bir önem taşır. ***Bilgi teorisi***'nde, imge ile imgeleşmiş olanın uygunluğunu ifade eder. Nesnel gerçeğin insan bilincindeki teorik yansısı, toplumsal bilgi edinme sürecinin akışı içinde tam bir izomorf imge durumuna gelmesi olanaksız olan, ancak izomorf bir imgeye gittikçe daha çok yaklaşmaktan da geri kalmayan homomorf bir imge olarak tanımlanabilir.

hukuk anlayışı (Fr. conception du drolt) Hukuk, insanın davranışlarını düzenlemek için, devlet tarafından saptanmış normlar sistemidir.

Bu normlar sisteminde, mevcut mülkiyet ilişkilerine uygun olarak, ekonomik ve politik egemenliği elinde tutan sınıfın temel çıkarları, bağlayıcı yasalar olarak toplumun tümüne dayatılmak istenir. Hukuk normlarını diğer normlardan -ahlâk normlarından- ayıran özellik, bunlara uymayı sağlamak için devletin zorlama araçlarına başvurabilmesidir.

Hukuk, içeriği bakımından toplumun üretim ilişkilerince ve en başta mülkiyet ilişkilerince belirlenir. Toplumun üstyapısının bir parçası olan hukukun başlıca işlevi mevcut mülkiyet ilişkilerinin ve bunlarda temellenen toplumsal ilişkilerin korunmasıdır. İşte bu yüzden, hukuk, her zaman sınıfsal karakter taşır.

Her sosyo-ekonomik kuruluşun kendine özgü bir hukuk tipi vardır. Köleci toplum, feodal toplum ve kapitalist toplum, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayandıklarından ve -nitelikçe farklılıkları bir yana bırakacak olursak- her biri sömürüye dayanan birer toplum biçimi olduklarından, bu üç toplumsal kuruluşun hukuklarında bir çok ortak yan bulunur.

Sosyalist hukuka gelince, bu hukuk, sosyalist mülkiyet ilişkilerini ve bunlardan doğan dostça işbirliği, dayanışma ve hak eşitliği ilişkilerini, toplumun ve o toplum içindeki her bireyin refahını ve mutluluğunu sağlamak amacıyla, tüm yurttaşların ortak sorumluluğunu yasalaştıran yepyeni bir hukuk tipi oluşturur. Sosyalist hukuk, yalnızca yeni sosyalist ilişkileri korumakla kalmaz, aynı zamanda sosyalist eğitimin de bir aracıdır.

hümanizmanın sosyalist anlayışı (Fr. conception socialiste de l'humanisme) Hümanizma, insanlığa ve insan onuruna yaraşır bir yaşam tarzına ulaşma çabasıdır herşeyden önce. Geniş anlamda, insanın yetişme ve gelişme yeteneğinden, onun onur ve kişiliğine duyulan saygıdan hareket eden ve onun yaratıcı güçlerinin ve becerilerinin her bakımdan özgürce gelişmesini, giderek insan toplumunun olduğundan daha yüksek düzeylere çıkmasını, İnsan soyunun giderek daha çok yetkinleşmesini ve özgürleşmesini amaçlayan, insanlık tarihindeki fikirlerin ve girişimlerin tümü.

Hümanist fikirler ve girişimler bir sosyo-ekonomik kuruluşun mevcut somut tarihsel koşullarına dayanırlar, bu yüzden çerikleri bakımından, büyük ölçüde sınıfların çıkarları ve gereksinimleri tarafından belirlenmişlerdir. Ama aynı zamanda, hümanizmanın tüm biçimlerini birbirine bağlayan ortak temel fikirlere de rastlanır.

İlkçağdaki, kapitalist toplumdaki ve sosyalist toplumdaki hümanizmalar birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılabilir. İlkçağdaki hümanizma en kapsamlı ve en gelişmiş biçimini Eski Yunanda yaklaşık olarak İsa'dan 500 yıl önce bulmuştur. Bu hümanizma özellikle, insanın bedensel ve zihinsel yeteneklerinin her yanıyla geliştirilmesini amaçlayan geniş çaplı bir eğitimde dile gelmişti. Burjuva hümanizması ise, kapitalist toplumun biçimlenme döneminde, 15-16. yüzyıllarda nesans hümanizması biçiminde ortaya çıktı; bu hümanizma klasik Yunan-Roma kültürünü yeniden canlandırıyor ve ***feodalizm***'e ve kilisenin dinsel baskısına karşı savaşım verirken bu kültürü kullanıyordu. Burjuva hümanizması, feodal topluma karşı savaşımın daha yüksek bir biçimi olan ***aydınlanma hareketi***'yle daha da gelişti.

Sosyalist hümanizma, sömürüden ve baskıdan arınmış özgür sosyalist toplumun yaratıcısı olan işçi sınıfının tarihsel görevi ile kopmaz bir bağ oluşturduğu için, hümanist fikirler ve girişimler tarihinde yeni bir aşamadır; Marksçılık-Leninciliğin bilimsel bilgilerine dayanır ve bu yüzden salt hümanizma düzeyinde talepler ortaya atmakla kalmaz, onların pratikte gerçekleştirilmesinin yolunu da gösterir. İnsan bireyinin özgür, çokyönlü gelişimini sağlayabilmek için, işçi sınıfı, toplumsal ilişkileri temelinden değiştirmeli ve tüm emekçilerle birlikte sosyalist toplumu kurmalıdır. Sosyalist hümanizma, işçi sınıfının tarihsel görevinin özünde yatar. «İnsanı, aşağılanmış, terkedilmiş, horgörülmüş bir varlık olarak tutan ***tüm ilişkileri alaşağı etmek***...» (Marx). Proletarya «kendini çevreleyen varlık koşullarını ortadan kaldırmadan kendini özgürlüğe kavuşturamaz, proletarya kendi durumunda biraraya gelen bugünkü (kapitalist) toplumun insanlık-dışı tüm varlık koşullarını ortadan kaldırmadan, kendi varlık koşullarını ortadan kaldıramaz» (Marx). Sosyalist toplum, insanın insan tarafından sömürülmesine tamamen son verir ve insanın toplum içinde her yanıyla özgür bir gelişme gösterebilmesini kendine baş amaç edinir; bu amacın yavaş yavaş gerçekleştirilmesi için gerekli olan maddi ve manevi koşulları sağlar. Bu nedenle sosyalist hümanizma, bilimsel sosyalizmle özce özdeştir. Marx komünizmi, «gerçek hümanizma» olarak tanımlamıştı. İşçi sınıfı emperyalizme karşı verdiği dünya çapındaki devrimci sınıf savaşımında, insanlık tarihinin hümanist geleneklerini tarihsel ve teorik bakımdan daha yüksek bir düzeye çıkarmakta ve hümanizmanın emperyalist burjuvazi tarafından yozlaştırılmasına ve ondan ödün verilmesine karşı uzlaşmaz bir ideolojik savaşım yürütmektedir.

I

MADDE YOK

İ

İçerik ve biçim (Fr. contenu et forme, İng. content and form) Nesnel gerçekliğin ve düşüncenin iki temel belirlenimini bir bütün olarak dile getiren felsefî kategoriler.

Nesnel gerçekteki bir nesnenin, bir sistemin *içerik*'i, onun öğelerinin, süreçlerinin ve özelliklerinin ve bunların karşılıklı-etkilerinin toplamıdır; *biçim* ise, öğelerin bir yapı içinde biraraya gelmesi, içeriğin örgütlenmesidir. Nesne, biçim sayesinde görece bir bağımsızlık kazanır ve dış-görünüşünü elde eder.

Maddeci diyalektik anlayışa göre, bir nesnenin içerik ve biçimi her zaman çelişkili bir bütünlük oluştururlar. Bu bütünlük içinde, biçim, içeriğe bağlı olarak değiştiği için belirleyici rolü içerik oynar. Ama biçim, gene de içerik karşısında göreceli bir bağımsızlığa sahiptir ve içeriğin gelişmesi, içerik ile biçim arasındaki uyumun derecesine göre ya engeller ya da destekler. İçerik, bir nesnenin gelişme süreci içinde nispeten dengeli olan biçime nazaran daha hızlı değişir; böylece yavaş değişen biçim ile hızlı değişen içerik arasında bir çelişki doğar; bu çelişkinin hareketi, çatışmaya yol açar; bu çatışma, yeni içeriğin eski biçimi parçalamasıyla ya da tamamen değiştirmesiyle giderilir. İdealist felsefede içerik ile biçim ilişkisi mistikleştirilmiştir. *Aristoteles*, biçimi bağımsız, yalnız düşüncede olan varlık saymış ve içeriği onun belirlediğini ileri sürmüştü. Ona göre biçim, tamamen belirsiz maddeyi şekillendiriyor, ona nitelikler kazandırıyordu. Özellikle *Akino*'lu *Toma* tarafından sürdürülmüş olan bu anlayış *Yeni-Tomacılık* tarafından savunulur.

İçerme (Osm. tazammun, Fr. ve İng. implication) Mantıksal bağıntı olarak, bir nesnenin başka bir nesneyi kendi kapsamı içinde bulundurması.

Bu anlamda: 1) Bir bilgi konusu kendisinden zorunlu olarak çıkan bir başka bilgi konusunu içerir. (Örneğin, yerçekimi yasası, cisimlerin düşüşünü içerir.) 2) Kapsamı daha geniş olan kavram, kapsamı içine giren bütün kavramları içerir. (Örneğin cins kavramları tür kavramlarını, tür kavramları birey kavramlarını içerir.)

İdeal anlayışı (conception d'idéal) Toplumsal ilişkilerin ve gelişme süreçlerinin örneksel tutulacak maddeler, geleceğe ilişkin en yüce amaç, hedefler ve tasarımlar biçiminde özgül şekilde dile getirilmasidi. ideal. Bu amaç ve tasarımlar, insanların eylemlerini ve davranışlarını yönlendirir, insanları harekete geçirirler. İdeallerin oluşumu, ulaşılmaya çalışılan hedeflerin zihinde önceden tahmin edilmesini isteyen yaşam faaliyetinin tipik bir özelliğidir...

İdealler, insanın pratik yaşam faaliyetinden türerler ve içerikleri bakımından, ekonomik, toplumsal ve politik ilişkilerce belirlenirler; uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda idealler sınıfsal bir karakter taşırlar ve egemen sınıfın ideolojisiyle ve psikolojisiyle sıkı bir bağ içindedirler.

İdealler toplumsal yaşamın her alanına uzanabilirler, bu nedenle toplumsal, politik, ahlâksal, estetik vb. ideallerden söz edebiliriz.

Burjuvazinin, yükselme dönemindeki özgürlük, eşitli, kardeşlik gibi idealleri, feodalizme karşı verdiği savaşımda, önemli sınıf çıkarlarını dile getirmişler ve daha yüksek bir sosyo-ekonomik kuruluş özlemi taşımışlardı; ancak aynı zamanda yanılsatıcı bir yanları da vardı; çünkü burjuva toplumu, onları gerçekleştirme gücünden tamamen yoksundu, ya da çok az gerçekleştirme olanağı vardı. Ütopik sosyalistlerin kusursuz, mükemmel bir toplum tasarısı idealleri de, burjuvazinin bu çelişkisinden kaynaklanıyor ve onları gerçekleştirecek maddi koşulları ve gerçek toplumsal güçler ortada bulunmadığı için bir düş olmaktan öteye gidemiyordu.

Marksçılık, bu tarz ütopik ideallerden tam bir uzaklaşma demektir: «Komünizm, bizim için zihinsen bir *kurgu*, gerçeğin, kendini ona göre yönelteceği bir *ideal* değildir Biz komünizmi, şimdiki duruma son verecek *gerçek* hareket diye tanımlıyoruz» (Marx) Toplumsal gelişmenin tabi olduğu nesnel yasaların öğrenilmesi, komünist sosyo-ekonomik kuruluşun maddi önkoşullarının kapitalist sistem içinde ortaya çıkması ve işçi sınıfının, maddi yaşam koşullarından ötürü, kapitalist toplumu tarihsel bakımdan aşacak ve komünist toplumu tarihsel bakımdan aşacak ve komünist toplumu kuracak olan biricik toplumsal güç olduğunun anlaşılması, ütopik ideallerin kurulmasını olanaksız ve gereksiz hale getirmiştir.

İşçi sınıfının ideali yada her yanıyla gelişmiş bireyler ideali- bu bakımdan tamamen değişik bir karakter taşır. İşçi sınıfının ideal'eri, toplumsal gelişmenin tabi olduğu yasal düzenliliklerin kavranmasına dayanan, hedefe, amaca ilişkin tasarımlardır ve genel teorik biçimde, işçi sınıfının yeni sosyo-ekonomik kuruluşu gerçekleştirirken ortaya koyduğu toplumsal pratiğin gelecekteki sonuçlarının önceden tahmini anlamını

taşırlar. Bu idealler yönlendirici dayanak noktaları olarak, tarihsel eylemde aktifleştirici rol oynarlar ve pratik deneyimlerin ve ilerici bilgilerin temeli üstünde somutlaşırlar.

İdealize etme yada **İdealleştirme** (Fr. idéalisation, İng. idealisation) Felsefe, psikoloji, politika, vs. gibi çeşitli alanlarda değişik anlamlara gelen bir terim.

Toplumdaki vb. bir durumun idealize edilmesi demek, söz konusu durumun vb. olumsuz, çirkin, estetiğe aykırı vb. yanlarının bir kenara konup, yalnızca olumlu uğrakların gözönüne alınması, yalnızca bunların önemli sayılmasıdır. Örneğin ilkel toplumda özel mülkiyetin, dolayısıyla sınıfların bulunmamasına bakıp da, insanların en doğal gereksinimlerinin bile güç bela karşılandığı bu toplum düzeninin idealize edilmesi.

Ne var ki, ***soyutlama faaliyeti***'nin özel bir biçimi olan İdealize etme usulü, belli bir toplum düzenini idealize etme usulü, belli bir toplum düzenini İdealize etme anlamına gelen yukarıdaki örnekten tamamen farklıdır. Bu usül, ideal nesnelerin, özelliklerin, ilişkilerin kurulmasıdır. Ampirik olarak bize verilmiş nesneleri idealize ederek ideal nesneler elde ederiz. Bunların yalnızca bir takım önemsiz yanları bir yana bırakılmakla kalmamış, aynı zamanda gerçek nesnelerin sahip olmadıkları ya da yer yer sahip oldukları özellikler bu ideal nesnelere atfedilmiş olur. Klasik mekaniğin «kütle» diye aldığı nokta, böyle ideal bir nesnedir. Ne genleşir, ne de (elektrik yükü, optik özellikler gibi) mekanik olmayan herhangi bir özellik taşır.

Bilimsel teorilerin hemen hemen tümü, gerçek nesnelerin kendileriyle değil, soyutlama faaliyeti'yle, kurguyla elde edilen idealize edilmiş nesnelerle uğraşırlar.

İdealizmin türleri ve maddeci eleştirisi İdealizm terimi, her türlü bilinci, maddeye göre birincil, temel ve belirleyici sayan tüm felsefi sistem ve görüşleri genel olarak dile getirir.

İdealizm ***felsefe***'nin, maddecilik karşısında yer alan temel bir yönelimi olup çok değişik biçimler gösterir. Ancak bu değişik biçimler içinde ortak olan temel hareket noktası ***felsefenin temel sorunu***'na verilen yanıtta, bilincin maddeye göre birincil sayılmasıdır. Bu noktada, ***ideal*** olanın, yani bilincin varlık biçiminin ve yapısının ne ve nasıl olduğuna ilişkin görüşler, idealizmi kendi içinde çeşitli yönelimlere ayırır. Bu çok çeşitli idealist sistem ve görüşler aslında iki temel yönelimde toplanabilirler: ***Nesnel-idealizm*** ve ***öznel-idealizm***.

Nesnel-idealizm, bilinci, düşünceyi, aklı ve ruhu maddi temelinden, insan beyninin faaliyetinden ve somut tarihsel koşullardan koparır ve onu kendi başına varolan, bağımsız nesnel bir varlığa -tanrı, mutlak akıl, idea, ideler alanı vb.- dönüştürür. Nesnel-idealizmin kurucusu, idea'lar öğreticinde, kavramları, mutlak ve ebedi idea'ların bağımsız bir dünyası sayıp, onların mutlaklaştıran ve nesnel gerçekteki nesnelerde yalnızca bu ideaların geçici birer kopyasını gören ***Platon***'dur. Nesnel-idealizmin en ünlü sistemleri ***Aknio***'lu ***Toma***, ***Leibnis*** ve ***Hegel*** tarafından kurulmuştur. Günümüz burjuva felsefi içinde varlığını sürdüren nesnel-idealist yönelimler bu sistemlere bağlıdırlar ve bunların gelişmiş biçimleridirler: — ***Yeni-Tomacılık***, Yeni-Ontoloji, Yeni-Hegelcilik. Nesnel-idealizmin tüm çeşitleri için ortak olan özellik, ***nesnel gerçek***'in varlığını insan bilincinin dışında, ondan bağımsız saymaları, ancak, nesnel gerçeğin yine de, özne-üstü bir ruhun (aklın vb.) yaratısı, cisimleşmesi ya da dışlaşması olarak görmeleridir.

Öznel-idealizm ise, öznenin bireysel bilincini mutlaklaştırır ve maddeyi, maddi dünyayı salt bilinç içerikleri olarak açıklar -duyum karmaşaları, irade, tasarımlar vb.-

Öznel-idealizmin modern biçimi ***Berkeley*** ve ***Hume*** tarafından kurulmuştur. ***Berkeley***, insanın nesnel gerçekteki tüm nesnelerden ancak bilincin algılaması sayesinde biraz haberdar olduğunu varsayarak, maddi dünyanın yalnızca algılar biçiminde varolduğu sonucu çıkarmıştı. Öznel-idealizmin özgül bir türünü de ***Kant*** geliştirdi. ***Kant***, algıların karşısında, onlara konu olan «kendinde-şeyler, nesnel gerçek nesnelerin varolduğunu kabul etmekle birlikte, bu nesnelerin ancak apriorik sezgi biçimleri yardımıyla algılandıklarını ve algıların, apriorik olan düşünce ***kategorileri*** aracılığıyla işlenip değerlendirildiğini, böylece bilgisi edinilebilir fenomenler dünyasının, insanın bilgi edinme yetisinin yapısına bağlı olduğunu sanıyordu.

Çağdaş burjuva felsefesinde öznel-idealizmin birçok biçimleri büyük ölçüde ya ***Berkeley*** ve ***Hume***'da ya da ***Kant***'tan hareket ederler. Pozitivizm, yeni- pozitivizm, varoluşçuluk, pragmatizm ve yaşam felsefesi vb. bu akımlardandır. Öznel-idealizmin değişik tüm biçimlerinde belirgin olan ortak yan, insan bilincinden bağımsız, onun dışında varolabilen bir nesnel gerçeğin kabul edilmesi, işin ta ***solipsizm***'e vardırılmasıdır. Nesnel-idealizm ile öznel-idealizm arasında önemli farklılıklar bulunmasına karşın, her ikisinin de ***maddecilik***'e olan karşıt tutumlarında birçok ortak nokta vardır.

İdealizmin doğuşunu ve günümüze değin uzanagelen varlığını anlaşılır hale getiren, gerek ***bilgi teorisi düzeyinde***, gerekse ***toplumsal düzeyde bir çok kökeni*** vardır. İdealizm'in varlık olanağı, daha çok, bilgi edinme sürecinin karmaşıklığından kaynaklanmıştır. İdealizm bu sürecin her bir öğesini, bağlamlılığından koparark mutlaklaştırmış ve tekyanlı bir kavrayışın dayanağı haline getirmiştir. Öznel-idealizm, bu anlamda duyum ve algı gibi, duyumsal bilgi öğelerini mutlaklaştırır. Nesnel-idealizme gelince, o da, kavramlar, ideler gibi rasyonel bilgi öğelerini ya da üdşünmeyi aynı akıbete uğratır; bunları bağımsız, birbirinden kopuk fikirsel mutlaklıklara, varlıklara dönüştürür. İdealizmin bu özelliklerine bakıp da, onu anlamsız bir görüş diye bir kenara koyamayız. «Felsefi İdealizm, ***ancak*** kaba, basit, metafizik maddeciliğin açısından bakıldığında anlamsızdır. Buna karşı felsefi idegöre, bilginin özelliklerinden yanlarından, alizm, ***diyalektik maddeci*** bakış açısına göre, bilginin özelliklerinden, yanlarından, sınırlarından bir tanesinin –maddeden, doğadan ***kopuk*** tanrılaştırılmış-- bir mutlak haline getirildiği, ***tekyanlı***, abartılmış, aşırılığa kadar şekilde geliştirilmesidir. İdealizm papazlıktır. Bu doğru. Ama (***'daha doğrusu'*** ve ***'ayrıca'***) felsefi idealizm sonsuz karmaşıklıktaki (diyalektik) insan bilgisinin ***gölgelerinden birisi*** üzerinden papazlığa giden yoldur.» (Lenin)

İdealizmin toplumsal kökenleri, bilgi edinme süreci içinde mevcut olanakların, idealist sistemler ve idealist dünya görüşleri biçiminde gerçekleşmesine fırsat veren olgulardır. Nitekim idealizm, toplumsal düzeyde başlıca, bedensel çalışma ile zihinsel çalışmanın, toplumun sınıflara ayrılması nedeniyle bölünmeye uğramış olmasından, zihinsel çalışmanın varlıklı sınıfların tekeline geçmiş olmasından, sömürücü sınıfların, gerçek toplumsal ilişkileri örtbas etmekte yarar ummalarından ve kendilerini ideolojik bakımdan haklı göstermeye çalışmalarından ve ayrıca, henüz tam kavranmayan, anlaşılamayan, bilinemeyen toplumsal güçler ve ilişkiler karşısında duyulan çaresizlikten ve bu güçlere ve ilişkilere olan bağımlılıklar kaynaklanır.

Bu nedenle diyebiliriz, ki, felsefi idealizmin toplumsal işlevi, egemen sınıfların çıkarlarını soyut ve teorik düzeyde korumaktan ibarettir. Ancak, ilerici güçlerin, belirli tarihsel koşullar altında, kendi görüşlerini ve düşüncelerini zaman zaman idealist ve dinsel görüşler biçimi altında ortaya koyduklarını da unutmamak gerekir. Çağımızın burjuva idealist felsefesi, nesnel olarak, gerici, tutucu, toplumsal ilerlemeyi, bilimsel gelişmeyi engelleyici bir karakter taşımaktadır Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin görüşlerine karşı çetin ve emansız bir savaşımı dile getiren idealizm, burjuvazinin politik ve manevi çöküntüsünü örtbas etmeye ve hem emekçileri, hem de aydınları çökmekte olan kapitalist toplum düzenine bağlamaya çalışmaktadır.

Felseti idealizm, dinin yakın akrabasıdır. Felsefi idealizmin bilgi teorisi alanındaki kökenleri, toplumsal kökenleri ve toplumsal işlevi bakımından dinle birçok ortak yanı vardır.

İdeoloji anlayışı (Fr. conception d'idéologie) İdeoloji terimi, toplumdaki maddi ilişkiler tarafından, özellikle üretim ilişkile-

ri tarafından koşullanan, belirli sınıf çıkarlarını dile getiren ve insanın, düşüncesini, duygularını ve eylemlerini etkileyip, kendi doğrultuusnda görüşler ve değer yargıları yaratmağa ve davranış normları koymağa yönelik sosyal-politik, felsefî, dinsel, sanatsal, hukuksal, ahlâksal, vs. fikirler sistemiifade eder.

İdeoloji sınıfsal karakter taşır. «Egemen sınıfların fikirleri her çağda egemen olan fikirlerdir, yani topluma *maddi* bakımdan egemen olan sınıf, ona aynı zamanda *manevi* bakımdan da egemendir.» (Marx).

Bir sınıfın ideolojisinin biçimi ve içeriği, o sınıfın terihsel olarak belirlenmiş miş bir toplum içindeki konumu tarafından, özellikle de üretim araçlarının mülkiyeti ile o sınıf aresındaki ilişki tarafından koşullanır; burada şu genel ilke geçerlidir: Tüm sosyalizm-öncesi ideolojiler, nesnel toplumsal ilişkilerin nispeten doğru bir yansısını ancak belirli bir sınıfın politikası sınırları içinde kalarak oluştururlar; bunun yanısıra, çarpıtıcı, yanılsatıcı öğelerle mevcut toplumsal ilişkileri haklı gösterme gayretkeşliklerini içlerinde barındırırlar.

Örneğin yükselme dönemindeki burjuvazinin ideolojisinde, burjuvazinin sınıf çıkarları, tüm toplumun ortak çıkarlarıymış gibi gösterilir; burjuvazinin sınıfsal amaçlarına ulaşması, sanki baskı altında bulunan ve sömürülen tüm sınıfların ve katmanların sınıf çıkarlarının gerçekleşmesiymiş gibi gösterilir. İktidarı ele geçiren sömürücü sınıf, toplumsal gelişmenin yol almasına bir engel haline geldikçe, ideoloji onun çağdışı kalmış egemenliğini koruma görevini üstlenir. Bunu yaparken de, baskı altında bulunan ve sömürülen sınıfın ideolojisine karşı savaşım yürütür ve mevcut ilişkilerin ebedi ve değişmez oldukları inancını yaymaya çalışır.

İşçi sınıfının ideolojisi ise, diğer tüm ideolojilerden farklı olarak, bilimsel temellere dayanır; açıkça taraflıdır ve pratik-devrimci eylemin yol göstericisidir. Bu ideoloji, işçi sınıfının tarihsel görevini bilimsel olarak dile getirir. Bu ideolojinin belirgin özelliği, kapitalist topulmu, dolayısıyla uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumu aşmak ve sosyalist ve komünist toplumları kurmaktır. İşçi sınıfı, bu görevi toplumsal hareket ve gelişme yasalarının bilgisine sahip olduğu için yerine getirebilir.

Sosyalist ideoloji, yani → ***Marksçılık-Leninçilik***, bilimsel bir çabanın ve bunun yanında sınıf savaşımınoan edinilen pratik deneyimlerin sonucu olarak, ***Marx, Engels*** ve ***Lenin*** tarafından ortaya konmuştur. Bu ideoloji, maddi bir güce dönüşebilmek için, devrimci parti tarafından işçi sınıfına maledilmelidir. İşçi sınıfı, ancak o zaman, tarihsel görevini yerine getirebilecek duruma gelir ve ***Marxçı-Leninci parti*** sayesinde gerekli birliğini sağlar.

İşçi sınıfı, öncülük rolünü gerçekleştirerek, sosyalist toplumu kurma ve komünist topluma adım adım geçme süreci içinde, sosyalist ideolojiyi geliştirip onu tüm emekçi halkın ideilijisi haline getirir. Sosyalist ve komünist toplumların nesnel yaseları, ancak insanların bilinçli eylemleri içinde uygulanma alanı buldukarı için, insanların sosyalist eğitimi ve Marksçılık-Leninciliğin öğretilip benimsetilmesi, sosyalist ve komünist toplumların toplumsal ilişkilerinin hem temel koşulu, hem de zorunlu sonucudur. Emperyalizmin ortadan kaldırılması için, sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulması için verilmekte olan savaşım boyunca sosyalist ideoloji, sürekli olarak zenginleşip gelişir. Burjuva ideolojisi ile sosyalist ideoloji arasında uzlaşmaz bir savaşım süregitmektedir; işçi sınıfının ideolojik savaşımının ihmal edilmesi demek, burjuva ideolojisinin güçlenmesi demektir. Gerici ideolojilerin, sosyal-demokretlığın ve revizyonizmin tüm çaşıtlerl, -açık veya gizli şekilde- anti-komünist içeriklerle bezenmişlerdir. Günümüzde sosyalizm ile emperyalizm arasındaki sınıf savaşımı, doruk noktasına ulaşmıştır. Bu sevaşımın öğrettikleri, ***Lenin***'in şu saptamasının doğruluğunu bir kez daha göstermaktedir: «... ya burjuva ideolojisi ya da sosyalist ideolojisi. Bunun ortası yoktur... Bu yüzden sosyalist deolojinin her küçümsenmesi ve ondan her sapma, doğrudan doğruya burjuva ideolojisinin güçlenmesi demektir.»

İkincil (Osm. tâlî, Fr. secondaire, İng. secondary) İkinci dereceden, türevsel olan.

Marksçı-Leninci felsefede özellikle madde ile bilinç arasındaki ilişkinin ***felsefenin temel sorunu*** çerçevesi içinde belirtilmesinde kullenılır Bilinç maddeye göre ikincildir; çünkü maddenin bir gelişim ürünüdür ve içeriği, maddenin bir yansısıdır.

İlerleme (Osm. terakki, Fr. progrés, İng. progress) Daha alt düzeyden daha üst düzeye ilerleyen nesnel gelişme sürecinin sonucu ve uğrağı.

Maddenin gelişmesi sırasında ilerleme ve gerileme diyalektik bir bütünlük oluştururlar. Bu bütünlüğün içinde, mevcut maddenin hareket biçimi ne denli yüksekse, ilerici öğe de o denli ağır basar. Her ilerici gelişmenin genel yasası ***olumsuzlamanın olumsuzlanması yasası***'dır. Tarihsel maddecilik toplumun genel gelişme yaselarından hareket ederek, tarihsel, toplumsal ilerlemenin nesnel ölçütlerini saptamıştır. Tarihsel maddecilik, üretim güçlerinin serpilip gelişmesinde «bütün toplumsel gelişmenin ana ölçütünü verir» (Lenin). Ancak bu gelişme, üretim ilişkilerinin karakteriyle sıkı bir bağlamlılık içinde ele alınmalıdır; çünkü bu ilişkiler üretimdeki gelişmenin hızını, kapsamını ve toplumsal hedeflerini olduğu kadar, emekçi kitlelerin toplumsal hedeflerini olduğu kadar, emekçi kitlelerin toplumsal hedeflerini olduğu kadar, emekçi kitlelerin toplumsal yaşam koşullarını da genliş ölçüde belirler. Bu nedenle toplumsal ilerleme, son tahlilde, toplumsal ilişkilerin üretim güçlerinin gelişimine sağladıkları nesnel olanaklarca belirlenir. Günümüzde toplumsal ilerleme uğruna savaşım yürütmek demek, sosyalist ve komünist toplumların kurulması için savaşım vermek demektir; çünkü ancak o toplumsal ilişkiler, üretim güçlerinin, çalışanların çıkarları doğrultusunda engelsiz gelişmesini olanaklı kılar ve bunu gerektirirler.

Bir zamanlar, yükselme çabası içindeki burjuvazinin ideologları tarafından orteya atılıp hararetle savunulmuş olan «ilerleme» fikri, bugün emperyalist burjuvazinin karşı çıkıp yıkmaya çalıştığı bir fikirdir. Burjuvazi, -toplumsal gelişmeyi engelleyen kendi sınıf çıkarları, toplumsal çıkarların tümüyle uzlaşmazlığa düştüğü, onlarla çeliştiği için- gerici bir sınıf durumuna girdiğinden beri ***işçi sınıfı***, toplumsal ilerlemenin taşıyıcı gücü olmuş ve ***Marksçılık-Leninçilik*** öğretisiyle, toplumsal ilerlemeyi bilimsel temellere dayalı olarak açıklayan bir teoriye kavuşmuştur.

İlgilenme (Osm. alâka, Fr. intérêt, İng. interest) Psikolojideki anlamıyle, kişinin, belirli nesneler, olaylar, süreçler, etkinlikler, amaçlar ve hedefler karşısında olumlu tavır takınması ve dikkatini bunlar üzerinde yoğunlaştırmasıyle kendini belli eden yönelim.

Türeyimsel (genetik) olarak en gelişmiş hayvanların yön bulma refleksinden doğmuş olan ilgilenme, salt insana özgü bir faaliyettir ve gerek bilgi edinme, gerekse çalışma faaliyetiyle yakından ilişkilidir. Faaliyetin nesnesini ve amaçlarını güdüleyen güç olarak ilgilenme, insanın tüm faaliyetleri içinde çok önemli bir yer tutar. Bilgi edinmeye gösterilen ilgi, zihinsel faaliyetin her türlüsü bakımından büyük bir önem taşır. Gelişmiş bir kişilik, ilgilerin zenginliğinden ve çokyanlılığından belli olur.

Kişinin ilgilerin, daima toplumsal olarak koşullanmışlardır.

İmge anlayışı yada **hayal anlayışı**: İmge, her türden maddeci bilgi teorisinin ve özellikle de Marksçı-Leninci bilgi teorisinin temel kavramıdır.

İnsan ***nesnel gerçek***'i, toplumsal pratiğe dayanarak, yansıma süreci boyunca -toplumsal bilincin bilim, ideoloji, ahlâk, sanat, dil gibi çeşitli biçimleri eltında- kavrar, imgeler işte bu yansıma sürecinin zihindeki sonuçlarıdır.

İmgeler, bir yandan insanın duyum mekanizmasının ve sinir sisteminin yepısı ve işleviş tarzı, bir yandan da toplumsal pratiğin gelişim düzeyi tarafından koşullanmış, içeriği yönünden ise, bilincil olarak, İmgeleşmiş nesnel gerçek ile toplumsal İlişkiler ve egemen sınıfın çıkarları tarafından belirlenmiş karmaşık bir süreç içinde oluşurlar. Bu süreç, ***maddi*** olanın ***zihinsel*** olana dönüşmesi sürecidir. (Marx).

İmgeler, gelişen toplumsal bir süreç

olan, nesnel gerçeği öğrenme süreci içinde oluşup, toplumsal pratik temeli üstünde kesinlik ve açıklık kazandıkları, derinleşip, yanlışlarından arındıkları için, bunların imgeleşmiş gerçeğe uygunluk dereceleri, her zaman tarihsel bakımdan koşullanmıştır. Öte yandan, bilimde, sosyalist ideolojide ve gerçekçi sanatta görüldüğü üzere, aslına hemen hemen uygun imgeler bulunduğu gibi, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumdaki ilişkiler altında yanıltılmış bir bilincin doğması kaçınılmaz olduğu için, burjuva ideolojisinde, dinde ve gerçekçi olmayan sanatta olduğu gibi, çarpıtılmış, düş ürünü, yanılsatıcı imgeler de vardır. Bilgi edinmeyi sağlayan imgeler, nesnel gerçeğin düşünce tarafından öğrenilmesi ve insan tarafından pratikte değiştirilmesi bakımından büyük bir önem taşırlar. Bu imgeler, bilimsel bilginin edinilmesine hizmet ederler; hem de bu gerçeğin özelliklerinin ve insan bilincindeki ilişkilerinin aslına-uygun fikirsel birer kopyasıdırlar. Bilgi edinmeyi sağlayan imgelerin iki biçimini: Duyumsal ve rasyonel imgeleri birbirinden ayırdedebiliriz. Duyumsal imgeler ***duyum***'lar, ***algı***'lar, ***tasarım***'lardır. Rasyonel imgeler ise, kavramlar, önermeler ve bu önermelerden kurulmuş, ***teori***'ler, ***varsayım***'lar gibi karmaşık imgelerdir. Duyumsal ve rasyonel imgeler arasında hem sıkı bir bağlamlılık, hem de nitelikçe bir fark vardır. Duyumsal imgeler, özel adıyla algılar, bilgisi edinilen nesnelerin zihne dolaysız aktarılmış, duyumsal kökenli birer kopyasıdırlar. Bu kopyada, dış-görünüş, yüzeysel ilişkiler, bireysel olan ile rastlantısal olan, henüz iç, zorunlu, genel ilişkilerden ayırdedilmeden, özle birlikte yansıtılmıştır. Rasyonel imgelere gelince, bunlar dille ifade edilen, soyut birer içeriğe sahiptirler. Bunlar, bilgisi edinilen nesnelerin iç, zorunlu, genel ilişkilerinin, yani özünün, dolaylı, fikirsel kökenli birer kopyasıdırlar. Bilgi edinme sürecinde duyumsal ve rasyonel imgeler daima kopmaz bir bütünlük oluştururlar ve her ikisi de ***dil***'e sıkıca bağlıdırlar.

Her imge, öznel ile nesnel'in bir bütünlüğüdür; çünkü, nesnel gerçekteki nesneleri, özellikleri, ilişkileri vb. ***özne***'nin faaliyetine ve onun bilgi edinme mekanizmasının mahiyetine bağlı olarak yansıtır. İmge, gerek içerik ve gerekse biçim yönünden nesnel olarak belirlenmiştir; ama biçim gibi içerik de, aynı zamanda öznel öğeler taşırlar; çünkü söz konusu olan, daima: «Nesnel dünyanın öznel bir imgesi»dir (Lenin).

İmge teorisi (Fr. théorie de l'image ou du reflet) Her bilginin, nesnel gerçekliğin insan bilincindeki bir imgesi yada yansısı olduğunu ileri süren bilgi teorisi öğretisi.

İmge teorisi, maddeciliğin özüne sıkı sıkıya bağlıdır; çünkü yalnızca bu teori, bilgi edinmeyle ilgili maddeci temel tavrı, yani bilgisi edinilen nesnelerin, bilinçten bağımsız olarak, onun dışında varolduğunu ve nesnelerin, öznenin bilincine, onun duyumları ve düşünceleri aracılığıyla yansıdığını açıklar. Bu teoride, gerek imgelerin oluşması süreci, gerekse sonuçta ortaya çıkan imgeler maddeciliğin tarihsel gelişimi içinde çok değişik şekillerde kavranmışlardır. ***Marx*** ve ***Engels***'in kurdukları ve ***Lenin***'in geliştirdiği diyalektik maddeci imge teorisi, maddeci imge teorisinin en yüksek basamağı olup diyalektik maddeci ***bilgi teorisi***'nin çekirdeğini oluşturur.

Maddeci imge teorisinin ilk biçimi, Yunan filozofu ***Demokritos*** tarafından ortaya atılmıştı. ***Demokritos***, maddi nesnelerin, insanların duyu organlarını etkileyen ve böylece nesnenin öğrenilmesini sağlayan çok küçük görünmez atomlar biçiminde imgeler (eidola) yaydıklarını varsaymıştır.

İmge teorisi yakın çağda önce burjuva maddeciliği tarafından geliştirildi: İngiliz maddeci düşünürleri ***Hobbes***, ***Locke***, Fransız maddecileri ***Holbach***, ***Helvetius*** ve ***Diderot*** ile Alman maddeci düşünürü ***Feuerbach***. Öte yandan ***Spinoza***, maddeci imge da bulundu.

Hobbes ve ***Locke***, belli algılar içinde, maddi nesnelerin insan bilincinde oluşan imgesini buluyorlardı, bunlar özellikle maddenin birincil özelliklerini yansıtan büyüklük, biçim, sayı, ve mekân ve hareket algılarıydı. Cisimlerin renkleri, açıklık-koyulukları, tad ve kokuları gibi ikincil düzeydeki algılara gelince, bunların imgelerden saymamışlar, bu türden algıları birincil düzeydeki algıların insan duyumları üzerindeki etkileri olarak değerlendirmişlerdir. Böyle bir ayırım, tüm özellikleri mekanik özelliklere indirgeyerek açıklama çabasının bir parçasıdır ve ***Hobbes*** ile ***Locke***'un maddeci bilgi teorileri içine ***agnostisizm***'in bir öğesini katar.

Holbach, ***Helvetius*** ve ***Diderot***, imge teorisini daha da kesin bir tavırla sürdürmüş, birincil ve ikincil düzeyler farklılığına son vererek insanların duyumlarını, algılarını ve fikirlerini, tümüyle insan bilincinin dışında varolan maddi nesnelerin duyu organlarına yaptıkları etkiler sonucunda oluşan imgeler olarak değerlendirmişlerdir. Fizyolojinin ortaya koyduğu bilgilere dayanarak duyumu, algıyı ve düşünmeyi insan beyninin bir işlevi saymışlar ve insanın bilgi edinme yetisini, fizyolojik organlaşmasından ileri gelen doğal bir özellik olarak görmüşlerdir. İngiliz ve Fransız maddecileri imge teorisini tamamen duyumsal bilgilerle sınırlarken, ***Spinoza***, rasyonel bilgi edinmeyi de yansıma süreci olarak anlamaya çalışmıştı. ***Spinoza*** için bilgi edinme, nesne düzeni ile fikirler düzeni arasında uyum bulunacak şekilde, nesnenin ve nesne düzeninin fikirlerde ve fikir düzeni içinde imgeleşmesidir.

Maddeci imge teorisinin gelişmesinde, İngiliz ve Fransız maddecilerinin pasif-temaşacı imge teorisinin belli başlı yetersizliklerini aşmayı başararak, bazı sorunlarda diyalektik maddeciliğin görüşlerine iyice yaklaşabilen ***Feuerbach*** önemli katkılarda bulunmuştur. Tutarlı bir maddeci olarak imge teorisinin temel görüşlerine bağlı kalmış, bu tavrını sürdürerek öznenin bilgi edinme asnasındaki aktifliğini, bilgi edinme sürecinde özne ile nesne, öznel ile nesnel ve duyum deneyimleri ile düşünce arasındaki karşılıklı etkiyi maddeci bir tavırla açıklamayı denemiştir. Ne var ki, tüm ilerici adımlarına karşın ***Feuerbach***, bigi edinme sürecinin diyalektik karakterini ve toplumsal mahiyetini kavrayamayan tüm Marks-öncesi maddeciliğin imge teorisinin temel aksikliğini gidermeyi başaramamıştır.

Marks-öncesi imge teorisinin zayıf noktaları nihayet ***Marx*** ve ***Engels***'in kurdukları ***diyalektik ve tarihsel maddecilik***'in temeli üstünde aşılabilmiştir. ***Marx*** ve ***Engels*** bu felsefeye dayanarak, daha sonra, ***Lenin*** tarafından da savunulup geliştirilen, nitelik bakımından yeni bir imge teorisi ortaya koymuşlardır. Bu teori, toplumsal gelişmenin maddeci bir tavırla açıklanmasına ve diyalektiğin tutarlı bir şekilde uygulanmasına dayanır. İmge teorisinin önemi, kısaca şöyledir: Nesnel gerçeğin insan bilinci aracılığıyla zihne maledilip yeniden üretilmesi, tarihsel bakımdan insanın toplumsal ***pratik***'i temeli üzerinde gelişen toplumsal bir süreçtir. Bu sürecin akışı içinde insanlar, ***özne*** (toplumsal, grupsal ya da bireysel özne) olarak kendi dışlarında, kendilerinden bağımsız olarak varolan maddi dünyayı teorik ve pratik faaliyetlerinin nesnesi yapar ve ***ahlâk***, ***sanat***, ***ideoloji***, ***din*** gibi çeşitli toplumsal bilinç biçimleri altında gittikçe daha farklılaşmış şekilde zihinlerine maleder, orada yeniden üretir yani imgeleştirirler. Pratik, bu tarihsel sürecin temelini ve ana itici gücünü oluşturur. İmgeleşme, ya da yansıma süreci, maddi dünyanın insan duyumlarına yaptığı etkinin, bu duyumlar tarafından pasif olarak kaydedilmesi olmayıp, pratik ve teorik ilgilerin güdümlendirdiği öznenin, duyumları ve düşüncesi aracılığıyla, belirli nesne alanlarının amaçlı bir şekilde ve ayıklanarak zihne maledilmesine ve yeniden üretimine yönelik aktif bir toplumsal faaliyetidir; bu faaliyet sırasında maddi olan, fikirsel olana dönüşür.

Buradan türeyen ***toplumsal bilinç***, tümüyle, daha önce zihne maledilmiş nesneleşmiş, hem toplumsal, hem doğasal maddi dünyanın tarihsel bakımdan koşullanmış bir imgesidir ve (bu bilinç) dünyayı, yer yer --bilimir öğrenme imgelerinde ve gerçekçi sanatta olduğu gibi-- aslına az çok uygun bir şekilde, yer yer de --burjuva ideolojisinde olduğu gibi-- az çok çarpıtılmış bir şekilde, ya da --dinde ve mitotolijide olduğu gibi-- düşünsel, yanılsatıcı bir şekilde yansıtır. Maddi dünyanın düşüncedeki imgesi olan «insanların toplumsal bilinci», meddi toplumsal yaşam süreci içinde önemli bir yer tutar; çünkü bilgiler, görüşler, değerlendirmeler, normlar, sanatsal tasarımlar vb. aracılığıyla topluma, çeşitli sınıflara ve katmanlara kendi faaliyetlerini yaşamın her a-

lanında sürdürebilmeleri için yön gösterir. Nesnel gerçeğin teorik düzeyde kavranması, insanın pratik yaşamı için başlı başına bir önem taşır. Bilgi edinme sürecinin sonunda edinilen bilgi yüklü imgelerin ve özellikle de ***kavram, önerme, teori*** şeklindeki rasyonel imgelerin özellikleri, bu imgeler ile imgeleşmiş olan nesne arasında tekyanlı bir tekabüliyet bulunmasıdır kl, söz konusu imgeler gerek imgeleştirdiklerl nesnelerin, gerekse bunların özelliklerinin, yapılarının ve ilişkilerinin az çok aslına-uygun, ideal birer kopyasıdırlar. Bu imgelere, bilgiler adı veririz; pratikte bunların doğru uygulanması, insana, doğa olaylarına, toplumsal süreçlere ve bunlarda etkisini sürdüren yasal düzenliliklere egemen olma olanağı verir.

Bilgi edinmeyi sağlayan imgelerin ***hakikat/doğruluk***'unu saptama olanağı veren tek belirleyici ***ölçüt***, imgelerlmizln nesnel gerçekle ne ölçüde uyuştuğunu kendi içinde kanıtlaması gereken toplumsal pratiktir. Pratik, yalnızca bilgilerin mükemmelleşmesini ve derinleşmesini sürekli olarak sağlamakla kalmaz, bunu yanısıra pratiğin doğurduğu gereksinimler, teorik bilgiyi ve maddi dünyanın insan tarafından öğrenilmesi sürecini hızlandırır. Marksçılık-Leninciliğin imge teorisi, eski maddecilikten farklı olarak, bilgi edinme sürecinin diyalektik karakterini araştırır Bilginin tarihsel yönden koşullanmışlığını, dolayısıyla göreceli olduğunu ortaya koyup, bilginin diyalektik gelişmesini izler. Bu gelişme boyunca teoriler ile yeni buluşlar, teori ile yeni tezler arasında çelşkiler doğmakta, bir evrimden yeni belli teorik düşüncelerin nicelik gelişiminin ardından, çoğu kez nitelik dönüşümü ortaya çıkmaktadır. Marksçılık-Leninciliğin imge teorisi, aynı zamanda diyalektik bilgi edinme sürecinin kendi çelişkili yapısı içinde nasıl olup da nesnel ile öznel'in, duyumsal ile rasyonel'in, somut ile soyut'un ve ampirik ile teorik'in bütünlüğü olarak ortaya çıktığını açıklar.

indirgeme yöntemi (Fr. méthode réductive; İng. reductive method) Verilmiş olan öncüllerden (büyük ve küçük önermeler) sergevici çıkarsamalar sürmeğe yarayan kuralların ve yöntemlerin tümü.

İndirgeme yöntemi, tüm çıkarsamaların kapsamlı esaslar üzerinden türetildiği ***tümdengelimi yöntem***'den farklı olarak, yönelimsel ilişkileri göz önünde bulundurmak zorundadır.

insan anlayışı (Fr. conception de l'homme) Maddenin en yüksek gelişim ürünüdür insan. Maddenin bu ürünü, biyolojik bakımdan yeryüzünün en gelişmiş hayvanı olan antropoidlerden (insansılardan) türemiştir. ancak toplumsal mahiyeti bakımından bunlardan nitelikçe ayrılır

Bu nitelik farkı, aletler -iş araçları- yapma ve doğadaki nesneleri bu aletlerin yardımıyla planlı ve bilinçli olarak belirli amaçlar doğrultusunda değiştirme -üretim- yeteneğinde dile geldiği kadar, ayrıca ***bilinç*** (düşünme, duygular, irade, bilimsel bilgiler) ve eklemleşmiş dil (konuşma) vb., çalışma faaliyetinin sonucu olarak gelişmiş olan yeteneklerde de kendini gösterir. Öte yandan çalışma, bilinç ve dil, salt insana özgü tüm diğer toplumsal, sanatsal, ahlâksal vb. yeteneklerin ve yetilerin dayanağı olup, insanın toplumun en önemli üretim gücü olmasının da temel nedenidirler. İnsan, her zaman toplumsal bir varlık olagelmiştir ve yalnızca diğer insanlarla birlikte oluşan topluluklar içinde yaşayıp gelişebilir. Sınıflı toplumlarda belirli bir sınıfın üyesidir ve onun ***yaşam tarzı***, düşünme tarzı, ruhsal durumu, duyguları, davranışları vb., üyesi bulunduğu sınıfın çıkarlarının, id-olojisinin ve sosyo-psikolojisinin damgasını taşırlar; öyleyse insanın varlığı her zaman tarihsel bakımdan somut olarak belirlenmiştir. «Ama insan varlığı, tek tek bireylerin içinde bulunan bir soyutluk değildir; o, kendi gerçekliğiyle, toplumsal ilişkilerin toplamıdır.» (Marx. Bu nedenle insanın yetenekleri, toplumsal olarak koşullanmıştır ve mevcut maddi toplumsal ilişkiler zemini üzerinde, toplumsal yaşam sürecinin sonucu olarak gelişirler. İnsan, toplumun ve doğanın tabi olduğu yasal düzenlilikleri öğrenerek doğayı değiştirip, kendi toplumsal yaşamını bilinçli olarak düzenleyince, aynı zamanda kendi becerilerini ve yeteneklerini, kendi olanaklarını da tanıyıp geliştirir ve giderek kendisi de değişir.

Marksçı-Leninci felsefe, insana ilişkin bu maddeci anlayışla ve insanın tarihsel gelişimi konu edinen gerçek bilime dayanarak, burjuva maddeciliğine özgü olan soyut insan yüceltilmesini de aşar. Bu bilim, öncelikle üretim güçlerinin gelişim düzeyi ve üretim ilişkileri tarafından belirlenmiş olan somut bireylerden ve onların maddi yaşam süreçlerinden hareket eder ve belirli bir sosyo-ekonomik kuruluş insanın, toplumsal ***pratik***'i sayesinde maddi dünyayı, doğayı toplumu ve kendini nasıl değiştirdiğini araştırır.

Marksçılık-Leninciliğ, insan ve insanın faaliyeti konusundaki anlayışını geliştirerek, işçi sınıfının tarihsel görevinin teorik yönden açıklamasına ulaşmıştır. İşçi sınıfı, sosyalist devrimle sosyalist toplumu kurar, İnsanın her yanıyla gelişmesini, varlığındakl tüm güçleri seferber etmesini sağlayacak olanakları yaratır. İşçi sınıfının tarihsel hedefi, sınıfsız toplumu kurmaktır. Bu toplumda bireyin, topluluk içinde çokyanlı ve özgür gelişmesini desteklemek, onun yaratıcı becerilerinin ve yeteneklerinin tümünü yetkinleştirerek, kendini daha da yüceltmesine olanak sağlamak mümkün olur.

İrade anlayışı : İrade, İnsanın, eylemini ve düşüncesini, bilinçli ve amaçlı bir şekilde, belirli hedeflere ulaşma doğrultusunda yönlendirme yeteneğine verilen addır.

İrade, insanın psişik yetenekleri arasında yer alır ve hem fikirsel, hem de duygusal bileşenlerden oluşur. İnsan gruplarının, sınıfların, örgüt üyelerinin vb. iradesi ortak bir hedefe yöneldiğinde, söz konusu insanların birbirlerini etkilemesinden, bilinçli ve birlikte eylem yapmaya olanak veren kollektif bir irade doğar. Toplumun tümünü kapsayan -toplumsal- bir irade ancak sınıfsal uzlaşmazlıklarla parçalanmamış bir toplumda ortaya çıkabilir. Sosyalist toplumda toplumsal gelişme, tüm toplumu kapsayan bir iradenin ortaya çıkışıyla gerçekleşir. Bu irade, gerek işçi sınıfının çıkarları ve amaçları, gerekse toplumsal gelişme yasaları hakkındaki araştırmalarla ve bilgilerle belirlenir.

İrade, felsefi düşüncenin akışı içinde, -insanların diğer birçok psişik faaliyetinde olduğu gibi- doğasal ve toplumsal temellerinden koparılarak, tek başına bir cevher haline getirilir ve mutlaklaştırılırsa, idealizmin bir biçimi olan ***iradecilik***'in teorik temeli olur.

iradecilik'in eleştirisi : (Fr. critique du volontarisme İradecilik, idealist felsefe içinde yer alan ve iradeyi dünyada birincil, temel ve belirleyici öğe kabul edip, hem doğadaki ve toplumdaki gelişmeyi, hem de insan davranışlarının tümünü iradeye dayanarak açıklayan bir yönelime verilen ad.

İradecilik kavramı, ancak yüzyılımızın başlarında oluşturulmuşsa da ***Tönnies, Paulsen)*** felsefi bir yönelim olarak oldukça eskidir İradecilik kavramı çağımızın burjuva felsefesinde geliştirilerek kapsamlı sistemler oluşturulmuş; böylece, bir nesnel-idealist iradeciliğin ***(Schopenhauer, Hartmann)*** yanısıra bir de öznel-idealist iradecilik ***(Stirner, Nietzche)*** ortaya çıkmıştır.

Schopenhauer'in felsefesine göre, evrenin özünde, tüm evreni kapsayan kendiliğinden bir ***irade*** yatmaktadır; bu irade, bir «yaşam isteği» olarak organik gelişmenin de itici gücüdür ve en gelişmiş, en bilinçli biçimini ***insan iradesi***'nde bulur. Buna karşılık ***Nietzche***, belirleyici öğe olarak bireysel iradeyi seçmiş, bu iradenin en gelişmiş, en yüksek biçiminin «güçlülük iradesi» olduğunu ileri sürmüştür. Nietzche'nin iradeciliği, sonradan faşist ideolojiye teorik kaynak olmuştur.

Doğanın ve toplumun nesnel yasalarını yadsıyan ve bilgi edinmeyi, iradenin belirlediği irrasyonel bir süreç olarak kabul eden iradecilik, ***irrasyonalizm***'in bir biçimidir.

İradecilik, politikada sosyo-politik bir teori ve pratik bir tavır olarak, toplumsal yaşamın maddi koşullarını ve tabi olduğu yasal düzenlilikleri önemsemez; bilimsel olarak öğrenilmiş yasal düzenliliklere dayanan eylemleri ve tutumları yadsır; giderek insanların pratik eylemini, öznel, keyfi ve radi isteklere, kendiliğinden kararlara ve devrimci coşkulara bağlar. Bu görüşlerin politik alanda varacakları kaçınılmaz sonuç, maceracılıktan başka bir şey olamaz.

Marksçılık-Leninciliğle ve Marksçı-Leninci partilerin politikasıyla bağlaştırılması kesinlikle olanaksız olan iradecilik, «sol» sek-

ter *radikalizm*'in ve özellikle *anarşizm*'in teorik temellerinden biridir.

İrrasyonalizm yada **akıldışçılık** (Fr. irrationalisme, İng. irrastionallsm): Bilimsel düşüncenin, nesnel gerçekliğin tâbi olduğu yasal düzenliliklerini, belli başlı özelliklerini ve nedensel bağlamlılıklarını öğrenme yetisinden yoksun olduğunu ileri süren ve bilgi edinmeyi sezgi, kendini kavrama, yaşantılaştırma vb., sözde yüksek düzeylerdeki irrasyonel bilgi edinme biçimlerine bırakan felsefi görüş...

İrrasyonel anlayışa göre her insan bilgi edinemez; bu bakımdan İrrasyonel bilgi teorileri aristokratik bir karakter taşırlar; yalnızca bilimsel açıdan değil, toplumsal işlevleri bakımından **da gericidirler.**

Marks-öncesi dünya görüşlerinin hemen hepsci İrrasyonel öğeler taşıyorlardı; çünkü --idealizmin çeşitli yönelimlerinde gördüğümüz gibi-- tanrı, ölümsüzlük, özgürlük gibi, bilgi edinmekte olan akla ilke olarak açık olmayan alanların varolduğunu ileri sürüyor, ya da --Marks-öncesi maddeciilkte olduğu gibi– toplumsal fenomenleri akıl yoluyla açıklamaktan yoksun bulunuyorlardı. Ama, ilk kez, burjuvazinin olgunluk döneminde, özellikle emperyalizm aşamasındaki burjuva felsefesinde ve ideolojisinde, irrasyonalizm, ***Kierkegaard***, ***Schopenhauer***, ***Nietzche*** felsefelerinde ya da bunların geniş ölçüde etkisi altında kalan Yeni-Hegelcilik'in ***yaşam felsefesi***'nde, tüm burjuva dünya görüşlerinin belirleyici içeriği, özü olup çıktı. Alman faşizminin ideolojisi su katılmamış bir irrasyonalizmdi. Çağdaş burjuva felsefesinde de alabildiğine yaygınlaştığına tanık olduğumuz irrasyonalizm, günümüzde özellikle ***Yeni-Tomculuk*** ve ***varoluşçuluk*** gibi akımlarda etkisini sürdürmektedir İrasyonallzm, emperyalizmin manevi-fikirsel çöküntüsünün açık bir belgesidir. Bilimsel düşünceyi küçümseyip değerden düşürme çabası, en başta toplumsal gelişme yasalarının bilinemeyeceğini kanıtlamak, böylece toplumsal ve bilimsel ilerlemeye karşı koymak amacını gütmektedir.

İşbölümü anlayışı (Fr. conception de la division du travail, İng. conneption ot the division of labour : İşbölümü terimi, toplumsal üretim ve yeniden üretim sürecinin çeşitli alanlarında ve kısmî süreçlerinde gerçekleşen ve tarih boyunca gelişen farklılaşma, kademelenme ve söz konusu alanlarla süreçler arasındaki bağları dile getirir. Ayrıca, sosyal grupların, katmanların ve sınıfların varoluşlarını ve etkinliklerini anlatır.

İşbölümü, üretim güçleri temeli üzerinde, bunların belirleyici ilkisiyle gelişirç doğanın toplum tarafından topluma maledilmesi ve denetim altına alınması faaliyetinin ulaştığı düzeyin bir ifadesidir. İşbölümü, ***sosyo-ekonomik kuruluş***'taki ***üretim ilişkileri sistemi***'nin önemli bir yanını oluşturur ve üretim ilişkilerinin bir ifadesi olarak, aynı zamanda üretim güçlerinin de bir gelişme biçimidir.

İşbölümü, daha ilkel toplumlarda ortaya çıkmış; burada önce cinsler ve kuşaklar arasında ***doğal işbölümü*** biçiminde görülmüştür. Ancak, üretim güçlerinin ilkel toplumda geçirdiği uzun bir gelişmeden sonra doğal işbölümü ***toplumsal işbölümü***'ne, dönüşebilmiştir; bu dönüşümde, doğal işbölümü, toplumsal işbölümüne bağımlı bir uğrak olarak varlığını sürdürmüştür. Toplumsal işbölümünün gelişimi üç düzeyde gerçekleşmiştir :

1 ***Genel*** düzeyde, gerekli toplumsal çalışmanın, sanayi, inşaat, tarım, ticaret, ulaşım gibi, kamu ekonomisinin belirli dallarına bölünmesi;

2) ***Özel*** düzeyde, madencilik, ağır sanayi, makina imalatı, elektro-teknik, aletaygıt imalatı, tekstil sanayii, kamu hizmetleri vb., kamu ekonomisinin daha alt düzeydeki dallarına ve kısımlarına bölünmesi;

3) ***Bireysel*** düzeyde, bir işletmedeki çalışma süreçlerinin, --büyük ölçüde tekniğe bağlı bulunan-- işgüçlerinin ihtisaslaşmış faaliyetlerine göre farklılaşması.

Üretim güçlerinin belirli bir andaki gelişim düzeyine dayanan toplumsal işbölümü, toplumun katmanlara ve sınıflara bölünmesine, toplumsal farklılaşmanın ortaya çıkmasına yolaçan dolaysız bir neden olarak görülür. Sınıflı toplumların bütün tarihi boyunca işbölümü, bir yandan uzlaşmaz sınıf çelişkilerine, öteyandan da, bireyleri işbölümü sistemine köle eden o düzene bağlı olmuş, üreticileri tekyanlı geliştirilmiştir. Bu olgu, özellikle, işçileri o tekdüze, ruhu körleştirici, seri imalat çalışmalarına mahkûm ederek, onları makinaların birer parçası, düzeyine indiren kapitalist üretim sürecindeki ileri işbölümü için geçerlidir

Sınıflı topluma geçişle birlikte gerçekleşen üç büyük toplumsal İşbölümü, günümüze kadar uzanan toplumsal gelişme yönünden belirleyici bir önem taşır: ***İlk*** işbölümü, tarım ile hayvancılık arasındaki işbölümüydü. Bu işbölümü, henüz sınıflara parçalanmamış ilkel toplumda, üretim güçlerinin gelişmesini hızlandırdı; bu hızlı gelişme, üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin doğmasına, toplumun sınıflara bölünmesine ve devletin ortaya çıkmasına yol açtı. ***İkinci*** işbölümü, el zanaatının tarımdan ayrılmasıydı. Bu ayrılık, kent'i kırsal kesimden kopardı ve mübadele ilişkilerini ortaya çıkaran mal üretimini hızlandırdı, bu da ***üçüncü*** işbölümünün, yani ticaretin doğmasına yol açtı. Bu işbölümleri ve toplumun sınıflara bölünmesi, bedensel çalışma ile zihinsel çalışmayı da birbirinden ayırdı; bütün sınıflı toplumlar için belirgin olan uzlaşmaz çelişkilere yenilerini ekledi: Kent ile kırsal kesim arasındaki, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki uzlaşmaz çelişkiler doğdu; bu çelişkiler ancak sosyalist toplumda uzlaşmaz karakterlerini yitirirler ve giderek komünist toplumda tamamen ortadan kalkarlar.

Komünist toplum düzeninin ilk basamağı olan sosyalist topluma geçişle birlikte, toplumsal işbölümü sisteminin geliştirilmesini ve işbölümüne bilime dayalı bir şekilde yön verilmesini sağlayan yeni koşullar doğar. İşbölümü, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumların hepsinde, başıboş, denetlenemez bir süreç şeklinde gelişirken, sosyalist toplum bu sürecl, toplumun her üç düzeyinde de (yani genel, özel ve bireysel düzeylerde bilimsel ve planlı bir şekilde, nesnel yasalar doğrultusunda yöneltmeye ve düzenlemeye başlar; bu gelişme, sosyalist devletler topluluğu çerçevesi yoğunluğu ve önemi durmadan artan uluslararası işbölümüyle de yakından bağlantılıdır. Hedef, çalışmanın üretkenliğinin ileri derecede geliştirilmesini ve emekçilerinin gereksinimlerinin her bakımdan karşılanmasını olanaklı kılacak, kent ile kırsal kesim arasındaki, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki çelişkilerin gitgide aşılmasını sağlayacak koşulları hazırlayabilecek optimal bir işbölümü elde etmektir. Sosyalist toplum, uzlaşmaz çelişkiler barındıran tüm sınıflı toplumlarda egemen olan ve işbölümünü, uzlaşmaz sınıf çelişkileriyle, sömürü ilişkileriyle ve baskıyla birleştiren sisteme son verdiği gibi, bu sistemin kaçınılmaz sonucu olarak beliren, emekçi yeteneklerinin, yaratıcı güçlerinin ve özelliklerinin yozlaştırılmesini ve işlemez hale getirilmesini önler. Sosyallst toplumda ***çalışmanın karakteri***'nin değişmesl, bireyleri işbölümüne köle gibi bağleyan düzenin aşılmasına yol açar; çünkü sosyallst çalışma olabildiğince evrensel boyutlarda yetiştirilen sosyalist bireylerde, çok yanlı zihinsel ve bedensel yetenekleri harekete geçirecek şekilde geliştirilir ve bu bireyler üretimin ve tüm toplumsal gelişmenin yönlendirilmesinde ve planlanmasında aktif rol oynayacak duruma getirilir. Bu süreç, ancak komünist düzenin ikinci basamağında tamamlanabilir; çünkü bu süreç, çalışmanın üretkenliğinin önemli ölçüde yükselmesini gerektirir. Komünist toplumda, bütün sınıflı toplumlar için tipik olan işbölümü sistemi tamamen ortadan kalkacaktır. Bu aşamadaki üretimde, sanayi kesimi ile tarım kesimi, bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasında önemli ayrımlar kalmayacağı gibi, sınıf farkları da tamamen son bulacaktır.

İşçi Sınıfının Bilimi (Fr. communisme scientifique, İng. scientific communism) Bilimsel sosyalizm de denir: Yaygın anlamda, işçi sınıfının bilimi (bilimsel komünizm) ya da billmsel sosyalizm denince ***Marksçılık-Leninçilik***'in ***büsünleyici parça***'larından birl, yenl İşçl sınıfının tarihsel görevini, proletaryanın sınıf savaşımını, sosyalist hareketin stratejlsinl ve taktiğinl, sosyalist ve komünist toplumların yönetilmesini ve ulusal kurtuluş hareketlerini konu edinen öğreti anlaşılır... Özel anlamda,

ise Marksçi-Leninci teorinin tümünü ve bu teorinin felsefi, ekonomik ve sosyo-politik görüşlerinin oluşturduğu sistemi ifade eder.

İşçi sınıfının bilimi, teorik yönden Marksçı-Leninci felsefeye ve ekonomi-politiğe dayanır; çünkü bu felsefenin ve ekonomi-politiğin temel bilgilerinin zorunlu çıkarsamasıdır ve aynı zamanda Marksçı-Leninci teoriyi bütünler. Toplumsal kökeni bakımından, işçi sınıfının devrimci sınıf savaşımının ve sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulma çalışmalarının deneyimlerini işleyip değerlendirir.

İşçi sınıfının bilimi bir teori olarak ele alındığında, bu teorinin konusu, ***komünist sosyo-ekonomik doğuşunun ve gelişmesinin tabi olduğu sosyo-politik yasal düzenliliklerdir.*** Bunlar, en başta kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının burjuvaziye karşı verdiği savaşımın, anti-emperyalist ulusal kurtuluş savaşlarının ve sosyalist sisteme üye ülkelerin sosyalist toplumu ve komünist toplumu kurma faaliyetlerinin tabi oldukları yasal düzenliliklerdir. Bu yasal düzenlilikllerin belirgin özelliği ifadesini, günümüzdeki devrim sürecinin tekliğinde bulur. Tıpkı Marksçılık-Leninçilik gibi, işçi sınıfının bilimi de devrim savaşımının pratiğinde bir yol göstericidir. Dünya devrim sürecinin tabi olduğu nesnel yasal düzenlilikleri araştırmakla ve göstermekle yetinmez, aynı zamanda bu yasal düzenliliklerin, toplumsal süreçlerin yönetiminde, özellikle sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulmasında etkili olarak nasıl uygulanıp kullanılacağını gösterir. İşçi sınıfının bilimi-nin Marksçılık-Leninçiliğin diğer parçalarıyla birlikte, Marksçı-Leninci partilerin ve sosyalist devletlerin bilimsel politikalarının işlenip geliştirilmesinde ve tamamlanmasında, teorik dayanağı oluşturur. İşçi sınıfının bilimi, Marksçılık-Leninçilik gibi, özü ve içeriği bakımından ***uluslararası bir*** öğretim geçişi gibi milliyetçi sosyalizm biçimleriyle de uyuşmaz; çünkü işçi sınıfı, varlık koşulları ve temel çıkarları bakımından, tam anlamıyla uluslararası bir sınıftır, uluslararası emperyalizme karşı savaşım yürütür; ve çünkü komünist sosyo-ekonomik kuruluşun doğuşunun ve gelişmesinin tabi olduğu sosyo-politik yasal düzenlilikler her ülke için genelgeçerli yasal düzenliliklerdir.

İşçi sınıfının biliminin ***Marx*** ve ***Engels*** tarafından kurulması, sosyo-politik düşüncede nitelikçe bir sıçrama anlamına gelir: Sosyalizm, bir ***Ütopya*** olmaktan çıkmış ve bir bilim haline gelmiştir. Bu aşama ***Marks*** tarafından yapılan iki büyük buluşla olanaklı olmuştur; birincisi maddeci tarih anlayışı, ikincisi artı-değerin bulunması. Toplumsal gelişmenin tabi olduğu yasal düzenliliklerin ve hareket yasalarının, özellikle kapitalist toplumun tabi olduğu yasal düzenliliklerin ve hareket yasaların bulunması, kapitalizmin bağrında geleceğin sınıfsız toplumunun maddi koşullarının olgunlaştığını ve kapitalist toplumun bu nedenle zorunlu olarak sosyalizm tarafından aşılacağını ve uluslararası işçi sınıfının ekonomik varlık koşullarından ve bundan doğan tarihsel rolünden dolayı, eski toplumu aşıp yeni toplumu kuracak toplumsal gücü oluşturduğunu ortaya koymuştu.

Marx ve ***Engels***, daha ilk yapıtları olan «Ekonomik-felsefi elyazmaları», «Kutsal Aile», «İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu», «Alman İdeolojisi», «Felsefenin Sefaleti», «Komünizmin Temel İlkeleri» adlı yapıtlarında, işçi sınıfının biliminin önemli fikirlerini ve tezlerini ortaya koymuşlardır.

İşçi sınıfının bilimi ilk kez kapsamlı, derli-toplu bir şekilde ***Marx*** ve ***Engels*** tarafından «komünist Partisi Manifestosu»nda açıklanmıştır -1848-. Bu metin, komünist partisinin ilk programıdır. ***Marx*** ile ***Engels***, bu metinde, kapitalist toplumdaki savaşımın, «sömürülen ve baskı altında tutulan sınıfın -proletaryanın-, bir yandan da toplumun tümünü sömürüden, baskıdan ve sınıf savaşımlarından ebediyen kurtarmadan, kendini, sömüren, baskı altında tutan sınıftan -burjuvaziden- kurtaramıyacağı» bir basamağa ulaştığını kanıtlamışlardır.

1848-1851 devrimlerinin deneyimlerinden dersler çıkaran ***Marx*** ve ***Engels***, işçi sınıfının biliminin temel fikirlerini geliştirmeye devam etmişlerdir. Burjuva demokratik devrimini, sosyalist devrime dönüştürme olanaklarını göstermişler ve işçi sınıfı ile köylüler arasındaki bağlaşıklığın zorunlu olduğunu kanıtlamışlardır. İşçi sınıfının bilimi teorisinin gelişimi açısından ***Paris Komünü***'nün tarihsel derslerinin analizi büyük önem taşır. ***Marx*** ve ***Engels*** bu olaydan, önemli teorik ve politik dersler çıkarmışlar ve özellikle işçi sınıfının, toplumsal gelişmenin bilimsel teorisine dayanan devrimci bir parti tarafından yönetildiği takdirde başarıya ulaşabileceği ve sosyalist devrimin iktidardan uzaklaşan sömürücü sınıfların dirençlerini ve karşı-devrimci girişimlerini önleyebileceği, işçi sınıfının eski burjuva devlet mekanizmasını baştan başa ele geçirmesinin ve kendi iktidarına tamamen uygun bir duruma getirmesinin zorunlu olduğu sonucuna varmışlardır. Paris Komünü, Marx tarafından, «emeğin ekonomik kurtuluşunun nihayet gerçekleşebileceği politik biçimin keşfedilmesi» olarak tanımlanmıştır. Marx, Paris Komünü'nün öğrettiklerini değerlendirirken, sosyalizm ile barış arasındaki kopmaz bağlamlığı ortaya koymuştur.

Marx, komünist sosyo-ekonomik kuruluşun gelişimi hakkında olağanüstü önemli bilgiler «Gotha Programının Eleştirisi»nde ortaya koymuştur. Bu eleştiride, komünist sosyo-ekonomik kuruluşun iki aşamalı gelişimini açıklamış, sosyalizm ile komünizm aşamalarının ortak ve farklı yanlarını göstermiştir. ***Engels*** bilimsel kapsamlı bir betimlemesini «Anti-Dühring»te yapmış, burada Marksçılığın üç bütünleyici parçasını, iç bağlamlılıkları açısından ele almıştır.

20. yüzyılın başlangıcından itibaren, işçi sınıfının biliminin gelişmesi, ***Lenin***'in teorik ve pratik çalışmalarıyla ayrılmaz bir birlik oluşturur. ***Lenin***, Marksçılığın her parçasını nitelikçe yeni bir basamağa yükseltmiş, böylece Leninci bir gelişim aşaması'ndan sözedebileceğimiz duruma getirmiştir. Bu gelişim aşaması, yaratıcı bir geliştirmeyle, işçi sınıfının biliminin milyonlarca insan tarafından toplumsal pratiğe uygulanmasıyla ve böylece maddileştirilmesiyle kendini belli eder.

Lenin'in geliştirdiği ve zenginleştirdiği, işçi sınıfının bilimine ilişkin sorunlar arasında, işçi sınıfının en yüksek sınıf örgütü olan yeni tip parti öğretisi, tarım sorunu, bağlaşıklıklar sorunu, ulusal sorun ve sömürge sorunu, burjuva demokratik devrimin sosyalist devrime dönüştürülmesi sorunu, sosyalist devrim proletarya diktatörlüğü sorunu bulunur.

Lenin, kapitalizmin emperyalizm aşamasını bilimsel bir analizden geçirerek, sosyalist devrimin utkusunun önce birkaç ülkede, hatta tek bir ülkede olanaklı olabileceği sonucuna varmıştı. Bu görüşten hareketle, karşıt toplumsal sistemlerin -sosyalist sistem ile kapitalist sistemin- yanyana varolabilecekleri yolundaki, tarihsel bakımdan çok önemli çıkarsamayı ortaya koymuştur. Ekim Devrimi'nin utkuya ulaşmasından sonra, sosyalist toplumun kuruluşunda ortaya çıkan pratik gereksinimler, kapitalizmden sosyalizme geçişin karmaşık ve güç sorunların çözümlenebilmesi için, işçi sınıfının bilimi teorisinin daha da geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. ***Lenin***, Marx'ın ve ***Engels***'in temel bilgilerinden hareket ederek ve ilk sosyalist devletin, toplumsal yaşama yeni bir biçim kazandırma faaliyetinden çıkan ilk deneyimleri değerlendirerek, ***sosyalist toplumun kurulmasının somut yolu***'nu göstermiştir. Bu somut yolun en önemli uğrakları, sosyalist sanayileşme, köylülerin kooperatifleşip birleşerek tarımı sosyalistleşmeleri, sosyalist kültür devrimi, barış içinde yanyana yaşama politikası, sosyalist devletlerin barışın güvence altına alınmasına yönelik dış politikalarıdır. ***Lenin***, aynı zamanda sosyalist devletin işleyişine ilişkin önemli ilkeleri geliştirmiş ve sosyalizmin, komünist toplumu doğru yükselip geçmesi öğretisini zenginleştirip somutlaştırmıştır.

İşçi sınıfı bilimin bir takım önemli teorileri de, Komintern tarafından geliştirilmiştir. Komintern böylece kapitalizmin genel bunalımına ilişkin bir analiz ortaya koymuş, dünya komünist hareketinin emperyalizme karşı yürüttüğü savaşımın stratejisini ve taktiğini işleyip geliştirmiş ve faşizme karşı halk cephesi politikasını saptamıştır. İşçi sınıfının biliminin gelişmesinde, komünist hareketin 1957, 1960 ve 1969 yıllarında uluslararası Danışma toplantılarının belgelerinde, çağımızın karakteri ve temel içeriği, sosyalist devrimin ve sosyalist toplumun kurulmasının tabi olduğu genelgeçerli

yasal düzenlikler; dünya devrim sürecinin tabi olduğu yasal düzenlikler, bu süreçteki itici güçler vb. sorunlar işlenip geliştirilmiştir. Danışma toplantıları, komünist hareketin stratejisini ve taktiğini bilimsel olarak belirlemiş, devrimci üç ana güç olan, sosyalist sistem, kapitalist ülkeler işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri arasında, dünya sosyalist sisteminin tabi olduğu yasal düzenliklerin ortaya konması ve sosyalist ülkelerin ekonomik bütünleşmesinin ilkelerinin saptanması bulunmaktadır. SBKP, işçi sınıfının biliminin geliştirilmesinde en önemli katkıyı yapmıştır.

Sosyalizmden komünizme geçişe ilişkin teorik düşünceler konusunda, SBKP'nin ve Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin geliştirdikleri, gelişmiş sosyalist toplumu ve bu toplumun yönetilmesine ilişkin öğreti önemli bir yer tutar.

İşçi sınıfının bilimi teorisi, son sözün söylendiği, bitmiş bir teori değildir; sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulması faaliyetlerinden çıkan pratik sonuçların analiz edilip genelleştirilmesine ve emperyalizme karşı yürütülen devrimci savaşımın deneyimlerine dayanılarak geliştirilmekte ve zenginleştirilmektedir. Aynı zamanda, dünya komünist hareketinin ve sosyalist sisteme dahil ülkelerin stratejisinin ve taktiğinin teorik dayanağı olarak, bu bilimin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

İşçi Sınıfının Tarihsel Konumu (Fr. situation historique de la classe ouvrière) İşçi sınıfı, insanlık tarihinin en devrimci sınıfı ve içinde bulunduğumuz «kapitalizmden sosyalizme ve komünizme geçiş çağı»nın temel toplumsal gücüdür.

İşçi sınıfının tarihsel görevi, kapitalist toplum düzenini bertaraf etmek, böylece binlerce yıldan beri süregelen «insanın insan tarafından sömürülmesi»ne son vererek sosyalist toplumu kurmak ve giderek komünist topluma geçişi sağlamaktır. İşçi sınıfı, varlık koşulları, temel çıkarları, hedefleri ve amaçları yönünden uluslararası bir sınıftır ve tarihsel görevini ancak uluslararası birliği içinde gerçekleştirebilir. İşçi sınıfı, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'ni gerçekleştirerek kapitalizmden sosyalizme geçiş yolunu tüm dünya uluslarına açmıştır; işçi sınıfı savaşımının sağladığı en büyük kazanımlardan biri; dünya sosyalist sistemidir.

İşçi sınıfının öncü rolü, nesnel temellere dayanır ve şu olgulardan doğar: İşçi sınıfı, makinayla yapılan büyük üretimle birlikte doğar ve gelişir. Bu yüzden gerek en önemli üretim gücü gerekse, yeni, ilerici sosyalist ve komünist üretim tarzlarının taşıyıcı olan sınıftır. İşçi sınıfı, çalışma sayesinde büyük sanayi üretimi içinde birleşmiştir. Sayıca hızla büyümesinin, her türlü yerel sınırlamaları aşan birliğinin, uluslar arası karakterinin ve ekonominin kilit noktalarında yoğunlaşmasının nedeni de bu çalışmadır.

İşçi sınıfı örgütlenmeye ve disipline alışıktır; bu yüzden öteki emekçi kesimler arasında, amacının bilincinde olarak örgütü eylemleri gerçekleştirebilecek en yetkin sınıftır. İşçi sınıfının bu ayırdedicl özellikleri, belirli bir tarihsel anda varolan üretim ilişkilerinin damgasını taşıyan, işçi sınıfının tarihsel rolünü nesnel olarak belirler. Ne var ki, işçi sınıfı, ancak kendi durumunun ve tarihsel görevinin bilincine varıp, varlığının bilincine varmamış bir sınıf (kendinde sınıf) olmaktan çıkarak, varlığının bilincine varmış bir sınıf (kendi için sınıf haline gelmekle, sahip olduğu olanakları tümüyle gerçekleştirip etkili hale gelebilir. Bunu başarabilmek için, ***Marksçılık-Leninclik***'in bilimsel dünya görüşünü işçi hareketiyle birleştiren ve işçi sınıfının bilincini politik eylem için örgütleyen ***Marksçi-Leninci Parti***'nin öncülüğüne gereksinim duyar.

İşçi sınıfı, tarihsel bakımdan sermayenin ilk birikim süreci içinde doğmuştur Kapitalist toplumda işçi sınıfını ekonomik bakımdan şöyle tanımlayabiliriz: İşçi sınıfı, üretim araçlarına sahip olmayan ve yaşamak için işgücünü kapitalistlere satarak, kapitalist sınıfın varlığı için gerekli maddeleri ve bu sınıfın zenginliğini sağlamak zorunda olan ve ücreti ne olursa olsun sömürülen sınıftır. İşçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki uzlaşmaz karşılık, kapitalizmin doğuşundan bu yana ***sınıf savaşımı***'nın temel dayanağı oluşturagelmiştir ve zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüyle sonuçlanacak olan bu sınıflararası savaşımın içeriğini ve gelişme doğrultusunu (perspektifini) belirler. İşçi sınıfının kapitalist toplumdaki durumu politik yönden şöyle tanımlanabilir:

İşçi sınıfı, bir yandan iktidarın dışında bırakılmış olan bir sınıftır; kapitalistler sınıfı, işçi sınıfını ezmek için devlet erkini kullanır ve onun, kendini ve tüm toplumu sömürüden kurtarmasını engellemek için her çareye başvurur; öte yandan işçi sınıfı, toplumsal özgürlüğüne kavuşmak ve sömürünün sonuçlarına karşı koyabilmek için direnerek politik gücünü oluşturur, Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde ***sınıf bilinci***'ni geliştirir, Marksçı-Leninci dünya görüşünü benimser, böylece hem örgütlenme yeteneğini, hem de eylemlerinin etki gücünü yükseltir. İşçi sınıfının, tarihsel görevini yerine getirebilmesi için, kendisi gibi sömürülen ve biricik umutlarını sosyalist toplumda bulan bütün emekçi sınıflarla ve katmanlarla sıkı bir bağlaşıklık ve dayanışma kurarak eylemini sürdürmesi gerekir; böylece bilincinin, örgütlenme yeteneğinin ve diğer emekçiler üzerindeki etkisinin artması ölçüsünde, ***devrim***'le, kapitalistler sınıfının sömürücü ve zorba iktidarına son verecek, kendi egemenliğini kuracak sosyalizmi gerçekleştirecek yetenekte bağımsız bir politik güç haline gelecektir.

İşçi sınıfı, iktidarını kurmak için birçok gelişim basamaklarından geçer; proletarya devrimiyle birlikte, yeni toplumun kurulması süreci içinde gerek kendini, gerekse diğer sınıfların ve katmanların durumunu temelden değiştirir.

İşçi sınıfı, kapitalist toplum düzeninde sömürülüp ezilirken, proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla Marksçı-Leninci parti'nin öncülüğünde, emekçi köylülerle ve diğer emekçi kesimlerle sağlam bağlaşıklıklar içine girerek, toplum adına üretim araçlarına sahip çıkmak, sosyalist ekonomiyi organize etmek ve toplumun en önde gelen sınıfı olarak, toplumun sevk ve idaresini ve planlamayı geliştirmek üzere, devlet erkini kullanan sınıf durumuna yükselir.

Sosyalist toplumda emekçiler, İşçi sınıfının öncülüğünde, yaşamı, sosyalist toplumun bütün üyelerinin çıkarları doğrultusunda ve sosyalist toplumun kurulmasının tabi olduğu yasal düzenliliklerle uyum içinde değiştirirler; emperyalizmin sosyalizme karşı düzenlediği her saldırıyı geri çevirirler, üretim halkın gereksinimlerinin giderileceği şekilde düzenler ve artırırlar, dost ve kardeş sosyalist ülkelerle sıkı bir işbirliği sürdürürler, uluslararası sınıf dayanışmasını geliştirerek ve sosyalizmin etkisini yoğunlaştırarak, dünya çapında barışı, demokrasiyi ve ulusların kendi yazgılarını belirleme haklarını gerçekleştirmeye çalışırlar, emperyalizmin aşılması yolunda savaşım yürütürler.

İşçi sınıfı, partisinin öncülüğünde, üretim ilişkilerini üretim güçlerinin karakteriyle uyumlu kılmaya çalışır, diğer emekçilerle birlikte üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini sağlar. İşçi sınıfının ve onun partisinin öncülük rolü, gittikçe daha çok önem kazanmaktadır; çünkü bu sınıf, uygulayıcı sınıf olarak sosyalist toplumu ve komünist toplumu hazırlar ve örgütler; bu süreç, toplumun yöntemine ve planlanmasına sürekli olarak yeni sorunlar getirir. «İşçi sınıfı, toplumun ana üretici gücü olmuştur, gücüdür ve öyle kalacaktır. Onun devrimci zihniyeti, örgütlenme yeteneği ve disiplinliği ve kollektif ruhu sosyalist toplum sistemi içindeki öncülük rolünün belirleyici öğeleridir.» ***(SBKP 24 Kongresi)*** Böylece işçi sınıfı, üretici sınıf olarak sosyalist mülkiyetin artmasını sağlar, maddi ve kültürel yaşamın sürekli olarak daha iyiye gitmesi için çalışmanın üretkenliğini yükseltir, çalışma ve yaratıcı yarışma süreci içinde emekçiler arasındaki sosyalist ilişkilere biçim verir, bu ilişkileri düzenler, emekçi köylülerin ve diğer emekçilerin kooperatif çalışmasını örgütler, sosyalist dayanışmanın kazanımlarından yararlanılabilmesi için çalışmanın toplumsallaştırılmasını devam ettirerek, sosyalist toplumdaki sınıf ve katmanların birbirine yaklaşmasını ve sonunda, komünist toplum aşamasında ortadan silinmelerini sağlar; bunun için gerekli olan maddi koşulları yaratır.

İşçi sınıfı, bu görevlerin üstesinden gelebilmek için, komünist partisinin öncülü-

ğünde sosyalist aydınlarla işbirliği halinde hareket eder ve politik savaşım süreci içinde, hem kendisinin, hem de bütün toplumun düşünce ve kültür düzeyini yükseltir, değiştirip geliştirir; düşüncede ve eylemde burjuva ideolojisinin ve ahlâkının kalıntılarını tasfiye eder. Sosyalist sınıf ahlâkına dayanarak, sosyalist düzenin ekonomik ve politik gereklerine göre eğitimin içeriğini ve düzeyini geliştirir; bilimi ve sanatı teşvik edip destekler, böylece toplumsal yaşamı her yönüyle biçimlendirir, bu süreç içinde sosyalist kişiliği geliştirir.

İşlemcilik (Fr. opérationnelisme, İng. operationalism) Çağdaş burjuva düşüncesinde, pragmatizm ile yeni-pozitivizm öğelerini birleştiren bir yönelim. Bridgman tarafından kurulmuştur.

İşlemcilik, bilimlerin kullandığı kavramların, nesnel gerçeğin yansıları olarak içerikleriyle değil, elde edilmelerini ve kullanılmalarını sağlayan işlemlerle belirlendikleri düşüncesine dayanır. Demek ki, bir kavramın anlamı, bu işlemler miktarıyla özdeştir ve işlem bakımından önemi olmayan kavramlar, bu anlayışa göre içeriksizdirler.

İşlemcilik rasyonel bir çekirdek kapsamakla birlikte, bilimsel kavramların işlemsel karakterlerini tekyanlı olarak mutlaklaştırdığından sonuçta öznel-idealizme yol açar. Kavramları, nesnel gerçeğin yaklaşık birer yansısı olan içeriklerinden yalıtlar ve böylece onları, hiç bir şeye tekabül etmeyen salt düşünce ürünlerine dönüştürür.

İtici Güç Anlayışı (Fr. conception de force motrice) Genel anlamıyle itici güç, doğadaki, toplumdaki ve düşünmedeki gelişmenin ve değişmenin hareket ettirici nedenini dile getiren felsefi kavramdır.

Diyalektik maddeci anlayışa göre, hareketin ve değişmenin itici gücü doğa-üstü güçlerde yatan çelişkilerden başka bir şey değildir Nesnel gerçeğin her alanında, o alana özgü biçimlerde varolan ve etki yapan ve birbirine karşıt yanların, eğilimlerin, çabaların bütünlüğü olan *çelişki*, en genel anlamda, her hareketin ve gelişmenin itici gücüdür.

Çelişkiler, insan toplumunda da, toplumsal gelişmenin temel itici güçleridir Ancak, burada, kendi çıkarlarını gözeten, bunların hareket nedenlerini, gerekçesini izleyerek kendi tarihlerini kendileri yapan insanların eylemleri aracılığıyla etki yaparlar. Toplumsal gelişmenin itici gücünün ne olduğu sorusu, burada «bu hareket-nedenlerinin arkasında hangi itici güçlerin bulunduğu, faaliyet gösterenlerin kafalarında böylesine hareket-nedenlerine dönüşen şeylerin hangi tarihsel nedenler olduğu sorusu haline gelir. Demek ki, tarihsel olarak eylem yapan insanın hareket-nedenlerinin arkasında bilinçli ya da bilinçsiz -ve genellikle bilinçsiz- olarak duran ve tarihin asıl itici gücünü oluşturan itici güçleri araştırmak söz konusu olunca, o zaman, istedikleri kadar kalburüstü insan olsunlar, bu gibi tek insanların hareket-nedenleri araştırmaktan çok büyük kitleleri, tüm halkları ve her toplum içindeki geniş halk kitlelerini hareke.e geçiren nedenleri araştırmak gerekir; ve burada da bir an için, geçici olarak parlayıp sönüveren saman alevlerine yol açan nedenleri değil de, sürekli, büyük bir tarihsel değişmeyi gerçekleştirecek olan eylemi oluşturan nedenleri araştırmalıdır.» *(Engels)* büyük halk kitlelerini harekete geçiren bu itici güçler, ekonomik yaşam koşullarında, özellikle mevcut ***sosyo-ekonomik kuruluş***'un ***üretim ilişkileri*** ile ***üretim güçleri*** arasındaki çelişkide aranmalıdır. Bu çelişki, uzlaşmaz çelişkiler barındıran her sosyo-ekonomik kuruluşta ***sınıf***'lar arasındaki temel çıkarların ve hareket-nedenlerinin, ekonomik yaşam koşullarının karşılığı olarak ortaya çıkar ve genel yasal düzenliliklere uygun olarak ***sınıf savaşımı***'na yol açar. Buradan sınıf savaşımının, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumların tümünde tarihsel gelişmenin başlıca itici gücü olduğu sonucu çıkar. Sınıf savaşımı başlıca itici güçtür, çünkü yalnızca -toplumsal devrimlerde doruk noktasına ulaşan- sınıf savaşımı sayesinde köklü toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmek olanaklıdır. Sınıf uzlaşmazlıklarının ve sınıf savaşımının temelinde, son tahlilde, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki yatar. Bu çelişkinin ve bu çelişkiye dayanan sınıf savaşımının zemini üstünde çeşitli maddi ve fikirsel itici güçler doğabilir ve insanların, grupların, katmanların ve sınıfların eylemlerine etki yapabilirler.

Sosyalist toplumda toplumsal itici güç konusunda büyük bir değişiklik olur; çünkü sınıflar arasındaki uzlaşmazlığın ve sınıf savaşımının yerine, temel çıkarları ortak olan sınıfların ve katmanların birlikte çalışmaları geçer ve toplumsal gelişme, en temel toplumsal itici güçlerden bilinçli olarak yararlanılacak şekilde, bilerek ve planlı olarak yönlendirilir. Sosyalist toplumsa sınıf savaşımı, toplumsal gelişmenin itici gücü olmaktan çıkar, onun yerini üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin gelişim düzeylerinin farklılığından kaynaklanan çelişkiye indirgenebilen, birbirleyle bağıntılı bir dizi maddi ve fikirsel itici güç alır. Sosyalist toplumda itici güçlerin oluşturduğu sistem içinde, -işçi sınıfının, kooperatif köylüleri sınıfının ve aydınların sosyalizmin geliştirilmesi için ortak faaliyet göstermelerini sağlayan- toplumsal, grupsal ve bireysel çıkarlar arasındaki uyum gibi, -üretim ile artan gereksinim arasındaki çelişki gibi itici güçlerin yanı sıra; artan sosyalist bilinç, toplumsal sorumluluk, sosyalist yurtseverlik ve sosyalist enternasyonalizm gibi fikirsel itici güçler büyük bir önem taşırlar.

İzomorfi (Osm. müsaviyüş şekil, Fr. isomorphie, İng. isomorphy): Sözcük anlamıyle, eş-biçimlilik. Sistemlerin, nesnelerin, teorilerin, yapıları bakımından birbirine tekabül etmesi, denk düşmesi, uyumu.

Eğer bir sistemin her öğesine diğer bir sistemin her bir öğesi tam olarak tekabül ediyor ve bir sistemin öğeleri arasındaki her ilişkiye de, diğer bir sistemin öğeleri arasındaki her bir ilişki tekabül ediyorsa, bu iki sisteme izomorf denir; yani öğeler tek yanlı olarak değil, karşılıklı olarak birbirlerine tekabül ederler.

İzomorfi kavramı, modern mantıkta, sibernetikte ve başka bilimlerde gitgide daha çok kullanılmaktadır İzomorfi kavramı ***bilgi teorisi*** açısından büyük bir önem taşır ve bir nesnenin imgesi ile kendisi arasındaki uygunluğun analizinde yardımcı olur. Ne var ki, bilimsel bilgi edinme, bilimsel bilgi alanında İzomorfilere çok istisnai durumlarda ulaşabilir. Bu alanda daha çok ***homomorfi*** geçerlidir.

J

MADDE YOK

K

Kamulaştırma (Osm. istimlâk, Fr. ve İng. expropriation) : Üretim araçları üzerindeki kapitalist mülkiyetin, sosyalist devrim süreci içinde, toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi; yani mülkiyet ilişkilerinin temelden değiştirilmesi.

Üretim araçları üzerindeki kapitalist özel mülkiyete son verilmesi, üretimin toplumsal karakteri ile, sahip çıkmanın özel mülkiyete dayalı kapitalist biçimi arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi ortadan kaldırır. Böylece üretim güçlerinin karakteri ile üretim ilişkileri arasında uyum sağlanmış olur. Kamulaştırmanın biçimleri -örneğin tazminatlı kamulaştırma ya da tazminatsız kamulaştırma- ve uygulamanın hızı, mevcut tarihsel koşullara bağlıdır; ancak, üretim araçları üzerindeki özel kapitalist mülkiyet kamulaştırılmadan ve bu mülkiyet toplumsal mülkiyete dönüştürülmeden, sosyalist toplumun kurulması olanaksızdır. İşte yalnızca bu açıdan bakıldığında bile, bu zoruniuk, devrimci sosyalist bir politikanın, tüm burjuva ve sosyal-demokrat reform politikalarından tartışmasız ayırdedilmesini sağlayan ölçüttür. Tarihsel açıdan bakıldığında, kapitalist sınıfın üretim araçlarının kamulaştırılması, aslında emekçileştirenlerin mülksüzleştirilmesi anlamını taşır (Marx) Çünkü kapitalist mülkiyet, küçük mal üreticilerinin ve serbest rekabette yenik düşen cılız sermaye sahiplerinin ellerindeki mülkiyetin, geniş ölçüde onlardan alınmasıyla doğmuş bir mülkiyettir.

Kanı (Osm. kanaat, Fr. ve İng. conviction) : İnsan tarafından doğru olarak kabul edilen ve onun düşüncesini, duygularını ve davranışlarını derinlemesine etkileyen görüşler.

Böylesi görüşler, kişinin tüm tutumlarına ve davranışlarına damgalarını basar ve pratik eylemlerini yönetirler.

Bir kanının oluşması, karmaşık bir pekişme süreçtir. Deneyimlerin duygude ve düşüncede işlenmesi, bilgilerin (ve yanlış-bilgilerin) özümlenmesi, modellerin etkisi, belirli idealler ve belirli davranışlar doğrultusundaki eğitim ve daha bir çok etken, bu süreçte rol oynarlar. Buna bağlı olarak da, yalnızca doğru ve esaslı görüşler değil, aynı zamanda yanlış ve temelsiz görüşler de kanı haline gelebilirler İnsanın sahip olduğu ahlâksal ve dünya görüşüyle ilgili kanılar, bu temel kanıların başında gelen politik, belirli sınıfsal güçlerin görüşlerini ve çıkarlarını dile getirdiklerinden, sınıflı toplumlarda sınıfsal karakter taşırlar.

Marksçılık-Leninciliğ'in sağladığı tutarlı ve güvenilir bilgilere dayanan ve kişinin toplumsal çevresi içinde takınacağı aktif sosyalist tutumu temellendiren sosyalist kanıların geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması, sosyal toplumun en önemli eğitsel görevlerinden biridir. Dünya görüşüyle ilgili kanıların ilatimi ve yaygınlaşması, benimsenmesi bu noktada belirleyici bir anlam taşır; çünkü dünya görüşüyle ilgili kanılar, sosyalist kanıların bir bütün olarak biçimlendirilmesinde en genel teorik ve yöntemsel temelleri oluştururlar. Sosyalist bilincin, sosyalist toplumda tam anlamıyla fikirsel bir itici güç olarak etki yapabilmesi, ancak ve ancak sosyalist bilinç içeriklerinin, sosyalist kişiliğin sarsılmaz kanılarının sağlamlığına erişmesiyle olanaklı olur.

Kanıt yada kanıtlama (Osm. delil, Fr. ve İng. argument) : Bir önermenin yada teorinin doğruluğunu göstermek için kullanılan pratik yada teorik yöntem.

Bir önermenin doğruluğu, *pratik* aracılığıyla doğrudan doğruya ortaya konabilir; ama her önermenin böyle dolaysız yoldan kanıtlanması, ne olanaklıdır, ne de gereklidir. Bir önermenin doğruluğunun, doğruluğu daha önce pratikle saptanmış bilgilere dayanarak kanıtlanabilmesi, ancak mantıksal, teorik bir yöntem uygulamakla olanaklı olur.

Burada iki tür kanıtlama yöntemini birbirinden ayırdetmek gerekir: ***Tümdengelimli*** kanıtlama yöntemi, ***indirgeyici*** kanıtlama yöntemi. Tümdengelimli bir kanıtlama, doğruluğu daha önce kanıtlanmış önermelerden hareket eder ve mantıksal çıkarsama kuralları yardımıyla türetmeler yaparak, doğru önermelerden kurulmuş bir zincir ortaya koyar; bu zincirin en son halkasında, kanıtlanması gereken önerme bulunur. Ne var ki, tümdengelimli kanıtlama yöntemi, söz konusu bilgi alanının geniş ölçüde formelleştirilmesini zorunlu kılar. İndirgeyici kanıtlama ise, güvenilir önermelerden türetilemez; onun için tümevarımlar yardımıyla, doğrulanmasına çalışılan önerme ile bilinen doğru önerme arasında bağlantı kurulması şarttır; bu da, indirgeyici kanıtlamanın mantıkça kesin olmasına yol açar.

Kapitalizmin Eleştirisi (Fr. critique du capitalisme) : Kapitalizm, üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyetine ve işçilerin sömürülmesine dayanan sosyo-ekonomik kuruluştur. Tarihsel bakımdan kapitalizm, sonuncu sömürü toplumudur.

Kapitalist toplumun uzlaşmaz iki temel sınıfı, üretim araçarının sahibi olan, ekonomik ve politik egemenliği elinde tutan *burjuvazi* -kapitalistler sınıfı- ile, hukuksal olarak feodal bağımlılıktan kurtulmuş olan ve üretim araçları sahibi olmadığı için işgücünü kapitalistlere satmak zorunda bu-

lunan ***işçi sınıfı*** **-proletarya-dır. Bunlardan** başka, toprak sahipleri, köylüler, zanaatkârlar, aydınlar gibi yan sınıflar ve toplumsal katmanlar vardır. Kapitalist toplumun sınıf yapısı, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte değişir; bu değişim sırasında yalnızca proletarya ile burjuvazi arasındaki uzlaşmaz sınıf çelişkisi artmakla kalmaz, diğer sınıf ve katmanların büyük bir kısmı, ya çöker ya da parçalanır ve bunların çoğu proletaryanın yanına itilirken, pek küçük bir bölümü de burjuvaziye katılır; böylece sınıf karşıtlıkları da alabildiğine keskinleşir.

Kapitalizmin temel ekonomik yasal artıdeğer yasasıdır; bu yasa kapitalist üretimin hedefini belirler; hedef, üretimi ve böylece artıdeğerleri ele geçirmektir. Bu ele geçirmenin görünüş biçimi *kâr*'dır. Üretim faaliyetinin toplumsallaşması ile üretimin sonuçlarına sahipçıkmanın özel mülkiyete dayalı kapitalist biçimi arasındaki çelişki, kapitalizmin temel çelişkisidir ve üretim anarşisinde ve rekabette ifadesini bulur; bir yanda üretimin ve sermayenin gittikçe daha çok temerküz etmesine (concentration) ve merkezleşmesine, (centralisation) birikmesine yol açarken, karşı yanda işçi sınıfının varlık güvencesinin azalmasına ve durumunun kötüleşmesine yol açar. Bunun sonucu, dönemsel ekonomik bunalımlar, savaşlar, amansız sınıf savaşımlarıdır. Burjuvazi, politik ve ideolojik egemenliğini, bir çok ideolojik kuruluşun da desteğini alarak, burjuva devletinin yardımıyla sağlar.

Tarihsel olarak kapitalizm, feodalizme son verip onun yerine geçmiştir. Kapitalizm, feodalizmin bağrında gelişmiş, bu aşamada sermayenin ilk birikim süreci gerçekleşmiştir. Burjuvazi, ekonomik yönden güçlendikten sonra, burjuva devrimiyle köhneleşmiş feodal düzeni yıkmış, politik iktidarı ele geçirerek, onun yardımıyla burjuva toplumunu kurmuş; bunu yaparken, gerici düzene karşı savaşımda, çıkarları burjuvazinin çıkarlarıyla büyük ölçüde çakışan geniş halk kitlelerinin de desteğini sağlamıştır. Burjuvazi, «özgürlük, kardeşlik, eşitlik» gibi varlerle egemenliği ele geçirmişti. Ne var ki, burjuvazinin öne ettiği bireysel özgürlük fikri, toplumsal pratikte, kapitalist sömürü özgürlüğü olarak gerçekleşmiştir. Her yurttaşın eşitliği fikri, mal sahiplerinin eşitliği şeklinde ortaya çıkmış; bütün insanların kardeşliği fikri, herkesin birbiriyle savaşımından başka bir şey olmamıştır. Gene de kapitalizmin doğması ve gelişmesi, İnsanlık tarihinde büyük bir adım olmuştur. Kapitalist toplum, kendinden önceki insanlık tarihinin ortaya koyduğu üretim güçlerinin toplamından daha büyük ve güçlü bir üretim gücü doğurmuş, toplumsal üretimi büyük ölçülerde gerçekleştirmiş ve çalışmanın üretkenliğini öyle bir düzeye getirmiştir ki, artık insanın insan tarafından sömürülmesinin ilerlemenin **kaçınılmaz ekonomik koşulu** olmaktan nesnel olarak çıkmıştır. Kapitalizm, güçlü üretim güçleriyle birlikte,

çerli bir yasa olarak, maddenin çeşitli hareket biçimleri ve çeşitli sosyo-ekonomik kuruluşların içinde mevcut duruma bağlı olarak özel bir şekilde etki yapar. Örneğin, maddenin elementer parçacıkları, dalga özelliklerinin ve parçacık özelliklerinin bütünlüğüyle tanımlanırlar; atom, artı yüklü çekirdek ile eksi yüklü nötron kabuğundan oluşur; her organizma içinde birbirine karşıt olan özümleme ve ayrışma süreçleri vardır; yüksek düzeydeki sinirsel faaliyet, uyarma ve engelleme faaliyetlerinin birlikte etkisiyle gerçekleşir; toplumsal gelişme, genel olarak, doğa ile toplumun üretim sırasında bir yandan çözülüp, bir yandan yeniden oluşan bütünlüğüne dayanır. Uretimin kendisinin belirgin özelliği de üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir; bu çelişki, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda -köleci, feodal ve kapitalist toplumlarda- görülür ve sınıf savaşımı biçiminde dışlaşır Bu nedenle bu çelişkiler ***uzlaşmazlık***, karakteri taşırlar. Karşıtların bütünlüğü ve birbirleriyle savaşımı yasasının etki tarzı, sosyalist toplumda önemli bir değişiklik gösterir. Sosyalist toplumda ortaya çıkan çelişkiler, artık uzlaşmazlık karakteri taşımaz ve uzlaşmaz sınıf çıkarlarını dile getirmezler; çünkü sınıfların ve toplumsal katmanların varlık koşulları, temel hedeflerin ve çıkarların ortak oluşuyla belirlenmiştir. Uzlaşmaz-olmayan çelişkilerin en önemli özelliği, keskinleşmelerinin ve karşıt eğilimleri düşman uçlara dönüştürmelerinin zorunlu olmamasıdır. Tüm toplumun çıkarlarının bir birlik oluşturması nedeniyle, bu çelişkilerin aşılması, planlı ve bilinçli ekonomik faaliyet, ortaya çıkan koşulların değiştirilmesi ve ideolojik çalışma sayesinde olanaklı ve zorunlu olur. Sosyalist toplumda uzlaşmaz-olmayan çelişkilerin gelişimi, öğrenilmesi ve aşılması için en önemli koşul, Marksçı-Leninci partisinin önderliğindeki halkın bilinçli eylemiyle gerçekleşir. Bu bakımdan, sosyalist toplum aşamasında ortaya çıkan çelişkileri zamanında teşhis ederek, hareketlerini denetim altına almak, onları öğrenerek aşmak olanağı vardır. Yanlış bir politika sonucu, uzlaşmaz-olmayan çelişkiler sertleşebilir, derinleşebilir ve uygun koşulların ortaya çıkması halinde keskin toplumsal çatışmalara yol açabilir.

karşıtlık (Osm. zıtlık, Fr. ve İng opposition) Biribirine karşı olan ve biri öbürünü dışlayan iki nesnel olgu (nesne, özellik, eğilim, vs.) yada iki düşünce arasındaki ilişki.

Birinci durumda (olgular için) sözkonusu olan, gerçek karşıtlıklardır; ikinci durumda (düşünceler için) ise mantıksal karşıtlıklar söz konusudur. Bunları birbirleriyle karıştırmamak gerekir.

Gerçek karşıtlıklar nesnel gerçekteki, nesnelere, süreçlere, özelliklere özgüdürler. Bunlar diyalektik ***çelişki*** ilişkisi içinde bulunurlar, yani mevcut bir nitelğin çerçevesi içinde, hem birbirlerini karşılıklı olarak koşullayarak hem de birbirlerini dışlayarak bir bütün oluştururlar.

Mantıksal karşıtlıkların yeri ise sırf düşüncedir. Burada söz konusu olan birbirini dışlayan kavram ve önermelerdir ve burada karşıt karşıtlıklar ile çelişkili karşıtlıklar arasından ayırım yapmak gerekir.

kategori kavramının eleştirisi (Fr, critique de concept de catégorie) Kategori terimi, bir bilimin en temel ve en genel kavramlarını dile getirir

Felsefi kategoriler, maddenin en temel belirlenimlerinin ve gelişiminin düşünceye yansımasını sağlayan en genel kavramlardır. Bu anlamda ***bilgi edinme***'nin düğüm noktaları olup tüm bilimler için temel bir önem taşırlar Kategorilerin felsefedeki ve tek tek bilimsel araştırmalardaki önemini, dört kategorik ayırım yapan ***Platon*** farketmişti: Ozdeşlik, farklılık, kalıcılık, değişim. Kategori öğretisinin asıl kurucusu, varlık için on kategori saptayan ***Aristoteles***'ti Bu kategoriler: Cevher, bağıntı, nicelik, nitelik, mekan, zaman, etkileme, etkilenme, davranma (tavır), konum idi. İlk kez ***Aristoteles*** kategoriler arasında sistemli bir bağlantı kurmuştur. Skolastik, altı kategori tanıyordu: varlık yada öz, nicelik, nitelik, hareket -değişim-, ilişki, davranış. ***Descartes*** ve ***Locke*** kategorilerin sayısını üçe indirdiler: cevher, durum, ilişki. ***Kant***, üçlü dört grupta derlediği oniki kategoriden oluşan bir cetvel geliştirdi: 1) birlik, çokluk, bütünlük; 2) gerçek, hiçlik, sınırlama; 3) cevher, nedensellik, karşıtlıklı-etki; 4) olasılık, varlık, zorunluk. Marks-öncesi felsefede, kategorileri birbirerinden sistemli olarak türetmeye ve birbirine bağlamaya çalışan ***Hegel***, en geniş kapsamlı kategori sistemini geliştirmişti. Ona göre, kategoriler, kendisinden öncekilerin öne sürdükleri gibi, sabit şeyler olmayıp, oluşmuş şeylerdi; yani tarihsel gelişme fikrini, bunlara da uygulamıştı. Böylece, idealist bir çerçeve içinde de olsa, kendisinden önceki düşünürlerinden hepsi, kategori anlayışlarıyla bilgi edinme -düşünme- alanında takılıp kalırlarken, ***Hegel***, kategoriler aracılığıyla nesnel gerçeğin önemli uğraklarını kavramayı başarmıştı.

Örneğin Kant için kategoriler, düşüncenin, temel kavramları, düşüncenin katıksız biçimleriydiler ve düşünce bunlar aracılığıyla duyumlarla elde edilen ampirik bilgi malzemesini işleyip düzenliyordu. Kantçı kategori kavramına nesnel gerçek için hiçbir şey tekabül etmez. Hegel-öncesi felsefedeki diğer kategorilere nesnel karakter yakıştırılıyorsa da, bu, varlık ile düşüncenin özdeşliği postülası yardımıyla olmaktadır, yani nesnel gerçek, genel bağıntılarında kategorilere uymaktadır, çünkü düşünce ile nesnel gerçek eş düzenlidirler.

Marksçı-Leninci felsefe için kategoriler, nesnel gerçekteki bağıntılarının en genel yansılarıdırlar. Ayrıca sabit değillerdir, tarihsel olarak ortaya çıkmış değişen şeylerdir. Bu bakımdan Marksçı-Leninci felsefe için daima sabit kalan ve kapalı, bitmiş bir kategori olamaz, tersine bunlar felsefenin mevcut gelişimiyle birlikte gelişirler; bu, gelişme ve tek tek bilimlerin bilgi düzeyine bağlıdırlar. Marksçı-Leninci felsefede kategoriler, diyalektik maddeci dünya görüşünün bütününün temel direkleri olup bağlamlı bir sistemin orta direği, ***madde*** kategorisidir. Buna sıkıca bağlı olan kategoriler ise, maddenin varoluş tarzını ve varlık biçimini yansıtan ***zaman*** ve ***mekan*** kategorileriyle, toplumun maddi varoluş tarziyle ilintili olan ***toplumsal varlık***, ***toplumsal bilinç***, ***pratik*** gibi kategorilerdir.

Madde ve ***hareket*** kategorileri, ***bağlamlılık***, ***nedensellik ve karşılıklı-etki***, ***zorunluk ve rastlantısallık*** kategorilerinden olduğu kadar ***yasa*** kategorisinden de ayrı tutulamaz; çünkü bunların hepsi, maddenin temel, genel belirlenimlerini dile getirirler. Diyalektik maddeciliğin diğer tüm kategorileri de bu tarzda birbirine bağlıdırlar ve bunların ilişkileri -bağımlılık, eşgüdüm ve karşılıklı bağıntılılık ilişkisi gibi- çeşitli biçimlerde olabilir.

Kategoriler diyalektik maddeciliğin ilkeleriyle ve yasalarıyla özdeş değillerdir, ama onlarla sıkı bir bağlamlılık içinde bulunurlar Yasalar kategori bağlantılarıyla ifade edilirler -örneğin karşıtların bütünlüğü ve birbirleriyle savaşımı yasası-.

Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin kategorileri teorik ve pratik bakımdan büyük önem taşırlar. Marksçı-Leninci felsefenin anlaşılması için kategoriler vazgeçilmez karakterdedir; çünkü temel kategorilerle, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin konuları, ilkeleri ve yasaları kapsamlı bir şekilde dile getirirler.

Çeşitli bilimlerin önemli sonuçlarının nesnel genelleştirilmesi olan kategoriler tek tek bilimlere yöntemsel yol göstericiler olarak hizmet edebilirler. Tek tek bilimlerin temel kategorileri felsefi kategorilerle bağlamlılık içindedir. Bu bağlamlılığın araştırmalarda göz önünde tutulması, bilimsel ilerlemeyi kolaylaştırır ve hızlandırır.

Felsefi kategoriler, ayrıca düşüncenin bilgi edinme faaliyetinde de önemli bir rol oynarlar. Bir kez ortaya çıktıktan sonra göreceli bir bağımsızlık kazanırlar ve bilgi edinilen her yeni konuda, hazır biçimler olarak ortaya çıkıp, bilgisi edinilen konunun düşüncede işlenmesine yardımcı olurlar. Bu anlamda kategori, genel olarak nesnel ve ampirik bir kökene ve içeriğe sahip olduğu halde, bilgi edinme süreci içinde işlevsel bir a-priorilik kazanır.

Diyalektik maddeci kategori öğretisinin ***Marx Engel*** ve ***Lenin*** tarafından ortaya konan esaslara göre işlenip geliştirilmesi, günümüzde Marksçı-Leninci felsefenin başta gelen sorunlarındandır.

kendiliğindenlik (Fr. spantanéité, İng. spontaneity) Toplumun gelişme yasalarının bilgisine dayanmadığı için, bu yasalardan, dönüştürücü bir etkinlik gerçekleştirecek ye-

kilde yararlanamayan, bu nedenle de bilinçli eylem tarzının tersine, toplumsal gelişmeye egemen olamayıp bu gelişmeyi az-çok kendi akışına bırakan toplumsal eylem tarzı.

Kendiliğindenlik, sosyalizm-öncesi her sosyo-ekonomik kuruluşun tipik özelliklerindendir; insan tarafından üretilen ürünlerin ve toplumsal ilişkilerin, başıboş, denetlenemez güçlere dönüşerek insana egemen olmalarında dile gelir.

İlkel toplumun yaşam alanı, nisbeten sınırlı, dar ve kavranabilir olmakla birlikte, üretim güçlerinin gelişmemiş olması nedeniyle, bu sosyo-ekonomik kuruluşta bilinçli eylem nesnel engellerle karşılaşıyordu. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumun doğuşuyla birlikte, toplumsal gelişmenin plansızlığını, kendiliğindenliğini, uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlar çağı için kaçınılmaz bir özellik haline getiren varlık koşulları ve çelişkiler de ortaya çıktı: Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ve bundan doğan sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkiler.

Bu koşullar altında, tüm toplum çapında bir planlama ve yönetim, düzenli bir gelişme söz konusu olamazdı; *işçi sınıfı*'nın oluşumuna ve onun dünya görüşünün gelişmesine değin, bunları sağlayacak öznel önkoşullar da yoktu; çünkü toplumun tabi olduğu yasal düzenlilikleri bulup kavrayacak tek dünya görüşü işçi sınıfının dünya görüşüydü.

Günümüzde devletle bütünleşmiş tekelci kapitalizm, tek tük olaylara ve kısmi süreçlere yer yer bilinçli bir düzenleme uygulamakla birlikte, toplumsal hareketteki kendiliğindenliği, başıboşluğu ortadan kaldıramaz.

Toplumsal hareketin bir bütün olarak bilinçli bir şekilde yönlendirilmesi ve yönetimi, sosyalizmle başlar ve bu işi ekonomik konumu nedeniyle ancak işçi sınıfı, kooperatif köylüleri sınıfıyla ve sosyalist aydınlarla bağlaşıklık içinde ve Marksçı-Leninci partinin önderliğinde tamamlayabilir; bunu sağlayacak gerekli maddi temel, üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyettir. Sosyalist devlet ise, toplumsal gelişmenin bilinçli yönetimini sağlayan araçtır.

İşçi hareketi, başangıçta kendiliğinden ve dağınık bir hareketti. Bu hareketin bilinçli bir karakter kazanması, ancak Marksçılığın doğmasından ve yaygınlaşmasından sonra olanaklı olmuştur. Ekonomik savaşımlar, sömürü düzeninin son bulması için veri'en savaşımlar çok yanlı politik savaşıma gittikçe daha çok gereksinim duymakta ve bu savaşım tarzıyla birleşmektedir. «Trade-onion (sendika)» denilen uydurma sistemin doğurduğu çarpık bilinç yerine, gitgide sosyalist bilinç yerleşmektedir. Marksçı-Leninci partiler, kendiliğindenliğin çeşitli biçimlerine karşı savaşım yürütür ve toplumsal hareket yasalarının sınıf savaşımına öncülük ederler. İşçi hareketi içinde kendiliğindenlik demek, sosyalist bilinçten vazgeçmek ve burjuva ideolojisi önünde teslim bayrağı çekmek demektir. Kendiliğindenlik teorisinin savunucuları, nesnel toplumsal yasaların ve Toplumsal eğilimlerin, insanın eylemlerine kendilerini otomatik olarak kabul ettirip, geçerlilik kazandıkları tezini ileri sürerek, işçi hareketini zayıf düşürmeye çalışmaktadırlar. *Lenin* «Ne yapmalı?» adlı yapıtında, kendiliğindenlik teorisi'nin sözcüklerini ve onların görüşlerini kıyasıya eleştirmiş ve çürütmüştür. Partinin öncü rolünün zorunluğunu kanıtlayan *Lenin*, devrimci teorinin pratik işçi hareketi için önemi ve ekonomik savaşım ile politik savaşım arasındaki kopmaz bağı vurgulamış ve sömürüye dayanan toplumun son bulması ve onun yerine sosyalist toplumun kurulması için yürütülmesi gereken çok yanlı bir politik savaşımın önemini belirtmiştir Toplumsal gelişme içindeki kendiliğindenliğin aşılması, nesnel toplumsal yasaların bilinmesine ve bunların bilinçli olarak kullanılmasına dayanan tarihsel eylemin yeni bir niteliğine geçiş demektir.

kendinde-şey (Osm. bizatihi şey, Fr. chose en soi, İng. thing-in-itself) Kant felsefesinin maddecilik ile idealizm arasında bocalamasını, bu felsefenin bilinemezciliğinin özel biçimini dile getiren temel kavramlardan bi-

Kant her ne kadar «kendinde-şey» kavramını her zaman aynı anlamda kullanmamışsa da, bu kavram genellikle şu görüşü ifade eder: İnsanın dışında, onun bilincine bağlı olmayan nesnel gerçek bir dünya, «kendinde-şey»lerin bir dünyası vardır, ancak biz bu kendinde-şeylerin bilgisini edinemeyiz; çünkü biz onları -duyumlar ve uslamlama yetisi, deneyim ve düşünce aracılığıyla-, yalnızca fenomenler olarak tanırız. Bilgisini edindiğimiz dünya, işte bu fenomenler dünyasıdır. Bu dünya, duyumsal sezgiler ve düşüncenin a-priorik biçimleriyle belirlenmiştir bu biçimler ise her deneyimin önkoşuludurlar.

Hegel, *Kant*'ın «kendinde-şey» anlayışını kendi diyalektik idealizmi açısından eleştirmiş ve öz ile fenomenin (kendinde-şey ile kendi için şey), diyalektiğe ters bir anlayışla birbirinden ayrılmasının yanlışlığını göstermiştir. *Engels* bu eleştiriyi diyalektik maddecilik açısından tamamlamış ve «kendinde-şey»lerin, bilgi edinme ve pratik yoluyla «bizim için şey»lere dönüştüğünü göstermiştir.

Günümüzde Marksçı yazında zaman zaman kullanılan «kendinde şey» deyimi, varlığının, varlık koşullarının bilincinde olmadan yaşamını sürdürmek anlamına gelmekte; bilinçlenme sürecinde ilk evreyi ifade etmektedir: İşçi sınıfının, -bazı yazarların deyimiyle- «kendinde sınıf», yani «varlığının bilincine varmamış sınıf» olmaktan çıkıp, «kendisi için sınıf», yani, «varlığının bilincine varmış sınıf»- haline gelmesi gibi...

kent ve kırsal kesim (Fr. ville et campagne) İnsanların, biribirinden farklı, başlıca iki toplumsal alana yerleşme tarzı.

Bunlar, çok önceleri, sınıflı toplume geçiş dönemine tarım ile el zanaatları arasındaki *işbölümü*'ne bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Aralarındaki ilişkil, her sınıflı toplumdaki uzlaşmaz sınıfların birbirlerine aykırı çıkarlarından kaynaklanan bir karşıtlıkla, bir *uzlaşmazlık*'la dile gelir. Sosyalist toplumda, kent ile kırsal kesim arasındaki uzlaşmazlık gider, ama aralarında yine de ancak komünist toplum aşaması içinde ortadan nihai olarak kalkabilecek önemli farklar ve çelişkiler kalır. Kırsal kesim, kapitalist toplumda, kültürel, teknik, fikirsel vb. yönden gerikalmış bir kesim olarak tanımlanırken, kent, sanayini ve ticaretin, hizmetlerin, eğitimin, bilimin ve kültürün toplandığı ortam olmuştur. Kapitalist toplumda kent ile kırsal kesim arasındaki çelişki, burjuvazinin kırsal kesim üzerindeki baskısında; kırsal kesimin, yani köylü kitlesinin sermaye tarafından sömürülmesinde, kasten geri bırakılmasında «kır yaşamının budalalığı»nda dile gelir.

Sosyalist devrimin utkuyla ulaşmasından sonra, kent ile kırsal kesim arasındaki karşıtlığın önü alınır. Egemen sınıf olan burjuvazinin elinden ekonomik iktidarın çıkması ve işçi sınıfı ile emekçi köylüler arasında sağlam bir bağlaşıklık kurulması, kent ile kırsal kesim ilişkisini temelden değiştirir. Bu ilişki, uzlaşmazlık karakterini gitgide yitirirken, kent ile kırsal kesim arasında yakınlaşma başlar. İşçi sınıfı, kırsal kesimin geri bırakılmışlığına son vermek için, emekçi köylülere, çok yanlı ideolojik, politik ve ekonomik yardım götürür, tarımın sosyalistleştirilmesinde onlara destek olarak, bu zemin üzerinde serpilen *kooperatif köylüleri sınıfı*'na gelişim yolları hazırlar. İşçi sınıfı, sosyalist tarımı çağdaş teknikle donatarak, kooperatif köylülerine her türlü yardımı yaparak, tarımsal üretimde sanayideki yöntemlerin çeşitli tarzda uygulanmasını sağlar. Sosyalist devlet, merkezi eğitimi geliştirme yoluyla, kırsal kesimde yaşayanların, kentte yaşayanlarla aynı eğitim ve yetişkinlik düzeyine erişmeleri için gerekli ortamı ve koşulları yaratır. Sosyalist toplum, kırsal kesimin genel, kültürel gerikalmışlığını giderme ve yaşam koşullarını, kentlerdekilere yaklaştırma konusunda sistemli bir çaba gösterir. Ancak kent ile kırsal kesim arasındaki belirgin farkların tümüyle ortadan kalkması sosyalist toplumda olanaksızdır; bunun için gerekli nesnel koşullar yoktur. Bu, ancak komünist toplumda, üretim güçlerinin gelişim düzeyi, tarım üretiminin, sanayi üretiminin bir kolu olarak gelişmesine olanak tanıdığı ve üretim ilişkileri, sosyalist *mülkiyet*'in alt düzeydeki biçiminin yani kooperatif mülkiyetinin ve dolayısıyla sınıf farklarının yavaş yavaş aşılmasını sağlayacak bir düzeye ulaştıktan sonra olanaklı olacaktır.

kesiklilik (Fr discontinuité, İng. discontinuity) Süreksizlik, kesintiye uğramış bağlamlılık. Nesnel gerçekliğin ve onun düşüncedeki yansısının diyalektik yasalarından biri. Bu yasa, kesiksizlik'le kopmaz bir bütünlük oluşturur.

Kesiklilik, maddenin tek tek hareket biçimlerinin, tek tek nesnelerin, sistemlerin, parçaların ve öğelerin süreçlerin ve oluşumların göreceli olarak bağımsız, sınırlanmış varlığı içinde dile gelir ve bunların bölünebilirliğinin, parçalanabilirliğinin nesnel dayanağını oluşturur. Kesiklilik, gelişme süreci içinde, yavaş yavaş oluşan niceliksel değişimlerin kesilerek, sıçramalı bir geçişle, yeni niteliklere dönüşmesiyle kendini belli eder.

kesiksizlik (Fr. continuité, İng. continuity) Kesintisiz olarak sürüp gitme, hiç bir sınırlamaya ve kesintiye uğramamış bağlamlılık; kesilmeme.

Kesiksiz kavramı, genel anlamda, mevcut bir *nitelik*'in göreceli dengesini, onun niceliksel değişimlerinin çerçevesi içinde yansıtır.

kişilik kavramının eleştirisi (Fr. critique du concept de la personnalité) Kişilik, esas itibariyle toplum tarafından koşullanmış olmakla birlikte, bireyselliğin de damgasını taşıyan bir takım (üretici, zihinsel, politik, ahlâksal ve duygusal) yetenek ve özellikleriyle toplumsal yaşamda etkili olan insanı, kendine özgü ve benzersiz bir varlık olarak dile getiren kavramdır.

İnsan soyut bir varlık olmayıp, «toplumsal ilişkilerinin bir toplamı» (Marx) olduğu için, her kişilik, ancak onu oluşturan sosyo-politik manevi ve kültürel koşulların bağlamı içinde kavranabilir. Kişiliğin çehresi büyük ölçüde bu koşullar tarafından özellikle sınıf çıkarları ve mevcut sınıfın kendine özgü ruhsal durumları tarafından belirlenir; ama hiç bir zaman *kişilikçilik*'in ileri sürdüğü gibi maddi-toplumsal yaşamdan ve insanın doğal varlığından bağımsız bir «ruhsal tabiat» tarafından belirlenemez. Emperyalizm felsefesinin, öznel-idealist uzlaşmaz dinsel bir biçimi olan kişiselcilik bunun aksini iddia eder.

Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumların tümünde kişiliğin gelişmesi sınıfsal bakımdan sınırlanmıştır. İnsanın insan tarafın sömürülmesi ve baskı altında tutulması yüzünden, kişiliğin gelişmesi, çalışan insanın birçok yetilerinin güdükleştirilmesi, hor görülmesi, perişan edilmesi süreciyle birlikte yol alır ve nihayet savaşlarda egemen sınıfların çıkarları için kitle halinde fiziksel kırıma kadar varır.

Ancak işçi sınıfının politik iktidarı ele aldığı sosyalist toplumda, sosyalist üretim tarzının yerleşmesiyle, sömürünün ve sınıf uzlaşmazlıklarının ortadan kaldırılmasıyla ve emekçilerin toplumsal gelişme sürecinin yöneltilmesine ve planlanmasına katılmalarıyla ve emekçilerin toplumsal gelişme sürecinin yöneltilmesine ve planlanmasına katılmalarıyla, tüm emekçilerin kişiliklerini daha da geliştiren -üretime dönük, politik, manevi-kültürel ve ahlâksal davranışları sayesinde- yalnızca kendi toplumsal yaşam süreçlerine etkili olmakla kalmayıp, bu süreci gittikçe daha bilinçli olarak denetleyen ve kendi çıkarlarına uygun olarak biçimlendiren kişiler haline gelmelerini olanaklı kılan önkoşullar da gerçekleşmiş olur.

Sosyalist kişiliğin geliştirilmesi, sosyalist devletin ve Marksçı-Leninci partinin önde gelen görevlerindendir. Emperyalizmin ideologlarının ikide birde ileri sürdükleri sosyalist gelişmenin birbirinden farksız basmakalıp insanlar yaratarak tekbiçimciliğe götürdüğü iddiası her türlü dayanaktan yoksundur ve tek hedefi sosyalizme kara çalmaktır İnsan kişiliğinin gelişmesi ancak topluluk içinde ve onun sayesinde olanaklıdır. Bireyin toplum yararına faaliyet göstermesi kişiliğin gelişmesi için gereken tüm koşulları yaratma olanağını sağlar. Geçmişin en büyük hümanist düşünürlerinin bu konudaki en mükemmel düşünceleri ve bilgileri, sosyalist toplumda geliştirip gerçekleştirilir.

Sosyalist kişilik barışın korunması ve sosyalist toplumun kurulması için canlı ve bilinçli faaliyet göstermekle, Marksçı-Leninci dünya görüşünü benimsemekle, çokyanlı eğitim, yüksek düzeyde genel bilgi ve özel bilgi elde etmek için çalışmakla, sosyalist *ahlâk*'ın temel ilkelerini benimseyip gerçekleştirmekle, iyimser bir yaşam anlayışıyla, yaratıcı bağımsızlıkla ve yeniye açık olmakla belli olur.

kollektivizm kavramının eleştirisi (Fr. critique du concept du collectivisme) Kollektivizm, bireyin gerek özgür gelişiminin, gerekse çıkarlarının ve gereksinimlerinin karşılaşmasının yalnızca *topluluk* içinde ve topluluk sayesinde olanaklı olacağı görüşünden harekat eden ve bu nedenle bireyin toplumsal gelişme içindeki yerini, toplumsal ve bireysel çıkarlarla çatışmaya düşmeksizin, kendi iradesiyle olmasına çalışan teorik görüş ve pratik tavır..

Sosyalist kollektivizm, tek başına ele aldığı bireyi mutlaklaştırma çabasında olan burjuva *bireycilik*'inin karşısında yer alır. Sosyalist kollektivizm, ne grubu, ne yerel topluluğu, ne de toplumun bütününü laklaştırır; o bunların içinde tüm bireylerin gelişme tarzlarını ve olanaklarını değerlendirir. Sosyalist kollektivizm, toplumsal mülkiyetinden ve karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ilkesiyle belirlenen sosyalist mülkiyet ilişkilerinden çıkar. Kollektivizmin tarihsel gelişmesinde ilk evre, proletaryanın sermayeye karşı yürüttüğü sınıf savaşımındaki dayanışmadır. Sosyalist kollektivizmin sosyo-ideolojik görevi ise, sosyalist toplumun gelişmesiyle birlikte, tüm bireylerin yaratıcı güçlerinin özgürce gelişmesini sağlayan koşulların ve tüm gereksinimleri giderecek faaliyetlerin geliştirilip artmasını sağlayacak şekilde *birey*'i ve *toplum*'u bir uyum içine sokmaktır.

kooperatif köylüleri sınıfı (Fr. classe des paysans de coopératives) Tüm emekçi köylülerin, kırsal kesim işçilerinin bir bölümünün, orta çiftçilerin yanısıra, tarımsal üretim kooperatiflerinde çalışan birçok sanayi işçisinin, gönüllü olarak birleşmeleriyle doğmuş olan, sosyalist toplumdaki temel sınıflardan biri...

Bu sınıf, işçi sınıfının en önemli dağlaşığı ve tarımsal üretimin asıl dayanağı olduktan başka, sosyalist toplumda politik iktidarın uygulanmasına da katılır.

Kırsal ekonominin, kır kesimindeki çalışmanın ve köyün yaşam koşullarının sosyalistleşip gelişmesiyle, kooperatif köylüleri sınıfının da hem maddi yaşam koşulları, hem bilinci, hem de düşünme tarzı zihniyeti nitelikçe değişime uğrar. Gelişmiş sosyalist toplumun biçimlendirilmesi sırasında kooperatif mülkiyeti toplumsallaşmaya devam eder, büyük kooperatif kuruluşları ve birlikleri doğar Modern tekniğe dayanarak sanayide kullanılan üretim yöntemlerine geçilmesiyle birlikte, tarımsal çalışma da, sanayi çalışmasına yaklaşmaya devam eder. Köyün, yaşama ve çalışma koşullarının değişmesi, kent ile kırsal kesim arasındaki önemli farkların gitgide azalmasına yol açar.

Kooperatif köylüleri sınıfı bu zemin üzerinde geliştiği ölçüde, bu sınıf, işçi sınıfına daha çok yaklaşmakta; böylece, ileride sınıfsız toplum aşamasında bu sınıflar arasındaki tüm farkların ortadan sillinmesi için gerekli önkoşulları hazırlanmaktadır.

kozmopolitizm (Fr. cosmopolitisme, İng. cosmopolitanism) Ulusların biribirleriyle olan ilişkilerini değerlendirirken, ulusun köhneleşmiş bir fenomen olduğunu ve yerini uluslar-üstü birleşmelere bırakması gerektiğini ileri süren görüşün ve teorinin adı...

Burjuva toplumlarının doğuş evresinde kozmopolitizm, genellikle, ulusların kendilerini dışa karşı kapatmalarına, düşüncelerin sınırlandırılıp baskı altında tutulmasına karşı çıktığı için nispeten ilerici bir karakter taşımış olduğu halde, bugün, emperyalizmin, diğer ulusları «bütünleşme» aldatmacasıyla baskı altında tutmasına yarayan bir araçtır. Kozmopolitizm ulusların ulusal bilincini çökertir ve güçlü emperyalist devletlerin dünyaya egemen olma çabalarını ve tasarılarını gerçekleştirmelerine yardımcı olur. Bu anlamda kozmopolitizm, *milliyetçilik*'in üstü örtülü bir biçimidir.

köleci toplum kavramının eleştirisi (Fr. critique du concept d'esclavage) : Köleci toplum, tarih sahnesine ilkel toplumdan sonra çıkmış olan ve tarihte üretim araçlarının mülkiyetine ve insanın insan tarafından sömürülmesine dayanan ilk sosyo-ekonomik kuruluştur.

Köleci toplum, köle sahipleri sınıfının, üretim araçları ve dolaysız üreticiler, yani köleler üzerindeki özel mülkiyetiyle kendini

belli eder. Köle, «üretiminin organik koşulu olarak, iş hayvanlarının yanısıra, diğer doğasal yaratıkların arasına katıştırılır ve kendisine toprağın bir parçası gözüyle bakılır» (Marx). Bu olgu, kaçınılmaz olarak, köleci → *üretim ilişkileri*'nin, *üretim güçleri*'nin gelişmesini dar sınırlar içinde tutmasına ve kısa bir süre sonra bir gelişme biçimi olmaktan çıkıp, üretim güçlerinin gelişmesine yol açmıştır; çünkü ne köleciler-de, ne de kölelerde, iş araçlarının gelişmesini hazırlayacak bir itkinin doğması sözkonusu değildir.

«Köleci toplum. temel üretim tarzı olduğu yerde, çalışmayı, özgürler için yapılan onur kırıcı bir köle faaliyeti haline getirir; böylece, bir yandan bu üretim tarzının gelişme yolu tıkanırken, öte yandan daha gelişmiş olan üretim, kölelikte son sınırına dayanır ve köleci toplumun ortadan kalkmasını zorunlu hale getirir. Bu çelişki ortadayken, köleliğe dayalı her üretim ve bu üretime dayalı her kurum çökmeye mahkumdur.» *(Engels)* Köleci toplumda üretim güçlerinin gelişmesi, özellikle çiftlik ile hayvancılık arasındaki ve tarım ile el zanaatları arasındaki → *işbölümü*'ne dayanıyordu.

Köleci toplumun toplumsal yapısı, iki temel sınıfın, yani köleler ile köle sahibi efendilerin varlığı ve uzlaşmazlığıyla belirlenmişti. Bu yapının diğer belirgin özellikleri ise, özgür çiftçilerin ve zanaatkarların ve bunların yanısıra, lumpen proletaryanın özellikle köleci toplumun çöküş döneminde, çok hızlı bir büyüme göstermiş olmasıdır.

Köleci toplumun üstyapısı, temel karakterdeki birçok yeni toplumsal fenomenin doğuşuna yol açtı; *devlet*'in, *hukuk*'un ve *bilim*'lerin gelişmesindeki ilk adımlar bu yeniliklerin başında gelir

Köleci toplumun tarihi, köleler ile efendiler arasında sürüp giden şiddetli sınıf savaşımlarına, yer yer de köle sahipleri sınıfının çeşitli kesimleri ve zümreleri arasında patlak veren çatışmalara sahne olmuştur.

Köleci topluma son veren *sosyo-ekonomik kuruluş*, *feodalizm*'dir.

kural (Osm. kaide, Fr. règle, İng. rule) 1) Belirli hedeflere varmak için, çeşitli eylemlerin gerçekleştirilmesinde, pratik-nesnel ve zihinsel işlemlerin yürütülmesinde yol gösterici yönerge ve buyruklar...

Bunları, genel davranış kuralları ve yöntemsel kurallar diye ayırabiliriz. Yöntemsel kurallar, bilgi edinmede çok önemli bir rol oynarlar; yasa-önermelerine dayanırlar, onlara yöntemsel olarak yeni biçimler verirler ve bu yüzden de nesnel gerçeğe dolaylı anlamda uyarlar.

2) Belirli olayların ve süreçlerin düzenli tekrarı da kural olarak tanımlanır.

kültür kavramının içeriği ve kapsamı (Fr. contenu et étendue du concept de culture)

Kültür kavramının içerik ve kapsamı, teorik düşünce tarihi boyunca önemli değişikliklerle uğramıştır. İlk çağda kültür -agricultura- denince toprağın işlenmesi anlaşılırdı, daha sonraları, insan yeteneklerinin eğitim yoluyla geliştirilmesine kültür denildi. Tarih sahnesinde yükselmeye çalışan burjuvazinin ortaya koyduğu burjuva hümanist kültür kavramı, insanın, kendini geliştirmek amacıyla hem çevresine. hem de kendi doğasına kattığı herşeyi, ama özellikle zihinsel çalışmayı tanımlıyordu.

Marksçılık-Leninçilik, kültür kavramını daha da zenginleştirmiş ve kendi bilimsel dünya görüşünün ışığı altında netleştirmiştir Özellikle, her kültürün tarihsel karakterini, mevcut sosyo-ekonomik kuruluşun üretim tarzıyla bağıntısını, sınıfsal içeriğini ve insanın maddi dünyayı pratik ve teorik olarak kavrama faaliyeti ile kültür arasındaki kopmaz bağı, açık seçik ortaya koymuştur. Marksçı-Leninci kültür anlayışı, her faaliyet alanını ve bu alanlardan çıkan maddi ve manevi ürünleri, kendini bu faaliyet içinde geliştiren ve bu faaliyet içinde nesneleştiren ve ölçütü sayarak, insanın manevi çalışmalarına ve kazanımlarına konan her türlü tekyanlı sınırı aşmıştır. Maddi ve manevi ürünler, her ne kadar kültürün önemli birer öğesi iseler de, kültür, yalnızca bu öğelerin basit bir bütününden ibaret olmayıp, insanların yaratıcı güçlerinin tarihsel gelişim düzeyleri ile içinde bu yaratıcı güçlerin ortaya çıkıp geliştikleri toplumsal biçimleri ve bu yaratıcı güçlerin hem maddeleşmesi, hem de ifadesi olan maddi ve manevi kazanımlar arasındaki toplumsal karşılıklı-etki sürecidir.

Kültürün temel içeriği, insan yeteneklerinin, becerilerinin ve yetkilerinin ortaya konup her yanıyla geliştirilmesi, insanı, doğanın ve toplumsal yaşam sürecinin, bilinçli olarak denetlenmesini sağlayan varlık güçlerinin serpilip olgunlaştırılmasıdır. Bu nedenle, gerek maddi üretim alanındaki emekçiler, gerekse bilim, sanat, eğitim vb., çeşitli alanlarda çalışanlar, kısacası çalışan insanların tümü kültürün yaratıcısıdırlar.

Kültür, tarihsel bir fenomendir; özü ve içeriği, ancak mevcut sosyo-ekonomik kuruluşla birlikte ele alınınca anlaşılır. Her sosyo-ekonomik kuruluş, geçmişin kültür mirasını, kendi koşullarına ve gereksinimlerine göre kısmen benimseyip değerlendirerek ve kısmen de reddederek kendi kültürünü ortaya koyar Her ne kadar halk kitleleri ve özellikle doğrudan üreticiler, her sosyo-ekonomik kuruluşun en önemli kültür dayanağını oluştururlarsa da, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda, kültür kazanımlarının, özellikle manevi-düşünsel kazanımların çoğu, egemen sınıfların tekelinde toplanır ve halk kitlelerinden saklanır.

Sınıflı toplumun kültürü, çeşitli sınıfların çıkarlarının ve ideolojilerinin damgasını taşıdığı için, sınıfsal bir karakter taşır. Bu sınıfsallık, özellikle manevi ve düşünsel kültür ürünleri, yaşam tarzları, ahlâk ve adetleri için de geçerlidir. Öte yandan, maddi kültürün bazı alanları da, sınıf çıkarlarının etkisi altındadır. Bu nedenle, uzlaşmaz sınıflarla belirlenmiş her sosyo-ekonomik kuruluşta, tüm ulusun yada halkın, ortak homojen bir kültüründen söz etmek olanaksızdır. «Her ulusal kültürde... demokratik ve sosyalist bir kültürün *öğeleri* bulunur; çünkü her ulusta, yaşam koşullarıyla demokratik ve sosyalist bir ideoloji üreten, sömürülen ve baskı altında tutan bir kitle vardır. Ama *her* ulusta, yalnızca «öğeler» biçiminde kalmayıp, egemen olan bir burjuva kültürü de vardır. *(Lenin)*

Sosyalist devrimle sosyalist toplumun kurulması, yeni, nitelikçe daha yüksek bir kültüre yol açar. Sosyalist kültür, çok daha önce ortaya konmuş bulunan kültürün demokratik ve sosyalist öğelerinden hareket eder, aynı zamanda, insanlığın tüm ilerici kültür mirasını değerlendirip özümler. «Proletarya kültürü; insanlığın kapitalist toplumun, toprak sahipleri toplumunun bürokratlar toplumunun boyunduruğu altında elde ettiği bilgiler bütününün, gelişme yasalarına uygun, zorunlu bir devamı olmalıdır.» *(Lenin) Sosyalist kültür devrimi*, emekçileri kültürden ayıran tüm eski engelleri ortadan kaldırır ve tüm halka kültürün kazanımlarına götüren yolu açar. Kültürü ve kültürü yaratanları, emekçilerin yaşamıyla sıkıca kaynaştırır ve aynı zamanda onların yaratıcı yeteneklerini geliştirir. Sosyalist devlet Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde kültürel-eğitsel işlevini yerine getirir ve kültürel gelişme sürecini, sosyalist toplumun kurulmasının ve gelişmesinin bir parçası olarak planlı ve bilinçli bir şekilde yönlendirir. Sosyalist kültür, sosyalist özle kopmaz bir şekilde bağlı olan hümanist fikirle doludur. Bu kültür, sömürüden ve baskıdan kurtulmuş olan insenlar arasındaki yeni ilişkileri bir ifadesi olup, onların, yaratıcı yeteneklerini toplumsal faaliyetin her alanında geliştirmelerini sağlar. Sosyalist kültür, ulusal ile uluslararası olanın, karşılıklı olarak sarmaşan bütünlüğünü oluşturur; içeriği ve gelişme yönüyle sosyalist, ulusal ifade biçimleriyle çok çeşitli, ruhu ve karakteri bakımından ise uluslararası bir kültürdür.

Kültür düzeyinin, özellikle emekçilerin bilimsel ve teknik eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, toplumsal ilerlemeyi hızlandıracak en önemli kaynaktır. Başlamış bulunan bilimsel-teknik devrimle birlikte, emekçilerin yalnızca teknik-kültürel düzeylerin yükseltilmesi değil, aynı zamanda tüm iş kültürünün artırılması, sosyalist üretim tarzının geliştirilmesi de önem kazanır.

L

MADDE YOK

M

maddenin hareketinin temel biçimleri (Fr. formes fondamentales du mouvement de la matière) Mutlak hareketin göreceli görünüş biçimleri olarak, ***madde***'nin ***hareket***'inin ve ***karşılıklı etki***'sinin temel tipleri... Bilimin günümüzdeki düzeyine dayanılarak, her biri çeşitli aşamalardan oluşan ***üç büyük hareket grubu*** ayırdedebiliriz:

1) İnorganik maddeni nhareket biçimleri;

2) Organik maddenin hareket biçimleri;

3) Toplumun hareket biçimleri.

İnorganik maddenin hareket biçimleri ***mekanik*** (yeryüzü ve gökyüzü cisimlerinin yer değiştirmeleri, vb.) ***fiziksel*** (elementer parçacıkların, elektromanyetik alanın, çekirdek etkileşimlerinin hareketi, vb.) ve ***kimyasal*** (atomların ve moleküllerin hareketleri ve dönüşümleri, ısı süreçlerinin ve maddenin temel durumlarının -katı, sıvı, gaz- değişmesi, vb.) hareketlerdir. Organik maddenin hareket biçimleri ***biyolojik*** harekettir. Bu hareket biçiminde özümleme ve ayrışma süreçleri, yanma süreçleri, yansıma süreçleri ve biosferin inorganik doğayla etkileşimi gibi özel bazı hareket biçimleri, canlı maddenin çeşitli basamaklardaki organlaşma düzeyiyle (virüsler, hücreler, türler, organizmalar, biosfer) kendilerine özgü özellikler gösterirler.

Toplumlara özgü hareket biçimi olan ***toplumsal*** hareket biçimleri, maddi üretim faaliyetinden, sosyo-politik faaliyete ve düşünme ve bilgi edinme faaliyetine kadar insan faaliyetinin çeşitli alanlarını ve biçimlerini kapsarlar. Her hareket biçimi, maddenin belirli bir organlaşma düzeyine tekabül edip, kendine özgü yasal düzenlilikler taşır. Hareketlerin hepsinde de ***diyalektik***'in evrensel temel yasaları geçerlidir. Bugün bilinen hareketler, maddenin sonsuz hareket ve gelişme süreci içinde oluşmuşlar ve üst düzeydeki ve andaki hareket biçiminden nitelikçe ayrılır; bu hareket biçimi, maddenin daha üst düzeyde organlaşma hareketidir ve nitelikçe yeni yasal düzenliliklerle belirlenmiştir. Bu nedenle diyalektik olmayan mekanikçi görüşle, basite indirgeyici görüşün yaptığı gibi, ***üst düzeydeki bir hareket biçimine geri götürmek*** olanaksızdır. Alt düzeydeki hareket biçimleri, üst düzeydekiler tarafından bir yana itilmezler; bu iki hareket biçimi arasında oldukça karmaşık bir etkileşim vardır, bu etkileşimde, alt düzeydeki hareket biçimleri, değişmiş biçimde, nitelikçe daha yüksek organlaşma düzeyinin alt kademelerinde yer alıp varlıklarını sürdürürler. Örneğin biyolojik hareket, kendi içinde, olağanüstü önem taşıyan belirli fiziksel ve kimyasal hareketler içerir.

Çeşitli hareket biçimleri arasındaki bağıntının ortaya konması, bilimlerin sınıflandırılmasında vazgeçilmez bir nesnel dayanıktır.

Maddeciliğin doğuşu ve gelişimi : Maddecilik, felsefenin kendisi kadar eskidir. Dünyayı, doğa-üstü güçlerin etkisine dayanarak açıklamaya çalışan dinsel-mitolojik görüşün tersine, dünyayı doğaya dayanarak açıklamaya çalışan felsefi düşünceyle birlikte doğmuştur. Bu nedenle maddecilik, doğuşundan itibaren doğa bilgisine ve bilime yakından bağlı olagelmiş ve felsefi dinsel idealizmin her türlü biçiminin karşısında yeralmıştır. Felsefe tarihinin gösterdiği gibi, maddecilik genellikle yükselmekte olan toplumsal sınıfların, katmanların ve hareketlerin düşünce düzeyindeki ifadesidir. İlk maddeci görüşler, zamanımızdan çok daha öncesinin Çin ve Hindistan'ına uzanır. Maddeciliğe sistemli bir şekilde ilkçağ Yunan felsefesinde rastlıyoruz (Z.Ö. 600). Yunan maddecilerinden ***Thales***, ***Anaksimandros***, ***Anaksimenes***, ***Herakleitos***, ***Empedokles*** vb., fenomenlerin hepsini bir ilk maddeye, bütün fenomenlerin temelinde yattığını varsaydıkları ilk cisme indirgemeyi, böylece dünyayı, ona dayanarak açıklamayı denemişlerdi. Bu maddecilik, dünyanın atomlardan, bölünmez temel yapı parçacıklarından oluştuğunu ileri süren ***Demokritos***'un ***atomistik*** öğretisinde doruk noktasına ulaştı.

Ortaçağda ise, düşünce dünyası tamamen dinin ve dinbilimin hegemonyası altında kalmış, ancak gene de maddecilik yitip gitmemiştir. Hatta ***nominalizm*** biçiminde teizm'e girdiğine tanık oluruz; ayrıca ***panteizm*** biçiminde dine bile karışır ve onu parçalamaya başlar. Kapitalist sosyo-ekonomik kuruluşun doğmasıyla birlikte burjuvazi yükselme aşamasına girmiş, feodalizme ve onun ideolojisine kilisesine karşı yürüttüğü savaşımda maddeci görüşlerden yararlanmasını bilmiştir. Burjuva dönüşünürlerinin geliştirdiği bu maddeci dünya görüşü, yapısı gereği, doğa bilimleriyle yakından bağıntılı olup dine ve dinbilime karşı çıkıyordu. ***Skolastik*** düşünme tarzına karşıt olarak ingiliz maddecileri ***Hobbes***, ***Bacon*** ve ***Locke***, deneyi, gözlemi ve deneyimi, doğanın araştırılmasında başvurulacak en önemli bilgi edinme araçları olarak değerlendirdiler. İngilizlerden esinlenen Fransız maddeciliği ***La Mettrie***, ***Holbach*** ***Helvetius*** ve ***Diderot***'un görüşlerinde, geniş kapsamlı bir sisteme doğru geliştirildi. Bu maddecilik özellikle, o çağın en ileri bilimi olan meka-

niğe dayanıyordu. Dünya, maddi cisimlerin bağımlı bir sistemi olarak kabul ediliyor, zaman ve mekân içinde mekaniğin yasalarına göre hareket ettiği varsayılıyor. varoluşunun ve hareketinin nedeninl hiç bir doğa gücüne borçlu olmadığı düşünülüyordu. Maddeciliğin ateist karakteri, özellikle Fransız düşünürlerinde apaçık ortaya çıkmış, saldırgan, fikirsel yönden zengin bir din eleştirisiyle birleşmiştir. Mekanikçi maddeciliğin en gelişmiş biçimi, ***Feuerbach*** felsefesinde ve ondan kaynaklanan devrimci Rus demokratları ***Belinski, Herzen*** ve ***Çernişevski***'de görülür. ***Feuerbach,*** klasik Alman felsefesinin ideallzmiyle hesaplaşırken, maddeciliği yenilemiş, onun doğa bilimlerine ve bilgi teorisine yaslanan dayanaklarını güçlendirmiştir. Ne var kl, burjuva maddeciliğinin önemli eksikliklerini aşmak yine de ona nasip olmamıştır. Bu yetersizliğin kökenleri, özellikle ***Feuerbach***'ın maddeciliğinin tarihsel karakter taşımamasında, tüm nitelik farklarını -mekanik anlayışa bağlı kalarak- nitelikçe bir farklılığa indirgeyen mekanikçi tavrında ve maddeciliğin ilkelerini, insan toplumunun açıklanmasına uygulama becerisinden yoksun oluşunda eranmalıdır. Burjuva maddeciliği, insan faaliyetinin pratik kökenini maddecl açıdan açıklama ve toplumsal pratiğin rolünü kavrama gücünden yoksun olduğu için, temasacı, zor anlaşılır bir karakter almış ve dünyanın pratikte nasıl değiştirilebileceğini öğretmekten uzak kalmıştır. Rus devrimci demokratları ise, maddeciliği devrimci savaşımla birleştirmeyi başarmış, onun temaşacı karakterini büyük ölçüde aşmışlar, aynı zamanda diyalektiği bilinçli olarak maddecilikle birleştirmeyi denemişler, maddeci diyalektik anlayışın sınırlarına değin yaklaşmışlar, ancak toplumun maddecl diyalektik anlayışın sınırlarına yaklaşmışlar, ancak toplumun maddecl diyalektik anlayışla kavranmasını sağlayacak, kesin adımı atamamışlardır. Ik kez Marx ve ***Engels diyalektik ve tarihsel maddecilik***'i işçi sınıfının dünya görüşü olarak kurmayı başarmış, maddecilik lle diyalektiği birleştirmiş, maddeciliğin ilkelerini toplumun açıklamasına uygulamışlar ve felsefenin temel sorunu -madde ile bilinç ilişkisini- her yanıyla ve tutarlı bir bilimsellikle çözümlemişlerdir. Böylelikle, kendilerinden öncekl tüm maddeci görüşlerin zaaflarını aşmakla kalmamış, felsefe tarihinin biricik tutarlı ve bilimsel dünya görüşünü de ortaya koymuşlardır. Bu başarının anahtarı, toplumsal pratiğin, insanlık tarihinin, diyalektik maddecl anlayışla kavranmış olmasıdır. Marks-öncesi maddecilikte, doğa lle varlık bir yanda, bilinç -düşünce- öte yanda birbirlerinden kopuk kalmışlar, yanl diyalektik-olmayan metafizik görüşlerle karşıkarşıya getirilmişlerdi. Bilinç, maddi varlığın pasif bir tepkisi, maddi varlık ise doğanın kendisi sayılıyordu. Marx ve ***Engels***, insan bilincinin doğmasının ve gelişmesinin yalnızca doğanın bir ürünü olmayıp, bilincin oluşmasında özellikle insanın «o sayede dlğer insanlarla, doğayla hesaplaştığı», doğaya etki yapıp onu değiştirdiği ***maddi üretim faaliveti***'nin -yani çalışmanın- belirleyici rol oynadığını göstermişlerdir. İnsan, aynı zamanda, varlığın maddi üretimi sırasında iradesinden ve bilincinden bağımsız ilişkiler de kurar ve bu ilişkiler tüm tarihsel gelişmenin maddi dayanağını oluştururlar. Dlyalektik ve tarihsel maddecillk içinde maddecilik ile diyalektik diyalektik organik bir birlik oluştururlar. Böylece insanılk tarihinin gelişiminde ilk öz **madde, toplumsal** yaşamın açıklanmasında kullanılmakta, toplumsal gelişmenin maddi itici güçleri ve yasaları saptanmakta, kısacası, ilk kez bilimsel dayanakları olan bir toplum teorisi kurulmuş olmaktadır. Diyalektik ve tarihsel maddecilik, İşçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin dünya görüşüdür ve çağımızda tüm ilerici insanların düşüncesini gittikçe artan ölçüde belirlemektedir. Marksçı-Leninci partinin politikasının teorik dayanağı ve tek tek bilimlerin teorik ve yöntemsel temeli olarak, geçmişin tüm temaşacı görüşlerini aşan diyalektik ve tarihsel maddecilik, dünyanın bilimsel olarak öğrenilmesinde ve devrimci pratikle dönüştürülmesinde durmadan gelişen ve zenginleşen bir araçtır.

mantıksal ve tarihsel (Fr. logique et historique, İng. logical and historical) İnsan bilgisinin tâbi olduğu diyalektik bir yasal düzenliliği bütünlüğü içinde dile getiren felsefe kategorileri.

Mantıksal olan, belirli bir şekilde dile getirilen teorik bilgidir; ***tarihsel olan*** ise, nesnelerin oluşumunun ve gelişmesinin yeniden üretimi ve bilgisidir. Mantıksal ile tarihsel karşılıklı etkileşim içinde bulunurlar ve bilginin içinde birbirleriyle sarmaşırlar. Mantıksal olan ile tarihsel olanın bilgi edinme süreci içindeki bütünlüğü, nesnel gerçeğin tabi olduğu yasal düzenliliklerin özel bir görünüş biçimidir. Mantıksal olan ile tarihsel olanın bütünlüğünün, insan bilgisi içinde tam bir geçerliliğe kavuşması için, bu bütünlüğü bilinçli bir şekilde, genel yöntemsel ilke olarak kullanılması gerekir.

Bir nesne hakkındaki belli hedefi olan her bilgi, o nesnenin mantıksal -sistematik- yapısının ve tarihsel gelişlminin incelenmesini şart koşar. Bu noktada, bilginin ortaya attığı sorunların durumuna göre, somut olarak ya mantıksal yan ya da tarihsel yan ağır basar. Bu anlamda, mantıksal ve tarihsel inceleme tarzları arasında ayırım yapılır.

Marksçı-Leninci parti (Fr. parti marxiste-léniniste) : İşçi sınıfının en yüksek düzeydeki politik örgütü.

İşçi sınıfının en ileri, en bilinçli kesiminl bir savaşım birliği hallnde biraraya getiren bu örgüt, işçi sınıfının öz çıkarlarını ve tarihsel hedeflerini, bir program halinde ifade eder; işçi sınıfının ve onun bağlaşıklarının, kapitalizmin aşılmasını içeren tarihsel görevlerini yerlerine getirerek, kendi sınıf çıkarlarını gerçekleştirmek için yürüttükleri savaşımı yönetir.

Marksçı-Leninci parti, sınıfsal içeriği, amaçları ve kuruluşu bakımından, diğer bütün burjuva partilerinden, özellikle reformist partilerden tamamen farklıdır. Parti, işçi sınıfının bilinçli ve örgütlü devrimci öncüsüdür. Üyeleri «proletaryanın parti dışında kalan kitlesine oranla, proletarya hareketinin koşullarını, akışını ve genel sonuçlarını değerlendirme konusunda, teori bakımından onlardan daha bilgili, daha anlayışlı ve daha uzmandırlar» (***Marx-Engels)*** çünkü Marksçı-Leninci partinin politikası ve ideolojisi, Marksçılık-Leninciliğin bilimsel teorisine dayanır. İşçi sınıfı yaşam koşullarında, çıkarlarında ve hedeflerinde, hem ulusal, hem de uluslararası özellikleri birleştirdiği için Marksçı-Leninci parti, hem ulusal, hem de uluslararası karakter taşıyan bir partidir. Marksçı-Leninci parti, belirli bir oluşun işçi sınıfının politik örgütü olarak, o işçi sınıfının içinde yaşadığı ulusun çıkarlarını ardıcıl olarak temsil etmesi bakımından ulusal olduğu kadar, gerek karakteri yönünden enternasyonalist olan işçi sınıfının uluslararası çıkarlarını ve amaçlarını, diğer Marksçı-Leninci partilerle dayanışma sağlayarak ortak bir faaliyet içinde temsil ettiği ve savunduğu, gerekse uluslararası komünist hareketin organik bir yapı taşı olarak etkili olduğu için uluslararası bir karakter taşır. Marksçı-Leninci partinin politikasında ve ideolojisinde, ulusal yan ile uluslararası yan kopmaz bir bütünlük oluştururlar.

İşçi sınıfının başında, bu sınıfı örgütleyip harekete geçiren, ona çıkarlarına ve amaçlarına uygun, doğru bir bilinç taşıyan ve onu politik savaşıma götüren devrimci bir Marksçı-Leninci parti varolduğu takdirde, işçi sınıfı, tarihsel görevini yerine getirebilir. İşçi sınıfı, burjuvazi karşısında başarıya ulaşabilmek için gerekli olan irade ve eylem birliğine, ancak partinin bu birleştirici, merkeziyetçi yönetimi sayesinde ulaşabilir. «Proletarya, kendi politik Iktidarını, yani yeni topluma açılan biricik kapıyı, zora başvuran bir devrim olmaksızın ele geçiremez. Bu konuda aynı düşüncedeyiz. Karar günü gelip çattığında, başarıyı sağlamak ve yeterince güçlü olabilmek için... proletaryanın tüm öteki partilerden bağımsız ve onlara karşı olan, kendi başına buyruk özel bir partl kurması gerekir.» ***(Engels)*** İşçi hareketinin tarihsel deneyimleri, bu tezin doğruluğunu tümüyle onaylamıştır. Örneğin çağdaş revizyonizmin yaptığı gibi, Marksçı-Leninci partinin ve onun yönetiminin gerekliliğini ve zorunluğunu yadsıyan herkes, temelde işçi sınıfının tarihsel görevine, sosyalist devrime ve hatta sosyalizmin kendisine cephe almış olmaktadır.

Marksçı-Leninci partiler, kendiliğinden

işçi hareketi zemini üzerinde ***işçi sınıfının bilimi ile*** işçi hareketinin kaynaşmasıyla oluşmuşlardır.

Marksçı-Leninci partinin faaliyetinin tümü, Marksçılık-Leninciliğin bilimsel teorisine dayanır ve bu olgu şu ilkelerde dile gelir: Marksçılık-Leninciliğe bağlılık ve onun yaratıcı bir zihniyetle geliştirmek; ***oportünizm***'e, ***revizyonizm***'e, aynı zamanda sektarizme ve ***dogmatizm***'e karşı savaşım; -bütün parti örgütlerinin ve üyelerinin olanaklı olan en canlı faaliyetlerini irade ve eylem birliğiyle kaynaştıran- demokratik merkeziyetçilik ilkesine göre partinin örgütlenmesi; emekçi kitlelerle sıkı ve yakın bir bağıntı içinde bulunmak zorunluluğunun yerine getirilmesi; emekçi kitlelerin deneyimlerinden sürekli olarak yararlanılması ve bunların dikkate alınması; partide kollektif yönetim sağlanması, faaliyetlerde eleştiri-özeleştirinin ihmal edilmemesi.

Her partinin programında ve tüzüğünde somut ifadesini bulan bu ilkelerle yönetilen Marksçı-Leninci partiler, mevcut koşullara uygun birer strateji ve taktik geliştirirler; bu strateji ve taktik, Marksçılık-Leninciliğin genelgeçerli bilgilerinin yaratıcı bir zihniyetle uygulanmasını ve dünya komünist hareketinin -kollektif bir şekilde oluşturulan- genel çizgisinin izlenmesini içerir. Sıkı bir uluslararası işbirliği uygulayarak, işçi sınıfını ve emekçi kitleleri emperyalizme karşı yürüttükleri savaşımda destekler, tüm ilerici güçlerle bağleşikliği geliştirir, nesnel ve özel koşulların yeterince olgunlaştığı ülkelerdeki ulusal kurtuluş savaşlarını özellikle destekledikten başka, o ülkelerin işçi sınıfını sosyalist devrime hazırlar, ardından da sosyalist toplumun ve komünist toplumun kurulmasını desteklerler.

Sosyalist devrimin utkuya ulaşmasından sonra, Marksçı-Leninci parti, sosyalist devletin ve sosyalist toplumun yönetici politik gücü haline gelir. Marksçı-Leninci partilerin görev alanı alabildiğine büyümektedir; çünkü bu partiler sosyalist toplumun kurulmasına kılavuzluk etmek; egemen partiler olarak, bir yandan kendi ülkelerinin işçi sınıfına, öte yandan da uluslararası işçi sınıfına karşı sosyalizmin yazgısını belirleme sorumluluğunu taşımak durumundedırlar. Bu nedenle Marksçı-Leninci partinin yönetici, öncü rolü, düzenli olarak artıp durmaktadır. Çözümlenmesi gereken sorunların boyutları, karmaşıklıkları ve etki alanları durmadan değişip büyüdüğü için, gelişmiş sosyalist toplumun biçimlendirilmesi ve komünist topluma geçiş çabalarının yoğunlaşmasıyla birlikte, Marksçı-Leninci partinin öncülük faaliyetine duyulan gereksinim de artmaktadır. Toplumsal gelişme, komünizminin nihai zaferinden sonra, politik karakterini yitirip, yönetim işlevleri komünist toplumun «kendikendini yönetmesine» geçince, Marksçı-Leninci parti de, politik bir örgüt olarak, yerini, sınıfsız toplumun, artık politik karakter taşımayacak olan başka örgüt biçimlerine bırakacaktır.

Marksçılık-Leninciliğin parti konusundaki öğretisi «İşçi sınıfının bilimi»nin bütünleyici parçalarından biridir; ***Marx*** ve ***Engels*** tarafından kurulmuş, ***Lenin*** tarafından geliştirilmiştir. ***Marx*** ve ***Engels***, kapitalizmin serbest rekabet döneminde, Marksçı işçi hareketi ortaya çıkıp gelişmeye başlayınca, bağımsız bir komünist partisinin zorunlu olduğunu kanıtlayıp, bu partinin genel ilkelerini formüle ederek, proletaryanın politik savaşımının stratejisini ve taktiğini, [1. Enternasyonal'le birlikte (1864-1876 arası ve kısmen 2. Enternasyonal'le birlikte (1889-1914] kapitalizmin söz konusu dönemleri için saptamışlarken, ***Lenin***, hem ***Marx***'ın ve ***Engels***'in ortaya koydukları sonuçları geliştirmiş, hem de Marksçı partinin ***emperyalizm*** döneminde, o zamana değin birikmiş deneyimlerden ve proletarya devriminin [Paris Komünü] sonuçlarından yararlanarak, ***yeni tip parti***'nin ayrıntılı bir öğretisini ortaya koymuş; 2. Enternasyonal partilerini büyük ölçüde parçalayan oportünizme ve revizyonizme karşı savaşım vererek, kapının eşiğine gelen devrimin yeni gereklerini göz önünde tutarak, «yeni tip partı»lerin, **ideolojik örgütsel**, taktik ve teorik dayanaklarını ve ilkelerini, parti yaşamının demokratik merkeziyetçilik ilkesine tekabül eden normlarını geliştirip gözler önüne serpmiştir. Sonradan SBKP adını alan Bolşevik partisi içinde, önde gelen diğer devrimcilerle birlikte, bütün Marksçı-Leninci partilerin örneği ve işçi sınıfının devrimci savaşımının öncüsü olan yeni tip partiyi yaratmıştır.

N

nesnelcilik (Osm. affakiyye, Fr. objectivisme, İng. objectivism) : Burjuva ideologları tarafından öne sürülen ve gözetilmesi istenen yöntemsel bir ilke.

Bu ilkeye göre, toplumsal fenomenler hakkındaki her bilimsel analiz ve yargı, gerek dünya görüşü, gerekse ideolojik yönden tarafsız olmak zorundadır; çünkü bilimsellik ile ***taraflılık*** birbiriyle bağdaşmaz. Gerçekte ise, sınıflara bölünmüş bir toplumda toplumsal fenomenlerin her analizi ve bu fenomenlere ilişkin her yargı, sınıfsal bakımdan koşullanmıştır, ve bunların sınıf çıkarlarına bağımlı olmaları, bilimsel olup olmadıklarını belirlemez; tersine bilimsellik, bu sınıf çıkarlarının tarihsel karakteri tarafından belirlenir. Bu yüzden, burjuvazinin sınıf çıkarları, çağın gelişme yasalarıyla uzlaşmayan bir karşıtlık oluşturdukları için, hem kapitalist toplumdan yana olmak, hem de bilimsel bir toplum analizi yapmak olanaksızdır. Oyleyse, günümüzde burjuvazinin nesnelcilik ilkesi, ideolojisinin sınıfsal içeriğinin gizlenmesine ve apaçık bir taraflılıkla işçi sınıfının çıkarları yanında yer alan sosyalist ideolojiye kara çalınmasına hizmet eder. İşçi sınıfı, tarihsel konumu ve görevi bakımından, tarihsel doğruların, nesnel-toplumsal gelişme yasalarının ortaya çıkmasını istediği için, sosyalist ideoloji, nesnelcilik ve ***öznelcilik*** diye bir şey tanımaz; ona göre, bilimsellik ve taraflılık birbirlerini dışta bırakmaz, tersine koşullar, zorunlu kılar.

O

olasılık (Osm. ihtimal, Fr. propabilité, İng. propability) Belibir olayın hangi sınırlar içinde ortaya çıkabileceğini; söz konusu olay ile, o olayın nesnel koşulları arasındaki yakın ilişkinin nesnel ifadesi olarak yansıtan matematik kavramı. Olasılık kavramı, nesnel-gerçek ilişkileri, olayları, süreçleri ve bunların koşullarını dile getirdiği için, olasılık, nesnel bir bağımlılıktır. Burada, nesnel olasılığı, öznel olasılıktan, yani mevcut koşullar altında bir olayın belirli bir olasılık derecesiyle ortaya çıkma umudundan ayırdetmek gerekir.

Olasılık, nesnel bağlamlığın bir biçimi olarak, özellikle kitlesel karakter taşıyan ve içinde ***rastlantı***'nın da büyük bir rol oynadığı olaylarda ve süreçlerde ön plana çıkar. Böyle bir bağlamlık biçiminin bilinmesi ve bunun olasılık teorisinde dile getirilmesi, istatistik yasalarının, özel bir tip yasal düzenlilik olarak kavranmasını ve içindeki çok sayıda öğenin gösterdiği rastlantısal davranışlardan önemli ölçüde etkilenen bir çok süreçteki gelişmenin karakterinin aydınlığa kavuşturulabilmesini olanaklı kılmıştır. Gerek nesnel yasal düzenlilikler bakımından, gerekse ***zorunluk*** ile rastlantı arasındaki ilişki bakımından, bilgilerimizi derinleştiren olasılık kavramı, günümüzde fizik, kimya, biyoloji, sibernatik ve toplum bilimleri alanında geniş bir uygulama olanağı bulmaktadır.

otomasyon (Fr. ve İng. automation) Üretim güçlerinin, toplumsal gelişme süreci, bu sürecin oluşumu içinde, hem kapitalizmde, hem de sosyalizmde ***bilimsel-teknik devrim***'in bir parçası olarak gelişen ve toplumsal içeriği mevcut üretim ilişkileri sistemi tarafından belirlenen, nitelikçe yeni tip çalışma araçları doğar. Bu sürecin sonucu olan otomatikleştirilmiş makina sistemleri, ***teknik***'in gelişmesinde en yüksek basamağı oluştururlar.

Otomatikleştirilmiş makina sistemleri tekniğinin belirgin özelliği, üretim süreçlerinin, sevk ve idare süreçlerinin, enformasyon işleme süreçlerinin vb., insanın doğrudan etkisi olmaksızın, elektronik komuta ve ayar sistemlerine bağlanmış makina sistemleriyle yürütülebilmesidir. Bu alandaki insan faaliyeti, söz konusu süreçleri planlar, yönetir ve denetler. Otomatikleştirilmiş üretimde, işçi, doğrudan üretim sürecinin yanında yer alır, onu denetler, gözetir ve bilimsel olarak egemenliği altında tutar.

«İnsan üretim sürecinde bir denetçi, bir düzenleyici olduğu ölçüde, çalışma da artık üretim süreci içine o kadar çok hapsedilmiş görünmez... Artık, değiştirilmiş doğa nesnesini bir ara halka olarak kendisiyle nesne arasına süren işçi değildir o, işçi, bir sanayi sürecine dönüştürdüğü doğa sürecini kendisi ile nüfuzu altına aldığı inorganik doğa'nın arasına araç olarak sürer. Üretim sürecinin baş etmesi (agent'i) olmak yerine, üretim sürecinin yanında yer alır. Bu dönüşmede ne insanın kendisinin gerçekleştirdiği doğrudan çalışma, ne de değerlendirdiği zaman değil, onun genel üretim gücünün maledilmesi, onun doğa anlayışı ve doğa'nın bir toplum cisimi olan işçinin varlığı ve doğa'nın bir toplum cismi olan işçinin varlığı sayesinde denetim altına alınması, tek sözcükle toplumsal bireyin gelişmesi, üretimin ve zenginliğin büyük temel direği olarak görünürler.» (Marx). Bu nedenle otomasyon, tekniğin ve bilimin yüksek bir düzeyde olmasını, gelişmiş bir işbölümünü ve üretimin ileri derecede yoğunlaşmasını ve makinalaşmasını gerektirir. Otomasyon, çalışmanın üretkenliğini büyük ölçüde artırma, giderleri azaltma ve mal sürümünü artırma olanağını sağlar.

Otomasyon, sosyalist toplumda somut koşullara göre, üretimin makinalaştırılmasıyla ve rasyonelleştirilmesiyle hızlanıp eksikleri giderilen bir yönelimdir ve üretim güçlerinin gelişmesinde önemli bir yer tutar. Sosyalist toplumun maddi temelyapısının kökten değişikliğe uğramasına yol açar ve komünist toplumun maddi ve teknik temelyapısının kurulmasının vazgeçilmez bir yanıdır. Komünist toplumda üretimin karakteri, gittikçe gelişen karmaşık bir otomasyonla belirlenecek, otomasyon sayesinde maddi ürünlerde bolluk sağlanması, toplumsal bakımdan gerekli çalışma süresinin azaltılması ve çalışmanın üretkenliğinin bireylerin genel gelişimi için gerekli koşulların yaratılmasına olanak sağlayacak düzeye yükseltilmesi mümkün olacaktır.

Otomasyon, daha sosyalist toplum koşullarında bu hedeflere yönelmiştir; sürekli olarak emekçilerin, işçilerin yaratıcı yeteneklerinin geliştirilmesine, sosyalist kişilerin yetkinleştirilmesine ve çalışmanın karakterinin ve içeriğinin sosyalizmin damgasını taşımasına katkıda bulunmak zorundadır. Emekçilerin çıkarları doğrultusunda ve emekçilerle birlikte planlı ve kapsamlı bir otomasyonu ancak ve ancak sosyalizm ve komünizm uygulayabilir; çünkü gerekli olan toplumsal, eğitsel ve zihinsel yetenekler yalnızca ve yalnızca sosyalist ve komünist toplumlarda mevcuttur ya da ortaya çıkabilir ve bunların toplumsal etkisi yalnızca ve yalnızca sosyalist ve komünist toplumlarda denetlenebilir.

Otomasyon, kapitalist toplumda üretim güçlerinin nesnel gelişme yasalarının bir

ifadesi olarak gerçekleşir; ne var ki, kapitalist üretim olarak gerçekleşir; ne var ki, kapitalist üretim ilişkilerinin mahiyeti gereği, finans sermayesi gruplarının ve tekellerin kâr emellerine boyun eğer. Bu nedenle emeğin sömürülme derecesinin artması ve işçinin, sermayenin maddi-teknik üretim koşullarına bağımlılığı, işçinin yetişkinlik düzeyinin düşmesi, toplumsal güvensizliğin büyümesi vb. toplumsal sonuçların doğmasına yol açer, bu nedenle otomasyon kapitalist toplumun çelişkilerini keskinleştirir.

otorite (Osm. sulta, Fr. autorité, ng. authority) Bir örgütün. bir grubun yada bir kişinin, toplumsal yaşamın belirli alanları üzerinde, çoğunluk tarafından kabul edilen etkisi.

Bu etki, diğer insanların faaliyetlerinde ve görüşlerinde, o örgütün, grubun ya da kişinin görüşlerine göre kendilerine yol seçmeleri, onların etkisini kabul etmeleri demektir. Bu anlamda otorite, insan faaliyetlerinde toplumsal hedeflerin seçilmesi ve bu faaliyetlerin normlarının saptanması sırasında olsun, saptanan hedeflerin ve normların uygulanmasında olsun her sosyo-ekonomik kuruluşta etkin olan bir toplumsal ilişkidir. «Otoriteye karşı olanlar»ın sosyalist toplumda ve komünist toplumda ne otorite, ne de otoriteye uyma diye birşey bulunmaması gerektiğini ileri sürmeleri, aslında her toplum için gerekli olan ve onlarsız hiçbir toplumun işlevini yerine getiremeyeceği zorunlu toplumsal illşkilerin, anarşistçe bir tutumla yadsınması demektir. Ancak, otoritenin temel dayanakları, işlevi ve içeriği, çeşitli sosyo-ekonomik kuruluşlarda farklı farklıdır. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda devletin, egemen sınıfların ve bunların temsilcilerinin otoritesi en başta devlet gücünün, başvurma araçlarının, önemli üretim ve iletişim araçlarının ele geçirilmesini sağlamak için kurulur ve egemen ideoloji aracılığıyla (dinsel dünya görüşünün, burjuva dünya görüşünün kabul ettirilmesi, beyin yıkama) emekçi kitlelerin düşünceleri baskı altında tutularak bu otorite daha da pekiştirilir.

Marksçı-Leninci partiler ve onların önderleri, işçi sınıfını ve bütün emekçileri sömürüden ve baskıdan kurtarma savaşımında tamamen farklı bir otoriteye başvururlar Bu otorite, partinin, bir taraftan, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin sınıf çıkarlarına saygı göstermesinde, programında saptadığı hedeflerde bu sınıf çıkarlarını dile getirmesinde ve bunların uygulanması ve kabul edilmesi için özveriyle savaşım vermesinde dile gelirken, öte yandan emekçiler de, gittikçe artan ölçüde bu uygulamanın doğruluğunu görüp, gönüllü olarak ve bilinçli bir şekilde Marksçı-Leninci partinin önderliği altında sınıf savaşımına katılırlar.

Otorite, sosyalist toplumda ve komünist toplumda, toplumsal bir ilişki olarak, nitelikçe yeni bir karakter kazanır Sosyalist toplumun ilk gelişim döneminde, (yani) kapitalizmden sosyalizme geçiş aşamasında, uzlaşmaz sınıf çelişkileri varolduğu sürece, işçi sınıfının işçi partisinin ve sosyalist devletin otoritesi, bir yandan emekçi halkın her kesimiyle kurulan sağlam bağlaşıklığa, öte yandan da egemenliğine son verilen sömürücü sınıfların ve küçük-burjuvazinin karşısında yer alan proletarya diktatörlüğüne dayanır. Uzlaşmaz çelişkiler ortadan kaldırılıp, bu arada kendikendini geliştiren kooperatifli köylülerle ve diğer emekçi kesimlerle işçi sınıfı arasında kurulan bağlaşıklığın temeli üzerinde manevi ve politik bir birlik doğunca, işçi sınıfının, onun partisinin ve temsilcilerinin otoritesi, gelişmiş sosyalist toplumun yönetiminde ve biçimlenmesinde tayin edici toplumsal ve politik güç olan işçi sınıfının öncü rolünün, gitgide toplumun her üyesi tarafından kabul edilmesine dayanır. Bu kabul ediş, bütün sınıfların ve katmanların, bütün toplumsal güçlerin, gelişmiş sosyalist topluma uygun düşen programın ve hedeflerin, Marksçı-Leninci parti tarafından hazırlanıp ortaya konması sırasında ve uygulamade gösterdikleri aktif katkıda ifadesini bulur. İşçi sınıfının, onun partisinin ve önderlerinin otoritesi, toplumsal gelişme sürecinin içinden çıkan bir zorunluktur ve bu otorite, sosyalist toplumun itici gücü olarak olumlu bir rol oynar. Ancak tek tek kişilerin otoritesi başıboş bırakılır ve ölçü tanımaz hale gelirse, gelişme açısından bir engel haline gelmesi kaçınılmaz olur. Bu yüzden, Marksçılık-Leninciliк, kişilerin yüceltilmesine ve bu yüceltmeler sonucunda kişilerin otoritesine duyulan körükörüne inançlara karşıdır.

Sınıfsal bir ilişki olan otorite, komünist toplumda sınıfsal karakterini tamamen yitirecek, önemini ancak, insanların toplumsal davranışlarının ayarlayıcısı olarak koruycaktır.

Ö

Ödev kavramının oluştuluşu (Fr. critique du concept de devoir) Ödev, insanların bir toplum ve bir grup içindeki konumlarından ve sorumluluklarından doğan ve insanların bilinçlerinden ve davranışlarından beklenen istekleri genelleştiren, bir etik kategorisidir.

Bu istekler, -ekonomi, politika, kültür, toplumsal ilişkiler, aile gibi- yaşamın çeşitli alanlarında insanın karşısına çıkar; daima somut ödevler biçiminde dile gelir ve insanın, toplum, grup içinde faal olarak yerini almasını gerektirir. Demek ki, ödevlerin daima somut-tarihsel bir içeriği vardır; bu içerik toplumsal bir karakter taşır. Bu yüzden, sınıfların birbirine karşıt konumlarından çıkan ödevler, birbirlerine karşıt durumda bulunurlar. Her sömürücü sınıf, ekonomik, politik ve manevi alandaki egemenliğini geçerli tutabilmek ve elindeki -okul, kilise, yasa gibi- araçlar yardımıyla halkı baskı altında bulundurabilmek için, kendi sınıfının ahlâkını, halkın egemen ahlâkıymış gibi göstermeye ve kabul ettirmeye çalışır. İlk kez, Marksçılık-Leninçilik, ödev anlayışının sınıfsal karakterini ortaya koymuş ve işçi sınıfının ödevini saptayıp temellendirmiştir. Bu ödev işçi sınıfının tarihsel yükümlülüğünden ileri gelir ve sosyalist toplum aşamasında gitgide bütün halkın ödevi halini alır. Böylece, sömürü temeline dayanan toplumun hak ve ödev anlayışı da aşılmış olur; hak ile ödev arasındaki kopukluk ortadan kalkar, insanların ödevleri ile hakları arasında uyum sağlanır. Emekçilerin ödevleri, sosyalist toplumun Anayasasıyla güvence altına alınmış şu temel haklara dayanarak yerine getirilir: Topluluğun, politik, ekonomik, toplumsal, manevi ve kültürel yaşamının değiştirilmesi faaliyetine katılma hakkı; çalışma ve iş güvenliği hakkı; çağdaş, sosyalist bir öğrenim hakkı vb. Ödevin, sosyalist toplumdaki etkisi, sayısı gittikçe artan sosyalist bireylerin özgür, bilinçli kararlarına dayanarak büyür.

Ölçüt kavramının oluştuluşu (Fr. critique du concept de critère): Sözcük anlamıyle ölçüt, tanımlayıcı işarettir ve sınanmış olmayı belirtir. Ölçüt kavramı, öncelikle doğruluk kategorisi ile bağımlı olup, bilgi teorisinde «doğruluğun ölçütü» anlamında kullanılır.

Bilgi, nesnel gerçek ile bilinç arasındaki bir bağ olduğu için, bilginin doğruluğu, yalnızca onun nesnel gerçekle kıyaslama yoluyla saptanabilir. Bu kıyaslama, salt bir düşünme süreci olamaz; çünkü bu düşünme sürecinin kendisi de, onu kıyaslayan düşünme süreci de vb. yeni bir doğruluk sınanmasına gereksinim gösterirler ki, bu da sonsuza değin uzanır. Öyleyse bilgilerimizin doğruluğunun saptanması ancak bilinç ile nesnel gerçeği birbirine bağlayan toplumsal pratik sayesinde gerçekleşir. Kazanılmış bilgiler, pratiğe uygulanır; bu uygulamada, bilgilerin nesnel gerçeğe uygunluk dereceleri, yani onların doğruluk dereceleri belli olur. Demek ki pratik, doğruluğun en yüksek, biricik ölçütüdür.

Doğruluğun ölçütü olan bu pratik, diyalektik bir karakter taşır; çünkü, aynı zamanda hem mutlak, hem de göreceli bir ölçüttür. Bu diyalektik karakter, «ölçüt olan pratiğin, sorunun mahiyeti gereği, hiç bir zaman bir insan tasarımını tamamen doğrulayamamasında yada çürütememesinde dile gelir. Ama gene de bu ölçüt, insan bilgilerinin «mutlak»a dönüşmesini önlemek bakımından olabildiğince «belirsiz, ama dealizmin ve agnostisizmin tüm biçimlerine karşı amansız bir savaşım vermek bakımından yeterince «belirlidir» (Lenin). Öte yandan pratik, doğruluğun mutlak bir ölçütüdür; çünkü bir bilginin doğru olup olmadığının en son denetim olanağıdır. Bilginin nesnelliğini ve mutlaklığını da kanıtlar; çünkü nesnel bilgi, mutlak doğrunun öğelerini de içerir. Bir bilginin pratikle doğrulanması, aynı zamanda, göreceli öğeleri de içerir; işte bu anlamda, pratik, görevli bir ölçüt olur. Pratik bilginin mümkün olan bütün uygulama olanaklarının doğruluğunu saptayamadığı gibi, pratiğin kendisi de sabit bir büyüklük olmayıp durmadan değişen bir olgudur. Pratik, doğruluğun en temel, en belirleyici, en yüksek ölçütüdür ama, bu hiçbir zaman, diyalektik maddeciliğin diğer türetilmiş ölçütlerinin önemlerinin küçümsenmesi anlamına gelmez. Bilgi aşamasında, iki tür türetilmiş teorik ölçüt belli bir önem taşır: a) Biçimsel mantığın yasalarıyla uyum içinde bulunma; b) Temel doğa yasalarıyla ve doğal sabiteleriyle uyum durumunda olma. Her iki ölçüt de, türetilmiş karakterdedirler; her ikisi de, mantık yasalarının, temel doğa yasalarının ve sabitlerinin doğruluğunu pekiştiren pratik ölçütüne dayanırlar. Bu ölçütlerin anlamı, doğruluğun, zorunlu fakat yeterli olmayan koşullarını göstermektedir.

Örgütlenme, Örgütlenme, Örgüt (Osm. teşkilât, Fr ve İng. organisation): Genel anlamda bir sistemin bu sistem maddi yada fikirsel, doğasal yada toplumsal bir sistem olabilir öğelerinin bir yapı içinde düzenlenmesi... Dar anlamda, örgüt yada örgütlenme denince, belirli bir iç yapısı olan özgül hedeflere yönelen ve öğeleri -üyeleri, organları, parçaları vb. - bu hedeflerin gerçekleşmesine katkıda bulunan somut-tarih-

sel bir toplumsal kümelenme biçimini anlarız. Bu anlamda, örneğin devlet, Marksçı-Leninci parti, gençlik dernekleri vb. birer örgüttürler. Toplumların tarihsel gelişimi ya çıkmışsa da, hiç bir toplum, belirli bir boyunca, değişik örgütlenme biçimleri ortaderecede örgütlülük olmadan yaşayamaz.

Toplumların örgütlenme zorunluğu, üreticilerin planlı olarak çalışmesını gerektiren iş süreci içinde yatar. Üretim güçlerinin mevcut gelişim düzeyi tarafından belirlenen toplumsal işbölümü, toplumsal üretim sürecinin tümünün düzenlenmesinde bir dayanaktır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan sosyo-ekonomik kuruluşlarda üretim ilişkileri, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünmesine yol açarlar; bu da, o toplumun politik örgütlenmesini belirler. Sınıf uzlaşmazlığı, bir yandan politik bir örgüt olan devletin varlığını koşullarken, egemen sınıflar da, devlet aracılığıyla kendi iktidarlarını kurar ve uygularlar; öte yandan çeşitli sınıfsal güçler, kendi çıkarlarını ve hedeflerini temsil etmek üzere, politik, ekonomik ve kültürel örgütlerini kurarlar. Böylece, her sosyo ekonomik kuruluş, somut tarihsel olarak belirlenmiş bir toplum örgütlenmesi sistemi, bir toplum düzeni oluşturur ki, İşçi sınıfı, daha kapitalist toplumda demokratik hakların ve özgürlüklerin savunulması ve çalışma ve yaşama koşullarının güvence altına alınması için -parti, sendikalar ve dernekler vb. biçiminde- kendi sınıfsal örgütlerini kurar. Marksçı Leninci parti, sınıf örgütlenmesinin en yüksek biçimidir; örgütlülüğün en yüksek derecesini, bilinçliliğin en yüksek derecesiyle birleştirir Sosyalist devrimin başarısından sonra işçi sınıfı, politik örgüt olarak sosyalist devleti kurar ve tüm toplumsal örgütün devrimci dönüşümünü sağlamak, sosyalist toplum düzenini kurmak için ondan bir araç olarak yararlanır.

öz ve fenomen (Fr. essence et phénomène, İng. essence and apparence): Nesnel gerçeklikteki nesnelerde, sistemlerde ve süreçlerde, genel ile tek, zorunlu ile rastlantısal arasındaki çelişki dolu bağıntıyı dile getiren ve birbirini koşullandıran temel felsefi kategoriler...

Öz, bir nesnenin, sistemin yada sürecin ondan ayrılmaz iç, genel ve değişmez belirlenimlerinin bir toplamıdır; buna karşılık dış görünüş'ü oluşturanlar, bir nesnenin bir sistemin yada bir sürecin dış, tek, değişebilir ve rastlantısal özelliklerinin tümüdür; ve öz, bu özellikler aracılığıyla dış-görünüşde dile gelir. Böylece öz ve dış-görünüş, dalma karşıtların bir diyalektik bütünlüğünü oluştururlar; öz, dış - görünüş (fenomen, olay, biçim, tezahür) içinde görünürlük kazanır, buna karşılık dış - görünüş, öz'ün bir dışavurma biçimidir. Öz, nispeten sabit ve istikrarlı, dış görünüş ise, esnek ve hareketlidir. Bir nesnenin, sistemin yada sürecin tüm belirgin ve ayırdedici özelliklerini kapsar ve onları belirler. Ancak dış - görünüş öz'den daha zengindir; çünkü o, öz'ün somut görünüş biçimi olarak genel'in, zorunlu'nun ve değişmezin dışında kalan tek'in, rastlantısal'ın ve değişebilirin tüm zenginliklerini içerir; çünkü o, esli ile teli'nin çelişki dolu bütünlüğüdür.

«Öz ve fenomendış-görünüş» kategorileri bilgi teorisi yönünden büyük bir anlam ve önem taşırlar. Bilimsel bilginin genel anlamdeki görevi, dış-görünüş'ün — *analiz*'inden yola çıkarak nesnelerin, sistemlerin ve süreçlerin özüne inmek ve onu kendi yasal düzenlilikleri içinde kavramaktedır. «... Nesnelerin görünüş biçimleri ile özleri doğrudan çakışsalardı, tüm bilim, fazladan ve gereksiz olurdu.» *(Marx)*.

Öz, tamamiyle bilinebilir; fakat duyumsal algılamalarla doğrudan doğruya kavranamaz; ona giden yol ancak teorik düşünme yardımıyla açılır. Bilgi, «Öz'e görünüşlerden iner, hem dahası öz'den, daha derindeki öz'e...» *(Lenin)*. Nesnelerin, sistemlerin ve süreçlerin özü bilim tarafından kavramlarda, yasalarda ve teorilerde toplanıp anlaşılır hale ve dile getirilir. Öz, en uygun ifadesini bilimin yasalarında bulur. «Çünkü «yasa» ve «öz» aynı düzenin kavramlarıdır ve bunlar fenomenlere, evrene vb. ilişkin bilginin, insanlar tarafından derinleştirilmesini dile getirirler.» *(Lenin)*

özellik (Osm. hassa, Fr. propriété, İng. property) Nesnel gerçekliktekl nesnelerin bir sınıfında ortak olan ve o sınıfı öbür nesne sınıflarından ayırt etme olanağı veren şeyi dile getiren felsefi kavram.

Nesnel gerçekteki her nesne -ancak başka nesnelerle karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan-, sonsuz sayıda özelliğe sahiptir. Bu nedenle, özellikler görecelidirler. Özellikler, yalnızca söz konusu nesnenin mahiyetiyle değil, bunun yanısıra diğer nesnelerle yaptığı etkileşimle ve o diğer nesnelerin mahiyetiyle de belirlenir. Ancak özellikler, nesnelerin ayrılmaz parçaları oldukları ve öznel-idealizmin ileri sürdüğünün tersine, öznel durum faaliyetinin eseri olmadıkları için, *nesnel* karakter taşırlar.

Temel özellikler, nesnelerin diğer nesnelerle karşılıklı etkileşimleri sırasında değişmeyen özelliklerdir. Bunlar, temel olmayan özelliklerden farklı olarak, *nicelik* adını alırlar. Nesnelerin temel özelliklerinin ortaya konması, bilgi edinme sürecinin önemli bir adımıdır.

özgürlüğe kavuşma (Fr. émancipation, İng. emancipation) Genel olarak, hem bağımlılıktan ve baskıdan, hem de köhneleşmiş, çağını doldurmuş görüşlerden ve anlayışlardan kurtuluş anlamına gelen, toplum teorisi ve toplum görüşü kavramı..

Marksçı-Leninci felsefede ayrıca «politik özgürlüğe kavuşma» ve «insanın özgürlüğe kavuşması» gibi kavramlar da kullanılır. *Marks*, ilk yapıtlarında «polltik özgürlüğe kavuşma» derken, feodal-mutlakiyetçi egemenlikten kurtuluş ve «politik devrim»-egemenlikten kurtuluşu ve «politik devrim»-in sonucu olarak, burjuva demokratik ilişkilerin kurulmasını; «insanın özgürlüğe kavuşması» derken de, «toplumsel devrimin sonucu olarak sınıf egemenliğinden kurtuluşu, yani kapitalizmin aşılıp sosyalizmin kurulmasını anlıyordu. *Marx*, olgunluk çağı yapıtlarında, proletaryanın özgürlük hareketlerinin içeriğini açık-seçik ortaya koymak için, ısrarla «emekçi sınıfların özgürlüğe kavuşması»ndan söz etmiştir.

P

MADDE YOK

Q

MADDE YOK

R

rent (Fr. rente, İng. rent) Kapitalist çiftçinin toprak sahibine artı-değerden ödemek zorunda olduğu pay. Toprak rantı, kapitalist rejimde, artı-değerin değerin bir biçimidir. Gerçekten, sınıf olarak toprağın özel mülkiyeti monopolünü ellerinde bulundururlar. Bu toprakları bizzat kendileri işlemedikleri zaman (ki böylece, hem kapitalist hem de toprak sahibi sıfatlarını kendilerinde birleştirirler), onu, bir kapitalist çiftçiye, artı-değer'i yaratan tarım işçilerini boğaz tokluğuna çalıştırarak bu toprakları değerlendirecek olan bir kapitalist çiftçiye kiraya verirler. Tarım işçisi tarafından yaratılan bu artı-değer'in bir kısmı kapitalist çiftçi tarafından alıkonur ve böylece ortalama kârı aşan kısım ise toprak sahibine aktarılır ve rant biçimini alır. Dolayısıyla, toprak rantı, toprağın kullanım fiyatını, kira bedelini teşkil eder.

Başlıca iki tip rant vardır: diferansiyel rant, mutlak rant. Rantın bu iki biçimi, farklı iki monopole bağlıdır: bir işletim nesnesi olarak toprak monopolü (diferansiyel rant), toprağın özel mülkiyeti monopolü (mutlak rant).

Diferansiyel rant, daha elverişli şartlar içindeki işletimlerden elde edilen ortalama kârı aşan bir çeşit kâr fazlasıdır (daha iyi topraklara uygulanan emek daha verimlidir ve ek bir kâr sağlar); mutlak rant ise, toprak sahibinin, toprak üzerindeki mülkiyet hakkının bir gereği olarak elde ettiği bir haraçtır, bir cizyedir (tarımda sermayenin düşük organik bileşimine bağlı olarak).

Mutlak rant ve diferansiyel rant, kapitalist tarımsal ilişkilerin en önemli iki biçimi olmakla birlikte, rant biçimi birçok alanda kendisini gösterir. Bu bakımdan, başta toprak sahibinin rantı olmak üzere şunları da zikredebiliriz: gayrımenkul sahibi rantı (bir mülk sahibine ödenen kira bedeli), ömür boyu rant (borçluya ya da alıcıya bir işletmenin ya da bir evin sahibi olma imkânını veren peryodik ödemeler), devletten sağlanan rant (irat senedi hamiline devlet tarafından ödenen faiz biçimi).

Feodal tipteki üretim tarzı içinde, içinde, rant (nakdî yada aynî olarak) artı-ürün'ün esas biçimiydi. Kapitalist üretim tarzında ise, rant artı-ürün'ün sadece bir parçasını teşkil eder, burada, artı-ürün, kapitalist çiftçi ile toprak sahibi arasında bölüşülmektedir. Rant, bu sıfatla, kapitalist bir tarımın kurulmasında ve gelişmesinde hiç de zorunlu bir unsur değildir. Bundan dolayı, kapitalizmin doğuşunda, burjuvazinin bazı temsilcileri toprağın ulusallaştırılmasını önermişlerdir. Fakat, bu ulusallaştırma asla gerçekleşmedi, çünkü, ulusallaştırma genel olarak özel mülkiyeti temelinden sarsardı, ve aynı zamanda toprak sahibi de olan (toprakların burjuvalar tarafından satın alınması) kapitalistlerin çıkarlarına karşı bir şey olurdu. Bununla birlikte genel tarzda, rant, üretici güçlerin gelişmesini frenleyicidir. Dolayısıyla, tarımdaki gelişmeler, mutlak rantın ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

S

MADDE YOK

Ş

MADDE YOK

T

MADDE YOK

U

MADDE YOK

Ü

MADDE YOK

V

MADDE YOK

W

MADDE YOK

Y

yaşam felsefesi yada **hayat felsefesi** (Fr. philosophie de vie, İng. philosophy of life) Kapitalizmin, emperyalizm aşamasına geçmesiyle birlikte özellikle Fransa'de ve Almanya'da ortaya çıkan ve burjuva felsefenin diğer yönelimleri üzerinde gitgide genişletkiler uyandıran burjuva felsefe akımına verilen ad...

Yaşam felsefesi, aslında kapitalist toplumun çöküşünün ve düşünsel bunalımının burjuva dünya görüşüne yansımasından başka birşey değildir. Yaşam felsefesi, bilimin ve maddeciliğin tam tersine olarak «yaşam»ın maddi dünyadaki diğer bütün fenomenlerin üstünde kalan, yüce bir mistik karaktere sahip olduğunu ileri sürer, bu mistikliği mutlaklaştırır; aynı zamanda da, aklın, düşüncenin ve bilimsel bilginin, yaşamı kavrama gücünden yoksun bulunduklarını, bu nedenle yaşamın ancak → ***sezgi*** ye da «yaşamı yaşantılaştırma» gibi irresyonel bilgi biçimleri yardımıyla kavranabileceğini ileri sürer.

Yaşam felsefesi, tutarlı, bütünlüğü olan bir felsefi sistem değildir; nesnel, öznel-idealist, irrasyonel, biyolojik, hatta yer yer doğrudan doğruya mistik görüşlerin bir yığışımıdır.

Yaşam felsefesinin kurucuları, ***Bergson*** (Fransa), ***Dilthey*** (Almanya)dır. Diğer temsilcileri ise, ***Simmel***, ***Eucken***, ***Spengler***, ***Klages*** vb. dir. Yaşam felsefesi, gerici, tutucu karakterinin sonucu olarak, Alman faşist ideolojisinin hazırlayıcısı olmuştur.

yaşam tarzı yada **hayat tarzı** (Fr. mode de vie, İng. style of life): Yaşamın her alanında, insanları bireysel ve toplumsal yaşamlarının bir toplum için belirgin olan biçimlenme tipini dile getiren tarihsel maddeci kavram...

Yaşam tarzı kavramı şu uğrakları kapsar: İnsanların, yaşamın her alanında kendi aralarında ilişkiler kurmaları; ***çalışma*** ve toplumsal çıkar ilişkileri; insanların ***gereksinim***'leri ve bu gereksinimlerin giderilme tarzı; insanların kültürel-zihinsel yönelimleri; boş zamanların değerlendirilmesi; genel yaşam standardı; yaşam tarzı, insanların düşünme tarzlarıyla, dünya görüşleriyle ve manevi değerleriyle de yakından ilişkilidir.

Her toplum, egemen ***üretim tarzı***'nın sonucu olarak, bu üretim tarzına uygun bir yaşam tarzı içinde, söz konusu toplumun sosyo-politik ve manevi değerleri, —o toplum eğer sınıflı bir toplum ise— egemen sınıfların çıkarları dile gelir. «Üretimin bu tarzına, yalnızca bireylerin fiziksel varlıklarının yeniden üretilmesi açısından bakılmamalıdır. Bu üretim tarzı, daha çok bu bireylerin faaliyetinin belirli bir tarzı, kendi yaşamlarını dışlaştırmanın belirli bir ifade tarzı, onların belirli bir ***yaşam tarzı***'dır» ***(Marx-Engels)***. Sınıflı toplumda egemen sınıfların yaşam tarzı, ezilen sınıflara, maddi koşulların baskısı, eğitim ve beyinlerin yıkanması vb. yollardan, büyük ölçüde zorlamalara başvurularak kabul ettirilmeye çalışılır.

Sosyalizmin ve işçi sınıfının sınıf çıkarlarının, yeni sosyo-politik ve düşünsel özelliklerinin ifadesi olan sosyalist yaşam tarzı ise, sosyalist üretim tarzı temeli üstünde gelişmektedir. Sosyalist yaşam tarzı, her yanıyla gelişmiş bireylerden kurulu bir toplum oluşturulması amacıyla, sömürüden ve baskıdan arınmış insanların —kendi toplumsal yaşam süreçlerinin tümünü, işçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin kılavuzluğu altında bilinçli olarak düzenleyen insanların— toplumsal ve bireysel yaşamı faaliyetlerinin tarihsel bakımdan yeni bir tipidir.

Sosyalist yaşam tarzı şunlarla belirlenir: İnsanların birbirleriyle eşit haklara dayalı ilişkiler içinde bulunmaları; yalnızca ulusal çerçeveyle sınırlı kalmaksızın, gerek sosyalist devletler topluluğu içinde karşılıklı anlayış, saygı ve yardımlaşmanın ortaya konulması, gerekse devrimci kurtuluş hareketleri karşısında aktif bir dayanışma gösterilmesi, insanın yaratıcı güçlerinin işlenmesi ve geliştirilmesi bakımından hem toplumsal bir görev, hem de belirleyici bir etken olan çalışma karşısında sosyalistçe bir tavır takınarak, toplumsal sorunlara insanların sorumluluk bilinciyle katılmaları; gittikçe zenginleşen ve farklılaşan gereksinimlerin yalnızca bu gereksinimlerin giderilmesi amacıyla değil, aynı zamanda yaşamın insan onuruna yaraşır tarzda biçimlendirilmesi, bireyin tüm becerileriyle, yetenekleriyle ve değerleriyle, olabildiğine çok yanlı gelişmesine maddi dayanak olacak şekilde karşılanması. Sosyalist yaşam tarzının gelişmesi ve tümüyle sosyalist kimliğe bürünmesi, hedefli sosyo-politik ve ideolojik çalışmaları şart koşan uzun bir süreç sonunda olanaklı olur. Bu süreç, burjuva yaşam tarzından gelen ve kısmen eskinin kalıntılarını oluşturan, kısmen de kapitalist toplumdan sosyalist topluma ideolojik etkiler aracılığıyla geçen, gelenek, alışkanlık ve yaşam tarzlarıyla, dünya görüşleriyle sürekli bir hesaplaşmayı, acımasız bir savaşımı gerektirir.

Yeni-Kantçılık (Fr. néo-kantisme, İng. neo-kantianism) Alman burjuva felsefesinin, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan ve Kant'ın felsefesine dayanan yaygın ve etkili bir akımı.

Yeni-Kantçılık 19. yüzyılın altmış ile yetmiş yıllarında ortaya çıkmış ve kısa süre içinde Alman akademik felsefesinin önde gelen akımı durumuna gelmiş ve ayrıca Fransa'ya ve İngiltere'ye de uzanmıştır. *Kant*'a geri dönüş ve ona dayanma, bütünsel bir felsefi görüşün ortaya konması için hiç bir şekilde yeterli olmamış, Yeni-Kantçılık, en önemlileri ***Marburg*** ve ***Güney-Batı Almanya*** (ya da ***Baden***) felsefe okullarına bölünmüştür. Bu iki okul için belirgin olan yan, *Kant*'ın «kendinde şey»inin taşıdığı maddi uğrağı ondan uzaklaştırarak, bu tanıma tamamen öznel-idealist bir tavırla yaklaşmış olmalarıdır.

Marburg okulu ***Cohen, Natrop, Cassirer, Vorlaender***- daha çok matematiğe ve doğa bilimlerine yönelmiş, mantıksal-rasyonel damga taşıyan öznel-idealist bir bilgi teorisi geliştirmiştir. Güney-batı Almanya (ya da Baden) okulu ise -***Windehand, Rickert, Lask***- daha çok tarih, kültür ve toplum bilimleri sorunuyla uğraşmış ve değerler teorisi adı verilen bir idealizm geliştirmişlerdir. Bu idealist akımda doğa ve toplum bilimleri birbirlerinden kesinlikle ayrılmışlar ve doğabilimleri için kullanılan «genelleştirici» yöntemler ile düşünce ve kültür bilimleri dedikleri şey için kullanılan «bireyleştirici» yöntemler birbirinden ayrılıp, birbirlerine karşıt duruma getirmişti. Gene ayrıca «Eleştirlcilik» adı verilen ve özellikle ***Riehl***'in temsil ettiği ve diğer okullardan farklı olarak «kendinde şey»in gerçekçi bir yorumunu yapma gayreti içindeki bir akım da, yine Yeni-Kantçılığa girer.

Yeni-Kantçılığın şaşırtıcı gelişmesini, toplumsal kökenini, Almanya'daki sınıf ilişkilerinin değişmesinde ve dolayısıyla burjuvazinin ideolojik gereksinimlerinde aramak gerekir. 1871'de Alman İmparatorluğunun kurulmasından sonra, Alman burjuvazisi junkerler sınıfı (büyük toprak sahipleri) ile barış yapmış, bağlaşıklık kurmuş ve böylece güçlenerek kapitalist sanayinin gelişmesini hızlandırmaya çalışmıştı. Ama aynı zamanda Paris Komünü'nden ürktüğü için, giderek büyüyen ve güçlenen işçi hareketine ve onun ideolojisine karşı yoğun bir savaşım başlatmıştı. İşte bu noktada maddeciliğe karşı çıkabilecek, onun dayanaklarını çürütecek, serpilmekte olan doğa bilimlerine idealist bir bilgi teorisi dayanağı sağlayacak ve özellikle toplumun, genel yasal düzenliliklere uygun zorunlu gelişmesi sonunda sosyalizme varacağını söyleyen tarihsel ve diyalektik maddeciliğin bu fikriyle savaşım verecek bir felsefeye gereksinim duymaktaydı. Yeni-Kantçılık bu gereksinmeyi karşılamaya çalışırken, bu burjuvazinin işçi sınıfına karşı verdiği savaşımın düşünsel silahı olmakla kalmamış Almanyanın düşün dünyasında da tutucu bir rol oynamıştır. Yeni-Kantçılık geniş ölçüde, liberal burjuvazinin ideolojisi olduğu için, emperyalist dönemde, özellikle 1914'ten sonra etkisini büyük ölçüde yitirmeye yüz tutmuş, ancak öznel-idealist ve agnostisizme dayalı özellikleri çeşitli biçimlerde günümüze değin uzanmıştır ve etkilerini sürdürmektedir. Yeni-Kantçılık doğrudan doğruya işçi hareketi içine girmek başarısını da göstermiş ve ***Bernstein, Adler, Vorlaender*** gibi revizyonistler bilimsel sosyalizmi Yeni-Kantçılıkla birleştirmeyi denemişlerdir.

Yeni-Tomacılık (Fr. néo-thomisme, İng. neo-thomisme) Çağdaş burjuva felsefesinin, Ortaçağ filozoflarından Aquino'lu Thomas'ya dayanan, etkili ve tutucu uluslararası akımlardan biri.

Yeni-Tomacılık, 19. yüzyılın son çeyreğinde katolik kilisesi içinde Tomacılığın yeniden doğuş ve canlanması şeklinde ortaya çıktı. Kapitalizmin emperyalizme dönüşmesinden, özellikle Büyük Ekim Devrimi'nden ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya sosyalist sisteminin güçlenmesiyle birlikte giderek daha çok geç-burjuva döneminin belirleyici bir dünya görüşü ve ideolojisine dönüşmeye başladı. Yeni-Tomacılığın günümüzde yaygın olan etkisi önemli birçok nedene dayanmaktadır

1) Halk kitlelerinin etki altına alınmasında yalnızca yüzyıllardan beri derlenegelen deneyimlere sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda uluslararası çapta örgütlenmiş mükemmel bir merkezi propaganda mekanizmasını elinde tutan katolik kilisesine bağlı olması, Yeni-Tomacılığa katolik kilisesinin taraftarları arasında büyük bir dayanak gücü sağlamaktadır;

2) Nesnel-idealist karakteri, öznel-idealizme karşı cephe alması ve Aristoteles geleneği içinde kök salması, Yeni-Tomacılığı, emperyalizmin felsefesinin diğer biçimlerine kıyasla, doğa bilimcileri için daha tercih edilir duruma getirmektedir;

3) Diyalektik ve tarihsel maddeciliğe ve sosyalizme karşı sürdürülen sistemli savaşımda dile gelen anti-komünist karakteri kapitalist toplum düzeninl teorik yönden destekleyip haklı çıkarması onu gerici güçlerin tercih ettiği bir dünya görüşü haline getirmektedir.

Yeni-Tomacılığın baş temsilcileri ***Brugger, Catlrein, Conrad-Martius, Dempf, Geyser, Gilson, Manser, Marechal, Maritain, Meyer, Nell-Breuning, Sertillanges, J. de Vries, Welty, Wetter*** vb.'dir. Aktif Yeni-Tomacıların çoğu cizvit rahipleridir.

Yeni-Tomacılık, teorik içerliği bakımından ortaçağda ***Akino'lu Toma***'nın düşünce sisteminin yeniden canlandırılmasıdır; Yeni-Tomacılar her ne kadar bu görüşleri çağdaşlaştırmaya çabalamaktalarsa da, yani bunları emperyalizmin yeni toplumsal ve ideolojik gereksinimlerine göre düzeltmek ve modern bilimlerle uyum içine sokmak gayreti içinde iseler de, bu akım eski-Tomacılığın hortlatılmasından başka birşey değildir. Bu akımın en belirleyici yanı, ***inanç*** ile ***bilim***'in çakışmasını sağlamaktır ve bu çakışmada, bilim daima dinbilimin altında yer almaktadır. Yeni-Tomacılığın ilk çabası, ruh olarak dünyanın yaratıcısı sayılan tanrının varlığının kanıtlanmasıdır. Nesnel dünyanın, gerçek ve insan bilincinden bağımsız varolduğu düşünülür ve bu dünyanın öğrenilmesi, insan bilincinde bir «imgeleşme», bir kavrama olarak anlaşılır. Bilgi, duyumlarla edinilmiş deneyimlerden hareket etmekte ve genelleme ve soyutlama sayesinde nesnelerin özünü kavramlar biçiminde ayırdetmektedir. Ama nesnel dünya, tanrısal ruhtan bağımsız değildir; daha çok tanrısal ruhun fikirlerine göre «düzenlenmiştir» ve insan ruhu, tanrısal aklın ışığının bir parçası olduğu için, nesneler içindeki tanrısal fikirleri tanıyabilmekte, böylece bilgi edinebilmektedir. Gerçekçi gibi tanımlanan Yeni-Tomacı bilgi teorisi, özü gereği bu felsefenin tüm diğer yanları gibi, teist damgalarla bezenmiştir.

Yeni-Tomacılığın gerici yanı, onun, ***toplumsal felsefesinde*** apaçık ortaya çıkar. Bu felsefenin temel dogması, bir «doğal hak» kabul edilen, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin savunulmasıdırl ve bu hak, tanrısal hukuka dayandırılır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin dokunulmazlığı görüşünün üstünde, toplumun, sözde kamu yararına dönük bir kademelenmeyle kastlara bölünmesine çalışılır. Kapitalist toplum düzenlnin savunuculuğunu yapan Yeni-Tomacılık, ara sıra kapitalizmin çeşitli yetersizliklerine (ekonomik ve politik gücün tekellerin elinde toplanması, insanların ahlâksal çöküntüsü vb.) eleştiriler yöneltlerek, kendini gizlemeye çalışır.

yurt (Osm. vatan, Fr. patrie, İng. fatherland) Tarihsel maddeciliğin, «mevcut politik, kültürel ve toplumsal çevre»ye ***(Lenin)*** ve üzerinde bir halkın yaşadığı, belirli bir toprak parçasındaki toplumsal kurumların ve ilişkilerin tümüne ilişkin kavramı.

Yurt kavramının içerliği sınıfsal karakter taşır. Uzlaşmaz çelişkiler barındıran sınıflı toplumlarda, egemen sınıfların yurt karşısındaki konumları, ezilen ve sömürülen sınıflarınkinden tamamen farklıdır. Sömürücü, egemen sınıf yurt denince, ezilen sınıfları yurdun zenginliklerinden yararlandırmayan ve onları toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine katılmaktan alakoyan sömürü düzenini anlar; bu düzen kavramını yurt kavramıyla özdeştirir. İste ***Marx*** ve ***Engels***'in ünlü tezleri «İşçilerin yurdu yoktur. Onların olmayan şey onlardan alınamaz.» İşçi sınıfı, tarihsel görevini yerine getirme savaşımında, savaşımının politik, toplumsal ve kültürel koşullarına karşı kayıtsız kalamaz, bu nedenle içinde savaşım verdiği ülkenin kaderi de onu yakından ilgilendirir. İşçi sınıfı, burjuvazinin anladığı anlamıyla ulusallık anlayışından farklı bir anlamda ulusaldır. Onun ***yurtseverlik***'i burjuva ***milliyetçilik***'inin tam karşısında yer alır. İşçi sınıfı doğduğu günden itibaren, burjuvazinin vurdunu, tüm halkın yurdu yapmak için savaşım yürütür. İşçi sınıfı, sömürülen sınıfların demokrasiye ve en iyi gelişme olanak-

YURTSEVERLİK

larına kavuşması için çaba gösterir. Sosyalist toplumu kurarak tarihsel görevini yerine getirmesi demek, burjuvazinin yurdunu, tüm halkın yurdu yapmak için savaşım yürütür İşçi sınıfı, sömürülen sınıfların demokrasiye ve en iyi gelişme olanaklarına kavuşması için çaba gösterir. Sosyalist toplumu kurarak tarihsel görevini yerine getirmesi demek, burjuvazinin yurdunu, tüm halkın yurdu yapması demektir. Ancak işçi sınıfının savaşımı aynı zamanda uluslararası düzeydedir. Kendisiyle aynı çıkar ve hedeflere sıkı sıkıya bağlı olan uluslararası işçi sınıfıyla birlikte dayanışma göstererek bu savaşımı sürdürür. Kendi yurduna olan bağlılık ve sevgi, gitgide sosyalist ülkelere ve sosyalist devletler topluluğuna duyulan sevgiye ve bağlılığa dönüşür, çünkü bu ülkeler sonunda sosyalist devletlerin ortak yurdu olacaktır.

yurtseverlik (Osm. vatanperverlik; Fr. patriotisme, İng. patriotism) Etnik ve politik toplulukların doğmasıyle birlikte, mevcut yaşamın politik, kültürel ve toplumsal ortamına ve bir halkın savaşımına duyulan ilginin ifadesi olarak ortaya çıkan yurt sevgisi...

«Yurtseverlik, çeşitli yurtların yüzlerce ve binlerce yıldan beri birbirinden ayrılmış olmasından kaynaklanan en derin duygulardan biridir.» *(Lenin)* Yurtseverlik duygusunun taşıyıcıları, tarihin her çağında ***halk kitleleri*** dir. ***Yurt***'un kaderiyle en çok ilgilenenler bunlardır. İlerici olduğu dönemde burjuvazi de yurtseverdir. Ancak yurdu, kendi çıkarlarına alet ettiği andan itibaren, burjuvazinin milliyetçi çehresi sırıtır. Kesinlikle devrimci biricik sınıf olan işçi sınıfı, aynı zamanda en yurtsever sınıftır. İşçi sınıfının yurt karşısındaki konumu, işçi sınıfının her türlü sömürüden kurtulmak için verdiği toplumsal kurtuluş savaşımının temel çıkarlarıyla belirlenir ve işçi sınıfının yurtseverliğiyle bir bütünlük oluşturan ***proletarya enternasyonalizmi***'yle uyum içindedir; böylelikle, bu yurtseverliğin, milliyetçiliğe sapması engellenmiştir. Sosyalist koşulları altında, yurtseverlik, sosyalist ***ulusal bilinç***'in bir ifade biçimidir. İşçi sınıfı ve onun devrimci partisi için mevcut yurt, onun tarihsel görevini yerine getirmek için verdiği savaşımın zeminini oluşturur. İşçi sınıfının, emperyalizmin egemenliğine son verilmesi ve sosyalist toplumun kurulması için verilen savaşımın içinde, ulusun gerçek çıkarlarının biricik savunucusu olduğu görülmüştür. Sosyalist yurtseverlik, yurtseverliğin en yüksek biçimidir; bu temel özelliği, sosyalist devrimin uluslararası karakterinden, kendi ülkesinde sosyalizmin başarısı için sürdürdüğü savaşın, işçi sınıfının ve tüm emekçilerin, sosyalizm uğruna yürüttükleri genel savaşımın bir parçası olmasından, emekçilerin sosyalist yurda bağlılıklarından; sosyalizmin kapitalizmden üstün olduğunun bilinmesinden ileri gelir. Sosyalist yurtseverlik, sosyalist yurdun tüm halkını kapsar, ülkenin geçmiş devrimci-yurtsever geleneklerini korur ve bunları daha yüksek bir düzeye çıkarır. Sosyalist yurtseverlik, bilinçli yurtseverliktir; çünkü onun içinde, halkın yurtsever duyguları, yurda bağlılık → ***Marksçılık-Leninicilik*** fikirleriyle kaynaşmıştır Emekçilerin yaratıcı faaliyetlerinde, barış ve sosyalizm için verilen hedefi belli savaşımda dışavuran canlı, atılgan bir yurtseverliktir Bu yurtseverlik, tüm ülkeler emekçilerinin, barış ve sosyalizm için yürüttükleri savaşımdaki kardeşçe yakınlıkla ve uluslararası dayanışmeyla, özellikle, Marksçı-Leninci partilerin ve dünya sosyalist sistemine dahil halkların karşılıklı kardeşçe yardımlarıyla organik bir bağ kurar.

Z

zaman ve mekân (Fr. temps et espace, İng. time and space) Maddenin her iki varoluş biçimini birer kavram olarak dile getiren felsefî kategoriler.

Zaman ve mekân tıpkı maddenin kendi gibi nesnel gerçektirler; sezgiye dayanan öznel biçimler olmayıp, insan bilincinin dışında, ondan bağımsız olarak vardırlar. Ancak, maddeden bağımsız oldukları halde maddi nesnelerin tümünü, düzgün bir kap gibi içine alan mutlak bir mekân olmadığı gibi, maddi sistemlerin hareketlerinden bağımsız olan, salt bir devamlılık şeklinde akıp giden mutlak bir zaman da yoktur. Zaman ve mekân birbirlerinden bağımsız ve kendi başlarına buyruk olarak da varolmazlar; tersine bu ikisi bir bütünlük oluştururlar. Bu bütünlük, dört boyutlu zaman-mekân sürekliliği adını alır ve bu bütünlüğün yapısı, maddenin, evrenin söz konusu alanlarında o sıradaki dağılım durumuna bağlıdır.

Maddenin varoluş biçimleri olan zaman ve mekân, maddenin ve madde hareketinin sonsuz oluşu anlamında sonsuzdurlar. Zaman ve mekânın yapısı, fizik ve geometri tarafından araştırılır. Zaman ve mekân hakkındaki modern fiziksel-matematiksel teori, rölativite teorisi adını taşır.

Zaman ve mekân birer nesnel gerçek olarak, yani insan bilincinden bağımsız olarak vardırlar; bu yüzden, zaman ve mekânın, duyumlarla kavramaya dayanan öznel biçimler olduğunu ileri süren idealist görüşler tutarsızdır. Çünkü, böyle bir görüşü kabul ettiğimiz anda, «insan varolmadan önce zaman ve mekân içinde mevcut bir dünya ve evren yoktu» şeklinde bir mantıksal sonuca varılır ki, bu da saçmalıktan başka bir şey değildir.

İnsanın zaman ve mekân tasarımlarının gelişme tarihi göstermiştir ki, bunlar tüm görecelliklerine ve değişebilirliklerine karşın, «varoluşun nesnel gerçek biçimlerine yaklaşımları temsil etmektedirler. İnsanın zaman ve mekân tasarımlarının değişebilirliği, zaman ve mekân'ın nesnel gerçekliğini ne kadar az zedeliyorsa, maddenin yapısı ve hareket biçimleri üzerine ortaya konan bilimsel bilgilerin değişkenliği de, dış dünyanın nesnel gerçekliğini o denli az zayıflatmaktadır.» *(Lenin)*

zorunluk (Osm. zaruret, Fr. nécessité, İng. necessity) Nesnel gerçeklikteki fenomenler arasındaki belli koşullar altında açık seçik belirli olan, asli, iç bağlamlılığı, dile getiren felsefi kategori...

Zorunluk, nesnel karakter taşır, yani insan bilincinden bağımsız olarak varolur.

Doğa ve toplum içindeki nesnel zorunlu bağlamlıkların öğrenilmesi ve onların insan bilincine yaklaşık olarak doğru yansıtılması, her maddeci felsefenin belirgin bir özelliğidir. Oysa idealist felsefe, zorunluğu nesnel karakterini yadsıyarak, onu özne ya da dünya-üstü ruhsal bir ilkeden türetme özelliğine sahiptir. «Doğanın zorunluğunu kabul etmek ve ondan düşüncenin zorunluğunu türetmek maddecilliktir. Zorunluğun... düşünceden türetilmesi, idealizmdir.» *(Lenin)*

Zorunluğun nesnel karakteri demek, doğa ve toplum içinde varolan nesnel bağlantılıkların bilinç tarafından ya da maddî-olmayan herhangi bir ilkenin etkisiyle, dıştan bunlara yollanmış olduğunu kabul etmeyip, bunların insanların iradesinden, isteklerinden, bilinçlerinden ve fikirlerinden bağımsız olarak varolduklarını ve insanlar tarafından öğrenilerek pratik faaliyette kullanılabileceklerini kabul etmek demektir.

Zorunluk, fenomenler arasındaki açık-seçik belirlenmiş bağlamlılıktır. Eğer bir fenomen zorunlu olarak başka bir fenomene bağlıysa, onun tarafından açık-seçik belirlenmiş demektir. Zorunlu, belli koşullar altında bulunmasından ötürü, başka türlü olamayandır. Böylece zorunluk, aynı koşullar altında varolan tek tek fenomenler içindeki genel'i dile getirir. Zorunluk, genelden «koparılamaz» «varlığın genel'i (varlık çindeki genel)dir» *(Lenin)*

Genel'le olan ayrılmaz bağımlılığının yanısıra, zorunluk, yasal düzenlilikten ayırdedilmelidir. Bir yasal düzenlilik de fenomenler arasındaki zorunlu bir bağımlılıktır; ancak her zorunlu bağlamlılık, aynı zamanda yasal düzenliliklere uygun bir bağlamlılık değildir. Bir yasal düzenlilik, her zaman kendi etkisini sağlayan koşulların içinde bulundukları bir dizi fenomen sınıfına bağlıdır; oysa zorunluk, bireysel, bir defalık fenomenleri de kapsayabilir.

Zorunluk ve ***rastlantı***, birbirleriyle diyalektik bir bütünlük oluştururlar. Belli koşullar altında bir olay meydana gelebiliyor ya da gelemiyorsa, şu ya da bu yoldan ortaya çıkabiliyorsa, böylesi durumlarda rastlantısallık söz konusudur.

Ama zorunluk ile rastlantısallık gene de birer karşıttır. Aynı ilişki içinde, aynı koşulun sağlanması halinde bir olay, daima ya zorunlu ya da rastlantısal olabilir.

Ancak zorunluk ile rastlantısallığın karşıtlığı mutlak değildir, görecelidir ve yalnızca belli bir koşullar sistemi içinde var olur. Bu koşulların dışında zorunluk ile rastlantı birbirlerine karışabilirler.

Zorunluk ile rastlantısallık, her zaman somut koşullara bağlanmışlardır, her zaman somut bağlamlarla ilintilidirler. Bu nedenle, zorunluk ile rastlantıyı bir bütün olarak dün-

yayla bağıntı içine sokmak olanaklı değildir. zorunluğun mutlaklaştırılması ***kadercilik***'e, rastlantının mutlaklaştırılması ***endeterminism***'e yol açar.

Genel'in tek içinde, öz'ün fenomen (dışgörünüş) içinde ortaya çıkması gibi, zorunluk da birçok rastlantı içinde ve rastlantı sayesinde ortaya çıkar. Bu yüzden, zorunluğun bilgisini edinmek, ancak bir dizi rastlantının analizini yapmakla olanaklı olur. Canlı gözlemden soyut düşünceye, tek'in, fenomen'in bilgisinden, ***genel***'in, öz'ün bilgisine giden yol, aynı zamanda, dış rastlantısallıklardan iç zorunlukların bilgisine giden yoldur. Ve tıpkı, soyut düşüncenin kendi doğruluğunun ölçütünü pratikte bulması gibi, bilinen bir zorunluğun nesnel varoluşunun kanıtı da pratikte aranmalıdır: «Gözlem alanı kendi başına, zorunluğu hiç bir zaman yeterince kanıtlayamaz... zorunluğun kanıtı. İnsan faaliyetinin içinde, deneyde, çalışmada yatar» ***(Engels)***

Felsefe tarihinde zorunluk kavramı özellikle yeni bilimlerin gelişme dönemi olan 17. ve 18. yüzyıllarda devrimci burjuvazinin felsefesinde odak noktasını buluyordu. Bu dönemin maddeci felsefesinin temsilcileri –doğa birimlerindeki, özellikle mekanikteki bilgilere dayanarak–, nesnel zorunluk kavramını geliştirdiler ve rastlantıyı, henüz varolmayan bir zorunluk anlamına gelen salt öznel bir kategori saydılar. ***(Hobbes, Spinoza, Holbach)***.

19. yüzyılın ikinci yarısındaki burjuva felsefesinde zorunluk kavramı gitgide bir yana bırakılmış ve özellikle ***Hume***'a dayanılarak öznel kavrayışlarla yer değiştirmiştir. Örneğin ampirioktisizm, modern pozitivizm ***(Carnap, Wittgenstein)*** ve fiziksel idealizm, ***(Weizsdecker, Jordan, Heisenberg)*** yalnızca mantıksal zorunluğu tanırlar. Burjuva toplumbilimi de, Marksçılık-Leninçilik tarafından ortaya konan toplumsal gelişmenin tabi olduğu yasal düzenlilikleri hasıraltı etmek için zorunluk kavramına sırt çevirir.

EK BÖLÜM

(Kişiler)

A

L. Walter ALVAREZ Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

ALVAREZ Luis Walter (San Fransisco 1911) Amerikalı fizik bilgini. Ünlü bir hekimin oğludur. Deneysel bilimlere yönelip bir süre optik alanında çalışmalar yaptıktan sonra 1936 yılında Chicago Üniversitesi'nde doktora verdi ve Kaliforniya Üniversitesi'nde Lawrence'in laboratuvarına girdi. 1937 yılında, bazı radyo-aktif elementlerde K yörüngesindeki elektronun çekirdek tarafından yakalandığını; 1937 yılında, F. Bloch'la birlikte, nötronun magnetik niteliklerini; 1939 yılında da, helyum 3'ü ve trityumu buldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, radarın gerçekleşmesi için çalıştı, uygulama deneylerine katılmak üzere 1943 yılında İngiltere'ye gitti. Daha sonra Los Alamos Nükleer Araştırma Merkezi'ne bağlandı, plütonyumu patlatma yöntemlerini geliştirdi ve Hiroşima'ya atılan atom bombasını bir uçaktan izledi. Savaştan sonra Berkeley'e döndü ve lineer proton hızlandırıcısını gerçekleştirdi. Çok büyük çapta kabartık odaları yaptırdı, bunlarda sıvı hidrojen kullandı; elde ettiği sonuçları, bilgisayarlar yardımıyla yorumladı. Böylece 1960 yılında, bilinen taneciklerin «rezonans» sayılan, ömürleri son derece kısa tanecikler keşfetti. Bu çalışmasıyle 1968 Nobel Fizik Ödülü'ne layık görüldü.

ANFİNSEN Christian Boehmer (Manessen 1916): Amerikalı biyo-kimya bilgini. Çeşitli üniversitelerde, bu arada 1939 yıllarında Kopenhag Üniversitesi'nde öğrenim gördü ve araştırmalar yaptı. 1943 yılında Harvard Üniversitesi'nde doktorasını verdi. 1947 yılında bir süre Stockholm Tıp Fakültesi Nobel Enstitüsü'nde çalıştı. 1949 yılında Harvard Medical School'da biyo-kimya yardımcı profesörü oldu. Bir yıl sonra Bethesda'daki Ulusal Kardiyoloji Enstitüsü'nde hücre profesörü oldu. Bir yıl sonra Bethesda'daki Ulusal Kardiyoloji Enstitüsü'nde hücre fizyolojisi ve metabolizma laboratuvarı yöneticiliğine atandı. Burada artrit ve metabolizma hastalıkları üstüne araştırmalar yaptı. Ribonükleik asit moleküllerini tahrip eden ribonükleaz enziminin uzaysal yapısını saptadı. Bu enzimin parçalanmasıyle meydana gelen aminoasitlerin yeniden kullanılmasını da ribonükleazın uzaysal düzenlemesinin belirli birtakım düzenlemeler gerektirdiğini keşfetti ve bu buluşuyle de 1972 Nobel Kimya Ödülü'ne layık görüldü.

ANFİNSEN : Çağdaş hücre fizyolojisinin ünlü temsilcilerinden.

AUGUSTUS Caius Julius Caesar Octavianus (Roma İ. Ö. 63 Nola İ.S. 14) Roma imparatoru, Sezar'ın yeğeni Atia'nın oğlu. Octavius adıyle tanınırdı. Sezar onu evlat edindi ve mirascısı yaptı. Octavius, *Octavianus* lakabını aldı ve diktatör ölünce hemen Roma'ya koştu. O tarihte, savaşmaktan çekinen, on dokuz yaşında zayıf ve solgun yüzlü bir gençti. Başlangıçta devrin ikl partisini pek fazla ürkütmedi. Bu partilerden biri, Sezar'ın halefi olduğunu iddia eden Antonius'u, öbürü de Sezar'ın katillerini ve senatoyu tutuyordu. Fakat soğukkanlı ve

AUGUSTUS'un I. yüzyılda yapılmış bir heykeli

tuttuğunu koparır bir kişi olduğu için, siyasi hırsı olmadığı hissini vererek büyük amcasının vasiyetini yerine getirdi. Vasiyete uygun davranarak kendini halke sevdirdi. Antonius'u yıpratarak Romayı terke zorladı, senatoyu pohpohladı ve Cicaro'nun desteğini sağladı. Cicero, kısmen ondan hoşlandığından, kısmen de hesabına uyduğu için, Modena'da suikast failerinden Dacimus Brutus'u kuşatan Antonius'a karşı genç Octavianus'tan faydalanmayı umuyordu. Propreatorluğa atanan Octavianus, Antonius'u Kuzey İtalya'ya kaçmağa mecbur etti (43). Aslında Octavianaus'un maksadı Sezar'ın katillerini korumak değildi. Antonius'u küçük düşürdükten sonra ona yaklaştı; kendini konsül yaptırdıktan ve büyük amcasının katillerini mahkemeye verdikten sonra da Antonius ve Lepidus ile beş yıl için ikinci triumviratus'u(üçler birliği) kurdu (43). Birlikte düşmanlarını bertaraf ettiler (Cicero'nun ölümü). Sonra da Antonius ve Octavianus Yunanistan ve Makedonya'da bulunan cumhuriyetcilerle savaşmağa gitti. Philippoi'de iki savas oldu, ilkinden sonra Brutus kendini öldürdü (42).

Triumviratusun kuruluşu, Octavianus ile Antonius arasıdnaki rekabeti ancak kısa bir süre için durdurdu. Octavianus İtalya'ya döndüğünde, Antonius'un tarafterları ona saldırdı ve iç savaş yeniden başladı. Octavianus, Antonius'un kardeşini Perugia'da abluka etti, şehri aldı, halkı kılıçtan geçirdi. Fakat iki rakip yeniden barıştı. Brundusium (brindisi) barışı (40). Roma dünyasını triumviratus üyeleri arasında bölüştürdü. Octavianus'un Lepidus'u Afrika'da ikinci plana düşürdüğü sırada Antonius da Doğu'da yabancı bir kraliçenin dizleri dibinde, Romalı ödevlerini unutuyor, ahlâkı ve siyaseti yüzünden halkın gözünden düşüyordu. Octavianus rakibinin hareketlerini çürütmek için bu durumdan yararlandı. Triumviratusun 39'de yenilenen yetkisi, 32'de sona ererken, Octavianus senatonun muhalefetini bertaraf etti ve yaptığı hükümet darbesini meşru kılmak için senatoya, halka ve eyaletlere özel bir yemin verdirtti. Böylelikle Octavianus, Antonius'a karşı açtığı savaşı, aslında Mısır kraliçesi Kleopatra'ya karşı açılan milli bir savaşmış gibi gösterdi. Antonius'un Actium'da yenilmesi, Mısır'ı Roma'ya kattı (31), Octavianus'a da dünya hakimiyetini sağladı.

Octavianus da Sezar gibi mutlak yetkiye sahip olmak istiyordu. Fakat, Roma'da hüküm sürmenin ancak cumhuriyeti ve cumhuriyetin maşsuluğunu dışarıya karşı korumakle mümkün olduğunu Sezar'dan öğrenmişti. Herkese, iç savaşlardan önceki yetki payını geri verir göründü: senato hükümet işlerinde yeniden söz sahibi oldu, kanunlara oy vermek ve magistratus'ları seçmek için komitia'lar çağrıldı, eski magistratus'luklara düzenli tayinler yapıldı ve bu görev aksamadan yürütüldü. Öte yandan Octavianus olağanüstü magistratusluk, diktatörlük veya hayat boyunca konsüllüğü reddetmekle, krallık veya tiranlık iddialarıyla suçlanmayı önledi. Ama Principatus adıyla yeni bir rejim kurdu. Bu rejim otoritesini anlamı hayli belirsiz ama herkes tarafından kabul edilen unvanından, sonra da birçok eski magistratuslara verilmiş hakların kendisine toplanmasından alıyordu. 40'ta adına imparator ünvanını ekledi ve general olarakta *praetor* piyadelerini emri altına aldı. 36'da senatodan azlz unvanını ve 30'da *tribunus* iktidarını aldı: 33'ten sonra da 31'de konsül tayin edildi ve bu görevi 23'e kadar yaptı. 29'da, kendisine *princeps senatus* unvanı verdirtti. 28'de siyasi hayattan çekilmek istedi, fakat senatonun isteği karşısında yetkilerini muhafaza etmeği ve

Aynı heykelden ayrıntı.

İhramlı AUGUSTUS diye tanınan heykel.

bundan böyle, imparatorluk eyaletleri denilecek sınır eyaletlerinin yönetimini de yetkilerine eklemeyi kabul etti. Sonunda, Lepidis'un ölümü üzerine, *pontilex Maximus* oldu (M.Ö. 12). 16 Ocak 27'de senato kendisine, tanrılara ve kutsal şeylere has ve şahsına bir aziz özelliği ekliyen *Augustus* adını verdi. Böylelikle Augustus, siyasi, dini ve adli yetkileri şahsında toplamakla gerçekte mutlak hakim oldu. Fakat kurduğu, iktidar alelade bir magistratusluk, bu yüzdende geçici bir durum olarak kabul edildi. Bu iktidar on yıl için kurulmuştu: fakat birkaç defa uzatıldı. Her on yılda bir kutlanan, muhteşem törenlerin yapılmasına vesile olan bu yenileme olayı sadece bir formaliteydi. Bununla beraber, 23'de Augustus bir kısım yetkilerinden vaz geçmiş göründü, konsüllüğü bıraktı, diktatörlüğü reddetti, fakat genel valilerden üstün olarak bütün eyaletlerde kendisini *imperium majus* yaptırarak, aslında yetkilerini arttırmış oldu. Üstelik 19'dan itibaren yedek konsüllerin tayini hakkını kendi üzerine alarak konsüllük yetkisine yeniden sahip oldu. Yani bu buhrandan yetkileri daha çoğalmış olarak çıktı.

Augustus, yalnız kişisel iktidarını kurmakla kalmadı: İspanya'yı işgal etmekle, Alplerdeki mukavemet yuvalarını bastırmakla, Tuna'nın güney kıyılarını, Galatia'yı Yahudiyi imparatorluğa katmakla ve Ermenistan'a Roma himayesini kabul ettirmekle dünyayı barışa kavuşturdu. İç savaşların yeniden başlamasını ve imparatorluğun çökmesini önlemek için özellikle hükümeti ve toplumu yeni baştan teşkilatlandırmak istedi; yaşadığı çağa kişiliğinin damgasını vurdu ve bu yüzden devrine ***Augustus çağı*** dendi. Önce hükümet organları kurdu: sadık ve işinin ehli dostlardan kurulu (Appa, Maecenos v.b.) Başkanlık meclisi (amme işlerinin teferruatı uzmanlaşmış bürolarca yürülüyordü). Senatoyu (her biri en az bir milyon sestertum'a eşit serveti olan 600 üye ve devlette askerlere daha önemli bir mevki vererek, asker sınıfını (400 000 sestertum) yeniden düzenledi. Aralarında özellikle Roma'nın yönetimi ile görevli valileri (princeps **tarafından ezledilebilen yüksek memurlar)**

AUGUSTUS'un Roma'daki mezarının girişi.

seçti: İmparatorluk muhafız birliğine kumanda eden praetorium vali (başlangıçta iki), Emniyet ve İtfaiye müdürü olan Bekçiler valisi. kentin beslenmesiyle görevli Yiyecekler valisi. Mali işleri de askerlere (procuratorlar) ve daha aşağı rütbelerde bulunan subaylara verdi. Maliyeyi yeniden düzenledi (yeni vergiler verasetten yüzde 5, azattan yüzde 5, satışlardan yüzde 1), senatonunkinden ***(aerarium)*** ayrı olarak imparatorluk sandığının ***(fiscus)*** kurulması). Sınırdaki barbarlara karşı üslenen ordu kuvvetlendirdi (8 000 kişi 26 alay). Sürekli yargıçlığı yeniden kurdu, temyiz yetkisini üzerine aldı veya şehir yahut eyalet valilerine verdi.

Perusa'daki ünlü AUGUSTUS kapısı.

Böylelikle adlî kuruluşları tamamladı. Bundan başka, eyaletlerin kalkınmasını sağladı (yol yapımı, ***curcus publicus***'un (imparatorluk postası) kuruluşu, tarımın desteklenmesi). Augustus töreleri de ıslah etmek istedi: Cumhuriyetin sonuna doğru yaygın bir hal alan dinsizlik ve ahlâksızlıkla savaşmak için millî dini canlandırdı, tapınakları yüceleştirdi ve kültleri yeniden kurdu. Boşanmayı sınırlayan kanunlarla, çok çocuklu aileleri desteklemekle ve vatandaş kanının köle kanıyla karışarak bozulmasını yasaklamakla (azat edilecek köle sayısını sınırlayan ***Fufia Caninia kanunu*** (M.Ö. aile bağlarını kuvvetlendirmek istedi. On dört bölgeye ayrılan Roma'da, halkın yararı veya kentin güzelleştirilmesi için büyük işlere (kanalizasyon, Marcellus tiyatrosu, agrippa pantheonu v.b.) girişti. Maecenas'ın yardımıyle edebiyatı korudu: Apollon Palatinus tapınağı kütüphanesini kurdu, şairleri (Vergilius, Horatinus, Ovidus) ve tarihçileri (Titus-Livius) destekledi. Augustus'un ihtiyarlığı, askerî yenilgilerle (Germania'da M.S. 9'da Varus) ve özellikle veraset problemini çıkmaza sürükleyen ailevî yasalarla geçti. Augustus kendi kanından mirasçı istiyordu halbuki oğlu yoktu ve helefini tayin etmeğe de kanunî olarak yetkili değildi. Bu güçlükleri, ancak evlat edinme ve İmparatorluk yönetimine ortak almakla çözebildi. Tek kızı Julia'yı, sırayla 25'te Marçeilus ile (öl. 12) ve 11'de üvey oğullarının en büyüğü olan Tiberius ile evlendirdi. Son ikisini evlat edindi ve onlara ***imperium proconsularis*** ve ***tribunus*** payelerini vererek vellahi yaptı. Böylece yetkide ortaklığı gerçekleştirdi. Cius ve Luçius Sezar'ı evlat edinmekle, bunların gerektiğinde Tiberius'un vasiliğinde, kendisine halef olabileceklerini ummuştu. Torunlarının M.S. 2 ve 4'te vakitsiz ölümleri ve Agrippa Postumus'un gözden düşmesi (M.S. 7) imparatorluk mirasını, sevmediği fakat Agrippa'nın son oğlu olduğu için M.S. 4'te evlat edindiği Tiberius'a devretti. Halef meselesinin ikide bir ortaya atılmasıyla imparatorluk ailesinin iki kolu (Julia ve Claudius) arasında rekabetin artması, iki Julia'nın adlarının rezaletlere karışması ve Augustus'un onları sürgüne göndermek zorunda kalması, son yıllarının üzüntü içinde geçmesine sebep oldu. Kurnazca alçak gönüllülüğü yüzünden hayatı boyunca, Doğulular hariç, adına tapınak yapılmasına izin vermedi. Kendisine tanrılar katına yücelme şerefini de sunan senato ölümden sonra tanrılaştırdı. Roma'nınki ile birleştirilen kültü, bundan böyle bütün imparatorluğun dini bağı oldu. (Roma ve Lyon'daki Agustus mihrabı v.b.) Sezar kadar akıllı olmamakla beraber, ondan daha ihtiyatlıydı, çünkü çağdaşlarının zihniyetini anlamayı ve yalnız mümkünü denemeyi bildi, yüzden de başarı kazandı. Cumhuriyetçi şekillere saygı duymakla beraber, aslında bir imparatorluk ve mutlak bir idare kurdu. Buna rağmen ardında iyi eserler bıraktı, çünkü anarşiye son vermiş ve halkın refahında payı olmuştu.

AVOLOVO Obafemi, (İbejo - Remo - 1909): Nijeryalı siyaset adamı hukuk öğrenimi 1947'de bitirdi, Nijerya Sendikaları kongresinin kuruluşuna (1949) katıldı. 1951 bölge seçimlerinde başarıya ulaştırdığı, Batı Nijeryanın en önemli partisi olan ***Action Group'u*** (Eylem Grubu) kurdu. Batı Nijerya başbakanı oldu (1954), kabile azınlıklarının savunuculuğunu üzerine aldı. 1959'da federal başbakanlık seçimlerini kaybetti; muhalefet lideri olarak faaliyet gösterdi. Partî programının sosyalist ve ilerici karakterini geliştirdi. Ama parti yönetimindeki aşırı otoriter tutumu yüzünden yardımcısı Akintola ile çatıştı ve Akintola, Action Group'tan ayrıldı (1962). Kuzey Nijerya başbakanı Amadu Bello ve federal başbakan Sir Abubakar Tefeva Beleva'nın desteklediği Akintol tarafından siyasî hayattan uzaklaştırıldı. Hapsedildi (2 ağustos 1962), ve Aibay Goven tarafından kurtarıldı (2 ağustos 1966), bugün Nijerya'nın en nüfuzlu liderlerinden biridir.

B

BERROCAL Miguel Ortiz (Malaga - 1933) İspanyol heykelcisl. Matematik ve kimya öğrenimi gördü. Madrid'e gelerek mimarlık ve heykelcilik öğrenimine başladı. İlkin madeni işlemeyi denedi, ama kısa süre sonra tamamıyle heykele döndü. Sökülüp yeniden kurulabilen soyut biçimleri, mimarlığa ilişkin eğilimlerinin izlerini taşır. Giderek insan biçimli ve figüratif biçimlere yönelen sanatçının en önemli kaygılarından biri de, çevre çizgisi ile bu çizginin sınırladığı alan arasındaki ilişkidir.

Berrocal'in çoğu yapıtlarında bir oyuncak havası göze çarpar. Önceleri hareketli öğeleri yanyana koyan sanatçı, zamanla bunları içiçe geçebilecek şekilde düzenlemeğe koyuldu. 1960 yılından sonra ise, çeşitli öğelere ayrışabilen bütünler yaptı. Böylece çeşitli parçaların içiçe geçmesi daha da karışık bir görünüm alıyor, hattâ bir bütün olarak yapıt bazan bulanık ve gizemli bir havaya bürünüyordu.

Sanatçının bazı yapıtlarında, örneğin 1968 yılında gerçekleştirdiği *Kleopatra*'da olduğu gibi, çekmecelere ve bu çekmecelerl açmağa yarayan düzenlere bile rastlanır. Bir seyircinin böyle bir yapıt üzerinde gerekli değişikleri yaparak çeşitli görünümler elde edebilmesi için, önce yapıtı dikkatle incelemesi gerekmektedir

Berrocal, bazı yapıtlarını Verona'daki özel dökümevinde sanayi ürünü olarak gerçekleştirmekte; ayrıca, sökülüp yeniden takılabilen «mini-çoğullar»ını da hazırlamaktadır.

BERRY Brian (Sedgeley - 1934) İngiliz coğrafya bilgini. Londra Üniversitesi'ni bitirdikten sonra Seattle'daki Washington Üniversitesi'nde doktorasını hazırladı. Önce Seattle'da, 1958 yılından itibaren de Chicago'da ders verdi. Çalışmaları ve sayısı yüzü aşan yayınlarıyle yeni Amerikan coğrafyacılığında önemli bir yer elde ettl. Araştırmalarında özellikle «merkez bölgeler» teorisine, «kentler hiyerarşisi»ne, alanların bölgesel bölümlenmesine ve başkent yerleşme alanlarının yapısına eğildi. Bütün bu konularda, teorik yaklaşımın yararlarını kanıtladı ve nicel yöntemler konusundaki çağdaş gelişmelere öncülük etti

Çeşitli kaynakların yanı sıra özellikle insan çevrebilimiinden esinlenen Berry, etken yöntemlerinin sistemli şekilde kullanılmasını önererek çevrebilimin de yenilenmesine yolaçtı. Amerikan coğrafyacılığının genç ve ilımlı temsilcileri tarafından yani-olguculukla ve coğrafyacılığı bir tekniğe dönüştürmekle suçlanan ünlü bilginin, bölgeleşme yöntemleri ve kentler ve nicel yöntemler konusunda kaleme almış olduğu en tanınmış yapıtları şu adları taşıyor *Geopraphy of Market Centers and Retail Distribution* (Pazarların coğrafyası ve perakendecilik, 1967), *Spatial Analysis* (Alan çözümlemesi, 1968), *Geographic Perspectives on Urban Systems* (Coğrafya açısından şehircilik sistemleri, 1970).

C

CRUYFF Johan (Amsterdam 1948) Hollandalı futbol oyuncusu. Sonuca giden hücumların kurucusu olarak belirdi. Amsterdam Ajax Klübü'nün vurucu gücü oldu. Söz konusu klübün 1971, 1972 ve 1973 yıllarında arka arkaya Avrupa şampiyonu olmasını sağladı. Daha sonra Barcelona F.C.'de ve Cosmos'ta top koşturan Cruyff, 1974 Dünya Kupası finalini oynayan Hollanda takımının belli başlı oyun kurucusuydu.

CRUYFF tribünleri ayağa kaldıran ünlü akınlarından birinde

Ç

MADDE YOK

D

DAVİS Colin Rex (Weybridge - 1927) : İngiliz orkestra yönetmeni. Londra Royal College of Music'te (Krallyet Müzik Kolejl) öğrenim gördü, 1949'da ilk defa bir orkestrayı yönetti. B.B.C. Scottish Orchestra'da yönetmen yardımcısı (1957), Sadler's Wells Theatre'da yönetmen (1959-1960) oldu. 1963 sonuna kadar Sadler's Wells'in sanat yönetmenliğini yaptı. Peş peşe plak doldurdu. B.B.C. senfoni orkestrasının başına getirilmesinden (1967-1971) sonra ve sir G. Solti'nin yerine Covent Garden Krallyet operası sanat yönetmenliğine atandı (1971). Berlioz'un yüzüncü ölüm yıldönümü için, *Truvalılar* ve *Benvenuto Cellini*'yi kısaltılmadan ilk defa plağa aldı.

DELON Alain (Seceux 1935) Fransız sinema ve tiyatro oyuncusu. On yedi yaşında iken Uzakdoğu'ya giden orduya gönüllü katıldı, Çinhindi'nden dönünce tiyatro öğrenimi gördü, 1957'de Yves Allégret tarafından keşfedildi. İlk önemli başarılarını *Kızgın güneş*'te (Plein Soleil) (R. Clément'in, 1960), hemen sonra da *Düşman kardeşler*'de (Rocco el suoi fratelli) (L. Viscontl'nln, 1961) elde etti. *Quelle joie de vivre!* (Yaşamak ne güzel şey) (R. Clément'ln, 1961) ile sinemadaki başarısını devam ettirdi; *Batan güneş* (L'écuipse) (M. Antonloni'nin, 1962), *Leopar* (il gattopardo) (L. Visconti'nin, 1962) ve *Vurgun* (Mélodie en sous-sol) (H. Verneull'ün, 1962), ile dünya çapında üne kavuştu. 1964-1966 yılları arasında A.B.D.'de kaldı. Sonra Avrupa'ya dönerek *Macera peşinde* (Les Aventurlers) (R. Enrico'nun, 1966), *Kiralık katil* (Samouraï) (J. - P. Melville'ln, 1967), *Elveda dostum* (Adieu l'Ami) (J. Herman'ın, 1968) *Sen benimsin* (La Piscine) (J. Deray'nin) ve *Ateş çemberi* (Cercle rouge) (J. - P. Melville'ln, 1967) ile ününü pekiştirdi. Son filimlerl arasında şunlar sayılabilir : *Kanun kaçağı* (La Veuve Couderc) (P. Granier Defferre'in, 1971); *Meksika'da cinayet* (Trotsky's Assassination) (J. Losey'in, 1972); *Un flic* (Aynasız) (J. - P. Melville'in, 1972); *Le professeur* (Öğretmen) (V. Zurlini, 1972); yapımcılığını kendi yaptığı *Şok* (traitement de choc) (A. Jessua'nın, 1972); *Aşksız hayat olmaz* (Jeff) (J. Deray'nin, 1969). Ayrıca ortak yapımcısı olduğu *Les seins de glace*'ta (Buzdan göğüsler) (G. Lautner'nin, 1974) oynadı.

DELVAUX André (Louvain - 1926) Belçikalı film yönetmeni. Brüksel konservatuvarında müzik öğrenimi gördü, hukuk ve alman filolojisi doktoru oldu; uzun süre, Belçika'nın başlıca sinema kulübü olan Brüksel Sanat seminerinde sessiz filmlere piyanoyla eşlik etti; on yıl süreyle Schaerbeek'in Athenée-Royale'ında hollanda edebiyatı dersleri verdi ve 1955'ten sonra aynı yerde sinema dersleri vererek öğrencilerlne filimler çevirtti. 1955'te kısa metrajlı bir filimle kendi de sinemacılığa başladı *Forges* (Demirhaneler), J. Brismée ve Betlendorf ile ortak yapım), sonra televizyon için Fellinl ve J. Rouch üzerine programlar hazırladı (1961). Başlıca filimlerl : kısa metrajlı *le Temps des écoliers* (Öğrenciler zamanı) (1962); ilk uzun metrajlı filmi *l'Homme au crâne rasé* (Kafası traşlı adam) (1965); *Un soir, un train* (Bir akşam, bir tren) (1968); *Rendez-vous à Bray* (Bray'de randevu) (Louis-Delluc ödülü, 1971); *Belle* (Güzel) (1973).

DEMARGNE Pierre (Aix-en-Provence - 1903): Fransız arkeologu. Atlna'dakl Fransız okulunun Mallia'da (Girit) yaptığı kazılara katıldı (1927'den sonra) ve Türkiye'de Ksanthos (Kınık) kazılarını yönettl (1950-1968). Aynı süre içinde Grenoble, Strasbourg, Paris üniversitelerinde ders verdi ve Paris Üniversitesinin Sanat ve Arkeoloji enstitüsü yöneticiliğini yaptı (1956-1969). Helenöncesi Ege, Eski Yunanistan ve helenleşmiş Lykia uzmanıdır. Başlıca eserleri: *La Crète dédalique* (Girit ve Daidalos sanatı) [1947]; *Fouilles de Xanthos* (Ksanthos kazıları) (3 cilt, P. Coupel ile birlikte, 1958-1969); *La Naissance de l'art grec* (Yunan sanatının doğuşu) (1964).

E

ECHEVERRİA ALVAREZ Luis (Mexico 1922) Meksikalı devlet adamı. Orta halli bir ailedendir, Mexico üniversitesinde hukuk okuduktan sonra avukat oldu, sonra da Devrimci partide çalıştı. 1957'de Devrimci parti yürütme komitesi genel sekreteri. ertesi yıl Lopez Mateos hükûmeti içişleri bakanlığıyla görevli devlet bakanı, Diaz Ordaz hükûmeti döneminde ise 1964'ten 1969'a kadar içişleri bakanı oldu; olaysız bir seçim kampanyasından sonra Diaz Ordaz'ın yerine cumhurbaşkanı oldu; 5 temmuz 1970'te seçimi kazandı, 1 aralıkta da resmen göreve başladı. Cumhurbaşkanlığı sırasında Meksika halkıyle yakından ilişki kurabilmek için ülke içinde sürekli geziler düzenledi. Yoksul tabakanın yaşam düzeyini yükseltmek amacıyla tarım kredisini arttıracağını ve kırsal bölgeleri kalkındıracağını halka açıkladı. Ayrıca Echeverria'nın isteği üstüne parlamento ulusal sermayeleri koruyacak ve yabancıların elinde olan sermayeleri düzenleyecek bir yasa çıkardı. Echeverria Alvarez, ülkesinin (Latin Amerika'da Brezilya'dan sonra ikinci büyük devlet) uluslararası ilişkilere girişmesine ve amerikan iktisadî etkisinin azaltılmasına çalıştı. Çeşitli ülkelere yaptığı gezilerde (1972-1973) nükleer denemelerin Latin Amerika'da yapılmamasını savundu; bunun üzerine S.S.C.B. dışındaki nükleer güce sahip devletler «Tlatelulco antlaşması»nı onaylamayı kabul ettiler. Bu arada Echeverria Alvarez'in ziyaret ettiği ülkelerin çoğu, Meksika'nın oluşturmayı önerdiği, devletlerin iktisadî hak ve görevleri yasasını kabul etti. Echeverria Alvarez Latin Amerika'da yaptığı bir gezi (temmuz 1974) sırasında Küba'yı da içine alan bir iktisadî Latin Amerika blokunun kurulmasını önerdi.

ECO Umberto (İskenderiye - 1932) : İtalyan deştirmeni. Floransa Mimarlık fakültesinde görsel bildirişimler kuramı üstüne ders verdi; daha sonra Milano Mimarlık fakültesine semiyotik profesörü olarak atandı. İlk çalışmalarında, ortaçağ estetik düşüncesini inceledi *Il problema estetico in San Tommaso* (Aziz Tommaso'da estetik sorunu) (1956); *Sviluppo dell'estetica medioevale* (Ortaçağ estetiğinin gelişmesi) (1959). Daha sonra, sanatsal yaratıcılıkla kitle bildirişim araçları arasındaki ilişkileri araştırdı. Umberto Eco'ya göre, sanatsal yapıtın bildirisindeki belirsizlik çağdaş sanatta bir sınır değil, bir değer olarak kabul edilir; bu da sözcük ya da biçim oyunlarının sonsuz yorumuna yol açar : *Opera aperta* (Açık yapıt) (1962); *la Struttura assente* (Görülmeyen yapı) (1968).

ELOY Jean-Claude (Mont-Saint-Aignan 1938) Fransız bestecisi. Darius Milhaud'dan geleneksel beste tekniğini öğrendi, sonra Basel Müzik akademisinde P. Boulez'in derslerini izledi ve onun etkisinde kaldı. 1963 Paris bienali ödülünü kazandı. Berkeley üniversitesinde (Kaliforniya) müzik çözümleme profesörü olarak iki yıl çalıştı (1966-1968). 1969'da Fransa'ya döndü, 1971'de Besteciler, Müzik Yazarları ve Basımcılar topluluğu (S.A.C.E.M.) oda müziği büyük ödülünü kazandı. Eloy'nin ilk yapıtları oldukça güçlü bir zekânın ürünüdür ve A. Webern ile P. Boulez'in çalışmalarından doğan diziselsonrası geleneğe bağlıdır; bu eserlerden bazıları şöyle sıralanabilir: soprano sesi ve dört çalgı için *Bir gölge için şarkılar* (1961); ilk olarak 1962'de Domaine Musical'de çalınan orkestra için *Etüt* III; on sekiz çalgı için ve ilkin Darmstadt,-ta 1963 yılında seslendirilen *Eşdeğerlikler;* yine P Boulez tarafından ilkin aralık 1964'te yorumlanan nefesli çalgılar orkestrası, altı vurmalı çalgı, piyano ve harp için *Polychronies I ve II.* 1967'de J. Rivette'in *Rahibe* filminden aldığı *Bilûrlaşmalar*'ı (altı çalgı topluluğu için) yazdı. 1970'te dizisel sonrası yöntemlerden ayrılan (yukarıda sözü edilen son iki yapıtı Elop «geçiş partisyonları» olarak nitelemiştir) *Dematerkırvımalar* adlı bir eser yaptı. Library of Congress'in isteği üzerine hazırladığı bu beste yirmi sekiz çalgı içindir ve ilk olarak 31 ekim 1970'te Washington'da halka sunulmuştur. Geçiş niteliğindeki bu hızlı müziğin yorumu sırasında çalgılar üç orkestra halinde toplanır, zaman kavramı çok önemlidir Ancak sanatçının başlangıç döneminde-ki müzik anlayışına tamamıyla aykırı düşen doğu kaynaklı özellikler, asıl, üç orkestra topluluğu ve koro için hazırlanmış *Kamakala* (ekim 1971) adlı eserinde toplanmıştır. Gerçekten de, günsel etkinliklerinin merkezinde son derece gerekli ve kaçınılmaz olarak kabul ettiği doğu ile batının sentezi yatar Bu konuda «birleştirme» (doğunun batıyla) sözcüğü yerine «melezleştirme» sözcüğünü tercih eder. Sözgelimi «her düzeyde aralıklı müzik kullanma» ilkesi üstüne kurulu yenidizisel ve dizisel-sonrası müziğin, doğuluların zaman sürekliliği ve sessel olayların sürekliliğindeki değişiklik anlayışına karşı olduğunu söyler. 1974 Royan müzik şenliğinde *Shanti* (barış) 1973 adlı eseri ilk olarak seslendirildi.

ECOCHARD Michel (Paris - 1905) : Fransız mimarı. Mesleğinin ilk yıllarında Afrika ülkelerinde ve Ortadoğu'da çalıştı: Şam'da Henri Seyrig'in de yardımıyla birkaç müzeden oluşan bir bütün yaptı (1936), ayrıca Institut Français müdürünün dairelerini

(temeli sütunlu daireler) inşa etti. Sonra Kuveyt müzesini, Antonin'ler lisesini ve Beyrut'taki protestan kolejini, Sayda'daki Frères Maristes kolejini Beyrut'taki Mission Laique'i. Abican üniversitesini (1968'de tamamlandı), Yaunde Üniversitesi ile Üniverte kampüsünü (O.M.S. programına göre tasarlanmış bir «sağlık bilimleri üniversitesi merkezi» ile bir politeknik okulu inşa halindedir) yaptı. Ayrıca Nanterre Kültür derneği için bir proje hazırladı. Yapıtlarının büyük bir bölümü şehircilikle ilgilidir; Beyrut planının hazırlanmasında görev aldı (1943-1962); sonra Fas'ta şehircilik yöneticisi oldu (1946-1953). Bütün bu etkinliklerinin yanı sıra, Lübnan'daki Sayda kentinin düzenlenmesi ile ilgili planları yaptı, Gine'deki yeni Sabende sitesini kurdu (1958) Conakry, Couniye ve Byblos'un planlarını, Dakar (1963) Şam'ın da (1968) nazım planlarını tasarladı. Martigues adlı bir uydu kentin düzenlenmesi üstünde çalıştı; ayrıca Korsika'da iki tatil konutu düzenledi; burada 1969'da başlatılan ve bütün nazım planını yeniden ele alan şehircilik çalışmalarını 1972'de tamamladı.

EMERY Walter Bryan (Liverpool 1903 / Kahire 1971) : İngiliz arkeologu. Gemi inşaatında çalışıyordu, bu nedenle Mısır'a gitti. 1923'te sir Rr. Mond'un önce Teb, sonra da Ermant'da giriştiği kazılara katıldı. Buşi boğaları ile analarının mezarlarını buldu. 1929'da Nübya'da baraj sularının yükselmesinden önce hazinelerlyle ünlü Ballana-Kustul'daki kral gömütlüklerini ortaya çıkardı. Vadi Halfa (Nübya) yakınlarında yaptığı kazıda Buhen kalesini buldu, ayrıca Kasr İbrahim kalesinde ilk araştırmaları o yaptı. Kuzey Sakkara'da Birinci Sülâle'ye ait önemli mastabalar buldu; 1964'ten sonra İmhotep'in mezarını ortaya çıkarmak için araştırmalara başladı. Thot'a adanmış papio ve ibis gömütlükleri ile Apis öküzlerinin analarına ait mezarları ortaya çıkardı. 1951'de Londra'daki University College'e profesör olarak girdi. Başlıca yapıtları: *Great tombs of the First Dynasty* (Birinci Sülâle'ye ait büyük mezarlar) (3 cilt, (1946 1958); *Archaic Egypt* (Eskiçay Mısırı) (1960); *Egypt in Nubia* (Nübya Mısırı) (1965).

ENGLERT Giuseppe Giorgio (Fiesole 1927) İsviçreli besteci ve org çalıcısı. Zürich'te W. Burkhard ve H. Funk'un, Paris'te de A. Marchal'ın öğrencisi oldu, 1964'ten 1968'e kadar Paris Müzik merkezinin ve P. Mercier'in Müzik inceleme ve Araştırma topluluğunun örgütlenmesinde görev aldı. 1970'te Paris-VIII (Vincennes) Üniversitesinin çağrısı üzerine, ortaklaşa müzik anlatımı yollarının araştırılması konusunda ders verdi, 1927'de Zürich Üniversitesinin davetiyle bir «ortaklaşa yapım» seminerı düzenledi. Son günlerde Englert'in elektronik ve görsel-işitsel araçlara yöneldiği görülür. Başlıca yapıtları arasında yaylılar dörtlüsü için *Deli yulaflar* (1962 - 1963); orkestra için *Kapitagolei'nin romanı* (1966 1967), 3 ile 6 yaylı çalgılar dörtlüsü için müzikli oyun *Tarok* (1967), org parçaları *(Cantus plumbeus non pulsando pro organo,* ilk olarak G. Zacher tarafından 1972'de Graz festivalinde çalındı) vardır. Ayrıca Vincennes'deki öğrencilerin hazırladığı sesli bantlara, J. Cébron'un bir koreografisi üstüne düzenlenen bant müziği *Anlatı ve arya'ya* (1967), bant müziği *July 68*'e (1968), org ve magnetik bant için *Vagans Animula*'ya katkıda bulundu ve *Cartoline* (Como, 1969), *Müzik* ... Sic (Paris - Vincennes. 1971) gibi ortaklaşa yapımlara katıldı.

ENRİCO Robert (Liévin 1931) Fransız film yönetmeni. Sinema yüksekokulundan sonra kısa süre bir tiyatro topluluğunda çalıştı, ardından, ordunun sinema servisinde şef montajcı ve senaryocu oldu, çok sayıda kısa metrajlı filim yaptı. Ayrıca televizyon ve sinema için birçok reklam ve belge filmi çevirdi *(le Brésil des théophiliens,* 1952; *Jeanne à Rouen* (Jeanne Rouen'da), 1952). *A chacun son paradis* (Herkese kendi cenneti) (L. Emmer ile birlikte, 1956) adlı ilk uzun metrajlı filminden sonra *Thaumetopoeo* (1960) ve *La Rivière du hibou* (Baykuş ırmağı) (A. Bierce'den, 1961) gibi şiir anlayışını ve ustalığını açığa vuran iki kısa filim çevirdi. *La Belle Vie*'den (Güzel yaşam) (1963) sonra sırasıyla şu filmleri çevirdi: *Les randes Gueules* (Çenesini tutamayanlar) (J. Giovanni'den, 1965); *Macera peşinde* (Les Aventuriers) (J. Giovanni'den, 1966); *Tante Zita* (Zita hala) (1967); *Sonsuz İhtiras* (Hol (J. Giovanni'den, 1968); *Yasak yol* (Boulevard du rhum (1971); *Kabadayılar* (les Caides) (1972); *Le Secret* (Sır) (1974).

F

FİOCCHİ Annibale (Milano - 1915) İtalyan mimarı. İvrea'da Olivetti şirketinin mimarlık bürosu yöneticisi oldu (1947-1954), Gian Antonio Bernasconi ve Marcello Nizzoli'nin *(Ek)* işbirliğiyle bu firma için işçi ve memur konutları (1950-1953) ve Milano'da bir iş hanı (1954) yaptı. 1955'te İvrea'da kendi bürosunu kurduktan sonra, bu iki ortağıyla Cenevre'deki Dünya Sağlık Teşkilâtı binasının projesini (1960) ve İvrea'daki Olivetti binasını yaptı (1961-1964). Başlıca eserleri: Castiglione Olona'da Mazzucchelli şirketi binası (1955), San Donato Milanese'de S.N.A.M. şirketinin memurları için konutlar 1965), Milano'da Solvay şirketinin büro ve laboratuvarları (1961), Torino'da Varian şirketinin fabrikası (1965-1966), İvrea'da bir hastahane projesi (1967), Varese ilinde Castiglione Olona'da bir kilise (1967-1970), Torino'da bir santin planı (1968-1970), Milano'da Erca şirketi binası (1971). Ayrıca 1972'de İvrea'da «La Torre» konut topluluğunu inşa etti.

FİSCHER Bobby (Chicago - 1943) Amerikalı satranç şampiyonu. Harika çocuk olarak on üç yaşında gençler arası ulusal satranç yarışmasında şampiyon oldu. 1952'de uluslararası büyük ustalar arasına girdi; 1958, 1959. 1960, 1962, 1963 yıllarında Amerika Birleşik devletlerinde şamplyonluk, kazandı; 1972'de sovyet satranççısı Boris Spasskly'i yenerek dünya satranç şampiyonluğunu elde etti. 1975 martında yeni rakibi sovyet satranççısı Karpov ile karşılaşmayı reddetti.

FİSCHER Terence (Londra - 1904) : İngiliz film yönetmeni. Ticaret gemilerinde çalıştı. 1931'de sinemayla ilgilenmeğe başladı. İki yıl sonra Shepherds Bush stüdyolarında kurgu yardımcısı, sonra R. Stevenson'ın *Tudor Rose* (1936) adlı filminde kurgucu oldu. 1947'de ilk filmini yaptı: *Colonel Bogey* (Albay Bogey). On yıl içinde birçok polisiye filim, melodram ve macera filmi çevirdikten sonra, bilimsel korku filimlerinin ustası olarak tanınmasını sağlayan *Frankeştayn'ın lânetini* (Curse of Frankenstein) (1957) çekti ve birbiri ardına türün en güzel örneklerini verdi: *Drakula'nın dehşeti* (Horror of Dracula) (1958), *The Revenge of Frankenstein* (Frankeştayn'ın intikamı) (1958), *Baskerville'lerin köpeği* (The Hound of the Baskerville) (sir A. Conan Doyle'un eserinden, 1959), *The Mummy* (Anne) (1959), *İki yüzlü doktor* (The Two Faces of Dr. Jeckyll) (R. L. Stevenson'un romanından, 1960), *Operadaki hayalet* (The phantom of the opera) (G. Leroux'nun eserinden, 1962), *Karanlıklar prensesi* (Dracula Prince of Darkness) (1965), *Dişi Frankeştayn* (Frankenstein Created Woman) (1967), *The Devil's Bride* (Şeytan'ın gelini) (1968). *Frankenstein must be destroyed* (Frankeştayn yok edilmeli) (1969).

FOCK Jenö (Budepeşte - 1916) Macar siyaset adamı. Militan bir işçi ailesinin oğludur. Macar Gizli Komünist partisine girdi (1932), üç yıl hapse mahkûm edildi (1940-1943), 1945'te macar iktisadının yönetiminde uzmanlaştı. Ağır Sanayi bakanlığında kısım şefi (1950). Metalürji ve Makine Yapımı bakan yardımcısı (1952-1954), dış ticaret bakanı (1954), Macar sendikaları genel sekreteri (1955-1957) oldu; 1956 temmuzunda, Rakoşi'nin uzaklaştırıldığı gün, Komünist partisi merkez komitesine onun yerine üye seçildi. Merkez komite sekreteri (şubat 1957 - eylül 1961), siyasi büro üyesi (haziran 1957), meclis başkan yardımcısı (1961-1967) oldu; millî işletmeler arasında rekabeti geliştirmeyi amaçlayan yeni bir iktisat sisteminin kurulmasına katkıda bulundu. 1967 ilkbaharında, Macar Emekçiler partisi genel sekreteri Janoş Kadar'ın desteğiyle, Gyula Kallai'nin yerine başbakanlığa getirildi. O tarihten beri bir yandan Ortak pazar ülkeleriyle dış ticareti geliştirmeğe çalışmakta, bir yandan da Yugoslavya gibi Varşova paktı dışındaki komünist ülkelerle ilişkileri sıklaştırmaktadır (1969 şubatında Yugoslavya'yı ziyaret etti). 1975 mayısında başbakanlıktan çekildi.

FONDA Jane (New York 1937) Amerikalı kadın sinema oyuncusu. Henry Fonda'nın kızıdır. Actors Studio'da Lee Strasberg'in verdiği derslere devam etti, Broadway'de sahneye çıktı ve 1960'ta Joshua Logan'ın *Tall Story*'si ile sinemada parlak meslek hayatına başladı. Başlıca filimleri; *Walk on the Wild Side* (Vahşi kıyıda yürüyüş) (E. Dmytryk, 1962), *Şehvetli kadınlar* (The Camman Report) (G. Cukar, 1962), *Les Félins* (R. Clément, 1964), *Kanunsuz silâhşör* (Cat Ballou) (E. Silversteln, 1965), *Barbarella* (R. Vadim, 1968), *Son Gerçek* (They Shoot Horses, don't They) (S. Pollack, 1969), *Fahişe* (Klute) (A. J.Pakula, 1969), *Tout va bien* (Her şey yolunda) (J. L. Godard ve J. P. Gorin, 1971), *F.T.A.* (F. Parker, 1971), *A Doll's House* (J. Losey) 1972). Jane Fonda, sinema sanatçılığının yanı sıra kadın haklarını, ulusal azınlıkları (zencilar, kızılderlliler) savunmak ve Vietnam savaşını durdurmak için mücadele etmiştir.

FOLON Jean-Michel (Brüksel - 1934) : Belçikalı grafikçi ve dekoratör. Önce mimarlık okudu, kısa süre sonra dekora yöneldi. Bel-

çika gerçeküstücülüğünün etkisi sezilen yer gili desenlerinde, kentlerin korkunç görünümünü yumuşek renklerle işledl. «Kentlerin Cangıl»ında beşıboş dolaşan robot-kişilerl, kent görünüşünün yardımcı öğelerldlr. Desenleri *l'Express*, *le Nouvel Observateur*, *Time*, *Fortune*, *Graphis* ve *The New Yorker*'de yayımlandı. 1965'te New York Modern Sanat müzesinin yayımladığı bir desen kitabı hazırladı ve üç yılda bir verilen Milano ödülü için polyester üzerine 336 m2'lik ışıklı bir yüzey düzenledi. Ayrıca çizgi filmler yapmaktadır.

FÖRDERER Walter (Nohl 1928) İsviçreli mimar. Önce heykelcilik yaptı. Mimarlığa 1957 yılında başladı Mekân görüşünü mimariye uygulamağa («ışık-gölge» ilkesine göre az ya da çok aydınlık veya koyu resimler tasarlar) ve «mekânda yayılma» olarak kavranan bir mimarlyi gellştirmeğe çalıştı ilk eseri olan (Rolf Otto ve Hans Zwimpfer ile) Sankt Gallen İktisadl ve Siyasî Bilimler yüksekokulu, bellrll bir klasizm etkisi taşımakla birlikte, yenl İsviçre kuşağının en anlamlı gerçekleştirmelerinden biri sayılır. Förderer, sanatları mimarlyle bütünleştirmek için birçok sanatçının (Calder, Glacomettl, Arp, Penalba, Stahly, Kemeny, Taples v.b.) işbirliğini sağlamıştır. Öteki önemll eserlerinden Aesch okulu (1960-1962) ve Basel'de Gundeldingerstrasse okulu, Le Corbusier'nln anlayışına daha yakındır ve heykel biçimlerine ulaşmak için hemen hemen yalnız çıplak beton kullanılarak yapılmıştır.

FRANCİS Sam (San Mateo - 1923) Amerikalı ressam. Berkeley Üniversitesinde tıp ve psikoloji öğrenimi gördü, San Francisco Güzel Sanatlar okuluna devam etti, sonra Paris'e giderek (1950) Jean-Paul Riopelle ile dostluk kurdu. Ömrünü Paris, Kalifornlya, Japonya (eserlerini büyük ölçüde etkileyen ülke) arasında geçirir. İzlenimcileri, özellikle Monet'nin araştırmalarını devam ettirmeğe çalıştı ve resmin ince bir tekrenklilik halinde erdiği lirik tablolar yaptı. 1952'ye doğru daha parlak renkler kullanmağa başladı, ama çok geçmeden siyah, özellikle de beyaz renk tablolarında ağır bastı. 1965'ten sonra beyaz renk tuvalin hemen her yanını kaplayarak, ancak tuvalin kenarlarında önce lekeci teknikle işlenen, sonra da ince blr renk şeridl halinde uzanan blr boşluk bıraktı. Francis, duygusal *(Ek)* soyutlama akımı içinde, hem Clyfford Stlll'in soyut anlatımcılığına, hem de Jackson Pollock'un hareket soyutlamacasına yakın olan orljlnal blr girişimi sürdürmektedlr.

FRANKENTHALER Helen (New York - 1928): Amerikalı kadın ressam. 1950 yılında ressam Hans Hofmann ile çalıştı ve başlıca soyut anlatımcılarla tanıştı. 1951'de Jackson Pollock'un gerilmemiş, hazırlanmamış, yere serilmiş tuvaller üstüne yapılan özgür ve açık resmini keşfetti; 1932'de. yağda eritilmiş boyarmaddelerle ham tuvalleri boyağağa başladı *Dağlar ve deniz* (1952) ve *Mavi Caterpillar* (1961) gibi eserlerden sonra daha canlı renklere, daha açık ve daha sağlam görünüşlü biçimlere yöneldl (bu eserlerinde *hard-edge*'in etkisi görülür). Basitleştirilmiş biçimleri, çıplak geniş yüzeyler arasında yer alır. *(Beş renkli uzay*, 1966) yada renkli, geniş şeritler halinde bütün tuvali kaplar *(Chairman of the Board*, 1971). Frankenthaler'in tekniği, renk anlayışı ve duygusallığı, bütün yeni amerikan soyutlaması çerçevesinde büyük bir önem taşır.

G

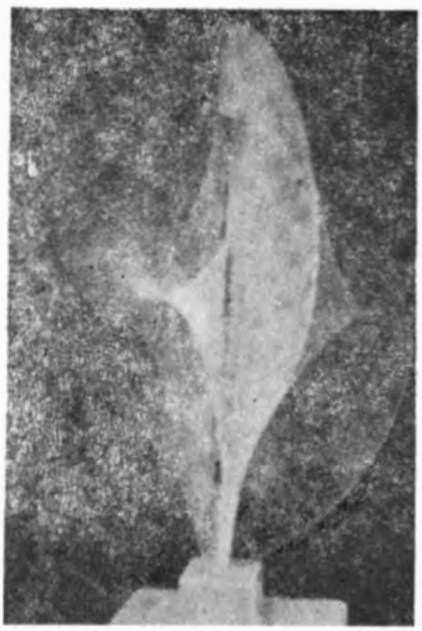

Naum GABO'nun 1949-1953 yılları arasında gerçekleştirdiği bir heykel: «Uzayda çizgisel yapım no. 2».

GABO Naum (Bryansk 1890): Rus asıllı Amerikalı heykelci. Münih'te matematik öğrenimini sürdürürken, Kandiysk ve Picasso üzerinde derin etkisi oldu. Sanata toplumsal bir görev yüklemek amacını güttü. 1926 yılında Amerika'ya göç etti. Orada başladığı «kinetik» yapıtlarında gücül olarak hacmi vermeğe çalıştıktan sonra, yüzeyleri ve kesimleri belirterek yapısal saydamlığa ulaşma çabasına girişti. Ayrıca, New York'ta Rockefeller Center için yaptığı plastik madde ve çelik telden heykel (1949) ve Rotterdam'da De Bijenkorf büyük mağazası için yaptığı heykel gibi anıtsal yapıtlar ortaya koydu.

GABOR Dennis (Budapeşte - 1900) Macar asıllı İngiliz fizik bilgini. Budapeşte ve Berlin politeknik okullarında yüksek öğrenim gördü. Sonra Alman teknik araştırma laboratuvarlarında, bu arada özellikle Siemens ve Halske firmalarında çalıştı. 1933 yılında İngiltere'ye gitti, British Thompson Houston Co.'nun araştırma bölümünde görev aldı. 1949 yılında Londra'daki İmperial College of Science and Technology'de uygulamalı elektronik fizik profesörü oldu. Ayrıca Stamford'daki C.B.S. arastırma laboratuvarında çalıştı. 1949 yılında bulduğu ve daha sonra gellştirdlğl holografl yöntemiyle 1971 Nobel Fizik Ödülü'nü kazandı. Katot osilografisi, magnetik mercekler, gazlarda boşalma ve bilgi kuramı ile ilgili çalışmaları da bulunan Gabor'un yayınladığı yapıtlar arasında *Geleceği yaratalım* (1963) adlı kitabı özellikle anılmağa değer.

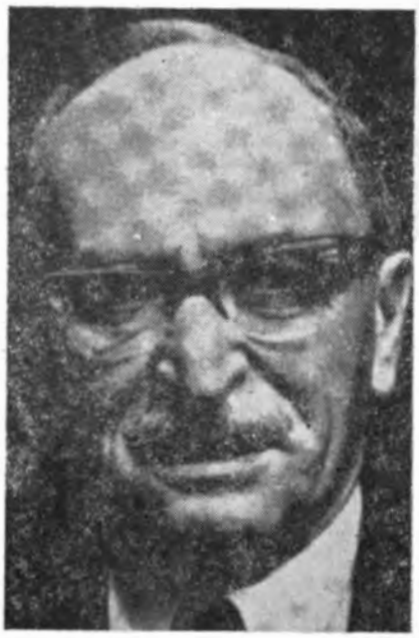

Dennis GABOR Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

GAFGEN Wolfgang (Hamburg - 1936): Alman desenci ve gravürcüsü. Hamburg ve Stuttgart'ta öğrenim gördü (1957-1961); Paris'e yerleşmeden önce kısa bir süre Otto Dix'in atelyesinde çalıştı. 1967'de resmi bırakarak desene geçti ve baştan başa nesneden, çekiciliği olmayan, ayrıntılarından sıyrılmış, güdük, hattâ bazen bitmemiş nesneden, oluşan bir esere başladı, ince bir göz-

GÄFGEN'in 1973 yılında çizdiği bir desen.

lem ve ustaca işlenmiş ayrıntılar sayesinde ona yoğun bir görünüm kazandırdı. Doku ve durumlarla (deri mantolar, buruşuk kumaşlar, küplerin üstüne konmuş peşkirler) ilgilendikten sonra gereçler (birbirine ekli taş bloklar, ekin sapı üstüne yerleştirilmiş tahtalar, oyuk toprak v.b.) üzerinde durdu

GELFAND İzrail Moiseyeviç (Odessa - 1913) Sovyet matematik bilgini. Sovyet fonksiyonel analiz okulunun önemli temsilcilerindendir. Normlu cebirler kuramını buldu. Ayrıca topolojik grupların gösterilmesi kuramı ile dağılımlar kuramını inceledi. G. E. Şilov, M. İ. Grayev ve N.İ. Vilenkin ile birlikte önemli bir inceleme olan *«Dağılımlar»*ı yazdı

GELL-MANN Murray (New York - **1929**) : Amerikalı fizik bilgini Columbia kolejinde 1944 yılına kadar okuduktan sonra Yale Üniversitesine girdi, fizik alanında uzmanlaştı. 1951'de Massachusetts Teknoloji enstitüsünde doktorasını verdi. 1952'de Chicago üniversitesine yardımcı profesör atandı. 1955'te Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü Kuramsal Fizik kürsüsünün başına getirildi. Gell-Mann, Mendeleyev'in kimyasal elementler cetveline benzer biçimde, bütün nükleer taneciklerin bir sınıflamasını yapmağa girişti. İlkin yakın zamanda bulunmuş olan ve hiç bir sıraya girmez görünen tanecikler üstünde çalıştı. Bunlardan bazılarının bakışımlı olduğunu ve bu nedenle birlikte ele alınabileceğini gösterdi; öyle ki bu taneciklerden ikisi veya üçü, birçok değişik durumda bulunabilen tek bir nesne gibi düşünülebilir. Bu «üstün tanecik»in, izotopsal spin denen belirgin bir büyüklüğü vardır. Ama

Murray GELL-MANN Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

bazı tepkimelerde tanecikler bu özgüllüklerini kaybeder. Gell-Mann bu çeşit tanecikleri «acayip» olarak nitelediği ve onlar için yeni bir sayısal özellik öne sürdü: «acayiplik».

İsrailli fizikçi Ne'eman ile birlikte «Su-6» (6'lı düzende birimsel bakışım) denilen bir kuram ortaya koyarak bilinmeyen taneciklerin varlığını önceden tahmin etti. Bunlardan «Büyük omega eksi» denilen tanecik, 1964'te, Brookhaven'deki kabarcık odası sayesinde bulundu. Gell-Mann bu sonuçlara dayanarak, bütün taneciklerin oluşturucu öğesi olarak *quark* varsayımını öne sürdü; şimdi, bu quark'ın varlığını kanıtlamak için çalışmalar sürdürülmektedir.

Gell-Mann, bu buluşlarına ve enerjinin birincil birimleri üstündeki çalışmalarına karşılık 1969 Nobel fizik ödülünü aldı.

GENERALİÇ İvan (Hlebin - 1914) Yugoslav ressamı. Köylü yaşamını ve çalışmalarını bırakmadan, 1929'da resim yapmağa başladı, 1931'de Zagrep'te ilk sergisini açtı. Sonra Krsto Hegeduşiç'in yardımıyla Hlebin'de «köylü ressamlar» okulunu açtı. Generaliç esasında cam üstüne yağlıboya resim yapar; sanatı gerçekten saf, «naif»tir; yugoslav halk resim geleneğinde olduğu gibi insanla doğanın iç içe bulunduğu kırsal yaşam sahneleri sergiler. Çok kişisel olan resim yapışında, desen inceliği, renk incelik ve zenginliği ve ışık etkileri belirgin olarak göze çarpar Uluslararası ünü ile saf ressamlar arasında, Douanier Rousseau'ya yakın bir yer alır.

GİDE André (Paris 1869 / Paris - 1951) Fransız yazarı. André Gide, babası tarafından Languedoc'lu ve protestan, annesi tarafından da Normandiyalı ve Katolikti. André Gide'in gelmekte olduğu bu kök de onun kişiliğindeki tezatları anlatmağa yeter. Kişiliği karmaşık ve «kaçıcı»dır, mutlaka bir özgürlükle yavan bir «konformizm» gibi birbirine aykırı özleyişler arasında bocalayıp durmuştur.

André Gide'in babası Paul Gide, Paris Hukuk Fakültesinde profesördü. André onbir yaşında babasız kaldı. Eğitimi ile annesi uğraştı. Oğluna sık sık yer değiştirtiyor, bu değişikliklerin onun üzerinde olumlu bir etki yaratacağına inanıyordu. Düzenli bir öğretim yaşamı olmadı. Gariptir ki, sessizliğinden ötürü öğretmenleri onu «aptal» sanıyorlardı. André Gide ise kendi içine kapanarak yaşamaya çalışıyordu; dünyası bambaşka idi. Onun üzerinde en büyük etkiyi yaratan kişi Alsacienne lisesindeyken müzik öğretmeni olmuştur. Gide'ye Bach, Schumann, Chopin gibi bestecileri tanıtmış, müzik sevgisi aşılamıştı. Düzensiz bir öğrenim yaşamına rağmen 1890'da Alsacienne lisesinden diplomasını aldı.

Gide, yirmi bir yaşına vardı zaman «symbolisme» akımının etkisinde kaldı. Bu arada Montpellier'de Paul Valéry ile ahbaplık kurdu.

André Gide, ilk eseri olan «André Walter'in Defteri»ni 1891'de yayınladı. Ailesinin üzerindeki etkisini kırmak için Cezayir'e bir yolculuk yaptı. 1895'te yazdığı Paris'in sosyete çevrelerini hicvettiği *«Paludes»* adlı eseri Gide'nin sembolizmin etkisinden sıyrıldığına işaretti. Asıl kişiliği 1897 de yayınladığı *«Dünya Nimetleri»* adlı eseriyle meydana çıkmaya başladı. Eser, her türlü toplum, din, aile bağlarının, kurallarının dışında olan, zevkine düşkün bir gencin romanıdır.

Sanat hayatında bir dönüm noktası olan bu eseri, 1902'de *«İsabelle»*, 1909'da *«Dar Kapı»* 1919'da *«Pastoral Senfoni»*, 1930'da *«Kadınlar Okulu»* izledi. 1908'de aktör-yazar Jacques Copeau ve Jean Schlumberger ile *«Nouvelle Revue Française»* adlı edebi bir dergi kurdu.

Gide, 1914'te yazdığı *«Vatikan'ın Zindanları»* adlı eserinde *«Dünya Nimetleri»*ndeki temaları yeniden ele aldı. Ancak eserin yayınlanması Paul Claudet. F. Jammes, P. Ghéon gibi dostlarıyla arasının açılmasına neden oldu.

Birinci emperyalist paylaşım savaşının ardından büyük bir şöhrete kavuşur. 1923-30 arasında verdiği eserler epey gürültü koparır. Afrika ülkelerine birçok geziler yapar. Yıllar geçtikçe, André Malraux gibi yazarlar kendini göstermeye başlayınca kuşakların ilgisi bunların üzerine çevrilir. *«Thésée»* (1946) ardından 1947'de Nobel Edebiyat Ödülünü kazanır. 19 Şubat 1951 günü son elli yılın en çok ilgi uyandırmış, en çok tartışmalara yol açan ünlü bir yazarı olarak yaşama gözlerini yumar.

André Gide'den Seçmeler :

Herkesin hoşuna gitmeye hiç çalışmadım, ama birkaç kişinin görüşüne aşırı önem veririm; bu bir duygu işidir, kimse karışamaz.

En üstün olgunluk ölçüsünün kendini doğaya bırakmak ve içgüdülerini alabildiğine kapıp koyvermek olduğuna hiç inanmıyorum; inancım şudur ki, kızmak ve yumuşatmaya çalışmaktan önce onları iyice anlamak önemlidir, çünkü sıkıntısını çektiğimiz uyumsuzlukların çoğu ancak yüzeyde kalır ve yalnız yorumlama yanlışlarından doğarlar.

GİEREK Edward (Porabka - 1913) : Polonyalı siyaset adamı (Porabka, Bedzin İlçesi 1913). Bir maden işçisinin oğludur; 1923'te annesiyle Fransa'ya göç etti. Maden işçisi oldu (1926) ve işçi sendikalarına girdi. Birçok greve katıldığı için Fransa'dan sınır dışı edildi (1934). Bir süre Polonya'da yaşadı (1934-1937), sonra Belçika'ya geçti, hep maden işçisi olarak çalış-

tı. Belçika Komünist partisine girdi, Almanlara karşı direnme hareketine katıldı. Belçika'da Polonya İşçi partisini, Polonyalı Yurtseverler birliğini kurdu ve Belçika'daki Polonyalılar Ulusal konseyinin başına geçti (1946-1948). Kesin olarak Polonya'ya döndükten sonra (1948) yükseköğrenime başladı ve maden mühendisi oldu. Bu sırada aynı zamanda Polonya işçi partisi, sonra Polonya Birleşik İşçi partisi içinde militan çalışmalarını sürdürdü. Katowice'de parti bölge komitesi sekreteri (1949), millet meclisi üyesi (1952), parti merkez komitesi üyesi oldu ve bu sıfatla «ağır sanayi» kesiminin başına getirildi (1954); merkez komitesi sekreterliğine ve Siyasî büro üyeliğine atandı (1956): Katowice parti bölge komitesinin birinci sekreteri olarak Silezya'da büyük bir güç kazandı. Bundan dolayı 1964 ve 1968'de Siyasî büroya yeniden seçildi; Gdansk, Gdynia ve Szczecin'de işçiler greve giderek Gomulka'nın istifasına ve taraftarlarının Siyasî bürodan atılmasına yol açtıkları zaman, 20 aralık 1970'te Polonya Birleşik İşçi partisi (Komünist partisi) merkez komitesi birinci sekreterliğine getirildi. Aralık 1970'ten itibaren kötü durumdaki işçilerin ücretlerini artırmak için söz verdi ve iki yıl süreyle fiyatları dondurdu. Ocak 1971'de iktisadî teşvik sisteminden vazgeçildiğini ilân ettiyse de aralıktaki fiyat yükselmeleri nedeniyle 15 şubatta bu karardan geri döndü. 24 haziranda bir toplumsal ve ekonomik eylem programı önerdi, sonra hapisteki üniversitelileri salıverdi. Batıdaki eski alman toprakları üstünde bulunan kilise mallarının mülkiyetini Katolik kilisesine vermeyi kabul etti. Polonya Birleşik İşçi partisinin VI. kongresinde gene eski görevlerine seçildi ve güttüğü siyasetin ilkeleri kongrece onaylandı (6-11 aralık 1971).

GLOBOKAR Vinko (Anderny 1934) Yugoslav bestecisi ve tromboncusu. Lyublyana'da trombon çalıştıktan sonra Paris Konservatuvarı Trombon ve Oda Müziği dallarından birincilikle mezun oldu; L. Berio ve R.Leibowitz ile birlikte yeni tekniklerle beste öğrenimi gördü. Ford vakfından burs alarak Buffalo üniversitesinde Çağdaş Müzik grubun da tromboncu, besteci ve orkestra şefi olarak çalıştı. Almanya'da yerleşti ve Köln Müzik yüksekokulunda ders verdi. Büyük bir yaratma özgürlüğü içinde gelişen araştırmaları hem diziselsonrası akımdan, hem de en yeni akımlardan etkilendi. M. Kagel gibi o da eser kavramını ve konser geleneğini parçalamak, sanatkârla dinleyici arasında yeni bir ilişki kurmak istedi. New Phonic Art topluluğu içindeki (C.R. Alsina, M. Portal ve J.-C. Droumt ile birlikte) çalışmalarında, denetli olarak doğaçtan çalma üzerinde durdu. H. Holliger gibi, başta trombon olmak üzere nefesli çalgıların ses olanaklarını genişletmeğe çalıştı. Başlıca eserleri: yugoslav halk çalgısı zarb ve dört çalgıcı için *Plan* (1965); koro ve üç orkestra için *Voie* (1966); nefesli dokuz bakır çalgı ve üç vuruşlu saz için yazılmış özellikle güçlü ve tutarlı bir parça olan *Fluide*, (1967); dört saz, çelesta, harp, vibrafon ve gitar için *Traumdeutung* pisikodramı (1967); beş trombon için *Discours II* (1968); on dokuz solocu için *Etudap our folklora*, orkestra için *Folklora II* (1968); beş obua için *Discours III* (1970); New Phonic Art'ın «birlikte serbest çalış»ları için yaklaşık olarak seksen çalgıcı ve şarkıcıya göre yazılmış *Concerto grosso* (1969-1970); çeşitli klarnetler ve saksafon çalan bir solocu ve özellikle nefesli çalgılardan oluşan yirmi kadar çalgı için *Ausstrahlungan* (1971); H. Holliger için bestelenmiş bir eser olan *Atemstudie* ve üç klarnet için *Discours IV* (1973-1974).

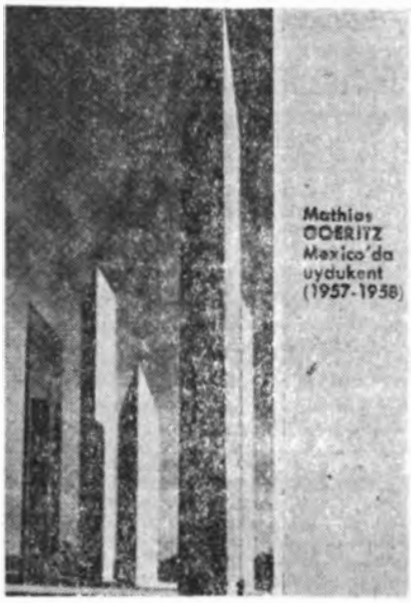

GOERİTZ Mexico'da uydukent.

GOERİTZ Mathias (Dantzig 1915) Alman asıllı Meksikalı heykelci ve mimar. Felsefe öğrenimi gördü. Berlin, Basel ve Paris'te desen, resim ve sanat tarihi öğrendi. 1936-1939 yılları arasında yaşadığı Paris'te gerçeküstücülüğe büyük ilgi duydu. İkinci Dünya Savaşı sırasında İspanyol Fasına sığındı, sonra İspanya'ya geçti ve 1949 yılına kadar orada kaldı. 1948 yılında, Santillana del Mar'da, başta Tapies ve Cuixart olmak üzere genç İspanyol ressamlarını eni konu etkileyen Altamira okulunu kurdu. Ama asıl 1949 yılında Meksika'ya yerleştikten sonra geliştirdi yapıtlarını. Bu arada fikirleri de iyice yaygınlık kazandı. Ağaçtan ve balçıktan heykellerinde izlenimci bir üslup uyguladıktan sonra, minimal sanatı haber veren dev çaplı madenî yapımlar gerçekleştirdi.

1953 yılında yayınladığı «mimarlık bildirisi» büyük heyecan yaratan Goeritz'in görüşleri, aynı yıl Mexico'da *El Eco* (Yankı) adlı hayali müzesinde uygulamaya kondu. Ünlü sanatçı daha sonra sanatlarla kentin bütünleşmesi gerektiğini ileri sürerek, 1957-1958 yıllarında Mexico'nun uydukentinin girişine biribirine eşit olmayan beş kuleden oluşan anıtsal bir yapı oturttu. Gene aynı anlayıştan hareket ederek, 1968 yılında, Mexico spor sarayının önüne, *Büyükaya* adını verdiği yıldızlı yedi sütunu dikti. «Sanatın toplumsallaşması adına bencil ve kişisel sanatı reddederek», 1968 yılında, Mexico otoyolunda uygulanmak üzere, bütün kıtalardan gelen sanatçıların yaptıkları anıtsal heykellerle donanan *Dostluk yolu*'nun yapımını önerdi. Bu yol, Mexico Olimpiyat Oyunları'nın sanat programında ver aldı.

Goeritz, 1949 yılından bu yana Kuzey Amerika'da yaptığı işler ve öğretim alanında üstlendiği çeşitli görevler sayesinde kendine Meksika sanat çalışmalarında üstün bir yer sağladı.

GORKA Geza (Nitra 1894/Budapeşte - 1971) Macar seramikçisi. Halk geleneklerinin zengin olduğu bir bölgede doğdu; daha çok gençken Büyük Ova çömlekçiliğini, sonra XIX yy. eozininden çok yüksek sıcaklıkta pişirilen sırçalara kadar çok çeşitli usulleri inceledi. Tekniğini süsleme biçim ve motifleri yaratmakta kullandı, halk sanatının öğeleriyle yararlı eşyayı bağdaştırarak eski biblo anlayışına karşı çıktı. Bu anlayışı, bütün çağdaş macar seramikçiliğini etkilemiştir.

GONÇALVES Vasco dos Santos (Lizbon - 1921): Portekizli general ve siyaset adamı. 25 nisan 1974 hükûmet darbesinin başlıca önderlerinden biridir. 31 mayısta devlet konseyi üyesi, 13 temmuzda başbakan oldu. Eylülde generalliğe yükseldi. General Spinola'nın yerinden olmasına yol açan kuvvet denemesinden başarıyla çıktı ve hükûmet başkanlığında kaldı. 1975 temmuzunda, sosyalistlerin hükûmeti aşırı sola kaymakla suçlayarak kabineden ayrılmaları üzerine komünistlerle işbirliği halinde yeni hükûmeti kurmayı başaran Gonçaves aynı yılın ağustosunda komünistlere karşı girişilen tasfiye hareketinde istifa zorunda kaldı ve eylülde başbakanlıktan ayrıldı; kısa bir süre sonra da yüksek ihtilâl konseyi üyeliğinden çıkarıldı, bu sıra kendisine genelkurmay başkanlığı teklif edildiyse de hakkında yoğunlaşan muhalefet yüzünden bu görevi kabul etmedi.

GORŞKOV Sergey Georgiyeviç (Hmelnitsk 1910): Sovyet amirali. 1931'de subay oldu. İkinci Dünya savaşı sırasında Stalingrad cephesinde bir orduya kumanda etti. 1948'den 1955'e kadar Karadeniz filosunun başında bulundu, 1956'da Sovyet deniz kuvvetleri komutanlığına atandı. Deniz kuvvetlerinin toptan yenileşmesini planladı.

GOULD Shane (Ryde 1956) Avustralyalı kadın yüzücü. 1972 Münih Olimpiyatları'nda, bayanlararası yüzmede büyük başarı el-

de etti: 200 metre ile 400 metre serbestte ve 4x200 metrede birinci, 800 metre serbestte ikinci, 100 metre serbestte de üçüncü oldu.

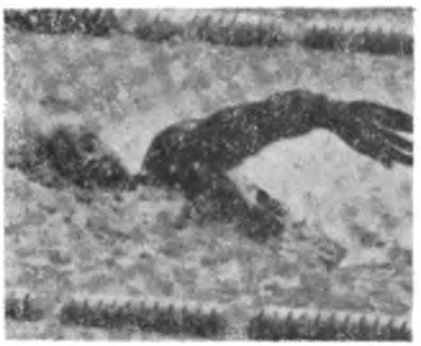

Shane GOULD, Münih Olimpiyatları'nda yeni bir rekora doğru yüzerken.

GRODDECK Georg (Bad Kös en 1866/Zürich 1934) Alman hekimi. Psikosomatik hekimliğinin kurucusu sayılır. Tıp fakültesinde öğrenciyken profesör Schweninger'in derslerini izledi, sonra da asistanı oldu. Bismarck'ın özel doktoru olan Schweninger geleneksel tedavi yollarını yadsıyor, tedavisini perhiz, su tedavisi ve masaj üstüne kuruyor, ayrıca hekimin hasta üstündeki etkisine önem veriyordu. 1900 yılında Groddeck Baden-Baden'de kendi adına bir sanatoryum açtı; burada hocası Schweninger'in yöntemlerini uyguladı. Tıp dergilerine yazı yazdı ve bu yazılarında organik hastalıkların nedenleri arasında ruhsal etkenlerin önemini belirtti, ayrıca hastalık belirtilerinin simgeleriyle hekim-hasta ilişkisi üstünde durdu 1913'ten sonra Freud'un yapıtlarıyla ilgilendi ve onun öğütleri üzerine ilk yapıtını yayımladı: ***«Organik hastalıkların psişik olarak betimlenmesi ve psikanaliz yoluyla tedavisi»*** (1917) 1918'de psikanalizle ilgili bir roman olan ***«Ruh arayıcısı»***nı yazdı. 1923'te ise ***Das Buch vom Es*** adlı kitabını yayımladı. 1926'dan sonra Groddeck «psikolojik spekülasyonları»ndan ürktüğü Freud'dan uzaklaştı. Her türlü ikiliğe, bölmeye karşı olduğu için, yalnız ruhsal veya yalnız gövdesel tedavileride tutmuyordu. Ona göre her türlü fiziksel olayın bir ruhsal uzantısı vardı; hastalık bir kaza değil, yaşamın simgesel anlatımıydı. Groddeck'e göre beden sözcüklerde, sözcükler de bedendedir. Son yapıtı insanın ve bedenin sembolizmi üstüne bir inceleme sayılır: ***Sembol olarak insanoğlu*** (1933).

GROTOWSKİ Jerzy (Rzeszow 1933) Polonyalı oyun ve tiyatro yönetmeni. Krakow, Moskova ve Pekin'de dramatik sanat öğrenimi gördükten sonra, 1917'de İonesco'nun ***Sandalyeler***'i ile oyun yönetmenliğine başladı. 1959'dan sonra, Ludvik Flaszen ile birlikte, Opole'deki «13 Rzedow» laboratuvar tiyatrosunun yönetimini üstüne aldı, bu tiyatro 1965'te Wroclaw'a taşındı. Tanımlamaya ve uygulamaya çalıştığı çıplak tiyatro ***(«Yoksul bir tiyatroya doğru»***, 1971) oyuncu ile seyirci arasında araçsız bir bağlantı kurma araştırmasıdır; karşılıklı bir çile içinde bulunan seyirci ve oyuncuları günlük yaşamı çarpıtan sunî düşünce ve davranışlardan kurtularak, gönüllerindeki enginliğe ve içtenliğe kavuşurlar.

GUDERİAN Heinz (Kulm - 1888/Schwangav - 1954) Alman generali Guderian, İkinci emperyalist paylaşım savaşının en ünlü Nazi generallerinden birldir. Guderian, çağımızda olayların akışı üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Eğer o olmasaydı, belki de Hitler, savaşın daha başında yenilgiye uğrardı. Nazilerin zaferle sonuçlanan ilk girişimleri sâdece Guderian'ın yarattığı ve eğittiği zırhlı birlikler, keza onun, bu kuvvetleri, üstlerinin ihtiyatlı tutumu kadar Hitler'in endişelerine bakmaksızın atak güdümü sayesinde olmuştur. Sedan'da yaptığı yarma ve Manş Denizi istikametinde hızla ilerlemesi Fransa Meydan Muharebesi'nin sonucunu tayin etmiştir. Belki de bundan ötürüdür ki Stalin Guderian için «Serüvenci bir general» demektedir. Ne var ki Guderian'ın askeri yeteneğini «Serüven» kavramıyla sınırlamak yanlış olsa gerek. 1951 yılında anılarını ***Erinnerungen Eines Soldaten»*** (Bir Askerin Anıları) adıyla yayınlamıştır.

Ruy GUERRA'nın 1969 yılında gerçekleştirdiği **Tatlı avcılar***'da bir görüntü.*

GUERRA Ruy (Mozambik 1931) Brezilyalı film yönetmeni. Mozambik ve Portekiz'de okuduktan sonra Fransa'da sinema öğrenimi gördü (1952 1954); Jean Delannoy ve Georges Rouquier'ye asistan oldu. 1958'de Brezilya'ya gitti ve biteremidiği iki filme başladı (1960'ta ***Oros***, 1961'de ***O Cavalo de Oxumare)***. İlk uzun filmi ***Os Cafajestes*** (1962) ilgi uyandırdı. İkinci filminden sonra ***(Os Fuzis*** [Mavzerler], 1964) Brezilya «yeni sinemasının önde gelenlerinden biri oldu. 1969'da Fransa'da alışılmadık cinsten bir film. ***Sweet Hunters*** (Tatlı avcılar) ve 1970'te Brezilya'da ***Os Deuses e osm ortos***'u (Tanrılar ve ölüler) çevirdi.

GUTBROD Rolf (Stuttgart - 1910) : Alman mimarı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stutgart'ta bir büro açtı. Birçok işyerl yaptı (Stutgart'ta Volswagen Hahn nu[1948 - 1962]; Böbligen'de [1960-1962] ve Berlin'de [1962] İ.B.M. binası; Berlin'de Dorland reklam evi [1965]; Stutgart'ta Wurtemberg bankası [1968]. Ayrıca birçok fabrika binası (Stuttgart'ta Porsche, 1948 1967) ve kültür yapıları da (Viyana'da Almanya elçiliği [1964]; Köln'de belediye ve üniversite kitaplığı [1966]; Suudî Arabistan'da Mekke evi [1974] onun eseridir. Frei Otto ile birlikte Montreal uluslararası sergi pavyonunu tasarlayıp çizdi ve bundan dolayı 1967'de Auguste-Perret ödülüne lâyık görüldü. 1947'den beri Stuttgart ve 1963'ten beri Seattle üniversitesinde ders vermektedir

GUYONNET Jacques (Cenevre - 1933) İsviçreli besteci orkestra yönetmeni. Cenevre konservatuvarında okuduktan sonra 1959'da bir çağdaş müzik stüdyosu ve 1967'de çağdaş eserleri çalmakta uzmanlaşmış bir oda orkestrası kurdu. 1967'den beri Cenevre konservatuvarında beste dersleri vermektedir. Başlıca eserleri solcular topluluğu ve magnetik bant için ***Enstromende*** (196') balesi; orkestra ve elektronik sesler İçin Stèle ***«in memoriam John Kennedy»*** (1964); oda topluluğu için ***Monades I***, büyük orkestra için ***Monades II*** ve ***III*** (1959-1961). Oda orkestrası için yazdığı ***Let there be Events***'da rastlantıya, ***L'Amérique brûle***'de (1969) müzikli tiyatroya yöneldl. İki de inceleme yazdı ***Structure et communicatin*** (Yapı ve iletişim) ve ***Pour une politique de la musique*** (Bir müzik siyaseti için).

GUZMAN Alberto (Talara 1927) : Perulu heykelci. Lima Güzel Sanatlar Okulun'da heykel ve desen öğrenimi gördü; 1959'da Fransa'ya gitti. Tiyatro dekorları ve süs eşyası yapımında çalıştı; özellikle metal İşlemeye önem verdi; işlediği metalleri ya saydam reçine bloklarına yerleştiriyor, ya kaynakla biraraya getiriyor ya da kabartma olarak yontuyordu. Daha sonra iki konuda karar kıldı: ikiye ayrılmış ve iki parçası bir metal çabuk ağı ile birbirine bağlanmış küreler halindeki «Tension»lar (Gerilimler) ve onun plastik anlatımının temel öğesi olan bu çubuk ormanına daldırdığı yarım kürelerden oluşan «Partition»lar. Guzman, ışığı eserlerine titreşim ve dinamizm veren bir öğe olarak kullanır, bu bakımdan da kinetizm akımı İçinde yer alır. 1969'dan sonra işlediği metalleri yalnız sanayl boyalarıyla boyayan Guzman yontu-süs eşyası yapımına sadık kalmakla birlikte beyaz mermer gibi yeni gereçlere de el attı.

H

HAACKE Hans (Köln 1936) Alman sanatçısı 1961 yılında Amerika'ya yerleşti. Kavramsal sanat çizgisindeki sanatçıların araştırmalarından farklı ve oldukça özgün çalışmalar yaptı. Haacke asıl söylemek istediğini, yani günlük yaşantı olgularının doğa ve bilimle karşılaştırılmasını, gerçek özellikteki çeşitli fotoğraf, belge, eşya, teknolojik aygıtlar v.b. aracılarla yansıttı. Sibernetik ve bileşimden, laboratuvar çalışmalarında başvurulan gözlem ve müdahale yöntemlerinden yararlandı. 1966'da «İce Stick»i yaptı, 1970'te de hidrolik dolaşım ve bildirişim gibi çeşitli sistemler üstünde çalıştı. «Gerçek zamanda görülen/görünmeyen açık sistemler» olarak nitelediği bu tip göstergelere çevrenin ve seyircinin katkısı gerekiyordu. En çok su öğesinden yararlanan Haacke bu öğeyi çeşitli biçimlerde kullandı. 1917'den bu yana da yeni bir «gereç»e elattı, müze seyircisinin profiline.

HAAS Ernnst (Viyana 1921) Avusturyalı fotoğrafçı 1945 yılında hekimlik öğrenimini yarıda bırakarak fotoğrafçılığa başladı. Savaş tutsaklarının dönüşü üstüne hazırladığı röportajla 1949'da Magnum ajansına kabul edildi. Haas, röportajlarının yanı sıra reklam ve filim fotoğrafları da (Arthur Penn'in filmi: «*Küçük dev adam* [Little Big Man]) çekti. Rengin hayal ettirme gücünden yararlanarak, poz süresi üstünde değişiklikler yaparak ve üst üste çekim ve flu tekniklerine başvurarak şiirsel görüntüler yarattı. 1971'de yayımladığı *Yeraltı* adlı albüm bu konudaki ustalığını yansıtmaktadır. 1962'de New York'taki Museum of Modern Art'da Haas'ın tüm yapıtları sergilendi.

HABAŞ Georges (Lod - 1924) Filistinli hekim ve siyaset adamı. Beyrut'taki Amerikan üniversitesinde tıp okuduktan sonra «İntikam gençliği»ni, 1950'de de «Milliyetçi Arap hareketi»ni örgütledi. Filistin Halk Kurtuluş cephesini kurdu; 1967'de hekimliği bıraktı, kasım 1970'te Kurtuluş vephesinin genel sekreteri seçildi.

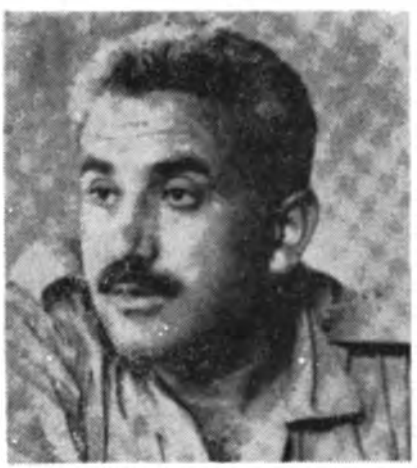

Georges HABAŞ: Filistin ulusal davasının önde gelen temsilcilerinden.

HAGERSTRAND Torsten (Moheda 1916) İsveçli coğrafya bilgini. Coğrafya görüşünün ve yöntemlerinin yenileşmesinde İsveç coğrafyası ön planda yer alır. Nicel yöntemler 1940 yıllarından başlayarak sveç'te genelleşti. İsveç coğrafyası Hägerstrand ile, son yirmi yıl içindeki kuramsal gelişmenin en özgün örneğini verir.

1953'te Lund'da tezini hazırlarken Torsten Hägerstrand, coğrafyacıların pek üstünde durmadıkları bir olayı, buluşların yayılması olayını açıklamağa çalışır. Orta İsveç'teki bir tarım bölgesinde, sığırlara tüberkülin verilmesine ilişkin yeni yöntemlerin yaygınlaşma aşamalarını, sunî çayır yetiştirme ve kalıcı tüketim mallarının kullanımı evrelerini anlatır. Olay hakkında açık bir fikir veren harita yöntemleri tasarlar. Ola-

açıklamak için, gözlemlerle saptananla- benzer biçimleri hesap yoluyla bulma ola- ağı sağlayan bir benzeşim yöntemi tasar- dı.

1968'de İngilizceye çevrilen bu temel inceleme *(Innovation Diffusion as a Spatial Process)* rasgele modellerden ne kadar yararlanılabileceğini gösterir, coğrafyayı ve öbür sosyal bilimleri benzeşim sayesinde yarı deneysel bilimler haline getirir. Hägerstrand'ın 1953'ten beri Lund'da yürüttüğü çalışmalar, o zaman önerdiği yöntemleri giderek daha geliştirdi ve türdeş ye da kademeli yapılı ortamlarda etkileşme olaylarının daha yakından tanınmasını sağladı.

HAGGETT Peter (Pawlett 1933) İngiliz coğrafya bigini. Bridgwater'da (Somerset) ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Cambridge üniversitesinde coğrafya okudu. Aynı alanda doktora yaptı; 1956'dan 1958'e kadar Londra'da, 1958'den 1966'ya kadar Cambridge'de ders verdi. İnceleme yapmak üzere bir süre Brezilya'da kaldı. 1966'dan beri Bristol üniversitesinde kant ve bölge coğrafyası kürsüsünün başkanıdır.

Haggett daha çok gençken kendini yeni coğrafyanın ustalarından birl olarak kabul ettirdi. Yazdığı eserlerde nicel yöntemlerin ve kuramsal yaklaşımların etkliliğini ortaya koydu: ***Locational Analysis in Human Georgraph*** (1965); ***Network Analysis in Geography: an Exploration in Spa-***

tial Structure (R. J. Chorley ile birlikte, 1969). Haggett, gene R. J. Chorley ile birlikte, coğrafyanın her alanında yeni yaklaşımları açıklayan iki inceleme kitabını yönetti: *Frontiers in Geographical Teaching* (1965); *Models in Geography* (1967). Kesinliğe verdiği büyük önem, en karmaşık İstatistik yöntemlerini kolaylıkla kullanabilmesi ve geleneksel görüşlerle yenilikleri bağdaştırmasını sağlayan hümanist kültürüyle Haggett İngiltere'deki yeni bilim adamı anlayışının tam bir temsilcisidir. Coğrafyaya giriş niteliğindeki *Geography: a Modern Synthesis* (1972) adlı eserinin değeri de buradan gelir, çükü ilk defa yeni yaklaşımların geleneksel çerçeveye nasıl yerleştiğini ve onu derinlemesine nasıl yenileştirdiğini bu eserde gösterir.

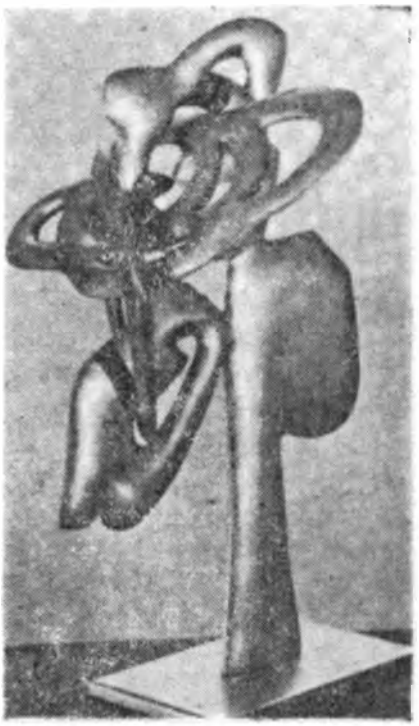

HAJDU'nun bir alüminyum yapıtı: **Ayana.**

HAJDU Etienne (Turda 1907) Rumen asıllı Fransız heykelcisi. Ujpest Dekoratif Sanatlar Teknik Okulu'nda (1923 1925) ve Viyana'daki (1926) öğreniminden sonra Paris'te Bourdelle (1927) ve Niclausse'un (1928) öğrencisi oldu. 1933'te gerçekleştirdiği ilk soyut yapıtlardan sonra anlatımcılığa yöneldi, savaş sırasında da mermerden hayvan heykelleri yaptı. 1964'da Paris'e döner dönmez Brancusi ve Léger'nin etkisinde kalarak *Paris'li kadın* adlı eseriyle daha sonraki çalışmalarına temel olacak, basit elemanlardan oluşan bir plastik işaretler demeti meydana getirdi. Hajdu ilkin kabartma üstüne araştırmalar yaptı. Önce alçıyı denedi, sonra madenî kabartmalara yöneldi, yeni bir uzamsallık yaratabilmek için bu son kabartmaların fon kısmına dalgalı bir görünüm verdi *(Uçak savaşları*, 1948-1949; *Bağlar*, 1958). 1962'de metal kabartmalara uzam öğesini de kattı; Duralüminin tabakalarını doğrudan doğruya yontarak *Tentatives e métal* (Metal denemeleri) dizisini oluşturdu. 1966'dan sonra parlak alüminyumdan yararlandı: böylelikle maddenin saydamsızlığından kurtulmuş oluyordu, ama bunu eseri saydamlaştırarak değil de üzerinde ışığı yansıtarak sağlıyordu *(Multitude* (Çokluk), 1968; *l'Herbe* (Ot), 1971). 1958'de yeni bir kâğıt üzerine baskı tekniği buldu, «estampilles» dediği bu tür çalışmayı 1965'te porselene uyguladı. 1969'da Ulusal heykelcilik ödülünü kazandı.

HAJEK Jiri (Hranice - 1913) Çekoslovakyalı diplomat ve siyaset adamı. Almanlar tarafından hapsedildi (1939-1945); Prag Siyasal ve Sosyal Bilimler kolejinde önce okutman (1947-1948), sonra profesör oldu (1948-1952). Charles üniversitesinde uluslararası ilişkiler üstüne ders verdi, bir yandan da siyaset ve diplomasi faaliyetini sürdürüyordu. Çekoslovak Komünist partisi merkez komitesi üyeliğinde bulundu (1948-1969), Millet meclisine seçildi (1945-1954), Londra'ya elçi olarak gönderildi (1955-1961), Birleşmiş milletlerde ülkesinin daimi temsilsici (1962-1966) ve eğitim bakanı (1967-1968) oldu. 8 nisan 1968'de de dışişleri bakanlığına atandı. Bu son görevdeyken «Prag baharı»nın sorumlularından biri olarak aralık 1968'de bakanlıktan uzaklaştırıldı. 1969 eylülünde de Çekoslovak Komünist partisinden çıkarıldı.

HAMİLTON Richard (Londra 1922) İngiliz ressamı. Reklâmcılık yaptı. Daha sonra dizayn, gümüş lehimi ve tipografi dersleri verdi. 1953 yılında Londra'da, Lawrence Alloway, Eduardo Paolozzi, Alison ve Peter Smithson gibi ünlü sanatçıları bir araya getiren «İndependant Group»un kuruluşuna katıldı. Sanat diline kent kültüründen görüntüler getirmeyi deneyen bu topluluk içinde Hamilton, kısa zamanda, bir «pop'art» öncüsü olarak belirdi.

HAMİLTON'ın 1956 yılında gerçekleştirdiği ünlü yapıtı : **Nedir, bu günümüz evlerini bu denli apayrı, bu denli şirin kılan?**

Nitekim Hamilton'ın, «Voici demain» («işte yarın») sergisinde sunduğu *Qu'est-ce qui peut bien rendre nos foyers d'aujourd'hui si différents, si sympathiques?* (Nedir, bu günümüz evlerini bu denli apayrı, bu denli şirin kılan?, 1956) adlı yapıştırması, daha sonraları, «pop'art»ın anlatım aracı haline gelen bütün olanakların bir dökümü sayılır.

Richard Hamilton'ın değişik ve karmaşık tekniklerde çeşitli gereçlerden yararlanarak oluşturduğu yapıtlarda estetik düzen ve şiirsellik kaygısı apaçık ortadadır.

HANTAİ Simon (Bia 1922) Macar asıllı Fransız ressamı. Budapeşte Güzel Sanatlar Okulunda okudu, sonra Macaristan'dan ayrılarak (1946), bir süre İtalya'da kaldı, 1940'ta da Fransa'ya yerleştl. O zamanlar André Breton'un ilgisini çeken gerçek dışı figürler ve manzaralar yapıyordu; fakat Jackson Pollock'un hareketsel resim ve lirik soyutlama doğrultusuna kapılınca 1955'te gerçeküstücülerden ayrıldı. Bir süre Budapeşte'deki olayların etkisinden kurtulamayan sanatçı toplum yaşantısından uzaklaşıp kendi yalnızlığına çekildi. «Hareketsel sanat yöntemine uzak düşen bir yolda lirik bir uzam» yaratmayı denedi ve bu doğrultuda ilerlerken kişisel heyecanlarını işin içine karıştırmaktan kçındı. 1959-1960 yıllarından bu yana *«Pliures»* (Kırmalar) üzerinde çalışan sanatçı önce tuvali katlar, sonra buruşturup yuvarlatarak üstüne genellikle tek renk boya sıvar ve boya lekeleriyle kaplı, yer yer beyazlık kalmış bir yüzey elde eder. Ayrıca resmin yapıldığı altlık ve uzama göre renk sorunuyla da ilgilenen Hantai bazı yönleriyle Matisse'in oyma kâğıtlarına benzer sonuçlara ulaştı. Yine bu tür çalışmalar sanatçının *«Mariales»*, *«Catamurons»* (1963-1964) ve *«Meuns»* (1967-1968) gibi dizileri oluşturmasına yaradı. 1971'de tuval üstüne yaptığı suluboyalarında aynı yalın renkler ve kırmalarında uyguladığı aynı teknik göze çarpar.

HARKARVY Benjamin (New York - 1930) Amerikalı koreograf ve eğitimci. American Ballet okulunda Balanchine, Elisabeth Anderson-İvantzova, Edward Caton'ın ve Paris'te Preobrajenska'nın öğrencisi oldu. İlkin Brooklyn Lyric Opera'da görev aldı, burada *La Traviata*'nın danslarını düzenledi. Fokine School'de des verdi, sonra 1955 yılında New York'ta bir okul açtı. 1956 yılında kurduğu bir konser topluluğuyle Jacop's Pillow Festivali'nde kendi balelerini yorumladı. 1957-1958 yılları arasında Royal Winnipeg Ballet'in sanat yönetmenliğini yaptı. Gene 1958 yılında Nederlands Ballet'de bale öğretmeni oldu. 1959 yılında La Haye'de Nederlands Dans Theater'i kurdu. Trupun başlıca koreografı olan Harkarvy'nin, en başta *Septuar*, *Grand Pas Es-*

pagnel, Madrigalesco olmak üzere bir çok yapıtı repertuvara alındı.

Harkarvy, ayrıca, İvo Cramer, Glen Tetley, John Butler, Job Sanders ve Hans Van Manen gibi sanatçılarla işbirliği yaptı. Kurduğu topluluk Avrupa ülkelerinde bir dizi turneye çıktı. 1969 yılında Harkness Ballet'in sanat yönetmeni oldu. New York'taki İgor Youskevitch School'da ders verdi, bunun yanı sıra Pennsylvania Ballet'in sanat yönetmenliğini de sürdürdü.

HARKARVY'nin düzenlediği La favorita' *dan bir sahne.*

HASSEL Odd (Oslo 1897) Norveçli kimya bilgini, 1920 yılında Oslo Üniversitesi'nde fen lisansı, 1924 yılında da Berlin Üniversitesi'nde doktora yaptı. 1926 yılında Oslo Üniversitesi'nin kimya ve elektrokimya profesörlüğüne atandı. 1934 yılında aynı üniversitenin Fen Fakültesi'nde kimya

Odd HASSEL Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

fizik bölümünün yöneticisi oldu. 1943-1945 yılları arasında Almanların Norveç'e girmesiyle öğretim hayatı kesintiye uğrayan ve bu üç yılı tutuklu olarak geçiren Hassel, savaştan sonra yönetim görevlerinden çekildi ve bilimsel araştırmalarına iyice yoğunluk verdi.

Büyük bilginin çalışmalarının en ilginç yanı, siklanlar kimyasına ilişkin incelemeleridir Halojenlerle organik moleküller arasındaki katılma tepkimelerini inceleyerek bu alanda yeni ufuklar açan Odd Hassel, elektronların kırınımından yararlanarak yürüttüğü kimyasal moleküllerin yapısal düzenine ilişkin incelemesiyle, 1969 Nobel Kimya Ödülü'nü İngiliz D. Barton'la paylaştı.

HAWKES John (New Haven 1925) Amerikalı yazar Brown Üniversitesi'nde profesör olan Hawkes'ın romanları önce deneysel yazıya düşkün belli bir aydın çevreyi ilgilendiriyordu, ama gerçek yaşamın saçmalığı onun yapıtlarındaki saçmalığa ve acımasızlığa yaklaştıkça, Hawkes da uluslararası bir üne kavuştu. Üslup bakımından Kafkayı andıran ve yıkılmış bir Almanya'dan söz eden eseri. *Yamyam*'dan (1949) tutunda son yapıtı *Kan portakalı*'na (1972) kadar yazdığı tüm eserlerde *(Ökse çubuğu* [1961], *Kassandra* [1963]) çağdaş dünyanın toplumsal ve düşünsel yapılarını oluşturan korkunç ya da aşağılık düşlemler arasında her zaman saflığın, temiz yürekliliğin ardına düştü.

HAWKİNS Erick (Colorado 1915) : Amerikalı dansçı ve koreograf. Harvard Üniversitesi Felsefe ve Yunan, Sanatı, bölümünü bitirdi. Harald Kreutzberg'le dans çalıştı, sonra School of American Ballet'dekl dans derslerini izledi. American Ballet'e (1936-1937) ve Ballet Caravan'a (1936-1939) girdi; İlk koreografisi *Showpiece*'i (1937) burada hazırladı. Martha Graham tarafından konuk sanatçı olarak çağrıldı. (1938), ve on yıl boyunca onunla birlikte dans etti; bu süre içinde, en önemli erkek roleri de kendisine verildi *(Every, İs a Circus* (1939); *Letter to the World* ve *El Penitente* (1940) *Death and Entrances* (1943); *Appalachian Spring* (1944); *Night Journey* (1947). 1951'den sonra kendi topluluğunu kuran Hawkins, besteci ve piyanosu Lucia Digoszewski ve heykelci Ralph Dorazio ile birlikte çalıştı. Bu arada ders de verdi. Klasik balenin etkisinde kalmakla beraber yer yer modern balenin izlerini taşıyan bir üslûbu vardır Her iki eğilimi ahenkli bir biçimde uzlaştırmayı başaran sanatçı ölçülü, akıcı ve kendine özgü bir anlatıma ulaşmıştır. 1960'larda Amerikalı seyirciye kendini kabul ettiren Hawkins 1963'te de Paris'te Théâtre des Nations'da görev aldı. Yapıtlarının çoğunu dansçı sayısı çok sınırlı bir topluluk için hazırladı *(Eight Clear Places* (1960); *Early looking* (1962); *Georgraphy of Moon* (1964); *Lord of Persia ve Naked Leopard* [1965]; *Black Lake* [1969]; *Of Love* [1971]; *Greek Dreams, Whit Flute* (1973); *Classic Wite Talls* [1974]).

HEİDER Fritz (Viyana 1896) Avusturya asıllı Amerikalı psikoloji bilgini. Kurt Lewin ile birlikte, A.B.D.'de Gestalt'çı okulun başlıca temsilcilerindendir. Her ne kadar algılama (1959) üstüne çalışmaları pek bilinmezse de, toplum psikolojisi alanında ilk olarak onun kullandığı «yükleme» (1958) ve «denge» (1946) kavramları daha sonra birçok bilim adamı tarafından kullanılmış ve değerlendirilmiştir. Heider'e bugünkü ününü sağlayan özgül buluş, insanların çevrelerini, içinde bulundukları ortamı tutarlı bir biçimde tasarladıklarını ve bu biçimin de bilimsel bir tasarıya birçok bakımdan benzediğini ileri süren görüşüdür. Bu saf ve ilkel psikolojiyl dil gibi, atasözleri gibi toplu üretimler düzeylnde İnceleyen Heider, Amerikan psikolojisinin büyük çapta yararlandığı ve işlediği kavramlar getirmiştir. Heider'in eserlerinde Gestalt kuramının etkisi çok büyüktür. Daha sonra Lewin tarafından ele alınan «yaşam uzamı» kavramını tanımlarken F. Heider, bu uzamda kişilerin, gelecek olayları bugünden bilmelerini sağlayacak birtakım değişmezler (sabitler) sıradıklarına inanır. Fakat aynı zamanda kişiler bu olayların tümünü sabit ve düzenli bir biçimde örgütlemeye de çalışırlar Bu kavramın, Gestalt kuramında sözü edilen «uygun biçim» kavramına değişmezl k ve uyumluluk bakımından ne kadar etkili olduğu L. Festinger, K. Lewin, Osgood, Zajong ve diğerlerinin eserlerlnde görülür Günümüzdeki toplum psikolojisi modellerinin çoğu Heider'In bir düşüncesinl derinleştirerek ya da genelleştirerek elde edilmiştir.

HEİLBRONN Alfred (Früth 1885/Münster 1961) Alman botanik bilgini. Münih Üniversitesini bitirdi (1909); Kaiser Wilhelm üniversitesinde botanik ve genetik dalla-

rında doçent (1914) ve profesör (1920) oldu. Nazilerin iktidara geçmesi üzerine Türkiye'ye geldi (1933). Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik kürsüsüne atandı. Burada modern bir botanik enstitüsü kurdu. 1937-1955 yılları arasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden 30 000 kadar bitki topladı, büyük bir herbaryum meydana getirdi. Heilbronn ayrıca Türk kodeksinin bitkiler bölümünü hazırladı (1941). Türkiye'de emekliye ayrıldıktan (1956) sonra Almanya'ya, eski üniversitesine döndü, çalışmalarını ölümüne kadar orada sürdürdü. Başlıca türkçe eserleri: ***Monogenomatik ve digenomatik serhasların mutabilitesi hakkında*** (1935); ***Mercurialis annua cinslerinin nispeti ve tabii bir popülasyon istatistiğinin problematik kıymeti*** (Mehpare Başarman ile, 1937); ***İspençiyari nebatat*** (1940); ***Cinsiyetin menşei ve hikmeti*** (1945); ***Botanik ve genelliğe giriş*** (1950).

Jimi HENDRİX bir konser sırasında.

HENDRİX Jimi (Seattle 1945 / Londra 1970) Amerikalı gitarcı ve şarkıcı. Fakir Bir zenci ailesinin çocuğuydu. Gitar çalmayı kendi kendine öğrendi. Birçok «rhythm and blues» sanatçısına eşlik etti, 1967'de İngiltere'de Chas Chandler'ın yardımıyla üne kavuştu ***(Hey Joe)***. Çok kısa süre içinde, bugüne kadar gelmiş geçmiş elektrogitarcıları geride bıraktı, pop müzik alanında yükseltme ve karma gibi olanaklardan yararlandı, ama hiç bir zaman blues havasından uzaklaşmadı ***(Electric Ladyland)***. Hendrix üç yıl gibi kısa bir sürede en büyük cazcıların düzeyine ulaşmayı başardı.

HENNESSY Christine (Providence - 1936) : Amerikalı kadın dansçı. Monte-Carlo'daki Rus Bale okulunda Marie Swoboda'nın öğrencisi oldu, iki yıl orada dans etti, 1956'da sözleşmeli olarak Bremen operasında görev aldı. American Concert Ballet'in Almanya ve Avusturya turnelerine katıldı. American Festival Ballet'de önce solocu (1968), sonra yıldız sanatçı (1959) olarak dans etti, Royal Winnipeg Ballet'e geçti (1964-1972) ve bu toplulukta kendini en iyi çağdaş dansçılardan biri olarak kabul ettirdi. 1968'de Uluslararası Paris Dans festivalinde bir altın madalya kazandı. Kusursuz bir sanatçı olan Hennessy'nin üstün bir rol yeteneği vardır Klasik türden eserlerin yanı sıra Brian MacDonald'ın birçok yapıtını ele aldı ve yorumladı ***(Bach'ı sever misiniz?*** [1968]; ***The Shinnig People of Leonard Cohen*** [Leonard Cohen'in tekmelenen insanları], 1969, ***Pas d'action*** [Hareket yok] ve ***Labyrinthe*** [Labirent], 1970). 1969'da da ***Rita Joe'nun Vecdi***'ni (Norbert Vesak'ın) ilk olarak halka sundu.

HENRY Maurice (Cambrai 1907) Fransız ressamı ve şairi. Dada'cılık ve gerçeküstücülük akımlarından etkilendi. Paris'te Arthur Harfaux, Roger Gilbert-Lecomtre, René Daumal, Roger Vailland ve Josef Sima ile «Grand Jeu» (Büyük Oyun) grubunu kurdu (1972) ve hep birlikte ***Grand Jeu*** dergisinde düşüncelerini yansıttılar. Topluluk 1932'de dağılınca Henry, gerçeküstücülerin arasına girdi ve düzenledikleri bütün gösterilere katıldı. Desen çizdi, şiir yazdı. ***(Les Abattoirs du Sommeil*** [Uyku mezbahaları], 1937; ***Les Paupières de verre*** [Cam gözkapakları], 1946); birçok eşya yaptı, bazılarını boyadı. Nükte dolu desenlerinden gerçeküstücülüğe ne derece katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunları izleyen yapıştırmalarda ise şiirsel görüntüye ulaşabilmek için bazı öğeleri hiç beklenmedik bir biçimde yan yana getirmiştir. 1960'lara doğru desenleri daha geometrik bir havaya bürünür, yapı kavramı daha da gelişir; resimlerinde şiddetli renkler kullanarak kimi zaman pop'-art üslûbuna yaklaşan Henry kâğıttan heykel yapmayı denedi ve «Froissures»ü (Buruşturmalar) oluşturdu; ***Moulege de l'absence*** (Yokluk kalıpları [1967] ve ***Hors Mesures*** (Ölçüsüzükler) [1969] gibi şiirler yazdı. Ayrıca eleştiriler yaptı ve İtalya'da ***Antologia grafica del surrealismo***'yu (Gerçeküstücülüğün grafik antolojisi) [1972] bastırdı.

HERNANDEZ Amalia (Mexico - 1915) : Meksikalı kadın dansçı, koreograf ve eğitimci. La Argentinita ile dans çalıştı, özellikle Meksika dansları ve folkloru alanında uzmanlaştı. İnstituto Nacional de Bellas Artes'e profesör olarak atandı (1940), ama, televizyonda haftalık programlar hazırlayacak küçük bir topluluk kurmak için bu görevden ayrıldı. 1959'da «Panamerican Games»deki başarılı bir gösteriden sonra, dönemin cumhurbaşkanı topluluğu himayesine aldı. 1961'de ise, Hernandez'in kurduğu bu topluluk, Güzel Sanatlar Ulusal Enstitüsünün de yardımıyla, Meksika Folklor balesi adı altında ulusal bir topluluğa dönüştü. Başlangıçta 8 sanatçıdan oluşan, bugün ise üyelerinin sayısı 400'ü aşan topluluk 1961'den bu yana birçok uluslararası turne düzenledi. Ballet Folklorico'nun beyni sayılan Amalia Hernandez salt Meksika folklorundan yararlanarak, topluluğa geniş bir repertuvar kazandırdı. ***(Mayalar, Guelagu ezta, Mocambo, Tarascan'lar, Aztek tanrıları, Güneşin çocukları, Tehuantepec'teki düğün, Veracruz'da bayram)***.

HERKOVİTS Melville (Ohio - 1895 / Evanston 1963) Amerikalı antropoloji uzmanı. Yapıtlarının en büyük özelliği, kültürel antropoloji yöntemlerini ve bu bilim dalının sınırlarını büyük ölçüde belirlemiş olmasıdır ***Acculturation, the study of cultur contact*** (1938), ***The science of man in the Making*** (1953) ***Cultural anthropology***, (1955), ***The human factor: Changing Africa*** (1962) 1948'de yayımlandığı ***Man and his works*** (İnsan ve yaptığı işler), kültürel antropolojiye bir giriş niteliğindedir. Herskovits çeşitli kültürlerin birbirlerinden ayrıldıkları noktaalrdan çok benzeştikleri noktaları belirtmeğe çalışır. Bu bakımdan etnik merkez kavramından yana olanlara karşı çıkar, «Hukuk, adalet ve güzelliğin kültürden kültüre değişik biçimler aldığını görmek ve göstermek bir nihilizmin değil bir hoş görünün belirtisidir.»

HERZBERG Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

HERZBERG Gerhard (Hamburg - 1904) : Alman asıllı Kanadalı fiziko-kimya bilgini. Darmstadt Yüksek Teknik okulunda başladığı öğrenimini Göttingen ve Bristol'de sürdürdü.

Darmstadt Teknoloji enstitüsünde asistanken nazi rejimi tarafından Almanya'dan kovuldu ve önce Saskatchewan (Kanada) Üniversitesi Fizik Araştırmaları kürsüsünde (1935), sonra Chicago'da Yerkes Gözlemevinin Tayfölçümü (spektroskopi) kürsüsünde de ders vermeğe başladı (1945). 1948'de Ottawa'daki Ulusal Araştırma konseyine girdi ve 1969'da emekliye ayrılıncaya kadar bu konseyin teorik fizik bölümünü yönetti.

Meslek hayatının büyük bir bölümünü atom ve moleküllerin tayfölçümüne ayıran Herzberg, bu incelemelerinin sonunda iki atomlu ve çokatomlu çeşitli moleküllerle pek çok serbest kökün elektron yapısını ve geometrisini belirledi. Gezegenlerle kuyrukluyıldızların atmosferindeki, ayrıca yıldızlararası uzaydaki çeşitli kökleri ve molekülleri tanıyıp ayırt edebilmek için bu yöntemlerden yararlandı. Bu çalışmalarıyla 1971 Nobel kimya ödülünü aldı.

HİCKS Sheila (Nebraska 1934) Amerikalı kadın halı desencisi ve dokumacı. Yale Üniversitesi'nde Joseph Albers'le resim çalıştı, sonra Latin Amerika'da, özellikle de Meksika'da geziye çıktı ve 1959'dan 1963'e kadar bu ülkede kaldı. Öğrenim amacıyla Fransa'ya gitti, Paris'e yerleşti, 1964'ten bu yana da orada yaşamaktadır. Eski Peru törcleriyle ilgilenen. Hicks acem ve hint adetlerine de merak sardı. Gereç ve renk bilgisini ve kinetizm üstüne araştırmalarını anlatımcı ve barok bir üslûpla yansıttı. Derinliği olan, gölge-ışık oyunlarına elverişli burmalı, düğümlü ve renkli yapıtlarındaki o sert çizgileri hafifletmek için buklelerden, kademeli iplik demetlerinden yararlandı. Almanya'da *Hiyoroglif*'i ve *Quipu*'yu yaptı, bunları dokurken tezgâhtaki taslağa kalın iplik atan otomatik bir tabancadan yararlandı, sonra geri kalan açık yerleri de ambalaj iğnesiyle tamamladı. Ayrıca bazı binalar için liften alçak kabartmalar, «duvar halıları» dokudu (Tanca ve Rabat, 1971). 1966'da Paris'te Atelier des Grands-Augustins'i kurdu.

HİCKS Sir John Richard (Warwicks - 1904): İngiliz ekonomi bilkini. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana Oxford'da profesör olan Hicks, daha 1932'de kaleme aldığı ilk çalışmalarında, grevlerin işçi sendikalarıyla işveren kuruluşları arasında yapılan görüşmeler üzerindeki etkisine ilişkin bir kuram geliştirdi. Çeşitli sendika-işveren görüşmelerinin verilerini inceleyerek, bu görüşmelerdeki ekonomik hareket noktasının çoğu zaman değişik ve belirsiz olduğunu gösterdi. 1939'da yayımladığı *«Değer ve sermaye»* adlı yapıtında üretim ve tüketim dengesi üstüne bir kuram oluşturan Hicks, bu yapıtıyla Walras ve Pareto'nun çizgilerinde yerini almış oluyordu. 1972 Nobel İktisat ödülünü kazandı.

HODES Scott (Boston - 1924) : Amerikalı dansçı, koreograf ve dans öğretmeni. Martha Graham School'da modern dans, School of American Ballet'de klasik dans eğitimi gördü. İkinci Dünya savaşına pilot olarak katıldı. Terhis olunca Martha Graham Dance Company'ye girdi (1947-1958) ve topluluğun başlıca dansçılarından biri olarak pek çok eserde Martha Graham'a eşlik etti; özellikle *Every soul is a circus*'ı (Her ruh bir curcunadır), *Appalachian spring*'i (Apalaş dağlarında bahar), *Death and entrances*'ı (Ölüm ve başlangıç) ve *Night journey*'i (Gece yolculuğu) Martha Graham ile birlikte yorumladı, bu arada başdansçı olarak *Canticle for innocent comedians* (1952) balesinin ilk yorumunu yaptı. Bir yandan da, Broadway'de büyük başarı kazanan müzikli komedilerde önemli rollere çıkıyordu *(Paint your wagon* (Arabanı boya, 1950); *Kısmet* 1955; *Annie get you gun*'ın (Silâha davran Annie, 1957) yeniden sahnelenişi), 1950'den sonra kendi koreografi yapıtlarını sahnelemeğe başladı. 1959-1964 arası birçok müzikli komediden Donald Sadler'in koreografi asistanı olan Hodes, *Suite for young dancers* (Genç dansçılar için suit) ve *Folk dances of three mythical lands*'ın (Üç efsane ülkesinin halk dansları) (1959), *Balaam*'ın (1960) ve *la Lupa*'nın (1961) koreografilerini tek başına hazırladı. Santa Fe operasının (New Mexico, 1963) koreografilerini tek başına hazırladı. Santa Fe operasının (New Mexico, 1963) koreografiliğini yaparken Harkness Ballet için *The Abyss* (Uçurum, 1965) balesini düzenledi ve eser ertesi yıl bir turne sırasında ilk defa Avrupa'da seyirciye sunuldu. 1967'de *Birds of yearning*'i (Dilek kuşları.) yarattı. Martha Graham School'da, School of Performing Arts'da ve Harkness House for Ballet Arts'da (1966) dans öğretmeni olan Hodes, City Center Joffrey Ballet ve San Francisco Ballet ile işbirliği yapar. Aynı zamanda New York State Council of the Arts'tan dans öğretmeni olan sanatçı bir yandan da New York üniversitesinin dans bölümünü yönetiyor (1972).

HOFMANN Hans (Wiessemberg 1880 / New York 1966) Alman asıllı Amerikalı ressam. Münih'te resim öğrenimi gördükten sonra on yıl Paris'te yaşadı (1904-1914). Münih'e dönüşünde, 1915'ten 1932'ye kadar çalışacak olan ilk okulunu açtı. Fakat özellikle 1932'den sonra yerleştiği A.B.D.'de Hofmann'ın büyük etkisi olmuştur. Sanatçı 1934'ten 1950'ye kadar New York'taki okulunda, 1945 yıllarında Amerika'nın sanat sahnesini doldurmağa başlayan genç ressamlar kuşağını (özellikle Still ve Pollock'u) yetiştirdi, bu ressamlara çağdaş avrupa akımlarını yakından tanıttı. Hofmann'ın, anlatımcılıkla içtenliğin bağdaştırılmasına dayanan eğitim sistemi action painting'in temelini oluşturur. Bir eğitimci olarak değeri uzun zamandır bilinen Hofmann, soyut anlatımcılığın bunalım dönemine kadar ressam olarak hemen hemen hiç tanınmıyordu. 1938'den başlayarak aydınlık ve keskin renklerle soyut tablolar *(Effervescence*, 1944) yapan sanatçının 1944-1946 yıllarındaki eserleri resim ile desenin bir birleşimi ve Pollock'un *dripping*'lerinin (1947) habercisidir.

HOLLİGER Heinz (Langenthal 1939) : İsviçreli besteci ve obuacı. S. Veress'in, ardından P. Boulez'in öğrencisi oldu ve ilkin obua virtüozu olarak kendini tanıttı. Birçok besteci gerek Holliger için, gerek karısı, arpçı Ursula Hänggi ile oluşturduğu düo için eserler yazdı. Holliger'in besteleri arasında özellikle şunları saymak gerekir : ses ve orkestra için *«Üç aşk şarkısı»* (G. Trakl'ın eserinden, 1960); tenor için küçük oda kantatı *«Yer ve gök»* (1961); *«Doğaçlamalar I-III»* (1962-1963); obua ve arp için *«Devingen»* (1962); bir sahne eseri olan *«Büyüleyici balerin»* (N. Sachs'ın eserinden, 1970); obua (korangle), alto ve arp için *Trio* (1966); obua, koro, orkestra ve solo için *Siebengesang* (1968); nefesli çalgılar, vurma çalgılar, org ve hoparlör için bestelenen, ilk defa 1970'te Donaueschingen'de çalınan ve sanatçının «gürültülü ve ses öğelerini temel unsur olarak kullandığı» ilk eseri olan *Pneuma;* on iki ses için *Dona nobic pacem* (1971); karışık *a cappella* koro için *Psaume* (ilk çalınışı 1972'de Stuttgart'ta) ve dört ila yedi yorumcu için *Kreis* (ilk çalınışı 1972'de Graz'da).

Erich HONECKER bir konuşma sırasında.

HONECKER Erich (Saarland - 1912) Doğu Almanyalı siyaset adamı. Bir maden işçisinin oğlu olan Honecker 1926'da Komünist Gençlik Örgütüne, 1926'da da Alman Komünist partisine girdi; Komünist Gençlik Örgütleri Ulusal komitesine üye olarak (1934) nazliğe karşı savaştı. 1935'te tutuklandı, savaşın sonuna kadar da tutuklu olarak kaldı. 1945'te ruslar tarafından serbest bırakıldı ve on yıl boyunca, kuruculerinden biri olduğu Freie Deutsche Jugend'i yönettl. 1958' de merkez komite sekreterliğine, 1960'ta ise eski görevini de bırakmak üzere Millî Savunma konseyi sekreter-

liğine seçildi. 1971 mayısında Birleşmiş Sosyalist partının (S.E.D.) genel sekreterliği görevini Walter Ulbricht'ten devralan Honecker haziranda da Milli Savunma konseyinin başkanlığına getirildi.

HUBER Klaus (Bern - 1924) İsviçreli bestecı. Zürich konservatuvarında 1947'den 1949'a kadar Stefi Geyer ile keman, W. Burkhard ile müzik kuramı, Berlin'de 1955'e kadar W. Burkhard, 1955-1956 arası da B. Blacher ile besteleme çalıştı. 1960'tan 1963'e kadar Luzern konservatuvarında müzik tarihi, daha sonra Basel'de besteleme im Breisgau'daki Yüksek Müzik okulunun besteleme sınıfını ve aynı okulun Çağdaş Müzik enstitüsünü yönetiyor (bu görevi W. Fortner'den devraldı). 1970'te, orkestre için bestelediği *Tenebrae* adlı eserlyle Bonn kentinin Beethovan ödülünü kazandı. Dizisel müzik sonrası İsviçre okulunun başlıca temsilcilerinden biri olması Huber'in eski geleneklere, özellikle de gregoryen müziğe ilgi duymasını engellemedi; gerçekten, müziğin özü daha çok dinsel kaynaklardan gelir. Başlıca besteleri arasında özellikle Aziz Augustinus'tan esinlendiği *Soliloquare oratoryosu* (1960-1962), obua ve klavsen için *Noctes intelligibilis lucis* (1961), yaylı çalgılar dörtlüsü için *Matsi-Cantiones* (1962-1963), *a cappella* koro ve üç solocu ses için *Te Deum laudamus deutsch* (metinler T. Münster ve M. Welsse'ın) (1964) flüt, solocu ve magnetik bant için *Askese* (metin G. Grass'ın) (1966), flüt ve on iki yaylı çalgı için *Alveare Vernat* (1966-1967), arp, korno ve oda orkestrası için *James Joyce Chamber Music* (1966 1967), keman ve orkestra için düzenlenmiş bir konçerto olan *Tempora* (1969-1970), flüt, viyolonsel ve piyano için *Ascensus* (1969), koro, orkestra magnetik bant ve hoparlörler için. *İnwendig voller Figur...* (1970-1971), koro ve dokuz müzikçi için *Hiob 19* (1971) ve ilk defa 1973 eylülünde Berlin'de sahneye koyulan *Jot oder die Reise ins Ungewisse, oder W'ann kommt der Herr zurück* operası anılmağa değer.

HUXLEY Aldous (Surrey - 1894 / Los Angeles 1963) İngiliz şairi, gazetecisi ve roman yazarı Thomas Huxley'in torunudur. Eton ve Oxford'da okudu Yirmi beş yaşında ilk yazılarını yayınladı Özellikle romanlarında insanlığı alaycı ve eleştirel bir açıdan ele aldı *Contrepoint* (1928) alaycı dünya görüşünü ve keskin zekâsını en iyi yansıtan yapıtlarından biridir *Brave new world* (1932) Wells'in iyimser dünya görüşünün tam tersi olan kötümser ve acı alaycı bir anlayışı dile getirir Ayrıca bu romanda, bilim pozitivizmine tapınmanın ve dünyanın Amerikanlaştırılmasının amansız bir eleştiri yer alır

Aldous Huxley'in ahlâksal konulara ilgi duyması, Doğu felsefesine eğilmesine yol açmıştır Orta sınıfın sözcüsü olan ünlü yazar, zekânın ve alaycılığın sade ve keskin bir yazış tarzıyla desteklendiği yapıtlarıyle dikkati çeker D.H. Lawrence'ın deylşiyle, Huxley'in yapıtlarında, «herşeye hayır demeğe yönelmiş hayranlık verici bir cesaret vardır»

HUXLEY Thomas (Middlesex - 1825 / Londra 1895) İngiliz doğa bilgini Pasifik ve Hint okyanuslarında yaptığı bilimsel bir araştırma gezisinden osnra, *Okyanusun tek hücreli su hayvanları* adlı başyapıtını yayınladı (1858). Darwin'in evrim teorisini savunan Huxley, özellikle, insan türünün kökeni sorunu üzerinde durdu *(İnsanın doğadaki yeri*, (1863)

HUYGENS Christiaan (La Haye - 1629 / La Haye 1695) Hollandalı matematik, fizik ve astronomi bilgini Colbert tarafından Paris'e çağrıldı, 1665-1685 yılları arasında orada yaşadı Nantes fermanı çıktıktan sonra Hollanda'ya dönmek zorunda kaldı. Olasılık hesabını ilk ortaya koyanlardan biridir Ayrıca, dinamik bilimi üzerine ayrıntılı bir yapıt verdi Bu yapıtında, dairesel hareketin merkezkaç kuvvetlerinin yasalarını, yerçekiminin ivmesinin incelenmesine uyguladı Bunun yanı sıra sarkaç yardımıyle yerçekiminin yeğinliğini tam olarak belirledi

HUYGE René (Arras - 1906) Fransız sanat tarihçisi 1950 yılında Collège de France'da plastik sanatlar psikolojisi kürsüsüne getirildi Daha önce Louvre müzesinde müzebiliminin yeni ilkelerini uyguladığı bir yönetmenlik dönemi oldu *Cézanne* (1936), *Les Contemporains* (Çağdaşlar, 1939), *Le carnet de Paul Gauguin* (Paul Gauguln'ın not defteri, 1952) *Degas* (1954), *Dialogue avec le visible* (Görülür olanla konuşma, 1955), *Delacroix et le combat solitaire* (Delacroix ve tak başına savaş, 1964) ve *L'art et l'homme* (Sanat ve İnsan, 1958-1961) gibi ünlü yapıtlarında, sanatsel görü'nün topluma, dinsel ve felsef düşünceye ve hayat tarzına dayandığını göstermeğe yöneldi 1960 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçildi, 1967 yılında da Erasme Ödülü'nü kazandı

I

MADDE YOK

İ

İLLİCH İvan (Viyana - 1926) Meksika'da yaşayan Avusturya asıllı denemeci, Salzburg-da tarih, Roma'da da İlâhiyat öğrenimi gördü, rahip oldu ve beş yıl süreyle New York-taki bir Porto Riko mahallesinde papazlık yaptı Sonra Porto Riko katolik Üniversitesi rektör yardımcısı oldu (1956), 1960'ta bu görevden ayrılarak Meksika'daki Cuernavaca'da serbest bir üniversite olan Kültürlerarası Belgeler merkezini (CİDOC) kurdu. CİDOC'un çalışmaları özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin eğitim ve kültür bağımsızlığı sorunlarını içerir. 1969'da Vatikan'la arası açılınca İllich kilisedan ayrıldı. İllich'e göre «araçlarımız» (okullar, sağlık hizmetleri, nakil araçları v.v.) teknik gelişimlerine göre kimi zaman bize yardımcı olur, kimi zaman da çalışmalarımızı engeller ve toplumda farklılaşmalara yol açar. İllich okul sisteminde köklü bir değişiklik yapmayı önerir *(Okulsuz bir toplum*, 1971): ona göre okul kilisenin toplumsal görevini üstlenmiş ama eğitime karşıt bir nitelik kazanmıştır. Amacı, gün geçtikçe daha azgınlaşan bir teknokrasiye disiplinli tüketiciler yetiştirmektir. Üstelik «bu sözde okula giriş serbestliği, gerçekte öğretmenlerin ve sistemin üst düzeylerine ulaşacak az sayıdaki belli, kişilerin yararlandığı düpedüz bir dolandırıcılıktır». İllich nakil araçlarından söz ederken gelişmenin normal bir insana hangi sınırlardan sonra yarardan çok zarar getireceği üstünde giriştiği araştırmaları *«Enerji ve hakkaniyet»*te (1973) açıkladı. İllich ayrıca saatte 20 km'lik bir hız eşiği sayılebileceğini, bu sınırın ötesinde hiç bir kimsenin bir başkasına zaman kaybettirmeden zaman kazanmasının olanaksız olduğunu, bunun

İvan İLLİCH, Enerji ve hakkaniyet'i *kaleme aldığı dönemde.*

da toplumsal farkları arttıracağını, üstelik fizik çevreyi harap edeceğini ileri sürer. *La Convivialité* (1937) adlı yapıtında ise İllich sanayi toplumu ile ilgili eleştirisini daha da ileri götürür ve geniş'etir. Ölçüsüz kalkınma kültürü ve sınai üretim biçiminden doğan yabancılaşmayı gözler önüne serer. İllich ayrıca üretici sistemin dışında kalmayı yeğler, çünkü bu sistem içinde sürdürülen sınıf çatışmasının, sistemi gerçekten yıkabileceğine inanmaz. *«Tıbbi nemesis, sağlığın kamulaştırılması)* (1975) adlı eserinde tıbbın günlük yaşamı sardığını ve durumun kamu tarafından da kabullenildiğini belirtir.

İMAİ Tadaşi (Tokyo - 1912) Japon film rejisörü. Tokyo Üniversitesi'nde tarih öğrenimi yaptıktan sonra siyaset hayatına atıldı, 1934'ten sonra da sinema çalışmalarına başladı. Bu alandaki ilk çabası, bir işletmede filim üretimini sürdürmek oldu. Daha sonra, Toho'da senaryoculuğa yöneldi ve ilkin 1939'da *Numazu Deniz akademisi* adlı belgesel bir filim çevirdi. Japon sinemasındaki yeni gerçekçilik akımının gelişmesine yol açan başlıca filimleri arasında şunları sayabiliriz: *Acımasız deniz* (1944), *Halkın düşmanı* (1946), *Bir kadının yüzü* (1949), *Bir sonraki buluşmamıza kadar* (1950), *Yaşıyoruz* (1951), *Bulanık sular* (1953), *Gün ortasında gölgeler* (1956) *Vefasız kadın* (1958), *Kiku ve İsamu* (1959), *İtaat yemini* (1963), *Köprüsüz ırmak* (1969-1970).

İMAİ Toşimitsu (Kyoto - 1928) : Japon ressamı. Paris'te Sorbon Üniversitesi'nde felsefe ve tarih okudu. Biçim kaygısı olmayan bir ressamdır; 1957'de Michel Taplé, Georges Mathieu ve Sam Francis ile birlikte kendi estetik görüşünü yaymak için Japonya'da çeşitli gösteriler düzenledi. Tablolarını yabanî ve gizemli bir dünyanın karanlık derinliklerini canlandırır. Hem duvar resimleri, hem plastik eserler (Cardin alanı için şişirilebilen nesneler, 1971) vermiştir

İPOUSTEGUY Jean - Robert (Dun-sur-Meuse 1920) : Fransız heykelcisi. Önce resmi denedi, 1947-1947 yılları arasında Montrouge'daki Saint-Jacques kilisesine bir dizi

fresk yaptı. Ancak 1954'ten sonra heykele yöneldi. Bazı soyut araştırmaların etkisiyle ilkin geometrik biçimli ve perdahlı yontular yaptı (*la Rose* (Gül), 1955). Ama insanla daha çok ilgileniyordu, Yunanistan'a yaptığı bir geziden sonra antik yunan heykellerine özgü o sert görünümü *l'Homme* (İnsan) (1963) adlı yapıtına vermeyi başararak daha doğacı bir tutumu benimsedi. *Ecbatane*'ı yaptı (1965), bunu çimento bloklarından oluşan titizlikle işlenmiş büyük yapıtı *Discours sous Mistra* (1964) izledi; yapıtın gövdesindeki oyuklar, seyircinin yontunun içini hiç değilse bakışlarıyla araştırmasına yol açıyor, bunun sonucunda öz ve biçim birleşmiş, birbirini tamamlamış oluyor. Sanatçı bazık anlayışını ve tutumunu daha da ileri götürdü, çağdaş uygarlığın bazı değerlerini yadsıdığını kanıtlamak için *La Mort du père* (Babanın ölümü) (1968) adlı mermer bütünü yaptı, bunu *Un Mangeur de gardians* (Bekçi yiyici) (1970) izledi. İpousteguy'ce uzam sorunu hacim sorununun yerini alır, geleneksel heykel verilerinden uzaklaşan sanatçı yapıtla seyirci arasında yeni bir ilişki kurmağa çalışır.

İRYANİ Abdurrahman el (İryan 1911) Yemen Arap Cumhuriyeti'nde siyaset adamı. 1948'de katıldığı devrim hareketi başarısızlığa uğrayınca 1954 yılına kadar tutuklu olarak yaşadı. 1962'de devrimci konsey üyeliğine getirildi, adalet bakanı oldu (1962 1963), Daha sonra yürütme konseyi başkan yardımcısı (1963-1964) ve siyasi büro üyesi seçildi (1964). 1965'te Kamir ulusal konferansında barış komitesi başkanlığı yaptı.

5 kasım 1967'den bu yana devlet başkanlığı ve cumhuriyet meclisi başkanlığını sürdüren İryani gerek tutucu ve ilerici arap devletleriyle, gerek A.B.D. ile, gerek sosyalist ülkelerle ilişkiler kurmağa başladı. 1971'de Moskova'ya resmî bir ziyarette bulundu Ülkesinin bağımsızlığını korumak düşüncesiyle, Suudî Arabistan'ın etkisini azaltmağa ve Yemen Demokratik ve Halk cumhuriyeti ile olan ilişkilerini sağlamlaştırmağa çalıştı Ancak, başbakan Abdullah el-Hicrî ile bu konularda anlaşmazlığa düşünce, başbakanın, ülkenin güneyindeki devrimcilere karşı giriştiği baskı siyasetini, şiddetle eleştirmeğe başladı ve anlaşmazlığı siyasî yoldan gidermeyi önerdi (1973). Haziran 1974'te iktidara geçen askerî cunta İryani'yi istifaya zorladı.

J

JAKUBİSKO Juraj (Kojsov 1938) Çekoslovak film yönetmeni. Birçok kısa filmden sonra 1967'de *«İsa'nın yılları»* adlı yapıtıyla uzun metrajlı kurgu bilim filmlerine yöneldi. Zaman zaman gerçeküstücülüğe yaklaşan, garipliklerle dolu ve alışılagelmişe karşı çıkan dünyası şu iki filmde kendini iyiden iyiye hissettirir: *«Asker kaçakları ve göcebeler»* (1968-1969) ile *«Kuşlar, yetimler ve deliler»* (1970).

JAKOBİSKO'nun ilk özgün yapıtı **Asker kaçakları ve göçebeler'***den bir görüntü.*

JANCSO Miklos : Macar film yönetmeni. *«Kırmızılar ve beyazlar»*dan (1967) sonra *«Sessizlik ve çığlık»* (1968), *«Herşey düzelecek»* (1968), *«Kış sarnyeli»* (1969), *«Agnus Dei»* (1970), *La Pacifista* (Barışsever, 1970). *«Teknik ve töre»* (İtalyan televizyonu için, 1971), *«Kırmızı mezmur»* (1971-1972 Cannes festivalinde en iyi yönetmen ödülü), *Elektra için* (1974) filmlerini yaptı.

Miklos JANCSO'nun 1969 yılında gerçekleştirdiği **Kış sarnyeli***'nden bir sahne.*

JAROSZEWİCZ Piotr (Nieswiez, Beyaz Rusya 1909) 1943'te 1. Polonya ordusuna katıldı, rütbeleri hızla yükseldi, 1944'de Polonya Komünist partisine girdi ve bu ordunun siyasal komiser yardımcısı oldu. Polonya Halk Ordusunun siyasal eğitim merkez bürosu idare yardımcılığına getirildi, tuğgeneralliğe yükseldi, savunma bakanı yardımcılığına (1945-1950), Devlet Planlama komitesi başkan yardımcılığına atandı (1952-1970); bu son görevdeyken maden sanayii bakanlığına (1954-1956), ekonomi işler bakanlık komitesinin başkan yardımcılığına (1957-1969), 1958 nisanından başlayarak Polonya'nın Comecon temsilciliğini ve dış ülkelerle ekonomik işbirliği komitesinin başkanlığını da birlikte yürüttü. Siyasal bürosunun önce yedek (1964-1970), sonra asil üyesi olan Piotr Jaroszewicz 1970 aralığında Edward Gierek tarafından, Josef Cyrankiewicz'den boşalan konsey başkanlığını devralmağa çağrıldı.

Piotr JAROSZEWİCZ, Siyasal Büro'ya seçildiği dönemde.

JEFFERSON Thomas (Virginia 1743 / Virginia 1826) Amerikalı yazar ve dev-

let adamı. Avukatlık yaptı. ***Amerikan Bağımsızlık Bildirisi***'ni kaleme aldı Fransa'ya elçi olarak gönderildi. Orada Paris fikir dünyasıyle yakın ilişki kurdu ve iyimser akılcılığının eşitsizliğe ve keyfî davranışlara duyduğu nefretin insanlığın ilerlemesine olan inancının başkaları tarafınadn da paylaşıldığını gördü. Washington tarafından İçişleri bakanlığına getirildi. Hamilton'ın karşısına Cumhuriyetçilerin önderi olarak çıktı. Başkan yardımcısı olarak, birçok kere federalist başkan Adams'la çatıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin üçüncü başkanı seçildi ve 1801-1809 yılları arasında bu görevde bulundu; Amerikan kurumlarına bugüne dek süregelen biçimi kazandırdı.

Jefferson dış politika ile özel olarak ilgilendi. Fransa'dan Louisiana'nın satın alınmasına ön ayak oldu. 1807 ambargosuyle Napolyon savaşlarında Amerika'nın tarafsızlığını kesin bir şekilde ortaya koydu. Gerçek bir kültür adamı olarak, Virginia Üniversitesi'nin ilk rektörlüğünü de yaptı.

JOCHUM Eugen (Babenhausen Schwaben 1902) Alman orkestra yöneticisi Münih'te öğrenim gördükten sonra München Gladbach, Lübeck, Mannheim, Duisburg, Berlin ve Hamburg'da çalıştı. 1949'dan bu yana daha çok Münih'te yaşayan sanatçı aynı kentte Bavyera Radyo orkestrasını kurdu. Aynı zamanda Amsterdam Concertgebouw orkestrasının baş yöneticisidir ve Bayreuth'de bir çok kere orkestra yönetmiştir. 1971'de iki yıl için Bamberg Senfoni orkestrasının baş yöneticiliğine atandı. Almen klasik ve romantik müziğinin güçlü yorumcularından sayılan Jochum, özellikle Bruckner uzmanıdır ve Bruckner'in bütün senfonilerini ilk defa plağa doldurmuştur.

Eugen JOCHUM Bamberg Senfoni Orkestrası'nın baş yöneticiliğine atandığı dönemde

JOHNS Jasper (Allendale - 1930) Amerikalı sanatçı. Soyut anlatımcılığa karşı çıkan ilk sanatçılardan biridir; çoğu zaman «Yeni Dada'cılık» diye nitelenen ve sonunda pop'art'a açılacak olan bir akımın öncüsü oldu. İlk büyük tuvalleri 1955 ile 1958 yılları arasında yaptığı, fakat daha sonraki eserlerinde de birer öğe olarak yer alan «bayraklar», «nişan tahtaları» ve «sayılar»dır. Sonraları, 1959-1962 arası daha soyut ve daha anlatımcı resim dizileri yapmağa başladı. 1962'de tablolarına nesne birleştirmelerini de kattı ve aynı yıllarda üslûba daha akıcı, daha berrak ve özgür bir nitelik kazanırken ilgisini insanın günlük yaşantısındaki nesneler üzerine çevirdi. Bütün bu konular Johns'un gravürlerinde, taşbaskılarında, serigrafilerinde, desenlerinde ve kurşun üzerine kabartmalarında da görülür. Bu basmakalıp konular, bu beylik nesneler ve günlük yaşantının bu alışılmış görüntülerinin ardında, amerikan toplumunun değer yargılarına yönelik bir eleştiri belirir. Sonradan pop'art sanatçılarının yenilden ele alıp geliştirdikleri çıkış noktası işte bu konular ve bu tutumdur.

JOJA Athanase (Bükreş - 1904 / Bükreş - 1972) Romanyalı filozof, mantıkçı ve siyaset adamı. Bir yandan filoloji ve hukuk derslerini izlerken, bir yandan da romanyalı komünistlerin saflarında ülküsü uğruna savaştı; 1931'de Romanya faşizm aleyhtarlığı hareketinin sekreteri seçildi. 1936'da da ***«Tekelci kapitalizmin ifadesi faşizm»*** adlı kitabını yayınladı. Toplama kamplarında tutuklu bulunduğu İkinci Dünya savaşından sonra mantık, mantıkla diyalektik arasındaki ilişkiler ve mantığın tarihsel gelişimi üstüne bir dizi incelemeye girişti. ***«Mantık incelemeleri»*** (1966-1971) ve ***«Mantık araştırmaları»*** (1971) adı altında yayımladığı iki değerli eseri işte bu çalışmaların bir dökümüdür. 1960-1963 arası kültür ve eğitim bakanı, sonra Unesco yürütme kurulunun başkan yardımcısı (1964-1966) olan Joja, Romanya halkının kökeni ve soy zinciri üstüne yaptığı araştırmaların sonuçlarını ***«Söz ve belâgat»*** (1967) adlı kitapta topladı.

JOLAS Betsy (Paris 1926) Fransız kadın besteci. Öğrenimine Amerika Birleşik Devletleri'nde başladı. Paris konservatuvarını özellikle D. Milhaud (beste) ve O. Messiaen'in (çözümleme) öğrencisi olarak bitirdi. 1965'ten bu yana fransız radyo ve televizyonunda çalışıyor. Başlıca yapıtları mezzo-soprano ve piyano için ***Plupart du temps*** (Çoğu zaman) (1949), dokuz çalgı için ***Figures*** (Biçimler) (1956), radyo için düzenlenmiş birer kantat olan ***l'Oeil égaré*** (Dalgın bakış) (Victor Hugo'nun eserinden, 1961) ve ***Dans la chaleur vacante*** (Du Bouchet'nin eserinden, 1963) beş solocu ses ve sekiz çalgı için ***Mots*** (Sözcükler) (1965), koloratur soprano ve yaylı çalgılar üçlüsü için ***Quatuor II*** (1964), yirmi iki çalgı için ***D'un opéra de voyage*** (Bir yolculuk operasından) (1967), alto ve on üç nefesli çalgı için ***Point d'aube*** (Şafağın söktüğü yer) (1968), yaylı çalgılar orkestrası için ***Quatre Plages*** (Dört kumsal) (1968), keman ve altı vurma çalgı için ***Etats*** (Durumlar) (1969), on ikl solocu ses için ***Sonate à 12*** (12'lik sonat) Roland de Lassus'nün anısına sungu, 1970), org ve küçük orkestra için ***Musique d'hiver*** (Kış müziği) (1971), yaylı çalgılar üçlüsü ve büyük orkestra için ***Trois Rencontres*** (üç karşılama) (1972), klavsen için ***Autour*** (Çevre) (1972), sekizli topluluk için ***How now*** (Şimdi nasıl?) yaylı çalgılar dörtlüsü için ***B for Sonata*** (1973), yaylı çalgılar dörtlüsü için ***Quatuor III*** (1973) ve 12 yaylı çalgı için ***Well met***'tir. (1973).

JONES Allen (Southampton 1937) İngiliz ressamı. 1950'lerde Richard Hamilton'la birlikte, yeni doğan «pop'art» akımının belli başlı öncülerinden biri olarak tanındı. Kitaj'ın etkisiyle gelişen eleştirel tutumuna, renklerindeki cüretkârlıkla, alaycılığı ve ayrıksı görüşleriyle bir çeşit plastik şiir havası kattı. 1960 yıllarında, «Altında kravat bulunan baş» tema'sını, kadınla erkeğin birbirine karıştığı «çiftler» tema'sını geliştirdi ve eserlerinde erotizmi ön plana aldı. Çoğu zaman, tablodaki nesnenin çevre çizgilerini izleyerek ya da tam tersine bu çizgileri başka biçimlerle bozup belirsiz hale getirerek tuvallerini böler; ayrıca üçboyut üzerinde de çalışır. Aldatmaca ve yapmacık, çizgi romanın dolaysız görüntülerinden ve modadan esinlenen sanatının değişmez öğelerinden biridir.

Brian David JOSEPHSON : Nobel Ödülü'nü alan en genç bilginlerden biri..

JOSEPHSON Brian David (Cardiff 1940) Cambridge Üniversitesinde öğrenimini tamamladıktan sonra aynı Üniversitenin fizik bölümünde araştırma başkanı yardımcısı oldu. 1962'de, daha öğrenciyken ve tamamiyle kuramsal temellere dayanarak, düşük si-

caklıklarda aşırı iletken madenlerin taşıdığı elektrik akımının bazı durumlarda ince bir yalıtkan engeli aşabileceğini keşfetti (Josephson olayı). «Kanal bağlantısı» denilen ve çok yüksek frekanslı salınımlar doğuran böyle bir bağlantının günlük kullanımda sayısız uygulamaları vardır. Bu önemli buluş Josephson'a, L. Esaki ve İ. Giaever ile birlikte 1973 Nobel fizik ödülünü kazandırdı.

JUİLLARD Etienne (Paris - 1914) : Fransız coğrafya bilgini. Strasbourg ve Paris'te coğrafya öğrenimini yaptıktan sonra Nimes lisesinde ders vermeğe başladı, sonra Strasbourg akademisi rektörüyle birlikte halk kültürü sorunlarına eğildi. La vie rurale dans la plaine en basse Alsace (Aşağı Alsace ovasında kırsal yaşam, 1953) konulu tezi Marc Bloch ve Roger Dion'un çalışmalarından sonra sayıları gittikçe artan tarımsal coğrafya incelemeleri arasında yer alır ve kırsal çevrenin değişiminde rol oynayan toplum koşullarının çözümlenmesine verdiği önemle tarımsal coğrafyaya yeni bir yön kazandırır.

Etienne JUİLLARD : Çağdaş coğrafyacılığın önderlerinden.

1954'den bu yana Strasbourg Üniversitesi Coğrafya kürsüsünün başında olan Juillard, ayrıca uygulamalı Coğrafya merkezini ve Üniversite Demografi enstitüsünü kurması, Siyasal İncelemeler enstitüsünü yönetmesiyle de ülke coğrafyasına katkıda bulunmuştur. Pek çok yabancı üniversitede, özellikle Brezilya, Belçika ve Kanada üniversitelerinde ders ve konferanslar vermeğe çağrılmıştır.

Juillard'ın yapıtları özellikle, o güne kadar coğrafyacıların pek az yararlandığı bilim dallarına açılması yönünden önem taşır: kırsal ortamın incelenmesinde sosyolojiye başvuran Juillard, bölgesel incelemeler alanında ekonomi bilginlerinin düşüncelerine ağırlık verir.

1962'de, Coğrafya Yıllıklar'ında yayınlanan *«La Région, essai de définition»* (Bölge, bir tanım denemesi) başlıklı yazısı, mekân düzenlemesi konusunda bütün çağdaş araştırmaların çıkış noktasıdır. Economie du Canada (Kanada ekonomisi, 1964) ve *l'Europe rhénane* (Ren Avrupası, 1968) adlı yapıtları, ulusal alan ya da sınır bölgesi kavramında bu yöntemlerin ne gibi değişiklikler getirdiğini gösterir. Bugün Juillard'ın yönettiği araştırmaların amacı ise, bir bölgedeki değişikliklerin nasıl doğduğunu açıklamak ve bunlara yön veren etkenleri belirlemektir.

JÜNGER Ernst (Heidelberg 1895) : Alman şairi ve yazarı. Onyedi yaşında, belirtileri daha sonra açıkça görülecek ve sanatsal bir biçime bürünecek olan bir ruhsal bunalımın etkisiyle evden kaçtı ve Fransızların ünlü sömürge bekçileri kurumu olan Légion Etrangère'e katıldı. Böylece uzun süredir düşünü kurduğu Afrika'ya gitti; ve orada, daha sonra *Afrika oyunları* (1936) adlı yapıtında belirttiği gibi, hayatın göz kamaştırıcı kargaşasını yakından görüp tanımak fırsatını buldu.

Ernest Jünger, Birinci Dünya Savaşı'na katıldıktan sonra kaleme aldığı *Anamız Savaş* (1922), *Ateş ve kan* (1926), vs. gibi yapıtlarından savaşı tehlikeli bir biçimde haklı çıkarmağa yöneldi. Bir estetikçi olarak savaşı, «kendinde bir erek»; «ruh ile kan'ın büyüsel bir kaynaşımı» olarak görüyordu ünlü yazar. Daha sonra politikaya atılan Jünger, bir süre «nasyonal-bolşevizm» hareketine katıldı. Açıkça Hitlerci olmadığı halde, 1930'larda kaleme aldığı yapıtlar maşinizmin ve ulusal devriminin savunusunu üstlenmesi dolayısıyle nazizmin iktidara gelmesine katkıda bulundu. Ama Jünger, daha sonra bir çok yapıtında nazizmi mahkûm etmekten de geri durmayacaktı. Söz konusu yapıtlar arasında *Mermer yarlar üzerinde* (1939), *Barış* (1941-1943) ve savaştan sonra Thomas Mann'ın *Doktor Faustus* ve Hermann Hesse'nin *Cam inciler oyunu* adlı yapıtları kadar önemli rol oynayan *Heliopolis* (1949)' özellikle anmak gerekir.

«İçgüdü ile bilinç, kuram ile eylem, coşku ve dünyadan el etek çekiş arasında parçalanmış» (J. Rausch) bir kişiliği olan Jünger, iki anlamlı ve ters düşünceleri dolayısıyle eleştirildi. Yazar, son yapıtlarında, diktatörlere ve kitlelerin etkisine karşı bireyin önemini ileri süren aristokratik bir anarşizme yöneldi. Bu doğrultudaki kitapları arasında, *İsyancının kitabı* (1951) ve *Kırım saatinin kitabı* (1954) adlı denemeleri önde gelir.

K

KABBANİ Nizar (Şam - 1923) Suriyeli yazar. Şam'daki Suriye Üniversitesi'nin Hukuk bölümünü bitirdi (1945). Diplomatik hayata atıldı ama 1966'da Beyrut'ta bir yayınevi kurarak ve bu görevden ayrıldı. Güncel sorunlardan esinlenen lirik şiirleri halk arasında çok tutulur: ***Kalet liye's Semra*** (Esmer kız bana dedi ki) [1942], ***Kasaid*** (Şiirler) [1956], ***Kitabü'l-hub*** (Aşkın kitabı) (1970), ***Kasaid harice ale'l-kanun*** (Yasa dışı şiirler) [1972].

KABELAÇ Miloslav (Prag - 1908) Çekoslovakyalı besteci. Ülkesinde kuşağının en önemli bestecisi sayılır. Sanatı ve yapı konusundaki ustalığı bestecinin gerçek bir senfoni yazarı olduğunu kanıtlar. Strasbourg topluluğu için 1965'te bestelediği ***Vurma çalgılar için sekiz yapıt*** gibi son eserlerinde bile Bartok'un büyük etkisi görülür.

KALATOZOV Mihail Konstantinoviç (Tbilisi 1903 / Moskova 1973) Sovyet sinema yönetmeni. Gürcistan'da çevirdiği yarıbelgesel filmi Svanetiya'nın tuzu (1930) ile genç Sovyet sinemacıları arasına katıldı. Ama Çizmedeki çivi (1932) adlı ikinci denemesi yetkililerce eleştirilere uğrayınca Kalatozov yedi yıl süreyle stüdyolardan uzaklaştırıldı. 1939'da İnsan çağı'nı yönetti. Bu filmi Valeriy Çkalov (1941) adlı bir havacılık filmi izledi. 1941 1945 yılları arasında Los Angeles'ta konsolos olarak çalıştı. Savaştan sonra, ülkesine dönerek Tutukluluk komplosu (1950), Sadık dostlar (1954), İlk basamak (1956) adlı filmleri çevirdi. 1957'de Cannes festivali jürisi Leylekler geçerken adlı filminl ödüllendirince Kalatozov dünya çapında bir üne ulaştı. Daha sonra Bitmemiş mektup (1960), Ben Küba (1962) ve Kızıl Çadır'ı (1969) çevirdi.

KALATOZOV'un ünlü başyapıtı **Leylekler geçerken'** ***den bir görüntü.***

KALİNOWSKİ Horst Egon (Düsseldorf 1924) Alman heykelcisi. Düsseldorf Güzel Sanatlar Akademisi'nde okudu, Paris'te Jean Dewasne'ın öğrencisi oldu, akıcı ve kaygan görünümlü soyut biçimler çizmeğe başladı. 1956'dan sonra birbiriyle ilgisiz her çeşitten nesneyi biraraya getirdiği eşya-tablolar yaptı, 1958'den sonra bu birleştirmelerine «sandık-tablolar» adını verdi. 1960'dan sonra ise üslûbunda daha bir karmaşıklık göze çarpar; artık yığınları da bir kenara atan sanatçı tahtadan yaptığı ve «kasa» adını verdiği eşyaya, «stel» dediği garip yontulara deri kılıf geçirmeğe başladı. Anıtsal bir havaya bürünmüş kabartmaları ilkel mitoloji kahramanlarını hatırlatıyordu (***Demeter'in dolapları*** adlı üç kanatlı yapıtı, 1962). Kalinowski giderek deri çalışmasını daha da ilerletti, kılıflara cepler v.b. ekledi.

KARUZOS Hristos (Amfissa 1900/Atina 1967) Yunan arkeologu. Atina (1916 1920), Münih ve Berlin (1928-1930) üniversitelerinde okudu, 1918'de antika epimeletes'i, Tesalya (1924). Boiotia, Eğriboz, Phokis (1926-1935) ve Kyklades'de 1942'ye kadar antikite ephoros'u oldu. Atina Ulusal müzesinin genel müdürlüğüne getirildi (1942-1944), aynı müzenin müdürlerinden (1933-1964) karısı Semni Karuzu ile birlikte savaştan sonra eski eserlerin yeniden sergilenmesini sağladı. Modern yunancanın en iyi üslûpçularından biriydi, yayımladığı eserler arasında şunlar vardır: ***Artemision burnundaki Poesidon*** (1930), ***Rodos*** (1949), ***Perikalles sanat*** (1972). ***Dante, de vulgari eloquentia*** (1972). Karuzos ayrıca İoannis Kakzidis ile birlikte Eflatun'dan ***Büyük Hippias***'ı çevirdi. (1973).

KATERİNA II. - Rus imparatoriçesi.

KATERİNA II Üzerine :

I.

Katerina II'nin Diplomasisi

1726 yılından 1762 yılına uzanan dönem boyunca Rus diplomasisinin gösterdiği etkinlik, ta XVII. yüzyıl sonundan beri Rusya'nın karşısına dikilen dış politika sorunlarının çözümünü hazırlamış bulunmaktadır.

Bu tarihsel andaki durumu, şöyle özetliyor Karl Marx

«Kuzeyde İsveç, kral Charles XII'nin Rusya içlerine sızmak için yaptığı başarısız girişimler sonucu, tüm

gücünü ve prestijini yitirmiş bir haldeydi... Güneyde Türkler ve Türklerin tâbii olan Kırım Hanları, artık son bulan bir ihtişamın kalıntılarıyle avunma durumundaydılar... Siyasal yapısı ve anayasası dolayısıyle ulusal varlığını ortaya koyamaz olan Polonya ise, tam bir çözülüş içine düşmüş ve komşuları için kolayca yutulacak bir av haline gelmiş bulunmaktaydı... Polonya'nın gerisinde Almanya da, toparlanma umudundan yoksun bir şekilde, aynı çöküntünün ortasında debeleniyordu durmadan. Gerçekten de Otuz Yıl Savaşı'ndan Germen İmparatorluğu, sadece adıyle varolan bir devletti artık. Ve İmparatorluğun içinde Avusturya hanedanının yerini, yavaş yavaş, rakibi Prusya hanedanı almağa başlamıştı bile» (Marx ve Engels, *Oeuvres*, cilt XVI, bölüm II, s 9-11).

Ve şu sonuca varıyor

«Çarlık Rusyasının fetih planlarına, hiç bir zaman 1762 yılında olduğu kadar uygun düşmemiştir dünya durumu... Yedi Yıl Savaşı, Avrupa'yı iki ayrı kampa bölmüştü. İngiltere, Fransa'nın denizler üzerindeki, Amerika'daki ve Hindistan'daki egemenliğini yıktıktan sonra kıtadaki müttefiki Prusya kralı Frederik II'yi kendi talihiyle başbaşa bırakmıştı. Ve 1762 yılında bu hükümdar, bir uçurumun kıyısında bulunmaktaydı» (Aynı eser, cilt XVI, bölüm II, s. 14)

Çariçe Katerina II tarafından henüz kurulan yeni hükümet işe başladığı anda uluslararası durum, işte böyledir. Ve Dışişleri bakanlığının başına, o dönemin en bilgili ve en zeki devlet adamlarından birini, N. Panin'i getirmiştir imparatoriçe.

«Sarayımın en usta, en zeki, en çalışkan ve bana en yürekten bağlı olan adamı....»

Tahta çıktığı günlerde, Panin hakkında bunları düşünmektedir Katerine II. Dürüst ve kendini hiç bir zaman satmamış bir diplomat olan Panin hakkında, bir İngiliz meslektaşı da şunları söylemekte

«Hükümdarının yararını ve onurunu gözetmekten ve Rusya'da yeni kurulan yönetimi sağlam temellere oturtmaktan başka hiç bir amaç gütmemiştir Panin.»

Düşmanlarının belirttiğine göre, «hayır» demeyi bilmeyen bu «dünyanın en sevimli adamı», devlet işleri konusunda benimsediği kendine özgü politikayı, tutarlı bir şekilde savunacak ve yürütecekti.

Tahta çıktığı andan itibaren, ülkenin dış politikasının yönetiminde hiç de küçümsenemeyecek etkili bir payı olmuştur Katerina'nın. Gerçekten de çariçe, hiç bir ciddi sorunu dikkatinden kaçırmayacak ve kendi onayı olmaksızın hiç bir önemli kararın alınmasına izin vermeyecektir.

Şöyle diyordu Potyemkin'e, çariçe

«Doğrudan doğruya ben kendim yönetmek istiyorum bu ülkeyi. Ve bu nokta, Avrupa'da çok iyi bilinmeli.»

Daha gençlik yıllarında karıştığı entrikalarla büyük politikaya giren Katerina, zaten olağanüstü nitelikteki diplomatik yeteneklerini iyice geliştirmiş ve sağlam bir diplomatik deney sahibi olmuştu. XVII. yüzyıldan itibaren bir diplomatın temel niteliği sayılan, duygu ve düşüncelerini gizleme sanatını büyük bir ustalıkla kullanmaktaydı.

Kendisi hakkında şöyle diyecektir nitekim

«Kişisel davranışlarıma bakarak beni değerlendirip yargılamağa kalkanlar, kaba bir aldanış içindedirler.»

Cüretli ve tutkulu tasarılarını gizlemek amacıyle Katerina II, çağının geçer akçası olan «aydınlıkçı» lafazanlıktan da yararlanıyordu ustalıkla. Örneğin Polonya'nın bağımsız devlet haklarını çiğner ve parçalanmasını hazırlarken, Polonya halkının «özgürlüğü» uğruna çalıştığını ileri sürmekteydi.

Şöyle diyor Karl Marx :

«Aydınlıkçı politika : XVIII. yüzyılda Çarlık rejiminin Avrupa'daki parolası işte budur» (Marx ve Engels, *Oeuvres*, cilt XVI, bölüm, II, s. 14).

Bununla birlikte Katerina'nın diplomasisi, asıl gücünü başka bir yerden almaktadır. Zeki bir kadın olan çariçe, hükümdarı bulunduğu ülkenin prestijinin aynı zamanda kendi prestiji sayılacağını kesinlikle kavramıştı. Ve bütün diplomatik girişimlerinde, kendini hiç bir şekilde Rusya'dan ayırmaksızın, ulusal bir politika yanlısı olarak davranmaktaydı.

Nitekim, oğlu grandük Petroviç'in vasiliğine katılma konusunda İsveç sarayı tarafından ileri sürülen ve doğrudan doğruya çarlıçeyi hedef tutan istekler dolayısıyle şöyle yazmaktaydı

«Rusya imparatoriçesiyim ben. Rus tahtının vârisi olan oğlumun vasiliğini, bu akılalmaz isteğiyle beni ve Rusya'yı küçük düşürmüş bulunan bir yabancı devlete emanet etmek alçaklığını gösterirsem, halkımın bana bağladığı umutları yıkmış olurum.»

Bu türden düşünceleri öylesine sık tekrarlıyordu ki, doğruluklarına kesinlikle inanmıştı sonunda. Bu nanç bütün eylemlerinde çariçeye büyük bir güven ve güç kaynağı oluyordu.

Aşağı yukarı yirmi yıl boyunca Katerina II, Panin'le elele çalışmıştır. Aslında çariçe, hiç bir zaman tam bir güven duymamıştır Panin'e; ve sınırlı bir krallık yanlısı saydığı bu diplomatı hiç bir zaman sevmemiştir. Nitekim 1780 yılının Kasım ayında Panin'in yerini prens Bezborodko alacaktır.

Yetenekli ve çalışkan bir adam olan, raporlarını görev bilinci içinde hazırlayan Bezborodko, «tam yetkili» sıfatıyle göreve atanmasına rağmen, gerçekte çariçenin isteklerinin basit bir uygulamacısından başka bir şey değildi. Bezborodko, resmî olarak, sekreterlik görevine getirilmiş.

Dışişleri Kurulu'nda Panin'in yerini alansa, ünlü diplomat Osterman'ın oğlu kont İvan Andreyeviç Ostarman'dı. «Hiç bir ağırlığı olmayan» bir adamdı bu, en ufak bir yeteneği yoktu ve bir çeşit «göstermelik» şeklinde o göreve getirilmişti.

Aslında bu dönemin bütün «siyasal sırları»nı bir tek adamın elinde bulunmaktaydı. Hemen tüm gizli devlet işlerinde payı bulunan bu kimse, Potyemkin'dir. Siyaset alanındaki öğrencisi olarak görüyordu Potyemkin'i Katerina; bu devlet adamının büyüleyici kişiliğinin olduğu kadar diplomatik yeteneklerinin de bir hayranıydı.

Katerina II tahta çıktığı sıralarda Rus diplomasisinin başta gelen ödevi, Petro III'ün saltanat dönemindeki Yedi Yıl Savaşı ve bu çarın Avusturya ile olan ittifakı birdenbire bırakıp Prusya ile birleşmesi nedeniyle sarsılan Rus prestijini yeniden kurmaktı.

Nitekim kamuoyunun da baskısıyle Katerina'nın hükümeti, Frederik II ile olan askerî ittifakı bozacak ama barış antlaşmasını çiğnemeyecektir. Bu temkinli politika, savaşan devletlerin hiç birini hoşnut kılmayacaktır. Bunun üzerine Katerina, taraflara aracılık teklifinde bulunmuş, ama bu tekifi de reddedilmiştir. Ve Yedi Yıl Savaşı'nı sona erdiren Hubertsburg barışı, Rusya'nın hiç bir katkısı olmaksızın imzalanacaktır.

Katerina tarafından savaşan devletlere karşı takınılan bu tavır, Rusya'nın dış politikasında yeni bir dönemi başlatmaktadır. Rusya'ya, «sürekli şekilde yabancı bir hükümetin özlemlerine bağımlı kalmaksızın, ülkenin öz çıkarları doğrultusunda bir yol izlemek» olanağını sağlama amacına dönük bir politika olacaktır bu

yeni politika.

Şoyle diyordu Panin :

«Kendi imparatorluğumuzun siyasal işleri ile bizi kendi hedeflerine ulaşma yolunda kullanmaktan başka bir şey düşünmeyen yabancı devletlerin siyasal işlerinin bağlaşık hale gelmesi, Rusya'nın çıkarlarına ve prestijine sadece zarar verir.»

Hemen ardından da Versay ve Viyana saraylarını kastederek şunu ekliyordu :

«Bu hükümetlere bağlılık sistemini değiştirip bağımsız bir eylem sistemi kuracağız.»

Katerina ise, daha saltanatının başlangıç döneminde şöyle yazıyordu

«Artık hiç kimsenin dümen suyunda gitmediğimizi zaman ispatlayacaktır.»

Görüldüğü gibi çariçe, bütün gücünü, Batılı devletleri çar Aleksi ve Büyük Petro zamanından beri gündemde bekleyen planların gerçekleşmesine yardımda bulunarak Rus İmparatorluğunun çıkarlarına hizmet etmeğe zorlamak yolunda kullanmaktadır. Polonya egemenliği altındaki Ukrayna ve Beyaz Rusya topraklarının İmparatorluğa katılmasını, Baltık'taki durumun pekişmesini ve Karadeniz'e doğru ilerleyişin tamamlanmasını kapsayan bu programa ise en başta Fransa karşı çıkmaktaydı. Avusturya da Fransa'yı destekliyordu.

Fransa'nın Doğu Avrupa'daki bütün siyasal sistemi, öteden beri Polonya, İsveç ve Türkiye'ye dayanmaktaydı Bu bölgede gittikçe biraz daha artan Rus etkisine karşı bir set meydana getirmesi gerekiyordu bu üç devletin. Ayrıca Fransa'nın çıkarları, Rus ticarî sermayesinin Yakın Doğu'ya sızmasını önlemeyi gerekli kılmaktaydı Fransız ticaretinin zararınaydı böyle bir sızma.

Kral Auguste III'ün ölümünden sonra, Rusya'nın karşısına Polonya sorunu dikilecektir ilkin. Katerina, ajanlarına verdiği talimatta, yeni kralın seçimini kastederek şöyle demekteydi nitekim :

«İmparatorluğun çıkarlarına uygun bir seçim olmalıdır bu. Gevşek davrandığımız takdirde, İmparatorluğa yararlı olmak umudunu kesinlikle yitiririz.»

Prusya ile Rusya arasında bir yakınlaşma olanağı belirmiş bulunuyordu daha önce. Söz konusu yakınlaşmadan amaç, Frederik II'yi «Fransa'nın elinden koparıp almak», yani bu devletin Rusya'nın baş düşmanı ile bir ittifaka girmesini önlemekti.

Gerçekten de Prusya, doğal düşmanıydı Almanya İmparatorluğu'nun. Ama Engels'in deyişiyle, «bu düşman, Fransa'nın ya da Rusya'nın, desteği olmaksızın harekete geçemeyecek kader güçsüzdü henüz». Çünkü, diye ekliyor Engels hemen ardından :

«Öyle ki Prusya, Almanya İmparatorluğu'na olan bağımlılığından kurtulduğu ölçüde, Rusya'ya bağımlı düşmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı» (Marx ve Engels, *Oeuvres*, cilt XVI, bölüm, s. 12).

Prusya ile Rusya arasındaki yakınlık, 1764 yılının Nisan ayında Petersburg'da imzalanan bir savunma ittifakıyle sonuçlanmıştır. Söz konusu antlaşmanın gizli maddelerine göre : Türkiye ile bir savaş halinde Rusya'ya belirli bir para yardımında bulunacaktır Prusya; iki ülke İsveç'e karşı eylem birliği yapacaktır. Ayrıca her iki ülkenin çıkarı da Polonya'nın siyasal güçsüzlüğünün devamını gerektirdiğinden, antlaşmacı devletler, Polonya anayasasının değiştirilmesini önlemek kararını almaktaydılar.

Görüldüğü gibi Prusya ile yapılan bu ittifak, Polonya iç işleri üzerindeki etkisini sürdürme, Türkiye'yi ilerletmeme, «Kuzey'deki üstünlüğünü koruma, Avrupa'da birinci derecede bir rol oynama olanaklarını... üstelik de fazla bir masrafa girmeksizin» sağlamaktaydı.

Rus diplomasisinin bu önemli başarısı, siyasal sistemini Prusya ile dostluk politikası üzerine kurmakta olan Panin'in ilk zaferidir. Nitekim bu diplomatın, 1764 yılı sonunda «Dışişleri Kurulu birinci yardımcılığı»na atanışı önerdiği programın devletin resmî politikası olarak benimsendiği anlamına geliyordu.

1766 yılında ise, İngiltere ile bir ticaret antlaşması imzalandığına tanıklık ediyoruz. Bu antlaşmanın yapılabilmesi için de İngilizler, Polonya konusunda Ruslara kesin ödün vermek zorunda kalmışlardır. İki ülkeyi çok daha geniş çaplı siyasal kaygılar birbirine bağlıyordu aslında, çünkü ortak bir düşmanları vardı Fransa. Ve bu kaygılar, her iki ülke diplomasisinin de, Fransa'nın müttefiki olan İsveç'le eylem birliği yapmasını gerekli kılıyordu.

İsveç'e karşı Rus diplomasisi, İngilizlerle anlaşmalı olarak, Polonya'ya karşı öteden beri kullanmakta olduğu metodlara benzer yöntemler uygulamıştır : İsveç siyasal örgütünün çağdışı biçimler içinde sürüp gitmesi için çabalayacaktır Rusya; ve İsveç Diyeti'nde de, İngiliz-Rus taraftarlarını destekleyecektir.

Bu amaçla İngiliz ve Rus hükümetleri, büyük paralar harcamaktaydılar. Ayrıca İsveç hükümetine büyük çapta resmî para yardımında da bulunuyorlardı. Ve bu sayede, Fransa ile İsveç arasındaki eski İttifakın yenilenmesini önleme umudundaydılar.

Gene aynı siyasal gerekler sonucu yapılan bu harcamalardan, 1765 yılında Danimarka da payını almıştır: Gerçekten de, veliaht Pavli Petroviç'in Holstein toprakları, Danimarka'ya bırakılacaktır. Buna karşılık aynı antlaşmaya Panin, Türkiye ile bir savaş durumunda Danimarka'nın Rusya'ya para yardımını öngören bir madde koydurtacaktır.

Kuzey Avrupa politikasına ilişkin sorunlarda çeşitli Devletlerle yapılan bu ayrı antlaşmalar, Panin'in tasarısına göre, bir «ortak Kuzey sistemi»nin kurucu parçalarıydı.

Nitekim 1764 yılında Danimarka'daki Rus büyükelçisi baron Korf tarafından imzalanan «Kuzey Antlaşması», İngiltere'nin de katılmasıyle Fransa'ya ve Fransa'nın müttefiki Avusturya'ya karşı, «Kuzey'de güçlü ve asil bir devletler ittifakı» kurma amacına yönelmekteydi.

Söz konusu ittifaka Rusya, Prusya ve Danimarka «etkin üyeleri» olarak katılacaklardı. Buna karşılık Polonya ile İsveç ancak «edilgin üyeler» sıfatıyle alınıyorlardı bu ittifaka Yani bu son iki ülkeden bütün istenen, barışı koruyup sürdürmeleriydi sadece.

«Kuzey antlaşması»nın gerçek amacı, Rusya'nın «öbür devletlere olan sürekli bağımlılığından sıyrılması»nı ve özellikle Kuzey'deki «uluslararası işlerin yönetiminde layık olduğu yeri alması»nı sağlamaktır.

Ne var ki, Berlin'de umulan yankıyı bulmayacaktır bu tasarı Çünkü Frederik II, Rusya ile daha önce yapmış olduğu ittifaktan sağladığı avantajları kendisi için fazlasıyle yeterli görmektedir; ve güçlü müttefikinin uluslararası etkisini bir kat daha arttıracağını hesapladığı yeni yükümler altına girmek niyetinde değildir.

Panin ve Korf tarafından kurulan bu tasarının başarısızlığına rağmen Rusya, Polonya'ya karşı kendisi için yeterli bir eylem özgürlüğü sağlamış bulunmaktaydı. Nitekim Polonya'nın iç işlerine rahatça müdahalede bulunmak ve bu ülkenin Rus çarlığının isteklerine boyun eğmesini sağlamak amacıyle, Katolik olmayan Polonyalıların çıkarlarını savunma bahanesine başvurulmuştur.

Gerçekten de 1764 yılından itibaren Rusya, bu konuda bir yandan

Avusturya'nın onayını, öte yandan İngiltere ile Danimarka'nın desteğini de alarak, Polonya'daki bu azınlık için hak eşitliğini gerekli kılan isteklerde bulunacaktır. Bunun yanı sıra da, Polonya Cumhuriyetinin siyasal örgütünü toparlamağa ve güçlendirmeğe dönük her türlü tedbire sistematik şekilde karşı çıkmıştır.

Nitekim 1766 yılında Rusya ile Prusya, Polonya anayasasının en çağdışı ve zararlı maddesi olan *liberum veto* hakkının her ne pahasına olursa olsun korunmasını isteyeceklerdir ortak bir notayla. Bunun yanı sıra, kilit noktalardaki adamlar satın alındığı gibi, daha sert tedbirlere başvurmaktan da geri kalınmamıştır: Polonya topraklarına girmiştir Rus birlikleri.

Polonya'daki Rus büyükelçisi Repnin, 1767 yılında, Polonya Katoliklerinin bir kısmıyle katolik olmayan Polonyalıların birleşmesini sağlayacak ve tüm Polonya soylularını içine alan bir Konfederasyon kuracaktır. Bir yandan da Rus birlikleri hızla ilerleyerek Varşova'ya girmişlerdir.

Bu durumda Polonya Diyeti, Katolik olmayanlara hak eşitliği sağlayan kanun tasarısını hemen kabul etmek zorunda kalmıştır.

Aynı zamanda Rusya, eski Polonya anayasasının korunup sürdürüleceği konusunda, yeni kurulan Konfederasyon'a karşı kefil olmuştur: Artık Polonyalılar için bu anayasayı tamamıyle yürürlükten kaldırmaksızın, ülkelerinde öteden beri süregelen ve komşularına bunca yarar sağlayan anarşiden kurtulmak, olanak dışıdır.

Fransa ve Avusturya, Rus diplomasisinin üstüste kazandığı bu başarıları sonuçsuz bırakmak amacıyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun yardımını istemişlerdir. Ve Türkiye, İstanbuldaki Avusturya ve Fransa büyükelçilerinin sürekli baskısına dayanamayarak, 1768 yılında Rusya'ya savaş açmak zorunda kalacaktır.

Ta 1763 yılından beri Rusya ve Prusya diplomatik çevrelerinde tartışılagelen bir sorunu, Polonya'nın bölünmesi sorununu ön plana çıkarmıştır bu savaş.

Gerçekten de Katerina, Berlin'de ardı ardına sondajlar yapmıştı bu konuda. Ama, olumlu ya da olumsuz bir cevap alamamıştı. Oysa Frederik II, Osmanlı-Rus savaşı başlar başlamaz, Polonya'yı bölüşme tasarısını açıkça önerecektir. Prusya kralı bununla da kalmamış; ve Rusya'nın Polonya'dan gelecek topraklar sayesinde bütün askeri harcamalarını karşılayabileceğini, ayrıca da Türklere karşı Prusya ve Avusturya'dan para yardımı alabileceğini ima etmiştir.

Katerina ile Panin, Prusya kralının bütün ısrarına rağmen, büyük bir ustalık göstererek kesin cevabı geciktireceklerdir. Müttefiklerinin gerçek niyetini öğrenmek ve, ellerinden geldiği oranda da, aşırı isteklerde bulunmasını önlemek amacındadırlar. Ama 1771 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında imzalanan savunma antlaşması, Rus hükümetini Polonya'nın bölüşümünü bir an önce kabule sürükleyecektir.

İlgili devletler arasında bu konuda 1772 yılı başlangıcında yapılan ön antlaşma aynı yılın Ağustos ayında alacaktır kesin biçimini. Bu antlaşmaya göre Rusya'nın Livonya'nın Polonya sınırları içinde kalan bölümü ile Beyaz Rusya'nın doğu kesimini elde ediyordu.

Bu kazancına karşılık aynı Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile barış yapmak için koştuğu şartları yumuşatmak zorunda kalmıştır. Gerçekten de 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca antlaşmasına göre Rusya, Yedisan, Kabartay, Yenikale boğazı ve Azak'ı elde ediyor; ayrıca da Kırım Hanlığının Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız kalmasını sağlamış oluyordu.

Bu son madde sayesindedir ki Rus diplomasisi, Kırım'ın iç işlerine rahatça el atma olanağına kavuşacak; ve bunun sonucu olarak da Kırım, on yıl sonra Rus İmparatorluğu'na katılacaktır.

Böylece Frederik II ile ittifakından kazanabileceği herşeyi kazanmış duruma gelen Katerina, 1780 yıllarına doğru Panin'in önderlik ettiği Prusya ile yakınlık politikasından sıyrılmağa başlayacak ve Rusya'nın Avrupa siyaseti için yeni yollar arayacaktır. Yönettiği ülkenin büyük gücünü tamamıyle kavramış bulunan Rus imparatoriçesi, Orta Avrupa'nın kaderinde kesin bir rol oynamak istemektedir artık; ve saltanatının ilk yıllarından beri hep kuragelidiği bir hayali, «Avrupanın kaderinin hakemi durumuna gelmek» hayalini gerçekleştirme vaktinin gelip çattığına inanmaktadır.

Tam bu sırada Prusya ile Avusturya arasında patlak veren Bavyera Veraset Savaşı, Katerina için bu bakımdan iyi bir bahane olmuştur.

Şöyle ki:

Rusya'nın müttefiki sıfatıyle Frederik, savaşın başlangıcında Moskova'nın yardımını beklemekteydi. Ama Katerina, müttefik gibi davranmak yerine, sözü dinlenen bir aracı gibi ortaya çıkmak yolunu seçecektir. Gerçekten de Rus İmparatoriçesi, Viyana'ya tehdit dolu bir nota göndererek Avusturya İmparatoriçesi Marie-Thérèse'i, «Alman prenslerinin haklı isteklerini yerine getirmeğe» davet etmiştir.

Öte yandan da Prusya ordugâhındaki Rus temsilcisi, «kendi hükümetinin isteklerini Almanya'ya gerekirse zorla kabul ettirmeğe kararlı bir tam yetkili elçi gibi» davranmaktadır. Böylece meydana çıkıyordu ki Rusya tarafından Prusya'ya gönderilen «dostluk», Katerina'ya, Rusya'nın bütün Avrupa üzerindeki etkisini yaymak ve güçlendirmek üzere Almanya'nın iç işlerine rahatçe el atma olanağını sağlamaktan başka hiç bir amaca yönelmeyen bir dostluktan ibarettir.

Savaşı sona erdiren Teschen barışı, Rus imparatoriçesinin bir zaferi sayılabilir: Nitekim bu barış antlaşmasında Katerina II, sadece bir aracı olarak değil, aynı zamanda antlaşma ile kurulan yeni düzenin kefili olarak da ortaya çıkıyordu.

Böylelikle Rusya, o çağ tarihçilerinin bir deyimiyle, Almanya İmparatorluğu'nun bir çeşit «üyesi» haline geliyor ve Almanya'nın iç işlerine «istediği gibi» karışabilme olanağını elde ediyordu.

Gerçekten de Alman prensleri, isteklerini ilkin çarlıçeye iletmeğe koyulmuşlardı artık: Aralarındaki anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü için daima ona başvuruyorlardı. Katerina'yı «Almanya'ya lutfettiği barıştan dolayı övmekte, kurtarıcıları» olarak kutlamakta; ve Alman anayasasının kefili sıfatıyle, iyilik saçan bakışlarını bu ülkeden ayırmamasını, lutufta bulunmağa devam etmesini dilemekteydiler.

Petersburg'da, Dışişleri Kurulunda özel bir Alman seksiyonu kurulmuştu şimdi; ve bu seksiyonun başlı başlı görevi, Almanya'da Rus etkisinin yerleşmesini sağlamaktı.

Artık yaşlılık çağını yaşayan Prusya kralı Frederik II. Kuzey'in Semiramis'i diye adlandırdığı Katerina'ya övgüler yağdırıyordu: Çarlıçenin yardımıyle, Alman prensleri arasında ittifak kurma ve böylece İngiltere'ye karşı kendi başkanlığında güçlü bir koalisyon meydana getirme umudundaydı kurt hükümdar.

Katerina hükümetinin dış politika alanındaki niyet ve tasarıları, Alman sorunlarının çözümüyle sınırlı değildi. Bu dönemde, Amerika'ya karşı yürüttüğü savaşta Rus gücünden yararlanma çabasında olan İngiltere'nin, karşılık olarak Akdeniz'deki Minorka adasını Rusya'ya sunduğuna tanıklık etmekteyiz.

Ama Katerina burada da, başkaları adına savaşmaktansa, uluslararası alanda kendi sözünü yürütmeyi yeğ tutacaktır. Nitekim İngiliz-Amerikan savaşı dolayısıyle Rusya, 28 Şubat 1780 tarihinde, «silahlı tarafsızlık» konusundaki ünlü bildiriyi yayınlamıştır: Deniz savaşının yasalarını sıralayan ve tarafsızların denizde kendilerini savunma hakkını getiren bu bildiriye, çıkarları zedelenen İngiltere dışında hemen bütün Avrupa Devletleri imza koyacaktır.

Teschen barışı ve «silahlı tarafsızlık» bildirisi, Rus diplomasisinin iddialarının büyüklüğünü ve uluslararası ilişkiler alanında bundan böyle artık Rusya'nın da önemli bir yer kapladığını açıkça ortaya çıkarmış bulunmaktaydı. Bu yeni tutum, Rusya'nın Panin tarafından tasarlanıp kurulan «Kuzey sistemi»nden de kesinlikle vaz geçtiğini ortaya koyuyordu.

Nitekim 1780 yılından itibaren Rusya'nın Avusturya ile bir yakınlaşma politikası gütmeğe başladığını görüyoruz. O yıl Katerina II ile Avusturya imparatoru Joseph'in Mogilev'de buluşmaları, «Prusya kralının prestijine büyük bir darbe» indirecektir. Gene bu buluşma sırasında iki hükümdar, ülkelerinin Türkiye ve Polonya'ya karşı «tamamıyle benzer bir tutum» içinde olduğunu saptamış, ve kendi el yazılarıyle kaleme alınan ortak bir savunma antlaşması imzalamışlardır.

Bir yıl sonra da Panin, bir çeşit mecburi izinle yurt dışına gönderilecektir.

Bundan böyle, Katerine'nın ve Potyemkin'in yönetimindeki Rus diplomasisinin tüm çabası, Türkiye sorununun çözümüne ve «Osmanlı İmparatorluğu tasarısı» diye anılan projenin gerçekleştirilmesine yönelmiş bulunmaktadır.

Bu tasarıda söz konusu olan, Türkiye zararına yeni topraklar elde etmek değildir artık: Türklerin kesin şekilde Avrupa dışına sürülüp atılması ve Yunan İmparatorluğu'nun yeni baştan kurulması söz konusudur şimdi.

Bu yeni imparatorluğun tahtına, çariçenin torunu Konstantin Pavloviç oturtulacaktır. Ayrıca Moldavya ile Eflak birleştirilerek bir tampon devlet meydana getirilecektir. Avusturya ise, Balkan yarımadasının bütün Batı kesimini alacaktır.

Şöyle yazıyor Engels:

«Tasarıya göre İstanbul, Konstantinopolis adıyle tıpkı, Moskova ve Petersburg gibi, üçüncü bir Rus başkenti durumuna yükselecekti. Ve bu, sadece Doğu Hristiyan dünyasında tinsel bir üstünlüğü değil, aynı zamanda Avrupa üstünlüğüne doğru bir ilk adımı da dile getiriyordu» (Marx ve Engels, ***Oeuvres***, cilt XVI, bölüm II, s. 10).

Gerçekten de Rus diplomasisi, bu kesin adımı atmağa hazırlanmaktadır şimdi yavaş yavaş. Nitekim Fransa'nın muhalefetini kırmak amacıyle birtakım tedbirler alınmıştır: 1786 yılında bu ülke ile imzalanan ticaret antlaşması, Rusya ile Fransa arasındaki ilişkileri büyük çapta iyileştirecek ve, daha da önemlisi, Fransa'nın İstanbul'da Ruslar aleyhinde propaganda yapmaktan vaz geçmesini sağlayacaktır.

En son olarak da, Rusya'nın Karadeniz'de savaşa hazır olduğunu ispatlamak amacıyle, Katerina'nın ünlü «Kafkasya gezisi» düzenlenmiştir. Ve bu geziye, çariçeye yoldaşlık etmek üzere Avusturya imparatoru Joseph'in de katılması, iki devlet arasında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurulmuş ittifakı bir kat daha perçinleyecektir.

1787 yılında, İngilizlerin baskısıyle Babıali, saldırıyı beklemeksizin savaş açmıştır Rusya'ya. 1780 Mogilev antlaşmasına bağlı kalan Avusturya, Rusya'nın yanında yer alacaktır. Ne var ki hiç beklenmedik bir şekilde, Büyük Petro zamanında yitirdiği Baltık topraklarını yeniden ele geçirebilmek için elverişli bir fırsat gözleyen İsveç de, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanı sıra Rusya'ya karşı savaşa girecektir.

Şimdi Rusya'ya karşı bir tutum içinde bulunan İngiltere ve Prusya, Rusya'nın müttefiki olan Danimarka'nın bu savaşa katılmasını önlemişlerdir. Sonuç olarak Rusya'nın durumu birdenbire ciddileşecektir. Öyle ki Petersburg'un bile İsveç ordularının eline geçmek üzere olduğundan söz edilebilmiştir bir ara. Ama bu durum çok geçmeden düzelecek; ve 1790 yılında imzalanan Verel barış antlaşmasında İsveç, sınırlarda kendi yararına değişiklik istediğinden vaz geçmek zorunda kalacaktır.

Ne var ki İsveç savaşı ve Avusturya tarafından Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan tek taraflı barış antlaşması, Katerina'nın Türkiye planlarını altüst etmiştir: Yeniden bir hayal olmuştur İstanbul'u ele geçirmek. Gerçekten de 1791 ve 1792 yıllarında yapılan Zıştovi ve Yaş Barış Antlaşmalarıyle Rusya, Güney sınırlarını Dniester ırmağına kadar genişletebilmektedir ancak; bir de, 1783 yılındaki ikili antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı Kırım'ın ilhakını Batılı Devletlere de onaylatmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Katerina II döneminde Rus diplomasisi, bütünsel bir açıdan bakıldığında, kendisine XVII. yüzyıldan miras kalan sorunları çözmeyi başarmış bulunmaktadır.

Gerçekten de bu dönemde, Büyük Petro'nun Baltık'taki fetihleri pekiştirilmiş; ve Beyaz Ruslarla Ukraynalıların oturdukları, Polonya egemenliğindeki topraklar anayurda bağlanmıştır.

Gene bu dönemde Rusya, Karadeniz kıyılarına sağlam bir şekilde yerleşmekte; ve Avrupa sorunlarında kesin söz sahibi olmaktadır.

Engels'in deyişiyle Katerina II'nin dış politikası, XIX. yüzyıl boyunca Rus Çarlığı tarafından güdülecek olan politikanın «ana çizgilerini belirgin hale getirmiş» durumdadır: Yani Balkanlara doğru iniş, «uluslararası kısıtlama kuralları aracılığıyle İngiliz deniz üstünlüğünün sarsılması» ve Alman Devletlerinin iç işlerine el atma olanağını sağlamış bulunmaktadır.

XVIII. yüzyıl boyunca Rusya'nın gittikçe artan uluslararası önemi, hükümdarının imparator unvanının da yavaş yavaş tanınmasına yol açmıştır: Nitekim 1744 yılında Germen İmparatorluğu, 1762 yılında Fransa ve iki yıl sonra da Polonya Cumhuriyeti, Rus çarlarını imparator olarak kabul etmeğe koyulacaklardı.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa kendi iç çelişkileriyle paramparça olurken, geri kalmış ama «birliğini sağlayarak yekpare hale gelmiş bulunan, fethedilmesi hemen hemen olanak dışı kalan ve büyük bir hızla gelişen genç Rusya», Avrupa'nın öbür büyük devletleri arasında yer almayı başarmıştır nihayet.

Rus diplomasisi tarafından XVIII. yüzyılın ikinci yarısı boyunca gösterilen etkinlik, sadece dış politika ananındaki başarılarla sınırlı kalmayacaktır: Bu dönemde Rus diplomasisi, uluslararası hukuk ilkelerinin hazırlanışında da önemli pay sahibidir.

Nitekim 1780 yılında Rusya tarafından yayınanan «silâhlı tarafsızlık» bildirisi, bugün bütün dünyaca kabul edilen uluslararası deniz hukukunun temelinde yer almaktadır. Tıpkı bunun gibi, 1783 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan konvansiyon da, konsolosların etkinliğini belirleyen uluslararası hukuk ilkelerini koyması bakımından, iyi bir örnek meydana getirmektedir.

2.

Katerine II'nin Diplomatik Metodları

Katerina II çağında, Rus diplomasisinde yeni metodların doğuşuna da tanıklık etmekteyiz.

Gerçekten de denilebilir ki, yabancı ülkelerde siyasal propagandanın önemini kavrayan ve bunun gereklerini yerine getiren ilk hükümdarlardan biri Katerina olmuştur. Çariçe tarafından başta Voltaire ve Diderot olmak üzere «Işıklar Çağı»nın belli başlı temsilcileriyle sürdürülen mektuplaşmanın gerçek amacı, bu propagandadan başka bir şey değildi.

Aynı zamanda imparatoriçe, Rusya'nın çıkarlarına zarar zarar verebilecek ya da kendi kişisel prestijini zedeleyebilecek yabancı yayınları da da dikkatle izlemekteydi. Nitekim 1762 yılındaki hükümet darbesi üzerine Rulières tarafından kaleme alınmış olan bir kitabın yayınını yarıda kestirmeyi başaran, doğrudan doğruya Katerina'dır

Gene Katerina'nın emriyledir ki, Amsterdam'da Rus elçiliği ***Antidote (Panzehir)*** adlı bir kitap yayınlatacaktır. Söz konusu kitap, bir süre önce Chappes d'Hauteriche adlı bir papaz tarafından yazılıp Paris'te yayınlanmış olan ve Rusya aleyhinde propaganda yapan bir kitabın çürütülmesini amaçlayan bir cevap niteliğindeydi.

İmparatoriçenin 1785 yılında Baltık denizini Volga'ya bağlayan ırmak yolunu denetlemek üzere Rusya'da çıktığı ve 1787 yılında Kırım'a yaptığı gezilere yabancı diplomatları çağırmasını da, Katerina'nın yeni diplomatik buluşları arasında sayabiliriz. Nitekim bazen en karmaşık diplomatik sorunlar, bu geziler sırasında Katerina ya da Potyemkin'le yapılan sohbetlerde ele alınmakta ve hatta kimi zaman çözüme ulaştırmaktaydı.

Örneğin o dönemin Rusya'daki Fransız büyükelçisi Segur, Rus-Fransız dostluğunun propagandasını yapma yolunda bu tür gezilerden nasıl yararlandığını, anılarında uzun uzun anlatmaktadır. Gerçekten de Fransa ile Rusya arasındaki ticaret antlaşması için gerekli zemin 1785 yılındaki gezi sırasında hazırlanmış, ve antlaşma da, Kırım yolu üzerinde Kiev'de imzalanmıştır.

Doğrudan doğruya hükümdarlar arasında yapılan görüşmeler de, bu alanda büyük rol oynamıştır.

Ayrıca Katerina, örneğin Büyük Frederik'le alabildiğine canlı bir «özel yazışma» halindeydi; ve bu sayede, hem müttefik bir ülkenin politikasını etkilemek, hem de birtakım bilgiler elde etme umudundaydı.

Bu mektuplaşmaların yanı sıra çariçe, özel görüşmeler de düzenlemiştir. Örneğin, 1770 yılında İsveç'i ziyaret eden Büyük Frederik'in kardeşi prens Heinrich'ten, dönüşte Petersburg'a uğramasını istemiştir Katerina.

Gene Katerina, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi 1780 yılında, Avusturya imparatoru Joseph II ile Mogilev'de buluşacak; ve 1787 yılında aynı Joseph II'yi, imparatorun Rusya'ya gereğinden fazla bağlı gözükmemek için böyle bir ikinci buluşmadan kaçınmak isteyişine rağmen, ünlü «Kafkasya» gezisine katılmağa razı edecektir

Ve uluslararası politikanın en önemli sorunları, «taçlılar» onuruna düzenlenen şenlik ve şölenler sırasındaki başbaşa görüşmeler sayesinde çözüm bulmuştur bazen.

Gelenekselleşmiş diplomatik baskı usulleri arasında ise, komşu ülkelerdeki Ortodoks halkı demagojik yollarla kışkırtma usulü Katerina tarafından özellikle baş vurulan bir metod olacaktır.

Rus diplomasisinin, örneğin «Katolik olmayan topluluklar» (yada, genel bir terimler «muteziller») sorunundan nasıl yararlandığını görmüştük daha önce. Tıpkı bunun gibi, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı ilk savaş sırasında Katerina II'nin hükümeti, Ege takım adalarında bir isyan çıkartmıştır. Ve bunun sonucu olarak, ilk kez Küçük Kaynarca Barış Antlaşması'na, Türkiye'deki Hristiyan toplulukların dinsel haklarına ilişkin maddeler konacaktır.

Aynı polltika, Kırım'a karşı da uygulanmıştır. Buradaki hıristiyan nüfusu oluşturan, Rumlarla Ermenileri Müslüman baskısına karşı korumak bahanesiyle, 1779 yılında Kırım'ın asıl ahalisi olan Tatarların büyük kısmı zorla Azak denizi kıyılarına sürgün edilecektir.

Özet olarak kendi öz amaçlarına daha kolayca ulaşmak için Çarlık rejimi, Engels'in deyişiyle, hemen her fırsat bulduğu an ve yerde «kendini, Hıristiyan toplulukların koruyucusu olarak sunmasını bilmiştir» (Marx ve Engels, ***Oeuvres.*** cilt XVI, bölüm II, s. 9).

Diplomatik protokol uygulaması açısından, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Rusya, Batı Avrupa ülkelerinden ayırdedilemeyecek kadar değişmiş bulunmaktadır. Yalnız bu konuda Rus uygulamasının, bazı ayrıntılara belirli birtakım kesinlikler getirdiğini de eklemek gerekiyor.

Örneğin 1750 yılında çariçe Elizabeth Petrovna, sadece büyükelçilerin, olağanüstü temsilcilerin ve «tam yetkili elçiler»in kendisi tarafından kabul edilebileceğini karara bağlamıştır. Buna karşılık sıradan elçilerle temsilciler, itimatnamelerini Elçilikler Kurulu'na sunmak zorunda bırakılmışlardır.

Katerina II ise, diplomatik teşrifat kurallarına bir başka yenilik getirmiştir Çariçenin düşüncesine göre Rusya'nın Avrupalı büyük devletler arasındaki önemli yerini bir kat daha belirtmesi gereken bu yenilik şudur Büyükelçiler, kabul törenleri sırasında imparatoriçeye, o çağın uluslararası dili sayılan dille, yani Fransızca hitap etmek zorundaydılar; ve imparatoriçe de kendilerine Fransızca olarak cevap veriyordu. Karşısındaki elçi ana diliyle konuştuğu takdirde ise, Rusçayı yanlış yapmadan konuşacak kadar iyi bilmemesine rağmen, Rusça karşılık vermekteydi Katerina.

Nitekim kendisini İngilizce olarak selâmlayan lord Buckingham'a, çariçe Rusça cevap vermiştir. Bir sonraki İngiliz büyükelçisi Mackartney ise imparatorlçenin gönlünü kazanmak amacıyle, itimatnamesini sunma söylevini Fransızca olarak düzenleyecektir.

Büyükelçilerin, Fransızca konuşma zorunluğu gibi imparatoriçenin elini öpme zorunluğu da, gene aynı amaca, yani Rusya'nın onurunu koruma amacına yönelmekteydi. 1762 yılında, Viyana ile Rusya arasında bir çatışmaya da rol açmıştır bu ikinci zorunluk: Avusturya büyükelçisi kont Mercy ilkin, Viyana sarayında böyle bir uygulama bulunmadığı gerekçesini ileri sürerek bu formalitevi yerine getirmeyi reddedecek; sonra da, Viyana'daki Rus müyükelçisinin de Avusturya imparatoricesinln elini öpmesi gereğinin Rus hükümetince kabul edilmesini şart koşacaktır

Katerina'nın imparatoriçe ünvanı konusunda da, çoğu zaman alıngalığa varan büyük bir titizlik göstermiştir Rus hükümeti. Örneğin 1766 yılında Fransa hükümeti, böyle bir eklentinin Fransız dilinin temel kurallarına aykırı düştüğünü ileri sürerek, «Majeste» unvanına «İmparatoriçe» sözcüğünü eklemeyi reddettiğinde, Fransa büyükelçisinin itimatnamesini geri veren Katerina, şunu söyleyecektir:

— Gerekli unvanları taşımayan ltimatnamelerl kabul etmek de, Rus dilinin ve teşrifatının kurallarına aykırı düşmektedir.

XVII. yüzyılda pek yaygın olan diplomatik üstünlük hakkına gelince, XVIII. yüzyıl Rusyasında bu kural ancak Batı ülkelerinde gözetildiği ölçüde saygı görmüştür. Kaldı ki o dönemde diplomatik protokol, Batı ülkelerine oranla çok daha yumuşak bir tarzda uygulanmaktaydı Petersburg'da. Ama Fransız hükümetl kendi temsilcilerine, «her yerde Ruslara oranla üstünlük hakları konusunda ısrar etmeleri ve bu haklarını lster iyilikle ister zorla mutlaka almaları» talimatını verince, Panin de Rus elçilerinden, «iyilikle ya da zorla bütün yollara başvurarak ve her yerde mevkilerini korumalarını ve savunmalarını» isteyecektir.

Devletlerarası ilişkilerde varolan şekllyle diplomatik teşrifat konusundaki düşüncelerlni ve bu protokole verilmesi gereken değerl, şöyle tanımlayacaktır Panin:

Devletlerarası ilişkilerde varolan şekliyle diplomatik teşrifat konusundaki düşüncelerini ve bu protokole verilmesi gereken değeri, şöyle tanımlayacaktır Panin:

«Devletlerin karşılıklı güçlerine oranla birbirlerine saygılarını dile getiren diplomatik protokol kuralaı, bu bakımdan son derece önemlidir; dolayısıyle de bu kuralların kesinlikle gözetilmesi gerekir.»

Vladimir POTYEMKİN

Bernard KATZ Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

KATZ Bernard (Leipzig - 1911) Alman asıllı İngiliz elektro-fizyoloji uzmanı, Sinir fizyolojisi üstüne yaptığı çalışmalarla 1970 Nobel tıp ödülünü kazandı. 1952'den bu yana Londra'daki University College'in biyolojik fizik bölümünü yöneten Katz, bilginin sinapslar düzeyinde lletllmesinde rol oynayan mekanizmaların anlaşılmasıyle ilgili temel-sorunları çözümledi. Ayrıca, asetilkolin ara maddesini açığa çıkaran kimyasal boşalmaların doğurduğu küçük-çapta elektrık potansiyellerini sinir uçları düzeyinde kaydetmeğe yarayan önemli teknikler gerçekleştirdi.

KAVERİN Venyavin Aleksandroviç (Pişkov 1902) Sovyet yazarı. Önce biçimcilerin etkisinde kaldı ve Serapinov kardeşlerin topluluğuna katıldı. (*«Ustalar ve çıraklar»*, 1923). Toplumsal çevreleri konu edinen yapıtlar verdi: *«Kaza'nın sonu»* (1925), *«Skandal adamı ya da Vasilyevskiy adası geceleri»* (1928). Daha sonra kendini beş yıllık plan edebiyatına ve toplumcu gerçekçiliğe verdi. (*«Giriş»*, 1930; *«Tanınmamış ressam»*, 1931; *«İsteklerin gerçekleşmesi»*, 1935-1936; *«Açık kitap»*, 1953-1956). Bu yapıtlardan sonra, yalnızca toplum içindeki çatışmaları değil, aynı zamanda bireyin özlem ve görevleri arasındaki çelişkileri de öykülerinde (*«Cam parçası»*, 1960; *«Eğik yağmur»* (1962), romanlarında (*«Çift portre»*, 1967; *«Aynanın önünde»*, 1972) ve özyaşamsal anlatılarında (*«Bilinmeyen dost»*, 1959-1960; *«Konuşucu»* 1973) yansıtmağa çalıştı.

KEKKONEN Çağımızın en gözde devlet başkanlarından biri.

KEKKONEN Urho Kaleva (Pielavesi - 1900) Finlandiyalı siyaset adamı. Milletvekili seçildi (1936) Bir kaç defa adalet (1963-1937 ve 19441946) ve içişleri (1937-1938) bakanı muhalefet üyesi, ayrı barışın hazırlayıcısı (1944) ve başbakan (mart 1950 - kasım 1953), ekim 1954 - mart 1956) oldu. 16 şubat 1956'da ve 15 şubat 1962'de ve şubat 1968'de Cumhurbaşkanı seçildi. Haziran 1971'de Türkiye'yi ziyaret ettl. 1968 şubatında üçüncü defa Finlandiya cumhurbaşkanı seçilen Kekkonen kişisel çabasıyle diplomasi alanında önemli girişimlerde bulundu. 1970'te S.S.C.B.'ye gittl ve Fin-Sovyet dostluk antlaşmasının süresini yirmi yıla çıkardı. Daha sonra ABD'yi ziyaret ettl. 14 Aralık 1972'de cumhurbaşkanlığına yeniden aday olmayacağını ve 1974 lkbaharında siyaset hayatından çekileceğini açıkladı. Ancak, siyasal partllerin baskısı karşısında görevinin dört yıl uzatılmasını kabul etti. bu konuda hazırlanan olağanüstü yasa ocak 1973'te Finlandiya parlamentosunda onaylandı.

KEMENY John (Budapeşte - 1926) : Amerikalı matematik ve mantık bilgini. 1940 yılında Amerika Birleşik Devletlerl'ne göç etti. 1948 yılında Einstein'ın yanında araştırma asistanı olarak çalıştı. «Temel dil»in kurucularından biri olsa Kemeny, ***Matematiksel çözümleme ve uygulamalar dergisi***'nin yöneticiliğine getirildl. 1953'ten bu yana Darmouth College'da matematik ve felsefe dersleri veren Kemeny aynı zamanda National Research Council'in üyesiydl (1963 -1966). Matematik bilimlerl, matamatlksel uygulamalar ve bilimler felsefesi üstüne çeşitli yapıtlar yayımladı ***Introduction to Finite Mathematics*** (Sonlu sayılar matematiğine giriş. (1959), ***Philosopher Looks at Science*** (Bilime fllozofça bakışlar) [1959] ve ***Finite Mathematics with Business Applications*** (Sonlu sayılar matematiği ile ticarî uygulamaları) [1962].

KEMENY Zoltan (Transilvanya - 1907 / Zürich - 1965) Macar asıllı İsviçreli heykelci. İlkin marangozluk öğrendl, mimarlık okudu, moda desenl çalıştı; sonra resmi denedi, son olarak da heykele yöneldl. Bir süre Paris'te kaldıktan (1930-1940) sonra Zürich'e yerleştl (1942), kabartma yapıştırmalar, demirli cam fon üstüne «ışıklı» kabartmalar yaptı; 1954'ten sonra madensel endüstri artıklarından oluşan soyut kabartmaları denedl, bunları yaparken çeşitll madenlerden yararlandıysada (1963'ta Frankfurt belediye tiyatrosu için hazırlanan 120 m uzunluğundaki yapıtında olduğu gibi) daha çok bakır ve pirinç madenlerini kullandı. Ayrıca tabanı dışında her yanı uzamda gelişen heykeller yaptı. 1961'de gerçekleştirdiği bir eserin adından da anlaşıldığı gibi Kemeny'nin yapıtları «düşünce ve maddeyi kaynaştıran» bir eğilim olarak nitalendirllebilir 1966 yılında Parls'tekl Modern Sanat müzesinde Kemeny adına toplu bir sergi düzenlendl.

KENYON Kathleen (Londra 1906) İngiliz arkeologu. İki savaş arasında Samirlve'deki kazı şantiyesinde çalıştı, sonra Verulemium'da (Büyük Britanya) sir Mortimer

Wheeler'in kazılarına, özellikle de kendi adını taşıyan kazı sisteminin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalara katıldı. 1952'de, Kudüs'teki İngiliz arkeoloji okulunu yöneten Kenyon, doğuda bazen «Kenyon Wheeler yöntemi» diye adlandırılan bu yönetimin doğu arkeolojisine uygulanması için büyük çaba harcadı. Eriha kazılarını yönetti, buradaki çeşitli arkeoloji katlarının varlığını kanıtladı, ayrıca bu konuyla ilgili çeşitli yazılar yayımladı. 1961'den bu yana ise Kudüs kentinin arkeolojisiyle ilgilenmektedir. Yayımladığı eserler aarsında *Digging up Jaricho* (Eriha kazıları) (1957), *Archoelogy in the Holy Land* (Kutsal topraklarda arkeoloji) (1960), *Jerusalem* (Kudüs [1967] sayılabilir.

KEREKU Mathieu (Atakora - 1933) Dahomeyli subay ve siyaset adamı. Fransız ordusunda yetişti; 1961-1963 yılları arasında Hubert Maga'nın yaveriydi. Devrimci askerî komiteye başkanlık etti (aralık 1967 - temmuz 1968). Suza askerî direktuvarının başkanına karşı girişilen başarısız devlet darbesini (şubat 1972) izleyen baskı döneminde arabuluculuk yaptı. 27 ekim 1972'de, iktidarı ele geçirerek hem cumhurbaşkanı, hem hükûmet başkanı oldu. Ekim 1973'te, görevi halk tarafından onaylanmış devrimci kurumları gerçekleştirmek olan ulusal devrimci konseyi kurdu. Kereku 1974 kasımında Dahomey'de Marx'çı-Lenin'ci ihtilâl felsefesini kılavuz edinen sosyalist bir toplum oluşturulacağını, ulusal devrimci konseyin de siyasî partiye dönüştürüleceğini açıkladı. Bu yöndeki gelişmeler sürerken ocak 1975'te yüzbaşı Janvier Assogba tarafından kendisine karşı başarısız bir suikast düzenlendi. Aynı yılın haziranında eşiyle gizli ilişkiler kuran İçişleri bakanı yüzbaşı Michel Aikpe'yi vurdurdu.

KERTESZ André (Budapeşte - 1894) : Macar asıllı Amerikalı fotoğrafçı. Ticaret öğrenimini yapmış, fotoğrafçılıkla pek ilgilenmemişti. Birinci Dünya savaşı sırasında birçok fotoğraf çekti, bu fotoğraflar biraraya gelince bir röportaj ortaya çıkıyordu; ne var ki, bu değerli negatifler 1918 devrimi sırasında yok oldu. Kertesz malyeciliği bir yana bırakarak 1925'te Paris'e gitti; kentin büyüsüne kapılan fotoğraçı çağının sanatçılarıyla tanıştı ve kısa zamanda başarıya ulaştı. Küçük forma kullanması hızlı çalışmasını sağlıyor, hayalgücünü ve fantezisini de engellemiyordu. A.B.D.'de geçirdiği zor günlerden sonra kendisini kabul ettiren sanatçının adına 1964 yılında New York'taki Modern Sanat müzesinde toplu bir sergi düzenlendi. Kertesz'in yayımladığı birçok albüm arasında şunlar vardır : *Çocuklar* (1933), *André Kertesz'in görüşüyle Paris* (1934), *Altmış yıllık fotoğrafçılık, 1912-1972* (1972).

KHORANA Har Gobind (Raipur 1922) : Hintli fizyoloji bilgini, Hindistan'da, sonra Liverpool'da öğrenim gördü; İsviçre'de ve Cambridge'de nükleotitlerin bireşimi üstüne araştırmalara girişti. 1960'dan beri Washington Üniversitesi Enzim Araştırmaları Enstitüsünde görevli bulunan Khorana 1968'de, Nobel fizyoloji ve tıp ödülünü Marshall W. Nirenberg ve Robert W. Holley ile paylaştı. Ödül üç bilim adamına genetik yasasının açıklığa kavuşturulması konusundaki çalışmalarından ötürü verildi.

KHORANA Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde.

KİENHOLZ Edward (Washington 1927) Amerikalı sanatçı. Ozellikle el sanatlarıyle ilgili bir çok mesleği denedikten sonra 1954'te sanat hayatına atıldı. Tahtadan renkli kabartmalar yaptı, sonra şehir çöplüklerinde bulduğu çeşitli nesneleri de bunlara ekledi. 1950'lerin sonuna doğru üç boyutlu figüratif nesneler yaptı, bunları «tablolar» adını verdiği ve seyirciyi içine alabilecek çevresel birleştirmeler izledi ayrıca ev içi (*Roxy's*, 1961), bar (*The Beanery*, 1965), yatak odası (*Kafalarında erik reçeli hayalleri oynaşırken*, 1964) gibi çeşitli dekorlar hazırladı ve bu dekorlara yüzlerinde garip bir anlam olan insan boyunda balmumu mankenler yerleştirdi. Kienholz bu «tablolar» ile Amerika'nın çeşitli siyasal ve toplumsal gerçeklerini yansıtıyordu (*38 model bir Dodge'un arka koltuğu*, 1964; *Gezgin anıt* 1968). Ölüm korkusu ve zaman akışı nedeniyle sürekli huzursuzluk içinde olan Kienholz bazı yönleriyle gerçeküstücü bir sanatçı ve Amerikan pop'art'ının uç noktalarında yer alan «funk art»ın en orijinal temsilcilerinden biri sayılır. 1970-1971 yıllarında Avrupa'da ardına geçirdiği bir sergi düzenlendi.

KİKUTAKE Kiyonori (Kuruma - 1928) : Japon mimarı. 1953 yılında kendi adına bir ajans kurduktan sonra «Metabolis» grubuna katıldı. Deniz uygarlığıyle ilgili çalışmaları (*Mova Block*) ve «deniz üstündeki kent» projesiyle üne kavuştu (1962). Gerçekleştirdiği çeşitli yapıtlarla en ilerici çağdaş Japon mimarları arasında yer alır. İlk: Şimdan Güzel Sanatlar müzesi (1958); Başlıca eserleri arasında şunlar sayılabilir Şiman Güzel Sanatlar Müzesi (1958); su değirmeni çarkı biçiminde Miyakonojo kent oteli (1966); Tatebayaşi kent oteli (1965); İvate eğitim merkezi (1967). Sanatçı bu binanın merkezine «hava akımını görselleştiren» pandantifler yerleştirdi: bu pandantifler havanın hareketiyle çarpışıyor ve müzik sesi veriyordu; Osaka uluslararası sergi kulesi (1970); Kyoto Community Bank'ın çeşitli şubeleri (1971-1972). Ayrıca 1958'de Tokyo'da yaptığı ve «Gök evi» adını verdiği kendi evi oldukça ilgi çekicidir.

KİM Çung Hyun (Seul - 1921) : Koreli hattat. Bütün yazı türlerinde, özellikle kare yazıda (*ye so*) ve eskiden saray kadınlarının kullandığı yazıda (*İnmk çe*) son derece ustadır. Hat sanatının manevî güzelliğine büyük önem veren sanatçı. Kore hat sanatının gelişmesi için çalışır. Ona göre harfler, bu harfleri biçimlendiren kişinin ruhunu yansıtan birer araçtır. Kore'de yapıtlarını sergileyen, ayrıca birkaç uluslar arası sergiye katılan Kim, ülkesindeki çeşitli kuruluşlarda hat dersleri veriyor ve kendisinin kurduğu bir güzel sanatlar enstitüsünü yönetiyor.

KİNG Phillip (Tunus - 1934) : İngiliz heykelcisi. Cambridge'de dilbilim okuduktan sonra Saint Martin's School of Art'a yazıldı (1957-1958), sonra Henry Moore'un asistanı oldu (1958-1960). Ama, az süre sonra, Moore ve izleyicilerinin figüratif ve anıtsal heykel çalışmalarına karşı çıktı, eğik ve çapraz çizgiler, koniler ve çeşitli renklerden oluşan bir soyutlamaya girişti. Yavaş yavaş anıtsallığa yönelen yapıtlarında King biçimden çok hacme önem verdi ve plaka halinde çeşitli gereçlerden (plastik maddeler, cam elyafı, demir) yararlandı.

KİNOŞİTA Junji (Tokyo - 1914) : Japon oyun yazarı. Halk masallarını, Shakespeare tiyatrosu ve klasik sahne (no ve kabuki) anlayışı içinde ele alarak çok sayıda oyun yazdı. Zengin bir dil ve derin sembolizme kaçan bir üslûpla yazdığı bu oyunların çağdaş Japon tiyatrosunun yenilenmesinde büyük rolü oldu. Eserleri arasında şunlar sayılabilir: *Furo* (Dalgalı Deniz) (1947); *Yuzuru* (Bir akşam, bir yosma) (1949); *Kaeru şoten* (Bir kurbağanın yüceleştirilmesi) (1951); *Otto to Yobareru Nihonjin* (Otto adlı bir japon) (1962); *Okinawa* (1963); *Fuyu no jidai* (Kış vakti) (1964). Kinoşita anlatı (*Mugenkido* (Tırtıl), 1966) ve denemeler de (*Dorama to no tsiwa* (Drama bir konuşma); 1967; *«Çağdaşımız Shakespeare»*, 1972) yazdı.

Kİ PENG-FEİ (Şensi eyaleti - 1910) : Çin-

li siyaset adamı. 1926'da askeri doktor olarak general Fong Yu-Hsiang'ın ordusunda görev aldı, 1931'de Komünist Partisi'ne girdi. Yen-ân'da Devrimci Askeri konseyin tıp bölümü müdürü oldu. 1942'de 4. ordunun 1 tümenine siyasî komiser olarak katıldı. Ocak 1949'da 1. ordunun yardımcı siyasî komiserliğine atandı, aynı yıl diplomatik hayet başkanı seçildi, ardından da Alman Demokratik cumhuriyetine elçi olarak gönderildi. Pekin'e döndükten (1955) sonra dışişleri bakanı yardımcılığına atandı. III. Ulusal Halk Meclisine milletvekili olarak girdi ve bu mecliste Şansi eyaletini temsil etti (1964). Nisan 1971'de vekâleten dışişleri bakanlığına atandı, mareşal Çen-Yi'nin ölümü üzerine bu görevi tam yetkiyle yüklendi (Ocak 1972). Paris'te Vietnam konusunda yapılan uluslararası konferansta Çin'i temsil etti (şubat 1973).

Kİ PENG-FEİ Dışişleri Bakanlığına getirildiği dönemde.

KİSSİNGER Henry (Fuerth, Almanya - 1923) Amerikalı siyaset adamı. Ailesiyle birlikte Almanya'dan ayrılarak 1938'de New York'a yerleşti. 1943'te Amerikan uyruğuna geçen Henry Kissinger önce George Washington High School'da, sonra da Harvard'da siyasal bilimler öğrenimi yaptı. 1971 yılına kadar Harvard'da ders veren Kissinger, eyalet valisi Rockefeller'in aracılığıyla amerikan siyasal çevrelerine girdi; başkan Eisenhower, Kennedy ve Johnson'ın dış siyaset danışmanı oldu. Siyasal düşüncelerini özellikle ***Nuclear Weapons and Foreign Policy*** (Nükleer silâhlar ve dış politika) (1956) ve ***A World Restored : Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace 1812-1922*** (Onarılmış dünya: Castlereagh, Matternich ve barışın ihyası 1812-1922) (1957) adlı yapıtlarında açıklayan Kissinger nükleer silâhların kullanılmaması için klasik silâhlanmaya önem verilmesini savundu. Öte yandan, ***The Troubled Partnership: A Reappraisal of the Atlantic Alliance*** (Dertli ortaklık : Atlantik paktının yeni bir değerlendirmesi) (1965) adlı yapıtında da A.B.D.'nin ve de Gaulle'ün uyguladığı dış siyaset anlayışını çözümledi.

Aralık 1968'de Richard Nixon tarafından ulusal güvenlik özel danışmanlığına atandı ve böylece amerikan dış siyasetinin kuramcısı oldu. Nixon kendisine önemli ve oldukça zor görevler yükledi. Temmuz 1971'de Çin'de bir süre gizli olarak siyasal ilişkilerini sürdürden Kissinger ekim ayında Pekin'e giderek Nixon'ın Çin'e yapacağı ziyaretin hazırlıklarını düzenledi. Birkaç ay sonra, Kuzey Vietnam temsilcileriyle gizli toplantıya oturdu; nisan 1972'de Moskova'ya gitti, daha sonra Japonya'yı, haziranda da tekrar Pekin'i ziyaret etti. Bir ay sonra, Güney Vietnam temsilcileriyle konuşmak için Saygon'a gitti. Eylül ayında S.S.C.B.'ye yaptığı yeni bir ziyaret sovyet-amerikan ilişkilerinin canlılık kazanmasına yol açtı. Ülkesi tarafından Fransa'ya gönderilen Kissenger, Paris konferansında Kuzey Vietnam delegelerinin başkanı olan Le Duc Tho ile birçok kere görüştü. Ancak, A.B.D.'nin, aralık ayında Kuzey Vietnam'ı bombalaması bu görüşmelerin kesilmesine yol açtı. Görüşmeler 1973'te Paris'te ve Pekin'de yeniden başladı; sonuç olarak Kissinger ve Le Duc Tho 23 ocakta bir anlaşma metni hazırlayarak birkaç gün sonra imzaladılar. Atlantik birliğini genişletmek isteyen H. Kissinger nisan 1973'te «yeni atlantik şartı» kavramını ortaya attı. Amerika'nın batı üzerindeki vesayetinin bir kere daha ileri süren Kissinger, bu sözleriyle, A.B.D. ile Amerikalılardan bağımsız olarak hareket etme imkânı ellerinden alınmak istenen avrupalı müttefikleri arasında ciddî bir gerilimin doğmasına yol açtı. Gerilim, ekim ayında meydana gelen dördüncü israil-arap savaşı ve petrol buhranı sırasında, Kissinger'ın Dokuzlar'dan arap siyaseti ve enerji konusunda A.B.D. siyasetini izlemelerini istemesi üzerine iyice arttı. Bu tutum, başta Fransa olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde şiddetli protesto olaylarına yol açtı. Kissinger tarafından ilân edilen «Avrupa yılı» bir bozgunla son bulmuş oldu. Ancak, Kissinger'ın Madrid, Londra, Bonn ve Brüksel'i ziyaret etmesiyle (ocak 1974) A.B.D. ile Avrupa ülkeleri arasındaki diyaloğun devamı sağlanabildi.

Bu arada, ağustos 1973'ten beri dışişleri bakanlığı ve Beyaz saray danışmanlığı görevini sürdüren H. Kissinger, Çin ve S.S.C.B.'ye karşı bir yumuşama siyaseti güttü. Mart 1974'te Moskova'yı ziyaret etmesi amerikan-sovyet ilişkilerinin güçlendiğini kanıtladı.

Ancak, Kissinger'ın asıl asıl çabası israil-arap çatışmasını sona ardırmek konusunda oldu. Bir barış konferansı düzenlemeyi amaçlayan Kissinger'ın Yakındoğu'yu ziyareti (aralık 1973), bir süre sonra, Cenevre konferansının başlamasına yol açtı, ama Suriye bu konferansa katılmadı. Bunun üzerine Kissinger, mart 1974'ten başlayarak İsrail ve Suriye arasında Golan konusunda sürdürülen görüşmelere aracılık etti.

Kissinger «adım adım barış» adını verdiği bu çabasını 1975'te de sürdürmek zorunda kaldı. Sonunda elde edebildiği tek sonuç da arap dünyasının bölünmesi pahasına Mısır ile İsrail arasında bir ön anlaşma imzalanmasını sağlamak oldu. Bu anlaşma İsrail ile anlaşmazlık halindeki öbür arap ülkelerini barışa zorlayamadığı gibi Mısır'ı da bunların düşmanları arasına kattı.

Kissinger'ı 1974 ve 1975 yıllarında en fazla uğraştıran konulardan biri de Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi oldu. Olayın başında Türkiye'nin askerî müdahalesini önlemeğe çalışan ve sonunda çabaları boşa giden Kissinger daha sonra da bölgede barışa dönüş için verimsiz bir aracılık görevi yüklenmek zorunda kaldı. Kıbrıs olayı yüzünden amerikan kongresinin, taraflar arasındaki ikili anlaşmalara aykırı olarak Türkiye'ye karşı silâh ambargosu uygulaması (şubat 1975), A.B.D.'nin Türkiye'yi haşhaş ekmekten caydırmak amacıyla uyguladığı baskılar, Türkiye'nin de silâh ambargosuna karşı misilleme olmak üzere Türkiye'deki Amerikan üs ve tesislerinin çalışmasını durdurması (Temmuz 1975), Kissinger'ı Kongre ile sürekli bir sürtüşme içine sürükledi. Kissinger, çok geçmeden görevinden ayrılmak zorunda kaldı.

KLAPHECK Konrad (Düsseldorf 1935) Alman ressamı. Düsseldorf Güzel Sanatlar akademisinde (1954-1958) Bruno Goller'in öğrencisi oldu, kısa süre içinde Yves Tanguy, René Magritte ve Max Ernst gibi gerçeküstücülerin etkisine kapıldı. Ama 1955'te donuk bir kesinlik ve gerçekçilikteki ilk yazı makinesini çizdi; böylece 1920'lerdeki ***neue Sachlichkeit*** akımını sürdürmüş oluyordu. Nesnel bir anlayışla çizilen bir yazı makinesi resminde, öznelliğe de yer verilebileceğini sezen Klapheck, bilinçaltındakileri yansıtabilecek nesne ve temaları araştırdı; bu nesneler ona göre yazı makineleri, dikiş makineleri, telefonlar, alarm düdükleri, musluklar, ayakkabı kalıpları, bisiklet zilleri olabilirdi. André Breton'un da dediği gibi Klapheck'in eserleri gerçeküstücülüğün en son sınırlarındadır, ama pop'art'a, hattâ amerikan aşırı gerçekçiliğine de yaklaşır.

KLASEN Peter (Lübeck 1935) Alman ressamı. 1956'dan 1959'a kadar Berlin Güzel Sanatlar akademisinde okudu, sonra Paris'e yerleşti. «Büyülü gerçekçilik»e yakın bir figüratif alman sanat akımını benimseyerek donuk, parlak, ama cinsellik dolu mekanizmalar çizdi. İlkin tablolarına bazı eşya ekledi, sonra yapıştırmalar yaptı, ardından delikli resim kalıbı ve serograf kullanarak renkli yapıştırmalarının fotoğrafını çekti. 1967'den sonraki tablolarında düzen öğesi ağır basar. Klasen tablolarında e-

rotizm havasını yaratabilmek için çoğu zaman kadın vücudunun çeşitli bölümleriyle (gözler, ağız, göğüsler, bacaklar) günlük yaşantıdaki bazı gerçekleri simgeleyen görüntüleri (çöp tenekeleri, elektrik gereçleri, sağlık tesisatı) birarada kullandı. Böylece beklenmedik, fakat oldukça anlamlı durumlar ve karşıtlıklar yaratmış oldu.

KOHAN György (Gyula - 1910 / Gyula 1966) Macar ressamı. Üstün yetenekli bir çocuktu, ilk sergisini on altı yaşında doğduğu kentte açtı. Budapeşte ve Paris'te öğrenim gördü; çeşitli yolları denedikten sonra, kübizm ve geometrik soyutlama ile halk sanatı geleneklerini birleştirerek kendine öz bir anlatım biçimi yarattı. Sonsuza varmaisteği ve ölüm düşüncesi arasında çalkalanan anıtsal üslûbu trajik bir dünya görüşüyle bazen Mestroviç'in anlatımına yaklaşır.

Pavel KOHUT **Tavanda yürüyen adam'ı yazdığı dönemde.**

KOHUT Pavel (Prag 1928) Çek yazarı. Şiirlerinde *(Aşk ve savaş zamanı*, 1954; *Marienbad*, 1958), tiyatro oyunlarında *(Eylul geceleri*, 1958; *Bana yoldaş derlerdi*, 1961, *Zavallı katil*, (1973) ve anlatılarında *(Bir karşıdevrimcinin anıları*, 1971; *Tavanda yürüyen adam*, 1972) ülkesinin Hitler işgalinden «Prag baharı» dönemine kadar geçen süredeki tüm umutlarını ve katandığı zorlukları dile getirdi.

KOMAROV Vladimir (Moskova - 1927 1967) Sovyet kozmonotu. 1945'te Moskova'daki Özel Askerî Havacılık okulunu bitirdi; 1959'da kozmonotlar topluluğuna girdi ve güverte komutanı olarak 12 Ekim 1964'te «Voshod 1» gemisiyle (üç kişilik hava gemisi) ilk uçuşunu yaptı. 24 Nisan 1967'de «Soyuz» adlı uzay gemisiyle uçuşa geçti, dünyanın çevresini bir kere dolaştıktan sonra yeryüzüne inişte öldü.

Vladimir OMAROV'un son fotoğraflarından biri.

KOONİNG Willem de (Rotterdam 1904) Hollanda asıllı Amerikalı ressam. On iki yaşında çıraklığa başladı ve bir akademide gece derslerini izledi. «De Stijl» akımını ve flaman anlatımcılığını öğrendi, 1926'da New York'a gitti. 1940'lara doğru, amerikan soyut anlatımcılığının önemli temsilcilerinden biri oldu. Büyük bir diziye başladı ve kadın vücudunu çeşitli açılardan yansıttı. Sert hareketlerle kadın vücudunu bozdu, sonra yeniden ama korkunç bir görünümde biçimlendirdi.

Resimlerinde «Kooning pembesi» denen ten rengini kullandı (1944). «Pozitif-negatif» resimler dizisinde çok anlamlı biçim sorununu çözümlemeğe çalıştı. 1950'den sonra kadın temasından uzaklaşmadan madde üstüne araştırmalara girişti; ıslak boya üstüne gazete ve dergi sayfaları yapıştırarak çok düzlemli yapıtlar *(Gotham News*, 1955) oluşturdu; böylelikle de eski bir ilkeyi, parçanın bütünü oluşturması ilkesini yıktı. 1955'e doğru, figüratif döneminden kalma biyomorfizmaya yer veren soyut resimler yaptı. 1963'te New York'tan ayrılarak Long İsland'a gitti ve o tarihten sonra yarı otomatik desenler ve nükte dolu resimler yaptı; bu tuvallerinde kadın yeniden odak noktası oluyor ve genellikle kırsal bir görüntü içinde beliriyordu.

KORNİSS Dezső (Bistrita 1908) Macar ressamı. Budapeşte ve Hollanda'da öğrenim yaptı, orada «De Stijl» grubunun sanatçılarıyla tanıştı. Sanat hayatının ilk yıllarında soyut konstrüktivizme yöneldi. 1935'e doğru Lajos Vajda ile birlikte çalışmağa başladı ve bu dönemde halk motifleri ve soyut motfilerle temellenen bir simgeler dizgesi ardından dünya görüşünü yansıtmağa çalıştı. Tutsaklıktan sonraki döneme ait yapıtlarında ise daha çok soyut konular işledi; 1957'den sonra da bu resim çalışmaları lirik bir kaligrafiye dönüştü.

KOSİNSKİ Jerzy (Lozd - 1933) Polonya asıllı Amerikan yazarı. Önce Varşova Üniversitesinde, sonra Leningrad'da öğrenim gördü A.B.D.'ye gitti; bir yandan New York'taki liman ve barlarda çalışırken, öte yandan Fort vakfından bir burs elde etti ve ortak davranış üstüne araştırmalar yaptı: *The Future is ours, Comrade* (Gelecek bizimdir, dostum) (1960); *No Third Path* (Üçüncü yol yok) (1962). Kuşağının usta bir romancısı olan Kosinski yapıtlarında özgürlük isteğiyle çağdaş toplumun zorunlukları arasında bocalayan insanoğlunun trajik bir portresini çizer: *Boyalı kuş* (the Painted Bird) (1965); *Steps* (1968); *Being there* (Orada olmak) (1971); *The Devil Tree* (Şeytan ağacı) (1973).

KUÇERA Yaroslav (Prag 1929) Çekoslovak film operatörü. 1960 yıllarında Avrupa'nın en güçlü fotoğraf yönetlcilerinden biri olduğunu kanıtladı. Çekoslovak «yeni dalga» akımına bağlı olarak çevirdiği önemli filmler arasında şunları sayabiliriz: *«Bir gün bir kedi»* (V. Jasny'nin, 1963); *«İlk haykırış»* (J. Jireş'in, 1963); *«Gecenin elmasları»* (J. Nemec'in, 1964); *«Küçük papatyalar»* (V. Chtilova'nın, 1976); *«Moravya güncesi»* (V. Jasny'nin, 1968); *«Cennetin meyveleri»* (V. Chytilova'nın, 1969).

KUDO'nun ünlü yapıtlarından biri : **İonesco'nun portresi.**

KUDO Tetsumi (Osaka - 1935) Japon sanatçısı. 1962 yılında Paris'e gitti, çeşitli çevreseller ve happening'ler düzenledi; bu gösterilerde en çok işlenen konu erkeğin cinsel organıydı. Daha sonra koza ve değişim gibi

Lev KULEŞOV'un 1926 yılında gerçekleştirdiği **Dura Lex'ten bir plan.**

temalara da elattı. Ayrıca kafeslere kapatılmış ya da şezlonglara konmuş eşyadan birleştirmeler yaptı («Your Portrait» dizisi).

İnsan tutsaklığının yeni araçları olan elektronik öğelerden yararlanan Kudo, büyük boyutlu çalışmalarla da ilgilendi (*Monument of Metamorphosis* (1969), Tokyo koyunda-ki Nokogiri dağının kayalık yamacına yontulmuş geniş bir kabartmadır). Yapıtlarındaki hayalet ve ceset görüntülerinin ardından Kudo çağdaş uygarlığı ve şiddeti yansıtmağa çalışır. 1970'te «hava ve su kirlenmesi, toprak işlenmesi, yeni çevrebilim» dizisine başladı ve bu yapıtında bütün organik nesnelerde görülen genel bozulmayı, çözülmeyi işledi. 1970'te Köln'deki «Happening and Fluxus» gösterisine de katıldı.

KULEŞOV Lev Vladimiroviç (Tamboe - 1899 Moskova - 1970) Sovyet sinema eğitmeni, kuramcısı ve yönetmeni. 1914'de Moskova Güzel Sanatlar okuluna girerek resim öğrenimi yaptı; 1916'da yapımcı A.A. Kanjonkov'un desteğiyle dekoratör olarak çalışmağa başladı. Bu tarihten başlayarak film sanatı üstüne kuramsal yazılar yayımlamağa başladı. İlk filmi Mühendis Prite'in projesini 1918'de çevirdi. Daha sonra V. Polonski ile işbirliği yaparak Bitmemiş Aşk Şarkısı'nı gerçekleştirdi. Ekim devrimi sırasında, Doğu cephesindeki güncel olayları filme almakla görevlendirildi. 1920'de Moskova'ya döndü ve sinema enstitüsünü kurdu. Daha sonra, Batı cephesine gitti. 1921'de sinema enstitüsünde ders vermeğe başladı. Bu arada, V. İ. Pudovkin ile birlikte Bay West'in bolşevikler ülkesindeki olağanüstü serüvenleri (1924) ve Ölüm Işığı (1925) adlı filmleri çevirdi. Daha sonra Dura Lex (Yasaya göre, 1926), Gazeteci (1927) ve Neşeli kanarya (1929) filmlerini yönetti. 1929'da Sinema Sanatı'nı, 1941'de film çekiminin temel ilkeleri'ni yayımladı. Daha sonraki filmlerin arasında Ufuk (1933), Büyük avutucu (1933), Timur'un yemini (1942), Biz Urallılar (1944) sayılabilir. Sovyet sinemasının kurucularından sayılan Kuleşov aynı zamanda «Yedinci Sanat»ın en büyük kuramcılarından birisidir.

KUNDERA Milan (Brno - 1929) Çek yazarı. Ünlü bir piyanocunun oğlu olan Kundera yirmi yaşında Komünist partisinden çıkarıldı ve ilk şiir kitaplarını (*İnsan, Büyük bahçe ve Monologlar*) ancak 1957 yılında yayımlayabildi. Apollinaire üstüne yaptığı bir inceleme (1958) ve Vladislav Vançura'nın roman sanatı üstüne yazdığı bir deneme yazdığı bir denemeden (1960) sonra yayımladığı tiyatro oyunları (*Anahtarların sahipleri*) (1962), romanlar (*Şaka*, 1967) ve öykülerindeki (*Gülünç aşklar*, (1970) alaycı yönüyle çağdaş edebiyatın en bilinçli yazarlarından biri olduğunu kanıtladı. 1973'te yayımlanan «*Yaşam başka yerde*» adlı yapıtıyla Fransa'da 1970'ten beri yabancı bir yazara verilen Médicis ödülünü kazandı.

L

LABOV William (Passaic 1927) Amerikalı sosyolengüistik uzmanı. İlk çalışmalarında dilsel değişme sorunlarına eğildi ve bu değişme olgusunu kırsal ve kentsel kesimlerde araştırdı *The Social Motivation of a Sound Change* (Sessel değişmenin toplumsal nedeni) (1963), *The Social Stratification of English in New York City* (New York City'de ingilizcenin toplumsal katmanlaşması) (1966). Labov'a göre değişme yalnızca zamanın etkisiyle değil, incelenen toplumun yapısıyla açıklanabilir. *(Hypertorrection by the Lower Middle Class as a Factor in Linguistic Change* (Dildeğişikliklerinin bir etkeni olarak alt orta tabakanın hatalı düzeltmeleri), 1966). Önceleri yapısalcı yöntemi benimseyerek sessel değişmeyi inceleyen Labov, 1968'den sonra (o yıl U. Weinreich ve M. Herzog lla birlikte *Empirical Soundations for a Theory of Lingustic Change*'i (Dilsel değişme kuramı için deneysel temelleri arasına katıldı ama Chomsky'nin (Ek) bazı kavramlarını yenilemekten de geri kalmadı. Gerçekten de, Labov'a göre Chomsky'nin önerdiği edinim kavramı iyi tanımlanmamıştır. Ona göre edinim kavramının tanımı için dilbilgimizin tutarsızlığını, karmalığını hesaba katmak gerekir; çünkü, belli bir dill konuşan her yetişkin kişi etken ya da edilgen olarak belli sayıda birbirine karşıt dilsel biçim kullanır. Bu nedenle edinim kavramının gözden geçirilmesini isteyen Labov, üretici dilbilgisine değişken kurallar adını verdiği bir dizi yeni kural getirdi; buna göre belli bir kural bazı dil ya da dildışı etkenlerin biraraya gelmesine ya da gelmemesine göre uygulanabilir. Bu biçimsel düzen Labov'un sözdizimsel değişmeleri de incelemesine yol açtı: *Contraction, Deletion and İnherent Variability of the English Copula* (İngilizcedeki bildirme koşacı'nın daralması, bozulması doğal değişkenliği) (1969), *Linguistic Rule and Linguistic Change* (Dil kuralı ve dinsel değişme) (1972).

LACAN Jacques (Paris 1901) Fransız hekimi ve psikanalizcisi. 1932'de *«Kişilikle İlişkileri Açısından Paranoyak Psikoz»*, adlı tezini verdi. Psikiatr olarak Fransa'daki psikanaliz çalışmalarına katıldı. 1950'de psikanaliz dersleri vermeğe başladığından itibaren *«Freud'a dönüş»* ilkesini ortaya attı. 1936'dan sonra psikanalize önemli katkısı oldu. XX Sainte-Anne'da on yıl süreyle ders verdikten sonra Ecole Pratique des Hautes-Etudes'te konferans vermekle görevlendirildi. Otuz yıllık tecrübelerinin ürünü olarak yazdığı makalelerini Ecrits (Yazılar, 1966) adlı bir kitapta topladı. Paris Freud'çu okulunun yapısına ve psikanalizcilerin yetişme sürecine yöneltilen karşı görüşler sonunda, 1969'da J.P. Valabrega, P. Castoriadis - Aulagnier ve F. Perrier'nin çevresinde «Dördüncü Grup» hizibi oluştu. Jacques Lacan da 1969'a kadar Ecole normale supérieure'de, sonra Paris Hukuk fakültesinde seminerlerini sürdürdü, etkisi üniversite çevrelerinde ve Freud okuluna yabancı psikanaliz çevrelerinde yaygınlaştı. Okul, öğretisini korumak ve çalışmalarını kamuoyuna tanıtmak amacıyla 1968'de dergisini kurdu: *Ecilicet*. 1973'te, Jacques Lacan'ın 1953'ten beri seminerlerinde işlediği dersleri biraraya getiren ve tarih sırasının isteyerek gözetilmediği bir dizinin ilk kitabı çıktı: *le Séminaire - Livre XI les Quatres Concepts fondamentaux de la psychanalyse*. 1964 (Seminer XI. Kitap, Psikanalizin dört temel kavramı). Lacan 1974'te *Télévision* (Televizyon) adlı bir inceleme yayımladı.

LACASSE Joseph (Tournai 1894) Belçikalı ressam. Bir taş işçisinin oğluydu, işçi olarak çalışırken bir yandan da gece derslerini izledi. Tournai (1912-1914) Güzel Sanatlar akademisinde ve Brüksel (1919-1920) Krallık Güzel Sanatlar akademisinde öğrenim gördü. İtalya'ya yaptığı bir geziden (1921) ve Paris'e yerleştikten (1925) sonra renksel soyutlama eğilimiyle toplumsal konulu kübist bir figürasyonu birlikte yürüttü. Ama, Montparnasse'ta Robert Delaunay'le karşılaştıktan sonra soyutlama ile kübizm arasında bir köprü kurmayı denedi (1936). İkinci Dünya savaşı ertesinde, birbirine geçen ve birişen, çizgi, renk ve ışık çeşitlemelerinden yararlanan geniş renkli yüzeyleri işleyerek, Sergey Poliakoff'un çalışmalarını andıran bir soyut üslûpta karar kıldı. Ayrıca duvar resimleri, mozaikler, duvar halıları ve serigrafiler de yapmaktadır.

LAING Ronald David (Glasgow 1927) İngiliz hekimi ve psikiyatri uzmanı. D. Cooper ile birlikte psikiyatriye karşı çıkan akımın kurucusudur. Önce, askerliği sırasında Britanya ordusunda ve Glaskow hastahanesinde psikiyatri uzmanlığı yaptı. Sonra Londra'ya yerleşerek Tavistock Clinic'te çalıştı (1957-1961) ve Tavistock İnsan İlişkileri Enstitüsü üyesi oldu. Gene bir psikiyatri uzmanı olan Aaoren Erterson ile birlikte bu çerçeve içinde on bir şizofreni olayının ge-

LAING Philadelphia Association'u kurduğu dönemde.

lişimini izledi ve («Akıl dengesi, delilik ve aile» 1964'de) şizofrenin belirleyici özellikleri olarak kabul edilen belirtilerin («gariplikler») aslında çok iyi anlaşılır şeyler olduğunu, toplum ve aile bütünü içinde ele alınınca normal ve sağlıklı görünebileceklerini kanıtladı: delilik «bir insanın katlanılmaz bir duruma katlanabilmek için sığındığı özel bir strateJidir.» Aile bu şiddetin geliştiği, uygulandığı yerdir; ailenin ve temsil ettiği toplumun işlevi yalnızca cinselliği değil, ruhçuluğa yönelen açılımları da baskı altına alıp gizlemektir. Laing, «Parçalanmış Ben»de (1960) görüldüğü gibi delilik sorununa yaklaşmak için açıkça Sartre'cı ve olgucu bir bakış açısını benimser. Ayrıca, D. Cooper ile birlikte Sartre'ın düşüncelerinin bir çözümlemesi olan «Akıl ve şiddet»i (1961) yazmıştır. Laing'in şu sözleri akıl hastalıklarıyla ilgili klasik kavramı ve görüşleri altüst etmiştir: «Akıl sağlığının ya da psikozun ölçütü, biri herkesçe akılca sağlıklı kabul edilen iki kişi arasındaki anlaşma yada anlaşmama derecesidir.» Bu durumda, şizofreni bir etiketten başka bir şey değildir, şizofren denilen kimse, onun geleceğinden kendilerini sorumlu tutan ailesi ve bakıcıları tarafından hasta damgasını yer ve böylece yaşama ve davranma özgürlüğünden olur.

Laing, 1965'te, özellikle Cooper ve Esterson ile akıl hastalıklarının nedenleri, bunları önleme ve tedavi yollarını araştırmayı ve hasta kabul merkezleri kurmayı amaçlayan Philadelphia Association'ı kurdu. Bu merkezler şizofren teşhisi konmuş kişilerin alışılmış anlamda bakım ve tedavi görmeksizin yaşayabilecekleri gerçek bir yurt gibidir: bu kişilerin, hiç bir müdahalede bulunmadan, kendi iç dünyalarında dolaşmalarına, sonra günlük yaşama dönmelerine olanak sağlanır. Çünkü Laing'e göre akıl hastalığı denen rahatsızlık aslında bir iyileşme sürecidir. Mary Barnes'in kitabıyla («Mary Barnes, delilikte bir gezi», 1972)ün kazanan Kingaley Hall bu tür yurtların en bilinenidir. Delilik alanındaki çalışmalarına paralel olarak R.D. Laing İngiliz karşı-kültür akımına da etkin bir biçimde katıldı. Başlıca kitapları arasında ayrıca şunlar sayılabilir: «Deney siyaseti» (1967), «Düğümler» (1970).

LA MERİ (Kentucky - 1903) Amerikalı kadın dansçı, etnolog, eğitmen ve yazar. San Antonio'da (Texas) (1913-1920) ispanyol dansını ve Meksika foklorunu incaledi. Bu arada Hawali'ye giderek (1917) yerel danslaria ilgilendi. 1922'de Barcelona'ya geçti ve ispanyol dansı konusunda bilgilerini Amerika'ya dönüşünde Aaron Tomaroff'la klasik, Michio Jto ile de çağdaş bale çalıştı (1925). 1926'dan 1939'a kadar Meksika, Güney Amerika, Afrika ülkeleri, Hindistan, Seylan, Filipler, Japonya ve İspanya folklor ve geleneksel danslarını bulup ortaya çıkartmak için bütün dünyayı dolaştı. Geleneksel dans programlarının yer aldığı çok sayıda resital verdi (1923'ten başlayarak), filimler çevirdi (1925'ten sonra), 1940'ta Ruth Saint-Denis ile birlikte School of Natya'yı kurdu. Bu okul sonradan 1942'de tek başına kurduğu ve 1956'ya kadar hizmet gören Ethnologic Dance Center ile birleşti. 1942'den 1956'ya kadar etnolog ve dansçı olarak ikili bir meslek yaşantısı sürdü. Eşsiz yeteneğiyle. ***Bharata natyam*** (çe eneksel hint dansı) kadar romantik ***Kuğu gölü***'nü, ***Büyücü aşk***'ı ve ***Şehrazat***'ı da yorumlayabiliyordu. Çok sayıda makalesiyle ***Dance Encyclopedia***'nın, ***Encyclopedia Britannica***'nın. ***Enciclopedia dello Spettaco'lo***'nun hazırlanmasına katkıda bulundu. Başlıca eserleri: ***Principles of the Dance Art*** (Dans sanatının ilkeleri) (1933); ***Dance as an Art Form*** (Bir sanat biçimi olarak Dans) (1933) ***Gesture Language of the Hindu Dance*** (Hindu dansında hareketlerin dili) (1941); ***Spanish Dancing*** (İspanyol dansı) (1948-1968); ***The Basic Elements of Dance Composition*** (Dans kompozisyonunun temel öğeleri) (1965). 1965'ten itibaren La Meri İlk programını 1966'da gerçekleştiren ve amatörlerden oluşan Ethnic Dance Arts'ı (Barnstable, Massachusettts) yönettl. İlk «halk dansları» şenliği 1970'te Barnstable'de yapıldı. Massachusetts Council of Arts and Humanities'den yardım gören ve Meri's Ethnic Dance Art Company adını alan topluluk 1973'te gerçek kutsal hint danslarından oluşan bir program sundu.

ARSEN Jens Peter (Kopenhag 1902) : Danimarkalı müzik bilgini. 1928 yılından tibaren dersler verdiği Kopenhag Müzikbilim enstitüsü yönetciliğine getirildi (1945). Danimarka Müzikbilimleri derneğinin kurulduğu yıl (1955) başkanı oldu. Özellikle Händel üstüne çalışmalar yaptıysa da adını daha çok Haydın konusundaki çağdaş araştırmalara yol açan iki kitapla duyurdu: İlk defa, bestecinin tüm eserlerini elverdiği ölçüde bilimsel olarak sıralayan ***Die Haydn-Überlieferung*** (Haydın'ın bıraktıkları) ve ikisi Haydın'ın kendisi tarafından düzenlenen (gene de eksikleri vardır) üç kataloğun tıpkıbasımı olan ***Drei Haydn Kataloge*** (Üç Haydn kataloğu).

LARSEN Otto Nyholm (Minnesota - 1922) Amerikalı sosyoloji bilgini. Oregon, Montana, Denver ve Washington üniversitelerinde öğrenim gördü. 1949'dan itibaren Washington'da, Kopenhag'da, Colorado ve Hawaii üniversitelerinde, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avrupa ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde dersler verdi. 1961'den 1967'ye kadar Washington'da Institute for Sociological Research'ün müdürü oldu. Kitle haberleşmesi ve ortak davranış sorunları üzerine çeşitli yazıları vardır: ***Sociology*** (Sosyoloji [1954]; ***The Flow of İnformation*** (Haberleşmenin akışı [1958]; ***Social Effects of Mass Communication*** Kitle haberleşmesinin toplumdaki etkileri) [1964]; ***Violence and the Mass Media*** (Şiddet ve kitle haberleşme araçları) (1967); ***Conceptual Sociology A Self-Teaching Manual of Exercises*** (Kavramsal sosyoloji: Kendi kendini eğitme temrinleri elkitabı) [W R. Cotton ile, 1969].

LASSWELL Harold Dwight (İllinois - 1902) Amerikalı sosyoloji biigini. Siyasal sosyoloji uzmanı olan Lasswell, fikir ve simgelerin yayılmasında basın ve radyo gibi haberleşme tekniklerinin önemini çok çabuk kavramış ve bunlar olmadan hiç bir iktidarın yasal sayılamayacağını ileri sürmüştü. 1948'de bu olgunun getirdiği sorunları şu soruyla bir formüle bağladı: «Kim kime, ne yoldan, ne etkiyle, ne diyor?» Kitle haberleşmesini incelemek için önerdiği şema 1936'da siyasal olguların gözleminde ileri sürdüğü «Kim neyi, ne zaman, nasıl elde ediyor?» şemasının benzeridir. Her iki şema da basit yararlıdır; gerçeği birbirinden çok ayrı, çeşiti araştırma alanlarına bölerler. Bu açıdan da, gözlemci sosyoloji için bir kuram niteliği taşırlar. Laswell 1940'ta Amerikan toplumunda işadamlarının eski güçlerini kaybettiklerini ve yerlerini şiddet sorununda uzman olan askerlere kaptırdıklarını belirtti. Siyasal gerçeklerin bilinçli bir gözleyicisi olan Lasswell, toplum bilimlerinin «çağımızın büyük bunalımlarını yenmeyi sağlayacağı» görüşündedir. Çok sayıda makale yazdı. Önemli kitapları arasında özellikle şunlar sayılabilir: ***National Se-***

curity and Individual Reform (Ulusal güvenlik ve bireyci reform) [1950]; *Politics: who gets what, when, how?* (Politika: kim neyi, ne zaman, nasıl elde ediyor?) [1951]; *Power and Personality* (İktidar ve kişilik) [1962]; *Analysis of Political Behaviour: An Emiprical Approach* (Siyasal davranışın çâzümlemesi: Deneysel bir yaklaşım) (1966); *Pre-View of Policy Sciences* (Siyasal bilimlere giriş [1971].

LAVRENTİYEV Mihail Eleksoyeviç (Kazan 1900) Sovyet matematik bilgini. 1922'de Moskova Üniversitesi'ni bitirdi, daha sonra Fransa'da bir süre kalarak incelemeler yaptı. Teknik bilimler doktoru. fizik ve matematik bilimler doktoru olduktan sonra 1931'de Moskova Üniversitesi'ne profesör atandı. 1946'da S.S.C.B. Bilimler Akademisi'ne üye seçildi ve bu akademinin Teorik Mekanik ve Hesap Tekniği Enstitüsü'nü yönetti. Daha sonra, bilimsel öğretim ve araştırma merkezi olarak tasarlanan yeni Akademgorod kentinin kuruluşuna başkanlık etti. 1971'de yabancı üye olarak Fransız Bilimler Akademisi'ne girdi.

LAVRENTİYEV Çağdaş matematiğin önde gelen isimlerinden..

Yapıtlarında daha çok kümelerin tasarı kuramlarına, karmaşık bir değişkenin fonksiyonlarına, özellikle çekterimlilerin yaklaşık serileriyle gösterilebilen fonksiyonlarına, uygun ve yarı uygun tasvirlerin analitik kuramlarına eğildi. Son zamanlarda, yüzey şekillerinin değiştirilmesi ve kanallar açılması için nükleer patlamalardan yararlanma konusunda önemli kuramsal ve deneysel araştırmalara öncülük ederek sonuca bağladı.

LAVROVSKİY Mihail (Leningrad 1941)

Mihail LAVROVSKİY Kuğu gölü'nde.

Sovyet dansçısı. Ünlü koreograf Leonid Lavrovskiy ve kadın dansçı Yelena Şikavaydze'nin oğlu; 1951'de, Bolşoy Dans okuluna girdi; annesinin ve büyük dansçı Aleksey Yermolayev'in yönetimi altında çalıştı. 1961'de okulu bitirerek Bolşoy Bale topluluğuna katıldı, çok geçmeden bütün büyük rollerde göründü: *Leylâ ile Mecnun, Romeo ve Juliet, Aşk Efsanesi. Laurencia, La Bayader, Don Kişot* v.b. 1965 Varna Uluslararası dans yarışmasında altın madalya kazandı. 1966'da Juriy Grigoreviç'in *Fındıkkıran*'a uyarladığı çok güç bir düzenlemede dans etti. Konuk sanatçı olarak N. Besmertnova ile birlikte Paris ve Belgrad'da sahneye çıktı, gene aynı dansçıyla Tchaikovsky Memorial Tokyo Ballet Company'de dans etti (1970). 1972'de Nijinsiky ödülünü aldı, Paris'te *Gisselle* ve *Spartacus*'ta oynadı. Bolşoy'da *Phèdre*'i (N. Ryjenko ve V. Smirnov'un) yarattı (1973).

LEARY Timothy (Springfield 1920) Amerikalı psikososyoloji bilgini. 1950'de Berkeley Üniversitesinde doktor oldu, aynı üniversitede 1955'e kadar ders verdi. 1959'da konferansçı olarak atandığı Harvard'da uyuşturucu maddelerin psikososyolojik etkilerini araştırdı. Gerek kendi, gerek öğrencileri üzerinde deneyler yaptığı ileri sürülerek işine son verildi. Çeşitli hukuksal ve yönetimsel engellerle karşılanan Leary düşünce özgürlüğü ve düşünce gelişmesini inceleyen birçok araştırma merkezi kurdu. Psikadelik uygulama ve kuramının kurucusu sayılan Leary özellikle *Psychedelic Review*'da birçok makale ve birçok kitap (*Psychedelic Experience* [Psikedelik deney], 1964; *Psychedelic Prayers* [Psikedelik Yakarış, 1965; *Politic of Ecstasy* (Vecit Yolları], 1968; *The Psychology of Pleasure* [Zevk psikolojisi], 1969) yazdı. Bu yapıtlarıyla hippiler üstünde büyük etkisi olan Leary 1970'te Kaliforniya hapishanesinden kaçarak Cezayir'e sığındı. Daha sonra sırasıyla Cezayir'den (1971), İsviçre'den (1972) ve Afganistan'dan (1973) sınır dışı edilen Leary mart 1973'te Kalifornlya mahkemesi tarafından on yıl hapis cezasına çarptırıldı.

LE DUAN (Kuang - 1908) Vietnamlı siyaset adamı. Çinhindi Komünist partisiyle işbirliği yaptığı için 1940'ta tutuklandı. 1945'te Ho Şi Minh hükûmeti tarafından özgür bırakılarak, 1952'de Saygon bölgesi Lien Viet (Birleşik Ulusal Cephe) isyasî komiserliğine getirildi. 1956 da Güney Vietnam İçin, Kuzey Vietnam İşçi Partisi (Lao Dong) komite sekreterliğine atanarak, Vietkong çeteeylemlerini örgütlemekle görevlendirildi. Parti içinde hızla yükselerek Lao Dong genel sekreteri sıfatıyla Ho Şi Minh'in yerini aldı; böylece Kuzey Vietnam'ın en etkili kişilerinden biri oldu.

Güney Vietnam hükûmetine karşı yürütülen savaşın salt askerî bir nitelikte olmaması görüşünü ileri sürerek kentlerde, gerilla eylemleriyle bağlantılı ayaklanma güçlerinin oluşturulmasını savunuyordu. 1966'da partinin Amerika Birleşik Devletleriyle ciddî pazarlıklara girişmesini sağladı. Yabancı komünist partilerle ilişki kurmakla görevlendirilerek çeşitli kongrelere ve uluslararası konferanslara katıldı, siyasî büroda «Sovyetçiler» ile «Çin yanlıları» arasında bir orta yolun savunmasını yaptı. 1970'te yayımlanan, Kuzey Vietnam sosyalizminin geleceğiyle ilgili bir belgede, üretim ilişkileri devriminin, ideoloji ve kültür devriminin ve teknik devrimin hep birarada yürütülmesini savunuyordu.

LE DUC THO (Nam Ha 1912) Vietnamlı siyaset adamı. 1930'da Çinhindi Komünist Partisi üyesiydi; Fransızlar tarafından tutuklanarak kürek cezasına çarptırıldı, ancak Çin'e sığınmayı başardı. Çinhindi'ne dönerek Vietminh'in kuruluşuna katıldı ve Çinhindi Komünist Partisinin merkez komitesine girdi. Birinci Çinhindi savaşı sırasında Güney için Vietnam Demokratik cumhuriyeti delegesi (1949) ve merkez komitesi siyasal büro sekreteri seçidi. 1966'da güneyde müdahaleci Amerikan birliklerine karşı çarpışmakla görevli genelkurmayın başına geçti. 1968'de William A. Harriman ile Kuzey Vietnam'a yönelitilen Amerikan bombardımanlarının kesilmesi konusunda pazarlığa girişti, sonra 1973'te Henry Kissinger ile Paris-Vietnam görüşmelerine katıldı, ocak ve haziran 1973'te Amerikan birliklerinin Vietnam'dan çekilmesini onaylayan iki anlaşma imzaladı. Ekim 1973'te Kissinger ile birlikte kendisine de verilen Nobel barış ödülünü kabul etmedi.

LE GAC Jean (Alès 1936) Fransız sanatçısı. 1968'e kadar «yeni figüratif sanat» anlayışına uygun bir üslûpta şövalye resmi yaptı, o tarihten sonra da eylemlere yöneldi. Önce taştan, tahta kazıklardan ve yol işlikleri sırasında rasgele ele geçirdiği nesnelerden oluşan «düzenlemeler» yaptı. Bu simgeler, çağrışım ve anılarla gelişen bir öykünün ilk basamakları oluyordu. Çalışmaların büyük boyutlardaki röprodüksiyonunu, her yere taşınabilecek büyük «sandıklar»a, «görüntü hazneleri»ne koyarak araziye yerleştirdi. 1968'den 1971'e kadar süren bu çalışmaları sırasında posta paket-

leri de [metinler ve çoğu zaman fotoğraflar] hazırladı. Le Gac, bugün de, algılama, düşünme ve anlatım alışkanlıklarımızı temeninden sarsan anlam kaydırmalarına yönelik metin ve fotoğraf dizilerini sergilemeğe devam etmektedir.

LE LANNOU Maurice (Plouha 1906): Fransız coğrafya bilgini. Ecole Normale Supérieure'de okudu (1928-1932), Rennes üniversitesinde (1937-1947), sonra da Lyon üniversitesinde (1947-1969) ders verdi. 1969'dan bu yana Collège de France'ta ders veren Le Lannou 1945-1947 yıllarında İtalya ile Yugoslavya arasındaki sınır sorununda önemli bir rol oynadı.

Le Lannou ününü Bretagne, Fransa ve Brezilya'nın bölgesel coğrafyası üstüne yaptığı, çalışmalara borçludur. Collège de France'ta verdiği derslerde özellikle Avrupa kıtasının coğrafyası üstünde durdu. Fransız coğrafyacılığının içine gömüldüğü basmakalıp çözümlemelere karşı çıkan Le Lannou çalışmalarında daha çok insan etkenine önem verdi; bu görüşünü özellikle *Géographie humaine* (Beşeri coğrafya) [1949] adlı yapıtında açıklar. Yine bu yapıtında manzara, çevre ve yaşam biçimi konusundaki aşınmış formülerin ötesinde, Vidal'ci coğrafyanın temelinde yer alan toplumsal öğeden esinlendi.

LELOİR Luis Federico (Paris 1906) Fransız asıllı Arjantinli biyokimya bilgini. İngiltere, Arjantin ve A.B.D'deki birçok laboratuvarda çalıştı. 1946'da Arjantin'e yerleşti. Biyoloji ve Deneysel Hekimlik enstitüsünde, daha sonra Buenos Aires'deki Campomar Biyokimyasal İncelemeler enstitüsünde çeşitli araştırmalar yaptı. 1962'den bu yana ise Buenos Aires Üniversitesi Biyokimya bölümünü yönetmektedir. Leloir, glusitlerin metabolizmasına giren birçok maddeyi yalıtmayı başardı, 1964 yılında buğday tanesinde bulunan nükleotitleri (nükleik asit öncüleri) elde etti. Sonra bunların, polisakkarit biyosentezindeki görevini belirledi.

Bütün bu buluşlar Leloir'ın 1970 Nobel kimya ödülünü kazanmasını sağladı.

LELOUCH Claude (Paris 1937) Fransız rejisörü. Amatör olarak bir çok kısa metrajlı filim yaptı. Sonra Ordu Sinema merkezine girdi ve oldukça başarılı belgesel filimler ve spor röportajları hazırladı. Askerliğini tamamladıktan sonra 1960'ta kendi yapımevi «les Films 13»ü kurdu, aynı yıl ilk uzun metrajlı filmi *le Proppe de l'Homme*'u (İnsana özgü) yaptı; bunu her biri mali bir yıkım olan bir dizi film izledi *l'Amour avec des si* (Eğerlerle, şayetlerle aşk) (1963); *la Femme-Spectacle* (Temaşa kadın) [1963-1964, sansür tarafından yasaklandı]; *Une fille et des fusils* (Bir kız ve tüfekler) (Hyères festivali büyük ödülü, 1964]. Yarım kalmış *la Vie de Château* (Şato hayatı) [1964-1965] ile hiç oynamayan *les Grands Moments*'dan (Büyük anlar [1965] sonra *Bir erkek ve bir kadın* (Un homme et une femme) [1966] adlı yapıtıyla büyük başarı elde etti ve Cannes Filim festivalinde altın palmiye ödülünü, ayrıca 12 uluslararası ödül kazandı. Sonra şu filimleri yaptı: *Yaşamak için* (Vivre pour vivre) (1967); *13 iours en France* (Fransa'da 13 gün) (F. Reichenbach ile, 1968); *Hayat, aşk ve ölüm* (la Vie, l'amour, la mort) [1968]; *Sevdiğim adam* (Un homme qui me plaît) (1969); *Sahtekâr* (le Voyou) [1970]; *Emic, Smac, Smoc* [1971]; *Macera Maceradır* (l'Aventure c'est l'aventure) [1972]; *Yeni yıl* (la Bonne Année) [1973]; *Toute une vie* (Bütün bir yaşam) [1974].

LEONE Sergio (Latium 1926) İtalyan rejisörü. Sinemaya 1961'de *İl Colosso di Rodi* (Rodos heykeli) ile başlayarak o sıralarda moda olan tarihsel ve mitolojik sinema akımına uydu; 1964'te ilk İtalyan usulü western'i (daha sonra basında «western-spaghetti» olarak sözü edilen *Bir avuç dolar*'ı (Per un pugno di dolari) Bob Robertson takma edıyla sundu. Filmin çok ilgi uyandırdığını görünce *Birkaç dolar için* (Per qualche dollaro in plu) [1965], *İyi, kötü, çirkin* (İl buono, il brutto e il cattivo (1966), *Batıda kan var* (C'era una volta il West) [1969] gibi filimler yaptı. Dünyada «yeni western» uzmanı olarak ün yapan Leone filimlerinde tarihsel ve psikolojik gerçeklerden çok şiddete ve çarpıcı motiflere önem verdi. Bir süre sonra A.B.D.'ye gitti, orada *Yabandan gelen adam*'ı (Duck you sucker) (1971) çevirdi. 1973'te yapımcısı olduğu *My Name is Nobody*'yi (Bana hiç kimse derler) eski asistanı yönetmen Tonino Valerli'ye çevirtti.

LEONTİEF Wassily (St. Petersburg - 1906) Rus asıllı Amerikalı ekonomi bilgini. Nankin'de iktisat danışmanlığına atandı, 1929'da Çin demiryollarının örgütlenmesine katıldı. 1931'de New York'ta Ulusal İktisadî Araştırma bürosunda çalıştı. Daha sonra (İkinci Dünya savaşından hemen önce) sektörler arası ilişkiler tablosunu gerçekleştirdi ve 1947'de yayımladığı *«Amerika'nın iktisadî yapısı»*nda bu çizelgeden söz etti. 1946'da Harvard üniversitesinde profesörlüğe yükseldi. Sanayilerarası çözümleme konusundaki çalışmalarıyla 1973 Nobel iktisat ödülünü kazandı. Söz konusu bu çözümleme tekniği bugün Iktisadî olguların incelenmesi ve planlanması açısından yararlı olmaktadır.

LERİCİ Carlo Maurilio (Verona - 1890). İtalyan mühendisi. 1913 yılında Torino'daki Politeknik enstitüsünü bitirdi, sonra metalürji sanayiinde başarılı çalışmalar yaptı. Jeofizik araştırmasıyla ilgilendi, arkeoloji araştırmalarında elektromagnetik ve elektrik yöntemlerinden yararlandı, korunmalarını sağlamak amacıyla arkeolojik yerlerin kısa sürede bulunması olanağını yarattı hattâ bu arkeoloji araştırmalarını (Etruria gömütlükleri) kolaylaştırdı.

1947'de kendi adını taşıyan vakıf kurdu: amacı çalışma tekniklerini açıklamak ve dünya arkeoloji araştırmalarına katkıda bulunmaktı. Lerici'nin birçok eseri arasında en önemlileri şunlardır *Alla scoperta delle civiltà sepolte. I nuovi metodi di prospezione archeologica* (Toprak altındaki uygarlıkların günışığına çıkarılması. Yeni arkeolojik araştırma yöntemleri) (1961); *Nuove applicazioni della scienza e della tecnica nella ricarca archeologica* (Arkeooji araştırmalarında bilim ve teknik açısından yeni uygulamalar) (1963).

LEUPİN Herbert (Aargau 1916) İsviçreli afişçi ve grafikçi. Basel'deki Dekoratif Sanatlar okulunda okudu, sonra Paris'te Paul-Colin okulundaki reklamcılık derslerini izledi. 1938'de Donald Brun ile birlikte Basel'de çalıştı, sonra da Augst'ta kendi atelyesini kurdu. 1950'de gerçekçi doğrultudaki çalışmalarını bir yana bırakarak oldukça serbest, renkli ve ayrıntılı bir üslûbu benimsedi. Oyuncakları ve fantezi dolu, genellikle de sirk dünyasını yansıtan yapıtlarında doğaçtan çalışılmış gibi bir hava vardır. Seyircinin de yapıta katılmasını isteyen Leupin sürekli bir arama içindedir ve sık sık anlatı bireşimlerine başvurur. 1953-1954 grafik çalışmalarında fotomontajlardan yararlanmıştı. Ayrıca kitap resimlemeleri (Grimm kardeşlerden masalar, 1944-1949) yaptı; 1967'de taşbasmasına başladı. Dünya çapında sergiler açtı ve çeşitli ödüller kazandı.

LEVİ-TANAİ Sara (Kudüs 1911) Yemen asıllı İsrailli kadın koreograf. Akademik bir öğrenimden geçmedi, daha çok yiddiş dansları ve müzikleri üstünde araştırmalara girişti, geleneksel dans ve şarkılardan bir bütün oluşturmayı başardı. 1950'de «İnbal»l (İsrail Dans tiyatrosu ve ulusal bale) kurdu, çalışma arkadaşlarını daha çok 1948'lerde İsrail'e yerleşen yemenli yahudiler arasından seçti. Turneler sırasında seyirciye sunulan gösterilerde hep folklordan, *Tevrat*'tan ve dinsel temalardan yararlandı *Sıla, Düğün, Kadın peygamber Devora, Çöl, Saba Melikesi, Ruth'un öyküsü).* İnbal topluluğu Londra (1957) ve A.B.D.'de (1961, 1971, 1973) çeşitli gösteriler düzenledi.

LEWİTT Sol (Hartford 1928) Amerikalı sanatçı. Siracusa Üniversitesini bitirdikten sonra minimal sanata yöneldi, birkaç yalın biçimle sonsuz düzenlemeler yaratmağa çalıştı. Çoğu zaman ayrıntılarına indirgenmiş küp biçiminden yararlandı. Çok sayıda desen, özellikle de doğrudan doğruya duvara çizilen resimler («Wall-drawings») yaptı. Bu tür çalışmalarında Lewitt, oldukça yalın dizgeler halinde tasarlanmış birkaç öneriden yola çıkmaktadır

LİCHTENSTEİN Roy (New York 1923) Amerikalı ressam. Daha 1961 yıllarında, gerçekçiliğe ve romantizme karşı çıkan eserleri pop'art akımına en önemli katkılardan biri sayılıyordu. Yapıtlarında yalnız reklamcılık ve resimli roman öğelerinden değil, kültür kaynaklarından da (yunan tapınakları, pira-

mitler, görüntülerini şemalara indirgediği Picasso ve P. Mondrian'ın tabloları v.b.) yararlandı. Çoğu zaman canlı ve karşıt renkleri sıvama halinde kullandı ve siyah bir çizgiyle çevreledi. Yontularında da, resimlerinde olduğu gibi kişiliğini yansıtmaktan çekindi; hacimsiz olan bu yapıtlar, yer yer plexiglas, cam, mermer ya da tahta ile kaynaşmış parlak madensel çubuklardan oluşur. Lichtenstein'ın biçimsel araştırması sürekli nükteli bir sanat anlayışına dayalı.

LİGETİ György (Tirnaveni 1923) Macar asıllı Avusturyalı besteci. Boulez ve Stockhausen'den yaşça biraz büyük olmasına rağmen ancak 1960'lara doğru, Macaristan'dan ayrıldıktan sonra ünlü çağdaş besteciler arasında yer alabildi. 1945-1948 yılları arasında Budapeşte'deki F.-Liszt akademisinde öğrenci olan Ligeti, 1940-1950 arasında folklor araştırmaları için Romanya'da bir turneye çıktı, 1950'den 1956'ya kadar da aynı akademide ders verdi. Aynı yıllarda genellikle yenibartok'çu üslûpta ve Berg'in etkisinde birçok beste yaptı: ***Nefesli çalgılar beşlisi için altı bagatel*** (1951-1953); ***Gece değişimleri*** (1953-1954) diye bilinen ***Birinci yaylılar dörtlüsü***. Daha sonraki yıllarda Ligeti'nin üslûbunda bir bunalım göze çarpar: aralarında ***Requiem***'in iki parçasının da bulunduğu birçok partisyonu yarım kalır. 1956 olaylarından sonra ülkesinden ayrılan besteci Köln elektronik müzik stüdyosunda G.M. König, Herbert Eimert ve Stockhausen ile birlikte çalıştı ve 1957-1958 arasında üç parça hazırladı: ***Glissandi*** (yok olmuştur), ***Eklemleşme*** (İlk olarak 25 mart 1958'de seslendirildi) ve yarım kalan ***Atmosferler*** (bu eserin, ileriki yıllarda hazırlayacağı aynı tondeki orkestra partisyonu ile karıştırılmaması gerekir.) Ardından, elektronik ve dizisel müziklerden oldukça uzak bir üslûpta hazırladığı iki besteyle artık sanatını kabul ettirdi: ***Görünümler*** (1958-1959) (İlk bölümü 1956'da tasarlanan bu eser ilk olarak 1960'ta Köln'de seslendirildi) ve özellikle ***Atmosferler*** (1961) (bu eseri 1950'lerde tasarlamıştı). Vurmalı çalgılara yer verilmeyen, kavramından ve sezilebilir her türlü ritim özelliğinden sıyrılan bu eser, çok değişik ve durağan birtakım tını, uzam, ağırlık, renk ve kalınlık düzlemleriyle belirlenmiş, büyük bir kesinlikle notalanmış bir mikroçokseslilige göre tasarlanmıştır. Sanatçı daha sonra aynı doğrultuda org için ***Volumina***'yı (1962, yeni düzenlemesi 1966) yaptı. Bunu piyano için ***üç bagatel*** (1961), yeniden düzenlemesi 1964), 100 metronom için ***Senfonik şiir*** (1962), karşıt bir üslûp denemesine giriştiği ***Serüvenler*** (1962-1963) izledi. Daha sonra ***Serüvenler ve Yeni serüvenler***'e (1966) dönüşen, 3 vokal solocu ve 7 çalgıcı için hazırlanan bu sonuncu yapıt bir sahne gösterisi niteliğindedir ve anlamsız, hayali metinler üzerine kurulu fonetik bir yapıttır. ***Atmosferler***'in sürekli durgunluğuna karşılık ***Serüvenler***'de, daha önce ***Eklemleşme***'de sözünü ettiği mezzo-soprano, 5 sesli iki karma koro ve orkestra için hazırladığı ***Requiem*** (1963-1965) bu iki eğilimin bir sentezidir: ***İntroitus*** ve ***Kyrie***'de ***Atmosferler*** ve ***Volumina***'nın tekniği göze çarpar (ancak bu yapıtlarda sanatçının farklı olarak kontrapunto ve aralık kavramlarını da kullandığı görülür), ***Dies irae***'de ***Serüvenler***'in, ***Lacrimosa***'da da eserin başındaki teknik ağır basar. ***Lux aeterna*** (1966) korosu ***Requiem***'in ***İntroitus*** ve ***Lacrimosa*** bölümlerine bağlanır, ancak bu koroda uyuma daha büyük önem verilmiştir. ***Viyolonsel konçertosu***'nda (1966) ilk hareket ***Atmosferler, Volumina*** ve ***Lux aeterna***'nın ikinci hareket ise ***Serüvenler***'in —çünkü «viyolonsel konuşmaktadır»— doğrultusundadır. Sanatçı ikinci bir sentezi de yalnızca yaylılar ve nefesliler büyük orkestrası için hazırladığı ***Lontano*** (1967) ile gerçekleştirdi; yapıttaki süreklilik izlenimi, özellikle armoni oyunları ve «aralık kümelerinin kademeli değişimi» ile sağlanır. Daha sonra şu yapıtları besteledi: org için ***Etüd no. 1 «Armoniler»*** (1967) klavsen için ***Continuum*** (1968); ***İkinci yaylılar dörtlüsü*** (1968) (beş bölümlük bu bestede, 100 metronom için ***Senfonik şiir***'de, ***Continuum***'da ve daha sonraki ***Oda konçertosu***'nda olduğu gibi, özellikle «zaman kafesleri» denen çeşitli katları üst üste gelir); ***Nefesliler beşlisi için parçalar*** (toplu bölümler ile minyatür solo konçertoları bir birini izler); 12 sesli yaylılar orkestrası ya da 12 yaylılar solocusu için ***Dallanma*** (1969) (aralarında bir çeyrek sesten fazla akort farkı olan iki bölümlü bir topluluk için yazılan bu eser, ***Requiem*** ve ***İkinci yaylı çalgılar dörtlüsü***'nün bazı yerlerindeki ton kaydırmalarını daha da ileriye götürür); org için ***Etüd no. 2 «Akış»*** (1969); 13 çalgı için ***Oda konçertosu*** (1969-1970) (bu yapıtın başlıca özelliği az çok durgun görünen süreklilik içinde sezilebilir melodi çevrelerinin, ritim ve armoni oyunlarının olmasıdır), oda orkestrası için ***Melodiler*** (1971) (aynı eğilim bu yapıtta belli bir çizgiselliğe varır); flüt, obua ve orkestra için ***Çift konçerto*** (1971-1972) (ilk bölümü ağır ve durağan ikinci bölümü gösterişli ve coşkun olan bu parçada, kararsızlığı üzerinde daha geniş araştırmalara girişilen mikroaralıklar sabit yavaş perdelerle ilişki içindedir); 12 kadın sesi ve orkestra için ***Clocks and Clouds*** (filozof Karl Raimund Popper'in bir eserine dayanan bu bestede, kesinlikle ölçülebilecek bazı süreçler (saatler), yalnız istatistik olarak tasvir edilebilecek bazı belirsiz süreçler (bulutlar) ile karşılaştırılır) ve büyük orkestra için ***San Francisco Polyphony*** (San Francisco senfoni orkestrasının 80. kuruluş yıldönümü için bestelendi). Sanatçı 1961'den sonra Stockholm Yüksek Müzik okulunda, 1972'de de Hamburg akademisi ile Hamburg Yüksek Müzik okulunda ders vermeğe başladı. 1965'te Washington'da Kousevitki vakfının ödülünü, 1967'de de Bonn şehri Beethoven ödülünü kazandı.

LİNDNER Richard (Hamburg 1901) Alman asıllı Amerikalı ressam. Önce grafikçilik, sonra Münih ve Paris'te, 1941'den sonra da New York'ta reklamcılık yaptı. ***Fortune, Harper's Bazaar*** ve ***Vogue*** gibi dergileri resimledi; Fratt İnstitute'da ders verdi. 1956'dan sonra tamamıyle resme yöneldi. Tuvallerinde portre ve çocukluk anılarında kübizm sonrası akımın, ***neue Sachlichkeit***'in ve gerçeküstücülüğün etkileri görülür. Zamanla, üslûbunu amerikan günlük yaşantısına uydurdu, bu kaynaktan esinlendi ve konularını bu ortamdan seçmeğe başladı. Resimlerinde, desen ve taşbaskılarında karton filimlerden birçok öğe aktardı, çağdaş bir simgesel özellikteki yapıtları pop'art'a ve psikedelik sanata yaklaşmaktadır.

LOHSE Richard Paul (Zürich 1902) İsviçreli ressam. Biçimsel bir sistemliliğe ulaşmak isteyen sanatçı Piet Mondrian'ın girişimini son sınırlarına kadar geliştirdi. Tuvallerinde, biçim ve renkleri diziler yada gruplar halinde (***Aynı sayıda renklerden oluşan eşit grubun gelişimi***, 1952) toparlayan ritmik bir düzenleme sistemini uyguladı. Ayrıca standart bir öğeye dayanan modüllü yapı ilkesinden yararlandı ve düşey-yatay çizgilerle yetindi. Bu son derece kısıtlayıcı kurallara rağmen hemen bütün yapıtlarında canlı ve uyumlu bir hava vardır. Lohse ayrıca şehircilik ve sanayi üretim sorunlarıyla da ilgilendi. Araştırmalarında sanatçı ile eseri arasındaki ilişkiye yeni bir yön veren Lohse günümüzün «programlı» bilgisayar sanatıyla konstrüktivist sanat arasında bir bağlantı kurmağa çalışır.

LOUİS Murray (New York - 1926) Amerikalı modern dansçı ve koreograf. Fen fakültesini bitirdi (1951); 1974'de dans çalışmağa başladı, 1949'dan sonra Henry Street Playhouse'da Alwin Nikolais (Ek) ile birlikte çalıştı, sonra onun başlıca iş arkadaşı oldu. Alwin Nikolais Dance Theatre'da solocu (1951) olarak görev aldı, Henry Street Playhouse'da ders verdi, kinetik araştırmalara yöneldi. Oldukça nükteci bir sanatçı olan Louis, koreografi alanında hocası Nikolais'i geride bıraktıysa da tiyatro adam olarak ustasını geçemedi ve kendi topluluğunu (Murray Louis Dance Company) ancak 1968'de kurabildi. Bu topluluk sık sık Alwin Nikolais Dance Theatre ile birlikte gösteriler düzenler (Brooklyn Academy of Music, Jacob's Pillow festivali) ve çeşitli turnelere çıkar (Hindistan, 1968; Avrupa, 1972; Paris, Théâtre de la ville, 1974). Louis öncelerl sololar hazırlıyor ve bunları kendisi yorumluyordu (***Little Men*** (Küçük adamlar), 1953; ***Man in Chair*** (İskemledeki adam), 1956; ***Rialto*** (1960); daha sonra topluluk için koreografiler düzenledi (***Bach Suite*** (Bach süiti), 1956; ***«Günlük»*** (1958); ***An Odyssey*** (1960); ***Signal*** (Belirti), 1961; ***Calligraph for Martyrs*** (Din kurbanları için dans), 1962, ***Junk Dances*** (1964). Louis daha sonra kendi topluluğuyla ***Landscapes Go 7*** (1968), ***Proximities İndex***

(1973) gibi eserleri yorumladı. 1973'te açılan «The Space»de, gerek Alxin Nikolais'in, gerek kendi topluluğunun yararlanabileceği birçok stüdyo, bir okul ve bir tiyatro yer alır.

LOUİS XVI (Paris 1754 / Paris - 1793) Fransa kralı. Fransız hükümdarlarının en kötüsü değildi herhalde; ama son Fransız kralı olmak gibi hazin bir ayrıcalık onun payına düştü. Oysa krallığı öyle hararetle savunmamıştı bile. Metanetle ölmesini bildi. Bastil gibi o da bir simge oldu.

LOUTHER William (Brooklyn 1944) Amerikalı dansçı ve koreograf. Sanatçı bir ailenin çocuğuydu; küçük yaşta klaket ve piyanoyu öğrendi, birçok televizyon programına çıktı. Daha sonra New York'taki High School of Performing Art'a girdi, orada komedi tekniğini öğrendi; ayrıca May O'Donne ve Gertrude Schurr'ün modern dans derslerini izledi. 1959'da okulu bitirdi. Juilliard School'a geçti, Antony Tudor'un yönetiminde çalıştı; ayrıca Martha Graham School'daki dersleri izledi. Daha sonra Broadway'de çeşitli gösterilere, özellikle de Jacob's Pillow şenliğine (1962), Ted Shaw'ın balesine *(Kinetic Molpai)* Donald McKayle Company ile katıldı. Alvin Ailey Dance Theatre'a girdi (19631964), *Hermit Songs* (A. Ailey'in), *Road of the Phoebe Snow* T. Beatty) ve *Lament*'i (L. Johnson'ın) yorumladı. Martha Graham Company'deyken (1964' ten 1968'e kadar her yıl bir mevsim) topluluğun repertuvarında yer alan Martha Graham'ın önemli eserlerinde rol aldı *(Circe, Witch of Endor. Diversion of Angels, Acrobats of Gods, Secular Games)*. Londra'ya yapılan bir turne sonunda School of Comtemporary Dance'da (1967) ders verdi, ardından New York'taki Brooklyn Academy of Music'de bir süre çalıştı, London Contemporary Dance Theatre'a girdi, kendi hazırladığı koreografilerde *(Vesalii İcones, Medusa İn the Playground of the Zodiac,* 1970) ve R. Cohan *Stages*, 1971) ile B. Morreland'ın *(Kontakion,* 1972) balelerinde oynadı. 1972 yılında Batsheva Dance Company'nin sanat yönetmeni oldu.

LUBOVİTCH Lar (Chicago 1945) Rus asıllı Amerikalı dansçı ve koreograf. Julliard School'a girdi, Tudor, Louis Horst ve Anna Sokolov ile çalıştı. Vücut yapısı, hem klasik dans tekniğine, hem de Martha Graham ve José Limon'un modern dans tekniklerine elverişliydi. Alvin Ailey ile caz, Lucas Hoving ile de beste çalıştı. Gerektiğinde rol aldığı yapıtların dekorlarını, giysileri ve ışık düzenini kendisi hazırlıyordu. A.B.D.'de *modern dance*'ın en yetkin temsilcilerinden biri sayılan Lubovitch aynı zamanda kuşağının en yetenekli koreograflarından biridir. Önce Pearl Lang'ın topluluğuna girdi, sonra Donald McKayle ile çalıştı, ardından Harkness Ballet'ye girdi. 1968'den 1973'e kadar 16 dansçıdan oluşan kendi topluluğunu yönetti, aynı doplulukta 1968-1969 bale mevsimini New York'ta Theresa L. Kaufmann Concert Hall'de açtı, çeşitli yapıtların yanı sıra oldukça ilgi toplayan Blue'yü yorumladı. Lubovitch'in New York'ta seyirciye sunduğu çok sayıdaki yapıtları arasında şunlar sayılabilir: *Unremembred- Time-Forgotten Place* (1969); *Ecstasy* (1971); *Freddie's Bag, Vibrations* (1972). Londra'da ise *Considering the Lilies*'i (1972) hazırladı, daha sonra Harkness Ballet *(Threnody* balesindeki (R. Wagner'in) giysiler, 1968), Gülbenkyan balesi *(Whirligogs,* 1970), Het Nationale Ballet *(Clear Lak-Dark Woods,* 1972), Ballet-Théatre contemporain *(The Time befor, The Time after,* 1972), American Ballet Theatre *(Scherzo for Massah Jack,* 1973) gibi kuruluşlarda rol aldı. kendi topluluğuyla Spoleto festivalinde (1972) ve Paris Uluslararası bale mevsiminde (1973) çeşitli eserler yorumladı.

LUGİNBUHL Bernhard (Bern - 1929) İsviçreli heykelci. 1951 yılında daha çok taştan ve betondan anıtsal biçimler olan ilk non-figüratif çalışmalarını gerçekleştirdi. 1953'ten sonra sanayide kullanılan maddelerden ve demir hurdasından çeşitli birleştirmeler yaptı. Jean Tinguely ile birlikte, deişleyen en özgün heykelciler arasında yer aldı; iki arkadaş çok sayıda anıtsal yapı ve çevreseller üstünde çalıştılar. Önce «Saldırılar», daha sonra 1958'de «Uzamsal makineler« yada «CFigures» dizilerini yaptı, ardından bir dev yaratıklar dizisine (non-figüratif boğa, fil ve tek gözlü dev v.d.) girişti. Aşınma ve paslanma etkilerini vurgulayarak yapıtlarına duygusal bir hava verdi; ancak 1965'te bu tutumundan vazgeçerek yapıtlarını teknik mükemmelliklerini daha bir belirten canlı renklerle boyadı. Ayrıca deneysel filimler çekti, desen ve gravür çalıştı.

LUMET Sidney (Philadelphia, New Jersey 1924) Amerikalı sinema yönetmeni. Çocukken bir çok tiyatro oyununda rol aldı. 1951'de Amerikan televizyonunda yapım yardımcısı oldu, daha sonra tiyatro yayınlarını yönetti. 1957'de bu yayınlardan birinin konusunu sinemaya uyguladı: *On iki öfkeli adam* (Twelve Angry Men). Ardından çeşitli tiyatro oyunlarını sinemaya aktardı: *Stage Struck* (Sahne sersemliği, 1958), *That Kind of Woman* (O biçim kadın, 1959). *The Fugitive Kind* (Derbeder tip) (T. Williams'dan, 1960); *A. View from the Bridge* (Köprüden görünüş) (A. Miller'den, 1961); *Long Day's Journey into Night* (Günden geceye) (E. O'Neil'den, 1962); *The Seagul* (Martı) (A. Çehov'dan, 1968); *The Last of the Mobile Hotshots* (Hareketli becerikilerin sonuncusu) (T. Williams'dan, 1969). Lumet, senaryolarını seçerken, en başta konunun sağlamlığına ve kişilerin zor bir durumda bulunmasına dikkat eder, senaryonun türüne pek aldırmaz. Nitekim, askerliğe karşı *The Hill*'den (Tepe 1965) sonra, bir hayat serüveni olan *The Group*'u (Grup)

LUMET'in ünlü yapıtlarından The Hill'*den bir plan.*

(M. McCarthy'den, 1967), daha sonra bir polisiye film olan *The Deadly Affair*'i (Öldürücü olay) (J. Le Carré'den, 1967) yaptı. Son yapıtları arasında şunlar vardır: *Korkunç Soygun* (Anderson Tapes, 1971), duygusal bir yapıt olan *Randevu* (The Appointment, 1969); siyasal bir yaklaşım olan *Fail Safe* (Güvensizlik, 1964), *Something like the Truth* (Gerçek gibi bir şey, 1972), *Child's Play* (Çocuk oyunu, 1972), *Molly, Gid and Johnny* (1973); *Şüphe peşinde* (The Offence, 1973); *Murder on the Orient Express* (Doğu ekspresinde cinayet, 1974).

LUMİERE Auguste (Besançon - 1862 / Lyon 1954) Fransız biyoloji bilgini ve sanayicisi. Kardeşi Louls'nin çaışmalarına katıldı ve fotoğraf tekniği konusunda çalışmalar yaptı. Daha sonra biyoloji alanına yöneldi. Anaflaksi'nin, romatizmanın sebeplerini inceledi; magnezyum tuzlarının ve bu arada özellikle hipomefitler'in tedavide kullanılmasını yaygınlaştırdı. Bu tuzların, İhtiyarlığın ve bir çok bozukluğun sebebi olan koloitlerin flokülasyon'unu önlediğini ileri sürdü.

LUMİERE Louis (Besançon 1864 / Bandol 1948) Fransız kimya bilgini ve sanayicisi. Lyon'dan babasının fotoğraf laboratuvarında çalıştı ve kardeşi Auguste Lumière'la birlikte, fotoğrafçılıkta büyük gelişmeler sağlayan araştırmalara girişti. On yedi yaşındayken, enstantane fotoğraf çekimini gerçekleştiren bir emülsiyon buldu. 1895 yılında Lyon-Montplaisir'de kurduğu fabrikada, sinematograf adını verdiği ilk sinema makinasını yaptı. Bu makinayla çektiği ve işçilerin fabrikadan çıkışını gösteren *La Sortie des Usines Lumière* (Lumière fabrilarından çıkış 1895) adlı kısa film, aynı yıl Paris'te halka gösterildi. Lumière, daha sonra, 1899 yılında, bir tek fotoğraf plağı üzerinde bir ufuk çevresinin kesiksiz görüntüsünü veren fotorama'yı gerçekleştirdi.

1903 yılında, renkli fotoğraf çakmeğe yarayan üç renkli fotoğraf plağını tasarladı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, uçakların yerini sesle bulma konusunda çalıştı ve havacılıkta kullanılan katalitik ısıtıcıyı buldu.

Lumière, ayrıca, kabartma fotoğraflar üstünde incelemeler yaptı ve 1920 yılında Fen Akademisi'ne fotostereonsentez'i sundu. 1935 yılında ise anaglifler yardımıyle kabartma film çekmeyi başardı. Fotoğrafta konunun çevresindeki ışık halesini önleyici plaklar, camların soğukta gümüşlenmesi ve gramofon yayışı gibi bir dizi buluş da gene Louis Lumière aittir

LUSS Janis Sovyet atleti. Mızrak'ta 1968 olimpiyat şampiyonu, 1969'da Avrupa şamoivonu oldu.

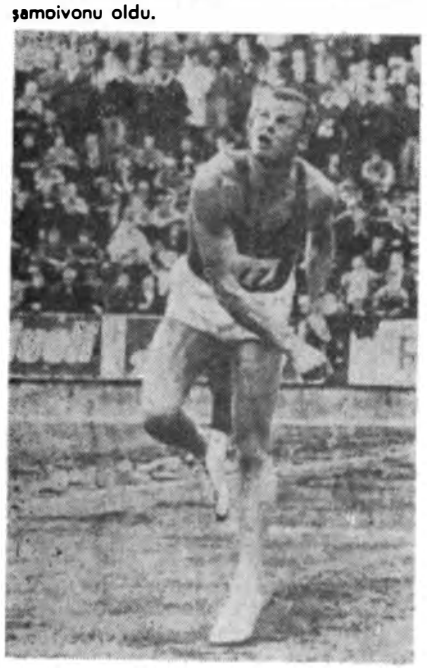

Janis LUSİS kendisine Olimpiyat şampiyonluğunu kazandıran atışını yaparken.

M

MACDONALD Brian (Montreol - 1928) Kanadalı dansçı, koreograf ve eğitmen. Eğitlmini Montreal McGill Üniversitesi'nde yaptıktan sonra müzik eleştirisine yönelcll *(Montreal Tribune)*. Bu arada Elizabeth Leese'den klasik dansı da öğrendiği için 1951'de yenl kurulan Ulusal Kanada balesine katıldı. Bir kaza sonusu dansı bıraktı ve kendinl koreografiye verdi (1954-1958'de Kanada televizyonunda önemli yapımları gösterlldl). Banff Summer School of Fine Arts'a bağlı Ulusal Tiyatro okulu dans öğretmeni ve müdürü olan MacDonald 1962'de Canada Council'den New York, Avrupa ve S.S.C.B.'de Incelemeler yapmak için bir burs aldı. İsveç Kraflık balesi müdürüğü yaptı (1964-1966), sonra Harkness Ballet'in müdürü oldu (1967-1970). 1971'den beri Batsheva Dance Company'nin sanat direktörüdür. Verimli bir koreograf olan sanatçı birçok topluluklа birlikte çalıştı ve şu yapıtları verdi *Time out of Mind* ve *Carpers* (1962) (Robert Joffrey Ballet için); *Bach'ı sever misiniz* (Norveç Krallık balesi için); *Canto İndio* (1965), *Rose Latulipe* (1966'da Ontarlo Stratford festivalinde varatılmış Kanada esinli ilk büvük bale); *Five over Thirteen ve The Shining People of Leonard Cohen* (1970) (Roval Winnipeg Ballet Için); *Ates kusu*'nun bir uvarlaması (1967) ve *The Lottery* (1974) (Harkness Ballet Için); *Dangerous Games* (1969) (Ballet-Théatre Contemporain için).

MACHE François Bernard (Clermont-Ferrand 1935) Fransız bestecisi. Doğduğu kentln konservatuvarının piyano ve armonl ödülünü aldı, 1955'te Paris'te Ulm sokağındakl Ecole normale spérieure'e girdi; Klasik Edebiyat, Yunan Arkeoloiisi bölümlerinden mezun oldu. 1958'de Frensız radyo-televizyonu müzik araştırmaları grubuna kurucu üye olarak girdi ve 1960'ta Paris konservatuvarından O. Messiaen'in sınıfında müzik felsefesl ödülü aldı. 1968'de A.B.D.'de çağdaş şiir, yunanca ve müzikal çözümleme dersleri verdi; aynı yıl Louis-Le-Grand lisesine edebiyat öğretmeni oldu. 1960'ta *Volumes* lle orkestra sesleriyle somut müzlği llk birleştirenlerden blriydl; müzik yazısı elektro-akustik teknlklerin etkisi altındaydı; her birl konuşulan birer metin ve doğal gürültü olan ses modellerine göre besteler yaptı (1964'te bestelenen ve 1965'te yorumlanan *Son d'une voix* (Bir sesin sedası) oda orkestrası tarafından «söylenmiş» Eluard'ın bir şiirlnin çeviri yazısıdır): 1968'de müziği seslerin ve düşüncelerin karşılaştığı ortam olarak tanımladı. Müzik vapıtı kavramına Iki yeni anlam yükledi (kaba kayıtlar ile bunların üslûplaştırılmış taklitlerini karşılaştırma ve üslûplaştırılması). Daha sonra Varese ile blrlikte Cage'a karşı düşünce ve fikrl müzikten uzaklaştırmayı kınadı ve müziğin de bir öğrenme volu olduğunu belirtti. Başlıca eserleri: iki ilâ dört kanal için *Prélude* (1959); on iki kanal ve oda orkestrası için *Volumes* ası için *le Son d'une voix* (Bir sesln sedası) (1965); büvük orkestra Için *la Peau* (1960); *Terre de feu* (1963); oda orkestsı için *Son d'une voix* (Bir sesin sedası) (1965); büvük orkestra için *la Peau du Silence* (Sessizliğin derisi) (1962-1966) teyp bandı için *Nuit* (Gece) (1966); recitativo'cu ve iki kanal için *Nuit blanche* (Uvkusuz gece) (1967); yedi nefesll Için *Canzone III* (1967), vokal beş'' Için *Canzona IV* (1968); büvük orkestra ve Ikl kanal için *Rituel d'oubli* (Unutma töreni); on ikl solocu, ses ve vurgulu çelgılar için *Danaé* (1970); bir Nübye darbuka solosuna dayanarak yazılmış *Kemit* (1970); piyano, Ikl kanal ve senfoni orkestrası için *Rambaramb* (1972); klavsen ve Ikl kanal için *Korwar* (1972); ikl piyano, Iki vurgulu ve iki kanallı bant Için *Temes Nevinbür* (1973) ve altı vurgulu Için *Maraé* (1973-1947).

MAEDA Jousaku (Toyama 1926) Japon ressamı. Öğreniminl Musaşino Güzel Sanatlar okulunda yaptı, sonra 1958'den 1963'e ve 1965'ten 1966'ya kadar Paris'te kaldı. Doğaüstüye karşı duyduğu Ilgi gezegenlerarası yolculuk görüntülerine aktardığı mikrokozmoz ve makrokozmoz çalışmalerında ve bu çalışmaların yer aldığı soyut blçimlerde görülür. 1970 yılında Hindistan'a gitti ve burada Hindistan tasavvufunu mandallarında ve insanlığın doğuşunu anlatan görüntülerinde yansıttı.

MAEKAVA Kunio (Niigata 1905) Japon mimarı. Paris'te Le Corbusier'nin yardımcısı oldu (1928-1930), sonra Tokyo'da Antonin Raymond bürosunda çalıştı (1930-1935), 1935'te aynı kentte kendî adına bir büro açtı. Uluslararası üslôbu ülkesinde yaymak için çalıştı. Özellikle betonarmenin mimarî olanakları üstüne araştırmalara girişerek, büyük bir plastik gücü olan blçimsel bir dil hazırladı: örneğin Tokyo kültür merkezinde (1955) betonu tahta ve çakıl taşlarıyla örterek görünümünü değiştirdi; Tokyo Gakuşuin Üniversitesine (1960) piramit blçlml bir konferens salonu yaptı. Le Corbusier'nin kuramlarından yavaş yavaş uzaklaşarak geleneksel Japon mimarî öğelerivle Ilgilendi. (Kyoto kültür merkezi, 1959). Diğer yapıtarı arasında, Yokohoma (1952) ve Urava kültür merkezlerl (1966), Brüksel dünya fuarındakl Japon pavyonu (1958),

Tokyo Metropoliten Festival Hall (1961) ve Sapporo Kış Olimpiyat oyunları İçin kayak yeri sayılabilir Eserlerinin Kenzo Tange gibi mimarlar üstünde çok büyük etkisi olmuştur

MAJUMDAR Rames Candra (Saidpur 1888) Hintli tarihçi. Hindistan tarihi ve Hindistan Güneydoğu Asya ilişkileri uzmanıdır *Corporate Life in Ancient İndia* (Eski Hindistan'da toplu hayat) (1918) teziyle doktor olduktan sonra Dakka Üniversitesi Tarih kürsüsünün başına geçti (1921); Sanat fakültesinin ilk dekanı, sonra da şansölye yardımcısı (1937-1942) oldu. Bénarès Üniversitesi Hindoloji koleji müdürü (1950), Nagpur üniversitesi profesörü (1955), Chicago ve Pennsylvania üniversiteleri «konuk profesörü» (1958-1959) oldu. Temel bilgi kaynağı sayılabilecek önem-

derslerinden ve Bengalce yayımlanmış çalışmalarından baska, yapıtları arasında şunları sayabiliriz; *Corporate Life in Ancient İndia* (Eski Hindistan'ta toplu hayat (1918), *Outline of Ancient İndian History and Civilisation* (Eski Hindistan tarih ve uygarlığının ana hatları) (1927); *Ancient İndian Colonies in the Far East* (Uzakdoğu'da hindu sömürgeleri) (1944); *The Classical Accounts of İndia* (Hindistan'ın klasik varlıkları) (1960); *History of the Freedom Movement in İndia* (Hindistan'da özgürlük hareketi tarihi) (3 cilt, 1962-1963).

MAKAROVA Giselle'de dansederken.

MAKAROVA Natalya (Leningrad 1940) Sovyet asıllı kadın dansçı. Leningrad Kirov Dans Okulu'nda Konstantin Sergeyev ile çalıştı ve 1959'da öğrenimini tamamladı. Duygulu, romantik yorumlarıyle hemen dikkati çekti (*Kuğu gölü*, Chopinlana - Les Sylphides) Kirov balesinin bir turnesi sırasında Londra'da ilk defa üne kavuştu (1961). 1965'te Kirov balesiyle, sonra 1969'da Bakû balesiyle Paris uluslararası dans festivalinde parladı. Kirov'un bir Londra turnesi sırasında (1970) topluluğu bırakarak bir süre Rudolf Nureyev ile Royel Ballet'de çalıştı; sonra A.B.D.'de American Ballet Theatre'a katıldı. Dünyanın her yanından çağrılan sanatçı Stockholm operasında (E. Bruhn ile, 1971), Milano Scala tiyatrosunda (A. Labis ile, 1972), Johannesburg'da (İ. Magy ile, 1972) ve Royal Ballet'te (A. Dowell ile, 1972) *Giselle'i*; Boston bögesinde (Ted, Kiwitt ile, 1971) ve Royal Ballet'te (R. Nureyev ile, 1973) *Kuğu gölü*'nü; 1973'te de İsveç Krallık Balesi'nde (Lawrence Rhodes ile) *Don Kişot*'u oynadı.

Duşan MAKAVEYEV : W. R. organizmanın sırları'ndan bir plan.

MAKAVEYEV Duşan (Belgrad 1932) Yugoslav film yönetmeni. Psikoloji diplomasını aldıktan sonra, Radyo, Televizyon, Tiyatro ve Sinema Akademisi Yönetmenlik bölümüne girdi ve buradan mezun oldu. Reklâmcılık yaptı. Bir kaç amatör film, sonra da bir düzine kadar belgesel film çevirdi. Daha sonraki filmleri şunlardır : *İnsan bir kuş değildir* (1966); *Bir gönül meselesi* (1967); *Korunmasız kurbanlar* (1968); *W. R. organizmanın sırları* (1971); *Sweet Movie* (1974).

MAKK Karoly (Hajdu-Bihar 1925) Macar film yönetmeni. 1954 1955 yıllarında özellikle *Liliomfi* (1954) ve *«Kayanın dilindeki ev»* (1958) filimeriyle Macar sinemasının büyük sanatçıları (Zoltan Fabri ve Félix Mariassy ile) arasında yer alan Makk, bunları izleyen yapıtlarında *(«Saplantılar»*dan (1961), *«İnsanlar ve Tanrı önünde»*ye (1968), kadar (hiç de başarılı olamadı. Ama bütün dünyada büyük bir başarı elde eden *«Aşk»* (1970) ile tüm sanatsal ve teknik niteliklerini yeniden kazandı. 1974'te *«Kedi oyunları»*nı yaptı.

MALEC İvo (Zagreb 1925) Yugoslav besteci. Zagreb üniversitesinde ve Müzik akademisinde öğrenim gördü. Beste bölümünü birincilikle bitirdi ve Zagreb kentl ödülünü aldı. 1954'ten sonra sık sık Paris'e gitti ve 1959'da temelli Paris'e yerleşti. Konservatuvarda Oliver Messiaen'in derslerini dinleyici olarak izlemiş ve Radyo Deneme kulübü ile Somut Müzik Araştırmaları grubunun çalışmalarına katılmıştı. 1960'ta, Fransız Radyo-Televizyon Kurumunun Pierre Schaeffer yönetimindeki Müzik Araştırmaları topluluğuna girdi. Hem elektro-akustik araçlar, hem de geleneksel çalgılar için besteler yaptı ve çoğu kere ikisini birlikte kullandı. Önemli eserleri: *Mavena* (1957); *Reflets* (Yansımalar) (1961); *Dahovi* (1961); *Structures en couleur* (Renkli hareketler) (1959); *Sigma* (orkestra için, 1963); *Miniatures pour Lewis Carroll* (Lewis Carroll İçin minyatürler) [flüt, keman, harp ve vurgulu çalgılar İçin, 1964]; *Tutti* (orkestra ve teyp bandı için, 1962); *Cantate pour elle* (soprano, harp ve teyp bandı için, 1966); *Oral* (recitativo'cu ve orkestra için) (André Breton'dan, 1967); *Luménitules* (teyp bandı ve piyano İçin, 1968) [1970'te Bordeaux Sigma festivalinde çalındı]; *Lumina* (12 yaylı çalgı ve teyp bandı çin, 1968); *Lied* (yaylılar ve ses İçin, 1969) (Dubrovink festivalinde çalındı, 1970); *Décécaméron* (12 solcu için Fransız Radyo-Televizyon Kurumu Korosu Soloculeri topluluğu tarafından ısmarlandı ve 1971'de Bologne'da çalındı); *Cal(m)es* (orkestra ve iki şef için, 1973-1974). 1972'de Paris konservatuvarında beste öğretmenliğine getirilen, 1973'te «Musique-Plus» topluluğunu kuran Malec, Strasbourg Vurgulu Çalgılar topluluğu ve Fransız Radyo-Televiyon kurumu korosu soloculeri hesabına 6 vurgulu ve 12 ses İçln bir yapıt hazırlamaktadır.

MANESCU Manea (İbrail 1916) : Rumen ekonomi bilgini ve siyaset adamı. İstatistik kurumu genel müdürü olmadan önce İktisat dersleri veriyordu (1951-1985), maliye bakanı yardımcısı (1957) (1972'de başkan) oldu. 1936'dan beri Komünist partisi üyesidir; 1960'ta Merkez komitesi üyesi, Millet meclisi iktisat ve maliye komisyonu başkanı (1961-1969), Merkez komitesi sekreteri (1965-1972), yürütme kurulunun yedek (1965), sonra asil üyesi (1968) oldu. Ülkenin ekonomik gelişiminin ana hatlarını çizmekle görevli iktisadî konseyin başkanlığına (1968-1972), Devlet konseyi başkan yardımcılığına (1969-1972) getirildi, 1971'de partinin prezidyumuna girdi ve 1972'de Bakanlar kurulu başkan yardımcılığına atandı.

1974 martında İ.G. Maurer'in yerine başbakan oldu.

MANNONİ Gérard (Bastia 1928) Fransız heykelcisi. «Müzikçi» gruptan esinlenmiş soyut yapıtlarından sonra André Bloc, Morice Lipsi ve Robert Jocobsen ile karşı-

laşması sanat anlayışında kesin bir değişikliğe yol açtı: 1954.te «Espace» grubuna katıldı ve o zamandan beri, özellikle Claude Parent ile, birçok mimarlık ve şehircilik projelerine katıldı. Aynı zamanda heykellerine de (betondan, taştan ya da tahtadan ve 1962'den beri, madenden) çoğu kere bir anıtsal yapı görünümü geldi. Mannoni, sertliğini arabeskle yumuşattığı geometrisel biçimlerinde sanayi tekniklerini kullanır.. Çelik süs eşyası, süs-elbiseler (terzi Pierre Cardin ile), son zamanlarda da parfüm şişeleri yaptı.

MANNONİ Maud (Courtrai 1923) Hollanda asıllı Fransız psikanalizcisi. Çocukluğu Hindistan'da ve Hollanda'da geçen bayan Mannoni, Brüksel Serbest üniversitesinde kriminoloji öğrenimi gördü. Sonra Françoise Dolto ve Jacques Lacan'ın derslerini izlemek üzere 1948'de Paris'e gitti. Paris Freud'çu okuluna üye olarak art arda birtakım eserler yazdı: *Enfant arriéré et sa mère*'de (Geri zekâlı çocuk ve annesi) [1964] önce psikanaliz açısından geri zekâlılık sorununu ele alır ve zekâ gerilliği kavramına karşı çıkar; *le Premier Rendez-vous avec le psychanalyste*'de (Psikanaliz uzmanı ile ilk buluşma) [1965] bir dizi gözleme dayanarak, çoğu zaman çocuk ile ailesinin karışık ve anlaşılmaz isteği karşısında çözümsel dinlemenin ne olması gerektiğini gösterir; *l'Enfant, sa «maadie» et les autres: le symptôme et la parole*'de (Çocuk, «hastalığı» ve ötekiler; hastalık belirtisi ve söz [1967] Thiais tıp-eğitim rehberlik merkezinde yapılan psikanaliz deneylerine dayanarak, çocuktaki hastalık belirtisini, ana-babanın isteği çerçevesinde, onu uyumsuz kılan ve gittikçe yalnızlığa yönelterek gerçek yaşamın dışına atan toplumsal tutum içinde ele alarak söz konusu hastalık belirtisinin işlevini belirlemeğe çalışır. *Le Psychiatre, son «fou» et la psychanalyse*'de (Psikiyatr, «delisi ve psikanaliz) 1970] psikiyatri aleyhtarı İngiliz okulunun araştırmalarına dayanarak toplumun delilik karşısındaki tutumuna, saçma tedavi anlayışına ve bugünkü tedavi kurumlarında başvurulan tedavinin kurallaşmış ereklerine karşı çıkar; *Education impossible*'de (Olanaksız eğitim [1973] geri zekâlı, akıl ve ruh hastası çocuklar için Bonneuil sur-Marne'de açılmış olan uygulama okulunda yapılan deneyleri anlatır. Lacan'ın ve İngiliz psikiyatri aleyhtarlarının öğretisinden esinlenmiş olan bir «açık kurum» anlayışını yerleştirmeğe çalışır ve tasarısının nasıl bürokrasi çarkının dişlerine takıldığını ve iktisadî zorluklarla karşılaştığını gösterir.

MARİBİ Mahmud Süleyman el - (Tel Aviv 1935) Filistin asıllı Libyalı siyaset adamı. Sendikacı bir militan olarak Libya liman işçileri grevini örgütledi (1967), dört yıl hapse mahkûm edildi ve vatandaşlıktan çıkarıldı. 1969 ağustosunda, askerî darbe arifesinde salıverildi. Cunta tarafından başbakanlığa, maliye, tarım ve toprak (tarım) reformu bakanlıklarına atandı (eylül 1969). son iki görevi bırakarak başbakanlığı 1971 ocağına kadar sürdürdü. Bundan sonra Libya'nın Birleşmiş milletler daimî temsilcisi oldu.

MARİ Enzo (Milano 1932) İtalyan plastik sanatçısı ve dizaynçı. Önce resim yaptı, sonra 1952'de algılamayı incelemeye girişti görüntü psikolojisi, yapıların programlanması ve «renklerle hacimlerin karşılıklı etkileri» üstüne araştırmalar yaptı, 1959'dan 1961'e kadar kinetik eserleri seri halinde üretme olanaklarını değiştiren nesneler (1960) ve rltimli geçişmeleri olan ışıklı yapılar [1961]). 1963'te «Nouvelle Tandance» (Yeni Eğilim) akımına katıldı ve İtalya'daki şubesiyle bu akımın çeşitli temsilcileri arasında işbirliği sağladı. 1956'dan sonra tam anlamıyla dizayna yöneldi. «Production Danese» de dizayn kuramcısı olarak çalıştı: Ucuza mal edilen prefabrike öğelerin modüllü düzenlenmesi ve kalıplama teknikleriyle ilgilendi, çok sayıda ev eşyası yaptı.

MARİE Jean-Etienne (Paris 1917) Fransız bestecisi. Özellikle Messiaen ile yaptığı müzik çalışmalarından sonra Fransız Radyo ve Televizyon kurumuna girdi, 1949'dan bu yana da müzikçi ve program yapımcısı olarak orada çalışmaktadır. Schola Cantorum'da görev aldı, orada ve Paris-VII ünlversitesinde (Vincennes) akustik, plak doldurma tekniği ve deneysel müzik dersleri verdi. Orléans'daki çağdaş müzik haftalarının sanat yönetmeni ve Uluslararası Müzik Arastırma merkezinin kurucusu olan Marle çalışmalarını özellikle çalgı yapımında yenilikler, veni ses araştırmaları doğrultusunda sürdürdü, çalgılarla elektroniğin biresimini yapmayı denedi, hocası Julian Carillo'nun etkisiyle müzikteki mikro aralıkları inceledi, ayrıca ses-görüntü ilişkileri üstünde araştırmalar yaptı. Yapıtları arasında şunlar sayılabilir: magnetik bant, recitativo'cu ve orkestra için *İmages thanaiques* (1960); üçte ve bir varım tonda iki piyano ile beste bir ve altıda bir tonda piyanolarla doldurulmuş magnetik bant için *Tombeau de Julian Carillo* (Julian Carillo'nun mezarı) [1966]; orkestra ve üç stereo teyp için *Tlaloc* (1967) recitativo'cu ve bant için *Appel au tiers monde* (Üçüncü Dünya'ya çağrı) [1968]; iki orkestra ve elektroakustik düzen için *Concerto «Milieu divin»* («Tanrısal ortam» konçertosu) [1969-1970]; *Symphonie électronique* (Elektronik senfoni) (1969); üç teyp ve org için *Parole de Dieu* (Tanrı kelâmı) [1972]; bant için *Un fanal pour mes canaux* (Kanallarım için bir fener) [1972] ve otuz iki yaylı çalgı için *Ecce Ancilla Domini* (İşte Tanrı'nın kölesi) (1973)

MARİGHELLA Carlos (Salvador 1911 / Brezilya 1969) San Salvadorlu düşünür ve devlet adamı. Bir İtalyan göçmeni ile Afrika'lı zenci kölelerin soyundan birinin oğlu olan Marighella, yaşamının kırk yılını halkların kurtuluşu kavgasına adamış, Latin Amerika kıtasının en geniş ve en kalabalık ülkesinin en büyük yurtseverlik örneklerinden biridir.

Geçirdiği deneyimler ve yaptığı incelemeler sonucunda Carlos Marighella'yı, silahlı devrim mücadelesi çizgisine getirmiştir 1967 yılında, partinin üst kademesinde rakipsiz bir durumda iken, Brezilya Komünist Partisi Yürütme Kurulu'ndan istifa etmiştir. Daha sonra, Brezilya'da rejime karşı silahlı mücadele yürüten bellibaşlı devrimci organizasyonlardan birinin, Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin lideri olmuştur.

Bir eylem adamı olduğu kadar, üzerinde durulması gereken bir düşünürdür de... Silahlı mücadelenin organizatörü, önemli devrimci eylemlerin lideri olan Marighella'nın «Brezilya Krizi» (1965), «İç Mücadele» (1966), «Gerilla Harekâtı ve Taktikleri», «Stratejik Problemler ve İlkeler Üzerine», «Kent Gerillası El Kitabı» vb.... bir çok çalışmalar vardır.

Marighella'nın 1969'da öldürülüşünden sonra Brezilya'daki kent gerillası eylemleri yavaş yavaş çözülmeye başlar.

MATE Rudolph (Harkov 1908/Hollywood 1964) Polonya asıllı Amerikalı film operatörü ve yönetmeni. Sinema hayatına Budapeşte'de atıldı. Korda kardeşlerle 1921'de Paris'e gitti, kısa süre içinde birçok filmde fotoğraf yönetmenliği yaptı *«Jeanne d'Arc'ın çilesi»* (C. Dreyer'in, 1928); (Vampir) [R. Clair'in, 1931]; *«Son milyarder»* (R. Clair'in, 1934); *Liliom* (F. Lang'ın, 1934). Daha sonra A.B.D.'ye gİden sanatçı orada özellikle *«Stella Dallas»* (K Vidor'un, 1937); *The Flame of New Orleans* (New Orleans alevi) [R. Clair, 1940]; *Foreign Correspondant* (Yabancı muhabir) [A. Hitchcock'un, 1940]; *Gilda*'da (K. Vidor'un, 1946) çalıştı. İki yıl sonra Mate Film'in yönetmeni oldu ve birçok dizi filim yaptı: *The Dark Past* (Karanlık geçmiş) [1949]; *Kız hırsızları* (Union Station) [1950]; *When Worlds Collide* (Dünyalarca) [1951]; *Cehennemde bir gün* (Branded) [1952]; *Far Horizons* (Uzak ufuklar) [1956].

MATHE Georges (Cermages 1922) Fransız kanser uzmanı. Lösemiler üzerinde araştırmalar yaptı ve J. Bernard'ın derslerini izledi. Deneysel ve klinik çalışmalarının temelinde yeni bir tedavi yönteminin uygulanması vardır. Bu yöntemde habis hücrelerin çoğalmasını önlemek için kemik iliği aşısına başvurulur. Mathé 1965'ten bu yana Villejuif'deki Kanser Bilimi ve Genetik Bağışıklık enstitüsünü yönetmektedir. 1966'da Paris Tıp Fakültesi deneysel kanser bilimi profesörü oldu. 1968'den bu yana da U.D.R.'nin (Cumhuriyet İçin Demokratlar Birliği) halk sağlığı komisyonu başkanlığını yapmaktadır. Başlıca yapıtı *la Chimiothérapie des cancers*'dir. (Kanserlerin kim-

yasal tedavisi) [1966].

MATİÇ Duşan (Cuprija 1898) Yugoslav yazarı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sorbonne'da edebiyat öğrenimi gördü. Gerçeküstücülerle tanıştı ve ülkesinde bu akımın başlıca temsilcilerinden biri oldu. Breton, Eluard, Michaux'nun şiirleriyle Zola ve Martin du Gard'ın romanlarını Sırpçaya çevirdi. Ayrıca şiirler (*Bagdala*, 1954; *Maddenin uyanışı*, 1959; *Gecenin düşleri ve yalanları*, 1962; *Liber ritualis*, 1967) ve romanlar (*Sis*, *A. Vuco ile birlikte*, 1940; 1962;1C (*Sis*. A. Vuco ile birlikte, 1940; *Alea jacta*, 1958) yazdı.

MATRAS Christian (Valence - 1903) Fransız film operatörü. 1926 yılında «Eclair Journal»e güncel olaylar habercisi olarak girdi; ayrıca kısa filimlerin kameramanlığını ve operatörlüğünü yapıyordu. Bu arada uzun filimlerin çekiminde yardımcı operatör olarak çalıştı. 1932'de başoperatör olan Matras 1936'da *Au fil de l'eau* adlı bir belgesel film çevirdi. 1945'te yüksek sinema teknik komisyonunun çekim kurulu başkanlığına getirildi. Bu tarihten sonra çekimine katıldığı ve ilmli tekniğinin yanı sıra çeşitli biçim araştırmalarına yönelmekten de kaçınmadığı birkaç yüz filim arasında şunları sıralayabiliriz: *Harp esirleri* (La grande İllusion) [J. Renoir'ın, C. Renoir, J. Bourgouin ve Bourrean ile birlikte, 1937]; *Paradis perdu* (Kayıp cennet [A. Gance'ın, 1939]; *La fin du jour* (Gün sonu) [J. Duviver'nin, (1939); *l'İdiot* (Aptal) [G. Lampln'ln 1946]; *İki başlı kartal* (L'Amie à deux têtes) [J. Costeu'nun, 1947]; *İş işten geçti* (Les jeux sont faits) [J. Delannoy, J.-P. Sartre'ın aynı adlı yapıtından yararlanılarak, 1948]; *Aşk zinciri* (la Ronde) [M. Ophüls'ün, 1951]; *Kahraman âşık* (Fanfan de la tulipe) [Christian Jacques'ın 1951]; *Madame de...* (M. Ophüls'ün 1953); *Lola Montes* (M. Öphüls'ün, 1955); *Montparnasse 19* (J. Becker'in, 1957); *Casuslar* (Les Espions) (H. G. Clouzot'nun, 1958) *le Coeur battant* (Carpan kalp) (J. Doniol Valeroze'ün, 1960); *Paris'te hüzün* (Paris Blues) (M. Ritt'in, 1961); *Thérèse Desqueyroux* (G. Franju'nun, 1962); *les Amitiés particulières* (Özel dostluklar) [J. Delannoy'un, R. Peyrefitte'ten yararlanarak, 1964]; *Öğretmenin kaderi* (Les risques du métier) [A. Cayatte'in, 1967]; *la Voie lactée* (Samanyolu) [L. Bunuel'in, 1969].

MAZZO Kay (Chicago 1946) İtalyan Yugoslav asıllı Amerikalı kadın dansçı. School of American Ballet'e girdi (1957), 1961'de New York City Ballet'te stajyer oldu. Aynı yıl Jerome Robbins'in Ballets USA'sıyla bir anlaşma imzaladı, Avrupa'ya yaptığı bir turneden sonra New York City Ballet'e döndü. O tarihten sonra topluluğa katılan sanatçı, repertuvarda yer alan yapıtları yorumladı (*Creation of the World* [Dünyanın yaratılışı], T. Bolender'in; *Alternoon of a Faun*. *İnterplay* [Bir kır tanrısının öğleden sonrası, Ara oyun], J. Robbins'in; *la Valse*, *Pas de deux*, *Serenade*, *Liebeslieder Walzer* [G. Balanchine'in]) ve ilgi çeken eserler hazırladı *Shadow'd Graind* [Gölgelenmiş taneler], 1965; *Dances at a Gathering* [Toplanış dansı], 1969; J. Robbins'in *İn the Night'ı* [Geceleyin], 1970). Mazzo tekniği, müzik duygusu ve görünümüyle Balanchine'in yapıtlarını en iyi yorumlayan sanatçılardan biri oldu (*Brahms-Schönberg Quartiet* (1966); *Violin Concerto* ve *Scherzo à la russe* [1972] gibi eserlerin ilk temsili; *The Jewels* (Mücevherler, 1969), *Uyurgezer kız* (1970), *3 nolu Süit* (Çaykovski, 1971) ve *Duo Concertant*'ın [1972] yeniden düzenlenmesi). Suzanne Farrel'in Avrupa'ya gitmesi üzerine 1970'ten sonra New York City Ballet'te ön plana geçti.

M'BOW Amadou Mahtar (Dakar 1921) Senegalli siyaset adamı. Öğrenimini tamamlamak için bir süre Fransa'da kaldı. Paris'teki Afrikalı Öğrenciler Birliğinin başkanlığını yaptı. Moritanya'da ders verdi, sonra Senegal'e döndü. 1957-1958 ve 1966-1968 yılları arasında Eğitim ve Kültür bakanlığı, 1968'den 1970'e kadar da Gençlik ve Kültür Bakanlığı yaptı. Kasım. 1974'te René Maheu'den sonra Unesco genel yönetlcilliğine getirildi.

McBRİDE Patricia (New Jersey 1943) Amerikalı kadın dansçı. Ruth Vernon ile dans çalıştı sonra School oh American Ballet'e yazıldı. André Enievsky Ballet Company ile sahneye çıktı (1958), New York City Baliet'e girdi (1959), orada önce solocu (1960), sonra da yıldız dansçı (1961) oldu. Oldukça yetenekli bir yorumcuydu, güçlü bir tekniği vardı; Edward Villela'nın rol arkadaşı oldu. George Balanchine'in balelerindeki tüm başrollere çıktı (*Agon*, *Uyurgezer kız*, *Concerto Baroco*, *Liebeslieder Walzer*. *Kuğu gölü* v.b.), Jerome Robbins'in *Bir kır tanrısının öğleden sonrası*, *The Cage* (Kafes) gibi yapıtlarında da başrolleri yorumladı. Ayrıca *Figure in the Carpet* (Halıdaki desen) [1960], *A. Midsummer Night's Dream* (Bir yaz gecesi rüyası) [1972], *Tarentella* (1963), *Harlequinade* 1965), *Brahms-Schönberg Quartet* (1966), *The Jewels* (Mücehherler) [Balanchine'in, 1967], *Ebony Concerto* (1960), *Dances a Gathering* (Robbins'in, 1969) gibl balelerde dans ettl. Stravinskiy onuruna Paris operasında düzenlenen gösteriye *Capriccio* ile katıldı (1974).

McCAREY Leo (Los Angeles - 1898 / Santa Monica 1969) Amerikalı film yönetmeni. Güney Kaliforniye üniversitesinde hukuk derslerine devam ettikten sonra Montana'daki bir maden ocağında süpürücülük yaptı, sonra Los Angeles'ta dava vekili oldu, boks ve rugby'ye başladı, birkaç ay avukatlık yaptı, sonra şarkı bestelemeğe koyuldu. Sinema hayatına Tod Browning'in asistanı olarak atıldı (1920), ardından Hal Roach ile anlaşarak kısa metrajlı komedi filmleri çevirdi. 1923 ile 1929 yılları arasında aynı türde 300 kadar kısa film yönetti, bu arada Lorel ve Hardy için çok sayıda senaryo yazdı. 1929'da da ilk uzun metrajlı filmi *Budala*'yı (The Sophomore) yaptı. Kısa sürede, aynı zamanda duygulandırıcı olan sözlü ve görüntülü gag komedilerinin uzmanı oldu. Çok sayıdaki filimleri arasında şunlar sayılabilir: *İspanyalı çocuk* The Kid from Spain), (1932); *Duck Soup* (Ördek çorbası (1933), bu filimi Marx Kardeşler'in en iyi yapımıdır; *Ruggles of Red Cap* (Kırmızı şapkanın püskülü) [1934]; *Make Way for To-Morrow* (Yarına yol açalım [1936]; *The Awful Truth* (Korkunç gerçek [1937]; *Once upon a Honeymoon* (O eski balayı (1942); *Go in my way* (Yolumda gidiyorum) [1943]. bu filmle en iyi senaryo olarak Oscar ödülünü kazandı *The Bells of St. Mary's* (Meryemana'nın çanları) [1945]; *Elle et Lui*'nin (O kadın ve o erkek) iki düzenlemesi (*Love Affair* [Aşk olayı], 1938 ve *An affair to remember* [Anımsanacak bir olay], 1957); *Rally round the Flag, Boys!* (Çocuklar, bayrağın etrafında toplanın!) [1958]; *The Devil never sleeps* (Şeytan asla uyumaz [P. Buck'dan 1961].

McQUEEN Steve (Slater, Misseuri 1932) Amerikalı sinema oyuncusu. 16 yaşında şieplerde çalışmağa başladı. (1948-1950) ve 1952'de tiyatro hayatına atıldı. Actor's Studio'daki dersleri izledikten ve televizyonda yardımcı operatör olarak çalıştıktan sonra *Somebody up up there there likes me* (Oralarad bazıları beni sever) (R. Wise'ın, 1956) adlı filmde rol alarak sinemaya geçti ve çeşitli filmlerde yardımcı rollerde görüldü, özellikle *Beyond a Reasonable Doubt* (Makul bir şüphenin ötesinde) (F. Lang'ın. 1956) ve *Never so few* (Hiç o kadar az değil) (J. Sturges'in, 1959). Daha sonra

McQUEEN Kelebek'te.

Yedi silahşör (The Magnificent Seven) (J. Sturges'in, 1960); *Büyük kaçış* (The Great Espace) (J. Sturges'in, 1963) ve *Wanted dead or alive* (Ölü ya da diri olarak aranıyor, 1958 1961) adlı televizyon dizi filmiyle üne kavuştu. Umursamaz hali, nükteciliği ve geleneksel kahraman tipini yıkan oyunuyle sinema dünyasında sözü edilen birçok film çevirdi *Soldier in the Rain* (Yağmur altındaki asker) (R. Nelson'un, 1963); *Aradığım aşk* (Love with the Proper Stranger) (R. Mullingan'ın, 1963); *Baby, the rain must fall* (Bebeğim, Yağmur yağmalı) (R. Mulligan'ın, 1965); Bükumarbaz (The Cinsinnati Kid) (N. Jewison'un, 1965); *Nevada katilleri* (Nevada Smith) (H. Hathaway'in, 1966); *Gangsterin kaderi* (Bullitt) (D. Yates'in, 1968); *Zaferin bedeli* (The Reivers) (M. Rydell'in, W. Faulkner'dan yararlanarak, 1969); *Valişi Sürücü* (Jünier Bonner) (S. Packinpah'ın, 1972); *Firar* (The getway) (S. Peckinpah'ın, 1972); *«Kelebek»* (F. Schaffner'in, 1973).

MEİSTER Hans (Schaffhausen 1937) İsviçreli dansçı. Zürich Operası Dans Okulu'nda dansa başlayan Meister daha sonra Sadler's Wells Ballet School'a (sonradan Royal Ballet School olmuştur) girdi. National Ballet of Canada ile anlaşma imzaladı (1957), 1959'da solocu, 1961'de de birinci dansçı oldu. *Kuğu gölü*'nde Siegfried, *Fındıkkıran*'da prens *Coppelia*'da Frans rollerine çıktı. ayrıca *Sylphidres, Gala Performance, Concerto barocco*'da oynadı. 1961'de Galiba Samsova ile Jacob's Pillow festivaline katıldı *(Siyah kuğu*'nun pas de deux'sü ve *Mavi Kuş)*. New York Metropolitan opera-balesinde birinci dansçı oldu (1962-1966), *On in Fire*'ı (R. Powell'in) Metropolitan Opera Ballet Studio için hazırladı (1963). Zürich operasında bir süre çalıştı (1966), sonra Royal Ballet'ye geçti (1967; bir yıllığına izin alarak Leningrad'a gitti (1968), orada Kirov okulundaki çalışma ve öğretim yöntemlerini incelemek için Aleksander Puşkin'in erkekler sınıfına girdi. Yetenekli bir yorumcuydu, Kirov repertuvarına *(Kuğu gölü, Uyuyan güzel, Gayané)* göre hazırlanan Meister üstün yorumlama ve uygulama yetenekleri sayesinde bir tek mevsimde bu kadar çok role çıkabilen tek yabancı sanatçıdır. Çeşitli Avrupa başkentlerine (bu arada Helsinki(konuk profesör olarak çağrıldı. Finlandiya Ulusal operasında yıldız dansçılığa yükseldi (1972) ve orada Nieminen ile *Spartacus*'ü ve *Othello*'yu yorumladı (1973).

MEİNECKE Max (Düsseldorf - 1912 / Viyana 1972) Avusturyalı tiyatro yönetmeni. Düsseldorf Devlet Sanat akademisinde okudu ve Viyana üniversitesinde öğretim üyeliği yaptı. 1952'de Türkiye'ye geldi, 1958'e kadar İstanbul Şehir tiyatrosunun sanat yönetmenliğini yürüttü; daha sonra da Ankara Devlet konservatuvar ve tiyatrosunda çalışmalarını sürdürdü. Türkiye'de kaldığı süre içinde Adnan Saygun'un *Yunus Emre* oratoryosu ve Haldun Taner'in *Keşanlı Ali Destanı*'nı Almancaya çevirdi. 1969'da Avusturya'ya döndü.

MELÇUK İgor Aleksandroviç (Odessa 1932) Sovyet dilbilimcisi. S.S.C.B. Bilimler akademisinin Dilbilim enstitüsünde araştırma başkanı olarak çalışan Melçuk otomatik çeviri uzmanıdır. 1965'ten bu yana Jolkovskiy ile birlikte «Anlam Metin» örneği üstüne bir dizi inceleme yayımladı. *«Anlam bileşimi üstüne»* (1967) ve *«anlam-Metin örneğinin kurulması üstüne* (1969) 1974'te yayımladığı *«Anlam-Metin örnekleri için bir kuram denemesi»* adlı yapıtında çalışmalarının dökümünü yaptı. Melçuk'un incelemeleri üç açıdan ele alınabilir.

— *Özgün bir kuramsal yaklaşım:* dilsel edinim, konuşan kişinin belli bir anlamdan belli bir metni oluşturması ve yine belli bir metinden belli bir anlam çıkarmasıyla tanımlanabilir. Bildirilerin eşanlamlığını da Melçuk şöyle kuramlaştırır: bildirilerin eşanlamlı oluşu konuşucunun aynı düşünceyi değişik biçimlerle anlatabilmesi ve değişik biçimlerle anlatılan bir düşünceyi aynı anlama indirgeyebilmesi demektir.

— *Katlaşmalı dil kurgusu:* Melçuk'a göre anlam bir dizi biçimsel dil örgüsünden oluşur (Anlam → düzeyi → derin sözdizimi düzeyi → yüzeysel sözdizimi düzeyi → derin yapısal düzey → yüzeysel yapısal düzey → BİLDİRİ). Bir düzeyden diğerine geçiş kuralları ve sözlükte derin bir düzeyin ayırt edilmesi karmaşık sözcük ve sözdizim dönüşümlerini açıklamayı sağlar.

— *Birleşimin uygulama değeri:* Bireşim, Melçuk'a göre, çözümleme sırasında gözden kaçmış anlam olgularını ortaya çıkaracak önemli bir sorundur. Bireşim aynı zamanda gerek çeviri, gerek dil öğretimi ve sözcükbilim için gerekli olan ve yazardan yazara değişen yeni bağlaşık sözcüklerin ortaya çıkmasına da yol açar.

Anlambilimi alanını etkileyen bu çalışma 1970'ten bu yana S.S.C.B. Bilimler Akademisinin Rus Dili enstitüsünde deneysel ve uygulamalı dilbilim topluluğunun sürdürdüğü araştırmaların temelini oluşturmaktadır

MENZEL Jiri (Prag 1938) Çekoslovak film yönetmeni. İlk uzun filmi *«Çok sıkı kontroldan geçen trenler»* (1966) [Bohumil Hrabal'dan] ile alaycı, iğneleyici ve şiirli bir sinemacı olduğunu kanıtladı. Daha sonraki filimlerinde de aynı izlenimi uyandırdı: *Şaşırtıcı bir yaz* (Vladislav Vançura'nın yapıtından (1968); *«Kabaret tiyatrosunda cinayet»* (1968); rejime aykırı görülen ve ülkesinde yasaklanan *«Telin üzerindeki tarlakuşu»* (1970).

MERCKX Eddy (Brabant - 1945) Belçikalı bisikletçi. 1964'te amatörlerarası, 1974'te de profesyonellerarası dünya bisiklet şampiyonu oldu. 1968'den bu yana dünya bisikletçilik alanında daha da ezici bir üstünlük elde ettl. 1969 ile 1972 arasında art arda dört kere Fransa turunu kazandı. 1974'te iki yıllık bir aradan sonra tekrar Fransa turu şampiyonu oldu, dört kere İtalya turunu kazandı (1970, 1972, 1973, 1974), bir kere İspanya turu şampiyonu oldu (1973), Milano-San Remo yarışında beş kere birinci geldi. 1971'de ikinci kere dünya bisiklet şampiyonu oldu. 1974'te de aynı başarıyı üçüncü defa tekrarladı. Nihayet 1972'de Mexico'da saatte 49,431 km'lik bir hıza ulaşarak dünya rekorunu kırdı.

Eddy MERCKX zorlu yarışlarından birinde.

MERCOURİ Melina (Atina 1922) Yunanlı sinema ve tiyatro oyuncusu. *Stella* (M. Kakoyannis'in, 1955) adlı oyundaki rolüyle başarı kazandı. Daha sonra Jules Dassin ile birlikte çalışmağa başladı ve 1966'da onunla evlendi. Başlıca filimleri arasında şunları sayabiliriz *Celui qui doit mourir* (Ölmesi gereken adam) [J. Dassin'in, N. Kazancakis'ten uyarlayarak, 1957]; *Çingene aşkı* (The Gipsy and the Gentleman) [J. Losey'in, 1958]; *Âsi kadın* (la Loi [J. Dassin'in, R. Vailland'dan uyarlayarak, 1958]; dünya çapında ün kazanan *Pazarları asla* (Never on sunday) [J. Dassin'in, 1960];

Phaedra (J. Dassin'in, 1962); ***Topkapı*** [J. Dassin'in, 1964]; ***Aşka doymayanlar,*** (Los Pidnos Mecanicos) [J. A. Bardem'in, H. F. Rey'den uyarlayarak, 1964]; ***Bir yaz gecesi saat 10.30'da*** (10.30 P.M.A. Summer Night) [J. Dass n'in, M. Duras'dan uyarlayarak, 1966]; ***La Promesse de l'aube*** (Şafağın verdiği söz) [J. Dassin'ln, R. Gary'den uyarlayarak, 1970; ***The Rehearsal*** (Prova) [J. Dassin'in, 1974]. Ayrıca 1972'de ***«Ben bir Yunanlıyım»*** adlı otobiyografisini yayımladı.

Melina MERCOURİ Yunanistan'ın sinema sanatına armağanı.

MERTON Robert King (Philadelphia - 1910) Amerikalı sosyolog. 1947 yılından beri Columbia Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olan Merton, işlevsel çözümleme açısından kuramla deneysel araştırma arasında bir köprü kurmağa çalışır. Amacı, Amerikan araştırmacılığının dar görüşlü didikleme merakına kapılmadan, sosyolojiyi, onu kuranların kuramsal çekişmelerinden korumaktır. Öne sürdüğü «orta çapta» kuramlar, B. Malinowski'nin açtığı işlevselcilik geleneğine girer. Bundan dolayı toplumsal olayları işlevleriyle, canlı bir bütün sayılan toplumsal sistem içinde oynadıkları rol ile açıklamayı öngörür. Bununla birlikte etnolojinin kesin işlevselciliğine de biraz esneklik katar. Bir kere, toplumsal olguların bir bütün olarak ele alınan topluma mal edilmesi doğru değildir; bütün mesele, söz konusu olguları daha küçük yapılar, toplumsal bütün içindeki alt sistemler çerçevesinde ele almak ve işlevlerini ona göre belirlemektir. Sonra yalnız doğrudan doğruya görünür işlevlere, belirtilere değil, ilk bakışta can sıkıcı ya da işlevsiz görünebilen, açığa vurulmamış, gizli işlevlere de dikkat etmek gerekir.

R. K. Merton'un en önemli eseri, yöntem ve bilgikuramı üstüne görüşlerini toplayan ***Social Theory and Social Structure***'dür (Toplumsal kuram ve toplumsal yapı [1951]. Ama Merton, çağdaş toplumun bürokrasi, kitle haberleşmesi gibi çeşitli yönlerini de inceleyerek görüşlerini deneysel olarak doğrulamıştır. Diğer başlıca eserleri: *Sociological Research* (Sosyolojik araştırma) [1963]; ***On the Shoulders of Giants*** (Devletlerin omuzlarında [1965]; ***On theorical Sociology*** (Kuramsal sosyoloji üstüne) [1968]; ***Social Theory and Fonctional Analysis*** (Toplumsal kuram ve işlevsel çözümleme) [1969].

MEURİSSE Paul (Dunkerque - 1912) Fransız sinema ve tiyatro oyuncusu. Sanat hayatına müzikhollerde şarkı söyleyerek atıldı. Daha sonra J. Cocteau'nun ***Bel İndifférent*** (Yakışıklı ilgisiz) adlı piyesinde Edith Piaf ile birlikte oynadı. Bazı filmlerde küçük rollere çıktıktan sonra ***Macadam*** (M. Blistène'in, 1946) ve ***İmpasse des Deux - Anges*** (Deux-Anges çıkmazı) [M. Tourneur'ün, 1948] adlı filimlerdeki oyunculuğuyla dikkati çekti. Asıl ününü ***la Vérité*** (Gerçek) [H. G. Clouzot'nun, 1960] ***le Monocle noir*** (Siyah monokl) [G. Lautner'nin, 1961]; ***l'Œil du monocle*** (Monoklun gözü) [G. Lautner'ın, 1962] ve ***le Deuxième souffle*** (İkinci soluk) [J.-P. Melville'in, J. Giovanni'den uyarlayarak, 1960] adlı filimlerle elde etti. Daha sonra şu filimlerde oynadı: ***Şeytan ruhlu insanlar*** (les Diaboliqes) [H. G. Clouzot'nun, Boileau-Nareejac'tan uyarlayarak, 1954]; ***Marie-Octobre*** (J. Duvivier'nin, 1969); ***l'Armée des ombres*** (Gölgeler ordusu) [.-P. Melville'in. J. Kessel'den uyarlayarak, 1969].

MEYER Deborah (Sacramento - 1952) Amerikalı kadın yüzücü. 200'den - 150 m'ye kadar bütün dünya serbest yüzme rekorlarını kırdı ve 1968 olimpiyatlarında 200, 400 ve 800 m. serbest yüzme şamplyonu oldu.

Deborah MEYER kendisini yeni bir dünya rekoruna kavuşturan yüzüşlerinden birinde..

MİHALKOV - KONÇALOVSKİY Andrey (Moskova - 1973) Sovyet sinema yönetmeni. Sanatçı bir ailenin çocuğuydu, önce piyano öğrendi, 1957'de «Moskova Sinema Enstitüsü»ne (VGİK) girdi ve Mihail Romm'un atelyesinde çalışmağa başadı; orada yapımcı Andrey Tarkovskiy ile tanıştır 1961'de asistanı oldu, «İvan'ın çocukluğu»nda ona yardım etti ve Andrey Rublev (1964-1965) adlı yapıtının da senaryosunu yazdı. 1966'da ilk uzun metrajlı filmi ***«İlk usta»***yı yaptı; yapıt uluslararası sinema eleştirmenlerinin ilgisini çekti. Sonra ***«Assia'nın mutluluğu»***nu çevirdi (1968), yapıt Sovyet sansürü tarafından yasaklandı, daha sonra ***«Bir soylular yuvası»***nı (İ. Turgenyef'den, 1969). ***«Vanyadayı»***yı (A. Çehov'dan, 1971) ve ***«Aşıkların romanı»***nı gerçekleştirdi.

MİHALKOV-KONÇALOVSKIY : İlk usta'dan bir sahne.

N

NAPOLYON BONAPART. Fransız İmparatoru.

NAPOLYON BONAPART Üzerine

Diplomat Olarak Napolyon

18 Brumaire hükümet darbesiyle Fransa üzerinde kurduğu diktatoryayı iktidarını on beş yıl boyunca sürdüren adam bir çok çağdaşı tarafından, büyük kumandan olduğu kadar da büyük diplomat olarak sunulagelmiştir.

1796 - 1797 yıllarında İtalya'daki ilk seferleri sırasında Avusturyalılarla Lioben ve Campo-Fotnio'da giriştiği müzakerelerde olduğu gibi, Memlûklara ve daha sonra Mısır ve Suriye'de Türk ordularına karşı yürüttüğü seferlerde Bonapart, hiç kimseden görev almadığı halde, Fransa adına barış görüşmeleri yapmakta ve antlaşmalar imzalamaktaydı.

Gene Mısır'dan, Hindistan'daki Mesour sultanı ile ortak düşman İngiltere'ye karşı mücadele konusunda pazarlığa giriştiği vakit de Bonapart, bu denli önemli bir girişimi de sadece kendi insiyatifiyle gerçekleştirmiştir.

Oysa Bonapart o sıralarda sadece generaldir henüz.

Aynı Bonapart, 1799 yılının Kasım ayında, devlet başkanı olarak Fransa adına diplomatik görüşmeleri yürütme yetkisini eldiktan sonra, hiç kimseyle bölüşmeğe yanaşmayacaktır bu yetkiyi.

18 Brumaire'den sonra Napolyon, Talleyrand'ı getirecektir Dışişleri bakanlığına. Bundan böyle Talleyrand-Périgord prensi diye anılan ünlü diplomat, 1807 yılının sonbaharına değin bu görevde kalacaktır. Daha sonra bu bakanlığa Cador dükü Champangy ve Bassano dükü getirilmişlerdir.

Bu üç bakandan sadece Talleyrand gerçek bir diplomat yeteneğine sahipti. Cador ile Bassano, bakanlık yazışmasını titizlikle ve günü gününe yöneten birer çok çalışkan ama kıtkafalı emir kulundan farksızdılar.

Ne var ki Napolyon, Talleyrand'ı da kendi iradesinin basit bir uygulayıcısı haine getirmiştir. Ama birinci konsül, bu İlk Dışişleri bakanının zekâsını değerlendirmekten de geri durmuyordu. Nitekim, hayatının son yıllarında şöyle diyecektir:

— Gelmiş geçmiş bakanlarımın en zekisiydi Talleyrand.

Gerçekten de Talleyrand, diplomatik mektupları, notaları ve muhtıraları, herhangi bir başka bakandan çok daha zekice ve gereken inceliklerle donatarak kaleme almaktaydı. Ama yazdığı bütün bu belgelerin özünü, daima imparator veriyordu ona.

Ayrıca imparator, niyetlerine uygun düştüğü zaman Talleyrand'ın telkinlerini rahatça izler; yoksa hiç hesaba katmazdı.

Napolyon'un Diplomatik Etkinliğindeki İki Ayrı Dönem

Napolyon'un diplomasi sanatında usta olduğunu Talleyrand da kabul etmiştir. Nitekim ünlü diplomat, Fransa büyükelçisi olarak Londra'da bulunduğu ihtiyarlık yıllarında, kral Louis-Philippe'in bakanlarına, gururlu bir edayla, kendisinin büyük imparatorla işbirliği yapmış olduğunu ve çalışmayı ondan öğrendiğini hatırlatmaktan gerik almayacaktır.

Napolyon'un diplomatik etkenliğinin en kritik anı Tilsit antlaşmasıdır. Talleyrand'a göre; ve imparatorun bu andan sonra gütmeğe koyulduğu politika, koca imparatorluğu yıkıma sürükleyecektir

Bununla birlikte Napolyon'un diplomatik eyleminin genel karakterini çözümleyecek olursak, şöyle bir sonuca varabiliriz: Kesin dönemeç, Tilsit görüşmesinden biraz daha önce, 21 Kasım 1806 tarihinde İngiltere'yi abluka altına sokan ünlü kararnamenin yayınlanmasıyle alınmış bulunmaktadır asıl.

Direktuvar döneminden, kaosu andıracak kadar karmaşık ve belirsiz bir diplomatik kurum devir almıştı Bonapart. Gerçekten de kendisi Mısır ve Suriye'de çarpışırken, Avrupa'de şöyle bir durum vardı:

Suvorov komutasındaki Rus orduları, Fransızları İtalya dışına püskürtüyordu. Avusturya, Ren ve Alper üzerinden yeni bir sefere hazırlanıyordu. William Pitt'in yönetiminde hızla yükselen İngiltere, sarsılmaz bir kararlılık içindeydi Fransızlara

karşı.

Sadece Prusya tereddütteydi; ama bu şüphelı tarafsızlıktan her an vaz geçebilirdi o da. Üstelik Fransız topraklarının Batı kesimindekl Vendée, için Için kaynamaktaydı; ve Pitt bu bölgeyl. kralcı Fransız mültecilerinin İngiliz donanmasının desteğiyle çıkarma yapabilecekleri bir telim meydanı olarak düşünmeğe başlamış bulunuyordu

3.

Avusturya, İngiltere ve Rusya Karşısında Napolyon'un Tavrı

Birinci konsülün daha başlangıçta açıkça dile getirdiği derin inancı, her şeyden önce, Fransa'yı hemen bir istila tehdidi altında bulunduran büyük gücü, yani Avusturya'yı yenmek gerektiğidir. Ve Fransa, bu düşman devlete karşı kesin zaferi kazanıncaya değin kıtanın öbür devletleriyle pazarlığa girişmeyi bilinçli olarak ertelemiştlr Napolyon.

Gerçekten de bu ilk dönemin başlangıcında, birincl konsülün bütün politikası bir tek ereğe yönelmiş durumdadır: Avusturya ile kozların paylaşılacağı ve İtalya'daki durumun Suvorov'un zaferlerinden öncekl hale döndürülebileceği an gelinceye kadar, bütün öteki yabancılarla girişilecek görüşmelerde son derece barışçı ve güven vericl bir tutum içinde kalmak.

Ne var kl Avusturya, Marengo bozgunundan sonra bile kesinlikle yenik düşmüş saymayacaktır kendini. Ama öbür devletler, Avusturya'nın durumunu düzeltebileceğine artık inanmamaktadırlar.

Nitekim bu zafer üzerlne Prusya kralı, Fransa'ya karşı eyleme geçme tasarısını bir yana bırakmıştır. İspanyol Burbonları uysallaşmış ve Batı Alman prensleri dostluk duygularını sunma yarışına girişmişlerdir

Bunun üzerine Bonapart, 1800 yılından 1812 yılına kadar dış polltikasının temel hedefl olacak olan planı adım adım gerçekleştirme işine koyulacaktır: Bir yandan İngiltere'yi dize getirlrken, öte yandan da Rusya ile bir ortak savunma ve saldırı ittifakı kurmak.

Gerçekten de, Rus ittifakı olmaksızın Napolyon'un kıta üzerindekj etkisi ve daha sonra da egemenliği. hiç bir zaman gerekli sağlamlığa kavuşamazdı. Bu durumda da Imparator Için, İngiliz adalarına blr yıldırım baskının düşüncesi blle yasaktı.

İşte bu planı gerçekleştirebilmek için Napolyon, 1798-1799 yıllarındaki savaşlarda esir alınmış bütün Rusların sancaklarıyle birlikte yurtlarına geri gönderilmesini emredecektir. Ve bu jeste karşılık, Fransız savaş esirlerinin de Ruslar tarafından geri verilmesini dahi istememektedir.

Bu kararları çara bildirmekle görevli olan Talleyrand, İtalya'da Fransızları İngilizlerin ve Avusturyalıların değil sadece Rusların yenmiş olduğunu özellikle belirtmek emrini de almıştı ayrıca.

İngilizlerle Pavel'in arasını tamamiyle açmak için Napolyon, Rus çarına Malta nişanının Büyük Ustalık rütbesini verecek; bununla da kalmayıp. iki yıllık bir kuşatmadan sonra 1800 yılının Ekim ayında İngilizler tarafından Fransızların elinden alınmış olan Malta adasını da çara «armağan» edecektir.

Ve tam bu sırada, 2 ve 3 Aralık 1800 tarihinde Avusturya ordusu Bonspart'a karşı Holinden'de verdiği meydan savaşında yeni bir bozguna uğramış; ve imparator, Lunéville barışını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma sonucunda Fransa, İtalya'nın kuzey kesimiyle Ren ırmağı kıyısındaki Avusturya topraklarını kazanmaktaydı.

İşte bunun üzerinedir ki birinci konsül, çok daha önceden tasarlamış olduğu planı, yeni çar Pavel'le yaklaşma politikasını uygulamağa koyulacaktır. Nitekim 1800 yılının sonunda Pavel. Bonapart'ın zaferleri karşısında hayranlık duyduğunu açıkça söylemektedir artık.

Böylece, irili ufaklı gönül almalar, hatır saymalar, dostluk ve yakınlık gösterileri sayesinde Napolyon, amacına ulaşmış bulunmaktaydı. Bu sonucu sağlayabllmek Için birinci konsülün sürekli şekilde başvurduğu metodlardan biri de, Fransa ile Rusya arasındaki savaşın sadece İngiltere'ye yaradığını ve çarların en cömertlni aldatmış olan hain İngilizlerin pek yakında kendi tarafından cezalandırılacağını, Üçüncü kişiler aracılığıyle Pavel'e ima etmesi olmuştur.

Sonunda Pavel I, barış görüşmelerine girişmek ve durum elverdiği takdirde blr de ittifak antlaşması yapmak görevlyle Sprengpartin'i Paris'e yollayacaktır. Bu lik temsllciyi, Mart ayı başında gönderen Koliçev misyonu izlemiştir.

Böyle bir ittifaktan yanaydı gerçekten Pavel; çünkü blr Fransız-Rus ordusuyle Hindistan'ı ele geçirme hayalleri kurmağa devam ediyordu. Nitekim, Hindistan'a inış yollarını keşifle görevlendirdiği Kazak kıtalarından kurulu 24 bin kişilik bir orduya Orta Asya'ya, doğru hareket emrini vermiş bulunmaktaydı.

Kolayca anlaşılabileceği gibi Avrupalı diplomatik çevreler, kıtanın iki en güçlü devleti arasındaki bu yakınlaşmayı büyük bir kuşkuyla izlemekteydiler. Hâtta Avusturya imparatoru, sadece sözlü olarak değil yazılı olarak da, bütün umudunu artık Bonapart'ın ve Pavel l'in «vaktinden önce ölmelerine» bağlamış bulunduğunu belirtiyordu.

İngiliz dış politikasının yöneticileri ise, daha da büyük bir telâşa kapılmışlardır Bu arada Petersburg'daki İngiliz büyükelçisi Witworth, kestirmeden giderek, İngiliz diplomasi aygıtını harekete geçirlp çarı ortadan kaldırma yollarını aramağa koyulacaktır

Bu amaçla büyükelçi, Rus yüksek sosyetesinden bir hanım olan Olga Aleksandrovna Jerebzova'yı araya koyarak, bu hanımın kardeşi kont Platon Zubov ve Nikita Panin'le gızlice pazarlığa oturmuştur. Ve ustaca tezgâhlanan komplo, Pavel l'in katliyle sonuçlanacaktır.

Rus tahtına, henüz yirmi dört yaşında bir delikanlı olan Aleksand I çıkacaktı böylece. Yumuşak ve şaşırtıcı buluşlardan yana verimli bir zekâya sahip olan yeni imparator, tam bir ülkücü olarak göstermekten hoşlanıyordu kendini. Hayalci olarak şöhret yapmıştı. Ve diplomatik görüşmelerde son derece yararlı olan bu şöhretini doğrudan doğruya kendisi, hem de özenle pekiştirip sürdürmüştür. Bakanlar ve hükümdarlar gibi büyükelçiler de çoğu zaman bu görüntüye aldanıp tuzağa düşeceklerdir

1801 yılından itibaren Aleksandr, Bonapart'ın fetihlerinden ve insanlığın üzerine çöken belâlara son verebilecek bir «evrensel barış»tan söz etmeğe koyulmuştur. Böyle blr barışa ancak Fransa'ya karşı kurulacak bir koalisyonla ulaşılabileceğini ima etmektedir çar: Söz konusu koalisyonun önderi de, elbette, kendisinin olması gerekmektedir.

4.

Amiens Barışı (27 Mart 1802)

Bu arada Napolyon, İngilizlerle barış pazarlığına oturmuş bulunmaktaydı. Altı ay kadar sürdü Amiens kentinde başlayan görüşmeler; ama 1 Ekim 1801 tarihinde Londra'da imzalanan bir önbarış antlaşma-

sıyle iki ülke arasındaki savaş durmuştu.

Napolyon ve Talleyrand, Amiens'ta Fransa bakımından elverişli koşullar elde etmeyi başarmışlardır. Gerçi Napolyon, Mısır'dan askerlerini çekip bu ükeyi Türkiye'ye geri vermeğe razı olmak zorunda kalmıştır; ama İngiltere de kendi yönünden, Seylan ve Atlantik okyanusundaki Trinité adası dışında, çoğu sömürge fetihlerinden vaz geçmiştir.

Daha da önemlisi: Hollanda, Almanya, İtalya ve Helvet Cumhuriyeti haline gelmiş olan İsviçre'nin iç işlerine karışmamayı ve hattâ bir süre sonra Malta adasını da boşaltmayı yükümleniyordu İngiltere.

Hemen belirtelim ki Amiens kentinde imzalanan bu barış, pek uzun sürmeyecektir.

Fransız piyasasından başlamak üzere tüm Avrupa pazarlarının bundan böyle kendi mallarına açıldığını sanan İngiliz sanayicileri ve tüccarları çok erken sevinmeğe koyulmuşlardı. Ama hemen belli oldu ki Napolyon, onlara karşı yürüttüğü ekonomik savaşı katiyen bırakmak niyetinde değildir ve kendine bağlı ülkelere İngiliz ürünlerini sokmamak için gerekli tüm tedbirleri almaktadır.

1803 yılının Martında İngiliz dış politika yöneticileri Amiens barışının siyasal bir yanılgı olduğunu farketmişlerdir. Görmüşlerdir ki Napolyon'la barışı sürdürmek demek, Avrupa'yı rahatça ezmek ve egemenlik altına almak olanağını birinci konsüle kendi elleriyle vermek demektir.

Öte yandan Napolyon da, İngiltere ile çabucak bir kopuşa yolaçacağını bilmiyor değildi bu işin. Ama bu kopmadan korkmamaktaydı.

Nitekim Bonapart, savaşın ergeç kopacağını göz önüne alarak, İngiliz adalarına yapacağı çıkarma için bir donanma ve bir ordu hazırlamağa koyumuştur. Ve İngiliz büyükelçisiyle yaptığı son görüşmeler, kamuoyunu oyalamak amacıyle düzenlenmiş birer gösteriden başka bir şey değildir.

İngilizlerin Amiens antlaşmasının ilgili hükmüne uyarak Malta'yı boşaltma işini durmadan ertelemeleri karşısında öfkelenir gözükme yolunu seçecektir Napolyon; ve İngiliz büyükelçisini son kabulünde şöyle haykıracaktır

— Ya Malta, ya savaş!

12 Mayıs 1803 günü büyükelçi Paris'ten ayrılmıştır.

Böylece açılan dönemde İngiltere ile Fransa arasındaki ölüm kalım savaşı, tüm diplomatik entrika ve kombinezonların merkezi haline gelmektedir.

5.

Pitt'in Yeni Bir Koalisyonun Kuruluşundaki Rolü

ve Napolyon'la Çar Aleksandr Arasındaki İlişkilerin Gerginleşmesi

1804 yılının Mayıs ayında, İngiltere'de Pitt'in yeniden iktidara gelişine tanıklık ediyoruz. Aslında 1803 yılından beri İngiliz dış politikasını yürütmekteydi Pitt.

Pitt, Avrupalı Devletler arasında Napolyon'a karşı yeni bir koalisyon kurulması için büyük bir enerji harcayacaktır: Çünkü Napolyon tarafından Boulogne ordugâhında hazırlanan kuvvetlerine İngiliz adalarına çıkarılmasını ancak böyle bir koalisyonun önleyebileceğini çok iyi kestiriyordu.

İngiliz siyaset adamı tarafından hazırlanan koalisyon planı, Aleksandr I'den tam bir onay görmüştür. Gerçekten de, «Avrupa'yı zorbalıktan kurtaracak olan» bir hareketin başına geçme tutkusuna kapılmıştı iyiden iyiye car. Nitekim Napolyon'un o ana kadarki fetihleri Rus çıkarlarını henüz hiç bir şekilde zedelemeksizin sadece Almanya, Hollanda, İtalya ve İsviçre'yi kapsadığı halde, daha 1804 yılında Rus imparatoru, Pitt tarafından tasarlanan koalisyona girme kararını almış bulunmaktaydı.

Napolyon ve Aleksandr ilişkelerindeki bunalım, 1804 yılının ilkbaharında patlak vermiştir.

Şöyle gelişecektir olaylar:

21 Mart 1804 günü, kral soyundan gelme bir prens olan Enghien dükü, Paris'teki Vincennes şatosunun hendeğinde kurşuna dizilmişti. Napolyon'un emriyle tutuklanmıştı dük, üstelik de yabancı bir ülkede, Baden'de tutuklanmıştı; ve aleyhinde hiç bir kanıt olmaksızın, kralcılar tarafından Napolyon'a karşı girişilen komploya katılmakla suçlanmaktaydı.

Napolyon'un bu tutumu bütün Avrupa'daki kral saraylarında derin bir şaşkınlık ve öfke uyandıracak; ama hiç kimse de, bu işi protesto etmek cesaretini gösteremeyecekti. Gerçekten de, savaşa girmeğe kararlı olan ve Napolyon'a karşı kuruluş halindeki koalisyonun zaferine kesinlikle inanan çar Aleksandr, Paris'e bir protesto notası yollamıştır sadece.

Bunun üzerine Napolyon, Talleyrand'ın ağzından şu cevabı verecektir:

— Eğer imparator Aleksandr, imparator Pavel'i öldüren canilerin yabancı bir ülkede bulunduğunu öğrenip de onları yakalatmış ve hak ettikleri cezayı vermiş olsaydı, biz bundan dolayı kendisini katiyen protesto etmezdik.

Ezici bir hakaretti bu. Üstelik de herkesin önünde, açıkça yapılmış.

Gerçekten de Napolyon, bütün Avrupa saraylarında kulaktan kulağa fısıldanan bir şeyi, yani Aleksandr'ın imparator Pavel I'e karşı tezgâhlanan komploya, bu işi sadece bilmekle kalmayıp, doğrudan doğruya katılmış olduğu şeklindeki korkunç bir iddiayı, yüksek sesle söylemekteydi.

Bu kişisel hakaret, çarın Napolyon'a karşı savaşma kararını bir kat daha perçinlemiştir. Nitekim Aleksandr, Pitt tarafından sunulan para yardımını artık hiç duraksamasız kabul edecek; ve Rusya, askerî hazırlıklara başlayacaktır hemen.

Öte yandan Pitt, Lunéville barışının ağır koşullarından kurtulma fırsatı arayan Avusturya'yı da kendi yanına çekmekte en ufak bir zorlukla karşılaşmayacaktır.

6.

Prusya'nın Durumu

İngiltere, Rusya ve Avusturya, koalisyona mutlaka katılmasını istedikleri Prusya üzerinde hemen ağır baskıya koyulmuşlardır. Ne var ki bütün bu yoldaki girişimler, kesin bir dirençle karşılaşacaktır.

Çünkü Prusya kralı Friedrich-Wilhelm III bir Fransız istilası başladığı takdirde, bundan ilkin kendi ülkesinin zarar göreceğini; çünkü Napolyon'un, Boulogne ordugâhında hazır bekleyen bilenmiş kuvvetlerini ilkin Prusya üzerine salacağını gayet iyi kavramaktaydı. Ve Ruslarla Avusturyalılardan gelecek yardımın etkili olabileceğine inanmıyordu kral. İngilizlere ise, tek kelimeyle, güvenmiyordu.

Olumlu bir sonuç alınmaksızın ayların geçtiğini gören Aleksandr I, Prusya kralını koalisyona katılma zorunda bırakmak için, gözdağı politikasına başvurmağa karar vermiştir. Zaten Rus ordusu, Prusya'dan geçip Fransa üzerine yürümek amacıyle, sınırda toplanmış bulunuyordu. Ve Prusya kralı, kendi iradesine rağmen onu bir savaşa sürüklemek isteyenlerin baskısına boyun eğmektense, tarafsızlığına gölge düşürecek olanlara karşı, kim olurlarsa olsunlar, kesinlikle savaşacağını ilân etmişti.

Bunun üzerine tehditlerini iyice yoğunlaştırmıştır Aleksandr. Nitekim o sıradaki gözdelerinden yavergeneral prens Petro Dolgorukov'u Berlin'e gönderecektir. Rusya'nın Prusya büyükelçisi Alopeus'la birlikte huzura çıkan genç prens, koalisyona girmemekte ısrar ettiği takdirde Rus birliklerinin Prusya'ya girmek zorunda kalacağını bildirmiştir krala.

Kralsa, ülkesini tüm saldırılara karşı silahla savunmağa kararlı bulunduğu cevabını vermiş ve bu yolda kaleme alınmış bir notayı imparator, Aleksandr'a ulaştırmasını rica etmiştir Dolgorukov'dan.

Ama tam o anda diplomatik durum, baştan aşağıya değişecekti. Gerçekten de kral, prens Dolgorukov yanından ayrıldıktan hemen sonra, Dışişleri Bakanı Hardenberg'i çağırtacak ve şöyle diyecektir:

— Durum tamamiyle değişmiş bulunuyor. Vakit yitirmeksizin Dolgorukov'un yanına koşun ve biraz önce verdiğim notayı geri alın. Ayrıca prense haber verin kl, imparator Aleksandr'a ülkemin sınırlarını ardına kadar açmağa hazır olduğumu bildiren bir mektup yazıyorum.

Çünkü kral, hemen o arada gelen bir kuryeden, Prusya tarafsızlığının Napolyon tarafından çiğnenmiş olduğu haberini almış bulunmaktaydı: Gerçekten de imparator. Bavyera üzerine saldığı Fransız kuvvetlerini Prusya topraklarından geçirmekteydi. Ve darda kalan kral, Ister istemez, Aleksandr'la Avusturya'ya çevirmişti imdat bekleyen bakışlarını.

Prusya siyasetinde meydana gelen bu anî değişikliğin büyük sevinci içinde, Berlin'e koştu çar. Ama bu arada, Prusya başkentinde esen rüzgârların yönü yeniden değişmişti: Ulm kentinde Napolyon tarafından kuşatılmış olan en iyi Avusturya ordusunun 20 Ekim 1805 günü savaş dışı kaldığını öğrenmiş bulunuyordu kral.

Gerçekten de Avusturyalı general Mac, 32 bin kişilik ordusuyle birlikte teslim olmayı kabul etmiş ve kalenin kapılarını Napolyon'a açmıştı.

Savaşın daha şimdiden yarı yarıya kaybedildiğini anlamıştı Prusya kralı: Ulm yenilgisi henüz ortada yokken bile Napolyon'a karşı bir tutuma girmekten çekinen bir kişinin, bu bozgundan sonra büsbütün aklını başına devşirmesi gerekmez mıydi?

Sekiz gün boyunca çar Aleksandr, Friedrich-Wilhelm'a fikir değiştirtebilmek için uğraşacak; ama bu yolda en ufak bir sonuç elde edemeyecektir. Buna karşılık Prusya kralı, Rus imparatoruyle de katiyen bozuşmak istemediği için .Büyük Frederik'in mezarı başında karşılıklı dostluk andı içmelerini teklif edecektir Aleksandr'a. Ve Avrupa'nın gözünde bu uzun Berlin gezisine diplomatik bir başarı görüntüsünü kazandırır umuduyle çar, bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır.

Berlin'den sonra Avusturya başkenti Viyana'ya doğru yola koyuldu Rus imparatoru: Orada kendisini, Austerlitz'in haberi beklemekteydi.

Bu arada Prusya kralı uzun boylu düşünüp taşınmış ve Napolyon'a bir ültimatom yollamağa karar vermişti. Söz konusu ültimatomu götürmekle görevi olan Haugwitz, Imparatorun yanına 2 Aralık 1805 tarihinde vardı. Yani Austerlitz meydan savaşının Napolyon'un kesin zaferiyle sona erdiği gün..

Ve Prusyalı diplomat, hükümdarının ültimatomunu sunmak üzere Napolyon'un huzuruna girerken, Fransız fâtihinden barış dilenmek için ordugâha sığırtmış olan Avusturya imparatoru, başını önüne eğmiş, huzurundan çıkmaktaydı. Bu durumda verilecek bir «Ültimatom»un ne gibi sonuçlar doğurabileceğini bir an için gözlerinde canlandırıp dehşete uğrayan Haugwitz, çıkar yolu, saygıyla önünde eğildiği Napolyon'u büyük zaferinden dolayı kutlamakta bulacaktır.

Ve şu cevabı alacaktır Fransız imparatorundan:

— Aslında benim yerime başkalarını kutlamak için gelmiştiniz buraya, öyle değil mi?

Bu ilk selâmlaşmayı izleyen görüşmede, sadece soğuk değil, aynı zamanda bile isteye kabaca davranacaktı Napolyon: Austerlitz'den sonra, Prusya'dan korkacak hiç bir şeyl olmadığını biliyordu.

7.

Prusya Savaşının Diplomatik Hazırlıkları ve Bu Ülkenin Ezilişi

(14 Ekim 1806)

Talleyrand, Prusya'nın elî boş çevrilmeyip Fransa ile hemen bir ittifaka zorlanması gerektiği tezini savunmaktaydı. Bu düşünceyi onaylayan Napolyon, Prusya adına Fransız İmparatorluğu'yle bir «ittifak» antlaşması imzalamak zorunda bırakacaktır Haugwitz'i.

Bu antlaşmayla Hanover elektörlüğünü alıyordu Prusya. Karşılık olarak da Neuchâtel prensliği, Ansbasch, Clèves gibi bazı bölgeleri Fransa'ya bırakmaktaydı.

İngiliz kralının atedan kalma malı olan ve bu nedenle Fransızlar tarafından işgal edilmiş bulunan Hanover, aslında Prusya bakımından bir kazanç sayılamazdı: Bu «armağan»ı kabul etmek, İngilizlerle bozuşmayı da kabul etmekti çünkü.

Prusya'ya zorla kabul ettirdiği bu «ittifak», Napolyon'un aylardan beri üzerinde durduğu bir girişimi sonuçlandırmasını sağlamaktaydı. Söz konusu girişim, bu sefer doğrudan doğruya Prusya'ya karşı açılacak bir savaşın diplomatik hazırlığıdır.

Fransız imparatoru ve İtalya kralı unvanlarını zaten almış olan Napolyon, 16 Alman Devletinden oluşan bir «Ren Konfederasyonu» kuracak; ve önünde korkudan titreyen bu tâbileri, kendisini «koruyucu» seçmeğe zorlayacaktır. Söz konusu «koruyuculuk» («protektora»), salt egemen durumunda olan Napolyon'un isteklerini eksiksiz biçimde yerine getirmeğe dayanmaktaydı.

Bunun yanı sıra Napolyon, kardeşi Joseph'i Napoli, bir başka kardeşi Louis'yi de Hollanda krallığına atamış bulunmaktadır. Ve daha dün yenik düşmüş bir Avusturya'nın yardımı da hesaba katılamayacağına göre, Prusya'nın her gün biraz daha yalnız kalması sonucunu doğurmuştur bütün bu tedbirler.

Öte yandan imparator François (ya da, Franz) da, atalarının bin yılı aşkın bir süredir taşımakta olduğu şanlı unvanı, «Mukaddes Roma İmparatoru» unvanına 1806 yılında kesinlikle veda etmişti: Kendisini eski Roma tarafından kurulmuş büyük imparatorluğun gerçek mirasçısı sayan Napolyon, böyle buyurmaktaydı çünkü.

Alabildiğine karmaşık bir etkinlik içindedir şimdi Napolyon: 1806 yılının Şubat ayında, Pitt'in ölümünden sonra kurulan yeni İngiliz hükümeti, kendisiyle barış görüşmeleri istediğindedir.

Nitekim, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler çoktan kesilmiş olduğu halde, İngiltere'nin yeni Dışişleri Bakanı Fox, Talleyrand'a yazdığı bir mektup aracılığıyle Napolyon'u, hayatına kasteden yeni bir komplonun varlığından haberli kıla-

rak hiç vakit yitirmeksizin gerekli tedbirleri almasını öğütleyecektir.

İngiliz diplomasisinin bu dönüşü karşısında büyük bir şaşkınlığa kapılan Prusya kralı Friedrich-Wilhelm. Rus çarından acele imdat istemeğe koyulmuştur. Ve Aleksandr, Napolyon'la savaşa tutuşması halinde Prusya'ya hemen ve her bakımdan yardıma hazır olduğunu bildirecektir.

Fransa ile ortak sınırlarının bütün kesimlerinden ve Ren Konfederasyonu'nun tüm devletlerinden, Fransız kuvvetlerinin giriştiği manevralar hakkında kuşku verici haberler almaktaydı Friedrich-Wilhelm. Ve Fransa ile bir savaştan kaçınmanın artık olanak dışı kaldığını kavrayan Prusya kralı, en sonunda cesaretini toplayıp, sınırdaki Fransız kuvvetlerini geri çekmesini isteyen bir çeşit ültimatom yolladı Napolyon'a.

Napolyon bu isteğe, önce Saksonya'yı, çok geçmeden de Prusya'yı istila ederek cevap verecekti.

Böylece başlayan savaş, 14 Ekim 1806 tarihindeki Iéna (ya da, Yena) ve 27 Ekim 1806 tarihindeki Auerstadt meydan savaşları sonucunda Prusya'nın tam çöküşüne yol açmış ve Napolyon Berlin'e girmiş bulunmaktadır. Friedrich-Wilhelm için, aman dilemekten başka bir çare yoktur artık.

8.

Kıta Ablukasının İlânı

(21 Kasım 1806)

Berlin'de Avrupa'nın salt egemeni durumuna geldiğini gören Napolyon'un ilk işi, bundan böyle bütün dış politikasının temeli haline gelecek olan ünlü kararnameyi yayınlamak olacaktır.

21 Kasım 1806 tarihini taşıyan bu kararname, Napolyon'un egemenliği altındaki tüm ülkelere, İngiliz adaları ve sömürgeleriyle sadece ticareti değil her türden ilişkiyi de yasaklıyordu. Ayrıca, Fransız işgali altındaki Avrupa'da bulunan bütün İngiliz uyruklarının hemen tutuklanmasını ve bütün İngiliz mallarına el konmasını buyuruyordu imparator.

Talleyrand, bütün Avrupa hükümetlerine ve hükümdarlarına bu kararnamenin birer örneğini yollarken, «tarafsızlar» için bir noktayı belirtmekten de geri kalmamıştı: Fransızlara duydukları dostluğun derecesini, İngilizlerle olan tüm ilişkilerini kesmekte gösterecekleri kararlılık ve çabukluk derecesiyle ölçecekti bundan böyle Napolyon.

Artık ok yaydan çıkmış bulunmaktaydı.

Elinde İngiliz adalarına bir yıldırım inişi yapmak için donanması ve daha 1798-1799 yılları arasında Mısır'da, daha sonra da 1801 yılında imparator Pavel I'in öldürülmesinden önce hayalini kurduğu Hindistan seferini düzenlemeğe yeterli maddesel kaynağı bulunmayan Napolyon, ekonomik savaşla, bütün Avrupa piyasalarını İngiliz mallarına kapayarak kırmağa karar vermişti İngiliz direncini İngiliz yerli mallarının ve çeşitli sömürge ürünlerinin belli başlı tüketicisi, Avrupa değil miydi?

9.

İmparator Aleksandr'ın Napolyon'a Yaklaşması

Böylece Napolyon'un diplomatik etkinliğinde yeni bir dönem açılmaktadır. Gerçekten de bundan böyle askeri ve ve diplomatik çabaların belli başlı hedefini, «kıta ablukası»nın uygulanması ve sürekli bir şekilde amansızca denetlenmesi meydana getirecektir.

Henüz bağımsızlığını koruyan tüm devletler içinde ilkin Rusya duymuştur bu uygulamanın etkilerini.

1806 yılının Aralık ayından 1807 yılının Haziran ayına kadar Rus ordusu tarafından fedakârca yürütülen karlı sefer, Prusya'yı kurtaramamıştı. Gerçekten, 14 Haziran 1807 tarihinde, Rus kıtalarının bütün kahramanlığına rağmen Napolyon tarafından kazanılan Friedland zaferi, Prusya'nın kaderini de belirliyordu.

Bu kesin bozgundan sonra çar Aleksandr, politikasını kökten değiştirmeğe karar vermiştir. 1805 yılından bu yana Rus ordusunu iki zahmetli sefer sonunda iki kez yenmiş bulunan müthiş düşman, Niemen üzerinde beklemekteydi. Müttefik Prusya, askeri bir güç olarak ortada yoktu artık.

İngiltere'ye gelince: Aleksandr, kendisine istediği kadar altın vaad ettikten sonra, Fransızlara karşı giriştiği umutsuzca mücadelede yardıma koşmak için parmağını bile kımıldatmayan İngiliz hükümetine karşı sınırsız bir öfkeyle doludur.

— Öyle durumlar olur ki her şeyden önce kendini düşünmesi gerekir insanın...

Friedland yenilgisinden sonra prens Lobanov Rostovski'yi barış istemek üzere Napolyon'a yollarken, Aleksandr işte bunları söylemekteydi.

10.

Tilsit Görüşmesi

(25 Haziran 1807)

Ve işte bunun içindir ki Aleksandr, Niemen üzerindeki Tilsit yakınında palamarlanmış bir sal üzerinde yapılan ilk başbaşa görüşmede, Napolyon kendisine:

— Sanki niçin savaşıyoruz, imparator hazretleri? diye sorduğu vakit, şu cevabı verecektir hemen:

— Ben de sizin kadar nefret ediyorum İngilizlerden; ve onlara karşı yönelteceğiniz tüm girişimleri var gücümle desteklemeğe hazırım.

Ve Napolyon, yeni durumu şöyle özetlemiştir:

— Şu halde barış oldu demektir.

Nitekim hemen başlamıştır barış görüşmeleri. İki imparator, yanlarına başka hiç kimseyi kabul etmeksizin başbaşa verip, uzun saatler boyunca tüm sorunları tartışmışlardır.

Bu gizlilik konusunda çare:

— Ben sizin sekreteriniz olacağım, siz de benim.. demişti Napolyon.

Fransız İmparatorunun ana ereği sadece barış değil, aynı zamanda iki ülke arasında bir ittifaktı. Ve kuruldu bu ittifak.

Napolyon, hiç şüphe yok ki, Aleksandr'dan daha fazla avantaj elde ediyordu. Ama bundan doğal hiç bir şey olamazdı; çünkü yenerek çıkan o olmuştu mücadeleden.

Yapılan antlaşma uyarınca Aleksandr, İngiltere'ye karşı yürütülen kıta ablukasını Rus İmparatorluğu topraklarında da uygulamayı, İngilizlere savaş ilân etmeyi ve Batı Avrupa'da Napolyon tarafından yapılmış ya da yapılacak bütün değişikliklerı kabul etmeyi yükümleniyordu.

Bu yükümler karşılığında da Napolyon'dan, gene Prusya adını taşıyacak olan ama dört bir yandan kemirile kemirile bir avuç kalmış bu toprak parçasındaki Fransız birliklerini «vaktı gelince geri çekme vaadi»ni koparmıştı çar. Ayrıca da, Osmanlı İmparatorluğu bölüşüldüğü takdirde, aslan payının Rusya'ya düşmesini kabul etmişti Napolyon.

Prusya ile Rusya'nın arasını bir daha kapanmayacak biçimde açmak için, Vistül ırmağına kadar uzanan bütün Prusya topraklarını Rus İmparatorluğu'na sunmuştu Napolyon. Aleksandr, bu önerıyi reddetti. Ama aynı Aleksandr, Tilsit görüşmesinden önce «müttefik» durumundaki Prusya'nın Bielostok kentiyle kesimini ilhak önerisine hayır diyeme-

yecekt..

İttifak, 8 Temmuz 1807 tarihinde imzalanmıştır. Aynı tarihte Napolyon, Prusya ile de bir barış antlaşması imzalıyordu.

Söz konusu antlaşma gereğince bu ülke, toprak ve nüfus olarak, hemen yarı yarıya indirgeniyordu: On milyondan beşbuçuk milyona düşmüştü nüfusu. Ayrıca Prusya'nın İngiltere'ye karşı kıta ablukasını uygulamayı da yükümlendiğini belirtmeğe, sanırız, gerek yoktur.

Napolyon'un, İngiltere'nin yıkılışını amaçlayan diplomatik metodları bundan böyle son derece basitleşmiştir. Tilsit'ten sonra, kardeşi Lucien'e şunu söyleyebiliyordu rahatça Napolyon:

— Artık her şeyi yapabilirim.

İmparatorluğu doğrudan doğruya kendisi ya da generalleri, mareşalleri ve ele geçirdiği ülkelerin tahtlarına oturttuğu kardeşleri aracılığıyle yöneten Napolyon, Avusturya imparatoruyle Prusya kralını da kendine bağımlı kıldıktan sonra, sadece Aleksandr I'le eşitlik kuralları içinde ilişki yürütür olmuştu. Öbürlerine emirlerini ulaştırıyordu sadece; ve itaatsizlik halinde, hemen savaşa baş vuruyordu.

Ama aynı usuller, çok geçmeden, çara karşı da kullanılacaktır. Gerçi bu arada Napolyon, Aleksandr'ın Finlandiya'da istediği gibi davranmasına göz yummuş; ve bu tutum, İsveç'in Torneo ırmağına kadar tüm Finlandiya'yı yitirmesiyle sonuçlanmıştı.

Ama İngiltere ile olan ticarî ilişkilerin kesilmesinin, Rus ekonomisi ve dış ticareti bakımından yol açtığı ağır zararlara oranla, Finlandiya gibi bir ülkenin kazanılması büyük bir değer taşımaktaydı. Rus soyluları ve büyük tüccarları, kıta ablukasının ülkeyi son derece zor bir duruma soktuğu görüşündeydiler; ve Fransız ittifakından nefret ediyorlardı.

Ayrıca 1807 yılında Napolyon'un, Rus sınırlarında Varşova dükalığını kuruşu da hoş karşılanmamış ve sürekli bir tehdit aracı şeklinde yorumlanmıştı.

Ancak İstanbul'un ve Boğazlar'ın elde edilmesi ya da Eflak ve Moldavya (Boğdan)nın kesinlikle Rus egemenliği altına geçmesi, Tilsit barışının acı anısını unutturabilirdi Ruslara. Ne var ki Napolyon, özellikle Türk sorunundaki vaadlerini yerine getirmeğe yanaşmıyordu.

1806 yılından beri Türkiye ile savaş halindeydi Aleksandr. Ve bu uzun mücadele boyunca Türkler, gizlice ve dolambaçlı yollardan da olsa, kesinlikle Paris'ten geldiği belli bir yardım almışlardı.

Tilsit'te Napolyon'la Türkiye konusunda yaptığı görüşmelerde çarın kulağına bambaşka sesler geldiğini hatırlatarak sözlerinde durmadıkları için Fransızları suçlayan Rus diplomatlarına karşı Talleyrand, şu cevabı verecektir:

— Diplomasi de müzik gibidir: Ezgi, notaya geçirilmedikçe hiç bir değer taşımaz.

Böyece Aleksandr'a, yazılı ve imzalı belgeler vermeksizin kuru vaadlerde bulunmakla yetinmiş olan Napolyon tarafından aldatıldığı açıklanmış oluyordu.

11.

Avrupa Ülkelerinde Napolyon'a Karşı Muhalefetin Büyümesi

1808 yılının ilkbaharında Napolyon, Bayonne kentine çağırmış olduğu İspanyol kral ailesini kalleşçe tutuklatıp İspanya'nın fethine koyulacaktır.

Portekiz çok daha önceden işgal edilmiş bulunmaktaydı. İspanya'da patlak veren uzun süreli bir halk ayaklanması, daha ilk aylardan itibaren, kolay kolay bastırılamayacağını belli etmişti.

Öte yanda, Napolyon'un İspanya'da karşılaştığı güçlüklerden yararlanma niyetini ortaya koyan Avusturya da, fâtihine karşı ayaklanmağa hazırlanıyordu.

Viyana hükümeti tarafından seçilen anın Avusturya bakımından son derece elverişli olduğunu, herkesten daha iyi anlamaktaydı Fransız İmparatoru. Avusturya'nın Paris büyükelçisi Metternich, ülkesinin silahlanmakta oluşunu istediği kadar özenle gizlemeğe çalışsın, gerçek yavaş yavaş belirmekteydi artık.

Prusya'nın da, soluğunu kesmiş bir halde, Avusturya'nın eyleme geçmesini beklediğini çok iyi biliyordu Napolyon: Kral Friedrich-Wilhelm III'ten, Avusturya ayaklanır ayaklanmaz Prusya'nın da Fransa'ya karşı harekete girişmesini isteyen Dışişleri Bakanı Stein'ın hükümetten uzaklaştırılmasını -hem de ağır ve kaba bir dille- doğrudan doğruya kendisi istememiş miydi?

Aslında Prusya'dan değildi Napolyon'un korkusu: Rusya konusunda kuşkuluydu Fransız İmparatoru. Gerçi Avusturya'ya yardım İçin Rusya'nın harekete kalkışmayacağını biliyordu; ama bununla yetinmeyip daha fazlasını istemekteydi: Yani Aleksandr I'le yapılacak yeni bir İttifak sayesinde, Viyana hükümetini aynı anda Rusya'dan ve Fransa'dan gelecek ikili bir saldırı tehdidi altında tutma olanağının yaratılmasını.

12.

Erfurt Görüşmesi (27 Eylül - 14 Ekim 1808)

İşte bu amaçla Napolyon, 1808 yılının yazında, Aleksandr I'i başbaşa bir görüşmeye davet edecektir.

Bu görüşmenin nedenini kavramış olan çar, ilkin çağrıya hemen evet demekte acele etmemiştir. İki hafta süren görüşme, ancak 27 Eylül tarihinde başlayabilmiştir nitekim.

Çarla görüşmek üzere Erfurt kentine hareketinden önce Napolyon, kendisi bakımından son derece tehlikeli olacak olan bir iş yapmıştır: Sonuçları daha sonra ortaya çıkan bu yanlış girişim, o sırada resmen emekliye ayrılmış bulunan Talleyrand'a ansızın haber salıp bu gezide kendisine eşlik etmesini istemek olacaktır.

Oysa Talleyrand, kıta ablukasının Fransa'yı kaçınılmaz şekilde Rusya'ya karşı bir savaşa sürükleyeceği ve böyle bir savaşın da tüm Avrupa'nın Napolyon'a karşı ayaklanmasına yol açacağı sonucuna varmış bulunmaktaydı. Ve Erfurt'ta çar Aleksandr'la gizli görüşmeler yaparak, Napolyon'a ilk defa ihanet etti.

Bu görüşmeler boyunca Rus imparatoruna hep şu sözü tekrarlamaktaydı Talleyrand:

— Avrupa'yı kurtarınl

Ve Fransız diplomatının bu ısrarlı öğütleri üzerine çar Aleksandr, Rusya'nın Napolyon'un yanı sıra Avusturya ile bir savaşa girmesini sağlayacak olan antlaşmayı imzalamaktan caymıştır.

İki hükümdar arasında daima varolduğu ileri sürülen derin dostluk ve bu dostluğun coşkun dış gösterileri, Napoyon'u aldatamayacaktır artık. Nitekim imparator, görkemli şenlik ve şölenlere, halk içinde çarla tokalaşma ve sarmaş dolaş olmalara rağmen, belirli bir karamsarlık içinde ayrılmıştır Erfurt'tan.

Napolyon, Talleyrand'ın kendisine ihanet etmiş olabileceğini ancak 1809 yılının Ocak ayı sonlarında düşünecek; ve diplomatı yanından uzaklaştıracaktı. Bununla birlikte, elinde ona karşı hiç bir kanıt ve belge bulunmadığı için, Talleyrand'ı cezalandırma yoluna gidemedi imparator.

1809 yılında Avusturya ile yapılan savaş, Napolyon'un yeni bir tam ve kesin zaferiyle sonuçlanmış-

tır. Ve zaferi izleyen Schoenbrunn barış antlaşmasıyle yeni ve amansız toprak kayıplarına uğrayan Avusturya, uzun bir bağımlılık dönemine boyun eğmek zorunda kalacaktır.

13.

Napolyon'un Rusya İle Savaş Hazırlığı

Avusturya sınırına yerleştirilen bir Rus «gözleme birliği» bir yana bırakılacak olursa, çar Aleksandr'ın hiç bir katkısı bulunmamıştır bu savaşa. Buna karşılık bir misilleme olarak da Napolyon, Avusturya'dan koparıp aldığı Galiçya'yı. 1809 savaşından önce tasarladığı gibi Rusya'ya değil de Varşova grandüklüğüne verecektir.

Böylece imparator, günün birinde Polonya'yı yeniden kurma tasarısını açığa vurmuş oluyordu.

Buna karşılık Napolyon, Avusturya'ya ait olan Tarnopol kentiyle bölgesini sunmuştu Aleksandr'a. Sonradan, 15 Ağustos 1811 günü Rusya'nın Paris büyükelçisi prens Kurakin'le yaptığı bir görüşmede ve daha sonra 1812 yılının Haziran ayında general Balaşov'la Vilno'da yapmış olduğu konuşmada, 1807 yılında Prusya'dan kopardığı Bielostok bölgesini niçin Aleksandr'a armağan ettiğini açıkça söylemişti zaten: Rusya'nın Prusya ve Avusturya ile uzun süre arasını açmak için.

Fransa'nın Rusya ile ilişkileri, 1809 yılının sonuyle 1810 yılının başlangıcında daha da gerginleşmiştir: O ara, çar Alaksandr'ın kızkardeşiyle evlenmek istiyordu Napolyon; ve bu isteği Petersburg tarafından reddedilmişti.

Bunun üzerine Fransız İmparatoru, Avusturya İmparatorunun kızını istemiş; ve bu isteği elbette kabul edilince, arşidüşes Marie-Louise'le hemen evlenmiştir. Bu evliliğin diplomatik açıdan taşıdığı önem, sonradan bütün etkisiyle meydana çıkacaktır.

1810 yılının yazından itibaren iki İmparatorluk, savaş hazırlığına başlamış bulunuyorlardı. Başlangıçta ağır yürütülen bu hazırlıklar, gittikçe biraz daha hızlanacaktı.

Fransa'nın Petersburg büyükelçisi Caulaincourt, Rus şansölyesi kont Rumlyantzev ve daha bir kaç Fransız ve Rus diplomatı, Fransız-Rus ittifakını koruma çabasına girişecek ama olumlu bir sonuç alamayacaklardır.

Rusya'da aristokratlar, küçük aristokratlar ve tüccarlar, kıta ablukasından zarar görmekteydiler. Ayrıca soylular sınıfı, ülkede sertlik sisteminin devam edip etmeyeceği konusunda kuşkuya düşmüş bulunmaktaydı: Fransız imparatoruyle dostluğun, Tilsit görüşmesinden sonra Prusya'da ve Almanya'nın büyük bir kesiminde olduğu gibi, Rusya'daki toplumsal durumu sarsıntıya uğratmasından korkmaktaydı bu sınıf.

Öte yandan, Marie-Louise'le evlendiğinden bu yana kendisini sıkı sıkıya Avusturya'ya bağlı duymağa başlayan Napolyon da, Rusya'nın kıta ablukası konusundaki tavrını güvenilmez bir tavır olarak görmekte ve öfkelenmekteydi. Bu öfke nedensiz de değildi: Çünkü Aleksandr I, Rusya'ya yabancı mal ithali için yeni gümrük tarifeleri koymuştu 1810 yılının Aralık ayında. Ve özellikle Fransa'dan ithal edilen lüks maddelerle şarapların gümrük vergisini yükselten bu yeni tarifeler, Napolyon'un gözünde, Fransa'ya bir meydan okumadan başka bir şey değildi.

15 Ağustos 1811 günü Paris'teki bütün «kordiplomatik»in çağrıldığı resmî bir kabul töreninde Napolyon, prens Kurakin'a yaklaşıp Rusya'nın tutumu konusunda sitemde bulunacaktır.

Çar Aleksandr'ın itirazlarına rağmen ilhak etmiş olduğu Oldenburg prensliğinden ve Varşova grandüklüğünden söz açmayı da unutmayan Fransız İmparatoru, Kurakin'le yaptığı bu ayaküstü konuşmada, Rusya'nın müttefiklerine güvenmemesi gerektiğini söylemiştir.

Napolyon'a göre, Avusturya'dan Tarnopol'u ve Prusya'dan da Bielostok'u almış olan Rusya, bu iki devletin kendisine yardım edeceğini sanırsa yanılacaktır. Gene Napolyon'a göre, Finlandiya'yı Rusya'ya kaptırmış olan İsveç de Aleksandr'la elele vürümez.

Prens Kurakin'le yaptığı bu ayaküstü görüşmeyi, şu sözlerle sonuçlandırmıştır Fransız imparatoru:

— Bütün Avrupa kıtası size karşıdır! Sizi yenip yenemeyeceğimi bilemiyorum, ama kesinlikle bildiğim bir şey var: Savaşacağız!

İki ülke arasında savaşın her an başlayabileceği belli olmuştu bu sözlerden sonra.

Bütün Avrupa'nın Rusya'ya karşı olduğunu söylerken, hiç şüphe yok ki aldanıyordu Napolyon. Çünkü tam tersine bütün Avrupa, Napolyon boyunduruğundan kurtulma umudunu Rusya'ya bağlamış bulunmaktaydı. Ama hiç kimse bu kurtuluşun yakında gerçekleşeceğine inanmıyordu.

Prusya ile Avusturya'yı kendisiyle askerî anlaşmalar imzalamağa zorlamıştır Napolyon: Her iki ülke de bu anlaşmalar gereğince, Fransız ordusunu desteklemek üzere silahlı kuvvetlerini seferber etme yükümü altına girmişlerdir.

Bu arada bir noktayı unutmamak gerekir: Her iki ülke de, savaş sonunda Rusya'dan koparılacak birtakım toprakları ele geçirme umudunu beslemektedir. Örneğin Avusturya, Volin voyvodalığına hayır demeyecektir. Prusya kralı Friedrich-Wilhelm'se bütün Baltık bölgesine göz dikmiş bulunmaktadır.

Ve Napolyon, Aleksandr'ın eski dostunun, yani çara ölümsüz dostluk ve bağlılık andı içmiş olan Prusya kralı Friedrich-Wilhelm'ın bu isteği kendisine aktarıldığında, alaycı bir edayla soracaktır:

— Peki ama Büyük Frederik'in mezarı üzerine edilen yemin ne olacak?

Eski mareşali Charles Bernadotte'un, kral adayı prens sıfatıyle hüküm sürdüğü İsveç'in desteği ile Rusya'yla hâlâ savaşmakta olan Türkiye'nin yardımına da güveniyordu Napolyon.

Ne var ki, büyük bir kumandan olduğu kadar parlak bir diplomat olduğunu da ispatlayan Kutuzov, Rus-Fransız savaşının hemen arifesinde, sadrazamı ustaca paniğe düşürerek, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya bakımından son derece avantajlı bir barış antlaşması imzalamayı başaracaktır. Ve Türk-Rus çatışmasının birdenbire sona erdiğini haber alan Napolyon, şöyle haykıracaktır sınırsız bir öfkeyle:

— Türk yöneticilerinin bu kadar ahmak olabileceklerini bilmezdim!

İsveç'e gelince, şu iki öneriyle karşı karşıyaydı Bernadotte: Bir yandan Napolyon, Rusya'ya savaş açtığı takdirde Finlandiya'yı sunuyordu ona; öte yandansa Aleksandr, Napolyon'a karşı harekete geçtiği takdirde, Norveç'i vaad ediyordu.

Her iki öneriyi de iyice ölçüp tarttıktan sonra, Aleksandr'ın yanında yer alacaktır Bernadotte: Çünkü hem Norveç, Finlandiya'dan daha zengin bir ülkedir; hem de arada deniz olduğu için Napolyon'dan kolaylıkla korunabilecek durumda bulunan İsveç, Rusya'ya karşı savunmasızdır.

Nitekim yenilgiden sonra Napolyon, Osmanlılarla İsveçlilerin Rusya'ya karşı savaşmayacaklarını öğrendiği anda bu savaştan vaz geç-

memekle büyük bir yanılgıya düştüğünü söyleyecektir.

Savaş başlar başlamaz, İngiltere, Rusya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır.

Kutuzov ile Aleksandr I'in Rusya'nın Avrupa'daki Rolü Hakkındaki Düşünceleri

1812 savaşının başlangıcında ve sonunda, kuvvetlerin karşılıklı durumu böyleydi.

Bu arada bütün Avrupa diplomatları, sahne arkasında geçen ve İmparator Aleksandr'la başkumandanı feldmareşal Kutuzov'u özellikle savaşın sonuna doğru birbirlerine ters düşüren mücadeleyi dikkatle izlemektedirler. Söz konusu mücadele, aslında, birbirine tamamiyle karşıt ve uzlaşmaz iki diplomatik sistemin çalışmasıdır

Görüşlerini bir dizi stratejik eylemle açığa vurmuş bulunuyordu Kutuzov. Çar ise, 1812 yılının Aralığı ile 1813 yılının Ocağında Vilno'da yapılan toplantılarda, kendi görüşünü zorla kabul ettirecektir.

Kutuzov'un, İngiliz temsilcisi general Wilson ve başta general Konovnitzin olmak üzere kendi emrindeki öbür kumandanlar önünde açıkladığı görüşünü şöyle özetleyebiliriz

Niemen üzerinde başlamış olan savaş, gene bu ırmağın kıyılarında sona ermelidir.. diyordu Kutuzov. Silahlı son düşman askeri Rus toprağını terkeder etmez mücadeleyi kesip durmak gerekmekteydi. Avrupa kurtulacak diye Rus kanı dökmenin hiç bir anlamı yoktu. Avrupa gerçekten kurtulmak istiyorsa, kendi olanaklarını harekete geçirebilirdi.

Feldmareşal, ayrıca, Napolyon'u tamamiyle yok etmek için çaba göstermenin doğru olduğuna da inanmıyordu: Rusya'dan çok İngiltere'nin işine yarayacaktı Napolyon'un düşüşü; oysa feldmareşale göre dünyanın en iyi şeyi, o «uğursuz ada»nın (Büyük Britanya'yı böyle sıfatlandırıyordu Kutuzov) yerin dibine batması olurdu bir an önce.

Aleksandr ise, Rusya'nın Napolyan'dan daha henüz öç almağa başladığı düşüncesiydi. Ve pek doğal olarak İngiltere de çarın bu tutumunu desteklliyordu.

En sonunda çar, hükümdar ağırlığını koyacak; ve Napolyon'u Rusya'da bozguna uğratan Rus ordusu, Niemen'den sonra Vistül ırmağını da aşarak ilerleyişine devam edecektir.

Uzun egemenlik yılları boyunca Almanya ve İtalya'da oluşup birlken hoşnutsuz öğeler, şimdi Napolyon'a karşı toptan ayaklanmaktadırlar.

1813 - 1814 Savaşı Boyunca

Diplomatik Güçlerin Karşılıklı Durumu

Bütün Avrupa, Napolyon'u devirmek için zorlu bir çabayla dikilmiş bulunuyordu.

Bu dikilişin ön planında diplomatlar değil, generaller yer almışlardı. Ne var ki Fransız imparatorunu tamamiyle yere yıkmak için, uzun süreli ve zahmetli bir eylem gerekmekteydi.

Nitekim Napolyon yeniden güçlenip büyük bir orda kurarak, 1813 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Prusyalılarla Rusları ardı ardına bozguna uğratacaktır. Gelgelelim Lutzen, Bautzen ve Dresden yenilgilerinden sonra bile Aleksandr, Napolyon'la barış yapmamak kararında ısrar ediyordu. Ama Prusya kralı dehşet içindeydi; ve umutsuzluk içinde hep şu sözü tekrarlıyordu yakınlarına:

— Vistül yolu göründü bana yeniden!

1813 yılının Mayıs ayında uğradıkları Bautzen bozgunundan sonra Aleksandr ve Friedrich-Wilhelm, Avusturya imparatoru Franz'a yeni bir çağrıda bulundular. En azından dördüncü başvuruşlarıydı bu, müttefiklerine; ama Metternich'in öğütlerine uyan Franz, savaşa girmekte aceleci davranmayacaktı.

Napolyon'un egemenliğinden çok Rus üstünlüğünden korkmaktaydı aslında Fransa. Daha 1813 yılında, kazandığı zaferin Aleksandr'ı gereğinden fazla güçlü kılmasından ürkmüştü öteden beri; ve Franz'a göre, Napolyon'un devrilişi Avrupa'da devrimci güçlerin zincirl koparmasına yol açabilirdi.

En son olarak. Avusturya İmparatoru Franz'ın katiyen unutmadığı önemli bir nokta daha vardı: Napolyon tarafından kurulmuş olan büyük imparatorluğun mirasçı, kendi öz torunuydu; ve bu torun, Napolyon'la Marie-Louise'in oğlu, şimdi Roma kralı sıfatıyle saltanat sürmekteydi.

Bunun yanı sıra, Napolyon'un haberi olmaksızın, Rusya ve Prusya ile de pazarlığa girmiş bulunmaktaydı Metternich. Öyle inanıyordu kl, tüm Avrupa'ya karşı sürdürdüğü savaşın yükü altında ezilen bir Napolyon, ister istemez fedekârlığa razı olacak ve Avusturya'ya, yardımının ve hattâ belki de sadece tarafsızlığının ödülü olarak, geçen yıllarda almış bulunduğu toprakların hiç değilse bir kısmını geri verecektir.

16.

Napolyon'la Anlaşma Girişimleri

İşte bu amaçla Matternich, aracılık rolünü yüklenmeğe karar vermiştir.

1813 yılının Haziran ayında Avusturya İmparatorluğu'nun temsilcileri, Rus temsilcisi Nesselrod ve Prusya temsilcisi Hardenberg'le anlaşarak, Napolyon'a şu barış koşullarını sunma konusunda fikir birliğine varmış bulunmaktaydılar nitekim

Her şeyden önce, Varşova grandüklüğünden vaz geçmesi gerekiyordu Fransız imparatorunun. Ayrıca da Dantzig'i Prusya'ya, 1809 yılında almış olduğu İllirya'yı Avusturya'ya geri vermesi ve Hamburg ile Lubeck kentlerini en kısa zamanda boşaltması gerekmekteydi.

Hardenberg, bunların yanı sıra Napolyon'un, Ren ırmağı kıyısındaki ülkelerin koruyuculuğundan da vaz geçmesini ve Tilsit antlaşmasıyle almış olduğu toprakların hiç değilse bir bölümünü Prusya'ya geri vermesini istemekteydi. Ama barışın bir an önce gerçekleşmesini isteyen Metternich, Prusya'nın bu koşulunu fazla bularak reddettl.

Görüldüğü gibi, sınırsız İmparatorluğunun hemen hemen tümünü gene Napolyan'a bırakan bu koşullar öylesine hafiftl kl aslında, çar Aleksandr birdenbire öfkelenip şunu sordu Metternich'e :

— Peki ya kabul ederse ne olacak?

Bunun üzerine, bu koşulların Napolyon tarafından kabulünün ancak daha sonrakl pazarlıklar için temel meydana getirebileceğl konusunda fikir birliğine vardı müttefikler : O vakit Fransız İmparatorundan yeni birtakım tavizler isteyeceklerdi.

26 Haziran 1813 tarihinde Metternich, o sırada Dresden'de bulunan Napolyon'un önüne çıkmıştır. Tüm Avrupa'nın kaderinin bağlı olduğu bu görüşme bir kaç saat sürecek; ve Metternich misyonunun kesin başarısızlığıyle sona erecektir.

Tavizin sözünü bile işitmeğe katlanmamıştır Napolyon; ve Metternich'e karşı önce ateş püskürmüş, sonra da ısırıcı bir sesle, Fransız imparatoruna bu türden koşulları sunma cesaretini gösterebilmek için İngilizlerden kaç para aldığını sormuştur; ordusunun başına geçip hemen Viyana'ya inme tehdidinde de bulunmuştur ayrıca.

Napolyon bu koşulları kabul etmediği takdirde, ateşkes antlaşması sona erer ermez Avusturya'nın Fransa'ya kerşı savaşa gireceğini bildirecektir Metternich. Ama bu kesin cevap da kâr etmemiştir : En ufak

bir tavize yanaşmayacaktır Fransız imparatoru.

Bütün kıtayı Fransa'nın sömürgesi ve pazarı haline getirmek isteyen Napolyon, fetihleri oradan buradan kemirdiği ve İngiltere'ye karşı yürüttüğü mücadele bu ülkenin zaferiyle kapandığı takdirde, saltanat sürmenin hiç bir anlamını ve yararını görmediğini söylemekteydi «Ya hep, ya hiç»ti parolası.

Napolyon'la konuştuktan sonra perişan bir halde saraydan çıkan Metternich, kendisini uğurlayan mareşal Berthier'ye şöyle diyecektir :

— Efendiniz tamamıyle aklını kaçırmış durumda!

Metternich yanından ayrılırken, Avusturya başbakanının tehditlerine inanmaz gözüken Napolyon da şöyle demişti

— Siz bana savaş açamazsınız.

Bu durumda, Prag'da başlamış olan hazırlık görüşmeleri hiç bir sonuç vermeyecek; ve 10 Ağustos 1813 tarihinde Avusturya, Napolyon'a karşı savaşa girecektir.

16 Ekim 1813 günü başlayıp 19 Ekime kadar Leipzig surları önünde son bulan korkunç bir meydan savaşından sonra Fransız imparatoru, Paris'e doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Ve Fransa yeni baştan düşman ordularının işgali altına düşecektir.

Ama Napolyon'un kısa zamanda toparlanıp bir dizi parlak zafer kazanması üzerine müttefikler kendilerine yeniden barış önerisinde bulunmuşlardır. Ne var ki bu kez ileri sürdükleri koşullar, belirli bir şekilde alıverişsizdir.

Müttefiklerle Napolyon'un temsilcisi olan Cicenze dükü Caulaincourt arasındaki barış görüşmeleri, 1814 yılının Şubatında Châtillon kentinde başlamıştı. Fransa'ya 1792 sınırlarını öneriyordu müttefikler Yani o güne değin fethettiği bütün topraklardan vaz geçmesini.

Bu koşulları tartışmağa bile yanaşmayan Napolyon, bu kadar küçük düşürücü önerileri nasıl olup kendisine aktarmağa cesaret edebildiğini sormuştur Caulaincourt'a. Ve düşman ordularına karşı kazandığı yeni bir dizi askeri başarı, imparatorun inadını daha da pekiştirecektir.

Bu arada İngiliz casusları, Napolyon'un son zaferleri karşısında korkuya kapılan Metternich'in, müttefiklerine haber vermeksizin Caulaincourt'la ilişki kurduğunu ve «birşeyler» pazarlık etmekte olduğunu öğrenmişlerdir.

17.

Chaumont Antlaşması
(1 Mart 1814)
Ve Sonuç

Bunun üzerine lord Castlereagh, müttefiklerin kendi aralarında bir anlaşmaya vararak, kesin zafer kazanılıncaya değin ortaklaşa hareket etme yükümü altına girmelerini isteyecektir. Her müttefikin 150 bin kişilik bir orduyu seferber etmesini şart koşuyordu İngiliz devlet adamı; gerekli parayı ise, İngiltere ödeyecekti.

Avrupa'yı, bugünün olanak ve ölçüleri içinde, Napolyon devrinden önceki haline geri getirme kararı almıştı müttefikler. İmparatoru yenilgiye uğrattıktan sonra da, Fransa'ya zorla kabul ettirilecek barış koşullarının bu ülke tarafından eksiksiz ve sürekli şekilde uygulanmasını elbirliğiyle denetleyip gözleyeceklerdi.

Chaumont antlaşması diye anılan ve 1 Mart 1814 tarihinde İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcileri arasında imzalanan bu antlaşma, Avrupa devletleri arasında sürekli bir diplomatik işbirliğinin temellerini koymaktaydı ve 1822 tarihine kadar da yürürlükte kalacaktı. İngiltere tarafından kurdurulan bu antlaşma, 1822 yılında gene İngiltere tarafından kadük olarak ilân edilecektir.

30 Mart 1814 günü müttefik orduları Paris'e giriyorlardı. Bir kaç gün sonra da Napolyon, tahttan feragat edip, bu adanın «hükümdarı» sıfatıyle Elbe adasına çekilecekti. Böylece, Devrim tarafından alaşağı edilmiş olan Burbonlar hanedanı, giyotinde can veren kral Louis XVI'nın kardeşi Louis XVIII'in kişiliğinde Fransa tahtına yeniden oturmaktaydı.

Hemen hiç aralıksız şekilde sürdürülen kanlı savaşlar dönemi kapanmıştı artık. Ve Devrim'in bağrından çıkmış ama Devrim'i boğmuş olan asker diktatörün zorbalık rejiminin yerini, Puşkin'in deyişiyle, Alexandr'ın planları sonucunda gelen bir «tatlı kölelik» rejimi alacaktır. Bu «tatlı kölelik» şimdi silahlarla değil, diplomatik müzakereler, kongreler ve antlaşmalarla korunmaktadır.

Yaptırma gücünü (müeyyidesini) Chaumont antlaşmasından alan zaferin kazanılışından sonra müttefik devletler tarafından güdülen politikanın toplumsal temeli şudur : Kimi bölgelerde serflik, kimi bölgelerde ise yarı serflik üzerine kurulu eski saltçı ve aristokratik rejimin, elden geldiğince, yeni baştan kuruluşu.

Ne var ki bu ütopik hedefler, 1814 yılında Fransa'yı yenmiş olan devletlerin fetihleri bakımından birer tehdit meydana getirmektedir her şeyden önce. Nitekim Devrim'den önceki rejimi, Devrim ve Napolyon'dan yediği öldürücü darbelerden sonra, siyasal ve ekonomik alanlarda yeni baştan kurmağa kalkışmanın, sadece güç değil aynı zamanda umutsuz bir çaba olduğu çok geçmeden anlaşılacaktır.

Marx ve Engels, Napolyon egemenliğini ilerletici bir tarihsel etken şeklinde ileri sürerken, işte bu gerçeğe dayanmaktaydılar Aslında fetihler yoluyle Fransa'yı güçlendirmekten ve Fransız burjuvazisinin ekonomik üstünlüğünü sağlamaktan başka bir şey düşünmeyen Fransız imparatorunun, istemeksizin ve bilmeksizin oynamış olduğu tarihsel rol de gerçekten budur.

Vladimir POTYEMKİN

A. S. NEİLL, Summerhill'i kaleme aldığı dönemde.

NEİLL Alexander Sutherland (Ferfar - 1883 / Londra 1973) İngiliz eğitimcisi. Çok dindar İskoçyalı bir aileden olan A. S. Neill'in çocukluğu üzüntülü geçti. Okul müdürü olan babasının ve öğretmen olan annesinin baskısı altında sıkı bir eğitim gördü. On beş yaşına gelince öğretmen olmak üzere babasının okuluna girdi. Bir kaç yıllık öğrenimden sonra Edinburgh Edebiyat fakültesine yazıldı sonra okul müdürü ola-

rak İskoçya köylerinde görev aldı. Bu görevde iken başından geçenleri ***A Dominie's Log***'da (Bir öğretmenin günlüğü, 1915); anlattı.

Orduda kısa bir süre kaldıktan sonra (1916) Londra'ya yerleşti ve Homer Lane'le ilgi kurdu; eğitimci ve psikanalizci olan Lane, suçlulardan oluşan ve özyönetim ilkelerine göre yürüyen bir topluluk kurmuştu. 1920'den sonra eğitimde reform hareketlerinin organı olan ***Yeni Çağ*** dergisine başyazar oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra eğitim bir yenileşme dönemine girmişti yeni bir insan tipi yaratarak savaş nedenleri ortadan kaldırılmak istenliyordu. Neill 1921'de, Almanya'da Dresden yakınında, Hellerau'da açılan yeni okulun kurulmasına katıldı. Fakat çok geçmeden onunla yeni okul hareketi arasında sürtüşmeler başladı; Neill, hareketi çok ülkücü buluyordu; kendi deyişiyle yeni okul «ten'den nefret ediyor ve bilinçaltı istekleri bastırıyordu.» Neill bu konuda çok titizdi; nitekim özellikle 1923'te Viyana'da W. Steekel ile psikanalizci olmuş, 1937'de bunu Wilhelm Reich'la Oslo'da sürdürmüştü.

Neill, İngiltere'ye dönünce 1924'te kendi okulunu kurdu; «Summerhill» adını taşıyan okulu önce Lyme Regis'te açtı, sonra 1927'de Leiston'a (Suffolk) taşıdı; okulda beş ilâ on yedi yaşındaki kız ve erkeklerden oluşan elli kadar çocuk vardı. Orada kendi eğitim görüşlerini uygulamağa koyuldu; ona göre, her çocuk doğal olarak iyidir ve «serbest bırakıldığı, yetişkinlerin önyargılarından uzak bulunduğu takdirde doğal yeteneklerinin olanak verdiği oranda eksiksiz gelişebilir.» Çocuğa biçim vermek gibi hiç bir ard düşünce taşımayan bu eğitim görüşü uygulamada «self government» (kendi kendini yönetim) biçiminde ortaya çıktı. Neill ya da Summerhill'deki herhangi bir yetişkin kimse her çocukla bir ve eşitti. dolayısıyle çocuklar yetişkinlerden korkmuyorlardı. Herkesin özgürlüğü başkasının özgürlüğüyle sınırlıydı. Çocuklar sınava girmek zorunda değildiler; dersleri istedikleri kadar uzun süre izleyip izlememekte serbesttiler. Bu konuda Neill şöyle yazıyordu «Bizim yeni yöntemlerimiz yoktur, çünkü biz, tümüyle öğretim yöntemlerinin çok önemli olduğu inancında değiliz.» Summerhill'e oldukça büyümüş olarak gelen ve geleneksel okulların etkisini taşıyan çocukların özgürlüğe, serbestçe davranmaya alışmalarını kolaylaştırmak için Neill, isterlerse, onlara gerçek psikoterapi niteliğinde «özel dersler» veriyordu Reich gibi Neill de kötülüğün her türlü cinsel baskıdan geldiğini düşünür; bununla birlikte, gebeliğin okul için yaratacağı ekonomik sonuçları gözönüne alarak öğrencilerine cinsel ilişkide bulunma izni vermemiştir

Summerhill okulu, çocuklarının geleceği konusunda korkuya kapılan veliler yüzünden bazı zamanlar yaşamını sürdürmekte malî güçlüklere uğradı; veliler sınav konmasını istiyorlardı. Bu yüzden Neill istemeye istemeye, yalnız burjuva sınıfından çocuklar için sınav koydu. A. S. Neill'in görüşleri özellikle ***Summerhill*** (1962) adlı eseri sayesinde bütün dünyaya yayıldı. Neill başka eserler de yazdı ***Hearts not Heads in the School*** (Okulde kafa değil yürek gerek, 1945) ***The Free Child*** (Özgür çocuk, 1954); ***Freedom, not Licence*** (Özgürlük, başıboşluk değil, 1966); ***Talking of Summerhill*** (Summerhill üstüne konuşma, 1967). Summerhill'i örnek alan bazı okullar A.B.D.'de ve İngiltere'de açıldı. A. S. Neill öğreticinin durumunu temelinden sarsmış ve öğretimin yöntemlerini geliştirmekle beklenilen sonuca ulaşamayacağını ortaya koymuştur.

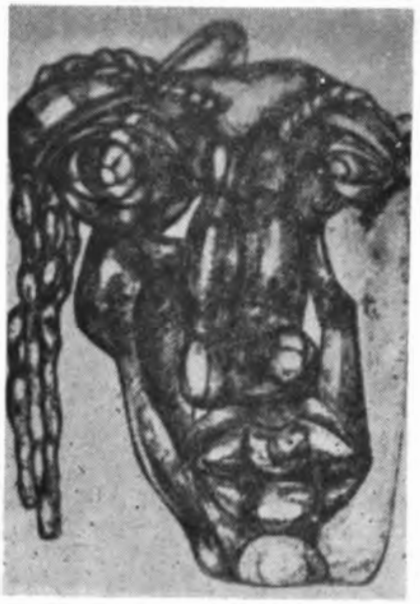

Ernst NEİZVESTNİY'in ünlü gravürlerinden biri.

NEİZVESTNİY Ernst (Sverdlovsk 1926) Sovyet heykeci ve gravürcüsü. Gönüllü olarak katıldığı savaştan sonra Moskova'da felsefe ve sanat öğrenimi gördü ve 1950'de, toplumcu gerçekçilik doğrultusuna ters düşen heykel çalışmalarına girişti. Anıtsal ve trajik bir biçimde ele aldığı insan görünümleriyle kendini kabul ettirdi, alçı, çimento, taş veya demirden ölçülü bir anlatımcılık çerçevesinde kalan gergin ve delik deşik kitle heykelleri yaptı. 1962'de, resmî sanatın dışında kalan benzer görüşlü sanatçıların katıldığı ünlü «Manej» sergisinde Kruşçev'in sert eleştirilerine uğradı. O günden sonra, resmî makamların dikkatini çekmemek bakımından daha elverişli olan desen ve gravüre yöneldi («İlâhî Komedya», «Çığlık» dizisi, Dostoyevski üstüne gravürler, Empedekles'ten esinlenme «İnsanoğlunun unsurları» adlı taşbaskıları); bununla birlikte, heykeli de büsbütün bırakmadı (Moskova'daki ölü fırını için kabartma, ***Kozmonota*** anıt projesi.) Eleştirmen John Berger, Neizvestniy üstüne «***Sanat ve devrim***» adlı bir inceleme yayımlamıştır.

NELSON George (Hartford 1908) Amerikalı dizaynçı ve mimar. Yale Üniversitesi'nde okuduktan sonra, New York'ta kendi bürosunu kurdu (1947) ve 1956'da Chadwick ile ortak oldu. Mimarlık ve sanayi estetiği üstündeki çalışmaları daha çok prefabrike yapı elemanlarına ve gereçlerin kullanımına yöneliktir. 1959'da, Charles Eames ile birlikte, Moskova sergisinde yer alan amerikan pavyonlarını hazırladı; 1970'te, Hartford'da, çocukların davranışları ve beğenileri üstünde araştırmalar yapmak için tasarlanan ve çeşitli reyonlarında satış ile oyunun bağdaştırıldığı «Children's Place» adlı büyük mağazayı yaptı. Hem sanayi ressamı (mobilya), hem de grafikçi (reklam) olan Nelson, birçok amerikan üniversitesinde ders verdiği gibi yabancı ülkelerde danışman olarak da çeşitli görevler aldı. Yayımladığı eserler arasında en önemlileri şunlardır ***To-Morrow's House*** (Yarının evi) (H. Wright ile birlikte, 1945), ***Problems of Design*** (Dizayn sorunları) (1957) ve dergilerde çıkan birçok makale.

NEPELA 1972 Olimpiyatlarında kayarken..

NEPELA Ondrej (Bratislava 1951) Çekoslovakyalı patenci. Bir çok defa Avrupa ve dünya şampiyonu, 1972'de de olimpiyat şampiyonu oldu.

NEWMAN Barnett (New York - 1905 / New York 1970) Amerikalı ressam. Öncü sanatın kuramcısı, resim ve desen profesörü olan Newman A.B.D.'de soyut resmin gelişmesinde etkin bir rol oynadı. New York'-

taki Art Students League'e devam ettikten sonra (1922-1924), bir yandan resimle ilgisini sürdürürken bir yandan ailesine ait sanayi işletmesini yönettl (1927-1937). Plastik sanatları bırakıp birçok deneme yayımladığı uzun bir manevî buhran döneminden (1939-1944) sonra, tuvalin düzenlenmesi sorununa öncelik tanıyan geometrik ve yalın bir resim anlayışına yöneldi; 1946'da *Euclidian Abyss* ile resmine dikey unsuru soktu, sonra 1948'de duvar ölçeğindekl ilk-tablolarını yarattı. Resim alanını, çeşitli çizgi ve şeritlerle, çerçevenin biçimine göre belirlenmiş kesimlere bölüyordu *(Shining Forth*, 1961). Tekniğini çok iyi bildiği rengi düz, donuk ve derinliği olmayan düzeyler halinde kullanıyor *(Anna's Light*, 1968), bu tekniğiyle de Morris Louis ve Kenneth Noland'ın *colors-field painting*'lerini haber veriyordu. Renkli soyutlaması yeni soyutlamanın *(Ek)* temeli ve minimal sanatın öncüsüdür. Tablolarındaki dikey şeritleri üç boyutlu düzenlemelere («Here serisi, 1951-1966) aktararak minimal yapılar elde ettl. Uzun tartışmalar sonunda Houston kilisesinin önüne dikilen Martin Luther King'in anısına yaptığı *Kırık dikilitaş* (1963-1967) üst üste bir pramit ile başaşağı bir dikilitaştan oluşur. Biçimci olmasına rağmen Newman'ın eserinde, yahudl kaynaklarından beslenen mistik bir yön de vardır.

NGUYEN THİ BİNH (Saygon - 1927) : Vietnamlı kadın siyasetçi. İlkokul öğretmenlydi, 1950'de İlerici Kadınlar topluluğuna katıldı ve Nguyen Huu Tho ile birlikte, Vietnam'a yapılan amerikan müdahalesine karşı ilk gösteriyi düzenledi (19 mart 1950). Fransız yetkililerince tutuklandı (1951-1954), Cenevre anlaşmalarından sonra serbest bırakıldı. Ama Ngo Dinh Diem'in slyasetine karşı çıkarak yasa dışı eylemlere başladı, 1960'ta kurulan F.L.N.'ye (Ulusal Kurtuluş cephesi) girdi ve bir süre sonra da Merkez komitesi üyesi oldu. Kasım 1968'de Paris'te yapılan dörtlü toplantılarda F.L.N.'yi temsil etti. Haziran 1969'da Güney Vietnam geçici hükûmeti tarafından dışişleri bakanlığına atandı ve bu görevle Vietnam barışı konusunda Paris'te yapılan görüşmelere katıldı. 27 ocak 1973'te barış anlaşmasını imzalayan Nguyen Thi Binh Fransa'dan ayrıldıktan sonra Vietnam hakkındakl slyasal görüşmelere (mart 1973) katılmadı.

NİKOLA I (St. Petersburg - 1796 / St. Petersburg 1855) Rus İmparatoru. Pavel I'in oğluydu. Kardeşi Aleksandr I'ın ardından tahta çıktı. Çıkar çıkmaz ilk işl 1825 Aralığında patlayan «Dekambristler ayaklanmasını bastırmak oldu. Bürokrat ruhlu bir adamdı. Bütün Rusya'da hiç kimseye göz açtırmayacak kadar sıkı kontrollü bir merkezî idare sistemi kurdu. Sansürü yerleştirdi, üniversiteleri boyunduruk altına aldı, siyasal polisi örgütledi. Dış politika alanında Kutsal-İttifak'ı izleyen bir çizgi sürdürdü, ama bu çizgiye ulusal bir doğrultu verdi. Bütün ulusal ve devrimci hareketleri amansızca ezdi, ezemediklerinin başka mutlakçılar tarafından ezilmesi için de elinden gelen her türlü yardımı yaptı. Öbür büyük devletler diplomasisinin çabaları, Nikola I'in Boğazlar üzerindeki egemenlik heveslerini gerçekleştirmesine engel oldu. Osmanlı İmparatorluğu için «hasta adam» deyimini ilk kullanan o idi. Kırım Savaşı sırasında anîden ve esrarlı bir şekilde ölümü, derin yankılanmalara yolaçtı.

NİKOLA I Üzerine :

I.

Diplomat olarak Nikola I

Aleksandr I'in ölümü üzerine boş kalan Rusya tahtı, uzun saltanat dönemi boyunca Avrupa diplomasisinin en üstün hakemi haline gelecek olan bir adam tarafından doldurulacaktır. Aynı zamanda toplumdaki tüm ilerici çevrelerin umacısı haline de gelen bu adam, sonradan, diplomatik yönelim yetisini de yitirerek, önünde birdenbire uçuruma doğru son adımı da atmış ve bu düşüş sonucunda ölmüştür.

Saltanatının başlangıcında Nikola I, son derece tedbirli davranmaktaydı diplomatik girişimlerinde. Her türlü deneyden yoksundu, hiç bir şey bilmiyordu bu alanda; kendi deyişiyle, «basit bir tümen komutanıyken birdenbire İmparator» olmuştu; ve büyükelçileriyle Dışişleri bakanı Nesselrod'u dinlerken, sık bir ormanın ortasındaymış gibi ne yapacağını bilemez bir durumda duyuyordu kendini.

Ne var kl Nikola, Dışişleri bakanından daha zekl bir adamdır. Nitekim çabucak anlayacaktır kl Nesselrod, ne yazması gerektiği inceden inceye ve önceden kendisine bildirilmek şartiyle bir mektubu düzgün bir Fransızcayla yazabilecek, ama hiç bir zaman kendi kişisel düşüncelerine dayanan özgün bir öğüt veremeyecek cinsinden tam bir kapıkulu diplomattır.

Ve işte bunu anladığı içindir ki sonraları Nikola'nın, yabancı büyükelçiler aracılığıvle Nesselrod'a emir yolladığı bile olmuştur. Ve Nesselrod, katiyen kendini hakarete uğramış saymayacaktır bu tutumdan dolayı. Çünkü İmparatorunun herhangi bir davranışının hakaret sayılabileceğini, Dışişleri bakanının aklı almamaktadır.

Çar Nikola I, çok geçmeden dış politikayla içli dışlı olacak; ve her şeyden fazla dış politika sorunlarıyle ilgilanmeğe koyulacaktır.

Saltanatının ilk yıllarında Nikola'nın diplomasisine özelliğini veren şey, tedbirlilik değildl sadece : Başlangıçta çar, ilişkl kurduğu adamları tastamamına tartmasını da bliliyordu. Nitekim daha ilk karşılaşmada, Metternich'in karakterini rahatça kavramıştır.

Bu ilgi çekici karsılaşmayı kısaca açıklayalım

Askerlere özgü davranışları ve askerce zevkleriyle ün salmıştı Nikola. Ve daha ilk görüşmelerinde Metternich, İmparatorun bu yanını bildiğinden, yapmacıklı bir mertlik ve samimiyet gösterine kaçarak sormuştu çara

— Umarım ki imparator hazretleri, beni gayet iyi tanımaktadırlar?

Çok kısa olmuştu imparatorun cevabı :

— Sizi elbette gayet iyi tanıyorum, prens.

Ama bu küçücük cümle, öylesine ikl anlama birden çekllebilecek vurgularla söylenmiştl kl, afallayıp kalmıştı Metternich.

Ama sonraları bu nitelliğini yitirecekti Nikola Sürekli başarıların ve bunları izleyen aşırı övgülerin etkisiyle körlenecekti zekâsı.

Yeni çarın zayıf yanlarından biri ve belkl de en önemlisi, sınırsız denebilecek kadar büyük bilgisizliğidir. Örneğin imparator, kraliçe Victoria'nın İngilliz politikası üzerinde gerçekten etkili olabileceğine ciddi şekilde inanmaktaydı.

Ve gene örneğin, anayasal ilkelerden nefret ediyordu çar; ama söz konusu ilkelerin neye dayandığını hiç bir vakit kavrayamadığı gibi, bu konudakl kesin bilgisizliğinden gurur duyuyordu.

Türkiye'nin tam bir çözülüş halinde olduğu ve bu koca imparatorluğa bağlı toprakların büyük bir kısmının Rusya'nın payına düşmesi gerektiği kanısı, Nikola diplomasisinin belli başlı yönetici fikirlerinden birini meydana getirmektedir.

Ama Nikola Osmanlı İmparatorluğu'nu öylesine kötü tanımakta ve bu devletin toplumsal düzeni hakkında öylesine bölük pörçük ve kulaktan dolma bilgilere sahip bulunmaktaydı kl, kendisini gerçekten gülünç duruma sokan tamamıyla sağduyudan yoksun birtakım davranışlara bile düşmekteydi zaman zaman.

Örneğin 1830 yılında, sultan Abdülmecid tarafından ikl ülke arasındaki barış antlaşmasının onay mektuplarının teatisi için yollanan prens Halil'in kabul töreni sırasında çar Nikola, Osmanlı İmparatoru-

nun yanlışlarla dolu Müslüman İnancından bir an önce vaz geçip Ortodoks Dininin nurlu yolunu kabul etmesi gerektiğini söyleyecek; ve bu «dostça öğüdü» efendisine iletmesini rica edecektir Türk elçisinden.

Öylesine ters bir durum yaratmış oluyordu ki çar, prens Halil ve maiyetindekiler bu işe gülmek mi yoksa öfkelenmek mi gerektiğini, çarın şaka etmiş olabileceği düşüncesiyle kestiremeyip çevrelerine bakınırken, kabul töreninde hazır bulunan Rus diplomatları başlarını utanç içinde önlerine eğmekten başka bir çare bulamamışlardı.

Nikola diplomasisinin esinlendiği yönetici fikirlerden bir başkası da, nerede ve hangi biçimler altında ortaya çıkarsa çıksın, devrimle sonuna kadar mücadele etmek gerektiği kanısıdır.

Bu alanda da, kralcı gericiliğin dayandığı feodal toplum yapısını her ne pahasına olursa olsun koruyup sürdürme iradesinden kaynaklanan Mukaddes İttifak İlkelerini kör bir inatla uygulamağa yönelmenin dışında, yeni hiç bir şey bulup getirmiş olmuyordu Nikola.

Zaten çar, çeşitli partileri, tüzük ve programlarına bakarak birbirinden ayırdetmek zahmetine de katlanmıyordu. Fransız cumhuriyetçileriyle sosyalistleri arasında en ufak bir fark görmüyordu örneğin: Her iki taraf da, kendi deyişiyle, «aşağılık herifler»den ibaretti.

Ama cumhuriyetçi general Cavaignac 1830 Haziranında on bine yakın işçiyi bir çırpıda kurşuna dizdiriverince, cumhurivetçi fikirlerinden ötürü generali bağışladığını bildiren Rus imparatoru, bu «hayırlı işte gösterdiği çabukluktan ve yoğun çabadan dolayı Cavaignac'ı dostça kutlamaktan geri kalmayacaktır. Oysa o güne değin çarın gözlerinde Cavaignac da, bütün öteki cumhuriyetçiler ve sosyalistler gibi «aşağılık bir herif»ten başka bir şey değildir.

Nikola'nın, yukarıda sıraladıklarımızdan belki daha da zararlı bir başka özelliği, kendine olan sınırsız güvenidir

Kolayca tahmin edileceği gibi bu sınırsız güven, çarın sınırsız bilgisizliğinden kaynak almaktaydı: Gerçekten de Rusya'yı dahi bilmiyordu çar. Ülkenin gücünün gerçek sınırlarını ve güçsüzlüğünün derin nedenlerini kavramaktan uzaktı.

Çevresini saran dalkavukların sürekli ve aşırı övgüleriyle sarhoş bir hale hale gelmişti zamanla; ve bu durum, aslında sandığı kadar güven verici olmaktan uzak gerçekleri sezmesini önlemekteydi.

Bahçesaray ve Sivastopol bozgunlarından sonra ayılacaktır Nikola. Yani iş işten geçip ölümün eşiğine dayandığında...

Yeni çar tarafından uygulanan diplomasinin bütün bu yanlışlık ve eksiklikleri, kötü etkilerini gittikçe biraz daha fazla duyurmaktan geri kalmayacaktır.

Nikola'nın Fransa'ya ve İngiltere'ye Yaklaşma Politikası

1825 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Petersburg'daki Kış Sarayı'nda kordiplomatik için düzenlenen ilk kabul töreninde çar Nikola, Fransız büyükelcisi De La Ferronays'ye karşı özellikle sevimli davranmıştır. O kadar ki, tören sona erdikten sonra elçiyi özel çalışma dairesine davet ederek, kendisiyle 14 Aralık olayları ve gelecekte gütmeyi tasarladığı dış politika üzerinde heyecanlı bir konuşma yapacaktır.

Çarın böylece gösterdiği Fransa'yla sıkı dostluk kurma arzusu, 1828-1829 yıllarından itibaren gittikçe biraz daha belirginlik kazanmış ve artmıştır.

Gene aynı sıralarda, prenses Lieven aracılığıyla İngiliz Dışişleri bakanı Canning'le de ilişki kuracaktır çar Nikola. İki ülke arasındaki ilişkilerin sıkılaşmasını, bir başka açıdan da zorunlu görmekteydi Nikola: Rus tahtındaki hükümdar değişikliğinin Avusturya'ya büyük yararlar sağlayacağını bütün Avrupa'ya bildirme çabasına düşen Metternich'in imalı davranışlarına kesin bir son vermek istemekteydi.

Nikola, merhum kardeşi ile Canning arasında kurulmağa başlayan yakınlıktan habersiz değildi şüphesiz; ve şüphesiz, Aleksandr I'le Metternich arasındaki ilişkilerin soğumağa yüz tuttuğunu da biliyordu.

Nikola'ya büyük kardeşinden miras kalan ve Kırım Savaşı'na kadar da kafasında adeta çakılı duran bir inanç varsa, o da, çar Aleksandr tarafından prenses Lieven aracılığıyle Canning'e telkin edilen fikirdi; Yani İngiltere ile Rusya'nın Türkiye sorunu üzerinde bir antlaşmaya varmak zorunda bulundukları kanısı...

Ama Aleksandr, «Türk sorunu» derken, her şeyden önce Yunan ayaklanmasını düşünmekteydi. Nikola ise bu sorunu, Yunanlılardan söz açınca Boğazlar'ı da hatırlamadan edemeden kardeşine oranla, daha kapsamlı bir şekilde ve daha açık yürekliliikle ortaya atıyordu.

Canning, çarın İngiltere'ye yaklaşma isteğini sevinçle karşılamağa hazır olduğunu hemen belli etmiştir.

Bunun üzerine Canning, çar Nikola'nın olağanüstü değer verdiği bir adamı özel bir misyonla Petersburga yollayacaktır: İngiliz tutuculuğunun ve kralcılığın yorulmak bilmez savunucusu ve Waterloo kahramanı Wellington düküdür bu adam.

Nitekim Nikola, dükle yapacağı alabildiğine önemli konuşmanın planını doğrudan doğruya ve tek başına kendisi hazırlamıştır.

Petersburg'a hareketinden önce Wellington, oldukça karmaşık bir talimat almıştı. Uzun askerlik yıllarının verdiği alışkılar dolayısıyle diplomatik inceliklere pek öyle yakınlık duymayan ve zekâsı da kavrayış hızından yana pek öyle parlak olmayan saygıdeğer meslektaşına, düşüncelerini ve tasarılarını uzun uzun ve yeniden açıklamıştı Canning

Bir kere her şeyden önce, Mora yarımadasındaki Rumları kılıçtan geçirme tasarısından Türkiye'yi caydırmak üzere Osmanlı yöneticilere enerjik bir ortaklaşa baskı yapma konusunda, çarla anlaşmak gerekmekteydi. Sadece sultan Mahmud'un değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'daki «âsi çocuğu» Mehmet Ali paşanın da kafasında yer etmiş bulunuyordu çünkü bu katılım fikri.

Ama İngiliz-Rus ortak baskısı sonuçsuz kaldığı takdirde ne yapacaktı peki? Çarın böyle bir olay üzerine Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmasını önlemek gerekecek miydi, gerekmeyecek miydi?

İşte bu ince noktayı uzun bir süre kavrayamayan Wellington dükü, Londra'daki dostlarına, eli kolu bağlı olarak çarın karşısına çıkarılmak istendiğinden yakınmaktaydı. Canning'in planı, özü bakımından son derece basitti oysa:

İngiliz Dışişleri bakanı, Rusya'nın Türkiye'ye karşı savaşa girip Yunanistan'a bağımsızlık sağlamasını şiddetle istiyor; ama buna karşılık aynı Rusya'nın Türk İmparatorluğu'nu yıkmasını ve hele Boğazlar'ı ele geçirmesini katiyen istemiyordu.

Bir tek şey vardı bu durumda yapılması gereken: Çarı Türklerle savaşa itmek; ama öyle bir şekilde itmek ki, sonradan Parlamento'ya, Avrupa'ya, Osmanlı İmparatorluğu yöneticilerine ve de doğrudan doğruya çarın kendisine, hiç kimsenin onu Türkiye ile bir savaşa itmemiş ve he-

le İngiltere'nin böyle bir tasarıya kesinlikle karşı çıkmış olduğunu ispat etme olanağı İngiliz hükümetince kalsın!

Bütün bunları, âkibeti belirsiz bir talimata yazılı şekilde aktarmak söz konusu olamazdı elbette. Ama eski bir asker sıfatıyle Wellington da, İngiliz dilinin tüm kesinliğiyle açık seçik yazılmamış seyleri kolay kolay kavrayamıyordu.

Nitekim Wellington'un çarla yaptığı ilk görüşmelerden sonra, Canning tarafından verilen talimatların uygulanmasının olanak dışı kaldığı açıkça anlaşılmıştır

3.

Nikola I ve devrimler

1830 devrimi, uluslararası alanda sınırsız yankılar yaratacak; ve büyük devletlerin diplomatik etkinliği üzerinde son derece önemli etkiler yapacaktır.

Fransa'daki durumun gelişmesini, uzun süredir kuşkuyla izlemekteydi Nikola I. Çarın, 1829 yılının Ağustos ayında Fransa başbakanlığına getirilen Polignac'a en ufak bir güveni yoktu: Daha çok Metternich ve Wellington'la yakınlaşma taraflısı sandığı bu devlet adamının iktidara gelişinin, Rus-Fransız yakınlaşmasını kolaylaştırmak bir yana, büsbütün geciktireceğini düşünmekteydi.

Ama Rus imparatorunu asıl kuşkulandıran, yeni başbakan Polignac'la kral Charles X tarafından son zamanlarda girişilen gericilik gösterilerinin saldırgan karakteriydi. Paris'te gerici bir hükümet darbesinin artık bir an meselesi olduğu yolunda bütün Avrupa'ya yayılan söylentiler tedirgin ediyordu çarı asıl.

Hiç şüphe yok ki bu türden bir hükümet darbesini ilk alkışlayacak olan hükümdar, Nikola idi. Ama darbenin kesin başarısından emin olmak şartıyle..

Nitekim 1830 devrimlinden birkaç ay önce çar, Petersburg'daki Fransız büyükelçisi Mortemart düküne bu kuşkuları konusunda açılmaktan geri kalmamıştır. Nikola, bile isteye örülü bir anlatım biçimi verdiği konuşmasında, şu düşünceyi açıklamıştı büyükelçiye:

Fransa kralına karşı, kendisi böyle bir olaya fırsat verecek hiç bir bahane yaratmadığı halde birdenbire bir devrim patlayacak olursa, Avrupalı hükümdarlar Charles X'a gönül rahatlığıyle yardım edebilirlerdi. Ama kral kendisi Anayasayı çiğner ve böylece devrimci girişimi kışkırtma durumuna gelirse, «hiç kimse yardım edemez»di ona.

Tastamamına çarın ürktüğü şekilde gelişecektir olaylar. 25 Temmuz 1830 günü Charles X, Saint-Cloud'da, Anayasayı fiilen ortadan kaldıran kararnameleri imzalayacak, ve 31 Temmuz tarihinden itibaren Petersburg'a gelen telgraflar, o gün patlayan devrimin 2, 3, ve 4 Ağustos günleri boyunca üç gün süren bir sokak savaşından sonra başarıya ulaştığını bildirecektir.

Kral kaçmış ve onun yerine Fransa tahtına, muzaffer burjuvazinin iradesine uygun olarak, Louis-Philippe I adı altında Orléans dükü oturtulmuştur

17 Ağustos günü Fransa'nın Petersburg'daki temsilcisi baron Bourgoin'ı ziyaret eden kont Çernişev, çarın Fransa ile ilişkileri kesme kararını bildirmekle görevlendirilmişti. Fransız elçilik kurulu üyelerine pasaportlarının verilmesi de, gene çar tarafından aynı gün emredilmiş bulunuyordu.

Bunun üzerine baron Bourgoin, Nikola ile özel bir görüşme isteğinde bulunacak; ve arzuladığı görüşmeyi yapmak üzere, hemen o gün Elagin Sarayı'na gelmesi bildirilecektir kendisine.

Çar, son derece asık bir çehreyle kabul etti elçiyi. Daha konuşmasının başında Louis-Philippe'i meşru kral olarak tanımayacağını bildirdikten sonra, «masaya bir yumruk atarak» şöyle haykırdı:

— Paris'te olup bitenleri kabul etmek, benim için olanak dışı bir şeydir.

O zaman Bourgoin, İmparatorun çok tehlikeli bir yola girmekte olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Büyükelçiye göre bugün Fransa'ya karşı bir koalisyonun kurulma şansı bile yoktur; çünkü 1830 Fransası, yirmi beş yıllık bir savaştan sonra perişan hale gelmiş 1 14 Fransası değildir artık.

Büyük elçinin bu çıkışı, çarı yumuşatmıştır. Nitekim şöyle konuşmaktadır Nikola I şimdi:

— Değerli dostum, acele bir karar almayacağımıza söz verebilirim rahatça. Size savaş açacak değiliz, bundan emin olabilirsiniz. Ama Fransa'ya karşı nasıl bir tavır takınmamız gerektiği konusunda elbette danışma ve karşılıklı tartışmada bulunacağız.

«Biz» derken, her şeyden önce kralcı Avrupa'yı düşünüyordu çar Yani Rusya, Avusturya, Prusya ve İngiltere'yi.

Ama tıpkı çar gibi Fransız diploması da çok iyi biliyordu ki İngiliz hükümeti, Louis-Philippe'i mutlaka tanıyacaktır. Nitekim İngiltere'de muhalefet, Fransız burjuvazisinin zafer haberini coşkunlukla karşılamış bulunmaktaydı.

Bunun üzerine çar, büyükelçinin ileri sürdüğü noktalar üzerinde, Fransa'nın son derece ihtiyatlı davranması gerektiğini söyledi: İngiltere'ye güvenmek yanlış olurdu; Fransa'nın biricik gerçek dostu o idi aslında, Nikola idi.

Şöyle devam ediyordu çar:

— Sizde katiyen hoşuma gitmeyen ve beni kuşkuya sürükleyen bütün her şeye rağmen, Fransa'nın kaderi beni daima büyük çapta ilgilendirmiştir. Bütün şu devrim günleri boyunca, inanınız ki sadece bir tek düşünce perişan etti beni: Cezayir fethinizi kıskanan İngiltere'nin bugünkü karışık durumunuzdan yararlanıp bu muhteşem kazancınızı elinizden koparıp alabileceği düşüncesiydi bu...

Çara göre, Avusturya'ya güvenmemek gerekiyordu katiyen. Ve bunu da söyleyince, konuşmasının başında Bourgoin'ı korkutmak amacıyle karşısına diktiği koalisyonu doğrudan doğruya kendisi yerin dibine batırmış oluyordu. Ama bu gülünç çelişkinin farkında bile değildi Nikola:

Avusturya, diye devam ediyordu, İtalya'daki egemenliğini sağlam temeller üzerine oturtma kaygısına düşmüştür. dolayısıyle de, Fransa'ya karşı gerçek anlamda en ufak bir sempati duymamaktadır.

Hemen ardından da bir teessüfünü dile getirerek kendisini övmeğe girişti; Keşke, diyordu, devrim sırasında Paris ahalisi Rus elçiliğini yağmalamış ve gizli yazışmaları ele geçirmiş olsaydı. Ve işte o zaman, diye ekliyordu.

— Bütün dünya, saltçı Rus hükümdarının Anayasadan kaynak alan Fransız kralına, korumağa and içmiş olduğu yasaları gözetme konusunda ricada bulunması için Fransa'daki temsilcisine nasıl sürekli emir yolladığını gözleriyle görüp şaşkınlıktan neye uğradığını bilemeyecekti!

Yalan da değildi ayrıca bu söylediği. Gerçekten, Nikola'nın talimatı üzerine Pozzo di Borgo, tasarladığı işin tehlikeleri konusunda Fransa kralını uyarmış bulunmaktaydı.

Bu anlamı görüşmeden sonra iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi diye bir şey söz konusu olmayacaktı artık. Ama Nikola gene de bir süre daha, Fransa tahtına Bourbon hanedanını yeniden getirmek için

Mukaddes İttifak üyesi devletlerin silahlı müdahalesini öngören tasarıları okşamağa devam etmiştir.

Nitekim bu amaçla kont Orlov'u Viyana'ya, general Dibiç'i de Berlin'e yollayacak; ama bu iki misyonun hiç birisinden olumlu bir sonuç elde edemeyecekti.

Zeki bir adam olan Aleksi Feodoroviç Orlov, bu başarısızlığı zaten beklediği için gönül rahatlığıyle kabullenip Viyana'da bir zaman keyfine baktıktan sonra biraz yorgun ama şen şakrak dönmüştü Petersburg'a.

Buna karşılık general Dibiç, görevini ciddiye aldı ve özdenlikle yerine getirmeğe çalıştı. Daha Berlin'e ayak basar basmaz kral Friedrich-Wilhelm'e koşup efendisinin silahlı müdahale tasarısını müjdeledi.

Diplomasi alanında ilk sınavını veren ünlü askerin açıklamalarına göre Rus ordusu Prusya'ya girip Prusya birlikleriyle birleştikten sonra Fransa'yı ist la edecekti. Bavyera'dan geçecek olan Avusturya ordusu da Fransa'nın güney doğu sınırına yürüyecekti öte yandan, vs., vs.

Generalin söylevini sonuna kadar dinlemedi bile Prusya kralı: Prusya'nın Rusya'ya oranla çok daha büyük bir risk altına gireceği bu tehlikeli maceraya karışmak istemiyordu kat yen. Ayrıca yaşlı hükümdar, Avusturya'nın Fransa'ya karşı harekete geçebileceğine de inanmıyordu: Berlin'e yazıp böyle bir niyet beslemediğini çoktan bildirmişti Metternich.

General Dibiç bir süre daha kaldı Berlinde. Sonra da Orlov'dan çok daha yorgun ve üstalik elleri boş olarak döndü o da yurduna.

Bütün bu müdahale tasarılarının başarısızlığa uğraması üzerine Nikola, istemeye istemeye Louis-Philippe'i tanımak zorunda kalacaktır. Ama Fransa ile Rusya arasındaki İlişkiler de çaresiz bir şekilde zedelenmiş bulunmaktadır

1830 yılında, müttefikleri tarafından terkedilmiş ve bu konuda yapayalnız kalmıştı çar: Louis-Philippe'in büyükelçi sıfatıyle ihtiyar kurt-Talleyrand'ı yolladığı İngiltere, Fransa'ya yaklaşır gözükmekteydi; Louis-Philippe'le son derece düzgün ilişkiler kurmuştu Metternich, ve bu İlişkileri kararlı şekilde sürdürmekteydi; Prusya kralına gelince, yeni Fransız hükümdarının gönlünü hoş tutmak için ne yapacağını bilemiyordu edatâ.

Sözün kısası Nikola, en büyük diplomatik hatalarından birini işlemiş bulunmaktaydı.

İki güçlü «yardımcı», İngiltere ve Fransa, Rusya'dan gittikçe biraz daha uzaklaşıyorlardı işte nitekim; hiç şüphe yok ki çok geçmeden de, düşman tavırlı birer gözlemci haline gireceklerdi.

Kaldı ki çarı, şu sırada, Ren üzerinde hayali bir savaş yerine, Vistül üzerinde gerçek bir savaş beklemekteydi.

4.

Polonya Ayaklanması (1830-1831)

Polonya ayaklanmasının tarihi, iki belirli döneme ayrılabilir. 29 Kasım 1830 günü başlayan birinci dönem, Varşova Diyeti'nin Nikola I'i Polonya tahtından düşük ilân ettiği tarih olan 25 Ocak 1831 tarihine kadar uzanmaktadır.

Nikola I'e şunu sormak hakkına sahipti Avrupa diplomasisi bu ilk dönem boyunca:

Aleksandr I'in Viyana Kongresi'nde Polonya'ya kazandırmış olduğu ve kendisinin de 13 Aralık 1825 tarihinde tahta çıkarken Polonyalı uyruklarına verdiği bir yeminle koruyup sürdürme yükümü altına girdiği Polonya Krallık Anayasası'nı, ayaklanmaya rağmen, tanımak istiyor muydu, istemiyor muydu?

İkinci dönemde ise yabancı temsilciler, Polonya sorunundan ancak özel olarak söz açabilme durumundaydılar çara; Çünkü Avrupalı diplomatların görüşüne göre, Nikola'yı tahttan indirmekle Polonyalılar, 1815 Anayasasını kendi elleriyle yok etmiş durumdaydılar.

Şöyle ki:

Avrupalı diplomatlara göre 25 Ocak 1831 tarihinden itibaren, Rus İmparatorluğu ile devrim sonucunda kurulmuş ve hiç bir Avrupa devleti tarafından tanınmamış bulunan Polonya Devleti arasında savaş hali vardır. Ve bu durumda Avrupalı devletlerden hiç biri, ne diplomasi ne de silah yoluyle bu savaşa müdahale etme hakkına sahip değildir.

Nitekim, Varşova'nın Ruslar tarafından alınarak ayaklanmanın bastırıldığı 7 Eylül 1831 günü bütün bu devletler, basit birer gözlemci tavrına bürünecekle dir.

Anlaşılan odur ki, söz konusu «seyirciler»in kafasında birtakım önemli değişiklikler meydana gelmiş bulunmaktadır!

Burada, isyancıların daha baştan itibaren bir dizi bağışlanmaz hata İşlediklerini saptamak gerekiyor... Nitekim, savaşan ama öbür devletler tarafından tanınmamış bulunan bir devlet olan Polonya'nın diplomatları, sanki bile isteye ülkelerinin durumunu tamamiyle umutsuz kılmak için davranmaktaydılar.

Örneğin Varşova'da, «İşte dirilmiş» Polonya'nın gelecekteki sınırlarının kuzeyde Baltık denizi, güneyde Karadeniz ve Karpatlar, doğuda İse Dnieper olması gerektiği açıkça yazılıp söylenmekteydi. Bu durumda Metternich'in ve Friedrich-Wilhelm III'ün, isyancılara karşı Nikola I'le hemen bir anlaşma imzalamış olmalarına şaşmamak gerekiyor.

Ayaklanmanın başlangıcında Chlopitzki diktatoryası altındaki Varşova, çara yolladığı delegelerine, sekiz voyvodalığın (yani Lituanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın) Polonya'ya «dönmesi»ni vazgeçilmez kesin koşul olarak İleri sürme emrini vermişti.

İsyancıların Lituanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın bir parçasını kapsayan bu fetih özlemleri, Batılı diplomatlarla yürüttüğü müzakerelerde çara, daha 25 Ocak 1831 tarihinden önce bile büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Gerçekten de bu tür niyet ve hak iddialarını açığa vurmakla, 1315 Anayasasının korunup sürdürülmesi için değil, sanki bir dizi Rus ilini kuvvet yoluyle ele geçirmek için silaha sarıldıklarını bütün dünyaya ispatlamak ister gibiydi Polonyalı yönetiçiler.

İşte bütün bu nedenler dolayısıyle uluslararası planda Polonya'nın durumu iyice sarsılırken, Nikola'nın durumu iyice pekişmiş olacaktır. Bu durum ilk olarak, 1830 yılı Aralık ayının ikinci yarısında duyurmuştur kendini. Yani genç marki Wellépolski, diplomatik bir görevle Londra'ya geldiği vakit..

Gerçekten de Wellépolski, ancak 1831 yılı Ocak ayının sonuna doğru Palmerston'la bir görüşme olanağı elde edebilecekti. İngiliz başbakanı, genç diplomata alabildiğine ihtiyatlı bir dille konuşacaktı üstelik.

Palmerston'ın Rusya'dan değil Fransa'dan yana tasaları vardı o sıralarda: Belçika'nın Fransa tarafından ezilmesini kabul edemediği gibi, Hollanda'ya geri verilmesini de göze alamıyordu. Sözün kısası, İngiliz başbakanının ilgi alanının tamamiyle dışındaydı Polonya.

Nitekim Palmerston, ancak Nikola I önceli Aleksandr tarafından verilmiş ve Viyana Kongresi tarafından da onaylanmış bulunan Polonya Anayasasını tamamiyle yürürlükten kal-

dırma kararı aldığı takdirde, İngiltere'nin bu konuda söyleyecek bir sözü olabileceğini, gayet resmî ve soğuk bir tonla açıklayacaktır.

Ve işte bundan ötürüdür ki Nikola I'in Varşova'da Polonya tahtından düşük ilân edildiği haberi Londra'ya ulaşır ulaşmaz İngiliz başbakanı, Wellépolski markisine yolladığı bir görevlinin ağzından, bundan böyle her türlü görüşmenin anlamsız olacağını bildirdi.

Wellépolski'nin Londra'daki elçilik görevi böylece sona ermiş oluyordu. Bir başka büyük devletin, Fransa'nın desteğini elde edebilmekteydi şimdi son umut. Avusturya ve Prusya'nın daha ayaklanmanın başlangıcından itibaren takındığı apaçık düşmanca tavır ve Wellépolski misyonunun Londra'da uğradığı başarısızlık üzerine, ancak Paris'ten yardım umabilirdi ayaklanmış Polonya.

Daha çok kötümser bir rapor yollamıştır Wellépolski Varşova'ya Gerçekten de Palmerston, 1830 yılı Aralığı ve 1831 yılı Ocak ayı içinde Paris'te Polonya lehine düzenlenen sokak gösterileri karşısında duyduğu hoşnutsuzluğu gizlememekteydi. Ve İngiltere başbakanının bu açık tavrı Louis-Philippe hükümetinin de bu konuda İngilizlerinkine benzer bir tavır takınacağını sezdirmekteydi.

Daha saltanatının başlangıcından itibaren Louis-Philippe, dolambaçlı yollardan da olsa Polonya'ya bir Fransız asker yardımını ne istemiş, ne de istemiş olsa bile böyle bir yardım sağlama olanağını elinde bulundurabilmiştir.

Nitekim kralın bu eğilimini bilmiş olan Polonyalılar da, ona değil, ülkelerine büyük bir sempati beslediğini bildikleri başbakan Laffitte'a başvuruyorlardı. Kaldı ki Laffitte de bu sempatisini, silah vererek değil, Paris'teki Polonya'ya Yardım Komitesi'ne biraz para ve kendisini görmeğe gelen Polonya temsilcilerine bol bol cesaret vererek dile getirmekteydi.

Öte yandan, bu liberal bankacının kabinesi 1831 yılının Ocak-Şubat aylarında son günlerini yaşıyordu, ve çok geçmeden, tutucu sanayi adamı Casimir Périer'nin hükümetine bırakacaktı yerini.

Bu konuda kralla tam bir fikir birliği halinde olan yeni başbakan, Polonya'ya askeri yardım sorunundan söz etmek dahi istemeyecektir.

1831 yılının Ocak ayında, Mortemart dükünün kral tarafından olağanüstü elçi sıfatıyle Petersburg'a yollandığını öğrenen Paris'teki Polonya delegeleri, büyük bir sevince kapıldılar. Aldanıyorlardı: Bilmiyorlardı ki Mortemart, Polonya sorununu tartışmak için değil, Louis-Philippe'i halâ «devrimci haydutlar tarafından sunulan bir tahtı kabul etmiş bir barikat kralı» sayan çar Nikola'nın öfkesini yatıştırmak amacıyla Petersburg'a gitmektedir!

Ve gene bilmiyorlardı ki bu ilk amaç, ikinci bir amaca açılmaktaydı: Belçika'nın Fransa tarafından emilmesine çarın evet demesini sağlamak üzere zemin yoklamağa gidiyordu Mortemart.

Üçüncü ve en önemsiz amacıydı Polonya sorunu: Çarı, «isyancı kullarına» karşı bir parça daha insaflı davranması gerektiğine inandırmağa çalışacak; örneğin, Nikola'ya bir genel af vaadinde bulunmasını, Polonya'nın anayasal haklarının çiğnenmeyeceğini açıklamasını, hattâ bu hakların gelecek te Litvanya için de geçerli sayılabileceğini belirtmesini öğütleyecekti.

O çağın koşulları içinde çok uzun ve alabildiğine zahmetli olan bu yolculuk boyunca Mortemart, Berlin Königsberg arasında bir ormanda geceyi geçirebileceği bir konak yerinde, ilk ve son kez olarak mola verdiği vakit, tamamıyle bir tesadüf sonucu, Varşova'dan yolo çıkmış olan ve son hızla Batı'ya doğru gıden bir kurye ile karşılaşacaktır: Polonya Divetl'nin çar Nikolo'yı tahttan indirdiği haberini götürmektedir bu kurye.

Ve Mortemart, kuryeyle yoldaşlarına, Polonyalı yöneticilerin bu kararı almakla ülkelerinin geleceği bakımından son derece ağır sonuçlar yaratacak bir yanlış adım atmış olduklarını; örneğin bunca umut bağladıkları Fransa'nın bundan böyle onlara hiç bir yardımda bulunamayacağını söyleyecektir.

Gerçekten de, kararını hemen o anda vermiş bulunuyordu Mortemart: Polonya sorununa ilişkin olarak yüklendiği görevin, artık hiç bir anlamı yoktu. Bundan böyle tüm Avrupa'nın karşısında İki İslâv Devleti Rusya ve Polonya vardı; ve bunlar şimdi savaş halindevdiler Dolayısıyle, de, aftan ve anayasadan söz etmek bosunaydı: Kimin kimi yeneceğinden söz edilebilirdi yalnız.

Ve 13 Mart 1831 günü Casimir Périer Fransa başbakanlığına atandığı vakit nihayet anlayacaktır ki Polonyalılar, kendileri için artık sadece kendi güçlerine güvenmekten başka bir çıkar yol kalmamış bulunmaktadır

Nikola I ve Türkiye'nin bölüşümü sorunu

1844 yılının başlangıcında Nikola I, kraliçe Victoria'ya bir ziyarette bulunmak istediğini ima eder etmez, kendisine hemen gerekli çağrıda bulunulacak; ve 31 Mayıs 1844 günü çar, maiyetiyle birlikte, Woolwich'te İngiltere toprağına ayak basacaktır.

Saray ve aristokrasi tarafından, uşakça denilebilecek kadar büyük bir saygı gösterisiyle karşılaşmıştır Nikola I. Zaten çar, o dönemde, Avrupanın tüm kralcı devletlerinde aynı saygı gösterileriyle karşılanıyordu: Herkes onu, dünyanın en güçlü hükümdarı, bütün girişimlerinde başarı kazanmış mutlu bir devlet adamı ve devrime karşı en sağlam kale olarak görüyordu.

İşte İngiltere'de de aynı atmosferi bulan Nikola, pek doğal bir şekilde, Osmanlı İmparatorluğu konusunda «gizlisiz saklısız ve dolambaçsız konuşmalara» son derece elverişli koşullar içinde duyacaktır kendini. Kaldı ki İngiltere gezisinin asıl nedeni de bundan başka bir şey değildir.

Kraliçe Victoria'nın çağrısı üzerine Londra'dan Windsor'a geçen Nikola, hemen Aberdeen'le buluşup görüşmelere başlayabilmiştir.

Aşağıda, bu görüşmeden hemen sonra, çarın en önemli sözlerinin doğrudan doğruya Aberdeen tarafından not edilmiş şeklini veriyoruz:

— Bir hasta adamdır Türkiye. Onu hayatta tutmak için ortak çaba gösterebiliriz, ama bunu başarmamız olanak dışıdır: Ölmesi gerekir, ve ve ölecektir de. İşte o vakit kritik bir dönem başlayacaktır. Ben, ordularımı harekete geçirmek zorunda kalacağımı öngürüyorum şimdiden. Avusturya da aynı şekilde davranmak zorunda kalacaktır. Fransa dışında hiç kimseden çekinmiyorum. Fransa ne isteyebilir? Korkarım ki Afrika'da, Akdeniz'de ve hatta Doğu'da çok şey üzerinde hak iddia etmeğe kalkacaktır bu devlet.

Fransızların Suriye'de, Mısır'da ve Akdeniz'de, yani Fransız üstünlüğünün İngilizler tarafından en az hoşgörüyle karşılandığı yerler üzerinde ileri sürebilecekleri hak iddialarını Aberdeen'e karşı bir tehdit şeklinde gösterdikten sonra çar, şöyle devam edecektir:

— Bu koşullar içinde İngiltere'nin, var gücüyle orada bulunması zorunlu olsa gerekir. Demek ki Rus ve

Avusturya orduları ile büyük İngiliz donanması, yani bütün bu korkunç kuvvetler aynı ülkede toplanmış olacaktır. Ateşin yanı başında fıçılar dolusu barut anlamına gelir bu. Şimdi cevap veriniz bana: Büyük bir patlamaya her an yol açabilecek bir kıvılcımın çıkmasını önlemek için ne yapabiliriz?

Kendiliğinden ve zorunlu şekilde çıkıyordu sonuç. Ve gerek İngiliz Dışişleri bakanı Aberdeen'le, gerekse hükümet başkanı Robert Peel'le yaptığı görüşmelerde, bu sonucu olanca açıklığıyla dile getirmekten çekinmemişti çar.

Özet olarak şuydu söylediği:

Bir yandan Fransızların tutkulu atılımlarını gemleyebilmek, öte yandan Avusturya'nın, «hasta adam'ın mirasına konmasını engeleyebilmek için, ortadaki avı bölüşme konusunda Rusya ile İngiltere'nin önceden anlaşmaları gerekmekteydi. Sözün kısası, 1833 yılındaki Münih Konferansı'nda Metternich'e söylemiş olduklarını tekrarlamaktaydı Nikola I.

Ama durumda önemli bir fark vardı:

Metternich, sağır rolü yapmıştı o gün. Bugünse, yani 1844 yılında «hasta adam» için söylenen aynı sözler hem Aberdeen ve hem de Robert Peel tarafından eksiksiz şekilde işitilmekteydi.

Sonuç olarak şöyle demişti çar, İngiliz hükümet başkanına:

— Türkiye devrilecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir karış toprağında bile gözüm yok. Ama herhangi bir başka devletin de bu ülkeden bir karış toprak almasına göz yummamak kararındayım.

Çarın ne istediğini gayet iyi anlamıştı Robert Peel. Ve sözüm ona erdemli bir alınganlık göstermesine girişmediği gibi, Türkiye'nin bölüşümü sırasında İngiltere'nin Mısır'ı elde etmek arzusunda olduğunu bildirdi Rus İmparatoruna.

İngiliz hükümet başkanı, son derece ihtiyatlı ve gerçekten diplomatça sözlerle dile getirmiştir bu düşüncesini. Şöyle konuşmuştur:

— Doğu sorununda İngiltere de aynı durumda bulunmaktadır. İngiliz politikası sadece bir nokta üzerinde, Mısır konusunda tavrını değiştirmiş bulunuyor. Şöyle ki: Mısır'da İngiltere'ye ticaret yollarını kapayabilecek ve İngiliz mallarının bu ülke üzerinden geçirilmesini engelleyebilecek güçlü bir hükümetin varlığı, bizim için hiç bir şekilde kabul edemeyeceğimiz bir durum yaratacaktır.

Çarın Mısır üzerinde hiç bir hak iddia etmediğini bilmiyor değildi Robert Peel: Nikola I, İstanbul'la Boğazlar'ın yanı sıra Eflak ve Boğdan'ı istemekteydi. Fransızlardı Mısır'a göz dikenler; ve işte çar da, Fransızlara karşı bir ittifak önerliyordu İngiltere'ye.

Bu durumda çar, Robert Peel'in yukarda aktardığımız sözlerini, Türk mirasının bölüşülmesi konusunda üstü kapalı bir uzlaşmanın dile gelişi olarak yorumlayabilirdi.

Öyle yorumladı nitekim. Ve devam etti:

— Türkiye öldüğü zaman ne yapmak gerektiği konusunda bugünden bir karar vermek, olanak dışıdır. Çünkü bu tür kararlar, söz konusu devletin ölümünü çabuklaştırmaktan başka hiç bir işe yaramaz. Dolayısıyle de ben, bugünkü statükoyu korumak için var gücümle gayret edeceğim. Ama bunun yanı sıra, tüm olasılıkları akla uygun ve dürüst bir şekilde şimdiden tartışarak akla yakın sonuçlar bulmak ve hem adaletli hem de sürekli bir uzlaşmaya varmak zorunluğundayızdır.

Münih'teki Metternich gibi sağırlaşmayan muhataplar bulmanın sevinci içinde ayrılmıştı çar Londra'dan. Ve bu coşkunluk içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yakın çöküşünü göz önüne alarak Londra'ya bir ön antlaşmaya varma zorunluğu konusundaki tüm düşünce ve tasarılarını özetleyen bir memorandum göndermesini emretti Nesselrod'a.

Aslında çar, kendisiyle bu konuda tam bir fikir birliği halinde olduklarını açıklayan ve Aberdeen'in ya da Peel'in imzasını taşıyan yazılı bir belge bulunsun istemekteydi. Ama Nikola'nın bu umudu hiç bir zaman gerçekleşmeyecektir: İngiliz yetkilileri konuyu enine boyuna yeni baştan düşünmüş ve yazılı bir belgeyle ağır yükün altına girmeyi uygun görmemişlerdir.

1846 yılının Haziran ayında, Robert Peel kabinesi istifa edecektir. Lord John Russell'ın başkanlığında yeniden iktidara gelen whig'ler, gene Lord Palmerston'ı atayacaklardır Dışişleri bakanlığına.

Avrupa'daki Rus etkisinin artışının Palmerston tarafından uzun bir süredir kuşkuyla izlendiğini biliyordu Nikola. Zaten Palmerston da bunu hiç bir zaman gizlememişti.

Nitekim İngiliz Dışişleri bakanı, daha 1837 yılında yapılan bir görüşme sırasında, Rus büyükelçisi Pozzo di Borgo'ya şunları söylemiş bulunmaktaydı:

— Uzun süredir uyumaktaydı Avrupa. Bugünse çarın geniş İmparatorluğunun çeşitli sınırlarında hazırlamağa giriştiği bir dizi saldırıya son vermek üzere uyanmaktadır.

Aberdeen ve Robert Peel'le alabildiğine kolayca ve rahatlıkla başlatılan bir görüşmeyi, 1846 yılında Palmerston'la sürdürmek tamamiyle olanak dışıydı çar bakımından.

1846 yılının Aralık ayında Viyana'ya yaptığı kısa bir ziyaret sırasında Nikola I, Osmanlı İmparatorluğu konusunda Metternich'e yeniden açıldı; ve görüşme sırasında, şu noktayı kesinlikle bildirmek zorunda duydu kendini: Türkiye'nin çöküşü söz konusu olduğu takdirde, İstanbul'u hiç kimseye kaptırmayacaktı. Herhangi bir devlet ordusunu oraya yolladığı takdirde herkesten önce kendisi İstanbul'da olacak; ve kente bir kez yerleştikten sonra da bir daha çıkmayacaktı.

Görüldüğü gibi, bir bölüşme çağrısından çok, üstü örtülü bir tehditti bu. Zaten çar, İstanbul'a el koymayı aklının ucundan dahi geçirmeyecek kadar güçsüz olduğunu bilmiyor değildi Avusturya'nın.

Sırası gelmişken, not edilmesi gerekli ilginç bir nokta var bu konuda: Kendine olan bütün güvenine ve o çağ Avrupasının, özellikle de Alman illeriyle Avusturya İmparatorluğu halklarının en derin özlemlerine karşı gösterdiği sınırsız anlayışsızlığa rağmen, ve en apaçık olguları dahi görmekten ısrarla kaçınıp öfkelendiği halde, yeni bir devrimin kapıyı çalmak üzere olduğunu seziyordu Nikola I.

«Müttefik»lerinin bu korkunç darbeye dayanamayacaklarını da seziyordu üstelik. Ve bu aczi, her şeyden önce, Prusya ve Avusturya hükümetlerinin güçsüzlüğü ile kararsızlığına bağlamaktaydı.

Nitekim 1846 yılında, Danimarkalı bir diplomat şunları söylemiştir:

— Eskiden üçtük biz, şimdi bir buçuk kaldık. Çünkü artık Prusya'yı katiyen hesaba katmıyorum; Avusturya'ya gelince, onu da yarım sayıyorum.

İşte 1848 Şubatı arifesinde. Avrupa bu durumdaydı. Ve Avrupa diplomasisi bu sırada apansız bastıran ama büyük çapta sonuçlar doğuracak olan yepyeni bir olaylar dizisiyle yüzyüze kalacaktı.

6.

1848 Devriminin Karşısında Nikola'nın Tavrı

Rus imparatorunun, Fransa'deki Şubat devrimini haber alır almaz, Muhafız Alayı subaylarına dönerek,

şöyle haykırdığı bilinmektedir:

— Hemen atlarınıza binin efendiler: Fransa'da Cumhuriyet ilân edildi!

Aslında, 1830 yılındaki kararının tersine olarak, Fransa'ya karşı harekete geçme konusunda hiç bir ciddi niyeti yoktu çarın: Louis-Philippe'in düşüşü, kaderin bir çeşit öç alışıydı onun gözünde. Üstelik haklı bir öç.

Ama başlangıçta böyle bir hayale kapılmış olsa bile, uluslararası siyasal durum bu tür bir tasarının gerçekleşmesine hiç mi hiç elverişli değildi.

Çünkü aynı yılın Mart ayında Berlin, Viyana, Münih, Dresden ve Germen Konfederasyonu Devletlerinde art arda patlak veren devrimler, Metternich'in can havliyle kaçışı, Prusya kralı Friedrich-Wilhelm'le Avusturya imparatoru Ferdinand'ın devrim karşısında kapıldıkları dehşet ve sersemce şaşkınlık ve bunların sonucunda hemen her şeye boyun eğmeleri, dolayısıyle de bunca umut ve çabayla kurulan sistemin bir anda yıkılışı, Nikola'nın hesaplarını ciddi olarak kökten altüst etmiştir.

Ve çar, ilk kez olarak kendini tamamıyle kaybetmiş, pusulayı şaşırmış durumdadır. O dönemde tam güvenmeğe devam ettiği biricik adam olan prens Paskeviç'e yazdığı mektuplar, bu durumu apaçık ortaya koymaktaydı: «Bu aşağılık haydutları» hizaya getirmek gerekiyor demekteydi çar.

Ama 1848 ortalarında Nikola, sadece kendi gücüne güvenerek bu denli büyük çapta bir bastırma işine girişemezdi. Ve birdenbire bir umut kapısı aralandı: 1848 yılının o korkunç Haziran günlerinde Paris proletaryasının Cavaignac tarafından amansızca kurşuna dizilişi, çarı yeniden cesaretlendirecek ve umutla dolduracaktır.

Nitekim Nikola'nın emri üzerine Paris'teki Rus büyükelçisi Kislev, hemen ertesi günü Cavaignac'a çarın derin minnettarlığını sunmuştur.

Gerçekten de çar, gericl cephenin girişebileceği her türlü direnme hareketinden önce, «cumhuriyetçi» general Cavaignac sayesinde Paris barikatlarında sadece Fransız devriminin değil, aynı zamanda tüm Avrupa'yı saran devrim dalgasının da püskürtülüp ezilmiş olduğunu kavramış bulunmaktaydı: Tehlike atlatılmıştı artık.

O andan itibaren ve özellikle 1848 yılı sonbaharında, Nikola'nın Prusya ve Avusturya'nın iç işlerine müdahalesi başlayacaktır: Aynı zamanda yakın akrabalık bağlarıyle bağlı bulunduğu Prusya kralı Friedrich Wilhelm IV'ü kınamaktadır özel söyleyişlerde. Daha sonra bununla da yetinmeyip, cesaretsizliğinin tüm sonuçlarını ortadan kaldırmak zorunda kaldığı anayasayı geri alması gerektiğini söyleyecektir Prusya kralına.

Buna benzer «öğütler»i, daha yumuşak bir dille de olsa, Avusturya imparatoru Franz-Joseph'e vermekten geri kalmıyordu çar. Amcası Ferdinand'ın feragati üzerine 2 Aralık 1848 günü Avusturya tahtına çıkmış olan bu henüz on sekiz yaşındaki delikanlı, Nikola'nın desteği olmaksızın kendini boşlukta duymakta; ve çarın öğütlerini, neredeyse kölece bir uysallıkla izlemekteydi.

Çar, genç imparatorundan bu itiatlı tavrından olduğu kadar, ikinci bir Metternich diye kabul ettiği prens Felix Schwarzenberg'e tanıdığı adeta diktatörce yetkilerden de hoşnuttu alabildiğine. Nitekim Nikola 1. uzun süre prens Schwarzenberg'l. Petersburg'ta alınan «karar»ların yürütümüyle görevli bir çeşit Viyana genel valisi olarak görecektir.

Hem Schwarzenberg'in hem de Franz-Joseph'in gerçek karakterleri konusunda aldanıyordu oysa çar.

Yeni Avusturya şansölyesi, Viyana'da tutuklanan Frankfurt Parlamentosu delegesi Robert Blum'u onun isteği üzerine kurşuna dizdirerek Nikola'nın sempatisini kazanmış bulunmaktaydı. Ama çar, Schwarzenberg'in ince diplomat yanını sezememiştir. Nitekim yeni şansölye, devrimin tehdidinden kurtulur kurtulmaz, çarın Doğu konusundaki tasarılarının gerçekleşmesini engellemek için elinden geleni yapmakta bir an bile duraksamayacaktır.

Tıpkı bunun gibi, İmparator Franz-Joseph'i de anlayamamıştı çar: Franz-Joseph, bağımsızlık ülküsü güden, inatçı, özsaygısıyle dolu bir delikanlıydı her şeyden önce; ve yalnız devrim korkusuyle itaat ediyordu Rus imparatoruna. Nitekim o da, devrim tehlikesi ufukta sillnir sillnmez, Doğu sorununda Nikola'nın karşısına dikilecektir.

Bu dönem boyunca çar, 1849 ve 1850 yıllarında olmak üzere iki kez ve her iki seferinde de Avusturya lehine, Orta Avrupa'ya müdahalede bulunmuştur. Ve Nikola'nın bu müdahaleleri sayesinde Avusturya İmparatorluğu, her Ikl cephede de, kendisi bakımından son derece büyük önem taşıyan kesin bir zafer kazanacaktır.

7.

Macar Ayaklanmasının Ezilişi

Nikola'nın, 1849 yılındaki Macar ayaklanması dolayısıyle giriştiği ilk müdahale, askeri olduğu kadar da diplomatik bir müdahaledir. Tamamıyle diplomatik planda kalan ikinci müdahalesi ise, Alman birliğini sağlamağa yönelecek her türden girişimleri olanak dışı bırakma amacını güdüyordu.

Çarın Macaristan'a elatma gerekçesi, bu ülke bağımsız bir devlet halinde ortaya çıktığı takdirde Polonya'daki düzenin büyük çapta sarsıntıya uğrayacağı kanısına dayanmaktaydı. Ayrıca Nikola, devrimci Kossuth'un yönetimindeki bir devleti, çarlık Rusyasının Balkanlar'dakl etkisini yıkmağa yönelmiş bir tehlike olarak görüyordu.

Üçüncü olarak da, devrimci Macaristan zafere ulaştığı takdirde, gericiliğin Avrupa'dakl başarısı eksik kalmış olacaktı çarın gözünde.

Nikola, 1849 yılı baharının sonunda, yani Avusturyalı generaller Isyancılar karşısında bir dizi ağır bozguna uğradıktan sonra, harekete geçmeğe karar vermiştlr.

Polonya kral naibi prens Paskeviç ele almıştı bu girişimin yönetimini. Ve Macar ayaklanmasının ezilişinden sonra Avusturya İmparatorluğu, kurtulmus gözüyle bakabilirdi kendine. Ayrıca Avusturya İmparatorluğu bu durumdan hiç umulmadık bir kazanç daha sağlamış olarak çıkacaktır: Franz Joseph'in uyrukları olarak kalan Macarlar, Avusturya'dan çok Rusya'ya dış bilemektedirler.

Böylece dirilen Habsburglar Devleti, artık kendinl rahatça koruyup sürdürebilecek bir durumdadır; ve işte bu durumdan yararlanıp, Rusya'ya karşı mücadeleye girişebilecektir.

Bunu ancak 1854 yılında, Avusturya İmparatorluğu'nun düşmanca tavrı iyice belirginleştiği zaman anlayacaktı Nlkola. Nitekim, Polonya kökenli yaveri Kont Rzewouskl'ye şöyle soracaktır bir gün:

— Gelmiş geçmiş Polonya krallarının en budalası kimdir, bllir misin?.. Jean Sobieski'dir: Çünkü Türkler'in elinden kurtardı Vlyana'yı.

Ve şöyle devam edecektlr çar, bu ilginç konuşmasına:

— Gelmiş geçmiş Rus hükümdarlarının en budalası da benim. Ben yardım ettim çünkü Avusturya'nın Macar ayaklanmasını bastırmasına!

Görüldüğü gibi, siyasal bir hata işlediğini anlamıştı Nikola. Ne var ki artık bu hatayı onarma olanağı ortadan kalkmış bulunmaktaydı.

Nikola'nın, Orta Avrupa işlerine ikinci elatışı 1850 yılına rastlamaktadır. Bu müdahale, genç imparator Franz-Joseph'le prens Schwarzenberg'in ısrarlı ricalarının olduğu kadar, çarın kişisel planlarının da bir sonucuydu.

8.

Nikola'nın Prusya — Avusturya İlişkilerine Elatması

Alman birliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan Frankfurt Parlâmentosu'nun 1849 yılında dağıtılmasından sonra da, Prusya çevresinde birleşme hayali Alman burjuvazisinin kafasından çıkmış değildir. Nikola I ise, bu birliğin kurulmasına engel olmak kararındadır.

Ve Prusya kralı Friedrich-Wilhelm IV, büyük ölçüde, Petersburg'daki kudretli akrabasının etkisi altında kalarak, «halk birliği» tarafından kendisine sunulan İmparatorluk tacını reddetmiştir. Frankfurt Parlâmentosu'na, Petersburg'dan aldığı emre uygun olarak, «halk birliği» diyordu kral.

Ama ülkedeki genel birleşme eğiliminin baskısıyle, gerici başbakan kont Brandenburg bile, 1849-1850 yıllarında, güçsüz Germen Konfederasyonu'nu yeni baştan örgütlemeğe yönelen birtakım tedbirler almak zorunda kalacaktı. Bunun üzerine Nikola, Prusya'nın güçlenmesine hiç bir şekilde göz yumamayacağını açıkça söyleyen Avusturya sansölyesi Schwarzenberg'i desteklemeğe koyulacaktır olanca gücüyle.

Burada bir noktayı belirtmek gerekiyor: Rus çarının 1849 yılında Alman İmparatorluğu'nun kuruluşuna karşı çıkmasının tek nedeni, bu girişimi başlatmış olanların «devrimci» Frankfurt Parlâmentosu üyeleri oluşu değildi elbette. Prusya'nın gereğinden fazla güç kazanmasını, çar da istemiyordu. Ve bu konuda Nikola, Avusturya diplomasisiyle tam bir fikir birliği içindeydi.

Bu arada çar, Hostein düklüğünün Danimarka'ya bağlı kalması için yoğun bir propaganda başlattı. Bunun sonucu olarak 2 Ağustos 1850 tarihinde Rusya, Fransa, İngiltere ve Avusturya, Holstein'ın Danimarka'ya ait olduğunu onaylayan bir antlaşma imzaladılar.

Londra'da yapılan bu antlaşma, Prusya'ya indirilen birinci darbedir.

Schwarzenberg sevincinden uçuyordu gerçi; ama buna karşılık Prusya'daki çalkantılar da gittikçe artmaktaydı.

Çalkantıları büyük çapta arttıran nedenlerden biri de, Brandenburg kontunun Varşova gezisi dönüşünde birdenbire ölüşü olmuştur: Halk arasında yayılan bir söylenti, Prusya başbakanının Varşova'da çar tarafından ağır harekete uğradığı ve ülkesinin kendi şahsında böyle küçük düşürülmesine dayanamayarak öldüğü yolunda kulaktan kulağa dolaşmaktaydı. Çarın desteğinden cesaret bulan Schwarzenberg'in Prusya'yı savaşla tehdit ettiği de söyleniyordu aynı zamanda.

9.

«Olmütz Hakareti» (29 Kasım 1950)

1850 yılının Kasım ayında Prusya ile Avusturya arasında yeni bir çatışma koptu. Hesse vüzündendi bu seferki çatışma.

Nikola'nın duruma elatmasından sonra, Avusturya ile Prusya, 29 Kasım tarihinde Olmütz'de bir konvansiyon imzaladılar. Aslında Prusya bu anlaşmayı imzalamak zorunda bırakılmıştı.

«Olmütz Hakareti» diye anılan ve bütün sorumluluğu Rus çarına yüklenen bu olayı, Almanya hiç bir zaman unutmamıştır.

Nikola I, diplomatik savaşın tüm cephelerinde zafer üstüne zafer kazanmaktaydı. Nitekim İngiliz devlet adamı Clarendon, 1853 yılına değin uzanan bu dönemden Parlâmento'daki bir konuşmasında söz ederken, Rusya'nın sadece «ezici bir askerî güce değil, aynı zamanda eşi görülmemiş ustalıkta bir diplomasiye de» sahip olduğunu açıklıyordu.

Gerçekten de, Macaristan seferinden ve Olmütz antlaşmasından sonra Nikola I, tüm Avrupa'nın gözünde artık «yenilmeyen adam» haline gelmiştir Nitekim, Prens Albert'in ve kraliçe Victoria'nın yakın dostu olan ve iyi haber alan bir gözlemci ününe sahip bulunan baron Stockman, 1851 yılında şunları yazmaktaydı:

«Gençliğimde, bütün Avrupa üzerinde egemenlik kurmuş olan bir Napolyon vardı. Bugün ise Rus İmparatoru onun yerini almış görünüyor. Ve öyle sanıyorum ki çar, hiç değilse daha bir kaç yıl boyunca, Napolyon'unkinden bambaşka ameçlar ve bambaşka araçlarla, bütün kıtaya yasalarını kabul ettirecektir.»

Napolyon'le Nikola arasındaki bu karşılaştırma, Avrupa'daki Rus etkisinden her sözleşçilişta ortaya sürülmekteydi. 1849-1850 yıllarında Nikola'nın özellikle Orta Avrupa'daki salt hegemonyasından kaynak olan bu fikir, gerçeği yansıtmakten pek de uzak değildir.

İngiltere ile Fransa'ya gelince: Avrupa'daki uluslararası durum bu iki ülke açısından, çok daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Ve Nikola'yı devirecek olan fırtına da bu görünümün içinde gizlidir.

Vladimir POTYEMKİN

NİMURA Yelchi (Syba, Japonya 1908) Japon asıllı Amerikalı dansçı, eğitmen ve koreograf. Tokya'da Şinto rahibi olan büyükbabasının gözetiminde öğrenim gördü. New York'ta dansa devam etti, Manhattan Opera House'da sahneye çıktı (1928). Müzikallerde ve operetlerde rol aldı, sonra 1930'da ilk resitalini verdi. 1932 yılında Büyük Britanya'daki First İnternational School of tha Dance'de ders vermeğe başladı. Avrupa, Yakındoğu ve Afrika yı içine alan uzun bir turne döneminden sonra New York'taki Ballet Arts School'un kurulmasına katkıda bulundu (1939), orada da ders vermeğe başladı (1974). Okula bağlı Ballet Arts Theatre'ın kurucularından olan Nimura, *Tropic Etude* (1960) ve *Rasomon*'u (aynı adlı Japon öyküsünden, 1962) hazırladı. Japon hükûmeti uluslararası kültür etkinliklerine katkısı olduğu için sanatçıya Kutsal hazine nişanını verdi (1969); Nimura 1971'de Japonya'da bir okul kurdu: Ballet Arts of Carnegie Hall in Tokyo.

NOVAK Josef (Trebetin Brno'nun kuzeyinde 1905) Çek matematikçisi. Prag Politeknik Okulu'nda (1948) ve Charles Üniversitesinde (1952) topolojil ve olasılıklar hesabı okuttuktan sonra Çekoslovakya Bilimler Akademisi Matematik enstitüsünde görev aldı (1952) ve 1972'de enstitünün yöneticiliğine atandı. 1970'ten beri Uluslararası Matematik Öğretim kurulu üyesi olan Novak, olasılıklar hesabının uygulanması konusundaki araştırmaları sürdürmektedir. Bu çalışmaları nedeniyle, Birleşmiş milletlere bağı Advisory Committee on the Application of Science and Techology to the Development'ın (Bilim ve Teknolojiyi Kalkınmaya Uygulama Danışma komitesi) üyeliğine seçildi.

NOYES Ellet Fette (Boston 1910) : Amerikalı mimar ve dizaynçı. Harvard Mimarlık okulundan mezun oldu. Cambridge'te Groplus ve Breuer'in atelyesinde çalıştı. Savaştan önce New York'teki Museum of Modern Art'ın sınaî dizayn bölümünü yönetti, 1948'de kendi mimarlık ve dizayn bürosunu kurdu. 1948-1951 arasında Yale Üniversitesinde mimarî dizayn konferansına

başkanlık etti (1965-1970). Aynı zamanda İ.M.M., Mobil Oil, Pan Am ve Westinghouse şirketlerinin dizayn danışman müdürü olarak çalıştı. Mimarlıkta başlıca katkısı, Amerikalı mühendis Wallace Neff'in çalışmalarından esinlenerek 1954'te gerçekleştirdiği «bubble houses»lardır (kabarcık ev); betonarme dökümünde kullanılan uzun tahta kasalardan kurtulmak ve daha serbestçe çalışabilmek için, basınçla şişirilen ve dökümden sonra havası boşaltılan plastik balonlardan yararlandı.

NYERS Rezső (Budapeşte - 1902) : Macar siyaset adamı ve ekonomi bilgini. 1940'ta Sosyal Demokrat Partiye girdi; basımcılık yaptı. Ülkenin bağımsızlığa kavuşmasından sonra 1948'de Macar İşçi Partisi komitesine sekreter seçildi. 1954'te de partinin merkez komite üyesi oldu. Önce İmre Nagy, 1956'da da Janos Kadar hükümetlerinde besin endüstrisi bakanlığı yaptı. Daha sonra maliye bakanı (1960-1962) oldu. 1962'de partinin merkez komitesi sekreterliğine seçildi. 1966'da da siyasal büroya girdi. İktisadî sisteminin yenileştirilmesini istedi ve bu konuda şu ilkeleri savundu: İktisadî planı hafifleterek ve yöneticilerin yetkilerini artırarak işletmelere özerklik sağlamak; fiyat ve ücretlerin sonuçlara göre ayarlanması; fiyatların gözden geçirilmesi ve serbest bırakılması. Nyers, ayrıca, Comecon'un para birimini rubloye dönüştürmek için giriştiği çalışmaları destekledi. Ama, ekonominin liberalleşmesi rejimin ideolojik açıdan güçlenmesine ters düşünce görevinden ayrılmak zorunda kaldı (mart 1974).

O

OKA Şikanosuke (Tokyo - 1898) : Japon ressam. Doğduğu şehrin Güzel Sanatar okulundan mezun olan Oka, Japonların «batı resmi» diye niteledikleri üslûbun temsilcisidir. Bir süre Fransa'da kaldıktan sonra (1925-1940) temelli olarak Japonya'ya yerleşti. Aynı zamanda hem yeni izlenimcilerin (özellikle de Seurat'ın) katı düzenlemelerinden, hem de gümrükçü Rousseau'nun naif sanatından etkilenen az sayıdaki eserleri şiir ile tekniği bağdaştıran titiz bir noktalamacı çalışmasının ürünüdür.

OPPENHEİM Dennis (Mason City - 1938) : Amerikalı sanatçı. California College of Arts'da ve Stanford Üniversitesinde öğrenim gördükten sonra 1965 yılında, M. Duchamp'ın açtığı yolda ilerleyerek sanat eserlerinin toplum içindeki görevi üstüne eleştirel bir incelemeye girişti. İlk eserlerinde önceleri minimal sanat anlayışını uyguladı. (*Excavated Structures*, 1966-1967); bunlar bütünüyle toprağa sokulmuş maden kaplı biçimler veya üzerine çıkıldığı zaman sadece bir tek yöne bakılabilen bir merdivenin dayalı olduğu iskeleler. Sonraları nesnelerle uğraşmayı geçici olarak bir yana bıraktı ve land art doğrultusundaki eserlerinde doğrudan doğruya bir sanatçı olarak doğaya müdahale etti (kilometre taşlarının dikilmesi, sonra yol üzerindeki yerleşmelerin değiştirilmesi) ve uzamı sosyolojik ve psikolojik deneyleme alanı olarak kullandı (*Zehirli kesim*, 1969). Bu çalışmalarının yanı sıra, süre ve dönüşüm kavramlarının ağır bastığı eylem'e de yöneldi. Sonra sanat gereci olarak kendi vücudunu ele aldı. Oppenheim'a göre gövdesel sanatın temel amacı olan saldırı kişinin kendi kendi ile kurduğu ilişkiyi sarsmak ve bu ilişkiyi temellendiren sosyal uzlaşmaları, toplumsal kalıpları yıpratmaktır. Böylece eşine ender rastlanır gerilimde olaylar ve durumlar yarattı; bu olaylar ve durumlar çoğu kere seyircilere birtakım belgeler halinde sunuluyordu, (metinler, filimler, video bantları v.b.). 1972'den bu yana kendine yeni bir kavramsal yol arayan Oppenheim nesnelerin sahnelerin sahnelenmesini tasarlıyor ve bu «yerleştirmeler»den hareket ederek ilgi çekici resimler çiziyor.

ORLANDOS Anastassios (Atina 1887) Yunanlı mimar ve arkeolog. Atina Politeknik okulunda mühendislik ve mimarlık öğrenimi gördükten sonra, F. W. Dörpfeld'in arkeoloji derslerini izledi. 1915'te edebiyat doktorasını yaptı ve öğretim görevlisi olarak üniversitede kaldı, birçok yabancı bilim akademisi ve derneğine üye oldu. 1910 ile 1917 arasında, Akropolis anıtlarının mimarlığına getirildi, 1920 ile 1958 arasında da, birçoğunu restore ettiği eski yunan anıtlarının yöneticisi oldu. «*Khios'daki bizans anıtları*» (1930), «*Mamastır mimarisi*» (1958) «*Eski Yunan'da inşaat gereç ve teknikleri*» (1958) üstüne çeşitli çalışmaları vardır. 1935'ten beri «*Yunanistan'daki Bizans Anıtları arşivi*»ni yayımlar.

ORLİKOVSKİY Vaslav (Harkov 1921) : Sovyet dansçısı, koreografı ve bale öğretmeni. Vladimir Preobrajenskiy'in ve Vadim Sulima'nın öğrencisi oldu, daha sonra girdiği Antonina Tumkovkaya'nın bale topluluğu ile S.S.C.B., Polonya, Çekoslovakya v.d. ülkelerde çeşitli turnelere katıldı. 1950'de Münih'te (Klasik Rus balesi), sonra Oberhausen'de (1952-1954) ve özellikle Basel Belediye tiyatrosunda (1955-1967) bale öğretmeni olarak çalıştı; Basel'de yönettiği topluluk üstün teknikiyle Avrupa'nın en iyi bale topluluklarından biri oldu. Sovyet repertuvarından pek çok eseri sahneleyen Orlikovskiy, kişiliğini yansıtan yeni koreografiler de ortaya koydu: *Peer Gynt* (London's Festival Ballet için, 1963), *Walpurgis gecesi* (1964), *Bahar ayini* (Scala di Milano için, 1965), *Kuğu gölü* (Basel tiyatrosu, 1966), Raimundo de Larrain ile birlikte sahnelediği (Paris, Champs-Elysées tiyatrosu) *Külkedisi*'nde alışılmışın dışına çıkmadıysa da, eserde baş dansçı olan Galina Samsova gibi bir değerin tanınmasını sağladı. 1966'da bale bölümü müdürlüğüne atandığı Viyana operasında, 1967'de yeni bir anlayışla *Uyuyan güzel*'i ve *Padogalar prensi*'ni, 1968'de *Daphnis ile Chloé*'yi ve *Bahar ayini*'ni sahneledi. Salzburg festivalinde *Boris Godunov*'u (1967), Zagrep operasında *Fındıkkıran*'ı (1970) sahneye koydu.

OŞİMA Nagisa (Kyoto - 1932) : Japon film yapımcısı. Soylu bir aileden gelen Oşima, daha on üç yaşında romanlar yazmağa başladı ve lise öğrencisiyken okuldaki tiyatro çalışmalarının ve siyasî eylemlerin çoğuna katıldı. Siyasî tarih öğrenimini tamamladıktan (1954) sonra üniversiteden ayrıldı ve yapım yardımcısı olarak girdiği Sociku filim stüdyosunda beş yıl çalıştı. İlk uzun filmini 1959'da gerçekleştirdi: «*Aşk ve ümit mahallesi*». Daha sonra çevirdiği

Nagisa OŞİMA'nın 1969 yılında gerçekleştirdiği Küçük oğlan *filminden bir plan.*

filimler (*«Acımasız gençlik hikâyesi»* (1960), *«Güneşin toprağa verilişi* (1960), *«Japonya'nın gecesi ve sisi)* (1960) ticarî bakımdan sürekli başarısızlığa uğrayınca, sinemayı bırakmak zorunda kalarak televizyona geçti. Geziye çıktı (Kore, Vietnam) ve film yapımcılığına ancak 1965'te, *«Zevkler»* adlı eseriyle döndü. Yazdığı çok sayıda radyo, sinema ve televizyon senaryosu dışında, genç japon kuşağının en değişik yaratıcılarından biri sayılmasını sağlayan kitaplar (özgünlüklü denemeler) yayımladı. Filimleri arasında öncelikle şunlar sayılabilir: *«Gün arasında saplantılı adam»* (1966), *«Ninja'lar»* 1967), *«Asılma»* (1968), *«Şinjuku'lu hırsızın günlüğü»* (1969), *«Küçük oğlan»* (1969), *«Savaştan sonra öldü»* (1970), *«Tören»* (1971), *«Yazlık küçük kızkardeş»* (1972).

OTAKA Masato (Fukuşima - 1923) Japon mimarı. Tokyo üniversitesinde öğrenim gördükten sonra 1949'dan itibaren Maekawa ajansında çalıştı, sonra 1962'de kendi atelyesini kurdu. Başlıca amacı çağdaş tekniğin sağladığı olasılıklarla bazı geleneksel verileri bağdaştırmaktı. Kenzo Tange'nin yakını olan Otaka 1957'de uluslararası G.E.A.M.'in (Devingen Mimarî Araştırma grubunun meydana getiren topluluğun üyelerindendir. Araştırmalarının yanı sıra Otaka birçok mimarî eser vermiştir: Yokohama'da bir konser salonu, bir kitaplık ve bir gençlik merkezi, Sakaide şehrinin geliştirme projesi ve Şiba kültür merkezi.

OTANİ Fumio (Tokyo 1929) Japon heykelcisi. Tokyo Güzel Sanatlar okulundan mezun oldu, 1959'da Paris'e yerleşti, önce taslak hazırlamadan tahtayı doğrudan doğruya oyarak heykeller yapmağa başladı, sonra alüminyum üstüne çalıştı. Çeşitli elemanlardan oluşan eserlerinde bu elemanlar zamanlardan oluşan eserlerinde bu elemanlar zamanla hareketlendi ve çeşitli düzenlemelere elverişli bir duruma geldi (*Taçyaprak* 1968-1969). Otani'nin çalışması bu yönüyle Berrocal'ın araştırmalarını hatırlatır; buna karşılık soyut biçimleri eski Japon sanatını andıran düşlemsel bir evreni yansıtır İşçiler, mimarlar ve sanatçılar arasında sıkı bir işbirliğinin gerekliliğine inanan Otani 1965 yılında, Japonya'da, mimarî eserlerin gerçekleştirilmesiyle görevli «AAA» grubunu kurdu. Üslûbunu ve bu üslûbun barok yönünü en iyi yansıtan eserleri binalar için hazırladığı heykeller ve çevre araştırmalarıdır.

O'TOOLE Peters Samus (Çonnemara, Galway, 1934) İngiliz tiyatro ve sinema oyuncusu. Bir süre gazetecilik yaptıktan sonra tiyatroya yöneldi ve Old Vic Theater topluluğuna girdi, orada özellikle Shakespeare'in oyunlarında rol aldı. Daha sonra beyatroya yöneldi ve Old Vic Theater topluluğuna girdi, orada özellikle Shakespeare'in oyunlarında rol aldı. Daha sonra beyaz perdede küçük rollere çıktı: *Vahşi masumlar* (The Savage İnnocents) (N. Ray'ın, 1959); ardından *Casus Lawrence*'ı (Lawrence of Arabie (D. Lean'ın, 1962) canlandırdı ve kısa sürede ün yaptı. Sayısız fillmleri arasında en önemlileri şunlardır: *Becket* J. Anouilh'in eserinden P. Glanville'in perdeye aktarımı, 1964); *Lord Jim* (J. Conrad'ın eserinden R. Brooks'un perdeye aktarımı 1965); *Hırsız âşıklar* (How to steal a Million Dollars) (W. Wyler'ın, 1965); *What is new Pussycat?* (Ne haber Pussycat?) (C. Donner'in, 1965); *Generallerin gecesi* (Th Night of the Generals) (H. H. Klrst'in eserinden A. Litvak'ın yapımı, 1966); *The Lion in Winter* (Kış mevsiminde aslan) (A. Harvey'ın, 1969); *The Ruling Class* (Egemen sınıf) (P. Medek'ın, 1971); *Mancha'lı Don Kişot* (The Man of la Manche) (A. Hiller'in, 1972).

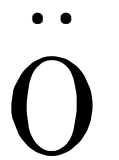

MADDE YOK

P

PABLO Luis DE (Bilbao 1930) İspanyol besteci. Yaşıtı Cristobal Halffter ile ülkesinin en önemli çağdaş müzik bestecisidir. Gerçek yolunu somut müzik üstüne dinlediği bir konferans ve Thomas Mann'ın *Doktor Faustus*'unu okuduktan sonra buldu. Bu kararında Messiaen ve Leibowitz'in etkileri de vardır. Kataloglanmış ilk partisyonlar 1953'lere rastlar. Anlamlı ilk yapıtı ise Webern'in dersleri ile John Cage'nin telkinlerinin sentezi olan iki piyango için *Motil I*'dir. (1958-1959). 1960'ta İspanya'daki «Genç Müzikçiler»in başkanı oldu, aynı dönemde halka yaşayan yeni müziği tanıtmak için «Tiempo y musica» topluluğunu kurdu, 1965'te bu topluluğun yerini İspanya'nın ilk elektronik müzik stüdyosuna sahip olan «Alea» topluluğu aldı, ancak Alea da 1923'te dağıldı. Pablo, üç çalgılık sekiz topluluk için *Radial* (1969) adlı yapıtıyla ustalığını ispatladı. Ardından üç çalgı grubu için hazırladığı ve sesli gereçlerin polarması (yapıtının adı buradan gelir) üstüne bir inceleme olarak tasarlanmış *Polar* (1961) adlı yapıtı ve orkestra için *«Mezar»* (1962-1963) adlı parçasıyla üstünlüğünü bir kere daha kanıtladı. Daha sonra üç çalgı grubu için hazırladığı *Modulos I* (1964-1965), yaylılar dörtlüsü için *Ejercicio* (1965), orkestra için *Modulos II* (1966), on yedi çalgı için *Modulos IV* (1967) ve org için *Modulos V*'i (1967) yaptı. 1966'da Donaueschingen festivalinde *İniciativas* adlı yapıtıyla uluslararası üne kavuştu. Bunun üzerine Royan festivali yöneticileri sanatçıya orkestra için *İmaginario II*'yi (1967) ısmarladılar; bu yapıtın ardından di. Son yıllarda Luis de Pablo müzikal tiyatrosuya ve görsel-işitsel tekniğe yöneldi; yine orkestra için *Heterogeneo* (1968) gelbu alanda özellikle üç piyano ses ve çalgı için *Por Diversos Mortivos*'u besteledi (1969-1970) Sanatçının öteki yapıtları arasında şunlar sayılabilir: piyanocu ve iki piyano için *«Her zamanki gibi»* (1970 1971), çalgı topluluğu için *La libertad Sonrie* (1971), orkestra ve bireşimci için *«Yi yorum yiyorsun»* (1971), bant, heykel ve vurma çalgılar için hem plastik hem de sesli *Historia Natural* (1972), orkestra için *Oroitaldi* (1971-1972), flüt ve vurma çalgılar için *ad libitum «Bir vücut üstünde gezintiler»* (1972), çeşitli çalgılar ve dört bölümlü orkestra için *«Sarhoş fiiller»* (1972-1973), altı vurva çalgı için *Vielleicht* (1973), piyano için *Affetuoso* (1973), bir baterici için *«Taraçadaki dua yeri»* (1973), soprano, kontretnor ve çalgılar için *Very gentle* (1973-1974) ve üç flüt, iki vurma çalgı, soprano ve oyuncu bir orkestra şefi için *«Vinnie»* (1973-1974).

PALME Olof (Stockholm 1927) İsveçli siyaset adamı. Hukuk fakültesini bitirdi (1951). 1952'de İsveç Ulusal Öğrenci Birliği başkanı seçildi ve Demokrat partiye girdi. 1954'te başbakan Tage Erlander'in özel sekreteri oldu. 1953'de Sosyal Demokrat Gençler'in başkanı ve İşçi Eğitim Ofisi üyesi olan Palme 1956'da Riksdag'a (Parlamento) seçildi. 1963'te devlet bakanıydı, 1965'te haberleşme bakanı oldu. 1967'de de millî eğitim ve kültür bakanlığına atandı.

Tage Erlander'in emekliye ayrılması üzerine, İsveç Sosyal Demokrat Partisinin başkanlığına getirildi (1 ekim 1969), daha sonra da başbakan oldu (14 ekim). Başbakanlığa başlar başlamaz yaptığı ilk işlerden biri Kuzey Vietnam'a yardımı arttırmak oldu. Ayrıca, toplum içinde daha eşit bir düzen kurabilmek için büyük gelirlerden alınan vergilerin daha da artırılacağını açıkladı. Bu karar «beyin» (hekimler, sanatçılar, sanayiciler, işadamları) ve sermaye göçüne yol açtı. Başbakan Olof Palme, «İsveç» tipi sosyalizmin korunmasında büyük güçlüklerle karşılaştı. Fiyatların yükselmesi ve ücretlerin artması ihracatı azaltı; giderek artan vergiler bütçedeki sarsıntıyı önleyemedi. Şiddet olaylarıyla sonuçlanan grevler başladı ve işsizlik başgösterdi. Sosyalistlerin halkın sevgisini yavaş yavaş kaybetmeğe başladığını gören O. Palme bu sevgiyi yeniden kazanmak umuduyla Vietnam savaşını şiddetle kınamağa başladı (haziran-temmuz 1972) ve eylül 1973'te yapılacak seçimlere hazırlık olmak üzere önemli sosyal yasalar çıkarttı. Ama bu seçimler O. Palme'nin partisi için ciddî bir bozgun oldu, burjuva partileri ve solcu partiler Parlamento'da aynı sayıda sandalyeye sahip olurlarken, başbakan ancak eğreti bir çoğunluğun desteğiyle iktidarda kalıyordu. Haziranda liberallerle bir anlaşmaya vardı, bu sayede de yeni seçimlere gitmekten kurtuldu.

PAN Marta (Budapeşte 1923) Macar asıllı Fransız kadın heykelci. Doğduğu kentte resim, heykel ve desen öğrenimi gördü. 1947'de Paris'e yerleşti. Figüratif resimden uzaklaştı, ama konularının çoğunu bitki, özellikle de kabuklu böceklerden aldı, bu alandaki incelemeleri sonucunda bir «eklemler» dizisi oluşturdu. Sanatçı böylelikle dış dünya ile iç dünya arasındaki ilişkinin dinamiğini göstermeğe çalıştı. Yapıtla[illegible] hep belli bir çelişme ve bu ortamı o-

luşturan öğelere göre tasarladı (plexiglastan yaptığı dansçılar, su rüzgâr, ışık heykellerinde olduğu gibi); bunlar bir bale dekoru olarak (Maurice Béjart'ın *Le Teck*, 1956 ve *Equilibre* -Denge- adlı yapıtları için) ya da herhangi bir binaya konmak üzere (Otterlo'daki Kröller-Müller müzesi için *Sculptures flottantes* -Oynak heykeller- 1961 ya da New York'daki Central Park için, 1973) veya bir mimari öğe olarak tasarlanmış yapıtlardır Sanatçının başlıca kaygılarından biri de heykeli mimari uzama katmaktır. Marta Pan kocası mimar André Wogenscky ile birlikte Saint-Antoine (1965) ve Necker (1969) hastahanelerinde, ayrıca Greneble Kültür Derneği v.b. binaların yapımında çalıştı; Jean Dubuisson (Paris'teki Arts et Traditions Populaires müzesi için heykel biçiminde 50 kapı tokmağı yaptı) ve O. Niemeyer ile ortak çalışmalarda bulundu.

Marta PAN'ın 1961 yılında gerçekleştirdiği bir oynak heykel.

PARK Merle (Salisbury 1973) İngiliz kadın dansçı. Salisbury'de dans öğrenimi gördü, sonra ailesiyle birlikte İngiltere'ye gitti, Londra'daki Elmhurs Ballet School'un derslerini izledi. 1954'de Sadler's Wells Ballet'e (1956'dan beri Royal Ballet) girdi, önce solocu (1958) sonra da yıldız oldu (1962). Ornek bir tekniği ve ender rastlanan bir elevasyon'u vardı. Gerek yarı karakter *Façade*. (F. Ashton'ın), gerek duygusal rolerde *(Uyuyan güzel)*, hattâ dramatik yapıtlarda *(Romeo ve Juliet)* bile çok başarılıydı. Rol aldığı başlıca baleler şunlardır: *Coppélia, İki Güvercin, Laurencia, Petruşka, A. Weddin Bouquet* ve özellikle de *Romeo ve Juliet*'tir (K. Macmillan'ın düzenlemesi: R. Nureyev ile). 1969'da Londra'da, yüz on yedi yıl önce Fanny Elssler'in yorumladığı ünlü *Cachucha*'da dans ötmünü yorumladı. 1971'de ise *Giselle*'de etti. 1970'de *Külkedisi*'nin (F. Ashton'ın (P. Wright'ın yapımı) oynadı. Royal Ballet'in bütün büyük dansçılarına (D. Blair, A. Dowell, D. Wall) eşlik etti. Çok başarılı yorumları arasında şunlar vardır: *Brandeburg 2 and 4* (J. Cranko'nun, 1966); *Shadowplay* (A. Tudor'un, 1967); *Jazz Calendar* (F. Ashton'ın, 1968); *La Bayadère* (R. Nureyev'in düzenlemesi, 1968); *Requiem Canticles* (J. Robbins'in, Londra'daki tekrarı, 1972), *In the Night* (J. Robbins'in, Londra'daki tekrarı, 1973). Park, 1974'te R. Nureyev'le birlikte Paris operasında sahneye çıktı.

Merle PARK **Külkedisi'nde** *dansederken..*

PATZAY Pal (Budapeşte 1896) Macar heykelcisi. Budapeşte'de öğrenim gördü, birçok Avrupa ülkesine çeşitli inceleme gezileri yaptı. Anlatımcı bir dönemden (1915 1916) sonra dengeli bir klasik üslûba ulaştı. Uzun süre normal boyutlu yapıtlar verdi. 1940 yılına doğru Pecs'deki Hunyadi Janos Szekesfehervar'daki Husar'lar gibi çeşitli anıtlar dizisi yaptı. Budapeşte Güzel Sanatlar okulunda ders veren Patzay yeni bir heykelciler kuşağının doğmasına yol açmıştır

PAULİN Pierre (Paris 1927) Fransız dizaynıcısı. 1948'lerde taşaronluk yapıyordu, sonra heykelciliğe yöneldi; ama bir kaza sonucu sakatlanan sağ elini bir süre kullanamayınca heykelciliği bıraktı, sonra da bir marangozluk okuluna girdi. Maxime Old'un tavsiyesiyle Marcel Gascoin'ın yanında stajyer olarak çalıştı, orada mesleğini ilerletti 1958'de çizdiği koltuk dizaynları, önemli bir Hollanda firması tarafından yayımlandı; 1960'ta Thonet'nin isteği üzerine ortak donatımları incelemeğe yöneldi. Birçok mimarla işbirliği yaparak çeşitli düzenlemelere katıldı. Bunlar arasında Fransız Radyo Televizyon kurumu binaları (1963), Buttes-Chaumont'daki T.V. binasının girişteki holü (1964), Louvre müzesi resim bölümünün yeniden düzenlenmesi (1968), Rennes kültür binasının diskotek, kitaplık ve yönetim büroları (1969), Elysée salonları (1970) ve Osaka'da Fransız pavyonunun seref salonu sayılabilir. 1969'da Chicago'dan Design Award Aid'ı aldı. P. Paulin bugün Atelier d'art contemporain du mobilier national'de görevlidir.

Aldığı siparişlerin çok sayıda olması sanatçının birçok buluş yapmasını sağladı. Daha 1959'da kılıfı istendiğinde çıkarılabilen esnek kumaştan yapılmış, ayaksız ve vücut biçimini alabilen modern koltuk modelini çizdi; 1963'te ise dekor olarak da kullanılan kadife kaplı koltuğu çizdi: Louvre müzesi için İkinci İmparatorluk dönemine ait daireye kanepeyi örnek alarak yeni bir tip kanepe çizdi; bunun başlıca özelliği yan yana konmuş aynı şişkinlikte ama değişik renklerdeki koltuklardan oluşmasıdır; daha sonra bu düşünceden hareket ederek birçok modern kanepe tipi çizdi; bunlardan en önemlileri yılan biçimli kanepeyle, eğri çizgili küçük iskemlelerden oluşan kanepedir; Paulin'in çizdiği eserlerden biri de bisiklet zinciri gibi eklemli iskeleti sayesinde istenen her biçimi alabilen koltuktur. Bu modüllü görünüme P. Paulin'in Elysée'de kurduğu çözülebilir prefabrike iç mimarî öğelerinde de rastlanabilir.

PECKİNPAH Sam (Madera County - 1926) Ailesinin kökeni kızılderilidir. Bahriyeli olarak savaşa katıldı, 1949'da sahne sanatını öğrenmek üzere Hollywood'a gitti. Sonra senaryocu oldu, televizyondaki «şov» programlarına diyalog hazırladı. Birçok tefrika yazdı. *The invasion of the Body Snatchers*'da (Ceset hırsızlarının ortaya çıkarılması, 1956); sonra Donald Siegel'in asistanı oldu İlk iki filmi *The Deadly Companions* (Can yoldaşları, 1961), özellikle de *Ride The High Country* (Yaylaya gidiş, 1961) ile eleştirmenlerin dikkatini çekti ve wes-

PECKİNPAH'ın 1969 yılında gerçekleştirdiği ünlü yapıtı **Vahşi bel**de'den bir plan.

tern türünün yeni ustalarından biri olarak kendini kabul ettirdi. Peckinpah bu alandaki ustalığını ***Kahraman binbaşı*** (Major Dundee 1964); büyük bir başarı alan ***Vahşi belde*** (The Wild Bunch, 1969) ve ***Çöl şeytanı*** (The Ballad of Cable Hogue, 1969) adlı yapıtlarıyla doğruladı. Daha sonraki yapıtları ***Köpekler*** (The Strawdogs, 1971) ve ***Firar***'da (The Getaway, 1972) gerçekçilik anlayışı ve şiddet sahnelerine merakı (çoğu zaman aşırı) açıkça görülür. Sanatçı ***Valşi sürücü*** (Junior Bonner, 1972); ***Pat Garrett and Billy the Kid*** (Pat Garrett ve çocuk Billy, 1973); ***Bring me the Head of Alfredo Garcia*** (Alfredo Garcia'nın başını getir bana, 1974) gibi yapıtlarla vesterne döndü.

PEDERSEN Carl-Henning (Kopenhag 1913) Danimarkalı ressam. Resme kübizmin etkisinde bir soyutlama anlayışıyla başladı, sonra karısı Else Alfelt ve «Çizgi topluluğuna bağlı arkadaşları Egill Jacobsen, Ejler Bille ve Asger Jorn ile birlikte Klee, gerçeküstücülük, halk sanatı, primitif sanat ve çocuk sanatıyla ilgilendi, böylelikle bilinçaltının ve otomatik yazının önemi, ayrıca renk değişiminin ruhsal değeri üstünde durdu. O tarihten sonra sanatı daha da gelişti, şiirsel ve düşsel bir anlatıma ulaştı. Savaşla birlikte canlı ve çarpıcı resimlerindeki o neşe havası da kayboldu; sanatçı 1947'de yeni bir atılım yaparak kendi düşünceleriyle aynı paralelde olan Cobra akımına katıldı. Manzara ve çeşitli kompozisyonlar yaptı (***İnsan ve denizin öyküsü***, 1957). Renk öğesine olan ilgisi giderek arttı. Noktacılıktan hareket ederek yeni bir teknik geliştirdi, ayrıca renk dalgalanmaları ve titreşimeleriyle ilgili araştırmalara girişti. (***«Kızıl uzam*** 1973). Yaptığı tunç heykeller, seramik duvarlar ve tiyatro dekorları dışında çok sayıda şiir yazdı. Herning'de sanatçının bir bağışıyla 1974'te bir Pedersen müzesi açıldı.

PEİ Ming (Kanton 1917) Çin asıllı Amerikalı mimar ve şehirci. Şanghay'da okuduktan sonra İnstitute of Technology'de Gropius'un yönetiminde çalıştı. Başlıca yapıtları arasında Şanghay'daki Hua-Tung üniversitesiyle Çin Sanatı müzesi vardır Bu müzenin mimarlık açısından başlıca özelliği sanatçının eski çin motifleri kullanımından kaçınmak için çıplak duvar ve küçük bahçe gibi iki temadan yararlanmış olmasıdır. «Helix System»in bulucusu olan Pei, bina cephelerinin yapısı iç içe geçmiş iki düzenden oluşan Denver'deki Mile High Center'ı (Colorado, 1956) yaptı. Bunlardan biri, koyu renkli alüminyum tabakalarıyla örtülü taşıyıcı düzen, öteki ise açık renkli emaye şeritlerle korunan havalandırma sistemidir.

Pei'nin gökdelen anlayışı Mies van der Rohe'nin anlayışına çok yakındır (Montreal'deki Ville-Marie meydanında planı haç biçimli gökdelen). Sanatçının öteki yapıtları arasında J. - F. - Kennedy havalimanının iç hatlar binası, Savunma bakanlığı için Paris bölgesinde iki kuleden oluşan bir proje, bir de Boulder'de (Colorado) yerlilerin eskiçağ köylerini andıran atmosfer araştırmaları ulusal merkezinin planları sayılabilir. Pei ayrıca çeşitli şehircilik planları çizdi, örneğin Oklahoma City'nin yenilenme projesinde birkaç dikey çizgiyle şehrin görünümünü değiştiriverdi; 1989'da tamamlanacak olan bu projeye göre çağdaş mimari giderek eski mimarinin üstüne kurulacaktır.

PENALBA Alicia (Buenos Aires - 1918) Arjantinli kadın heykelci. Şadkine'den ders aldıktan sonra, Fransa'da kendine özgü bir üslûpta eserler verdi ve «Totemler» dizisi yaptı (1952); bu dizi egzotik bitkileri andıran çok sayıda pürtüklü yüzeylerin bir araya gelmesiyle oluşan soyut yapıtlardan meydana geliyordu. Penalba'nın hemen tüm yapıtlarında bitkisel ve mimarî bir görünüm vardır. Sanatçı tunç, kil ve taşı denedikten sonra polyestere yöneldi ve mimarî bütünlerde (İsviçre'deki Saint-Gall İktisadî ve Toplumsal Bilimler okulunun parkındaki beton bloklar bütünü, 1963) kullanılan son derece şiirsel biçimler yaptı.

1964'te Darmstadt'daki Heissisches Landesmuseum'un isteği üzerine mücevher yapımına girişti. Bu uğraş sanatsal anlatımın bir başka biçimiydi ona göre, böylelikle heykel alanındaki çalışmalarını da sürdürebiliyordu. Bir yazısında «Heykellerimle mücevherlerim arasında hiç bir ayırım gözetmiyorum, her ikisinin de plastik anlamı aynıdır» demişti. Penalba'nın altın ya da gümüşe dökülmüş üç boyutlu mücevherleri sivri köşeli ve eğri yüzeyli hacimlerden oluşur; düz ve parlak bir yüzeyi işlerken, sözgelimi bir bileziği süslerken madenlerin karşıt özelliklerinden yararlanır, yapımı güç ve karışık hacimleri kulanır.

Penalba 1970'lerde, pürüzsüz düzlemler, parlak ve düz yüzeyler yapmağa başladı; sanatçı böylelikle yapıtlarındaki dinamizmi daha da vurgulamış oluyordu. Yer yer Stahly ve Etienne-Martin'in üslûbuna yaklaşan Penalba heykellerinde olduğu kadar duvar kabartmalarında da gerecini titizlikle seçti; ayrıca son yaptığı mücevherlerde Güney Amerika bitkilerinden örneklere de yer verdi.

PEREİRA DOS SANTOS Nelson (Sao Paulo - 1928) Brezilyalı sinema yönetmeni. Gazetecilik yaptı, asistan olarak bazı filmlerin çekimine katıldı. İtalyan yenigerçekçilik akımından etkilendi ve 1955'te ilk filmini çevirdi ***Rio 40°***. İkinci filmi ***Rio Zona Norte*** (Kuzey ırmağı, 1957) ile «yeni sinema» akımının doğmasına öncülük etti. Daha sonra montajcı, özellikle de yapımcı olarak çalıştı. 1963'te ***Vidas secas*** (Kuru hayatlar) adlı filmiyle dünya çapında bir ün kazandı. Bugün artık Brezilya'nın en başarılı sinemacılarından sayılan Pereira Dos Santos'un son filmleri arasında şunları sayabiliriz ***El justicere*** (1967); ***Fome de amor*** (1968); ***Um asilo muito louco*** (1970); ***Come era gostoso o meu Frances*** (Ne kadar da iyiydi benim küçük fransızım, 1971); ***Queme Beta*** (1973; ***O Amuletto Ogun*** (1974).

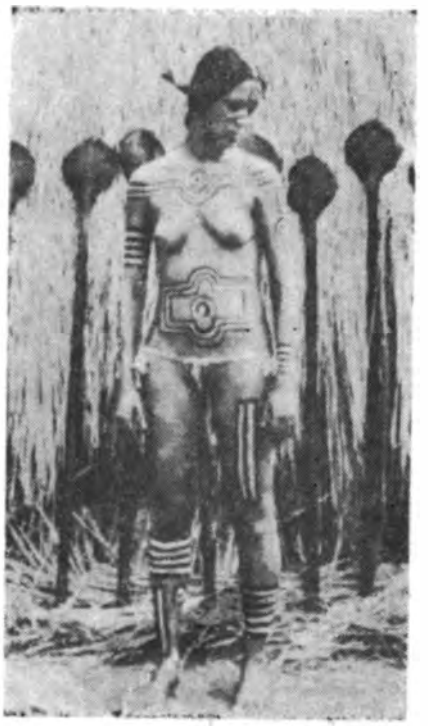

PEREİRA DOS SANTOS : **Ne kadar da iyiydi benim küçük Fransızım'*dan bir sahne.***

PERİER François Pillu (Paris 1919) Fransız tiyatro ve sinema oyuncusu. René Simon'un derslerini izledi. Tiyatro konservetuarına girdi. 1938'den sonra ilk başarısını ***Premier Bal*** (İlk Bale, 1941) (Christian-

François PERİER, Jean Anouilh'un Hanı uyandırmayın adlı oyununda Luce Garcia Ville'le.

Jacque'ın) adlı filmle elde etti. Daha sonra çevirdiği ***Les jours heureux*** (Mutlu günler, 1941) (J. de Marguenat'nın) ve ***Lettres d'amour*** (Aşk mektupları, 1942) (C. Autant-Lara'nın) filmleriyle fransız sinemasının komedi türünde kendini kabul ettirdi. Çok sayıdaki filmleri arasında şunları sayabiliriz ***Sylvie et le fantôme*** (Sylvie ve hayalet, 1945) (C. Autant-Lara'nın); ***Un revenant*** (Bir hortlak, 1946) (Christian-Jacque'ın); ***le Silence est d'or*** (Sükût altındır, 1947) (R. Clair'in); ***Jean de la lune*** (Saf koca, 1948) (M. Achard'ın); ***Sen bir melektin*** (Gervaise, 1956) (R. Clément'ın); ***Cabiria geceleri*** (Les nuits de Cabiria, 1957) (F. Fellipi'nin); ***Bobasse*** (Oyun olmasaydı, 1958) (E. Périer'nin, A. Roussin'in bir oyunundan); ***Tatlı günler*** (l'Ament de cinq jours, 1961) (P. de Broca'nın); ***Kiralık katil*** (le Samurai, 1967) (J.-P. Melville'in); ***Z*** (Costa Gavras'ın, 1968); ***Ateş çemberi*** (le Cercle rouge (J.-P. Melville'in, 1970); ***l'Attentat*** (Suikast, 1972) (Y. Boisset); ***Antoine et Sébastien*** (J. - M. Périer'nin, 1974).

PESSOA CAMARA Helder : Brezilyalı papaz. Olinda ve Recife başpiskoposu olan Camaranın etkisi Latin Amerika'de olduğu kadar bütün dünyada da giderek arttı; 1968'de otuz üç piskoposla birlikte «Eylem, Barış, Adalet» hareketini başlattı; amacı ekonomik, toplumsal ve siyasal kurumlarda şiddete başvurmadan reform yapmaktı. Ancak Brezilya basınının bir bölümü ile general Medici hükümeti Camara'nın toplumsal düşüncelerine karşı çıktı. Çok yakın iş arkadaşla-

PESSOA CAMARA : Devrimci bir papaz.

rından papaz Neto mayıs 1969'da öldürüldü; o tarihten sonra Camara, Brezilya'da fikirlerini açıklarken giderek artan zorluklarla karşılaştı. Artık yalnızca piskoposluk konferanslarında ya da yabancı ülkelere yaptığı gezileri sırasında düşüncelerinden söz ediyordu. 1970'de Martin-Luther-King barış ödülünü kazandı; aynı yıl ***«Barışta devrim»*** adlı yapıtını yayımladı.

PETRİ Elio (Roma 1929) İtalyan sinema yönetmeni. Kısa bir teknik öğrenimden sonra siyaset alanında çeşitli etkinliklerde bulundu, sonra ***l'Unita*** gazetesine girdi ve 1949'da sinema eleştirileri yazmağa başladı; bu arada bir çok sinema kulübünü yönetiyor ve belgesel filmler çeviriyordu. Bütün bu çalışmalarının yanı sıra Petri G. Puc-

PETRİ'nin ünlü yapıtı İşçi sınıfı cennete gidiyor'dan bir plan.

cini, C. Lizzani ve asistanı olduğu G. de Santis için senaryolar yazdı ***Roma ore undici*** (Acı lokma, 1952); ***Giorni d'Amore*** (Aşk günleri, 1954); ***Uomini e lupi*** (İnsanlar ve kurtlar, 1954). İki kısa metrajlı filmden (1960) sonra ilk filmi ***Assassino***'yu (Katil) çevirdi ve bu yapıtta gerçeğin eleştirisel bir gözle nasıl yansıtılabileceğini göstermeğe çalıştı. Daha sonraki filmlerinde bu çabasını daha da arttırdı ***İkgiorni centati*** (Sayılı günler, 1962); ***İl maestro di Vigevane*** (Vigevano'lu usta, 1953); ***La decima vittima*** (Onuncu kurban, 1965); ***A ciascuno il sue*** (Dengi dengine, 1966) (L. Sciascia); ***Un tranquillo posto di campagna*** (Çılgın ruhlar, 1968); ***İndagine su Juncittadine al di sopra di ogni sospette*** (Her türlü kuşkunun üstünde bir yurttaş üzerine araştırma, 1969), ***La classe operäia va in paradise*** (İşçi sınıfı cennete gidiyor, 1971); ***La proprieta non e piu un furto*** (Mülkiyet artık bir hırsızlık değil, 1973).

PETRO I Büyük. - Rus imparatoru.

Büyük PETRO Üzerine :

1.

Büyük Petro'nun Dış Politikası

XVII. yüzyıl sonunda Büyük Petro, iki son derece karmaşık sorunla karşı karşıya kalacaktır Türk ve İsveç sorunlarıdır bunlar; ve Rusya bakımından bu sorunların lehte çözümü, Karadeniz'le Baltık denizine çıkma olanağını dile getirmektedir.

İlk saltanat yıllarını, tamamıyle Türk sorununun çözümüne ayıracaktır Petro. O ana kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir iç deniziydi Karadeniz; ve bir Rus diplomatı, Türklerin bu konudaki titizliğini şöyle tanımlıyordu

«Hiç kimsenin el sürme hakkına sahip olamayacağı erden ve arı bir genç kız gibi koruyor Karadeniz'i Babıâli. Öyle ki, bir yabancının kendi özel dairesine girmesine belki katlanabilir de Osmanlı padişahı, yabancı bir geminin Karadeniz'e girmesine katiyen göz yumamaz ve izin veremez. Böyle bir şey ancak Türk İmparatorluğu'nun altüst olmasıyle olanak kazanabilir.»

Çariçe Sofya'nın hükümeti, Türklere karşı ittifakı miras bırakmış bulunuyordu Petro'ya. Ve genç imparator, Avusturya, Venedik ve Polonya ile yan yana, Osmanlılara karşı savaşa devam etti. Bu savaşta Azov'u ele geçiren ve Taganrog kalesini de kuran Ruslar, Azak denizinde üstünlük sağlamışlardı ama Kerç boğazı Türklerin elinde kaldıkça, serbestçe Karadeniz'e çıkmaları söz konusu olamazdı. Oysa ilk başarılarla yetinen müttefikler, Osmanlı sarayı ile barışa hazırlanmağa koyulmuşlardı bile.

1697 1698 yıllarında yurt dışına yollanan ve kendini tanıtmaksızın Petro'nun da katıldığı «büyük elçilik kurulu»nun belli başlı ereği, Türklere karşı başlatılan savaşın sürdürülmesini sağlamak ve yeni müttefikler bulmak olacaktır.

Ama o ana kadarki dış politikasında, hep önceden çizilmiş yolları izleyen Rus çarı, diplomatik başarısızlığa uğradığını anlar anlamaz, bütün planlarını olağanüstü bir çabuklukla ve kökten değiştirecektir. Gerçekten de Karadeniz'e çıkışı olanaksız kılıyordu o anki durum. Bunun üzerine Petro, İsveç'e karşı «Kuzey ittifakı» tasarısını gündeme alacaktır yeniden. Buna bağlı olarak da Baltık kıyılarının ya da hiç değilse İngriya ile Karelya'nın ele geçirilmesi tasarısını.

Zaman böyle bir ittifak için son derece elverişliydi. Baltık denizinde kıyısı bulunan Danimarka, Polonya ve Brandenburg arasında İsveç'e karşı bir koalisyon, kendiliğinden oluşmaktaydı. Ülkesini İsveç egemenliğinden kurtarmayı düşleyen ünlü Livonyalı maceracı Patkul da katılmıştı bu ittifaka. Ve müttefikler, bir yandan söz konusu koalisyona Rusya'nın da katılmasını sağlamak için çaba gösterirken öte yandan da «aslan payını ellerinden kaçırmamak

ve Rusya'nın Narva ile Çud'dan (İlmen gölü) öteye geçmesini önlemek amacıyle» şimdiden tedbir düşünmeğe girişmişlerdi.

3 Ağustos 1698 günü Petro, Polonya kralı ve Saksonya elektörü Auguste II ile, İsveç'e karşı ortaklaşa bir hareket konusunda sözlü bir anlaşma yaptı Rava'da. Daha önce de, Moskova elçilik kurulunun Brandenburg'dan geçişi sırasında Petro, elektör Friedrich'le da aynı konuda anlaşmaya varmış bulunmaktaydı.

1699 yılında ise Moskova, Polonya Cumhuriyeti ile gene İsveç'e karşı gizli bir antlaşma imzalayacaktır. Bu son antlaşma imzalanırken Petro, Polonyalıların kuşkusunu gidermek üzere Carlis antlaşmasını da onaylamış, ama «haç üzerine and içmeğe» yanaşmamıştır.

Böylelikle Rusya, Danimarka ve Polonya arasında üçlü bir ittifak kurulmuş oluyordu. Brandenburg ise, son anda vaz geçmişti imza koymaktan. O andan itibaren Petro, Kuzeyde tam bir hareket özgürlüğüne kavuşabilmek için, güneyde Türklerle savaşı bir an önce sona erdirmek üzere yoğun bir diplomatik çabaya girişecektir.

Hemen İstanbul'a gönderilen ve Rus donanmasının etkili bir gösterisiyle de desteklenen Ukraysev başkanlığındaki misyon, tam bir başarı kazanmıştır Gerçekten de, 9 Ağustos 1700 tarihinde Türklerle imzalanan barış antlaşması, Rusların bütün fetihlerini kabul ediyordu.

Bu antlaşmayı haber aldığının hemen ertesi günü Petro, İsveç'e savaş açtı. Ama müttefiklerinden biri, İsveç tarafından sıkıştırılarak Travendal'de ikili bir barış antlaşması imzalamak zorunda kalan Danimarka, koalisyondan çıkmış bulunmaktaydı tam bu sırada. Çok geçmeden, Rusya'nın öbür müttefiki Auguste II de, ülkesinin İsvec kralı Charles XII tarafından istilâ edildiğini görerek mücadeleyi ister istemez bırakacak; ayrıca da Polonya tahtı üzerindeki hakkını, İsveçlilerin adamı olan Stanislas Leszczinski'ye bırakmak zorunda kalacaktır.

Bu durumda Rusya, Finlandiya körfezi kıyılarındaki fetihlerini koruyabilmek için hemen İsveç'le barış yapmak üzere birtakım aracılara baş vurmak zorunluğunu duyacaktır. Bu amaçla, bir yandan Hollanda Birleşik Cumhuriyeti ile Fransa kralı Louis XIV'e çağrıda bulunan Petro, öte yandan da kendine yeni müttefikler arama yoluna gitmiştir. Nitekim İngiltere'ye yollanan Matveyev, pazarlık görüşmelerine koyulacak; ama İngilizlerin, «incelik ve ustalık konusunda Fransızlardan da baskın» olduklarını anlamakta gecikmeyecektir.

Görüldüğü gibi Petro, bu kesin karar anında yoğun bir diplomatik etkinlik içindedir.

Parlak bir başarıyle sonuçlanan Poltava savaşı, siyasal durumu tamamıyle değiştirmiştir. Böylece Rusya tarafından, İsveç'in geleneksel düşmanlarıyle elele sürdürülen savaş Avrupa çapında bir çatışma haline girecektir bir anda.

Gerçekten de bütün belli başlı Avrupa Devletleri, artık sendeleyen İsveç'in artıklarından pay istemekte; ama aynı zamanda da, Avrupa dengesi sorunu karşılarına dikildiği için, kara kara düşünmektedirler.

Sonunda Auguste II Poloya tahtına yeniden oturacak, Danimarka yeniden koalisyon girecektir. 1714 yılında ise, Brandenburg da savaş açacaktır İsveç'e Gene bu arada, Hanover ile koalisyon arasında bir taraflsızlık antlaşması imzalamıştır.

Buna karşılık, ikl ticaret devleti olan ve Rusya'nın Baltık bölgesinde güç kazanmasının kendi ticaretleri acısından sürekli bir tehlike meydana getireceğini hesaplayan İngiltere ile Hollanda, ardarda diplomatik entrikalarla, İsveç'e karşı yönelen bu koalisyonun gelişmesini önleme çabasına girişmişlerdir.

Öte yandan, İspanya Veraset Savaşı'na daldığı için Kuzey Avrupa sorunlarına etkin biçimde el atamayan, ama her şeye rağmen İsveç'in ezilmesini önlemek ve Rusya ile Polonya'nın daha fazla güç kazanmasını engellemek isteyen Fransa ise, Rusya'ya karşı Türkiye'yi kışkırtma yoluna gidecektir. Ve Rus başarıları karşısında zaten kuşkuya kapılmış olan Osmanlı sarayı, sert bir tepki gösterme eğiliminde bulunduğunu belli etmiştir.

Türklere karşı Avrupa'da müttefik bulma çabalarında başarısızlığa uğrayan Petro, bu durumda, daha XVII. yüzyılda bir zorunluk haline gelmiş olan tedbire baş vurarak, Türk İmparatorluğu'nun Hristiyan uyrukları arasında karışıklık çıkartacak; hemen ardından da, padişahın Hristiyan tabileri olan Moldavya ve Eflak «gospodar»larıyle antlaşma imzalayacaktır.

Böylece başlayan Prut savaşı, Rusların acı yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Ama başbakan yardımcısı Şavirov'un ustaca diplomasisi ve Türk sadrazamına yollanan zengin armağanlar sayesinde, barış koşullarının bir hayli hafifletilmesi sağlanabilmiştir. Böylece Petro, 1700 yılında yapılan fetihlerden bir kısmından vaz geçmek ve Azov'u Osmanlılara geri vermek pahasına, İsveç'e karşı yürüttüğü savaşta ordularının gerisini güvenlik altına alabilecektir gerçekte.

Bu arada Kuzeyde, şimdi Almanya'yı da sarmış bulunan savaş, gittikçe büyüyen bir çap kazanmaktadır. Marx'ın deyişiyle, «Büyük Petro'nun planlarına kaçınılmaz şekilde ya belli başlı destek, ya da kesin engel meydana getirecek olan» İngilizler, Rus birliklerinin Pomeranya'ya girişi ve İsveç'e dolayısıza bir iniş olanağının belirmesi karşısında, kuşkuya düşeceklerdir en sonunda (Bk. K. Marx, *Secret diplomatic history of the XVIII century*, s. 90).

İsveç kralı Charles XII'ye olan yükümlerini yerine getirmediği için hükümeti sert bir dille suçlayan yergi yazılarının etki altında kalan İngiliz diplomasisi. elindeki bütün araçları harekete geçirerek, İsveç'in ezilmesine İngiltere'nin hiç bir zaman ve hiç bir şekilde göz yummayacağını Petro'ya bildirmiştir.

Öte yandan gene aynı İngilizlerin, Petro'nun Avrupa'da geniş fetih planları yaptığını ileri sürerek çevirdikleri entrikalar da, Rusya ile müttefikleri arasında zaten pamuk ipliğiyle bağlı bulunan eylem birliğini büsbütün yok etmiştir. Ve bütün hayatı boyunca bu durumu acı acı hatırlayacaktır Petro.

İngiltere ile ilişkilerinin gerginleşmesi, Büyük Petro'yu pek doğal olarak, İngilizlerin daima karşısında yer alan Fransa'nın dostluğunu aramağa yöneltecektir. Bu amaçla Rus çarı, Paris'e bir gezi yapmış; ve bu gezi, Rusya, Fransa ve Prusya arasında imzalanan Amsterdam barışıyle sonuçlanmıştır. Söz konusu antlaşma ile her üç devlet, Kuzey savaşını sona erdirecek tedbirleri alıp sürdürme yükümü altına girmekteydiler.

Rus diplomasisinin Avrupa'daki prestijinin ne denli yükselmiş olduğunu açıkça ortaya koyan bu antlaşma, Ruslarla İsveçliler arasında yapılacak pazarlık görüşmeleri bakımından son derece elverişli bir ortam hazırlamıştır. Ne var ki aynı yıl Aland adalarında başlayan İsveç-Rus barış görüşmeleri, İsveç kralı Charles XII'nin ölümüyle sonuçsuz kalacak; çok geçmeden de iki ülke

arasında yeniden başlayacaktır savaş.

Almanya'daki Rus başarılarını önleme çabasında olan İngiltere, diplomatik etkinliğini daha da yoğunlaştırmış; ve İngiliz diplomasisinin ağır baskısına dayanamayan Danimarka, 1720 yılında İsveç'le ikili bir barış antlaşması imzalayarak, bütün fetihlerinden vaz geçmek zorunda kalmıştır. Prusya da aynı yolu izlemekte gecikmeyecektir.

En son olarak da Avusturya, İngiltere ve Polonya, Viyana'da Rusya'ya karşı bir savunma antlaşması imzalamış; ve ittifaka, çok geçmeden Fransa da katılmıştır

Kendi yönünden, Büyük Petro da boş durmayacaktır Daha 1718 yılında Rus çarı, İngiltere'ye karşı İspanya ile, Hanover hanedanını yıkıp yerine Stuartları geçirmeğe dayanan bir saldırı ittifakı kurmak istemiş, ama başaramamıştı bunu. Stuartlarla olan ilişkilerini gene de sürdürmektedir Petro; ve bu düşük hanedanın yeniden tahta çıkma tehdidini, İngiliz hükümeti üzerinde bir baskı aracı olarak kullanabilmenin yolunu aramaktadır.

Bunun üzerinedir ki İngiltere, açıkça İsveç'in yanında yer alacak ve bu ülkeyle bir ittifak kuracaktır. Aynı İngiltere, Rus tehdidi altındaki İsveç kıyılarının güvenliğini sağlama bahanesiyle, 1720 ve 1721 yıllarında iki kere Baltık denizine yollamıştır donanmasını.

Bu manevranın tek amacı, Rusya'yı İngiliz hükümetinin aracılığını kabul etmeğe zorlamaktı aslında. Ama Petro buna yanaşmayacak ve İngilizlerin deniz gösterileri sonuçsuz kalacaktır.

Buna rağmen İngiltere kralı, naibi ile Viyana sarayı da, bu konuda hizmete hazır olduklarını bildiriyorlardı. En sonunda Rusya, Fransanın aracılığını kabul etmek durumunda kalmış; ve İsveç'le 1721 Nystadt barışını imzalamıştır.

Söz konusu antlaşmayla Estonya, İngriya ve Finlandiya'nın Vyborg kentini de içeren bir kesimi, Ruslara bırakmaktaydı. Yedi Yıl Savaşı'ndan beri Avrupa'nın üzerine çöken «İsveç gücü ve prestiji» böylece yıkılıyor; ve Rusya, bu ülkeyle iyi komşuluk ilişkilerini kurma olanağına kavuşmuş oluyordu. Nitekim Rus hükümeti 1724 yılında, eski rakibiyle bir ittifak antlaşması da yapacaktır.

Tam yüz elli yıl sürmüş olan Baltık mücadelesi, görüldüğü gibi, Rusya'nın zaferiyle sona ermektedir. Marx, şöyle yazıyor bu konuda:

«Amaçlarını, sonuçlarını ve süresini göz önüne alarak, İsveç'e karşı yürüttüğü savaşı, Büyük Petro'nun tek temel savaşı diye adlandırabiliriz... Petro tarafından böylece elde edilen, Avrupa'ya özgürce çıkış olanağını, ne Azak denizi, ne Karadeniz ve ne de Hazar denizi sağlayamazdı Rusya'ya (Aynı eser, s. 90).»

Baltık kıyılarının fethi sayesinde «Rusya, Kuzey komşularına karşı sağladığı üstünlüğün yanı sıra, herhangi bir Avrupa Devletiyle dolaysız ve sürekli temas kurma olanağına da kavuşmuş oluyordu». Ayrıca, diyor Marx:

«Gemi sanayileri için zorunlu malzeme dolayısıyle kendisine bağımlı duruma düşen deniz devletleriyle, Rusya'nın sağlam ekonomik-ilişkiler kurmasına yol açacak olan temeller de böylece atılmış bulunuyordu (Aynı eser, s. 89)»

Bu zafer sayesinde Rusya, Avrupalı Devletler topluluğu içinde en önde gelen yerlerden birini de almaktaydı aynı zamanda. Ve Petro, şu sözleri rahatça söyleyebilirdi:

— Karanlıktan ışığa geçmiş bulunuyoruz Dünya, daha dün adını bile bilmediği kişileri bugün saygıyla selâmlamakta...

Doğu'da ise Büyük Petro, Hindistan transit yolunun geçtiği Orta Asya ile yakından ilgilenmiştir. «Hive Hanını Rusya'ya bağlılığa ve tabiliğe değilse bile Rusya ile dostluğa itmek» amacını güden, Bekoviç Çerkaski kumandasındaki bir ilk sefer, başarısızlıkla sonuçlanmıştır

İsveç savaşının yükünden kurtulur kurtulmaz, 1721 yılının aralık ayında, yeni bir uğraşa girişmekteydi Petro: İran'a savaş ilân ediyordu. Türkiye'de olduğu gibi bu ülkede de, şahın Hıristiyan uyruklarının desteğine güvenmektevdi. Nitekim Gürcülerin hükümdarı Vahtang, Rusya'ya olumlu cevap verecek; Ermeni patriği de, tüm Ermeni halkı adına, İranlılara karşı Petro'nun yardımını isteyecektir.

Rus orduları, başarılı bir ilerleyişle Derbent ve Bakû kentlerini, hemen ardından da Hazar denizinin güney kıyılarında sıralanan Gilân (o çağda, Deylem) ve Mazanderan (o çağda, Taberistan) illerini ele geçirmişlerdir. Ne var ki Rus gücünün Hazar bölgesinde birdenbire artması, Türkiye ile sürtüşmelere yol açacak; ve İngiltere, Fransa, Venedik tarafından Ruslara karşı kışkırtılan Osmanlı hükümeti, ordularını Kafkasya üzerine sürerek, Gürcistan'ı Türk egemenliğini tanımak zorunda bırakacaktır.

Bu zorlu cevaba rağmen Rusya, 1724 yılında imzalanan ve üç ülke arasındaki sınırları belirleyen barış antlaşmasında, fetihlerinin bir kısmını elinden çıkarmamak başarısını gösterebilmiştir.

Büvük Petro tarafından güdülen dış politikanın sonuçlarını, temel çizgileri içinde böylece gözden geçirmiş bulunuyoruz. Engels'in sözleriyle özetleyelim:

«Rusya'nın Avrupa'daki son derece elverişli durumunu ilk olarak kavrayan, bu büyük adamdır Ve Petro, Rusya'nın İsveç, Türkiye, İran ve Polonya'ya karşı olduğu kadar Almanya'ya karşı da nasıl bir dış politika izlemesi gerektiğini inceden inceye tasarlayıp saptadıktan sonra eyleme geçmiştir.»

Büyük Petro'nun, 22 Ekim 1722 tarihinde Rusya imparatoru olarak taç giyişi, bu hükümdarın saltanat döneminde elde edilen diplomatik başarıların bir ödülü olmuştur. Genellikle Avrupa diplomasisinin bu unvanı tanımamakla gösterdiği dirence karşın, hiç değilse Hollanda ve İsveç, Büyük Petro'nun imparatorluk unvanını daha sağlığında kabul etmiş bulunuyorlardı.

Büyük Petro zamanında Diplomatik Kurumlar ve Çalışma Yöntemleri

Büyük Petro'nun saltanat döneminde birdenbire geniş çapta gelişen ve alabildiğine karmaşıklaşan siyasal etkinlik, hem uluslararası ilişkilerle yükümlü mekanizmada bir reform yapılmasını, hem de yeni diplomatik kadroların kurulmasını gerekli kılmıştır.

İçerde bir yandan görev yapar, öte yandan da bu görev sırasında oluşturulan usullere göre yetişen diplomatlar, XVIII. yüzyıl başlangıcındaki uluslararası durumun karmaşıklığı sonucu her gün ortaya çıkan yeni yeni dış politika sorunları karşısında yetersiz kalmaktaydılar.

Petro zamanında, bütün diplomatik hizmetler Batı modeli üzerine yeniden örgütlenecektir Yokluğu daha XVII. yüzyılda duyulan sürekli diplomatik misyonlar kurulacaktır yabancı ülkelerde, ilk iş olarak. Nitekim 1699 yılında Matveyev, «tam yetkili olağanüstü elçi» sıfatıyle Hollandaya yollanmış; bunu, 1701 yılında Viyana'ya bir büyükelçinin atanması izlemiştir.

Aynı zamanda, çarın uyruğu olan tüccarların çıkarlarını savunmak üzere, buyük Avrupa başkentlerinde

ve öbür kıtaların önemli merkezlerinde Rus konsoloslukları açılmakta; buna paralel olarak da XVII. yüzyılın sonundan itibaren Rusya'da yabancı sürekli misyonların yerleşmesine izin verilmektedir.

Büyük Petro, kendi ülkesinin temsilcileri söz konusu olduğu anda, elçilerin dokunulmazlığı ilkesine inatla savunmuştur. Örneğin 1708 yılında, Rusya'nın İngiltere büyükelçisi Matveyev'in borcunu ödemediği gerekçesiyle tutuklanması, hakarete uğraması ve hatta dövülmesi, Londra'daki «kordiplomatik» (Fransızca «corps diplomatique»tan, «elçiler topluluğu» anlamına) çevrelerinde büyük heyecan yaratacak ve derin yankılar uyandıracaktır. Tüm yabancı temsilciler, elçilik haklarını düzenleyen uluslararası hukukun kabaca bir çiğnenisi olarak yorumlayacaklardır bu olayı; ve Matveyev, hemen serbest bırakılacaktır.

O çağda yaşamış bir tarihçi, şöyle anlatmakta olayın gelişimini:

«Bütün yabancı temsilciler, sırayla ziyarete geliyordu Rus elçisini. Bunun, tarihte bir eşi daha görülmedik cinsinden ağır bir hakaret olduğunda herkes birleşiyor; ve herkes, bu olay dolayısıyle kendini de hakarete uğramış sayıyordu...»

Kraliçe Anne, olaydan duyduğu üzüntüyü resmen bildirecek; ve Büyük Petro, İngiliz hükümetine resmen baş vurarak, elçisine hakarette bulunan suçluların asılmasını isteyecektir. Gerçekten de suçlular, hemen mahkemeye sevkedilmiştir.

İngiliz Parlamentosunun olağan birleşiminde bu sorun da gündeme alınmış; ve Matveyev'e karşı girişilen eylem, «elçilerin haklarını koruyan uluslararası hukuk kurallarına olduğu kadar İngiliz yasalarına da aykırı» bir suç olarak nitelenmiştir. Çok geçmeden, «elçilerin ve öbür genel temsilcilerin haklarının korunmasına ilişkin» bir kanun tasarısı da verilmiştir Parlamento'ya.

Hazırlanmasına bütün elçiler topluluğunun da katıldığı bu yasa metni, elçilerin dokunmazlığına ilişkin bir dizi sorunu düzenlemekteydi. Suçluları idamla cezalandırmak söz konusu değildi artık elbette; ama buna karşılık İngiliz hükümeti, Büyük Petro'ya olağanüstü bir elçilik kurulu yollayarak resmen özür dilemişti. O güne değin görülmedik bir savgıyla karşılandı bu kurul; ve «İngiliz ulusunun Parlamentoda kabul edilen yasa dolayısıyle kendisine gösterdiği sıcak ilgiyi ve bu elçilik kurulunu yollamakla Kraliçenin verdiği büyük onuru» göz önüne alan Petro, suçluların asılması isteğinden vaz geçti.

Görüldüğü gibi bu olay, Büyük Petro'nun enerjik bir şekilde işe el koyması sayesinde, elçilik haklarının yasal düzenlenişine önayak olacaktır.

Gelgelelim Petro, yabancı elçilere karşı davranışında benzer bir titizlik göstermekten alabildiğine uzak kalmıştır. Nitekim 1718 yılında, hükümetine Rusya'yı zedeleyici bilgiler yollamakla ve çarın bazı uyruklarıyle şüpheli ilişkiler kurmakla suçlanan Hollanda temsilcisini tutuklattırmıştır Petro, hiç çekinmeden. Elçi muhafızlarla çevrilmiş, üzerindeki bütün kâğıtlar alındıktan sonra da doğrudan doğruya çar tarafından sorgudan geçirilmiştir. Hemen ardından da Petro, temsilcinin Hollanda'ya geri çağrılmasını isteyecektir.

Eski Elçilikler Bakanlığı, devletin yeni ihtiyaçlarını karşılayamıyordu artık; diplomatik çalışmayı, yeni koşullar içinde sürdürmeğe yeterli bir kurum gerekmekteydi.

XVIII. yüzyılın başından itibaren Petro, eski *Prikaz*'ın yanı sıra, bir «sefer elçiliği kançılaryası» kurmuştur. Eski Bakanlığın tüm görevlerini bu yeni kuruluş yüklenecektir yavaş yavaş. 1716 yılında da, bu kuruluş çerçevesi içinde günlük işlerin yürütülebilmesi için, tıpkı İsveç'te yapıldığı gibi, bir «Elçilik Kurulu» meydana getirmiştir.

En son olarak da 1720 yılında, bir Dışişleri Kurulu örgütlenecektir. eski *Prikaz*'ın yerini almak üzere, Bu kurulun başına Petro, kont G. Golovkin'i başkan, P. Şavirov'u da başkan yardımcısı atamış bulunuyordu. Başkanla yardımcısına, «elçilik danışmanları» sıfatıyla A. Osterman ve V Stepanov yardım etmekteydiler. Söz konusu danışmanlardan Osterman çok geçmeden, diplomatik işler alanında ön sırayı alacaktır.

Dışişleri Kurulu'nun belli başlı görevi, «yabancı hükümdarlara yollanan mektupları, temsilcilere verilen talimatları, kararları, dameçler ve bunlara benzer büyük önemde gizli evrakı kaleme almak»tı. Doğrudan doğruya çarın denetimi altında çalışıyordu kurul. Özellikle önemli gizli devlet işlerinin tartışması sırasında, «Majesteleri de toplantılara katılmak lûtfunda» bulunuyordu.

Avrupa'ya özgü usuller, Rus diplomatik çevrelerine kolay yerleşmemiştir Öncelik hakkı ve onursallık konusunda eski alışkanlıklar, yeni biçimler altında bir süre daha duyuracaktır kendini. Ve yabancılardan ilkin protokol kuralları alınmıştır.

1710 yılında Moskova'ya gelen Danimarka elçisi, bu konuda şöyle yazıyordu:

«Kendilerine daha çok onur kazandırır kanısıyle Ruslar, bir türlü vaz geçemiyorlar eski geleneklerinden; yabancıların usullerini de, ancak kendilerine daha fazla saygı gösterilmesini sağladığı ölçüde benimsiyorlar.»

Rus yetkililerinin kendilerini ilk olarak ziyaret etmeyişinden şikâyetçi olan yabancı elçiler. Hatta bundan dolayı, kendilerini hakarete uğramış sayıyorlardı.

Teşrifat konusunda ise, Petro'nun diplomatları, en az babasınınkiler kadar inatçı ve söz anlamaz kesiliyordu. Örneğin 1710 yılında yapılan Danimarka-Rusya antlaşmasının imza töreni sırasında, hangi taraf elçilerinin imzalarının başa geleceği konusu, büyük bir tartışmaya yol açmıştı. Şöyle ki: Antlaşma metninin Rusça nüshasında Rus elçilerinin adlarının ilk sırayı almasına razıydı Danimarka büyükelçisi: ama metnin Danimarkaca nüshasının ilk sırasında kendi adlarının yer alması gerektiğini söylemekteydi. Geçerli bir itiraz gerekçesi bulamadıkları için, kabul etmek zorunda kaldı bunu Ruslar; ama çocuksu bir kurnazlığa baş vurmaktan da alamadılar kendilerini: Dışişleri Kurulu başkanı, sayfanın en altına attı imzayı; başkan yardımcısı da, onun biraz daha üzerine. Ve Danimarka elçisinin imzası, en üst sırada yer aldı.

Danimarka elçisinin yorumu şöyle:

«Bununla Ruslar, son imzayı ilk imza, ilk imzayı da son imza saydıklarını belirtmek istiyorlardı.»

Menşikov'a Danimarka Fil nişanının verilmesi de, öncelik hakkı konusunda ilginç bir olaya yol açmıştır. Gerçekten de, Menşikov'dan söz almıştı Danimarka elçisi: St. Andre nişanı da dahil, başka hiç bir madalya takmayacaktı Menşikov; sadece Fil nişanını taşıyacaktı göğsünde. Gelgelelim Rus diplomatı, Danimarkalı meslektaşına verdiği sözü «unutup», törene göğsünde St. Andre nişanıyle gelecektir.

Büyük Petro bile, öncelik hakkı konusundaki eski anlayışın etkisinden tamamıyle kurtaramamıştı kendini. Örneğin yabancı elçileri kabul töreninde, «dalma başı açık» olarak yer almaktaydı: Yabancı hükümdarın unvanları sıralandığında,

şapkasını çıkarmak zorunda kalmamak için! Ve yanında elçiye yer bırakmamak için, şeref sayvanının altında, en uçta duruyordu...

XVIII. yüzyılın ilk çeyreği boyunca da baş vurulan bütün bu küçük kurnazlıklar, Moskova Devleti'nin çarlarına özgü teşrifat usullerinin kalıntılarından başka bir şey değildir.

Yabancı elçilere gösterilen saygı ile çarın kendi temsilcilerine gösterilmesini şart koştuğu saygı arasında da bir hayli fark vardı. Nitekim başkente geldiklerinde bile yabancı elçilik kurulları, amansız bir gözaltı durumunda kalmaktaydılar: Hizmeterlerinin kentte özgürce dolaşma hakkı olmadığı gibi, elçilerin kendileri de ancak yerel yönetim sorumlusunun önceden onayını alarak gezmeğe çıkabiliyorlardı.

Büyük çapta bir uluslararası politika gütmek için zorunlu olan diplomasi sanatı da, birdenbire gelip yerleşmemiştir Rusya'ya. Nitekim Louis XIV'ün bakanları, Rus elçilerinden söz ederken son derece hoşnutsuz bir dil kullanmaktadırlar:

«Görevleri, kral katında kendi hükümdarlarına hizmette bulunmak değilmişçesine, kibirli istekler ileri sürmekten başka hiç bir şey bilmiyorlar.»

Örneğin Rus diplomatları, cevaplarını yazılı olarak vermeğe yanaşmazlardı pek: Kendilerini bağlamaktan korkuyorlardı. Buna karşılık Petro'nun bakanları, 1710 yılında Danimarka elçisi Julius'tan, itimatnamesini, biri şifreli, biri de Rusçaya çevi olmak üzere iki nüsha halinde vermesini isteyeceklerdir. Danimarkalı, bunun şifrenin sırrını açığa vurmaktan başka bir anlam taşımayacağını belirterek reddince de, hesaplı bir çocuksu edayla şu cevabı vereceklerdir kendisine:

— Evet ama, çarla Danimarka kralı arasında sır diye bir şey olmaması gerektiğine göre, bunda ne kötülük var?.

Büyük Petro, geniş ve cüretli bir plan gerektiren yepyeni koşullar içinde, işte bu kadrolarla başlamıştır diplomatik çalışmasına. Dolayısıyla da denebilir ki, bu gencecik ve toy diplomasi tarafından kazanılan başarılar, daha da bir anlam taşımaktadır.

Buna karşılık aynı hükümdarın saltanatının ikinci yarısında, uluslararası ilişkiler alanında deneyizlikten tamamıyle arınmış rahat davranışlarıyle kendilerini dalma kabul ettiren usta ve incelikli diplomatlardan kurulu bir kuşağın yetiştiğini görüyoruz.

Aland adaları Kongresindeki tam yetkili temsilcilerine, çar tarafından verilen talimat, başlı başına bir diplomatik sanat ve seziş örneği meydana getirmektedir. Bu talimatında Petro, «İsveçli temsilcileri daha derinlemesine ve geniş çaplı bir görüşme zeminine» getirmeğe çalışmalerini ve «onlara, hiç bir şekilde kırıcı olmaksızın, sevgiyle» davranmalarını istiyor ilkin kendi elçilerinden. Çünkü çara göre, asıl amaç, «İsveç'le sıradan bir barış antlaşması imzalamak değil, İsveç'in dostluğunu kazanmak»tır.

Osterman'a yolladığı özel talimatta da şöyle yazıyor:

«İki devlet arasındaki eski düşmanlık ortadan kalkıp da ebedi bir barış kurulduğunda, öbür devletlere karşı kendimizi garanti altına almış olacağımız gibi, Avrupa'da dengenin bozulmamasını da sağlamış olacağız.»

Dolayısıyla de. İsveç'e, kabul edilebilir koşullar sunmak gerektiği inancındadır Petro. Nitekim şöyle devam ediyor özel talimatına:

«Çok iyi biliyoruz ki, İsveç'i silah gücümüze başvurup, ele geçirmiş olduklarımızın tümünü birden bize terketmeğe zorladığımız takdirde bu ülke, yitirdiğini yeniden kazanabilmek için elverişli bir fırsat gözleyecektir daima; ve savaş, hiç bir zaman sona ermeyecektir. İşte bu nedenle biz, anlaşmazlığa son vermek üzere şu şekli önermekteyiz: Kral, bugün elimizde bulunan yerleri (Finlandiya hariç) bize bırakmağa razı olursa, biz de onun bu zararını, kendisinin uygun göreceği biçimde karşılayacağımıza söz veriyoruz.»

İsveç'e karşı savaşmış olan tüm müttefikler arasında çıkar birliği gözetlemek gerektiğini belirtiyor, talimatın sonunda Petro; ve müttefiklerinin katılmayacağı ikili bir barıştan yana olamayacaklarını söylüyor:

«Özel koşullarla Polonya ve Prusya krallarının haklarını gözetmediğimiz takdirde, sağlam bir barış yapmış olmayız. Tek başlarına savaşı sürdürmeğe bırakmayız çünkü bu ülkeleri.»

Petro'nun diplomasi alanındaki görevlileri ve yardımcıları da, onun açmış olduğu yolu izlemişlerdir. Örneğin, 1720 yılında İngilizlerin aracı olma önerisi konusunda, Bestujev-Riyumin tarafından hazırlanan andıç, tam bir açık seçiklik ve sağduyu örneğidir. Bu andıcında, İngiliz entrikalarını bir bir ortaya sermekteydi Bestujev.

Gene aynı diplomat İsveç'e büyükelçi atandığında, ülkenin o günkü halini kavrayıp değerlendirme konusunda büyük bir anlayış göstermekle yetinmeyerek, İsveç tarihini de inceleyip öğrenecektir. O ünlü «Moskof kabalığı», eski çağlardan kalma bir anıdan başka bir şey değildir artık.

Bu konuda son bir örnek verelim: Gene 1720 yılında İngiliz Dışişleri bakanı Staphope, ülkesinin İsveç'le bir ittifak kurmuş olduğunu saldırgan bir dille Rus elçisi Veselovski'ye bildirdiğinde, hiç cevap vermemiş, sadece susmuştur elçi. Ve bu susuşunu, hükümetine yazdığı raporda şöyle açıklayacaktır:

«Söyleyeceğim şeyler ister istemez ona karşı olacaktı; ve çabuk öfkelenen bir adam olduğu için, düşmanlık duygularıyle ayrılacaktık...»

Büyük Petro zamanında diplomasi alanının genişlemesi sonucu, Rus diplomatlarının görevleri de çok daha karmaşık bir karakter kazanmaktadır. Bu görevlerden biri de, yabancı ülkelerde Rusya'ya karşı belirgin siyasal eğilimlerle mücadele etmektir.

Örneğin, Narya bozgununun haberi La Haye'e ulaştığında Rus büyükelçisi Matveyev, bu başarısızlığın yarattığı kötü izlenimi gidermek amacıyle, Hollanda hükümetine sunmak üzere bir andıç hazırlamıştır. Daha sonra aynı ülkeye elçi atanan prens Kurakin ise, Rusya aleyhindeki yayınları engellemek ve gerekirse yalanlamak amacıyle, La Haye basınını sürekli şekilde izlemekteydi; hatta bir ara, gazetecileri Hollanda hükümetine resmen şikayet etmekten de sakınmamıştı.

1771 yılında Fransa'ya büyükelçi gelen Volkov da, Rusya bakımından avantajlı haberler yayınlamayı kabul etmesi için, gazetenin başyazarına belirli kolaylıklar «sağlanması»nı isteyecektir hükümetinden.

Avrupa'da kamuoyunu kazanmak için daha başka tedbirler de düşünmekte ve alınmaktadır. Örneğin Matveyev, La Haye'de, «tatlı tatlı çerez yiyip içki içerek iskambil oynayabilsinler ve rahatça eğlenebilsinler diye, başkentin etkili ve ünlü baylarıyle bayanlarını, her hafta evine çağırmaktaydı.» Çünkü, diye ekliyor tarihçi

«Çarın iradesini en güvenilir biçimde yerine getirmenin çaresi buydu.»

Büyük Petro'nun saltanat dönemi boyunca Rus diplomasisi, düşman devletlerin iç politikalarında beliren

çelişmeleri, büyük bir ustalıkla Rusya'nın çıkarları doğrultusunda kullanabilmiştir Gene bu dönemde komşu ülkelerin dış siyasetini etkilemek için ilk baş vurulan yol, iç işlerine müdahale olacaktır.

Örneğin bu dönemin en usta diplomatlarından biri olan P. Tolstoy, 1703 yılında İstanbul'da, Rus düşmanı olan sadrazamın sadece görevden alınmasını değil, ölüm cezasına çarptırılmasını da sağlayabilmiştir Gerek Petro, gerekse ardılları Türkiye politikalarında, bu İmparatorluğun Hıristiyan uyrukları arasından buldukları ajanlardan büyük çapta yararlanacaklardır. Örneğin İstanbul'daki Rum patriğinin yeğeninin bir Rus ajanı olduğunu belirtmek, bu konuda yeterli bir fikir verebilir, sanırız.

Rus diplomasisi İsveç'te, iki ülke arasındaki savaş sona erdikten sonra, «yurtseverler» partisini destekleyecektir

Rusya bakımından en tehlikeli devlet sayılan İngiltere'ye karşı ise, alabildiğine karmaşık entrikalarla örülü bir diplomasi uygulanmıştır. Örneğin Londra'daki Rus büyükelçisi Veselovski İngilizleri ülkelerinin Hanover hanedanının çıkarları doğrultusunda yönetildiğine inandırma çabasını güderken, Petersburg'daki Rus diplomatları da İngiltere tahtında hak sahibi Jacques Stuart ve adamlarıyle sürekli ilişki halindeydiler.

Paha biçilmez değerde bilgiler sağlayan baştan çıkarma ve satın alma yolu, yabancı ülkelerin siyasetl üzerinde etki olanağı yaratan en iyi «kanal»lardan biri sayılmaktaydı. Örneğin 1711 yılında Türkiye ile yapılan barış antlaşmasının pazarlık görüşmeleri sırasında, sadece sadrazamla şeyhülislâma değil, ayrıca İstanbul'daki İngiliz ve Hollanda büyükelçilerine de yüklü armağanlar dağıtmak zorunluğu çıkmıştı. Gene İstanbul'da 1720 yılında, «ebedî barış»ı elde edebilmek içinse, Türk yüksek yetkililerinin yanı sıra Fransız büyükelçisi ile karısını da ayartıp satın almak gerekecektir

Ama yalnız İstanbul'da yarar sağlayan bir eylem yolu değildi bu. Örneğin 1701 yılında, Viyana sarayındaki Rus elçisi Golitsin; adam satın almak için elinde yeterli imkân olmadığından yakınıyor; ve şöyle yazıyordu:

«Burada bakanlar ve karıları, en ufak bir sıkılma duymaksızın armağan kabul ediyorlar.»

1703 yılında kaleme aldığı bir raporda da, sözlerinin daha başka bir şekilde de yorumlanabileceğini hiç hesaba katmadan, şunu belirtiyordu aynı büyükelçi:

«Yabancı hükümdarların armağanlarıyle, bakanların ve saray mensuplarının burada da nasıl kolayca satın alınabileceğini tahmin edersiniz herhalde!»

1706 yılında İngiltere'ye elçi giden Matveyev'e, o çağda pek etkili olan Marlborough dükünü, «her ne pahasına olursa olsun» Rusya'ya kazanma görevi verilmişti. Dükün satın alınabileceği konusunda iyice şüpheliydi Büyük Petro, çünkü «adam alabildiğine zengindi zaten»; ama gene de büyükelçiye, «iki yüz bin ruble ve gerekirse daha da fazla bir miktar» teklif edebileceği talimatı verilmişti.

Para yerine, bir Rus prensliğini istedi Marlborough. Petro o sırada İngiltere ile ittifakı o kadar gerekli görmekteydi ki, Kiev, Vladimir ya da Sibirya prensliklerinden birini önerdi düke; ayrıca da yılda elli bin *efimki* (altın akça) tutarında bir gelirle, dünyanın en büyük yakutunu ve St. Andre nişanını sunmağa hazır olduğunu bildirdi.

Ne varki dedikodudan ürken dük, pazarlığı yarıda kesecekti.

Yabancı hükümetler de Rusya'da aynı metodları uygulamışlardır. Hele Petro'nun başkan yardımcısı Şafirov, para tutkunu bir adam olduğunun da bilinmesi nedeniyle, sürekli rüşvet almakla suçlanacaktır

3.

Diplomat olarak Büyük Petro

Rus diplomasisinin bütün yürütümünü sımsıkı elinde tutmaktan bir an bile vaz geçmemiştir Petro.

Gerçekten de Rusya'daki tüm pazarlık görüşmelerine katılan hükümdar, hem Rus temsilciliği, hem de Dışişleri bakanı görevlerini bir arada yüklenmekteydi. Ayrıca Büyük Petro, diplomatik misyon başkanı olarak iki kez yurt dışına da çıkmış; ve 1668 yılında Rava barışı ile 1717 yılında Amsterdam barışı olmak üzere, iki önemli antlaşmayı doğrudan doğruya kendisi imzalamıştır.

Yabancı elçilerle dolaysız ilişki kurma eğilimindeydi çar Bir aile atmosferi içinde ve büyük bir sadelikle sohbet etmekten hoşlanıyordu. Ayrıca inanıyordu ki bir pazarlığı, sonuçlu kılabilmek için en güvenli, bazen de tek çıkar yol buydu.

Belirli bir kabul programı saptanmıyordu elçilerle görüşmek için: Çarın bulunduğu «işret âlemine gidip görevlerini orada yerine getirmeleri» gerekmekteydi elçilerin. Örneğin Julius, şöyle yazıyor.

«Bu geceki akşam şöleninde çarın yanında oturmuş olmadan yararlanarak, efendimiz kral hazretlerinin buyruğu uyarınca, belirli sorunlar üzerinde çarla görüştüm. Beni güler yüzle dinledi ve cevaplar verdi.»

Emir subaylarının aracılığı sayesinde, çarla bazen kendi özel dairesinde de görüşebiliyordu elçiler. Nitekim aynı Julius, bir keresinde Petro'yu, «üzerinde zanaatçılarınki gibi derinden bir önlükle, bir ayak çarkında çalışırken» gördüğünü söylüyor.

Resmi törenlerden nefret ederdi Petro. Gene Julius Elçilik Kurulu başkanı aracılığıyle çardan bir gizli görüşme istediğini anlatıyor. Petersburg'daki tersanede randevu vermiş çar elçiye. Ve elçi, görüşmenin her halde kapalı bir yerde, başbaşa yapılacağı düşüncesiyle tersaneye gelmiş. Büyük Petro ise, elçiden biraz sonra, bir kayıkla kıyıya yanaşmış; ve kayıktan iner inmez başlamış elçiyle konuşmağa. Çevredeki herkesin rahatça işitebileceği kadar yüksek sesle konuşmaktaymış. Julius, başbaşa bir konuşma rica ettiğini bildirince de, istediği şeyleri açıkça söylemesini buyurmuş Petro. Elçi fısıldayarak anlatmış istediğini; ama çar, gene yüksek sesle cevap vermiş.

Şu sonuca varmakta Julius:

«Benim büyük bir başarı saydığım gizli görüşme, böylece başladı ve bitti. Asıl başarıyı çar göstermiş olacaktı aslında: Çünkü işitmek istemediği şeylerin hiç birini işitmeyecek şekilde düzenlemiş bulunuyordu görüşmemizi.»

Uluslararası siyaset konusunda tamamıyle kendine özgü ilkeleri vardı Petro'nun. Siyasal dürüstlük ve bağıtlara bağlılık, bunların başında gelen kurallardı. Şu sözler, doğrudan doğruya Büyük Petro'nundur:

«Müttefiklerimi yarı yolda bırakmaktansa, onlar tarafından yarı yolda bırakılmayı yeğ tutarım ben. Çünkü şerefim üzerine söz vermişimdir. Ve bence her şeyden üstündür o sözün değeri.»

Büyük Petro'nun dış politika alanındaki gücü, aynı zamanda birkaç sorunu birden çözmeğe katiyen girişmeyip tüm çabasını bir tek so-

runun çözümüne yöneltmesinden ileri gelmektedir. Gerçekten de Petro, en önemli olarak kabul ettiği sorun çözülünceye değin bütün öteki sorunları ikinci plana iter ve diplomatik etkinliğini sadece o bir tek sorun üzerinde yoğunlaştırırdı. Nitekim çarın gözünde örneğin Polonya sorunu, ancak Kuzey savaşı çerçevesi içinde varolmuştur.

Petro bir tek keresinde ve istemeye istemeye, bu temel siyaset ilkesini uygulamaktan vaz geçmek durumunda kalmıştır: 1711 yılında, Türkiye'ye karşı bir savaşa zorla sürüklendiği zaman.

Görüldüğü gibi Petro'nun politikası, öncelerinin daima duraksamalar ve çelişmelerle dolu politikasından köklü bir şekilde ayrılmaktadır. Belirli bir ereğin izlenmesinde Petro'nun gösterdiği bu kararlılığı, önceleri gibi ardılları da gösterememişlerdir.

Vladimir POTYEMKİN

PETROVİÇ Aleksander (Paris 1929) Yugoslav sinema yönetmeni. Prag'da sinema öğrenimi gördükten sonra Belgrad'da sanat tarihi okudu; 1948'den sonra birçok belgesel filim çevirdi, reklamcılık yaptı; Radyo-Televizyon, Tiyatro ve Filim akademisinde ders verdi. İlk uzun filmini 1958'de çevirdi: *«Tek çıkış»* (V. Raspor ile birlikte). Daha sonra şu filimleri yönetti: *«O kadın ve o erkek»* (1961); *«Günler»* (1963); *«Benim köyümde yağmur yağıyor»* (1968); *«Usta ve Margarita»* (M. Bulgakov'dan uyarlama, 1972).

Aleksander PETROVİÇ'in 1966 yılında gerçekleştirdiği **Ah bu Çingeneler'den bir sahne.**

PİCCOLİ Michel (Paris- 1925) : Fransız sinema ve tiyatro oyuncusu. Müzikçi bir ailenin çocuğuydu, 1948'de *le Point du jour* (Günün doğuşu) adlı filimle küçük bir rol alarak sinema oyunculuğuna başladı. On beş yıl süreyle ikinci derecede rollere çıktı. İlk önemli rolünü Jean-Luc Godard'ın yönettiği *Nefret* (le Mépris) (A. Moravia'dan uyarlama, 1963) adlı filimde oynadı. Daha sonra filim üstüne filim çevirdi: yönetmen L. Bunuel ile *le Journal d'une femme de chambre* (Bir oda hizmetçisinin anıları) (O. Mirbeau'dan uyarlama, 1963): *Belle de jour* (Gündüz güzeli) (J. Kessel'den uyarlama, 1967); *la Voie lactée* (Samanyolu) (1968; M. Ferreri ile *Dilinger e morto* (Dilinger öldü) (1968); *Çılgın fahişe* (Melampo) (1972); *l'Udienza* (Duruşma) (1972); *la Grande bouffe* (Büyük tıkınma) (1973); *Touche pas la femme blanche* (Beyaz kadına dokunma) (1974); Alain Resnais ile *Savaş bitti* (la guerre est finie) (1966); Claude Sautet ile *Hayat bağları* (les Choses de la vie) (P. Guimard'dan esinlenerek, 1969); *şeref yolu* (Max et les ferrailleurs) (1970); *Sen, ben ve diğerleri* (Vincent, François, Paul et les autres) (1974); *Kanlı âşıklar* (les Noces rouges) (1972); Alfred Hitchcock ile *Topaz* (1969); Michel Deville ile *Masum bir gencin itirafları* (Benjamin) (1967); *la Femme en bleu* (Mavili kadın) (1972); Jacques Demy ile *Tatlı günler* (les demoiselles de Rochefort) (1966); Costa Gavras ile *Compartiment tueurs* (Ölüm kompartımanı) (1965); *On üçüncü adam* (Un homme de trop (1966); Luis G. Berlanga ile *Grandeur nature* (Tabii büyüklükte) (1974). 1966'da şarkıcı J. Greco ile evlendi.

PİLETTA Georges (Paris 1945) İtalyan Polonya asıllı Fransız dansçısı. Dansçı bir ailede yetişti, 1955'te Opera Dans okuluna girdi; orada Serge Peretti, Gérard Mulys ve Lucien Legrand ile çalıştı, 1964'te Opera'nın bale grubuna katıldı. 1967'de birinci dansçı, 1969'da yıldız dansçı oldu. R. Petit'nin *Adagio ve Çeşitlemeler* (1966) ve *Turangalila* (1968) adlı bestelerinde rol aldı. Daha sonra *Romeo ve Juliet*'te (A. Labis'nin, 1967), *Zyklus*'ta ve *Klasik senfoni*'de (M. Descombey'in, 1968) dans etti. Felix Blaska Bale topluluğuna konuk dansçı olarak katıldı. *Tam-Tam ve vurmalı çalgılar için bale*'de (F. Babiée'nin *Le temps partagé* (elektronik beyinle düzenlenmiş müzik, 1970) adlı balesini yorumladı. Hemen hemen bütün bale repertuvarını *(Les Sylphides, Düğünler, Beyaz süit, Billür köşk, Ateş kuşu, Biçimler, Webern Op, 5)* yorumladı. *Kuğu gölü*'nde prens rolüne çıktı (1971). Ayrıca Kanada Ulusal balesinde *(Krasnarg,* R. Petit'nin, 1972) ve A.B.D.'de *(Uyuyan güzel,* R. Nureyev'in uyarlaması) oynadı. 1971'de *Ecce homo* (J. Lazzini'nin), *Petrushka* (M. Fokine'nin, 1972), 1973'te de *Müsrif çocuk* (G. Blanchine'in) adlı baleleri yeniden yorumlayarak üstün yeteneğini bir kere daha kanıtladı. Opera'da son yorumladığı baleler arasında şunları sayabiliriz: J. Lazzini'nin *Cantadogio*'su (1972'de ve 1973'te), *Büyücü çırağı* (N. Schmucki), *Oyunlar* (F. Flindt'in) ve *İonisation* (S. Keuten'in, «Varese'ye saygı» için).

PİNTORİ Giovanni (Nuoro 1912) İtalyan grafik sanatçısı. 1930'dan 1936'ya kadar Monza'daki İnstituto superiore per le industrie artistiche'de (Sanat Sanayileri Yüksek enstitüsü) Persico, Pagano ve Nizzoli gibi mimarların öğrencisi oldu. Daha sonra Olivetti'nin reklamcılık bölümüne girdi ve sanatını orada geliştirdi. Geometrik ve çokrenkli olan yapıtlarında, sürekli olarak ama hiç tekrara kaçmadan bürolarda kulanılan yazı makinelerinin reklam sorununu işledi. intorl yapıtlarında görevsel açıdan benzeşen nesneleri birleştirir, simyagerlerin rumuzlarını andıran harfler, rakamlar ve şekillerden yararlanır.

PİSTOLETTO Michelangelo (Biella 1933) İtalyan sanatçısı. 1963 yılında, nesnelerin doğal boyutlarında çekilmiş fotoğraf parçalarını yeniden boyayıp çelik aynalara yapıştırarak çeşitli eserler oluşturdu. Bu yapıtlarında seyirciyi etkileyen şey sanatçının tuvalde vermek üzere seçtiği gerçekle tuvalden yansıyan oynak gerçeğin karşılaşmasından doğar. 1966'dan bu yana yoksul sanata yakın bir anlayışta çeşitli nesne ve birleştirmeler yaptı; kullandığı başlıca gereçler dalgalı karton, sabun, elektrik ampulleri ve kumaşlardır. Pistoletto ayrıca «Zoo» topluluğunu kurdu ve topluluk için çeşitli mizansenler hazırladı; grubun baş erkek oyuncusu olan Pistoletto «yoksul» bir şiirsel dille günlük gerçekleri alaylı bir biçimde anlattı.

PLİSETSKİY Azariy (Moskova 1935) Sovyet dansçısı. Kadın dansçı Maya Plisetskaya'nın kardeşi. Bolşoy balesine girdi. 1963'te Küba Ulusal balesinde konuk dansçı olarak bulundu ve birinci dansçı Alicia Alonso ile dans etti. Hemen hemen kör olan Alicia Alonso'nun «gözlerim» dediği Plisetskiy, Anton Dolin'den sonraki en iyi dansçıdır Varna uluslararası yarışmasında altın madalya kazandı (1966); bağlı olduğu topluluğun bütün repertuvarını *«Uyuyan güzel, Giselle, Kuğu gölü, Don Kişot, Fındıkkıran, Romeo ve Juliet)* yorumladı. 1966'da *Espacio y movimiento*'da oynadı. 1968'de *Carmen*'de (Alberto Alonso'nun, 1968) Don José rolünü yorumladı. Topluluğu ile birlikte Havana festivallerine katıldı ve birçok turneye çıktı. Alicia Alonso ile birlikte konuk sanatçı olarak Kanada Büyük balesinde (Montreal) (1967), S.S.C.B.'de (Kiev ve Odessa), Sofya'da (1969) ve Tokyo'daki Çaykovski Memorial Ballet'de dans ettl. 1972'de S.S.C.B.'de Josefina Mendez ile sahneye çıktı. Küba Ulusal balesi i-

PLİSETSKİY, Alicia Alonso ile Giselle'de.

gin *Konçerto no 1* (Prokofiev'in, 1971 ve *Canto Vital*'i (G. Mahler'in 5. senfonisinin son bölümü) yorumladı. Aynı zamanda bir dans eğitimcisi olan Plisetskiy Küba Ulusal Balesinin Erkek Çocuk Dans bölümünü yönetti. 1973'te S.S.C.B.'ye döndy.

Sydney POLLACK'ın ünlü yapıtlarından Yolumuz'da Barbra Streisand ve Robert Bedford.

POLLACK Sydney (South Bend, İndiana - 1934) : Amerikalı sinema yönetmeni. Amerikan televizyonunda yetişti, çeşitli atlıyetro oyunlarını yönetti, sinemaya oyuncu olarak başladı. (War Hunt - Savaş avı - D. Sandera'ın, 1962), sonra *Leopar*'ın (Guepard, 1963) (L. Visconti'nin) Amerikan yapımında Burt Lancaster'ın dublajını yaptı. 1966'da ilk filmi *Seni yaşatacağım*'ı (The Slender Thread) çecirdi. Tennessee Williams'ın *Lânetli Kadın* This Property is condomned) adlı yapıtının uyarlamasını yaptı (1966), sonra mizah dolu bir western *Kafatası avcıları* (The Scalphunters, 1968) ile bir zekâ savaşı filmi olan *Tek gözlü kahraman*'ı (Castle keep, 1969) yaptı. *Son gerçek* (They soot Horses, don't they?, 1969) (H. McCoy'dan esinll) adlı filmle uluslararası bir üne kavuştu. Ardından *Jeremiah Johnson*'ı (1972) gerçekleştirdi ve bu yapıtla yaşıtı olan sinemacıların başına geçti. Öteki filmleri şunlardır. *The Way we were* (Yolumuz, 1973) ve *The Yakuza*)1974(.

PORTER Rodney Robert (Newton-le-Willows Lancashire - 1917) İngiliz biyo-kimya ve tıbbî bağışıklık uzmanı. Tıp ve fizyoloji dalında Nobel ödülü alan (1972) R. Porter insan serumundaki proteinsel antijen bileşenlerini ayırma olanağını sağlayan bir yöntem buldu (enzim bölünmesi). Antikorların iki parçaya bölünebileceğini ve bunlardan birinin antijeni tanıma yeteneği taşıdığı halde öbürünün bütün gamma globülinlerde bulunduğunu gösterdi. Bu enzim bölme yöntemi, bütün öteki protein çözümleme yöntemlerini tamamlayarak bağışıklık billiminde ve antikor-antijen ilişkilerinin incelenmesinde ileriye doğru büyük bir adım atılmasını sağladı.

PROELL Anne-Marie (Salzburg yakınları, 1953) Avusturyalı kadın kayakçı. 1972 Olimpiyat oyunlarında başarı elde edemedi; ancak 1970'den bu yana dünyanın en iyi kadın kayakçısı olarak ün yaptı (özellikle inişte ustadır), beş kere art arda (1971'den 1975'e kadar) dünya dağ kayağı kupasını kazandı.

Anne-Marie PROELL : Beş yıl art arda dünya dağ kayağı şampiyonu.

Laura PROENÇA, Paolo Bortoluzzi ile Romeo ve Jülyet'te.

PROENCA Laura CORDİLHO (1939) Brezilya asıllı kadın dansçı. Dansa Breziya'da on yaşındayken başladı. 1954'te Paris'te L. Egorova ve O. Preobrajenkaya'nın öğrencisi oldu, sonra Janine Charrat'ın topluluğuna girdi ve M. Béjart'ın *Yüksek gerilim*'ini (1956) yorumladı.. 1958'de M. Béjart'ın Ballet-Théatre'ına girdi. Topluluktan olan bir dansçıyla, Patrick Belda ile evlendi, onunla Brezilya'ya gitti. Brüksel'e dönüşlerinde (topluluk buraya yerleşmiş ve «Ballet du XX'e siecle» adını almıştı) isteyerek mesleğini bıraktı. Ama M. Béjart'ın *Mathilde ou l'aumeur feu*'sunda oynamadan edemedi (1965). Aynı yıl gene M. Béjart'ın *Eretica* adlı pas de deux'sünü onunla birlikte yorumladı. Sanatçı 1966'da tipine uygun şiirsel bir yapıt olan *Romeo ve Juliet*'de dans etti; bir trafik kazası sonucunda ölen P. Belda'nın anısına sunulan şimdiki zaman için bir ayin (1967) adlı yapıtta canlandırdığı rolde kendi kişiliğini yorumladı. Ardından Actus Tregicus (1969) ve *Serait-ce la mer?* (1970) geldi. Ancak M. Béjart'ın yapıtlarıyle sanat alanında ulaştığı noktaya varamayan Proença 1971'de Ballet de Nantes'da Jean Ziorrat ile çalıştı ve Georges Pilette ile Palermo operasında

'dans etti. 1974'de Joseph Lazzini'nin yeni 'topluluğuna katıldı.

PUŞKİN Aleksander (Mikuline, Kalinin yö-'netim çevresi - 1907) Sovyet dansçısı ve 'eğitmeni. 1925'te Kiror Dans okulunu bi-'tirdi, okulun bale topluluğuna katıldı ve o 'tarihten sonra repertuvardaki tüm rolerde 'dans etti. 1936'da ders vermeğe başladı ve 'öğrencilerine okulun geleneksel çalışma en-'layışını aşıladı, kısa sürede başarıya ulaş-'tı, son dere yararlı olan dersleri Sovyet 'dansçıların olduğu kadar yabancı dansçıla-'rın da büyük ilgisini çekti. Genç yetenekleri 'ortaya çıkarmada usta olan Puşkin'in yetiş-tirdiği dansçılar arasında Vladimir Vasillyev, Rudolf Nureyev, Aleksander Gribov, Mihail Barişnikov, kanadalı Anna Marla ve David Holmes, İsviçreli Hans Meistar gibi değer-ler vardır.

Q

QUASAR NOUYEN MANH KHANH (Hanoi 1934) Vietnamlı dizaynçı. Fransa'da mühendislik öğrenimi yaptı, çok çeşitli alanlarda eser verdi, fakat yaptığı işi artık kimsenin daha ileri götüremeyeceğini kanıtlamak merakından da kurtulamadı: 1967'de yaptığı şişirilebilir mobilyaları ona göre Fransa'da o güne kadar yapılan mobilyaların en hafifiydi; plexiglastan yaptığı kübik arabayı ise en az yeri işgal ederek en büyük iş hacmi sağlaması bakımından, şehir trafiğini hafifletmekte tek çözüm yolu sayıyordu. 1972'de hazır elbise koleksiyonuna yeni bir model daha ekledi; bu dublesiz, sade ama şık bir elbiseydi; mobilya alanında katlanabilir, istenilen yüksekliğe ayarlanabilen ve hem büroda, hem yemek odasında kullanılabilen bir sandalye ve bir masa tasarladı. İster mobilya, ister giyim konusunda olsun Quasar her zaman eserleri ardında oratik verileri çözümleme çabası içindedir.

R

RABUZİN Ivan (Kijuc, Split'in 70 km. kuzeyinde 1919) Çekovlovak ressamı. Kendi kendini yetiştirdi, savaştan sonra resim yapmağa başladıysa da ancak 1955'te büsbütün ressamlığa yöneldi. Doğduğu köyü (orada marangozdu) pembe ve mavi rengin egemen olduğu naif tablolarında canlandırdı. İvan Generaliç gibi öbür naif ressamlar gibi tarla çalışmaları ve mevsimlik değişimleri içinde işlerken, Rabuzin aynı konudan, kişilerin birer simge (*Ceres*, 1965), bitkilerinse kişileşmiş birer varlık olduğu

RABUZİN'in tipik yapıtlarından biri : Yabanî çiçekler.

(«*Çiçek-güneş*», 1963) bir masal dünyası yarattı.

RAYNAUD Jean - Pierre (Colomber - 1939) Fransız Sanatçısı. Bahçıvanlık öğrenimi gördükten sonra, yenigerçekçiliğe yakın bir anlayışla birleştirmeler yapmağa başladı. Çiçekler, yangın merdivenleri ve kürekler işaret panoları ya da çiçek saksıları gibi birtakım basit araçları biraraya getiren kırmızı ve beyaz renkli «psiko-nesneleriyle, düşünce dünyası ile gerçek dünyanın arasındaki ilişkileri açıklamağa çalıştı. İçi çimentoyla doldurulan, dolayısıyla da kullanılamayacak duruma gelen kırmızı saksı, her türlü anlatım gücünden yoksun bir işaret oluyordu Raynaud bunu çoğaltmış ve boyutlarını alabildiğine değiştirmişti (Düsseldorf'daki 1968 «Prospect» sergisine bu türden 300 saksıyı katıldı; saksılardan 12'sinin yükseldiği 1,80 m. çapı 2 m idi). 1967'de yeni bir çalışmaya girişti: Renault «4» kamyonetinin ve yol işaret panolarının parçalarını gerçek boyutlara uyarak panolara aktarıyor ve dört renge (kırmızı, yeşil, sarı, mavi) boyuyordu. İlk eserlerindeki çarpıcılığı tekrarlayarak, 1973'teki «Cenazelikler» sergisinde, gene dört renge boyadığı tabutlar, haçlar, adaklar sundu. 1974'te La Celle-Saint-Cloud'daki evini tamamladı: evin bütün odaları beyaz karolarla kaplanmıştı.

REDFORD Robert (Los Angeles 1937) Amerikalı sinema ve tiyatro oyuncusu. Çeşitli tiyatro derslerini izledi; yönetmen S. Pollack ile tanıştı ve onunla birlikte *War Hunt* (Savaş avı) (D. Sanders'in, 1962) adlı filimde oynadı. Daha sonra, *Kaçaklar*'da (The chase) (A. Penn'in, 1965) önemli bir rol aldı. 1966'da S. Pollack'ın yönetminde *Lânetli kadın*'da (This property is condemned) (T. Williams'dan uyarlama) oynadı. *Çıplak ayaklar*'ın (Barefoot on the park (G. Saks'ın, 1967) ilgi görmesi üzerine, istese geleneksel yolda büyük bir yıldız olabilirdi; onun yerine daha nitelikli ve daha özgür bir sanatçı olmayı seçti. Bu amaçla, 1968'de *Ya sen, ya ben*'i (Tell them Willie boy is here) (A. Polansky'nin) çevirdi. Daha sonra genç yönetmenlerle çalıştı: M. Ritchie (*Downhill racers* (Yokuşaşağı yarışçıları), 1969; *The candidate* (Aday), 1971), S. Furie (*Little Fauss and big Halsy* (Küçük Fauss ve dev Hasy, 1970), G. Roy-Hill (*Sonsuz ölüm* (Buch Cassidy et le Kid), 1968; *The sting* (Isırgan), 1973; P. Yates (*Belâlı elmas* (Hot Rock), 1971) ve özellikle S. Pollack (*Jeremiah Johnson* (1972); *The way we were* (Nasıldık?», 1972), 1973'te S. Fitzgerald'dan uyarlanan *The Great Gatsby*'yi (Muhteşem Gatsby) (J. Clayton'un) başarısıyla yorumladı, 1974'te *The Great Waldo Pepper*'ı (Büyük Waldo biberi) (G. Roy Hill'in) çevirdi.

REİCH Wilhelm (Dobrzcynica, Avusturya Geliçyası 1897) Avusturyalı hekim ve psikanalizci. Freud'çu-Marxçı sistemin kurucusu olan Wilhelm Raich, Viyana'da tıp öğrenimi yaptığı sırada felsefeye, biyolojiye yakın ilgi duyduğu ve bir seksoloji semineri düzenledi. Bu seminer dolayısıyla S. Freud'un çalışmalerından haberdar oldu. Derhal Freud'un en yakın çalışma arkadaşları ara-

Wilhelm REİCH'ın son fotoğraflarından biri.

sında alındığı gibi 1920'de de Viyana Psikanaliz derneğine girdi. Viyana Psikanaliz kliniğinde önce asistan, sonra klinik şefi olarak çalıştı (1922-1930). Parasız muayene yaptığı için müşterilerinin çoğu işçilerdi, bu da Viyana'da yeni bir şeydi. W. Reich, ilk eseri olan «*Orgazmın görevi*»nde (1927), Freud'çu ilkelerle bağdaşmayan birtakım tezler öne sürer, örneğin nevrozları üreğenlikteki bozukluklara açıklar, libidonun geçmişteki takanaklarının rolünü önemsemeyerek, orgazm yoluyla cinsel doyumda nevrozu önleyici ve iyileştirici bir nitelik görür «Nevroz salgını»nın son derece yaygınlığına dikkati çekerek, bireysel analiz tedavisinin bunun üstesinden gelemeyeceğini, daha geniş toplumsal tedbirler gerektiğini öne sürer. Reich 1927'de Avusturya Komünist partisine yazıldı ve Viyana'nın işçi semtinde, genç işçiler için cinsel danışma merkezleri açarak mücadeleye girişti. 1929'da «*Diyalektik materyalizm ve psikanaliz*»i yayımladı. Freud'un kuramında esaslı bazı değişiklikler yaparak (ölüm içgüdüsünün, Oidipus kompleksinin evrenselliğinin inkârı) psikanalizi Marx'çıların gözünde haklı göstermeğe çalıştı.

Berlin'e yerleştikten sonra (1930), Alman Komünist partisinin himayesi altında Sexpol'u (proleter bir devrim için Alman derneği) kurdu; Sexpol'un amacı cinsellik sorununu devrimci bir açıdan ele alarak siyasalaştırmaktı. Derneğin üye sayısı kısa sürede 40.000'e yükseldi. «*Gençlerin cinsel mücadelesi*»nde (1932) Reich, cinsel baskı, kapitalist toplum ve aile arasındaki bağı belirtti. Ailenin, parti içindeki hiyerarşik ilişkilerin bu şekilde eleştirilmesi, cinsel ihtiyaca verilen önem (Reich'a göre cinsel ihtiyaç maddî bir ihtiyaçtır) ve nazizmin anî yükselişi karşısında sosyal demokratlara karşı takınılacak tavırda anlaşmazlığa düşülmesi üzerine Alman Komünist Partisi önce Reich'ın eserlerinin yayımını yasakladı, sonra da onu partiden çıkardı (1933). Ertesi yıl Reich, Uluslararası Psikanaliz derneğinden de çıkarıldı.

Reichstag yangınından sonra Reich ülkeyi terk etmek zorunda kaldı: önce Danimarka'ya gitti; orada «*Faşizmin kütle psikolojisi*»ni yayımladı; sonra İsveç'e geçti, ama orada da istenmedi. O zaman Norveç'e yerleşti (1934-1939). Oslo üniversitesinde psikanaliz dersleri vermeğe başladı ve biyolojik enerji, yani orgon hakkındaki araştırmalarını sürdürdü. Amerika Birleşik Devletlerine çağrılınca oraya gitti (1939) ve New School for Social Research'de derslerine devam etti. İzdaşlarından bazılarıyla birlikte havadaki orgonu elde etmek amacıyla dev bir laboratuvar olan *Orgone İnstitute*'u kurdu. Bu arada «*Dinle, küçük adam*» yayımladı.

Reich, 1954'te bütün hastalıkları sözde iyileştiren ve orgon akümülatörü denen bir aygıtın beratını almış ve bu aygıt Amerika'da çok yaygınlaşmıştı; federal hükümet bu akümülatörlerin tedavi değeri hakkında bir soruşturma açtıktan sonra Reich'ı dolandırıcılıkla suçladı, akümülatörleri piyasadan çekmesini istedi ve bütün kitaplarının da Amerika Birleşik Devletleri topraklarında satışını yasakladı. İlk mahkûmiyetinde adalete teslim olmayan W. Reich, Lewisburg (Pennsylvania) cezaevine hapsedildi ve orada öldü.

REUTERSWÄRD Carl Fredrik (Stockholm 1934) İsveçli sanatçı. Paris'te Fernard Léger'nin öğrencisi oldu, gerçeküstücülük doğrultusunda edebî ve plastik eserler verdi. Öncü sanat doğrultusundaki araştırmaları arasında nükte dolu graffitolar, plexiglas üstüne resimler ve bir bilgisayardan yararlanarak oluşturduğu şiirler vardır. 1963'ten beri laser ışınlarını kullanmada usta sayılen Reutersvärd, laserden çeşitli sanat dallarında yararlanır; sözgelimi Stockholm operasında Busoni'nin *Faust*'u için hazırladığı senografide (1968; Paris Güzel Sanatlar müzesinde düzenlenen (1970) gösteri sırasında çevresel nitelikli oyunda müzik ve laser ışınını kullanmıştı; plastik sanatlar alanında da hologramlarında bu ışından yararlandı. 1972'de Stockholm Güzel Sanatlar müzesinde ve Çağdaş Sanatlar Ulusal merkezinde laserden hareket ederek giriştiği çeşitli araştırmaları biraraya getiren *Kilroy*'u sergiledi. Ayrıca 1969'da *Laser* adlı bir kitap yayımladı.

RİBEİRO Orlando (Lizbon 1911) Portekizli coğrafya bilgini. Çağdaş coğrafyacılıkta, Vidal de La Blache'ın başlattığı coğrafya anlayışının temsilcisi sayılan Riberio, çalışmalarına özgün bir hava katmaktan da geri kalmamıştır. Lizbon'da yaptığı orta ve yüksek öğrenimden sonra, 1937-1940 yılları arasında Sorbonne'da Demangeon ve Martonne'un yanında öğrenimini sürdürdü Portekiz'de, J. Leite de Vasconcellos'un çalışmalarından etkilenen Ribeiro kültür olaylarına öteki çağdaş coğrafyacılardan daha çok önem vermeğe başladı. Yine bu açıdan, Jean Brunhes'in başlattığı çalışmaları daha da derinleştirdi.

1941-1943 yılları arasında Coimbre üniversitesinde, 1943'ten sonra da Lizbon üniversitesinde ders verdi. Brezilya, İspanya, Laval (Quebec) ve Fransa'daki (Bordeaux, Strasbourg, Paris) üniversitelerin konuğu olarak da dersler verdi. Daha sonra Batı Avrupa'ya, Kuzey Amerika'ya ve özellikle portekiz ve İspanyol egemenliğindeki tropikal ülkelere gitti. Çalışmalarını daha çok insan coğrafyasına yönelten Ribeiro bölgesel coğrafyacılık ve kültürel coğrafyacılık üstünde de durdu. Bu nitelikleri, bir ülkeyi (*Portugal o Mediterraneo e o Atlantico* (Portekiz, Akdeniz ve Atlantik)), bir uygarlığı (*Geografia e Civilisaçao-Temas Portugueses* (Portekiz'de coğrafya ve uygarlık)) ya da bir iklim kuşağını (*la Zone intertropicale humide* (Tropiklerarası nemli bölge, Suzanne Daveau ile birlikte), 1973) tanımlamağa çalıştığı yapıtlarında açıkça görülür.

RİBİBİÇ Mitja (Trieste 1919) Yugoslav siyaset adamı. Hukuk öğrenimini gördü, nisan 1941'de Direnme hareketine girdi. Savaş sırasında çetecilerin siyasal komiserliğini yaptı, Slovak eyaletiyle ilgili İçişleri bakanlığında görev aldı. 1951-1953 ve 1958 federal meclisinde Slovenya'yı temsil etti. Yine 1958'de Slovenya, daha sonra da Yugoslavya Komünist birliği merkez komitesi üyesi oldu. Yugoslavya prezidyumun üyeliğine getirildi. Mayıs 1969'da Mika Spiljak'ın yerine meclis başkanlığına atandı; şubat 1970'te Londra'ya yaptığı bir yolculukta ülkesinin iktisadî durumunu düzelmek için yabancı ülkelerle işbirliği yapabileceğini açıkladı ama enflasyonu önleyemeyince birtakım sert tedbirler almak zorunda kaldı (kasım 1970). Ancak, bazı banka ve ticaret sorunları yüzünden şubat-mart aylarında sırp ve hırvat yöneticiler arasında bir çatışma Almanya'da yaşayan Sovyet yanlısı göçmen başladı. Bu çatışma hırcat yöneticilerinin lerle işbirliği yapması üzerine daha da sertleşince, mareşal Tito 30 haziranda anayasayı değiştirme kararı aldı ve 29 Temmuz 1971'de yeniden cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra hükûmet başkanlığına Cemal Bijediç'i atadı. Temmuz 1973'te Ribiçiç bir yıl için Yugoslavya meclis başkanlığı yardımcılığına seçildi.

RİCHARDSON Tony (Shipley, Yorkshire - 1928) İngiliz sinema ve tiyatro yönetmeni. Oxford'da öğrenim gördü, tiyatro yöne-

Tony RİCHARDSON : **Hafif tugayın hücumu'ndan bir sahne.**

ticisi oldu. Kurduğu topluluk ile birlikte birçok gösteri düzenledi ve televizyon için çeşitli oyunlar yönetti. Oyun yazarı J. Osborne'den uyarladığı ***Leek Back In Anger*** (Ofkeyle geri bakış, 1958) ile sinema yönetmenliğine başladı. Yine J. Osborne ile birlikte «öfkeli gençler» topluluğuna katıldı. K. Reisz ve L. Anderson gibi sanatçıların temsil ettiği «free cinéma» (özgür sinema) akımına bağlandı. Daha sonra ***Sevişme günleri*** (Saturday night and sunday morning. 1960) (K. Reisz'ın) adı filmin prodüktörlüğünü yaptı, 1960'da ***The entertainer***'ı (Ev sahibi) yönetti. Bir süre Hollwood'da çalıştı. (Lekeli günler - Sanctuaire - Faulkner'dan, 1961), ama pek başarı elde edemedi. Daha sonra İngiltere'ye döndü ve şu filmleri yönetti: ***Bir tadımlık bal*** (A. Taste of honey, 1961); ***The loneliness of the long - distance runner*** (Uzun mesafe koşucusunun yalnızlığı, 1962); ***Tom Joned*** (1963); ***The loved one*** (Aşığın biri); ***Mademoiselle*** (1966); ***The sailer from Gibraltar*** (Cebelitarık denizcisi, 1967). ***The charge of the light brigade*** Hafif tugayın hücumu, 1968); ***Red and blue*** (Kırmızı ve mavi, 1968); ***Karanlık dünya*** (Laughter in the dark, 1969); ***Hamlet*** (1969)) ***Ned Kelly*** (1970); ***Daed Cert*** (1973).

RİCHTER Gisela (Londra 1882/Roma - 1972) Amerikalı kadın arkeolog. Atina'daki British School of Archaeology'de okudu, ömrü boyunca New York'taki Metropolitan Museum of Art'ın Yunan ve Roma bölümünde çalıştı. 1906'da buraya asistan olarak giren Richter, 1925'te müze müdürü oldu, 1948'e kadar bu görevde kaldı ve çalışmalarıyla müzenin dünyaca tanınmasını sağladı. Müzede yer alan eşyanın birçok kataloğunu hazırladı. Başlıca yapıtları: ***The sculpture and Sculpters of the Greeks*** (Yunan heykelciliği ve heykelcileri, 1929); ***Animals in Greek Sculpture*** (Yunan heykelciliğinde hayvanlar, 1930); ***Kouroi*** (Yunan delikanlı heykelleri, 1942); ***Handbook of Greek Art*** (Yunan sanatı elkitabı, 1959); ***The Archaic ravestones of Attica*** (Attike'nin eski mezar taşları, 1961); ***Korai. Archaic Greek Maiderns*** (Koryo, eski Yunan bakireleri, 1968); ***Perspective in Greek and Roman Art*** (Yunan ve Roma sanatında perspektif, 1970).

RİCHTER Karl (Plauen 1926) : Alman orkestra yöneticisi, orgcu ve klavsencisi. Günther Ramin'in öğrencisi oldu. 1949-1951 yılları arasında Leipzig'deki Aziz Tomas kilisesinin orgculuğuna getirildi, 1951'de Münih'e yerleşti, şehrin konservatuarında ders verdi, ayrıca Aziz Markes kilisesinin orgculuğunu yaptı. Heinrich Schütz topluluğunun (topluluk 1953'te «Münih Bach topluluğu» adını aldı) yöneticisi oldu, 1953'te Münih

Karl RİCHTER klavseninin başında.

Bach orkestrasını kurdu ve bu topluluklarla çeşitli turnelere çıktı, özellikle Bach ve Handel'in birçok dinsel ve dindışı yapıtlarından plâğa doldurdu.

ROSSİF Frédéric (Cetinje - 1922) Yugoslav asılı Fransız sinema yönetmeni. Öğrenimini bitirdikten sonra Fransız Sinematek'inde çalışmağa başladı. Daha sonra televizyon filmlerini yönettl. Önceleri daha çok hayvanların yaşamını konu edinen dizi filmler, sonra da kısa filmler çevirdi ***(Vel d'Hiv.*** 1959). İlk uzun filmi ***le temp du ghetto***'yu (Getto zamanı)) 1961'de yönetti. Bu filmden sonra *Mourir à Madrid* (Madrid'de ölmek, 1962), les animaux (Hayvanlar, 1963), *la Révolution d'Octobre* (Ekim devrimi, 1967). *Un mur a Jérusalem* (Kudüs'te bir duvar, 1968) ve ***Pourquoi l'Amerique***'i (Niçin Amerika, 1969), ***Georges Braque ou le tems différent***'ı (Georges Braque veya değişik zaman, 1975) çevirdi. 1970'de bir kurgubilim filmi yaptı ***Aussi loin que l'ameur*** (Aşktan da uzak).

ROSSİF'in **Ekim ihtilâli'nden bir sahne.**

S

SMİTH Stanley (Pasadena 1946) Bir çok uluslararası karşılaşmada şampiyon oldu ve Davis kupesini en çok kazanan tenisçi ünvanını elde etti.

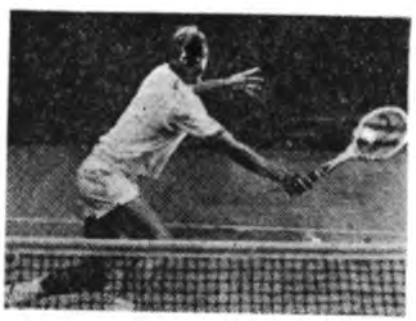

Stan SMİTH kendisini dünya şampiyonluğuna götüren maçlarından birinde.

SMİTMON Peter (Stockton- on-Tees 1923) ve karısı **ALİSON** (Sheffield - 1928) Yeni mimarî üslûp olan brütalizm'in yaratıcısı ve ilk uygulayıcısı olarak ün yaptılar. Başlıca yapıtları Hurstanton okulunda (1949-1954) çelik ve işlenmemiş gereç kullanan sanatçılar tüm boru ve künkleri dışarıdan görülecek biçimde açıkta bıraktılar; bu yapıt İngiliz mimarîsinin başarıya ulaşmış önemli yapıtlarından biri sayılır. 1953'te haykelci Paolozzi ile birlikte bir fotoğraf sergisi düzenlediler ve böylece sürdürdükleri araştırmanın bir yandan Pollock'ın enformel resmine ve Dubuffet'nin ham sanatına, öte yandan da Le Corbusier'in sıvasız beton çalışmalarına ne derece yakın olduğunu göstermeğe çalıştılar. 1955'te ***New Brutalism***'in (Yeni brütalizm) manifestosunu yazdılar; öte yandan eleştirmen Reyner Banham 1966'da ***Brutalisme en architecture. Ethique ou esthétique***'i (Mimarîde brütalizm. Etik mi estetik mi?) yayımladı. C.İ.A.M.'e karşı bir tutum benimseyen ve «Atina şartının artık modası geçtiğine inanan sanatçılar «Tem X»e katıldılar (1956). Hem Le Corbusier'nin akılcılığını, hem de akılcılık ve görevselcilik akımlarını yadsıyan iki mimar 1957'de yapma düzeylerden oluşan ve geometrik uzam yerine bir uzam topolojisine dayanan bir «Başkent Berlin» projesi önerdiler. Sanatçılar ayrıca Londra'da Economist Building'i (1962) ve bir «geleceğin evi» modelini (Plastic House) gerçekleştirdiler. Bu sonuncu yapıt bir «pop mimarî» denemesi sayılmaktadır.

Peter ve Alison SMİTHSON tarafından 1962 yılında gerçekleştirilen Economist Building (arka plandaki bina).

STROUGAL Lubomir (Veseli nad Luznicl, Ceske Budejovice yakınları 1924) Çek siyaset adamı. Komünist partisine 1945'te girdi. Ceske Budejevice parti bölge örgütü sekreteri (1957), merkez yönetim kurulu üyesi (haziran 1958), kurul sekreterlik bürosu görevlisi (mart 1959) seçildi, tarım bakanı (1959-1961), sonra içişleri bakanı (1961-1965) oldu. Komünist partisi merkez yönetim kurulu sekreteri (1965-1968),

STROUGAL Parti birinci sekreterliğine atandığı dönemde.

Oldrich Cernik hükûmetinde başbakan yardımcısı, 8 Nisan 1968'de kurulan İktisat yüksek kurulu başkanı olarak, Ota Sik'in

ekonomik reform -siyasetini destekledi ve eylül ayında gizlice toplanan XIV. parti kongresine katıldı. Ne var ki, kasımdan itibaren toplantılarına başlayan merkez komitesinden, Gustav Husak ile anlaşarak, parti yönetiminin özeleştiri yapması ve aşırılara karşı yeterince etkili olamadığını kabul etmesi kararını çıkarttı. Yeniden merkez komitesi sekreterliğine ve yürütme kurulu üyeliğine seçildi. 1968'de bütün Çek eyaletlerine Komünist Partisini yeniden örgütlemekle görevlendirilen siyasî büro başkanı olarak, o tarihten itibaren Alexander Dubçek'in izlediği siyasete karşı çıktı, sosyalizm düşmanlarına karşı sert tedbirler alınmasını istedi. Bohemya ve Moravya'da temizlik hareketlerine giriştl. 1969'da Federal Parlamento Halk meclisi milletvekiliğine seçildi ve nisan ayında Gustav Husak tarafından Komünist Partisi presidyum üyeliğine atandı. Bohemya ve Moravya'nın eski duruma getirilmesi görevi ona verildi, haziranda parti birinci sekreterinin yardımcısı oldu. Ocak 1970'de Oldrich Cernik'in yerine başkanlığa getirilişinden sonra, «Prag baharı» hareketine katılmış olan yöneticilerin partiden uzaklaştırılması işine hız verdi.

Ş

MADDE YOK

T

TALLEYRAND-PERİGORD Charles Maurice de Fransız diplomatı.

TALLETRAND Üzerine :

1.

Talleyrand'ın Etkinliği

23 Eylül 1814 tarihinde, yani Kongre'nin 1 Ekim 1814 olarak saptanan açılış gününden bir hafta önce, Talleyrand geldi Viyana'ya. Çar Ibu adamı çok iyi tanıyordu.

Gerçekten de şu anda Louis XVIII'in Dışiş'eri bakanı ve tam yetkili temsilcisi sıfatıyle Viyana Kongresi'ne katılan Talleyrand, Napolyon'un hizmetinde çalıştığı sıralarda Aleksandr'dan defalarca ve reddedildiği zamanlar alınganlığa kapılmaksızın, rüşvet almıştı.

Ne var ki alabildiğine parlak bir zekâya, eşsiz bir becerikliliğe, engin bir deneye ve insan sarraflığına sahipti Talleyrand; ve bütün bu nitelikleri çarın gözünde onu, bu yeteneklere katiyen sahip olmaksızın sahip çıkan bir Metternich'e oranla çok daha güçlü ve tehlikeli bir hasım durumuna getirmekteydi.

Talleyrand'ın tek güçsüz yanı. Viyana Kongresi'ne, yenik düşmüş bir ülkenin temsilcisi olarak katılmasıdır. Dolayısıyle de Fransız gemisini diplomasi denizinde batmadan yönetebilmesi için tüm zekâsını ve ustalığını göstermesi gerekecektir.

Daha Viyana'ya ayak basar basmaz, Kongre'nin ilk günlerinde hangi sorunun en çok dikkati çekeceğini hemen sezinlemişti Fransız diplomatı: Karmaşık ve «bir tek ama iki yanlı» bir sorun olarak tanımlanan Saksonya ve Polonya sorunuydu bu.

Napolyon'un çekilişinden sonra kuvvetlerine Varşova grandüklüğünü isgal emrini vermiş olan Aleksandr, eline geçirdiği avı katiyen bırakmamak niyetinde olduğunu açıkça söylemekteydi. Ama Varşova grandüklüğü, Polonya'nın üç bölüşümü sırasında Prusya tarafından ilhak edilmiş, ama 1807 yılında Napolyon tarafından Prusya'dan koparılıp alınmış topraklardan meydana geldiği için, Prusya kralı Friedrich-Wilhelm bu kaybı için Rusya'dan karşılık istemekteydi.

Bu durumda Aleksandr, kral Friedrich-Wilhelm III'e, Saksonya'yı Prusya'ya bağlama vaadinde bulunmuştu: Rus imparatoru, Napolyon'a uzun süre bağlı kalarak müttefikler safına çok geç katılmış olan Saksonya kralını cezalandırmak için yapıyordu bunu.

İşte Talleyrand, bu sorun üzerinde mücadeleye girmenin Fransa'ya sağlayacağı yararı hemen sezmiştir. Gerçekten de belli başlı hedefi Chaumont antlaşmasını parçalayıp Avusturya, Rusya, İngiltere ve Prusya ittifakının tekerleğine çomak sokmak olan Fransız diplomatı için, temel mücadeleyi böyle bityeniği boş bir alana aktarmak zorunluk kazanmış bulunmaktadır.

Lejitizm İlkesi

Fransız çıkarlarının savunulması açısından en akla uygun yolun, Kongre'de «lejitimizin ilkesi»nin uygulanmasını istemek olacağını daha Viyana'ya gelişinden önce farketmiş ve buna göre hazırlanmıştı Talleyrand. Söz konusu ilkeyi şöyle açıklayabiliriz:

Kongre'de hükümdarları ve tam yetkili diplomatları tarafından temsil edilen Avrupa'nın, Kongre'de girişilecek yeni toprak bölüşümleri ve sınır değişimleri sonunda, Devrim savaşlarının başlangıcından, yani 1972 yılından önceki halini bulması ve koruması gerekmektedir (nitekim «lejitimizm», Fransızcasıyle «légitimisme», birinin bir ülkeye hükümdar olabilmesi için o ülkenin hükümdar soyundan gelmesi gerektiğini savunmağa dayanan siyaset görüşüdür.)

Bu ilkenin uygulanması sağlandığı takdirde Fransa, artık silah yoluyle savunma gücünü gitirdiği toprak bütünlüğünü korumuş olmakla kalmayacaktı sadece; aynı zamanda Prusya ile Rusya'nın genişleme ve yayılma politikalarını gemleme olanağına kavuşmuş olacaktı.

Pek doğaldır ki Talleyrand, işe girişmeden önce, ne Polonya'yı Rusya'ya ve ne de Saksonya'yı Prusya'ya bırakmak istemeyen Metternich'le ve daha sonra da, bu konuda Avusturya başbakanıyle tam bir fikir

birlliğ halinde olan lord Castlereagh'-le anlaşmış bulunsaydı çok daha a-vantajlı çıkardı. Ama böyle bir üçlü ön anlaşma, Kongre'nin başlangıcında hemen hemen olanaksız gibiydi. Çünkü lord Castlereagh ve şansölye Metternich, kendilerine her an kolayca ihanet edebileceğinden korktukları Talleyrand'a katiyen güvenmemekteydiler.

3.

Saksonya ve Polonya Sorunu

4 Ekim 1814 günü Talleyrand, İmparator Aleksandr'ın karşısına çıkmıştır. Zorlu bir hesaplaşma olacaktır iki devlet adamı arasında.

Lejitimizin ilkesini öne sürmüştür Talleyrand. Buna göre Aleksandr'ın, Polonya'nın Fransız Devrimi'nden önce Rusya'ya ait olmayan parçasından vaz geçmesi ve Prusya'nın da Saksonya üzerindeki hak iddialarını bir yana bırakması gerekmekteydi.

Bunun üzerine, bir şeyin daha, yani Rusya'nın kazanmış olduğu zaferden hak ettiği şekilde yararlanmasının da gerekli olduğunu söyleyen Rus çarına, büyük bir soğukkanlılıkla şu cevabı verecektir Talleyrand:

— Ben hukuku, çıkarların üzerinde tutarım.

Ve Aleksandr, genellikle sınırlerine egemen olmasını bilen bir adam olduğu halde, bu cevap karşısında dayanamayıp patlayacaktır: Hukukun kutsal karakterinden söz eden bu Talleyrand, daha bir kaç yıl önce Erfurt'ta aynı Aleksandr'a Napolyon'u satmış ve buna karşılık da Rus hazinesinden büyük miktarda para almış olan Talleyrand değil midir yoksa?

Daha bir süre hakarete devam eden çar, sonunda şöyle kapedı konuşmayı:

— Ben savaşı tercih ediyorum.

Sıra lord Castlereagh'e gelmişti daha sonra. Aleksandr, İngiliz Dışişleri bakanına da, aynı anlama gelen şu sözü söyleyecektir:

— Polonya'nın bölüşümü sırasında düşülmüş olan vicdan yanılgısını onarmağa kararlı bulunuyorum.

Eski Polonya'nın bütün topraklarını hemen burada, Viyana Kongresi'nde birleştirme iddiasında değildi çar. Şu anda ancak, 1814 yılında Rus kuvvetleri tarafından ele geçirilen Polonya arazisinden söz edebileceğini söylemekteydi. Bu parçayı Polonya krallığı haline getireceğini ve böylece kurulacak bu yeni krallığın da yasal hükümdarı olacağını açıklıyordu.

Aleksandr'ın dediğine bakılırsa, fetih hukuku gereğince Rusya'ya düşen topraklardan bir Polonya krallığı yaratmakta yetinmeyecekti sadece; bu yasal krallığa aynı zamanda Ruslar tarafından 1807 yılında ele geçirilmiş Bielostok bölgesiyle 1809 yılında alınmış Tarnopol bölgesini de verecekti.

Lord Castlereagh, bunun üzerine, çar tarafından Polonya'ya verilmesi tasarlanan anayasanın, Avusturya ve Prusya topraklarında yaşayan Polonyalıların, böyle bir anayasadan yararlanan soydaşlarına özenip ayaklanmağa kalkışmalarından korkuyordu İngiliz Dışişleri bakanı.

Aleksandr da bu itirazı beklemekteydi zaten: Kendisinin, Polonya'ya şu ana kadar ileri sürüldüğü gibi bir boyunduruk değil, bağımsızlık ve özgürlük vermek istediği apaçık meydana çıkmış oluyordu böylece. O kadar ki, özgür İngiltere'nin temsilcisi olan lord bile, onu, bu derece özgürlükçü olmamağa zorlamaktaydı!

Aleksandr'a karşı duyduğu büyük korku dolayısıyle Matternich, çarın isteğine uymuş ve Saksonya'nın Prusya kralına bırakılmasına razı olmuştu. Ama Rusya'nın da Polonya topraklarına sahip çıkarak aşırı bir şekilde güçlenmesi olasılığı, müthiş kuşkulandırıyordu onu.

İşte bu kuşkuyla Matternich, yeni bir çözüm yolu önerecektir lord Castlereagh'e: Prusya temsilcisi Hardenberk'le hemen ilişki kurup, bu işin bir başka türlü de hal edilebileceğini bildirmek.

Şöyle ki:

Avusturya ile İngiltere, Saksonya'yı Prusya krallığına bırakmağa razı olmaktaydılar. Ama buna karşılık da Friedrich-Wilhelm III, hemen Aleksandr'dan ayrılıp Avusturya ile İngiltere'nin yanında yer almalıydı. Böylece üç devlet, bu ön anlaşma çerçevesi içinde ortaklaşa hareket ederek, Aleksandr'ın Polonya'yı (yani, Varşova grandüklüğünü) ele geçirmesine kolayca engel olabilirlerdi.

Yani Saksonya, Aleksandr'a ihanetinin bedeli olarak sunulmaktaydı Prusya kralına.

Friedrich-Wilhelm III, iyice düşünüp taşındıktan sonra, bu planı kabul etmemeğe karar verecekti: Metternich'le Castlereagh'ın, bu pazarlığı Talleyrand'dan boşu boşuna gizlemediklerini sezlyordu çünkü.

İşin bu noktasında Prusya kralı, kendi durumunun ne denli nazik olduğunu da farketmiştir birdenbire: Gerçekten de Talleyrand bu pazarlığı, Rus çarına haber verir ya da, bir adım daha ileri giderek, Aleksandr'a Rusya ile Fransa'nın Prusya'ya karşı ortaklaşa bir diplomatik eyleme girmeleri önerisini sunarsa, ne olacaktı? Kim kurtarabilirdi Prusya'yı o vakit?

Tilsit barışının ve barış sonrasının acı anılarını bir türlü unutamayan ve bir Fransız-Rus ittifakının kâbusuyle uykuları kaçan Friedrich-Wilhelm, kendisinin ne kadar iyi niyetli ve soylu düşünceli olduğunu ispatlayabilmek için, gidip Aleksandr'a her şeyi anlatmağa karar vermiştir en sonunda. Durumu öğrenen Rus çarı, hemen Metternich'i çağırtıp açıkça hesaplaşmaya girecektir

Söz konusu «hesaplaşma» hakkında Talleyrand, Louis XVIII'e yazdığı bir mektupta gaddarca bir sevinçle, Aleksandr'ın Metternich'e o gün yağdırdığı hakaretlerin suçüstü yakalanan bir uşağa bile kolay kolay revâ görülemeyeceğini belirtmekteydi.

4.

Avusturya, Fransa ve İngiltere Arasında Rusya ve Prusyaya Karşı Yapılan Gizli Antlaşma

(3 Ocak 1815)

Kongre'nin çalışmaları, amansız iç mücadeleler nedeniyle gecikmeye uğramaktaydı hep. Bunun üzerine Talleyrand, taktik değiştirmiştir.

Gerçekten de Fransa'nın çıkarı, Rusya'nın güçlenmesini önlemekten çok, yakın komşusu Prusya'nın daha fazla güçlenmesini engellemeyi gerektiriyordu. İşte bu görüşle harekete geçen Talleyrand, Fransa'nın, Rus İmparatorluğu sınırları içinde bir Polonya krallığının kuruluşuna karşı çıkma konusunda Avusturya ile İngiltere'yi destekleme-yeceğini bilirdi Aleksandr'a. Ama buna karşılık aynı Fransa, Saksonya'nın Prusya'ya verilmesini de katiyen kabul etmemekteydi.

Prusya'nın diplomatik temsilcileri, kral Friedrich-Wilhelm III, başta olmak üzere Hardenberkg ve Humboldt, Kongre'de önemsiz bir rol oynamışlardır. Saksonya, Rus çarı tarafından Prusya'ya vaad edilmişti: Hain olarak niteledığı Saksonya kralını Rusya'ya yollayacağını; ve Prusya'nın, yakın geçmişte yitirmiş bulunduğu Polonya topraklarına karşılık Saksonya'yı alacağını söylüyordu durmadan Aleksandr. Böylece Prusya kralı, hiç değilse bir sü-

re için, kendini güvenlikte duymuştur.

Ne var ki bu arada Talleyrand, Metternick'le Castlereagh'i üç devlet arasında gizli bir antlaşma yapmanın zorunlu olduğuna inandırma başarısını gösterecektir: Avusturya, Fransa ve İngiltere böylece elele verip Prusya ve Rusya'ya karşı kesin bir diplomatik mücadeleye girişecek; ve Saksonya'nın Prusya'ya bağlanmasını, geçici bir süre için bile olsa, önleyeceklerdir.

Bu antlaşma, üç büyük devletin temsilcileri tarafından 2 Ocak 1815 tarihinde imzalanmıştır. Antlaşmanın varlığından Aleksandr'ın ya da her hangi bir başka kimsenin haberli olmamasını sağlamak amacıyla, kesin gizlilik kaydı konulmuştu protokole.

Nitekim sadece üç nüsha halinde yazıldı antlaşma. Nüshaların biri Viyana'da Metternich'in kasasında kaldı. Taleyrand'a verilen ikinci nüsha hemen Paris'e, kral Louis XVIII'e yolanacak; Castlereagh'e teslim edilen üçüncü nüsha ise, gene ivedlilikle, İngiltere'ye, naip prens George'a ulaştırılacaktır.

Saksonya tasarısına karşı öylesine güçlü bir muhalefet yaratmıştı ki bu gizli antlaşma; çar Aleksandr kesin bir ikilem karşısında buldu kendini: Ya kopuşa, ve bir olasılıkla, savaşa karar verecek; ya da duruma boyun eğecekti. Ve Rus çarı, Prusya yüzünden üç büyük devletle bozuşmayı, hele hele bunlara karşı sonu belirsiz bir savaşa girmeyi katiyen istemiyordu. Dolayısıyle de duruma boyun eğdi.

Saksonya kralı, ülkesinin kesin sahibi oluyordu böylece. Prusya kralına da, kaderine boyun eğmekten başka yapacak şey kalmamaktaydı.

TARKOVSKİY Andrey (Moskova 1932)

TARKOVSKİY'in ünlü yapıtı **Andrey Rublev'***den bir sahne.*

Sovyet film yönetmeni. Şair Arseri Tarkovskiy'in oğludur; 1961'de VGİK'dan mezun oldu, aynı yıl çevirdiği *«İvan'ın çocukluğu»* adlı filimle Venedik festivalinde altın aslan ödülünü aldı. Daha sonraki filmi *Andrey Rublev* (1964-1965), ülkesinde sansürle başının derde girmesine neden olurken, bütün dünyaca da tanınmasını sağladı. 1972'de Tarkovskiy, *Solaris* adlı yapıtıyla kurgubilime yöneldi. 1974'te *«Ayna»*yı çevirdi.

TORROJA Eduardo (Madrid - 1899 / Madrid 1961) İspanyol mimarı. Madrid'deki Yol, Köprü ve Liman Mühendisliği Yüksek Teknik okulunda öğrenim gördü, 1939'da aynı okulda profesörlüğe yükseldi, daha sonra İnstitute tecnico de la construccion y del cemento'nun müdürlüğüne getirildi. Mimarlığın tamamen teknolojik bir kavram olmasına karşı çıkarak ve hayal gücüne öncelik tanıyarak yüzyılın ilk yarısının en önemli eserlerinden birkaçına imzasını attı. Yapılarında betonarmeyi ve öngerilimli betonu kullanır. Her zaman yalın ve sade çizgileri arayan (İnstituto de la construccion'un Madrid'deki kömür deposu, 1951) sanatçı doğadaki biçimleri yakalamağa çalışmış (katlanmış, dalgalı ya da kamburlaştırılmış biçimler) ve kimi zaman gerçek bir mimarî heykel türüne varmıştır. Uygulamalarının yanı sıra teknik buluşları da çok değerlidir: Algeciras'taki kapalı çarşı (1933) için nervürsüz tonoz; Madris'deki Zarzuela hipodrumunun tribünleri (1935) için dik gergilerle taşınan dışarıya doğru taşmış betonarme saçak; Aldoz su kemerinin su yolları için X biçiminde taşıyıcı destekler (1939); Esla ırmağı üzerinde, ayak açıklığı 190 m olan tek kemerli köprü (1940). 1950'lere doğru esin kaynağı Gaudi'ninkine yaklaşan Torroja balastsız organik biçimler yaratmış (Caracas'taki Tachira Club, 1957) ve İspanya'nın çağdaş dinsel mimarisine yenilik getirmiştir. (Xarreallo ve Pont de Suert kiliseleri, 1952)

TORROJA : Madrid'de Zarzuela hipodromunun tribünleri.

TOTO Antonio DE CURTİS GAGLİARDİ DUCAS COMMENO DI BİSANZİO (Napoli - 1898 / Roma - 1967) İtalyan sinema, tiyatro ve müzikhol oyuncusu. Genç yaşta Napoli'den ayrıldı, Roma'ya gitti, kısa sürede oradaki şarkılı gazinolarda kendini tanıttı, mizahıyla ilgi topladı, yıllarca kabare revülerinde küçük görevlerle yetindi, sonunda İtalya'nın en popüler komedi sanatçılarından biri oldu. Sinemaya çok geç başladı ve hemen başarı elde edemedi. İlk filmi ***Fermo con le mani***'yi (Elle kapatılmış, G. Zambute'nun) 1937'de çevirdi. Çok sayıda filmleri arasında şunlar vardır ***Guardie e ladri*** (Jandarmalar ve hırsızlar -Stene ve M. 'Monicelli'nin,- 1951) ***Toto kaldırım yosmaları*** (Dev'e le liberte? - R. Rossellini'nin - 1953) ; ***Napoli maceraları*** (L'era di Napoli V. de Sica'nın, 1954) ***Kanun kanundur*** (La loi c'est la loi Christian Jaque'nin 1958) ***Toto gangster*** (İ soliti igneti M. Monicelli'nin 1958) ; en ünlü filmi ***Bisate di gioia*** (Sevinç kahkahaları M. Monicelli'nin 1960) ***Operaziene San Gennaro*** (San Gennaro olayı 'D. Risi'nin 1966), ***Aldatılmış ve terk edilmiş*** (Uccelacci e uccellini P.P. Pasolini'nin 1966); ***Le streghe*** (Büyücüler - P.P. Pasoloni'nin skeci 1966); ***Cappriccio all'italiona*** (İtalyan kapriçlyosu Che cosa sono le nuvole skecinden, P.P. Pasolini'nin, 1967).

TOTO : Çağdaş komedi filmi türünün önde gelen ustalarından..

U

ULMER Edgar George (Viyana 1904 / Kaliforniya 1972) Avusturya asıllı Amerikalı film yönetmeni. Sanatlar ve Bilimler akademisine bir süre devam etti, oyuncu, yardımcı dekoratör, yardımcı kameraman ve yapımcı oldu. 1918'de tiyatro dekoratörlüğüne başladı, F. W Murnau'nun 1924 1929 yılları arasında asistanlığını yaptı, sonra ilk filmi *Menschen am Sonntag*'ı (Pazar günü insanlar) R. Siodmak ile çevirdi. 1930'da A.B.D.'ye gitti, orada özellikle azınlıklar üstüne (İspanyollar, Kafkasyalılar, Ermeniler, Yahudiler, Zenciler ve Amerika yerlileri) filimler çevirdi. Çok sayıdaki filmlerinin en önemlileri şunlardır: *The Black Cat* (Kara kedi) (1933); *Island of Forgotten Sins* (Unutulmuş günahlar adası) (1943); *Strange İllusion* (Garip hayal (1945); *Acayip kadın* (Strange Woman) (1946); *Detour* (Sapma), (1946); *Sanat aşkı* (Carnegie Hall) (1947); *Para hırsı* (Ruthless) (1948); *Babes in Bagdad* (Bağdat çocukları) (1952); *The Naked Dawn* (Çıplak doğan) (1954); en iyi filmi *Annibal* (C. L. Bragaglia ile, İtalya'da, 1959); *Atlantide* (F Borzage tarafından başlandı, P. Benoit'dan, 1961); *Neuzig Nachte und ein Tag* (Doksan gece ve bir gün) (Almanya'da, 1964)

UTZON Jorn ((Kopenghag 1918) Danimarkalı mimar Kopenhag Güzel Sanatlar akademisinde yetişti, geziye çıktı. Erik Gunnar Asplund, Alvar Aalte, Le Cerbusier, Mies van der Rohe, Frank Lloyd Wright gibi ustaların yapıtlarını gördü; Lloyd'un yanında bir süre çalıştı. Daha sonra Meksika'ya giderek maya piramitlerini dolaştı; bu piramitler onun uzam anlayışı üstünde büyük bir etki bıraktı. 1952'de Danimarka'ya döndü, Japon geleceğinden esinlenerek

Jorn UTZON tarafından Danimarka'da yapılan iç avlulu konutlar.

Holte, Furezo ve Hellebaek'te konutlar yaptı. 1956'dan sonra Elseneur yakınında, Kinge'de toplu konutlara girişti, bunun ardından Fredensborg'da bir başka toplu konut gerçekleştirdi; 1967'de istenilen yere ve biçime uydurulabilen yapıda bir ev modeli hazırladı («Espansiva»); Danimarka'da bu modelin pek çok örneği yapıldı. Jern Utzon ocak 1957'de Avusturalya'da Sydney operası için açılan yarışmada birinci ödülü aldı ve yapıyı 1963 1966 arasında gerçekleştirdi. Bu yapıda, önceden hazırlanmış ince levhalar kullanarak teknikte yenilik varattı, denize doğru uzanmış düz bir damın heybetli görünümüyle örtü malzemesinin hafifliğinden yararlanarak olağanüstü bir uzam ortaya koydu.

Ülkenin iç siyaset ve para sorunlarına bağlı nedenlerle 1966'da Utzon'un görevine son verildi; yapının iç düzeni 1973'te bitirildi, ama mimarın ilk projesine uygun düşmedi.

O zamandan beri Utzon bir daha bu kadar önemli bir yapıt gerçekleştirme olanağı bulamadı. Ama ona yakın önemde başka yapıtlar için projeler yaptı Elseneur'de Höjrup Sürekli Eğitim okulu (1958), Zürich tiyatrosu (yarışmada birincilik ödülü, 1964) Kopenhag banliyösünde tarım yöre kenti (1966) ve Suudi Arabistan'da Cida stadyumu (1969)

Ü

MADDE YOK

V

VELKOVİÇ Vladimir (Belgrad 1935) Yugoslav ressamı Belgrad Mimarlık fakültesini bitirdikten sonra Zagreb'de Hegedusiç'in atelyesinde bir yıl çalıştı (1962 1963). Bilinçaltından fışkıran bir resim ve desen anlayışına yönelerek Yugoslavya'da gelişmekte olan gerçeküstücü akıma katıldı. 1966'dan sonra Paris'te girıştığı çalışmalar daha önceki resim ve desenlerinde taslağını hazırladığı konular üzerinedir («Gibets» dizisi, 1968-1970). Bazen fotoğraflardan yararlanarak hareketi oluşumu içinde göstermeğe çalıştı *(Homme qui court no I* (Koşan adam No 1), 1972-1973). Velikoviç'te görüntü, duygusal bir biçimde, insanların ve hayvanların ucubemsi bir görünüm aldığı düşlemsel bir anlatıma yönelir. Teknolojik alan, sanayi toplumunun kişiyi ölçüler, rakamlar ve diyagramlarla bütünleştirdiği bir alan olarak tanımlar.

VENTURİ Robert (Philadelphia 1925) Amerikalı mimar ve kuramcı. Princeton Üniversitesinde mimarlık öğrenimi gördü (1943-1950), sonra Eero Saarinen ve Louis İ, Kahn gibi mimarların yanında çalıştı (Kahn'ın onun üstündeki etkisi büyük oldu). 1967'den beri karısı Denise Scott Brown ile birlikte çalışmaktadır. Sayıca az ve çok hacimli olmayan eserleri, Venturi'nin kuramsal düşüncelerini yansıtmaları bakımından oldukça önemli sayılabilir. Başlıcaları şunlardır: Princeton'da Meiss House projesi ve Chesnut Hill'de annesi için bir villa (1962); Philadelphia'da yaşlılar evi (Guild House) (1964); Ohio'da North Canton'da bir kent projesi (1969). Pennsylvania Üniversitesinde, sonra Yale Davenport enstitüsünde mimari profesörü olduktan sonra tutumunu belirleyen iki eser yazdı. *Complexity and Contradiction in Architecture* (Mimarlıkta karmaşıklık ve çelişki) (1967) 1962'de, Roma'da Graham Fondation'un yardımıyla yaptığı bir araştırmanın sonucudur. Venturi özentici ya da barok mimarlıdan ve XIX. yy. seçmeciliğinden aldığı örneklerle, mimari biçimlerin algılanmasında belirsizlik kavramının önemini kanıtladı, 1930 yıllarında parlayan büyük ustaların mimaridaki aşırı özleştirmeciliğini eleştirdi ve Louis İ. Kahn'ın bu konudaki yargılarına katıldı. *Learning from Las Vegas* (Las Vegas'tan öğrenilen) karmakarışık bolluğunda mimarlık için ders olabilecek bir canlılık belirtisi görerek çağımız amerikan mimarisine eski saygınlığını tanıdı. Çağdaş dizaynın zarifliğine karşı çıkarak sağlam bir kültürün önemini belirtti ve bu konuda bazı amerikan pop'art sanatçılarının görüşüne yaklaşmış oldu.

VİNOGRADOV Oleg Mihayloviç (Leningrad 1937) Sovyet dansçısı, koreografi ve bale öğretmanı. Leningrad Güzel Sanatlar akademisindeki dersleri izledi, ayrıca Vaganova enstitüsünde dans öğrendi, 1954'te oradan mezun oldu. Novossibirsk operası balesinde karakter dansçısı olarak görev aldı, *Kuğu gölü* balesinde Piyotr Guseyev'in asistanlığını yaptı (1964), ayrıca ilk büyük yapıtı *Külkedisi*'ni oluşturdu, ardından *Romeo ve Juliet*'i düzenledi (müzik Prokofyev) (1965), sonra aynı yapıtı Bolşoy balesinde sahneye koydu (1967); Kirov balesi için *Assel* (1967); Kirov balesi için *Dağların kızı* (1968); *Aleksandr Nevskiy* 1970; *Pagodalar prensi* (1972); *Genç Vale* (İgor Moiseyev'in) için *Grand Pas Classique* (1968); *Trio* (1970; Maly tiyatrosu balesi için *Gorjanka* (1968); *La fille mal gardée*'nin (1970) bir düzenlemesi. Lenin ödülünü kazanan Vinogradov Kirov balesi yönetim ataşesi, 1969'dan bu yana da koreografıdır.

VİTTİ Maria Luisa CECİARELLİ (Roma 1931) Monica adıyla tanınan İtalyan kadın sinema ve tiyatro oyuncusu. Önce Roma Sahne Sanatı Ulusal akademisinde okudu, kısa sürede sivrildi, 1958'de ilk filmini çevirdi. *Le diritte* (Halklar) adlı bu yapıt (M. Amendola'nın) büyük ilgi görmedi. M. Antonioni ile tanışması hayatında bir dönüm noktası oldu. *L'avventura* (Serüven, 1959), *La notte* (Gece, 1960), *L'eclisse* (Batan güneş, 1961), *İl deserto rosso* (Kızıl çöl, 1964) gibi filmlerini Antonioni'nin yönetiminde çevirdiği ve bu yapıtlarla aydın, mesafeli ve bunalımlı bir oyuncu olarak tanındı. Ancak daha sonraki komedileriyle bunun tersini kanıtladı: *Alta infedelta* (Büyük ihanet L. Salce'nin skeci 1964); *İl dis cev olante* (Uçan daire T Brass'ın, 1965); *Le Bambole* (Bebekler - F. Rossi'nin *La minestra* (çorba) adlı skecinden uyarma, 1965). *La cintura di castita* (Bekaret kemeri P. Festa Campanile'nin 1966): *Tabancalı yosma* (La ragazza con la pistola M. Monici'nin 1967); *Kadın ve gurur* (La femme écarlate J. Valere'in 1969); *Noi donne siamo fatte cesi* (Biz kadınlar böyleyiz - D. Risi'nin - 1971); Nini *Tire - bouchon* (M. Fondato'nun, 1971); *Hırsız kız* (Teresa, la ladra - C.D. Palma'nın - 1973).

VLADY Marina (Clichy la Garenne 1938) Fransız kadın sinema ve tiyatro oyuncusu. Eski bir soylu rus ailesinin çocuğudur; 1949'da beyazperdede ablası Odile Versois'nın yanında çocuk rollerine çıktı. 1953'te A. Cayatte'in yönetiminde çevirdiği *Avant le déluge* (Tufandan önce) ile fan-

sız sinemasının genç yıldızları arasına katıldı. Çevirdiği çok sayıda filim arasında şunlar vardır *Sophie et le crime* (Sophie ve cinayet) (P. Gaspar - Huit'in, J. Laurent'dan, 1955); *Les salauds vont en enfer* (Namussuzlar cehenneme gider). «*Suç ve ceza*» (G. Lampin'in, F. Dostoyevski'den, 1956); *Toi le venin* (Zehir sensin), (R. Hossain'ın, 1958); *Camdaki kız* (La Fille dans la vitrine) (L. Emmer'in, 1960); *Çıplak prenses* (La Princesse de Cléves) (J. Delannoy'un, J. Cocteau tarafından uyarlandı, 1960); *Yalancı kız* (Adorable menteuse) (M. Deville'in, 1961); *Bozkır* (la Steppe) (A. Lattuada, Puşkin'den, 1961); «*İklimler*» (S. Lorenzi'nin, A, Maurois'dan, 1962); *Le Lit Conjugal* (Evlilik yatağı) (M. Ferreri'nin, 1963, bu filimle Cannes festivalinde en iyi yorum ödülünü kazandı); *Dragés au poivre* (Biberli badem şekeri) (J. Baratier'nin, 1963); *Deux ou Trois Choses que je sais d'elle* (Hakkında bildiğim iki-üç şey) (J.-L. Godard'ın, 1966); *Le temps de vivre* (Yaşamak zamanı) (B. Paul'un, 1968); *Un amour de Tchekhov* (Çehov'un bir aşkı) (S. Yutkeviç'in, 1969); *Sirocco d'hiver* (Kış samyeli) (M. Jancso'nun, 1969); *La nuit bulgare* (Bulgar gecesi) (M. Mitrani'nin, 1970). Vlady 1973'te otuz üçlük bir şarkı pleği doldurdu.

Marina VLADY 1962 yılında başrolünü oynadığı İklimler'de.

W

WATTEAU Antoine (Valenciennes 1648 / Nogent sur Marne 1721) Fransız ressamı. Ressam Albert Gerin'den ders aldı, ustasının ölümü üzerine Paris'e gitti (1702). Dinsel tablo tüccarları hesabına çalıştıktan sonra Gillot'nun atelyesine girdi (1706. Roma Büyük ödülü yarışmasında başarısızlığa uğradıktan sonra, ***Birliklerin Hareketi*** tablosunu satmayı başardı. Ordu gâhlarda ve meyhanelerde dolaşarak kroki̇ler çizdi. Hasta ve üzgün bir halde Paris'e dönünce, maliyeci Pierre Crozat İçin *Mevsimler*'i gösteren dörtlüsünü çizdi. 1777-de ***Kythera Adasına Gitmek İçin Vapura Biniş*** adlı tablosuyla Kraliyet akademisine alındı. Dostlarının birkaç portresini ve birkaç nü yaptı: fakat dehasını özellikle kompozisyonlarında gösterdi. Verem olduğundan 1719'da doktör Mead'e muayene için Londra'ya gitti: fakat ertesi yıl, eskisinden daha hasta bir halde döndü. Flaman ve Venedik ustalarının sırrını çözen Watteau, dostu Gerseint İçin ölüm döşeğindeyken ***Gersaint.in Alameti***'ni yaptı ve 37 yaşında öldü. Başlıca yapıtları: ***Parkta Toplantı, Kayıtsız, Finette, Jüpiter ve Antiope, Paris'in Yargısı, Silahı Alınmış Aşk, Endişeli Aşk Kadın, Pater'in Portresi, Arlaquin ve Colombine, Müzik Dersi, Aile Konseri, Kır Eğlenceleri, Ay Randevusu, Sürpriz, Hayatın Güzellikleri, Venedik Eğlenceleri, Müfrezenin Molası, Aleyhe Katılmaya Giden Asker, Théâtre - Français'de Aşk, Aşk Dersi, Kır Toplantısı, Uçan Ordugâh, Savaş Dinlenmeleri, Evlenme Sözleşmesi*** v.b.

WATTEAU'nun iki ünlü başyapıtı: Arlequin et Colombine..

ve Jupiter et Antilope.

WEBER Carl Maria Von (Butin - 1786 / Londra - 1826) Alman bestecisi. İlk Alman dramatik romantizminin en tipik temsilcilerinden biridir. 1797'de Salzburg'da Michael Hayd'ın, Viyana ve Münih'te Valesi, ve Kalcher'in öğrencisi oldu. Daha o sıralar piyanocu olarak adını duyurmaya başladı ve 13 yüaşından itibaren piyano İçin *(Aşkın ve Şarabın Gücü)* bestelediği. 14 6 Fuguettes bir missa, bir operakomik ile 17 yaş arasında dramatik yapıtlar yazdı *Ormanların Kızı* (1800),

Carl Maria von **WEBER**: *Alman operasına ulusal karakterini kazandıran besteci.*

Peter Schmoll ve *Komşuları* (1803). O sırada ustası olan rahip Vogler, Breslau tiyatrosunda orkestra şefi olmasını sağladı. Napolyon istilâsı yüzünden Stuttgart'a gitti, ama parasını hesapsız harcadığı için buradan kovuldu: *Ormanların Kızı* libretosunun yeni bir düzenlemesi olan *Silvana*'nın (1810) partisyonunu Stuttgart'ta tamamlamıştı. 1811'de bir perdelik operası *Ebu-Hasan*'ı yazdı, Prag'da Alman tiyatro orkestrasını yönetti ve bir opera şarkıcısıyla evlendi. Berlin'de Napolyon'a karşı koyan şairlerle dostluk kurdu ve *Savaş Şarkıları*'nı besteledi. 1816'da Yeni Dresden tiyatrosunun yönetmenliğine getirildi: İtalyan operasını savunanlara karşı, birer tipik Alman operası olan *Der Freischütz* (1821) ile *Eueryanthe*'yi (1823) besteledi ve bu iki opera ile meslek hayatının doruğuna ulaştı. Uvertürleri *(Jubel-Ouvertüre)*, romantik parçaları *(Valse Davet)*, yeni operası *(Preziosa)*, Londra'da Covent Garden'de kendi yönetiminde icra edilen *Oberon* (1826) büyük bir ilgiyle karşılandı. Weber, orkestrayı drama göre yoğurmayı bilen bir sanatçıdır: Melodileri lied çerçevesini aşarak drama yönelir *(Savaş Şarkıları, Kılıç Şarkısı, Lützow'un Avı)*, iki senfonisi, yedi kantatı, üç missa'sı ilahi yapıtlarıdır. Oda müziği türünde birçok yapıt verdi. Virtüoz piyanocu olan Weber'in ayrıca sayısız piyano parçası vardır. Bağımsız parçalar da Weber virtüozluğun tüm olanaklarını dener *(Parlak Rondo, Momento Capriccioso, Büyük Polonez* ve Berlioz'un orkestraladığı ünlü *Dansa Davet*. Weber, Rossini'ye karşı Alman operasını savunarak Wagner'e yol hazırlamıştır.

WEİSMANN August (Frankfurt - 1834 / Freiburg - 1914) Alman biyoloji bilgini. Göttingen'de önce tıp, sonra zooloji okudu. Freiburg im Breisgau'da rektör yardımcılığına getirildi (1883). Tohum plazmasının sürekliliği üstüne ünlü teorisini burada ortaya koydu. Kalıtım ve evrim konusundaki görüşleri daha sonraki birçok çalışma ve varsayıma yön verdi. Weismann'ın teorisi, deney öncesi devredeki mikromerist teorilerin en mükemmelidir. Weismann, besleyici protoplazma ve kalıtsal özellikleri taşıyan idyoplazma diye iki ayrı protoplazma kabul eder. Ona göre idyoplazma «biyofor» denilen pek çok sayıda birimden meydana gelir. Birçok biyofor biraraya gelerek hücreler topluluğuna özelliğini kazandıran bir «belirleyici» meydana getirir. Birçok belirleyicinin meydana getirdiği kümeye de «id» denir. İd'ler de biraraya gelecek «idant»ları, yani kromozomları meydana getirir. Her biyofor ve her belirleyici kalıtımda önemli bir rol oynar. Yalnız üreme hücreleri, yumurtada bulunan belirleyicileri tam olarak alır. Weismann tohum plazmasının bir kuşaktan diğerine tam olarak geçtiğini kabul eder, sonradan kazanılmış özelliklerin geçişini kabul etmez. Başlıca yapıtları: *Das Keimplasma, eine Theorie der Vererbung* (Embriyon Plazması, Bir Kalıtım Teorisi, 1892), *Vortrage über Deszendenztheorie* (Kalıtım Teorisi Üstüne Konferanslar, 1902).

WİLKİNSON Geoffrey (Todmorden, Yorkshire 1921) Londra'daki İmperial College'de okudu, 1943'ten 1946'ya kadar Kanada'da Ulusal Araştırma Konseyi Atom Enerjisi bölümünde çalıştı. Çalışmalarını A.B.D.-de, Kalifornİya üniversitesinde (1946) ve Massachusette İnstitute of Technology'de (1950) sürdüren Wilkinson 1951'den 1955'e kadar Harvard Üniversitesi'nde ders verdi. Daha sonra İngiltere'ye dönen Geoffrey Wilkinson 1955'ten beri Londra Üniversitesi'nde anorganik kimya profesörüdür. Geçiş madenlerinin karmaşık organometalik bileşikler kimyası üstüne yaptığı çalışmalar nedeniyle 1973 Nobel Kimya ödülünü Ernast Otto Fischer ile paylaştı. Bu organometalik bileşik ere, özellikle Wilkinson'ın uzun uzadıya incelediği ferrosene asndviç yapılı bileşikler denilir, çünkü bu bileşiklerde maden atomu iki organik molekülün arasına sandviç gibi yerleştirilmiştl. Wilkinson bu bileşiklerin katalitik özelliklerini açıklamayı da başarmıştır.

WELLES Orson (Wilconsin 1915) Amerikalı yazar, yönetmen ve oyuncu. 1931'de İrlanda'da tiyatro hayatına atıldı. Amerika'ya gittikten sonra Shakespeare'in yapıtlarında rol aldı. 1934'te radyoda çalışmaya başladı ve çeşitli yayınlar hazırladı. Bunlar arasında *Dünyalar Savaşıyor* adlı yayın sırasında, dinleyiciler, Merihlilerin dünyayı istilâ ettiğine inandıkları için büyük bir panik çıktı. 1937'de Mercury tiyatrosunu kurdu. İlk filmi *Yurttaş Kane*'i 1914'de yaptı Ertesi yıl *Ambersonlar*'ı çevirdi. Öteki yapıtları arasında *Şanghaylı Kadın*'ı, Macbeth'i (1947), Othello'yu (1951), Gizli Dosya'yı (1955) ve Dava'yı (1962) saymak gerekir. 1962den sonra aktör olarak çalıştı ve Shakespeare'in kahramanı *Falstaff*'ı (1965) bağımsız bir uygulama lla aktararak hem oynadı, hem de gerçekleştirdl. Welles, çağdaş sinemanın en önemli kişilerinden biridir.

Orson **WELLES** *Sinema sanatının yüzünü ağartan büyük ustalardan biri.*

WELLİNGTON Arthur (Dublin - 1787 / Walmer Castle 1852) İngiliz siyaset adamı ve generali. 1787'de orduya girdi, Dekkan'da bir kumandanlığa atandı. 1803'te Mahrat'ları yenerek parlak bir zafer kazandı. Avrupa'ya döndükten sonra, eskerlik alanında çeşitli başarılar elde etti. 1809 yaz saldırısında Madrid'e yürüyerek Talavera zaferini kazandı. 1812 Seferinin Salamanca'da parlak bir zaferle sonuçlanması, Wellington'a Madrid yolunu açtı. Daha sonra Burgos'u kuşattıysa da, başarısızlığa uğrayarak sınıra doğru çekilmek zorunda kaldı. Düşmanın zayıf düştüğünü görünce kesin bir saldırıya geçti. Böylece İspanya yavaş yavaş istilâ edildi. Victoria'da ezilen Fransızlar çekilmek zorunda kaldılar. Wellington ordusu 1814 yılı başlarında Pireneler'i aşarak Toulouse önlerinde savaşın son çarpışmasını kazandı. Birinci Paris antlaşmasından sonra Wellington Vivana kongresine delege olarak gönderildi (1814-1815). Napolyon'un yeniden Fransa'ya dönüşü Wellington için bir sürpriz oldu. Ama Hollanda'daki müttefik orduları başkumandanlığına geçti ve Waterloo'da kesin bir zafer kazandı (18 haziran 1815). Fransa'daki işgal orduları kumandanı olarak Paris'te oturdu ve görkemli bir hayat sürdü. İngiltere'ye dönünce Liverpool hükümetine bakan olarak girdi, 1828'den 1830'a kadar başbakanlık yaptı, daha sonra Peel'in kurduğu kabinelerde görev aldı. İngiliz ordusu başkumandanlığına da getirildi. Ama herkese yüksekten bakan sert mizacı yüzünden halkın

sevgisini yitirdi. 1829'da, katoliklere bağımsızlık verilmesini ve 1846'da «Corns Laws»ın (Hububat Yasası) kaldırılmasını, kendi görüşlerine aykırı düştüğü halde kabul etmek ve desteklemek zorunda kaldı.

WELLS Herbert George (Bromley - 1866 / Londra - 1946) : İngiliz yazarı. Güçlükler içinde büyüdü, birçok meslek denedikten sonra Londra Üniversitesinin bir bursunu kazandı. Burada, doğa bilimleri okudu. Bir biyoloji elkitabı yayınladıktan sonra gazeteciliğe atıldı. Edebiyata, bilimsel bir roman yazarak girdi: *Zaman Makinesi* (1895). Yapıt başarı kazanınca aynı türden birçok roman yazdı: *The Island of Doctor Moreau* (1896), *Görünmeyen Adam* (1897), *The War of the Worlds* (1898) ve *Ayda ilk insanlar* (1901). Wells'in sosyolojik ve siyasal görüşlerini açıklayan yapıtları ve içinde yetiştiği yoksullar dünyasını dile getiren gerçekçi romanları da vardır.

WELLS Bilim-kurgu türünün öncülerinden.

WHİTMAN Walt (West Hills - New York 1819 / New Jersey 1892) Amerikalı şair. Brooklyn'de bir matbaacının yanında çalıştı. Sonra gazeteci oldu. 1855'te New York'ta amerikan yazınında önemli yeri olan *Leaves of Grass*'ı yayınladı. Basın, gerek biçim bakımından, gerek temel düşünce bakımından yapıta hücum etti. Buna karşılık Emerson'dan teşvik gören Whitman Ayrılık Savaşları sırasında Washington'daki bir askeri hastanede hastabakıcı oldu. Savaştan sonra 1873'e kadar küçük bir memuriyetle Washington'da kaldı: 1873'te Camden'e çekildi ve ölünceye kadar orada kaldı. A.B.D. edebiyatını büyük ölçüde etkiledi.

WİLDE Oscar (Dublin - 1854 / Paris 1900) İngiliz yazarı, 1874'te Oxford'a girdi. Öğrenciliği sırasındaki adını davranışlarıyla dikkati çekti. «Sanat sanat içindir» görüşüne bağlandı. 1882'de A.B.D.'de konferanslar verdi ve «estetik felsefesi»ni açıkladı. İlk piyesi *Vera* New York'ta oynandı. Daha önce bir şiir kitabı yayınlamıştı (1881). Bir ara Paris'te kaldı, orada Verlaine ve öbür sembolist şairlerle tanıştı. İngiltere'ye dönünce *Mutlu Prens* ve *Başka Masallar*'ı (1888), 1891'de *Lord Arthur Saville'in Suçu* ve *Başka Öyküler*'i, ardından *Narlar Evi*'ni (A House of Pomegranates), *İntentions* (Niyetler) başlıklı denemelerini ve tek romanı *Dorian Gray'in Portresi*'ni yayınladı. 1892'de *Lady Windermere'in Yelpazesi* oyunuyla çağının en büyük tiyatro yazarları arasında yer aldı. Bunu iki komedi izledi: *Önemsiz Bir Kadın* (1893) ve *Ciddi Olmanın Önemi Üstüne* (1895). 1893'te fransızca yazdığı *Salomé* oyunu Paris'te Sarah Bernhardt tarafından oynandı. 1895 yılı, Oscar Wilde'ın hayatında ve yazarlığında yıkıcı bir yıl oldu. Lord Douglas ile olan homoseksüel ilişkilerinden ötürü Queensberry markisi basında aleyhinde yazılar yazdı: marki ile aralarındaki çatışma, Wilde'ın 2 yıl küreğe mahkûm olmasıyla sonuçlandı. Hapiste, 1898'de yayınlanan *Reading Zindanı Baladı* adlı yapıtı yazdı. Cezası bitince (1897) İngiltereyi terk etti ve bazı erkadaşlarının maddî yardımıyla Avrupa'da yaşedi, ayrı kaldığı iki çocuğunu ve karısını göremeden Paris'te öldü. Lord Douglas'a cezaevinden yazdığı dokunaklı mektup 1905'te De Profundis başlığıyla yayınlandı.

«Seninle bir antlaşma yapıyorum Walt Whitman / Yeterince uzun süre nefret ettim ben senden / Yeni odunu sen kestin / Şimdi artık onu yontma zamanı geldi.»
Ezra POUND

WHİTMAN 1855 yılında.

Oscar WİLDE Lady Windermere'in yelpazesi'ni yazdığı dönemde.

«Acının arkasında daima acı vardır. Istırap, zevkin tersine olarak, maske taşımaz.»
WİLDE

WİLLAMS Tennessee (Mississippi - 1914) : Amerikalı tiyatro yazarı. Oyun yazarından çok şair olan Williams, gerek «iyi 'şlenmiş», gerek tezli piyese karşıdır. Bir entrika kurmak yerine bir davayı canlandırmayı, bir ruh halini incelemeyi dener. İlk piyesi ***Battle of Angels*** (1940) başarısızlığa uğradı, fakat Williams ***Sırça Kümes***'ten (1944) sonra yazdığı oyunlarıyla çok meşhur oldu: ***İhtiras Tramvayı*** (A Streetcar Named Desire, 1947), ***Summer and Smoke*** (Yaz ve Duman, 1948), ***Dövme Gül*** (1950), ***Camino Real*** (Kral Yolu, 1953), ***Kızgın Damdaki Kedi*** (1955), ***Orpheus Descending*** (1957). Çoğunlukla kötümser ve umutsuz olan bu piyeslerden sonra yazar «hafif» bir oyun yazdı: ***Bye Bye Birdie*** (1960).

Williams'ın ayrıca bir perdelik oyunları

*Tennessee **WİLLİAMS** İhtiras tramvayı'nı yazdığı dönemde.*

Pamuk Dolu Yirmiyedi Vagon (1945), ***American Blues: Five Short Plays*** (1949), ***Suddenly Last Summer*** (1938), ***Taş Bebek*** (1958), ***Garden District*** (1958), bir romanı ***The Roman Spring of Mrs. Stone*** (1950). İki öykü kitabı ***(Hardy Candy***, 1954), ***One Arm*** (1954) ve bir şiir kitabı (In the Winter of Cities) ***Şehirlerin Kışında*** vardır.

WİLSON Thomas Woodrow (Virginia - 1856 / Washington 1924) Amerikalı devlet adamı. Princeton'da siyasal bilimler profesörü oldu (1890). ***Amerikan Halkının Tarihi*** adlı bir yapıt yayınladı (1902). 1902'den 1910'a kadar Princeton Üniversitesini yönetti ve 1911'de New Jersey valisi oldu. Cumhuriyetçilerin Taft ile Roosevelt arasında bölünmeleri sayesinde, Demokrat parti adayı olarak cumhurbaşkanlığına seçildi, hayatı ucuzlatmaya çalıştı. Senatörlerin tek dereceli genel seçimle seçilmesini sağladı (8 nisan 1913). İşletmelerin kolaylıkla

*Woodrow **WİLSON**'ın Versay Konferansı sırasında çekilmiş bir fotoğrafı.*

kredi elde etmeleri için bir yönetim kurulu denetiminde 12 devlet bankasının kurulmasına önayak oldu. Tröstlerle mücadele etti. Amerika'nın dışında, bir ekonomik emperyalizm siyaseti uyguladı: silâhların azaltılmasıyle Avrupa'da barışın sağlanacağını düşünerek, özel danışmanı albay House'u Avrupa'ya gönderdiyse de, Saraybosna faciası, girişiminl engelledi. Bunun üzerine, **tarafsız kalmaya karar verdi.** Lusitalna gemisinin torpillenmesine (1 mayıs 1915) karşın, Almanya ile ilişkilerini kesmedi. 1 Kasım 1916'da tekrar başkanlığa seçildi. Denizaltı ablukasına karar vermesi sonucunda, Almanya ile diplomatik ilişkileri kesti. Kongre, Almanya'ya savaş ilânı verdi (2-6 nisan). Wilson adaletli ve sürekli bir barışın kurulmasını sağlamak amacıyla Kongre'ye sunduğu bir mesajda (ocak 1918) ünlü «14 madde»yi ileri sürdü: buna göre, gizli diplomesi olmayacak, silahlar azaltılacak, denizlerde tam bir özgürlük sağlanacak, sömürge halkları bağımsızlıklarına kavuşturulacak, Alsace Lorraine Fransa'ya geri verilecek, Polonya devleti yeniden canlandırılacak, bir Milletler Cemiyeti kurulacaktı. Paris Barış konferansında (ocak 1919) görüşleri kabul edilmezse, Almanya ile ayrı bir barış imzalayacağını bildirdi. Fakat, Milletler Cemiyeti paktının Amerika'yı yeni bir çatışmaya sürüklemesinden korkarak paktı onaylamadı. Memleket içinde içki yasağı konuldu (1919). Kadınlara oy hakkı tanındı (1920). Wilson, 1919 Nobel Barış ödülünü kazandı.

WOLF Virginia (Londra 1882 / Lewes, Sussex 1941) İngiliz kadın romancı, eleştirici ve denemeci. Bilgin, filozof ve yazıncı sir Leslie Stephen'in kızı. Çok iyi bir eğitim gördü, babasının Thomas ardy ve G. Meredith gibi ünlü dostlarıyla tanıştı. 1912'de Leonard Woolf ile evlendi. 1917'de

«Suya atılmış olmak, salınmak dalgaların üzerinde, oradan oraya sürüklenmek, dünyanın köklerine ulaşıncaya kadar...» Virginia WOOLF

genç çift ***Foharth Press*** adlı küçük bir yayınevi açtı. K. Mansfield ve T. S. gibi henüz tanınmayan yazarların ve Virginia Woolf'un birçok kitabı burada basıldı. Woolf, 1915'te ***The Voyage Out*** (Dışarıya Yolculuk) adlı romanıyla ilgi çekti ***Night and Day*** hiç başarı sağlamadıysa da, ***Monday or Tuesday*** (1921) başlıklı öykü kitabı eleştiricilerce beğenildi. Ama Woolf asıl özgün-

Virginia WOOLF'un son fotoğraflarından biri.

lüğünü birkaç yıl sonra yayınlanan üç ünlü romanıyla ortaya koydu: *Jacob's Room* (Jacob'un Odası, 1922), *Mrs. Dalloway* (1925) ve *Deniz Feneri* (To the Lighthouse, 1927). Son romanlarında ince ve derin sanatını gereğinden daha ileriye götürdüğü söylenebilir. *The Waves* (Dalgalar, 1931), *The Years* (Yıllar, 1937). Olayın ve olgu dokusununn hemen hiç rol oynamadığı bu yapıtlarında, Woolf, Proust ve James Joyce'un etkisiyle bilincin akıp giden ve yakalanamayan yaşamını, bizi çevreleyen evrenin her an değişen ve ben'in dışında kendine has varlığı olmayan renklerini yakalamaya çalıştı. Woolf'un denemeci ve eleştirici olarak da değeri büyüktür: *The Common Reader* (Sıradan Okuyucu, 1925 - 1932, İki cilt).

WORDSWORTH William (Cumberland 1770 / Westmorland 1850 İngiliz şairi. Cambridge'de okudu, sonra Fransa'ya gitti ve fransız devrimcilerinin düşüncesini benimsedi. Para sıkıntısından İngiltere'ye dönmek zorunda kaldı. İlk şiir kitaplarını *The Evening Walk, Descriptive Sketches* 1793'te yayınlandı. 1797'de, Alfoxden'de arkadaşı Coleridge'in yanına yerleştl. İki

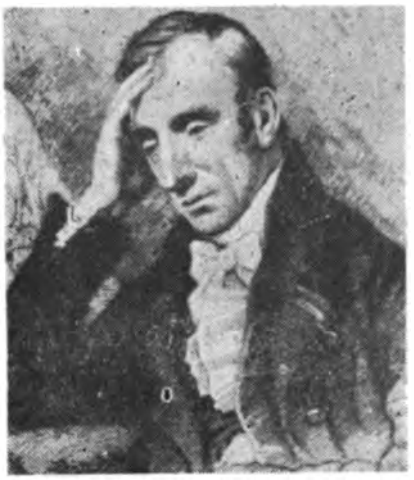

WORDSWORTH : «Göl şairleri»nin en ünlülerinden biri.

adlı bir şiir kitabı yayınladılar. Romantizmin şair birlikte *The Lyrical Ballads* (1798) gerçek bild risi olan bu yapıtta Wordsworth, *Tintern Abbey* (Tintern Manastırı) v.b. şiirleriyle doğa sevgisini dile getirir. Almanya'ya yaptığı bir geziden sonra Göller bölgesine, sonra 1813'te Rydal Mount'a yerleşen Wordsworth, ancak ölümünden sonra yayınlanan ve bir çeşit otobiyografi olan uzun bir şiir yazdı : *The Prelude*. Öbür yapıtları *Poems Dedicated to National Independence and Liberty* (Milli Bağımsızlığa ve Özgürlüğe Adanmış Şiirler, 1802-1816), *The Excursion* (Gezi, 1814), *Peter Bell* (1819), *Memorials of a Tour on the Continent* (Bir Avrupa Gezisinden Anılar, 1822). 1843'te Southey'in ölümü üzerine saray şairi oldu. Rousseau'nun etkisi altında, doğa sevgisini dile getirdi ve doğada ölümsüz güzellikle iyiliğin görünmeyen varlığını sezdirmeye çalıştı.

«Benim işleyeceğim tema, doğrudan doğruya insanın yüreğidir.» WORDSWORTH

WRİGHT Frank Lloyd (Wisconsin - 1869 / Arizona 1959) Amerikalı mimar. 18 yaşından sonra çeşitli mimarların yanında çalıştı ve kısa zamanda Sullivan'ın fikirlerini benimsedi. Bir süre Japonya'da kalarak Tokyo İmparatorluk konağını yaptı. Bear Run'daki bir şelâlenin üzerinde inşa ettiği bir villadan ötürü büyük ün kazandı (1936-1939). Hartford tiyatrosunu, San Francisco'da Morris mağazalarını (1949) ve Madison'da bir kilise yaptı. En ilgi çekicl yapıtları Racine'de Johnson and Son şirketinin araştırma kulesi (1947-1951) ve New York'ta Guggenheim müzesidir (1945-1959). Wright mimarlıkla ilgili birçok yapıt da yazdı.

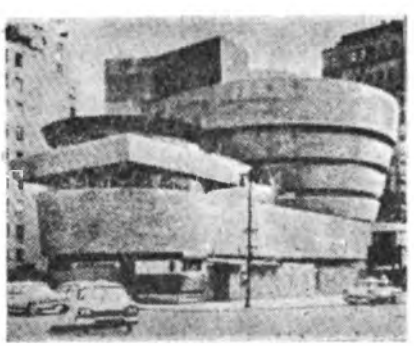

Frank Lloyd WRİGHT'ın ünlü başyapıtlarından biri : New York'ta Guggenheim müzesi.

WRİGHT Richard (Mississippi 1908 / Paris 1960) Amerikalı zenci yazar. İlk iki yapıtı *Uncle Tom's Children* (Tom Amca'nın Çocukları, 1938) ve *«Native Son»* da (1940) öykücü olarak güçlü yeteneklerini ve ırk ayrımının güney eyaletlerindeki

Richard WRİGHT çalışıyor.

aşırılık ve korkunçluğunu ortaya koydu. 1945'te *Kara Çocuk*'u yazdı. 1946'da Paris'e yerleşti. Öbür yapıtları şunlardır : *Black Power* (Kara Güç, 1954), *Color Curtain* (Renkli Perde, 1955) ve ölümünden kısa süre önce yayınlanan ***Fishbelly* (1960).**

WRİGHT'ın ünlü romanı **Native son'dan** *yapılan filmin bir sahnesi.*

WYCLİP John (Yorkshire - 1320 / Lutterworth 1384) İngiliz din bilgini. 1372'de ilâhiyat doktoru oldu. Doğa bilimlerine ilgi duyuyordu. 1372 sıralarında Papalık ve kilise alehtarı akımın öncüleri arasında yer aldı ve Roma kilisesine karşı cismanî ik-

Bir halk ressamının gözüyle ***WYCLİF.***

tidarı savundu. ***De Officio Regis*** (1378) adlı kitabında Papalığın yurttaşlık hakları konusundaki otoritesini reddetti. Wat Tyler'in yönettiği köylü ayaklanması sırasında (1381) ***Servants and Lords*** (Köleler ve Efendiler) adlı risalesiyle köylüleri savundu. 1382'de Londra'da Blackfriars'ta yapılan üç konsil ve 1415'teki Constance konsili Wyclif'in doktrinlerini mahkûm ettl. 1428'de ise dinbilimcinin kemikleri yakılarak Swift'e atıldı. Wyclif, Anglikanlığın öncülerinden biri sayılmaktadır.

WYLER William (Mulhouse 1902) İsviçre kökenli Amerikalı sinema yönetmeni. 1920'de Hollywood'a gitti 1926'da çevirdiği ilk filmi Lazy Lightning'den beri sürekli olarak film çevirdi. Wyler, amerikan sinemasının en büyük ustalarından ve dünyadaki ilk sinema eleştiricilerinden biridir Başlıca yapıtları ***Journal d'un Avocat*** (Bir Avukatın Günlüğü, 1933), ***Ils Etaient Trois*** (Üç Kişiydiler, 1936), ***Dodsworth*** (1936), ***Çıkmaz Sokak*** (Dean End, 1937), ***Jezebel*** (1938), ***Ölmeyen Aşk*** (Wutherlng Heights, 1939), ***Öldürünceye Kadar*** (Little Foxes, 1941), ***Mrs. Minniver*** (1942), ***The Besv Years of Our Lives*** (Hayatımızın En Güzel Yılları, 1946), ***Miras*** (The Heiress, 1949), ***Roma Tatili*** (1953), ***Dostça Aldatış*** (1956), ***Büyük Ülke*** (1958), ***Ben-Hur*** (1959), ***Çocukların Saati*** (1961), ***Korkunç Koleksiyoncu*** (1964), ***How to Steal a Million*** (Bir Milyon Nasıl Aşırılır?, 1966).

Y

YAMAMOTO İsoroku (Nagaoka - 1883 / Salomon adalarında 1943) Japon amiral. 1905 Rus-Japon deniz savaşlarına katıldı, Birinci Dünya savaşından sonra A.B.D.'de deniz ateşeliği yaptı. 1929 ve 1934'te Londra Deniz konferanslarında memleketini temsil etti. 1936'da Bahriye bakanı yardımcısı ve 1939'da, «Kombine Donanma» diye adlandırılan Japon donanması başkumandanlığına getirildi. İki yılda donanmanın eğitimini çok yüksek bir düzeye getirdi ve uçak gemilerine büyük önem verdi. 1941'de Pearl-Harbor baskınını hazırlamak ve yönetmekle görevlendirildi. Amerikan Pasifik donanmasına karşı yapılan harekâtı 18 ay o yönetti ve büyük vankılar uyandıran birçok zaferle Amerikalılara ağır kayıplar verdirdi. Salomon adaları savaşı sırasında, Yamamoto'nun Bougainville adasına gitmekte olduğunu haber alan Amerikalılar onun içinde bulunduğu uçağı düşürmeyi başardılar. Savaşın en ateşli bir zamanında onun ölümü Japon bahriyesi için çok ağır bir darbe oldu.

YAMAMOTO Satsuo (Kagoşim - 1910) Japon sinema yönetmeni. Bir süre tiyatro oyunculuğu yaptı. 1933'ten sonra yönetmen yardımcılığına başladı. İlk filmini 1935'te yönetti. İkinci Dünya savaşından sonra, Fumio Kamei ile birlikte ***Harp ve Sulh***'u çevirdi (1947). Daha sonra bağımsız yönetmenlerin çizgisinde toplumsal ve etkili filmler yaptı ***Hakone Fuun Roku*** (Hakone Dağında Fırtına, 1951), ***Şinku Çitai*** (Boş Bölge, 1952), ***Taiyo No Mai Maçi*** (Güneşsiz Sokak, 1953). Son çevirdiği filmler: ***Tycoon*** (1964), ***Şahit İskemlesi*** (1965), ***Hırsızın Öyküsü*** (1965) ve ***Büyük Beyaz Kule*** (1966).

YEATS William Butler (Dublin yakınları 1865 / Cap-Martin 1939) İrlandalı yazar. Londra'ya gitti ve burada bir İrlanda Edebiyat derneği kurdu, mistik eğilimli şiirler yayınladı en tanınmış kitabı ***The Wanderings of Oisin***'dir (Oisin'in Yolculukları, 1889). Bunun ardından iki manzum piyes yazdı ***The Countess Cathleen*** (1892) ve ***The Land of Heart's Desire*** (Kalp İstekleri Ülkesi, 1894). Bu dönemin eleştiri yapıtları arasında ***The Celtic Twilight***'ı (Kelt Gün Batımı, 1893) unutmamak gerekir. 1896'da İrlanda'ya dönünce, ülkesindeki yazınsal yenilenme hareketine katıldı ve kısa süre içinde bu akımın şefi oldu. Lady Gregory ile birlikte «İrlanda Edebiyat Tiyatrosu»nu kurdular. Dublin'de Abbaye tiyatrosuna yerleşerek Yeats, Synge ve Moore'un piyeslerini temsile başladılar. Yeats'ın bu ikinci döneme rastlayan yapıtları arasında ***Deirdre*** (1907) önemli bir yer tutar. Yeats, bağımsızlık için çarpışan ülkesinin siyasal hayatında etkin bir rol oynadı ve 1922'den 1928'e kadar senato üyesi oldu. 1930'dan itibaren kendini bütünüyle sanatına vermek için siyasal hayattan çekildi. Yaşına karşın şaşırtıcı bir güç ve verimlilikle yapıtlar yazdı Şiir kitapları ***Seven Poems and a Fragment*** (1927), ***The Tower*** (Kule, 1927), ***The Winding Stair*** (Döner Merdiven, 1929). Tiyatro oyunları: ***Plays in Prose and Verse*** (Manzum ve Nesir Oyunlar, 1923), ***The Cat and the Moon*** (Kedi ve Ay, 1924). Denemeler de yayınladı ***Plays and Controversies*** (Oyunlar ve Tartışmalar, 1923). (1923 Nobel Ödülü).

YEATS'ten şiirler :

HER ŞEY AYARTABİLİR BENİ

Her şey ayartabilir beni şu şiir uğraşından :
Gün olur bir kadının yüzü, ya da daha kötüsü,
Çektiği çile alıklarca yönetilen yurdumun;
Şimdi daha kolayı yok
Elimin alıştığı bu işten. Gençken
Metelik vermezdim türkülere,
Sazını çalmaz mıydı ozan
Kılıç kında beklercesine;
Razıyım, dileğim yerine gelsin de tek,
Balıktan daha soğuk, daha dilsiz, daha sağır olmaya.

Çeviren : Cevat ÇAPAN

İÇİNE DOĞMUŞ İRLANDALI TAYYARECİNİN

Aklım kesti, orda ecelim gayri;
Bulutlara komşu, yukarda bir yer.
Ne düşman denenler dostumdan ayrı,

Ne dostum denenler dostuma benzer,
Yurdum Kiltartan'ın dere boyları,
Yurttaşım kil tartan fakir fıkara;
Hangi yana çeksen ne bir zararı,
Ne hayrı dokunur Harbin onlara.
Ne kanun zoruyla girdim bu işe,
Bir iç ferahlığı, bir ürperişe
Kapılıp katıldım gökte çıngara.
Düşündüm herşeyi, ölçtüm biçtim de
Ne «yaşa» sesleri, ne nutuklarla;
Püf kaldı yanında görüp gördüğüm,
Görüp göreceğim bir püf; gözümde
Bir ömür. bu püfür püfür de ölüm.

Çeviren : Can YÜCEL

1916 PASKALYA AYAKLANMASI

Gün batarken karşılaştım
Diri yüzlerle geliyorlardı
Ta tezgâhlarından, ya masalarından,
On sekizinci yüzyıldan kalma
Külrengi evlerin arasından.
Ya başımla selam verip
Kibar anlamsız sözlerle geçtim,
Ya da ayak üstü durup
Kibar anlamsız sözler söyledim,
Önce alaycı bir fıkra
Ya da kahvede ocak başında
Bir dostun hoşuna gidecek
İnce bir nükte geldi aklıma.
Biliyordum ki onlarla ben
Hep soytarılık edilen
Bir yerde yaşıyorduk ancak :
Her şey değişti, değişti kökten
Korkunç bir güzellik doğdu.

Şu kadın günlerini
Bilinçsiz bir iyilikle geçirdi,
Ya da çekişerek geceleri
Sesin soluğunu yitirdi.
Gençken, güzelken eskiden
Sesinden tatlı ses var mıydı.
Atını avda sürerken?
Bir okul yönetirdi bu adam
Bizim kanatlı ata binerdi;
Bu da yardımcısı, dostu,
Gücüne güç katardı:
Öyle inceydiki yaradılışı.
Düşüncesi öyle korkusuzdu ki,
Sonunda belki de üne erdi.
Şunu da kendini beğenmişin,
Ayyaşın biri diye bilirdim.
Kimi sevdiklerime
Nice haksızlık ettiydi ya,
Gene de anıyorum türkümde:
O da vazgeçti sonunda
Bu rastgele oyundan;
Sırasında o da değişti,
Değişti kökten :
Korkunç bir güzellik doğdu.

Yürekler tek amaçla
Yaz boyunca, kış boyunca
Büyüyle taş olmuş sanki
Sarsmak için bu gidişi.
Yoldan gelen atla atlı,
Bulutlardan bulutlara
Uzanıp giden kuşlar
Değişiyor her dakika;
Derede bir bulut gölgesi
Değişiyor her dakika;
Sekiyor bir atın toynağı,
Suları sıçratıyor bir at;
Dalıyor orman tavukları,
Orman horozlarını çağırıp;
Yaşıyorlar her dakika :
O taş hepsinin içinde.

Durmadan özünden vermek
Taşa çevirebilir yüreği.
Ah bu ne zaman yetecek?
Göklere ve bize düşen
Ard arda adlarını anmak,
Bir ana nasıl anarsa adını
Çırpınan gövdesine sonunda
Uyku inen yavrusunun.
Gelen geceden başka ne'dir bu?
Yok yok, gece değil, ölüm;
Boşuna bir ölüm mü yoksa?
Çünkü yapılan söylenen bir yana
İngiliz durabilir sözünde.

Biliyoruz düşlerini. Bilmek
Yeter düş kurup öldüklerini;
Ya aşırı sevgiden
Çıldırıp öldülerse?
Yazıyorum şiirimde -
MacDonagh ile MacBride
Sonra Connolly ile Pearse
Hem bugün, hem gelecek günlerde,
Yeşil giyilen her yerde,
Değişti, her şey değişti kökten :
Korkunç bir güzellik doğdu.

Çeviren : Cevat ÇAPAN

İKİNCİ GELİŞ

Döne döne büyüyen anaforda
Şahin duyamıyor şahinciğini;
Her şey yıkılıyor, bel vermiş ortadirek;
Kargaşalık salınmış yeryüzüne,
Yükseliyor kana bulanmış sular, ve her yerde
Sulara gömülüyor suçsuzluğun töreni;
İyiler her türlü inançtan yoksun,
Oysa yoğun bir tutkuyla esrik kötüler.

Belli ki bir giz açıklanmak üzere;
Belli ki İkinci Geliş kapımızı çalıyor.
İkinci Geliş / Bu sözler çıkar çıkmaz ağzımdan,
Koca bir görüntü tırmalıyor gözümü
Evrensel Ruh içinden : bir çölün kumları üzerinde
Gövdesi aslan, başı insan bir yaratık,
Güneş gibi boş, amansız bir bakışla
Atıyor ağır ağır adımlarını, bir yandan
Sararken çevresini öfkeli çöl kuşlarının gölgeleri.
Karanlık bastırıyor yeniden; ama biliyorum ki artık,
Yirmi yüzyıl süren ölümsüz uyku
Sallanan bir beşikte karabasana dönmüş,
Şimdi hangi yırtıcı hayvan, saati geldi diye,
Aldırışsız yürüyor Beytüllahm'da doğmaya?

Çeviren : Cevat ÇAPAN

GALWAY AT YARIŞLARINDA

Orada, atların yarıştığı çayırda,
Aramızda birlik yaratıyor duyduğumuz sevinç.
Atlılar dörtnala atlarının sırtında,
Yüreği ağızlarında arkadan bakanların :
Bizim de seyircilerimiz vardı eskiden,
Dinleyen, işimizde bizi yüreklendiren:
Yoldaşlık edenlik binicilerle
Yeryüzü tüccarın, kalem efendisinin
Kesik soluklarıyla buğulanmadan.
Sürdürün türkünüzü : bir yerde doğarken yeni bir ay,
Göreceğiz uyumanın ölmek olmadığını,
Duyarak yeryüzünün yeni bir hava tutturduğunu -
Yeryüzü hep delikanlı çünkü -
Sonra bağıranlar çıkacak yarışlardaki gibi,
Ve insanlar olacak bizi yüreklendiren,
Atını sürüp gidenlerden?

Çeviren : Cevat ÇAPAN

BYZANTİUM

Günün kirli imgeleri solup gitmekte
Sızmış sarhoş askerleri İmparatorun.
Uzaklaşıyor gece titreşimleri, şarkısı gece gezenlerin
Koca Katedral çanından sonra.
Yıldız ya da ay ışınlı bir kubbe
Tepeden bakıyor insana.
İnsanoğlunun olup olacağına,
Tümü bir kargaşalık işte sonunda,
Şiddetiyle çirkefi insan damarlarının.

Bir karaltı kayıyor önüm sıra; insan mı, sanrı mı, ne?
İnsan değil de sanrı, sanrıdan çok bir imge.
Çün cehennem kukasına sarılan mumya bezi
Çözebilir dolağını dolaşmış yolun.
Nemi yok-soluğu yok bir ağız
Bir bakarsın toplamış mı başına
Kendi gibi soluksuz ağızları?
İnsan-Üstüne sesleniyorum ben,
Yaşamda Ölüm diyorum buna, ya da Ölüm'de Yaşam

Tansık mı, Kuş mu, altından el işi mi ne?
Kuştan, elişinden çok bir tansık gene.
Kondu mu bir yıldız ışınlı altından dala
Cehennem horozları gibi tutar öter mi sana!
Ya da küserekten ayışığına,
Görkemiyle kendi ölümsüz metalinin
Avaz avaz küçümser artık
Sıradan kuşları, çiçek yapraklarını,
Tüm kargaşasını çirkefle kanın.
Gece yarısından, sarayı önünde İmparatorun
Ateşler yalazlanır, çırasız yanan.
Hiç bir yelle dalgalanmayan,
Yalazlar ki yalazlardan oluşmuş.
Kan dölütü ruhlar akar buraya
Şiddet kargaşaları dağılırlar o zaman
Ağır bir raks döngüsünde ölgünleşerek
Kendinden geçmenin işkencesiyle-ateşten gömlek!
Öyle bir ateş ki tek bir yalazı
Tek bir kılı bile dağlamayan.

Yunusun çirkefiyle kanına bimiş ruhlar sökün eder birbir ardına
Ustabaşlarıdır : durdurur bu akını,
Saray kuyumcuları, altın işleyen.
Raks yerinin mermer döşemesidir :
Alır acı öfkesini kasnaşaların.
İmgelerden doğup imge doğuran
O ilk imgelerdir : durdurur
Çirkefle kanı
Ve denizi.
Yunusların paramparça ettiği
Can sesleriyle çileden çıkmış deniz...

Çeviren : Nihal YEĞİNOBALI

YE KİEN-YİNG (Kuang-tung - 1899) Çinli siyaset adamı. 1924 yılında Huang-pu Askerî Akademisinde öğretim görevlisiydi; 1927'den beri Komünist partî üyesidir. 3. ordu komutanı olarak «uzun yürüyüş»e katıldı, 1945'te merkez komitesine girdi. 1954'te Millî Savunma konseyi başkan yardımcısı, 1955'te mareşal olan Ye Kien-ying 1967'de merkez komitesinin siyasî bürosuna girdi, IX. kongreden (nisan 1969) sonra da aynı görevde kaldı. X. kongreden (ağustos 1973) sonra merkez komitesinin beş başkan yardımcısından biri ve siyasî büro sürekli komitesi üyesi oldu. Ayrıca millî savunma bakanlığı görevini de yapmaktadır.

YEN KİA-KAN (Sucou 1905) Çinli siyaset adamı. Tayvan adası Guomindang yönetimine geçtikten sonra Milliyetçi Çin iktidarının malî işler sorumluluğunu üstlenen Yen Kia-kan, 1950-1954 ve 1958-1963 yılları arasında iktisat ve maliye bakanlığı yaptı ve 1963'te başbakanlığa getirildi. 1966'da Milliyetçi Çin başkan yardımcılığına seçildi. 1972'deki seçimi de kazandı. Çankayşek'in ölümü üzerine (nisan 1975) devlet başkanlığına Yen Kia-kan geldiyse de, iktidar fiilen başbakan Çang Kıng-kuo'nun eline geçti.

YOŞİHARA Jiro (Osaka 1905 / Aşiya 1972) Japon ressamı. Yeni Japon soyutlamasının öncülerinden sayılan Yoşihara'nın yapıtları üç aşamadan geçer. İkinci Dünya savaşından sonra, katılık ve şlirselliği bağdeştıran soyut çalışmalarında hammaddeyi çok değişik bir biçimde kullanmıştır. Yoşişige Saito (doğ. 1904) ve Takeo Yamaguşi (doğ. 1902) ile birlikte 30 yıllarının öncü topluluğu «kyuşltsukai»yi kurdu. Savaştan sonra 1954'te Osaka'da dünya çapında ünlü «Gutay» topluluğunu oluşturdu. Bu ortak çalışmaların yanı sıra action-painting tarzında kişisel yapıtlar gerçekleştirdi. 60'larda, sanatın temel ilkelerinin incelenmesine dönen Yoşihara genellikle koyu renkli fonlar üstüne bıkıp usanmadan beyaz halkalar çizmekte ve belki de, başı sonu olmayan bu çizgisiyle sonsuzluğu simgelemek istemektedir.

YOŞİMURA Junzo (Tokyo - 1908) Japon mimarı. Tokyo üniversitesinden mimarlık diploması aldıktan sonra Antonin Raymond bürosuyla birlikte çalıştı (1931-1942), 1943'te kendi özel bürosunu kurdu. Paris'te Le Corbusier'nin atelyesinde birlikte çalıştığı ve Tokyo Uluslararası evini yaptığı (1955) Maekava ve Sakakura gibi, yeni Japon mimarlık sanatında çok büyük etkisi oldu. Başlıca yapıtları The Public Kambara Hospital (1956), Tokyo'da N.C.R. building'i (1962), Açık Güzel Sanatlar okulu (1965), Kyoto'da Fujita oteli ve New York'taki Japonya evi (1971).

YOURCENAR Marguerite (Brüksel - 1903) Belçika asıllı Amerikalı kadın edebiyatçı. Baba tarafından Fransız Flandre'ında eski bir aileden, ana tarafından ise Belçika'ya birçok yazar ve siyaset adamı yetiştiren bir Wallon soyundan gelen Yourcenar eski dillere ve edebiyata yönelik özel bir öğrenim gördü. İtalya, İsviçre ve Yunanistan'a yaptığı birçok gezilen sonra Amerika Birleşik devletlerinde edebiyat dersleri verdi (1942-1950; 1952-1953), sonunda da oraya yerleşti. Eserleri, uzun şiirler (*«Ateşler»*, 1936; *«Alçippe'nin merhameti»*, 1956), tiyatro oyunlarını (*«Elektra»* ya da *«Mas-*

kelerin düşüşü», 1954), romanlar ve uzun öyküleri *(«Alexis»* ya da *«Yersiz bir savaş antlaşması»*, 1929; *«Yeni Eurydike»*, 1931; *«Düşün bedeli»*, 1934; *«Yeni doğu öyküleri»*, 1938; *«Tanrı bağışı»*, 1939; *«Adrianus'un anıları»*, 1952; *«Kara yapıt»*, 1968), denemeleri *(«Düşler ve yazgılar»*, 1938; *«Demirbaş olarak»*, 1962) ve özgeçmişsel nitelikte anlatıları *(«Dinsel anılar»*, 1973) kapsar.

YU ÇİU-Lİ (Sıçuan 1914) Çinli siyaset adamı. 1959'da milletvekili seçilen bu eski asker 1965'te plan komisyonu başkan yardımcısı oldu. Ama kültür devrimi sırasında çeşitli saldırılara uğradı. Bununla birlikte IX. kongre (nisan 1969), daha sonra X. kongre (ağustos 1973) sırasında merkez komitelerine seçildi. O zamandan bu yana plan komisyonu başkanıdır.

YUN İsang (Tongyong - 1917) Korell besteci. 1939'dan 1943'e kadar Kore'de ve Japonya'da beste tekniğini inceledi, 1946'dan itibaren doğduğu kentte, 1954-1956 arasında ise Seul'de ders verdi. Çalışmalarını Paris'te ve özellikle 1956-1959 arasında Berlin'de geliştirdi. Darmstadt yaz kurslarını izledi. 1964'te Berlin'e yerleşti, 1967'de casuslukla suçlanarak ülkesinin gizli servisleri tarafından kaçırıldı, Seul'de gözaltına alındı. İki defa ölüme mahkûm edildi ise de 1969'da kurtuldu ve Berlin'e döndü. 1969-1970'te Hannover Yüksek Müzik okulunda ders verdi. 1970'ten beri Berlin Figüratif Sanatlar ve Müzik yüksekokulunda asil öğretim üyesidir. Hamburg Güzel Sanatlar Serbest akademisi üyesi iken, iki Kore ödülü dışında, 1970'te Kiel kentl kültür ödülünü kazandı.

Çağdaş müzik dünyasının önde gelen kişilerindendir. Doğu (en çok da Kore) ve batı müzik gelenekleri arasındakl kaynaşmayı herkesten çok daha uyumlu bir biçimde gerçekleştirdl. Avrupa'ya gelişinden beri ortaya koyduğu başlıca yapıtları şunlardır orkestra için *Senfonik sahne* (1960), oda orkestrası için *Senfonik sahne* (1960), oda orkestrası için *Loyang* (1962), keman ve piyano için *Gasa* (1962), *Liu-Tung'un düşü* operası (1965), 1966'da Donaueschingen festivalinin en ilgi çeken parçalarından biri olan orkestra için *Reak*, org için *Ses boruları* (1966), tutukevinde tamamladığı *Kelebek Çuang'ın dul karısı* operası (1968), *Geisterliebe* operası (1970), viyolonsel için *Kaydırmalar* (1970), 3 soprano ve orkestra için *Namo* (1971), orkestra için *Boyutlar* (1971), obua için *Piri* (1971), *Sim Jong* operası (1971-1972) insan sesi, gitar ve vurma çalgı için *Gagok* (1972), oda orkestrası için *Figures Concertantes* (1972), küçük koro ve 9 çalgı için *Miserere* (1973), büyük orkestra için *Ouverture* (1973) ve flüt, obua ve keman için bir *Üçlü* (1973).

YUREŞA Jelko (Zagreb 1937) Yugoslav dansçısı. Split'te, sonra Kathleen Grofton'la Londra'da ve Legat School'da öğrenim gördükten sonra sahneye ilk çıktığı Yugoslavya'ya döndü ve Split Ulusal operasında solocu oldu (1958). *Sylphides*, *Romeo ve Juliet* (Romeo) ve *Fındıkkıran* (prens) balelerinde oynadığı London's Festival Ballet'e kaldı. 1967'den sonra Belinda Wirght ile (1961'de evlendiler) bütün dünyada bağımsız sanatçı olarak temsiller verdi. 1971'de New London'a (Galina Samsova ve Andre Prokovskiv'in) ve Danimarka bale-tiyatrosuna (Mona Vangsaa'nın) çağrıldı.

YURİKO (Kaliforniya - 1920) Japon asıllı Amerikalı kadın dansçı ve eğitmen. Japonya'da öğrenim gördü ve 1930-1937 arasında Konami İşii dans kumpanyasıyla birlikte çalıştı. İkinci Dünya savaşından sonra Martha Graham School'a girdl (1944), sonra aynı yıl topluluğa üye oldu. 1967'ye kadar birlikte çalıştığı Martha Graham'ın öğrencisi olarak onun en önemli yapıtlarından çoğunu yorumladı *(Canticles for Innocent Comedians*, 1952; *Embattled Garden*, 1958; *Clytemnestra*, 1958). Young Men's and Young Women's Hebrew Association'ın Kaufmann Auditorium'unda (New York) Alan Hovhaness'in özgün kompozisyonları üzerine bir temsil verdi (1965). 1968'de *The Cry*, *Strange Landscape* ve *Forgotten One*'ı düzenledi. Martha Graham School'da, Rochester University ve Brooklyn College'ta profesör, Köln Yaz akademisinde konuk profesör (1963-1970). Fransız Dans federasyonunun isteği üzerine Fransa'da bir turne yaparak Martha Graham'ın tekniği üzerine konferanslar ve temsiller verdi.

Z

ZANDİRUDİ Hüseyin (Tahran - 1937) İranlı ressam. Kısa zamanda batı resminin ve hele o sıralarda İran sanat dünyasına egemen olan Paris okulunun etkilerine sırt çevirerek geleneksel pers sanatına ve özellikle yazı sanatına (hat) yöneldi. 1961'den beri yaşadığı Paris'te yazı soyutlamasına damga vuran özgün eserler vermektedir. Pers halk sanatları, elyazmaları, astroloji ve burslar konusundaki araştırmalarını derinleştirerek gelenekleri ve özellikle süsleme sanatlarını kalkındıran Sakka Hane Sanat okulunu kurdu. Geniş zeminleri gitgide daha renkli ve çoğu zaman geometrik figürler biçiminde düzenlenmiş işaretlerle örterek doğulu ama evrensel bir estetiğe seslenen bir yol tutmuştur. Ayrıca ipek baskı (serigrafi) ve *Kur'an* tezyiniyle uğraşmaktadır (1973).

ZANUSO Marco (Milano - 1916) İtalyan mimarı ve dizaynıcısı. İç mimarî uzmanı olarak Milano'daki Piccolo Teatro'yu yeniden düzenledi; Sao Paulo'daki geniş bir taban hücresinden yola çıkan ve ince bir beton tabakayla örtülü bal petekleri biçiminde yapılmış Olivetti fabrikalarının (1956-1968) da yer aldığı çeşitli kuruluş ve işyerlerinin mimarlığını yaptı, ayrıca konutlar (Milano'da via Laveno, 1965) gerçekleştirdi, Arenzano'da olduğu gibi, şehircilik planları çizdi. Mimarlık çalışmalarıyla dizayn çalışmalarını bağdaştırdı, 1967'de bu tür çalışmalarını bir araya getiren kişisel bir sergi açtı. Eserleri arasında oturaklar (iskemle, koltuk) başlıca yeri tutar; kesin ve zarif çizgili koltukları kullanışlı ve rahattır örneğin, menteşelerle tutturulen oturacak yeri ve arkalığı dört tarafa eğilebilen, çok zarif, kromlu çelikten «Fourline» koltuğu. 1966'da büyük bir alman firmasının isteği üzerine bir radyo ve telefon modeli tasarladı; daha sonra mutfaklar ve son derece yaygınlaşan tartılar çizdi.

ZEFFİRELLİ Franco (Floransa - 1923) İtalyan sinema ve tiyatro yönetmeni. Meslek yaşamına oyuncu ve dekoratör olarak tiyatro-

ZEFFİRELLİ Güneş kardeş, Ay abla'dan bir sahne.

da başladıktan sonra çok kısa bir zamanda İtalya'nın en aranan opera ve tiyatro yönetmeni oldu. M. Antonioni'nin, R. Rossellini'nin ve L. Visconti'nin asistanlığını yaparak sinemacılığı öğrendi. *Saygılı melek*'te (L'Onorevole Angelina) (L. Zampa'nın, 1947) oyuncu olarak göründü, başarısızlıkla sonuçlanan filmini 1958'de gerçekleştirdi *Camping*. Dokuz yıllık bir süre için tiyatroya döndü. Sonra dünya çapında ilgi uyandıran *Hırçın kız* (The Taming of the Shrew) (1967) ve *Romeo e Giulietta*'yı (Romeo ve Juliet) (1967) çevirdi. Daha sonra W. Shakespeare'i bir yana bırakarak, estetikçi ve dekoratör yeteneklerini ortaya koyan *Fratello Sole, Sorella Luna*'yı (Güneş kardeş, Ay abla) (1973) sahneye koydu.

ZURLİNİ Valerio (Bologna - 1926) İtalyan film yönetmeni. Hukuk Fakültesi'ne devam ederken bir yandan da Roma Üniversitesi tiyatrosunda çalıştı, 1948 ve 1954 arasında bir dizi kısa metrajlı filim (on beş kadar belgesel) çevirdi. 1957'de *Guendalina*'nın (A. Lattuada'nın) senaryosunu yazdı. Asistanlık yapmadan 1954'te ilk filmini çevirdi *Le ragazze di San Frediano* (San Frediano'lu kızlar) (V. Pratolini'nin eseri). *Estate violente* (Fırtınalı yaz) (1959) ve eleştirmenlerin ilgisini çeken *La ragazza con la valigia*'dan (Valizli kız) (1960) sonra Venedik festivalinde altın aslanı kazanan *Cronaca familiare*'yi (Anı defteri) (V. Pratolini'nin, 1962) 1962'de yaptı. Daha sonra *Le soldatesse* (Kadın askerler) (1965), *Seduto alla sua destra* (Sağına oturmuş) (1968) ve *İlk gecenin sıcaklığı* (La prima notte di quiete) (1972) gibi filimler çevirdi.

TEMEL KAYNAKLAR

Ansiklopedi'ye aşağıda listesi verilen kitaplardan belirli alıntılar yapılmıştır. Uluslararası telif hakları antlaşmasına uygun şekilde yapılan bu alıntıların yazarları ve çevirmenleri ayrıca belirtilmiştir. Çevirmenleri belirtilmeyen parçaların çevirileri Attila Tokatlı'ya aittir.

ŞİİRLER (DOĞRULTU YAYINEVİ) NERUDA / Enver GÖKÇE

Kitap Sayfası		Ans. Sayfası
8-40		1687-1691 ve 1696-1699

KÜLTÜR, SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE (AYDINLIK YAYINLARI) MAO ZEDUNG / Celal ÜSTER

Kitap Sayfası		Ans. Sayfası
22-40		1429-1430
87-94		1433-1434

MATERYALİZM VE AMPRİOKRİTİSİZM (SOSYAL YAYINLAR) LENİN / C. KARAKAYA

Kitap Sayfası		Ans. Sayfası
63-86		1222-1229

BÜTÜN ESERLERİ (DEVRİM YAYINLARI) STALİN / Yüksel GÜVENÇ

Kitap Sayfası		Ans. Sayfası
52-74		
83-94	Cilt I	1969-2019
149-177		
417-426	Cilt II	
280-348		
93-100		
163-171		
222-232		
259-262		
325-328	Cilt III	
341-344		
370-390		
17-26		
65-82		
133-146	Cilt IV	
154-166		
194-198		
353-382		
419-430		

ÇAĞDAŞ İSKANDİNAV ŞİİRİ ÖRNEKLERİ (ÖZEL YAYIN / Hazırlayan: Atâ KARATAY

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
18-23	1067-1068
26-27	538
30-32	1157

HALK SAVAŞINDA TEMEL TAKTİKLER (KORAL YAYINLARI) MAO ZEDUNG /Fuat SANDIKÇI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
7-22	1436-1439
66-80	1439-1440

TEORİ VE PRATİK (SOL YAYINLARI) MAO ÇE-TUNG / N. SOLUKÇU

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
7-26	1408-1412
74-90	1418-1423

FELSEFE DEFTERLERİ (SOSYAL YAYINLAR) LENİN / Attila TOKATLI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
303-307	1231-1232
101-102	991
262-263	993-994

EKONOMİK DOKTRİNLER TARİHİ (SOSYAL YAYINLAR) HENRİ DENİS / Attila TOKATLI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
56-58	144-145
22-39	1759-1768
122-126	1655-1656
127-133	632-633
154-160	1022-1024
162-186	1809-1815
668-673	1348-1350
187-218	1935-1945
219-224	700-702
243-252	1855-1857
253-256	1358-1359
257-260	922-923
262-296	880-885
303-314	1379-1382
346-356	1382-1384
316-324	1897-1899
326-344	1830-1836
359-361	898-900
369-378	1881-1884
379-381	1930-1932
387-394	1801-1803
398-414	991-995
442-483	1517-1533
494-497	1633-1635
507-518	1068-1072
520-538	2163-2168
547-551	1729-1732
624-629	" "
553-556	1904-1906
731-734	" "
632-639	1947-1949
662-664	1951-1952
743-745	2036
692-707	1117-1122
610-611	1124
673-685	1216-1222

SOVYET EDEBİYATI (KONUK YAYINLARI) K. ZELİNSKİ / Funda SAVAŞ

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
81-94	1604-1607
139-156	2072-2078
283-294	2043-2046
95-104	2184-2186

EDEBİYAT YAŞAMIM (PAYEL YAYINLARI) MAKSİM GORKİ / Şemsa YEĞİN

Kitap Sayfası	Ana. Sayfası
305-336	2085-2093
337-344	2182-2184

ÇAĞIMIZIN GERÇEKLERİ (ÇAN YAYINLARI) JEAN - PAUL SARTRE / Sabahattin EYÜBOĞLU Vedat GÜNYOL

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
16-43	1891-1896

BUGÜNKÜ DÜNYAYA BAKIŞ (ÇAN YAYINLARI) PAUL VALERY / S. EYÜBOĞLU V. GÜNYOL

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
15-36	2129-2135
53-60	" "

LENİN'İN DÜŞÜNCESİ (BELGE YAYINLARI) GYÖROY LUCAKS / Mehmet R. ZARALI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
41-64	1205-1214
99-112	1197-1203

SPARTAKİSTLER NE İSTİYOR? (BELGE YAYINLARI) / ROSA LUXEMBURG - N. SARIALİ

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
7-10/17-36	1340-1348
37-38	1350-1357
70-77	" "
78-81	
82-95	
114-118	

ÇAĞDAŞ FRANSIZ ŞİİRİ ANTOLOJİSİ (CEM YAYINLARI) / Hazırlayan Tahsin SARAÇ

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
53-70	1876-1879
37-51	2032-2034
89-98	1827-1828
129-140	1962-1964
195-206	1797-1799

KADIN VE SOSYALİZM (TOPLUM YAYINEVİ) / August BEBEL / Sabiha Zekeriya SERTEL

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
141-142	
217-219	307-308

LENİNİST ÖRGÜT TEORİSİ (KÖZ YAYINLARI) / ERNEST MANDEL / Oktay EMRE

Kitap Sayfası	Ana. Sayfası
7-12	1203-1205
21-30	1214-1216

1844 FELSEFE YAZILARI (PAYEL YAYINLARI) / KARL MARX / Murat BELGE

Kitap Say.	Ans. Say.
146-174	1547-1553
99-116	1553-1556

SAVAŞ ANILARI (PAYEL YAYINLARI) / E. CHE GUEVARA / Seçkin CILIZOĞLU

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
24- 30	
72- 82	
136-143	964-971
251-264	

FELSEFE VE POLİTİKA SORUNLARI (PAYEL YAYINLARI) / ANTONİO GRAMSCİ / Adnan CEMGİL

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
70	1702
168-170	1624-1625
81- 83	1795-1796

SOSYALİZM VE SİYASİ MÜCADELE (PAYEL YAYINLARI) G.V. PLEHANOV / Şerif HULUSİ

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
9-24	
55-80	1768-1784

ÇAĞDAŞ GERÇEKÇİLİĞİN ANLAMI (PAYEL YAYINLARI) / GYÖRGY LUKACS / Cevat ÇAPAN

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
107-156	1325-1337

AVRUPA GERÇEKÇİLİĞİ (PAYEL YAYINLARI) / GYÖRGY LUKACS / Mehmet H. DOĞAN

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
91-117	2021-2028
118-133	2194-2199
326-355	2078-2085

SANAT VE EDEBİYAT (PAYEL YAYINLARI) / V.İ. LENİN / Bülent ARIBAŞ

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
97-112	1259-1263
57- 74	1273-1277
75- 83	1277-1280
253-292	1183-1197

MARX'IN SOSYOLOJİSİ (ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI) HENRİ LEFEBVRE / Selahattin HİLAV

Kitap Sayfa No:	Ans. Sayfa No:
31-68	1506-1515

KARL MARX - BİYOGRAFİ - (ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI) / Hazırlayanlar P.N. FEDOSEYEV - İrene BAKH - L. I. GOLMAN - N.Y. KOLPİNSKY - B.A. KRYLOV I.I. KUZMİNOV - A.I. MALYSH - V.G. MOSOLOV Yevgenia STEPANOVA, Türkçesi Ertuğrul Kürkçü).

Kitap Sayfası	Ans Sayfası
22-26	1473-1475
35-36	1475-1476
36-38	1476
38-43	1476-1478
53-55	1478-1479
55-58	1479
58-61	1479-1480
61-62	1480-1481
79-80	1481
80-82	1481-1482
139-143	1482-1483
143-144	1483
224-227	1483-1485
227-229	1485
229-232	1485-1486
245-248	1486-1487
291-294	1487-1489
294-295	1489
295-300	1489-1491
311-312	1491-1492
312-317	1492-1493
317-318	1493-1494
333-338	1494-1496
338-342	1496-1498
474-475	1498
475-478	1498-1500
673-682	1500-1504
682-685	1504-1505
685-690	1505-1506

SOVYET ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ (ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI) / Hazırlayan: Attila TOKATLI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
19-22	97-98
25-26	1059
27-28	241
31-35	527-528
36-37	2155-2156
38-43	319-321
51-54	735
58-59	312
60-65	1008-1009
66-68	1142
71-76	1466
77-78	1919
79-81	1129-1130
85	23

86-88	1125
89-92	162-163
96-101	741
103-113	1739-1740
114-119	818-819
128-131	1045-1046
132-137	2101
138-164	1599-1604
185-186	2179-2182
201-203	2067
205-210	375-376
211-212	2034
213-218	1911-1912
219-221	1050
222-223	818-819
224-229	1313-1314
230-236	2035
237-241	2115-2116
242-244	1112-1113
249-254	1126
255-259	344
266-268	1631-1632
269-270	1934-1935
274-275	1928
282-286	1130-1131
287-288	1934
291-293	1945
294-296	958
299-302	2154
303-306	1849-1850
307-318	2187-2189
319-322	2159-2160
323-325	1952
327-330	21-22
333-334	975-978
338-342	1709-1710

FELSEFE SÖZLÜĞÜ (BİLGİ YAYINEVİ) / Attila TOKATLI

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
8-9	7
18-19	50-51
24	78
30	120
36	184
42-43	219-220
56-57	319
69	386
74	392
80-81	535-536
91-92	729
98-100	753-754
105	770-771
112-114	794
118-119	799
128	831
139	857
146-147	870
158-160	919
175	1005
201-204	1048-1050
210-211	1075
223	1125
228	1136-1137
239-240	1287-1288
245	1389
257	1624
263-264	1700
275	1723
289	1804
304-305	1920-1921
324-325	2116-2117

ÇAĞDAŞ ARAP ŞİİRİ (EDEBİYAT DERGİSİ YAYINLARI / Hazırlayan: Nuri PAKDİL

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
199-200	252
257-260	227

ÜLKE ÜLKE ÇAĞDAŞ DÜNYA ŞİİRİ I (MİLLİYET YAYINLARI) / Hazırlayan : Ülkü TAMER

Kitap Sayfa	Ans. Sayfa
5-7	2389-2390
10	1177-1178
14	1852
16	1719
18	1367-1368
23-24	2063-2064
26	1018-1019
27	1173-1174
32	1847
34	1889
38-40	1792-1794
41	1653
43	1367
47	1017-1018
48	1849
53-54	1311-1312
57	1286-1287
59	1945-1946
63	1756-1757
147-150	1467-1469
153	2047
157-158	1829-1830
159 160	1638-1639
161-164	2136-2138
165-166	1020-1021

167-168	1291-1292
170	1461-1462
172	2128
175-176	938-939
177-182	972-975
185	1620
190-191	893-894
193-200	1692-1695
201	1659
203	1854
206	2030-2031
209-210	1016
211	1745-1746
214-216	1733-1735
226-227	1616-1617
230-231	1825-1826
236	1725-1726
237	1923-1924
240-241	999-1000
246-247	2114-2115
249-250	1807-1809
252-254	1869-1870
259-261	1743-1744
265-266	1737-1738
281-282	1704
283	1290
287	1013
297-301	1839-1840
307-308	1004-1005
312	2192
313	1181
315	1841-1842
326	1010
332	2101-2102
338-340	1872-1873
342-343	2200
358	1172
359-360	1079-1080
361	1116
369	2170
371	979
374	1012-1013
375	1001-1002
378-380	1140-1142
392	1015
395	1753-1754
404	1867
406	1372
408	1148
409	1608
417-422	1107-1109
425-426	1926-1927
427	1112
430-434	1908-1909
436	2057-2058
440-446	1842-1845
449-450	1597-1598
459-460	1929
463	2127

POLİTİKA VE EKONOMİ POLİTİK SÖZLÜĞÜ (YENİ DÜNYA YAYINLARI) / Bulgaristan'da bir heyet / Nadir SAVAŞÇI

Kitap Sayfa	Ans. Sayfa
12-14	57-58
16-17	67-68
17	77
18	79
23-24	104-105
29	158
29-30	158-159
35	167-168
35-36	168-169
39	179
39-40	180-181
40-41	185
52	239
53-54	239-240
61	276
73-75	440
84	490
89-93	540-541
103-104	635-636
106	667
110	738
112	742
122	766
122-124	769
125-128	770-771
128-129	771
134-136	780-781
137	782
139-140	782
141-143	782-783
144-147	783-784
147-149	784
151	794-795
151-153	795
157-159	798
160	799
182-163	807
165-169	812-814
172-178	821-822
183-184	829
188-190	824-825
191-193	827-828
198-197	831
199-202	833-834

203-207	837-838
211-212	848-849
213-216	849
217-218	849-850
222-224	854-855
225-226	855-856
228	858
234-236	863-864
240-241	872-873
245	887
250-251	915-916
252-253	917
259-262	920-921
264	921
265-266	922
266-267	927
267	939
268-270	955-956
271	975
273-274	979
278	981
281-284	1025-1026
287-288	1034-1035
291-293	1037
294	1038
295-307	1038-1043
310-311	1048
318-319	1053-1054
325-326	1059

MARKSÇI - LENİNCİ FELSEFE SÖZLÜĞÜ (KONUK YAYINLARI) MANFRED BUHR - ALFRED KÖSİNG / V. ATAYMAN - İ. DUMAN

Kitap Sayfası	Ans. Sayfası
15	2205
16	2205-2206
20	2206
21-22	2206
25-26	2206-2207
27-28	2207-2208
29-31	2209-2210
34-35	2210
36	2210
37-47	2210-2215
48-51	2215-2216
52	2216
53	2216-2217
55	2219
56-58	2219
63	2220
73-74	2220
77-80	2220-2222
82-83	2222-2223
85-92	2223-2226
96	2227
97-98	2227-2228
99-101	2228-2229
103-107	2230-2232
109-110	2232-2233
111-114	2234-2235
115-123	2236-2239
124-130	2241-2243
131-138	2243-2246
140-145	2246-2249
146-148	2251-2252
150-162	2253-2256
163-164	1369
164-166	2258-2259
169	2259
172-174	2259-2260
175-176	1633
176-177	1635-1636
181	1684-1685
183	2261
185	1702-1703
188	1711
188-189	2262
190	1712-1713
191-192	1713-1714
192-193	2262-2263
193-194	2263
195-196	2264
196-197	2265
197-198	2265
200	2265
202	1735
203-206	1785-1787
206-207	1794-1795
207	1796
208	1796
209-210	1798-1800
211	1817
211-212	1818-1819
213-214	1820
214-216	1828-1829
217	1888
218	1896
218-219	1907-1908
219-220	1913
222-223	1924-1925
223-224	1925
225-226	1925
226-227	1929-1930
227-228	1932
229-230	1950
230-231	1952
231-238	1954-1958

238-239	1961
240-241	1965
243-244	2050-2051
244-248	2052-2054
249-250	2056-2057
255-256	2060
257-258	2093-2094
258-259	2096
259-265	2094-2096
265	2105
266	2105
267-270	2110-2111
270-271	2111-2112
273-276	2123-2124
277-278	2124-2125
280-281	2144
283-285	2171-2172
286-287	2172-2173
288-291	2276-2277
292-294	2277-2278
295-297	2279-2280

MARKSİST EKONOMİ SÖZLÜĞÜ (SOSYAL YAYINLAR) / MAURİLE BOUVİER - AJAM - JESUS İBARROLA - NİCOLAS PASQUARELLİ / B. AREN. İ. YASAR

Kitap Sayfa	Ans. Sayfa
17-26-27	8-70
28-29-31-32	90-91-102-103
39-40-41-42	160-161-181
42-43-43-44	181-182-185
46-46-47-49-50	201-209-210
53-54-55-56-57	384-385-390-391-409
57-58-59-59	441-468-469-472
60-61-62-62-63	475-476-476-476
63-64-65-67	489-490-490-490-491
68-69-69-70	543-620-621
72-73-73-74	659-660-694-695
75-76-82-87	725-726-747-765
87-88-89-90	765-765
90-91-92-92-93	770-771-773-774
94-95-97-99	774-780-781
101-102-102-104	796-798-799
104-105-105-106	800-806
106-107-107-108	806-806-807
109-110-	817-817
111-112-112-113	822-823-829
114-115-115-116	829-830-827-823
117-118-119	823-823-824
120-121-121-122	825-825-825
123-124-125-126	825-826-826-826
126-127-127-128	826-826-827
130-131-132-133	827-827
133-135-135-136	828-828-829
136-137-138	830-830
138-139-142-145	830-831-833-834
148-149-149-150	835-835
151-152-154-156	835-836-836-837
159-160-160-161	838-838-839
162-163-164-165	839-840-840
165-166-167-168	858-859-860
168-169-169-170	860-861-865-866
171-172-173-174	872-886
174-175-176-177	886-887-887
177-178-178-179	889-889-890
181-182-182-183	890-891-894-895
186-187-187-188	916-917-918
189-190-194-195	918-941
198-199-201-202	976-981
202-203-205	982-983-989
205-206-207	1006-1006
207-208-208-210	1007-1007-1008
211-212-212	1012-1033-1034
213-217-218	1037-1044
216-217-222-223	1044-1015-1050-1051
223-224-225	1051-1051-1051-1052
225-226-226-227	1051-1052-1052
227-228-228-230	1052-1053-1053
230-231-231-233	1053-1054
233-234-234-235	1054-1054-1055
236-237-237-239	1055-1055-1056
239-240-241	1056-1056
241-242-243-244	1056-1057-1057
245-246-247	1057-1058-1080-1081
248-250-250-251	1083-1084-1084
251-252-252	1084-1084-1085
253-254-254-255	1085-1085-1085
255-256--256-257	1106-1107-1107
258-259-260	1107-1107-1108
261-263-263-265	1108-1108-1109
265-267-267-268	1109-1109-1110
268-270-270-272	1110-1110-1111
272-274-274-275	1111-1112-1112
276-277-277-280	1114-1114-1115
279-280-281	1112-1113-1113
282-282-284	1113-1113-1114
284-285-285-286	1115-1115
286-287-287-288	1118-1118
289-290-290-291	1110-1110-1111
292-293-294	1113-1114-1114
294-299-300	1115-1117-1122-1123
301-302-303	1124-1125
303-304-304-309	1128-1131-1132
310-311-312	1133-1134
312-314-314-315	1135-1136-1136
315-317-318-324	1136-1137-1137-1140
324-325-325-326	1147-1148-1149
328-329-329	1288-1289
330-331-331	1300-1301
333-334	1373

334-339 1374-1375
340-344-345 1376-1377-1384-1385
346-346-347 1387-1388-1390
348-349-354-355 1462-1596
356-357-359-362 1621-1622-1623-1624
363-366-367-368 1625-1626-1627-1628
368-369-370-371 1632-1633-1641
371-378-379 1646-1648-1672
380-389-390-391 1676-1678-1679
392-393-393-394 1680-1681-1685
394-395-397-398 1705-1705-1706
398-399-399-400 1707-1707-1708
401-401-402 1712-1714
403-407-407-410 1715-1716-1717-1718
411-414-416-424 1721-1722-1727-1729
424-425-426 1737-1746
426-429-429-430 1755-1756-1787
430-431-434-435 1799-2268
439-442-445-446 1821-1822-1871-1872
446-452-453-454 1886-1888-1896
454-455-455-456 1899-1900-1911
456-457-457-474 1913-1914-1919
474-476-476-478 1924-1925
478-479-479-480 1925-1926-1949-1950
481-486-486-494 1952-1954-1959-1961
495-497-498-490 1954-1964-1965
491-492-493-494 1965-1966-1968
496-496-499 2029-2042
502-503-505-509 2048-2050-2052
516-522-526-528 2055-2056-2059
529-529-535 2060-2065-2067
538-539-539-540 2096-2097-2098-2099
541-542-546 2100-2103-2105
546-547-548-549 2105-2106-2109
549-551-553-555 2111-2112-2113
555-557-558-562 2117-2118-2119
564-574-576-577 2119-2123-2124
579-581-583-584 2124-2125-2144-2145
584-585-587 2149-2172
587-589-591-594 2172-2173-2173-2174
594-600-603-605 2177-2179-2190-2191
605-606 2199

MATERYALİST FELSEFE SÖZLÜĞÜ (SOSYAL YAYINLAR) / M. ROSENTHAL - P. YUDİN / AZİZ ÇALIŞLAR

22-192-193 49-50-980
198-199-200-202 985-986-994-995
202-205-206 995-996-1003
210-211-211 1010-1011
213-213-214 1024-1025
220-222-234 1036-1037-1049
242-243-247-248 1065-1088-1089
251-252 1111
256-257-259-260 1116-1117-1109-1110
265-276-280-281 1124-1139-1152
283-284-284-285 1155-1157-1160
285-286-286-287 1176-1182
289-290-291 1285-1286-1297-1298
291-292-293-294 1298-1299-1300-1301
294-295-296-299 1304-1338-1358
299-300-301-302 1362-1371-1372
305-306-311 1389-1390-1390
313-314-329 1447-1619
331-332-339-343 1626-1655-1679
347-348-359 1685-1716
361-362-364-366 1719-1723
376-377-380 1767-1795
386-387-391-392 1804-1805-1820-1821
405-406-410-411 1885-1886-1901-1902

Aşağıda adları sıralı MAY YAYINLARI kitaplarından da belirli alıntılar yapılmıştır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TARİHİ Cilt: I, II, III (May Yayınları, yazarı: V. POTYEMKİN yönetiminde S.S.C.B. Bilimler Akademisi'nden bir yetkili kurul, Türkçesi: A. Tokatlı).

SOSYOLOJİ VE FELSEFE (May Yayınları, yazarı: K. MARX, Türkçesi: Ardeşes Nargos).

ALLENDE ANLATIYOR (May Yayınları, yazarı: R. DEBRAY, Türkçesi: H. Kaya).

TEK BOYUTLU İNSAN (May Yayınları, yazarı: H. MARCUSE, Türkçesi: A. Tımuçin - T. Tunçdoğan).

FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ (May Yayınları, yazarı: G. POLİTZER, Türkçesi: Galip Üstün).

KAPİTALİST ÜRETİM ÖNCESİ BİÇİMLER (May Yayınları, yazarı: K. MARX, Türçesi: Z. Dicleli).

DEVLET VE HUKUK ÜZERİNE (May Yayınları, yazarı: K. MARX - F. ENGELS, Türkçesi: R. Serozan).

FAŞİZME KARŞI BİRLEŞİK CEPHE (May Yayınları, yazarı: G. DİMİTROV, Türkçesi: A. Özer).

SEÇME YAZILAR (May Yayınları, yazarı: LENİN, Türkçesi: A. Tokatlı).

EKONOMİ POLİTİK (May Yayınları: O. LANGE, Türkçesi: M. Şeref).

EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİLMESİNE KATKI (May Yayınları, yazarı: K. MARX, Türkçesi: O. Suda).